

MIROŚLAW
KRAJEWSKI

NOWY
SŁOWNIK
BIOGRAFICZNY
ZIEMI
DOBRZYŃSKIEJ

I

Crs.Ghd.Fab
Krajewski, Mirosła

Now t.1

2014

Hist

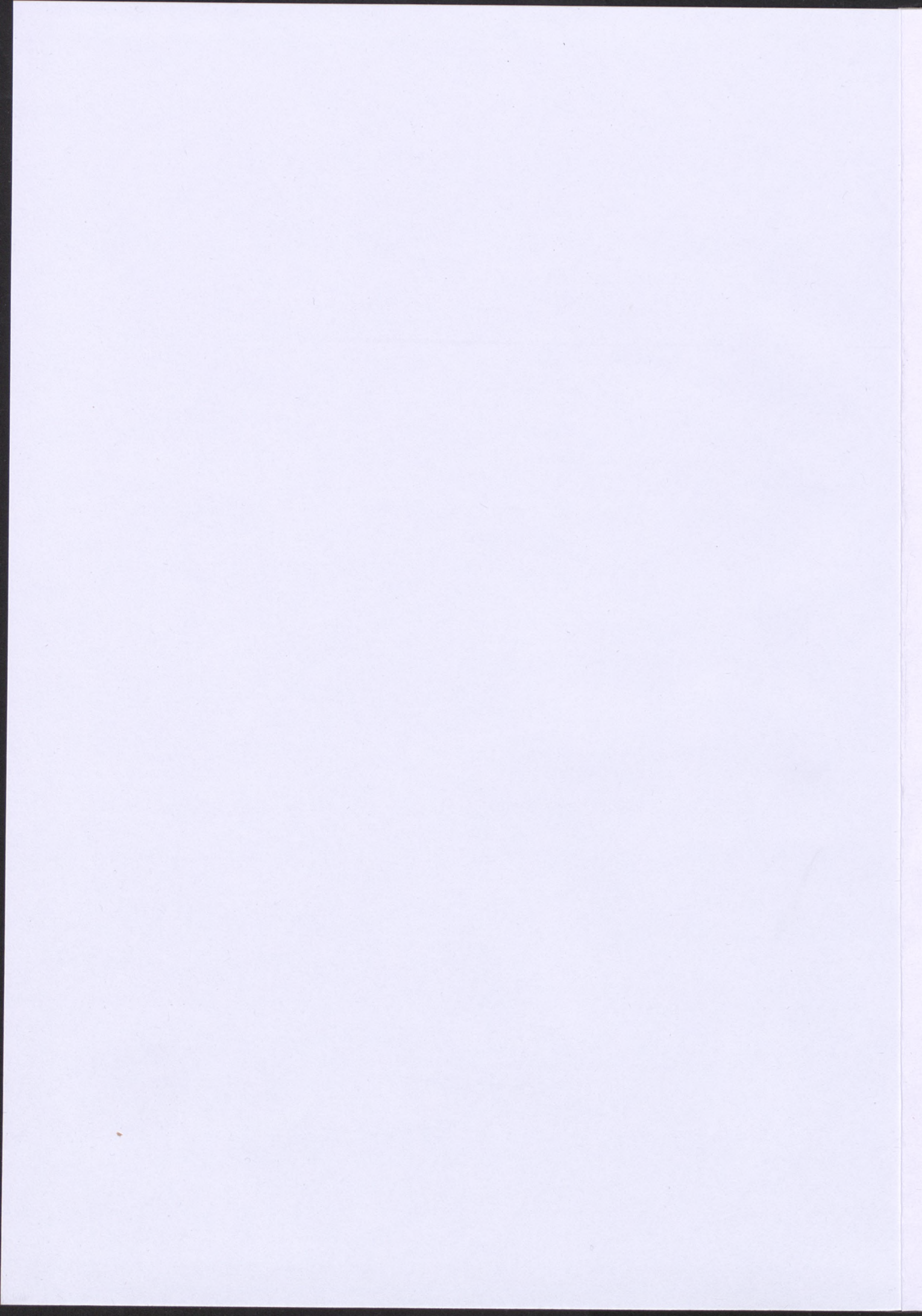
MIROŚLAW KRAJEWSKI

NOWY
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY
ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

I

MIROSLAW KRAJEWSKI

Historia
2014

NOWY

SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

Pracownicy i Bracia -
poświęceniu

tom I

A-Z

2014

1

NOWY
SŁOWNIK BIOGRAFICZNY
ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

*Pamięci Rodziców i Braci –
poświęcam*

Kisława
Def

MIROŚLAW KRAJEWSKI

Spis treści

Przedmowa 7

Wykaz użytych skrótów 11

Wykaz użytych skrótów wariantów 20

Biogramy A-L 23

A 23

B 27

C 31

D 35

E 39

F 43

G 47

H 51

I 55

J 59

K 63

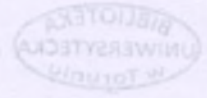
L 67

Zagranicę A-L 71

NOWY

SŁOWNIK BIOGRAFICZNY

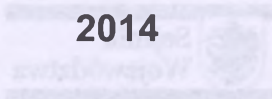
ZIEMI DOBRZYŃSKIEJ

tom I

A-L

2014

Pracę do druku opiniował
prof. dr hab. Stanisław Gajewski prof. zw.

Pochodzenie zdjęć:
*źródła wskazane w biografiach i notach,
archiwum autora,
osoby biografowane*

Herby ziemi dobrzyńskiej:
na okładce – rys. S. E. Radzikowski (1869-1935),
Wyd. Art.- Lit. F. Zielińskiego, Kraków
na stronie tytułowej – z kościoła w Mokowie

© Copyright by
Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe & Mirosław Krajewski 2014

ISBN 978-83-63043-06-3 (całość)
ISBN 978-83-63043-07-0 (I tom)

Wydawca:

Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe
ul. Nowy Rynek 5, 87-500 Rypin
dtnrypin@onet.eu

1254486

Uzupełnienia, pytania i sprostowania należy kierować mailem:
liber@mkverbum.pl

Zamówienia do wysyłki pocztowej:
dcv@autograf.pl

N. 152 | 2015

Spis treści

(tom I)

<i>Prolegomena</i>	7
Wykaz użytych skrótów	15
Wykaz użytych skrótów bibliograficznych	20
Biogramy A-Ł	
A	33
B	47
C	121
D	192
E	267
F	270
G	285
H	365
I	370
J	372
K	405
L	545
Ł	582
Zdjęcia osób A-Ł	597

Prolegomena

„Kochać ziemię ojczystą, na której życie wzięliśmy,
jest cnotą”.

Wincenty H. Gwarecki, *O ziemi dobrzyńskiej*, 1825

Biografistyka jest jedną z nauk pomocniczych historii. Określenie to pochodzi od słowa „biografia”, oznaczającego z greckiego: *bio*(ζωή) – życie i *grapho* (γράφω) – pisać, tj. życiorys, czyli opis życia jakiejś postaci, zwłaszcza sławnej i wybitnej. W starożytnej Grecji, a potem Rzymie biografia kwitła jako gatunek literacki. Pisarz i filozof Plutarch z Cheronei był m. in. autorem prac biograficznych *Żywoty sławnych mężów* oraz *Cztery żywoty*. Natomiast historyk i biograf rzymski C. Swetoniusz napisał osiem ksiąg *Żywotów Cezarów*, zawierających biografie dwunastu cesarzy od Cezara do Domicjana.

W Polsce biografia rozwijała się od XIV-XV w. W XV w. F. Kallimach, włoski humanista i pisarz polityczny (od 1470 r. przebywający w Polsce), napisał *Żywoty i obyczaje Grzegorza z Sanoka*, a poeta A. Trzeciński był autorem *Żywotów i spraw Mikołaja Reja*. Biografistyką zajmowali się także S. Górski, S. Orzechowski i S. Hozjusz.

W literaturze nowożytnej biografistyka łączyła elementy faktograficzne z fikcją fabularną, prowadząc w początkach obecnego stulecia do rozwoju biografii literackiej. Reprezentantem tego kierunku stała się powieść biograficzna. Przykładem tego są prace L. Stracheya *Ludzie epoki Viktorii* i nieco później W. Berenta *Nurt*, M. Jastruna *Mickiewicz* i J. Iwaszkiewicza *Chopin*.

Zainteresowanie opracowaniami biograficznymi uwidoczniło się już w historiografii XIX stulecia. Echa powstania listopadowego i czasów popowstańczych przyniosły kilka znaczących pozycji z tej dziedziny. Typowym przykładem są tu *Żywoty sławnych Polaków 1830-1831* F. S. Dmochowskiego, *Die Polen und die Polinnen der Revolution von 29 November 1830, oder Lebensbeschreibungen derjenigen Personen, die sich in dem Letzten polnischen Freiheitskämpfe ausgezeichnet haben* J. Straszewicza, *Życiorysy znakomitych ludzi wstawionych w różnych zawodach* K. W. Wójcickiego, trzutomowe wydawnictwo *Cmentarz Powązkowski (1855-1858)*, czy też cenne prace J. Bartoszewicza *Znakomici mężowie polscy XVIII wieku* oraz *Hetmaństwo i hetmani polscy*.

Druga połowa XIX w. wydała sporo prac monograficznych poświęconych wybitnym postaciom. Sytuacja ta wydawała się w pełni uzasadniona, bowiem kolejne powstania i zrywy wolnościowe dały nadto dużo sposobności odnalezienia ludzi wybitnych i nieprzeciętnych. Nie odnotowano wtedy jednak prac ogólnych z dziedziny biografistyki, a także specjalistycznych słowników biograficznych. Wymogu tego niestety nie spełniały cenne skądinąd prace J. Korytkowskiego *Praląci i kanonicy katedry metropolitarnej gnieźnieńskiej od roku 1000 aż do dni naszych* (Gniezno 1883, t. 1-4), J. Bartoszewicza *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od r. 1000 do 1821* (Warszawa 1858), T. Żychlińskiego *Złota księga szlachty polskiej* (t. 1-31, Poznań 1879-1908), czy też S. Uruskiego, A. Kosińskiego, A. Włodarskiego *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej* (t. 1-14, Warszawa 1904-1917), B. Paprockiego *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski (Kraków 1858) i A. Bonieckiego *Herbarz Polski* (t. 1-16, Warszawa 1899-1913).

Z biograficznych słowników specjalistycznych tego okresu odnotować należy jedynie *Słownik lekarzów polskich* S. Kościńskiego (Warszawa 1888) i *Słownik muzyków polskich* (Paryż 1874). Ogromne znaczenie posiadają wydane w tych latach prace biograficzne całych rodów. Typowym przykładem takiego opracowania, niezwykle cennego dla poznania dziejów ziemi dobrzyńskiej i Kujaw, a także Mazowsza, jest praca G. i J. Zielińskich *Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich, herbu Świnka* (Toruń 1880-1881, cz. 1-3).

Przełom XIX i XX stulecia przyniósł pierwsze próby prac biograficznych o charakterze ogólnym, np. *Panteon polskiej wiedzy i sztuki* (1898), *Album biograficzny Polek i Polaków XIX wieku* (1906-1914, t. 1-3). Rolę słownika biograficznego wypełniały, choć w sposób niepełny, *Encyklopedia Orgelbranda* (Warszawa 1898-1912, t. 1-18), a także *Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna* (Warszawa 1928-1937), t. 1-22). Poważne w tym miejscu zajmuje *Polska encyklopedia szlachecka* S. J. Starykoń-Kasprzyckiego i M. Dmochowskiego (Warszawa 1935-1938, t. 1-12), a także regionalne prace, jak np. Z. Lasockiego *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV wieku* („Miesięcznik Heraldyczny”, t. 13: 1934). Przykładem specjalistycznych prac biograficznych z tego okresu są m. in. prace S. Zielińskiego *Mały słownik pionierów polskich kolonialnych i morskich* (Warszawa 1933), S. Chodyńskiego *Biskupi sufragani włocławscy* (Włocławek 1906) oraz P. Kubickiego

Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915 (Sandomierz 1933). Charakter ogólnego słownika biograficznego posiada popularnonaukowy, ale niezwykle cenna praca S. Łozy *Czy wiesz, kto to jest?* (Warszawa 1938), *Czy wiesz, kto to jest. Uzupełnienia i sprostowania* (Warszawa 1939).

Choć współcześnie biografistykę implementują w zakres swoich zainteresowań różne dyscypliny naukowe: filozofia, socjologia, pedagogika, politologia, to jednak najbliższą jest ona związana z historią i stanowi, jak to wyżej wskazano, najstarszy rodzaj pisarstwa historycznego. Mimo to w historiografii jest ona różnie postrzegana. Jedni zwracają uwagę na jej ważną rolę, także dla całej humanistyki, inni wprost negują jej znaczenie dla badań historycznych, przedkładając badania nad dziejami pojedynczych ludzi badania nad społeczeństwem i grupami ludzkimi *sensu largo*. Wybitny historyk, socjolog i etnograf, profesor bibliotekoznawstwa, członek-korespondent PAU, redaktor *Polskiego słownika biograficznego*, Wiesław J. Bieńkowski (1926-1999), podkreślał wyjątkowe znaczenie biografistyki, która poprzez różnorodnych dostarczanych przez tę gałąź informacji, niesie z sobą doniosłe wartości poznawcze¹.

Ostatnie dziesięciolecie przyniosło ożywienie zainteresowań biografistyką. Na taki stan składało się wiele przyczyn. Z pewnością na czoło ich wysuwa się potrzeba głębszego wniknięcia w polskie struktury społeczne. Nie bez powodu pozostaje ogólny stan i odbudowa świadomości historycznej, w szczególności w dwóch ostatnich dziesięcioleciach.

Słowniki biograficzne odgrywają bowiem niezmiernie istotną rolę w badaniach naukowych, przede wszystkim ułatwiają one badania historyczne, a jednocześnie utrwalają i pogłębiają tradycję narodową. Pomnikową pozycję w tej mierze spełnia z pewnością *Polski słownik biograficzny*, którego pierwszy tom ukazał się już w 1935 r. Do grudnia 2013 r. wydano 49 tomów tego pomnikowego dzieła i doprowadzono do litery S (Szubert Waclaw – Szumański Mieczysław)². W wydanych tomach zawarto ponad 26 tys. życiorysów Polaków i obcokrajowców, działających w Polsce, począwszy od Popiela, Piasta i Mieszka I, a skończywszy na osobach zmarłych w 2000 r. PSB jest wydawnictwem wspólnym Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności, realizowanym przez Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN finansowanym w latach 2012-2016 przez program Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki”. Przewiduje się, że edycja PSB zakończy się w roku 2030.

Oprócz *Polskiego słownika biograficznego* trzeba wskazać na istnienie licznych leksykonów dziedzinowych i specjalistycznych, rejestrujących życiorysy przedstawicieli poszczególnych grup zawodowych czy społecznych oraz regionalne o osobach, które zaznaczyły swą obecność w historii lub współczesności Polski lub poszczególnych regionów. W tym miejscu wymienić także należy *Słownik biograficzny historii polskiej do XVII stulecia* (pod red. K. Lepszego i S. Arnolda, Warszawa 1968) oraz *Słownik biograficzny historii Polski* (pod red. J. Chodery i F. Kiryka, t. 1-2, Wrocław 2004-2005), M. Czajka, *Słownik biograficzny XX wieku* Warszawa 2004, *Encyklopedia sławnych Polaków: od Andersa do Zwirki: 300 biogramów ludzi, którzy zmienili bieg historii Polski i mieli wpływ na dzieje świata* (red. A. Grygiel, E. Mierzyńska-Iwanowska, Poznań 2005), *Who is who w Polsce. Założone przez Ralpa Hubnera. Encyklopedia biograficzna z życiorysami znanych Polek i Polaków* (wyd. 7, Zug 2008).

W ostatnich dziesięcioleciach opublikowano wiele słowników biograficznych typu specjalistyczno-tematycznego. W pierwszym rzędzie, dla przykładu, trzeba wymienić słowniki biograficzne, dotyczące historii Polski, jak np. M. Tyrowicza *Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik bibliograficzny* (Warszawa 1964), R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego* (Warszawa 1998), *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956-89* (Warszawa 2000), *Słownik biograficzny historii Polski* (pod red. J. Chodery, t. 1-2, Wrocław 2005) i inne.

W kolejnej grupie można wskazać na słowniki poszczególnych profesji, jak np. J. Gadowskiego *Poczet wielkich astronomów* (Warszawa 1965), *Mały słownik pisarzy polskich* (cz. 1, Warszawa 1966), L. M. Bartelskiego *Polscy pisarze współcześni. Informator 1944-1968* (I wyd. Warszawa 1970), T. Słabczyńskiego *Słownik pisarzy polskich* (Warszawa 2001), K. Jakowskiej *Podręczny słownik pisarzy polskich* (Warszawa 2006), *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających* (Wrocław 1971), *Słownik pracowników książki polskiej* (Warszawa-Łódź 1972), R. Gerbera *Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831* (Wrocław 1977), *Słownik biograficzny adwokatów polskich* (t. 1-2, Warszawa 1980-2007); *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego* (doprowadzony tylko do litery K, Warszawa 1985-1992), *Słownik lekarzy polskich XIX wiek* (t. 1-6, Warszawa 1991-2001), *Ziemiaństwo polscy XX wieku. Słownik biograficzny* (cz. 1-10, Warszawa 1999-2013); *Fotografowie 1946-2006. Słownik biograficzny fotografów polskich (członków ZPAF)*, (Warszawa 2006).

Ważnym fragmentem polskiej biografistyki jest historia Kościoła. Fundamentalną pozycją jest *Słownik polskich teologów katolickich* (t. 1-9, Warszawa 1981-2006), a także *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce* (pod red. R. Bendera, t. 1-3, Warszawa 1994-1995). Rolę słownika biograficznego spełnia dzieło R. P. McBriena, *Leksykon papieży. Pontyfikaty od Piotra Apostoła do Jana Pawła II* (z ang. przeł. B. Mierzejewska i A. Miziołek, Warszawa 2003). Istotne wydają się także: Z. Szostakiewicz *Katalog biskupów*

1 A. Gruca, „Historię tworzą ludzie” – biografistyka w badaniach Wiesława Bieńkowskiego, Biblioteka, informacja, książka: interdyscyplinarne badania i praktyka w XXI wieku 2010, nr 7, s. 151-152; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=47227&lang=pl/31> VIII 2013.

Por. T. Lepakowski, *Biografistyka: żywotność, tradycjonalizm, nowoczesność*, *Kwartalnik Historyczny* 1973, z. 1; E. Rostworowski, *Biografia, biogram, historia grup i pokoleń*, *Kwartalnik Historyczny* 1973, z. 2; E. Rostworowski, *Biografistyka dziejów najnowszych*, *Dzieje Najnowsze* 1973, nr 3, s. 153-158; W. Zajewski, *Biografistyka jako gatunek twórczości historiograficznej*, *Czasy Nowożytne* t. 8: 200, s. 7-18.

2 <http://www.psb.pan.krakow.pl/18> IV 2014.

obrzędki łacińskiego przedrozbiorowej Polski (Rzym 1954), *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku* (pod red. M. Patera, Katowice 1996); *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945-1989. Pomordowani-więzieni-wygnani*, (pod red. J. Myszora, t. 1-3. Warszawa 2002-2006), *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi) diecezji katowickiej 1922-2008* (red. J. Myszor, Katowice 2006).

Dobrze reprezentowana jest biografistyka dotycząca czasu wojny i okupacji. Przykładami mogą tu służyć m. in.: A. Kunerta, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej (1939-1944)*, (t. 1-2, Warszawa 1987), *Słownik biograficzny wyższych dowódców Wojska Polskiego na froncie wschodnim w latach 1943-1945* (Warszawa 1993), P. Stawckiego *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939* (Warszawa 1994), *Słownik uczestniczek walk o niepodległość Polski 1939-1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej* (Warszawa 1988), *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944-1956. Słownik biograficzny* (pod red. M. Bielak, K. Krajewskiego, t. 1-4, Kraków-Warszawa 2002-2010), *Słownik biograficzny kobiet odznaczonych Orderem Wojennym Virtuti Militari* (pod red. E. Zawackiej, Toruń 2004-2006), *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945* (pod red. A. Zakrzewskiej, E. Zawackiej i E. Skerskiej, Toruń 1995-2004) i szereg innych.

Charakter materiałów do słowników biograficznych posiadają liczne publikacje dotyczące strat osobowych w okresie drugiej wojny światowej. Do tej grupy zaliczyć trzeba J. M. Bocheńskiego *Spis 1996 księży polskich zabitych w latach 1939-1945* (Fryburg 1953), J. Domagały *Ci, którzy przeszli przez Dachau* (Warszawa 1957), W. Jacewicza i J. Wosia, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską 1939-1945* (z. 1-5, Warszawa 1977-1981). Cenne opracowania stanowią także prace S. Librowskiego *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji wrocławskiej (1939-1945)*, (Wrocław 1947), B. Olszewicza *Lista strat kultury polskiej (1 IX 1939-1 III 1946)*, (Warszawa 1947). Podobny charakter nosi *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946* (Londyn 1952) oraz praca W. Szolterskiego *Martyrologium duchowieństwa polskiego pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945*, [w:] *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy-Szkice-Materiały historyczne*, t. 11, Rzym 1965, s. 7-467 oraz A. Moszyńskiego *Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk-Ostaszów-Starobielsk zaginieli w Rosji Sowieckiej* (Londyn 1982, Warszawa 1989), Jana Marszałka *Słownik biograficzny stalinizmu i jego ofiar w Polsce (1939-1941). Białystok-Lwów-Wilno*, (Warszawa 1991) oraz *Katyń. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego* (opr. zespół J. Kiliński et al., Warszawa 2000). Wymogi słownika biograficznego spełnia opracowanie M. M. Grzybowskiego *Martyrologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach drugiej wojny światowej 1939-1945* (Płock 1982, wyd. 2, Wrocław-Płock 2002).

W nurt biografistyki „specjalistycznej” wpisują się także słowniki i leksykony biograficzne dotyczące edukacji i myśli pedagogicznej, a wśród nich m. in. *Historia wychowania. Słownik biograficzny* (red. A. Gąsiorowski, wyd. 2, Olsztyn 2002), *Słownik biograficzny polskiej historii wychowania* (pod red. A. Meissnera i W. Szulakiewicza, Toruń 2008), W. Korzeniowskiej *Myśl pedagogiczna na przestrzeni wieków. Chronologiczny słownik biograficzny* (Kraków 2010) oraz M. Krajewskiego *Leksykon powszechnych dziejów edukacji z przewodnikiem bibliograficznym. Ludzie-instytucje-koncepcje* (Płock 2010).

Ostatnie lata przyniosły także rozwój biografistyki „naukowej”, czyli ludzi świata nauki. Miał rację bowiem Józef Maksymilian Ossoliński, kiedy mówił, iż „nauka nie mniej jak szabla, stworzyła nasze szlachectwo”. Na pierwszym miejscu wypada sklasyfikować pięciotomowe wydawnictwo *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny* (t. 1-4: Warszawa 1998-2002, suplement – Warszawa 2006) oraz inne, „komercyjne” słowniki biograficzne uczonych polskich, a wśród nich m. in.: K. Pikonii *Złota księga nauki polskiej 2006. Naukowcy Zjednoczonej Europy* (Gliwice 2006). Niezależnie od wydawnictw „centralnych” słowniki biograficzne w ciągu ostatnich dwóch dziesięcioleci przygotowało szereg polskich uczelni. Droga przykłady wymieńmy m. in. *Słownik biograficzny profesorów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego* (Olsztyn 2004), *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004. Materiały do biografii* (koncepcja i red. S. Kalembka, Toruń 2006), *Kujawsko-pomorskie rodowody wybitnych uczonych* (pod red. Z. Biegańskiego i W. Jastrzębskiego) (Bydgoszcz 2007), K. Kwaśniewskiej i J. Woźnego, *Słownik biograficzny naukowców bydgoskich* (Bydgoszcz 2009).

Ostatnie lata przyniosły zainteresowanie regionalnych ośrodków badawczych oraz towarzystw naukowych słownikami regionalnymi. Pionierską pracę w tej mierze w odniesieniu do Warmii, Mazur, Powiśla, a także części Mazowsza podjął Tadeusz Oracki. Jest on autorem kilku opracowań z tego zakresu. Wysoko należy ocenić jego *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)* (Warszawa 1983) oraz *Słownik biograficzny Warmii, Prus Książęcych i ziemi malborskiej od połowy XV do końca XVIII wieku* (Olsztyn 1984). Wydawnictwo Śląsk opublikowało natomiast *Śląski słownik biograficzny* (pod red. J. Kantyki i W. Zielińskiego, t. 1-3, Katowice 1977-1983). Identyczne pod względem metodologicznym są: *Wielkopolski słownik biograficzny* (pod red. A. Gąsiorowskiego i J. Topolskiego, Poznań 1981), *Małopolski słownik biograficzny uczestników działań niepodległościowych 1939-1956* (t. 1-15, Kraków 1997-2011).

Do tej grupy prac zaliczyć wypada także inne regionalne prace i słowniki biograficzne Pomorza i Kujaw, w tym m. in.: S. Demby *Bene merentes. Dobrze zasłużeni z ziemi płockiej* (Warszawa 1931), popularną pracę J. Podgórecznego *Niepospolici ludzie Kujaw i Pomorza* (Bydgoszcz 1967), J. B. Nycka *Ludzie i książki. Słownik biograficzny ludzi książki i pióra województwa płockiego* (Płock 1983), Z. Stromskiego *Pamięci godni. Chojnicki słownik biograficzny 1275-1980* (Bydgoszcz 1986), *Słownik biograficzny działaczy ruchu robotniczego województwa toruńskiego* (Toruń 1988), J. Długosza *Słownik dziennikarzy regionu pomorsko-kujawskiego* (Bydgoszcz 1988), K. Kamińskiego *Słynni mieszkańcy ziemi świeckiej. Słownik biograficzny* (Bydgoszcz 1988), *Zasłużeni dla Włocławka (XIII-XX wiek)*, (pod red. M. Wojciechowskiego, Włocławek 1991), *Toruński słownik*

biograficzny (Toruń 1998), A. Papierowskiego *Płocczanie znani i nieznani. Słownik biograficzny*. (Płock 2002), *Włocławski słownik biograficzny* (t. 1-6: 2004-2011), S. Rafińskiego, *Chełmiński słownik biograficzny* (Chełmno 2006), Piotr Tylicki oraz niepospolici z Kowala i okolic. *Słownik biograficzny, kalendarium* (Włocławek-Kowal 2008).

***

Ziemia dobrzyńska, mimo istotnego postępu badawczo-edytorskiego, przez długi okres powojenny nie posiadała pracy mającej chociażby charakter materiałów do słownika biograficznego. Do początków lat 90. XX w. wyjątek stanowiły jedynie biogramy zawarte w pracach R. Lewandowskiego *Losy żołnierzy lipnowskich w drugiej wojnie światowej* (Lipno 1984), Z. Goździa *Lipno* (Lipno 1991) oraz M. Krajewskiego: *Bene merites. Dobrze zasłużeni dla Rypina* (Rypin 1988), *Materiały do słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN*, Rypin 1989, s. 131-154, *Borzewscy herbu Lubicz z Ugoszcza w ziemi dobrzyńskiej* (Rypin 1990). W 1990 r. w Kórniku ukazała się ważna praca pt. *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku*, opr. K. Mikulski i W. Stanek przy współudz. Z. Górskiego i R. Kabacińskiego.

W ogłoszonych w 1986 r. *Materiałach do bibliografii historycznej ziemi dobrzyńskiej* wydzielono oddzielny rozdział zatytułowany „Biografie”, w którym zawarto ponad 1.300 pozycji bibliograficznych traktujących o poszczególnych osobach – wybitnych jednostkach tej ziemi³. Wykaz ten spotkał się z dużym zainteresowaniem społecznym, a jego ogłoszenie zbiegło się z podjętymi badaniami na temat wybitnych obywateli ziemi dobrzyńskiej. W ten sposób zrodziła się potrzeba sfinalizowania prac nad *Słownikiem biograficznym ziemi dobrzyńskiej* (Lipno 1992), jak się okazało po kilku latach „małym słownikiem biograficznym ziemi dobrzyńskiej”. W 2002 r. ukazał się rozszerzony *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu* (Włocławek 2002), zawierający ok. 1.400 biogramów. Obydwa wydania okazały się niewystarczające, głównie wobec rosnącego zainteresowania biografistyką, ale także znacznego postępu badawczego.

Postęp historiograficzny nad dziejami ziemi dobrzyńskiej w ostatnich dwóch dekadach oraz wyraźny wzrost aktywności obywatelskiej ludzi związanych z tym regionem historycznym, zarówno na tym obszarze, jak też poza nim, zrodził myśl kolejnego, istotnego rozszerzenia *bene meritus* ziemi dobrzyńskiej⁴.

Z prac dotyczących ziemi dobrzyńskiej, bądź obszarów przyległych, które ukazały się w ostatnich 20 latach, a które można zaliczyć w całości lub w ich mniej lub bardziej istotnych fragmentach do prac typu biograficznego wskazać należy na opracowania: M. Krajewskiego: *Za wiarę i polskość. Duchowieństwo ziemi dobrzyńskiej w powstaniu styczniowym i walce o wolność narodu i Kościoła po jego upadku* (Lipno 1992), *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945* (Rypin 1995), *Skępe. Zarys dziejów i obraz współczesny* (Rypin-Skępe 1996), *Ludzie wizerunku ziemi dobrzyńskiej. Złota księga 2005* (koncepcja i red. M. Krajewski, Rypin 2005), *Tronująca w sercu tej ziemi. Wołanie o powrót do korzeni* (Rypin 2005), *Usgue ad finem. Powstanie listopadowe i partyzantka 1833 na ziemi dobrzyńskiej* (Rypin 2011), *Rypinie grodzie cichy. Albumowa monografia miasta* (Rypin 2012), *Z krwi Waszej posiew wolności. Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej* (Rypin 2013); S. Biłskiego *Słownik biograficzny regionu brodnickiego* (Brodnica-Toruń 1991), R. Piotrowskiego *Biogramy ofiar Selbstschutzu*, [w:] A. Witkowski, *Nieukarana zbrodnia* (Warszawa 1995, s. 144-191), *Słownik biograficzny osób zamordowanych przez Niemców w latach 1939-1945 (ziemia dobrzyńska)*, [w:] *Katalog zbrodni – ziemia dobrzyńska* (Rypin 2012, s. 9-267), R. Specjalskiego *Lipno i okolice. Materiały do monografii* (t. 1-8, Włocławek-Lipno 1997-2014), P. Gałkowskiego: *Genealogia ziemiaństwa ziemi dobrzyńskiej XIX-XX wieku (do 1939 roku)*, (Rypin 1997), *Ziemiaństwo i ich własność w ziemi dobrzyńskiej w latach 1918-1947* (Rypin 1999), *Brzuze i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)*, (Brzuze 2002), *Parafia św. Jana Chrzyciela w Świdziebni* (Rypin 2008), *Okolice Rypina (monografia historyczna wsi gminy Rypin)*, (Rypin 2009), *Parafia Świętej Trójcy w Rypinie (monografia historyczna)*, (Rypin 2009), *Dzieje służby zdrowia w Rypinie (od XIV wieku do 2012 roku)*, (Rypin 2012); *Rypin w latach 1945-1990*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 2: *od 1918 roku* (pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, s. 409-1060; *Parafia Świętego Bartłomieja w Świdziebni* (Świdziebnia 2013), P. Mysłakowskiego *Materiały genealogiczne szlachty parafii Rypin 1675-1808 na podstawie kościelnych ksiąg metrykalnych parafii św. Trójcy w Rypinie* (Warszawa 1998), P. Gałkowskiego i R. Piotrowskiego *Rogowo i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)* (Rypin-Rogowo 2000), J. Wultańskiego, *Aby pamięć o Nich nie zaginęła. Regionalny słownik biograficzny* (t. 1-2, Brodnica 2000-2004), P. Gałkowskiego i Z. Żuchowskiego *Wąpielsk i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)* (Rypin-Wąpielsk 2003), S. Gizińskiego, *Niepospolici znad Drwęcy* (Toruń 2004), *Album duchowieństwa diecezji płockiej*, (t. 1-2, opr. M. M. Grzybowski, Płock 2005); M. M. Grzybowskiego, *Duchowieństwo diecezji płockiej, wiek XX* (t. 1, cz. 1-2, Płock 2007-2008), *Duchowieństwo diecezji płockiej, wiek XIX* (t. 1-3, Płock 2008-2012); P. Gałkowskiego i K. Grażawskiego *Strzygi w ziemi dobrzyńskiej (monografia historyczna wsi i parafii)* (Brodnica-Osiek-Rypin 2006), *Oni tu kiedyś żyli. Sylwetki Golubia i Dobrzyń w XX w.* (pod red. M. Starosty i A. Kałużnego, Toruń 2007), J. Woźniaka, *Rodem z Osieka. Rzecz o tym, jak Dołęga Kowalewscy tworzyli historię gminy Obrowo* (Toruń 2009), W. Kubiaka i Z. Karpusa *Kujawsko-dobrzyńska lista katyńska* (Włocławek 2010),

3 M. Krajewski, *Materiały do bibliografii historycznej ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1986; tegoż, *Materiały do bibliografii historycznej ziemi dobrzyńskiej*, cz. II, Rypin 1993.

4 Zob. M. Krajewski, *Retrospektywa historiograficzna ziemi dobrzyńskiej. Dyskurs in statu quo ante et pro futuro*, Rypin-Dobrzyń nad Wisłą 2006, ss. 325.

Słownik biograficzny powiatu toruńskiego (pod red. J. Krajewskiego, t. 1-2, Toruń 2010, 2014), M. J. Minakowskiego, *Elita północnomazowiecka* (Kraków 2011); *Honorowi obywatele miasta Lipna. Zasłużeni dla miasta Lipna* (opr. T. Chojnicki i A. Wróbel, Lipno 2012) i szereg innych.

Ukazujące się od 1989 r. na ziemi dobrzyńskiej pod red. M. Krajewskiego periodyki naukowe, a mianowicie w latach 1989-2006 „Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN” (t. 1-10)⁵ oraz począwszy od roku 2008 r. „Rocznik Dobrzyński” (t. 1-6: 2008-2013)⁶ we wszystkich tomach posiadały dział biograficzny pn. „Pro memoria”, w którym pomieszczono dotąd kilkadziesiąt ważnych biografów.

***

Doręczany do rąk Czytelników słownik pomyślany został jako leksykon biograficzny, przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców i może służyć zarówno celom naukowym, jak też popularyzacyjnym. Praca nosi charakter naukowy i zawiera życiorysy zasłużonych przedstawicieli – antenatów ziemi dobrzyńskiej od średniowiecza aż po współczesność. Opublikowanie słownika może przyczynić się do podjęcia dalszych bardziej szczegółowych prac biograficznych nad wybitnymi postaciami tej ziemi. Brak tych ostatnich jest, mimo pewnego postępu, wciąż odczuwalny. Dość powiedzieć, iż jedna z najwybitniejszych indywidualności tego regionu, jaką był Gustaw Zieliński ze Skępego, nie posiada dotąd pełnej biografii, pomijając istotną pracę typu monografii biograficznej A. M. Stogowskiej *Wpisany w epokę. Gustaw Zieliński (1809-1881)*, (Płock 1996). Z innych monografii biograficznych dotyczących znanych i dobrze zasłużonych postaci ziemi dobrzyńskiej oraz ich pamiętników można wskazać na następujące tytuły: *Bibliotekarz króla Jana* (A. A. Kochański) T. Twarogowskiego (Warszawa 1965), *Ksiądz Czesław Lissowski (1895-1942)* M. Krajewskiego (Rypin 1988, wyd. 2, Rypin 1995), *Ksiądz Władysław Tomasz Mąkowski „Tomasz Ogończyk” 1895-1945* M. M. Grzybowski (Płock 1995), *Bogdan Chelmiński. Powiat rypiński w pamiętnikach* (opr. P. Gałkowski, Rypin 1997, wyd. 2, opr. P. Gałkowski, M. Błaszkiwicz, Rypin 2005), *Ksiądz kanonik doktor Antoni Podleś (1934-1997)* M. Krajewskiego (Rypin 1997), *Władysław Drzewiecki. Moje życie. Pamiętnik nauczyciela i społecznika* (wstępem poprzedził M. Krajewski, Włocławek-Wymyślin 2002). *W objęciach Ojca. O. Wincenty Józef Kruszewski OC 1843-1922* J. Janowiaka (Obory 2002), *Ksiądz prałat Czesław Chojecki, proboszcz i dziekan w Rypinie* M. M. Grzybowski (Płock 2005), *Marylka. Opowieść okupacyjna. Ze wspomnień Marii Sobocińskiej ps. „Ryśka” komendantki AK/WSK Obwodu Lipno i Inspektoratu Włocławek* K. Wójtowicz (Kraków 2005), *Cezariusz Papiernik. Dorosłe dzieciństwo* (Rypin 2007), *Marii Strużyńskiej wspomnienia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, (opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007), *Koryfeusz dobrej Ziemi* (prof. Jerzy Pietrkiewicz (1916-2007) z Londynu), M. Krajewskiego (Rypin 2008), *Stanisław Wesółowski. Moje przeżycia okupacyjne w Rypinie (1939-1945)*, (opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, wyd. 2, Rypin 2011), *Dama Niezłomna. Maria Sobocińska (1920-2012). Biografia wpisana w okupacyjne dzieje Skępego* M. Krajewskiego (Rypin-Skępe 2012).

Głównym celem słownika jest utrwalenie pamięci o ludziach, którzy chlubnie zapisali się w dziejach tego regionu. Trzeba bowiem zdać sobie sprawę z faktu, że dzieje ziemi dobrzyńskiej nierozzerwalnie związane są z historią narodu i państwa polskiego i sięgają korzeniami do jego początków. Lektura słownika, jak się wydaje, prawdę tę może istotnie ugruntować. Uzmysławiając sobie bogate tradycje społeczno-narodowe tej ziemi, trzeba je łączyć z ludźmi, którzy przez ponad tysiąc lat stali na straży polskości, tworzyli zręby narodowej kultury regionu i kraju, organizowali i tworzyli lepsze jutro dla siebie i kolejnych pokoleń. Ludzie ci w ciągu setek lat chlubnie nieśli sztandar polskości i przywiązania do ojczystych korzeni za cenę często najwyższej ofiary – własnego życia, tak jak chociażby dzielny Artura Zawisza, który przed tzw. hańbiącą śmiercią (przez powieszenie) powiedział do carskich oprawców: „Gdybym miał sto lat żyć, wszystkie bym ofiarował mojej Ojczyźnie”. Są tu prawie wszyscy patrioci tej Ziemi, Dobrą Ziemią nazwanej, odznaczeni najwyższymi honorami wojennymi, w tym Krzyżem Wojennym Virtuti Militari oraz obrączkami z wezwaniem „Ojczyzna swemu obrońcy”. Są przede wszystkim obrońcy tej ziemi i ci, którzy wobec carskiej przemocy mówili, iż „gotowi są zdjąć ostatnią sukmanę na okup, aby nie zostać niewolnikami”.

Na kartach NSBZD Czytelnik znajdzie biografie całych rodów i rodzin dobrzyńskich: Borzewskich w liczbie 23; Budzanowskich – 18, Chelmińskich – 56; Działyńskich – 20; Dziewanowskich – 73; Gniazdowskich – 20, Jeżewskich – 9, Karnkowskich – 41; Kochańskich – 12, Kościeleckich – 9; Kowalewskich – 33; Kretkowskich – 18; Kurządkowskich – 5, Lasockich – 7, Łempickich – 24; Machczyńskich – 10, Nałęczów – 16; Orszków – 10, Piwnickich – 50; Płaskowskich – 29, Podoskich – 15, Romockich – 13, Rościszewskich – 24, Rutkowskich – 17, Sierakowskich – 16, Sobocińskich – 10, Starorypińskich – 14, Sumińskich – 22, Świącickich – 7, Tułodzieckich – 11, Zboińskich – 18 i Zielińskich – 38 i wielu innych.

W *Słowniku*, z szacunkiem, ale i z potrzeby serca, umieściłem biografie swoich nauczycieli, przyjaciół i mentorów, że wymienię tylko niektóre nazwiska: Antosię Łukowską, Władysława Drzewieckiego, Tadeusza Korszenia i Marylkę Sobocińską ze Skępego, Zofię i Teofila Jurkiewiczów z L'Hopital z Francji, Jerzego Pietrkiewicza z Fabianek i Londynu, Sławka Kalembkę i Zbigniewa Kwiecińskiego z Torunia, Stanisława L. Bagdzińskiego z Włocławka, Zofię Dziewanowską z USA, Benedykta Leszczyńskiego i Michała Kokota z Torunia (Osieka n. Wisłą), Mariana Pawłaka i Stanisława Derkowskiego z Bydgoszczy, ks. prałata Tadeusza Zabornego

5 *Przyczynki historyczne i historiograficzne ziemi dobrzyńskiej. Bibliografia zawartości „Ziemi Dobrzyńskiej. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN”, t. 1-10: 1989-2006 wraz z krótkim komentarzem i objaśnieniem pisowni hasła „ziemia dobrzyńska”, Rypin 2006, ss. 38.*

6 http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/SPIS%20ZAWARTOSCI%20RD%201-6.pdf/31 III 2014.

z Rypina oraz Drogich mojemu sercu Karmelitów: ojców Mateusza i Michała Wojnarowskich z Krakowa, Andrzeja Malickiego z Obór, a teraz z Pilzna i Mieczysława Jankowskiego z Woli Gułowskiej i wielu innych. Wielu z nich wyprzedziło nas już w wędrówce na tamten brzeg życia.

***

Za koniecznością opracowania słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej przemawiał fakt, iż region ten nie został wyczerpująco uwzględniony w *Polskim słowniku biograficznym*. To pomnikowe dzieło ze zrozumiałych względów ujmuje tylko zaledwie kilkadziesiąt postaci związanych z tą ziemią. Zresztą jego specyficzne przeznaczenie i niewielki przecież nakład nie może stanowić podstawy do lektury dla szerokiego grona odbiorców w tym regionie.

Słownik, podobnie jak ogólne i specjalistyczne słowniki biograficzne, jest encyklopedycznym zbiorem wiadomości o ludziach wyróżniających się swą działalnością w różnych dziedzinach życia. Za podstawę umieszczenia danej osoby w słowniku przyjęto fakt przekroczenia przez nią tzw. progu przeciętności, stosując przy tym kryterium reprezentatywności, odzwierciedlającej rzeczywisty proces historyczny. Zasada ta jest przestrzegana, podobnie jak to czyni *Polski słownik biograficzny*. Głównym kryterium przy kwalifikowaniu danej osoby w słowniku był fakt działalności na terenie ziemi dobrzyńskiej przez część lub całe życie, względnie fakt urodzenia na tej ziemi. Słownik zawiera postacie pozytywne; negatywne ujęto tylko w tych bardzo nielicznych przypadkach, gdy ich związek z wydarzeniami politycznymi był bardzo znamieny. Chronologicznie słownik obejmuje okres od początków państwowości polskiej, aż po czasy i dni współczesne. Zarys terytorialny obejmuje obszar ziemi dobrzyńskiej w jej najszerszych granicach historycznych.

Podobnie jak w *Polskim słowniku biograficznym*, ale także zdecydowanej większości słowników biograficznych, życiorysy tu zamieszczone są wolne od akcentów moralizatorskich, czy też zbędnego apoteozowania, a tym bardziej – zniesławiania ludzi. Ocena działalności osób prezentowanych w *Słowniku* należy wyłącznie do Czytelnika, względnie może stać się przedmiotem innych prac *stricto* biograficznych.

Istotnym *novum* tego wydania jest jego poszerzenie o osoby związane z nauką z obszaru Pomorza Gdańskiego, ziemi chełmińskiej i Kujaw – związanych bądź to pochodzeniem, bądź dorobkiem naukowym – z ziemią dobrzyńską. Odmiennością, przede wszystkim wobec *Polskiego słownika biograficznego*, jest umieszczenie w słowniku osób żyjących o znacznym i niekwestionowanym dorobku życiowym, którzy dotychczasową pracą w przestrzeni publicznej potwierdzili już, że światła nie tworzy się za każdym razem, a to, co powstało ich wysiłkiem już zostanie, tak jak uczył Cz. Miłosz: „*Żyjesz tu, tu i teraz, masz jedno życie, jeden punkt, co zdążyć zrobić, to zostanie, choćby ktoś inne mógł mieć zdanie*”.

Praca powstała wysiłkiem jednostki i dlatego autor w pełni zdaje sobie sprawę z faktu, że zarówno ilość biogramów, jak też zakres wykorzystanych źródeł i literatury można wciąż uzupełniać i rozszerzać.

***

Słownik, poza niniejszym wstępem, składa się z wykazu użytych skrótów, skrótów bibliograficznych, biogramów w układzie alfabetycznym, zdjęć osób biografowanych oraz indeksu biogramów dla całości, umieszczonym w drugim tomie. Wykaz skrótów bibliograficznych obejmuje te źródła i opracowania, które stanowiły podstawę opracowania biogramów, a których przytaczanie w wielu przypadkach przy biogramach w pełnym, powtarzającym się brzmieniu, nie leżało przede wszystkim w interesie Wydawcy. Skróty takie stosowane są prawie we wszystkich XIX-, XX- i XXI-wiecznych opracowaniach biograficznych typu słownikowego.

Każdy biogram składa się z trzech wydzielonych części, tj. hasła biograficznego, właściwego życiorysu i informacji źródłowo-bibliograficznej.

Hasło zawiera: nazwisko, imię (imiona), przybrane nazwiska, przydomki, pseudonimy, herb lub oboczności nazwiska, nazwisko rodowe, daty życia wraz z miejscami urodzenia i śmierci oraz krótkie określenie zawodu, stopni i tytułów naukowych, stopni wojskowych, funkcji społecznej oraz charakteru działalności. Przy hasła osób, które uległy eksterminacji bezpośredniej lub pośredniej w czasie drugiej wojny światowej podajemy, iż były to ofiary zbrodni niemieckich lub sowieckich, zamiast stosowanej w dotychczasowych opracowaniach nomenklatury, iż były to ofiary zbrodni hitlerowskich lub NKWD. Zbrodnia jest bowiem dziełem grupy ludzi przynależnej przede wszystkim do narodu, a dopiero później do partii, bądź formacji policyjnej. Staraliśmy się także uściślać okoliczności aresztowania, unikając stwierdzeń, zawartych np. w jednej z prac typu biograficznego: „*w nieznanych okolicznościach dostał się do niewoli*”, podając wprost: „*został aresztowany przez wojska sowieckie i zesłany do obozu...*”. Przecież okoliczności aresztowania i śmierci polskich patriotów na nieludzkiej ziemi były jasne i oczywiste.

Właściwy życiorys składa się z omówienia życia i działalności w układzie chronologicznym. Uwzględnia on następujące elementy: pochodzenie społeczne, imiona rodziców, z podaniem ich lata życia, funkcji lub zawodów, zasług rodziców i rodziny (dziadków, rodzeństwa), wreszcie – dokonań i zasług osoby biografowanej, tj. bieg życia ujęty w układzie chronologicznym, przedstawiony – co oczywiste – odmiennie dla osób z okresu wcześniejszego, inaczej dla osób z XX w. i współcześnie żyjących. Ta część biogramów kończy się informacją o rodzeństwie i założonej rodzinie: imię i nazwisko żony, imiona i funkcje społeczne dzieci z latami życia lub datami urodzenia. Biogram, w przypadku osób nieżyjących, kończy się informacją o miejscu pochówku. Tutaj także podano dane dotyczące ikonografii oraz sposobu upamiętnienia osoby: tablice pamiątkowe, imiona ulic, wydawnictwa biograficzne, uroczystości rocznicowe i wspomnieniowe. Wyłącznie ze względu na brak pełnej

informacji o wielu osobach, treści zawarte w biogramach są zróżnicowane zarówno pod względem ilości, jak i jakości. W trosce o potoczność narracji stosujemy nazwy miesięcy pisane słowami, a daty z podaniem skrótu „r.” (rok), natomiast informacje ujmowane w nawiasy zostały ograniczone do nazw miesięcy sygnowanych liczbami rzymskimi, bez skrótu „r.”.

W trzeciej części artykułu biograficznego (biogramu) podano wykaz wykorzystanej literatury i źródeł w kolejności alfabetycznej. Z literatury przedmiotu uwzględniono m. in. bibliografie, opracowania monograficzne, słowniki, encyklopedie, genealogie i herbarze, wydawnictwa źródłowe, artykuły z czasopism, a także w mniejszym stopniu materiały źródłowe, materiały nieopublikowane oraz relacje i wywiady. Część wskazanej bazy źródłowej ma charakter przewodnika po źródłach. W koniecznych przypadkach podano pewne sprostowania, które mogą ustrzec kolejnych badaczy od zbędnych dociekań. Są w tym względzie – co oczywiste – kwestie wciąż dyskusyjne. W żaden sposób uwagi te, czy wręcz sprostowania nie są powodem umniejszania zasług osób zajmujących się dotąd biografistyką ziemi dobrzyńskiej i to *par excellence*, jak też badaczy, którzy do rąknie zajmowali się tą częścią historii ziemi dobrzyńskiej.

W wykazie źródeł zastosowano niezbędne, ale nie w przesadnej formie, skróty. Tytuły czasopism, wzorem niektórych współczesnych propozycji ich zapisu, nie ujęto w cudzysłów. Pozostawienie ich w takiej formie daje wystarczającą czytelność, bowiem każdy tytuł druku zwartego lub serii wydawniczej, dla zachowania przejrzystości, wyróżniono, podobnie jak tytuł artykułu, czy rozprawy – kursywą. Tytuł czasopisma – drukiem prostym, zaraz potem rok (rocznik), bądź nr, czy tom.

W wykazie źródeł i literatury nie powołujemy się na dwa poprzednie wydania dobrzyńskiego słownika biograficznego, tj. *Słownik biograficzny ziemi dobrzyńskiej (do 1945 r.)*, (Lipno 1992) i *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu* (Włocławek 2002), uznając ten zabieg za wyjątkowo zbyteczny. Dość powiedzieć, że pierwszy słownik zawierał tylko ok. 750 krótkich biogramów, drugi – ok. 1400, obecny – prawie 3.200.

Objętość biogramów i not biograficznych w prezentowanym *NSBZD* zależy przede wszystkim od roli, jaką dana osoba odegrała w związku z ziemią dobrzyńską. Nie bez znaczenia w tym względzie jest również objętość materiału faktograficznego, który udało się zebrać o danej osobie. Waha się ona od kilku wersów, aż do kilkunastu stron. Zostały one ujęte w słowniku w układzie alfabetycznym, bez podziału na okresy historyczne lub sferę działalności tych ludzi.

Dołączony do pracy materiał ikonograficzny, ma charakter ilustracyjny. Ze względu na to, że ponad 90% zdjęć odnosi się do osób nieżyjących, których źródłem są w większości publikowane wcześniej w różnej technice prace i inne źródła, a których jakość – z oczywistych powodów – nie jest najlepsza, także zdjęcia osób współcześnie żyjących, w celu ujednoczenia całości zostały wydrukowane w sposób jednolity. W odróżnieniu od innych wydawnictw słownikowych, zdjęć biografowanych osób nie umieszczono przy biogramach, bowiem wszystkie zebrane fotografie (często ich tzw. odbitki) i podobizny dotyczą zaledwie 1235 osób, spośród blisko 3200 biogramów umieszczonych w całym słowniku. Wydaje się to zrozumiałe, bowiem zdecydowana część biografii dotyczy osób żyjących od XIII do XIX stulecia. Zatem przyjęta forma z jednej strony wypełnia walor *stricte* słownikowy, z drugiej – nie pozbawi pogłębionej personalizacji. Oznaczenie symbolem w zakończeniu hasła, np. (B 36), powtórzone w „słownikowej galerii” w każdym tomie ułatwi kompatybilność i pozwoli na sprawne odszukanie zdjęcia osoby biografowanej.

***

Na koniec poczuwam się do miłego obowiązku złożyć podziękowania wszystkim Osobom podejmującym w tym skromnym dziele współpracę ze mną, w szczególności dziękuję Państwu: Marii Adamowskiej z Rypina, Teresie Budzanowskiej z Piotrkowa Trybunalskiego i Warszawy, Wojciechowi Bullerowi z Ciechocinka, Ludwikowi Chelmickiemu z Warszawy, Tadeuszowi Chojnickiemu z Lipna, Iwoni Ciemiecki ze Szwajcarii, która niestety nie doczekała wydania *Słownika*, Zofii Dziewanowskiej z USA, Bartoszowi Dziewanowskiemu-Stefańczyk z Berlina, Krzysztofowi Dziewanowskiemu ze Szczecina i pozostałym przedstawicielom tego Rodu, Stanisławowi Gizińskiemu z Mierzynka, Janowi Jagodzińskiemu z Golubia-Dobrzynia, Dorocie Kosteckiej z Lipna, Władysławowi Michalskiemu z Torunia, Janinie Nadolskiej z Księtego, Elżbiecie Ołdakowskiej z Rypina, Aleksandrowi Sikorowskiemu z Makówca k. Lipna, Ryszardowi Specjałskiemu z Włocławka, br. Stefanowi Sumińskiemu (OSB) z Warszawy, o. Michałowi Wojnarowskiemu (O. Carm.) z Krakowa, Krzysztofowi Woźniakowi z Włocławka, Leszkowi Żuchowskiemu z Golubia-Dobrzynia i wielu innym, z którymi miałem kontakt osobisty lub mailowy.

Oddzielnie uprzejmie dziękuję recenzentowi „Słownika” panu prof. zw. dr. hab. Stanisławowi Gajewskiemu z UWM w Olsztynie za uwagi i dobre słowo wyrażone w recenzji.

Bardzo dziękuję moim Bliskim i Współpracownikom za wsparcie i nieocenioną pomoc.

Autor

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną. W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe opinie i wypracować jednolitą linię polityczną.

Wykaz użytych skrótów

- abp (abpa) – arcybiskup (arcybiskupa)
 AK – Armia Krajowa
 AK/WSK – Armia Krajowa Wojskowa Służba Kobiet
 AL – Armia Ludowa
 AMZD – Archiwum Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej (w Rypinie)
 APPK – Archiwum Prowincji Polskiej Karmelitów (w Krakowie)
 art. – artyleria
 AUSC – Archiwum Urzędu Stanu Cywilnego
 AWF – Akademia Wychowania Fizycznego
 AWP – Armia Wojska Polskiego
 AZS – Akademicki Zespół Sportowy
 AZKRP – Archiwum Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej
 AZS – Akademicki Związek Sportowy
 bar. – baron
 Bibl. Ziel. – Biblioteka Zielińskich (w Płocku)
 BBWR – Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem
 BCh – Bataliony Chłopskie
 bp – biskup
 b.m.w. – brak miejsca wydania (książki)
 b. pag. – brak paginacji (numeracji stron)
 BS – Bank Spółdzielczy
 BTN – Bydgoskie Towarzystwo Naukowe
 CD – *ang.*: Compact Disc (płyta kompaktowa)
 CFTC – Chrześcijańska Konfederacja Francuskich Pracowników (*fr.*: *La Confédération française des travailleurs chrétiens*)
 CKE – Centralna Komisja Egzaminacyjna
 ckm – ciężki karabin maszynowy
 CK SD – Centralny Komitet Stronnictwa Demokratycznego
 CODN – Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
 DOG – Dowództwo Okręgu Generalnego
 DOG – Dowództwo Okręgu Korpusu
 CTR – Centralne Towarzystwo Rolnicze
 DH – drużyna harcerska, np. 8. DH im. Ziemi Dobrzyńskiej
 DOG – Dowództwo Okręgu Generalnego
 DOK – Dowództwo Okręgu Korpusu
 dop. – dopisek
 DO WTN – Dobrzyński Oddział Włocławskiego Towarzystwa Naukowego
 dr – doktor
 DTN – Dobrzyńskie Towarzystwo Naukowe
 DVL – *niem.*: *Deutsche Volksliste*
 Dz. U. – Dziennik Ustaw (Dziennik Urzędowy)
 ckm – ciężki karabin maszynowy
 cz. – część
 Eodem – *z lac.*: ta sama (osoba)
 f. – foliata
 gen. – generał
 GG – Generalne Gubernatorstwo
 GiLA – Gimnazjum i Liceum Akademickie
 GL – Gwardia Ludowa
 gm. – gmina
 GS „SCh.” – Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska”
 GRN – Gromadzka (Gminna) Rada Narodowa
 gub. – gubernia

h. – herbu, herb
 hab. – habilitowany (doktor)
 hr. – hrabia, hrabianka
 idem – z łac.: to samo, ten sam
 im. – imienia (np. szkoła)
 i.n. – imię nieznanne
 inf. – informacja
 item – z łac.: również, także
 k. – koło (np. k. Lipna)
 k. – karta (strona w dokumencie archiwalnym)
 kan. – kanonik
 KBW – Korpus Bezpieczeństwa Publicznego
 KL – niem.: *Konzentrationslager* (niemiecki obóz koncentracyjny)
 KO – Komitety Okręgowe v. Kuratorium Oświaty
 KOP – Komenda Obrońców Polski
 KOSP – Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego (w Toruniu)
 KPCEN – Kujawsko-Pomorskie Centrum Edukacji Nauczycieli (w Toruniu)
 KPP – Komunistyczna Partia Polski
 kpr. – kapral
 kpr. rez. – kapral rezerwy
 kps. – komputeropis
 kpt. – kapitan
 K-PZPN – Kujawsko-Pomorski Związek Piłki Nożnej
 krypt. – kryptonim
 ks. – ksiądz
 ks. – w innym znaczeniu – książę, księżna
 KS – Klub Sportowy
 KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski
 kw. kwatera (cementarna)
 KW – księga wieczysta
 KZMP – Komunistyczny Związek Młodzieży Polskiej
 l. – tu: w latach
 LE – Liceum Ekonomiczne
 LGL – Lipnowska Grupa Literacka
 LMK – Liceum Marii Konopnickiej (we Włocławku)
 LO – Liceum ogólnokształcące
 LOK – Liga Obrony Kraju
 LOPP – Liga Ochrony Powietrznej i Przeciwlotniczej
 LP – Liceum pedagogiczne
 L.W. – Lista wywozowa, tu – do Katynia z innych obozów NKWD
 LWP – Ludowe Wojsko Polskie
 LZS – Ludowe Zespoły Sportowe
 m. – między (np. 1323 a 1326 r.)
 MCK – Miejskie Centrum Kultury
 med. – medycznych, medycyny
 MEN – Ministerstwo Edukacji Narodowej
 mjr – major
 MKiS – Ministerstwo Kultury i Sztuki
 MO – Milicja Obywatelska
 MP – Monitor Polski
 MK i PK – Miejski Komitet i Powiatowy Komitet
 mps – maszynopis
 MRN – Miejska Rada Narodowa
 MNiSW – Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego
 MSWiA – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
 MUBP – Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
 MWRiOP – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego
 MZKiD – Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej
 MZD – Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej
 n. – nad (np. Dobrzyń n. Wisłą)
 n. – w innym znaczeniu: niekiedy (np. Żurawski n. Żurawicki v. n. mylnie)
 NAC – Narodowe Archiwum Cyfrowe
 NBP – Narodowy Bank Polski
 NFZ – Narodowy Fundusz Zdrowia

- NKDM – Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowska, cz. 3: Dokumenty z lat 1356-1381, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś, Warszawa 2000.
- NKL – Nauczycielski Klub Literacki
- NKWD – ros.: *Narodnyj Komissariat Wnutriennich Dieł* (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR)
- NMP – Najświętszej Maryi Panny (kościół pod wezwaniem)
- NN – nazwisko nieznane
- NOT – Naczelna Organizacja Techniczna
- NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa
- NRA – Naczelna Rada Adwokacka
- n-ry – numery
- NSR – Narodowe Siły Rezerwy
- NSZ – Narodowe Siły Zbrojne
- NSZZ „S” – Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
- NZW – Narodowe Zjednoczenie Wojskowe
- O. Carm. – *Ordinis Carmelitarum* (Reguła Karmelińska)
- OHP – Ochotniczy Hufiec Pracy
- ok. – około (roku)
- OK – Okręg Korpusu
- okol. – okolica (w okolicy)
- OM TUR – Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
- OOP – Orderu Odrodzenia Polski
- op. – *opus* (chronologiczne oznaczenie dzieła jednego kompozytora)
- opr. – opracował, opracowanie
- ORMO – Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
- OSP – Ochotnicza Straż Pożarna
- OTRZD – Okręgowe Towarzystwo Rolnicze Ziemi Dobrzyńskiej
- OZN – Obóz Zjednoczenia Narodowego
- par. – parafia
- pass. – *passim* (z łac.: w różnych miejscach)
- phm – podharcistrz (w ZHP)
- PBRol – Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego
- PCK – Polki Czerwony Krzyż
- PDK – Powiatowy Dom Kultury
- PGR – Państwowe Gospodarstwo Rolne
- PKP – Polskie Koleje Państwowe
- PKPS – Polski Komitet Pomocy Społecznej
- PKU – Powiatowa Komisja Uzupelnień (Wojskowych)
- płk – pułkownik
- PMS – Polska Macierz Szkolna
- pom. – pomiędzy (jednym a drugim rokiem)
- POP – Podstawowa Organizacja Partyjna (w okresie PZPR)
- por. rez. – porucznik rezerwy
- POW – Polska Organizacja Wojskowa
- pow. – powiat
- pp – pułk piechoty
- PP – Policja Państwowa
- ppłk – podpułkownik
- pn. – pod nazwą
- pocz. – początek (w początkach)
- pośm. – pośmiertnie (np. awansowany)
- pow. – powiat
- POW – Polska Organizacja Zbrojna
- poz. – pozycja
- pp – pułk piechoty
- PPR – Polska Partia Robotnicza
- PPS – Polska Partia Socjalistyczna
- PPSD- Polska Partia Socjalno-Demokratyczna
- prał. – prałat
- prof. – profesor
- PRN – Powiatowa Rada Narodowa (w PRL)
- przeł. – przełożyła (przetłumaczyła) v. przełomie
- przybr. – przybrane (nazwisko)
- ps. – pseudonim
- PSL – Polskie Stronnictwo Ludowe

PSS – Powszechna Spółdzielnia Spożywców
 PSZ – Polskie Siły Zbrojne (na Zachodzie)
 pt. – pod tytułem
 PTE – Polskie Towarzystwo Ekonomiczne
 PTTK – Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze
 PUBP – Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
 p. v. – *lac.*: *primo voto* (pierwsze nazwisko w małżeństwie)
 pw. – pod wezwaniem (kościół, parafia)
 PW – Politechnika Warszawska
 PWiWF – Przynależenie Wojskowe i Wychowanie Fizyczne
 PW – Przynależenie Wojskowe
 PWK – Przynależenie Wojskowe Kobiet
 PWN – Państwowe Wydawnictwo Naukowe
 pw. św. – pod wezwaniem świętej (świętego)
 PZGS – Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni
 PZL – Państwowe Zakłady Lotnicze
 PZŁ – Polski Związek Łowiecki
 PZMot – Polski Związek Motorowy
 PZOO – Polskie Związki Obrony Ojczyzny
 PZPN – Polski Związek Piłki Nożnej
 PZP – Polski Związek Powstańcy
 PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
 PZU – Państwowy Zakład Ubezpieczeń
 PZW – Polski Związek Wędkarski
 PZZ – Państwowe Zakłady Zbożowe
 RAF – *Royal Air Force* (siły powietrzne Wielkiej Brytanii)
 RCKPiU – Regionalne Centrum Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego
 RD – Rocznik Dobrzyński
 RFN – Republika Federalna Niemiec
 rec. – recenzja
 red. – redakcja, redaktor
 rel. – relacja
 rkps – rękopis
 RKU – Rejonowa Komisja Uzupelnień (Wojskowych)
 ROAK – Ruch Oporu Armii Krajowej
 RP – Rzeczpospolita Polska
 rtm. – rotmistrz
 RZPT – Rypińskie Zakłady Przemysłu Terenowego
 sierż. – sierżant
 SGGW – Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego (w Warszawie)
 SGO – Samodzielna Grupa Operacyjna (np. „Polesie”)
 SGZD – Stowarzyszenie Gmin Ziemi Dobrzyńskiej (w Dobrzyniu n. Wisłą)
 SKS – Szkolny Klub Sportowy
 sł. zdr. – służba zdrowia
 SM – Spółdzielnia Mleczarka
 SP – szkoła podstawowa
 SS – *niem.*: *Die Schutzstaffel der NSDAP* (niemiecka eskadra ochronna partii hitlerowskiej NSDAP)
 st. – starszy (np. starszy sierżant)
 sygn. – sygnatura
 szp. – szpalta
 SZS – Szkolny Związek Sportowy
 śp. – świętej pamięci
 św. – święty (świętego)
 ŚZZAK – Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej
 t. – tom
 t. osob. – teczka osobowa
 TAP – Tajna Armia Polska
 TM-D – Towarzystwo Muzyczno-Dramatyczne
 TMZR – Towarzystwo Miłośników Ziemi Rypińskiej
 TNT – Towarzystwo Naukowe w Toruniu
 tł. – tłumaczenie
 TOM – Tajna Organizacja Harcerska
 TUP – Towarzystwo Urbanistów Polskich
 TWP – Towarzystwo Wiedzy Powszechnej

- TZKR – Tajny Związek Krwawej Ręki
 TZMW – Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej („Młody Las”)
 UB – Urząd Bezpieczeństwa (w PRL)
 UG – Uniwersytet Gdański
 UJ – Uniwersytet Jagielloński
 UKW – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego
 UKSW – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
 UMK – Uniwersytet Mikołaja Kopernika
 ur. – urodzona (urodzony)
 USA – *ang.*: *United States of America* (Stany Zjednoczone Ameryki)
 USC – Urząd Stanu Cywilnego
 UW – Uniwersytet Warszawski
 v., *vel* – z *lac.*: albo, inaczej
 w. – wiek
 w st. spocz. – w stanie spoczynku, np. kapitan w stanie spoczynku
 wf – wychowanie fizyczne
 WiN – Wolność i Niezawisłość
 wg – według
 WKP – Warszawski Krzyż Powstańczy
 wł. – właściwe (nazwisko)
 WOAK – Wojewódzki Ośrodek Animacji Kultury
 WODN – Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
 woj. – województwo
 WP – Wojsko Polskie
 WSD – Wyższe Seminarium Duchowne
 WSHÉ – Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna (we Włocławku)
 WSK – Wojskowa Służba Kobiet
 WSR – Wojskowy Sąd Rejonowy
 WTN – Włocławskie Towarzystwo Naukowe
 WUBP – Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
 z. – zeszyt (inaczej tom)
 z d. – z domu (np. Borzewska z domu Grotowska)
 z ros. – z rosyjskiego (języka)
 zam – zamężna
 ZBOWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
 ZHP – Związek Harcerstwa Polskiego
 ZIW – Związek Inwalidów Wojennych
 ZK – Zakład karny
 ZLCh – Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej
 złp – złoty polski
 zm. – zmarła (zmarł)
 ZMP – Związek Młodzieży Polskiej
 ZMW – Związek Młodzieży Wiejskiej
 ZMW RP – Związek Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej
 ZNP – Związek Nauczycielstwa Polskiego
 ZNSP – Związek Nauczycielstwa Szkół Powszechnych
 zob. – zobacz
 ZOZ – Zespół Opieki Zdrowotnej
 ZPAP – Związek Polskich Artystów Plastyków
 ZSL – Zjednoczone Stronnictwo Ludowe
 ZSM – Związek Spółdzielni Mleczarskich
 ZSMWS – Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej
 ZSR – Zasadnicza Szkoła Rolnicza
 ZSZ – Zasadnicza Szkoła Zawodowa
 ZURT – Zakład Usług Radiowo-Telewizyjnych
 zw. – zwany (nazywany inaczej)
 ZW – Zarząd Wojewódzki
 ZWZ – Związek Walki Zbrojnej
 ZWZ/AK – Związek Walki Zbrojnej /Armia Krajowa

Wykaz użytych skrótów bibliograficznych

- AA – Archiwum domowe autora
 AAN – Archiwum Akt Nowych (w Warszawie)
 ACCP – *Acta Capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438-1523, 1438-1525)*, wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Historycznej, t. 6, Kraków 1891.
Acta capitul. – *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesesticorum selecta*, red. A. Ulanowski, vol. 1-3, Kraków 1894-1918.
 Adamowska, *Dzieje rodziny Meyów* – M. Adamowska, *Dzieje Rypińskiej rodziny Meyów*, Rypin 2013.
 Adamowska, *Wpisani w dzieje Rypina* – M. Adamowska, *Wpisani w dzieje Rypina. Kustosze rodzinnej pamięci – Stanisław Mey*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 350-425.
 Adamska, *Tadeusz Twarogowski* – Z. Adamska, *Nieznany Tadeusz Twarogowski (1915-1989)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 297-321, (winno być: 1917-1989).
 AD Włocławek – Archiwum Diecezjalne we Włocławku
 AD Płock – Archiwum Diecezjalne w Płocku
 ADTN – Archiwum Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowe (w Rypinie)
 AFGEZ – Archiwum Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu (dawniej: Archiwum E. Zawackiej)
 AFGEZ, Wykaz żołnierzy AK-AFGZ. Wykaz żołnierzy AK obwodu rypińskiego, sporządzony przez Stanisława Szuzyńskiego, teczka nr 6.
 AGAD, ASK – Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Skarbu Koronnego
 AGAD, MK – Archiwum Główne Akt Dawnych, Metryka Koronna
 AGAD, KRSW – Archiwum Główne Akt Dawnych, Akta Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych
 AGAD, Sig. – Archiwum Główne Akt Dawnych, Sigillaty metryczne
 AIPN Bydgoszcz – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział w Bydgoszczy
 AGKBZHWP – Archiwum Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce (później: Archiwum Komisji Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu – A GKBZpNP)
 AKO – Archiwum Karmelitów w Oborach
 AKW SR – Archiwum Ksiąg Wieczystych Sądu Rejonowego
Album duchowieństwa 1 – *Album duchowieństwa diecezji płockiej*, t. 1, opr. M. M. Grzybowski, Płock 2005.
Album stud. – *Album studiosorum Universitatis Cracoviensis*, t. 1, Kraków 1887.
 AM – *Amtliches Material zum Massenmord von Katyn*, Berlin 1943.
 AMZD – Archiwum Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej (w Rypinie)
 AP Bydgoszcz – Archiwum Państwowe w Bydgoszczy
 AP m. st. Warszawy – Archiwum Państwowe miasta stołecznego Warszawy
 APPK Kraków – Archiwum Polskiej Prowincji Karmelitów w Krakowie (na Piasku)
 APSSE – Archiwum Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej
 AP Włocławek – Archiwum Państwowe we Włocławku
 APAr. – Archiwum Parafialne
 AR – Archiwum rodzinne
 Archiwum AK – Archiwum Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu (obecnie: AFGEZ – Archiwum Fundacji Generał Eżbiety Zawackiej)
 Arentowicz, *Włocławek* – Z. Arentowicz, *Włocławek*, Włocławek 1937
Armia Krajowa na Pomorzu – *Armia Krajowa na Pomorzu. Materiały sesji naukowej w Toruniu w dniach 14-15 listopada 1992 r.*, pod red. E. Zawackiej i M. Wojciechowskiego, Toruń 1993.
 AS – Archiwum szkoły (szkolne)
 ASO – Archiwum Sądu Okręgowego
 ASPZOZ – Archiwum Samodzielnego Publicznego Zespołu Opieki Zdrowotnej
 AUG – Archiwum Urzędu Gminy
 AUM – Archiwum Urzędu Miasta
 AUM Rypin, Księga – Archiwum Urzędu Miasta w Rypinie, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina
 AWKW, KHip. – Archiwum Wydziału Ksiąg Wieczystych, Księga Hipoteczna
 AZHRL – Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego (w Warszawie)
 B. Kór. – Biblioteka Kórnicka
 Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska* – M. Baliński, T. Lipiński, *Starożytna Polska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym opisana*, t. 1, Warszawa 1843.
 BDBZ – Biuro Dokumentacji Badań Zabytków
 Bejger, *Powstanie listopadowe* – M. Bejger, *Powstanie listopadowe i wojna polsko-rosyjska (1830-1831)*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 99-119.

- Biegański, *Kainowy cień* – Z. Biegański, *W smudze Kainowego cienia. Skazani na śmierć przez sądy wojskowe na obszarze województwa pomorskiego (bydgoskiego) w latach 1945-1954*, Bydgoszcz 2000.
- Bielecki, *Słownik* – R. Bielecki, *Słownik biograficzny oficerów powstania listopadowego*, Warszawa 1995.
- Bieniak, *Elita* – J. Bieniak, *Elita ziemi dobrzyńskiej w późnym średniowieczu i jej majątki*, [w:] *Stolica i region. Włocławek i jego dzieje na tle przemian Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, pod red. O. Krut- Horonziak i L. Kajzera, Włocławek 1995, s. 23-59.
- Bieniak, *Generacja Kościeleckich* – J. Bieniak, *Zapomniana generacja Kościeleckich*, [w:] *Drogą historii. Studia ofiarowane prof. Józefowi Szymańskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Lublin 2001, s. 135-148.
- Bieniak, *Od wójtów Rypina* – J. Bieniak, *Od wójtów Rypina do rodu szlacheckiego. Starorypińscy w XIV i XV stuleciu*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 39-78.
- Bieniak, *Recepcja* – J. Bieniak, *Recepcja prawa chełmińskiego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, [w:] *Studia Culmensis Historico-Iuridica, czyli Księga pamiątkowa 750-lecia prawa chełmińskiego*, t. 1, pod red. Z. Zdrójkowskiego, Toruń 1990.
- Bieniak, *Rody* – J. Bieniak, *Średniowieczne polskie rody rycerskie. Stan badań, problemy sporne, możliwości i trudności badawcze*, [w:] *Genealogia – stan i perspektywy badań nad społeczeństwem Polski średniowiecznej na tle porównawczym*, pod red. J. Pakulskiego i J. Wroniszewskiego, Toruń 2003, s. 43-73.
- Bieniak, *Sadłowo* – J. Bieniak, *Sadłowo i jego dziedzice w średniowieczu*, [w:] *Zamek w Sadłowie na ziemi dobrzyńskiej*, pod red. L. Kajzera, Rypin 2004, s. 25-124.
- Bieniak, *Starorypińscy* – J. Bieniak, *Od wójtów Rypina do rodu szlacheckiego. (Starorypińscy w XIV i XV stuleciu)*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 39-78.
- Bieniak, *Średniowiecze I* – J. Bieniak, *Średniowiecze na ziemi dobrzyńskiej*, cz. 1, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. Materiały z sesji popularnonaukowej*, Bobrowniki, 20 listopada 1996 r., pod red. Z. Góździa, Dobrzyń n. Wisłą 1997, s. 7-26.
- Bieniak, *Średniowiecze II* – J. Bieniak, *Średniowiecze na ziemi dobrzyńskiej*, cz. 2, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. Materiały z sesji popularnonaukowej*, Radziki Duże, 6 listopada 1996 r., pod red. Z. Góździa, Dobrzyń n. Wisłą 1998, s. 3-33.
- Bieniak, *Średniowiecze* – J. Bieniak, *Średniowiecze na ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, z. 2: *Materiały z sesji popularnonaukowej Radziki Duże 6 listopada 1998 r.*, pod red. Z. Góździa, Dobrzyń n. Wisłą 1998, s. 7-33.
- Bieniak, *Terytorium* – J. Bieniak, *Kształtowanie się terytorium ziemi dobrzyńskiej w średniowieczu*, *Zapiski Historyczne*, t. 51: 1986, z. 3, s. 7-45.
- Bieniak, *Wielkopolska* – J. Bieniak, *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu jednoczenia państwowego w latach 1300-1306*, Toruń 1969.
- Bieńkowski, *Zarys* – Z. Bieńkowski, *Zarys dziejów Zakładu Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie 1867-1969*, Wymyślin 1970.
- Biliński, *Szlachta* – A. Biliński, *Szlachta ziemi dobrzyńskiej za ostatnich Jagiellonów*, przejrzał i do druku przygotował Z. Wdowiszewski, Warszawa 1932.
- Bilski, *Region* – S. Bilski, *Region brodnicki. Historia, zabytki, krajobraz*, Brodnica 1978.
- Bilski, *Słownik* – S. Bilski, *Słownik biograficzny regionu brodnickiego*, Brodnica-Toruń 1991.
- Biskup-Labuda, *Dzieje Zakonu* – M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje Zakonu Krzyżackiego w Prusach. Gospodarka, społeczeństwo, państwo, ideologia*, Gdańsk 1986.
- Biskup, *Materiały* – M. Biskup, *Materiały do dziejów okupacji krzyżackiej w ziemi dobrzyńskiej na przełomie XIV i XV wieku*, *Zapiski Historyczne*, t. 25: 1960.
- Biskupi i księża* – *Biskupi i księża z Płocka i powiatu płockiego wywiezieni i zamordowani w obozie w Działdowie*, *Miesięcznik Pastorski Płocki* 1949, nr 6-7, s. 239-241.
- Biskupski, *Księża polscy* – S. Biskupski, *Księża polscy w niemieckich obozach koncentracyjnych. Wspomnienia byłego więźnia obozów w Sachsenhausen i Dachau*, Londyn 1946.
- Biuletyn Fundacji AK – Biuletyn Fundacji Archiwum Pomorskie Armii Krajowej (w Toruniu), 1990-2002*, potem *Biuletyn Fundacji Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Kobiet*.
- Bogucki, *Powiat* – A. Bogucki, *Powiat rypiński w średniowieczu (do połowy XV wieku)*, [w:] *Szkice rypińskie*, Bydgoszcz 1967, s. 45-84.
- Bogucki, *Uwagi o kasztelaniach* – A. Bogucki, *Uwagi o kasztelaniach wschodnio-kujawskich i dobrzyńskich (XI-XIV w.)*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 6: 1987, s. 69-96.
- Bogucki, *Z dziejów Rypina* – A. Bogucki, *Z dziejów Rypina. Sprawa autentyczności dwóch dokumentów z XIV w.*, *Prace Wydziału Nauk Historycznych BTN*, nr 14: 1974.
- Boniecki, *Herbarz* – A. Boniecki, *Herbarz Polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. 1-16, Warszawa 1899-1913.
- Borkowski, *Almanach* – J. S. Borkowski-Dunin, *Almanach błękitny*, Lwów 1908.
- Borkowski, *Genealogia* – J. S. Borkowski-Dunin, *Genealogia żyjących utytułowanych rodów polskich*, Lwów 1895.
- Borucki, *Ziemia* – M. Borucki, *Ziemia kujawska pod względem historycznym, geograficznym i statystycznym*, Włocławek 1882.
- Borzyszkowski, *Inteligencja* – J. Borzyszkowski, *Inteligencja polska w Prusach Zachodnich 1848-1920*, Gdańsk 1986.
- Britannica – Britannica. Edycja polska*, t. 1-30, Poznań 1997-2002.
- Brzuze – P. Gałkowski, *Brzuze i okolice. Monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej*, Brzuze 2002.
- BS – Biblioteka Sejmowa
- BTN – Bydgoskie Towarzystwo Naukowe

- Budkiewicz-Grzywiński, *Kościół w Lipnie* – M. Budkiewicz, S. Grzywiński, *Kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Lipnie*, Lipno 2013. Budnik, *Rzeźba* – G. Budnik, *Rzeźba gotycka na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1998.
- Budzińska, *Rola duchowieństwa* – A. Budzińska, *Kulturotwórcza rola duchowieństwa dekanatu rypińskiego w okresie międzywojennym*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, pod red. M. Krajewskiego, t. 10: 2006, s. 63-88.
- Bukowski, *Pomorze* – A. Bukowski, *Pomorze Gdańskie w powstaniu styczniowym*, Gdańsk 1964.
- Bukowski, *Waplewo* – A. Bukowski, *Waplewo. Zapomniana placówka kultury polskiej na Pomorzu Nadwiślańskim*, Wrocław 1989.
- Bydgoski słownik* – S. Błażejowski, J. Kutta, M. Romaniuk, *Bydgoski słownik biograficzny*, t. 1-7, Bydgoszcz 1994-2007.
- CAW AP – Centralne Archiwum Wojskowe Akta personalne
- CDM – *Codex diplomaticus ac commemorationum Masoviae generalis*, wyd. J. K. Kochanowski, Warszawa 1919.
- CDP – *Codex diplomaticus Poloniae*, t. 2, cz. 2, Warszawa 1852.
- Charków. Księga* – *Charków. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, opr. Z. Ciesielski et. al., Warszawa 2003.
- Chart, *Spis* – E. Chart, *Spis pomordowanych Polaków w obozie koncentracyjnym w Dachau*, wstęp S. Biskupski, Dachau-Monachium-Freimann-Dillingen 1946.
- Chądryński, *Wspomnienia* – Z. Chądryński, *Wspomnienia powstańca z lat 1861-1863*, opr. i wstępem opatrzył E. Halicz, Warszawa 1963.
- Chelmicki, *Dzieje rodziny* – L. Chelmicki, *Dzieje rodziny Chelmickich z bohaterskim obrońcą Jakubem z Płomian*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. Materiały z XIV Konferencji Historycznej „Z dziejów ziemi dobrzyńskiej”*, t. 14, pod red. R. Bartoszewskiego, Dobrzyń n. Wisłą 2010, s. 30-51.
- Chelmicki, *Powiat* – B. Chelmicki, *Powiat rypiński w latach 1905-1939. Kartki z pamiętnika*, wprowadzeniem poprzedził, aneksami przypisami opatrzył P. Gałkowski, Rypin 1997.
- Chelmicki, *Powiat II* – B. Chelmicki, *Powiat rypiński w pamiętnikach*, do druku przygot. M. Błaszczewicz, P. Gałkowski, Rypin 2005.
- Chodyncki, *Dykcyonarz* – J. Chodyncki, *Dykcyonarz uczonych Polaków zawierający krótkie rysy ich życia, szczególnie wiadomości o pisarzach i krytyczny ich rozbiór ważniejszych dzieł niektórych alfabetycznie ułożony*, t. 1-3, Lwów 1833.
- Chojnicki-Gózdź, *Niepospolici* – T. Chojnicki, Z. Gózdź, *Niepospolici ludzie Lipna i okolic*, Lipno 1995.
- Chrobak, *Szkolnictwo* – D. Chrobak, *Historia szkolnictwa w Czernikowie i okolicy*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 45-102.
- Ciechanowski, *Ruch oporu* – K. Ciechanowski, *Ruch oporu na Pomorzu 1993-1945*, Warszawa 1972.
- Codex epis.* – *Codex epistolaris saeculi decimi quinti*, wyd. A. Sokolowski, J. Szujski i A. Lewicki, t. 2, Kraków 1891.
- Cod. Pol.* – *Codex diplomaticus Poloniae quo continentur privilegia Regnum Poloniae*, L. Rzysszczewski, A. Muczowski, J. Bartoszewicz, M. Boniecki, N. Bobowski, t. 1-4, Warszawa 1847-1887.
- Czarnecki, *Herbarz* – *Herbarz Polski podług Niesieckiego treściwie ułożony przez K. Czarneckiego*, t. 1, Gniezno 1875, t. 2, Gniezno 1881.
- Czernikowo* – A. Mietz, J. Pakulski, Z. Waszkiewicz, *Nadwiślańska gmina Czernikowo. Przeszłość, religijność, tożsamość*, Toruń 1998.
- Danielewicz, *Walka* – J. Danielewicz, *Walki partyzantki „Zemsta Ludu” na Mazowszu Płockim w 1833 r.*, Notatki Płockie 1958, nr 9, s. 24-29.
- Dawne Skrwilno* – A. Ziółkowski, Z. Ciepliński, A. Ziółkowski, *Moje dawno Skrwilno*, Warszawa 2013.
- Dekanat rypiński* – *Dekanat rypiński Z archiwaliów diecezjalnych płockich*, zebrał do druku przygotował i wstępem opatrzył ks. M. M. Grzybowski, Ziemia Dobrzyńska, t. 5, Rypin 1997.
- Demby, *Bene merentes* – S. Demby, *Bene merentes. Dobrze zasłużeni z ziemi płockiej*, [w:] *Księga pamiątkowa Koła Płocczan*, Warszawa 1931, s. 104-135.
- Diecezja płocka. Materiały* – *Materiały do dziejów diecezji płockiej z lat okupacji 1939-1945*, przygot. do druku i opr. M. M. Grzybowski, Płock 2005.
- DKM – *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, wyd. B. Ulanowski, Archiwum Komisji Historycznej AU, t. 4, Kraków 1887.
- Długosz, *Dzieje* – J. Długosz, *Dzieje Polski*, wyd. A. Przeździecki, t. 1-6, Kraków 1867-1887.
- Długosz, *Historia* – *Joannis Długossi seu Longini cononici cracoviensis Historiae Polonicae libri 12*, wyd. I. Ż. Pauli, Kraków 1873-1877.
- Dłutek, *Dzieje szpitalnictwa* – F. F. Dłutek, *Rys historyczny szpitalnictwa regionu rypińskiego (1323-1923)*, Rypin 1990.
- Domagała, *Dachau* – J. Domagała, *Ci, którzy przeszli przez Dachau. Duchowni w Dachau*, Warszawa 1957.
- Drzewiecki, *Moje życie* – W. Drzewiecki, *Moje życie. Pamiętnik nauczyciela i społecznika*, wstępem poprzedził M. Krajewski, Włocławek-Wymyślin 2002.
- Drzewiecki, *Walka* – W. Drzewiecki, *Walka i męczeństwo mieszkańców gminy Skępe w latach wojny 1939-1945*, [w:] Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 1, Rypin 1989, s. 89-105.
- Dudkiewicz, *Radziki* – J. Dudkiewicz, *Radziki – „ziemia przeklęta”? Zarys dziejów parafii Radziki i gminy W Wąpielsk*, Radziki Duże 2011.
- Dwojnych, *Brudzeń* – A. Dwojnych, *Polityczny obraz Gminy Brudzeń w latach 1905-1939*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. Materiały z sesji popularnonaukowej, Brudzeń Duży, 9 listopada 2005 r.*, t. 10, pod red. R. Bartoszewskiego, Dobrzyń n. Wisłą 2006, 159-165.
- Dworzaczek, *Genealogia* – W. Dworzaczek, *Genealogia*, Warszawa 1959.

- Dzieje Płocka – Dzieje Płocka*, red. naukowy A. Gieysztor, wyd. 2 poprawione i uzupełnione, Płock 1978.
- Dzieje służby zdrowia – P. Gałkowski, Dzieje służby zdrowia w Rypinie (od XIV wieku do 2012 roku)*, Rypin 2012.
- Dzienniki KOSP – Dzienniki Kuratorium Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, 1945 i 1946.
- Dziewanowski, *Grodkowo – S. Dziewanowski, Opis i reorganizacja majątku Grodkowo*, Warszawa 1930, mps.
- Encykl. Gutenberga – Wielka ilustrowana encyklopedia powszechna*, Wydawnictwo „Gutenberga”, t. 1-22, reprint – Poznań 1995-1996.
- Encykl. katol. – Encyklopedia katolicka*, t. 1-3, Lublin 1973-1979.
- Encykl. kościelna – Encyklopedia kościelna*, wyd. M. Nowodworski, A. Zaremba, S. Biskupski, Warszawa, Płock, Włocławek 1873-1933, t. 1-32.
- Encykl. Orgelbranda – Encyklopedia powszechna S. Orgelbranda*, t. 1-28, Warszawa 1859-1868.
- Encykl. powszechna – Encyklopedia powszechna PWN*, t. 1-4, Warszawa 1973-1976.
- Epszstein-Górzyński, *Spis – T. Epszstein, S. Górzyński, Spis ziemian RP w 1930 roku, województwo warszawskie*, Warszawa 1991.
- Filipowicz, *Duchowieństwo – W. Filipowicz, Duchowieństwo diecezji płockiej w latach 1918-1939*, Obelwald-Płock 2003.
- Gajdus, Nr 20998 – W. Gajdus, Nr 20998 opowiada, Kraków 1962.
- Gałkowski, *UB w walce z religią – P. Gałkowski, Aparat bezpieczeństwa w walce z religią i Kościołem katolickim na terenie dekanatu rypińskiego w latach 1945-1975*, Rocznik MZD, t. 1: 2009, s. 169-264.
- Gałkowski-Grażawski, *Strzygi – P. Gałkowski, K. Grażawski, Strzygi w ziemi dobrzyńskiej. Monografia historyczna wsi i parafii*, Brodnica-Osiek-Rypin 2006.
- Gałkowski-Piotrowski, *Kalendarium – P. Gałkowski, R. Piotrowski, Kalendarium ważniejszych wydarzeń w Rypinie w latach 1945-1993*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 415-443.
- Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo – P. Gałkowski, R. Piotrowski, Rogowo i okolice. Monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej*, Rypin-Rogowo 2000.
- Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny – P. Gałkowski, R. Piotrowski, Rypin w latach wojny i okupacji niemieckiej 1939-1945*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 2: *Po roku 1918*, pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, s. 263-408.
- Gałkowski-Grażawski, *Strzygi – P. Gałkowski, K. Grażawski, Strzygi w ziemi dobrzyńskiej, monografia ahistoryczna wsi i parafii*, Brodnica-Osiek-Rypin 2006.
- Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin – P. Gałkowski, J. Kwiatkowski, Gmina Rypin w latach 1990-2010*, Rypin 2010.
- Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk – P. Gałkowski, Z. Żuchowski, Wąpielsk i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)*, Rypin-Wąpielsk 2003.
- Garas, *Oddziały – J. B. Garas, Oddziały GL i AL (1942-1945)*, Warszawa 1971.
- Gawarecki, *Opis – W. H. Gawarecki, Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej*, Płock 1825.
- Gawarecki, *Przywileje – W. H. Gawarecki, Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego*, wyd. W. H. Gawarecki, Warszawa 1828.
- Gawin-Waśniewska, *Morituri – J. Gawin-Waśniewska (Zbigniew Orlicz), Morituri te salut ave Patria*, wstępem poprzedził, przypisami i śródtytułami opatrzył M. Krajewski, Rypin-Płock 2011.
- Gazeta Gospodarska – Gazeta Gospodarska. Zeszyt poświęcony objazdowej Pana Prezydenta Rzeczypospolitej w dniach 10, 11, 12 i 13 lipca 1928 r. po terenach działalności CTR*, Warszawa 1928.
- Genealogia – P. Gałkowski, Genealogia ziemiaństwa ziemi dobrzyńskiej XIX-XX wiek (do 1939 roku)*, Rypin 1997.
- Gerber, *Studenci – R. Gerber, Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny*, Wrocław 1977.
- Giziński, *Historia Dobrzejowic – S. Giziński, Historia Dobrzejowic i straży ogniowej 1894-1994*, Obrowo 1994.
- Giziński, *Działalność straży – S. Giziński, Nieogniowa działalność straży pożarnych Pomorza*, Toruń 1996.
- Giziński, *Niepospolici – S. Giziński, Niepospolici znad Drwęcy*, Toruń 2004.
- Giziński, *Złotoria – S. Giziński, Złotoria w historii i legendzie*, Rypin 1999.
- Golon, *Deportowani – M. Golon, Żołnierze Okręgu Pomorskiego Armii Krajowej deportowani przez NKWD do ZSRR w 1945 r.*, [w:] *Armia Krajowa na Pomorzu. Materiały sesji naukowej w Toruniu w dniach 14-15 listopada 1992 r.*, pod red. E. Zawackiej i M. Wojciechowskiego, Toruń 1993, s. 168-191
- Góralski, *Kapituła – W. Góralski, Kapituła katedralna w Płocku*, Płock 2007.
- Gózdź, *Lipno – Z. Gózdź, Lipno, zarys dziejów*, wstęp M. Krajewski, Lipno 1991.
- Gózdź, *Lipno XX wiek – Z. Gózdź, Lipno w XX wieku*, cz. 1-5, Lipno 1996-2000.
- Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu – Gozdź Z., Pawłowski T., Wierni Bogu i ojczyźnie. Martyrologia nauczycieli i duchowieństwa powiatu lipnowskiego w latach 1939-1945*, Lipno 2001.
- Grabowski, *Pójdź za mną – S. Grabowski, Pójdź za mną*, Redwood 1992.
- Grabowski, *Znienawidzeni – S. Grabowski, Znienawidzeni. Z przeżyć polskiego księdza w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Philadelphia 1947.
- Gręźlikowski, *Reforma trydencka – J. Gręźlikowski, Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego*, Włocławek 2000.
- Grzybowski, *Duchowieństwo – M. M. Grzybowski, Duchowieństwo diecezji płockiej XX wieku*, Płock 2001.
- Grzybowski, *Duchowieństwo XXI 1 – M. M. Grzybowski, Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 1, cz. 1, Płock 2007.
- Grzybowski, *Duchowieństwo XXI 2 – M. M. Grzybowski, Duchowieństwo diecezji płockiej. Wiek XX*, t. 2, cz. 2, Płock 2008.
- Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2 – M. M. Grzybowski, Duchowieństwo diecezji płockiej, wiek XIX*, t. 2, Płock 2010.

- Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3* – M. M. Grzybowski, *Duchowieństwo diecezji płockiej, wiek XIX*, t. 3, Płock 2012.
- Grzybowski, *Martyrologium* – M. M. Grzybowski, *Martyrologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach II wojny światowej 1939-1945*, Płock 1982.
- Grzybowski, *Martyrologium II* – M. M. Grzybowski, *Martyrologium duchowieństwa diecezji płockiej w latach II wojny światowej 1939-1945*, wyd. 2, Włocławek-Płock 2002.
- Guldon, *Mapy* – Z. Guldon, *Mapy ziemi dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI wieku*, Toruń 1967.
- Guldon, *Rzeczypospolita* – Z. Guldon, *W czasach szlacheckiej Rzeczypospolitej – terytorium, ludność i stosunki gospodarczo-społeczne*, [w:] *Studia z dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX wiek*, pod red. M. Wojciechowskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1974, s. 9-68.
- Guldon-Powierski, *Podziały* – Z. Guldon, J. Powierski, *Podziały administracyjne Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w XIII-XIV wieku*, Warszawa-Poznań 1974.
- Gutkowski, *Historia policji* – T. Gutkowski, *Przyczynek do historii Policji Państwowej w powiecie rypińskim w okresie II RP*, Rocznik MZD, t. 1: 2009, s. 343-348.
- Hajkowski, *Spółdzielczość* – F. Hajkowski, *Spółdzielczość mleczarska w powiecie rypińskim*, Warszawa 1929.
- Hierarchia catholica* – *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, wyd. Conradus Eubel et al., t. 1-8, Monasterii 1913 – Patti 1978.
- Hoffmann, *A kdo vás* – B. Hoffmann, *A kdo vás zabije. Život a utrpeni kněžstva v koncentračních táborech*, Prerov 1946.
- Inskrypcje* – *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 4: województwo wrocławskie, z. 2: ziemia dobrzyńska, zebrali i opracowali, wstępem i komentarzem opatrzyli A. Mietz, J. Pakulski, Włocławek-Toruń 1987.
- Inskrypcje II* – *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 4: województwo wrocławskie, z. 2: ziemia dobrzyńska. Suplement, opr. i wstępem poprzedził A. Mietz, Rypin 1995.
- Inskrypcje Kujaw* – *Corpus inscriptionum Poloniae*, t. 4: województwo wrocławskie, z. 1: Kujawy Brzeskie, zebrali, opracowali, wstępem i komentarzami opatrzyli A. Mietz, J. Pakulski, Włocławek-Toruń 1985.
- Inwentarze królewsczyzn* – *Inwentarze lustracyjne królewsczyzn w ziemi dobrzyńskiej z lat 1774-1777*, wyd. i wstępem opatrzyli Z. Górski i A. Mietz, Rypin 1988.
- IPiT – Izba Pamięci i Tradycji w Skępem
- ISB – *Inowrocławski słownik biograficzny*, pod red. E. Mikołajczyka, z. 1-3, Inowrocław 1991-1993.
- Jacewicz, *Martyrologium* – W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, z. 2: wykaz duchownych zmarłych i zamordowanych lub represjonowanych przez okupanta w diecezjach chełmińskiej, częstochowskiej, łódzkiej i płockiej oraz archidiecezji warszawskiej, Warszawa 1977; z. 5: zakony i zgromadzenia zakonne męskie i żeńskie, Warszawa 1981.
- Jagodziński, *Katyń – 1940. Katyń. Golub-Dobrzyń 2010. Pamiętamy*, red. J. Jagodziński, (Golub-Dobrzyń 2010).
- Jagodziński, *Szkoła w Węgiersku* – J. Jagodziński, *Lokalni patrioci. Szkoła Podstawowa w Węgiersku*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, s. 69-89.
- Jankowski, *Harcerstwo* – J. Jankowski, *Harcerstwo Pomorza Gdańskiego i Kujaw 1911-1945*, Toruń 1988.
- Jasiewicz, *Lista* – K. Jasiewicz, *Lista strat ziemiaństwa polskiego 1939-1945*, Warszawa 1996.
- Jasiński, *Genealogia* – K. Jasiński, *Genealogia Piastów dobrzyńskich, władców Rypina*, [w:] Rypin. Szkice z dziejów miasta, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 9-25.
- Jastrzębski-Sziling, *Okupacja* – W. Jastrzębski, J. Sziling, *Okupacja hitlerowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945*, Gdańsk 1979.
- Jaszowski, *Okręg AK* – T. Jaszowski, *Okręg Pomorski Armii Krajowej, podokręg południowoschodni*, Toruń 1996.
- Jeziarska, *Transporty* – M. E. Jeziarska, *Transporty więźniów Fortu VII w Toruniu do Stutthofu*, Stutthof. Zeszyty Muzeum, nr 4: 1931: s. 159-174.
- Jezusek, *Męczeński koniec* – W. Jezusek, *Męczeński koniec arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego (1858-1941)*, Płock 1947.
- Jezusek, *Wykaz księży* – W. Jezusek, *Wykaz księży diecezji płockiej więzionych w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Miesięcznik Pastorski Płocki 1961, s. 374-377.
- Kajzer, *Zamek Świnków* – L. Kajzer, *Zamek Świnków w Sadłowie i jego badania*, [w:] Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. XI Konferencja Historyczna „Dzieje ziemi dobrzyńskiej”, Sadłowo, 23 października 2006 r., t. 11, pod red. R. Bartoszewskiego, Dobrzyń nad Wisłą 2007, s. 7-16.
- Kajzer-Horonziak, *Budownictwo obronne* – L. Kajzer, A. Horonziak, *Budownictwo obronne ziemi dobrzyńskiej. Wstęp do badań*, Włocławek 1995.
- Kalendarium Rypina* – *Kalendarium ważniejszych wydarzeń w Rypinie w latach 1990-2012*, opr. P. Gałkowski, [w:] Rypin – dzieje miasta, t. 2: od 1918 roku pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, s. 1061-1182.
- Kaplan, *Rewolucja* – B. Kaplan, *Z rewolucyjnych tradycji Rypina i powiatu rypińskiego*, [w:] *Szkice rypińskie, Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej z okazji 900-lecia Rypina w dniu 27 listopada 1965 r.*, pod red. Z. Jędrzyńskiego, Bydgoszcz 1967.
- Karnkowski, *Karnkowscy* – K. Karnkowski, *Historia rodu Karnkowskich*, cz. 1-3, CH Badem sierpień 2012, CD, w posiadaniu SGZD.
- Karnkowski, *Oleszno* – K. Karnkowski, *Oleszno i jego mieszkańcy*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 8: Rypin 2002, s. 27-54.
- Katalog* – *Katalog zabytków sztuki w Polsce*, z. 6: powiat golubsko-dobrzyński, Warszawa 1973; z. 9: powiat rypiński, Warszawa 1971, z. 12: powiat lipnowski, Warszawa 1969.
- Katalog dokumentów* – *Katalog dokumentów i listów krzyżackich oraz dotyczących wojny trzynastoletniej z Archiwum Państwowego w Toruniu*, wyd. A. Radziwiński, J. Tandecki, t. 2, Warszawa 1998.

- Katyń. *Księga – Katyń. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, opr. zespół J. Kiliński et al., Warszawa 2000.
- Katyń. *Lista – Katyń. Lista ofiar i zaginionych jeńców obozów Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk*, wstęp i opr. A. L. Szcześniak, Warszawa 1989.
- KDKM – *Kodeks dyplomatyczny Księstwa Mazowieckiego*, wyd. T. Lubomirski, Warszawa 1863.
- KDP – *Kodeks dyplomatyczny Polski*, t. 1-3 L. Rzyszczyńskiego i A. Muczkowskiego, t. 4, J. Bartoszewicz, Warszawa 1847-1858.
- KDW – *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1-4, wyd. J. Zakrzewski, t. 5, wyd. F. Piekosiński, Poznań 1877-1908.
- Kikół – M. Blachowska, J. Kuczkowska, K. Kuczkowski, *Kikół i okolice na tle dziejów ziemi dobrzyńskiej*, wyd. 2, Rypin-Kikół 1998.
- Kociszewski, *Mazowsze – A. Kociszewski, Mazowsze w epoce napoleońskiej*, Ciechanów 1984.
- Kokot, *Dzieje parafii – M. Kokot, Dzieje parafii w Osieku nad Wisłą w latach 1185-1939*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 9-51.
- Korecki, *Ludzie – A. Korecki, Ludzie ziemi nowomiejskiej*, cz. 1, Nowe Miasto Lubawskie 2000.
- Korytkowski, *Arcybiskupi – J. Korytkowski, Księża arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy od roku 1000 aż do 1821*, t. 1-5, Gniezno 1888-1892.
- Korszyński, *Jasne promienie – F. Korszyński, Jasne promienie w Dachau*, Poznań 1967.
- Kostanecki, *Wybitni obywatele – S. Kostanecki, O wybitnych obywatelach Lipnowskiego*, Notatki Płockie 1961, nr 19, s. 22-28; Tenże, *O wybitnych obywatelach Rypińskiego*, Notatki Płockie 1961, nr 20, s. 25-34.
- Kowalski, *Golub-Dobrzyń – R. Kowalski, Gmina Golub-Dobrzyń, historia, krajobraz, zabytki*, Golub-Dobrzyń 2002.
- Kowalski, *Radomin – R. Kowalski, Gmina Radomin. Zarys dziejów i walory turystyczno-krajoznawcze*, Toruń 2004.
- Kowalski-Żuchowski, *Szkoła – R. Kowalski, L. Żuchowski, Prywatna Żeńska Szkoła Mleczarsko-Serowerska (1928-1939) w Szafarni w świetle aktu Kuratorium Oświaty Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 101-134.
- Kozierowski, *Nazwy – S. Kozierowski, Badania nazw topograficznych na obszarze dawnej wschodniej Wielkopolski*, t. 6-7, Poznań 1926-1928.
- Kozłowski, *PPR – R. Kozłowski, Polska Partia Robotnicza w województwie pomorskim 1942-1948*, Bydgoszcz 1985.
- Krajewski, *Alma Mater – M. Krajewski, Wymyślińska Alma Mater. Seminarium i Liceum Pedagogiczne (1867-1969)*, Rypin-Wymyślin 2007.
- Krajewski, *Bene merentes – M. Krajewski, Bene merentes (dobrze zasłużeni) dla Rypina*, Rypin 1988.
- Krajewski, *Borzewscy – M. Krajewski, Borzewscy herbu Lubicz z Ugoszcza w ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 1990.
- Krajewski, *Bibliografia – M. Krajewski, Materiały do bibliografii historycznej ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1986.
- Krajewski, *Byli z Ojczyzny – M. Krajewski, Byli z Ojczyzny mojej. Zagłada ludności żydowskiej ziemi dobrzyńskiej w latach drugiej wojny światowej (1939-1945)*, Rypin 1990.
- Krajewski, *Cukrownia Ostrowite – M. Krajewski, Stulecie Cukrowni Ostrowite 1900-2000*, Rypin 2000.
- Krajewski, *Dobrze zasłużeni – M. Krajewski, Bene merentes (dobrze zasłużeni) z ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Pamiętnik założycielskiego Zjazdu Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie*, Rypin 1986, s. 17-21.
- Krajewski, *Dobrzyńskie rody – M. Krajewski, Dobrzyńskie rody ziemiańskie w pierwszej połowie XIX wieku. Przyczynek do biografii Chopina*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 7: 2000, s. 115-149.
- Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I – M. Krajewski, Eksterminacja duchowieństwa katolickiego ziemi dobrzyńskiej w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, [w:] *Kościół katolicki na ziemiach Polski w czasie II wojny światowej. Materiały studia*, pod red. F. Stopniaka, z. 4, Warszawa 1979, s. 119-150.
- Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa – M. Krajewski, Eksterminacja duchowieństwa katolickiego ziemi dobrzyńskiej (byłe powiaty rypiński i lipnowski) w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, Studia Płockie, t. 8: 1980 (druk 1982), s. 123-152.
- Krajewski, *Eksterminacja inteligencji – M. Krajewski, Eksterminacja inteligencji ziemi dobrzyńskiej w latach okupacji hitlerowskiej*, [w:] *Eksterminacja ludności polskiej w okresie okupacji hitlerowskiej. Wyniki badań ośrodków terenowych*, Warszawa 1979, s. 153-209.
- Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli – M. Krajewski, Eksterminacja nauczycieli ziemi dobrzyńskiej (b. powiaty Rypin i Lipno) w latach drugiej wojny światowej 1939-1945*, Ostrowite 1977.
- Krajewski, *Kościół – M. Krajewski, Kościół i klasztor Ojców Karmelitów w Oborach*, Obory 1986.
- Krajewski, *Kujawy i ziemia dobrzyńska – M. Krajewski, Kujawy wschodnie i ziemia dobrzyńska w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, Włocławek 2002.
- Krajewski, *Listy Chopina – M. Krajewski, Dobrzyńskie listy Fryderyka F. Chopina. Fryderyk Chopin na Mazowszu Płockim, ziemi dobrzyńskiej i Pomorzu (1825-1827)*, Rypin 2010.
- Krajewski, *Materiały – M. Krajewski, Materiały do słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej. Bene merentes*, Ziemia Dobrzyńska 1988, t. 1, s. 131-154.
- Krajewski, *Lewicowy ruch – M. Krajewski, Lewicowy ruch oporu w ziemi dobrzyńskiej w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, Z Pola Walki 1980, nr 2, s. 157-176.
- Krajewski, *Na powstanie – M. Krajewski, Na powstanie Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie*, Rypin 1985.
- Krajewski, *O Chelmickich – M. Krajewski, O Chelmickich, herbu Nałęcz z ziemi dobrzyńskiej*, Biuletyn Przewodniczeki PTTK, nr 53: 1988, s. 2-6, nr 54: 1988, s. 5-8.

- Krajewski, *Ostatnie chwile* – M. Krajewski, *Ostatnie chwile powstania listopadowego na ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 1: 1989, s. 33-61.
- Krajewski, *Płonne* – M. Krajewski, *Płonne i okolice*, Toruń 1983.
- Krajewski, *Postawy* – M. Krajewski, *Postawy społeczeństwa ziemi dobrzyńskiej w okresie rusyfikacji (1864-1914)*, Notatki Płockie 1987, nr 2, s. 20-30.
- Krajewski, *Powstanie* – M. Krajewski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej (1863-1864)*, [w:] *Powstanie styczniowe na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, pod red. S. Kalembki, Warszawa 1989, s. 80-152.
- Krajewski, *Powstanie styczniowe* – M. Krajewski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej 1863/64*, Rypin 1983.
- Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, – M. Krajewski, *Powstanie styczniowe między Skrwą a Drwęcą*, Włocławek 1994.
- Krajewski, *Przerwana lekcja* – M. Krajewski, *Przerwana lekcja. Męczeństwo nauczycieli ziemi dobrzyńskiej w latach drugiej wojny światowej (1939-1945). Podsumowanie badań*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 143-197.
- Krajewski, *Przeszłość klasztoru* – M. Krajewski, *Z wojennej przeszłości klasztoru. Obory 1939-1945*, Bydgoszcz (2012).
- Krajewski, *Przynależność administracyjna* – M. Krajewski, *Rypin na tle kształtowania się przynależności administracyjnej ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 361-377.
- Krajewski, *Rozwój Rypina* – M. Krajewski, *Spółeczno-gospodarczy rozwój Rypina w latach Drugiej Rzeczypospolitej (1918-1939)*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 12: Włocławek 1998, s. 217-258.
- Krajewski, *Ruch oporu* – M. Krajewski, *Lewicowy ruch oporu w byłych powiatach Rypin i Lipno w latach 1939-1945*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1979, s. 87-136.
- Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej* – M. Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w latach 1939-1945*, Wojskowy Przegląd Historyczny 1987, nr 2, s. 22-39.
- Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie* – M. Krajewski, *Spontaniczny i zorganizowany ruch oporu w latach 1939-1945 w Rypinie i okolicy. Zarys dziejów*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 341-360.
- Krajewski, *Rypin. Monografia* – M. Krajewski, *Rypinie, grodzie cichy. Albumowa monografia miasta*, Rypin 2012, wyd. 2 popr. i uzup. Rypin 2013.
- Krajewski, *Rypin w okresie zaborów* – M. Krajewski, *Rypin w okresie zaborów (1793-1918)*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 139-218.
- Krajewski, *Sanktuarium* – M. Krajewski, *Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Oborach*, Rypin 1996.
- Krajewski, *Skępe* – M. Krajewski, *Skępe. Zarys dziejów i obraz współczesny*, Skępe-Rypin 1996.
- Krajewski, *Somsiory* – M. Krajewski, *Somsiory i okolice*, Ostrowite 1983.
- Krajewski, *Spółeczność wobec rusyfikacji* – M. Krajewski, *Spółeczność ziemi dobrzyńskiej wobec rusyfikacji szkolnictwa w latach 1864-1914*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 8: 1993, s. 97-116.
- Krajewski, *Udział ziemi* – M. Krajewski, *Udział ziemi dobrzyńskiej w uchwaleniu Konstytucji 3 Maja, wojnie w jej obronie i powstaniu kościuszkowskim*, [w:] *Powstanie kościuszkowskie na Kujawach i Pomorzu Gdańskim*, pod red. M. Pawlaka, Bydgoszcz 1994, s. 91-112.
- Krajewski, *Ugoszcz* – M. Krajewski, *Ugoszcz i okolice. Rys historyczny-ludzie-zabytki*, Ostrowite 1980.
- Krajewski, *Usque ad finem* – M. Krajewski, *Usque ad finem. Powstanie listopadowe i partyzantka 1833 r. na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2011.
- Krajewski, *U źródeł wiedzy* – M. Krajewski, *U źródeł wiedzy i patriotyzmu. Seminarium i Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1867-1969). Szkice do monografii*, Rypin-Wymyślin 2001.
- Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy* – M. Krajewski, *Ziemia dobrzyńska w cieniu czerwonej gwiazdy. Rok 1920*, (Rypin) 2010.
- Krajewski, *W cieniu wojny* – M. Krajewski, *W cieniu wojny i okupacji. Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945*, Rypin 1995.
- Krajewski, *W sercu ziemi* – M. Krajewski, *W sercu tej ziemi*, Rypin 2000.
- Krajewski, *Wspomnienia i galeria* – *Wspomnienia i galeria serdeczna. Wymyślin w pamięci nauczycieli i wychowanków z pełnym ich wykazem (1867-1969)*, wybór, wstęp i opr. M. Krajewski, (Rypin) 2010.
- Krajewski, *Zemsta Ludu* – M. Krajewski, „Zemsta Ludu” na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej. W stu pięćdziesiątolecie, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1987, s. 197-222.
- Krajewski, *Ziemia dobrzyńska* – M. Krajewski, *Ziemia dobrzyńska w latach 1939-1945. Polityka okupanta i ruch oporu*, mps, Uniwersytet Warszawski (1984), s. 591.
- Krajewski, *Z krwi waszej* – M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności. Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013.
- Krajewski, *Związki Chopina* – M. Krajewski, *Związki Fryderyka Chopina z ziemią dobrzyńską*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 38: 1986, s. 13-16.
- Krajewski-Mietz, *Zabytki* – M. Krajewski, A. Mietz, *Zabytki ziemi dobrzyńskiej. Przewodnik bibliograficzny*, Włocławek 1996.
- Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK* – M. Krajewski, S. Suszyński, *Działalność POZ „Znak” i ZWZ-AK na ziemi dobrzyńskiej w latach 1939-1945*, Przegląd Historyczny, t. LXXI: 1980, z. 4, s. 773-791.
- Kronika Domu Chełmickich – Kronika Domu Chełmickich, mps w posiadaniu Krystyny Fałęckiej w Warszawie (udostępniony autorowi w 1986 r.).

- Krystosik, *Wiadomość* – J. Krystosik, *Krótką wiadomością o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionem*, Skępe 1934.
- KSBK – *Księgi sądowe brzesko-kujawskie 1418-1428*, wyd. J. K. Kochanowski, Warszawa 1905.
- Księga adresowa – Księga adresowa Polski wraz z W.M. Gdańskiem dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa w 1926 roku*, Warszawa 1930.
- Księża zamordowani – Księża zamordowani w obozach lub więzieniach od 1 września 1939 r. do stycznia 1945 r.*, Miesięcznik Pastorski Płocki 1951, nr 9-12, s. 150-152.
- Kto kim był – Kto kim był w Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. M. Majchrowskiego, Warszawa 1994.
- Kubiak-Karpus, *Lista* – W. Kubiak, Z. Karpus, *Kujawsko-dobrzyńska lista katyńska*, Włocławek 2010.
- Kubicki, *Bojownicy* – P. Kubicki, *Bojownicy kapłani w walce za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915*, cz. 1, t. 2, Sandomierz 1933.
- Kuczkowski, *Kikół* – K. Kuczkowski, *Kikół i jego właściciele*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 7-18.
- Kwiatkowski-Pawłowska, *U Maryi stóp* – M. Kwiatkowski, K. Pawłowska, *U Maryi stóp. Sanktuaria Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 2011.
- Lasocki, *Urzędnicy* – Z. Lasocki, *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV wieku*, Warszawa 1934.
- Lasocki, *Dostojnicy* – Z. Lasocki, *Dostojnicy i urzędnicy ziemi dobrzyńskiej w XIV i XV wieku*, Miesięcznik Heraldyczny, t. 12: 1934.
- Lauda – Lauda sejmików ziemi dobrzyńskiej*, wyd. F. Kluczycki, Kraków 1887.
- Lech* – P. Gałkowski, „*Lech*” Rypin (1922-2007), Rypin 2007.
- Lech 1 – Lech. Jednodniówka pamiątkowa 1924*, pod red. J. Drużby, Nakładem RKS „Lech”, (Rypin 1924).
- Leskiewiczowa, *Ziemiańskie* – *Ziemiańskie polscy XX wieku*, red. J. Leskiewiczowa, Warszawa 1992.
- Lewandowski, *Losy żołnierzy* – R. Lewandowski, *Losy żołnierzy lipnowskich w drugiej wojnie światowej*, Lipno 1984.
- Lewandowski, *Martyrologia* – R. Lewandowski, *Martyrologia powiatu lipnowskiego w latach 1939-1945*, Lipno 1984.
- Librowski, *Ofiary* – S. Librowski, *Ofiary zbrodni niemieckiej spośród duchowieństwa diecezji włocławskiej*, Włocławek 1947.
- Lissowski, *Powstanie* – Cz. Lissowski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*, Płock 1938.
- Lista członków TR – Lista członków czynnych Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim za rok 1860-1861*, Roczniki Gospodarstwa Krajowego, t. 43, z. 2, Warszawa 1861.
- Lista katyńska KPWP – Lista katyńska w Katedrze Polowej Wojska Polskiego w Warszawie*
- Lista męczeńska – Nie poskąpili...*, Wiadomości Włocławskie 1945, nr 256, z 2 XII.
- Lista właścicieli – Lista właścicieli ziemskich w ziemi dobrzyńskiej z roku 1825 i właścicieli ziemskich włościan z 1530-1564* (odbitka z Głosu Płockiego).
- Listy – Listy Fryderyka Chopina do Jana Białobłockiego*, opr. S. Pereświat-Sołtan, Warszawa 1926.
- Lites – Lites ac res gestae inter Polonis Ordinemque Cruciferorum*, wyd. I. Zakrzewski, J. Karwasińska, t. 3, Warszawa 1935.
- Lustracje – Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1564-1565*, cz. 2, wyd. A. Tomczak, Bydgoszcz 1963.
- Lustracje województw – Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1659-1665*, cz. II: województwa sieradzkie, łęczyckie, brzesko-kujawskie, inowrocławskie i ziemia dobrzyńska, wydali Z. Górski, J. Pakulski, A. Tomczak, Toruń 1996.
- Łaszewski, *Ziemia* – R. Łaszewski, *Ziemia dobrzyńska od połowy XV wieku do upadku Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Studia z dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX wiek*, Warszawa-Poznań-Toruń 1987, s. 69-98.
- Łempicki, *Herbarz* – J. Łempicki, *Herbarz mazowiecki*, t. 1: *Wprowadzenie*, Poznań 1997; t. 2, 1: *Województwo płockie*, 10: *Ziemia płocka*, 101: *Powiat bielski*, Poznań 1998.
- Łempicki, *Rościszewscy* – J. Łempicki, *Rościszewscy. Dzieje rodziny*, w opr. i uzup. J. E. Rościszewskiego, Warszawa 2000.
- Łoza, *Kto to jest* – S. Łoza, *Czy wiesz, kto to jest?*, Warszawa 1938.
- Majątki na Mazowszu – Majątki na Mazowszu w 1909 r.*, <http://mazovia.strefa.pl/date/dziedzic1.htm>
- Malak, *Klechy* – H. Malak, *Klechy w obozach śmierci*, t. 2, wyd. drugie przejrzone i uzupełnione, Londyn 1961.
- Mały słownik – Mały słownik pisarzy polskich*, Warszawa 1966.
- Materiały do słownika – Materiały do słownika biograficznego kobiet – uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939-1945*, Warszawa 1978.
- Materiały do szkolnictwa – Materiały do dziejów szkolnictwa na Mazowszu. Wypisy z archiwaliów diecezjalnych XVIII wieku*, zebrał i do druku przygotował M. M. Grzybowski, t. 1-2, Płock 2000.
- Matr. sum. – Matricularum Regni Poloniae Summaria excusis codicibus qui in chartophilacio Maximo Varsaviensi asservantur*, wyd. T. Wierzbowski et al., t. 1-5, Warszawa 1905-1919.
- Mieczkowski, *Wspomnienia* – Z. Mieczkowski, *Horyzonty wspomnień*, Warszawa-Londyn 2013.
- Miednoje. Księga – Miednoje. Księga cmentarna Polskiego Cmentarza Wojennego*, oprac. zespół, t. 1-2, Warszawa 2005-2006.
- Mietz, *Epigrafika Osieka* – A. Mietz, *Zabytkowa epigrafika Osieka Rypińskiego*, Osiek Rypiński-Toruń 1994.
- Mietz, *Zabytki* – A. Mietz, *Nowożytny zabytki epigraficzne Kikoła i okolicy. Stan zachowania i wartość źródłowa*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN 1989, t. 1, s. 19-31.
- Minakowski, *Elita* – M. J. Minakowski, *Elita północnomazowiecka. Elita Rzeczypospolitej*, t. 1: *ziemie: ciechanowska, tomżyńska, nurska, różańska, wiska, wyszogrodzka i zakroczymska dawnego województwa (księstwa) mazowieckiego*, Kraków 2011.
- Mirecki, *Lutnia* – Z. Mirecki, *Historia powstania i działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Rypinie*, [w:] *Jubileusz 50-lecia działalności Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Rypinie 1922-1972*, Rypin 1972.

- MKiS – Ministerstwo Kultury i Sztuki
Monumenta Poloniae – Monumenta Poloniae Historica, wyd. A. Bielowski i Komisja Historyczna Akademii Umiejętności w Krakowie, t. 1-6, Lwów 1864-1893.
- MP – Monitor Polski
- MPP – Miesięcznik Pastorski Płocki
- Morawski, *Włocławek* – M. Morawski, *Monografia Włocławka (Włocławia)*, Włocławek 1933.
- Murawska, *W cieniu wydarzeń* – K. Murawska, *W cieniu wielkich wydarzeń*, Starachowice 2013.
- Musiół, *Dachau* – T. Musiół, *Dachau 1933-1945*, wyd. drugie popr. i uzupełn., Katowice 1971.
- Mysłakowski, *Materiały* – *Materiały genealogiczne szlachty parafii Rypin 1765-1808. Na podstawie kościelnych ksiąg metrykalnych parafii św. Trójcy w Rypinie opracował...*, Warszawa 1998.
- Mysłakowski, *Wojewoda Podoski* – P. Mysłakowski, *Wojewoda płocki Mikołaj Jan Podoski h. Junosza (1676-1762) i jego rodzina w świetle metryki i literatury historycznej*, Rocznik Muzealny t. 2: 2011, s. 283-295.
- Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie* – P. Mysłakowski, A. Sikorski, *Chopinowie. Krąg rodzinno-towarzyski*, Warszawa 2005.
- Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus* – S. Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus Zachodnich w powstaniu styczniowym*, Warszawa 1971.
- Nasza młodość – Ta nasza młodość. Z dziejów Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie 1938-2008*, pod red. A. Mireckiego i S. Borowskiego, Rypin 2008.
- Niesiecki, *Herbarz* – K. Niesiecki, *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 1-10, Lipsk 1839-1845.
- Nitecki, *Biskupi* – P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992.
- Nowowiejski, *Płock* – A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna, napisana podczas wojny wszechświatowej, poprawiona i uzupełniona w roku 1930*, wyd. 2, Płock 1931.
- Nycek, *Ludzie* – J. B. Nycek, *Ludzie i książki. Słownik biograficzny ludzi książki i pióra województwa płockiego*, Płock 1983.
- Obywatele Lipna – Honorowi obywatele miasta lipna. Zasłużeni dla Miasta Lipna*, wybór i opr. T. Chojnicki i A. Wróbel, Lipno 2012.
- Ocalić od zapomnienia – Ogólnopolski program „Katyń... ocalić od zapomnienia”*, Płock 2010.
- OKBZpNP – Okręgowa Komisja Badania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
- Okręg Płocki – Okręg Płocki 1942-1945. Z walk PPR, GL-AL*, pod red. B. Kobuszewskiego, Warszawa 1974.
- Olszacki, *O zamkach* – T. Olszacki, *O trzech zamkach ziemi dobrzyńskiej w piętnaści lat później*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 119-152.
- Oni tu żyli – Oni ty kiedyś żyli. Sylwetki golubian i dobrzyńian z XX w.*, pod red. M. Starosty i A. Kałużnego, Toruń 2007.
- Oracki, *Leksykon* – T. Oracki, *Leksykon sławnych Mazowszan*, Ciechanów 1977.
- Oracki, *Słownik* – T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 r.)*, Warszawa 1983.
- Oracki, *Zasłużeni* – T. Oracki, *Zasłużeni dla Mazowsza w XIX i XX w. Sylwetki działaczy społecznych i politycznych oraz twórców kultury, nauki i oświaty*, Ciechanów 1977.
- Ossowski, *Kościół* – F. Ossowski, *Kościół katolicki w diecezji płockiej w latach okupacji hitlerowskiej 1939-1945*, 1975 (mps w Bibliotece Seminarium Duchownego w Płocku).
- Pamiętnik zjazdu – Pamiętnik zjazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego w dniu 5 sierpnia 1939 r. w Golubiu*, (Golub 1939).
- Pamiętniki Sulerzyskiego – Pamiętniki Natalisa Sulerzyskiego, byłego posła ziemi pruskiej na sejm berliński*, wstęp, opracowanie i przypisy S. Kalembka, Warszawa 1985.
- Papierowski-Stefański, *Płocczanie* – A. J. Papierowski, J. Stefański, *Płocczanie znani i nieznani, słownik biograficzny*, Płock 2002.
- Paprocki, *Herbarz* – *Herby rycerstwa polskiego ma pięcioro Xiąg rozdzielone przez Bartosza Paprockiego zebrane i wydane Roku Pańskiego 1584*, Kraków 1584.
- Parafia* – P. Gałkowski, *Parafia św. Trójcy w Rypinie (monografia historyczna)*, Rypin 2009.
- Parafia w Sadłowie* – P. Gałkowski, *Parafia św. Jana Chrzciciela w Świedziebni*, Rypin 2008.
- Parafia w Świedziebni* – P. Gałkowski, *Parafia Świętego Bartłomieja w Świedziebni*, Świedziebnia 2013.
- Parlament* – *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1927*, pod red. H. Mościckiego i W. Dzwonkowskiego, Warszawa 1928.
- Pawiński, *Dzieje* – A. Pawiński, *Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące*, t. 1-5, Warszawa 1888.
- Pawiński, *Księgi* – A. Pawiński, *Księgi sądowe brzesko-kujawskie*, wyd. J. K. Kochanowski, Warszawa 1905.
- Pawiński, *Źródła* – *Źródła dziejowe. Polska XVI wieku*, t. 5: Mazowsze, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1875.
- Pawłowska, *Do Maryi* – K. Pawłowska, *Do Maryi Skępskiej po łaski. Klasztor Ojców Bernardynów, Skępe 2011*.
- Pawłowska, *Kultura* – K. Pawłowska, *Kultura ludowa okolic Rypina*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 2: od 1918 roku, pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, s. 9-56.
- Pawłowski, *Tłuchowo* – T. Pawłowski, *Tłuchowo. Rys geograficzno-historyczny*, Tłuchowo 1996.
- Pelnikowska, *Sygnatariusze* – D. Pelnikowska, *Sygnatariusze akt sejmiku dobrzyńskiego z 25 stycznia 1434 roku*, Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego oddziału WSTN, t. 9: 2003, s. 9-57.
- 50 lat OSP – 50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, (Rypin 1931).
- Piętka, *Elita* – J. Piętka, *Mazowiecka elita feudalna późnego średniowiecza*, Warszawa 1975.
- Piotrowski, *Biogramy* – R. Piotrowski, *Biogramy ofiar Selbstschutzu*, [w:] A. Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, Warszawa 1995, s. 144-191.

- Piotrowski, *Kaplica* – R. Piotrowski, *Kaplica św. Barbary w Rypinie (od XVII wieku do czasów współczesnych)*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 9: Rypin 2003, s. 59-68.
- Piotrowski, *Dobra okalewskie* – R. Piotrowski, *Dobra okalewskie w powiecie rypińskim do 1945 roku*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 1: 1989, s. 63-89.
- Piotrowski, *Lata młodości – Lata młodości w okowach dwóch dyktatur przeżyte (1939-1945)*, Rocznik MZD, t. 1: 2009, s. 303-341.
- Piotrowski, *Powiat* – R. Piotrowski, *Powiat rypiński na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Szkice rypińskie*, Bydgoszcz 1967, s. 108-126.
- Piotrowski, *Skrwilno* – R. Piotrowski, *Skrwilno i okolice (od czasów najdawniejszych do 1945 r.)*, Skrwilno 1997.
- Piotrowski, *Skrwilno i okolice* – R. Piotrowski, *Skrwilno i okolice w latach niewoli narodowej (wiek XIX)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 153-215.
- Piotrowski, *Słownik* – R. Piotrowski, *Słownik biograficzny osób zamordowanych przez Niemców w latach 1939-1945 (ziemia dobrzyńska)*, [w:] *Katalog zbrodni – ziemia dobrzyńska*, pr. zbiorowa, Rypin 2010, s. 9-267.
- Piotrowski, *Struktura agrarna* – R. Piotrowski, *Struktura agrarna w powiecie rypińskim w latach 1867-1939*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 3: 1995, s. 23-51.
- Piotrowski, *Szkolnictwo* – R. Piotrowski, *Szkolnictwo Rypina w latach 1918-1939*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 307-331.
- Piotrowski, *Właściciele dóbr* – R. Piotrowski, *Właściciele skrwileńskich dóbr ziemskich od XVI do początków XIX wieku*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 8: 2002, s. 19-26.
- Podgóreczny, *Niepospoli* – J. Podgóreczny, *Niepospoli ludzie Kujaw i Pomorza*, Bydgoszcz 1967.
- Podgóreczny, *Pamięć* – J. Podgóreczny, *Pamięć o nich nie powinna zaginać*, Bydgoszcz 1959.
- Podr. encykl. kość.* – *Podręczna encyklopedia kościelna*, red. Z. Chelmiński, Warszawa 1904-1916, t. 1-44.
- Polska XVI wieku – Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 1: *Wielkopolska*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1883.
- Portret szlachty – Portret szlachty Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Katalog wystawy Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku*, opr. G. Budnik i J. Dziubkova, Włocławek 1995.
- Posłowie i senatorowie – Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939*, t. 1: A-D, Warszawa 1998.
- Powróćmy* – J. Nowowiejska-Błaszczuk, M. Bentkowski, W. Drozdowski, K. Skarżyński, E. Karbowska, *Powróćmy jak za dawanych lat... Historia Liceum Ogólnokształcącego im. Romualda Traugutta w Lipnie w latach 1917-2007*, Włocławek 2007.
- Pracownicy UMK – Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004. Materiały do biografii*, oprac. H. Duczkowska-Moraczewska et al., koncepcja i red. S. Kalembka, Toruń 2006.
- Program opieki – Gminny program opieki nad zabytkami miasta Rypina na lata 2011-2014*, opr. A. Szalkowski, M. Kiedrowski, Rypin 2011.
- PSB – *Polski Słownik Biograficzny*, t. 1-49, Kraków-Wrocław 1935-2013.
- PSK – T. Gajl, *Polskie rody szlacheckie i ich herby*, Białystok 2000.
- Ptasiński, *Na północ* – J. Ptasiński, *Na północ od Warszawy. Szkice z dziejów ruchu oporu 1939-1945*, Warszawa 1984.
- Ptaszyński, *Bożogrobcy* – P. Ptasiński, *Zakon bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej. Zarys dziejów*, Rypin-Warszawa 1999.
- Ptaszyński, *Zakon bożogrobców* – P. Ptasiński, *Początki zakonu na ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej. W 690. rocznicę sprowadzenia do Polski*, opr. zbior., Rypin 2013, s. 10-17.
- Radziwiński, *Kariery archidiaconów* – A. Radziwiński, *Działalność i kariery archidiaconów dobrzyńskich w XIV i I poł. XV w. Przyczynek z zakresu prozopografii i administracji kościelnej*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 8: 1993, s. 13-31.
- Radziwiński, *Prałaci* – A. Radziwiński, *Prałaci i kanonicy kapituły katedralnej płockiej w XIV i poł. XV w. Studium prozopograficzne*, t. 2, Toruń 1993.
- Regesta – Regesta historico-diplomatica Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum 1198-1525* – wyd. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1948-1952, t. 1-2.
- Rezydencje ziemi dobrzyńskiej – Materiały do dziejów rezydencji w Polsce. Ziemia dobrzyńska*, t. 2, cz. 1-3, Włocławek 2002-2006.
- Rocznik MZD – *Rocznik Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie*, t. 1-2: 2009-2011.
- Rodem ze Skępego* – Z. Wegner, *Rodem ze Skępego. Album-pamiętnik mieszkańców Skępego od 1896 roku do 1957 roku*, Skępe 2007.
- Rodowód Ogończyków – Rodowód Ogończyków Zboińskich linii Belgijskiej, Kikolskiej, Kozłowskiej i Osińskiej przez Jerzego Ignacego z Osin Zboińskiego z lat 1972-1977 opracowany, a przez brata Antoniego Bogdana do druku przygotowany*, Warszawa 1977, mps, (APar. Kikół).
- Rogo, *Lutnia* – B. Rogo, *Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” w Rypinie w latach 1922-1972*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, s. 399-414.
- Rypin między wojnami* – I. Urbańska, *Rypin w okresie międzywojennym (1918-1939)*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 2: *do roku 1989*, pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, s. 57-262.
- Rypin PRL* – P. Gałkowski, *Rypin w latach 1945-1990*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 2, *po 1918 roku*, pod red. K. Mikulskiego, Rypin 2012, ss. 409-1060.
- Rzepecki, *Sejm i Senat* – T. Rzepecki, *Sejm i Senat 1922-1927*, Poznań 1923.
- Rzepecki, *Sejm i Senat* – T. Rzepecki, *Sejm i Senat 1928-1933*, Poznań 1928.
- Sadowski, *Numer* – J. Sadowski, *Mówi numer 3180*, Warszawa 1999.
- SBDRR – *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, komitet red. Ż. Kormanowa et al., Warszawa 1985-1987, t. 1-2.

- SBKP – *Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej*, cz. 1-6, pod red. H. Maciejewskiej-Marcinkowskiej i E. Zawackiej, (od z. 5 – pod red. E. Skerskiej), Toruń 1994-2004.
- SBNB – K. Kwaśniewska, J. Woźny, *Słownik biograficzny naukowców bydgoskich*, Bydgoszcz 2009.
- SBPN – *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, pod red. S. Gierszewskiego, t. 1-4, Gdańsk 1992-1998, suplement I-III, pod red. Z. Nowaka i J. Borzyszkowskiego, Gdańsk 1998-2012.
- Scriptores – Scriptores Rerum Prussicarum*, wyd. T. Hirsch, H. Töppen, E. Strehlke, Leipzig 1861-1874.
- Scriptores Rerum Polonicarum - Scriptores Rerum Polonicarum*, Kraków 1872-1917, t. 1-22.
- SGKP – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, pod red. F. Sulimierskiego, B. Chlebowskiego i W. Walewskiego, t. 1-16, Warszawa 1880-1902.
- Sig. – Akta metryki koronnej, zwane Sigillaty metryczne w AGAD.
- Sikorowski, *Szkolnictwo* – A. Sikorowski, *Szkolnictwo i oświata w Chrostkowie i okolicy. Materiały do monografii*, Chrostkowo 2008.
- Sikorowski, *Szkoła w Makówcu* – A. Sikorowski, *Dzieje Szkoły Podstawowej w Makówcu w latach 1918-2008*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, s. 91-116.
- Sławenko-Sławiński, *Rypin i jego kościoły* – A. Sławenko-Sławiński, *Lipnowskie pod względem historycznym, statystycznymi i archeologicznymi*, Pamiętnik Religijno-Moralny, t. 30: Warszawa 1856.
- Słownik bydgoski* – S. Błażejowski, J. Kutta, M. Romaniuk, *Bydgoski słownik biograficzny*, pr. zbior. pod red. J. Kutty, t. 1: Bydgoszcz 1994, t. 2: Bydgoszcz 1995.
- Słownik historyków – Słownik historyków polskich*, pr. zbior., Warszawa 1994.
- Słownik inowrocławski – Inowrocławski słownik biograficzny*, pod red. E. Mikołajczaka, z. 1: Inowrocław 1991, z. 2: Inowrocław 1994, t. 3: Inowrocław 1997.
- Słownik katolicyzmu – Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, red. R. Bender, t. 1-3, Warszawa 1991-1995.
- Słownik uczestniczek walki – Słownik uczestniczek walki o niepodległość Polski 1939-1945. Poległe i zmarłe w okresie okupacji niemieckiej*, opr. H. Michalska et al., Warszawa 1988.
- Smoleński, *Kościoty* – M. Smoleński, *Cztery kościoły w ziemi dobrzyńskiej*, Lwów 1869.
- Specjalski, *Głódowo* – R. Specjalski, *Głódowo. Materiały do monografii wsi*, cz. I, Włocławek 1993.
- Specjalski, *GS Lipno* – R. Specjalski, *Gminna Spółdzielnia „Samopomoc Chłopska” w Lipnie 1949-2009*, Lipno-Włocławek 2009.
- Specjalski, *Jastrzębie* – R. Specjalski, *Jastrzębie. Wieś – gmina – gromada*, Włocławek 2002.
- Specjalski, *Lipno* – R. Specjalski, *Lipno i okolice. Materiały do monografii*, t. 1-8, Włocławek 2000-2014.
- Spis obywateli – Spis alfabetyczny obywateli ziemskich Królestwa Polskiego oraz dóbr przez nich posiadanych*, t. 1, Warszawa 1905, t. 2, Warszawa 1912.
- Spis posłów – Spis posłów i senatorów sejmu RP V kadencji*, Przekrój. Miesięcznik Poświęcony Sprawom Polski 1939, z. 1.
- Spis majątków – Spis majątków ziemskich w ziemi dobrzyńskiej podług lustracy z roku 1789*, [w:] M. Borucki, *Ziemia kujawska pod względem historycznym, jeograficznym, archeologicznym, ekonomicznym i statystycznym opisana*, Włocławek 1882, s. 35-55.
- Spis szlachty – Spis szlachty Królestwa Polskiego oraz dóbr przez nich posiadanych*, t. 1, Warszawa 1905, t. 2, Warszawa 1912.
- SPKP – *Słownik pracowników książki polskiej*, red. J. Treichel, Warszawa-Łódź 1972.
- Spółceństwo polskie – Spółceństwo polskie i próby wznowienia walki zbrojnej w 1833 r.*, red. W. Djakow, S. Kieniewicz et al., Wrocław 1984.
- SPTK – *Słownik polskich teologów katolickich*, pod red. H. E. Wyczawskiego, Warszawa 1981-1983, t. 1-4; t. 5-7 pod red. L. Grzebienia, Warszawa 1983.
- Stasiak, *Rola Muzeum* – R. A. Stasiak, *Dydaktyczna i społeczna rola Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie*, Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 9: Rypin 2003, s. 127-140.
- Staszewski-Maciesza, *Przed wystawą* – D. Staszewski, A. Maciesza, *Przed wystawą ziemi dobrzyńskiej*, Płock 1908.
- Staszewski-Maciesza, *Zarys* – D. Staszewski, A. Maciesza, *Zarys historyczny ziemi dobrzyńskiej. Krótkie studium nad przeszłością i chwilą obecną*, Płock 1908.
- Stefańczyk, *Dziewanowscy* – B. Stefańczyk, *Dziewanowscy i ich dwór w Grodkowie*, mps, b. d.
- Stefański, *Płock* – J. Stefański, *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 1995.
- Sumiński, *Sumińscy* – S. Sumiński, *Sumińscy herbu Leszczyc – historia jednej rodziny*, Kraków 2010.
- Sytuacja – Sytuacja społeczno-polityczna i gospodarcza Obszaru Korpusu nr VIII w Toruniu w latach 1933-1937*. Wybór źródeł, wydali P. Stawecki, W. Rezmer, Toruń 1992.
- Sziling, *Polityka* – J. Sziling, *Polityka okupanta hitlerowskiego wobec Kościoła katolickiego 1939-1945*, Poznań 1970.
- Szkice – *Szkice rypińskie. Materiały z sesji popularnonaukowej zorganizowanej z okazji 900-lecia Rypina w dniu 27 listopada 1965 r.*, Rypin 1967.
- Szlachta – Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*, opr. E. Sęczys Warszawa 2000.
- Szlachta wylegitymowana – Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861*. Wykaz nazwisk wg książki pod tym samym tytułem opracowanym przez Elżbietę Sęczys (Warszawa 2000), http://www.dig.pl/pdf/Szlachta_wylegitymowana.pdf
- Szołdrski, *Martyrologium* – W. Szoldrski, *Martyrologium duchowieństwa polskiego pod okupacją niemiecką w latach 1939-1945*, [w:] *Sacrum Poloniae Millenium. Rozprawy, szkice, materiały historyczne*, t. 11, Rzym 1965, s. 7-477.

- Szymańska, *Ziemiaństwo ziemi płockiej* – M. Szymańska, *Kulturotwórcze postawy ziemiańskich rodów ziemi płockiej (druga połowa XIX i pierwsza – XX wieku)*, Płock 2007.
- Śliwiński, *Własność* – B. Śliwiński, *Kształtowanie własności rycerskiej w północnej części ziemi dobrzyńskiej w XIII i XIV wieku*, *Zapiski Historyczne*, t. 50: 1985, z. 4, s. 5-24.
- Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem* – P. Śliwiński, *500 lat Sanktuarium Maryjnego w Skępem*, Włocławek 1995.
- Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem II* – P. Śliwiński, *Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej*, Kalwaria Zebrzydowska 2000.
- Świecki-Wybul, *Mazowsze* – T. Świecki, F. Wybul, *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, Toruń 1932.
- Święcicki, *Genealogia Święcickich* – A. H. T. Święcicki, *Genealogia rodu Jastrzębiec Święcickich z linii mazowieckiej i wielkopolskiej*, <https://repozytorium.amu.edu.pl/jspui/bitstream/10593/456/7/Jastrz%C4%99biec%20Tablice%20Genealogiczne%20od%201%20-%202023.pdf/29> XII 2013.
- Tablica Lipno – Tablica pamiątkowa poświęcona pomordowanym ziemianom pow. lipnowskiego na kościele farnym w Lipnie ufundowana przez Zbigniewa Rykaczewskiego 2000 r. syna Leona o Heleny, właścicieli Suszewa.
- Tablice-Skępe – Tablice – spis pochowanych w katakumbach skępskich w klasztorze OO. Bernardynów w Skępem.
- Taczyński, *Reprezentacje* – B. Taczyński, *Uwagi o reprezentacji dobrzyńskiej na sejmach epoki oligarchii w latach 1650-1763*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 1987, s. 161-178.
- Toruński słownik* – *Toruński słownik biograficzny*, pod red. K. Mikulskiego, t. 1-2, Toruń 1998-2000.
- Tyc, *Parafia św. Trójcy* – J. L. Tyc, *Rzymskokatolicka parafia św. Trójcy w Rypinie w latach niewoli narodowej 1793-1918*, Rypin-Brunswick 1991.
- Tyc, *Struktura* – J. L. Tyc, *Struktura demograficzna parafii św. Trójcy w Rypinie w latach niewoli narodowej (1793-1918)*, *Studia Płockie*, t. 8: 1930 (druk 1982), s. 153-167.
- Uczestnicy ruchów* – *Uczestnicy ruchów wolnościowych w latach 1832-1855 (Królestwo Polskie)*. Przewodnik biograficzny, opr. W. Djakow, A. Gałkowski, W. Zajcew, Wrocław 1990.
- Urbański, *Dachau* – A. Z. Urbański, *Duchowni w Dachau. Wspomnienia z przeżyć około dwóch tysięcy księży w hitlerowskim obozie koncentracyjnym*, Kraków 1945.
- Uruski, *Rodzina* – *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, opr. S. Uruski, A. Kosiński i A. Wardzyńska, *Rok 1939* – M. Wardzyńska, *Był rok 1939. Operacja niemieckiej policji bezpieczeństwa w Polsce Intelligenzaktion*, Warszawa 2009.
- Włodarski, Warszawa 1904-1917, t. 1-14, uzupełnienie opr. A. Włodarski, Warszawa 1932.
- Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy* – *Urzednicy kujawscy i dobrzyńscy XVI-XVIII wieku. Spisy*, opr. K. Mikulski, W. Stanek przy współudziale Z. Górskiego i R. Kabacińskiego Kórnik 1990.
- Urzednicy łęczyccy* – *Urzednicy łęczyccy, sieradzcy i wieluńscy XIII-XV wieku. Spisy*, opr. J. Bieniak i A. Szymczakowa, pod red. A. Gąsiorowskiego, Wrocław-Warszawa 1985.
- Urzednicy Prus* – *Urzednicy Prus Królewskich XV-XVIII wieku*, opr. K. Mikulski, Wrocław-Warszawa 1990.
- USC – Urząd Stanu Cywilnego
- Uzarowicz, OSP – Z. Uzarowicz, *Ochotnicza Straż Pożarna w Lipnie. 50 lat działalności pożarniczej i społecznej straży. Lata 1881-1931*, Lipno 1931.
- Vol. Leg.* – *Volumina Legum*, wyd. Ohryzki, Warszawa 1732-1782, t. 1-8, Kraków 1889, t. 9, Poznań 1952, t. 10.
- Verdmon, *Monografia* – J. L. Verdmon, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902.
- WEiW – Wszechnica Edukacyjna i Wydawnicza („Verbum” w Rypinie)
- Wasiak, *Kapitan Machczyński* – P. Wasiak, *Kapitan Edward Stefan Machczyński – płocczanin, poeta i powstaniec styczniowy. Potomek Priama – króla Troi, rodu Arkelów i Dołęgów. Powrót do chwały w 150 rocznicę wybuchu powstania styczniowego*, http://wasiak.jcom.pl/edward_index.html.
- Wasiak, *Właściciele* – P. Wasiak, *Właściciele ziemscy – pow. rypiński 1918-1939*, www.szpejasnkowski.eu
- Waszkiewicz, *Dobrzyń* – Z. Waszkiewicz, *Dobrzyń nad Drwęcą w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Toruń 2009.
- Waszkiewicz, *Lipno* – Z. Waszkiewicz, *Lipno i powiat lipnowski w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 4: 2000, s. 23-38.
- Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina* – Z. Waszkiewicz, *Z dziejów międzywojennego Rypina (1918-1939)*, [w:] *Rypin*.
- Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 259-306.
- Waszkiewicz, *Z dziejów* – Z. Waszkiewicz, *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej w latach 1918-1939*, [w:] *Studia z dziejów ziemi dobrzyńskiej XV-XX wiek*, pod red. M. Wojciechowskiego, Warszawa- Poznań-Toruń 1987, s. 99-155.
- Wesołowski, *Przeżycia* – S. Wesołowski, *Moje przeżycia okupacyjne w Rypinie (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, wyd. 2, Rypin 2011.
- Weiller, *Dachau* – E. Weiller, *Die Geistlichen in Dachau sowie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen*, Mödling 1971.
- Who is Who* – *Who is Who*. Założona przez Ralpa Hubnera, wyd. 2, uzup. 2004. *Leksykon biograficzny z ok. 13.750 nowymi wprowadzeniami, z ok. 4.550 zmianami i z ok. 24.800 wymienionymi nazwiskami znanych polskich osobistości, częściowo ze zdjęciami*, Schweiz 2004.
- Wielka encykl. ilustr.* – *Wielka encyklopedia ilustrowana powszechna*, wyd. Gutenberga, t. 1-22, Kraków 1928-1937.
- Wielka encykl. powszechna* – *Wielka encyklopedia powszechna PWN*, t. 1-13, Warszawa 1962-1970.
- Wielka encykl. PWN* – *Wielka encyklopedia PWN*, t. 1-31, Warszawa 2001-2005.
- Wierzbicki, *Duszpasterze* – S. Wierzbicki, *Byli naszymi duszpasterzami. Kapłani Kościoła płockiego zmarli w latach 1901-2005*, Płock 2005.
- WIH MiD – Wojskowy Instytut Historyczny, Materiały i Dokumenty

- Witkowski, *Mordercy* – A. Witkowski, *Mordercy z Selbstschutzu*, Warszawa 1986.
- Witkowski, *Nieukarana zbrodnia* – A. Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, Warszawa 1995.
- Włocławek – *Włocławek. Dzieje miasta*, pod red. J. Staszewskiego, t. 1: *Od początków do 1918 roku*, Włocławek 1999, t. 2: *Lata 1918-1998*, Włocławek 2001.
- WPH – Wojskowy Przegląd Historyczny
- Wielkp. SB – *Wielkopolski słownik biograficzny*, kom. red. A. Gąsiorowski et al., Poznań 1981.
- WSB – *Włocławski słownik biograficzny*, t. 1-6: 2004-2011.
- WTK – Wrocławski Tygodnik Katolików
- WUOZ Włocławek – Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Toruniu, Delegatura we Włocławku
- WUP – *Współcześni uczeni polscy*, red. nauk. J. Kapuścik, t. 1-4, Warszawa 1998-2002; *Suplement*, Warszawa 2006.
- Wybitni Pomorzanie – Wybitni Pomorzanie XVIII wieku. Szkice biograficzne*, pod red. J. Borzyszkowskiego, Wrocław 1983.
- Wybult, OTRZD – F. Wybult, *Okręgowe Towarzystwo Rolnicze Ziemi Dobrzyńskiej w latach 1907-1939*, Płock 1931.
- Wyczawski, Skępe – H. E. Wyczawski, *Sanktuarium Matki Bożej w Skępem. Referat wygłoszony 26 VI 1984 r. na zebraniu Księży w Skępem*, Studia Płockie, t. 13: 1985, s. 149-161.
- Wykaz nauczycieli LO – Wykaz nauczycieli Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie.
- Wykaz właścicieli – Wykaz p.p. Obywateli ziemskich i majątków ich, położonych w Guberni Płockiej, [w:] *Kalendarz, informator płocki na rok 1899*, (Płock 1899).
- Z dziejów ziemi – Z dziejów ziemi dobrzyńskiej. Materiały z sesji popularnonaukowych...*, t. 1-17, Dobrzyń nad Wisłą 1996-20013.
- Zabytki – *Zabytki architektury województwa bydgoskiego*, zesp. aut. Z. Ciara, E. Gąsiorowski et al., Bydgoszcz 1974.
- Zaluski, *Figura* – W. Zaluski, *1605-1905. Pamiątka 300-iej rocznicy sprowadzenia cudownej Figury Matki Boskiej Bolesnej z Bydgoszczy do Obór. Cudowna Figura Matki Boskiej Bolesnej w Oborach*, Płock 19056.
- Zaluski, *Szkic* – W. Zaluski, *Szkic monograficzny kościołów dekanatu rypińskiego diecezji płockiej*, Płock 1909.
- Zawacka, *Brodniczanki* – E. Zawacka, *Brodniczanki w konspiracji wojskowej lat 1939-1945*, [w:] *Szkice brodnickie*, pr. zbior. red. S. Bilskiego, Brodnica-Toruń 1988, s. 167-222.
- Zawacka, *Kobiety w armii* – E. Zawacka, *Kobiety w Armii Krajowej na Pomorzu*, [w:] *Walka podziemna na Pomorzu w latach 1939-1945*, Toruń 1990, s. 223-246.
- Zawacka, *Szkice WSK* – E. Zawacka, *Szkice z dziejów Wojskowej Służby Kobiet*, Toruń 1992.
- Zbiór dokumentów – *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. 2: 1495-1586, wyd. S. M. Szacherska, Warszawa 1987.
- Zbiór nazwisk – *Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów własnych familiom zostającym w Królestwie Polskim i Wielkim Księstwie Litewskim przez N. Małachowskiego*, Lublin 1805.
- Zesłańcy powstania – *Zesłańcy powstania styczniowego z Królestwa Polskiego. Wykaz nazwisk z akt w zasobie Archiwum Głównego Akt Dawnych*, opr. Z. Strzyżewska, Warszawa 2001.
- Zieleniewski, *Sejm i Senat* – J. Zieleniewski, *Sejm i Senat RP 1935-1940*, Warszawa 1936.
- Zielińscy, *Wiadomość* – G. i J. Zielińscy, *Wiadomość historyczna o rodzie Świnków oraz rodowód pochodzącej od nich rodziny Zielińskich herbu Świnka*, cz. 1-3, Toruń 1880-1881.
- Zielińska, *Historia* – I. Zielińska, *Gdzie historia łączy pokolenia. Szkoła Podstawowa nr 1 w Rypinie w latach 1028-2008. Monografia albumowa*, Rypin 2008.
- Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego* – I. Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego w okresie Drugiej Rzeczypospolitej wyrazem aktywności społeczeństwa regionu*, Ziemia Dobrzyńska, Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego oddziału WTN, t. 9: 2003, s. 89-104.
- Zielińska, *Szkolnictwo powszechne* – I. Zielińska, *Odbudowa i rozwój szkolnictwa powszechnego w latach 1918-1939 w powiecie rypińskim*. Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego oddziału WTN, t. 8: 2002, s. 91-101.
- Zieliński, *Bitwy* – S. Zieliński, *Bitwy i potyczki 1863-1864. Na podstawie materiałów drukowanych i rękopiśmiennych Muzeum Narodowego w Rapperswill*, Rapperswill 1913.
- Zieliński, *O ziemi* – G. Zieliński, *O ziemi dobrzyńskiej. Badania historyczne (z mapą)*, Biblioteka Warszawska, t. 3: 1861, s. 240-246, 253-283, 525-572.
- Ziemia dobrzyńska. Materiały* – *Materiały do dziejów ziemi płockiej. Z archiwaliów diecezjalnych płockich w XVIII wieku*, t. 10: *ziemia dobrzyńska*, zebrał i do druku przygotował, M. M. Grzybowski, Płock 1999.
- Ziemia Dobrzyńska* – *Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN*, t. 1-10, Rypin 1989-2006.
- Ziemianie – Ziemianie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, pod red. J. Leskiewiczowej, cz. 1-10, Warszawa 1992-2011.
- Ziemianie dobrzyńscy* – P. Gałkowski, *Ziemianie i ich własność w ziemi dobrzyńskiej w latach 1918-1947*, Rypin 1999.
- ZKZD – *Złota księga ziemi dobrzyńskiej 2005*, koncepcja i red. M. Krajewski, Rypin 2005.
- ZZD – *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, t. 1-17, Dobrzyń nad Wisłą 1997-2013.
- Żebrowski, *Pochodzenie* – T. Żebrowski, *Pochodzenie i genealogia rodziny Zielińskich, herbu Świnka ze Skępego od początku XVII wieku*, Notatki Płockie 1981, nr 4, s. 6-28.
- Żuchowski – *Szkoły* – Z. Żuchowski, *Szkoły powszechne w okolicach Wąpielska w latach 1918-1939*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego oddziału WTN, t. 9: Rypin 2003, s. 77-88.
- Żychliński, *Księga* – T. Żychliński, *Złota księga szlachty polskiej*, Poznań 1879-1908, t. 1-31.

A

ABCZYŃSKA JANINA h. Abdank, ps. „Julia” (*1889 r. w Trąbinie k. Rypina †30 VIII 1944 r. w Warszawie), sanitariuszka, uczestniczka powstania warszawskiego

Była córką Henryka i Romany z Ostrowskich. Mieszkała w Warszawie, gdzie była siostrą PCK. W okresie pierwszej wojny światowej była sanitariuszką. Następnie pracowała jako pielęgniarka w szpitalach wojskowych.

Podczas okupacji hitlerowskiej była pielęgniarką na oddziale chorób wewnętrznych Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. Od 6 sierpnia 1944 r. brała udział w powstaniu warszawskim. Zginęła pod gruzami bombardowanego z powietrza i ostrzeliwanego przez artylerię budynku szpitala w zmasowanym ataku w dniu 30 sierpnia 1944 r.

Za służbę w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r. odznaczona została Krzyżem Walecznych.

S. Bayer, *Mokotów. Powstańcza służba zdrowia*, WTK 1974, nr 40; By nie odeszły w mrok zapomnienia, Warszawa 1976, s. 275; M. Lityński, *Oddział chorób wewnętrznych Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie*, Przegląd Lekarski 1974, nr 1, s. 182; PSK, s. 17; *Słownik uczestniczek walk*, s. 17.

ABCZYŃSKI HENRYK h. Abdank (*1840 r. † 1900 r.), powstaniec 1863 r. (A 1)

Był synem Stanisława, dzierżawcy majątku Trąbin k. Rypina, uczestnika manifestacji przedpowstaniowych 1861 r. i Magdaleny ze Zgliczyńskich. Z pochodzenia szlachcic. Prawdopodobnie posiadał wieś Pręciki k. Rypina.

W 1863 r. wziął udział w powstaniu styczniowym, walcząc w oddziale hr. Artura Sumińskiego ze Zbójna. W dniu 3 lipca 1863 r. w potyczce pod Rozwozinem został ranny. Lecząc się, ukrywał się w chłopskiej zagrodzie. Po powrocie do domu poszukiwany był przez Rosjan. Zmuszony do opuszczenia Królestwa, przebywał w okolicy Brodnicy. Postawiony przed sądem w Płocku w 1864 lub 1867 r., ostatecznie z braku dowodów winy został uwolniony.

Ożeniony z Romaną z Ostrowskich, pozostawił dziecięcioro dzieci, m. in. syna Henryka (1888-1975).

Pochowany na cmentarzu w Trąbinie.

Brzuze, s. 336, gdzie mylny herb jako – „Habdank” nie występujący w herbarzach Polski; K. Budziński, *Pułkownik inż. Henryk Abczyński (1886-1975). Zarys działalności wojskowej*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 133; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 38-39; Krajewski, *Powstanie*, s. 83; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 200; Lissowski, *Powstanie*, s. 141-142; PSK, s. 17.

ABCZYŃSKI HENRYK h. Abdank (*13 III 1888 r. w Trąbinie †27 I 1975 r. w Londynie), pułkownik lotnictwa polskiego, emigrant do Francji i Anglii (A 2)

Był synem Henryka, powstańca styczniowego i Romany z Ostrowskich. W latach 1897-1904 uczęszczał do szkoły realnej Łowiczu, a następnie odbył studia w Cesarsko-Królewskiej Szkole Politechnicznej, gdzie zdobył wykształcenie techniczne i został inżynierem-mechanikiem. Potem do 15 maja 1912 r. pracował w firmie J. Ciszewski w Warszawie na Krakowskim Przedmieściu 7. Następnie wyjechał do Francji, gdzie przed wstąpieniem do armii gen. J. Hallera, pracował na kierowniczym stanowisku w paryskiej firmie André Rudnicki, produkującej części do silników lotniczych i dział armatnich. Był jednym z pierwszych ochotników Armii Polskiej we Francji. W dniu 15 czerwca 1917 r. został przydzielony do Misji Wojskowej Francusko-Polskiej gen. Ludwika Archinarda. W Wojsku Polskim dosłużył się stopnia pułkownika. W latach trzydziestych pracował w Ministerstwie Spraw Wojskowych w Departamencie Lotnictwa (Aeronautyki), skąd był oddelegowany jako przedstawiciel ministerstwa do Polskiej Linii Lotniczych LOT i do Państwowych Zakładów Lotniczych w Warszawie. Był tam przewodniczącym Rady Administracyjnej PZL. Należał do najbliższych współpracowników dowódcy polskiego lotnictwa wojskowego, gen. Ludomiła Rayskiego.

Po wybuchu wojny 1939 r. wyemigrował do Francji, a potem do Anglii, gdzie został włączony przez gen. Mariana Kukiela do I Korpusu Wojsk Polskich. Za wypowiedzenie posłuszeństwa Naczelnemu Wodzowi, gen. W. Sikorskiemu, został odizolowany w obozie oficerskim w Rothesay na wyspie Bute w Szkocji.

Po zakończeniu wojny zamieszkał w Londynie, gdzie pracował fizycznie w jednej z angielskich fabryk.

Był odznaczony m. in.: Orderem Odrodzenia Polski IV i V klasy, Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi oraz kilkoma odznaczeniami francuskimi. Posiadał tytuł *Officer d'Academie*.

Miał brata Jana.

We Francji poślubił Francuzkę Marie-Augustine Le Vey, z którą miał troje dzieci.

Pochowany na polskim cmentarzu pod Londynem.

K. Budziński, *Porucznik nawigator Jan Abczyński (1912-1979). Nieznany bohater z ziemi dobrzyńskiej*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 236; K. Budziński, *Pułkownik inż. Henryk Abczyński (1886-1975). Zarys działalności wojskowej*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 133-142; PSK, s. 17.

ABCZYŃSKI JAN h. Abdank (*27 X 1912 r. w Trąbinie †30 VI 1979 r.), kapitan-pilot (A 3)

Był synem Ludwika i Stanisławy z Gockowskich. Po wyjeździe z Trąbina, Abczyńscy zamieszkali w Warszawie przy ul. Wilczej.

Po ukończeniu gimnazjum i uzyskaniu świadectwa dojrzałości, podjął studia na Wydziale Mechanicznym, sekcja lotnicza Politechniki Warszawskiej. Po uzyskaniu dyplomu i tytułu inżyniera odbył kilkumiesięczną szkołę podchorążych rezerwy. W 1934 r. został promowany na stopień podporucznika rezerwy. Przed wybuchem wojny pracował w Wytwórni Płatowców Państwowych Zakładach Lotniczych.

Przed wybuchem wojny, legitymując się dobrą znajomością języka francuskiego, został przydzielony do lotniczego personelu technicznego, który miał obsługiwać samoloty francuskie, lądujące w Polsce po bombardo-

waniu Niemiec. Kiedy wybuchła wojna, wraz z personelem lotniczym został ewakuowany w drugiej połowie września 1939 r. do Rumunii. Stamtąd, na statku „Warszawa”, przedostał się do Francji, gdzie w Bazie Lotnictwa Polskiego na lotnisku Bron k. Lyonu, w Oddziale Wyszczolenia Ziarnego, pełnił funkcję instruktora. Po kapitulacji Francji, przez Szwajcarię, Włochy, dotarł do Jugosławii, gdzie był aresztowany i osadzony na kilka dni w więzieniu w Lublanie. Po opuszczeniu więzienia był polskim kurierem przewożącym tajne informacje na Węgry. Następnie dotarł do Turcji, gdzie ambasada polska skierowała go do pracy w Wytwórni Samolotów pod Ankarą. Tam pracował od grudnia 1940 r. do czerwca 1942 r. i zyskał uznanie naczelnych władz wojskowych Turcji. Potem przedostał się na Wyspy Brytyjskie, gdzie wstąpił do Polskich Sił Powietrznych. Trafił do Blackpool, a stamtąd do szkoły lotniczej w Torquay, do tzw. 13 skrzydła szkolenia wstępnego (13 *Initial Training Wing*). Z Torquay został skierowany na kurs nawigatorów do 1. *Air Observers School Malton* w stanie Ontario w Kanadzie. Przybył tam pod koniec lipca 1943 r., na pokładzie największego i najszybszego wówczas brytyjskiego transatlantyka, „Królowej Elżbiety”. W Malton, 23 sierpnia, rozpoczął kurs nawigatorów, a trzy dni później wykonał pierwszy lot zapoznawczy na samolocie *Avro Anson*. Do momentu ukończenia kursu, tj. do 14 stycznia 1944 r. przebywał w powietrzu przez ponad 93 godziny, z czego 32 godziny nocą.

Po powrocie na Wyspy Brytyjskie skierowany został na dalsze szkolenie do *Advanced Flying Unit RAF Milom*. Od 23 marca do 6 kwietnia 1944 r. odbył pięć lotów, spędzając w powietrzu ponad 14 godzin. W lipcu przeniesiono go do jednostki 1662. *Heavy Conversion Unit* w Blyton. W tym czasie wykonywał także loty bojowe. Na początku sierpnia 1944 r. trafił do Gibraltaru, skąd odleciał z grupą pilotów do Włoch, na lotnisko Campo Cassale k. Brindisi jako uzupełnienie polskiej 1586. Eskadry do Zadań Specjalnych. Swój pierwszy lot w ramach 1586. Eskadry, w dniu 10 sierpnia 1944 r. wykonał do Algieru w Afryce i z powrotem. W dniu 24 sierpnia jego załoga została wyznaczona po raz pierwszy do lotu nad Polskę. W drodze powrotnej, w Jugosławii, samolot ponownie został zaatakowany przez niemiecki, nocny myśliwiec i zestrzelony. Szczęśliwie znalazł schronienie wśród członków jugosłowiańskiego ruchu oporu. Po ponad miesięcznym pobycie w Jugosławii odleciał przez Belgrad i Włochy do Anglii. Do marca 1945 r. przebywał na urlopie i w tym okresie nie wykonywał żadnych lotów. Po zakończeniu wojny został przeniesiony do 304. Dywizjonu Transportowego „Ziemi Śląskiej”, a swój ostatni lot wykonał 10 kwietnia 1946 r. W trzyletniej karierze lotnika spędził w powietrzu łącznie prawie 300 godzin.

W 1946 r. powrócił do Polski i zamieszkał w Warszawie. Po początkowych trudnościach ze znalezieniem pracy, został zatrudniony w Fabryce Samochodów Osobowych na warszawskim Żeraniu.

Odnznaczony medalami i odznaczeniami wojskowymi oraz państwowymi m. in. Medalem Lotniczym.

Miał troje rodzeństwa – dwie siostry: Irenę i Magdalenę oraz brata, Stefana.

Żonaty z Danielą Sarnatówną, pozostawił syna, Jana i córkę, Annę, żonę Tomaszewską.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Trąbinie.

CAW, Kolekcja Akt Personalnych, Akta Personalne Ludwika Abczyńskiego, sygn. I. 481. A. 8, sygn. I. 481. A. 10; K. Bieniecki, *Polskie załogi nad Europą 1942-1945. Polacy w operacjach specjalnych*, Warszawa 2005, s. 187; K. Budziński, *Porucznik nawigator Jan Abczyński (1912-1979). Nieznany bohater z ziemi dobrzyńskiej*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, 235-242; W. Król, *Zarys działań polskiego lotnictwa w Wielkiej Brytanii 1940-1945*, Warszawa 1990, s. 210-21; M. Pruszyński, *W Tobruku, Narwiku i moskicie*, Warszawa 1948, s. 168-170; PSK, s. 17.

ABCZYŃSKI LUDWIK h. Abdank (*1879 r. w Trąbinie †1954 r.), ziemianin, działacz społeczno-polityczny, pułkownik policji (A 4)

Był synem Henryka i właścicielem wsi Piórkowo w pow. rypińskim. Posiadał cegielnię w Gulbinach oraz dzierżawił majątek Trąbin. W 1910 r. był jednym z założycieli spółdzielni mleczarskiej w Trąbinie, a rok później zainicjował utworzenie w tej wsi Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1916 r. wszedł w skład Rady Opiekuńczej Powiatu Lipnowskiego. Jednocześnie znalazł się w komisji kwesty i podkomisji ofiar w Radzie Opiekuńczej Powiatu Rypińskiego. W tej ostatniej pełnił ponadto funkcję prelegenta. W 1917 r., popierając Polską Organizację Wojskową, był inicjatorem i aktywistą pomocniczych komitetów wojskowych i został komendantem powiatowym na powiat rypiński.

W momencie, kiedy Polska wybijała się na niepodległość, zorganizował i uzbroił w pow. rypińskim milicję, która strzegła spokoju i bezpieczeństwa. Stojąc na jej czele, kilkakrotnie odpierał ataki niemieckiej straży granicznej na miasto. W dniu 11 listopada 1918 r., wraz z Kazimierzem Gorczyńskim i Romanem Gumińskim, w imieniu władz polskich przejął od niemieckiego landrata w Rypinie władzę administracyjną wraz z miejską kasą. W dniu 11 listopada 1918 r., po przejściu władzy przez Polaków, mianowany został przez władze centralne w Warszawie komendantem powiatowej Policji Państwowej, której siedziba mieściła się w budynku przy ul. Wydmuchowo 20 (obecnie Warszawska 20). Jego zastępcą został Wacław Kruszewicz. W początkowej fazie, zgodnie z zaleceniem A. Świętochowskiego, pełnomocnika rządu na powiaty lipnowski i rypiński, współpracował z utworzoną Milicją Ludową na czele z Celmerem. Następnie, od końca lat dwudziestych, komendantem powiatowym w Równem i wreszcie komendantem wojewódzkim policji państwowej w Tarnopolu.

W latach dwudziestych przeniósł się do Wilna, gdzie w stopniu pułkownika pozostawał w służbie policyjnej. W 1936 r. wystąpił z policji i został Głównym Komendantem Ochrony Narodowego Banku Polskiego. Funkcje tę pełnił do wybuchu wojny.

W czasie wojny mieszkał na Saskiej Kępie w Warszawie.

We wniosku o jego odznaczenie Krzyżem Walecznych podano: „Przygotował i zorganizował rozbrajanie Niemców w pow. rypińskim. Zapobiegł ucieczce kolumny samochodowej niemieckiej z Rypina do Brodnicy. Zatrzymał samochód ciężarowy z benzyną, który oddał organizacji POW w Rypinie. Odebrał sam od uciekających żołnierzy 12 karabinów i zaopatrzył w nie milicję powiatową, którą zorganizował. Zorganizował posterunki graniczne i uczestniczył jako dowódca w częstych potyczkach z napadającymi oddziałami niemieckimi. Podczas tych utarczek stracił 3 ludzi. W

dniu 11 listopada 1918 r. przejął od landrata w Rypinie cały powiat wraz z kasą, w której było przeszło 700.000 marek. Po przeliczeniu pieniędzy postawił przy kasie wartość i zdał kasę władzy polskiej, która się wkrótce zorganizowała. W ogóle spisał się dzielnie i w dużej mierze przyczynił się do utrzymania spokoju i bezpieczeństwa w pow. rypińskim".

Był odznaczony Krzyżem POW, Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Odznaką Korpusu Ochrony Pogranicza II RP.

Ożeniony ze Stanisławą Gockowską, a następnie z A. Kaltenberg.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na warszawskich Powązkach.

Brzuze, s. 336; CAW, Kolekcja Akt Personalnych, Akta personalne Abczyńskiego Ludwika, sygn. I.481. A. 10, [za:] K. Budziński, *Pułkownik Ludwik Abczyński (1878-1954)*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 202-203; K. Budziński, *Porucznik nawigator Jan Abczyński (1912-1979). Nieznany bohater z ziemi dobrzyńskiej*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 236; Chelmiński, *Powiat*, s. 17-20; Gutkowski, *Historia policji*, s. 343; Hajkowski, *Spółdzielczość*, s. 9; Krajewski, *Rypinie*, s. 96; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 202; PSK, s. 17; *Rypin między wojnami*, s. 65 i n.; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 133, 135, 139, 175, 216, 275, 281; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 261.

ABCZYŃSKI STANISŁAW h. Abdank (*1802 r. †28 V 1879 r. w Trąbinie), porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-rosyjskiej 1831 r., działacz polityczny przed powstaniem styczniowym

Był synem Franciszka. Od 9 lipca 1851 r. dzierżawił majątek Trąbin w pow. rypińskim. Był starszym wachmistrzem, a następnie podporucznikiem armii Królestwa Polskiego w 3. Pułku Strzelców Konnych. W czasie wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. walczył w stopniu porucznika na Kielecczyźnie.

Od 1861 r. był głównym inicjatorem agitacji obozu białych w pow. rypińskim. W sierpniu tego roku, razem z ks. Pawłem Rochmińskim, był głównym inicjatorem agitacji w tej wsi. Po zamordowaniu miejscowego proboszcza, sądzony był za prowadzenie działalności politycznej. Na mocy carskiego wyroku zabroniono mu dzierżawić majątek i skazano na karę grzywny. Aktem z 14 stycznia 1863 r. zrzekł się dzierżawy majątku Trąbin na rzecz swojej żony. Oprócz tego sąd wymierzył mu karę rocznego pobytu w kazamatach. Dzięki usilnym staraniom rodziny, wyrok zamieniono na areszt domowy.

Miał syna Henryka, powstańca 1863 r.

Za udział w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r. został odznaczony Orderem Virtuti Militari.

Ożeniony był z Magdaleną Zgliczyńską, z którą miał synów Henryka i Józefa, którzy w 1854 r. legitymowali się ze szlachectwa w Królestwie. Po raz drugi ożeniony z Ludwiką z Romockich (1814-1881).

Pochowany na cmentarzu w Trąbinie.

Bielecki, *Słownik*, t. 1, s. 137; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 17; Brzuze, s. 151, 337, gdzie mylny herb jako „Habdank” nie występujący w polskich herbach; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 31; Krajewski, *Powstanie*, s. 83; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 200; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 131; Lisowski, *Powstanie*, s. 142; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Trąbinie; PSK, s. 17; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 1.

ABRAMOWICZ KSAWERY, ps. „Łukasz” (*1910 r. w Skępem †1944 r. w Warszawie), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara powstania warszawskiego (A 5)

W 1929 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r., gdzie dostał się do niewoli.

Po ucieczce z oflagu, powrócił do Skępego i zaangażował się w działalność konspiracyjną. W 1940 r. w Skępem był organizatorem komórki Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”. Zagrożony jednak ze strony swego sąsiada, Oswalda Bobke, musiał uchodzić do Warszawy. Tam, za pośrednictwem Antoniego Szadkowskiego, ps. „Bolesław”, wszedł do konspiracji i – niestety – zginął w powstaniu warszawskim na barykadzie „Borman”.

IPiT w Skępem, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 63, 83; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 129; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 91.

ADAM z Rościszewa (XVI w.), właściciel ziemski

Był synem Stanisława z Rościszewa (zm. ok. 1546 r.), dworzanina księcia Janusza II i Anny, córki Adama Wilkanowskiego, starosty bratiańskiego.

Lempicki, *Rościszewscy*, s. 36, 74-75, 124.

ADAM h. Świnka (†po 1431 r.), właściciel ziemski, uczestnik wojny z Zakonem Krzyżackim

Był synem Jakusza ze Strzyg k. Rypina. W źródłach występuje w latach 1410-1431. We wrześniu 1410 r. w Sarnowie został wzięty do niewoli, a majątek jego zrabowano. Pod koniec maja 1431 r. wraz z Andrzejem z Kuczborka udał się do wielkiego mistrza z listem polecającym od księcia Władysława.

Ożeniony był z nieznaną nam Barbarą.

Zieliński, *Wiadomość I*, s. 46, 56-57; Żebrowski, *Pochodzenie*, s. 20.

ADAM ŚWINKA h. Świnka (†przed 1367 r.), właściciel ziemski, podsędek łęczycki

Był synem Piotra Świnki (zm. 1323), sędziego sie radzkiego. Przed 1345 r. przejął, bądź wykupił, od biskupstwa płockiego Strzygi, Długie, Sadłowo, Stępowo, Sumin i inne wsie, wchodzące w skład dóbr Strzygi, co istotnie umocniło jego pozycję w ziemi dobrzyńskiej, sąsiadującej z Zakonem Krzyżackim. Należy zatem uznać go za dziedzica posiadłości Świnków w ziemi dobrzyńskiej. W źródłach występuje w latach 1345-1349. Kilkakrotnie pojawiał się w otoczeniu księcia łęczycko-dobrzyńskiego, Władysława na terenie ziemi dobrzyńskiej, najpierw w 1349 r. w Bobrownikach, a potem w 1351 r. w Rypinie, pieczętując dokumenty książęce, m. in. jego nazwisko pojawia się na akcie lokacyjnym dla Rypina z 1345 r.

Pozostawił synów: Piotra, podstolego dobrzyńskiego z 1367 r., i Jana, występującego w 1382 r. raz na Kujawach, drugi raz w ziemi dobrzyńskiej. Wówczas to podpisał akt krzyżacki razem z mieszkańcami Strzyg i Rypina.

Bieniak, *Recepcja prawa*, aneks nr 2; Bieniak, *Sadłowo*, s. 32-34; A. Bogucki, *Z dziejów Rypina*, Prace Komisji Historycznej BTN, t. 10: 1974, s. 75; DKM, nr 27, s. 312-313, nr 30-32, s. 315-320; Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 154; B. Możejko, *Ród Świnków na pograniczu polsko-krzyżackim w średniowieczu*, Gdańsk 1998, s. 53 i n.; *Okolice Rypina*, s. 643; *Parafia Sadłowo*, s. 15; PSB, t. 26, s. 433; RZD, t. 2, cz. 2, s. 129; Zieliński, *Wiadomość I*, s. 37; Żebrowski, *Pochodzenie*, s. 17, gdzie data śmierci – ok. 1350 r.

ADAM z Balina h. Przosna (†po 1512), właściciel ziemski, chorąży dobrzyński, kasztelan rypiński

W końcu XV i początkach XVI w. występował jako właściciel Balina k. Rypina, choć pisał się także „z Morawska”. W źródłach pojawia się po raz pierwszy w 1497 r. jako *de Balinoe*, kiedy to za wierność królowi w wyprawie wojennej otrzymał kilka wsi, skonfiskowanych okolicznej szlachcie, m. in. Annie, wdowie po Michale z Kowalk pod Rypinem (*Annae relictæ olim Michaelis de Covalikowi*). Następnie awansował w hierarchii społecznej i w latach 1497-1503 występował jako chorąży dobrzyński, a następnie – kasztelan rypiński. Z kasztelanii tej zrezygnował w 1512 r. na korzyść swego syna.

Miał dwóch synów: Jana, po ojcu właściciela Balina i Andrzeja, wojskiego dobrzyńskiego.

Biliński, *Szlachta*, s. 17, 90; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; Lasocki, *Urzędnicy*, nr 1380, 1737; *Matr. sum.*, t. 2, nr 1017; *Okolice Rypina*, s. 643; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 79.

ADAM z Sarnowa h. Świnka (†po 1430 r.), uczestnik walk przeciw Krzyżakom

Był trzecim synem Jakusza ze Strzyg (zm. ok. 1404) W 1409 r. razem z bratem Janem z Chojnowa występował wśród świadków przywileju wydanego w Bobrownikach. W przeciwieństwie do brata, występował przeciw Krzyżakom. Posiadał dobra na Mazowszu. W 1427 r. został pełnomocnikiem Piotra Pilika z woj. mazowieckiego do zarządu wsią Gościszka.

Braćmi Adama byli Piotr i Jan z Chojnowa.

Ożeniony z Barbarą, pozostawił syna, który walczył pod Wiłkomierzem, gdzie 1 września 1435 r. zakon inflancki poniósł klęskę.

Zieliński, *Wiadomość I*, s. 55-58; T. Żebrowski, *Pochodzenie*, s. 17.

ADAM z Zielonej (niekiedy: z Mgowa lub Strzyg) h. Świnka (†m. 16 III 1428 a 4 X 1429 r.), kasztelan rypiński, kasztelan dobrzyński

Był synem Piotra (Pietrasza) z Zielonej, stolnika dobrzyńskiego (zm. przed 1401) i być może bliżej nieznanego nam – Wichny oraz wnukiem Piotra Świnki. W dniu 17 maja 1393 r., otrzymawszy od ojca wieś Zieloną w ziemi zawkrzańskiej, jeszcze w latach 1399-1400 spłacał po nim dług wobec Zakonu Krzyżackiego. Dziedziczył część Mgowa w ziemi chełmińskiej, z którego pisał się w latach 1401-1410. W ziemi chełmińskiej posiadał także Sierkoczyn i Wronie pod Wąbrzeźnem, które sprzedał Zakonowi w 1404 r. Z Zakonem utrzymywał bliskie kontakty, najpierw w 1401 r. z polecenia wielkiego mistrza odbierał czołną z Torunia, w 1403 r. handlował końmi, a potem, w

latach 1402-1403 i 1405, spotykamy go w Malborku, kiedy regulował długi brata Jakusza. Przed 17 czerwca 1402 r. mianowany został przez wielkiego mistrza Zakonu kasztelanem rypińskim i widzimy go na dokumencie umowy między biskupem płockim a szlachtą dobrzyńską, przytwierdzonym przez Konrada von Jungingena.

Po powrocie ziemi dobrzyńskiej do Polski w 1405 r. musiał ustąpić z kasztelanii rypińskiej i do pokoju tołuńskiego pozostawał w państwie zakonnym, biorąc udział w bitwie grunwaldzkiej zapewne po stronie Krzyżaków. Na ówczesnej scenie politycznej był wyjątkowo zręcznym i w dokumencie z 7 maja 1416 r. występował już jako kasztelan dobrzyński w otoczeniu króla Władysława Jagiełły i książąt mazowieckich. Zapewne z tym tytułem pozostawał aż do śmierci. Dwukrotnie był jednym z arbitrów przy rozstrzygnięciu sporów rodzinnych. W 1420 r. godził dziedziców ze Starego Rypina, a w 1426 r. dzielił dobra między swych braci stryjecznych: Jana z Chojnowa i Adama z Sarnowa. Ok. 1425 r. zakupił dobra Grzebsk, Bielały i część Waśniewa, zastawiając, prawdopodobnie w celu pozyskania pieniędzy na zakup, posiadłości Gościszkę Piotrowi Pilichowi, wojewodzie mazowieckiemu za 200 kop groszy.

Około 1392 r. ożeniony z Katarzyną, córką Teodoryka z Mgowa (Legendorfu) w ziemi chełmińskiej. Zostawił sześciu synów: Ottona, Adama, Mikołaja, Ludwika, Jana i Jakuba, którzy jednak nie dysponowali majątkami w ziemi dobrzyńskiej.

AP Płock, Acta Episcopalis, nr 1, k. 54; Bieniak, *Elita*, s. 45; Bienia, *Sadłowo*, pass.; A. Bogucki, „*Strenuus*” jako tytuł polskich rycerzy pasowanych (XIII-XV w.), *Przegląd Historyczny* 1986, z. 4, s. 634; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 95; Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 154-155; KDM, s. 171; KDP II, s. 741; KSBK, s. 246; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 7; RZD, t. 2, cz. 3, s. 208; Zieliński, *O ziemi*, s. 571-572 dokument z 1363 r. datuje na rok ok. 1395; Zieliński, *Wiadomość I*, s. 67, 150-152, 170-172; Żebrowski, *Pochodzenie*, s. 19.

ADAMCZAK JADWIGA, ps. „Jagoda” (*1910 r. †1987 r. w Brwinowie), żołnierz Armii Krajowej-Wojskowej Służby Kobiet

W latach okupacji hitlerowskiej wstąpiła do AK-WSK i działała w lipnowskim obwodzie tej organizacji. W ramach działalności konspiracyjnej organizowała nasłuch radiowy, a także utrzymywała kontakty z obozem jeńców angielskich w Niedźwiedziu k. Czernikowa. Zorganizowała także przeprowadzenie przez teren pow. lipnowskiego uciekinierów angielskich i rosyjskich z obozów jenieckich. W organizacji występowała pod ps. „Jagoda”. Jej współpracownikami były m. in. Filomena Wójtowicz, Hanna Cieślukowska i Zofia Ciółkowska.

W dniu 16 listopada 1945 r. w jej mieszkaniu w Lipnie Maria Sobocińska zorganizowała tajną naradę, dotyczącą dalszych losów konspiracji poakowskiej. Przybyli na nią: M. Sobocińska, Józef Zieliński – dyrektor Komunalnej Kasy Oszczędności w Lipnie, Stanisław Drzewiecki – komendant Obwodu Lipno, Jan Kosicki, pochodzący z Karnkowa, w czasie wojny działający w Kedywie na terenie Garwolina, jednak pod koniec wojny już w AK na terenie Lipna, Stanisława Okońska, por. Mościcki, Zbigniew Klubiński, Filomena

Wójtowicz, Jadwiga Adamczak oraz ojciec Sylwester Niewiadomy – bernardyn ze Skępego. Po naradzie nastąpiły w Lipnie aresztowania 23 osób, związanych z konspiracji poakowską.

Po wojnie wyszła za Dębowskiego.

AFGEZ, sygn. K. 156/156/Pom., Sobocińska Maria, k. 87, gdzie jednak informacja, że została aresztowana w październiku 1945 r.; Krajewski, *Dama*, s. 136-138, 156; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; Wójtowicz, *Marylka*, s. 61; Zawacka, *Kobiety w armii*, s. 238; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuski) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 22; Idem, *Odszedł wielki człowiek, przyjaciel, patriota, Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuski) (1925-2009)*, Biuletyn Fundacji Generał Elżbiety Zawackiej, 2009, nr 2, 121-124.

ADAMIEC JAN (*30 IX 1913 r. we wsi Brzeźnica k. Kozienic †29 IX 1972 r. w Radomiu), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz w Chrostkowie, więzień obozów koncentracyjnych, kanonik, proboszcz w Strzygach k. Rypina (A 6)

Był synem Szczepana i Anny z Krekorów. Uczył się w miejscowej szkole, a potem w gimnazjum w Kozienicach i Seminarium Duchownym w Płocku. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 11 czerwca 1938 r. z rąk biskupa sufragana płockiego, Leona Wetmańskiego. Przez rok był wikariuszem w Łęgu. W dniu 15 sierpnia 1939 r. przeszedł na wikariat do Chrostkowa k. Lipna. Po wybuchu wojny, pomimo namowy ze strony sędziwego proboszcza, ks. Juliana Białego, nie opuścił Chrostkowa. W dniu 29 października 1939 r. został aresztowany wraz z proboszczem tej parafii ks. Julianem Białym i przewieziony do Lipna. Stamtąd trafił do toruńskiego Fortu VII. W dniu 12 stycznia 1940 r. został wywieziony do obozu Stutthof. Od 10 kwietnia tego roku był więziony w Sachsenhausen, od 14 grudnia – w Dachau (numer obozowy 22437). W dniu 7 grudnia 1942 r. zachorował na płucę i został przeniesiony na rewir, gdzie dokonywano różnych eksperymentów medycznych na chorych.

W dniu 29 kwietnia 1945 r. został szczęśliwie wyzwolony przez wojska amerykańskie. W lipcu 1947 r. powrócił do Polski i z dniem 1 sierpnia tego roku otrzymał parafię Słupia. W dniu 1 maja 1952 r. przeniósł się na parafię do Strzyg k. Rypina, gdzie przeprowadził rozbudowę kościoła i przeprowadził inne prace remontowe. W 1955 r. przystąpił do rozbudowy kościoła, dobudowując prezbiterium i zakrystię. W 1963 r. załatwił sprawę rewindykacji ziemi beneficjalnej w parafii Strzygi. W dniu 29 sierpnia 1963 r. otrzymał godność kanonika kolegiaty pułtuskiej. W czerwcu 1964 r. został ojcem duchownym księży dekanatu rypińskiego. W dniu 24 czerwca 1964 r. wziął udział w kapłańskiej pielgrzymce do Rzymu przez Dachau, zorganizowanej w 25. rocznicę wyzwolenia księży z tego obozu. Ze względu na pogarszający się stan zdrowia, spowodowany eksperymentami w Dachau, 20 maja 1972 r. zrezygnował z probostwa w Strzygach i wyjechał na leczenie do Radomia, gdzie zmarł.

Pochowany w rodzinnej parafii w Brzeźnicy k. Radomia.

Domagała, *Dachau*, s. 66; Gajdus, *Nr 20998*, s. 36; Grzybowski, *Duchowieństwo 1*, s. 24-26; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 272-274; Jacewicz, *Martyrologium*, s. 280-281; W. Jezusek,

Sp. ks. kan. Jan Adamiec, emeryt i b. proboszcz parafii Strzygi, MPP 1974, nr 1, s. 31-40; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, pass.; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 9; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 41; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 172.

ADAMOWSKA z d. Zaczekiewicz MARIA JANINA (*10 VI 1954 r. w Rypinie), nauczycielka, społeczniczka, członkini DTN (A 7)

Córka Jana i Genowefy z Wojciechowskich, pochodzi z rodziny mieszczańskiej. Ukończyła Szkołę Podstawową nr 1 w Rypinie (1969), a następnie uczęszczała do Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie (1969-1973). Potem podjęła naukę w Studium Nauczycielskim we Włocławku (1988-1990). Następnie studiowała na Wydziale Pedagogicznym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie i tam uzyskała tytuł zawodowy magistra edukacji wczesnoszkolnej (1996-1999). Ukończyła kurs kwalifikacyjny z organizacji i zarządzania oświatą we Włocławku (2004) i kurs kwalifikacyjny oligofrenopedagogika w Toruniu (2006). Jest nauczycielem dyplomowanym (2006).

Była urzędniczką w administracji spółdzielczej (1973-1985), a następnie nauczycielką w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (15 VIII 1985-31 VIII 2009). Tam też pełniła funkcję wicedyrektora (2002-2008). W 2009 r. przeszła na emeryturę.

Należała do ZNP (1985-1995).

Przez dwie kadencje pełniła funkcję obrońcy z urzędu w Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Wojewodzie Kujawsko-Pomorskim w Bydgoszczy (2003-2011). Od 2007 r. jest członkinią Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie, najpierw członkiem komisji rewizyjnej, a od 2011 r. – jej przewodniczącą. Jest członkiem Zarządu Regionalnego w Toruńskim Stowarzyszeniu Pomocy Szkole w Toruniu (od 2007). Pełni funkcję sekretarza Zarządu Uniwersytetu Trzeciego Wieku Oddziału Terenowego w Rypinie (od 2010).

Jest autorką opowiadań w pracach zbiorowych: *Wspomnienia o rypińskiej „Jedynce”* (1998) i *Życie moje – opowieść o Jadwidze Gumińskiej* (2000) oraz recenzji i artykułów w „Roczniku Dobrzyńskim”, t. 1-6, w tym m. in.: *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce* (t. 5: 2012) oraz *Wpisani w dzieje Rypina. Kustosz rodzinnej pamięci – Stanisław Mey* (t. 6: 2013). W 2013 opublikowała książkę biograficzną pt. *Dzieje rypińskiej rodziny Meyów*.

Odnaczona: Srebrnym Krzyżem Zasługi (2005), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2000) i Złotą Odznaką ZNP (1994).

W 1974 r. wyszła za mąż za Wojciecha Adamowskiego (ur. 1951 r. w Malborku), syna Stanisława i Niny z d. Zacharow. Z małżeństwa tego są dzieci: Joanna (1975), ekonomistka, mąż Krzysztof Piasecki, technik mechanik; Rafał (1975), żołnierz zawodowy WP w stopniu chorążego, żona Małgorzata z d. Niklewicz, mgr ekonomii i Marek (1987), mgr farmacji UMK w Toruniu CM w Bydgoszczy.

M. Adamowska, *Dzieje rypińskiej rodziny Meyów*, Rypin 2013; pass.; ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 3 VI 2013 r.; Autopsja (1990-2014); http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/5c.%20Wladze%20DTN.pdf/14 VII 2013; *Nasza młodość*, s. 274; Zielińska, *Historia*, s. 90.

ADAMOWSKI JÓZEF (*1919 r. †zm. 1987 r.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

Mieszkał w Rojewie k. Rypina. We wrześniu 1939 r. razem z Narcyzem Kozłowskim był współzałożycielem Tajnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”. Wiosną 1941 r. został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, z których zbiegł i ukrywał się w rodzinnych stronach. Po kilku dniach został ujęty przez żandarmów i osadzony w gminnym areszcie w Rogowie. Następnie został odbity przez członków „Młodego Lasu”.

Dalsze losy nie są nam znane.

Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 272; N. Kozłowski, *Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”*, Gdańsk 1995, s. 5.

ADAMSKA z d. Badaczewska ZOFIA (*11 XII 1936 r. w Rokitnicy Nowej), nauczycielka (A 8)

Córka Antoniego i Michaliny z Jankowskich. Ukończyła szkoły: podstawową w Świdziebni w 1951 r., Liceum Pedagogiczne w Grudziądzu w latach 1951-1955, Zaoczne Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy w latach 1958-1961, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu w latach 1973-1977. W 1977 r. uzyskała tytuł zawodowy magistra historii.

Jako nauczyciel pracowała kolejno: w Szkole Podstawowej w Nieżywięciu (1955-1957), Szkole Podstawowej w Wichulcu (1957-1961), Szkole Podstawowej im. ppor. Piotra Wysockiego w Świdziebni (1961-1991). Jest oddaną popularyzatorką historii swojej gminy i okolicy.

Należała do: ZMP (1951-1955), ZNP (1955-1980), NSZZ „Solidarność” (20 X 1980-13 XII 1981), członek Zarządu Podregionu Brodnickiego.

Odnaczona Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1986) oraz Złotym Krzyżem Zasługi (1975).

W 1962 r. wyszła za mąż za Henryka Adamskiego, ma syna Dariusza.

Autopsja (1966-2014); ZKZD 2005, s. 5.

ADAMSKI LEONARD (*7 XI 1906 r. †31 X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (A 9)

W 1930 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Świdziebni. Aresztowany w dniu 20 października 1939 r. przez rypiński Selbstschutz. Więziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Krajewski, *Dama*, s. 63; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 145; Piotrowski *Słownik*, s. 66.

AKSAMITOWSKI ANTONI (*ok. 1815 r. we wsi Kobylniki w woj. plockim †1857 r.), uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak

Na początku 1830 r. wyjechał do Warszawy, gdzie bezskutecznie próbował uczyć się malarstwa. Następnie wstąpił na służbę do mieszkanki Warszawy, Łagiewnickiej, która wysłała go do majątku Tul w

obwodzie stanisławowskim. W 1832 r. z jej synem wyjechał do Prus i został służącym Roberta Kurelli, szlachcica, późniejszego partyzanta w wyprawie ppłk. J. Zaliwskiego na teren ziemi dobrzyńskiej w 1833 r. Brał udział w partyzantce polistopadowej 1833 r. Po kilku dniach opuścił oddział partyzancki i powrócił do majątku ojca w Srebrnej w Płockiem.

Po upadku partyzantki, w dniu 5 grudnia 1833 r. został oddany pod carski sąd wojskowy. Skazany został na karę chłosty i ciężkie roboty na Syberii. Karę odbywał w kopalniach Nerczyńskich od 7 grudnia 1836 r. Od 2 lipca 1854 r. przebywał na osiedleniu w gminie muchorczyńskiej, w Okręgu Wierchudińskim. Figurował w Księdze Adresowej Komitetu Opieki z adnotacją: „Medalik i różaniec odebrał; ma w Kamieńcu krewnego”.

W październiku 1857 r. powrócił do Płocka. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Ożenił się z Sybiraczką.

Danielewicz, *Walka*, s. 15-16; Dziennik Urzędowy woj. plockiego 1833, nr 42, z 19 X; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 131; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 214, 217; A. Kraushar, *Z dziejów martyrologii polistopadowej 1833 r. Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego, Wieś i Dwór 1915*, s. 30; Papierowski, Stefański, *Płocczanie I*, s. 22; *Spółczesność polskie*, s. 49-50, 147, 167, 313-314, 327-329, 333, 339, 342, 698.

ALEKSANDROWICZ hr. HIPOLIT h. Alexandrowicz (*1850 r. †1916 r.), ziemianin, prawnik (A 10)

Był synem Karola (ur. 1825) i Katarzyny Romanowej-Koszkiny, wnukiem Stanisława, szambelana dworu austriackiego, który wyjednał dla siebie i swoich potomków tytuł hrabiowski. Zdołał wykształcenie prawnicze, był prokuratorem, a następnie notariuszem i sędzią pokoju we Włocławku.

W 1896 r. wraz z żoną, Olgą Narbutt nabył od Stanisława Grabińskiego dobra Chelmica w pow. lipnowskim. Ze względu na trudności ekonomiczne w 1904 r. majątek ten został wystawiony na licytację przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie. Chelmicę za sumę 250 tys. rubli nabył brat Olgi, Jerzy Narbutt. Po jego śmierci Chelmica Duża przeszła w posiadanie dzieci. Ożeniony ze wspomnianą Olgą Narbutt, pozostawił dzieci: Hipolita (ur. 1884), Jerzego (ur. 1885) i Tatianę (ur. 1892).

AWKW Lipno, KHip. Chelmica Duża; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 32; Borkowski, *Genealogia*, s. 128-130; *Genealogia*, s. 20, 235; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 80; M. Manteufflowa, *Aleksandrowicz (Alexandrowicz) Stanisław*, PSB, t. 1: 1935, s. 70-71; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 226.

ALEKSANDROWICZ hr. HIPOLIT h. Alexandrowicz (*27 III 1884 r. w Kaliszu †7 III 1945 r. w okolicach Aleksandrowa Kujawskiego), ziemianin, działacz społeczny, ofiara prześladowań komunistycznych (A 11)

Był synem Hipolita (1850-1916) i Olgi Narbutt, prawnikiem Stanisława, szambelana dworu austriackiego. Ukończył Instytut Metalurgii na Politechnice w Petersburgu, a następnie Wydział Hutniczy Uniwersytetu w Heidelbergu. W 1922 r., w wyniku podziałów majątku rodzinnego Chelmica Duża, wraz z siostrą Tatianą i

bratem Jerzym stał się właścicielem majątku Łochocin k. Lipna. Potem angażował się w działalność wielu organizacji społeczno-gospodarczych, m. in. Związku Ziemiaków, Okręgowego Towarzystwa Kółek i Organizacji Rolniczych i straży pożarnych.

W 1939 r., jako podejrzany o rosyjskie pochodzenie, został aresztowany wraz z grupą ziemian pow. lipnowskiego. Ze względu na ukończone studia w Heidelbergu oraz prawosławne wyznanie, został zwolniony i pozostawiony na swoim majątku. Po powrocie zaangażował się w udzielanie różnorodnej pomocy wysiedlonej ludności. W 1940 r. zebrał podpisy miejscowej ludności niemieckiej z prośbą o nie wysiedlanie polskich rolników z Łochocina i okolicy. W swoim majątku przez rok 1940 ukrywał trzy rodziny żydowskie z Włocławka. Udzielał pomocy żywnościowej mieszkańcom getta włocławskiego, za co został aresztowany. Zwolniony został dopiero za dostarczeniem znacznej łapówki. Wysyłał paczki żywnościowe do obozów koncentracyjnych i oflagów. Wykorzystując swoje kontakty z miejscowymi Niemcami, przyczynił się do uwolnienia z Gestapo w Lipnie Tadeusza Świeckiego, właściciela Radomic i Kazimierza Różyckiego z Jastrzębia k. Lipna, ułatwiając im jednocześnie wyjazd do Warszawy. W swoim majątku dał schronienie innym zagrożonym rodzinom, m. in. Karnkowskich, Wilskich, Klimkiewiczów i Ogrodowiczów. W 1944 r. w czasie próby ostrzeżenia przed aresztowaniem żony swojego brata Jerzego, która była z pochodzenia Żydówką, musiał wyjechać do Warszawy, gdzie pozostał w czasie powstania. Jesienią 1944 r. znalazł się w obozie w Pruszkowie, skąd udało mu się powrócić do swojej posiadłości w Łochocinie.

Po wejściu w życie komunistycznego dekretu o reformie rolnej musiał opuścić swój majątek. W dniu 6 marca 1945 r. podczas pobytu na plebanii w Nieszawie został aresztowany przez funkcjonariuszy UB z Aleksandrowa Kujawskiego. Na miejscowym dworcu kolejowym został pobity i okradziony z kosztowności. Na skutek pobicia i wyczerpania zmarł. Pogrzebany przez funkcjonariuszy UB w rowie przy torach kolejowych na trasie Nieszawa-Aleksandrów Kujawski.

Ożeniony ze Stanisławą Borecką, pozostawił synów Hipolita (ur. 1940) i Mikołaja (ur. 1942) oraz córkę Elżbietę (ur. 1945).

AWKW Lipno, KHip. Chelmica Duża; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 32; Borkowski, *Genealogia*, s. 128-130; Gazeta Lipnowska 1932, nr 12, z 28 V; *Genealogia*, s. 20-21, 235; Jasiewicz, *Lista*, s. 55; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 80; M. Manteufflowa, *Aleksandrowicz (Alexandrowicz) Stanisław*, PSB, t. 1: 1935, s. 70-71; Strażak Pomorski, R. 13, 1939, nr 7; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 25; *Ziemiańscy dobrzyńscy*, s. 361-362.

ALEKSANDROWICZ hr. JERZY h. Alexandrowicz (*1885 r. †28 I 1960 r. w Łodzi), ziemianin, działacz społeczny (A 12)

Był synem Hipolita (1850-1916) i Olgi Narbutt. Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Petersburskiego. Przed wybuchem rewolucji październikowej 1917 r. zaznajomił się z Mołotowem i tę znajomość wykorzystywał aż 1917 r., organizując przerzuty ziemian rosyjskich do Polski w ramach tzw. białej emigracji.

W 1919 r. był jednym z założycieli Polskiego Czerwonego Krzyża.

W 1922 r. osiadł w dobrach Okrągła, które otrzymał w wyniku działów rodzinnych, gdzie pobudował eklektyczny dwór i okazałe zabudowania folwarczne. W 1930 r. był inicjatorem utworzenia w Lipnie Spółdzielni Rybackiej, której został prezesem. Funkcję tę pełnił aż do 1939 r. Wspierał szkołę powszechną w Rachcinie. W czasie drugiej wojny światowej, ze względu na uznanie jego rosyjskiego pochodzenia, nie został usunięty ze swojej posiadłości, jednak musiał zamieszkać w Warszawie.

Po utracie Okrągłej, w 1945 r. przeniósł się do Łodzi, gdzie w PCK pracował jako radca prawny.

Miał brata Hipolita i siostrę Tatianę.

Zmarł bezpotomnie.

AWKW Lipno, KHip. Chelmica Duża; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 32; *Genealogia*, s. 21, 235; M. Manteufflowa, *Aleksandrowicz (Alexandrowicz) Stanisław*, PSB, t. 1: 1935, s. 70-71; *Rolnicza Spółdzielnia Rybacka w Lipnie*, Gazeta Lipnowska 1930, nr 22, s. 3; J. Wróblewski, *SP Rachcin*, <http://szkolarachcin.pl/t/Kronika-Szkolna.htm/26> 2014; *Ziemiańscy dobrzyńscy* s. 362.

ALEKSANDROWICZ hr. TATIANA h. Alexandrowicz (*1892 r. †1972 r. we Włocławku), ziemianka, nauczycielka

Była córką Hipolita (1850-1916) i Olgi z d. Narbutt. Ukończyła Instytut Smolny w Petersburgu i pozostała w Rosji. Po rewolucji październikowej wróciła do Polski, gdzie w wyniku podziałów rodzinnych, otrzymała majątek Wierzbick k. Lipna. W 1936 r. sprzedała Wierzbick i dwa lata później nabyła Żabieniec pod Łomżą.

W czasie okupacji hitlerowskiej mieszkała w Warszawie, po wojnie zaś we Włocławku, gdzie pracowała jako nauczycielka języków obcych.

Miała braci: Hipolita i Jerzego.

Z małżeństwa z Włodzimierzem Jacymirskim, pułkownikiem gwardii cesarskiej, miała dwóch synów: Jerzego, porucznika artylerii konnej, który zginął w czasie wojny obronnej 1939 r. oraz Aleksandra, żołnierza AK, który poniósł śmierć w powstaniu warszawskim.

Pochowana na cmentarzu we Włocławku.

AWKW Lipno, KHip. Chelmica Duża; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 32; *Genealogia*, s. 22, 235; M. Manteufflowa, *Aleksandrowicz (Alexandrowicz) Stanisław*, PSB, t. 1: 1935, s. 70-71.

ALEKSY z Płomian h. Prus I (†po 28 XI 1448 r.), właściciel ziemski, wójt Dobrzyń, chorąży dobrzyński, sędzia ziemski dobrzyński

Był synem Jana z Płomian (zm. 18 VII 1409), obrońcy zamku dobrzyńskiego, który został ścięty przez Krzyżaków w czasie najazdu na ziemię dobrzyńską i jej stolicę, Dobrzyń n. Wisłą. Dziedziczył Płomiany w ziemi dobrzyńskiej i Łubki (Lubki) na Mazowszu i po ojcu był wójtem Dobrzyń n. Wisłą. Za udział w obronie zamku dobrzyńskiego w sierpniu 1409 r. otrzymał od W. Jagiełły dziedziczne wójtostwo i na tym urzędzie pojawia się 9 maja 1425 r., figuruje na czele wystawców dokumentu hołdowniczego miasta Dobrzyń dla Jagiełły. W 1433 r. był chorążym dobrzyńskim. W dniu

3 stycznia 1433 r. w Krakowie był wśród poręczyteli układu Jagiełły z wielkim księciem litewskim, Zygmuntem Kiejstunowiczem, zaś 9 stycznia tego roku był wśród świadków przywileju jedleńskiego dla Korony. W styczniu 1434 r., po Mikołaju z Wierzbicka, był na urzędzie sędziego ziemi dobrzyńskiej. Z tym tytułem podpisał dyplom sejmiku dobrzyńskiego z 25 stycznia 1434 r., potwierdzający wybór jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski. W dniu 12 grudnia 1435 r. był w Brześciu Kujawskim, gdzie brał udział w sądzie ziemskim, zaś 31 grudnia tego roku poręczył pokój brzeski z Zakonem Krzyżackim. W 1441 r., razem z podsędkiem Mikołajem z Chelmicy, wystawił dwa inne dokumenty.

Ożeniony z Anną, córką Jana z Pleckiej Dąbrowy (ze Skrwilna), (zm. m. 1465 a 17 VII 1468), rycerza, właściciela ziemskiego, stolnika dobrzyńskiego, kasztelana rypińskiego, z którą miał synów, studentów Akademii Krakowskiej: Jakuba (student od 1426) i Aleksego (student od 1434), kanonika płockiego oraz – być może – z pierwszego małżeństwa, córkę Małgorzatę, która mogła być zakonnicą.

Bieniak, *Średniowiecze*, s. 12; Bieniak, *Terytorium* s. 38; Bieniak, *Wójtowie*, 116, 224-226; Biliński, *Szlachta*, s. 33, 136, 137; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 18; *Genealogia*, s. 32; KDP, t. 2, nr 367; Kozierowski, *Nazwy*, t. 7, s. 24; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 55, 137, gdzie mylnie jako chorąży mniejszy dobrzyński; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 29-31; RZD, t. 2, cz. 1, s. 147.

ALEKSY z Płomian i Łubek v. Aleksy Płomiński v. Łubecki h. Prus I (†ok. 1452 r.), wójt Dobrzynia, chorąży mniejszy dobrzyński, kasztelan wyszogrodzki

Był synem Jakuba, wójta Dobrzynia n. Wisłą oraz Anny, córki Jana z Pleckiej Dąbrowy, kasztelana rypińskiego i wnukiem Jakuba z Płomian, obrońcy zamku dobrzyńskiego w 1409 r. Być może pisał się: z Płomian Jan „Tłusty Pisarz”. W 1434 r. wstąpił do Akademii Krakowskiej. Po ojcu pełnił urząd wójta Dobrzynia n. Wisłą. Nadto zajmował inne urzędy w ziemi dobrzyńskiej i na Mazowszu: chorążego mniejszego dobrzyńskiego (1504-1510) i kasztelana wyszogrodzkiego (1519-1527).

Po jego śmierci wdowa po nim wraz z córkami: Małgorzatą Kossobudzką i Zofią Brzeską odstąpiły wójtostwo w Dobrzyniu, wraz Wierznicą, Marcinowi Chelmiickiemu h. Nałęcz, który na tych dobrach zabezpieczył posag żonie Agnieszce.

Bieniak, *Średniowiecze*, s. 12; Bieniak, *Wójtowie*, s. 221-230; Biliński, *Szlachta*, s. 136; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359; W. Budka, *Chelmiicki Marcin h. Nałęcz*, PSB, t. 3: 1937, s. 276; *Bullarium Poloniae*, t. 4: 1417-1431, dd. et cur. I. Sułkowska-Kuraś et S. Kuraś ac G. Wajs, Romae-Lublińi 1992, nr 2122; Niesiecki, *Herbarz*, t. 7, s. 328; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 31; RZD, t. 2, cz. 1, s. 147-148, gdzie mylnie – Wierzbicka, zamiast – Wierznica (k. Dobrzynia n. Wisłą); Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 161.

AMGROWICZ WALERY CYRYL (*8 IV 1863 r. w Nowogrodzie k. Dobrzynia n. Drwęcą †26 VIII 1931 r. w Krynicy), numizmatyk, kolekcjoner

Pierwsze nauki pobierał w Dobrzyniu n. Drwęcą, potem uczył się w Chelmieży i Toruniu, gdzie należał do tajnego młodzieżowego kółka historycznego. Po

skończeniu szkoły pracował kolejno jako sekretarz w sądach w Toruniu, Brodnicy, Lidzbarku, Złotowie i Kościerzynie. Aktywnie działał w Towarzystwie Młodokaszubów.

Od 1923 r. mieszkał w Sopocie. Zebrał bardzo cenną kolekcję numizmatów, a także sztychy graficzne, m. in. 127 autorstwa Chodowieckiego. Zgromadził także bardzo poważną bibliotekę z zakresu numizmatyki. Projektował z powodzeniem polskie monety. Jego zbiory przekazane zostały Towarzystwu Naukowemu w Toruniu.

Zmarł w stanie bezżennym. Pochowany w Kościerzynie.

Borzyszkowski, *Inteligencja*, s. 195, 298; A. Bukowski, *Amgrowicz Walery Cyryl*, SBPN, t. 1, s. 28-29; A. Mańkowski, *Amgrowicz Walery Cyryl*, PSB, t. 1: 1935, s. 87; Podgóreczny, *Niepospoli*, s. 27-28; T. Petrykowski, *Walenty Amgrowicz pomorski działacz numizmatyczny*, Mestwin 1932, nr 9, s. 5-8; L. Żuchowski, *Mniej znane fakty z przeszłości Golubia-Dobrzynia*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 33.

AMLICKI BOGUSŁAW (*30 XI 1925 r. w Rypinie † 2000 r. w Rypinie), piłkarz, więzień hitlerowski, organizator sportu

Jako 18-letni młodzieniec brał uczył w głośnym meczu piłkarzy rypińskich z Niemcami w 1943 r., po którym został aresztowany. Więziony przez 3 miesiące w areszcie w Brodnicy, po czym wywieziony do Gdańska na przymusowe roboty, gdzie pracował w fabryce lokomotyw. Po wojnie był jednym z założycieli w Rypinie klubu sportowego „Zryw” i ważnym jego zawodnikiem.

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Lech, s. 361; L. Makowiecki, *Polska-Niemcy 5:2? A jednak to możliwe...*, <http://3obieg.pl/polska-niemcy-52-a-jednak-to-mozliwe/26> | 2014.

ANASTAZY (†po 1761 r.), kapłan zakonny, karmelita, przeor konwentu w Oborach

W latach 1739-1742 był przeorem Klasztoru Karmelitów w Oborach pod Rypinem. W 1747 r. podjął próbę ukoronowania Figury Matki Boskiej Bolesnej w Oborach. Przygotował wówczas klasztor i kościół do tego wydarzenia: odnowił i rozbudował ołtarz główny, sprawił boczne, barokowe ołtarze, ambonę, ławy, stalle i konfesjonaty. Dla Figury Oborskiej ufundował srebrną sukienkę oraz przygotował korony. Główny ołtarz otrzymał srebrne antepedium z wyobrażeniem Piety. Wykonano też kopie Figury (obecnie znajduje się w bramie kościelnej, a wcześniej na dziedzińcu kościoła).

Pod jego kierunkiem Jan Murzynowski, pisarz ziemi dobrzyńskiej, późniejszy karmelita, spisał „*Informacje o cudownym obrazie Najświętszej Matki Boskiej w Oborach*”, pochodzące z 1761 r. (dokument ten do dziś nie zachował się).

Z niewiadomych przyczyn jego zabiegi o koronację nie doszły do skutku. Być może jedną z nich było bliskie położenie Klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem i przygotowania w jednym czasie do koronacji Figury Skępskiej, która miała miejsce w 1755 r.

AKO, Kronika Klasztoru w Oborach, t. 1; Krajewski, *Kościół*, s. 67, 95; Krajewski, *Sanktuarium Maryjne Ojców Karmelitów Oborach*, Obory 1983, s. 10; Krajewski, *Tronująca*, s. 95.

ANDRZEJ z Cebrzyszyzna (Cebryszyna) i Rembielina h. Dołęga (†po 1452 r.), właściciel ziemski, wojski dobrzyński

Był synem Piotra Słupa, wojskiego dobrzyńskiego (1452). W wyniku zawartego małżeństwa ze Smichną, córką Jakuba Świnki, wszedł w posiadanie części Gulbin i Rętwin. Na sejmiku dobrzyńskim 25 stycznia 1434 r., gwarantującym wybór jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski, wystąpił w charakterze *duorum de quolibet clenodio terrigenarum*. W 1452 r. procesował się przed sądem królewskim z rodziną Świnków o wieś i jezioro Długie.

Miał starszego brata, Mikołaja Słupa.

Ożeniony z Anną, córką Ścibora Bażyńskiego, wojewody malborskiego i gubernatora ziem pruskich, pozostawił syna Piotra z Rembielina (zm. ok. 1480), również sprawującego, prawdopodobnie po ojcu, funkcję wojskiego dobrzyńskiego oraz dwie córki: Annę i Katarzynę, które w 1490 r. dokonały podziału części Gulbin i Rętwin.

Bieniak, *Elita*, s. 40; Bieniak, *Sadłowo*, s. 39; Biliński, *Szlachta*, s. 145, 175; *Brzuze*, s. 337; *Matr. sum.* t. 4, cz. 3, nr 864; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 17; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 37, gdzie mylnie imię żony jako Śmichna.

ANDRZEJ z Lubina h. Ogończyk (†po 1442 r.), podkomorzy dobrzyński, sekretarz królewski, kasztelan dobrzyński

Był synem Dobiesława, podstolego dobrzyńskiego. W źródłach pojawia się pod konie życia Władysława Jagiełły, najpierw w 1429 r. jako podkomorzy dobrzyński i był nim do roku 1436. W 1430 r. występuje na dokumencie z tytułem sekretarza królewskiego, jako poseł Jagiełły do Witolda, zaś 26 lutego 1431 r. jest na dokumencie króla Jagiełły do wielkiego mistrza krzyżackiego, Pawła Rusdorfa. W dniu 24 stycznia 1434 r. sygnował dokument sejmiku dobrzyńskiego, gwarantujący obiór królem jednego z synów W. Jagiełły. W 1432 r. potwierdził zamianę wsi między rodziną szlachecką a klasztorem strzeleńskim. Sekretarzem królewskim był do 1433 r. W hierarchii ziemskiej doszedł do urzędu starosty dobrzyńskiego i był nim w latach 1433-1442.

Miał żonę Pietruszkę.

Kozierowski, *Nazwy*, t. 7, s. 235; J. Krzyżanowska, *Kancelaria królewska Władysława Jagiełły. Studium z dziejów kultury politycznej XV wieku*, cz. 2: *Urzednicy*, Poznań 1979, s. 138-139; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 52, 150 podał, że w okresie od 9 IV 1431 do 1442 r. był jednocześnie podskarbisem koronnym; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 25-26.

ANDRZEJ z Wierzbicka h. Dołęga (†po 2 X 1413 r.), sędzia ziemi dobrzyńskiej, starosta łęczycki

Był synem Myślabora, sędziego dobrzyńskiego. W 1364 r. występował jako właściciel Wierzbicka k. Lipna, skąd się pisał i gdzie miał nawet zbudować kościół. W dniu 19 marca 1378 r. nabył wieś Radomice

pod Lipnem, a 26 listopada 1379 r. – Pinino. W dniu 17 lutego tego roku występował jako sędzia ziemi dobrzyńskiej i pełnił ten urząd aż do 9 maja 1413 r. z faktyczną przerwą w latach okupacji krzyżackiej (1392-1405 i 1409-1410). W styczniu 1379 r. fundował kościół w Wierzbicku, dając mu posiadłości tamże oraz w Cebrzyszewie. W 1392 r. był krótko starostą łęczyckim. Po odebraniu ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom był znowu sędzią ziemi dobrzyńskiej. W dniu 12 marca 1408 r. wydał wyrok na marszałka Iwona z Radomia, stronnika Krzyżaków, pieczętując się przy tym Dołęgą. Do herbu Dołęga adoptował Litwina Monstwilda z okazji unii horodelskiej 2 października 1413 r. W tym czasie Andrzej z Wierzbicka był, poza Mazowszem, najwyższym dygnitarzem wśród Dołęgów.

Bieniak, *Elita*, s. 38; <http://genealodzy.pl/PNphpBB2-printview-t-14013-start-0.phtml/30> XIII 2013; KDP, t. 1, s. 281, t. 2, s. 337, 761, 778; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 11-13; J. Pakulski, *Jeszcze o zastawie ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom przez Władysława Opolczyka w latach 1391-1392*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 9: 1995, s. 12, 17; RZD, t. 2, cz. 1, s. 221; R. Specjalski, *Głodo. Materiały do monografii wsi*, I, Włocławek 1993, s. 73.

ANDRZEJCZAK STANISŁAW (*30 X 1896 r. w Łodzi †16 XI 1943 r. w Dachau), kapłan katolicki, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa i Eleonory z Bielińskich. Po ukończeniu seminarium duchownego, był wikariuszem w Grzegorzewie i nauczycielem religii w tej miejscowości. W 1932 r. uzyskał stanowisko wikariusza w Krzywosądku, pełniąc jednocześnie obowiązki prefekta na miejscu i w Dobrem. Od lipca 1933 r. był wikariuszem w Tuliszkowie. W październiku 1934 r. przeniesiony został do Kowala, a następnie do Brześcia Kujawskiego i Lubania. Od sierpnia 1937 r. był proboszczem w Woli-Trutowie, dekanat lipnowski.

W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany przez Niemców. Przeszedł hitlerowskie więzienia w Toruniu, Gdańsku i obozy w Stutthof i Sachsenhausen. W dniu 4 grudnia 1940 r. przeniesiony został do obozu w Dachau, gdzie nadano mu numer 22641. Był tam jednym z wielu, na których wykonywano doświadczenia lekarskie. Podczas nieostrożnego zakładania odmy płucnej, przez jeńca-lekarza, został ukłuty w serce, na skutek czego zmarł.

Jego ciało spalono w krematorium.

Biskupski, *Księża polscy*, s. 65; Chart, *Spis*, s. 4; Czernikowo, s. 304; Domagała, *Dachau*, s. 67; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 43; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 143, 152; Kronika Diecezji Włocławskiej 1945, nr 2, s. 42; Librowski, *Ofiary*, s. 5-6; *Lista męczeńska*, s. 1; Piotrowski, *Słownik*, s. 67.

ANDRZEJCZUK BOLESŁAW (*1896 r. †na pocz. XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), rolnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był rolnikiem z pow. rypińskiego. W październiku 1939 r. aresztowany przez rypiński Selbstschutz. Więziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W końcu października lub na początku listopada wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 4/46; Piotrowski, *Biogramy*, s. 145; Piotrowski, *Słownik*, s. 67.

ANNA WAZÓWNA (*17 v. 31 V 1568 r. w Eskilstunie †6 II 1625 r. w Brodnicy), szwedzka królowna, siostra króla Polski, Zygmunta II Wazy, starościna brodnicka i golubska, opiekunka uczonych (A 13)

Była córką Jana III Szwedzkiego (Wazy) i Katarzyny Jagiellonki. Do Polski przybyła z bratem Zygmuntem III Wazą i okazała się osobą bardzo wpływową na otoczenie dworu. Interesowała się przyrodolecznictwem i botaniką. Była mecenasem uczonych i badań naukowych. Sfinansowała wydanie *Zielnika* Szymona Syreniusz (1540-1611), największej księgi I Rzeczypospolitej. Dzieło o objętości 1581 stron stało wydane już po śmierci autora przez profesora UJ Gabriela Joanicego i zadedykowane przez wydawcę Annie Wazównie. W Brodnicy tworzył w jej czasach znany polski działacz protestancki, pastor, pisarz religijny i pedagog, Erazm Gliczner. Prowadziła bogatą korespondencję z uczonymi. Żywo interesowała ją tematyka religijna.

W pokrzyżackim zamku Golubiu, który w latach 1616-1623 został przekształcony na rezydencję, gdzie mieszkała, nad Drwęcą założyła ogromny ogród botaniczny.

Jako protestantka nie mogła przebywać na dworze ultrakatolickiego brata, Zygmunta III. Królowna Anna objęła brodnickie starostwo w 1605 r. i mieszkała tu do śmierci w 1625 r. W Brodnicy stworzyła ośrodek intelektualny, szczytujący się tolerancją religijną. Gościła tu uczonych i pisarzy, których była gorliwą i hojną protektorką. W 1564 r. przebudowała pałac, wzniesiony przez Rafała Działyńskiego, czyniąc z niego nowoczesną siedzibę.

Zmarła po ciężkiej chorobie w Brodnicy, a jej ciało, zapewne zabalsamowane, spoczywało tu przez 11 lat w specjalnie przystosowanej, sklepionej sali brodnickiego zamku, aż do czasu uroczystego pochówku w grobowcu w niszy portalowej w kościele pw. NMP w Toruniu.

Jej krypta została odkryta dość przypadkowo w dniu 7 kwietnia 1994 r., a odnalezione szczątki ponownie pochowano w 1995 r., w roku obchodów 350. rocznicy *Colloquium Charitativum*.

Jej postać jest szczególnie czczona i popularyzowana w Brodnicy, gdzie znajduje się jej pomnik i Pałac Anny Wazówny, bowiem lata 1605-1625, kiedy miasto należało do niej, był okresem wyjątkowej świetności grodu.

Jej postać stała się przedmiotem m. in. poematu Ryszarda Przybylskiego (ur. 1941), brodnickiego nauczyciela i poety pt. *Poemat o Annie Wazównie*.

Encyklopedia sztuki polskiej, słowo wstępne J. K. Ostrowski, Kraków 2002, s. 73; http://brodnica-online.pl/historia_miasto.php 29 VII 2013; W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 2003, s. 48; Krajewski, *Leksykon*, s. 29; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 52; R. Przybylski, *Anna Wazówna. Królowa szwedzka, gotska, wandalska, księstwa finlandzkiego, dziedziczka starościna brodnicka i golubska*, Brodnica 1995, pass.; *Wielka encykl. PWN*, t. 2, s. 84.

ANNA z Sadłowa (†m. 1 X 1448 r. a 5 II 1451 r.), właścicielka ziemska

Była córką Piotra ze Strzyg, potem Sadłowa h. Świnika (ur. ok. 1330 r.-zm. między 1395 a 1397), kasztelana rypińskiego i jego drugiej żony. Po śmierci ojca, około 1395/1397 r. odziedziczyła połowę dóbr sadłowskich (drugą połowę dziedziczyła jej siostra, Hanna). Umowa majątkowa, zatwierdzona przez Władysława Jagiełłę, między sierpniem 1395 a czerwcem 1397 r., zawierała gwarancję męża, Tomka dla żony jako wiano 400 kop groszy praskich oraz kwotę ponad tę sumę, jaką uzyska ze sprzedaży dóbr posażnych Anny, czyli połowy z zamku Sadłowo ze wsiami w ziemi dobrzyńskiej. Tak określone wiano zostało Annie zapisane na dobrach Tomka: Przyłęku, Zakrzowie i Koprzywnicy w ziemi krakowskiej oraz Gaju w ziemi łęczyckiej. W lutym 1407 r. przekazała swoją połowę dóbr sadłowskich siostrze, Hance, w zamian za Zakrzewiec i Więclawice na Kujawach (w pow. kowalskim), majątki należące do jej szwagra Wojciecha z Pleckiej Dąbrowy. Wioski te sprzedała przed rokiem 1417.

Między 1390 a 1394 r. wyszła za mąż za Tomka z Węgleszyna h. Jelita, kolejno, podczaszego krakowskiego (1386-1407), kasztelana sandomierskiego (1407-1409), starostę inowrocławskiego (1394), wielkopolskiego (1398-1409) i bydgoskiego (1408-1409). Z małżeństwa z Tomkiem pozostawiła nieznaną nam bliżej dzieci. Wkrótce po śmierci Tomka (zm. 28 VII a IX 1409) ponownie wyszła za mąż (na pewno przed 1412) za marszałka Królestwa, Zbigniewa z Brzezia h. Zadora, znanego także jako starosta krakowski (1409-1410), starosta toruński (1410-1411), starosta dobrzyński (1410-1414), (zm. 17 I/22 II 1425). Z małżeństwa tego pozostawiła córki: Barbarę (od ok. 1443 r. żonę Jana z Tęczyna); Zbigniewę (przed 1448 r. poślubioną Łukaszowi ze Słupczy, h. Rawicz) i Annę. Pochowana obok męża, Zbigniewa z Brzezia, w kaplicy kościoła klasztornej augustianów św. Katarzyny w Kazimierzu pod Krakowem.

Możejko, *Ród Świnków*, s. 85-86; *Okolice Rypina*, s. 664; *Parafia w Sadłowie*, s. 17.

ANUSIAK ANTONI (*23 VIII 1889 r. we wsi Witowąż w pow. lipnowskim †1939 r.), żołnierz Wojska Polskiego, działacz PSL-Wyzwolenie, poseł na sejm RP (A 14)

Był synem Wojciecha i Józefy z Kaźmierskich. W 1905 r. ukończył 6 klas Szkoły Handlowej we Włocławku, a w 1933 r. otrzymał świadectwo ukończenia Studium Pracy Społeczno-Oświatowej przy Wydziale Pedagogicznym Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie, którego był słuchaczem w latach 1926-1927. Studiował w Wyższej Dziennikarskiej w Warszawie. Po odbyciu praktyki rolniczej na terenie Pomorza i Niemiec został urzędnikiem Związku Ziemstw w Rosji. W czasie pierwszej wojny światowej pracował na stanowisku rejonowego zarządcy magazynów na froncie zachodnim. Za działalność w partii eserowskiej, został skazany jesienią 1917 r. przez bolszewików na śmierć. Uszedł tej kary, dzięki odbiciu go z więzienia. W 1918 r. wstąpił do I Korpusu Polskiego na Wschodzie i służył w 1. pułku ułanów krechowickich, potem w 2. pułku ułanów.

Po demobilizacji w 1918 r. wrócił do kraju. W latach 1918-1919 był inspektorem samorządu gminnego. Został wybrany w skład Rady Gminy w Ossówce i I Sejmiku Powiatowego w Lipnie. W czasie wyborów do sejmiku w 1919 r. stał na czele akcji PSL-Wyzwolenie w pow. lipnowskim. Był także instruktorem gospodarstwa wiejskiego i członkiem Zarządu Okręgowego Związku Kółek Rolniczych. W 1919 r. był głównym organizatorem w Płockiem akcji na rzecz przyłączenia do państwa polskiego Górnego Śląska. Z jego inicjatywy Okręgowy Związek Kółek Rolniczych w Lipnie opublikował odezwę, nawołującą do zbierania składek na rzecz Górnego Śląska. Organizatorem zbiórki pieniędzy na ten cel został A. Anusiak.

Podczas wojny bolszewickiej w 1920 r. zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego i służył w 21. pułku piechoty.

Po wojnie pracował jako sekretarz Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Lipnie, instruktor gospodarstwa wiejskiego w okręgu dobrzyńskim.

Od 1923 r. związany z Krasnymstawem, gdzie był zatrudniony na stanowisku inspektora samorządowego. W sierpniu 1927 r. przeniósł się do Siedlec, aby do maja 1928 r. pracować w samorządzie jako inspektor. Od 1929 r. sprawował funkcję sekretarza Sejmiku Powiatowego. Organizował w tym czasie oświatę pozaszkolną i jednocześnie, do 1932 r. prezesem Rady Powiatowej Bezpartyjnego Bloku Wspierania Reform. W latach 1934-1939 był burmistrzem miasta Łęczycza pełniąc funkcję przewodniczącego koła BBWR w Radzie Powiatowej, przewodniczącego Komitetu Pomocy Bezrobotnym i prawdopodobnie członka Zarządu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Był autorem licznych artykułów w „Głosie Kupców Chrześcijan” (Warszawa), „Echu” (Kutno), „Kalendarzu Samorządowym” i „Ziemii Siedleckiej”. Wszedł do Sejmu I kadencji (ślubowanie 3 XI 1927) jako zastępca posła z listy nr 3 (okręg wyborczy nr 9 Płock), na miejsce Juliusza Poniatowskiego, który zrzekł się mandatu 19 IX 1927 r. Sprawował funkcję sekretarza Klubu PSL „Wyzwolenie”. W II kadencji był zastępcą posła z listy państwowej nr 3.

Jego losy po wybuchu drugiej wojny światowej nie są nam znane.

Odnaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 100; *Parlament*, s. 246; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 329, 397, 413; Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 78-79; Waszkiewicz, *Z dziejów*, s. 125.

ANYŻ JAKUB (*12 VI 1877 r. †w końcu X 1939 r.), kupiec, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Abrama i Itti. Obywatel polski narodowości żydowskiej. Kupiec zamieszkały w Rypinie. Aresztowany w październiku 1939 r. przez rypiński Selbstschutz. Więziony przy ul. Warszawskiej 20 i tam po kilku dniach zamordowany, bądź wywieziony w transporcie zwłok do lasów skrwileńskich jako obłąka krwawych rzezi i tam rozstrzelany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 3/46; Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 14; Piotrowski, *Biogramy*, s. 146; Piotrowski, *Słownik*, s. 67.

APRIL STANISŁAW (*1903 r. †1940 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był nauczycielem łaciny w Państwowym Gimnazjum w Lipnie. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. Wywieziony do obozu koncentracyjnego w Hohenbruch, a następnie do Mauthausen-Gusen, gdzie rozpoznany jako Żyd został w okrutny sposób utopiony w dole kloacznym w 1940 r. Świadkiem jego śmierci był Henryk Bulczyński, nauczyciel z Maliszewa w pow. lipnowskim, który szczęśliwie przeżył obóz.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 67, gdzie pisownia nazwiska – Apryl; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 176.

ARASZEWICZ z d. Lewandowska KRYSZYNA (*18 I 1930 r. w Grębocinie †30 VI 1994 r.), nauczycielka, dyrektor Banku Spółdzielczego w Grębocinie

Była córką Leona, pracownika umysłowego w Zakładzie Ceramicznym w Grębocinie i Klary z Piwońskich. W 1937 r. rozpoczęła naukę w Szkole Powszechnej nr 2 w Toruniu, którą ukończyła w 1944 r. W 1946 r. uzyskała Świadectwo Rocznej Szkoły Przesposobienia Spółdzielczego. W trakcie pracy zawodowej podjęła naukę w Państwowym Korespondencyjnym Liceum Ogólnokształcącym w Toruniu i 8 czerwca 1966 r. zdała egzamin dojrzałości. Potem podjęła studia na Wydziale Prawa i Administracji UMK i 11 czerwca 1976 r. złożyła egzamin dyplomowy. Ukończyła także kilka kursów specjalistycznych, organizowanych przez Bank Gospodarki Żywnościowej na szczeblu centralnym i wojewódzkim.

Od lipca 1946 r. rozpoczęła pracę w księgowości Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Grębocinie. Awansowała z dniem 1 sierpnia 1949 r. na stanowisko kierownika Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowej, przemianowanej w 1973 r. na Bank Spółdzielczy w Grębocinie, gdzie pracowała przez kolejnych 45 lat, to jest do przejścia na emeryturę 1 maja 1994 r.

Udziałała się społecznie. Była ławnikiem Sądu Rejonowego w Toruniu, członkiem komitetu osiedlowego i gminnych władz Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego. Wspierała działalność odczytową, prowadzoną przez Czesławę Andzińską i jej kursy KGW w zakresie kroju, szycia, haftu, gotowania, wypieku itp. Otaczała opieką Uniwersytet Powszechny TWP w Lubiczu, miejscową orkiestrę dętą OSP i koło fotografików. Wiele uwagi poświęcała szkolnym kasom oszczędnościowym, wśród których czołowe miejsce zajmowała SKO ze sklepikiem szkolnym przy Szkole Podstawowej w Młyńcu, z jej opiekunem, późniejszym dyrektorem szkoły, Janem Kłodawskim. Wspierała Nauczycielski Zespół Estradowy „Nad Drwęcą”.

Była odznaczona m. in.: Odznaką „Zasłużony dla Bankowości PRL”, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem 40-lecia PRL, Odznaką „Zasłużony dla Torunia”, Medalem „Zasłużony dla Gminy Lubicz”.

W 1950 r. zawarła związek małżeński z Henrykiem Araszewiczem i pozostawiła czworo dzieci: Jerzego (1953), Henryka (1956) i bliźnięta: Jana (1960) Małgorzatę (1960).

Pochowana, obok swojego męża, na cmentarzu parafialnym w Grębocinie.

Archiwum BS Grębocin, t. osob.: K. Araszewicz; Giziński, *Niepospolici*, s. 20-23.

ARCHANIEWICZ ANTONI (*21 IV 1909 r. w Lipnie †22 VII 1995 r. w Lipnie), budowlaniec, społecznik (A 15)

Był synem Alfreda i Rozalii z d. Politowskiej. W 1916 r. rozpoczął naukę w szkole powszechnej, jednak trudne warunki materialne w domu rodzinnym zmusiły go do podjęcia pracy zarobkowej, którą znalazł lipnowskiej młeczarni. Świadectwo ukończenia siódmej klasy otrzymał dopiero w czasie służby wojskowej, pełnionej w latach 1932-1935 w 14. pułku piechoty we Włocławku, a którą zakończył w stopniu kaprala.

Po powrocie z wojska pracował przy budowie kolei szerokotorowej, biegnącej przez Lipno. Zmobilizowany w sierpniu 1939, brał udział w wojnie obronnej, gdzie dostał się do niewoli. Od 28 września do 18 listopada 1939 r. przebywał w niemieckich obozach jenieckich. Od 20 kwietnia do 30 listopada 1940 r. pracował jako robotnik przymusowy u bauera Helwiga w pobliżu Sztumu. Przez półtora roku pracował w niemieckich firmach, zajmujących się odbudową, zniszczonych przez Niemców w 1939 r., obiektów kolejowych w Czernikowie, Lubiczu, Lipnie, Skępem i Sierpcu oraz odgruzowywaniem Gdańska. Od 25 maja 1942 r. do 18 stycznia 1945 r. wykonywał przymusowe prace w niemieckich zakładach i magazynach wojskowych, zlokalizowanych na terenie Lipna i Torunia.

Po wyzwoleniu Lipna spod okupacji hitlerowskiej włączył się w nurt życia społeczno-gospodarczego. Będąc członkiem Zarządu Miejskiego, został kierownikiem Wydziału Gospodarczego. Organizował działania związane z uruchomieniem młynów i piekarni. Po 1948 r. został wybrany II sekretarzem Komitetu Powiatowego PZPR w Lipnie. W 1950 r. został dyrektorem Przedsiębiorstwa Budownictwa Terenowego Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego i był nim do czasu przejścia na emeryturę w 1974 r. Pracując, uzupełniał wykształcenie i doskonalił kwalifikacje zawodowe. W styczniu 1948 r. został absolwentem Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie. W 1954 r. otrzymał świadectwo ukończenia zaocznego Technikum Budowlanego w Warszawie. Ukończył kurs uprawniający do kierowania robotami budowlanymi, sporządzania projektów i używania tytułu budowniczego (1958) oraz Państwowy Kurs Budownictwa dla Kadry Kierowniczej III stopnia (1962).

Wchodził w skład Rady Nadzorczej Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Lipnie, przez wiele lat sprawował mandat Powiatowej Rady Narodowej, pełniąc przez dwie kadencje funkcję przewodniczącego Komisji Drogowej.

W Lipnie znany był jako portowiec, a potem działacz sportowy. Karierę rozpoczynał w 1930 r. jako piłkarz Lipnowskiego Klubu Sportowego. Był też inicjatorem, trenerem i czołowym zawodnikiem sekcji bokserskiej. W 1936 r. ukończył kurs „Przodownika Boks” w Okręgowym Ośrodku Wychowania Fizycznego w Toruniu. W czasie wojny podczas pobytu w Lipnie organizował

potajemnie treningi bokserskie i lekkoatletyczne w lesie biskupińskim. W 1945 r. ze Stefanem Bieńkowskim reaktywował działalność sportową na terenie miasta w ramach Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego, która ściśle współpracowała ze Związkiem Robotniczych Stowarzyszeń Sportowych. Będąc dyrektorem przedsiębiorstwa budowlanego, stworzył dogodne warunki do uprawiania tenisa stołowego w ramach LKS „Budowlani”. Przy udziale ówczesnego prezesa tego klubu Jana Waśkiewiczza, zorganizował prace związane z kapitalnym remontem lipnowskiego stadionu. W latach 1956-1972 pełnił funkcję prezesa LKS „Budowlani”.

Posiadał wiele odznaczeń i wyróżnień, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal „Za udział w wojnie obronnej 1939 roku”, Złoty Krzyż Zasługi, Odznakę „Za szczególne zasługi dla rozwoju województwa bydgoskiego”. Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej z 15 stycznia 1980 r. został wpisany do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Ze związku małżeńskiego zawartego w 1936 r. z Marianną Rumińską pozostawił dzieci: Krystynę, Józefa, Stefanię, Stefana i Marię.

J. Gluchowski, *Gdzieś w lipnowskim powiecie*, Gazeta Pomorska 1963, b. n., s. 1, 5; *Obywatele Lipna*, s. 27-28; *Specjalni, Lipno, VIII*, s. 177-180.

ARDANOWSKI JAN KRZYSZTOF (*11 II 1961 r. w Czernikowie), rolnik, działacz rolniczy, radny sejmiku, wiceminister rolnictwa, doradca prezydenta Lecha Kaczyńskiego ds. wsi i rolnictwa, poseł na sejm RP (A 16)

Jest synem Mieczysława i Albiny z Nowackich. Szkołę podstawową ukończył w Woli, gmina Kikół (1976). Uczęszczał do Liceum Ogólnokształcące im. Romalda Traugutta w Lipnie (1976-1980). Studia wyższe odbył w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy na Wydziale Rolniczym (1980-1985), uzyskując tytuł mgra inż. rolnictwa. Ukończył szereg kursów specjalistycznych krajowych i zagranicznych m. in. w Holandii, Francji i Stanach Zjednoczonych. Redaktor naczelny studenckiego pisma „Indeks” (1981). Autor szeregu artykułów dotyczących rozwoju wsi i rolnictwa w gazetach ogólnopolskich i regionalnych.

W liceum w Lipnie był współtwórcą grupy samokształceniowej, zatrzymany w 1980 r. przez Służbę Bezpieczeństwa wspólnie z kolegami na skutek denuncjacji jednego z nauczycieli. W latach 1980-1981 członek Niezależnego Zrzeszenia Studentów ATR w Bydgoszczy, od października 1981 r. do stanu wojennego przewodniczący Komisji Uczelnianej NZS ATR i przewodniczący Komitetu Strajkowego na uczelni. Wielokrotnie przesłuchiwany przez SB. Po wprowadzeniu stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. ukrywał się, został zatrzymany przez SB w domu rodziców w Niedźwiedziu, gmina Kikół i poddany dozorowi Milicji Obywatelskiej.

Członek PSL-Porozumienie Ludowe (1993-1997); członek Ruchu Społecznego AWS (1997-2001), od 2001 członek Prawa i Sprawiedliwości, a także członek Zarządu Regionalnego i Rady Politycznej PiS w Warszawie.

W latach 1992-2002 wiceprzewodniczący Krajowej Rady Doradztwa Rolniczego, a w latach 1996-1998 prezes Toruńskiej Izby Rolniczej. Prezes Kujawsko-Pomorskiej Izby Rolniczej (od 1999), także wiceprezes Krajowej Rady Izb Rolniczych w Warszawie (1997-1999) i członek Zarządu Krajowej Rady Izb Rolniczych (1999-2003). W latach 2003-2005 pełnił z wyboru funkcję prezesa Krajowej Rady Izb Rolniczych. Dwukrotnie był radnym Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego (1998-2002, 2010-2011), przewodniczący Klubu Radnych Prawicy, przewodniczący Komisji Rolnictwa Sejmiku Województwa. Poseł na sejm RP od 2011 r., zastępca przewodniczącego Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Doradca do Spraw Wsi i Rolnictwa Śp. Lecha Kaczyńskiego, Prezydenta RP (od stycznia 2008 r. do tragicznej śmierci Prezydenta w katastrofie pod Smoleńskiem 10 IV 2010 r.) Członek (od 2010) i wiceprezes Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego (od 2011).

Jest członkiem-założycielem w 2000 r. Kurkowego Bractwa Strzeleckiego Ziemi Dobrzyńskiej, w którym od początku pełni funkcję podstarszego Bractwa, w 2004 r. był królem kurkowym ziemi dobrzyńskiej, a którym ponownie został w 2013 r.

Odnaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi (2004) i Medalem „Zasłużony dla Rolnictwa” (1998).

W 1982 r. ożeniony z Marleną Templin, ma pięcioro dzieci: Joannę (ur. 1983), Jerzego (ur. 1985), Magdalenę (ur. 1986), Ewę (ur. 1990) i Piotra (ur. 1993).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1990-2014); http://ardanowski.info/14_VII_2013; http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/5c.%20Wladze%20DTN.pdf/14_VII_2013; http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/posel.xsp?id=008/14_VII_2013_r.; http://ziemiadobrzynska.org/14_VII_2013; ZKZD 2005, s. 6-7.

ARENT STANISŁAW, ps. „Tarkowski”, „Sak”, przybr. nazwiska: „Jan Wiśniewski”, „Stanisław Kamiński”, „Stanisław Tarkowski” (*21 X 1914 r. w Okalewie †4 III 1994 r. w Grudziądzu), nauczyciel, żołnierz Armii Krajowej (A 17)

Był synem Stanisława, rolnika-rzemieślnika i Władysławy z Wiśniewskich. Ukończył 6-klasową Szkołę Powszechną w Okalewie i w 1931 r. rozpoczął naukę w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Płocku, w którym w 1936 r. uzyskał dyplom nauczyciela szkoły powszechnej. Tam należał do Hufca Szkolnego PW. Od 1 września 1936 r. do sierpnia 1938 r. pracował jako nauczyciel religii w szkołach pow. rypińskiego, a od 1 września tegoż roku podjął pracę nauczyciela kontraktowego w Dąbrówce pow. sierpecki. Uznany za niezdolnego, nie odbył czynnej służby wojskowej. W tułaczce wrześniowej 1939 r. dotarł 15 września do Kamienia Koszyrskiego, następnie do Pińska. Do Okalewa powrócił 30 września. Dzięki dobrej znajomości języka niemieckiego został 15 października tegoż roku zatrudniony w Urzędzie Gminnym w Okalewie jako pomocnik sekretarza, gdzie prowadził ewidencję ludności i sprawy urzędu stanu cywilnego. Na stanowisku tym rozwinął działalność samopomocową, „organizując” fałszywe dokumenty osobom zagrożonym aresztowaniem, głównie nauczycielom, których następnie przetrzucał zorganizowanym przez siebie kanałem na trasie: Okalewo-Chrapoń-Lutocin

(pow. sierpecki)-Płock-Sanniki do Warszawy; niszczył także teczki Związku Zachodniego, ratując w ten sposób miejscowych członków tego Związku.

Pod koniec 1939 r. został zwerbowany przez Henryka Liszewskiego ze Skrwilna do lokalnej organizacji „Związek Rdzennych Polaków”, założonej przez Jerzego Kamińskiego, plut. pilota zawodowego, mieszkańca wsi Dziki Bór, gm. Skrwilno. Komórki tej organizacji znajdowały się na terenie powiatów: Rypin, Sierpc i Lipno. W styczniu 1940 r. podporządkowały się Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”. W lutym 1940 r. został zaprzysiężony przez J. Kamińskiego, ps. „Kostek”, wówczas komendanta Obwodu POZ Skrwilno, przyjmując ps. „Sak”. Zorganizował Placówkę POZ Okalewo i jako jej komendant w ciągu najbliższych miesięcy zwerbował pierwszą piątkę placówki. W jej skład weszli: Zacheusz Podliński, st. sierż. zawodowy, zastępca komendanta placówki; Szczepan Podliński, były członek POW, kpr. rez., rolnik; Jan Kuciński, kpr. WP, rolnik; Leonard Lewandowski, były członek POW, plut. rez., kowal; Stanisław Sadowski, kpr. WP, rolnik, od sierpnia 1943 r. żołnierz GL, od lata 1944 r. – AL. Do końca 1940 r. zwerbował jeszcze 6 konspiratorów z okolicznych wsi. Działalność Placówki POZ, później ZWZ, której następnie był komendantem, koncentrowała się: na powielaniu i kolportażu „Biuletynu Informacyjnego”, prowadzeniu nasłuchu radiowego i propagowaniu usłyszaných informacji, zaopatrywaniu w fałszywe dokumenty i przetrucaniu do GG osób szczególnie zagrożonych aresztowaniem.

W dniu 6 stycznia 1941 r. został aresztowany przez miejscową żandarmerię. Udało mu się zbiec z aresztu, mieszczącego się w pałacu w Okalewie, i od tego momentu zaczął ukrywać się pod przybranymi nazwiskami, przetrucany dzięki pomocy konspiratorów. Przez cały okres ukrywania się nie zaprzestał służby konspiracyjnej. Do lipca 1941 r. ukrywał się jako robotnik rolny „Jan Wiśniewski” we wsi Kosemin, pow. sierpecki, pracując w gospodarstwie i prowadząc tajne nauczanie. Następnie przetrzucony został do Gliniek, także pow. sierpecki z dokumentami na nazwisko „Stanisław Kamiński” jako inż. rolnik. Pracując w majątku, zarządzanym przez Niemca, prowadził tajne nauczanie i współdziałał z tamtejszą Placówką BCh. W lipcu 1942 r. ponownie zagrożony aresztowaniem, został przetrzucony do Czerwińska w pow. płockim. Pod nazwiskiem „Stanisław Tarkowski” jako urzędnik administracji handlowej został zatrudniony w firmie handlującej owocami rolnymi. W Czerwińsku nawiązał kontakt z komendantem tamtejszej Placówki POZ, por. sap. Ludwikiem Dłużniewskim, ps. „Nadzieja”. W nocy z 8/9 marca 1943 r. wskutek tzw. wyspy w POZ Okręgu Płock został aresztowany. Jako „Stanisław Tarkowski” więziony był kolejno w Nowym Dworze Mazowieckim i w Działdowie, następnie 24 marca tegoż roku został wywieziony do Oświęcimia (nr obozowy 130447), skąd 29 października 1944 r. przeniesiono go do Sachsenhausen (nr obozowy 113379), a 5 lutego 1945 r. do Mauthausen-Gusen. Uwolniony przez wojska amerykańskie w dniu 5 maja 1945 r., w lipcu tego roku powrócił do kraju.

Od 1 września 1945 r. podjął pracę w szkole w Okalewie, a następnie jako nauczyciel pracował kolejno w Zakroczu, Rypinie i Grudziądzu. W lutym 1974 r.

przeszedł na emeryturę. W 1947 r. wstąpił do ZSL, z którego w 1960 r. został usunięty za „zły stosunek do PZPR”. W latach 1947-1989 czynny był w ZBoWiD, następnie w ŚZZAK w Grudziądzu. Odznaczony był Medalem Wojska (1948) i Krzyżem Armii Krajowej (1977).

AFGEZ, t. osob. 167-776/Pom., Arent Stanisław, ps. „Tarkowski”, „Sak”; Idem., Spuścizna S. Suszyńskiego, cz. 1: rel. Arent J., Arent S., Dembowski S., Stankowski A., Szulc H., Zieliński A., Notki, s. 16, 27, 47; Biuletyn Fundacji AK 1994, nr 2-3, s. 13; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 346; Krajewski M., *W cieniu wojny*, s. 326, 335, 337; Krajewski- Suszyński, *POZ „Znak” i ZWZ-AK*, s. 773, 793; H. Maciejewska-Marcinkowska, *Arent Stanisław*, SBKP, cz. 3, s. 29031; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 137.

AUGUSTOWSKA z d. Ostrowidzka HELENA (*21 II 1915 r. w Chalinie k. Dobrzyniu n. Wisłą †2 X 2002 r. w Toruniu), urzędniczka, łączniczka ZWZ/AK w Obwodzie AK Lipno, społeczniczka

Była córką gospodarzy, Józefa i Antoniny ze Skrzypińskich. W 1934 r. ukończyła Szkołę Handlową PMS w Lipnie. Do września 1939 r. pracowała jako referentka w Urzędzie Gminy Chalin w pow. lipnowskim. Udzielała się społecznie, była sekretarzem w Kole Gospodyń Wiejskich, a także organizowała zbiórki pieniężne na cele społeczne i dobroczynne. Odbiła przeszkolenie w hufcach PWK.

W lutym 1940 r. dobrowolnie rozpoczęła pracę jako urzędniczka w gm. Chalin, m. in. przy wypisywaniu kart podatkowych. W tym okresie Niemcy w nocy napadli ją w domu i pobili, dając nakaz opuszczenia miejsca zamieszkania. Z powodu choroby matki miejscowy komisarz policji pozwolił jej jednak pozostać w miejscu zamieszkania i dalej pracować na zajmowanym stanowisku. Lucjan Kędziński, ps. „Lukierski” wprowadził ją do konspiracji. Przysięgę przyjął od niej Zygmunt Grefkowicz, komendant Placówki AK Chalin. Pracując w urzędzie gminy do 1945 r., „załatwiała”

zezwoleń na ubój trzody chlewnej, rozdzielala karty żywnościowe, przekazywała blankiety ostemplowanych dowodów osobistych dla żołnierzy AK i członków organizacji podziemnych oraz zagrożonej polskiej ludności. Przekazywanie „lewych” dokumentów odbywało się za pośrednictwem ks. Pszczółkowskiego z parafii w Mokowie, a także Zbigniewa Klubińskiego, ps. „Wichura”, komendanta Obwodu AK Lipno, Kazimierza Krzywkowskiego, żołnierza AK oraz Ludwika Olak i Marii Kowalewskiej, pracujących w urzędach gmin Chalin i Dobrzyń n. Wisłą.

Po wojnie pracowała dalej w urzędzie gminy Chalin, gdzie mąż był sekretarzem. Po zwolnieniu męża z więzienia w 1946 r., jako że był on aresztowany za działalność konspiracyjną w AK, w kwietniu 1946 r. przeniosła się z rodziną do gminy Lulkowo (obecnie Łysomice k. Torunia). Pracowała tu jako kierownik USC aż czasu przejścia na emeryturę w październiku 1976 r. Tu także społecznie prowadziła gminną bibliotekę, księgowość Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, zajęcia świetlicowe z młodzieżą w Piwnicach. Była również sekretarzem Koła Gospodyń Wiejskich w Lulkowie. W latach siedemdziesiątych społecznie i ofiarnie pomagała prof. Elżbiecie Zawackiej w gromadzeniu zbiorów Fundacji „Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek”. Odznaczona dwukrotnie Medalem Wojska i Krzyżem Armii Krajowej (1978).

W marcu 1944 r. wyszła za mąż za Adama Augustowskiego, żołnierza AK, z którym miała synów: Ludwika, absolwenta UMK i Błażeja.

Pochowana na cmentarzu komunalnym przy ul. Grudziądzkiej w Toruniu.

AFGEZ, t. osob.: Augustowska H., Augustowski A.; <http://www.bptorun.edu.pl/upload/Image/zawacka/E.Z.%20militaria.pdf/14> III 2014; Jaszowski, *Okręg AK*, s. 72, 80; M. Ojczyk, *Augustowska Helena*, SBKP, cz. 6, s. 31-32; SBKP, cz. 2, s. 28, 72, 227; cz. 3, s. 88-89, 124, 127, 145; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 323.

B

BACHMAN EUGENIUSZ (*6 VI 1906 r. w Orłowie k. Lipna † IV 1940 r. w Charkowie), urzędnik, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (B 1)

Był synem Teodora i Berty z Klempnerów. W 1926 r. ukończył Gimnazjum Państwowe im. R. Traugutta w Lipnie. Był urzędnikiem prywatnym. Służbę wojskową odbywał w 1930 r. w Batalionie Podchorążych Rezerwy Piechoty Nr 90. Od 1 stycznia 1933 r. został mianowany podporucznikiem ze starszeństwem. Potem przydzielony do 84. pułku piechoty, w którym odbywał ćwiczenia jako dowódca plutonu ckm-ów.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do 84. pułku piechoty w Grodnie i z tą jednostką walczył w kampanii wrześniowej. Jesienią 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej i wysłany do obozu w Starobielsku. Wiosną 1940 r. zamordowany przez sowieckie NKWD.

CAW, Dziennik Personalny Rezerw Ministerstwa Spraw Wojskowych 1939; *Charków. Księga*, s. 10; <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showp/803/17> III 2014; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 34-35.

BACZYŃSKI ANTONI (*1890 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Rypinie, ofiara zbrodni niemieckich (B 2)

W dniu 1 września 1937 r. został kierownikiem, początkowo jako pełniący obowiązki, Publicznej Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie, zastępując na tym stanowisku Balbinę Przeździecką. Tutaj zmierzył się z konfliktem narodowościowym, kiedy to, z powodu oszczędności, rozwiązano klasę wyznaniową dla dzieci wyznania mojżeszowego.

W drugiej połowie października 1939 r. został aresztowany przez miejscowy Selbstschutz. Więziony przy ul. Warszawskiej 20 i tam zamordowany.

AMZD, nr inw. MZD/Arch/25/11, Kronika Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie (lata 1935-1939); AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 1203, Wykaz nauczycieli Publicznej Szkoły Powszechnej stopnia III nr w Rypinie; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 295; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 53, 55; 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 146; Piotrowski, *Słownik*, s. 68; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 314; *Rypin między wojnami*, s. 225, gdzie mylnie imię jako Adam oraz s. 226; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjr Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, s. 48; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 173; Zielińska, *Historia*, s. 17-18.

BAGDZIŃSKI STANISŁAW LESZEK (*29 IX 1935 r. we Włocławku †IX 1997 r. we Włocławku), prof. dr hab. nauk ekon., prezes WTN, współzałożyciel WSHE we Włocławku, oddany społecznik (B 3)

Urodził się w rodzinie inteligenckiej jako syn Zenona (ur. 1903) i Józefy (ur. 1906) z Papużyńskich. Po ukończeniu szkoły podstawowej, w 1953 r. uzyskał maturę w Technikum Ekonomicznym we Włocławku. Absolwent Akademii Ekonomicznej w Łodzi (1958), dr nauk ekon. Uniwersytetu Łódzkiego (1974), dr hab. (1985) na podstawie rozprawy *Przemiany struktury przestrzennej i funkcjonalnej włocławskiego układu osadniczego*, doc. (1990), prof. (1995).

Pracował na UMK: wykładowca i doc. kontraktowy (1974-88), doc. (1988-90), prof. nadzw. i kierownik Katedry Polityki Ekon. i Rozwoju Lokalnego (1990-1997), konsultant Komitetu Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN 1993-1995.

Prowadził badania w zakresie: funkcjonowanie gospodarki przestrzennej i regionalnej, mechanizmów rozwoju regionalnego, teorii gospodarki regionalnej, funkcjonowanie gospodarki narodowej, ekonomiki ochrony środowiska.

Posiadał członkostwo: Komitet Badań Rejonów Uprzemysłowionych PAN (1978-1986), Państwowa Rada Gospodarki Przestrzennej (1985-89), Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju przy Prezydium PAN (1990-1997), Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN (1992-1997), Rady Naukowej Europejskiego Instytutu Rozwoju Regionalnego i Lokalnego UW (1991-1997), Europejskiego Stowarzyszenia Ekonomistów Środowiska i Zasobów Naturalnych (1991-1997), Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (prezes, 1992-1997).

Publikacje: ok. 100 prac, ekspertyz, recenzji, m. in.: *Przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej układu osadniczego* (1975), *Funkcja średniej wielkości miasta w rozwoju społeczno-ekonomicznym* (1985), *Lokalna polityka gospodarcza* (1994), *Polityka regionalna w procesie transformacji systemowej* (1995), *Rozwój lokalny i polityka gospodarcza władz samorządowych* (współaut. i red. nauk., 1995), *Rola polityki ekonomicznej w procesie transformacji systemowej* (współaut. i red. nauk., 1993), *Podział administracyjny Polski na mezoregiony wojewódzkie* (współaut., 1994). Promotor jednej pracy doktorskiej.

Działalność pozanaukowa: Inspektor w NBP, Oddział Włocławek (1958-1961); ekonomista w Toruńskich Zakładach Włókien Sztucznych (1961-1963); przewodniczący Miejskiej Komisji Planowania we Włocławku (1963-1975), przewodniczący Wojewódzkiej Komisji Planowania (do 1978) i wicewojewoda włocławski (1975-1988), członek Prezydium ZG Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego (1980-1988), współorganizator i I prezes Oddziału Wojewódzkiego PTE we Włocławku w 1978 r., prezes Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (1992-1997), członek Podkomitetu Polityki Regionalnej i Rozwoju Obszarów Wiejskich przy Komitecie Ekonomicznym Rady Ministrów (1993-1997); inicjator i współorganizator (jako prezes WTN) pierwszej w woj. włocławskim szkoły wyższej, tj. Wyższej Szkoły Pracy Socjalnej, przemianowanej za czasów rektorstwa prof. Mirosława Krajewskiego w 1997 r. w Wyższą Szkołę Humanistyczno-Ekonomiczną. Przewodniczył Radzie Naukowej tej uczelni. Miał rzadki dar obdarowywania szacunkiem ludzi pracowitych i rzetelnych, nie aprobował w składzie zarządu WTN ludzi „niskich

lotów" i przestrzegał przed ich przedwczesnym awansowaniem.

Jako wicewojewoda wielokrotnie przebywał na ziemi dobrzyńskiej, wizytował i otwierał nowe inwestycje, obozy harcerskie, m. in. w Wildnie, w gm. Chrostkowo. Odwiedzał ten teren także jako prezes WTN, był m. in. obecny na promocji pierwszej monografii Rypina w 1994 r.

Był odznaczony m. in. Krzyżami: Oficerskim (1987) i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1979).

W 1962 r. wziął ślub z Wiesławą Malinowską, z zawodu nauczycielką, z którą pozostawił syna, Marcina, rehabilitanta po AWF w Poznaniu.

Zmarł nagle, na kilka dni przed inauguracją kolejnego roku akademickiego w swojej uczelni, którą zakładał i był jej oddany całym sercem. Pochowany na cmentarzu we Włocławku przy ul. Chopina.

Autopsja (1980-1997); *Bibliografia publikacji prof. dr. hab. Stanisława Leszka Bagdzińskiego*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 12: 1998, s. 15-24; *Gazeta Toruńska* 1997, nr 232, z 4/5 X; *Głos Uczelni (UMK)* 1997, nr 11, s. 24; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=33561&lang=pl/9 VII 2013>; J. Kolodziejki, *Na sześćdziesiątce profesora Stanisława Leszka Bagdzińskiego*, [w:] *Gospodarka przestrzenna i regionalna z traktów przemian*, red. nauk. W. Kosiedowski, Toruń 1995, s. 7-10; W. Kosiedowski, *Pamięci profesora Leszka Bagdzińskiego (1935-1997)*, *Zeszyty Naukowe WSHE*, po d red. M. Krajewskiego, t. 2: 1998, s. 7-9; *Pracownicy UMK*, s. 72-73; *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979-1999. W dwudziestopięćciolecie*, Włocławek 1999, s. 61-74; M. Wojciechowski, *Stanisław Leszek Bagdziński (1935-1997)*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 12: 1998, s. 9-13; M. Wojciechowski, *Stanisław Leszek Bagdziński (1935-1997)*, *Problemy Społecznego Ruchu Naukowego* 1998, nr 1, s. 5-7; *Bagdziński Stanisław Leszek*, *WSB*, t. 1: 2004, s. 18-20; *WUP*, t. 1, s. 53-54.

BAGIŃSKI SZYMON (*27 X 1777 r. w Pułtusku †16 VII 1842 r. w Świdziebni), kapitan rzymskokatolicki, proboszcz w Świdziebni

W 1799 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i w 1803 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pierwszy wikariat odbył w Bonisławiu. W 1805 r. objął probostwo w Świdziebni, gdzie wypełniał tę posługę aż do roku 1841 r., kiedy na skutek choroby został odwołany z funkcji. W okresie jego zarządu parafią kościół świedziebnieński uposażył w nowe sprzęty liturgiczne. W końcu lat trzydziestych rozpoczął budowę kamiennego muru wokół przykościelnego cmentarza oraz urządzenie nowego cmentarza za wsią parafialną.

Dekanat rypiński, s. 125; *Parafia Świdziebnia*, s. 482.

BAGROWSKI PAWEŁ (†po 1864 r.), chłop, powstaniec 1863 r., Sybirak

Gospodarzył w Wymyślinie k. Lipna, gdzie był jednocześnie sołtysem tej wsi. W czasie powstania styczniowego 1863/1864 r. przetrzymywał u siebie powstańców oraz magazynował broń. Ponadto dostarczał powstańcom podwoły. Współdziałał czynnie z żandarmerią powstańczą, czyli niewielkimi oddziałami powstańczymi, które rozprawiły się ze zbiegami z oddziałów powstańczych i denuncjatorami.

Za tę działalność wyrokiem sądu rosyjskiego z 1864 r. został pozbawiony praw i zesłany na Syberię na okres

12 lat. Wyrok ten zatwierdził namiestnik Królestwa w dniu 23 listopada 1864 r.

Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 25; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 150; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 201; Krajewski, *Skępe*, s. 91; Lissowski, *Powstanie*, s. 143.

BALASIEWICZ EDWARD (*18 V 1900 r. w Winnicy k. Dobrzyń n. Wisłą †7 XII 1940 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Płonczynie, działacz społeczny, ofiara zbrodni niemieckich (B 4)

Był synem Juliana i Petroneli z Pruskowskich. W 1921 r. ukończył z wyróżnieniem Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie. Po ukończeniu 2-letniego kursu nauczycielskiego w Warszawie, w 1923 r. został kierownikiem 4-klasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Płonczynie w Lipnowskim. Angażował się w pracy społecznej na rzecz środowiska, zorganizował punkt Polskiego Czerwonego Krzyża, drużynę ZHP i OSP. W tej ostatniej został naczelnikiem, a następnie komendantem rejonowym Ochotniczej Straży Pożarnej. Nadto kierował organizacją PWiWF.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Stamtąd przewieziony do więzienia we Włocławku, a następnie, zapewne przez obóz w Rudau w Prusach Wschodnich, do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Dachau, gdzie został zamordowany. Zwłoki spalono w Monachium.

Urna z jego prochami stoi w kaplicy cmentarnej w Płocku.

Z małżeństwa zawartego 24 sierpnia 1924 r. z Emilią Sejbolt zostawił dzieci: Romana i Marię, zamężna Brzozowska.

Dz. U. KOSP 1949, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 68; Specjałski, *Lipno i okolice*, t. 7, s. 139-140; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

BALCEROWICZ BOGDAN JAN (*25 X 1939 r. w Rypinie), instruktor kulturalny, nauczyciel, poeta, dziennikarz lokalnych gazet (B 5)

Syn Stanisława i Janiny ze Szmycińskich. Szkołę podstawową ukończył w Rypinie (1953). Potem uczęszczał do Liceum Ogólnokształcące w Rypinie (1953-1958). Studia wyższe kończył na UMK w Toruniu (1974-1978), uzyskując tytuł zawodowy mgra pedagogiki. Ukończył także Podyplomowe Studium Dziennikarskie na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1984).

Pracował w Przedsiębiorstwie Upowszechniania Książki i Prasy „Ruch” w Bydgoszczy, Oddział w Rypinie (1959-1962) jako analityk nadziałów i sprzedaży prasy, a także w Powiatowym Domu Kultury w Rypinie (1962-1969) na stanowisku kierownika Powiatowej Poradni Instrukcyjno-Metodycznej; w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Inowrocławiu w Wydziale Kultury (1969) jako kierownik Poradni Kulturalno-Oświatowej; w Powiatowym Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Rypinie (1969-1971) jako instruktor sekcji kadr i szkolenia. Potem pracował w Prezydium Powiatowej

Rady Narodowej w Wydziale Oświaty i Kultury w Rypinie oraz Rypińskim Domu Kultury (1972-1979) jako kierownik Klubu Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej (TMZR). W Zespole Szkół Ogrodniczych w Nadrożu (1979-1980) był nauczycielem i kierownikiem internatu. W Fabryce Akcesoriów Meblowych w Rypinie (1979-1985) pracował jako kierownik sekcji inwentaryzacji, specjalista ds. sportu i rekreacji, specjalista ds. kulturalno-oświatowych i szkolenia zawodowego oraz kierownik radiowęzła zakładowego. W Rypińskim Ośrodku Kultury (1985-1994) był głównym instruktorem i kierownikiem Klubu TMZR. W latach 1981-1994 pracował dodatkowo jako: asystent muzealny w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, nauczyciel jęz. polskiego w Zespole Szkół Liceum Ogólnokształcącego, Szkole Podstawowej Nr 2, Zespole Szkół Ekonomicznych, Zespole Szkół Rolniczych. Instruktor teatralny kategorii „S”, reżyser teatralny, pomysłodawca, twórca i realizator ogólnopolskiego przeglądu amatorskich zespołów teatralnych pn. „Rypińska Wiosna Teatralna” (od 1972).

Pracował jako korespondent, a potem dziennikarz „Gazety Pomorskiej” (Bydgoszcz), (od 1962), „Ilustrowanego Kuriera Polskiego” (Bydgoszcz, Toruń, Włocławek), redaktor miesięcznika Literackiego „Okolice” (Warszawa, 1982-1986); w latach redaktor naczelny miesięcznika samorządowego „Kronika Rypińska” (1990-1993), red. nac. miesięcznika Rypińskiego Forum Obywatelskiego „Ziemia Rypińska” (1993-1998), red. nac. miesięcznika samorządowego „Gazeta Skrwileńska” (Skrwilno, 2000-), red. miesięcznika Polskiego Stowarzyszenia Prasy Lokalnej „Redaktor” (Kraków).

Publikował swoją poezję w tomikach: *Śladem słońca* (1968); *Wrastanie* (1978); *Wydzieranie ze snu* (1987). Jest lub był członkiem Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego w Bydgoszczy; Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej (członek zarządu w latach 1965-1995); Stowarzyszenia Korespondencyjnego Klubu Pisarzy „Okolice” (Warszawa); Koła Młodych przy Bydgoskim Oddziale Związku Literatów Polskich; członkiem zarządu Bydgoskiego Ośrodka Korespondencyjnego Klubu Młodych Pisarzy; Stowarzyszenia Autorów Polskich – Oddział Płock; TNP, Toruńskiego Towarzystwa Kultury; Dobrzyńsko-Kujawskiego Towarzystwa Kulturalnego (Włocławek); Stowarzyszenia Prasy Lokalnej – Poznań (członek zarządu w latach 1990-1993), Polskiego Stowarzyszenia Prasy Lokalnej – Tarnów, Kraków, członek zarządu od 1992 r. W latach 2007-2010 był członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

Odnznaczony Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1985) oraz Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1990).

Ożeniony z Barbarą Wawrowską (1967), ma córkę Agnieszkę (1970).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1965-2014); *Bogdan Balcerowicz*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, pod red. M. Krajewskiego, t. 10: 2006, s. 277-280; *Krajewski, Rypinie*, s. 310; *Rypin w PRL*, s. 815; Zielińska, *Historia*, s. 80; *ZKZD 2005*, s. 8-9.

BALEWSKI KRZYSZTOF (*1983), rolnik, rzeźbiarz-amator

Mieszka w Osieku nad Wisłą, trudni się rolnictwem. Amatorsko trudni się rzeźbą w drewnie. Rzeźbi głównie w rzeźbie lipowym i wierzbowym. W 1995 r. wykonał rzeźbę Matki Bożej Skępskiej, która sytuowana została w kapliczce przy starej plebanii w Osieku n. Wisłą. Skupiony jest w Osieckiej Izbie Regionalnej, prowadzonej do 2014 r. przez Michała Kokota. Wcześniej dwie figurki Matki Boskiej Skępskiej w kościele osieckim pojawiły się w 1901 r. Niestety spaliły się one podczas pożaru w 1925 r. Swoje dzieła prezentuje na wystawach ludowych oraz przeglądach produktów regionalnych w Dobrzyniu, ale także w całym kraju. Przybywają do niego klienci nawet z Wielkiej Brytanii. W wolnych chwilach gra w piłkę nożną.

<http://www.dobrzyn.biz/index.php/o-regionie/58-produkty-regionalne/168-krzysztof-balewski-rzezbierz/27> VII 2013; S. Jasiński, *Madonna Krzysztofa Balewskiego z Osieka nad Wisłą*, <http://www.woak.torun.pl/index.php?aid=119763705847627dc241403/28> VII 2013; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 29.

BALIŃSKI ADAM h. Przosna (†po 1512 r.), właściciel ziemski, chorąży dobrzyński, kasztelan rypiński

W końcu XV w. był właścicielem Dobrego i Duszot. Wioski te otrzymał od króla Jana Olbrachta za udział w wyprawie wojennej 1497 r. Skonfiskowane zostały one wówczas Mateuszowi Dobrskiemu. W ten sposób wszedł też w posiadanie Rakowa k. Rypina, skonfiskowanego nieznanemu bliżej Annie. Posiadał także część Balina, razem z bratem, Janem, który odziedziczył po ojcu, być może Adamie z Morawska (pod Poznaniem), który za wierność królowi otrzymał m. in. Balin pod Rypin, a który przyjął nazywać się Baliński. W 1505 r. król Aleksander Jagiellończyk potwierdził nadanie z 1395 r. dóbr Radomin, Balin i Sudragi pod Sierpcem.

W latach 1497-1503 sprawował urząd chorążego dobrzyńskiego, od 1503 do 1512 r. - kasztelana rypińskiego. Z tego ostatniego zrezygnował w 1512 r.

Pozostawił synów: Piotra, Łukasza, Jana, Jakuba być może – Tomasza oraz córki: Magdalenę i Katarzynę, za Janem Widlińskim z Grodzienia. Tomasz wszedł w posiadanie wsi Witąwąż k. Czernikowa.

Biliński, *Szlachta*, s. 17; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; *Brzuze*, s. 337; *Matr. sum.*, t. 2, nr 926,1017, t. 3, nr 746, nr 2155, nr 2784, t. 4, nr 1524; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; RZD, t. 2, cz. 3, s. 23-24, 225; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 78; *Urządnicy*, nr 1380, 1737.

BALIŃSKI ANDRZEJ h. Przosna (†po 1545 r.), właściciel ziemski, poborca podatków w ziemi dobrzyńskiej

Był synem Adama z Balina (Balińskiego), kasztelana rypińskiego. W pierwszej połowie XVI w. posiadał Balin k. Rypina oraz Cetki Duże. Część Balina odziedziczył po ojcu, pozostałą otrzymał w 1546 r. od bratanka Stanisława. Prawdopodobnie wszedł także w posiadanie sąsiednich Gulbin i Nadroża. Najprawdopodobniej był dzierżawcą czopowego w

1532 r. i poborcą podatków w ziemi dobrzyńskiej w latach 1535, 1544 i 1545.

Nie jest pewne, czy piastował urząd wojskiego dobrzyńskiego.

Pozostawił dwie córki: Magdalenę, za Mikołajem Swarockim ze Swarocina w pow. gostyński i Katarzynę, za Janem Widlińskim z Grodzienia oraz synów: Piotra, Łukasza, Jana, Jakuba i być może – Tomasza.

Biliński, *Szlachta*, s. 17-18; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; *Brzuze*, s. 44; Lasocki, *Urzędnicy*, nr 1703; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; *Okolice Rypina*, s. 645; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; RZD, t. 2, cz. 3, s. 23-24; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 78.

BALIŃSKI JAN h. Przosna (†przed 13 X 1531 r.), pisarz królewski, pisarz ziemski dobrzyński, kasztelan rypiński i gdański

Był synem Adama z Balina (Balińskiego), kasztelana rypińskiego. Pochodził z Balina w pow. rypińskim, a pisał się „z Bielaw”. Posiadał królewszczyzny w ziemi dobrzyńskiej i Prusach Królewskich. W dniu 10 marca 1506 r. z pisarza królewskiego został pisarzem ziemskim dobrzyńskim. W 1511 r. od swego ojca otrzymał urząd kasztelana rypińskiego. Administrował zamkiem malborskim, który wydzwignął z upadku i odrestaurował. W 1515 r. wniósł skargę do króla, z powodu sum zabezpieczonych na Starym Rypinie. Skargę tę rozpatrywał m. in. Mikołaj Radzikowski z Radzik, kasztelan dobrzyński. W dniu 11 października 1519 r. „z powodu znakomitych zasług” dostał nominację na kasztelanię gdańską, przeciwko czemu zaprotęstowała szlachta Prus Królewskich, jako że nie był ich rodakiem. W jego obronie stanął wtedy Zygmunt I August. W 1520 r. został podskarbin pruskim.

Miał brata Andrzeja, być może wojskiego dobrzyńskiego.

Był dwukrotnie żonaty: w 1516 r. z Barbarą de Lagendorf oraz w 1528 r. z Barbarą Pilawską. Miał pięciu synów: Stanisława, który w 1546 r. otrzymał ekspektatywę na wójtostwo dobrzyńskie, oraz Jana, Adama, Mateusza i Wacława – posiadaczy Starego Rypina oraz być może Jakuba, podczaszego dobrzyńskiego. Stanisław prawem lennym otrzymał Stary Rypin w 1549 r., Wacław w 1552 r. był podczaszem dobrzyńskim.

Baliński, *Szlachta*, s. 16-18; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; A. Dembińska, *Baliński Jan*, PSB, t. 1: 1935, s. 237, t. 30: 1987, s. 86; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 18; *Matr. sum.*, t. 3, nr 2155, nr 2783, t. 4, nr 1524, 6032, 10550, 11817, 17177; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; *Okolice Rypina*, s. 645; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; RZD, t. 2, cz. 3, s. 22-23; SBPN, t. 1, s. 58-59; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 79; *Urzędnicy*, nr 1380; *Vol. Leg.*, I, s. 391.

BALIŃSKI JAKUB h. Przosna (XVI w.), właściciel ziemski

Był synem Andrzeja. Po ojcu, wraz z bratem Piotrem, odziedziczył 3-łanowe części na Balinie. Potem mógł osiedlić się w Piórkowie k. Radomina. Posiadał także Gulbiny. W starszej literaturze określony został jako „imposesjonata i gołota, zabójca Fryderyka Swarockiego, teścia swej siostry”.

Biliński, *Szlachta*, s. 17; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; *Polska XVI wieku*, s. 293; RZD, t. 2, cz. 3, s. 24; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 77.

BALIŃSKI ŁUKASZ h. Przosna (†po 1566 r.), podczaszcy i wojski dobrzyński

Był synem Andrzeja, poborcy podatkowego w ziemi dobrzyńskiej. Po ojcu dziedziczył Balin pod Rypinem, posiadał także część Gulbin, a początkowo także w Piórkowie. Znany jest jako podczaszcy (1543-1547), a następnie wojski dobrzyński (1553-1566).

Żonaty z Jadwigą Witoską z Grochowalska, z której pozostawił córkę Katarzynę, za Wiculskim. Prawdopodobnie jego synem był Jakub, piastujący po ojcu w 1693 r. urząd podczaszego dobrzyńskiego w początkach XVII w., posiadający oprócz Nadroża i Gulbin także Balin.

Biliński, *Szlachta*, s. 18; *Brzuze*, s. 337; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; *Polska XVI wieku*, s. 309; *Rezydencje ziemi dobrzyńskiej*, t. 2, cz. 3, s. 24-25; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 77-78; *Urzędnicy*, nr 1529, 1705.

BALIŃSKI ŁUKASZ h. Przosna (XVII w.), właściciel ziemski, podczaszcy dobrzyński

Był synem, Jakuba, wspomnianego w 1603 r. jako podczaszcy dobrzyński, który oprócz Balina, posiadał Nadróż i Gulbiny. Łukasz w pierwszej połowie XVII w. dziedziczył w części Balin k. Rypina, bowiem w tym czasie wieś ta była mocno rozdrobniona między szlachtę innych rodów. W 1606 r. Anna z Bądkowa, żona Tomasza Wessla, wydzierżawiła dobra w Balinie i Nadrożu Katarzynie Kryskiej z mężem Bartłomiejem Makomaskim.

AGAD, *Księgi Grodzkie Bobrownickie*, 1606, t. 2, cz. 3, s. 24-25; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 77.

BALIŃSKI MICHAŁ h. Przosna (XVII/XVIII w.), sędzia grodzki bobrownicki, podsędek dobrzyński, marszałek sejmiku dobrzyńskiego, poseł ziemi dobrzyńskiej

Był synem Pawła i Katarzyny Ubysz. Wywodził się z rodziny, zaliczanej do szlachty ubogiej, osiadłej w Balinie w pow. rypińskim w początkach XIV w., choć mógł już nie dziedziczyć na Balinie, a jedynie posiadał Radomin i pobliskie Rętfiny. W tym czasie wieś rodowa, Balin utracona została przez Balińskich bezpowrotnie.

Pełnił różne funkcje w urzędach grodzkich, m. in. regenta, burgrabiego i sędziego. Temu bowiem zawdzięczał karierę poselską. Czterokrotnie posłował z ziemi dobrzyńskiej na sejm walny. Najpierw sejmik lipnowski w dniu 2 maja 1697 r. wybrał go posłem na sejm elekcyjny, a następnie kolejne sejmiki, odbywane 16 października 1702 r., 31 stycznia 1710 r. i 29 grudnia 1714 r., wybierały go posłem tej ziemi. Lipnowski sejmik, obradujący 18 marca 1733 r., mianował go swoim marszałkiem, a następnie wybrał go jednym z czterech posłów na sejm konwokacyjny. Ten sam sejmik w dniu 14 sierpnia 1733 r. wybrał go posłem na sejm elekcyjny, podczas którego królem Polski został

August III Sas. Przewodniczył sejmikowi ziemi dobrzyńskiej w dniu 4 czerwca 1699 r. Natomiast w dniu 30 czerwca 1715 r. sejmik lipnowski delegował go do biskupa płockiego w sprawie lipnowskiego kościoła farnego, gdzie odbywały się szlacheckie sejmiki. W 1721 r., już jako sędzia grodzki bobrownicki, wybrany został przez sejmik lipnowski do składu komisji do sądów poborowych. W 1738 r. z sędziego grodzkiego bobrownickiego został podsędkiem dobrzyńskim

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; *Lauda*, s. 173, 186, 198, 220, 221, 249, 250, 253, 264, 266, 281, 284, 285; Mysłakowski, *Materiały*, nr 45; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; RZD, t. 2, cz. 3, s. 25; Taczyński, *Reprezentacje dobrzyńskie*, s. 168, 174.

BALIŃSKI PAWEŁ h. Przosna (XVII/XVIII w.), sędzia grodzki bobrownicki, podsędek dobrzyński

W końcu XVII i na początku XVIII w. posiadał wieś Balin pod Rypinem. Ożeniony z Katarzyną Ubysz, pozostawił syna Wojciecha. Wraz z nim, a także Bartłojem i Michałem, którzy mogli być także jego synami, brał udział w elekcji Augusta II Mocnego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 89; *Lauda*, s. 173; Mysłakowski, *Materiały*, s. nr 40, 45, 52; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 53-54; RZD, t. 2, cz. 3, s. 25.

BALIŃSKI STANISŁAW h. Przosna (†przed 1 III 1554 r.), wojski dobrzyński, podczaszy dobrzyński

Był synem Jana, kasztelana rypińskiego. W pierwszej połowie XVI w. posiadał Balin i królewską część w Starorypinie z młynem Gniazdek, które otrzymał w 1545 r. w wyniku działów z rodzeństwem. W rok potem podarował jednak cały majątek stryjowi Andrzejowi, aby w 1549 r. ponownie przejąć połowę Starorypina z młynem Gniazdek, ponieważ w 1546 r. otrzymał ekspektatywę królewską na wojskiego dobrzyńskiego. Urząd ten objął dopiero w styczniu 1549 r. Także w 1549 r. awansował na urząd podczaszego dobrzyńskiego. Zapewne w styczniu 1554 r., na skutek choroby, spisał testament.

Ożeniony z Konstancją Sokołowską z Wrzący, która miała synów: Jerzego, sędziego malborskiego, Jana, Michała, Pawła i Jakuba.

Biliński, *Szlachta*, s. 17; *Matr. sum.*, t. 3, nr 2784; t. 5/1, nr 222, 486, 1737, 1745; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 5-54; *Okolice Rypina*, s. 646; Paprocki, *Herbarz*, s. 331-332; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 79.

BARAN ADOLF (XX w.), piłkarz, nauczyciel

W pierwszej połowie lat 20. XX w. przybył do Rypina prawdopodobnie z Galicji. Wszedł w skład pierwszego zespołu rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”, utworzonego w 1922 r. W 1927 r. wybrany został kapitanem zespołu piłki nożnej tego klubu. Z drużyną „Lecha” grał jeszcze na początku lat 30. XX w. Pracował jako nauczyciel wychowania fizycznego Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie.

Lech, s. 362; *Lech*; Zielińska, *Historia*, s. 72.

BARCIKOWSKI FRANCISZEK (*27 X 1874 r. w Radomiu †11 X 1933 r. w Rypinie), drukarz, redaktor, działacz społeczny

Z początkiem ubiegłego stulecia przybył do Płocka. Przez co najmniej 10 lat pracował w drukarni Kazimierza Miecznikowskiego. W tym czasie doszedł do prawdziwego mistrzostwa w technice drukarskiej. W 1908 r. powierzono mu kierowniczą funkcję przy pierwszej próbie zorganizowania w Płocku filii Legalnego Polskiego Związku Zawodowego Drukarzy. W sierpniu 1913 r. nabył drukarnię po Ludwiku Kempnerze i prowadził ją do 1918 r. W 1913 r. w jego drukarni ukazała się starannie wydana książka pt. *Wiązanka literacka z ziemi płockiej*, w której znalazł się także własny wiersz. W 1914 r. zaangażowany był w pracach Komitetu Obywatelskiego, który powstał po wybuchu wojny światowej. W jego drukarni opublikowane zostało sprawozdanie z działalności tego komitetu za okres od 2 sierpnia 1914 r. do 1 stycznia 1915 r. Przy pierwszych wyborach do płockiej rady miejskiej w 1916 r., wybrany został zastępcą radnego.

W 1918 r. przeniósł się do Rypina, gdzie założył spółkę księgarsko-drukarską z 20-procentowym udziałem własnym. Do Rypina przywiózł obydwie maszyny drukarskie i kwalifikowanego maszynistę. W spółce tej działał do 1925 r., kiedy to na skutek jej deficytowych wyników musiał się z nią rozstać. W latach 1924-1925 był redaktorem „Kroniki Rypińskiej”. Na pewien czas przeniósł się samotnie do Warszawy. Z nadszarpniętym zdrowiem powrócił po kilku latach do Rypina, jednak do swego zawodu nie wrócił. Gorliwie natomiast oddawał się pracy społecznej i kulturalnej.

P. Galkowski, *Prasa Rypina w latach 1915-1995*, Kronika Rypińska 1995, nr 10, s. 6; *Głos Płocki* 1914, nr 23, s. 3; K. Miecznikowski, *Wspomnienie z czasów niewoli*, *Głos Mazowiecki* 1939, nr 38, s. 8; U. M. Morawska, *Drukarstwo płockie do roku 1918*, Płock 1984, s. 35, 109, 122, 136-141, 150-153, 155, 163, 180; Nycek, *Ludzie*, s. 8-9; Papierowski, Stefański, *Płocczanie I*, s. 39; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 229.; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 103.

BARCZYKOWSKI EDWARD (XX w.), uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r.

Jako ułan prawdopodobnie służył w Pomorskiej Brygadzie Kawalerii w Bydgoszczy. Poległ w bitwie o Warszawę. Jego matka starała się dowiedzieć przez PCK nieco o tej bohaterkiej śmierci. Dostała jednak lakoniczną odpowiedź, że prochy jego spoczywają, na warszawskich Powązkach.

www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/12 X 2011.

BARSKI JAN (*19 VI 1910 r. w Stalmierzu †2 IV 1996 r. w Lipnie), młynarz, rolnik, emigrant do USA, ofiara prześladowań komunistycznych, kolarz kościoła klasztornego w Oborach (B 6)

Był synem Franciszka (ur. 1876) i Ewy (ur. 1885) z Raciborskich. Ojciec pochodził z terenów między Płockiem a Łodzią. Z wielu rodzeństwa dwaj bracia matki byli młynarzami w Rudawiu k. Dobrzynia n. Drwęcą i Turzy Małej w pow. lipnowskim i zrazem prowadzili gospodarstwo rolne położone w Stalmierzu.

Rodzice przebywali na emigracji zarobkowej w Stanach Zjednoczonych, tam się poznali i zawarli związek małżeński ok. 1903 r. Na emigracji urodziło się dwoje dzieci: Antoni i Zofia. Po powrocie do Polski na stałe do Stalmierza, dokupili ziemi około 5 ha, powiększając swoje gospodarstwo.

Trudne warunki materialne 13-osobowej rodziny, w tym 11 dzieci, zmusiły najstarszych synów do pracy zarobkowej u miejscowych rolników. Jan od czternastego roku życia był pracownikiem młyna wodnego w Turzy Małej, a później w Rudawiu i Kiełbaku. W czasie wojny hitlerowcy wysiedlili rodzinę Barskich z rodzinnego domu.

Przez okres okupacji Jan pracował w zajęтым przez Niemców młynie wodnym w Głębocku, który należał do rodziny Dunajskich. Po zakończeniu wojny wraz z żoną przejął gospodarstwo teściów Nadulskich, z którymi razem mieszkał Mieczysław. W tym trudnym powojennym okresie został posądzony o przynależność do Tajnego Związku Krwawej Ręki. W czasie rewizji i przeszukiwań przez UB z Rypina w bagnie obok gospodarstwa znaleziono karabin, porzucony przez nieznaną osobę. To spowodowało aresztowanie jego i szwagra, Mieczysława. Zostali zatrzymani i na proces czekali w areszcie rypińskim, gdzie byli torturowani, a szczególnym okrucieństwem oznaczał się funkcjonariusz UB Tadeusz Kielbus. Rozprawa sądowa odbyła się w Rypinie jako sesja wyjazdowa Sądu Wojewódzkiego w Bydgoszczy III Wydziału Karnego Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy. W dniu 27 kwietnia 1949 r. został skazany na podstawie artykułu 4 §1 Dekretu z dnia 13 czerwca 1946 r. na karę 2 lat więzienia. Odbywał ją do dnia 6 maja 1950 r., po czym zwolniony został warunkowo. Oczyszczenie z zarzutów nastąpiło dopiero w dniu 22 czerwca 1994 r. przez Sąd Wojewódzki we Włocławku Wydział Rewizji Nadzwyczajnych Karnych. Była to jedynie satysfakcja moralna, gdyż nie pociągało to za sobą odszkodowań, gdyż, jak stwierdzono w czasie rozprawy, nie było w dokumentacji dowodów na to, że w czasie śledztwa stosowano tortury i wymuszano przyznanie się do niesłusznych zarzutów. Karę odbywał w grudziądzkim więzieniu, tam uczęszczał do szkoły i zdobył kwalifikacje czeladnicze w zawodzie młynarza. Po wcześniejszym zwolnieniu z więzienia powrócił do Stalmierza i prowadził gospodarstwo po swoich rodzicach, Franciszku i Ewie.

W związku z tym, iż w Stalmierzu nie było z prawdziwego zdarzenia budynku szkolnego, zawiązał się Społeczny Komitet Budowy Szkoły, w którym wniósł znaczny wkład i przyczynił się do wzniesienia obiektu szkolnego, a który został oddany do użytku w 1952 r. Po zakończeniu wojny, aż do śmierci, był członkiem Ochotniczej Straży Pożarnej, pełniąc różne funkcje m. in.: był członkiem zarządu, w latach 1956-1997 – prezesem, a po 1981 r. został honorowym prezesem. W latach 1970-1981 przebywał z żoną w Stanach Zjednoczonych, w miejscowości Escondido, w stanie Kalifornia, gdzie mieszkała jego najstarsza siostra, Zofia. W czasie pobytu za oceanem tęsknił za stronami ojczystymi, wspierał finansowo rodzinę i klasztor Karmelitów w Oborach. Po powrocie do kraju prowadził dalej działalność społeczną, m. in. w OSP i na rzecz swojej wsi. We współpracy z Józefem Pawłowskim,

uczestnikiem bitwy pod Monte Cassino, odznaczonego Krzyżem *Virtuti Militari*, wzniesiono głaz z tablicą upamiętniającą mieszkańców Stalmierza, poległych w latach 1939-1945, a on był fundatorem tablicy.

Był odznaczony brązowym, srebrnym i złotym „Medal Za Zasługi dla Pożarnictwa” i Odznaką „Strażak Wzorowy”. W 1985 r. został uhonorowany Dyplomem Papieskim za długoletnie pożycie małżeńskie.

Miał dziesięcioro rodzeństwa: Antoni (1905-1957), Zofia (1907-1997), od 1930 r. przebywała w Stanach Zjednoczonych, wyszła za mąż za Józefa Czajkowskiego, pochodzącego spod rzeszowskiej Świlczy, Tadeusz (1919-1994), Wincenty (brak danych), Feliks, zginął w czasie drugiej wojny, Stanisława (1922-2007), Kazimierz (1925-1996), Kordula (1926-2010), Czesława, zmarła mając 18 lat, Barbara (1930-).

W styczniu 1940 r. ożenił się z Heleną Nadulską ze Stalmierza, córką Władysława i Władysławy z Lubowiczów, którzy posiadali dziewięcioro dzieci: Henryka (1906-1995), z męża Zagrobelna; Antoni (1909-1989); Zenon (1917-1962); Henryk (1921-1992); Mieczysław (1922-1987); Roman (1924-1969). Mieczysław, kiedy po wojnie podjął pracę jako nauczyciel w Oborach, a potem do aresztowania – w Stalmierzu. Po wojnie należał do Tajnego Związku Krwawej Ręki na ziemi dobrzyńskiej.

Pozostawił dzieci: Małgorzatę (ur. 1940), absolwentkę Liceum Pedagogicznego Wymyślinie (1959) i Wyższej Szkoły Zawodowej w Warszawie (1982), nauczycielkę szkół w Suradówku i Zespołu Szkół nr 3 we Włocławku, za Leonardem Jabłońskim z Okonina, dyrektorem SP w Suradówku i wizytatorem KOiW we Włocławku; Kazimierza (ur. 1944), absolwenta Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Brodnicy (1962), rolnika, ożeniony Barbarą z Szmejter; Danutę, absolwentka Technikum Rolniczego w Wymyślinie (1968), b. pracownik Urzędu Gminy w Kikole, za Edmundem Lewandowskim (nie żyje). Było też troje innych dzieci, które zmarły wkrótce po urodzeniu.

Pochowany na nowym cmentarzu w Oborach.

Autopsja (1970-1996); Biografia przygotowana przez M. i L. Jabłońskich z Włocławka (córkę i zięcia) z 13 VII 2013 r.; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 141; Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 80-81.

BARTCZAK JÓZEF (*31 III 1894 r. w Karnkowie w pow. lipnowskim †IV 1940 r. w Katyniu), żołnierz POW, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, kapitan Wojska Polskiego, ofiara zbrodni NKWD (B 7)

Był synem Antoniego (ur. 1859) i Antoniny z Drozdowskich (ur. 1860). Rodzice prowadzili niewielkie gospodarstwo rolne w Rumunkach Karnkowskich. Uczył się w Szkole Powszechnej w Karnkowie, a następnie przez dwa lata w gimnazjum lipnowskim. Potem uczył się zawodu w Zakładzie Rektyfikacji w Karnkowie, jednak wybuch wojny przerwał mu edukację. W czasie wojny, w latach 1916-1918 należał do POW w Karnkowie i w listopadzie 1918 r. brał udział w rozbrajaniu Niemców w Lipnie.

W listopadzie 1918 r. wstąpił do Szkoły Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. Walczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. w składzie 24. pułku pie-

choty jako dowódca plutonu w kompanii karabinów maszynowych, gdzie został ciężko ranny. Po wyleczeniu skierowany został ponownie na front w składzie 63. pułku piechoty.

Po wojnie dokończył edukację w trybie eksternistycznym w lipnowskim Gimnazjum. Pozostał w 63. pułku piechoty w stopniu kapitana Wojska Polskiego, potem referenta w DOK VIII, a od 1938 r. jako dowódca plutonu w kompanii szkolnej 8 Szpitala Okręgowego. Aresztowany w czasie działań wojennych na Wschodzie, zamordowany w Katyniu przez sowieckie NKWD.

W czasie działań wojennych jesienią 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej i wysłany do obozu w Kozielsku. Zamordowany przez sowieckie NKWD w Katyniu.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Niepodległości, Krzyżem Walecznych i czterokrotnie Krzyżem Legii.

Ożeniony z Aleksandrą z Cymermanów, pozostawił syna Andrzeja (ur. 1929).

CAW, Akta personalne 4396, 4401, Krzyż Niepodległości z 29 XII 1933 r.; <http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=9&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejscel/24.02/2013>; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 35-36; *Spis Kozielska*, s. 18.

BARTCZAK STANISŁAW (*8 V 1924 r. w Rzerebkowiczach †6 VII 1988 r. w Lipnie), kapral, żołnierz Wojska Polskiego na Zachodzie, uczestnik bitwy pod Monte Cassino (B 8)

Był synem Bronisława i Józefy z Plucińskich. Ojciec, pochodzący z Ciechanowa, był legionistą w czasie pierwszej wojny światowej.

Ukończył dwie klasy gimnazjum w Baranowicach w 1939 r. W 1940 r. cała rodzina została wywieziona na Syberię. Wstąpił do tworzącej armii polskiej w ZSRR. Wiosną 1942 r., razem z armią gen. Władysława Andersa, opuścił ZSRR i udał się na Bliski Wschód. W 1943 r. uzyskał pozwolenie na prowadzenie wojskowych pojazdów mechanicznych. W maju 1944 r. uczestniczył w bitwie pod Monte Cassino. W okresie 12-28 stycznia 1945 r. odbył kurs w Szkole Podoficerskiej Służby Zaopatrzenia i Transportu. W 1946 r. jako kapral wchodził w skład, dowodzonej przez kpt. Skarżyńskiego, 9. kompanii zaopatrywania 2. Brygady Pancerniej.

W 1947 r., po zdemobilizowaniu, powrócił do kraju, dołączając do rodziców, którzy po wojnie – jako repatrianci – osiedlili się w Makowcu k. Lipna. Mieszkał kolejno w Makowcu, Chlebowie, a od 1981 r. w Lipnie. W latach 1954-1969 był monterem w Nadzorze Teletechnicznym Lipno, wchodzącym w skład Rejonowego Urzędu Telekomunikacyjnego we Włocławku. Do 1973 r. pracował dyspozytorem Międzykółkowej Bazy Maszynowej w Jastrzębiu. Później zatrudniony był w Placówce Terenowej (Oddziale) Państwowej Komunikacji Samochodowej w Lipnie jako kierowca autobusowy.

Był odznaczony Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino (1945), Gwiazdą za Wojnę 1939-1945 (1945), Gwiazdą Italii (1945), Medalem Wojska (1946), Odznaką „Kierowca Wzorowy” kl. I (1946), The War Medalem 1939-1945 (1946), Odznaką Pamiątkową 2 Korpusu (1946), Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 r. (1976), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983). W 1973 r. mianowany stopień starszego kaprala.

W dniu 25 grudnia 1949 r. w Chrostkowie wziął ślub z Zofią Krzemieniecką z Makówca (ur. 10 III 1932), z którą miał czworo dzieci: Jerzy (ur. 1950), Janina (ur. 1952), Elżbieta (ur. 1953) i Ryszard (ur. 1955). Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

T. Chojnicki, Z. Gózdź, *Stanisław Bartczak*, *Gazeta Lipnowska* 1992, nr 10, s. 5; *Specjalski, Lipno*, t. 5, s. 142-143.

BARTHEL de WEYDENTHAL ALFRED JÓZEF h. Weydenthal (*1862 r. w Nadrożu †1915 r.), ziemianin

Był synem Alfreda Kaliksta i Stanisławy Domicelli z Grabińskich, właścicieli Nadroża. Wcześniej, bo w 1863 r., osierocił go ojciec. Od 1886 r. występował jako właściciel majątku Nadroż. Od 1886 r. wraz z żoną był współwłaścicielem, z ożenku, majątku Balin, liczącego ponad 400 ha i szacowanego na 54 tys. rubli. Jego bracia prawdopodobnie sprzedali swoje części na Nadrożu i w okresie międzywojennym opuścili ojcowiznę. W ten sposób jego dobra, oprócz Nadroża, składały się z: Nadroża Rumunków (Rumunek Nadroż), Huty, osady Reszki i Balina, o łącznej powierzchni 1.633 mórg, w tym ziemi ornej – 1.018, łąk – 154, lasu – 320; 12 budynków murowanych i 15 drewnianych. Ożeniony z Anną (1860-1918) Chelmicką, córką właścicieli Okalewa: Adolfa i Władysława z Karnkowskich, miał synów: Władysława Alfreda (ur. 1887 r.), Artura Alfreda (ur. 1889), Stefana Mariana Bogusława (ur. 1890 r.).

Pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, w podziemiach kaplicy Jezusa Ukrzyżowanego.

Chelmicki, *Pamiętniki* s. 91; *Genealogia*, s. 24, gdzie mylna inf., że miał czterech synów, poprzez rozdzielenie imion najmłodszego jako Stefana i Bogusława, także data śmierci - 1915 oraz s. 236; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 272; Historia rodziny Barthłów, mps w posiadaniu autora; <http://www.sejm-wielki.pl/n/Barthel/20.08.10>; *Księga adresowa*, s. 2044; *Okolice Rypina*, s. 646; RZD, t. 2, cz. 3, s. 27-28, powtórzony błąd z książki *Genealogia*, gdzie syn Stefan Marian Bogusław jako dwóch kolejnych synów: Stefan i Bogusław; SGKP, t. 6, s. 862; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach.

BARTHEL de WEYDENTHAL ALFRED KALIKST h. Weydenthal (*1836 r. w Zbójnie †22 II 1863 r. w Nadrożu), ziemianin

Był synem Wilhelma Fryderyka (1813-1856) i Marianny z d. Rysseł (1808-1848). W 1857 r. występował jako właściciel dóbr Nadroż.

Ożeniony ok. 1860 r. ze Stanisławą Domicelą Grabińską, pozostawił syna Alfreda Józefa (1862-1915). Żona, po jego śmierci, wyszła za ponownie za mąż za Władysława Piechowskiego (1838-8 II 1882), pochowany w Oborach.

Pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, w prawej katakumbie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 116; *Genealogia*, s. 23-24, 236; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 272; <http://www.sejm-wielki.pl/n/Barthel/20.VIII.2010>; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 54; *Lista członków TR*, s. 96; Tablice inskrypcyjne: Alfreda i jego ojczyma, W. Piechowskiego na cmentarzu w Oborach, odrestaurowane w 2013 r. staraniem piszącego te słowa; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 362-363.

BARTHEL de WEYDENTHAL ARTUR ALFRED h. Weydenthal (*6 I 1889 r. w Nadrożu †11 IV 1949 r. we Włocławku), ziemianin, działacz polityczno-gospodarczy (B 9)

Był synem Alfreda Józefa i Anny z Chełmickich, właścicieli Nadroża k. Rypina i Balina. W 1916 r., po śmierci ojca, otrzymał część Nadroża. Ukończył wyższe studia i posiadał tytuł inż. elektryka. W latach 1917-1934 wykupił od braci pozostałe części ojcowizny i stał się jedynym właścicielem Nadroża. W 1918 r. po matce otrzymał majątek Balin. W sumie jego dobra wynosiły ponad 1.200 ha. W 1920 r. przebudował klasycystyczny pałac w Nadrożu.

Zajmował się rejestracją strat wojennych w pow. rypińskim. W 1916 r. został członkiem komisji gminnej w Żalem oraz Rady Opiekuńczej Powiatowej w Rypinie. W grudniu tego roku, po utworzeniu w Rypinie zarządu Okręgowego Polskiej Macierzy Szkolnej, po Stefani Mościckiej został jego członkiem. Aktywnie włączył się w odbudowę struktur powiatu rypińskiego po odzyskaniu niepodległości i na przełomie 1918/1919 był m. in. członkiem Komisji Apropowizacyjnej Sejmiku Powiatowego. W obliczu najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r., razem z A. Borzewskim z Ugoszcza, A. Gniazdowskim z Radzik Małych, J. Płoskim z Wielgiego i B. Zembrzuskim z Brzuzego, opowiedział się przeciwko opuszczeniu majątków.

W czasie pobytu hord bolszewickich w pow. rypińskim był prześladowany, torturowany i trzykrotnie podprowadzany przez kozaków na rozstrzelanie. Przeżył, dzięki pomocy miejscowych robotników folwarcznych, którzy zachowali się godnie, w porównaniu choćby z ich sąsiadami z pobliskich Kowalk.

W dniu 18 maja 1923 r., pod przewodnictwem Jana Rudowskiego z Półwieska, wraz z Bogdanem Chełmickim, Franciszkiem Gniazdowskim, Wincentym Koskowskim, Stanisławem Pomorskim, Arturem Rutkowskim, Zygmuntem Rzeszotarskim i Jerzym Siemiątkowskim, zorganizował rypińskie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze. W 1927 r. występował jako członek rady nadzorczej Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie. W tym samym roku został prezesem zarządu Spółdzielczego Młyna Parowego w Rypinie, który został oddany do użytku 1 lipca 1928 r. W dniu 12 lipca tego roku przyjmował i „udzielał wyjaśnień” na terenie młyna prezydentowi RP, prof. I. Mościckiemu. Od 1935 r. aż do wybuchu drugiej wojny światowej kierował rypińskim Oddziałem Związku Ziemian. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Angażował się także w wiele inicjatyw *stricte* społecznych, np. w 1931 r. wszedł w skład Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym na czele z Jerzym Siemiątkowskim z Wąpielska.

W dniu 3 września 1939 r. wraz z rodziną wyjechał do Warszawy. W 1942 r., po śmierci żony, zamieszkiwał wraz z córką we Włocławku. Po wojnie mieszkał razem z córką Ewą we Włocławku. Pracował w GS „Samopomoc Chłopska”.

Ożeniony z Janiną (ok. 1900-2 VII 1942 r. w Warszawie, pochowana na Powązkach) Piwnicką h. Lubicz, córką Ignacego i Wandy Leontyny z Jabłońskich h. Jasieńczyk, właścicieli Sosnowa, pozostawił córkę Ewę, zamężną Hypke. Ewa miała dwoje dzieci: Grzegorza i Iwonę.

Zmarł na gruźlicę. Pochowany na cmentarzu we Włocławku.

AP m. s. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 39, Sprawozdanie sytuacyjne sporządzone w Wydziale Bezpieczeństwa UWW za okres 1-14 X 1929; APAr. Żale, Kronika parafialna, zapis ks. E. Grochowskiego z 1920 r.; Historia rodziny Barthłów, kopia mps w posiadaniu autora; Informacja Z. Borzewskiego z Warszawy z 11 IX 1987 r.; Chelmiecki, *Powiat*, s. 24, 43-45, 67; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 272-273; J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salutant, ave Patria*, Kurier Płocki 1921, nr 6, s. 2; Gazeta Gospodarska, s. 952; *Genealogia*, s. 24, 134, 236; Hajkowski, *Spółdzielczość*, s. 35; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.21244/18>. VIII 2010; <http://www.sejm-wielki.pl/n/Barthel/20> VIII 2010; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=21358>; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 198; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 75-77, 93-95; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 54; *Lista*, s. 72; *Okolice Rypina*, s. 646-647; Rolnik Rypiński 1931, nr 4 z 8 X; *Rypin między wojnami*, s. 70 i n.; RZD, t. 2, cz. 3, s. 27-29; *Skład organizacji*, s. 127; *Sprawozdanie Spółdzielczego Rolniczego Młyna w Rypinie. Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością za czas 1 VII 1931-30 VI 1932*, Rypin 1932, s. 9; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 160, 491, 543; Waszkiewicz, *Z dziejów*, s. 119; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 296, 298; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102; *Ziemianie dobrzyńscy* s. 222-223, 231-234, 362-363.

BARTHEL de WEYDENTHAL STEFAN h. Weydenthal (*1890 r. †1937 r.), ziemianin

Był synem Anny Chełmickiej i Alfreda Józefa (1862-1915), właścicieli Nadroża i Balina. Wskutek podziałów rodzinnych posiadał część Nadroża, jednak najprawdopodobniej sprzedał ją bratu Arturowi. W 1917 r. kupił majątek Moszczonne pod Kikołem, gdzie gospodarzył do śmierci.

Ożenił się z Janiną Archipowską, kasjerką rypińskiego kina. Pozostawił jedyne syna Alfreda. (W czasie okupacji żona i syn, korzystając z niemieckiego brzmienia nazwiska, przyjęli Volkslistę. Syn Artur był bardzo aktywnym członkiem Hitlerjugend).

Pochowany został na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Genealogia, s. 24, 236; Historia rodziny Barthłów, mps w posiadaniu autora; *Księga adresowa*, s. 2044; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach.

BARTHEL de WEYDENTHAL WILHELM FRYDERYK h. Weydenthal (*24 I 1813 r. w Warszawie †19 I 1856 r. w Zbójnie), ziemianin

Był synem Jana Fryderyka i Marianny Brigidy Eisermann. W latach czterdziestych XIX w. mógł zarządzać majątkiem (lub dzierżawić jego część) Antoniego Ignacego Sumińskiego, właściciela Zbójna, a w źródłach występuje jako obywatel ziemski mieszkający w sąsiednich Adamkach. W 1854 r. od rodzeństwa Nadrowskich, spadkobierców Adama Andrzeja Nadrowskiego, odkupił za sumę 27 tys. rubli majątek Nadroź i tu rozpoczął budowę dworu. Założył park i podjął prace melioracyjne.

Pozostawił pewien dorobek pisarski, m. in. szczegółowy *Opis szczegółowy gospodarstwa w Zbójnie we wszystkich jego gałęziach* (Korespondent Handlowy, Przemysłowy i Rolniczy 1851, nr 39, 41, 42), *Słowo o święceniu niedzieli i świąt chrześcijańskich na wsi oraz o wypłacie czeladzi* (Korespondent Handlowy,

Przemysłowy i Rolniczy 1853, nr 73), *Korespondencja z Lipnowskiego* (Korespondent Handlowy, Przemysłowy i Rolniczy 1855, nr 67).

Ożeniony z Marią Rist (ur. 1808 w Genewie -zm. 1848 w Zbójnie), córką Karola i Szarlotty Nejtart, miał syna Alfreda Kaliksta (ur. 1836).

Pochowany razem z żoną w podziemiach Kaplicy św. Krzyża na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 116; P. Galkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska 1999, t. 6, s. 68; *Genealogia*, s. 23, gdzie mylna inf. iż w latach 40. XIX w. mógł być właścicielem dóbr Zbójno; także mylne imię i nazwisko rodowe żony jako „Marianna Ryssel” oraz s. 119, 236; Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 273; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 94, 104; RZD, t. 2, cz. 1, s. 272-281; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 98; Tablice epitafijne Wilhelma i Marii na południowej ścianie kaplicy św. Krzyża w Oborach.

BARTHEL de WEYDENTHAL WŁADYSŁAW ALFRED h. Weydenthal (*1887 w Nadrożu), ziemianin
Był synem Alfreda Józefa Barthel de Weydenthal h. Weydenthal (1862-1915) i Anny Chelmskiej h. Nałęcz z Chelmic (1860-1918).

Najpewniej swoją część na Nadrożu odstąpił bratu Arturowi i opuścił ojcowiznę. W 1920 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

Zmarł w stanie bezzennym.

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 116; *Genealogia*, s. 24, 236; [http://www.sejm-wielki.pl/b/1.455.32/6 XI 2013](http://www.sejm-wielki.pl/b/1.455.32/6%20XI%202013); Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 94.

BARTKOWSKI EDWRD (*9 II 1938 r. w Toruniu), nauczyciel, działacz społeczny, autor publikacji z dydaktyki nauczania historii, członek DTN (B 9)

Syn Bernarda Walentego i Michaliny z Kabacińskich. Ojciec wywodził się z rodziny ziemiańskiej, matka ze stanu rzemieślniczego. Rodzice ojca, Bernarda i Leo-kadii Bartkowskiej ze Szczepańskich, prowadzili duże gospodarstwo rolne w Szczepankowie, niedaleko Grunwaldu. Najmłodszy z trójki synów Bernarda, Bernard Walenty, po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Lubawie pracował jako nauczyciel w Szkole Powszechnej w Górnicy (do 1 IX 1939). Zawarł związek małżeński z Michaliną Kabacińską (1936). We wrześniu bronił Ojczyzny, po przegranej, jeniec oflagów, a następnie żołnierz Armii Polskiej walczącej na Zachodzie. Z obawy przed represjami, pozostał na emigracji. Zmarł w Paryżu w 1989 r. Spotkanie z ojcem nastąpiło po raz pierwszy w 1976 r. Matka, po ukończeniu Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Szafarni i Seminarium Nauczycielskiego im. Królowej Jadwigi w Toruniu, pracowała jako nauczycielka w Szkole Powszechnej w Górnicy, pow. brodnicki. Po wybuchu II wojny światowej przeniosła się wraz dwójką małych dzieci (Ryszard (1937-2006) i Edward), do swojej matki Heleny do Dobrzynia n. Drwęca. Po wojnie pracowała w Szkole Podstawowej nr 2 w Golubiu Dobrzyniu. Zmarła 1973 r. Dziadek, ojciec mamy, Michał Kabaciński (1868-1942) prowadził warsztat szewski, zaś babcia Helena Kabacińska z d. Rade, córka Mariana i Konstancji (1874-1963) ukończyła Szkołę Pielęgniarską w Petersburgu i pracowała jako

położna. Często także, przy udziale lekarza Franciszka Ciszewskiego, „łapała” dzieci w Dobrzyniu n. Drwęca i okolicznych miejscowościach. Rodzina Michała i Heleny Kabacińskich liczyła ośmioro dzieci, cztery dziewczynki: Waleria, Zofia, Michalina i Apollonia, czterech chłopców: Piotr, Alojzy, Józef i Tadeusz. Była zaangażowana w działalność społeczną m. in. dziadek był współfundatorem stojącej w centrum miasta, figury-pomnika Matki Boskiej, upamiętniającej 25. rocznicę ocalenia mieszkańców przed rozstrzelaniem, jakie planowali Niemcy 27 sierpnia 1914 r. Spokrewniona z rodziną Kabacińskich była rodzina Maluskich i Hubertów (1939). Trzej wujkowie: Piotr (ur. 1896, legionista – ochotnik, uczestnik w wojnie z bolszewikami w 1920 r., kupiec ze średnim wykształceniem, właściciel sklepu kolonialnego w Dobrzyniu n. Drwęca przy ul. Kościelnej 2), Józef (ur. 1916), z wykształcenia ogrodnik, rozpoczął pracę w Nadrożu i Tadeusz (ur. 1913), szewc w zakładzie swego ojca oraz spokrewnieni z nimi Jan Maluski, sekretarz sądu w Rypinie i Jan Hubert, mieszkaniec Dobrzynia n. Drwęca i wielu innych mieszkańców miasta, w październiku 1939 r. zostali zatrzymani przez Niemców, wywiezieni do Wąbrzeźna, osadzeni w budynku byłej fabryki PePeGe, tam maltretowani, głodem morzeni, bici i poniżani. Prawdopodobnie wszystkich rozstrzelano w piaskowni w lesie we wsi Łopatki, oddalonej ok. 10 km od Wąbrzeźna.

Także Edward Bartkowski odczuł boleśnie skutki wojny. W dniu 21 I 1945 r. samoloty niemieckie, ostrzeliwały i zrzucały bomby, zginęło kilkoro ludzi, a on został ranny. Do dziś pozostały ślady na jego lewej nodze. Ukończył siedem klas Szkoły Podstawowej w Golubiu Dobrzyniu (1952), ucząc się kolejno w budynkach szkoły „białej” i szkoły „czerwonej”. Następnie ukończył czteroletnie Liceum Ogólnokształcące (1956). Po ukończeniu Studium Nauczycielskiego, kierunku historia i odbyciu służby wojskowej, rozpoczęła pracę nauczyciela w Szkole Podstawowej w Sokołowie pow. Golub-Dobrzyń i dodatkowo w Szkole Przesposobienia Zawodowego w Golubiu-Dobrzyniu (1 IX 1962). Po czterech latach pracy w Sokołowie i uzyskaniu kwalifikacji zawodowych (15 XII 1964), został nauczycielem Szkoły Podstawowej nr 1 w Golubiu-Dobrzyniu (1 IX 1965), pełniąc dodatkowo funkcję instruktora BHP na terenie szkół w powiecie (1967-1969). Kierował pracą ogniska metodycznego historii z wychowaniem obywatelskim w Powiatowym Ośrodku Metodycznym w Golubiu-Dobrzyniu (od 1 IX 1970). Studiował na Uniwersytecie Gdańskim i uzyskał tytuł zawodowy magistra historii na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Gdańskiego (1968-1971). Pełnił w Szkole Podstawowej Nr 1 funkcję dyrektora (od 1 IX 1972), a potem Gminnego Dyrektora Szkół w Golubiu-Dobrzyniu (1972-1979). Szkoła Podstawowa Nr 2 w Golubiu-Dobrzyniu została siedzibą Zbiorczej Szkoły Gminnej dla gm. Golub-Dobrzyń, w której pełnił funkcję dyrektora (od 1 IX 1974). Uzyskał tytuł nauczyciela dyplomowanego (1 X 1973). Decyzją Kuratorium Oświaty i Wychowania w Toruniu, obok pracy nauczyciela w szkole, rozpoczął zmagania z pracą doradcy metodycznego funkcjonującym przy Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym w Toruniu (od 1 IX 1991). Wielokrotnie pełnił funkcję

członka lub przewodniczącego Wojewódzkiej Komisji Konkursu Historii dla szkół podstawowych i średnich. Pod jego kierunkiem wielu studentów uczelni Olsztyna, Bydgoszczy, Torunia odbywało praktyki pedagogiczno-wychowawcze. Został m. in. powołany przez Kuratora Oświaty i Wychowania w Toruniu, dra Mieczysława Bielskiego do reprezentowania nauczycielstwa województwa toruńskiego w Getyndze (23-27 IX 1991). Decyzją przewodniczącej Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjnej ds. Stopni Specjalizacji Zawodowej Nauczycieli dr hab. Elżbiety Wołk powołany został na członka Wojewódzkiej Komisji Kwalifikacyjnej ds. stopni specjalizacji zawodowej przy W.O.M. w Toruniu (X 1991). Pełniąc funkcję sekretarza okręgowego Olimpiady, Wiedzy o Polsce i Świecie Współczesnym, uczestniczył w jej przygotowaniach i przeprowadzeniu na szczeblu województw: toruńskiego, bydgoskiego, pińskiego, olsztyńskiego, wrocławskiego, a od 1999 r. województw kujawsko-pomorskiego i warmińsko-mazurskiego, w których zwycięzcy, na szczeblu centralnym, otrzymywali: indeks na wyższą uczelnię, nagrodę pieniężną oraz upominki materialne (1992-2010). Był zaangażowany przy przygotowaniach i przeprowadzaniu konkursów ogólnopolskich: Polska na drodze do NATO (1999), Wiedza o Unii Europejskiej (2000-2009), Wiedza o współczesnym Izraelu pod patronatem MEN i ambasady Izraela RP (2001 i 2002), Wiedza o Republice Federalnej Niemiec (2003 i 2004), Losy Polaków na Wschodzie po 17 września 1939 r. (1998-2009). Dużo wysiłku i pracy wkładał w kształceniu młodzieży w gimnazjum. Efekty to sukcesy i zwycięstwa uczniów (2000-2007) w wojewódzkich konkursach historycznych: Losy żołnierza i dziejów oręża polskiego, Losy żołnierza polskiego od Obertyna do Dubienki. Wojewódzkiego Konkursu Wiedzy o Unii Europejskiej oraz Regionalnego Konkursu Wiedzy o Samorządzie Terytorialnym (2007).

W związku z zapowiedzią wprowadzenia reform w polskiej oświacie, decyzją WOM w Toruniu wielokrotnie uczestniczył w latach 1991-1993 w spotkaniach z dr. Stanisławem Sławińskim, dyrektorem Biura ds. Reformy Szkolnej Ministerstwa Edukacji Narodowej w Warszawie, Sulejówku, Toruniu. Uczestniczył na zorganizowanym przez Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Warszawie, w konferencji nauczycieli konsultantów i doradców metodycznych Polski, poświęconej „Koncepcji generalnej zmiany programu kształcenia ogólnego” oraz „Kierunków i form doradztwa i doskonalenia nauczycieli historii” (X 1992). Wziął udział w spotkaniu upamiętniającym opór i zagładę Żydów podczas okupacji hitlerowskiej – w związku z 50. rocznicą powstania w getcie warszawskim (1992). W Toruniu poznał wiedzę z zakresu „Obsługi mikrokomputera IBM PC” (1994). Uczestniczył w seminarium dla nauczycieli „Polska i Niemcy w Europie” w Krzyżowej (5-7 XI 1998). Był częstym gościem Zofii Kozłowskiej, sekretarza Komisji Dydaktycznej Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, gdzie omawiano sprawy związane z nauczaniem i nowymi trendami w polskiej edukacji np. „Pamięć dziejów w edukacji” czy „Historia w nowym egzaminie dojrzałości”. W Wydawnictwie „Wiadomości Historyczne”, prowadził z prof. Jerzym Cenkowskiem konsultacje, dotyczące

własnych publikacji, programów i sposobów prowadzenia ciekawych lekcji. Brał udział w zorganizowanym przez Krajowe Centrum Edukacji Nauczycieli w Warszawie kilkudniowym spotkaniu, na którym omawiano tematy: „Europejskie systemy edukacyjne w wybranych krajach Unii Europejskiej” (VI 2004).

Prowadził spółkę wydawniczą (Wydawnictwo BEA), zajmującą się publikacją własnych opracowań, książek pomocniczych do nauki historii i wiedzy o społeczeństwie dla szkół podstawowych i gimnazjów (1993-2003). Były to przewodniki dla nauczycieli historii i wiedzy o społeczeństwie, a dla uczniów – zeszyty ćwiczeń.

Ukończył kurs doskonalenia zawodowego nauczycieli z zakresu „Organizacji i zarządzania systemem oświaty przez organy administracji państwowej szczebla podstawowego” (1976) i dwusemestralne Studium Podyplomowe Etyki na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu (III 1977). Zrezygnował z funkcji Gminnego Dyrektora Szkół (1979). Był nauczycielem historii i wiedzy o społeczeństwie w szkole podstawowej, a następnie w Publicznym Gimnazjum w Gałczewie gm. Golub-Dobrzyń (1981-2006). Uzyskał II stopień specjalizacji zawodowej w zakresie historii (1990) i stopień awansu zawodowego nauczyciela dyplomowanego (2003).

Jest autorem, bądź współautorem publikacji: *50-lecie Klubu Sportowego „Start – Drwęca” w Golubiu-Dobrzyniu* (1972); „11 Listopada – Rzeczpospolita Odrodzona” – scenariusz uroczystości szkolnej z okazji Święta Niepodległości Polski (1998); *Historia Polski, Kronika wydarzeń. Słowniczek pojęć* (1998); *Monografia Liceum Ogólnokształcącego im. Marcelego Nowotki w Golubiu-Dobrzyniu 1945-1975* (1975, współautor L. Żuchowski); *Pięćdziesięciolecie Liceum Ogólnokształcącego w Golubiu-Dobrzyniu* (1995, współautor L. Żuchowski); *55 lat Liceum Ogólnokształcącego w Golubiu-Dobrzyniu* (2000, współautor L. Żuchowski); *Okupacja niemiecka Golubia-Dobrzyń i okolicy*, [w:] *W 70. rocznicę wybuchu II wojny światowej*, pod red. M. Gutmańskiej, D. Traczykowskiej (2009); *Polityka represji władz carskich wobec Polaków – uczestników postania styczniowego*, [w:] *Powstanie styczniowe i jego echa w dorzeczu Drwęcy*, pod red. M. Krajewskiego (2013); W działalności społecznej na rzecz miasta promuje jego piękno, historię i tradycje. Ukazuje zwłaszcza młodemu pokoleniu ludzi szczególnie zasłużonych dla miasta, jako wzorców do naśladowania. Przyczynia się do odbudowy miejsc pamięci narodowej (udział w odbudowie w 1991 r. zniszczonego przez hitlerowców pomnika poświęconego dobrzyńianom, poległym w wojnie z bolszewikami 1920 r.) i w pracach Honorowego Komitetu Obchodów 150. rocznicy powstania styczniowego w powiecie golubsko-dobrzyńskim (2013). Bierze udział w spotkaniach i pracach DTN. Pisze o wydarzeniach i ludziach miasta z nad Drwęcy. Pracował na rzecz rozwoju sportu i turystyki oraz zasłużonego dla miasta Klubu Sportowego „Drwęca” (1963-1978). Od 2011 r. jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

Odnznaczony: Medalem „Pro Memoria”, Krzyżem Zasługi dla ZHP (1977), Brązową Honorową Odznaką LZS (1964), Odznaką Zasłużonego Działacza Frontu

Jedności Narodowej (1978), Medalem okolicznościowym dyrektora Szkoły Podstawowej Nr 2 (2006). W okresie, zwłaszcza pracy w Gałczewie, był wielokrotnie wyróżniany i nagradzany za pracę dydaktyczno-wychowawczą i sukcesy uczniów, dyplomami, listami gratulacyjnymi, podziękowaniami, nagrodami pieniężnymi: organizatorów olimpiad i konkursów ogólnopolskich, kuratora oświaty, inspektora szkolnego, zarządu oddziału ZNP, przewodniczącego Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego, wójta gminy i dyrektora szkoły. W dniu 23 maja 2006 r., przed odejściem na emeryturę, otrzymał Medal Pamiątkowy Publicznego Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika w Gałczewie. Dostrzeżone umiejętności i wiedza zaowocowały prowadzeniem zajęć na Studiach Podyplomowych wyższych uczelni (1994-2010). Za osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej otrzymał z rąk Ministra Edukacji Narodowej Nagrodę II. Stopnia (1974).

Ożenił się z Haliną Jastrzębską (ur. 7 VI 1942 w Rypinie), córką Mieczysława i Marii z Leśniewskich-*zm.* w 2001 r. (w 1965), nauczycielka języka rosyjskiego. Z tego małżeństwa są dzieci: Tomasz (ur. w 1966), elektronik-projektor technologiczny, żona Katarzyna z d. Wojnusz; Grzegorz (ur. w 1970), elektryk, żona Magdaleną z Ziółkowskich, wdowiec od 1997.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 15 V 2013; Autopsja (2010-2014).

BARTOSZEWSKI RYSZARD (*11 IX 1961 r. w Dobrzyniu n. Wisłą), administratywista, prezes Stowarzyszenia Gminy Ziemi Dobrzyńskiej, wiceburmistrz Dobrzynia n. Wisłą, członek DTN (B 10)
Syn Henryka i Wandy z Cymermanów. Od 1990 r. mieszka w Dobrzyniu n. Wisłą. W Szkole Podstawowej im. M. Konopnickiej w latach 1968-1976 jego wychowawcą byli m. in. Z. Bigoszewski i H. Przybytek. W latach 1976-1981 uczył się w Zespole Szkół Rolniczych w Wymyślinie. Studia wyższe – licencjackie w zakresie administracji ukończył w WSHE we Włocławku (2001), studia magisterskie na UMK (2004) pod kierunkiem prof. J. Galstera nt. „Akty prawa miejscowego stanowione przez samorząd terytorialny”. Nadto ukończył kilkanaście kursów, seminariów i szkoleń oraz dwa studia podyplomowe (2005, 2008) na UMK i WSB oraz uzyskał wiele certyfikatów.

Posiada 32-letni staż pracy zawodowej, związany z Urzędem Gminy i Miasta w Dobrzyniu, gdzie zajmował różne stanowiska, związane głównie z obroną cywilną, a przede wszystkim kulturą i oświatą oraz promocją miasta. Od 2007 r. pełni funkcję zastępcy burmistrza.

Pasją jego społecznego działania jest w pierwszym rzędzie miasto urodzenia, zamieszkania i pracy zawodowej, historyczna stolica ziemi dobrzyńskiej – Dobrzyń nad Wisłą. Tutaj w ciągu blisko ćwierć wieku pozostawił trwałe ślady, czyniąc z tego historycznego macecznika prawdziwie społeczno-kulturalną oazę. Począwszy od 1990 r. jest współorganizatorem corocznych dożynek gminnych na terenie Gminy Dobrzyń n. Wisłą wraz z Dożynkami Diecezji Płockiej w 2001r. W 1984 r. zainicjował utworzenie w Dobrzyniu mad Wisła koła PTTK, a w skład pierwszego zarządu

weszli poza nim: M. Suski i B. Stawska. W 1993 r. zainicjował comiesięczne spotkania Klubu Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu n. Wisłą na tematy związane z ziemią dobrzyńską. Do tej pory odbyło się 190 takich spotkań, na których przedstawiono ok. 150 różnych zagadnień. W 1994 r. był pomysłodawcą i organizatorem Sali Historii Dobrzynia i okolic, a następnie Muzeum Dobrzyńskiego z Galerią Dobrzyńską. W 1996 r., wspólnie z Grzegorzem Ryczkowskim, był pomysłodawcą utworzenia w Dobrzyniu Klubu „Żak”. W 2005 r. zainicjował projekt pn. „Chrońmy dziedzictwo kulturowe ziemi dobrzyńskiej. Przedmioty z zagrody i gospodarstwa domowego” i został jego kierownikiem, czego efektem było zorganizowanie festynu, wydanie plakatu, albumu oraz płyty CD. W 2000 r. był pomysłodawcą i organizatorem obchodów 770-lecia uzyskania praw miejskich przez Dobrzyń n. Wisłą oraz 780-lecia miasta w 2010 r.

Większość swoich inicjatyw związał z promocją i umacnianiem tożsamości historyczno-kulturowej ziemi dobrzyńskiej. W 1985 r. był pomysłodawcą, potem organizatorem, a ostatnio współorganizatorem „Dni Dobrzynia nad Wisłą”, które doczekały się już 26 edycji. W 2001 r. zainspirował rekonstrukcję stroju dobrzyńskiego pod kierunkiem dr hab. T. Dunin-Karwickiej, wg projektu dra A. Błachowskiego. Na początku 1994 r. był pomysłodawcą wspólnego działania gmin ziemi dobrzyńskiej, które doprowadziło do narodzin, powołania Komitetu Organizacyjnego Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w dniu 18 lipca 1994 r., pierwszego Sejmiku Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w dniu 23 września 1994 r., rejestracji sądowej, a potem aktywnej działalności Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, w którym od 1996 r. nieprzerwanie pełni funkcję prezesa zarządu. SGZD pod jego kierownictwem jest znane nie tylko w regionie i Polsce, ale także w wielu krajach Europy i świata. Trwałym i niezaprzeczalnym osiągnięciem Stowarzyszenia są przede wszystkim zainicjowane przez niego coroczne konferencje historyczne, począwszy od 1997 r., odbywające się w różnych miejscach ziemi dobrzyńskiej oraz plan tych konferencji, tj. 17 tomów stałego periodyku pt. „Z dziejów ziemi dobrzyńskiej”, wydanego dotąd nakładem SGZD w latach 1997-2013 w łącznej liczbie ponad 2 tys. stron naukowego formatu B-5.

Był organizatorem 18 edycji Przeglądów Zespołów Ludowych Ziemi Dobrzyńskiej we Włocławku, Ostrowitem i Ugoszczu, w którym uczestniczyło łącznie ok. 200 zespołów, w tym 3 zagraniczne i 3.400 wykonawców. Zorganizował 15 edycji konkursów historycznych oraz ekologicznych dla dzieci i młodzieży, dotyczących ziemi dobrzyńskiej, w których uczestniczyło ok. 870 uczestników.

Pomysłodawca Nagrody Adama A. Kochańskiego i organizacji 17 edycji Koncertów Świąteczno-Noworocznych, począwszy od pierwszego koncertu w dniu 28 grudnia 1995 r., kiedy to w Urzędzie Miasta i Gminy poprowadził go osobiście. Pierwszym laureatem tej Nagrody został prof. Mirosław Krajewski.

Był pomysłodawcą i organizatorem wielu innych *stricte* dobrzyńskich przedsięwzięć, m. in. w 2009 r. inscenizacji 600-lecie Obrony Zamku Dobrzyńskiego w Dobrzyniu n. Wisłą; pomysłodawcą i konsultantem filmu o ziemi dobrzyńskiej, zrealizowanego przez TV

Polonia, organizatorem kilku plenerów malarskich w Dobrzyniu, m. in. „Dobrzyńskie barwy” w 2000 i 2004 r. Jest ponadto współautorem, autorem, bądź redaktorem szeregu innych wydawnictw dobrzyńskich, z których na szczególną uwagę zasługują: 85 numerów „Kart z dziejów dobrzyńskich (1991-2000)”, dziesięciu numerów wydawnictwa „Dzieje Dobrzyńskie” (2000-2010), siedmiu numerów wydawnictwa „Stowarzyszone Gminy Dobrzyńskie” (1995-2011) i szeregu innych. Jest współautorem wydawnictwa pt. *Album starych zdjęć dobrzyńskich* oraz co najmniej kilku edycji mapy ziemi dobrzyńskiej.

Jest członkiem szeregu stowarzyszeń, towarzystw i zespołów doradczych, m. in. Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (1999), Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego (2007), Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Gmin Dobrzyńskich Region Południe w Dobrzyniu nad Wisłą.

Posiada szereg wyróżnień i odznaczeń, w tym Srebrny Krzyż Zasługi. Był honorowany przez szereg instytucji, organizacji i samorządów różnego szczebla. W 2012 r. został uhonorowany Nagrodą im. A. A. Kochańskiego.

Ożeniony z Renatą z Jankowskich z Bachorzewa, ma dwie córki: Agnieszka (ur. 1994) absolwentka LZK we Włocławku, studentka i Weronika (ur. 1999) uczennica Gimnazjum im. A. A. Kochańskiego w Dobrzyniu.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1988-2014); Z. Bigoszewski, *Dobrzyń nad Wisłą, wspomnienia rzeczywistość*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 5: 2000, s. 111-113; http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/5c.%20Wladze%20DTN.pdf/28 VII 2013; M. Krajewski, *Ryszard Bartoszewski, prezes Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, laureatem Nagrody im. A. A. Kochańskiego za rok 2012*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 491-493; K. Skarżyński, *Dziesięciolecie Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, Ziemia Dobrzyńska*. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 10: 2006, s. 20 i n.; Specjalski, *Lipno VIII*, s. 195-196.

BARTOSZEWSKI TEOFIL (*1889 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły we Osieku, ofiara zbrodni niemieckich (B 11)

W 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Osieku w pow. rypińskim. Aresztowany jesienią 1939 r. przez Selbstschutz. Więziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20 i tam zamordowany. Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwilańskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 233; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 146; Piotrowski, *Słownik*, s. 69; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

BARTRAM (n. Bertram) (†po 1863), powstaniec 1863 r.

Był obywatelem polskim narodowości żydowskiej. Pochodził z Rypina. W styczniu 1863 r. razem z adiutantem Waleriana Ostrowskiego, Henrykiem Grunwaldem przebywał w Prusach Zachodnich, gdzie zbierał broń i werbował ochotników do powstania. Podczas powrotu został zatrzymany przez straż graniczną i odstawiony do Sierpca, a potem do Rypina. Tutaj razem z Grunwaldem został osadzony w areszcie pod nadzorem burmistrza Rypina,

Domagalskiego. Po zajęciu miasta przez oddział powstańczy W. Ostrowskiego z początkiem lutego 1863 r. został uwolniony. W nocy z 5 na 6 lutego tego roku w pobliżu Rypina uciekł z oddziału Ostrowskiego. Zadenuncjowany przez Żyda Uryna, został następnie aresztowany przez rosyjskiego majora żandarmerii, Drozdowa. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Powstanie*, s. 89; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 49, 172, 202; Lissowski, *Powstanie*, s. 145.

BARYŁKIEWICZ BONIFACY (†po 1864 r.), kapłan zakonny, bernardyn, gwardian klasztoru w Skępem, ofiara represji carskich po upadku powstania styczniowego

W czasie powstania styczniowego był gwardianem klasztoru w Skępem, a po jego upadku świadkiem jego likwidacji przez Rosjan. W nocy z 27 na 28 listopada 1864 r. Rosjanie zajęli klasztor, dokąd przybył dość liczny konny oddział wojska pod dowództwem naczelnika żandarmów powiatu lipnowskiego, porucznika Gomalewa, wojenny naczelnik powiatu lipnowskiego, major Awdiejew oraz cywilny naczelnik powiatu, Aleksandrow. O godz. 12 w nocy klasztor otoczono wojskiem, zbudzono zakonników, a następnie zebrano wszystkich w refektarzu klasztornym, gdzie odczytano im ukaz carski z 8 listopada 1864 r., kasujący klasztory w Królestwie Polskim. Jednocześnie zebrany bernardynom przedstawiono tzw. ustawy dopełniające carski ukaz. Po przeprowadzeniu rozmowy z nim jako gwardianem, postanowiono pozostawić na jakiś czas dwóch księży zakonnych: ojców Witalisa Dobrskiego i Franciszka Sobalskiego. Jednocześnie oznajmiono zakonnikom, że stosownie do paragrafu 38 wspomnianego ukazu, kto chce, może wyjechać za granicę i wówczas za darmo miałby otrzymać paszport i pieniądze na podróż. Propozycja Rosjan nie zyskała aprobaty u żadnego z bernardynów. Po tych czynnościach Rosjanie sporządzili imienny spis wszystkich księży i braci zakonnych oraz innych osób znajdujących się w klasztorze. Spisano także cały majątek ruchomy klasztoru, nieruchomości, kapitały, dokumenty i akta klasztorne. Następnie opieczętowano wszystkie cele klasztorne, pozostawiając tylko niezbędne dla dwóch księży i 14 osób służby klasztornej. Ogólny nadzór nad całym majątkiem klasztornym powierzono do osobistej odpowiedzialności wójtowi gminy Skępe. Póki co naczynia i szaty kościelne, znalezione w klasztorze, zostały oddane pozostającym księżom, z poleceniem odprawiania nabożeństw bez żadnych zmian. Zobowiązano także zakonników do utrzymywania szkoły klasztornej, aż do wydania specjalnego rozporządzenia wyższych władz. Po tych czynnościach wszystkim zakonnikom rozdano krótkie kożuchy i buty i na kilkunastu przygotowanych furmankach, pod eskortą oddziału wojska dowodzonego przez praporszczyka 21. muromskiego pułku piechoty, Szlejera przez Dobrzyń n. Wisłą i Płock skierowano do wyznaczonego na miejsce internowania klasztoru w Warszawie. W grupie tej znalazło się wraz z nim 19 księży i braci zakonnych zakonu bernardynów w Skępem: Modest Bloch, Franciszek Garnuszkiewicz, Kazimierz Gęsty, Ludwik

Jabłoński, Stanisław Kownacki, Grzegorz Kozłowski, Wincenty Lewandowski, Edward Lubowidzki, Roch Michalski, Fortunat Nartowski, Adrian Nowak, Julian Pietruszyński, Alfons Pilecki, Teodor Piotrowski, Sylwester Gajewski, Dydak Sobierajski, Witalis Żebrowski i Damazy Naęcz. Wywiezienia uniknął w tym dniu o. Piotr Ślesiński, który zastępując proboszcza w Chrostkowie, przebywał poza Skępem. Podobnie nie wywieziono ze Skępego brata Idziego Komorowskiego, który z kolei tego dnia przebywał w Kole. Pozostawiono natomiast w klasztorze o. Amanda Sobiechowskiego, 86-letniego starca. Obawiano się, że nie przetrzyma on trudów męczącej podróży do Warszawy. Tym samym Klasztor Ojców Bernardynów w Skępem został zamknięty i jak się potem okazało na długie dziesięciolecia.

Krajewski, *Alma Mater*, s. 22; Krajewski, *Powstanie*, s. 134; Krajewski, *Powstanie styczniowe*, s. 137-137; Cz. Lissowski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*, *Głos Mazowiecki* 1938, nr 57, s. 2; W. Murawiec, *Skępe*, [w:] *Klasztory Bernardynów w Polsce w jej granicach historycznych*, pod red. H. Wyczawskiego, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 332; K. Pawłowska, *Milkowscy – rzeźbiarski ród z ziemi dobrzyńskiej*, *Rocznik Muzealny (MZKiD Włocławek)*, t. 4: 1991, s. 36; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem II*, s. 100-101.

BATKO ALEKSANDER (*26 II 1889 r. w Sosnowcu †10 IV 1941 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Osieku Rypińskim, ofiara prześladowań niemieckich (B 12)

Był synem Piotra i Pauliny z Dzierzgow. Uczył się w Wawrzenicach i Sosnowcu. W 1906 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Po krótkim pobycie u pijarów w Krakowie, powrócił do seminarium płockiego. Święcenia kapłańskie przyjął 21 czerwca 1914 r.

Potem był wikariuszem w Wieczfni, Ostrołęce i płockiej katedrze. Od 1927 r. był proboszczem parafii Korzeń, a od 26 sierpnia 1930 r. w Grodźcu. W dniu 28 października 1936 r. otrzymał probostwo w Osieku k. Rypina, gdzie wybudował dom katolicki. W maju 1939 r. na trasie ze Strzyg do Osieka rozpoznał odbywające się pod osłoną nocy ćwiczenia wojskowe kolonistów niemieckich, o czym powiadomił władze powiatowe.

W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Od 30 października tego roku był więziony w Oborach, a od 22 lutego 1940 r. w Grudziądzu. Z więzienia w Grudziądzu, jako osoba chora, został zwolniony. Do swojej parafii nie mógł już powrócić i zamieszkał u swojego parafianina, Franciszka Rajnika we wsi Obórki k. Osieka, gdzie po kryjomu odprawiał Msze Św. jako że rodzina ta była we wsi jedyną polską rodziną, bowiem pozostałe stanowili koloniści niemieccy. W lipcu 1940 r. wyjechał do szpitala św. Ducha w Warszawie, gdzie zmarł.

Pochowany na warszawskim Cmentarzu Bródnowskim.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 34-37; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 32-33; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 281; W. Jezusek, *Ks. Aleksander Batko – proboszcz parafii Osiek Rypiński*, MPP 1950, nr 9-12, s. 192-195; Krajewski,

Eksterminacja duchowieństwa, pass.; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 9, 24; Piotrowski, *Słownik*, s. 69; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 47; Wierzbiński, *Duszpasterze*, s. 98.

BECMER KAZIMIERZ (†2001 r.), nauczyciel, dyrektor szkoły w Rypałkach k. Rypina (B 13)

W 1961 r., po Marii Witkowskiej, przejął obowiązki kierownika Szkoły podstawowej w Rypałkach k. Rypina i był nim do 1972 r. Wówczas przeszedł do pracy w inspektoracie oświaty w gminie Rypin, gdzie był w latach 1972-1996, przejściowo będąc w latach 1973-1989 gminnym dyrektorem szkół.

W latach 1984-1988 był przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej Gminy Rypin.

Autopsja (1973-1996); Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 110, gdzie mylna informacja, że gminnym inspektorem szkół był do roku 1996, stanowiska te zlikwidowano bowiem w 1989 r.

BEDNARSKA ELŻBIETA WANDA (*20 czerwca 1948 r. w Radzynie Podlaskim), artysta-witrażysta, właścicielka pracowni i galerii (B 14)

Córka Eugeniusza i Janiny Marzec z d. Ciołek. Ojciec, znany twórca nieprofesjonalny, miał kilkadziesiąt wystaw malarstwa i rzeźby. Jego prace znajdują się w wielu muzeach w Polsce.

Kształcenie: Szkoła Podstawowa nr 3 w Łukowie (1962), szkoła średnia – Liceum Sztuk Plastycznych w Lublinie (1967); studia wyższe – Wydział Sztuk Pięknych UMK w Toruniu – specjalność grafika i pedagogika artystyczna (1972).

Początkowo pracowała w Rypińskim Domu Kultury (1973-1978), a od 1978 r. jest właścicielką (przez szereg lat razem z mężem, Andrzejem) Pracowni Witraży i Galerii Sztuki w Rypinie. W ciągu blisko 40-letniej pracy twórczej jej prace prezentowano na ponad 50 wystawach indywidualnych i zbiorowych w kraju i za granicą. W jej pracowni wykonano ponad 100 witraży monumentalnych, na ziemi dobrzyńskiej m. in.: kościół pw. św. Trójcy w Rypinie, kościół pw. Najświętszego Serca Jezusa Chrystusa w Rypinie (realizacja trwająca 21 lat), kościół klasztorny Ojców Karmelitów w Oborach, witraże do kościoła Chrystusa Króla w Londynie i wiele innych. Miała liczne wystawy witraży i prac, m. in.: 1975 – Muzeum Narodowe w Prilepie (Jugosławia) – Międzynarodowa Pracownia Witraży – współorganizacja i udział w wystawie; 1976 – Centrum Sztuki Współczesnej w Prilepie – wystawa poplenerowa; 1977 – Międzynarodowe Sympozjum „Ex Tempore” w Piranie (Jugosławia) – uczestnictwo i udział w wystawie; 1978 – Galeria Sztuki BWA w Toruniu – wystawa środowiska toruńskiego, Galeria Sztuki PSP w Bydgoszczy, Salon Toruńskiego Towarzystwa Kultury – Klub „Elana” w Toruniu; 1979 – Salon Sztuki Współczesnej BWA we Włocławku; 1980 – Galeria „Omega” w Toruniu; 1981 – Getynga (Niemcy) – wystawa środowiska toruńskiego; 1982 – Salon Sztuki BWA w Słupsku; 1983 – Salon Sztuki Współczesnej w Ustce, Galeria Sztuki BWA w Płocku; 1984 – „Polska Współczesna Sztuka Użytkowa” – Muzeum Sztuki Zachodniej i Wschodniej w Odessie oraz Państwowe Muzeum Sztuki w Alma-Acie – udział w wystawie, „Interart '84” Poznań – udział w

pokazie; 1985 – Międzynarodowe Targi Wzorcowe „MUBA '85” – Bazylea (Szwajcaria), Ośrodek Kultury Polskiej - Praga – udział w wystawie, „Interart '85” Poznań – udział w pokazie; 1986 – wystawy promocyjne sztuki polskiej w Berlinie – Drenenhewen – udział, „Interart '86” Poznań – udział w pokazie; 1987 – Wystawa sztuki polskiej w Gandawie (Belgia) – udział w wystawie, Wystawa sztuki polskiej w Kuwejcie – udział, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku; 1988 – Galeria „Mexpol” – Hilden (Niemcy), Międzynarodowe Targi „HAFA 88” – Bremen (Niemcy); 1989 – Galeria Sztuki BWA w Toruniu; 1990 – Międzynarodowe Targi Wzorcowe „Muba'90” – Bazylea (Szwajcaria), Foire et Salons Internationale – Nancy (Francja), Galeria BWA w Olsztynie, 61 Salon Internationale w Brukseli (Belgia), Międzynarodowe Targi „Pierestrojka” w Antwerpii (Belgia), Międzynarodowe Targi „Heim+Handwerk” w Monachium (Niemcy), Galeria BWA w Sieradzu i inne. Jest członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków (od 1972, członek zwyczajny).

Wyróżniona m. in.: nagrodą Pegaz Wojewody Włocławskiego (1997), a także uhonorowana – razem z mężem – tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina” w pierwszej edycji (1995).

W 1970 r. wyszła za mąż za Andrzeja Bednarskiego (26 VII 1944-19 XI 2013), artystę plastyka, z którym ma syna Bartosza (ur. 26 X 1972), absolwenta Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

AA, informatory wystaw; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1970-2014); http://www.bednarscy.art.pl/14_VII_2013; http://www.rypin.eu/?cid=1743/14_VII_2013; Inf. artystki z 23 IV 2014 r.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 60-62, 282; E. Kwiatkowska, Rypin. *Jak powstał rekordowy witraż nad witraże?*, http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100810/INNEMIASTA08/555434283/14_VII_2013; Stasiak, *Rola Muzeum*, s. 133; *ZKZD 2005*, s. 10-13.

BEDNARSKI ANDRZEJ (*26 VII 1944 r. †19 XI 2013 r.), artysta-plastyk (B 15)

Szkołę podstawową ukończył w Rypinie; szkoła średnia: Liceum Ogólnokształcące w Rypinie; Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy; studia wyższe: Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu - Wydział Sztuk Pięknych - 1972 r. - specjalizacja: rzeźba i pedagogika artystyczna. Pracował kolejno: Liceum Ogólnokształcące w Rypinie, nauczyciel wychowania plastycznego i zajęć praktyczno-technicznych; Szkoła Podstawowa nr 2 w Rypinie, nauczyciel wychowania plastycznego i zajęć praktyczno-technicznych; Pracownia Witraży w Rypinie, współwłaściciel.

Miał liczne wystawy: 1975 - Muzeum Narodowe w Prilepie (Jugosławii) - Międzynarodowa Pracownia Witraży - współorganizacja i udział w wystawie; 1976 - Centrum Sztuki Współczesnej w Prilepie - wystawa poplenerowa; 1977 - Międzynarodowe Sympozjum „Ex Tempore” w Piranie (Jugosławia) - uczestnictwo i udział w wystawie; 1978 - Galeria Sztuki BWA w Toruniu - wystawa środowiska toruńskiego, Galeria Sztuki PSP w Bydgoszczy, Salon Toruńskiego Towarzystwa Kultury - Klub „Elana” w Toruniu; 1979 - Salon Sztuki Współczesnej BWA we Włocławku; 1980 - Galeria „Omega” w Toruniu; 1981 - Getynga (Niemcy) - wy-

stawa środowiska toruńskiego; 1982 - Salon Sztuki BWA w Słupsku; 1983 - Salon Sztuki Współczesnej w Ustce, Galeria Sztuki BWA w Płocku; 1984 – „Polska Współczesna Sztuka Użytkowa” - Muzeum Sztuki Zachodniej i Wschodniej w Odessie oraz Państwowe Muzeum Sztuki w Alma-Acie (d. ZSRR) - udział w wystawie, „Interart '84” Poznań - udział w pokazie; 1985 - Międzynarodowe Targi Wzorcowe „MUBA '85” - Bazylea (Szwajcaria), Ośrodek Kultury Polskiej - Praga - udział w wystawie, „Interart '85” Poznań - udział w pokazie; 1986 - wystawy promocyjne sztuki polskiej w Berlinie - Drenenhewen - udział „Interart '86” Poznań - udział w pokazie; 1987 - Wystawa sztuki polskiej w Gandawie (Belgia) - udział w wystawie, Wystawa sztuki polskiej w Kuwejcie - udział, Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku; 1988 - Galeria „Mexpol” - Hilden (Niemcy), Międzynarodowe Targi „HAFA 88” - Bremen (Niemcy); 1989 - Galeria Sztuki BWA w Toruniu; 1990 - Międzynarodowe Targi Wzorcowe „Muba '90” - Bazylea (Szwajcaria), Foire et Salons Internationale - Nancy (Francja), Galeria BWA w Olsztynie, 61 Salon Internationale w Brukseli (Belgia), Międzynarodowe Targi „Pierestrojka” w Antwerpii (Belgia), Międzynarodowe Targi „Heim+Handwerk” w Monachium (Niemcy), Galeria BWA w Sieradzu.

W Rypinie w Kościele Parafii Św. Stanisława Kostki znajduje się najokazalsze dzieło stworzone przez niego i żonę Elżbietę, są to witraże sakralne, których powierzchnia wynosi ponad 1000 m kw. Tylko okno witrażowe o powierzchni 212 m². jest największym sakralnym witrażem Europy. Witraże przedstawiają dzieło stworzenia, odkupienia i uświęcenia. Są również przedstawienia Sądu Ostatecznego, Niepokalanej Maryi, św. Stanisława Kostki i bł. Jana Pawła II.

W 1995 r. Rada Miasta Rypina nadała jemu oraz żonie, Elżbiecie tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

W 1970 r. ożenił się z Elżbietą z domu Marzec, pozostawił syna Bartosza (ur. 1972), który ukończył Wydział Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, specjalizacja malarstwo i pedagogika artystyczna.

AA, informatory wystaw; Autopsja (1970-2013); https://www.facebook.com/photo.php?fbid=390254687773646&set=gm.532397243519260&type=1&theater/23_XI_2013; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 282; Stasiak, *Rola Muzeum*, s. 133; *ZKZD 2005*, s. 12-13.

BEJGER (n. Bejgier) JAN (*14 III 1913 r. w Brzeźnie k. Lipnie †IV 1940 r. w Katyniu), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (B 16)

Był synem Władysława i Bogumily ze Specjalskich. W 1933 r. ukończył Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie i Szkołę Podchorążych Piechoty w Brodnicy. Był nauczycielem w Pilichówku w pow. płockim, ale mieszkał we wsi Troszyn Polski k. Dobrzykowa w pow. gostyński.

Po odbyciu w 1936 r. 6-tygodniowych ćwiczeń rezerwistów jako dowódca plutonu ckm-ów, z dniem 1 stycznia 1937 r. mianowany do stopnia podporucznika ze starszeństwem, najpierw przydzielony do 67. pułku piechoty, a potem przeniesiony do 37. pułku piechoty. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do Wojska Polskiego. Brał udział w wojnie obronnej, pod-

czas której dostał się do niewoli sowieckiej. W kwietniu 1940 r. rozstrzelany w Katyniu przez NKWD.

Ożeniony był z Ireną z Kinałskich.

Pamięci zamordowanych absolwentów wymyślińskiego Seminarium Nauczycielskiego poświęcone zostały „Dęby Pamięci”, posadzone w 2009 r. w ogrodzie Zespołu Szkół im. W. Łukasińskiego w Skępem w ramach programu „Katyń... ocalić od zapomnienia”, prowadzonego przez tamtejszą młodzież. W 2012 r. dosadzono jeszcze 8 dębów, bowiem odszukano kolejnych absolwentów Wymyślina, zamordowanych przez Sowietów.

CAW AP 392; WIH MiD L. W. z 1 IV 1940 r.; W. Drzewiecki, *I oni zginęli w Katyniu*, Gazeta Pomorska 1990, nr 231, s. 6; 1940. *Katyń, Golub Dobrzyń 2010. Pamiętamy*, red. J. Jagodziński, Golub-Dobrzyń (2010), s. 11; Dyplomy programu „Katyń... ocalić od zapomnienia” w Izbie Pamięci i Tradycji im. płk M. Sobocińskiej Zespołu Szkół im. W. Łukasińskiego w Skępem; *Katyń*, s. 27; Krajewski, *Dama*, s. 52-53; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 126, 128, 130, 131; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 36-37; *Spis Kozielska*, s. 21; Tucholski, *Katyń*, s. 73.

BEJGER WŁADYSŁAW (*22 III 1894 r. 1w czasie II wojny), ziemianin, radny sejmiku lipnowskiego, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Kazimierza i Heleny z Deczyńskich. Ukończył szkołę Wawelberga i Rotwanda w Warszawie. Był właścicielem majątku Małszyce k. Ciechocina. W latach dwudziestych wchodził w skład sejmiku lipnowskiego.

W dniu 24 października 1939 r. aresztowany w czasie zaaranżowanego przez hitlerowców rzekomego zebrania ziemiańskiego w Lipnie. Wywieziony w okolice Królewca, gdzie zaginął bez wieści.

W 1947 r. uznany przez Sąd Grodzki za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 212.47; <http://zaginieni1939-45.pl/person/3245.html/20> IX 2013; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 498; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy* s. 363.

BEJGROWICZ LUDWIK (*1905 r. 12/3 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Radzynku, ofiara zbrodni niemieckich (B 17)

Z zawodu był nauczycielem. Przed wybuchem drugiej wojny światowej był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Radzynku w pow. rypińskim, w sąsiedztwie Somsior, gdzie z kolei kierownikiem szkoły niemieckiej był August Nikolai.

W drugiej połowie października 1939 r. został aresztowany przez okolicznych Niemców z Selbstschutzu i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tam poddawany był ciężkim torturom. W nocy z 2 na 3 listopada 1939 r. został zamordowany.

Zwłoki jego wywieziono do lasów skrwileńskich i tam pogrzebano w zbiorowej mogile.

Tablica pamiątkowa jego pamięci ufundowana została przez ZNP w listopadzie 1969 r. w szkole w Radzynku.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; M. Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli ziemi dobrzyńskiej (b. powiaty Rypin i Lipno) w latach II wojny światowej 1939-1945*, Ostrowite 1977, s. 3 i n.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 146; Piotrowski, *Słownik*, s. 71; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; I.

Zielińska, *Monografia Szkoły Podstawowej w Radzynku*, Rypin 1997, s. 29.

BELCZYŃSKI JAN (*1909 r. w Likcu k. Skępego 11976 r.), uczestnik wojny obronnej 1939 r. i lewicowej partyzantki antyhitlerowskiej, wójt gminy (B 17a)

Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Od 1941 r. działał w szeregach organizacji lewicowych na terenie ziemi dobrzyńskiej i Mazowsza Płockiego. W grupie partyzanckiej, dowodzonej przez Franciszka Podgórskiego z Ciss k. Szczutowa, poza nim był jego brat, Stanisław i siostra, Genowefa, zamężna Waszkiewicz.

Po wojnie zamieszkał we wsi Ksawery, gmina Chrostkowo, gospodarując na 9-hektarowym gospodarstwie rolnym. Od 1945 r. był pierwszym, powojennym wójtem gminy Chrostkowo. Od podstaw tworzył lokalną administrację państwową na tym terenie. Pomagał organizować i odbudowywać szkolnictwo oraz wiejską spółdzielczość.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Partyzanckim i Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ożeniony z Alicją Tybuszewską, pozostawił pięcioro dzieci.

Informacje przekazane autorowi przez Aleksandra Sikorowskiego z Makówca w dniu 26 VII 2002 r.; Krajewski, *Dama*, s. 93.

BELKOWSKI PIOTR (1739 r.), proboszcz skrwileński

Zarządzał parafią skrwileńską na początku XVIII w. Był proboszczem w 1739 r., kiedy to drewniany kościół z 1609 r. potrzebował natychmiastowego remontu. Nie został jednak odrestaurowany i stał się prawie ruiną.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 166.

BERNARD z Szamotuł (1538 r.), kapłan zakonny, bernardyn, autor pierwszej monografii klasztoru skępskiego

Należał, obok Władysława z Gielniowa, do najwybitniejszych bernardynów konwentu skępskiego. Był autorem pierwszej monografii kościoła i Klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem. Był nie tylko świadkiem, ale także wytrawnym kronikarzem wzrostu kultu Matki Bożej Skępskiej. Widział i obserwował pierwsze grupy pątników, zdążających do łaskami wslawionej Figury Skępskiej.

Pawłowska, *Do Maryi*, s. 12, 20.

BERNAT WINCENTY (*1948 r. 12011 r. w Rypinie), rzeźbiarz (B 18)

Z wykształcenia był mechanikiem samochodowo-ciągnikowym. Początkowo zajmował się także malarstwem, malował głównie kwiaty i pejzaże. Potem przez wiele lat wszystkie swoje wolne chwile poświęcał rzeźbie w drewnie. Podkreślał z dumą, że motywy swoich prac czerpie z tradycji ludowej oraz wartości

religijnych, pisząc, iż tworzy „*by odzwierciedlać prawdę życia, jego symptomy, radość, cierpienie, smutek*”. Tworzył przede wszystkim rzeźby sakralne: Chrystusa w różnych postaciach, świętych, a także ciekawe płaskorzeźby, np. *Ecce Homo* w cierniowej koronie. Wykonał udaną kopię dawnej rzeźby „Trójcy Świętej” z dobrzyńskiej kapliczki przydrożnej. Z jego prac na uwagę zasługują także aniołki z „manierystycznymi”, wertykalnymi skrzydłami oraz Matka Boska Skępska, krzyże, kapliczki, szopki bożonarodzeniowe i wiele innych. W jego dorobku są też prace związane z ziemią dobrzyńską, z Rypinem, np. legendarny rycerz Rypa, rzeźba z okazji 85-lecia rypińskiego Klubu Sportowego „Lech” oraz różne rzeźby użytkowe: stojaki pod kwiaty, dekoracje ogrodowe itp.

Swoje prace prezentował na wystawach indywidualnych, np. w Galerii „Nowa” Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” w Rypinie, w kościele w Cekcynie oraz na wielu wystawach zbiorowych i plenerach rzeźbiarskich. Od wielu lat wystawiał także swoje prace na rypińskiej „Agrze” i Dniach Rypina. Swoje rzeźby przekazywał na coroczną akcję charytatywną „Dar Serca Dla Dzieci”.

Jego rzeźby znajdują się w Muzeum Diecezjalnym w Płocku, Muzeum Etnograficznym we Włocławku, Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, u przyjaciół, rodziny i w prywatnych kolekcjonerów w całej Polsce i zagranicą, np. w Niemczech, Anglii, Holandii, Japonii, a nawet Chinach i USA.

Od 2002 r. był w zarządzie Stowarzyszenia Twórców Nieprofesjonalnych Powiatu Rypińskiego.

Autopsja (1975-2011); M. Karczewska, *Wincenty Bernat-twórca nieprofesjonalny*, Gazeta Pomorska 2008, z 21 I; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 235; Pawłowska, *Kultura*, s. 54-55; *Program opieki*, s. 49.

BETKIER JERZY (*24 I 1932 r. w Nowej Wsi k. Chrostkowa †26 XI 2006 r.), rolnik, strażak-ochotnik

W 1949 r. ukończył w trybie przyspieszonym Szkołę Podstawową w Chrostkowie. Potem przez dwa lata uczył się w Technikum Budowlanym w Bydgoszczy, jednak po śmierci ojca musiał powrócić na rodzinne gospodarstwo w Nowej Wsi. W dniu 15 listopada 1952 r. został wcielony do wojska, a służbę zasadniczą odbywał w Górze Kalwarii pod Warszawą. W stopniu plutonowego został przeniesiony do rezerwy w dniu 17 lutego 1955 r.

Od 1958 r. zaangażowany w działalność miejscowej ochotniczej straży pożarnej. Przez szereg lat był prezesem Zarządu OSP w Nowej Wsi.

Za działalność społeczną odznaczony był wieloma odznaczeniami, w tym m. in. Złotą Odznaką „Za Zasługi dla woj. włocławskiego”.

Ożeniony 5 maja 1956 r. z Barbarą z Rybickich, miał dzieci: Adama (ur. 1956), zm. w dzieciństwie, Ewę (ur. 1957), Elżbietę (ur. 1958), Bożenę (ur. 1960) i Wincentego (1965-2008).

Sikorowski, *OSP po 1945*, s. 39-40.

BĘTKOWSKI JÓZEF, ps. „Józek” (*14 IX 1920 r. w Dzięgielewie w pow. sierpeckim †21 V 1944 r.), dowódca oddziału Gwardii Ludowej, a później Armii Ludowej

Urodził się w rodzinie małorolnego chłopa. Do 1939 r. pracował na roli. W okresie okupacji hitlerowskiej wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej. Współdziałał z innym działaczem lewicowym na tym terenie, Jerzym Załęskim. Był członkiem dowództwa powiatowego GL, a później AL w Lipnie. Jednocześnie dowodził niewielkim oddziałem partyzanckim w tym powiecie, sformowanym we wrześniu 1943 r.

W grudniu tego roku został aresztowany przez Gestapo razem z Michałem Titowem, oficerem radzieckim, przebywającym w oddziale partyzanckim. Oddany pod sąd hitlerowski, w dniu 21 maja 1944 r. został skazany na karę śmierci przez powieszenie. Wyrok wykonano w tym samym dniu.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 305-306, 353; Garas, *Oddziały*, s. 465; Krajewski, *Ruch oporu*, s. 105; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; *Okręg Płocki*, s. 299, 632; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 37.

BIAŁAS WŁADYSŁAW (†1939 r.), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Absolwent seminarium nauczycielskiego. Był nauczycielem Publicznej Szkoły w Walentowie w pow. lipnowskim. Zginął w czasie wojny w nieznanych okolicznościach już w 1939 r.

Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 65; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 72, gdzie pomyłkowo w Walentynowie.

BIAŁKOWSKI MICHAŁ (*29 IX 1753 r. w Gniewie †ok. 1817 r.), kapłan rzymskokatolicki, komendant parafii Osiek n. Wisłą

Uczył się w szkołach jezuickich w Gdańsku. Następnie wstąpił do zakonu dominikanów w Gdańsku, gdzie studiował filozofię i teologię. Wyświęcony w 1782 r., przechodził w zakonie przechodził różne stopnie aż do subprzeorstwa, z którego w 1799 r. został przeznaczony na komendarza w parafii osieckiej. Był tu co najmniej 18 lat.

Kokot, *Dzieje parafii*, s. 36.

BIAŁOBŁOCKI JAN h. Ogończyk (*1750 r. †28 XII 1815 r. w Sokotowie), właściciel ziemski

Posiadał Sokolowo pod Dobrzyniem n. Drwęcą oraz po śmierci drugiej żony, Katarzyny ze Zbijewskich – Białkowo k. Dobrzynia n. Drwęcą. Ten ostatni majątek nabyła 25 marca 1814 r. Katarzyna za sumę 22 tys. złp od Niemca Ferdynanda Beutha.

Aktem z dnia 14 listopada 1815 r. swoje dobra sprzedał b. kapitanowi wojsk polskich, Antoniemu de Woytsowicz. Ten kontrakt, na skutek odwołania od niego jego pierwszej żony, Anny w dniu 24 października 1817 r. uchylony został przez trybunał sądowy. Anna udawiała przed sądem, że została wraz z

córką (choć nieżyjącą już w 1817 r.) w nim pominięta. Na tej podstawie w dniu 7 listopada 1818 r. doszło do splacenia pretendentki i dopiero po uregulowaniu należności spłaty w dniu 18 listopada 1818 r. nowy nabywca stał się pełnoprawnym właścicielem Sokołowa. Po śmierci drugiej żony w 1824 r., w dniu 25 marca 1825 r. sprzedał także dobra Białkowo, w skład których wchodziły wtedy, poza Białkowem, miasto Dobrzyń n. Drwęca, młyn Zaręba, niezidentyfikowana Kolonia Laurenczyce, młyn wodny w Dobrzyniu n. Drwęca wraz z borami o powierzchni 40 włók.

Był dwukrotnie żonaty: najpierw z Anną Białobłocką (ok. 1772-1849), córką Antoniego (ok. 1741-1813) i Antoniny z Pomorskich (ok. 1760-1806), z którą miał córkę Joannę Łucję (zm. przed 1817). Po rozwodzie ożenił się ponownie z Katarzyną Moniką ze Zbijewskich (ok. 1779-25 III 1824 Sokołowie, pochowana 1 IV 1824 r. w Dulsku), z którą miał syna Jana Nepomucena (1805-1828) i córkę Konstancję.

Pierwsza żona, Anna, po rozwodzie, wyszła za Antoniego hr. Grudzińskiego h. Grzymała (1766-1825), zaś wdowa po nim, Katarzyna wyszła za Antoniego de Woytsowicza Wybranieckiego, który był ojczymem Jana (1805-1828).

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 185; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 25-26, gdzie mylnie inf., że 21 lutego 1811 r. dobra te kupił od swego syna Jana Nepomucena, który w tym momencie miał (sic!) 6 lat oraz s. 37; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 20-21, 38 i n.; P. Mysiakowski, A. Sikorski, *Jan Nepomucen Białobłocki*, <http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/persons/detail/id/6748/3> III 2014, gdzie także mylna inf., iż dobra Sokołowo z Dobrzyniem otrzymał od swego syna.

BIAŁOBŁOCKI JAN NEPOMUCEN h. Ogończyk (*1805 r. w Sokołowie †31 III 1828 r. w Sokołowie k. Dobrzyń n. Drwęca), student prawa, przyjaciel Fryderyka Chopina (B 19)

Był synem Jana Nepomucena (ur. 1750-zm. 28 XII 1815 r. w Sokołowie), właściciela Sokołowa i Dobrzyń n. Drwęca, prezesa Rady Powiatowej w Lipnie i Katarzyny Moniki ze Zbijewskich (ur. ok. 1779-zm. 25 III 1824). Pochodził z zamożnego rodu Białobłockich h. Ogończyk. Początkowo uczył się w domu, a w 1816 r. został uczniem I klasy Liceum Warszawskiego, gdzie pozostawał pod opieką Mikołaja Chopina i przebywał na jego pensji. Tam zawarł, jak się okazało, dożgonną przyjaźń z sześciolatnim wówczas Fryderykiem Chopinem.

W dniu 25 marca 1825 r. sprzedał po matce dobra rodzinne Białkowo, w skład których wchodziło miasto Dobrzyń n. Drwęca, młyn Zaręba, Kolonia Laurenczyce, młyn w Dobrzyniu n. Drwęca wraz z borami o powierzchni 40 włók drugiemu mężowi jego matki, właścicielowi Sokołowa, Antoniemu de Wojstowicz (de Voytsé) Wybranieckiemu. Białkowo nabyła jego matka od Ferdynanda Beutha (zapewne obywatela Królestwa niemieckiego pochodzenia) w dniu 25 marca 1814 r. za sumę 22 tys. złp.

Był młodzieńcem wyjątkowo przystojnym. Kucharka Chopinów, Józefowa tak jego wspominała: „*Jaki to był Panic! Ładniejszy, niż wszystkie panice, co tu bywają; ani Pan Woyciechowski taki ładny, ani Pan Jędrzejewicz, ani zaden*”. Jednak już w Liceum Warszawskim kwalifikowany był jako „zdrowia słabego”. Z upływem

czasu coraz bardziej zapadał na zdrowiu i w listach do Chopina skarżył się na różne dolegliwości. Po złożeniu egzaminu „*Maturitatis Academicæ*”, od 23 września 1823 r. był studentem Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Wyjątkowo uzdolniony, uczył się gry na fortepianie, podobnie jak Fryderyk Chopin, u Wojciecha Żywnego. Jako amator śpiewał w zespole chóralno-muzycznym przy warszawskim kościele ewangelicko-augsburskim pw. Św. Trójcy. Swoje zdolności plastyczne rozwijał poprzez udział w wykładach z teorii malarstwa u prof. Antoniego Blanka na Uniwersytecie Warszawskim, zaś – jak się to mówiło – „lekcje malowania” brał prawdopodobnie u jego ucznia, Antoniego Rogozińskiego. Potem utrzymywał kontakty z F. Chopinem, gdy ten przyjeżdżał na wakacje do nieodległej Szafarni w 1824 i 1825 r. W czasie podróży w 1824 r. Frycek jedną z wakacyjnych niedziel postanowił z nim spędzić w Sokołowie. Obydwaj przyjaciele grali w sokołowskim pałacu na fortepianie. Jaś zresztą starał się dorównywać w tej umiejętności Fryckowi. Interesował się najnowszymi utworami fortepianowymi, stąd Frycek po powrocie do Warszawy kupował w warszawskiej księgarni muzycznej „u Brzeziny” nowe nuty, do których dołączał – jak pisał z wyjątkową skromnością – własne „bazygroły” i przysyłał do Sokołowa. Przed przyjazdem na kolejne wakacje do Szafarni, 27 lipca 1825 r. pisał do niego: „*Ach, Sokołowo mi zapachniało!*”. Potem listy pisane były przez Chopina do przyjaciela w Sokołowie, gdzie często spotkamy takie oto zwroty: „*Pisuj do mnie! – Daj mi buzi, Lube Życie*”. W liście z 2 listopada 1826 r. donosił Jasiowi do Sokołowa, iż jako wolny słuchacz uczestniczy w wykładach wybitnych humanistów na warszawskiej wszechnicy, z czego był zaszczytnie dumny: „*Słucham Brodzińskiego, Bendkowskiego i innych, w jakimkolwiek związku będących obiektów z muzyką. Idę spać o 9-tej. Wszystkie herbaty, wieczory, baliki w łeb wzięły*”.

Sity ambitnego i zdolnego studenta Uniwersytetu Warszawskiego niszczyła jednak postępująca gruźlica kości kolana. Niewiele pomagały liczne kuracje, odbywane w Wądzyniu niedaleko Brodnicy, Biskupcu, ani też lekarze z Torunia. Miał świadomość poważnej choroby, mimo to nie opuszczała go silna wiara w odzyskanie sił i zdrowia. Dzielił się z tym w listach do swego ojczyma, z którym łączyły go bardzo dobre, wprost ojcowskie relacje. W dniu 28 grudnia 1827 r. z Torunia pisał: „*Ja tylko tę nadzieję mieć mogę i tą się cieszyć, że ten Nowy Rok skończy na zawsze wszystkie moje cierpienia. Zdrowie moje zawsze stoi w tym stopniu, iż prędzej złego, jak dobrego skutku oczekiwać mi każe. Neymann już przebąkiwa o amputacji*”. Niebawem jednak nadzieja ponownie zawitała w duszę chorego Jasia: „*Po narodzeniu się z doktorami zdecydowałem się, stosownie do ich rady jeszcze ostatniego spróbować sposobu, to jest wyjechać na wieś i brać wewnętrzną kurację od Pana Wese, a zewnętrzną od wiadomej kobiety z Płocka, która zapewniła, iż z defektu mnie wyprowadzi*”.

Siostrą Białobłockiego była „Kostusia” lub „Panna Konstancja”, tj. Konstancja Białobłocka, z którą z kolei przyjaźniła się Ludwika Chopin. Cioteczynym bratem Konstancji był zaś Mateusz Wilczewski herbu własnego (1819-1835), syn Mateusza, dziedzic wsi

Jastrzębie k. Lipna, a bratem stryjecznym – Łukasz Izydor Białobłocki z Radomina.

Listy F. Chopina do J. Białobłockiego zostały skonfiskowane przez policję Królestwa Polskiego w domu jego ojczyzna, Antoniego Wybranieckiego w Sokolowie, już po śmierci adresata. Wraz z innymi aktami, na mocy traktatu ryskiego 1921 r., zostały zwrócone przez rząd radziecki. Przypadkowo znalezione w 1926 r., zostały wydane przez Stanisława Pereświat-Sołtana.

Zmarł w wieku zaledwie 23 lat na gruźlicę kości.

AGAD – Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Biblioteka PAN Kraków, rkps 2159, k. 15; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 185; P. Dziański, *Okolice Chopina*, Gdynia 1964, s. 60; *Fryderyk Chopin. Dianusz par image*, tekst i koncepcja M. Tomaszewski, ikonografia i komentarze B. Weber, Warszawa 1990, s. 30; Gerber, *Studenci*, s. 10; I. Iwaszkiewicz, *Chopin*, Warszawa 1984, pass.; Z. Jeżewska, *Chopin w kraju rodzinnym*, Warszawa 1985, s. 54; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 25-26, podał, że Białkowo z przyległościami Wybraniecki posiadał już w 1817 r.; nadto brak wzmianki o jego siostrze, oraz s. 541; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 20-22, 38, 51-52, 66-70; Krajewski, *Płonne*, s. 10-13; *Listy*, s. 1-3, 66.

BIAŁOBLÓCKI KAZIMIERZ h. Ogończyk (†po 1877 r.), ziemianin, powstaniec 1863 r.

Był synem Izydora i Marianny Cissowskiej z Radomina, córki Jana i Franciszki z Kowalewskich, małżonków Białobłockich. Po przedwczesnej śmierci ojca opiekę na nim i nieletnim rodzeństwem Rada Familijna powierzyła wujowi, Hubertowi Karolowi Boromeuszowi Morzyckiemu z Czernikówka k. Lipna, ożenionemu z Joanną Cissowską z Radomina. Potem dziedziczył majątek Piórkowo w ziemi dobrzyńskiej. Po ukończeniu gimnazjum w Płocku w 1859 r., zajmował się gospodarstwem. Dzierżawił także majątek Łądy, w gminie Ciechocin także w ziemi dobrzyńskiej.

W lutym 1863 r. zamieszkał we Włocławku, a potem w Warszawie. Walczył w czasie powstania styczniowego w oddziałach Raczkowskiego, a potem Calliera, Zielińskiego i Syrewicza. W końcu 1863 r. uciekł za granicę, do Drezna. W styczniu 1865 r. skierował do cesarza Rosji prośbę o zezwolenie na powrót do kraju. Nie otrzymawszy odpowiedzi, wyjechał do Szwajcarii, a następnie kolejno do Włoch, Francji i Algieru. Tam wstąpił do Francuskiej Legii Cudzoziemskiej. W dniu 27 lutego 1873 r. został mianowany oficerem armii francuskiej. W 1876 r. powrócił do Polski. Przysięgę wiernopoddańczą złożył w kościele lipnowskim w dniu 2 maja 1877 r. wobec ks. M. Czaplickiego. Następnie zamieszkał w Warszawie i pracował w Warszawskim Towarzystwie Ubezpieczeń od Ognia.

Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 185; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 149-150; Lissowski, *Powstanie*, s. 146-147; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 232, 236.

BIAŁOBLÓCKI ŁUKASZ IZYDOR h. Ogończyk (*1793 r. †po 1825 r.), dzierżawca majątku ziemskiego, sędzia pokoju pow. kaliskiego

Był synem Pawła Białobłockiego (1741-1813) i Antoniny z Pomorskich. Po śmierci właściciela Radomina dzierżawił sąsiadujący z Sokolowem majątek.

Miał siostrę Annę, pierwszą żonę Jana Białobłockiego (zm. 1815). Był cioteczynym bratem Jana Nepomucena Białobłockiego (1805-1828).

Ożeniony z Teresą Gostomską h. Nałęcz, pozostawił dzieci: Antoni Tomasz Aleksy; Jan Nepomucen Ignacy; Paulina Agnieszka Nepomucena; Eufemia Helena; Joanna Nepomucena Maria i Julianna Marianna Nepomucena.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=55668/3> III 2014; Kowalski, *Gmina Radomin*, s. 166-167; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 223; *KFChII/213*, gdzie jednak inne lata śmierci właścicieli Radomina: Jana i Marianny Cisowskich.

BIAŁUCHA WIESŁAW (*20 III 1957 r. w Toruniu), trener, nauczyciel, radny, burmistrz miasta Lipna (B 20)

Syn Bolesława i Reginy z Czerwińskich. Szkołę podstawową ukończył w Lipnie (1972), Liceum Ogólnokształcące w Lipnie (1972-1976), zaś studia wyższe w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (1976-1980), uzyskując tam tytuł zawodowy mgra pedagogiki. Ukończył też studia podyplomowe trenerskie w AWF w Katowicach (1987) oraz menedżerów oświaty, BWSH w Koszalinie (1996). Posiada też kwalifikacje zawodowe trenera I klasy piłki nożnej (1992).

Pracował jako trener w LKS „Mień” w Lipnie (1976-1999), a także jako nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 2 w Lipnie (1982-1992), gdzie w latach 1992-1994 był dyrektorem. Był burmistrzem miasta Lipna (1994-2005). Pracuje jako nauczyciel wychowania fizycznego w Zespole Szkół im. W. Łukaszińskiego w Skępem. Członek ZNP (od 1982), OZPN we Włocławku, członek zarządu (1994-2000), OSP w Lipnie (od 1994), Rada Miejska w Lipnie, radny (1994-2002), radny Rady Powiatu Lipnowskiego w kadencji 2006-2010, wiceprzewodniczący w kadencji 2010-2014, KP ZPN w Bydgoszczy, członek Komisji Rewizyjnej (od 1998), Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego (2007-2013).

Odnznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (2002).

Ożeniony z Ewą Szatkowską (1983), ma dwie córki: Sylwię (ur. 1984) i Iwonę (ur. 1985).

Autopsja (1990-2014); <http://bip.lipnowski.powiat.pl/?cid=12/14> VII 2013; *ZKZD 2005*, s. 14.

BIAŁY CZESŁAW (*18 IV 1934 r. w Warelach Starych, pow. Wysokie Mazowieckie), nauczyciel, dyrektor szkół średnich w Rypinie, członek DTN (B 21)

Jest synem Józefa i Stanisławy z d. Mojsa. Szkołę podstawową ukończył w Wyszonkach Kościelnych (1950), a następnie Prywatne Liceum Ogólnokształcące w Różanymstoku, prowadzone przez księży salezjanów i korespondencyjne Liceum Ogólnokształcące w Białymstoku, gdzie uzyskał maturę państwową (1955). Studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1955-1960). Ukończył też studia podyplomowe dla dyrektorów szkół (1980). W Łodzi ukończył kurs dla nauczycieli ogólnokształcących w zakresie wychowania technicznego (1964).

Posiada tytuł zawodowy magistra historii (1960). W 2000 r. został nauczycielem mianowanym.

Pracował jako nauczyciel w Technikum Mechanizacji Rolnictwa (1 IX 1960-31 VIII 1961), w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Supraślu, w Przasnyszu (1 IX 1961-31 VIII 1962), w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie (1 IX 1962-31 VIII 1964), w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Rypinie (1 IX 1964-31 VIII 1970), gdzie był dyrektorem, w Zespole Szkół Ekonomicznych w Rypinie (1 IX 1970-31 VIII 1996), gdzie był zastępcą dyrektora. Potem pracował jeszcze na pół etatu w Zespole Szkół Ekonomicznych jako nauczyciel historii (1 IX 1996-31 VIII 2001).

Należy lub należał m. in. do Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Rypinie, gdzie był prezesem (1970), jest członkiem ZSL (1960); Rypinie pełnił funkcję zastępcy prezesa koła. Należał także do ZNP w Supraślu, gdzie był prezesem (1960), a także do Sekcji Emerytów i Rencistów ZNP w Rypinie, gdzie również był prezesem (1998-2002). Od 2007 r. jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie.

Odnaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1991), Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1985), Złotą Odznaką ZNP (1990), Złotą odznaką TWP (1990), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2002) i Medalem im. Wincentego Witosa (2004).

Ożeniony się z Krystyną Bury (1962), ma trzy córki: Annę, Wioletkę i Beatę.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1970-2014); *Rypin w PRL*, s. 725; *ZKZD 2005*, s. 15-16.

BIAŁY JULIAN JÓZEF (*8 III 1861 r. Łuniewie Wielkim †23 VI 1941 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Chrostkowie, ofiara prześladowań niemieckich (B 22)

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Feliksa i Emilii z Wyszomirskich. Uczył się w Łuniewie i Łomży. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. W dniu 22 czerwca 1884 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Rzekuniu, a od 1909 r. w Wyszogrodzie oraz kolejno w Maluszynie, Gralewie i Serbiewie. W 1929 r. został proboszczem w Chrostkowie k. Lipna. W 1934 r. obchodził złoty jubileusz kapłaństwa.

W dniu 23 października 1939 r. wraz ze swym wikariuszem, ks. Janem Adamcem został aresztowany i wywieziony do więzienia w Lipnie, po czym trafił do toruńskiego Fortu VII. Na skutek ciężkiej choroby został stamtąd po kilku tygodniach zwolniony. Po powrocie do Chrostkowa doznawał różnych szykan ze strony miejscowych Niemców. Na skutek przeżyć więziennych zmarł w rypińskim szpitalu.

Początkowo pochowany został na cmentarzu w Rypinie. W dniu 13 czerwca 1998 r. został ekshumowany i pochowany na cmentarzu w Chrostkowie.

W 1948 r. w miejscowym kościele ufundowano tablicę poświęconą jego pamięci.

W. Gajdus, *Nr 20998 opowiada*, Kraków 1962, s. 36; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 33-34; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 37-38; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 286; W. Jezusek, *Ks. Julian*

Józef Biały, proboszcz parafii Chrostkowo, MPP 1950, nr 9-12, s. 195-196; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 138-139, 150; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 9; A. Sikorowski, *Oddali daninę krwi, abyśmy mogli żyć godnie*, Wieści z Ziemi Dobrzyńskiej 1999, nr 3, s. 4; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 251.

BIEDRZYCKI ADAM (*24 V 1902 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (B 23)

Był synem Józefa i Marianny z Kędzierskich. Po ukończeniu szkoły kształcącej nauczycieli, został nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Oborach. Pracował tam do wybuchu drugiej wojny światowej. Prowadził różnorodne formy oświaty dla dorosłych. Blisko współpracował z miejscowym Klasztorem Ojców Karmelitów.

W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie został zamordowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu i Gestapo.

Miał braci: Piotra (ur. 1910), nauczyciela Szkoły Powszechnej w Okalewku, zamordowanego obozie koncentracyjnym Mauthausen-Gusen w 1941 r. i Stanisława (ur. 1913), więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych, po wojnie proboszcza w Świdziebni.

Jego imię zostało upamiętnione na tablicy razem z kierownikiem szkoły oborskiej, Romualdem Strużyńskim, którą ufundował na murze klasztornym w Oborach w 2006 r. syn tego ostatniego, Mirosław z Olsztyna.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 159, 185; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 147; Piotrowski, *Słownik*, s. 73; A. Sikorowski, *Oddali daninę krwi, abyśmy mogli żyć godnie*, Wieści z Ziemi Dobrzyńskiej 1999, nr 3, s. 4; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

BIEDRZYCKI PIOTR (*ok. 1910 r. †9 IV 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa i Marianny z Kędzierskich. W 1939 r. był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Okalewku w pow. rypińskim. Uniknął fali aresztowań nauczycieli jesienią 1939 r., jednak w kwietniu 1940 r. został aresztowany i skierowany do obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, gdzie został zamordowany.

Miał braci: Adama (ur. 1902), także nauczyciela, w 1939 r. zatrudnionego w Szkole Powszechnej w Oborach, który został zamordowany w więzieniu w Rypinie w dniu 2 listopada 1939 r. i Stanisława (ur. 1913), więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych, po wojnie proboszcza w Skrwilnie.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 171; Piotrowski, *Słownik*, s. 73.

BIEDRZYCKI STANISŁAW (*23 VIII 1913 r. w Blichowie †21 VIII 1983 r. w Gdańsku), kapłan rzymskokatolicki, kanonik gremialny kapituły płockiej, więzień niemieckich obozów, proboszcz w Świdziebni (B 24)

Był synem Józefa i Marianny z Kędzierskich. Uczył się w Skrwilnie, dokąd przenieśli się rodzice, a po-

tem w Gimnazjum św. Stanisława Kostki w Płocku. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Przez cały czas pobytu w Płocku wspierał go materialnie ks. kan. J. Marchewka, proboszcz ze Skrwilna. W dniu 19 czerwca 1939 r. przyjął święcenia kapłańskie i otrzymał wikariat w Tłuchowie w pow. lipnowskim, dekanat dobrzyński, gdzie proboszczem był w tym czasie ks. J. Marchewka.

W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany i przewieziony do klasztoru w Skępem. Tutaj, mimo okazji, nie skorzystał z ucieczki. Ze Skępego wywieziony został do więzienia w Rypinie, a stamtąd 24 stycznia 1940 r. do więzienia Gestapo w Grudziądzu, gdzie przebywał w jednej celi z ks. Leonardem Lipką, dziekanem dobrzyńskim i ks. Józefem Wróblem, jego wikariuszem. W dniu 10 marca 1940 r. wraz z innymi kapłanami został skierowany do obozu Stutthof. Przez dwa tygodnie pracował w kamieniołomach w filii obozu Grenzdorf. W dniu 10 kwietnia 1940 r. trafił do Sachsenhausen. Od 14 grudnia tego roku więziony był w Dachau (nr obozowy 22483). Tutaj poddawany był pseudomedycznym zabiegom lekarskim.

W dniu 29 kwietnia 1945 r. został wyzwolony przez wojska amerykańskie. Po okresie leczenia szpitalnego pracował jako kapelan w polskich obozach dla wysiedleńców w Wuppertal, Lennep i Emmerich.

W październiku 1946 r. powrócił do Polski i przez 9 miesięcy był prefektem w Nasielsku. Następnie, od 1 lipca 1947 r. przez 20 lat był proboszczem w Płoniawach. W latach 1967-1981 był proboszczem Świdziebni. Mimo, iż przejął kościół zadbany po bardzo ambitnym proboszczu, ks. Stanisławie Kowalczyku, w okresie pobytu przeprowadził szereg dalszych prac, m. in.: odnowił boczne ołtarze, stacje Drogi Krzyżowej, feretrony, wyremontował obydwie zakrystie (1970), wykonał ołtarz soborowy (1971), zainstalował dwa nowe organy z fundacji Józefa Skirzyńskiego (1974), wyremontował organy (1974), wykonał remont dachu (1977), uporządkował cmentarze i wznosił pochówki na cmentarzu w kierunku Ostrowi (1967-1968), wykonał remont dachu na kościele (1974). Wyremontował także kościoły filialne w Księtem i Szczutowie. Przeprowadził wiele inwestycji i remontów plebanii, organistówki i zabudowań gospodarczych. Dbał i rozwijał życie duchowe i liturgiczne w parafii: w każdej wsi utworzył kółko różańcowe oraz tzw. koła opiekuńcze przy punktach katechetycznych. Organizował koła trzeźwościowe, troszczył się o chór parafialny i orkiestrę. Korzystając z poprawnych relacji z władzami, organizował szereg pielgrzymek dla parafian, a sam, wdzięczny za ocalenie z niemieckich obozów śmieci, co roku pielgrzymował do łaskami wstawionego obrazu św. Józefa w Kaliszu oraz byłych więźniów do Dachau i Rzymu.

Od 1970 r. był ojcem duchownym księży dekanatu rypińskiego. W latach 1970, 1975 i 1980 brał udział w pielgrzymkach polskich księży-więźniów Dachau do Rzymu. W dniu 1 września 1981 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał u swojej siostrzenicy w Gdańsku, gdzie współpracował z księżmi parafii Bożego Ciała na Osiedlu Morena.

W dniu 7 października 1961 r. otrzymał tytuł honorowy kanonika kolegiaty pułtuskiej, a w 1972 r. – kanonika gremialnego kapituły płockiej.

Miał braci: Adama (ur. 1902), z zawodu nauczyciela, który został zamordowany przez Niemców jesienią 1939 r. i Piotra (ur. 1910), także nauczyciela, zamordowanego w Mauthausen-Gusen w 19141 r.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie, przy swoich rodzicach, po Mszy św. pogrzebowej odprawionej w Świdziebni w dniu 25 sierpnia 1983 r. przez bpa Jana Wosińskiego.

Domagała, *Dachau*, s. 74; Grzybowski, *Duchowieństwo 1*, s. 62-66; M. M. Grzybowski, *Ks. kanonik Stanisław Biedrzycki, emerytowany proboszcz parafii Świdziebni (1913-1983)*, MPP 1985, nr 4, s. 145-148; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 161-162; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 275-279; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 283; Jezusek, *Wykaz księży*, s. 376; Korszyński, *Jasne promienie*, s. 189; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 9, 24; Ossowski, *Kościół*, s. 605, 609, 674; *Parafia Świdziebni*, s. 493-497, gdzie jednak na str. 494 mylna data objęcia probostwa w Świdziebni - 1962; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 51; Urbański, *Dachau*, s. 112; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 198.

BIEGANOWSKI TEODOR, ps. „Wujek”, „Czarny” (†po 1945 r.), technik dentystryczny, oficer wywiadu AK, ofiara prześladowań sowieckich

W czasie wojny mieszkał w Golubiu. Wstąpił do Armii Krajowej, gdzie pełnił funkcję oficera wywiadu.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w nocy z 23/24 stycznia 1945 r. został aresztowany przez NKWD. Po wstępnym śledztwie przeprowadzonym w Dobrzyniu, w pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wywieziony w głąb Rosji, do łagru Siewiernia Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Do kraju powrócił dopiero 27 września 1945 r.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego; AIPN Bydgoszcz, OKBZHNP, sygn. KO 17/91; Golon, *Departowani*, s. 186.

BIEGAŃSKI JAN (*1863 r. †1939 r.), aptekarz, botanik-zielnik, działacz społeczny

Posiadał magisterium z farmacji. Od 1894 r. przez szereg lat był aptekarzem i właścicielem apteki w Skępem. Przyjaźnił się ze znanym i cenionym aptekarzem z Lubicza Lipnowskiego, Stefanem Niteckim. Utrzymywał kontakty z aptekarką-zielnarką, Marią Zielińską (1881-1967), dziedziczką majątku Wioska k. Skępego, która, poza fachową wiedzą teoretyczną i praktyczną, wspierała jego zamiary wydawnicze. Skupował zioła, nie tylko dziko rosnące, ale również w ogródku przy aptece zajmował się uprawą roślin krajowych i obcych, które służyły mu do sporządzenia leków. Głównym źródłem surowców zielarskich były rośliny zbierane z naturalnych stanowisk, w które obfitowały okolice Skępego. Zbierał i hodował różne rodzaje ziół leczniczych. Był jednym z pionierów i popularyzatorów uprawy ziół w Polsce i jednym z najwybitniejszych polskich farmaceutów-botaników.

Napisał i ogłosił drukiem około 250 prac i artykułów o ziołach i zielarstwie, a wśród nich m. in. *Rośliny zielarskie i ich uprawa* (1894), *Zioła apteczne. Treściowy opis hodowli* (1904), *Ogródek lekarski przy szkole* (1922), *Zielarz. Podręcznik dla*

zbierających zioła (1932), *Hodowla ziół lekarskich* (1934), *Ziołolecznictwo* (1939) oraz wydanie powojenne *Ziołolecznictwo. Nasze zioła i leczenie nimi* (Warszawa 1948).

W dniu 9 maja 1900 r. był inicjatorem założenia w Skępem Towarzystwa Kredytowego, które stało się założnikiem przyszłego banku spółdzielczego. W 1908 r. zmieniło ono nazwę na Gminną Kasę Pożyczkowo-Oszczędnościową im. Stefczyka.

Za swoją działalność i osiągnięcia, jednak już po śmierci, uznany został za pioniera nowoczesnego zielarstwa w Polsce.

Echa Płockie i Łomżyńskie 1900, nr 97; Giziński, *Niepospolici*, s. 367, 650; Głos Płocki 1910, nr 21, s. 3; <http://librarianum.com.pl/ziołolecznictwo-nasze-zioła-i-leczenie-sie-nimi-jan-bieganski-p-1299.html/18> VIII 2013; J. Kordakow, *Z dziejów botaniki płockiej*, Notatki Płockie 1957, nr 5, s. 19; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 26; Krajewski, *Skępe*, s. 91; A. Ożarowski, W. Jaroniewski, *Rośliny lecznicze i ich praktyczne zastosowanie*, Warszawa 1987, s. 66, 68; Przegląd Lekarski 1950, nr 1-3, s. 34; *Rodem ze Skępego*, s. 24; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 47; www.skepe.pl/9V/III 2010.

BIEGAŃSKI PIOTR (†ok. 1773 r.), proboszcz skrwileński

Od 13 marca 1760 r. był proboszczem w Skrwilnie i funkcję tę pełnił przez 10 lat. Przeważnie jednak przebywał poza terenem parafii. Zastępowali go w tym czasie wikariusze jako komendarze.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 166.

BIEGAŃSKI ZDZISŁAW TOMASZ (*2 VII 1954 r. w Bydgoszczy), dr hab. nauk hum., historyk Pomorza, Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, organizator szkolnictwa wyższego (B 25)

W 1978 r. ukończył Uniwersytet Mikołaja Kopernika, kierunek historia. Doktor nauk humanistycznych (1988), doktor habilitowany (2004, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), na podstawie rozprawy pt. *Sądownictwo i skazani na śmierć z przyczyn politycznych w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1945-1956*.

Odbił staże krajowe i zagraniczne w Archiwum Akt Nowych w Warszawie, 1988-1999 (6 miesięcy), Cottbus (Niemcy) – 1993, 2 tygodnie, Moskwa (Rosja, 2004). Asystent w Akademii Nauk Społecznych w Warszawie (1987-1989), od 1990 r. w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, Akademii Bydgoskiej, Uniwersytecie Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, od 2004 r. profesor nadzwyczajny. W Wyższej Szkole Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie od 2001 r. adiunkt, od 2005 r. profesor nadzwyczajny.

W latach 2002-2007 zastępca dyrektora Instytutu Historii, w latach 2007-2012 dyrektor Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, od 2005 r. kierownik Zakładu Dydaktyki Historii i Edukacji Europejskiej; w latach 2007-2009 dziekan Wydziału Zamiejscowego w Człuchowie Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, członek Senatu

UKW (2005-2006), członek senackiej komisji ds. dydaktyki (2002-2005), senackiej komisji prawno-statutowej (od 2005 r.), członek komisji ds. akredytacji i dydaktyki Wydziału Humanistycznego UKW (2002-2007).

Prowadzi wykłady z historii Polski XX w., ustroju politycznego RP, parlamentaryzmu Polski na tle porównawczym, z geografii politycznej, instytucje polityczne, historia Polski w filmie fabularnym, system polityczno-administracyjny Polski w XIX i XX w. oraz wykłady fakultatywne. Aktualnie prowadzi prace badawcze: polityka karania zbrodni wojennych po drugiej wojnie światowej w Polsce i wybranych krajach Europy, historia polskiego parlamentaryzmu, dzieje reform administracyjno-terytorialnych w Polsce, historia regionu Kujaw i Pomorza.

Opublikował kilka książek autorskich, współautorskich prac pod redakcją, kilkadziesiąt artykułów naukowych i kilkanaście tekstów publicystycznych. Ważniejsze prace: *Mniejszość żydowska w Bydgoszczy 1920-1939* (1999); *W smudze kainowego cienia. Skazani na śmierć przez sądy wojskowe na obszarze woj. pomorskiego w latach 1945-1954* (2000); *Sądownictwo i skazani na śmierć w województwie pomorskim (bydgoskim) w latach 1945-1956* (2003); *Nieustający seans filmowy. Z dziejów dyskusyjnego ruchu filmowego w Bydgoszczy* (1999); *Eksterminacja ludności żydowskiej w regionie bydgoskim w latach 1939-1945 i Życie codzienne ludności polskiej w okupowanej Bydgoszczy 1939-1945*, [w:] *Historia Bydgoszczy*, t. II, cz. 2. 1939-1945 (2004), *Wybory uzupełniające do sejmu Ustawodawczego na Pomorzu - 2 maja 1920 r.* [w:] *Nad Bałtykiem. W kręgu polityki, gospodarki problemów narodowościowych i społecznych w XIX i XX wieku* (2005). Współredaktor: *Unia Europejska - aspekty polityczne i prawne integracji* (2008); *Kujawsko-pomorskie rodowody wybitnych uczonych* (2007); *Rok 1945 na Kujawach i Pomorzu. Koniec wojny – początek nowej rzeczywistości* (2006), *Związki Kujaw i Pomorza na przestrzeni wieków* (2001); *Kronika Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy* (1999), (współautor); *Bydgoszcz jako ośrodek administracyjny na przestrzeni dziejów* (1998); *Dzieje Fordonu i okolic*, praca zbior. (1997); *Wojsko a społeczeństwo na Kujawach i Pomorzu* (2009), współred., *Dzieje Sępólna Krajeńskiego*, pr. zbior., red. i współautor (2010), *Innowacyjność w edukacji historycznej i w promocji dziedzictwa kulturowego regionu* (2012), współred.

Jest promotorem kilku prac doktorskich, m. in. J. Szczytkowskiej pt. *Polityka kulturalna władz PRL wobec kinematografii w latach 1970-1980*, (2011) oraz recenzentem w kilkunastu przewodach doktorskich w różnych uczelniach, m. in. w 2013 r. na UWM w Olsztynie w doktoracie L. Chaburskiego nt. *Lubawa w latach 1975-2006*.

Współpracuje z Archiwum Wojskowym Federacji Rosyjskiej w Moskwie, przeprowadza kwerendy archiwalne w Moskwie, Berlinie, Lwowie, Kownie i Suceavie. Członek Polskiego Towarzystwa Historycznego (prezes Oddziału w Bydgoszczy w latach 1999-2008), członek Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego, przewodniczący Komisji Historycznej oraz członek Towarzystwa

Autopsja (2000-2014); http://alpha.bn.org.pl/search*pol/29 VIII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=0pis&objectId=72755&lang=pl/28> VIII 2013; SBNB, s. 22-24.

BIELICKI JERZY (XX w.), skępianin, człowiek do- brego serca

Mieszkał w Skępem. Po wojnie udzielał pomocy rodzinie Sobocińskich. Kiedy Maria Sobocińska (1920-2012) wyszła z komunistycznego więzienia, mimo wszechogarniającego ostracyzmu ze strony skępian, przychodził bocznymi drogami, wchodził od strony kuchni i przynosił do jej domu i żywność, której wtedy bardzo brakowało. Sobocińska powie o nim po latach: „Nigdy tego nie zapomnę, jestem mu bardzo wdzięczna, dziękuję Ci, Jurku”.

Miał siostrę Marię.

Krajewski, *Dama*, s. 177-178; Wojtowicz, *Marylka*, s. 83.

BIELIŃSKI FRANCISZEK JAN h. Junosza (†w V 1685 r.), poseł na sejmy, starosta rypiński, rot- mistrz rajtarii królewskiej, pułkownik gwardii kró- lewskiej, podkomorzy płocki

Mógł być synem Wojciecha, starosty mławskiego i Elżbiety Błędowskiej z Błędowa h. Półkozic. W połowie XVII w. dzierżył dobra królewskie w okolicach Rypina. W 1659 r. zrezygnował z urzędu podczaszego płockiego. Przed 1660 r., jako rotmistrz rajtarii królewskiej, otrzymał od króla Jana Kazimierza starostwo rypińskie z majątkami w okolicach Rypina. W 1660 r. ustąpił z niego na rzecz Jakuba Rokitnickiego. Od 1661 r., jako pułkownik gwardii Jana Kazimierza, odznaczył się w bojach ze Szwedami z Moskwą. Za zasługi wojenne na sejmie 1662 r. otrzymał starostwo mławskie. Na sejm ten przybył jako delegat wiernej królowi dywizji Stefana Czarnieckiego. Od 1661 r. sprawował urząd podkomorzego płockiego, a w latach 1667-1681 – miecznika koronnego. Jako stronnik Jana Kazimierza, na sejmie abdykacyjnym w 1668 r. wystąpił z mową, w której prosił króla o pozostanie na tronie. Za rządów Michała Korybuta Wiśniowieckiego pozostawał w kontaktach z partią francuską, choć jednocześnie zabiegał o względy dworu. W 1674 r. wybrany marszałkiem izby poselskiej. Posłował na sejmy 1676 i 1677 r. Utrzymywał także dobre stosunki z Janem III Sobieskim, otrzymując w 1661 r. starostwo kiszporskie oraz fotel senatorski jako wojewoda malborski.

Ożeniony w Anną Zofią z Akerstoffów h. Własnego, miał córkę Teresę, za Tomaszem Działyńskim h. Ogończyk oraz syna Kazimierza Ludwika, starostę malborskiego.

Pochowany w kościele św. Jana w Warszawie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 228; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=50643/26> I 2014; *Lustracje*, s. 303; *Okolice Rypina*, s. 647-648, gdzie mylny tom PSB, zamiast t. 2, podano tom 1; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 145; K. Piwarski, *Bieliński Franciszek Jan*, PSB, t. 2, s. 46-47.

BIELKE GOTLIB (*ok. 1833 r.), włościanin, powsta- niec 1863 r., zesłaniec syberyjski

Włościan ze wsi Kuczek w pow. wrocławskim. W momencie wybuchu powstania styczniowego, mając lat około 30, wstąpił do oddziału żandarmerii powstańczej razem z Faustynem Krzywkowskim, bednarzem z bobrownickiego magazynu soli i Janem Godlewskim, stróżem w tym magazynie. Była to formacja wyjątkowo znienawidzona przez Rosjan, nazywana przez nich „żandarmami wieszającymi”, przeznaczona m. in. do wykonywania wyroków śmierci na zdrajcach i donosicielach. Za taką postawę wykonali wyrok śmierci na dwóch chłopach – donosicielach lub zdrajcach.

W dniu 31 grudnia 1863 r. został aresztowany wraz z Krzywkowskim i Godlewskim. Postawiony przed carskim sądem, został skazany na 10 lat katorgi na Syberii.

Jego dalsze losy nie są nam znane.

AGAD, Zarząd General-Policmajstra w Królestwie Polskim, v. 4, s. 611; AP Płock, Komisja Wojewódzka i Rząd Gubernialny Płocki 1816-1866, v. 296, k. 11, 40; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności. Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 332-333; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 177-178.

BIELSKI ANDRZEJ (*18 I 1879 r. †1941 r. w obozie Stutthof), rolnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa, z zawodu rolnik. Mieszkał we wsi Rak k. Skrwilna. Aresztowany w dniu 12 października 1940 r. w miejscu swojego zamieszkania, następnie wysłany do obozu hitlerowskiego Stutthof, gdzie został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, sygn. Zg. 72/79; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 171; Piotrowski, *Słownik*, s. 74.

BIENIAK JANUSZ STANISŁAW (*1 X 1927 r. w Warszawie), prof. dr hab., mediewista, współtwór- ca toruńskiej szkoły genealogicznej (B 26)

Studiował na UMK w Toruniu (1951). Doktorat (1960) i habilitację (1968) obronił na UMK w Toruniu. Tytuł profesora uzyskał w 1982 r., zaś profesorem zwyczajnym jest od 1991 r.

Był zastępcą dyrektora Instytutu Historii i Archiwistyki UMK (1984-1985), kierownikiem Zakładu Nauk Pomocniczych Historii Instytutu Historii i Archiwistyki UMK (1986-1997). Pracował na stanowisku profesora WSHE we Wrocławku (1999-2006).

Był wiceprezesem Polskiego Towarzystwa Heraldycznego (1988-1997), przewodniczącym Komisji Genealogii i Heraldyki PTH (1983-1988), przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego w Toruniu (1986-1995). Był też członkiem Komitetu Redakcyjnego *Polskiego Słownika Biograficznego* (1972-1979).

Jest autorem 320 publikacji, w tym 5 książek, m. in.: *Wielkopolska, Kujawy, ziemia łęczycka i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300-1306* (1969), *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów: studia historyczne ofiarowane Antoniemu Gąsiorowskiemu* (1997), *Polskie rycerstwo średniowieczne: suplement* (2005), *Najstarsze kujawskie księgi ziemskie (1397-1408). Kolejność i*

chronologia kart (2007), *Państwo Miećława. Studium analityczne* (2010). Napisał szereg ważnych rozpraw i studiów do historii średniowiecznej ziemi dobrzyńskiej i Kujaw. Wypromował 8 doktorów.

Odnznaczony jest Medalem KEN (1990), Krzyżem Oficerskim OOP (1998), Medalem „Lux at Laus (2010), Członek Honorowy Towarzystwa Heraldycznego (1994).

Wraz z prof. K. Jasińskim jest współtwórcą toruńskiej szkoły genealogicznej, która odrodziła badania genealogiczno-prozopograficzne w Polsce, nadając im nowe podstawy metodyczne.

Autopsja (1968-2014); <http://alpha.bn.org.pl/search~S5?pol/?searchtype=a&searcharg=bieniak+janusz&searchscope=5&SORT=D&extended=0&SUBMIT=Szukaj&searchlimits=&searchorigarg=abieniek+janusz/7V2013>; WUP, t. 1, s. 111; ZKNH 2013, s. 23.

BIENIEK STANISŁAW (*1896 r. w Rypinie †1960 r. w Wielkiej Brytanii), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, żołnierz drugiej wojny światowej, uczestnik bitwy o Monte Cassino (B 27)

Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej w latach 1919-1920. W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w kampanii wrześniowej, gdzie dostał się do niewoli radzieckiej. W latach 1939-1941 był więziony w łagrach sowieckich. Po wydostaniu się z łagru wstąpił do II Korpusu Polskiego gen. W. Andersa. Z jednostką tą przeszedł szlak bojowy i uczestniczył w kampanii włoskiej.

Był odznaczony Gwiazdą Italii, Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino i Odznaką Pamiątkową II Korpusu.

E. Budzanowska, *Polegli pod Monte Cassino. Stanisław Bieniek*, Kronika Rypińska 1994, nr 46, s. 6; Krajewski, *Rypinie*, s. 245.

BIENKOWSKI ZDZISŁAW (*1927 r. †17 VI 1985 r. w Wymyślinie), dr nauk. hum., nauczyciel i dyrektor Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie (B 28)

Szkolę powszechną ukończył w Skępem. Po wojnie, łącząc pracę zawodową w charakterze nauczyciela w miejscowej szkole, w 1951 r. uzyskał kwalifikacje pedagogiczne w ramach Rejonowej Komisji Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie.

W 1954 r. przeszedł do pracy w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie, gdzie uczył przede wszystkim historii i wiedzy o społeczeństwie. W latach 1965-1969, tj. do momentu likwidacji tej placówki kształcenia nauczycieli, był jej dyrektorem. W 1974 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu uzyskał doktorat nauk humanistycznych. W 1967 r. podejmował nieudane próby organizacji jubileuszowego zjazdu absolwentów zakładów kształcenia nauczycieli w Wymyślinie z okazji stulecia jego powstania.

W 1970 r. wydał monografię pt. *Zarys Zakładu Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie, 1867-1969. Na jubileuszowy zjazd nauczycieli* (Wymyślin 1970).

Zmarł śmiercią tragiczną. Pochowany przy głównej alei na cmentarzu w Skępem.

Drzewiecki, *Moje życie*, s. 161, 165; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 45-46, 99, 104, 132; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 75; Tablica inskrypcyjna na grobowcu w Skępem.

BIERNACKI DOMINIK h. Poraj (†1929 r. we Włocławku), organomistrz (B 29)

Był synem Hugona Biernackiego, organomistrza ze Skępego k. Lipna. W czasie pobytu za granicą zapoznał się z budową organów. Warsztat budowy tych instrumentów miał w Osieku k. Płocka, a po powrocie zza granicy w Dobrzyniu n. Wisłą. Tutaj w 1870 r. przejął po ojcu fabrykę budowy organów, której początek datuje się na rok 1848. Zakład w Dobrzyniu mieścił się przy ul. Zamkowej i w 1900 r. zatrudniał około 80 osób z miasteczka i okolicy. Była to pierwsza, prawdziwa na sposób przemysłowy fabryka organów w Polsce. W 1914 r. przeniósł się do Włocławka, gdzie założył nową fabrykę o zwiększonej produkcji. Tworzył instrumenty nie tylko na zamówienie krajowe, ale także dla zagranicy: Litwy i Rosji.

W 1896 r. zbudował 9-głosowe organy dla kościoła w Strzygach k. Rypina, a także do kościołów w Rokiciu k. Dobrzynia n. Wisłą, Bądkowie, Mazowszu, Świedziebni, Szczutowie, Sierpcu. W 1900 r. wykonał 13-głosowe organy dla kościoła w Tłuchowie, a w 1899 r. lub w 1902 r. 13-głosowe organy dla kościoła w Dobrzyniu n. Wisłą, za co dziękowali mu: proboszcz ks. Paweł Pióro, wikariusz Kazimierz Straszyński i dozór kościelny: W. Raniecki i Kostrzębski. Organ z jego firmy znajdują się także m. in. w kościele Panny Maryi w Toruniu, w Carskim Siole, kościele św. Piotra i Pawła w Nowym Bytoniu i kościele Matki Boskiej Zwycięskiej w Łodzi. Jego prace otrzymywały odznaczenia i nagrody: w 1909 r. srebrny medal w Częstochowie i Kaliszu, w 1929 r. – na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu (złoty medal). Przeprowadził remonty wielu instrumentów organowych, także i na ziemi dobrzyńskiej, m. in. w 1891 r. w Radzikach Dużych.

Miał synów Dominika i Wacława, którzy wraz ze swym szwagrem, Stefanem Truszczyńskim prowadzili we Włocławku, a od 1934 r. w Warszawie, firmę budowy organów „Wacław Biernacki”.

Album fotografii. Dobrzyń nad Wisłą sprzed lat, fot. zebrał opr. G. Ryczkowski, wyd. 2, Dobrzyń n. Wisłą 2009, s. 62-65; Z. Bigoszewski, *Rzemiosło dobrzyńskie*, Gazeta Lipnowska, nr 46: 2002, s. 15; S. Chodyński, *Organy, śpiew i muzyka w kościele katedralnym włocławskim*, Włocławek 1902, s. 19; *Diecezja płocka. Struktura personalno-administracyjna. Stan z 1 października 1977 r.*, Płock 1978, s. 190-198; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 33; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 208; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 179; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 152; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 38; P. Podejko, *Dawna muzyka polska na terenie dzisiejszego województwa bydgoskiego i Pomorza Gdańskiego*, Bydgoszcz 1960, s. 28; Żaluski, *Szkic*, s. 62.

BIERNACKI KAZIMIERZ LEON (†ok. 15 IX 1939 r. pod Sochaczewem), uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do gruzdzkiego 8. pułku artylerii ciężkiej 16 Dywizji Piechoty. Walczył m. in. nad Bzurą w składzie Armii „Pomorze”, w krwawej bitwie o Warszawę. Zginął pod Sochaczewem ok. 15 września 1939 r. od niemieckiego pocisku artyleryjskiego, który uderzył w schron, gdzie przebywał z grupą kolegów 8. batalionu pancernego tej armii. Takie wiadomości po wojnie pośrednio uzyskała jego córka Krystyna od kolegów frontowych.

Miejsce jego pochówku nie jest nam znane.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/12 XII 210.

BIESIEKIERSKI JULIAN LAMBERT h. Pomian (*1839 r. w Bilnie w pow. nieszawski †1910 r. w Płowcach), powstaniec 1863 r., hodowca, pisarz łowiecki

Urodził się w rodzinie ziemiańskiej w pow. nieszawskim jako syn Wincentego i Serafyny. Uczył się w Warszawie, a w 1856 r. wstąpił do Instytutu Gospodarstwa Wiejskiego w Marymoncie. W 1859 r. wyjechał do Francji na dalsze studia. Po wybuchu powstania styczniowego, w styczniu 1863 r. stanął pod rozkazami Ludwika Mierosławskiego, który był spokrewniony z Biesiekierskimi. Za czyn ten został skazany na 7 lat pobytu na Syberii (1863-1870).

Po powrocie nabył majątek Skórzno w pow. lipnowskim, gdzie gospodarzył wraz z żoną Emilią z Karnkowskich do 1880 r. Zasłynął z racjonalnej gospodarki zwierzyzną łowną. W 1882 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie był m. in. dysponentem w Domu Handlowym Ignacego Zielińskiego. W 1889 r. wyjechał ponownie na wieś jako zarządca dóbr w guberni witebskiej. W okresie pobytu w Warszawie był członkiem-założycielem Warszawskiego Oddziału Cesarskiego Towarzystwa Prawidłowego Myślistwa. Pozostawił znaczny dorobek pisarski z dziedziny myślistwa, m. in. pracę wydaną w Warszawie w 1901 r. w Warszawie pt. *Kuropatwa szara, czyli pospolita*. Pisał także do „Łowca Polskiego” (1899, nr 17, 1905; 1906, s. 121; 1910, s. 18, 94; 1910, s. 238), a także do „Kalendarza Myśliwskiego”. Pod koniec życia stracił wzrok i osiadł w Płowcach na Kujawach.

Pochowany w Płowcach.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 162; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 156; W. Przyborowski, *Dzieje 1863 roku przez autora „Historii dwóch lat”*, Kraków 1897, t. 1, s. 375; J. W. Kobyłański, *Biesiekierski Julian Lambert*, PSB, t. 2: 1936, s. 89-90.

BIGOSZEWSKI ZENON (*2 II 1929 r. w Kamionkach k. Płocka †28 II 2012 r. w Dobrzyniu n. Wisłą), nauczyciel, dyrektor szkoły i działacz oświatowy, miłośnik miejscowej historii, laureat Nagrody im. A. A. Kochańskiego, senior Kapituły Nagrody (B 30)

Był synem Feliksa i Julianny z Bednarskich. Naukę rozpoczął w szóstym roku życia w Szkole Podstawowej w Tłuchowie, a następnie do 1939 r. uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą. W czasie okupacji pracował, a jednocześnie uczęszczał na komplety tajnego nauczania.

W 1945 r. rozpoczął naukę w Liceum Ogólnokształcącym w Płocku, a następnie, czując powołanie pedagogiczne, przeniósł się do Liceum Pedagogicznego w tym mieście. Po ukończeniu nauki został zatrudniony w 1949 r. w Szkole Podstawowej w Turzy Wilczej. W następnym roku podjął studia zaoczne Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Łodzi na kierunku geografia z geologią. Po czterech latach nauki otrzymał dyplom ukończenia studiów wyższych. W tym też roku przeniósł się do Szkoły Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą. Od 1961 r. do 1963 r. pełnił funkcję kierownika

Wydziału ZNP w Lipnie, nie przerywając przy tym pracy nauczycielskiej.

Z chwilą przybycia do Dobrzynia, niepokoiła go niewiedza młodzieży na temat własnego miasteczka. Postanowił rozbudzić ciekawość w kole krajoznawczym, którego był opiekunem. Wyjeżdżał z młodzieżą do Towarzystwa Naukowego Płockiego, skąd czerpano wiedzę o historii Dobrzynia i ziemi dobrzyńskiej. W 1963 r. na sesji Miejskiej Rady zgłosił wniosek o uroczystym uczczeniu 900-lecia Dobrzynia, uzyskując potwierdzenie z Kadry Historii UMK od prof. J. Bieniaka. W rezultacie stał się głównym organizatorem uroczystości 900-lecia tego miasta w latach 1965-1966. Plonem tych zainteresowań stał się wydany *Informator. Dobrzyń nad Wisłą i okolice* jego autorstwa, z którego do dziś czerpie młodzież wiadomości o swej miejscowości. W tym czasie w społeczeństwie Dobrzynia i okolic zrodziła się myśl powstania szkoły średniej i nowego budynku. Został sekretarzem komitetu. W rezultacie powstał nowy budynek, a w nim Liceum Ogólnokształcące, które trwało 7 lat. Młodemu pasjonacie Wydział Kultury w Lipnie powierzył opiekę nad Klubem Rolnika w Leniach Wielkich. Klub ten w 1966 r. uzyskał III miejsce w kraju, a Wojewódzki Sejmik Kultury w Bydgoszczy wybrał go delegatem na Kongres Kultury Polskiej w Warszawie.

W 1972 r. powołany został na wizytatora geografii w Wydziale Oświaty w Lipnie i pełnił tę funkcję do czasu likwidacji powiatu. Następnie powierzono mu stanowisko zastępcę dyrektora Szkoły Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą, którą pełnił aż do przejścia na emeryturę w 1985 r. W latach 1985-1991 uczył na pół etatu w Szkole Podstawowej w Mokowie. W latach 90. XX w. pracował w Zespole Kolegiów Nauczycielskich we Włocławku. Przez całą swą działalność dydaktyczną i społeczno-kulturową wygłaszał odczyty na temat przeszłości Dobrzynia i ziemi dobrzyńskiej.

Należał m. in. do ZMW „Wici” przy Liceum Pedagogicznym w Płocku (1946-1948), ZSL w Tłuchowie (1949-1955), ZNP w Dobrzyniu n. Wisłą (1965-1988), Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, w pewnym okresie jako członek zarządu. Odejście na emeryturę nie powstrzymało go jednak od dalszej pracy społecznej. W 1994 r. powierzono mu funkcję przewodniczącego Sekcji Emerytów i Rencistów Zarządu Okręgu ZNP we Włocławku. Natomiast w 2002 r. wybrano go przewodniczącym tej samej sekcji, ale Oddziału w Dobrzyniu n. Wisłą. W 1994 r., czując potrzebę odkrycia tożsamości regionu ziemi dobrzyńskiej, przyczynił się do założenia Klubu Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej. Po ukonstytuowaniu się Klubu został członkiem jego Zarządu.

Był autorem m. in.: *Dobrzyń nad Wisłą. Przeszłość i teraźniejszość. Informacje turystyczne*, (1966), *Dobrzyń nad Wisłą. Przewodnik* (1998), *Dzieje Dobrzyńskie. Materiały z historii miasta Dobrzynia nad Wisłą i Ziemi Dobrzyńskiej*. Był autorem rozdziału pt. „Codziennie od 17-ej do 23” w książce pt. *Miesiąc w klubie*. Opublikował także szereg artykułów w czasopismach „Głos Nauczycielski”, „Tygodnik Kulturalny”, „Gazeta Lipnowska” oraz w „Ziemi Dobrzyńskiej”. Były to m. in. artykuły: *O nieistniejącym kościele mieszczan dobrzyńskich*; *Trzy kościoły w Dobrzyniu nad Wisłą*; *Z wysokiego brzegu nad Wisłą*; *Ziemiaństwo tej ziemi*;

*Historia Góry Zamkowej; Franciszkanie w Dobrzyniu nad Wisłą; Jak dawniej bywało – Dom Ludowy; Dobrzyń Nadwiślański; Rzemiosło dobrzyńskie. Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” (t. 2: 2009) zamieścił swoje wspomnienia pt. *Nauczycielskie wyznanie*.*

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Złotym Krzyżem Zasługi (1972), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2004), Odznaką Tysiąclecia (1964), Złotą Odznaką ZNP (1971), Zasłużony działacz Kultury (1973). W 1998 r. uhonorowany został Nagrodą im. A. A. Kochańskiego. Od momentu ukonstytuowania się Kapituły tej Nagrody był jej seniorem.

Założył rodzinę, żeniąc się w 1955 r. z Marią Mirotą, z zawodu nauczycielką. Zostawił dwie córki: Ewę (ur. 1957), zamężna Ziemkiewicz i Annę (ur. 1961), zamężna Puchalska.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Dobrzyniu nad Wisłą w dniu 2 marca 2012 r.

Jego działalność i praca zawodowa była przedmiotem pracy dyplomowej w SWPW w Płocku, której autorką w 1999 r. była Lidia Wilińska.

<http://www.sgzd.com/bigoszewski.pdf/29> VIII 2012; *Specjalski, Lipno*, t. 34, s. 149-150; M. Turkiewicz, *Zenon Bigoszewski (1929-2012), nauczyciel, działacz związkowy, społecznik*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 468-471; *ZKZD 2005*, s. 17-18.

BILIŃSKI ANTONI z Jastrzębia v. Jastrzębi h. Dołęga (XVI w.), właściciel ziemski

Pochodził z rodu Jastrzębskich-Duszotów herbu Dołęga z Jastrzębia k. Lipna

T. Chojnicki, *Na weekend do Jastrzębia po zdrowy, spokojny wypoczynek*, *Gazeta Lipnowska*, nr 50: 2004, s. 32.

BILSKI FELIKS (†w czasie II wojny w Gross-München), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Zakrzewie. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Potem został skierowany do obozu Gross-München. Zginął w bliżej nieokreślonym czasie.

Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319.

BILSKI STEFAN (*20 IV 1922 r. w Porębie Radlnej, pow. tarnowski †23 III 2002 r. w Brodnicy), nauczyciel, organizator szkolnictwa, społecznik, historyk regionu brodnickiego (B 31)

Był synem Władysława, przymusowego żołnierza armii austriackiej w czasie pierwszej wojny światowej, uczestnika wojny 1920 r., działacza PSL, blisko związanego z Wincentym Witosem oraz Marii z Hońdów. W 1937 r. przeniósł się z rodzicami do Pluskowęs k. Kowalewa Pomorskiego. W czasie wojny musiał pracować jako nieletni robotnik przymusowy. Po zakończeniu wojny ukończył Gimnazjum Spółdzielcze w Kołudze Małej, a następnie Liceum Ogólnokształcące

w Toruniu, gdzie po kursie zyskał uprawnienia do nauczania w szkołach.

Pracował w Szkole Podstawowej nr 2 w Brodnicy, a następnie w Szkole Ogólnokształcącej stopnia podstawowego i licealnego w Brodnicy, gdzie w latach 1954-1958 był zastępcą dyrektora, a od 1958-1982- dyrektorem tej szkoły. W trakcie pracy zawodowej ukończył studia wyższe na WSP w Krakowie.

Dużo pracował społecznie: jako radny MRN i działacz ZNP. Od 1969 r. był prezesem Towarzystwa Miłośników Ziemi Michałowskiej. W 1973 r. zorganizował obchody 100-lecia Gimnazjum i Liceum w Brodnicy (1873-1973) i z tej okazji w szkole otwarto Izbę Pamięci oraz nadano imię Filomatów Ziemi Michałowskiej.

Zajmował się badaniem i popularyzowaniem historii Brodnicy i okolic, sięgających także na teren sąsiedniej ziemi dobrzyńskiej. Wydał m. in.: *Zarys historii Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego we Brodnicy 1873-1973* (1973, wyd. 2 – 1996); *Region brodnicki. Historia, zabytki, krajobraz* (1978, wyd. 2 – 1986); *Z dziejów kultury ludowej regionu brodnickiego* (1989); *Słownik biograficzny regionu brodnickiego* (1991). Był współautorem i redaktorem, pierwszego tomu *Szkiców brodnickich* (1988).

Był odznaczony m. in. Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi (1966), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1973), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1990).

Ożeniony w 1956 r. Jadwigą Zdrojewską (1931-1986), nauczycielką geografii w brodnickich szkołach, znaną działaczką i przewodniczką PTTK.

Pochowany na cmentarzu w Brodnicy, obok żony.

Obchody 140-lecia I Liceum Ogólnokształcącego w Brodnicy, <http://www.powiatbrodnicki.pl/print.php?news.669/7> IUI 2014; J. Szews, *Z żałobnej karty. Stefan Bilski*, [w:] *Szkice brodnickie*, t. 3, pod red. K. Grążawskiego, Brodnica 2006, s. 395-398.

BISAGA ANTONI PIOTR (*1940 r. w Makowie Podhalańskim), artysta-plastyk, rzeźbiarz (B 32)

Ukończył studia w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Pięknych we Wrocławiu. Dyplom z zakresu rzeźby uzyskał w 1966 r. w pracowni prof. Xawerego Dunikowskiego, doc. Borysa Michałowskiego i doc. Apolinarego Czaplewskiego. W latach 1968-1975 należał do Grupy Kujawskiej. Był inicjatorem i współzałożycielem, a w latach 1975-1978 pierwszym prezesem, Włocławskiego Oddziału ZPAP. Od 1984 r. należał do Związku Artystów Rzeźbiarzy. Od 1987 r. był rzeczoznawcą Ministerstwa Kultury i Sztuki w zakresie sztuki użytkowej i rzeźby. Dwukrotny stypendysta MKiS, miał 30 wystaw indywidualnych, brał udział w wielu wystawach zbiorowych w kraju i za granicą. Uprawia rzeźbę, medalierstwo, ceramikę artystyczną, wystawiennictwo, projektuje ceramikę stołową i architekturę wnętrz. Od 1990 r. współpracuje z synem Januszem. W pracowni, w Józefowie pod Włocławkiem, realizują oni przede wszystkim rzeźby stanowiące wystrój kościołów według własnych projektów, a także ks. Tadeusza Furdyny. We Włocławku wykonał wystrój wnętrz m. in. w kościele pw. Najświętszego Zbawiciela, w kościele pw. św. Stanisława, tworzył rzeźby dla kościołów pw. św.

Maksymiliana i pw. Ducha Świętego. Jest autorem rzeźb patronów dla szkół, tablic i pomników, z których najbardziej znanym jest Pomnik Armii Krajowej. Jego prace prezentowane były na wielu wystawach indywidualnych i zbiorowych w kraju i za granicą. Prace rzeźbiarskie są w ponad 20 kościołach w Polsce. Dla Rypina w 1995 r., na 650-lecie nadania praw miejskich, wykonał m. in. wizerunek herbu miasta w formie porcelanowego reliefu, umieszczonego na gmachu Urzędu Miejskiego przy ul. Warszawskiej 40. Burmistrzem miasta był w tym czasie Adam Łapkiewicz.

Dowodem uznania dla jego twórczości są nagrody i wyróżnienia: Pro-Tadino, Włochy, Złoty Medal za rzeźbę ceramiczną „Organy”, Medal „Za zasługi dla rozwoju Włocławka”, wyróżnienie w konkursie „Kopernik i jego idea”, Brązowa Odznaka „Zasłużony dla Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych”, III Nagroda w konkursie „Człowiek i otoczenie”, „Zasłużony Działacz Kultury, Srebrna odznaka „Za zasługi dla województwa włocławskiego”, Nagroda Główna Prezydenta Miasta Włocławka w Dziedzinie Kultury.

W 70-lecie urodzin, we wrześniu 2010 r. w Muzeum Zbiorów Sztuki we Włocławku otwarto wystawę pt. *Antoni Bisaga. Remanent twórczości Anno Domini 2010.*

<http://news.o.pl/2010/09/16/antoni-bisaga-remanent-tworczosci-muzeum-ziemi-kujawskiej-i-dobrzyńskiej-we-włocławku/11vii> 2013; Krajewski, *Rypinie*, s. 14; P. Nagler, *Jubileusz pracy twórczej Antoniego Bisagi*, Niedziela, Edycja Włocławska 2002, nr 42,

BLACHOWSKI ANDRZEJ KAZIMIERZ (*26 I 1931 r. w Skępem †2010 r.), nauczyciel, kierownik szkoły, działacz sportowy (B 33)

Urodził się rodzinie drogomistrza, Feliksa Blachowskiego i Zofii z Jabłońskich. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął jeszcze przed wybuchem wojny w Lipnie, dokąd rodzina przeprowadziła się w 1935 r. Dalszą edukację kontynuował w Państwowej Szkole Ogólnokształcącej stopnia licealnego im. Romualda Traugutta, zdobywając jednocześnie w klasie maturalnej kwalifikacje pedagogiczne. Jeszcze w trakcie nauki, w ramach Harcerskiej Służby Polsce, brał udział w odgruzowywaniu klasztoru w Tyńcu.

Jako absolwent tej szkoły w 1951 r., na podstawie nakazu pracy oznaczonego numerem 9, został skierowany do pracy w Szkole Podstawowej w Fabiankach, w gm. Szpetal. Z dniem 1 grudnia 1954 r. rozpoczął pracę w Szkole Podstawowej w Kikole. Początkowo uczył w klasach młodszych i cały czas podnosił swoje kwalifikacje zawodowe. Najpierw podjął naukę w studium nauczycielskim, a następnie ukończył wyższe studia zawodowe w Bydgoszczy. Pracując w Kikole, szybko zdobył zaufanie kierownika szkoły, Lecha Łańcuckiego, który uczynił go swym zastępcą, by otworzyć mu drogę do przejęcia obowiązków kierownika z dniem 1 września 1968 r.

Dzięki temu w roku szkolnym 1973/1974 w naturalny sposób objął nowo utworzoną funkcję gminnego dyrektora szkół. Następnie aż do 1984 r. był na przemian zastępcą kolejnych gminnych dyrektorów szkół lub głównym dyrektorem, po czym przeszedł na eme-

ryturę. Nie zaprzestał jednak wykonywania zawodu i uczył jeszcze w niepełny wymiarze godzin, głównie historii i wychowania fizycznego do 31 sierpnia 1991 r. Był bardzo zaangażowanym społecznikiem. Przez wiele lat sprawował funkcję radnego gminnego. Był ponadto prezesem Towarzystwa Przyjaciół Dzieci u sekretarzem gminy. Jego pasją była hodowia gołębi pocztowych. Był współzałożycielem koła w 1974 r. i oddziału w 1978 r. Polskiego Związku Hodowców Gołębi Pocztowych, pełniąc również funkcję sekretarza tej organizacji nieprzerwanie od 1974 r. Zanim podjął się kierowania szkołą, jako nauczyciel był instruktorem harcerskim. Wyrazem uznania tej sfery jego działalności było zaproszenie go w 1968 r. na IV zjazd ZHP w charakterze przedstawiciela Chorągwi Bydgoskiej i Gdańskiej.

Na początku la 60. w ramach LZS tworzył drużynę piłki ręcznej, która zdobyła dwa złote medale i jeden brązowy na kolejnych wojewódzkich olimpiadach ludowych w latach 1964-1972. Kobięca drużyna siatkówki podczas jednej z olimpiad zajęła drugą lokatę. Rozmiłowanie w sporcie sprawiło, że od 1967 r. nieprzerwanie aż po rok 1980 sprawował opiekę nad Szkolnym Kołem Sportowym. Jego zasługą były laury, jakie zdobywali uczniowie szkoły: mistrzostwo województwa bydgoskiego w tenisie stołowym w 1970 r. zdobyte przez podopiecznych Pawła Kilanowskiego i Jerzego Olszewskiego oraz mistrzostwo identycznej rangi w piłce siatkowej chłopców z tego samego roku. W efekcie tego sukcesu drużyna siatkarzy uczestniczyła w półfinałach Mistrzostw Polski szkół podstawowych w Rzeszowie. Przez ponad 30 lat było to największe sportowe osiągnięcie Kikoła, wspomniane przez członków tej drużyny m. in. przez prof. nauk med. płka Jerzego Olszewskiego. W czasie trwania biwaków i obozów harcerskich uczył kochać i szanować całe piękno ziemi dobrzyńskiej.

Młodzież, która opuszczała szkołę podstawową w Kikole, rozwijała swoje zdolności sportowe w szkołach średnich i wyższych, reprezentując jednocześnie Kikół w rozgrywkach LZS. Najbardziej spektakularne zwycięstwa LZS Kikół odniósł w czasie igrzysk olimpijskich sportowców wiejskich, zorganizowanych w latach 60. i 70. na wzór prawdziwych igrzysk olimpijskich. Ich organizatorem był Zarząd Wojewódzki LZS w Bydgoszczy. W eliminacjach do nich brało udział po kilkadziesiąt tysięcy młodych sportowców. Pierwsza Olimpiada, pod hasłem „Bez Wiz i Dewiz do Rzymu”, odbyła się w miejscowości Rzym w okolicach Żnina w 1960 r. Następną w 1964 r. w Tokio k. Wyrzyska, gdzie pojawiły się nowe dyscypliny sportowe m. in. piłka ręczna, w której drużyna z Kikoła zdobyła złoty medal. Trzecia olimpiada odbyła się w 1968 r. w Meksyku pod Brodnicą. Wzięły w niej udział reprezentacje 21 powiatów. LZS Kikół po raz kolejny zdobył złoto, natomiast drużyna kobiet w piłce siatkowej wywalczyła drugie miejsce. W 1972 r. w Olimpii koło Tucholi piłkarze ręczni z Kikoła zdobyli brązowy medal.

Odnaczone m. in. Srebrnym i Złoty Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982), Złotą Odznaką ZNP oraz Honorową Odznaką „Za Zasługi w Sporcie Szkolnym”.

Autopsja (1963-1999); H. Osiński, *Andrzej Kazimierz Blachowski (1931-2010), nauczyciel, kierownik szkoły, działacz sportowy*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 304-311.

BLACHOWSKI JANUSZ (*7 XII 1933 r. w Lipnie), technik budowlany, budowniczy nowoczesnego Lipna, por. WP, społecznik (B 34)

Syn Feliksa i Zofii z Jabłońskich. Po wyzwoleniu Lipna spod okupacji hitlerowskiej rozpoczął naukę w Publicznej Szkole Powszechnej nr 1 w Lipnie. W 1949 r. został uczniem Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie, gdzie w 1951 r. uzyskał tzw. małą maturę. W tym samym roku został przyjęty do Technikum Budowlanego w Toruniu, w którym, po dwóch latach nauki, zdał maturę i otrzymał dyplom technika budowlanego. Będąc uczniem technikum, w roku 1951/1952 ukończył Pierwszy Kurs Wszechnicy Radiowej.

W 1953 r. otrzymał nakaz pracy do Powiatowego Przedsiębiorstwa Budowlanego w Tarnowskich Górach z siedzibą w Stalinogrodzie (Petersburgu). Wkrótce powołany został do odbycia zasadniczej służby wojskowej, którą pełnił do 1956 r. w Samodzielnym Batalionie Wojsk Kolejowych w DarłóWKu. W 1956 r. Centralny Zarząd Budownictwa Wiejskiego w Warszawie, w porozumieniu z Wojewódzkim Zjednoczeniem Budownictwa Wiejskiego w Bydgoszczy, przychylając się do jego prośby, wyraził zgodę na przejście do pracy w rodzinnym mieście.

Pracował w Lipnie przedsiębiorstwie, które zmieniło kolejno swą nazwę na: Zarząd Budownictwa Wiejskiego Lipno, Wojewódzkie Zjednoczenie Budownictwa Rolniczego – Zarząd Budowy Lipno, Przedsiębiorstwo Budownictwa Terenowego w Lipnie i od 1964 r. Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego w Lipnie. W latach 1956-1964 kierował pracami związanymi z budową szkół podstawowych: nr 3 w Lipnie, Dobrzyniu nad Wisłą, Źródłach i Jastrzębiu; budynków mieszkalnych w Lipnie i Dobrzyniu nad Wisłą; agronomówek w Tłuchowie, Dobrzyniu nad Wisłą, Grochowalsku, Wielgiem i Mysłakówku; Ośrodka Zdrowia w Wielgiem; apteki w Dobrzyniu nad Wisłą; drukarni w Lipnie; obiektów PGR w Wylazłowie (bukaciarnia i stodoła) i w Karnkowie (cielętnik), jak też obiektów kółek rolniczych w Tłuchowie i Wielgiem. Od 1964 r. był kierownikiem produkcji. W 1968 r. otrzymał z Wydziału Budownictwa Urbanistyki i Architektury Prezydium WRN w Bydgoszczy uprawnienia budowlane w specjalności architektonicznej i konstrukcyjno-inżynierskiej, potwierdzone w 1994 r. przez Urząd Wojewódzki we Włocławku. W 1976 r. i 1980 r. był współtwórcą projektów racjonalizatorskich. W 1979 r. powołany został przez wojewodę włocławskiego na biegłego z zakresu budownictwa.

W latach 1984-1991 pracował w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Rybitwach na stanowisku kierownika działu budowlanego. Z dniem 1 lipca 1991 r. przeszedł na rentę inwalidzką, a od 1994 r. przebywa na emeryturze. W 2002 r. został członkiem Kujawsko-Pomorskiej Okręgowej Izby Inżynierów Budownictwa w Bydgoszczy.

Jest znanym działaczem społecznym. W latach 1958-1974 rozwijał działalność w lipnowskim „Mieniu”, pełniąc funkcję wiceprezesa (1960-1974) i w latach

1962-1970 kierownika-opiekuna drużyny siatkarzy. Od marca 1977 r. był przewodniczącym Koła PZF w Lipnie, do którego należy od 1961 r. W latach siedemdziesiątych był nieetatowym kierownikiem sekcji mobilizacji Powiatowego Sztabu Wojskowego w Lipnie. Przeszedł przeszkolenia wojskowe w Łodzi i w Bydgoszczy. Posiada stopień porucznika Wojska Polskiego.

Posiada szereg odznaczeń, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi, Medal 40-lecia Polski Ludowej, Odznaka Tysiąclecia, Odznaka „Zasłużony Pracownik Rolnictwa”, Honorowa Odznaka Rzemiosła, Złota, Srebrna i Brązowa Odznaka Honorową PZF, złota, srebrna i brązowa odznaka „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego”, Medal „Za zasługi dla diecezji włocławskiej”, Odznaka „Zasłużony dla Przedsiębiorstwa Budownictwa Rolniczego”, Medal 80-lecia LKS „Mieć” Lipno.

Specjalski, *Lipno*, t. 4, 129-132.

BŁACHOWICZ ANDRZEJ PIOTR (*30 XI 1789 r. w Kole †2 II 1853 r. w Skępem), kapłan zakonny, bernardyn, historyk Kościoła

Nauki początkowe pobierał w Skępem k. Lipna. W 1808 r. wstąpił do zakonu bernardynów w Skępem, przybierając imię zakonne Piotr. Po ukończeniu studiów zakonnych nauczał jako lektor w Warszawie. W 1830 r. wydał pracę pt. *Naukę chrześcijańską, czyli katechizm dla wyższych instytutów płci żeńskiej*. Dzieło to było wynikiem jego kilkuletniej działalności jako prefekta na pensjach żeńskich. Do 1865 r. ukazało się sześć wydań tej pracy. Brał także udział w misjach ludowych, a wynikiem tej pracy było bezimiennne ogłoszenie w 1822 r. dzieła *Nauka chrześcijańska, czyli katechizm w czasie Misji Apostolskiej OO. Bernardynów*. Ponadto ogłosił *Kazania adwentowe, pasjonalne...* (1822) i *Kazania na niedziele całego roku* (1823).

W zakonie w latach 1830-1833 pełnił funkcję definitora i kustosa warszawskiego, a w latach 1833-1836 – prowincjała. Po złożeniu tego ostatniego urzędu osiadł w Skępem i tu napisał historię cudownych obrazów Matki Bożej w Przyrowie i Skępem: *Historia obrazu w Skępem*, (Skępe 1827), *Opis klasztoru skępskiego i koronacji odbytej 1755 r.* (brak miejsca i roku wydania).

S. Barącz, *Pamiętnik zakonu OO. Bernardynów w Polsce*, Lwów 1874, s. 34-35; *Encyklopedia kościelna*, t. 2, s. 399, t. 14, s. 422-423; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków 1870, s. 118; Kallenberg, *Katalog książek polskich*, Lwów 1856, s. 6; K. Kantak, *Blachowicz Andrzej*, PSB, t. 2: 1936, s. 129; Krajewski, *Skępe*, s. 91; *Pamiętnik religijno-moralny*, t. 1: 1841, s. 83; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 12; Smoleński, *Kościoty*, s. 40; Wyczawski, *Skępe*, s. 159, podał datę jego śmierci – 1755.

BŁASZCZYK ANTONI, ps. „Siekiera” (XX w.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

W latach drugiej wojny światowej należał do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”. W organizacji tej pełnił funkcję dowódcy plutonu, a następnie komendanta

placówki Kłokock. PO akcji scaleniowej był członkiem Armii Krajowej.

W czasie masowej fali aresztowań członków Armii Krajowej w pow. lipnowskim w dniu 6 maja 1943 r. został aresztowany. Był więziony w obozach Stutthof i Buchenwald. Dalsze jego losy nie mam znane.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326.

BŁASZCZYŃSKI KAZIMIERZ, ps. „Bończa”, „Bogdan”, Konrad Tomaszewski” (XIX w.), dowódca zgrupowania partyzanckiego w 1863 r., pułkownik powstania

Był porucznikiem artylerii moskiewskiej i w momencie wybuchu powstania styczniowego wystąpił z wojska carskiego, awansując do stopnia pułkownika powstańczego. Kiedy w dniu 17 stycznia 1863 r. Zygmunt Padlewski, mianowany został naczelnym dowódcą wojsk powstańczych na Płockie i udał się w kierunku Puszczy Kampinowskiej, stawiając sobie przy tym za cel uderzenie na siedzibę guberni, Płock, powierzył jemu wykonanie tego zadania. Opracowany przez niego plan zdobycia Płocka omówiony został na zjeździe naczelników powiatowych i dowódców jednostek bojowych, który odbył się 21 stycznia 1863 r. w Raciążu. Ustalono, że do opanowania stolicy województwa, oprócz miejscowej organizacji narodowej, użyte będą tylko jednostki prowincjonalne. Według zapowiedzi naczelników powiatowych na odprawie w Raciążu siły te miały obejmować: 1) oddział lipnowski – ok. 5 tys. ludzi, 2) oddział z Sierpca i Drobina – ok. 6 tys. ludzi, 3) oddział z Bodzanowa – ok. 3 tys. ludzi. „Bończa więc siłom z powiatów płockiego, lipnowskiego, mławskiego, warszawiakom z Wyszogrodzkiego pod Płock przybyć rozkazał, by nad połączonymi siłami objąć dowództwo i by kierować napadem”. Tak więc w tym ambitnym planie Padlewskiego ziemia dobrzyńska miała odegrać istotną rolę. Przejście Z. Padlewskiego w Płockie w sposób zdecydowany przesunęło w tym kierunku ciężar powstańczych zamierzeń. W Płocku, po jego zdobyciu, postanowił ujawnić się Rząd Tymczasowy, jednakże wskutek błędnej organizacji i niewłaściwego rozpoznania sił nieprzyjaciela w mieście, atak na stolicę województwa w dniu 22 stycznia 1863 r. załamał się. Główną przyczyną błędu organizacyjnego był fakt, że rozkazy o koncentracji oddziałów w okolicach miasta dotarły z opóźnieniem.

Od 4 do 24 lutego 1863 r. pełnił funkcję naczelnika wojskowego województwa płockiego.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 73; S. Gesket, *Wojennyje dziejstwa w carstwie polskom v 1863 g. Naczalo wosstania*, Warszawa 1894, s. 296; B. Jagiełło, *Rok 1863 pod znakiem orła i pogoni*, Warszawa 1992, s. 45-46; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 69-71; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie styczniowe w Płockiem*, Płock 2003, s. 15; *Powstanie styczniowe i zesłańcy syberyjscy. Katalog fotografii ze zbiorów Muzeum Historycznego m. st. Warszawy*, cz. 1: *Powstanie styczniowe*, opr. K. Lejko, Warszawa 2004, s. 30; W. Przyborowski, *Dzieje 1863 roku przez autora „Historii dwóch lat”*, t. 1, Warszawa 1879, s. 66;

BŁASZKIEWICZ WACŁAW (XX w.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., więzień stalagu

W końcu sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego w składzie do 84. pułku piechoty w Pińsku. Już 8 września dostał się do niewoli pod Kowlem. Następnie skierowano go do stalagu w Mossburgu, gdzie przebywał aż do maja 1945 r.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w okresie wojny*, s. 394.

BŁAŻEJEWSKI HENRYK JULIAN (*12 III 1917 r. w Mojnowie, parafia Lutocin †15 IX 1980 r. w Makowie Mazowieckim), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz i prefekt w Rypinie, proboszcz w Dobrzyniu n. Drwęcą

W 1937 r. rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Płocku, które przerwała mu jednak wojna. Studia teologiczne ukończył w Kielcach i w 1944 r. przyjął święcenia kapłańskie.

Na pierwszy wikariat skierowany został do Długosiola, potem do Wyszkowa. W 1945 r. był prefektem szkół płockich. W latach 1946-1948 był wikariuszem w Ciechanowie.

Od 1 lipca 1948 r. przeszedł na wikariat do Rypina. W dniu 10 sierpnia 1949 r. został proboszczem w Dobrzyniu n. Drwęcą, gdzie duszpasterzował przez 16 lat. Tutaj przeprowadził szereg prac gospodarczych: w styczniu zakupił nowe organy, skradzione w czasie wojny przez okupanta hitlerowskiego, którym nadano imiona: św. Henryk i św. Katarzyna, odnowił polichromię itp. Za jego czasów, w 1963 r. utworzono nowy dekanat – Dobrzyń n. Drwęcą. W dniu 14 lipca 1965 r. przeniesiony został na probostwo do Wyszogrodu, potem do Makowa Mazowieckiego. Pochowany na cmentarzu w Makowie Mazowieckim.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 30-31; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 106-108; *Parafia*, s. 499; Cz. Rychlicki, *Śp. ks. kan. Henryk Julian Błażejowski, dziekan i proboszcz w Makowie Mazowieckim (1917-1980)*, MPP 1982, nr 7, s. 275-278; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 190-191.

BŁAŻEJOWSKI JERZY STANISŁAW (*10 XI 1945 r. w Wąbrzeźnie), prof. dr hab. inż. nauk chemicznych, organizator szkolnictwa wyższego (B 35)

Syn Jana i Stanisławy z domu Kopeć. Wiosną 1945 r., po repatriacji z Kresów, jego rodzina osiedliła się we wsi Jarantowice k. Wąbrzeźna, zajmując część gospodarstwa rolnego, a po trzech latach, w 1948 r. w Golubiu. Rodzina Błażejowskich zamieszkała w części budynku przy ulicy Brodnickiej 35, który uzyskała wraz z przynależnym gospodarstwem rolnym jako zaślubienie za pozostawione na Wschodzie miejsce. W Golubiu, a następnie już Golubiu-Dobrzyniu, spędził lata młodości. W okresie 1952-1959 był uczniem szkoły podstawowej przy ulicy Zamkowej 19, a następnie w latach 1959-1963 – liceum ogólnokształcącego. Przez 3-letni okres edukacji w liceum uczęszczał na zajęcia do budynków przy ulicy Brodnickiej 37, nieopodal których zlokalizowane było gospodarstwo rolne jego rodziców. Rodzice przysłużyli się rozwojowi liceum, zrzekając się praw do gruntu, na którym w 1951 r. zorganizowano boisko sportowe. Był w gru-

pie osób, które jako pierwsze w 1963 r. zdały maturę w nowej siedzibie liceum przy ul. PTTK. W tym roku zdał egzamin wstępny i rozpoczął studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Gdańskiej. Jesienią 1963 r. przeniósł się do Trójmiasta, w którym zamieszkuje do dzisiaj. Studiował na Politechnice Gdańskiej w latach 1963-1969. Studia z dyplomem magistra inżyniera chemika ukończył 28 marca 1969 r.

Od 1 maja 1969 r. do 30 września 1970 r. pracował na Wydziale Chemicznym Politechniki Gdańskiej jako asystent stażysta i asystent. Od 1 października 1970 r. związany jest z Instytutem, a później Wydziałem Chemii Uniwersytetu Gdańskiego jako słuchacz studiów doktoranckich (1970-1972), starszy asystent (1972-1977), adiunkt (1977-1986), docent (1986-1991), profesor nadzwyczajny (1991-1994) i profesor zwyczajny (od 1994). W tym okresie uzyskał stopień doktora (1977) i doktora habilitowanego (1984) na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Gdańskiego. W 1992 r. otrzymał tytuł profesora nauk chemicznych. Odbił trzy długoterminowe staże naukowe w Uniwersytecie Stanowym Pensylwania (USA) w latach 1979-1981, 1985-1986 i 1989.

Związał się z Zakładem, a później Katedrą Chemii Fizycznej w Uniwersytecie Gdańskim, którą kieruje od 1994 r. W Uniwersytecie Gdańskim był dyrektorem Instytutu Chemii (1987-1991) i pierwszym dziekanem Wydziału Chemii (1991-1996), który powstał w wyniku podziału Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii. Od 1991 r. jest nieprzerwanie członkiem senatu, a od 1996 r. – przewodniczącym Rady Bibliotecznej Uniwersytetu Gdańskiego. Był i jest inicjatorem wielu inicjatyw na Uniwersytecie Gdańskim.

Wraz z kierowaną przez siebie grupą badawczą prowadził i prowadzi badania w obszarze struktury i fizykochemii pochodnych akrydyny o znaczeniu biologicznym, właściwości chemiluminogennych i zastosowań analitycznych kationów akrydyniowych, właściwości spektroskopowych i zastosowań flawonoli i diflawonoli, rentgenografii i energetyki sieciowej kryształów, laserowej fotochemii w podczerwieni, zachowania i reaktywności połączeń chemicznych, chemii układów istotnych pod kątem środowiska przyrodniczego, organizacji i zachowania przyrody na gruncie termodynamiki procesów nieodwracalnych. Jest promotorem kilkudziesięciu doktoratów. Opublikował ponad 200 oryginalnych i przeglądowych artykułów, jest współautorem 4 patentów i redaktorem 5 wydań książkowych, wygłosił ponad 100 wykładów w ośrodkach i na sympozjach naukowych, jest autorem lub współautorem ponad 200 prezentacji konferencyjnych. Współpracuje z ośrodkami naukowymi w Stanach Zjednoczonych, Republice Federalnej Niemiec, Federacji Rosyjskiej i na Ukrainie.

Był członkiem Rady do Spraw Edukacji i Badań Naukowych przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej (2008-2009). Czterokrotnie był wybierany do Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (1996-2009), gdzie był dwukrotnie przewodniczącym (2003-2009), członkiem prezydium oraz przewodniczącym Zespołu do Spraw Międzynarodowych (1992-2002), przewodniczącym Komisji Ekonomicznej (2001-2002) oraz przewodniczącym Sekcji Uniwersytetów (1996-2002). Przewodniczył polskiej delegacji na konferen-

cję europejskich ministrów odpowiednich do spraw szkolnictwa wyższego w Bergen (2005). W latach 1999-2005 był przedstawicielem Polski do kontaktów z UNESCO w sprawach szkolnictwa wyższego. Był członkiem zespołu przygotowującego projekt Ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym przy Prezydencie Rzeczypospolitej Polskiej (2004-2005) oraz Rady do Spraw Edukacji Europejskiej Procesu Bolońskiego przy Ministrze Edukacji Narodowej (2000-2005). Był członkiem Komitetu Chemii Polskiej Akademii Nauk (1996-2002) oraz prezydium Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Chemicznego (1997-2003). Jest członkiem Gdańskiego Towarzystwa Naukowego – sekretarzem generalnym od 2001 r. i członkiem prezydium od 1998 r. (przewodniczył Komisji Chemii Wydziału III w latach 1987-2001). Był członkiem prezydium Polskiego Towarzystwa Kalorymetrii i Analizy Termicznej (1997-2002), a od 2000 r. przewodniczy Komisji Rewizyjnej tego Towarzystwa. W latach 2002-2005 był prezesem Okręgu Wschodnio-Pomorskiego Polskiego Klubu Ekologicznego. Od 2002 r. przewodniczy Radzie Naukowej Pomorskiego Centrum Badań i Technologii Środowiska.

Przewodniczył komitetom organizacyjnym XL Zjazdu Polskiego Towarzystwa Chemicznego oraz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Chemicznego w Gdańsku (1997) oraz polsko-niemieckiej konferencji pod hasłem „Zanieczyszczenie i odnowa Zatoki Gdańskiej problemem o znaczeniu europejskim” (1991). Był przewodniczącym komitetów organizacyjnych rosyjsko-ukraińsko-polskich konferencji dotyczących oddziaływań międzycząsteczkowych – w 2001 i 2009 r.

Od 1997 r. jest członkiem Rady Redakcyjnej czasopisma naukowego „Wiadomości Chemiczne” – był przewodniczącym tej w latach 2003-2006, i wiceprzewodniczącym w latach 2000-2003. Od 2006 r. jest członkiem Komitetu Redakcyjnego czasopisma naukowego „Problemy Ekorozwoju” („Problems of Sustainable Development”) Europejskiej Akademii Nauki i Sztuki (European Academy of Science and Arts).

Był uhonorowany Złotym Krzyżem Zasługi (2004) i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1995). W 2002 r. otrzymał tytuł Honorowego Członka Akademii Nauk Wyższych Szkół Ukrainy, a w 2005 r. – „Edukatora Roku”, przyznany przez Wyższą Szkołę Biznesu w Dąbrowie Górniczej. W 2007 r. Parlament Studentów Rzeczypospolitej Polskiej wyróżnił Nagrodą Środowiska Akademickiego „PROSTUDENT”. Został uhonorowany Pierścieniem Akademii Obrony Narodowej w Warszawie oraz medalami uczelni polskich i zagranicznych, m. in. Uniwersytetu w Sankt Petersburgu, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Gdańskiego, Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego im. Jana Pawła II, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Medycznego w Lublinie, Politechniki Gdańskiej, Politechniki Poznańskiej, Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie oraz Akademii Rolniczej im. Hugona Kollątaja w Krakowie.

Autopsja (2005-2014), <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectId=34145&lang=pl/11> VII 2013; *Who is Who*, t. 3: A-Mal, s. 321; WUP, t. 1, s. 126-127; L. Żuchowski, *Chemik i organizator szkolnictwa wyższego*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 248-252.

BŁAŻKIEWICZ KAZIMIERZ (*22 I 1920 r. w Jastrzębiu †1943 r. w Karnkowie), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Mariana i Anny z Sztanderskich. W czasie okupacji został wywieziony na roboty przymusowe, skąd uciekł i ukrył się u siostry, Józefy Poster w Józefkowie k. Skępego. Tam został jednak ujęty przez policję hitlerowską, wywieziony do Lasów Karnkowskich k. Lipna i rozstrzelany.

Specjalski, *Lipno*, t. 7, s. 40.

BODALSKI MIECZYŚLAW, ps. „Mietek” (*20 IX 1918 r. we wsi Szumanie-Pustoly w pow. sierpeckim †1978 r. w Warszawie), działacz lewicowy (B 36)

Uczył się w szkole rolniczej w Gołotczyźnie. W okresie okupacji hitlerowskiej wstąpił do PPR i GL-AL. Po utworzeniu w lutym 1944 r. dowództwa i sztabu Armii Ludowej Okręgu nr 18 w Płocku został jego członkiem. Wiosną 1944 r. wszedł w skład Komitetu Okręgowego PPR w Płocku. Razem z J. S. Ludwińską i B. Germanem pisał na łamach konspiracyjnego „Głosu Mazowsza” o przygotowaniach do reformy rolnej. Prowadził rozmowy z działaczami Batalionów Chłopskich w sprawie współpracy. W Armii Ludowej posiadał stopień kapitana. Po utworzeniu w sierpniu 1944 r. dowództwa Brygady AL im. Synów Ziemi Mazowieckiej pełnił w niej funkcję szefa wydziału propagandy i mobilizacji. Wchodził także w skład konspiracyjnej Wojewódzkiej Rady Narodowej dla północnego Mazowsza. W sierpniu 1944 r. brał udział w posiedzeniu konspiracyjnej powiatowej rady narodowej dla pow. lipnowskiego. W Czarni Dużej spotkał się ze swym przyjacielem, Stanisławem Ulanowskim.

Po wyzwoleniu pracował w aparacie partyjnym.

Ożeniony był z Wandą Jeżewską.

W zbiorowym wydawnictwie pt.: *Okręg Płocki 1942-1945* (1974) ogłosił swoje wspomnienia pt.: *Nasza grenada*.

Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 31; *Okręg Płocki*, pass.

BOGDALSKI IGNACY (*14 XII 1915 r. w Kawęczynie †14 II 1996 r.), żołnierz Armii Krajowej, społecznik
Był synem Ignacego i Bronisławy z Mieszalowskich ze Stajęczyń k. Czernikowa. Ojciec posiadał niewielkie gospodarstwo o powierzchni 3,75 ha. W 1926 r. ukończył czteroklasową Szkołę Powszechną w Obrowie. Potem uczył się zawodu stolarsko-kołodziejskiego w Lipnie i w 1937 r. zgłoszony został na egzamin czeladniczy. Od 1 lutego 1937 r. odbywał służbę wojskową w 4. pułku artylerii lekkiej, gdzie zastała go wojna. W kampanii wrześniowej 1939 r. walczył w okolicach Brodnicy i Jabłonowa. W dniu 26 września jego bateria została wzięta do niewoli, skąd 10 października

razem z Bolesławem Szczepaniakiem z Czernikowa i dowódcą baterii, por. Wacławem Hojną uciekł z niewoli.

W dniu 10 stycznia 1940 r. w miejscu zamieszkania zarejestrował warsztat stolarsko-kołodziejski. Wkrótce sołtys wsi, Otto Rymas powołał we wsi Obowiązkową Straż Pożarną, w której znalazł się wraz z ojcem. Na komendanta wyznaczył Czesława Ratajczyka. Sam Rymas był życzliwym dla Polaków Niemcem, dlatego powołana przez niego straż pożarna stała się wkrótce przykrywką dla tajnej niepodległościowej działalności. W tym czasie leśniczym w Dobrzejewicach był Józef Łącki, patriota polski, jednak dla celów konspiracji z III grupą Volkslisty. Jego żona, Zofia była koleżanką Janiny Sakrajda z czasów szkolnych w Seminarium Nauczycielskim Żeńskim w Toruniu, a Łącki do 1940 r. pełnił obowiązki leśniczego w Cieszynach k. Wrock, gdzie uczyła J. Sakrajda. Teraz została zatrudniona jako robotnica leśnej szkółki. Bogdalskiemu przewoziła „cedelki” jako zezwolenie na wysyłkę paczek żywnościowych więźniom obozów koncentracyjnych, do których dorabiał deszczółki i zdobywał papier pakowy od Rymasa. Jako nadawcę podawał swą staruszkę matkę, Bronisławę Bogdalską. Zaprzyjaźniony z Bogdalskimi, Jan Żabicki za przekroczenie limitu na podrabiany „cedelek” został aresztowany przez Gestapo i ślad po nim zaginął.

W dniu 1 maja 1941 r. w późnych godzinach wieczornych w kościele w Łążynie „ludzie lasu” złożyli przysięgę partyzancką, którą, na krucyfiks odbierał ks. Józef Rosiński. Byli to: Janisz z Makowca, Luliński z Lipna, Rzepecki z Czernikowa, Bogdalski z Kawęczyna, Sakrajdowa, ps. „Hanka” z Torunia, Łącki z Dobrzejewic, Feliks Burak z Dobrzejewic-Głogowa, Makowski, leśniczy, Szymplik z Łążynka, Tarnowski z Osówki, Paczkowski z Dąbrówki, Grzegorz Krawiec i Stanisław Florkiewicz z Osieka n. Wisłą, Feliksa Orszt z Włocławka, Mieczysław Olszewski, Stefan Nitecki z Lubicza, Stanisław Kita ze Szczutowa, Andrzej Ramlau z Jesionki i inni. Komendantem był Józef Łącki.

W dniu 10 lipca 1942 r. komendant Łącki przy pomocy Andrzeja Ramlau zorganizował tajną naradę terenową Sztabu Armii Krajowej w kryjówce lasów dobrzejewickich. Udział w nich brali wyżej wymienieni oraz Feliksa Orszt z Włocławka, która reprezentowała płka Jana Pałubickiego. Na tej naradzie Rzepecki z Czernikowa złożył szczegółową relację z masowych mordów Polaków w Kozielsku i Ostaszku, dokonywanych przez NKWD z rozkazu Stalina.

Mimo ostrożności do szeregów AK w Dobrzejewicach dostał się szpicel, który dokonał zdrady. Szpicla stracono, jednak nastąpiły masowe aresztowania. Między innymi w ręce Gestapo dostał się łącznik Józefa Łąckiego z obszaru skrwileńsko-okalewskiego, zamieszkały w Szczutowie, Stanisław Kita. Nad Józefem Łąckim, Ignacym Bogdalskim, Stefanem Niteckim, Andrzejem Ramlau i innymi dowódcami zawisła groźba aresztowań, tortur i straceń. Pozostali jednak w swej pracy, nie kryjąc się w lesie. Gestapowcy po nich nie przyszli to znaczy, że bohaterski Stanisław Kita, przed męczeńską śmiercią nie dał się złamać. Przez niemal całe swoje życie był oddanym strażnikiem-ochotnikiem. Jako młodzieniec uczestniczył

w budowie remizy. Ocalił sprzęt przed wywózką w 1945 r., był naczelnikiem OSP, zdobywając pierwsze miejsca na zawodach rejonowych w Czernikowie, powiatowych w Wielgim i na wojewódzkich w Bydgoszczy (1948). W 1947 r. powołał Żeńską Drużynę Samarytanek. W 1954 r. zorganizował Kółko Łowieckie Obwodu 175, którego został strażnikiem. Pochowany na cmentarzu w Łążyńcu, gmina Obrowo.

Giziński, *Niepospolicy*, s. 23-31; M. Pawłowski, *Gmina Obrowo. Przeszłość i teraźniejszość*, Toruń 2002, s. 119-121.

BOGUCKIAMBROŻY (*1921 r. w Solcu Kujawskim), dr nauk hum., nauczyciel, historyk-mediewista (B 37)

W 1949 r. na UMK uzyskał dyplom magistra praw, w 1952 r. – dyplom magistra historii, zaś w 1968 r. również na UMK – doktorat z historii. W 1945 r. rozpoczął pracę jako nauczyciel w Kamieńcu i Siniarzewie w pow. Aleksandrów Kujawski. W 1950 r. został zatrudniony w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie, gdzie uczył historii do 1981 r. W latach 1956-1961 i 1968-1972 pełnił także funkcję dyrektora szkoły.

W 1981 r. przeszedł na emeryturę. W 1980 r. był jednym z organizatorów Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. Był członkiem Dobrzyńskiego Oddziału WTN (1985-2006).

Jest autorem ponad 40 publikacji naukowych dotyczących średniowiecza Rypina i całej ziemi dobrzyńskiej, w tym druków zawartych: *Komes w polskich źródłach średniowiecznych* (1972), *Polskie nazwy rycerstwa w średniowieczu* (2001) oraz artykułów: *Powiat rypiński w średniowieczu (do połowy XV wieku)*, (1967), *Grody a osadnictwo drobnorycerskie w ziemi dobrzyńskiej* (1972), *Z dziejów Rypina. Sprawa autentyczności dwóch dokumentów z XIV wieku* (1974), *Kasztelania i powiat rypiński w średniowieczu* (1992).

Odnznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1980) i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982). W 1995 r. w pierwszej edycji Rada Miasta Rypina nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

AUM Rypin, *Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja* (1970-2002); Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 233; *Rypin w PRL*, s. 719, 1036; *Ta nasza młodość*, s. 59, 229, 246.

BOGUCKI TELESFOR JULIAN (*15 I 1889 r. we wsi Boguty k. Łomży †17 I 1972 r.), kapłan rzymskokatolicki, kapelan Wojska Polskiego, proboszcz w Strzygach k. Rypina (B 38)

Był synem Jana i Tekli z Ptaszyńskich. W 1912 r. przyjął święcenia kapłańskie i po odbyciu posługi kapłańskiej na kilku wikariatach, w od 1919 r. był proboszczem w Radzyminie i Naruszewie. Brał udział jako kapelan Wojska Polskiego w wojnie polsko-bolszewickiej.

Po zakończeniu wojny przeszedł na probostwo do Strzyg k. Rypina i był tu do 14 grudnia 1925 r. Tutaj przeprowadził szereg prac porządkowych i remontowych. W 1923 r. zakupił dwa nowe dzwony, bowiem poprzednie wywieźli Niemcy w czasie wojny światowej. Przy parafii założył Stowarzyszenie Młodzieży

Męskiej i Żeńskiej oraz rozwinął życie duchowe w parafii, a także czytelnictwo prasy katolickiej i innych pism tygodniowych. W 1923 r. przeszedł wizytację biskupią ks. bpa A. J. Nowowiejskiego, która wypadła dobrze. W Strzygach zainicjował ufundowanie w kościele tablicy pamięci poległych w wojnie polsko-bolszewickiej 12 młodych mieszkańców tej parafii, których nazwiska umieścił na brązowej tablicy. W parafii rozwijał życie kulturalne i oświatowe, pręnumerował „Gazetę Gospodarską”, „Przewodnik Katolicki” i „Zorzę”. Urządzał odczyty, akademie, przedstawienia i pogadanki, a któregoś razu ściągnął nawet do kościoła „lampę projekcyjną”, czyli projektor filmowy. W Strzygach zastąpił go ks. Aleksander Nieporęcki. Potem był proboszczem w parafii Koziębrodzkiej. Słynął ze stanowczej postawy, także wobec rodzącego się ustroju komunistycznego po drugiej wojnie światowej. W dniu 18 maja 1954 r., na ręce ks. W. Jezuska, złożył relację o biskupie Leonie Wetmańskim. W końcu życia rezydował w Białej k. Płocka.

Album duchowieństwa 1, s. 25; APAr. Strzygi, Wpis ks. T. Boguckiego w zachowanym fragmencie Kroniki parafii; P. Grażawski, *Mieszkańcy Strzyg też walczyli*, Czas Brodnicy, nr 34809: 2013, s. 23, gdzie drugie imię – Jan; Galkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 145-149; M. M. Grzybowski, *Relacje o biskupie Leonie Wetmańskim*, Studia Płockie, t. 21: 1993, s. 181; Tablica pamiątkowa w kościele w Strzygach k. Rypina.

BOGUSŁAW z Rusinowa (XIII/XIV w.), rycerz, kasztelan rypiński

W 1300 r. wystąpił w charakterze kasztelana rypińskiego jako świadek ma dokumencie księcia dobrzyńskiego Siemowita nadania dla kościoła płockiego. W 1323 r. był świadkiem na dokumencie fundacyjnym dla bożogrobców w Rypinie jako *Boguslaus de Rusinowo*. Nie jest wykluczone, że on sam, bądź jego syn o tym samym imieniu, wystąpił jako świadek przy kolejnym nadaniu dla rypińskich bożogrobców z 1351 r.

Jego synowie, bądź już wnukowie: Waško, chorąży bydgoski i Stanisław, pleban w Rypinie, wystąpili na dokumencie kolejnego nadania do zakonników Grobu Chrystusowego w Rypinie z 1382 r.

DKM, nr 18, s. 304, nr 34, s. 323, nr 44, s. 334-335; KDKM, nr 45; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 20; RZD, t. 2, cz. 3, s. 241, 304.

BOGUSZA MIECŁAWIC (MIECZYSŁAW) z Lubania h. Doliwa (*1228 r. Lubaniu na Kujawach †przed 20 III 1258 r.), kasztelan dobrzyński, wojewoda mazowiecki i łęczycki, fundator opactwa cysterskiego w Szpetalu Górnym

Pochodził z kujawskiego Lubania i był synem mało znanego Miecława. Pełnił różne wysokie urzędy za czasów Konrada Mazowieckiego, m. in. wojewody mazowieckiego (1228-1236), wojewody łęczyckiego (1241-1242 i 1247). Był kasztelanem krakowskim (1242-1243), kasztelanem spycymierskim (1247), kasztelanem dobrzyńskim (1248), kasztelanem kruszewickim (1254-1255) oraz w 1257 r. – po raz trzeci wojewodą łęczyckim. Jako wojewoda mazowiecki towarzyszył księciu Konradowi przy nadaniu Dobrzyń Rycerzom Chrystusowym (Braciom Dobrzyńskim).

Jako zręczny i doświadczony polityk, wykorzystywany był przez książąt mazowiecko-kujawskich, zwłaszcza w sprawach pomorskich, pruskich i krzyżackich, ale także jako fundator opactwa cysterskiego w Szpetalu pod Włocławkiem i *benefactor* biskupstwa kujawskiego. J. Nowacki datuje fundację na rok 1228, a przybycie cystersów z turyńskiego Georgentalu do Szpetala na lata 1230-1231. Motywów tej fundacji należy upatrywać w czynnikach prestiżowych, choć można ją łączyć także z programem misyjno-politycznym księcia Konrada i biskupa pruskiego Chrystiana. Obecnie fundację tę datuje się na rok 1236, choć przywilej fundacyjny nie zachował się, a po upadku opactwa złożono go w archiwum klasztoru byszewskiego, skąd w 1358 r. przeszedł w ręce prywatne i zaginął.

Fundator w ramach fundacji przekazał cystersom 12 wsi w ziemi dobrzyńskiej, które wymienia bulla papieża Innocentego IV z 1244 r., a mianowicie: Szpetal, Glewo, Rachocin, Chmielin, Bikou (Perkowo?), Kolankowo, Gęsin na Kujawach, Powsin k. Warszawy, „Orimengo” (Złotopole?), Lipiczno (dziś Lipusz) na Pomorzu, w ziemi łęczyckiej Porczyzny (Podeszyn, Poleszyn?) i Borislave (Borysławice). Dzięki temu nadaniu powstało pełne opactwo i w Szpetalu k. Włocławka przejęło, obok wsi, miejscowy kościół św. Gotarda i istniejący przy nim szpital, założony prawdopodobnie już w czasach Bolesława Krzywoustego, a którym opiekowali się początkowo benedyktyni z kościoła św. Jana we Włocławku. Z uwagi na nazwę miejscowości i pierwotne przeznaczenie utworzony klasztor nazywano w źródłach najczęściej szpitalem św. Gotarda.

Na przełomie 1242/1243 r. klasztor w trakcie najazdu na ziemię dobrzyńską zniszczyli Prusowie. Opustoszały konwent i wsie przejął jako fundator i zamyślał nawet o przekazaniu fundacji innemu zakonowi. Odbudowie przeciwny był biskup włocławski Wolimir. Kłopoty własne opactwa w Georgentalu sprawiły, że opat georgentalski w 1252 r. rzekł się praw do Szpetala. Tegoż roku kapituła generalna cystersów przyjęła tę rezygnację i powierzyła opiekę nad Szpetalem opatowi Morymundu, ten zaś zlecił opiekę klasztorowi sulejowskiemu. Krótko po 1252 r. opat sulejowski osadził w Szpetalu nowy konwent, jako filię Sulejowa. Nie udało się już konwentowi szpetalskiemu przywrócić dawnej pozycji, w 1285 r. opiekę przejął klasztor byszewski i sprawował ją do 1358 r. Odbudowę klasztoru skomplikowała śmierć fundatora w 1258 r.

Na krótko przed śmiercią, w dniu 20 marca 1258 r. w Lubaniu sporządził w 2 egzemplarzach testament. Jeden z nich zaginął w XVIII w. Wspominają o nim katalogi archiwum kapituły włocławskiej z 1576 r. i 1729 r. Świadcami testamentu byli żona Ludmiła, córka wojewody świeckiego, Nasława, biskup włocławski Wolimir, kanonicy włocławscy i kruszwiccy, kanonik gnieźnieński, propozyt szpetalski i dwóch kapłanów z miejscowego kościoła parafialnego. Biskupstwu mazowieckiemu zapisał wspomnianą już wieś Powsino, żonie wsie: Lubanie, Mikanowo i Kucierz k. Włocławka oraz Młyniec, Nowogród, Sitno, Rudawy i Pomorzany w ziemi dobrzyńskiej. Z tych dóbr wdowa dowolnie mogła rozporządzać tylko Młyncem, zaś klucz lubański miał przejść po jej śmierci w ręce biskupstwa

włocławskiego. Dworzaniowi Kucy przeznaczył wsie Pieryszew i Spiczyny k. Kutna, franciszkanom inowrocławskim - wieś Babce k. Sierpca, zaś osobistemu spowiednikowi, benedyktynowi Marcinowi - wsie Złotopole i Kuczyno (Zaduszniaki) k. Lipna, ale po jego zgonie miały one przejść w ręce miejscowego klasztoru św. Gotarda. Opiekunem Ludmiły został biskup Wolimir.

Jego testament próbowali obalić bratankowie: Świętosław z Brzezia i Szymon z Dębna oraz Chwalibóg. Sprawę rozpatrywał najpierw książę Kazimierz, a następnie przekazano neutralnemu sądowi, który 9 września 1258 r. w Zawichoście, pod przewodnictwem księcia Bolesława Wstydliwego wydał wyrok, gdzie uznano ważność testamentu. W dalszym ciągu nie chcieli go jednak uznać jego krewni, stąd zebrani na synodzie we Wrocierzyżu biskupi uznali prawomocność testamentu i wyroku (15-17 IX 1258). W dniu 23 września tegoż roku wdowa zapisała biskupstwu włocławskiemu resztę swoich dóbr, a z zapisu testamentowego wieś Młyniec i klucz nowogródzki. Jego darowiznę na rzecz biskupa Wolimira potwierdził papież Aleksander IV 29 czerwca 1259 r., mimo to krewni nadal rościli pretensje do zapisu. Spór uregulowano ostatecznie dopiero w 1350 r.

Z Ludmiłą pozostawił nieuznane nam z imienia córki. Jedna z nich wyszła za Piotra Świętosławicą z Tłuchowa w ziemi dobrzyńskiej.

Bieniak, *Elita*, s. 27-28; DKM, nr 20, s. 193-194; *Czernikowo*, s. 32-33; *Guldon, Mapy*, s. 20, 39, 59; KDP, II/2, s. 598, 614, 617; II/1, s. 229; *Kozierowski, Nazwy*, t. 7, 34, 81; R. Kozłowski, *Rozwój uposażenia klasztoru cysterskiego w Byszewie (Koronowie)*, Warszawa-Poznań 1972, s. 40, 144; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 180-181; W. Kujawski, *Klucz ciechociński dóbr biskupów kujawsko-pomorskich z uwzględnieniem szczególnym stanu za biskupa Antoniego Sebastiana Dembowskiego*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, t. 17: 2013, s. 11; *Niesiecki, Herbarz*, t. 2, s. 202-203; J. Nowacki, *Bogusza*, PSB, t. 2: 1936, s. 217; J. Pakulski, *Bogusz z Lubania, Mazowsza*, WSB, t. 3: 2005, s. 19-22, gdzie szersza literatura; *Papierowski-Stefański, Płocccanie I*, s. 59, gdzie błędnie - Stipiczyny; RZD, t. 2, cz. 1, s. 237; M. Szacherka, *Opactwo cysterskie a misja pruska*, Warszawa 1960, s. 62-63, 92-95, 11-112; Śliwiński, *Własność*, s. 6-7; F. Sikora, *Upadek fundacji cysterskiej w Szpetalu i początku odnowionej klasztoru byszewskiego*, *Zapiski Historyczne*, t. XL: 1975, z. 2, s. 9; B. Śliwiński, *O początkach mazowieckiej elity feudalnej*, *Zapiski Historyczne*, t. 4: 1982, z. 2, s. 92-95.

BOGUSZEWSKI HIERONIM (*10 IV 1915 r. w Lipnie), żołnierz Armii Krajowej, kapitan Wojska Polskiego, handlowiec

Był synem Seweryna i Leokadii ze Skupińskich. W okresie międzywojennym ukończył szkołę powszechną w Lipnie. Potem rozpoczął naukę w Szkole Handlowej w Lipnie, którą kontynuował w Jarosławiu. Od 1932 r. był członkiem Zarządu Koła Sportowego Ligi Morskiej w Lipnie, opiekował się sprzętem i prowadził szkolenia z zakresu żeglarstwa. Potrzebny sprzęt klubu znajdował się na jeziorze przy Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie. Współorganizował i uczestniczył w spływach żeglarskim rzeką Mień do Wisły i dalej aż do Krakowa i do Gdańsku pod kierunkiem prof. Konstantego Michałowskiego.

W czasie okupacji hitlerowskiej był żołnierzem Armii Krajowej, uczestniczył w kolportażu ulotek i prasy

konspiracyjnej, prowadził nastuch radiowy i obserwację ruchów wojsk niemieckich. Pracując w młynie w Lubiczu, pomagał Polakom, zaopatrując ich po kryjomu w mąkę. W swoim domu przetrzymywał przez pewien czas uciekinierów-Francuzów.

Po odbytych szkoleniach wojskowych w 1945 r. awansowany został kolejno do stopnia podporucznika, a następnie kapitana. Potem pracował, aż do 1976 r. w Urzędzie Ziemskim i Powiatowym Związku Gminnych Spółdzielni w Lipnie. W pracy społecznej był w Zarządzie Klubu Piłki Nożnej „Spójnia” w przy PZGS w Lipnie. Nad jeziorem w Skępem urządził dla młodzieży skocznię do skoku w dal i wzwyz.

Za działalność w AK był odznaczony Krzyżem Armii Krajowej oraz Odznaką Weterana Walk o Niepodległość Polski. Rada Miejska 9 kwietnia 1999 r. nadał mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Ożeniony w Aleksandrą Nierychlewską, pozostawił jedną córkę.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Lipnie.

http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/28_VII_2013;_Inf._D._Kosteckiej_z_Lipna_z_18_XI_2013;_Obywatele_Lipna,_s._29-20

BOGUSZEWSKI JÓZEF, ps. „Janusz”, „Lew” (*2 XII 1916 w Cetlinie, gm. Gozdowo, pow. płocki †1 XII 1951 r. w Warszawie), żołnierz Września 1939 r., żołnierz AK, ROAK i NZW, żołnierz wyklęty, ofiara zbrodni komunistycznych

Był synem Czesława i Janiny z Pruchińskich. W 1937 r. ukończył szkołę rolniczą w Niegłosach, a latach 1938-1939 odbywał służbę wojskową w 4. pułku strzelców konnych w Płocku. W kampanii wrześniowej 1939 walczył w stopniu kpr. w Nowogródzkiej Brygadzie Kawalerii, został ciężko ranny w bitwie pod Lwowem. W czasie okupacji hitlerowskiej był żołnierzem PZP, a od 1942 r. w AK pełnił funkcję komendanta placówki Lelice w obwodzie płockim AK, był także żołnierzem w oddziale Kedywu Stefana Bronarskiego. Od czerwca 1945 do czerwca 1950 należał do organizacji niepodległościowych ROAK i NZW (wg aktu oskarżenia: NOW, a następnie NSZ). Pod pseudonimami „Janusz”, bądź „Lew” dowodził oddziałem, operującym w powiatach: Lipno, Mława, Płock, Płońsk, Rypin, Sierpc i Włocławek. Ujęty w dniu 11 czerwca 1950 r., a następnie skazany przez WSR w Warszawie w dniu 7 maja 1951 r. na karę śmierci. Bierut nie skorzystał z prawa łaski i wyrok wykonano.

http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/22_II_2013

BOJANOWSKA z d. Stróżyńska ZYGMUNTA (*4 VIII 1930 r. w Marianowie k. Rypina), nauczycielka, radna, działaczka PCK, członkini DTN (B 39)

Córka Franciszka i Zofii z Bonieckich. W czasie okupacji hitlerowskiej w gospodarstwie jej rodziców w Marianowie, znalazła schronienie ziemiańska rodzina Piwnickich z Gulbin.

Publiczną Szkołę Powszechną ukończyła w Radzikach Dużych (1946), a następnie szkoły średnie: Szkołę Ogólnokształcącą Stopnia Licealnego w Rypinie

(1946-1949), Liceum Pedagogiczne (RKKN) im. W. Łukasińskiego w Wymyślinie (1950-1954), Studium Nauczycielskie we Włocławku (1964). Wyższe studia zawodowe odbyła w Bydgoszczy w zakresie nauczania początkowego (1977).

Jako nauczyciel pracowała w: Szkole Podstawowej w Szafarni (1949-1950), Szkole Podstawowej w Gołkowie k. Świdziebni (1950-1953), Szkole Podstawowej w Suminie (1953-1960) oraz w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (1960-1985).

Należy do: ZNP (od 1950), ZSL (PSL), (od 1950), PCK (od 1959), była radną Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie (1968-1977), ławnikiem i kuratorem społecznym Sądu Powiatowego w Rypinie (1963-1972), przewodniczącą Komisji do Spraw Kobiet w Powiatowym Komitecie ZSL (1968-1975), przewodniczącą Sekcji Emerytów przy Zarządzie Miejskim ZNP w Rypinie (1985-1994), opiekunem szkolnego Koła PCK (1961-1985), wiceprezesem Zarządu Rejonowego PCK w Rypinie (1985-1993), prezesem Zarządu Rejonowego PCK we Rypinie (1993-2005) oraz członkiem Zarządu Okręgu PCK we Włocławku (1985-2000). Od 2007 r. jest członkinią Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie. W dniu 23 listopada 2003 r. była inicjatorką odsłonięcia pamiątkowej tablicy w hołdzie honorowym krwiodawcom w Rypinie z inskrypcją: „PCK. Dar krwi darem życia. Honorowym Krwiodawcom. Rypin 2003”.

Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” opublikowała artykuł pt. „Rypiński kontekst 90-lecia Polskiego Czerwonego Krzyża” (t. 2: 2009).

Odnaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989), Złotym Krzyżem Zasługi (1974), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1989), Złotą Odznaką ZNP (1986). Uehonorowana wszystkimi odznaczeniami PCK z „Kryształowym Sercem” włącznie. W 1999 r. Rada Miejska w Rypinie nadał jej tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

W 1951 r. wyszła za Jana Tadeusza Bojanowskiego, z zawodu nauczyciela, działacza społecznego i związkowego, z którym ma dwie córki: Marię Jolantę (ur. 1951) i Grażynę (ur. 1957).

ADTN, Deklaracja członkowska; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1980-2014); Krajewski, *Rypinie*, s. 206; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 134; *Rypin w PRL*, s. 708-709; *Wspomnienia i galeria*, s. 108; *ZKZD 2005*, s. 19-20; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 201-202.

BOJANOWSKI JAN TADEUSZ (*21 II 1929 r. w Ruszkowie), nauczyciel, działacz społeczny i związkowy, członek DTN (B 40)

Syn Jana i Jadwigi z Laskowskich. Wojnę i okupację, po wywiezieniu rodziców do toruńskiej „Szmalcówki”, przeżył u rodziny, u wujostwa Malinowskich, wysiedlonych przez Niemców z Radomina do Trąbina. Publiczną Szkołę Powszechną ukończył w Radzikach Dużych (1946). Następnie kontynuował naukę w Szkole Ogólnokształcącej Stopnia Licealnego w Rypinie (1946-1949), w Liceum Pedagogicznym (RKKN) im. W. Łukasińskiego w Wymyślinie (1949-1953). Studia wyższe odbył na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (1967-1973), uzyskując tytuł magistra administracji (1973).

Pracował kolejno w: Publicznej Szkole Powszechnej w Gołkowie, gmina Świdziebnia jako nauczyciel (1949-1953), w Szkole Podstawowej w Suminie, ówczesna gmina Strzygi na stanowisku kierownika (1953-1960). W latach 1960-1973 był zastępcą przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie, a w latach 1973-1975 – zastępcą dyrektora ds. administracyjno-ekonomicznych Zespołu Opieki Zdrowotnej w Rypinie, a następnie nauczycielem w Zespole Szkół Ekonomicznych w Rypinie (1976-1985). Po przejściu na emeryturę (1985) pracował w ZNP (1986-2002), a w latach 1990-1998 był wiceprezesem Zarządu Oddziału Miejskiego ZNP w Rypinie.

Należał m. in. do: ZSL (od 1950), gdzie w 1968 r. po Stanisławie Rębaczu objął funkcję prezesa Powiatowego Komitetu ZSL w Rypinie i był nim do roku 1973; ZNP (od 1949), był też członkiem Zarządu Głównego ZNP w Warszawie (1986-1989), wiceprezesem Zarządu Okręgu we Włocławku (1990-1994), prezes Oddziału Miejskiego ZNP w Rypinie (21 VI 1998-VI 2002); pierwszym prezesem Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej (1968-1975); przewodniczącym Powiatowej Rady Ochrony Pomników Walki i Męczeństwa; prezesem Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (1965-1973). Obecnie należy do Polskiego Stronnictwa Ludowego. Od 2007 r. jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie.

Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” opublikował: *Wojna i okupacja niemiecka w latach 1939-1945 w moich przeżyciach i pamięci* (t. 1: 2008), *Romuald Stanisław Wierchowski (1923-2006)* (t. 3: 2010).

Odnaczone: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984), Złotym Krzyżem Zasługi (1976), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1964), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1988), Złotą Odznaką ZNP (1985), Medalem „Zasłużony dla Związku Nauczycielstwa Polskiego” (2000), Medalem „Za Zasługi dla Ruchu Ludowego im. Wincentego Witosa” (2003).

W 1951 r. ożeniony z Zygmuną Stróżyńską, ma dwie córki: Marię Jolantę (ur. 1951) i Grażynę (ur. 1957).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1970-2014); T. Bojanowski, *Spółeczny ruch kulturalny, Ziemia Rypińska 1975, kwiecień*, Krajewski, *Alma Mater*, s. 52; s. 4; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 108, 132; *Rypin w PRL*, s. 634, 648, 687, 1034, 1039; *ZKZD 2005*, s. 20-21.

BOJANOWSKI MIECZYŚLAW (*ok. 1833 r. †26 V 1916 r.), kompozytor

Był muzykiem. Skomponował szereg utworów na skrzypce, m. in. „Echo”, „Polka”, „Walc”, „Biała Kamelia”, „Oratorium” i inne.

Pochowany na cmentarzu w Skępem.

Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem.

BOJAŃCZYK MIKOŁAJ (†po 1864 r.), powstaniec 1863 r.

Z pochodzenia mieszczanin. Mieszkał w Pręcokach k. Rypina. W czasie powstania styczniowego wstąpił do oddziału Kolbego, gdzie otrzymał stopień wachmistrza (sierżanta piechoty). Brał udział w kilku bitwach.

Po aresztowaniu został osadzony w Płocku i decyzją władz carskich z 3 października 1863 r. zaliczony do trzeciej kategorii przestępców, skazany na cztery lata więzienia w Modlinie. Na mocy rozkazu ministra spraw wewnętrznych z 18 lutego 1864 r., razem ze 192 innymi powstańcami, został zesłany do Rosji. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 152; Lissowski, *Powstanie*, s. 149.

BOJARSKI STANISŁAW (*18 IV 1904 r. w Borzyminie k. Rypina †jesień 1939 r. w Rypinie), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Franciszka i Marianny z Nowakowskich. Mieszkał we wsi Lisiaki k. Ostrowitego w pow. rypińskim. Pracował jako robotnik w cukrowni Ostrowite. Udzielał się w pracy społeczno-politycznej.

W dniu 8 listopada 1939 r. został aresztowany w Ostrowitem. Był więziony w Rypinie w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Od tego czasu wszelki ślad po nim zaginął. Został rozstrzelany na stadionie sportowym w Rypinie przy ul. Sportowej kilka dni po aresztowaniu.

W maju 1945 r. podczas ekshumacji zwłok osób pomordowanych przez Selbstschutz na boisku sportowym, żona i córka Daniela (zamężna Witkowska) rozpoznały jego szczątki.

Piotrowski, *Słownik*, s. 76; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 148.

BOLESŁAW, niekiedy Bolek (*m. 1303 a 1306 r. †po 1 X 1327 r. a przed 12 III 1329 r.), książę dobrzyński

Był młodszym synem Siemowita (Ziemowita) i Anastazji, córki Lwa I halickiego, księżniczki halickiej. Pod datą 1307 r. w dokumencie sygnowanym razem z bratem Władysławem, zawierającym wywód szlachectwa Raczesława z Żurawina, wspomniani są rycerze: Sulisław z Balina (*Sulislaus de Balino*) i Cieszyn z Brzuzego (*Czesymone de Brzozse*). Po śmierci ojca w 1312 znajdował się pod opieką matki. Nigdy nie sprawował samodzielnej władzy. W 1316 r. wraz ze swym bratem Władysławem objął rządy nad księstwem dobrzyńskim. W 1318 r. także wraz z Władysławem wziął udział w wiecu sulejowskim, który przeprowadził elekcję Władysława Łokietka na króla Polski. Po raz pierwszy w źródłach pojawia się (razem z matką i bratem) w dokumencie biskupa płockiego Floriana z 10 lipca 1316, a dotyczącym układu w sprawie dziesięcin. W 1322 r. stał się samodzielnym wystawcą dokumentów. Pierwszy wspólny dokument wystawiony przez braci na terenie księstwa dobrzyńskiego w nieznannej nam miejscowości pochodzi z 1 października 1327 r. Ostatni dokument, w którym jest on wymieniany, pochodzi z 20 marca 1326 r.

Najazdy Krzyżaków na księstwo dobrzyńskie zmusiły go i jego brata Władysława do tego, że między rokiem 1326 a 1329 zwrócili się do stryja Władysława Łokietka, aby przydzielił im inną, spokojniejszą dzielnicę. Wówczas Łokietek nadał im księstwo łączyckie. Najwcześniejszy układ ten mógł być zawarty 1 października 1327 r.

W dniu 24 czerwca 1323 r. wraz z bratem Władysławem i matką Anastazją fundował w Rypinie kościół i szpital pod wezwaniem św. Ducha dla zakonu rycerskiego bożogrobców, „dla zapewnienia modłów o duszę ojcowską i za odpuszczanie własnych win”. Jego udział w tej fundacji ograniczył się prawdopodobnie tylko do wyrażenia zgody, skoro starszy brat Władysław w latach późniejszych pominął jego imię, mówiąc, że fundatorami byli on sam i jego matka. Mimo to w latach 1323-1326 występuje jako współrzędzący ze starszym bratem Władysławem. Ostatni znany wspólny dokument bracia wystawili 20 marca 1326. Wkrótce po zamianie księstwa dobrzyńskiego na łęczyckie zmarł. Przypuszcza się, że jego zgon nastąpił w 1328 r., wkrótce po zamianie dzielnic, gdyż tylko nieliczni świadkowie pamiętali, że brał on w niej udział. Źródła nie przekazały informacji o małżeństwie księcia i miejscu jego pochowania.

AGAD, Księga bobrownicka grodzka I, s. 64-65; O. Balzer, *Genealogia Piastów*, Kraków 1895, s. 364-365 zgon księcia datuje na okres między 20 marca 1320 a 12 marca 1329 r.; Bieniak, *Terytorium*, s. 16-23; DKM, nr 30, s. 207-208, Jasiński, *Genealogia*, s. 16, 20, 364, gdzie stwierdził, że Bolesław urodził się najpóźniej w 1304 r.; Jasiński, *Rodowód*, s. 172-173, 179-180; KDP, II, nr 475, 477, 481, 483; S. Kętrzyński, *Zapis Kazimierza Wielkiego dla Kazimierza Bogusławica*, Przegląd Historyczny 1912, t. 14, s. 187-190; *Lites ac res gestate inter Polonos ordinemque Cruciferorum*, wyd. T. Działyński, Poznań 1855-1856, t. 1, s. 226-230-326-327-346-351; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 22; *Lites*, s. 202, 229, 298, 302, 387; Ptaszyński, *Zakon bożogrobców*, s. 12; RZD, t. 2, cz. 3, s. 21, 37; S.A. Sroka, *Bolesław*, [w:] *Piastowie. Leksykon biograficzny*, pod red. K. Ożóg, S. Szczur, Kraków 1999, s. 244-245, gdzie inf., że zmarł na początku 1328 r.; Załuski, *Szkic*, s. 45.

BONOWICZ BRONISŁAW (*8 X 1910 r. w Rypinie †8 V 1998 r. w Rypinie), rzemieślnik, kołodziej, nauczyciel zawodu, chórzysta (B 41)

Pochodził z wielodzietnej rodziny o tradycjach rzemieślniczych. Był synem Bronisława i Heleny z d. Lejsa. Siostra, Marta Mielnicka zesłana była na Sybir, gdzie przebywała 10 lat.

Siedmioklasową Publiczną Szkołę Powszechną Męską ukończył w 1926 r. w Rypinie. Pracę zawodową jako kołodziej rozpoczął w zakładzie swego ojca Bronisława, gdzie po jego śmierci w 1926 r. kontynuował pracę w zakładzie dziadka, Antoniego Bonowicza. Posiadał kwalifikacje zawodowe w zawodzie kołodziej: świadectwo czeladnicze uzyskał w dniu 22 lutego 1947 r., świadectwo mistrzowskie uzyskał 20 kwietnia 1949 r.

W 1944 r. rozpoczął własną działalność rzemieślniczą jako kołodziej-stelmach i prowadził ją nieprzerwanie do 1985 r. W tym czasie wyszkolił 40 uczniów w zawodzie kołodziej.

Od 1932 r. do 1977 r. należał do Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Rypinie.

Posiadał odznaczenia i był wyróżniony: Honorową Odznaką Rzemiosła, nadaną przez Izbę Rzemieślniczą w dniu 4 września 1960 r.; Honorową Odznaką Rzemiosła, nadaną przez Związek Rzemiosła Polskiego w 1962 r.; odznaczenie „Zasłużony mistrz” w szkoleniu – „Srebrna odznaka” za wyszkolenie uczniów, nadana przez Izbę Rzemieślniczą w 1963 r.; odznaczenie „Zasłużony mistrz” w szkoleniu – „Złota

odznaka” za wyszkolenie uczniów, nadana przez Izbę Rzemieślniczą w 1969 r.; Honorową Odznaką, przyznana z okazji 50-lecia działalności chóru „Lutnia”.

Miał m. in. brata Jana, także kołodzieja.

W 1932 r. wziął ślub z Ireną Wrzesińską (ur. 10 X 1910 w Rypinie), córką Józefa i Anastazji z d. Obrębka. Pozostawił dzieci: Zdzisława (ur. 1933), ekonomista, główny księgowy, ożeniony z Janiną Zielińską, pracownik umysłowy; Bożenę (ur. 1946), ekonomistka, wyszła za mąż za Witolda Zaleskiewicza, ślusarza, znanego przedsiębiorcę; Grzegorza (ur. 1949), mechanik samochodowy. Miał pięcioro wnucząt: Marcina i Pawła oraz Pawła, Huberta i Oliwię.

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Inf. Bożeny Zaleskiewicz, córki z 30 I 2014; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

BONOWICZ JAN (*13 XII 1913 r. w Rypinie †5 IV 1997 r.), kołodziej, uczestnik wojny obronnej 1939 r.

Był synem Bronisława i Heleny z domu Lejsa. Przed wojną wyuczył się zawodu kołodziejskiego.

W sierpniu 1939 r. zmobilizowany został do jednostki Wojska Polskiego w Toruniu. Walczył pod Piłą, Nakłem, a następnie brał udział w bitwie nad Bzurą, gdzie dostał się do niewoli niemieckiej. Wywieziony do stalagu w Amt, przebywał aż do końca wojny.

Wyzwolony przez Rosjan, do Rypina powrócił 3 maja 1945 r. zamieszkał w miejscowości Lasoty, gdzie przez wiele lat prowadził zakład kołodziejski.

Miał brata Bronisława, z zawodu także kołodzieja.

W 1938 r. ożenił się z Jadwigą Borowską, z którą miał troje dzieci: Mieczysław (ur. 1940), Łucja (ur. 1942) i Izabela (ur. 1947). Pozostawił 10 wnuków i 19 prawnuków.

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Inf. Bożeny Zaleskiewicz z 14 II 2014; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 394; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie.

BONOWICZ TADEUSZ (*VIII 1904 r. w Wołęcinie k. Kikoła †17 XI 1984 r. w Lipnie), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, żołnierz kampanii wrześniowej, bibliotekarz, działacz społeczny

Był synem Jana i Marianny z Błędowskich. Pierwsze nauki pobierał w Publicznej Szkole Powszechniej w Kikole, a następnie w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie. W okresie międzywojennym pracował jako nauczyciel w Szkole Powszechniej w Jabłonowie. W czasie kampanii wrześniowej, w randze podporucznika, brał udział w walkach pod Mławą, gdzie został ranny. W okresie okupacji hitlerowskiej pracował jako robotnik przy pracach melioracyjnych w Nasiegniewie, Chełmicy, Łochocinie i Lubinie w pow. lipnowskim. Przed zakończeniem wojny pracował przy tzw. okopach w Brzeziu k. Bydgoszczy.

Po zakończeniu działań wojennych zajął się organizacją szkolnictwa w pow. lipnowskim. W dniu 7 lutego 1945 r. powołany został przez władze powiatowe na przewodniczącego organizacji Publicznej Szkoły Powszechniej w Kikole, której następnie był kierownikiem do 1951 r.

Jako mieszkaniec Kikola miał duży wkład w rozwój spółdzielczości wiejskiej „Samopomoc Chłopska”. W 1951 r. Prezydium Powiatowej Rady Narodowej mianowało go kierownikiem Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Lipnie. Dzięki jego osobistemu zaangażowaniu nastąpił rozwój bibliotek i czytelnictwa, co zostało uwiecznione w 1964 r. zdobyciem I miejsca w ogólnopolskim konkursie czytelniczym pod hasłem „Złoty kłós dla twórcy – srebrne dla czytelników”.

Z jego inicjatywy w 1960 r. przy Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Lipnie powstała Sekcja Miłośników Historii Miasta Lipna i Ziemi Dobrzyńskiej (obecnie Towarzystwo Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej). Sekcja ta skupiała grupę ludzi z różnych środowisk zawodowych, pragnących kulturalnego ożywienia miasta i okolic. Jako główne zadanie sekcji przyjęto rozwijanie i pielęgnowanie oraz popularyzowanie twórczości artystycznej, obyczajów i obrzędów oraz ochronę i kształtowanie krajobrazu ziemi dobrzyńskiej. Będąc kierownikiem biblioteki przez krótkie okresy pełnił funkcję kierownika referatu Prezydium Powiatowej Rady Narodowej (1954-1955) i kierownika Powiatowego Domu Kultury (1960-1961). W 1971 r. przeszedł na emeryturę, jednak nie zrezygnował z pracy społecznej. Został działaczem Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Lipnie. Szczególnie zasłynął w organizacji różnych form wypoczynku dla dzieci, organizując kolonie i obozy. Był też członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

Za pracę zawodową i społeczną został odznaczony medalami, odznakami oraz wyróżniony licznymi dyplomami i nagrodami m. in.: Złotym Krzyżem Zasługi, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury”, nagrodami II stopnia Ministra Kultury i Sztuki, wojewódzką indywidualną III stopnia w dziedzinie kultury przewodniczącego WRN w Bydgoszczy.

Ożeniony z Henryką Witecką, pozostawił jedną córkę, Marię Barbarę, zamężną Piasecka.
Pochowany na cmentarzu w Kikole.

T. Chojnicki, *Tadeusz Bonowicz*, Gazeta Lipnowska 1993, nr 15, s. 5; Tablica nagrobna na cmentarzu w Kikole.

BORKOWSKI ANTONI, ps. „Filiograf” (*1848 r. w Drohiczynie †27 IV 1905 r. w Wyszogrodzie), kapłan rzymskokatolicki, językoznawca

Był synem organisty, pochodzącego z drobnej szlachty podlaskiej. W 1864 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Janowie Podlaskim, skąd po kasacie seminarium i diecezji w 1866 r. przeniósł się do Seminarium Duchownego w Płocku. Tutaj 15 października 1871 r. otrzymał święcenia kapłańskie.

Pełnił różne funkcje kościelne. W latach 1873-1877 był proboszczem w Trąbinie k. Rypina, następnie w latach 1887-1889 w Czernikowie k. Lipna. W 1891 r. objął probostwo w Wyszogrodzie, gdzie urządził obserwatorium astronomiczne. Władzał doskonale wieloma językami.

W latach 1887-1890 brał udział w dyskusji nad piosnią polską, pozostawiając z tej dziedziny cze-

ry broszury, wydane pod pseudonimami „Filiograf”, m. in. *Praktyczny sposób ustalenia pisowni polskiej* (1887) i *Teoretyczna poprawa grafiki polskiej* (1888). Opracował także nowe abecadło, złożone z 57 znaków graficznych. Był autorem artykułu *Jeszcze o kancjonałe ks. dr. Surzyńskiego* („Przegląd Katolicki” 1893, nr 29-31).

Pochowany na cmentarzu w Wyszogrodzie.

A. Brykczyński, *Jeszcze parę słów o śp. ks. Antonim Borkowskim*, Przegląd Katolicki 1905, nr 40, s. 629-630; I. Charszewski, *Ks. Antoni Borkowski*, Śpiew Kościelny 1905, nr 12, s. 141-42; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 49-50; W. Mąkowski, *Borkowski Antoni*, PSB, t. 2: 1936, s. 330-331; Nycek, *Ludzie*, s. 13; SPTK, t. 1: 1981, s. 194-195; *Śp. ks. Antoni Borkowski*, Echa Płockie i Łomżyńskie 1905, nr 35, s. 2-3; *Śp. ks. Antoni Borkowski*, Przegląd Katolicki 1905, nr 24, s. 371-374, nr 25, s. 388-390; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 15.

BORKOWSKI EDWARD MICHAŁ (*11 X 1924 r. w Sarnowie †25 IX 2008 r. w Kobrzyńcu), nauczyciel, działacz społeczny (B 42)

Był synem Franciszka i Bronisławy ze Żbikowskich. W wieku czterech lat stracił już ojca. Edukacja: Publiczna Szkoła Powszechna Rogowo (1931-1938), Gimnazjum Ogólnokształcące Wymyślin (1945-1947), kurs wakacyjny dla niewykwalfikowanych nauczycieli Szkoły Powszechniej, Liceum Pedagogiczne Wymyślin (świadczenie dojrzałości 26 VII 1953), Studium Nauczycielskie we Włocławku (1966).

W latach 1948-1985, tj. 37 lat był nauczycielem w szkołach podstawowych: w Szkole Podstawowej w Osieku (1 II 1948-24 VI 1948); Kobrzyńcu (1 IX 1948-24 VI 1950), Ostrowitem (1 IX 1950- 24 VI 1967), 17 lat i ponownie w Kobrzyńcu (1 IX 1967- 30 VIII 1985), skąd odszedł na emeryturę.

Od 7 lutego 1959 r. był członkiem ZSL, od 1 lutego 1948 r. – ZNP, od 28 grudnia 1958 r. – ZHP, od 23 czerwca 1954 r. – Ligi Przyjaciół Żołnierza.

Udział w różnych przedsięwzięciach społecznych, w tym przede wszystkim przez okres 58 lat w Ochotniczej Straży Pożarnej. Przez 30 lat był komendantem gminnym OSP w Rogowie. Siedem lat prezesował Kółku Rolniczemu w Ostrowitem. Na emeryturze trudnił się rolnictwem. Znany był z wyjątkowej pracowitości i zaradności. Posiadał szereg umiejętności manualnych. Nie stronił od ciągłego samokształcenia, zarówno z dziedzin ścisłych, jak też humanistycznych.

Za pracę zawodową i społeczną posiadał szereg odznaczeń, m. in.: Złoty Medal Zasługi dla Pożarnictwa (1985), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Złoty Znak Związku OSP (1997).

Ożeniony w 1950 r. w Halinę Antoszewską, pozostawił pięcioro dzieci: Renata (ur. 1951), ekonomistka, zamężna Mianecka; Andrzej Waldemar (1952), leśnik; Ireneusz (ur. 1954), budowlaniec; Maria Magdalena (ur. 1955), nauczycielka, filolog polski, za Jerzym Misiakiem (Borkowska-Misiak); Aurela (ur. 1958), nauczycielka historii i j. polskiego, zamężna Sobocińska. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rogowie.

Inf. Marii Misiak, córki z 17 III 2014 i 24 III 2014 r.; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 134; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rogowie.

BORKOWSKI JANUSZ IGNACY (*29 X 1952 r. w Lubrańcu), przedsiębiorca, autor książek i wydawca, działacz społeczny (B 43)

Syn Józefa i Marianny z Piotrowskich, średniorolnych gospodarzy. Stryj, Franciszek Borkowski (1914-1957), żołnierz kampanii wrześniowej, jeniec oflagów niemieckich i przymusowy robotnik III Rzeszy. Stryj, Ignacy Borkowski (6 VII 1911 r.-zm. IX 1939 r.), żołnierz kampanii wrześniowej, poległ w bitwie nad Bzurą.

Szkołę Podstawową ukończył w Kąkowej Woli w 1967 r., a Technikum Mechaniczne we Włocławku, w 1972 r. zdobył zawód technik mechanik. W 2004 r. uzyskał tytuł „złotego inżyniera”, nadany przez Zarząd Krajowy Naczelnej Organizacji Technicznej w Warszawie za wybitne osiągnięcia w rozwój „inteligentnych” maszyn rolniczych i Polskiego Przemysłu Maszyn Rolniczych w Polsce.

W 1987 r. stworzył od podstaw Kujawską Fabrykę Maszyn Rolniczych „Krukowiak”. Jak podkreśla do tego sukcesu życiowego przyczyniła się jego działalność w ZMW, stanowiąca stymulator ustawicznego osobistego rozwoju. Podjąwszy produkcję inteligentnych maszyn rolniczych, stworzył miejsca pracy dla 500 osób i sprostął konkurencji na globalnym rynku.

W murach starej fabryki w Redczu Krukowym stworzył Muzeum Techniki Rolniczej i Gospodarstwa Wiejskiego.

Od najmłodszych lat angażował się w różnego rodzaju przedsięwzięcia oraz czynnie działał w różnego rodzaju organizacjach i zrzeszeniach. Aktywnie uczestniczył w działalności lokalnych i ogólnopolskich organizacjach, zawsze upatrując w tym możliwości wywalczenia czegoś dla najbliższej okolicy, dla jego „małej Ojczyzny”. Nie zapomniał o tym nawet wtedy, gdy samodzielnie dzierżył ster „Krukowiaka”. Starał się zawsze, aby pracowników jego firmy łączyło coś więcej niż tylko miejsce wykonywania pracy. Stworzył „rodzinę Krukowiaka”, która stała się pewnego rodzaju sercem okolicy.

Działał i działa także na rzecz branży maszynowej oraz polskiego rolnictwa, będąc aktywnym członkiem wielu organizacji branżowych, zrzeszeń pracodawców i przedsiębiorców oraz stowarzyszeń. Jest członkiem m. in. *Business Centre Club*, Kujawsko-Pomorskiego Związku Pracodawców i Przedsiębiorców, Polskiej Izby Gospodarczej Maszyn i Urządzeń Rolniczych, Stowarzyszenia Producentów i Dystrybutorów Maszyn Rolniczych, którego był założycielem i wieloletnim prezesem. Od niedawna kieruje Kujawsko-Pomorskim Stowarzyszeniem Kulturalnym, które działa aktywnie na rzecz ratowania dorobku historycznego i kulturalnego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej.

W 2009 r. rozwinął pasję pisania i wydawania pamiętników, wierszy, a w szczególności okazałych książek o kujawskiej „małej Ojczyźnie” w serii „*Redecz Krukowy i okolice – kraina prastara*”, w której ukazało się już 38 tomów. Wydał także dwa osobiste tomiki pt. *Rafałku... synku mój* oraz *Nim wiatr rozwieje moje prochy*.

Odnaczone Brązowym (2000) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (2004), Krzyżem Kawalerskim w Koronie z Gwiazdą Bractwa św. Stanisława (2001); medalami: Wojewody Kujawsko-Pomorskiego (2003), Srebrnym Medalem „*Za zasługi dla pożarnictwa*” (2005) oraz

Odnaczone „Zasłużony dla rolnictwa” (2005) i wieloma innymi odznaczeniami branżowymi przemysłu, a w grudniu 2012 r. – Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ożenił się 6 października 1979 r. z Lucyną Szatkowską w Świerczynie. Z małżeństwa tego są dzieci: Seweryn (ur. 31 VII 1980), ukończył Wyższą Szkołę Zarządzania i Bankowości w Poznaniu, uzyskał tytuł magistra, obecnie prezes Kujawskiej Fabryki Maszyn Rolniczych, ożeniony 7 IX 2008 z Wiolettą Klejbach (syn Wiktor, ur. 10 II 2010); Rafał (ur. 29 V 1983) studiował na wydziale inżynierii produkcji na SGGW w Warszawie, ożeniony 20 czerwca 2009 r. z Edytą Poturalską (córka Wiktoria, ur. 5 V 2003), zginął śmiercią tragiczną 13 sierpnia 2010 r. w motocyklowym wypadku drogowym; Radosław (ur. 10 IX 1985), ukończył Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania na UMK w Toruń, narzeczona Aleksandra Sobolewska (syn Martin ur. 12 VI 2007 r.).

Ponownie ożenił się 22 sierpnia 2009 r. z Justyną Grabowską w Brześciu Kuj. Z małżeństwa tego są dzieci: Marcin (ur. 18 III 2008 r. w Radziejowie) i Jan (ur. 2 V 2012 r. w Radziejowie).

Autobiografia z 17 I 2014; Autopsja (2000-2014).

BORKOWSKI MAREK (*1966 r. w Rypinie), gen. brygady Straży Granicznej (B 44)

Ukończył Wydział Inżynierii Łądowej i Geodezji Wojskowej Akademii Technicznej, a w 2001 r. studia podyplomowe na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Gdańskiego, kierunek Integracja Europejska i Zarządzanie.

Pełni służbę w Straży Granicznej od początku istnienia tej formacji. W katach 1998-2008 był zastępcą komendanta Morskiego Oddziału Straży Granicznej w Gdańsku. W marcu 2008 r. powołany został na stanowisko zastępcy Komendanta Głównego Straży Granicznej. W dniu 12 maja 2011 r. mianowany został na stopień generała brygady Straży Granicznej.

Odnaczone m.in.: Srebrnym Krzyżem Zasługi, Srebrnym Medalem „*Za Zasługi dla Obronności Kraju*”, Medalem „*Sily Zbrojne w Służbie Ojczyzny*” i Srebrnym Medalem „*Za Zasługi dla Straży Granicznej*”.

Żonaty, ma dwoje dzieci: córkę i syna.

Generałowie z Rypina, Kronika Rypińska, nr 242: 2013, s. 6; [**BORKOWSKI WINCENTY \(*1865 r. w Podgórzu k. Ostrołęki †8 IX 1935 r. w Tłuchowie\), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz z w Wielgiem, działacz społeczny**](http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/tresc?WCM_GLOBAL_CONTEXT=pl/serwis-sg/struktura_SG/8 III 2014; M.P. z 2011 r. Nr 67, poz. 658, Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 12 maja 2011 r. nr 112-19-2011 o mianowaniu na stopień generała brygady Straży Granicznej.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Uczył się w progimnazjum pułuskim. W 1883 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, gdzie w 1888 r. został wyświęcony na kapłana. Był wikariuszem w Czerwinie. W 1889 r. objął stanowisko wikariusza w Tłuchowie na ziemi dobrzyńskiej. Od 1896 r. był pro-

boszczem w Wielgiem k. Lipna, gdzie dwa lata później wystawił murowaną plebanię. W 1903 r. powrócił do Tłuchowa i objął tam probostwo i pełnił je ponad trzydzieści lat. W tym czasie świątynia wzbogaciła się o piękny wystrój wewnętrzny. Polichromię wykonał znany malarz sakralny, Władysław Drapiewski. Zastąpił jako działacz i społecznik. W listopadzie 1918 r. pomagał oficerowi POW i kierownikowi miejscowej szkoły, Henrykowi Dulczewskiemu w rozbrajaniu Niemców. Organizował w okolicy straż pożarną i był jej długoletnim prezesem. Był też inicjatorem założenia w 1929 r. agencji pocztowej i kasy Stefczyka. Przyczynił się do wzniesienia nowych budynków szkolnych. Był gorącym zwolennikiem rozwoju polskiego przemysłu i handlu, zakładał sklepy polskie. Popierał i rozwijał oświatę i czytelnictwo wśród parafian. Był członkiem sejmiku powiatowego w Lipnie.

S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 69; T. Ogończyk, (W. Mąkowski), *Wincenty Borkowski*, Głos Mazowiecki 1935, nr 208, s. 1.; Pawłowski, *Tłuchowo*, s. 29.

BOROWSKI STEFAN (*21 X 1939 r. w Pręczkach, pow. rypiński), nauczyciel, burmistrz miasta Rypina (B 45)

Syn Tadeusza i Janiny. Ojciec z zawodu księgowy, matka – gospodyni domowa. Dziadkowie – średnio-rolni gospodarze we wsi Lasoty, gm. Rogowo. Szkołę podstawową ukończył w Rypinie w 1953 r. Dalszą naukę kontynuował w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie, zdając tam w 1957 r. roku maturę. W 1960 r. ukończył Studium Nauczycielskie Torunia, kierunku matematyka, a w 1975 r. uzyskał magisterium z matematyki ogólnej w Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. W 1976 r. ukończył studium podyplomowe dla wizytatorów metodyków matematyki. W 2011 r. ukończył kurs i zdał egzamin na członka rad nadzorczych w spółkach skarbu państwa i samorządowych w Ministerstwie Skarbu w Warszawie.

Nauczyciel mianowany od 1960 r., w 1984 r. uzyskał II stopień specjalizacji zawodowej.

Przebieg pracy zawodowej: od 1960 r. do 1973 r. nauczyciel matematyki w Szkole Podstawowej nr 2 w Rypinie, pełnił jednocześnie funkcję powiatowego instruktora spółdzielni uczniowskich oraz kierownika ośrodka metodycznego matematyki w Wydziale Oświaty i Kultury w Rypinie; w latach 1973-1975 wizytator metodyk matematyki i fizyki w Wydziale Oświaty w Rypinie; od 1975 r. do 1998 r. najpierw wizytator metodyk matematyki Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku, następnie – doradca w Wojewódzkim Ośrodku Metodycznym we Włocławku. Członek Międzywojewódzkiej Komisji ds. Stopni Nauczycielskich w Bydgoszczy.

W 1990 r. został wybrany radnym oraz przewodniczącym Rady Miasta Rypina. W latach 1998-2002 pełnił funkcję burmistrza miasta Rypina. Inicjator i założyciel spółki samorządowej – Rypińskiego Towarzystwa Budownictwa Społecznego oraz Związku Gmin Rypińskich. Jednocześnie w latach 1998-2010 przez trzy kadencje był radnym Rady Powiatu Rypińskiego, pełniąc funkcje przewodniczącego komisji budżeto-

wej, a następnie komisji zdrowia i bezpieczeństwa publicznego.

Do 1988 r. członek ZSL, członek „Solidarności” od 1990 r. Od 1993 roku przewodniczący Stowarzyszenia Rypińskiego Forum Obywatelskie i wydawca gazety – miesięcznika „Ziemia Rypińska”, a od 2008 r. jeden z założycieli i prezes Stowarzyszenia Absolwentów Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie. Od lipca 2011 r. członek i przewodniczący Rady Nadzorczej Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej Spółka z o. o. w Rypinie. Społeczny doradca burmistrza Rypina w kadencji 2010-2014.

Współautor monografii rypińskiego Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie pt. *Ta nasza młodość* (2008, 2013).

Odnaczenia: Złoty Krzyż Zasługi (1981), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1975), Srebrny Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (2000), Zasłużony Działacz Ruchu Spółdzielczego (1974).

W 1960 r. wziął ślub z Marianną Haliną Biedrzycką (ur. 30 VIII 1939 w Rypinie), córką Jana i Janiny z Napiórkowskich, nauczycielką Zespołu Szkół nr 2 w Rypinie, z którą ma troje dzieci: Jacek (1960), mgr inż. technologii żywności, zastępca dyrektora Zespołu Szkół nr 3 w Rypinie); Katarzyna (1969), mgr administracji i pedagogiki, inspektor ds. oświaty w Starostwie Powiatowym w Rypinie; Michał (1973), mgr administracji, główny specjalista ds. administracji w Centrum Kultury Praga Południe w Warszawie.

Autobiografia z 25 III 2013 r.; Autopsja (1973-2013); *Nasza młodość*, s. 260; 260; *Rypin w PRL*, s. 904; Zielińska, *Historia*, s. 80.

BORZEWSKA ANNA MARIA h. Lubicz (*ok. 1910 łok. 1995 r. w Argentynie), siostra ziemianina Zdzisława Borzewskiego

Była córką Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Wandy Marianny Józefiny z Popławskich (1878-1950), małżonków Borzewskich, właścicieli Długiego k. Rypina. Jako dziesięcioletnie dziecko przeżyła wraz z matką i także nieletnim bratem najazd bolszewicki na ziemię dobrzyńską, ucieczkę przed sowietami, wreszcie grabież rodzinnego majątku.

Miała brata, Zdzisława Antoniego Józefa (1909-2000), właściciela Długiego k. Rypina.

Ok. 1930 r. wyszła za Jerzego Krzymuskiego h. Radwan (1902-1975), syna Jana i Marii z Karnkowskich h. Junosza, z którym miała córkę Marię (ur. 1939), zamieszkałą w Argentynie. Przed wojną wyjechała do Francji, a stamtąd do Argentyny.

Maria Krzymuska wyszła za Miguela Ybarra (1912-1976), z którym ma syna Stefana (ur. 16 VI 1964 w Buenos Aires).

Stefan ożeniony 14 XII 1994 r. z Marią Soledad Gabriela hr. Krasicką h. Rogala (ur. 13 VIII 1968 w Warszawie), ma dzieci: Palomę (ur. 2003) i Santiago (ur. 2004).

J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salut ant, ave Patria*, Kurier Płocki 1921, nr 43, s. 2; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16904/11.08.10;> <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244839/26> | 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=299004/26> | 2014; Inf. Antoniego Pawła Huberta, siostrzeńca (ur. 1956) z VIII 2010 r.; Krajewski, *W cieniu czerwono-*

nej gwiazdy, s. 97; Minakowski, *Elita*, s. 645; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949.

BORZEWSKA BRIGIDA h. Lubicz (*1800 r. w Ugoszczu †1855 r. w Gulbinach), ziemianka

Była córką Ludwika h. Lubicz (1755-1807) i Salomei Nałęcz h. Własnego (1770-1833), małżonków Borzewskich z Ugoszcza.

Była siostrą Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860); Honoraty (1803-1868), żony Juliusza Ignacego Alojzego Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (1780-1854); Kaliksta (1803-1836) oraz Tekli (ur. 1806), żony Kazimierza Romualda Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (ur. 1792) z Kawęczyna.

W 1820 r. wyszła za Alojzego Piwnickiego h. Lubicz (1770-ok. 1834) z Gulbin. Z małżeństwa tego był syn Ignacy Ludwik Jan Nepomucen (ur. ok. 1820).

Pochowana na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Genealogia, s. 129; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.20291/11> VIII 2010; Informacja Zdzisława Borzewskiego z Warszawy z 11 IX 1987 r.; *Katalog*, z. 9, s. 40; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 63; Krajewski, *Kościół*, s. 63; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 28; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RZD, t. 2, cz. 3: 2006, s. 87, gdzie mylna data urodzenia – 1798; Smoleński, *Kościół*, s. 49-50.

BORZEWSKA z d. Grotowska HELENA h. Lubicz (*1865 r. w Warszawie †17 XII 1939 r. w Warszawie), ziemianka (B 46)

Była córką Władysława Antoniego Bonifacego h. Rawicz Grotowskiego i Matyldy z Zabłockich h. Łada, właścicieli majątku Mních w pow. kutnowskim. W 1891 r. wyszła za mąż za Antoniego Borzewskiego, wówczas właściciela Ugoszcza. W 1905 r. weszła w posiadanie sąsiedniego Giżynka, który w 1893 r. wykupił spłacając długi poprzedniego właściciela Fryderyka Szulca, jej brat, Stanisław Grotowski. Odtąd Giżynek wszedł w skład Ugoszcza.

Po śmierci męża, w sierpniu 1920 r., przejęła dobra Ugoszcz z Okoninem i Giżynkiem. W 1920 r. majątek Ugoszcz z Julianowem wraz z zabudowaniami, ruchomościami w pałacu, kantorze i magazynie, inwentarzem itp. oszacowano na 39.343.842 marek i 67 fenigów. Spadkobiercy wartość tę podwyższyli ze względu na niedoszacowaną wartość obrazów, znajdujących się w pałacu oraz wartość oranżerii, z której Ugoszcz szczególnie słynął. Pomocy w zarządzaniu majątkiem udzielali jej Artur Borzewski z Długiego, Wiktor Piwnicki ze Starorypina i Bolesław Płoski z Sokołowa. Rządcą jej majątku był Józef Kuształ. W latach 30. XX w. był akcjonariuszką Cukrowni Ostrowite, którą w 1900 r. zakładał jej mąż. Przez cały czas materialnie wspierała klasztor i kościół Ojców Karmelitów w Oborach. W 1930 r. poprzez spłatę długów na majątku Giżynek, przeszedł on w ręce Juliusza Leona i Janiny p. v. Starzyńskiej Przybyłowiczów z Maliszewa k. Lipna.

We wrześniu 1939 r. wyjechała do Warszawy, gdzie niedługo potem zmarła, zapisując przedtem Ugoszcz adoptowanej córce, Helenie Sumińskiej.

Małżeństwo z Antonim Borzewskim zakończyło się bezpotomnie. W 1920 r. adoptowała Helenę Sumińską (zm. w stanie panińskim 27 XI 1943), córkę Julii z Borzewskich, rodzonej siostry Borzewskiego i Stefana Sumińskiego (1866-1930) ze Zbójna, na którą, po śmierci Heleny, przeszedł Ugoszcz.

AWKW Rypin, KHip. Giżynek, Ugoszcz; Idem. KHip, nr 142; *Brzuze*, s. 338; *Genealogia*, s. 29-30; Inf. Z. Borzewskiego z Warszawy z 12 VIII 1990 r.; Kostecka, *Maliszewo*, s. 32; Krajewski, *Borzewscy*, s. 11-12; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 93; A. Maciesza, *Borzewski Antoni (1868-1920)*, PSB, t. 2: 1936, s. 362; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RZD, t. 2, cz. 1, s. 168; SGKP, t. 2: 1881, s. 578; *Ziemiańskie dobrzyńscy* s. 363-364.

BORZEWSKA HONORATA h. Lubicz (*ok. 1803 r. w Ugoszczu †21 XI 1868 r. w Warszawie), ziemianka

Była córką Ludwika h. Nałęcz (1755-1807) i Salomei Nałęcz h. Własnego (1770-1833), małżonków Borzewskich z Ugoszcza.

Była siostrą Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860), Brigidy (1800-1855), żony Alojzego Piwnickiego h. Lubicz (ur. 1770) z Gulbin i Kaliksta (1805-1836) oraz Tekli (ur. 1806), żony Kazimierza Romualda Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (ur. 1792) z Kawęczyna.

Okolo 1820 r. wyszła za Juliusza Ignacego Alojzego Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (1780-1854) z Szafarni, który rozwiódł się z pierwszą żoną, Wiktoria z Rafałowiczów. W małżeństwie tym pozostała bezdzietna.

<http://www.sejm-wielki.pl/b/5.454.144/12> VIII 2010; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 63; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 28; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949.

BORZEWSKA JADWIGA h. Lubicz (*ok. 1830 r. †1 VIII 1911 r. w Boruszynie w Poznańskim), ziemianka

Była córką Antoniego Grzegorza Feliksa Borzewskich h. Lubicz (1796-1860) i Julii z Piwnickich h. Lubicz (1807-1893), właścicieli Ugoszcza.

Miała brata Zdzisława (1833-1884).

W 1852 r. wyszła za Wawrzyńca Stanisława Engeströma h. Własnego (1829-1910). Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: Zygmunt (1853-1854) i Gustaw (1854-1857), pochowani w kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; Maria (1857-1899), za Aleksandrem, hr. Szembek; Stanisław (1863-1932), ożeniony z Anną Pelagią Zabłocką i Edmund (1869-1892).

Z. Grot, *Engeström Benzelstierna Wawrzyniec*, PSB, t. 6, s. 274-175; <http://www.sejm-wielki.pl/b/5.570.11/123> VIII 2010; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=46237/26> i 2014, gdzie b rak inf. o chłopcach Zygmuncie i Gustawie, pochowanych w Oborach; Inskrypcje nagrobne synów na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; *Okolice Rypina*, s. 660, gdzie nie wymienia trójki jej młodszych dzieci; Paprocki, *Herbarz*, s. 949.

BORZEWSKA JADWIGA h. Lubicz (*ok. 1870 r. w Ugoszczu), ziemianka

Była córką Zdzisława Borzewskiego h. Lubicz (1833-1884) i jego drugiej żony, Zofii z Kożuchowskich h. Doliwa (1850-1917), właścicieli Ugoszcza.

Okolo 1890 r. wyszła za bliżej nieznanego nam Okęckiego (ur. ok. 1860)

Miała rodzeństwo: Stefana (1874-1904), Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Zdzisława (1878-1901) oraz przybrane rodzeństwo z pierwszej żony ojca, Marii z Szydłowskich h. Lubicz (1845-1868): Julię Antoninę (1866-1924) i Antoniego (1868-1920).

<http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16900/13> VIII 2010; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949.

BORZEWSKA JULIA ANTONINA h. Lubicz (*24 IX 1866 r. w Ugoszczu †2 X 1924 r. w Sierakowie Wielkopolskim), ziemianka (B 46a)

Była córką Zdzisława h. Lubicz (1833-1884) i Marii z Szydłowskich h. Lubicz (1845-1868), małżonków Borzewskich z Ugoszcza.

Miała brata Antoniego (1868-1920) oraz przybrane rodzeństwo z drugiej żony jej ojca, Zofii z Kożuchowskich h. Doliwa (1850-1917): Jadwigę (ur. ok. 1870), Stefana (1874-1904), Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Zdzisława (1878-1901).

W dniu 24 września 1889 r. wyszła za Stefana Antoniego Grzegorza hr. Sumińskiego h. Leszczyń-Bród (1860-1930) ze Zbójna. Z małżeństwa tego byli: Maria Julia Ewa (1890-1954), za Stanisławem Kierznowskim ze Szpietowa, Andrzej Maria (1891-1918), Helena Maria (1893-1943), adoptowana w 1920 r. przez Helenę z Grotowskich Borzewską z Ugoszcza oraz Aleksandra Maria Stefania (1896-1963), za Stanisławem Landie (ur. 1894).

Pochowana na cmentarzu-Kalwarii w Oborach razem z mężem w kaplicy grobowej.

<http://www.sejm-wielki.pl/b/ut.35.1.23/13> VIII 2010; <http://www.sejm-wielki.pl/b/ut.35.1.29/10> VIII 2010; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach.

BORZEWSKA SALOMEA h. Nałęcz (*1776 r. †25 III 1833 r. w Ugoszczu), ziemianka

Była córka Antoniego Nałęcza h. Nałęcz (zm. 1823) i Teresy ze Zboińskich h. Ogończyk (zm. 1827). Po śmierci męża w 1807 r., gospodarzyła w majątku Ugoszcz. W 1809 r. od Adama i Antoniego, braci Sierakowskich, synów Kajetana, za sumę 54 tys. złp dokupiła Rudę Żalską. W 1815 r. zamieniła z Sylwestrem Ostrowskim h. Nieczuja majątek Wojnowo na Giżynek, wyceniony na 145 tys. złp. W Giżyńku w 1824 r. podjęła inicjatywę przebudowy tamtejszego dworu, gdzie przeniosła się z Ugoszcza. Po rodzinie Nałęczów odziedziczyła wsie Hornówek i Niedźwiedź. Po 1824 r. przebudowała dwór w Giżyńku i tu, już jako wdowa i to od 1807 r., zamieszkała, Ugoszcz pozostawiając synom. W 1821 r. dokonała zapisu swego majątku na rzecz dzieci, zachowując jedynie Giżynek z Rudą Żalską. W 1824 r. córki zrzekły się swoich praw do należności na rzecz swoich braci. W 1831 r. w stanie choroby przepisała

Giżynek z Rudą Żalską na dzieci: Antoniego, Kaliksta, Brigidę, Teklę i Honoratę.

Była żoną Ludwika Borzewskiego (1755-1807), sędziego ziemi dobrzyńskiej, z którym miała synów: Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860) i Kaliksta (1803-1836) oraz córki: Honoratę (ur. 1811), za Julianem Dziewanowskim z Szafarni; Brygidę (1798-1855), za Alojzym Piwnickim z Gulbin oraz Teklę (ur. 1806), żonę Kazimierza Dziewanowskiego z Kawęczyna.

Zmarła w trakcie przeszukiwania jej domu przez policję carską w ramach represji po upadku partyzantki 1833 r. Pochowana w kościele w Oborach.

Płyta nagrobna poświęcona jej pamięci oraz męża, Ludwika znajduje się w nawie kościoła Ojców Karmelitów w Oborach, obok ołtarza św. Józefa. Po drugiej stronie nawy oborskiego kościoła jest płyta poświęcona pamięci jej syna, Kaliksta.

AWKW Rypin, AWKW Rypin, KHip, Giżynek; AP Włocławek, KHip. Hornówko i Niedźwiedź; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; *Brzuze*, 338; *Genealogia*, s. 25-26, gdzie mylna data jej śmierci – 1823, mimo, iż autor powołuje się na inskrypcje nagrobne w kościele oborskim; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=196967/26> I 2014; *Katalog*, z. 9, s. 40; Krajewski, *Borzewscy*, s. 5-9; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 3; Łempicki, *Herbarz*, t. 2, s. 102; Minakowski, *Genealogia*; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RZD, t. 2, cz. 1, s. 166; t. 2, cz. 2, s. 52; t. 2, cz. 3, s. 47, gdzie mylnie – Ruda (!) Żalska; Smoleński, *Kościół*, s. 49; Tablica inskrypcyjna w kościele w Oborach; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 352.

BORZEWSKA TEKLA h. Lubicz (*1806 r.), ziemianka

Była córką Ludwika Borzewskich h. Lubicz (ok. 1755-1807) i Salomei z Nałęczów h. Własnego (1776-1833). Jej rodzeństwem byli: Antoni Grzegorz Feliks (1796-1860), Brigida (1800-1855), Honorata (ok. 1803-1868) i Kalikst (1803-1836).

Okolo 1820 r. wyszła za Kazimierza Romualda Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (Boleścic), (ur. ok. 1792).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=tekla+borzewska/26> I 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949.

BORZEWSKA z d. Popławska WANDA MARIANNA JÓZEFINA h. Jastrzębiec (*1878 r. †1950 r.), ziemianka

Była córką Adama Ignacego Popławskiego (4 XII 1849 w Warszawie-1916) i Magdaleny z Grabowskich h. Rawicz (1855-1936).

W 1920 r. w czasie najazdu bolszewickiego przeżyła najpierw rozstanie z mężem, który poszedł się bić z sowietami, a następnie ucieczkę z małymi dziećmi i matką z Długiego oraz grabież mienia dłuśkiego dworu.

Miała brata, Józefa, studenta Politechniki Warszawskiej, który także poszedł na wojnę z bolszewikami.

W 1908 r. wyszła za Artura Zdzisława Antoniego Borzewskiego, z którym miała syna Zdzisława Antoniego Józefa (1909-2000) i córkę Annę Marię (ur. ok. 1900-ok. 1995), za Jerzym Krzymuskim

(1902-1975), a następnie Antonim Dzierżanowskim h. Gozdawa.

J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salut ant, ave Patria*, Kurier Płocki 1921, nr 43, s. 2; <http://www.sejm-wielki.pl/b/PSB.1945.5/1XIII.2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244838/26> I 2014; Inf. Artura Borzewskiego z Zaborowa z 2013 r.; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 97-98; Minakowski, *Elita*, s. 645; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257.

BORZEWSKI ANTONI GRZEGORZ FELIKS h. Lubicz (*1796 r. †11 VII 1860 r. w Ugoszczu), poeta, podróżnik, właściciel ziemski (B 47)

Był synem Ludwika (1755-1807) i Salomei Nałęcz h. Własnego (1776-1833), małżonków Borzewskich z Ugoszcza. W chwili śmierci ojca, w 1807 r. był nieletnim, Ugoszcz otrzymał w 1825 r. na podstawie zapisu matki, jednak dopiero w 1828 r. podzielił majątek razem z bratem Kalikstem. Uczył się w Konwiktie Księży Pijarów w Warszawie na Żoliborzu, gdzie 28 lipca 1814 r. złożył egzamin dojrzałości. W młodości próbował sił w poezji, wydając dwa drobne utwory: *Wiersz na pożądane przybycie Najjaśn. Aleksandra I* (Warszawa 1816), *Płonne. Idylla* (Warszawa 1818), który nie zachował się. W czasie wakacji 1824 i 1825 r. gościł u niego Fryderyk Chopin, który przebywał w tym czasie u swego kolegi, Dominika Dziewanowskiego w pobliskiej Szafarni. Pozostawił interesujący *Dziennik podróży po Niemczech, Francji, Holandii i Szwajcarii odbytej w latach 1818, 1819 i 1820*, który na początku lat 90. XX w. był w posiadaniu dra Jerzego Dunin-Borkowskiego w Krośniewicach.

Ugoszcz w 1828 r., wyceniony był na 124 tys. złp i Okonin, wyceniony na 77 tys. złp., które w 1854 r. liczyły 2.484 morgi miary nowo polskiej. W 1825 r. w skład dóbr ugoskich wchodziły wsie posiadające następującą ilość dymów: Ugoszcz – 23, Okonin – 24, Chojno – 36, Ruda – 18, Giżynek – 15.

Brat udział w powstaniu listopadowym. Po jego upadku popierał jednak politykę władz rosyjskich. Na skutek przewlekłej choroby usunął się do rodzinnego Ugoszcza, gdzie poświęcił się gospodarstwu rolnemu. W dniu 19 lipca 1834 r. nabył od Antoniego Wybranieckiego dobra Białkowo wraz z Sokołowem i Dobrzyniem n. Drwęca oraz przyległościami za sumę 400 tys. złp. W dniu 5 stycznia 1850 r. nabyte posiadłości sprzedał Feliksowi Borzewskiemu za 50 tys. złp, czyli 7.5 tys. rubli. Dwa lata później odkupił ponownie te majątki za sumę 212 tys. złp, czyli 3.150 rubli.

W 1836 r. Ugoszcz i dwa przyległe folwarki: Dąbrówka i Julianowo z Rumunkami miały wymierzone pola, zaprowadzono czteropolówkę, folwark posiadał dobre narzędzia rolnicze i inwentarz żywy, m. in. 900 sztuk owiec. Oprócz żyta, pola obsiewano pszenicą, grochem, jęczmieniem, owsem, tatarską, inem, konopiami oraz sadzono w dużych ilościach kartofle. W majątku była gorzelnia, przynosząca znaczne dochody. Z budynków gospodarczych za jego czasów wymieniano dwie stodoły o trzech klepiskach, szopę, owczarnię, stajnie z wozowniami, spichrz, sieczkarnie, chlewy itp. Budynki te były drewniane, zbudowane na węgiel i pokryte słomą. Murowane były natomiast kurniki, szopa dla bydła opasowego w pobliżu gorzelnia.

Dwór był murowany, kryty dachówką i pochodził z końca XVIII w. z czasów poprzedniego właściciela Ugoszcza, Aleksandra Zielińskiego. Budynek składał się z siedmiu pokoi, jednej sali i trzech garderóbek. Oprócz dworu była oficyna z drewna na węgiel zbudowana, kryta dachówką, w której mieściły się dwa pokoje gościnne, izba dla kucharki, kuchnia, pralnia i 2 zachowanka.

W Ugoszczu był tylko jeden gospodarz czynszowy i 13 ogrodników. W majątku mieszkali: stelmach, ślusarz, murarz, dekarz i rybak. Dość liczna była służba na czele z ekonomem, włodarzem oraz 2 pasterzy, 3 owczarzy, kowal, 7 fernali, 6 parobków, gospodyni, 4 dziewczki i inni, biorący „zastugi” i „stół dworski”.

Pismem z dnia 2 listopada 1848 r. Konsystorz Generalny Płocki powołał go do składu komitetu restauracji zabytkowego kościoła i klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach. Był uznany m. kolatorem tego miejsca.

Za lojalność w młodości wobec Rosjan otrzymał tytuł „kamerjunkra dworu cesarskiego” i Order św. Stanisława.

Ożeniony z Julią Piwnicką h. Lubicz (1807-14 XII 1893), córką Stanisława Piwnickiego h. Lubicz (1780-1840), marszałka Sejmu Królestwa Polskiego i Julianny z Karnkowskich h. Junosza (ok. 1780-1866), pozostawił córkę Jadwigę (ur. ok. 1830), żonę Wawrzyńca Engeströma (1829-1910), właściciela Rakowa i syna Zdzisława (1833-1884), który 1857 r. odziedziczył Ugoszcz. (W dniu 4 marca 1888 r. Julia sprzedała Białkowo Aleksandrowi Płoskiemu, synowi Walentego za sumę 20.355 rubli).

Pochowany w kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, wybudowanej przez syna, Zdzisława.

Płyta pamiątkowa z białego marmuru poświęcona jego pamięci znajduje się na północnej ścianie tej kaplicy na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

AKO, Kronika Klasztoru, t. 1; AWKW Rypin, Zbiór dokumentów dóbr ziemskich Ugoszcz, bez sygn.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; Informacja K. Dunin-Borkowskiego z Krośniewic 12 VII 1990 r.; *Brzuze*, s. 338-339; *Genealogia*, s. 25, 26 132, 143, 338-339; <http://www.sejm-wielki.pl/b/5.570.12/11.VIII.2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=46238/26> I 2014; Z. Jeżewska, *Chopin w kraju rodzinnym*, Warszawa 1985, s. 52, 56, gdzie autorka myli się, twierdząc, że obecny pałac w Ugoszczu pamięta czasy Chopina; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 26-28; Krajewski, *Borzewscy*, s. 5-6; Krajewski, *Dobrzyńskie rody*, s. 140-141; M. Krajewski, *Kalikst Borzewski*, Kujawy 1988, nr 16, s. 13; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 29-30; Krajewski, *Płonne*, s. 14; Krajewski, *Tronująca*, s. 111; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 3, 8-9; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 220; A. Kraushar, *Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego*, Warszawa 1915; Minakowski, *Genealogia*; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Nycek, *Ludzie*, s. 15; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RZD, t. 2, cz. 1, s. 164-167; Smoleński, *Kościół*, s. 50; *Spis szlachty*, s. 16; *Spółczesność polskie*, s. 343, 703; Tablica inskrypcyjna na kaplicy cmentarnej w Oborach, gdzie nazwiska jego i żony, Julii.

BORZEWSKI ANTONI h. Lubicz (*25 III 1868 r. w Ugoszczu †16 VIII 1920 r. w Ugoszczu), ziemianin, działacz społeczny i gospodarczy, ofiara najazdu bolszewickiego w 1920 r. (B 48)

Był synem Zdzisława (1833-1884) i Marii z Szydłowskich h. Lubicz (ok. 1845-1868), małżonków Borzewskich z Ugoszcza. Po ukończeniu gimnazjum

niemieckiego w Brodnicy i studiów politechnicznych w Rydze, osiadł w rodzinnym Ugoszczu, który wraz z siostrą Julią Antoniną (1866-1924) odziedziczył w 1889 r. W 1891 r. wykupił część należącą do siostry i stał się jedynym właścicielem Ugoszcza, który razem z Okoninem liczył w 1904 r. 1.573 morgi i 215 prętów. W 1905 r. wszedł również w posiadanie przyległego Giżynka, który należał do szwagra, Zdzisława Grotowskiego h. Rawicz. W rozległych dobrach zajął się podniesieniem na wyższy poziom kultury rolnej. W szczególności dbał o park otaczający pałac, zaprojektowany przez brata, Artura. Jego kuzynka, Janina Gawin-Waśniewska, w dniu 15 sierpnia 1920 r. powiedziała: „*Piękny Ugoszcz wzbudzał większą szlachetność niż wieś w mniejszej kulturze utrzymania*”.

Po ogłoszeniu w 1904 r. ukazu carskiego, nakazującego likwidację Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach, w 1906 lub 1907 r. brał udział w delegacji ziemian do Petersburga w sprawie wstrzymania jego wykonania. Misja ta odniosła spodziewany skutek i klasztor oborski, jako jedyny na ziemi dobrzyńskiej w czasach powstaniowych, ostał się.

W 1900 r. był jednym z głównych założycieli Cukrowni Ostrowite k. Rypina. W latach 1901-1907 został członkiem rzeczywistym – dożywotnim Towarzystwa Rolniczego Płockiego. Po powstaniu w 1907 r. Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej, brał w nim czynny udział, od 1909 r. jako wiceprezes, a od 1914 r. do lipca 1917 r. – jako prezes. Był jednym z założycieli Syndykatu Rolniczego w Rypinie, przekształconego w 1938 r. w Spółdzielnię Rolniczo-Handlową. Prowadzone przez niego gospodarstwo w Ugoszczu należało do najlepiej zorganizowanych w pow. rypińskim. Po wybuchu wojny w 1914 r. należał do Gubernialnego Komitetu Obywatelskiego w Płocku. W maju 1916 r. powołany został na członka sejmiku lipnowskiego, obejmującego wtedy zasięgiem swej działalności powiaty lipnowski i rypiński. Był jednym z czterech działaczy społecznych wyznaczonych na komisarzy Tymczasowej Rady Stanu na pow. rypiński. W latach 1918-1920, aż do śmierci, pełnił funkcję prezesa rypińskiego Oddziału Związku Ziemian. Był jednym z założycieli Automobiłklubu Polskiego.

W obliczu najazdu bolszewickiego wraz z kilkoma sąsiadami z rypińskich dworów, m. in. B. Zembruskim z Brzuzego i A. Barthlem z Nadroża, postanowił nie opuszczać Ugoszcza, mówiąc: „*Choć mam lat 52, byłbym się zapisał do armii wraz z moim samochodem, ale uważam za wiele trudniejszą placówkę pozostanie w Ugoszczu w dzisiejszych czasach*”. W dniu 16 sierpnia 1920 r. w obronie swej posiadłości poniósł śmierć po 8-godzinnej walce z ponad 100-osobowym oddziałem Armii Czerwonej, której pomagała część robotników folwarcznych, będąca pod wpływem członka rewolucyjnego, prosowieckiego rewkom-u, Sajnogi. Bolszewicy i rewolucyjnie nastawieni robotnicy folwarku dopuścili się ogromnych zniszczeń do dobrze urządzonego pałacu.

Miał brata Artura oraz rodzeństwo z drugiego małżeństwa ojca z Zofią Kożuchowską h. Doliwa (1850-1917, pochowana w Oborach obok kaplicy grobowej Borzewskich, grób odnowiony w 2013 r. staraniem piszącego te słowa), a mianowicie: siostrę Jadwigę

(ur. 1870) oraz braci: Stefana (1874-1904), Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Zdzisława (1878-1901).

W dniu 4 sierpnia 1891 r. w Mnichu zawarł związek małżeński z Heleną Konstancją z Grotowskich h. Rawicz (1860-1939), córką Władysława i Matyldy Zabłockiej z Mnicha w pow. kutnowskim, w którym był bezdzietny. Żona Borzewskiego w 1920 r. adoptowała Helenę Sumińską (zm. w stanie panińskim 27 XI 1943 r. w Krakowie), córkę Julii z Borzewskich, rodzonej siostry Antoniego Borzewskiego i Stefana Antoniego Grzegorza hr. Sumińskiego (1866-1930, pochowani na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, grobowiec odnowiony w 2013 r. także staraniem piszącego te słowa).

Pochowani w podziemiach rodzinnej kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii przy kościele Ojców Karmelitów w Oborach, wzniesionej przez jego ojca, Zdzisława.

J. Gawin-Waśniewska powiedziała o nim: „*Obdarzony niepospolitą inteligencją, rozumny, czynny, energiczny, wzorowy gospodarz ze swego rodzinnego gniazda uczynił majątek pierwszorzędnym, nie było tam żadnej „mierności”, wszystko było – jak to mówią – „pierwsza klasa”, zaczawszy od urzędzenia domu, a skończywszy na uprawie roli. Sam „wielki pan” rasowy i wykwintny, mający zawsze odwagę swoich przekonań, kochał nie „partie”, tylko Polskę całą i pragnął, żeby w niej wszystkim było dobrze, dlatego nie podawał ręki burzycielom porządku społecznego, chociażby zajmującym wysokie stanowiska i odzywał się śmiało wobec wszystkich: „Ludzi, którzy za pomocą strajków oglądają miasta i chcą doprowadzić Polskę do ruiny, uważam na zdrajców kraju”*”.

Dobra Ugoszcz po śmierci Antoniego zarządzane były przez żonę, Helenę Borzewską, której pomocy udzielali m. in. brat zamordowanego, Artur Borzewski (1876-1938) z Długiego, kuzyn Wiktor Piwnicki ze Starorypina (zm. 1943) i dalszy krewny Bolesław Płoski (1864-1946) z Sosnowa. W 1920 r. majątek Ugoszcz z Julianowem wraz z zabudowaniami, ruchomościami w pałacu, kantorze i magazynie, inwentarzem itp. oszacowano na 39.343.842 marek i 67 fenigów. Spadkobiercy wartość tę podwyższyli ze względu na niedoszacowaną wartość obrazów, znajdujących się w pałacu oraz wartość oranżerii, z której Ugoszcz słynął.

Tablica pamiątkowa poświęcona pamięci Antoniego znajduje się na kaplicy w Ostrowitem k. Rypina, wzniesionej na jego cześć w 1920 r. staraniem dyrektora Cukrowni, Kazimierza Strycharzewskiego, o następującej treści: *Śp. Antoni Borzewski, urodzony 25 marca 1868 r., osamotniony, mężny w obronie Ziemi Ojczystej, poległ śmiercią bohaterską w Ugoszczu 16 sierpnia 1920 r. Ku jego pamięci wzniesiona ta kaplica*.

Jego pamięć została dopiero przywrócona w sierpniu 1990 r., kiedy z inicjatywy piszącego te słowa, w Ugoszczu, z udziałem jego bratanka, Zdzisława i jego synów: Artura i Antoniego, zorganizowano uroczystości rocznicowe, połączone z Mszą Św. na placu przed pałacem ugoskim, a po niej sesję popularnonaukową.

AA, dokumentacja fotograficzna i videofilmowa uroczystości z VIII 1900 r.; Idem, Kronika DO WTN w Rypinie, s. 15; APAr.

Ruże, Akta zgonów; APAr. Żale, Kronika parafii Żale, s. 11-13; AWKW, KHip. nr 142; E. Celińska, *Stare parki - to też zabytki*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1988, nr 56, s. 6; Chelmicki, *Powiat*, s. 12, 23, 26-28; Chelmicki, *Powiat II*, s. 165; Informacja o. Mateusza S. Wojnarowskiego, przeora klasztoru w Oborach z 1986 r.; J. Drege, *Ogrody w Polsce*, [w:] *Wielka encyklopedia ilustrowana*, t. 4, Warszawa 1912, s. 952; *Brzuze*, s. 339-340; J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salutant, ave Patria* (23), Kurier Płocki 1921, nr 10, s. 2; J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salutant, ave Patria*, Kurier Płocki 1920, nr 290, s. 3; 1921, nr 6, s. 2; Gawin-Waśniewska, *Morituri*, pass.; *Genealogia*, s. 29-30, 237; <http://www.sejm Wielki.pl/sejm Wielki?p=antoni;n=borzewski+z+ugoszcza+h.+lubicz;oc=1/11 VIII 2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=58303/26 I 2014>; Informacja Zdzisława Borzewskiego, bratanka z Warszawy z 25 VI i 11 XI 1987 r.; S. Jankowski, *Pałac w Ugoszczu dzisiaj*, Ziemia Dobrzyńska 1994, nr 2, s. 8; Krajewski, *Bene merentes*, s. 8; Krajewski, *Borzewscy*, s. 9-11; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 19-20; Krajewski, *Kościół*, s. 34; M. Krajewski, *Postawy społeczeństwa ziemi dobrzyńskiej (gubernia płocka) w okresie rusyfikacji (1864-1914)*, Notatki Płockie 1987, nr 2, s. 26; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 193-194; Krajewski, *Spółceństwo*, s. 166-167; Krajewski, *Rewolucja*, s. 67; Krajewski, *Sanktuarium* s. 27; Krajewski, *Tronuująca*, s. 25, 33, 111-112; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, pass.; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 16, 29, 31; A. Maciesza, *Borzewski Antoni (1868-1920)*, PSB, t. 2: 1936, s. 362; A. Maciesza, *Życiorys Antoniego Borzewskiego*, rkps nr 385 w Bibliotece im. Zielińskich w Płocku; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Papierowski-Stefański, *Płoczzanie I*, s. 67; Piotrowski, *Struktura agrarna*, s. 39; *Rypin między wojnami*, s. 77 i n.; RZD, t. 2, cz. 1, s. 164-165, 168; SGKP, t. 2, s. 90; *Skład organizacji*, s. 127; J. Szczepański, *Wojna 1920 r. na Mazowszu i Podlasiu*, Warszawa-Pułtusk 1995, s. 169; W. Szoligina, *Ilustrowana encyklopedia dla wszystkich*, Warszawa 1991, s. 82; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, pass.; Tablica nagrobna na lewej ścianie kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, gdzie nazwiska jego i pierwszej żony, Marii z Szydłowskich; Tablica epitafijna na frontonie kaplicy w Ostrowitem k. Rypina; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 264, 296; WOSQZ, Toruń, Delegatura Włocławek, Park w Ugoszczu; *Z inwazji bolszewickiej*, Wiarus 1920, nr 45, s. 652-653; *Z żałobnej kartki. Sp. pamięci Antoni Borzewski*, Tygodnik Ilustrowany 1920, nr 38, s. 735; *Ziemiańskie dobrzyńscy* s. 231, 363-364.

BORZEWSKI ARTUR h. Lubicz (*24 II 1848 r. †3 IX 1918 r. we Lwowie), powstaniec 1863/64 r., Sybirak Przymuszczałnie był synem właścicieli Ugoszcza, Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860) i Julii z Piwnickich (1807-1893). Wziął udział w powstaniu styczniowym, mając zaledwie 15 lat. Nie znamy dokładnych jego losów, ale wiemy, że powrócił z zesłania syberyjskiego i osiadł, gdzieś na Ukrainie, bowiem po śmierci, która nastąpiła w wieku 70 lat, został pochowany na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, pole nr 40 (kwatery powstańców styczniowych).

http://www.genealogia.okiem.pl/foto2/displayimage.php?album=40&pid=27777#top_display_media/1 II 2011; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 151; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

BORZEWSKI ARTUR ZDZISŁAW ANTONI h. Lubicz (*30 VII 1876 r. w Ugoszczu †14 III 1938 r. w Długiem), ziemianin, żołnierz Wojska Polskiego, działacz społeczno-gospodarczy Był synem Zdzisława (15 V 1833 w Ugoszczu-8 VII 1884 w Ugoszczu, pochowany w Oborach) i Zofii z Kozuchowskich h. Doliwa (1850-26 II 1917

w Ugoszczu, pochowana w Oborach), małżonków Borzewskich z Ugoszcza. Ukończył Wyższą Szkołę Prawa w Petersburgu. Od 1904 r. był właścicielem dóbr Długie k. Rypina, które nabył za sumę 150 tys. rubli od Gustawa hr. Bröel Platerra.

W okresie międzywojennym majątek ten liczył ponad tysiąc hektarów i należał do najsilniejszych ekonomicznie w pow. rypińskim. Pełnił funkcję sędziego gminnego w Strzygach. Był oficerem rezerwy pułku huzarów grodzieńskich, stacjonującego w Warszawie. W latach pierwszej wojny światowej stał na czele Powiatowej Rady Opiekuńczej w Rypinie. W 1920 r. służył w 214. Pułku Ułanów Armii Ochotniczej im. Hetmana S. Żółkiewskiego, walczącym z nawałą bolszewicką. Żona z dwójką małych dzieci przeżyła w tym czasie najpierw ucieczkę, a potem pądrowanie majątku i pałacu przez oddział sowietów, którym wórował miejscowy „jagielnik Wąsik”.

Po przejściu do rezerwy jesienią 1920 r., prowadził nadal gospodarstwo w Długiem i do 1924 r. opiekował się posiadłością swego brata, Antoniego w Ugoszczu (zm. 16 VIII 1920 w Ugoszczu w czasie ataku bolszewików na jego posiadłość). Najpierw w Długiem, a potem w Ugoszczu dokonał tzw. separacji włości, tj. regulacji serwitutów i rozlokowaniu chłopów dookoła folwarku. Od 1920 r. był członkiem zarządu Cukrowni Ostrowite k. Rypina, a później jej wiceprezesem. Za czasów jego prezesury przeprowadzono m. in. kolej wąskotorową na trasie Wojnowo-Ostrowite-Brodnica. Po śmierci brata Antoniego (1868-1920), w latach 1933-1935 był prezesem rypińskiego Oddziału Związku Ziemian. Od 1933 r. przewodniczył rypińskiemu urzędowi do spraw finansów rolnych.

Ożeniony w 1908 r. z Wandą Marianną Józefiną z Popławskich h. Jastrzębiec (1878-1950), córką Adama i Magdaleny z Grabowskich, pozostawił syna Zdzisława Antoniego Józefa (1909-2000) i córkę Annę Marię (1900-1995), za Antonim Dzierżanowskim, II. v. za Jerzym Krzymuskim h. Radwan (1902-1975), synem Jana i Marii z Karnkowskich h. Junosza.

Brat jego żony, Józef Popławski także walczył w wojnie 1920 r.

Pochowany w kaplicy rodowej rodziny Borzewskich, wzniesionej przez jego ojca na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Pośmiertnie, w dniu 3 maja 1939 r., w 148. rocznicę uchwalenie Konstytucji 3 Maja, odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi.

AWKW Brodnica, KHip. Długie; Informacja Zdzisława Borzewskiego, syna z Warszawy z 11 IX 1987 r. oraz Antoniego – wnuka (ur. 1956) z 10 VIII 2010 r.; Gałkowski-Zuchowski, *Wapielsk*, s. 372-373; Gawin-Waśniewska, *Morituri*, pass.; *Genealogia*, s. 30-31; A. Graczkowski, *Z dziejów Szkoły Podstawowej w Długiem (XIX-XX w.)*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 124-125; <http://www.sejm Wielki.pl/sejm Wielki?p=artur;n=borzewski+z+ugoszcza+h.+lubicz/12 VIII 2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244838/26 I 2014>; Krajewski, *Borzewscy*, s. 11-12; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 11-11; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 76 i n.; M. Krajewski, *Zdzisław Antoni Borzewski (1909-2000)*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historycznego Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 6: 1999, s. 175-177; *Księga adresowa*, s. 2051; Minakowski, *Elita*, s. 645; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Relacja Bogdana Chelmickiego z Warszawy z 1980 r.; *Skład organizacji*, s. 127; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 217; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu-Kalwarii w Oborach;

Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 296; *Ziemiańskie dobrzyńscy* z. 231-234, 364-365.

BORZEWSKI JAN LUDWIK (*1602 r. †10 VI 1660 r.), właściciel ziemski, podstoli dobrzyński, starosta lipnowski

Był synem Stanisława (ok. 1590 r.-po 1640), łowczego i podsędka dobrzyńskiego. W latach 1648-1659 widzimy go podstolim dobrzyńskim.

Miał braci: Andrzeja, właściciela gniazda rodowego – Borzewa i Krzysztofa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; *Genealogia*, s. 26; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=160321/26> I 2014, gdzie - zdają się - mylnie podaje: Borzewski Ludwik oraz jego bracia: Jan, Andrzej, Krzysztof; *Lauda*, s. 10; *Niesiecki, Herbarz*, t. 2, s. 257; Sig. 4, 57 v.; *Uruski, Rodzina*, t. 1, s. 351; *Urzędnicy*, s. 191 - Jan, s. 219 - Jan Ludwik.

BORZEWSKI JÓZEFAT h. Lubicz (*1777 r. †1854 r. w Ugoszczu), właściciel ziemski, uczestnik partyzantki 1833 r.

Był synem Rocha i Anny z Kosińskich. Jako krewny Borzewskich z Ugoszcza mieszkał w tej posiadłości. Po śmierci Ludwika Borzewskiego w 1807 r. był pełnomocnikiem w sprawach majątkowych jego żony, Salomei oraz nieletnich synów: Antoniego i Kaliksta Borzewskich.

Obwiniony został o udział w partyzantce polistopadowej 1833 r. Oskarżono go o to, że razem z Juliuszem Dziewanowskim i Antonim Wybranieckim spotykali się „w sprawach politycznych” u Cissowskiej w Radominie. Z polecenia ówczesnego Naczelnika Wojennego Województwa Płockiego, barona Bahlena (?) został aresztowany i odstawiony do Warszawy. Uznany winnym, że „*potajemnie bywał za granicą, że posiadał zagraniczne gazety i korespondował z Kalikstem Borzewskim*”. Po roku został zwolniony i oddany pod surowy nadzór policji, jednak bez prawa wyjazdu za granicę.

AP Włocławek, Ks. Metr. Parafii Ruże, rok 1854; *Boniecki, Herbarz*, t. 2, s. 66; *Brzuzę*, s. 341; *Krajewski, Ugoszcz*, s. 8; *Krajewski, Usque ad finem*, s. 132; *Listy*, s. 4-6; *Niesiecki, Herbarz*, t. 2, s. 257; *Paprocki, Herbarz*, s. 949; *Spis szlachty*, s. 16; *Uruski, Rodzina*, t. 1, s. 351.

BORZEWSKI KALIKST h. Lubicz, przybr. nazw. – Gadomski (*1803 r. w Ugoszczu †1 VIII 1836 r. w Hiszpanii), ziemianin, powstaniec 1831 r., emigrant, uczestnik wyprawy do Polski w 1833 r., działacz polityczny, publicysta, oficer belgijski i francuski (B 49)

Był synem Ludwika h. Lubicz (1755-1807), komornika granicznego, a później sędziego ziemi dobrzyńskiej i Salomei Nałęcz h. Własnego (1776-1833), małżonków Borzewskich z Ugoszcza. Kształcił się w Toruniu, Warszawie (w szkole Ojców Pijarów) i w Dreźnie. W Gimnazjum Toruńskim nauki pobierał razem z Natalisem Sulerzyskim z Piątkowa w zaborze pruskim i wraz z nim mieszkał na stacji u księdza Dziembińskiego. W czasie nauki w Szkole Wojewódzkiej w Warszawie przyjaźnił się z koleją z

Józefem Feliksem Zielińskim, ps. Izet-Bey, Arturem Zawiszą i Michałem Wołłowiczem.

W 1831 r. po matce otrzymał część Giżyńka. Od 1825 r. razem z bratem Antonim Grzegorzem Feliksem posiadał wieś Chojno, a od 1828 r. wieś tę, wskutek działów rodzinnych, wycenioną na 200 tys. złp posiadał sam.

W latach 1826-1827 przebywał w Paryżu, gdzie nawiązał kontakt z członkami tajnych towarzystw politycznych. W 1830 r. należał do organizatorów powstania w Płockiem, a następnie walczył w 1. Pułku Jazdy Płockiej (później 8. pułk ułanów) w bitwach pod Różanem, Szelkowem, Nasielskiem i Rajgrodem. Awansował do stopnia kapitana, a po bitwie pod Nasielskiem odznaczony został Złotym Krzyżem *Virtuti Militari*. W dniu 10 stycznia 1831 r., jako adiutant regimentarza hr. Romana Sołytki, ogłosił publicznie, że po skończonej wojnie odda na własność w swych dobrach Chojno „*6 morgów miary polskiej, a to bez jakiegokolwiek opłaty czynszu lub obowiązku robocizny, z wyłączeniem prawa propinacji*”. Za udział w powstaniu 1831 r. władze carskie postanowieniem Rady Administracyjnej z 28 czerwca 1835 r. skonfiskowały jego majątek Chojno wraz z częścią Giżyńka. (W 1836 r. od Skarbu Państwa Chojno nabyła Ewa z Belskich, żona Jana Tokarskiego, kapitana wojsk polskich, pochowanego na cmentarzu – Kalwarii w Oborach).

Po upadku powstania 1831 r. znalazł się na emigracji, najpierw we Francji, a następnie w Belgii, gdzie wstąpił do wojska belgijskiego jako kapitan 1. pułku kirasjerów. W 1833 r. mianowany został przez płka Józefa Zalińskiego dowódcą okręgowy na obwód lipnowski i płocki w wyprawie do Polski, inspirowaną i kierowaną przez J. Lelewela radykalną organizacją „*Zemsta Ludu*”. W tym samym roku opuścił szeregi wojska belgijskiego, kierując się do Polski. Do Torunia dotarł w pierwszych tygodniach kwietnia 1833 r. O pomoc w przeprowadzeniu się przez Drwęcę i zwerbowaniu ludzi do partyzantki zwrócił się do Natalisa Sulerzyskiego z Piątkowa w zaborze pruskim. Do przeprawy przez graniczną rzekę doszło pod Słoszewami. W nocy z 1 na 2 maja tego roku dowodził atakiem na kozacką strażnicę w Radzikach Małych na terenie ziemi dobrzyńskiej. Po napadzie, który przyniósł partyzantom sukces w postaci zdobycia broni, ukrywał się początkowo w swej posiadłości Chojno, a następnie w lasach lubowidzkich. Rozwijając partyzantkę, razem z Arturem Zawiszą planował zaatakować Lipno i Płock. Nie widząc jednak szansy powodzenia akcji zbrojnej, 23 maja 1833 r. w Nasiegniewie koło Włocławka, opuścił oddział i wycofał się za granicę, pod przybranym nazwiskiem „Gadomski”. Tam został członkiem loży masońskiej i stronnikiem ks. A. Czartoryskiego. Przez pewien czas współpracował z redakcją pisma „*Le Polonais*”, gdzie ogłosił szereg artykułów. Od 1835 r. służył w wojsku hiszpańskim we francuskiej Legii Cudzoziemskiej. W dniu 1 sierpnia 1836 r., razem z Mokronowskim, poległ w bitwie pod Zubiri w Hiszpanii, biorąc udział jako kapitan francuskiej Legii Cudzoziemskiej w hiszpańskiej wojnie domowej po stronie reprezentującej monarchię konstytucyjną królowej Marii Krystyny, przeciwko karlistom, zwolennikom monarchii absolutnej.

Część dzienniczka jego wyprawy do Polski w 1833 r., zabrana zapewne podczas jednej z rewizji policyjnych, być może w domu matki w Giżyńku, zamieszczona została w *Diplomatische Geschichte der Polnischen Emigration* (Stuttgart 1842). Autorem publikacji i zbioru dokumentów był Niemiec, agent policji rosyjskiej w Niemczech W. K. Binder.

Miał rodzeństwo: Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860), Brigidę (1800-1855), Honoratę (ok. 1803-1868) i Teklę (ur. 1806).

Zmarł bezdzietnie.

Pochowany 3 sierpnia 1836 r. w kościele pw. św. Ludwika w Pampelunie w północnej Hiszpanii.

Płyta pamiątkowa poświęcona jego pamięci znajduje się w nawie kościoła Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina. Jego losy opisała kuzynka, Janina Gawin-Waśniewska w krótkim opowiadaniu pt. *Obrączka Kaliksta Borzewskiego. Z tradycji rodzinnych* („Życie Mazowsza” 1936, nr 6 oraz przedruk – „Rocznik Dobrzyński”, t. 3: 2010).

AP Włocławek, KHip. Majątku Chojno; AWKW Rypin, KHip. Giżynek; R. Bielecki, *Polacy w Legii Cudzoziemskiej (1831-1879)*, Warszawa-Lódź 1992, s. 95-96; Bielecki, *Słownik*, s. 238-239; W. K. Binder, *Diplomatische Geschichte der Polnischen Emigration*, Stuttgart 1842, dokument XI; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; *Brzuze*, s. 341-342; Danielewicz, *Walka*, s. 24-29; Chojnicki-Gózdź, *Niepospolici*, s. 5; Demby, *Bene merentes*, s. 31; Demby, *Księga*, s. 132; *Dzieje Płocka*, s. 278, 298; J. Gawin-Waśniewska, *Obrączka Kaliksta Borzewskiego. Z tradycji rodzinnych*, do przedruku przygotował, przypisami i zdjęciami opatrzył M. Krajewski, *Rocznik Dobrzyński*, t. 3: 2010, s. 117-181; *Genealogia*, s. 27-28, gdzie mylna data urodzenia – 1805; <http://www.sejm-wielki.pl/b/PSB.1946.1/13.VIII.2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=196965/26> I 2014, gdzie mylna data urodzenia – 1805; J. Iwaszkiewicz, *Wykaz dóbr ziemskich skonfiskowanych przez rządy zaborcze w latach 1773-1867*, Warszawa 1929, s. 30-31; J. Kaczkowski, *Konfiskaty na ziemiach polskich pod zaborem rosyjskim po powstaniach 1831 i 1863 r.*, Warszawa 1918, s. 348; *Katalog*, z. 9, s. 40; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 62, gdzie także k mylne daty urodzenia – „1805, 1802?”; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 25, nr 20, s. 12; M. Krajewski, *Kalikst Borzewski*, Kujawy 1988, nr 16, s. 13; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 30; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 57-60; M. Krajewski, *Partyzantka „Zemsta Ludu” na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1984, nr 23, s. 11-13; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 132-133; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 12; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 204 i n.; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 6-8; A. Kraushar, *Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego*, Warszawa 1915; A. Kraushar, *Z dziejów martyrologii polistopadowej 1833 r. Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego*, Wieś i Dwór 1915, z. 10, s. 6; B. Limanowski, *Historia demokracji polskiej w epoce porzobiorowej*, Warszawa 1948, t. 1, s. 40; *Lista imienna osób mających udział w rewolucji, nie korzystających z amnestii i wyszłych za granicę*. Dziennik Praw Królestwa Polskiego 1835, t. 17, s. 1245; *Listy*, s. 4, 16-18; M. Macieszyna, *Powstanie listopadowe w Płocku*, Płock 1921, s. 23; Ch. Merzbach, *Oficerowie polscy w armii belgijskiej po roku 1830*, Przegląd Współczesny 1932, t. 12, IV-VI, s. 170 i n.; M. J. Minakowski, *Genealogia potomków Sejmu Wielkiego*, gdzie data urodzenia Kaliksta – 1805; lata życia Kaliksta Borzewskiego dokumentuje bowiem tablica epigraficzna w kościele w Oborach; H. Naglerowa, *Wyprawa Zaliwskiego 1833 r.*, Przewodnik Naukowy i Literacki, Lwów 1919, nr 1-12, s. 904; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Nycek, *Ludzie*, s. 15; Oracki, *Leksykon*, s. 24-25; *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 16-17-97, 274, 332; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 67, gdzie mylna data urodzenia - 1805; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 46; S. Płoski, *Borzewski Kalikst*, PSB, t. 2: 1936, s. 362-363, tu jednak także mylna data urodzenia jako

– 1805; W. Rębalski, *Awanturnicy mazowieccy w XIX wieku. Borzewski Kalikst-Lubicz*, Życie Mazowsza 1936, nr 6, s. 123; RZD, t. 2, cz. 3, s. 48; SGKP, t. 1, s. 621; Smoleński, *Kościół*, s. 49, 99; *Spółeczeństwo polskie*, s. 311 i n.; L. Straszewicz, *Les Polonais et les Polonaises de la revolution du 29 novembre 1830*, Paris 1832 (ten sam tekst w wersji niemieckiej, Stuttgart 1832); Tablica inskrypcyjna w nawie Kościoła Ojców Karmelitów w Oborach; *Uczestnicy ruchów*, s. 88; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 351; E. Wróblewska, *Józef Feliks Zieliński*, Toruń 1962, s. 17, 23, 25, 46, 48, 88; *Zbiór nazwisk*, s. 46, 677-678; *Żywoty narodowe z ostatnich lat*, Paryż 1859.

BORZEWSKI LUDWIK h. Lubicz (*1755 r. †1807 r. w Ugoszczu), właściciel ziemski, komornik graniczny dobrzyński, sędzia ziemi dobrzyńskiej

Był synem Wojciecha (ur. ok. 1730), asesora na sejmiku lipnowskim i Marianny z Goślickich (ur. ok. 1740), małżonków Borzewskich. W 1789 r. posiadał Konotopie z częścią Jarczechowa, na którym wysiewał 45 korcy żyta i 6 korcy pszenicy. W 1790 r. nabył dobra Ugoszcz wraz z Okoninem od Aleksandra Zielińskiego, syna Stanisława Kostki, męża Jadwigi Zielińskiej oraz części na tym majątku, należące do Klary z Niewieścińskich Kielczewskiej i jej synów Józefa i Leona. W 1797 r. sporządził testament. W 1803 r. od Ignacego Płaskowskiego, syna Ksawerego dodatkowo nabył majątek Chojno. W 1815 r. żona Ludwika, już po jego śmierci, dokupiła majątek Giżynek, a na krótko przed śmiercią odziedziczyła jeszcze Hornówko.

W latach 1779 i 1784 występował jako asesor sejmiku dobrzyńskiego. W 1789 r. został komornikiem granicznym dobrzyńskim. W 1807 r. mianowany został sędzią ziemskim powiatu lipnowskiego z siedzibą w Lipnie.

Z Salomeą z Nałęczów (1776-1833), córką Antoniego Nałęczza (1750-1823), właściciela Hornówka, Steklinka i Żębowa, pochowana w Oborach, i Heleny z Zielińskich h. Świnka (ur. 1760), miał pięcioro dzieci: Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860); Brygidę (1800-1855), za Alojzym Piwnickim z Gulbin; Kaliksta (1803-1836); Honoratę (ur. ok. 1803-1868), za Julianem Dziewanowskim z Szafarni i Teklę (ur. 1806), żonę Kazimierza Dziewanowskiego z Kawęczyna.

Pochowany w podziemiach kościoła karmelitów w Oborach.

Płyty nagrobne poświęcone jego pamięci i żony Salomei oraz syna, Kaliksta (1803-1836) znajdują się w kościele Ojców Karmelitów w Oborach.

AP Włocławek, KHip. Chojno; AWKW Rypin, Zbiór dokumentów ziemskich Ugoszcza, bez sygn.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; Borucki, *Ziemia*, s. 38; Informacja Zdzisława Borzewskiego z Warszawy z 11 XI 1987 r.; *Brzuze*, s. 342; *Genealogia*, s. 25, gdzie mylna inf. z powołaniem się na G. i J., Zielińskich, *Wiadomość, że „od tegoż Aleksandra Zielińskiego nabył Ugoszcz Ludwik Zieliński z 1790 roku”*, zamiast – Ludwik Borzewski; data śmierci jego żony (!) 1928 oraz s. 122, 136; <http://www.sejm-wielki.pl/b/PSB.1946.2/13.VIII.2010>; *Inskrypcje*, s. 183; S. Jankowski, *Pałac w Ugoszczu – dzisiaj*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 2, s. 9; Z. Jeżewska, *Chopin w kraju rodzinnym*, Warszawa 1985, s. 52, 56; *Katalog*, z. 9, s. 40; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 141; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 63-64; Krajewski, *Borzewscy*, s. 5; Krajewski, *Dobrzyńskie rody*, s. 142; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 9-11; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 31; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 101; *Lauda*, s. 387, 392; Łempicki, *Herbarz*, t. 2, s. 102; *Lista właścicieli*, nr

629-631; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RZD, t. 2, cz. 1, s. 166; SGKP, t. 1, s. 621; t. 12, s. 750-751; Smoleński, *Kościoty*, s. 49, 50, 101; *Spis majątków*, s. 46; Tablica inskrypcyjna w kościele w Oborach; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 351-352.

BORZEWSKI STANISŁAW h. Lubicz (*ok. 1590 r. †po 1640 r.), łowczy i podsędek dobrzyński, elektor królewski

Pochodził z rodu Borzewskich z Borzewa na Mazowszu. W 1627 r. pojawił się jako pierwszy przedstawiciel tego rodu na ziemi dobrzyńskiej. Od roku 1627 – łowczy dobrzyński, w latach 1632-1640 jako podsędek dobrzyński, sygnujący elekcję Władysława IV Wazy.

Pozostawił trzech synów: Jan Ludwika, starostę lipnowskiego i dworzanina królewskiego w 1648 r.; Andrzeja, właściciela dóbr Borzewo oraz Krzysztofa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; *Genealogia*, s. 25; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=160320/26> | 2014, gdzie synowie jego: Jan, Ludwik, Andrzej, Krzysztof jako oddzielne osoby; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 350; *Urządnicy*, s. 191 – Jan, s. 219 – Jan Ludwik.

BORZEWSKI STEFAN h. Lubicz (*1 IX 1874 r. w Ugoszczu †3 III 1904 r. na Krymie), oficer armii carskiej

Był synem Zdzisława (1833-1884) i drugiej jego żony, Zofii z Kożuchowskich h. Doliwa (1850-1917). Służył w armii carskiej, gdzie doszedł do stopnia oficerskiego. Zginął w pojedynku.

Miał rodzeństwo: Jadwigę (ur. ok. 1870); Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Zdzisława (1878-1901) oraz przybrane rodzeństwo z pierwszej żony jego ojca, Marii z Szydłowskich h. Lubicz (1845-1868): Julię Antoninę (1866-1924) i Antoniego (1868-1920). Miał romans ze znaną tancerką rosyjską polskiego pochodzenia, Marią Matyldą Krzesińską (księżną Matyldą Romanowską-Krasińską Krzesińską), (1872-1971).

Zmarł bezpotomnie.

Pochowany został w kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

<http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16898/10> VIII 2010; M. M. Krzesińska, *Wspomnienia. Romans z carem Mikołajem i lata następne...*, t. D. Kułakowska, Warszawa 1996; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach.

BORZEWSKI WOJCIECH h. Lubicz (*ok. 1730), właściciel ziemski

Był synem Pawła (ur. ok. 1685).

Około 1760 r. ożenił się z Marianną Goślicką (ur. ok. 1740). Miał jedyne go syna Ludwika (ok. 1755-1807 w Ugoszczu), który zapoczątkował posiadłość Borzewskich w Ugoszczu i okolicy na ziemi dobrzyńskiej, ożenionego z Salomeą Nałęcz h. Własnego.

<http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.30264/13> VIII 2010; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=252636/26> | 2014;

Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Tablica inskrypcyjna w kościele we Oborach.

BORZEWSKI ZDZISŁAW h. Lubicz (*15 V 1833 r. †8 VII 1884 r.), ziemianin, kolator kościoła i klasztoru Karmelitów w Oborach

Był synem Antoniego Grzegorza Feliksa (1796-1860) h. Lubicz i Julii z Piwnickich h. Lubicz (1807-1893), właścicieli Ugoszcza. W 1858 r. otrzymał od ojca majątek Ugoszcz. W 1863 r. spisany został akt mający na celu uregulowanie dóbr spadkowych między jego matką, Julią Borzewską, wdową po Antonim a nim. Z dokumentu wynika, że wyszczególnione w 1835 r. nieruchomości, z których większość była drewniana, zamienione zostały na murowane. Matka jego, wówczas właścicielka Dobrzynia n. Drwęcą i Białkowa koło tegoż miasteczka, „poczyniła znakomite nakłady z własnych funduszy na podniesienie gospodarstwa i wystawienie nowych budowli murowanych w dobrach jego dziedzicznych Ugoszczu i Okoninie, i po zrobionym teraz z tych interesów rachunku, tenże stawiający się Zdzisław Borzewski pozostał być winien obecnej tu matce swej Julii z Piwnickich Borzewskiej 44.937 rubli”.

W latach 1865-1871 w Ugoszczu zbudował okazały, eklektyczny pałac i wokół niego założył park z urozmaiconym drzewostanem według projektu Stefana Celichowskiego. W 1863 r. na cmentarzu-Kalwarii w Oborach zbudował rodową kaplicę grobową. Istotnie rozwinął gospodarkę folwarczną. W 1877 r. majątek Ugoszcz liczył 647 mórg gruntów ornych i ogrodowych, łąk – 116, nieużytków – 95. Murowanych budynków było 25, a tylko 5 drewnianych. Majątkiem zarządzał aż do śmierci.

Nadto w 1865 r. nabył od Władysława Gniazdowskiego z Warpalic majątek Wielgie k. Zbójna, jednak dwa lata później sprzedał go Marianowi Wierzbickiemu za sumę 420 tys. złp, czyli 63 tys. rubli.

Miał siostrę, Jadwigę (ur. ok. 1830-zm. 1911), za Wawrzyńcem Stanisławem Engeströmem.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną, Marią z Szydłowskich h. Lubicz (1845-27 VIII 1868), miał córkę Julię Antoninę (29 IX 1866 Ugoszcz-2 X 1924 Sieraków Wielkopolski), za Stefanem Antonim Grzegorzem hr. Sumińskim, pochowana w kaplicy rodowej w Oborach, oraz syna Antoniego (25 III 1868 Ugoszcz-16 VIII 1920 Ugoszcz), poległ w walce z bolszewikami, pochowany w kaplicy rodowej w Oborach. Z drugą żoną ok. 1870 r., Zofią z Kożuchowskich h. Doliwa (ok. 1850-26 II 1917, pochowana na cmentarzu – Kalwarii w Oborach), córką Antoniego Marka i Konstancji de Gramlich, miał dzieci: Jadwigę (ur. 1870), za nieznanym z imienia Okęckim; Stefana (1 IX 1874 Ugoszcz-3 III 1904), pochowany w Oborach; Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938), właściciela Długiego i Zdzisława (6 V 1878-13 V 1901), pochowany po śmierci, w wyniku pojedynku, w kaplicy rodowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Pochowany w podziemiach wybudowanej przez siebie kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach. Tam również pochowana została jego pierwsza żona, druga natomiast – obok kaplicy, w grobie do dziś zachowanym, odrestaurowanym sumptem piszącego te słowa w 2013 r.

AWKW Rypin, Zbiór dokumentów dóbr ziemskich Ugoszcz, KHip. Wielgie, t. 2, dział I; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 66; Borkowski, *Almanach*, s. 901; Borkowski, *Genealogia*, s. 579; Brzuze, s. 343, 375, gdzie inf., że pałac w Ugoszczu wzniesił w 1875 r.; E. Celińska, *Stare parki – to też są zabytki*, Biuletyn Przewodniki PTTK, nr 56: 1988, s. 2-3; G. Ciołek, *Ogrody polskie*, Warszawa 1978, s. 212; G. Ciołek, *Rejestr ogrodów polskich*, cz. 6, Warszawa 1969, s. 72-73, gdzie podano plan parku ugoskiego z 1904 r.; J. Drege, *Ogrody w Polsce*, [w:] *Wielka encyklopedia ilustrowana*, t. 4, Warszawa 1912, s. 952; *Genealogia*, s. 28-29, 132, 237; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16899/10.VIII.2010>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=21927/26> I 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=312583/26> IV 2014; S. Jankowski, *Pałac w Ugoszczu – dzisiaj*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 2, s. 9; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 17; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 30; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 265-266; Krajewski, *Somsiory*, s. 5; Krajewski, *Ugoszcz*, pass.; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 104, 188; L. Majdecki, *Twórczość planisty Stefana Celichowskiego*, [w:] *Rejestr ogrodów polskich*, z. 6, Warszawa 1969, s. 26; Minakowski, *Genealogia*; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; RDZ, t. 2, cz. 1, s. 167, 177; cz. 2, s. 183; Tablica inskrypcyjna na lewej ścianie kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, gdzie nazwisko jego i pierwszej żony, Marii z Szydłowskich oraz synów: Stefana (zm. 1904), Zdzisława (zm. 1901) i Antoniego (zm. 1920); Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 352.

BORZEWSKI ZDZISŁAW ALEKSANDER JULIAN h. Lubicz (*6 V 1878 r. w Ugoszczu †13 V 1901 r.), ziemianin

Był najmłodszym dzieckiem Zdzisława (1833-1884) i jego drugiej żony, Zofii z Kożuchowskich h. Doliwa (1850-26 II 1917).

Zginął w pojedynku w wieku 23 lat.

Miał rodzeństwo: Jadwigę (ur. ok. 1870), za nieznanym z imienia Okęckim; Stefana (1 IX 1874 Ugoszcz-3 III 1904), Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) oraz przybrane rodzeństwo z pierwszej żony jego ojca, Marii z Szydłowskich h. Lubicz (1845-1868): Julię Antoninę (1866-1924) i Antoniego (1868-1920).

Zmarł bezpotomnie.

Pochowany w kaplicy grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Genealogia, s. 28-29, gdzie mylna inf. o jego wieku - 26 lat oraz s. 237; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244832/26> I 2014, tu tylko pierwsze imię; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16899/11.VIII.2010>; Inf. od Artura Borzewskiego z Zaborowa z 2011 r.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

BORZEWSKI ZDZISŁAW ANTONI JÓZEF h. Lubicz, ps. Jurand" (*20 IV 1909 r. w Warszawie †9 I 2000 r. w Warszawie), ekonomista, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., ziemianin, żołnierz Armii Krajowej, działacz społeczno-gospodarczy (B 50)

Był synem Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Wandy Marianny Józefiny z Popławskich h. Jastrzębiec (Bolesta), (1878-1950). Jego ojciec od 1904 r. był właścicielem dóbr Długie k. Rypina, które nabył od hr. Bröel Platara. W okresie międzywojennym majątek ten liczył ponad tysiąc hektarów. Zdzisław Antoni Józef ukończył Gimnazjum św. Stanisława w Warszawie. Studia wyższe kontynuował we Francji,

najpierw w Lourain (wydział rolnictwa), a następnie w Paryżu (wydział ekonomii *Sciences Politiques*). W 1920 r. jako ochotnik brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz 4. pułku ułanów. Zasłużył się jako wybitny organizator życia społeczno-gospodarczego powiatu rypińskiego.

Od 1937 r. gospodarzył w Długiem, a po śmierci ojca w 1938 r. został właścicielem tego majątku. Był także ostatnim właścicielem majątku Ugoszcz z zapisu testamentowego Heleny Marii Sumińskiej (1893-1943) z 27 listopada 1943 r. (córci Julii Antoniny z Borzewskich (1866-1924) i Stefana Antoniego Grzegorza hr. Sumińskiego h. Leszczyń-Bród (1860-1930) ze Zbójna, adoptowanej przez Helenę Konstancję z Grotowskich Borzewską (1860-1939) z Ugoszcza.

Wzorem swojego ojca oraz stryja, Antoniego (1868-1920), właściciela Ugoszcza i założyciela Cukrowni Ostrowite, pełnił wiele różnych funkcji społeczno-gospodarczych. W latach 1934-1935 prezesował rypińskiemu Oddziałowi Związku Ziemian oraz był wiceprezesem Cukrowni Ostrowite. Nadto był m. in. członkiem rady nadzorczej Spółdzielni Rolniczo-Handlowej w Rypinie, zarządu gminy w Wąpielsku, zarządu rypińskiego Oddziału Związku Ziemian oraz komisji rewizyjnej Cukrowni Ostrowite k. Rypina. Był aktywnym członkiem Towarzystwa Zachęty do Hodowli Koni w Polsce oraz Klubu Myśliwskiego w Warszawie.

W 1939 r., wobec zagrożenia życia, opuścił majątek Długie i przeniósł się do Warszawy, a następnie na teren Sandomierszczyzny. Tam wstąpił i został zaprzysiężony jako żołnierz Armii Krajowej, przyjmując pseudonim organizacyjny „Jurand”. Będąc rządcą majątków, zbierał wśród ziemian Sandomierskiego składki na potrzeby podziemnej armii. Z Dywizją Sandomierską AK przeszedł szlak partyzancki od Sandomierza po Włoszczową. Był uczestnikiem Akcji „Burza”.

Po wojnie pracował w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym w Toruniu, a następnie w różnych instytucjach w Warszawie. Przez szereg lat mieszkał w stolicy przy ulicy Łowickiej. W 1990 r. uczestniczył wraz synami w uroczystościach zorganizowanych w Ugoszczu dla przypomnienia siedemdziesiątej rocznicy „cudu nad Wisłą”. Z tej okazji wsparł finansowo wielkie wydawnictwo biograficzne pt. *Borzewscy herbu Lubicz z Ugoszcza w ziemi dobrzyńskiej*. Ostatnie lata życia wraz z rodziną spędził w Zaborowie k. Warszawy, na obrzeżach Puszczy Kampinoskiej.

Za działalność w AK został odznaczony przez rząd polski na emigracji Krzyżem Armii Krajowej.

Ożeniony ok. 1950 r. z Marią Ludwiką z Wereszczaków h. Kościeszka (2 VIII 1916 w Mińsku Litewskim- 22 XII 205 w Warszawie, pochowana w Oborach), córką Stefana Karola i Anieli Marii Izabelli hr. Potockiej h. Pilawa (1891 Osiecz-25 III 1924 Osiecz), pozostawił dwóch synów: Artura Marię Michała (ur. 4 II 1953 w Gdyni) i Antoniego Pawła Huberta (ur. 17 V 1956 w Warszawie).

Zmarł po ciężkiej chorobie w rodzinnej posiadłości w Zaborowie. Uroczystości pogrzebowe rozpoczęły się Mszą świętą odprawioną w kościele Sióstr Wizytek przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie w dniu 15 stycznia 2000 r. Następnie były one kontynuowa-

ne na rodzinnej ziemi dobrzyńskiej w kościele Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina w pow. golubsko-dobrzyńskim. Po Mszy św. zwłoki przeniesiono do rodzinnej kaplicy grobowej pod wezwaniem św. Antoniego na tzw. Kalwarii Oborskiej (miejscu pierwotnej fundacji kościoła i klasztoru), zbudowanej w 1863 r. przez jego dziadka, Zdzisława Borzewskiego (1833-1884). Nad trumną do rodziny, przyjaciół i znajomych wspomnienia o jego życiu skierował przedstawiciel Towarzystwa Ziemiaków, Juliusz Kajski, właściciel majątku Włostów. Mówił o jego prostolinijności oraz skromności. Szczególnie ciepło wspominał wspólnie spędzone lata w czasie wojny, podkreślając dar miłości do bliźnich, którym obdarzał wszystkich spotkanych na drogach swego życia. Doświadczał tego również piszący te słowa.

Miał siostrę, Annę Marię (ur. ok. 1910-zm. ok. 1995), za Jerzym Krzymuskim h. Radwan, a następnie za Antonim Dzierżanowskim h. Gozdawa.

Autopsja (1980-2000); AWKW Brodnica, KHip. Długie; *Genealogia*, s. 28-31, 237; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, z. 373-374, gdzie jednak mylona inf. o istnieniu inskrypcji nagrobnej w Oborach oraz brak jego trzeciego imienia – Józef; http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.16906/11_VIII_2010; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244841/26> I 2014; Inf. Antoniego Pawła Huberta, syna (ur. 1956) z VIII 2010 r.; S. Jankowski, *Pałac w Ugoszczu – dzisiaj*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 2, s. 9; Krajewski, *Borzewscy*, s. 11-12; Krajewski, *Ugoszcz*, s. 9-12, 16-17; M. Krajewski, *Zdzisław Antoni Borzewski (1909-2000)*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 6: 2000, s. 175-177; Minakowski, *Elita*, s. 184, 645; Niesiecki, *Herbarz*, t. 2, s. 257; Paprocki, *Herbarz*, s. 949; *Ziemia Dobrzyńska*, s. 365.

BOŻEJEWICZ STEFAN (†IX 1939 r.), wójt gminy Płonne, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wybuchem drugiej wojny światowej pełnił urząd wójta gminy Płonne z siedzibą w Radominie. W pierwszych dniach września 1939 r., po wkroczeniu wojsk niemieckich, został zamordowany. Była to „kara” za udzielenie pomocy przez mieszkańców tej gminy wojskom polskim. Żołnierze Wehrmachtu zrabowali wtedy „symbol władzy państwowej, reprezentowanej przez wójta, wybity w 1919 r. medalion. Odnalazł się on w 2009 roku. Prawowitym właścicielem próbowała zwrócić go obywatelka Niemiec, prawdopodobnie wdowa po oficerze Wehrmachtu, biorącym udział w działaniach wojennych na terenie Polski. Medalion został przekazany przedstawicielom radomińskich władz przez dyrekcję Muzeum Historii Wojskowości w Wolkenstein”.

Ożeniony był z Katarzyną z Malinowskich. Był szwagrem Józefy Laskowskiej z domu Malinowska.

M. Grabowski, *Parafia pw. św. Jakuba w Płonnem*, Toruń 2010, s. 6; L. Laskowski, *Rodzinnymi śladami przez ziemię chełmińską i ziemię dobrzyńską*, http://www.szpejankowski.eu/index.php/pl/rodziny-ziemi-dobrzyńskiej/157.html/11_VII_2013.

BRACISZEWSKA KRYSZYNA (*1923 r. †1997 r.), farmaceutka (B 51)

W 1952 r. ukończyła Wydział Farmacji Akademii Medycznej w Gdańsku i rozpoczęła pracę w Aptece nr 53 przy ul. Kilińskiego w Rypinie. W 1962 r. powierzono jej, na kilka miesięcy, stanowisko kierownika tej ap-

teki. W kwietniu tego roku objęła kierownictwo Apteki przy ul. Kościuszki 7. Funkcję tę pełniła do 1984 r. W 1990 r. przeszła na emeryturę.

Dzieje służby zdrowia, s. 366.

BRALCZYK ROMUALD (*1 II 1921 r. w Szwelicach k. Makowa Mazowieckiego †26 VIII 1993 r. w Kruku k. Gostynina), kapłan rzymskokatolicki, kanonik kapituły pułtuskiej, proboszcz w Radominie, Rużu, Ligowie i Rogowie

Pochodził z rodziny nauczycielskiej. Przed wojną rozpoczął naukę w Niższym Seminarium Duchownym w Płocku. W czasie okupacji pracował jako księgowy w jednej z firm niemieckich w Pułtusk. Po wojnie dokończył szkołę średnią, a następnie ukończył Seminarium Duchowne i 27 sierpnia 1950 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa T. Zakrzewskiego. Pierwszą posługę duszpasterską wypełniał w zastępstwie w Pałukach k. Ciechanowa.

W lutym 1955 r. otrzymał probostwo w Radominie i administrację sąsiedniego Dulaska. W Radominie w 1956 r. malował kościół, a potem ustawił na skwerze przed świątynią figurę Pana Jezusa, wykonał parkan wokół kościoła i skanalizował cmentarz.

W sierpniu 1963 r. przeszedł na probostwo do Ruża, a we wrześniu 1964 r. został dziekanem dekanatu Dobrzyń n. Drwęcą, zaś w kwietniu 1970 r. odznaczony został godnością kanonika. W dniach 12-19 czerwca 1966 r. ojcowie karmelici z Obór w Rużu przeprowadzili „wielkie misje Tysiąclecia”. Po utworzeniu w 1971 r. nowej parafii w Oborach i przez to zmniejszeniu obszaru parafii Ruże, otrzymał propozycję przejścia na proboszcza do Ligowa, choć nie miał, że z Rużem rozstawał się niechętnie. Do Ligowa przeszedł w maju 1972 r., zaś w czerwcu został wicedziekanem dekanatu dobrzyńskiego (n. Wisłą). W Ligowie został honorowym kanonikiem kapituły pułtuskiej. Był jednocześnie ojcem duchownym kapłanów tego dekanatu. Od lipca 1982 r. był proboszczem w Rogowie w dekanacie rypińskim.

Cierpiał na różne dolegliwości, w tym głównie cukrzycę. Zmarł w Szpitalu Sanatoryjnym w Kruku. Pochowany na cmentarzu w Rogowie.

Grzybowski, *Duchowierstwo XX/1*, s. 72-76; http://www.parafiadulaska.pl/?page_id=379/28_VIII_2013; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rogowie; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 225-226.

BRALSKI STANISŁAW MIECZYŚLAW (*Kałęczynie Nowym †1944 r. w Galewie), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz w Rypinie

W 1947 r. rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Płocku i po ich ukończeniu w 1952 r. przyjął święcenia kapłańskie. Najpierw był na wikariacie w Gostyninie, od marca 1956 r. – przy parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie, zaś w listopadzie 1956 r. otrzymał probostwo w Galewie.

W 1977 r. uhonorowany został godnością kanonika. Pochowany został na cmentarzu w Galewie.

M. M. Grzybowski, *Ks. kanonik Stanisław Marian Bralski, proboszcz w Galewie*, MPP 1994, nr 9-10, s. 496-499; *Parafia*, s. 500.

BRAMORSKI LECH (*12 II 1934 r. w Bieżuniu w pow. sierpeckim), lekarz, organizator służby zdrowia, działacz samorządowy (B 52)

Urodził się wielodzietnej rodzinie chłopskiej jako syn Stanisława i Marianny. W 1959 r. ukończył studia w Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie, w której pracował do 1963 r. Dalszą pracę zawodową kontynuował w Wiejskim Ośrodku Zdrowia w Chrostkowie, jako kierownik tej placówki. Jednocześnie podjął pracę na oddziale położniczo-ginekologicznym szpitala w Lipnie i kontynuował rozpoczętą specjalizację w Klinice w Szczecinie, którą uwieńczył zdobyciem specjalizacji I i II stopnia z dziedziny położnictwa i ginekologii oraz II stopnia z organizacji ochrony zdrowia, jako pierwszy w tym czasie w pow. lipnowskim.

Po powołaniu na stanowisko kierownika Powiatowego Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej zamieszkał w Lipnie. W okresie pełnienia tej funkcji z jego inicjatywy podjęto wiele istotnych decyzji, m. in. dobudowę pawilonu szpitalnego przy istniejącym szpitalu, w którym mieściły się oddziały zabiegowe, położnictwo, ginekologia i chirurgia, a następnie decyzję o budowie nowego szpitala. Był jednym z pomysłodawców utworzenia w Lipnie przy Liceum Ogólnokształcącym, Liceum Medycznego – Wydział Pielęgniarstwa i sam prowadził tam zajęcia z przyszłymi pielęgniarkami.

Jednocześnie pełnił funkcję zastępcy ordynatora oddziału położniczo-ginekologicznego Szpitala w Lipnie, w którym w 1972 r. objął stanowisko ordynatora oddziału. W oddziale tym były diagnozowane i skutecznie leczone tzw. „trudne przypadki”. Z jego inicjatywy powstały w latach siedemdziesiątych Poradnia dla Kobiet i Szkoła Rodzenia przy ul. Kościuszki. Odnotowano w tym czasie zerową śmiertelność kobiet w związku z ciążą, porodem i połogiem, jak również najmniejszą umieralność noworodków w województwie.

Udziałał się w pracy społecznej, był przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, Koło w Lipnie i wiceprzewodniczącym Zarządu Wojewódzkiego. Spotykając się z kobietami w Kołach Gospodyń Wiejskich i Towarzystwie Planowanie Rodziny jako lekarz, prowadził prelekcje i odczyty.

W latach 1994-1998 był przewodniczącym Rady Miejskiej w Lipnie, a jednocześnie delegatem Wojewódzkiego Sejmiku Samorządowego we Włocławku, gdzie został wybrany przewodniczącym Komisji Zdrowia, Opieki Społecznej i Porządku Publicznego. Ukończył Studium Prawno-Samorządowe Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie. Ponadto pracował w Komisji Samorządowej do powołania obecnych powiatów na szczeblu centralnym. W latach 1998-2006 był radnym Rady Powiatu Lipnowskiego, pracując w Komisji Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego. W latach 2000-2002 został wybrany delegatem do Związku Powiatów Polskich.

Po przejściu na emeryturę nie przerwał pracy zawodowej. Stworzył i uruchomił Niepubliczny Szpitala Położniczo-Ginekologiczny BRA-MED w Lipnie, obejmując jednocześnie funkcję dyrektora i ordynatora tego zakładu. Placówka otrzymała szereg wyróżnień i dyplomów: m. in. dyplom uznania „Eskulap 2004” za całokształt pracy na rzecz pacjentów, Honorowy Tytuł „Ośrodek Przyjazny” nadany przez czytelnicz-

ki miesięcznika „Twój Styl” (2005), dyplom za zajęcie I miejsca w Plebiscycie Medycznym w woj. kujawsko-pomorskim „Gazety Pomorskiej” w kategorii Przychodnia Przyjazna Pacjentom (2011), dyplom Wojewody Kujawsko-Pomorskiego za zajęcie I miejsca w kategorii „Przychodnia Przyjazna Pacjentom”. Otrzymał szereg wyróżnień i odznaczeń, m. in.: Złoty Krzyż Zasługi (1989), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Złotą Odznakę „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia” (1985), Złotą Odznakę „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1997), Honorowany tytuł „Lekarz Przyjacielem Kobiety” nadany przez czytelniczki miesięcznika „Twój Styl” (2003), Tytuł „Eskulap 2003 Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej” nadany przez Pacjentki (2004).

Rada Miejska w uchwale z dnia 1 października 2003 r. nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Lipna”, a Rada Powiatu w 2010 r. – tytuł „Zasłużony dla Powiatu Lipnowskiego”.

Autopsja (1990-2014); *Obywatele Lipna*, s. 31-34; *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miaста_lipna,173.html/9 II 2014; *ZKZD 2005*, s. 22-23.

BREJRACH JAKUB (XX w.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. We wrześniu brał udział w obronie Warszawy, gdzie dostał do niewoli. Potem skierowany został na roboty w głąb Niemiec. W 1942 r. został zesłany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, następnie do Mauthausen, gdzie przebywał aż do maja 1945 r. Po wojnie mieszkał w Rypinie.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 394.

BROCHOCKI WINCENTY ANTONI LUCJAN (*1842 r. w Kozim Rogu Rzecznym ępo 1882 r.), urzędnik

Był synem Józefa i Anieli z Gadomskich. Pracował jako urzędnik w Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego Guberni Płockiej w Płocku. W dniu 20 listopada 1867 r. w Mokowie poślubił Mariannę z Kowalewskich (ur. 21 I 1849 r. w Chudzewie), córkę Ignacego Błażeja i Honoraty z Kowalewskich, która w posagu wniosła folwark Chudzewo, a z którą miał córkę Mariannę (ur. 1882).

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Mokowo, sygn. 49 z 1849 r., sygn. 67, akt nr 15 z 1867 r., sygn. 83, akt nr 65 z 1882 r.; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 224.

BRODECKI FRANCISZEK (*1905 r. w Skępem ę1940 lub 1941 r. w Rudau lub Hohenbruch), komendant posterunku policji (B 52a)

Przed wybuchem drugiej wojny światowej był komendantem posterunku Policji Państwowej w Bielsku pod Płockiem. Aresztowany jesienią 1939 r., został zesłany do obozu Rudau lub Hohenbruch, gdzie poniósł śmierć.

IPiT Skępe, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 70.

BRODECKI JAN, ps. „Kozioł” (*28 XII 1895 r. w Skępem †19 VII 1943 r. w Pomiechówku), nauczyciel, działacz ruchu ludowego, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckich (B 53)

Był synem Wincentego i Władysławy z domu Kalkstein. W 1914 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna. Nadto w latach 1914-1915 ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie.

W latach 1919-1939 był nauczycielem i kierownikiem szkoły w Baboszewie w pow. płońskim. Był długoletnim prezesem ZNP w Płońsku, członkiem Dozoru Szkolnego, Powiatowej Rady Szkolnej, Sejmiku i Wydziału Powiatowego. Aktywnie działał w PSL-Wyzwoleniu.

W czasie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Polesiu i brał czynny udział w ruchu konspiracyjnym jako kierownik Tajnej Organizacji Nauczycielskiej na pow. płoński. Organizował także w tym powiecie Bataliony Chłopskie. Za tę działalność w dniu 27 maja 1943 r. został aresztowany i uwięziony w Grajewie, a następnie przewieziony do III Fortu w Pomiechówku, gdzie wkrótce zmarł na czerwonkę.

Jest patronem szkół w Baboszewie i Polesiu.

Bieńkowski, *Zarys*, s. 67; IPiT w Skępem, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 94-95; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 88; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 125; Oracki, *Leksykon*, s. 25.

BRODZIKOWSKI WŁADYSŁAW IZYDOR, ps. „Wubeusz” (*9 V 1889 r. w Rypinie †25 VII 1965 w Warszawie), nauczyciel, literat, poeta, działacz niepodległościowy (XB 53a)

Był synem Władysława (zm. 1932), prawnika, komornika i komisarza sądowego oraz Leokadii ze Strużyńskich, wywodzących się z ziemiaństwa, hołdujących w rodzinie patriotycznym tradycjom narodowym. (Oboje zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w Lipnie, a ich nagrobne płyty z piaskowca znajdują się przy głównej alei, obok kaplicy cmentarnej). Około 1900 r. jego rodzina przeprowadziła się do Lipna, gdzie jego ojciec otrzymał posadę komornika.

Od 1900 r. uczył się w carskim gimnazjum w Płocku, gdzie w 1905 r. czynnie włączył się do strajku szkolnego. Po zakończeniu strajków przeniósł się do Gimnazjum Filologicznego, utworzonego tam przez Polską Macierz Szkolną. Podczas nauki w Płocku w 1908 r. wydał zbiorek młodzieńczych wierszy pt. *Kilka dźwięków*. Wiersze zawarte w tym 60-stronicowym tomiku nawiązują do nastrojów młodzieńczej duszy i opisują piękno przyrody. Na ostatniej stronie zbioru autor zamieścił napis: *Pisałem w Płocku i Lipnie w 18 - tym roku życia*. W tym okresie udzielał się też w zakonspirowanym, socjalistycznym kółku młodzieżowym i współredagował z Julianem Leszczyńskim (późniejszym - Leńskim) pismo antycarskie pt. „Do dzieła”. Po uzyskaniu w 1910 r. matury, wstąpił na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego. Tam, pod ps. „Wubeusz”, pisał utwory sceniczne oraz poezje liryczne. Wiele z nich emocjonalnie związanych jest z Lipnem, np. wiersz o lipnowskim parku pt. *W zacisznym parku*, który ukazał się w 1911 r. w „Tygodniku Ilustrowanym”. W latach 1912-1913 przysyłał korespondencje z Lipna do „Głosu Płockiego”. W Kra-

kwie studiował z przerwami do wybuchu pierwszej wojny światowej.

Po powrocie do Lipna podjął aktywną działalność niepodległościową. W dniu 19 września 1914 r. wszedł razem m. in. z Czesławem Arendtem, Marcinem Borkowskim, Henrykiem Czesławskim, dr Stanisławem Kozłowskim, Eliaszem Majeranem, pastorem Zygmuntem Mi-chelisem, Mojsie-Lab Opatowskim, dr Władysławem Ossowskim, aptekarzem Tadeuszem Piętką Józefem Sarzało, ks. Michałem Serafinem, Gustawem Stojem, Aleksandrem Tańskim, ks. Walentym Załuska i Janem Ziółkowskim w skład nowo powstałego Komitetu Obywatelskiego, który miał sprawować opiekę nad miastem. Za działalność w tym Komitecie został przez Niemców aresztowany 25 grudnia 1914 r. Po uwolnieniu dalej aktywnie uczestniczył w pracach Rady Opiekuńczej Powiatu Lipnowskiego oraz Polskiej Macierzy Szkolnej, działających m. in. na rzecz zakładania szkół.

Oprócz działalności niepodległościowej nadal pisał wiersze, felietony, opracowania literackie oraz dokonał przekładów poetyckich. Publikował je w pismach warszawskich i krakowskich, jak np.: „Zdrój”, „Świat”, „Kurier Świąteczny”, „Tydzień”, „Myśl Niepodległa”, czy „Nowa Gazeta”.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. uzyskał absolutorium i podjął pracę jako nauczyciel języka i literatury polskiej. Początkowo uczył w Gimnazjum Państwowym we Włocławku (obecnie - Liceum Ziemi Kujawskiej), później zaś w Państwowym Gimnazjum im. Romualda Traugutta w Lipnie. W 1921 r., w uznaniu dydaktycznych osiągnięć, został przeniesiony do Warszawy na stanowisko nauczyciela etatowego, polonisty do Gimnazjum Państwowego im. Tadeusza Rejtana. Jednocześnie prowadził wykłady w Gimnazjum im. T. Czackiego oraz na Żeńskiej Pensji Władysławy Lange. Nie przerywając pracy zawodowej, w latach 1921-1925 odbył studia w Państwowym Instytucie Pedagogicznym w Warszawie.

W latach drugiej wojny światowej uczył na tajnych kompletach. Po zakończeniu wojny powrócił do pracy pedagogicznej w zawodzie nauczyciela. Jednak w 1949 r. w wyniku „czystek” ideologicznych prowadzonych przez władze komunistyczne wśród przedwojennej kadry pedagogicznej, został przeniesiony do Liceum im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego, a później do Liceum im. Mikołaja Reja. Z pracą nauczycielską rozstał się w 1963 r., przechodząc na emeryturę.

Do jego uczniów należeli m. in.: ks. Jan Twardowski, poeta i prozaik, Stanisław Ryszard Dobrowski, dziennikarz, autor książki pt. *Rozmowy z katem*, Kazimierz Damazy Moczarski, red. naczelny „Życia Warszawy”, Henryk Korotyński, prawnik i publicysta, Wojciech Wasiutyński, pisarz i poeta, Ryszard Kiersnowski, dziennikarz Wojciech Giełżyński i wielu innych.

W połowie lat 20. XX w. wziął ślub z nauczycielką języka niemieckiego, Anną Martą Templin, pochodzącą z miejscowości Krobia k. Lubicza lipnowskiego, która wcześniej była jego uczennicą w lipnowskim gimnazjum. W 1927 r. w Warszawie urodził się syn Wiktor (zm. 2007), z zawodu leśnik. Zajmował się także malarstwem i pozostawił ponad 100 akwarel oraz fotografią, fotografując głównie leśne krajobrazy i tzw. cuda przyrody. W 2004 r. zebrał wiersze ojca, które

były publikowane w latach 1907-1924 w literackich czasopismach i wydał tomik pt. *Pokłosie poetyckie*, który zawiera wiele sentymentalnych i lirycznych utworów, z których większość opisuje piękno przyrody i ludzkie namiętności. Niektóre z nich nawiązują do prowincjonalnych krajobrazów, kojarzących się zapewne autorowi z latami pracy w Lipnie

Władysław Izidor pochowany w rodzinnym grobowcu na warszawskich Powązkach (kwatery 279 - 1-4).

W dniu 9 kwietnia 2014 r. Towarzystwo Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej wraz z Publiczne Gimnazjum nr 1 im. Noblistów Polskich w Lipnie zorganizowały wieczór wspomnień pt. „Władysław Izidor Brodzikowski – nauczyciel i poeta zapisany w dziejach ziemi dobrzyńskiej, Kujaw i Mazowsza”. Portret poety, w technice rysunek węglem, wykonał lipnowski artysta Zdzisław Ostrowski.

Gózdź, Lipno, s. 76; Z. Gózdź, *Władysław Brodzikowski, nauczyciel, poeta*, Gazeta Lipnowska 1996, nr 25; Z. Gózdź, *Zaciszny park*, Gazeta Lipnowska 1989, nr 1, s. 3; Kostanecki, *O wybitnych obywatelach*, s. 28-29; D. Kostecka, *Władysław Izidor Brodzikowski – nauczyciel, poeta zapisany w dziejach Lipna*, Gazeta Lipnowska, nr 54: 2014, s. 13-14; R. Kwiecień, S. Zajac, *Wiktor Brodzikowski (1927-2007)*, Głos Lasu 20067, nr 7, s. 55; Nycek, *Ludzie*, s. 16; *Powróćmy*, s. 55; Uzarowicz, *OSP*, s. 28; X. A. M. (A. Maciejowski), *Recenzja tomiku poetyckiego pt. Kilka dźwięków*, Głos Płocki 1908, nr 43.

BROMIRSKI WŁADYSŁAW (*22 VI 1879 r. w Rogowie k. Rypina †14 IX 1941 r. w Działdowie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Rokiciu, ofiara zbrodni niemieckich (B 54)

Urodził się w rodzinie nauczycielskiej jako syn Ludwika i Antoniny z Łąckich. Uczył się w Rogowie, Płocku i Warszawie. Krótko prowadził zakład fotograficzny w Ciechanowie. W 1901 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. W dniu 28 października 1906 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w Raciążu, katedrze płockiej, a następnie prefektem w żeńskiej szkole prywatnej w Płocku. W dniu 16 września 1913 r. otrzymał probostwo w Rokiciu.

W czasie okupacji hitlerowskiej prowadził normalną działalność duszpasterską. W dniu 6 marca 1941 r. został aresztowany wraz z siostrami Zgromadzenia Służek w Rokiciu. Noc spędził wraz z kilkoma księżmi w kościele w Bądkowie i następnego dnia przewieziony do obozu w Działdowie. Tam zmarł podczas epidemii tyfusu.

Biskupi i księża, s. 239; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 37; http://www.plock24.pl/fusion/readarticle.php?article_id=44 17 X 2010; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 284; (W. Jezusek), *Ks. Władysław Bromirski, proboszcz parafii Rokicie*, MPP 1949, nr 10, s. 415-418; Jezusek, *Męczeński koniec*, s. 79; *Księża zamordowani*, s. 150; Ossowski, *Kościół*, s. 284, 674, 681, 683-686, 688, 690, 691; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 72; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 57.

BRONARSKI STEFAN, ps. „Liść”, „Roman” (*17 VIII 1916 r. w Płocku †18 I 1951 r. w Warszawie), żołnierz Września 1939 r., żołnierz AK i NZW, żołnierz niezłomny (wyklęty), ofiara prześladowań komunistycznych (B 54a)

Był synem Teodora i Heleny z Pilarskich, przed aresztowaniem zamieszkały w Warszawie. W rodzinnym Płocku w 1937 r. ukończył Szkołę Ćwiczeń i Gimnazjum im. Władysława Jagiełły. W latach 1937-1938 odbywał służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Pułtusku. W latach 1938-1939 studiował w SGGW w Warszawie.

We wrześniu 1939 r. walczył w obronie stolicy, wzięty do niewoli, przebywał krótko w obozie jenieckim w Aupitz k. Berlina. Od 1939 r. działał w konspiracji, w TAP, od 1942 w NSZ, najpierw w Płocku, następnie w Pułtusku. Po scaleniu organizacji konspiracyjnych był w AK. Wiosną 1944 został szefem Kedywu w sztabie Inspektoratu Płocko-Sierpeckiego AK. Nosił pseudonim „Liść”. Brał udział w akcjach przeciw Niemcom.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej pozostał w konspiracji i w styczniu 1945 r. był jednym z współtwórców NZW, mianowany zastępcą komendanta Podokręgu Północnego tej organizacji, od 1946 r. – komendant Okręgu XXIII NZW (Zachodnie Mazowsze). Nosił wówczas pseudonim „Roman”. Utworzył bojowe „patrole do walki z bezprawiem”, działające w powiatach: Lipno, Mława, Płock, Płońsk, Rypin, Sierpc i Włocławek. Do najgłośniejszych akcji tych oddziałów należało rozbicie posterunku MO w Lipnie w dniu 5 lipca 1946 r.

Aresztowany w dniu 26 września 1948 r., sądzony razem z Janem Przybyłowskim, Wiktorem Waclawem Stryjewskim i Jerzym Wierzbickim. Po brutalnym śledztwie Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie w dniu 3 lipca 1950 pod przewodnictwem Mieczysława Widaję skazał go na 5-krotną karę śmierci. W trakcie procesu próbowano dowieść jego współpracy AK z Gestapo. Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

Symboliczny grób znajduje się na Cmentarzu Wojskowym na warszawskich Powązkach w Kwaterze na „Na Łączce”.

P. Brojek, *Skazany na 5-krotną karę śmierci. Por. Stefan Bronarski „Roman”*, <http://www.prawy.pl/historia/37-rocznica/2376-skazany-na-5-krotna-kare-smierci-por-stefan-bronarski-roman/19> III 2014; *O żołnierzach wyklętych w PRL*, <http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/23> II 2013; *Projekt „Kamienie pakiecik - historie żołnierzy wyklętych”*, <http://www.wirtualnyplock.pl/2012/02/projekt-kamienie-pamieci-historie-zolnierzy-wykletych/19> III 2014.

BRONIEWSKI STANISŁAW (*14 X 1859 r. w Warszawie †20 IV 1908 r. w Warszawie), inżynier technolog, dyrektor cukrowni

Był synem Aleksego, senatora i radcy tajnego oraz Julii z Piotrowskich. Uczył się w Warszawie, a potem w Instytucie Technologicznym w Petersburgu. W 1891 r. zdobył stopień inżyniera technologa. Praktykę cukrowniczą odbył w cukrowni Krasiniec, gdzie w trzy lata później objął stanowisko dyrektora. Piastował je przez 17 lat. Osiadłszy w Warszawie, objął administrację Cukrowni Rejowiec.

Następnie zorganizował i rozbudował nową cukrownię w Ostrowitem k. Rypina. Tą ostatnią zarządzał do końca życia. Nadto brał udział w zarządzaniu cukrowniami w Młodzieszynie, Krasieńcu i Rybitwach. Działając w Kujawskim Towarzystwie Wzajemnych Ubezpieczeń Cukrowni, rozwinął działalność tej organizacji, która objęła swym zasięgiem całe Królestwo.

Organizował liczne, nowe przedsiębiorstwa przemysłowe. Od 1900 r. był czynnym członkiem Zarządu Wszecchrosyjskiego Towarzystwa Fabrykantów Cukru. Był opiekunem szpitala św. Rocha w Warszawie.

W 1906 r. na pierwszym zebraniu organizacyjnym Związku Zawodowego Cukrowni Królestwa Polskiego powołany został do zarządu tej instytucji. Pisał artykuły do „Przeglądu Technicznego” i „Gazety Cukrowniczej”. Tę ostatnią od chwili jej powstania aż do śmierci podpisywał jako redaktor odpowiedzialny. W 1891 r. wydał broszurę pt. *O wytrzymałości i bezpieczeństwie wirówek*. Wspólnie z Janem Piaseckim wydał w 1892 r. pierwszy polski *Kalendarz dla cukrowników*.

Pochowany na Starych Powązkach w kwaterze A (IV, m. 7-8).

Gazeta Cukrownicza 1908, nr 30, s. 61; [http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.2164.1/19 III 2014](http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.2164.1/19%III%2014); Przegląd Techniczny 1908, nr 18, s. 230; Z. Przyrembel, *Broniewski Stanisław*, PSB, 2: 1936, s. 465, gdzie mylna data urodzenia – 1 II.

BROSKIEWICZ ALEKSANDER (*27 II 1876 r. w Mławie †prawdopodobnie w VIII 1941 r. w Działdowie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Skępem i Rypinie, ofiara zbrodni niemieckich (B 55)

Był synem Jana, oficera zawodowego armii rosyjskiej i Julii z Koppów. Ojciec po przejściu na emeryturę przeniósł się z rodziną do Płocka. Tutaj Aleksander chodził do szkoły podstawowej i średniej, a w 1896 r. wstąpił do miejscowego seminarium duchownego. W dniu 24 maja 1902 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w różnych parafiach, kolejno w: w Raciążu, Skępem, Zgierzu, Rypinie (1907-1908), Goworowie i Ciechanowie. W czasie wikariatu w Rypinie, wbrew zakazowi władz carskich, zorganizował i poprowadził pielgrzymkę do klasztoru w Skępem. Jej uczestnicy nieśli chorągwie i emblematy o treściach wtedy zabronionych przez carskie władze. Za czyn ten został ukarany 35-rublową grzywną. Od 1905 r. przebywał w USA. Przed 1939 r. powrócił do kraju i osiadł w Toruniu.

Po wybuchu wojny został proboszczem w Miszewku Strzałkowskim. W dniu 6 marca 1941 r., podczas masowego aresztowania księży w powiecie płockim, został także aresztowany. Z Płocka przewieziony został do obozu w Działdowie. Tutaj poddawany był różnym szykanom i prześladowaniom. Prawdopodobnie w sierpniu zmarł w tym obozie śmierci.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 83; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 38; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 284; W. Jezusek, *Ks. Aleksander Broszkiewicz administrator parafii Miszewko Strzałkowskie*, MPP 1949, nr 10, s. 409-410; W. Jezusek, *Męczeński koniec*, s. 79; Krajewski, *Rewolucja*, s. 67; Kubicki, *Bojownicy*, s. 614, tu mylnie, że pielgrzymkę do Skępęgo zorganizował w 1907 r.; *Parafia*, s. 490; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 57; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 114; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 103.

BRUDNICKA ZOFIA h. Jastrzębiec (*1888 r. †1964 r. w Tłuchowie), filantropka

Była córka Jakuba i Hortensji z Winnickich. Ukończyła szkołę ludową w Tłuchowie w pow. lipnowskim. Po

wyjściu za mąż za Teofila Brudnickiego, w latach 1916-1937 mieszkała w Płocku, gdzie mocno wspierała działalność charytatywną męża, ponosząc przy tym uszczerbek na zdrowiu.

Pochowana na cmentarzu w Tłuchowie.

Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 75.

BRUN MARK ZBIGNIEW (*w 1947 r. w Rypinie †12 IX 2013 r. w Nowym Jorku), muzyk, kompozytor, fotograf i operator, kronikarz nowojorskich wydarzeń (B 56)

Ukończył policealną szkołę protetyczną w Płocku. Grał na gitarze w znanym rypińskim zespole „Komety”. Do Stanów Zjednoczonych przyjechał w 1981 r. Wykonywał tu wyuczony zawód protetyka i chociaż był w tej profesji był bardzo dobry, w Polonii był szeroko znany przede wszystkim dzięki fotografii i filmowi, które były jego żywymi pasjami, podobnie jak i sztuka i to *sensu largo*. Mieszkał w Nowym Jorku, na górnym Manhattanie.

Był fotografem i operatorem filmowym, autorem wielu filmów dokumentalnych o malarzach, poetach i sztuce, m. in. o poetce Zofii E. Szczęsnej ze Skępęgo, autorem zdjęć do filmu o artystce Colett, przyjaciółce Andy Warchoła, reżyserem filmów o malarzu Ryszardzie Semko, Mirze Satryan i wielu dokumentalnych produkcji dla programu *Project Art Show* dla nowojorskiej TV. Brał udział w wystawach, gdzie wystawiali najlepsi polscy artyści z Nowego Jorku.

O rypińskich korzeniach w 2011 r. powiedział: „*To było coś fantastycznego, dom kultury, kółko fotograficzne, prowadzone przez wspaniałych ludzi, potem zespół „Komety”, gdzie grałem na gitarze. To był wtedy najlepszy zespół na Pomorzu. I starsi koledzy, którzy byli dla mnie guru intelektualnymi: Bogdan Balcerowicz, Jan Smoliński, Andrzej Bednarski. Pierwsza nauczycielka muzyki, pani Kowalska, pan Adam Dec, kierownik domu kultury i Andrzej Chodorowski i Witold Dzięgielewski, bez których nie byłoby „Komety”. A dom, miałem wspaniałych Rodziców. Mama pilnowała, abym ćwiczył na pianinie. Ojciec, nawet jak było trudno, dawał na kino i książki. Mając 14 lat uprosiłem na bardzo drogą książkę „Fotografia technika i technologia”. (...) Wyjeżdżając w świat, bałem się, ale to, co wyniosłem z Rypina, teraz wiem, jakie było ważne. Szacunek dla ludzi, nie czekanie, aż ktoś powie „dzień dobry”, powiedz pierwszy... Może to najważniejsze w życiu?”.*

W czasie Świąt Bożego Narodzenia 2011 r. do autora tej pracy przesłał wzruszające wyznanie: „*Na Wigilię miałem zupę grzybową z kluskami kartoflanymi, sam robiłem. Taką, jaką robiła w Rypinie Babcia Anielka. Koniecznie te kluski kartoflane. Chociaż Ona musiała mieć mąkę żytnią, ciemną. W Rypinie zamawiała tę specjalną mąkę od kuzyna z Puszczy Rządowej. Jakie to było ważne, mąka... Grzyby prawdziwki przysłała mi Mama, która mieszka w Szwecji, już ze szwedzkich lasów, ale są jak polskie, pachnące... I ta zupa tak przypomina mi zawsze Polskę, Rypin, Rogowo, (Babcia mieszkała w Rogowie przy figurce św. Bartłomieja). Zupę zakwasilem sokiem z kiszanej kapusty... W domu rodzinnym w Rypinie*

był i barszcz i grzybowa. Ojciec pochodził z Brunów „warszawskich”, stąd ten barszcz. I obojętnie, gdzie się mieszka, można zrobić tę zupę. Ale trzeba chcieć. Ta tożsamość, wiara, patriotyzm nie są mi dane na zawsze. To muszę odnawiać w sobie codziennie, a pewne rzeczy w Wigilię Bożego Narodzenia...”.

Kochał Amerykę, jednak był wobec niej bardzo krytyczny.

Pozostawił siostrę Ewę, zamężną Lindberg, mieszkającą wraz z matką w Västerås (Szwecja). W dniu 17 września 2013 r. w Artur' s Funeral Home przy 207 Nassau Ave. na Greenpointie odbyło się jego pożegnanie. „Pogrzebu nie będzie, ponieważ Zbyszek życzył sobie zostać skremowany. Prochy zostaną przewiezione do Szwecji, na prośbę mieszkających tam matki i siostry” – powiedziała żona, Elżbieta Piątkiewicz.

W Rypinie pozostawił miłe i dobre wspomnienie. W Nowym Jorku zgodnie wypowiadają się o nim jako o wspaniałym człowieku, o wrażliwej, artystycznej duszy.

Żona kilka dni po jego odejściu powiedziała o nim: „Był niesamowity. Grał na gitarze, akordeonie i skrzypkach, malował. Brał udział w wystawach w Polsce i w Nowym Jorku. W naszym niedużym mieszkaniu wisi 56 obrazów jego i przyjaciół. Z każdym wiąże się jakaś historia. Zbyszek nie kupował reprodukcji. Robiliśmy razem mnóstwo rzeczy: fotografowaliśmy, kręciliśmy filmy, jeździliśmy na nartach i na łyżwach, wyjeżdżaliśmy nad morze. Zbyszek pływał na desce, spotykaliśmy się z przyjaciółmi. Ledwie tydzień przed jego śmiercią nakręciliśmy zabawny film, z którego zaśmiewaliśmy się godzinami. Mamy ponad 10 tys. wspólnie zrobionych zdjęć, ponieważ ja projektowałam ubrania, chodziliśmy na różne parady i pokazy. Łączyła nas wspólna pasja do sztuki. To był mój mąż i zarazem prawdziwy przyjaciel, a to się tak rzadko zdarza. Nie wiem, czy przyjaźń nie może znaczyć więcej niż miłość. Każdy inaczej przeżywa śmierć ukochanej osoby, zależnie od relacji, jakie łączą ludzi. Ponieważ nas łączyło podwójne uczucie, nie mogę się pogodzić ze śmiercią Zbyszka...”.

Autopsja (2008-2013); <https://www.facebook.com/groups/181044228654565/30> IX 2013; Inf. z XI 2011 r.; Krajewski, *Rypinie*, s. 236; Kronika Rypińska 1998, nr 5; A. Tarnawska, *Nie żyje Zbigniew Mark Brun*, Nowy Dziennik (Nowy Jork) 2013, z 17 IX.

BRUZDOWICZ JÓZEF (†przed 1902 r.), bibliotekarz

W 1878 r. został rezydentem Gustawa Zielińskiego w Skępem i był nauczycielem Jana, najmłodszego syna Gustawa Zielińskiego. Od 1878 lub 1879 r. objął po Józefie Feliksie Zielińskim stanowisko bibliotekarza biblioteki skępskiej. Prowadził w niej prace porządkowe i opracowywał katalogi. Interesował się *polonicami*. Po śmierci właściciela biblioteki, Gustawa Zielińskiego kontynuował przekazywanie Karolowi Esteicherowi opisów dzieł polskich z biblioteki skępskiej. W grudniu 1881 r., po przejęciu biblioteki przez syna Gustawa, Józefa Zielińskiego, obliczył stan księgozbioru według głównych jego działów.

Sporządził wykaz znakomitszych i cenniejszych książek, znajdujących się w księgozbiorze zwanym „Biblioteka Gustawa Zielińskiego w Skępem” (rękopis znajduje się w Bibliotece im. Zielińskich w Płocku). Pod pierwszą pozycją zamieścił najcenniejszy inkunabuł *Explanatio in Psalterium*, a w jego opisie napisał: „Uważane powszechnie za najważniejszą książkę drukowaną w Polsce, pochodzi z tej epoki, w której jeszcze kart tytułowych nie drukowano”.

Wykaz J. Bruzdowicza zawiera 1.188 opisów bibliograficznych.

Miał młodszego brata, Franciszka.

B. Ćwikła, *Cztery nowe inkunabuły w Bibliotece im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego zakupione w 1985 r.*, Notatki Płockie 1986, nr 2, s. 58; H. Kostanecka, *Biblioteka G. Zielińskiego w Skępem*, Roczniki Biblioteczne 1962, z. 1-2, s. 86-95; M. Krajewski, *Gustaw Zieliński - życie i działalność*, [w:] *Gustaw Zieliński - życie i dzieło*, Rypin 1988, s. 37-38; Krajewski, *Skępe*, s. 92; J. Nyckowska, *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego - jej geneza, zbiory i perspektywy rozwojowe*, Notatki Płockie 1981, nr 4, s. 47-51; SPKP, s. 92; A. Stogowska, *Biblioteka Skępska*, [w:] *Gustaw Zieliński - życie i dzieło*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1988, pass.

BRYK CEZARIUSZ (*11 II 1928 r. w Rypinie †5 II 1991 r. we Wrocławiu), nauczyciel akademicki, trybolog (B 57)

W Rypinie przebywał do 1936 r. Następnie mieszkał w Osiecinach, pow. niezawski, a od 1938 r. – w Pińsku. W 1939 r. na skutek działań wojennych zginął jego ojciec, a on wraz z matką został deportowany do ZSRR, gdzie przebywał w północnym Kazachstanie, pracując kolejno jako pracownik rolny, kowal, ślusarz, traktorzysta i kombajnista.

Po powrocie do Polski w czerwcu 1946 r. osiedlił się wraz z matką w Wałczu w woj. koszalińskim. Ukończył Liceum Ogólnokształcące dla pracujących oraz zaoczne Liceum Pedagogiczne w Złotowie dla czynnych nauczycieli. W tym czasie pracował jako nauczyciel w Wałczu. W 1950 r. przyjęty został na Wydział Mechaniczny Politechniki Wrocławskiej. W 1954 r. uzyskał dyplom inżyniera o specjalności Budowa Maszyn Rolniczych i podjął pracę jako asystent na zorganizowanym w tym czasie Wydziale Mechanizacji Rolnictwa Politechniki Wrocławskiej. W 1956 r. uzyskał tytuł magistra. W tym samym roku, został zakwalifikowany na studia aspiranckie w ZSRR. Aspiranturę ukończył obroną pracy kandydackiej pt. *Badania wpływu siarczków na proces tarcia i zużycia* w Moskiewskiej Akademii Rolniczej im. A. K. Tymirazewa, otrzymując tytuł kandydata nauk technicznych.

W 1961 r. podjął pracę w Katedrze Części Maszyn (Podstaw Konstrukcji Maszyn) Wydziału Mechanicznego Politechniki Wrocławskiej na stanowisku adiunkta, prowadząc wykłady i ćwiczenia z podstaw konstrukcji maszyn. Od 1966 r. pracował jako kierownik pracowni maszyn i urządzeń dołowych Zakładów Badawczych i Projektowych Miedzi „Cuprum” we Wrocławiu przy Kombinacie Górniczo-Hutniczym Miedzi w Lubinie. W 1969 r. decyzją Ministra Przemysłu Ciężkiego powołany został na stanowisko samodzielnego pracownika naukowo-badawczego, z jednoczesnym kierowaniem pracow-

nią maszyn i urządzeń dołowych. Pracę w Instytucie Mechanizacji Rolnictwa (aktualnie Instytut Inżynierii Rolniczej) Akademii Rolniczej we Wrocławiu rozpoczął w maju 1971 r. na stanowisku starszego wykładowcy. W 1973 r. mianowany został na stanowisko docenta, na którym pracował do 30 września 1982 r., do momentu przejścia na wcześniejszą emeryturę.

W pracy naukowej zajmował się tarciem i zużyciem części maszyn, będąc uznawanym w kraju trybologiem. Jego zainteresowania naukowe dotyczyły, między innymi, zużycia łożysk ślizgowych i trwałości elementów maszyn rolniczych pracujących w glebie. Zajmował się także projektowaniem siewników zbożowych i opryskiwaczy ciągnikowych. Był autorem kilku patentów i wzorów użytkowych. Był promotorem ponad 50 prac magisterskich oraz dwóch prac doktorskich.

Pochowany na cmentarzu Osobowickim we Wrocławiu.

<http://wsa.dbc.wroc.pl/biogramy/dane/4025.html/21/02/2013>;
Z. Rogowska, *Trybolog z Rypina. Cezariusz Bryk (1928-1991)*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2103, s. 343-344.

BRZESKI ZYGMUNT (XX w.), organista, dyrygent chóru

W końcu lat 40. XX w. przybył do Dobrzynia nad Drwęcą i objął stanowisko organisty. Nawiązując do śpiewaczych tradycji Dobrzynia z okresu międzywojennego, zorganizował chór przy parafii pw. św. Katarzyny pod nazwą „Lira”. Powołano zarząd, którego prezesem został Marian Hubert. Filarami chóru byli przedwojenni śpiewacy „Halki” i „Św. Katarzyny”: Stanisław Reszkiewicz, Kazimierz Żurawski, Wacław Mentcki i inni. W chórze „Lira” śpiewali m. in.: Marian Hubert, Paweł Hubert, Marian Grajkowski, Kazimierz Przedpełski, Mieczysław Żurawski, Kazimierz Michcik, Jan Jagodziński, Jan Ślażyński, Jan Kaczorkiewicz, Eugeniusz Piątkowski, Kazimierz Rybiński, Witold Pudliński, Roman Uzarewicz, Roman Zawodniak, Irena Wasilewicz, Mieczysława Ziolkowska, Helena Gabryś, Urszula Szterk, Irena Przedpełska, Wacława Przedpełska, Maria Buczkowska, Klementyna Trebel, Zofia Szponowska, Józefa Wołyńska, Celina Pudlińska, Teresa Wawrowska. Chór należał do Pomorskiego Związku Śpiewaczego.

J. Jagodziński, *Śpiewacze tradycje Golubia-Dobrzynia*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 167.

BRZEZICKI BOLESŁAW h. Tępa Podkowa (*1899 r. †5 I 1982 r. w Warszawie), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, żołnierz kampanii wrześniowej 1939 r. (B 58)

Był synem Konstatego i Zofii baronówny Kisshauer. Studiował w Wyższej Szkole Rolniczej w Warszawie. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., walcząc na terenie Ukrainy.

W 1922 r. z małżeństwa z Heleną Piwnicką (1897-1967), córką Mariana Gabriela i Marii z Wierzbickich, w 1925 r. wszedł w posiadanie majątku Gulbiny. Aktywnie działał w życiu społeczno-gospodarczym powiatu rypińskiego. Był prezesem sądów rozjem-

czych w tym powiecie. Od 1935 r. był członkiem zarządu rypińskiej Komunalnej Kasy Oszczędnościowej. W 1939 r. w swojej posiadłości w Gulbinach gościł gen. Władysława Andersa.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Walczył w szeregach Armii „Pomorze” i brał udział w bitwie nad Bzurą. Wzięty do niewoli niemieckiej, trafił do oflagu w Gross-Born. W 1945 r. trafił do armii gen. W. Andersa we Włoszech.

W 1946 r. powrócił do kraju, jednak jego majątek w Gulbinach skonfiskowały władze komunistyczne. Pracował i mieszkał w Warszawie.

Z małżeństwa z Heleną Piwnicką pozostawił córkę Elżbietę (1920-2013), zamężną Rajewicz.

Pochowany na warszawskich Powązkach, w rodzinnym grobowcu Piwnickich. Symboliczna tablica znajduje się na grobowcu na cmentarzu w Trąbinie k. Rypina.

Chelmicki, *Powiat*, s. 35; *Brzuze*, s. 343; *Genealogia*, s. 130-131; Inf. E. Rajewicz-Brzezickiej z Warszawy z 1997 r.; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98.; Kronika Rypińska 1925, nr 25, z 28 VI; *Księga adresowa*, s. 2022; *Niesiecki, Herbarz*, t. 2, s. 330; *Rodzina Piwnickich i Brzezickich z Gulbin pow. Rypin*, *Wiadomości Ziemiańskie*, nr 16: 2003, s. 40-43; *Rypin między wojnami*, s. 101; RZD, cz. 3, s. 87-88; *Sprawozdanie Zarządu Komunalnej Kasy Oszczędnościowej Powiatu Rypińskiego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1935 r.*, Rypin 1936; Symboliczna inskrypcja na cmentarzu w Trąbinie fundowana przez córkę i wnuczkę; *Ziemiańscy*, s. 365-366.

BRZEZICKI KAZIMIERZ (*4 VIII 1904 r. w Płomianach k. Dobrzynia n. Wisłą †1 IV 1979 r.), kowal, rolnik, sadownik, społecznik

Pochodził z trzypokoleniowej rodziny kowali. Zawodu uczył się przy ojcu. W czasie pełnienia służby ukończył „Wojskową szkołę podm. podkuwaczy koni” w Poznaniu, w której wykłady z weterynarii prowadził płk Klepaczko.

Pracował w kilku majątkach na terenie pow. lipnowskiego. W 1935 r. uzyskał uprawnienia prowadzenia samochodów na drogach Rzeczypospolitej Polskiej. Jako szofer w głodowskim browarze parowym zajmował się transportem piwa do Warszawy, a w czasie wolnym od jazdy wykonywał, razem z niejakim Mokwą, obowiązki mechanika. Na nieruchomości otrzymanej od teściów postawił kuźnię, w której pracował razem z żoną.

Po wybuchu wojny otrzymał, podpisany przez Józefa Grouse z lipnowskiego Arbeitsamtu, nakaz pracy w kuźni Malinowskiego, mieszczącej się przy ul. Włocławskiej w Lipnie. W latach 1943-1944 przebywał na pracach przymusowych w okolicach Gdyni (Babie Doły).

W kilka lat po wyzwoleniu założył, największą w okolicy, plantację czarnej porzeczki. Trudnił się sadownictwem i pszczelarstwem. Kupując od Jana Morawskiego w Piątkach hektar ziemi, powiększył do 3 ha rodzinne gospodarstwo rolne. W latach 1964-1967 uczęszczał na rolnicze szkolenie masowe w Karnkowie. W przedwojennej drewnianej kuźni prowadził usługi kowalskie, takie jak: podkuwanie koni, klepanie lemiesz, okuwanie wozów, bryczek i taczek, naprawa młockarń, maneży i sieczkarń. Wyrabiał podkowy, nakrętki i śruby, zęby do bron, motyki, młot-

ki, dłutka, strugi, babki do klepania kos, pogrzebacze (haczyki) i patelnie. Bezinteresownie zajmował się wyrwaniem bolących zębów. Kulturował obrzędy ludowe (dyngus, żur, przebierańcy). Bardzo dużo czytał i był towarzysko miłym gawędziarzem.

Uczestniczył w działalności społecznej. Pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej Gminnej Kasy Spółdzielczej w Lipnie (27 IV 1953-24 IV 1955), Rady Kasy Spółdzielczej w Lipnie (17 IV 1956-26 III 1961), Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Lipnie (23 II 1963-13 VI 1965). W 1957 r. wybrany został członkiem Zarządu Kółka Rolniczego w Głodowie. Sprawował też mandat radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Głodowie (1954-1961).

W 1936 r. ożenił się z Józefą Kwiatkowską, pokojówką dziedziców w Głodowie.

Specjalski, *Lipno*, t. 1, s. 32-34.

BRZEZIŃSKA STANISŁAWA (*17 V 1911 r. †w końcu X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (B 59)

Do 1939 r. była nauczycielką Szkoły Powszechnej w Czarni Dużej w pow. rypińskim. W dniu 22 października 1939 r. została aresztowana przez Selbstschutz i uwięziona w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie. W końcu października tego roku została wywieziona do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelana.

Wyszła za Ignacego Brzezińskiego (1904-1980).

Tablica pamiątkowa poświęcona jej pamięci od 1968 r. znajdowała się w szkole w Czarni Dużej.

AIPN, Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 48/46; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 149; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 171; Piotrowski, *Słownik*, s. 81; Tablica ze szkoły w Czarni Dużej; Nie wymieniona w katalogu Wardzyńskiej, *Rok 1939*.

BRZEZIŃSKI ANTONI (*1894 r. w Skępem †20 VIII 1940 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, kierownik szkoły w Mysłakówku, ofiara zbrodni niemieckich

W 1915 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. W czasie pierwszej wojny należał do Polskiej Organizacji Wojskowej. Po wyzwoleniu był nauczycielem. W 1926 r. zorganizował szkołę początkową w Źródłach. Szkoła mieściła się w wynajętych izbach w domach prywatnych. W 1928 r. założył Ochotniczą Straż Pożarną w Źródłach i został jej naczelnikiem. Angażował miejscowe społeczeństwo do pracy społecznej na rzecz budowy remizy strażackiej i nowej szkoły.

Dzięki jego staraniom w 1931 r. została pobudowana remiza strażacka. Część pomieszczeń remizy przeznaczona została na izby lekcyjne. Podwyższono stopień organizacyjny szkoły i powstała szkoła pięcioklasowa, a on został kierownikiem tej placówki. Oprócz pracy z dziećmi, prowadził działalność oświatową wśród dorosłych. Cały czas mobilizował miejscowe społeczeństwo do pracy na rzecz budowy szkoły. Rozpoczęto jej budowę w sąsiednim Mysłakówku. W 1935 r. została pobudowana nowa szkoła i w tym samym roku przeniósł się z żoną do nowej szkoły w

Mysłakówku. Tu również prowadził kursy dokształcające dla dorosłych i był aktywnym działaczem społecznym.

W 1939 r. był nauczycielem i kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Mysłakówku w pow. lipnowskim. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. W następnych miesiącach, poprzez obóz w Hohenbruch w Prusach Wschodnich, został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

Ożeniony był z nauczycielką szkoły w Źródłach, Jadwigą Rakowską.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24, 49; Krajewski, *Dama*, s. 63; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 126; Pawłowski, *Tłuchowo*, s. 50; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 176, 180.

BRZEZIŃSKI IGNACY (*15 III 1904 r. w Skępem †30 VIII 1980 r.), nauczyciel, żołnierz Września 1939 r., działacz społeczny (B 60)

Od 1924 r. pracował jako nauczyciel, a następnie jako kierownik Szkoły w Czarni Dużej k. Skrwilna. W latach 1928-1932 organizował OM TUR w Skrwilnie.

We wrześniu 1939 r. walczył w 4. Dywizji Piechoty, biorąc udział w bitwach pod Kutnem, Sochaczewem, Sannikami i nad Bzurą. Dostał się wówczas do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozach jenieckich: Greisendorf (Austria), Limburg, Moosburg (Bawaria), Frankental (Nadrenia) i w Ostrzeszowie, skąd został zwolniony w 1942 r. z powodu gruźlicy i powrócił do kraju. Pracował jako robotnik leśny w Skępem. W październiku 1944 r. aresztowany przez Gestapo, więziony był w Lipnie.

Po wojnie wstąpił do PPS, a w 1948 r. – do PZPR. Pracował jako nauczyciel, a później – podinspektor szkolny w Rypinie. W latach 1959-1963 pełnił funkcję przewodniczącego Prezydium PRN w Rypinie. Przez pięć kadencji, w latach 1960-1980, przewodniczył rypińskiemu ZBOWiD. Udzielał się także w pracy ZNP oraz w staraniach o urządzenie Izby Regionalnej w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20.

Odznaczony m. in.: Orderem Sztandaru Pracy II Klasy (1974), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1964), Medalem „Za wojnę 1939 roku”, Medalem Zwycięstwa i Wolności (1964), Odznaką Grunwaldu (1970). W dniu 1 maja 1979 r. Miejska Rada Narodowa nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

Ożeniony ze Stanisławą (1911-1939), nauczycielką, zamordowaną przez Niemców jesienią 1939 r. w lasach skrwileńskich.

Autopsja (1968-1975); AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; B. Balcerowicz, *Dwa „Sztandary”*, Ziemia Rypińska. Jednodniówka Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej 1975, kwiecień, s. 5; *Rypin w PRL*, s. 632-633.

BRZEZIŃSKI JÓZEF (*1898 r. †17 VI 1941 w Mauthausen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

W 1927 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej nr 3 w Lipnie.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli pow. lipnowskiego w Lipnie. Więziony w różnych obozach, poniósł śmierć w Mauthausen.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

BRZEZIŃSKI TADEUSZ (*14 IV 1933 r. w Brzeźnie k. Lipna †8 I 2006 r. w Oborach), nauczyciel, podporucznik WP, dyrektor szkoły w Stalmierzu (B 61)

Urodził się w rodzinie chłopskiej. W czasie okupacji hitlerowskiej musiał pracować u niemieckiego bauera, gdzie był często poniewierany i głodny. Po wyzwoleniu rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej w Brzeźnie, gdzie niektóre klasy kończył w tzw. trybie przyspieszonym. Szkołę podstawową ukończył w Maliszewie. W latach 1950-1954 kontynuował naukę w Państwowym Liceum Pedagogicznym im. Waleriana Łukasińskiego w Wymyślinie. Tam uprawiał liczne dyscypliny sportowe, osiągając wysokie wyniki w biegach średnich. Po zdaniu matury, w dniu 16 sierpnia 1954 r. rozpoczął pracę pedagogiczną w charakterze nauczyciela w Szkole Podstawowej nr 35 w Warszawie. W stolicy odbył też służbę wojskową, zdobywając stopień podporucznika. W latach 1957-1959 pracował jako nauczyciel w niewielkiej szkole wiejskiej w Rybitwach. Z dniem 1 września 1959 r. objął funkcję kierownika Szkoły Podstawowej w Stalmierzu i z tą placówką oświatową związany był do ostatnich dni życia. W dniu 27 lipca 1966 r., po odbyciu studiów zaocznych w latach 1964-1966, ukończył Studium Nauczycielskie we Włocławku, kierunek zajęcia praktyczno-techniczne i wychowanie plastyczne.

W trakcie wykonywania pracy zawodowej, najpierw kierownika, a od 1972 r. dyrektora szkoły dał się poznać jako dobry organizator pracy, zarówno nauczycielskiej, jak i gospodarczo-administracyjnej. W latach 70. XX w. był kierownikiem Szkoły Przysposobienia Rolniczego w Stalmierzu, którą ukończyło 80 absolwentów. W połowie lat 80. wyposażał szkołę w nowoczesny sprzęt i pomoce naukowe. Dbał o wzorowy porządek, zarówno w szkole, jak i jej obejściu. Współpracował aktywnie z samorządem wiejskim i OSP, w sprawach budowy lokalnych dróg bitych, rozbudowy remizy, budowy siedziby kółka rolniczego. Po reaktywowaniu gminy Chrostkowo w 1982 r. przez kilkanaście miesięcy pełnił funkcję I sekretarza KG PZPR w Chrostkowie. Z dniem 1 grudnia 1992 r., po przepracowaniu 38 lat w oświacie, przeszedł na emeryturę.

Był pasjonatem łowiectwa i piękna ojczystej przyrody. Był odznaczony m. in.: Złotym Krzyżem Zasługi, Złotą Odznaką „Zasłużony dla Województwa Włocławskiego”, Złotą Odznaką ZNP, Medalem 40-lecia PRL.

W dniu 28 kwietnia 1957 r. zawarł związek małżeński z Hanną Olszewską, z zawodu nauczycielką. Z tego związku urodziły się dzieci: Wojciech Tadeusz (ur. 1958), Piotr (ur. 1959), Maria (ur. 1961), Zofia Anna (ur. 1965).

Autopsja (1970-2006); Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 96; A. Sikorowski, *Pro memoria. Tadeusz Brzeziński (1933-2006)*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 444-445.

BRZOWSKI JÓZEF (*23 XII 1902 r. †X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczyciel, kierownik szkoły w Skudzawach, ofiara zbrodni niemieckich

W 1939 r. był kierownikiem Szkoły Powszechnej w Skudzawach. Aresztowany przez Selbstschutz w październiku 1939 r., więziony był w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, a następnie rozstrzelany w lasach skrwileńskich.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn.. Zg. 31/46; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 149; Piotrowski, *Słownik*, s. 82; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

BRZUSKI WIKTOR (*18 IX 1891 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Żale, ofiara zbrodni niemieckich (B 62)

Był synem Alojzego. Przed wybuchem wojny był kierownikiem Szkoły Powszechnej w Żale k. Rypina. W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli w Rypinie. Osadzony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20 i tam zamordowany.

Zwłoki N Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 55, 321-322; Piotrowski, *Biogramy*, s. 149, 163; Piotrowski, *Słownik*, s. 83; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

BRZUSKIEWICZ LEON (*23 IV 1897 r. w Rużu †23 II 1936 r. w Głębocku k. Obór), żołnierz POW i Wojska Polskiego, uczestnik wojny 1920 r. (B 63)

Był synem Andrzeja i Ludwiki z Ciechanowskich, gospodarzy z Ruża. W latach 1916-1918 należał do Polskiej Organizacji Wojskowej. W dniu 11 listopada 1918 r. brał udział w akcji rozbrajania Niemców w Rypinie. W 1919 r. wstąpił do Wojska Polskiego i ukończył Szkołę Podoficerską w Śremie. W stopniu starszego sierżanta sztabowego służył w Cytadeli Warszawskiej. W składzie III Brygady Legionów marszałka E. Rydza-Śmigłego wziął udział w wyprawie kijowskiej w czasie wojny polsko-bolszewickiej. W czasie odwrotu został ranny, chwilowo uznany za zmarłego. Po wyleczeniu dołączył do swojej jednostki. W sierpniu 1920 r. bronił Warszawy, gdzie był ponownie ranny. Walczył do końca wojny polsko-sowieckiej.

Po wojnie był dowódcą kompanii w 32. pułku piechoty w Brodnicy. Zdemobilizowany około 1925 r.

W 1925 r. ożenił się z Pelagią Zielińską (13 II 1903-18 II 1963), córką Jana i Weroniki z Jankowskich. Pozostawił trzech synów: Ludomira (ur. 1925), żołnierza Armii Krajowej, żołnierza niezłomnego, występującego później we Francji pod zmienionym imieniem i nazwiskiem: Teofil Jurkiewicz; Romana (ur. 1928) i Janusza (ur. 1932).

Pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

AA, Odpis aktu urodzenia z 22 III 1991 r. w posiadaniu autora; Idem, Odpis aktu zgonu z 21 III 1991 r. w posiadaniu autora AFGEZ, Akt oskarżenia przeciwko członkom TZKR z 6 IV 1946 r., Idem, t. osob. 692-1354 Jurkiewicz Teofil, ps. „Bel”, „Bal”, „Iskra”; Inf. Ludomira Brzuskiwicza (Teofila Jurkiewicza) z 24 VI 2002 r. zam. we Francji; Krajewski, *Tronuująca*, s. 112-113; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 109; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 18; Tablica nagrobna na cmentarzu w Oborach; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuskiwiczy) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, ss. 18, 165.

BRZUSKIEWICZ z d. Zielińska PELAGIA (*13 II 1903 r. w Sitnie †18 II 1963 r. w Lipnie), członkini Armii Krajowej, ofiara prześladowań komunistycznych (B 64)

Była córką Jana i Weroniki z Jankowskich z Węgierska, małżonków Zielińskich. Ukończyła cztery oddziały Publicznej Szkoły Powszechnej w Oborach. Przez rok uczęszczała do Szkoły Rolniczej w Wąbrzeźnie i zdobyła zawód rolnika. Od 1925 r. prowadziła wspólnie z mężem Leonem gospodarstwo rolne w Głębocku k. Obór po jej rodzicach. Po śmierci męża w 1936 r. gospodarzyła wraz z nieletnimi synami.

W latach drugiej wojny światowej razem z synem Lubomirem należała do Armii Krajowej, a wcześniej do Związku Walki Zbrojnej. Wyszła ze swego majątku do Stalmierza, prowadziła skrzynkę kontaktową dla kurierów AK.

Po wojnie wskutek komunistycznych represji, jej 64-hektarowy majątek w Głębocku, prowadzony od 1925 r. z mężem, a od 1936 r. – samodzielnie, w 1958 r. przeszedł na własność państwa bez odszkodowania, a następnie został rozprzedany indywidualnym rolnikom. Została oskarżona i skazana za – jak to określono – działalność antypaństwową. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy została ona skazana na łączną karę 6 lat więzienia, utratę na 3 lata praw publicznych i obywatelskich praw honorowych. Postanowieniem z dnia 6 marca 1953 r. Wojskowy Prokurator Rejonowy w Bydgoszczy, w oparciu o art. 16 ust. 1 *Ustawy z dnia 22 listopada 1952 r. o amnestii* złagodził jej karę 6 lat więzienia do lat 4 oraz nakazał niezwłoczne wypuszczenie jej na wolność. Na wolność wyszła 17 marca 1953 r., po odbyciu 57 miesięcy więzienia w Grudziądzu i w Fordonie. Po odbyciu kary więzienia, bez rodzinnego majątku, skonfiskowanego przez władze komunistyczne, zamieszkała u swoich braci: Bronisława i Józefa w Lipnie przy ul. Kościuszki 17.

Miała brata Józefa Zielińskiego, także żołnierza Armii Krajowej.

W styczniu 1925 r. wstąpiła w związek małżeński z Leonem Brzuskiwiczem z Ruża (23 IV 1897-23 II 1936), podoficerem rezerwy Wojska Polskiego. Pozostawiła trzech synów: Ludomira (ur. 1925), żołnierza AK, występującego później we Francji pod zmienionym nazwiskiem: Teofil Jurkiewicz; Romana (ur. 1928) i Janusza (ur. 1932). Wszyscy byli żołnierzami ugrupowań poakowskich, represjonowanymi przez władze komunistyczne.

Zmarła na nowotwór gardła. Pochowana wraz z mężem Leonem, matką Weroniką Zielińską z Jankowskich oraz bratem matki Romanem Zielińskim w rodzinnym grobowcu na cmentarzu-Kalwarii w Oborach. W 2009 r. do tego grobowca złożono prochy

jej syna, Ludomira (Teofila Jurkiewicza) oraz synowej, Zofii z Jędrzyiaków z Francji.

AA, Kopia „Wyroku w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej” z dnia 15 lutego 1949 r. (Sr –77/49) ss. 6, wydane i podpisanego przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Bydgoszczy na Sesji Wyjazdowej w Rypinie; Idem, Kopia „Wyroku Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy” (Sr-77/49); Idem, Odpis aktu urodzenia z 13 III 1991 r., Odpis aktu zgonu z 7 II 1991 r.; AFGEZ, Akt oskarżenia przeciwko członkom TZKR z 6 IV 1946 r., Idem., t. osob. 692-1354/Pom., Jurkiewicz Teofil, ps. „Biel”, „Bal”, „Iskra”; Inf. Ludomira Brzuskiwicza (Teofila Jurkiewicza) z 24 VI 2002 r.; Krajewski, *Tronuująca*, s. 113; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 309; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 18; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 205, gdzie podano jej nazwisko panienskie; I. Zielińska *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuskiwiczy) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, ss. 19-22; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (1925-2009) – gorący patriota i wielki człowiek. W osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i pierwszą rocznicę śmierci*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 243-244.

BUCHALSKA z d. Ciepłińska HANNA (*7 XII 1953 r. w Rypinie), dyrektor biblioteki, radna, członkini DTN (B 65)

Córka Eugeniusza i Ewy ze Szejnnowskich, małżonków Ciepłińskich. Dziadek, Zenon Ciepłiński (1900-1976), kupiec, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., członek Polskiej Organizacji Wojskowej, komendant Drużyny Strzeleckiej w gminie Pręczi, pow. rypiński, w 1935 r. delegat na pogrzeb Marszałka J. Piłsudskiego, żołnierz kampanii wrześniowej 1939 r., wzięty do niewoli podczas walk nad Bzurą.

Szkołę podstawową ukończyła w Pręczkach (1968), a następnie Liceum Ogólnokształcące im. ks. Czesława Lissowskiego w Rypinie (1968-1972). Studia wyższe odbyła w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (1973-1977), uzyskując tytuł zawodowy bibliotekoznawcy. Posiada także kwalifikacje: stopień starszego kustosa, tytuł zawodowy magister bibliotekoznawstwa i informacji naukowej.

Pracowała jako bibliotekarz w Liceum Ogólnokształcącym im. J. Bażyńskiego w Ostródzie (1977-1980) oraz jako dyrektor Miejsko-Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rypinie (w latach 1980-2008). Bibliotekę w Rypinie przejęła po Teresie Grzecznowskiej. W okresie kierowania rypińską księżnicą znacznie poszerzyła jej ofertę czytelnicy, wystawienniczą, oświatową i wydawniczą, m. in. 11 czerwca 1994 r. w rypińskim Domu Kultury zorganizowała wystawę pt. „Historiografia Rypina i ziemi dobrzyńskiej w publikacjach Mirosława Krajewskiego z lat 1974-1994”. W dniu 20 czerwca 1995 r. przygotowała obchody 50-lecia istnienia Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rypinie. Działalność wystawiennicza rypińskiej biblioteki wniosła nowe standardy w prezentacji zasobów bibliotecznych i poza czytelnicy działalność kulturalną księżnicy. W dniu 12 czerwca 2000 r. z jej inicjatywy powołano przy rypińskiej bibliotece Klub Literacki, któremu przez kilka lat przewodniczył rypiński poeta, Edward Walasiewicz. Biblioteka organizowała ogólnopolskie konkursy poetyckie, których plonem były tomiki poezji pt. *Rypiński album poetycki*; *Rypiński album poetycki II*; *Wiersze Wybrane*. Biblioteka w okresie jej kierownictwa wydała także wspomnienia C. Papiernika pt. *Dorośle dzieciństwo*. Jako jedna z pierwszych kierujących bi-

biotekami w regionie kujawsko-pomorskim zadbała o komputeryzację katalogów bibliotecznych i obsługi czytelników. Już w 2008 r. sprawnie funkcjonował całocielowy katalog on-line oraz pełna elektroniczna koordynacja wypożyczeń. W dniu 8 grudnia 2008 r. przeszła na emeryturę.

Sama opublikowała m. in. *Z dziejów Miejsko-Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rypinie* (Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 10: 2006) oraz *Miejsko-Powiatowa Biblioteka Publiczna w Rypinie. Informator* (2005).

Należała m. in. do Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej (1981-2000), a od 2010 r. jest członkinią Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

W latach 2008-2010 wraz z mężem dokonała skutecznej rewitalizacji dworku w Mariankach k. Rypina. Odznaczona: Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1996), Brązową Odznaką „Za Zasługi Dla Województwa Włocławskiego” (1987), Medalem 70-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1997), Złotą Odznaką Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (2007).

W 1973 r. wyszła za mąż za Kazimierza Buchalskiego, absolwenta Politechniki Gdańskiej, mgra inż. elektroniki przemysłowej; ma córkę Ewę Hannę (ur. 1979), która jest adwokatem, członkiem warszawskiej Okręgowej Rady Adwokackiej. Szczególnym powodem do dumy jest wnuczka Krystyna Samson (ur. 2003).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autokorekta z 1 III 2014; Autopsja (1980-2014); *Kalendarium Rypina*, s. 1154; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 262; *Rypin w PRL*, s. 961-962, 1079, 1081; *ZKZD 2005*, s. 25-26.

BUCZKOWSKI RYSZARD, ps. „Tarzan” (†IX 1945 r.), żołnierz Armii Krajowej, dowódca grupy poakowskiej, żołnierz niezłomny (wyklęty)

W czasie okupacji niemieckiej należał do Armii Krajowej. Po zakończeniu wojny nie ujawnił się. W maju 1945 r. na terenie pow. lipnowskiego założył organizację oporową przeciwko władzy komunistycznej pn. „Armia Krajowa – grupa Tarzana”.

Tworzyli ją mieszkańcy okolicznych wsi, a także osoby przebywające w tym rejonie w wyniku migracji, spowodowanych działaniami wojennymi. Organizacja miała charakter zbrojny i stawiała sobie za cel walkę z narzucanym Polsce systemem komunistycznym. Jej członkowie byli uzbrojeni w karabiny, pistolety, broń maszynową i granaty, które wykorzystali w kilku akcjach, m. in. atakach na posterunki MO, instytucje i zakłady przemysłowe. Organizacja cieszyła się dużym uznaniem; jej poczynania wspierali nie tylko liczni miejscowi gospodarze, zapewniając noclegi, wyżywienie, czy też miejsce odpoczynku, ale także kilku funkcjonariuszy lokalnych posterunków milicji i organów bezpieczeństwa zdezerterowało i wstąpiło w jej szeregi. We wrześniu 1945 r., w wyniku nieporozumień w oddziale, został zabity.

W październiku 1945 r. do rozbicia grupy w rejon Lipna skierowano 115 funkcjonariuszy organów bezpieczeństwa, uzbrojonych i wyposażonych w samochody

terenowe. W dniu 12 października 1945 r. zatrzymano dziesięciu członków organizacji. W dniu 23 listopada 1945 r. Wojskowy Sąd Okręgowy w Poznaniu na sesji wyjazdowej w Bydgoszczy uznał wszystkich oskarżonych o przynależność do podziemnej organizacji za winnych. Pięciu mężczyzn zostało skazanych na kary śmierci, pozostali na kary więzienia. Tylko jeden ze skazanych na śmierć został ulaskawiony i karę zmieniono mu na 10 lat więzienia.

Postanowieniem z dnia 21 lutego 2013 r. zostało umorzone śledztwo Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Gdańsku w sprawie zbrodni komunistycznych, stanowiących jednocześnie zbrodnie przeciwko ludzkości, popełnionych w okresie od 12 października do 14 listopada 1945 r. w Bydgoszczy, polegających na stosowaniu represji w postaci fizycznego i moralnego znęcania się nad: Mieczysławem Kasprowiczem, Zdzisławem Hieronimem Spryszyńskim, Józefem Wiśniewskim, Janem Dzwoniarkiem, Jerzym Kozłowskim, Romanem Lisieckim, Ludwikiem Blachowskim, Czesławem Konarskim, Józefem Sznajderem i Józefem Żakowiczem – tymczasowo aresztowanymi z powodu ich przekonań politycznych i przynależności do organizacji o charakterze opozycyjnym do ówczesnej władzy o nazwie „Armia Krajowa – grupa Tarzana”, przez działających wspólnie i w porozumieniu funkcjonariuszy Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy z uwagi na niewykrucie sprawców przestępstwa.

Biegański, *Kainowy cień*, pass.; JD, *Umorzono śledztwo w sprawie tortur stosowanych przez UB*, *Nasz Dziennik*, 2013, z 6 III; *Umorzenie śledztwa OKŚZpNP w Gdańsku w sprawie fizycznego i moralnego znęcania się nad członkami zbrojnej organizacji niepodległościowej „Armia Krajowa-grupa Tarzana” przez funkcjonariuszy WUBP w Bydgoszczy*, <http://ipn.gov.pl/wydzial-prasowy/komunikaty/umorzenie-sledztwa-okszpnp-w-gdansk-w-sprawie-fizycznego-i-moralnego-znecania-sie-nad-czlonkami-zbrojnej-organizacji-niepodleglosciowej-armia-krajowa-grupa-tarzana-przez-funkcjonariuszy-wubp-w-bydgoszczy/12-II-2014>; *Żołnierze Wyklęci – kadra dowódcza*, http://www.lupaszkop.pl/viewpage.php?page_id=7/19-III-2014.

BUCZKOWSKI STANISŁAW (*3 V 1907 r. w Rypinie), ofiara zbrodni niemieckich

Pochodził z Pęcowa. W czasie okupacji hitlerowskiej został rozstrzelany przez funkcjonariusza SS w Lisewie Kościelnym.

W dniach 11-14 czerwca 1945 r. przeprowadzono ekshumację zwłok, które złożono do wspólnej mogiły na cmentarzu w Lisewie Kościelnym.

<http://groby.radaopwim.gov.pl/grob/11832/22-II-2013>.

BUCZYŃSKI (i. n.), ps. „Karburator” (XX w.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

W czasie drugiej wojny światowej mieszkał w Lipnie. Dowodził plutonem samochodowym przy Komendzie Powiatowej POZ „Znak” w Lipnie, a następnie przy komendzie Obwodu AK Lipno.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326.

BUCZYŃSKI JAN (*1910 r. †1979 r.), żołnierz II Korpusu Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r. i bitwy o Monte Cassino (B 66)

Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Następnie znalazł się na Wschodzie. W latach 1944-1946 walczył w II Korpusie Polskim gen. W. Andersa. Wziął udział w bitwie o Monte Cassino.

W 1947 r. powrócił do kraju i pracował jako robotnik w Golubiu-Dobrzyniu.

Za udział w kampanii włoskiej był odznaczony Gwiazdą za Wojnę 1939-1945, Gwiazdą Italii i Medalem Obrony.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu n. Drwęcą.

M. Gassen-Piekarski, J. Smoliński, *50. rocznica bitwy. Synowie tej ziemi pod Monte Cassino*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 3, s. 3; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii p.w. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 120.

BUCZYŃSKI JAN BOLESŁAW (*6 X 1938 r. w Janiszewie), nauczyciel, dyrektor szkoły w Czernikowie

Syn Henryka i Władysławy z Grodeckich.

Szkolę podstawową ukończył w Narutowie (1953), a następnie Państwowe Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1953-1958) i Studium Nauczycielskie w Toruniu, kierunek matematyka z fizyką (1963-1965). Studiował na Uniwersytecie Gdańskim, kierunek matematyka (1967-1971), zdobywając tytuł zawodowy magistra matematyki. Studia podyplomowe ukończył w Instytucie Kształcenia Nauczycieli w Warszawie, Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Nowym Sączu (1978). Uzyskał kwalifikacje zawodowe: nauczyciel mianowany i II stopień specjalizacji zawodowej w zakresie organizacji i zarządzania oświatą (1987).

Pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Trzemiętowie (1958-1961) i w Szkole Podstawowej w Mazowszu (1961-1966). Był kierownikiem ogniska metodycznego matematyki Wydział Oświaty i Kultury w Lipnie (1966-1972) i wizytatorem przedmiotowo-metodycznym matematyki Wydziału Oświaty i Kultury w Lipnie (1972-1974) oraz wizytatorem rejonowym Wydziału Oświaty i Wychowania w Lipnie (1974-1975), wizytatorem metodykiem matematyki Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku (1975-1981). Był też wicedyrektorem (1981-1984) i dyrektorem (1984-2003) w Szkole Podstawowej w Czernikowie. Od 1 września 2003 r. przeszedł na emeryturę.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989), Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Honorową Odznaką Przyjaciół Harcerstwa (1988), Złotą Odznaką ZNP (1985).

Ożeniony z Janiną Bruzdowską (1962), ma syna Piotra (1966).

Autopsja (1990-2014); ZKZD 2005, s. 27.

BUDCZYŃSKI STEFAN (*14 I 1909 r. w Kocewie, parafia Biezuń †31 I 1997 r. w Białymstoku), kapłan rzymskokatolicki, prałat Jego Świątobliwości, proboszcz w Sadłowie k. Rypina

W 1929 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 15 czerwca 1935 r. w katedrze płockiej z rąk abpa A. J. Nowowiejskiego. Od 1 lipca tego roku rozpoczął już pracę w parafii sadłowskiej, gdzie miał pomagać choremu wówczas proboszczowi, Albinowi Grzybowskiemu. Zastępując chorego proboszcza, nadzorował remonty świątyni i jej otoczenia. Bardzo rzetelnie prowadził kronikę parafialną. Prowadził zbiórki pieniędzy i materiałów budowlanych na budowę Domu Katolickiego w Rypinie. Rozwinął szeroką działalność duszpasterską, tworząc w parafii liczne organizacje religijne, a kościół uczynił centrum życia kulturalnego całej parafii. W 1937 r. wznowił pielgrzymki do Sanktuarium w Skępem. Od 1936 r. pełnił funkcję prezesa komitetu Funduszu Obrony Narodowej na gminę Czermin. W 1939 r. był inicjatorem ustawienia na cmentarzu sadłowskim pomnika nad grobami powstańców styczniowych 1863 r., poległych w bitwie pod Przybisinkiem.

Po śmierci księdza Albina Grzybowskiego, od listopada 1938 r. sprawował tymczasowo funkcję proboszcza parafii Sadłowo, aż do czasu powołania nowego administratora, ks. Michała Kaczorowskiego, parafię sadłowską w lutym 1939 r. Przeniesiony został do Sońska, gdzie przebywał przez okres wojny, pełniąc obowiązki administratora parafii pod okupacją niemiecką. Od 1943 r. duszpasterzował w sąsiedniej parafii Łopacin.

Po wojnie otrzymał przedłużenie administratora w Sońsku, a w 1950 r. mianowany został proboszczem tej parafii. W 1955 r. przeniesiony został na probostwo do Gębina, gdzie pełnił funkcję dziekana. W 1973 r. przeniesiony został na probostwo i dziekanat w Mławie. Mianowany został wówczas dyrektorem Wydziału Budownictwa i Sztuki Sakralnej Kurii Diecezjalnej Płockiej. W 1978 r. otrzymał probostwo parafii katedralnej w Płocku, a w latach 1982-1987 był dziekanem dekanatu Płock-Wschód. W 1987 r. przeszedł na emeryturę.

W 1951 r. bp Tadeusz Zakrzewski odznaczył go honorową kanonią kapituły pułtuskiej. Na prośbę biskupa Bogdana Sikorskiego papież Jan XXIII w 1964 r. odznaczył go szambelaną honorową. W 1968 r. otrzymał gremialną kanonię kapituły płockiej, a w 1970 r. papież Paweł VI nadał mu godność prałata honorowego.

Pochowany w grobowcu kapitulnym na cmentarzu przy ul. Kobylińskiego w Płocku.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 92-95; M. M. Grzybowski, *Ks. prałat Stefan Budczyński, emerytowany proboszcz parafii katedralnej w Płocku (1909-1997)*, MPP, 2005, nr 12, s. 547-551; *Okolice Rypina*, s. 648-649; *Parafia Sadłowo*, s. 369-370.

BUDZANOWSKA ELŻBIETA (*30 VII 1946 r. w Rypinie), nauczycielka, radna miasta Rypina, dyrektor Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej (B 67)

Córka Tadeusza i Henryki z Różyckich. Pochodzi z patriotycznej rodziny, która od wieków chlubnie zapisała się na kartach historii miasta, ziemi dobrzyńskiej i Polski. Już w XVII w. Zachariusz Budzanowski wstąpił się w obronie Ojczyzny przed najazdem szwedzkim, za co w 1663 r. otrzymał nobilitację. Szczególnie moc-

no zapisali się w historii Rypina Józef i Teofil Budzanowscy.

Szkolę podstawową ukończyła w Rypinie (1960), a następnie Liceum Ogólnokształcące w Rypinie (1960-1965) oraz Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy (1965-1967). Studia wyższe odbyła na Uniwersytecie Łódzkim, Wydział Filozoficzno-Historyczny (1974), a następnie studia podyplomowe: zarządzanie oświatą w Warszawie (1979), muzeologia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie (1985). Uzyskała tytuł zawodowy magistra historii i filozofii (1974), jest starszym kustoszem muzeum. Jako swoich nauczycieli w 2005 r. podawała: Agatę Gelleta i Cezarego Kosmałskiego ze szkoły podstawowej w Rypinie oraz Jadwigę Głowacką, Hannę Dąbrowską (wychowawczynię) i Wacławę Błaszkiwicz z rypińskiego Liceum Ogólnokształcącego.

Pracowała jako nauczyciel historii w Szkole Podstawowej w Radzikach Dużych (1967-1969) i w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (1969-1979). Była dyrektorem Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie (1980-2004). Jako kierownik, a potem dyrektor organizowała wystawy, na których pokazywała zarówno historię, jak i współczesność miasta i regionu, organizowała odczyty oraz sesje popularnonaukowe, traktujące o historii Rypina i ziemi dobrzyńskiej. Promowała i propagowała wszystkie nowości wydawnicze o ziemi dobrzyńskiej. Trwałymi pamiątkami są zebrane i opracowane zabytki, które służą przede wszystkim do badań naukowych, a eksponowane w gablotach muzealnych służyły szerszemu ogółowi społeczeństwa. Prowadziła szeroką współpracę z wieloma muzeami czego wyrazem

Było wiele ciekawych wystaw czasowych w muzeum. Z jej inicjatywy powstały trwałe ślady ważnych wydarzeń w historii miasta, m. in.: pamiątkowa tablica upamiętniająca 80. rocznicę odzyskania niepodległości przez Polskę na budynku dawnego magistratu, czy pomnik poświęcony pamięci rypińskich bożogrobców, odsłonięty na placu Św. Ducha w 900. rocznicę powołania zakonu. Dzięki jej staraniom udało się przywrócić na budynku „Zgody” w Rypinie obraz Matki Boskiej Królowej Polski. Dbała o kultywowanie tradycji i kultury ludowej ziemi dobrzyńskiej przez organizowanie wielu imprez oraz promowała współczesną twórczość nieprofesjonalna na wystawach rodzimych twórców. W okresie jej dyrektorowania rypińskie muzeum rozwinęło działalność *stricte* muzealną, ale również popularyzatorską.

Była radną Rada Miasta Rypina II i III kadencji (1993-1998). W latach 1994-1998 zasiadała

W Sejmiku Samorządowym Województwa Włocławskiego jako delegat Rypina.

Jest autorką publikacji pt. *Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. Informator* (1985) oraz kilkunastu artykułów, traktujących o historii Rypina oraz Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, publikowanych w pracach zbiorowych i prasie lokalnej. Przygotowała informatory i katalogi do kolejnych wystaw czasowych, eksponowanych w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej.

Należała do ZNP, NSZZ „Solidarność” Pracowników Kultury i Sztuki we Włocławku, Stowarzyszenia Muzealników Polskich, Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej, Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyń-

skiej, Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie (1985-2006). Była członkiem-założycielem Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego i przez wiele lat uczestniczyła w jego zarządzie. Kierowała Miejskim Kołem Unii

Demokratycznej oraz Unii Wolności. W 2010 r. utworzyła i kieruje Oddziałem Kujawsko-Dobrzyńskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Rypinie.

Odnazczona Brązowym Krzyżem Zasługi (1975), Odznaką „Zasłużony dla Województwa Włocławskiego” (1984) oraz Zasłużony Działacz Kultury (1993).

AA, Kopia legitymacji ojca Tadeusza nr 39 wystawiona 31 XII 1946 r. przez Zrzeszenie Kupców Samodzielnych w Rypinie; Autopsja (1975-2014); *Nasza młodość*, s. 265; *Rypin w PRL*, s. 964-967; Stasiak, *Rola Muzeum*, pass.; Zielińska, *Historia*, s. 84; Uzupełnienie biografii przez zainteresowaną 19 IV 2014 r.; ZKZD 2005, s. 29-30.

BUDZANOWSKA KORDULA (*24 X 1895 r. †9 X 1991 r. w Piotrkowie Trybunalskim), ofiara prześladowań sowieckich, humanistka, poetka, patriotka (B 68)

Córka Teofila i Antoniny Zływodzkich. Pochodziła z Płocka, gdzie kształciła się na pensji. W latach 1916-1930 mieszkała w Rypinie. Od ok. 1930 r. wraz z mężem i dziećmi zamieszkała w Grodnie. W 1941 r. z Grodna została wywieziona na Syberię. Po wojnie zamieszkała z mężem Teofilem i córką Marią w Piotrkowie Trybunalskim. Kobieta nieprzeciętnej siły charakteru, podpora rodziny.

Jej wiersz wryty został na rypińskim grobie dwutygodniowej córeczki, Zosi: *Jak promień błysnął/Znikłaś jak promień/ A już tak wiele/ Dalaś nam wspomnień./ Módl się za nami /Do Boga w niebie/ Abyśmy kiedyś/ Ujrzeli Ciebie./ Kochanej Córeczce/Rodzice*. W 2004 r. wnuczka Teresa zamówiła nową płytę granitową z tym wierszem oraz nazwiskami pochowanych w grobowcu: matki Antoniny (zm. w 1947) oraz siostr Korduli. Pierwotny wiersz jest nadal pod płytą, jednak mało czytelny, ponieważ Niemcy podczas okupacji, zacementowali wszystkie polskie napisy w głównej alei cmentarnej. Ojciec Zosi – Teofil Budzanowski, podczas powojennych pobytów w Rypinie, mozolnie odkrobywał cement scyzorykiem. Nie zachowały się dokumenty, oprócz nekrologu z datą 15 lipca, bez podania roku. Mógł to być rok narodzin i śmierci Zosi 1921 lub 1924.

Miała trzy siostry, mieszkanki Rypina i okolic: Leokadię (1884-1976), Anastazję (1888-1971), Jadwigę (1890-1942), które wraz z ich matką Antoniną, ściśle uczestniczyły w życiu jej rodziny, niosąc pomoc w prowadzeniu domu i wychowywaniu dzieci.

W dniu 12 lipca 1915 r. w kościele w Płonnem wzięła ślub z Teofilem Budzanowskim, z którym pozostawiła dzieci: Andrzeja (ur. 13 VIII 1918 w Rypinie-zm. 16 VII 1993 w Warszawie); Janusza (ur. 12 VI 1920 w Rypinie-zm. 20 IX 1939 w Grodnie), który jako uczeń technikum poległ w obronie Grodna w walce z oddziałami Armii Czerwonej w dniu 20 września 1939 r.; Tadeusza (ur. 27 II 1922 w Rypinie-zm. 23 XII 1950), ps. „Tum-Junior” vel „Tumek”, uczestnika powstania warszawskiego, dowódcę I plutonu w czwartej kompanii; V Zgrupowania Armii Krajowej, Zofię (ur. oko-

ło 1 VII 1924-zm. ok. 15 VII 1924, pochowana na cmentarzu w Rypinie) oraz Marię (ur. 16 IV 1930 w Grodnie-zm. 23 II 1988), ps. Gnom, „Gnomek”, łączniczkę sztabową w powstaniu warszawskim, później znanego i cenionego adwokata i polityka, posła na sejm dwóch kadencji.

Inf. Teresy Budzanowskiej, wnuczki Teofila z 20 XI 2012 r. i 15 XII 2013 r.

BUDZANOWSKA MARIA TERESA, ps. „Gnom”, zdrobniale – „Gnomek” (*16 IV 1930 r. w Grodnie †23 II 1988 r. w Łodzi), łączniczka sztabowa w powstaniu warszawskim, harcerka, prawnik-adwokat, prezes Naczelnej Rady Adwokackiej, posłanka na sejm, społeczniczka (B 69)

Była córką Teofila (1894-1959) i Korduli (1895-1991). Pochodziła z patriotycznej, wielce zasłużonej dla Rypina i całej Ojczyzny rodziny Budzanowskich. W wieku czternastu lat jako łączniczka brała udział w powstaniu warszawskim, walcząc na Czerniakowie-Powisłu pod ps. „Gnom”, zdrobniale „Gnomek”. Dowódcą jej batalionu „Tum” w V Zgrupowaniu AK był ojciec, Teofil, ps. „Tum”. Przeżyła dramat powstańczy przez wszystkie dni walk na Powisłu. Doświadczyla ustawienia pod murem do rozstrzelania, przetrwała pięć dni pod schodami zburzonej kamienicy bez wody i światła z kontuzją nogi. Wyszła po kapitulacji, z cywilami gnana do obozu w Pruszkowie. Po drodze w Alejach Szucha widziała ciężko rannego swojego ojca Teofila, leżącego na chodniku, na drzwiach zamiast noszy. Ucieka z transportu do wujostwa w Tomaszowie Mazowieckim. Było to umówione miejsce popowstańczego spotkania rodziny, w przypadku przeżycia tej gehenny. Pisała pamiętnik podczas dni powstańczych walk, który przechował się jako korek w butce. Był on, z pewnymi zmianami, drukowany w prasie piotrkowskiej w latach 70. XX w., jako „Pamiętnik z buty”. Na znanym w Internecie zdjęciu z 30 sierpnia 1944, przy punkcie obserwacyjnym, ulica Szara, na Powisłu, stoi wraz z ojcem Teofilem ps. „Tumem” w mundurku harcerskim, furażerze i pistoletem w kaburze.

Po wojnie z rodzicami mieszkała w Piotrkowie Trybunalskim. Ukończyła II Żeńskie Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Piotrkowie Trybunalskim „Zrzeszenie”. W powojennym liceum była aktywna w harcerstwie, jako drużynowa z krzyżem harcerskim i miniaturką Krzyża Walecznych. Widoczna także w mundurku harcerskim z ojcem Teofilem w Kronice Filmowej nr 40/1947 (kopia w posiadaniu rodziny). W 1948 r. rozpoczęła studia prawnicze na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego. Od 1957 do 1978 r. swoją praktykę adwokacką wykonywała w Zespole Adwokackim w Piotrkowie Trybunalskim. Była znanym i cenionym adwokatem. Od 1979 r. była wiceprezesem, a w latach 1983-1985 prezesem Naczelnej Rady Adwokackiej. W 1965 wstąpiła do Stronnictwa Demokratycznego, gdzie pełniła obowiązki m. in. przewodniczącej MK i PK w Piotrkowie, a po reformie administracyjnej w 1975 r. przewodniczącej lokalnego Wojewódzkiego Komitetu aż do odwołania w czasie stanu wojennego. W 1976 r. zasiadła w Prezydium CK SD. Działała również w organach terenowej admini-

stracji publicznej, m. in. jako radna i członek Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Piotrkowie (1973-1976) i zastępczyni przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej (od 1976). Jednocześnie cały czas pracowała jako adwokat. W latach 1976-1985 była posłem na Sejm PRL VII i VIII kadencji z ziemi piotrkowskiej. Ostatnie dwa lata czynnego życia (1986-1987) pracowała w Zespole Adwokackim nr 4 w Łodzi.

W 1979 r. została wiceprezesem Naczelnej Rady Adwokackiej, a trzy lata później, w 1986 r., jako pierwsza w historii kobieta, prezesem Naczelnej Rady Adwokackiej. Doskonale rozumiała ideę samorządności zawodowej, pojmowanej jako przejaw demokratyzacji życia społecznego i zawodowego, paradoksalnie dzisiaj upatrywanej często jako czynnik ograniczający rozwój i swobodę. Dzięki swej osobowości i autorytetowi, jaki uzyskała, należała do najenergiczniejszych i twórczych członków gremiów adwokatury polskiej. W takich uwarunkowaniach jej wybór do Prezydium NRA, na posłankę do sejmu oraz do kilku ważnych gremiów prawniczych sprawiają, że zadecydowały o tym jej walory charakteru i intelektu oraz umiejętności organizacyjne, a zwłaszcza znakomita opinia, osiągnięta dzięki dwudziestoletniej pracy zawodowej i działalności w łódzkiej adwokaturnie. W dniu 14 kwietnia 1985 r. w Warszawie na posiedzeniu NRA zapowiedziała złożenie pisemnego oświadczenia i oznajmiła, że „*dla dobra adwokatury rezygnuje z wykonywania obowiązków prezesa Naczelnej Rady Adwokackiej, czyniąc to pod presją niemożności jej wykonywania*”. W 1986 r. delegaci II Krajowego Zjazdu Adwokatury usatysfakcjonowali ją wyborem na przewodniczącą Komisji Rewizyjnej NRA, jednak funkcję tę, z pożytkiem dla adwokatury, pełniła tylko przez rok. Pod koniec 1987 r. ciężka choroba przerwała tę działalność i wykonywanie zawodu i doprowadziła do przedwczesnej śmierci.

Jej pasją były góry, była też przodownikiem górskim. W Grzegorzewicach k. Mszczonowa w pałacyku Dom Pracy Twórczej Naczelnej Rady Adwokackiej wielokrotnie wypoczywała, a także organizowała narady. Po jej śmierci nadano temu domowi jej imię.

Odnaczone była m.in. Krzyżem Walecznych, Krzyżem Partyzanckim, Medalem za Warszawę i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Warszawskim Krzyżem Powstańczym (1982) i wieloma innymi medalami i odznaczeniami. Pośmiertnie w dniu 3 maja 2009 r. (w dzień jej imienin), została odznaczona pośmiertnie, przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej postanowieniem z dnia 9 kwietnia 2009 r. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia w Polsce „*za wybitne zasługi w kształtowaniu państwa prawa, a w szczególności za działalność na rzecz zachowania praworządności w czasach PRL*”. Także pośmiertnie odznaczona: Medalem za Zasługi w Walce o Niepodległość Polski i Prawa Człowieka (2012), Odznaką „Za Zasługi dla Adwokatury” (2006).

Miała rodzeństwo: Andrzeja (ur. 1918 w Rypinie-zm. 1993); Janusza (ur. 1920 w Rypinie-zm. 1939), który jako uczeń licealista-technikum poległ w dniu 20 września 1939 r. w obronie Grodna w walce z oddziałami Armii Czerwonej; Tadeusza (ur. w 1922 w Rypinie-zm. 1950), ps. „Tum-Junior” vel „Tumek”, uczestnika powstania warszawskiego, dowódcę I plu-

tonu w czwartej kompanii V Zgrupowania AK i Zofię (ur. około 1 lipca 1924-zm. ok. 15 lipca 1924, pochowana przy głównej alei na cmentarzu w Rypinie).

Pochowana w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Czerniakowskim w Warszawie, obok ojca Teofila (zm. 1959) i brata, Tadeusza (zm. w 1950).

W Piotrkowie Trybunalskim na Osiedlu Pawłowska od kilkunastu lat, jest uliczka, od ulicy Powstańców Warszawy, poświęcona pamięci jej i jej ojca – *Teofila i Marii Budzanowskich*.

W dniu 13 grudnia 2010 r. Minister Sprawiedliwości uhonorował ją pośmiertnie Medalem Resortowym Ministra Sprawiedliwości za zasługi w obronach ofiar stanu wojennego, podejmowania się obrony członków NSZZ „Solidarność”. Uroczystość odbyła się w Łodzi. W dniu 2 czerwca 2012 r., dla uczczenia 30-lecia ustanowienia nowej *Ustawy-Prawo o Adwokaturze*, Naczelna Rada Adwokacka zorganizowała Galę NRA w Warszawie na terenie ogrodów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, podczas której wyświetlony został o niej film pt. *Pod presją. Przypadek Marii Budzanowskiej*. Rodzinę reprezentowała wtedy jej bratanica, Teresa Budzanowska z Warszawy. Naczelna Rada Adwokacka od lat organizuje coroczne rejsy adwokackie po Jezioraku. Obecnie są to „Rejsy Żeglarskie Adwokatów im. mec. Marii Budzanowskiej”. Maria Budzanowska uczestniczyła w trzech rejsach: w 1983, 1984, 1985 r. (razem z bratanicą, Teresą Budzanowską).

W dniu 15 grudnia 2012, w Piotrkowie Trybunalskim, w centrum miasta, przy Placu Kościuszki 6, obok Grobu Nieznanego Żołnierza, została odsłonięta i poświęcona tablica od „Pamiętających Piotrkowian”, będąca hołdem i dowodem pamięci dla jej zasług. W uroczystości uczestniczyły władze Naczelnej Rady Adwokackiej z poczem sztandarowym, władze samorządowe miasta oraz powiatu.

Inf. Teresy Budzanowskiej z 20 XI 2012 r. i 14 XII 2013 r.; Krajewski, *Rypinie*, s. 213; A. Metelska, *Wspomnienie. Adw. Maria Budzanowska*, Gazeta Wyborcza 2006, z 20 XII; P. Pluta, *Wspomnienie o adw. Marii Budzanowskiej*, Content. IE5\5SI3OFA3\Wspomnienie o adw_ Marii Budzanowskiej Serwis Informacyjny Adwokatury Polskiej.mht; *Posłowie i senatorowie*, t. 1, s. 224.

BUDZANOWSKA TERESA MARIA (*13 XI 1944 w Warszawie), nauczycielka, kustosz pamięci o rodzinie Budzanowskich (B 70)

Córka Tadeusza (1922-1950) i Janiny (1920-1969) Budzanowskich. Po śmierci ojca, do matury, pozostawała pod opieką dziadków: Teofila i Korduli Budzanowskich, a także ich córki, Marii Budzanowskiej w Piotrkowie Trybunalskim.

Od 1962 r. mieszkała w Warszawie. Najpierw z matką Janiną i braćmi Bogdanem i Wojciechem, później we własnym mieszkaniu. Studiowała i pracowała w Warszawie. Ukończyła I Studium Nauczycielskie w Warszawie (1965) oraz Politechnikę Warszawską, mgr techniki; studia podyplomowe: PW – 1985, UG – 1996 Pomiaru Dydaktycznego i Egzaminowania, a także liczne szkolenia organizowane przez MEN, CODN, CKE. Długoletni nauczyciel i wychowawca w XXXIII Liceum Ogólnokształcącym (1965-1994). W latach 1994-2012 nauczyciel-konsultant WODN.

Konferencje naukowe Diagnostyki Edukacyjnej od I-XVII w latach 1994-2011. Także autorskie projekty szkoleń, grantów MEN i KO w latach 1999-2012.

W ostatnich latach życia ukochanej matki Marii Budzanowskiej, Korduli Budzanowskiej opiekowała się babcią, przenosząc się czasowo z Warszawy do Piotrkowa Trybunalskiego.

Różnymi sposobami utrwalała pamięć o rodzinie, zarówno w Piotrkowie Trybunalskim, jak i w Warszawie oraz w Rypinie i na całej ziemi dobrzyńskiej. W 2013 r. przekazała cenne uzupełnienia dotyczące jej rodziny: dziadka Teofila, babci Korduli, cioci Marii, ojca Tadeusza, stryjów Janusza i Andrzeja autorowi albumowej monografii miasta pt. *Rypinie, grodzie cichy. Monografia albumowa* (2012) i autorowi tej pracy. Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi (1985), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1987) za efekty pracy z utalentowaną młodzieżą oraz nagrodami Kuratora Warszawy (1982) i Ministra Edukacji Narodowej (2003).

Autobiografia, 20 XI 2012 r. uzup. 15 XII 2013 r.

BUDZANOWSKI ANDRZEJ ZDZISŁAW ps. „Samson” (*13 IX 1918 r. w Rypinie †16 VII 1993 r. w Warszawie), uczestnik wojny obronnej 1939 r., nauczyciel (B 71)

Był pierwszym dzieckiem Teofila i Korduli Budzanowskich. W Rypinie uczęszczał do szkoły powszechnej. W 1930 r. wyjechał z matką z Rypina do Grodna, gdzie ojciec przeniósł się wcześniej w poszukiwaniu pracy jako nauczyciel. Żył w atmosferze polskości, autentycznego patriotyzmu, brał udział w patriotycznych przedstawieniach, był w Sodalizacji Mariańskiej.

W kampanii wrześniowej 1939 r. brał udział jako początkujący uczeń Szkoły Podchorążych z Centrum Wyszkolenia Kawalerii w Grudziądzu. Przejeżdżał transportem wojskowym przez Grodno, gdzie wyrzucił przejmującą w treści kartkę, przebitą gwoździem, z napisem: „*Jadę na front, adres... – przekazać rodzinie*”. W walkach obronnych we wrześniu 1939 r. został ciężko ranny. Przywieziony do matki, do Grodna, był potajemnie leczony dzięki zdobywanym przez matkę lekarstwom od radzieckiej lekarki. Matka знаła bowiem bardzo dobrze język rosyjski. Znamienne słowa lekarki, które po wojnie wspominała jego matka: „*U was wojna, a wszystko jest w sklepach, a u nas nie ma - budują tylko więzienia*”.

W dniu 20 września 1939 r. w obronie Grodna zginął jego brat Janusz (ur. 16 VI 1920 w Rypinie). Ojciec jako ochotnik walczył w także w kampanii wrześniowej, potem w konspiracji warszawskiej i w powstaniu warszawskim jako dowódca V Zgrupowania AK. Matka (1895-1991) w 1941 r. przeżyła wywózkę z Grodna na Sybir. Ze zbombardowanego przez Niemców pociągu z zamkniętymi bydłocymi wagonami wyciągnął ją znajomy grodnianin. Pociąg był już za Smoleńskiem. Potem długo przechowywała suchy kawałek czarnego chleba z otrąb...

Do ojca Teofila do Warszawy przedostali się kolejno z Grodna synowie: Tadeusz, Andrzej i córka Maria. Wszyscy działali w konspiracji, uczestniczyli w tajnym nauczaniu. Byli zaprzysiężeni do walk w powstaniu warszawskim. Andrzej jako „Samson”, Teofil – jako

„Tum”, Tadeusz – jako „Tum-Junior”, Maria – jako „Gnom”. Andrzej nie zdążył dotrzeć na Czerniaków, do V Zgrupowania AK. Angażował się w działania na Mokotowie, do połowy sierpnia 1944 r. Zatrzymał go także stan żony Anny, która była w ostatnich tygodniach ciąży z synem, urodzonym 25 sierpnia 1944 r. Cudem wydostał się z ewakuowanej Warszawy z ciężarną żoną, bowiem uciekających mężczyzn Niemcy rozstrzeliwali. Później życie w koszmarach warunkach koło Piaseczna, w Nowowoli, gdzie musiała wystarczyć jednak izba z kilkunastoma wysiedlonymi warszawiakami, gdzie rodziły się dzieci, leżąc na podłodze, gdzie brakowało wszystkiego: ubrań, leków, żywności... Tak dotrwał do końca wojny, patrząc na luny palonej i burzonej Warszawy. Widział kolejnych okupantów, którzy polowali na młode kobiety, grabili i mordowali.

Po wojnie pracował jako nauczyciel w podwarszawskich szkołach, ostatnio w Legionowie. Na emeryturze zamieszkał w Warszawie, na Żoliborzu.

Ożeniony z Anną, pozostawił trzech synów: Andrzeja (ur. 1944), Janusza (ur. 1946) i Adama (ur. 1949); wnukowie: Oskar, Anna, Joanna, Robert, Magdalena. Pochowany wraz z żoną w ich grobowcu na Cmentarzu Czerniakowskim w Warszawie.

Inf. Teresy Budzanowskiej z 12 VII 2013 r.

BUDZANOWSKI JANUSZ ANDRZEJ (*12 VI 1920 r. w Rypinie †23 IX 1939 r. w Grodnie), uczeń-licealista, obrońca Grodna, ofiara najazdu sowieckiego (B 72)

Wywodził się z patriotycznej rodziny, był synem Teofila (1894-1959), polonisty, poety, legionisty, posła na sejm RP i Korduli (1895-1991), małżonków Budzanowskich. Mieszkał w rodzicach w Rypinie, a następnie w Grodnie. Był uczniem Państwowego Gimnazjum i Liceum Męskiego im. Adama Mickiewicza w Grodnie.

We wrześniu 1939 r. stanął do walki z sowietami w obronie swojego miasta. Podczas obrony Grodna unieruchomił jeden z czołgów sowieckich przy ul. Hoovera, jednak z tegoż czołgu został ostrzelany z ckm. Ranny ciężko w brzuch i nogi. Znaleziony na ulicy przez prof. Pindelskiego i jego syna, zmarł w wyniku odniesionych obrażeń. Matka szukała go przez trzy dni, znalazła niestety stężałe, skulone ciało w kostnicy. Matka Kordula w tajemnicy zbudowała grób i pochowała syna na grodzieńskim cmentarzu. Miał zaledwie 19 lat.

Miał rodzeństwo: Andrzeja (ur. 1918 w Rypinie-zm. 1993); Tadeusza (ur. w 1922 w Rypinie-zm. 1950), ps. „Tum-Junior”, uczestnika powstania warszawskiego, dowódcę I plutonu w czwartej kompanii V Zgrupowania AK; Zofię (ur. około 1 VII 1924-zm. ok. 15 VII 1924), pochowaną na cmentarzu w Rypinie oraz Marię (ur. 1930 w Grodnie-zm. 1988), ps. „Gnom”, łączniczkę w powstaniu warszawskim, wybitnego adwokata.

Jego grób, znajdujący się na cmentarzu miejskim (farnym), w pobliżu kaplicy cmentarnej jest jedyną zachowaną mogiłą poległego obrońcy miasta. Opiekuje się nim lokalny oddział Związku Polaków na Białorusi oraz Towarzystwo Przyjaciół Grodna i Wilna.

W zbiorach rodziny zachowały się jego fotografie, także spoczywającego w trumnie. W mieszkaniu rodzinnym w Piotrkowie jest srebrne naczynko z napisem „Ziemia z grobu Janusza, Grodna”. Ziemia przywieziona przez matkę w ostatnim transporcie repatriacyjnym z Grodna do Polski.

Wspominany jest w licznych publikacjach, niestety z powtarzającym się błędem, jako 16-letni Janusz Budzanowski, obrońca Grodna.

A.W. Bieganowski, *Janusz Andrzej Budzanowski*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/49081/19> III 2014; Inf. Teresy Budzanowskiej, wnuczki Teofila, córki Tadeusza z 20 XI 2012, uzup. 15 XII 2013 r.

BUDZANOWSKI JÓZEF, ps. „Onufry” (*3 XII 1887 r. w Rypinie †5 X 1948 r.), kołodziej, strażak, burmistrz Rypina, żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego, działacz społeczny, poseł i senator RP, ofiara prześladowań komunistycznych (B 73)

Był synem Franciszka i Julii z Kalewskich, pochodził z rodziny mieszczańskiej. Ukończył zaledwie dwie szkoły początkowej z rosyjskim językiem wykładowym. Potem uczył się kołodziejstwa i od 1914 r. prowadził warsztat w Rypinie. Od 1905 r. był członkiem PPS, gdzie używał pseudonimu „Onufry”. Należał do Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie. Przed wybuchem pierwszej wojny światowej był członkiem zarządu i pracownikiem Syndykatu Rolniczego w Rypinie. W latach wojny angażował się w prace Polskiej Macierzy Szkolnej. W czasie okupacji niemieckiej w okresie pierwszej wojny światowej, podczas tzw. wyborów kurialnych do rad miejskich wszedł do rady i od tam bliżej interesował się gospodarką miejską. W 1916 r. stał już na czele komisji, która podjęła się budowy miejskiej elektrowni. Z oddziałem Ochotniczej Straży Pożarnej, jako zastępca naczelnika (Mieczysława Nowakowskiego), miał swój udział w rozbijaniu Niemców w listopadzie 1918 r.

Na inauguracyjnym posiedzeniu Rady Miejskiej w Rypinie, wybranej w czasie wyborów 31 sierpnia 1919 r., w dniu 6 października 1919 r. prawie jednomyślnie wybrany został na burmistrza Rypina i urząd ten sprawował aż do 1939 r. Zastąpił on urzędującego od listopada 1918 r. komisarycznego burmistrza, Stanisława Brzęczka, mianowanego przez Ministra Spraw Wewnętrznych. Jego zastępcą został Stanisław Uzarowicz, który sprawował ten urząd do lutego 1926 r. W dniu 11 lipca 1920 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. Ponownie wybrany burmistrzem w dniu 4 sierpnia 1927 r., mimo bojkotu ze strony radnych pochodzenia żydowskiego. Jego zastępcą został wtedy Zdzisław Grunwald.

Zaangażowany był w szeregu przedsięwzięciach społecznych. Szczególnie żywo interesował się działalnością Ochotniczej Straży Pożarnej. W latach 1920-1939 pełnił funkcję naczelnika rypińskiej OSP. W czasie swojej długiej kadencji dążył do powiększania szeregów strażackich. Był także prezesem Okręgowego Związku Straży Pożarnych w Rypinie. Był wiceprezesem Komitetu Pomocy Żołnierzom Polskim i prezesem Komitetu Pomocy Jeńcom. W Rypinie założył

Oddział Polskiego Czerwonego Krzyża. Pełnił funkcję prezesa Powiatowej Rady Szkolnej w Rypinie. W 1923 r. razem z Romanem Kolaśkim i Włodzimierzem Krzyżanowskim był w składzie Komitetu Budowy Stadionu w Rypinie, który oddano do użytku w kwietniu 1924 r. W 1926 r. stanął na czele komitetu budowy Szkoły Powszechnej nr 1 w Rypinie obok ks. Stanisława Gogolewskiego i Józefa Łapkiewicza. Wcześniej, bo w listopadzie 1924 r. wraz z członkiem zarządu miejskiego, Calkiem Stenclem, od Żyda Synaja Golde dokonał zakupu gruntu pod nową szkołę powszechną w Rypinie przy ulicy Mławskiej. Jesienią 1931 r. wszedł w skład Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym. Od 1938 r. wchodził również w skład zarządu Towarzystwa Szkoły Średniej. W latach 1927-1939 był prezesem Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”.

Nadto jesienią 1925 r. był delegowany razem z Ignacym Gratkowskim jako delegat Związku Kupców i Związku Właścicieli Nieruchomości w Rypinie do ministra kolei w sprawie połączenia miasta koleją normalnotorową. Od lutego 1932 r., na podstawie mianowania przez Ministra Przemysłu i Handlu, a od sierpnia tego roku na podstawie wyboru, został prezesem Wojewódzkiej Izby Rzemieślniczej we Włocławku, a potem, do 1938 r. – w Płocku. Był również wiceprezesem Rady Banku Spółdzielczego i członkiem zarządu Młyna Spółdzielczego w Rypinie.

Od 1928 r. należał do BBWR. W latach 1930-1935 był prezesem Zarządu Powiatowego Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem na powiat rypiński, który w 1933 r. skupiał około tysiąca członków w 16 kołach miejskich i wiejskich, współpracując przy tym m. in. z Bogdanem Chelmickim z Kowalk i Jerzym Siemiątkowskim z Wąpielska. W wyborach do Rady Miejskiej w Rypinie w 1934 r. do 16-osobowej gremium wprowadził 9 swoich członków. Od 1937 r. stał na czele Obozu Zjednoczenia Narodowego w Rypinie, pełniąc jednocześnie funkcję przewodniczącego tej organizacji na miasto i powiat rypiński. Był posłem na sejm III kadencji. W latach 1938-1939 zasiadał w senacie RP z listy prezydenckiej i należał do koła OZN. Pracował w komisjach: administracyjno-samorządowej, budżetowej, gospodarczej i komunikacyjnej.

W latach drugiej wojny światowej mieszkał w Warszawie, gdzie należał do Armii Krajowej. Brał udział w powstaniu warszawskim.

W 1946 r. powrócił do Rypina, gdzie był prześladowany przez Urząd Bezpieczeństwa. Pracował w Cechu Rzemiosł Różnych w Rypinie.

Pozostawił pewien dorobek pisarski, dotyczący dziejów rypińskiej straży pożarnej, m. in. *Krótki zarys dziejów Rypińskiej Ochotniczej Straży Pożarnej. Jednodniówka strażacka* (Rypin 1922). W okolicznościowym wydawnictwie z okazji 50-lecia OSP w Rypinie zamieścił swój szkic historyczny *Dzieje rypińskiej Ochotniczej Straży Pożarnej*, [w:] *50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, (Rypin 1931, s. 7-10).

Należał do twórców nowożytnego Rypina, który z poczucia lokalnego patriotyzmu wyjątkowo dbał o jego rozwój, w szczególności o kwestie urbanizacyjne. W 1934 r. na łamach „Głosu Mazowieckiego” pisano o jego zasługach m.in.: *Trzeci już z rządu wybór na stanowisko burmistrza – to dowód zaufania całego*

społeczeństwa rypińskiego do energicznej, mądrej i umiejętnej gospodarki p. Budzanowskiego. Bo też trzeba przyznać, że rzadko chyba, które miasto oszczyci się może takim dorobkiem gospodarczym i taką kulturą, jakie osiągnął Rypin pod rządami p. Budzanowskiego. Tak w postaci takich gmachów, jak szkoła powszechna, pokazywana jako wzór, elektrownia miejska nad Rypienicą, gmach Magistratu, założenie parku miejskiego nad bezużytecznych dotychczas nadbrzeżnych terenach przy Rypienicy, częściowe uregulowanie tej rzeki, zabrukowanie ulic, chodniki na trotuarach z szerokich płyt, których inne miasta naprawdę pozazdrościć mogą...”

W dniu 12 lipca 1928 r., w czasie wizyty w Rypinie Prezydenta RP prof. I. Mościckiego, odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi. Posiadał także Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. W dniu 27 września 1934 r. Rada Miejska w Rypinie z okazji 15-lecia pracy na stanowisku burmistrza nadała mu honorowe obywatelstwo miasta Rypina i postanowiła ten fakt uczcić specjalnymi obchodami. Poza okolicznościowym dyplomem radny Z. Chojnowski w imieniu całej Rady Miejskiej wręczył mu złoty sygnet z herbem miasta.

Ożeniony z Marią Grabczyk (1897-1960).

Pochowany w grobie rodzinnym przy głównej alei na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

AMZD, nr inw. MZD/F/2, Członkowie Rady Miejskiej pierwszej kadencji w Rypinie; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Kwestionariusz osobowy burmistrza J. Budzanowskiego; Idem, Wykaz członków Rady Miejskiej i Magistratu miasta Rypina według zasadniczych wyborów z dnia 31 sierpnia 1919 r. i uzupełniających z dnia 11 września 1921 r.; AP m. st. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 40, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc sierpień 1930 r. naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa UWW z 10 czerwca 1930 r.; A. Bogucki, R. Wierzchowski, *Rys historyczny Rypina*, [w:] *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie (1881-1981)*, Informator, (Rypin 1981), s. 13-14; Inf E. Budzanowskiej z 10 VIII 2002 r.; CAW, Akta Krzyża i Medalu Niepodległości; Chelmicki, *Powiat*, s. 40; Galkowski-Piotrowski, *Kalendarium*, s. 420; Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 392; *Gazeta Gospodarska*, s. 952; *Gazeta Urzędowa Powiatu Rypińskiego 1924-1926*; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 70; *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, Informator, Rypin 1981, s. 7, 17; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 214; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 66; *Kronika Rypińska 1925*, nr 39, z 4 X; 1926, z 14 VIII; *Lech*, s. 15-16, 340; (Iz), *W 15-lecie pożytecznej dla Rypina pracy*, *Głos Mazowiecki 1934*, z 20 X; *Łoza, Kto to jest*, (uzupeł.), 1939, s. 30; *Naczelnicy Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie w latach 1881-1981*, [w:] *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie (1881-1981)*, Informator, (Rypin 1981), s. 17; E. Nagórnewicz, *Dzieje rypińskiej Ochotniczej Straży Pożarnej*, [w:] *Jubileusz 75-lecia OSP w Rypinie*, Rypin 1956, s. 5-6; E. Nagórnewicz, *Rypińska Ochotnicza Straż Pożarna w latach 1881-1992*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 385 i n.; G. Nowicka, *Bliskie więzi*, *Gazeta Pomorska 1999*, nr 243, s. 5; *Opis posłów i senatorów Sejmu RP V Kadencji*, Przekrój. Miesięcznik Poświęcony Sprawom Polski 1939, z. 1; Piotrowski, *Rypin*, s. 125; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 311; R. Piotrowski, *Zasłużony dla miasta*, *Kronika Rypińska 1993*, nr 38, s. 8-9; *Posłowie i senatorowie*, t. 1, s. 223-224, gdzie mylna data urodzenia - 3 XII 1886 r.; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. m. jra Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszczyńskiego i P. Galkowskiego, Rypin 1998, s. 30 i n.; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 345, 520, 543; Tablica nagrobna jego, rodziców i żony na cmentarzu w Rypinie; Waszkiewicz, *Dobrzyń*, s. 105;

Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 262-263, 282, 297; *Z Rypina i okolicy*, Kronika Rypińska 1924, nr 22; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, pass.

BUDZANOWSKI TADEUSZ ALEKSANDER, ps. „Tum-Junior”, zdrobniale – „Tumek” (*27 II 1922 r. w Rypinie †23 XII 1950 r.), uczestnik powstania warszawskiego, nauczyciel (B 74)

Był synem Teofila (1894-1959) i Korduli (1895-1991) Budzanowskich. Po 1928 r. wyjechał z rodzicami do Grodna.

Podczas okupacji niemieckiej mieszkał z ojcem i rodzeństwem w Warszawie, wszyscy włączyli się w pracę konspiracyjną. Walczył w powstaniu warszawskim razem z ojcem Teofilem, ps. „Tum” oraz siostrą Marią, ps. „Gnom”, jako dowódca I plutonu w czwartej kompanii 2. Batalionu „Tum” V Zgrupowania AK Okręgu Warszawa. W walkach powstańczych brał udział od pierwszych dni do wrześniowych walk o Przyczółek Czerniakowski. Ciężko ranny w nogi i rękę podczas próby ratowania pod niemieckim ostrzałem rannego podkomendnego i przyjaciela ps. „Lwowicz” w dniu 13 września 1944 r. „(...) *Tumek przekazuje erkaem jednemu z chłopców. Chce ściągnąć rannego przyjaciela. Zatrzymujemy go. To przecież szaleństwo. Tumek macha ręką, żąda osłony ogniem. (...) Tumek pełnie wolno za niskim murkiem, już jest przy Lwowiczu. Ciągnie go z trudem. (...) Niemcy z czołgu go dostrzegli. (...) Następuje, to czego wszyscy się lękamy. Tumek ranny. ... Rzucamy mu pasy. ... Lwowicza nie trzeba już ratować – poległ. Ciężko rannego Tumka natychmiast odnoszą do szpitala. (...)* Uwielbiany przez podkomendnych, uratowany był przez nich z płonącego, zbombardowanego szpitala polowego, wyniesiony na kocu do bramy kamienicy. Widział to zdarzenie jego ojciec, Teofil, wówczas także ciężko ranny, leżący w ryszotku. Opisywał to zdarzenie w powojennej pocztówce do syna, do obozu jenieckiego w Niemczech. Tadeusz ciężko ranny, był jeńcem wojennym w niemieckim obozie w Lubece (Lubeka X-C, nr jeniecki 47-544/XIA).

Przeżył dramatyczny transport, także „dzięki” wielkim wszom, żywiącym się ropą z ran. W jednym z obozowych listów do rodziny pisał: *(...) Opisywać przeżyć warszawskich nie będę, gdyż i tak chyba dużo wiecie, a dla mnie bolesnym by było poruszać młode rany. Były to jednak dni piękne, dni radości, dumy i nadziei; a na końcu czekało rozczarowanie i cierpienie, ale osłodzone zadowoleniem z wykonanego obowiązku (...) Czołem Tadek*” (list jest w zasobach rodzinnych). Do Polski wrócił grudniu 1945 r. Wiedział, że powstanie przeżyła żona, Janina i ma roczną córeczkę. Z wyborem dla niej imienia i chrztem żona czekała do powrotu męża do kraju.

Jego ojciec, Teofil po wyleczeniu z ran, jako inwalida wojenny, rozpoczął pracę jako nauczyciel.

Tadeusz początkowo przebywał z rodzicami, siostrą Marią, żoną Janiną i córką w Piotrkowie Trybunalskim. Pracował jako nauczyciel przysposobienia wojskowego w liceum. Jesienią 1946 r. wyjechał z żoną do Wrocławia, gdzie pracował w Urzędzie Wojewódzkim. We Wrocławiu urodzili się jego synowie: Bogdan (ur. 1946) i Wojciech (ur. 1948).

Miał rodzeństwo: Andrzeja (ur. 1918 w Rypinie-zm. 1993); Janusza (ur. 1920 r. w Rypinie-zm. 1939 w Grodnie), który jako uczeń gimnazjum poległ w dniu 20 września 1939 r. w obronie Grodna przed oddziałami Armii Czerwonej; Zofię (ur. ok. 1 lipca 1924-zm. ok. 15 lipca 1924, pochowana na cmentarzu w Rypinie) oraz Marię (ur. 1930 r. Grodnie-zm. 1988), ps. „Gnom”, zdr. „Gnomek”, łączniczkę w powstaniu warszawskim, adwokata.

Odnznaczony Krzyżem Walecznych podczas walk na Górnym Czerniakowie – Powiślu w dniu 1 września 1944. Miniaturkę Krzyża Walecznych nosił po wojnie w klapie marynarki.

W lutym 1944 zawarł związek małżeński z Janiną Budzanowską w kościele oo. Bernardynów w Warszawie. Miał dzieci: córkę Teresę Marię (ur. 13 XII 1944), z zawodu nauczycielkę w liceum oraz konsultanta WODN, mgr techniki PW oraz synów: Bogdana Tadeusza (ur. 20 XI 1946) i Wojciecha Albina (ur. 1 III 1948), z zawodu inż. elektroniki Politechniki Warszawskiej. Żona Janina z synami powróciła do Warszawy. Córka Teresa do matury była pod opieką dziadków i ich córki, Marii w Piotrkowie Trybunalskim. Wnukowie Tadeusza: Dominika Łucja (ur. 1973 w Warszawie), Magdalena Maria (ur. 1975 w Warszawie), Michał Tadeusz (ur. 1979 w Warszawie); prawnukowie: Filip (ur. 2003 w Warszawie), Ksawery Tadeusz (ur. 2007 w Warszawie), Kajetan Leon (ur. 2009 w Warszawie).

Zmarł prawie nagle w przedwigliwną noc 1950 r. Został pochowany z Krzyżem Walecznych w grudniu 1950 r. w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Czerniakowskim w Warszawie, gdzie później dołączył ojciec Teofil (zm. 1959) i siostra, Maria (zm. 1988), a także matka Kordula (zm. 1991) oraz 48-letnia żona Janina (zm. 1969).

Pośmiertnie odznaczony Warszawskim Krzyżem Powstańczym w lipcu 1982 r. wręczonym jego córce Teresie podczas uroczystości na Starym Mieście w Warszawie. W tym samym dniu została także odznaczona WKP jego siostra Maria, a jego matce Korduli wręczono pośmiertny WKP dla jej męża Teofila. Wcześniej odebrał WKP starszy brat Tadeusza – Andrzej.

Inf. Teresy Budzanowskiej, córki Tadeusza i wnuczki Teofila z 20 XI 2012 r.; S. Komornicki, *Na barykadach Warszawy*, 1964, s. 265-267.

BUDZANOWSKI TEOFIL, ps. „Tum” (*10 XII 1894 r. w Rypinie †5 III 1959 r. w Piotrkowie Trybunalskim), legionista, ochotnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. nauczyciel, redaktor, poeta, działacz społeczno-kulturalny i polityczny, poseł na sejm RP V kadencji, kapitan czasu wojny, uczestnik powstania warszawskiego, patriota (B 75),

Był synem Antoniego i Pauliny z Cichowiczów. W 1913 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie oraz nauczycielskie kursy polonistyczne w Toruniu i Cieszynie. Od 1913 r. pracował w szkołach powszechnych na terenie pow. lipnowskiego i rypińskiego. Po ukończeniu Wydziału Filologicznego na Uniwersytecie Warszawskim podjął pracę w charakterze nauczyciela w Szkole Powszechnej w Rypinie.

Brał udział w strajku szkolnym 1905 r. W latach 1912-1913 działał w nauczycielskim klubie niepodległościowym, a w czasie pierwszej wojny światowej należał do Polskiej Organizacji Wojskowej i odbył, jako ochotnik, służbę w 6. Pułku Piechoty Legionów.

Po odzyskaniu niepodległości wszedł w skład komisji do spraw realizacji dekretu o wprowadzeniu bezpłatnego, powszechnego nauczania w pow. rypińskim. Razem z L. Kranfforstem, S. Sokalskim i J. Lisickim wszedł w skład komisji powołanej przez inspektora oświaty do opracowania planu sieci szkolnej w pow. rypińskim.

Od sierpnia 1919 r. wspólnie z Wacławem Malanowskim wydawał pierwsze po odzyskaniu niepodległości pismo pt. „Ziemia Dobrzyńska. Pismo Tygodniowe dla Wszystkich”. Pierwszy jego numer ukazał się w dniu 20 sierpnia 1919 r. Był zaangażowany w organizację wielu imprez o charakterze patriotyczno-narodowym. W okresie najazdu bolszewickiego wszedł w skład, utworzonego w dniu 11 lipca 1920 r., Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na Powiat Rypiński, organizując głównie akcję werbunkową i zbiórkę darów dla wojsk polskich, walczących z Rosją Sowiecką. Był instruktorem werbunkowym w pow. rypińskim i referentem oświatowym w 6. Pułku Piechoty Legionów. Od 1921 r. do czerwca 1928 r. był nauczycielem języka polskiego i geografii w Gimnazjum Koedukacyjnym Towarzystwa Szkoły Średniej w Rypinie. Był inicjatorem powołania w Rypinie Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego. Na jego spotkanie organizacyjne w dniu 4 grudnia 1925 r. przybyło 12 osób. Do Zarządu Koła, oprócz niego, wybrano Antoninę Gniazdowską, dra Heliodora Marcinkowskiego, zastępcę starosty Józefa Misjona. *„Celem T-wa M.J.P. jest krzewić rozumną miłość języka polskiego, opartą na znajomości jego zasad, rozwoju i znaczenia, oraz zrozumienie zjawisk językowych w ogóle. Działalność towarzystwa stanowi: wydawanie własnych wydawnictw, poświęconych sprawom języka polskiego, zebrania członków, odczyty, kursy, piecza nad sprawnością i rozwojem języka polskiego w życiu kulturalnym”*. Przez dwie kadencje, w latach 1919-1927, był radnym Rady Miejskiej w Rypinie. Radnym Rady Miejskiej w Rypinie, został także w wyborach w dniu 26 czerwca 1927 r. z listy wyborczej Pracy i Zjednoczenia Mieszczan. Nadto był prezesem zarządu Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny na Powiat Rypiński. Należał do PSL „Wyzwolenie”, a potem do PPS.

W 1928 r. wyjechał do Grodna i podjął pracę nauczycielską w Gimnazjum im. A. Mickiewicza, a następnie był dyrektorem Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Stefana Grot-Roweckiego. Mieszkał przy ul. Żwirki. W 1934 r. został inspektorem szkolnym w Łomży, a następnie nauczycielem Państwowego Gimnazjum im. Marszałka J. Piłsudskiego w Białymstoku, od 1 kwietnia 1938 r. inspektorem szkolnym w Białymstoku. Brał udział w różnych przedsięwzięciach społecznych. Był prezesem Zarządu Wojewódzkiego Federacji Polskich Związków Obrońców Ojczyzny w Białymstoku, członkiem Zarządu Okręgowego „Strzelca”, przewodniczącym Okręgowej Komisji Kół Młodych PCK oraz prezesem Społecznego Wojewódzkiego Komitetu Radiofonii Kraju. Był radnym miasta Grodna, a w

1938 r. został wybrany posłem RP V kadencji z okręgu wyborczego nr 4: pow. grodzieński i wołkowyski (Ziemi Grodzieńskiej) z ramienia Obozu Zjednoczenia Narodowego.

W czasie wojny obronnej 1939 r. był oficerem w dyspozycji dowództwa Okręgu Korpusu III i w Grupie Operacyjnej „Grodno”. W czasie walk, w dniu 30 września 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej i trafił do obozu jenieckiego Ostrów-Komorów, skąd zbiegł w 1939 r. do Warszawy. Tam włączył się do działalności konspiracyjnej, najpierw do Służby Zwycięstwu Polski, a następnie Związku Walki Zbrojnej, a później Armii Krajowej. Brał udział w tajnym nauczaniu. Wykładał w Szkole Podchorążych Piechoty. Był członkiem pięcioosobowej rady, kierującej tajnym nauczaniem na terenie Warszawa-Południe. Prowadził tajne nauczanie w Szkole Powszechnej nr 94 na Siekierkach. Potem pod ps. „Tum”, w stopniu porucznika walczył w powstaniu warszawskim i był dowódcą 2. Batalionu „Tum” V Zgrupowania Okręgu AK Warszawa, a następnie już w stopniu kapitana był zastępcą dowódcy Zgrupowania „Kryśka” na Czerniakowie - Powiślu, we wrześniu 1939 r. – dowódcą Zgrupowania. Był trzykrotnie ciężko ranny.

W powstaniu walczyli także jego dzieci: jako łączniczka córka Maria (1930-1988), ps. „Gnom”, zdrobniale Gnomek i syn Tadeusz (1922-1950), ps. „Tum-Junior”, zdrobniale „Tumek” jako dowódca plutonu. Teofil najpierw, w dniu 15 września 1944 r. został odstawiony do szpitala polowego przy ulicy Płockiej, a następnie wywieziony do Brwinowa-Pszczelina pod Warszawą, gdzie był operowany i jako inwalida wojenny doczekał wyzwolenia.

Jego życie było związane z działalnością oświatową, polityczną, społeczną w czterech środowiskach: rypińskim, grodzieńskim, warszawskim, i piotrkowskim. Po wojnie najpierw był przez kilka miesięcy nauczycielem-polonistą w Liceum dla Dorosłych w Tomaszowie Mazowieckim. Latem 1945 r. zamieszkał w Piotrkowie Trybunalskim, gdzie w roku szkolnym 1946/1947 był dyrektorem wieczorowego III Liceum. W dniu 1 września 1947 r. został dyrektorem I Gimnazjum i Liceum Męskiego im. Bolesława Chrobrego. Od 1 września 1950 r., w ramach represji politycznych, został przeniesiony do II Liceum Ogólnokształcącego Żeńskiego, jednak w czasie odwilży październikowej we wrześniu 1956 r. powrócił na poprzednie stanowisko i pełnił go do dnia śmierci, w dniu 5 marca 1959 r. Był współzałożycielem „Gazety Ziemi Piotrkowskiej” w 1958 r., gdzie publikował m. in. kilkanaście odcinków z cyklu *„Wspomnienia: Czerniaków w ogniu!”* oraz wiersze i drobne utwory literackie. Nadto był wykładowcą historii literatury w Studium Nauczycielskim w Piotrkowie Trybunalskim. Działał w ZBOWiD, gdzie był prezesem. Był także prelegentem TWP.

Do Rypina tęsknił i odwiedzał zarówno miasto, jak i okolicę, w tym też bywał w nieodległej Studziance, bowiem nieopodal tej wsi, w Mościskach mieszkały siostry jego żony: Leokadia i Anastazja Zływodzkie. W pozostawionym odręcznym notatniku opisał kaplicę w Studziance. Jak zanotowała w 2012 r. jego wnuczka-wychowanka, Teresa Budzanowska: *„W Studziance było tam drzewo z niszą na wysokość człowieka. W tej niszy stała i miała fotografię córka Teofila, Maria*

Budzanowska, lata 40-te, po wojnie. Tekst mógł być napisany w latach 1947-1954, sądząc po innych zapisach w zeszycie, może ok. 1951 r. W zeszytach Teofila, przechowanych przez jego córkę Marię, jest wiele wierszy, tekstów literackich. Także zachowały się jego wspomnienia z powstania warszawskiego: *Czerniaków w ogniu!*

W pierwszym etapie swojej działalności publicznej w Rypinie pisał artykuły do „Ziemi Dobrzyńskiej”. Wśród jego utworów poetyckich znane są m. in. *Rok Nowy 1918*, umieszczony także w *Zbiorze poetów XIX wieku* pod red. prof. Hertza oraz wiersze znalezione w notatniku z ocenami pt. *Na lekcji, Są czasem, Widzę Cię*. Był także autorem tomików wierszy: *Duch wieśniaczej strzechy. Poezje* (Włocławek 1919), *Krajobrazy polskie* (Rypin 1922). Podejmował także zagadnienia pedagogiczne i metodyczne, np. *O nauczaniu geografii w szkole powszechnej* (Rypin 1921). Swoje artykuły ogłaszał także w „Gazecie Polskiej Ziemi Grodzieńskiej” i „Reducie”.

W *Antologii poezji*, poświęconej Marszałkowi Józefowi Piłsudskiemu z 1921 r., jest opublikowany jego rypiński wiersz pt. *Wodzowi*. Był także autorem *Nowej Roty* - wiersza na rypińskiej ulotce z datą 11 listopada 1918 r. Był też autorem tekstu w „Gazecie Polskiej Ziemi Grodzieńskiej” i broszurki: *Dusza dziecka a Wódz Narodu*. Wspólnie z żoną w ozdoby wielkiej księżce *Kwiaty i Kłosa Korduli* napisali naprzemiennie dziesiątki wierszy-liryki od 1915 r., w tym liryki adresowane do Ojczyzny. Księga ta była darem dla narzeczonej. Był związany z Rypinem, gdzie urodził się i mieszkał do 1928 r. W Rypinie urodzili się jego trzej synowie. Już od młodych lat był społecznikiem, nauczycielem i wielo kadencyjnym radnym Rypina. W latach 1928-1939 roku mieszkał w Grodnie i działał w oświacie w Grodnie, Białymstoku i Łomży jako polonista, wizytator kuratorski, publicysta, poseł na sejm RP.

W latach 1939-1944 mieszkał i działał w konspiracji oraz tajnym nauczaniu z synami i córką Marią w Warszawie. Po wojnie zamieszkał w Piotrkowie Trybunalskim.

W Piotrkowie z datą 10 maja 1955 r. zadeptykował napisany przez siebie krótki utwór poetycki: *Eli, uczennicy swojej, na pamiątkę – Teofil Budzanowski*.

„Widzę Cię w rzędzie środkowym od końca.

Siedzisz cichutko i myślisz na lekcji ...

Czy zawsze świecić będą blaski słońca?

Dlaczego w szkole tyle wiwisekcji?

Mówią uczący, koleżanki mówią,

Piątki i dwójki wciąż stoją w szeregach.

A takie mrowie, takie ich mrowie,

Jak trzcina na wodnych pojezierza brzegach.

Miło jest, kiedy poeta przemówi,

Gdy z wiedzą ścisłą splata się uczucie

I gdy się wszystko tak dobrze rozumie,

Jak Chopin znał się na mazurków nucie.

Wtedy i ławka nie twarda jest w szkole,

Nie męczy czarna wytarta tablica.

W ciężkim uczniowskim, codziennym mozoł

Wszystko Cię bawi, wszystko Cię zachwyca”.

W 1936 r. za działalność literacką i oświatową otrzymał Srebrny Wawrzyn Akademicki Polskiej Akademii Literatury.

Był odznaczony m. in. Medalem Niepodległości (1933), Srebrnym Krzyżem Zasługi (przed 1939), Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari (1944), dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Krzyżem Grunwaldu II Klasy (1946), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1957). W dniu 12 lutego 1957 r., w 50. rocznicę powstania Związku Nauczycielstwa Polskiego, uhonorowany został Złotą Odznaką ZNP. Ożeniony z Kordulą Zływodzią (1895-1991), pozostawił dzieci: Andrzeja (ur. 1918 w Rypinie-zm. 1933); Janusza (ur. 1920 r. w Rypinie-zm. 1939 r.), który jako uczeń licealista poległ w dniu 20 września 1939 r. w obronie Grodna w obronie przed oddziałami Armii Czerwonej; Tadeusza (ur. w 1922 w Rypinie-zm. 1950), ps. „Tum-Junior”, zdr. Tumek, uczestnika powstania warszawskiego, dowódcę plutonu w czwartej kompanii V Zgrupowania AK; Zofię (ur. ok. 1 lipca 1924-zm. ok. 15 lipca 1924, pochowana na cmentarzu w Rypinie) oraz Marię (ur. 1930 w Grodnie-zm. 1988), ps. „Gnom”, łączniczkę w powstaniu warszawskim, adwokata, posła na sejm w latach 1976-1985. Pochowany w grobie rodzinnym na Cmentarzu Czerniakowskim w Warszawie. Spoczywa tam razem z żoną, synem Tadeuszem i córką Marią. Katolicki pogrzeb w Piotrkowie i Warszawie był ogromną manifestacją. Piotrkowanie w dżdżysty dzień 9 marca 1959 roku, poszli tłumnie do granicy miasta przy ulicy Wolborskiej, niosąc na ramionach ciężką dębową trumnę. Byli księża, zakonnice, poczty sztandarowe, młodzież licealna. Wielu przyjechało także na drugą część pogrzebu, do Warszawy. Kondukt z niesioną trumną ciągnął się z kościoła farnego, przez całe miasto. Jedynie uczniowie wówczas Męskiego Liceum Bolesława Chrobrego swojego dyrektora pożegnali tylko jako delegacja z wiazańką i pocztą sztandarową. W budynku szkoły zgromadzono chłopców i zamknięto drzwi na klucz. Gdy wynoszono trumnę ze służbowego mieszkania dyrektora w starym skrzydle szkoły przy ulicy Pijarskiej 2, widziano twarze uczniów we wszystkich oknach na trzech kondygnacjach budynku.

W dniu 10 czerwca 1995 r. w gmachu I Liceum Ogólnokształcącego w Piotrkowie z inicjatywy Stowarzyszenia Przyjaciół Gimnazjum i Liceum im. B. Chrobrego oraz dyrekcji szkoły odsłonięto tablicę poświęconą jego pamięci z dedykacją „*Przyjacielowi Młodzieży*”. W plebiscycie ogłoszonym przez „Gazetę Piotrkowską” na zakończenie XX w. znalazł się razem z córką Marią w gronie wybitnych piotrkowian XX w. W Piotrkowie Trybunalskim na Osiedlu Pawłowska od kilkunastu lat jest uliczka, od ulicy Powstańców Warszawy, w prawo od dalekich numerów ulicy Wojska Polskiego, poświęcona jego pamięci i córki, Marii – „*Teofila i Marii Budzanowskich*”.

W dniu 14 listopada 2013, w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Piotrkowie otwarta została wystawa: „*Nauczyciel - Żołnierz - Humanista. Rzecz o Teofilu Budzanowskim*”. Uroczystość otwarcia wystawy wymagała, od organizatorów z Gimnazjum nr 4, dobrego przygotowania: prezentacja elektroniczna z lektorem, piękne deklamacje wierszy i wspomnień Teofila Budzanowskiego przez młodzież, wypowiedzi byłych uczennic, odczytanie „Listu do Dziadka” przez wnuczkę Teresę Budzanowską, wyświetlenie

fragmentu *Kroniki Filmowej z 1947 r. – Teofil i Maria Budzanowscy w hołdzie poległym powstańcom na Czerniakowie*. Młodzież i nauczyciele piotrkowskiego gimnazjum wzięli udział w IV edycji projektu dla IPN: *Kamienie Pamięci - Nauczyciel Historii Prawdziwej*. Wybór osoby Teofila Budzanowskiego to podpowiedź uczennicy gimnazjum, której babcia była uczennicą Teofila Budzanowskiego (matura 1953 r.).

Nie zostały zapomniane konspiracyjne działania Teofila z okresu pełnienia dwukrotnie obowiązków dyrektora Męskiego Liceum im. Bolesława Chrobrego w latach 1947-1950 oraz 1956-1959, takie jak: ukrycie, zamiast zniszczenia, sztandaru szkoły, zabezpieczenie pod tynkiem pięknej tablicy z 1921 r. – poświęconej Ofiarom walk 1914-1920, zamiast wykonania nakazu jej likwidacji, ratowanie uczniów zagrożonych aresztowaniem, także maturzystów wyznaczonych do „obłania” egzaminów. Był człowiekiem czynu, pracy ponad siły, mistrzem w nauczaniu, zarządzaniu, działalności społecznej, zawsze w autentycznej służbie człowiekowi i tę cechę wyczuwali wszyscy jego uczniowie.

W jednym z nekrologów będących w zasobach rodziny w Piotrkowie autorzy napisali: „W swoim pracowitym życiu wyróżnił się jako wybitny nauczyciel, wychowawca (...) *„W pracach społeczno-oświatowych był po prostu artystą. W służbie i walce dla swojego kraju umiał poświęcić się bez reszty”*. Pisali także podkomendni w powstaniu warszawskim: „Człowiek niezwykle...” T. Grigo (*Na Górnym Czerniakowie*, 1979) oraz w wielu książkach i publikacjach poświęconych powstaniu warszawskiemu. W piotrkowskich publikacjach prasowych oraz książkach pisano o nim m. in.: „*Był polonistą wielkiego formatu*...” („Tydzień Trybunalski” nr 2008, nr 31), „*Powszechnie szanowany, ceniony za wielką wiedzę polonistyczną, za serdeczność wobec młodzieży. Wielką manifestacją było Jego pożegnanie, kiedy umarł w 1959 roku. (Dyrektor Legenda*”, „7 Dni” 1995, nr 31).

AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Wykaz członków Rady Miejskiej i Magistratu miasta Rypina według zasadniczych wyborów z dnia 31 sierpnia 1919 r. i uzupełniających z dnia 11 września 1921 r.; Archiwum Polski Podziemnej 1939-1956, Teczka osobowa T. Budzanowskiego; H. Baranowski, *Bibliografia czasopism pomorskich*, Toruń 1960, s. 158; E. Budzanowska, P. Gałkowski, *Rypinianie w powstaniu warszawskim*, Kronika Rypińska 1999, nr 7, s. 12; T. Budzanowska, *Teofil Budzanowski*, Kwartalnik WOM w Piotrkowie Trybunalskim 1995, nr 2, s. 27; CAW, Akta Medalu Niepodległości, akta personalne nr 9070; T. Grigo, *Na Górnym Czerniakowie*, Warszawa 1979, s. 82, 324; Inf. T. Budzanowskiej, wnuczki Teofila z 20 XI 2012 r.; S. Komornicki, *Na barykadach Warszawy*, Warszawa 1964, s. 265-267; Krajewski, *Rypinie. Monografia*, s. 212-213; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 125; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 88; Kronika Rypińska 1925, nr 48, z 6 XII; 1926, nr 18; *Kto kim był*, s. 245; P. Larecki, *Był Budzanowski postacią nieprzeciętną*, Dziennik Piotrkowski 1995, z 6 VI; Legitymacja Sejmu i Senatu 1938-1943; Łoza, *Kto to jest*, s. 82; G. Nowicka, *Bliskie więzi*, Gazeta Pomorska 1999, nr 243, s. 5; (Nekrolog), *Głos Nauczycielski* 1959, nr 22; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 309; *Posłowie i senatorowie*, t. 1, s. 224-225; Rogo, *Lutnia*, s. 401; *Rypin między wojnami*, s. 210; Świecki-Wybulst, *Mazowsze*, s. 345; Tablica nagrobna z wierszem od rodziców Zofii Budzanowskiej na cmentarzu w Rypinie; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 263; *Wielka ilustrowana encyklopedia powstania warszawskiego*, t. 4, Warszawa 1997, s. 25-26, 161, 169, 210; L. Zieleniewski, *Sejm i Senat 1938-1943*, Warszawa 1939, s. 124; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 101.

BUDZYŃSKI EDWARD (XIX/XX w.), działacz społeczno-kulturalny i oświatowy

Mieszkał i pracował w Lipnie. Razem z miejscowym lekarzem, Tymoteuszem Stępniewskim założył w tym mieście pięcioklasową szkołę powszechną oraz tzw. progimnazjum. Jako miłośnik sztuki teatralnej, był inicjatorem i twórcą w Lipnie teatru. Placówka ta, inspirowana jego działaniami, cieszyła się niezwykle dużym powodzeniem. Na działalność kulturalno-oświatową wykladał nierzadko swoje fundusze.

Gózdź, *Lipno*, s. 34-35.

BUDZYŃSKI WINCENY (XIX/XX w.), brat zakonny, zakrystianin u Bernardynów Skępskich, kustosz Figury Matki Bożej Skępskiej

W młodszym wieku wstąpił do zgromadzenia ojców bernardynów. Przed drugą wojną światową pełnił funkcję zakrystiana w Klasztorze Ojców Bernardynów w Skępem-Wymyślinie. W obliczu zbliżającego się niebezpieczeństwa przełożony klasztoru pozwolił zakonnikom i służbie klasztornej opuścić klasztor. Na miejscu, pozostali ojcowie: Albert Mróz – gwardian i proboszcz skępski, Sylwester Niewidomy – katecheta, Izydor Chmiel – wikariusz parafii i właśnie on, który w Skępem był od 1933 r., a który znał dobrze wszystkie pomieszczenia klasztorne, łącznie z miejscami nadającymi się do ukrycia cennych przedmiotów. Jak się niebawem okazało, znajomość ta okazała się niezwykle użyteczna. Największą troską otoczono łaskami wstawioną Figurę Matki Bożej Skępskiej, ozdobioną złotymi koronami za czasów gwardiana Justy Knakowskiego, w 1755 r. w czasie uroczystej koronacji, dokonanej przez bpa sufragana chełmińskiego, Fabiana Płaskowskiego.

Na początku okupacji hitlerowskiej, działając na polecenie gwardiana, Alberta Chmiela, złotą koronę Figury Skępskiej, po dokładnym zabezpieczeniu, zakopał w ogrodzie, niedaleko stojącej tam altany. Następnie wyjęto z ołtarza głównego całą Figurę, a na jej miejsce ustawiono, przyniesioną z kaplicy w Borku, ludową rzeźbę Matki Boskiej Skępskiej, która była dość wierną repliką autentycznej Figury Madonny Skępskiej. Po namyśle zdecydowano, iż jej ukrycie w ziemi może narazić na bezpowrotne zniszczenie, a przynajmniej nadszarpnieć jej stanu materialnego. Znalazł więc on inne miejsce w obrębie klasztoru dla ukrycia Figury Skępskiej, a mianowicie na strychu zachodniego skrzydła krużganków w drewnianej skrzyni, a sam fakt ukrycia zapisał po wojnie dość wiernie w klasztornej kronice: „*Powiedziano mi, bym Matkę Bożą schował. A myślę sobie: schować to nie sztuka. Do ziemi, to zgnije i nic z tego nie będzie. A do ludzi dać strach. Trzeba obmyśleć schowanie takie bezpieczne. I ja myślę sobie, jak tu skombinować? Nawet w nocy nie spałem. No i zacząłem chodzić po strychach. I wtedy Pan Bóg dał mi taką myśl, znalazłem jedno miejsce i mówię do gwardiana: jak to nie będzie dobrze, proszę ojca, to ja już nie mam głowy! Na to gwardian: dobrze będzie! (...) Figura była ukryta w krużgankach, u góry na strychu. (...) Miałem tam dwa wejścia, jedno zwykłe, a drugie z organistówki. Jej szczyt styka się ze strychem. (...) Już za Niemców*

wybiłem dziurę w szczycie. (...) To było łatwe do od-
szukania, ale widać Pan Bóg pomagał”.

Po ukryciu Figury Panienci Skępskiej ojcowie wraz z nim przystąpili do ukrycia licznych, dziękczynnych wotów, otaczających Figurę, z których złote złożono pod betonową podmurówką ogrodowej altany, srebrne zaś umieszczono w lukach okien kościoła. Złote monstrancje zakopano za kościołem, zaś największą po koniecznym demontażu, razem z cennymi księgami z biblioteki klasztornej, ukrył on także na strychu. Po dokonaniu tej ważnej operacji ratowania najcenniejszych zabytków Skępskiego Sanktuarium jej uczestnicy sporządzili, znany tylko sobie, plan ukrycia bezcennych przedmiotów kultu.

W końcu października 1939 r., zgodnie z zarządzeniem okupanta, na obszarach włączonych do Rzeszy Niemieckiej, w tym także w Skępem zamknięto kościół klasztorny. Ostatnią Mszę Świętą, na skutek usilnej prośby skierowanej do oficera Wehrmachtu, odprawiono w Skępem w niedzielę, 29 października 1939 r. Bernardyni, choć jeszcze na pewien czas pozostawieni w klasztorze, traktowani byli jako osoby tam internowane. Tylko on zachował swobodę poruszania się, bowiem do spisu sporządzonego przez niemieckiego oficera, podany został przez gwardiana jako „świecki służący”.

W następnych miesiącach okupacji zagrożony aresztowaniem, opuścił klasztor i ukrywał przez cały czas w domach okolicznych parafian, jednak nieustannie – w miarę możliwości – czuwał nad ukrytymi skarbami Skępskiego Sanktuarium. Podjęty przez niego trud i duchowa troska przyniosły chwałę: Figura Skępskiej Panienci i inne cenne paramenty ocalały.

Po wojnie i powrocie ojców bernardynów do Skępego ukryte przedmioty kultu religijnego wydobył i umieścił ponownie w kościele.

E. A. Kamińska, *Wokół jednego zabytku*, Spotkania z Zabytkami 1990, nr 5, s. 27; Krajewski, *Alma Mater*, s. 47; Krajewski, *Dama*, s. 29, 32-33; M. Krajewski, *W cieniu wojny...*, s. 122; Kronika Klasztoru Skępskiego, t. 2, s. 17; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 15-16, podała, że gwardianem w czasie tragicznych wydarzeń był o. Izidor Chmiel oraz s. 26; K. Pawłowska, *Skępe. „Cudowna Skępska Maryjo nasza”*. Katalog wystawy, Włocławek (1991), s. 13; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 133-137.

BUGAJCZYK WOJCIECH (*10 III 1866 r. we wsi Czarkowo w pow. konińskim †19 VII 1917 r. w Gójsku), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Osieku Rypińskim i Gójsku, liturgista i muzyk kościelny

Był synem Antoniego i Marianny z Matczaków. Uczył się w Koninie. W 1895 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. W 1890 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem we wsi Krzynowłoga Wielka (1890-1893), Andrzejewie (1893-1896), Przasnyszu (1896-1899), Obrytem (1899-1900) i Nasielsku. W 1901 r. otrzymał probostwo w Siecieniu, a w 1902 r. przeniósł się do Pawłowa. Od 1906 r. był proboszczem w Osieku Wielkim k. Rypina. Od 1910 r. administrował w Sikorzu, a w 1912 r. przeniósł się do Gójska.

Zajmował się zagadnieniami liturgistyki i śpiewu kościelnego. Był jednym z pionierów odrodzenia muzyki

kościelnej w diecezji płockiej i w całej Polsce. Od 1895 r. współpracował z dwutygodnikiem „Śpiew Kościelny” oraz „Kalendarzem dla Organistów”, wydanym przez ks. B. Mariańskiego. Na łamach „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego” (1910 nr 1) ogłosił wiele artykułów, m. in. *Nowe organy w kościele parafialnym w Osieku Wielkim w dekanacie rypińskim*.

W. Mąkowski, *Bugajczyk Wojciech*, PSB, t. 3: 1937, s. 107; (*Nekrolog*), MPP 1917, nr 9, s. 247; SPTK, t. 1: 1981, s. 246-249, gdzie szersza literatura; *Z sekcji „Mitośników Muzyki Kościelnej”*, Przegląd Katolicki 1896, nr 42, s. 650-651; *Z sekcji muzyki kościelnej*, Przegląd Katolicki 1898, nr 49, s. 780.

BUJNOWSKI WINCENTY, ps. „Lot” (*30 X 1901 r. we wsi Brzustów k. Opoczna †w Rypinie), żołnierz Wojska Polskiego, uczestnik wojny 1920 r., żołnierz Września 1939 r. i uczestnik wojny światowej, weterynarz (B 76)

Jako 13-letni chłopiec po wysiedleniu rodziców z gospodarstwa mieszkał we wsi Zdziebłowiec k. Spały. W 1918 r. brał udział w rozbrajaniu Niemców w Spale. W 1919 r. wstąpił do 6. pułku ułanów, a po ukończeniu kursu podoficerskiego do 48. pułku piechoty, w 1920 r. został skierowany na front. Chrzest bojowy przeszedł w Brodach. W sierpniu 1920 r. bronił Warszawy, a potem ze swoim pułkiem skierowany został na Białoruś. Po wojnie 1920 r., awansowany do stopnia kaprała, został przeniesiony do 30. Pułku Strzelców Kaniowskich w Łodzi. W 1924 r., po ukończeniu Szkoły Jazdy Konnej Kawalerii, awansował do stopnia plutonowego i został komendantem taboru i weterynarzem w Niemenczyźnie na granicy polsko-litewskiej.

We wrześniu 1939 r. w stopniu starszego sierżanta brał udział w walkach z Niemcami nad Narwią, a następnie pod Kockiem. Uniknął aresztowania przez NKWD i zdołał przedostać się do Wilna. Tam w dniu 1 stycznia 1942 r. wstąpił do Armii Krajowej i przyjął ps. „Lot”. Po zajęciu w 1944 r. Wilna przez Rosjan wstąpił do Związku Patriotów Polskich i w październiku 1945 r. pociągami repatriacyjnymi powrócił do Rypina, gdzie we wrześniu 1946 r. otrzymał etat technika weterynarii w lecznicy przy ulicy Mławskiej. Razem z lekarzami Stanisławem Szczuką i Ludwikiem Janiszewskim organizował służbę weterynaryjną w pow. rypińskim.

B. Balcerowicz, *Wspomnienia uczestnika wojny polsko-rosyjskiej*, Ziemia Rypińska 1994, nr 3, s. 7-8; B. Balcerowicz, *Z Litwy do Rypina*, Ziemia Rypińska 1994, nr 4, s. 6-7; *Rypin PRL*, s. 455; J. Smoliński, *Wincenty Bujnowski – żołnierz II Rzeczypospolitej*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 4, s. 3, nr 5, s. 7-8.

BUKOWSKI MARIAN (*8 IX 1902 r. w Rypinie †11 XI 1939 r. w Piaśnicy), inżynier, budowniczy portu w Gdyni, ofiara zbrodni niemieckich

W 1926 r. ukończył Wydział Inżynierii Wodnej Politechniki Warszawskiej. Przez dwa lata pracował w Krajowym Towarzystwie Melioracyjnym w Warszawie, ale w 1928 r. przeprowadził się do Gdyni, gdzie został kierownikiem robót czepalnych w biurze inż. Tadeusza Wendy, wówczas naczelnika budowy portu. Po utworzeniu Urzędu Morskiego został kierownikiem oddziału hydrotechniczno-drogowego III Wydziału

Urzędu Morskiego. Był prezesem Związku Inżynierów Łądowych i Wodnych w Gdyni. Należał do grona założycieli Związku Zawodowego Inżynierów Łądowych i Wodnych. Był też przewodniczącym komitetu budowy Domu Inżyniera w Gdyni i członkiem zarządu Gdyńskiego Towarzystwa Technicznego.

Był autorem wielu prac z zakresu budownictwa drogowego. W prasie fachowej opublikował szereg artykułów na temat budowy dróg i portów.

We wrześniu 1939 r. został aresztowany przez Niemców, a następnie zamordowany w Piaśnicy.

Podczas ekshumacji w 1946 r. jego ciało zostało rozpoznane przez brata. Pochowany na cmentarzu wojсковym w Redłowie.

90 lat portu Gdynia, <http://www.port.gdynia.pl/historia/h1.htm/20> III 2014; S. Hueckel, *Inżynierskie wspomnienia*. Gdańsk 1981, pass.; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 30; Krajewski, *Rypinie*, s. 245; M. Sokołowska, W. Kwiatkowska: *Gdyńskie cmentarze. O twórcach miasta, portu i floty*. Gdynia, 2003, pass.

BUKOWSKI ZENON (*11 III 1932 r. w Ciechanowie †1 III 1994 r. w Radzikach Dużych), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, proboszcz w Radominie

Był synem Jana i Władysławy z Pawłowskich. W 1951 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i po jego ukończeniu, w dniu 10 lutego 1957 r. przyjął święcenia kapłańskie. Najpierw był kolejno wikariuszem w Wyszowie, Żurominie i Mławie. W latach 1962-1966 był wikariuszem przy parafii pw. św. Trójcy Rypinie, gdzie proboszczem był ks. Wincenty Konarski. Następnie krótko był wikariuszem w Pomiechówku, gdzie otrzymał powołanie na proboszcza do Radomina k. Dobrzynia n. Drwęcą. Tu duszpasterzował przez 26 lat i przez ten czas wykonał szereg prac modernizacyjnych w kościele i plebanii. Pobudował organistówkę, odzyskał 8 ha ziemi plebańskiej. Na terenie parafii ustawił 8 krzyży przydrożnych. Pomagał okolicznym parafiom, blisko współpracował z klasztorem Ojców Karmelitów w Oborach, a w szczególności z ówczesnym proboszczem i przeorem, o. Mateuszem Wojnarowskim. Chorował na niewydolność krążeniową i zmarł w czasie rekolekcji wielkopostnych w kościele Radzikach Dużych.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Ciechanowie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 95-98; M. M. Grzybowski, *Ksiądz Zenon Bukowski, proboszcz parafii w Radominie (1932-1994)*, MPP nr 11-12, s. 558-561; *Parafia*, s. 505; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 227.

BULCZYŃSKI HENRYK KAROL (*18 I 1900 r. w Sosnowcu †1987 r. w Lipnie), nauczyciel, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych, działacz społeczny

Był synem Waława i Teodozji. Ojciec, z wykształcenia inżynier, był zatrudniony w Triticarze w Mandżurii. Po śmierci ojca w 1909 r. z matką przeniósł się do Otwocka pod Warszawą, skąd w Warszawie ukończył szkołę. W 1923 r. podjął pracę w charakterze nauczyciela, a następnie kierownika szkoły w podlipnowskim Maliszewie. Tu organizował życie kulturalne wsi, m.

in. zorganizował kółko teatralne „Siew”. Pracował tam razem z nauczycielem, Wincentym Dąbrową. W 1931 r. na otrzymanej w 1928 r. od właścicieli wsi Janiny i Juliusza Przybyłowiczów, doprowadził do budowy w Rumunkach Maliszewskich drewnianej, trzyizbowej szkoły, do której uczęszczały także dzieci z sąsiednich wiosek: Komorowa i Ośmiałowa. Troszczył się o rozwój zainteresowań i ambicji uczniowskich, m. in. przygotował do egzaminów w warszawskiej szkole policyjnej Józefa Chojnickiego z Maliszewa.

W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany wraz z innymi nauczycielami pow. lipnowskiego na rzekomej konferencji w Lipnie i wywieziony, poprzez więzienie we Włocławku, do obozu Hohenbruch w Prusach Wschodnich. Stamtąd skierowany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau, a następnie w Mauthausen-Gusen.

Wiosną 1945 r., wycieńczony, powrócił do domu i po odbyciu rekonwalescencji, podjął obowiązki kierownika swojej szkoły w Maliszewie. Tutaj powrócił do przedwojennej działalności kulturalnej i już 3 marca 1946 r. wyreżyserował spektakl pt. *Zaśnij oczko*. Wieczorami organizował kursy czytania i pisania. Po roku przeniósł się z rodziną do Lipna, gdzie został podinspektorem szkolnym ds. oświaty dla dorosłych, a jego miejsce zajęła nauczycielka, Mąsiorska. Na tym stanowisku pracował do 1968 r., tj. do przejścia na emeryturę.

Dużo pracował społecznie: przez wiele lat był radnym Rady Miejskiej w Lipnie, członkiem prezydium ZW i Miejskiego oraz opiekunem Koła ZBOWiD w Lipnie, członkiem PKPS, TPD, ZNP i LOK.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973), Złotą Odznaką ZNP (1962) i innymi. W 1980 r. uhonorowany tytułem „Zasłużony Nauczyciel PRL”. Rada Miejska w Lipnie uchwałą z 20 lipca 1978 r. uhonorowała go tytułem „Zasłużony dla Miasta lipna”.

Ożeniony w 1928 r. w Zofią Zaleską z Maliszewa k. Lipna, pozostawił troje dzieci: Halinę, Alicję i Sławomira.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 22; Kostecka, *Maliszewo*, s. 33-41, 80-81; Krajewski, *Kujawy i ziemia dobrzyńska w latach okupacji*, s. 58; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 14, 20; *Obywatele Lipna*, s. 35-36; Specjalski, *Lipno*, t. 4, s. 65.

BULER ELŻBIETA EWA (*25 I 1960 r. w Golubiu-Dobrzyniu), nauczycielka, dyrektor Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni (B 60)

Córka Lecha Adama i Heleny z Wilczyńskich. Ojciec przez 20 lat pełnił funkcję przewodniczącego Gromadzkiej Rady Narodowej w Nowogrodzie. Tworzył i budował wieś Nowogród k. Golubia od podstaw. Odznaczony był wieloma medalami, w tym m. in. Złotym Krzyżem Zasługi.

Szkołę podstawową ukończyła w Nowogrodzie (1975), a następnie Liceum Ogólnokształcące w Golubiu-Dobrzyniu (1975-1986), Studium Wychowania Przedszkolnego w Toruniu (1980-1982) i studia wyższe na UMK w Toruniu (1982-1986), uzyskując tytuł zawodowy magister nauczania początkowego. Następnie odbyła Podyplomowe Studia Nauk Społecznych także na UMK (1988).

Pracowała w Szkole Podstawowej w Nowogrodzie jako nauczyciel, a następnie na stanowisku dyrektora przedszkola (1979-1984). Była zastępcą Inspektora Oświaty i Wychowania w Urzędzie Gminy w Golubiu-Dobrzyniu (1984-1985) i zastępcą Inspektora Oświaty i Wychowania w Urzędzie Miasta i Gminy w Kowalewie Pomorskim (1986-1988). Była też zastępcą Inspektora Oświaty i Wychowania w Urzędzie Gminy w Ciechocinie (1988-1989), wizytatorem ds. szkół podstawowych i przedszkoli Wydziału Oświaty i Wychowania w Golubiu-Dobrzyniu (1989-1990). Potem była nauczycielką w Szkole Podstawowej we Wrockach (1990). Przez szereg lat była dyrektorem Ośrodka Chopinowski w Szafarni (1990-2008). W Szafarni stworzyła Centrum Edukacji Chopinowskiej dla dzieci w Polsce i za granicą; szeroko popularyzowała muzykę Chopina wśród najmłodszych, rozsławiała dobre imię Szafarni i Ośrodka w kraju i na świecie; organizowała plenery, kursy i warsztaty muzyczne dla uzdolnionych dzieci i młodzieży oraz dorosłych artystów; zagospodarowała teren pałacowo-parkowy z przeznaczeniem na działalność kulturalną i rekreacyjną. Przeprowadziła w trudnych warunkach społecznych kapitalny remont Ośrodka w Szafarni. Należała do Związku Harcerstwa Polskiego, gdzie posiadała stopień podharcemistrza i w latach 1971-1984 była drużynową, a także do Związku Nauczycielstwa Polskiego (od 1983), gdzie była prezesem Ogniska ZNP; Golubsko-Dobrzyńskiego Towarzystwo Kultury (od 1994 r., wiceprezes); Towarzystwa im. Fryderyka Chopina w Szafarni (1991-1990, prezes).

Jest współautorką przewodników: *Chopin w Szafarni i okolicach* (1995), *Szafarni moje uszanowanie. Fryderyk Chopin na ziemi dobrzyńskiej* (2004) i autorką publikacji własnych: *Szafarnia miejsce szczególne* (1999), *Szafarnia* (1994), *Szafarnia* (2003), *Dzieci Fryderykowi Chopinowi i Szafarni*, tomik wierszy, wybór (2004).

Autopsja (1990-2010); *ZKZD 2005*, s. 31-32.

BULLER ANTONI (†po 1800 r.), dzierżawca

Najprawdopodobniej był synem lub pasierbem Marcina Bullera, który mógł być drugim mężem Katarzyny Buller, przy czym jej pierwszy, domniemany mąż, nosił również nazwisko Buller.

W 1759 r. w Osieku n. Wisłą ożenił się z Marianną Bielicką i tam najpewniej zamieszkiwał. Z pewnością stykał się z Katarzyną Buller, żoną Marcina występuje bowiem obok niej w jednym z aktów metrykalnych z 1768 r. jako rodzic. W latach późniejszych, gdy Antoni i Marianna Buller mieszkali w Kawęczynie, a następnie, być może, w Zębowie. W żadnym z aktów urodzenia ich licznie przychodzących na świat dzieci nie występują członkowie rodziny Bullerów z Osieka, z którymi Antoni był zapewne spokrewniony.

W aktach parafii Osiek nad Wisłą występuje wraz z żoną do 1800 r., po czym ginie po nich wszelki ślad. Znane są ich następujące dzieci: Grzegorz, (ur. w 1761) oraz urodzone w Kawęczynie: Barbara (ur. w 1764), Jakub (ur. w 1768), Marianna (ur. w 1772), Walenty (ur. 1775), którego rodzicami chrzestnymi

byli: Klara Nałęcz, chorążyna dobrzyńska i szlachcic Michał Czachorski.

W. Buler, *Ród Bullerów na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach w XVIII i na pocz. XIX w.*, http://www.bobrowniknadwisla.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=92/31 XII 2013.

BULLER JAKUB (*ok. 1746 r. †1786 r.), mieszczanin, młynarz

W 1771 r. widzimy go w przedmieściu Torunia - Podgórze, położonym nad Wisłą naprzeciw Torunia. Za zgodą administracji dóbr biskupów kujawskich odkupił wraz z żoną Julianną od poprzednich młynarzy Andrzeja i Elżbiety Rabow prawo do dzierżawy młyna, które zostało im potwierdzone w 1777 r., kiedy to otrzymali z kancelarii biskupiej przywilej na 40-letniąarendę młyna we wsi Kuta za roczną opłatą 120 złotych pruskich. Według tego przywileju do jego obowiązków należało „*Młyn z upustami, mosty, narzędzia młynarskie y wszelkie pobudowania własnym kosztem w dobrym y należytych porządku utrzymywać. Także obowiązani są zboża do Folwarków Klucza Raciąskiego bez wybierania miary młec, piwo, gorzałkę do szynkowania z zamku swoją podwodą sprowadzać, w gościńcu przyzwoite wygody dla podróżnych opatrywać y szkody w sadzawkach przestrzegać*”.

Poprzez fakt objęcia dzierżawy młyna w Kucie weszli w skład swojego rodzaju elity materialnej i społecznej parafii raciąskiej.

W 1771 r. jako „*famatum*”, czyli mieszczanin, członek cechu zamieszkujący w granicach miasta, wziął ślub ze szlachcianką Julianną Szwerynową (zm. 1788). W roku następnym nowo pobranemu małżeństwu w Kucie, parafia Raciążek urodziło się ich pierwsze dziecko, córka Marcjanna Agnieszka. W Kucie przyszły na świat kolejne dzieci: w 1774 r. urodziły się siostry bliźniaczki: Salomea i Marcjanna (Salomea, zm. w 1777), w 1776 r. kolejna córka Wiktoria Anna, a w 1778 r. urodził się syn, Paweł Antoni. O tym jak ważne było dla rodziców narodzenie pierworodnego syna, świadczy dobór jego chrzestnych, którymi zostali: wikariusz parafii raciąskiej, ks. Jan Schultz i szlachcianka Katarzyna Suwalska z Kąkōla nieopodal Podgórze.

Zmarł w wieku ok. 40 lat. W jego metryce zgonu zapisano lakoniczny, lecz pełen dramatycznej wymowy opis jego choroby i śmierci: „*(...) qui in breui infirmitate non praesentabat signo gravis infirmitatis... cito magis mortis (...)*”. (*Choroba krótka acz ciężka, zgon jeszcze bardziej*).

Pozostałe po nich dzieci, oprócz pierworodnej Marcjanny, która wyszła za mąż za Wawrzyńca Maklakiewicza w Maliszewskim Młynie, gdzie prawdopodobnie żyła pod opieką rodziny Józefa Bullera, co świadczy o bliskich stosunkach rodzinnych, łączących z nią rodzinę Jakuba Bullera i jego samego. Tam też urodziła córkę, której nadano imię Anna. Inna córka Salomea, która pozostała w Kucie wyszła za mąż za Jana Wonderlicha. Jedyny syn Jakuba i Julianny Bullerów, który używał jedynie imienia Antoni również pozostał na terenie parafii raciąskiej. W 1799 r. ożenił się z Julianną Żółtowską, z którą miał córkę Agnieszkę i syna Józefa (ur. 1807). Owdowiawszy w 1814 r. po-

nownie ożenił się z Barbarą Dudzińską, a świadkiem ślubu był jego szwagier, Wawrzyniec Maklakiewicz, młynarz z Wiatraka Raciąskiego. Antoni Buller w tym czasie również wykonywał profesję młynarską, był młynarczykiem, czyli pomocnikiem młynarza w Konecku

W. Buler, *Ród Bullerów na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach w XVIII i na pocz. XIX w.*, http://www.bobrowniknadwisla.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=92/31 XII 2013.

BULLER JÓZEF BENEDYKT (*1754 r. w Osieku †1791 r.), młynarz

Był młodszym synem Marcina i Katarzyny Bullerów, urodzony w czasie, gdy jego rodzice byli dzierżawcami majątku osieckiego.

W 1777 r. zawarł związek małżeński z Rozalią Kilińską. W latach 70. i 80. XVIII w. przebywał wraz z żoną w Osieku n. Wisłą, a także w folwarku Groch, należącym do starostwa złotoryjskiego. Był tam młyn wodny, w którym prawdopodobnie pracował, a być może także uczył się zawodu młynarza.

W tym okresie, ok. 1781 r. małżeństwu Józefowi i Rozalii Bullerów urodziła się córka Wiktoria i nie wiadomo dokładnie i być może starsza – Marianna. W 1786 r. z rodziną zamieszkał w Maliszewie, dzierżawiąc tamtejszy młyn. W tym roku urodził mu się syn Bartłomiej, a w 1790 r. córka Apolonia, która po dwóch miesiącach zmarła.

W styczniu 1789 r. w Maliszewie Młynie doszło do ślubu Marcianny Buller z Wawrzyńcem Maklakiewiczem. Marcianna była córką Jakuba Bullera, młynarza z Kuta w kluczu raciąskim na Kujawach

Po jego śmierci żona Rozalia, w tym czasie brzemienna po kilku miesiącach wdowieństwa, 4 czerwca 1791 r. wyszła za mąż za Jana Daszkowskiego, pochodzącego z terenu parafii ciechocińskiej. W końcu października 1791 r. Rozalia urodziła córkę Annę i po kilku dniach, zmarła.

Pozostałym po przedwczesnie zmarłych rodzicach, dzieciom wyznaczony został ich prawny opiekun, którym został Szymon Józefkowicz z Lipna. Jeszcze w 1791 r. nastąpił podział między nieletnimi dziećmi majątku pozostałego po zmarłych rodzicach. „Na posesji” pozostać miała najstarsza siostra, Marianna Buller, która miała wypłacić pozostałemu rodzeństwu po ich dojściu do pełnoletności po 80 dukatów. W roku następnym młyn w Maliszewie spłonął, a sprawa rozliczeń majątkowych po Janie i Rozalii Bullerach ciągnęła się do lat 20. XIX w.

Losy osieroconego rodzeństwa były następujące: Marianna Buller, pozostała w Maliszewie i wyszła za mąż za Andrzeja Liedke. Wiktoria, która prawdopodobnie przebywała w Osieku pod opieką stryja Jana Bullera, w 1799 r. wyszła tam za mąż za Tomasza Lawręckiego, młynarza i mieszkała w Prusach. Najmłodsza Anna zmarła w wieku 18 lat w Maliszewie, w stanie bezzęnnym, a ich jedyny brat Bartłomiej Buller mieszkał w Osieku, utrzymując się z prowadzenia gospodarstwa i utrzymując kontakty z mieszkającą tam rodziną stryja.

Bartłomiej Buller w 1812 r. ożenił się w Osieku z Marianną Kobierską. Zmarł w 1832 r. w wieku 45 lat,

przeżywając niewiele lat więcej niż ojciec. Dwaj spośród jego synów: Franciszek i Ludwik Bullerowie w latach 40 XIX w. przenieśli się do Prus, do miejscowości Kuchnia, w parafii Grabie pod Toruniem. Ich potomkowie w późniejszych latach rozprzestrzenili się po okolicach Torunia, trafiając także i do samego miasta.

W. Buler, *Ród Bullerów na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach w XVIII i na pocz. XIX w.*, http://www.bobrowniknadwisla.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=92/31 XII 2013.

BULLER JAN (*1751 r. w Lubiczu n. Drwęcą †1 XII 1817 r. w Sąciecznie), karczmarz, leśniczy

Był synem Marcina i Katarzyny. W źródłach pojawia się w 1769 r. jako świadek w akcie chrztu w parafii Osiek n. Wisłą. Po ożenku mieszkał w miejscowości Kut, położonej w kluczu raciąskim. W Kucie znajdował się młyn, który dzierżawili Jakub i Julianna Buller, przy którym prowadził gościniec. W 1778 lub 1779 znalazł się prawdopodobnie w Lubiczu. W 1780 r. z rodziną znalazł się w Osieku n. Wisłą, w którym objął obowiązki „leśnego dworu osieckiego”. Od dziedziców Kowalewskich otrzymał również w dzierżawę obszerne gospodarstwo w Sąciecznie. Swoją długoletnią pracą dla dziedziców Kowalewskich, właścicieli majątku Osiek zasłużył sobie na długą pamięć. Jeszcze w 1835 r. Dominik i Łukasz Kowalewscy wspominali jego: „jako leśnego w borach tutejszych osieckich, który wiernie, przychylnie obowiązki swoje pełnił a praca dozoru i obiegania boru przyprawiła go do choroby i śmierci”.

W 1775 r. wziął ślub z Jadwigą Dąbkową v. Dempczeńska (zm. w 1806) w parafii Raciążek, z którą miał dzieci: Mariannę (ur. w 1776 r. we wsi Kuta-zm. 1788 r.), Rozalię (ur. w 1777), Wawrzyńca, Magdalenę (ur. w 1782), wyszła w 1810 r. za Rocha Jurkiewicza, Ewę (ur. 1784), wyszła w 1814 r. za Jana Piaseckiego, Wiktorię (ur. 1787), wyszła za mąż w 1806 r. za Michała Malczyńskiego, Mikołaja (1789-1790), Melchior (ur. w 1792).

W 1814 r. ożenił się ponownie z Magdaleną Florkiewicz. Z małżeństwa tego były dwie córki: Julianna (ur. w 1814) i Marianna (ur. w 1816).

W. Buller, *Ród Bullerów na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach w XVIII i na pocz. XIX w.*, http://www.bobrowniknadwisla.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=92.20 III 2013.

BULLER MARCIN (†po 1760 r.), dzierżawca Osieka

Do Lubicza przybył z Osieka Nadwiślańskiego krótko przed 1748 r. W 1754 r. wraz z żoną występuje jako dzierżawca Osieka w parafii Łążyn. W 1756 r. był świadkiem w ceremonii ślubu pasierbicy Marcina Bullera, Marianny był właściciel sąsiedniego Osieka nadwiślańskiego, chorąży liwski Mikołaj Kowalewski. W Osieku przebywał co najmniej do 1759 r.

Ożeniony z Katarzyną miał dzieci: Annę (ur. w 1748), Józefa (ur. w 1751), Katarzynę (ur. w 1754 r. w Osieku), za Ignacym Krępcem, Józefa Benedykta (ur. w 1756) i (?) Michała.

W. Buller, *Ród Bullerów na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach w XVIII i na pocz. XIX w.*, http://www.bobrownikinadwisla.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=140&Itemid=92.20 III 2013.

BULLER WOJCIECH (*20 IV 1962 r. w Kołobrzegu), uczestnik opozycji antykomunistycznej, więzień polityczny w PRL, stypendysta Instytutu Piłsudskiego w Nowym Jorku, z zamiłowania historyk, zajmujący się ziemią dobrzyńską i epoką napoleońską, genealog, członek DTN (B 78)

Pochodzi z rodziny od wieków zamieszkującej na ziemi dobrzyńskiej. Syn Kazimierza i Marii z Górczanów. Ojciec, Kazimierz Buller (1928-2004), pułkownik WP, urodzony w Bobrownikach n. Wisłą, pochodził z rodziny miejscowych społeczników. Był synem Zygmunta Bullera (1899-1969), uczestnika wojny polsko-bolszewickiej, w czasie drugiej wojny światowej członka AK, a po jej ukończeniu wybitnego działacza samorządowego w 1949 r. skazanego z powodów politycznych na 10 miesięcy więzienia.

Ukończył Technikum Budowlane w Słupsku (1989). W latach 1981-1982 robotnik w Okręgowym Przedsiębiorstwie Zaopatrzenia Weterynaryjno-Zootechnicznego Centrowet, w 1983 r. murarz w Słupskim Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym, w latach 1983-1988 w różnych firmach budowlanych, w okresie 1988-1992 asystent projektanta w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Słupsku.

Od listopada 1980 r. w „Solidarności”. Od maja 1981 r. członek Ruchu Młodej Polski, współorganizator Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania, wielokrotnie przesłuchiwany, zatrzymywany, m. in. w listopadzie 1981 r. postawiony przed Kolegium ds. Wykroczeń za udział w akcji plakatowej. W dniu 13 grudnia 1981 r. zatrzymany, po kilkugodzinnym przesłuchaniu i podpisaniu tzw. lojalki, zwolniony. W dniu 15 grudnia 1981 r. w Stoczni Gdańskiej im. Lenina i 17 grudnia uczestnik demonstracji w Gdańsku; członek Tymczasowego Komitetu Strajkowego w Słupsku. Zatrzymany 2 stycznia 1982 r., 3 lutego 1982 r. skazany przez Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy na sesji wyjazdowej w Słupsku na 1,5 roku więzienia i grzywnę, osadzony w Areszcie Śledczym w Słupsku, następnie w Zakładzie Karnym w Stargardzie Szczecińskim i Wrocławiu, 27 października 1982 r. warunkowo zwolniony.

Po wyjściu na wolność kolporter podziemnych wydawnictw, w tym książek, uczestnik manifestacji. Do 1989 r. wielokrotnie przewencyjnie zatrzymywany na 48 godzin, stawiany przed kolegium ds. wykroczeń, poddawany przesłuchaniom i rewizjom. Po 1989 r. współorganizator „Solidarności” Regionu Słupsk. W 1989 r. współpracownik Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”, współorganizator wyborów w czerwcu 1989 r., członek komisji wyborczych z ramienia KO „S” oraz w wyborach prezydenckich 1990 r.

Stypendysta Instytutu Piłsudskiego w Nowym Jorku, w latach 1993-2005 przebywał w USA.

Opublikował m. in. *Powstanie styczniowe w Bobrownikach* oraz *Sprawa nadania urzędnikom powiatu lipnowskiego medali „Za zdławienie polskiego buntu 1863-1864”* (Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013).

W 2011 r. odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Autobiografia, 22 IV 2013 r. oraz uzup. z 16 V 2013 r.; Autopsja (2012-2013).

BUSZKIEWICZ z d. Janiszewska HANNA KRYSZYNA (*18 VII 1940 r. w Wilczej Łapie k. Rypina), lekarz-stomatolog (B 79)

Córka Ludwika i Heleny z Baliszewskich. Ojciec, Ludwik Janiszewski – lekarz weterynarii. Ponad 40 lat pracował dla pow. rypińskiego, pobudował lecznicę dla zwierząt w Rypinie.

Szkolę podstawową ukończyła w Rypinie (1954), a następnie Liceum Ogólnokształcące w Strzelnie (1954-1958). Potem studiowała na Akademii Medycznej, Wydział Lekarski, Oddział Stomatologiczny w Poznaniu (1960-1966). W 1973 r. uzyskała I, a w 1976 r. – II stopień specjalizacji zawodowej w zakresie stomatologii dziecięcej.

Początkowo pracowała w Ośrodku Zdrowia w Radominie, a od 1970 r. w gabinecie szkolnym Szkoły Podstawowej nr 1 Rypinie. Potem pracowała w Przychodni Rejonowej w Rypinie przy ul. Warszawskiej. W 1990 r. przeszła na emeryturę, pracując na części etatu jako lekarz dentysta w SP nr 1 w Rypinie. Potem pracowała jeszcze na kontraktach NFZ.

W 1968 r. wyszła za mąż za Bolesława Buszkiewicza, z którym ma dwoje dzieci: Joannę Barbarę (ur. 1969) i Tomasza Piotra (ur. 1979).

Autopsja (1990-2013); *Dzieje służby zdrowia*, s. 292-293; *Rypin w PRL*, s. 1003; ZKZD 2005, s. 33.

BUSZTA ANTONI SZYMON (*ur. 27 XII 1907 r. w miejscowości Brzoza Stadnicka w pow. łańcuckim †3 VI 1942 r. w Dachau), kapłan zakonny, karmelita, ofiara zbrodni niemieckich (B 80)

Śluby zakonne złożył 29 listopada 1928 r., a 6 września 1935 r. przyjął święcenia kapłańskie. W momencie wybuchu drugiej wojny światowej pracował przy kościele Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina, zastępując nieobecnego wówczas przeora klasztoru. W dniu 13 września 1939 r. został po raz pierwszy aresztowany przez Niemców. W drugiej połowie października tego roku został ponownie aresztowany i osadzony w więzieniu Selbstschutzu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tam przebywał do 30 października tego roku. W tym dniu wraz z wieloma kapłanami z dekanatu rypińskiego został skierowany do Obór, gdzie niemieckie władze policyjne urządziły obóz przejściowy dla duchowieństwa. Tutaj więziony był do 22 lutego 1940 r., skąd wywieziony został do więzienia w Grudziądzu. Następnie przeszedł obozy Stutthof, Sachsenhausen (od 10 kwietnia 1940 r.). W dniu 14 grudnia 1940 r. trafił do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie nadano mu numer 22390. W półtora roku później poniósł tam męczeńską śmierć. Dla uczczenia jego pamięci oraz współbraci w zakonie (Pawła Makowskiego i Gerarda Kowalskiego) ks. Adam Wszelaki ufundował w klasztorze w Oborach pamiątkową tablicę.

APPK Kraków, sygn. A 102, teczka: Buszta Antoni Szymon, materiały luźne; w teczce znajdują się trzy koperty adresowane z Dachy przez o. Busztę do o. Jana Konoby, jeden do o. Henryka Urbańskiego oraz list z Dachy pisany przez o. A. Busztę w języku niemieckim z datą 17 maja 1941 r.; zarówno list, koperty nadawcze oraz cztery dowody nadania listów z Krakowa do Dachy, oprócz imienia i nazwiska, opatrzone są numerem obozowym o. Szymona Buszty; Chart, *Spis*, s. 26; Domagała, *Dachau*, s. 81; S. Grabowski, *Znienawidzeni. Z przeżyć polskiego księdza w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Philadelphia 1947, s. 13; http://www.obory.com.pl/?a=aktualnosc&typ=15&id_cat=57&id_item=24216 VII 2013; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 5, s. 291, 292, 294; A. Kozłowiecki, *Ucisk i strapienie. Pamiętnik więźnia*, Kraków 1967, s. 333; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 136, 144, 150; Krajewski, *Kościół*, s. 36-43; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 2 i n.; Krajewski, *Tronująca*, s. 95; *Marii Strużyńskiej przeżycia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007, s. 21 i n.; *Męczennicy karmelitańscy klasztoru krakowskiego XX wieku*, <http://www.krakow.karmelici.pl/index.php/menczennicy-karmelitańscy/12> VII 2013; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 61; Urbański, *Dachau*, s. 143.

BYSZEWSKI ZYGMUNT (*w Warszawie †1941 r.), redaktor i wydawca „Gazety Lipnowskiej”, ofiara zbrodni sowieckich i niemieckich (B 81)

Ukończył politechnikę w Berlinie. Mieszkał i pracował w Lipnie. Od 1929 r. redagował i wydawał „Gazetę

Lipnowską”. Przez cały czas był oddanym działaczem społeczno-kulturalnym w mieście. Mieszkał w Witkowie k. Lipna. W czasie najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r., uszedł życiem tylko dlatego, iż obdarzony talentem artysty, przez cały pobytu sowietów zmuszony był do rysowania „*przeróżnych bolszewickich tótrów*”. Na koniec został jednak przez nich doszczętnie obrabowany.

W dniu 10 kwietnia 1940 r. w grupie ok. 200 osób z Lipna, wraz z przedwojennym burmistrzem miasta, Zygmuntem Uzarowiczem, został aresztowany przez Niemców. Przetrzymany w miejscowym Domu Ludowym, następnie wagonami towarowymi z całą grupą aresztowanych lipnowian został wywieziony do więzienia gestapo w Grudziądzu. Stamtąd trafił do obozu koncentracyjnego Oranienburg, a następnie do Mauthausen-Gusen, gdzie został zamęczony.

Góźdź, *Lipno*, s. 44; Z. Góźdź, *Wspomnienia więźnia nr 22577 (Miroslawa Kukowskiego)*, *Gazeta Lipnowska* 1990, nr 4, s. 1; Z. Góźdź, *Lipno. W cieniu zbrodni*, Ziemia Dobrzyńska. *Gazeta* 1995, nr 2, s. 5; Z. Góźdź, *Zygmunt Byszewski*, *Gazeta Lipnowska* 1995, nr 212, s. 6; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 79; *Kurier Płocki* 1920, nr 242; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 23.

C

CALLIER EDMUND, ps. „Gaudier” (*2 X 1833 r. w Szamotułach †14 XII 1893 r. w Poznaniu), żołnierz Legii Cudzoziemskiej, powstaniec, płk powstańczy, historyk, krajoznawca (C 1)

Był synem Fryderyka, sekretarza powiatowego i Salomei z Krajewskich. Początkowo był wyznania ewangelickiego, zmarł jednak jako katolik. W latach 1843-1847 kształcił się w niemieckim gimnazjum im. Fryderyka Wilhelma w Poznaniu. Potem uczył się handlu u Magnuszewskiego, a następnie u Freudenreicha. Podczas wojny szlzewickiej (1848-1850) wstąpił do armii pruskiej. Po zwolnieniu na skutek złego stanu zdrowia pracował w biurze Landraty we Wrześni. W czasie wojny krymskiej zaciągnął się do Francuskiej Legii Cudzoziemskiej i walczył pod Sewastopolem, po czym uzyskał obywatelstwo francuskie.

Po odsłużeniu 5 lat, wziął dymisję i powrócił do Poznania. Tutaj wykładał język francuski, angielski i włoski. Po wybuchu powstania styczniowego podążył do Królestwa Polskiego do oddziału K. Mielęckiego. W dniu 22 marca 1863 r. pod Olszakiem okrył się męstwem, odnosząc ciężkie rany. Po wyleczeniu, latem tego roku został naczelnikiem sił zbrojnych województwa mazowieckiego. Jako człowiek bliski lewicy „Czerwonych”, wszedł w konflikt z Rządem Narodowym. Toczył bitwy ze zmiennym szczęściem pod Grochowem, Izbicą, Dobrzelinem, Wachowem Kościelnym, Brzozowem, Sobotą i Złakowem. Nie mogąc pogodzić się z poglądami Rządu Narodowego, poprosił o dymisję. W sierpniu 1863 r. zmuszony był do opuszczenia województwa. W dniu 2 lutego 1864 r. przywrócono mu stopień pułkownika i mianowano go dowódcą oddziału w Prusach Zachodnich, z przeznaczeniem wkroczenia na teren ziemi dobrzyńskiej. Przekroczenie granicy na Drwęcy miało nastąpić z 21 na 22 marca 1864 r., jednak wskutek niechęci pozostałych dowódców oddziałów termin ten odroczone. Ujęcie jego przez Prusaków w Mrocznie w pow. lubawskim, zamiar ten ostatecznie udaremniło.

Przebieg tych wypadków opisał Julian Łukaszewski w 1870 r.: „Skoro tedy przybył tak dzielny oficer jak pułk. C... w lutym (1864 r. – dop. MK) do Prus Zachodnich, jako dowódca wyprawy w Płockie, formacja ograniczywszy się teraz głównie na zebraniu i rozlokowaniu ochotników, szybko ukończoną została tak, że już około 21 marca 1.200 ludzi kompletnie uzbrojonych mogło wyruszyć w pole. (...) Gdy się dowiedziało pewna maluczka klika, że C... rzeczywiście chce 21 marca wkroczyć do Płockiego, przelęknęła się okropnie i koniecznie ruch ten zbrojny sparaliżować postanowiła. Podjudzono tedy kilku referentów powiatowych, aby oświadczyli, że proch się popsuł, ładunki nie gotowe, broni tak szybko na oznaczone miejsca przewieźć niepodobna, dlatego proszą o tydzień

przynajmniej zwłoki. C..., nie przeczuwając podstępny, choć niechętnie, odroczył wyjście ma noc z 28 na 29 marca. Czas ten wystarczył, aby zamysły zdradzieckie kilku nikczemników dojrzały. (...) Pułkownik C... zamierzał wyruszyć czterema kompaniami. Pierwsza toruńska, pod dowództwem J..., którego atoli przed wyprawą Prusacy przyaresztowali. Na jego miejsce wyznaczono B..., stchórzył, a napoiwszy się na fantazję, obóz rozpuścił. Za to łajdactwo kazałem następcy C... majorowi B... ująć B... i sąd nań złożyć. Przeszo go ścigać, lecz szlachectwa dowiedziawszy się, o co idzie, sama tak pożytecznego im człowieka chroniąc, za granicę wysłała. Druga kompania brodnicka, pod K... przedostała się szczęśliwie na powiat przasnyski, lecz na samym wstępie zmuszona do bitwy, przez moskali zniesioną została. Trzecia kompania środkowa miała przejść na czele z Cal..., po aresztowaniu go przez Prusaków rozeszła się do domu. Kiedy na trzy dni przed wejściem organizator powiatu lubawskiego rozkazał broń przeznaczoną dla swojej kompanii ruszyć i ku miejscu zbornemu posunąć, obywatele stawili opór, nie chcąc broni u nich złożone, ani wydać, ani dalej ekspediować. Pachniało to otwartym buntem. Cal... zawiadomiony, pośpieszył na miejsce i jakoś trafił tym panom do przekonania, że spokojnieli nieprawnie zatrzymaną własność publiczną wydali, komu należało. (...) Czwarta kompania lubawska, w komplecie zebrana i uzbrojona, przed wkroczeniem w Płockie straciła swych dowódców: Piotra Cz..., który rzeczywiście ciężko zaniemógł i O..., który specyficznie, niemieckiej choroby dostał: Kononenfieber. Ścigania przez Prusaków, niebawem po przekroczeniu granicy przez Moskwę rozbitą została”.

Od 1 maja 1865 r. do 1 maja 1866 r. więziony był w Grudziądzu. Potem sądzony w procesie berlińskim, skazany został na rok i sześć miesięcy więzienia. W lipcu 1866 r. ukończył dzieło pt. *Trzy ustępy z powstania polskiego 1863-1864, z 7 planami i mapą województwa płockiego*, stanowiące cenny materiał źródłowy do dziejów powstania. Był także autorem *Uwag krytycznych nad „Słownikiem geograficznym Królestwa Polskiego”* (1882). Współpracował z redakcją tegoż *Słownika*, gdzie był autorem wielu haseł. Pisał także do „Ateneum Kapłańskiego”, „Biblioteki Warszawskiej”, „Dziennika Poznańskiego”, „Lecha” (wydawanego w Gnieźnie) i „Dziennika Kujawskiego”. W tym ostatnim zamieścił opis Kruszewicy. Nie zdążył jednak dokończyć pracy nad rozmieszczeniem rodów szlacheckich w Wielkopolsce. Jako członek Towarzystwa Przyjaciół Nauk brał żywy udział w życiu kulturalnym Poznania. Pochowany w Poznaniu na cmentarzu świętomarcińskim obok matki, Salomei (zm. 1888).

K. Butkiewicz, *Pułkownik Edmund Callier 1833-1893*, Warszawa 1974, pass.; Bukowski, *Pomorze*, pass.; J. Białynia-Chołodecki, *Wiązanka szczegółów z dziejów powstania styczniowego*, Lwów 1929, s. 9; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 136-143, 189-190, 293; Krajewski, *Powstanie*, s. 116-117; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 119, 120, 121, 177, 207; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 154; J. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego*, Jassy 1870, s. 335-338, 385; Nycek, *Ludzie*, s. 22-23; Nadwiślanin 1864, n-ry 40-45, 50, 54-56, 58; *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 44, 262, 305, 347; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 85; W. Fidler, *Callier Edmund*, PSB, t. 3: 1937, s. 191-192; Zieliński, *Bitwy*, s. 251-252; Z. L., *Ostatnie chwile powstania styczniowego*, Poznań 1887, t. 1, s. 170-173.

CAPAŁA JÓZEF (*8 XII 1913 r. †10 XI 1997 r. w Dobrzyniu n. Wisłą), żołnierz wojny obronnej 1939 r., rolnik, spółdzielca (C 2)

Był synem Jana i Emilii z Buksów, najstarszym z rodzeństwa. Ukończył 4 klasy Publicznej Szkoły Powszechnej w Dyblinie i w wieku 14-16 musiał pracować u okolicznych gospodarzy w Krojczynie, aby wspierać matkę, samodzielnie utrzymująca rodzinę. W wieku 21-23 lat odbywał służbę wojskową w 14. pułku piechoty Włocławku i po skończonej szkole podoficerskiej został kapralem.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie obronnej. Po klęsce jednostki pod Kutnem, trafił do niewoli niemieckiej. Początkowo przebywał w obozie jenieckim (Stalag X) pod Hamburgiem, a następnie do końca wojny pracował jako robotnik rolny w miejscowości Daldorf.

Do kraju powrócił w drugiej połowie 1945 r. Otrzymał pracę jako referent Okręgowej Mleczarni w Lipnie, zajmując się rozliczaniem zlewniarzy z prowadzonego skupu mleka. W 1952 r. został magazynierem i zastępcą członka Zarządu Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Wielgim, włączonej w 1956 r. do Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” Jastrzębie-Kłokock w Lipnie. Później, poza prowadzeniem 4-hektarowego gospodarstwa rolnego w Tupadłach, pracował w miejscowym sklepie spółdzielczym.

Do 15 XII 1948 r. należał do Polskiej Partii Socjalistycznej. Przez 16 lat pełnił funkcję sołtysa wsi Tupadły. Razem z Henrykiem Osuchem i Kazimierzem Chrabąszczewskim był inicjatorem i organizatorem czynu społecznego, uwieńczonego wzniesieniem budynku z pomieszczeniem na sklep i świetlicę wiejską. W 1983 r. otrzymał Medal „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” W styczniu 1939 r. ożenił się z Ewą Wójcik (ur. 5 III 1909 r. w Lasotkach-zm. 14 X 2000 r. w Lipnie), córką Michała i Józefy z Włodarskich, z którą pozostawił syna Andrzeja i córkę Marię.

Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 82-84.

CĄBROWSKA KATARZYNA (*1971 r. w Toruniu †20 XII 2006 r. w Toruniu), skrzypaczka (C 3)

Ukończyła Akademię Muzyczną w Bydgoszczy w klasie prof. Ireny Żarnowskiej (1995). Już podczas studiów występowała ze studencką orkiestrą kameralną, propagując głównie muzykę baroku. Uczestniczyła w wielu kursach mistrzowskich, prowadzonych przez Ruggiero Ricci w Berlinie. W 1994 r. związała się z francuskim zespołem „Opus 16”, prowadzonym przez Jacques'a Pesi, dyrektora Konserwatorium Muzycznego w Angouleme, z którym koncertowała m. in. w Cognac, Poitiers, Bordeaux.

Od 1995 r. była muzykiem-kameralistą orkiestry Cappella Bydgostiensis oraz prymariuszem Toruńskiego Kwartetu Smyczkowego, biorąc udział w wielu prestiżowych koncertach publicznych i okolicznościowych w Polsce. W listopadzie 1998 r. z Toruńską Orkiestrą Kameralną pod batutą Jerzego Salwarowskiego wykonała *Koncert E-dur* J. S. Bacha, a następnie ten sam utwór z Capellą Bydgostiensis, prowadzoną przez Daniela Stabrawę.

Koncertowała w kościołach na ziemi dobrzyńskiej, głównie w kościele pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Osieku na Wisłą.

J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 131; <http://www.amuz.bydgoszcz.pl/nauczyciele-akademyk/wspolpracownicy-oraz-byli-pracownicy.html?view=osoba&id=170/5 III 2014>.

CELEBUDZKI ZYGMUNT (*9 II 1921 r. †27 V 1944 r. w obozie Stutthof), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Jana, mieszkał we wsi Chrapoń w pow. rypińskim. Najprawdopodobniej za udział w organizacji oporowej, aresztowany w miejscu zamieszkania w dniu 23 marca 1944 r. i następnie wysłany do hitlerowskiego obozu Stutthof, gdzie został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 64/46; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 172; Piotrowski, *Słownik*, s. 85.

CENDROWSKI JAN, ps. „Wilk” (*16 I 1910 r. w Rogowie †1999 r. w Rypinie), żołnierz Armii Krajowej (C 4)

Był synem Mariana i Heleny. W okresie poprzedzającym wybuch drugiej wojny światowej był kapralem piechoty służby stałej w 67. pułku piechoty w Brodnicy.

W wojnie obronnej 1939 r. walczył w składzie Batalionu Obrony Narodowej „Brodnica”. Brał udział w bitwie nad Bzurą, gdzie został ranny. Wzięty do niewoli w Puszczy Kampinoskiej, przebywał w szpitalu w Rawie Mazowieckiej. W listopadzie 1939 r. wrócił domu w Pręczech, gdzie w 1940 r. wstąpił do tajnej organizacji antyhitlerowskiej POZ „Znak”. Od początku jej istnienia do lata 1942 r. pełnił funkcję komendanta w gminie Pręczi. W końcu 1942 r. wyprowadził się z Pręczi do Rypina, gdzie mieszkał do maja 1943 r. Stanowisko komendanta AK w gminie Pręczi przejął po nim Wincenty Gołębiowski. Zagrożony aresztowaniem, ukrywał się na kwaterach konspiracyjnych w pow. rypińskim, sierpeckim, pułuskim i płońskim, gdzie nawiązał kontakty z BCh i AK. Przysyłany do Rypina, pomagał w odtworzeniu struktur akowskich. Po wojnie pracował w Państwowym Ośrodku Maszynowym w Rypinie.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

AFGEZ, t. osob. 261-870/Pom., Cendrowski Jan, ps. „Wilk”; Idem, *Spuścizna Stanisława Suszyńskiego*, Wykaz żołnierzy AK obwodu rypińskiego, sporządzony przez S. Suszyńskiego,teczka 6; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 274; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 393; Jaszowski, *Okręg AK*, s. 117; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 354; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 343; Krajewski-Suszyński, *POZ i ZWZ-AK*, s. 780.

CEZAK MICHAŁ (*27 IX 1894 r. †31 X/1 XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczyciel, inspektor szkolny, ofiara zbrodni niemieckich (C 5)

Od lipca 1933 r. był podinspektorem szkolnym Obwodu Szkolnego Sierpeckiego. Z dniem 1 kwietnia 1938 r., po utworzeniu oddzielnego nowego Rypińskiego Obwodu Szkolnego, wchodzącego odtąd w skład Okręgu Szkolnego Pomorskiego, został inspektorem

szkolnym i był nim do wybuchu wojny 1939 r. Biuro Inspektoratu mieściło się w Rypinie przy ul. Rydza Śmigłego nr 15. Jego pomocnikiem kancelaryjnym był Teodor Dzierżanowski.

Nadto pełnił różne funkcje oświatowe. Stał na czele zarządu Obwodu Kół Przyjaciół Harcerstwa w Rypinie. Popierał różne akcje, prowadzone przez Związek Harcerstwa Polskiego pod kierownictwem komendanta pfm. Bonifacego Łukowskiego. W dniu 6 marca 1939 r. został przewodniczącym Organizacyjnego Komitetu Obwodowego Towarzystwa Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych w Rypinie.

W początkach października 1939 r. został zmuszony do przekazania swoich obowiązków Niemcowi o nazwisku „Woywod”, a następnie podpisania zawiadomienia o rzekomej konferencji nauczycieli powiatu rypińskiego. W dniu 21 października 1939 r. został aresztowany w czasie tej „konferencji” i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tutaj był poddany ciężkim prześladowaniom i torturom. Wymyślne tortury spowodowały, że ofiara rzuciła się na swoich oprawców, w tym zaś na swego byłego podwładnego, Augusta Nikolai'a, kierownika niemieckiej szkoły z Somsior. Naoczny świadek, ks. Stanisław Dulczewski z Rogowa zapisał potem to wydarzenie: „W pewnym bowiem momencie powstało na górze zamieszanie. Dało się słyszeć krzyki, tak, że Selbstschutz zostawiwszy na bezczce zemdlącego Malanowskiego, pospieszili na górę. Po jakiś dziesięć minut zwleczono skrwawionego inspektora i wrzucono do oddzielnej, ciemnej komory. Główny oprawca do końca mojego tam pobytu chodził zawsze z obandażowaną ręką”. W dniu 24 października 1939 r. przesłał do swojej żony ostatnią wiadomość, którą odnotowała w swoim pamiętniku Maria Strużyńska. „Ona powiedziała wtedy do mnie, abyśmy poszły gdzieś w bramę, bo otrzymała w bułce kartkę od swego męża, to przeczytamy. Kartka była rzeczywiście, a na niej pamiętam słowa pisane ręką pana Cezaka: „Dziś o godzinie 15 Malanowski i ja będziemy rozstrzelani”. Zrozpaczone, będące obie w jednakowej sytuacji, nie wierzyłyśmy. Przez pozostały czas nie rozstawałyśmy się już z sobą, szukając jedynie miejsca, z którego można by zobaczyć, czy to, co napisane na kartce, stanie się prawdą. Uprosiłyśmy mieszkańców domu na pierwszym piętrze naprzeciw bramy, tuż przy Domu Kaźni, by pozwolili nam przed godziną trzecią popatrzeć. Zgodzili się”. Przed tragiczną godziną żona Cezaka i Maria Strużyńska, nauczycielka, żona uwięzionego w rypińskim więzieniu kierownika szkoły z Obór, Romualda Strużyńskiego miały możliwość obserwować z sąsiedniego budynku, w jaki sposób wywożono skazanych do lasów skrwawionych: „I oto przed godz. 15 na całej ulicy zjawili się Niemcy z karabinami. Usunęli wszystkich ludzi z ulicy, a wtedy zajechała duża platforma bez budy. Stanęła w głównej ulicy tyłem do wyjścia z budynku kaźni. Za chwilę ukazywali się pojedynczo aresztowani z gołymi głowami i bez ciepłych okryć, mężczyźni w samych garniturach. Każdy z nich musiał być przy wyjściu bity lub kopany, bo wychodząc z tej małej bramki za budynkiem kaźni, upadał prawie na twarz, na bruk. Naliczyliśmy 24 osoby. Pani Cezak poznała swego męża po wzroście i garniturze. Wszyscy wchodzili na tę ustawioną platformę, ale wi-

docznie kładli się ciasno jeden obok drugiego, bo ponad nią nikogo widać nie było. Kiedy te 24 osoby weszły, z budynku wyszło ośmiu uzbrojonych w karabiny Niemców, czterech weszło na przód, a czterech na tył platformy. Stanęli, rzucając przedtem jeszcze dwa związane pęki grubych na palce sznurów i odjechali szosą prosto, chyba w stronę Sierpca. Dokładnie nie wiem, bo z okna zza firanek widać nie było. W każdym bądź razie nie w stronę miasta. Wtedy ci Niemcy, którzy stali na ulicy z karabinami, rozeszli się i na ulicy rozpoczął się normalny ruch...”.

W końcu października 1939 r. został wywieziony do lasów skrwawionych i tam rozstrzelany. Ciało pogrzebano we wspólnej mogile w miejscu zbrodni.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 121/47; AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 2, Wykaz obwodowych inspektorów szkolnych KOSP w Toruniu, sporządzony 29 X 1938 r.; Galkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 294-295; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 160; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Kronika szkoły w Rogowie, zapis ks. Dulczewskiego; *Marii Strużyńskiej przeżycia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007, s. 25-26; Piotrowski, *Biogramy*, s. 149; Piotrowski, *Słownik*, s. 85-86; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 309; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 28, 29, 77, 93, 100, 134, 135, 138, 149; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Waszkiewicz, *Dobrzyń*, s. 129-130; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 282; *Władze szkolne w latach 1917/18-1938/38*, Warszawa 1938, s. 204, 212; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 118, 128.

CHALIŃSKI JAN h. Szeliga (†1831 r.), właściciel ziemski

Był synem Wojciecha i po jego śmierci w 1787 r. odziedziczył Nową Wieś w Lipnowskim. Posiadał ją jeszcze w 1821 r., oszacowaną na 120 tys. złp.

Żonaty z Magdaleną Kuczkowską, pozostawił dwóch synów: Wojciecha (ur. 1774) i Walentego (ur. 1779), a po jej śmierci w 1798 r. na swych dobrach zabezpieczył na rzecz synów sumę 8 tys. złp. Ok. 1804 r. ożenił się powtórnie z Kunegundą z Chalińskich, na rzecz której na dobrach swoich zabezpieczył sumę 4,2 tys. złp.

Po jego śmierci w 1831 r. Nowa Wieś przeszła na synów, którzy jednak dwa lata później sprzedali ją Anicetowi i Anastazji Czak.

Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 14 nadaje Chalińskim z ziemi dobrzyńskiej herb Pomian; RZD, t. 2, cz. 1, s. 113-114; SGKP, t. 7, s. 202.

CHALIŃSKI MARCIN h. Szeliga (†po 1763 r.), właściciel ziemski, skarbnik i miecznik dobrzyński

Pochodził z Chalina k. Dobrzyń n. Wisłą. Od 7 grudnia 1756 r. pełnił urząd skarbnika, a 10 października 1758 r. awansował na miecznika dobrzyńskiego. Miał brata Wojciecha i razem z nim był spokrewniony z Franciszkiem Chalińskim, który w 1767 r. został burgrabią bobrownickim, w 1775 r. – sędzią grodzkim rypińskim, zaś w 1778 r. – podstarostą rypińskim.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 338-39; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 14 nadaje Chalińskim z ziemi dobrzyńskiej herb Pomian; RZD, t. 2, cz. 1, s. 113; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 144; *Urządnicy*, s. 197, 220.

CHALIŃSKI WOJCIECH h. Szeliga (XVI w.), właściciel ziemski

Był synem Pawła z Chalina k. Dobrzynia n. Wisłą. W źródłach występuje w latach 1553-1565. W latach 1564-1565 dziedziczył dwa łany w Ruszkowie k. Trąbina.

Jego potomkami: Stanisław i Marcin Chalińscy mogli być właścicielami niewielkich działów w Wąpielsku. Zapisani zostali jako uczestnicy elekcji 1697 r.

AGAD, ASK, I, k. 97v; Biliński, *Szlachta*, s. 31; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 338; *Polska w XVI wieku*, s. 300; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 14 nadaje Chalińskim z ziemi dobrzyńskiej herb Pomian; RZD, t. 2, cz. 3, s. 374; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 144.

CHALIŃSKI WOJCIECH h. Szeliga (†1787 r.), właściciel ziemski

Pochodził z Chalina k. Dobrzynia n. Wisłą. W 1781 r., w wyniku podziałów rodzinnych, został właścicielem wsi Nowa Wieś w pow. lipnowskim, gdzie w 1775 r. było tylko 9 dymów. Wraz z bratem Marcinem pisał się na elekcję Augusta II.

Miał brata Marcina.

Po jego śmierci dobra objął syn Jan.

Biliński, *Szlachta*, s. 31-32; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 338-339; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 14 nadaje Chalińskim z ziemi dobrzyńskiej herb Pomian; RZD, t. 2, cz. 1, s. 113; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 144.

CHAMSKI PIOTR PAWEŁ (*27 I 1908 r. w Grochowsku w pow. lipnowskim †wiosną 1940 r. w Charkowie), prawnik, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (C 6)

Był synem Zygmunta, urzędnika państwowego, sekwestrata Urzędu Skarbowego we Włodzimierzu Wołyńskim, i Jadwigi. Ochrzczony był w kościele w Zadusznikach. W związku z charakterem pracy ojca, dość często musiał zmieniać miejsce zamieszkania i nauki. Od września 1925 r. był uczniem Państwowego Gimnazjum im. Zygmunta Augusta w Białymstoku, gdzie trzy lata później zdał egzamin dojrzałości typu humanistycznego. W 1930 r. ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim i z dniem 1 stycznia 1933 r. otrzymał awans na stopień podporucznika ze starszeństwem i przydział do Wojskowego Sądu Okręgowego Nr IX. Następnie podjął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, które ukończył w 1935 r. Od 1936 r. był asystentem w Wojskowej Prokuraturze Okręgowej Nr VII.

Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. do Wojska Polskiego, jesienią 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej i osadzony w obozie w Starobielsku. Wiosną 1940 r. został zamordowany przez sowieckie NKWD w Charkowie.

Charków. Księga, s. 58; P. Kochański, *Chamski Piotr*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showid/2685/20> III 2014; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 45-46; Tucholski, *Katyń*, s. 392; WIH MiD, L.S. 3532, MKat. 2031.

CHARCZOWSKI TOMASZ (*ok. 1798 r. w Jasieniu k. Dobrzynia n. Wisłą †29 XI 1876 r.), uczestnik powstania listopadowego, prawnik

Urodził się w rodzinie szlacheckiej. Nauki pobierał w Płocku. Następnie ukończył Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1819 r. był członkiem Stowarzyszenia „Gospoda Akademicka”, za co został ukarany przez Komisję Oświecenia Publicznego w dniu 13 maja 1820 r. W dniu 16 maja tego roku podpisał protest młodzieży przeciwko przemówieniu rektora Uniwersytetu Warszawskiego. Brał udział w powstaniu listopadowym. W dniu 21 stycznia 1831 r. podpisał adres województwa płockiego skierowany do Sejmu.

W latach 1836-1843 był podprokuratorem Sądu Policji Poprawczej w Brześciu Kujawskim. Od lipca 1843 r. pełnił funkcję podprokuratora Sądu Kryminalnego Guberni Płockiej i Augustowskiej z siedzibą w Płocku. W latach 1844-1845 był sędzią Trybunału Cywilnego Guberni Płockiej. W latach 1856-1866 pełnił stanowisko sędziego Sądu Apelacyjnego Królestwa Polskiego.

Miał brata Józefa, pisarza Trybunału Cywilnego Guberni Płockiej.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; J. Bieliński, *Związki Akademików w Warszawie*, Kwartalnik Historyczny 1904, t. 18, s. 281-286; *Diariusz sejmu z 1830/1831 r.*, wyd. M. Rostworowski, Kraków 1907-1912, t. 1, s. 336; Gerber, *Studenci*, s. 25; Kurier Warszawski 1876, nr 265; Papierowski-Stefański, *Płoczenie I*, s. 87.

CHARSZEWSKI IGNACY LOJOLA PAULIN, ps. „Bolko”, „Cholewista”, „Charix”, „Don Inigo”, „Dzięcioł Prowincjonalny”, „Grimel”, „Ignotus”, „Książd D. J.”, „ks. Kolski”, „Lipnowianka”, „Lojola”, „Nietoperz”, „Paulin z Woli Czerwińskiej”, „Philanthopos”, „Stary Gawędziarz”, „Ten Sam”, „Trzepowiak”, „Tryglodyta”, „Żegota”, „Żuromniak” (*22 VI 1869 r. we wsi Lenie k. Dobrzynia n. Wisłą †14 IV 1940 r. w Sachsenhausen), kapłan rzymskokatolicki, popularyzator teologii, krytyk literacki, polemista, literat, historyk, proboszcz w Szpetalu Górnym i Dobrzyniu n. Drwęcą, ofiara zbrodni niemieckich (C 7)

Pochodził z rodziny ziemiańskiej, jego ojciec jego był geometrą powiatowym. W 1887 r. rodzice nabyli majątek Kiełtyki pod Bodzanowem. Po ukończeniu gimnazjum w Płocku, w 1887 r. wstąpił do tamtejszego Seminarium Duchownego, które ukończył w 1893 r. Po roku studiów w Akademii Duchownej w Petersburgu, 8 kwietnia 1894 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako wikariusz pracował w Wyszogrodzie (1894-1895), Pułtusku (1895-1896), ponownie w Wyszogrodzie (1896-1898) i katedrze płockiej (1898-1900). W latach 1900-1901 przebywał w Warszawie, gdzie pracował przy kościele N. M. Panny na Starym Mieście. Tam rozpoczął działalność pisarską. Od 1902 r. był rektorem kościoła w Żurominie. Owocem tego 3-letniego pobytu, było studium dotyczące miejscowego kościoła pt. *Kościół i obraz cudowny Matki Boskiej w Żurominie* (Kielce 1904, nadbitka z czasopisma „Maryawita”). W latach 1905-1912 był proboszczem w Trzepowie. Z tego okresu pozostało także wiele

artykułów, polemik i rozpraw. Drukował je m. in. na łamach „Przeglądu Katolickiego”, „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego”, „Mazura”, „Ateneum Kapłańskiego” i „Kwartalnika Teologicznego”.

W 1912 r. przeszedł na probostwo do Szpetala Górnego k. Włocławka, z zapalem oddając się pracy literackiej i publicystycznej. Z tego okresu pochodzą m.in. *Dialogi filozoficzno-religijne* (1913), *Jak powstała „Rota młodzieży katolickiej polskiej”*, [w:] *Odradzająca się Młoda Polska* (1925), *Z boju o Żeromskiego* (1926), *Palec Boży* (1932). Najwięcej artykułów ogłaszał wtedy na łamach czasopism „Polak-Katolik”, „Myśli Katolickiej”, „Kurier Płockiego”, „Pro Patria”, „Dziennika Kujawskiego” i „Wszechpolaka”. W 1916 r. aktywnie włączył się do działalności w Radzie Opiekuńczej Powiatu Lipnowskiego, pełniąc w niej funkcję prelegenta. W czasie najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r. zdołał ukryć się w klasztorze Ojców Reformatów we Włocławku i zapewne przez to uratować życie. Zaraz po ustąpieniu nawałnicy sowieckiej, na łamach „Kuriera Płockiego” zamieścił cykl wartościowych artykułów pt. *Kartka z dziejów najazdu bolszewickiego. Szpetal Górny i okolice*. Od sierpnia 1921 r. należał do komitetu redakcyjnego „Okólnika Związku Ludowo-Narodowego Powiatów Lipnowskiego i Rypińskiego”, którego pierwszy numer wydrukowano w drukarni diecezjalnej we Włocławku. Od 1925 r., na skutek rozgraniczeń terytorialnych, pozostał w diecezji włocławskiej.

W 1932 r. na własną prośbę przeniósł się jednak do diecezji płockiej, otrzymując probostwo w Dobrzyniu n. Drwęcą, po śmierci ks. Czesława Rogackiego. W 1936 r. w kościele ufundował dwa nowe dzwony (jeden imieniem Chrystusa, drugi – Maryi Królowej Korony Polskiej). Poprzednie dzwony, Niemcy bowiem zrabowali podczas pierwszej wojny światowej. Uroczystość poświęcenia dzwonów sam opisał: *„W piątek, w tygodniu oktawy wielkanocnej, woźny magistracki rozdzwonił na Rynku wiadomość, że uroczystość konsekracji odbędzie się w Niedzielę Przewodnią. W sobotę zaimprovizowano przed kościołem dzwoniczkę i szkielet jej przystrojono w zieleń oraz barwy polsko-papieskie. Przystrojono również „Ognisko” na przyjęcie po konsekracji 36 par rodziców chrzestnych. Mimo nieszczęśliwej pogody i zimna, w sam dzień uroczystości, zważyło się na nią kilka tysięcy ludzi i obrzęd został dokonany pod gołym niebem, po sumie”*. Dzwony konsekrował sam, w asyście swego wikariusza, ks. Kazimierza Krzyżanowskiego. Uroczystość uświetnił golubski chór „Halka”.

W 1937 r. podjął sprawę złożonego przez parafian ślubu z 1914 r. Utworzył komitet budowy figury Matki Bożej, w składzie: Michał Kabaciński, Leon Warszawski, dr Franciszek Ciszewski, Stanisław Reszkiewicz, Czesław Deczyński, Władysław Pawłowski i Stanisław Krzyżanowski. Prace powierzono rzeźbiarzowi z Bydgoszczy Piotrowi Trieblerowi. Figura stanęła na skwerze Rynku, naprzeciw kościoła w 1939 r. Na cokole, wysokim 6 metrów, usytuowana została statua Matki Bożej Niepokalanej. U Jej stóp jest płaskorzeźba Orła Białego, a poniżej napis: *„Królowo Korony Polskiej ratuj swoje Królestwo”* i daty: *„1914-1939”*. Uroczystość poświęcenia figury odbyła się w dniu 26 maja 1939 r. Aktu tego dokonał suffragan płocki, bp Leon Wetmański w asyście ks. prałata Wacława Jezuska.

Żywo rozwijał różne organizacje i ruchy katolickie przy parafii, jak: Bractwo Adoracji najświętszego Sakramentu, Straż Honorowa Serca Jezusowego, Katolickie Stowarzyszenie Matek i Ojców, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Koła Różańcowe, Parafialny Związek Katolicki i chór kościelny im. św. Katarzyny. Skutecznie współpracował z radą parafialną w składzie: Stanisław Reszkiewicz, Józef Nędzusiak, dr Franciszek Ciszewski, Leon Warszawski, Alojzy Kabaciński, Władysław Pawłowski, Stanisław Badowski, Stanisław Krzyżanowski i inni. W 1937 r. zorganizował w parafii misje święte, które przeprowadzili ojcowie redemptoryści z Torunia. W artykule poświęconym misjom pisał: *„Powodzenie misji wśród sprzyjającej pogody było nadzwyczajne. Obóz szatana poniósł poważne straty, duch katolicki odżył i zapłonął świętym zapalem bojowym do walki o panowanie Chrystusa Króla”*.

W życiu publicznym okazywał gorący patriotyzm, krytycznie odnosił się do tych, którzy popierali w miasteczku handel żydowski, czym narażał się mniejszości żydowskiej, to nie akceptował wobec Żydów przemocy fizycznej. Mimo że z ambony głosił hasło „Swój do swego po swoje”, potępił także ambony akcją stalowych drużyn Związku Młodej Polski z Rypina, Lipna i Włocławka, przeprowadzoną w lutym i czerwcu 1939 r., głównie w Dobrzyniu, gdzie pobito 15 Żydów. Mocno angażował się w życie społeczne obydwu miast nadgranicznych: Dobrzynia i Golubia, był m. in. w składzie Komitetu Honorowego Jazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego, który odbył się w Golubiu 6 sierpnia 1939 r.

Prowadząc normalne duszpasterstwo, kontynuował także pracę pisarską. W tym czasie ogłosił m.in. *Synowie Szatana* (1933) i *Królestwo Szatana* (1935). Swoje artykuły publikował wówczas na łamach „Pro Christa”, „Słowa Pomorskiego” (wydawanego w Toruniu), „Miesięcznika Pasterskiego Płockiego” i „Głosu Mazowieckiego”.

Wybuch drugiej wojny światowej zastał go w Dobrzyniu, gdzie wykonywał normalne obowiązki kapłańskie. W październiku 1939 r. organizował procesje do figury Matki Boskiej na rynku, w czasie których wygłaszał patriotyczne kazania. Taka postawa była m. in. powodem aresztowania go przez Niemców w dniu 5 listopada 1939 r. Z Dobrzynia został przewieziony do Dębowej Łąki, a stamtąd do Chełmna. Odwiedzali go tam dwaj parafianie: Stanisław Reszkiewicz i Alojzy Kabaciński. W dniu 10 stycznia 1940 r. trafił do obozu Stutthof, a 14 kwietnia tego roku do Sachsenhausen. Ze względu na podeszły wiek nie mógł wytrzymać nakazanych ćwiczeń i poleceń i na skutek ciężkiego pobicia zmarł.

Za gorliwą pracę duszpasterską odznaczony został kanonią honorową kolegiaty pułtuskiej.

Pozostawił znaczny dorobek pisarski z dziedziny filozofii, teologii, socjologii, literatury, historii oraz na temat wydarzeń mu współczesnych, a dotyczących ziemi dobrzyńskiej. Jako polemista prowadził na łamach czasopisma utarczki ze swoimi oponentami. Jego zasługą było także przełożenie na język polski *Bajek Kryłowa*. Napisał również wiele wierszy. Jego dorobek pisarski obejmuje ponad tysiąc pozycji bibliograficznych. Opracował także wiele haseł do *Encyklopedii*

kościelnej oraz ok. 500 krótkich artykułów, zamieszczonych w „Słowie Kujawskim”. W wielu artykułach, a także w niektórych pracach, wyrażał przesadny antysemityzm. W 1938 r. wydał cenną pracę pt. *Dobrzyń nad Drwęcą, jego dzieje i stan obecny z uwzględnieniem sąsiedniego Golubia*. Drukowana ona była także na łamach „Życia Mazowsza” (1936-1937). Pozostawił również wiele artykułów dotyczących przeszłości ziemi dobrzyńskiej, m. in. *Ze strajku szkolnego w Lipnowskim* („Polak-Katolik” 1924, nr 88, 95), *Dobrzyń nad Drwęcą* („Głos Mazowsza” 1938, nr 199), *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej* („Słowo Pomorskie” 1938, nr 193) i inne. Był autorem dwóch hymnów: „Nowej Polski, nowe Boże, coś Polskę” oraz „Rota Polaków – katolików”, które śpiewane był w dobrzyńskim kościele. Nadto w Dobrzyniu zostawił 40 grubych zeszytów zapisanych drobnym pismem, w których notował wszelkie spostrzeżenia i przeżycia. Pamiątkowa tablica poświęcona jego pamięci znajduje się w kruchcie kościoła w Dobrzyniu n. Drwęcą. W 1992 r. Rada Miasta Golubia-Dobrzynia jednej z ulic w tym mieście nadała jego imię.

Aktualna broszura, Słowo Kujawskie 1921, nr 218, s. 3; I. Ch., *Kartki z dziejów najazdu bolszewickiego. Szpetal Góry i okolice*, Kurier Płocki 1920, nr 265, s. 4; I. Cieszkowski, *Odpowiedź p. x. Ch.*, Gazeta Kujawska 1919, nr 46, s. 2; P. Düssel, *List dziękczynny do księdza Ignacego Charszewskiego*, Polak-Katolik 1913, nr 67, s. 2; *Encykl. katol.*, t. 3, s. 85; Faustyn, *List otwarty do autora nowego „Boże, coś Polskę”*, Słowo Polskie 1919, nr 108, s. 2; T. Fopp, *W sprawie nowego hymnu narodowego*, Słowo Polskie 1916, nr 76, s. 2; S. Grabowski, *Znienawidzeni. Z przeżyć polskiego księdza w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Philadelphia 1947, pass.; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 45-47; Grzybowski, *Martyrologium*, II, s. 62-65; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 287; J. Jagodziński, *Jubileusz parafii Dobrzyń nad Drwęcą*, Powiatowy Kurier Społeczno-Kulturalny 1999, nr 4, s. 10; J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 274; J. Jagodziński, *Męczennik z Dobrzynia nad Drwęcą*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1996, nr 4, s. 3; J. Jagodziński, *Na pamięć ojców. Dzieje figury Matki Bożej w Dobrzyniu nad Drwęcą*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 184-185; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 100-103; W. Jezusek, *Ks. Ignacy Charszewski*, MPP 1951, nr 9-12, s. 143-150; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 144-145, 150; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 10; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, pass.; *Ks. kan. Ignacy Charszewski przed sądem*, Słowo Pomorskie 1935, nr 48, s. 9; Nycek, *Ludzie*, s. 23-24; *Oni tu żyli*, s. 11-20; *Pamiętnik zjazdu*, s. 4; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 87-88; Piotrowski, *Słownik*, s. 86; *Podr. encykl. kośc.*, t. 5-6, s. 416; *Rypin między wojnami*, s. 138; SPTK, t. 5: 1983, s. 176-195; *Szermierz królewski praw Chrystusa*, Pro Christo 1934, nr 6, s. 431-436; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 64; *Szpetal Góry. Protest*, Słowo Polskie 1919, nr 116, s. 3; Świecki-Wybulst, *Mazowsze*, s. 302, 394-397; Tablica pamiątkowa w kościele w Dobrzyniu n. Drwęcą; *W siedzibie znakomitego pisarza katolickiego. Wywiad z ks. Charszewskim*, Dziennik Kujawski 1932, nr 147, s. 5; Waszkiewicz, *Dobrzyń*, pass.; H. Wyczawski, *O warszawskim Przeglądzie Katolickim*, Studia Theologica Varsoviensia 1978, nr 2, s. 171-277; *Wywiad z autorem „Słońce szatana”*, Dziennik Kujawski 1932, nr 14, s. 5, nr 15, s. 5; *Wyjątkowe dzieło literackie „Słońce szatana” ks. Charszewskiego*, Dziennik Kujawski 1932, nr 9, s. 5; J. Żychowski, *Szermierz królewskich praw Chrystusa*, Pro Christo 1934, nr 6, s. 431-436.

CHARSZEWSKI JAN h Cholewa (†1600 r.), właściciel ziemski, kasztelan żarnowski

Wywodził się rodziny osiadłej w Charszewie k. Rogowa w Rypińskim, która dziedziczyła także łany w Radominie i okolicach Świdziebni. Mógł być synem Daniela i dziedziczył z kolei łany w Wąpielsku, ale w 1564 r. występuje także jako właściciel młyna w Charszewie i części Blinna w parafii Gójsk. Po roku 1564 r. przeniósł się w Sandomierskie, gdzie w końcu stulecia występował jako kasztelan żarnowski. Jego spadkobiercy są jeszcze widziani na działach w Wąpielsku, m. in. Katarzyna Charszewska w 1673 r. dziedziczyła duży dział z 19 plebejami.

AGAD, ASK, I, k. 97v, 211v; Biliński, *Szlachta*, s. 32; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 344; *Polska w XVI wieku*, s. 292; RZD, t. 2, cz. 2, s. 371, 374.

CHĄDZYŃSKI ZBIGNIEW, ps. „Leszek Biały” (*27 V 1836 r. w Płocku †1888 r.), prawnik, powstaniec 1863 r., pamiętnikarz

Był synem Jana i Balbiny z Myśluborskich, osiadłych w Raciążu. Wykształcenie średnie zdobywał w Sandomierzu i w Płocku. W latach 1856-1859 przebywał w Trutowie w pow. lipnowskim na praktyce rolniczej u swego wuja, Tymoteusza Myśluborskiego. Od 1860 r. aplikował w sądach w Warszawie i Piotrkowie Trybunalskim. W tym ostatnim, w sierpniu 1861 r., zorganizował tajne kółko. Za przykładem Warszawy było ono organizatorem manifestacji patriotycznych. W 1861 r. przeniósł się do Warszawy i objął pracę w sądzie poprawczym. Tutaj poznał się z Oskarem Awejde, późniejszym członkiem Centralnego Komitetu Narodowego. W styczniu 1863 r., z ramienia Komitetu Narodowego, udał się do Płocka, gdzie razem z gen. Zygmuntem Padlewskim, wykonywał odpowiedzialne funkcje rządowe. W okresie od 28 stycznia do 27 marca 1863 r. był naczelnikiem cywilnym powiatu pułtuskiego, a od 27 marca do 11 czerwca tego roku pomocnikiem komisarza rządowego województwa płockiego. W maju 1863 r., pełniąc tę ostatnią funkcję, powziął myśl zorganizowania Straży Narodowej Bezpieczeństwa Publicznego. Jego propozycję zaakceptował Rząd Narodowy i w tym miesiącu zarządzono jej formowanie. Jeszcze przed tą decyzją sformował żandarmerię narodową w powiatach: lipnowskim, mławskim i płońskim. Oddziały tej żandarmerii liczyły w województwie płockim ok. 600 osób. Od 11 czerwca do 4 października 1863 r. piastował urząd komisarza rządowego. W Przyborowski widział w nim „osobowość niepospolitej energii, wielkiego zapatu i tego typowego, rzec można, patriotyzmu tej epoki, który uważał terroryzm za jeden z najlepszych i najskuteczniejszych środków ratunku ginącej ojczyzny”. Po krótkim pobycie w Warszawie jesienią 1863 r., w połowie listopada, udał się do Drezna, a później do Paryża. Pozostawił *Wspomnienia powstańca z lat 1861-1863*, związane ze swoim pobytem w latach 1861-1863 na terenie powiatu lipnowskiego. Napisał je w Paryżu w 1867 r. W 1963 r. opracował je i wstępem opatrzył H. Halicz.

M. W. Berg, *Zapiski o powstaniu polskim*, Kraków 1899, t. 3, s. 63; *Dzieje Płocka*, s. 319, 327, 332, 333, 338; H. Halicz, wstęp do: Z. Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 5-20; Krajewski, *Powstanie*, s. 84; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 33-35, 42, 71-74, 84, 86, 93, 174, 178, 185, 207-208; Nycek,

Ludzie, s. 24 podał mylne daty urodzenia i śmierci, tj. 1835 i ok. 1900; Papierowski-Stefański, *Płoczzanie I*, s. 89; Podgóreczyny, *Niepospolici*, s. 54-55; *Pokazania i zapiski Oskara Awejde*, Moskwa 1961, s. 130-131; W. Przyborowski, *Dzieje 1863 roku przez autora „Historii dwóch lat”*, Kraków 1897, t. 1, s. 164; M. Złotorzycka, *Z pamiętnika Zbigniewa Chądzyńskiego*, Przegląd Historyczny 1954, t. 45, z. 1, s. 80-81.

CHEŁMICKA z Płaskowskich DOMINIKA (Domicella) BRIGIDA h. Oksza (*4 VIII 1824 r. w Głodowie †29 VI 1894 r. w Kowalkach), ziemianka

Była córką Ignacego Piotra Andrzeja i Teodozji z Sumińskich (ur. 1794) małżonków Płaskowskich z Głodowa w Lipnowskim. Świadkiem aktu urodzenia był Stanisław Zieliński, burmistrz Lipna i Feliks Kasproicz, ławnik pierw. Sekretarza Urz. Muncypalnego w Lipnie. W 1843 r. wyszła za mąż za Józefa Tomaszę Chełmickiego z Fabianek, właściciela Kowalk (ur. 1818 r.-zm. 28 X 1859 r. w Kowalkach). W 1852 r. nabyła wraz z mężem te dobra z przyległością Dziewanowo, Sikory i Prątnia. W 1857 r. wybudowała wraz z mężem dwór w Kowalkach i założyła park. W 1859 r. po śmierci męża podjęła się sama prowadzenia majątku w Kowalkach. W 1868 r. zakończyła w swoich dobrach proces uwłaszczenia chłopów. Majątek w okresie jej zarządu przeżywał dynamiczny rozwój. Pobudowano m. in. browar, kuźnię, cegielnię, a na okolicznych łąkach zaczęto wydobywać torf. W latach osiemdziesiątych majątek uległ zmniejszeniu i składał się z 370 ha gruntów, 85 ha łąk i pastwisk oraz 20 ha lasu. Zabudowania dworskie stanowiło 9 budynków murowanych i 8 drewnianych. W ręce dotychczasowych dzierżawców przeszła Prątnia, a Dziewanowo w 1882 r. przeszło na najstarszego syna, Józefa, który niebawem zachorował i wyjechał na kurację do San Remo, gdzie zmarł i ten niewielki folwark powrócił z powrotem do Kowalk.

Pozostawiła synów: Wacława (1845-1863), powstańca styczniowego, poległego 16 IV 1863 r. w potyczce z Rosjanami pod Koziółkiem k. Skępego, pochowanego w zbiorowej mogile w Ligowie, płyta epigraficzna na grobie matki w Rypinie; Jana (1848-1912); Józefa (ur. ok. 1850-zm. ok. 1882); Bronisława Rocha (1852-1909), Ludwika Bolesława (1860-1942) oraz córkę, Marię (1851-1935), za Pawłem Sumińskim z Kotów k. Sadłowa.

Pochowana na cmentarzu w Rypinie. Nagrobek, z figurą Matki Bożej, zachowany jest do dziś (na tyłach kaplicy cmentarnej).

Po jej śmierci, w 1897 r. żyjące dzieci: Jan, Maria, zamężna już wtedy – Sumińska, Bronisław i Ludwik przeprowadziły podział majątku. Kowalki zatrzymał w całości Bronisław Roch, spłacając siostrę. Dziewanowo otrzymał najmłodszy z braci, Ludwik. Jan przez 2-3 lata był jeszcze w Kowalkach, wspólnie gospodarując, po czym otrzymał splotę i kupił Wyrębę k. Nadroża.

AP Włodawek, Akta notariuszy rypińskich, KHip. Dziewanowo; AWKW Rypin, KHip. Kowalki, Osada Prątnia; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Chełmicki, *Pamiętniki*, s. 74; *Genealogia*, s. 39-40; <http://www.sejm-wielki.pl/b/2.970.174/8> X 2013; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 63; *Okolice Rypina*, s. 649, 654, gdzie mylna data urodzenia – rok 1825, s. 655-656 - kolejna mylna informacja, że jej syn, Wacław pochowany został w Tłuchowie; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; SGKP, t. 4, s. 512; RZD, cz. 3, s. 110-111; Tablica epigraficzna na cmentarzu w Rypinie

tylko z imieniem Dominika, gdzie czytelna informacja, iż zmarła w 1894 i żyła 70 lat, tzn., iż urodziła się w 1824 a nie w 1825 r.; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKA z d. Kowalewska HELENA h. Dołęga (*26 XII 1874 r. w Borowie †6 I 1964 r. w Warszawie), przedstawicielka rodu

Była jedną z czterech córek (Jadwigi, Natalii, Stanisławy) i dwóch synów (Aleksandra i Władysława) Ludwika Kowalewskiego, syna Ignacego i Walerii z Turskich. Rodzicami chrzestnymi byli Jan Turski i Julia Zgliniecka.

Związek zawarła małżeński w dniu 15 lipca 1899 r. w Dobrznieniu n. Wisłą z Wacławem Józefem Chełmickim h. Nałęcz (ur. 1870), synem Józefa Antoniego i Symforii z Kowalewskich. Po ślubie razem zamieszkali w Warszawie. Mieli czwórkę dzieci: Emilię, Halinę, Michała, Ludwika. Dwoje dzieci: Emilia i Michał zmarło bardzo wcześnie.

Pochowana w grobie rodzinnym na Starych Powązkach w Warszawie razem z bratem Aleksandrem.

APar. Parafia Rzymskokatolicka Wszystkich Świętych w Warszawie; AR L. Chełmickiego (Warszawa); Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 222.

CHEŁMICKA HELENA MARIA h. Nałęcz, ps. „Halina”, „Halszka” (zam. Jaroszewiczowa), (*17 XI 1892 r. w Dziewanowie k. Rypina †20 VI 1940 r. w Palmirach), działaczka niepodległościowa, posłanka na sejm, senatorka, patriotka (C 8)

Była córką Ludwika Bolesława (1860-1942) i Eleonory z Karwowskich z Dziewanowa (1868-1908 w Warszawie). Ochrzczona została 1 czerwca 1893 r. w Parafii Rzymskokatolickiej w Rypinie, a rodzicami chrzestnymi byli: Jan i Dominika. Ojciec był właścicielem majątków w Dziewanowie, Lasotach i Rojkach, a następnie sędzią gminnym w Nadrożu, a potem - sędzią grodzkim w Lipnie, a potem rejentem w Czernikowie. W 1910 r. ukończyła Prywatne Żeńskie Gimnazjum Antoniny Walickiej w Warszawie, w następnym roku zdała eksternistycznie maturę w Rydze. W szkole średniej, w 1910 r. była delegatką warszawskich szkół średnich na Zjazd Grunwaldzki w Krakowie, w tym czasie działała także w organizacji „Skarb i Wojsko”, od 1912 r. w Polskiej Partii Socjalistycznej.

Następnie studiowała historię na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przed pierwszą wojną światową brała aktywny udział w kręgach młodzieży niepodległościowej. W latach 1912-1914 współpracowała z Romualdem Wasilewskim ze Stalmierza, działaczem Kół Młodzieży Wiejskiej na ziemi dobrzyńskiej. Z Krakowa przywoziła różne broszury, wydawane przez Związek Strzelecki i Drużyny Bartoszwowe. Związki Strzeleckie początkowo organizowały tylko młodzież męską, lecz już w 1912 r. zaczęła się w tych stowarzyszeniach praca kobieca. Kobiety miały za zadanie zajmować się służbą kuriersko-wywiadowczą i dywersyjną, w zakresie służby sanitarnej – pracą w szpitalach polowych, w zakresie służby gospodarczej – pełnić funkcje podoficerów żywnościowych. Praca kobiet w Związku Strzeleckim zapoczątkowana została w Krakowie, wiosną 1912 r. z inicjatywy członkiń „Promienia”. W

1913 r., pod względem organizacyjnym, krakowski oddział podzielono na dwa plutony po trzy sekcje, wówczas została komendantką pierwszego plutonu, drugiego – Stefania Kudelska. W tym czasie była także członkiem zarządu „Promienia” i „Jedności”.

W 1913 r. została pierwszy raz aresztowana za przerzut prasy niepodległościowej. Osadzona na Pawiaku, została wykupiona przez ojca. W czasie kolejnych wakacji przebywała u swego opiekuna, Zygmunta Rzeszotarskiego w Stalmierzu, rodzinnej wsi Wasilewskiego. W czasie pierwszej wojny światowej była kurierem, wywiadowcą, kolporterem druków, magazynierem broni i materiałów wybuchowych, a wszystkie te funkcje pełniła w związku z przynależnością do I Brygady Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego. W momencie wybuchu wojny 1914 r. wraz z Wasilewskim i Rzeszotarskim udała się do Włocławka po instrukcje przywiezione ze Związku Strzeleckiego z Krakowa przez jej kolegę.

W sierpniu 1914 r. wstąpiła do oddziału żeńskiego POW i przyjęła wówczas pseudonim „Halina”. Była organizatorką i komendantką Lubelskiego Oddziału Żeńskiego Polskiej Organizacji Wojskowej oraz żołnierzem Oddziału Lotnego Wojsk Polskich. W książce pt. *Wierna służba* (1927), opublikowała swoje wspomnienia, a w nich informacje o działalności Oddziału Lotnego, którego była żołnierzem. Oddział ten był najbardziej tajnym działem konspiracyjnym pracy wojskowej, bowiem wszystkie raporty, rozkazy, plany niszczone. Oddział liczył 30 kobiet, z tego jednak tylko 10 było bliżej wtajemniczonych w funkcjonowanie i bojową działalność Oddziału. Były to przeważnie członkinie Oddziału Żeńskiego Polskiej Organizacji Wojskowej, które otrzymały rozkaz podporządkowania się Komendzie Oddziału Lotnego oraz zachowania całkowitej tajemnicy. Reszta, rekrutująca się z różnych sfer, oddała nieocenione usługi przez wypełnianie różnych zleceń członków Oddziału Lotnego. Bezpośrednio w działaniach zbrojnych, poza nielicznymi wyjątkami, kobiety nie uczestniczyły, wykonywały natomiast dużo czynności pomocniczych, bez których działalność Oddziału Lotnego nie mogłaby się rozwijać. Do obowiązków kobiet należało m. in.: przewożenie i ukrywanie materiałów wybuchowych i broni, wyszukiwanie mieszkań na składy i zebrania, schronienie dla członków Oddziału, przygotowywanie środowiskowe w różnych miejscowościach, gdzie miała być przeprowadzana akcja, służba wywiadowczo-kurierska, sanitarna, praca w laboratorium itp. Wszystkie te obowiązki wymagały zerwania z dawnym trybem życia, tj. pracą zawodową i domem rodzinnym. W opublikowanych wspomnieniach pisała: *„W oczach najeżdźcy Oddział Lotny był krwawym upiorem, który groził wybuchem powstania na tyłach walczącego wojska w kraju, jak się zdawało już ujarzmionym i dawno upokorzonym. Dla Moskali byliśmy postrachem, dla własnego narodu przypomnieniem, że oto w głębinach duszy polskiej nie wygasło zarzewie buntu, i że w każdej epoce, w każdym pokoleniu znajdują się gotowi do podjęcia walki. A dla członków swych Oddział Lotny był radosną ostoją i ważną placówką. W twardej służbie wyrabiali się bowiem charaktery nieugięte: „lotniacy” wyrzekli się swego imienia, domu rodzinnego, wszelkich spraw osobistych i*

wśród znoju konspiracyjnego życia, w ciągłym naprężeniu nerwów i bliskości śmierci czuli się szczęśliwi i dumni, że przypadło im w udziale podnieść uzbrojoną dłoń przeciwko Moskałom, przeciwko żandarmom i szpicłom i znaczyć krwawą drogę walki o najświętsze prawo człowieka do wolności”.

Na przełomie marca i kwietnia 1915 r. została ponownie aresztowana i w czasie ewakuacji władz rosyjskich z Warszawy, wywieziona do Petersburga, a potem do Moskwy i uwięziona na Butyrkach. Po pięciu miesiącach wydobył ją za kaucją znany polityk orientacji prorosyjskiej, minister Aleksander Lednicki.

W 1916 r., po kilkumiesięcznym leczeniu w sanatorium, uciekła do Finlandii, a stamtąd łodzią przemycniczą do Szwecji i Niemiec, wioząc raport Polskiej Organizacji Wojskowej w Rosji dla Józefa Piłsudskiego. Po pewnym czasie powróciła do Królestwa, znajdującego się od 1915 r. pod okupacją niemiecką i austriacką. Po powrocie do kraju zamieszkała w Warszawie, gdzie włączyła się do pracy w Polskiej Organizacji Wojskowej. Była główną organizatorką zamachu na szefa niemieckiej tajnej policji politycznej w Warszawie, Ericha Schulzego. Zamach wykonany został 1 października 1918 r. przez dwóch członków Polskiej Organizacji Wojskowej przed bramą domu nr 11 przy ul. Smolnej. Jesienią 1918 r. uczestniczyła w przygotowaniu niezrealizowanego planu ucieczki Józefa Piłsudskiego z Magdeburga.

Była jedyną kobietą w siedmioosobowej delegacji, która za zgodą Józefa Piłsudskiego 13 listopada 1918 r., w trakcie demonstracji Polskiej Partii Socjalistycznej na rzecz wsparcia rządu Ignacego Daszyńskiego, zawiesiła czerwony sztandar Pogotowia Bojowego PPS na wieży Zamku Królewskiego w Warszawie. Skład delegacji był następujący: Karol Anders, Halina Chelwicka, Józef Korczak, Mieczysław Mańkowski, Antoni Purlal, Tadeusz Szturm de Sztrem, Zygmunt Zaremba. W Pogotowiu Bojowym Polskiej Partii Socjalistycznej była kierowniczką działu wywiadu i jednocześnie członkiem Centralnego Wydziału Pogotowia.

W latach 1919-1921 była sekretarzem Zarządu Głównego Polskiego Stronnictwa Ludowego i zarządu Związku Zawodowego Robotników Rolnych oraz organizatorką Kursów dla Dorosłych w Warszawie.

Po odzyskaniu niepodległości brała udział w pracach organizacji politycznych związanych z obozem Józefa Piłsudskiego, z którym bezpośrednio współpracowała. W latach 1922-1933 była członkiem władz Polskiego Białego Krzyża – cywilnej, paramilitarnej organizacji, powołanej w celu niesienia pomocy ofiarom wojny oraz szerzenia kultury i oświaty, a także rozbudzania postaw patriotycznych, świadomości narodowej i obywatelskiej wśród żołnierzy polskich, służących wcześniej w armiach zaborczych, a także wśród żołnierzy służby zasadniczej Wojska Polskiego. Należała do ścisłego kierownictwa Rodziny Wojskowej, Związku Strzeleckiego i Komitetu Społecznego Rady Szkolnej, od 1928 r. kierowała Wydziałem Opieki nad Matką i Dzieckiem oraz od 1918 r. – wiceprzewodniczącą Zarządu Głównego Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet i Rady Głównej Przysposobienia Wojskowego Kobiet. Uczestniczyła w międzynarodowych konferencjach, poświęconych zagadnieniom opieki nad matką i dzieckiem, m. in. w 1930 r. była wiceprzewodniczącą Kon-

gresu Kolonii Letnich w Genewie, w 1933 r. konferencji Unii Międzyparlamentarnej w Bukareszcie, a także członkiem Międzynarodowej Rady ds. Kolonii Letnich w Paryżu.

Z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem była posłanką, sekretarzem sejmu trzeciej kadencji (1930-1935), a następnie z ramienia Obozu Zjednoczenia Narodowego – senatorką, sekretarzem czwartej kadencji (1935-1938). W parlamencie aktywnie działała w komisjach: budżetu, ochrony pracy, opieki społecznej i inwalidztwa, regulaminowej i nieetykalności poselskiej oraz spraw zagranicznych. Wybuch wojny przerwał jej działalność parlamentarną.

Na początku okupacji hitlerowskiej aktywnie działała w Służbie Zwycięstwu Polsce, a potem Związku Walki Zbrojnej. W konspiracji miała pseudonimy: „Halszka” i „Halina”.

W dniu 15 kwietnia 1940 r. została aresztowana przez Gestapo, a następnie 20 czerwca 1940 r. rozstrzelana w Palmirach. W tym samym transporcie razem z nią rozstrzelano wiele wybitnych osób, należących do środowisk twórczych i cieszących się powszechnie autorytetem takich, jak: Maciej Rataj, polityk i długoletni marszałek sejm, czy sportowiec i olimpijczyk, Janusz Kusociński i wielu innych znanych artystów, prawników, architektów, kompozytorów i parlamentarzystów.

Za działalność na rzecz odzyskania niepodległości w czasie pierwszej wojny światowej oraz czyny wojenne połączone z ofiarnością i odwagą w kampanii wrześniowej 1939 r. odznaczona została m. in. Dekretem Naczelnika Państwa i Naczelnego Wodza z 17 maja 1922 (Adj. Gen. L. 13388 VM) została odznaczona Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari, w 1931 r. Krzyżem Niepodległości z Mieczami orz Krzyżem Walecznych za udział w wojnie obronnej 1939 r.

W 1919 r. poślubiła Tadeusza Jaroszewicza (1890-1934), dyplomowanego pułkownika 1 Pułku Ułanów Legionów Polskich. Był on m. in. zastępcą szefa sztabu Komendy Głównej Milicji Ludowej Polskiej Partii Socjalistycznej, potem *attaché* wojskowym przy Poselstwie Rzeczypospolitej Polskiej w Finlandii i Szwecji, *chargé d'affaires* Poselstwa RP w Kairze. Ich syn, Jan (1920-1942) został ciężko ranny w kampanii wrześniowej 1939 r., następnie walczył, jako żołnierz Związku Walki Zbrojnej-Armii Krajowej i w wieku 22 lat zginął 15 lipca 1942 r. w akcji „Wachlarza” pod Słonimiem. Córka, Maria Ewa (ur. 1923) w czasie drugiej wojny światowej działała w konspiracji i podobnie, jak brat Jan, była żołnierzem Związku Waki Zbrojnej-Armii Krajowej, walczyła w powstaniu warszawskim. Pochowana w Palmirach.

AFGEZ, teczka 3043/WSK; CAW, Krzyż Walecznych 17/C-177; W. Baliński, *Człowiek w cieniu*, Kraków 1994, s. 124; W. Bartoszewski, *Warszawski pierścień śmierci 1939-1945*, Warszawa 1970, s. 86, 95; Chelmiński, *Pamiętniki*, s. 80; Inf. Krystyny Fałęckiej z Warszawy z 1986 r.; *Genealogia*, s. 42-43, 240; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=288262/26> | 2014; Kronika Domu Chelmińskich, mps udostępniony autorowi przez K. Fałęcką z Warszawy w 1976 r.; *Materiały do słownika*, s. 170; M. Krajewski, *Ziemi dobrzyńskiej droga do wolności*, Gazeta Pomorska 1989, nr 264, s. 6; *Kto kim był*, s. 516; A. K. Kunert, *Rzeczpospolita Walcząca, styczeń – grudzień 1940*, Warszawa 1997, s. 226 – 230; T. Nałęcz, *Polska Organizacja Wojskowa 1914-1918*, Wrocław 1984, s. 25; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Słownik biograficzny ko-*

biel odznaczonych Orderem Wojskowym Virtuti Militari, t. 1: A-G, pod red. E. Zawackiej, Toruń 2004, s. 98-101; Z. Sztajer, *Biogramy*, <http://www.chelmiński.com.pl/biogramy.htm/19> XII 2012; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 200; L. Wanat, *Rozstrzelani w Palmirach*, Stolica 1963, nr 25; K. Wasilewski, *Jak powstał Związek Młodzieży Wiejskiej w zaborze rosyjskim?*, *Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego* 1969, nr 11, s. 287-290; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 369.

CHEŁMICKA KRYSZYNA h. Nałęcz (z męża Iwańska), (*1890 r. †18 VI 1916 r. w Wiedniu), działaczka społeczna

Była córką Bronisława Rocha (1852-1909) i Ksawery z Kozłowskich h. Wieża (1867-1939), właścicieli Kowalk k. Rypina. W 1909 r. wraz z bratem Bogdanem Józefem otrzymała dobra Kowalki. Zaangażowana była w pracy społecznej, najpierw w Kowalkach, a po zamążpójściu w Lubelskiem, gdzie organizowała kursy dla wiejskich dziewcząt. Była współzałożycielką Ligi Kobiet. Rozwijała działalność konspiracyjną.

Żywo interesowała się twórczością literacką. Jej brat, Bogdan zapisał w pamiętnikach m. in.: „*Siostra ma, jako starsza, więcej z Ojcem przebywała i pamiętam, jak nieraz wspólnie układali zabawne wierszyki*”. Jej zbiór opowiadań pt. *Miłość na chwałę, czy w ofierze* wydany został pośmiertnie w 1917 r.

Miała braci: Kazimierza (1889-1889) i Bogdana Józefa (1895-1982).

Wyszła za Jana Iwańskiego i wówczas jej część na Kowalkach przepisana została na matkę.

Chorowała na nerki. Pochowana na Powązkach.

AWKW Rypin, KHip. Kowalki; Chelmiński, *Powiat*, s. 34; Chelmiński, *Powiat II*, s. 81; *Genealogia*, s. 40; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=238708/26> | 2014; Inf. Krystyny Fałęckiej z Warszawy z 1986 r.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RDZ, cz. 3, s. 112.

CHEŁMICKA z d. Kozłowska KSAWERA h. Nałęcz (*1867 r. †9 X 1939 r. w Warszawie), ziemianka

Była córką Romualda Leona h. Wieża i Bronisławy z Radziejowskich, małżonków Kozłowskich. Po śmierci męża w 1909 r. prowadziła majątek Kowalki k. Rypina. Po wybuchu pierwszej wojny światowej był on niszczonej przez przemarsze wojsk rosyjskich i niemieckich. Wobec zagrożenia najazdem bolszewickim latem 1920 r. podjęła współpracę z Obywatelskim Komitetem Obrony Państwa na powiat rypiński w ramach Koła Polek. Koło to, we współpracy z Antoniną Gniazdowską z Radzik Małych, zainicjowało powstanie Koła Pracowniczek Wojskowych. Razem z Gniazdowską kierowała tym kołem, którego członkinie zajmowały się szyciem bielizny i wyposażaniem żołnierzy w rzeczy codziennego użytku. W sierpniu 1920 r. przeżyła, najpierw konieczność ucieczki przed nawałnicą bolszewicką, potem powrót w bezsilności z Golubia do majątku, a następnie grabież dworu kowalkowskiego, łącznie z biżuterią, którą sowieci ściągali z jej rak, a następnie zajęcie majątku przez utworzony ze służby folwarcznej tzw. rewkom (z ros. *rewolucyjny komitet* – bolszewicki sztab dokonujący przewrotu wojskowego i obejmujący władzę samorządnie). Dopiero interwencja dowódcy Wojska Polskiego, spe-

cialnie wezwanego do wsi, sprawę rozstrzygnęła na jej korzyść.

Po powrocie z wojny 1920 r. jej syna, Bogdana, przekazała mu zarząd nad posiadłością.

W 1884 r. wyszła za mąż za Bronisława Chelmskiego h. Nałęcz (1852-1909), właściciela Kowalk, wnosząc znaczny posąg, za który zmodernizowano podrypiński majątek. Z małżeństwa tego pozostawiła córkę, Krystynę (1890-1916) i syna Bogdana (1895-1982). Pierworodny synek, Kazimierz zmarł w wieku niemowlęcym (1889-1889).

Chelmski, *Powiat* s. 33-35, 74; Chelmski *Powiat II*, s. 163-164; *Do bronii musimy stanąć wszyscy, jeśli nie chcemy zginąć*, Gazeta Urzędowa Wydziału Powiatowego Powiatu Rypińskiego 19230, nr 9, s. 1; (G), *Z inwazji bolszewickiej. Z Rypina*, Kurier Płocki 1920, nr 203, as. 4; *Genealogia*, s. 40; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=311884/26> I 2014; M. Krajewski, *Postawy społeczeństwa ziemi dobrzyńskiej (gubernia płocka) w okresie rusyfikacji (1864-1914)*, Notatki Płockie 1987, nr 2, s. 26; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 76, 84-85, 113; *Okolice Rypina*, s. 649-650; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Świecki-Wybulst, *Mazowsze*, s. 369-370.

CHEŁMICKA MARIA (*27 IV 1901 r. w Gdańsku †3 XI 1968 r. w Toruniu), ziemianka, więźniarka niemieckich obozów koncentracyjnych, nauczycielka

Była jedyną córką wybitnego lekarza pediatry z Gdańska, Józefa Wybickiego (1866-1929) i Janiny z Chelmskich (ur. 1872 w Okalewie-zm. 13 XI 1934 w Warszawie), córki Adolfa, współzałożycielki Czerwonego Krzyża w Gdańsku i wnuczką autora hymnu narodowego, Józefa Wybickiego. Jej ojciec był wybitnym społecznikiem. Przed pierwszą wojną światową pełnił funkcję tajnego emisariusza na miasto Gdańsk. Po odzyskaniu niepodległości został mianowany przez władze odrodzonego państwa pomorskim starostą krajowym w Toruniu i ministrem byłej dzielnicy pruskiej.

Od 1928 r. była współwłaścicielką majątków: Okalewo, Godziszewy, Kiełpiny, Suchy Grunt, Płociczno, Szustek i Świętosław. Po śmierci męża, Adriana Chelmskiego, w 1933 r. zarządzała przy pomocy rządcy posiadłościami Okalewo o łącznej powierzchni 2.460 ha. Oprócz upraw polowych prowadziła tu dużą hodowlę krów, koni i owiec. Przy dworze utrzymywała oranżerię, w której rosły nawet drzewa cytrusowe. W czasie jej zarządu zbudowano przy posiadłości stawy rybne oraz kolej wąskotorową z Rypina przez Sadłowo, Okalewo i Skrwilno do Sierpca. Po latach kryzysu, w dniu 24 lipca 1934 r. z własnej inicjatywy zwołała do Rypina radę rodzinną, która upoważniła ją m. in. do sprzedaży majątku Godziszewy, 178 ha z majątku Świętosław, 60 ha z majątku na Kiełpinach i 220 ha z majątku Okalewo. Przebywając w Okalewie przed drugą wojną światową, udostępniała młodzieży wiejskiej bogate zasoby biblioteki Chelmskich. Była zaangażowana w prace Stowarzyszenia Zjednoczonych Ziemianek.

W końcu października 1939 r. zagrożona aresztowaniem, korzystając z pomocy kapitana Wehrmachtu stacjonującego w okalewskim dworze, wyjechała wraz z córką i pasierbicą, w kierunku Szwajcarii. Nie zdążyła jednak przekroczyć granicy szwajcarskiej przed jej

zamknięciem i została aresztowana przez Gestapo, a następnie 19 marca 1940 r. osadzona w więzieniu policyjnym w Charlottenburgu (dzielnicy Berlina). W styczniu 1941 r. wraz ze swoją córką została skierowana do obozu w Ravensbrück, gdzie oznaczono ją numerem 5359. Tam w dniu 17 marca 1941 r. odebrano jej córkę i oddano do niemieckich zakonnicy. Mimo to nie załamała się. W 1942 r. za cenę wolności i oddania córki zaproponowano jej podpisanie Volkslisty. Propozycji jednak nie przyjęła. Prowadziła walkę o życie innych współwięźniarek. Uratowała m. in. życie Marii Eketz, niemieckiej komunistki, skazanej przez hitlerowców na śmierć.

W obozie szczęśliwie doczekała wolności i w kwietniu 1945 r., po odzyskaniu córki, Marii Teresy (pasierbica Maria Halina zmarła na gruźlicę w Szwajcarii), w dniu 15 maja 1945 r. powróciła do kraju.

Najpierw zatrudniła się w Chelmie n. Wisłą przy porządkowaniu ksiązek, a potem jako sekretarka w szkole muzycznej w tym mieście. Następnie, od lutego 1947 r. do 30 czerwca 1950 r., pracowała jako nauczycielka języków obcych w szkołach średnich w Mgoszczu, w roku szkolnym 1950/51 – w Szymanowie k. Warszawy, a potem w Toruniu.

W 1928 r. wyszła za mąż za swego wuja, Adriana Chelmskiego (1868-1933), właściciela Okalewa. Ze tego związku urodziła się jedyna córka Teresa Maria Bonawentura (zm. 8 III 1978), pochowana w Toruniu przy ul. Wybickiego.

AFGEZ, Życiorys napisany przez Marię Chelmską; AWKW Rypin, Zbiór dokumentów dot. majątku Okalewo; S. Biłski, *Zarys historii gimnazjum i liceum ogólnokształcącego w Brodnicy 1873-1973*, Brodnica 1973, s. 106, 117; M. Bizan, *Przez granicę przez wieki. Impresje brodnickie*, Toruń 1986, s. 36; T. Chelmska, *Wspomnienia o matce. Zawsze kochała ludzi. Meji niezycjącej Matce, Marii z Wybickich Chelmskiej*, WTK 1977, nr 41, z 9 X, s. 1, 10; Chelmski, *Powiat*, s. 55; *Genealogia*, s. 38-39, 239; Gałkowski-Żuchowski, *Wapielsk*, s. 374-375; Inf. Stanisława Arenta z Grudziądza z 5 I 1988 r. i Ludwika Chelmskiego z Warszawy z 6 II 2014; M. Krajewski, *Maria Chelmska*, Kronika Rypińska 1993, nr 2, s. 6; G. Nowicka, *Pałacowe losy. Filomata z prawnuczką Wybickiego*, Gazeta Pomorska 1995, nr 87, s. 6; M. Nowicka-Bojanowska, *Józef Wybicki jako organizator departamentu płockiego*, Notatki Płockie 1968, nr 5, s. 32-33; Nycek, *Ludzie*, s. 268; *Okolice Rypina*, s. 651; *Pamiętniki Józefa Wybickiego, senatora, wojewody Królestwa Polskiego, Przemysł 1883*, s. 191; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Piotrowski, *Dobra okalewskie*, s. 86-87; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 130-132, 181; R. Piotrowski, *Słów kilka o prawnuczce Józefa Wybickiego w 200. rocznicę powstania Mazurka Dąbrowskiego*, Kronika Rypińska 1997, nr 9, s. 10; R. Piotrowski, *Struktura agrarna w powiecie rypińskim w latach 1867-1939*, Ziemia Dobrzyńska, t. 3: 1995, s. 33-35; PRS, s. 41; *Toruński słownik*, t. 1, s. 252-254; Wasiak, *Właściciele*, s. 2; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 296; *Ziemia dobrzyńska*, s. 262, 269-270, 273, 366-367.

CHEŁMICKA z d. Kowalewska NATALIA EMILIA (*23 VI 1882 r. w Borowie †15 III 1966 r.), właścicielka ziemiska (C 9)

Była córką Ludwika i Walerii z Turskich h. Dołęga. Rodzicami chrzestnymi byli Walenty Kraśnicki z Kolonii Lenie i Scholastyka z Radomskich Kowalewska, druga żona Ignacego Błażeja Kowalewskiego, dziadka Natalii. Jej dziad, Ignacy Błażej Kowalewski wraz z dwoma braćmi: Józefem i Dominikiem oraz osiemnastoletnim synem Janem Władysławem organizo-

wali na ziemi dobrzyńskiej powstanie styczniowe. W ramach represji za udział w powstaniu Ignacy Błażej z synem Janem Władysławem zostali aresztowani i osadzeni w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, Józef został ukarany twierdzą, a następnie wcielony do wojska rosyjskiego. Dominik został aresztowany i oddany dożywotnio pod nadzór policji carskiej.

Była bardzo blisko związana ze swoją starszą siostrą Heleną, u której często bywała w Dobrzyniu, a później w Warszawie, gdzie Helena zamieszkała po zamążpójściu. Natalia ze swoimi dziećmi często podróżowała parostatkiem Wisłą z Warszawy do Dobrzynia i z powrotem. W czasie okupacji niemieckiej Natalia i Edward zamieszkali w domu swej córki, Wandy, której mąż, Jan Gliński na początku okupacji został zamordowany przez Niemców. W domu Wandy znaleźli także schronienie uciekinierzy z Warszawy.

Okolo 1906 r. wyszła za mąż za swojego kuzyna, Edwarda Chełmickiego (zm. w 1958), syna Józefa i Symforii z Kowalewskich. Z małżeństwa tego urodziło się pięcioro dzieci: Zofia Natalia (ur. 23 XII 1907 r. w Kobielach Wielkich-zm. 28 VIII 2007 r. w Koszalinie), Michał Stanisław (ur. 1 IX 1909 r. w Dmeninie-zm. 31 VIII 1992 r. w Londynie), Maria Antonina Hilaria (ur. 12 VIII 1911 r. w Dmeninie-zm. 11.06.1973 r. w Warszawie), Wanda (ur. 16 IV 1915 r. w Dmeninie), Zbigniew (ur. 11 II 1919 r. w Dmeninie-zm. 23.02.1988 r. w Częstochowie).

Pochowana na cmentarzu na Kulach w Częstochowie.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Mokowo, sygn. 83, akt nr 66 z 1882 r.; Inf. L. Chełmickiego z Warszawy z 6 II 20134; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 223-224.

CHEŁMICKA z d. Kowalewska SYMFORIA ANTONINA (*7 XII 1835 r. w Sąsiecznie †po 1876 r.), właścicielka ziemiska (C 10)

Była córką Łukasza i Agnieszki z Będzińskich, małżonków Kowalewskich. Jej rodzicami chrzestnymi byli Kwiryn Zieliński i Józefa Suchorzewska.

W dniu 18 października 1858 r. wyszła za Józefa Antoniego Chełmickiego herbu Nałęcz i wniosła posag w gotówce 750 rubli srebrem. Jej mąż stał się właścicielem wsi Białowieżyn na podstawie darowizny od swoich rodziców Feliksa i Franciszki z Woźnickich aktem notarialnym z 14 marca 1859 r. W 1859 r. od ojca otrzymała dodatkowo 3,5 tys. rubli srebrem ze sprzedaży dóbr osieckich jej bratu, Franciszkowi Kowalewskiemu, a nadto spłatę po bracie, Aleksandrze Kowalewskim zmarłym bezżennie i bezpotomnie w Płonczynku. Kwoty te pożyczyła Antoniemu i Emilii z Płaskowskich Rościszewskim z Brzeźna k. Lipna. Po utracie, wskutek represji carskich po powstaniu styczniowym, majątku Białowieżyn w Rypińskim. Po 1864 r. właścicielką ponownie była Franciszka Chełmicka, matka męża Symforii. W 1875 r. zamieszkała w domu w Brzeźnie przekazanym przez jej dłużniczkę, Emilię Rościszewską. Potem krótko mieszkała w Skępem, a następnie przeniósł się do Warszawy.

Miała dziesięcioro dzieci, w tym pięciu synów: Wacława Józefa (ur. w 1870 r. w Białowieżynie), ożenionego z Heleną Kowalewską, Edwarda, Zygmunta, Ta-

deusza i Jana oraz pięciu córek: Franciszki, Jadwigi, Anny, Marianny i Walerii.

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Osiek n. Wisłą, sygn. 57, akt nr 47 z 1835 r.; sygn. 73, akt nr 6 z 1858 r.; Inf. Ludwika Chełmickiego z Warszawy z 6 II 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 213, 403; PRS, s. 41; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 203-205, 222.

CHEŁMICKA WANDA h. Nałęcz (*1890 r. †1980 r.), chemik

Córka Bolesława Chełmickiego i Eleonory z Karwowskich. Ukończyła studia w Zürichu i została znanym chemikiem.

W czasie pierwszej wojny światowej zaangażowana była w działalność niepodległościową w pow. rypińskim. W styczniu 1917 r. była inicjatorką powstania w Rypinie Ligi Kobiet, a po jej utworzeniu została jej przewodniczącą. Rypińska organizacja uznana została za najaktywniejszą w całym okręgu płockim.

Wyszła za mąż za Wyczałkowskiego.

Miała brata Jana, oficera Wojska Polskiego i siostrę Halinę, wybitną działaczkę społeczno-polityczną.

Genealogia, s. 42, 240; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 202; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI ADOLF h. Nałęcz (*17 VI 1825 r. †6 III 1912 r. w Żale), ziemianin, organizator przemysłu rolnego, hodowca koni arabskich

Był synem Ignacego Antoniego (zm. 1877) i Korduli z Lasockich (zm. 1875), właścicieli dóbr Okalewo. Na mocy aktu notarialnego z 24 czerwca 1853 r. otrzymał od rodziców dobra okalewskie, przejmując także cały dług hipoteczny, ciążyący na tym majątku. Formalnie dobra objął w 1859 r. W latach następnych prowadził jedno z najlepiej zorganizowanych gospodarstw rolnych na ziemi dobrzyńskiej. W 1859 r. szacunkowa wartość tych dóbr wynosiła 900 tys. złp. Na mocy ukazu z 1864 r. z jego dóbr wydzielono na zupełną własność chłopską 5.950 morgów i 16 prętów, co stanowiło ok. 3.337 ha. Za grunty te właściciel otrzymał od Skarbu Państwa 54.615 rubli, tj. 1.01 rubla za jedną morgę gruntu. Po 1864 r. w skład jego dóbr wchodziły folwarki: Okalewo, Piaski, Szustek, Suchy Grunt i Płociczno, tj. 9.044 morgi. Okalewo znane było w tym czasie z hodowli koni arabskich.

W 1867 r. wybudował w Okalewie nowoczesną, zmechanizowaną gorzelnię, w 1869 r. murowany młyn parowy, a parę lat później – tartak. W jego majątku prowadzono również wzorową hodowlę koni arabskich. Okolo 1880 r. przystąpił do powiększenia pałacu w Okalewie, wzniesionego przez Mikołaja Chełmickiego. W 1903 r. rozpoczął budowę mleczarni w Rypinie. W końcu lat 80. XIX stulecia Chełmicki powiększył stan posiadania swojego majątku. W 1862 r. kupił od Antoniego Wilczewskiego Lasoty, a w 1878 r. nabył na licytacji za sumę 44 tys. rubli, należący wcześniej do Stanisława Żochowskiego, majątek Godziszewy, a także Kiełpiny. W 1880 r. wszedł w posiadanie Balina z Krupianką o powierzchni 833 morgów drogą zakupu od Marianny Chełmickiej, żony Ignacego za sumę 54 tys. rubli, który w 1886 r. przepisał na swoją cór-

kę, Annę jako posag po jej zamążpójściu za Alfreda Barthla z Nadroża. W latach 1872-1898 stopniowo wykupił do Gockowskich, a ostatecznie od carskiego oficera, Grigorija Miakota całość dóbr Żale, które pozostawało w rękach jego spadkobierców do 1938 r. Za żoną, Władysławą Karnkowską, otrzymał Świętosław w Lipnowskim. Był także właścicielem Kleszczyna, który wykupił w latach 1867-1872.

Ożeniony z Władysławą Karnkowską (27 VI 1835-13 XI 1908 w Żale), córką Gabriela i Anny z Mioduskich, właścicieli Świętosławia i Morgowa, z którą miał jedyne syna, Adriana (ur. 12 XI 1868) i cztery córki: Antoninę, za Antonim Gniazdowskim, właścicielem Radzik Małych i Łapinóżka, zamordowaną przez Selbstschutz jesienią 1939 r.; Annę, za Alfredem Barthlem, właścicielem Nadroża, która wniosła Balin; Gabrielę, za kuzynem Stanisławem Chelmskim i Janinę, za Józefem Wybickim, wnukiem Józefa, twórcy hymnu narodowego, które odziedziczyły po ojcu m. in. Żale i Kleszczyn.

Okolo 1854 r. do swojego dworu przyjął teściową, Annę z Mioduskich Karnkowską (zm. 1875) oraz jej matkę Kunegundę Mioduską (zm. 1873 r.) z Wielgiego k. Lipna, które te dobra w 1843 r. sprzedały Henrykowi Sokolowskiemu i do czasu zbycia przez niego tego majątku hr. Witoldowi Miączyńskiemu mieszkały jeszcze przez kilka lat w Wielgiem, a do 1853 r. także z mężem Kunegundy, Teodorem (zm. 1853). Teściową i jej matkę pochował na cmentarzu w Skrwilnie. Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie.

AWKW Rypin, Zbiór dokumentów notarialnych dóbr Okalewo oraz KHip.: Godziszewy, Balin, Nadród; Idem, Zbiór dokumentów dóbr ziemskich Żale z przyległościami, Akt sporządzony przez Emila Ordoną, rejenta Kancelarii Ziemiańskiej w Płocku w dniu 18(30) stycznia 1872 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360-361, t. 9, s. 272; *Brzuze*, s. 343-344, gdzie mylna data urodzenia – 1793, co oznacza, że musiałby żyć (sic!) 119 lat; *Genealogia*, s. 36, 239; *Okolice Rypina*, s. 650; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Piotrowski, *Dobra okalewskie*, s. 68-71, 76-78; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 181; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 165-169, 198-199; Piotrowski, *Struktura agrarna*, s. 33; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 132, 135, 107, 196; t. 2, cz. 3, s. 27-28, 66-68; SGKP, t. 2, s. 89, t. 7, s. 421-422, t. 8, s. 773; Tablica nagrobna na cmentarzu parafialnym w Skrwilnie; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 52, 54.

CHELMICKI ADRIAN h. Nałęcz (*ok. 1530 r. †po 1580 r.), poborca podatkowy i poseł ziemi dobrzyńskiej

Był synem Marcina (zm. w 2 poł. 1566), pisarza ziemi dobrzyńskiej i Agnieszki. Po ojcu posiadał wieś Płomiany oraz Fabianki i Turzę Wilczą w ziemi dobrzyńskiej. Od 1550 r. studiował na Uniwersytecie Królewieckim, a od 1554 r. na Uniwersytecie w Wittenberdze. Był uczniem Filipa Melanchtona. Przez kilka lat służył w wojsku. Posiadał dożywotnio wójtostwo dobrzyńskie, nadane wcześniej przez Władysława Jagiełłę, a potem przez Kazimierza Jagiellończyka. Był posłem ziemi dobrzyńskiej na sejm koronacyjny w 1576 r. W 1580 r. występuje jako poborca podatkowy tej ziemi. W 1598 r. Erazm Gliczner, jako luteraninowi, dedykował mu swą *Apelację*. Na zjeździe wiedeńskim w 1599 r. wybrany został jednym z generalnych prowizorów do sojuszu obu wyznań (dyzunitów i protestantów). Wójtostwo dobrzyńskie odstąpił za konsensem

królewskim synowi Marcinowi (zm. 1614), podwojewódzkiemu brzesko-kujawskiemu i stolnikowi dobrzyńskiemu (1612-1614). Bartosz Paprocki nazwał go „człowiekiem godnym i zasłużonym”.

Miał braci: Stanisława, Mikołaja – dworzanina Anny Jagiellonki, Jana, Łukasza i Bartłomieja.

Żonaty był z Anną Grabską, pozostawił syna Marcina.

Bieniak, *Wójtowie*, s. 221-230; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 159, 359; W. Budka, *Chelmski Adrian h. Nałęcz*, PSB, t. 3: 1937, s. 274, gdzie mylnie – Pabianki, zamiast – Fabianki; Chelmski, *Pamiętniki*, s. 77; *Genealogia*, s. 32; Kronika Domu Chelmskich, s. 27-28; M. Krajewski, *O Chelmskich*, nr 53: 1988, s. 2-3; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 148; *Szlachta*, s. 76; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 161; *Zbiór nazwisk*, s. 70, 693.

CHELMICKI ADRIAN h. Nałęcz (*12 XI 1868 r. w Okalewie †10 XI 1933 r. w Poznaniu), ziemianin, działacz gospodarczy, ornitolog-amator

Był synem Adolfa (zm. 1912) i Władysławy z Karnkowskich (zm. 1909). Uczył się w gimnazjum w Brodnicy, gdzie angażował się w działalność konspiracyjną organizacji filomackiej. W latach 1886-1889 był nawet prezesem koła filomackiego. W 1889 r. ukończył szkołę w Brodnicy i kontynuował naukę na wyższej uczelni.

W 1904 r. od ojca otrzymał majątek Godziszewy i część Żalego, a w 1910 r. wykupił od spółki żydowskiej Kielpiny. W wyniku działów rodzinnych i wykupów, w 1912 r. stał się właścicielem Okalewa i Świętosławia. Siostrze Antoninie (zameżonej Gniazdowskiej) sprzedał natomiast swoją część w dobrach Żale. Dobra okalewskie należały w okresie międzywojennym do największych w pow. rypińskim i w 1926 r. ich powierzchnia wynosiła 1.723 ha, zaś w 1929 r. – 2.460 ha. W ich skład wchodziły: Okalewo, Świętosław, Kielpiny, Godziszewy, Płociczno, Suchy Grunt i Szustek.

Angażował się w życie gospodarcze powiatu rypińskiego. W 1903 r. w Rypinie dokończył budowę młeczarni, która rozpoczął jego ojciec. W 1912 r. był inicjatorem budowy i fundatorem konnej kolejki wąskotorowej, łączącej Rypin z Dobrzyniem n. Drwęcą.

Żywo interesował się automobilizmem i lotnictwem, o czym stanowi zapis na tablicy nagrobnej w Skrwilnie. Swoje zainteresowania rozwijał także w dziedzinie ornitologii. W Okalewie zgromadził bogatą kolekcję ptaków, którą prezentował na różnych wystawach, m. in. w czerwcu 1908 r. na wystawie w Lipnie, zorganizowanej z inicjatywy Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej. Utrzymywał kontakty ze środowiskiem arystokratycznym, z rezerwą odnosząc się do sąsiadów-ziemian.

Do 60. roku życia był kawalerem, wychowując własną córkę, Marię Halinę, której dał swoje nazwisko. W 1928 r., w wieku 60 lat, poślubił Marię Wybicką (ur. 27 IV 1901 w Gdańsku-zm. 3 XI 1968 w Toruniu), która była jego bliską kuzynką (córka jego siostry, Janiny – 1872-1934). Z małżeństwa tego urodziła się jedyna córka, Maria Teresa Bonawentura. Cały majątek razem z Kielpinami pozostawił trzem kobietom: żonie Marii oraz córkom: Marii Halinie i Marii Teresie Bonawenturze. Wdowa po nim jeszcze przez kilka lat efektywnie prowadziła dobra okalewskie. W okresie

jej zarządu założono stawy rybne oraz zbudowano kolej wąskotorową z Rypina przez Okalewo do Sierpca. Prowadziła dobrą hodowlę koni, krów i owiec, zaś przy dworze założyła oranżerię z drzewami cytrusowymi. Bogaty księgozbiór rodzinny udostępniała chłopom i wiejskiej młodzieży. Chcąc jednak ratować postępujące w zadłużeniu dobra, sprzedała Godziszewy, splacając część długów jeszcze z okresu kryzysu gospodarczego.

Pochowany razem z żoną na cmentarzu w Skrwilnie.

AWKW Rypin, Zbiór akt notarialnych dóbr Okalewo; S. Bilski, *Zarys historii gimnazjum i liceum ogólnokształcącego w Brodnicy 1873-1973*, Brodnica 1973, s. 32-36, 112, 117; T. Chelmiczka, *Wspomnienia o matce. Zawsze kochała ludzi. Mejszyńskiej Matce Marii z Wybickich Chelmiczkiej*, WTK 1977, z 9 XI; Chelmiczki, *Powiat*, s. 55; *Genealogia*, s. 37-38; Gałkowski-Żuchowski, *Wapielsk*, s. 374; Krajewski, *Cukrowni a Ostrowite*, s. 18; *Okolice Rypina*, s. 650-651; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Piotrowski, *Dobra okalewskie*, s. 76-78, 83; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 168-169; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 133-134; t. 2, cz. 3, s. 68, gdzie mylna inf., że jego matką była Anna z Mioduskich, A. Mioduska była jego babką; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 176; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Skrwilnie; Wasiak, *Właściciele*, s. 2; Wybul, *OTRZD*, s. 8; Załuski, *Szkie*, s. 27; *Ziemiańskie dobrzyńskie*, pass.

CHEŁMICKI ANTONI h. Nałęcz (†1735 r. lub później), miecznik, stolnik i chorąży ziemi dobrzyńskiej, poseł na sejmy, pułkownik ziemi dobrzyńskiej, kolator kościołów

Był synem Seweryna, właściciela Płomian, Fabianek i Witoszyna, miecznika (1699), następnie stolnika (1719) i chorążego dobrzyńskiego (1724) i Marianny z Kłokockich. Po ojcu był właścicielem Płomian, Fabianek i Witoszyna z przyległościami. W latach 1697 i 1733 był posłem na elekcje i pułkownikiem ziemi dobrzyńskiej. W 1710 r. na Walnej Radzie Warszawskiej wraz z innym posłem z ziemi dobrzyńskiej, Michałem Balińskim, zdecydowanie występował przeciwko wprowadzeniu podatku pogłównego. W sumie mandat poselski piastował sześć razy. Działalność poselska wyraźnie wzmocniła jego pozycję społeczną, gdyż w hierarchii ziemskiej piastował kolejno urzędy: miecznika, stolnika i chorążego.

Miał przyrodniego brata, Franciszka, łowczego rypińskiego, z drugiego małżeństwa jego ojca z Zofią Orłowską.

Z małżeństwa z Marianną Żurawską miał syna Józefa (ur. 1721), skarbnika dobrzyńskiego w 1762 r., któremu w 1735 r. zapisał Płomiany, Fabianki, Witoszyn i inne dobra w woj. płockim, a także czyniąc zapisy dla kościołów w Dobrzyńcu n. Wisłą i Szpetalu Górnym.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; Chelmiczki, *Powiat*, s. 77; *Genealogia*, s. 32, 45; Kronika Domu Chelmiczkich, cz. 2, s. 11-12; Krajewski, *O Chelmiczkich*, nr 53: 1988, s. 3; Łaszewski, *Ziemia*, s. 92; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; H. Olczewski, *Doktryny ustrojowo-prawne czasów saskich (1697-1740)*, Warszawa 1961, s. 120-121; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 149; Tacyński, *Reprezentacje dobrzyńskie*, s. 168, 174; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 161-162.

CHEŁMICKI ANTONI BONIFACY h. Nałęcz (XIX w.), ziemianin

Był synem Sylwestra Ignacego (zm. 1847) i Anieli z Nałęczów (ok. 1799-1841). Po śmierci ojca w 1848 r. odziedziczył część majątku.

Ożeniony z Karoliną Kosobudzką, pozostawił syna Witolda.

Genealogia, s. 44, 241; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI BOGDAN JÓZEF h. Nałęcz (*20 III 1895 r. w Warszawie †2 V 1982 r. w Warszawie), uczestnik wojny polsko-sowieckiej, ziemianin, poseł na Sejm RP, działacz społeczno-gospodarczy (C 11)

Był synem Bronisława Rocha (1849-1909) i Ksawery z Kozłowskich h. Wieże (zm. 9 XI 1939). Chrzest odbył się w kościele pw. Świętego Krzyża w Warszawie, a rodzicami chrzestnymi byli Maria Sumińska, młodsza siostra Bronisława, który odziedziczył Kowalki i wówczas rodzina przeniosła się z Warszawy do majątku na wieś. Bogdan wychowywany był w warunkach dworu i zwyczajów ziemiańskich, opartych na głębokim patriotyzmie. Pierwsze nauki otrzymał w domu. Ojciec zatrudniał nauczycielki, były to początkowo Polka i Niemka, później Polka i Francuzka. W domu zawsze wisiały portrety: Kościuszki, księcia Józefa i przodków w mundurach polskich. Ojciec uczył go pieśni patriotycznych, od kościuszkowskich do powstańczych. Znał je na pamięć. Słuchał opowieści o powstaniu styczniowym, o śmierci w nim w kwietniu 1863 r. stryja, Wacława, którego fotografia (dageryotyp) w powstańczej czamarze wisiała w jadalnym pokoju, obok portretów innych przodków. Historii Polski uczył się w domu z książki przemyconej z Krakowa. Dzieciństwo upłynęło jemu w dostatku, miał nawet swojego kucyka, na którym codziennie jeździł. Zimą ćwiczył na łyżwach na zamrożonej sadzawce w ogrodzie.

W wieku 12 lat, po zdaniu egzaminu wstępnego, rozpoczął naukę w trzeciej klasie Prywatnego Męskiego Gimnazjum Emiliana Konopczyńskiego w Warszawie. Była to szkoła polska, jednak bez praw rządowych, co oznaczało, że matury nie były uznawane w państwie rosyjskim, choć uznawały je zagraniczne uniwersytety. Po strajku młodzieży w 1905 r., przywrócono nauczanie w języku ojczystym, jednak na krótko, niebawem narzucono szkole kilka przedmiotów wykładanych po rosyjsku. W szkole były dwa kierunki nauczania: filologiczny i realny. Z racji zdolności w kierunku matematyki i nauk przyrodniczych, uczęszczał do oddziału realnego. W szkole uczył się średnio, był jednak bardzo obowiązkowy, a nieśmiałość była jego wadą, której nie mógł długo przełamać. W czasie wakacji 1909 r., przed rozpoczęciem piątej klasy, osierocił go ojciec. Podczas ostatnich tygodni życia ojca dyżurował przy nim na zmianę z matką i siostrą, Krystyną. W 1912 r. ukończył Gimnazjum Polskie E. Konopczyńskiego (obecnie im. A. Mickiewicza) w Warszawie. Po maturze wraz z przyjacielem pojechał do Berlina, aby kupić auto. W Berlinie, po tygodniowych poszukiwaniach i próbach kupił używany samochód marki „Presto”, który z powodu żółtej barwy przezywany był później „kanarkiem”. W Kowalkach auto wzbudziło niemałą sensację, bowiem była to maszyna dość

archaiczna, o niskim podwoziu, zahaczająca o każdą wyniosłość drogi, posiadająca jeszcze acetylenowe latarnie. Od tej pory sport automobilowy stał się, obok jeździectwa, drugą pasją jego życia.

W latach 1912-1913 studiował rolnictwo w Wiedniu. Po wakacjach matka wynajęła w Warszawie mieszkanie i zaczął uczyć się w tzw. Kursa Przemysłowo-Rolnicze, później nazwane Wyższą Szkołą Rolniczą. Wiosną 1918 r. ukończył Wyższą Szkołę Rolniczą w Warszawie i wrócił do Kowalk.

Niebawem zaciągnął się do pierwszego szwadronu 1. pułku szwoleżerów. Przeszedł paromiesięczne ćwiczenia we Włodawie, w lutym 1919 r. wyruszył z wojskiem za Bug. Brał udział w zajęciu Wołynia. W drugiej połowie marca wraz ze swoim szwadronem wrócił do Warszawy, gdzie jego 1. pułk szwoleżerów stacjonował w ulańskich koszarach za Łazienkami, by w końcu wyruszyć na wschód. Na dzień przed bitwą o Wilno zachorował najpierw na grypę „hiszpankę”, a potem na tyfus plamisty. Najpierw pozostawiony bez opieki, potem przez Białystok, trafił do szpitala w Krakowie. W swoich pamiętnikach zapisał o wizycie matki: *„Przyjechała, tłukąc się wiele godzin towarówkami i przywożąc ze sobą paczki z bielizną dla szwadronu. Okazało się, że Matka zorganizowała w Rypińskim zbiórkę, szycie bielizny i przedsięwzięła tę uciążliwą podróż, by przywieźć to potrzebne tak bardzo zaopatrzenie. Nawiązała przedtem łączność z władzami wojskowymi w Warszawie, gdzie organizowała się już kadra naszego pułku, przemianowanego wkrótce na 1. pułk szwoleżerów. Władze dały Matce odpowiednie przepustki i zrobiły wszelkie ułatwienia”*.

Po dwóch tygodniach zwolniono go ze szpitala z wnioskiem o 3-miesięczny urlop. Pojechał do Kowalk, gdzie szybko wrócił do sił. Jesienią powrócił do wojska, jednak otrzymał urlop na dalsze studia akademickie. Zapisał się na czwarty rok kierunku nowo utworzonej agronomii, co pozwoliło uzyskać mu w 1924 r. tytuł inżyniera rolnika. Powrócił na wieś do majątku, gdzie wdrażał nabytą na studiach wiedzę. Wiosną 1920 r. skończył się urlop z wojska. W czerwcu zgłosił się do pułku, przydzielono go do szwadronu ochotniczego 201. pułku szwoleżerów. W końcu lipca wrócił do domu tylko po to, by wziąć własnego konia. Wkrótce sformowany szwadron płocki wyruszył do Warszawy, gdzie wziął udział w walkach o miejscowości: Dębe Wielkie, Okuniew, Nieporęt, Modlin i Radzymin i dalej na front w kierunku Brześcia. Odtąd przez parę miesięcy był w ogniu, a nieraz nawet w bardzo ciężkich sytuacjach. Walczył pod Mińskiem, Jabłoną, Płońskiem, Mławą, potem z armią Budionnego pod Hrubieszowem, Łuckiem, Równem, Korcem, Zwiąhlem i Korosteniem.

Po rozejmie, późną jesienią 1920 r. powrócił do Kowalk, gdzie zajął się gospodarowaniem, bowiem po śmierci ojca, razem z siostrą, Krystyną otrzymał majątek Kowalki. Krystyna wkrótce zmarła, przekazując w testamencie swoją część matce, Ksawerze. Współwłasność tego majątku pozostała aż do komunistycznej reformy rolnej w 1945 r. Gospodarstwo zastał w opłakanym stanie. Po okupacji poniosło ono spore straty w inwentarzu, a wskutek kilkudniowych działań wojennych w 1920 r., zostało znowu wyniszczone. Z dostaw amerykańskich zakupiony został traktor „Ti-

tan”, który ratował sytuację. Stabilizację utrudniały ruchy socjalne. Młode państwo wprowadzało opiekę nad robotnikami i nowoczesne ustawodawstwo pracy. W szczytowym okresie ofensywy bolszewickiej (15 VII 1920) Sejm uchwalił ustawę o reformie rolnej, która miała zachęcić chłopów do obrony Ojczyzny. Ustawa zakładała przymusową parcelację majątków o wielkości ponad 180-400 ha na różnych obszarach państwa oraz odszkodowanie w wysokości połowy rynkowej ceny ziemi. Ustawa nie była wykonana, gdyż uchwalona w marcu 1921 r. Konstytucja RP gwarantowała prawo własności, co stało w sprzeczności z niepełną rekompensatą przewidywaną w reformie rolnej. Na tle spraw agrarnych szalała demagogia, która z jednej strony wywoływała ferment przez dawanie chłopom obietnic, niemożliwych do spełnienia, z drugiej zaś przez ciągłe napaści na większą własność, dezorientowała ziemian i odbierała im chęć do inwestowania rozwoju gospodarczego.

Majątek Kowalki formalnie posiadał od roku 1911 i obejmował obszar ok. 750 mórg (409 ha), w tym blisko 600 mórg ziemi ornej, 70 mórg łąk. Marzył o gospodarce intensywnej i dlatego sprowadził z Warszawy lustratorów z udziałem profesorów Moszczeńskiego i Ortha, jednakże specjaliści podeszli do sprawy zbyt teoretycznie, dali mu jednak sporo wskazówek. Zabrał się do usprawniania gospodarki bardzo energicznie: zwiększył intensywność upraw, wprowadził nawozy sztuczne, poprawił stan krów. Po paru latach zmeliorował łąki i wykonał drenaż. Robił nakłady na rolnictwo, gdy tymczasem koniunktura dla rolnictwa prędko się skończyła. Zaciągał długi, aby nie stanąć w polu drogi. Po dziesięciu latach gospodarki uprawy były w należytym kulturze, połowę majątku zdrenował, zasypując nawożoną ziemią ok. 70 tzw. bagienek, zmeliorował i obsiał znaczną część łąk, zaprowadził zarodowa hodowlę krów nizinnych, kupując z importu dobre buhaje. Chował też dla wojska trochę źrebaków. Powiększył sad owocowy oraz przy udziale matki założył niewielką szkółkę drzew owocowych. W 1930 r. nadszedł kryzys rolniczy i sytuacja ekonomiczna stała się ciężka. Zdołał przetrwać kryzys i jego gospodarstwo stale rozwijało się i przed majem 1939 r. miało opinię jednego z lepszych w pow. rypińskim. Wykazywał duże zainteresowanie postępem w rolnictwie, stale utrzymywał kontakt z kilkoma stacjami doświadczalnymi, prowadził doświadczenia w polu i na łąkach. Miał dużo ambicji w kierunku dobrego gospodarowania. Czynił wysiłki, aby przeprowadzić komasację wsi Kowalki. Zaprojektował zamianę gruntów. Chciał oddać chłopom odleglejsze pola, biorąc w zamian ziemię przyległą do folwarku. Oferował dwukrotną ilość, uważając, że będzie to zamiana za obopólną korzyścią. Gospodarki chłopów powiększą się, folwark zyska lepszą figurę i pozbędzie się szkód. Mimo kilkuletnich pertraktacji, zamysł ten nie powiódł się.

Jego pasja była praca samorządowa i spółdzielcza. W dniu 18 maja 1923 r., pod przewodnictwem Jana Rudowskiego z Półwieska, wraz z Arturem Barthlem, Franciszkiem Gniazdowskim, Wincentym Koskowskim, Stanisławem Pomorskim, Arturem Rutkowskim, Zygmuntem Rzeszotarskim i Jerzym Siemiątkowskim, zorganizował rypińskie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze, gdzie w 1928 r. zastąpił J. Rudowskiego

na stanowisku prezesa. Funkcję radnego gminnego sprawował przez trzy kadencje. Od 1924 r. do wybuchu wojny był wybierany radnym powiatowym w Rypinie. Był współzałożycielem Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie i od 1926 r. członkiem jej rady nadzorczej; w latach 1928-1937 – prezesem Zarządu Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Rypinie. W lipcu 1928 r. jako pierwszy witał w Rypinie Prezydenta RP, prof. Ignacego Mościckiego. W 1929 r. reprezentował powiat rypiński w Komitecie Wykonawczym Wystawy Regionalnej w Płocku, obrazującej dorobek społeczno-gospodarczy Płocka oraz powiatów płockiego, gostyńskiego, płońskiego, sierpeckiego i rypińskiego. Jesienią 1931 r. wszedł w skład Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym. Był również członkiem zarządu Warszawskiej Izby Rolniczej, a od 1938 r. – Pomorskiej Izby Rolniczej. Aktywnie działał także w Polskim Związku Zachodnim. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Był aktywnym działaczem BBWR, obok Józefa Budzanowskiego, prezesa Zarządu Powiatowego i Jerzego Siemiątkowskiego z Wąpielska. W 1935 r. wszedł do Sejmu z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem, gdzie z grupą „Jutro Pracy” występował przeciwko Obozowi Zjednoczenia Narodowego. W Sejmie pracował w komisjach administracyjno-samorządowej i skarbowej. W czasie obrad zabierał głos w sprawach najbardziej go interesujących. W dniu 16 lutego 1937 r. proponował zakładanie hipotek dla drobnej własności chłopskiej, a 11 marca 1937 r. zabierał głos w dyskusji nad projektem ustawy o zmianie granic czterech województw. Mandat poselski pełnił do 1938 r.

Był także członkiem Rady Powiatowej Bezpartyjnego Bloku poparcia Rządu w Rypinie, członkiem zarządu Warszawskiej Izby Rzemieślniczej, członkiem Polskiego Związku Zachodniego oraz prezesem Zarządu Wojewódzkiego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Warszawie, członkiem Związku Rolników. Jednocześnie na łamach prasy regionalnej publikował artykuły, mające na celu intensyfikację produkcji rolnej. W pierwszych dniach września wziął udział w akcji na ul. Rakowieckiej w Warszawie. Po kilku dniach, za namową matki i teścia, wyjechał z żoną i córką samochodem w kierunku wschodnim przez Maciejowice, Radzyń, chcąc ratować rodzinę. Na kilka dni zatrzymał się u znajomych w Lityniu, w okolicach Kowla. Musiał wracać furmanką w kierunku Warszawy, gdzie dotarł dopiero w połowie listopada. Tam dowiedział się, że 9 października zmarła jego matka.

W początkach 1940 r. objął funkcję zarządcy majątku w Nadzowie k. Miechowa w Generalnej Guberni, potem w Przybysławicach, a następnie w Białej Wielkiej k. Przybysławic. Praca, którą w czasie okupacji podejmował, dawała możliwość przeżycia. W Białej należał do Armii Krajowej, a jego mieszkanie stało się stałą kryjówką uciekinierów z Oświęcimia.

Po wyzwoleniu od okupacji niemieckiej, w dniu 6 marca 1945 r. został aresztowany i do czerwca 1945 roku więziony przez Urząd Bezpieczeństwa. Po wyjściu z więzienia, w nowych warunkach politycznych i ekonomicznych, ziemianin i wykształcony rolnik nie był zupełnie potrzebny. Majątek został zajęty przez robot-

ników folwarcznych, popieranym przez PPR, pozostały majątek został poddany parcelacji, a dwór zajęty i potem zniszczony.

Po kilku dniach od uwolnienia z więzienia zmarła mu żona. „Po nagłym odejściu Reny w lecie 1945 roku byłem zupełnie zdruzgotany i do pewnego stopnia niezdolny do dalszego torowania sobie życiowej drogi. Byłem też pozbawiony liczących się zasobów. Co robić ze sobą i z dziećmi?...” Po tułaczce, osiadł w Falniowie, resztówce majątku w okolicach Przybysławic. Obserwował rabunkową gospodarkę początków socjalizmu, przemarsze wojsk sowieckich. W kilka miesięcy później, od 1 września 1945 r. zatrudnił się w Miastkowie k. Garwolina, gdzie przedwojenna Warszawska Izba Rolnicza organizowała bazę dla swych prac doświadczalnych. Stał jednak wobec nowych realiów gospodarki socjalistycznej, kradzieży, bałaganu, dewastacji, itp. Pisał o tym okresie w ten sposób: „Trudności były duże, kłopoty z nasionami, nawozami i zaopatrzeniem. Kłopot był też z załogą, która niezbyt garnęła się do pracy, przy czym miejscowy sekretarz partii stelmach, nie tylko nic nie robił, ale przeszkadzał, ciągle wtrącając się we wszystko”.

Po latach w pamiętniku napisał: „Warszawa była w gruzach i pamiętam, że za pierwszej mej bytności szedłem na cmentarz Powązkowski od Saskiego Ogrodu przez zupełną pustkę, po pagórkach gruzów, pośród których wita się tylko wydeptana ścieżka. Grób ocalał, za to z mieszkania na ulicy Wspólnej 3 nie zostało śladu – bomba zniosła górne piętra doszczętnie. Żał było nie tylko dobrego mieszkania, ale pięknych antyków i najcenniejszych rzeczy i pamiątek wywiezionych z Kowalk. Nocowałem w Warszawie zwykle kątem”.

Po pewnym czasie został administratorem zespołu 7 majątków Państwowych Nieruchomości Ziemskich w Krasnem. Następnie był administratorem majątku w Luszyńcu i księgowym w Pęcherach. Po dwóch latach przeniósł się do Nowej Wsi, należącej do Instytutu Sadownictwa w Skierniewicach a od 1953 r., do przejścia na emeryturę w 1968 r., był dyrektorem Rolniczego Zakładu Doświadczalnego SGGW w Żelaznej k. Skierniewic.

Był aktywnym członkiem Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, Stowarzyszenia Byłych Wychowanków SGGW i Klubu Inteligencji Katolickiej. W okresie „Solidarności” włączył się do działalności opozycyjnej. Współpracował także z Ruchem Obrony Praw Człowieka i Obywatela. Był gorącym patriotą, a ogłoszenie w Polsce stanu wojennego – wg relacji najbliższych – przyczyniło się do jego przedwczesnej śmierci.

Na łamach prasy rolniczej i regionalnej opublikował kilka istotnych artykułów i rozpraw, m. in. Spółdzielczość rolnicza na terenie województwa warszawskiego w świetle pracy spółdzielczej w powiecie rypińskim („Rolnik Rypiński” 1933), Sprawa hipotek drobnej własności. Przemówienie p. prezesa Bogdana Chelmskiego w Sejmie („Rolnik Rypiński” 1937), Nie ograniczać produkcji („Rolnik Rypiński” 1932). Nadto na łamach „Więzi” w 1981 r. opublikował artykuł pt. Organizacje rolnicze II Rzeczypospolitej („Więź” 1981, nr 9).

Pozostawił pamiętnik, wydany nakładem Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie w 1997 r. (B. Chelmski,

Powiat rypiński w latach 1905-1939. Kartki z pamiętnika.

Jeden ze stryjów Chełmickiego, Wacław Chełmicki, syn Józefa zginął w wieku 18 lat w powstaniu styczniowym, w potyczce pod Koziółkiem w dniu 16 kwietnia 1863 r., pochowany w zbiorowej mogile w Ligowie. Jan i Ludwik Chełmicki, synowie Ludwika, sędziego ziemi dobrzyńskiej, byli jego stryjeczni braćmi.

Przed 1939 rokiem za swoją działalność uhonorowany został Złotym Krzyżem Zasługi. W 1967 r. odznaczony został Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Złotą Odznaką Honorową SGGW.

Ożeniony w lutym 1936 r. z Ireną z Helczyńskich (zm. w VI 1945), pozostawił dwie córki: Krystynę, zamężna Fałęcka i Ewę. Urodzony w czasie okupacji niemieckiej syn Stanisław, zmarł wkrótce po narodzinach.

Pochowany w grobie rodzinnym na warszawskich Powązkach.

W dniu 12 września 2005 r., z udziałem jego córki Krystyny Fałęckiej, Zespołowi Szkół nr 3 (o dawnym profilu rolniczym) w Rypinie nadano jego imię. Wtedy ukazało się także drugie wydanie jego pamiętników.

AP m. st. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 39, Sprawozdanie sytuacyjne sporządzone w Wydziale Bezpieczeństwa UWW za okres 1-14 X 1929; Idem, sygn. 40, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc sierpień 1930 r. naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa UWW z 10 czerwca 1930 r.; AWKW Rypin, KHip. Kowalki; J. Borkowski, *Kółka rolnicze w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1978, s. 455; Chełmicki, *Powiat*, s. pass.; Chełmicki, *Powiat II*, pass.; *Gazeta Gospodarska*, s. 952; *Genealogia*, s. 40-41, 240; Inf. Ludwika Chełmickiego z Warszawy z 14 II 2014; *Kalendarium Rypina*, s. 1132; Krajewski, *Bene merentes*, s. 8-9; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 54: 1988, s. 7; M. Krajewski, *Prezydent RP w Rypinie*, *Gazeta Pomorska* 1990, nr 282, s. 6; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 286; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, pass.; *Kto kim był*, s. 249; (*Nekrolog*), *Życie Warszawy* 1982, nr 93, z 5 V; *Okolice Rypina*, s. 651-653; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Relacja K. Fałęckiej z Warszawy, córki B. Chełmickiego z 1976 r.; *Rolnik Rypiński* 1931, nr 4, z 8 X; *Rypin między wojnami*, pass.; *Sytuacja*, dok. 55, s. 128; Z. Sztajer, *Biogramy*, http://www.chelmicki.com.pl/biogramy.htm/19_XII_2012; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 491, 543, 545; Wasiaś, *Właściciele*, s. 2; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 282-284; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 367-368.

CHEŁMICKI BRONISŁAW ROCH h. Nałęcz (*1849 r. †29 VIII 1909 r.), inżynier-mechanik, ziemianin, działacz społeczno-gospodarczy

Był synem Józefa Tomasza i Dominiki Brigidy z Płaskowskich. Kształcił się w Chemnitz (Niemcy), gdzie uzyskał tytuł inżyniera mechanika. Początkowo pracował na terenie Warszawy. Po śmierci matki (1894) w 1897 r. spłacił siostrę Marię i przejął posiadłość Kowalki k. Rypina, gdzie osiadł na stałe. Cześć dóbr Kowalki – Dziewanowo otrzymał najmłodszy z braci, Ludwik. Brat Jan przez 2-3 lata był jeszcze w Kowalkach, wspólnie gospodarując, po czym otrzymał także splotę i kupił Wyrębę k. Nadroża.

Jak pisał w pamiętnikach jego syn, Bogdan, „gospodarstwo prowadził (...) dość ekstensywnie, ale będąc bardzo dokładnym, rachunkowym i oszczędnym, potrafił osiągnąć dość znaczne dochody i odkładać. Będąc technikiem, zabrał się do budynków i postawił parę porządných murowanych domów mieszkalnych

dla robotników, wyporządkował podwórze itp.”. W Kowalkach w 1906 r. wybudował kosztem 80 tys. rubli okazały dom na ochronkę dla dzieci, jedną z pierwszych na terenie ziemi dobrzyńskiej. Była ona jednocześnie utajoną szkołą polską pod zaborem rosyjskim. Stała się ona wzorem dla tego typu placówek na ziemi dobrzyńskiej. W 1900 r. był jednym z głównych założycieli i akcjonariuszy Cukrowni Ostrowite.

Miał braci: Józefa, Ludwika, Jana i Wacława, powstańca styczniowego 1863 r. oraz siostrę Marię, zamężną za Pawłem Sumińskim z Kotów.

Ożeniony z Ksawerą z Kozłowskich h. Wieże, córką Romualda i Bronisławy z Radziejowskich (zm. 1939 r. w Warszawie), miał synów: Kazimierza (1889-1889) Bogdana Józefa (1895-1982) i córkę Krystynę (1890-1916).

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Chełmicki, *Powiat*, s. 33, 74, 79; *Genealogia*, s. 39-40, nie wymienia pierwszego syna oraz s. 240, gdzie mylna data śmierci – 1911; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 14; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 54: 1988, s. 7; Krajewski, *Rewolucja*, s. 65; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 196; Krajewski, *Spółczeństwo wobec rusyfikacji*, s. 113; *Kronika Domu Chełmickich*; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; *Okolice Rypina*, s. 653; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 3, s. 111-112; Tyc, *Struktura*, s. 165-166; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu katolickim w Rypinie, gdzie tylko pierwsze imię; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKI EDWARD h. Nałęcz (*11 IX 1878 r. †13 III 1954 r.), nauczyciel (C 12)

Był najmłodszym synem z dziesięciorga dzieci Józefa i Symfonii z Kowalewskich, małżonków Chełmickich z Białowieżyna. Nauki pobierał w domu, gdzie zatrudniano nauczyciela. Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Skępem-Wymyślinie k. Lipna, ożenił się z Natalią Emilią Kowalewską (ur. 23.06.1882 r. -zm. 15.03.1966 r.) herbu Dołęga (C 13), która była córką Ludwika – kuzyna Edwarda. Ślub odbył się ok. 1906 r. Po ślubie młodzi wyjechali do Kobieli Wielkich, gdzie Edward objął posadę nauczyciela. Tam w końcu 1907 r. urodziła się najstarsza córka, Zofia Natalia.

W 1909 r. wraz ze starszymi braćmi: Janem, Wacławem Józefem i sześciolatnim synem Wacława, Ludwikiem uczestniczył w pierwszym Zjeździe Rodzinnym Chełmickich w Warszawie. (W dniach 17-18 września 2009 r. w Zakrzewie, gmina Kłęcko, położonego niedaleko Gniezna, dla upamiętnienia 600-lecia obrony Dobrzynia przed Krzyżakami i 100-letnią rocznicę I Zjazdu rodziny, odbył się III Zjazd Rodziny Chełmickich.)

W Kobielach Wielkich Edward pracował i mieszkał stosunkowo krótko, prawdopodobnie do ok. 1909 r. rodzina zamieszkała w Dmeninie, gdzie objął stanowisko kierownika i jednocześnie nauczyciela szkoły powszechnej. Ubolewał, że miejscowa ludność niechętnie posyła dzieci do szkoły, gdyż w większości dzieci wiejskie wykorzystywano do prac w gospodarstwie. Najdłużej mieszkał i pracował w Dmeninie, a następnie w Bartodziejach, Radomsku i Częstochowie, gdzie przeprowadził się z rodziną w latach trzydziestych XX w.

W czasie drugiej wojny światowej zamieszkał u córki, Wandy, a dom ten stanowił centrum, dokąd z każdego miejsca na ziemi wiodły drogi członków rodziny. W tym

czasie przebywała tam także Zofia Chelmiccka z Sonnenbergów, wdowa po Władysławie, dziedzicu Kosmowa. W czasie okupacji niemieckiej był podporą całej rodziny. Wspierał duchowo swego zięcia, Waclawa, jeńca obozu Woldenberg II C, pisząc do niego listy.

W Dmeninie przyszło na świat czworo dzieci Natalii i Edwarda: Zofia Natalia (ur. 23 XII 1907 r. w Kobielach Wielkich-zm. 28 VIII 2007 r. w Koszalinie), Michał Stanisław (ur. 1 IX 1909 r. w Dmeninie-zm. 31 VIII 1992 r. w Londynie), Maria Antonina Hilaria (ur. 12. VIII 1911 r. w Dmeninie-zm. 11 VI 1973 r. w Warszawie), Wanda (ur. 16 IV 1915 r. w Dmeninie), Zbigniew (ur. 11 II 1919 r. w Dmeninie), Zbigniew (ur. 11 II 1919 r. w Dmeninie-zm. 23 II 1988 r. w Częstochowie).

Jako najmłodszy syn otrzymał od ojca, Józefa dyplom-potwierdzenia szlachectwa z 1836 r. Dzięki przywiązaniu do tradycji i rodzinnej historii, dyplom przetrwał dla potomnych. Przez lata wisiał w jego domu w Częstochowie. Potem przebył długą drogę, by na koniec znaleźć swoje miejsce u jego wnuka, Janusza Chelmicckiego, także w Częstochowie.

Pochowany na cmentarzu na Kulach w Częstochowie.

Wnuczka Zofia Sztajer napisała o nim bardzo ciepłe słowa: „Dziadek Edward, będąc już na emeryturze zajmował się dużym, wspinałym ogrodem swojej córki Wandy, w którym rosły drzewa o niespotykanym dobrych owocach. Zrywał najpiękniejsze okazy i rozdawał wnukom. Były tam obok innych, m.in. ogromne orzechy włoskie – świetne miejsce do zabawy i wspinaczki. Pamięć o Dziadku Edwardzie i Jego dobroci przetrwała w sercach i umysłach członków rodziny. Dziadek Edward był wspaniałym, łagodnym, wyrozumiałym i dobrym człowiekiem”.

Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Z. Sztajer, *Biogramy*, http://www.chelmicki.com.pl/biogramy.htm/19_XII_2012; Tablica inskrypcyjna w kościele w Dobrzyniu n. Wisłą z 2009 r.

CHELMICKI EUSTACHY h. Nałęcz (*1788 r. w Fabiankach w pow. lipnowskim †14 VII 1852 r. w Kawnicach), kapitan Wojska Polskiego, ziemianin, uczestnik partyzantki polistopadowej 1833 r. (C 14)

Był synem Tadeusza, skarbnika dobrzyńskiego, właściciela Fabianek i Marianny z Karnkowskich. Po osieroceniu przez rodziców wychowywał go stryj, Onufry. Początkowo uczył się w gimnazjum w Płocku, jednakże bardziej skłaniał się ku wojskowości niż naukowości i mając 17 lat wstąpił jako kadet do ówczesnego wojska pruskiego. W 1806 r., po wkroczeniu Napoleona do Polski, gdy zaczęły się formować pułki polskie, zaciągnął się w randze podporucznika do 4. pułku piechoty Księstwa Warszawskiego w Płocku. Z pułkiem tym odbył kampanię pod Grudziądem i Gdańskiem, a w 1808 r. wraz z Napoleonem wyruszył na podbój Hiszpanii. We francuskich rocznikach kampanii, prowadzonych przez Napoleona, opisany został, jako oficer odznaczający się niezwykłym męstwem.

Najślawniejszą stała się obrona zamku Sohail w Fuengirolí, cytadeli nad Morzem Śródziemnym, niedaleko Malagi. Porucznik Eustachy obserwując lądowanie nadciągającej eskadry okrętów angielskich, wystąpił

meldunki do Ignacego Bronisza dowódcy posterunku, położonego dalej od lądu, a sam z oddziałem 60 żołnierzy przedarł się pomiędzy posterunkami angielskimi do Fuengirolí. Anglicy szczelnie otoczyli zamek i rozpoczęli gwałtowne bombardowanie. On nalegał na dowódcę zamku, kpt. Franciszka Młokosiewicza, aby zamiast ginąć, pod gruzami zorganizować wypad i uderzyć na baterię angielską. Zebrał około 90 ochotników. Zdobył główną baterię angielską i wysadził kasety z amunicją. Ponad tysiąc Anglików wycofało się przed uderzeniem niecałej setki Polaków. Wtedy dotarły oddziały Bronisza i rozbiły nieprzyjaciela, zdobywając 5 dział i biorąc do niewoli lorda Blayneya, głównie dowodzącego korpusem ekspedycyjnym. W trakcie walk został ranny. Dzięki jego odwadze i determinacji zakończyła się jedna z chwalebnych akcji piechoty polskiej w Hiszpanii. Marian Kukiel w dziejach oręża polskiego porównał: „Czym dla szwoleżerów była Somosierra, tem stała się Fuengirola dla piechoty polskiej”.

W dniu 10 lutego 1810 r. awansował do stopnia kapitana. Razem z Młokosiewiczem i Broniszem został odznaczony krzyżem Legii Honorowej. Biorąc udział w kampanii 1812 r. w Rosji, został kontuzjowany. W dniu 4 lutego 1815 r. przeszedł w stan spoczynku i osiadł w Witoszynie k. Lipna.

Tutaj w dniu 5 maja 1816 r. wszedł w posiadanie majątku po zmarłym bezpotomnie Michale Chelmicckim. Po upadku partyzantki polistopadowej 1833 r., w 1834 r. został oskarżony o udzielanie pomocy M. Wołłowiczowi i J. Jackiewiczowi, udającym się do wyznaczonych okręgów. Utrzymywał także kontakty z Arturem Zawiszą, dowódcą wyprawy Zaliwskiego w Lipnowskie. Oskarżony został o przyjęcie od niego odezwy i poinformowanie o jej treści Juliana Rościszewskiego z Wierznicy k. Dobrzynia n. Wisłą. Razem z bratem Romanem i dalszym krewnym Teofilem Chelmicckim został postawiony przed sądem. Wyrokiem sądu carskiego z 28 maja 1834 r. zesłany został na Syberię, konfiskatę majątku Witoszyn i utratę praw stanu.

Skonfiskowany przez zaborcę majątek Witoszyn wykupił teść Eustachego, Jaranowski na korzyść dwóch jego pozostałych córek.

W czasie pobytu Eustachego na zesłaniu, jego córka Wanda wyszła za mąż za Karola Weltza, o czym wspomina w liście z 1835 r. starsza siostra Chopina, Ludwika Jędrzejewiczowa do Fryderyka w Paryżu: „Weltz się żeni z panną Chelmiccką, której ojciec dalej mieszka jak Kostuś Łusi. Młoda i ładna panna; ślub 18-go miesiąca, właśnie w dzień, kiedy bęben nasz kończy półtora roku”.

Z zesłania powrócił po 7 latach i osiadł w majątku swojego zięcia, Alexego Otto-Trąbczyńskiego i córki Antoniny w Kawnicach, którzy byli dla niego wsparciem do końca życia. Zmarł w wieku 70 lat w Kawnicach i pochowany został w grobowcu rodziny Mielęckich i Trąbczyńskich.

W nekrologu zamieszczonym w „Kurierze Warszawskim” podano: „(A. n) W dniu 14 z. m. we wsi Kawnice, zakończył życie doczesne na rękach swego Zięcia, ś. p. Eustachy Chelmiccki, były kapitan b. Wojsk Polskich Xięstwa Warszawskiego, Kawaler Orderu Legii Honorowej. Kapitan Chelmiccki urodził się w r. 1788 we wsi Płomiany, w byłym ówczasowem Województwie Pło-

kiem. W młodości, bo zaledwo 16-ty rok licząc, obrał sobie zawód wojskowy, w którym od roku 1807, do ukończenia wojen 1814 r., czynny udział przyjął. W r. 1810, jako porucznik, odznaczył się w obronie zamku Fuengirola w Hiszpanii, gdzie garstka walecznych wojowników pod dowództwem Franciszka Młokosiewicza, oparła się nie tylko wielokroć przemagającej sile Anglików, ale Jenerała Lorda Blaynay nią dowodzącego i licznych jego podkomendnych, w niewolę wojenną zabrała. Z kolejną lat, zwyczajem przodków, oręż na lemiesz zamieniwszy, Chełmicki oddał się gospodarstwu wiejskiemu, na nim blisko czterdzieści lat strawił, zawsze czynny, szczęśliwy szczęściem drugich, pokrzepiony Wiarą Ojców, i poddający się Woli BOGA, która go nie raz doświadczyła. Przeżył, bowiem najlepszą Małżonkę, stracił Córkę, a z drugiej kilkoro Wnuków. Zwłoki sędziwego starca wobec przybyłego Rodzeństwa, oraz licznie zebranych Obywateli, którzy Go tyle kochali i szanowali, w d. 16 z. m. ziemi zwrócone zostały. Pokój Jego duszy!"

Jego brat, Roman był właścicielem Fabianek w pow. lipnowskim.

Pochowany w grobowcu rodziny Mielęckich i Trąbczyńskich, z którymi przez mężów spokrewnione były: córka, Eustachego Antonina Otto-Trąbczyńska i wnuczka, Maria Mielęcka. Przez wiele lat siedzibą połączonych rodów Mielęckich i Otto-Trąbczyńskich był dwór w Kawnicach. Dodać należy, że mąż Marii, Ludwik był młodszym bratem Kazimierza Mielęckiego przywódcy powstania styczniowego na Kujawach i awansowanego przez Rząd Narodowy do stopnia pułkownika i naczelnika sił zbrojnych woj. Mazowieckiego.

(A. n.), *Nekrolog*, Kurier Warszawski, 1852, nr 219, z 8 (20) sierpnia, s. 2 (1156); Biblioteka Warszawska, 1842, s. 515; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Chełmicki, *Dzieje rodziny*, s. 48-51; Chełmicki, *Powiat*, s. 78; W. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807-1814*, Warszawa 1912, s. 69, 71; *Genealogia*, s. 38-39, 240; Inf. Ludwika Chełmickiego z Warszawy z 25 II 2014; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 5; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 133-134; Kronika Domu Chełmickich, cz. 2, s. 14-20; *Lista właścicieli*, nr 635; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Spółceństwo polskie*, s. 50-51, 333, 344, 705-706; *Uczestnicy ruchów*, s. 99; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKI EZECHIEL h. Nałęcz (†1588 r.), właściciel ziemski, chorąży większy dobrzyński

Był synem Mikołaja i Anny z Wierzbickich. Był właścicielem Chełmicy Małej i Fabianek o powierzchni 4 łany. W 1559 r. został chorążym większym dobrzyńskim. W 1581 r. urząd ten otrzymał po nim Bartłomiej Chełmicki. W 1596 r. jego synowie: Jerzy, Stanisław, Mikołaj, Maciej, Michał i Jan dopełnili podziału dóbr Chełmicy Mała, Wierzbick, Fabianki, Suradowo, Sieciechowy, Obóz, Małomino i Osin.

AGAD, MK 1354, k. 4v; Biliński, *Szlachta*, s. 35; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359-360; Kozierowski, *Nazwy*, s. 101; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Pawiński, *Dzieje*, t. 12, s. 285; PRS, s. 41; SGK, t. 13, s. 395; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 161; Urzędniczy, nr 1383.

CHEŁMICKI FELIX ANTONI h. Nałęcz (*1784 r. w Hornówku †26 V 1861 r. w Białowieżynie), ziemianin

Był synem Antoniego i Salomei z Głuchowskich. Po rodzicach odziedziczył majątek Białowieżyn. W 1838/1840 uzyskał potwierdzenie szlachectwa (sygn. 201/1838). Oprócz Felixa w 1838 r. potwierdzenie szlachectwa uzyskali inni członkowie rodziny Chełmickich: Aleksy, s. Teofila (linia po Adrianie 1), Ignacy, Wincenty i Józef - synowie Damazego (linia po Adrianie 2), Ferdynand, Eufemia i Leokadia - dzieci Wincentego (linia po Adrianie 2) oraz Ignacy z Okalewa, s. Stanisława i Antoni, s. Romana (linia po Bartłomieju). Dyplom potwierdzenia szlachectwa przekazał swemu najmłodszemu synowi, Józefowi Antoniemu (ur. 1832 r.-zm. po 1882 r.), który z kolei powierzył ten akt także swemu najmłodszemu synowi, Edwardowi (ur. 1878-zm. 1954 r.), po Edwardzie potwierdzenie szlachectwa przejął na przechowanie wnuk Edwarda, Janusz (ur. 1950), co dokonało się już w końcu XX w. Ożeniony z Franciszką Woźnicką, z którą miał trzech synów: Wincenty Adam (ur. 5 IV 1824), zmarły w Rydze bezpotomnie; Ignacy Józef (ur. 31 VII 1825), właściciel Kopertyna, ożeniony z Marią z Grudzińskich, z małżeństwa którego urodziły się cztery córki: Leokadia, Maria, Bronisława oraz Wincenta; Józef Antoni (ur. 19 III 1832 r. w Tupadłach-zm. po 1882 r.), powstaniec styczniowy, dziedzic Białowieżyna, ożeniony z Symfonią z Kowalewskich, którą miał dzieci: pięć córek i pięciu synów: Franciszkę, Jadwigę, Annę, Mariannę, Wacława, Edwarda, Zygmunta, Tadeusza i Jana.

Inf. L. Chełmickiego z 10 II 2014; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 154-155; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Z. Sztajer, *Biogramy*, <http://www.chelmicki.com.pl/biogramy.htm> 19 XII 2012.

CHEŁMICKI GUSTAW h. Nałęcz (*1849 r. w Płomianach †1898 r. w Warszawie), ziemianin

Był synem Henryka i Józefy z Wyczałkowskich. Był właścicielem bliżej nieznanego nam majątku Stara Wieś.

Ożeniony z Anielą Jaźwińską, miał synów: Ryszarda i Włodzimierza oraz córki: Marię i Halinę.

Genealogia, s. 44, 241; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI HENRYK h. Nałęcz (*1826 r. †1896 r.), ziemianin

Był synem Sylwestra Ignacego i Anieli z Nałęczów. W wyniku działań rodzinnych w 1853 r. odziedziczył majątek Płomiany k. Dobrzynia n. Wisłą. Jednak w 1854 r., gniazdo rodowe Chełmickich, Płomiany sprzedał. Ożeniony z Henryką Wyczałkowską, miał dwóch synów: Gustawa (1849-1898), właściciela majątku Stara Wieś, ożenionego z Anielą Jaźwińską, który miał dzieci: Ryszarda, Włodzimierza, Marię i Halinę oraz Stanisława, ożenionego z Zofią Koziebrodzką, z którą miał syna Henryka oraz córki: Zofię Helenę i Małgorzatę.

AP Włocławek, KHip. Chalin; Gawarecki, *Opis*, s. 89; *Genealogia*, s. 44, gdzie mylne nazwisko żony jego syna, Henryka

– jako Kieszkowska oraz s. 241; <http://www.plomiany.pl/index.php?id=2/22> II 2013; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI IGNACY ANTONI h. Nałęcz (*6 XII 1793 r. w Dobrem k. Rypina †14 XII 1877 r. w Okalewie), ziemianin, prawnik, działacz społeczny, publicysta

Był synem Stanisława (zm. 1800), skarbnika dobrzyńskiego (1780-1790) i miecznika rypińskiego (1790-1800) i Klary z Nałęczów. W siódmym roku życia osierocił go ojciec. Wraz z matką i siostrą, Józefą, po śmierci ojca, przebywał w majątku swego stryja, Mikołaja w Okalewie. Wkrótce jednak został oddany na wychowanie do stryja, Onufrego w Płomianach w Lipnowskim, gdzie pobierał naukę razem ze stryjeczniemi braćmi, pięćcioma po stryju Onufrym: Sylwestrem, Markiem, Antonim, Alojzym, Adamem i szóstym po stryju Tadeuszu – Romanem. Jego nauczycielem był ks. Łżycki. Gdy skończył 10 lat, w 1804 r. rozpoczął naukę w Liceum Warszawskim. Był to pierwszy rok istnienia tej szkoły, w której naukę zaczęło 900 uczniów, w tym ośmiu z rodu Chelmiczów. Potem uczył się w Liceum Warszawskim, gdzie rektorem był wybitny językoznawca z Torunia, Samuel Bogumił Linde. Po ukończeniu szkoły średniej w 1811 r. studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, a następnie (w latach Księstwa Warszawskiego) został asesorem w biurze prefektury w Łomży.

W 1815 r. został właścicielem majątku Dobre, który dwa lata później sprzedał Marcinowi Orłowskiemu. W dniu 4 maja 1816 r., na podstawie uchwały rady rodzinnej, wszedł w posiadanie dóbr Okalewo (Okalewo, Okalewko, Zofiewo, Wierzchnia, Kipichy, Mleczówka w Rypińskim) oraz Płociczno w Mławskim, a także kolonie niemieckie: Łęk z przyległościami, Goliaty z przyległościami, Jasiony z przyległościami, które odziedziczył po stryju Mikołaju, oficerze z czasów powstania kościuszkowskiego (zm. 1808 r.). Dobra okalewskie przyjął pod warunkiem spłacenia długu stryja i współsukcesorów: matka Ignacego otrzymała 92.720 złp, tj. sumę, którą Mikołaj winien był jej zmarłemu mężowi, Stanisławowi. Pozostali współsukcesorzy otrzymali: Anna i Sylwester Chelmiccy – po 86 tys. złp, Roman Chelmiczki – 30 tys. złp, Eustachy Chelmiczki – 29 tys. złp. Chcąc szybko zlikwidować wszystkie obciążenia finansowe, w grudniu 1817 r. sprzedał Marianowi Cissowskiemu majątek Dobre, a następnie w grudniu 1817 r. część Skrwilna z prawem propinacji, Szczawno, Rudę, Rak, Zambrzycę, Czarnię Dużą i Małą, Mościska oraz część w dobrach chrapońskich. W 1822 r. M. Cissowski odstąpił I. Chelmiczkiemu grunty leżące bliżej Okalewa, tj. kolonię Oborczyńska i część wsi Szustek, tj. razem ok. 341 ha. W 1826 r. przystąpił do Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Warszawie i oświadczył, że jego dobra dają rocznie 23 tys. złp dochodu i obejmują 500 włók miary polsko-chelmińskiej, tj. Okalewo, Okalewko, Zofiewo, Mleczówkę, Suchy Grunt, Kipichy, Hutę, Goliaty, Zdrojki, Żelazki, Płaczewo, Jesiony, Wierzchnię, Borki i Szucie.

Wzniesioną w 1800 r. przez Mikołaja Chelmiczkiego kaplicę w ogrodzie dworskim w Okalewie, przebudował w 1846 r. na kościół w stylu neoromańskim na planie

krzyża, dostępny już dla całej ludności, poświęcony w 1847 r. pw. Matki Boskiej Szkaplerznej. W notatkach uzupełniających do „Kroniki” (str. 181 rkps) napisał, że w kościele tym w 1862 r. ufundował tablicę pamiątkową, która wmurowana została po prawej stronie ołtarza głównego z następującymi napisami: „Ś. p. Mikołajowi Chelmiczkiemu, dziedzicowi Okalewa, Generałowi Konfederacji Kościuszkowskiej Ziemi Dobrzyńskiej, zmarłemu bezdzietnie w r. 1808 w Toruniu. Pochowanemu w grobach klasztoru Ojców Reformatorów w Podgórzu. Obywatelowi dobrze zasłużonemu Bogu, Kraiowi, rodzinie i ludzkości. Stryjowi swemu i Opiekunowi” oraz „Ś. p. Stanisławowi Chelmiczkiemu zmarłemu w r. 1800 i Klarze z Nałęczów, zmarłej w r. 1850 małżonkom, których zwłoki spoczywają w grobie Klasztoru O. O. Karmelitów w Oborach, najlepszym i poświęcającym się dla dobra swych dzieci rodzicom. Na znak nie wygastej wdzięczności i uwielbienia, za pozostawione przez Nich niczem nie skalane Imię i poczciwie zapracowany majątek, w duchu rzetelnej prawdy i sprawiedliwości, jako Synowiec i Syn ten kamień położył. Z czułym westchnieniem Dusze ich poleca Opiece Boskiej. Modlitwę za Nich i Imiona przekazuje sercu i pamięci następnych pokoleń Ignacy Chelmiczki”.

Ponadto w kaplicy okalewskiej ufundowany został grób rodzinny w linii prostej od Ignacego, w którym jako pierwsze, spoczęły zwłoki trzyletniego synka Juliana i Karoliny Chelmiczów, zmarłego 28 kwietnia 1866 r.

W 1830 r. Rada Województwa Płockiego wybrała go prezesem Komisji Wojewódzkiej. Nie przyjął propozycji wojewody Nakwaskiego w czasie powstania listopadowego – „zajęcia krzesła kasztelańskiego w Senacie” Królestwa Polskiego, uważając, że zaszczyty te „przewyższają zasługi”. W momencie wybuchu powstania listopadowego na potrzeby armii polskiej przeznaczył 50 wołów. W 1845 r. rozpoczął oczyszczanie chłopów w dobrach okalewskich. Czynnie angażował się w działalność społeczną. Był m. in. założycielem szkoły w Okalewie.

W 1837 r. został wylegitymowany ze szlachectwa. Pełnił różne funkcje we władzach Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego, jako radca Dyrekcji Płockiej, następnie jako prezes Towarzystwa w województwie płockim oraz nadzorca Komitetu Towarzystwa w Warszawie.

W dniu 24 czerwca 1853 r. gospodarstwo przekazał synowi, Adolfowi, mimo to jednak przez co najmniej siedem lat zarządzał jeszcze tymi dobrami. Córci Marianna i Karolina otrzymały w posagu po 100 tys. złp. Sam poświęcił się w większości pracy pisarskiej. Owocem jej były *Uwagi i myśli zmierzające do udoskonalenia moralnego*. W 1859 r. w Warszawie własnym kosztem wydał tę pracę, a dochód z jej rozprzodzenia przeznaczył na budowę szpitala w Rypinie. Ponadto był autorem *Tablic genealogicznych do historii Polski* (1862) oraz *Ćwiczeń religijno-moralnych* (1867). Współpracował z pismami przeznaczonymi dla ludu.

W dniu 29 października 1859 r. ustanowił razem z żoną, Kordulą stypendium dla trzech studentów, o łącznej sumie 30 tys. rubli rocznie. Stypendium to nosiło imię fundatorów, tj. Ignacego i Korduli Chelmiczów.

ckich. Suma ta została zabezpieczona notarialnie w dobrach okalewskich, a gdyby przyszli właściciele nie wypełnili woli fundatorów, kwota mogła być ściągnięta przez odpowiednie władze oświatowe. Korespondował z Józefem Ignacym Kraszewskim. W Bibliotece Uniwersytetu Jagiellońskiego zachował się jeden z jego listów do Kraszewskiego.

Pod koniec życia spisał „Kronikę Domu Chełmickich”, którą zakończył w listopadzie 1867 r. (jej rękopis znajduje się w Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu, a odpis był w posiadaniu Krystyny Fałęckiej w Warszawie).

Ożeniony w dniu 31 stycznia 1818 r. z Kordulą z Lasockich z Wilkanowa, córką Floriana i Nakwaskiej (zm. 21 III 1875), pozostawił syna Adolfa, właściciela Okalewa i dwie córki: Mariannę, za Michałem Stadnickim i Karolinę, za Julianem Stanisławem Chełmickim oraz czworo innych dzieci zmarłych w wieku niemowlęcym. Razem z żoną, Kordulą (zm. 1875) pochowany na cmentarzu parafialnym w Skrwilnie. Jego pogrzeb odnotował korespondent „Gazety Toruńskiej”: „Z Rypińskiego, 21 grudnia. Wracam z pogrzebu. Co tylko zanieśliśmy na barkach naszych na cmentarz parafialny w Skrwilnie drogą całej okolicy zwłoki śp. Ignacego Chełmickiego z Okalewa. Starzec 85-cioletni. Patriarcha okolicy zasnął w Bogu 14 bm. Ośmielam się użyć wyrażenia „zasnął w Bogu”, bo śmierć miał nadzwyczaj lekką, a jako prawdziwy chrześcijanin, sposobił się do niej od dawna. Nie wchodząc w to, czy i kiedy zdolniejsze pióro odda hołd należy pamięci czcigodnego męża, idę tylko za uczuciem własnego serca, aby wyrazić publicznie to, czym ono przepelnione dla niego. Przez pół wieku, z bliska patrzyłem na czyny prywatne i obywatelskie zgasłego męża; od mojej młodości zaszczytany jego względami i dowodami prawdziwej życzliwości, nosiłem dla niego cześć, jak dla ojca to też stratę, jaką przez śmierć jego ponieśli wszyscy, odczuwam sercem synowskim. Od dawna przywykliśmy uważać śp. Chełmickiego za patriarchę naszej okolicy, a to chlubne miano nie samą liczbą lat pozyskał, ale cnotami prawdziwie staropolskimi, opartymi na gruntownej pobożności. Nieraz z głębokim wzruszeniem podzielałem uczucia jego religijne, które były posadą wszystkich jego czynności, wszystkich dążeń i nadziei!... Z tej gruntownej posady szły jego uczynki, które chlubę naszej okolicy przynoszą, bo los włościan obszernych dóbr swoich od lat 30 przeszło polepszył i oczynszował ich na bardzo łagodnych warunkach, i nieraz byliśmy świadkami życzliwych objawów wdzięczności”.

Dobra okalewskie, oszacowane w 1859 r. na sumę 900 tys. złp, objął syn Adolf (1825-1912).

AWKW Rypin, KHip. dóbr Okalewo nr 568; Idem, Zbiór dokumentów notarialnych dóbr ziemskich w Okalewie, Pismo notariusza z dnia 10 VI 1860 r.; Idem, Pismo Dyrekcji Szczegółowej TKZ w Płocku nr 4323 z dnia 19 VIII 1861 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; I. Chełmicki, Kronika Domu Chełmickich od roku 1409, Biblioteka Ossolinem, (I. Chełmicki), *Uwagi i myśli mierzące do udoskonalenia moralnego*. Wydano kosztem autora na korzyść szpitala w m. Rypinie, Warszawa 1859; *Diecezja Płocka. Informator*, Płock 1977, s. 3456; *Brzuze*, s. 344; *Gawarecki, Opis*, nr 79; *Genealogia*, s. 35, 239; *Gazeta Toruńska* 1877, nr 296, z 23 grudnia; *Z. Grot, Chełmicki Julian Stanisław*, PSB, t. 3: 1937, s. 275; J. Iwaszkiewicz, *Ofiarności ziemian na cele oświatowo-kulturalne 1800-1929*, Warszawa 1929, s. 17; S. Kostanecki, *Płock 1830-1864*, [w:] *Dzieje Płocka*, Płock 1978,

s. 277; *Krajewski, Ignacy Chełmicki*, Kronika Rypińska 1991, nr 4, s. 6; *Krajewski, O Chełmickich*, nr 54: 1988, s. 5; J. I. Kraszewski, *Kawał literata*, Warszawa 1980; *Kronika Domu Chełmickich*, cz. 2, s. 30-59; *Lista właścicieli*, nr 354-369; *Niesiecki, Herbarz*, t. 3, s. 23; *Nycek, Ludzie*, s. 25 podał datę wydania *Uwag i myśli* ... na rok 1838, zaś datę śmierci - na 19 XII; *Paprowski-Stefański, Płocczanie I*, s. 91; *Paprocki, Herbarz*, s. 213; *Piotrowski, Dobra okalewskie*, s. 68-71; *Piotrowski, Skrwilno*, s. 180; *Piotrowski, Skrwilno i okolice*, s. 157-164, 209; *PRS*, s. 41; *RZD*, t. 2, cz. 1, s. 127, 131; *Spis szlachty*, s. 25; *Szlachta*, s. 131; *Tablica nagrobna na cmentarzu parafialnym w Skrwilnie*; *Uruski, Rodzina*, t. 2, s. 162; *Wspomnienie pośmiertne o Ignacym Chełmickim*, Korespondent Płocki 1878, nr 2; *W. Załuski, Skrwilno*, *Tygodnik Polski* 1900, nr 33, s. 672.

CHEŁMICKI IGNACY h. Nałęcz (*1825 r. †2 VI 1877 r.), ziemianin, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., ofiara prześladowań carskich

Był synem Feliksa i Franciszki z Woźnickich. W latach 1862-1870 był właścicielem Balina, Rojek w pow. rypińskim. Uczestniczył w przygotowaniach do powstania styczniowego. Po jego wybuchu sprowadzał z zaboru pruskiego broń, którą sam przewoził z furmanem Janem Witkowskim przez Ostrów, Świdziebnię, Zduny do Balina i przetrzymywał ją u siebie w budynkach folwarcznych. Broń tę przetrzymywano, mimo silnych patroli granicznych, do lasu Karw w rejonie Płociczna już po rosyjskiej stronie. Droga przerzutów omijała Górzno i wiodła bocznymi drogami pomiędzy Świdziebnią, a Górzniem, bądź Bryńskim Czarnym, a Górzniem. W przerzutach tych uczestniczyli kupcy żydowscy: Jacobsohn z Brodnicy i Leisersohn z Lidzbarka.

W jego zabudowaniach, oprócz składowanej broni, mieściła się także siedziba sądu powstańczego, którego Chełmicki był członkiem. Na zebraniu gminnym w Wapielsku wójt Feliks Rejchel ogłosił publicznie istnienie Sądu Rządu Narodowego w Balinie. Nakazał wszystkich podejrzanych kierować do tego sądu. Tutaj także ukrywał się członek sądu Rządu Narodowego, Ferdynand Czaki. W dniu 14 maja 1863 r. oddział wojska rosyjskiego dokonał rewizji w zabudowaniach Chełmickiego, gdzie aresztowano Czakię i znaleziono spory zapas broni i fotografie Ignacego w stroju partyzanta z bronią. On sam zdołał uciec i ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem „Kropielnickiego” u kuzynów i znajomych, m in. u właściciela folwarku Przeczce, Adolfa Kisielewskiego. Naczelnik powiatu lipnowskiego nałożył na Balin kontrybucję w wysokości 750 rubli, którą musiała zapłacić jego matka, Franciszka Chełmicka.

W maju 1866 r., znużony ciągłym ukrywaniem się, ujawnił się, podając, iż powrócił zza granicy. Wkrótce został jednak aresztowany i osadzony w więzieniu w Lipnie. Po długotrwałym dochodzeniu został zwolniony i poddany dozorowi policyjnemu na okres trzech lat. Ukarano go ponadto karą grzywny w wysokości 750 rubli, którą po raz drugi za nielegalne przekroczenie granicy zapłaciła jego matka. Dalsze jego losy nie są znane, choć jako właściciel Lasot i Rojek występował jeszcze w 1870 r.

Ożeniony przed 1853 r. z Marianną Reginą z Grudzińskich (ur. 1830 r.), córką Błażeja (1796-przed 1850) i Franciszki z Dyczkowskich, małżonków Grudzińskich, która w 1860 r. po śmierci matki, odziedziczyła Balin

z Wyrębą i Krupianką. W 1865 r., prawdopodobnie na skutek trudności związanych z udziałem jej męża w powstaniu styczniowym, sprzedała część majątku, tj. Wyrębę Franciszkowi i Mariannie Skulskim i Franciszkowi Ostrowidzkiemu. (Wyręba odtąd stała się oddzielnym majątkiem). Pozostałą część sprzedała za sumę 54 tys. rubli w 1880 r. Adolfowi Chelmskiemu z Okalewa.

Pochowany na Starych Powązkach w Warszawie. We wspólnej mogile spoczęła także żona, Marianna z Grudzińskich, która zmarła w 1890 r. w wieku 60 lat.

AP Włocławek, KHip. Wyręba, sygn. 171; AR L. Chelmskiego, Warszawa, , Zdjęcie mogiły; AWKW Rypin, KHip. Balin; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 274-275; Inf. Ludwika Chelmskiego z Warszawy z 4 II 2014; Krajewski, *O Chelmskich*, nr 54: 1988, s. 6; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 150-153; Krajewski, *Powstanie*, s. 125; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 128-129, 208; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 152; Lissowski, *Powstanie*, s. 153-157; A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno, zarys dziejów*, Toruń 1989, s. 111; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; *Okolice Rypina*, s. 654; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; RZD, t. 2, cz. 3, s. 27, 397;

CHEŁMICKI IGNACY h. Nałęcz (*1825 r. †po 1870 r.), ziemianin, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., ofiara prześladowań carskich

Był synem Feliksa i Franciszki z Woźnickich. W latach 1862-1870 był właścicielem Balina, Rojek w pow. rypińskim. Uczestniczył w przygotowaniach do powstania styczniowego. Po jego wybuchu sprowadzał z zaboru pruskiego broń przez Ostrów, Świdziebnię, Zduny do Balina. Broń tę przetrucano, mimo silnych patroli granicznych, do lasu Karw w rejonie Płociczna już po rosyjskiej stronie. Droga przetrzutów omijała Górzno i wiodła bocznymi drogami pomiędzy Świdziebnią, a Górzniem, bądź Bryńskim Czarnym, a Górzniem. W przetrzutach tych uczestniczyli kupcy żydowscy: Jacobsohn z Brodnicy i Leisersohn z Lidz-barka.

W jego zabudowaniach, oprócz składowanej broni, mieściła się także siedziba sądu powstańczego, którego Chelmski był członkiem. Tutaj także ukrywał się członek sądu Rządu Narodowego, Ferdynand Czaki. W dniu 14 maja 1863 r. oddział wojska rosyjskiego dokonał rewizji w zabudowaniach Chelmskiego, gdzie aresztowano Czakię i znaleziono spory zapas broni. On sam zdołał ująć i ukrywał się pod zmienionym nazwiskiem „Kropielnickiego” u kuzynów i znajomych, m in. u właściciela folwarku Przecze, Adolfa Kisielewskiego.

W maju 1866 r., znużony ciągłym ukrywaniem się, ujawnił się, podając, iż powrócił zza granicy. Wkrótce został jednak aresztowany i osadzony w więzieniu w Lipnie. Po długotrwałym dochodzeniu został zwolniony i poddany dozorowi policyjnemu na okres trzech lat. Ukarano go ponadto karą grzywny w wysokości 750 rubli, którą zapłaciła jego matka. Dalsze jego losy nie są znane, choć jako właściciel Lasot i Rojek występował jeszcze w 1870 r.

Ożeniony przed 1853 r. z Marianną z Grudzińskich (ur. 1830 r.), córką Błażeja i Franciszki z Dyczkowskich, małżonków Grudzińskich, która w 1853 r. po ojcu odziedziczyła Balin z Wyrębą i Krupianką. W 1865 r. sprzedała część majątku – Wyrębę Franciszkowi i

Mariannie Skulskim i Franciszkowi Ostrowidzkiemu. Pozostałą część sprzedała za sumę 54 tys. rubli w 1880 r. Adolfowi Chelmskiemu z Okalewa.

AP Włocławek, KHip. Wyręba, sygn. 171; AWKW Rypin, KHip. Balin; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 274-275; Krajewski, *O Chelmskich*, nr 54: 1988, s. 6; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 150-153; Krajewski, *Powstanie*, s. 125; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 128-129, 208; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 152; Lissowski, *Powstanie*, s. 153-157; A. Mietz, J. Pakulski, *Górzno, zarys dziejów*, Toruń 1989, s. 111; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; *Okolice Rypina*, s. 654; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; RZD, t. 2, cz. 3, s. 27.

CHEŁMICKI JAKUB h. Nałęcz (*29 VII 1753 r. †30 IV 1809 r.), właściciel ziemski, wojski i miecznik dobrzyński (C 15)

Był synem Franciszka. Był dziedzicem i właścicielem: Mokowa, Zakrzewa, Chalina, Tupadł, a także Cykowa, Brudzewa, Sępna pod Śremem w Wielkopolsce. Majętności w ziemi dobrzyńskiej przekazał braciom, a sam przeniósł się do Wielkopolski. W źródłach w latach 1781-1790 występował jako wojski mniejszy dobrzyński, a następnie w latach 1790-1793 – jako miecznik dobrzyński.

Ożeniony z Teofilą Przyłubską, miał ośmioro dzieci, w tym syna Piotra, właściciela Żydowa, Gurowa i Pomarzan. Syn Piotra, Julian Stanisław, a wnuk Jakuba, ożenił się z Karoliną, córką Ignacego Chelmskiego z Okalewa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; Chelmski, *Dzieje rodziny*, s. 34; *Inwentarze królewszczyzn*, s. 39, 40; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 161-162; *Urzędnicy*, nr 1508, 1700.

CHEŁMICKI JAN (n. Jan z Chelmicy Małej) h. Nałęcz (XV w.), właściciel ziemski, podkoniuszy dobrzyński

Był synem Wojciecha, który znany jest z dokumentu donacyjnego z 1395 r., kiedy darował 50 grzywien na budowę kościoła pw. NMP. Jan występuje w latach 1427-1434 jako podkoniuszy dobrzyński. Znany jest przede wszystkim z dokumentu sejmiku dobrzyńskiego z 25 stycznia 1434 r., w którym ziemia dobrzyńska złożyła przysięgę wyboru jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski.

Bieniak, *Elita*, s. 43; Biliński, *Szlachta*, s. 33; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359-360; Chelmski, *Powiat*, s. 77; *Genealogia*, s. 32; J. Kalinowski, *Płomiany – ich właściciele na przestrzeni wieków*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1997, nr 4, s. 11; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 136; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 21; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 35; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI JAN h. Nałęcz (*1847 r. †1912 r.), właściciel ziemski, społecznik, przyrodnik, poeta

Był synem Józefa Tomasza (1818-1859) i Dominiki (Domicelli) Brigidy z Płaskowskich h. Oksza (1824-1894), właścicieli Kowalk k. Rypina. Uczył się w Warszawskiej Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. W 1900 r. kupił od Tomasza Cissowskiego majątek Wyręba k. Nadroża w pow. rypińskim. Aktywnie działał w Okręgowym Towarzystwie Rolniczym Ziemi Dobrzyńskiej, a także w Gubernialnym Towarzystwie

Rolniczym w Płocku. Interesował się poezją i pisał wiersze. Był przyjacielem B. Prusa i A. Świętochowskiego.

Przed śmiercią połowę swego majątku, o ówczesnej wartości ponad 15 tys. rubli, zapisał na założenie w pow. rypińskim szkoły rolniczej z wykładowym językiem polskim. Szkoła ta w jego zamysle miała być przeznaczona głównie dla synów włościan i przedstawicieli drobnej własności. Do opieki nad tą placówką upoważnił swego brata, Ludwika Chelmskiego z Dziewanowa, rejenta Władysława Żochowskiego i Zygmunta Rzeszotarskiego. Zmiana kursu walut, a także zmiana sytuacji w Królestwie Polskim po roku 1864, nie pozwoliły na zrealizowanie zamiaru ofiarodawcy.

Pośmiertnie nakładem Gebethnera i Wolfa, w 1913 r., wydano jego *Poezje*.

Miał braci: Wacława, powstańca 1863 r. i Ludwika Bolesława (1860-1942), ziemianina, sędziego sądów ziemi dobrzyńskiej.

Nie pozostawił potomstwa, a Wyrębę przejął jego brat Ludwik, który w 1913 r. majątek ten sprzedał Bronisławowi Regłowi, ten zaś w 1917 r. – Stanisławowi Kolczyńskiemu.

Chelmski, *Powiat*, s. 79; Chelmski, *Powiat II*, s. 31-32; *Genealogia*, s. 41-41, 240; *Hojny zapis*, Głos Płocki 1912, nr 49, s. 1-2; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 29; M. Krajewski, *Na powstanie Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie*, Rypin 1985, s. 14; Krajewski, *O Chelmskich*, nr 54: 1988, s. 6; Krajewski, *Postawy*, s. 28; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 193-194; Kronika Domu Chelmskich, pass.; M. Macieszyna, *Poezja i czyn*, Głos Płocki 1913, nr 85, s. 1-2; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, s. cz. 3, s. 398-399; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 176.

CHEŁMICKI JAN h. Nałęcz (*1897 r. w Dziewanowie †XI 1971 r. w Warszawie), wojskowy, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, uczestnik wojny 1939 r., dziennikarz

Był synem Ludwika Bolesława, sędziego grodzkiego w Lipnie i Eleonory z Karwowskich. Po uzyskaniu matury studiował w Wyższej Szkole Handlowej (później SGH) w Warszawie. Po przerwaniu studiów, w listopadzie 1918 r. wstąpił do wojska. Służył najpierw w 1. pułku szwoleżerów, a po ukończeniu szkoły podoficerskiej – w 36. pułku piechoty w Warszawie (od 1920) jako podoficer, a następnie oficer zawodowy. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w czasie której dwukrotnie odznaczony był Krzyżem Walecznych. W 1936 r. wystąpił z armii i poświęcił się pracy dziennikarskiej.

W 1939 r. został powołany do wojska i przeszedł kampanię wrześniową jako kurier dowódcy armii. W czasie drugiej wojny światowej pracował w prasie konspiracyjnej. W 1944 r. w Lublinie zgłosił się do 1. Armii Wojska Polskiego, gdzie został przydzielony do prasy wojskowej.

Po zdemobilizowaniu powrócił do pracy dziennikarskiej, najpierw w Łodzi w „Dzienniku Łódzkim”. Od 1949 r., aż do śmierci, mimo wieku emerytalnego, pracował w „Życiu Warszawy”, gdzie pełnił obowiązki redaktora wydarzeń terenowych. Pozostawił pewien

dorobek poetycki, m. in. utwór *Piękne są róże w ogrodzie w Kowalkach*.

Jego siostrami były: Halina Chelmska, z męża Jaroszewiczowa i Wanda.

Inf. Bogdana Chelmskiego z Warszawy z 1976 r.; Chelmski, *Powiat*, s. 21, 80; *Genealogia*, s. 43, 240; Krajewski, *O Chelmskich*, nr 54: 1988, s. 7; Krajewski, *W cieniu czerwonej armii*, s. 98; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRSA, s. 41; *Ziemiańscy dobrzyńscy*, s. 369; *Życie Warszawy* 1971, z 18 XI.

CHEŁMICKI JÓZEF h. Nałęcz (*1721 r. †przed 1789 r.), właściciel ziemski, skarbnik dobrzyński

Był synem Antoniego, stolnika i chorążego ziemi dobrzyńskiej i Marianny z Żurawskich. W 1735 r. po ojcu odziedziczył Płomiany k. Dobrzyń n. Wisłą, Fabianki i Witoszyn z przyległościami. W latach 1762-1780 był skarbnikiem dobrzyńskim.

Ożeniony z Ludwiką Ciechomską z Ciechomic k. Płocka, miał sześciu synów: Ignacego, proboszcza w Szpetalu Górnym i Chelmiccy, scholastyka przy katedrze płockiej; Tadeusza, właściciela Fabianek (zm. 1821); Stanisława (zm. 1800); Michała, właściciela Witoszyna; Mikołaja (zm. 1808), generała konfederacji kościuszkowskiej, właściciela dóbr Okalewo i Onufrego (zm. 1815). Przed śmiercią Fabianki przekazał Tadeuszowi, Witoszyn – Michałowi, a Płomiany – Onufremu, który osiadł w tym majątku.

AGAD, Sig. 29, k. 330; 33, k. 121; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 38; Chelmski, *Powiat*, s. 77-78; *Genealogia*, s. 33, 45, 238, 241; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=27763/26> | 2014; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 34-36; J. Kalinowski, *Płomiany – ich właściciele na przestrzeni wieków*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1997, nr 4, s. 11; Krajewski, *O Chelmskich*, nr 53: 1988, s. 3-4; Lasocki, *Urzednicy*, nr 1478, 1547, 1592, 1696, 1768, 1784; *Lauda*, s. 356, 378, 383, 387, 390, 396, 397; *Lista właścicieli*, nr 380, 648; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz., s. 149, gdzie mylnie nazwisko jego żony jako Ciemska; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 162; *Urzednicy*, nr 1662.

CHEŁMICKI JÓZEF h. Nałęcz (*1734 r. †1817 r.), właściciel ziemski, łowczy rypiński, dobrzyński, podczaszy rypiński i dobrzyński, stolnik i podsejdek dobrzyński, poseł na sejm (C 16)

Był synem Franciszka, łowczego dobrzyńskiego (1766). W 1789 r. posiadał dobra w ziemi dobrzyńskiej: Będzień, Bęklewo-Izydory i Ośmiałowo. Na początku XIX stulecia dobra te przeszły w ręce Teodora Mioduskiego i Tobiasza Nehringa.

Piastował różne urzędy w ziemi dobrzyńskiej: łowczego rypińskiego (1770-1774), łowczego dobrzyńskiego (1774), podczaszego rypińskiego (1774-1775), podczaszego dobrzyńskiego (1775-1788), stolnika dobrzyńskiego (1788-1790) i wreszcie – podsędką dobrzyńskiego (1790-1793). W latach 1778-1781 posłował na sejm z ziemi dobrzyńskiej.

Miał braci: Tomasza i Jakuba.

Ożeniony z Julianną Wielogłowską, pozostawił syna Damazego.

AP Włocławek, KHip. Bęklewo; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; *Genealogia*, s. 33, 45, 241; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=27809/26> | 2014; *Inwentarze królewsczyzn*, s.

39,40; *Lauda*, s. 356, 378, 383, 390, 396, 397; *Niesiecki, Herbarz*, t. 3, s. 23; *PRS*, s. 41; *Uruski, Rodzina*, t. 2, s. 162; *Urządnicy*, nr 1478, 1547, 1592, 1696, 1768, 1785.

CHEŁMICKI JÓZEF TOMASZ h. Nałęcz (*1818 r. †28 X 1859 r. w Kowalkach), właściciel ziemski

Był synem Romana (1790-1850) i Joanny z Nałęczów z Kikoła. Sprzedał rodzinny majątek Fabianki k. Chelmicy pod Włocławkiem i w 1852 r. od dzieci Władysława Dziewanowskiego nabył majątek Kowalki k. Rypina, płacąc za niego 200 tys. złp. Zapewne w tym samym roku, albo niebawem, wykupił niewielkie działki w sąsiedztwie Kowalk wraz z niewielką posiadłością – Dziewanowo. Jednocześnie administrował Okalewem, które było własnością kuzyna.

Żonaty z Dominiką Brigidą Płaskowską z Głodowa k. Lipna (4 VIII 1824 w Głodowie k. Lipna-20 VI 1894 r. w Kowalkach, pochowana w Rypinie). Dość wcześnie zachorował na raka i w czasie choroby wyjechał do Gustawa Zielińskiego do Wioski k. Skępego, aby nie narażać na przykre doświadczenia żony pozostającej w stanie błogosławionym z ostatnim dzieckiem.

Miał synów: Wacława (1845-1863), powstańca styczniowego, poległego 16 kwietnia 1863 r. w potyczce z Rosjanami pod Koziołkiem k. Skępego, pochowanego w zbiorowej mogile w Ligowie, pamiątkowa płyta epigraficzna na grobie matki w Rypinie; Jana (1848-1912); Józefa (ok. 1850-1882); Bronisława Rocha (1852-1909), Ludwika Bolesława (1860-1942) oraz córkę, Marię (1851-1935), za Pawłem Sumińskim z Kotów k. Sadłowa.

Zmarł w Wiosce i został pochowany w Skępem.

Majątek Kowalki z różnym skutkiem prowadziła wdowa po nim, mając na wychowaniu sześcioro dzieci. W wyniku uwłaszczenia majątek stracił na rzecz chłopów 135 morgów ziemi, zaś Sikory uszczuplone zostały o 262 morgów, a Prątnia – 68 morgów.

Chelmicki, *Powiat*, s. 79; <http://www.sejm-wielki.pl/b/2.970.174/8.X.2013>, gdzie mylna data śmierci jego żony - 29 czerwca; *PRS*, s. 41; *Niesiecki, Herbarz*, t. 3, s. 23; *RDZ*, t. 2, cz. 3, s. 110-111; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie Dominiki z dokładną datą śmierci oraz symboliczna jej syna – powstańca styczniowego, Wacława.

CHEŁMICKI JÓZEF ANTONI h. Nałęcz (*19 III 1832 r. w Tupadłach †po 1882 r.), właściciel ziemski, powstaniec styczniowy, ofiara represji carskich

Był najmłodszym z trzech synów Feliksa Antoniego (1784-1861) i Franciszki z Woźnickich, właścicieli Białowieżyna.

Pięć lat po ślubie, w 1863 r. wziął udział w powstaniu styczniowym, a po jego upadku, na rodzinę spadły liczne kłopoty. Władze carskie szybko rozprawiły się z uczestnikami powstania, aresztując większość z nich, jednak jemu udało się zbiec. W ramach represji carskich dobra Białowieżyn uległy konfiskacie. Przez wiele lat ukrywał się, a majątkiem zarządzała żona, Symfonia Antonina wraz z jego matką, Franciszką. Obydwie kobiety, w celu wykupienia skonfiskowanego majątku, zaciągnęły pożyczkę w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim w Płocku, której w nowych warunkach ekonomicznych nie zdołały spłacić. Wykupowanie skonfiskowanych majątków przez rodzi-

ny powstańców, było w ówczesnych czasach bardzo częste. Podczas, gdy Chelmicki poszukiwany przez władze carskie ukrywał się, ośmiokrotnie wyznaczano terminy licytacji majątku, o czym informowała „Gazeta Warszawska”, zamieszczając w latach 1864-1869 sześciokrotnie ogłoszenia. W ogłoszeniach, tych oprócz obwieszczeń o terminie licytacji, zawarta była także informacja, że Józef Antoni ukrywa się i miejsce jego pobytu władzom nie jest znane. W rezultacie, na publicznej licytacji dnia 4/16 listopada 1869 r., dobra kupiła Franciszka Chelmicka, matka Józefa. Była to ogromna suma, pochodząca częściowo z pożyczki zaciągniętej w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim, a częściowo z zasobów własnych. Dwa lata wcześniej, w celu ratowania części majątku przed egzekucją, Symfonia Chelmicka sprzedała swojej teściowej, Franciszce Chelmickiej majątek ruchomy żywy i martwy. W aktach urzędowych występowała właśnie Symfonia, bowiem Józef cały czas ukrywał się, zaś majątek był przepisany na Symfonię. Część rzeczy ruchomych udało się wcześniej, jeszcze przed licytacją, sprzedać. Pozostały po rozliczeniu z Towarzystwem Kredytowym Ziemskim, inwentarz Franciszka z powrotem sprzedała Symfonii.

Dobra ziemskie Białowieżyn ostatecznie przestały być własnością Chelmickich w 1874 r. Po opuszczeniu Białowieżyna, Symfonia Chelmicka z rodziną zamieszkała początkowo w Brzeźnie k. Lipna, w domu przekazanym przez Emilię Rościszewską, następnie w Skępem, a potem w 1876 r. przeniosiła się do Warszawy. Do końca swoich dni ukrywał się przed władzami carskimi, także nie jest znana nawet dokładna data jego śmierci, ani też miejsce jego pochówku.

W dniu 18 października 1858 r. w Osieku n. Wisłą, w wieku dwudziestu sześciu lat, poślubił Symfonię Antoninę Kowalewską, córkę Łukasza i Agnieszki z Będzickich, małżonków Kowalewskich herbu Dołęga. Po ślubie Chelmickcy zamieszkali w dobrach Białowieżyn, które Józef otrzymał od swego ojca, Felixa aktem notarialnym z dnia 14 marca 1859 r. Symfonia i Józef byli rodzicami dziesięciorga dzieci, w tym pięciu synów: Wacława, Edwarda, Zygmunta, Tadeusza i Jana oraz pięciu córek: Franciszki, Jadwigi, Anny, Marianny i Walerii.

Inf. L. Chelmickiego z Warszawy z 20 II 2013 r.; *Krajewski, Posiew wolności*, s. 1543-155; *Niesiecki, Herbarz*, t. 3, s. 23; *Pa-procki, Herbarz*, s. 213; *PRS*, s. 41; *Z. Sztajer, Biogramy*, <http://www.chelmicki.com.pl/biogramy.htm/19.XII.2012>; *Woźniak, Rodem z Osieka*, s. 203-205.

CHEŁMICKI JÓZEF TOMASZ h. Nałęcz (*1818 r. †1859 r.), ziemianin

Był synem Romana (1790-1850) i Joanny Nałęcz h. Własnego. W 1852 r. nabył dobra Kowalki k. Rypina z przyległością Dziewanowo, Sikory i Prątnia o powierzchni ok. 2 tys. hektarów od dzieci Władysława Dziewanowskiego za sumę 200 tys. złp. W 1857 r. w Kowalkach pobrał dwór, a wokół niego założył park. Po jego śmierci Kowalkami zarządzała żona, która w 1868 r. zakończyła w tych dobrach proces uwłaszczenia.

Ożeniony w 1842 r. z Dominiką (niekiedy Domicellą) Brigidą (1825-1894), córką Ignacego Płaskowskiego,

właściciela Głodowa, pozostawił pięciu synów: Bronisława, Józefa, Jana, Ludwika, Wacława oraz córkę Mariannę, zamężną Sumińską.

Pochowany w katakumbach skępskich w Borku.

Żona, Dominika Brigida z Płaskowskich h. Oksza zmarła w Kowalkach w 1894 r. i majątek odziedziczyły ich dzieci. Pochowana na cmentarzu w Rypinie (grób do dziś zachowany).

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Chelmiński, *Powiat*, s. 74; *Genealogia*, s. 39-40, 240; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27804/26> l 2014; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 63; *Okolice Rypina*, s. 654-656; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; R. Specjański, *Głodowo. Materiały do monografii wsi*, cz. 1, Włocławek 1993, s. 52; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHELMICKI JULIAN STANISŁAW (*1825 r. w Gnieźnie †31 V 1909 w Żydowie), lekarz, ziemianin, poseł do sejmu pruskiego

Był synem Piotra, sędziego syndyka Poznańskiego Ziemskiego Towarzystwa i Pauli z Müntzbergów. Po ukończeniu studiów medycznych w Poznaniu, osiadł w majątku swego teścia w Okalewie i tutaj przez kilka lat zarządzał jego dobrami. W 1863 r. miał już swój majątek, tj. Kosemin pod Sierpcem, jednak po śmierci ojca w 1877 r. przeniósł się do Żydowa w Poznaniu, gdzie brał czynny udział w życiu politycznym. Był m. in. posłem do sejmu pruskiego, gdzie bronił spraw polskości.

W dniu 20 stycznia 1851 r. poślubił młodszą córką Ignacego (zm. 1877) i Korduli (zm. 1875) Chelmińskich z Okalewa.

Z. Grot, *Chelmiński Julian Stanisław*, PSB, t. 3: 1937, s. 275; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 165; PRS, s. 41.

CHELMICKI LUDWIK BOLESŁAW h. Nałęcz (*1860 r. w Kowalkach †1942 r. w Warszawie), ziemianin, działacz społeczny i narodowy, rejent

Był najmłodszym synem Józefa Tomasza (1818-1859) i Dominiki (Domicelli) Brigidy z Płaskowskich h. Oksza (1824-1894). W 1890 r. otrzymał spadek po swoim bracie Józefie w postaci majątku Dziewanowo. W 1899 r. dokupił jeszcze Lasoty i Rejki, które przed wybuchem pierwszej wojny światowej musiał sprzedać. Po bezpotomnej śmierci brata Jana (1847-1912) przejął majątek Wyręba k. Balina, który w 1913 r. sprzedał Bronisławowi Regłowi, ten zaś w 1917 r. – Stanisławowi Kolczyńskiemu. W dniu 29 września 1917 r. nabył od Jana Zygmunta Wojciechowskiego majątek Białkowo k. Dobrzynia n. Drwęcą wraz z przyległościami, który w dniu 31 marca 1920 r. sprzedał braciom: Bolesławowi, Stefanowi i Stanisławowi. Na początku stulecia pełnił funkcję sędziego gminnego w Nadrożu. W 1906 r. za wprowadzenie do sądu języka polskiego został uwięziony przez władze rosyjskie, a następnie skazany na opuszczenie Królestwa Polskiego. W związku z tym przeniósł się Golubia, który należał do zaboru pruskiego. Od 1907 r. był aktywnym działaczem Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej. Działał również w Centralnym Towarzystwie Rolniczym.

W 1917 r. sprzedał majątek Dziewanowo Józefowi Siemiątkowskiemu i przeniósł się do Lipna, gdzie został sędzią grodzkim, a następnie był rejentem w Czernikowie. W latach trzydziestych pełnił funkcję prezesa Rady Powiatowej BBWR na powiat lipnowski., szczególnie skutecznie organizując wybory do sejmiku w 1933 r.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną, Eleonorą z Karwowskich, miał syna Jana i dwie córki: Wandę i Helenę Halinę, z drugą żoną, Marią Szostak – syna Ludwika i dwie córki: Joannę i Jolantę.

Chelmiński, *Powiat*, s. 79-80; Chelmiński, *Powiat II*, s. 31-32; S. Dzięciołowski, *Centralne Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim i jego polityka agrarna 1906-1918*, Warszawa 1981, s. 96; *Genealogia*, s. 42-43, 240; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 275; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=ludwik+boleslaw+B3aw+che%B3micki/26> l 2014, nie wymienia drugiego małżeństwa; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 29; Kronika Domu Chelmińskich; Krajewski, *Bene merentes*, s. 9; Krajewski, *O Chelmińskich*, nr 54, s. 6; Krajewski, *Rewolucja*, s. 66; *Okolice Rypina*, s. 655, gdzie mylna data śmierci – 1940; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Rel. Bogdana Chelmińskiego z Warszawy z 1976 r.; Rel. Krystyny Fałęckiej z Warszawy z 1981 r.; RZD, t. 2, cz. 3, s. 398-399; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 112, 176, 200; Waszkiewicz, *Lipno*, s. 33; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 368-369.

CHELMICKI LUDWIK h. Nałęcz (*1921 r.), wojskowy-lotnik

Był synem Ludwika, sędziego sądów ziemi dobrzyńskiej (z drugiego małżeństwa) i Marii Szostak. W 1939 r. przepłynął się przez Karpaty, a następnie został aresztowany i wywieziony do ZSRR. Potem trafił do armii gen. W. Andersa i lotnictwa polskiego w Anglii. Po drugiej wojnie światowej wyemigrował do Kanady, gdzie pełnił odpowiedzialne funkcje w tamtejszym lotnictwie.

Pozostawił syna Stefana.

Chelmiński, *Powiat*, s. 61, 81; Krajewski, *O Chelmińskich*, nr 54: 1988, s. 7; Kronika Domu Chelmińskich, cz. 1; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 369.

CHELMICKI LUDWIK WACŁAW (*20 X 1945 w Złotoklosie, pow. piaseczyński), fizyk, informatyk, przedsiębiorca, genealog-amator, członek DTN (C 17)

Syn Ludwika i Eugenii z Brzezińskich, z zawodu nauczycieli. Ojciec pierwszą pracę jako nauczyciel rozpoczął w Lipnie. W 1920 r., w wieku 17 lat, ojciec zgłosił się na ochotnika do obrony Warszawy. Brał udział jako oficer rezerwy w kampanii wrześniowej 1939 r., dowodząc plutonem saperów. Po kapitulacji stolicy został wzięty do niewoli i trafił do Oflagu IIC w Woldenbergu. Witosław Kowalewski, oficer WP, wnuczek Ignacego Błażeja – prapradziadka, właściciela Chudzewa i Ruszkowa na ziemi dobrzyńskiej, został zamordowany w Charkowie wiosną 1940 r.

Chelmiccy h. Nałęcz, wywodzą się z Chelmiczy Małej. Najwcześniejszymi wzmiankami o rodzie jest informacja o Janie z Chelmiczy h. Nałęcz, staroście dobrzyńskim, dowódcy zamku w Dobrzyniu n. Wisłą, który poległ, broniąc go przed Krzyżakami. Król Władysław

Jagiello w nagrodę za jego męstwo nadał rodzinie, mieszkającej wówczas w Płomianach przy granicy Dobrzynia n. Wisłą, znaczną część gruntów miasta z dziedzicznym prawem wójtostwa. Przodkowie Chełmiccy i Kowalewscy przez wieki byli związani z ziemią dobrzyńską.

Ludwik Waclaw Chełmicki szkołę podstawową ukończył w 1959 r. w Złotokłosie, pow. piaseczyński, woj. warszawskie. W Liceum im. I Dywizji Kościuszkowskiej w Piasecznie zdał maturę w 1964 r. Studia wyższe rozpoczął na Wydziale Fizyki Uniwersytetu Warszawskiego. W 1968 r. brał udział w protestach studenckich na Uniwersytecie Warszawskim. W związku z tymi wydarzeniami trzeci rok studiów na Wydziale Fizyki został czasowo rozwiązany. Zakończył studia w 1970 r. ze specjalnością fizyka jądrowa i w 1972 r. uzyskał tytuł magistra fizyki. W latach 1970-1985 pracował w Instytucie Badań Jądrowych w Świerku k. Otwocka na stanowisku asystenta i starszego asystenta. Jest współautorem szeregu artykułów naukowych z dziedziny monokryształów i badań struktur magnetycznych metodami neutronograficznymi, m. in.: *On the Luminosity of two Crystal Diffractometer, Magnetic Properties of UT₂Si₂ and UT₂Ge₂ intermetallic systems, Li-Ti Ferrite Investigation by Polarized Neutron Diffraction*.

Po uzyskaniu stypendium, w 1986 r. rozpoczął studia doktoranckie na wydziale matematyki w Bowling Green State University, Ohio, USA. Po dwóch semestrach przyjechał na urlop do rodziny w Polsce. Do USA nie mógł już wrócić, bowiem nie otrzymał ponownie paszportu. Władze paszportowe zablokowały możliwość wyjazdu, co prawdopodobnie było związane z jego działalnością „solidarnościową” w latach 1980-1981 w Instytucie Badań Jądrowych. W tych latach był członkiem i rzecznikiem Komisji Zakładowej „Solidarności”, a także członkiem zespołu redakcyjnego i zastępcą sekretarza Biuletynu Informacyjnego NSZZ „Solidarność” przy Instytucie Badań Jądrowych. Internowany 13 grudnia 1981 r., był więziony w ośrodkach internowania w Białoleścu, Jaworzu, Darłównu. Wypuszczony na przepustkę 16 czerwca 1982 r., po przesłuchaniu, nie musiał wracać do Darłówna, ale także do końca stanu wojennego nie otrzymał zwolnienia z internowania.

Pracował kolejno: Instytut Badań Jądrowych (1970-1985) na stanowisku asystenta i starszego asystenta; Bowling Green State University, OH, USA 1986 r. studia doktoranckie; As Komputer – firma informatyczna (1987-1989). C-LAND SA (później C-LAND Sp. z o.o.) firma informatyczna, prezes (od 1989 r. do dzisiaj). Audit C-Land Sp. z o.o., firma audytorska, prezes (od 1994 r. do dzisiaj).

Należał, bądź należy: w okresie szkoły podstawowej – Związek Harcerstwa Polskiego, członek związku, zastępowy; w czasie studiów – Związek Studentów Polskich, członek związku; w latach 1980-1981 – NSZZ „Solidarność”, rzecznik Komisji Zakładowej i zastępca sekretarza zespołu redakcyjnego „Biuletynu Informacyjnego NSZZ „Solidarność”, wydawanego przy Instytucie Badań Jądrowych; od 2007 r. członek Stowarzyszenia Księgowych w Polsce; w latach 2007-2010 członek Zarządu Oddziału Okręgowego w Warszawie; od 2009 r. członek Warszawskiego Towar-

zystwa Genealogicznego, prezes w 2010 r.; od 2007 r. członek Koła Rodu Nałęczów, od 2008 r. członek zarządu Koła; od 2009 r. – członek Polskiego Związku Pszczelarzy „Apicentrum”. Od 2012 r. członek DTN. Opublikował we współautorstwie artykuł pt. *Książd Prałat Zygmunt Chełmicki herbu Nałęcz – mówca, działacz społeczny, polityk i wydawca* (Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012). Na spotkaniach, nie tylko rodzinnych, prezentuje walory ziemi dobrzyńskiej, jej ciekawą historię i piękne, pełne uroku zabytki i krajobrazy. Uczestniczy w wielu wydarzeniach, nawiązujących do historii i kultury tego regionu. W dniu 15 sierpnia 2009 r. w Dobrzyniu n. Wisłą uczestniczył, wraz z innymi przedstawicielami rodu Chełmickich, w obchodach zorganizowanych przez Miasto i Gminę Dobrzyń z okazji 600-lecia obrony Dobrzynia przed Krzyżakami. W czasie Mszy św. ks. Dariusz Majewski, dyrektor Archiwum Diecezjalnego w Płocku poświęcił tablicę upamiętniającą bohaterskich obrońców Dobrzynia. W uroczystości poświęcenia uczestniczył burmistrz tego miasta, Ryszard Dobieszewski, a rodzinę Chełmickich reprezentował Ludwik Chełmicki. Tablica została umieszczona na fragmencie muru, który pozostał po kościele farnym.

Posiada odznaczenia: Kawaler Orderu Świętego Stanisława III klasy (2012); Srebrna Odznaka „Zasłużony w Rozwoju Stowarzyszenia Księgowych w Polsce” (2010).

Ożeniony 25 lipca 1970 r. z Anną Mirosławą Szwa-gierczak (ur. 10 IV 1949 r. w Ostrowcu Św.), córką Stefana i Aliny z Kwietniów, mgr handlu zagranicznego. Z małżeństwa tego są dzieci: Jakub Mieczysław (1972), mgr ekonomii, informatyk, ożeniony z Karoliną Bilik, mgr prawa; Grzegorz Ludwik (1974), mgr ekonomii, MBA w dziedzinie ekonomii, międzynarodowe uprawnienia biegłego rewidenta, członek ACCA, ożeniony z Niną Roguż, mgr ekonomii.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 7 V 2013 r.; Autopsja (1999-2014); Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI ŁUKASZ h. Nałęcz (†po 1633 r.), pisarz i sędzia ziemski dobrzyński, poseł na sejm

Był synem Macieja, chorążego i sędziego ziemi dobrzyńskiej. Był pisarzem ziemskim dobrzyńskim, poseł na sejm 1631 r., a następnie deputatem na Trybunał Radomski. W dniu 22 czerwca 1633 r. awansował na sędziego ziemskiego dobrzyńskiego.

Boniecki, *Niesiecki*, s. 360; *Herbarz*, t. 3, s. 23; Uruski, *Rodzina*, t. 23, s. 161; *Urządnicy*, nr 1517, 1626.

CHEŁMICKI MACIEJ h. Nałęcz (†po 1613 r.), chorąży i stolnik dobrzyński, sędzia ziemi dobrzyńskiej

Był synem Adriana, poborca podatkowego ziemi dobrzyńskiej. W 1601 r. posiadał tytuł chorążego dobrzyńskiego. W 1610 r. występował jako stolnik dobrzyński, a rok później jako chorąży i poborca dobrzyński. W 1613 r. był sędzią ziemskim dobrzyńskim. Miał synów: Łukasza, pisarza ziemi dobrzyńskiej, posła na sejm w 1631 r., Andrzeja, Adriana, Piotra i Jana.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; Kronika Domu Chełmickich, cz. 1, s. 19, 28; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Urzędnicy, nr 1385, 1624.

CHEŁMICKI v. Suradowski MARCIN h. Nałęcz (†w II poł. 1566), wójt Dobrzyń n. Wisłą, pisarz ziemski dobrzyński, poseł na sejmy

Był synem Andrzeja (1504-1531) z Chełmicy Małej, cześnika (1506), podsędka (od 1511) i sędziego ziemi dobrzyńskiej (od 1521 r.). Oprócz wójtostwa w Dobrzyniu i Płomian, skąd wywodzili się jego przodkowie, posiadał części na Chełmicy Małej, Skórcznie i Suradowie. Od tego ostatniego używał, zarzuconego jednak nazwiska, „Suradowski”. W latach 1531-1565 był pisarzem ziemi dobrzyńskiej. W 1533 r. został poborcą podatkowym ziemi dobrzyńskiej. W 1535 r. wykupił z rąk còrke Aleksę Chełmickiego c. Płomińskiego v. Łubeckiego wójtostwo w Dobrzyniu n. Wisłą wraz z Wierznicą Małą. Jego żona zajmowała się spławem zbóż z własnych dóbr Wisłą do Gdańska. Szlachta ziemi dobrzyńskiej wybrała go jako jednego z dwóch posłów na sejmy walne w latach 1553, 1556, 1562 i 1566. Nie osiągnął jednak wyższej godności niż pisarstwo ziemskie dobrzyńskie (21 X 1531-10 III 1565). Cieszył się dużym szacunkiem wśród szlachty dobrzyńskiej, stąd Piotr Roizjusz, polsko-łaciński humanista, uczonek prawnik i poeta, rodem Hiszpan w *Chiliastichonie* (1577) wymieniał go na drugim miejscu wśród szlachty tej ziemi wiernej Kościołowi katolickiemu.

Miał brata (?) Mikołaja, rotmistrza królewskiego oraz marszałka dworu biskupa płockiego.

Z żoną Agnieszką miał sześciu synów: Adriana, także wójta Dobrzyń, Mikołaja, Stanisława, Jana, Łukasza i Bartłomieja, z których dwóch uczyło się na uniwersytetach luteranckich.

Po jego śmierci Płomiany dziedziczone były przez syna Adriana, poborcę ziemi dobrzyńskiej (1580).

Bieniak, *Średniowiecze*, s. 12; Bieniak, *Wójtowie*, s. 221-230; Biliński, *Szlachta*, s. 33-34; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359; W. Budka, *Chełmicki Marcin h. Nałęcz*, PSB, t. 3: 1937, s. 276; Chełmicki, *Pamiętniki*, s. 77; J. Kalinowski, *Płomiany – ich właściciele na przestrzeni wieków*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1997, nr 4, s. 11; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 3; Kronika Domu Chełmickich, cz. 1, s. 28, cz. 2, s. 10; *Matr. sum.* IV, nr 6032; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 148, 222; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 161; *Urzędnicy*, nr 1511.

CHEŁMICKI MICHAŁ h. Nałęcz (†ok. 1816), ziemianin, asesor sejmiku dobrzyńskiego

Był synem Józefa (1721-1789) i Ludwiki z Ciechomskich h. Wąż. Po śmierci ojca, przed 1789 r. otrzymał dobra Witoszyn k. Lipna. W 1781 r. był asesorem sejmiku ziemi dobrzyńskiej.

Miał braci: Mikołaja, Ignacego, Stanisława, Tadeusza i Onufrego.

Zmarł bezpotomnie.

Po jego śmierci rada rodzinna postanowiła przekazać Witoszyn bratankowi, Eustachemu Chełmickiemu.

Genealogia, s. 34, 238; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27766/26> l 2014; *Lauda*, s. 389; Niesiecki, *Her-*

barz, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Spis majątków*, s. 53; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKI MIKOŁAJ (n. Mikołaj z Chełmicy Małej) h. Nałęcz (*ok. 1450 r. †po 1492 r.), właściciel ziemski, cześnik dobrzyński, sędzia ziemski dobrzyński

Był potomkiem Jana Chełmickiego v. Jana z Chełmicy Małej. Posiadał Chełmicę Małą, skąd się pisał. Najpierw, w 1490 r. był cześnikiem dobrzyńskim, a dwa lata później sędzią ziemskim dobrzyńskim.

Ożeniony z Katarzyną z Woli (Wolską), pozostawił syna Andrzeja.

Bieniak, *Elita*, s. 42-43; Bieniak, *Wójtowie*, s. 221-230; Biliński, *Szlachta*, s. 33, 136, 137; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359-360; *Genealogia*, s. 32; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27819/26> l 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Pełnikowska, *Sygnatury*, s. 35, gdzie syn jego - Jan; PRS, s. 41; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. s. 161-162.

CHEŁMICKI MIKOŁAJ h. Nałęcz (†1556 r.), pisarz ziemski dobrzyński, dworzanin królowy Anny Jagiellonki

Był synem Marcina (zm. 1566), pisarza ziemi dobrzyńskiej i nieznaney z nazwiska Agnieszki.

Posiadał Wierzbick i Chełmicę Małą. Odziedziczywszy część Suradowa, pisał się też jako „Suradowski”. Był posesorem wójtostwa Dobrzyniu n. Wisłą.

Latem 1550 r. wraz ze swym bratem Adrianem zapisał się na Uniwersytet Królewiecki. W 1567 r. otrzymał konsens królewski na wykupienie z rąk Orłowskich dóbr Łąkie k. Skępego. W latach 1565-1569 był dworzaninem królowy Anny Jagiellonki. Przez jakiś czas był także marszałkiem dworu biskupa płockiego, mimo że był luteraninem. Swą osobą w latach 1550-1556 „zaprzętał głowę kapituły płockiej”.

Miał braci: Adriana, posła ziemi dobrzyńskiej, Stanisława, Jana, Łukasza i Bartłomieja.

Ożeniony z Anną Wierzbicką, córką Piotra Wierzbickiego, miał syna Ezechiela, chorążego dobrzyńskiego i córki: Jadwigę, Annę, Katarzynę i Wiktorię.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359; W. Budka, *Chełmicki Adrian*, PSB, t. 3: 1937, s. 274; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27872/26> l 2014; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 3; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 91; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 222; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 161; *Zbiór nazwisk*, s. 70, 693.

CHEŁMICKI MIKOŁAJ h. Nałęcz (†ok. 1808 r. w Toruniu), ziemianin, marszałek sejmiku lipnowskiego, targowiczanie, oficer powstania kościuszkowskiego 1794 r.

Był synem Józefa (1721-1789) i Ludwiki Ciechomskich z Ciechomic Ciechomskiej h. Wąż, właścicieli Płomian, Fabianek i Witoszyna z przyległościami w pow. lipnowskim. W 1781 r. za sumę 220 tys. złp nabył od kasztelana Michała Hieronima Podoskiego z Rusinowa dobra okalewskie, zagospodarowując je na nowoczesny sposób. W 1789 r. posiadał także część dóbr Skrwilno, ze Szczawnem, Czarnią i Rudą, które nabył prawdopodobnie od Pawła Chmielewskiego. W tym samym roku pobierał z Okalewa i Czarni 1.398

złp, z części Wierzchowni 142 złp, ze Szczawna i Skrwilna 97 złp czynszu. W sumie posiadał sześć wsi, które dawały mu 3 tys. złp czynszu.

Na rozdwojonym sejmiku ziemi dobrzyńskiej w listopadzie 1790 r. został wybrany jego marszałkiem. Razem z Gabrielem Podoskim w dniu 23 sierpnia 1792 r. został delegatem do władz centralnych konfederacji targowickiej z ziemi dobrzyńskiej. W tym samym roku z Franciszkiem Machczyńskim i Pawłem Chmielewskim został deputatem do rozmów z generałem rosyjskim, Kochowskim, w sprawie ulg w utrzymaniu wojsk carskich na ziemi dobrzyńskiej.

W momencie wybuchu powstania kościuszkowskiego 1794 r. przystąpił do organizowania konfederacji zbrojnej ziemi dobrzyńskiej. Stojąc na jej czele, przeprowadził udany atak na garnizon huzarów pruskich w Rypinie, biorąc do niewoli jego dowódcę, rotmistrza Bronkę. Następnie połączył się z przywódcą konfederacji kujawskiej, kasztelanem brzesko-kujawskim Dionizym Mniewskim. Wspólnie z nim walczył pod Bydgoszczą.

Po upadku powstania 1794 r. ukrywał się u podkomorzego Glinki w Szczawinie k. Łomży pod przybranym nazwiskiem „Pawłowskiego”. Udział w insurekcji kościuszkowskiej przyspłacił chwilową utratą wolności i dóbr Okalewo. Więziony przez Prusaków kilka miesięcy w Toruniu, po zapłaceniu 2 tys. dukatów zasądzonej kary, został wypuszczony na wolność i odzyskał majątek Okalewo.

W momencie wkroczenia do Polski wojsk Napoleona I w 1806 r. chciał początkowo własnym kosztem wystawić pułk, jednakże po utworzeniu na mocy traktatu w Tylży w 1807 r. Księstwa Warszawskiego, zrezygnował z tego zamiaru, mówiąc: „*Takaż to Polska ma łamać siły przeciwko Moskwie i Niemcom, przy tak odległej pomocy Francuzów? Na próżno straciłbym majątek rodzinie*”. Był więc wówczas reprezentantem opozycji antynapoleońskiej.

W 1800 r., za czasów panowania pruskiego, za namową brata Onufrego, wznosił w Okalewie, klasycystyczny pałac według projektu Hilarego Szpilowskiego, gdzie funkcjonowała kaplica dworska i utrzymywany był nadworny kapelan. Przy pałacu zbudował także spiżarnię-lodownię i tzw. stary lamus.

Miał braci: Ignacego, Stanisława, Michała, Tadeusza, i Onufrego. Swój majątek Okalewo przekazał bratankowi Józefowi Chełmickiemu.

Pozostając bezżennym, przyjął pod opiekę żonę i dzieci po zmarłym bracie, Stanisławie Chełmickim. W 1808 r. zapadł na zdrowiu i za namową rodziny udał się na leczenie do Torunia, gdzie jednak zmarł.

Zmarł bezpotomnie. Pochowany został przy kościele reformatów na Podgórzu pod Toruniem. Wojskowe honory w czasie pogrzebu oddali mu żołnierze toruńskiego garnizonu, dowodzonego przez towarzysza z czasów insurekcji kościuszkowskiej, gen. Wojczyńskiego. W 1818 r. rada rodzinna dobra okalewskie przyznała Ignacemu Antoniemu Chełmickiemu, bratankowi Mikołaja, synowi Stanisława.

Pamiątkowa tablica poświęcona pamięci M. Chełmickiego znajduje się w kościele w Okalewie.

AGAD, Księga Grodzka Płocka, 1787-1790, sygn. 31, k. 265-265v.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; Borucki, *Ziemia*, s. 43, 44; Chełmicki, *Powiat*, s. 78; *Genealogia*, s. 33-34, 238;

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27768/26> | 2014; *Katalog*, t. 11, z. 12, s. 4; Krajewski, *Bene merentes*, s. 10; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 4; M. Krajewski, *Mikołaj Chełmicki*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 92, s. 8; M. Krajewski, *Mikołaj Chełmicki*, *Kronika Rypińska* 1992, nr 12, s. 10; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 141; Krajewski, *Udział ziemi*, s. 95-98; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 107; *Kronika Domu Chełmickich*, cz. 2, s. 12, 21-24; *Lauda*, s. 394, 398-405, 408-409; Łaszewski, *Ziemia*, s. 96; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Piotrowski, *Dobra okalewskie*, s. 68; R. Piotrowski, *Parafia i kościoły skrwileńskie*, cz. 4, *Kronika Rypińska* 1996, nr 11, s. 6; cz. 5; *Kronika Rypińska* 1996, nr 12, s. 8; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, s. 155, 209; Piotrowski, *Właściciele dóbr*, s. 24; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 131, gdzie mylna data jego śmierci – 1800 oraz s. 135; t. 2, cz. 3, s. 290-291; SGKP, t. 7, s. 422; t. 10, s. 720; *Spis majątków*, s. 43-44; Tablica inskrypcyjna w kościele w Okalewie; Taczyński, *Reprezentacje dobrzyńskie*, s. 172; *Zabytki*, s. 200, 204; Żalusi, *Szkiec*, s. 27.

CHEŁMICKI ONUFRY h. Nałęcz (†ok. 1815 r.), prawnik, sędzia pokoju powiatu lipnowskiego

Był synem Józefa (1721-1789), skarbnika dobrzyńskiego i Ludwika z Ciechomskich h. Wąż. Po ojcu posiadał dobra Płomiany z przyległościami, a sam dokupił Chalin, Turzę i Malanowo. Majątki te posiadał w 1789 r. W 1788 r. nabył od Sumińskiego starostwo zbyszewskie w ziemi dobrzyńskiej.

W 1781 r. wybrany był posłem ziemi dobrzyńskiej do króla. W 1788 r. pełnił urząd asesora sejmiku ziemi dobrzyńskiej. W 1790 r. brał udział w tumulcie szlacheckim na sejmiku w Lipnie i został komisarzem cywilno-wojskowym ziemi dobrzyńskiej. W 1807 r., za czasów Księstwa Warszawskiego, wszedł w skład izby administracyjnej departamentu płockiego. W tym roku został także sędzią pokoju powiatu lipnowskiego. W okresie od 3 marca 1808 r. do 31 grudnia 1808 r. załatwił 276 spraw. W 1809 r. był jednym z tych, co podpisali „Odezwę obywateli departamentu płockiego” w sprawie konieczności łożenia na potrzeby armii Księstwa Warszawskiego. W tym samym roku został mianowany radcą departamentalnym departamentu płockiego. W 1810 r. wchodził w skład rady departamentalnej departamentu płockiego.

Ożeniony z Teodorą Cissowską (1766-zm. 4 V 1812, pochowana w skępskich katakumbach), córką Józefa i Marianny Cissowskich h. Sas z Radomina. Ich córka Praxedę wyszła za mąż za Karola Józefa hr. Zboińskiego z Kikoła. Spośród siedmiu jego synów (znanych nam: Marek, Adam, Antoni, Sylwester i Alojzy), pięciu zmarło w różnych okolicznościach w młodości. W 1798 r., na mocy jego testamentu z 16 października 1796 r., nastąpił podział jego majątku między pozostałych synów. Płomiany otrzymał Adam, a Chalin, Malanowo i Turzę otrzymał Sylwester Ignacy. Pierwszy z nich zmarł bezpotomnie w 1824 r., a Płomiany oraz połowę należnej siostrze Praxedzie dóbr, przejął syn Sylwester.

AGAD, Akta Rady Stanu, sygn. 13, k. 734, sygn. 847; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Borucki, *Ziemia*, s. 51, 55; *Genealogia*, s. 43-44, 241; Gałkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 157; <http://www.plomiany.pl/index.php?id=2/22.02.2013>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=onufry+che%B3micki/26> | 2014; J. Kalinowski, *Płomiany – ich właściciele na przestrzeni wieków*, *Ziemia Dobrzyńska*. *Gazeta* 1997, nr 4, s. 11; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 123, 141, 226, 258, 407, 481; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 4; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 143; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 135; *Kronika Domu Chełmickich*,

cz. 2, s. 12, 24-25; *Lauda*, s. 300, 396, 401; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; RZD, t. 2, cz. 1, s. 149; SGKP, t. 8, s. 308-309; *Spis majątków*, s. 55; Tablica nagrobna Teodory Cissowskiej z czerwonego piaskowca w skępskich krążgankach; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKI ROMAN h. Nałęcz (*1790 r. w Fabiankach †ok. 1850 r.), ziemianin, Sybirak

Był synem Tadeusza i Marianny z Karnkowskich h. Junosza. W dniu 6 października 1818 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1817 r. był właścicielem dóbr Fabianki i Wilczeniec w pow. lipnowskim. W 1820 r. majątek Fabianki przepisał na swoją żonę.

W czasie partyzantki polistopadowej „Zemsty Ludu” w 1833 r. przyjął do siebie oddział Artura Zawiszy. Następnie dostarczał partyzantom broń i żywność. Pomagał także w przeprowadzeniu się oddziału na drugi brzeg Wisły. Aresztowany, był więziony w Ludwisarni w Warszawie. Potem wyrokiem rosyjskiego sądu wojkowego, w 1834 r. został skazany razem z bratem, Eustachym, na zesłanie na Syberię i utratę praw stanu. Początkowo mieszkał z A. Bielińskim w Kurganie, a następnie z bratem, Eustachym w Narymie w guberni tomskiej, później zaś w Iszymie i Tobolsku. Przyjaźnił się z innym zesłańcem syberyjskim, Gustawem Zielińskim.

Do kraju powrócił dopiero w 1841 r. i osiadł we Włocławku.

Ożeniony z Joanną Nałęcz h. Własnego z Kikoła, zostawił trzech synów: Antoniego, który zarządzał Fabiankami w czasie pobytu ojca na Syberii, zmarłego bezdzietnie; Józefa; Tomasza i dwie córki: Mariannę, która w 1843 r. wyszła za Konstantego Karnkowskiego (zm. 1900), właściciela Oleszna i Szpiegowa w ziemi dobrzyńskiej (zm. 28 VI 1887) oraz młodszą, która wyszła za Szadkowskiego z Czernikowa.

W czasie jego zesłania żona, Joanna sprzedała Fabianki Walentemu Siemiątkowskiemu.

Po powrocie z zesłania ożenił się powtórnie.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361, t. 9, s. 273; Chelmicki, *Powiat*, s. 78; *Gazeta Urzędowa Królestwa Polskiego* 1838, nr 287, s. 2166; *Genealogia*, s. 38, 240; Gawarecki, *Opis*, s. 104; Gerber, *Studenci*, s. 26; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27801/26> I 2014, gdzie tylko córka Marianna; Inf. Krystyny Fałęckiej z Warszawy z 1976 r.; Krajewski, *O Chelmickich*, nr 53; 1988, s. 5; *Kronika Domu Chelmickich*, cz. 2, s. 19-20; *Lista właścicieli*, nr 157-158; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Rel. Bogdana Chelmickiego z Warszawy z 1976 r.; *Spis szlachty*, s. 25; *Spółeczeństwo polskie*, s. 51, 332-334, 343, 706; *Urzędnicy*, s. 99; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162; Żychliński, *Księga*, s. 87.

CHEŁMICKI STANISŁAW h. Nałęcz (*1747 lub 1749 r. †1800 r. w Dobrem k. Rypina), skarbnik dobrzyński i miecznik rypiński

Był synem Józefa (ur. 1721), skarbnika dobrzyńskiego i Ludwika z Ciechomskich h. Wąż. W 1775 r. posiadał majątek Dobre k. Rypina (*thesaurarius dobrinensis bonor Dobrego obliga tory possessoris*). W okresie od 1 lutego 1780 do 2 marca 1790 występował jako skarbnik dobrzyński, a 10 lat później (1790-1800) jako miecznik rypiński.

Miał braci: Mikołaja, Ignacego, Michała, Tadeusza i Onufrego.

Ożeniony z Klarą Nałęcz h. Własnego z Zębowa, miał synów: Ignacego, Teodora i córkę Józefę, za Leonardem Lasockim h. Dołęga.

Pochowany w kościele Ojców Karmelitów w Oborach. Tablica ku jego pamięci znajduje się w kościele w Okalewie.

AGAD, Rel. 32, k. 238, Sig. 38, k. 103v; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 360; *Brzuze*, s. 344-345; *Genealogia*, s. 34; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27765/26> I 2014; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 38; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 107-108; *Kronika Domu Chelmickich*, cz. 2, s. 12, 26-27; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; R. Piotrowski, *Parafia i kościoły skrwileńskie*, cz. 5, *Kronika Rypińska* 1996, nr 12, s. 8; PRS, s. 41; *Spis majątków*, s. 50; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162; *Urzędnicy*, nr 1663, 1780; Załuski, *Szkieł*, s. 27.

CHEŁMICKI SYLWESTER IGNACY h. Nałęcz (†11 XI 1847 r.), ziemianin

Był synem Onufrego (zm. ok. 1815) i Teodozji z Cissowskich h. Sas (zm. 4 V 1812). Po 1815 r. odziedziczył wsie: Malanowo, Chalin i Turzę. Po śmierci brata Adama w 1824 r. odziedziczył także Płomiany oraz, na podstawie układu notarialnego z 1823 r., połowę dóbr przysługujących siostrze Praxedzie. W Chalinie pobudował dwór i założył park.

Ożeniony z Anielą Nałęcz (ur. ok. 1799-zm. 15 XI 1841), pochowana w skępskich katakumbach w Borku, miał dwóch synów: Antoniego Bonifacego i Henryka oraz córkę Teodorę, zamężna za bliżej nieznanym nam Jackowskim. W 1853 r. dzieci dokonały podziału ojcowizny, Płomiany przypadły Henrykowi, który ten majątek rok później sprzedał.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; *Genealogia*, s. 44, 241, gdzie mylna data śmierci; <http://www.plomiany.pl/index.php?id=2/22.02.2013>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=N&n=sylwester+che%B3micki/26> I 2014, gdzie tylko pierwsze imię; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 38; J. Kalinowski, *Płomiany - ich właściciele na przestrzeni wieków*, Ziemia Dobrzyńska. *Gazeta* 1997, nr 4, s. 11; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Tablice nagrobne w skępskich krążgankach: Sylwestra i Anieli z Nałęczów Chelmickich; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162; *Urzędnicy*, nr 1767.

CHEŁMICKI TADEUSZ h. Nałęcz (†ok. 1816 r.), ziemianin, skarbnik dobrzyński, konfederat barski

Był synem Józefa (1721-1789), skarbnika dobrzyńskiego i Ludwika z Ciechomskich h. Wąż. Po ojcu otrzymał majątek Fabianki i był ich właścicielem już w 1789 r. Wcześniej brał udział w konfederacji barskiej. Ożeniony z Marianną Karnkowską h. Nałęcz, miał dwóch synów: Romana i Eustachego oraz córki: Honoratę, za Aleksandrem Rościszewskim h. Junosza, właścicielem Wierznicy; Marcelę, za Goślickim i Rozalię.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Chelmicki, *Powiat*, s. 78, *Genealogia*, s. 38, 240; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27769/26> I 2014, gdzie tylko: Roman, Eustachy i Honorata; Krajewski, *Udział ziemi*, s. 95; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162.

CHEŁMICKI TEOFIL h. Nałęcz (*ok. 1801 r. we wsi Dziembakowo w pow. sierpeckim †po 1834 r.), ziemianin, uczestnik powstania listopadowego i partyzantki 1833 r., Sybirak

Był właścicielem wsi Mokowo w pow. lipnowskim. Ukończył 6 klas Szkoły Wojewódzkiej w Płocku, potem zajmował się gospodarstwem.

Brał udział w powstaniu listopadowym i we wrześniu 1831 r. powrócił do domu. W 1833 r. udzielał pomocy partyzantce Artura Zawiszy, werbował ludzi do oddziału i dostarczał im proch. Ukrywał także partyzanta Ignacego Siedleckiego. Za czyny te w 1834 r. został skazany, razem z Romanem i Eustachym Chełmickimi, na zesłanie na Syberię oraz utratę praw stanu. Od 9 kwietnia 1837 r. karę odbywał w miejscowości Narym, w zachodniej Syberii, a następnie, za zgodą cara, w Minusińsku w guberni jeniejskiej. Otrzymał tam 15 dziesięcin gruntu, ale ziemi tej nie uprawiał z powodu niezdolności do pracy.

Kronika Domu Chełmickich, cz. 2, s. 19; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53; 1988, s. 5; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 60; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 135; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 91-92; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Spoleczeństwo polskie*, s. 50-51, 149, 334, 344, 706.

CHEŁMICKI TOMASZ h. Nałęcz (†po 1811 r.), miecznik dobrzyński, wojski większy rypiński i dobrzyński, stolnik rypiński i dobrzyński, deputat do Trybunału Koronnego, sędzia pokoju powiatu lipnowskiego, poseł na Sejm Księstwa Warszawskiego

Był synem Franciszka i Konstancji z Gądeckich. W latach 1777-1780 nabył od Józefa Świeżawskiego i Katarzyny Zielińskiej majątek Mokowo k. Dobrzynia n. Wisłą. W 1789 r. był również właścicielem dóbr Zakrzewo i Kochanie. Ok. 1815 r., prawdopodobnie po jego śmierci, majątki te otrzymał syn, Wincenty.

W dniu 22 listopada 1775 r. otrzymał nominację na miecznika rypińskiego, potem występował jako miecznik dobrzyński (1776-1778), a następnie wojski większy rypiński (1778-1781) oraz wojski większy dobrzyński (1781-1788), by następnie awansować na stolnika rypińskiego (7 II 1788-1790) i stolnika dobrzyńskiego (24 II 1790-1793).

W 1767 r. był posłem do prymasa z ziemi dobrzyńskiej, w 1778 r. pełnił funkcję asesora sejmiku obradującego w Lipnie, a w 1792 r. komisarza do magazynów wojskowych. W lipcu 1791 r. był członkiem delegacji ziemi dobrzyńskiej do króla z podziękowaniem za uchwalenie Konstytucji 3 maja. W 1785 r. sprawował urząd deputowanego do Trybunału Koronnego. Działalności politycznej zaprzestał w okresie panowania pruskiego w ziemi dobrzyńskiej. W czasach Księstwa Warszawskiego pełnił funkcję sędziego pokoju powiatu lipnowskiego. W okresie od 3 czerwca do 31 grudnia 1808 r. załatwił 170 spraw. W 1809 i 1811 r. reprezentował departament płocki w Sejmie Księstwa. Na pierwszym posiedzeniu 11 czerwca 1809 r. wszedł do komisji mandatowej.

Ożeniony z Teklą Dobiecką h. Ossoria Pozostawił syna Wincentego, członka sejmu 1830/1831 r., działacza politycznego, emigranta.

AGAD, Sig. 32, k. 359, 377; 34, k. 63 v.; 35, k. 36; 38, k. 102 v.; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 361; Borucki, *Ziemia*, s. 54; *Genealogia*, s. 46, 241; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27810/26> l 2014; *Inwentarze królewskie*, s. 34, 35, 39-40; *Lauda*, s. 356, 382; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 224, 226, 247-248-412, 483; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53; 1988, s. 4-5; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 143; Krajewski, *Udział ziemi*, s. 94; M. Krajewski, *Ziemia dobrzyńska a Konstytucja 3 Maja*, *Gazeta Kujawska* 1983, nr 103, s. 6; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; *Spis majątków*, s. 54; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 162; *Urzednicy*, nr 1506, 1697, 1724, 1776, 1797, 1804.

CHEŁMICKI WACŁAW h. Nałęcz (*1845 r. †16 IV 1863 r. pod Koziółkiem k. Skępego), syn ziemianina, powstaniec i ofiara insurekcji 1863 r.

Był synem Józefa Tomasza (1818-1859) i Dominiki Brigidy z Płaskowskich h. Oksza (1824-1894), właścicieli Kowalk k. Rypina. Jako 18-letni młodzieniec w 1863 r. wstąpił do oddziału partyzanckiego Teofila Jurkowskiego. Poległ w bitwie z oddziałem rosyjskim w potyczce pod Koziółkiem, w pobliżu lasów skępskich w dniu 16 kwietnia 1863 r.

Pozostawił braci: Bronisława; Józefa; Ludwika, sędziego sądów ziemi dobrzyńskiej; Jana, przyrodnika i poetę oraz siostrę, Marię, za Pawłem Sumińskim z Kotowych k. Sadłowa.

Pochowany we wspólnej mogile partyzanckiej w Ligo-wie w dniu 19 kwietnia 1863 r.

Tablica poświęcona jego pamięci znajduje się na grobie matki, Dominiki (Domicelli) Brigidy na cmentarzu katolickim w Rypinie (grobowiec z Figurą Matki Bożej, z tyłu kaplicy cmentarnej).

Chełmicki, *Powiat*, s. 79; *Genealogia*, s. 40, 240; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.13081/8> X 2013; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=wac%B3aw+che%B3micki/26> l 2014; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 54; 1988, s. 6; Inf. Bogdana Chełmickiego i Krystyny Fałęckiej z Warszawy z 1976 r. na podstawie archiwum rodzinnego; Inf. Ludwika Chełmickiego z Warszawy z 20 II 2013 r.; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 64-65, 153, 294; Krajewski, *Powstanie*, s. 78, 98, 125, 163; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 152; Kronika Domu Chełmickich, cz. 2; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; *Okolice Rypina*, s. 655-656, gdzie mylna informacja, że został pochowany w Tłuchowie; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Symboliczna tablica epigraficzna na grobie matki na cmentarzu w Rypinie (do dziś zachowana).

CHEŁMICKI WACŁAW JÓZEF h. Nałęcz (*1870 r. w Białowieżynie †1944 r. w Pruszkowie), żołnierz przymusowy armii carskiej, pracownik warszawskich fabryk

Był jednym z pięciu synów Józefa Antoniego, dziedzica Białowieżyna i Symfonii Kowalewskiej h. Dołęga. W latach 90. XIX w. odbył 5-letnią służbę wojskową carskiej w armii. Po zawarciu związku wyjeżdżają do Warszawy, gdzie podjął pracę.

W dniu 15 lipca 1899 r. zawarł związek małżeński w Dobrzyniu nad Wisłą z Heleną Kowalewską (ur. 1874 r. w Borowie). Miał czworo dzieci: Emilię, Halinę, Michała, Ludwika; Emilia i Michał zmarli w dzieciństwie. Zmarł w szpitalu obozu przejściowego w Pruszkowie, w pierwszych dniach października 1944 r. po wysiedleniu przez Niemców mieszkańców Żoliborza z Warszawy. Miejsce pochówku nie jest znane.

AR B. Chelmskiego z Warszawy; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 222.

CHELMICKI WINCENTY h. Nałęcz (*1786 r. w Mokowie w pow. lipnowskim †3 VII 1846 r. w Chantilly we Francji), ziemianin, uczestnik wojen napoleońskich, poseł na Sejm Królestwa Polskiego 1830-1831, działacz polityczny powstania listopadowego i Wielkiej Emigracji, publicysta

Był synem Tomasza, stolnika ziemi dobrzyńskiej, właściciela Mokowa, Zakrzewa i Kochania i Tekli Dobieckiej h. Ossoria. Uczył się w Płocku, a następnie na uniwersytecie we Wrocławiu, gdzie zastała go armia napoleońska, która zajęła miasto w czasie kampanii antypruskiej Napoleona w 1806 r. Odbył kampanię 1807 r. w 2. Pułku Ułanów Księstwa Warszawskiego, a następnie kampanię 1809 r., walcząc przeciwko Austriakom w szeregach swego pułku w bitwach pod Raszynem, Górą i Grochowem. W 1807 r. został mianowany porucznikiem i odznaczony Krzyżem Wojskowym *Virtuti Militari*.

Po wojnie, od 1815 r. gospodarzył w Kochaniu, Zakrzewie i Bądkowie Jeziornym nad Skrwą, piastując równocześnie różne stanowiska honorowe w samorządzie terytorialnym departamentu płockiego Księstwa Warszawskiego, jak: radcy powiatu lipnowskiego – od 1810 r., radcy departamentalnego w 1812 r. W latach 1813-1814 w okresie przejściowym, gdy Księstwo Warszawskie zostało zajęte przez wojska rosyjskie, był komisarzem wojennym departamentu płockiego. W okresie konstytucyjnym Królestwa Polskiego został w 1826 r. prezesem dyrekcji płockiej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W 1830 r., zgodnie z konstytucją 1815 r., został wybrany posłem powiatu przasnyskiego na Sejm Królestwa Polskiego. Stanowisko to utrzymywał w okresie powstania listopadowego 1830/1831 r., będąc jednym z bardziej aktywnych posłów. W dniu 23 lipca 1831 r. został wybrany członkiem deputacji sejmowej, powołanej do zbadania czynności ówczesnego naczelnego wodza gen. Jana Skrzyneckiego, oskarżonego przez część posłów o bezczynność. Był również członkiem komisji sejmowej powołanej w celu zbadania sytuacji uwięzionych polskich wyższych wojskowych, oskarżonych o nieudolność lub zdradę. 27 lipca 1831 r. został powołany w skład Rady Wojennej, ponownie oceniającej błędy w dowodzeniu gen. J. Skrzyneckiego i usuwającej go ze stanowiska. W dniu 3 sierpnia 1831 r. wszedł w skład trzyosobowej komisji sejmowej, mającej zająć się przygotowaniem do obrony Warszawy, zagrożonej przez armię rosyjską feldmarszałka Paskiewicza.

Po kapitulacji Warszawy przeszedł z resztą armii polskiej na prawy brzeg Wisły i brał udział w ostatnich posiedzeniach sejmu powstańczego w Zakroczymiu, a następnie w Płocku. W dniu 13 września 1831 r. wraz z przywódcami demokratycznego nurtu Sejmu: J. Lelewelem, W. Zwierkowskim, K. Tymowskim, F. Trzecińskim, J. O. Szanieckim oraz demokratami spoza sejmu: ks. K. A. Puławskim i J. N. Janowskim był współorganizatorem Tajnego Komitetu, mającego na celu ułatwienie polskim emigrantom przemarszu przez Niemcy, w drodze na emigrację do Francji. Na ostatnich posiedzeniach Sejmu ostro atakował wpływową arystokratyczną rodzinę hr. Łubieńskich, zmie-

rzającą do bezwzględnej kapitulacji powstania wobec cara Mikołaja I. Dzięki pomocy ze strony demokratów niemieckich już jesienią 1831 r. znalazł się w Paryżu. Na emigracji utrzymywał kontakty głównie z demokratami: J. Lelewelem, W. Zwierkowskim i innymi. Nie stronił jednak od ks. A. Czartoryskiego, który zaliczył go do polityków o poglądach umiarkowanych. Brał początkowo udział w obradach Sejmu Polskiego na emigracji, który w zmniejszonym składzie próbował restytuować w Paryżu senator-wojewoda, hr. Antoni Ostrowski. W dniu 25 lutego 1836 r. podpisał w Paryżu formalne zawiązanie się Konfederacji Narodu Polskiego, na czele której stanął gen. Józef Dwernicki i wyłączył się równocześnie z dalszych obrad sejmowych. W dniu 17 kwietnia 1836 r., na skutek interwencji ambasadora rosyjskiego w Paryżu, Pahlena, Konfederacja Narodu Polskiego została przez władze francuskie rozwiązana, a trzydziestu jej założycieli, wśród nich i on, zostało zmuszonych do opuszczenia Paryża. Chelmski wysunął wówczas projekt ostentacyjnego opuszczenia przez tę grupę Francji i udania się na emigrację do Anglii, co też zrealizował. Realizacja koncepcji Chelmskiego wpłynęła na zwiększenie popularności KNP, do której weszło wówczas ok. 300 emigrantów.

Pod koniec 1836 r. przeniósł się z Londynu do Belgii, licząc na poparcie przebywającego tam Lelewele. Poparcia tego jednak nie uzyskał, a KNP musiała się rozwiązać. Na emigracji zabierał dość często głos, piętnując, jego zdaniem, nieetyczne posunięcia polskich polityków, przedstawicieli różnych obozów politycznych. We wrześniu 1835 r. zaatakował np. ostro posła Aleksandra Jełowickiego za uchylanie się od wypłacenia trzem zecerom polskiej drukarni emigracyjnej należnej im zapłaty za wykonaną pracę, a w roku 1843 ostro skrytykował ostatniego wodza naczelnego powstania 1831 r., gen. Macieja Rybińskiego, który chciał objąć władzę nad całą emigracją, powołując się na rzekome ostatnie uchwały Sejmu powstańczego z września 1831 r.

Broszura W. Chelmskiego pt. *Objaśnienia na urzędowych dowodach oparte, dotyczące się przywłaszczenia władzy prezesa Rządu Narodowego przez generała Rybińskiego* (Paryż 1843) wywołała ożywioną dyskusję i polemikę w kołach emigracyjnych. Poparł go wówczas W. Zwierkowski, a zaatakowali: płk Ferdynand Chotomski, literat, a zarazem szef sztabu gen. Rybińskiego w broszurze pt. *Odpowiedź panom Chelmskiemu i Zwierkowskiemu* (Paryż 1843), a także gen. Roman Sołtyk. Polemika z Chelmskim i popierającym go Józefem Bolesławem Ostrowskim znalazła m. in. odbicie na łamach satyrycznego pisma „Pszonka” w artykule pt. *Rozmówka między Zwierkowskim a Chelmskim z jednej, a Chotomskim i J. B. Ostrowskim z drugiej strony*. Chelmski stał się wówczas przez pewien czas jedną z najpopularniejszych postaci Wielkiej Emigracji. Po swym powrocie z Belgii zamieszkał we Francji, w miasteczku Chantilly, gdzie zmarł nagle.

W 1834 r. skonfiskowano jego majątki oraz Płonczynek, który dodatkowo nabył w 1816 r. W 1838 r. Mokowo wykupiły ponownie jego córki: Eufemia (zameżna Marfeld) i Leokadia (zameżna Wysocka). Po bezpotomnej śmierci w 1862 r. Eufemii, połowę jej majątku odziedziczyła siostra, a drugą połowę – brat

Ferdynand. W 1867 r. Leokadia wykupiła część należąca do brata i stała się właścicielką całości Mokowa. Zmarła w 1878 r. i wtedy Mokowo przejęła jej córka, Pulcheria, zamężna Jalińska. Płonczynek także w 1845 r. wykupiła Leokadia z Chełmickich Wysocka, który sprzedała go w 1853 r.

Ożeniony z Pulcherią Anną Koziębrodzką h. Jastrzębiec, córką Tomasza, dziedzica Kraszewa i Dyblina, z którą przed wyjazdem za granicę miał dwóch synów: Ferdynanda, radcę powiatu lipnowskiego i nieznanego nam z imienia syna, który jako 17-letni młodzieniec zginął w powstaniu listopadowym oraz dwie córki: Eufemię i Leokadię.

Zmarł nagle.

Z. Bigoszewski, *Dobrzyń nad Wisłą*, Dobrzyń n. Wisłą 1966, s. 11; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 362; 21, s. 16; *Dzieje Płocka*, pr. zbiorowa, Płock 1978, s. 258, 260, 191, 293, 298; *Genealogia*, s. 46-47, 241; Gawarecki, *Opis*, s. 91-92; W. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807-1814*, Warszawa 1912, s. 134; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27854/26> 1 2014, gdzie inf. o drugim jego małżeństwie z Eufemią Chełmicką h. Nałęcz; Z. Jaskólski, *Powstańcy rodem z ziemi dobrzyńskiej*, *Gazeta Kujawska* 1987, nr 282, s. 6; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 407; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 24; M. Krajewski, *Wincenty Chełmicki*, *Gazeta Lipnowska* 1991, nr 8, s. 5; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 5; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 33, 55; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 135-136; J. Lelewel, *Listy emigracyjne*, wyd. i wstępem pop. H. Więckowska, t. 1 (1831-1835), t. 2 (1836-1841), Kraków 1948-1949, t. 1 listy: nr 221, 223, 235, 269, t. 2, nr 300, 315, 364, 372, 406, 438, 455, 573; *Lista właścicieli nr 285-289; Nekrolog W. Chełmickiego*, *Dziennik Narodowy* 1846, nr 275, s. 1104; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Nycek, *Ludzie*, s. 25-26, gdzie mylnie podano miejsce urodzenia jako Makowo; Oracki, *Leksykon*, s. 32; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 92; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; S. Przewalski, *Generał Maciej Rybiński, ostatni Wódz Naczelny powstania listopadowego (1784-1874)*, Wrocław 1949; RZD, t. 2, cz. 1, s. 42; M. Rybiński, *Moje wspomnienie od urodzenia, zaczęte w Paryżu w styczniu 1857 r. i skończone w Paryżu*, rkps w Bibliotece im. Ossolińskich we Wrocławiu, nr 3517/I; *Spis szlachty*, s. 25; *Święto rodzinne pp. Chełmickich*, *Głos Płocki* 1909, nr 75, s. 3; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 163; U. Wencel-Kalembkowska, *Działalność gen. Józefa Dwernickiego na emigracji w latach 1832-1848*, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 81-86; H. Więckowska, *Chełmicki Wincenty*, PSB, t. 3: 1937, s. 276-277; E. Wróblewska, *Satyra polityczna Wielkiej Emigracji*, Warszawa Poznań-Toruń 1977, s. 107, 157; W. Zwierkowski, *Rys powstania, walki i działań Polaków 1830 i 1831 r., skreślony w dziesięć lat po wypadkach na tularctwie we Francji*, przygotował do druku, wstępem, przypisami i indeksami opatrzył W. Lewandowski, Warszawa 1973, s. XXIII, XLII, LVIII, LXI, LXIV, 175, 334, 356-358, 363, 378, 401, 448, 460, 536-537, 566.

CHEŁMICKI WOJCIECH h. Nałęcz (XIV/XV w.), właściciel ziemski, darczyńca franciszkanów

Protoplasta rodu Chełmickich w ziemi dobrzyńskiej. Pochodził z Chełmicy Małej. Po raz pierwszy widzimy go na dokumencie donacyjnym z 1395 r., kiedy to franciszkanom dobrzyńskim darował 60 grzywien na budowę kościoła.

Miała syna, Jana, piszącego się także z Chełmicy Małej, podkoniuszego dobrzyńskiego w latach 1427-1434. W 1434 r. poświadczył złożenie przysięgi wyboru jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski.

Genealogia, s. 32; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; R. Piotrowski, *Bogdan Chełmicki. Powiat rypiński w pamiętnikach* (rec.), *Rocznik Muzealny*, t. 2: 2011, s. 364; PRS, s. 41.

CHEŁMICKI ZYGMUNT IGNACY DAMAZY h. Nałęcz (*10 III 1851 r. w Warszawie †3 VII 1922 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, infułat, dr teologii, publicysta i literat, społecznik (C 18)

Był synem Wincentego i Julii z Sokołowskich. Kserokopia aktu urodzenia zachowała się w Archiwum Państwowym w Warszawie. Pierwsze nauki pobierał w domu pod okiem rodziców. Ojciec, Wincenty Aleksander był urzędnikiem skarbowym w Warszawie, co wynika z zachowanego aktu urodzenia. Nie ma jednoznaczego dowodu na to, gdzie ukończył gimnazjum, jedne źródła podają Chełmno, inne Warszawę. W 1868 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, prawdopodobnie na wykształcenie uzyskał stypendium z fundacji rodzinnej, ustanowionej przez Ignacego Chełmickiego z Okalewa. W 1869 r. otrzymał święcenia niższe, a w 1872 r. został subdiakonem, studia teologiczne kontynuował w Münster w Westfalii, gdzie przebywał pod zmienionym nazwiskiem. Po powrocie z zagranicy 20 września 1873 r. został wyświęcony na kapłana i przez parę lat pełnił obowiązki wikariusza przy katedrze płockiej, w 1877 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie został rektorem kościoła św. Ducha (dawniej oo. paulinów). Wygłaszał tam kazania po niemiecku i udzielał sakramentów niemieckiej społeczności Warszawy.

W 1872 r. napisał list do Józefa Ignacego Kraszewskiego, przedstawiając mu do oceny jedno z kazań, jakie wygłosił z okazji Wielkiego Postu. Kazanie to w liście nazwał niezwykle skromnie „*ubogim owocem swej pracy*”. List został odnaleziony w Bibliotece Jagiellońskiej. W 1878 r. na nabożeństwie żałobnym za duszę Józefa Mianowskiego, byłego rektora Szkoły Głównej Warszawskiej, wygłosił mowę, którą zwrócił na siebie uwagę ówczesnej inteligencji warszawskiej. W 1880 r. założył w Zielonce pod Warszawą schronisko dla starych, niedołączonych nauczycielek. W 1882 r. został współzałożycielem Kas Rzemieślniczych. Gdy zaczęły napływać do kraju ponure wieści o strasznym losie polskich emigrantów w Brazylii, w r. 1891 wraz z Mikołajem Glinką wyruszył za ocean i po powrocie zajął się energicznie sprowadzaniem ich do Polski. Owocem podróży do Brazylii była książka pt. *Z Brazylii. Notatki z podróży* (1922), w której ukazał brutalny obraz cierpiących głód i nędzę polskich emigrantów. W 1895 r. objął zarząd założonego przez siebie Towarzystwa Przytułków Noclegowych. Należał do organizatorów kasy literackiej, wystawy retrospektywnej malarzy polskich (1898), kursów społecznych dla duchowieństwa i obchodów jubileuszu Sienkiewicza. Dla głodującej ludności Warszawy zorganizował ruchome kuchnie polowe, tzw. „trąbizupki”. W 1903 r. utworzył Komitet Ratunkowy dla Powodźian, w 1905 r. Komitet dla Ofiar Wojny Japońskiej, a w parę lat później – Towarzystwo Pomocy i Oszczędności dla Duchowieństwa Archidiecezji Warszawskiej. W uznaniu zasług w 1903 r. abp Popiel mianował go kanonikiem kapituły metropolii warszawskiej a w 1920 r. papież Benedykt XV udzielił mu godności infułata. Gdy w 1909 r., po śmierci arcybiskupa Wnukowskiego, rząd rosyjski ofiarował mu metropolię mohylowską, propozycję odrzucił. Przed wyborem arcybiskupa Kakowskiego był głównym kandydatem na warszawską katedrę arcybiskupią. Władze rosyjskie, uważa-

jąc go za człowieka niebezpiecznego, użyły wówczas wszelkich wpływów, aby do tego nie dopuścić.

Był publicystą i literatem, od 1882 r. – współpracownikiem „Słowa”. W szczególności zasłużył się na polu polskiego piśmiennictwa i pomnikowym wydawnictwem „Biblioteki Dzieł Chrześcijańskich”. Wśród nich znajduje się wydana w ciągu paru lat „Podręczna Encyklopedia Kościelna”. Przy redagowaniu „Biblioteki Dzieł Chrześcijańskich” pozyskiwał wybitne osobistości Kościoła. Za prace wydawnicze w 1909 r. Akademia Duchowna w Petersburgu, przyznała jemu stopień doktora teologii.

W 1909 r. był głównym organizatorem pierwszego zjazdu rodzinnego Chelmeckich. Uroczystości odbyły się w Hotelu „Bristol” w Warszawie w 500. rocznicę bohaterskiej obrony zamku dobrzyńskiego przez starostę Jana Chelmeckiego przed Krzyżakami. „Kurier Warszawski” kilka dni potem odnotował: „*Dziś rano, o godzinie 10-tej, we wspaniale przystrojonym kościele św. Ducha (po-paulińskim) odprawił ks. kanonik dr Zygmunt Chelmecki uroczystą mszę świętą, zwaną rzymską, w asyście dwóch alumnów seminarium. Do mszy służyli młodzieńcy z rodu Chelmeckich, po dwóch z linii wielkopolskiej i płockiej. Po nabożeństwie piękną mowę wygłosił celebrans, wzywając krewnych, ażeby nie upajali się sławą minionych wieków, lecz pracowali dalej i nie zwątpili o przyszłość*”. We wrześniu 1917 r., po powstaniu Rady Regencyjnej, został jej sekretarzem generalnym. Na tym stanowisku był głównym doradcą prawnym, właściwym szefem kancelarii Rady Regencyjnej i zasiadał w tzw. Radzie Koronnej. Pełnił wówczas także funkcję przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej. Wspólnie z Józefem Ostrowskim napisał orędzie do narodu, które później sam wygłosił na intronizacji Rady Regencyjnej 27 października 1917 r. Z chwilą powrotu Józefa Piłsudskiego do kraju skończyła się jego rola polityczna, jednak we wszystkich swoich poczynaniach kierował się wyłącznie rzetelną troską o dobro kraju. Gdy w 1921 r. pewien publicysta wystąpił z zarzutem, że należał on do masonerii, wówczas grono biskupów oraz głośnych pisarzy i działaczy duchownych na łamach „Wiadomości Archidiecezjalnych” ujęło się za nim i odparło ten oszczerzy zarzut. W ostatnich latach swego życia oddał się wyłącznie pracy konsystorskiej, związanej z jego stanowiskiem w kurii metropolitarnej w Warszawie.

Przyjaźnił się z Henrykiem Sienkiewiczem, który pozostawał pod jego wpływem. Razem z Sienkiewiczem w 1882 r. przystąpił do współpracy z warszawskim „Słowem”, gdzie obydwoj publikowali. O jego zażyłości z Sienkiewiczem świadczy uroczystość, jaka miała miejsce 5 marca 1884 r. w kościele parafii św. Barbary w Warszawie, tj. chrzest Jadwigi Marii Łucji Heleny (ur. 13 XII 1883) córki Henryka i Marii Sienkiewiczów. Rodzicami chrzestnymi byli: ks. Chelmecki i kanoniczka w Zgromadzeniu Panien Kanoniczek w Warszawie Maria Helena Emilia Sienkiewicz (siostra pisarza). Sienkiewicz tytułował go „Rektorkiem” lub „Reverendissimum Patrem” (Przewielebnym Ojcem). W liście z Nicei do M. Godlewskiego, pisanego 4 marca 1896 r., Sienkiewicz cytował jego maksymę życiową, że „*życie jest jednym pasmem rozkoszy*”. Wraz z Sienkiewiczem często spotykał się na śnia-

daniach w Hotelu Europejskim, a także na „agapach duchowych”, które stanowiły swoiste bezinteresowne spotkania przyjaciół, oparte na altruizmie i duchowej więzi, motywowanej jednak religijnie. Utworzono fundację, która zbierała datki na zakup Obłęgorka. Gdy 1900 r. ogłoszono „Rokiem Sienkiewiczowskim”, stanął na czele komitetu organizacyjnego, a potem podpisał akt notarialny o nabyciu Obłęgorka od rejenta Mieczysława Halika w dniu 18 lipca 1900 r. na kwotę 51.249 rubli 59 kopiejek, reprezentujący Komitet Jubileuszowy. Z Sienkiewiczem bywał na polowaniach, jedno z nich opisała M. Niezabitowska w swej książce pt. *Składana wanna*.

Przyjaźnił się także z I. Paderewskim i pobłogosławił w Warszawie jego związek małżeński z p. v. Górską z domu Rozen, nazywaną „piękną Heleną”. Przyjaźń Paderewskiego z nim trwała latami, a Paderewski koncertując w Stanach zbierał datki na rzecz działalności charytatywnej dla biednych dzieci, ofiar pierwszej wojny światowej.

Pochowany na warszawskich Powązkach w sektorze 203.

Biblioteka Jagiellońska Oddział Rękopisów, rkps BJ 8697, t. 1, k. 266; Idem, rkps BJ 8697 t.1 k. 267; Idem, rkps BJ 8697 t. 1 k. 269; L. Chelmecki, J. Uranowska, *Książdz prałat Zygmunt Chelmecki herbu Nałęcz – mówca, działacz społeczny, polityk i wydawca*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 47-82; M. Godlewski, *Chelmecki Zygmunt*, PSB, t. 3: 1937, s. 277-278; Kurier Warszawski 1909, nr 258, z 18 IX, s. 4; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 23; M. Niezabitowska, *Składana wanna*, Kraków 2010, s. 319.; *Pamiętnik Księżnej Marii Zdzisławowej Lubomirskiej 1914-1918*, wyd. J. Pajewski, Poznań 1997, pass.; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; PRS, s. 41; Z. Sztajer, *Biogramy*, http://www.chelmecki.com.pl/biogramy.htm/19_XII_2012; *Wielka encykl. PWN*, t. 6, s. 354, t. 30, s. 395-396.

CHEŁMINIAK BRONISŁAW (*25 V 1906 r. w Torze- wie k. Nieszawy †15 I 1942 r. w Dachau), nauczyciel, harcmistrz, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Walentego i Józefy z Mirkowskich. Rodzice prowadzili gospodarstwo rolne. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczęszczał do Gimnazjum Męskiego Polskiej Macierzy Szkolnej w Aleksandrowie Kujawskim, a następnie Komunalnego Seminarium Nauczycielskiego Koedukacyjnego we Włocławku, które ukończył 2 czerwca 1930 r.

Pracę nauczycielską rozpoczął 16 września 1930 r. jako nauczyciel Publicznej Szkoły Powszechnej w Skępem. Z dniem 1 września 1932 r. przeniósł się do szkoły w Wichowie. W 1933 r. zdał egzamin praktyczny na nauczyciela szkół publicznych, a w 1935 r. został mianowany stałym nauczycielem. Interesował się naukami przyrodniczymi. Pasjonował się grą na skrzypcach i uczył gry na tym instrumencie dzieci szkolne. Pracował także społecznie w harcerstwie. W stopniu harcmistrza brał udział w zlocie harcerskim w Spale. W 1937 r. razem z kierownikiem szkoły, Władysławem Żołnowskim, włączył się do budowy szkoły w Wichowie.

W dniu 17 października 1939 r. aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli pow. lipnowskiego. Poprzez Hohenbruch w dniu 19 kwietnia 1940 r. trafił do obozu w Dachau, gdzie otrzymał numer obozowy 4431. Potem przetransportowany został do obozu w

Mauthausen (numer 695). W czasie pracy w kamieniołomach gwałt zmiął mu nogę, którą amputowano w dniu 17 czerwca 1940 r. Z 14 na 15 sierpnia 1940 r. przetransportowany został ponownie do Dachau, gdzie w dniu 30 sierpnia 1940 r. przeszedł ciężką operację. W dniu 20 czerwca 1941 r. przeprowadzono na nim wiele eksperymentów medycznych. W dniu 15 stycznia 1942 r. wywieziony został w nieznanym kierunku, prawdopodobnie do Linzu, gdzie poniósł śmierć w komorze gazowej. Oficjalne zawiadomienie mówiło, że zmarł w obozie w Dachau w dniu 23 stycznia 1942 r. z powodu niewydolności krążenia. W 1934 r. ożenił się z nauczycielką, Marią Bejgier. Pamiątkowa tablica poświęcona jego pamięci znajduje się na grobowcu rodzinnym na lipnowskim cmentarzu.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25, 49-50; Krajewski, *Dama*, s. 63; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 86; PRS, s. 41; Specjalski, *Lipno*, t. 2, s. 41.

CHEŁMINIAK z d. Bejgier MARIA (*27 I 1910 r. w Brzeźnie k. Lipna †8 X 1983 r. w Bydgoszczy), nauczycielka, kierownik szkoły w Lipnie, działaczka społeczna

Była córką Władysława i Bogumity ze Specjalskich. W 1929 r. ukończyła Państwowe Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie. Rok później, w 1930 r. ukończyła Państwowy Kurs Nauczycielski w Toruniu, otrzymując dyplom nauczyciela szkół powszechnych.

Była kolejno nauczycielką w Zbytkowie, Wichowie i Lipnie. W 1937 r. uczestniczyła w strajku nauczycielskim. W 1939 r. aktywnie działała w Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet.

W czasie okupacji, po zamordowaniu męża, Bronisława przez Niemców w obozie koncentracyjnym, sama wychowywała dwie nieletnie córki: Marię Mirosławę (ur. 1935) i Elżbietę (ur. 1939), pracując sezonowo w cukrowni Chełmca. Przy tym powadziła tajne nauczanie dzieci i młodzieży.

Po wyzwoleniu aktywnie pracowała w różnych organizacjach i przedsięwzięciach społecznych, m. in. w Związku Nauczycielstwa Polskiego. W okresie od 1 stycznia 1962 r. do 1971 r. była kierownikiem Szkoły Podstawowej nr 1 w Lipnie.

Odnaczona Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Złotą Odznaką ZNP (1971) oraz wyróżniona wieloma nagrodami. W 1978 r., decyzją Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie, została wpisana do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Pochowana na cmentarzu w Lipnie.

Chojnicki-Gózdź, *Niepospolici*, s. 6; Z. Gózdź, *Maria Chełminiak*, *Gazeta Lipnowska* 1992, nr 13, s. 4; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 19; *Obywatele Lipna*, s. 37-38.

CHLEBOWSKI JANA WALERIAN z Ługoszyna h. Poraj (XVII w.), właściciel ziemski

Posiadał Chlebowo, Wolęcín, Makówiec i Chodorążek w Lipnowskim.

Żonaty z Magdaleną Piaseczyńską, siostrą kasztelana chełmskiego, pozostawił syna Łukasza.

Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 33.

CHLEBOWSKI MELCHIOR h. Poraj (†ok. 1805 r.), właściciel ziemski, komornik graniczny ziemi dobrzyńskiej, wiceregent grodzki bobrownicki, pisarz grodzki bobrownicki, komornik ziemi dobrzyńskiej, kolator kościoła w Sadłowie k. Rypina
Na przełomie XVIII i XIX w. posiadał Czermin, Stawiska i części w Sadłowie. W końcu XVIII w. wykupił większą część Czermina od cząstkowej szlachty. W 1780 r. nabył działki w Czerminie, należące do Macieja Humięckiego i jego braci Józefa i Franciszka Humięckich, zaś w 1788 r. części Jana i Józefa braci Chalińskich w Stawiskach, a w 1792 r. od Andrzeja Kamińskiego części Czermina. Prawdopodobnie zmarł bezpotomnie, a majątek w Czerminie przekazał siostrzeńcowi, Zygmuntowi Ligowskiemu. Przed śmiercią zapisał 3 tys. talarów dla kościoła w Sadłowie. W 1768 r. występuje w źródłach jako wiceregent grodzki bobrownicki, w 1778 r. – komornik ziemi dobrzyńskiej i od 1780 r. – pisarz grodzki bobrownicki. W latach 1784-1790 na sejmikach ziemi dobrzyńskiej pełnił funkcję asesora.

Ożeniony w 1773 r. z Teresą Chalińską, za którą wziął znaczną część Stępowa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 374; *Lauda*, s. 396, 397; Mysłakowski, *Materiały*, nr 524; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 35; *Parafia w Sadłowie*, s. 79-80; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 174.

CHLUDZIŃSKI ANTONI, ps. „Romuald Łazęga”, „Alethageras” (*1849 r. w Wdzieżu w Wielkopolsce w pow. koźmińskim †18 III 1907 r. w Brodnicy), powstaniec 1863 r., nauczyciel, historyk, publicysta, pisarz (C 19)

Urodził się w rodzinie nauczycielskiej. Na wieść o wybuchu powstania styczniowego podjął próbę przedostania się z Wielkopolski na teren ziemi dobrzyńskiej. W czasie przeprawy został schwytany przez pruskich żandarmów i odstawiony do domu. Potem uczył się w gimnazjum w Śremie, Ostrowie Wielkopolskim, a następnie studiował filozofię na Uniwersytecie Wrocławskim. W czasie studiów należał do Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego.

W latach 1874-1878 był nauczycielem domowym w Choryi, a potem w Warszawie. W tym czasie nawiązał wiele kontaktów ze światem nauki, literatury i sztuki. W 1879 r. objął posadę nauczyciela w gimnazjum niemieckim w Brodnicy. W 1894 r. nadano mu tytuł profesora, a w cztery lata później - radcy gimnazjalnego. W gimnazjum brodnickim do ok. 1900 r. prowadził nadobowiązkowe zajęcia nauczania języka polskiego. Był tam również opiekunem tajnej organizacji filomackiej. Posiadał szeroką wiedzę z zakresu filologii klasycznej, orientalistyki Bliskiego Wschodu, historii, zajmował się zagadnieniami matematyki, astronomii, socjologii i pedagogiki. W Brodnicy działał do końca życia jako wychowawca młodzieży, pisarz pomorski i opiekun ludności polskiej. Często pisywał w imieniu tej ludności prośby i skargi na administrację rosyjską, nawet do samego cara. Znał dokładnie pod względem topograficznym i personalnym Pomorze, Prusy Kró-

lewskie, Wielkopolskę i częściowo Prusy Wschodnie, przebywszy je pieszo w czasie wakacji.

Pozostawił znaczny dorobek pisarski. Prace swoje wydawał w języku polskim, niemieckim, łacińskim i rosyjskim. Część z nich podpisywał inicjałami „A. C.” lub pseudonimami: „Romuald Łazęga” i „Alethage-ras”. Z jego dorobku na uwagę zasługują: *Thanatos, czyli śmierć i życie pośmiertne u dawnych Greków, studium mitologiczno-archeologiczne* (Lwów 1886, wyd. niem. 1907); *Starożytność w świetle najnowszych badań* (Warszawa 1898); *O przyczynach upadku cesarstwa rzymskiego* (Lwów 1902); *Prądy religijne w społeczeństwie rzymskim II i III w. po Chr.* (Kraków 1905); *Kwestia polska w Prusach a nowa polityka* (1891); *Brodnica między 1819 a 1864 r. Szkic kulturalno-historyczny według opowiadania żyjącego jeszcze świadka* („Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, R: 5, 1898); *Ludność polska ziemi chełmińsko-michałowskiej* (1900); *Brodnica w XVIII wieku* (1903); *Ludność polska ziemi chełmińsko - michałowskiej* (Warszawa 1900); *Brodnica w XVIII w.* (Warszawa 1903); *Powiat brodnicki w świetle najnowszych badań* (Warszawa 1901), *Cech krawiecki w Brodnicy* (Warszawa 1897). Pisał też rozprawy o szkołach gimnazjalnych oraz broszury polityczne pt. *Kwestia polska w Prusach* i *Nasza polityka*, które popierały ugodową politykę kół poselskich w Berlinie, zwalczaną przez ogół społeczeństwa polskiego. Pisał do „Wisły” i „Wędrowca”, dla rocznika „Muzeum”, „Biblioteki Warszawskiej”, „Ateneum” i innych czasopism. W jedynej opublikowanej noweli pt. *Ignas* opisał bismarckowskie rugi ludności polskiej w 1882 r. Około 1879 r. ożenił się ze Stanisławą Zielińską z Komorowa w pow. brodnickim, córką powstańca 1863 r. i krewną poety Gustawa Zielińskiego ze Skępego. Pozostawił syna Henryka Zygmunta (ur. 1892 r. w Brodnicy-zm. 5 XI 1959 w Sopocie), prawnika i działacza społeczno-narodowego.

Pochowany na cmentarzu w Brodnicy.

Bilski, *Region*, s. 49-51; S. Bilski, *Zarys historii gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Brodnicy 1873-1973*, Brodnica 1973, passim; Borzyszkowski, *Inteligencja*, s. 186; *Chłudzki Antoni*, <http://www.muzeum.gostyn.pl/Gosty%C5%84ski%20S%C5%82ownik%20Biograficzny?idAkt=615/21> III 2013; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 172-174; A. Markiewicz, *Spis byłych filomatów i filaretów Gimnazjum Brodnickiego...*, Brodnica 1923; *Spis byłych filomatów i filaretów gimnazjów pomorskich*, Toruń 1921; *Spis członków Związku Filomatów Pomorskich...*, Chełmno 1936; Tablica nagrobna na cmentarzu w Brodnicy.

CHŁOPECKI HENRYK (*12 VII 1933 r. w Rudawiu k. Dobrzynia n. Drwęcą †29 VII 2001 r. w Bydgoszczy), nauczyciel, działacz ZHP, PTTK, ZNP, radny (C 20)

Był synem Stanisława i Janiny z Lorenców. Dopiero po zakończeniu wojny rozpoczął naukę w Szkole Podstawowej w Rudawiu i ukończył ją w 1949 r. w Działyniu. Potem uczył się w Szkole Ogólnokształcącej Stopnia Licealnego w Golubiu, gdzie w 1953 r. uzyskał maturę.

W 1953 r. rozpoczął pracę nauczycielską w Rudawiu, z przerwą na odbycie służby wojskowej. W 1958 r. uzyskał kwalifikacje w Liceum Pedagogicznym w Toruniu. Od 1960 r. był nauczycielem w Szkole Podsta-

wowej nr 1 Golubiu-Dobrzyniu, a od 1964 r. – w tamtejszym Liceum Ogólnokształcącym. W latach 1959-1968 studiował zaocznie na Uniwersytecie Gdańskim. W 1974 r. otrzymał tytuł profesora szkoły średniej. W 1990 r. uzyskał drugi stopień specjalizacji zawodowej w zakresie geografii. W kwietniu 2000 r. uzyskał stopień nauczyciela mianowanego. Ukończył wiele kursów i studiów podyplomowych.

Był aktywnym działaczem społecznym i związkowym. W latach 1957-1965 był radnym gminnej i powiatowej rady narodowej. Był współzałożycielem i działaczem Golubsko-Dobrzyńskiego Towarzystwa Kultury. W ostatnich latach życia prezesował Golubsko-Dobrzyńskiemu Towarzystwu Kultury im. F. Chopina, współpracując z Ośrodkiem Chopinowskim w Szafarni. Przez szereg lat zabiegał o wydanie pełnej monografii Szafarni. Był aktywnym członkiem Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie.

Pozostawił pewien dorobek popularyzatorski, m. in. *Golub-Dobrzyń i okolice* (1977), *Chopin w Szafarni i okolicy* (1995), *Chopin w krajobrazie wiejskim Szafarni i okolic* (Ziemia Dobrzyńska, t. 7; 2002, s. 151-159). Był odznaczony m. in. Medalem Komisji Edukacji Narodowej i Złotą Odznaką ZNP.

Miał pięć sióstr i czterech braci, m. in. Witolda.

Był żonaty z Krystyną, pozostawił jednego syna, Radosława (ur. 11 V 1969).

Pochowany 1 sierpnia 2001 r. na cmentarzu w Nowogrodzie.

Autopsja (1980-2001); K. Chruściński, *Pro memoria. Henryk Chłopecki (1933-2001)*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 8; Rypin 2002, s. 253-256; *Oni tu żyli*, s. 21-30;

CHMIEL JÓZEF IZYDOR (*10 III 1915 r. we wsi Łukawiec (Łukawice) na Rzeszowszczyźnie †po 1945 r.), kapłan zakonny, bernardyn, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

W dniu 28 sierpnia 1930 r. wstąpił do zakonu bernardynów i przyjął imię zakonne Izidor. 25 czerwca 1939 r. został wyświęcony na kapłana i skierowany do pracy przy kościele w Skępem w charakterze wikariusza-katechety.

Tutaj 27 października tego roku został aresztowany i uwięziony w miejscowym klasztorze do 22 lutego 1940 r. Następnie wraz z grupą współbraci i księży diecezjalnych przewieziony został do więzienia w Grudziądzu. Następnie od 4 marca tego roku więziony był w obozie Stutthof, a od 10 kwietnia 1940 r. w Sachsenhausen. W dniu 14 grudnia 1940 r. wraz z grupą duchownych skierowany został do obozu w Dachau, gdzie otrzymał numer obozowy 22768.

W dniu 29 kwietnia 1945 r. został tam uwolniony przez wojska amerykańskie.

Bibliografia byłych więźniów politycznych niemieckich obozów koncentracyjnych, Philadelphia 1974, s. 57; Domagała, *Dachau*, s. 83-84; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 5, s. 205-207; Krajewski, *Dama*, s. 32; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 140, 152; K. M. Malak, *Klechy w obozach śmierci*, Londyn 1961, t. 1, s. 56; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 15-16; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 64; E. Weiler, *Die Geistlichen in Dachau*, Mödling 1971, s. 170; Wyczawski, *Skępe*, s. 159.

CHMIELEWSKI (i. n.) (†IX 1939 r. nad Bzurą), nauczyciel, uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r. Był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Mazowszu. W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Poległ w czasie kampanii wrześniowej w bitwie nad Bzurą.

Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 65; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25.

CHMIELEWSKI ALFONS (*20 X 1849 r. we wsi Sudragi †14 I 1934 r. w Wejherowie), działacz kaszubski, prawnik

Był synem Alfonsa i Wiktorii z Rybińskich, właściciel Sudrag. Do gimnazjum uczęszczał w Chełmnie, a następnie odbył studia prawnicze we Wrocławiu i Berlinie. W czasie studiów w Berlinie działał w sekcji prawa Akademickiego Towarzystwa Naukowego. W latach 1881-1889 był sędzią w Suszu, a od 1894 r. w Człuchowie. Po przejściu na emeryturę w 1904 r., osiadł w Sopocie, gdzie był właścicielem pensjonatu. Tam zorganizował Towarzystwo Ludowe, Bank Ludowego Kupca, Spółdzielnię Pamiętnikarstwa, „Macierz Kaszubską” i „Dom Kaszubski”. W 1909 r. założył Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia”. W tym samym roku, pod pseudonimem „L. W.”, wydał przewodnik w języku polskim pt. *Niektóre wiadomości o Gdańsku i o Sopotach i kwestia kaszubska* (1909). W 1912 r. w Gdańsku założył Towarzystwo Przyjaciół Kaszub i został jego prezesem. Jego dom stał się ośrodkiem życia polskiego. W ruchu kaszubskim reprezentował tzw. kierunek starokaszubski. W 1913 r., po rozłamie w ruchu kaszubskim, przeniósł się do Wejherowa. W 1920 r. przejął władzę magistracką od wycofujących się zaborców. Do końca życia pełnił obowiązki burmistrza Wejherowa i członka magistratu. Zmarł w Zakładzie ss. Wincentek w Wejherowie i tam został pochowany.

(bca), *Alfons Chmielewski – zapomniany działacz kaszubski*, Dziennik Bałtycki 1957, nr 138; Borzyszkowski, *Inteligencja*, s. 169, 257, 282, 283; B. Cygler, *Chmielewski Alfons (1849-1934)*, [w:] *Pomorscy patroni ulic Trójmiasta*, pr. zbior. pod red. S. Gierszewskiego, Wrocław 1977, s. 36-38; Dziennik Poznański 1912, nr 174; Pielgrzym 1912, nr 99, 129; A. Mańkowski, *Chmielewski Alfons*, PSB, t. 3: 1937, s. 324; J. Podgóreczny, *Pamięć o nich nie powinna zagać*, Bydgoszcz 1959, s. 27-28; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 55-56, tam jednak mylnie Sudrak – zamiast Sudragi jako miejsce urodzenia; J. Rąbca, *Sprawie Kaszub był wierny do końca*, Ilustrowany Kurier Polski 1957, nr 166, s. 5; SPKP, s. 114; Z. Stronski, *Pamięci godni. Chojnicki słownik biograficzny 1275-1980*, Chojnice 1986, s. 45.

CHMIELEWSKI BRONISŁAW (*1904 r. †1940 r. w Hohenbruch), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej nr 1 w Lipnie. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli pow. lipnowskiego. Następnie wywieziony do obozu Hohenbruch w Prusach Wschodnich, gdzie poniósł śmierć.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Krajewski, *W cieniu wojny*, 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 87

CHMIELIŃSKI FRANCISZEK (†10 IV 1757), proboszcza parafii Dulsk

Był proboszczem w Dulsku k. Dobrzyń n. Drwęcą za rządów biskupa Antoniego Sebastiana Dembowskiego herbu Jelita. Pochowany w kościele Ojców Karmelitów w Oborach.

AKO, Kronika Klasztoru, t. 1; http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/25 X 2011.

CHMIELEWSKI ROMAN (†12 XII 1941 r. w Oranienburgu), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Kikole. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli pow. lipnowskiego. Następnie został wywieziony do obozu w Hohenbruch, a stamtąd do obozu koncentracyjnego w Oranienburgu, gdzie poniósł śmierć.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 87, gdzie inf., że był nauczycielem szkoły Lipnie; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, gdzie jednak imię - Bogdan

CHMURZYŃSKI STANISŁAW (*1911 r. w Rypinie †1985 r.), działacz sportowy, radny

Przed wojną działał w Rypinie w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” oraz Ochotniczej Straży Pożarnej. Wiosną 1945 r. był pierwszym organizatorem i opiekunem rypińskiego klubu sportowego, tworzonego na tradycjach przedwojennego Klubu Sportowego „Lech”, jednak – zgodnie z dyrektywą władz komunistycznych – po nazwę „Zryw”. Pierwszym trenerem drużyny został nauczyciel, Stefan Świtalski. Od 1960 r. aż do przejścia na emeryturę w 1977 r. pracował w rypińskim TOS (Techniczna Obsługa Samochodów). W latach 1960-1973 był radnym Miejskiej Rady Narodowej.

W 1982 r. decyzją MRN wpisany został do Księgi Zasłużonych dla Miasta Rypina.

AUM Rypin, Księga zasłużonych dla Miasta Rypina; *Lech*, s. 59; *Rypin PRL*, s. 524.

CHODECKI MARCELI (*ok. 1805 r. w Skępem †po 1863 r.), oficer Gwardii Narodowej w Warszawie w 1831 r., emigrant, urzędnik

Nauki pobierał w Warszawie, od 1828 r. studiował na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Brał udział w powstaniu listopadowym. W styczniu 1831 r. przedstawiony został na porucznika adiutanta płatnego Gwardii Narodowej Warszawskiej. W dniu 28 lutego tego roku podpisał adres Gwardii do Sejmu powstańczego. W początkach października 1831 r. wraz z armią polską, poprzez ziemię dobrzyńską, przeszedł do zaboru pruskiego, a następnie skierował się na emigrację. W 1833 r. był rachmistrzem w wydziale dóbr i lasów państwowych Komisji Rządowej, a w latach 1855-1863 był tam referentem.

Diariusz sejmu z 1830/1831 r., wyd. M. Rostworowski, Kraków 1907-1912, t. 2, s. 227; Gerber, *Studenci*, s. 28; M. Krajewski, *Armia polska koło Włocławka*, Gazeta Pomorska 1990, nr 280,

s. 6; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 60; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 138; A. Ostrowski, *Pamiętnik z czasów powstania listopadowego*, Wrocław 1961, s. 211.

CHODKOWSKI JÓZEF (*14 III 1904 r. w Działyniu †IV 1940 r. w Katyniu), nauczyciel, rolnik, podporucznik, działacz społeczny, ofiara zbrodni sowieckich (C 21)

Był synem Aleksandra i Anny z Czarneckich. W 1924 r. ukończył Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie. Był nauczycielem w Działyniu i Chelmicy Dużej. W 1930 r. objął gospodarstwo rolne w Chelmicy Dużej. W 1934 r. otrzymał stopień podporucznika z przydziałem do 14. pułku piechoty we Włocławku. Aktywnie działał w oddziałach strzeleckich przy Cukrowni Chelmica.

Zmobilizowany w ostatnich dniach sierpnia 1939 r. do Wojska Polskiego, walczył w kampanii wrześniowej. Dostał się do niewoli radzieckiej, osadzony w Kozielsku, skąd napisał jedyny list do córki. W 1940 r. został zamordowany w Katyniu.

Ożeniony z Mieczysławą z Ziemniewiczów, pozostawił jedno dziecko.

W 1943 r. w czasie odkrycia grobów w Katyniu przy jego zwłokach znaleziono świadectwo ukończenia lipnowskiego gimnazjum z roku szkolnego 1923/1924, list, Krzyż Zasługi i medalik z łańcuszkiem.

Jego nazwisko znajduje się na tablicy pamiątkowej, ufundowanej w dniu 11 listopada 1999 r. w kościele pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu n. Drwęcą.

AM 2832; CAW, AP 2420; S. Cackowski, *Recenzja „Słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej”*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1993, t. 8, s. 225; T. Chojnicki, Z. Góźdź, *Józef Chodkowski*, Gazeta Lipnowska 1992, nr 12, s. 5; M. Gassen-Piekarski, J. Jagodziński, *Epitafium katyńskie*, Powiatowy Kurier Społeczno-Kulturalny 1999, nr 4, s. 12; Jagodziński, *Katyń*, s. 8; *Katyń. Księga*, s. 74; *Katyń. Lista*, s. 36; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 48-49; *Rocznik Oficerski Rezerwy 1934*, (Warszawa 1934), s. 61; *Spis Kozielska*, s. 38; WIH MiD L.W. 029/5.

CHODYNICKI RYSZARD (*22 II 1947 r. w Polanowie, pow. sławieński), dr inż. nauk wojskowych, płk WP, dowódca, prezydent miasta Włocławka, poseł na sejm RP, działacz społeczny i sportowy, wykładowca akademicki (C 22)

Syn Jana i Krystyny z d. Wilińska, średniorolnych gospodarzy. Dziadek, Kazimierz brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r., przeciwko wojskom sowieckim, potem został wywieziony do Kazachstanu, do miejscowości Kerkeme i zamęczony w obozie w 1940 r. Ojciec, Jan brał udział w kampanii wrześniowej przeciwko wojskom hitlerowskim, gdzie dostał się do niewoli, więziony w obozie pracy w Olsztynku.

Szkołę podstawową nr 32 ukończył w Gdańsku-Nowym Porcie w 1960 r. Szkołę średnią: Technikum Leśne w Warcinie (1960-1965). Studia wyższe: Wyższa Szkoła Oficerska Wojsk Inżynieryjnych im. Jakuba Jasińskiego we Wrocławiu (1967-1971), inżynier budowy dróg i mostów, minowania i rozminowania – 1971 r. Studia podyplomowe: Obsługa Zagranicznych Imprez Turystycznych, Państwowe Przedsiębiorstwo „Orbis” (1990); Ochrona Środowiska, Akademia Techniczno-Rolnicza im. J. J. Śniadeckich w Bydgoszczy (1994); Międzynarodowe Podyplomowe Studium Zarządza-

nia Przedsiębiorstwem, Politechnika w Brnie, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (1998). Studia zagraniczne: Akademia Inżynieryjna im. W. W. Kujbyszewa w Moskwie (1979-1982) Studia doktoranckie: Akademia Obrony Narodowej (1994-1997), doktor inż. nauk wojskowych (1997), na podstawie rozprawy pt. *Doskonalenie systemu edukacji obronnej Rzeczypospolitej Polskiej z wykorzystaniem doświadczeń innych państw*.

W latach 1965-1966 był praktykantem w Nadleśnictwie Sulęczyno, OZLP Gdańsk; w 1966 r. młodszy technolog w Stoczni Szczecińskiej, filia w Czarnkowie; w latach 1967-1987, służba w Wojsku Polskim na stanowiskach służbowych: dowódca plutonu, kompanii, starszy specjalista, szef sztabu pułku, dowódca pułku; 1987-1990, starszy specjalista w Szefostwie Wojsk Inżynieryjnych Ministerstwa Obrony Narodowej; 1990-1994, zastępca Szefa Obrony Cywilnej w Urzędzie Wojewódzkim we Włocławku, 1994-1998, prezydent Miasta Włocławka; 1998-2001, przewodniczący Rady Miasta Włocławka; 1998-2001, główny specjalista w Departamencie Obronnym Ministerstwa Transportu i Żeglugi Wielkiej; 2001-2004, poseł na sejm RP; od 2005 r. – wykładowca akademicki, od 2010 r. – zatrudniony na stanowisku adiunkta w WSHE we Włocławku.

W latach 2010-2013, prezes-dyrektor Biura Okręgowego Zarządu Toruńsko-Włocławskiego Polskiego Związku Działkowców. W latach 1957-1965 należał do Związku Harcerstwa Polskiego, harcerz – zastępca; 1967-1979 – Koła Młodzieży Wojskowej; 1970-1990 – PZPR; od 1981 r. członek Związku Żołnierzy Wojska Polskiego; od 1990 r. członek Włocławskiego Towarzystwa Naukowego; od 1994 r. członek Aeroklubu Włocławskiego; od 2002 r. członek Stowarzyszenia Saperów Polskich, od 2011 r. prezes Koła SSP nr 19 we Włocławku; od 2013 r. członek Sojuszu Lewicy Demokratycznej.

Wydał podręczniki: *Przygotowanie pedagogiczne kadr dowódczych WP – transgresyjne podłoże przygotowania pedagogicznego kadr dowódczych WP* (1995); *Modelowy system edukacji obronnej – spis systemów edukacji obronnej społeczeństw innych państw* (1996). Jest także autorem prac: *Znaczenie samorządu terytorialnego w wypełnianiu podstawowych funkcji na rzecz gminy i lokalnych przedsiębiorstw* (1999); *Edukacja młodzieży, społeczeństwa w systemie bezpieczeństwa narodowego* (1998); *Zadania w zakresie transportu państwa gospodarza według wymogów NATO* (2001); *Wizja Sił Zbrojnych RP w 2015 roku* (2001); *Bezpieczeństwo i porządek publiczny na przykładzie Gminy Miasta Włocławek* (2013). Uczestniczył w projekcie naukowo-badawczym: „DZETA” – model edukacji społeczeństwa. Opracował „Modelowy system edukacji obronnej społeczeństwa na szczeblu gminy – miasta – powiatu” (Urząd Miasta, Włocławek 1997).

Odnznaczony wieloma odznaczeniami, w tym m. in.: Złotym Krzyżem Zasługi (1985), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1979), Złotym Medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny” (1991), Srebrnym Medalem „Za zasługi dla obronności kraju” (1984), Medalem ONZ – „W służbie pokoju” (1977), Odznaką „25-lecia Zjednoczonych Sił Zbrojnych Układu Warszawskiego” (1980),

Odnaką „Skoczek spadochronowy” (1971), Złotym Medalem „Za zasługi w zwalczaniu powodzi” (1976), Złotym Medalem „Zasłużonemu Saperowi WP” (2004), Odnaką „Za Zasługi dla Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej Polskiej i byłych Więźniów Politycznych” (2000), Medalem „Za utrwalanie przyjaźni holendersko-polskiej w dziedzinie turystyki kajakowej” (1999), Srebrnym Medalem „Opiekuna miejsc Pamięci Narodowej” (2003), Medalem „XXX-lecia Związku Żołnierzy Wojska Polskiego (2011), Odnaką „Zasłużony dla województwa konińskiego” (1975), Odnaką „Zasłużony dla województwa elbląskiego” (1983), Odnaką „Zasłużony dla województwa wrocławskiego” (1988), Odnaką „Zasłużony pracownik rolnictwa” (1984) i innymi.

Wdowiec, w 1971 r. wziął ślub z Hanną, Alicją Mrozek (ur. 04 VI 1947 we Wrocławku, córką Henryka i Alicji z Buchalskich, zm. 29 II 2000 w Warszawie). Z małżeństwa tego jest syn, Tomasz (1984, pracownik administracyjny).

Autobiografia z 10 II 2014; Autopsja (1989-2014).

CHOJECKI CZESŁAW h. Lubicz (*17 VII 1916 r. Rzążewie na Podlasiu †16 IX 2008 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, prałat, kapelan Jego Świątobliwości, proboszcz i dziekan rypiński, Honorowy Członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego (C 23)

Był synem Edwarda i Julianny z Domańskich, pochodzących ze znanej rodziny podlaskiej, pieczętującej się herbem Lubicz, a wywodzącej się ze wsi Choja i Rzążew. Rodzice jego byli właścicielami gospodarstwa rolnego. Miał troje rodzeństwa: dwóch braci i siostrę. Do pięcioklasowej szkoły powszechnej uczęszczał we wsi Zbuczyn, zaś szóstą klasę ukończył w siedmioklasowej szkole we wsi Chromne. Następnie, po zdaniu egzaminie wstępnym, podjął naukę w Gimnazjum Biskupim w Siedlcach. Ze względu jednak na wysokie koszty nauki przeniósł się do Gimnazjum Państwowego im. Bolesława Prusa w Siedlcach, gdzie dodatkowo zarabiał na utrzymanie, udzielając korepetycji. Duży wysiłek, złe odżywianie i niezbyt dobre warunki mieszkaniowe sprawiły, iż zachorował na gruźlicę, przez co musiał przerwać naukę i podjąć leczenie. Mimo tych trudności, uzyskał świadectwo dojrzałości. Po zdaniu matury postanowił zostać księdzem. We wrześniu 1936 r. rozpoczął sześcioletnie studia w plockim Seminarium Duchownym, jednak wybuch wojny przerwał studia. Za sprawą ks. dra Wacława Jezuska kontynuował studia w Seminarium Duchownym w Sandomierzu. W dniu 21 listopada 1943 r. otrzymał święcenia subdiakonatu, 8 grudnia – diakonatu a 18 grudnia – prezbiteratu z rąk ówczesnego biskupa sandomierskiego, Jana Lorka. W dniu 26 grudnia 1943 r. w rodzinnej parafii w kościele w Zbuczynie (gdzie *notabene* był ochrzczony i przyjął Komunię Świętą, a potem był ministrantem) odprawił mszę świętą prymicyjną, jednak powrót do plockiej diecezji był niemożliwy.

Pierwszą pracę jako kapłan podjął w niewielkiej parafii w Radzikowie, sąsiadującej z jego rodzinną parafią. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, w marcu

1945 r. podjął decyzję o powrocie do diecezji plockiej, gdzie otrzymał zarząd parafią w Dobrzykowie. Następnie 3 kwietnia 1945 r. wyznaczony został do pracy w Płocku jako prefekt w szkołach oraz wikariusz w parafii pw. św. Bartłomieja. W 1947 r. ówczesny biskup plocki, Tadeusz Zakrzewski, na wniosek komendy hufca harcerzy w Płocku, mianował go kapelanem hufca ZHP w Płocku.

Po czternastu latach pracy kapłańskiej, w dniu 18 lutego 1957 r., w lipcu 1957 r. otrzymał nominację na probostwo w Rużu wówczas w dekanacie rypińskim. Po sześciu latach pracy w tej parafii, w dniu 20 lipca 1963 r. został przeniesiony przez bpa Jana Wosińskiego na adiutora parafii Obryte. W roku 1964 r. bp Bogdan Sikorski mianował go ojcem duchownym kapłanów dekanatu pułtuskiego.

W lipcu 1969 r. otrzymał probostwo w Rypinie, które objął 2 września 1969 r., zaś 14 września odbył ingres do kościoła rypińskiego. Dnia 21 stycznia 1970 r. otrzymał nominację na dziekana rejonu rypińskiego. W Rypinie przeprowadził ważne prace remontowe w świątyni: 1972 r. – posadzka, 1975 – wymiana instalacji elektrycznej, 1976- odnowienie polichromii, 1979 – nowe organy, 1984 – witraże, 1987-1988 – wymiana pokrycia dachu z dachówki na blachę miedzianą oraz szereg prac remontowych i rozbudowa pomieszczeń plebańskich.

Ze względu na niezbyt dobry stan swojego zdrowia z dniem 1 września 1989 r. bp plocki, Zygmunt Kamiński zwolnił go z obowiązków dziekańskich. W wieku 75 lat, z dniem 15 stycznia 1991 r. bp plocki zwolnił go z obowiązków proboszcza. W dniu 17 sierpnia 1991 r. nastąpiło kanoniczne przekazanie parafii nowemu proboszczowi, ks. Zdzisławowi Tucholskiemu. W roku 2003 r. obchodził 60-lecie święceń kapłańskich. Natomiast 8 kwietnia 1970 r., odznaczony został tytułem kanonika. W dniu 21 stycznia 1974 r. bp Bogdan Sikorski odznaczył go honorową kanonią kapituły katedralnej, natomiast w dniu 20 maja 1985 r. Ojciec Święty Jan Paweł II odznaczył go godnością Honorowego Kapelana Jego Świątobliwości. Od tego momentu przysługiwał mu tytuł prałata. W dniu 17 maja 2008 r., na Walnym Zebraniu DTN w Szafarni, otrzymał Honorowe Członkostwo Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

Uroczystości pogrzebowe odbyły się w dniu 18 września 2008 r. w kościele św. Trójcy w Rypinie. Pochowany został na cmentarzu katolickim w Rypinie.

ADTN, Dyplom Honorowego Członkostwa DTN; APAr. Rypin, Kronika Parafialna, t. 1, pass.; Autopsja (1965-2008); Z. Bojanowska, *Rypiński kontekst 90-lecia Polskiego Czerwonego Krzyża*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 211; (dw), *Ksiądz prałat Czesław Chojecki*, Kronika Rypińska, nr 41: 1993, s. 2-3; M. M. Grzybowski, *Ksiądz prałat Czesław Chojecki, proboszcz i dziekan w Rypinie*, Płock 2005; M. M. Grzybowski, *Ks. prałat Czesław Chojecki, emerytowany dziekan i proboszcz w Rypinie (1916-2008)*, MPP 2010, nr 6, s. 330-333; L. Gzowska, *Odszedł nestor rypińskich kapłanów*, Kronika Rypińska 20087, nr 9-10, s. 29-30; *Kalendarium Rypina*, s. 1151; *Kapłańska droga*, Kronika Rypińska, nr 7-8: 1996, s. 4-5; Krajewski, *Rypinie*, s. 70, 339-340; M. Marynowski, *Ksiądz prałat Czesław Chojecki (1961-2008), wieloletni proboszcz i dziekan rypiński*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 511-515; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 68; *Parafia*, s. 481-484; Piotrowski, *Kaplica*, s. 65-67; E. Rogowska, *Droga ks. Czesława Chojeckiego do upragnionego kapłaństwa*, Rocznik MZD, t. 1: 2009, s. 367-376; *ZKZD 2005*, s. 34.

CHOJNICKA z d. Ostrowska CZESŁAWA KRYSZYNA (XX/XI w.), nauczycielka, literat, poetka (C 24)

Ojciec, będąc kilkuletnim dzieckiem, w okresie pierwszej wojny światowej stracił ojca. Kiedy dorósł, po odbyciu służby wojskowej, podczas której ukończył Szkołę Podoficerską w Brodnicy, ożenił się z córką przedwojennego wójta gminy Chrostkowo. Brał czynny udział w drugiej wojnie światowej, dowodząc osiemnastoosobowym plutonem żołnierzy. W czasie działań wojennych został ranny i dostał się do niemieckiej niewoli, z której po roku, wskutek wycieńczenia, został zwolniony „jako niezdolny do życia”. Długo się leczył. Już w 1942 r. wstąpił do Armii Krajowej i był komendantem komórki AK w Adamowie, w gminie Chrostkowo oraz zastępcy komendanta rejonu. Przykrywką jego pracy konspiracyjnej był warsztat szewski, który prowadził. Matka ofiarnie wspierała ojca.

W jej rodzinie zainteresowania literackie zdradził starszy brat z Gdańska, z którym w czasach licealnych wymieniała obszerną korespondencję. Ucząc się lub pracując, kilka razy zmieniała miejsce stałego lub czasowego pobytu i były to miejscowości: Rypin, Kobrzyniec, Wymyślin, Brodniczka, Bydgoszcz, Okalewo, Łódź i Jastrzębie. Ukończyła Wyższą Szkołę Nauczycielską w Bydgoszczy, a następnie studia magisterskie na Uniwersytecie Łódzkim. Od kilku lat jest na emeryturze. Napisała i wydała cztery książki: opowiadania i tomiki poezji: *Opowiadania* (2007), złożone z trzech odrębnych historii – *Niemi świadkowie wydarzeń; Szpaki i Wspomnienia z Kazachstanu – Mała i duża historia* (2009) oraz *Droga* (2008) i *Usłysz wołanie...* (2008). *Mała i duża historia* dotyczą realiów drugiej wojny światowej i okupacji hitlerowskiej, w tym działalności żołnierzy Armii Krajowej w placówce Adamowo.

Pomysły na pisanie przynosi jej życie, własne odczucia, przeżycia, doświadczenia oraz obserwacja świata, ludzi, przyrody, zdarzeń i otaczającej rzeczywistości. Uważa, że „*jest wiele problemów i rzeczy, nad którymi warto się pochylić, zatrzymać, które warto rozważyć, utrwalić, czasem napiętnować...*”. Należy do Lipnowskiej Grupy Literackiej i bierze aktywny udział w jej pracach. Odbywa szereg spotkań literackich w Lipnie, Radomicach, Jastrzębiu, Kikole i wielu innych miejscowościach pow. lipnowskiego.

Rozmowa z Czesławą Krystyną Chojnicką, rozm. O. Sobocińska, <http://www.mapakultury.pl/art.pl,mapa-kultury,102218.html/119> IX 2013; *Spotkanie autorskie z Panią Czesławą Krystyną Chojnicką*, <http://www.kikol.pl/index.php/biblioteka/318-spotkanie-autorskie-z-pani-czesaw-krystyn-chojnick/19> IX 2013; *Ziemia dobrzyńska w poezji*, <http://www.uglipno.nazwa.pl/dzialalno-biblioteki/508-ziemia-dobrzyńska-w-poezji.html/19> IX 2013.

CHOJNICKI BOLESŁAW, ps. „Bronek” (*1909 r. †po 1945 r.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, urzędnik

Przed wojną mieszkał w Jastrzębiu k. Lipna. W latach drugiej wojny światowej należał do Armii Krajowej. Był szefem sztabu komendy powiatowej POZ „Znak” w Lipnie. Po tzw. „wsypie” w Armii Krajowej w maju 1943 r. zdołał uciec do Warszawy, gdzie zatrzymał się u innego żołnierza AK z Lipnowskiego, Wiśniewskiego, ps. „Szczerba”.

Po wojnie przeniósł się do Golubia-Dobrzynia, gdzie był urzędnikiem finansowym w PRN.

Inf. T. Chojnickiego z 16 IX 2013 r.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326.

CHOJNICKI HENRYK, ps. „Sęp” (*8 XI 1908 r. w Maliszewie †2 X 1979 r. w Lipnie), robotnik, rolnik, działacz społeczny (C 25)

Był synem Wiktora i Anastazji z Wierzbowskich, średniorolnych gospodarzy. Do szkół powszechnych uczęszczał w Maliszewie, Radomicach i Lipnie. W latach 1924-1927 uczył się zawodu w zakładzie powoźniczym Wiktora Malinowskiego w Lipnie, gdzie uzyskał zawód kołodzieja i ukończył szkołę zawodową. W latach 1929-1931 odbył służbę wojskową w jednostce artylerii ciężkiej w Toruniu. W okresie 1931-38 uczył się zawodu, a tuż przed wojną pracował w wyuczonym wcześniej zawodzie, kołodzieja. W Maliszewie zorganizował zespół przysposobienia rolniczego i zespół teatralny.

Pierwsze miesiące okupacji spędził w rodzinnej wsi, jednak w kwietniu 1940 r. z żoną i dziećmi wysiedlony został do Jastrzębia pod Lipnem, gdzie pracował, razem ze szwagrem, Kazimierzem Kędzierskim, uciekinierem z hitlerowskiego obozu, ukrywającym się pod zmienionym nazwiskiem, w przejętym przez Niemca folwarku jako pomocnik kołodzieja. Należał do Armii Krajowej pod pseudonimem „Sęp”.

Z dniem 31 stycznia 1945 r. został powołany przez PPR w skład Tymczasowej Rady Narodowej w Jastrzębiu. Radnym tej rady był do 1954 r. Był jednym z założycieli Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Karnkowie. W Jastrzębiu zorganizował komórkę PPS oraz koło Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. W latach 1957-1970 był działaczem miejscowego kółka rolniczego. W latach 1952-1965 był przewodniczącym Gminnej Rady Spółdzielczej, potem Rady Gminnej Spółdzielni i wreszcie Rady Nadzorczej GS „S.Ch.” w Jastrzębiu z siedzibą w Lipnie, a od 1955 r. w GS Jastrzębie-Kłokock. W latach 60. i 70. XX w. był sekretarzem Cechu Rzemiosł Różnych w Lipnie.

W 1946 r. w reformy rolnej otrzymał 4 ha ziemi, prowadząc dodatkowo warsztat kołodziejski z przerwą w latach 1951-1956, zatrudniając się w Spółdzielni „Drzewiarz” w Lipnie, a następnie w PGR w Karnkowie.

Był odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi.

Mia brata Józefa.

Ożeniony z Jadwigą Kędzierską, pozostawił siedmiu synów, m. in. Tadeusza (ur. 1938) i trzy córki.

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Inf. T. Chojnickiego z 17 IX 2013; Specjalski, *GS Lipno*, pass.; Specjalski, *Jastrzębie*, pass.; Specjalski, *Lipno*, t. 7, s. 142.

CHOJNICKI JÓZEF (*15 XI 1812 r. w Maliszewie k. Lipna †21 VIII 1990 r. w Lipnie), policjant, żołnierz AK, rolnik (C 26)

Był synem Wiktora i Anastazji z Wierzbowskich, średniorolnych gospodarzy. Przed wojną zatrudniony był jako policjant w Komendzie Głównej Policji Konnej

w Warszawie. W okresie okupacji włączony został w działalność Armii Krajowej w Obwodzie AK Lipno.

Po wojnie, otrzymawszy ziemię z parcelacji, zajmował się prowadzeniem gospodarstwa rolnego w Maliszewie. Jednocześnie, ukończywszy kursy rolnicze, w pierwszych latach powojennych pracował w Zakładach Przemysłu Ziemniaczanego w Pile, zajmując się kontraktacją ziemniaka na mączkę w rejonie pow. lipnowskiego. Później zatrudniony był w Urzędzie Powiatowym w dziale sygnalizacji przy kwarantannie ochrony roślin. W latach 70. XX w. pracował natomiast w Mleczarni w Lipnie w dziale skupu mleka.

W dniu 26 grudnia 1939 r. wziął ślub z Heleną Żuchowską, córką Bronisława i Stanisławy z Olewińskich. Pozostawił dzieci: Lucynę Bożenę (ur. 1941), Krzysztofa (ur. 1942), Edwarda Wiktora (ur. 1944), Halinę (ur. 1946), Józefa Piotra (ur. 1951), Michała Bartłomieja (ur. 1953) i Annę (ur. 1961).

Zmarł w szpitalu w Lipnie, pochowany na cmentarzu parafialnym w Brzeźnie.

Inf. Doroty Kosteckiej z Lipna z 23 XI 2013 r.

CHOJNICKI JÓZEF (*17 X 1953 r. w Lipnie), prof. n. rol. (C 27)

Syn Krystiana i Haliny z Domżałskich. Szkołę Podstawową w Makówcu ukończył w 1968 r. Po uzyskaniu matury w Technikum Rolniczym w Wymyślinie (1973, wychowawca – Zenon Pomirski), również tam ukończył 2-letnie Studium Nauczycielskie (1975). W latach 1975-1980 studiował na Wydziale Rolniczym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, uzyskując tytuł mgr inż. rolnictwa.

W 1980 r. rozpoczął pracę w Katedrze Gleboznawstwa na Wydziale Rolniczym SGGW, zajmując kolejno stanowiska: asystenta (1980-1984), starszego asystenta (1984-1991), adiunkta (1991-2006) oraz profesora nadzwyczajnego SGGW (2006–). Stopień doktora nauk rolniczych uzyskał w 1989 r. na podstawie rozprawy pt. *Zróżnicowanie typologiczne gleb wytworzonych z utworów pokrywowych na obszarze Równiny Błońsko-Sochaczewskiej*, a stopień dra hab. nauk rolniczych w zakresie agronomii-gleboznawstwa nadała mu Rada Wydziału Rolniczego SGGW w 2002 r. na podstawie rozprawy habilitacyjnej pt. *Procesy glebotwórcze w madach środkowej doliny Wisły i Żuław*. Tytuł profesora nauk rolniczych otrzymał w 2012 r. Jego badania naukowe dotyczą genezy, typologii i systematyki gleb oraz ich antropogenezacji. Skupiają się głównie na poszukiwaniu wskaźników jakościowo-ilościowych, występowania i zaawansowania procesów glebotwórczych oraz badaniu występowania i transformacji jakościowo-ilościowej minerałów ilastych w procesach glebotwórczych. Jest autorem lub współautorem 109. opracowań naukowych, w tym 55. prac recenzowanych. Uczestniczył i prezentował swoje wyniki badań na 34. konferencjach naukowych, w tym 11. zagranicznych oraz kierował lub brał udział w realizacji 10. projektów naukowych.

Odbył półroczny staż naukowy w Katedrze Gleboznawstwa na Uniwersytecie Brytyjskiej Kolumbii, Kanada (1989), dwumiesięczny staż naukowy w Instytucie Gleboznawstwa Uniwersytetu Bońskiego w

Niemczech (1993) oraz liczne wizyty na innych zagranicznych uczelniach (Politechnika w Zurychu, Szwajcaria (1986); Uniwersytet Guolph k. Toronto, Kanada (1989); Uniwersytet w Kilonii, Niemcy (1993); Uniwersytet Ain Shams, Egipt (1994); University w Antalyi, Turcja (2007); Uniwersytet Rolniczy w Alma-Atie, Kazachstan (2007); Uniwersytet Łomonosowa w Moskwie, Rosja (2008).

Prowadził zajęcia i wykłady na sześciu wydziałach. Opracował program, przygotował i prowadzi od roku akademickiego 2004/2005 wykłady z gleboznawstwa w języku angielskim dla zagranicznych studentów. W latach 2004-2008 był kierownikiem studiów doktoranckich przy Wydziale Rolnictwa i Biologii. Jest promotorem 3 prac doktorskich, 21 prac magisterskich i 29 inżynierskich. Od 2008 r. pełni funkcję prodziekana Wydziału Rolnictwa i Biologii ds. nauki oraz od 2009 r. jest kierownikiem Katedry Nauk o Środowisku Glebowym. W latach 2008-2012 był członkiem Rektorskiej Komisji ds. Gospodarczych i Inwestycji oraz Senackiej Komisji ds. Współpracy z Zagranicą.

Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego, Międzynarodowego Towarzystwa Gleboznawczego. W latach 1990-1995 pełnił funkcję sekretarza Oddziału Warszawskiego PTG, a od 1995 r. jest sekretarzem Zarządu Głównego. Jako sekretarz był współorganizatorem kolejnych kongresów, organizowanych w 1988, 1999, 2003, 2007 i 2011.

Za osiągnięcia i zaangażowanie w pracy dydaktycznej i wychowawczej otrzymał w 2006 r. nagrodę indywidualną Rektora SGGW II. stopnia, natomiast w 2012 r., przeprowadzonym przez studentów SGGW, plebiscycie został wyróżniony tytułem „Mistrza edukacji” w kategorii „Mistrz osobowości”. Za wyróżniającą się, na rzecz funkcjonowania swej uczelni, działalność otrzymał nagrodę indywidualną rektora SGGW za osiągnięcia organizacyjne II. stopnia w 2010 r. i I stopnia w 2012 r. Natomiast za całokształt działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej został wyróżniony w 2008 r. Medalem Srebrnym za Długoletnią Służbę oraz Odznaką Honorową „Za Zasługi dla SGGW”. Za aktywną działalność został odznaczony Złotą Odznaką Polskiego Towarzystwa Gleboznawczego (1996). Za osiągnięcia naukowe otrzymał nagrodę indywidualną rektora SGGW II. stopnia oraz za rozprawę habilitacyjną nagrodę Fritza Scheffera, przyznaną przez Niemieckie Towarzystwo Gleboznawcze (2003).

Do czasu studiów w Warszawie aktywnie działał w Ludowym Zespole Sportowym w Makówcu. Jako zawodnik tego zespołu brał udział w turniejach piłki nożnej i siatkowej oraz zawodach lekkoatletycznych organizowanych w pow. lipnowskim. Zainteresowania sportowe na poziomie amatorskim kontynuował także w czasie studiów w Akademickim Związku Sportowym SGGW.

W 1985 r. ożenił się z Marią Ewą Turkowską. Ma dwóch synów: Piotr, student SGGW w Warszawie, Bartosz, uczeń gimnazjum.

CHOJNICKI TADEUSZ (*23 VIII 1938 r. w Maliszewie k. Lipna), bibliotekarz, społecznik, publicysta, wiceprezes Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie, senior Kapituły Nagrody im. A. A. Kochańskiego (C 28)

Syn Henryka, żołnierza Armii Krajowej, ps. „Sęp” i Jadwigi z Kędzierskich. W kwietniu 1940 r. został wysiedlony z rodzicami do Jastrzębia. Po ukończeniu Publicznej Szkoły Podstawowej w Jastrzębiu, kontynuował naukę w Liceum Ogólnokształcącym im. Romualda Traugutta w Lipnie, gdzie w 1955 r. otrzymał maturę.

W tym samym roku podjął pracę instruktora Powiatowej Biblioteki Publicznej w Lipnie. W 1971 r. Prezydium PRN powierzyło mu stanowisko dyrektora Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej. W 1992 r. został zastępcą dyrektora Miejskiego Centrum Kultury, powstałego z połączenia Rejonowej Biblioteki Publicznej i Lipnowskiego Domu Kultury. Był nim do czasu przejścia na emeryturę w 1998 r. Systematycznie podnosił kwalifikacje zawodowe. W 1955 r. ukończył kurs bibliotekarski I stopnia w Jarocinie, a trzy lata później dwuletnie Zaoczne Studium Bibliotekarskie w Bydgoszczy. Po napisaniu pracy dyplomowej pt. *Współdziałanie bibliotek publicznych w rozwoju rolnictwa*, ukończył w 1982 r. kurs kwalifikacyjny bibliotekarski III stopnia w Jarocinie.

W latach 50. i 60. współuczestniczył w tworzeniu na terenie pow. lipnowskiego kół ZMW. Był inicjatorem i organizatorem życia kulturalno-oświatowego w Jastrzębiu. W latach 70. pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Lipnie. W 1989 r. przy bibliotece rejonowej zorganizował Lipnowską Grupę Literacką. Przy jego inicjatywie od 1989 r. ukazuje się w Lipnie pismo społeczno-kulturalne Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej pt. „Gazeta Lipnowska”, gdzie pełni od momentu reaktywowania funkcję sekretarza redakcji (do tej pory ukazały się 53 numery tego pisma). Zaznaczył swój udział w pracach Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Pomnika Niepodległości w Lipnie, sprawując w nim funkcję sekretarza oraz w 1992 r. w Obywatelskim Komitecie Odbudowy Pomnika Niepodległości w Lipnie, a także w 2001 r. w Komitecie Fundacji Tablicy Upamiętniającej Zygmunta Uzarowicza, przedwojennego burmistrza Lipna w latach 1924-1939. W 1994 r. był w składzie Komitetu Organizacyjnego Sejmiku Gmin Ziemi Dobrzyńskiej. Pełni funkcję wiceprezesa TMZD w Lipnie, w latach 1985-2006 był członkiem DO WTN w Rypinie. Od 1998 r. był prezesem kwartalnika „Więści z Ziemi Dobrzyńskiej”. Od 2004 r. jest przewodniczącym Kapituły „Zasłużeni dla Miasta Lipna”. W 1961 r. był Mistrzem Wojewódzkim Olimpiady Wiedzy Rolniczej, a w roku 1996 – Mistrzem Wiedzy o Spółdzielczości Wiejskiej.

Napisał m. in. następujące prace: *Stanisław Głowacki – rzeźbiarz, malarz* (1991), *Lipno. Biblioteki Publiczne. Kalendarium* (1996) oraz współautorem publikacji: *Pomnik Niepodległości* (1992), *Lipno – informator* (1992, 1993), *Niepospolici ludzie Lipna i okolic* (1995), *80 lat lipnowskiego Klubu Sportowego „Mień”* (2002), *Kochałem sport i życie, ale życia nie zmarnowałem. Wiesław Witecki 1923-2009*, red. (2010). Jego artykuły i informacje w „Gazecie Lipnowskiej” dokumentują

pracę kulturalno-oświatową, sylwetki zasłużonych dla regionu ludzi oraz ważniejsze wydarzenia społeczno-gospodarcze. Z tematyką tą wychodził na łamy „Gazety Kujawskiej” i „Włocławskiego Tygodnia”. Mieszkając w Karnkowie (1973-1974), opracował „Kronikę OSP”, dokumentującą 50-letnią działalność miejscowej jednostki strażackiej, a ostatnio – już jako mieszkaniec Lipna – prowadzi „Kronikę TMZD” od 2003 r. oraz „Kronikę Ludowego Zespołu Sportowego w Jastrzębiu od roku 1947”. Wspierał wydanie szeregu tomików poezji Lipnowskiej Grupy Literackiej.

Odnaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi (1984), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1987), Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1974), złotymi odznakami ZMW i LZS (1965, 1968) i innymi. Rada Miejska w Lipnie uchwałą z 9 kwietnia 1999 r. nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Lipna”. Jest laureatem Nagrody im. A. A. Kochańskiego w Dobrzyniu n. Wisłą (2005) i od 2012 r. seniorem Kapituły tej Nagrody.

Żonaty z Bożeną Sypniewską (ur. 1949), z zawodu pielęgniarką, ma córkę Magdalenę (ur. 1971), zamężną Gromada i trzech wnuków: Michał oraz bliźniacy: Kamil i Patryk.

Autopsja (1965-2014); http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/29_VII_2013; T. Chojnicki, *Nowe władze Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej*, *Gazeta Lipnowska*, nr 53: 2013, s. 5; Inf. T. Chojnickiego z 17 IX 2013; *Obywatela Lipna*, s. 39-42; R. Specjalski, *Głodowo. Materiały do monografii wsi*, I, Włocławek 1993, s. 70-71; R. Specjalski, *Tadeusz Chojnicki*, http://www.tmdzlipno.cba.pl/pliki/zarząd.htm/2_II_2013; *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9_II_2014.

CHOJNOWSKA ALICJA (*15 XI 1933 r. w Chrostkowie), nauczycielka, społeczniczka (C 29)

Urodziła się rodzinie chłopskiej Jana i Katarzyny z Bienkiewiczów (zm. 28 III 1986). Dzieciństwo spędziła przy rodzicach. W 1939 r. gospodarstwo, które prowadził jej ojciec, zostało zajęte przez okupanta niemieckiego. W czasie wojny zmuszona była zajmować się opieką nad niemieckimi dziećmi i tylko nieliczne chwile mogła poświęcić własnej edukacji.

W lutym 1945 r. rozpoczęła naukę w Publicznej Szkole Powszechnej w Chrostkowie. Wiele zawdzięczała nauczycielom tej szkoły, m. in. Zofii Kraśnickiej, Janowi K. Kraśnickiemu, Władysławowi Krzywosińskiemu, Kajetanowi Mazur, J. Klugiewicz i F. Jordan. Naukę na szczeblu podstawowym rozpoczęła od klasy III. W ciągu następnych trzech lat, w trybie przyspieszonym ukończyła klasy III-V i VI oraz klasę VII. Ukończenie chrostkowskiej podstawówki, z wynikiem bardzo dobrym, pozwoliło jej zdać pozytywnie zdała egzaminy do klasy wstępnej Liceum Pedagogicznego w Płocku. Wkrótce została przeniesiona do Państwowego Liceum i Gimnazjum im. Reginy Żółkiewskiej w Płocku, w której ukończyła klasy VIII i IX. Po likwidacji szkoły dalszą edukację odbyła w Państwowym Liceum i Gimnazjum im. Stanisława Małachowskiego (słynnej Małachowiance) w Płocku. Tam ukończyła z wyróżnieniem klasy X i XI, uwieńczone zdobyciem matury i otrzymaniem świadectwa dojrzałości szkoły ogólnokształcącej.

Z dniem 1 września 1952 r. rozpoczęła pracę pedagogiczną w Publicznej Szkole Powszechnej w Chrostkowie. W tej placówce oświatowej pracowała nieprzerwanie do chwili przejścia na emeryturę, tj. do 1 września 1985.

Od października 1953 r. do 30 lipca 1954 r. kształciła się na kursie Rejonowej Komisji Kształcenia Nauczycieli w Toruniu, gdzie uzyskała dyplom nauczyciela szkół podstawowych (25 VII 1954). W dniu 27 lipca 1970 r., po odbyciu dwuletnich studiów w Studium Nauczycielskim w Bydgoszczy z wynikiem bardzo dobrym, ukończyła kierunek nauczanie początkowe i zajęcia praktyczno-techniczne. W 1974 r. ukończyła w Instytucie Kształcenia Nauczycieli w Bydgoszczy kurs, który miał na celu uzupełnienie wiedzy z zakresu zagadnień pedagogiczno-psychologicznych oraz filozoficzno-społecznych. W dniu 18 maja 1977 r. w Instytucie Kształcenia Nauczycieli z wynikiem bardzo dobrym uzyskała dyplom równoważny wyższemu studium zawodowemu.

Przez kilkadziesiąt lat opiekowała z ramienia rad pedagogicznych Szkolnym Kołem PCK. Wzorowo opracowywała i realizowała program działania Obchodów Miesiąca Kultury Zdrowotnej, eksponując m. in. prelekcje na tematy oświaty, wychowania zdrowotnego, dekoracje klas i korytarzy, wiosenne prace i porządki na terenie obejścia szkoły i na działce, wykonywanie plakatów, ulotek, rysunków i pisanie wypracowań. Wygłaszała prelekcje na tematy stanu sanitarno-higienicznego szkoły i ochrony środowiska naturalnego, a także spotkania z lekarzem i pielęgniarkami, jak również spotkania z przedstawicielami administracji państwowej pod nazwą „Co należy zmienić, aby nam się żyło bezpiecznie i przyjemnie”. Organizowała również wycieczki uczniów kl. VII i VIII do Ośrodka Zdrowia w Chrostkowie, a także interesujące spotkania z przedstawicielami MO na temat bezpieczeństwa na drogach oraz pogadanki na tematy stanu zdrowotnego uczniów. Organizowała bieżące zakupy artykułów higieniczno-kosmetycznych, zawody międzyklasowe na najaktywniejszą formę propagowania kultury zdrowotnej. Organizowała pokazy pierwszej pomocy lekarskiej, biegi po zdrowie, wystawy książek i czasopism o tematyce medycznej i zdrowotnej. Organizowała pomoc ludziom starszym, potrzebującym pomocy.

Została odznaczona m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1978) i Złotym Krzyżem Zasługi (1975).

Miała braci: Stefana, Ludwika i Jana Mieczysława. W dniu 9 października 1954 r. wstąpiła w związek małżeński z pracownikiem Urzędu Gminy w Chrostkowie, Mieczysławem Chojnowskim (1927-1994). Z tego związku małżeńskiego urodzili się dzieci: Maria (ur. 17 XI 1955), nauczycielka szkół podstawowych w Kobrzyńcu, Ostrowitem i Toruniu oraz Wojciech (ur. 2 IX 1960), absolwent Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, prawnik.

A. Sikorowski, Alicja Chojnowska – wzór nauczycielki i cnót pedagogicznych, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 210-213.

CHOJNOWSKI ZENOBIUSZ (†po 1945 r.), dyrektor banku, radny, społecznik (C 30)

W 1916 r. w Rypinie został sekretarzem odrodzonego Miejskiego Koła Polskiej Macierzy Szkolnej. Pracę za-

wodową rozpoczął od pracy w kancelarii rypińskiego rejenta, Władysława Żochowskiego. Po pewnym czasie awansował na dyrektora Banku Spółdzielczego w Rypinie. Jednocześnie był kierownikiem finansowym i członkiem zarządu Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie, a następnie jej dyrektorem. Za sprawy techniczne w rypińskiej mleczarni odpowiadał wtedy K. Tiunin, absolwent Państwowej Szkoły Mleczarskiej w Rzeszowie.

Udział w pracy społecznej dla miasta. Jesienią 1931 r. wszedł do składu Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym. Był wybierany do rady miejskiej: w 1927 r. z listy „Zjednoczony Komitet Pracy Gospodarczej miasta Rypina” i w 1934 r. – z BBWR. Po rozwiązaniu w październiku 1935 BBWR, przejął kierowanie Związkiem Strzeleckim w Rypinie. W dniu 29 kwietnia 1938 r. wszedł w skład Rady Powiatowego Towarzystwa Rolniczego w Rypinie. Był także w składzie Komitetu Honorowego Zjazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego, który odbył się w Golubiu 6 sierpnia 1939 r.

Po wojnie jednak nie powrócił do Rypina. Pracował w Związku Mleczarskim. Dalsze jego losy nie są nam znane.

AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 7513, Sprawozdanie o obszarze, zaludnieniu, działalności Powiatowego Związku Samorządowego, obciążeniu podatkowym itp. w pow. rypińskim; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. 1, Dane o członkach Zarządu i radnych z 11 października 1934.; Idem, Włocławek, Starostwo Powiatowe Rypińskie, sygn. 1, Sprawozdanie sytuacyjne starosty powiatowego rypińskiego za miesiąc sierpień 1938 r. z 7 XI 1938 r.; Chelmiński, Powiat, s. 63-64; Hajkowski, Spółdzielczość, s. 31-35; Krajewski, Rypinie, s. 112-113; Krajewski, Rypin w okresie zaborów, s. 197; Kronika Rypińska 1927, nr 27, z 3 VII; Pamiętnik zjazdu, s. 4; Rolnik Rypiński 1931, nr 4, z 8 X; Rypin między wojnami, pass.; Spółdzielczość mleczarska, pass.; Zielińska, Prasa powiatu rypińskiego, s. 102.

CHOLEWIŃSKI WŁADYSŁAW BOGUMIŁ (*w VI 1852 r. w Suwałkach †25 V 1920 r. w Rypinie), lekarz, działacz społeczny i oświatowy, ofiara prześladowań carskich (C 31)

Pochodził z powiatu augustowskiego. Był synem Józefa, z zawodu rejentem i Aleksandry. Po ukończeniu szkoły średniej w Suwałkach, w 1870 r. podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. W dniu 8 grudnia 1875 r. otrzymał tam dyplom lekarza z odznaczeniem *Cum exima laude* (Z najwyższą pochwałą). Przez dwa lata był asystentem w Warszawskiej Klinice Diagnostycznej u prof. I. Baranowskiego. Przez pewien czas odbywał także praktykę lekarską w Sierpcu. Następnie służył w wojsku carskim i w latach 1877-1878 odbył kampanię rosyjsko-turecką, walcząc na terenie Bułgarii o jej niepodległość.

W drugiej połowie grudnia 1878 r. przybył do Rypina jako „wolno praktykujący lekarz”, gdzie przez 41 lat owocnie wypełniał zasady ojca medycyny, Hipokratesa: „Przed wszystkim nie szkodzić”. Znalazł zatrudnienie po lekarzu Aleksandrze Piotrowskim. Doskonale rozumiał potrzebę pogłębiania i aktualizowania zdobytej wiedzy medycznej. Okazją do tego było m. in. członkostwo od 1876 r. w pracach Płockiego Towarzystwa Lekarskiego, które prowadziło w tych latach na wysokim poziomie działalność naukową i

odczytowa. Wystąpienia jego na forum Towarzystwa publikowane były w „Gazecie Lekarskiej”. W 1877 r. przedstawił drukiem przypadek pęknięcia tętniaka aorty brzusznej, a w 1878 r. przebieg leczenia próchnicy żeber. W 1900 r. skierowany został przez Towarzystwo na obrady Zjazdu Lekarzy w Krakowie, a następnie na Kongres Lekarzy w Paryżu. W 1905 r. przewodniczył w Płockim Towarzystwie Lekarskim posiedzeniu, na którym referowano sposoby zapobiegania i leczenia cholery. Wielokrotnie udzielał tu bezpłatnej pomocy lekarskiej biednym mieszkańcom, kierowanym przez Towarzystwo Dobroczynności. Oprócz ofiarnej praktyki lekarskiej prowadził szeroko zakrojoną działalność profilaktyczno-propagandową, a zwłaszcza w zakresie zwalczania cholery, wygłaszał pogadanki i odczyty z zakresu medycyny i higieny w Rypinie, przy różnych okazjach, dla mieszkańców miasteczka i okolicy głosił pogadanki oraz organizował kursy z zakresu higieny i profilaktyki zdrowia.

Poza działalnością zawodową czynnie angażował się w działalność społeczno-narodową. W dniu 29 czerwca 1881 r., wychodząc naprzeciw potrzebom Rypina, nękanego częstymi pożarami, stanął na czele utworzonej tu Ochotniczej Straży Ogniowej w Rypinie. W sierpniu 1882 r. zaborcze władze rosyjskie oficjalnie zezwoliły na funkcjonowanie straży, która niebawem stała się, wbrew oczekiwaniom zaborcy, aktywną organizacją społeczno-kulturalną w mieście. Rypińska straż ogniowa pod jego prezesurą, oprócz wypełniania zadań czysto profesjonalnych, utworzyła koło amatorów i miłośników teatru. Sam został w nim nie tylko kierownikiem, lecz także reżyserem przygotowywanych sztuk scenicznych. Zresztą te amatorskie spektakle odbywały się na scenie, urządzonej w miejscowej remizie.

W latach 1900-1907 z racji wszechstronnej, patriotycznej działalności rypińskiej straży Rosjanie ograniczali jej działalność. Choć niebawem, w 1907 r. formalnie zezwolili na reaktywowanie jej działalności, to w dwa lata później, to w 1909 r. władze carskie nie wyraziły mu zgody na dalsze prezesowanie przez niego rypińskiej straży. Mimo to, funkcję tę pełnił nieprzerwanie przez 28 lat.

W działalności społecznej wykazywał dużą troskę o materialny rozwój trzytysięcznego miasteczka. W 1898 r. wspólnie z Władysławem Żochowskim wystąpił z inicjatywą powołania w Rypinie Towarzystwa Kredytowego Miejskiego, a jego założycielskie zebranie odbyło się w dniu 17 czerwca tego roku. Efektem działalności Towarzystwa była m. in. budowa w latach 1913-1916, przy ówczesnym placu Michaiłowicza (obecnie plac Sienkiewicza), gmachu tzw. Zgody. Był w ścisłym kierownictwie tego Towarzystwa. W lipcu 1916 r. został wiceprezesem odrodzonego Miejskiego Koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Rypinie, zaś od grudnia tego roku pełnił funkcję skarbnika w zarządzie Okręgu PMSz w Rypinie. Nadto pełnił funkcję lekarza szkolnego w rypińskim Progimnazjum Męskim.

W 1902 r. założył w Rypinie Dom Ludowy, który stał się miejscem żywej działalności oświatowej i kulturalnej. Placówka ta mieściła się w budynku na Pradze (obecnie charakterystyczny budynek na rogu ul. Garncarskiej i J. Piłsudskiego). W 1906 r. rypiński

Dom Ludowy grupował 216 członków, posiadał własny chór, orkiestrę i był organizatorem 16 wieczorów z wykładami z różnych dziedzin wiedzy. Dom Ludowy w Rypinie z okazji rocznic wybitnych pisarzy i poetów organizował odczyty z literatury polskiej, a jego sekcja odczytowa podjęła głośną akcję propagandową, skierowaną przeciwko emigracji do Prus oraz kolonizacji niemieckiej na tych terenach.

W okresie nasilającej się rusyfikacji w pierwszym dziesięcioleciu XX stulecia tworzył w Rypinie sieć tajnego nauczania w języku polskim. Własnym kosztem utrzymywał szkołę i jej nauczyciela. Kiedy w lipcu 1906 r. powstała w tym mieście Polska Macierz Szkolna, został prezesem jej koła. Razem z Kazimierzem Gorczyńskim i Antonim Gosiewskim rozwijał w pow. rypińskim teatry amatorskie przy kołach PMSz. Uprzedzając przewidywane zamknięcie tej organizacji przez Rosjan po klęsce rewolucji 1905-1907, był inicjatorem przejęcia dawnej biblioteki Rypińskiego Oddziału Towarzystwa Naukowego Płockiego, liczącej 4.350 tomów. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego, reaktywowanego w 1907 r. W 1908 r. dla księgozbioru tego Towarzystwa, opartego głównie o słynną bibliotekę Gustawa Zielińskiego ze Skępego, ofiarował m. in. dwa inkunabuły, w tym jeden w klocku z 1485 r. oraz dwa wartościowe starodruki, pochodzące z XVI w.

Za działalność patriotyczną i narodową, za organizację tajnego nauczania i prowadzenie wszechstronnej pracy kulturalno-oświatowej został postawiony przed sądem rosyjskim, a następnie osadzony na kilka miesięcy w twierdzy modlińskiej.

Był Honorowym Obywatelom Rypina, a tytuł ten nadano mu kilka lat po śmierci.

Pochowany na cmentarzu rzymskokatolickim w Rypinie.

Od 1982 r. jego imię nosi jedna z ulic na nowym osiedlu w Rypinie.

A imię ich godnym będzie, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1991, s. 5-8; B. Balcerowicz, *Spadkobiercy doktora Cholewińskiego*, Kujawy 1987, nr 18, s. 5; B. Balcerowicz, *Z tradycji kulturalnych Rypina*, Rypin 1979, s. 3; Chelmiński, *Powiat*, s. 63; B. Ćwikła, *Cztery nowe inkunabuły w Bibliotece im. Zielińskiego Towarzystwa Naukowego Płockiego zakupione w 1985 r.*, Notatki Płockie 1986, nr 2, s. 60; F. Dłutek, *Rys biograficzny założyciela Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie dr. Władysława Cholewińskiego*, [w:] *Jubileusz OSP w Rypinie (1881-1981)*, Informator, Rypin (1982), s. 2-3; *Dzieje służby zdrowia*, s. 293-294; *Gazeta Lekarska* 1920, nr 23-24; *Głos Płocki* 1912, nr 3, s. 3, nr 53, s. 2, nr 61, s. 3; M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830-1907-1957. Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 31; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 30; Krajewski, *Władysław B. Cholewiński*, Kronika Rypińska 1990, nr 4, s. 6; Krajewski, *Bene merentes*, s. 10-11; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 242; Krajewski, *Rewolucja*, s. 51; Krajewski, *Rypin*, s. 131, 211, 340-341; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 190, 192, 195, 197, 198; Krajewski, *Spoleczeństwo wobec rusyfikacji*, s. 106 i n.; E. Nagórnewicz, *Rypińska Ochotnicza Straż Pożarna w latach 1881-1992*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 380-381; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 97-98; *50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, Toruń 1931; Piotrowski, *Szkolnictwo Rypina*, s. 317; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 148, 160, 169; *Teatr amatorski w Rypinie*, Korespondent Płocki 1882, nr 5; Tyc, *Struktura*, s. 162-163; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 295, 299; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie wraz z imionami Cholewińskich: Marii (1849-1931) i Anieli (1884-1933); Waszkiewicz,

Dobrzyń, s. 151; L. Zembruski, *Cholewiński Bronisław*, PSB, t. 3: 1937, s. 402-403, gdzie mylnie imię Cholewińskiego jako Bronisław.

CHOMĘTOWSKI MARCIN h. Lis (†1706 r.), łowczy dobrzyński, starosta złotoryjski, wojewoda mazowiecki

Od 1670 r. był łowczym dobrzyńskim. W 1680 r. jako kasztelan żarnowski wszedł do senatu. Od 1685 r. pełnił urząd starosty złotoryjskiego, a od 1696 r. – drohobyckiego. Odznaczył się w kampaniach Jana III Sobieskiego, szczególnie w wyprawie bukowińskiej w 1685 r. i mołdawskiej w 1686 r. W 1683 r. wyznaczony został do komisji traktatów pokojowych z Moskwą. Rok później został wojewodą mazowieckim. W czasie bezkrólewia po śmierci Jana III Sobieskiego należał do komisji do rokowań ze skonfederowanym wojskiem. Był stronnikiem Jakuba Sobieskiego, a potem, gdy ten utracił szansę obioru, poparł elekcję Augusta II. W 1703 r. przewodniczył komisji dla rozgraniczenia z Turcją. W 1704 r. przesunięty został na województwo mazowieckie. Był darczyńcą zakonu jezuitów, fundując im kolegium w Samborze.

Ożeniony z Anną Wierzbowską, wojewodzina sędzią. Województwo mazowieckie otrzymał po nim syn Stanisław (1673-1728), hetman polny koronny.

S. Askenazy, *Epoka saska*, [w:] *Pamiętnik III Zjazdu Historyków Polskich*, Kraków 1900; C. Chowaniec, *Wyprawa Sobieskiego do Mołdawii 1686*, Warszawa 1932, pass.; J. Feldman, *Polska w dobie wojny północnej*, Kraków 1925, pass.; A. Z. Hencel, *Listy do Jana Sobieskiego*, Kraków 1860, pass.; *Inwentarze królewskiej*, s. XVIII, gdzie podano, że wojewodą mazowieckim był od r. 1694; W. Konopczyński, *Polska a Turcja*, Warszawa 1936; T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości*, Kraków 1912, t. 3; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 75-76; K. Piwarski, *Chomętowski Marcin*, PSB, t. 3: 1937, s. 411; L. Rogalski, *Dzieje Jana III*, Warszawa 1862.

CHOPIN FRYDERYK FRANCISZEK (*22 II lub 1 III 1810 r. w Żelazowej Woli †17 VIII 1849 r. w Paryżu), przyjaciel kilku Dobrzyńiaków, honorowy gość ziemi dobrzyńskiej, najwybitniejszy kompozytor polski, pianista (C 32)

Był synem Mikołaja, emigranta francuskiego i Justyny z Krzyżanowskich. Gry na fortepianie uczył się w Warszawie u prof. W. Żywego, a w latach 1826-1829 w Szkole Głównej Muzyki u J. Elsnera. W 1822 r. zawarł pierwsze kontakty z o rok młodszym Dominikiem Dziewanowskim z Szafarni w ziemi dobrzyńskiej. Ten ostatni zaprosił go na wakacje w rodzinne strony. Chopin przebywał tam w okresie lata 1824 i 1825 r. Pobyt w Szafarni, a także w okolicznych miejscowościach: Bocheńcu, Płonem, Rodzonym, Radominie, Golubiu, Dobrzyńniu n. Drwęcą, Białkowie, Dulsku, Obrowie, Kikole, Ugoszczu i Oborach był dla niego okazją do poznania kultury, obyczajów i ludu ziemi dobrzyńskiej. W Gulbinach był gościem Brygidy i Alojzego Piwnickich, a w Kikole - hrabiego Zboińskiego. Z Szafarni przesyłał młody Chopin do rodziców w Warszawie „Kurier Szafarski” – listy pisane na wzór ówczesnego „Kuriera Warszawskiego”. „Cenzorem” tej młodzieńczej gazetki była ciotka Dominika Dziewanowskiego, Ludwika Dziewanowska.

W czasie pobytu w Szafarni Chopin stworzył utwór potocznie zwany „Żydek” oraz „Mazurek a-moll, op. 17”. Wraz z ojcem swego kolegi Dominika, Juliuszem Dziewanowskim bywał w klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach, gdzie grał na organach w tamtejszym kościele (dotąd zachowanych). Gościł także w Dulsku, a swoją muzykę prezentował także w dworku w Ugoszczu, którego właścicielem był spowinowacony z Dziewanowskimi, Antoni Grzegorz Feliks Borzewski. W czasie pobytu na ziemi dobrzyńskiej odwiedził w Sokołowie innego swego młodzieńczego przyjaciela, Jana Białobłockiego (1805-1828). Właścicielem tego majątku był ojczym Białobłockiego, kapitan Wojska Polskiego, Antoni Wybraniecki. W jednym z listów do J. Białobłockiego napisał, m. in. „*Jeśli zobaczysz Szafarnię, wspomnij moje imię*”. Razem z Dominikiem Dziewanowskim i Ludwiką Dziewanowską odwiedzał także Golub, a w nim m. in. zniszczony wówczas zamek Anny Wazówny. Latem 1825 r. wraz z Dominikiem i jego ojcem Juliuszem był w Toruniu, gdzie zwiedził Dom Kopernika, kościoły: św. Jana, N. M. Panny, z grobowcem Anny Wazówny oraz dom, w którym urodził się prof. Samuel B. Linde. Na tych ziemiach, jak napisał Adolf Nowaczyński, Chopin „*najbardziej się przepoił polskością, nabuchał polszczyzny*”.

W 1830 r. wyjechał za granicę i osiedlił się w Paryżu, przebywając przez dłuższy okres również na hiszpańskiej wyspie Majorce i w Londynie. Utrzymywał kontakty z kołami europejskiej awangardy muzycznej. Tworzył wyłącznie kompozycje fortepianowe. Jego twórczość wywarła duży wpływ na muzykę drugiej połowy XIX i XX w.

W nekrologu, opublikowanym w „Dzienniku Polskim” z 25 października 1849 r., Cyprian Kamil Norwid napisał: „*Rodem Warszawianin, sercem Polak, a talentem świata obywatel, Fryderyk Chopin zszedł z tego świata*”.

Od 1927 r. w Warszawie odbywają się Międzynarodowe Konkursy Pianistyczne imienia Fryderyka Chopina. Bardzo żywa jest pamięć o pobycie Chopina w Oborach i na całej ziemi dobrzyńskiej. Te wydarzenia z jego życia w okresie międzywojennym były jednak prawie zupełnie zapomniane. Odżyły dopiero po drugiej wojnie światowej. W dworku w Szafarni na ziemi dobrzyńskiej, dla upamiętnienia jego pobytu, zorganizowano stałe muzeum i w 1952 r. umieszczono tablicę następującej treści: *W Szafarni i wsiach okolicznych przebywał w latach 1824-1825 Fryderyk Chopin. W ósmym roku istnienia Polski Ludowej szkołę w Szafarni nazwano jego imieniem. 1952. Od 10 września 1988 r. istnieje tam Ośrodek Kultury im. Fryderyka Chopina.*

Pobyt Chopina w Oborach przypomniano dopiero w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku przy okazji pierwszej monografii kościoła i klasztoru autorstwa piszącego te słowa, która ukazała się w 10. rocznicę koronacji łaskami wslawionej Piety Oborskiej – Matki Bożej Bolesnej w 1986 r., przy życzliwym wsparciu i zaangażowaniu ówczesnego przeora i proboszcza, wielce zasłużonego kustosa Oborskiego Sanktuarium, o. Mateusza Stanisława Wojnarowskiego. W dniu 9 października 1999 r., w 150. rocznicę śmierci kompozytora, piszący te słowa w kruchcie kościoła ufundował tablicę upamiętniającą pobyt w tym miej-

scu Chopina latem 1824 r. Tablicę poświęcił i homilię wygłosił gorliwy kapłan, opiekun setek grup pielgrzymkowych. o. Piotr Męczyński O. Carm. Specjalnie na tę okazję poeta z chopinowskiego Dobrzyń n. Drwęcą, Jan Jagodziński napisał utwór poetycki pt. *Pamięci Chopina*. Jesienią 2009 r. Karmelici Oborscy na czele z innym zasłużonym kustoszem Oborskiego Sanktuarium, o. Andrzejem Malickim, z myślą się o zbliżającej się dwusetnej rocznicy urodzin kompozytora, ufundowali w zewnętrzny przejściu z kościoła na dziedzińcu klasztoru brązowe popiersie Chopina. Chcieli w ten sposób, niejako od siebie, oddać hołd wielkiemu Polakowi, który swoją obecnością ubogacił to miejsce, podobnie jak uczynił to przy okazji koronacji łaskami wstawionej figury Matki Bożej Bolesnej w 1976 r. Prymas Tysiąclecia, Stefan Kardynał Wyszyński. W ramach projektu „Chopin przyjechał” w Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Oborach, także staraniem ówczesnego przeora, o. Andrzeja Malickiego w niedzielę 18 kwietnia 2010 r. odbył się recital fortepianowy. W programie z biografią Chopina wystąpiła młodzież z Publicznego Gimnazjum w Zbójnie, a jego utwory kompozytora (mazurki, preludia, polonezy i nokturny) grał dr Bartłomiej Kominek z Akademii Muzycznej w Krakowie. Koncert zbiegł się z pogrzebem Prezydenta RP prof. Lecha Kaczyńskiego i Jego Żony, Marii na Wawelu, którzy wraz z 94 osobami z życia religijnego i społecznego zginęli w niewyjaśnionej dotąd katastrofie lotniczej pod Smoleńskiem w dniu 10 kwietnia 2010 r. Nie ma natomiast materialnych śladów upamiętnienia pobytu Chopina w Kikole, Ugoszczu, Gulbinach i innych miejscach na ziemi dobrzyńskiej, pomijając tablice informacyjne przy drogach na terenie gminy Brzuze. Sprostowania wymaga rzekoma wizyta Chopina w Nieszawie. Dotychczasowe biografie Chopina bezkrytycznie podawały, że Chopin odwiedził leżącą po drugiej stronie Wisły, a w przeszłości należącą do ziemi dobrzyńskiej, Nieszawę, znaną w latach I Rzeczypospolitej przede wszystkim z dużych magazynów zbożowych. W dniu 29 sierpnia 2010 r. w ramach „III Nieszawskich spotkań z Chopinem” przedstawiono obrazek sceniczny „Chopin i nieszawska Catalani”. Jak informowała oficjalna strona internetowa miasta Nieszawy, „w rolę nieszawskiej Catalani wcieli się Natalia Organiściak. To prawdopodobnie jej pra...prababcia śpiewała samemu Chopinowi. Informacja ta, w rodzinie Organiściaków, przekazywana jest z pokolenia na pokolenie”.

<http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/life/calendar/year/1824/20> VII 2013; <http://www.pomorska.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20100115/WLOCLAWEK01/70626210/15> X 2010; <http://www.nieszawa.pl/?page=0&n=1402/28> III 2010; Krajewski, *Listy Chopina*, pass., gdzie obszerna literatura dot. dobrzyńskiego życiorysu kompozytora, łącznie z wyjaśnieniem rzekomego pobytu Chopina w Nieszawie; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 267; A. Zglińska, *Co wiąże Makowiska na ziem i dobrzyńskiej z osobą Fryderyka Chopina?*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 16: 2012, s. 199-206.

CHOROMAŃSKI HENRYK h. Lubicz (*14 I 1873 r. †29 IX 1927 r. w Działyniu), nauczyciel, działacz społeczny

Był synem Henryka, nauczyciela szkoły ludowej, pochodzącego z rodziny szlacheckiej. Jego przodkowie

otrzymali tytuł szlachecki w 1416 r. jako właściciele okolic Ostrołęki, Jarnut i miejscowości Choromany. W 1893 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna i podjął pracę nauczyciela w Działyniu. Rozwinął tam szeroką działalność społeczną. Był założycielem Kasy Stefczyka i pierwszej na tym terenie mleczarni. W Działyniu założył i prowadził teatrzyk ludowy. Trudnił się także praktyką lekarską i weterynaryjną. Był współzałożycielem, a później działaczem miejscowej straży pożarnej. Udzielał pomocy w organizacji koła gospodyń wiejskich. W 1916 r., w czasie okupacji niemieckiej Królestwa, po utworzeniu Rady Opiekuńczej Powiatu Lipnowskiego, pełnił w niej funkcję prelegenta. W czasie wyborów do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. kandydował w okręgu wyborczym lipnowsko-rypińskim z listy nr 11 Komitetu Chrześcijańsko-Narodowego. Pozostał bezżenny. Zmarł na gruźlicę.

Akt nadania szlachectwa dla Choromańskich, w posiadaniu K. Choromańskiego w Działyniu; Bieńkowski, *Zarys*, s. 60; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 71-72; Krajewski, *Alma Mater*, s. 27; Krajewski, *Postawy*, s. 23; Krajewski, *Rewolucja*, s. 73; Krajewski, *Spółczesność wobec rusyfikacji*, s. 105; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 118; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 78; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 137, 310; Tablica nagrobna na tzw. starym cmentarzu w Działyniu; Waszkiewicz, *Z dziejów*, s. 123; Wspomnienia mieszkańców Działynia z 1976 r. (w posiadaniu autora).

CHRAPKIEWICZ FRANCISZEK (†po 1869 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Suminie k. Lipna, powstaniec 1863 r., ofiara represji carskich

Po wyświęceniu, od 1840 r. był wikariuszem w Świeździelni i Strzygach, a następnie kolejno administratorem parafii Rogowo, Mokowo i Sarnowo. Już wtedy dał się poznać jako gorący obrońca idei wolnościowych. W okresie od 1 czerwca do 19 listopada 1863 r., będąc proboszczem w Suminie k. Lipna, „ściągał na siebie podejrzenie, że brał udział w powstaniu”. W dniu 19 grudnia 1863 r. został aresztowany. Początkowo przebywał w twierdzy modlińskiej, a następnie w dniu 15 lutego 1864 r. został zesłany w głąb Rosji, do miejscowości Chołmogory w guberni archangielskiej, gdzie pozostawał do 16 października 1869 r. Parafię Sumin, po jego uwięzieniu, przyłączono do Kikola.

M. Krajewski, *Duchowni w powstaniu styczniowym*, WTK 1981, nr 4, s. 10; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 207-208, 229, 294, 317; Krajewski, *Powstanie*, s. 136; Kubicki, *Bojownicy*, s. 532-534; Lissowski, *Powstanie*, s. 157-158; *Parafia w Świeździelni*, s. 501.

CHRAPKIEWICZ TEOFIL (*ok. 1847 r. †22 IV 1863 r. pod Nietrzebą k. Chrostkowa), powstaniec 1863 r.

Był synem Mateusza i Marianny z Olszewskich. Pochodził z Golubia. Uczył się zawodu malarskiego. Wiosną 1863 r. zgłosił się do oddziału ochotników pomorskich, zdążających z pomocą dla powstania na teren ziemi dobrzyńskiej, a dowodzonego przez majora H. Siermętowskiego. Poległ w bitwie z Rosjanami pod Nietrzebą niedaleko Chrostkowa w pow. lipnowskim, mając zaledwie 16 lat.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Chrostkowie.

Bukowski, *Pomorze*, s. 58, 150; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 109; Krajewski, *Powstanie*, s. 110; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 108, 138, 163, 165, 209; Lissowski, *Powstanie*, s. 93; Nadwiślanin 1863, nr 53.

CHROBAK DARIUSZ (*19 VII 1964 r. w Dobrzyńniu n. Wisłą), nauczyciel, animator kultury, poeta, społecznik (C 33)

Syn Zbigniewa i Zofii Stanisławy z Wyczachowskich. Dziadek, Jan Chrobak brał udział w legionach w pierwszej wojnie światowej. Rodzina mleczna babci, Bronisławy Chrobak wywieziona była na Syberię, gdzie zmarła druga matka; brat Jarosław walczył w armii Andersa, drugi nie dopuszczony do Wojska Polskiego, wcielony został do Armii Czerwonej, gdzie „dorobił się” tytułu bohatera ZSRR. Dziadek, Stefan Wyczachowski znalazł się w niewoli w Niemczech, a babcia Tekla w czasie okupacji hitlerowskiej wspomagała epizodycznie Żydówki z obozu w Mierzynku n. Drwęcą.

Szkołę podstawową rozpoczął w Zadusznikach, ukończył w Czernikowie w 1978 r. Szkoła średnia – Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta w Lipnie (1978-1982). Studia wyższe – UMK w Toruniu, Wydział Humanistyczny, kierunek – historia (1982-1987), tytuł zawodowy (mgr historii, 1987). Studia podyplomowe – UMK Toruń, studia podyplomowe z historii (1995), studium specjalne dla nauczycieli plastyki (1998), kurs AHA I i AHA II z muzealnictwa i aktywnej historii (1998-2000), Kurs Liderów WDN (2000), Uniwersytet Łódzki – studia z organizacji i zarządzania oświatą (2001) Uzyskane kwalifikacje zawodowe: I stopień specjalizacji zawodowej z historii (1999), nauczyciel dyplomowany (2001).

W latach 1987-1990 był nauczycielem historii, wiedzy o społeczeństwie, języka polskiego, plastyki, muzyki i wychowania fizycznego w Szkole Podstawowej w Steklinie. Krótko w ramach - obowiązku wojskowego - był zastępcą komendanta plutonu w OHP Płock. W latach 1990-1997 był nauczycielem plastyki, języka polskiego i historii oraz historii i społeczeństwa w SP im. K. K. Baczyńskiego w Czernikowie, a następnie do 2003 r. wicedyrektorem, a od 2003 do 2013 r. - dyrektorem tej placówki. Pracował jako szkoleniowiec osób dorosłych w Centrum Edukacyjnym „Wiedza” i jako koordynator projektów i warsztatów Stowarzyszenia „Czyż-nie” dla dzieci i młodzieży.

Od 1970 r. jest członkiem Związku Harcerstwa Polskiego, od 1980 r. – instruktorem harcerskim, długoletnim drużynowym 8 DH im. Ziemi Dobrzyńskiej w Czernikowie przy hufcu ZHP Lipno. W latach 1999-2003 należał do Polskiego Towarzystwa Historycznego we Włocławku, należy do SGZD (od 2003 – w Radzie Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej), do Czernikowskiego Stowarzyszenia „Czyż-nie” (od 2002 – członkiem Zarządu), od 1989 r. do Nauczycielskiego Klubu Literackiego we Włocławku i od 1989 r. do Lipnowskiej Grupy Literackiej, od 2003 r. do Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, sekcja literacko-artystyczna.

Poeta, laureat kilkudziesięciu konkursów, także ogólnopolskich i międzynarodowych, literackich i poetyckich, regionalista, społeczny konserwator zabytków pow. toruńskiego, animator kultury, organizator konkursów historycznych, plastycznych, fotograficznych, multimedialnych, wystaw i warsztatów, plenerów, promujące historię oraz walory naturalne i kulturowe – zabytki ziemi dobrzyńskiej, fotograficznych, recytatorskich (m. in. poezji twórców dobrzyńskich „Dobrze ziemi”).

Autor siedmiu tomików poetyckich, wielu wierszy, opracowań regionalnych dotyczących historii i sztuki, zabytków ziemi dobrzyńskiej i Czernikowa, olędrow, folderów o ścieżkach rowerowych i gminie Czernikowo. Jest zwolennikiem tezy, że „z każdego miejsca na ziemi jest widok na cztery strony świata”. Fascynat historii lokalnej i regionalnej, uczy historii i wiedzy o społeczeństwie, także plastyki oraz historii regionalnej i lokalnej. Pisze wiersze także o ziemi dobrzyńskiej i promuje małą ojczyznę podczas wieczorków autorskich i spotkań na Mazowszu, ziemi chełmińskiej, Pomorza, Kujawach i na Śląsku, a nawet w Czechach. Jest inicjatorem ratowania cmentarzy ewangelickich i nagrobków na cmentarzach katolickich, figurek MB Skępskiej, chałupy poolęderskiej, społecznym opiekunem zabytków pow. toruńskiego.

Publikuje wiersze w wielu czasopismach lokalnych i ogólnopolskich, także poezje w kilkudziesięciu antologiach regionalnych (m. in. tomikach LGL, NKL, Grupy WARS) i ogólnopolskich. Pisze artykuły w serii wydawniczej pt. *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, m. in. *Olędrzy na ziemi dobrzyńskiej*; *Szkolnictwo w gminie Czernikowo*, projekty i działania, biogram L. Lewandowskiego; w *Biuletynie edukacyjnym SGZD: Historia sztuki ziemi dobrzyńskiej*, konspekty regionalne, wiersze regionalne. Redagował t. 13 *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej* (2009). Redagował także tomik poezji i prozy dziecięcej pt. *Rzeczy niepokój* (2008), a także foldery szlaków rowerowych po gminie Czernikowo; folder powarsztatowy pt. *Czernikowo na 700-lecie* (2008); foldery turystyczne po gminie Czernikowo (2008, 2009); foldery poplenerowe i powarsztatowe (2006-2012). Publikował „W 45 minutach” – KPCEN Toruń; w „Biuletynie WOAK”, w „Biuletynie KPCEN Włocławek” oraz w gazetach regionalnych.

Brał udział w konferencji ogólnopolskiej „Innowacje pedagogiczne” z prelekcją „Wychowanie przez udział” (Włocławek 2010), w prelekcji i publikacji „Życie w Kujawsko-Pomorskiem”, Urząd Marszałkowski i UMK (Toruń 2011), (prezentacja i artykuł pt. „Edukacja regionalna na ziemi dobrzyńskiej na przykładzie SP im. K. K. Baczyńskiego w Czernikowie”), prelekcji UMK „Zamki i dwory oraz ich mieszkańcy na ziemi dobrzyńskiej” (publikacja 2013); w publikacja CEO-SUS – dobre praktyki edukacyjne (Warszawa 2007-13); biogramy [w:] *Słownik biograficzny powiatu toruńskiego*, t. 1-2: Toruń 2001, 2013.

Wydał siedem tomików własnych wierszy: *Dialog także z Sobą* (1991), *Nanizanie Słów* (1993), *Strofowanie Słów* (1997), *Toki Słów* (2005), *Po-toki Słów* (2006), *Słowobrazy* (2011) i *Słowa do rymu* (2014). W wielu utworach, np. w *Okolicy* umiejętnie apoteozuje miejscowości ziemi dobrzyńskiej.

Odnaczone: Srebrnym Krzyżem Zasługi (2001), Medalem Srebrnym za Długoletnią Służbę (2012) Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2013).

W 1987 r. wziął ślub z Marią Byk (ur. 25 V 1963 r. w Pasłęku), córką Aleksandra i Teresy z d. Hawrylak. Z małżeństwa tego urodziły się córki: Klaudia (1991), absolwentka GiLA w Toruniu, studentka prawa Uniwersytetu Warszawskiego; Magda (1993), absolwentka GiLA w Toruniu, laureatka kilku ogólnopolskich konkursów poetyckich, studentka anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego.

AA, zbiory tomików; Autopsja (1990-2014); D. Chrobak, *Okolica*, Gazeta Lipnowska, nr 25: 1996, s. 9; *Deo et matris. Almanach religijnej poezji ziemi dobrzyńskiej*, wybrał, opr. wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011, s. 25, 28-34, 41-42; http://www.bptorun.edu.pl/index.php?art_id=25&id_news=361/14 VII 2013; <http://www.czernikowo.pl/7093.nasze-sukcesy.html/14> VII 2013; http://www.lo2.wloclawek.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=90:konferencja-popularnonaukowa-w-koperniku&catid=8/14 VII 2013; *ZKZD 2005*, s. 35-36.

CHRUŚCIŃSKI KAZIMIERZ (*30 V 1934 r. w Golubiu), dr hab., nauczyciel akademickim (C 34)

Syn Józefa i Marianny z Kowalskich. Szkołę powszechną ukończył w Dobrzyniu nad Drwęcą (1946), a następnie Szkołę Ogólnokształcącą stopnia Licealnego w Golubiu-Dobrzyniu (1949-1953). Studiował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku (1953-1957), uzyskując tytuł zawodowy magistra filologii polskiej (1957), posiada kwalifikacje zawodowe – nauczyciel języka polskiego, staże zagraniczne: półroczne stypendium naukowe Rządu Francuskiego w Paryżu (przełom lat 1971-1972), jednomiesięczne stypendium naukowe ministerstwa we Lwowie (jesień 1964), lektor i wykładowca języka polskiego na uniwersytetach we Francji: Tuluzie (1977-1980), Aix-en-Provence (1983-1988), posiada stopnie naukowe doktor (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Gdańsku, 1965), dr hab. (Uniwersytet Gdański, 1983).

Pracował w VIII Liceum Ogólnokształcącym w Gdańsku jako nauczyciel języka polskiego (1957-1958), w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku, w Katedrze Historii Literatury jako asystent, starszy asystent, adiunkt (1958-1970), nauczyciel języka polskiego w różnych szkołach średnich Trójmiasta; Uniwersytet Gdański jako adiunkt, docent, profesor nadzwyczajny w Instytucie Filologii Polskiej (1970-1994), Université de Toulouse le Mirail we Francji jako wykładowca i lektor języka polskiego (1977-1980), Université de Provence Aix-Marseille we Francji jako wykładowca i lektor języka polskiego (1983-1988), Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku jako profesor nadzwyczajny (1998-2004), dyrektor nowo utworzonego Instytutu Filologii Polskiej (1999-2000), dziekan Wydziału Filologiczno-Historycznego PAP (1999-2004), kierownik Zakładu Historii Literatury Romantyzmu i Pozytywizmu, członek Senatu WSP/PAP (1998-2004); współwłaściciel, następnie właściciel firmy „Auto-Choc”. Spółka z o.o. w Gdańsku (1991-1997).

Autor, współautor i redaktor m.in.: przegląd poezji literackich Wydawnictwa Morskiego z roku 1959, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” 1961, nr 1-2; *Józef Dzierzkowski. Pisarz i działacz polityczny okresu*

międzypowstaniowego (1831-1863), (1970); *Picasso i inni. Impresje z jesiennych wystaw paryskich*, „Literary” 1972, nr 1; *Lenartowicz – wygnaniec w świetle nieznanych źródeł paryskich* (1972); *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Oddział Gdański 1947-1972*, „Rocznik Gdański”, t. 31 (1971), z. 2; *Korespondencja Marii Konopnickiej w sprawie pobytu córki Zofii na pensji Hotelu Lambert z lat 1885-1901*, [w:] *Maria Konopnicka, Korespondencja*, red. K. Górski, t. IV, Wrocław 1975; *Małe formy prozy marynistycznej drugiej połowy XIX wieku*, „Nautologia” 1976, nr 3; *Początki życia kulturalnego na Wybrzeżu Gdańskim (1945-1947)*, „Libri Gedanenses”, t. IX za rok 1975, , wyd. 1976; *Z badań nad zagadnieniami samorządności studenckiej*, „Życie Szkoły Wyższej” 1977, nr 4 (wspólnie z Pauliną Bródką); *Lenartowicz i pozytywiści. Z badań nad recepcją twórczości poety*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Historyczno-literackie” 1977 (druk), nr 4; *Półwiecze życia kulturalnego Gdyni (1926-1975)*, [w:] *50-lecie miasta Gdyni*, red. R. Wapiński, Gdynia 1977; *Związki literackie Marii Konopnickiej z północną Polską*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Historycznoliterackie” 1977 (druk 1978), nr 5; *Tuluza – naszym partnerem współpracy naukowej*, „Życie Szkoły Wyższej” 1978, nr 12; *Podsekcja polonistyczna w Tuluzie*, „Biuletyn Polonistyczny” IBL PAN, Warszawa 1979, z. 4; *Dzieje Golubia-Dobrzynia i okolice*, Toruń 1979 (współautor i redaktor); *„Zbudowaliście piękną Polskę”. Rozmowa z córką generała Gustawa Dreszera*, „Panorama Polska”, Warszawa 1979, nr 11; *Kształtowanie się środowiska literatów na Wybrzeżu Gdańskim w latach 1945-1948*, (w:) *Literatura gdańska i ziemi gdańskiej w latach 1945-1975*, redaktor Andrzej Bukowski, Gdańsk 1979; *Obraz Gdyni w prozie powieściowej lat 1920-1975*, (w:) *Gdynia. Sylwetki ludzi, oświata i nauka, literatura i kultura*, redaktor Andrzej Bukowski, Gdańsk 1979; *Ośrodek życia kulturalnego (1926-1939)*, (w:) *Dzieje Gdyni*, redaktor Roman Wapiński. Gdańsk 1980 (rozdział X); *Powiatka dla ludu*, (w:) *Problemy literatury polskiej okresu pozytywizmu*, seria I, redaktorzy Edmund Jankowski i Janina Kulczycka-Saloni, Wrocław 1980; *Powstanie styczniowe w literaturze polskiej*, „Wiarus”. Organ Kombatantów NSZZ „Solidarność”, Gdańsk 1981, nr 2; *Z dziejów teatru polskiego na Pomorzu Gdańskim 1864-1890*, (w:) *Dzieje teatru polskiego*, redaktor Tadeusz Sivert, t. III: *Teatr polski od 1863 roku do schyłku XIX wieku*, Warszawa 1982; *Formy literatury popularnej w Wielkopolsce i na Pomorzu w okresie pozytywizmu*, Gdańsk 1983; *Przełom pozytywistyczny w Wielkopolsce i na Pomorzu Gdańskim*, (w:) *Problemy literatury polskiej okresu pozytywizmu*, seria II. redaktorzy Edmund Jankowski i Janina Kulczycka-Saloni, Wrocław 1983; *Dwie prawdy o pobycie Narcyzy Żmichowskiej w Sopocie*, „Rocznik Sopocki” 1983; *Gdynia*, (w:) *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny*, redaktorzy Julian Krzyżanowski i Czesław Hernas, t. I, Warszawa 1984; *La soirée polonaise des étudiants d'Aix-en-Provence*, „Panorama Polska” 1986, nr 9; *Gaszyński w Prowansji*, „Zeszyty Naukowe Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Gdańskiego. Prace Historycznoliterackie” 1986, nr 10-11;

Świętochowski o Mickiewiczu, „Pamiętnik Literacki” 1986, z. 2; *Sienkiewicz w Sopocie*, „Rocznik Sopocki” 1987; *Teatr polski na Pomorzu Gdańskim w latach 1890-1918*, (w:) *Dzieje teatru polskiego*, redaktor Tadeusz Sivert, t. IV: *Zabór austriacki i pruski*, Warszawa 1987; *Paul Cazin, écrivain et traducteur français*, „La Marseillaise” 1988, No 13033; *Podręczniki do nauki języka polskiego jako obcego, wydane we Francji: Parlez-vous polonais?*, Aix-en-Provence 1987 (wyd. II 1992, wyd. III 1996); *Comment le dire en polonais? Cycle d'exercices de polonais*, Aix-en-Provence 1988 (wyd. II 1992, wyd. III 1996). Zob. recenzje i omówienia podręczników: Marzena Rochowicz, *Deux mains serrés: Un manuel de polonais pour débutants*, „France-Pologne”, Paris 1988, No 225; *Guy Buffel du Vaure, Paul Cazin et l'enseignement du polonais à l'Université de Provence*, „France-Pologne”, Paris 1988, No 227; „Bulletin Critique du Livre Français”, Paris 1988, No 507; Edward Breza, (rec.), „Język Polski” 1989, nr 3-5; Irena Kadulska, (rec.), „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne Uniwersytetu Gdańskiego” 1992, nr 32; *Paul Cazin – polonofil czy kolaborant?*, „Tytuł”, Gdańsk 1991, nr 3; *Polskie relacje osiemnastowieczne z podróży do Prowansji*, „Filologia Polska. Prace Historycznoliterackie” nr 16, *Oświecenie*, Uniwersytet Gdański 1993; *Lazurowe Wybrzeże w literaturze polskiej drugiej połowy XIX wieku*, [w:] *Miasto – kultura – literatura. Wiek XX*, redaktor Jan Data, Gdańsk 1993; *Jarostawski Mieczysław (1887-1960)*, (w:) *Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, t. II, redaktor Zbigniew Nowak, Gdańsk 1994; *Środowisko literackie międzywojennej Gdyni*, (w:) *Szkice literackie i językoznawcze*, redaktorzy Daniela Podlaska i Tadeusz Linkner, Słupsk 1999; *Paul Cazin jako mickiewiczolog*, (w:) *Mickiewicz i interdyscyplinary*, redaktor Kazimierz Cysewski, Słupsk 1999; *Fryderyk Chopin, List do rodziców [Szafarnia], 10 sierpnia 1824. Lettre à ses parents. Faksymile autografu ze zbiorów Muzeum Chopina w Towarzystwie im. Fryderyka Chopina w Warszawie*, Gdańsk-Warszawa 1999; *Polska była jego wielką miłością. Listy do Paula Cazin – francuskiego polonofila*, Słupsk 2000; *Chopin i Słowacki – rozważania rocznicowe*, „Słupskie Prace Humanistyczne” 2000, nr 19a; *Chopin – rodzimost i inspiracje* (wspólnie z Jarosławem Chacińskim), Słupsk 2001; *Krasicki – pisarz i duchowny*, Słupsk 2002; *Reymont czytany raz jeszcze* (wspólnie z Tadeuszem Linknerem), Słupsk 2002; *Słowacki w pozytywizmie*, (w:) *Juliusz Słowacki. Wyobrażenia i egzystencja*, redaktor Michał Kuziak, Słupsk 2002; *Felietony podnoszące „piękne myśli”. (Z badań nad pozytywizmem pod zaborem pruskim)*, [w:] *Szkice językoznawcze i literaturoznawcze*, redaktor Aleksander Kiklewicz i Kazimierz Chruściński, Słupsk 2002; *Pozytywiści i Krasicki. Z badań nad recepcją pisarza*, [w:] *Krasicki – pisarz i duchowny*, „Słupskie Prace Filologiczne. Filologia Polska” 2002, nr 1; *Reymont i Cazin – dzieje współpracy*, (w:) *Reymont czytany raz jeszcze*, tamże; *Henryk Chłopecki (1933-2001)*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 8, red. M. Krajewski, Rypin 2002; *Pierwsi odkrywcy talentu Norwida*, [w:] *Czytając Norwida 2. Redaktor Sławomir Rzepczyński*, Słupsk 2003; *My też budowaliśmy Niceę*, „Dialog Akademicki”, Słupsk 2003, nr 6; *Pozytywiści wobec Kochanowskiego*, „Słupskie

Prace Filologiczne. Seria Filologia Polska” 2004, nr 2; *Czas mija, pamięć o bohaterach pozostaje* (m.in. o generale Zygmuncie Piaseckim, ur. w 1893 r. w Szafarni), „Dialog Akademicki” 2004, nr 8; *Gombrowicz na Riwierze Francuskiej*, tamże 2004, nr 9; *Lazurowe niedyskrecje [Gombrowicz w Prowansji]*, „Autograf”, Gdańsk-Słupsk 2004, nr 3-4; *Szafarni moje uszanowanie. Fryderyk Chopin na ziemi dobrzyńskiej* (wspólnie z M. Krajewskim), (2004); *Polacy na południu Francji. Szkice historycznokulturowe* (2009); *Meandry kultury europejskiej: idee, wartości, wizje przyszłości*, red. (2013) i inne.

Należał m. in. do: ZHP (1946-1949), PZPR (od 1955 r., członek, po wprowadzeniu stanu wojennego w 1981 r. wystąpił z partii); Oddział Gdańskiego Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza (1960-1963), Koło Gdańskiego Towarzystwa im. Marii Kopnickiej (1974-1977), NSZZ „Solidarność” przy UG (1980-1994), komitet wydawnictw Instytutu Filologii Polskiej PAP (2000-2004).

Odnaczone m. in.: Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2002), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1988), Złotym Krzyżem Zasługi (1980), Zasłużony Ziemi Gdańskiej.

Ożeniony z Ireną z Bielewiczów (1955), dzieci: Andrzej (ur. 1960), Krzysztof (ur. 1965).

Autopsja (1999-2014); [#### **CHUDEREWICZ WŁADYSŁAW \(†na przeł. X/XI 1939 r. w lasach skrwileńskich\), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich \(C 35\)**](http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/lu dzieNauki?rtype=opis&objectId=33954&lang=pl /22 III 2014; ZKZD 2005, s. 37-40.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Do wybuchu wojny był robotnikiem rolnym w majątku Gniazdowskich w Radzikach Małych w pow. rypińskim. W październiku 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W końcu października lub na początku listopada 1939 r. został rozstrzelany w lasach skrwileńskich.

Piotrowski, *Biogramy*, s. 149; Piotrowski, *Słownik*, s. 87.

CHURSKI MIECZYSLAW, ps. „Miecz”, „Kmita” (*8 III 1902 r. w Piastowie k. Sierpca †29 I 1983 r. w Radziejowie), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, organizator POZ na Mazowszu i ziemi dobrzyńskiej, szef Sztabu Komendy Okręgu III POZ „Mazowsze” (C 36)

Był synem Ludwika i Heleny z Parulskich. Szkołę powszechną ukończył w Bledzewie, a maturę w plockim gimnazjum. Przez pewien czas studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Po ślubie zamieszkał we Włocławku i pracował w miejscowym magistracie.

W pierwszych dniach drugiej wojny został oddelegowany z Zarządu Miejskiego do pracy w Składnicy Materiałów Intendenckich. W obliczu zagrożenia Włocławka wkroczeniem Niemców, wraz z większością urzędników został ewakuowany. Pod koniec 1939 r. znalazł się w Płocku i został zatrudniony w niemieckiej firmie budowlanej „Gilwald”. W listopadzie

1940 r. został członkiem Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak” z zadaniem utworzenia kompanii kadrowej na terenie Płocka. W lecie 1941 r. na propozycję komendanta POZ na Okręg III „Mazowsze”, Tadeusza Rogoży-Rogozińskiego, ps. „Mazur” pełnił funkcję szefa Okręgu, obejmującego również tereny ziemi dobrzyńskiej. Jako szef sztabu utrzymywał kontakt z Komendą Główną POZ w Warszawie, skąd m. in. przywoził gazetki w języku niemieckim „Der Soldat” i „Der Hammer”.

Często bywał w pow. lipnowskim, gdzie spotykał się z powiatowym komendantem POZ, Józefem Wiśniewskim, ps. „Szczerbą”, szefem wywiadu, Czesławem Lulińskim, ps. „Stańczyk” i Ludomirem Narczewskim, ps. „Młot”. Wraz z Mieczysławem Teodorczykiem, ps. „Roman” uczestniczył w dużej odprawie organizacyjnej, która odbywała się w Suminie k. Lipna w 1942 r. Po wiosennych aresztowaniach wśród członków POZ w pow. sierpeckim w 1942 r. przeniósł się w okolice Lipna, aby wraz ze „Szczerbą” i „Stańczykiem” przeciwdziałać rozprzestrzenianiu się wsypy. Ukrywał się wówczas w Józefkowie i Karnkowie, w „melinie” na tzw. „Wyrzutach”. Po rozbiciu POZ na północnym Mazowszu w 1942 r. był poszukiwany listami gończymi. Niemcy dysponowali jego fotografią, dlatego prawdopodobnie wycofał się z szerszej działalności konspiracyjnej. Jego kontakty z podziemiem do końca wojny i dalszą przynależność do POZ potwierdzają wzmianki w materiałach dotyczące Adama Gostyńskiego. Do 1945 r. ukrywał się u swych krewnych w okolicach Sierpca. Wraz z Adamem Gostyńskim wybudował schron u swej babki, Marianny Churskiej w Piastowie. Po wyzwoleniu powrócił do Włocławka. Przez kilka lat pracował jako urzędnik przy budowie tamy na Wiśle. W 1967 r. przeszedł na emeryturę. Był członkiem ZBoWiD-u i związków zawodowych.

Pochowany na cmentarzu we Włocławku.

AFGEZ, t. osob.: A. Gostyński; Muzeum Mazowieckie w Płocku, Akta POZ, sygn. MMP/s/6918; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 773-793; *SBKP*, cz. 2, s. 43-44; Tablica nagrobna na cmentarzu we Włocławku.

CICHIŃSKI KAZIMIERZ (*1932 r. w Wierzchowskich na terenie b. ZSRR †7 IX 2012 r. w Grudziądzu), major LWP, lekarz, ordynator oddziału wewnętrznego w Rypinie, radny (C 37)

W 1950 r. wstąpił do Ludowego Wojska Polskiego, a w 1952 r. ukończył Oficerską Szkołę Felczerską w Łodzi, zaś 1961 r. – Wojskową Akademię Medyczną w Łodzi. Najpierw pracował jako lekarz w jednostce wojskowej w Zgierzu. W 1965 r. uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie chorób wewnętrznych i podjął pracę w Szpitalu Garnizonowym w Grudziądzu. W 1970 r. w Wojskowej Akademii Medycznej w Warszawie uzyskał II stopień specjalizacji w zakresie chorób wewnętrznych, natomiast w 1972 r. I stopień specjalizacji w zakresie medycyny społecznej, a w 1973 r. I stopień z taktyki i organizacji służby zdrowia. W 1974 r. w stopniu majora LWP zwolniony został na własną prośbę z wojska i rozpoczął pracę w Szpitalu Miejskim w Grudziądzu.

W lipcu 1974 r., po wygraniu konkursu, objął stanowisko ordynatora oddziału wewnętrznego szpitala

w Rypinie oraz dodatkowo – stanowisko kierownika działu metodyczno-organizacyjnego ZOZ w Rypinie. Od 1974 r. pełnił także dyżury w Oddziale Pomocy Dorącznej. W 1975 r. mianowany dyrektorem rypińskiego Zespołu Opieki Zdrowotnej, jednak w styczniu 1979 r. zrezygnował z wszystkich stanowisk w ZOZ w Rypinie i wyjechał do Grudziądza, gdzie, po wygraniu kolejnego konkursu, objął stanowisko ordynatora II oddziału chorób wewnętrznych w Szpitalu Miejskim. Funkcję tę pełnił do czasu przejścia na emeryturę w kwietniu 1989 r. Niemal do końca życia pracował w grudziądzkiej przychodni na Strzęmięcinie.

W Grudziądzu pełnił mandat radnego Rady Miejskiej Pochowany w Grudziądzu, na cmentarzu przy ul. Cmentarnej.

Autopsja (1974-1978); *Dzieje służby zdrowia*, s. 294-295; [http://www.mmgrudziadz.pl/artukul/zmarl-dr-kazimierz-cichinski/22 III 2014](http://www.mmgrudziadz.pl/artukul/zmarl-dr-kazimierz-cichinski/22%20III%202014); *Rypin w PRL*, s. 853.

CICHORACKI ALFRED (*6 V 1904 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Ugoszczu, ofiara zbrodni niemieckich (C 38)

Był synem Franciszka. W 1924 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Potem był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Stalmierzu k. Chrostkowa w pow. rypińskim. Przed wybuchem drugiej wojny światowej został kierownikiem szkoły w Ugoszczu. W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie został zamordowany.

W listopada 1969 r. jego imię zostało utrwalone na odsłoniętej w Szkole Podstawowej w Ugoszczu pamiątkowej tablicy.

AIPN, OKBZHNP, sygn. 99/48; *Brzuze*, s. 285; Krajewski, *Dama*, s. 63; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 150; Piotrowski, *Słownik*, s. 88; A. Sikorowski, *Szkoła Podstawowa w Stalmierzu*, *Ziemia Dobrzyńska*. Gazeta 1997, nr 1, s. 8; Tablica pamiątkowa w szkole w Ugoszczu.

CICHORSKI WŁADYSŁAW, ps. „Roman”, „Zameczek” (*27 II 1822 r. w Kaliszu †8 VI 1876 r. w Stanisławowie (Galicja), dowódca oddziału powstańczego w 1863/1864 r., ppłk powstańcy (C 39)

Był synem Wincentego, radcy stanu, a później senatora i Emilii z Zapolskich. Ukończył Instytut Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnego w Marymoncie k. Warszawy, a następnie był urzędnikiem Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. W latach 1861-1862 brał udział w ruchu narodowym. Po wybuchu powstania styczniowego zorganizował oddział, z którym w nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. dokonał udanego ataku na garnizon carski w miasteczku Suraz. Po klęsce pod Siemiatyczami (6-9 II 1863) awansował do stopnia pułkownika, po czym przeszedł z oddziałem na teren Puszczy Białej, uzupełniając go do 1.200 ochotników. W lutym 1863 r. pełnił obowiązki naczelnika wojewódzkiego powiatu pułtuskiego. W dniu 28 lutego 1863 r. w potyczce pod Przetyczą k. Długosiodła pokonał kolumnę majora Golicyna. Na polecenie Rządu Narodowego przeszedł następnie pod rozkazy gen. Zygmunta Padlewskiego i odbył z nim kampanię marcową we

wschodnich powiatach województwa płockiego. Po rozwiązaniu oddziału przez Padlewskiego, Cichorski rozpuścił także swój oddział i wyjechał do Galicji. W październiku 1863 r. powrócił na teren woj. płockiego i został organizatorem oddziałów ochotników, przybyłych z Prus Zachodnich. Wkrótce został aresztowany i uwięziony.

Po ucieczce z więzienia, wyjechał do Francji. Brał udział w Komunie Paryskiej. Po jej upadku, w 1871 r. powrócił do Galicji, gdzie wkrótce popełnił samobójstwo.

Ożeniony z Klementyną Rozwadowską, z którą miał 6 synów, a potem – Stefanią Piotrowską.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 92; *Dzieje Płocka*, s. 329; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 184-186; Krajewski, *Powstanie*, s. 93; J. K. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, Jassy 1870, s. 156; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 102-103; W. Przyborowski, *Dzieje 1863 r. przez autora „Historii dwóch lat”*, Kraków 1897, t. 1, s. 77, 80, 1681, t. 2, s. 193-200, 203-220, 224, 259; J. Sokulski, *Cichorski Władysław*, PSB, t. 4: 1938, s. 24-25; J. Sokulski, *Spoczną i wstają. Mogiły powstańców na cmentarzu stanisławówkowskim*, Stanisławów 1907; J. Szarek, *Powstanie styczniowe. Zryw wolnych Polaków*, Kraków 2013, s. 53; *Z pamiętnika Romana (Rogińskiego)*, wyd. A. Kraushar, Kraków 1898; Zieliński, *Bitwy*, pass.; M. Złotorzycka, *Z korespondencji Zygmunta Padlewskiego*, Przegląd Historyczny 1954, t. 45, z. 4, s. 751-752.

CIECHANOWSKI WŁADYSŁAW (†1942 r.), rolnik, ofiara zbrodni hitlerowskich

Mieszkał w Nowogrodzie k. Dobrzynia n. Drwęcą w ówczesnym pow. rypińskim. W dniu 22 marca 1942 r. znalazł się na drodze między Kijaszkowem a Działyniem i tak został aresztowany za to, iż nie zdjął nakrycia głowy przed maszerującym oddziałem SS. W tym nieszczęśliwym dla niego momencie zatrzymał go Niemiec Lemke, zrzucił mu czapkę, a potem dotkliwie pobił. Ciechanowski, najpewniej w obronie własnej, miał uderzyć Niemca laską. Osadzony w areszcie, został niebawem rozstrzelany.

E. Zarzycki, *Eksterminacyjna i dyskryminacyjna działalność hitlerowskich sądów okręgu Gdańsk-Prusy Zachodnie w latach 1939-1945*, Bydgoszcz 1981, s. 118; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 4023; Piotrowski, *Słownik*, s. 88.

CIECIÓRKI JÓZEF (*1931 r. w Kłuśnie k. Rypina †2004 r. w Rypinie), technik dentystyczny (C 40)

Po wojnie pracował w Skrwilnie, gdzie ojciec prowadził gabinet dentystyczny. Nabyte doświadczenie praktyczne pozwoliło mu zdać egzaminy państwowe w Warszawie i uzyskanie uprawnień technika dentystycznego.

W 1953 r. został zatrudniony w protezowni, uruchomionej w rypińskim Ośrodku Zdrowia przy ul. Warszawskiej 47, a następnie w Przychodni Obwodowej przy ul. 21 Stycznia. Pracował tam do 1975 r., tj. do czasu przejścia na emeryturę. Prowadził także prywatną praktykę, z której korzystało wielu mieszkańców Rypina i okolic. Pomagała mu w tym dzielnie jego żona. Był człowiekiem szczerym i otwartym, życzliwym dla środowiska.

Autopsja (1968-1995); *Dzieje służby zdrowia*, s. 342-343.

CIECIÓRSKI TEOFIL (*25 XII 1890 r. †w końcu X 1939 r.), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Bolesława. Przed wybuchem wojny mieszkał i pracował w Sadłowie k. Rypina. Pod koniec października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu Gestapo przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie. W końcu października 1939 r. zamordowany.

AIPN, OKBzPNP, sygn. 8/49; M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 216-220; Piotrowski, *Słownik*, s. 88;

CIEKLIŃSKI DYZMA SKARBEK h. Abdank (*1745 r. †1785 r.), właściciel ziemski, burgrabia grodzki bobrownicki

W XVIII w. był właścicielem Czermina, który w 1767 r. nabył od Ksawerego i Antoniego, braci na Lubrańcu, Dąbskich. Dział w Czerminie odziedziczyła po nim Franciszka, zamężna Ciołkowska.

W źródłach występuje jako burgrabia grodzki bobrownicki.

Ożeniony był z Antoniną Zalewską.

Pochowany w podziemiach kościoła parafialnego w Rypinie.

Okolice Rypina, s. 656; Mysłakowski, *Materiały*, nr 568; *Parafia w Sadłowie*, s. 79; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 305.

CIEPLIŃSKI MIECZYŚLAW, ps. „Wiktor” (*1916 w Chicago †12 IX 1996 r. w Rypinie), harcerz, żołnierz Armii Krajowej, inżynier budownictwa, dyrektor PBRol., działacz społeczny, prezes KS „Lech”, chórzysta, skrzypek i wiceprezes „Lutni”, prezes OSP (C 41)

Szkolę powszechną ukończył w Rypinie, a gimnazjum w Nowym Mieście. Był aktywnym członkiem ZHP, w 1936 r. uczestniczył w Zlocie Skautów w Rumunii, a rok później na podobnym zlocie na Węgrzech.

W czasie drugiej wojny światowej, zatrudniony w niemieckim urzędzie budowlanym, od 1940 r. był żołnierzem Związku Walki Zbrojnej, a potem – Armii Krajowej, gdzie używał ps. „Wiktor”. Razem ze Stanisławem Prusiewiczem, ps. „Jerzy” odpowiedzialny był za sprawy wywiadu AK w Rypinie. Siatka wywiadu zorganizowana została na stacji kolejowej PKP w Rypinie. Sporządził m. in. plan lotniska polowego w Bielawkach pod Rypinem, stan osobowy jego załogi, plany obozów HJ i Arbeitsamtu w Rusinowie. Udzielał pomocy w ukrywaniu jeńców angielskich i włoskich w Rypinie oraz jeńców radzieckich i Żydów z Rumunii. Pomagał wyrabiać fałszywe dokumenty na wyjazd do Generalnego Gubernatorstwa.

Po wyzwoleniu przez wiele lat był rzecznikiem i przyjacielem rypińskiego harcerstwa, wspomagał rzeczowo i materialnie liczne akcje i obozy organizowane przez Komendę Hufca Rypin pod kierownictwem Bogdana Szczerkowskiego. W dniu 8 lutego 1945 r. wszedł w skład pierwszej Powiatowej Rady Narodowej, zdominowanej przez PPR.

Po ukończeniu zaocznych studiów w zakresie budownictwa w 1950 r. w Poznaniu, był pierwszym architektem miasta i pow. rypińskiego, a później, od paździer-

nika 1950 r., dyrektorem Budowlanego Przedsiębiorstwa Powiatowego i Przedsiębiorstwa Budownictwa Terenowego, a przed przejściem na emeryturę, przez 25 lat, od 16 kwietnia 1964 r. był dyrektorem Przedsiębiorstwa Budownictwa Rolniczego w Rypinie. W 1967 r. PBRol w Rypinie pod jego kierownictwem zajęł I miejsce we współzawodnictwie pracy w ramach przedsiębiorstw podległych Zjednoczenia Budownictwa Rolniczego w Bydgoszczy.

Przez szereg lat, obok pracy zawodowej, pełnił wiele funkcji społecznych, wychowywał młodzież, między innymi w latach 1950-1956 KS „Sparta”, a następnie w latach 1960-1961 i 1964-1967 prezesował rypińskiemu Klubowi Sportowemu „Lech”. W Rypinie organizował kluby sportowe „Spójnia” i „Sparta”, a w 1955 r. stanął na czele połączonych kół sportowych pod wspólną nazwą „Sparta”. Jako skrzypek i chórzysta brał udział w Chórze „Lutnia”. Od stycznia 1959 r. pełnił funkcję wiceprezesa Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia”. Był także działaczem PCK, a następnie przez wiele lat, od 1973 r. - prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie. Uczestniczył i wspierał akcje i prace remontowe oraz budowy wielu obiektów sakralnych na ziemi dobrzyńskiej, m. in. przydrożne krzyże, figurki, kaplicę na cmentarzu w Rypinie, kościół i klasztor Ojców Karmelitów w Oborach, kościół w Strzygach, kaplicę św. Barbary w Rypinie i wiele innych. W 1950 r. zaprojektował m. in. kaplicę cmentarną na cmentarzu katolickim w Rypinie i nadzorował jej budowę. Był kolatorem klasztoru w Oborach, który chętnie i często odwiedzał.

Odnaczony wieloma odznaczeniami i odznakami honorowymi, m. in. w 1992 r. Złotą Odznaką PZPN. W dniu 24 czerwca 1995 r., z okazji 650-lecia lokacji miasta Rypina, w pierwszej edycji uhonorowany został tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

W Wojskiej Służbie Kobiet Armii Krajowej uczestniczyła, w ramach Obwodu WSK Rypin, jego matka, Wilhelmina.

Ożeniony z Urszulą.

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

AFGEZ: t. osob. 229-838/Pom., Ciepliński Mieczysław, ps. „Wiktor”; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1965-1996); B. Balcerowicz, *Odeszli od nas*, Ziemia Dobrzyńska 1996, nr 10, s. 3; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 347; Krajewski, *Dama*, s. 139; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 354; Krajewski, *Rypinie*, s. 74; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 64; *Lech*, s. 340; M. McLachlan, *Mój wspomniały, mniej znany ojciec*, Kronika Rypińska 1996, nr 9, s. 2; *Lech*, s. 340; E. Nagórnewicz, *Rypińska Ochotnicza Straż Pożarna w latach 1881-1992*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 394; R. Najchaus, *Mieczysław Ciepliński (1916-1996)*, Ziemia Dobrzyńska 1996, t. 4, s. 129-130; R. Piotrowski, *Krótki rys historyczny Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, [w:] *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży pożarnej w Rypinie*, *Informator*, (Rypin 1981), s. 4, 9, 18; Rogo, *Lutnia*, s. 408; *Rypin w PRL*, s. 440, 512, 528, 676, 803, 803, 1046; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

CIEPLIŃSKI ZYGMUNT (*28 II 1932 r.), świadek zbrodni niemieckich w Skrwilnie i bestialstwa UB, emigrant (C 42)

Syn Bolesława (1896-1984), uczestnika wojny 1920 r. właściciela skrwileńskiej restauracji, członka konspi-

racji antyhitlerowskiej, ofiary bestialstwa UB po wojnie (C 43), i Władysławy z Czajkowskich.

Jako dziecko zapamiętał, jak niemieccy zbrodniarze, po wykonaniu egzekucji w pobliskim lesie skrwileńskim zatrzymywali się w restauracji ojca, „rozsiadali się na krzesłach, głośno śmiali się i drwili, a potem opowiadali, jak było w lesie...”. Jesienią 1939 r. widział groby pomordowanych w lesie w Raku, pamiętał akcję palenia zwłok latem 1944 r.; uczestniczył wreszcie w akcji ekshumacyjnej jesienią 1945 r. Szczególnie zapamiętał zbrodnicze zachowania administratora majątku Mieszkowskich, Niemca Rosentretera oraz komendanta posterunku skrwileńskiego, Grotiana. Po wojnie był świadkiem aresztowania i uwięzienia w rypińskiej katowni UB przy ul. Kościelnej 7 na okres trzech miesięcy, z donosu Stanisława Klimowskiego i Klemensa Dębskiego, jego ojca, a także przyjaciół jego rodziny, Sobiecha i Prądyńskiego.

Miał dwóch braci.

Po wojnie mieszkał m. in. w Kanadzie. W 2013 r. w zbiorowej pracy wspomnieniowej pt. *Moje dawno Skrwilno* zamieścił swoje wspomnienia z dzieciństwa i młodości spędzone w Skrwilnie pt. *Wspomnienie ze Skrwilna*.

Dawne Skrwilno, s. 94-113.

CIESIELSKI SŁAWOMIR (*9 VII 1957 r. w Skępem), nauczyciel, poeta, fotografik (C 44)

Syn Bolesława i Władysławy z Lulińskich. Ukończył Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta w Lipnie, gdzie nauczycielami języka polskiego byli Zofia i Tadeusz Korszeniowie, a następnie -policjalne Studium Elektroniczne w Bydgoszczy, a potem fizykę na UMK w Toruniu. Do 2009 r. pracował jako nauczyciel fizyki w Gimnazjum im. Kościeleckich w Skępem. Pracował także w Miejskim Centrum Kulturalnym w Lipnie. Mieszka w Skępem. Debiutował w 1980 r. w piśmie akademickim „Index” w Olsztynie. O sobie mówi, iż „nie pisze dla sławy, dla pieniędzy, nie zależy mu na rozgłosie”. Wydał kilka tomików poezji: *W kolejce do nieba* (1989), *Między chlebem a winem* (1991), *Spacer po tęczy* (1991), *Bulwar Filadelfijski* (1993), *Rozmawiam ze światem* (1994), *Peretki* (2008). Promocja tego ostatniego tomiku odbyła się 26 lutego 2009 r. w sali konferencyjnej Urzędu Miasta i Gminy w Skępem. Niektóre opowiadania: *Zapach mięty pieprzowej*, *Opowiadanie za dwadzieścia dolarów*, *Globulki*, *Jenny* drukowane były w prasie („Głos Nauczycielski”, „Seksodrama”, „Erotyka w Literaturze i w Życiu”). Swoje utwory publikował w prasie krajowej: „Kultura”, „Słowo Powszechne”, „Głos Nauczycielski”, „Gazeta Kujawska”, „Inspiracje”, „Kujawy”, „Gazeta Lipnowska”, „Włocławskie Wiadomości”, „Radostowa” i zagranicznej: „Magazyn Wileński” (Wilno) i „Dziennik Polski” (Londyn).

Otrzymał wiele nagród i wyróżnień w literackich konkursach regionalnych i ogólnopolskich, w tym w toruńskim konkursie prozy i poezji pn. „Liść konwalii” (1989, 1992). Należał do Nauczycielskiego Klubu Literackiego we Włocławku. Należy do Lipnowskiej Grupy Literackiej i jest jej przewodniczącym, która 5 grudnia 2009 r. obchodziła dwudziestolecie istnienia.

Z tej okazji odbyło się jubileuszowe spotkanie w sali MCK w Lipnie.

Jego wiersze zostały zamieszczone w antologiach: *Tu jest mój dom* (1989), *Ławka rezerwowych* (1990), *Co zostanie...* (1990), *Strofy z kujawskich ogrodów* (1993), *Twórcy regionu* (1993), *Ci poeci ...* (1995), *Twórcy regionu 2* (1996), *Do skutku ...* (1997), *Ślady rzeźbione słowami* (1997), *Twórcy regionu 3* (1999), *Trzydzieści i trzy* (1999), *Rozkwita pamięć pomiędzy wierszami* (2000), *Twórcy regionu 4* (2001), *Twórcy regionu 6* (2005), *Perelki* (2008), *Słowem obecni* (2009) i *Deo et Matris* (Bogu i Matce), (2011). W dniu 5 marca 2010 r. w Miejskim Centrum Kulturalnym w Lipnie w klubie „Bakalarka” odbył się wernisaż jego fotografii. Ówczesna dyrektor Miejskiego Centrum Kulturalnego w Lipnie, Katarzyna Wesółowska-Karasiewicz napisała w folderze o jego fotografiach m. in.: „*Setki maleńkich światów zamkniętych i zatrzymanych w kadrze aparatu fotograficznego komórki Sławka Ciesielskiego, jest przeżyciem takiego właśnie oczarowania tajemnicą. Każdy z tych światów to intelektualna notatka postrzegania nieograniczonego bogactwa życia*”.

Od 2003 do 2011 r. zasiadał w jury Ogólnopolskiego Konkursu Poetyckiego im. Gustawa Zielińskiego, organizowanego dla młodych twórców przez Miejsko-Gminną Bibliotekę Publiczną w Skępem.

Ma siostrę Marię.

Żona Bożena jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej im. G. Zielińskiego w Skępem, kustosza historii Skępego i okolic. Ma troje dorosłych dzieci.

Autopsja (1988-2014); M. Chojnicka, *Sławomir Ciesielski przewodzi lipnowskim literatom*, Nowości 2012, z 5 I; B. Ciesielska, *Sławomir Ciesielski*, <http://kujawsko-pomorskie.regiopedia.pl/wiki/slawomir-ciesielski/17> IX 2013; B. Ciesielska, *Sławomir Ciesielski*, <http://www.mapakultury.pl/art.pl, mapa-kultury, 101683.html> 19 IX 2013; E. Jastrzębska, M. Krasińska, *Sławomir Ciesielski*. „*Poeta się jest na zawsze*”, *Gazeta Lipnowska*, nr 50: 2004, s. 18; *Wywiad ze Sławomirem Ciesielskim*, rozm. J. Bombalicka, *Gazeta Lipnowska*, nr 52: 2008, s. 12.

CIESZYŃSKI ALFONS (*30 XI 1921 r. w Złotorii †14 IV 2009 r.), społecznik, działacz OSP, przewodniczący GRN (C 45)

Był synem Franciszka i Leokadii z Jezierskich. Rodzice jego początkowo prowadzili gospodarstwo rolne po teściach na Wygodzie w Kaszczorku k. Torunia, a w 1919 r. kupili 28-hektarowe gospodarstwo w Złotorii, w czasie *exsodusu* Niemców z Pomorza. W ich domu pierwotnie mieściła się również szkoła (izba szkolna), najprawdopodobniej dla dzieci wyznania katolickiego. W wieku 7 lat, w 1928 r. rozpoczął edukację szkolną w starym popruskim budynku, gdzie kierowniczką była Kazimiera Maćkowiak, a nauczycielkami Drązkowska i Vittówna. Potem doszła jeszcze Kuczerówna i stopień organizacyjny szkoły podniesiono do pięciu oddziałów, a od 1933 r. – do sześciu. W tamtych latach nazywała się Szkołą Powszechną II stopnia. Szóstą i siódmą klasę ukończył w Toruniu, na Jakubskim Przedmieściu. Od września 1935 r. uczęszczał do Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Mikołaja Kopernika, ul. Zaulek Prosowy w Toruniu. W 1939 r. ukończył czteroletnie gimnazjum, tzw. małą maturę.

Wybuch wojny, niemożność dalszej nauki oraz aresztowanie w dniu 17 września 1939 r. ojca, zmusiły go do zajęcia się gospodarstwem rolnym. Ojciec został rozstrzelany w lasach Barbarka w dniu 16 października 1939 r. Wkrótce matkę z dziećmi wysiedlono, a ich własność przejął Niemiec, Rytz. Wysiedleńcom wyznaczono skromne mieszkanie w Kaszczorku. Otrzymał wtedy przydział pracy w Rejonie Dróg Wodnych, gdzie pod nadzorem Niemca, z Waclawem Olkiewiczem dokonywał pomiarów głębokości Wisły na odcinku od Nieszawy do Starego Torunia. Znał język niemiecki, opanował rzemiosło mierniczego i bezbłędnie wypełniał niemieckie dokumenty. W 1942 r. zaproponowano mu grupę z *Volkslisty*, której jednak nie przyjął. Był potrzebny Niemcom jako fachowiec wodny i tylko to uchroniło go przed konsekwencjami odmowy niemieckiej listy.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej w styczniu 1945 r. powrócił na ojcowiznę, gdzie od samego początku angażował się w działalność wielu organizacji i stowarzyszeń. Wkrótce po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej został przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Złotorii, przyczyniając się do pełnego uruchomienia administracji. W 1949 r. wybrano go prezesem Ochotniczej Pożarnej w Złotorii i tę funkcję pełnił do końca swego życia. Przez 17 lat prezesował Zarządowi Gminnemu tego Związku. Był współinicjatorem budowy nowego domu strażaka, który otwarto w styczniu 1985 r. Także z jego inicjatywy w dniu 12 września 1998 r. odbyła się uroczystość odsłonięcia obelisku z imienną tablicą ofiar hitleryzmu i stalinizmu z 1945 r. Był członkiem Rady Nadzorczej Banku Spółdzielczego w Toruniu i Banku Spółdzielczego w Grębocinie. Był jej wielo kadencyjnym radnym gminnym, kolejno radnym Gromadzkiej Rady Narodowej w Złotorii i ponownie Gminnej Rady w Lubiczu. Przez wiele lat był członkiem Koła Łowieckiego „Młodnik” w Złotorii i jego sekretarzem. Zasiadał też we władzach kółek rolniczych.

Otrzymał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Srebrny Krzyż Zasługi, Medale X-, XXX-, i LX-lecia Polski Ludowej, Medale: Brązowy, Srebrny i Złoty „Za Zasługi dla Pożarnictwa”, Medal „Zasłużony dla Rolnictwa”, Medal „Zasłużony dla Gminy Lubicz”, Odznakę „Zasłużony Działacz Frontu Jedności Narodu”.

Związek małżeński zawarł ze Stefanią Trzcińska ze Złotorii, z którą pozostawił troje dzieci: Jerzego (ur. 1952), wykształcenie zawodowe rolnicze; Marię (ur. 1957), ekonomistka, zamężna Błaszczyk i Annę (ur. 1959), mgr ekonomii, zamężna Korniewska. Pochowany na cmentarzu w Złotorii.

Giziński, *Straż*, s. 76; Giziński, *Złotoria*, s. 34, 88, 89, 96; Giziński, *Niepospolici*, 49-54; Gonicz Gminny 2001, nr 3; *Historia Ochotniczej Straży Pożarnej w Złotorii*, <http://ospzlotoria.az.pl/Historia/index.html/23> VIII 2013; *Strażak Pomorski 1933*, nr 6; *Złotoria dawna, zabytki*, <http://zajonc.vot.pl/zlotoria/zabytki.php/23> VIII 2013.

CIESZYŃSKI FRANCISZEK (*12 I 1885 r. w Wygodzie-Kaszczorku k. Torunia †16 X 1939 r. w Lesie Barbarka k. Torunia), wójt gminy Złotoria, społecznik, ofiara zbrodni niemieckich (C 46)

Był synem Józefa i Marii, gospodarzy z Kaszczorka. Szkołę elementarną ukończył w Kaszczorku, a kursy rolnicze w 1900 r. w majątku w Przysieku, zaś kursy kwalifikacyjne w 1904 r. w Zakrzewku. Przez kolejne lata prowadził gospodarstwo rolne wraz ze swym ojcem.

Kiedy dnia 19 stycznia 1920 r. do Złotorii wkroczyła grupa operacyjna pułka Skarżyńskiego, dowódcy 4. Pułku Ułanów Nadwiślańskich, wchodząca w skład Błękitnej Armii gen. Józefa Hallera, wkrótce otrzymał upoważnienie Adama Czarlińskiego, starosty pow. toruńskiego do utworzenia wójtostwa złotoryjskiego z jednoczesnym powołaniem go na urząd wójta, który sprawował do 1935 r. Obwód wójtowski obejmował wsie: Złotoria, Grabowiec, Silno, Kopanino, Smolnik, Nową Wieś i Gumowo. Przy wójtostwie uruchomił Urząd Stanu Cywilnego, którego kierownikiem był wójt. Z uwagi na brak lokalu, biuro urządził we własnym domu. Znajomość z naczelnikiem toruńskiej poczty oraz poparcie starosty powiatowego, wykorzystał na uruchomienie w Złotorii Agencji Poczto-Telekomunikacyjnej z telegrafem i pierwszym telefonem ściennym w tej miejscowości. Podobnie jak wójtostwo, poczta również, mieściła się w jego domu, a prowadziła, po kursowym przeszkoleniu, jego żona, Leokadia.

Wkrótce uruchomił w Złotorii pierwszą w jej dziejach polską szkołę o jednym nauczycielu, którym był Jan Smolarski. Po nim następowali kolejni nauczyciele: Urbański, Kuropalka, Bruno, Kowalski, za czasów którego powiatowy inspektor szkolny w Chełmży, Leśniewicz dodał drugiego nauczyciela Siekierkowskiego. Kolejno wójt wyszukał Gliszczyńskiego i Migrynę.

We współdziałaniu z naczelnikiem rejonowym straży pożarnych, Mieczysławem Olszewskim, piekarzem z Lubicza, w kwietniu powołał w 1925 r. Ochotniczą Straż Pożarną, na czele której stanął jako prezes zarządu. Dbał o stopniowe wyposażenie straży w niezbędny sprzęt pożarniczy, który jednak niemal w całości wywieźli Niemcy, opuszczający Złotorię w 1919 r. Od lat marzył o dętej orkiestrze strażackiej. W 1931 r. udało mu się pozyskać ponad 20 instrumentów z garnizonowej orkiestry w Toruniu, które wyremontował gospodarczym sumptem w Zakładzie Żuchowskiego przy ulicy Chełmińskiej i w 1932 r. zorganizował strażacką orkiestrę dętą w Złotorii, a która grała do końca międzywojnia. Pod jego batutą obchodzono uroczystości święta państwowe: 3 Maja i 11 Listopada. Straż Pożarna wraz z orkiestrą uświetniała także ważniejsze uroczystości kościelne, w tym „uświęcony” tradycją strażacką tzw. „lany poniedziałek” w drugie święto Wielkiej Nocy. W wyniku starań społeczno-wychowawczych o charakterze repolonizacyjnym prowadzonych przez niego i jego aktyw na czele z kierowniczką szkoły, Kazimierą Maćkowiak, Złotoria odnosiła sukcesy w kolejnych wyborach lokalnych, zdobywając mandaty radnych na rzecz Polaków w stosunku jak 8:1.

Po wybuchu wojny został aresztowany przez sąsiada przez miedzę *Burgemeistera*, Hermana Rahu i Heinricha Molzana. Podobny los spotkał innych miejscowych patriotów: Kazimierę Maćkowiak, Maksymilianę Anusiaka, Władysława Dobrowolskiego, Stanisława Karmińskiego, Tadeusza Papierkiewicza, Fran-

ciszka Puszkowskiego, Wojciecha Serwarczyka, Bernarda Wilmanowicza, Jana Wilmanowicza, Stanisława Głowczewskiego, Albina Jakubina, Stanisława Mągrowskiego, Bronisława Murawskiego, Grzegorza Pruchenke, Jana Satała, Józefa Szczepańca, i Bronisława Wilmanowicza. Wymienionych skierowano do Fortu VII i po torturach wywieziono do lasów Barbarka na śmierć, gdzie 16 października 1939 r. zostali rozstrzelani.

W 1920 r. zawarł związek małżeński z Leokadią Jezierską, pochodzącą z dużego gospodarstwa w Brzozie Toruńskiej, z którą pozostawił syna Alfonsa (1921-2004) i córkę Hyginę (1924-1996), zamężna Karbowska, synową wójta z Dobrzejewic.

Z inicjatywy Alfonsa Cieszyńskiego, syna zamordowanego Franciszka, w dniu 12 września 1998 r. Zarząd OSP w Złotorii zorganizował żałobną uroczystość odsłonięcia obelisku z imienną tablicą ofiar hitleryzmu z 1939 r. i stalinizmu z 1945 r., której dokonał ówczesny prezes OSP, Alfons Cieszyński, a jego córka i wnuczka zamordowanego Franciszka, Maria Błaszczuk-Cieszyńska poprowadziła apel poległych.

Giziński, *Straż*, s. 76; Giziński, *Niepospolici*, s. 54-60; S. Giziński, *Pożarnictwo Pomorza Nadwiślańskiego od XIX wieku do 1939 roku*, Włocławek 2003, s. 305; S. Giziński, *Wiek mówią o Złotorii*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 2: 2002, s. 22, 25; Giziński, *Złotoria*, s. 40-87; K. Kolowski, *Historia w pigułce*, http://www.kaszczorek.com/index.php?option=com_content&view=article&id=50&Itemid=27/23 VIII 2013; *Strażak Pomorski* 1933, nr 6.

CIESZYŃSKI STANISŁAW (*1934 r. w Rypinie †XII 1979 r. w Rypinie), piłkarz

Od 1948 r. grał w zespole sportowym „Gwardii”, Spójni” i „Sparty” Rypin, a od 1957 r. w odbudowanym Klubie Sportowym „Lech” Rypin.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Lech, s. 371.

CIEŚLAK FRANCISZEK (ur. 21 I 1937 r.), kapłan rzymskokatolicki, prałat, kapelan Jego Świątobliwości, proboszcz parafii pw. Nawiedzenia NMP w Lipnie, renowator świątyni (C 47)

W dniu 21 maja 1961 r. przyjął święcenia kapłańskie. Od 1991 r., po ks. Stanisławie Kaliszu, był proboszczem parafii farnej pw. Wniebowzięcia NMP w Lipnie. W okresie ponad 20 lat duszpasterzowania w tej parafii organizował bogate życie duchowe parafian oraz dokonał szeregu ważnych inwestycji i remontów w kościele lipnowskim, m. in.: w latach 1992-1993 dokonał odnowienia polichromii autorstwa Zygmunta Klaryski z 1973 r.; 1994-1965 – wymienił pokrycie dachowe kościoła na blachę miedzianą, zakładając przedtem wieniec żelbetonowy, okalający wieżę; wyremontował kaplicę św. Barbary i odnowił obraz św. Barbary oraz odnalezione figury św. Piotra i Pawła; 1996 r. – wyremontował organy; 1997 r. – dokonał konserwacji krzyża na zewnętrznej ścianie świątyni, umieszczonego po renowacji w kruchcie świątyni; konserwacja murów świątyni i remont wieży; 1998 r. – wykonanie nowej posadzki w zakrystii; 2000 r. – wykonanie nowych chodników wokół kościoła; 2003 r. – konserwa-

cja fresków na zewnątrz kościoła; 2004 r. – odnowienie barokowych rzeźb św. Piotra i Pawła i ustawienie ich na bocznych ołtarzach, 2010 r. – przebudowa prezbiterium kościoła, 2011 r. – gruntowny remont ołtarz głównego, wraz z renowacją odkrytego na zasuwie obrazu św. Rodziny, poświęconego w dniu 22 stycznia 2012 r. przez bpa wrocławskiego Wiesława Meringa. W dniu 24 czerwca 2012 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Domu Księży Emerytów im. Dobrego Pasterza we Włocławku. Od 30 czerwca 2012 r. zastąpił go ks. Henryk Ambroziak, dotychczasowy proboszcz parafii w Przedczu.

W dniu 9 kwietnia 1999 r. został uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

B. Ardanowska, L. Mroczkowska, *Najstarszy zabytek*, Starościak, Gazeta powiatu Lipnowskiego, 2005, nr 2, s. 21; Budkiewicz-Grzywiński, *Kościół we Lipnie*, s. 31 i n.; M. Budkiewicz, *Odnaleziony obraz Świętej Rodziny w kościele Wniebowzięcia NMP*, Antoni. Tygodnik Parafialny, 2012, nr 11, s. 1; T. Chojnicki, *Parafialny kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP*, [w:] *Bóg, Papież, Lipno w malarstwie i grafice Stanisława Głowackiego*, Lipno 2005, s. 24; [http://www.diecezja.wloclawek.pl/pl/267/EMERYCI-I-REZYDENCI/9 II 2014; Zasłużeni dla Miasta Lipna](http://www.diecezja.wloclawek.pl/pl/267/EMERYCI-I-REZYDENCI/9%II%2014%Zasluzeni%II%20dla%II%20Miasta%II%20Lipna), [http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014](http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9%II%2014).

CIOŁKOWSKI (n. Ciółkowski) TEOFIL h. Jastrzębiec (†po 1864 r.), właściciel ziemski, powstaniec 1863 r., emigrant

Pochodził z rodziny szlacheckiej z Tłuchowa-Jeżewa w pow. lipnowskim. Był synem dziedzica z Winnicy k. Brudzenia i właścicielem Bądkowa Jeziornego. Po ukończeniu gimnazjum w Płocku w 1859 r. mieszkał w tym mieście. Tutaj „zwrócił na siebie uwagę noszeniem ubrania „rewolucyjnego, śpiewaniem pieśni zakazanych i agitacją polityczną”. Następnie był rządcą w majątku swego brata w Kamieniu Kmiecy i matki w Tłuchowie-Jeżewie. W latach 1860-1861 studiował na wydziale matematycznym Uniwersytetu w Petersburgu, skąd na krótki czas wyjechał do Paryża.

W 1862 r. wrócił do kraju i wraz z Wąsowiczem prowadził agitację na rzecz powstania w pow. lipnowskim. Współpracowali z nim także: Świtalski, rządca majątku z Siecienia; Teofil Strzednicki, właściciel Brudzenia oraz braci: Ignacy, Józef i Kajetan Kowalewscy.

Ścigany przez władze rosyjskie, uciekł ponownie za granicę, skąd powrócił do kraju w kwietniu 1863 r. Wówczas wstąpił do oddziału powstańczego, dowodzonego przez Lewińskiego. Po rozbiciu partii powstańczej, przez jakiś czas ukrywał się.

W 1864 r. zmuszony był po raz trzeci uciekać za granicę. Dalsze jego losy nie są nam znane.

A. Dwojnych, *Zarys dziejów Gminy Duży do roku 1918*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 10: 2006, s. 156-157; Krajewski, *Powstanie*, s. 97; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 23, 125, 209; Lissowski, *Powstanie*, s. 158; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 148; S. Popkowski, *Powstanie styczniowe w Płockim i Płońskim*, Płock 1939, s. 18, 46-48.

CIOŁKOWSKA ZOFIA (XX w.), żołnierz Związku Walki Zbrojnej, więźniarka Ravensbrück

W czasie okupacji hitlerowskiej wstąpiła do Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej i była w sekcji wy-

wiadu, kierowanej przez Jadwigę Adamczak z Lipna. Współpracowała m. in. z lipnowskim organistą, Góreckim i ks. Antonim Sołtyśiakiem. Temu ostatniemu udzielała pomocy przy wyrabianiu „lewych” dowodów osobistych na potrzeby osób „spalonych” i poszukiwanych przez policję niemiecką.

W dniu 14 grudnia 1941 r. została jednak aresztowana i zesłana do obozu w Ravensbrück.

Krajewski, *Dama*, s. 137; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 168.

CISSOWSKA ELŻBIETA h. Sas (*8 VII 1824 r. w Strzygach †8 III 1901 r. w Strzygach), ziemianka

Była córką Mariana (zm. 1853) i Katarzyny z Jackowskich (zm. 1863). Na mocy intercyzy przedślubnej, zawartej w Dreźnie, z hrabią Krzysztofem Broel-Platerem w 1842 r. otrzymała od ojca dobra Długie z przyległościami Kozłowiec, Wrzeszewo oraz folwarkiem Marianowo, o łącznej wartości 360 tys. złp. Potem razem z mężem doprowadziła ten majątek do pełnego rozkwitu i dopiero w 1853 r. stał się on wspólną własnością.

W 1842 r. zawarła związek małżeński w Dreźnie z hr. Krzysztofem Broel-Platerem i z tego związku pozostała dzieci: Romana, Gustawa, Felicję i Stanisława, które po jej śmierci przejęły majątek Długie. W 1903 r., wskutek podziałów rodzinnych, stał się własnością Gustawa Platara, który rok później sprzedał go Arturowi Borzewskiemu z Ugoszcza.

Pochowana na cmentarzu w Strzygach.

AP Włocławek, Akta notariuszy lipnowskich, Akta notariusza Eliasiewicza, sygn. 7, nr 1968-1871; *Genealogia*, s. 41, 242; Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 155-156; (*Nekrolog*), *Echa Płockie i Łomżyńskie* 1901, nr 22; PRS, s. 47; SGK, t. 2, s. 36; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Strzygach; Uruski, *Rodzina*, t. 15, s. 94.

CISSOWSKA KSAWERA h. Sas (*1828 r. †1916 r.), ziemianka, współuczestniczka powstania styczniowego

Była córką Mariana (zm. 1853) i Katarzyny z Jackowskich (zm. 1863). W dniu 25 lipca 1849 r. od ojca otrzymała dobra Skrwilno, choć akt hipoteczny został sporządzony 5 (17) maja 1853 r. w Płocku w obecności J. Piechowskiego, regenta Kancelarii Ziemiańskiej Guberni Płockiej. W styczniu 1863 r. oskarżona została o pomoc partyzantom i w związku z tym składała wyjaśnienie przed wójtem gminy Skrwilno.

W lipcu lub sierpniu 1853 r. poślubiła Anastazego Florianą Wittke Jeżewskiego z Topolna w pow. świeckim. Pozostawiła dwóch synów: Dominika i Augusta oraz córki: Emilię, Wiktorię i Zofię. W 1891 r. cały swój majątek, po śmierci męża, przepisała na synów: Dominika i Augusta.

Pochowana na cmentarzu w Skrwilnie.

AWKW Rypin, Stara księga wieczysta dóbr skrwileńskich; *Genealogia*, s. 51-51, 242; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 62; Piotrowski, *Parafia i kościoły skrwileńskie*, cz. VI, Kronika Rypińska 1997, nr 1, s. 7; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 183; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 185-189; PRS, s. 47; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Skrwilnie.

CISSOWSKI ANTONI (XIX/XX w.), aptekarz

Od 1895 r. był właścicielem apteki w Dobrzyniu n. Drwęcą. Była to jedna, z trzech wówczas istniejących aptek w pow. rypińskim.

W końcu lat 20. XIX w., aptekę posiadał mgr Gaś, a po nim, aż do wybuchu wojny w 1939 r., mgr Marian Kuchciński.

J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 269; PRS, s. 47.

CISSOWSKI FRANCISZEK ANASTAZY h. Sas (*1792 r. †po 1858 r.), ziemianin

Był synem Tomasza i Franciszki z Miączyńskich, który być może poprzez ożenek otrzymał dobra Wąpielsk. Po ojcu, wskutek podziału rodzinnego z 26 listopada 1813 r. dokonanego z bratem Marianem, otrzymał majątek Półwiesk Mały z częścią Wąpielska oraz przyległościami: Poręby i Lisiny, który został wówczas wyceniony był na 300 tys. złp. Po bezpotomnej śmierci stryjecznego brata, Aleksandra w spadku otrzymał całość dóbr Radomin, które trzy lata później przepisał na syna Ignacego. Posiadał również Wąpielsk, który sprzedał w 1821 r.

Ożeniony z Salomeą Płaskowską, pozostawił dwóch synów: Tomasza i Ignacego, między których podzielił Radomin i Półwiesk Mały.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Radomin; AWKW Rypin, KHip. Półwiesk; *Genealogia*, s. 52, 242; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 375; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31813/26> l 2014, gdzie podaje tylko syna Tomasza; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 125; *Lista właścicieli*, nr 397-407; PRS, s. 47; RZD, t. 2, cz. 3, s. 333; *Spis majątków*, s. 49; *Spis szlachty*, s. 33.

CISSOWSKI IGNACY h. Sas (*ok. 1821 r.), ziemianin

Był synem Franciszka Anastazego (1792-ok. 1857) i Salomei z Płaskowskich. W dniu 31 sierpnia 1850 r. w kościele w Czernikowie razem z Eustachym Sokółowskim z Ostrowitego świadkował na ślubie Dominika Kowalewskiego z Franciszką Eufrozyną Morzycką, córką Karola i Joanny z Cissowskich z Czernikowa.

W 1844 r., jeszcze za życia ojca, otrzymał dobra Radomin, oszacowane na 250 tys. złp. Tu prowadził wzorową gospodarkę rolną i w 1865 r. majątek ten był wyceniony na sumę 400 tys. złp. W 1867 r., kosztem 66 morgów ziemi z folwarków: Bachórz (17 morgów), Radomin (66 morgów) i Gaj (338 morgów), przeprowadził uwłaszczenie chłopów. W 1873 r. Radomin sprzedał Tadeuszowi Rościszewskiemu.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Czernikowo, sygn. 44, akt nr 14 z 1850 r.; AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Radomin; *Genealogia*, s. 52, 242; *Lista członków TR*, s. 96; PRS, s. 47; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 187.

CISSOWSKI JAN TOMASZ h. Sas (*1768 r. †5 XI 1828 r.), ziemianin, uczestnik konfederacji targowickiej

Był drugim synem Józefa, starosty rypińskiego i Marianny z Kalksztejnów h. Kos. Był właścicielem Toma-

szewa i Warpalic, a nadto w 1789 r. nabył Radomin i Rętfiny. W latach 1798-1818 od Józefa Chlebowskiego, Antoniego Zagrubskiego i Jana Sierakowskiego nabył również dobra Szczutowo. W 1815 od rodzeństwa Ostrowskich, Czermińskich i Anny Dziewanowskiej wykupił także Piórkowo. W 1819 r. od Antoniego Norberta Nałęcza nabył Czernikówko, jednak już w 1825 r. majątek ten zapisał córce, Joannie, żonie Huberta Karola Boromeusza Morzyckiego.

W 1790 r. wraz z bratem Julianem (Juliuszem) brał udział na sejmiku lipnowskim w głośnym tumulcie szlacheckim, czemu protestowała szlachta dobrzyńska, zebrana z kolei na zamku bobrownickim w dniu 6 grudnia 1990 r. Brał udział w konfederacji targowickiej.

Ożeniony z Marianną z Nowakowskich (ur. w 1883 r.-zm. 17 XI 1846 r., pochowana w kościele w Radominie, gdzie znajduje się płyta nagrobna), pozostawił ośmioro dzieci: Eufrozynę, za Walentym Sokółowskim; Aleksandra (zm. 1841, pochowany w kościele w Radominie); Józefa; Juliannę, za Feliksem Flatho z Mierzynka; Michała (zm. 1847, pochowany w kościele w Radominie); Joannę (ur. w 1806 r. w Radominie-zm. 25 X 1880 r. w Żydowie), za Hubertem Karolem Boromeuszem Morzyckim; Mariannę za Izydorem Białobłockim, II v. Karwat i Anielę (Angelę) za Ignacym Cissowskim, stryjecznym bratem Franciszka.

Miał braci: Juliana (Juliusza) i Tomasza.

Pochowany w kościele w Radominie, gdzie znajduje się płyta nagrobna.

Początkowo jego dzieci odziedziczyły majątek w równych częściach, ale już w 1838 r. Szczutowo k. Radomina wykupił od rodzeństwa Michał, Radomin zaś przeszedł w 1837 r. na własność Aleksandra, a Piórkowo przejęła w 1845 r. Marianna, która wyszła za mąż za Izydora Białobłockiego. W ten sposób rozpadł się ogromny majątek linii Cissowskich, zapoczątkowanej przez Józefa. Do połowy XIX w. linia ta zupełnie zanikła. Aleksander zmarł bezpotomnie w 1841 r., przekazując Radomin swojemu stryjowi Franciszkowi. Michał w 1846 r. sprzedał Szczutowo Aleksandrowi Lipskiemu.

AP Włocławek, KHip. Czernikówko; Idem, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Zgłowiączka, sygn. 41, akt nr 42 z 1880 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 395; *Genealogia*, s. 49, 242; Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 156, gdzie mylnie, że w tumulcie brał udział w bratem Janem, zamiast Julianem (Juliuszem); Gawarecki, *Opis*, s. 122; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31848/26> l 2014; M. Krajewski, *Udział ziemi*, s. 95; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 28; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 129; *Lauda*, s. 401; *Lista właścicieli*, nr 427-434; PRS, s. 47; *Spis szlachty*, s. 33; M. Taczyński, *Reprezentacje*, s. 172; Tablice inskrypcyjne w kościele w Radominie; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 232, 235-236.

CISSOWSKI JÓZEF h. Sas (†1804 r.), starosta rypiński, deputowany do Trybunału Koronnego

Był synem Michała, skarbnika smoleńskiego. Przed rokiem 1776 r. od ojca otrzymał dobra Strzygi z Długiem, Warpalicami, Wrzeszewem i Tomaszewem. Posiadał także Radomin, jednak przed 1789 r. swój majątek przepisał na synów.

W 1750 r. występował jako „skarbnikowicz smoleński” i w tym czasie nabył od Andrzeja Zamoyskiego królewską czynność w Starorypinie. W 1766 r. piastował

urząd starosty rypińskiego i był deputowanym do Trybunału Koronnego.

Ożeniony z Marianną Kalksztejn, miał trzech synów: Tomasza, Jana i Juliana (Juliusza) oraz córki: Różę (ur. 1771), Józefę i Teodorę (Teodozję ?) (ur. 1766 r. -zm. 4 V 1812 r.), za Onufrym Chelmickim h. Nałęcz z Płomian, pochowaną w skępskich katakumbach w Borku.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Radomin; AWKW KHip. Skrwileńskich dóbr ziemskich; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 228; *Genealogia*, s. 48, gdzie tylko mowa o dwóch synach: Julian (Juliusz) i Jan oraz s. 242; Galkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 157; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31844/26> l 204, gdzie mowa jest także o wcześniejszym, pierwszym jego małżeństwie z nieznaną nam kobietą, z której miał być syn Antoni; *Katalog*, t. 11, z. 12, s. 1; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 28; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, 179-180; PRS, s. 47; SGKP, t. 2, s. 26; Smoleński, *Kościół*, s. 107; Tablica nagrobna z czerwonego piaskowca Teodory w krążankach skępskich; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 331.

CISSOWSKI JULIAN (n. Julian Juliusz) h. Sas (*20 IV 1769 r. †20 II 1809 r.), ziemianin, starosta rypiński

Był synem Józefa (zm. 1804) i Marianny z Kalksztejnów h. Kos. W 1789 r. posiadał część Strzygi k. Rypina, z Tadajewem, Suminem i Wrzeszewem. W 1801 r. kupił dobra Chrapoń od Karoliny, żony Józefa Małkowskiego, najmłodszej siostry nieżyjącego już wtedy Józefa Kalasantego Kampenhausena.

W 1790 r. na sejmiku ziemi dobrzyńskiej w Lipnie, razem z bratem Janem, brał udział w głośnym tumultcie szlachty, który objął także salę obrad, tj. tamtejszy kościół farny. W 1794 r. występował jako starosta rypiński.

Miał braci Tomasza i Jana.

Ożeniony przed rokiem 1786 z nieznaną nam bliżej Teodorą, zmarł bezdzietnie. Swoje dobra zapisał bratankowi, Marianowi Cissowskiemu, a ich wartość wynosiła wówczas 560 tys. złp.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 227; *Genealogia*, s. 48-49, 242; Galkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 157; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31849/26> l 2014, gdzie nie ma mowy o jego małżeństwie; *Lauda*, s. 401-402, gdzie z jego imion zapisano jako dwie osoby – „bracia rodzeni”; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, s. 180; PRS, s. 47; *Spis majątków*, s. 48.

CISSOWSKI MARIAN ADAM h. Sas (*1790 r. †jesienią 1853 r. w Skrwilnie), ziemianin, poseł na sejm Królestwa Polskiego

Był synem Tomasza i Franciszki z Mączyńskich. Prawdopodobnie w 1813 r. lub przed tym rokiem od ojca otrzymał dobra Strzygi z przyległościami. W latach 1811-1817 za kwotę 300 tys. złp wykupił od Pawła Chmielewskiego, Franciszka Rościszewskiego i Ignacego Chelmickiego całość dóbr Skrwilno, zaś w 1837 r. był także właścicielem dóbr chrapońskich. W grudniu 1817 r. dokonał zamiany pól i lasów z Ignacym Chelmickim: Kolonię Szustek oddał jemu w zamian za grunta i klasy koło jeziora skrwileńskiego. W ten sposób powstały dobra skrwileńsko-chrapońskie, wycenione w 1817 r. na 300 tys. złp. W 1821 r. został zapisany w księdze wieczystej jako właściciel ca-

łego Skrwilna z rozległymi przyległościami. W 1829 r. w samym Skrwilnie mieszkało 279 osób. W 1847 r. w skład dóbr chrapońsko-skrwileńskich wchodziły: Baba, Boguszewiec, Czarnia Duża, Czarnia Mała, Kotorz, Mościska, Oborczyńska, Otocznia, Pietrzyk, Przystajnia, Rak, Ruda, Skrwilno, Szczawno, Szczypiornia, Zambrzyca, dobra chrapońskie i część wsi w Przeradzu Małym.

W 1815 r. po zmarłym, bezdzietnym stryju Julianie (Juliuszu) otrzymał dobra Strzygi warte 5.670 złp. W 1826 r. oddzielił od dóbr stryjskich majątek Długie i sprzedał Strzygi Praxedzie z Chelmickich hr. Zboińskiej z Kikoła. W 1825 r. na terenie ziemi dobrzyńskiej posiadał 25 wsi. W 1842 r. Długie z przyległościami: Kozłowiec, Wrzeszewo i Marianowo, o wartości 360 tys. złp., dał jako posag córce Elżbiecie (1824-1901). W dniu 29 lipca 1849 r. pozostały majątek zapisał córce, Ksawerze.

W Długiem zbudował pałac w stylu klasycystycznym i wokół niego założył ciekawy park krajobrazowy. W 1852 r. w Skrwilnie był fundatorem nowego kościoła pw. N. M. Panny i Wszystkich Świętych. W tej miejscowości zbudował zapewne w 1825 r. pałac i założył park wraz z ogrodem owocowym, na co od hr. Karola Zboińskiego z Kikoła zaciągnął pożyczkę na sumę 250 tys. złp.

W 1831 r. był posłem na Sejm Królestwa Polskiego.

Ożeniony ok. 1820 r. z Katarzyną z Jackowskich, (1800-1863 r., pochowana na cmentarzu w Skrwilnie), pozostawił dwie córki: Elżbietę (8 VII 1824-1901), za Krzysztofem hr. Broel-Platerem i Ksawerę (1828-1916), za Anastazym Florentynem Wittke Jeżewskim h. Własnego, która w 1853 r. otrzymała dobra Skrwilno.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie, gdzie 10 lat później spoczęła jego żona.

AWKW Brodnica, KHip. Długie; AWKW Rypin, Stara księga wieczysta skrwileńskich dóbr ziemskich; *Dekanał rypiński*, s. 161; *Genealogia*, s. 50-51, 242; Galkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 157-158; Gawarecki, *Opis*, s. 126, 128; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=marian+cissowski/18> XI 2013; *Katalog zabytków*, t. 11, z. 12, s. 19; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 28, 158; *Lista właścicieli*, nr 545-572; R. Piotrowski, *Parafie i kościoły skrwileńskie*, cz. 5, Kronika Rypińska 1996, nr 12, s. 8; cz. 6, Kronika Rypińska 1997, nr 1, s. 7; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 184; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, s. 184-187; Piotrowski, *Właściciel dóbr*, s. 25; PRS, s. 47; RZD, t. 2, cz. 3, s. 291; SGKP, t. 10, s. 720; *Spis szlachty*, s. 33; Uruski, *Rodzina*, t. 1, s. 33; Zachowane tablice inskrypcyjne jego i żony na cmentarzu w Skrwilnie.

CISSOWSKI MICHAŁ h. Sas (†przed 1789 r.), ziemianin, skarbnik smoleński

Był synem Jana, skarbnika Tembowl i Justyny Reklewskiej h. Gozdawa. W 1747 r. kupił Andrzeja Zamoyskiego wieś Strzygi k. Rypina wraz z Długiem, Kozłowcem, Tomaszewem i Warpalicami, a w 1748 r. nabył od Józefa Leona Rutkowskiego - Czarne z częścią Bałdowa w Lipnowskim. W 1757 r. wyłożył pieniądze na gruntowne odnowienie kościoła parafialnego w Strzygach.

Ożeniony z nieznaną z nazwiska Justyną, pozostawił córkę Katarzynę, za Bernardem Ludwikiem Koziebrodzkim h. Jastrzębiec.

W drugim małżeństwie miał syna Tomasza i córkę Febronię, zamężna za Piotrem Płaskowskim, synem Wojciecha. Jako posag otrzymała ona majątek Czarne, który w ten sposób przeszedł na długie lata w posiadanie Płaskowskich. Przed śmiercią pozostały majątek przekazał synowi Józefowi, który z kolei uposażył nim swoich synów.
Pochowany w kościele w Strzygach.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 227; Borucki, *Ziemia*, s. 40; *Genealogia*, s. 49-50, 242; Galkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 158, gdzie mylnie podano, że „zmarł prawdopodobnie bezpotomnie”; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31845/26> | 2014; *Inskrypcje*, s. 224; Niesiecki, *Herbarz*, t. 7, s. 320; PRS, s. 47; RZD, t. 2, cz. 1, s. 25; *Szlachta*, s. 99; Tablica inskrypcyjna w kościele w Strzygach; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 331, t. 14, s. 72; Żychliński, *Księga*, t. 21, s. 83.

CISSOWSKI TOMASZ h. Sas (*21 XII 1764 r. †1793 r.), ziemianin

Był synem Michała (zm. przed 1789). Od swego stryja, Józefa otrzymał majątek Długie, a po ślubie z Franciszką Mączyńską – także Półwiesk Mały i część Wąpielska.

Z małżeństwa ze wspomnianą Franciszką z Mączyńskich, córką Tomasza i Barbary z Kuczborskich, miał trzech synów: Mariana (ur. 1790) i Franciszka (ur. 1792), którzy odziedziczyli po nim Długie oraz córkę Barbarę, Kazimierzem Koziebrodzkim. Właścicielem Półwieska w 1813 r. był Franciszek. Stało się dopiero właśnie w 1813, kiedy wdowa po nim dokonała podziału dóbr pomiędzy synów.

Wdowa po nim wyszła ponownie za mąż za Józefa Wysockiego z Dulaska i miała nim dwóch synów: Karola i Jana Nepomucena oraz córkę Aleksandrę. Po rozwodzie z Wysockim nabyła majątek Łukomie k. Sierpca i tam mieszkała do 1832 r.

AWKW Brodnica, KHip. Strzygi; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 227; *Genealogia*, s. 50, 242; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=31814/26> | 2014; *Lista właścicieli*, nr 554; PRS, s. 47; RZD, t. 2, cz. 3, s. 376; *Spis szlachty*, s. 33; *Szlachta*, s. 99.

CISSOWSKI TOMASZ h. Sas (†po 1900 r.), ziemianin

Był synem Franciszka Anastazego (1792-1858) i Salomei Płaskowskiej. W 1858 r. po ojcu odziedziczył majątek Półwiesk Mały, który szacowano na sumę 400 tys. złp. W 1865 r. nabył Świdziebnię, którą sprzedał pięć lat później. Swoją siedzibę przeniósł do wsi Tomkowo, gdzie nowoczesnie urządził zabudowania dworskie, park, sad owocowy, winnicę, cieplarnię i staw rybny z hodowlą karpia.

W 1896 r. Półwiesk i Tomkowo sprzedał za sumę 53 tys. rubli Edwardowi i Ludwice Rudowskiemu. W 1897 r. nabył od Tomasza Rościszewskiego, syna Julina Wyrębę k. Nadroża, gdzie mieszkał do 1900 r. W 1900 r. Wyręba znalazła się w rękach Jana Chelmickiego, syna Józefa i Dominiki z Płaskowskich. Dalsze jego losy nie są nam znane.

AWKW Brodnica, KHip. Świdziebnia; AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Tomkowo; AWKW Rypin, KHip. Półwiesk Mały; *Genealogia*, s. 52, 242; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 180; *Lista TR*, s. 96;

Łempicki, *Rościszewscy*, s. 221; PRS, s. 47; RZD, t. 2, cz. 3, s. 354, 398; SGKP, t. 12, s. 384.

CISZEWSKI FRANCISZEK (*2 XII 1870 r. w Warszawie †1946 r.), dr medycyny, społecznik (C 48)

Był synem Maksymiliana i Barbary z d. Majnc. W 1900 r. po ukończeniu studiów medycznych, a następnie uzyskaniu stopnia doktora medycyny i odbyciu praktyki lekarskiej w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie, przybył do Dobrzynia n. Drwęcą, gdzie otworzył gabinet lekarski. Mieszkał i pracował w kamienicy Leona Warszawskiego, tuż przy kościele. Tutaj szybko zyskał opinię dobrego lekarza, leczącego skutecznie różne schorzenia. Był też lekarzem-położnikiem, a nawet dentystą. Przyjmował bez wyjątku wszystkich, bogatych i biednych, a od tych ostatnich często nie pobierał należnego wynagrodzenia. Przez kilka lat przyjmował pacjentów w ramach kasy chorych. Jednak po nim, te usługi przejął w 1933 r. Eliasza Altera, ale chorzy ubezpieczeni, większym zaufaniem darzyli jego i korzystali nadal z jego posługi, a on czynił to często bezinteresownie.

Przez szereg lat, za czasów proboszczowania w parafii pw. św. Katarzyny przez księży Czesława Rogackiego i Ignacego Charszewskiego, był aktywnym członkiem rady parafialnej. W 1914 r. wraz z ks. Czesławem Rogackim, przedstawicielami ludności Dobrzynia był wystawiony przez Niemców na rozstrzelanie za, jak to określono, „nocną strzelaninę”. Cudem uniknął wtedy śmierci. W 1937 r. był w składzie komitetu budowy Figury Matki Bożej Niepokalanie Poczętej na Rynku w Dobrzyniu nad Drwęcą, razem m. in. z Leonem Warszawskim, Michałem Kabacińskim, Władysławem Pawłowskim, Stanisławem Krzyżanowskim i Adamem Piątkowskim jako wotum za ocalenie w 1914 r. Był też w składzie Komitetu Honorowego Zjazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego, który odbył się w Golubiu 6 sierpnia 1939 r.

W wyborach do sejmu w styczniu 1919 r. ubiegał się o mandat poselski z listy Narodowej Demokracji, jednak po wygraniu wyborów zrezygnował z niego, a mandat objął ks. Władysław Mąkowski z Rypina.

Szczęśliwie przeżył okupację i przyjmował w dalszym ciągu pacjentów.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu n. Drwęcą.

Gazeta Urzędowa na Obwód Lipnowsko-Rypiński 1918, nr 4, z 9 XII; J. Jagodziński, *Franciszek Ciszeński, (1870-1946)*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne DO WTN, t. 6: 2010, s. 245-246; J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 268-269; J. Jagodziński, *Na pamięć ojców. Dzieje figury Matki Bożej w Dobrzyniu nad Drwęcą*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 184; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii p. w. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 101, 120; *Pamiętnik zjazdu*, s. 4; *Rypin między wojnami*, s. 144-145; Waszkiewicz, *Lipno*, s. 29; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 261.

CIUCHTA MARIA (*1 X 1936 r. we wsi Białe Szczepanowice, pow. Ostrów Mazowiecka), nauczycielka, instruktorka OH i ZHP, harcmistrz, pracownik biurowy (C 49)

Urodziła się w rodzinie kolejarskiej, jako córka Józefa i Heleny z Wądołkowskich. Szkołę Podstawową ukończyła w Lubieniu Kujawskim, a następnie liceum ogólnokształcące w Toruniu. Po ukończonym kursie pedagogicznym w Poznaniu zdobyła kwalifikacje nauczycielskie. Do Rypina przybyła w ramach nakazu pracy w 1953 r. i podjęła pracę w Szkole Podstawowej nr 1, gdzie pracowała do 31 sierpnia 1957 r., prowadząc 1 września 1956 r. drużyny harcerskie, najpierw w ramach Organizacji Harcerskiej Związku Młodzieży Polskiej, m. in. z Cezarym Kosmałskim. Po Zjeździe Łódzkim w dniach 8-10 grudnia 1956 r., reaktywującym Związek Harcerstwa Polskiego, od 1 września 1957 r. była zastępcą komendanta Hufca ZHP Rypin, Bogdana Szczerkowskiego i pełniła tę funkcję do 13 stycznia 1974 r. W trakcie pracy zdobywała kolejne stopnie instruktorskie: w 1957 r. – przewodnika, 1960 r. – podharcmistra, 1963 r. – harcmistrza, 1977 r. – harcmistrza Polski Ludowej. Opiekowała się drużynami zachowowymi w mieście i pow. rypińskim. Współorganizowała i organizowała przez wiele lat obozy harcerskie w Urszulewie i Księżym oraz Nieobozową Akcją Letnią ZHP i Wakacje Drużyn Miejskich. Wychowała całe zastępy zuchów i harcerek. Była najbardziej rozpoznawalną harcerką w Rypinie i pow. rypińskim. W dniu 14 stycznia 1974 r. podjęła pracę w Spółdzielni Transportu Wiejskiego, gdzie pracowała do 15 lutego 1975 r., a następnie od 16 lutego 1975 r. w Wytwórczo-Usługowej Spółdzielni Pracy w Rypinie, skąd w 30 września 1990 r. przeszła na emeryturę.

AMZD, Kronika Komendy Hufca ZHP w Rypinie, pass.; Autopsja (1965-2014); Inf. zainteresowanej z 24 III 2014 r.; *Rypin w PRL*, s. 500, 650-656; Zielińska, *Historia*, s. 73.

COHN (KOHN) ARTUR (†po IX 1939 r.), właściciel ziemski

W latach 1918-1939 posiadał majątek Adamki k. Zbójna w pow. rypińskim o powierzchni 228 ha. Jego dalsze losy nie są nam znane, jednak zapewne zginął w pierwszych latach wojny.

AWKW Rypin. KHip. Adamki; Nie wymieniony przez Piorowskiego w *Słowniku*.

COHN (KOHN) IZYDOR (*15 III 1892 r. †20 XI 1941 r. w Płońsku), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Obywatel polski narodowości żydowskiej. Był synem Jakuba i Fajgi, właścicieli majątku Radziki Duże w pow. rypińskim. Od 1919 r. razem z braćmi: Hermanem (zm. 1926), Jakubem i Izydorem był współwłaścicielem majątku Radziki Duże w pow. rypińskim o powierzchni 474 ha.

W 1934 r. razem z braćmi Jakubem i Maurycym kupił prawa od Zofii Cohn, córki brata Hermana. W 1938 r. był zapisany jako współwłaściciel Radzik Dużych razem z: Maurycym, Jakubem, Etelem, Danielem i Stefanem Cohnami. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Jesienią 1939 r. został wywieziony do getta w Płońsku, gdzie zmarł na tyfus.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 125/48; AWKW Rypin, KHip. Radziki Duże; <http://www.genealogia.okiem.pl/wlasciciele/>

<http://www.genealogia.okiem.pl/wlasciciele/index.php?nazwisko=Kohn/26> I 2014; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Piotrowski, *Słownik*, s. 136, gdzie pisownia przez „K”; RZD, t. 2, cz. 2, s. 93-94; Wasiak, *Właściciele*, s. 4; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 379. W innych publikacjach do tej pory podawano pisownię nazwiska jako „Kohn”.

COHN (KOHN) JAKUB (*ok. 1894 r. †30 X 1939 r. w Rypinie), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Obywatel polski żydowskiego pochodzenia. Był synem Jakuba i Fajgi, właścicieli majątku Radziki Duże w pow. rypińskim. Mieszkał w Radzikach Dużych, gdzie razem z braćmi Hermanem (zm. 1926) i Izydorem od 1919 r. był współwłaścicielem miejscowego majątku o powierzchni 474 ha.

W 1934 r. razem z braćmi Izydorem i Maurycym kupił prawa od Zofii Cohn, córki brata Hermana. W 1938 r. był zapisany jako współwłaściciel Radzik Dużych razem z: Maurycym, Izydorem, Etelem, Danielem i Stefanem Cohnami. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

W Radzikach angażował się do przedsięwzięć społecznych. Jesienią 1926 r., gdy w tej wsi powstała OSP, został zastępcą prezesa (ks. T. Mateuszczyka) zarządu. Wspierał działalność straży i w jego majątku rzemieślnicy wykonali potrzebne dla strażaków bosaki. W kwietniu 1932 r. zakupił razem z bratem instrumenty dla orkiestry strażackiej, a w 1934 r. wyraził nawet gotowość budowy remizy strażackiej.

Aresztowany jesienią 1939 r. przez Selbstschutz, więziony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20, gdzie został zamordowany w dniu 30 października 1939 r. Żonaty z Fajgą, miał syna Moszka.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 126/48; AWKW Rypin, KHip. Radziki Duże; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 88; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 292; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Piotrowski, *Biogramy*, s. 161; Piotrowski, *Słownik*, s. 136; RZD, t. 2, cz. 2, s. 93-94; Wasiak, *Właściciele*, s. 4.

COHN (KOHN) MAURZYCY (*ok. 1897 r. †30 X 1939 r. w Rypinie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Obywatel polski narodowości żydowskiej. Był synem Jakuba i Fajgi, właścicieli majątku Radziki Duże w pow. rypińskim. Od 1919 r. razem z braćmi (Hermanem, Jakubem i Izydorem) był współwłaścicielem majątku Radziki Duże w pow. rypińskim. W 1929 r. majątek ten liczył 474 ha gruntów. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

W Radzikach angażował się do lokalnych inicjatyw społecznych. Gdy w 1926 r. powołano do życia Ochotniczą Straż Pożarną, razem z Antoni Gniazdowskim i Jerzym Beldygierem został jej członkiem honorowym. Razem z bratem wspierał materialnie miejscowych strażaków. W kwietniu 1932 r. zakupił dla orkiestry strażackiej instrumenty dęte, oznaczając każdy z nich tabliczką „Bracia Cohn”.

Aresztowany jesienią 1939 r. i uwięziony w Rypinie w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20, gdzie został zamordowany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 127/48; AWKW Rypin, KHip. Radziki Duże; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 87; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 292; <http://www.genealogia.okiem.pl/wlasciciele/index.php?nazwisko=Kohn/26> I 2014; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 69;

Piotrowski, *Biogramy*, s. 161; Piotrowski, *Słownik*, s. 136; RZD, t. 2, cz. 2, s. 93-94; Wasiak, *Właściciele*, s. 4; *Ziemiaństwo do brzyńscy*, s. 378.

COHN (KOHN) JAKUB MOJŻESZ (*4 II 1884 r. †ok. 1926 r. w Radzynie), właściciel ziemski

Był synem Jakuba i Fajgi, właściciele majątku Radziki Duże w pow. rypińskim. W 1904 r. pożyczył Walentemu Siemiątkowskiemu kwotę 22.500 rubli, na 6 procent rocznie, którą zapisano na hipotecę majątku Radziki Duże w 1905 r. W 1912 r. nabył od Witolda Rutkowskiego za sumę 90 tys. rubli majątek Radzynek k. Rypina o powierzchni 509 ha. Zmarł nagle, pozostawiając majątek, który w wyniku postępowania spadkowego, trwającego aż do 1929 r. przejęli jako wspólną własność: Jojne (Jan) Cohn, Sura (Salka) z Cohnów Halberstadt, Udeła (Adela) z Cohnów Basz, Gougara-Rojsa (Gustawa) z Vohnów Frankenstejn, Uszer (Artur) Cohn, Abram-Lejba (Leon) Cohn, Szlama (Sally) Cohn i Wolf (Władysław) Cohn. W 1929 r. majątek ten liczył 446 ha gruntów. Tradycja ustna, żyjąca wśród miejscowych do połowy lat 70. XX w., głosiła, że ukrył on zakopane pod ziemią spore ilości złotych monet. W momencie nagłej śmierci rozgoryczeni synowie mieli uporczywie pytać: „*tate, gdzie pieniądze?*”

AWKW Rypin, KHip. Radzynek, Radziki Duże; <http://www.genealogia.okiem.pl/wlasciciele/index.php?nazwisko=Cohn/26> l 2014; Piotrowski, *Słownik*, s. 136, gdzie podał, że zginął w getcie płońskim; RZD, t. 2, cz. 2, s. 93; *Ziemiaństwo do brzyńscy*, s. 67, gdzie mylna inf., że Radzynek przekazał swojemu synowi, Morycowi oraz s. 379, gdzie z kolei inf., że Moszek Cohn zginął w getcie w Płońsku 30 października 1940 r.

COHN (KOHN) SZMUL (*25 VI 1896 r. †3 VIII 1941 r. w Płońsku), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Abrama. Obywatel polski narodowości żydowskiej. Mieszkał w Lipnie. Jesienią 1939 r. został zesłany do getta w Płońsku, gdzie w kilka miesięcy potem poniósł śmierć.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 30/48; Piotrowski, *Słownik*, s. 136.

COHN SZYMON JAKUB (*1878 r. †III 1943 r. w Płońsku), ofiara zbrodni niemieckich (K 50)

Był synem Sedera. Obywatel polski narodowości żydowskiej. Mieszkał w Lubiczu Lipnowskim. W okresie międzywojennym był znanym kupcem. Jesienią 1939 r. został wywieziony do getta w Płońsku, gdzie poniósł śmierć.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 82/47; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 69; Piotrowski, *Słownik*, s. 136.

CYRKLAFF (i. n.), powstaniec i ofiara insurekcji 1863/1864 r.

Był synem Rocha, „*gospodarza w Myśliwcu pod Wąbrzeźnem*”. Był kolegą z lat młodości Ludwika Wiśniewskiego z Wąbrzeźna. W marcu 1864 r. razem z nim przyłączył się do oddziału ochotników „pomorskich”, którzy zamierzali przejść do ziemi do-

brzyńskiej, celem ożywienia gasnącego tu powstania styczniowego. W nocy z 28 na 29 marca przekroczył graniczną Drwęcę z oddziałem dowodzonym przez kpt. Adolfa Kossakowskiego z Warszawy. W stoczonych potyczkach najpierw pod Bolesławicami, a potem pod Łapinózką został ciężko ranny, po czym zmarł.

Pochowany we wspólnej mogile na cmentarzu w Radzikach Dużych. Akt zgonu sporządzony przez administratora tej parafii, proboszcza z Osieka Rypińskiego, został sporządzony (być może świadomie) jako osoby bezmiennej.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 144, 294; T. Żychliński, *Wspomnienia z roku 1863 r. spisane przez autora „Dwóch lat”*, Poznań 1881, s. 135.

CYRKLAFF JADWIGA, ps. „Tekla” (*3 VIII 1914 r. w Kąrzynie k. Golubia †po 20 I 1945 r. w Bydgoszczy lub okolicy), działaczka Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej, ofiara zbrodni niemieckich (C 51)

Była córką Bolesława, zamożnego handlarza bydłem i Zofii z Jaworskich. Przed wybuchem wojny mieszkała w Golubiu n. Drwęcą przy ul. Rynek 35 i pracowała w sklepie mleczarskim swego ojca.

W 1942 r. została wprowadzona do Armii Krajowej przez Jana Grajkowskiego, ps. „Tadek”, który był łącznikiem w Obwodzie AK Rypin i członkiem zespołu do zadań specjalnych. W sklepie mleczarskim Szulca od 1944 r. prowadziła „skrzynkę” kontaktową działu sanitarnego Wojskowej Służby Kobiet Inspektoratu Rejonowego AK Brodnica, wiążąc skrzynki mieszczące się u Marii Grajkowskiej, ps. „Matka Tadzka”, w Golubiu i Heleny Żołobińskiej, ps. „Halszka” w Dobrzyniu nad Drwęcą. Jej skrzynkę obsługiwały łączniczki z Brodnicy, m. in. Wanda Cybulska, ps. „Ada” (30 XII 1913-I 1945) i Leokadia Zofia Zakrzewska, ps. „Chryzantema”. Angażowała się także w pracy charytatywnej dla członków AK w Golubiu i Dobrzyniu. Zbierała materiały sanitarne dla sekcji sanitarnej WSK, m. in. w kontaktach z dr. Jerzym Gerardem Koppem z Golubia. Aresztowana 2 stycznia 1945 r. wraz z matką (którą potem zwolniono), więziona była w Golubiu, a od ok. 15 stycznia w Brodnicy, a następnie w Bydgoszczy. Zginęła wraz z innymi członkiniami WSK tego rejonu: Ireną Wiwatowską, Joanną Stefaną Bekterówną, Wandą Cybulską, Haliną Gacanką, Adelajdą Górczewską, Mirosławą Karbowską, Martą Kosmańską i Franciszką Oziminową, w czasie tzw. marszu śmierci w kierunku Nakła podczas ewakuacji bydgoskiego więzienia przed zbliżającym się frontem radzieckim.

AFGEZ, t. osob. 352-352/Pom., Cyrklaf Jadwiga, ps. „Tekla” oraz t. osob.: I. Jagielska, Nowak, K. Kozłowska, H. Lubońska-Lipowska, J. Sobczak-Warszewska, S. Suszyński, Z. Zakrzewska, H. Żołobińska; Ciechanowski, *Ruch*, s. 380; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 790; *Oni tu żyli*, s. 31-42; Relacja J. Grajkowskiego z Rypina z 1988 r.; E. Skerska, *Cyrklaf Jadwiga*, SBKP, cz. 6, s. 36-37; *Słownik uczestniczek walki*, s. 32, 33, 68, 108, 176, 201, 305, 428-429; SBKP, cz. 5, s. 36-37; cz. 6, s. 65, 188, 193; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 216; Zawacka, *Kobiety w armii*, s. 299, 302, 308, 319, 324; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 68.

CYROCH (i. n.), (*ok. 1842 r. †22 IV 1863 r. pod Nietrzebą), powstaniec i ofiara insurekcji 1863 r.

Pochodził z Chełmna, z zawodu był rzeźnikiem. Wiosną 1863 r., na wiadomość o formowaniu się oddziału ochotników do powstania, zgłosił się do partii powstańczej, dowodzonej przez majora H. Szermętowskiego. Wraz z nim przeszedł granicę zaborów i znalazł się na terenie ziemi dobrzyńskiej. Poległ w boju z oddziałem rosyjskim pod Nietrzebą k. Chrostkowa.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Chrostkowie.

Bukowski, *Pomorze*, s. 58, 141; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 107; Krajewski, *Powstanie*, s. 93-94, 110; Krajewski, *Powstanie styczniowe*, s. 6; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 108, 138, 163, 209.

CYWIŃSKI KAROL MARIAN (*2 II 1897 r. w Płomianach, pow. lipnowski †wiosną 1940 r. w Starobielsku), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1918-1920 r., dr wszech nauk medycznych, kapitan śl. zdr. w st. spocz., ofiara zbrodni sowieckich (C 52)

Był synem Juliana (ur. 1864), rządcy majątku w Płomianach w Lipnowskim, i Marii ze Zglinickich (Zglinickich) (ur. 1875). W 1904 r. podjął naukę w szkole początkowej, a w 1908 r. w Gimnazjum Męskim „Towarzystwa Szkoła Średnia” w Płocku. Tam po sześciu latach zdał egzamin dojrzałości. W 1916 r., uczęszczał na kursy przygotowujące do studiów wyższych przy płockim I. Gimnazjum Męskim Polskiej Macierzy Szkolnej. W 1916 r. wstąpił do konspiracyjnej Polskiej Organizacji Wojskowej w Płocku, a następnie zgłosił się jako ochotnik do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1918-1921 w szeregach 4. pułku ułanów oraz w szpitalu polowym. Z pułkiem brał udział w działaniach w wojnie polsko-ukraińskiej w rejonie Lwowa. W dniu 10 maja skierowany został do Białegostoku, gdzie został uzupełniony, a następnie już w pełnym składzie skierowano go w rejon Mosty-Lida, gdzie jako pierwszy polski pułk przekroczył linię rzece Niemen. Potem brał udział w zajęciu Wilna i walkach na Białorusi. W lipcu 1920 r., w związku z ofensywą wojsk bolszewickich, pułk prowadził działania opóźniające. W tym czasie stoczył szereg walk m. in. w dniu 9 lipca 1920 r. pod Hrebionką, gdzie rozbił trzy pułki piechoty Armii Czerwonej. W walkach odwrotowych dotarł aż na przedpola Warszawy. Od 15 sierpnia 1920 r. brał udział w polskiej kontrofensywie, w czasie której dotarł ponownie do Niemna. Udział w wojnie zakończył na linii Berezyny, gdzie w rejonie Dokszyce zajął stanowiska, aż do momentu zawarcia Traktatu Ryskiego w dniu 18 marca 1921 r.

Po zakończeniu działań wojennych podjął studia na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego i w dniu 24 stycznia 1925 r. uzyskał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Przydzielony został do 7. pułku artylerii ciężkiej w Poznaniu, a następnie służył jako lekarz w 56. pułku piechoty w Krotoszynie i w 25. pułku artylerii lekkiej w Kaliszu. Od 1936 r. pozostawał w stanie spoczynku w stopniu kapitana, kolejno w Kasie Chorych w Kaliszu, jako lekarz PKP, a także prowadził prywatną praktykę lekarską. W tym samym roku ukończył kurs kardiologii u prof. Mściwoja Semerau-Siemianowskiego i jako pierwszy posiadał w Kaliszu aparat EKG.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i przydzielony do 56. pułku piechoty w Kaliszu. W czasie kampanii wrześniowej organizował szpitale polowe w Równem i Rawie Ruskiej, następnie pracował w Szpitalu Polowym we Lwowie, gdzie dostał się do niewoli sowieckiej. Osadzony w obozie jenieckim w Starobielsku, skąd przysłał do rodziny karty świąteczne oraz ostatni telegram na Wielkanoc 1940 r., przypadającą 24-25 marca.

Był odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Pamiętkowym za Wojnę 1918-1921 oraz Medalem X-lecia.

Ożeniony w 1923 r. z Aleksandra Kowalewską, pozostawił córkę Dobromirę Teresę (ur. 18 IX 1928).

Charków. *Księga*, s. 75; J. B. Gliński, *Słownik biograficzny lekarzy i farmaceutów ofiar drugiej wojny światowej*, t. 1, Wrocław 1997, s. 58; *Katyń. Lista*, s. 296; Z. Kledecki, *Ginęli nie tylko w Katyniu*, Serwis Informacyjny, nr 27: Kalisz 1993, s. 16; P. W. Kochański, *Karol Cywiński*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/3133/23> III 2014; *Księga pochowanych*, t. 5, s. 86; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 52-54, Tucholski, *Katyń*, s. 396; WIH MiD, L. S. 3607.

CZACHOROWSKA JANINA (†po 1945 r.), nauczycielka

Przed 1939 r. była nauczycielką we Publicznej Szkole Powszechnej we Franciszkowie k. Skępego. Pod koniec września 1939 r., ostrzeżona o przygotowywanej akcji aresztowania nauczycieli, opuściła swoje miejsce zamieszkania i udała się do Rypina. Tam zdołała przeżyć falę masowych egzekucji, a potem okupację.

Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 182; Sikorowski, *Szkolnictwo*, s. 62.

CZACHOROWSKI JAN h. Abdank (XVIII/XIX w.), właściciel ziemski

Ok. 1780 r. fundował poza murami miasta Rypina kaplicę pw. św. Barbary. Pierwsze wzmianki dotyczące kaplicy pochodzą już z 1694 r., kiedy to odnotowano kaplicę św. Barbary jako budynek odbudowany przed kilkoma laty przez rypińskiego mieszczanina, Zwierskiego, co oznacza, że wcześniejsza budowa została zniszczona w czasie najazdu szwedzkiego lub uległa pożarowi. Wzniesiona z jego fundacji kaplica jest orientowana, drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, odnawiana potem w 1906 r., a także w latach późniejszych. Dach wielospadowy, kryty gontem, zakończony wieżyczką na sygnaturkę. Wewnątrz ołtarzyk z ok. poł. XIX w. z obrazami św. Barbary i św. Rozalii, patronek dobrej śmierci (w tym także dzieci) i ochrony przed zarazą. Na ścianie ołtarzowej znajdują się odkryte malowidła, przedstawiające świętych Piotra i Pawła, pochodzące z ok. 1922 r. oraz nieodkryte jeszcze – Matki Bożej.

Krajewski, *Rypinie*, s. 47-48; PRS, s. 47.

CZACHOROWSKI WŁADYSŁAW (*14 VI 1893 r. w Rypinie †po 1939 r.), nauczyciel, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Jana i Józefy z Ratkowskich.

W latach 1901-1906 uczęszczał do 2-klasowej miejskiej, męskiej szkoły w Rypinie, gdzie dodatkowo uczył się jeszcze przez 2 lata w tej szkole w celu utrwalenia wiedzy. W 1909 r. zdał egzamin do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, które ukończył w 1912 r. Od 16 VIII 1912 r. został nauczycielem w 1-klasowej szkole w Bądkowie Kościelnym, a po zmianie stopnia organizacyjnego tej szkoły, od 1 stycznia 1927 r. jako 2-klasowej, Jako ochotnik od 22 lipca do 20 listopada 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej w stopniu starszego szeregowego.

W dniu 12 maja 1938 r. otrzymał Medal „Za Długoletnią Służbę”.

W dniu 3 stycznia 1920 r. wziął ślub ze Stanisławą Sobocińską.

K. Kłodawski, *Szkolnictwo elementarne (początkowe) na ziemiach polskich od końca XVIII wieku do roku 1939*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 10: 2006, s. 122-123; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 125.

CZAJKA ALICJA (†po 1943 r.), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej

Jako młoda dziewczyna w czasie okupacji mieszkała z rodzicami w Lipnie. Być może zaprzysiężona była do ZWZ-AK. Na pewno zajmowała się kolportażem konspiracyjnej gazetki „Iskra Wolności”, wydawanej w domu Lulińskich w Józefkowie k. Skępego. W maju 1943 r., w okresie masowych aresztowań w pow. lipnowskim, została zatrzymana przez Gestapo wraz z rodzicami. Podobnie, jak inni aresztowani, skierowana została do obozu Stutthof. Dalsze jej losy nie są nam znane.

Krajewski, *Dama*, s. 106.

CZAJKOWSKI ZYGMUNT (†1940 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

W 1923 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Potem był nauczycielem. Przed wybuchem wojny pełnił funkcję podinspektora szkolnego w Lipnie.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli pow. lipnowskiego. Najpierw wraz z całą grupą został wywieziony do obozu w Hohenbruch w Prusach Wschodnich, a następnie do niemieckiego obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen. W czasie transportu z tego obozu do Dachau poniósł śmierć.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 214; Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Krajewski, *Dama*, s. 6364; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Piotrowski, *Słownik*, s. 91.

CZAKI de KERESTSZEZH ALEKSANDER h. Skanderbek-Aleksander (*1805 r. we wsi Świeżawy †po 1861 r.), powstaniec „Zemsty Ludu” 1833 r., Sybirak

Był synem Jana Babtysty Nepomucena i Józefy z Rożańskich, dzierżawców majątku Borki (Usza) w pow. lipnowskim. W 1833 r. wziął udział w wyprawie „Ze-

msty Ludu” w oddziale Kaliksta Borzewskiego i Artura Zawiszy, którzy znaleźli się na terenie ziemi dobrzyńskiej.

Za czyn ten w 1834 r. został skazany na osiedlenie się na Syberii i utratę praw stanu. Od 22 marca 1835 r. przebywał we wsi Gorska w okręgu jeniejskim. Stamtąd w marcu 1837 r. zbiegł, po czym został ponownie zatrzymany na terenie zachodniej Syberii i postawiony przed sądem w Tomsku.

Po powrocie do Królestwa w styczniu 1861 r. miał trudności z otrzymaniem środków do życia i cierpiał niedostatek. Stąd też w raporcie p. o. warszawskiego oberpolicmajstra z 4 (16) marca 1861 r. zapisano: „Czaki Aleksander, przestępca polityczny, ma lat 64 (?), powrócił do kraju w styczniu br., ma żonę i dwoje dzieci, rodziny, która by mu pomoc nieść mogła, żadnej nie pozostało. Środków do utrzymania nie posiada, znajduje się w biednym położeniu, konduity nie notowanej, ze względu więc na to zasługuje na wsparcie w ilości rubli srebrnych sto”.

Ożeniony z Adelajdą Brauer, córką Henryka i Julii Brauerów, właścicieli sąsiedniego majątku Kobrzyńiec Nowy, pozostawił syna Ferdynanda Aleksandra.

Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 133-134, 275-276; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=aleksander+czaki/26> i 2014; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 138; *Spis szlachty*, s. 34; *Spółczeństwo polskie*, s. 50-51, 149, 151, 707-708; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 353.

CZAKI de KERESTSZEZH FERDYNAND ALEKSANDER, h. Skanderbek-Aleksander, (*przed 1834 r. †po 1866 r.), uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r.

Był synem Aleksandra i Adelajdy z Brauerów, a wnukiem Jana Babtysty Nepomucena. W 1851 r. przejął po wuju Wilhelmie Brauerze dobra Kobrzyńiec Nowy między Rypinem a Lipnem. Majątek ten sprzedał przed 1858 r. Wilhelmowi bar. Sonsfeld. Prawdopodobnie nie opuścił okolic Rogowa i związał się z działalnością konspiracyjną przed wybuchem powstania styczniowego. Współpracował z Ignacym Chełmickim, właścicielem Balina, Lasot i Rojek. W pierwszych miesiącach powstania był członkiem sądu Rządu Narodowego, zorganizowanego we dworze w Balinie.

W maju 1863 r. został aresztowany przez policję carską. Wkrótce zwolniony, jednak w maju 1866 r. aresztowany ponownie. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 263-264; P. Galkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: 1999, s. 57; Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 276; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=164811/2612014>; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 152; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 128-129; *Spis szlachty*, s. 34; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 353.

CZAKI de KERESTSZEZH JAN BAPTYSTA NEPOMUCEN h. Skanderbek-Aleksander (†1821 r.), geometra, uczestnik powstania kościuszkowskiego, pułkownik wojsk polskich, właściciel ziemski

Był synem Franciszka Floriana Kajetana (zm. 1772), kartografa i inżyniera i Elżbiety z Nowodworskich. Był właścicielem majątku Świeżawy i Rogowo Kościelne,

które nabył w 1780 r. od braci Jana i Józefa Niekrasz h. Klamry za sumę 19.800 tynfów. W tym samym roku od Anny Bęklewskiej dokupił jeszcze za 500 tynfów Rogówko.

W 1781 r. występował jako kapitan pontonierów Wojska Polskiego. W tym samym roku pełnił funkcję geometry przysięgłego i komornika granicznego brzesko-litewskiego. W 1786 r. otrzymał nominację na geometrę królewskiego, a w 1792 r. stopień majora wojska litewskiego. W 1792 r. otrzymał nominację na majora wojsk koronnych. W takim stopniu walczył w powstaniu kościuszkowskim. Szczególnie wstąpił się w czasie walki z wojskami pruskimi w obronie Narwi pod Pułtuskiem w czerwcu-lipcu 1794 r.

Po upadku powstania kościuszkowskiego osiadł w Świeżawach i zajął się gospodarstwem na roli. W 1804 r. w Banku Głównym Berlińskim zaciągnął kredyt w wysokości 10 tys. marek pod zastaw Świeżaw. Kredyt ten nie został spłacony i majątek rodzina utraciła. W 1806 r., na wezwanie Józefa Wybickiego, wraz z synem Mikołajem stanął u boku Napoleona. Służbę wojskową zakończył ostatecznie w 1808 r. w randze pułkownika i już na stałe osiadł w Świeżawach. W 1812 r. zasiadał w Radzie Powiatowej Lipnowskiej. W 1820 r. procesował się z Wojciechem Niekraszem o granice swoich dóbr.

Ożeniony z Józefą Różańską, córką Szymona, pozostawił synów: Mikołaja, Józefa, Romana i Aleksandra. Józef w połowie XIX w., jako „były kapitan wojsk polskich”, mieszkał w Żołnowie k. Rogowa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 263; K. Buczek, *Czaki Franciszek Florian*, PSB, t. 4, s. 161-162; P. Gałkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: 1999, s. 68; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 276-277; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=32628/26> | 2014; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 407, 460, 474, 482; Mysłakowski, *Materiały*, nr 598; A. Skalkowski, *Z dziejów insurekcji 1794 roku*, Warszawa-Kraków-Lublin 1926, s. 67, 72-76, 86, 89-93, 101-102; *Spis szlachty*, s. 34, Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 353; t. 12, s. 88.

CZAKI de KERESTSZEZH MIKOŁAJ h. Skanderbek-Aleksander (*1786 r. w Świeżawach †po 1830 r.), kapitan Wojska Polskiego, emigrant

Był synem Jana Babtysty Nepomucena i Józefy Różańskiej, córki Szymona. W 1807 r. brał udział w kampanii Napoleona przeciwko Rosji. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego podjął służbę w 4. pułku piechoty w randze podporucznika, a od 1810 r. kapitana 4. pułku legii. W latach 1809-1812 przebywał w Hiszpanii, walcząc po stronie francuskiej, gdzie dostał się do niewoli w bitwie Panaranda de Duero. Do Francji powrócił ponownie w sierpniu 1814 r. i stanął po stronie Napoleona w czasie jego głośnych „stu dni”, służąc w Pułku Cudzoziemskim. W 1816 r. powrócił na ziemię polskie i wstąpił do armii Królestwa Polskiego w stopniu kapitana. Prawdopodobnie brał także udział w powstaniu listopadowym. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Ożeniony z Katarzyną Okęcką, miał synów: Zachariasza, urzędnika w Dyrekcji Głównej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz Bonifacego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 263-264; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 277; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=32619/26> |

2014; S. Kirkor, *Legia Nadwiślańska*, Londyn 1981, s. 162, 164, 401; *Spis szlachty*, s. 34; Uruski, *Rodzina*, t. 23, s. 353.

CZAMPSKI (Czamski v. Czapski) ANDRZEJ h. Grzymała (†15 IX 1602 r.), właściciel ziemski, podśudek dobrzyński, poseł na sejm

Był zagrodowym szlachcicem na części Czumska. Przypuszcza się, że mógł posiadać także jeden łan w Gójsku i półtora łana w sąsiednim Podlesiu.

W okresie od 18 stycznia 1576 r. 20 lipca 1595 r. sprawował urząd podsędziego dobrzyńskiego. Kilkakrotnie posłował z ziemi dobrzyńskiej na sejm walny.

AGAD, MK 147, k. 238; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 265; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 278; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 169; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 43-44; *Polska w XVI wieku*, s. 303, 304; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 360; *Urządnicy*, nr 1582; *Vol. leg.*, t. 2, col. 906.

CZAMPSKI (Czamski v. Czapski) (WALERIAN h. Grzymała (*w Czumsku (dawniej Czapsku vel Czamsku) †1658 r. w Skrwilnie), kapitan rzymskokatolicki, wikariusz w Skrwilnie

Pochodził z rodziny szlacheckiej ze wsi Czapsk albo Czamsk (obecnie Czumsk) w ziemi dobrzyńskiej. Po otrzymaniu święceń kapłańskich był wikariuszem w parafii Skrwilno. Przed najazdem szwedzkim, ok. 8 sierpnia 1655 r., pomógł Zofii Magdalenie Piwo z Okalewa zakopać skarb rodzinny w miejscu dawnego grodu wczesnośredniowiecznego w Skrwilnie.

W 1658 r. w czasie mszy świętej w kościele skrwileńskim został zaatakowany i zamordowany przez oddział wojska szwedzkiego, przystany z Brodnicy, prawdopodobnie za to, iż nie wskazał miejsca ukrycia skarbu Zofii Piwo. Proboszczem parafii Skrwilno był w tym czasie ks. Tomasz Krajewski.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 265; Gałkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska 1999, t. 6, s. 58; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 378; S. Kostanecki, *Odkrycie skarbu w Skrwilnie w powiecie rypińskim*, Notatki Płockie 1961, nr 20, s. 33; W. Mąkowski, *Ks. Walerian Czampski, wikary w Skrwilnie zamordowany przez Szwedów w 1658 r.*, Głos Mazowiecki 1935, nr 13, 14; R. Piotrowski, *Skarb ze Skrwilna*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 2, s. 12; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 43-44; PRS, s. 49; SGKP, t. 10, s. 270; W. Załuski, *Skrwilno*, Tygodnik Płocki 1900, nr 31, s. 631; W. Załuski, *Skrwilno i kościół skrwileński*, Mazur 1908, nr 47, s. 375; T. Ż (Żebrowski T.), *Zabójstwo księdza Czapskiego (Czampskiego) w Skrwilnie w 1658 roku*, Notatki Płockie 1961, nr 20, s. 34-35; Załuski, *Szkic*, s. 65.

CZAPCZYŃSKI WITOLD (*1938 r. w Radomiu), lekarz w Rypinie i Sadłowie

Po ukończeniu w 1964 r. Akademii Medycznej w Zabrze, od 1965 r. odbywał staż w Szpitalu Powiatowym w Rypinie, po którym został zatrudniony jako lekarz na oddziale położniczym. W 1970 r. uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii. Pracował także w Wiejskim Ośrodku Zdrowia w Sadłowie, gdzie lekarzem-dentystą i kierownikiem była jego żona, Maria. W 1970 r. krótko pełnił funkcję kierownika Wydziału Zdrowia przy Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie.

W 1970 r., wraz z żoną, opuścił Rypin i podjął pracę w Ozimku k. Opola, a w rok później w Szczekocinach. Pracował w szpitalu w Myszkowie i Przychodni w Szczekocinach, a także był kierownikiem miejscowego Pogotowia Ratunkowego. W 2003 r. przeszedł na emeryturę, jednak dalej prowadził prywatny gabinet przy ul. Śląskiej 4 w tej miejscowości.

W Szczekocinach dał się poznać jako osoba powszechnie znana i szanowana, otwarta na ludzi i ich problemy, spiesząca z ochotną pomocą, żywo interesująca się problemami społeczności lokalnej, propagator zdrowego trybu życia wśród młodzieży szkolnej. Aktywnie zaangażowany jest w wspieranie realizacji wielu przedsięwzięć organizacji pozarządowych i szkolnych.

Został uhonorowany Medalem „Swojemu Obywatelowi w uznaniu zasług Miasto i Gmina Szczekociny”.

Dzieje służby zdrowia, s. 295; <http://eurologia.pl/lekarz/2399/witold-czapczynski-ginekolog-i-poloznik/23> III 2014; <http://www.szczekociny.pl/index.php?id=131/23> III 2014.

CZAPIEWSKI STANISŁAW (*14 X 1907 r. w Lipnie †10 IV 1940 r. w Charkowie), ppor. Wojska Polskiego, dziennikarz, ppor. piechoty, korespondent wojenny, ofiara zbrodni sowieckich (C 53)

Był synem Franciszka i Sabiny z Pańskich. Był uczniem Państwowego Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie, gdzie był harcerzem w drużynie prowadzonej przez nauczyciela Konstantego Michałowskiego. W 1931 r. odbył służbę w Batalionie Podchorążych Rezerwy Pułku nr 7a. W latach 1925-1927 studiował na Wydziale Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego. W 1927 r. przeniósł się na Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego, a w latach 1929-1935 studiował na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego. W okresie studiów w Poznaniu należał do przywódców organizacji akademickich, związanych z endecją.

W 1932 r. został wiceprezesem Młodzieży Wszepolskiej oraz sekretarzem Bratniej Pomocy. Funkcję przewodniczącego Młodzieży Wszepolskiej pełnił w latach 1934-1935. W 1933 r. był przewodniczącym zarządu Akademickiego Zrzeszenia Miłośników Kultury. Był współzałożycielem tygodnika „Głos Akademicki”, a w latach 1931 - 1932 tygodnik ten wydawał. Od 1928 r. pracował w Wydziale Propagandy i kierował Wydziałem Organizacyjnym w Komitecie Chorągwi Męskiej Wielkopolskiej oddziału ZHP.

W 1929 r. został harcmistrzem, a w 1930 r. stał na czele II Drużyny Harcerskiej im. S. Żółkiewskiego na Uniwersytecie Poznańskim. Po opanowaniu naczelnych władz ZHP w 1930 r. zwolenników sanacji, pozbawiony został tytułu harcmistrza i usunięty ze stanowisk zajmowanych w Związku. W okresie secesji „młodych” z obozu narodowego w 1934 r. pozostał przy endecji. Po rozwiązaniu Obozu Wielkiej Polski należał do głównych organizatorów Wydziałów Młodych Stronnictwa Narodowego. W 1934 r. objął funkcję wiceprezesa Zarządu Wojewódzkiego Wydziałów Młodych SN na Wielkopolskę. W tym samym roku został aresztowany i więziony w Ostrowie za antypaństwowe wystąpienia. Od 1935 r. pracował w redakcji „Kuriera Poznańskiego” i „Orędownika”.

W tym czasie należał też do Syndykatu Dziennikarzy Wielkopolskich i był członkiem sądu koleżeńckiego tej organizacji. Jednocześnie w latach 1939 r. kierował referatem gospodarczym w Zarządzie Wojewódzkim na Wielkopolskę.

Zmobilizowany we sierpniu 1939 r. w stopniu podporucznika, został skierowany na front w charakterze korespondenta wojennego. Ostatni, adresowany do rodziny w Lipnie, list wysłany został w 1939 r. z obozu jenieckiego w Starobielsku. Nie założył rodziny. Zamordowany został przez NKWD w Charkowie.

CAW, AP 2263; *Stanisław Czapiewski*, Antoni. Tygodnik Parafialny nr 2 8: 2013, s. 7; http://www.katedrapolowa.pl/ofiary_z.php?strona=43&str=ok&imie1&imie2&nazwisko&stopien&miejsce/12 II 2014; Z. Kaczmarek, *Czapiewski Stanisław* [w:] *Wielk. SB*, s. 122; *Katyń Lista*, s. 296; P. W. Kocharński, *Stanisław Czapiewski*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/3207/23> III 2014.

CZARLIŃSKI LEON I SCHEDLIN h. Własnego (*30 X 1835 r. w majątku Chwarzno w pow. Kościerzyna †2 XII 1918 r. w Toruniu), powstaniec 1863/1864 r., ziemianin, działacz narodowy na Pomorzu, poseł do parlamentu pruskiego (C 54)

Był synem Felicjana i Emilii z Rokickich h. Lubicz. Uczył się w gimnazjum w Chojnicach i Chełmnie, a następnie studiował filozofię i nauki prawno-ekonomiczne na Uniwersytecie Wrocławskim. Po studiach w Berlinie osiadł w Dubielnie, w powiecie toruńskim. Potem objął majątek żony – Zakrzewko.

Jednocześnie podjął szeroką działalność społeczną. W 1861 r. z inicjatywy Czarlińskiego w Toruniu powstała biblioteka powiatowa. Przed wybuchem powstania styczniowego zaangażowany był w werbowaniu do niego ochotników na Pomorzu, a także w transporcie broni. Po wybuchu powstania mianowany został naczelnikiem władz państwowych województwa chełmińskiego i okazał się znakomitym organizatorem gromadzenia środków na rzecz powstania. Jego konspiracyjny zwierzchnik pisał o nim: „*Był to jedyne może w zaborze pruskim człowiek, który wszystko dla powstania gotów był poświęcić*”. W marcu 1864 r. uczestniczył w nieudanej wyprawie ppłk. Edmunda Calliera na teren ziemi dobrzyńskiej. W nocy z 29 na 30 marca 1864 r. został aresztowany podczas przeprawy przez granicę zaborów na Drwęcy. Postawiony przed sądem, kolejno był więziony w Brodnicy, Poznaniu i Moabicy. Sądzony podczas pierwszego procesu berlińskiego, został uniewinniony i zwolniony. Po ustaniu represji popowstaniowych związał się ze sprawami polskimi. Przez szereg kadencji był posłem do sejmu pruskiego oraz do *Reichstagu*, a także prezesem polskiego koła poselskiego w Berlinie. Opoowiadał się za zniesieniem przepisów usuwających język polski ze szkolnictwa pruskiego na Pomorzu oraz domagał się utworzonej przez Niemców likwidacji komisji osadniczej. W 1865 r. był założycielem i członkiem Towarzystwa Rolniczego Chełmińskiego oraz Towarzystwa Rolniczo-Przemysłowego w Toruniu. W tym samym roku, wespół z I. Łyskowskim i L. Ślaskim, podjął się wydawania „Gazety Toruńskiej”. W 1869 r. znalazł się wśród założycieli Towarzystwa Moralnych Interesów Ludności Polskiej pod Panowa-

niem Pruskim. Zajmował się także kolportowaniem na Pomorzu książek polskich. Na zjeździe w 1874 r. w Toruniu został dyrektorem wydziału rolnego Centralnego Zarządu Towarzystw Rolniczych w Prusach Zachodnich. W 1875 r. był członkiem-założycielem Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Był członkiem-założycielem Towarzystwa Czytelni Ludowych na Pomorzu. W 1890 r. przy jego wsparciu powstał Teatr Objazdowy E. Majdrowicza. Kontynuując swoją aktywną działalność poselską w 1896 r. złożył skargę do ministerstwa na okoliczność zakazu kontynuowania pracy nauczycielskiej przez Helenę Kirstowską.

Ożeniony był z Bronisławą Mazowiecką. Pozostawił synów Adama i Jana oraz córki: Kazimierę, za Władysławem Sztrelem i Eleonorę, za Stanisławem Moczyńskim. Miał braci: Emila (1833-1913) i Eugeniusza (ur. w 1838), którzy brali także udział w wyprawie do ziemi dobrzyńskiej w marcu 1864 r., oraz Feliksa, działacza kół inteligentkich w Toruniu. Emil był właścicielem Brąchnówka i sprawował mandat poselski na sejm berliński. W 1872 r. w jego posiadłości powstało tajne Towarzystwo Mazurskiej Inteligencji Ludowej, które podjęło program szerszego budzenia świadomości narodowej na Mazurach.

Pochowany w grobowcu rodzinnym w Popowie Toruńskim.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 286; Borzyszkowski, *Inteligencja*, s. 54, 59, 169, 217, 280, 281; W. Chojnacki, *Sprawy Mazur i Warmii w korespondencji W. Kętrzyńskiego*, Wrocław 1952, s. 39; S. Gierszewski, *Czarliński – polscy działacze narodowi w XIX wieku*, [w:] *Zasłużeni ludzie Pomorza Nadwiślańskiego z okresu zaboru pruskiego*, Gdańsk 1979, s. 25-29; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 63; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 175176; Krajewski, *Powstanie*, s. 114, 116; J. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, Jassy 1870, pass.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 183-184; Oracki, *Słownik*, s. 79-80; PRS, s. 48; PSB, t. 4, s. 198-199; SBPN, t. 1, s. 265-266; *Słownik katolicyzmu*, s. 91-92; *Toruński słownik*, t. 1, s. 59-61; S. Wierchosławski, *Polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich w latach 1860-1914*, Wrocław 1980, s. 33, 40, 43, 44, 49, 50, 52, 66, 79, 82, 94, 105; J. Wojciak, *Walka polityczna w wyborach do parlamentu Rzeszy i sejmu pruskiego w Poznańskim w latach 1898-1914*, Warszawa-Poznań 1981, pass.

CZARLIŃSKI PIOTR h. Własnego, ps. „Czarny”, „Piotr Czarny” (tępo 1864 r.), powstaniec 1863 r., major czasu powstania, dowódca oddziału

Był właścicielem majątku Czarlin w pow. kościerznińskim. Służył w armii pruskiej w stopniu porucznika. W końcu maja lub na początku czerwca 1863 r. opuścił miejsce zamieszkania i wraz z bratem, Stanisławem Czarlińskim, urzędnikiem gospodarczym w majątku Lipy, udał się na teren pow. lipnowskiego, gdzie zgodnie z poleceniem Rządu Narodowego miał objąć funkcję dowódcy nad oddziałem powstańczym po Teofilu Jurkowskim. Wkrótce został awansowany do stopnia majora. Pojawienie się jego oddziału znalazło odzwierciedlenie w pamiętniku S. Gąseckiego: „W owym czasie pojawił się z zaboru pruskiego nowy oddział, złożony z 200 dobrze uzbrojonych ludzi pod dowództwem „Czarnego”. Ściągnąwszy więc z kwater około 50 towarzyszy, przyłączyłem się z nimi do partii, która też niebawem wzrosła do liczby 400. Kil-

ka razy spotykaliśmy się dość szczęśliwie. „Czarny” był bowiem zdolnym oficerem wojska pruskiego”. W odległości 28 km na południowy-wschód od majątku Lipa, pod wsią Bądkowo Jeziorne w dniu 4 czerwca 1863 r. Moskale napadli na formujący się oddział Teofila Jurkowskiego i rozbili go. Tego samego dnia wójt gminy w swoim raporcie donosił, że przed wieczorem przyjechało do Tłuchowa kilku uzbrojonych w dubeltówki i pistolety powstańców i zabrało dwie furmanki. Wśród powstańców było dwóch mieszkańców Tłuchowa: Teodor Dobraniecki i Jan Wiśniewski.

Potem walczył pod rozkazami Jurkowskiego i po stoczonym bitwie w dniu 9 lipca 1863 r. pod Szczutowem-Bliznem przejął dowództwo od Jurkowskiego. Przebieg samej bitwy, w której powstańcy stracili aż 34 zabitych i 8 rannych, odtworzył Stanisław Zieliński w 1913 r.: „Wysłana z Lipna 1 rota piechoty i pół setni kozaków pod dowództwem kapitana sztabowego Kenstowicza rozbiła pod Szczutowem-Bliznem oddział Jurkowskiego, który na Koziołku przy pomocy Gustawa Dückerta ponownie zorganizował około 300 powstańców. Rozproszeni i ścigani na przestrzeni 7 wiorst, stracili powstańcy 34 zabitych i 8 rannych, których Józef Rumiński z Cisewa zmarł niebawem, a Władysław Ładyński otrzymał 18 ran. Polegli tutaj między innymi: Kruszyński, oficer kosynierów z Golubia; Józef Sycholda ze wsi Babiec, wyrobnik; Wojciech Mieszkowski z Sierpca, wyrobnik; Teofil Wiśniewski z Warszawy, oficer; Michał Dawidzki z Tłuchowa, gospodarz; Józef Stankiewicz, oficjalista z Prus; Szymański, szewc z Płocka; Ignacy Tarnowski, cieśla z Dobrzynia; Walenty Wiśniewski z Sierpca; Maksymilian Konopacki z Prus; Marian Karszewski z Golubia; Józef Ludwiński z Dobrzynia; Bramberger, piekarz z Prus; Stanisław Godlewski z Lipna, syn urzędnika; Kruska, były gubernier z Choczna; Edward Buse z Sierpca, były właściciel dóbr; Kinka Jan z Sierpca, parobek; Antoni Nowakowski z Sierpca, wyrobnik; Antoni Wiśniewski z Sierpca, syn wyrobnika; Sapieha August z Prus, „niewiedomego stanu, bardzo ładnie ubrany”, Stanisław Sadowski z Hornówka; Franciszek Porteci, subiekt kupiecki; Dechman Michał z Włók, parobek, Tomasz Kurządkowski z Sierpca, parobek”. Pod Szczutowem bił się z Rosjanami i poległ Maksymilian Konopacki. Pochodził on z zaboru pruskiego. Jako ochotnik przeszedł na teren ziemi dobrzyńskiej i tu brał udział w powstaniu 1863 r. w oddziale Czarlińskiego. Innym ochotnikiem, jak się wtedy określało „pomorskim”, który poległ pod Szczutowem-Bliznem był Józef Stankiewicz z Brodnicy. Obok Stankiewicza pod Szczutowem-Bliznem polegli mieszkańcy Golubia: Marian Karczewski i nieznanymi z imienia Kruszyński, pełniący w oddziale funkcję oficera kosynierów. Po klęsce pod Szczutowem-Bliznem mianowany został naczelnikiem powstańczym na pow. lipnowski i wraz ze swym oddziałem stoczył kilka potyczek z wojskami rosyjskimi. Wśród nich jedną z największych była potyczka pod Choczniem i Żurawinem. W dniu 17 września 1863 r. jego oddział został napadnięty przez rosyjski pod dowództwem kapitanów Troickiego i Seniutowicza. Po zniszczeniu mostów na Skrwie we wsi Choczeń powstańcy przeszli na drugi brzeg. Nie udało się jednak zniszczyć drugiego mostu w Malanowie. Spowodowało to, że kawaleria rosyjska uderzyła

na lewe skrzydło powstańców. Partyzanci wycofali się do lasu przed wsią Kwaśno. Pod naciskiem naciera-
jącej piechoty, musieli wycofać się do lasu i wejść do
wsi Kwaśno. Następnie skierowali się w stronę Żu-
chowa. Ścigani przez siedem wiorst, następnego dnia
rozeszli się do domów. Według raportów rosyjskich
w bitwie pod Choczeniem i Żurawinem zabito pięciu
powstańców, pięciu innych wzięto do niewoli. Nastę-
pnego dnia schwytano jeszcze trzy osoby, a 19 wrześ-
nia odnaleziono innego rannego. Wśród poległych był
mieszkaniec Tłuchowa, Michał Dawidowicz.

Po klęsce żurawińskiej z resztą oddziału dołączył do
partii powstańczej Cieleckiego, ps. „Orlik” i pod jego
rozkazami brał udział w bitwie pod Gołominem w pow.
mławskim, stoczonej w dniu 10 października 1863 r.
Po rozwiązaniu tego oddziału w końcu grudnia 1863
r., ze swymi podkomendnymi powrócił do Prus i tam
został dowódcą kompanii w oddziale chełmińsko-po-
morskim, dowodzoną przez pułkownika Edmunda
Calliera. W marcu 1864 r. brał udział w nieudanej wy-
prawie E. Calliera do Królestwa.

Dziś w miejscowości Choczeń, obecnie gmina Mocho-
wo, w pobliżu młyna, po drugiej stronie grobli stoi ka-
mienny pomnik, pod którym pochowani są powstańcy
styczniowi, polegli w potyczce 17 września 1863 r.

A. Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Chądzyński, *Wspomnienia*, s.
140, 143, gdzie pomylił Jurkowskiego z „Jasińskim”, s. 156, 194;
Dziennik Poznański 1865, nr 77, z 4 IV; S. Gierszewski, *Czari-
lińscy – polscy działacze narodowi w XIX wieku*, [w:] *Zasłużeni
ludzie Pomorza Nadwiślańskiego w okresie zaboru pruskiego*,
Gdańsk 1979, s. 25-29; [http://www.parafialigowo.pl/najdawniej-
sza-historia.html?start=1/2](http://www.parafialigowo.pl/najdawniej-
sza-historia.html?start=1/2) 1 2013; Krajewski, *Posiew wolności*,
s. 123-129; Krajewski, *Powstanie*, s. 113-115, 150; Krajewski,
Powstanie między Skrwą a Drwęcą, s. 25, 37-38, 47, 113, 114,
117-119, 138, 180, 210; Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus*, s.
158; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 183-184; Pawłowski, *Tłucho-
wo*, s. 27; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie
styczniowe w Płockiem*, Płock 2003, s. 20; PRS, s. 48; Zieliński,
Bitwy, s. 237, 239, 248.

**CZARNECKA z d. Ziółkowska MARIA (*5 IV 1951
r. w Jedwabnie), nauczyciel-bibliotekarz, starszy
kustosz biblioteczny, radna (C 55)**

Córka Stanisława i Zofii z Dziwulskich.

Szkolę podstawową ukończyła w Lubiczu Dolnym
(1965), a następnie I Liceum Ogólnokształcące im.
Mikołaja Kopernika w Toruniu (1965-1969). Studio-
wała na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu
na Wydziale Nauk Historycznych (1996-2001), uzy-
skując tytuł zawodowy magistra bibliotekoznawstwa i
informacji naukowej.

Od 1970 r. pracuje na stanowisku kierownika w Gmin-
nej Bibliotece Publicznej w Lubiczu. W 2010 r. w GBP
rozszerzono ofertę wypożyczeń o płyty DVD, audio-
booki oraz czasopisma. Dla osób niepełnospraw-
nych są książki z dużym drukiem, książki mówione
wypożyczane z innych bibliotek oraz dostarczanie
książek do domu. Dla młodzieży organizowane są
lekcje biblioteczne, działa Klub Dyskusyjny. Najmłodszy
mają wydzielony kącik, zwany „Akademią Malucha”,
gdzie czytane są książeczki oraz prowadzone zaba-
wy. W trzech filiach też powstały kąciki czytelnicze dla
najmłodszych wyposażone w gry planszowe i zabawki.
Organizuje konkursy czytelnicze, spotkania autorskie,
wystawy książek promujące polskich autorów, spot-

kania związane z tradycjami Świąt Wielkanocnych i
Bożego Narodzenia. Co roku na szczeblu gminnym
odbywa się konkurs ortograficzny „O pióro Starosty”.
W 2010 r., z okazji 200. rocznicy urodzin F. Chopina
zorganizowała program muzyczny. Informacje o GBP
i jej filiach prezentuje na stronie Urzędu Gminy, w kro-
nice oraz w czasopiśmie gminnym „Goniec”. Opraco-
wała też dwie publikacje dotyczące historii bibliotek
na terenie gminy Lubicz, powieliła je techniką kom-
puterową i udostępniła użytkownikom biblioteki jako
publikacje wewnętrzne. Ostatnio przygotowała pre-
zentację promującą GBP w Lubiczu Dolnym. Raz w
miesiącu GBP organizuje szkolenia dla bibliotekarzy
z gminy Lubicz. Natomiast w ramach programu PRB
zorganizowano warsztaty na temat planowania pracy
bibliotek, szkolenia informatyczne oraz przygotowują-
ce biblioteki do świadczenia nowych usług. W GBP
odbywają się też szkolenia praktyków w zakresie
pracy bibliotecznej i obsługi czytelnika.

Należała do ZMW (1971-1973). Była radną Powia-
towej Rady Narodowej (1972-1976), była też radną
Gminnej Rady Narodowej (1990-1994).

Należy do: Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (od
1971), Związku Bibliotek Polskich (od 2002), Rady
Naukowej WBP i KK.

Odnaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi (2002),
Medalem „W dowód uznania” (2000), Zasłużony
Działacz Kultury (1988) oraz Odznaką Organizatora
Czytelnictwa ZSMW (1975). W 2010 r. uhonorowana
tytułem „Bibliotekarz Roku Województwa Kujawsko-
-Pomorskiego 2010”, a w 2013 r. Odznaką Honorową
„Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

T. Adonis, *Nagrody i odznaczenia z okazji Dnia Bibliote-
karza i Bibliotek*, [http://www.radiopik.pl/2,2022,nagrody-i-
odznaczenia-z-okazji-dnia-bibliotekarz/23](http://www.radiopik.pl/2,2022,nagrody-i-
odznaczenia-z-okazji-dnia-bibliotekarz/23) III 2014; *Maria
Czarnecka*, [http://www.sbp.pl/konkursy/bibliotekarz_roku/
szczegoly/](http://www.sbp.pl/konkursy/bibliotekarz_roku/
szczegoly/)?cid=2267/23 III 2014; ZKZD 2005, s. 41.

**CZARNECKI HENRYK (*ur. 14 XI 1925 r. w Lipnie
†3 XII 1997 r. w Łodzi), nauczyciel, prozaik, poeta,
satyryk, scenarzysta filmowy (C 56)**

Szkolę podstawową ukończył w rodzinnym Lipnie.
Tutaj uczył się gry na skrzypcach i grał w orkiestrze
straży pożarnej. W czasie okupacji pracował jako
elektryk. W 1945 r. wyjechał do Łodzi, gdzie począt-
kowo był stroicielem organów i korepetytorem muzy-
ki. Następnie wstąpił na Uniwersytet Łódzki, gdzie
studiował filologię polską. Po ukończeniu studiów był
nauczycielem języka polskiego, łącząc pracę pedago-
giczną z działalnością literacką.

Pierwszą książką, zrodzoną z doświadczeń pedago-
gicznych, była *Profesor na drodze* (1971). Jako literat
zadebiutował w 1964 r. *Listami do pana Popielnicz-
ki* – satyry (1964), wydając następnie: *Śmierć krowy*
– miniatury literackie (1967), *Człowiek w szufladzie*
– powieść (1967), *Godzina deszczu* – opowiadania
(1970), *Kurtka na ekspres* – powieść (1972), *Re-
trobus* – powieść (1985), *Powroty* – powieść (1986),
Daleko od szosy – powieść (1979), *Po drugiej stronie
czasu* – powieść (1994); *Śmierć krowy*, *Człowiek w
szufladzie*, *Godzina deszczu*, *Ogłoszenia matrymo-
nialne*, *Retrobus*, *Kartka na ekspres*, *Po drugiej stro-
nie czasu*. Największą popularność przyniosła mu

historia Leszka Góreckiego, na podstawie której powstał znany serial telewizyjny *Daleko od szosy* oraz powieść pod tym samym tytułem. Inspiracją do napisania powieści stało się wypracowanie jednego z jego uczniów.

Pisał także słuchowiska radiowe oraz sztuki teatralne. Jedna z nich pt. *Pan w ciemnych okularach*, wystawiana była w teatrach w Lublinie, Zabrzu, Katowicach i Gliwicach.

W Lipnie uczestniczył w dziesiątkach spotkań literackich. Swoje utwory zamieszczał także na łamach „Gazety Lipnowskiej”. Wakacje spędzał w domku letniskowym nad Jeziorem Skępskim niedaleko historycznego Borku. W „Szkolnej kronice kółka polonistycznego” Zespołu Szkół w Skępem (Wymyślinie) zapisał: „Czytelnikom moim miłym – ziomkom znad skępskiego jeziora – Henryk Czarnecki, sierpień 1990”. Był członkiem Związku Literatów Polskich.

Za pracę pedagogiczną i literacką odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Komisji Edukacji Narodowej. Był nagradzany za poszczególne książki: *Daleko od szosy* – Nagroda Przewodniczącego Komitetu ds. Radia i Telewizji (1977); *Profesor na drodze* – Festiwal Polskich Filmów Fabularnych, nagroda za scenariusz w kategorii filmu telewizyjnego (1974); *Profesor na drodze* – Nagroda Przewodniczącego Komitetu ds. Radia i Telewizji (1973), GRAND PRIX w kategorii dramatu współczesnego na X Światowym Festiwalu Filmowym w Hollywood (1974).

Pochowany na cmentarzu Komunalnym na Dołkach w Łodzi.

T. Chojnicki, *Henryk Czarnecki (1925-1997)*, Gazeta Lipnowska, nr 34: 1998, s. 13; *Polscy pisarze współcześni. Informator 1944-1970*, opr. L. M. Bartelski, Warszawa 1972; www.skpepe.pl/9 VIII 2010.

CZARNECKI STANISŁAW (*1896 r. †20 IV 1942 r.), robotnik, ofiara zbrodni hitlerowskich

Był robotnikiem, mieszkał we wsi Piotrkowo w pow. lipnowskim. W kwietniu 1942 r. został ujęty w czasie słynnej łapanki ulicznej, zarządzanej przez Niemców na ulicy w Lipnie. Akcja została przeprowadzona jako odwet Niemców, za to, że kilka dni wcześniej jeden z Polaków, podczas aresztowania go przez żandarma, rzucił się na niego.

Rozstrzelany w czasie publicznej egzekucji przeprowadzonej we wsi Mazowsze k. Czernikowa w pow. lipnowskim.

AIPN Warszawa, GKBZH, Ankieta Grodzkiego w Lipnie, sygn. 24, t. 1; Piotrowski, *Słownik*, s. 91.

CZARNECKI SZCZEPAN WŁADYSŁAW (*22 IX 1901 r. w Podlesiu w pow. sierpeckim †6 XII 1972 r. w Skudzawach w pow. rypińskim), działacz organizacji lewicowych

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Antoniego i Franciszki z Kokoszyńskich. Z zawodu był rolnikiem. W okresie międzywojennym był aktywnym działaczem Stronnictwa Ludowego. W 1943 r. wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej. Brał

udział w walce zbrojnej z okupantem hitlerowskim, m. in. przyczynił się do wykolejenia niemieckiego pociągu z 27 na 28 marca 1943 r. na trasie Sierpc-Rypin. W 1944 r. wszedł w skład konspiracyjnego Komitetu Powiatowego PPR w Rypinie. Był także członkiem konspiracyjnej Powiatowej Rady Narodowej dla pow. rypińskiego.

Po wyzwoleniu brał aktywny udział w tworzeniu władz lewicowych. Był wójtem gminy Pręczki w pow. rypińskim oraz członkiem Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Komitetu Powiatowego PPR w Rypinie.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Partyzanckim.

Krajewski, *Lewicowy ruch*, pass.; Krajewski, *Ruch oporu*, passim; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; *Okręg Płocki*, s. 210, 296, 297, 576, 635.

CZARNOMSKI (n. Czarnocki) ROMAN ALEKSANDER h. Jastrzębiec (*28 II 1800 r. w Tłuchówku k. Lipna †28 IV 1892 r. w Paryżu), powstaniec 1830/31 i 1863/64 r., generał Komuny Paryskiej w 1871 r. kawaler Orderu Virtuti Militari

Pochodził z rodziny szlacheckiej z Tłuchowa w ziemi dobrzyńskiej. Był synem Tomasza, właściciela tej wsi i Wiktorii z Ostrowskich. W dniu 23 listopada 1818 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Po przerwaniu studiów zaciągnął się do wojska Królestwa Polskiego i w 1820 został podchorążym, a w 1824 – podporucznikiem. W kampanii 1830/31 r. odznaczył się w dowodzonej przez gen. J. Dwernickiego bitwie pod Stoczkiem w pułku krakusów. Awansował wówczas do stopnia kapitana i był adiutantem polowym, a potem majorem. W dniu 3 lipca 1831 r., awansowany do stopnia generała. Za udział w wojnie odznaczony został Złotym Krzyżem Virtuti Militari. Po upadku powstania emigrował do Francji, a jego majątek Tłuchówek w 1835 r. uległ konfiskacie.

Na emigracji zmieniał często obozy polityczne, z którymi sympatyzował. W 1848 r. przedostał się do Wielkopolski, gdzie dowodził jazdą pod naczelnym dowództwem Ludwika Mierosławskiego. W tym roku wszedł w konflikt z Z. Krasieńskim. W latach 1848/49 działał pod fałszywym nazwiskiem – „pułkownik Schwarz”, będąc dowódcą jazdy w powstaniu badeńskim. Później brał udział w wojnie krymskiej (1853-1855) jako oficer kozaków ottomańskich Michała Czajkowskiego. Brał także udział w powstaniu styczniowym 1863 r. w oddziale Mariana Langiewicza.

Po upadku powstania znalazł się ponownie na emigracji. W 1866 r. był członkiem Towarzystwa Demokratycznego kierowanego przez L. Mierosławskiego. W Komunie Paryskiej był jednym z czterech generałów-Polaków. Kierował wówczas szkołą wojskową i organizował kawalerię Komuny. Po upadku Komuny Paryskiej w 1871 r. został aresztowany przez władze rządu wersalczyków i skazany na galery.

Był członkiem loży masońskiej.

Miał siostrę Mariannę, za Hipolitem Dunin-Wąsowiczem h. Łabędź.

Pochowany na cmentarzu w St. Queen.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 311; J. Borejsza, *Emigracja polska po powstaniu styczniowym*, Warszawa 1966, s. 393; *Diariusz sejmowy z roku 1830/31*, wyd. M. Rostworowski, Warszawa 1907-

1912, t. 1, s. 336; *Genealogia*, s. 57-58; Gerber, *Studenci*, s. 34; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=roman+czarnomski/26> 1 2014; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 60; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 59-60; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 139; Z. Krasieński, *Listy do Adama Sołtana*, Warszawa 1970, s. 542-543; *Księga pamiątkowa w 50. rocznicę powstania roku 1830*, Lwów 1881, s. 65; Z. Miłkowski (T. T. Jeż), *Sylwetki emigracyjne*, Lwów 1904, s. 93-94; Papierowski-Siefański, *Płocczanie I*, s. 111; M. Paszkiewicz, *Listy emigrantów polskich w Wielkiej Brytanii otrzymujących zasiłki od rządu brytyjskiego w latach 1834-1899*, [w:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, Buenos Aires 1964, t. 2, s. 69; *Polacy w historii i kulturze Europy Zachodniej*. Słownik biograficzny, pod red. K. Kwaśniewskiego, Poznań 1981, s. 86-87; PRS, s. 49; *Spis szlachty*, s. 35; U. Wencel-Kalembkowska, *Działalność Józefa Dwernickiego na emigracji w latach 1832-1848*, Warszawa-Poznań-Toruń 1978, s. 47-48; U. Wencel-Kalembkowska, *Generał Dwernicki a wyprawa partyzancka Józefa Zaliwskiego do Polski w 1833 r.*, [w:] *Rozprawy z dziejów XIX i XX wieku, przygotowane dla uczczenia pamięci prof. Witolda Łukaszczyka*, Toruń 1978, s. 79, 81, 82; Uruski, *Rodzina*, t. 2, s. 384; *Wielka encykl. PWN*, t. 6: 2002, s. 311.

CZARNOWSKA BARBARA BRONISŁAWA (*4 XII 1810 r. †23 X 1891 r. w Warszawie), oficer Wojska Polskiego w czasie powstania listopadowego, kobieta-dobroczyńca (C 57)

Była córką Klemensa i Ewy ze Stokowskich. W dniu 28 listopada 1830 r. wraz z rodzicami sprowadziła się do Warszawy ze wsi Struga w pow. błońskim, gdzie rodzice dzierżawili niewielki folwark. Idąc za przykładem kobiet służących w Wojsku Polskim, dowodzących oddziałami partyzanckimi na Litwie: Emilii Platerówny i Marii Roszanowiczówny, czy też Józefy Kluczyckiej, starszego felczera w 10. pułku piechoty liniowej, zaprzęgnęła wstąpić w szeregi polskiej armii. W przebraniu męskim zgłosiła do 1. pułku jazdy augustowskiej i została przyjęta jako kadet. Brała udział w walkach w obronie Warszawy w dniach 6-7 września 1831 r. Potem brała udział w potyczce w okolicy Serocka, gdzie polski oddział zaatakowany przez kałmuków, zaczął uciekać, a napastnicy, z braku oporu, skierowali się w stronę sierocińca, znajdującego się na przedmieściu Serocka. Widząc to, zatrzymała rejerujący oddział powstańczy, wyrwała szablę i poprowadziła zwycięską szarżę nieprzyjaciela. Za ten czyn odznaczona została Gwiazdą Wytrwałości, nadaną jej przez ostatni, przed upadkiem powstania listopadowego, Sejm w Zakroczymiu, zaś wręczenie miało miejsce na ratuszu w Płocku.

Następnie wstąpiła się w potyczce pod Sierpcem, za co kilka dni później, na postoju w Sierpcu otrzymała Krzyż Zasługi Wojskowej Virtuti Militari, z jednoczesnym, jak traktuje dokument nr 3472, wydany w Świdziebni w dniu 3 października 1831 r., awansem na podoficera 1. pułku jazdy sandomierskiej. Na ostatniej radzie wojennej w Świdziebni rozwiązano polską armię i uchwalono, że reszta wojska odda broń Prusakom. Jak wszyscy inni żołnierze, 4 października 1831 r. otrzymała dymisję, czyli zwolnienie ze służby wojskowej nr 9915. Nazajutrz wojsko przekroczyło granicę pod Szczutowem nad Pissą i złożyło broń w Brodnicy. Był to widok rozpaczliwy i smutny i jak wspominała, „*żołnierze łamali swe pałasze i wołali całym głosem: „Ach! Sprzedali nas! Sprzedali!”*. Ubolewała nad tym, że wstawionych w bojach żołnierzy zmuszonych było „*na kij żebrała broń swoją zamienić*”. W czasie

postoju w Brodnicy budziła podziw swym męstwem wśród pruskich wojskowych, wspominając potem: „*Ja sama, gdy się zastanawiam, to nie pojmuję mojej odwagi. Ten entuzjazm był wyższym ponad wszystko. Ja tak kochałam Ojczyznę jak samego Boga*”.

W przeciwieństwie do wojskowych-mężczyzn, którzy w większości udali się emigrację, goszczona była w wielu polskich domach, m. in. u Jezierskich, Pawłowskich i Czapskich W 1834 r. nie była zmuszona do wyjazdu z nakazu władz pruskich, które pozbywały się z kraju dawnych polskich wojskowych. Wracając do Warszawy, w Kaliszu, na granicy, urzędnik ujrawszy jej marszrutę zawołał zdziwiony: „*Co to znaczy, to nie paszport... Ach! Prawda przecież w Polsce kobiety w wojsku służyły*”.

W 1836 r. wyszła za mąż za wdowca, Kazimierza Zakrzewskiego, właściciela majątku Żaby pod Błoniem. W 1841 r. owdowiała. Z drugim mężem, Stanisławem Żbikowskim, wróciła do Warszawy i w 1841 r. nabyła na Starym Mieście narożną, wąską, kamienicę „Pod Lwem”, noszącą numer 21. Zachowała nazwisko Czarnowska. Bliska była i dobrze znana wszystkim mieszkańcom Starówki, ponieważ resztę życia, oprócz wychowywania dzieci, upłynęła na dobroczynności. Kochała ją młodzież ucząca się i grupy nędzarzy ze Starego Miasta, za skromność i opiekę, jaką nad nimi roztaczała.

Na jej pogrzeb w dniu 26 października 1891 r. do katedry św. Jana w Warszawie przybyło mnóstwo żałobników, tak, że „*waż ludzki, przeważnie starych mieszkańców Starego Miasta towarzyszył pochodowi żałobnemu w to miejsce cmentarza powązkowskiego, na którym (kwatery 29a, rząd 3) w kilka lat później stanął skromny sarkofag kamienny*”.

B. Gębalska, *Kobieta-kawaler. Barbara Bronisława Czarnowska*, Kurier Warszawski 2009, nr 2-3; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 139-140.

CZARSKI HENRYK (*1899 r. †IX 1944 r. w Rogowie k. Rypina), fryzjer, członek TZMW i AK, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Rogowie k. Rypina, gdzie prowadził zakład fryzjerski. W latach okupacji niemieckiej zatrudniony został jako woźny w Urzędzie Gminy. Już we wrześniu 1939 r. należał do lokalnej organizacji oporowej pn. Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”. Uszedł szczęśliwie fali represji, głównie polegającej w stosunku do członków tej organizacji, jakim była wywózka na roboty przymusowe w Prusach Wschodnich. Potem był członkiem ZWZ, a następnie AK. W ramach fali represji stosowanej na tym terenie przez specjalne oddziały policji niemieckiej – Jagd-kommando, został posądzony o kontakty z grupami partyzanckimi i rozstrzelany w miejscu zamieszkania. Pochowany na cmentarzu w Rogowie.

Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 262; Piotrowski, *Słownik*, s. 92.

CZECHOWICZ WALENTY (†po 1738 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Świdziebni

W 1703 r. objął probostwo w Świdziebni. W 1715 r. bp płocki, Ludwik Załuski konsekrował nową świątynię, co zapewne wiązało się z przeprowadzeniem

wielu prac remontowo-inwestycyjnych. Po wizytacji biskupiej dolożono mu dodatkowo opiekę nad sąsiednią parafią w Osieku Rypińskim. Od 1720 r. mieszkał i urzędował w Osieku, ale pozostawał proboszczem świedziebnieńskim. W obydwu parafiach słynął nie tylko z rzetelności w posługach duchowych, ale także należnej troski o przybytki Boże.

AD Płock, Akta wizytacji archidiaconatu dobrzyńskiego 1719, sygn. 260, k. 151-152; *Parafia Świedziebnia*, s. 480.

CZERMIŃSKI ERAZM PAULIN h. Cholewa (*ok. 1793 r. w Piórkowie w pow. rypińskim †po 1840 r.), organizator szkolnictwa parafialnego, ziemianin, uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak

Był synem Antoniego i Anny z Ostrowskich, szlachciców z ziemi dobrzyńskiej, dziedziców na Godziszewach pod Rypinem. Uczył się w szkołach płockich, a następnie studiował na Uniwersytecie w Królewcu (1808-1810). Od 1816 r. był sekretarzem płockich szkół publicznych. Potem zajął się gospodarstwem w majątku Gorzechowo w pow. lipnowskim.

Utrzymywał kontakty z partyzantką „Zemsty Ludu” 1833 r., dowodzoną na ziemi dobrzyńskiej przez Artura Zawiszę i Kaliksta Borzewskiego. Za niedoniesienie o planach Zawiszy władzom carskim, a także ukrywanie Kaliksta Borzewskiego, a następnie udzielenie pomocy Onufremu Ostrowskiemu przy ucieczce za granicę, został postawiony przed sądem rosyjskim. Wyrokiem sądu wojkowego z 1834 r. skazany został na zesłanie na Syberię i utratę praw stanu.

Mieszkał w Kurganie. W 1837 r. otrzymał zgodę władz carskich o przeniesienie tam jego kuzyna, Ludwika Orpiszewskiego. Potem mieszkał w Tobolsku. Do kraju powrócił w 1840 r.

Ożeniony z Kunegundą Teklą Hlebicką-Józefowicz h. Leliwa, pozostawił synów Ksawerego Sabina i Floriana Walentego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 362; A. Barszczewska, J. Śmiałowski, *Z dziejów partyzantki Józefa Zaliwskiego w roku 1833 w Królestwie Polskim*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości 1961, t. 7, cz. 1, s. 267; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=Erazm+czermi%F1ski/26> 2014; Krajewski, *Usque ad finem*, S. 141; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 214; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 245; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 113; PRS, s. 49; *Spółeczeństwo polskie*, s. 50-51, 154, 332-333-343, 708.

CZERSKI JAKUB SOCHEL (†1542 r.), właściciel ziemski, podłowczy, podsędek, sędzia ziemi dobrzyńskiej

Był synem Jana (zm. 1501), podkomorzego dobrzyńskiego (1484-1498). Po ojcu dziedziczył Zarzeczewo i Czarne w Lipnowskim. W latach 1515-1521 był podłowczym dobrzyńskim, w latach 1521-1531 – podsędkiem ziemi dobrzyńskiej, zaś w okresie 1531-154 – sędzią ziemi dobrzyńskiej.

Ożeniony z Ewą, która występuje w źródłach w latach 1544-1545, natomiast w latach 1543-1547 jego córka, Elżbieta, żona Zygmunta Zielińskiego, II v. – Mateusza Szolańskiego.

Biliński, *Szlachta*, s. 209; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 379; RZD, t. 2, cz. 2, s. 213; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 15-16.

CZERSKI WALENTY h. Ogończyk (XVI w.), poseł na sejmy

Był synem Jakuba, podłowczego, a następnie podsędka i sędziego dobrzyńskiego (zm. 1542) i Ewy Gembartówny. W latach 1547-1572 posiadał swoje części w Dyblinie, będąc jednocześnie właścicielem Czernikowa, Chelmicy Wielkiej oraz części w Zarzeczewie i Piórkowie. Kiedy w czasie pierwszej elekcji Dobrynianie byli za wyborem na króla polskiego Henryka Walezego, reprezentował stanowisko tożsame. Przed sejmem koronacyjnym miał miejsce podwójny obiór posłów z ziemi dobrzyńskiej: W. Czerskiego i Andrzeja Szumskiego. Wkrótce potem nieobecny na poprzednim sejmiku kasztelan dobrzyński zwołał drugi sejmik i przy udziale niewielkiej liczby szlachty „wyzaczył” trzech innych posłów: Michała Działyńskiego, podkomorzego chełmińskiego, Łukasza Kretkowskiego i Zygmunta Sumińskiego, pisarza ziemskiego dobrzyńskiego. On i jego kolega Szumski nie chcieli ustąpić. Sprawa ta zbiegła się z ogólną walką polityczną, walką biskupów oraz szlachty mazowieckiej z różnowiercami. Spór ten został jednak załatwiony polubownie: Działyńskiego i trzech innych posłów skłoniono do ustąpienia.

W czasie drugiego bezkrólewia w listopadzie 1575 r. na polach Woli pod Warszawą, wraz z całą szlachtą mazowiecką głosował za elekcją Stefana Batorego. W 1580 r. był posłem na sejm i zasłynął z odpowiedzi danej Batoremu, gdy „*ten powstawał na szlachecką swawolę*”. Posłował z ziemi dobrzyńskiej na sejmy w latach 1567, 1572 i 1580.

Był kolatorem kościoła w Chelmicy Wielkiej. Przed 1599 r. fundował do tej świątyni srebrny kielich z pateną oraz miedzianą monstrancję. Wcześniej natomiast fundował także do tej świątyni niewielkie dzwony.

Miał siostrę Elżbietę, za Mikołajem Zielińskim, II v. Mateuszowa Szolańska ze Szczerbina.

Ożeniony z Jadwigą, miał syna Jana, starostę bobrownickiego, posła na sejm w 1629 r., skąd deputowany był na sądy fiskalne.

Biliński, *Szlachta*, s. 34, 42, 182; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 379; A. Dembińska, *Czerski Walenty*, PSB, t. 4: 1938, s. 348; *Inskrypcje*, z. 3, s. 25; Kozierowski, *Nazwy*, s. 68; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 251; Paprocki, *Herbarz*, s. 521; Pawiński, *Źródła*, s. 313; PRS, s. 50; RZD, t. 2, cz. 1, s. 24, 42; *Scriptorem Rerum Polonicarum*, XXII; Uruski, *Rodzina*, s. 15-16.

CZERSKI WOJCIECH (OLBRYCHT) h. Ogończyk (†16 IX 1655 r. pod Fordonem k. Bydgoszczy), starosta bobrownicki, kasztelan chełmiński, starosta lipnowski, obrońca Ojczyzny w czasie najazdu szwedzkiego

Był synem Jana, właściciela Czarnego k. Lipna w ziemi dobrzyńskiej, starosty nowomiejskiego, który w 1608 r. wykupił starostwo bobrownickie z rąk Łowickiego, za konsensem królewskim z 1623 r. i bliżej nieznaną Narzymskiej. W latach 1635-1655 był starostą bobrownickim, a potem lipnowskim. W 1648 r. został kasztelanem chełmińskim. W tym samym roku pisał się z województwem chełmińskim i ziemią dobrzyńską na elekcję Jana Kazimierza.

Poległ w bitwie ze Szwedami pod Fordonem.

AGAD, MK 181, k. 227-228; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 379; B. Czaplewski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich w latach 1454-1772*, Roczniki TNT, Toruń 1919-1921, s. 20; *Inskrypcje II*, s. 47; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 251; PRS, s. 50; Ursuki, *Rodzina*, t. t. 3, s. 16; *Urzednicy*, nr 1358, 1359.

CZERWIŃSKI BRUNO GUSTAW (*1909 r. w Stępowiznie k. Zgierza †po 1945 r.), pastor w Rypinie

Studiował teologię w Warszawie i Getyndze. W 1938 r. został skierowany na wikariat do Rypina. Jako wikariusz pracował w rypińskiej parafii ewangelickiej do 1940 r. Otrzymał wówczas mianowanie na drugiego pastora w Rypinie i formalnie był nim do 1945 r. W 1942 r. powołany został do służby wojskowej w Wehrmachcie.

Po wojnie pracował jako pastor w brytyjskiej strefie okupacyjnej, od 1950 r. w Mappach w Badenii. Dalszych jego losów nie udało się nam ustalić.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 342, gdzie tylko pierwsze imię; E. Kneifel, *Die Pastoren der evangelisch-augsburgischen Kirche in Polen*, s. 76; *The Lutheran parish of Rypin*, <http://www.upstreamvistula.org/Parishes/Rypin.htm/23> III 2014; A. Treichel, *Geschichte des Deutschu von Rippin und Umgehend*, Schwabach 1962, pass.

CZERWIŃSKI ANTONI, ps. „Iskra”, „Bryzga” (*9 II 1888 r. w Dobrzejewicach w pow. lipnowskim †5 IV 1942 r. w obozie Stutthof), rolnik, poseł na sejm RP, działacz ludowy (C 58)

Był synem Mikołaja i Katarzyny z Kowalskich. Bratanek, Kazimierz Czerwiński z Dobrzejewic walczył na frontach drugiej wojny światowej. Siostrzeniec ze strony żony, Lucjan Karbowski po klęsce wrześniowej w 1939 r. znalazł się na terenach Związku Radzieckiego. Z armią gen. W. Andersa przeszedł szlak bojowy i walczył pod Monte Cassino. W 1948 r. wrócił do Polski i mieszkał w Świętosławiu k. Golubia-Dobrzynia, gdzie zmarł. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Mazowszu.

Szkolę powszechną ukończył w Dobrzejewicach, a następnie korzystał z wielu kursów dokształcających. Przed pierwszą wojną światową aktywnie działał w straży pożarnej w Dobrzejewicach oraz współorganizował Polską Organizację Wojskową. Był prezesem koła POW w Rypinie.

Od 1918 r. prowadził własne gospodarstwo rolne w Piotrkowie k. Świętosławia, a następnie w Rypinie. Był prekursorem postępu w rolnictwie w latach 1918-1939. Od 1919 r. był członkiem Rady Powiatowej i Wydziału Powiatowego w Lipnie. Angażował się do działalności samorządowej i gospodarczej w pow. lipnowskim. W 1933 r. został prezesem Okręgowego Towarzystwa i Organizacji Kółek Rolniczych w Lipnie oraz członkiem zarządu Pomorskiej Izby Rolniczej, a także prezesem Koła Związku POW w Rypinie.

Aktywnie uczestniczył w działalności Kas Stefcyka. W pow. lipnowskim wprowadził technologię nowych upraw rolnych i nowoczesnych rozwiązań agrotechnicznych. Propagował nowoczesne sadownictwo. Był członkiem zarządu Pomorskiej Izby Rolniczej, Rady Powiatowej i Wydziału Powiatowego w Lipnie. W dniu 3 września 1927 r. został członkiem komisji rewizyj-

nej II Lipnowskiego Sejmiku Powiatowego. W 1937 r. wybrany został prezesem Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych.

W latach 1938-1939 był posełem na Sejm RP IV kadencji, wybrany z okręgu nr 10 (Sierpc). Należał do Klubu OZN. Pracował w Komisjach: Oświatowej, Zdrowia Publicznego i Opieki Społecznej. Był członkiem Zjednoczenia Narodowego i BBWR.

W czasie drugiej wojny został wysiedlony ze swojego gospodarstwa. Działał w strukturach opozycyjnych pod ps. „Iskra”. W 1940 r. został aresztowany przez Niemców w Wolęcinie. Potem poprzez areszty w Kikole, Grudziądzu skierowany został do obozu Stutthof, gdzie zmarł.

Był odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1933, 1937).

W dniu 29 listopada 1917 r. zawarł związek małżeński z Kazimierą Zamojską (4 III 1896 w Dobrzejewicach-1958), córką Bartłomieja i Anny z d. Bejger, z którą pozostawił pięcioro dzieci: Marię (ur. 1918), inż. ogrodnik, za Marianem Jerzakim, profesorem ekonomiki rolnictwa; Mieczysława (1920-1991), rolnika; Józefę Katarzynę, za Feliksa Cichockiego, rolnika; Andrzeja (ur. 1926), który ożenił się z Aleksandrą Brzustkiewicz, inż. rolnik i Ewę Hannę, lekarza stomatologa, za Eugeniusza Pietrzaka, lekarza chirurga. Pochowany na cmentarzu na Zaspie w Gdańsku.

Na cmentarzu w Lipnie jest pamiątkowa tablica z następującą inskrypcją: „Dla uczczenia pamięci Antoniego Czerwińskiego ur. 9 II 1888, zamordowanego w obozie koncentr. w Stutthofie w 1942”.

AAN, Biuro Sejmu RP, Sprawy poselskie-kluby poselskie, sprawy poselskie ogólne; AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. 94/60; BS, Odpis aktu urodzenia z AP Toruń z 2 III 1998 r.; CAW, Akta Krzyża i Medalu Niepodległości, wnioski odrzucone; Giziński, *Działalność straży*, s. 49; J. Gózdź, *Zapiski dobrzyńskie. Lipno. Ziemia dobrzyńska*, Lipno 2001, s. 30-31; Inf. J. Jagodzińskiego z 15 I 2014; Inf. Ewy Hanny Pietrzak (córka) z 16 I 2014; MP 18.11.1938 nr 264; Piotrowski, *Słownik*, s. 92, gdzie data śmierci – 5 III 1942 r.; *Sejm i Senat 1939-1943*, Warszawa 1939, s. 27, 113, 115; M. Smogorzewska, *Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1939*, t. 5, Warszawa 1998, s. 321; Specjalski, *Lipno*, t. 2, s. 14, 19, 21; t. 3, s. 126-127.

CZERWIŃSKI KAZIMIERZ, ps. „Bryzga” v. „Bryza” (*2 X 1916 r. w Dobrzejewicach w pow. lipnowskim †po 1995 r.), kapitan broni pancernej, żołnierz AK, „cichociemny”

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Ośrodka Zapasowego Broni Pancernej nr 2. Podczas wojny obronnej 1939 r. znalazł się na Węgrzech, gdzie został internowany. Następnie trafił do Francji do 4. Batalionu Czołgów, a potem do Wielkiej Brytanii do 1. pułku czołgów i 16. Brygady Pancernej. Tam przeszedł przeszkolenie w wywiadzie oraz w zakresie odbioru zrzutów i został członkiem Oddziału Specjalnego przy sztabie Naczelnego Wodza. W dniu 5 listopada 1943 r. został zaprzysiężony i przeznaczony do zrzutu na teren okupowanego kraju.

W ramach operacji lotniczej, dla celów wywiadowczych Armii Krajowej (już po upadku powstania warszawskiego) w nocy z 18 na 19 listopada 1944 r. został zrzucony w ekipie LXI wraz z kurierami: plut.

Janem Błaszczkiem, ps. „Kret” i szer. Józefem Gójskim, ps. „Borowik”.

Dalsze jego losy na terenie okupowanego kraju nie są znane.

Był jednym z 14 „cichociemnych” z terenu Pomorza, w tym m. in. z Elżbietą Zawacką, ps. „Zo” (jedyną w tej grupie kobietą) zrzuconą z 26 na 27 stycznia 1943 r. Po wojnie wyemigrował do Wielkiej Brytanii, a następnie do Kanady, gdzie został pochowany.

AFGEZ, fotogram; Inf. Ewy Hanny Pietrzak Golubia-Dobrzynia z 16 I 2014 r.; J. Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1985, s. 177, 250, 252, 304; J. Tucholski, *Cichociemni 1941-1945. Sylwetki spadochroniarzy*, Warszawa, s. 25.

CZUBAKOWSKI EDWARD (*5 VI 1941 r. we wsi Lubrańczyk k. Lubrańca), dr inż. nauk technicznych, działacz społeczno-gospodarczy (C 59)

Urodził się w rodzinie robotniczo-chłopskiej. Ojciec Władysław z zawodu mechanik, matka Joanna z d. Tarnowska, zajmowała się gospodarstwem domowym. Oboje rodzice urodzili się i wychowali na Kujawach. Ojciec od najmłodszych lat był aktywnym członkiem i działaczem Ochotniczej Straży Pożarnej w Lubrańcu.

Edward jest pierwszy z dwóch synów w tej rodzinie. Naukę rozpoczął w Szkole Podstawowej w Lubrańcu w 1948 r., także w Lubrańcu 1960 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące. Studia wyższe rozpoczął na Politechnice Łódzkiej Wydziale Chemii Spożywczej. Naukę kontynuował na wydziale Technologii Żywności i Mleczarstwa w Wyższej Szkole Rolniczej w Olsztynie, gdzie uzyskał w 1966 r. tytuł mgr inż. technologii żywności i mleczarstwa. Nadto ukończył studia podyplomowe: zarządzanie i kierowanie wielkimi organizacjami gospodarczymi na Wydziale Inżynierii i Ekonomicznym Wyższej Szkoły Ekonomicznej we Wrocławiu (1973); zarządzanie przedsiębiorstwem na Wydziale Nauk Ekonomicznych UMK w Toruniu (1988); zarządzanie i kierowanie przedsiębiorstwem w Wyższej Szkole Technicznej V.U.T. w BRNIE, studia międzynarodowe (1988).

Studia doktoranckie ukończył na wydziale Technologii Żywności Akademii Rolniczo-Technicznej w Olsztynie, gdzie uzyskał stopień naukowy doktora nauk technicznych (1986).

W swoim dorobku naukowym posiada kilkanaście publikacji naukowych, w tym dwa opracowania książkowe z zakresu gospodarki żywnościowej, ochrony środowiska, dwa patenty z zakresu przechowywania żywności oraz termodynamiki stosowanej.

Po ukończeniu studiów wrócił na rodzinne Kujawy i rozpoczął pracę zawodową w Kujawskich Zakładach Koncentratów Spożywczych we Włocławku jako ich stypendysta po 3-miesięcznym, wstępnym stażu pracy, powołany został na kierownicze stanowisko w Fabryce Waniliny /wydz. KZKS/, jedyny tego typu zakładzie w Europie, gdzie produkowano używki w procesie chemicznym. Jego autorskim rozwiązaniem było m.in. doskonalenie procesu krystalizacji waniliny. Od marca 1968 do czerwca 1975 r. zatrudniony został w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Przemysłu Chłodniczego w Toruniu, Chłodnia Składowa we Włocławku jako główny technolog i szef produkcji. W tym czasie

opracował i opatentował 3 lipca 1970 r. w Urzędzie Patentowym PRL nowy nowatorski sposób schładzania i zamrażania żywności (wprowadzenie do procesu wymiany ciepła ultradźwięków).

W czerwcu 1975 r. wybrany został w skład Zarządu Wojewódzkiego Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” we Włocławku na stanowisko wiceprezesa Zarządu ds. produkcji i techniki. Nadzorował i wdrażał nowoczesne technologie, rozwiązania organizacyjne, techniczne, działania proeksportowe i inwestycyjne w kilkudziesięciu Gminnych Spółdzielniach „S.Ch.” oraz Zakładach Wojewódzkiego Związku „S.Ch.” województwa włocławskiego. W tym czasie wybudowano i zmodernizowano kilkadziesiąt spółdzielczych zakładów przetwórstwa: spożywczego, gastronomicznych, handlowych, usługowych, budowlano-montażowych, obsługi rolnictwa, kompleksowe-zaopatrzenie. Za działalność w roku 1987 Minister Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej nadał mu odznakę „Zasłużony Pracownik Rolnictwa”. Następnie w październiku 1986 r. z powołania i kolejno w wyniku konkursu został dyrektorem naczelnym Przedsiębiorstwa Przetwórstwa Mięsnego w Czerniewicach. Kierował nim w latach 1985-1997. W tym okresie jedno z najstarszych zakładów mięsnych w Polsce (rok powstania 1912) poddane zostały kompleksowej modernizacji i rozbudowie, co pozwoliło w pełni zabezpieczyć ludność województwa włocławskiego w produkty mięsne. Za działalność zawodową w 1998 r. Minister Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej nadał mu Odznakę „Zasłużony Pracownik Przemysłu Spożywczego i Skupu”.

Po przejściu procedury konkursowej z dniem 1 września 1998 r. powołany został przez Zarząd Miasta Włocławka na stanowisko prezesa Zarządu Miejskiego Przedsiębiorstwa Energetyki Ciepłej we Włocławku, którym kierował do 31 grudnia 2006 r. Przebieg pracy zawodowej rozpoczynał i kończył problematyką związaną z termodynamiką stosowaną; chłodnictwo - odbieranie ciepła, ciepłownictwo - dostarczanie ciepła. W 2001 r. Wojewoda Kujawsko-Pomorski powołał go na doradcę Wojewody ds. koordynacji działań sektora energetycznego województwa.

Przez ponad 40 lat pracował w przedsiębiorstwach przemysłu spożywczego oraz organizacjach spółdzielczych, zajmujących się produkcją żywności. W tym to czasie kierował i zarządzał przedsiębiorstwami, spółdzielniami, związkami gospodarczymi oraz spółkami prawa handlowego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Pracując cały czas w wyuczonym zawodzie, przy osobistym zaangażowaniu i pogłębianej wiedzy zawodowej. Skutkowało to wprowadzaniem nowoczesnych rozwiązań technicznych, technologicznych oraz organizacyjnych; powodując poprawę jakości i konkurencyjności produktów i usług. Poświecił kilkadziesiąt lat twórczej pracy również społecznej na rzecz gospodarki krajowej.

Kiedy ustawa z dnia 30 maja 1989 r. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej wprowadził możliwość zrzeszania się podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w izby gospodarcze, 18 marca 1991 r., jako jedna z pierwszych w rejonie Kujaw i Pomorza, powstała Kujawska Izba Przemysłowo-Handlowa we Włocławku. Jako ówczesny dyrektor Zakładów Przetwórstwa

Mięsnego w Czerniewicach był jednym z pierwszych członków-założycieli. Od momentu zarejestrowania Izby w Krajowym Rejestrze Sądowym aktywnie działał we władzach Izby kolejno jako sekretarz, skarbnik, wiceprezydent, a następnie od 2003 r. prezydent Kujawskiej Izby. Izba ma charakter regionalny. Swoje zadania realizuje w oparciu o przepisy ustawy oraz statut Izby. Kierowana przez prezydenta. Kujawska Izba Przemysłowo-Handlowa uruchomiła i prowadzi na rzecz swoich członków oraz środowiska gospodarczego miasta i regionu usługi: szkoleniowe, podatkowe, prawne, informacyjne. W Izbie uzyskano i wdrożono System ISO 9001 na usługi szkoleniowe. Kujawska Izba jest Certyfikowanym Ośrodkiem Systemu Zarządzania Usług KSU. Współ z uczelniami wyższymi; Politechniką Łódzka; Politechniką Warszawską, Polską Akademią Nauk, Wyższą Szkołą Humanistyczno-Ekonomiczną we Włocławku, Włocławskim Towarzystwem Naukowym organizuje konferencje naukowe z zakresu techniki, nowych technologii, ochrony środowiska. W ramach działalności Izby stworzono doradztwo zawodowe: coaching personalny, zawodowy oraz grupowy. Uruchomiono doradcze punkty konsultacyjne: prawa dewizowego, finansowania zagranicznych transakcji handlowych i ich rozliczanie, zabezpieczenie kredytowe przed zdarzeniami losowymi. Podjęto działania na rzecz współpracy z zagranicznymi izbami gospodarczymi: Skandynawii, Niemiec, Rosji, Łotwy, Estonii i Francji. Prowadzono pod kierunkiem prezydenta Izby badania naukowe potrzeb kadrowych i szkoleniowych regionu włocławskiego. Przygotowywano badania p.t. „Zagospodarowanie produktów ubocznych gospodarki żywnościowej województwa Kujawsko-Pomorskiego”. W 2006 roku Sejmik Województwa Kujawsko-Pomorskiego nadał Kujawskiej Izbie „Odznakę Honorową za Zasługi dla Województwa Kujawsko-Pomorskiego”. Jest to potwierdzenie zasług dla rozwoju gospodarki w województwie kujawsko-pomorskim.

W 2012 r. powołano Sejmik Gospodarczy Województwa Kujawsko-Pomorskiego, którego został wiceprezydentem. Sejmik działalność społeczną podjął zgodnie ze statutem, stanowiącym o opiniowaniu i przygotowywaniu programów gospodarczych na szczeblu krajowym i regionalnym.

Z działalnością społeczną związany był już od czasów studiów. Był aktywnym i zaangażowanym członkiem Zrzeszenia Studentów Polskich. Pełnił m.in. funkcje Przewodniczącego Komisji Problemowych oraz Członka Zarządu Zrzeszenia Okręgu Olsztyńskiego. Po ukończeniu studiów, kiedy rozpoczął prace zawodową we Włocławku wstąpił do Naczelnej Organizacji Technicznej, Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego, gdzie do dziś jest jej członkiem

Pracując w przemyśle, podjął pracę jako adiunkt, a następnie jako dziekan Wydziału Ochrony Środowiska Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku (2002-2007). Pełnił funkcję prezesa Zarządu Włocławskiego Towarzystwa Naukowego.

Za wybitne zasługi w rozwoju Gospodarki w tym Przemysłu Spożywczego oraz Samorządu Gospodarczego odznaczony został: odznaczeniami państwowymi, Orderami Odrodzenia Polski klasy V, IV: Krzyżem

Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2001), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1978). W 1987 r. Wojewoda Włocławski przyznał mu nagrodę: „Za szczególne osiągnięcia w dziedzinie nauki i techniki na rzecz społeczno-gospodarczego rozwoju województwa włocławskiego”, a MRN nadała: „Złotą „odznakę za zasługi dla rozwoju miasta Włocławka”.

Za aktywną zaangażowaną pracę społeczną Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Spożywczego w 1980 r. nadało mu Odznakę Honorową. W 1988 r. Zarząd Główny Naczelnej Organizacji Technicznej wyróżnił go Odznaką Honorową Srebrną. W 2002 r. wyróżniono go Złotą Odznaką Honorową.

Podjął społecznie cykl badań naukowych celem szczegółowego rozpoznania potencjału techniczno-produkcyjnego przemysłu spożywczego - /1598 zakładów/ zlokalizowanego na terenie województwa Kujawsko-Pomorskiego. Przedmiotowe zakłady produkują w „sposób ciągły” bardzo cenne produkty uboczne i odpady organiczne: biologicznie czynne białka, cukry, tłuszcze mogące służyć jako półprodukty lub surowce do produkcji żywności, pasz, nawozów organicznych. Rozpoznawał sposób zagospodarowywania w/w produktów. Na stan obecny, wstępny szacunek to kilka tys. ton rocznie; nie jest racjonalnie zagospodarowywana. Podjęcie za tym merytorycznych działań jest ekonomicznie i gospodarczo uzasadnione, wręcz konieczne. Badał wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii w regionie.

Jest ekspertem gospodarczym, który położył wybitne zasługi w rozwoju gospodarki państwa i służbie społecznej. Szczególne zasługi odnotowano w gospodarce żywnościowej kraju i regionu kujawsko-dobrzyńskiego. Ponad 40 lat kierował i zarządzał dużymi i średnimi podmiotami gospodarczymi przemysłu spożywczego. Od 1991 r. kieruje samorządem gospodarczym, tj. Kujawską Izbą Przemysłowo-Handlową we Włocławku. Jest „człowiekiem gospodarki”, tej grupy zawodowej, której praca i jej efekty w zasadniczy sposób stanowią o każdej gospodarce i jej rozwoju.

W dniu 29 kwietnia 1967 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Żychniewicz z wykształcenia mgr inż. technologii żywności. Żona przez całe życie zawodowe od 1967 r. kierowała produkcją w fabryce czekolady i cukierków w Zakładach Wytwórczych „Społem” we Włocławku. Ze związku tego jest dwoje dzieci: Arkadiusz Cezary, absolwent studiów magisterskich na Wydziale Ekonomii i Zarządzania UMK w Toruniu, w związku małżeńskim z Barbarą Dettlaff, mgr inż. włókiennictwa, absolwentką Politechniki Łódzkiej; córka Ludmiła Magdalena, absolwentka Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Łódzkiego. W następnym pokoleniu rodziny Czubakowskich jest wnuczka Inga Joanna Czubakowska, uczennica I Liceum Ogólnokształcącego im. Ziemi Kujawskiej we Włocławku.

Autobiografia, 12 IV 2013 r.; Autopsja (1985-2014);

wynalazku Nr 73388 pt. „Sposób wymiany ciepła, zwłaszcza w procesach schładzania i zamrażania żywności”.

CZUBATY JAN (*1900 r. w Tarnopolu †12 V 1942 r. w Lubelskiem), nauczyciel, piłkarz, działacz sportowy

W 1922 r. przybył do Rypina i podjął pracę jako nauczyciel wychowania fizycznego w Powszechnej Szkole Męskiej. W 1922 r. wraz ze Stanisławem Dorożańskim, Janem Družbą, Romanem Kolaśińskim i Janem Szczepańcem założył drużynę piłkarską pn. „Amatorzy piłki nożnej”. W 1924 r. występował w pierwszym składzie drużyny piłkarskiej Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”. W tym samym roku był członkiem pierwszego Zarządu RKS „Lech”. W barwach tego klubu grał aż do 1939 r., najczęściej jako bramkarz.

Zginął w czasie wojny.

W rypińskich drużynach piłkarskich w latach 1945-1957 grał jego syn, Stefan.

Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 242-243; Kronika Rypińska 1924, nr 1, 2, 5; *Lech*, s. 14-15, 17, 372; *Rypin między wojnami*, s. 248-249; Zielińska, *Historia*, s. 72.

CZUBATY STEFAN (*30 IV 1927 r. w Rypinie †XII 2006 r. w Rypinie), piłkarz piłki nożnej

Był synem Jana, przedwojennego zawodnika Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech” i działacza piłkarskiego (1900-1942). Grę w piłkę rozpoczął w 1945 r., początkowo jako zawodnik „Zrywu”, po 1947 r. – „Gwardii”, po 1950 r. – „Spójni”, po 1955 r. – „Sparty”, a od 1957 r. reaktywowanego KS „Lecha”. Karierę piłkarza zakończył w 1957 r., później pracował w rypińskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego. Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Lech, s. 372; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

CZYŻYŃSKA z d. Sztuczyńska ZOFIA SABINA (*2 VIII 1937 r. w Głównicy k. Dobrzyń n. Wisłą), nauczycielka, poetka (C 60)

Córka Antoniego i Janiny z Kwiatkowskich.

Szkołę podstawową ukończyła w Dobrzyniu nad Wisłą (1951), a następnie Państwowe Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1952-1957). Studiowała na Uniwersytecie Gdańskim (1970-1974), uzyskując tytuł zawodowy magistra filologii polskiej. Odytowała też Podyplomowe Studium Języka Polskiego w Piotrkowie Trybunalskim przy Uniwersytecie Warszawskim, Studium Podyplomowe Etnografii na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.

Pracowała jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Płomianach (1956-1958), w Szkole Podstawowej w Dyblinie (1958-1967), w Szkole Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą (1967-1973), w Technikum Rachunkowości Rolnej w Dobrzyniu n. Wisłą (1973-1975), w Szkole Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą (1975-1976) i w Zespole Szkół Rolniczych w Dobrzyniu n. Wisłą (1976-1986).

Należała do ZHP (od 1956) i Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (od 1977).

Przez lata pisała i pisze wiersze, w tym wiersze dla dzieci. Jej utwory ukazały się w publikacji *Pejzaże dobrzyńskie* (2004). Publikowała swoje wiersze i artykuły w prasie regionalnej: „Ziemia Dobrzyńska” i „Słowo Dobrzyńskie” oraz w „Roczniku Dobrzyńskim” (t. 6: 2013).

Odznaczona Złotym Krzyżem Zasługi (1977) i Medalem 40-lecia PRL (1984).

W 1959 r. wyszła Adolfa Czyżyńskiego, z którym ma dwoje dzieci: syna Bogdana Macieja (ur 1961) i córkę Iwonę Zofię (ur. 1968).

Autopsja (1990-2014); *ZKZD 2005*, s. 42.

D

DACZKOWSKA JADWIGA (XX w.), nauczycielka szkoły w Szafarni

W 1923 r. ukończyła seminarium gospodarcze w Krakowie. Od 1 października 1933 r. podjęła pracę w charakterze nauczycielki w Prywatnej Żeńskiej Szkole Mleczarsko-Serowerskiej w Szafarni. Uczyła tam następujących przedmiotów: nauka obywatelstwa, gospodarstwo domowe, przetwórstwo, pranie i porządki, w łącznej 38 godzin tygodniowo. Jej wynagrodzenie na kontrakcie wynosiło wówczas 193 zł 50 gr. miesięcznie.

AP Bydgoszcz, Kuratorium Oświaty Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, sygn. 3428; Kowalski-Żuchowski, *Szkoła*, s. 113.

DALBERG LEON (†po 1863 r.), powstaniec insurrekcji 1863 r., członek żandarmerii powstańczej

Jako pruski poddany pojawił się w ziemi dobrzyńskiej i był rządcą majątku w Rakowie k. Rypina. Po wybuchu powstania 1863 r., w zarządzanym przez siebie majątku, przechowywał powstańca oraz współdziałał z innymi powstańcami ziemi dobrzyńskiej. Był także podejrzany o wykonanie wyroku śmierci na owczarzu z Ugoszcza, który osądzony został za przeciwstawianie się powstaniu. Aresztowany w dniu 22 kwietnia 1863 r. razem z gen. Zygmuntem Padlewskim, został odstawiony do Lipna, a potem przez Dobrzyń n. Wisłą do Płocka.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Powstanie*, s. 100; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 83, 211; Lissowski, *Powstanie*, s. 159.

DANIEL JÓZEFA (XIX/XX w.) właścicielka ziemiska

Razem z mężem pod koniec 1914 r. nabyła od Stanisława Józefa Ramlaua resztówkę wraz dworkiem majątku Mierzynek nad Drwęcą. Po śmierci męża, początkowo prowadziła gospodarstwo z córką, Zofią, której następnie przepisała posiadłość. Ta z kolei w 1954 r. Mierzynek przepisała synowi z pierwszego małżeństwa, Robertowi Dygasiewiczowi.

Giziński, *Mierzynek*, 40-41.

DĄBKOWSKI JÓZEF h. Junosza, ps. „Bestużew”, „Truskowski” (*ok. 1810 r. w Świętosławicach (Świętosławiu) w ziemi dobrzyńskiej †14 (24) XI 1833 r.), uczestnik powstań narodowych, ofiara zbrodni carskich

Z pochodzenia był szlachcicem. Brał udział w powstaniu listopadowym jako porucznik 13. pułku piechoty. Po wzięciu Warszawy we wrześniu 1831 r. poddał się

dymisji, a następnie zamieszkał w majątku Bogusławskiego w Poznańskim. W lutym 1832 r. skorzystał z amnestii i powrócił do Królestwa Polskiego. Początkowo mieszkał u swych rodziców w Bobrownikach, a następnie u właściciela ziemskiego, pełniącego obowiązki wójta gminy w Ostrowitem k. Lipna. W maju 1833 r. wziął udział w partyzantce Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego, wstępując do oddziału razem z Aleksandrem Palmartem w miejscowości Falbanka k. Włocławka. Pozostając w oddziale Zawiszy, w maju 1833 r. przeprowadził aktywną działalność werbunkową do partyzantki. Po wizycie u właścicielki majątku Lutoborsk, zdołał namówić do uczestnictwa w partyzantce jej syna, a także właściciela wsi Klóbka, Orpiszewskiego. Dla oddziału partyzanckiego wykonał pieczęć z napisem „Polska i Litwa – Zemsta Ludu”.

W czerwcu 1833 r. został schwyty przez carską policję i oddany pod sąd. Następnie skazany był na karę śmierci i rozstrzelany w Kaliszu 12 (24) listopada 1833 r.

Danielewicz, *Walki*, s. 16; W. Djakow, A. Nagajew, *Partyzantka Zaliwskiego i jej pogłosy (1832-1835)*, przeł. M. Kotowska, Warszawa 1979, s. 38, 58; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 60; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 141; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 214-216, 219; A. Kraushar, *Z dziejów martyrologii polistopadowej 1833 roku. Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego, Wiśń i Dwór* 1915, z. 11, s. 12; PRS, s. 52; *Spółeczeństwo polskie*, s. 49, 314-315, 334-337, 339, 340, 709.

DĄBKOWSKI RYSZARD (*20 VII 1932 r.), nauczyciel, dyrektor szkoły, radny

Syn Jana i Marianny z d. Godlewskich.

Szkolę podstawową ukończył w Mroczkach (1947), a następnie Średnią Szkołą Zawodową w Łapach (1947-1948), Małe Seminarium Duchowne Księży Pallotynów w Chełmnie n. Wisłą (1948-1950) i Liceum Pedagogiczne w Chełmnie n. Wisłą (1951-1953). Studiował na Uniwersytecie Warszawskim (1954-1960) oraz odbył Podyplomowe Studia Organizacji i Zarządzania Oświatą w Kaliszu (1974-1976). Posiada tytuł zawodowy magistra filologii polskiej.

Pracował w Szkole Podstawowej w Gołkowie jako nauczyciel (1953-1958), na następnie jako kierownik (1958-1964) i dyrektor (1964-1994). Prowadził odczyty pedagogiczne w Instytucie Kształcenia Nauczycieli i Badań Oświatowych w Bydgoszczy (1977-1984). Radny w radach narodowych (1954-1994), przewodniczący Rady Narodowej Miasta i Gminy w Górnicy (1984-1988).

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1971), Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Ligi Obrony Kraju” (1991) oraz Odznaką „Zasłużony dla Województwa Toruńskiego” (1987).

Ożeniony z Aleksandrą ze Strzeleckich (1955), ma dwoje dzieci: Marię (1956) i Krzysztofa (1960).

ZKZD 2005, s. 43.

DĄBROWA WINCENTY (†17 IX 1939 r. w okolicach Wyszogrodu), nauczyciel, kierownik szkoły w Miliuszewach, uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r.

Z zawodu był nauczycielem. Najpierw pracował w Szkole Powszechnej w Maliszewie k. Lipna, razem z kierownikiem tej szkoły, Henrykiem Bulczyńskim, gdzie rozwijał życie kulturalne i działalność patriotyczną. Po ślubie, w 1933 r. przeniósł się z małżonką do wsi Miliszewy, gdzie objął funkcję kierownika.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego w ramach 14. pułku piechoty. Poległ w czasie kampanii wrześniowej w okolicach Wyszogrodu-Płocka. W 70. rocznicę jego śmierci, w dniu 18 września 2009 r. Szkole Podstawowej w Miliszewach nadano jego imię.

Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Kostecka, *Maliszewo*, s. 33-41; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319.

DĄBROWSKA z d. Grabczyk HANNA (*8 VIII 1929 r. w Rypinie †28 V 2002 r. w Rypinie), pedagog (D 1)

Była córką Józefa i Marii z Budzanowskich. Do wybuchu wojny ukończyła cztery klasy szkoły powszechnej. W czasie drugiej wojny światowej pracowała u krawcowej, Kazimiery Kamińskiej w Rypinie.

Po wojnie zdała egzamin do pierwszej klasy gimnazjalnej. Po ukończeniu Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie w 1950 r., w latach 1950-1953 studiowała biologię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. W 1953 r. ukończyła studia I stopnia w zakresie botaniki. W latach 1957-1959 kontynuowała studia wyższe II stopnia na Uniwersytecie Warszawskim, które ukończyła z wynikiem bardzo dobrym i w dniu 23 czerwca 1959 r. uzyskała tytuł magistra pedagogiki na podstawie pracy pt. *Powszechność nauczania w powiecie rypińskim w latach 1950-1958*.

W latach 1953-1968 r. była nauczycielem biologii w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Od 1 lutego 1968 r. kierowała Poradnią Wychowawczo-Zawodową w Rypinie, doprowadzając ją do wysokiego poziomu organizacyjnego. Od 9 kwietnia 1974 r. dodatkowo pracowała w ZOZ Rypin w charakterze pedagoga-konsultanta. Z dniem 31 sierpnia 1984 r. przeszła na emeryturę.

W I tomie „Ziemi Dobrzyńskiej. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN” (Rypin 1989, ss. 115-129), zamieściła artykuł naukowy pt. *Problem powszechności nauczania w powiecie rypińskim w latach 1950-1959*.

Była odznaczona m. in. Złotą Odznaką ZNP (1975), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985).

Wyszła za Feliksa Dąbrowskiego (ur. 14 XI 1923), wieloletniego notariusza w Rypinie. Pozostawiła syna Wojciecha (ur. 19 VII 1963), z zawodu nauczyciela.

Pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Rypinie.

Archiwum rodzinne H. Dąbrowskiej, Legitymacje odznaczeniowe; Teczka osobowa H. Dąbrowskiej, udostępniona przez męża; Feliksa Dąbrowskiego w 2002 r.; Autopsja (1970-2002); *Nasza młodość*, pass.; *Rypin w PRL*, s. 727; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

DĄBROWSKA MARIA (*6 X 1889 r. w Russowie pod Kaliszem †19 V 1965 r. w Warszawie), pisarka, publicystka (D 2)

Była córką Józefa i Ludomiry z Gałczyńskich Szumskich, pochodziła z zubożałej szlachty. Nauki pobierała w gimnazjum w Kaliszu i Warszawie. Potem ukończyła Uniwersytet w Lozannie (wydział przyrodniczy) w Szwajcarii, a następnie studiowała na Uniwersytecie Nouvelle w Brukseli oraz w Anglii. Od 1911 r. na łamach czasopism publikowała prace literackie i artykuły publicystyczne. Współpracowała z czasopismem „Zaranie”, założonym w 1907 r. przez Maksymiliana Malinowskiego. Na łamach pisma ukazywała głęboki antagonizm między klasą robotniczą a kapitalistami z jednej strony, a służbą folwarczną i robotnikami z drugiej. Od 1914 r. współpracowała z ruchem niepodległościowym oraz była działaczką ruchu spółdzielczego. Poprzez męża, Mariana Dąbrowskiego związana była z ruchem wolnomularskim (masonskim). Jej drugi towarzysz życia, Stanisław Stempowski był również wolnomularzem. W latach 1918-1924 pracowała w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych. W latach 1921-1923 wydała pierwsze tomy prozy: *Dzieci ojczyzny*, *Gałąż czereśni* i *Uśmiech dzieciństwa*.

W latach 1926-1928 przyjeżdżała do Płonno w ziemi dobrzyńskiej. Zapewne interesowała się pobytem Fryderyka Chopina w dobrach szafarsko-płonnońskich w latach 1824-1825. Siostrą Marii Dąbrowskiej była Helena z domu Szumska (1891-1969), która poślubiła Stanisława Hepke (1889-1964). Obydwójce pracowali na roli, przeważnie jako dzierżawcy lub zarządcy majątków. S. Hepke, szwagier Marii Dąbrowskiej, w 1916 r. zarządził majątkiem Gliina pod Otwockiem, zaś w 1920 r. był już administratorem w majątku Kanigoskich Sulerzyż pod Ciechanowem. Tam zresztą przeżył wraz ze swoją żoną najazd bolszewików, którzy szczęśliwie nie ograbili majątku, „zabrali tylko gramofon i zjedli drób. Wszystko ocalało im, bądź ukrywszy, bądź podając za swoje, niestychanie dzielna służąca Stasia. Nawet strzelba myśliwska Stacha ocalała”. Następnie Hepke administrował w Płonno, zaś w 1934 r. przejął w administrację majątek Banku Rolnego w Morsku, by w 1941 r. przenieść się do Woli Osowińskiej na Podlasiu. Administratora majątku w Płonno pamiętali wszyscy ówczesni mieszkańcy wsi i okolicznych wiosek. Większość zachowała o nim dobre wspomnienie, w tym również ówczesny fornał, człowiek nazywany tu „złotą rączką”, Jan Jarosz, po wojnie gospodarujący na własnym gospodarstwie z nadania reformy rolnej, a w pamiętnych roku 1956 – wojewódzki mistrz urodzaju.

W Płonno z pewnością była w latach 1925-1929 trzykrotnie: – po raz pierwszy w okresie od 12 do 27 września 1925 r., po raz drugi – od 17 sierpnia do 4 września 1926 r., następnie po 18 października do 28 października 1929 r. oraz – być może – krótko pod koniec sierpnia 1935 r. podczas podróży do brata, Bogumiła w majątku Rogożno pod Grudziądzem i jednocześnie do swej siostry Heleny Hepke, wtedy przebywającej już w majątku Morsk pomiędzy Chełmnem i Świeciem n. Wisłą. Ten ostatni pobyt jest słabo udokumentowany w źródłach. Pozostawione przez Dąbrowską *Dzienniki*, które *notabene* doczekały się wielu wydań poczynając od 1988 r. aż do 2000 r., a także listy i inne notatki pozwalają ocenić, iż pobyty w Płonno wywarły na niej duże wrażenie, a następnie znalazły czytelne odbicie w twórczości pisarskiej. Myślę się ci,

k którzy powątpiewają, iż epizod płonński w biografii powieściopisarki jest niewiele znaczący. Świadectwo temu daje autorka w liście do męża, pisany w Warszawie po powrocie z Płonno, z datą 27 września 1926 r. Wyznała w nim dogłębnie: „*Nie żałuję wcale, że byłam w Płonno. To zdumiewające miejsce jest całą skończoną w sobie epopeją i ja sobie tam uprzytomniłam z niezwykłą siłą, że stamtąd wyjdzie moja piąta książka, wielka epopeja polskiej wsi. (...) Powieść dająca obraz des existences gachem et des existences arrivées i o splocie ich życia w wielkiej wsi na siedmiu wzgórzach najprzecudowniejszych, jak możesz sobie wyobrazić, lasach. Nie jest to pospólity dwór, o jakim wszystko zostało już napisane, ale zbiorowisko (...) egzystencyj podupadłych, siedzących w czworakach, i egzystencyj, które z najniższego padółu dźwignęły się do dworu – mieszanina staroświeckości z krańcową nowoczesnością (wesele chłopskie jedzie taksówkami do kościoła), typy i stosunki obyczajowe, dla których pisarzowi serce skacze*”. Ten list jest nie tylko relacją, ale swoistym wyznaniem i jeszcze wyznaniem, które zapewne postawiła sobie pisarka.

Pierwszy pobyt w Płonno, w 1925 r. nie znalazł odbicia w jej pamiętniku. Natomiast w swoich *Dziennikach* pod datą 17 sierpnia (wtorek) 1926 r. zanotowała: „*Z Jamna przyjechałam na drugi koniec Polski, pod Dobrzyń nad Drwęcą do Płonno, wielkiego majątku, którego Stach Hepke został administratorem z ramienia opieki nad nieletnim „dziedzicem”, Ludwikiem Łempickim, adoptowanym synem magnata (Józefa – dop. MK) Łempickiego i chłopki (Pelagii – dop. MK) Rupińskiej*”. W czasie drugiego pobytu w Płonno nie zamieszkała u szwagra i siostry, „*ponieważ – jak pisała – Stachowie mają bardzo ciasne mieszkanie*”, wynajęła więc „*izbę u chłopca Chmiela (Chmielewskiego – dop. MK)*”. Jak wspominał po osiemdziesięciu latach Jan Chmielewski, „*pokoik nie był zbyt duży, miał dwa okna i osobne wyjście na ganek*”. Zostawiamy bez komentarza pewne insynuacje personalno-prywatne związane z faktem oddzielnego zamieszkania pisarki, o których wspominała (chyba tylko dla wywołania sensacji) na łamach „*Gazety Pomorskiej*” kilkanaście lat temu Grażyna Nowicka. Ważniejsze wydaje się to, że od pierwszych chwil wieś i okolica urzekła pisarkę tak mocno, że zaraz po przyjeździe odnotowała z niecodziennym rozrzewnieniem: „*Tu jest dopiero wieś, moja, prawdziwa, taką, jaką pamiętałam z dzieciństwa*”. Wydaje się, że później pisarka postawiła swoisty znak równości między rodzinnym Russowem pod Kaliszem, a Płonno nad Drwęcą w ziemi dobrzyńskiej. Tydzień później, 23 sierpnia 1926 r. poznała już Płonno i najbliższą okolicę i w swoim dzienniku wymieniła niektórych mieszkańców wsi: Sztymbora, Janiaka, służąca Aneczka, „*wyglądająca jak Horypa, która wszystko pożera. Obraża się, kiedy Hela (siostra M. Dąbrowskiej – dop. MK) zamyka spiżarnię*”. „*Com zjem, to zjem, ale nic nie wynoszę*”. „*Ale że wyjadała wszystko, to na jedno wychodzi (...)* Kiedy jej nie pozwalają płuć na podłogę, płacze, że pani jej się brzydzi”.

W Płonno „*ciekawiała się różnymi sprawami, podstuchiwała rozmowy, rozmawiała z dziećmi, interesowała się wiejską pracą*”. Obserwowane z autopsji życie mieszkańców wsi Płonno i okolic zrodziło myśl napisa-

nia czterotomowego cyklu powieściowego pt. *Noce i dnie (Bogumił i Barbara – 1932, Wieczne zmartwienie – 1932, Miłość – 1933, Wiatr w oczy – 1934)*. Na kartkach tej powieści autorka umieściła autentyczne nazwiska służby folwarcznej z Płonno. Także domek, w którym Bogumił i Barbara mieszkali zaraz po ślubie, ma swój pierwowzór w domu administratora majątku Płonno, Hepkego. W swoich zapiskach odnotowała: „*Brała mnie pokusa, żeby kupić w Płonno grunt, zostać tam na resztę życia i ograniczyć się stamtąd do snucia tylko wątku mej pracy twórczej. Skończyło się jednak tylko na tym, że niektóre motywy płonńskie weszły ubocznie do „Nocy i dni”*”.

W okresie drugiej wojny światowej przebywała w Warszawie. W 1955 r. otrzymała Państwową Nagrodę Literacką, a w 1957 r. tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Warszawskiego. Powojenne opowiadania Dąbrowskiej to: *Gwiazda zaranna* (1955), *Na wesele*, nowela *Trzecia jesień*, *dramat Geniusz sierocy*, esej literacki *Szkice z podróży*. Zastąpiła także z przekładów z literatur obcych.

Pochowana w alei zasłużonych na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Siostrzenicą M. Dąbrowskiej była Danuta Hepke, zamężna Kelch (ur. w 1914), która w latach 1923-1925 uczęszczała do Szkoły Powszechnej Koedukacyjnej w Płonno. Studiowała na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Uniwersytecie Warszawskim i Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Z zawodu była bibliotekarką, a po wojnie pracowała jako nauczycielka i bibliotekarka. Przez szereg lat prowadziła Bibliotekę Publiczną w Choszczynie, noszącą imię jej ciotki, Marii Dąbrowskiej.

W 1983 r. przy Szkole Podstawowej w Płonno odsłonięto tablicę, przypominającą pobyt Dąbrowskiej w ziemi dobrzyńskiej, z mottem z jej *Dzienników*: „*...mnie ta przyroda tu trzyma, te jeziora, strumienie...*”. W końcu lat 90. XX w. w szkole płonńskiej otwarto Izbę Marii Dąbrowskiej.

AS w Płonno, Wycinek prasowy pt. *Noce i dnie Marii Dąbrowskiej w Płonno* (bez daty); *Britannica*, t. 8, s. 445-446; *Encyklopedia powszechna*, t. 1, s. 564-565; L. Chajm, *Polskie Wolnomularstwo 1920-1938*, Warszawa 1984, s. 5, 7, 11, 88, 97, 105, 125, 155, 156, 163, 168, 228, 238, 240, 241, 396, 422, 426, 429, 430, 531, 540; M. Dąbrowska, *Dzienniki 1914-1932*, wybór, wstęp i przypisy T. Drewnowski, t. 1, Warszawa 1988, s. 77, 84, 149, 154, 188, Idem, t. 2, s. 171, 351; Inskrypcja nagrobna na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie; E. Korzeniewska, *Maria Dąbrowska. Kronika życia*, Warszawa 1971, s. 112; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 74-77; Krajewski, *Płonno*, s. 14-15; M. Krajewski, *Związki Marii Dąbrowskiej z regionem*, *Gazeta Kujawska* 1983, nr 119, s. 5; J. Kurzawski, *Miastowa pani*, *Gazeta Pomorska* 1983, nr 47, s. 6; A. Miłska, *Pisarze polscy*, Warszawa 1963, s. 344-350, gdzie mylna data urodzenia - 1892 r.; J. Odrowąż-Pieniążek, *Maria Dąbrowska w Radziejowie i Płonno*, ilustrowany *Kurier Polski* 1962, nr 145; W. Piątkowski, *Dzieje ruchu zaraniarskiego*, Warszawa 1956, s. 58, 60, 89, 96, 99, 100, 139, 141, 150, 170, 192; A. Stokrocka, *Szlakiem Chopina i Dąbrowskiej*, *Gazeta Pomorska* 1984, nr 190, s. 6.

DĄBROWSKI FELIKS (*14 XII 1923 r. we Wrockach k. Brodnicy), prawnik, sędzia, notariusz, działacz Stronnictwa Demokratycznego, członek DTN (D 3) Syn Pawła i Marianny z Mrozowskich, średniorolnych gospodarzy. W 1948 r. po studiach na Wydziale Prawa

Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskał w 1952 r. tytuł magistra prawa. Podjął wówczas pracę w zakładach piekarniczych w Toruniu jako kierownik administracyjny. Aplikację sędziowską odbywał w latach 1959-1961 w Sądzie Powiatowym i Wojewódzkim w Toruniu. W 1961 r., z nakazu pracy, skierowany został do Sądu Powiatowego w Rypinie, gdzie objął etat asesora sędziowskiego. W 1962 r. przeniesiony został do Sądu Powiatowego w Grudziądzu, ale już w roku następnym powrócił do Rypina. Tu orzekał w sprawach karnych i cywilnych.

W lutym 1965 r. objął stanowisko kierownika Państwowego Biura Notarialnego w Rypinie i funkcję tę pełnił aż do 1 lipca 1992 r., kiedy przeszedł na emeryturę. W latach 1993-1998 pracował jeszcze jako radca prawny w Oddziale Banku Gospodarki Żywnościowej w Rypinie. W latach 2004-2005 był radcą prawnym w Biurze Poselskim posła na sejm RP, prof. Mirosława Krajewskiego.

W 1959 r. wstąpił do Stronnictwa Demokratycznego. W latach 1963-1977 pełnił funkcję przewodniczącego Powiatowego Komitetu SD w Rypinie, a następnie sekretarza, był także członkiem Komitetu Wojewódzkiego SD w Bydgoszczy i we Włocławku. W latach 1965-1969 był radnym Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie i zastępcą jej przewodniczącego. Od 2010 r. jest aktywnym członkiem DTN w Rypinie. Zgromadził pokaźną bibliotekę prywatną, w tym także zbiór dotyczący historii ziemi dobrzyńskiej i Rypina. Utrzymuje kontakty z przedstawicielami znanych rodzin rypińskich w różnych częściach Polski, m. in. rodziną Budzanowskich.

Odnaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W dniu 22 lipca 1979 r. Miejska Rada Narodowa w Rypinie nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

W 1962 r. wziął ślub z Hanną Grabczyk (8 VIII 1929-28 V 2002), z zawodu nauczycielką, z którą ma syna, Wojciecha (ur. 19 VII 1964), z zawodu nauczyciela, pracuje w LO w Rypinie.

ADTN, Deklaracja członkowska; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1965-2014); Inf. zainteresowanego z dnia 24 III 2014 r.; Piotrowski, *Lata młodości*, s. 310; *Rypin w PRL*, s. 773-774, 1033.

DĄBROWSKI HENRYK (*31 VIII 1909 r. †X 1939 r. w Lasku Rusinowskim), organista, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkała w Radzikach Dużych, gdzie był organistą w miejscowym kościele. Zapewne musiał narażać się miejscowym Niemcom, bo piwem 4 października 1939 r. został aresztowany i uwięziony w więzieniu Selbstschutzu i gestapo przy ul. Warszawskiej 20. Niebawem został rozstrzelany w czasie masowej egzekucji w Lasku Rusinowskim k. Rypina.

Jego zwłoki rozpoznano w czasie ekshumacji, dokonanej w kwietniu 1945 r. i pochowano na cmentarzu w Radzikach Dużych.

Jego nazwisko zostało upamiętnione na tablicy pamiątkowej ustawionej w miejscu zbrodni.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. 44.48; Piotrowski, *Słownik*, s. 94; Tablica inskrypcyjna w Lasku Rusinowskim.

DĄBROWSKI IRENEUSZ JANUSZ (*25 III 1959 r. w Rogowie †3 III 1994 r. w Warszawie), kapłan zakony, karmelita, przeor w Oborach (D 4)

Był synem Euzebiusza Kazimierza i Jadwigi z Marunowskich. Ojciec był pracownikiem umysłowym w Gminnej Spółdzielni S. Ch. w Rogowie k. Rypina. Ochrzczony w dniu 30 marca 1959 r. w kościele parafialnym św. Bartłomieja w Rogowie. Opinię polecającą wystawił w dniu 27 kwietnia 1974 r. proboszcz rogowski, ks. Czesław Maciaszek. Po ukończeniu szkoły podstawowej, w dniu 25 sierpnia 1974 r. wstąpił do Zakonu Karmelitów w Krakowie. Nowicjat odbył w domu nowicjackim przy klasztorze Karmelitów w Oborach. W czasie pobytu w klerykacie w Krakowie, w dniu 5 kwietnia 1978 r. jako ekstern ukończył Liceum Ogólnokształcące, a następnie w dniu 2 czerwca tego roku uzyskał świadectwo maturalne. Po złożeniu ślubów czasowych w 1978 r. rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym w Krakowie, gdzie w roku akademickim 1983/84 zaliczył XII semestr, następnie w dniu 25 maja 1984 r. zdał egzamin magisterski. Śluby zakonne złożył razem z Marianem Kawińskim w kwietniu 1983 r.

Od 31 sierpnia 1984 r. do 20 sierpnia 1985 r. przebywał w klasztorze w Pilźnie, gdzie zajmował się katechezą w pobliskich Lipinach. W 1985 r. został przeniesiony do pracy w klasztorze w Oborach. Od 15 sierpnia 1991 r., decyzją Rady Prowincji, został przeorem tego klasztoru, łącząc tę funkcję ze stanowiskiem proboszcza parafii Obory. W czasie swojej kadencji prowadził prace remontowe przy klasztorze. Udzielił wsparcia piszącemu te słowa przy organizacji uroczystości 130. rocznicy wybuchu powstania styczniowego w dniu 23 stycznia 1993 r., z udziałem byłego przeora i proboszcza, o. Mateusza Wojnarowskiego z Krakowa, połączonych z ufundowaniem w prezbiterium kościoła oborskiego tablicy upamiętniającej m. in. uwięzienie przez Rosjan księży zakonnych i diecezjalnych po upadku powstania styczniowego. Mimo poważnej i ciężkiej choroby nie rezygnował z żadnych zajęć i nie opuścił Obór.

Miał czworo rodzeństwa.

Pochowany w katakumbie zakonnej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, obok innego zasłużonego karmelity, o. Jerzego Rutkowskiego.

APPK Kraków, sygn. A 190, teczka: o. Ireneusz Janusz Dąbrowski; Autopsja (1974-1994); J. Daszkowski, *Przed tronem Matki*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 4, s. 13; Autopsja (1991-1994); Krajewski, *Tronująca*, s. 96; T. Popiela, „*Szczęśliwy człowiek, który pokłada nadzieję w Panu*”. *Wspomnienie o śp. Ireneuszu Dąbrowskim, proboszczu i przeorze klasztoru oborskiego*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 3, s. 5; Tablica inskrypcyjna (jako fundacja parafian) ze zdjęciem na tylnej katakumbie cmentarza-Kalwarii w Oborach.

DĄBROWSKI STANISŁAW h. Cholewa (XVII/XVIII w.), właściciel ziemski, poborca podatkowy ziemi dobrzyńskiej (?)

Mógł być synem Wojciecha, poborcy podatkowego w ziemi dobrzyńskiej. Jego rodzina w końcu XVI w. przejęła w Brzuzem działki, należące do Kiełpińskich. On sam w II połowie XVII stulecia posiadał największe działki w tej wsi. W latach 1690-1701 prawdopodobnie występował jako poborca podatku poglównego.

AGAD, Archiwum Skarbu Koronnego I, k. 91, 207; *Lauda*, s. 1013, 79, 147-149, 195; PRS, s. 53.

DĄBROWSKI STEFAN JACENTY (*17 VIII 1892 r. w Iży, woj. kieleckie †IV 1940 r. w Charkowie), uczestnik wojny 1920 r., geodeta, porucznik saperów Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (D 5)

Był synem Michała i Barbary z Hunterów. Ukończył Szkołę Mierniczą w Łucku i podjął pracę w charakterze geodety. Potem podjął studia na Politechnice Warszawskiej, które przerwał w związku z wojną 1920 r. Jako ochotnik zgłosił się do Wojska Polskiego i walczył przeciwko Rosji sowieckiej. W czasie walk awansował do stopnia porucznika saperów.

Po wojnie osiedlił się w Świętosławiu na ziemi dobrzyńskiej, gdzie nabył posiadłość ziemską. Był geodetą na teren powiatów Brodnica, Rypin i Lipno.

We wrześniu 1939 r. brał udział w wojnie obronnej w 8. batalionie saperów, podczas której dostał się do niewoli radzieckiej. Był więziony w Starobielsku. Został zamordowany w Charkowie przez sowieckie NKWD. Pochowany na cmentarzu w Piatichatkach (Cmentarzu Ofiar Totalitaryzmu).

M. Gassen-Piekarski, J. Jagodziński, *Epitafium katyńskie*, Powiatowy Kurier Społeczno-Kulturalny 1999, nr 4, s. 12; <http://nekropole.info/pl/Stefan-Jacenty-DabrowskiJagodziński/23> III 2014; [http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=48&mie1=&mie2=&nazwisko=&miejsce=/28 VII 2013](http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=48&mie1=&mie2=&nazwisko=&miejsce=/28 VII 2013;); *Katyń*, s. 12; *Katyń, Lista*, s. 18.

DĄBROWSKI STEFAN (*6 I 1943 r. w Klepczarni k. Skrwilna), nauczyciel, dyrygent chóru (D 6)

Syn Ignacego i Anny z Radomskich. Szkołę powszechną ukończył w Osieku (1956), a następnie uczył się w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie (1956-1960). Studiował w Studium Nauczycielskim w Olsztynie, kierunek fizyka w (1960-1962), a następnie w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy, kierunek muzyka (1978-1982), uzyskując tytuł zawodowy magistra muzyki. Posiada drugi stopień specjalizacji zawodowej (1988).

Pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Wąpielsku (1962-1982), w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (1982-1995), gdzie prowadził chór szkolny oraz zespół wokalnie-instrumentalny. W Rypińskim Ośrodku Kultury był dyrygentem chóru „Srebrny Włos” (1984-2000), a od października 1987 r. jest dyrygentem chóru nauczycielskiego „Belcanto”. Pracował także jako nauczyciel w Społecznej Szkole Muzycznej (od 1998).

Skomponował: *Pieśń chwały*, hymn Klubu Szkół Westerplatte; *Pieśń o patronie*, hymn Gimnazjum im. Józefa Wybickiego w Rypinie; *Nasz jubileusz*, z okazji 70-lecia SP nr 1; *Pieśń o Rypinie*, z okazji 650-lecia miasta; *Wieńcowiny*; *Idę do Ciebie Panie*; *Kocham*; *Rok łaski i nadziei*, z okazji 1000-lecia istnienia państwa polskiego, a także opracowania muzyczne na 4-głosowy chór mieszany, pieśni świeckie i koledy.

Odniesiony Złotym Krzyżem Zasługi (1985), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego”, Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2003)

oraz wyróżniony tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina” (1999).

Ożeniony z Danielą z Kamińskich (1967), ma dwie córki: Beatę (ur. 1968) i Ilonę Ewelinę (ur. 1975).

AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1975-2014); Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 298; *Nasza młodość*, s. 262; A. Rupińska, *20 lat Chóru Nauczycielskiego „Belcanto”*, Gazeta Urzędowa Powiatu Rypińskiego 2007, nr 9-12, s. 13-14; *Rypin w PRL*, s. 978; *ZKZD 2005*, s. 44.

DĄBROWSKI WALERIAN (*26 IV 1910 r. †na pocz. XI 1939 r.), urzędnik gminny, ofiara zbrodni niemieckich

W 1939 r. był sekretarzem Urzędu Gminnego w Żałem. Musiał narazić się Niemcom z okolicy, skoro w końcu października 1939 r. otrzymał wezwanie w celu stawienia się w starostwie w Rypinie, gdzie został aresztowany. Dalsze jego losy nie są znane, prawdopodobnie został rozstrzelany w lasach skrwileńskich. Zwłoki pogrzebano w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

AIPN, Bydgoszcz OKBZH, Zg. 44/48; *Brzuze*, s. 286; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 151; Piotrowski, *Słownik*, s. 94.

DEC ADAM (*8 IX 1934 r. w Rypinie †20 X 2010 r. w Wadowicach), instruktor i animator kultury, przyjaciel dzieci, kompozytor i muzyk (D 7)

Po ukończeniu szkoły muzycznej we Włocławku, był nauczycielem w Szkole Podstawowej w Strzygach k. Rypina. W 1960 r. ukończył Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy i podjął pracę w Powiatowym Domu Kultury w Rypinie. Przez szereg lat, aż do roku 1978 r. był instruktorem muzyki, organizatorem wielu zespołów muzycznych w Domu Kultury w Rypinie, a od 1970 r. – kierownikiem tej placówki kultury. W Rypinie znany był z profesjonalizmu i organizacji imprez muzycznych także w pow. rypińskim.

W październiku 1978 r. przeniósł się do Wadowic, gdzie został pracownikiem Wadowickiego Domu Kultury, nauczycielem muzyki, poetą, twórcą miejscowej kapeli „Wadowickie Chłopaki”, a przede wszystkim współautorem hymnu miasta pt. „*Moje miasto Wadowice*”, który codziennie o godz. 13,00 rozbrzmiewa z wieży bazyliki wadowickiej. Był też nauczycielem w Witanowicach. Wydał śpiewnik ze swoimi piosenkami. Pieśń „*Moje miasto Wadowice*” skomponował w 1986 r. wspólnie z 14-letnim wówczas Pawłem Jaroszem. Stała się ona popularna w czerwcu 1999 r. Podczas transmisji z pielgrzymki Jana Pawła II do Wadowic, gdy papież rozmawiał ze swoimi krajanami na rynku, usłyszała ją cała Polska w wykonaniu chóru „Wadowice”. W Wadowicach dał się poznać jako niezmordowany przyjaciel dzieci, pełniąc przez szereg lat funkcję prezesa Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

Obecnie, obok słynnych pieśni „Barka” i „Abba Ojczy”, ta właśnie pieśń najbardziej kojarzy się ze św. Janem Pawłem II. Polski papież usłyszał ją po raz ostatni w marcu 2005 r., kiedy przebywał w ostatnich dniach swego życia klinice Gemelli. Śpiewali ją wtedy pielgrzymi z Wadowic. Jan Paweł II powiedział wówczas

publicznie ostatnie słowa w języku polskim: „*Witam Wadowice*”.

Był odznaczony m. in. Medalem im. dr. Henryka Jordana.

Pochowany na cmentarzu w Wadowicach.

AP Włocławek, Prezydium PRN w Rypinie 1968, sygn. 194, Ocena działalności kulturalno-oświatowej ze szczególnym uwzględnieniem Powiatowego Domu Kultury; Autopsja (1968-1978); BB, *Adam Dec. Kochał Rypin, Wadowicom oddał serce*, Czas Rypina 2010, z 4 XI; http://wyborcza.pl/nekrologi/1,101499,8554593/25_X_2011; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 229; *Rypin w PRL*, s. 685, gdzie mylnie Order im. dr. Jordana zamiast – oczywiście – Medal im. dr. Henryka Jordana, ustanowiony w 1974 r.; *Spacerkiem po Wadowicach. Twórczość Adama Deca*, Wadowice 2011.

DEC ROMAN (*1906 r. w Sterdynie k. Ostrołęki †1988 r.), żołnierz Polskiej Organizacji Zbrojnej, nauczyciel, urzędnik skarbowy (D 8)

W czasie okupacji hitlerowskiej pracował w Urzędzie Poczтовым w Rypinie, gdzie na polecenie Kazimierza Tęgowskiego kontaktował się ze wskazanymi osobami, m. in. kierownikiem skrzynek kontaktowych w Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, Henrykiem Szulcem. Jako członek POZ dojeżdżał rowerem, z różnymi informacjami do wielu miejscowości w pow. rypińskim. Po wojnie pracował jako nauczyciel, a potem jako urzędnik w Urzędzie Skarbowym w Rypinie. Udzielał się w pracy społecznej i kulturalnej, m. in. w latach 60. XX w. prowadził przy Powiatowym Domu Kultury sekcję szachową.

Autopsja (1965-1975); Gałkowski-Piotrowski, *Rypin latach wojny*, s. 344; *Rypin w PRL*, s. 686.

DEDOŃSKI HENRYK, ps. „Sokół” (*2 V 1905 r. w Chrostkowie †9 IX 1985 r. w Rypinie), drukarz-zecer, żołnierz Armii Krajowej, harcmistrz, artysta-malarz amator (D 9)

Był synem Władysława. Uczył się w Gimnazjum w Lipnie, a od 1921 r. w Rypinie. W 1920 r. wstąpił do ZHP w Lipnie, gdzie drużynowym był Szczubetek. W latach 1923-1924 należał do ZHP w rypińskiej drużynie rzemieślniczej, kierowanej przez drużynowego Kazimierza Czarneckiego. W 1925 r. na prośbę kierownika szkoły, Wacława Malanowskiego został drużynowym drużyny harcerskiej w tej szkole. W 1927 r. uczestniczył w Zlocie ZHP Chorągwi Płockiej w Płońsku. W październiku 1927 r. został powołany do służby wojskowej do 18. pułku ułanów pomorskich w Grudziądzu.

W 1939 r. został zmobilizowany do 1. Dywizji Żandarmerii Warszawa. Dostał się do niewoli niemieckiej pod Mławą, skąd powrócił 15 października 1939 r. Należał do Tajnego Hufca Harcerzy „Nietoperze”, utworzonego przez przedwojennego komendanta, Bonifacego Łukowskiego. Po rozwiązaniu hufca, mimo zagrożenia ze strony okupanta, nie zrezygnował z działalności konspiracyjnej. Pracował nadal w rypińskiej drukarni, zajętej przez Niemców, jako zecer. Od 1940 r. związał się z ZWZ, a w 1942 r. został zaprzysiężony w rypińskiej komórce Armii Krajowej pod pseudonimem „Sokół”, Działalność jego polegała na zbieraniu wiadomości o rozmieszczeniu jednostek Jagdkomman-

do, żandarmerii i oddziałów Wehrmachtu, dokonywanych represji na ludności polskiej. Wyznaczonym terenem jego działania były wsie: Pręczi, Kowalki, Karbowizna, Borowo i Rogowo; jeździł tam na rowerze pod pretekstem wykonywania fotografii. Informacje przekazywał Wacławowi Napolskiemu, późniejszemu powojennemu burmistrzowi Rypina oraz Stefanowi Guzkowi z Komendy Obwodu AK.

W 1952 r. był organizatorem i pierwszym dyrektorem Rypińskich Zakładów Przemysłu Terenowego w Rypinie. Funkcję tę pełnił do 1956 r. Następnie pracował jako zecer w Zakładzie Graficznym przy placu Wolności, skąd przeszedł na emeryturę w 1970 r.

Czynnie uczestniczył w pracach rypińskiego Chóru „Lutnia”, gdzie przez szereg lat był sekretarzem. W dniu 22 grudnia 1946 r. w swoim mieszkaniu odbył zebranie członków „Lutni”, gdzie postanowiono odbyć koncert kołęd pod dyрекcją organisty, żołnierza AK, Antoniego Zielińskiego. Mocno zaangażowany był w działalność Związku Harcerstwa Polskiego. W 1957 r. na obozie harcerskim w Urszulewie, gdzie komendantem był Franciszek Ołdakowski, otrzymał mianowanie na stopień podharcmistrza. W 1961 r. mianowany harcmistrzem, w 1973 r. – harcmistrzem PL. Prowadził drużyny modelarskie. Był członkiem władz Hufca ZHP Rypin, gdzie komendantem był hm Bogdan Szczerkowski. W latach 1973-1984 był zastępcą komendanta B. Szczerkowskiego, z którym bardzo blisko współpracował. Od 1957 r. zaczął prowadzić pierwszą kronikę Hufca ZHP Rypin, dziś przechowywaną w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie.

Udzielał się w pracy społecznej w innych instytucjach i organizacjach, m. in. realizując swoją życiową pasję, w latach 60. i 70. XX w. prowadził przy Powiatowym Domu Kultury w Rypinie zespół modelarski.

Był odznaczony m. in. Medalem za Warszawę, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975), Medalem „Za udział w Wojnie Obronnej 1939” i Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (1971), Krzyżem PCK III-go Stopnia, Złotą Odznaką Pomorskiego Związku Śpiewaczego, Złotą Odznaką LOK i innymi. W 1980 r. Miejska Rada Narodowa w Rypinie nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

Pozostawił syna, Witolda.

Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

AMZD, Kronika Hufca ZHP Rypin; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1965-1985); Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 350-351; Inf. B. Łukowskiego z 1981 r.; M. Krajewski, *Materiały do harcerskiego słownika biograficznego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1985, s. 6-7, 12; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 353; Krajewski, *Rypinie*, s. 139-140, 217; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 344; Rogo, *Lutnia*, s. 405; *Rypin w PRL*, s. 686, 782.

DEDUŃSKI BRONISŁAW (*1886 r. w Lipnie †1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich (D 10)

Był synem Marka. Od 1919 r. pełnił służbę Policji Państwowej. Mieszkał i pracował w Łodzi. W sierpniu 1939 r. był starszym posterunkowym w Posterunku Policji w Łodzi.

We wrześniu 19389 r. podczas ewakuacji został aresztowany przez Armię Czerwoną i zesłany do obozu jenieckiego w Ostaszkwie w obwodzie twerskim w ZSRR. Rozstrzelany w siedzibie NKWD w Kalininie. Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Żonaty ze Stanisławą (ur. 1887), córką Stanisława, pozostawił trzech synów: Stanisława, Grzegorza i Stefana.

P. W. Kochański, *Bronisław Deduński*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/historia/3535/23> III 2014; *Księga Miednoje*, s. 137; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 55-56; *Lista wywozowa z 9 IV 1940*, nr 020/1, poz. 12.

DEJEWSKI STANISŁAW ARKADIUSZ (*12 I 1910 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †1940 r. w Katyniu), nauczyciel, porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (D 11)

Był synem Ignacego i Marii z Ossowskich. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Dobrzyniu, rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Toruniu, które ukończył wraz z uzyskaniem matury w 1929 r. Następnie, w latach 1931-1933 pracował jako nauczyciel w pow. kartuskim. W dniu 12 sierpnia 1930 r. został powołany do służby czynnej w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. W dniu 16 września 1931 r. został przeniesiony do rezerwy w 23. pułku ułanów. W dniu 15 października tego roku został przyjęty do Szkoły Podchorążych Kawalerii w stopniu kaprała podchorążego rozkazem CW Kawalerii nr 235. W dniu 6 sierpnia 1933 r. awansowany na podporucznika Wojska Polskiego w korpusie oficerskim kawalerii i 15 sierpnia tego roku wcielony do 8. Pułku Strzelców Konnych w Chełmie n. Wisłą. W 1936 r. został przeniesiony do 1. pułku szwoleżerów w Warszawie, gdzie był dowódcą szwadronu.

Z jednostką tą wziął udział w kampanii wrześniowej 1939 r., podczas której w rejonie Lwowa dostał się do niewoli radzieckiej. Wraz z tysiącami polskich oficerów trafił do obozu w Kozielsku, skąd w grudniu 1939 r. skierował list do swojej siostry, Janiny Dejewskiej zamieszkałej w Dobrzyniu n. Drwęcą. Został zamordowany przez NKWD w lesie katyńskim.

Na liście katyńskiej został umieszczony pod numerem AM-2401.

Na grobie matki, Marii Dejewskiej na cmentarzu parafialnym w Dobrzyniu n. Drwęcą znajduje się granitowa tablica z wojskowym orłem, przypominająca o jego śmierci w lesie katyńskim.

W 1990 r. na Rynku w Dobrzyniu n. Drwęcą u podstawy figury Matki Bożej umieszczono jego imię i nazwisko.

CAW, AP 150, 4885; Informacja syna kuzynki por. S. A. Dejewskiego, Sabiny Antoniny Gassen-Piekarskiej z domu Ossowskiej, Mirosława Gassen-Piekarskiego z Golubia-Dobrzynia z 20 II 1992 r.; J. Jagodziński, *Kamienie mówić będą*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 1, s. 9; Jagodziński, *Katyń*, s. 9; *Katyń. Księga*, 103; *Katyń. Lista*, s. 43; P. W. Kochański, Arkadiusz Dejewski, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/show/3537/23> III 2014, gdzie właśnie drugie imię; *Lista katyńska. Jeńcy obozów Kozielsk-Ostaszków-Starobielsk zaginiony w Rosji Sowieckiej*, opr. A. Moszyński, Warszawa 1989, s. 44; WIH, MiD, L W. 040/2 z IV 1940.

DELEKTA JACEK (*6 VII 1906 r. we wsi Strówka, pow. gorlicki †XI 1940 w Oświęcimiu), archeolog, badacz grodzisk w Jedwabnie i Lubiczu, ofiara zbrodni niemieckich

Szkołę elementarną i gimnazjum ukończył w Nowym Targu, a świadectwo dojrzałości uzyskał wiosną 1925 r. w Rogoźnie Wielkopolskim. W tym samym roku rozpoczął studia na Uniwersytecie Poznańskim. Był studentem w katedrze prof. Józefa Kostrzewskiego i otrzymał Stypendium Funduszu Kultury Narodowej. W 1933 r. zdał egzamin magisterski z wynikiem bardzo dobrym z nauk antropologicznych. Od czerwca 1934 r. został kierownikiem działu Przedhistorycznego Muzeum Miejskiego w Toruniu, co w pewnym stopniu umożliwiło mu prowadzenie prac archeologiczno-wykopaliskowych. Wyniki swoich poszukiwań publikował w audycjach Rozgłośni Polskiego Radia w Toruniu i na kartach „Ilustracji polskiej”. Wydał również samodzielne prace, m. in.: *Nowe materiały do pradziejów Pomorza*. Podobnie jak prof. J. Kostrzewski reprezentował pogląd, że kulturę słowiańską Pomorza należy osadzić znacznie wcześniej, niż to przyjmowano wówczas. Badał m. in. cmentarzysko kultury łużyckiej w Kaszczorku i Stońsku oraz grodzisko w Jedwabnie, a także we wczesnohistorycznej osadzie w Lubiczu. Z braku pieniędzy nie zdążył opublikować wyników swoich badań przed wybuchem II wojny światowej.

Dzięki jego badaniom w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu znajduje się kilka skrzyń ułamków ponad 30 naczyń całkowicie lub częściowo zrekonstruowanych i w części opisanych, m. in.: ostrogi z Lubicza w opracowaniu J. Kostrzewskiego i Z. Rojewskiego, fajarka rogowa – E. Lubicza-Niezabitowskiego oraz rozmaite narzędzia, pochodzące z 16 ognisk, jak: szpile, gwizdki kościelne i przęśliki.

Po wybuchu wojny w 1939 r. zgłosił się jako ochotnik do polskiej armii, lecz jak wielu innych nie został przyjęty. Pracował nadal w muzeum skąd został zwolniony przez Wydział Kultury i Oświaty niemieckiego zarządu miejskiego. Czując niebezpieczeństwo, udał się w okolice Gorlic i tam pracował jako robotnik. Śledzony przez władze okupacyjne, w sierpniu 1940 r. został aresztowany i uwięziony w Jaśle, potem Tarnowie, a ostatecznie zamęczony w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu.

Nie założył rodziny.

Giziński, *Niepospolici*, s. 71-74; J. Kostrzewski, *Grodzisko w Jedwabnie, pow. Toruń*, Poznań 1931, s. 2-31; K. Przybyszewski, *Dzieje i ludzie*, *Nowości* 2000, z 11 XI, s. 11; B. Zielonka, *Zabytki osady wczesnośredniowiecznej w miejscowości Lubicz, pow. Toruń*, Toruń 1965, s. 243-249; B. Zielonka, *Zabytki archeologiczne województwa bydgoskiego*, Bydgoszcz 1959, s. 26-27, 30.

DEMBIŃSKA MARIANNA ANGELA (*1801 r. †8 III 1845 r.), właścicielka ziemska

Była córką Felicjana Łempickiego, właściciela wsi Godziszewy i Julianny ze Starorypińskich. Jej rodzicami chrzestnymi byli: Stefan Romocki, szambelan królewski, właściciel dóbr Sadłowo i nieznaną z imienia Starorypińska, pisarzowa dobrzyńska, właścicielka wsi Zasady k. Świdziebni. Ok. 1824 r. nabyła od brata Jana i bratanka Jana Łempickiego, syna Ignacego, dobrą Pręczi k. Rypina.

Przed 1824 r. wyszła za Ignacego Dembińskiego. Pozostawiła nieletnie dzieci: Henryka, Nepomucena, Wiktoria i Joannę (Józefę).

Pochowana w kaplicy Dembińskich w Pręczkach.

Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 278; Galkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 412, gdzie imię jednej z córek – Józefa; *Genealogia*, s. 103-104; Myslakowski, *Materiały*, nr 1611.

DEMBIŃSKI (DEMBIŃSKI) IGNACY h. Rawicz (*1797 r. †ok. 1875 r.), właściciel ziemski, sędzia pokoju powiatu lipnowskiego

Był synem Tomasza i Pelagii z Ossowskich. Ok. 1824 r. występował jako dzierżawca dóbr Pręczi. Majątek ten należał wówczas do Jana Łempickiego, syna Ignacego i Jana Łempickiego syna Felicjana, brata Marianny. W 1826 r. został przepisany na Mariannę Łempicką i stał się własnością Dembińskich. W 1845 r., po śmierci żony, stał się jedynym właścicielem Pręczi. Dobra Pręczi dziedziczył do 1869 r., kiedy to właścicielem majątku stał się jego syn Henryk.

W latach 40. i 50. XIX w. sprawował urząd sędziego pokoju powiatu lipnowskiego. W Pręczkach pobudował na cmentarzu przykościelnym murowaną kaplicę (prawdopodobnie obok starej drewnianej, fundowanej w 1806 r. przez Franciszka Łempickiego) z kryptą grobową (tzw. kaplica Dembińskich).

Przed 1824 r. poślubił Mariannę, córkę Felicjana Łempickiego z Godziszew, z którą pozostawił syna Henryka (ur. 1833), uczestnika powstania styczniowego w partii Antoniego hr. Sumińskiego oraz córki: Nepomucenę (zm. 1848), Wiktoria i Joannę (Józefę).

Pochowany w kaplicy Dembińskich w Pręczkach.

APar. Rogowo, Księga akt stanu cywilnego parafii Rogowo złożona z części: urodzonych, zmarłych, zapowiedzi i zaślubionych za rok 1825, wpis nr 169; Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 233; Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 278-279; Galkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 412, gdzie imię jednej z córek – Józefa; Krajewski, *Powstanie*, s. 211; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 125; *Lista właścicieli*, nr 166, 167; PRS, s. 53; *Spis szlachty*, s. 42.

DEMBOWSKA MARIA (†2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, kierownik szkoły w Radzikach Dużych, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wojną uzyskała wykształcenie i przygotowanie nauczycielskie. W 1939 r. pełniła funkcję kierownika Szkoły Powszechnej w Radzikach Dużych w pow. rypińskim. Aresztowana w trzeciej dekadzie października 1939 r., w czasie masowej fali aresztowań nauczycielstwa pow. rypińskiego. Więziona była w Rypinie w więzieniu Selbstschutzu i Gestapo przy ul. Warszawskiej 20, gdzie została zamordowana.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Galkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 288; Piotrowski, *Słownik*, s. 94; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 151.

DEMBOWSKI (DEBOWSKI) ANTONI SEBASTIAN h. Jelita (* 1 II 1682 r. w Zambrowie †22 IX 1763 r. Bętkowie k. Wolbromia), biskup płocki i kujawski, publicysta i komediopisarz (D 12)

Był synem Floriana, sędziego ziemskiego płockiego i Ewy z Ciechanowieckich. Wykształcenie uzyskał u jezuitów w Pułtusku, Płocku i Warszawie. Po ukończeniu nauk dostał się do kancelarii ziemskiej w Czersku. Przez pewien czas, w latach 1700-1705, przebywał na dworze kanclerza wielkiego koronnego, a zarazem biskupa warmińskiego Andrzeja Chryzostoma Załuskiego. We wrześniu 1705 r., za udział w tajnych układach z Rosją i Prusami, został aresztowany przez Sasów i uwięziony razem z kanclerzem w czasie pobytu w Dreźnie. Po uwolnieniu był sekretarzem podkanclerza Jana Szembeka. W czasie walk pomiędzy Augustem II a Stanisławem Leszczyńskim występował jako zdecydowany i wierny stronnik obozu saskiego. W 1713 r. wyjechał do Wiednia jako sekretarz poselstwa przy Krzysztofie Szembeku, biskupie inflanckim. Zwiedził m. in. Niemcy, Włochy, Francję i Holandię. W 1716 r. został sekretarzem królewskim i przeniósł się wraz z dworem królewskim do Saksonii. W 1725 r. ożenił się z Salomeą Zuzanną Rupniewską. Otrzymał szereg godności dworskich: w 1730 r. został referendarzem koronnym. Był posłem z ziemi warszawskiej na sejm 1730 r. Po śmierci Augusta II popierał kandydaturę Augusta III. Po jej przeforsowaniu pełnił przy królu obowiązki referendarskie. Był starostą tymbarskim, będzińskim i płockim.

Kapłanem został dopiero w wieku 53 lat, w 1735 r., po śmierci żony. W dniu 22 czerwca 1737 r. został biskupem płockim, a potem 18 grudnia 1752 r. - biskupem kujawskim. Mimo to nie zrezygnował z działalności politycznej i w życiu publicznym wspierał politykę dynastii saskiej. W działalności duszpasterskiej rozpowszechniał kult Męki Pańskiej. Zdecydowanie występował przeciwko masonerii.

Po latach zniszczeń wskutek najazdów nieprzyjacielskich, w szczególności wskutek wojny północnej, rozpoczął odbudowę Ciechocina nad Drwęcą, gdzie miał swoją rezydencję. W latach 1753-1755 odbudowano most, browar, karcznię, oficyny, młyny, tartak i cegielnię. Szczególnie upodobał sobie zamek-rezydencję ciechocińską, dokonując jej poważnej konserwacji i umieszczając tam swój herb Jelita na kartuszu nad głównym wejściem, który zachował się do dziś.

Z prac liturgicznych pozostawił m. in. *Godzinki męki Pana naszego Jezusa Chrystusa z prorocstw i z pisma Starego Testamentu złożone, a na wzór godzin kościelnych rozłożone, przetłumaczone po polsku*, Gdańsk 1743 (w jęz. polskim i łacińskim), zaś z publicystycznych m. in. *Refleksje przyjaciela nad Przestrożką braterską*, wyd. 1731-1734, (brozura przeciw S. Leszczyńskiemu).

W 1748 r. odznaczony został Orderem Orła Białego. Miał braci w stanie duchownym: Mikołaja, biskupa kamienieckiego i Jana, biskupa sufragana włocławskiego.

Ożeniony z Salomeą Zuzanna z Rupniewskich h. Drużyna (zm. 3 X 1729 r. w połogu). Pozostawił dwóch synów.

Zmarł nagle w czasie pobytu u swego syna w Bądkowie. Pochowany w katedrze włocławskiej w Kaplicy Najświętszego Sakramentu, gdzie jego brat, sufragan włocławski, umieścił epitafium.

AD Włocławek, Akta biskupa Antoniego Sebastiana Dembowskiego (diariusz), sygn. A. dz. 44 (52 c z. 2); Idem, Inwentarze

klucza: ciechocińskiego, komorskiego, subkowskiego, wysińskiego i kackiego z 1766 r., sygn. A. gosp. 29 (171); *Bibliografia literatury polskiej – Nowy Korbut*, t. 2: *Piśmiennictwo staropolskie*, Warszawa 1964, s. 125-126; Biblioteka Czartoryskich, Teki Szembeka, 446-520; Biblioteka Jagiellońska, rkps nr 6287; Biblioteka Krasieńskich, rkps nr 3967, Autobiografia; J. Brzydło, *Dembowski Antoni Sebastian*, [w:] *Encykl. kościelna*, t. 3, s. 1140; K. Górski, *Z dziejów parafii Ciecchocin*, Ciecchocin 2012, s. 31; *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705-2008*, opr. M. Męciewska, Warszawa 2008, s. 17; J. Koceniak, *Antoni Sebastian Dembowski, biskup wrocławski i pomorski. Sylwetka z czasów saskich*, Warszawa 1953, pass.; W. Konopczyński, *Dembowski Antoni Sebastian h. Jelita*, PSB, t. 5: 1939-1946, s. 83-85, gdzie szersza literatura; W. Kujawski, *Dembowski Antoni Sebastian*, WSB, t. 3: 2005, s. 38-42, gdzie szersza literatura; W. Kujawski, *Klucz ciechociński dóbr biskupów kujawsko-pomorskich (z uwzględnieniem szczególnym stanu za biskupa Antoniego Sebastiana Dembowskiego)*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej*, t. 17: 2013, s. 12-17; W. Murawiec, *Dembowski Antoni Sebastian*, SPTK, t. 1, s. 382-384; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 330-331; PRS, s. 53; *Teka Gabryela Junoszy Podoskiego*, t. 4, Poznań 1856, s. 16; *Urzednicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1992, s. 165.

DEMBOWSKI (DĘBOWSKI) IGNACY MAURZYCY STANISŁAW h. Jelita (*1789 r. w Warszawie †po 1856 r.), właściciel ziemski

Rodzina wywodziła się z ziemi płockiej. Był synem Antoniego, stolnika halickiego, szambelana Stanisława Augusta Poniatowskiego i Elżbiety Marii Anny de Duparty. W 1817 r. kupił od Ignacego Gniazdowskiego zadłużone Rakowo z Czyżewem niedaleko Rypina. W 1825 r. w Rakowie było 15 dymów, w Czyżewie zaś - 10. Sam nie mieszkał tutaj, majątki prowadził w jego imieniu rządcą. W 1856 r. Rakowo z Czyżewem kupił od niego za sumę 420 tys. zł, tj. 63 tys. rubli Wawrzyńc Engeström.

Z pierwszego małżeństwa miał syna Juliusza. Ożeniony po raz drugi z Eleonorą hr. Zboińską, właścicielką Nacpolska, pozostawił synów: Zygmunta i Tytusa oraz córki: Różę i Eleonorę.

AWKW Rypin, KHip. Rakowo; Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 247; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=39341/12 XI 2013>; PRS, s. 53; RDZ, t. 2, cz. 3, s. 229-230, gdzie mylnie brzmienia nazwiska jego matki jako – Duport.

DEMRZYCH HENRYK (*13 X 1904 r. w Łodzi †18 XII 1967 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, orionista, ofiara prześladowań niemieckich, proboszcz w Płonnem, administrator parafii w Radominie

Po ukończeniu szkoły średniej w 1922 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Łodzi, skąd w 1926 r. zgłosił się do księży orionistów. W latach 18927-1928 studiował we Włoszech i tam 29 czerwca 1928 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1929-1939 pełnił różne funkcje w Kościele wrocławskim, przede wszystkim przyczynił się do powstania parafii orionistycznej we Włocławku. W 1931 r. jako wikariuszbiskupi, zgodnie z decyzją biskupa wrocławskiego Karola Radońskiego, podjął pracę duszpasterską na terenie osiedla Grzywno, położonego na wschodnim obrzeżu Włocławka. Czinił to, ponieważ przedmiotem działań apostolskich orionistów są w pierwszym rzędzie nabożni, a prowadzenie ich do Kościoła jest jednym z głównych zadań wpisanych w charyzmat zgroma-

dzenia. W 1933 r. uzyskał zgodę pasterza diecezji na wybudowanie kościoła na Grzywnie. Miał on nosić wezwanie Najświętszego Serca Jezusowego. Od tej pory działalność orionistów we Włocławku była ściśle związana z parafią Najświętszego Serca Jezusowego i jej dziejami. W 1934 r. mieszkańcy Grzywna wzniesli na osiedlu niewielką kapliczkę, przy której za zgodą bp. Radońskiego były odprowadzane Msze św. w niedziele i święta nakazane. Tu też ksiądz biskup udzielił chrztu św. ponad 50 dzieciom. Zapowiedział wówczas, że kapliczka stanowi zaczątek kościoła parafialnego. Wkrótce zakupił plac pod budowę, znajdujący się u zbiegu ulic Leśna-Żelazne Wody. Projekt budowy kościoła oraz zakładu dla chorych „Małe Cottolengo” zyskał aprobatę ks. Luigiego Orione. Jeszcze w 1934 r. rozpoczęły się prace budowlane. Z dniem 16 lutego 1935 r. bp Radoński erygował parafię Najświętszego Serca Jezusowego jako trzecią parafię we Włocławku i on został jej pierwszym proboszczem. Życie w nowej parafii rozwijało się dynamicznie: przeprowadzone zostały misje święte, działały organizacje i stowarzyszenia katolickie. Do domu „Małe Cottolengo” sprowadzono w 1934 r. siostry orionistki, które pracą i kwesą pomagały przy wznoszeniu placówki. Od 1936 r. siostry otaczały opieką podopiecznych domu, prowadziły ochronkę dla dzieci z Grzywna, zajmowały się dziewczętami.

Po aresztowaniu przez hitlerowców w dniu 7 listopada 1939 r. we Włocławku, przeszedł wraz z innymi kapłanami z pow. rypińskiego hitlerowskie więzienia i obozy koncentracyjne w Oranienburgu i Dachau. W tym ostatnim obozie był w tym samym komandzie pseudomedycznym, co proboszcz z Dulaska, ks. Stanisław Nowak i miał wszczepioną flegmonę.

Po wyzwoleniu z obozu w dalszym ciągu posługiwał we Włocławku, Zduńskiej Woli i Kaliszu.

Po dokonaniu inkardynacji z dniem 24 czerwca 1952 r., już od 14 sierpnia 1950 r. był proboszczem w Płonnem w ziemi dobrzyńskiej, gdzie przeprowadził remont kościoła i plebanii. Z dniem 1 kwietnia 1967 r. został administratorem sąsiedniej parafii Trąbin, skąd dniem 1 września 1967 r., na skutek pogarszającego się stanu zdrowia, zrezygnował z funkcji i osiadł jako emeryt w Rypinie.

Pochowany na cmentarzu we Sadłowie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 62-63; W. Jezusek, *Śp. ks. Henryk Demrych, emeryt*, MPP 1967, nr 12, s. 283-2843; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 141; T. Sawic, *Odnówić wszystko w Chrystusie*, Przewodnik Katolicki 2005, nr 5; Tablica nagrobna na cmentarzu w Sadłowie; www.parafia-dulsk.livenet.pl/?page_id=443/12 XII 2011, gdzie jednak mylnie inf. dot. okupacyjnej drogi tego kapłana; Wierzbicki *Duszpasterze*, s. 162-163.

DERKOWSKI KAZIMIERZ (*21 III 1925 r. w Bogumiłkach k. Rypina †6 I 2005 r. w Malborku), działacz NSZZ „Solidarność”, emigrant polityczny

W 1939 r. uciekł przed działaniami wojennymi na Wołyń, gdzie został zatrzymany przez sowietów i osadzony w łagrze, skąd zbiegł w 1940 r. Po powrocie do kraju w 1942 r. wywieziony przez Niemców na roboty do stoczni w Gdańsku, następnie do Lubeki i Dortmundu. W 1944 r. został ranny, potem przedostał się do Włoch, następnie do Francji.

W 1946 r. powrócił do Polski i w latach 1946-1948 służył w Marynarce Wojennej. W 1947 r. ukończył Zasadniczą Szkołę Elektryczną, a w 1967 r. uzyskał tytuł mistrza w zawodzie elektromontera przed Państwową Komisją Egzaminacyjną w Gdańsku. W latach 1950-1952 zatrudniony był w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa w Malborku jako kierownik administracyjno-gospodarczy. W latach 1957-1961 pracował w Gdańskim Przedsiębiorstwie Elektryfikacji Rolnictwa; w latach 1961-1967 w Miejskim Zarządzie Budynków Mieszkalnych w Malborku; 1968-1976 w Wojewódzkim Przedsiębiorstwie Robót Elektrycznych i Dźwigowych w Gdyni; 1976-1979 w Kombinacie Budownictwa Komunalnego w Elblągu, Oddział w Malborku; 1979-1982 elektromonter w Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Malborku. W sierpniu 1980 r. był współorganizatorem strajku w PGKiM, przewodniczący KS, delegat do MKS w Stoczni Gdańskiej im. Lenina, od września 1980 r. w „Solidarności”, współorganizator, przewodniczący Komitetu Założycielskiego, następnie wiceprzewodniczący KZ. Po 13 grudnia 1981 r. współorganizator i działacz Komitetu Protestacyjnego „S” w Malborku, współredaktor, drukarz niezależnych wydawnictw, m. in. pisma „Serwis Informacyjny NSZZ „S” w Malborku”, „Apelu do wszystkich członków NSZZ „S”, „Manifestu Młodego Pokolenia”, odezwy „Do Oficerów, Podoficerów, i Żołnierzy”, „NSZZ „S”, „Nasz Głos”, kolporter na terenie malborskich zakładów pracy i jednostek wojskowych.

W dniu 11 IV 1982 aresztowany, osadzony w ZK w Elblągu, następnie AŚ w Gdańsku, 19 X skazany przez Sąd Marynarki Wojennej w Gdyni na 4 lata więzienia, osadzony w ZK w Potulicach, 11 VII 1982 zwolniony z pracy, po uchynieniu wyroku i skierowaniu sprawy do ponownego rozpatrzenia skazany 29 III 1983 przez SMW na 1,5 roku więzienia, 13 IV 1983 zwolniony. W latach 1983-1986 zatrudniony w Malborskiej Fabryce Wentylatorów 1984-1985 współpracownik podziemnej struktury „S” w Elblągu, kolporter na terenie Malborka i Kwidzyna niezależnych pism, m.in. „Tygodnika Mazowsze”, „Biuletynu NSZZ „S” Regionu Elbląskiego”, „Biuletynu Informacyjnego Komitetu Oporu Społecznego w Kwidzynie”, „Praworządności”. W dniu 18 XII 1985 aresztowany, osadzony w ZK w Elblągu, 21 II 1986 areszt uchyłono, 28 III 1986 sprawa została umorzona.

Potem przebywał na emigracji w Kanadzie, po 1989 r. powrócił do Polski.

Odnznaczony pośmiertnie Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (2009).

A. Kazański, *Derkowski Kazimierz*, http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Kazimierz_Derkowski/23 II 2013.

DERKOWSKI STANISŁAW (*7 V 1926 r. w Giżyńku, parafia Ruże), por. czasu wojny, nauczyciel, organizator szkolnictwa, kustosz rodzinnej i lokalnej pamięci (D 13)

Rodzice posiadali średniej wielkości gospodarstwo rolne w Giżyńku. Urodził się jako syn Feliksa (21 XI 1897 w Giżyńku-14 V 1934 w Giżyńku) i Eugenii z Balińskich (21 IX w 1903 w Imbircu-6 VI 1982). Ojciec,

będąc rolnikiem, prowadził także szeroką działalność społeczno-polityczną i kulturalną. Jako działacz „ludowy”, sprawował także przez długi czas funkcję prezesa Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, a po połączeniu partii chłopskich w 1931 r. był również prezesem Stronnictwa Ludowego z siedzibą w Rużu. Organizował dla członków Stronnictwa spotkania z wybitnymi działaczami tej partii, a także kursy o charakterze rolniczym i patriotycznym. Oprócz działalności w partii „chłopskiej” poświęcił się także pracy z dorosłą młodzieżą o charakterze wojskowym i patriotycznym. Jako podoficer w stopniu sierżanta zorganizował młodzież najbliższych miejscowości Giżyńka Związek Strzelecki. Będąc komendantem zorganizowanego Związku Strzeleckiego, prowadził z nim nie tylko sam zajęcia, ale także zapraszał do prowadzenia wojskowych zajęć oficerów rezerwy. Był również, wspólnie z Antonim Kossakowskim kierownikiem Szkoły Powszechnej w Rużu i swoim bratem Wiktorem Derkowskim, pełniącym funkcje wójta gminy w Zbójnie, współorganizatorem kasy oszczędnościowo-pożyczkowej o nazwie „Kasy Stefczyka” z siedzibą w Rużu.

Matka, po śmierci męża Feliksa, w dniu 5 lutego 1936 r. wyszła drugi raz za mąż za Alojzego Jabłońskiego. Z Feliksem Derkowskim była w małżeństwie od 4 maja 1924 r. do 14 maja 1934 r., a z Alojzym Jabłońskim od 5 lutego 1936 r. do 23 września 1971 r. Z pierwszym mężem miała dwóch synów: Stanisława (ur. 7 V 1926) i Bogusława (ur. 24 X 1927), a z drugim mężem, Jabłońskim - jednego syna Feliksa (ur. 22 V 1937). Podobnie jak jej mąż Feliks wykazywała się w tym czasie również działalnością społeczną, oświatowo-kulturalną. Przez wiele lat pełniła funkcję przewodniczącej Koła Gospodyń Wiejskich w Rużu. Dla członków Koła organizowała różne kursy, jak kursy szycia, gotowania, hodowli różnych roślin. Organizowała także wycieczki krajoznawcze. Działalność tę nadal prowadziła po wyjściu za mąż za Alojzego Jabłońskiego.

Ojczym był również członkiem i aktywnym działaczem Stronnictwa Ludowego w latach 1936-1939. Stanisław w latach 1933-1939 uczęszczał do Publicznej Szkoły Powszechnej w Rużu i tam ukończył 6 klas.

W czasie okupacji niemieckiej mieszkał z matką, ojczymem, młodszym bratem, Bogusławem i bratem przyrodnim, Feliksem w Giżyńku. Od miesiąca stycznia 1941 r. do sierpnia 1944 r. był przymusowo zatrudniony w zakładzie ogrodniczym w Ugoszczu i codziennie dojeżdżał rowerem lub dochodził pieszo do pracy. W sierpniu 1944 r. został przez władze niemieckie przymusowo wywieziony „na roboty” do kopania rowów i budowania bunkrów obronnych w miejscowości Kołat. W styczniu 1945 r., gdy Armia Radziecka podjęła ofensywę, wojskowe władze niemieckie rozpoczęły ewakuację w kierunku zachodnim wszystkich Polaków zatrudnionych przy budowaniu umocnień obronnych. Wówczas udało mu się uciec z kolumny ewakuacyjnej i wrócić do domu w Giżyńku.

Dom Alojzego Jabłońskiego i jego żony Eugenii w Giżyńku, a więc ojczyma i matki był w czasie okupacji niemieckiej kwaterą Armii Krajowej. Był on również od maja 1943 r. do końca okupacji kwaterą dla komendanta Obwodu rypińskiego por. Tadeusza Kowalskiego i jego zastępcy ppor. Stanisława Balińskiego. Mieli oni również drugą kwaterę w Giżyńku u Stanisława

Olewińskiego. Obydwaj posiadali zawody nauczycielskie. Stanisław Baliński był bratem Eugenii Jabłońskiej i jako nauczyciel ukrywał się od początku okupacji. Zajmował się on również potajemnym nauczaniem dzieci bliskich osób w rodzinie.

Stanisław był żołnierzem Armii Krajowej od miesiąca 1943 r. do stycznia 1945 r., a jego młodszy brat Bogusław od października 1943 r. do stycznia 1945 r. Żołnierzami Armii Krajowej i równocześnie gospodarzami tej kwatery byli: ojczym, Alojzy Jabłoński i matka Eugenia Jabłońska. Wraz z młodszym bratem Bogusławem pełnili w Armii Krajowej głównie funkcje łączników, ale wykonywali także inne zadania, np. pełnili funkcję wartowników podczas narad wyższego dowództwa, ubezpieczali oficerów przy przechodzeniu przez nich niebezpiecznych miejsc. Oprócz patriotyzmu należący do Armii Krajowej wykazali również wielką odwagę, pracowitość i wytrwałość. Szczególny szacunek należy się Eugenii i Alojzemu Jabłońskim, którzy ponieśli wielkie trudy jako gospodarze konspiracyjnej kwatery.

Uczenie się i kształcenie własne rozpoczął od Szkoły Powszechnej w Rużu. W czasie okupacji niemieckiej miał przerwę w nauce szkolnej. Uczył się tylko doraźnie i samodzielnie głównie przez czytanie dzieł pisarzy polskich i książek historycznych. W 1945 r. po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej rozpoczął naukę w gimnazjum w Rypinie. W 1947 r. ukończył w Rypinie cztery klasy gimnazjum, tzw. „małą maturę”. W latach 1947-1949 uczęszczał do dwuletniego Liceum Pedagogicznego w Toruniu i w 1949 r. zdał egzamin maturalny. Następnie przez dwa lata pracował w szkołach podstawowych. W roku szkolnym 1949/1950 w Szkole Podstawowej w Kikole, a w roku 1950/1951 w Szkole Podstawowej nr 2 w Lipnie. Od 1951 do 1955 roku studiował historię na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu i w 1955 r. ukończył studia z tytułem magistra historii. Na studiach historycznych były również przedmioty pedagogiczne, z których otrzymał wyróżniające, bardzo dobre oceny. Dlatego też prof. Kazimierz Sośnicki wytypował go na aspiranckie studia z pedagogiki na Uniwersytecie Warszawskim celem uzyskania stopnia doktora z tego przedmiotu. Nie został jednak przyjęty na studia „aspiranckie” z braku miejsc. Został więc zatrudniony od 1 września 1955 r. w Liceum Pedagogicznym w Tucholi na etacie przedmiotów pedagogicznych, gdzie pracował do 1968 r., a więc przez 13 lat. Jako nauczyciel Liceum Pedagogicznego w Tucholi odbył również eksternistyczne studia pedagogiczne II stopnia na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego w latach 1956-1959.

Będąc nauczycielem Liceum Pedagogicznego zajmował się również różnymi pracami ważnymi dla młodzieży i środowiska. Do takich jego prac ważnych dla młodzieży i osób dorosłych można zaliczyć m. in. sprawowanie opieki nad szkolnym Kołem Związku Młodzieży Wiejskiej. Jako członek Towarzystwa Wiedzy Powszechnej zadbał również o rodziców, bowiem przy Liceum Pedagogicznym w Tucholi zorganizował Uniwersytet dla Rodziców, którego był kierownikiem w latach 1962-1968. Tematyka uniwersytetu była różnorodna. Zajęcia obejmowały wybrane zagadnienia z psychologii, pedagogiki, medycyny, prawa i sztuki

(głównie malarstwa). Sam był też wykładowcą z pedagogiki. W nauczaniu stosował organizację i metody opracowane i zalecane przez wybitnych pedagogów, które uaktywniały uczniów i dawały dobre i bardzo dobre wyniki (nauczanie problemowe w grupach i z całą klasą, nauczanie strukturalne i inne) Pełnił przez wszystkie lata pracy w Liceum funkcję kierownika Zespołu Praktyki Pedagogicznej, który zajmował się doskonaleniem nauczycieli w zakresie teorii nauczania i wychowania, a także organizowaniem lekcji pokazowych i ich hospitacji. Wykorzystując własne przygotowanie ogrodnicze zdobyte podczas okupacji niemieckiej sam opracował plan zadrzewienia i utworzenia kwietników wokół szkoły oraz nowo zbudowanego internatu i z pomocą uczniów go zrealizował. Przez kilka kadencji pełnił funkcję prezesa Ogniska Związku Nauczycielstwa Polskiego z siedzibą w Liceum Pedagogicznym. Był też członkiem Zarządu Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego w Tucholi i został wybrany na członka Zarządu Okręgu ZNP Polskiego w Bydgoszczy.

Po zatrudnieniu w Liceum Pedagogicznym w latach 1955-1968 i likwidacji tej szkoły w 1968 r. rozpoczął pracę w Zespole Szkół Elektronicznych w Bydgoszczy i pracował tam do 1985 r. jako nauczyciel etatowy, a po przejściu na emeryturę w 1985 r. był jeszcze kilka lat zatrudniony w niepełnym wymiarze godzin. Jako nauczyciel przedmiotów pedagogicznych, historycznych i propedeutyki nauki o społeczeństwie zajmował się zagadnieniami pedagogicznymi teoretycznie i praktycznie w działalności z nauczycielami i uczniami: - opracował „Biuletyn metodyczny” do prowadzenia zajęć z wychowania obywatelskiego, obejmujący zagadnienia teoretyczne i konspekty; - stosował nauczanie problemowe i strukturalno-problemowe, głównie w oparciu o teorię nauczania opracowaną przez wybitnego profesora K. Sośnickiego; - prowadził teoretyczne i praktyczne szkolenie młodych nauczycieli-inżynierów, którzy mieli tylko przygotowanie zawodowo-przedmiotowe bez przygotowania pedagogicznego i zdobywali je na studiach zaocznych. Obejmowało ono jego własne wykłady z teorii nauczania i wychowania oraz organizowanie dla młodych nauczycieli hospitacji lekcji, które prowadzili nauczyciele o dłuższym stażu pracy. Była to działalność dość długa, wykonywana społecznie bez wynagrodzenia. Sam był inicjatorem, projektantem i realizatorem tworzenia wokół nowo zbudowanych budynków szkoły i internatu zadrzewień, zieleńców, kwietników, czyli nowego środowiska przyrodniczego – „małego parku” dla stworzenia mikro-klimatu. Sam kierował i bezpośrednio brał udział z młodzieżą w sadzeniu wszystkich drzew i krzewów wokół szkoły i internatu Technikum Elektronicznego. Był wykładowcą przedmiotów pedagogicznych na kursach, które ich uczestnikom dawały uprawnienia pedagogiczne do nauczania w szkołach. Popularyzował wiedzę pedagogiczną i psychologiczną dla rodziców na Uniwersytecie dla Rodziców, istniejącym przy Zespole Szkół Elektronicznych w Bydgoszczy oraz podczas różnych konferencji o charakterze związkowym i w czasie szkoleniowych zebrań rad pedagogicznych szkoły i internatu. Zdobyte przygotowania ogrodnicze podczas okupacji niemieckiej i własne wielkie zaintereso-

wania przyrodą wykorzystał nie tylko dla stworzenia ośrodków przyrodniczych „małych parków” na terenach Liceum Pedagogicznego w Tucholi i Technikum Elektronicznego w Bydgoszczy, ale także dla zadrzewienia całego osiedla nauczycielskiego Spółdzielni Mieszkaniowej „Znicz”. Wraz z młodzieżą Zespołu Szkół Elektronicznych, w ramach prac społecznych, posadzono na tym osiedlu ponad 300 różnorodnych drzew i krzewów, tworząc piękne zadrzewione przyrodnicze osiedle mające wygląd małego parku. Jednak wiele drzew z różnych powodów już wycięto. Pracując w Zespole Szkół Elektronicznych był przez pewien czas zastępcą dyrektora tej szkoły, a także w Okręgowym Ośrodku Metodycznym pełnił funkcję kierownika sekcji dla Powiatowych Ośrodków Metodycznych. Po wielu latach pracy nauczycielskiej otrzymał tytuł „profesora szkoły średniej”.

Za pracę zawodową i różnorodną pracę społeczną otrzymał następujące odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złoty Krzyż Zasługi, Krzyż Armii Krajowej, Złota Odznakę Związku Nauczycielstwa Polskiego, Odznakę Zasłużonego Obywatela Powiatu Tucholskiego, Srebrną Honorową Odznakę Związku Młodzieży Wiejskiej, Odznakę Honorową za zasługi dla miasta Bydgoszczy, Odznakę Honorową za szczególne zasługi dla rozwoju Województwa Bydgoskiego. Jako rodak ziemi dobrzyńskiej był i jest z nią uczciwie związany, z wszystkim, co na niej istniało w przeszłości i jest obecnie współcześnie, a więc z przyrodą, wytworami kultury materialnej i duchowej oraz ludźmi, a szczególnie z osobami dla niej bardzo zasłużonymi. Jest zadowolony, że w krótkim czasie miał kontakt bezpośredni z dziećmi ziemi dobrzyńskiej, gdy uczył w latach 1949/1950 w Szkole Podstawowej w Kikole, a w latach 1950/51 w Szkole Podstawowej nr 2 w Lipnie. Wykorzystał wówczas okazję, aby mówić z dziećmi, co ważnego działo się na ziemi dobrzyńskiej w przeszłości i jaka jest ona obecnie ze swoją przyrodą i zabytkami różnej kultury. Ucząc w szkole lipnowskiej historii w klasach starszych zorganizował kółko historyczne, które zajmowało się historią ziemi dobrzyńskiej. Pewne fragmenty wiedzy o najważniejszych wydarzeniach na ziemi dobrzyńskiej i najcenniejszych jej zabytkach przekazywał również młodzieży ucząc w szkołach średnich. Interesował się szczególnie ludźmi, którzy w różnym zakresie i przy zastosowaniu różnych odmian działania tworzyli dla niej dobro materialne, kulturowe, duchowe, naukowe i inne. Sam starał się zdobywać i pogłębiać swoją wiedzę o ziemi dobrzyńskiej z książek, czasopism i bezpośrednich kontaktów z ludźmi, działającymi dla dobra i rozwoju tej ziemi. Czyni to szczególnie od czasu swoich studiów historycznych i napisania pracy magisterskiej o ziemi dobrzyńskiej.

Kochając ziemię dobrzyńską, zajmował się przede wszystkim drzewami i krzewami gdyż tworzą one piękno na terenach otwartych, na osiedlach, w miastach, przy drogach, w parkach i lasach a także produkują duże ilości tlenu dającego zdrowe powietrze. Dlatego zadrzewiał tereny wokół szkół i na osiedlach, zakładając małe środowiska przyrodnicze, „małe parki” dla tworzenia zdrowego „mikroklimatu”. Drugą dziedziną, którą z zainteresowaniem, dociekaniem

zajmuje się jest teoria wychowania i nauczania (pedagogika i dydaktyka), ponieważ w tych naukach jest duża różnorodność teoretyczna, a także występują nieścisłości i błędy. Przedstawia również, że na konferencji naukowej w Toruniu w 2002 r. poświęconej twórczości naukowej prof. K. Sońnickiego uznano za „twórcą dydaktyki polskiej”. Sądzi również jak wielu uczonych i nauczycieli, że prof. Sońnicki jest jednym z najwybitniejszych twórców pedagogiki i dydaktyki ogólnej w Polsce i na świecie. Dlatego napisał też rozprawę o twórczości naukowej i pracy dydaktycznej Profesora pt. „Znaczenie nauczycielskiej działalności i naukowej pedagogicznej twórczości prof. Kazimierza Sońnickiego”.

Do wybitnych ludzi ofiarnie działających dla dobra i rozwoju ziemi dobrzyńskiej, a szczególnie mieszkańców Ruża zalicza Antoniego Kossakowskiego (1891-1939), nauczyciela i kierownika szkoły powszechnej w Rużu. Był on doskonałym nauczycielem i kierownikiem szkoły, a także szlachetnym, uczynnym o wysokiej kulturze człowiekiem, oddanym swoją dobrocią, życzliwością i działalnością ludziom, wśród których przebywał. Mieszkał tylko ze swoją matką, więc nie miał obowiązków rodzinnych i cały swój wysiłek fizyczny i umysłowy poświęcał dzieciom, młodzieży i całej społeczności wiejskiej. Prowadził wszechstronną działalność społeczną-oświatową, pomagając Związkowi Młodzieży Wiejskiej Rzeczypospolitej Polskiej „Wici”, Kołu Gospodyń Wiejskich, spółdzielni oszczędnościowo-pożyczkowej, o nazwie „Kasa Stefczyka”, Polskiemu Stronnictwu Ludowemu „Piaś”, a po połączeniu partii chłopskich w 1931 r. – Stronnictwu Ludowemu. Jako działacz ludowy był też kolejno członkiem wymienionych partii. Z jego inicjatywy i starań pobudowano w Rużu Dom Ludowy, w którym mieściły się wszystkie wymienione organizacje. Była w nim także sala teatralna ze sceną, bardzo potrzebna, bo sam prowadził on również kółka teatralne z dziećmi szkolnymi i młodzieżą pozaszkolną. Z przygotowanymi przedstawieniami występował nie tylko w Rużu, ale także wielu miejscowościach pow. rypińskiego i lipnowskiego. Miał wielki autorytet u wszystkich grup ludności w swoim wiejskim środowisku. Był człowiekiem bardzo pracowitym i starannie przygotowywał się do lekcji, a także do spotkań z różnymi organizacjami. Posiadał znaczny zbiór dzieł wybitnych poetów i pisarzy (Mickiewicza, Sienkiewicza i innych), książek historycznych, prawniczych, rolniczych i pedagogicznych, np. miał w swoim zbiorze książkę twórcy dydaktyki polskiej prof. Sońnickiego *Zarys dydaktyki – podręcznik do użytku seminariów nauczycielskich i nauczycieli*, wydanie z 1925 r. Był więc człowiekiem odczytanym, posiadającym dużą wiedzę, która służyła dzieciom, młodzieży i całemu społeczeństwu ludzi dorosłych. Pomagał bezpłatnie w nauce poza lekcjami szkolnymi dzieciom, które przygotowywały się do egzaminów w szkołach średnich, a także uczniom, którzy mieli duże trudności w nauce. Jego praca społeczna, oświatowo kulturalna i patriotyczna dla całej ludności wiejskiej może być wzorem do naśladowania. Tak doskonały, szlachetny, pełen dobroci nauczyciel i człowiek poniósł tragiczną śmierć. Został 22 października 1939 roku aresztowany przez niemiecki Selbstschutz i uwięziony w Rypinie

przy ulicy Warszawskiej 20, a w dniu 2 listopada 1939 roku zamordowany przez niemieckich funkcjonariuszy z Selbstschutzu. Poniósł śmierć tylko dlatego, że był polskim nauczycielem, których Niemcy z Selbstschutzu aresztowali i mordowali.

Drugim wielkim wielbicielem ziemi dobrzyńskiej, a szczególnie Skępego, był Józef Skibicki (1910-1993). Urodził się 25 kwietnia 1910 r. w Skępem i do 1939 r. mieszkał w Polsce. Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie w 1930 r. pracował od 1930 r. do 1939 r. jako nauczyciel i kierownik małej szkoły w Tuczynie, powiat Równe. W tym czasie ukończył też wyższy kurs nauczycielski z biologii. W 1939 r. jako podporucznik walczył w obronie Polski w bitwie nad Bzurą, a po klęsce wrześniowej z grupą żołnierzy polskich przedostał się na Węgry, następnie do Francji i w końcu do Wielkiej Brytanii. W Anglii walczył w obronie przeciwlotniczej, lecz po wojnie do Polski nie wrócił. Po opanowaniu języka angielskiego został w Anglii zatrudniony jako nauczyciel biologii, bo taką miał specjalizację po ukończeniu wyższego kursu nauczycielskiego z biologii w Polsce, a w Anglii ukończył również wyższe studia z biologii. W Londynie w swoim okręgu szkolnym wygrał konkurs na najlepszą pracownię biologiczną i najlepszy przyrodniczy ogród przyszkolny. Osiągnięcia te nie tylko wysoko ceniły władze szkolne, ale także brytyjska „Królowa Matka”, która zaszczyliła go swoją wizytą w szkole i złożyła mu specjalne podziękowania. Rozślawiał więc swoimi zdolnościami i pracowitością zawód nauczyciela polskiego, mimo szczęśliwego pobytu w innym kraju zachował również szczególne uczuciowe i aktywne związki z Polską. Należy bardzo podkreślić jego patriotyzm i przywiązanie do wszystkiego, co polskie, a przede wszystkim jego miłość do „kraju jego lat dziecięcych i młodości, którym była dla niego ukochana i piękna ziemia dobrzyńska, a w niej najpiękniejszy zakątek – Skępe. Swój patriotyzm lokalny pokazał w tym m, że wspierał finansowo Szkołę Podstawową w Skępem i kościół Ojców Bernardynów; pomagał także finansowo osobom bliskim w rodzinie, a głównie siostram, a ponadto zaprzyjaźnionym kolegom ze Skępego. Wspierał szkolnictwo polskie w Anglii. Wykazywał troskę o dobro oświatowo kulturowe w Skępem i o warunki życia osób najbliższych, a także o rozwój szkolnictwa polskiego w innym kraju. Był więc dobrym patriotą i szczerym, szlachetnym, życzliwym, uczynnym człowiekiem, godnym naśladowania go. Zmarł w Londynie 25 czerwca 1993 r., ale na własne życzenie został pochowany w Skępem w rodzinnym grobowcu.

Szczególnie zasłużonym i wybitnym działaczem kulturowo-oświatowym i naukowym, a także wszechstronnym działaczem społecznym na ziemi dobrzyńskiej jest prof. Mirosław Krajewski, urodzony 13 października 1946 r. w Nowinach koło Rypina. Jako niezwykle zdolny, pracowity człowiek i utalentowany organizator pełnił przez wiele lat bardzo ważne funkcje kierownicze. Był dyrektorem szkoły podstawowej w Radzynie, inspektorem oświaty i wychowania, kuratorem oświaty we Włocławku, rektorem Wyższej szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, wiceprezydentem miasta Włocławek. Stanowiska te wymagały różnych odmian działań, a przede wszystkim pracy dydaktyczno-wychowawczej, naukowej, oświatowej

i organizacyjnej w różnych zakresach. Dużo czasu poświęcił na budowę od podstaw wyższej uczelni we Włocławku. Wykazał, że jest bardzo dobrym organizatorem w zakresie budownictwa. Dzięki pracowitości i systematyczności w pracy ma również wielkie osiągnięcia w pracy naukowej, bo napisał ponad 500 prac naukowych o różnej tematyce. Najwięcej jednak czasu poświęcił na badania i prace naukowe o ziemi dobrzyńskiej. Miejsca kierowniczych stanowisk, jakie piastował świadczą również, że głównie działał dla dobra i rozwoju ziemi dobrzyńskiej i częściowo Kujaw wschodnich, choć wymieniona działalność jest również pożyteczna dla całego kraju. Uważa też, że prof. Mirosław Krajewski jest niedoścignionym człowiekiem w odważnym podejmowaniu dużej ilości zadań do wykonania i terminowym, skutecznym, dokładnym, ich wykonywaniu. Ponadto jest on bardzo przyjaznym, życzliwym, uczynnym, szlachetnym i budzącym zaufanie do siebie człowiekiem. Dlatego też jest osobą godną naśladowania w patriotyzmie lokalnym i działaniach odważnych, szybkich, dokładnych i skutecznych, służących ludziom w przyjaznych kontaktach.

S. Derkowski jako żołnierz Armii Krajowej posiada wojskowy stopień porucznika. Jego brat, Bogusław (1927-2008), działający również w Armii Krajowej miał także stopień porucznika. Ukończył też studia wyższe w zakresie chemii na Uniwersytecie Gdańskim i był nauczycielem, najpierw w liceum ogólnokształcącym w Wąbrzeźnie, a następnie, aż do przejścia na emeryturę, w dwóch liceach ogólnokształcących w Toruniu. W okresie zatrudnienia w Liceum Pedagogicznym w Tucholi ożenił się 3 kwietnia 1961 r. z Jadwigą Skibicką (6 XI 1931-14 VIII 2008), pochodzącą ze Skępego. Ukończyła ona z wyróżnieniem studia matematyczne na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu w 1955 r. Rozpoczęła pracę w Liceum Pedagogicznym w Tucholi również w 1955 r., a więc równocześnie z przyszłym mężem. Była bardzo dobrą nauczycielką matematyki i opiekunką szkolnej kasy oszczędności. Od ukończenia studiów do przejścia na emeryturę pracowała w następujących zakładach pracy: od 1 września 1955 r. do 31 lipca 1966 r. w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Tucholi; od 1 sierpnia 1966 r. do 31 sierpnia 1973 r. w Technikum Leśnym w Tucholi. Dodatkowo od 1 września 1966 r. do 31 sierpnia 1968 r. pracowała jako nauczycielka matematyki w niepełnym wymiarze godzin w Liceum Pedagogicznym w Tucholi. Od 1 września 1973 r. do 31 sierpnia 1986 r. w Zespole Szkół Samochodowych w Bydgoszczy i od 4 sierpnia 1986 r. przyznano jej emeryturę, którą zawiesiła na rok czasu i pracowała jeszcze do 31 sierpnia 1987 r. We wszystkich szkołach miała bardzo dobrą ocenę jako nauczycielka. Po wielu latach pracy nauczycielskiej otrzymała też tytuł profesora szkoły średniej. Za pracę zawodową i społeczną dla szkoły i środowiska przyznano jej następujące odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Złoty Krzyż Zasługi.

Z małżeństwa tego są dwie córki: Barbara (ur. 19 I 1963) i Hanna (ur. 3 IV 1968). Obie ukończyły studia wyższe i są również nauczycielkami.

Starsza córka, Barbara zam. Wiśniewska, po ukończeniu studiów w Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy w 1986 r. i uzyskaniu tytułu magistra

inżyniera zootechniki, a także po ukończeniu dwuletniego studium z pedagogiki rozpoczęła również w 1986 r., pracę w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2 im. generała Stanisława Maczka w Bydgoszczy i tam pracuje nadal. Jest to Ośrodek dla Dzieci i Młodzieży Słabo Słyszającej i Niestyszającej. Praca z taką młodzieżą wymaga specjalnych kwalifikacji oraz znajomości języka migowego i dlatego ukończyła ona w 1988 r. Studium Kwalifikacyjne z Pedagogiki Specjalnej – „surdopedagogikę” w Instytucie Kształcenia Nauczycieli im. W. Spasowskiego w Gdańsku. Ponadto w Akademii Rolniczej w Poznaniu na Wydziale Technologii Żywności ukończyła – w 2004 r. studium podyplomowe ze specjalnością dietetyki i planowania żywienia człowieka. Takie przygotowanie, dotyczące dietetyki i żywienia człowieka jest potrzebne do nauczania przedmiotów zawodowych w wymienionej szkole. Dla zgłębienia wiedzy w sprawach wychowawczych ukończyła socjalny kurs „poradnictwa rodzinnego” na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Młodsza córka obecnie Hanna zam. Derkowska-Tabula ukończyła w 1994 r. w Toruniu studia magisterskie z filozofii angielskiej. Pierwszy rok po studiach od 1 września 1994 r. do 31 sierpnia 1995 r. pracowała w VIII Liceum Ogólnokształcącym w Bydgoszczy, lecz po rocznej pracy w Bydgoszczy przeniosła się do Nowego Sącza i tam od 15 września 1995 r. została zatrudniona w Wyższej Szkole Biznesu na etacie nauczyciela akademickiego j. angielskiego. W tej szkole pracowała do 2009 r., a więc przez 14 lat. Do Bydgoszczy wróciła w 2009 r. i od 1 września 2009 r. pracuje w Zespole Szkół Drzewnych w Bydgoszczy, a od 1 września 2011 r. jest również zatrudniona w Ośrodku Szkolno-Wychowawczym nr 2 im. gen. Stanisława Maczka w Bydgoszczy i na studiach zaocznych w Wyższej Szkole Informatyki i Umiejętności w Bydgoszczy jako lektor j. angielskiego.

Obie córki mają dzieci, starsza Barbara ma dwóch synów: Mateusza (ur. 1 IX 1993), który jest studentem i Jana (ur. 29 X 1997), ucznia szkoły średniej. Młodsza córka, Hanna ma jednego syna, Marka (ur. 2 lutego 2001), ucznia do szkoły podstawowej.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz członków ZWZ/AK; Autobiografia z 8 III 2014; Autopsja (1994-2014); Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 344; SBKP, cz. 6, s. 92.

DESKOWSKI ERYK (*20 IX 1905 r. w Tczewie †8 X 1965 r. w Gdańsku), kapłan rzymskokatolicki, administrator parafii w Rypinie, dziekan rypiński

W dniu 19 grudnia 1931 r. przyjął święcenia kapłańskie. Przed wojną 1939 r. pełnił funkcję kuratora parafii Cielęta k. Brodnicy. W dniu 3 września 1939 r. został aresztowany przez Gestapo i w dniu 30 października 1939 r. osadzony w klasztorze w Oborach. W dniu 22 lutego 1940 r., podczas przewożenia uwięzionych w Oborach księży do więzienia w Grudziądzu, a potem do obozów koncentracyjnych, został zwolniony i objął administrowanie parafii św. Trójcy w Rypinie, którą zarządzał aż do wyzwolenia miasta spod okupacji hitlerowskiej. Nadto był w tym czasie także dziekanem rypińskim i „komisarzem biskupim” niemieckiego bpa C. M. Spletta na pow. rypiński. Jego

następca, powojenny proboszcz parafii rypińskiej, ks. kan. Wincenty Konarski w kronice parafii napisał o nim: „Dobry kapłan, słabszy Polak, zostawił w parafii dobre wspomnienie”.

Przed wejściem Rosjan w styczniu 1945 r., albo kilka dni po przejściu frontu, opuścił Rypin. Po wojnie pracował najpierw w diecezji chełmińskiej, potem gdańskiej. Ostatnią jego parafią był Przywidz, gdzie osiadł jako emeryt.

APar. Rypin, Kronika Parafialna, s. 21; *Diecezja płocka. Materiały*, s. 284-287, 292-294, 296-297; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w czasie wojny*, s. 336-341; Z. Girzyński, *Duchowieństwo diecezji chełmińskiej po zakończeniu II wojny światowej*, [w:] *Kujawy i Pomorze w latach 1945-1956. Od zakończenia okupacji niemieckiej do przełomu październikowego*, pod red. W. Jastrzębskiego i M. Krajewskiego, Włocławek 2001, s. 195; <http://milobadzparafia.pl/historia-2/28> VII 2013; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 26; *Okolice Rypina*, s. 656-657; *Parafia*, s. 477; *Rypin w PRL*, s. 579; Sziling, *Polityka*, s. 138-139; Śp. ks. Eryk Deskowski, *Orędownik Diecezji Chełmińskiej* 1965, nr 9-10, s. 266.

DĘBOWSKI STANISŁAW (†po 1945), uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej, więzień hitlerowskiego obozu Stutthof

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego w Toruniu. We wrześniu 1939 r. walczył w obronie Warszawy, aż do chwili kapitulacji stolicy. Po powrocie do Rypina, w 1940 r. wstąpił do ZWZ, a następnie AK. W dniu 9 maja 1943 r. został aresztowany przez Gestapo, po czym zesłany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie przebywał aż do kwietnia 1945 r.

AFGEZ, Spuścizna SA. Suszyńskiego, Wykaz członków ZWZ/AK; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 394.

DĘBSKI (n. Dąbski) ADAM h. Prawdzic (†po 1764 r.), szambelan królewski, starosta lipnowski

Był synem nieznanego nam bliżej Dębskiego „z ziemi ciechanowskiej” i „Goltzownej”. Razem z bratem Aleksandrem pisał się z województwem płockim na elekcję Stanisława Augusta Poniatowskiego. W dniu 19 kwietnia 1758 r. wraz z żoną wykupił od Aleksandra Husarzewskiego starostwo lipnowskie, jednak w 1762 r. odstąpił je Grabowskiemu.

Ożeniony z Elżbietą de Mock, miał synów Adama i Piotra oraz trzy córki: Barbarę, Marię (Marianę) i Karolinę.

AGAD, Sig., 29, s. 78, 376; Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 278; *Inwentarze królewsczyzn*, s. XVI, 31; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 332, gdzie synowie jego – Adam i Jędrzej; PRS, s. 54.

DĘBSKI BARTŁOMIEJ BARAN (n. Głodowski) h. Junosza (XVI w.), właściciel ziemski

Posiadał części w Głodowie k. Lipna, stąd pisał się także Głodowskim, jednak w latach 1564-1865 swoich części w tej wsi już nie posiadał. Odziedziczyła je córka jego, Jadwiga, żona Macieja Żelskiego h. Ogończyk.

Żonaty z Jadwigą Sumińską, córką Andrzeja h. Leszczyk.

Biliński, *Szlachta*, s. 217; RZD, t. 2, cz. 2, s. 15.

DĘBSKI JAN BONAVENTURA h. Prawdzic (†1872 r. w Giżyńku), prawnik, urzędnik, właściciel ziemski

Był synem Józefa i Julii z Borzewskich. W latach 1855-1872 posiadał Giżynek i Rudę Żalską, które wycenione wtedy na 400 tys. złp, a które odziedziczył po bracie Franciszku. Tam też z własnych funduszy założył i utrzymywał szkołę oraz ochronkę dla dzieci. Jego prawny opiekun mieszkał w Ugoszczu k. Rypina i był nim prawdopodobnie Antoni Borzewski.

W dniu 19 października 1822 r. zapisał się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1821 r. został członkiem loży wolnomularskiej „Dokonałe Milczenie” w Płońsku. W 1825 r. uzyskał tytuł magistra prawa. W latach 1837-1842 był inkwirentem w Sądzie Policji Poprawczej w Chęcinach, a w latach 1843-1845 podprokuratorem w Sądzie Policji Poprawczej powiatu warszawskiego. W latach 1846-1852 pełnił tam urząd w Sądzie Kryminalnym guberni warszawskiej. W 1860 r. występował jako członek Towarzystwa Rolniczego.

Był bezdzietny.

Po jego śmierci majątek przejął siostrzeniec, Józef Kułak.

Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 278; *Brzuze*, s. 345; Gerber, *Studenci*, s. 41; PRS, s. 54; SGK, t. 2, s. 578, Smoleński, *Kościół*, s. 115.

DŁUTEK FRANCISZEK FELIKS, ps. „Artur” (*26 II 1904 r. w Warszawie †26 XI 1988 r. w Rypinie), dr medycyny, żołnierz AK, społecznik, historyk służby zdrowia (D 14)

Urodził się w rodzinie rzemieślnika-ortopedy Franciszka i Jadwigi z d. Frankiewiczówna. W 1922 r. ukończył Gimnazjum im Adama Mickiewicza w Warszawie. W latach 1922-1928 studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. W 1928 r. obronił pracę dyplomową i otrzymał tytuł doktora wszechnauk lekarskich. W latach 1928-1929 odbył 15-miesięczną służbę wojskową w Szkole Podchorążych Rezerwy Sanitarnej, uzyskując stopień podporucznika rezerwy sanitarnej. Po odbyciu służby wojskowej był wolontariuszem w Szpitalu Praskim im. Przemienienia Pańskiego i pracował w Pogotowiu Ratunkowym Miejskim w Warszawie. Przez pewien czas, poszukując pracy, w latach 1932-1935 pracował w sanatorium przeciwgruźliczym w Mińsku Mazowieckim.

Następnie, po wygraniu konkursu, znalazł pracę jako ordynator oddziału wewnętrznego Szpitala św. Marcina w Rypinie, którą rozpoczął w dniu 1 listopada 1935 r. W czasie pracy zaprzyjaźnił się z kapelanem szpitala, ks. Czesławem Lissowskim. W krótkim okresie czasu przyczynił się do znacznego opanowania gruźlicy w pow. rypińskim, m. in. poprzez stosowanie leczenia zapadowego, tj. leczenia za pomocą sztucznej odmy opłucnej i otrzewnowej. W 1939 r. otrzymał tytuł lekarza I stopnia w dziedzinie chorób wewnętrznych. W latach 1937-1939 pełnił funkcję prezesa Zarządu Powiatowego Polskiego Czerwonego Krzyża w Ry-

pinie, a wcześniej (za czasów prezesury Stanisława Makowskiego) od 1935 r. – wiceprezesa.

W dniu 24 sierpnia 1939 r. został powołany przez DOK VIII w Toruniu jako lekarz sanitarny do 88. Dywizji Artylerii Ciężkiej. Po wybuchu wojny brał udział w wojnie obronnej w walkach 20. Dywizji Piechoty pod Mławą, a następnie w obronie Modlina, gdzie w dniu 29 września dostał się do niewoli. Więziony w obozie jenieckim w Działdowie, skąd po 20 października 1939 r. został zwolniony.

Po powrocie do Rypina, został zatrudniony przez Niemców jako lekarz szpitala rypińskiego i prowadził dalej oddziały wewnętrzny i zakaźny. W ramach pracy zawodowej pomagał Polakom oraz osobom współpracującym z partyzantką antyhitlerowską. Należał do organizacji konspiracyjnych, najpierw do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, a potem Związku Walki Zbrojnej-Armii Krajowej, gdzie używał pseudonimu „Artur”, pełniąc funkcję szefa służby medycznej Komendy Powiatowej POZ „Znak”, a później AK. Dla potrzeb organizacji dostarczał leki i środki opatrunkowe oraz prowadził szkolenia sanitarne. Zorganizował punkt kontaktowy, kwaterę i miejsce odpraw dla Inspektoratu Rejonowego AK. Zaangażowany był w wysyłanie paczek żywnościowych dla uwięzionych w obozach mieszkańców Rypina.

Po wyzwoleniu, pod koniec 1945 r. w drodze konkursu został dyrektorem szpitala w Rypinie i był nim, do 1956 r., a potem jeszcze w latach 1965-1969. W latach 1947-1948 zajmował stanowisko lekarza powiatowego, które przejął po lekarzu Józefie Socha. Jego natomiast, po rezygnacji, zastąpił Ryszard Kopiciewicz. W okresie 1945-1972 był ordynatorem oddziału wewnętrznego szpitala w Rypinie, a dodatkowo kierował oddziałami: gruźliczym w okresie 1948-1962, zakaźnym – 1945-1954 i dziecięcym – 1945-1956. Na oddziale gruźliczym stosował leczenie zapadowe gruźlicy płuc. Na stanowisku dyrektora rypińskiego szpitala pozostał także w okresie stalinowskim, bowiem władze partyjne, pamiętając, iż był żołnierzem AK, musiały liczyć się z wysoką oceną ze strony pacjentów. W okresie od 1959 do 1972 r. współpracował blisko z oddziałem chirurgicznym miejscowego szpitala, gdzie operowano chorych na astmę oskrzelową. Jako pierwszy opisywał badania elektrokardiograficzne dla potrzeb szpitala, a także dla lecznictwa otwartego. Opiekował się ponadto pracownią rentgenowską i laboratorium analitycznym. Z dniem 1 marca 1972 r. przeszedł na emeryturę, jednak przez kilka lat kierował w dalszym ciągu poradnią przeciwgruźliczą. Dodatkowo podjął zatrudnienie w nowo otwartej przychodni PKP w Rypinie, którą prowadził we własnym mieszkaniu przy ul. Kościuszki, gdzie pracował aż do 26 stycznia 1986 r.

Zyskał opinię oddanego lekarza, o czym mówią po latach jego pacjenci: „*Cudowny lekarz, wspaniały człowiek, pamiętam dokładnie, mieszkał niedaleko mojego domu*”, (Ewa Szewczyk); „*Tak, oczywiście sławny dr Dłutek, który zawsze był gotów pomóc choremu!*”, (Lisa Sar); „*Moja Mama, powtarzała przez lata: „dr Dłutek przywrócił cię do życia”*”, (autor); „*Dzięki dr. Dłutkowi przeżyłem, był to rok 1957*”, (Wacław Václav Žid Žid).

Angażował się w wiele przedsięwzięć społecznych. W latach 1945-1946 był prezesem zarządu Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Rypinie. Od 1985 r. był członkiem-założycielem Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie. Zbierał materiały do historii miasta i powiatu rypińskiego, w szczególności dotyczące historii służby zdrowia. Jego spuścizna oraz część wyposażenia gabinetu, z zgodnie z ostatnią wolną, trafiła do Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. Do tej placówki przekazał też cenny obraz olejny pt. „Tadeusz Kościuszko”. Przygotował pracę pt. *Rys historyczny szpitalnictwa regionu rypińskiego (1323-1923)*, której wydania jednak nie doczekał. Została ona wydana staraniem piszącego te słowa, nakładem Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie już po jego śmierci, w marcu 1990 r., a jej promocja odbyła się w dniu 11 maja 1990 r. w Rypinie.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1958), Medalem „Zasłużony Lekarz PRL” (1980). W 1979 r. decyzją Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie został wpisany do Księgi Zasłużonych dla Rypina.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

Jego imię nosi jedna z ulic w Rypinie. Na domu, w którym mieszkał, przy ul. Kościuszki staraniem Stowarzyszenia PAX w dniu 5 października 1991 r. odsłonięto pamiątkową tablicę z inskrypcją: „W tym domu w latach 1936-1988 mieszkał i pracował dr med. Fr. Dłutek oficer WP – obrońca Modlina, przyjaciel chorych, ftyzjatra”. W dniu 7 grudnia 2001 r. jego imię nadano Szpitalowi Powiatowemu w Rypinie. Przypomina o tym witraż z jego podobizną, umieszczony w drzwiach wewnętrznych rypińskiego szpitala. W dniu 26 lutego 2014 r. z inicjatywy KS „C.Ch.” w kościele pw. św. Trójcy odprawiona została przez ks. prał. T. Zbornego Msza Św. w 110. rocznicę jego urodzin.

AFGEZ, t. osob. 370-983/Pom., Dłutek Franciszek Feliks, ps. „Artur”; ASPZOZ Rypin, Akta personalne dr. Franciszka Dłutka; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1951-1988); *Dzieje służby zdrowia*, s. 295-296; W. Ferdyn, *Dłutek Franciszek Feliks*, [w:] *Rypin. A imię ich godnym będzie*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1991, s. 9-12; Gałkowski-Piotrowski, *Kalendarium*, s. 436; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny, pass.*; (kp), *Rypin. Doktor Dłutek patronem szpitala. Był nie tylko lekarzem*, *Gazeta Kujawska* 2001, nr 286, s. 20; M. Krajewski, *Ksiądz Czesław Lissowski*, Rypin 1987, s. 10; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 348, 353; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 217-218, 283, 341-342; H. Piskorska, *Z dziejów Polskiego Czerwonego Krzyża na Pomorzu 1918-1938 i Sprawozdanie z działalności Okręgu Pomorskiego za rok 1937*, Toruń 1938, s. 105, 169; Rogo, *Lutnia*, s. 404-405; Z. Rogowska, *Działalność Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christina” w Rypinie w kontekście działań Ośrodka Kultury Dobrzyńskiej im. Jerzego Pietrkiewicza oraz Galerii „Nowa” jako integralnych form pracy Oddziału*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 9: 2003, s. 124; *Rypin w PRL*, s. 553 i n., 855-856, 1039-1041, 1062, 1067; Stasiak, *Rola Muzeum*, s. 128 i n.; S. Suszyński, *Franciszek Feliks Dłutek*, *Kronika Rypińska* 1991, nr 11, s. 7; S. Wesołowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie (1939-1945)*, opr. wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, s. 43 i n.

DMOCHOWSKI FRANCISZEK SALEZY h. Pobóg (*14 III 1801 r. w Warszawie †3 VIII 1871 r. w Warszawie), tłumacz, wydawca, popularyzator historii, krytyk literacki, dziennikarz, pamiętnikarz (D 15)

Był synem poety Franciszka Ksawerego Dmochowskiego, poety i krytyka, oraz Izabeli z Mikorskich. Młodość spędzał w Świerzu na Kujawach. Nauki pobierał w Szkole Pijarów w Warszawie, a potem studiował prawo i literaturę na Uniwersytecie Warszawskim (1819-1822). Od 1820 r. redagował czasopismo „Wanda”. Następnie był nauczycielem w Liceum Warszawskim. Potem prowadził gospodarstwo rolne pod Rawą w Płockiem. W 1824 r. powrócił do Warszawy i tam rozwinął szeroką działalność wydawniczą (1825-1840). Kupił wówczas drukarnię i w latach 1825-1829 redagował „Gazetę Korespondenta Warszawskiego” oraz „Niepodległość”.

Brał udział w powstaniu listopadowym, gdzie był porucznikiem adiunktem w sztabie Gwardii Narodowej. Redagował pismo „Niepodległość”, pisał patriotyczne wiersze. W dniu 17 sierpnia 1831 r. aresztowano go jako jednego z przywódców zaburzeń w Warszawie w nocy 15 sierpnia. Postawiony przed nadzwyczajnym sądem wojennym, został uniewinniony.

W 1840 r. sprzedał księgarnię w Warszawie i przeniósł się do nabytego w 1839 r. od braci Franciszka i Kazimierza Przeciszewskich majątku Radziki Duże w ziemi dobrzyńskiej. Zaprzyjaźnił się wówczas z Natalisem Sulerzyskim z Piątkowa w zaborze pruskim.

Po 15 latach niefortunnego gospodarowania w dniu 26 stycznia (8 lutego) 1854 r. sprzedał Radziki Walentemu Siemiątkowskiemu z sąsiedniego Wąpielska, a sam powrócił do Warszawy, gdzie pracował m. in. jako dziennikarz „Gazety Codziennej”, a potem „Kroniki Wiadomości Krajowych i Zagranicznych”. Od 1863 r. był nauczycielem w III Gimnazjum w Warszawie. Przez cały czas kontynuował działalność pisarską. W 1856 r. w „Gazecie Warszawskiej” (n-ry 106-120) ogłosił materiały dotyczące ziemi dobrzyńskiej pt. *Zarys powiatu lipnowskiego, zamki, kościoły, gleba, lud*. Napisał także kilka powieści. W jednej z nich, pt. *Przekleństwo matki. Opowiadanie na rzeczywistych faktach osnowane* (1858), wykorzystał stare podanie dotyczące zamku w Radzikach i tragedię miejscowego rodu Przeciszewskich. Do trzeciego wydania tej powieści (1912) to historyczne napisał ks. Władysław Mąkowski z Rypina. Wspólnie z Elsnerem opracował scenę liryczną pt. *Powstanie narodu*. Wydał także *Podróż malowniczą po Europie* (1837-1838). Znaczną pozycję w jego dorobku stanowią szkice pamiętnikarskie, m. in. *Wspomnienia od 1806 do 1830 roku* (Warszawa 1858). W jego dorobku znajdują się także gawędy, liczne prace popularyzatorskie i kilkadziesiąt przekładów. Pozostawił także pamiętniki. Ostatnie lata swego życia poświęcił na przygotowanie do wydania pism wybitnego poety i profesora Uniwersytetu Warszawskiego, Kazimierza Brodzińskiego.

Pochowany na warszawskich Powązkach.

Powieść *Przekleństwo matki* współcześnie dwukrotnie wydała Wszechnice Edukacyjna i Wydawnicza „Verbum”, w 2004 i 2011 r.

Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 303; *Britannica*, t. 9, s. 243; J. S. Bystron, *Literaci i gramofani*, Warszawa 1938, s. 193-213; Chodźki, *Dykcyonarz*, t. 1, s. 127-136; R. Cybulski, *Księgarstwo polskie na początku XIX w.*, Księgarz 1903, nr 3, s. 52; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 14-15; *Gazeta Lwowska* 1871, nr 182; W. Grochowski, *Franciszek Salezy Dmochowski*, *Tygodnik Ilustrowany* 1871, nr 22; *Korespondent Płocki* 1877, nr 85; Korbut, *Kazimierz Brodziński a Franciszek Salezy Dmochowski*, *Ruch*

Literacki 1933, s. 225-226; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 28; M. Krajewski, *Franciszek Salezy Dmochowski – tłumacz, wydawca, pisarz, krytyk literacki, dziennikarz i pamiętnikarz*, [w:] F. S. Dmochowski, *Przekleństwo matki. Opowiadanie na rzeczywistych faktach osnowane*, wstępem i przypisami oparzył M. Krajewski, wyd. 5, Rypin 2011, s. 7-23; Krajewski, *Na powstanie*, s. 13; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 24; *Mały słownik*, cz. 2, s. 46-47; W. Mąkowski, *Historyczne tło powieści*, [w:] F. S. Dmochowski, *Przekleństwo matki*, Lwów 1912, s. I-II, VII; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 346; *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 213, 217, 230-231, 342; PRS, s. 54; RZD, t. 2, cz. 2, s. 92; SGKP, t. 9, s. 174-175, tu podano datę nabycia Radzik przez Dmochowskiego - 1840; E. Słodkowska, *Działalność wydawnicza Franciszka Salezego Dmochowskiego 1820-1871*, Warszawa 1970, pass.; *Słownik historyków*, s. 112; *Wielka en cykl*. PWN, t. 7, s. 220; *Zabytki*, s. 201; *Zaluski, Szkic*, s. 33, 35; Z. Żuchowski, *Radziki Duże, Wąpielsk*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1999, nr 1, s. 6.

DMOCHOWSKI LUBOMIR KAZIMIERZ JÓZEFAT h. Pobóg (*26 IX 1858 r. w Pułtusku †24 X 1930 r. w Lipnie), prawnik, rejent, działacz społeczno-gospodarczy i oświatowy (XD 15a)

Był synem Edwarda, urzędnika powiatowego i Józefina ze Żmijewskich. Do Lipna rodzina Dmochowskich sprowadziła się w 1894 r., gdzie on objął posadę rejenta. Już w pierwszych latach pobytu w Lipnie włączył się aktywnie w życie społeczne miasta. Aktywnie działał na rzecz niepodległości. W 1896 r. został naczelnikiem lipnowskiej Ochotniczej Straży Pożarnej i w tym samym roku wspólnie z prezesem OSP, dr W. Ossowskim doprowadził do ufundowania dla niej sztandaru. Wskutek choroby żony chwilowo wyłączył się z działalności społecznikowskiej. Po jej śmierci, ponownie włączył się do lokalnego życia społecznego. W latach 1905-1908 członkiem jej rady strażackiej w Lipnie. W 1905 r. wraz z księdzem Władysławem Maronem założył Oddział Polskiej Macierzy Szkolnej w Lipnie, która w swych działaniach prowadziła m. in. potajemne „kursy oświatowe” z zakresu historii i języka polskiego, a także odczyty, urozmaicane przezroczkami z jego prywatnej kolekcji.

W 1908 r. włączył się w przygotowania do Wystawy Rolniczo-Przemysłowej w Lipnie, organizowanej przez Okręgowe Towarzystwo Rolnicze Ziemi Dobrzyńskiej. W komitecie organizacyjnym tej wystawy pełnił funkcję skarbnika. Wielkim wyzwaniem, jakiego się wówczas podjął było uwiecznienie zabytków i stanu ówczesnego ziemi dobrzyńskiej na ponad stu fotografiach. Wiosną 1908 r. bezinteresownie jeździł po okolicach Lipna i całej ziemi dobrzyńskiej i wykonywał zdjęcia, które później wydał w albumie, porównywanym nawet z „europejskim” poziomem. Na sztywnych kartach *Albumu ziemi dobrzyńskiej* upamiętnił widoki z takich miejscowości, jak: Lipno, Szpetal, Dobrzyń nad Wisłą, Wymyślin, Karnkowo, Rypin, Dyblin, Kikół, Głodowo, Obory, Zbójno, Jankowo, Sokolowo, Płomiany i Hornówek. W samego Lipna zaprezentował na fotografiach centrum miasta oraz jego przedmieścia, a także główne ulice, tj. Aleksandryjską i Płocką. Cennymi widokami Lipna utrwalonymi przez niego są: procesja powracająca od Wzgórza Antoniego do kościoła (prawdopodobnie w dniu św. Marka, ponieważ korony uwiecznionych drzew wskazują na wczesną wiosnę), czy jarmark na Nowym Rynku (dzisiejszy Plac 11 Listopada). W *Albumie* jest m. in. unikalne

zdjęcie, przedstawiające kościół św. Trójcy w Rypinie z widokiem od strony mostu na Rypienicy. Jako fotograf-amator uchwycił bardzo ciekawe sceny życia wiejskiego, dzięki czemu wiemy, jak wyglądał niegdyś wypas owies w Płomianach, sianokosy nad Drwęcą, zaprzęg fornalki z Sokolowa, kopalnia torfu, przystań w Dobrzyniu, czy stary las w Skępem. Album o wymiarach 24,5 x 16,5 cm został bardzo starannie wydany. Klisze do albumu wykonał Zakład Graficzny B. Wierzbicki i Spółka z Warszawy. Karty albumu zostały przedzielone delikatnymi bibułkami. Promocja *Albumu ziemi dobrzyńskiej* odbyła się na Wystawie Rolniczo-Przemysłowej w Lipnie, w dniach 26-29 czerwca 1908 r. Później album można było nabyć dzięki Wydawnictwu Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, które przyjęło do swojego składu ten pierwszy na ziemi dobrzyńskiej album fotograficzny.

Jeszcze przed wybuchem pierwszej wojny światowej był założycielem w Lipnie sklepu bławatnego pn. „Zachęta”, który rozwijał szeroką działalność gospodarczą. W czasie działań wojennych, w 1915 r., które w pewnym stopniu dotknęły także Lipno, w jego domu przy ul. Płockiej 57 mieściła się komenda miasta. Po zajęciu Mazowsza Płockiego przez Rosjan w marcu 1915 r., działał w utworzonym w Płocku Podkomitecie Obywatelskim Guberni Płockiej jako jego sekretarz. W 1916 r., razem z ks. Władysławem Maronem, Władysławem Ossowskim z Dobrzynia n. Wisłą, Wojciechem Mayem i Mieczysławem Wysockim z Lipna, powołał w tym mieście odrodzoną Polską Macierz Szkolną. Organizacja ta zajęła się następnie utworzeniem w 1917 r. w Lipnie szkoły średniej pn. Lipnowskie Gimnazjum Realne im. H. Sienkiewicza.

W 1921 r., po utworzeniu w pow. lipnowskim Związku Ludowo-Narodowego, razem z Kazimierzem Różyckim, Marcinem Borkowskim, Janiną Starzyńską i adwokatem Wojciechem Mayem, wszedł do zarządu powiatowego tej organizacji. Politycznie związany był z Komitetem Wyborczym Chrześcijańsko-Narodowym, z którego inicjatywy w okręgu płockim na początku lat 20. XX w. powoływano gminne i powiatowe organizacje związane z Narodową Demokracją.

Około 1890 r. zawarł związek małżeński z Marianną z Boruckich (ur. 1869 r. w Chełmie w guberni lubelskiej), córką właścicieli tamtejszej apteki, Wincentego i Leokadii z Bujalskich, z którą miał trzy córki: Janinę, na chemika, prof. Mariana Górskiego; Jadwigę, a Zygmunta Schupp, dyrektora biura Miejskiego Towarzystwa Kredytowego w Warszawie; i Marię, za Wacława Ludwika Dmochowskiego, dziedzica dóbr Niedźwiedź k. Kikoła. W 1903 r. zmarła jemu, chorująca przewlekłe, i została pochowana na cmentarzu parafialnym w Lipnie.

Około 1907 r. zawarł ponowny związek małżeński z Janiną Heleną Dmochowską z Niedźwiedzia k. Kikoła, która była siostrą jego zięcia, Wacława Ludwika Dmochowskiego. Z tego związku urodziły się dwie córki: Halina, za Zygmunta Jastrzębskiego, II. v. Jakuba Kirchmajera; i Irena, na malarza marynistę, Lubomira Gasińskiego.

Żona oraz córki na początku lat 30. XX wieku wyjechały do Gdyni, gdzie mieszkały do końca życia.

Pochowany na lipnowskim cmentarzu przy głównej alei we wspólnym grobowcu wraz z pierwszą żoną.

W ostatniej jego drodze na miejscowy cmentarz towarzyszyli, oprócz rodziny, lokalne władze z burmistrzem Zygmuntem Uzarowiczem na czele oraz strażacy ze swoją orkiestrą. W 1996 r. miejsce spoczynku małżonków Dmochowskich było jeszcze znane i widoczne.

AD Płock, Księga urodzeń parafii Pułtusk z lat 1854-1860, akt urodzenia nr 264; AP Włocławek, Inwentarz akt notariuszy z terenu miasta Lipna, grupa zespołów lata 1808-1919, sygn. 119; Idem, Księga metrykalna parafii Lipno z 1903 r., akt zgonu nr 85; Inf. D. Kosteckiej z 23 XI 2013 r.; T. Korszeń, *Szkola z tradycjami*, Gazeta Lipnowska 1989, nr 2, s. 7; D. Kostecka, *Lubomir Dmochowski – lipnowski rejent z przełomu XIX i XX wieku, który zachwycał się pięknem ziemi dobrzyńskiej*, Gazeta Lipnowska, nr 54: 2014, s. 15-16; Krajewski, *Rypin. Mografia*, s. 24; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 72; PRS, s. 54; *Powróćmy*, s. 14; S. Stariewicz, *Przyczynek do monografii Lipna*, Lipno 1953, mps, s. 102-104; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 31, 95, 148, 187, 394; Uzarowicz, *OSP*, s. 13, 40; Waszkiewicz, *Z dziejów ziemi*, s. 127; W. Witecki, *Ochotnicza Straż Pożarna*, Gazeta Lipnowska, nr 26: 1996, s. 2; *Wystawa w Lipnie*, Tygodnik Ilustrowany 1908, nr 27, s. 544-545.

DMOCHOWSKI WACŁAW LUDWIK h. Pobóg (*23 VIII 1891 r. w Niedźwiedziu †po 24 X 1939 r. w okolicach Królewca), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r., ofiara zbrodni niemieckich (D 16)

Był synem Józefa i Władysławy. Ukończył Gimnazjum im. J. Długosza we Włocławku. W 1905 r., po śmierci ojca, został właścicielem majątku Niedźwiedź k. Czernikowa. W 1916 r. wraz z Antonim Ostrowskim tworzył komisję gminną Rady Opiekuńczej w gminie Ossówka.

W 1920 r. brał udział w wojnie obronnej jako ochotnik 201. pułku szwoleżerów. Po bitwie pod Radzyminem otrzymał Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921 z napisem na rewersie wśród dębowego wieńca „Polska swemu Obrońcy”.

Był członkiem lipnowskiego Związku Ziemian.

W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany w czasie zwołanego przez Niemców, fikcyjnego zebrania ziemian w Lipnie. Następnie wraz z całą grupą wywieziony w okolice Królewca, gdzie wszelki ślad po nim zaginął.

Za udział w bitwie pod Radzyminem w 1920 r. odznaczony został Krzyżem „Ojczyzna swemu Obrońcy”.

Ożeniony z Marią Dmochowską, córką Lubomira Kazimierza Józefata Dmochowskiego, lipnowskiego reagenta i jego pierwszej żony, Marianny Boruckich. Był szwagrem swego teścia, jako że ożenił się z jego siostrą, Janiną Helena Dmochowską.

Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 304; Jasiewicz, *Lista*, s. 217; D. Kostecka, *Lubomir Dmochowski – lipnowski rejent z przełomu XIX i XX wieku, który zachwycał się pięknem ziemi dobrzyńskiej*, Gazeta Lipnowska, nr 54: 2014, s. 15-16; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Piotrowski, *Słownik*, s. 98; PRS, s. 54; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 137; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 370.

DMOWSKI WŁADYSŁAW h. Pobóg (*1837 r. w Szczechowie k. Sierpca †11 IX 1894 r. w Głowinie k. Dobrzynia n. Wisłą), uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., działacz narodowy

Był synem Michała i Weroniki z Gorzechowskich. Stryj, płk Kajetan Baliński (zm. 1846) był oficerem szwadronu Jerzmanowskiego na Elbie, a potem dowódcą 6. pułku ułanów w 1831 r.

Władysław brał udział w powstaniu styczniowym, w dniu 22 marca 1863 r. bił się pod Pątnowem, gdzie ocalał życie ppłk. E. Calliera. W dniu 10 kwietnia odznaczył się w bitwie pod Ruszkowem, a 26 kwietnia – pod Nową Wsią jako porucznik i dowódca plutonu strzelców.

W 1874 r. zakupił majątek Postróże k. Płońska, z którego przeniósł się do majątku Głowiny k. Dobrzynia n. Wisłą, gdzie zasłynął nie tylko jako dobry gospodarz, ale także krzewiciel książki i rzecznik walki z analfabetyzmem wśród służby folwarcznej i włościan.

W latach 1880-1886 utrzymywał kontakty z Maksymilianem Malinowskim, organizując w tym rejonie ruch zaraniarski.

Żonaty z Walentyną z Wilczyńskich, uczestniczką jego prac spiskowych, która pracowała w powstaniu w tajnych szpitalach (zm. 3 VII 1880). Z drugą żoną, siostrą poprzedniej, Aleksandrą, l v. Witaszewską, pozostał bezpotomny.

Pochowany na cmentarzu w Sobowie.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 161; W. Piątkowski, *Dzieje ruchu zaraniarskiego*, Warszawa 1956, s. 42-43; PRS, s. 54; A. Sujkowski, *Dmochowski Władysław*, PSB, t. 5: 1939-1946, s. 225-226; A. Sujkowski, *Z notatnika prababki*, Tygodnik Ilustrowany 1931, nr 4, s. 75; Zieliński, *Bitwy*, s. 29, 31.

DOBRACKI BERNARD (†po 1945 r.), leśniczy, ofiara prześladowań niemieckich

Był leśniczym w Mlewie w pow. wąbrzeskim. Po wybuchu wojny ukrywał się na terenie gminy Skępe w związku z wykryciem przez niego we wrześniu 1939 r. niemieckich szpiegów. W dniu 18 września 1939 r. został aresztowany na terenie Skępego. Po pewnym czasie został zwolniony, niebawem jednak, w dniu 15 maja 1942 r. ponownie aresztowany. Więziony był kolejno w Lipnie, Toruniu, Grudziądzu, Mauthausen, Buchenwaldzie i Bergen-Belsen, skąd wyzwoliły go wojska alianckie dopiero 15 kwietnia 1945 r.

Krajewski, *Dama*, s. 27, 295; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 28.

DOBROSIELSKI WIKTOR h. Cholewa (*1827 r. w Kikole †6 V 1898 r. w Warszawie), powstaniec 1863 r., naczelnik wojenny pow. przasnyskiego w czasie powstania 1863/1864 r.

Był synem Jana i Tekli z Chmielewskich. Uczył się w płockim Gimnazjum Gubernialnym, po czym wyruszył do powstania węgierskiego 1848/1849 r. Za udział w nim spędził cztery lata w twierdzy w Zamościu. Po odzyskaniu wolności zbiegł za granicę i tułał się po Niemczech, Francji, Włoszech i Grecji.

W 1863 r. powrócił do kraju i został naczelnikiem powstańczym pow. przasnyskiego. Uformował oddział złożony z Kurpiów. W dniu 16 lipca 1863 r. brał udział w bitwie pod Szygami, a następnie pod Cierpiętami (17 VIII 1863) i Oborzyskami (18 VIII 1863). Po klęsce zebrał nowy oddział, z którym niepokoił Rosjan.

Po klęsce powstania zbiegł za kordon pruski, skąd w 1866 r. powrócił i oddał się w ręce władz rosyjskich. Zwolniony po paru miesiącach, pracował w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim w Warszawie. Był żonaty z Kazimierą z Antonowiczów.

J. Giergielewicz, *Dobrosielski Wiktor*, PSB, t. 5: 1939-1946, s. 248-249; Papierowski-Stefański, *Płoczzanie I*, s. 124-125; Zieliński, *Bitwy*.

DOBROŚ FELIKS MIECZYŚLAW (*30 V 1886 r. w Lipnie †15 X II 1975 r. w Lipnie), urzędnik państwowy, burmistrz Lipna, policjant, dzierżawca

Był synem Feliksa i Leopoldy Eugenii z Czarnomskich. Wychowaniem zajmowała się matka, bowiem ojciec, najpierw urzędnik Zarządu Gminnego, wyemigrował do Ameryki. W 1901 r. ukończył z wynikiem celującym Szkołę Miejską w Lipnie, po czym, uzupełniwszy edukację przy pomocy korepetycji, udzielanej przez studenta Uniwersytetu Warszawskiego, Czesława Zalewskiego, wstąpił do szkoły resortu poczt i telegrafów w Warszawie.

Po jej ukończeniu z dniem 5 kwietnia 1904 r. rozpoczął pracę jako urzędnik państwowy VI kategorii. Pracę tę przerwał z powodu choroby, a po wyleczeniu wstąpił ponownie do służby państwowej w Zarządzie Powiatu w Lipnie, gdzie pracował na stanowiskach urzędnika kancelaryjnego, archiwariusza i referenta Powiatowej Rady Opieki Społecznej do 14 listopada 1911 r. W okresie od 15 listopada 1911 r. do końca 1914 r. zajmował stanowisko kasjera Kasy Miejskiej w Lipnie. Następnie krótko pełnił obowiązki burmistrza miasta Lipna. Po zajęciu Lipna przez Niemców od 1 grudnia 1015 r. do 12 listopada 1918 r. zajmował stanowisko zarządzającego i buchaltera kooperatywy Polskiego Zarządu Stowarzyszenia „Świt” w Lipnie.

Od 13 listopada 1918 r. był komisarzem Rządu Polskiego na obwód lipnowsko-rypiński do współpracy w Zarządzie Powiatu, obejmując następnie stanowisko sekretarza tego Zarządu. Od 1 listopada 1919 r. zajmował stanowisko naczelnika Kancelarii Starostwa w Lipnie. Od 1 kwietnia 1920 r. był referentem aprowizacyjnym w Starostwie lipnowskim. Z powodu redukcji etatów z dniem 31 sierpnia 1921 r. został zwolniony z tej pracy. Po 1 kwietnia, po przejściu odpowiednich szkoleń, był naczelnikiem kancelarii w Głównej Komendzie Policji Państwowej Litwy Środkowej w Wilnie, a następnie do 30 czerwca 1925 r. referentem Policji Państwowej Okręgu XVI. Po powrocie do Lipna prowadził sklep spożywczo-kolonialny. Potem był współdzierżawcą młyna mącznego w Wielgiem.

Po wkroczeniu Niemców stracił młyn i pracę. Z 24 na 25 marca 1942 r. przeszedł granicę z Generalnym Gubernatorstwem i skierował się do Rembertowa, gdzie mieszkał do 30 września 1945 r.

Po powrocie do Lipna od 1 października 1945 r. do 31 marca 1949 r. był referentem w Oddziale Powiatowym Związku „Samopomocy Chłopskiej” w Lipnie, a następnie referenta, i pełniącego obowiązki skarbnika i członka zarządu. W latach 1949-1952 pracował w GS Lipno-wieś.

Jego wnuk, Janusz Dobroś na początku XXI w. przez kilka był lat burmistrzem miasta Lipna.

Autopsja (2000-2013); Specjalski, *GS Lipno*, s. 13-14; Specjalski, *Lipno*, t. 7, s. 143-144.

DOBROWOLSKI (i. n.), (†X 1939 r. w Rypinie), ofiara zbrodni niemieckich

W 1939 r. mieszkał w Łączonku, pow. rypiński. W październiku tego roku został aresztowany, a następnie rozstrzelany na boisku sportowym w Rypinie przy ul. Sportowej.

AI PN Bydgoszcz, Ankieta Sądu Grodzkiego w Rypinie, sygn. 24, nr 1b; *Brzuze*, s. 286; Piotrowski, *Słownik*, s. 96; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 151.

DOBROWOLSKI BRONISŁAW (*3 IX 1911 r. we wsi Maława k. Baboszewa †30 V 1943 r. w Pomiechówku), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Tłuchowie, ofiara zbrodni niemieckich (D 17)

Był synem Leonarda i Jadwigi z Zawidzkich. Szkołę średnią ukończył w Sierpcu, a następnie Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 6 czerwca 1937 r. z rąk abpa A. J. Nowowiejskiego. Od lipca 1937 r. był wikariuszem w Tłuchowie, a od sierpnia 1939 r. w Nasielsku.

W czasie okupacji, posądzony o pomoc członkom ruchu oporu z Armii Krajowej, został aresztowany przez Gestapo w dniu 10 lutego 1943 r. wraz z komendantem placówki AK, Józefem Załęskim. Więziony był w Nowym Dworze Mazowieckim i Działdowie. W dniu 26 maja 1943 r. został wywieziony do więzienia w Pomiechówku, gdzie został powieszony na terenie trzeciego fortu w Pomiechówku wraz 49 innymi skazańcami.

Pochowany na cmentarzu w Pomiechówku w tzw. kwaterze wojennej.

Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 44; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 73-75; Historia parafii, http://www.wojciech-nasielsk.plock.opoka.org.pl/?q=Historia_parafii_nasielsk/24 III 2014; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 289; W. Jezusek, *Ks. Bronisław Dobrowolski wikariusz parafii Nasielsk*, MPP 1950, nr 1-4, s. 43-45; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 77.

DOBROWOLSKI KAROL (*31 III 1924 r. w Ciechanowie †23 VI 1992 r. w Rypinie), prezes klubów sportowych

W latach drugiej wojny światowej mieszkał w Rypinie. W historii rypińskiego Klubu Sportowego „Lech” zapał się udziałem w słynnym meczu rozegranym w Rypinie w 1943 r. z Niemcami. Po wojnie był prezesem klubów sportowych „Gwardia” i „Spójnia”.

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Lech, s. 341; L. Makowiecki, *Polska-Niemcy 5:2? A jednak to możliwe...*, <http://wpolityce.pl/artykuly/30219-polska-niemcy-52-a-jednak-to-mozliwe/24> II 2014.

DOBSKI ANTONI h. Jastrzębiec (†po 1826 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz skrwileński

Parafię objął w 1815 r. i proboszczem skrwileńskim był do 1826 r. Kościół i beneficjum było już częściowo podźwignięte z upadku przez jego poprzednika, ks. Jasińskiego, jednak zabudowania wymagały jeszcze wiele nakładów. W okresie jego proboszczowania na

kościół położony został nowy dach, kryty dębowym kleńcem, wykonano podbitki sufitu, a następnie cały kościół odmalowano, dzwonnice obito deskami, a dach pokryto także nowym kleńcem. Cementarz ogrodzono drewnianym parkanem i obsadzono topolami i lipami, „*prócz kościoła wyrestaurował plebanię, podniósł domy i zabudowania, w Skrwilnie i Rudzie do proboszcza należące*”.

W 1826 r. przeniesiony został na proboszcz za parafii Myszyńiec.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 167; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 352; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 205-206; W. Załuski, *Skrwilno*, Tygodnik Polski 1990, nr 33, s. 671.

DOBRZENIECKI WINCENTY (*26 V 1895 r. w Zglenicach k. Sierpca †po 24 X 1939 r. w okolicach Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich
Był synem Józefa i Franciszki z Jaroszewskich. Posiadał wykształcenie średnie rolnicze. Był właścicielem majątku Skórzno. Należał do lipnowskiego Oddziału Związku Ziemian. W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany na fikcyjnym zebraniu ziemian pow. lipnowskiego zwołanym przez Niemców. Wywieziony w okolice Królewca, gdzie zaginął bez wieści.

Jasiewicz, *Lista*, s. 340; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Piotrowski, *Słownik*, s. 96; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 370.

DOKUCZYC KAROL (*13 I 1910 r. w Błędowie k. Grójca †IV 1940 r. w Starobielsku), nauczyciel i kierownik szkoły w Michałkach, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Karola (wyznania prawosławnego) i Olgi z Pamegramów (wyznania ewangelicko-augsburskiego). Wychowany był w wierze matki i w dniu 15 marca 1924 r. przyjął akt konfirmacji (odpowiednik pierwszej komunii św. i bierzmowania w religii katolickiej) z rąk znanego pastora, Gustawa Tochtermanna. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w Seminarium Nauczycielskim Ewangelickim w Ostrzeszowie, które ukończył w 1929 r.

We wrześniu 1929 r. inspektor szkolny w Rypinie, J. Kuzior skierował go do pracy jako nauczyciela tymczasowego w dwuklasowej Publicznej Szkole Powszechnej w Michałkach k. Rypina, gdzie funkcjonowała silna gmina ewangelicka. Po dwóch latach, 13 września 1931 r. został powołany do odbycia rocznej służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Piechoty w Jarocinie. Później odbywał także krótkie przeszkolenia wojskowe, by 11 marca 1935 r. zostać podporucznikiem. W dniu 23 maja 1934 r. złożył przez państwową komisję egzaminacyjną egzamin praktyczny na nauczyciela publicznych szkół powszechnych. Od 1936 r. pełnił obowiązki kierownika szkoły w Michałkach. Jednocześnie we wrześniu tego roku podjął studia w Państwowym Wyższym Kursie Nauczycielskim w Warszawie i otrzymał roczny urlop. Po ukończeniu kursu wrócił do Michałk, jednak w 1938 r. zwrócił się do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Toruniu z prośbą o podjęcie studiów w Wolnej Wszechnicy

Polskiej w Warszawie. Na studia wyjechał z Michałk razem z żoną.

W lipcu 1939 r. odbył miesięczne przeszkolenie wojskowe, potem został zmobilizowany do Wojska Polskiego i wysłany w ramach tzw. rezerwy mobilizacyjnej na wschodnie tereny Rzeczypospolitej. Żona pierwszą wiadomość o jego losie otrzymała w październiku 1939 r. i to za pośrednictwem innego żołnierza WP. Na Boże Narodzenie jego rodzice otrzymali kartę pocztową z obozu w Starobielsku. Został zamordowany przez NKWD wiosną 1940 r.

W dniu 28 sierpnia 1936 r. wziął ślub z nauczycielką szkoły w Michałkach, Jadwigą Boros (ur. 10 I 1911). Jego szczątki, dzięki posiadaniu tzw. nieśmiertelnika, odkryła w masowym grobie w Piatichatkach, dzielnicy Charkowa na Ukrainie ekipa polskich archeologów w sierpniu 1995 r. W 1984 r. uznany został za osobę nieżyjącą, a 22 lutego Rada Państwa PRL odznaczyła go pośmiertnie „Medalem za udział w wojnie obronnej 1939 r.”.

W 2010 r. przy kaplicy w Białobrzegach na terenie parafii Miszewo Murowane k. Płocka, gdzie w Domu Pomocy Społecznej od 3 lipca 1995 r. do śmierci w dniu 2 października 2002 r. przebywała jego żona, Jadwiga, posadzono dąb upamiętniający ofiarę NKWD – nauczyciela z podrypińskich Michałk.

G. Kończewski, *Karol Dokuczyc, nauczyciel z Michałk (1910-1940)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 329-341; <http://www.katedrapolowa.pl/24 III 2014>.

DOŁĘGOWSKI JÓZEF (*19 III 1878 r. we wsi Bryki †20 II 1961 r. w Słupi), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz w Rypinie, proboszcz w Trąbinie
Był synem Wojciecha i Marianny z Markowskich. Po ukończeniu gimnazjum w Łomży, a następnie Seminarium Duchownego w Płocku, w 1903 r. przyjął święcenia kapłańskie i kolejno pełnił obowiązki wikariusza w Ostrołęce, Czyżewie, Rypinie (1908-1910) i Przasnyszu.

W dniu 23 września 1911 r. został proboszczem w Trąbinie, gdzie był 27 lat. Od początku swego pobytu w tej wsi podjął aktywną działalność społeczną. Był jednym z założycieli spółdzielni mleczarskiej w Trąbinie, w której pracach brał udział jako członek komisji rewizyjnej. W 1916 r. wszedł w skład komisji Rady Opiekuńczej Gminy Płonne. W Ostrowitem k. Rypina zorganizował Koło Polskiej Macierzy Szkolnej, obejmujące swym zasięgiem również gminę Płonne. W 1916 r. został wiceprezesem tej organizacji. Po pierwszej wojnie światowej nabył gospodarstwo rolne we wsi Brzuze. W 1938 r., po konfliktach z parafianami trąbińskimi, został przeniesiony na probostwo do Szekowa.

Po wojnie mieszkał przez kilka miesięcy na plebanii w Żale, jako ksiądz rezydent, lecz wkrótce objął parafię Wieczfnia. W 1951 r. zachorował na serce i osiadł w gospodarstwie rolnym w Brzuzem. W kilka miesięcy później został jednak proboszczem w Słupi. W 1956 r. przeszedł na emeryturę.

W 1931 r. został odznaczony przez arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego honorową kanonią pultuską. Miał o 4 lata starszego od siebie brata, również kapłana, proboszcza w Goworowie.

Pochowany na cmentarzu w Słupi.

APar. *Żale, Kronika Parafii, Brzuze*, s. 345; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 65-67; Hajkowski, *Spółdzielczość*, s. 10; *Parafia*, s. 490; *Śp. ks. Kan. Józef Dołęgowski, proboszcz parafii Słupia*, MPP 1962, s. 95-96; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 112; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 139, 161; Wierzbiński, *Duszpasterze*, s. 154.

DOŁKOWSKI EDWARD, ps. „Olek” (†30 XII 1992 r. w Wyrzysku), nauczyciel, żołnierz Armii Krajowej

Do 1939 r. był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Nowej Wsi k. Chrostkowa. W czasie okupacji hitlerowskiej, w okresie od stycznia 1943 r. do marca 1944 r. był komendantem rejonu AK Dobrzejowice w Obwodzie Lipno. Przedtem, do 1942 r. był kolporterem „Iskry Wolności” – gazetki konspiracyjnej wydawanej przez rodzinę Lulińskich w Józefowie k. Lipna. W kwietniu 1944 r. został wywieziony na roboty do Niemiec, skąd powrócił schorowany 25 października 1944 r.

Po wojnie podjął pracę w zawodzie nauczycielskim w Wyrzysku. Po 1945 r., kiedy społeczeństwo tego miasta oraz nauczyciele podjęli starania o utworzenie szkoły średniej w Wyrzysku, reaktywowano publiczną szkołę kształcającą zawodowo, jej kierownikiem został Zdzisław Dorsz. Mieściła się przy ulicy Bydgoskiej, a od 1946 r. przy ulicy Parkowej 8. Został on k olejnym dyrektorem Publicznej Średniej Szkoły Zawodowej, który w 1949 r. przeniósł szkołę do budynku po byłym sierocińcu, gdzie istniała do 1951 r. Reaktywowano ją pod nazwą Zasadnicza Szkoła Zawodowa dla Pracujących jako filię Zasadniczej Szkoły Kolejowej w Bydgoszczy. Funkcję tę pełnił do 1970 r.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz członków ZWZ/AK; Biuletyn Fundacji AK, 1994, nr 1, s. 13; *Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego w Wyrzysku, Historia szkoły*, <http://zspwyrzysk.pl/24> III 2014; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319.

DOMAGALSKI CZESŁAW (*8 XI 1921 r. w Okalewku †20 VIII 1944 r. w Pokrytkach), żołnierz Armii Ludowej

Pochodził z rodziny chłopskiej i był synem Antoniego i Zofii z Olszewskich. Zdobył wykształcenie podstawowe. W 1944 r. wstąpił w szeregi Armii Ludowej. Od maja tego roku walczył w oddziałach partyzanckich, m. in. w 1. Batalionie AL im. Ziemi Płockiej, a potem w 2. Batalionie AL im. Ziemi Rypińskiej. Poległ w boju z Niemcami niedaleko wsi Pokrytki w pow. ciechanowskim.

Miał braci: Józefa, Lzydora, Stefana, Jana i siedem siostr.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 358; B. Dymek, *Mazowieckie rodziny. Z dziejów walki w szeregach Polskiej Partii Robotniczej*, Warszawa 1977, s. 55-92; Krajewski, *Lewicowy ruch*, s. 172-173; Krajewski, *Ruch oporu*, s. 34; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; *Okręg Płocki*, s. 302, 636, 687; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 172.

DOMAGALSKI DOMINIK (XIX w.), powstaniec styczniowy 1863 r.

Był synem burmistrza Rypina. Po zajęciu Rypina w dniu 4 lutego 1863 r. przez oddział powstańczy W. M. Ostrowskiego, mianowany został jego adiutantem. Ubrany w strój oficera powstańczego, jeździł na koniu z dubeltówką na plecach, werbując mieszkańców Rypina do oddziału partyzanckiego. Ze sklepu Żyda, Jakuba Szulmana powstańcy zabrali wszystkie kosy potrzebne dla uzbrojenia nowo werbowanych powstańców. Jako „zapłatę” za wcześniejsze denuncjacje zdemolowano mieszkanie i zabrano zawartość karczmy rypińskiego Żyda Abrama Uryna.

Następnego dnia, tj. 5 lutego rano cały oddział Ostrowskiego stawił się do miejscowego kościoła św. Trójcy na uroczystą Mszę świętą, w czasie której śpiewano pieśni „Boże, coś Polskę” i „Matko Chrystusowa”. Mszę świętą odprawił kapelan oddziału, ojciec Stanisław Małachowski, 32-letni karmelita z Obór.

Po opuszczeniu przez miasto oddziału Ostrowskiego, co dopiero mianowany adiutant dowódcy, wystawiony został na dowódcę warty. Rano następnego dnia okazało, że opuścił on posterunek wraz z innym strażnikiem i uciekł z miasteczka. Gdy powrócił do domu, ojciec, a jednocześnie burmistrz miasta w jednej osobie, w obawie przed Rosjanami, aresztował syna i odstawił go do stolicy guberni, Płocka. Uwięziony, stanął przed sądem, którego posiedzenie odbyło się w Płocku 26 marca 1863 r., a obciążające dowody przeciwko niemu złożyli Karol Lindorf i Julian Długokęcki z Rypina. Najpierw miał on być zesłany do syberyjskich rot aresztanckich, w drugim wyroku z 15 kwietnia – miał być rozstrzelany. Starania ojca u urzędników rosyjskich spowodowały, że kolejny raz wyrok zamieniono na pozbawienia wszystkich praw i oddanie do carskiego wojska.

W kwietniu Rosjanie zdjęli ze stanowiska burmistrza jego ojca, Franciszka, na którym zastąpił go nieznany nam z imienia Libretz, urzędnik, bądź oficer rosyjski niemieckiego pochodzenia.

M. Chudzyński, *W czasach powstania styczniowego*, [w:] *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, pod red. M. Chudzyńskiego, Sierpiec 2003, s. 233-234; *Czas* 1863, nr 38, z 17 II; T. Dziki, *Rypin w latach 1793-1918*, [w:] *Rypin – dzieje miasta*, t. 1: *do roku 1918*, Rypin 2010, s. 468, gdzie podał, że Franciszek Domagalski był burmistrzem Rypina do grudnia 1863 r.; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 43; Krajewski, *Powstanie styczniowe*, s. 56-57; Krajewski, *Tronująca*, s. 100; Lissowski, *Powstanie*, s. 39, 46-48, gdzie jednak jest informacja, że Domagalskiego Rosjanie pozostawili na stanowisku burmistrza; W. Karbowski, *Zygmunt Padlewski (1835-1863)*, Warszawa 1969, s. 299; M. Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 149-150.

DOMAGALSKI STANISŁAW (*20 III 1900 r. w Okalewku †18 VII 1963 r. w Rypinie), działacz organizacji lewicowych

Był synem Józefa i Marianny z Trzczańskich. Pracował jako robotnik leśny. W okresie międzywojennym należał do Niezależnej Partii Chłopskiej, a od 1928 r. do Komunistycznej Partii Polski. Jego dom był miejscem częstych, nielegalnych zebrań komunistów. Zajmował się kolportowaniem nielegalnej prasy i literatury. W 1940 lub 1942 r. został wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, skąd po 9 miesiącach uciekł i ukrywał się aż do wyzwolenia.

Miał braci: Władysława, Antoniego, Franciszka, Ludwika oraz siostry Mariannę i Dominikę.

B. Dymek, *Mazowieckie rodziny*, Warszawa 1977, s. 54-92; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326-327; *Okręg Płocki*, s. 636, 680.

DOMAGALSKI WŁADYSŁAW, ps. „Tomasz”, „Burzuj” (*8 XI 1887 r. w Okalewku †28 VIII 1944 r. w Okalewku), działacz polityczny, organizator lewicowego ruchu oporu (D 18)

Urodził się w rodzinie rolniczej jako syn Jana, działacza ruchu ludowego i Marianny z Bejgrowiczów. Od 1924 r. działał w szeregach Komunistycznej Partii Polski. W latach 1924-1927 był członkiem Komitetu Powiatowego Niezależnej Partii Chłopskiej „Samopomoc” w Rypinie. W 1927 r. został przewodniczącym komitetu powiatowego, kierowanej przez komunistów Niezależnej Partii Chłopskiej w Rypinie. W 1928 r. został prezesem zarządu powiatowego Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej w tym mieście. Ponownie powierzono mu tę funkcję w dniu 25 stycznia 1931 r. Był również instruktorem zarządu głównego tej organizacji na powiaty: rypiński, sierpecki, mławski i brodnicki. W 1930 r. razem z Antonim Smolińskim kandydował na posła z listy Jedności Robotniczo-Chłopskiej w Okręgu Płockim. W tym samym roku został aresztowany pod zarzutem uprawiania propagandy antypaństwowej i osadzony na rok w więzieniu. Po uwolnieniu nadal działał w KPP. W styczniu 1931 r. w jego zagrodzie w Okalewku odbył się powiatowy zjazd ZLCh „Samopomoc”, w którym uczestniczyło 235 chłopów z pięciu gmin. Kierował także pracami MOPR w pow. rypińskim. W 1933 r. został ponownie skazany na rok więzienia. W wyniku złożonej apelacji wyrok ten anulowano.

W latach okupacji hitlerowskiej stał na czele, obok Stanisława Raczkowskiego, J. Melera i B. Gejzy, komitetu powiatowego „Młot i Sierp”, zwanego również Związkiem Rad Robotniczo-Chłopskich, a od 1942 r. działał w Polskiej Partii Robotniczej. Od jesieni 1942 r. wchodził w skład konspiracyjnego Komitetu Powiatowego PPR w Rypinie. W końcu listopada 1943 r., po śmierci Raczkowskiego, został jego sekretarzem. Od stycznia 1944 r. wchodził w skład dowództwa powiatowego AL w pow. rypińskim i był w nim odpowiedzialny za sprawy zaopatrzenia. Po utworzeniu w lipcu 1944 r. konspiracyjnej Powiatowej Rady Narodowej dla pow. rypińskiego wszedł do jej składu. Aresztowany przez Gestapo, został następnie rozstrzelany wraz ze swym 18-letnim synem, Zygmuntem i grupą sympatyków lewicowego ruchu oporu w miejscu swego zamieszkania.

Żona Janina pomagała mu w pracy konspiracyjnej. Miał trzech synów: Józefa, Zdzisława i Zygmunta oraz dwie córki: Janinę i Natalię.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 76, 291-293, 298, 300-302, 358; B. Dymek, *Mazowieckie rodziny*, Warszawa 1977, s. 52-92; Krajewski, *Ruch oporu*, s. 94, 97, 127; Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, pass.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; *Okręg Płocki*, s. 42, 210, 295, 296, 302, 391, 573, 575, 576 oraz 637, gdzie podano datę śmierci 2 VIII 1944 r.; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 127.

DOMAGALSKI WŁADYSŁAW, ps. „Piotr”, „Kowal” (*27 VI 1905 r. w Okalewku †7 XI 1970 r. w Brodnicy), działacz lewicowy (D 19)

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Józefa i Marianny z Trzcinińskich. Po ukończeniu pięciu klas szkoły podstawowej, od 1924 r. pracował zawodowo. Przez wiele lat prowadził w Okalewku kuźnię. W 1927 r. wstąpił do Komunistycznej Partii Polski, a rok później został sekretarzem Komitetu Dzielnicowego w Rypinie. W 1929 r. został członkiem Komitetu Okręgowego PPR w Płocku i pełnił tę funkcję aż do momentu aresztowania w 1933 r. Jednocześnie w 1928 r. wstąpił do Zjednoczenia Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, przyczyniając się do powstania nowych kół w pow. rypińskim. W 1930 r. został członkiem zarządu powiatowego ZLCh w Rypinie. W tym samym roku powołano go na członka zarządu głównego ZLCh „Samopomoc”. W kwietniu 1933 r. razem z 19 członkami KPP powiatu rypińskiego został aresztowany i skazany na rok więzienia. W latach 1935-1938 był łącznikiem między komitetem dzielnicowym KPP w Rypinie a komitetem okręgowym tej organizacji w Płocku. Po rozwiązaniu KPP w 1938 r. działał w Stronnictwie Ludowym.

W końcu czerwca 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i przez miesiąc więziony w Brodnicy. Od kwietnia 1943 r. został sekretarzem KP PPR w Rypinie, którego siedziba mieściła się w Okalewku. W czerwcu 1944 r. wszedł w skład Komitetu Okręgowego PPR w Płocku, a w lipcu 1944 r. do konspiracyjnej Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie.

Był też w składzie PRN w Rypinie w październiku 1945 r., zdominowanej przez PPR.

W 1933 r. ożenił się z Heleną, która w latach okupacji działała także w szeregach PPR. Miał braci: Stanisława, Franciszka, Ludwika, Antoniego oraz siostry: Mariannę i Dominikę.

Pochowany na cmentarzu w Brodnicy.

Biłski, *Region*, s. 52; B. Dymek, *Mazowieckie rodziny*, Warszawa 1977, s. 52-94; Korecki, *Ludzie*, s. 98-99; Kozłowski, *PPR*, s. 1, 5, 17, 22, 24-29, 32, 35, 36; Krajewski, *Bene merentes*, s. 11-12; Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, pass.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; *Okręg Płocki*, pass.; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 127-128; *Rypin w PRL*, s. 440.

DOMAGALSKI ZYGMUNT (*1926 r. †28 VIII 1944 r. w Okalewku), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Władysława, uczestnika konspiracji antyhitlerowskiej. Mieszkał w Okalewku. Rozstrzelany w miejscu zamieszkania wraz z ojcem za działalność konspiracyjną, związaną z ruchem lewicowym.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327, 356; *Okręg Płocki*, s. 637; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 172.

DOMARADZKA z Kozakiewiczów ZOFIA (*7 I 1900 r. †2/3 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (D 20)

Była córką Mariana i Magdaleny z Jankowskich, małżonków Kozakiewiczów. W młodości mieszkała z rodzicami w Rypinie przy ul. Mławskiej, nieopodal kaplicy św. Barbary. Zapewne w Rypinie uczęszczała do Jednoklasowej Rypińskiej Miejskiej Początkowej

Szkole Żeńskiej, a potem, być może, ukończyła kurs pedagogiczno-metodyczny, który uprawniał do pracy w jednoklasowej szkole elementarnej. W wieku 14 lat została członkinią rypińskiej drużyny harcerskiej, której drużynowym był Józef Wawrowski, a po jego wyjeździe – Henryk Kolasiński. Niebawem została drużynową pierwszej, na terenie Rypina, żeńskiej drużyny harcerskiej.

Pierwszą jej posadą w pracy nauczycielskiej od września 1918 r. była Lamkowizna, o czym z radością informowała swego kolegę J. Wawrowskiego w liście z 16 grudnia 1918 r. W następnym roku szkolnym przeniosła się do szkoły w Ruszkowie i być może pracowała tu do 1931 r. Wówczas przeniosła się do pracy w Półwiesku Małym, gdzie kierownikiem szkoły był jej mąż, Andrzej Domaradzki.

W październiku 1939 r. została aresztowana wraz z mężem, Andrzejem i osadzona w więzieniu Selbstschutzu i Gestapo w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie została zamordowana.

Jej zwłoki wywieziono do lasów skrwileńskich i pogrzebano w zbiorowej mogile.

Tablica poświęcona jej pamięci znajduje się od 1969 r. w Szkole Podstawowej w Półwiesku oraz na grobowcu rodziny Kurządkowskich na starym cmentarzu w Rypinie. Na tablicy w szkole w Półwiesku umieszczono następujący tekst: *Nauczyciele tut. szkoły zamordowani w r. 1939 przez Niemców, Domaradzki Andrzej, Domaradzka Zofia, Malinowski Mieczysław oraz ich uczeń Stachewicz Eugeniusz, cześć ich pamięci.*

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, Zg. 119/48; AMZD, Materiały dot. Z. Domaradzkiej; Chełmicki, *Powiat*, s. 148-149; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 288, gdzie pisownia nazwiska – Domeradzka; A. Graczkowski, *Historia Szkoły podstawowej w Półwiesku Małym (1923-2013). W 90-lecie powstania obiektu*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 228, 230; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 172-173, 195; Krajewski, *Rypinie*, s. 155; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; R. Piotrowski, *Ci, których jeszcze nie znamy*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2001, s. 325-328; Piotrowski, *Biogramy*, s. 151; Piotrowski, *Biogramy*, s. 151; Piotrowski, *Słownik*, s. 98, gdzie jednak mylnie – Domeradzka; Symboliczna tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie; Tablica w szkole w Półwiesku, gdzie prawidłowa pisownia nazwiska; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, gdzie także mylny zapis nazwiska; Żuchowski, *Szkoły*, s. 78-79, gdzie także mylnie – Domeradzka.

DOMARADZKI ANDRZEJ (*5 III 1893 r. †2/3 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Półwiesku, ofiara zbrodni niemieckich (D 21)

W latach 1931-1939 był nauczycielem i kierownikiem Szkoły Powszechnej w Półwiesku Małym w pow. rypińskim. Aktywnie działał w Komitecie rozbudowy tamtejszej szkoły i przyczynił się do gruntownej modernizacji placówki w roku szkolnym 1937/1938.

W październiku 1939 r. wraz z żoną, Zofią, aresztowany i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie niebawem został zamordowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu.

Zwłoki wywieziono do lasów skrwileńskich i tam pogrzebano w zbiorowej mogile

Tablica poświęcona jego pamięci od 1968 r. znajduje się w Szkole Podstawowej w Półwiesku oraz na grobowcu rodziny Kurządkowskich na starym cmentarzu Rypinie. Na tablicy w szkole w Półwiesku umiesz-

czono następujący tekst: *„Nauczyciele tut. szkoły zamordowani w r. 1939 przez Niemców, Domaradzki Andrzej, Domaradzka Zofia, Malinowski Mieczysław oraz ich uczeń Stachewicz Eugeniusz, cześć ich pamięci”.*

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, Zg. 120/48; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 288, gdzie pisownia nazwiska – Domeradzka; A. Graczkowski, *Historia Szkoły podstawowej w Półwiesku Małym (1923-2013). W 90-lecie powstania obiektu*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 228, 230; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 151; Piotrowski, *Słownik*, s. 98, gdzie jednak mylnie – Domeradzki; Symboliczna tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie; Tablica w szkole w Półwiesku, gdzie prawidłowa pisownia nazwiska; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, gdzie także mylny zapis nazwiska.

DOMINIK, zw. Rola, h. Rola (*ok. 1270-80 r. †ok. 1330-40 r.), rycerz dobrzyński

Pojawił się na wystawionym 27 stycznia 1316 r. w Chojnie dokumencie księżnej Anastazji, wdowy po księciu dobrzyńskim Siemowicie. Występuje tam jako jeden z pięciu świadków, sygnujących nadania Wojciechowi z Klecka. Służył księciu Siemowitowi, a po jego śmierci należał do zaufanych rycerzy księżnej dobrzyńskiej, może nawet był jednym z dowódców w orszaku książęcym. W dotychczasowej literaturze uchodził za właściciela Lubieńca oraz Oporowa. Świadczy o tym dokument z 23 stycznia 1330 r., w którym jego syn, Lewna w imieniu matki, Przechny i siostry Świętosławy sprzedał wieś za 50 grzywien, aby wykupić się z niewoli krzyżackiej.

Miał synów: Stefana, Pawła i Mikołaja, którzy zajmowali wysokie stanowiska przy książętach dobrzyńskich.

Inf. M. Kochański (Olsztyn) z 27 VIII 2012 r.; KDP, t. 2/2, nr 475 Nowak, *Rolicowie*, s. 29-30; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 54.

DOMKE JÓZEF (XIX/XX w.), hotelarz, restaurator, społecznik

Na przełomie XIX i XX stulecia prowadził znany w Lipnie „Hotel Warszawski”. Mieściła się w nim także dość dobrze prosperująca restauracja i cukiernia. W 1899 r. uzyskał on długo oczekiwane „pozwolenie na sprzedaż kieliszkową wódek”, co znacznie wpłynęło na jej atrakcyjność. W restauracji, ale także w hotelu, główną klientelę stanowili okoliczni ziemianie oraz ich goście.

Nie obce były mu sprawy społeczne i polityczne miasta. W 1917 r. był pomocnikiem naczelnika lipnowskiej OSP. Wobec zagrożenia najazdem bolszewickim, na początku sierpnia 1920 r. wszedł w skład Miejskiego Komitetu Bezpieczeństwa w Lipnie. W tym czasie kolportował na terenie podlipnowskich wsi ulotki Związku Obrony Ojczyzny, nawołujące do objęcia opuszczonych przez ziemian majątków. Znalazł je, po ustąpieniu nawałnicy bolszewickiej, u jednego z członków Komitetu Obywatelskiego Tadeusz Świecki z Radomic.

Później właścicielami hotelu byli Kossakowscy, a następnie Rynkowscy.

Echa Płockie i Łomżyńskie 1899, nr 12, s. 3; D. Kostecka, *Dawni lipnowscy rzemieślnicy z branży spożywczej – cukiernicy, piekarze i młynarze*, Antoni. Tygodnik Parafialny, nr 28: 2013, s. 2-3; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 20, 72; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 355-356; Waszkiewicz, *Lipno*, s. 29; J. Zaborowski, *Rok 1914-1915*, [w:] Uzarowicz, *OSP*, s. 38.

DONDEROWICZ HENRYK (*1913 r. w Paliwodziźnie †1991 r.), nauczyciel, kierownik szkoły w Czyżewie k. Rypina (D 22)

W latach 1930-1932 był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Radzikach Dużych. W 1935 r. rozpoczął pracę zawodową w charakterze nauczyciela w Szkole Powszechnej w Czyżewie k. Rypina. W roku szkolnym 1936/1937 był kierownikiem tej szkoły. Znany był tu rzędo wszystkim z organizacji różnych przedsięwzięć z zakresu wychowania fizycznego.

W październiku 1939 r. szczęśliwie uniknął aresztowania w czasie masowej fali eksterminacji bezpośredniej nauczycieli, prowadzonej przez Selbstschutz i Gestapo w pow. rypińskim. Przez całą wojnę i okupację hitlerowską ukrywał się we wsi Kipichy k. Skrwilna, we wschodniej części pow. rypińskiego.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, w 1945 r. został kierownikiem Szkoły Powszechnej w Czyżewie i funkcję tę pełnił aż do 1975 r., początkowo szkoły 3-klasowej, a od 1948 r. – 7-klasowej. Na początku lat 70. XX w. zainicjował budowę nowej szkoły w tej wsi, którą oddano do użytku w 1976 r.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Miał brata, Leona, także nauczyciela, zamordowanego w 1944 r. w hitlerowskim obozie koncentracyjnym Buchenwald.

Pozostawił syna Lecha, który od 1975 r. przejął po nim kierowanie Szkołą Podstawową w Czyżewie.

AP Włocławek, Akta Inspektoratu Szkolnego w Rypinie z lat 1917-1939, Sprawy różne 1931-1932; Wychowanie fizyczne i harcerstwo, sygn. 4; Autopsja (1965-1975); Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 92-95; Piotrowski, *Słownik*, s. 98; Z. Żuchowski, *Druza wojna światowa i okupacja hitlerowska*, [w:] P. Gałkowski, Z. Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 289; Żuchowski, *Szkoły*, s. 87-88.

DONDEROWICZ LEON (*ok. 1910 r. †1944 r. w Buchenwaldzie), nauczyciel, oficer Wojska Polskiego, ofiara zbrodni niemieckich

W 1930 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Przed wojną był kolejno nauczycielem w szkołach powszechnych w Radzikach Dużych (1930-1932), Czyżewie (1936-1937) i Rużu (1938-1939).

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. W czasie wojny obronnej 1939 r. przedostał się do Francji, gdzie uczestniczył w ruchu oporu przeciwko Niemcom hitlerowskim. W dniu 15 października 1944 r. aresztowany i skierowany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, gdzie niebawem został zamęczony. Miał brata Henryka, powojennego kierownika Szkoły Podstawowej w Czyżewie k. Rypina.

Za żonę miał Annę.

Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 289; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 180; Krajewski, *W cieniu*

wojny, s. 321; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92; Piotrowski, *Słownik*, s. 98; Z. Żuchowski, *Druza wojna światowa i okupacja hitlerowska*, [w:] P. Gałkowski, Z. Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 289.

DONINOWSKI JAN (*ok. 1827 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †4 VI 1863 r. w Kotowach), powstaniec 1863 r., ofiara insurekcji

Był synem Stefana i Zofii, pochodził z Golubia. Z zawodu był rzeźnikiem. W 1863 r. wstąpił do oddziału powstańczego, dowodzonego przez Franciszka Kowalkowskiego, ps. „Fraś”. Poległ w bitwie z Rosjanami pomiędzy Kotowami a Przybysinkiem w pow. rypińskim. Pozostawił żonę, Jadwigę z Sommerfeldów.

Pochowany wraz z innymi poległymi na cmentarzu w Sadłowie, gdzie grób zachował się do dziś.

Bukowski, *Pomorze*, s. 150; Krajewski, *Powstanie*, s. 103-105; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 96, 138, 165, 213; Lissowski, *Powstanie*, s. 104; Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus*, s. 143; Zieliński, *Bitwy*, s. 236-237.

DORNAKOWSKA ŁUCJA (*4 VIII 1920 r. w Starorypinie), siostra zakonna

Bierzmowanie otrzymała w kościele pw. św. Trójcy w Rypinie z rąk bpa Leona Wetmańskiego. W związku z likwidacją Gimnazjum w Rypinie w 1934 r. dalszą naukę kontynuowała w Warszawie, mieszkając u sióstr szarytek. W Warszawie ukończyła Gimnazjum, a następnie seminarium nauczycielskie.

W czasie drugiej wojny światowej na tajnych kompletach na Uniwersytecie Warszawskim studiowała psychologię i pedagogikę. Jednocześnie w 1940 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Szarytek w Warszawie. Jako szarytka pracowała w zawodzie nauczycielki, katechetki i kierowniczkii domów dziecka.

Miała starszą siostrę, Wiktorię, także w zakonie szarytek.

<http://www.sw-trojca-rypin.home.pl/powolania/7 X 2010>.

DORNAKOWSKA WIKORIA (*1912 r. †16 IX 1986 r.), siostra zakonna

Pochodziła z parafii pw. św. Trójcy w Rypinie. Szkołę powszechną ukończyła w Rypinie (obecna Szkoła Podstawowa nr 1). W wieku 22 lat w 1933 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr św. Wincentego a'Paulo. Była pielęgniarką. Prawie przez całe życie pracowała w Szpitalu Dziecięcym w Kielcach.

Pochowana na cmentarzu na Powązkach w Warszawie.

<http://www.sw-trojca-rypin.home.pl/powolania/7 X 2010>.

DOROŻYŃSKI RYSZARD (*23 VIII 1939 r. †1998 r.), historyk, wiceprezydent Torunia, bibliotekarz

Był synem Kazimierza, kolejarza i Apolonii z Słupskich. Był trzecim dzieckiem z czworga rodzeństwa: Reginy, Eugeniusza, Ryszarda i Aleksandra. Szkołę podstawową ukończył w 1953 r., Państwowe Liceum Pedagogiczne w Toruniu w 1958 r., a studia historycz-

ne na UMK w 1963 r. W latach 1980-1983 studiował i ukończył Akademię Nauk Społecznych w Moskwie. Pracę zawodową z nakazu pracy rozpoczął 1 września 1963 r. w charakterze nauczyciela Szkoły Podstawowej nr 1 w Świeciu. Po roku nauczania został awansowany na stanowisko zastępcy Inspektora Oświaty i Kultury Powiatowej Rady Narodowej w Świeciu. W 1966 r. został wybrany sekretarzem, a potem przewodniczącym Zarządu Wojewódzkiego Młodzieży Wiejskiej w Bydgoszczy. W 1975 r. był przewodniczącym Rady Wojewódzkiej Federacji Związków Młodzieży Polskiej. Tuż po reformie administracyjnej kraju, tj. w 1975 r. został powołany do pracy w aparacie partyjnym Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Toruniu. Tam najpierw był kierownikiem kancelarii I sekretarza KW, potem kolejno awansował, dochodząc do stanowiska sekretarza organizacyjnego KW PZPR. W latach 1976-1978 był wiceprezydentem miasta Torunia.

Od 1983 r. przez osiem lat dyrektował Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej i Książnicy Miejskiej w Toruniu. Umocnił jej prestiż poprzez ekspozycję unikatowych zbiorów poza granicami kraju, m. in. w Getyndze i Bratysławie. Zdobył unikatowe zbiory emigracyjnego typografa, Stanisława Gliwy. Usprawnił działalność gospodarczą Książnicy, rozszerzył bazę oficyny drukarskiej, pod kierunkiem Zygryda Gardzielewskiego. Przyczynił się do podniesienia rangi placówek terenowych, włącznie z punktami filialnymi. Pozyskiwał środki na wyrównywanie plac pracowniczych i poszerzanie bazy lokalowej. Rozszerzył bazę i oferty wystaw. Szczególnego znaczenia i rozgłosu nabrały jego nowatorskie Targi Konserwacji Zabytków i Renowacji Miast, połączone z Giełdą Zabytków.

Posiadał odznaczenia i wyróżnienia, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Złote Odznaczenie im. Janka Krasickiego, Srebrny Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Medal „Za Zasługi dla Rozwoju Województwa Bydgoskiego”, Medal „Za Zasługi dla Rozwoju Województwa Toruńskiego” i inne. Był porucznikiem WP. Był mieszkańcem Brzozówki k. Torunia na ziemi dobrzyńskiej.

W dniu 13 kwietnia 1963 r. zawarł związek małżeński z Gabriellą z Adamowskich, z którą pozostawił córkę Klaudię (ur. 1964), zameżną Kraińska i syna Wojciecha (ur. 1969).

Giziński, *Niepospolici*, s. 75-80; Z. Jędrzyński, *Ryszard Dorożyński nie żyje*, Nowości 1998, nr 258; Z. Jędrzyński, *Ryszarda Dorożyńskiego nie ma wśród nas*, Gazeta Toruńska 1998, nr 258, s. 11; D. Krelowska, *Pożegnanie Ryszarda Dorożyńskiego*, Poradnik Bibliotekarza 1999, nr 2, s. 33-34.

DORUCHOWSKI FELIKS h. Niesobia (*19 IV 1887 r. †14 X 1962 r. we Wrocławiu), inż. rolnictwa, ziemianin

Studiował na Uniwersytecie Wrocławskim, który ukończył w 1907 r. z tytułem dyplomowanego inżyniera rolnictwa. W 1920 r. kupił majątek Ostrowite, w gminie Kłokock w pow. lipnowskim. Z biegiem lat trudności finansowe spowodowały duże zadłużenie i przejście majątku przez Państwowy Bank Rolny. Potem nabył niewielki majątek Szerokie pod Toruniem, jednak kryzys gospodarczy zmusił go również do sprzedaży. Od

1930 r. mieszkał w Warszawie, a po wojnie we Wrocławiu.

Był trzykrotnie żonaty: z Rafałą Bystrzycką h. Poraj; Eugenią Kruk i Anną Ostrowską h. Rawicz, z którą miał synów: Władysława Teodora i Wojciecha Bolesława.

Epstein-Gorzyński, *Spis*, s. 20; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=304047/26> | 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 232-233; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 391; *Ziemiaństwo*, s. 30-31; *Ziemiaństwo dobrzyńscy*, s. 370.

DOSRTER ERIK (*1892 r. w Rydze †po 1945 r. w Niemczech), lekarz w Rypinie

Od ok. 1933 r. był zatrudniony w Szpitalu Powiatowym Rypinie, gdzie trudnił się praktyką ogólną i położnictwem. W czasie wojny pracował pod kierunkiem lekarzy niemieckich, jednak wykazywał dużą przychylność wobec Polaków. Wyjechał z Rypina wraz z uciekającymi Niemcami w dniu 18 stycznia 1945 r. i osiedlił się w zachodniej części Niemiec, gdzie zmarł.

AMZD, Spuścizna dr. F. Dłutka; *Dzieje służby zdrowia*, s. 297.

DRABIŃSKI ANTONI (*25 VII 1905 r. w Radomicach k. Lipna †8 I 1944 r. w Dora /Salza-Thuringen), aptekarz, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckich (C 23)

Był synem Władysława. Do wybuchu drugiej wojny światowej prowadził w Skępem aptekę. W czasie okupacji włączył się w konspirację antyhitlerowską w ramach ZWZ/AK. W czasie masowej „wsypy” w początkach maja 1943 r. został w Skępem aresztowany. Poprzez więzienie w Lipnie, trafił następnie do obozu Dora /Salza-Thuringen, gdzie został zamęczony.

IPiT Skępe, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 104; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 339; Piotrowski, *Słownik*, s. 98; *Rodem ze Skępego*, s. 33; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem.

DRABIŃSKI WŁADYSŁAW, ps. „Czarny” (XX w.), ofiara prześladowań niemieckich

Po słynnej „wsypie” w maju 1943 r. wraz żoną musiał opuścić Skępe. Wyjechał do Warszawy i brał udział w powstaniu warszawskim.

Miał syna Antoniego, aresztowanego za działalność konspiracyjną przez Gestapo.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Dama*, s. 106, 177; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 339.

DRAMIŃSKI JERZY ANTONI h. Przyjacieli (*10 XII 1904 r. w Dźwierznie k. Płocka †24 X 1939 r. w okol. Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Władysława i Józefy z Tarkowskich. W 1932 r. ukończył SGGW w Warszawie i tam napisał pracę dyplomową pt. *Opis i reorganizacja majątku Koziróg Leśny w gminie Ligowo, powiatu lipnowskiego*. Od 1936 r. był właścicielem tego majątku i członkiem lipnowskiego Oddziału Związku Ziemian.

W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany w czasie fikcyjnego zebrania ziemian, zwołanego przez Niemców w Lipnie. Wywieziony wraz z wieloma ziemianami tego powiatu w okolice Królewca, skąd już nie powrócił.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 9; Jasiewicz, *Lista*, s. 240; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 393; Piotrowski, *Słownik*, s. 99; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 370-371.

DRABCZYŃSKI STANISŁAW (†1937 r.), policjant, burmistrz Dobrzyń n. Drwęcą, działacz BBWR

Był komendantem Policji Państwowej w Dobrzyniu n. Drwęcą. Od 1923 r. do 30 października 1934 r. piastował stanowisko burmistrza Dobrzyń n. Drwęcą. Magistrat dobrzyński, w latach międzywojennych, mieścił się na piętrze kamienicy Żyda, Łopaty przy Placu Tysiąclecia, u zbiegu ulic Działyńskich i Lipnowskiej. W tych latach kilka ulic w mieście otrzymało dopiero nawierzchnię brukową i chodniki oraz zalesiano tereny przy Szosie Rypińskiej i nad Drwęcą. Dobrzyń w latach międzywojennych uzależniony był od sąsiedniego Golubia, bowiem korzystał z elektrowni golubskiej, z poczty i z kolei, zaś mieszkańcy Golubia korzystali z usług handlowych w Dobrzyniu: z licznych sklepów żydowskich, oferujących tańsze towary, z targów i ze słynnych dobrzyńskich jarmarków. Mieszkańców obu miasteczek łączyła też pieśń, do słynnego golubskiego chóru „Halka” należało wielu dobrzyńian. „Halka” występowała również na uroczystościach w Dobrzyniu.

W styczniu 1930 r. był organizatorem Koła BBWR w Dobrzyniu.

Dla siebie burmistrz wybudował w Dobrzyniu okazały, drewniany dom przy ul. Kościuszki 16, w którym w czasie okupacji niemieckiej, mieścił się ośrodek konspiracji Armii Krajowej.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu, jednak po wojnie rodzina ekshumowała prochy i złożyła je w grobie rodzinnym w Bydgoszczy.

AP m. st. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 40, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc styczeń 1930 r. naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa UWW z 10 lutego 1930 r.; J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 263.

DRAPIEWSKI WŁADYSŁAW (*1876 r. †1961 r.), malarz sakralny (D 24)

Zastąpił jako uznany malarz sakralny. Ozdobił co najmniej kilka kościołów na ziemi dobrzyńskiej, m. in. kościół w Tłuchowie, w 1930 r. wykonał polichromię w kościele w Rogowie, a w 1932 r. polichromię do kościoła pw. św. Trójcy w Rypinie. Najważniejszym dziełem jest polichromia katedry plockiej, wykonana w latach 1904-1914.

W 1958 r. odznaczony został przez papieża Piusa XII Krzyżem Komandorskim św. Grzegorza.

Nie założył rodziny.

APar. Rypin, Kronika parafialna, t. 1; <http://dzieje.pl/tag/wladyslaw-drapiewski/28> VII 2013; <http://www.powiatrypinski.pl/?cid=136/28> VII 2013, gdzie błędne imię - Wiesław; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 54.

DROZDOWSKI JERZY (*23 X 1935 r. w Przywitowie k. Rypina), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, proboszcz w Wyszogrodzie i Gąbinie, rezydent w Rypinie (D 25)

Syn Stanisława (ur. 1908 r. w Kotowach-zm. 27 VII 1983 r. w Wyszogrodzie), syna Jana i Marianny z We-sołowskich, z zawodu kowala i Janiny (ur. 24 VI 1910 r. w Przywitowie-zm. 24 V 1994 r. w Gąbinie), córki Józefa i Anny, małżonków Żbikowskich. W czasie okupacji niemieckiej z rodzicami mieszkał w Dylewie, gdzie ojciec pracował jako kowal w majątku Smulskich, zajętym przez Niemca Plita. Tutaj zaczął naukę w szkole niemieckiej w Zakroczu.

Rodzice całe swoje całe życie poświęcili dzieciom, szczególnie synowi, Jerzemu – kapłanowi. Prowadzili gospodarstwo na plebanii w Kępie Polskiej i wspierali pracę syna jako proboszcza. Szczególnie ojciec, uzdolniony rzemieślniczo, pomagał w pracach remontowych, których było bardzo wiele. Myśleli, że u syna odpoczną, a tymczasem trzeba było pomagać w wielu pracach. Czynie to jednak z chęcią. Cieszyli się, że mogą być przydatni. Ojciec zabrał z sobą narzędzia kowalskie i swoją posługą jako kowal służył parafianom. Czynił to gratis. Prosił tylko, żeby parafianie pomogli synowi w pracach gospodarczych. Gdy syn odchodził z parafii, mówili: „Szkoda, że już odchodzi, ale na pewno przyjdzie inny. Najbardziej szkoda Dziadka, (jak go nazywali), bo kto nam będzie służył jako kowal”. Rodzice pochowani są w Skrwilnie.

Po wyzwoleniu uczył się w Szkole Podstawowej w Przywitowie, a ostatnią klasę ukończył w Rypinie. Następnie uczył się w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Jego prefektami byli ks. dziekan Wincenty Konarski i ks. Henryk Błażejowski, a w LO - ks. Marian Kocięcki. W LO należał do chóru szkolnego oraz zespołu tanecznego. Dobre wyniki zajmował w biegu na 100 m. Maturę ukończył z „przeszkodami” w 1953 r. Musiał zapewnić, że nie pójdzie do seminarium duchownego. Dyrektor szkoły, Stanisław Korpalski usilnie prosił go, aby od razu nie szedł do seminarium, ale starał się dostać na studia świeckie. Władze komunistyczne groziły dyrektorowi dymisją, gdyż za dużo uczniów jego szkoły szło do seminarium. Mimo iż zgłosił się do SGGW w Warszawie na leśnictwo, to jeszcze tego samego roku wstąpił do seminarium duchownego razem z Józefem Kraszewskim, przyszłym księdzem doktorem.

Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku i przyjęciu święceń kapłańskich w dniu 14 czerwca 1959 r. był kolejno wikariuszem: w Nasielsku u ks. Wincentego Waleńdziaka, w Goworowie u ks. Stanisława Dulczewskiego (dawnego proboszcza w Rogowie i męczennika w rypińskim Domu Kaźni oraz obozie w Dachau). Następnie był wikariuszem: w Zawidzu k. Sierpca u ks. Eugeniusza Janika, w Płońsku u ks. Stanisława Kowalczyka, w Sierpcu u ks. Jana Krawczyńskiego oraz w plockiej parafii farnej u ks. Seweryna Wyczałkowskiego.

Pierwsze probostwo otrzymał w grudniu 1974 r. w Zakrzewie z siedzibą w Kępie Polskiej nad Wisłą. Pracował tam razem ze swoimi rodzicami, którzy bardzo go wspierali. Był proboszczem po ks. Stanisławie Józefowskim, wcześniej, wikariuszu rypińskim, który brał udział m. in. w budowie grotki Matki Bożej przed

kościółem Świętej Trójcy. Wyremontował murowany kościół w Kępie Polskiej oraz drewniany w Zakrzewie, zachowując pokrycie gontem, sprowadzając go z Suchej Beskidzkiej. Udało mu się też ożywić życie religijne i zjednoczyć we wspólnym działaniu większość parafian.

Następnie od czerwca 1982 r. był proboszczem i dziekanem w Wyszogrodzie, gdzie pobudował plebanię, wiele materiałów przygotował jego poprzednik, kolega z roku, ks. Władysław Stradza oraz kaplicę katechetyczną w Marcjannie. Tutaj dobrze współpracował z ojcami franciszkanami, mającymi swój kościół w Wyszogrodzie, co nie zawsze jest łatwe. Miejskowa społeczność ten fakt bardzo akceptowała.

Od października 1987 r. był proboszczem i dziekanem w Gąbinie. Tutaj wybudował piętrową plebanię oraz estetyczny i bardzo użyteczny kościół pw. św. Józefa na cmentarzu grzebalnym. Najważniejsze dla niego było to, że w dobrej współpracy z wikariuszami scalić parafię i zjednoczyć ją we wspólnym działaniu różnych grup oraz całego społeczeństwa. Po 22 latach pracy duszpasterskiej oraz po obchodach jubileuszu 50-lecia kapłaństwa, w rocznicę św. Józefa 14 czerwca 2009 r. przeszedł w stan spoczynku.

Chociaż ma stały pobyt w Gąbinie, to przebywa w Rypinie na terenie parafii św. Trójcy, u swojej siostrzenicy, Teresy Kubanowskiej z d. Stańczak i pomaga kapłanowi w rodzinnej parafii w Skrwilnie. Wdzięczny za to, co otrzymał na tej ziemi i wielu osobom mieszkającym tutaj, uczestniczy w życiu religijnym i społecznym ziemi rypińskiej i skrwileńskiej, bogatych w historię oraz męczeństwo, modląc się za tych, co odeszli i za tych, którzy gorliwie pracują i utrwalają dzieje tej małej Ojczyzny. Z życzliwością uczestniczy w spotkaniach Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego. W swoim życiu realizował słowa Pana Jezusa: „*Żal mi tego ludu*”, *notabene* wypisane na pamiątkowym obrazku prywicyjnym.

Ma dwie siostry, Irenę, zamężna Jarzębowska i Zofię (1940-16 II 1989), za Zdzisławem Stańczakiem (1935-24 IV 1993), organistą w Radzikach, Orszymowie, Rypinie i Skrwilnie, pochowani na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Autopsja (2010-2013); Autobiografia z 10 X 2013; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 82.

DROZDOWSKI MARCELI (XX w.), żołnierz wojny obronnej 1939 r.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Walczył od 5 września jako kanonier w rejonie Róża, naprzeciwko niemieckiej grupie pancerniej „Kempf”. Następnie przepłynął się z jednostką przez Narew pod Ostrów Mazowiecką i przeszedł na tereny na wschód od Bugu. Dotarł do Kowla i 20 września 1939 r. walczył z Niemcami pod Hrubieszowem.

Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 394.

DRUŻBA JAN (†po 1925 r.), założyciel klubu sportowego „Lech” w Rypinie, redaktor „Kroniki Rypińskiej”, działacz PCK

Na początku XX w. przybył do Rypina z Galicji. W 1922 r. był w tym mieście jednym z założycieli rypińskiego Klubu Sportowego „Lech” i drużyny piłki nożnej, obok Jana Czubatego, Stanisława Dorożyńskiego, Romana Kolasińskiego, Jana Szczepańca. Grał w tym zespole kilka lat jako pomocnik.

W 1924 r. wszedł w skład pierwszego zarządu klubu. Był pierwszym kronikarzem klubu. W wydawanej w Rypinie „Kronice Rypińskiej” i „Gazecie Rypińskiej” publikował relacje z meczów piłkarskich „Lecha”. W 1924 r. zredagował historię powstania i działalności swego klubu pt. *Lech. Jednodniówka pamiątkowa*, wydanej i sygnowanej nakładem „RKS „Lech”. Udzielał się także w innych organizacjach społecznych. Był kierownikiem Sekcji Propagandowo-Oświatowej rypińskiego, utworzonego 1 października 1925 r. Powiatowego Oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża.

Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 242-243; Krajewski, *Rypinie*, s. 106; *Lech*, s. 374; Kronika Rypińska 1924, n-ry 1, 2 i 5; 1925, n-ry 1, 5-6, 47, 48, 50; *Lech*, s. 13-14; *Lech* 1, b. pag.; H. Piskorska, *Z dziejów Polskiego Czerwonego Krzyża na Pomorzu 1918-1938 i Sprawozdanie z działalności Okręgu Pomorskiego za rok 1937*, Toruń 1938, s. 12; *Lech*, s. 14-15; *Rypin między wojnami*, s. 248-250; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 97-99.

DRZEWIECKI ANTONI (*24 III 1905 r. w Piaseczynie k. Wielgiego, gm. Czarne, pow. lipnowski †13 II 1981 r. w Warszawie), żołnierz wojny obronnej 1939 r. i AK, organizator handlu, społecznik (D 26)

Był synem Stanisława i Stanisławy z Burzyńskich. Ukończył szkołę podstawową, gimnazjum i otrzymał maturę w Lipnie. Potem ukończył Instytut Wiedzy Handlowej SGH w Warszawie (1932) i licencjat ekonomiczny dla dyrektorów przedsiębiorstw (1957).

W wieku 15 lat zaczął pracę w sklepie ogólnospożywczym w Lipnie. Pracował przez trzy lata w firmie „Edward Kukowski” przy ul. Kościuszki 1, początkowo w charakterze praktykanta, a następnie jako sprzedawca (1920-1929). Zrezygnował z tzw. ojcowizny na korzyść swoich sióstr: Natalii, Heleny i Walerii oraz dwojga dzieci z drugiego małżeństwa ojca i w wieku 24 lat wyjechał do Warszawy, gdzie podjął pracę w firmie „Braci Lissowskich” przy ul. Wierzbowej w sklepie kolonialnym (1930-1939), zdobywając kolejne stanowiska branżowe.

W 1939 r. powołany został do wojska w 8. Batalionie Saperów i w czasie działań wojennych dostał się do niewoli, z której jeszcze w grudniu tego roku zdołał zbiec. Po powrocie do Warszawy w 1939 r. podjął pracę u „Braci Pakulskich”, najbardziej znanej w Polsce firmie handlowej przy ul. Brackiej 22, w której pracował jeszcze po wojnie w Katowicach do 1950 r.

Za współpracę z AK od sierpnia 1944 r. do 15 lutego 1945 r., został osadzony w obozie w Pruszkowie, z którego także udało mu się także uciec. Poprzez kontakty AK-owskie odnalazł rodzinę, która przed powstaniem została wysiedlona do Grodziska Mazowieckiego.

Rodzina jego (teściowie Franciszka i Jan oraz żona z dwójką małych dzieci) po tułaczce, kryciu się po lasach, znalazła przytułek (tzw. Arkadię tragiczną), u zupełnie obcych ludzi w Grodzisku. Przygarnęła ich wtedy kobieta, nazwiskiem Hofbodowa. Mieszkali w

pięć osób w jednym pokoju. Nie posiadali niczego, cały ich dorobek życia został dwukrotnie zniszczony: raz przez niemieckie naloty, drugi raz przez... niego samego. Pod karabinami niemieckimi musiał wszystko, co było w mieszkaniu przy Alejach Niepodległości, spalić: dokumenty, wielką bibliotekę, zdjęcia, meble, a nawet dwie ukochane lalki - małej córeczki Basi: nazywane przez nią - Bożenka i Jola. Teść po powstaniu chodził na te zgłiszczka i przynosił, np.: jakieś dwie filiżanki z chińskiej porcelany, parę nadpalonych książek, które są u córki do dziś i garnki, w których można było coś ugotować, a przede wszystkim mydło, które teściowa produkowała z łoju, a teść sprzedawał na rynku w Grodzisku, aby nabyć kawałek chleba i słoniny. Pewnego razu, gdy alianci bombardowali w Grodzisku uciekających Ukraińców, którzy mordowali i grabili ludność polską, na rynku miasteczka wydarzyła się masakra. Córeczka Basia chodziła wtedy z babcią szukać dziadka, który próbował sprzedawać to babcine mydło. Na rynku go nie znalazły. Poszły na cmentarz, który był tuż obok. Tam małe dziecko zobaczyło kawałki członków ludzkich: rąk, nóg, głów, które tam leżały. Przyglądały się każdej części ciała tych ludzi, poszukując dziadka. Nie znalazły! Potem okazało się, że schował się w szkole, która ocalała. Pewnego razu, po powstaniu zjawił się niespodziewanie w 1944 r. w Grodzisku. Jego córka powie po latach: „Jestem pewna, że dlatego, ponieważ złożyłam na naszym ołtarzyku z bardzo starym obrazkiem Matki Boskiej Częstochowskiej (być może już ponad 200-letnim) koraliki, mój największy skarb, jaki posiadałam. Okazało się, że Ojciec uciekł po raz drugi. To był niezwykle zdesperowany, ale bardzo racjonalnie myślący i działający człowiek. Miał rodzinę i nie potrafiłby jej zostawić. Po powstaniu zabrał nas z powrotem do Warszawy. Nie mieliśmy dachu nad głową. Wynajęliśmy mieszkanie: pokój i kuchnię dla nas wszystkich na Saskiej Kępie przy ulicy Francuskiej 14. Tam na Wybrzeżu Wisły jadłam najlepsze na świecie parówki w sosie pomidorowym z odsmażanymi kartoflami. Tam poznałam moją pierwszą w życiu przyjaciółkę – Francuzkę Nicole, której ojciec, lotnik RAF-u zginął podczas obrony Londynu. Na Saskiej Kępie mieszkaliśmy w sześć osób. Ale mój Ojciec nie byłby sobą, gdyby tylko siedział i płakał. Skontaktował się z Pakulskimi, którzy byli w podobnej sytuacji i zaczęli działać. Warszawa to było gruzowisko, ale na nim tliło się życie. Powoli, jak ślimaki wyłaniali się z jego skorupy ludzie, którzy wypelzali z różnych zakątków tego przedziwnego, niezłomnego miasta. Trzeba było je odrodzić. Nigdy nie zapomnę, jak wśród gruzów, bawiąc się z moim malutkim bratem pod opieką Dziadka, usłyszałam nagle cudowną muzykę fortepianową, dochodzącą z któregoś zrujnowanego piętra kamienicy, gdzie właściwie wisiało tylko pół balkonu. Reszta mieszkania prześwitywała na przestrzał, a jednak ktoś tam był i grał. Zapamiętałam tę melodię. Dopiero po latach dowiedziałam się, że był to koncert Rachmaninowa na fortepian i orkiestrę, tyle, że wtedy orkiestrą była cisza i wycie wiatru w gruzach. Być może, dlatego poszłam do szkoły muzycznej im. Karłowicza w Katowicach na wydział fortepianu, do której uczęszczałam przez 10 lat”.

Wraz z Jerzym Pakulskim, mimo wielu wysiłków, nie mógł uruchomić sklepów w Warszawie. Przeniósł się więc z rodziną do Katowic, gdzie wynajęli mieszkanie, *notabene*, także przy ulicy Francuskiej 6. W bezpiecznym, ponemieckim lokalu przy ulicy Mariackiej wraz z Jerzym Pakulskim zorganizował sklep. Obaj szybko stworzyli firmę na miarę sklepu kolonialnego Wokulskiego z *Lalki Prusa* lub *Sklepów cynamonowych* Brunona Schulza. Niestety, J. Pakulski trafił do więzienia za to, że przed wojną „ośmielił się” być burżujem. Odtąd sam prowadził interes handlowy, opiekując się przy tym rodziną Pakulskich. W 1950 r. sklep odebrano, upaństwowiono i znalazł się na przysłowiowym lodzie.

Wówczas podjął się zarządzania Wytwórnią Win w Katowicach przy ul. Szkolnej 3 pozostawioną przez obywatela pochodzenia izraelskiego, który powierzył mu pieczę nad firmą i wyjechał do Izraela. Nigdy do Polski nie wrócił, przekazując jemu wszelkie pełnomocnictwa. Ta praca trwała do 1952 r.

W tym czasie działał także czynnie w Wojewódzkim Związku Zrzeszenia Handlu i Usług, skąd otrzymał zaświadczenie o działalności w charakterze referenta branży spożywczo-rolniczej oraz liczne podziękowania za działalność i zaangażowanie zawodowe. Działał także społecznie w Przemysłowej Spółdzielni Inwalidów w Katowicach przy Placu Wolności 5, doradzając i pomagając wielu ludziom skrzywdzonym przez wojnę.

We wrześniu 1952 r. powołany został przez władze Katowic oraz Związek Zrzeszenia Handlu i Usług najpierw na wicedyrektora a potem, na dyrektora Domu Handlowego „Delikatesy”, którym zarządzał do 1961 r. Wówczas zaproponowano mu tworzenie podobnych „Delikatesów” w Warszawie, Sopocie i w Gdańsku. Utworzone przez niego agendy miał przekazać Stołecznemu Zjednoczeniu Przedsiębiorstw Handlowych w Warszawie.

Rodzina przeniosła się znowu do wytęsknionej Warszawy. Teściom mógł załatwić tylko prymitywne lokum w Raszynie. Reszta rodziny dostała od państwa skromne mieszkanie na zapleczu jakiegoś nieczynnego sklepiku na warszawskiej Pradze: dwa pokoiki bez kuchni i łazienki. Córka przez pewien czas została w Katowicach ze względu na studia na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie, skąd było bliżej niż z Warszawy.

W 1962 r. odwołano go ze stanowiska dyrektora „Delikatesów” w Warszawie i powołano do organizowania handlu w różnych innych punktach Warszawy, w tym odtworzenia Warszawskiej Hali Mirowskiej, przedwojennego zabytku. Był pierwszym, który zainicjował import cytrusów najpierw z Egiptu, a potem z innych krajów. Na emeryturę przeszedł 31 maja 1970 r., mimo to nadal był czynny zawodowo, m. in. jako wykładowca na różnych kursach handlowych w Warszawie.

Udziałał się społecznie, był ławnikiem Czynszowej Komisji Odwoławczej przy Zarządzie Miejskim w Katowicach, członkiem Stronnictwa Demokratycznego oraz Zrzeszenia Handlu i Usług w Katowicach i w Warszawie. Był człowiekiem otwartym i czułym na ludzkie losy. Wielu ludziom w życiu pomógł, począwszy od czasów wojny, powstania (np. Żydom, których chronił) i potem przez całe swoje życie. Było ono trud-

ne ze względu na miejsca, w których musiał się przebić przez układy i kliki w trudnych czasach ustroju komunistycznego.

Za swoją działalność przy tworzeniu różnych dużych placówek handlowych na terenie Polski otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi (1956), potem za odtworzenie i uruchomienie Hali Mirowskiej, zorganizowanie handlu w Hali Kopińskiej, Marymonckiej i innych obiektach handlowych - Złoty Krzyż (1964), a w 1969 r. - Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski. W czasie pracy zawodowej, poza krzyżami zasługi, otrzymywał liczne dyplomy uznania, zarówno od zwierzchników jak i podwładnych za kompetencje i profesjonalizm w swoim zawodzie, a także za sposób jego wykonywania.

W 1936 r. ożenił się z Haliną, córką Franciszki i Jana Baronów. Halina pracowała jako projektantka mody w jednym z salonów przedwojennej Warszawy. Miała rodzeństwo: Irenę i Jerzego. Irena zmarła na zapalenie płuc mając 18 lat. Brat Jerzy zaginął w 1945 r. w wieku 15 lat, po włączeniu się do działań powstańczych. Przeżył, ale odnalazł się dopiero po kilku latach, po czym znowu wyjechał na Zachód, nie mogąc pogodzić się z polską rzeczywistością. Zamieszkał w Lille we Francji, ożenił się i miał 3 synów. Potem kontakt z nim się urwał. Podobno wstąpił do Legii Cudzoziemskiej i ślad po nim zaginął. W czasie wojny zniszczone zostało całkowicie mieszkanie teściów przy ul. Rakowieckiej oraz posiadłość w Legionowie.

Antoni pozostawił dwoje dzieci: Barbarę (ur. 1940) i Andrzeja, (29 I 1944-XI 2012), który studiował na Politechnice Warszawskiej i otrzymał dyplom mgr inż. architekta. Barbara, absolwentka Wydziału Filologiczno-Filozoficzno-Historycznego na UJ i UW oraz 3-letniego Studium Teorii i Estetyki Filmu przy Wyższej Szkole Teatralnej w Warszawie przy ul. Długiej, z zawodu dziennikarka, redaktor naczelny pisma promującego Polskę w bardzo trudnych czasach, za niezgodne z cenzurą tamtych czasów treści została wraz z całym zespołem redakcyjnym usunięta z pracy. Wyszła za Jacka Bolechowskiego, pochodzącego ze znaczącej dla gospodarki 20-lecia międzywojennego rodziny ziemiańskiej, najpierw absolwenta studium nauczycielskiego, a potem Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej. Jest Generalnym projektantem CZD (projekt społeczny, nagrodzony realizacją), powiązany z Ewą Szelburg-Ostrowską-Zrembiną; twórca wielu obiektów zdrowia i sportowych, nagradzany wieloma dyplomami, odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski. Ostatnio projektował i realizował społecznie klinikę „Budzik” dla Fundacji Ewy Błaszczuk „A Kogo?”, jedyną jak dotąd w Polsce dla dzieci w głębokiej śpiączce. Mają córkę, Katarzynę, z wykształcenia pedagoga po UW, zięcia Michała Jasińskiego, który jest grafikiem komputerowym, oraz wnuczkę Karolinę, uczennicę szkoły podstawowej. Pochowany w Warszawie na cmentarzu przy kościele pod wezwaniem Św. Katarzyny.

W. Drzewiecki, *Moje życie*, Włocławek 2002, pass; Inf. Barbary Bolechowskiej (córki) z IX 2013 r., uzup. 25 III 2014 r.

DRZEWIECKI KAZIMIERZ (*21 II 1934 r. w Świątkowiznie), nauczyciel, dyrektor szkoły w Piątkach i Bobrownikach, radny

Ukończył Publiczną Szkołę Powszechną w Zadusznikach, a następnie Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących we Włocławku. W latach 1963-1965 uczęszczał na Wydział Zaoczny Studium Nauczycielskiego we Włocławku. W 1978 r. ukończył Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Bydgoszczy. Pracę rozpoczął w 1953 r. jako nauczyciel Szkoły Podstawowej w Świątkowiznie. W latach 1954-1956 pełnił zasadniczą służbę wojskową w 26. Brygadzie Wojsk Ochrony Pogranicza w Przemyślu.

Potem był nauczycielem szkół podstawowych w Wilczych Kątach (1 IV-30 VI 1956), Chojnie (1 VII 1956-31 VIII 1957), Oborach (1 IX 1957-1965). W latach 1965-1973 pracował na stanowisku kierownika (dyrektora) Szkoły Podstawowej w Piątkach. W 1973 r. przeprowadził się do Bobrownik, gdzie objął stanowisko dyrektora szkoły, a w 1975 r. został gminnym dyrektorem szkół. Od 31 maja 1976 r. do 1980 r. był zastępcą gminnego dyrektora szkół w Fabiankach. W latach 1980-1987 pracował jako inspektor oświaty w Bobrownikach, a w latach 1987-1989 jako nauczyciel Szkoły Podstawowej w Rachcinie.

Pełnił mandat radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Karnkowie. Przez dwie kadencje (1990-1998) był radnym Rady Gminy w Bobrownikach, wchodząc w skład zarządu gminy. W latach 1980-1998 pełnił funkcję ławnika Sądu Rejonowego w Lipnie.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984).

Ze związku małżeńskiego zawartego w 1971 r. z Marią Kajkowską (ur. 1948) ma dwoje dzieci: Radosław (ur. 1972), magister ekonomii i Monika (ur. 1977), magister ekonomii.

B. Ciesielska, Z. Gózdź, K. Zawidzki, *Bobrowniki. Dzieje i ludzie*, Bobrowniki 2002, s. 61-62; *Specjalski, Lipno*, t. 6, s. 111.

DRZEWIECKI RYSZARD (*1933 r. w Legionowie †2001 r.), lekarz w Rypinie

W 1958 r. ukończył Wydział Lekarski Akademii Medycznej w Szczecinie. W 1974 r. uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie chorób płuc. Pracował w różnych szpitalach. W 1990 r. zatrudniony został w ZOZ Rypin jako kierownik Specjalistycznej Poradni Chorób Płuc i Gruźlicy. Pełnił także dyżury w Oddziale Pomocy Doraźnej. W 1998 r. przeszedł na emeryturę.

Dzieje służby zdrowia, s. 297.

DRZEWIECKI STANISŁAW, ps. „Zew”, „Głaz”, „Jan”, „Wicher”, „Adam”, „Sławunia”, przybrane nazwisko „Stanisław Krajewski” (*17 VI 1917 r. w Detroit (USA) †15 X 1973 r. w USA), oficer Wojska Polskiego, żołnierz Armii Krajowej, szef wywiadu Obwodu AK Lipno, ostatni komendant Obwodu AK Lipno

Był synem polskich emigrantów, Franciszka i Teofili z Piwczynskich. Gdy miał trzy lata, rodzice wraz z nim wrócili do kraju i osiedlili się w Lipnie przy obecnej ul. Józefa Piłsudskiego 5. Tam ukończył szkołę powszechną, a następnie Gimnazjum i Liceum im. Romualda Traugutta w Lipnie. Był starszym kolegą z

tęgo gimnazjum Marii Sobocińskiej ze Skępego. W gimnazjum wyróżniał się zdolnościami artystycznymi i organizacyjnymi. Grał na kilku instrumentach w gimnazjalnej orkiestrze, w której był również tamburmajorem. Swymi zdolnościami organizacyjnymi wykazał się także w działalności Związku Harcerstwa Polskiego, do którego wstąpił 1 października 1928 r. do Drużyny Żeglarskiej im. St. Żółkiewskiego przy Gimnazjum w Lipnie. W drużynie pełnił różne funkcje. Od 10 października 1935 r. do zdania matury w roku 1938 był drużynowym.

Po ukończeniu szkoły średniej wstąpił do Zawodowej Szkoły Oficerów Piechoty w Ostrowiu-Komorowie. Nominację na podporucznika otrzymał w czerwcu 1939 r. Po wybuchu wojny uzyskał nominację na porucznika. Po rozbiciu oddziału, w którym służył, udało mu się zbiec z polowego obozu jenieckiego i wrócić do Lipna.

Wraz z dużą grupą inteligencji lipnowskiej został aresztowany. Ich przeznaczeniem był obóz koncentracyjny w Oranienburgu. Na początku wojny utrzymywał się z doraźnych prac (m. in. malował szyldy), następnie został skierowany do pracy w magazynach wojskowych firmy „Heerez Neubem-Zugamt”. Ponieważ biegle władał w mowie i piśmie językiem niemieckim, był pomocnikiem magazyniera, Niemca.

W konspiracji działał od początku zorganizowania się Związku Walki Zbrojnej na terenie Lipna. Po przekształceniu się ZWZ w Armię Krajową był dowódcą grupy AK, a następnie, po aresztowaniach komendy rejonu Lipno, został komendantem powiatowym AK. Używał kilku pseudonimów: „Zew”, „Głaz”, „Jan”, „Wicher”, „Adam” i „Sławunia” – od imienia swojej narzeczonej, Czesławy Krassowskiej.

W czasie pracy w magazynach wojskowych organizował wynoszenie broni i sprzętu wojskowego. W akcji tej brali udział: Henryk Krassowski, który był kierowcą samochodu ciężarowego, Maksymilian Marcinkowski i Kępiński. Na przełomie lat 1943/1944 przy współudziale kolegów udało mu się zwolnić z pracy w magazynach wojskowych. Sprawy konspiracji wymagały, aby mógł swobodnie poruszać się po terenie i kontaktować z ludźmi. Od tego czasu zajmował się prowadzeniem księgowości w aptece (po mgr. Sosiku) oraz stolarni, prowadzonej przez Niemca w pomieszczeniach straży pożarnej.

Po wkroczeniu Rosjan i utworzeniu władz miejskich był urzędnikiem magistratu, a następnie mianowany został inspektorem powiatowym Ochotniczych Straży Pożarnych. Nie rezygnował z działalności konspiracyjnej w nowych warunkach politycznych. Najbliższymi współpracownikami w konspiracji z tego okresu byli: Józef Zieliński, desygnowany przez organizację na wicestarostę oraz Maryla Sobocińska, ps. „Ryśka”, nauczycielka ze Skępego.

W dniu 16 listopada 1945 r. uczestniczył w tajnej naradzie, zwołanej przez Marię Sobocińską w mieszkaniu Jadwigi Adamczak. Oprócz niego uczestniczyli w niej: M. Sobocińska, Józef Zieliński, dyrektor Komunalnej Kasy Oszczędności w Lipnie, Jan Kosicki, pochodzący z Karnkowa, w czasie wojny działający w Kedywie na terenie Garwolina, jednak pod koniec wojny już w AK na terenie Lipna, Stanisława Okońska, por. Mościcki, Zbigniew Klubiński, Filomena Wójtowicz, Jadwiga

Adamczak oraz ojciec Sylwester Niewiadomy, bernardyn ze Skępego.

Wykorzystując swoje stanowisko inspektora, zorganizował siatkę konspiracyjną spośród komendantów ochotniczych straży pożarnych z okolicznych wsi. Trójka ta wraz z grupą AK z terenu gminy Ligowo została aresztowana przez Urząd Bezpieczeństwa w Lipnie pod koniec 1945 r. i wywieziona do więzienia w Bydgoszczy na Wałach Jagiellońskich. W dniu 13 lutego 1946 r. przed Wojskowym Sądem Okręgowym z Poznania, na sesji wyjazdowej w Inowrocławiu, odbył się proces polityczny, w którym skazano na wieloletnie więzienie dużą grupę osób, wśród których byli: Maryla Sobocińska, którą oskarżono o przewodzenie grupie i skazano na 6 lat więzienia; Józef Zieliński został skazany na 5 lat więzienia; Lucjan Czarnomski i Stanisław Drzewiecki, którzy otrzymali wyrok po 4 lata więzienia. Wszyscy wyżej wymienieni zostali skazani na karę dodatkową, tj. utratę praw obywatelskich na okres 3 lat. W procesie tym byli również sądzeni: Stefan Gołębiowski, Józef Paprocki i Sławomir Czarnomski, których skazano na dwa i pół roku więzienia i utratę praw obywatelskich na okres dwóch lat. W uzasadnieniu wyroku podano, że M. Sobocińska, St. Drzewiecki i J. Zieliński byli członkami AK już w czasie okupacji, a pozostali zostali „wciągnięci” do AK we wrześniu 1945 r. M. Sobocińska miała nawiązać kontakt z Komendantem Okręgu AK, Bronisławem Pietkiewiczem, ps. „Wiktor”, z którym spotkała się w Lipnie w obecności J. Zielińskiego i St. Drzewieckiego. M. Sobocińska miała kolportować nielegalną gazetę „Głos Prawdy” i ulotki o treści antysowieckiej i antyrządowej. Lucjan Czarnomski miał organizować placówki AK w terenie i zdołał wciągnąć do organizacji dziesięciu ludzi. L. Czarnomski odpowiadał również za nielegalne posiadanie broni.

Podczas przewożenia pociągiem do więzienia w Rawiczu na trasie w okolicy Turka-Środy kilku osobom udało się wyłamać kraty w oknie i wyskoczyć z pociągu. W grupie tej byli Stanisław Drzewiecki i Józef Zieliński oraz Bronisława Górka z grupy W. Łaskiego i „Groma”. Powiadomiono o tym drogą konspiracyjną Henryka Krassowskiego, który w tym czasie był właścicielem samochodu ciężarowego. Odebrał dwoje zbiegów z wiejskiej plebanii i przywiózł samochodem do Jarocina. Stąd, z powodu obławy na drogach, przetransportował ich pociągiem razem z grupą „szabrowników” do Warszawy. Po kilkutygodniowym leczeniu zorganizowanym przez AK Warszawa-Anin Józef Zieliński wyjechał do Wałbrzycha, gdzie zaopiekował się nim Julian Majewski, lipnowianin, prowadzący w Wałbrzychu przy ul. Sienkiewicza 2 aptekę. Drzewiecki został zatrudniony przez zakonników w Aninie jako osoba niespełna rozumu do pasienia krów. Kiedy zaczęło się nim interesować UB, H. Krassowski przewiózł go do Jeleniej Góry, a następnie załatwił mu protekcyjną posadę w Lubaniu, najpierw jako kasjera, a następnie pierwszego księgowego Banku Spółdzielczego „Społem”.

Występował on wówczas pod nazwiskiem „Stanisław Krajewski”. W tym czasie nawiązał kontakt z ambasadą amerykańską, która na podstawie dekretu Prezydenta USA stwierdzającego, że urodzony w Ameryce, jeśli służył w jakiegokolwiek armii sojuszniczej i walczył

przeciw państwowi, nie traci obywatelstwa i ma prawo powrotu do USA, włączyła go do grona podopiecznych.

Po ogłoszeniu amnestii konsul USA poradził mu zgłoszenie się do władz w celu weryfikacji, na wszelki wypadek wydał mu paszport amerykański. Nie chciano go zweryfikować ani w Lubaniu, ani w Jeleniej Górze i skierowano go do Poznania. W UB w Poznaniu oświadczono mu, że amnestia go obejmuje, jednak za zmianę nazwiska musi być sądzony i aresztowany go. Wówczas posłużył się paszportem i po 3 dniach został zwolniony. Konsulat zorganizował mu wyjazd do Stanów Zjednoczonych statkiem „Batory”. Było to na przełomie lat 1947/1948. W Stanach Zjednoczonych, poza pracą zawodową jako elektryk, działał aktywnie w harcerstwie, a następnie w skautingu.

Był odznaczony Krzyżem Walecznych (KO Luneta, L. dz. 223/I z 24 XII 1944 r., Lp. 66).

Jego żonę Czesławę z domu Krassowską z synem Krzysztofem (ur. w 1945 r. w Lipnie) ściągnięto do Stanów po roku. Drugi syn, Michał urodził się w Stanach Zjednoczonych.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, sygn. K. 156/156/Pom.: Sobocińska Maria, k. 87; *Armia Krajowa na Pomorzu*, s. 215-216; B. Chrzanowski, *Konspiracja powojenna na Pomorzu – problemy badawcze*, [w:] *Powojenne losy konspiracji pomorskiej*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 122; Krajewski, *Dama*, s. 156, 174-176; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327, 335; R. Krasowski, *Ludzie Armii Krajowej*, *Gazeta Lipnowska* 1994, nr 20, s. 4; SBKP, cz. 1, s. 39-40, cz. 56, s. 84; Wojtowicz, *Marylka*, s. 61, 87-88; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuszkiewicz) polski emigrant i emisariusz we Francji*, Rypin-L'Hopital 2005, s. 22; I. Zielińska, *Odszedł wielki człowiek, przyjaciel, patriota, Teofil Jurkiewicz (Ludomir Brzuszkiewicz) (1925-2009)*, Biuletyn Fundacji Generali Elżbiety Zawackiej, 2010, nr 2, 121-124.

DRZEWIECKI STEFAN (XX w.), żołnierz wojny obronnej 1939 r.

Przed wybuchem drugiej wojny światowej mieszkał i pracował w Lipnie. W sierpniu 1939 r., w stopniu podoficera, zmobilizowany został do 14. pułku piechoty we Włocławku. Z jednostką tą wziął udział w kampanii wrześniowej 1939 r., jednak już w dniu 3 września tego roku dostał się do niewoli niemieckiej pod Mełnem. Najpierw przebywał w stalagu Olsztyn IA. W 1940 r. został skierowany na przymusowe roboty rolne pod nadzorem wojskowym na terenie Rzeszy Niemieckiej. Dopiero w kwietniu 1945 r. został stamtąd uwolniony przez wojska amerykańskie.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; Lewandowski, *Losy żołnierzy*, s. 3, 5.

DRZEWIECKI WŁADYSŁAW (*28 I 1912 r. we Włocławku †11 IV 1995 r. w Lipnie), nauczyciel, żołnierz września 1939 r., porucznik Wojska Polskiego, społecznik, działacz ruchu ludowego (D 27)

Był synem Antoniego (1881-1932) i Bronisławy z Szymowskich. Tylko przez dwa lata mieszkał z rodzicami we Włocławku. Kiedy w 1914 r. ojciec musiał pójść do carskiego wojska, wraz z matką i rok starszą siostrą Heleną przeniósł się do dziadków w Orłowie w pow. lipnowskim. W 1919 r. z wojny powrócił ojciec i pod-

jął skuteczną próbę wyrwania z wiejskiej biedy swoją najbliższą rodzinę. Jako zdun, podjął duże prace remontowe w odbudowujących się po zniszczeniach wojennych pomieszczeniach Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie k. Skępego. W 1921 r. Władysław wraz z rodzicami przeniósł się do Skępego. Kiedy jednak ojciec na skutek choroby serca coraz bardziej zapadał na zdrowiu, rodzice Władysława założyli w Skępem niewielki sklep spożywczy, który z trudem dawał rodzinie podstawowe utrzymanie. W 1932 r. zmarł mu ojciec.

Po ukończeniu w Skępem szkoły powszechnej, zdał egzamin wstępny do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, które ukończył w 1932 r. W wymyślińskiej szkole dał się poznać ze swej aktywności i to w wielu sferach. Szczególnie aktywnie popularyzowano w jego czasach muzykę W. A. Mozarta w 175. rocznicę urodzin kompozytora. Wyróżniał się on „przyjemnym tenorem”, w czasie obowiązkowych nabożeństw szkolnych indywidualnie lub w duecie z nauczycielem Korykorą śpiewał na chórze z towarzyszeniem organisty Morawskiego utwory Bacha i Schuberta. Jak sam przyznał, „dawało to ogromną satysfakcję i możliwość artystycznego wyżycia się”.

Pracy w zawodzie nauczycielskim, na skutek nadwyżki kadr pedagogicznych, nie otrzymał. Z powodu braku pracy myślał o różnych zajęciach i pewnie dlatego w dniach 3-14 stycznia 1933 r. ukończył z wynikiem dobrym kurs dla kasjerów i rachmistrzów Kas Steficyka, zorganizowany przez Związek Rewizyjny Spółdzielni Rolniczych w Toruniu. W latach 1934-1935 odbył służbę wojskową w Dywizyjnym Kursie Podchorążych Rezerwy Piechoty w Brodnicy. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 28 września 1938 r. mianowany został podporucznikiem rezerwy w korpusie oficerów piechoty ze starszeństwem. (W 1967 r. otrzymał awans do stopnia porucznika).

Po trzech latach ubiegania się o pracę w zawodzie nauczycielskim u inspektora szkolnego w Płocku, dopiero w 1936 r. otrzymał pierwszą pracę w jednoklasowej szkole powszechnej w Julianowie w pow. gostyński. Z dniem 1 września 1937 r. inspektor szkolny w Płocku mianował go tymczasowym nauczycielem jednoklasowej szkoły powszechnej w Julianowie. W październiku 1938 r. zdał egzamin praktyczny przed Państwową Komisją Egzaminacyjną dla nauczycieli publicznych szkół powszechnych w Płocku. Pierwsza praca dawała mu dużo radości i zadowolenia. Wykorzystywał w niej swoje zdolności i umiejętności nabyte w wymyślińskim seminarium. Wykonywał więc różne pomoce plastyczne, grał na skrzypcach, uczył recytacji i przez to miłośni do poezji.

Pismem Kurii Diecezjalnej Płockiej z dnia 6 lutego 1937 r. otrzymał „misję kanoniczną” do nauczania religii w tej szkole. W okresie od 22 czerwca do 22 lipca 1937 r. ukończył wakacyjny kurs wychowania fizycznego dla nauczycieli szkół powszechnych, zorganizowany w Skępem przez Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego. W Julianowie i okolicy wśród miejscowej ludności wiejskiej zaznaczył pierwsze kroki w działalności społecznej, zakładając m.in. chór mieszany, tym samym realizując swoje życiowe hobby, jakim było śpiewanie. Rok później w Białem w gminie Duninów zorganizował Ochotniczą Straż Pożarną.

Od wczesnych lat szkolnych przejawiał duże zainteresowanie sztuką teatralną. W czasie ostatnich wakacji przed wybuchem wojny, w dniach 2-17 sierpnia 1939 r. uczestniczył w kursie świetlicowo-teatralnym w Skępem, zorganizowanym przed Włocławski Obwód Oświaty Pozaszkolnej.

Po trzech latach pracy pedagogicznej w środowisku wiejskim, w 1939 r. został zmobilizowany do 37. pułku w Kutnie. Razem z jednostką wziął udział w kampanii wrześniowej, walcząc pod Łowiczem, a następnie nad Bzurą, gdzie 18 września dostał się do niewoli niemieckiej. Sześć lat spędził jako oficer w oflagach jenieckich: Prenzlau, Neubrandenburg, Gross-Born, Standbostel i Lubeka.

Dopiero w dniu 2 maja 1945 r. został uwolniony przez wojska brytyjskie z oflagu w Lubece, a następnie przeniósł się na teren okupowany przez I Dywizję Pancerną gen. Stanisława Maczka we Francji niedaleko granicy holenderskiej, gdzie w stopniu podporucznika otrzymał legitymację byłego jeńca wojennego Polskich Sił Zbrojnych. Tam podjął się zorganizowania i prowadzenia szkoły powszechnej dla dzieci polskich rodzin wywiezionych na przymusowe roboty. W okresie od 1 października 1945 r. do 25 lipca 1946 r. był kierownikiem trzyklasowej polskiej szkoły powszechnej w Tunxdorf nad rzeką Ems dla niemal stuosobowej grupy uczniów.

Po roku pracy i rozdaniu świadectw swoim uczniom wraz z nimi i ich rodzicami transportem kolejowym poprzez Legnicę w dniu 25 lipca 1946 r. udał się w podróż i powrócił do kraju, do matki i siostry, mieszkających nadal w Skępem.

W niewoli, podobnie jak wielu innych oficerów z zawodu nauczycieli, uczył się. Najpierw w Polskim Obozie Jeńców Wojennych w Neubrandenburgu ukończył wyższy kurs księgowości. Potem, dzięki kontaktom z Delegaturą ZNP w Genewie i prof. Marii Grzegorzewskiej, w Oficerskim Obozie Jeńców Wojennych w Prenzlau ukończył wyższe kursy nauczycielskie w zakresie rysunku i śpiewu, a także w drodze samokształcenia poznał kilka obcych języków. Na tej podstawie i świadectwa wystawionego w dniu 10 marca 1947 r. przez Ministerstwo Oświaty dyrektor organizującego się Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie zaproponował W. Drzewieckiemu pracę nauczycielską w tej szkole.

Pracując, podjął studia wyższe na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Z datą 19 października 1946 r. otrzymał indeks Wydziału Humanistycznego z łacińską stroną tytułową z numerem 2649, podpisany przez ówczesnego dziekana prof. Konrada Górskiego. W tym dniu był immatrykulowany i wpisany do albumu uniwersyteckiego pod numerem 306/H. Pobierał wykłady u bardzo znanych profesorów: Józefa Szczepkowskiego, Jerzego Remera, Tadeusza Czeżowskiego, Konrada Górskiego, Eugeniusza Kucharskiego i innych. W dniu 16 października 1951 r. z numerem 24 otrzymał dyplom ukończenia studiów wyższych pierwszego stopnia na Wydziale Humanistycznym UMK w zakresie filologii angielskiej.

W 1954 r. został mianowany zastępcą dyrektora Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie i na tym stanowisku, mimo różnych zmian politycznych, pozostał aż do 1969 r., tj. do momentu likwidacji tej szkoły. Był

zdecydowanym przeciwnikiem likwidacji liceów pedagogicznych, pisząc w 1992 r. w tej sprawie następujące słowa: *„Wielki błąd popełniły władze, gdy w pogoni za ustawicznym reformowaniem szkolnictwa, zlikwidowały te wspaniałe szkoły (...) Licea pedagogiczne wychowywały nie tylko świetnie przygotowanych nauczycieli, ale również obywateli - działaczy społeczno-politycznych i kulturalnych, przysposobionych do życia i działania w społeczeństwie. Nauczyciele naszego liceum przez własne aktywne działanie w organizacjach politycznych, radach narodowych, czy instytucjach spółdzielczych stanowili wzorzec osobowy dla młodzieży. Myśmy bowiem byli z tego pokolenia Polaków, którego osobowość kształtowała patriotyczna atmosfera szkoły międzywojennej, a później - kłęski i męczeństwo narodu, ale i bohaterstwo w walce o wolność kraju, chwile, kiedy trzeba było świadomie wybierać drogi, na których z całym prawdopodobieństwem czekało ryzyko poniesienia najwyższej ofiary”*. W latach 1969-1972 pracował jeszcze w Studium Nauczycielskim, utworzonym w miejsce Liceum Pedagogicznego. W 1972 r. przeszedł na emeryturę, nie rezygnując jednak z aktywnej pracy społecznej, pisarskiej i popularyzatorskiej.

Jako człowiek wsi, w dniu 15 czerwca 1950 r. wstąpił do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, gdzie przez szereg lat pełnił różne funkcje społeczne, począwszy od prezesa koła ZSL w Skępem, poprzez funkcję prezesa Gminnego Komitetu ZSL w Skępem, do członka prezydium i wiceprezesa Powiatowego Komitetu ZSL w Lipnie. Od 1958 r. był członkiem Wojewódzkiego Komitetu ZSL w Bydgoszczy, a następnie od 1975 r. we Włocławku. Po utworzeniu odrodzonego Polskiego Stronnictwa Ludowego został jego członkiem i był nim aż do śmierci.

Aktywnie uczestniczył w pracach rad narodowych różnych szczebli, będąc prawie przez okres trzydziestu lat radnym. Już w 1954 r. został członkiem Powiatowej Rady Narodowej i przewodniczącym Komisji Oświaty i Kultury w Lipnie. Od 1958 r. był radnym Wojewódzkiej Rady Narodowej i przewodniczącym Komisji Oświaty w Bydgoszczy. Pełniąc tę ostatnią funkcję, wiele uwagi poświęcił sprawie budownictwa szkolnego w ówczesnym województwie bydgoskim w ramach programu „Tysiąc szkół na tysiąclecie”, a także mieszkań dla nauczycieli. Walnie przyczynił się do wzniesienia nowych obiektów szkolnych dla Zespołu Szkół Rolniczych w Wymyślinie. Korzystał w tym względzie z poparcia ówczesnego ministra oświaty, Wacława Tułodzieckiego, absolwenta Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie z 1924 r. oraz Aleksandra Szmidta, przewodniczącego WRN w Bydgoszczy i kuratora oświaty, Władysława Bachowskiego. W okresie funkcjonowania Liceum Pedagogicznego wniósł ogromne zasługi w rozwój bazy dydaktycznej, a przede wszystkim terenów rekreacyjno-sportowych, łącznie z urządzeniem otwartego basenu oraz przystani sprzętu wodnego nad miejscowym jeziorem i strzelnicą. To one przyciągały do Wymyślina setki uczniów i nauczycieli i do dziś są wspomniane z największym sentymentem. Aktywnie pracował także w organizacji ZBoWiD oraz miejscowej Gminnej Spółdzielczości „SCh”.

Pełniąc w radach narodowych funkcję przewodniczącego komisji oświaty, często brał udział w skutecznym rozstrzygnięciu sporów i naprawianiu niekiedy złych stosunków międzyludzkich w gronach pedagogicznych szkół na terenie powiatu lipnowskiego. Szkołę i historię Skępego oraz całej ziemi dobrzyńskiej pokochał szczególnie.

W 1967 r. przeprowadził się wraz z rodziną do nowo zbudowanego domu przy ul. Dworcowej 12 w Skępem. Dom ten wraz z przyległym doń ogrodem stał się miejscem spotkań serdecznych przyjaciół, a także jego uczniów. Jednych i drugich wraz z żoną Aleksandrą przyjmował czule i serdecznie. O swoich kolegach z lat szkolnych oraz uczniach mówił i pisał zawsze tylko dobrze.

Po przejściu na emeryturę, na skutek choroby wieńcowej serca, musiał zrezygnować z części zajęć społecznych. Uaktywniał natomiast swoją działalność jako korespondent szeregu pism krajowych i lokalnych. Pisał m.in. do „Dziennika Ludowego” i „Tygodnika Kulturalnego”. Po rozwiązaniu tych pism swoje przemyślenia, zawsze pro publico bono przepojone troską o społeczne dobro dotyczące istotnych zagrożeń politycznych, gospodarczych, oświatowych i kulturalnych, współzycia w rodzinie zamieszczał na łamach „Gazety Pomorskiej”, „Włocławskiego Tygodnika” i „Zielonego Sztandaru”. O tej pasji tak napisał na kilka lat przed śmiercią: „Pisanie zaspokaja mój głód ingerowania w różne bolesne sprawy dziejące się w naszym społeczeństwie”.

Kiedy w 1994 r., po 75 latach wznowiono w Rypinie wydawanie „Ziemi Dobrzyńskiej. Gazety dla Wszystkich”, w pierwszym numerze pisma, na tzw. czółówce zamieścić znamienny w tytule i treści artykuł pt. „Serdeczna zorza nad Polską”.

Był członkiem-założycielem Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie, utworzonego w 1985 r. Towarzystwo to wspierał merytorycznie, finansowo, ale przede wszystkim moralnie. Cieszył się z każdego sukcesu Oddziału WTN, bowiem był gorącym orędownikiem rozwoju społecznej nauki. Utrzymywał twórcze kontakty z „Fundacją Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” w Toruniu, kierowaną przez profesor Elżbietę Zawacką. (Po jego śmierci żona Aleksandra przekazała do Fundacji cenne opracowania i zebrane relacje dotyczące głównie drugiej wojny światowej w Skępem i okolicy).

Pozostawił znaczny dorobek pisarski, m.in. „O chłopcu, który bronił Wisły” (Gazeta Kujawska 1990, nr 227, s. 6), „Życie to harcerska przygoda” (Włocławski Tydzień 1994, nr 17, s. 6) dotyczący Henryka Orszta oraz „Z biegiem Mienia i Czernicy” (Ziemia Dobrzyńska. Gazeta dla Wszystkich 1994, nr 1, s. 3, 10). Żywo interesował się przeszłością Skępego i okolic, zwłaszcza losami społeczeństwa tego obszaru w latach okupacji hitlerowskiej w latach 1939-1945. W pierwszym tomie rocznika naukowego Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie pt. „Ziemia Dobrzyńska” w 1989 r. zamieścił cenne opracowanie „Walka i męczeństwo mieszkańców gminy Skępe w latach 1939-1945” (Rypin 1989, ss. 89-105). Natomiast w drugim tomie tego wydawnictwa w 1992 r. zamieszczone zostały jego wspomnienia zatytułowane: „Liceum Pedagogiczne

w Wymyślinie w latach 1946-1969. Wspomnienia nauczyciela” (Rypin 1992, ss. 147-169).

Za pracę zawodową i społeczną był wielokrotnie odznaczany i wyróżniany. Odznaczony był m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz Medalem Wincentego Witosa. Najbardziej cenił sobie medal „Za ratowanie ginących”, który został mu przyznany na podstawie rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 4 maja 1936 r. „za uratowanie w dniu 13 grudnia 1935 r. z narażeniem własnego życia 3 tonących chłopców”.

W 1950 r. założył rodzinę, żeniąc się z początkującą nauczycielką, Aleksandrą (notabene absolwentką z 1952 r. Rejonowej Komisji Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie), zm. w 2010 r. W małżeństwie tym urodziły się dwie córki: Barbara i Bożena, które ukończyły studia i zostały także nauczycielkami. Wyszyły również za nauczycieli. O swojej żonie powiedział: „Świetni strzelec sportowy. Prowadziła także LOK-owskie kółko strzeleckie. Robiła to z niecodzienną pasją i prawdziwym oddaniem. Zajęcia te cieszyły się dużą popularnością, a wyjazdy z nimi związane były okazją do dodatkowych przeżyć i wrażeń”.

Pochowany na cmentarzu w Skępem. Na nagrobnej płycie jego życie skwitowano jednym, wymownym słowem: „Pedagog”.

W 2002 r., w dziewięćdziesiąt rocznicę jego urodzin Wyższa szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku wydała jego pamiętnik pt. *Moje życie. Pamiętnik nauczyciela i społecznika*, wstępem poprzedził M. Krajewski (Włocławek 2002, ss. 184).

Inf. Aleksandry Drzewieckiej (żony) z 12 IV 2002 r., J. Koźbiel, *Zew życia*, Tygodnik Kulturalny 1986, nr 2, s. 5; Krajewski *Alma Mater*, pass.; Krajewski, *Dama*, s. 54-60; M. Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 177-178; Krajewski, *Skępe*, s. 67, 92-93; M. Krajewski, *Skępe i szkołę ukochał szczególnie*. Władysław Drzewiecki (1912-1995), [w:] *Moje życie. Pamiętnik nauczyciela i społecznika*, wstępem poprzedził M. Krajewski, Włocławek-Wymyślin 2002, s. 7-14; Krajewski, *Skępe i szkołę ukochał szczególnie*, [w:] M. Krajewski, *Alma Mater*, s. 72-76; M. Krajewski, *Władysław Drzewiecki (1912-1995)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 4: 1996, s. 122-126; M. Krajewski, *Wymyślin ukochał szczególnie*. Władysław Drzewiecki (1912-1995), [w:] Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 57-61; G. Rotowska, *Żołnierz, pedagog, społecznik*, *Dziennik Ludowy* 1984, nr 194, s. 5; A. Wróbel, *Opis życia pracowitego i tak pięknego zarazem*, *Gazeta Lipnowska*, nr 46: 2002, s. 25-26; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem.

DUCHNOWSKI MARIAN (*19 II 1949 r. w Białej Podlaskiej), ekonomista, bankowiec, społecznik (D 28)

Syn Piotra i Heleny z Romaniuków. W latach 1971-1979 pracował w Akademickim Centrum Rehabilitacji w Zakopanem. W trakcie pracy zawodowej ukończył Akademię Ekonomiczną w Krakowie, a w 1982 r. ekonomię na UMK w Toruniu.

W 1979 r. podjął pracę w Oddziale Narodowego Banku Polskiego w Chełmnie jako inspektor ekonomiczno-kredytowy, a później specjalista. Będąc w latach 1985-1988 głównym specjalistą w Departamencie Rewizji Centrali NBP w Warszawie, wykonywał czynności kontrolne w oddziałach banku, głównie na terenie województw: bydgoskiego, toruńskiego i włocławskiego. W dniu 2 września 1988 r. objął stanowisko

dyrektora Oddziału NBP w Lipnie, przemianowanego w 1989 r. na Oddział Powszechnego Banku Gospodarczego S. A., po 1998 r. włączonego w strukturę Oddziału Banku PEKAO SA. Pracę w lipnowskim Banku zakończył w 2000 r.

Od maja 2001 r. jest dyrektorem Oddziału 1 PKO Banku Polskiego SA w Świeciu.

Był aktywnym członkiem Zarządu Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie. Pełnił funkcję prezesa Zarządu Oddziału Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego w Lipnie, przewodniczył lipnowskiemu Kołu Stowarzyszenia Absolwentów UMK w Toruniu. Jest członkiem Rady Stowarzyszenia Absolwentów U W kadencji 2013-2017 jest przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Absolwent UMK. W 1990 r. związał się z redakcją „Gazety Lipnowskiej”, został w 1995 r. jej redaktorem naczelnym i z pasją redagował ją do początków XX w.

Żona Jolanta, emerytowana nauczycielka; ma dwoje dzieci: Joannę i Łukasza oraz wnuczkę.

Autopsja (1990-2014); https://www.umk.pl/absolwenci/sa/wladze/24_III_2014; http://www.tmzdipno.cba.pl/pliki/historia.htm/9IV_2013; Specjalski, *Lipno*, t. 2, s. 92.

DUCZYMIŃSKI FRANCISZEK h. Rogala (XIX w.), ziemianin

Był synem Leona, miecznika ciechanowskiego. W 1854 r. po matce otrzymał Orłowo, a po zawarciu związku małżeńskiego z córką swojego brata, Elżbietą Duczymińską, żona nabyła majątek Glewo.

Był członkiem loży wolnomularskiej rytu świętojańskiego pn. „Sprawiedliwość i Doskonałość na Wschodzie Płocka”.

Z małżeństwa z Elżbietą pozostawił czworo dzieci: Karola, Franciszka Waleriana oraz Wawrzyńca i Elżbietę Teodozję.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 320; *Genealogia*, s. 59; *Niesiecki, Herbarz*, t. 3, s. 432; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 134; *Spis szlachty*, s. 49.

DUCZYMIŃSKI IGNACY h. Rogala (†7 III 1823 r.), ziemianin

Był synem Leona, miecznika ciechanowskiego i Marianny z Ciborowskich, wnukiem Franciszka, podstolego ciechanowskiego. W 1800 r. kupił dobra Tulibowo, a w 1816 r. – Orłowo na ziemi dobrzyńskiej. Po jego śmierci majątek objęły dwie jego córki: Róża otrzymała po ojcu Tulibowo (wystawione na licytację, przeszło w ręce Ludwika Śniechowskiego), a Elżbieta – Orłowo.

Genealogia, s. 59; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 282-282.

DUCZYMIŃSKI KAROL h. Rogala (XIX w.), ziemianin, bankowiec

Był synem Franciszka i Elżbiety z Duczymińskich. Był właścicielem wsi Tupadły. W 1858 r. nabył od brata Franciszka majątek Orłowo, który sprzedał w 1868 r.

W 1836 r. był podejrzany o dostarczanie żywności emisariuszom do kraju, za co skazany został na siedem dni aresztu. Był radcą Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego i członkiem deputacji szlacheckiej płockiej w latach 1855-1858.

Genealogia, s. 60, *Lista właścicieli*, nr 159, 625-627; *Spis szlachty*, s. 49; Uczestnicy ruchów, s. 132.

DUCZYMIŃSKI KONSTANTY h. Rogala (XX w.), ziemianin, działacz narodowy

Był właścicielem dóbr Siecień. Po odzyskaniu niepodległości udzielał się w organizacji i działalności partii politycznych. W 1921 r. widzimy go wśród działaczy koła Związku Ludowo-Narodowego w Sikorzu razem z ks. Kamińskim i Piotrem Wrzecionkowskim, właścicielem Karwosiek. W latach trzydziestych przesował Kółku Rolniczemu w Siecieniu.

AP Płock, Starostwo Powiatowe w Płocku 1918-1939, sygn. 22, k. 621; Dwojnych, *Brudzeń*, s. 160, 162, 165; Cz. Mirecki, *Moje przedwojenne Sobowo*, Brudzeń Zaprasza, 2002, nr 2.

DUDA JÓZEF (*1893 r. †22/23 II 1945 r.), rządcą majątku, żołnierz Armii Krajowej, ofiara zbrodni sowieckich

W okresie przedwojennym był rządcą majątku Płonne. W latach okupacji hitlerowskiej wstąpił do Armii Krajowej i był żołnierzem w Obwodzie AK Rypin.

W nocy z 23/24 stycznia 1945 r. został aresztowany przez NKWD, stacjonujące w tym momencie Dobrzyń n. Drwęcą. Po wstępnym śledztwie, przeprowadzonym w Dobrzyńcu, w pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wieziony w głąb Rosji z przeznaczeniem do łagru Siewierny Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Zginął w transporcie więźniów pod Smoleńskiem.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńska, Relacja, gdzie jednak imię – Zdzisław; ASR Rypin, Sąd Grodzki w Rypinie, sygn. 65 /48; Golon, *Deportowani*, s. 187.

DUDKIEWICZ WŁADYSŁAW (†po 1954), pocztowiec, rzeźbiarz (D 29)

Mieszkał i pracował w Skępem. Przez szereg lat po wojnie był naczelnikiem miejscowej poczty, która mieściła się w budynku przy Al. 1 Maja 59, zbudowanym na początku lat 30. XX w.

Pasjonował się rzeźbą w drewnie. Ulubionym motywem jego twórczości były figurki Matki Bożej Skępskiej (Skępskiej Madonny). Jego rzeźby znajdują się w Muzeach Etnograficznych w Toruniu i Włocławku.

Rodem ze Skępego, s. 22-23.

DUDREWICZ TADEUSZ h. Korwin, ps. „Maliszewski” (*14 VIII 1896 r. w Nieświeżu †28 X 1939 r. w lasach skrwileńskich), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920 r., porucznik Woj-

ska Polskiego, społecznik, poseł na sejm RP V kadencji, ofiara zbrodni niemieckich (D 30)

Był synem Feliksa Juliana (1863-1918) i Anieli Celinny z Ostrowskich (1867-1942). Jego ojciec większość życia spędził w Rosji, w tamtejszym stadninach jako lekarz weterynarii i znawca hodowli koni, a następnie był profesorem Wyższej Szkoły Rolniczej (SGGW) w Warszawie.

W 1916 r. ukończył gimnazjum R. Kowalskiego, w 1919 r. Szkołę Podchorążych Piechoty w Warszawie, a w 1921 r. – Studium Wychowania Fizycznego w Głównej Szkole Wojskowej Gimnastyki i Sportu w Poznaniu, gdzie uzyskał dyplom instruktora kursów okręgowych.

Po śmierci ojca, który kupił niewielki majątek Świążawy k. Rogowa w Rypińskim, w latach 1919-1939 zarządzał tym majątkiem należącym do jego matki.

W grudniu 1917 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej, a w 1918 r. został komendantem gminy Rogowo i IV Obwodu Rypin. W składzie 32. pułku piechoty brał udział w wojnie polsko bolszewickiej jako dowódca 23. kompanii. Po ukończeniu oficerskiego kursu karabinów maszynowych w Dęblinie w czerwcu 1919 r. otrzymał przydział do 3. kompanii karabinów maszynowych i 47. Pułku Piechoty Strzelców Kresowych. W sierpniu 1922 r. został zdemobilizowany w stopniu porucznika.

Od 1935 r. był członkiem zarządu rypińskiej Komunalnej Kasy Oszczędnościowej. W dniu 29 kwietnia 1938 r. wszedł w skład Rady Powiatowego Towarzystwa Rolniczego w Rypinie. Był także prezesem Powiatowego Związku Peowiaków w Rypinie, a od 1938 r. prezesem Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych, a także członkiem Koła Rolniczego w Rogowie i członkiem Rady Gminnej w Rogowie, a także Rady Powiatowej i Wydziału Powiatowego w Rypinie. Był prezesem Spółdzielni Mleczarskiej w Pręczkach. W 1938 r. został wybrany w skład Rady Obwodowej Obozu Zjednoczenia Narodowego w Rypinie. Także w 1938 r. otrzymał przydział do Komendy Powiatowej Policji w Rypinie. W latach 1938-1939 był posłem RP V kadencji z Okręgu Wyborczego Nr 10 (Sierpc) z ramienia Obozu Zjednoczenia Narodowego, popierany przez członków kółek rolniczych. W sejmie pracował w komisjach: przemysłowo-handlowej i spraw zagranicznych.

Miał braci: Władysława (1888-1963) i Michała (1906-1953), siostry: Helenę (1890-1973), Jadwigę (1891-1977), Zofię (1900-1981) i Marię (1902-1983).

Ożeniony w 1924 r. z Marią Stepan (1900-1960), pozostawił dwóch synów: Jerzego (ur. 1925), inżyniera, zamieszkały we Wrocławiu i Witolda (ur. 1929), inżyniera, zamieszkały w Warszawie.

Aresztowany przez Selbstschutz w dniu 28 października 1939 r. w swoim majątku, był następnie więziony w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Rozstrzelany w lasach skrwileńskich.

Pochowany w zbiorowej mogile w lesie skrwileńskim.

AAN, Biuro Sejmu RP, Sprawy Poselskie Ogólne; CAW, AP nr 2285; AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 2332, Luźne dokumenty dot. wyborów do sejmu w 1938 r.; AP Włocławek, Starostwo Powiatowe Rypińskie, sygn. 1, Sprawozdanie sytuacyjne starosty powiatowego rypińskiego za miesiąc sierpień 1938 r. z 7 XI 1938 r.; Idem, Sprawozdanie sytuacyjne sta-

rosty powiatowego rypińskiego za miesiąc grudzień 1938 r. z 9 stycznia 1939 r.; BS, Pismo z USC Rogowo z 7 IV 1994 r.; Chelmiński, *Pamiętniki* s. 43, 66-67; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 279-280; Jasiewicz, *Lista*, s. 245; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; *Kto kim był*, s. 270; Monitor Polski 1938, nr 234; Piotrowski, *Biogramy*, s. 152; Piotrowski, *Słownik*, s. 99; *Posłowie i senatorowie RP*, t. 1, s. 434; PRS, s. 59; *Rypin między wojnami*, s. 143; *Spis posłów*, s. 27; *Sprawozdanie Zarządu Komunalnej Kasy Oszczędnościowej Powiatu Rypińskiego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1935 r.*, Rypin 1936; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 152; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 371.

DULCZEWSKI HENRYK (*1891 r. w Kazimierzewie k. Obór, w pow. rypińskim †1941 r. w Mauthausen), nauczyciel, kierownik szkoły, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., społecznik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Feliksa i Feliksy z Lewandowskich. Uczył się w Płocku, gdzie w 1911 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie. Od 1912 r. pracował jako nauczyciel w pow. lipnowskim. W czasie pierwszej wojny światowej aktywnie działał w organizacjach niepodległościowych, m. in. w Polskiej Organizacji Wojskowej w Tłuchowie, gdzie był komendantem zakonspirowanej szkoły oficerskiej POW, której z kolei kierownikiem ogólnym był nauczyciel z Turzy Małej, Jan Gniazdowski. W 1917 r. aktywnie uczestniczył w powstaniu kobiecego oddziału POW, liczącego co najmniej 15 członkiń, a trzyosobowy zarząd przygotowywał w zakresie zwiadu, łączności i czynności samarytańskich. Były to: Maria Kopytkowska, Wiktoria Nogatewicz i Teodozja Lesińska. Był współorganizatorem tajnej szkoły oficerskiej POW w Turzy Małej, gmina Tłuchowo, której komendantem był Jan Gniazdowski, a on jego zastępcą.

Nazajutrz po odzyskaniu niepodległości, tj. 12 listopada 1918 r. przewodniczący Powiatowej Rady w Lipnie, znany patriota i ziemianin z Jasienia, Hipolit Dunin Wąsowicz, powołał go na pełnomocnika władz powiatowych do zorganizowania policji i władz gminnych. Na policjantów powołał dotychczasowych POW-iaków: Wacława Karczewskiego, Jana Martenowskiego, Wiktora Siennickiego. Wójtem został Jan Kaczyński, następnie Karol Kozanecki, obaj niedawni jego podkomendni. W stopniu porucznika brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r.

Jego też staraniem, już jako kierownika szkoły, został podwyższony stopień organizacyjny w 1922 r. ze szkoły jednoklasowej do sześcioklasowej, w której uczyło trzech nauczycieli. Szkoła nie posiadała własnego budynku. Niektóre klasy uczyły się w tzw. „starej gminie”, a większość w wynajmowanych pomieszczeniach prywatnych, rozrzuconych po całej wsi: u Z. Tarnickiego, W. Łukowskiego, W. Nersa i S. Nadolskiego. W związku z tym podjął starania budowy nowej szkoły. Pozyskał przychylność właściciela Tłuchówka, Matiana Dunin Wąsowicza, który na ten cel ofiarował we wsi Tłuchowo ponad 3 ha ziemi. Organizowane zebrania wiejskie celem opodatkowania się na rzecz budowy nie przyniosły zakładanego rezultatu, wobec znacznej części wpływowych i zamożniejszych, a mniej światłych gospodarzy, którzy skutecznie torpedowali projekty ich kierownika. W tej atmosferze z końcem roku szkolnego 1934/35 opuścił Tłuchowo.

Od września 1935 r. przejął kierownictwo Szkoły Powszecznej III stopnia w Dobrzejewicach, pow. lipnowski. Tutaj, podobnie jak w Tłuchowie, rozwinął działalność społeczną na rzecz środowiska. Został naczelnikiem miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej i naczelnikiem rejonowym, posiadając kwalifikacje w zakresie IV stopnia wykształcenia, był współorganizatorem ki zapomogowo-pożyczkowej „Stefczyka”, wykładawcą szkolenia rolniczego i podjął skuteczne działania z wychowania obywatelskiego. Został współredaktorem tych zagadnień na terenie Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego, wytypowany przez Inspektorat Szkolny w Lipnie. Przyjęty do realizacji program, przepojony był głębokim patriotyzmem. Wykładowcami w Dobrzejewicach byli: H. Dulczewski i Ludwik Rogowski, obaj strażacy, pedagodzy i oficerowie Wojska Polskiego. Zajęcia odbywały się raz w tygodniu w nowej szkole. Średnia frekwencja przekraczała 40 osób. Był lubiany przez dzieci, młodzież i dorosłych. W dniu 3 maja 1939 po raz ostatni prowadził pochód strażacki trasą od szkoły do starej remizy. Na wiecu wygłosił przemówienie, w którym m. in. powiedział: „*Narasta zagrożenie, obronimy swą niepodległość, Polska w niedalekiej przyszłości musi być czysta, jak szklanka wody źródlanej, tj. bez wpływu tych, którzy ją mącą*”. Dowódca oddziału terenowego tej kolumny w Brzozówce, jednocześnie naczelnik OSP z Lubicza Górnego, Albert T. ucześniecył w majowych uroczystościach, jednak zapewne z przydzielonym zadaniem szpiegowskim. Propagandowo i dla zmylenia opinii jako „polski” strażak wpłacił 100 zł (wartość średniej krowy) na dozbrojenie armii przeciw hitlerowskim zakusom.

Po wejściu wojsk okupanta razem z Ludwikiem Rogowskim i nieco później strażakiem, Feliksem Buraikiem swój patriotyzm przypłacił życiem. Aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli pow lipnowskiego w dniu 17 października 1939 r. w Lipnie, został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie poniósł śmierć.

Miał braci: Stanisława (1894-1978), kapłana i Zygmunta (1916-2004), żołnierza Armii Krajowej, profesora socjologii.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Giziński, *Historia Dobrzejewic*, s. 32, 52, 84 (tu jednak - Ludwik); Giziński, *Niepospolici*, s. 83-89, 580; Giziński, *Straż*, s. 15, 49, 137; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 66, 69; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25, 50; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 99, gdzie inf., że „*daty śmierci nie udało się ustalić*”; T. Pawłowski, *Gmina Tłuchowo-mała ojczyzna*, Włocławek 1999, s. 22, 57-58; T. Pawłowski, *Tłuchowo, rys geograficzno-historyczny*, Włocławek 1996, s. 29, 49, 50; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 215.

DULCZEWSKI STANISŁAW (*16 VIII 1894 r. w Kazimierzewie k. Obór, w pow. rypińskim †27 III 1978 r. w Brodnicy), kapłan rzymskokatolicki, prałat, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych, proboszcz w Rogowie (D 31)

Był synem Feliksa i Feliksy z Lewandowskich. Początkowo uczył się w miejscowej szkole, a następnie w Płocku, przyjmując 19 czerwca 1919 r. święcenia kapłańskie z rąk abpa A. J. Nowowiejskiego. Następ-

nie był wikariuszem przy katedrze płockiej. W 1922 r. wyjechał na studia do Francji, gdzie studiował ekonomię i nauki społeczne na Uniwersytecie Lille. Po rocznym pobycie za granicą powrócił i objął stanowisko prefekta gimnazjum w Makowie, gdzie pracował do 1928 r. We wrześniu 1934 r. otrzymał probostwo w Rogowie k. Rypina, gdzie był proboszczem do wybuchu drugiej wojny światowej. Od 1934 r. był ponadto nauczycielem religii w szkole w Rogowie. Razem z kierownikiem miejscowej szkoły, Henrykiem Napiórkowskim, ziemianinem ze Świeżaw, Tadeuszem Dudrewiczem wchodził w skład społecznego komitetu budowy szkoły w Rogowie. W 1937 r. powołany został przez kurię diecezjalną w Płocku na wizytatora religii w szkołach powszechnych w pow. rypińskim. W 1939 r. przyjmował bpa L. Wetmańskiego. W tym czasie m. in. uporządkował cmentarz grzebalny, odnowił plebanię i budynki gospodarcze.

W dniu 22 października 1939 r., wraz z innymi kapłanami dekanatu rypińskiego, został aresztowany przez Selbstschutz i Gestapo i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie więziony od 30 października tego roku w klasztorze w Oborach, potem od 22 lutego 1940 r. w więzieniu w Grudziądzu. Przeszedł kolejno obozy Stutthof, Sachsenhausen i Dachau, gdzie trafił 14 grudnia 1940 r. i otrzymał numer obozowy 22647. W 1944 r. „obchodził” jubileusz 25-lecia kapłaństwa.

W dniu 29 kwietnia 1945 r. został wyzwolony przez wojska amerykańskie i potem znalazł się we Francji. Latem 1947 r. powrócił do kraju i osiadł w Rogowie, aby tu odwdzięczać się parafianom za pomoc duchową i materialną niesioną przez nich w czasie wojny. Od 1948 do 1970 r. pracował jako proboszcz parafii Goworowo. W 1969 r. obchodził 50-lecie kapłaństwa. Na skutek złego stanu zdrowia w dniu 1 czerwca 1970 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Brodnicy.

Przeżycia wojenne, a przede wszystkim pobyt w więzieniu w Rypinie, po wojnie zapisał m. in. w kronice Szkoły Podstawowej w Rogowie.

W 1959 r. otrzymał godność szambelana papieskiego, a w 1963 r. – prałata kustosa kolegiaty pułtuskiej. Miał braci: Henryka (1891-1941), nauczyciela, zamordowanego w Mauthausen i Zygmunta (1916-2004), żołnierza Armii Krajowej, profesora socjologii.

Pochowany na cmentarzu w Goworowie.

AP Włocławek, Inspektorat Szkolny w Rypinie; S. Biedrzycki, *Śp. ks. prałat Stanisław Dulczewski emeryt, b. proboszcz parafii Goworowo*, MPP 1979, nr 6, s. 238-240; Domagała, *Dachau*, s. 96; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 280-281; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 69-71; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 166-168; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 289-291; F. Korczyński, *Jasne promienie w Dachau*, Poznań 1957, s. 193; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 129, 148; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 128, 150; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 6-9; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 162-165; 174, 198; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 10, 24; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 324; Nycek, *Ludzie*, s. 47-48; Papierowski-Stefański, *Płocczanie I*, s. 136; Piotrowski, *Szkolnictwo Rypina*, s. 322; SPTK, t. 5, s. 328; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 81; Urbański, *Dachau*, s. 112; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 186; Zielińska, *Szkolnictwo powszechnie*, s. 108, 112.

DULCZEWSKI ZYGMUNT JÓZEF, ps. „Epos”, „Odrowąż” (*5 XI 1916 r. w Kazimierzewie k. Obór,

pow. rypińskim †22 V 2004 r. w Poznaniu), komendant placówki ZWZ-AK, profesor socjologii (D 32)

Był synem Feliksa i Feliksy z Lewandowskich, z zawodu rolników. W 1935 r. uzyskał maturę w neoklasycznym gimnazjum w Płocku i rozpoczął studia na Uniwersytecie Poznańskim w zakresie pedagogiki i socjologii oraz na Wyższym Katolickim Studium Społecznym w Poznaniu, gdzie w 1939 r. uzyskał dyplom tej uczelni.

W czasie okupacji przez kilka pierwszych miesięcy ukrywał się na terenach pow. rypińskiego i lipnowskiego. Od marca 1940 r. podjął pracę, początkowo w biurze parafialnym w Rogowie, a następnie w miejscowym urzędzie gminnym. Od 1 maja 1940 r. należał do POZ „Znak”, gdzie został zaprzysiężony przez kpt. Antoniego Zielińskiego z Rypina. Otrzymał rozkaz zorganizowania placówki tej organizacji w gminie Rogowo. Do organizacji zaprzysiężił ppor. Zygmunta Mireckiego, ps. „Kiep”, kpr. Edwina Grodzkiego, ps. „Śwarny”, szer. Józefa Malinowskiego, ps. „Schwarz”, Stanisława Kuligowskiego, ps. „Mucha” oraz gajowego w Leśnictwie Bór Królewski w gminie Skępe. W placówce POZ/ZWZ/AK Rogowo prowadzono nasłuch radia londyńskiego, szerzenie uzyskanych informacji, pomoc przy przerzutach osób, prowadzenie punktu kontaktowego komendanta Obwodu AK Rypin z placówkami AK w Skępem. Wraz z leśniczym, używającym pseudonimu „Orzeł”, w pobliżu miejscowości Krzyżówki przygotował zrzutowisko dla zrzutów lotniczych dla Obwodu AK Rypin.

Placówka ZWZ/AK Rogowo, którą kierował pomagała w przerzutach osób ukrywających się, gromadziła i zabezpieczała broń i przeciwdziałała akcji tzw. „Eindeutschung”. W celu realizacji tego ostatniego zdobył instrukcję dla Niemców, kierujących akcją, a następnie ostrzegał liczną grupę osób o możliwości odmowy składania wniosków o wpis na DVL. W akcji gromadzenia broni zaangażowany był Józef Malinowski, a pomocy udzielał także leśniczy M. Schubert.

W kwietniu 1942 r., w związku z odmową wpisu na niemiecką listę narodową, musiał opuścić dotychczasowe miejsce zamieszkania w Krzyżówkach k. Rogowa i przenieść się do Szczekarzewa w gminie Skępe. Odszedł wtedy z pracy w urzędzie gminy Rogowo i został robotnikiem leśnym w Leśnictwie Bór Królewski (Kamienica), gmina Skępe. Zmiana miejsca zamieszkania umożliwiła mu prowadzenie punktu kontaktowego pomiędzy placówką AK Skępe, a komendantem powiatowym AK w Rypinie, Tadeuszem Kowalskim.

W marcu 1945 r. wyjechał do powiatu łomżyńskiego, gdzie pod pseudonimem „Odrowąż” był żołnierzem placówki Rezerwowych Oddziałów AK w gminie Szumowo, działającej pod dowództwem kpt. H. Baziukiewiczza.

W sierpniu 1945 r. wyjechał do Poznania, gdzie w 1947 r. ukończył studia socjologiczne i do 1986 r. pracował jako pracownik naukowy. Od 1973 r. zatrudniony był jako profesor zwyczajny. Był autorem ponad 200 prac naukowych, były to między innymi artykuły, recenzje, rozprawy, przekłady z, i na języki obce oraz redagowanie prac zbiorowych, m. in.: *Pamiętniki osadników Ziemi Odzyskanych* (1963), *Problematyka badań socjograficznych na Ziemiach Zachodnich. Mój dom nad Odrą – pamiętniki i wspomnienia członków*

organizacji młodzieżowych Ziemi Lubuskiej, wstęp, wybór i opr. (1976), *Florian Znaniecki – życie i dzieło* (1984), *Mój dom nad Odrą. Problem autochtonizacji* (2001). Redagował czasopisma: „Przegląd Zachodni”, „Przegląd Polonijny”, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”.

Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim OOP (1986), Złotym Krzyżem Zasługi (1960), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1989), Medalem Rodła (1987), Krzyżem Armii Krajowej (1994) i innymi.

Miał braci: Stanisława (1894-1978), kaptana, więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych i Henryka (1891-1941), z zawodu nauczyciela, za morderstwo w Mauthausen.

Pochowany na cmentarzu Junikowskim z Poznania.

AFGEZ, t. osob. 456-1087, Dulczewski Zygmunt, ps. „Epos” oraz t. osob. M. Ciepłiński, S. Suszyński; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 281-282; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=32143&lang=pl/11 VII 2013>; http://www.socjologia.amu.edu.pl/isoc/print.php?type=A&item_id=2675/15 IV 2013; Krajewski, *Dama*, s. 87; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 354; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 59, 147-148, 162, 335, 344; H. Nowicka, *Ppor. profesor Zygmunt Dulczewski*, Biuletyn Fundacji AK 2004, nr 2, s. 61-62; A. Sakson, *Działalność prof. dra Zygmunta Dulczewskiego w Instytucie Zachodnim (z okazji 70-lecia urodzin)*, *Przegląd Zachodni* 1987, nr 2, s. 105-111; SBKP, t. 1, s. 63; WUP, t. 1, s. 339-340; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 211, gdzie miejscowość Krzyżówka, zamiast Krzyżówki.

DUNAJSKI JAN (XX w.), żołnierz Armii Krajowej

W czasie okupacji niemieckiej mieszkał w Lipnie. Pełnił funkcję kierownika wywiadu w Obwodzie AK Lipno. Aresztowany 5 maja 1943 r., został wywieziony do niemieckiego obozu Stutthof.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz członków AK; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327, 339.

DUNAJSKI TADEUSZ (*25 IV 1911 r. w Oborach †21 VIII 1944 r. w Langannerie we Francji), kapral, żołnierz Brygady Pancernej gen. S. Maczka

Był synem Wincentego i Wiktorii z Rogozińskich v. Rogożyńskich. Do gimnazjum uczęszczał w Rypinie. Następnie został zawodowym marynarzem w Polskiej Marynarce Handlowej.

W dniu 16 września 1939 r. zaciągnął się do francuskiej Legii Cudzoziemskiej (LC) i w ramach tej formacji (Półbrygada LC) wiosną 1940 r. brał udział w bitwie pod Narwikiem w północnej Norwegii. Od 14 października 1940 r. służył w Batalionie 1. Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich w Szkocji, dowodzonej przez gen. Zygmunta Szyszko-Bohusza. W lipcu 1941 r. został przeniesiony do Brygady Zapasowej w Oren Sound w Kanadzie. Stamtąd w lutym 1942 r. przybył do Wielkiej Brytanii i został przydzielony do Brygady Strzelców Podhalańskich 1. Dywizji Pancerniej (DP). W dniu 11 stycznia 1943 r. został przedzielony do Szkoły Walki Centrum Wyszkolenia 1. DP, a 2 marca tego roku do plutonu rozpoznawczego 1. Batalionu Piechoty Podhalańskiej. W okresie od 30 kwietnia do 18 czerwca 1943 r. odbył szkolenie w Centrum Wyszkolenia Szkoły Walki 1. DP. W dniu 2 września 1943 r. został przeniesiony do 1. Batalionu Piechoty

Podhalańskiej 1. DP. W okresie od 28 września do 12 października 1943 r. odbył kolejne przeszkolenie w Szkole Inżynierskiej (Szkoła Rozbrajania Min). W dniu 1 sierpnia 1944 r. w składzie 1. Dywizji Panczernej, dowodzonej przez gen. Stanisława Maczka, brał udział w inwazji wojsk sprzymierzonych w ramach operacji noszącej kryptonim *Operation Overlord*. Podobnie jak wielu polskim żołnierzom niedane było doczekać wolności. Poległ w dniu 21 sierpnia 1944 r. - jak zapisano w dziennikach wojennych - „na Polu Chwały” na wzgórzu 262 Montromel-Caudehard (Maczuga) w Normandii (Francja). W jego danych osobowych figuruje zapis: „Zasłużył na medale: „Gwiazda Francja - Niemcy” oraz „Medal za Wojnę 1939-1945”. Pochowany został na cmentarzu w Langannerie (gr. VI, C. 9).

Po 60 latach od tamtych wydarzeń w Normandii Dobrzyńscy przypomnieli i upamiętnili na tej ziemi postać zapomnianego kaprała. W dniu 5 września 2004 r. w kościele Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina odbyła się uroczystość poświęcona jego pamięci. Po uroczystej Mszy świętej na murze kościelnym poświęcono i odsłonięto pamiątkową tablicę ku czci jego pamięci i pozostałych żołnierzy tej jednostki pochodzących z ziemi dobrzyńskiej. Tablica została ufundowana przez rówieśnika bohaterskiego kaprała - por. Teofila Jurkiewicza (właściwe nazwisko - Ludomir Brzuskiwicz), urodzonego w Głębocku koło Obór, żołnierza - łącznika Armii Krajowej, od 1947 r. po ucieczce z więzienia w Brodnicy - ze względu na udział w AK - przebywającego we Francji. W czasie uroczystości specjalnie napisany poemat „*Pamięci bohaterom Września*” recytował Jan Jagodziński, poeta z Golubia-Dobrzyń.

W dniu 15 sierpnia tego roku w czasie uroczystości na Grobie Nieznanego Żołnierza pod Łukiem Triumfalnym w Paryżu T. Jurkiewicz powiedział m.in.: „*Staramy się zachowywać pamięć o polskich żołnierzach, którzy walcząc o niepodległość ojczyzny, brali udział w wielu walkach poza jej granicami. Szkoda, że we Francji tak mało mówi się o udziale Polaków w ładowaniu w Prowansji*”.

AA, *Wykaz poległych i zmarłych żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na obczyźnie w latach 1939-1946*, wydany przez Instytut Historyczny im. Gen Sikorskiego w Londynie w 1952 r., s. 45; Inf. Teofila Jurkiewicza z L'Hopital we Francji z 2 VII 2004 r. i 22 VII 2005 r.; M. Krajewski, *Odsłonięcie i poświęcenie tablicy przy kościele Ojców Karmelitów w Oborach pamięci kpr. Tadeusza Dunajskiego*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 302-203; M. Matysiak, *Świat: Francja. Polscy kombatanci składają wieńce pod Łukiem Triumfalnym*, Gazeta Prawna 2004, z 21 sierpnia; Pismo Ministry of Defence APC Polish Enquiries z 14 lipca 2004 r.; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (1925-2009), gorący patriota i wielki człowiek. W osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i pierwszą rocznicę śmierci*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 256-257; Tablica inskrypcyjna na murze ogrodzeniowym zespołu klasztorowego w Oborach (zamontowana jako pierwsza).

DUŃSKI EDWARD (*1810 r. †1857 r.), powstaniec 1830/1831 r., uczestnik wyprawy 1833 r., emigrant polityczny we Francji, kapłan zakonny

Brał udział w powstaniu listopadowym i wojnie polsko-rosyjskiej 1830/1831 r. Następnie znalazł się na emigracji. Potem brał udział w wyprawie partyzantki polistopadowej „Zemsty Ludu” 1833 r. do ziemi do-

brzyńskiej. Po rozbiciu oddziału partyzanckiego Artura Zawiszy zdołał ponownie wyemigrować do Francji, gdzie wstąpił do utworzonego wśród emigrantów polskich Zgromadzenia Ojców Zmartwychwstańców.

Krajewski, *Usque ad finem*, s. 141; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 221; *Spółczesność polskie*, s. 191-192, 226, 316, 340, 434, 483, 712.

DURLIK WOJCIECH (*w Kielcach), żołnierz Wojska Polskiego na frontach drugiej wojny światowej, kolejarz

Przed wojną ukończył szkołę podoficerską i został zmobilizowany do 10. brygady zmotoryzowanej. Walczył w wojnie obronnej 1939 r., począwszy od Jordana, a zakończył kampanię wrześniową pod Lwowem. Po przekroczeniu granicy węgierskiej został internowany. Uciekł jednak z obozu, przedostał się przez Jugosławię, Grecję i wstąpił do Samodzielnej Brygady Strzelców Karpackich w Syrii. Od lipca 1941 r. walczył w Afryce, brał udział w bitwie pod Tobrukiem, a następnie w kampanii włoskiej.

W 1947 r. zdemobilizowany w stopniu sierżanta, wrócił do Polski i zamieszkał w Rypinie. Pracował na dworcu PKP.

Za udział w drugiej wojnie światowej odznaczony został Krzyżem Walecznych, Krzyżem Monte Cassino, Gwiazdą Afryki i Gwiazdą Italii.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 396.

DUSZYŃSKI BERBARD h. Łabędź (†w końcu 1939 r. w okol. Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Władysława, właścicielem majątku Zajeziorko k. Kikoła w pow. lipnowskim. W dniu 24 października 1939 r. wraz z ojcem, Władysławem i bratem, Witoldem został aresztowany na fikcyjnym zebraniu ziemian w Lipnie. Wywieziony do Rudau k. Królewca, gdzie najpewniej został zamordowany.

Jasiewicz, *Lista*, s. 252-253; Piotrowski, *Słownik*, s. 99; Tablica Lipno; *Ziemia dobrzyńska*, s. 37.

DUSZYŃSKI FRANCISZEK (*ok. 1838 r. †po 1864 r.), chłop, uczestnik powstania 1863 r., zesłaniec carski

Chłop, był synem Stanisława. Mieszkał we Bobrownikach n. Wisłą. Wziął udział w powstaniu styczniowym. Za udział w insurekcji początkowo miał być zesłany do Pskowa, jednak ostatecznie otrzymał karę pozbawienia praw i dwóch lat aresztanckich rot, którą odbywać miał w mieście Orzeł, w europejskiej części Rosji.

AGAD, Zarząd General-Policmajstra w Królestwie Polskim, v. k, s. 611; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności. Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 334; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 179; Lissowski, *Powstanie*, s. 206.

**DUSZYŃSKI WACŁAW (13 IX 1909 r. w Zasadach
†22 II 1980 r.), uczestnik bitwy pod Monte Cassino
(D 33)**

W dniu 28 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i stawił się do Wilna. Brał udział w kampanii wrześniowej, walcząc w 1. Pułku Artylerii Lekkiej. W dniu 18 września dostał się do niewoli. Do 20 sierpnia 1940 r. był więziony na Litwie, a następnie do września 1941 r. w łagrach na terenie Związku Radzieckiego. W dniu 15 września 1941 r. wstąpił do II Korpusu Polskiego gen. W. Andersa i walczył w 13. Pułku Piechoty. Przeszedł szlak bojowy przez Persję, Palestynę, Egipt i Włochy. Walczył pod Monte Cassino.

Od 15 października 1946 r. przebywał w Wielkiej Brytanii. Do Polski powrócił 25 maja 1947 r.

Był odznaczony Gwiazdą Italii, Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.”, Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino, Medalem „Ojczyzna Swemu Obrońcy”.

Pochowany na cmentarzu w Sadłowie.

E. Budzanowska, *Polegli pod Monte Cassino. Wacław Duszyński*, Kronika Rypińska 1994, nr 46 s. 6; Tablica nagrobna na cmentarzu we Sadłowie k. Rypina.

DUSZYŃSKI WITOLD h. Łabędź (†w końcu 1939 r. w okol. Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Władysława, właściciela majątku Zajeziórze k. Kikoła w pow. lipnowskim. W dniu 24 października 1939 r. wraz z ojcem, Władysławem i bratem, Bernardem został aresztowany na fikcyjnym zebraniu ziemian w Lipnie. Wywieziony do Rudau k. Królewca, gdzie najpewniej został zamordowany.

Jasiewicz, *Lista*, s. 252-253; Piotrowski, *Słownik*, s. 100; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 371.

DUSZYŃSKI WŁADYSŁAW h. Łabędź (†jesienią 1939 r. w okol. Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Posiadał majątek Zajeziórze koło Kikoła. Był członkiem lipnowskiego Oddziału Związku Ziemian. W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany przez Niemców razem z dwoma synami; Bernardem i Witoldem w czasie fikcyjnego zebrania ziemian powiatu lipnowskiego. Wywiezieni do Rudau k. Królewca, gdzie wszyscy zginęli bez wieści.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 117; Jasiewicz, *Lista*, s. 252-253; Piotrowski, *Słownik*, s. 99-100; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 371.

DÜCKERT GUSTAW (XIX w.), powstaniec 1863 r., emigrant

Wiosną 1863 r., razem z Teofilem Jurkowskim, zorganizował w Lipnowskim oddział powstańczy. Następnie w okresie od 11 czerwca do 4 października 1863 r. był pomocnikiem komisarza województwa płockiego, Zbigniewa Chądzyńskiego na powiaty płoński i lipnowski. Działając w tym ostatnim, zdaniem Chądzyńskiego, „swym postępowaniem i poświadczeniem bez

granic i bez wytchnienia, niewyczerpaną energią, w krótkim bardzo czasie cały powiat lipnowski, martwy dotąd, dla sprawy narodowej ożywił i dobrze usposobił”. Pod koniec powstania wyjechał za granicę. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 108, 139, 140, 144, 152, 163, 178, 180, 191; *Dzieje Płocka*, s. 319, 322; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 296.

DWORECKI BOLESŁAW (*10 III 1889 r. w Kłusnie w pow. rypińskim †IV 1940 r. w Katyniu), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1918-1921, kapitan Wojska Polskiego, ofiara zbrodni NKWD

Był synem Franciszka i Marii z Anczewskich. Ukończył Gimnazjum w Białogrodzku, gub. kurska, a następnie gimnazjum w Łowiczu. W dniu 16 września 1914 r. został wcielony do armii rosyjskiej i służył w oddziałach walczących na froncie nad Bzurą. W listopadzie tego roku na własną prośbę został przeniesiony do formujących się polskich oddziałów w okolicach Puław i przyjęty do piechoty, a następnie do szwadronu ułanów. Z dniem 1 października 1915 r. odkomenderowany został do szkoły oficerskiej w Kijowie. Po jej ukończeniu służył nadal w armii carskiej, m. in. w 1914 r. w pułku dragonów rosyjskich, w latach 1916-1917 – w 2. pułku grenadierów, a następnie w 227. pułku piechoty. W Białogrodzie wstąpił do formacji polskiej, ale niebawem została ona rozbrojona. W 1918 r. służył jako oficer w 4 Dywizji Kawalerii w Armii Denikina. Od 12 września 1918 r. wstąpił do dywizji gen. L. Żeligoskiego, formującej się wówczas nad rzeką Kubań i brał w walkach z Ukraińcami. W tej dywizji przydzielony został do pułku piechoty i wraz z nim brał udział w walkach z Rosjanami w czasie odwrotu z Odessy.

W czerwcu 1919 r. wstąpił jako ochotnik do Wojska Polskiego i został przyjęty do 38. pułku piechoty, gdzie został dowódcą 1. Batalionu Strzelców Lwowskich. Podczas wojny polsko-bolszewickiej 1918-1921 był dowódcą kompanii, najpierw w 14., później w 43. i w 44. pułku Piechoty Strzelców Lwowskich. Po zakończeniu działań wojennych odbył kurs strzelecki w Jarosławiu oraz kurs przeszkolenia dla oficerów sztabowych przy Centrum Wyszkozenia DOG Lwów. W 1922 r. mianowany został kapitanem. Należał do kadry OK. I w Warszawie.

W 1925 r. ukończył w Chełmnie 5-miesięczny kurs doszkalający dla młodszych oficerów piechoty. Był wtedy oficerem z 44. Pułku Piechoty Strzelców Kresowych, który w 1939 r. przemianowany został na 44. Pułk Strzelców Legii Amerykańskiej.

Pułk stacjonował w garnizonie Równe, zaś batalion zapasowy we Włodzimierzu Wołyńskim. W wojnie obronnej 1939 r. walczył w składzie 13. Kresowej Dywizji Piechoty, gdzie dostał się do niewoli sowieckiej. W kwietniu 1940 r. zamordowany przez NKWD.

Za służbę w armii carskiej był odznaczony Krzyżem św. Stanisława IV klasy i św. Anny IV klasy. Wniosek o jego odznaczenie Krzyżem Niepodległości nie zyskał uznania przełożonych.

Żonaty z Zofią Schuldt, pozostawił córkę Halinę (ur. 28 III 1918).

AM 2272; CAW, AP 787; [http://nekropole.info/pl/Boleslaw-Dwo-recki/25 III 2014](http://nekropole.info/pl/Boleslaw-Dwo-recki/25%III%2014), gdzie mylna nazwa miejsca urodzenia jako Klisna; *Katyń*, s. 123; *Katyń. Lista*, s. 47; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 60-61; *Spis Kozielska*, s. 56; Tucholski, *Katyń*, s. 97; WIH MiD, L. W. z 2 IV 1940; [http://www.katedrapolowa.pl/25 III 2014](http://www.katedrapolowa.pl/25%III%2014), gdzie także – Klisna.

DYGASIŃSKI ROBERT (†1979 r.), właściciel ziemski

Był synem z pierwszego małżeństwa Zofii Daniel. W 1954 r. otrzymał od matki resztówkę majątku wraz dworkiem w Mierzynku nad Drwęcą. Przed śmiercią posiadłość zapisał synowi, Bernardowi.

Giziński, *Mierzynek*, s. 41.

DYTRYCH i. n. (†po 1864 r.), organista, uczestnik powstania styczniowego, uczestnik żandarmerii powstańczej

Przed wybuchem powstania styczniowego był organistą przy kościele klasztornym w Oborach k. Rypina. Czynn timer włączony się w przygotowaniach do insurekcji, o czym świadczy raport carskiego podpułkownika Friebesa, który z 27 listopada 1864 r. informował swoich zwierzchników: „*Donoszę, że wedle zebranych wiadomości, w klasztorze księży karmelitów w Oborach, podczas początkowych demonstracji, duchowieństwo zezwalało na manifestacje przeciwko rządowi w kościele, na śpiewanie zabronionych hymnów i podburzające mowy. Podczas samego powstania na teren klasztoru przyjęto sformowaną przez Artura Sumińskiego partię powstańczą, a zakonnicy odprawiali nabożeństwa za pomyślność oręża polskiego. Oddzielne partie, jak i poszczególni powstańcy mieli w klasztorze stały przytułek (...). Oprócz tego organista tego klasztoru, Dytrych, wedle zeznań wziętych do niewoli, początkowo, był poborcą podatków dla rządu podziemnego, a potem wachmistrzem żandarmów wieszających i przed pościgiem uciekł za granicę. Spośród zakonników tego klasztoru nikogo nie aresztowano, nie oddano pod sąd, ani też nie zesłano na „Syberię lub do Rosji administracyjnym sposobem. O braniu udziału w powstaniu przez klasztor można sądzić z tego, że kryli się tu powstańcy, żandarmi, Sumiński, Dytrych itp.*”.

AKO, Kronika Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach, t. 1, s. 53-55; Krajewski, *Kościół*, s. 3-34; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 216; M. Krajewski, *Powstanie styczniowe na ziemi dobrzyńskiej 1863/1864*, Biuletyn Przewodnicki PTTK (Włocławek), nr 18: 1984, s. 5-10; Cz. Lissowski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*, Głos Mazowiecki 1938, nr 56, s. 2

DZIAŁOWSKI (von Salendorf) AUGUSTYN h. Prawdzic (*24 VIII 1772 r. †4 XIII 1826 r.), właściciel ziemski

Był synem Teodora i Julianny Słupskiej. Po ożenku został właścicielem Turzna, między Toruniem a Jabłonowem w zaborze pruskim. W dniach 27-31 sierpnia 1825 r. razem z żoną gościli u siebie 15-letniego Fryderyka Chopina. W tym czasie w Turznie mógł być ich syn Ksawery Franciszek Działowski (1799-1866) z Działowa (von Salendorf) herbu Prawdzic, cioteczny

brat Franciszka Ksawerego Zboińskiego (2 XII 1795-19 VI 1853), dziedzica Kowalewa płockiego, absolwent Liceum Warszawskiego. O kilkudniowym pobycie w ich posiadłości Chopin pisał w liście do rodziców z datą 26 sierpnia 1825 r.: „*Jutro rano jedziemy do Turzna i nie mamy wrócić aż dopiero w środę...*”. Chopin w jego dworze pojawił się ponownie w lipcu 1827 r., jednak on już nie żył.

Ożeniony w 1789 r. z Katarzyną Jeżewską (ok. 1767-1855) z Rościszewa k. Sierpca, córką Benedykta Józefa Jeżewskiego h. Jastrzębiec i z Józefy Genowefy ze Zboińskich (1740-15 VII 1836), pozostawił syna Ksawerego Franciszka (ur. 1799 Pluskowęsy-zm. 1866 Wielkołąka) i trzy córki: Józefę, Juliannę i Julię.

<http://pl.chopin.nifc.pl/chopin/places/poland/id/575/19> XII 2009; <http://www.sejm-wielki.pl/b/5.366.172/29> III 2010; [http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=augustyn+dzia%B3owski/26 I 2014](http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=augustyn+dzia%B3owski/26%I%2014); *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 117; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 53, 56; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 446-447; PRS, s. 60.

DZIAŁOWSKI (von Salendorf) KSAWERY FRANCISZEK h. Prawdzic (*1799 r. w Płachawach †1866 r. w Wielkołące), ziemianin, przyjaciel Chopina

Był synem Augustyna i Katarzyny z Jeżewskich h. Jastrzębiec z Jeżowa Kościelnego. Był ciotecznym bratem dziedzica Kowalewa, Ksawerego Zboińskiego, absolwentem Liceum Warszawskiego. Po ojcu odziedziczył Mgowo, Wałycz i Elzanowo. W 1827 r. był w majątku w Turznie, który odwiedził, przejazdem w drodze z Kowalewa płockiego przez Kikół do Gdańska, 17-letni Fryderyk Chopin.

W 1830 r. ożenił się z Klotyldą hr. Sierakowską h. Ogończyk z Waplewa, córką Antoniego Jana Franciszka i Antoniny ze Zboińskich z Kikoła – dziedziców Waplewa i miał z nią dzieci: Władysława, Antoninę, Zygmunta i Łucję, za Józefem Gajewskim z Błociszewa h. Ostoja.

Pochowany w Wielkołące.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44711/26> I 2014; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 117; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 56; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 446-447; M. Pawłowski, *Turzno. Dzieje wsi i zespołu pałacowo-parkowego*, Toruń 1996, s. 40; PRS, s. 60.

DZIAŁOWSKI (von Salendorf) ZYGMUNT ALFONS h. Prawdzic (*4 VIII 1843 r. w Mgowie w ziemi chełmińskiej †16 II 1878 r. w Berlinie), ziemianin, powstaniec 1863 r., mecenas i miłośnik nauki, archeolog, polityk (D 34)

Był jedynym synem Ksawerego Franciszka, ziemianina (zm. 23 VII 1866) i Klotyldy hr. Sierakowskiej h. Ogończyk z Waplewa i Mgowa w pow. wąbrzeskim. Uczył się w Poznaniu i Metz (Alzacja), gdzie przebywał w latach 1856-1863. W 1866 r., po śmierci ojca, przejął majątek rodzinny w Wałyczu i Mgowie w ziemi chełmińskiej.

Wiosną 1863 r. zorganizował ok. stuosobowy oddział ochotników z zaboru pruskiego i wkroczył z nim na teren ziemi dobrzyńskiej. Dowództwo nad sformowanym oddziałem chełmińsko-pomorskim objął kapitan wojsk

rosyjskich, emigrant z 1831 r. kpt. Szermętowski, używający pseudonimu „Henryk Łowiński”. Na miejsce koncentracji oddziału wybrano las józefacki k. Wielkiej Łąki pomiędzy Kowalewem Pomorskim a Toruniem. Według relacji, przechowywanej niegdyś w Muzeum w Rapperswil, przygotowanie oddziału do przejścia na teren ziemi dobrzyńskiej poprzedziły następujące czynności: „Komisarz graniczny pruski przybywszy do Zachodnich Prus naraz zwołał wszystkich urzędników organizacji na dzień 11 kwietnia i polecił im zdać sprawozdanie tak co do ilości ochotników, mających formować oddział, jak do ilości wszystkich przyborów i zasobów dla ich uzbrojenia i opatrzenia potrzebnych”. Następnie spisał to wszystko i stosowną depeszę wysłał do gen. Zygmunta Padlewskiego „uwiadamiającego o tym wszystkim, prosił zarazem, by wyznaczył czas i miejsce, w którym ma się oddział zebrać, aby przeszedłszy granicę, mógł zarazem pójść pod jego kierownictwo. Tę depeszę odesłał na ręce komisarza nadgranicznego Kongresówki, oddawcy tej depeszy powiedział, że dopiero po tygodniu, to jest w przyszłą sobotę, 18 kwietnia będzie nadesłana odpowiedź, co dopiero niedzielę 19 kwietnia nastąpiło”. Oddział wolański chelmińsko-pomorskich miał być zawiązkiem nowej organizacji powstańczej na terenie województwa płockiego. Z nim wiązał gen. Z. Padlewski nadzieje na ożywienie ruchu powstańczego w ziemi dobrzyńskiej, a potem w całej guberni płockiej.

W bitwie pod Nietrzebą k. Chrostkowa w dniu 22 kwietnia 1863 r. objął nad oddziałem dowództwo, odznaczając się wielką odwagą. Krakowski „Czas” w korespondencji już 28 kwietnia 1863 r., czyli zaledwie tydzień po wydarzeniach, podawał przyczyny, nazwijmy to – kadrowe, klęski powstańców pod Nietrzebą: „Oddział tak nazwany hr. Z. D. przeszedł w pław Drwęcy 22 t. m. o godz. 4 z rana i udał się szczęśliwie w głąb kraju przez wsie Cieclocin. Mileszeny (winno być Mileszewy – dop. MK), Klonowo, Kawno. Liczył on 86 ludzi dobrze uzbrojonych z konnicą i furgonami. Lecz brakowało w nim organizacji i porządku. Nie zapewniono się przed przejściem rzeki, czy są i gdzie są Moskale, ci zaś zawiadomieni o przyjsciu oddziału polskiego, czekali na niego w lesie Chojnickim (zapewne chojeńskim – choć z Chojna do Nietrzeby jest ok. 3 km – dop. MK). Do tego lasu dowódcy zaprowadzili oddział na spoczynek. Nie upłynęło pół godziny, a pierwsze strzały zamienione między polską i moskiewską przednią strażą. Kapitan komenderujący stracił głowę i nie wiedząc, co począć, zdał komendę na 20-letniego hr. Z. D. Ten stanąwszy na czele strzelców, pierwszy z lasu wyszedł, chcąc się przerznąć do większego boru, znajdującego się o kilka tysięcy kroków. Kawaleria w tej chwili poczęła uciekać. Hrabia Z. D. z wielką odwagą i przytomnością stanął na brzegu lasu, dopóki wszystkich wycofał ludzi. Lecz wtem wpadł granat między szeregi i pęknąwszy, wszczął wielki popłoch. W tej samej chwili dwie kule karabinowe przestrzeliły czapkę hrabiego, który kozakom odstrzeliwał. Polacy, widząc spadającą czapkę, myśleli, że stracili dowódcę i poszli w rozsypkę. Widząc to, strzelcy finlandzcy wystąpili z lasu, biorąc na cel uciekających z pola i otworzywszy rotowy ogień, szybko zaczęli się posuwać. Piechota i strzelcy polscy schronili się do lasu, lecz 9 najodważniejszych zginęło. Fur-

gony, podjazdy i część broni zabrali Moskale. Oddział jednak ocalał i połączył się z jednym z oddziałów, którymi niedawno dowodził Padlewski w Płockiem. Hr. Z. D. odznaczył się wielką siłą charakteru w tym nieszczęściu; jest podobno lekko ranny”.

Po rozbiciu oddziału zdołał ująć do Prus Zachodnich, tj. na Pomorze i tam zajął się ponownym gromadzeniem broni na potrzeby powstania w ziemi dobrzyńskiej. W dniu 12 września 1863 r. został schwytany przez władze pruskie i osadzony w więzieniu najpierw w Chełmnie, a potem w berlińskiej Hausvegtei, skąd zbiegł. W 1864 r. sądzony w procesie berlińskim i oskarżony o dążenia do wskrzeszenia Polski w granicach sprzed 1772 r. Zeznania na jego niekorzyść złożyli wtedy: Antoni Czapski, Teofil Modzelewski, gimnazjalista Ksawery Melin, rządca dóbr Klemens Fugiński. Mimo niekorzystnych zeznań, dzięki zręcznej obronie, został uniewinniony.

Po śmierci ojca w 1866 r. objął majątek Wałycz pod Wąbrzeźnem. W latach następnych rozwijał szeroką działalność społeczną. Był inicjatorem utworzenia Towarzystwa Naukowego w Toruniu, które powstało 16 grudnia 1875 r. Od 1876 r. był przewodniczącym wydziału historyczno-archeologicznego TNT. Posiadał cenną bibliotekę, złożoną z 2 tys. tomów, którą uprządkował w latach 1871-1873 Wojciech Kętrzyński. Gromadził także zbiory archiwalne i muzealne. Współpracował z naukowcami zarówno w kraju, jak i na emigracji. W Paryżu wydał pierwszą mapę archeologiczną Królestwa Polskiego. W 1875 r. został wybrany posłem do parlamentu Rzeszy (*Reichstagu*) z okręgu Kartuzy-Wejherowo, pełniąc funkcję sekretarza koła poselskiego. Był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, które reprezentował na Słowiańskim Kongresie Archeologicznym w Kijowie w 1874 r. Wraz z wybitnym historykiem warszawskim, Adolfem Pawińskim i Włodzimierzem Spasowiczem był współzałożycielem warszawskiego czasopisma naukowego pt. „Ateneum”. Finansował trzy pierwsze tomy „Roczników Towarzystwa Naukowego w Toruniu”. W 1877 r. ponownie został wybrany posłem do *Reichstagu*. Nie założył rodziny.

Pochowany w podziemiach kościoła w Wielkołące k. Kowalewa Pomorskiego.

W kościele w Wielkołące znajduje się zbiorowe epitafium rodzinne. Jego portret, namalowany przez Witolda Piwnickiego (1851-1932) z Drezna, ucznia Jana Matejki, pochodzącego z Gulbin k. Rypina, znajduje się w siedzibie zarządu Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Bukowski, *Pomorze*, s. 36, 56-58, 81, 86-88, 142-143, 145, 147, 150; *Czas* 1863, nr 96, z 28 IV, s. 3; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=44718/26> l 2014; W. Karbowski, *Zygmunt Padlewski (1835-1863)*, Warszawa 1969, s. 376; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 52; Krajewski, *Posiew wolności*, 191-193, 196; Krajewski, *Powstanie*, s. 108-112; Krajewski, *Powstanie styczniowe*, s. 5; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 37, 80, 104-106, 110-111, 163, 213; J. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, Jassy 1870, s. 290-291; A. Mańkowski, *Działowski Zygmunt*, PSB, t. 6: 1948, s. 74; Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus*, s. 239; *Nadwiślanin* 1863, nr 51, 52, 104, 864, nr 38, 48, 56, 142; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 446-447; *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 33, 254, 261, 269, 343; A. Pawiński, *Zygmunt Działowski*, *Gazeta Toruńska* 1878, nr 46; A. Pawiński, (*Nekrolog Z. Działowskiego*), *Tygodnik Ilustrowany* 1878, nr 118; *Podgórecznicy, Niepospolici*, s. 82; Przy-

jacieli Ludu 1864, nr 14, 15, 45, 217; PRS, s. 60; J. S. Sawicki, *Ludzie i wypadki z 1861-1865. Obrazki z powstania*, cz. 1, Lwów 1894, s. 81; SBPN, s. 1, s. 364-365; J. Serczyk, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Krótki zarys dziejów*, Warszawa-Poznań 1974, s. 14-21; B. Serczykówna, *Działowski Zygmunt organizator życia naukowego na Pomorzu*, Zeszyty Naukowe UMK. Nauki Humanistyczno-Społeczne, 1964, z. 11, s. 189-209; B. Serczykówna, *Działowski Zygmunt*, [w:] *Działacze Towarzystwa Naukowego Toruńskiego (1875-1975)*, pod red. M. Biskupa, Warszawa 1975, s. 9-44; A. Szelański, *Zygmunt Padlewski. Insurekcja*, Warszawa 1929, z. 1, s. 13; *Toruński słownik*, t. 1, s. 87-88; S. Wierchostawski, *Polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich w latach 1860-1914*, Wrocław 1980, s. 40, 81, 83; Zieliński, *Bitwy*, s. 231-232; T. Żychliński, *Generał kłęski – Ludwik Mierostawski*, Warszawa 1965, s. 158; Żychliński, *Księga*, t. 1, s. 239; T. Żychliński, *Wspomnienia z roku 1863*, Poznań 1888, s. 165 podał, że miejscem koncentracji sformowanego przez Działowskiego oddziału było Elzanowo.

DZIAŁYŃSKA ANNA TERESA h. Ogończyk (*1683 r. w Chełmie †1719 r.), matka Andrzeja Zamoyskiego
Była córką Tomasza (zm. 1714), posła ziemi dobrzyńskiej, wojewody chełmińskiego i Teresy z Bielińskich h. Junosza.

W 1703 r. wyszła za mąż za Michała Zdzisława Saryusza Zamoyskiego h. Jelita. Była matką Andrzeja hr. Zamoyskiego, kanclerza koronnego, twórcy polskiego projektu prawodawstwa, tzw. „Kodeksu Zamoyskiego” oraz Teresy Anny; Ludwiny Luisy; Anny Teresy; Tomasz Antoniego; Jana Jakuba Saryusza i Heleny.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 160-161; Gałkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 159; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44889/27> i 2014; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 24; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521.

DZIAŁYŃSKI ADAM h. Ogończyk (*ok. 1627 r. w Bratanie †15 X 1660 r. pod Cudnowem), rotmistrz chorągwi husarskiej, starosta bratiański, właściciel ziemski

Był synem Pawła Jana, wojewody pomorskiego i Jadwigi Marianny z Czarnkowskich h. Nałęcz.

W połowie XVII stulecia posiadał dobra strzyckie w Rypińskim. Od 1644 r. był na urzędzie starosty bratiańskiego. W czasie „potopu” szwedzkiego bronił Malborka, po czym przeszedł się do obozu króla Jana Kazimierza i walczył pod rozkazami Jerzego Lubomirskiego. W 1658 r. widzimy go jako rotmistrza chorągwi pod rozkazami Jana Sobieskiego na terenie Prus. W 1660 r. własnym sumptem wystawił chorągiew husarii i stanął w wojnie przeciwko koalicji moskiewsko-kozackiej. Ranny w czasie szarży na oddziały Szerebetiewa pod Cudnowem, zmarł na skutek odniesionych tam ran.

Ożeniony z Katarzyną Zofią Kobierzycką h. Pomian, z którą pozostawił nieletnich synów: Stanisława i Tomasza oraz córkę Jadwigę, za Aleksandrem Janem Hutten-Czapskim h. Leliwa.

W 1662 r. Sejm Rzeczypospolitej w uznaniu jego zasług w obronie ojczyzny przyznał wdowie po nim dożywotnie starostwo bratiańskie, a jego synom prawo korzystania z niego przez 15 lat po śmierci matki.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 156; Gałkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 159; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=adam+dZi> a%B3y%F1skil/27 I 2014; Minakowski, *Elita*, s. 707; T. Nowak,

Oblężenie Torunia z r. 1658, Toruń 1936, indeks; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; W. Tomkiewicz, *Działyński Adam h. Ogończyk*, PSB, t. 6: 1948, s. 77.

DZIAŁYŃSKI IGNACY JÓZEF FRANCISZEK ADAM h. Ogończyk (*15 IX 1754 r. w Konarzewie w Poznańskim †XI 1797 r. w Żytomierzu), generał wojsk polskich, poseł na sejmy ziemi dobrzyńskiej, poseł na Sejm Czteroletni (D 35)

Pochodził z Dobrzynia n. Drwęcą i był synem Augustyna (zm. 1759), wojewody kaliskiego (1750) i Anny z Radomickich h. Kotwicz. Posiadał Dobrzyń n. Drwęcą, Sokołowo, Białkowo, Dulsk i Kijaszkowo w ziemi dobrzyńskiej. Kształcił się u jezuitów w Poznaniu, a następnie w *Collegium Nobilium* w Warszawie. Ok. 1777 r. odbył liczne wojaże zagraniczne. W 1784 r. osiedlił się na Wołyniu. W 1788 r. jako szef X regimentu pieszego wojsk koronnych zajął się uzbrojeniem podległej mu jednostki, która wyrosła niebawem na jedną z najlepszych w Polsce. W 1790 r. sprawił dla pułku 4 działka trzyfuntowe. Jednostka ta w czasie insurekcji kościuszkowskiej, w której wzięła udział, wstąpiła się jako „pułk Działyńskich”.

W 1789 r., jako właściciel Dobrzynia n. Drwęcą, nazywanym dotąd Przedmieściem Golubskim, nadał mu prawa miejskie, ofiarując dla miasta swój herb rodowy. Urząd wójta zamienił wtedy na burmistrzowski, a „trzydniową sierpem roboczną na pieniądze oszacował”. Od listopada 1790 r. był posłem ziemi dobrzyńskiej na Sejm Czteroletni. Określany jako „arcyprzymjenny i arcydobry człowiek”, nie odegrał jednak w sejmie większej roli, mimo wielu wystąpień. Jednak jako jeden z pierwszych wpisał się do księgi mieszczan Warszawy, a potem złożył swój podpis pod projektem Konstytucji 3 Maja. Latem 1792 r. w czasie wojny o Konstytucję 3 Maja wraz ze swoim regimentem brał udział w obronie Gąbina. Oburzony akcesem króla do Targowicy, wraz z kolegami, domagał się jego dymisji. Brał czynny udział w przygotowaniach do powstania kościuszkowskiego 1794 r., w tzw. spisku warszawskim. Na cele spiskowe w latach 1792-1794 wyłożył znaczne sumy. Wbrew radykałom pozostał do końca wierny umiarkowanym zasadom Konstytucji 3 maja. Za udział w powstaniu 5 kwietnia 1794 r. został aresztowany i zesłany na Sybir do Berczowa. Więziony w Żytomierzu, Kijowie, Petersburgu, a następnie w twierdzy smoleńskiej. W półtora roku później, po śmierci Katarzyny II, został uwolniony przez Pawła I razem z T. Kościuszką i powrócił do kraju. Tutaj przeżywał kłopoty osobiste, a proces rozwodowy zatruł ostatnie chwile jego życia. W krachach bankierskich, także łożąc nadmierne ofiary na cele publiczne, stracił swoje posiadłości w ziemi dobrzyńskiej: Dobrzyń i Działyń.

Był odznaczony Orderami św. Stanisława (1780) i Orła Białego (1791).

Ożeniony był w 1783 r. ze Szczęsną Felicjaną Woroniczówną z Trojanowa h. Pawęża. Pozostawił córki; Annę; Józefę, za Józefem Bielińskim h. Junosza i Henrykę, za Aleksandrem Błędowskim z Błędowa h. Półkocic oraz syna Zygmunta, właściciela Denisza i Ryszczowa na Wołyniu. Pochowany na cmentarzu w Żytomierzu.

Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 345; Biliński, *Szlachta*, s. 50; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 160-161 (tablica); Borucki, *Ziemia*, s. 41, 47, 48; H. Dembińska, *Polityczna walka o egzekucję dóbr królewskich w latach 1559/64*, Warszawa 1935, s. 77, 171; *Encykl. Orgelbranda*, s. 864-866; *Encykl. powszechna*, t. 1, s. 650; P. Galkowski, *Miasta ziemi dobrzyńskiej od XIV do XVIII wieku*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 56: 1988, s. 7; Gawarecki, *Opis*, s. 74; Guldon, *Rzeczpospolita*, s. 19; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=ignacy+dZia% B3y%F1ski/27> l 2014; *Katalog*, z. 6, s. 13; S. Kieniewicz, *Działyński Ignacy Józef Franciszek Adam*, PSB, t. 6: 1948, s. 80; S. Kieniewicz, *Ignacy Działyński*, Kórnik 1930; Korespondent Płocki 1877, nr 11-36; *Kierunek Sybir*, opr. zbior., (Golub-Dobrzyń), b. d.; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 27; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 25 i n.; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 18; M. Krajewski, *Dobrzyński udział w Konstytucji 3 maja*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 102, s. 7; M. Krajewski, *Ignacy Działyński*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 100, s. 8; *Lauda*, s. 286, 397; Łaszewski, *Ziemia*, s. 96, 98; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 82; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; SGKP, t. 2, s. 87, t. 4, s. 59; Staszewski-Maciesza, *Zarys*, s. 19-20; W. Tokarz, *Insurekcja kościuszkowska*, Lwów 1934, pass.; *Wielka encykl. PWN*, t. 7: 2002, s. 520, gdzie imiona – Ignacy Józef Adam; *Zabytki*, s. 126; Żalusi, *Szkic*, s. 4; Zieliński, *O ziemi*, s. 243.

DZIAŁYŃSKI JAKUB h. Ogończyk (*ok. 1660 r. †1730 r.), właściciel ziemski

Był synem Zygmunta (1630-1685), wojewody brzeskiego i kaliskiego oraz Katarzyny Franciszki z Witoławskich (zm. 1678).

Posiadał Sokołowo z Dobrzyniem n. Drwęcą. W 1697 r. z ziemią dobrzyńską podpisał elekcję Augusta II Mocnego. W dniu 15 czerwca 1721 r. potwierdzał nadany dla Dobrzynia i Sokołowa przywilej przez swego ojca w 1684 r. Swojej osadzie przysporzył wiele gruntów i wzmocnił ją ekonomicznie.

Ożeniony z Marianną Katarzyną Dąbską (Dambrowską) h. Godziemba, prawdopodobnie nie zostawił potomstwa.

Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 344-345; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44951/27> l 2014; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 368; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; SGKP, t. 2, s. 87.

DZIAŁYŃSKI JAN h. Ogończyk (†28 I 1520 r.), cześnik i stolnik dobrzyński, kasztelan słoński

Był synem Piotra Działyńskiego z Woli (zm. 1494), kasztelana słońskiego i Anny z Czarnkowskich h. Nałęcz, córki kasztelana gnieźnieńskiego. W 1504 r. od Kościeleckiego wziął w zastaw Siedlno. Posiadał także Wolę k. Lipna oraz Żałę k. Rypina. Nadto był dzierżawcą królewskich dobrzyńskich: Zbyszewa, Strachania Wielkiego i Małego.

W dniu 23 czerwca 1511 r. mianowany cześnikiem dobrzyńskim, a później, w 1515 r. występował jako stolnik dobrzyński, a następnie, w 1520 r. kasztelan słoński.

Ożeniony z Dorotą z Markowa, pozostawił synów Wincentego i Sędziwoja. Obydwaj od dóbr Żałę w ziemi dobrzyńskiej nazwali się Żelskimi. Pierwszy z nich był kasztelanem słońskim, a następnie dobrzyńskim, drugi – dziedziczył na Woli i Złotopolu jeszcze w 1564 r. Obydwoje wyzbyli się Zębówca.

Biliński, *Szlachta*, s. 50, 216; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 153; *Brzuze*, s. 346; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44879/27>

l 2014; Kozierowski, *Nazwy*, t. 7, s. 234; *Matr. sum.*, t. 4, nr 10101; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Pawłowski, *Obrowo*, s. 243; *Urzędnicy*, nr 1405, 1667, 1810; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 451; *Zbiór nazwisk*, s. 117, 703; T. Żebrowski, *Radzikowski Mikołaj*, PSB, t. 30/1: 1987, s. 86.

DZIAŁYŃSKI JAN IGNACY h. Ogończyk (*ok. 1511 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †przed 8 V 1583 r.), podkomorzy dobrzyński, miecznik chełmiński, kasztelan elbląski, chełmiński i dobrzyński, wojewoda pomorski i chełmiński, starosta bratiański, lipnowski i tczewski

Był synem Mikołaja (zm. 1545), wojewody pomorskiego i Magdaleny z Foglerów (zm. 1534). Po studiach w Królewcu w 1533 r. został podkomorzym dobrzyńskim, a w 1538 r. - miecznikiem ziemi chełmińskiej. W 1545 r. mianowany kasztelanem elbląskim, a w 1546 r. - chełmińskim W 1551 r. został wojewodą pomorskim, w 1556 r. - wojewodą chełmińskim.

Występował jako przeciwnik egzekucji dóbr, co było konsekwencją jego sytuacji majątkowej. Ojciec zapisał mu 19 września 1535 r. sumy na starostwie bratiańskim, wyłożone na wykup.

Na sejmie 1563-1564 odebrano mu lenno starostwa bratiańskiego. Na sejmie w 1573 r. opowiedział się za Henrykiem Walezym. Po ucieczce z Polski Walezego był aktywnym zwolennikiem kandydatury Stefana Batorego na króla Polski. Został delegatem zjazdu jędrzejowskiego ze stycznia 1576 r. do Prus Królewskich w celu poinformowania tej prowincji o akceptacji przez zjazd elekcji Batorego. W sierpniu 1577 r. wziął udział w wyprawie Batorego przeciwko mieszczanom Gdańska.

Przyjaźnił się ze S. Hozjuszem i bp. Marcinem Kromerem.

W 1535 r. ożenił się z Elżbietą Wilkanowską h. Lis, córką Zbigniewa, starosty bratiańskiego, z którą miał czterech synów: Sylwestra (Lasotę), w 1599 r. właściciela Sokołowa; Mikołaja, wojewodę chełmińskiego; Stanisława, wojewodę malborskiego, chełmińskiego i kasztelana elbląskiego oraz Erazma.

Jego portret był na zamku z Rynekówce k. Nowego na Pomorzu.

S. Bodniak, *Działyński Jan*, PSB, t. 6: 1948, s. 81-83; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45019/27> l 2014; Korecki, *Ludzie*, s. 106-107; T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Lwów 1923, t. 2, s. 21; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 365; Łaszewski, *Ziemia*, s. 91-92; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; SBPN, t. 1, s. 365-366; *Urzędnicy*, nr 1545, 1554, *Vol. Leg.*, t. 2, s. 871, 883, 886.

DZIAŁYŃSKI MICHAŁ (XVI w.), podkomorzy chełmiński, poseł na sejm

Był synem Mikołaja Działyńskiego (zm. 1545), podkomorzego dobrzyńskiego, starosty brodnickiego i bratiańskiego, wojewody pomorskiego. Posiadał Sokołowo lub jego część pod Dobrzyniem n. Drwęcą, które mógł otrzymać jako posag żony. Posiadał także inne dobra w ziemi dobrzyńskiej: Stalmierz, Liciszewy, Kijaszkowo, Kijaszkowiec, Klonowo i część Dąbrówki oraz Rembiochy i Wielgiego k. Działynia. W 1533 r. był starostą bobrownickim, w latach 1566-1567 pełnił

urząd podkomorzego chełmińskiego. W okresie bezkrólewie w 1572 i 1575 posłował na sejm.

Ożeniony z Anną Sokołowską, wojewodzianką pomorską, zapewne córką właścicieli Sokołowa, miał syna Feliksa, który zmarł w okresie niepełnoletności. Ożeniony po raz drugi z Teodorą v. Fiedorą Bohowityną v. Bohuszówną, za którą uzyskał majątki na Wołyniu. Z drugą żoną nie miał potomstwa.

Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 364; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521.

DZIAŁYŃSKI MICHAŁ h. Ogończyk (*ok. 1560 r. w Brześciu Kujawskim †29 IV 1617 r. w Działyniu), starosta bobrownicki, nieszawski i rypiński, wojewoda inowrocławski i brzesko-kujawski, poseł na sejm, senator

Był synem Pawła (zm. 1583), właściciela Działynia, kasztelana dobrzyńskiego (1565) i Krystyny z Kostków (Kostczanki) h. Dąbrowa (zm. 1563), wojewodzianki chełmińskiej. W 1584 r., jako dworzanin Andrzeja Batorego, synowca króla Stefana Batorego, odbył z nim podróż do Rzymu. W 1589 r. posłował do Sejmu. W 1596 r. był starostą nieszawskim i deputatem na Trybunał Koronny z województwa brzesko-kujawskiego. W 1602 r. został wojewodą inowrocławskim, wchodząc jednocześnie do senatu. W 1609 r. był wojewodą brzesko-kujawskim. W 1608 r. otrzymał starostwo brzeskie w nagrodę poselstwa sprawowanego w tym samym roku do Rzymu w imieniu króla Zygmunta III. Przed 1608 r. otrzymał starostwo rypińskie, które trzymał do śmierci. Od 1615 r. posiadał także starostwo bobrownickie i nieszawskie. W 1613 r. był komisarzem na granicy ze Śląskiem.

Posiadał dobra rodowe, Działyn oraz większą część (14 łanów) Wielgiego. Jako starosta rypiński dzierżył dobra królewskie w okolicy Rypina, tj. Starorypin i Głowińsk.

W 1616 r. pokrył koszty rozbudowy kościoła (przedłużenie prezbiterium) Ojców Bernardynów w Skępem. Utrzymywał bliskie kontakty z poetą Stanisławem Grochowskim, który poświęcał jego rodzinie okolicznościowe utwory.

Z małżeństwa z Elżbietą z Czermów h. Własnego pozostawił siedmiu synów i jedną córkę: Mikołaja; Michała; Andrzeja; Kacpra, biskupa chełmińskiego, w 1641 r. fundatora kościoła w Działyniu; Pawła; Piotra i Łukasza oraz Mariannę. W drugim małżeństwie żona była z Reginą Eisenreich (zm. 1637) z Bawarii, która po jego śmierci wyszła za ks. Olbrychta S. Radziwiłła, kanclerza litewskiego.

Pochowany w Działyniu, w swej rodzinnej posiadłości.

AGAD, MK 131, k. 70-70v.; H. Barycz, *Polacy na studiach w Rzymie*, Kraków 1938, pass; Biblioteka Kórnicka, Działyniana; S. Bodniak, *Działyński Michał*, PSB, t. 6: 1948, s. 91; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 159; Borucki, *Ziemia*, s. 58; P. Czaplewski, *Senatorowie świeccy Prus Królewskich*, Roczniki Towarzystwa Naukowego Toruńskiego, t. 26-28, s. 22-60; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44933/27> I 2014; *Inskrypcje*, t. 1, s. 90 i n.; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 365; Krajewski, *Skępe*, s. 93; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 201; Krystosik, *Wiadomość*, s. 26; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3: 1839, s. 459; *Okolice Rypina*, s. 657; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; RZD, t. 2, cz. 2, s. 179; SBPN, t. 1, s. 368; *Słownik inowrocławski*, t. 3, s. 20; *Stanisław Resca Diarium*, wyd. J. Czubek, Kraków 1915, pass.; Uruski, *Rodzina*,

t. 3, s. 324; *Urzędnicy*, nr 67, 351, 893, 1355; *Zabytki*, s. 122; *Zbiór nazwisk*, s. 117, 703; Żychliński, *Księga*, t. 16.

DZIAŁYŃSKI MIKOŁAJ h. Ogończyk (*ok. 1458 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †m. 1490 a 1498 r.), kasztelan dobrzyński, wojewoda inowrocławski, dworzanin królewski

Był synem Piotra (zm. po 1441), podkomorzego dobrzyńskiego (1437), pochodzącego z jednego z najstarszych rodów w ziemi dobrzyńskiej i nieznanej z nazwiska Jadwigi (zm. po 1461). Jego ojciec w 1413 r. otrzymał w podziale wieś parafialną Działyń i Zębówiec. Przywilej Władysława Jagiełły podpisał Piotr jako świadek. Mikołaj brał udział w wojnie trzynastoletniej. W 1472 r., otrzymał w zastaw połowę wsi Wielgie od Andrzeja, piszącego się z Wielgiego. W 1464 r. biskup Jan z Sienna powierzył mu dowództwo załogi obronnej na grodzie biskupim we Włocławku. Zażegnał wówczas bunt zaciężnych, grożących złupieniem miasta z powodu zaległego żołdu. Około 1472 r., a może już w 1468 r., był dworzaninem Kazimierza Jagiellończyka. W 1476 r. został podkomorzym brzeskim. W lutym 1479 r. występował jako kasztelan dobrzyński. W latach 1484-1490 (1498?) był wojewodą inowrocławskim. W 1485 r. otrzymał od króla polecenie wykupienia starostwa brodnickiego. Dzierżawił liczne dobra królewskie na Kujawach. W 1487 r. Kazimierz Jagiellończyk, jako osobę zaufaną, delegował go na zjazd z książętami pomorskimi. Był zdecydowanym oponentem w walce z niemczyzną. W 1487 r. domagał się od wojewody pomorskiego przekazywania mu listów w języku łańskim, a nie niemieckim.

Żonaty z Febronią Danaborską h. Topór (zm. po 1502), córką Włodka, starosty nakielskiego, zostawił synów: Jana, kasztelana chełmińskiego, i Mikołaja, wojewodę pomorskiego oraz córki: Małgorzatę, za Stanisławem Szreńskim z Sokołowa h. Dołęga; Katarzynę, za Jakubem Glinką h. Trzaska; Jadwigę, za Andrzejem Iłowskim h. Prawdzic i Annę, za Łukaszem de Alklen.

Bieniak, *Elita*, s. 33-37; Biliński, *Szlachta*, s. 199; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 153; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44849/27> I 2014; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 7; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 448; Podgórczyński, *Niepospolici*, s. 82; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; (red.), *Działyński Mikołaj*, PSB, t. 6: 1948, s. 92, gdzie mowa tylko o dwóch córkach i synu, Mikołaju; RZD, t. 2, cz. 2, s. 179, gdzie tylko syn Mikołaj; Ursuki, *Rodzina*, t. 3, s. 323-324; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 185 podaje datę nominacji na kasztelana dobrzyńskiego – rok 1485.

DZIAŁYŃSKI MIKOŁAJ h. Ogończyk (*ok. 1484 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †przed 18 V 1545 r.), podkomorzny dobrzyński, starosta brodnicki i briaiański, wojewoda pomorski, dworzanin Zygmunta I

Był synem Mikołaja (zm. m. 1490 a 1493), wojewody inowrocławskiego i Febronii Danaborskiej h. Topór (zm. po 1502). Po śmierci ojca w 1498 r. otrzymał starostwo brodnickie. Zgromadził liczne dobra w Prusach, na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej. W 1507 r. wstąpił na dwór Zygmunta I w charakterze dworzannina. W 1510 r. został starostą dobrzyńskim. Przed wybuchem wojny pruskiej zgłosił się jako ochotnik do służby wojskowej. W 1519 r. objął w Toruniu dowództwo

two nad rotą jazdy, liczącej 150 żołnierzy, na czele której wkroczył na terytorium krzyżackie. Za zasługi w kampanii pruskiej Zygmunt I Stary mianował go w 1526 r. starostą brodnickim, a w 1530 r. – kasztelanem chełmińskim. W 1544 r. występował jako wojewoda pomorski. Posiadał również starostwo brodnickie (1523) i bratiańskie (1535). Był bardzo dobrym gospodarzem. Wykupił wiele wsi oderwanych od starostwa brodnickiego i liczne majątki w ziemi dobrzyńskiej i michałowskiej.

W dniu 26 maja 1513 r. ożenił się z Magdaleną v. Małgorzatą de Biela v. de Kaldeborne, córką Jana Foglera ze Studziennej Wody na Śląsku. Pozostawił synów: Jana (zm. 1584), podkomorzego dobrzyńskiego (1533), kasztelana gdańskiego i elbląskiego (1545), kasztelana chełmińskiego (1547), wojewodę pomorskiego (1551), wojewodę chełmińskiego (1556) i starostę lipnowskiego (1553); Michała, podkomorzego chełmińskiego (1553); Rafała, po ojcu starostę brodnickiego (1545), starostę kowalskiego i kasztelana brzeskiego; Pawła, kasztelana słońskiego i Andrzeja, podkomorzego dobrzyńskiego oraz córki: Annę, Katarzynę, Jadwigę, Eufrozyne, Zofie i Febronie.

Biliński, *Szlachta*, s. 5052; Bilski, *Region*, s. 62, gdzie data otrzymania starostwa brodnickiego - 1485; M. Biskup, *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim (1308-1521)*, Gdańsk 1993, s. 269, 171, 286; Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 154; J. Dygdała, *Brodnicza w dobie Rzeczypospolitej szlacheckiej (1466-1772)*, [w:] *Brodnicza. Siedem wieków miasta*, pod red. J. Dygdały, Brodnica 1998, s. 112-113; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44930/27> I 2014; *Ludzie*, s. 108-109; J. Małek, *Dwie części Prus. Studia z dziejów Prus Książęcych i Prus Królewskich w XVI-XVII wieku*, Olsztyn 1987, s. 24, 143, 153, 154, 157; *Matr. sum.*, t. 4, nr 9586; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 448; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; W. Pocięcha, *Działyński Mikołaj*, PSB, t. 6: 1948, s. 92-94; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 82; RZD, t. 2, cz. 2, s. 179; SBPN, t. 1, s. 370; *Urzednicy*, nr 1552, *Zbiór nazwisk*, s. 117, 703.

DZIAŁYŃSKI MIKOŁAJ h. Ogończyk (*ok. 1552 r. w Dobrzyniu †po 1584 r.), właściciel ziemski

Był synem Andrzeja (zm. przed 1547), miecznika dobrzyńskiego i podkomorzego dobrzyńskiego (1542-1545?) i Katarzyny Chocieńskiej (zm. po 1545).

Według rejestru z 1564 r. posiadał Obrowo wraz z Zębówcem. W Obrowie miał 12 łąnów, na których gospodarzyli i płacili pogrównego 7 florenów: Wojciech Wypych, Maciej Sokal, Jan Pieczarka, Jan Kaczmarz, Marcin Tallo, Andrzej i Jan Kalisz, Józef i Bartłomiej Kowalik, Jakub Sokołowicz, Jan Mroczek i Jan Bartnik.

Ożeniony z Anną Zakrzewską.

Biliński, *Szlachta*, s. 51; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45025/27> I 2014; *Matr. sum.*, t. 4, nr 16766; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 449; Pawłowski, *Obrowo*, s. 29, 243; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 324; *Urzednicy*, nr 1554, gdzie wyjaśnienie dot. domniemanego podkomorstwa dobrzyńskiego jego ojca.

DZIAŁYŃSKI PAWEŁ h. Ogończyk (*ok. 1524 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †29 XI 1582 r.), starosta bobrownicki, nieszawski i dobrzyński, kasztelan dobrzyński

Był synem Mikołaja (zm. 1545), wojewody pomorskiego i Małgorzaty Fogler (zm. po 1534). W 1584 r. po-

siadał Działyń (39 łąnów), Rembiochę i Nieszawę. W 1553 r. wspólnie z bratem Mikołajem, podkomorzym chełmińskim, otrzymał starostwo bobrownickie. Rok później, w 1564 r., otrzymał starostwo nieszawskie. W 1565 r. został kasztelanem dobrzyńskim, z czego zrezygnował w 1577 r. W 1580 r. był starostą dobrzyńskim, jednakże w 1583 r. już nie żył, bowiem jego sukcesorowie otrzymali konsens królewski na odstąpienie starostwa bobrownickiego.

Ożeniony z Krystyną Kostczanką h. Dąbrowa (zm. ok. 1563), miał synów: Pawła, który odstąpił starostwo bobrownickie w 1585 r. Piotrowi Karnkowskiemu; Michała, wojewodę inowrocławskiego (1602) i wojewodę brzeskiego (1618); Stanisława oraz córkę Zofię, za Mikołajem Mniszek h. Koncyc.

Biliński, *Szlachta*, s. 52; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 158-159; Guldon, *Mapy*, s. 38, 40, 44; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45022/27> I 2014; Kozierowski, *Nazwy*, t. 7, s. 97; *Lustracje*, s. 263; *Matr. sum.*, t. 5, nr 6356; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 449, 458; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Pawiński, *Dzieje*, s. 319-330; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 324; *Urzednicy* nr 1350, 14334, 1814; *Zbiór nazwisk*, s. 117; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 186.

DZIAŁYŃSKI PAWEŁ h. Ogończyk (†po 1609 r.), starosta bobrownicki, dworzanin i sekretarz Zygmunta III Wazy

Był synem Pawła (zm. 1582), kasztelana dobrzyńskiego i Krystyny Kostczanki h. Dąbrowa (zm. 1563), właścicieli Działyń w ziemi dobrzyńskiej. Po ojcu był starostą bobrownickim, które w 1585 r. odstąpił Piotrowi Karnkowskiemu. W 1597 r. brał udział w poselstwie do Niderlandów i Anglii. Dnia 26 lipca tego roku został przyjęty przez królową angielską, Elżbietę w Greenwich. W czasie swej mowy, którą wygłosił w języku łacińskim, przedstawił królowej skargi kupców Prus Królewskich na konfiskaty przez Anglię okrętów płynących z towarami do Hiszpanii, żądając z tego tytułu odszkodowania. Domagał się wolności żeglugi na Zachód. W wyniku pertraktacji prowadzonych przez Działyńskiego Polska i Anglia poczyniły sobie pewne koncesje, ułatwiające żeglugę i handel. Poselstwo jego w tej sprawie nabrało wówczas wielkiego rozgłosu.

W wiekach następnych, król Stanisław August, zdołając zamek warszawski 20 popiersiami najznakomitszych Polaków, miał zamiar początkowo do tej elity wciągnąć także jego, lecz pomysłu tego nie zrealizował.

Biblioteka Czarotoryskich, rkps 347, 350; Boniecki, *Herbarz*, t. 5; W. Borowy, *Z historii dyplomacji polsko-angielskiej w końcu XVI wieku*, Przegląd Współczesny 1939, t. 39, s. 318-322; Guldon, *Mapy*, s. 40; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44929/27> I 2014; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 24; *Merkuriusz Sarmacki z Niderlandów i Anglii... Paweł Działyński Roku Pańskiego 1597*, opr. R. Marciniak, (Wrocław) 1978; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 449; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; (red.), *Działyński Paweł*, PSB, t. 6: 1948, s. 95-96, gdzie inf., że jego wizerunek znalazł się na Zamku Królewskim w Warszawie; *Zbiór nazwisk*, s. 117.

DZIAŁYŃSKI PIOTR (Piotr z Działyń) h. Ogończyk (†przed 1 I 1445 r.), właściciel ziemski, rycerz

w wojnie z Zakonem Krzyżackim, podłowczy dobrzyński, starosta dobrzyński, podkomorzy dobrzyński

Był trzecim spośród synów Mikołaja Kucieńskiego z Kutna (Mikołaja z Kutna), (zm. po 1394) i wnukiem Andrzeja z Woli i Radzików (Radzik), (Działyńskiego Andrzeja), kasztelana dobrzyńskiego.

Za życia matki (wdowy od ok. 1400), Jadwigi w Lipnie w 1413 r. w podziale ojcowizny otrzymał Zębówiec, a także posiadał rodowy Działyń, stąd opisał się jako „z Działyńia” v. „Działyński” oraz Wolę i Zębówiec. Dał początek Działyńskim, Wolski i Żelskim z Żalego.

W 1426 r. otrzymał tytuł podłowczego dobrzyńskiego. W sierpniu 1432 r. uczestniczył na zjeździe polsko-krzyżackim na Kępie Wiślanej pod Ostromeckiem. W latach 1431-1435 wziął udział w wojnie z Zakonem Krzyżacki i musiał wyrządził wrogowi znaczne straty, skoro został wymieniony przy nich „jako rycerz polski”. W okresie między 30 stycznia z 9 października 1433 r. był starostą dobrzyńskim. Z tytułami podłowczego i starosty dobrzyńskiego podpisał dwa listy do wielkiego mistrza Zakonu, Pawła von Russdorf: jeden w sprawie rabunku, dokonanego przez Krzyżaków na mieszkańcach Złotoryi pod Toruniem; drugi z 9 października 1433 r., gdzie zabiegał o uwolnienie pojmanyń jeńców wojennych z ziemi dobrzyńskiej, którzy dostali się niewoli krzyżackiej. W dniu 25 stycznia 1434 r., przywiesił pieczęć na dyplomie sejmiku dobrzyńskiego, gwarantującym wybór na króla jednego z synów Władysława Jagiełły. W 1436 r., po Andrzeju z Lubina, objął urząd podkomorzego dobrzyńskiego i był na nim do 1437 r.

Z pierwszej żony miał syna Jana. Z drugiego małżeństwa, z nieznaną z nazwiska Jadwigą, pozostawił synów: Mikołaja, wojewodę inowrocławskiego i pomorskiego oraz Piotra, kasztelana rypińskiego.

Bieniak, *Od wójtów Rypina*, s. 44; Biliński, *Szlachta*, s. 49-52, gdzie jednak inf., że podkomorzym był jeszcze w 1438 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 153-154; t. 16, s. 246; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44853/18> | 2014; Kozierowski, *Nazwy*, t. 6, s. 97; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 448; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Pawłowski, *Obrowo*, s. 242-243; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 28; RZD, t. 2, cz. 2, s. 179; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 322-324.

DZIAŁYŃSKI PIOTR h. Ogończyk (*ok. 1460 r. †1494 r.), właściciel ziemski, kasztelan rypiński i słoński

Był synem Piotra z Działyńia h. Ogon (zm. między 1441 a 1444), podkomorzego dobrzyńskiego i bliżej nieznannej Jadwigi. Odziedziczył Zębówiec, Wolę, Bogucin i kilka innych wsi.

W latach 1468-1471 był kasztelanem rypińskim, ok. 1488 r. został cześnikiem dobrzyńskim, a następnie kasztelanem słońskim. Na tym ostatnim stanowisku występował w źródłach w maju 1488 r. i 25 października 1493 r.

Ożeniony z Anna Czarnkowską, córką Sędziwoja Świdwy h. Nałęcz, kasztelana gnieźnieńskiego, pozostawił syna Jana.

Biliński, *Szlachta*, s. 216; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 153; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44853/18> | 2014; Lasocki, *Urządnicy*, s. 14, 22; *Matr. sum.* II, 261, III, 1510; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 448; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Pawłowski, *Obrowo*, s. 243.

DZIAŁYŃSKI PIOTR LASOTA h. Ogończyk (†1668 r.), podkomorzy dobrzyński, kasztelan dobrzyński, wojewoda chełmiński, starosta kowalewski

Był synem Michała (zm. po 1632) i Barbary Czarnkowskiej (zm. 1642). W dniu 23 czerwca 1652 r. wdzierzał młyn Zaręba, wieś Sokolowo i Dobrzyń n. Drwęcą (*Suburbium Golubense*) za jednorazową wpłatą 9 tys. florenów czynszu dzierżawnego Janowi i Zofii ze Straszewa Kłosińskim. W dniu 9 lipca 1624 r. mianowany podkomorzym dobrzyńskim i z tym tytułem pisał wraz z ziemią dobrzyńską na elekcję Jana Kazimierza. W dniu 17 listopada 1658 r. został kasztelanem dobrzyńskim, a 20 lipca 1663 r. – wojewodą chełmińskim i starostą kowalewskim.

Ożeniony z Marianną Anna Chlewicką h. Odrowąż, nie zostawił potomstwa.

AGAD, MK 169, k. 432-432v; Idem, Sig. 7, k. 70; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 159-161 (tablica); <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215211/18> | 2014; Kowalki, *Golub-Dobrzyń*, s. 419; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 460; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 325; *Urządnicy*, nr 1438, 1561; *Zbiór nazwisk*, s. 117.

DZIAŁYŃSKI PIOTR z Działyńia h. Ogończyk (†1663 r.), kasztelan dobrzyński

Był synem Sylwestra Działyńskiego (1537-1584), wojewody chełmińskiego i nieznannej z imienia Dębowskiej. Z ziemią dobrzyńską pisał się na elekcję Jana Kazimierza. W 1648 r. był kasztelanem dobrzyńskim. Miał synów: Władysława, posła ziemi dobrzyńskiej (1669) i Kazimierza. Obydwaj, jako kasztelanowie dobrzyńscy, podpisali obiór króla Michała Wiśniowieckiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 155, 160-161 (tablica); <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44850/28> | 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; *Zbiór nazwisk*, s. 117; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 186.

DZIAŁYŃSKI RAFAŁ h. Ogończyk (*ok. 1522 r. w Brześciu †3 V 1572 r. w Warszawie), starosta brodnicki i kowalski, kasztelan brzeski, senator

Był synem Mikołaja (zm. 1545), starosty brodnickiego, wojewody pomorskiego i Magdaleny v. Małgorzaty z Foglerów (zm. po 1534). W dniu 25 czerwca 1545 r. otrzymał po ojcu starostwo brodnickie z miasteczkiem i zamkiem. W 1552 r. Zygmunt August mianował go dowódcą załogi wojennej Gdańska, choć na skutek interwencji rady tego miasta, nominację tę cofnięto. W 1557 r. na czele roty brał udział w wyprawie na Inflanty. W dniu 29 maja 1559 r. uzyskał kasztelanę brzeską. Jako senator był przeciwnikiem egzekucji praw. Stronnictwo reform domagało się na sejmie pozbawienia go stanowiska starosty brodnickiego, jednak na skutek korzystnych układów z królem, zachował dożywocie. Z dużymi efektami rozwijał gospodarkę w swoich rozległych dobrach. Należał do zwolenników reform społecznych. W 1569 r. zarządził, aby jego poddani pracowali tylko dwa dni w tygodniu.

Pisarz i różnowierca, Marcin Kwiatkowski dedykował mu w 1561 r. przekład polski konfesji augsburskiej. Miał braci: Jana, wojewodę chełmińskiego i Michała, podkomorzego chełmińskiego.

Ożeniony z Katarzyną z Górków h. Łodzia (1530-1570), pozostawił syna Łukasza, ożenionego z Zofią Zamoyską h. Jelita, córką kasztelana chełmskiego. Zmarł w czasie obrad Sejmu.

Bilski, *Region*, s. 62, gdzie mylna data otrzymania starostwa brodnickiego na rok 1542; S. Bodniak, *Działyński Rafał*, PSB, t. 6: 1948, s. 96; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 154; Borucki, *Ziemia*, s. 59; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=rafa%B3+dzia%B3y%F1ski/28> | 2014; *Matr. sum.*, t. 5, nr 2530, 7201; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 449; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521, tu informacja, że zmarł w roku 1582; SBPN, t. 1, s. 372; *Urządnicy*, nr 64, 1011.

DZIAŁYŃSKI TOMASZ h. Ogończyk (*ok. 1655 r. †25 VI 1714 r. w Łąkach Bratiańskich), krajczy koronny, poseł ziemi dobrzyńskiej, marszałek Trybunału Koronnego, wojewoda chełmiński, starosta bratiański, łębski i kowalewski

Był synem Adama (zm. 1660), starosty bratiańskiego i Katarzyny Zofii z Koberzyckich (zm. 1667). W drugiej połowie XVII w. posiadał dobra strzyckie w Rypińskim, które przepisał jako posag córce. Skupiał wiele starostw, m. in. starostwo bratiańskie (1688), starostwo łąkorskie (1690). W 1683 r. został wybrany marszałkiem sejmiku dobrzyńskiego w Lipnie. Jako poseł ziemi dobrzyńskiej w 1690 r. był marszałkiem koła poselskiego. Funkcję poselską pełnił czterokrotnie (1683, 1692, 1695, 1701). W dniu 21 lutego 1702 r. został wojewodą chełmińskim i starostą kowalewskim. W 1709 r. zorganizował zjazd szlachty Prus Królewskich dla poparcia Augusta II i w tym samym roku został wybrany marszałkiem Trybunału Koronnego. Wysoką pozycję społeczną wyznaczał mu ponadto urząd krajczego koronnego. Do jego zadań należało krojenie i próbowanie potraw w czasie uczt królewskich.

W Grudziądzu ufundował późnobarokowe kolegium jezuickie wraz z kościołem (1680-1699).

W 1694 r. wydał zbiór własnych wierszy pt. *Parnassus Bicolis*.

Ożeniony z Teresą z Bielińskich h. Junosza, w 1702 r. wspólnie z nią otrzymał konsens królewski na wykupienie starostwa grudziądzkiego. Miał córkę Annę, żonę Michała Zdzisława Saryusza Zamoyskiego h. Jelita.

Pochowany w kościele klasztornym w Łąkach Bratiańskich.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 156; *Diecezja toruńska. Historia i teraźniejszość*, t. 8: *Dekanat grudziądzki*, pod red. S. Kardasza, Toruń 1997, s. 55; Dworzaczek, *Genealogia*, s. 116; Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 159; K. Górski, *Dzieje Malborka*, Gdańsk 1973, s. 193, 202; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=tomasz+dzia%B3y%F1ski/27> | 2014; A. Kamiński, *Początki antyszwedzkiego sojuszu*, Przegląd Historyczny, t. LX, 1969, z. 2, s. 292-293; M. Komasyński, *Księcia Contego niefortunna wyprawa po polską koronę*, Warszawa 1971, s. 74, 91, 116, 150; Korecki, *Ludzie*, s. 114-116; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 24; *Lauda*, s. 133, 157, 159, 186, 194; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; K. Piwarski, *Działyński Tomasz*, PSB, t. 6: 1948, s. 98-99; J. Poraziński, *Nowe Miasto Lubawskie w czasach Rzeczypospolitej szlacheckiej (1466-1772)*, [w:] *Nowe Miasto Lubawskie. Zarys dziejów*, pod red. M. Wojciechowskiego, Nowe Miasto Lubawskie 1992, s. 86; SBPN, t. 1, s. 374-375; Taczynski, *Reprezentacje dobrzyńskie*, s. 168, 174; *Wybitni Pomorzanie*, s. 40-47.

DZIAŁYŃSKI WINCENTY h. Ogończyk (†po 1568 r.), kasztelan słoński i dobrzyński

Był synem Jana (zm. przed 1527), kasztelana słońskiego i dobrzyńskiego oraz Doroty z Markowa (zm. po 1526). Wraz ze swym bratem Sędziwojem, od dóbr swoich Żałe, przyjął nazwisko Żelski. W 1536 r. został kasztelanem słońskim, a w 1539 r. – dobrzyńskim.

Biliński, *Szlachta*, s. 52, 216; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 153; Dworzaczek, *Genealogia*, s. 115; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=wincenty+dzia%B3y%F1ski/27> | 2014; M. Krajewski, *Somsiory i okolice*, Ostrowite 1983, s. 6; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 451 oraz 476, w tym ostatnim dokumencie mylnie podano imię Działyńskiego jako Venceslao, tzn. Waclaw, a nie Wincenty.

DZIAŁYŃSKI ZYGMUNT h. Ogończyk (†9 II 1685 r.), starosta inowrocławski, łowczy koronny, wojewoda brzeski i kaliski, poseł na sejm (D 36)

Był synem Pawła (1598-1649) starosty inowrocławskiego i Izabeli z Grudzińskich (zm. po 1630). Był właścicielem rozległych posiadłości na Kujawach, Krajnie i w Wielkopolsce. W 1682 r. wykupił z rąk jezuitów toruńskich Sokołowo z młynem Zarębą i Przedmieściem Golubskim (Dobrzyniem n. Drwęcą), płacąc za nie, zgodnie z dekretem Trybunału Koronnego z 31 października 1681 r., 7.050 florenów.

W 1648 r. został posłem na sejm elekcyjny Jana Kazimierza. W 1650 r. wykupił starostwo inowrocławskie od Mikołaja Ostroroga. W 1660 r. widzimy go jako łowczego koronnego. W dniu 16 maja 1661 r., jako wojewoda brzeski, podpisał z województwem brzeskim, obiór króla Michała Wiśniowieckiego. W 1678 r. był wojewodą kaliskim. W 1684 r., jako właściciel Dobrzynia n. Drwęcą, zezwolił „mieszkańcom „Przedmieścia Golubskiego” (tj. Dobrzynia n. Drwęcą - dop. MK) wybierać wójta i dwóch starszych dla sądzenia spraw; dozwala każdemu z mieszkańców brać w tydzień furę drzewa z przyległego boru, palić wódkę na własną potrzebę, lecz zabrania warzenia piwa”. Był kolatorem licznych świątyń w swoich dobrach. Za te przywileje mieszkańcy tegoż Przedmieścia Golubskiego musieli odpracowywać na majątku Sokołowo trzy tłuکی podczas żniw.

Ożeniony z Katarzyną Franciszką Witosławską (zm. 1678), pozostawił synów Macieja (zm. 1694/1695), Pawła (zm. 1693/1695), Jana (zm. 1692/1693) i Jakuba (zm. 1730) oraz córkę Helenę, za Zygmuntem Wiktoorem Genhoff h. Własnego. Jakub, który przejął po ojcu Sokołowo i Przedmieście Golubskie (Dobrzyń) w 1721 r. potwierdził przywilej ojca z 1684 r., przysparzając miastu jeszcze więcej gruntów.

AGAD MK 204, k. 43-44; Idem, Sig. 3, k. 21v.; Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 344-345; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 159; Borucki, *Ziemia*, s. 58; Dworzaczek, *Genealogia*, nr 115; Guldón, *Rzeczpospolita*, s. 19; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=44946/28> | 2014; *Katalog*, z. 6, s. 13; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 368, 420; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 461; Paprocki, *Herbarz*, s. 520-521; K. Piwarski, *Działyński Zygmunt*, PSB, t. 6: 1948, s. 99-100; SGKP, t. 2, s. 87; *Słownik inowrocławski*, z. 3, s. 21; Staszewski-Macieszka, *Zarys*, s. 19-20; Uruński, *Rodzina*, t. 3, s. 325; *Urządnicy*, nr 358, 830; *Vol. Leg.*, t. 4, s. 212; t. 5, s. 46, 297, 335; *Zabytki*, s. 126.

DZIENISZEWSKI JAN (*8 IX 1953 r. w Świedziebni), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, budowniczy kościoła (D 37)

Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 4 czerwca 1978 r. W dniu 5 października 1990 r. został skierowany przez ówczesnego ordynariusza ks. bpa Zygmunta Kamińskiego do budowy kościoła w nowo powstałej parafii pw. św. Franciszka z Asyżu w Ciechanowie. Budowę świątyni zakończył po 11 latach, w 2004 r. W dniu 25 września 2004 r. bp płocki Stanisław Wielgus dokonał konsekracji kościoła w Parafii św. Franciszka z Asyżu. Na to podniosłe wydarzenie licznie przybyli parafianie, goście, władze miasta i powiatu. Dekretem biskupim, na jego prośbę kościołowi nadano tytuł Podwyższenia Krzyża Świętego.

W 1991 r. mianowany został kapelanem Straży Pożarnej, zaś od 14 listopada 1994 r. pełni funkcję kapelana DPS „Kombatant” w Ciechanowie. Od 18 września 2008 r. jest także wicedziekanem dekanatu ciechanowskiego wschodniego.

http://www.franciszekciech.dbv.pl/articles.php?cat_id=2/11 IV 2013;

http://www.franciszekciech.dbv.pl/articles.php?cat_id=4/25 III 2014.

DZIEROŻYŃSKI WŁADYSŁAW (†po 1873 r.), lekarz w Rypinie

W źródłach pojawił się w 1862 r. jako pomocnik lekarza powiatu lipnowskiego, urzędujący w Rypinie, bowiem w tym czasie Rypin nie był stolicą powiatu. Pod tą datą wystawił zaświadczenie dla dziekana rypińskiego, dotyczące ekshumacji zwłok na cmentarzu Św. Ducha w Rypinie. Po przywróceniu w 1867 r. powiatu rypińskiego otrzymał nominację na lekarza powiatowego w Rypinie. W „Kalendarzach Lekarskich”, wydawanych w tym czasie przez „Gazetę Lekarską”, występował jeszcze na stanowisku rypińskiego lekarza powiatowego do 1873 r. Prawdopodobnie po tej dacie wyjechał z Rypina.

F. Dłutek, Rys historyczny, s. 22; *Dzieje służby zdrowia*, s. 297.

DZIERZĘCKI ZYGMUNT (*20 IX 1904 r. w Wymyślinie k. Skępego †IV 1940 r. w Katyniu), mierniczy, podporucznik (pośm. kpt.) Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Zdzisława i Joanny z Jesionowskich. W latach 1915/1921 uczył się w klasach I-IV Gimnazjum Polskiego i Państwowego Gimnazjum Męskiego im. Króla Władysława Jagiełły w Płocku. Od 17 września 1921 r. uczęszczał do Państwowej Szkoły Mierniczej w Warszawie i ukończył ją w 1924 r. Był mierniczym przysięgłym I klasy i mieszkał w Warszawie.

W lipcu 1925 r. rozpoczął służbę wojskową w 4. pułku artylerii ciężkiej, ale po kilku dniach został skierowany do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii w Wilnie, którą ukończył w 1926 r. Od 1 stycznia 1931 r. został awansowany na stopień podporucznika art. ze starszeństwem i przydzielony do 9. pułku artylerii ciężkiej. W tym pułku odbył ćwiczenia wojskowe rezerwy na przełomie sierpnia i września 1938 r.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie obronnej 1939 r., gdzie dostał się do niewoli sowieckiej. Zestany do

obozu jenieckiego w Kozielsku i wiosną 1940 r. zamordowany przez sowieckie NKWD w Katyniu.

W 2007 r. pośmiertnie awansowany przez Ministra Obrony Narodowej, Aleksandra Szczygłę do stopnia kapitana.

AM 2299; CAW, AP 77; <http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=60&str=ok&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejsce=/25> III 2014; *Katyń*, s. 126; *Katyń. Lista*, s. 487; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 61, gdzie mylnie brzmienie nazwiska jako Dzierżęcki; *Ocalić od zapomnienia*, s. 15; Tucholski, *Katyń*, s. 98; WIH MiD, KL. W. 040/2 z IV. 1940.

DZIERZGOWSKI PIOTR h. Jastrzębiec (XVII w.), właściciel ziemski

W drugiej połowie XVII w. pojawił się na terenie ziemi dobrzyńskiej i został właścicielem wsi Rakowo k. Rypina. Najpierw żonaty był z nieznaną z nazwiska Elżbietą (zm. 1678 r., pochowana w podziemiach rypińskiego kościoła), z którą miał syna Michała. Po jej śmierci, niejako z konieczności, ożenił się z chłopką, Zofią Szenichówną, bowiem już w kwietniu 1679 r. urodził się mu syn Filip. Świadcami tego ślubu byli: kasztelan rypiński, Jan Kuczborski oraz chorąży i starosta dobrzyński, Jakub Rokitnicki oraz jego syn, starosta rypiński, Jan Stanisław Rokitnicki.

AGAD, ASK I, Ziemi dobrzyńskiej rachunki poglównego 1673 anni, sygn. 73, k. 84; Mysłakowski, *Materiały*, nr 767, 768; Mysłakowski, *Opowieści*, s. 70; PRS, s. 61.

DZIERZGOWSKI SZYMON (*27 X 1866 r. w Radomicach k. Lipna †7 XII 1928 r. w Warszawie), profesor higieny, chemik (D 38)

Był synem Konrada i Anny z Hutten-Czapskich, właścicieli majątku Radomice k. Lipna. Kształcił się w Łowiczu i Płocku, a następnie w Zürichu, gdzie został inżynierem chemikiem i doktorem filozofii. Razem ze swoim profesorem Marcelim Nenckim przeniósł się do Petersburga. Po śmierci Nenckiego został dyrektorem Instytutu Medycyny Doświadczalnej w Petersburgu. Odbył szereg ekspedycji naukowych. W Gargrach na Kaukazie stworzył słynne uzdrowisko. W czasie pierwszej wojny światowej stał na czele pociągu przeciwepidemicznego. Odradzał ostatniemu carowi Rosji, Mikołajowi II stosowanie metod walki gazowej w czasie wojny światowej.

W 1918 r. powrócił do kraju i został naczelnikiem Wydziału Higieny Miast i Wsi. W 1920 r. przejął Katedrę Higieny na Wydziale Medycyny Uniwersytetu Warszawskiego. Pop jego śmierci kierownictwo zakładu przejął prof. Tomasz W. Janiszewski.

Od 1912 r. był członkiem zwyczajnym Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, a od 1921 r. – członkiem-korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie. Był też członkiem Warszawskiego Towarzystwa Higieny. Ogłosił 62 prace z dziedziny chemii i higieny. Nie izolował się od życia społeczno-politycznego. Swoje poglądy wyłożył w pracach: *Demokracja i monarchia* oraz *Państwo i naród*. S. Dąbrowski napisał, że „był to człowiek zdolny, pomysłowy, energiczny, bojownik ideowy, ofiarny a nawet fanatyczny”.

S. Dąbrowski, *Dzierzgowski Szymon*, PSB, t. 6: 1948, s. 150, gdzie inna data śmierci; Gózdź, *Lipno*, s. 72; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 26-27; *Księga pamiątkowa Koła Płocczan*, Warszawa 1931, s. 120; *Księga pamiątkowa Zjazdu Małachowiaków*, pod red. J. Chojnackiego, Płock 1959; L. K. Śp. *Szymon Dzierzgowski (1866-1928)*, Roczniki Towarzystwa Naukowego Płockiego 1929, s. 11-112; Nycek, *Ludzie*, s. 49.

DZIERŻANOWSKI HENRYK TOMASZ h. Grzymała (*ok. 1830 r. †1917 r.), mieszczanin warszawski, właściciel ziemski

Jego rodzina wywodziła się z ziemi płockiej i pieczętowała się herbem Grzymała. Był synem Tomasza h. Grzymała i Teresy z Pieńkowskich.

Aktem notarialnym z 29 stycznia 1874 r. nabył od Stanisława Grabińskiego dobra Zbójno wraz z dobrami Adamki, Podolino (Podolina) i Laskówiec za sumę 375 tys. rubli. Podobnie jak poprzednicy, a głównie Antoni Ignacy Sumiński, dobra zbójeńskie utrzymywał na wysokim poziomie. W samym Zbójnie oraz innych folwarkach budował kolejne zabudowania folwarczne, a park otaczający pałac wzbogacił o nowe okazy rzadko spotykanych drzew i roślin, sprowadzanych zza granicy.

W 1890 r. w parafii św. Krzyża w Warszawie poślubił Marię Teresę Rusiecką h. Rawicz, córkę Józefa i Marii Hlebickiej-Józefowicz, właścicieli Trojanówki w pow. humańskim. Z tego związku urodził się 12 maja 1891 r. jedyny syn Michał.

Po jego śmierci, w 1917 właścicielem całych dóbr został właśnie jego syn, Michał. W 1918 r. dobra liczyły obszar 2.992 mórg 186 prętów. W latach 1928-1936 prowadzona była regulacja gruntów, połączona z komasacją serwitutową. W 1934 r. nowy właściciel rozdzielił cały kompleks dóbr na cztery oddzielne majątki: Zbójno, Ciepień lit. A, Zosin i Rudusk. W latach 30. XX w. był on akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Po wojnie prawny właściciel dóbr zbójeńskich powrócił do Zbójna, jednak władze komunistyczne rozparcelowały jego dobra, a on otrzymał mieszkanie (sic!) w piwnicach pałacu zbójeńskiego, gdzie w nędzy i opuszczeniu, uznany przez miejscową ludność za człowieka „zdziwaczałego i zwariowanego” (mimo, iż władał biegle pięcioma językami), zmarł w szpitalu w Lipnie w 1962 r. Pochowany został na koszt gminy na cmentarzu w Rużu.

AWKW Rypin, KHip. Dobra ziemskie Zbójno, do których należały Zbójenko, Piotrowo, Frankowo, Rudusk, Kielbzak Wielki i Mały, Lubowiec, część dóbr Ciepień lit A. z przyległymi gruntami, tudzież kolonia Zosin, lata 1867-1939, Dz. I, k. 2-4; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 183; *Genealogia*, s. 200; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=henryk+dzierzgowski/27> I 2014; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 468; RZD, t. 2, cz. 1, s. 255-256, gdzie inf., że wywodził się z rodziny, pieczętującej się herbem Ogończyk; *Wykaz p.p. Obywateli ziemskich i majątków ich, położonych w Guberni Płockiej*, [w:] *Kalendarz, informator płocki na rok 1899*, (Płock 1899).

DZIEWANOWSKA APOLONIA h. Jastrzębiec (*ok. 1795 r. w Płonem †26 I 1832 r.), ziemianka

Była córką Ignacego Jana z Dukli (1857-1813) i Ludwika z Nałęczów (zm. 1834) Dziewanowskich.

Miała braci: Kazimierza Romualda, Piotra Pawła i Ignacego Jakuba.

Ok. 1810 r. wyszła za Hieronima Romockiego h. Ślepowron, z którym miała dzieci: Apolonię, za: w pierwszym małżeństwie nieznanym nam bliżej Popławskim, w drugim – za Gustawem Zielińskim ze Skępego; Kazimierza oraz Władysławę Martynę Nepomucenę, za (23 VII 1849 r.), Franciszkiem Kalikstem Wilczewskim z Jastrzębia k. Lipna.

Pochowana przy kościele w Czernikowie, gdzie znajduje się płyta nagrobna.

Genealogia, s. 208; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=295214/27> XI 2013; Minakowski, *Genealogia*; Tablica inskrypcyjna w kościele w Czernikowie; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKA z d. Mieczkowska DANUTA ZOFIA (*21 X 1915 r. †21 VII 2003 r.), łączniczka i sanitariuszka w powstaniu warszawskim (D 39)

Córka Stefana (1889-1956) h. Zagłoba i Heleny z Chamskich h. Jastrzębiec (1894-1975), właściciele majątku Dzierżanowo w pow. płockim. Uzdolniona muzycznie, w młodości występowała ze śpiewem na koncertach ziemianek w Warszawie. Do szkoły średniej uczęszczała w Sacré-Coeur w Paryżu, a następnie ukończyła kursy Pogotowia Sanitarnego Sióstr PCK w Warszawie, uzyskując dyplom pielęgniarski. Po zamążpójściu zamieszkała w majątku Bitkowice. Po zmobilizowaniu męża w końcu sierpnia 1939 r. do Wojska Polskiego, w dniu 5 września 1939 r. opuściła majątek i udała się do Warszawy, gdzie przebywała w czasie wojny, działając w podziemiu.

Od 1940 r. była w konspiracji w ramach Związku Walki Zbrojnej, także członkini Stronnictwa Narodowego – NOW AK. W konspiracji była instruktorką sanitarną. W powstaniu warszawskim pełniła funkcję łączniczki Batalionu „Harnaś” i przełożonej sanitariuszek w tzw. czołówce sanitarnej na ul. Czackiego. W czasie walk powstańczych została dwukrotnie ciężko ranna.

Za udział w walkach powstańczych dwukrotnie odznaczona Krzyżem Walecznych, a ponadto Krzyżem Partyzanckim, Medalem za Warszawę, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Krzyżem Armii Krajowej oraz czterokrotnie Medalem Wojska.

Jesienią 1938 r. wyszła za mąż za Stanisława Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (1908-1939) z Grodkowa, z którym pozostawiła córkę, Zofię (ur. 17 IX 1939). Po raz drugi wyszła za mąż za Zygmunta Rudowskiego z Rumoki h. Prus (1906-1975), syna Zofii Mieczkowskiej z Nieciszewa, z którym miała syna Krzysztofa (1949-2008). Po wojnie mieszkała w Sopocie, a potem w Warszawie, Szwecji i wiele lat u córki w USA, gdzie aktywnie działała w zgrupowaniach Weteranów Armii Krajowej na Obczyźnie, a później też i w kraju.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=306703/27> I 2014; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 29, 48-51, 109, 283, 287; T. Marciński, *Wagner Od konspiracji do emigracji. Narodowa Organizacja Wojskowa - AK i Okręg Stołeczny Stronnictwa Narodowego podczas II wojny światowej i wspomnienia powojenne*, Warszawa 1994, pass.; PRS, s. 61; Szymańska, *Ziemiaństwo ziemi płockiej*, s. 96-97; *Sanitariuszki Batalionów Gustaw i Harnaś w szpitalach powstańczych. Wybór wspomnień sierpień – wrzesień 1944*, Warszawa 1993; *Ziemiaństwo*, t. 3, cz. 1, s. 99, 106.

DZIEWANOWSKA HALINA MARIA h. Jastrzębiec (*30 X 1916 w Grodkowie †13 V 1995 w Warszawie), pracownik umysłowy

Była najmłodszym dzieckiem Ignacego Kazimierza (1879-1942) i Zofii z Chrzanowskich (1883-1954). Ukończyła Gimnazjum Humanistyczne im. Cecylii Plater-Zyberkówny w Warszawie, potem roczny kurs w Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Chyliczkach oraz Kursy Handlowe i Buchalteryjne Henryka Chankowskiego w Warszawie. W roku szkolnym 1935/36 uczyła się w Rzymie języków obcych oraz historii sztuki.

W lutym 1940 r., po aresztowaniu przez Gestapo jej ojca, wraz z matką uciekła do Warszawy i mieszkała w domu przy ul. Langiewicza, należącego do jej brata, Kazimierza Stanisława, który zginął 8 września 1939 r. Podczas okupacji pracowała w firmie „K. Rudzki”.

Po wojnie pracowała w UNRRA (Organizacja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy) i organizacjach z nią związanych, a następnie, aż do emerytury, w Centrali Handlu Zagranicznego „Animex” w Warszawie.

Miała braci: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza Stanisława (1908-1939); Jana (1907-1989); Stanisława (1908-1939); Tadeusza (1911-1975) i Jerzego (1913-1913).

Nie założyła rodziny.

Pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kwatery 30, rząd 2, miejsce 26).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303473/1> XII 2013; Mieczkowski, *W kręgu wydarzeń*, s. 51 podał, że do Warszawy przemieściła się już 5 września 1939 r. razem ze szwagierką, Danutą Zofią Dziewanowską z d. Mieczkowską i bratem tej ostatniej – Zbigniewem, przy czym nie jest wykluczone, że potem mogła powrócić jeszcze do Grodkowa, gdzie przecież zostali jej rodzice; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 19, 22-23; *Ziemiaństwo*, cz. 1, s. 52.

DZIEWANOWSKA z d. Ambroziewicz HALINA ALEKSANDRA h. Waz (*1924 r. †1989 r.), żołnierz i łączniczka AK, lekarz dentysta

Maturę zdobyła na tajnych kompletach w czasie okupacji niemieckiej. W czasie wojny żołnierz AK, łączniczka w Zgrupowaniu „Praga” od 1942 do 1945 r.

Po wojnie ukończyła studia medyczne. W 1951 r. decyzją władz komunistycznych skierowana nakazem pracy na Ziemię Odzyskaną, do Kluczborka, a później do Raciborza. Było to prawdopodobnie spowodowane faktem, że jej ojciec, Julian Ambroziewicz, skazany został przez sąd stalinowski na karę śmierci, za nie złożenie broni. Karę zamieniono później na dożywocie w akcie łaski prezydenta Bieruta. Siedział w więzieniu politycznym we Wronkach od 1948 do 1955 r.

Z małżeństwa z Władysławem Dziewanowskim (1910-1972), lekarzem dentystą, pozostawiła syna Andrzeja (ur. 10 XII 1951), inż. mechaniki stosowanej.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 15 I 2014 r.

DZIEWANOWSKA z d. Wyganowska HONORATA (*7 I 1932 r. †21 IV 2005 r.), redaktorka

Córka Mieczysława (zm. 1953) i Genowefy (1901-1991). Całą okupację (1939-1945) spędziła z rodziną w Warszawie. Była w konspiracyjnym harcerstwie. W

1953 r. ukończyła studia socjologiczne na Uniwersytecie Warszawskim.

W latach 1953-1956 pracowała w redakcji gazety harcerskiej „Świat Młodych”. Przez kilka lat była bibliotekarką w szkole podstawowej. Od 1962 r. pracowała w Państwowym Wydawnictwie Naukowym, w którym zajmowała się opracowaniem redakcyjnym hasła *Wielkiej Encyklopedii Powszechnej PWN*. W marcu 1968 r. została z PWN usunięta. W latach 1968-1974 pracowała w Dziale Wydawniczym Centralnego Ośrodka Doskonalenia Kadr Kierowniczych. Od 1974 r. do emerytury pracowała w Wydawnictwach Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie redagowała przede wszystkim prace socjologiczne i prawnicze. Od 1975 r. redagowała pismo Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego „*Studia Iuridica*”, do 2004 r. przygotowała 31 tomów pisma i trzy tomy „*Biblioteki Studia Iuridica*”.

Miała dwóch braci: Jerzego, podczas okupacji wywieziony na roboty do Niemiec, zginął, oraz Zdzisława (zm. w 2010).

W 1955 r. wyszła za mąż za Kazimierza Karola Dziewanowskiego, dziennikarza, pisarza. W latach 1990-1993 mieszkała w Waszyngtonie, gdzie wyjechała z mężem, który został pierwszym ambasadorem III RP w USA. Miała córkę Krystynę (ur. 19 XII 1955).

Pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kwatery 283, rząd 1, miejsce 17).

G. Bałtruszajtys, *Tomów pięćdziesiąt serii wydawniczej „Studia Iuridica”*, *Studia Iuridica*, t. 51: 2010, s. 343-344; Wspomnienia córki, K. Dziewanowskiej-Stefańczyk z Warszawy.

DZIEWANOWSKA z d. Mazaraki JADWIGA (*1905 r. †24 VII 1972), konserwator zabytków

Ukończyła *École de Beaux-Arts* (Państwowa Wyższa Szkoła Sztuk Pięknych) w Paryżu. Do początku 1940 r. mieszkała z małymi synami w swoim przedwojennym mieszkaniu przy ul. Koszykowej w Warszawie, kiedy to została wysiedlona, a jej mieszkanie zajęło Gestapo.

Synowie dopiero w 1957 r. wyjechali do ojca w ramach akcji łączenia rodzin. Jadwiga dołączyła do męża i synów w Anglii w 1963 r.

W 1934 r. wyszła za Jana Dziewanowskiego (1907-1989), dr prawa międzynarodowego, z którym miała synów: Bogdana (ur. 27 VI 1935) i Romana (ur. 26 XI 1936).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303465/1> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 36; PRS, s. 61; Stefańczyk *Dziewanowscy*, s. 18-20, 22-23; *Ziemiaństwo*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKA (zamężna Grabowska) JANINA h. Jastrzębiec (*16 IV 1912 r. w Wolkowcach †1996 r. w Lublinie), mgr historii sztuki

Była córką Wacława (1872-1915) i Klementyny (1872-1951) Dziewanowskich. Po nagłej śmierci ojca na tyfus (1915), wraz z matką i rodzeństwem przeniosła się do Niemirowa (Ukraina). W 1923 r. wraz z rodziną została repatriowana z Rosji bolszewickiej do Polski. Ukończyła studia wyższe. Pracowała jako kustosz w bibliotece KUL w Lublinie.

Miał dwóch braci: Zygmunta i Władysława.
Z małżeństwa z Grabowskim pozostawiła córkę Malinę (ur. 1945), mieszka w Lublinie.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 15 I 2014 r.

DZIEWANOWSKA KAZIMIERA ANNA h. Jastrzębiec (*ok. 1830 r. †20 VII 1841 r. w Grodkowie na Mazowszu)

Była córką Kazimierza Romualda (zm. 1874) i Tekli z Borzewskich h. Lubicz.
Zmarła w wieku ok. 11 lat.

Minakowski, *Genealogia*; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKA z d. Millaszewska KLEMENTYNA (* 2 XII 1872 r. †2 III 1951 r. w Lublinie), ofiara prześladowań sowieckich

Matka pochodziła z Mickiewiczów. Po nagłej śmierci męża na tyfus (1915), wraz z trójgiem małych dzieci przeniosła się do Niemirowa (Ukraina). W 1923 r. wraz z dziećmi została repatriowana z Rosji bolszewickiej do Polski. Wraz z nimi przyjechali do Polski rodzzeństwo Maria i Władysław Jotkiewiczze, przygarnięte w 1916 r. przez Klementynę, ponieważ ich rodzice zostali zamordowani przez bolszewików. Matka Marii i Władysława Jotkiewiczów była Maria z d. Millaszewska, siostra Klementyny.

Syn Marii Millaszewskiej, Bożydar Wojciech Mokwiński mieszka w Gdańsku i pracuje na ASP. Jest m. in. autorem placu Solidarności przy pomniku Poległych Stoczniovców '70 w Gdańsku.

Wyszła za Wacława Dziewanowskiego (1872-1915), z którym miała dzieci: Zygmunta, Władysława i Janinę.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 15 I 2014.

DZIEWANOWSKA z d. Rosé KRZYSTYNA (*6 XI 1905 r. †16 I 1963 r.), ofiara prześladowań komunistycznych

Ukończyła Gimnazjum Humanistyczne im. Cecylii Plater-Zyberkówny w Warszawie, a następnie Wydział Ogrodniczy Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

W 1939 r. jej mąż został zmobilizowany jako oficer 36. Pułku Piechoty Legii Akademickiej i 8 września zginął w walkach pod Cyrusową Wolą k. Łodzi.

Podczas okupacji nadal mieszkała z synami przy ul. Langiewicza. Przed powstaniem warszawskim z synami oraz bratową męża, Jadwigą, żoną Jana Dziewanowskiego, i z jej dziećmi, Bogdanem i Romanem, przeniosła się do Konstancina. Mieszkała tam jeszcze jakiś czas po wojnie. Podczas powstania spalił się jej warszawski dom przy ul. Langiewicza.

Po wojnie została aresztowana i na kilka miesięcy uwięziona przez UB. Synowie zostali sami. Z tego powodu w 1948 r. starszy syn, Kazimierz, musiał zacząć zarabiać na życie i rozpoczął wtedy pracę w redakcji „Nowej Wsi”.

W 1929 r. wyszła za mąż za Kazimierza Stanisława Dziewanowskiego (1905-1939). Zamieszkali w wil-

li na Mokotowie (Warszawa) przy ul. Langiewicza. Mieli dwóch synów: Kazimierza Karola (1930-1998), pisarza, dziennikarza, pierwszego w III Rzeczpospolitej ambasadora Polski w USA oraz Andrzeja Stefana (1934-1984), fotografa, pracownika Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Pochowana na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie (kwatery 283, rząd 1, miejsce 17).

Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 24; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 5.

DZIEWANOWSKA-STEFAŃCZYK KRZYSTYNA h. Jastrzębiec (*19 XII 1955 r. w Warszawie), redaktorka

Jest córką Kazimierza Karola Dziewanowskiego i Honoraty z d. Wyganowskiej. Skończyła Liceum nr XVI im. Stefanii Sempołowskiej, przez rok studiowała na Wydziale Fizyki, a następnie informatykę na Wydziale Matematyki, Informatyki i Mechaniki Uniwersytetu Warszawskiego (pracę magisterską obroniła w 1984 r.).

Zajmuje się redakcją prac naukowych i popularnonaukowych, dotyczących takich dziedzin jak informatyka, matematyka, astronomia, a od 2004 r. przede wszystkim prawo (redagowała m. in. książki: R. Alexy, *Teoria praw podstawowych*, K. Sójka-Zielińska, *Wielkie kodyfikacje cywilne. Historia i współczesność*, czy też razem z matką, Honoratą Dziewanowską, w 2004 r. pracę *Z dziejów kultury prawnej. Studia ofiarowane profesorowi Juliuszowi Bardachowi w dziewięćdziesięciolecie urodzin*). Od 2004 r. redaguje pismo „Studia Iuridica”.

Od 2008 r. śpiewa w chórze „Los Bilbilicos”.

W 1980 r. wyszła za mąż za Macieja Stefańczyka (ur. 19 X 1955). Ma dwoje dzieci: Bartosza Kazimierza (ur. 22 II 1982) i Zofię Krzystinę (ur. 10 II 1989).

Inf. K. Dziewanowskiej-Stefańczyk z 24 III 2014 r.; http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol?/aDziewanowski%2C+Andrzej./adziewanowski+andrzej/-3%2C-1%2C0%2CB/frameset&FF=adziewanowska+stefan+aczyk+krystyna&1%2C1%2C/8 XII 2013; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKA z d. Chrzanowska ZOFIA FRANCISZKA TERESA h. Poraj (*17 IX 1883 w Teptiukowie (hrubieszowskie) †1 IX 1954 w Warszawie), ziemianka, społeczniczka, ofiara prześladowań hitlerowskich

Była córką Stanisława i Marii Jadwigi Kazimiery z Kicińskich h. Rogala. W czasie pierwszej wojny światowej wspierała męża w działalności samorządowej i narodowowyzwoleńczej, sama udzielając się także społecznie. W sierpniu 1917 r. wybrana została do zarządu Polskiej Macierzy Szkolnej w Wyszogrodzie. Po odzyskaniu niepodległości intensywnie zajmowała się majątkiem w Grodkowie oraz działalnością społeczną. Działała m. in. w Radzie Naczelnej Zjednoczenia Ziemianek Polskich oraz była przewodniczącą Koła Ziemianek Powiatu Płońsko-Zakroczymskiego oraz Towarzystwa Gospodyń Wiejskich Powiatu Płońskiego, jak również podobnego Towarzystwa w Żukowie. Przewodniczyła też Dekanalnej Akcji Katolickiej

w Wyszogrodzie oraz angażowała się w Związku Ludowo-Narodowym.

Po aresztowaniu przez Gestapo w lutym 1940 r. jej męża uciekła wraz z córką Haliną do Warszawy, do domu najstarszego syna, Kazimierza Stanisława, który zginął 8 września 1939 r.

Po wojnie nie mogła już wrócić do Grodkowa, gdyż w wyniku reformy rolnej straciła cały majątek. Mieszkała w Konstancinie z wdową po swoim najstarszym synu, Kazimierz Stanisławie – Krystyną z d. Rosé oraz jej synami: Kazimierzem Karolem i młodszym Andrzejem Stefanem.

W 1903 r. wyszła za mąż za Ignacego Kazimierza Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (1879-1942), z którym miała siedmioro dzieci: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza Stanisława (1905-1939); Jana (1907-1989); Stanisława (1908-1939); Tadeusza (1911-1975); Jerzego (1913-1914) oraz córkę Halinę (1916-1995).

Pochowana w grobie rodzinnym, koło kościoła w Rembowie.

Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 14, 20-22; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 150, 153, 396; *Ziemia*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKA ZOFIA ELŻBIETA h. Jastrzębiec (*17 IX 1939 r.), lekarz medycyny, dr nauk med., psychiatra i farmakolog, wiceprezydent i główny dyrektor departamentów klinicznych w firmach biofarmaceutycznych, prof. amerykańskiego Uniwersytetu Cornell w New Yorku (D 40)

Córka Stanisława Dziewanowskiego (1908-1939), por. rezerwy 1. Pułku Szwoleżerów im. J. Piłsudskiego Wojska Polskiego i ofiary wojny obronnej 1939 r., kawalera orderu Virtuti Militari oraz Danuty Zofii z Mieczkowskich (21 X 1915-21 VII 2003) h. Zagłoba z Dzierżanowa.

Po wojnie wychowywała się w Sopocie gdzie zaczęła studia w Gdańskiej Akademii Medycznej, a po wyjściu za mąż przeniosła się z rodziną do Warszawy, gdzie ukończyła studia na Warszawskiej Akademii Medycznej. Następnie doktoryzowała się w Polskiej Akademii Nauk, Instytucie Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej w Warszawie w zakresie neurofizjologii, robiąc jednocześnie specjalizację z psychiatrii w Warszawskiej Akademii Medycznej.

Wyjechała z Polski do Anglii w 1971 r., gdzie nostryfikowała swój dyplom medyczny i podjęła pracę w Szpitalu Uniwersyteckim, St. Georges, w Londynie. W 1973 r. wyjechała do Stanów Zjednoczonych, gdzie przeprowadziła kolejną nostryfikację dyplomu lekarskiego i podjęła pracę w dziale klinicznym firmy farmaceutycznej, początkowo *Merck Inc*, a później międzynarodowej *Hoffman La Roche*. Jednocześnie pracowała w amerykańskich uczelniach naukowych i medycznych, początkowo na Uniwersytecie Rockefellera w potem w głównym szpitalu Uniwersytetu Cornell, w Nowym Jorku, jako profesor psychiatrii. W obu firmach farmaceutycznych prowadziła badania kliniczne wśród pacjentów, oceniające potencjalną efektywność i potencjalną szkodliwość najnowszych leków. W Hoffman La Roche została awansowana do pozycji vice prezydenta Departamentu Badań Klinicznych z wieloma nagrodami za wyniki badań, a po

przeprowadzeniu się do Kalifornii, w 1994 r. podjęła podobne odpowiedzialne pozycje kliniczne i managerskie w firmach biotechnologicznych, np. *Genta Inc*, oraz *Ligand Pharmaceuticals*. Ze szczególnym zaangażowaniem prowadziła dalej międzynarodowe badania w najtrudniejszych dziedzinach medycyny, głównie onkologii i psychiatrii. Przez szereg lat była dodatkowo zaangażowana zawodowo w aktywności amerykańskiej organizacji w Washingtonie (PhRMA), promującej międzynarodową współpracę firm farmaceutycznych z ośrodkami uniwersyteckimi oraz FDA (Federalne Biuro Leków w USA). W Kalifornii była również zaangażowana w stworzenie i rozpoczęcie współpracy medyczno-naukowej nowej organizacji „Miasta Siostrzane: San Diego/Województwo Mazowieckie”, promującej współpracę pomiędzy tymi terenami.

Nadal mieszka w Kalifornii, a obecnie w ramach własnej firmy pracuje naukowo jako doradca do departamentów klinicznych amerykańskich firm biotechnologicznych, zajmujących się wynalazkami, badaniami i rozwojem nowych leków.

Z sentymentem i zaangażowaniem odwiedza rodzinne Grodkowo oraz dalsze ziemie przodków związane z życiem i działalnością rodziny Dziewanowskich, tak jak: Płonne, Szafarnię i Obory na ziemi dobrzyńskiej oraz koncerty chopinowskie w Szafarni i uroczystości w Szkole Podstawowej w pobliskim Płonnem.

Wyszła za Krzysztofa A. Kunerta, dra nauk chemicznych, z którym ma syna Marcina Dziewanowskiego-Kunerta, filmowca i reżysera w USA.

Autopsja (2011-2014); <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303490/28 XI 2013>; <http://www.linkedin.com/pub/dir/Zofia/Dziewanowska/29 VII 2013>; Inf. Z. Dziewanowskiej z 20 VIII 2012 r. i 6 XII 2013; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 49, 66, 111, 148, 158, 163, 281, 283, 287; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 30-32; PRS, s. 61; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 23, *Who is Who in Polish America 1 st Edition, Bicentennial Publishing Corp.* 1996-1997; *Marquis Who is Who Publication in America in the World in Medicine and Science 1994 do 2014*.

DZIEWANOWSKA-STEFAŃCZYK ZOFIA KRYSZYNA (*10 II 1989 r. w Warszawie), tłumacz, anglistka

Jest córką Macieja Stefańczyka (ur. 19 X 1955) i Krystyny Dziewanowskiej-Stefańczyk (ur. 19 XII 1955). Maturę zdobyła w XXVII LO im. Tadeusza Czackiego w Warszawie, gdzie aktywnie uczestniczyła w przygotowaniach spektakli na Festiwal Teatralny, opracowując scenografię. Przez dwa lata studiowała psychologię na Uniwersytecie Warszawskim, obecnie studentka studiów magisterskich w Instytucie Anglistyki Uniwersytetu Warszawskiego i absolwentka studiów licencjackich tego Instytutu.

W 2010 r. założyła koło naukowe „American Studies Student Project”, które pod jej kierownictwem działało do 2012 r. Oprócz prowadzenia koła, w czasie studiów angażowała się w różne projekty tłumaczeniowe i kulturalne (m. in. wykonała tłumaczenie do książki: Aleida Assmann, *Między historią a pamięcią. Antologia*, red. i posłowie Magdalena Saryusz-Wolska (2013); w 2012 r. tłumaczyła program festiwalu niezależnego kina „Piękni 20-letni” oraz napisała do niego artykuł *Niezależne kino amerykańskie: awangarda, Hollywood czy złoty środek?* W latach 2012-2013 od-

była ośmiomiesięczną praktykę w Ambasadzie Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie. Obecnie, korzystając z wymiany studenckiej LLP Erasmus, studiuje pisarstwo w Manchester *Metropolitan University* w Anglii. Pracuje także dla wydawnictwa „Znak” jako recenzentka literatury angielskojęzycznej.

Inf. Z. Dziewanowskiej-Stefańczyk z 24 III 2014 r.

DZIEWANOWSKA TERESA h. Lubicz (*1740 r. (?) †przed 1792 r.), żona Ignacego Piwnickiego

Była córką Juliusza Dziewanowskiego h. Jastrzębiec (zm. 1772) i Ludwika z Pawłowskich h. Półkozic. W 1740 r. uzdrowiona za przyczyną Matki Bożej Bolesnej w Oborach. Z tej racji jej ojciec fundował przy kościele oborskim kaplicę boczną pw. Opatrzności Bożej i napisał pieśń-hymn „*Matko Bolesna, słynąca k łaskami*”.

Ok. 1780 r. wyszła Ignacego Piwnickiego h. Lubicz i miała nim dzieci: Alojzję Ludwikę; Alojzego, który poślubił Brigidę Borzewską (1800-1855) i Konstancję Alojzję Ludwikę.

Krajewski, *Listy Chopina*, s. 33; Minakowski, *Genealogia*; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI ALEKSANDER h. Jastrzębiec (†ok. 1931 r.), ziemianin

Z małżeństwa z Bronisławą Dziewanowską, córką Leona, stał się właścicielem majątku Ligowo w Lipnowskim, o powierzchni 291 ha. Posiadał go do ok. 1931 r. W 1912 r. w Ligowie z własnych funduszy wznosił budynek szkoły.

Miał synów: Zygmunta; Jana oraz córkę Wandę, za Witoldem Klickim, który zginął w Oranienburgu. Kliccy przejęli majątek po rodzicach.

Genealogia, s. 67; Jasiewicz, *Lista*, s. 265; http://www.ligowo.com.pl/szkola/historia_szkoly.html/7 VIII 2013; PRS, s. 61; L. Zagaj, <http://www.szpejankowski.eu/index.php/pl/miejscowosci/139.html/22.09.2013>.

DZIEWANOWSKI ALEXANDRA JULIA h. Jastrzębiec (*1989 r.), studentka

Córka Andrzeja Dziewanowskiego (ur. 1951) i Małgorzaty z d. Jobda.

Mieszka w Sztokholmie (Szwecja). W 2013 r. ukończyła licencjat z zasobów ludzkich (*human resources*) na Uniwersytecie w Sztokholmie. Kontynuuje studia na magisterskie (*master*).

Ma siostrę Magdalenę Sofii.

Inf. A. Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 17 I 2014 r.

DZIEWANOWSKI ANDRZEJ h. Jastrzębiec (XVI w.), właściciel ziemski

Był synem Pawła Dziewanowskiego, zw. Warda z Dziewanowa i Elżbiety Leszczyńskiej z Leszczyny. W 1547 r. odziedziczył po matce Leszczynę i w dwa lata później zmienił nazwisko na „Leszczyński”.

Miał syna Klemensa, w 1569 r. właściciela majątku Leszczyn, który powrócił do nazwiska „Dziewanow-

ski”. Klemens miał z kolei syna Jakuba, a który, poprzez powstałe długi, stracił dobra leszczyńskie.

Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 131, który podali, iż jego ojcem był Jan; Lempicki, *Herbarz*, s. 177; Stefańczyk, *Dziewanowsky*, s. 4.

DZIEWANOWSKI ANDRZEJ h. Jastrzębiec (*ok. 1670 r. †1 XII 1722 r.), kasztelan rypiński, słoński i dobrzyński, marszałek sejmiku ziemi dobrzyńskiej, poseł na sejm

Był synem Mikołaja i kasztelanki Katarzyny Rozpierskiej z Miłońskich. Po ojcu odziedziczył dobra Płonne. W 1705 r. potwierdził zapis swego ojca 4 tys. zł pruskich, zabezpieczonych w dobrach Płonne dla Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach.

Pełnił urzędy kasztelana rypińskiego (1699-1704), słońskiego (1704-1713) i dobrzyńskiego (1713-1724?-1721). W dniu 1 września 1713 r. zwołał do Lipna sejmik, a szlachta wybrała go marszałkiem sejmiku, który uchwalił nowy podatek na utrzymanie wojska. W czasie sejmiku dobrzyńskiego pod jego kierownictwem w dniu 1 września 1713 r. szlachta dobrzyńska uchwaliła nowy podatek na utrzymanie wojska Rzeczypospolitej. Sejmik lipnowski, obradujący 18 grudnia 1713 r., wybrał go marszałkiem sądów fiskalnych. Marszałkował także sejmikom ziemi dobrzyńskiej, obradującym w dniach 29 grudnia 1714 r., 19 i 26 stycznia i 16 lutego 1715 r.

Ożeniony z Eleonorą Kretkowską h. Dołęga, zmarł bezpotomnie, a dobra Płonne przeszły na jego brata Kazimierza lub bratanka Juliusza.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199, t. 12, s. 276; Krajewski, *Kościół*, s. 25; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 10, 15; *Lauda*, s. 241, 242, 246, 250-253; *Laudum „Congressu” Lipieńskiego z dnia 1 września 1713 roku*, [w:] *Lauda*, s. 241-242; Minakowski, *Genealogia*; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 16; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 474; Pawłowski, *Obrowo*, s. 58; PRS, s. 61; Smoleński, *Kościół*, s. 65; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359; *Urzednicy*, nr 14442, 1755, 1824; *Zbiór nazwisk*, s. 120; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 186.

DZIEWANOWSKI ANDRZEJ STEFAN h. Jastrzębiec (*10 XI 1934 †8 XII 1984), fotografik

Był synem Kazimierza Stanisława (1905-1939), i Krysztyny Rosé (1905-1963).

Współpracował z prof. Kazimierzem Michałowskim (1901-1981), dokumentował badania archeologiczne w starożytnej Grecji, na Bliskim Wschodzie i w Afryce. W jego dorobku znalazły się także oddzielne prace autorskie (albumy) m. in.: *Palmyra* (1968), *Karnak* (1969), *Aleksandria* (1970). Przez wiele lat pracował w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Miał brata, Kazimierza Karola (1930-1998), pisarza, dziennikarza, ambasadora Polski w USA.

http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol?/aDziewanowski%2C+Andrzej/adziewanowski+andrzej/-3%2C-1%2C0%2CB/exact&FF=adziewanowski+andrzej&1%2C61%2C/8 XII 2013; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303464/27 XI 2013>; Inf. B. Dziewanowskiego-Stefańczyka z 24 III 2014; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKI ANDRZEJ ANDRÉ h. Jastrzębiec (*10 XII 1951 r.), inż. mechaniki stosowanej, przedsiębiorca

Jest synem Władysława (1910-1972) i Haliny z Ambroziewiczów h. Waz (1924-1989), lekarzy dentystów. Ukończył politechnikę w Sztokholmie. Mieszka w Sztokholmie. Prowadzi działalność przemysłową w Polsce i Szwecji. Gromadzi materiały biograficzne o swoje gałęzi rodziny Dziewanowskich.

Z małżeństwa z Małgorzatą Jobda ma dwie córki: Alexandrę Julię (ur. 1989) i Magdalenę Sofię (ur. 1991).

Inf. A. Dziewanowskiego z, 17 I 2014 r.

DZIEWANOWSKI ANTONI h. Jastrzębiec (*ok. 1757 r. †31 III 1797 r.), właściciel ziemski

Był synem Józefa i Barbary z Raczyńskich. Posiadał Zaduszniaki k. Lipna oraz pewne części na Skrwilnie. W 1785 r. od Roberta Kampenhausena, wnuka Ignacego Rościszewskiego kupił dział w Kowalkach. W 1787 r. kupił pozostałe działy na Kowalkach od częściowych właścicieli: Franciszka Rościszewskiego, syna Adama i córek Ignacego Rościszewskiego: Franciszki Umińskiej i Katarzyny Trzcńskiej.

Ożeniony z Marianną Kawęczyńską z Kowalk k. Rypina, pozostawił synów: Wojciecha, Antoniego, Władysława, Jana i Stanisława. Po jego śmierci wdowa wyszła dość szybko ponownie za mąż za Ignacego Wituskiego, drobnego szlachcica z parafii Sadłowo, z którym miała córkę Wiktorię, później żonę Ignacego Gniazdowskiego z Ostrowitego, a następnie – Franciszka Romockiego z Brzuzego.

Kowalki odziedziczyli nieletni jego synowie, jednak dopiero aktem sporządzonym u notariusza lipnowskiego w 1813 r. każdy z nich otrzymał część po ojcu. Stanisław niebawem sprzedał swą część w Prątni Adamowi Trzcńskiemu, a część Kowalk – Jakubowi Kraziewiczowi.

Pochowany pod kaplicą św. Krzyża w kościele pw. św. Trójcy w Rypinie.

AGAD, Księga Grodzka Bobrownicka z 1787 r.; AWKW Rypin, KHip. Kowalki; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200-201; *Genealogia*, s. 66; Mysłakowski, *Materiały*, nr 775, 2975; *Okolice Rypina*, s. 657; PRS, s. 61; RZD, t. 2, cz. 3, s. 109-110; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI ANTONI h. Jastrzębiec (*1783 r. w Chraponi), właściciel ziemski

Był synem Antoniego i Marianny z Kawęczyńskich. Po śmierci ojca, do 1814 r., był właścicielem Kowalk, a potem, prawdopodobnie przez ożenek z Anna Umińską, wszedł w posiadanie majątku Kołat k. Kikoła.

Pozostawił syna Wincentego (ur. 1814 w Kowalkach), ożenionego z Konstancją Bobińską, z którą miał synów: Feliksa (ur. 1833), Karola (ur. 1837) i Leona (ur. 1842).

AWKW Rypin, KHip. Kowalki; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; *Genealogia*, s. 67; PRS, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI ANTONI h. Jastrzębiec (zm. 1797), właściciel ziemski

Był synem Józefa i Barbary z Raczyńskich. Posiadał majątek majątku Zaduszniaki oraz prawdopodobnie też część Skrwilna, a potem (m. rokiem 1783 a 1787) nabył również Kowalki k. Rypina.

Ożeniony z Marianną Kawęczyńską, pozostawił synów: Wojciecha, Antoniego, Władysława, Jana i Stanisława. Po jego śmierci podzielili oni między siebie majątek Kowalki.

AWKW Rypin, KHip. Kowalki; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200-201; *Genealogia*, s. 66; PRS, s. 61; *Spis majątków*, s. 43; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI-STEFAN CZYK BARTOSZ KAZIMIERZ (*22 II 1982 r. w Warszawie), dr historii (D 41)

Syn Macieja Stefańczyka (ur. 19 X 1955) i Krystyny Dziewanowskiej-Stefańczyk (ur. 19 XII 1955). W 2007 r. ukończył stosunki międzynarodowe ze specjalizacją dyplomacja w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, w której następnie studia doktoranckie. Studiował też historię w ramach stypendium Sokrates-Erasmus na uniwersytecie Alberta-Ludwiga we Fryburgu Bryzgowijskim. Otrzymał stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego za wyniki w nauce. Uzyskał ponadto absolutorium w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w 2013 r. obronił rozprawę doktorską z zakresu historii pod kierunkiem prof. Urszuli Augustyniak pt. *Polityka monetarna Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza. Dyskurs sejmowy w latach 1658-1668*.

Od 2012 r. pracuje w Centrum Badań Historycznych PAN w Berlinie. Zajmuje się tam, jako redaktor prowadzący, rocznikiem „Historie” oraz jest sekretarzem naukowym Wspólnej Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej. Wcześniej pracował m. in. dla Radia Wolna Europa, w Ambasadzie Królestwa Danii w Warszawie oraz odbył praktyki w Ambasadach Rzeczypospolitej Polskiej w Waszyngtonie oraz Berlinie. Zbiera i opracowuje materiały dotyczące rodziny Dziewanowskich. Napisał pracę pt. „*Dziewanowscy i ich dwór w Grodkowie*”, ogłoszoną w Internecie. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego (w latach 2011-2014 był w Zarządzie Warszawskiego Oddziału) oraz członkiem Polskiego Towarzystwa Historii Gospodarczej.

Inf. B. Dziewanowskiego-Stefańczyka z 24 III 2014 r.; http://www.cbh.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=231&Itemid=206/7 XII 2013;

http://www.google.pl/url?sa=t&rc=1&q=&esrc=s&source=web&cd=11&ved=0CF0QFjAK&url=http%3A%2F%2Fpamiec.pl%2Fdownload%2F49%2F27995%2FBartoszaStefanczyk-DziewanowscyichdworwGrodzkowie.pdf&ei=eeoyU7L9CilOtQaxroGYBA&usq=AFQjCNG3V2GDFdCm0P_DmtK-7TcVehqMtw&sig=2=5u0qBjhzlepR77tkZOLHrw&bvm=bv.63738703.d.Yms/25 III 2014;

Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 38.

DZIEWANOWSKI BOGDAN MARIA ANTONI h. Jastrzębiec (*27 VI 1935 r.), inżynier budownictwa

Syn Jana (1907-1989), dra prawa międzynarodowego, żołnierza wojny obronnej 1939 r. i Jadwigi Mazarak (1905-1972). W czasie wojny najpierw mieszkał z

matką i młodszym bratem w Warszawie przy ul. Koszykowej, skąd musiał się wyprowadzić po zajęciu na początku 1940 r. mieszkania przez Gestapo.

W 1957 r. wyjechał do Wielkiej Brytanii w ramach akcji łączenia rodzin. Na Uniwersytecie Wiktorii w Manchesterze ukończył inżynierię lądową, pracował m. in. w Londynie i w Dubaju w Zjednoczonych Emiratach Arabskich w biurach projektowych i nadzoru budowlanego. Po powrocie do Polski pracował w Gospodarstwie Pomocniczym przy Kancelarii Premiera RP.

Ma brata Romana (ur. 1936), lekarza w Anglii.

Zonaty dwukrotnie, najpierw z Elżbietą Milewicz (córką Zygmunta Milewicza – cichociemnego), z którą ma syna Marka (ur. 1961) i córkę Annę (ur. 1965), a następnie z Hanną Marzec (ur. 1952). Mieszkają w Oblęgorku.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303465/1> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 36; Stefańczyk *Dziewanowscy*, s. 18-20, 22-23; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKI DOMINIK JULIUSZ ROCH h. Jastrzębiec (*15 II 1759 r. w Płonnem †10 IX 1827 r. w Płonnem), uczestnik powstania kościuszkowskiego, generał wojsk Księstwa Warszawskiego, pisarz, tłumacz (D 42)

Był synem Juliusza (zm. 1772), pośła, kasztelana chełmińskiego i Ludwika z Pawłowskich. Otrzymał staranne wykształcenie, władał biegle językami: niemieckim i francuskim. Po śmierci ojca, od 1772 r. był właścicielem majątku Płonne. W 1792 r. w wyniku podziałów rodzinnych otrzymał Płonne, a jego brat Jan, wydzieloną z tych dóbr, Szafarnię. W 1818 r. dobra Płonne sprzedał za sumę 540 tys. złp Janowi Melchiorowi Piwnickiemu. W Płonnem mieszkał jednak do końca życia.

Początkowo zaciągnął się do wojska pruskiego, gdzie służył przez dwa lata. Uzyskawszy stopień chorążego, podał się do dymisji i przeszedł do służby w wojsku polskim. Mianowany porucznikiem, był następnie adiutantem ks. J. Poniatowskiego. Po trzech latach służby przeniósł się na gospodarstwo w Płonnem i Łubkach. Z domowego zacisza wyrwała go insurekcja kościuszkowska. Wraz z bratem Janem i braćmi Piwnickimi uderzył w lipcu 1794 r. na garnizon pruski w Rypinie, który rozbroił, po czym przedarł się na Kujawy. Tam spotkał się z korpusem gen. J. H. Dąbrowskiego. Mianowany rotmistrzem, a potem majorem, przydzielony został do sztabu. W starciu pod Łabiszynie k. Bydgoszczy w dniu 30 września 1794 r. uratował swego dowódcę od grożącej mu niewoli. Następnie uczestniczył w zdobyciu Bydgoszczy i dzielił losy korpusu aż do złożenia broni.

Po upadku insurekcji 1794 r. osiadł ponownie na roli w Płonnem i zajął się studiowaniem dzieł wojskowych. Utrzymywał kontakty z Legionami Dąbrowskiego i wspomagał je finansowo. W listopadzie 1806 r., kiedy oddziały pruskie opuściły ziemię dobrzyńską, udał się do Bydgoszczy, gdzie wojsko polskie, z polecenia gen. J. H. Dąbrowskiego, organizował gen. Amilkar Kosiński. Tutaj sformował pułk kawalerii i 3 stycznia 1807 r. został jego dowódcą w stopniu pułkownika. Odnaczył się podczas kampanii 1807 r., prowadząc skutecznie walkę podjazdową przeciwko wojskom

pruskim. W dniu 26 marca 1807 r. odznaczył się podczas oblężenia Gdańska. Tam zajmował się reorganizacją pułku, zakończoną na przełomie czerwca i lipca 1807 r. Po przeniesieniu jednostki do Bydgoszczy pułk otrzymał nazwę 6. Pułku Ułanów Księstwa Warszawskiego. W czasie wojny przeciwko Austriakom w 1809 r. ze swoją jednostką zajął Lublin, a następnie brał udział w zdobyciu Zamościa i Sandomierza. W dniu 20 marca 1809 r. awansował do stopnia generała brygady. W lutym 1812 r. został komendantem departamentu radomskiego, a 31 kwietnia tego roku objął dowództwo 28. Brygady Kawalerii Wielkiej Armii. Na czele swej brygady brał udział w bitwie pod Mirem (9-10 VII 1812). Potem bił się na Białorusi. W czasie odwrotu pod Borysowem, 20 listopada 1812 r. został ciężko ranny i dostał się do niewoli rosyjskiej. Do kraju powrócił w 1814 r., w grudniu tego roku otrzymał dymisję i osiadł ponownie w rodzinnym Płonnem.

Kajetan Koźmian w swoich pamiętnikach określał go krótko: „człowiek prawy, lecz z charakteru nieco kapryśny i obraźliwy”. W 1818 r. założył w Płonnem szkółkę parafialną, a w 1821 r. odnowił w tej miejscowości, pochodzący z 1402 r., kościół parafialny pw. św. Jakuba.

Był autorem prac z dziedziny wojskowości. Pozostawił po sobie tłumaczenia, listy, raporty i rozkazy. Przetłumaczył na język polski pracę kpt. Grandmison'a pt. *Mała woyna, czyli opis służby lekkich pułków w czasie wojny* (Poznań 1808, cz. 1-2, wyd. 2 - 1812). Pozostawił rękopis dzieła o kawalerii polskiej (zaginiony). Za udział w kampanii 1807 r. został odznaczony Legią Honorową i Krzyżem Kawalerskim Orderu Wojskowego Polskiego.

Miał braci: Jana Łukasza Józefa Kantego (1755-1813), regenta grodzkiego chełmińskiego i Ignacego Jana (1757-1813), kapitana wojsk koronnych w 1782 r., później szambelana króla Stanisława Augusta Poniatowskiego.

W dniu 28 czerwca 1823 r. poślubił w Warszawie Teresę Annę Teklę Kiełczowską (ur. ok. 1790). Zmarł bezdzietnie. Pochowany w kościele karmelitów w Warszawie na Lesznie.

Jego biograf, Janusz Staszewski uważał, że: „był jednym ze zdolniejszych i światlejszych wojskowych swej epoki. Odważny w boju, łączył z dzielnością i szybką orientacją, która przyniosła mu sławę dobrego zagończyka, dużą umiejętność wychowawczą. Starał się szkolić i przekazywać swe doświadczenie młodym oficerem. [...] Posiadał też dużą odwagę cywilną. W razie niepowodzeń nie zasłaniał się nikim innym, ani okolicznościami, nie szukał wybiegów, winę brał na siebie”.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199-200; *Genealogia*, s. 63-64; W. Gembarzewski, *Wojsko Polskie. Księstwo Warszawskie 1807-1814*, Warszawa 1912, s. 15, 17, 20, 30, 117, 119, 124, 125, 135, 142, 143, 144, 159, 271; http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol?/aGrandmison+de./agrandmison+de/-3%2C-1%2C0%2CB/exact&FF=agrandmison+de&1%2C2%2C/8 XII 2013; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 65, 461; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 678; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 27-28; K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 2, Warszawa 1972, s. 13; M. Krajewski, *Dobrzyńskie rody ziemiańskie w pierwszej połowie XIX stulecia*, Ziemia Dobrzyńska, t. 7: 2000, s. 121-122; M. Krajewski, *Dominik Dziewanowski*, Kronika Rypińska 1991, nr 5, s. 6; M. Krajewski, *Dziewanowscy z Płonnego i Szafarni*, Kujawy 1988, nr 28, s. 10; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 15; Kra-

jewski, *Płonne*, s. 5-6; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 142; Krajewski, *Udział ziemi*, s. 98; Murawska, *W cieniu wydźrzeń*, s. 16-17; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 83-84; Podgóreczny, *Pamięć*, s. 51; J. Staszewski, *Dziewanowski Dominik*, PSB, t. 6: 1948, s. 168-169; J. Staszewski, *General Dominik Dziewanowski*, Poznań 1933, pass.; J. Staszewski, *Walki kawaleryjskie pod Mirem i Romanowem 1812 r.*, Przegląd Historyczno-Wojskowy, Warszawa 1933-1934; M. Tarczyński, *Generacja powstania listopadowego*, Warszawa 1980, s. 24, 34.

DZIEWANOWSKI DOMINIK JAN HENRYK h. Jastrzębiec (*1811 r. w Szafarni †8 VI 1881 r. w Działtynie), przyjaciel F. Chopina, uczestnik powstania listopadowego, działacz niepodległościowy, gubernator cywilny plocki (D 43)

Był jedynym synem Juliusza Ignacego Alojzego (zm. 1854) i Wiktorii z Rafałowiczów (zm. 1869), właścicieli Szafarni. W 1823 r. rozpoczął naukę w Liceum Warszawskim i mieszkał na pensji Chopinów w prawej oficynie Pałacu Kazimierzowskiego, gdzie korzystał także z lekcji gry na fortepianie u prof. Wojciecha Żywnego. W latach szkolnych 1823/24 i 1824/25 uczęszczał do tej samej klasy co Chopin i ukończył V klasę Liceum. W wakacje 1824 i 1825 gościł u siebie w Szafarni o rok starszego Fryderyka Chopina. Nie znamy w szczegółach dalszych losów jego przyjaźni Fryderykiem. Wiemy jednak, że wymiana korespondencji istniała na pewno. Dominik pisał do Fryderyka przed 18 sierpnia 1826 r., choć list ten nigdy nie został odnaleziony. Pisał również z Paryża w styczniu 1832 r. do Szafarni Fryderyk, prosząc o przebaczenie za długi okres milczenia: „*Gdybym miał przyjaciela, co przed kilku laty (przyjaciela z dużym, krzywym nosem, bo tu o innych nie mowa), a więc który przed kilkoma laty ze mną w Szafarni bąki zbijał, co mnie z przekonaniem kochał, a mego ojca i matkę z wdzięcznością kochał, i żeby ten, wyjechawszy z kraju, do mnie ani słowa nie pisał, myślałbym najgorzej o nim i chociażby on potem płakał i prosił, nie przebaczyłbym mu, a ja Fryc, mam jeszcze tyle czoła, że brońnię moją negliżencją i odzywam się po długim cichym siedzeniu jak bąk, co z wody też wyścibi wtenczas, kiedy go nikt o to nie prosi. Ależ nie będę się silił na eksplikację, wolę się przyznać do winy, która może z daleka większą się wydaje jak z bliska, albowiem rozerwany jestem na wszystkie strony*”. Szafarnię wspominał Fryderyk Chopin także w 1845 r., czyli dwadzieścia lat po ostatnich odwiedzinach u Dziewanowskich. Wiemy o tym z listu pisanego z Nohant w Anglii w lipcu 1845 r., w którym serdecznie prosił: „*Jeżeli Domusia albo Pannę Ludwinę, albo Państwo Juliuszostwo widzieć będziecie – przypomnijcie mię*”. Chopin tytułował go wciąż „Domusiem”.

Po wyjściu z warszawskiego liceum i złożeniu egzaminu dojrzałości, w wieku 17 lat, w dniu 22 września 1828 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, równoległe studiując nauki matematyczne na Wydziale Filozoficznym. Studia przerwał mu wybuch powstania listopadowego 1830 r., w którym wziął czynny udział.

Po jego upadku kontynuował studia prawnicze w Berlinie, gdzie miał kontakty z Arturem Zawiszą. W 1833 r. powrócił i osiadł najpierw w Szafarni, a potem w Działtynie, którego w 1844 r. stał się właścicielem. Krótko posiadał także majątek Bocheniec.

W tym czasie czynnie angażował się w działalność polityczną i publiczną. W 1848 r. został członkiem, a rok później opiekunem prezydującym Towarzystwa Dobroczyńności pow. lipnowskiego. W 1848 r. został wciągnięty do organizacji wojskowej Henryka Krajewskiego i mianowany jej naczelnikiem na pow. lipnowski. W wyniku wykrycia spisku w 1850 r. został chwilowo aresztowany i w 1852 r. oddany pod nadzór policji. Jako działacz gospodarczy w 1850 r. wybrany został radcą Komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego guberni plockiej. Był również czynnym członkiem Towarzystwa Rolniczego. W latach 1859-1861 został członkiem delegacji przygotowującej oczyszczenie włościan w pow. lipnowskim. W styczniu 1862 r. został mianowany tymczasowym członkiem Rady Stanu, zaś 27 marca 1863 r. – jej stałym członkiem. Pozostawał nim do 13 kwietnia 1867 r., kiedy zlikwidowano tę instytucję (w 1865 r. pełnił funkcję prezydującego w Wydziale Prób i Żalób Rady Stanu).

Od 4 lipca 1862 r. do 22 grudnia 1863 r. pełnił funkcję gubernatora cywilnego plockiego Królestwa Polskiego. Ze stanowiska tego po kilku miesiącach sam zrezygnował, co odnotował w swoich wspomnieniach, znający dobrze teren Lipnowskiego, uczestnik powstania styczniowego, a potem pamiętnikarz, Zbigniew Chądzyński: „*Dziewanowski, gubernator cywilny plocki, w tym czasie z pewnych drobnych powodów na własne żądanie od obowiązków się uwolnił*”. Pełniona przez niego funkcja gubernatora cywilnego plockiego nie uchroniła jego rodziny od nękania przez zaborcę. O jednym przypadku donosił krakowski „Czas” w dniu 15 marca 1863 r.: „*Podobnie jak w Sądzie w mieszkaniu p. Kowalewskiego (...) odbyła się rewizja u p. Romockiego z Łążyń, szwagra obecnego gubernatora plockiego. Pomimo, że niczego kompromitującego nie znaleziono, aresztowano p. Romockiego i odstawiono do Lipna*”.

Ożeniony z dalszą krewną, Józefą Romocką (ur. 1819), córką Hieronima Romockiego z Obrowa i Kawęczyna z Apolonii z Dziewanowskich, pozostawił córkę Cecylię (ur. ok. 1840), która w 1867 r. wyszła za Feliksa Ciechomskiego z Ciechomic h. Wąż. W 1881 r. otrzymali oni po Dominiku dobra Działtyn, który pozostawał w ich rękach do 1903 r. Jednak w liście siostry Fryderyka Chopina, Ludwika Jędrzejewiczowej z października 1842 r. znajdujemy fragment dotyczący dzieci Dominika: „*Wszyscy kazali Cię uściskać, od cioci Ludwika do Domusia, który już ma dwoje ślicznych Domusiątek*”. Nie wiadomo, czy ten zapis oznacza, że miał on więcej dzieci.

Jeden z sześciorga jego wnucząt, Leon Ciechomski (XII 1878-7 (3?) X 1946) zamieszkały w Krakowie, w czasie drugiej wojny światowej opiekował się częścią kolekcji chopinowskiej, należącej do Laury Ciechomskiej w Warszawie. Znaczna część z tych zbiorów latami 50. XX w. szczęśliwie trafiła do Muzeum Fryderyka Chopina w Warszawie.

Pochowany w Działtynie.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Komisja Województwa Mazowieckiego, nr D-98, Rada Stanu, III, nr 193; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 133 przypis 163 podał, że Dziewanowski pełnił funkcję gubernatora plockiego już od 4 lipca 1862 r.; *Czas* 1863, nr 61, z 15 III, s. 2; P. Działisz, *Okolice Chopina*, Gdańsk 1964, s. 76; *Dzieje Plocka*,

s. 335 podano okres pełnienia funkcji gubernatora od 12 lipca 1862 r. do 22 grudnia 1863 r.; *Genealogia*, s. 65-66; Gerber, *Studenci*, s. 48; J. Iwaszkiewicz, *Chopin*, Warszawa 1984 s. 28-29; M. Krajewski, *Dziewanowscy z Płonego i Szafami*, Kujawy 1988, nr 28, s. 10; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 18, 34, 65-66, 74, 584; Krajewski, *Płonne*, s. 8-9; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 202-205; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 142; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 14, 26, 48; Krajewski, *Związki Chopina*, s. 13-16; *Lista członków TR*, s. 96; A. Minkowska, *Organizacja spiskowa 1848 roku w Królestwie Polskim*, Warszawa 1923, s. 98; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 21, gdzie mylna inf., że gubernatorem plockim był w okresie od 30 lipca 1862 do 18 lipca 1863 r.; Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 133-134; Pawłowski, *Obrowo*, s. 59; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie styczniowe w Plockiem*, Płock 2003, s. 13; Smoleński, *Kościół*, s. 48; *Spółeczeństwo polskie*, s. 322, 341, 713; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 9; *Uczestnicy ruchów*, s. 136; Uruński, *Rodzina*, t. 3, s. 359.

DZIEWANOWSKI FRANCISZEK LESZEK h. Jastrzębiec (*1940 r.), dr inż. (D 44)

W Katedrze Technologii Maszyn i Automatyzacji Politechniki Gdańskiej specjalizował się komputerowym wspomaganie projektowania procesów produkcyjnych. Jest autorem wielu prac z zakresu metalurgii, szczególnie frezowania. Obecnie pracuje w Grudziądzkiej Szkole Wyższej. Od 2008 r. jest członkiem zarządu w Instytucie Nowy Technik i Technologii sp. z o.o. w Sopocie.

<http://www.infoveriti.pl/firma-krs/Instytut,Nowych,Technik,I,Technologii,Sopot,Raport,o,firmie,KRS,0000297222.html>
<http://ktmiap.mech.pg.gda.pl/Workers/workinfo,6,y2006,Franciszek,Leszek,Dziewanowski.html/7> XII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=61403&lang=pl/7> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 38; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI HENRYK h. Jastrzębiec (*22 VI 1914 r. w Nikiforowicach †12 I 2006 r. w Szczecinie), prof. zw. dr hab. inż. budowy i eksploatacji maszyn, wynalazca (D 45)

Był synem Mieczysława, instruktora rolniczego i Heleny z Witnickich. W 1933 r. ukończył Liceum Krzemienieckie i podjął studia na Wydziale Mechanicznym Politechniki Lwowskiej, gdzie studiował w latach 1933-1939, uzyskując dyplom mgra inż. mechanika. W okresie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Busku Zdroju, pracując jako kierownik warsztatów. Współpracował ruchem oporu, z partyzantami oddziału „Harnasie”. Wielokrotnie, z narażeniem życia, przewoził im własną ciężarówką broń.

W 1945 r. osiedlił się w Krakowie i podjął pracę naukową na Politechnice Krakowskiej oraz w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Na uczelniach tych uzyskał kolejno stopień doktora nauk technicznych (1960) i doktora habilitowanego (1961). Od września 1961 r. rozpoczął pracę w Politechnice Szczecińskiej, obejmując funkcję kierownika Katedry Teorii Maszyn Ciepłych. Tytuł docenta uzyskał w 1962 r., profesora nadzwyczajnego w 1969 r., a profesora zwyczajnego w 1978 r. Opublikował około 45 prac naukowych oraz opatentował 36 wynalazków. Wypromował pięciu doktorów, z których dwóch uzyskało stopień doktora habilitowanego i tytuł profesora. W latach 1962-1969 był prodziekanem i dziekanem Wydziału Budowy Maszyn. Z dniem 31 grudnia 1984 r. przeszedł na emery-

turę, pracując nadal na części etatu na Uczelni, aż do dnia 30 czerwca 2003 r.

Przez wiele lat kierował, działającą w Szczecinie, Pracownią Przepływów i Wymiany Czynnika CBKSS w Warszawie oraz współpracował z przemysłem silnikowym i stoczniowym, a w szczególności z Zakładami Mechanicznymi im. Hipolita Cegielskiego w Poznaniu, Polską Żegluga Morska w Szczecinie, Centrum Techniki Okrętowej w Gdańsku, Instytutem Morskim w Gdyni, Stocznia Szczecińska i innymi.

Solidaryzował się z ruchem „Solidarność”. W czasie strajku 1980 r. przebywał w Stoczni Szczecińskiej. Był gorącym zwolennikiem samowystarczalności Polski pod względem energetycznym. Był ławnikiem Izby Morskiej w Szczecinie oraz aktywnie uczestniczył w pracach Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Za działalność naukową i społeczną odznaczony był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Miał troje rodzeństwa: siostrę Irenę, która wyszła za Stanisława Cencorę, miała dwoje dzieci: Marka i Janusza; starszego brata Romana, profesora Politechniki w Gdańsku, który z kolei miał trójkę dzieci: Leszka, Oleńkę i Maję; Zygmunta - najmłodszego z rodzeństwa, inżyniera, żołnierza AK, który pozostawił dwie córki: Jolę i Iwonkę.

Ożeniony w 1939 r. z Ireną Mielnikow, pozostawił troje dzieci: Kingę (ur. 1943), mgr inż. architekta; Krzysztofa (ur. 1946), profesora nefrologii i transplantologii i Jerzego (ur. 1950), mgr inż., absolwenta Wydziału Budowy Maszyn Politechniki Szczecińskiej.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na Cmentarzu Centralnym w Szczecinie.

http://krc.zut.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=83&Itemid=101/14 XII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=38377&lang=pl/15> XII 2013; Inf. Krzysztofa Dziewanowskiego ze Szczecina z 14 XII 2013; *Prof. Henryk Dziewanowski. Wspomnienie*, *Silniki Spalinowe* 2006, nr 1, s. 101-103; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI IGNACY JAN z Dukli h. Jastrzębiec (*1757 r. w Płonnem †11 III 1813 r.), ziemianin, kapitan wojsk koronnych, szambelan królewski, poseł na sejm

Był synem Juliusza (zm. 1772) h. Jastrzębiec i Ludwika z Pawłowskich (ur. ok. 1730) h. Półkozic, małżonków Dziewanowskich. W 1789 r. posiadał majątek Kawęczyn, który otrzymała jako posag jego żona, Ludwika z Nałęczów. W 1782 r. występował jako kapitan wojsk koronnych, a w 1789 r., według niektórych źródeł, jako szambelan króla Stanisława Augusta. W 1793 r. był posłem na sejm rozbiorowy. W 1809 r. piastował urząd radcy powiatowego departamentu plockiego.

Małżeństwo Ignacy i Ludwika Dziewanowscy – jak podają źródła – „pomieszkiwali na Kawęczynie”. W 1789 r. na Kawęczynie wysiewał 85 korcy żyta.

Miał braci: Jana Łukasza Józefa Kantego (1755-1813), regenta grodzkiego chełmińskiego; i Dominika Juliusza Rocha (1759-1827), uczestnika powstania kościuszkowskiego, generała Księstwa Warszawskiego. Ożeniony z Ludwiką Nałęcz (zm. w 1834), pochowana na cmentarzu przy kościele parafialnym w Czerni-

kowe, miał trzech synów: Kazimierza Romualda (ur. 1792 w Kawęczynie-zm. 23 IX 1834 w Grodkowie); Piotra Pawła (30 VII 1798-10 VI 1836 r. w Grodkowie) i Ignacego Jakuba (ur. 1799 w Kawęczynie-zm. 28 II 1863 w Grodkowie) oraz córki: Apolonię, za Hieronima Romockiego, właściciela Obrowa i Teklę. Kazimierz i Ignacy uczestniczyli w powstaniu listopadowym.

W 1826 r. Hieronim Romocki wykupił całość dóbr Kawęczyn od rodzeństwa swojej żony.

Jego synowie zapoczątkowali „nowożytną” linię Dziewanowskich z Grodkowa na Mazowszu Płockim.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200, podał, że w 1789 r. był szambelanem królewskim; *Genealogia*, s. 62-63; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45902/27> XI 2013, gdzie jednak nie wymienia trzeciego syna, Piotra Pawła; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 482; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 68; M. Krajewski, *Dobrzyńskie rody ziemiańskie w pierwszej połowie XIX stulecia*, Ziemia Dobrzyńska, t. 7: 2000, s. 121-122; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 19; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 26; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 475; Pawłowski, *Obrowo*, s. 59, 115-116; PRS, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359 szambelanem mianuje go już w 1785 r.

DZIEWANOWSKI IGNACY JAKUB h. Jastrzębiec (*1799 r. w Kawęczynie †1886 r. w Grodkowie), powstaniec listopadowy 1830 r., kapitan Wojska Polskiego

Był trzecim z kolei synem Ignacego Jana z Dukli (1757-1813) i Ludwiki z Nałęczów (zm. 1834). Posiadał Trutowo k. Kikoła. W 1854 r. nabył od starszego od siebie brata Kazimierza majątek Grodkowo na Mazowszu Płockim za 222 tys. złp. W połowie XIX w. w Grodkowie zbudował dwór.

Podobnie jak najstarszy brat, Kazimierz Romuald walczył w powstaniu listopadowym w 1. pułku polowym. W czasie działań wojennych awansował do stopnia kapitana. Za udział w wojnie polsko-rosyjskiej otrzymał Krzyż Virtuti Militari. W bitwie pod Wawrem został ranny. Po kapitulacji Warszawy pozostał w mieście i ponowił przysięgę na wierność carowi.

Miał braci: Kazimierza Romualda i Piotra Pawła.

Ożeniony z Julianną z Kossobudzkich (ok. 1810-XII 1838), miał syna Ludwika Wincentego (ok. 1837-14 XI 1855 w Grodkowie). Z drugą żoną, (od 1845 r.) Ludwiką Melanią Hortensją de Sponville, rozwiedzioną z Polikarphem Radziszewskim (zm. po 1863 r.), miał syna Kazimierza (1846-1886), który odziedziczył Grodkowo. Postępowanie spadkowe przeprowadzono w lutym 1866 r. W tym czasie, w 1864 r., majątek, w wyniku rozpoczętego wówczas w Królestwie Polskim uwłaszczenia chłopów, zmniejszył się o 12,5 włók.

AP Płock, Hipoteka Płocka, sygn. 1/111, Księga hipoteczna dóbr ziemskich Grodkowo, Grodkówko, t. I, k. 36-40; Bielecki, *Słownik*, s. 407; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; *Genealogia*, s. 63; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45914> /27 XI 2013, gdzie nie wymienia jego pierwszej żony; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 19; Pawłowski, *Obrowo*, s. 118; B. Pawłowski, *Źródła do dziejów wojny polsko-rosyjskiej 1830-1831*, t. 1, Warszawa 1931, s. 396; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 9; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359; *Ziemianie*, cz. 1, s. 52.

DZIEWANOWSKI IGNACY KAZIMIERZ (używał imion – Kazimierz Ignacy) h. Jastrzębiec (*21 V

1879 r. †po 19 II 1942 r. w Schloss Hartheim k. Linzu), prawnik, ziemianin, społecznik, więzień i ofiara niemieckich obozów śmierci (D 34)

Był synem Kazimierza (1846-1886) i Marii z Lutoborskich, właścicieli majątku Grodkowo na Mazowszu Płockim. Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, następnie odbył roczną praktykę rolniczą w majątku Nacpolsk w pow. płońskim. W 1903 r. od matki kupił dobra Grodkowo, gdzie odbudowywał i rozwijał nieco podupadły majątek. W okresie międzywojennym jego majątek składał się trzech folwarków: Grodkowa (477,9 ha), Bitkowic (254,7 ha) oraz Sobanic (484,5 ha), w sumie powierzchnia jego wynosiła około 1.217 ha, z czego ziemia uprawna stanowiła 82,3%. W dominium prowadzono uprawy, hodowlę oraz gorzelnię. Bilans całego majątku za okres od lipca 1928 do lipca 1929 r. w skali całego przychodu wynoszącego 475 tys. złotych, najważniejszą pozycję stanowiła pszenica (ponad 115 tys. zł), buraki (około 105 tys. zł), spirytus (87,3 tys. zł), owies (35,5 tys. zł), bydło opasowe (35 tys. zł), żyto (28,3 tys. zł) oraz mleko (22,5 tys. zł). Dochód netto z dominium wynosił 236,5 tys. zł. Pod względem wielkości kapitału jego majątek (18,4 mln złotych), znajdował się na 45 miejscu wśród grupy ziemiańsko-przemysłowej Polski. Rozbudował dwór w Grodkowie, zbudowany przez jego dziadka Ignacego Jakuba (1799-1886) w I połowie XIX w.

W czasie pierwszej wojny światowej, w czerwcu 1916 r. został wybrany do sejmiku płockiego. W rozestany przez Tadeusza Świeckiego i Franciszka Wybultta do osób zaangażowanych w działalność na terenie Płocka i okolic, wspominał m. in. pracę w sejmiku. Napisał m. in.: „*Wkrótce po ukonstytuowaniu się sejmików powstała w Warszawie niezalegalizowana instytucja – zjazdy przedstawicieli sejmików powiatowych, odbywające się co miesiąc pod przewodnictwem prezesa Zygmunta Chrzanowskiego. Zjazdy te stały się istną akademią życia publicznego w ogóle, a samorządowego w szczególności i sprawiły, że ku zdumieniu okupantów, delegaci sejmików na owe zjazdy stali się istotnymi przewodniczącymi sejmików. Członkowie w wilię oficjalnych posiedzeń zbierali się na poufne narady i tam z rzadką jednomyślnością przygotowywali uchwały, które były solidarnie przyjmowane na posiedzeniach oficjalnych sejmików. W Płocku takie poufne zebrania odbywały się w Towarzystwie Rolniczym pod przewodnictwem K. Dziewanowskiego*”.

W czasie wojny światowej zaangażowany był mocno w sprawy społeczno-gospodarcze. Wchodził w skład Podkomitetu Sanitarnego w Wyszogrodzie oraz prowadził jeden z gminnych komitetów obywatelskich. Jako jego przewodniczący, w kwietniu 1917 r. wszedł w skład zarządu Rady Opiekuńczej Miejskiej, która zajmowała się m. in. prowadzeniem schronisk dla dzieci. W 1916 r. przeprowadzono kwestę właśnie na rzecz dzieci i był on jednym ze hojniejszych ofiarodawców. Od 1917 r. ziemianie pow. płockiego dobrowolnie opodatkowali się na rzecz Powiatowej Rady Opiekuńczej oraz mieszkańców większych miast. Jedną z akcji takiego opodatkowywania pn. „Wieś miastu” zainicjował w 1918 r. jako przewodniczący Kółka Sąsiedzkiego Ziemian bodzanowsko-wyszogrodzkich. Przewodniczył również gminnej Komisji Szacunkowej

Rolnej w Świącicach i Rembowie, która działała przy Płockim Okręgowym Towarzystwie Rolniczym. Komisje Szacunkowe działały w okresie 1915-1917 i były odpowiedzialne za oszacowanie strat, poniesionych przez mieszkańców wsi i miasteczek w czasie wojny. W ostatnich dniach wojny światowej czynnie uczestniczył jako nieformalny przewodniczący sejmiku powiatowego w przejściu władzy od Niemców w powiatach płockim, sierpeckim oraz płońskim. Zwołana *ad hoc* Rada Powiatowa wybrała go na stanowisko komisarza rządu polskiego. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zaaprobowało ten wybór i kilka dni przed ostatecznym wycofaniem się wojsk niemieckich, w dniu 11 listopada 1918 r. zawiadomiło go o nominacji. Dzień wcześniej, 10 listopada niemiecki naczelnik powiatu „zgodził się” dzień później przekazać władzę w polskie ręce. Od tego momentu różne ośrodki próbowały przejąć władzę w mieście, m. in.: Rada Robotniczo-Żołnierska, Rada Miejska, Polska Organizacja Wojskowa, powstała też niemiecka Rada Żołnierska. W takiej sytuacji do Płocka przybył on z Warszawy w celu objęcia stanowiska komisarza rządu polskiego na okręg obejmujący powiaty: płocki, płoński i sierpecki. Następnie uczestniczył w reorganizacji sejmiku oraz w przejmowaniu urzędów i kasy miejskiej w nocy z 12 na 13 listopada 1918 r. Zadanie to było tym trudniejsze, że z miasta ewakuowały się wcześniejsze władze okupacyjne, a nie było jeszcze policji, ani stałego wojska, zaś POW i PPS zaś zarekwirowały kilkaset karabinów. W pierwszej odezwie do mieszkańców Płocka z 12 listopada 1918 r. jako komisarz rządu odwoływał się do obywatelskich uczuć ludności, pisząc m. in.: *„Odrzućmy na bok wewnętrzne waśnie i porachunki, stańmy mocno i zgodnie przy naszym Rządzie”*. Jednocześnie swoje odezwy wydały Rada Robotniczo-Żołnierska oraz Rada i Magistrat Płocka. W kwestionariuszu odesłanym T. Świeckiemu i F. Wybultowi opisał swoją pracę na stanowisku komisarza rządowego, gdzie pisał m. in.: *„W czasie mojego czterotygodniowego urzędowania, pracując po 18 godzin dziennie, z konieczności organizowałem nie tylko władzę administracyjną, ale i skarbową i sądową, a mając wielogodzinne posiedzenia Wydziału Wykonawczego, do którego weszli przedstawiciele różnych sfer społecznych, musiałem i z cholerą walczyć i podatki ściągać, i wybory do Sejmiku i do Sejmu przygotowywać i być omnibusem do wszystkiego i dla wszystkich, którzy żądali ode mnie instrukcji, a nie przypuszczając, że ja sam muszę stwarzać, bo żadnych nie otrzymałem”*. Po miesiącu pracy zwrócił się do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w sprawie problemów z zaopatrzeniem i zakwaterowaniem powstającego wojska. Całe wyposażenie i środki zostały bowiem przekazane Radzie Robotniczej, karabiny zaś zabrały bojówki PPS. W efekcie jednak, jak napisał w memoriale do ministra spraw wewnętrznych, otrzymał... dymisję.

Po wojnie nadal działał publicznie, w styczniu 1919 r. bezskutecznie startował w wyborach do sejmu z listy Komitetu Chrześcijańsko-Narodowego. Ponadto w tym okresie był w zarządzie Oddziału Powiatowego Płockiego Związku Ziemian. Był organizatorem samorządu powiatowego odrodzonej Polsce, w 1926 r. został członkiem Wydziału Powiatowego. Założył i

prowadził przez ponad 25 lat, aż do wybuchu wojny 1939 r., Koło Porad Sąsiedzkich na terenie Ziemi Wyszogrodzko-Bodzanowskiej. Prezesował Koło Ziemi Wyszogrodzkiej Związku Ziemian Płockich. Przyczynił się do budowy i uruchomienia cukrowni w Małej Wsi i Borowiczkach w powiecie płockim. Był wreszcie prezesem Zrzeszenia Producentów Spirytusu, a następnie wiceprezesem Polskiego Zrzeszenia Producentów Spirytusu. Wspierał odnowę Zamku na Wawelu. Był członkiem rady Banku Związku Ziemian na pewno w pierwszej połowie lat dwudziestych. Uczestniczył w organizowaniu dwóch zjazdów katolickich. Po zakończeniu wojny mógł się poświęcić rozbudowie Grodkowa, choć z rozmów zarówno z mieszkańcami wsi, jak i z rodziną, jakie prowadził badacz rodzinnych dziejów, Bartosz Stefańczykiem twierdzono, że to przede wszystkim jego żona zarządzała majątkiem. Trudno jednoznacznie o tym rozsądzić, choć wiadomo, że pochodziła ona z bardzo bogatej rodziny i mogła finansowo wesprzeć odbudowę Grodkowa po zniszczeniach z przełomu wieków, a także z okresu wojny światowej.

Dowodem uznania jego pracy publicznej był fakt, że został on zaproszony na obiad galowy z marszałkiem J. Piłsudskim w czasie jego wizyty w Płocku w kwietniu 1921 r. Za działalność patriotyczną i społeczną odznaczony Orderem *Polonia Restituta*.

W pierwszych dniach wojny przeżył śmierć w obronie Ojczyzny dwóch synów: Kazimierza i Stanisława oraz przymusową emigrację trzeciego syna, Jana. Do Warszawy w pierwszych dniach września 1939 r. wysłał synową Danutę z jej 17-letnim bratem, Zbigniewem Mieczkowskim. Pozostał jako prezes Związku Ziemian pow. płockiego w swoim majątku. Fakt ten odnotował w swoich wspomnieniach brat jego synowej, Danuty, Zbigniew Mieczkowski: *„Nasze okolice leżały na szlaku głównego uderzenia na Warszawę z Prus Wschodnich. Jeden z uczestników zebrania zastanawiał się, czy wobec prawdopodobnych niszczących walk na tym terenie, nie należy z chwilą rozpoczęcia ofensywy niemieckiej szukać schronienia we wschodnich województwach Polski: „Takie postępowanie w niczym nam nie uwłacza, nawet święty Józef uciekał z rodziną” – argumentował. Prezes Związku Ziemian Kazimierz Dziewanowski zajął odmienne stanowisko: „Tak, ale święty Józef był synem cieśli, a ja mam inne obowiązki”. Pozostał u siebie we dworze w Grodkowie...”*. W dniu 24 lutego 1940 r., jako pierwszy z ziemian w pow. płockim, został aresztowany przez Gestapo. Z. Mieczkowski w swoim pamiętniku wspominał, iż aresztowano go po tym, jak kilka dni wcześniej zorganizował pogrzeb ekshumowanego syna, Stanisława, poległego w dniu 18 września 1939 r. w obronie Modlina, pod Górą n. Narwią, a który zmienił się w manifestację patriotyczną. W tym też okresie Niemcy wyrzucili z majątku całą jego rodzinę. Z tym wydarzeniem wiąże się, przekazywana w rodzinie opowieść o tym, jak więziony był mundur kapitana Jana Nepomucena Dziewanowskiego spod Somosierry z 1808 r. Mundur ten miał być przechowywany przez rodzinę Dziewanowskich we dworze w Grodkowie. W momencie aresztowania gospodarza grodkowskich posiadłości postanowiono go wywieźć w bezpieczne, jak sądzono, miejsce, a mianowicie

do Warszawy. Zapakowano go do zwykłych worków i ułożono na wozie. Operacja ta zapewne udałaby się gdyby nie to, że ktoś po drodze ukradł te worki, sądząc zapewne, że znajduje się w nich żywność, której brakowało. Znaleziony mundur szwoleżera sprzed 132 lat, przypadkowy „nabywca” zapewne wyrzucił.

Po aresztowaniu początkowo więziony był w areszcie Gestapo w Płocku, potem w obozie koncentracyjnym Działdowie, a następnie w dniu 19 kwietnia 1940 r. zesłany do obozu koncentracyjnego w Dachau. W dniu 5 czerwca 1940 r. przetransportowano go do obozu koncentracyjnego Neuengamme k. Hamburga, jednak już 15 sierpnia 1940 r. przewieziony został ponownie do Dachau. Stamtąd 19 stycznia 1942 r. wywieziono go wraz z tzw. transportem inwalidów do Schloss Hartheim k. Linzu w Austrii, gdzie został zagazowany.

Miał rodzeństwo: Juliusza (1875-1911; Stefana (1875-1919), inżyniera; Jadwigę, w zakonie; Julię, niezamężną; Marię Karską (1872-1960), i Dominikę (1880-1962), ksiądz kanonik warszawski, prefekt gimnazjum im. Władysława IV w Warszawie. Po śmierci Stefana jego córkami: Marią, Kazimierą i Anną, opiekował się Ignacy Kazimierz.

Ożeniony 1903 r. z Zofią Chrzanowską (1883-1 IX 1954), córką Stanisława i Marii z Kicińskich, właścicieli majątku Teptuików w pow. hrubieszowskim, wybitną działaczką społeczną, miał sześciu synów: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza (1 VI 1905-8 IX 1939); Jana (1907-1989); Stanisława (1908-1939); Tadeusza (1911-1975) i Jerzego (1913-1913) oraz córkę Halinę (ur. 1916 r.). Wszyscy synowie wzięli udział w wojnie obronnej 1939 r., z których dwóch poniosło śmierć we wrześniu 1939 r.

Jego symboliczny gród znajduje się na cmentarzu parafialnym w Rębowie.

Dziewanowski, *Grodkowo*, s. 22, 150, 156; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45914/23> XI 2013; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303475/27> XI 2013; Murawska, *W cieniu wydźwień*, s. 30, gdzie nazywa go Kazimierzem Ignacym, zapewne za B. Stefańczykiem; W. Mich, *Związek Ziemi w Warszawie (1916-1926). Organizacja i wpływy*, Lublin 2007, s. 197-198, 207; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 51, 67, 265; PRS, s. 61; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 11-18 podaje „Kazimierz Ignacy (1879-1942)”, co znacznie utrudnia śledzenie rodzinnych powiązań; Symboliczna inskrypcja na grobie rodzinnym w Rębowie, gdzie jednak inf., że zginął w Dachau w dniu 27 I 1942 r.; Szymańska, *Ziemiaństwo ziemi płockiej*, s. 100, gdzie mylnie Bitowice, zamiast - Bitkowie; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 95, 111, 125-128, 269-271, 274, 286, 309, 335, 381, 383, 416, 450, 493; *Ziemiaństwo*, cz. 1, s. 52-53, gdzie mylna data i miejsce śmierci - 27 I 1942 r. w Dachau, a także na s. 154 inf. w biografii A. Szemplińskiego w opr. B. Gruchulskiej.

DZIEWANOWSKI JAKUB h. Jastrzębiec (XVII w.), właściciel ziemski

Był synem Klemensa i nieznannej z imienia Przeradzkiej, a wnukiem Andrzeja, którzy kolejno dziedziczyli w dobrach Leszczyn. Ze względu na powstałe długi rodzina straciła dobra Leszczyn.

Z małżeństwa z nieznaną nam bliżej Janczewką, pozostawił synów Łukasza Franciszka (zm. przed 1704), pisarza ziemskiego podolskiego i starostę dźwinowskiego i Mikołaja, właściciela Płonno w ziemi dobrzyńskiej.

Łempicki, *Herbarz*, s. 177; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 474; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 4.

DZIEWANOWSKI JAN ŁUKASZ JÓZEF KANTY h. Jastrzębiec (*1755 r. w Płonem †8 II 1813 r. w Szafarni), ziemianin

Był najstarszym synem Juliusza h. Jastrzębiec i Ludwiki z Pawłowskich h. Półkozic, właścicieli dóbr Płonne. W wyniku podziału dóbr po ojcu, w 1792 r. otrzymał majątek Szafarnia, wydzielony z dóbr Płonne. Posiadał też dom, czy może pałac przy ulicy Senatorskiej w Warszawie.

W okresie 1795-1799 w jego dworze przebywał, jako nauczyciel domowy synów, Mikołaj Chopin (1771-1844), później ojciec Fryderyka Franciszka Chopina. Z tych lat datują się kontakty rodziny Chopinów i samego kompozytora z Szafarnią.

Miał braci: Ignacego Jana (1757-1813), kapitana wojsk koronnych w 1782 r., później szambelana króla Stanisława Augusta Poniatowskiego i Dominika Juliusza Rocha (1759-1827), uczestnika powstania kościuszkowskiego, generała Księstwa Warszawskiego. Ożeniony ok. 1770 r. Cecylią Trębecką (1750-16 XII 1823), córką Jana Trembeckiego i nieznannej z imienia Cieleckiej, miał trzech synów: Juliusza Ignacego Alojzego (1780-1854), oficera szwoleżerów; Jana Nepomucena (1782-1808), bohatera spod Somosierry i Stefana.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; *Genealogia*, s. 64; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45901/26> XI 2013 podał, że miał tylko syna Juliusza Ignacego Alojzego; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 60; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 15-17, 34; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 26; P. Mysłakowski, *Ziemia dobrzyńska w życiu rodziny Chopinów*, Rocznik Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, t. 1: 2009, s. 142 podaje jego śmierć - 1815; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 475; PRS, s. 61; *Spis majątków*, s. 48; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 6; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359.

DZIEWANOWSKI JAN NEPOMUCEN h. Jastrzębiec (*18 V 1781 r. w parafii Łążyn †5 XII 1808 r. w Madrycie), pułkownik wojsk polskich, bohater spod Somosierry (D 47)

Był synem Jana Łukasza Józefa Kantego (1755-1813) i Cecylii z Trembeckich (1750-1823), właścicieli Szafarni. Jego guwernerem był Mikołaj Chopin, ojciec Fryderyka. Potem uczęszczał do Liceum Warszawskiego. Był ojcem chrzestnym Ludwiki Chopin, siostry Fryderyka.

Po wpływie stryja Dominika, na wiadomość o wkroczeniu na ziemie polskie armii napoleońskiej, stanął w Poznaniu. Ze względu na znajomość języków francuskiego i rosyjskiego był użyty przez gen. Jana Henryka Dąbrowskiego do misji wywiadowczej. Następnie wstąpił do formującego się pułku szwoleżerów gwardii, gdzie 5 kwietnia 1807 r. otrzymał stopień kapitana. Odprowadził piątą z kolei oddział pułku do Francji, skąd skierowano go do walk w Hiszpanii. Dowodząc 3. kompanią w 3. szwadronie szwoleżerów, odznaczył się w słynnej bitwie pod Somosierrą w 1808 r., w której był jednym z dowódców szarży kawaleryjskiej. Był jedynym Polakiem, którego nazwisko zostało wy-

mienione w 13. numerze „Biuletynu armijnego”, dotyczącym bitwy pod Somosierrą. Cesarz Napoleon odwiedził go ciężko rannego w szpitalu, gdzie w symbolicznym, znanym geście zdjął ze swego munduru francuską Legię Honorową i zawiesił ją na szyi Dziewanowskiego. Zmarł w szpitalu w Madrycie wskutek odniesionych w morderczej bitwie ran.

Ranny w tej bitwie por. A. Niegolewski, przeżył. Po latach w swoim pamiętniku zapisał o tej szarzy m. in.: „Z pewnością, jeżeli by kto chciał w szarzy dzieł, jemu (Dziewanowskiemu – dop. MK) największy udział przypada, ale nie wskutek komendy, którą atak z zatrzymanym szwadronem miał ponowić, tylko wskutek stanowiska, jakie w szwadronie zajmował, nie ustępując nadto z hufca, mimo ran odebranych, aż dopóki siły mu tylko starczyły i ciężko ranny nie padł, porwał za sobą szwadron, który do niego, jak do ojca był przywiązany (...) Jak po ustąpieniu Koziętulskiego, tak i teraz lubo Dziewanowski leżał zwalony z konia, przecież resztki szwadronu nie zatrzymały się, ale tym samym pędem zdobyły czwartą baterię”.

Nie wiadomo, gdzie został pochowany. Dowódca pułku, do którego należał 3. szwadron, gen. Wincenty Krasiński (1783-1858) jego serce i innego szwoleżera, kpt. Stanisława Gorayskiego sprowadził do Ojczyzny i pochował w katakumbie rodzinnej w podziemiach kościoła w Krasnem w pow. przasnyskim. Dla upamiętnienia jego czynu na cmentarzu przykościelnym w Płonem niedługo po bitwie wzniesiono pomnik upamiętniający jego bohaterstwo. W 1818 r. Płonne zostało sprzedane Janowi Melchiorowi Piwnickiemu, a następnie skonfiskowane przez Rosjan, a pomnik bohatera spod Somosierry uległ zniszczeniu. W 1925 r. Adolf Suligowski i Ludwik Łempicki wystawili obok kościoła drugi z pamiątkową tablicą o następującej treści: „Śp. Janowi Dziewanowskiemu urodzonemu w Płonem, synowi właściciela tych dóbr, kapitanowi gwardii cesarskiej francuskiej, bohaterowi spod Somosierry, rycerzowi bez trwogi i lęku. Cześć jego pamięci”. Na pierwszej tablic umieszczono słowa: „Dla moich Polaków niema nic niemożliwego. Pour mes Polonais rien d'impossible. Słowa Cesarza Napoleona wyrzeczzone w chwili polecenia do ataku, gdy otaczający go generałowie uważali to przedsięwzięcie za niemożliwe do wykonania”. Na trzeciej tablicy umieszczono z kolei zapis: „Pomnik ten w miejscu dawnego/uległego rozbiciu postawili w roku/1925 Adolf Suligowski/ i Ludwik Łempicki za/ Prezydentury w Polsce Stanisława/ Wojciechowskiego i za rządów w ministerstwie spraw wojskowych/ generała Władysława Sikorskiego”.

W dniu 6 grudnia 2008 r. Szkoła Podstawowa w Płonem przyjęła imię Dziewanowskich, czcząc m. in. jego czyny wojenne. Co roku w tym dniu odbywa się uroczyste, przepojone duchem patriotyzmu święto tej szkoły.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 201; P. Dzianisz, *Okolice Chopina*, Gdańsk 1964, s. 116-118; *Genealogia*, s. 64-65; <http://krasne.pl/135-4bc6f0cb8e207.htm/6> XII 2013; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 28; M. Krajewski, *Dziewanowscy z Płonnego i Szafarni*, Kujawy 1988, nr 28, s. 10; Krajewski, *Płonne*, s. 6-8; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 142; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 25; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 122; *Memoirs of a Polish Lancer. The Pamiętniki of Dezydery Chłapowski (Ancient Empires Series)*, Chicago 1992, s. 35; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 17-21, gdzie mylnie nazwa – Samosierra oraz nazwiska: Gorajewski – zamiast Gorayski; Sulgowski, zamiast Su-

ligowski; Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 132-133, gdzie mylna data urodzenia – 1792; A. Niegolewski, *Les Polonais a Somo-Sierra en 1808 en Espagne : réfutations et rectifications relatives a l'attaque de Somo-Sierra*, Paris 1854, pass.; Podgórczyński, *Niepospolici*, s. 84; W. Przyborowski, *Historia sześciu miesięcy*, Warszawa 1904, s. 35; PRS, s. 61; SGKP, t. 8, s. 312; F. Skarbek, *Pamiętniki*, Poznań 1878; J. Staszewski, *Dziewanowski Jan Nepomucen*, PSB, t. 6: 1948, s. 169; J. Staszewski, *General Dominik Dziewanowski*, Poznań 1933, s. 169; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359; Załuski, *Szkic*, s. 28; J. Załuski, *Wspomnienia o pułku lekkokonnym polskiej gwardii Napoleona I*, Kraków 1891; *Źródła do historii pułku polskiego lekkokonnego gwardii Napoleona I*, z rękopisów oryginalnych i druków wydał i przedmową zaopatrzył A. Rembowski, Warszawa 1899.

DZIEWANOWSKI JAN h. Jastrzębiec (*1787 r. w Kowalkach), ziemianin

Był czwartym z kolei synem Antoniego i Marianny z Kawęczyńskich. Za sumy uzyskane ze spłaty dokonanej przez brata, Władysława z ojcowizny Kowalk, w 1821 r. kupił za sumę 82 tys. złp od Piotra Branisza Dylewo k. Rypina. Po jego śmierci Dylewo przeszło w ręce najstarszego syna, Antoniego, kapitana wojsk polskich, który trzy lata później sprzedał je Ignacemu Chełmickiemu.

W 1830 r. ożenił się z Teklą Suchorską i miał pięciu synów: Antoniego Kazimierza (ur. 1832), Rajmunda Józefa (ur. 1833), Ignacego Tomasza (ur. 1834), Hilarego Jana (ur. 1836) i Jana Nepomucena Erazma (1843). Po sprzedaży Dylewa przez najstarszego syna, zamieszkał w Krupiance k. Balina, gdzie mógł umrzeć.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 201; *Genealogia*, s. 68; *Lista właścicieli*, nr 135-136; *Okolice Rypina*, s. 657-658; PRS, s. 61; *Spis szlachty*, s. 51; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI JAN h. Jastrzębiec (XIX/XX w.), ziemianin

Był synem Franciszka. W 1894 r. od Feliksa Dziewanowskiego otrzymał majątek Brzuze. Posiadał go do 1917 r., kiedy sprzedał go za sumę 102 tys. rubli Bohdanowi Zembrzuskiemu. Ten ostatni zaś po kilku latach odstąpił, bądź wydzierżawił Edmundowi Szatkowskiemu

W czasie pierwszej wojny światowej był członkiem Komisji Gminnej Rady Opiekuńczej w Żale. W 1916 r. został wybrany prezesem koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Żale.

AWKW Rypin, KHip, Brzuze, Duszoty, Radzynek; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; *Brzuze*, s. 346; *Genealogia*, s. 68; PRS, s. 61; *Spis obywateli*, s. 145; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 139, 148, 161.

DZIEWANOWSKI JAN NEPOMUCEN h. Jastrzębiec (*9 III 1907 r. w Grodkowie †17 VI 1989 r. w Leicester (Wielka Brytania), dr prawa, uczestnik wojny obronnej 1939 r., emigrant

Był synem Ignacego Kazimierza (1879-1942) i Zofii z Chrzanowskich (1883-1954). Ukończył Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego oraz *École des Sciences Politiques* w Paryżu. Na Sorbonie uzyskał tytuł doktora prawa międzynarodowego. Po studiach pracował w Oddziale Banku Polskiego w Gnieźnie, a

następnie w Banku Polskim w Warszawie, a w końcu w Wydziale Ekonomicznym Prezydium Rady Ministrów. Wraz z rodziną mieszkał w Warszawie przy ul. Koszykowej.

W sierpniu razem z braćmi: Kazimierzem i Stanisławem został zmobilizowany do Wojska Polskiego i wziął w wojnie obronnej 1939 r. Po zakończeniu działań wojennych przedostał się przez Litwę do Francji. Po walkach w Dywizji Grenadierów został internowany do Szwajcarii, a stamtąd przedostał się do Anglii, gdzie nauczył się zegarmistrzostwa i do końca życia pracował jako zegarmistrz. Był ponadto bardzo aktywny w dziedzinie sztuki.

Do wojska zgłosił się na ochotnika, mimo wady wzroku, także jego trzeci brat, Tadeusz.

Miała rodzeństwo: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza (1905-1939); Stanisława (1908-1939); Tadeusza (1911-1975) i Jerzego (1913-1913) i Halinę (1916-1995).

W 1934 r. ożenił się z Jadwigą Mazaraki (ur. ok. 1910), absolwentką *Ecole de Beaux Arts* w Paryżu, z którą miał synów: Bogdana (ur. 27 VI 1935 r.) i Romana (ur. 26 XI 1936 r.).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303465/1> XII 2013; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 67, 158; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 36; PRS, s. 61; Stefańczyk *Dziewanowscy*, s. 18-20, 22-23.

DZIEWANOWSKI JÓZEF h. Jastrzębiec (XIX w.), ziemianin, powstaniec 1863 r.

Pochodził w Ośmiatowa k. Lipna. Wziął udział w powstaniu styczniowym 1863/1864 r. Po upadku powstania został pozbawiony majątku i szlachectwa oraz zesłany do Pskowa.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 386; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 22; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI JULIUSZ h. Jastrzębiec (*1700 r. †14 IV 1772 r.), poseł na sejm, kasztelan i podwojewodzi chełmiński, konfederat barski, kolator klasztoru w Oborach

Był synem Kazimierza (ur. ok. 1670) h. Jastrzębiec, dziedzica Gałczewa i Gałczewka pod Golubiem i Konstancji z Gralewskich h. Sulima (ur. ok. 1680), bratńcem Andrzeja i wnukiem Mikołaja (ur. ok. 1640). Posiadał dobra Płonne oraz dobra w województwie chełmińskim i malborskim po bracie ciotecznym, wojewodzie chełmińskim, Zygmuncie Kretkowskim. W skład dóbr Płonne wchodziła Szafarnia, wzmiankowana jeszcze w 1781 r. jako „rumunek Szafarnia”.

W 1730 r. posłował na Sejm Rzeczypospolitej. Jako poseł z województwa chełmińskiego, podpisał konfederację generalną warszawską w 1773 r. W dniu 18 lutego 1765 r. mianowany został chorążym malborskim, a 10 sierpnia 1765 r. – kasztelanem elbląskim, zaś 30 czerwca 1766 r. – kasztelanem chełmińskim. W 1771 r. złożył akces do konfederacji barskiej.

W 1740 r. za cudowne uzdrowienie swej córki, Teresy fundował kaplicę Opatrzności Bożej przy kościele Ojców Karmelitów w Oborach. Razem z synami:

Ignacym (1757-1813) i Dominikiem (1759-1827) był założycielem Bractwa Opatrzności Bożej przy tym kościele. Do kościoła oborskiego fundował liczne i bogato zdobione plakietki wotywno oraz wiele sprzętów, pozostających tam do dziś. W 1746 r. zobowiązał się płacić klasztorowi oborskiemu pięć procent od zapewnionej od Mikołaja Dziewanowskiego sumy 4 tys. zł pruskich w dobrach Płonne.

W kronice klasztornej w Oborach znajdujemy zapis z 1750 r.: „Julian Dziewanowski zeznał, jako syn jego Marcin, lat 4 mający, w ciężką wpadłszy chorobę i już konając prawie i znaku życia nie dawał. W takich ciężkim utrapieniu ofiarował go ojciec Najświętszej Matce Bolesnej w Oborach łaskami słynącej, z taką intencją: „Matko Najświętsza ofiaruję Ci to dziecko, któremu, jeżeli Bóg przejrzał dłuższe życie na chwałę swoją, uproś mu zdrowie – jeżeli zaś życie miało na obrazę Boską, uproś mu skonanie prędsze”. Z taką intencją, wiarą i ufnością przyjechał do Obór, pozostawiając dziecko w słabości. Tu intencję przed ołtarzem ponowił, nabożeństwa wysłuchał, a wróciwszy do domu, prawie zdrowe zastał”.

Był autorem pieśni dziękczynnej pt. „Do Matki Boskiej Oborskiej”, śpiewanej na melodię „Serdeczna Matko”:

„Matko Bolesna słynąca cudami!

W Twojej opiece ufność pokładamy,

Daj nam ratunek w tak ciężkiej potrzebie,

Głosem i sercem wołamy do Ciebie!

Uproś nam Syna, który swoje dary

Ludziom rozdaje i bierze dla kary,

Niech nam daruje wszelkie nasze winy

Niech gniew odwróci dla Twojej przyczyny.

Jest Twoich cudów szereg niezliczony

W ziemi dobrzyńskiej także z Twej obrony

Każdy doznaje, choć w największym razie

Łaski słynącej w oborskim obrazie.

Tys Boga Matko: przez Twoje boleści,

Obróć nasz smutek w korzystne radości,

Plagę powietrzną, głód, mór ciężkiej wojny

choroby, klęski i czas niespokojny.

Odwróć, o Panno, niechże ubłaganiem,

Twej łaski zebrzem za duszy wzdychaniem,

Twojej się wszyscy oddaję obronie

i tego, który w niebie jest na tronie.

Miej nas w opiece i te wszystkie dary,

Których nam Syn Twój udziela bez miary,

Za co my Jego z Bogiem Ojcem wiecznie

I z Duchem Świętym chwalimy społecznie.

Tobie zaś, Matko, godna wszelkiej sławy,

Tobie na wieki czynim ustawy:

Przy Twoim podnózu łożyć będziemy życie

Imię Maryja czcić, sławić sownie! Amen”.

W 1746 r. poślubił Ludwikę Pawłowską h. Półkozic, córkę Fabiana z Klonówki (zm. po 16 XI 1794), z którą miał trzech synów: Marcina (zm. 1792); Jana Łukasza Józefa Kantego (1755-1813), regenta grodzkiego chełmińskiego; Ignacego Jana (1757-1813), kapitana wojsk koronnych w 1782 r., później szambelana króla Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz Dominika Juliusza Rocha (1759-1827), uczestnika powstania kościuszkowskiego, generała Księstwa Warszawskiego oraz trzy córki: Annę (1762-1763), Teresę, żonę Ignacego Piwnickiego z Gulbin i Petronelę (zm. przed 1792).

W 1792 r. dopełnili oni podziału dóbr po Juliuszu. Dominik wziął Płonno i Łubki, Jan – Szafarnię, Płonko z Popielarzem, a Ignacy i Teresa po 112 tys. florenów. Pochowani w podziemiach kościoła Ojców Karmelitów w Oborach.

AKO, Kronika Klasztoru, t. 1, s. 23, 48-49; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199-200; *Corpus*, t. 4, z. 2, s. 16, 31, 176; *Deo et Matris. Almanach religijnej poezji ziemi dobrzyńskiej*, wybrał, opr. wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011, s. 99-100; J. Dygdała, *Kwestia dopuszczenia małych miast Prus Królewskich do sejmiku generalnego w latach 1764-1768*, *Zapiski Historyczne* 1981, t. 46, z. 1, s. 55-56; *Encykl. Orgelbranda*, t. 10, s. 37; *Genealogia*, s. 62; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45894/26> XI 2013; *Inskrypcje*, s. 31, 176; *Katalog*, z. 9, s. 36, 39; M. Kawiński, M. Krajewski, *Oto Matka Twoja*, Obory 1990; M. Krajewski, *Dobrzyńskie rody ziemiańskie w pierwszej połowie XIX stulecia*, Ziemia Dobrzyńska. Zeszyty Historyczne Dobrzyńskiego Oddziału WTN, t. 7: 2000, s. 120-121; M. Krajewski, *Dziewanowscy z Płonno i Szafarni*, Kujawy 1988, nr 28, s. 10; M. Krajewski, *Karmel Oborski*, Rypin 1981, s. 3; Krajewski, *Kościół*, s. 76, 96-97; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 15, 33-34; Krajewski, *Tronuująca*, s. 114; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 8; M. Krajewski, *Zabytkowy zespół klasztorny w Oborach*, *Biuletyn Przewodnicki PTTK* 1985, nr 51, s. 11; Łempicki, *Herbarz*, s. 176; A. Mańkowski, *Dziewanowski Juliusz*, PSB, t. 6: 1948, s. 169; B. Marjański, *Obory*, *Zorza* 1987, nr 2, s. 41; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 16; Mysłakowski-Sikorowski, *Chopinowie*, s. 131-132, gdzie podają jeszcze dwóch innych jego synów: Marcina i Jana Chryzostoma Dominika; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 475; Pawłowski, *Obrowo*, s. 58-59; PRS, s. 61; SBPN, t. 1, s. 377-378; Smoleński, *Kościół*, s. 29, 48, 94; *Spis majątków*, s. 48; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359; Załuski, *Szkic*, s. 24-25; Załuski, *Figura*, s. 12, 35-36, 55; *Zbiór nazwisk*, s. 120.

DZIEWANOWSKI JULIUSZ IGNACY ALOJZY h. Jastrzębiec (*12 IV 1780 r. †10 VIII 1854 r. w Działyniu), oficer szwoleżerów, ziemianin

Był synem Jana Łukasza Józefa Kantego (1755 w Płonno-1813) i Cecylii z Trębeckich (zm. 1823 r.). Ochrzczony został w kościele w Łążyńcu. Był właścicielem dóbr Szafarni, które odziedziczył po ojcu, wycenione wówczas na 150 tys. złp. Wskutek układu rodzinnego w części posiadał także Płonno, a od 1838 r. – Bocheniec, Kitkę i Popielarz. Szafarnia w 1825 r. liczyła tylko 6 domostw i 73 mieszkańców. W 1824 r. kupił jeszcze dobra Działyń.

J. Brożkiewicz charakteryzował go następująco: „wielki, tęgi mężczyzna o wąsach podstrzyżonych oficerską modą. Pan Dziewanowski bowiem był swego czasu oficerem szwoleżerów „małego kaprala” – Napoleona I i dziś, choć mu czarne włosy dobrze przyczesana siwizna, na koniu trzymał się jak przed dwudziestu laty: dumnie i ze szwoleżerską fantazją. Pan Dziewanowski był wesołym, skorym do śmiechu olbrzymem. Bez przerwy mrucał jakieś żarty, płał przygłuchej klucznicy figle, jak młody chłopak i trzy razy dziennie podprawał swój humor kubkiem domowej nalewki. Szedł od niego mocny zapach fajki, wódki, konia i juchtu. O chłopców, a tym bardziej o muzykę Fryderyka dbał tyle, co o zeszłoroczny śnieg. Opiekę nad nimi sprawowała panna Ludwika. Pan Dziewanowski tyle się gościem syna zajął, że pozwalał „dryndolić” – jak mawiał – „na fortepiano” o każdej porze dnia i nocy”. W latach 1824-1825 w jego posiadłości przebywał Fryderyk Chopin, który przyjaźnił się z jego synem, Dominikiem. W okresie partyzantki polistopadowej 1833 r. był podejrzany o kontakty natury politycznej

z „przestępcą Szumanem”, a także Kalikstem Borzewskim, dowódcą partyzantki pła J. Zaliwskiego w Lipnowskim. Zarzucano mu także nielegalny wyjazd za granicę oraz posiadanie nielegalnych druków. Z polecenia naczelnika wojennego woj. płockiego, bar. Bohlen wraz z Antonim Wybranieckim z Sokołowa i Józefem Borzewskim z Giżynka został osadzony w areszcie w Warszawie. Po pewnym czasie został zwolniony. Następnie decyzją namiestnika warszawskiego księcia Paskiewicza z 23 stycznia 1834 r. został oddany pod surowy nadzór policji. W 1837 r. był wylegitymowany ze szlachectwa. W dniu 8 listopada 1834 r. razem z Fryderykiem hr. Sołdkiem był świadkiem na ślubie Izabelli Justyny Chopin (1811-1881) z Antonim Barcińskim (1803-1878).

Miał dwie siostry: Józefę i Ludwikę, które, a w szczególności ta ostatnia, poproszone przez Justynę Teklę Chopinową (1782-1861), matkę Fryderyka, sprawowały nad nim opiekę w czasie dwóch wakacyjnych pobyków w Szafarni w latach 1824 i 1825. Opieka ta, którą warszawski gość zapewne sobie cenił, chwilami nieco mu doskwierała, niekiedy nawet bardzo, o czym jest mowa przy „Kuryerach Szafarskich”. Żalił się Frycek z tego powodu w pierwszym liście do Jasia Białobłockiego, wysłanym do Sokołowa: „Chciałbym jechać do Radomina za Wami, ale nie można. Chciałbym czekać – nie można. Bo Panna Ludwika, oj ta panna Ludwika!, czeka na mnie, rychło powrócę, bo chce zaraz pakować rzeczy”.

Z pierwszego małżeństwa, zawartego 12 listopada 1810 r. w Warszawie, z Wiktorią z Rafałowiczów (4 VIII 1799-28 XII 1869), wnuczką prezydenta Warszawy, Andrzeja Rafałowicza w latach 1793-1795, miał syna Dominika Jana Henryka (ur. 1811), przyjaciela F. Chopina, późniejszego gubernatora cywilnego płockiego.

Po raz drugi ożeniony ok. 1820 r. z Honoratą Borzewską h. Lubicz (ok. 1803 w Ugoszczu-21 XI 1868 w Warszawie), córką Ludwika i Salomei z Nałęczów, małżonków Borzewskich z Ugoszcza, nie miał z nią dzieci. Pamiętając pobyty Chopina w Szafarni latem, 1824 i 1825, dowiedziawszy się w 1849 r. o krytycznym stanie zdrowia kompozytora w Paryżu, odwiedziła ona jego matkę, Justynę Chopinową w Warszawie. Mieszkała wtedy w Hotelu Krakowskim przy ul. Bieleńskiej.

W 1834 r. Szafarnię przekazał synowi Dominikowi, a sam zamieszkał w Działyniu, gdzie zmarł.

Pochowany na cmentarzu przykościelnym w Działyniu.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200, 201; J. Brożkiewicz, *Opowieść o Chopinie*, Warszawa 1950, s. 38-39; *Genealogia*, s. 65; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45907/23> XI 2013; Z. Jężewska, *Chopin w kraju rodzinnym*, Warszawa 1985, s. 50-51; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 60, 62, 68, 551-555; Kowalski, *Gmina Radomin*, s. 114-115 prostuje datę urodzenia Juliusza Ignacego Alojzego zamiast rok „1779” – „1780”, jednak na s. 200 przy opisie Szafarni podaje zupełnie niezrozumiałą datę jego urodzenia – 1799; błędną datę urodzenia (1779) Juliusza, zresztą jako „Ignacego Aleksandra Juliusza”, podają natomiast Mysłakowski-Sikorowski, *Chopinowie*, s. 133; M. Krajewski, *Dobrzyńskie rody ziemiańskie w pierwszej połowie XIX stulecia*, Ziemia Dobrzyńska, 7: 2000, s. 121-122, 128; M. Krajewski, *Fryderyk F. Chopin w Oborach*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 3: 2010, s. 94-97; M. Krajewski, *Kalikst Borzewski*,

Kujawy 1988, nr 16, s. 13; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 16, 34, 65, 71; Krajewski, *Płonne*, s. 8; Krajewski, *Ugosczc*, s. 8; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 142-143; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 220-221; Krajewski, *Związki Chopina*, s. 13; *Listy*, s. 4-5; Minakowski, *Genealogia; Spis szlachty*, s. 51; P. Mysłakowski, *Ziemia dobrzyńska w życiu rodziny Chopinów*, Rocznik Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, t. 1: 2009, s. 142, gdzie błędna data urodzenia – 1779; Pawłowski, *Obrowo*, s. 59; PRS, s. 61; SGKP, t. 11: 1890, s. 767; *Spółczesność polskie*, s. 322, 341, 713; Tablica nagrobna w Działyniu; *Uczestnicy walk*, s. 136; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359.

DZIEWANOWSKI KAZIMIERZ h. Jastrzębiec (XVII/XVIII w.), właściciel ziemski

Był synem Mikołaja, właściciela Płonnego i Katarzyny z Miłońskich.

Po ojcu był właścicielem Gałczewa i Gałczewka pod Golubiem. Po bezpotomnej śmierci brata Andrzeja, odziedziczył także Płonne w ziemi dobrzyńskiej.

Ożeniony z Konstancją z Gralewskich h. Sulima (ur. ok. 1680), miał syna Juliusza (Juliana) i Andrzeja.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 10, 15; Pawłowski, *Obrowo*, s. 58; PRS, s. 61; Stefańczyk *Dziewanowski*, s. 4.

DZIEWANOWSKI KAZIMIERZ ROMUALD h. Jastrzębiec (*1792 r. w Kawęczynie †23 IX 1874 r. w Grodkowie), major Wojska Polskiego Księstwa Warszawskiego, uczestnik wojny polsko-rosyjskiej 1831 r., ziemianin

Był najstarszym synem Ignacego Jana z Dukli (1757-1813) i Ludwiki z Nałęczów (zm. 1834). Mieszkał w Kawęczynie. Od 1809 r. w stopniu podporucznika służył 12. pułku piechoty Księstwa Warszawskiego i brał udział w wojnie francusko-austriackiej 1809 r. W 1812 r. w bitwie pod Możajskiem został ranny i dostał się do niewoli rosyjskiej. Po powrocie do Polski w kwietniu 1814 r., wrócił do służby, jednak, ze względu na stan zdrowia, złożył dymisję.

W 1827 r. nabył od Korduli z Lasockich Chełmickiej majątek Grodkowo (niekiedy nazywane – Gródkowo, Gródkówek) w pow. płockim, 30 wiorst od Płocka. W umowie kupna zapisano m. in.: „*Wiadomo czyniemy komu o tem wiedzieć należy iż w Kancellaryi Regenta Powiatu Lipnoskiego znajduje się akt ómowy takiej*”, Majątek ten nabył za 87,2 tysiąca złotych polskich, jednak spora część tej sumy została przekazana na spłacenie licznych długów, ciężących na hipotece majątku. Dobra Grodkowo zajmowały powierzchnię 40 włók, z czego 13 włók stanowił las. Wieś liczyła 123 domów, 100 mieszkańców.

Potem brał także udział w powstaniu listopadowym, walcząc jako major 18. pułku polowego w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r. Po upadku powstania był prześladowany przez okupanta rosyjskiego. W 1839 r. wraz z bratem Ignacym Jakubem otrzymał potwierdzenie szlachectwa od Heroldii Królestwa Polskiego. Była to instytucja, która miała sprawdzać oryginalność tytułów szlacheckich, a w praktyce jej zadaniem było zmniejszenie liczby szlachty, poprzez wprowadzenie bardzo restrykcyjnych sposobów udowodnienia rodu.

Za udział w walkach we wrześniu 1831 r. otrzymał dyplom „Dobrze Zasłużony Ojczyźnie”, oraz Złoty Krzyż Virtuti Militari i Krzyż Kawalerski.

Miał braci: Ignacego Jakuba i Piotra Pawła i siostrę Apolonię, za Hieronimem Romockim.

Około 1820 r. ożenił się z Teklą Borzewską (ur. 1806), krewną Salomei z Nałęczów Borzewskiej z Ugoscza, z którą miał czworo dzieci: Cecylię Ludwikę Nepomucenę (ur. 31 X 1830 r. w Grodkowie); Władysława (ur. 1832-zm. 8 IX 1836 w Grodkowie); Henryka Ludwika (ur. 20 IX 1834) i Kazimierę Annę Mariannę (ur. 20 VII 1841).

W księdze hipotecznej Grodkowa zapisano, iż w 1854 r. majątek ten za 222 tys. złp nabył jego młodszy brat, Ignacy Jakub Dziewanowski.

Bielecki, *Słownik*, s. 407-408; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; Gawarecki, *Opis*, tab. po s. 152; *Genealogia*, s. 63; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45913/27> XI 2013; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 19; Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 134; Pawłowski, *Obrowo*, s. 116-117; Stefańczyk, *Dziewanowski*, s. 7-8; *Szlachta wylegitymowana*, s. 151; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359; J. Ziółek, *Piechota nowej organizacji w powstaniu listopadowym*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości, t. 20: 1976.

DZIEWANOWSKI KAZIMIERZ h. Jastrzębiec (*1846 r. †1886 r.), ziemianin

Był synem Ignacego Jakuba (1799-1863) i Ludwiki Melanii Hortensji de Sponville l. v. Radziszewskiej (ur. ok. 1820 r.). Po ojcu odziedziczył Grodkowo, a postępowanie spadkowe odbyło się w lutym 1866 r. W 1864 r. majątek, w wyniku rozpoczętego wówczas w Królestwie Polskim uwłaszczenia chłopów, zmniejszył się o 12,5 włók. Pieczętowanie zajmował się majątkiem, zintensyfikowano gospodarkę, m. in. dokonano wielu melioracji, a Grodkowo posiadało pierwsze w powiecie płockim drewny. Ziemię uprawiano wyjątkowo starannie. Prowadzono również dużą hodowlę owiec. Wszystko to podniosło kulturę gospodarczą majątku. Spore zmiany zaszły też w wielkości majątku, gdyż w 1870 r. dokupił pobliski folwark Bietkowiec o powierzchni 16,5 włók. Dziesięć lat później jego folwark o zmalał o niecałe 1,5 włoki. Było to spowodowane uregulowaniem kwestii tzw. serwitutów

Około 1870 r. ożeniony z Marią Lutoborską, miał dzieci: Marię, za nieznanym nam bliżej Karskim; Juliusza; Stefana; Ignacego Kazimierza; Jadwigę; Julię i Dominika.

W 1887 r. równe części spadku po nim otrzymało jego siedmioro dzieci. W 1899 r. Grodkowo kupiła za 28.050 rubli na publicznej sprzedaży wdowa po zmarłym, Maria. W całym okresie 1886-1903 to ona właśnie zarządzała majątkiem i był to czas „*zupełnego upadku gospodarstwa. Nieudolna gospodarka, duże wydatki pozagospodarcze, katastrofalny pożar w 1897, który strawił wszystkie budynki w Grodkowie z wyjątkiem mieszkalnych oraz całkowity zbiór zboża, wszystko to zmusiło właścicielkę do sprzedaży Bietkowiec w 1901 r.*” W 1888 r. z majątku ubył kolejny obszar ziemi, przeznaczony na uregulowanie serwitutów o powierzchni 2,5 włoki.

Dziewanowski, *Grodkowo*, s. 1-2; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45917/28> XI 2013; PRS, s. 61; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 9-10.

DZIEWANOWSKI KAZIMIERZ STANISŁAW h. Jastrzębiec (*6 VIII 1905 r. w Grodkowie †8 IX 1939 r. pod Cyrusową Wolą k. Łodzi), ziemianin, podporucznik Wojska Polskiego, uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r.

Był synem Ignacego Kazimierza (1879-1942) h. Jastrzębiec i Zofii z Chrzanowskich (1883-1954). Był absolwentem Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie oraz Wyższej Szkoły Rolniczej w Gembloux w Belgii. Pracował w Warszawie na stanowisku wicedyrektora w Zrzeszeniu Producentów Spirytusu.

W sierpniu 1939 r. wraz z braćmi: Janem i Stanisławem, zmobilizowany został do Wojska Polskiego i wziął udział w wojnie obronnej 1939 r. Był podporucznikiem i oficerem informacji w 36. Pułku Piechoty Legii Akademickiej. Jego syn, także Kazimierz po latach tak literacko wspominał tamtą tragiczną jesień: „*Nadeszła jesień. Jesień jest wszędzie porą melancholijną... (...) Jesień. Jeszcze raz – jakby z nadzieją, a może w rozpaczach wychucha wielkie, jesienne kwitnienie róż. (...) Ułani, białe róże, wrzesień. Mój ojciec, który został przy drodze pod Cyrusową Wolą. Opowiadali nam jego koledzy, że choć tyle było w wojsku piosenek, tyle wyuczonych marszów i zawadiackich zaśpiewem, wszystkie oddziały we wrześniu śpiewały o białych różach. bo taki właśnie panował w nich nastrój. (...) Wiele było tragicznych miesięcy w dziejach Polski, był listopad, i styczeń, i sierpień, i marzec, ale wrzesień był tragedią największą. I może dlatego, tak źle mi na jesieni*”. Podobno zgłosił się do przewiezienia rozkazu, gdyż umiał jeździć na motocyklu. Zginął od dość przypadkowego odłamka, czy też pocisku.

Do wojska, mimo wady wzroku, zgłosił się także jego trzeci brat, Tadeusz.

Miała rodzeństwo: Kazimierza (1904-1904); Jana (1907-1989); Stanisława (1908-1939); Tadeusza (1911-1975), Jerzego (1913-1913) i Halinę (1916-1995).

W 1929 r. ożenił się Krystyną Rosé (ur. ok. 1900 r.), absolwentką SGGW w Warszawie, miał synów Kazimierza (1930-1998), pisarza, dziennikarza, ambasadora Polski w USA i Andrzeja (1934-1984), wieloletniego pracownika Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W czasie okupacji żona mieszkała wraz z synkiem w Warszawie przy ul. Langiewicza. Syn, po ukończeniu na tajnych kompletach szkoły powszechnej, uczęszczał na tajne komplety do Gimnazjum im. J. Zamojskiego. Przed powstaniem warszawskim z synem oraz bratową Jadwigą, żoną Jana z małymi chłopcami, Bogdanem i Romanem, przenieśli się do Konstancina, gdzie mieszkali w dwóch willach do końca okupacji hitlerowskiej i jeszcze jakiś czas po wojnie. W czasie powstania spaliło się warszawskie mieszkanie na Langiewicza, a wraz z nim spłonęły akty nadań kasztelańskich i inne dokumenty rodzinne oraz Order Legii Honorowej, nadany Janowi Nepomucenowi przez cesarza Napoleona.

Ekshumowany w lutym 1940 r. wraz ze swoim bratem Stanisławem i pochowany w czasie manifestacyjnego pogrzebu w rodzinnej parafii Rębowo na Mazowszu.

K. Dziewanowski, *Zapowiada się ostra zima*, Warszawa 1981, s. 161, 164-165; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303460/27> XI 2013; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 67, 265; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 30-31; PRS, s. 61; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 18, 22; E. Walczak, 36. *Pułk Piechoty Legii Akademickiej*, Pruszków 1994, s. 39; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKI KAZIMIERZ KAROL h. Jastrzębiec (*7 XI 1930 r. w Warszawie †20 VIII 1998 r. w Piszu), pisarz, dziennikarz, uczestnik opozycji antykomunistycznej, ambasador Polski w USA (D 48)

Był synem Kazimierza (1905-1939) h. Jastrzębiec i Krystyny Rosé. Podczas drugiej wojny światowej uczył się na tajnych kompletach Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Warszawie, po wojnie także gimnazjum w Konstancinie-Jeziornie. Po wojnie ukończył Liceum im. T. Reytana w Skolimowie i rozpoczął studia na anglistyce na Uniwersytecie Warszawskim. Jednak w 1950 r. zmienił kierunek i ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim.

W 1946 r. zadebiutował jako dziennikarz na łamach pisma „Młoda Rzeczpospolita”. Pismo to zostało jednak dość szybko zlikwidowane. W 1948 r. rozpoczął pracę w „Nowej Wsi”. Było to konieczne, gdyż jako 18-letni młodzieniec, najstarszy mężczyzna w domu, musiał zacząć zarabiać na życie, gdyż jego matka została aresztowana i spędziła wiele miesięcy w więzieniu.

W redakcji pisma „Nowa Wieś” pracował do 1954 r. Od 1955 do 1967 r. był członkiem redakcji. W 1955 został przyjęty do tygodnika „Świat”, w którym, m.in. razem z Ryszardem Kapuścińskim, współtworzył tzw. polską szkołę reportażu. W latach 50. zajmował się głównie reportażem krajowym, w 60. zaś i później sprawami międzynarodowymi. Od 1968 r. pisał w dzienniku „Życie Warszawy”, a w 1974 przeniósł się do tygodnika „Literatura”. Pisywał również recenzje do miesięcznika „Nowe Książki”. W 1978 r. wybrano go do Zarządu Głównego i Prezydium Związku Literatów Polskich. Był również bardzo zaangażowany w działalność opozycyjną – pisał do „Biuletynu Informacyjnego KOR” oraz był współzałożycielem i aktywnym członkiem Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość” (był współautorem i sygnatariuszem „Raportów” DiP).

Od 1968 do 1974 r. pracował w dziale zagranicznym „Życia Warszawy”, w latach 1971-1972 publikował też reportaże zagraniczne w „Dookoła Świata”. Od 1973 do 1981 członek redakcji pisma „Literatura”. W latach 1980-1981 działacz Komitetu Porozumiewawczego Środowisk Twórczych i Naukowych oraz Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość”.

W sierpniu 1980 r. przebywał w Stoczni Gdańskiej podczas strajków robotniczych. W 1981 r. zastępca redaktora naczelnego „Tygodnika Solidarność”. Był także rzecznikiem prasowym Komitetu Organizacyjnego Kongresu Kultury Polskiej, a jego obrady przerwało ogłoszenie stanu wojennego w Polsce, 13 grudnia 1981 r. Współredagował opozycyjne pismo drugoobiegowe „21”. Od 1983 r. współpracował z „Przeglądem Powszechnym”. Pod koniec lat 80-tych uczestniczył w pracach Komitetu Kultury Niezależnej. Był członkiem komisji reform politycznych Komitetu

Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie. W 1989 r. brał udział w obradach „Okrągłego Stołu” po stronie opozycji demokratycznej, w podzespole do spraw środków masowego przekazu. Napisał również słynne przemówienie, które Lech Wałęsa wygłosił przed połączonymi izbami Kongresu USA w listopadzie 1989 r. W latach 1990-1993 pełnił funkcję pierwszego ambasadora III RP w Stanach Zjednoczonych, aktywnie działając na rzecz redukcji polskiego zadłużenia, partnerstwa polsko-amerykańskiego oraz wejścia Polski do NATO. Po powrocie do kraju aż do śmierci był felietonistą „Rzeczpospolitej”. O jego zastugach dyplomatycznych pisał w 2013 r. pisał szwagier jego ojca, Zbigniew Mieczkowski z Londynu: „Funkcjonowanie nowych ambasadorów akredytowanych przy państwach wolnego świata było w dużej mierze utrudnione przez ową „gruba kreskę”, bo na tej podstawie stosowano selekcje personalną w odniesieniu do urzędników Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Rekrutowali się oni nadal z byłych komunistów, torpedując pożyteczne inicjatywy nowych dyplomatów. Bratanek mego szwagra, Kazimierz Dziewanowski, ambasador Polski w Stanach Zjednoczonych, miał z tego powodu stałe kłopoty. Wyjeżdżając na placówkę, zażądał zmiany całego personelu ambasady. Tego centrala MSZ w Warszawie nie mogła mu nigdy dorać. „Gruba kreska” stała się podstawą powrotu postkomunistów do władzy i zaprzepaszczenia sprawy reparytacji, a tym samym zagłady resztek dużej własności ziemskiej i wielu dworów, pozostawionych bez opieki”. Od 1993 do 1998 r. współpracował, jako komentator, z dziennikiem „Rzeczpospolita”.

Członek Związku Literatów Polskich (1969-1983, w latach 1978-1982 członek Zarządu Głównego i Prezydium Związku), Stowarzyszenia Pisarzy Polskich (1989-1998; współzałożyciel stowarzyszenia w 1989 r. i członek Zarządu Głównego), Polskiego PEN Clubu (1988-1998) i Stowarzyszenia Euro-Atlantyckiego. Był jednym z Fundatorów „Fundacji Polska w Europie”.

Pozostawił znaczny dorobek pisarski, głównie reportaży i publicystyki, m. in.: *Świadek w kraju Kafki* (1957), *Reportaż o szkiełku i oku* (sylwetki polskich uczonych, 1963, 1977), *Mój kolega czarownik* (1967), *Złoto piasków* (1976, 1978), *Biblia i karabin* (1979), *Świat skarbów i tajemnic* (1978), *Brzemie białego człowieka* (1996), *Właśnie wróciłem* (1981), *Zapowiada się ostra zima* (1981), *Paradoks niewoli* (1989), *Polityka w sercu Europy* (1995).

Miał brata Andrzeja (1934-1984).

Około 1950 r. ożeniony z Małgorzatą Honoratą Wyganowską (1932-2005), redaktorką książek.

Miał córkę, Krystynę Dziewanowską-Stefańczyk, także redaktorkę. Jego wnukami są Bartosz Dziewanowski-Stefańczyk oraz Zofia Dziewanowska-Stefańczyk.

Od 2002 r. w Stanach Zjednoczonych przyznawana jest przez *Polish Institute of Arts and Sciences of America* oraz przez Ambasadę Polską w Waszyngtonie Nagroda im. Kazimierza Dziewanowskiego.

<http://www.nytimes.com/1998/08/25/world/kazimierz-dziewanowski-ambassador-of-poland.html/11> VII 2013; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=303462/27> XI 2013; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 232; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 32-36; E. Pace, *Kazimierz Dziewanowski, Ambassador of*

Poland, *New York Times* 1998, z 25 VIII; PRS, s. 61; Rel. Zofii Dziewanowskiej z USA z 25 VIII 2012 r.; M. Rogozińska, *Wymazani przez historię*, *Rzeczpospolita* 2008, z 28 VII; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 23-26; *Wielka encykł. PWN*, t. 7: 2002, s. 545, gdzie mylne miejsce śmierci – Warszawa.

DZIEWANOWSKI KLEMENS h. Jastrzębiec (XVII w.), właściciel ziemski

Był młodszym synem Andrzeja i nieznannej z imienia Łukowskiej.

Z nieznannej z imienia Przeradzkiej miał syna Jakuba.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199; *Genealogia*, s. 61; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 474; PRS, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358-359.

DZIEWANOWSKI KRZYSZTOF h. Jastrzębiec (*12 IX 1946 r. w Krakowie), dr hab. medycyny w zakresie nefrologii i transplantologii (D 37)

Syn Henryka i Ireny z domu Mielnikow. Po ukończeniu studiów w Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie w 1970 r. nieprzerwanie pracuje w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym w Szczecinie, a od 2004 r. jest kierownikiem Ośrodka Nefrologiczno-Transplantacyjnego tego szpitala.

W 1980 r. doktoryzował się w Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie na podstawie pracy pt. *Wpływ zespołów tętniczo-żylnych stosowanych z p. n. n. na zachowanie się niektórych wskaźników hemodynamicznych*. W 1999 r. na tej samej uczelni uzyskał stopień doktora habilitowanego medycyny w zakresie urologii i nefrologii na podstawie rozprawy pt. *Zastosowanie i przydatność kliniczna uroflowmetrów własnej konstrukcji oraz niektórych parametrów uroflowmetrycznych do oceny mikcji i jej zaburzeń u mężczyzn* (1998). Jest promotorem 3 doktoratów oraz recenzentem 3 innych przewodów.

Wraz z ośrodkiem klinicznym w Szczecinie odnotowano 100 przeszczepów nerek na milion mieszkańców w Zachodniopomorskim, co jest swoistym rekordem światowym. W Europie w tej dziedzinie przoduje Katalonia w Hiszpanii, gdzie pobiera 60 nerek na 1 mln mieszkańców. Na wschodzie Polski na milion mieszkańców przypada tylko kilka pobrań. W całej Polsce na milion mieszkańców pobiera się tylko 25 nerek. Jest profesorem Uniwersytetu Szczecińskiego, promotorem 3 doktoratów (W. Zabłocka, A. Chojnowska, A. Wierzbicka), 25 prac magisterskich oraz recenzentem kolejnych trzech doktoratów.

Legitymuje się członkostwem Polskiego Towarzystwa Nefrologicznego, Polskiego Towarzystwa Transplantacyjnego i Towarzystwa Internistów Polskich.

Ma rodzeństwo: siostra Kinga (ur. 1943), mgr inż. architekt; brat Jerzy (ur. 1950), mgr inż., absolwent Wydziału Budowy Maszyn Politechniki Szczecińskiej. Żonaty z Renatą z domu Biittner, lekarzem pediatrą, ma dwoje dzieci: córkę Małgorzatę, dra biologii i syna Pawła, inżyniera, absolwenta Politechniki Szczecińskiej.

Autobiografia z 14 XII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=87384&lang=pl/7> XII 2013; A. Miszczyk, *Lekarze ze Szczecina pobierają najwięcej nerek na świecie*, <http://www.gs24.pl/apps/pbcs.dll/article?AID=/20080620/ZDROWIE/231223285/7> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 37-38; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI LEON h. Jastrzębiec (†ok. 1903 r.), ziemianin

Był synem Pawła. Brał udział w powstaniu styczniowym 1863/1864 r. Po upadku powstania został oddany pod surowy dozór policji carskiej. W 1886 r. w drodze publicznej sprzedaży nabył majątek Ligowo. Przed śmiercią majątek zapisał córce Bronisławie, która wyszła za Aleksandra Dziewanowskiego.

AWKW Sierpc. KHip. Ligowo; *Genealogia*, s. 67; Jasiewicz, *Liśta*, s. 265; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 296; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 22; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI MAGDALENA SOPHIE h. Jastrzębiec (*1991 r.), studentka

Córka Andrzeja Dziewanowskiego (ur. 1951) i Małgorzaty z d. Jobda. W 2013 r. ukończyła *Associate Degree Advertising and Marketing Communications, Fashion Institute of Technology New York State University*. Kontynuuje dalsze studia magisterskie (*master*).

Mieszka w Nowym Jorku (USA).

Ma siostrę Alexandrę Julię (ur. 1989).

Inf. A. Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 17 I 2014 r.

DZIEWANOWSKI-KUNERT MARCIN h. Jastrzębiec (*11 IV 1964 r. w Warszawie), filmowiec, reżyser, fotografik-artysta (D 50)

Syn Zofii (ur. 1939 r.), dra nauk medycznych w zakresie psychiatrii. Ukończył nowojorską Szkołę Kadetów (*New York Military Academy*), a potem reżyserię w Szkole Filmowej na Uniwersytecie w Nowym Jorku (NYU). Od zakończenia studiów mieszka i pracuje w Hollywood, Los Angeles, gdzie reżyseruje, pisze scenariusze oraz produkuje filmy fabularne i dokumentarne, pełnometrażowe lub seriale telewizyjne. We współczesnej kinematografii zaliczany jest do postaci renesansowych, trudniących się jednocześnie nowatorstwem technicznym. W 2004 r. zainicjował i zrealizował głośny film dokumentalny pt. *Głosy Iraku*, stworzony na podstawie własnego projektu, polegającego na rozesłaniu 150 kamer cyfrowych Irakijczykom, którzy filmowali swoje życie. Film ten uznany został przez krytyków filmowych za wybitny dokument i jeden z najbardziej innowacyjnych projektów w treści, jak i w sposobie produkcji. Został również doceniony przez Amerykańską Akademię Sztuki Filmowej jako wybitne i nowatorskie spojrzenie na historie wypadków politycznych i dlatego został włączony do głównego archiwum Akademii, przechowującej najważniejsze dzieła sztuki filmowej. Podobnie wysoką ocenę zyskał jego wcześniejszy jego film pt. *Fear*, w którym uczestnicy filmują się nawzajem, stworzony na podstawie 250 godzin nakręconego przez uczestników projektu, a który spotkał się z dużą popularnością. Został wydany również na DVD i dał początek klubowi fanów.

Reżyserował też, pokazywany na całym świecie, włączając Polskę, *Campfire Tales* (Opowieści przy ognisku) oraz *Roque Force*. Jego różne scenariusze, włączając *Dodging Bullets* (Unikać Kuli), *Hindenburg*, *HRT- Human Rescue Team*, *The Mayor*, czy *Witch*

doctor, łącznie z kontraktami na produkcję i reżyserię zakupiły studia, takie jak: Warner Bros, 20 Century Fox, czy Columbia Tristar.

W 2011 r. zrealizował zamówienie Direct TV, Technicolor i Panasonic na krótki film pt. *Ripper*, używając najnowszej technologii 3D. Film ten jest rozprowadzany międzynarodowo.

Od 2010 r. zajmuje się również fotografią artystyczną w dziedzinie mody, biorąc udział w robieniu zdjęć do szeregu międzynarodowych pokazach, związanych z modą oraz do wstępnych artykułów w szeregu Magazynów Mody, np. *Gen Lux*, *Carson*, czy *Deluxe SM*.

W 2008 r. założył studio filmowe Booya, a w 2012 r. stał się członkiem czteroosobowego studia, specjalizującego się w *reality shows*, *Straight Shooters Inc*. Ponadto współpracuje ze znanymi innymi studiami, m. in. Paramount, Columbia, Tristan, Miramax, MTV, CBS.

Jest członkiem *Directors Guild of America* oraz *Writers Guild of America*. Jest reprezentowany w branży filmowej przez słynne agencje w *Hollywood ICM*, a w dziedzinie zdjęć przez *Photo Artwork Agency*. Był też sekretarzem organizacji *Polish-Hollywood Connections*, zorganizowanej i działającej w Hollywood w celu poparcia uzyskania honorowego Oscara przez Andrzeja Wajdę w 2000 r.

Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 49, 66, 111, 148, 158, 163, 281, 283, 287; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 32; PRS, s. 61; Derlińska-Pawlak, *Siła przebicia*, Nowy Dziennik, New York 2000, z 5 V; www.martinkunert.com

DZIEWANOWSKI MIECZYŚLAW (XX w.), instruktor rolny (D 39)

Był synem Jana, bratankiem Wincentego, ofiary armii carskiej, uczestnika powstania styczniowego, Sybira-ka.

Ożeniony z Heleną Witwicką, pozostawił syna Henryka, profesora nauk technicznych, Romualda i córkę, Irenę.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 17 I 2014; Inf. Krzysztofa Dziewanowskiego, wnuka, ze Szczecina z 14 XII 2013; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI MICHAŁ (*1904 r. w Moszczonem k. Kikoła †1970 r. w Warszawie), ziemianin, ofiara prześladowań komunistycznych

Był synem Henryka, właściciela majątku Moszczonem w pow. lipnowskim i Zofii z Waldorffów-Preyssów h. Nabram. W 1923 r. ukończył Gimnazjum im. Jana Zamoyskiego w Warszawie, a następnie kursy Turnaua we Lwowie. Praktyki rolne odbył w majątkach kilku znanych ze stosowania doskonałych metod uprawy roli ziemian, m. in. u Wyganowskiego. Gospodarował następnie w odziedziczonym po ojcu majątku Sułkowice k. Góry Kalwarii w Grójeckiem o powierzchni 290 ha. W dniu 15 lutego 1945 r. zmuszony przez władze komunistyczne do opuszczenia majątku, udał się na Śląsk. Tam uczestniczył w przejmowaniu majątków niemieckich i wprowadzaniu w nich polskiej administracji. Następnie z ramienia Zarządu Okręgowego Państwowych Nieruchomości Ziemijskich administrował majątkiem Obrowiec k. Gogolina. Gdy roz-

poczęła się nagonka na byłych ziemian, zamieszkał w Gliwicach i tam pracował do około 1960 r. Ostatni okres życia spędził w Warszawie i pracował jako naczelnik wydziału w Zjednoczeniu Przemysłu Tłuszczowego.

Pozostał bezżenny.

Pochowany na cmentarzu w Chynowie koło swego ojca.

S. Leitgeber, *Dziewanowski Michał*, [w:] *Ziemianie polscy XX wieku*, cz. 3, Warszawa 1996, s. 47-48; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI (n. Dziwanowski) MIKOŁAJ z Dziewanowa h. Jastrzębiec (XVI w.), starosta nurski, wojski i starosta łomżyński

Jego przodkowie wywodzili się ze wsi Dziewanowo w księstwie, później województwie płockim. Dziedzice Dziewanowa herbu Jastrzębiec otrzymali od księcia mazowieckiego Siemowita IV w 1408 r. przywilej nadający im m. in. prawo nieodpowiednie, co oznaczało ono wyjęcie spod sądownictwa kasztelana i poddanie sądowi książęcemu. Wymienieni są tam m. in. Franek (Franko?), Wojciech, Krystyn i Stanisław z Dziewanowa. Na początku XVI w. mieszkały tam dwie rodziny Dziewanowskich – jedni posiadali przydomek „Żyd”, drudzy zaś „Warda”. Pierwsza linia szybko wygasa (już w drugim pokoleniu). Były tam osoby piastujące około połowy XV w. dość ważne urzędy, np. Mikołaj Żądło z Dziewanowa, który był podkoniuszym i rządcą nowogrodzkim i nurskim oraz wójtem w Czarnocinie. Dziedziczył w Dziewanowie. Pełnił wysokie urzędy ziemskie: był starostą nurskim, a także wojskim i starostą łomżyńskim.

Łempicki, *Herbarz*, s. 177-177; PRS, s. 61; *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego w średniowieczu*, opr. A. Borkiewicz-Celińska, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 71-72; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 3.

DZIEWANOWSKI MIKOŁAJ h. Jastrzębiec (*ok. 1640 r.), właściciel ziemski

Był synem Jakuba i nieznaney nam bliżej Janczewkiej, właścicieli Dziewanowa w pow. płockim. Jako pierwszy z rodu nabył dobra Płonne w ziemi dobrzyńskiej. Klasztorowi Ojców Karmelitów w Oborach zapisał 4 tys. zł pruskich z tego majątku.

Miał brata Łukasza Franciszka (zm. przed 1704 r.), pisarza ziemskiego podolskiego, a następnie starostę dźwinogrodzkiego.

Ożeniony ok. 1660 r. z Katarzyną Oper h. Sulima, miał czterech synów: dwóch jezuitów: Franciszek, który zmarł w wieku 17 lat w 1685 r. oraz Marcin, który w 1740 r. został prowincjałem zakonu; Andrzeja, posła na sejm, kasztelana dobrzyńskiego, słońskiego i rypińskiego, który otrzymał Płonne oraz Kazimierza, właściciela Galczewa i Galczewka k. Golubia, który z kolei z żony Konstancji z Gralewskich h. Sulima pozostawił synów Juliusza i Andrzeja, a który kontynuował linię wiodącą do Grodkowa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 199; *Genealogia*, s. 61; [http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=miko%B3aj+dziewanowsk/26 XI 2013](http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=miko%B3aj+dziewanowsk/26%20XI%202013); Krajewski, *Kościół*, s. 25; Łempicki, *Herbarz*, s. 177-178; Niesiecki, *Herbarz*, t. 3, s. 474; Pawłowski,

Obrowo, s. 58; PRS, s. 61; Smoleński, *Kościół*, s. 65; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 4, gdzie mylnie, że „sprawował funkcje kasztelańskie w Rypinie, Słoniemiu (podkr. MK) i Dobrzyniu” oraz mylnie nazwy posiadłości pod Golubiem – Galczewo i Galczewsko, zamiast: Galczewo, i Galczewko; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358-359.

DZIEWANOWSKI PAWEŁ, zw. Warda (XV/XVI w.), właściciel ziemski, protoplasta Dziewanowskich

Może być uznany za protoplastę rodziny Dziewanowskich z Dziewanowa na Mazowszu. W 1517 r. widzimy go właścicielem Dziewanowa.

Ożeniony z Elżbietą Leszczyńską, która wniosła w posagu dobra w Leszczyn, pozostawił syna Andrzeja, który w 1547 r. odziedziczył dobra Leszczyn i w dwa lata potem zmienił nazwisko na „Leszczyński”.

Mysłakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 131, który podał, iż ojcem Andrzeja był Jan; Łempicki, *Herbarz*, s. 177; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI PIOTR PAWEŁ h. Jastrzębiec (*30 VII 1798 r. w Kawęczynie †10 VI 1836 r. w Grodkowie), prawnik, przyjaciel Fryderyka Chopina

Był młodszym synem Ignacego Jana z Dukli (1757-1813) i Ludwiki z Nałęczów (zm. 1834), właścicieli Kawęczyna. Był bliskim kuzynem ojca Dominika Dziewanowskiego, Juliusza – dziedzica Szafarni, jako, że ojciec Piotra – Ignacy i ojciec Juliusza – Józef Kanty byli rodzonymi braćmi. W 1813 r. wraz z rodzeństwem odziedziczył dobra Kawęczyn. W 1826 r. swoją część na Kawęczynie sprzedał Hieronimowi Romockiemu i rodzonej siostrze, Apolonii, która w tym roku wychodziła za Romockiego, a sam zamieszkał w Warszawie przy Krakowskim Przedmieściu (nr hip. 439).

Po ukończeniu Liceum Warszawskiego, 15 września 1817 r. zapisał się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie uczęszczał za ledwie przez jeden rok. W czasie studiów przebywał razem w Eustachym Marylskim na stacji, prowadzonej przez Mikołaja Chopina, ojca Fryderyka. To on jako jeden z pierwszych zapoznał małego Chopina z dobrzyńską wsią, którą ten ostatni odwiedził w czasie wakacji w latach 1824-1825. W liście do Tytusa Woyciechowskiego z 21 sierpnia 1830 r. F. Chopin pisał: „*Mój ulubiony Piotruś Dziew. (anowski) został na drodze do Reinerz i tam serwatki używa*”. Był odwiedzany przez Chopina w czasie jego pobytu na ziemi dobrzyńskiej latem 1824 i 1825 r.

W dniu 6 października 1818 r. został aplikantem w Wydziale Administracyjnym Komisji Wojewódzkiej Mazowieckiej, a 13 lutego 1819 r. został zastępcą adiunkta. W okresie od 24 marca 1832 r. do 1836 r. był sekretarzem generalnym tej komisji. Najpewniej mieszkał na stałe w Płocku.

Miał braci: Kazimierza Romualda i Ignacego Jakuba oraz siostrę Apolonię, za Hieronimem Romockim. Złożony chorobą, przybył do rodziców w Grodkowie. Zmarł bezżennie.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550, Komisja Wojewódzka Mazowiecka, nr D-98; T. Frączyk, *Warszawa młodości Chopina*, (Warszawa) 1981, s. 88, gdzie niezasadnie powątpiewa w odwiedzinach Chopina w Kawęczynie; *Genealogia*, s. 63; Gerber, *Studenci*, s. 48; [http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45902/27 XI 2013](http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=45902/27%20XI%202013), gdzie jednak nie jest on wymieniony jako syn Ignacego

Jana z Dukli; *Korespondencja Fryderyka Chopina*, t. 1: 1816-1831, opr. B. E. Sydow, Z. Skowron, H. Wróblewska-Straus, Warszawa 2009, s. 68, 378; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 19, 28; Myslakowski-Sikorski, *Chopinowie*, s. 135 oraz s. 328, gdzie w załączniku do pracy pt. 1810-1831. *Środowisko zawodowe i uczniowie Mikołaja Chopina [wypisy z broszur, wydawanych corocznie od chwili zamknięcia Liceum w 1831 r.]* podają datę urodzenia Piotra Dzięwanowskiego 1797, mimo, iż w jego biografii na str. 234 zamieszczają datę właściwą; *Nekrologi „Kurier Warszawski” 1821-1939*, t. 1: *Lata 1821-1845*, oprac. A. T. Tyszką, Warszawa 2001, s. 187; Pawłowski, *Obrowo*, s. 38, 59, 117-118; PRS, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 359.

DZIEWANOWSKI ROMAN EDWARD ANTONI h. Jastrzębiec (*26 XI 1936 r.), lekarz medycyny

Syn Jana (1907-1989), dr. prawa międzynarodowego, żołnierza wojny obronnej 1939, od 1939 r. na emigracji i Jadwigi Mazaraki (1905-1972). W czasie wojny mieszkał z matką i bratem Bogdanem w Warszawie, na ul. Koszykowej, a następnie po wysiedleniu przez Gestapo w 1940 r. w Konstancinie.

Do ojca razem z bratem wyjechał 1957 r. w ramach akcji łączenia rodzin. Do Polski już nie wrócił. W 1963 r. dołączyła do nich matka. Absolwent studiów medycznych w Guy's Hospital w Londynie, następnie pracował jako lekarz. Obecnie na emeryturze, mieszka z rodziną w Leicester w Anglii.

Ma brata Bogdana (ur. 1935), inżyniera budownictwa. W 1966 r. wziął ślub z Wendy Trauer. Ma troje dzieci: syna Stefana i dwie córki Yolandę i Monikę.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303465/1> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 36; PRS, s. 61; Stefańczyk *Dzięwanowsky*, s. 18-20, 22-23; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 53.

DZIEWANOWSKI ROMUALD (*2 VII 1911 r. Bondarówece na Ukrainie †19 IX 2002 r.), tartacznik, prof. Politechniki Gdańskiej (D 52)

Był synem Mieczysława i Heleny z domu Witwicka. Z dostatniego domu w Winnicy k. Kijowa, gdzie pobierał początkowe nauki i wychowanie w atmosferze tradycji rodzinnych związanych z okresem napoleońskim i martyrologią powstania styczniowego, zawierucha pierwszej wojny światowej i wydarzenia okresu rewolucji w Rosji, zmusiły całą rodzinę do tułaczki, która zakończyła się w 1921 r. przyjazdem do Lublina w odrodzonej Polsce. Utrata majątku nie spowodowała zmniejszenia dążeń rodziców do zapewnienia dzieciom wykształcenia. Romuald wraz z bratem Henrykiem (był profesorem Politechniki Szczecińskiej) w 1923 r. zostali przyjęci do Liceum Krzemienieckim im. T. Czackiego, jednej z najlepszych w Polsce szkół średnich. W tej szkole, o praktycznie indywidualnym toku kształcenia, uzyskał maturę w 1930 r.

Dalszą naukę kontynuował Wydziale Lasowym Politechniki Lwowskiej. Dyplom inżyniera leśnika uzyskał 26 maja 1937 r., broniąc pracę dyplomową pt. *Naukowa organizacja pracy w tartaczniactwie polskim*. W okresie studiów rozwijał swoje zamiłowania żeglarskie oraz do jazdy wierzchem, co związane było ze służbą wojskową, którą odbył w elitarniej szkole podchorążych kawalerii w Grudziądzu.

Od ukończenia studiów kariera zawodowa oraz nauka trwałe związana jest z tartaczniactwem. Od 1937 r. pracował w tartaku w Wygodzie (Ukraina),

gdzie wykonywał zadania: manipulanta na składzie surowca, trakowego, zmianowego w hali traków, zaawidowcy składu tarcicy, zastępcy kierownika tartaku i kierownika. Po wyzwoleniu brał udział w odbudowie i organizacji przemysłu drzewnego, obejmując coraz wyższe funkcje kierownicze w Dyrekcji Lasów Państwowych, aby w 1952 r. zrezygnować z funkcji dyrektora Rejonu Przemysłu Leśnego w Tarnowie i po 14-letniej praktyce przemysłowej, podjąć prace naukową w Instytucie Badawczym Leśnictwa w Krakowie. Prace z zakresu tartaczniactwa od 1955 r. kontynuował jako docent w Instytucie Technologii Drewna w Poznaniu. Od 1 września 1961 r. przeszedł do Politechniki Gdańskiej na stanowisko kierownika Katedry Mechanicznej Technologii Drewna, w tym też roku obronił pracę doktorską. W Politechnice Gdańskiej łączył działalność naukowo-badawczą z dydaktyczną, wielokrotnie pełniąc funkcje prodziekana i dziekana Wydziału Mechanicznego-Technologicznego. Równocześnie współpracował z wieloma jednostkami naukowo-badawczymi, w tym Wydziałem Technologii Drewna Akademii Rolniczej w Poznaniu i Instytutem Technologii Drewna w Poznaniu. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1968 r.

Jego praca naukowa dotyczyła następujących dziedzin: zagadnienia ogólno-organizacyjne przemysłu drzewnego i gospodarki leśnej, usprawnienia narzędzi do obróbki drewna, usprawnianie kontroli działania traków, usprawniania technologii obróbki drewna i zapewnienia bezpieczeństwa pracy, badane jakości drewna. Dorobek naukowy przedstawiony został w wielu publikacjach i patentach, a koncepcje naukowe znalazły wyraz w prowadzonych rozprawach doktorskich, a także uwidaczniała się w recenzowanych pracach doktorskich i habilitacyjnych.

W opiniach i recenzjach o dorobku naukowym i dydaktycznym podkreślane są nowatorskie badania dotyczące rejonizacji jakościowej drewna tartaczniowego, w konsekwencji rzutujące na podstawy zagospodarowania lasów; stworzenie „metody elementów umownych”, pozwalającej zastosowanie uniwersalnej kwantyfikowanej metody oceny jakości drewna, tarcicy i wyrobów drzewnych w państwowych normach jakości drewna.

Po przejściu na emeryturę w 1981 r. przez wiele lat, bo do końca lat 90. był aktywny zawodowo, tworząc nowe koncepcje związane z obróbką drewna i jej ekologicznymi aspektami. Jednym z takich zagadnień, którym zajmował się u schyłku życia, było dążenie do ograniczenia kancerogennych składników, stosowanych w procesach technologicznych przeróbki drewna, jakimi są kleje i lakiery, przez ich zastąpienie nowymi technikami łączenia drewna oraz nadawania im odpowiedniego stanu powierzchni przez mechaniczne i cieplne oddziaływania różnymi narzędziami. Był człowiekiem o dużej wrażliwości społecznej, co go skłoniło do uczestnictwa w szeregach PZPR, gdzie widział miejsce dla realizacji swoich lewicowych przekonań i wpływania na życie społeczno-polityczne.

Życzliwość dla ludzi znalazła swój wyraz w działalności wychowawczej i dydaktycznej. Przez wielu absolwentów wydziału, którego był dziekanem, uznawany jest jego mądry i serdeczny stosunek do młodzieży,

k który zaskarbił mu wiele przyjaźni i życzliwych wspomnień.

Jego działalność spotkała się z wieloma wyróżnieniami w postaci nagród oraz odznaczeń, wśród których są: Krzyż Oficerski OOP, Zasłużony Nauczyciel PRL, Odznaka Honorowa ZSP.

Mając z Niną z domu Zienuk troje dzieci: Aleksandrę, Franciszka i Feliksę, w bardzo zgodnym małżeństwie przeżył ponad 65 lat.

Inf. nadesłana przez syna Franciszka z dnia 11 I 2014.

DZIEWANOWSKI STANISŁAW h. Jastrzębiec (*ok. 1843 r.), ziemianin, powstaniec 1863/1864 r.

Z pochodzenia szlachcic, zamieszkały w Starożrebach. Wziął udział w powstaniu styczniowym 1863 r., pełniąc w nim funkcję „żandarma narodowego na powiat lipnowski”.

Wyrokiem sądu z 23 lutego 1864 r. został zesłany na Syberię do okręgu kajskiego, w guberni jeniejskiej. O jego powrót do kraju starała się matka, Maria Dziewanowska, ziemianka z Turzy Wilczej w pow. lipnowskim, motywując prośbę tym, że na mocy manifestu cara z 25 maja 1868 r. w chwili zesłania nie miał on jeszcze 20 lat życia.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 163-164; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 42, 214; Lissowski, *Powstanie*, s. 162; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 22; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI STANISŁAW h. Jastrzębiec (*30 XI 1908 r. w Grodkowie †18 IX 1939 r. pod Górą n. Narwią), inżynier, ziemianin, podporucznik Wojska Polskiego, żołnierz i ofiara wojny obronnej 1939 r.

Był synem Ignacego Kazimierza (1879-1942) i Zofii z Chrzanowskich (1883-1954). Był absolwentem Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, gdzie w 1930 r. napisał pracę dyplomową pt. *Opis i reorganizacja majątku Grodkowo*. Od ojca przejął dobrą Grodkowo i zarządzał trzema majątkami: Grodkowem, Sobanicami i Bietkowicami. Po ślubie zamieszkał w Bietkowicach. O jego ślubie wspominał po latach szwagier, Zbigniew Mieczkowski: „*Ślub poprzedziły przygotowania wyprawy panny młodej o rozmiarach nieznanymi w dzisiejszych czasach. Zamawiano całe z zestawy pościeli i nakryć stołowych ozdobionych inicjałami (...) Zamawiano srebra stołowe i porcelanę odznaczone herbami nowożeńców. (...) Upředniego dnia brałem udział w wieczorze kawalerskim, urządzonym w Sobanicach przez brata Stasia, Tadeusza. Byłem jedynym przedstawicielem rodziny panny młodej. Pojechałem powożąc sam amerykańskim, ze stangretem na tylnym siedzeniu. (...) Następnego dnia w Dzierżanowie park cały iluminowano, a o szóstej wieczorem jechaliśmy do kościoła w Orszymowie...*”.

Ukończył Szkołę Podchorążych w Grudziądzu. W sierpniu 1939 r. jako oficer rezerwy 1. Pułku Szwoleżerów im. Józefa Piłsudskiego, razem z braćmi Kazimierzem i Janem, zmobilizowany został do Wojska Polskiego i wziął udział w wojnie obronnej 1939 r.

Poległ w obronie Ojczyzny pod Modlinem. Jego szwagier, Zbigniew Mieczkowski wspominał: „*Staś (...) został odkomenderowany na dowódcę konnego plutonu zwiadu w Dywizji Piechoty w składzie Armii Modlin, powstrzymującej uderzenie niemieckie z Prus na Mławę. (...) piechota niemiecka nacierająca o świcie dnia 18 września wzdłuż rzeki Bug zostawiła jako swe ubezpieczenie drużynę karabinów maszynowych. Niemcy zaskoczyli oddziały pierwszej polskiej linii, które opuściły stanowiska. Staś ze swym spiesznym plutonem i wycofującymi się żołnierzami, których sobie podporządkował, odrzucił Niemców, ale nie przestając na tym sukcesie, nacierał dalej. Wtedy natknął się na owe karabiny maszynowe, dostając całą serię w piersi*”. Działo się to niedaleko folwarku Góra nad Narwią. Z relacji Z. Mieczkowskiego dowiadujemy się dalej, że „*umarł na rękach szkolnej nauczycielki, a pierścionki oddał mojej siostrze ten sam młody podchorąży, co stracił konia i w okresie wycofywania się oddziałów dotarł do dworu w Bitkowicach, przynosząc wiadomości. (...) Został pochowany tymczasowo w polowej mogile*”.

Był dwukrotnie odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*. Miał rodzeństwo: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza (1905-1939); Jana (1907-1989); Tadeusza (1911-1975); Jerzego (1913-1913) i Halinę (1916-1995), z których także Kazimierz i Tadeusz zostali zmobilizowani do Wojska Polskiego. Do wojska zgłosił się na ochotnika, mimo wady wzroku, także jego trzeci brat, Tadeusz.

Jesienią 1938 r. ożenił się z Danutą Zofią Mieczkowską (21 X 1915-21 VII 2003), córką Stefana i Heleny z Chamskich z Dzierżonowa h. Zagłoba, majątku położonego niedaleko Grodkowa, pozostawił córkę Zofię (ur. 17 XI 1939 r.), doc. dra nauk medycznych, od 1973 r. w USA. Żona czasie powstania warszawskiego była łączniczką w zgrupowaniu „Harnasia”. Została ranna, odznaczona Krzyżem *Walecznych*.

Ponownie wyszła za mąż za Zygmunta Rudowskiego z Rumoki h. Prus (1906-1975), z który miał syna Krzysztofa (1949-2008).

Pochowany pod Górą. W listopadzie 1939 r. jego ciało ekshumowano i przeniesiono do rodzinnego grobu w Rębowie, podobnie zresztą jak jego brata, Kazimierza, który zginął pod Łodzią. „*Jego pogrzeb stał się wielką manifestacją narodową. Z dworu Grodkowie trumnę młodego dziedzica niosła miejscowa ludność przez parę kilometrów. Zebrał się kilkutysięczny tłum, śpiewając pieśni religijne i patriotyczne*”.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=302542/28> XI 2013; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 11, 28-29, 48-49, 51, 66-67, 69, 109, 150, 158, 162, 265, 283; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 31; PRS, s. 61; Rel. Z. Dziewanowskiej z 20 VIII 2012 r.; J. A. Radomski, *Ppor. inż. Stanisław Dziewanowski (1908-1939)*, Polska Zbrojna 1993, z 8 VII, s. 4. Stefańczyk, *Dziewanowscy*, pass., gdzie inf., że ekshumacja na cmentarz w Rębowie odbyła się dopiero w lutym 1940 r., dajemy tu wiarę Z. Mieczkowskiemu, który przebywając w nieodległej Warszawie pamiętał, kiedy odbyła się ta smutna uroczystość; Szymańska, *Ziemiaństwo ziemi plockiej*, s. 97, 101; *Ziemiaństwo*, cz. 1, s. 54.

DZIEWANOWSKI STANISŁAW h. Jastrzębiec (*10 IV 1952 r. we Otwocku), mgr inżynier, elektronik, informatyk (D 53)

Syn Tadeusza (1911-1975) i Bronisławy z Hłasków (ur. ok. 1920).

W 1974 r. ukończył Wydział Mechaniczny Energetyki i Lotnictwa Politechniki Warszawskiej, specjalność mechanika stosowana, gdzie uzyskał tytuł mgr inż. mechanika.

Pracował kolejno: 1976-93 – Przemysłowy Instytut Maszyn Budowlanych, starszy specjalista, IV 1992-VI 1992 – NET Trade S. A. specjalista ds. informatyki; 1992-93 – „Życie Press” Sp. z o. o. administrator sieci komputerowej; 1992-96 – Politechnika Warszawska, Wydział Inżynierii Produkcji, starszy wykładowca; 1994-96 – Wydawnictwo „Czasopismo Wojskowe”, Studio Grafiki Komputerowej, kierownik; 1996-97 – Real Sp. z o. o., Zespół Administracji Systemu, kierownik; 1997-2000 dyrektor ds. organizacji i informatyki; od 2000 – Metro MGI Polska Sp. z o. o., dyrektor ds. technicznych i członek zarządu. W latach 1989-1990, przez 16 miesięcy, jako ekspert UNIDO przebywał w Iraku szkoląc pracowników *Specialized Institute for Engineering Industries* (SIEI) w Bagdadzie w zakresie CAD/CAM.

Uczestniczy w życiu Szkoły Podstawowej im. Dziekanowskich w Płonnem na ziemi dobrzyńskiej, m. in. od wielu lat jest obecny w czasie świąt tej placówki oświatowej.

Ma brata-bliźniaka, Wojciecha (ur. 1952), nauczyciela matematyki.

Ożeniony w 1951 r. z Haliną (Hanną?) Filak, lekarzem medycyny, ma synów: Andrzeja Marcina (ur. 1976), mgra inż., absolwenta Wyższej Szkoły Ekologii i Zarządzania w Warszawie, i Bartosza Aleksandra (ur. 1985) mgra inż. mechanika, absolwenta Wydziału SIMR Politechniki Warszawskiej.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303485/1> XII 2013; Murawska, *W cieniu wydarzeń*, s. 38; PRS, s. 61; Rel. S. Dziewanowskiego z 20 VIII 2012 r.; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 23.

DZIEWANOWSKI TADEUSZ h. Jastrzębiec, ps. „Zemsta”, „Chrzanowski” (*28 IX 1911 r. w Grodkowie †22 II 1975 r. w Otwocku), ekonomista, ziemianin, żołnierz wojny obronnej 1939 r., żołnierz Armii Krajowej, uczestnik powstania warszawskiego, ofiara prześladowań komunistycznych

Był najmłodszym synem Ignacego Kazimierza (1879-1942) i Zofii z Chrzanowskich (1883-1954). Ukończył Szkołę Główną Handlową w Warszawie i kursy Turnau'a we Lwowie. Pomagał bratu Stanisławowi zarządzać majątkiem rodzinnym, a od 1936 r. mieszkał w majątku Sobanice.

W sierpniu 1939 r., razem z braćmi Kazimierzem, Janem i Stanisławem, mimo wady wzroku, zgłosił się na ochotnika do Wojska Polskiego i wziął udział w wojnie obronnej, podczas której dostał się do niewoli, a następnie wywieziony do obozu w Prusach Wschodnich, stąd skierowano go do pracy u bauera we wsi pod Grunwaldem. W marcu 1940 r. uciekł z niewoli i dotarł do Warszawy, gdzie zmienił nazwisko na nazwisko rodowe matki „Chrzanowski”. Po krótkotrwałej pracy w Siedleckim, objął administrację majątkiem Kondatowicza Krubice po Sochaczewem, należącym do Kondratowicza. Stamtąd 1 sierpnia 1944 r. jako żołnierz AK wyruszył do Kampinosu, gdzie pod ps. „Zemsta”

walczył do momentu kapitulacji powstania warszawskiego.

Po wojnie zamieszkał z rodziną w Otwocku. Najpierw pracował w centrali Materiałów Budowlanych w Lublinie i w Warszawie, następnie w latach 50. w Przedsiębiorstwie Robót Kolejowych. W 1964 r. przeniósł się do Instytutu Badań Jądrowych w Świerku. Po wojnie był dwukrotnie aresztowany przez UB: najpierw w 1945 r. w wyniku donosu kolegi z Kampinosu, był więziony w Podkowie Leśnej, gdzie cudem uniknął wywiezienia do Związku Sowieckiego, a następnie w 1948 r. oskarżony został o sabotaż. Za drugim razem więziony był aresztach śledczych przy ul. Cyryla i Metodego i przy ul. 11 listopada w Warszawie, a następnie w więzieniu w Gęsiówce. W sumie więziony przez komunistyczną bezpiekę przez okres 16 miesięcy. Zwolniony bez rozprawy po umorzeniu dochodzenia.

Miał rodzeństwo: Kazimierza (1904-1904); Kazimierza (1905-1939), Jana (1907-1989); Stanisława (1908-1939); Jerzego (1913-1914) i Halinę (1916-1995).

W 1945 wziął ślub z Bronisławą Reginą Hłasko (ur. 7 IX 1918), z którą zostawił miał dwóch synów-bliźniaków: Stanisława, inżyniera mechanika i Wojciecha, nauczyciela-matematyka (ur. 10 IV 1952).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=303489/1> XII 2013; Rel. S. Dziewanowskiego z 20 VIII 2012 r.; Mieczkowski, *Wspomnienia*, s. 28, 49, 67; PRS, s. 61; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 20, 23; Szymańska, *Ziemiaństwo ziemi płockiej*, s. 100, gdzie inf., że zmarł w 1959 r.; *Ziemiaństwo*, cz. 1, s. 52-54.

DZIEWANOWSKI TADEUSZ h. Jastrzębiec (*25 IV 1953 r. w Gdańsku), poeta i tłumacz (D 54)

Syn Zygmunta i Marty z d. Nacelewicz. Ojciec, przedwojenny oficer Wojska Polskiego i absolwent Liceum Krzemienieckiego, po wojnie uzyskał tytuł inż. agronoma i pracował jako kierownik PGR. Prawnik Wincentego Dziewanowskiego, uczestnika powstania styczniowego, pochowanego na Cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie.

Ukończył III Liceum Ogólnokształcące w Gdańsku (1968-1972), a następnie „Ateneum” Szkoła Wyższa w Gdańsku (2010-2013), licencjat - specjalność translatorska (język angielski), 2013.

Pracuje w dziale eksportu producenta wyrobów budowlanych jako specjalista ds. eksportu.

Współzałożyciel Wrzeszczańskiej Konfraterni Twórców „Tawerna Psychonautów”. Autor tomu poezji *Siedemnaście Tysięcy Małpich Ogonów* (2011). Publikacja ta zdobyła trzecią nagrodę w Ogólnopolskim Konkursie Literackim „Złoty Środek Poezji”, zorganizowanym przez Kutnowski Dom Kultury na najlepszy debiut książkowy roku. Publikował swoje wiersze, recenzje, aforyzmy i tłumaczenia w „Toposie” i „Protokole Kulturalnym”. Jego wiersze, w tłumaczeniu Daniela Bourne'a, ukazywały się w wydawanym w USA przeglądzie poezji światowej *International Poetry Review* i literacko-kulturalnym magazynie „Cerise Press”. Jego poezja znalazła się także w antologiach poezji.

W 1978 r. wziął ślub z Grażyną Bukowiecką (ur. 27 X 1952 w Toruniu), córką Leona i Haliny z Burczyńskich. Z małżeństwa tego są dzieci: Agnieszka (ur. 1978), filolog klasyczny, nauczycielka, poetka, wyszła za mąż za Marka Hejmowskiego; Bianka (ur. 1982), mgr sztuki

ki, malarka, projektantka odzieży; Adam (ur. 1983), mgr historii i archeologii, zasłużony krwiodawca, rysownik, ożeniony z Justyną Gabriel, mgr archeologii; Piotr (ur. 1983), mgr historii i archeologii, zasłużony krwiodawca, rysownik, kolekcjoner monet.

Autobiografia z 14 I 2014; <http://czytaniewpiwnicy.blogspot.com/2012/10/tadeusz-dziewanowski-mapie-ogony-w.html/7> XII 2013; Murawski, *W cieniu wydarzeń*, s. 38; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI WACŁAW h. Jastrzębiec (*1872 r. w Redkodubach †1915 r. prawdopodobnie w Wołkowcach v. Otrakowej), zarządca majątków

Był synem Wincentego, powstańca styczniowego. Wykształcenie zdobył w Anglii, znał biegle języki: niemiecki, angielski, rosyjski. Był agronomelem oraz zarządcą majątków rodziny Stadnickich na Podolu: Boguszówka w pow. uszyckim, Otrakowa, Wołkowce w pow. płaskirowskim na Podolu.

Żonaty z Klementyną Millaszewską (ur. 2 XII 1872-zm. 2 III 1951 w Lublinie), której matka pochodziła z Mickiewiczów. Pozostawił troje dzieci: Zygmunta, Władysława i Janinę.

Zmarł na tyfus.

Po nagłej jego śmierci, wdowa wraz z trojgiem dzieci przeniosła się do Niemirowa (Ukraina), a w 1923 r. została wraz z dziećmi repatriowana z Rosji bolszewickiej do Polski.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Szwecji z 17 I 2014.

DZIEWANOWSKI WINCENTY h. Jastrzębiec (*1814 r.), ziemianin

Był synem Antoniego i Anny z Umińskich, właścicieli majątku Kołat k. Kikoła w Lipnowskim. W 1868 r. od Wiktorii Romockiej nabył część majątku Brzuze. W latach 70. XX w. Brzuze przeszło na jego syna Feliksa, który z kolei w 1894 r. przepisał go na swojego kuzyna, Jana Dziewanowskiego. Ten ostatni przejmując część Brzuzego, wykupił pozostałą część tego majątku z rąk Alfreda Rutkowskiego, syna Franciszka (zm. 1850 r.). Dziewanowski dobra Brzuze posiadał do 1917 r., kiedy nabył za sumę 102 tys. rubli Bohdan Zembrzuski.

Ożeniony z Konstancją Bobińską, miał synów: Feliksa (ur. 1833), Henryka, Józefa i Władysława, którzy odziedziczyli majątek Kołat k. Kikoła. Kołat był w posiadaniu Dziewanowskich do 1895 r., kiedy kupił go Henryk Ott.

AWKW Rypin, KHip. Brzuze, Duszoty, Radzynek; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; *Genealogia*, s. 67; PRS, s. 61; RZD, t. 2, cz. 3: 2006, s. 40; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI WINCENTY h. Jastrzębiec (*ok. 1840 r. †1932 r. we Lwowie), powstaniec styczniowy 1863 r., Sybirak (D 55)

Był synem Ignacego. Jako oficer carski, będąc skazanym na śmierć, za udział w powstaniu styczniowym 1863, przebywał w celi jednego z więzień na Syberii. Przed egzekucją skazańcom przysługiwał przywilej ubrania się we własny ubiór. W dniu egzekucji w pew-

nym momencie odświętnie ubrany skazaniec, jakby w lunatycznym odruchu wstał i podszedł do drzwi celi, które okazały się niezamknięte. Wyszedł z celi dla skazanych, przez nikogo niezauważony. Następnie, nie spiesząc się, przeszedł korytarzami, mijając strażników, otwierającym mu kolejne bramy. W ten sposób wy dostał się na dziedziniec więzienny. Gdy oddalił się od więzienia uprzytomnił sobie, że nie ma i tak dalszych szans na ratunek, gdyż nie mając pieniędzy, ani dokumentów zostanie wkrótce schwytyany lub wydany przez okolicznych mieszkańców. Poprzez przypadkową transakcję z kupcami żydowskimi sprzedaży domniemanego lasu, pozyskał pieniądze i przeniósł się do jednego z miast, gdzie nie został rozpoznany. Dokonał zakupów koni i powozu, wyekwipowania jego, po czym wyruszył w drogę. Pozwoliło mu to dotrzeć do Polski, gdzie po dyskretnym nawiązaniu kontaktu z rodziną, dowiedział się, że jest już poszukiwany przez rosyjskich żandarmów. Wtedy zdecydował zmienić miejsce zamieszkania oraz nazwisko.

Miał brata Jana.

Pozostawił córkę Marię i syna Wacława.

Pochowany na cmentarzu Łyczakowskim we Lwowie, kwatery powstańców styczniowych.

L. Dziewanowski, *Gawęda współczesna z refleksją historyczną. Z cyklu opowieści Ojca*, nadesł. 11 I 2014; Rel. L. Dziewanowski z Gdańska z 7 II 2010 r.; Rel. K. Dziewanowskiego ze Szczecina z 20 XII 2013 r.; PRS, s. 61.

DZIEWANOWSKI WŁADYSŁAW h. Jastrzębiec (*1787 r. w Kowalkach †1849 r.), ziemianin

Był jednym z pięciu synów Antoniego (zm. 1797) i Marianny z Kawęczyńskich, właścicieli Kowalk k. Rypina. Dopiero po uzyskaniu pełnoletniości, w 1813 r. otrzymał wraz z braćmi część Kowalk. W 1814 r. wykupił część należącą do Stanisława i Antoniego, a w 1819 r. część Wojciecha i Jana i w ten sposób stał się w całości właścicielem tego majątku, który w 1821 r. szacowany był na 116 tys. złp.

Ożeniony w 1814 r. z Albiną Paprocką, miał dziewięcioro dzieci: Donata Juliana (ur. 1815), Hieronima Seweryna (1818-1848), Franciszka Władysława (ur. 1820), Walentynę Faustynę (ur. 1822), za Konstantym Mostowskim; Łucję Wiktorię (ur. 1825), za Dominikiem Kazimierzem Obniskim; Augustynę Rozalię (ur. 1828), Martę Leokadię (ur. 1833); Mikołaja Piotra (ur. 1835), Hipolita (ur. 1838).

AWKW Rypin, KHip. Kowalki; Bieniak, *Od wójtów Rypina*, s. 62, 67; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200; Chęłmicki, *Pamiętniki*, s. 73-74; *Genealogia*, s. 67-68, gdzie mylnie imiona jego dzieci; *Okolice Rypina*, s. 658; PRS, s. 61; RDZ, cz. 3, s. 110; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 3578.

DZIEWANOWSKI WŁADYSŁAW h. Jastrzębiec (*1910 r. †1972 r.), żołnierz Września 1939 r., uczestnik powstania warszawskiego, lekarz dentysta

Był synem Wacława (1872-915) i Klementyny z d. Millaszewska (182-1951). W 1923 r. wraz z rodzeństwem i matką został repatriowany z Rosji bolszewickiej do Polski. Wraz z nimi pojechali do Polski Maria (Maka) Jotkiewicz i Władysław Jotkiewicz. Rodzeństwo przegarnięte w 1916 przez jego matkę, ponieważ ich ro-

dzice zostali zamordowani przez bolszewików. Matką Marii i Władysława Jotkiewiczów była Maria z d. Millaszewska, siostra Klementyny. Syn Maki, Bożydar Wojciech Mokwiński mieszka w Gdańsku i pracuje na ASP. Jest autorem placu Solidarności przy pomniku Poległych Stoczniowców '70 w Gdańsku.

Władysław po powrocie do Polski, pracował w warsztatach mechanicznych i studiował wieczorowo na Politechnice w Warszawie, brał udział w kampanii wrześniowej 1939, ranny w bitwie pod Radzyminem. W czasie okupacji zamieszkiwał w Warszawie-Praga, ulica Dubieńska 3/6. Brał udział w powstaniu warszawskim w Batalionie Armii Krajowej, „Kiliński”, kompania 8, ps. „Szary”.

Internowany przez Niemców, był wysłany obozu w Niemczech w listopadzie 1944 r. Wyzwolony przez wojska USA w marcu 1945 r., pozostał w Niemczech do końca 1949 r., gdzie ukończył studia dentystyczne w Götingen.

Po powrocie do Polski był asystentem na AM w Poznaniu, stomatologia, specjalizacje ortodoncja. Znał języki: niemiecki, rosyjski i angielski.

Odnaczony: Krzyżem Armii Krajowej, Medalem za Warszawę 1939-1945, Medalem za udział w Wojnie Obronnej 1939 oraz Warszawskim Krzyżem Powstańcym.

Miał rodzeństwo: Władysława i Janinę.

W Niemczech jako studentkę poznał Halinę Ambroziewicz. W 1951 r. decyzją władz PRL skierowana została nakazem pracy na Ziemię Odzyskane, do Kluczborka i później Raciborza. Było to prawdopodobnie spowodowane faktem, że jej ojciec, Julian Ambroziewicz został skazany przez sąd stalinowski na karę śmierci, za nie złożenie broni. Później, w akcie łaski prezydenta Bieruta, karę zamieniono na dożywocie. Siedział od 1948 r. do 1955 r. w więzieniu politycznym we Wronkach.

Miał rodzeństwo: Zygmunta i Janinę.

Ożeniony z Haliną Ambroziewicz, miał syna Andrzeja (ur. 10 XII 1951), inż. mechaniki stosowanej.

Rozwiedziony, w 1970 r. zawarł nowy związek małżeński ze Stefanią Golubską.

Inf. Andrzeja Dziewanowskiego ze Sztokholmu z 15 I 2014 r.

DZIEWANOWSKI WOJCIECH h. Jastrzębiec (*1780r. w Chraponi †ok. 1854 r.), ziemianin

Był synem Antoniego i Marianny z Kawęczyńskich, właścicielem Malanówka, który nabył w 1826 r. od Macieja Malanowskiego.

Ożeniony najpierw z Teklą Mazowiecką miał dwóch synów: Ferdynanda i Pawła (ur. 1805 w Suszewie), właściciela Malanówka w pow. lipnowskim. Z drugiej żony, Anny Czermińskiej miał syna Ferdynanda Aleksandra (ur. 1813 w Malanówku).

Po jego śmierci spadkobiercami Malanówka sprzedali majątek Pawłowi Koziebrodzkiemu. (Synem Pawła był Leon).

AP Włocławek, KHip. Malanówek; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 200, gdzie Milanówek zamiast Malanówek; *Genealogia*, s. 66-67; PRS, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 358.

DZIEWANOWSKI WOJCIECH h. Jastrzębiec (*10 IV 1952 r. w Otwocku), nauczyciel, działacz samorządowy, społecznik (D 56)

Syn Tadeusza (1911-1975) i Bronisławy Marii Reginy Hłasko (ur. 7 IX 1918). Ukończył Wydział Matematyki na Uniwersytecie Warszawskim. Po studiach został nauczycielem matematyki w Liceum Ogólnokształcącym im. K. I. Gałczyńskiego w Otwocku. W latach 1991-2012 był dyrektorem tej szkoły, gdzie przygotował m. in. obchody 90-lecia tej placówki.

W 1998 r. został radnym Rady Miasta Otwocka, a w latach 2002-2006 był wiceprzewodniczącym Rady Miasta Otwock. W kadencji 2011-2014 pełni także funkcję wiceprzewodniczącego Rady Miasta Otwocka z ramienia klubu radnych Platformy Obywatelskiej. Uczestniczy w wielu przedsięwzięciach społecznych. W 2003 r. uhonorowany został tytułem Honorowego Członka Klubu Seniora „Otwock”.

Ma brata-bliźniaka, Stanisława, mgr inż., informatyka. W 1977 r. ożeniony z Ireną Fijałkowską (1955-1993), mgr inż. rolnikiem po SGGW w Warszawie, nauczycielką biologii w Szkole Podstawowej w Otwocku. Ma dwie córki: Katarzynę (ur. 1978), dr nauk ekonomicznych, absolwentka Wydziału Zarządzania UW i Małgorzatę (ur. 1983), absolwentkę Wydziału Prawa i Administracji UW. W 2002 powtórnie żonaty z Aliną Szalewską (ur. 1959).

PRS, s. 61; Rel. S. Dziewanowskiego z 20 VIII 2012 r.; Stefańczyk, *Dziewanowscy*, s. 23; *Ziemiańskie*, cz. 1, s. 54; *Zwyczajnie-niezwyczajni*, <http://klub-otwock.w.interia.pl/str/0303.html/4> XII 2013.

DZIEWANOWSKI ZYGMUNT h. Jastrzębiec (†w okresie wojny 1939-1945 w Dachau), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Aleksandra i Bronisławy z Dziewanowskich. Po śmierci ojca, ok. 1931 r., razem z rodzeństwem Janem i Wandą przejął majątek Ligowo. Zamordowany został przez Niemców w czasie drugiej wojny światowej w obozie koncentracyjnym w Dachau. Był szwagrem (?) Witolda Klickiego.

Genealogia, s. 67; *Historia szkoły*, http://www.ligowo.comy.com/szkola/historia_szkoly.html/7/08.2010; Jasiewicz, *Lista*, s. 265; Piotrowski, *Słownik*, s. 101; PRS, s. 61; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 372.

DZIEGIELEWSKI JÓZEF WINCENTY, ps. „Kurek”, „Wicék” (*22 I 1895 r. w Wierznicy w pow. lipnowskim †7 XII 1952 r. w Otwocku), działacz socjalistyczny, poseł na sejm, ofiara prześladowań komunistycznych (D 57)

Był synem Konstantego, ekonoma i Konstancji z Miłodrowskich. Kształcił się w gimnazjum filologicznym w Płocku, a następnie ukończył kurs księgowości w Warszawie. Od 1913 r. był księgowym w Cukrowni Chelmica k. Włocławka, gdzie prowadził pracę polityczną wśród robotników, a później jako zarządca majątku Golejowo w pow. sierpecki. Od 1917 r. był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, a następnie Pogotowia Bojowego Polskiej Partii Socjalistycznej w pow. płockim. W 1918 r. był dwukrotnie aresztowa-

ny w Warszawie i Modlinie przez niemieckie władze okupacyjne za udział w pracy konspiracyjnej w POW i skazany na karę śmierci, został uwolniony w listopadzie 1918 r. Działał wśród robotników w powiatach: sierpeckim, plockim, rypińskim i lipnowskim.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. został komendantem Milicji Ludowej w Płocku u uczestnikiem akcji rozbrajania wojsk niemieckich. W czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. z ramienia Związku Obrony Ojczyzny prowadził akcję dywersyjno-wojskową na terenach zajętych przez Armię Czerwoną, od maja 1920 r. był dowódcą kompanii w stopniu podporucznika 63. pułku piechoty. W latach 1921-1939 był działaczem Polskiej Partii Socjalistycznej. W 1922 r. zamieszkał w Pińsku na Polesiu, organizator struktur PPS na terenie woj. poleskiego, członek OKR i Rady Związków Zawodowych w Pińsku. W latach 1922-1930, w I i II kadencji, był posłem na sejm z ramienia PPS. Od 1926 r. mieszkał w Warszawie. W 1928 r. był wybrany do Rady Samoobrony Robotniczej. W 1930 r. został oskarżony o przygotowywanie zamachu na Józefa Piłsudskiego, jednak uniewinniony przez Sąd Okręgowy w Warszawie wyrokiem z 19 października 1930 r. Jako działacz PPS w latach 1928-1930 był członkiem Rady Naczelnej, w latach 1931-1934, zastępcą członka RN, w okresie 1934-39 sekretarzem Warszawskiego OKR, od 1937 r. członkiem Centralnego Sądu Partyjnego, od 1929 r. zastępcą komendanta, w latach 1934-1939, komendantem Milicji PPS w Warszawie i członek Komendy Głównej Akcji Socjalistycznej.

W czasie drugiej wojny światowej działał w organizacji PPS-Wolność, Równość, Niepodległość.

Ujawniając się w 1946 r., rozpoczął prace historyczne w Instytucie Pamięci Narodowej. Aresztowany w dniu 23 listopada 1946 r., następnie zwolniony w grudniu 1946 r. Ponownie aresztowany 5 kwietnia 1947 r. i po procesie skazany 10 listopada 1948 r. na 9 lat więzienia (wyrok złagodzony w wyniku amnestii do 4 lat). Przebywał w więzieniach w Warszawie, Rawiczu i we Wronkach. Zwolniony przedterminowo w październiku 1951 r.

Był dwukrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych, pierwszy raz w 1939 r. za udział w obronie stolicy, drugi raz za udział w powstaniu. W 1938 r. otrzymał Krzyż Niepodległości.

Ożeniony był Elżbietą z Denenberg.

Dzięgielewski Józef Wincenty, http://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000000373&find_code=SYS&local_base=ARS10/25 III 2014; Oracki, *Leksykon*, s. 51-52; *Parlament Rzeczypospolitej Polskiej 1919-1927*, pod red. H. Mościckiego i W. Dzwonkowskiego, Warszawa 1928; Rzepeccy, *Sejm i senat*, s. 335-337; *SBDRR*, t. 1: 1978, s. 517-518.

DZIEGIELEWSKI KAZIMIERZ, ps. „Żywy” (†po 1945 r.), żołnierz Armii Krajowej, komendant Placówki AK Dobrzyń n. Drwęca, ofiara prześladowań sowieckich

W latach okupacji hitlerowskiej mieszkał w Dobrzyniu n. Drwęcą, gdzie wstąpił do ZWZ/AK. Pełnił funkcję komendanta Placówki AK w Dobrzyniu n. Drwęcą, podlegającej Obwodowi AK Rypin.

W nocy z 23/24 stycznia 1945 r., na skutek donosu 4 mieszkańców Dobrzynia, został aresztowany przez

NKWD wraz z innymi żołnierzami tego miasta i rejonu, m. in. Janem Grajkowskim, bratem Stanisławem, Eugeniuszem i Józefem Kalwarskimi oraz Stanisławem Suszyńskim. Po wstępnym śledztwie, przeprowadzonym w Dobrzyniu, w pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wywieziony w głąb Rosji, do łagru Siewiernia Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Do kraju powrócił dopiero 27 września 1945 r. Mimo to, był jeszcze zatrzymany przez UB w 1947 r.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, relacje; AIPN, OKBZpNP, sygn. Ko 17/91, rel. W. Szczygliński; AP Bydgoszcz, Zarząd Wojewódzki PCK, sygn. 492; Golon, *Deportacje*, s. 173, 182, 187.

DZIEGIELEWSKI STANISŁAW (†po 1945 r.), łącznik Armii Krajowej, ofiara prześladowań sowieckich

W latach okupacji hitlerowskiej mieszkał w Dobrzyniu n. Drwęcą, gdzie wstąpił do ZWZ/AK. Był łącznikiem komendanta Placówki AK Dobrzyń.

W nocy z 23/24 stycznia 1945 r. został aresztowany przez NKWD wraz z innymi żołnierzami tego miasta i rejonu, m. in. Janem Grajkowskim, bratem Kazimierz, Eugeniuszem i Józefem Kalwarskimi i Stanisławem Suszyńskim. Po wstępnym śledztwie, przeprowadzonym w Dobrzyniu, w pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wywieziony w głąb Rosji, do łagru Siewiernia Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Do kraju powrócił dopiero 27 września 1945 r.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, relacje; Golon, *Deportacje*, s. 187.

DZIEGIELEWSKI WACŁAW (*1904 r. w Rypinie †1982 r.), szklarz, więzień obozu Stutthof, kustosz pamięci narodowej (D 58)

Przed wojną uprawiał w Rypinie zawód szklarza. W 1943 r. aresztowany przez Gestapo w Rypinie i wywieziony do obozu Stutthof, gdzie przebywał aż do wyzwolenia obozu.

Szczęśliwie przeżył obóz, powrócił do Rypina i przez szereg lat, do połowy lat 70. XX w., prowadził zakład szklarski przy ul. PCK. Mieszkał przy ul. Łącznej 24. Był społecznym opiekunem miejsca kaźni w 1939 r. w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, nazwanym przez miejscowe społeczeństwo „Domem Kaźni”. W czasie uroczystości rocznicowych zawsze występował w obozowym pasiaku, który potem przekazał do Izby Pamięci, przekształconej następnie w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej.

Krajewski, *Rypinie*, s. 161; *Rypin w PRL*, s. 664; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie.

DZWONKOWSKI STANISŁAW (*9 IV 1903 r. w Wierzniczce †19 X 1940 r. w Rudau), nauczyciel, kierownik szkoły w Wielgiem, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem organisty. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Mokowie, a potem uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, które ukończył w 1923 r. Pracował jako nauczyciel w szkołach powiatu lipnowskiego: w Lipnie, Bobrownikach i Wielgim. W tej ostatniej był kierownikiem.

Aresztowany wraz z nauczycielami pow. lipnowskiego w czasie rzekomej konferencji w dniu 17 października

1939 r. w Lipnie. Zginął w obozie w Rudau w Prusach Wschodnich.

Żona, Maria była także nauczycielką.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, Z. 2/48; Gózdź, Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25, 50; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 127; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Piotrowski, *Słownik* s. 101.

[The following text is a mirrored bleed-through from the reverse side of the page and is largely illegible due to its orientation.]

[The following text is a mirrored bleed-through from the reverse side of the page and is largely illegible due to its orientation.]

E

EBERHARD (starszy), (XIV w.), wójt-zasadzca Rypina

Do Rypina przybył, a może nawet jego przodkowie, najpewniej z sąsiedniej ziemi chełmińskiej. Był wójt-em-zasadzcą miasta Rypina (jednak w dzisiejszym Starorypinie). Występuje na przywileju książąt dobrzyńskich, Władysława i Bolesława z datą 1355 r. dla kościoła parafialnego Św. Trójcy w Rypinie jako „feudał”, tzn. osadnik na prawie chełmińskim, posiadający folwark nad Rypienicą (penespredium Hebhardi feudalis nostri). Dokument ten jest jednak falsyfikatem, którego autor korzystał z dyplomu z 1323 r. Pozwala to umieścić Eberharda właśnie w tym okresie. Ok. 1324 r. otrzymał od książąt dobrzyńskich lub ich matki, Anastazji, kontrakt lokacyjny na utworzenie miasta w Rypinie (Starorypinie).

Miał syna Eberharda, dziedziczącego po nim urząd wójta i grunt pod Starym Rypin.

Bieniak, *Od wójtów Rypina*, s. 62, 67; Bogucki, *Z dziejów Rypina*, s. 71-80; Okolice Rypina, s. 658.

EBERHARD (młodszy), (przed 15 IV 1375 r.), właściciel ziemski, wójt Rypina, stolnik dobrzyński

Był synem Eberharda, wójta-zasadzcy Rypina (w dzisiejszym Starorypinie). Po ojcu w połowie XIV w. odziedziczył część Starorypina. Występuje jako świadek z urzędem wójta (Eberhard vocatus) na czterech zachowanych dokumentach: z 11 listopada, 13 kwietnia i 3 maja 1349 r. oraz 7 marca 1350 r., wystawionych przez księcia dobrzyńskiego, Władysława Garbatego (Garbacza). W przywileju lokacyjnym nowego miasta Rypina z 1345 r., choć niewymieniony z imienia, jako wójt Rypina otrzymał 1/3 dochodów z parcel, 1/3 opłat ze sklepów i kramów oraz połowę czynszu z łązni. Uposażenie, na podstawie dokumentu z 1349 r., znajdowało się w Starorypinie, prawdopodobnie przy drodze prowadzącej do nowego miasta.

Po 1367 r., ale przed kwietniem 1371 r., otrzymał od Kazimierza Wielkiego lub księcia słupskiego i dobrzyńskiego, Kazimierza Bogusławica, urząd stolnika dobrzyńskiego. W czerwcu 1371 r., w dokumencie Kazimierza Bogusławica dla cystersów byszewskich, występuje pomyłkowo z tytułem stolnika rypińskiego (Heberhardus dapifer Rippinensis).

Jego potomkowie zarządzali w kolejnych dziesięcioleciach Starym Rypinem, jednak po nadaniu w 1349 r. przez księcia dobrzyńskiego Władysława dodatkowych gruntów w okolicach starego grodu (Starego Rypina) dla rypińskich bożogrobców, pojawiał się podział gruntów na Starorypin Królewski (potem Rządowy), zwany później Plebanką i część w posiadaniu jego następców – Starorypin Szlachecki (potem – Prywatny). Podział ten po raz pierwszy uwidoczony został

w wykazie gruntów, sporządzonym przez administrację krzyżacką w 1401 r.

Bieniak, *Od wójtów Rypina*, s. 61-62, 67; Bieniak, *Recepcja oprawa*, s. 214-218; Bogucki, *Z dziejów Rypina*, s. 71-80; *Das Grosse Amtebuch des Deutschen Ordens*, wyd. W. Ziesemer, Gdańsk 1921, s. 468; DKM, nr 27, 31, 32; KDP, t. 2, nr 498, 502; Okolice Rypina, s. 658-659; RZD, t. 2, cz. 3, s. 306.

EBERHARD (około 10 V 1430 r.), proboszcz rypiński

Być może był synem lub bratem bliżej nieznanego nam Andrzeja Rasza, bowiem krzyżacka księga wielkiego skarbnika nazywa go „Bratem Rasza” (*Rasschauwen bruder pfarer zu Rippen*). Pod datą 1403 r. wymieniany jest jako pleban rypiński przy okazji sporu z mieszczaninem Tyczką Esem. W czasie wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim w grudniu 1409 r. otrzymał do Krzyżaków 6 grzywien, a dla kościoła w Nowym Rypinie – 2 grzywiny. Między 1410 a 1415 r. oficjał płocki, Mroczek z Grąbca nakazał mu ogłosić ekskomunię na władze Rypina za niestawiennictwo w procesie, jaki wytoczył im mieszczanin Marcin Grusza. W październiku 1419 r. razem z bratem Pietraszem i bratankami Janem, Piotrem i Stefanem ustanowił pełnomocnika w sprawie przeciwko niejakej Dorocie, żonie Mikołaja z Pocieszyna, podstolego gniewkowskiego. W księgach sądowych brzesko-kujawskich pod datą 1 kwietnia 1420 r. występuje jako pleban w Rypinie i dziedzic na Starym Rypinie. Również jako pleban rypiński w lipcu 1428 r. zwrócił się z supliką o kanonię i prebendę w kościele płockim, wakującą po śmierci Michała z Wędrogowa. Urząd ten otrzymał po czterech kolejnych suplikach i w dniu 10 maja 1430 r. pokrył annaty za kanonię i prebendę w katedrze płockiej. Bratem jego był Pietrasz ze Starego Rypina, zaś bratankami: Jan, Piotr, Mikołaj, Stefan oraz ich siostra, Katarzyna.

Bieniak, *Od wójtów*, s. 45-46; Bieniak, *Starorypińscy*, s. 46-26; KSBK, nr 1571; *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399-1409*, wyd. E. Joachim, Königsberg 1896, s. 595; *Okolice Rypina*, s. 659; *Parafia*, s. 463-464; Radziwiński, *Prałaci*, s. 51; RZD, t. 2, cz. 3, s. 307.

ECHOLZ FRANCISZEK (*1919 r. †X 1939 r. w Lasach Karnkowskich), obrońca Ojczyzny, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Bobrownikach w pow. lipnowskim. We wrześniu 1939 r. pełnił służbę w Obronie Narodowej. Za tę postawę i działalność został przez Niemców z Selbstschutzu aresztowany w październiku 1939 r. Niebawem został rozstrzelany w Lasach Karnkowskich k. Lipna.

AIPN Warszawa, Ankieta Sądu Grodzkiego w Lipnie, sygn. 24; Piotrowski, *Słownik*, s. 101.

ELWERTOWSKI KAZIMIERZ (*10 XII 1877 r. w Osówce k. Lipna †po 1962 r.), nauczyciel, urzędnik celny, pamiętnikarz

Był synem Łukasza i Leokadii z Bratkowskich. Naukę pobierał w szkole początkowej z rosyjskim językiem wykładowym u swego ojca nauczyciela. On także po-

tajemnie uczył go języka polskiego i historii ojczyzny. Następnie uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie k. Lipna (1893-1896), które ukończył w 1896 r. „z odznaczeniem”. Tutaj zaangażował się w działalność samokształceniową i patriotyczną. Mimo zakazu władz carskich, razem z Lechem Orłowskim, Władysławem Chojnackim, Tadeuszem Ziemkiewiczem i Bolesławem Serejko, organizował potajemnie obchody rocznic narodowych, m. in. rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja. Jak zaświadcza w swoich pamiętnikach „dostarczały one silniejszych wrażeń, niż uroczystości wręczenia świadectw ukończenia Seminarium”.

Po ukończeniu Seminarium w Wymyślinie, w latach 1896-1898 pracował jako nauczyciel w Chraponi k. Skrwilna w pow. rypińskim. W latach 1898-1903 był urzędnikiem w rosyjskiej komorze celnej w Mławie. W 1903 r. wyjechał do Warszawy, gdzie podjął pracę w komorze celnej przy ul. Chmielnej 19. W czasie rewolucji 1905-1907 włączył się do walki o polską oświatę. W 1906 r. został członkiem Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego. W latach 1907-1915 był nauczycielem w Szkole Technicznej Kolei Warszawsko-Wiedeńskiej.

W czasie pierwszej wojny światowej, w latach 1915-1918, przebywał w Moskwie, gdzie uczył w szkole kolejowej, ewakuowanej w czerwcu 1915 r. z Warszawy. W 1918 r. powrócił do kraju i zamieszkał w Brwinowie k. Warszawy, gdzie kontynuował pracę pedagogiczną, łącząc ją z działalnością samokształceniową. Udzielał się także społecznie, a w 1913 r. został wybrany sołtysem tzw. południowej części Brwinowa.

W czasie drugiej wojny światowej pracował jako nauczyciel w latach 1943-1944, biorąc także udział w nauczaniu młodzieży na tajnych kompletach. W 1947 r. został dyrektorem średniej szkoły zawodowej w Brwinowie, gdzie pracował do 1950 r. Krótko był pracownikiem Ministerstwa Oświaty. Pozostawił cenne wspomnienia pt. *Szkoła i życie. Ze wspomnień nauczyciela*. Ożeniony był z Jadwigą Pawłowską.

Bieńkowski, *Zarys*, s. 16, 61; P. Dzianisz, *Okolice Chopina*, Gdańsk 1964, s. 18-20; K. Elwertowski, *Szkoła i życie. Ze wspomnień nauczyciela*, tekst opr. A. Gozdawa-Reutt, wstęp M. Kozakiewicz, Warszawa 1962, pass.; Krajewski, *Alma Mater*, s. 23, 26-27; Krajewski, *Postawy*, s. 22-23; Krajewski, *Rewolucja*, s. 48-49, 71; Krajewski, *Skepe*, s. 94; Krajewski, *Spółczesność wobec rusyfikacji*, s. 101-104; Krajewski, *Wspomnienia galeria*, s. 83; J. Krukowski, *Ideowe i wychowawcze wartości wyposażenia izby szkolnej*, *Zeszyty Naukowe Małopolskiej Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Tarnowie* 2011, nr 1, s. 13-31; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 95.

ENGESTRÖM WAWRZYNIEC STANISŁAW h. Własnego (*1829 r. †22 X 1910 r. w Gryźynie, w Poznańskim), ziemianin, uczestnik ruchów narodowyzwoleńczych, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., poeta, działacz społeczny, filantrop

Był wnukiem Wawrzyńca Engeströma, posta szwedzkiego w Warszawie, a synem Gustawa Stanisława, który w 1834 r. wyrzekł się polskości, porzucił żonę, Leokadię z Gajewskich z Błociszewa oraz syna, i w 1791 r. przeszedł na służbę rosyjską.

Wychowany został w duchu patriotycznym przez matkę i babkę, Różę z Chłapowskich. Jako maturzysta wziął udział w powstaniu 1846 r., po czym musiał opuścić Kraków. Potem studiował na Uniwersytecie Wrocławskim i Berlińskim. W 1848 r. brał udział w Wiośnie Ludów w Wielkim Księstwie Poznańskim, za co został osadzony w więzieniu w Kostrzynie.

Od 1853 r. mieszkał w majątku teścia, w Ugoszczu k. Rypina. W 1856 r. nabył od Ignacego Maurycego Stanisława Dembowskiego wraz z żoną dobrą Rakowo z Czyżewem pod Rypinem, gdzie rozpoczął i prowadził gospodarkę rolną.

W 1863 r., na wieść o wybuchu powstania styczniowego, opuścił Rakowo i wyjechał do Warszawy, a następnie do Lwowa. Współpracował z Rządem Narodowym, wydając broszury i pisma polityczne. W lipcu 1863 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu. W 1864 r., dzięki staraniom rodziny, został wypuszczony na wolność i przeniósł się do Drezna. Powrót do Rakowa był bowiem niemożliwy ze względu na ponowne represje ze strony Rosjan. Z tego powodu w 1877 r. jego majątek został sprzedany przez Borzewskich. W Dreźnie założył Towarzystwo Pomocy Emigrantom oraz organizował dla wychodźców wykłady z historii i literatury polskiej. W tym czasie odziedziczył w Szwecji majątek i nazwisko „Benzelstiei”, jednak Polski nie opuścił. Od 1878 r. mieszkał w Poznaniu, gdzie rozwijał aktywną współpracę z Towarzystwem Przyjaciół Nauk. Pisał wiersze, a nawet układał, w formie rymowanek, sprawozdania TPN. Prowadził działalność charytatywną, szczególnie na rzecz dzieci, na cołożył znaczne sumy pieniędzy. Prezesował Towarzystwu Kolonii Wakacyjnych „Stella”. Był gorącym orędownikiem nauczania św. Jana Bosco.

W 1852 r. poślubił Jadwigę (zm. 1 VIII 1911 r. w Boruszynie), córkę Antoniego Grzegorza Feliksa Borzewskich h. Lubicz (1796-1860) i Julii z Piwnickich h. Lubicz (1807-1893), właścicieli Ugoszcza, z którą miał pięcioro dzieci: Zygmunta (1853-1854) i Gustawa (1854-1857), obydwójce pochowani w kaplicy grobowej Borzewskich na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; Marię (1857-1899), za Aleksandrem hr. Szembekiem; Stanisława (1863-1932), ożeniony z Anną Pelagią Zabłocką i Edmunda (1869-1892).

Pochowany w Ceradzu w Poznańskim.

Dziennik Poznański 1910, nr 245, 247; *Genealogia*, s. 27; Z. Grot, *Engeström Benzelstierna Wawrzyniec hr.*, PSB, t. 6: 1948, s. 274-275; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=46237/25> IV 2013; Inskrypcje na figurach aniołków we wnęce wejściowej kaplicy grobowej Borzewskich na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; *Okolice Rypina*, s. 660, gdzie jednak nie wymienia trójki młodszych dzieci; *Praca* 1910, nr 44-345; *RZD*, t. 2, cz. 3, s. 230, gdzie mylna data urodzenia – 1830.

ESTKOWSKI ANTONI (*3 X 1904 r. †16 IX 1941 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Dobrzyńcu n. Wisłą, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa, z zawodu nauczyciel. W 1939 r. pełnił funkcję kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej w Dobrzyńcu n. Wisłą.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany na zorganizowanej przez Niemców rzekomej konferencji nauczycieli powiatu lipnowskiego. Przeszedł kilka nie-

mieckich obozów. W 1941 r. trafił do Dachau, gdzie został zamordowany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 19/46; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 101; Warzyńska, *Rok 1939*, s. 176, gdzie imię Stanisław.

EYSMONT TADEUSZ (*1924 r. w Rypinie †1991 r. w Szczecinie), artysta-malarz (E 1)

W latach 1948-1952 studiował w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku pod kierunkiem Juliusza Studnickiego, Jacka Żuławskiego i Stanisława Michałowskiego. Kiedy w 1953 r. przybył wraz z „grupą sopocką” do Szczecina, był ukształtowanym w atmosferze kolorystyczno-realistycznej szkoły artystą, przygotowanym do tego, by podążać własną drogą twórczych poszukiwań. Niemalą rolę odegrała w tych poszukiwaniach fala malarstwa abstrakcyjnego, ogarniająca Polskę w końcu lat 50. XX w., która wciągnęła malarza w fazę eksperymentów formalno-strukturalnych. Niewielkich rozmiarów obraz pt. „Zbroje” posiada cechy, które stały się później charakterystyczne dla jego „malarstwa materii”, tj. skłonność do budowania kompozycji elementami piętrzącymi się i rytmicznie zróżnicowanymi.

W 1978 r. wykonał na budynku zakładów „Dana” w Szczecinie monumentalną mozaikę, która stanowiła swoistą kwintesencję jego artystycznych poszukiwań. Choć dziś zdemontowana, powróciła do pracowni, w

której kiedyś powstawała i jest konserwowana przez jego syna Jarosława.

Szczególnie ważne są w jego twórczości dwa obrazy: jeden należy do cyklu zatytułowanego „Przekroje”; fakturalny, utrzymany w złocisto-srebrzystej poświacie ziemi zielonej, brązów i ugrów, przypomina powierzchnię księżyca, drugi zatytułowany „Drzewo III”, które do dzisiaj rośnie na skraju parku Stefana Żeromskiego. Na pniu ma ogromną narośl w kształcie kuli, która stała się tu natchnieniem dla malarza, a który uwiecznił ją w obrazie. Widać tu dwie perspektywy widzenia świata: daleka niemal kosmiczna i bliska, jak w mikroskopie, „gdzie też się dużo dzieje”.

Miał wystawy indywidualne: 1959, 1962, 1968, 1969, 1971, 1973 – Szczecin; 1962 – Lublin; 1970 – Olsztyn; 1983 – Elbląg. Wystawy zbiorowe: 1955 – „Arsenal” Warszawa; 1959 – Wystawa Plastyki Ziemi Nadodrzańskich, Warszawa; 1961, 1963, 1965 – Wystawa Plastyki Ziemi Nadodrzańskich, Wrocław; 1962-1984 – Festiwal Polskiego Malarstwa Współczesnego, Szczecin; 1965 – Plastyka Szczecińska, Aarhus; 1967, 1969, 1975 – Prezentacja Malarzy Krajów Socjalistycznych, Szczecin; 1970, 1975, 1981 – Plastyka Szczecińska, Rostock; 1975 – Panorama XX-lecia, Warszawa; 1979 – Polska Współczesna Plastyka Wybrzeża, Lubeka.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 224; J. Najdowa, *Tadeusz Eysmont*, <http://www.galeriakapitanska.pl/Artysty/TADEUSZ-EYSMONT/31 X 2011>.

F

FALKOWSKI BOLESŁAW (*14 IX 1907 r. w Witkowie †4 X 1979 r. w Lipnie), nauczyciel, uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeniec, inspektor szkolny, działacz społeczny (F 1)

Był synem Antoniego i Marianny z Szatkowskich. Po ukończeniu szkoły podstawowej, uczył się w Seminarium Nauczycielskim we Włocławku, które ukończył w 1927 r. Potem odbył służbę wojskową. Pracę nauczycielską rozpoczął w szkole w Franciszkowie k. Skępego. W latach 1920-1939 był kierownikiem szkoły w Dębinie k. Koła.

Po zmobilizowaniu, w stopniu podporucznika brał udział w kampanii wrześniowej i w końcu września trafił do niewoli niemieckiej. W obozie jenieckim w Woldenbergu w latach 1941-1943 był słuchaczem Wyższego Kursu Nauczycielskiego, gdzie napisał pracę końcową pod kierunkiem prof. Kazimierza Michałowskiego pt. *Pustynie i stepy północnej półkuli jako podstawa osadnictwa ludzkiego*.

Po zakończeniu wojny powrócił do kraju i podjął pracę w szkole podstawowej w Krojczynie, a roku został kierownikiem szkoły w Wichowie. W 1949 r. awansował na podinspektora oświaty dorosłych, a cztery lata później na kierownika szkoły w Lipnie. W 1958 r. został inspektorem szkolnym w Lipnie. W latach 1961-1964 był radnym Powiatowej Rady Narodowej, a także prezesem Oddziału Powiatowego ZNP oraz przewodniczącym Zarządu Powiatowego PCK. Przyłożył się do budowy w pow. lipnowskim 19 szkół i 4 domów nauczyciela. Patronował też budowie domów kultury w Chodorążku, Kukowie i Tłuchowie. Do 1948 r. należał do Polskiej Partii Socjalistycznej. W 1968 r. ze stanowiska inspektora szkolnego przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1969), Złotym Krzyżem Zasługi (1956), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1976), Złotą Odznaką ZNP (1966) i innymi. Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej z 10 czerwca 1978 r. został wpisany do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Ożeniony w 1931 r. z Krystyną Czachorowską (ur. 15 IX 1910 w Rypinie-zm. 16 VII 1979 w Lipnie), miał synów: Andrzeja Wojciecha i Wiesława oraz córkę Elżbietę (1933-1992).

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Z. Gózdź, *Bolesław Falkowski (1907-1979), nauczyciel, więzień obozów jenieckich*, Gazeta Lipnowska 1997, nr 33: 1997, s. 18; Z. Gózdź, *Lipno w XX wieku*, c z. IV; *czasy najnowsze*, Lipno 1988, s. 30; Z. Gózdź, *Nauczyciel, działacz społeczny*, Włocławski Tydzień 1997, nr 25, s. 2; http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/3- VII 2013; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 179; *Obywatele Lipna*, s. 52-53; Sikorowski, *Szkolnictwo*, s. 61; Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 85-86.

FALKOWSKI ANDRZEJ (*1959 r. w Rypinie), gen. dywizji Wojska Polskiego, *attaché* RP w USA, zastępca szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego (F 2)

Syn Jana, kapitana Wojska Polskiego, działacza LOK. Uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 2 w Rypinie, a następnie do Liceum Ekonomicznego w tym mieście. W 1982 r. ukończył Wyższą Szkołę Oficerską Służb Kwatermistrzowskich w Poznaniu. W latach 1982-1984 służył w 3. Pułku Zabezpieczenia Dowództwa Marynarki Wojennej w Gdyni. W 1985 r. ukończył Wydział Ekonomii na Uniwersytecie Gdańskim i został skierowany do pracy w Departamencie Finansów Ministerstwa Obrony Narodowej w Warszawie. W 1997 r. obronił pracę doktorską z nauk ekonomicznych na Uniwersytecie Łódzkim.

Otrzymał wówczas stanowisko zastępcy dyrektora Departamentu Ekonomiczno-Finansowego, a następnie Departamentu Ekonomicznego MON. Od 1998 do 2003 r. służył w Stałym Przedstawicielstwie RP przy NATO w Brukseli, gdzie pracował jako radca oddelegowany do Ministerstwa Spraw Za graniczych. Po powrocie do kraju w 2003 r., służył w Sztabie Generalnym Wojska Polskiego w Warszawie, na stanowisku zastępcy szefa Generalnego Zarządu Planowania Strategicznego, w latach 2006-2008 jako Dyrektor Departament Budżetowego MON, następnie dyrektor Zarządu Logistyki i Zasobów Międzynarodowego Sztabu Wojskowego NATO w Brukseli.

Pracował jako wykładowca w Szkole NATO w Oberammergau (2000, 2010-2011), w Akademii Obrony Narodowej w Warszawie (2001, 2007), Akademii Sztabu Generalnego w Kijowie (2002), Krajowej Szkole Administracji Publicznej w Warszawie (2005), Bałtyckiej Akademii Obrony w Tartu w Estonii (2009-2011), Akademii Sztabu Generalnego w Moskwie (2010). W latach 2011-2013 *attaché* obrony, wojskowy, morski i lotniczy przy Ambasadzie RP w Waszyngtonie. Od 1 lipca 2013 r. wyznaczony na stanowisko zastępcy szefa Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Jest autorem książki *Pecunia nervus belli. Kształtowanie budżetu obronnego Polski* oraz blisko stu publikacji dotyczących finansów, ekonomiki obrony oraz finansowania NATO. Autor wielu publikacji na łamach m. in.: „Przeglądu Morskiego”, „Przeglądu Kwatermistrzowskiego”, „Myśli Wojskowej”, „Zeszytów Naukowych Akademii Obrony Narodowej”, „Polski Zbrojnej”, „Wojskowego Przeglądu Logistycznego”, „Biuletynu Finansowego”, miesięcznika „Raport” (Wojsko Technika Obronność).

Odnznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (2008), Złotym Krzyżem Zasługi (2000), Srebrnym Medalem Sił Zbrojnych w Służbie Ojczyzny, Złotym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju”. W dniu 3 października 2011 r., w czasie uroczystości z okazji 170. rocznicy przejścia armii polskiej przez Rypin w 1831 r., uhonorowany został Statuetką „Rycerz Rypa” w kategorii promotor.

Autobiografia z 22 II 2012 r.; Autopsja (1965-2014); *Generalowie z Rypina*, Kronika Rypińska, nr 242: 2013, s. 6; <http://www.sgwp.wp.mil.pl/plik/file/osoby/FALKOWSKI.pdf/27> III 2014; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 245; *Rypin w PRL*, s. 1176.

FAŁKOWSKI JAN (*13 VII 1897 r. w Sadłowie-Kolonii k. Rypina †18 V 1979 r. w Porządziu), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz w Rypinie

Był synem Jana i Władysławy z Ciecierskich. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku, w 1925 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pierwszy wikariat odbył w Baranowie, od sierpnia 1926 r. do września 1927 r. był wikariuszem przy parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie i prefektem rypińskich szkół. W Rypinie był m. in. kapelanem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”.

Od 1929 r. był prefektem w Goworowie, gdzie przeżył wojnę. W 1947 r. został proboszczem w Porządziu i tam duszpasterzował aż do roku 1976. Resztę życia spędził w tej wsi jako rezydent.

W 1971 r. został kanonikiem honorowym kapituły pułtuskiej.

Pochowany na cmentarzu w Porządziu.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 75-77; M. M. Grzybowski, *Śp. ks. kan. Jan Fałkowski, proboszcz parafii w Porządziu*, MPP 1980, nr 6, s. 252-253; *Parafia*, s. 495.

FAŁKOWSKI JAN (*1930 r. w Linnem k. Rypina †4 X 2002 r.), kapitan Ludowego Wojska Polskiego, urzędnik administracji państwowej, działacz LOK, społecznik, podharc mistrz, mistrz zegarmistrzowski (F 3)

Podczas wojny ukończył szkołę podstawową, a następnie średnią ogólnokształcącą szkołą zawodową w Suszu. W latach 1950-1953 odbywał zawodową służbę wojskową w Dowództwie Wojsk Lotniczych w Warszawie. W 1953 r., ze względu na stan zdrowia, spowodowany wypadkiem lotniczym, został zdemobilizowany w stopniu podporucznika lotnictwa i skierowany do pracy na stanowisku kierownika ds. społecznych w Sanatorium Przeciwgruźliczym w Smukale k. Bydgoszczy. W 1955 r. przeszedł do pracy w Zarządzie Okręgowym Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia w Bydgoszczy.

W 1957 r. zamieszkał w Rypinie, gdzie był zastępcą kierownika Wydziału Zdrowia. W dniu 6 listopada tego roku został wybrany przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie. Z dniem 11 marca 1965 r., ze względu na pogorszenie stanu zdrowia i inne dodatkowe obowiązki społeczne, zrezygnował z funkcji przewodniczącego Prezydium MRN w Rypinie i rozpoczął pracę w Zarządzie Powiatowym Ligi Obrony Kraju na stanowisku kierownika Biura LOK w Rypinie. W 1966 r. mianowany został na stopień porucznika LWP. Do lat osiemdziesiątych pracował jako kierownik Biura Oddziału Ligi Obrony Kraju i jednocześnie prezes Ligi Przyjaciół Żołnierza i Związku Inwalidów Wojennych oraz działacz Klubu Oficerów Rezerwy. Był także aktywnym działaczem Związku Harcerstwa Polskiego, gdzie pełnił m. in. funkcję komendanta Hufca ZHP w Brodnicy, kierował także punktem szkoleniowym dla opiekunów drużyn harcerskich w Rypinie, obejmującym pow. brodnicki, rypiński i lipnowski. Posiadał stopień podharc mistrza. W latach 1962-1970 pełnił funkcję prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie. W 1963 r. otrzymał status inwalidy wojennego, w związku z pobytem w czasie okupacji hitlerowskiej w obozach w Potulicach i Toruniu oraz inwalidy wojskowego w związku z wy-

padkiem lotniczym w 1953 r. W 1974 r. został awansowany do stopnia kapitana.

Po zakończeniu pracy zawodowej realizował swoją pasję, jaką było zamykanie do starych zegarów, prowadząc działalność rzemieślniczą jako mistrz zegarmistrzowski.

Był odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982), Honorową Odznaką i Honorowym Członkostwem ZIW RP (1989), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1982) oraz odznaczeniami wojskowymi i medalami Zarządu Głównego LOK. W 1994 r., z okazji Jubileuszu 50-lecia działalności Ligi Obrony Kraju, wyróżniony został przez Prezydium Zarządu Głównego LOK w Warszawie Odznaką Honorową 50-lecia LOK „Za Szczególne Zasługi na Rzecz Ligi Obrony Kraju”.

Pozostawił synów Janusza i Andrzeja (ur. w 1959), dra nauk ekonomicznych, generała dyw. WP, od 2011 r. *attaché* obrony, wojskowy, morski i lotniczy w Waszyngtonie.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

Autopsja (1965-2002); B. Balcerowicz, *75-lecie Związku Inwalidów Wojennych*, Ziemia Rypińska 1994, nr 6, s. 9; Inf. syna z 2013 r.; Krajewski, *Rypinie*, s. 243; *Rypin w PRL*, s. 626-629, 657, 1028.

FANSLAU KAROL (*12 I 1895 r. w Łapinózku †17 V 1944 r. pod Monte Cassino), żołnierz Września, bohater spod Monte Cassino (F 4)

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Brał udział w wojnie obronnej we wrześniu 1939 r. Następnie wziął udział w walkach konspiracyjnych przeciwko Niemcom. Był ranny w bitwie pod Galazą. Uczestniczył w kampanii włoskiej, gdzie dowodził 4. Batalionem w Brygadzie Strzelców Karpackich. Zginął na stokach Monte Cassino.

W dniu 19 maja 1994 r. jego nazwisko umieszczono na pamiątkowej tablicy w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie.

E. Budzanowska, *Polegli pod Monte Cassino*, Kronika Rypińska 1994, nr 46, s. 5-6; M. Wańkiewicz, *Monte Cassino*, Warszawa 1978, s. 357; www.audiovis.nac.gov.pl

FARBA ROZALIA (*1901 r. †jesienią 1939 r. w lasach skrwileńskich), ofiara zbrodni niemieckich Żydówka, była córką Nuchema, mieszkała w Rypinie. Aresztowana w październiku 1939 r. przez Selbstschutz, a następnie wywieziona do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelana.

Zwłoki Niemcy pogrzebali we wspólnej mogile.

AINP Bydgoszcz, OKBZPNP Ns 314/56; Piotrowski, *Słownik*, s. 101; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 152.

FEDOROWICZ BRONISŁAW (*9 II 1905 r. †jesienią 1939 r. k. Wąbrzeźna), młynarz, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Michała, z zawodu młynarz, mieszkał w Dobrzyńni n. Drwęcą. Aresztowany w dniu 15 listopada 1939 r., więziony był w Wąbrzeźnie w fabryce Pe-

-Pe-Ge, zamienionej na więzienie. Prawdopodobnie rozstrzelany został w lasach koło Wąbrzeźna. W 1947 r. sąd uznał go za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 46/47; Piotrowski, *Słownik*, s. 101-102; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 152.

FEJDOWSKA z d. Pieczkowska MAGDALENA (*8 X 1960 r. we Włocławku), dyplomowana pielęgniarka, pracownik samorządowy, Powiatowy Inspektor Sanitarny we Włocławku, członkini DTN (F 5)

Córka Stanisława i Wiesławy z Kotarskich. Dziadek ze strony ojca, Władysław Pieczkowski (1898-1969) urodził się w Kamionie w parafii Duninów. Rodzina jest w posiadaniu oryginału metryczki jego urodzenia z aktu, spisane w 1898 r., wydanego w Duninowie 23 listopada 1923 r. Był wieloletnim pracownikiem Gminy Szpetal, w pow. lipnowskim (1927-1939) oraz Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Fabiankach (1948-1953). Pełnił funkcję gońca-roznosiciela poczty administracyjnej. W okresie okupacji został wywieziony przez Niemców na przymusowe roboty do Gdańska-Oliwy, gdzie w latach 1941-1945 pracował w fabryce maszyn.

Babcia ze strony ojca, Jadwiga Pieczkowska (ur. 12 czerwca 1911) w Fabiankach. Rodzina jest także w posiadaniu oryginału jej metryki urodzenia, sporządzonej z księgi urodzeń parafii Szpetal Górny (20 listopada 1922), podpisanej przez administratora parafii, ks. Ignacego Charszewskiego. Dziadkowie Pieczkowsky przez wszystkie lata mieszkali w Fabiankach, a przez pewien okres czasu zamieszkiwali w budynku gminy razem z prof. Jerzym Pietrkiewiczem (1916-2007). Babcia Jadwiga często opowiadała o tej sławnej postaci. Z informacji przekazanych przez sąsiadów babci, prof. J. Pietrkiewicz podczas ostatniego pobytu w Fabiankach pragnął się z nią spotkać i poszukiwał jej, jednak babcia już wtedy nie żyła, zmarła bowiem w 1994 r.

Dziadek ze strony matki, Stanisław Kotarski (1900-1998) urodził się i przez całe życie mieszkał, prowadząc własne gospodarstwo rolne w Szpetalu Górnym. Brał czynny udział w działaniach zbrojnych w obronie wzgórz szpetalskiego przed wojskami bolszewickimi w sierpniu 1920 r. Razem ze Stanisławem Kotarskim w wojnie bolszewickiej 1920 r. walczył również udział jego kolega i sąsiad, Stanisław Turski.

Stanisław Turski (1902-1993) również urodził się i przez całe życie mieszkał w Szpetalu Górnym. W okresie powojennym (1948), pracował razem z W. Pieczkowskim w Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Fabiankach, pełniąc funkcję wójta gminy. S. Turski z ramienia ZSL był posłem na sejm IV kadencji (1965-1969), członkiem sejmowej Komisji Handlu Zagranicznego oraz posłem na sejm V Kadencji (1969-1972), członkiem sejmowej Komisji Gospodarki Morskiej i Żeglugi.

Szkołę podstawową ukończyła w Fabiankach (klasy 1-6 w 1972), a potem we Włocławku (klasy 7-8 w 1975). Następnie ukończyła Liceum Medyczne w Toruniu (1975-1980). Naukę kontynuowała na studiach wyższych w Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (1982-1986), uzyskując tytuł

zawodowy magistra pielęgniarstwa. Posiada także I stopień specjalizacji w zakresie medycyny społecznej oraz magistra medycyny społecznej (1996). Ukończyła studia podyplomowe: promocja zdrowia - Akademia Medyczna im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu na Wydziale Pielęgniarstwa i Nauk o Zdrowiu (1995) i ubezpieczenia zdrowotne w Wyższej Szkole Bankowej w Toruniu na Wydziale Finansów i Bankowości (2001).

Pracowała w Szpitalu Wojewódzkim we Włocławku (1980-1982) jako pielęgniarka; w Przychodni Obwodowej we Włocławku (1986-1990) jako przełożona pielęgniarek; w Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Lipnie (1990-1995) jako naczelną pielęgniarką i asystent Medycyny Szkolnej; w Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej we Włocławku (1995-1999) jako kierownik Oddziału Epidemiologii; w Kujawsko-Pomorskiej Regionalnej Kasie Chorych we Włocławku (1999-2002) jako specjalista ds. medycznych; w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku (2002-2003) jako specjalista w Dziale Rozwoju Oferty Edukacyjnej Uczelni; potem w Urzędzie Miasta Włocławek (2003-2013) jako dyrektor Biura Promocji Miasta i Integracji Europejskiej, a następnie dyrektor Wydziału Zdrowia i Polityki Społecznej. Od 23 kwietnia 2013 r. jest Państwowym Powiatowym Inspektorem Sanitarnym we Włocławku i dyrektorem Powiatowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej we Włocławku.

Jest członkinią Polskiego Towarzystwa Medycyny Społecznej i Zdrowia Publicznego. Współpracuje i wspiera działalność Demokratycznej Unii Kobiet oraz Okręgowej Izby Pielęgniarek i Położnych. Od 2007 r. jest aktywną członkinią DTN, w kadencji zarządu 2007-2011 pełniła funkcję skarbnika.

Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” opublikowała ważne materiały biograficzne: *Moje pietrkiewiczowskie Fabianki* (t. 1: 2008) i *Dobrzyńianka, która umiłowała Obory. Zofia Aldona Fejdowska (1924-2008)*, (t. 2: 2009).

Ma siostrę Ewę, dyplomowaną pielęgniarkę, która wyszła za Krzysztofa Kruszczyńskiego, lekarza medycyny i organizatora służby zdrowia. Mają dzieci: Agatę, lekarza medycyny i Grzegorza, lekarza stomatologa. W 1985 r. wyszła za Tomasza Fejdowskiego (ur. w 1961), z którym ma córkę Annę Małgorzatę (ur. w 1989), lekarza stomatologa.

Autopsja (1995-2014); <http://www.mmwloclawek.pl/artukul/magdalena-fejdowska-powiatowym-inspektorem-sanitarnym/14> V 2013; *ZKZD 2005*, s. 48-50.

FEJDOWSKA z d. Turska ZOFIA ALDONA (*31 I 1924 r. w Szpetalu Górnym w gminie Fabianki †8 VI 2008 r. we Włocławku), gospodyni domowa, uczestniczka Apostolatu Maryjnego, pątniczka do Obór (F 6)

Pochodziła z rodziny chłopskiej, była córką Stanisława Turskiego (1902-1993), rolnika i posła na sejm PRL.

Wybuch drugiej wojny światowej przerwał jej naukę we włocławskiej szkole Sióstr Urszulanek. Niemcy zajęli jej rodzinny dom w Szpetalu Górnym, czyniąc z całej rodziny najemników fizycznych. Dużym traumatycznym przeżyciem z tamtego okresu była wizyta u swojej matki chrzestnej, Janiny Turskiej w Lipnie.

Podpatrując razem z nią spoza zasłony okna mieszkania, była świadkiem rozstrzelania na miejskim rynku dwudziesto paroletniego chłopaka z Dobrzynia.

Po śmierci męża w 1965 r., przy wsparciu ojca, zajmowała się wychowaniem trójki, jeszcze wtedy nieletnich dzieci. Po usamodzielnieniu się dzieci, będąc na emeryturze w latach osiemdziesiątych włączyła się aktywnie do Apostolatu Maryjnego, budowanego kościoła p.w. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Jana Apostoła i Ewangelisty we Włocławku, gdzie budowniczym i jednocześnie proboszczem był ks. prałat Bronisław Kazimierz Grabowski, były wikariusz w Szpetalu Górnym. Została tam aktywną parafianką, śledzącą czynnie budowę i rozwój „swojego kościoła” Uczestniczyła prawie we wszystkich uroczystościach i przedsięwzięciach kościelnych, np. w licznych pielgrzymkach, organizowanych przez księży do Skępego, Lichenia, na Litwę i do innych miejsc kultu religijnego, szczególnie do Sanktuarium Matki Bożej Bolesnej w Oborach, dokąd pielgrzymowała wielokrotnie. Jej towarzyszkami pielgrzymek były zawsze koleżanki z sąsiedztwa, które tak jak i ona, należały do parafialnego Apostolatu Maryjnego.

Była żywym przykładem domowego „laboratorium doświadczalnego” w celu ulepszenia jakości życia i poprawy kondycji zdrowotnej. Wielokrotnie próbowała różnych eliksirów, nalewek i zwyczajów prozdrowotnych, dbając usilnie o zdrowie i hart ducha. Te elementy osobowości pozostały jej z dawnych lat, gdy nosząc w sobie chęć działania i pomocy innym, po przebyciu szkoleniu PCK-owskim, wykonywała znajomym i sąsiadom na wsi zastrzyki.

Przez całe życie była kobietą energiczną. Zawsze służyła radą, a godnym podkreślenia jest fakt, że olbrzymim szacunkiem i odczuwanym respektem darzyła ludzi wykształconych i z naukowymi osiągnięciami. Szanowała wiedzę i naukę, całe życie lubiła dużo czytać. Książki i słowo pisane zawsze obecne były w jej życiu, na co dzień. Początkowo w latach powojennych były to czasopisma, czy dostępna tylko zwykła książka kucharska, później w następnych latach trudne do zdobycia pozycje książkowe, np. lektury szkolne: *Quo Vadis*, *Trylogia* i inne, które zdobywała, wystając w długich kolejkach w Warszawie, czy też pospolite wydawnictwa, aż po schyłek życia, kiedy główną jej pozycję czytelniczą stanowiły książeczki liturgiczne i książki o tematyce papieskiej i religijnej. Często też szczyliła się swoim drugim, mickiewiczowskim imieniem – Aldona, które rodzice, tak jak jej młodszemu bratu Konradowi, nadali, czerpiąc inspiracje właśnie po lekturze polskiego dzieła.

O świątyni pod wezwaniem Narodzenia NMP i św. Jana Apostoła we Włocławku mówiła: „Mój Kościół”, a początkujących księży, którzy przewijali się przez wszystkie lata, jako młodzi wikariusze, czy klerycy, nazywała „swoimi wnukami”. Oprócz śladu pamięci, pozostawiła również materialny znak swojej obecności, a mianowicie była fundatorką części istniejącego w kościele witraża.

Miała młodszego brata, Konrada (1925-1968).

Wyszła za Stefana Fejdowskiego (1913-1965), z którym miała troje dzieci: Zbigniewa (1949), Marię (ur. 1952) i Tomasza (ur. 1961).

Pochowana w grobowcu na cmentarzu w Szpetalu Górnym obok męża, Stefana.

M. Fejdowska, *Dobrzynianka, która ukochała Obory*. Zofia Aldona Fejdowska (1924-2008), Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 464-471.

FERDYN WITOLD (*1928 r. w Czeladzi, pow. będziński), żołnierz AK, ppłk Wojska Polskiego, lekarz, organizator służby zdrowia, społecznik (F 7)

W czasie okupacji pracował w drukarni jako zecer, angażując się przy tym do ruchu oporu w ramach Armii Krajowej. Był łącznikiem i kolporterem tajnych pism.

W 1952 r. ukończył Akademię Medyczną w Łodzi. W latach 1951-1958 pracował jako starszy asystent w II Klinice Chirurgii Akademii Medycznej w Łodzi. W 1957 r. uzyskał na uczelni II stopień specjalizacji w zakresie chirurgii i pełne kwalifikacje do samodzielnego prowadzenia oddziału chirurgicznego. W latach 1958-1959 zatrudniony był w Wojskowej Akademii Medycznej w Łodzi jako asystent w Katedrze Chirurgii Urazowej.

W dniu 1 grudnia 1959 r. podjął pracę w Szpitalu Powiatowym w Rypinie, obejmując z konkursu funkcję ordynatora oddziału chirurgicznego i położniczo-ginekologicznego (1959-1960). W latach 1961-1965, po Eugeniuszu Nieliwódzkim, pełnił stanowisko dyrektora rypińskiego szpitala. W 1969 r. zrezygnował z prowadzenia oddziału chirurgicznego i podjął pracę w Ośrodku Zdrowia w Świedziebni, jednak po roku, w 1970 r., powrócił ponownie do rypińskiego szpitala na stanowisko dyrektora placówki, a po reformie administracyjnej w 1973 r. – dyrektora Zespołu Opieki Zdrowotnej, którą sprawował do 1974 r. W latach 1971-1973 ponownie kierował oddziałem chirurgicznym. Od 1970 r. pełnił obowiązki kierownika Pogotowia Ratunkowego, a w latach 1975-1977 kierował Oddziałem Pomocy Doraźnej. W latach 1977-1988 pracował w Poradni Przemysłowej przy Fabryce Akcesoriów Meblowych w Rypinie. W 1988 r. przeszedł na emeryturę. W 2000 r. mianowany został na stopień podpułkownika Wojska Polskiego.

W 1983 r. wybrany został prezesem Oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża w Rypinie i funkcję tę pełnił do 2001 r. W latach 1985-2006 był członkiem Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie. Na początku XXI w. był wiceprezesem Towarzystwa Miłośników Rypina, a w kolejnej kadencji – sekretarzem. Aktywnie pracował w KS „Civitas Christiana” w Rypinie.

Odnznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Odznaką Honorową „Za Zasługi dla Ochrony Zdrowia” (1987), Odznaką „Kryształowe Serce” (1990 i innymi. W 1998 r. Rada Miasta Rypina nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1970-2013); *Dzieje służby zdrowia*, s. 298; *Mieć kryształowe serce*, Kronika Rypińska 1996, nr 6, s. 9; *Rypin w PRL*, s. 731-732, 1039-1040, 1041-1044, 1124.

FERSZT MARIA (*1907 r. †1943 r. w Warszawie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich

Z zawodu była nauczycielką. Przed wojną pracowała w Publicznej Szkole Powszechnej nr 2 w Lipnie. Wywieziona z Lipna w 1940 r., trafiła do getta warszawskiego. Zginęła w czasie powstania w getcie żydowskim.

Gózdź-Pawlowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Piotrowski, *Słownik*, s. 101, gdzie mylnie – Farszt)

FIAŁEK WALENTY (*12 II 1852 r. w Chwarznie k. Starej Kiszewy na Kaszubach, par. Stara Kiszewa, pow. kościerski †17 V 1932 r.), drukarz i wydawca, bibliofil, numizmatyk, filatelista, archeolog i działacz narodowy na Pomorzu Zachodnim (F 8)

Syn Andrzeja i Anastazji z Chebowskich, leśniczego w majątku Felicjana Czarlińskiego. Ojciec cieszył się poważaniem nie tylko swego pracodawcy, ale nade wszystko oficjalistów, robotników rolnych i okolicznego włościństwa. Dom Fiałków był dla nich ośrodkiem narodowym, pielęgnowano tam pamięć tradycji napoleońskich i powstańczych. Czytano na głos polską gazetę „Przyjaciel Ludu”, a także książki, brzmiały wreszcie pieśni religijno-patriotyczne i liryczne. Jego szwagier, Antoni Neubauer był księdzem rzymskokatolickim, rektorem Seminarium Duchownego w Pelplinie, posłem polskim na sejm pruski, posłem do parlamentu niemieckiego, działaczem narodowo-katolickim na Pomorzu Zachodnim.

Walenty ukończył pruską szkołę ludową z niemieckim językiem wykładowym w Zamku Kiszewskim. W 1868 r. podjął naukę zawodu w oficynie drukarskiej Ignacego Danielewskiego w Chełmnie. Dwa lata później, już będąc zecerem, przeniósł się do Poznania, gdzie podjął pracę w znanej drukarni Józefa I. Kraszewskiego. W 1871 r. ukończył terminowanie w drukarstwie, zwieńczone dyplomem. Ulubioną pracą przerwała dwuletnia służba wojskowa w Grudziądzu (1873).

Potem pracował jako zecer i metrapaź „Dziennika Poznańskiego”. Od samego początku przebywał w kręgu znanych osobistości ze świata literackiego i wydawniczego i doskonalił swoje umiejętności zawodowe. W dniu 1 sierpnia 1885 r. z własnych oszczędności nabył oficynę drukarską w Chełmnie. Chciał wydawać gazetę polską, ale brak funduszy pozwolił tylko na publikację książek. Jego dorobek edytorski jest znaczący, wydał ponad 200 tytułów, w łącznym nakładzie kilku milionów egzemplarzy. Wydawał także kalendarze, żywoty świętych, śpiewniki, modlitewniki, opowiadania, bajki, ballady, powiastki, senniki i poradniki. Były to najczęściej wydania broszurowe, o małym formacie, skromnej szacie graficznej, na tanim papierze, a niska cena przyciągała czytelników. Wydawnictwa z jego drukarni ukazywały się na Pomorzu Gdańskim, na Górnym Śląsku, w Poznańskim, na Warmii i Mazurach. Kupowała je także Polonia brazylijska i amerykańska. Kolportowano je nawet do Turcji i Chin, a podobno trafiły nawet do afrykańskiego Kamerunu. Ze szczególnym szacunkiem przygotowywał książeczki dla najmłodszych. Szczególnie poważnie, jako jeden z nielicznych wówczas wydawców, traktował kobiety.

Zajmował się także edycją książek naukowych. W 1887 r. ukazał się *Słownik kaszubski z dodatkiem idyotyzmów chełmińskich i kociewskich* Gustawa Poblockiego. Współtworzył opracowanie *Dziejów drukarstwa i piśmiennictwa polskiego w Prusach Zachodnich* ks. Alfonsa Mańkowskiego, a także w 1898 r. wydał *Katalog polskiej biblioteki w Gimnazjum Chełmińskim*. Spełnił doniosłą rolę w podtrzymywaniu i rozwijaniu polskości na Pomorzu w czasach postępującej ger-

manizacji. Wywoływało to wrogość zaborców i niejednokrotnie wymierzano mu dotkliwe kary. W 1886 r. skonfiskowano kalendarz na 1886 r., a w 1903 r. na mocy wyroku Sądu Karnego w Toruniu, spędził miesiąc w więzieniu w Chełmnie za umieszczenie w *Śpiewniku polskim* pieśni „Wisła” I. Danielewskiego, hymnu kaszubskiego „Tam gdzie Wisła od Krakowa”, „Mazurka Dąbrowskiego” oraz pieśni powstańczych. Został też zatrzymany tuż po wybuchu I wojny św. Oficer pruski wtargnął do jego domu i zarządził zdjęcie obrazu – alegorii zmartwychwstania Polski. Gdy odmówił, został aresztowany na 16 dni. W 1919 r. sprzedał drukarnię.

Poświęcił się całkowicie pasji bibliofilstwa i kolekcjonerstwa. Nawiązał kontakty z innymi zbieraczami i antykwariuszami. Kupował całe księgozbiory po zmarłych profesorach i księżach. Zgromadził księgozbiór, liczący blisko 5 tys. tomów. Były to dzieła z historii literatury, a także wydawnictwa ludowe. W jego składzie znajdowały się rzadkie druki chełmińskie, pelplińskie, toruńskie, mazurskie, kaszubskie, gdańskie. Cenne zbiory przechowywał w skrzyniach z podziałem na historię Polski przedrozbiorowej, porozbiorowej, Kaszub, Prus Zachodnich, miasta Chełmna i innych polskich miast. Zgromadził też listy, w tym swoją, osobistą korespondencję, rękopisy, autografy, odezwy, dyplomy i afisze. Zebrał cenne unikatowe egzemplarze w ilości 70 rodzajów różnych druków.

Był też znanym filatelistą i numizmatykiem. Zbierał dyplomy, monety, medale, znaczki, mapki oraz przedmioty historyczne pochodzące z wykopalisk. Był dzierżawcą wału obronnego dawnego grodziska w Chełmnie i tam prowadził prywatne prace archeologiczne. Zgromadził bezcenny unikatowy zbiór dla kultury Pomorza. Cenne precjoza znajdują się w ekspozycji stałej Muzeum Ziemi Chełmińskiej w Chełmnie, a księgozbiór w Książnicy Miejskiej w Toruniu.

Należał do grupy politycznej związanej z czasopiśmiem „Orędownik” (1883-1884). Był członkiem Towarzystwa Wiecowego, uczestniczył w polskim ruchu wyborczym na Pomorzu i Warmii i od 1889 r. był korespondentem „Gazety Olsztyńskiej”. Przez 30 lat działał w Katolickim Towarzystwie Ludowym. W 1906 r. założył w Chełmnie Towarzystwo Robotników Katolickich i do 1909 r. pełnił funkcję prezesa, działał też jako prelegent i bibliotekarz (1909-1926). Był członkiem Polskiego Towarzystwa Demokratycznego. Członkostwo w Towarzystwie Czeladzi Polskich łączył z wykładami na organizowanych kursach dokształcających. Był korespondentem „Dziennika Bydgoskiego”. Był członkiem-założycielem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Chełmnie (1895). Współpracował z działaczami Towarzystwa Czytelni Ludowych.

Odnaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski „Polonia Restituta” (1927). Decyzją Rady Miasta mianowany Honorowym Obywatel Miasta Chełmna (1926). Został pierwszym członkiem honorowym Towarzystwa Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, a także Członkiem Honorowym Towarzystwa Graficznego w Toruniu oraz Bractwa Strzeleckiego św. Trójcy (1928).

Prezidium Miejskiej Rady Narodowej i Towarzystwo Archeologiczne Zarząd Oddziału w Chełmnie uczciły pamięć o swoim wybitnym obywatelu, umieszcza-

jąc tablicę na domu, w którym mieszkał (1960). Jego imieniem nazwano Pracowniczy Ogród Działkowy (1976) i jedną z ulic (1980). W uznaniu szczególnych zasług w 1995 r. został patronem Miejskiej Biblioteki Publicznej w Chełmnie w 50-lecie jej powołania.

Ożenił się z Marią z d. Neubauer (ur. w 1858 w Lignowach Szlacheckich k. Pelplina, córką Krystiana i Rozalii z Pomieczyńskich-zm. w Chełmnie w 1944 r.), z którą miał sześć córek i syna; pięć córek nieznanego imienia oraz Wandę (1894-1974), z zawodu nauczycielkę i Walentego (1897-1934).

Adamowska, *Dzieje rodziny Meyów*, s. 211-214; Adamowska, *Wpisani w dzieje Rypina*, s. 367 i n.; <http://www.mbpchelmno.net/patron.html/30> VII 2013; M. Pieniążek, *Walenty Fialek. Drukarz, wydawca, bibliofil pomorski*, Chełmno 2002; SBPN, t. 1, s. 417-418.

FIGIELSKI STANISŁAW (*26 XI 1875 r. w Soczewce k. Płocka †20 VIII 1958 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, prepozyt Kapituły Katedralnej Płockiej

Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku w 1897 r. przyjął diakonat. W oczekiwaniu na przyjęcie święceń kapłańskich, skierowany został na wikariat do Rypina. W 1898 r. przyjął święcenia kapłańskie i w dalszym ciągu był wikariuszem i prefektem w Rypinie. W 1903 r. został przeniesiony na rektora kościoła pobernardyńskiego w Przasnyszu. Potem od 1909 r. był prokuratorem Seminarium Duchownego w Płocku i redaktorem pisma „Mazur”, od 1915 r. – wicedziekanem płockim, od 1918 r. – prefektem szkół średnich w Płocku, od 1930 r. oficjałem sądu biskupiego, od marca 1940 r. – wikariuszem generalnym diecezji płockiej.

W 1946 r. odznaczony został godnością protonotariusza apostolskiego i prepozyta Kapituły Katedralnej Płockiej.

Pochowany na cmentarzu parafii farnej w Płocku.

W Jezusek, *Śp. ks. dr Stanisław Aleksander Figielski, infułat, prepozyt Kapituły Katedralnej Płockiej*, MPP 1958, nr 9, s. 180-188; *Parafia*, s. 489; *Tyc, Parafia św. Trójcy*, s. 113-114.

FIJAŁKOWSKI WŁODZIMIERZ (*4 VI 1917 r. w Bobrownikach n. Wisłą †15 II 2003 r. w Łodzi), uczestnik wojny obronnej 1939 r., lekarz-położnik, prof. dr nauk med., twórca polskiej Szkoły Rodzenia, promotor rodzicielstwa zgodnego z naturą, popularyzator wiedzy z zakresu naturalnego planowania rodziny i psychologii prenatalnej, obrońca życia, małżeństwa i rodziny (F 9)

Swoje dzieciństwo spędził w Rypinie, gdzie był prezesem ministrantów w kościele pw. Św. Trójcy. Służył do Mszy Św. księżom: S. Gogolewskiemu, Cz. Lissowskiemu i J. Szczepkowskiemu. Jako ministrant, razem z duchownymi, odwiedzał chorych w miejscowym szpitalu św. Marcina. Ukończył klasyczne Liceum im. Św. Stanisława Kostki przy Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Studia medyczne rozpoczął w 1935 r. w Szkole Podchorążych Sanitarnych na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Warszawskiego. Kontynuował je w tajnym nauczaniu w Warszawie oraz po zakończeniu wojny w Edynburgu (Szkocja).

Brał udział w kampanii wrześniowej jako lekarz oddziałów administracyjnych Sztabu Głównego w Szpitalu Ujazdowskim. Za swoją działalność w ruchu oporu został aresztowany. Początkowo więziony w Radomiu, potem w obozach koncentracyjnych w Birkenau-Brzezince oraz Wirtembergii.

Po powrocie do Polski pracował w Klinice Położnictwa i Chorób Kobietych w Gdańsku. W okresie dwóch lat uzyskał drugi stopień specjalizacji oraz doktorat w zakresie nauk medycznych. W latach 1948-1949 pełnił funkcję asystenta w Klinice Chirurgii Akademii Medycznej we Wrocławiu. Następnie przez sześć lat pracował w Szpitalu Powiatowym w Bystrzycy Kłodzkiej, tworząc tam od podstaw oddział ginekologiczny. W kwietniu 1955 r. rozpoczął pracę w II Klinice Ginekologii i Położnictwa Akademii Medycznej w Łodzi. Gdy w 1956 r. wprowadzono ustawę o dopuszczalności przerywania ciąży, jego postawa była na tyle jednoznaczna, iż na kartach zdrowia pacjentek zgłaszających się do przerywania ciąży wpisywał: „*Jako człowiek odmawiam...!*”. W 1957 r. zorganizował na terenie Kliniki Ginekologii i Położnictwa AM w Łodzi doświadczalny kurs profilaktyki porodowej, gdzie przez ok. 5 lat kształtował się model polskiej szkoły rodzenia. W 1966 r. otrzymał stopień docenta po zatwierdzeniu rozprawy habilitacyjnej pt. *Szkoła rodzenia oparta na podstawach psychologicznych*. W tym samym czasie w Przychodni Zdrowia Rodziny prowadził w ramach Centrum Medycznego Kształcenia Podyplomowego doroczne kursy dla lekarzy, rehabilitantów i psychologów, zatrudnionych w pionie ginekologiczno-położniczym na terenie całego kraju. W 1974 r. zmuszono go do opuszczenia Akademii Medycznej. Decyzję uzasadniono na piśmie, m. in.: „*Ze względów dogmatycznych nie przerywa ciąży*”, „*(...) bez wiedzy i zgody rektora wyklada w seminarium duchownym*”, „*(...) ma zły wpływ na młodzież*”. Po odejściu z kliniki rozpoczął pracę w Specjalistycznym Zespole Opieki Zdrowotnej Matki i Dziecka, niezmiennie służąc swoją wiedzą i pomocą ciężarnym kobietom. Wiosną 1983 r. psychoprofilaktyką przygotowania do porodu objął również ojców, oczekujących narodzin dziecka. Wiosną 1981 r. ówczesny rektor Akademii Medycznej w Łodzi oficjalnie przeprosił go za nieuzasadnione zwolnienie i przywrócił do pracy na uczelni. W 1985 r. przechodząc na emeryturę został wyróżniony Nagrodą I stopnia Rektora AM w Łodzi. W 1992 r. Rada Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Łodzi wystąpiła z wnioskiem o nadaniu mu tytułu naukowego profesora, który otrzymał w tym samym roku. Podjął współpracę z Wytwórnią Filmów Oświatowych w Łodzi w zakresie scenariusza i konsultacji naukowej. Był współautorem kilku filmów o tematyce związanej ze szkołą rodzenia, z naturalnym porodem i naturalnym karmieniem. Był cenionym recenzentem publikacji w zakresie zdrowia prokreacyjnego i życia rodzinnego. Stale współpracował z wieloma popularnymi pismami. Był członkiem zespołu redakcyjnego dwumiesięcznika „Naturalne Planowanie Rodziny” i wielu innych. Przez kilka lat działał w Komisji ds. Rodziny przy przewodniczącym Rady Miejskiej w Łodzi. Od 1969 r. związany był z ruchem Focolari. Od 1975 r. wykładał medycynę pastoralną w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi i we Wrocławiu.

Uczestniczył w pracach różnych towarzystw naukowych krajowych i międzynarodowych, m. in. Polskiego Towarzystwa Ginekologicznego (w latach 1974-1985 przewodniczący Sekcji Psychosomatycznej), Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, Sekcji Psychologii Prenatalnej Polskiego Towarzystwa Psychologicznego (od 1984 r. jej honorowy przewodniczący), Międzynarodowej Federacji dla Promocji Życia Rodzinnego (*International Federation for Family Life Promotion*), Międzynarodowego Towarzystwa Psychologii i Medycyny Pre- i Perinatalnej (w latach 1978-1986 był członkiem Zarządu) oraz Rady Naukowej Instytutu Jana Pawła II KUL. Wieloletni przewodniczący Oddziału Łódzkiego Towarzystwa Odpowiedzialnego Rodzicielstwa i członek honorowy tego Towarzystwa. Od 1994 r. był członkiem zwyczajnym Papieskiej Akademii Życia.

Jego dorobek naukowy stanowi ponad 150 prac oryginalnych, kazuistycznych i pogładowych, dwie monografie naukowe *Biologiczny rytm płodności a regulacja urodzin* oraz *Poród naturalny po przygotowaniu w szkole rodzenia*, 27 książek oraz ponad 1.000 artykułów popularnonaukowych, drukowanych w piśmiennictwie krajowym i zagranicznym.

W 1979 r. otrzymał Nagrodę Towarzystwa Naukowego Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych; w 1993 r. nagrodę „Za Zasługi dla miasta Łodzi”; w 1998 r. Nagrodę Naukową im. Włodzimierza Pietrzaka; w 1991 r. medal *Pro Ecclesia et Pontificae* oraz Krzyż Komandorski św. Grzegorza Wielkiego z Gwiazdą. W dniu 9 listopada 1996 r. w Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej otrzymał Nagrodę im. ks. Cz. Lissowskiego. Za całokształt działalności na rzecz rodziny, w 1997 r. uhonorowano go dyplomem uznania, przyznany przez Radę do Spraw Rodziny przy Wojewodzie Gdańskim i Marszałku Sejmiku. Przyznano mu także nagrodę im. Jerzego Ciesielskiego oraz Honorową Złotą Odznakę Klubu Przyjaciół Ludzkiego Życia. W marcu 2002 r. otrzymał Nagrodę Towarzystwa Naukowego KUL im. ks. Idziego Radziszewskiego „Za całokształt dorobku naukowego w duchu humanizmu chrześcijańskiego”. Był również członkiem Stowarzyszenia Rycerskiego Orderu Jasnogórskiej Bogarodzicy. W dniu 10 czerwca 1997 r. Rada Miasta Rypina nadała jemu godność Honorowego Obywatela Miasta Rypina, wcześniej, bo 12 grudnia 1996 r. odwiedził Rypin, gdzie wygłosił wykład nt. „Prorodzinne wychowanie człowieka”.

W listopadzie 1948 r. zawarł związek małżeński z Zofią Staszewską i przeniósł się do Wrocławia. Był ojcem czwórki dzieci.

Pochowany w Łodzi, w dniu 19 lutego 2003 r.

W Puszczykowie k. Poznania ma swój pomnik, przedstawiający go pochylonego i obejmującego tulące się dziecko. W 2007 r. Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana” w Rypinie w kruchcie kościoła pw. św. Trójcy ufundowało pamiątkową tablicę z jego podobizną, a w 10. rocznicę śmierci, w Dzień Świętości Życia, w dniu 25 marca 2013 r. zorganizowało uroczystą Mszę Św., której przewodniczył proboszcz parafii farnej w Rypinie, ks. prałat Tadeusz Zaborny. W dniu 21 marca 2013 r. Katedra Pedagogiki Rodziny i Katedra Historii Teologii Moralnej KUL zorganizowały ogólnopolskie sympozjum poświęcone jego pamięci pt. „Ekologia rodziny w ujęciu prof. Włodzimierza Fijałkowskiego”.

AUM Rypin, Księga Honorowych Obywateli Miasta Rypina; N. Budzyńska na podstawie materiałów W. Kwiatkowskiego, http://ugbobrowniki.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=9/27 V 2013; <http://www.fijałkowski.hli.org.pl/biografia.php/27> X 2011; http://www.kul.pl/art_42015.html/29 II 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=127598&lang=pl/30> VII 2013; M. Duchnowski, *Uroczystości III. edycji Nagrody im. Księdza Czesława Lissowskiego tym razem w Skępem*, Gazeta Lipnowska, nr 29: 1996, s. 12; *Kalendarium Rypina*, s. 1145; Krajewski, *Rypinie*, s. 207; Ł. Lubelski, *Pro memoria. Włodzimierz Fijałkowski (1917-2003)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 307-309; Z. Rogowska, *Uszczęśliwiały tysiące. Profesor Włodzimierz Fijałkowski (1917-2003)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 457-461; Tablica z jego podobizną w kruchcie kościoła farnego pw. Św. Trójcy w Rypinie; obok niej rzeźba Z. Grodzkiego pt. *Macierzyństwo*.

FILAT MOJSZE (XIX w.), felczer medycyny

Obywatel narodowości żydowskiej. W latach siedemdziesiątych XIX w. spotykany jest jako felczer medycyny w Rypinie na stanowisku lekarza powiatowego. Wzmiankowany w dokumencie Płockiego Urzędu Gubernialnego z 1875 r., przechowywanym w Archiwum Państwowym w Płocku, gdzie władze rosyjskie pozbawiły go stanowiska za „złe sprawowanie”, a na jego miejsce powołały felczera Hermana Osiołka.

AMZD, Spuścizna dra F. Dłutka; *Dzieje służby zdrowia*, s. 298.

FILIPSKA-FREJER KRYSZYNA (*20 I 1938 r. w Rypinie), rzeźbiarka, działaczka opozycji antykomunistycznej (F 10)

Córka Stanisława i Genowefy z Gąsiorowskich, pochodzi z rodziny mieszczańskiej. Ojciec z zawodu piekarz, kawalerzysta rezerwy, brał udział w wojnie obronnej w 1939 r. Wzięty do niewoli, pracował przymusowo przez całą okupację w niemieckim gospodarstwie rolnym. Cztery stryjowie matki, wyemigrowali w XIX w. do Ameryki, ale na wieść o wybuchu pierwszej wojny światowej postanowili wrócić i pod dowództwem gen. J. Hallera stanąć do walki o wolność Ojczyzny. Ukończyła Szkołę Podstawową nr 1 w Rypinie (1951). Następnie rozpoczęła naukę w LO w Rypinie. Po ukończeniu klasy X, przeniósł się do Liceum Technik Plastycznych w Gdyni. Złożyła tam pomyślnie egzamin maturalny, równocześnie zdobyła zawód grafika (1958) i rozpoczęła studia w Państwowej Wyższej Szkole Sztuk Plastycznych w Gdańsku na Wydziale rzeźby, gdzie w 1964 r. uzyskała tytuł magistra. W czasie studiów związana była ze Studenckim Teatrem Pantomimy Rąk i Przedmiotów „Co to”.

Już w szkole średniej zadebiutowała w twórczości plastycznej karykaturami i ręcznie malowanymi plakatami filmowymi. Pracowała w Wojewódzkim Zarządzie Kin w Gdańsku jako grafik reklamowy (1964-1966). Do 1979 r. wykonywała prace reklamowe na zlecenia i równocześnie rozwijała warsztat rzeźbiarski. Po egzaminie dyplomowym zaproszona została do prac rekonstrukcyjnych Starego Miasta Gdańska. Wykonała m. in. dwumetrową kamienną rzeźbę „Fortuna” na zwieńczeniu Złotej Kamienicy na Długim Targu oraz kamienne rekonstrukcje, tzw. rzygaczy przy kamieniczkach na Starówce. Równocześnie powstawały jej prace na wystawy.

Przez wiele lat uczestniczyła w sympoziach plenarnych: Biskupin (1972-1974), Hajnówka (1978), Piestany-Morawany w Słowacji (1975), Wdzydze Kiszewskie, w Burgdorf w Szwajcarii (1980) i w Osterholtz-Scharmbeck w Niemczech (1988). W tamtym okresie stworzyła rzeźby figuratywne o wysokości 2-3 metrów, m. in.: słowiańskie totemy, kobiety, postaci mitologiczne, kolosy oddające kult siłom natury. Pracowała w różnych gatunkach drewna, wydobywając z nich całe ukryte piękno. W latach 80. XX w. skierowała swe zainteresowania na granit. Z twardej skały formowała na wzór antycznych piękne męskie „Torsy”. W kamieniu wykonała również trzy tablice pamiątkowe: dla Szkoły im. Pestalozziego w Gdańsku-Wrzeszczu, poświęconą Marii Konopnickiej; dla Polskiego Rejestru Statków oraz poświęconą dyrektorowi Przemysławowi Smolarkowi, a także rzeźbę plenerową „Oczarowanie” dla miasta Sopot oraz kopię w miniaturze Studni Neptuna. Projektowała i wykonała medale pamiątkowe w brązie, srebrze i złocie m. in. dla: Muzeum Historii Miasta Gdańska, Polskiego Rejestru Statków, Rybołówstwa w Gdyni i Historii Energetyki (1978-1988). Wykonała w brązie rzeźbę „Piekło” dla Muzeum Narodowego w Gdańsku. Współpracowała z Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku (1984-1988). Na podstawie ilustracji Jana Matejki „Poczet królów Polski” zaprojektowała i zrealizowała w brązie przestrzenne popiersia pierwszych władców: Mieszka I, Bolesława Chrobrego i Bolesława Krzywoustego. Wyrzeźbiła również inne prace eksponowane w salach wystawowych Muzeum: popiersie budowniczego Gdyni, Eugeniusza Kwiatkowskiego i dwumetrową figurę Ateny. W brązie wykonała swoje prywatne nagrody: statuetkę pokoju dla Lecha Wałęsy (1984) i „Androgyne” dla poety Kazimierza Nowosielskiego (1985).

Prace ze spiżu zastąpiły niebawem rzeźby ceramiczne. Po twardym drewnie i granicie sięgnęła po tworzywo miękkie, pojawiły się pierwsze z dużej serii statuetek w glinie: bagienne wiedźmy, demony i księżniczki. Oprócz prac zleconych i konkursowych wykonywała rzeźby prezentowane na wystawach: Biuro Wystaw Artystycznych w Sopocie (1965 i 1968), Sień Gdańska ZPAP Gdańsk (1970), BWA Sopot (1971), Centro Dantesco Biennale-Rawenna – Włochy (1978), Muzeum Historii Miasta Gdańska (1978), Brema – Niemcy (1980), w pierwszą rocznicę powstania „Solidarności” – Pałac Opatów, Gdańsk-Oliwa (1981), Stowarzyszenie Architektów Polskich (SARP) – Gdańsk (1982), Osterholtz-Sharmbeck – Niemcy (1982).

Po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce zawieszono Związek Polskich Artystów Plastyków. Dołączyła wtedy do grupy protestujących, odmawiając wystawiania swoich prac w galeriach państwowych. W 1982 r. powstało Duszpasterstwo Środowisk Twórczych i Naukowych Wybrzeża, a przy nim nieformalny Związek Artystów Niezależnych. Mimo wielu przeszkód i tragicznego zdarzenia, tj. niewyjaśnionej śmierci ks. bp Józefa K. Kluzy przychylnego sprawie, stworzyła od podstaw galerię w podziemiach Kościoła św. Mikołaja w Gdańsku. Zorganizowała tu z pomocą artysty Jana Góry 70 wystaw, eksponujących prace artystów niezależnych z całej Polski (1982-1989). W tym czasie tylko w Gdańsku i we Wrocławiu dzia-

ły permanentnie galerie plastyków niezależnych. Wówczas też dla Kościoła św. Mikołaja projektowała i realizowała prace wraz z Wiesławem Matuszkiem, z głębokim wydźwiękiem patriotycznym, ale niebudzące kontrowersji Szopki Bożonarodzeniowe, Groby Pańskie i ołtarze na Boże Ciało. W 1989 r. zamknęto Galerię i zakończyła się współpraca artystów podziemia z Kościołem. Eksponowała swoje prace na kolejnych wystawach: w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku, w Osterholtz-Sharmbeck w Niemczech (1988) i w tym samym roku w Muzeum Archidiecezji w Gdańsku-Oliwie, w Muzeum Archeologicznym w Gdańsku (1989), w BWA w Sopocie (1990) i w Muzeum Historii Miasta Gdańska (1991), w BWA Gallery w Gdańsku – „Mieszczki Gdańskie” w Sieni Białej w Gdańsku i w BWA Gallery w Szczecinie (1992).

W 1992 r. wyjechała do USA. Rok po przyjeździe otrzymała tzw. Zieloną Kartę, przyznawaną tak szybko tylko cudzoziemcom „za wybitne osiągnięcia artystyczne i naukowe”, a w 2000 r. obywatelstwo amerykańskie. Mimo zachwyty dla dzieł sztuki świata prezentowanych w Ameryce zachowała swój indywidualny styl i różnorodność treści: od sakralnej, politycznej, patriotycznej, interpretacji zjawisk przyrody, przez erotykę do dramatu. Swoje prace eksponowała na wielu wystawach w galeriach Nowego Jorku: „Feminine Mystique” Polish – American Art Society Gallery (1993), w Nassau Community College Garden City (1994), Audibon Gallery of the American Society (1995), „Wints” – Polish-American Art Society Gallery (1995); Library Auditorium of the United Nations (1995); „Alone and Together” Polish Consulate (1996), Gallery of the Polish Institute of Art and Science (2001), Europa Club Gallery-Brooklyn (2004), Kurier Plus Gallery, Brooklyn (2005), Shooka Gallery (2006), „Zodiac of New York” – Artes Gallery (2008), a także w innych: w Skulski Gallery – Clark-New Jersey (1995), Public Library Stanford w Connecticut (1996, 1999) i w Remex Space Center- Houston w Texasie (2003). Realizacją artystyczną w USA, którą szczególnie ceni była tablica w 1999 r. poświęcona św. papieżowi Janowi Pawłowi II, zamówiona przez kościół św. Kazimierza (Nowy Jork, 1999).

W okresie „amerykańskim” przyjeżdżała do Polski, by zachować więzi i kontakty zawodowe. Założyła w Gdańsku obok pracowni przy ul. Piwnej Galerię pn. „Sklep żelazny”, placówkę handlową, a zarazem warsztat z pogranicza sztuki i rzemiosła (1997). W 2002 znów była w kraju i eksponowała nowe prace na wystawie „Zapamiętanie się” w Galerii „Triada” w Gdańsku. W 25-lecie „Solidarności” wystawiła rzeźbę w Pałacu Opatów w Gdańsku-Oliwie (2006). Powrót do kraju uczciła wystawą w Ratuszu Staromiejskim w Gdańsku (2010).

Po raz pierwszy w 2011 r. pokazała swe prace w rodzinnym mieście w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. Oprócz czasowych wystaw jej rzeźby można oglądać w stałych ekspozycjach w Muzeum Narodowym i Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku oraz w publicznych miejscach i kościołach, a także u kolekcjonerów prywatnych w Polsce, Europie i USA. Jej rzeźby plenerowe spotyka się w wielu miastach w Polsce, Słowacji, w Niemczech oraz w prywatnych kolekcjach na całym świecie.

Była członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków, z przerwą w latach 1982-1989, kiedy to władze komunistyczne rozwiązały związek (1965-2008); społecznym członkiem Zarządu, potem przewodniczącą Sekcji Rzeźby (1977-1983). Otrzymała II nagrodę za projekt statuetki dla Polskich Filmów Fabularnych (1974), I nagrodę i wyróżnienie na wystawie w Muzeum Historii Miasta Gdańska (1975), Złoty Medal na Biennale Centro Dantesco, Rawenna we Włoszech (1978), nagroda i realizacja rzeźby dla miasta Sopotu (1979), wyróżnienie za projekt pomnika „Ofiar Grudnia 1970”, Gdynia (1980), nagroda Środowisk Twórczych za działalność w Kulturze Niezależnej (1988), wyróżnienie za projekt pomnika Eugeniusza Kwiatkowskiego w Gdyni (1988), nagroda za projekt pomnika marszałka Józefa Piłsudskiego (1990).

W 2000 r. przeszła na emeryturę w Polsce, a w 2009 w USA. Powróciła do Gdańska, gdzie nadal bierze czynny udział w życiu artystycznym Wybrzeża i dalej tworzy swoje artystyczne dzieła. W 2010 r. przygotowała ekspozycję w Ratuszu Staromiejskim w Gdańsku.

W 1962 r. wyszła za mąż za Romualda Frejera (ur. 1926 w Mostach na Kresach), syna Michała i Janiny z Szybalskich-zm.1987), z którym ma syna Michała (ur. 1968), z zawodu plastyka.

M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 216-243; G. Antoniewicz, *Tańczące nereidy*, Przegląd Bałtycki 2002, z 13 XI; A. Borys, *Wystawy, wystawy...*, Przegląd Polski 1993, z VI; J. Cichalewski, *Polecamy*, Kurier Plus 1995, nr 19 (355), z 14 I; K. Godowska, *Tajemnice kobiecości według K. Filipskiej-Frejer*, Dziennik Nowojorski 1993, z 17 VI; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 230-231; Zielińska, *Historia*, s. 79.

FILIPSKI STANISŁAW (*1908 r. †1989 r.), kawalerzysta Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeniec drugiej wojny światowej

Pochodził z Sadłowa, z rodziny średnio zamożnych gospodarzy. Służył w Wojsku Polskim, jako kawalerzysta, skąd został przeniesiony do rezerwy. W Rypinie prowadził piekarnię.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Wraz z 1. pułkiem ułanów krechowieckich, wchodzącym w skład Suwalskiej Brygady Kawalerii, wyruszył z Augustowa na Lwów. Żołnierze pułku stoczyli wiele ciężkich bojów z nacierającą armią niemiecką. Jego pułk walczył pod Zambrowem, Zalesiem, Dąbrową Wielką, Olszewem i Kockiem. Po ciężkich starciach, pod koniec września 1939 r., armia niemiecka zamknęła oddziały kawalerii w potrzasku. Atakowana przez dywizję pancerną i lotnictwo strona polska, osłabiona bardzo dotkliwymi stratami w ludziach i uzbrojeniu, jednak nie poddawała się. W jednej z bitew zginął pełniący obowiązki dowódcy 1. pułku, ppłk Jan Lityński.

Część żołnierzy zdecydowała, że nie skapitulują. Próbowali przedostać się do Rumunii. Inni chcieli powrócić do domu. Prawdopodobnie wówczas, wraz z ośmioma kolegami, odłączył się od grupy. Chcieli za wszelką cenę być z rodzinami, jednak plan się nie powiódł, zostali bowiem zdradzeni, kiedy utrudzeni wędrowną, zasnęli pod niebem jakiejś ukraińskiej wsi. Pod osłoną nocy ukradziono im konie i cały dobytek.

Wówczas rozstał się ze współtowarzyszami walki i niedoli. Nie poddawał się, samotnie próbował dalszej wędrowki. Wkrótce wraz z innymi jeńcami został odesłany do stalagu w Niemczech. Tam zaplanował ucieczkę. Schwytany, miał do wyboru: obóz o zaostrożnym rygorze, bądź pracę u gospodarza. Wybrał to drugie. Całą okupację przeżył w Badenii-Wirtembergii. Po latach dowiedział się, że współtowarzysze broni nigdy nie dotarli do Rumunii. Część, z dowódcą, ppłk. Karolem Andersem, bratem generała, dostała się do niewoli niemieckiej. Ci, którzy poszli na wschód, swą żołnierską drogę zakończyli w Katyniu.

Po powrocie w 1945 r. zamieszkał ponownie z rodziną w Rypinie, która wojnę szczęśliwie przeżyła u jego rodziców w Sadłowie. Wrócił do swojego zawodu, jednak już w upaństwowionej, zabranej przez komunistów piekarni.

Miał trzech braci.

Ożeniony z Genowefą z Gąsiorowskich (1912-1982), miał dwie córki: Teresę i Krystynę (ur. 1938).

M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 216-220.

FISCHER LUDWIK (XIX w.), aptekarz

W 1848 r. założył Rypinie aptekę. Jego nazwisko, jako aptekarza I klasy, wymieniane jest w „Gazecie Warszawskiej” z 1 września za rok 1848. Rypin liczył wówczas 2.591 mieszkańców. Oprócz jego apteki, w zakresie opieki zdrowotnej, wymieniano także felczera i akuszerkę.

Dłutek, *Dzieje szpitalnictwa*, s. 24-25; *Dzieje służby zdrowia*, s. 36, gdzie „Fischer”; Krajewski, *Rypinie*, s. 39.

FISZ JAN (*1902 r. w Lipnie †IV 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Teofila i Teofili. Przed wybuchem wojny 1939 r. był policjantem Policji Państwowej na funkcji posterunkowego.

Aresztowany w czasie ewakuacji jesienią 1939 r. przez Armię Radziecką. Zesłany do obozu jenieckiego, wiosną 1940 r. został zamordowany przez sowieckie NKWD.

Pochowany na cmentarzu wojennym w Katyniu.

http://www.katedrapolowa.pl/ofiary_z.php?strona=66&str=ok&imie1=&imie2=&nazwisko=&stopien=&miejsce=/25 III 2014; *Księga Miednoje*, s. 183; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 63.

FLACZYŃSKI FRANCISZEK (*29 I 1881 r. w Radziwiu k. Płocka †28 V 1942 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, pisarz, pedagog, więzień obozów koncentracyjnych, ofiara zbrodni niemieckich (F 11)

Był synem Tomasza i Marianny z Czerniaków, małorolnych gospodarzy. Uczył się w Rawiczu w Wielkopolsce, a potem w Płocku, gdzie po ukończeniu gimnazjum, w 1897 r. wstąpił do seminarium duchownego. W 1903 r. wysłany został na dalsze studia do Akademii Duchownej w Petersburgu. Tam w 1906 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po ukończeniu studiów,

ze stopniem magistra teologii, w 1907 r. powrócił do kraju i został profesorem Seminarium Duchownego w Płocku. Niedługo potem otrzymał nominację na kolejną funkcję: kapelana płockiego więzienia, wikariusza w katedrze i sekretarza kurii. W 1909 r. był prefektem w Klasycznym Gimnazjum Męskim w Pułtuskach. Jako prefekt interesował się literaturą, napisał w tym czasie powieść historyczną pt. *Tajemnice Paragwaju*. W 1914 r. przebywał za granicą, gdzie zastała go wojna. Fakt ten upamiętnił w książce pt. *Przedsmak wojny, czyli wrażenia z podróży przez Niemcy i Szwecję*. Dochód z tego wydawnictwa przeznaczył dla ubogich mieszkańców Pułtuska.

W 1919 r. otrzymał probostwo w Małkini. Po roku przeszedł na administratora i dziekana w Makowie, następnie był proboszczem w Szwelinie i Różanie. Od 1929 r. był wicedyrektorem Seminarium Duchownego w Płocku i profesorem teologii moralnej. W 1930 r. uzyskał stanowisko proboszcza w Baranowie, gdzie wybudował dom katolicki.

W dniu 24 listopada 1935 r. przeniósł się na probostwo do Skrwilna k. Rypina, gdzie również wybudował dom katolicki i rozwinął w parafii życie eucharystyczne. Tutaj przetłumaczył książkę J. Grimala pt. *Jezus Chrystus – kapłan i ofiara*, wydaną w Płocku w 1938 r. Wiosną 1939 r. ciężko chorował.

W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany w swojej parafii i osadzony wraz z innymi duchownymi z dekanatu rypińskiego w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Po śmierci w tym miejscu ks. S. Gogolewskiego, dziekana rypińskiego, objął duchowe kierownictwo nad uwięzionym duchowieństwem. Przewodniczył w modlitwach, odprawiał drogę krzyżową i krzepił dobrym słowem. W dniu 30 października 1939 r. został wywieziony do klasztoru w Oborach, gdzie szeroko zakrojonej pomocy, jemu i jego współwięźniom, udzielali mieszkańcy Skrwilna i okolic. Następnie był więziony w więzieniu w Grudziądzu, obozie Stutthof i od 10 kwietnia 1940 r. w Oranienburgu pod Berlinem. W dniu 11 grudnia 1940 r. został przewieziony do obozu w Dachau, gdzie oznaczono go numerem 22468. W maju 1941 r., w czasie obozowej selekcji, został zakwalifikowany do grupy inwalidów i następnie uśmiercony w komórce gazowej.

Z dorobku pisarskiego pozostawił także: *Czytania majowe. Niepokalana Bogurodzica Maryja w świetle Ewangelii i Ojców Kościoła* (Płock 1926, Warszawa 1932), *Ofiarne życie Jezusa Chrystusa* (Płock 1932), *Droga krzyżowa dla kapłanów Juxta crucem* (Płock 1934) oraz artykuły o treści historycznej i katechetycznej w „Ateneum Kapłańskim” i „Miesięczniku Pastorskim Płockim”. Tłumaczył także F. X. Brorsa, *Die Wahrheit* (Kraków 1901), *Prawda* (Warszawa 1910-1911).

Po wojnie parafianie wraz z proboszczem ks. Wacławem Skubiszewskim uczcili jego pamięć poprzez ufundowanie pamiątkowej tablicy w kościele skrwileńskim.

Biskupski, *Książka polscy*, s. 63; *Dawne Skrwilno*, s. 40 i n.; Domagała, *Dachau*, s. 102; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 56-58; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 163167; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 84-88; <http://www.eduteka.pl/doc/flaczynski-franciszek-ks/10> IV 2013; W. Jezusek, *Ks. Franciszek Flaczyński, kanonik, proboszcz parafii Skrwilno*, MPP 1950, nr 5-8,

s. 79-96; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, pass.; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 129-132, 134, 142, 150; M. Krajewski, *Duchowni w lochach Gestapo*, WTK 1975, nr 44, s. 6; M. Krajewski, *Okupacja w ziemi dobrzyńskiej. Martyrologia duchowieństwa katolickiego*, Gość Niedzielny 1977, nr 36, s. 4-5; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 4-6, 11, 24; M. Krajewski, *Z nieznanych kart martyrologii Kościoła*, Przewodnik Katolicki 1985, nr 9, s. 4-5; Malak, *Klechy*, s. 397; Musiol, *Dachau*, s. 388; Nycek, *Ludzie*, s. 56-57; Oracki, *Leksykon*, s. 53; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 169-170; Piotrowski, *Słownik*, s. 102; W. Jezusek, *Flaczyński Franciszek*, PSB, t. 7: 1948-1958, s. 27; SPTK, t. 5, s. 397-398; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 87; Urbański, *Dachau*, s. 112; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 114.

FLAKOWSKI PIOTR (*14 VII 1917 r. w Janowicach, pow. miechowski †24 XII 1999 r. w Józefowie w pow. lipnowskim), rolnik, spółdzielca, społecznik (F 12)

Do Józefowa, w ówczesnej w gminie Czarne w pow. lipnowskim przybył pod koniec lat dwudziestych XX w. Po wojnie, prowadząc gospodarstwo rolne i zajmując się jednocześnie kontraktacją roślin, rozwijał aktywną działalność społeczną. Pełnił funkcję prezesa Gromadzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, (1961-1968) sprawował mandat radnego Gromadzkiej Rady Narodowej w Czarnem, zaś (1969-1972) Gromadzkiej Rady Narodowej w Wielgiem, potem (1984-1988) w Gminnej Rady Narodowej w Wielgiem. Na zebraniu założycieli Spółdzielni Oszczędnościowo-Pożyczkowej w Wielgiem, odbytym w dniu 21 lutego 1962 r., został wybrany przewodniczącym komisji rewizyjnej. Współorganizował Gminną Spółdzielnię „Samopomoc Chłopska” w Wielgiem, będąc od 5 września 1982 r. przewodniczącym komitetu organizacyjnego. Od 31 grudnia 1982 r. był wiceprezesem tej spółdzielni do spraw obrotu rolnego. Funkcję tę pełnił społecznie do 30 czerwca 1984 r., później wchodził w skład rady nadzorczej tej spółdzielni.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1988), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1979), Medalem 40-lecia PRL (1984) i innymi.

Z zawartego 3 września 1939 r. związku małżeńskiego ze Stanisławą Nadolską, miał 11 dzieci: Stanisław, Maria, Euzebiusz, Wiesław, Teresa, Kazimierz oraz bliźnięta: Zygmunt, Zenon, Elżbieta i Irena.

Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 87-88.

FLATHO FELIKS (†po 1894 r.), ziemianin, patriota, społecznik

Posiadał wieś Mierzynek k. Dobrzejewic. W 1833 r. na rozstaju dróg na Krobie i Zieloną Puszczę wystawił murowaną figurę-kapliczkę, gdzie wtopił metalowe epitafium z odlewem: „1831 F.F.”. Z obelisku wyrasta duży krzyż ze znacznych rozmiarów krucyfiksem. Figurka miała upamiętniać upadek powstania listopadowego, a potem partyzantkę polistopadową 1833 r., dowodzoną na ziemi dobrzyńskiej przez Artura Zawiszę i Kaliksta Borzewskiego z Ugoszcza. Ten pierwszy, przed wejściem na obszar ziemi dobrzyńskiej, w pałacu Działowskich w nadgranicznym Turznie, przeżywszy rychłą śmierć, spisał testament.

W 1860 r. Flatho razem z synem, Zygmuntem, organizował spotkania proboszczów z Dobrzejewic, Jana Pomiechowskiego, z Osieka Nadwiślańskiego, ks. Pawłowskiego, ks. Feliksa Rogozińskiego z Opinogóry i ks. Ludwika Kamińskiego z Nowogrodu, które miało przygotowywać ten obszar do ruchu przedpowstańowego i kolejnej próby odzyskania niepodległości. Był duchem, poruszającym we wszystkich sprawach społecznych w Mierzynku i okolicy. Po zorganizowaniu w kwietniu 1894 r. Ochotniczej Straży Pożarnej w Dobrzejewicach został skarbnikiem Zarządu.

Giziński, *Niepospolici*, s. 440-441, gdzie pisownia - Flato; *Historia OSP* (w Dobrzejewicach), <https://sites.google.com/site/dobrzejewice87123/historia/25> III 2014.

FLATHO ZYGMUNT (†1899 r.), ziemianin, kapitan powstania styczniowego, dowódca oddziału powstańczego 1863 r.

Był synem Feliksa, właściciela Mierzynka k. Dobrzejewic. W 1860 r. razem z ojcem organizował spotkania proboszczów z Dobrzejewic, Jana Pomiechowskiego, ks. Pawłowskiego z Osieka Nadwiślańskiego, ks. Feliksa Rogozińskiego z Opinogóry i ks. Ludwika Kamińskiego z Nowogrodu. Miały one na celu udział w manifestacjach przedpowstańowych, a następnie przygotowanie oddziału powstańczego.

Wiosną 1863 r. wyprawił się z niewielkim oddziałem, złożonym zapewne ze służby folwarcznej w kierunku naznaczonej koncentracji powstańczej w lasach skępskich. Pod „listopadową” figurką w Mierzynku powstańcy złożyli ślubowanie, którego tekst napisał proboszcz dobrzejewicki, ks. J. Pomiechowski:

*„Choć srogie jarzmo gniecie karki nasze,
W sercach jest miłość, nadzieja i wiara.*

*Odkryjem piersi na strzały, pałasze,
Niech nam Ojczyznę odkupi ofiara”.*

Nie wiadomo jednak, jakie był jego dalsze losy. Zapewne poniósł on surowe konsekwencje, skoro w 1872 r. jego żona, Jadwiga nabyła w drodze przymusowej licytacji wywłaszczeniowej, zatwierdzonej przez Trybunał Płocki, za sumę 126 tys. złp dobra Mierzynek nad Drwęcą, należące od 10 maja 1861 r. do jej teścia Feliksa Flatho. Pod datą 17 sierpnia 1879 r. została wpisana w księdze wieczystej Mierzynka, wykupując te dobra za kwotę 39 tys. rubli srebrnych. W dniu 9 listopada 1861 r. w Czernikowie zawarł związek małżeński z Jadwigą Marią z Morzyckich (ur. 22 IX 1838), córką Huberta Karola Boromeusza i Joanny z Cissowskich z Czernikówka k. Lipna. Pochowany na cmentarzu w Skulsku.

Giziński, *Mierzynek*, s. 39; Giziński, *Niepospolici*, s. 440-442, gdzie pisownia tego nazwiska - Flato; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 238-239.

FLORIANOWICZ ZYGMUNT (*1901 r. †1940 r. w Oranienburgu), urzędnik, ofiara zbrodni niemieckich (F 13)

Mieszkał w Rypinie, gdzie do 1939 r. był urzędnikiem. W dniu 10 kwietnia 1940 r., w ramach zarządzanej przez okupanta ponownej fali aresztowań polskiej inteligencji i tzw. grupy przywódczej, został aresztowa-

ny i zesłany do niemieckiego Obozu Sachsenhausen-Oranienbrug, gdzie niebawem został zamordowany.

AINP Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 3/50; Piotrowski, *Słownik*, s. 103.

FLORKIEWICZ STANISŁAW, ps. „Błyskawica” (*13 XI 1900 r. w Osieku na Wisłą †1994 r.), społecznik, strażak, żołnierz Września 1939 r., uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara prześladowań komunistycznych (F 14)

Był synem Józefa, dworskiego kowala i Teofili. Najpierw uczęszczał do miejscowej szkoły parafialnej. Od dwunastego roku życia, wraz ze starszym bratem, pomagał ojcu w kuźni. Wiosną 1917 r. został zwerbowany do Polskiej Organizacji Wojskowej w Lipnie, która wchodziła w skład II Okręgu Płockiego, podzielonego na obwody i komendy. Powiat lipnowski stanowił drugi obwód tej organizacji z siedzibą w Czernikowie, a komórki POW istniały m. in. w Dobrzejewicach, Czernikowie i Lubiczu. Jego zadanie polegało na roznoszeniu literatury wojskowej m. in. „Wiadomości Polskie”, „Wyzwolenie”, „Bartosz” i inne i w tym zakresie współdziałał z Leokadią Lamparską, nauczycielką z Łążyńka, przynależną organizacyjnie do „Strażackiego Legionu” w Dobrzejewicach, a która w zakresie kolportażu podległa z kolei Wandzie Dzierżanowskiej z Lipna. W Osieku n. Wisłą, przy pomocy ojca i starszego brata, powołał pomocniczy komitet wojskowy, którego celem była pomoc techniczna na rzecz zbrojnych oddziałów POW.

Po odzyskaniu niepodległości zgłosił się jako ochotnik do czynnej służby wojskowej. O przyjęciu do wojska zdecydował jego zawód: kowal-ślusarz. Nadto biegle czytał, dobrze pisał i nieźle liczył, choć nie miał pełnej szkoły powszechnej. Przez pierwszy kwartał przechodził przeszkolenie wojskowe w 4. Batalionie Telegraficznym w Łodzi, po którym został skierowany na kurs telemechaników w Poznaniu przy Specjalnej Kompanii 7. Batalionu Telegraficznego. Aby zrozumieć wykłady teoretyczne, wieczorami i nocami uczył się fizyki i chemii. Półroczną szkołę podoficerską ukończył z wyróżnieniem, po której powrócił do macierzystego pułku w Radomiu. Tam stopniowo awansował do stopnia sierżanta. Jego dowódcy: płk Jasiński i szef sztabu, mjr Buszyński proponowali mu pracę specjalisty łącznościowca w dowództwie Okręgu Korpusu Grodno, jednak odmówił, kierowany głównie uczuciami do rodzinnego Osieka.

Po powrocie z wojska ponownie podjął pracę w kuźni, którą wobec choroby ojca prowadził z młodszym bratem. W lipcu 1925 r., w czasie dobiegających końca żniw, spłonął gotycki kościół w Osieku, proboszcz, ks. Antoni Tymiński po tej tragedii inicjatorem zorganizowania ochotniczej straży, który został wybrany prezesem, a on został naczelnikiem.

Dnia 23 sierpnia 1939 r. otrzymał kartę mobilizacyjną do Sztabu Armii „Pomorze” w Toruniu, skąd 7 września wyruszył z wojskiem w kierunku Warszawy trasą przez Aleksandrów Kujawski, Ciechocinek i Włocławek. Brał udział w bitwie armii pod Kutnem, skąd po kapitulacji szczęśliwie powrócił do Osieka. Zawód kowala-mechanika uratował go przed wywózką w

głąb Rzeszy. Został ponownie skierowany do kuźni, w której kuł wraz ze swym bratem Zygmuntem. Pod koniec stycznia 1940 r. został zwerbowany do tajnej organizacji Komenda Obrońców Polski, której komórki powstały m. in. we Włocławku, Lipnie i Czernikowie. Najpierw został komendantem Rejonu Czernikowo, obejmującego obszar od Kikoła po Drwęcę i przyjął ps. „Błyskawica”. W dniu 1 maja 1941 r. ks. Józef Rościński, pod osłoną nocy, w kościele w Łążynie II odebrał przysięgę żołnierską. Teren został podzielony na obwody. On został dowódcą obwodu Lubicz-Dobrzejewice-Osiek-Ciechocin-Nówogród. Komendantem całego zgrupowania był leśniczy z Dobrzejewic, Józef Łącki, oficjalnie Eingedeutsch. Polska Organizacja Wojskowa „Znak”, w skład której weszła Komenda Obrońców Polski podporządkowana została III Okręgowi Mazowsze z siedzibą w Płocku. POZ „Znak” została przemianowana w Związek Walki Zbrojnej, a z dniem 14 lutego 1942 roku w Armię Krajową. AK na tym terenie prowadziła szeroką działalność charytatywną na rzecz osieroconych dzieci i wdów po żołnierzach kampanii wrześniowej lub zamordowanych patriotach jesienią 1939 r. i później w obozach koncentracyjnych, szkolenie kadr dowódczych, werbowanie członków, zdobywanie i przechowywanie broni oraz organizowanie wywiadów i łączności. W dniu 10 lipca 1942 r. Józef Łącki we współpracy z Andrzejem Ramlau z Jesionki zorganizowali naradę terenowego sztabu AK, w której brali udział m. in.: Janusz z Makówca, Luliński z Józefkowa, Rzepecki z Czernikowa, Kita ze Szczutowa, Ignacy Bogdalski z Kawęczyna Feliksa Orszt z Włocławka, Feliks Burak z Dobrzejewic, Szymplik z Łążynka, Tarnowski z Osówki, Adam Paczkowski z Dąbrówki, Stefan Nitecki i Stanisław Olszewski z Lubicza, Grzegorz Krakowiec z Sąsieczna i Stanisław Florkiewicz z Osieka. Rzepecki z Czernikowa, na podstawie relacji naocznego świadka, któremu cudem udało się uniknąć śmierci, zdał bezpośrednią relację o mordach polskich oficerów w Ostaszkwie i Kozielsku.

Ciosem dla oddziałów Armii Krajowej powiat lipnowskiego była tzw. wsypa z 5 maja 1943 r. W wyniku zdrady w rękach Gestapo znalazło się 64 członków AK Obwodu Lipno, m. in. S. Kita ze Szczutowa, który aresztowany przez Gestapo, nikogo nie wydał. Uchroniło go to przed aresztowaniem.

W lutym 1945 r. reaktywował OSP w Osieku n. Wisłą. Potem pełnił funkcję radnego Gminy Czernikowo i przewodniczącego Gminnego Komitetu Frontu Narodu, który nadal piastował po utworzeniu Gromadzkiej Rady Narodowej w jego wsi. Inicjował szereg przedsięwzięć na rzecz środowiska, m. in. szosę asfaltową z Obrowa, nowy budynek szkolny, dom nauczyciela, aptekę i gabinet dentystyczny. Powstał również na jego działce, oddanej bezinteresownie, gmach rady narodowej, w którym pomieszczenie znalazła poczta, biblioteka i przedszkole. Kolejnym etapem było wodociągowanie wsi. Przez całe swe życie był wielkim miłośnikiem Osieka. Był aktywnym członkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Otrzymał szereg odznaczeń, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi, Odznaka „Zasłużony Działacz Frontu Jedności Narodu”,

Braźowy, Srebrny i Złoty Medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa”, Medal „Złoty Znak Związku OSP”.

Miał dziewięcioro rodzeństwa, czterech braci i pięć sióstr.

Był dwukrotnie żonaty. Po raz pierwszy w 1934 r. z Adelą Hermanowską, która zmarła wraz z nienarodzonym dzieckiem w czasie jazdy furmanką konną w drodze do szpitala w dniu 19 lutego 1935 r. Po 14 latach, tj. 23 lutego 1949 r. ożenił się powtórnie z Leokadię Wiśniewską, z którą miał dwie córki: Marię (ur. 1953), zamężna Brunowicz, ekonomistka oraz Teofilę (ur. 1951), zamężna Kozakowska, mgr inż. elektronik, absolwentka Politechniki Gdańskiej.

Giziński, *Straż*, s. 11, 29, 135; Giziński, *Niepospolicy*, s. 89-97; Z. Gózdź, *Lipno XX w wieku cz. I*, Lipno 1996, s. 21, cz. III, Lipno 1997, s. 20-21; M. Krajewski, *Okupacja niemiecka na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej 1939-1945*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: Rypin 1999, s. 96.

FORCZMAŃSKI STANISŁAW (*6 XII 1937 r. w Hucie Nadrowskiej, pow. rypiński), administratywista, organizator służby zdrowia, naczelnik miasta Rypina, myśliwy (F 15)

Zarówno dziadkowie, jak i rodzice urodzili się i mieszkali na ziemi dobrzyńskiej. Jest synem Stanisława i Zofii z Machalskich. Szkołę podstawową ukończył w Nadrożu w 1952 r.; szkoła średnia - Państwowe Technikum Rolnicze w Grudziądzu (1956); studia wyższe - Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Prawa i Administracji (1966); tytuł zawodowy - magister administracji (1969).

Kolejno pracował: Technikum Rolnicze w Brzostowie - 1956, nauczyciel; służba wojskowa - Pułk Lotnictwa Myśliwskiego w Zagrzu, mechanik radio na samochodach bojowych; Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie (1960-1975), inspektor, następnie kierownik referatu potem wydziału; Urząd Gminy Skrwilno (1975-1979), sekretarz, następnie dyrektor Kótek Rolniczych; naczelnik gminy Skrwilno (1979-1985); naczelnik miasta Rypina (21 czerwca 1985-30 czerwca 1989).

W latach 1970-1973 pełnił urząd kierownika Wydziału Zdrowia Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie. Dzięki jego staraniom w okresie tym uruchomił ośrodki zdrowia w Czumsku, Ugoszczu, Okalewie, a w Ostrowitem rozpoczęto budowę. Kontynuowano także rozbudowę rypińskiego szpitala, oddając do użytku nowe skrzydło, w którym zlokalizowano dodatkowe sale oddziału wewnętrznego, dziecięcego i chirurgicznego. W latach 1972-74, z jego inicjatywy, zbudowano tzw. dom medyka przy ul. Warszawskiej, w którym zamieszkało 20 rodzin pracowników służby zdrowia.

W okresie jego pracy w administracji powiatowej przygotowano i przeprowadzono remonty pałaców w Sadłowie, Okalewie i Ugoszczu, zorganizowano Ośrodki Zdrowia w Czumsku, przeniesiono do wyremontowanych pałaców w Okalewie i Ugoszczu, budowę ośrodka zdrowia z apteką w Ostrowitem. Podczas pracy w Skrwilnie wybudowano przedszkole w Skrwilnie, budowano szosy, modernizowano drogi, wybudowano remizy w Przywitowie i Kotowach, zbudowano sklepy w Szustku i Zambrzycy, zorganizowano spółdziel-

nię mieszkaniową w Skrwilnie i zbudowano budynki mieszkalne. W okresie ponownej pracy w Rypinie: wybudowaną część cmentarza, remontowano ulice, oddano do użytku Szkołę Podstawową nr 3 oraz budynki mieszkalne, zmodernizowano stadion sportowy, uporządkowano park miejski, kontynuowano budowę oczyszczalni ścieków, oddano do użytku pawilon handlowy.

W latach 1966-1984 był jednym z organizatorów Spółdzielni Mieszkaniowej w Rypinie i członkiem Zarządu; był członkiem i sekretarzem Powiatowej Rady Łowieckiej; członkiem, a następnie wiceprezesem Wojewódzkiej Rady Łowieckiej i sekretarzem Okręgowej Rady Łowieckiej.

Od lat 60. XX w. jego pasją jest łowiectwo. Kolekcjonuje trofea łowieckie: od żubra, ślimy muflona, wieńce jeleni, łopaty danieli i łosi, oręża dzików, parostki saren – rogaczy. Zgromadził także ciekawą bibliotekę łowiecką.

Odnznaczony m. in.: Złotym Krzyżem Zasługi (1986); Srebrnym Krzyżem Zasługi (1983); Odznaką „Zasłużony Pracownik Państwowy”, odznaczony Medalami „Za Zasługi Łowieckie” – Brązowym (1982), Srebrnym (1989), Złotym (1998) oraz najwyższym odznaczeniem łowieckim „Złot” (2003), wymieniony jest w Wielkiej Księdze Łowców Polskich.

Ożeniony w 1962 r. z Ludwiką Bojakowską, wieloletnią nauczycielką Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie, ma dzieci: Marek – dr nauk medycznych, Elwira – lekarz radiolog.

Autopsja (1965-2005); *Dzieje służby zdrowia*, s. 378, Rypin w PRL, s. 901-902, 1030; *ZKZD 2005*, s. 51-52.

FORDOŃSKA SEWERYNA (*4 II 1925 r. w Rudawiu w pow. lipnowskim †2009 r.), pielęgniarka (F 16)

Była córką Antoniego i Władysławy z Zawistkowskich. W lipcu 1947 r. rozpoczęła pracę w charakterze pielęgniarki w Szpitalu Powiatowym w Lipnie. Na tym stanowisku szybko awansowała, najpierw na pielęgniarkę oddziałową, a potem przełożoną pielęgniarek. Po przejściu na emeryturę udzielała się w pracy społecznej.

Była odznaczona m. in. Brązowym Krzyżem Zasługi (1969), Medalem XXX-lecia PRL (1974) i Srebrnym Krzyżem Zasługi (1976). Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej z 15 stycznia 1980 r. została wpisana do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

[#### **FOSS GUSTAW \(*1908 r. †26 I 1956 r. w Poznaniu\), germanista, językoznawca i dialektolog \(F 17\)**](http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/30 VII 2013; Obywatele Lipna, s. 54.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Działalność naukową rozpoczął w okresie międzywojennym na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie. Później odbył stypendium w Niemczech, gdzie zainteresował się dialektologią dolnoniemiecką. W okresie międzywojennym badał dolnoniemiecką gwarę kolonizacyjną na ziemi dobrzyńskiej, czemu dał wyraz w pracy pt. *Die niederdeutsche Siedlungsmundart im Lipnoer Lande* (Poznań 1972) wraz z nieukończonym słownikiem.

Badania te miały charakter pionierski w zakresie gwar kolonizacyjnych w Polsce. Przedmiotem jego zainteresowań były także *Akta stanów Prus Królewskich*.

W 1946 r. obronił doktorat na Uniwersytecie Jagiellońskim. Zajmował stanowisko docenta Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Był członkiem Polskiego Towarzystwa Językoznawczego. Po wojnie walczył przy czynił się do odbudowy polskiej germanistyki, ratował zagrożone księgozbiory niemieckojęzyczne przed zniszczeniem i dewastacją. W Poznaniu i Toruniu utworzył biblioteki germanistyczne. Oprócz pracy naukowej był również zamiłowanym pedagogiem, szkolił kadrę językoznawczą ośrodków germanistycznych na UAM w Poznaniu i UMK w Toruniu.

A. Bzdęga, *Zmarli: Gustaw Foss*, Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1956, nr 1, s. 159-161 [#### **FRANKIEL MAJER \(*1887 r. †jesień 1939 r. w lasach skrwileńskich\), ofiara zbrodni niemieckich**](http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol?/aFoss+Gustaw/afoss+gustaw/1%2C1%2C2%2CB/frameset&FF=afoss+gustaw+1907+1956&2%2C%2C2/232 IX 23013; http://w.bibliotece.pl/books/51bd23d9d6d44bb5a1ce755f72e44fdc/23 IX 2013.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Żyd, był synem Moszka, mieszkał w Rypinie. Jesienią 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz, następnie wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w wspólnej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Ns 136/5; Piotrowski, *Słownik*, s. 104; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 152.

FRYDRYSZEWSKI JÓZEF (*5 II 1899 r. w Pokrzywniku k. Lipna †22 III 1895 r. w Wyszkwowie), kapłan rzymskokatolicki, prałat Jego Świątobliwości, proboszcz w Wyszkwowie (F 18)

Był synem Józefa i Wiktorii z Paśniewskich, gospodarzy z Pokrzywnika k. Karnkowa. Szkołę powszechną ukończył w Wymyślinie. Po zdaniu w 1917 r. egzaminu, został uczniem piątej klasy Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Płocku. W 1921 r. otrzymał świadectwo dojrzałości i wstąpił do płockiego Seminarium Duchownego. Po ukończeniu studiów filozoficzno-teologicznych 6 czerwca 1926 r. otrzymał z rąk bpa A. J. Nowowiejskiego, święcenia kapłańskie.

Pracę duszpasterską rozpoczął w 1926 r. na wikariacie w Przasnyszu, gdzie od 1930 r. pełnił także funkcję prefekta. Po sześciu latach pracy w parafii przasnyskiej, mianowano go proboszczem w Parciakach, gdzie był 3 lata. We wrześniu 1935 r. przeniósł się na probostwo w Węgrze, gdzie wykazał się dużą aktywną pracą z młodzieżą, skupioną w Akcji Katolickiej.

W Węgrze zastała go wojna. Pomimo różnych przeciwności pozostał na miejscu prowadząc, w miarę normalne, duszpasterstwo. Na plebanii węgierskiej przebywał do czasu zamknięcia kościoła przez Niemców i wysiedleniu ludności spowodowanego przygotowaniem terenu pod poligon wojskowy. Dalsze lata okupacji spędził na probostwie w Czernicach, pełniąc jednocześnie obowiązki wicedziekana przasnyskiego. W 1946 r. otrzymał nominację na probostwo i dziekanę w Wyszkwowie. Ważnym zadaniem, jakie stanęło przed nim było dźwiganie z ruin kościoła, zniszczo-

nego niemal doszczętnie w czasie wojny. Odbudowaną świątynię poświęcił i oddał w całości do użytku w 1949 r. Przez wiele lat należał do Koła Księża Misjonarzy Diecezjalnych, chętnie uczestniczył w różnych grupach, prowadząc rekolekcje i misje parafialne. Był niezwykle gościnnie. Jego dom często odwiedzali kapłani z różnych miejscowości, nie tylko tych blisko położonych. Często zatrzymywali się tu księża, przejeżdżający przez Wyszaków. Dla każdego miał dobre słowo, zdrowy humor, chętną gościnę przy stole, a dla wtajemniczonych zielony stolik i ulubionego „roberka”. Cieszył się zaufaniem i szacunkiem wśród parafian.

W uznaniu zasług jeszcze przed wojną odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi. W 1949 r. otrzymał godność kanonika honorowego kapituły pułtuskiej, a w 1957 r. – kanoniję gremialną w tej kapitule. W 1963 r. otrzymał szambelanę papieską, a w 1970 r. papież Paweł VI mianował go honorowym prałatem papieskim.

W 1982 r. przeszedł na emeryturę, pozostając nadal na plebanii wyszkowskiej przy nowym proboszczu i dziekanie, ks. kan. Wojciechu Borkowskim. Uroczystości pogrzebowe odbyły się 25 marca 1985 r. Pochowany na cmentarzu w Wyszakowie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 174-176; M. M. Grzybowski, *Śp. ks. prałat Józef Frydryszewski emerytowany proboszcz i dziekan wyszkowski*, MPP 1989, nr 2, s. 767-79; Specjalski, *Lipno VIII*, s. 181-182; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 205.

FURMAN WŁODZIMIERZ WOJCIECH (*6 XII 1946 r. w Rypinie †5 X 2002 r. k. Płocka), nauczyciel i dyrektor ZSR w Rypinie, radny miasta Rypina, radny powiatu rypińskiego delegat miasta Rypina do Sejmiku Samorządowego Województwa Włocławskiego (F 19)

Był synem Wojciecha (25 III 1907-23 VIII 1995) i Władysławy (4 XI 1913-22 IX 1989) z Markuszewskich. Rodzice jego nieprzerwanie mieszkali w Rypinie. Korzenie rodzinne sięgają jednak województwa podkarpackiego.

W 1953 r. rozpoczął naukę i do 1960 r. uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 1 w Rypinie. Świadectwo dojrzałości uzyskał w dniu 11 czerwca 1965 r. w Technikum Rolniczym w Grudziądzu, otrzymując tym samym tytuł technika rolnika. W latach 1965-1967 odbywał naukę w dziennym Studium Nauczycielskim w Wymyślinie, w pow. lipnowskim, na kierunku rolniczo-pedagogicznym. Dyplom ukończenia studium uzyskał w dniu 20 czerwca 1967 r.

W latach 1974-1979 odbył studia zaoczne na Wydziale Rolniczym Akademii Rolniczej w Poznaniu. W dniu 8 marca 1979 r. obronił pracę magisterską i uzyskał tytuł magistra inżyniera rolnictwa. W latach 2000-2001 odbył studia podyplomowe na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu na w zakresie regionalnych i szkolnych strategii rozwoju i zarządzania w edukacji. Dnia 5 października 2000 r. otrzymał stopień nauczyciela mianowanego.

Od 1 lipca 1967 r. do 31 sierpnia 1971 r. pracował jako nauczyciel przedmiotów zawodowych w Szkole Przesposobienia Rolniczego w Strzygach w pow. rypińskim. W styczniu 1972 r. w szkole tej objął obowiązki nauczyciela zajęć praktycznych. Jako jeden z

nauczycieli przedmiotów rolniczych, jeszcze w 1971 r. wyszedł z inicjatywą utworzenia Zasadniczej Szkoły Rolniczej, która swoją siedzibę miała przez jeden rok przy Liceum Ekonomicznym w Rypinie. Począwszy od 1 września 1971 r. do 31 sierpnia 1979 r. pracował jako nauczyciel w Zasadniczej Szkole Rolniczej w Rypinie, a od dnia 1 września 1979 r. do 31 sierpnia 1984 r., z wyłączeniem roku szkolnego 1980/1981, pracował jako nauczyciel w Zespole Szkół – Zasadnicza Szkoła Rolnicza w Rypinie przy ul. T. Kościuszki. Od 1 września 1979 r. do 31 sierpnia 1984 r. był także inspektorem pozaszkolnej oświaty rolniczej w Wojewódzkim Ośrodku Postępu Rolniczego w Zarzeczewie na rejon Rypin. Od 1994 r. pełnił funkcję dyrektora Policealnego Studium Zawodowego w Rypinie, prowadzonego przez Zespół Edukacji „Wiedza” z Włocławka.

Dnia 1 września 1984 r. powierzono mu funkcję zastępcy dyrektora w Zespole Szkół – Zasadniczej Szkole Rolniczej w Rypinie. Z dniem 1 marca 1992 r. powierzono mu funkcję dyrektora nowo utworzonego Zespołu Szkół Rolniczych w Rypinie. W 1997 r., po konkursie, otrzymał nominację na funkcję dyrektora, na okres pięciu lat. Funkcję dyrektora Zespołu Szkół Rolniczych w Rypinie sprawował do 31 sierpnia 2002 r. Był także inicjatorem powołania w nowej siedzibie Zespołu Szkół Rolniczych w Rypinie przy ul. Nowy Rynek 20, o którego powstanie zabiegał wiele lat, bo już od 1987 do 1992 r. Celem tego przedsięwzięcia miało być pozyskanie warunków do utworzenia własnej bazy. W 1992 r. w ZSR rozpoczęło działalność Technikum Technologii Żywności. Z jego inicjatywy w dniu 1 września 1998 r. utworzono pierwsze w byłym województwie włocławskim Liceum Techniczne o profilu rolniczo-spożywczym, które weszło w skład Zespołu Szkół Rolniczych w Rypinie.

Pełnił także funkcje ważne dla miasta Rypina. Od 9 grudnia 1973 r. do 26 maja 1990 r. był radnym Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie. W dniu 18 stycznia 1981 r. został wybrany przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie i funkcję tę sprawował nieprzerwanie do 26 maja 1990 r. Od 27 maja 1990 r. do 19 czerwca 1998 r. (z przerwą w okresie 27 VI 1993 r.-18 VI 1994 r.) pełnił funkcję radnego Rady Miejskiej w Rypinie. Dzięki jego zabiegom jako radnego miasta Rypina Zespół Szkół Rolniczych w Rypinie pozyskał dodatkowe obiekty.

W wyborach przeprowadzonych w dniu 19 września 1993 r., z listy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, kandydował do sejmu Rzeczypospolitej Polskiej. W okresie od 15 marca 1996 r. do 8 czerwca 1998 r. był także delegatem miasta Rypina do Sejmiku Samorządowego Województwa Włocławskiego. W dniu 11 października 1998 r. został wybrany radnym powiatu rypińskiego. Uzyskał największą ilość głosów spośród wszystkich osób ubiegających się o mandat radnego Powiatu Rypińskiego. W dniu 24 lutego 2000 r. zrezygnował z pełnienia mandatu radnego powiatowego, ponieważ zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego, radny powiatu nie mógł jednocześnie pełnić funkcji kierownika powiatowej jednostki organizacyjnej.

Za swoją aktywność społeczną i zawodową otrzymał liczne odznaczenia i nagrody, m. in.: Srebrną Odznakę im. Janka Krasickiego (1973), Brązowy Krzyż Za-

sługi (1978), Srebrny Krzyż Zasługi (1984), Srebrną Odznaką „Za zasługi dla województwa wrocławskiego” (1983), Medal 40-lecia PRL (1985). Był członkiem Związku Nauczycielstwa Polskiego oraz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa. W czerwcu 1997 r., podczas uroczystości 75-Lecia Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”, został także odznaczony Srebrną Odznaką „Zasłużonego Działacza Kultury Fizycznej”.

W dniu 8 sierpnia 1970 r. zawarł związek małżeński z Haliną Michaliną Goślicką (29 IX 1950-12 I 2007); w związku tym urodziło się dwóch synów: Jacek (ur. 6 V 1971) i Leszek (ur. 7 II 1975).

Zginął w wypadku samochodowym na trasie Sierpc-Płock. Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Autopsja (1965-2002); Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 241; A. Niedbalska, A. Zaręba, *Zespół Szkół nr 3 imienia Bogdana Chelmskiego w Rypinie*, Rypin 2005, s. 20-22; *Rypin w PRL*, s. 900, 1028; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie; Zielińska, *Historia*, s. 84; I. Zielińska, *Włodzimierz Wojciech Furman (1946-2002)*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 1: 2008, s. 430-433.

FURMAN WOJCIECH (*25 III 1907 r. w Nisku na Rzeszowszczyźnie †23 VIII 1995 r.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeniec wojenny w niewoli niemieckiej

Był najstarszy z dziewięciorga rodzeństwa, miał pięciu braci i trzy siostry. Jego związek z Rypinem rozpoczął się pod koniec 1928 r., gdy przyjechał do stryja, Wilhelma, prowadzącego od początku lat 20. w Rypinie przedsiębiorstwo taksówkowe. Przed drugą wojną światową wraz żoną mieszkał w Rypinie przy ul. Warszawskiej, w budynku naprzeciw obecnej drogerii „Centrum”.

W sierpniu 1939 r. został powołany do Wojska Polskiego. W wojnie obronnej 1939 r. walczył w składzie w 4. Dywizji Piechoty Armii „Pomorze”, począwszy od Melna aż do bitwy nad Bzurą, gdzie dostał się do niewoli i przebywał w obozie jenieckim w Pelitz (dziśsze Police). W czasie wojny rodzina mieszkała w Rypinie przy ul. Nowy Rynek.

Do Rypina powrócił dopiero w maju 1945 r. Po powrocie z niewoli mieszkał z rodziną przy ul. Nowe Osiedle 14.

Ożeniony z Władysławą (4 XI 1913-22 IX 1989) z Markuszewskich, pozostawił dwóch synów; Jerzego i Włodzimierza (1946-2002).

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 394; I. Zielińska, *Włodzimierz Wojciech Furman (1946-2002)*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 1: 2008, s. 430-433.

FURMAŃSKI MAREK (*4 I 1954 r. w Lipnie), nauczyciel, dyrektor szkoły, trener, radny (F 20)

Syn Stanisława i Teresy z d. Stępka. Szkołę podstawową ukończył w Piątkach k. Lipna (1969), a potem Liceum Ogólnokształcące im. R. Traugutta w Lipnie (1969-1973). Studiował na Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie (1973-1978), uzyskując tytuł magistra wychowania fizycznego (1980). Odbił studia podyplomowe z organizacji i zarządzania dla kadry kierowniczej szkół i placówek oświatowych na Politechnice Łódzkiej (2000). Posiada kwalifikacje zawodowe trenera II klasy piłki siatkowej (1980) oraz nauczyciela dyplomowanego (2002).

Pracował jako nauczyciel wychowania fizycznego w Szkole Podstawowej nr 3 w Lipnie (1978-1979) i w Liceum Ogólnokształcącym im. R. Traugutta w Lipnie (1979-1988), następnie w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Lipnie (1988-1998) jako kierownik Internatu, a następnie dyrektor Zespołu Szkół w Lipnie (1998-2008).

Był trenerem piłki siatkowej w klubie sportowym „Mień” Lipno (1978-1981), założycielem i trenerem klubu sportowego „Start” Lipno w piłce siatkowej (1981-1983), radnym Rady Miasta Lipna (1998-2010), od 2008 r. wiceprzewodniczącym rady. Był również założycielem zakładowej organizacji związkowej NSZZ „Solidarność” nauczycieli w Zespole Szkół w Lipnie (1981).

Odznaczony Medalem Komisji Edukacji Narodowej (2001) i Medalem „Za Zasługi w Rozwoju Sportu Szkolnego” SZS we Włocławku (1988).

Ożeniony z Aleksandrą Karbowską (1976), w 2010 r. uhonorowaną tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”, ma dwoje dzieci: syna Marcina (1976) i córkę Annę (1980).

http://www.umlipno.pl/pl/page.zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/30_VII_2013; http://zslipno.neostrada.pl/wladze.html/30_VII_2013; ZKZD 2005, s. 53.

G

GABRYŚ TOMASZ (XIX/XX w.), działacz niepodległościowy, spółdzielczy i polityczny

W latach 1907-1914 był lustratorem wydziału mleczarskiego Centralnego Towarzystwa Rolniczego w Warszawie. Często przyjeżdżał do Rypina. Jako działacz Polskiej Organizacji Wojskowej w listopadzie 1918 r. brał udział w przejmowaniu władzy w tym mieście. Następnie działał w PSL „Wyzwolenie”, stojąc na czele jego akcji wyborczej w wyborach do Sejmu Ustawodawczego w latach 1919 i 1922. W wyborach 1922 r. kandydował nawet do sejmu z listy nr 3, jednak nie uzyskał mandatu poselskiego. W latach 1921-1925 prowadził w Rypinie Agenturę ZSM. Od 1926 r. był instruktorem mleczarskim Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie; instruktorem rolnym przy Powiatowym Okręgowym Związku Kółek Rolniczych w Rypinie oraz wiceprezesem zarządu przy tym związku.

Inf. Bogdana Chelmińskiego z Warszawy z 1979 r.; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 193, 203; Kronika Domu Chelmińskich, mps, kopia w posiadaniu autora; Kronika Rypińska, 1925, nr 5-6, 15 II; nr 26, z 5 VII; nr 27, z 12 VII; 1926, nr 3, z 17 I; *Rypin między wojnami*, pass.; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 280, 397, 413; Waszkiewicz, *Z dziejów*, s. 125, 131.

GACA (n. GACANKA) HALINA, ps. „Lilia”, „Biały Anioł” (*20 VIII 1923 r. w Starogardzie †20 I 1945 r. w Bydgoszczy lub okolicy), harcerka, pielęgniarka, sanitariuszka ZWZ/AK/WSK (G 1)

Była córką Czesława, pracownika sądowego i Anny z Klaffków. Uczyła się w Państwowym Gimnazjum i Liceum w Brodnicy, gdzie była przyboczną drużyny harceerek w ramach Chorągwi Pomorskiej Związku Harcerstwa Polskiego. Brała udział w pracach szkolnego hufca Przysposobienia Wojskowego Kobiet. W czasie okupacji brała udział w konspiracyjnym harcerstwie na terenie Brodnicy. Od 1941 r. była pielęgniarką-siostrą operacyjną w szpitalu miejskim, gdzie jej brat, Czesław Gaca, był lekarzem. Była organizatorką i kierowniczką sieci punktów i składnic materiałów opatrunkowych i sanitarnych w Obwodzie ZWZ/AK Brodnica, Okręg „Pomorze”. Udzielała pomocy sanitarnej i opiekowała się partyzantami polskimi, radzieckimi oraz Żydami. Likwidowała z mieszkań materiałów konspiracyjnych osób, które wpadały w ręce Gestapo. Ścisłe współdziałała z Ireną Wiwatowską, kierowniczką sekcji sanitarnej WSK Obwodu AK Brodnica, ps. „Flora”, „Doktorowa”, żoną Nikodema Wiwatowskiego, lekarza w brodnickim szpitalu od 1941 r.

W dniu 3 stycznia 1945 r. została aresztowana wraz z grupą 13 osób przez policję hitlerowską na skutek zeznań wymuszonych torturami w śledztwie aresztowanej wcześniej Aleksandry Betker. Więziona w Brodnicy, podczas tortur w śledztwie nie wydała nikogo. Na-

stępnie została wywieziona do Bydgoszczy. Zginęła w bliżej nieznanymi okolicznościach, przypuszczalnie w marszu śmierci w okolicy lasów nakielskich.

AFGEZ, t. osob. 219-219/Pom., Gaca Halina, ps. „Lilia”, „Biały Anioł” oraz t. osob.: Gaca H., Karbowska M., Cybulska W., Suszyński S., Wiwatowska I., Wiwatowski N.; Bilski, *Słownik*, s. 35, gdzie rok urodzenia - 1924; Ciechanowski, *Ruch*, s. 329, 360; *Harcerki 1939-1945*, Warszawa 1973, s. 374; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 790; J. Masłowski, *Pielęgniarki w drugiej wojnie światowej*, Warszawa 1976, s. 66; *Materiały do słownika*, s. 115-116; SBKP, cz. 6, s. 187-187; *Słownik uczestniczek walki*, s. 108; R. Szwoch, *Słownik biograficzny Kociewia*, t. 1, Starogard Gdański 2005, s. 116-117; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 191 i n.; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 286, 289, 319, 324.

GAJDEK (i. n.), (†jesienią 1939 r. w lasach skrwileńskich), ofiara zbrodni niemieckich

Żyd, mieszkał w Rypinie, gdzie był członkiem Judenratu (Rady Żydowskiej ustanowionej przez okupanta). Aresztowany jesienią 1939 r. przez Selbstschutz, wywieziony został do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

Ciało Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 13; Piotrowski, *Słownik*, s. 106; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 152.

GAJDKOWSKI STANISŁAW (*25 IV 1908 r. †jesienią 1939 r. w lasach skrwileńskich), rolnik, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Szczechowie k. Sierpca w pow. rypińskim, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Aresztowany przez Selbstschutz w dniu 24 listopada 1939 r., po czym ślad po nim zaginął. Prawdopodobnie rozstrzelany został w lasach skrwileńskich.

Ciało Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Ns 706/53; Piotrowski, *Słownik*, s. 106; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 153.

GAJEWSKA-POTOCKA hr. MARIA h. Ostoja (*1866 r. †30 VI 1927 r. w Piątkowie), właścicielka ziemska, społeczniczka, współtwórczyni ochronki dla dzieci bezdomnych i przytułku w Lubiczu (G 2)

Była siostrzenicą Zygmunta Działowskiego, właścicielką Piątkowa, niedaleko granicy z ziemią dobrzyńską na Drwęcy. Kiedy w drugim roku pierwszej wojny światowej w pow. toruńskim dawała znać o sobie ożywiona działalność patriotyczna i charytatywna, włączyła się do niej dość aktywnie. Już 1 lipca 1914 r. została powołana Rada Główna Opiekuńcza z sieci rad powiatowych i gminnych opiekunów. Wkrótce powstał Wydział Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą z dr. med. Władysławem Szejnachem. Rada Opiekuńcza Powiatu Lipnowskiego powołała gminnych opiekunów, którymi na początku 1916 r. zostali m. in.: Stanisław Bazański, właściciel Młynca, Szczesny Skarzyński, właściciel Kawęczyna, Jan Karnkowski, właściciel Karnkowa. Sprawozdanie z działalności za rok 1917 wymienia nazwiska opiekunów gminnych m. in.: M.

Kasprowicza w Obrowa, I. Nadachewicza w Dobrzejewicach i St. Łysakowskiego w Kikole.

Niebawem wyłoniła się kadra energicznych i dojrzałych patriotycznie działaczek, które zajęły się organizacją działań w zakresie opieki nad bezdomnymi i ofiarami wojny. Należała do ścisłej czołówki wraz Marią Świniarską, Wandą Szumanówną, Heleną Steinbornową i innymi. Samodzielna akcja toruńska Opieki nad Bezdomnymi stała się wkrótce ekspozyturą poznańskiego Komisariatu Niesienia Pomocy Ofiarom Wojny w Królestwie Polskim. Na początku 1916 r. „Gazeta Toruńska” zamieściła sprawozdanie Komitetu Toruńskiego Opieki Nad Bezdomnymi, podpisane przez wymienione wyżej osoby, które podało, że do Królestwa Polskiego wysłano 25.800 sztuk odzieży, stanowiącej zaopatrzenie dla 6.080 osób, w tym 2.780 dorosłych i 3.300 młodzieży.

Była znaną działaczką Komitetu Toruńskiego i przewodniczącą Pomorskiego Towarzystwa Ziemianek. Do działań charytatywnych angażowała swego brata Stanisława, jego żonę Felicję, doktorostwo Emila i Marię Świniarskich, H Steinbornową i innych. Za jej sprawą w 1919 r. otwarto w Lubiczu Pomorskim ochronkę dla 30 dzieci bezdomnych, przydzielając siostrę zakonną i kucharkę. Podobną ochronkę w Lubiczu Lipnowskim we własnym domu zorganizowała Olga Odyńcowa. Udzielała lekcji czytania, pisania, szycia, śpiewu i instruowała młode dziewczęta w kwestiach zachowania się i utrzymania etykiety.

Nawiązała kontakt z Kazimierzem Zawadzkim, banierem z Lubicza Lipnowskiego oraz z ks. Piotrem Zajkowskim, proboszczem z Dobrzejewic. W następstwie tych rozmów Kazimierz Zawadzki, wspierany przez Lucjana Gizińskiego z Lipna z Powiatowego Wydziału Opieki, zaadoptował wolne pomieszczenie po RKU na kościelną kaplicę, którą wyposażył w ołtarz, chór i fisharmonię. Natomiast w pomieszczeniach pogranicznej straży kozaków dońskich zorganizował przytułek dla bezdomnych inwalidów wojennych i starców. Ks. Piotr Zajkowski, a potem ks. Wincenty Wojno w niedzielę odprawiali tam nabożeństwa. Kaplica służyła nie tylko mieszkańcom przytułku, ale również rodowitym lubiczanom, którzy z czasem traktowali ją jako własny kościół. Po latach zapoczątkowała nowo erygowaną parafię. Tłumaczyła dokumentację o polskości Pomorza na potrzeby konferencji wersalskiej kończącej pierwszą wojnę światową.

Miała brata, Józefa Gajewskiego właściciela majątków: Turzno, Elzanowo, Mgowo, Wałycz obejmujących ponad 23 tys. morgów.

Zmarła bezdzietnie. Majątek po niej odziedziczyła jej siostrzenica, Ludwika Gajewska, której mężem był płk Stefan Iwanowski, pierwszy zastępca Szefa Sztabu Frontu Pomorskiego, również zaangażowany patriota. Jej pogrzeb był wielką manifestacją polskości. Spoczywa w Pluskowęsach.

Kopia jej portretu znajduje się w Pałacu romantycznym w Turznie k. Gronowa toruńskiego, należący niegdyś do jej brata.

Gazeta Toruńska 1915, nr 18; Gazeta Urzędowa Lipnowskiego Zakładu Okręgowego 1917, nr 80, z 11 XI; Z. Gózdź, *Lipno XX wieku*, cz. I, Lipno 1996, s. 18-19; Giziński, *Niepospolici*, s. 97-100, gdzie data urodzenia; [-Kowalewo-Pomorskie,-pow-golubsko-dobrzy%C5%84ski%29.html/31 VII 2013; M. Matuszewska, *Skarbiec wąbrzeski*, <https://mbasic.facebook.com/SkarbiecWabrzeski/photos/a.356655654410781.82920.319679774775036/388825434527136/?type=1&source=46&rdrl/27> III 2014; M. Pawłowski, *Obrowo*, s. 31, 119; M. Pawłowski, *Turzno-dzieje wsi zespołu pałacowo-parkowego*, Toruń 1996, s. 57-58, 70; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 136.](http://www.nasze.kujawsko-pomorskie.pl/ciekawostki/miejscowosci/P/301-Pi%C4%85tkowo-%28gm-</p>
</div>
<div data-bbox=)

GAJEWSKI TEODOR (*10 V 1906 r. †3 XI 1939 r. w Rypinie), pracownik umysłowy, ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. mieszkał i pracował w Rypinie. Aresztowany w październiku 1939 r. przez miejscowy Selbstschutz, więziony był w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20 i tam zamordowany.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali we wspólnej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 154/47; Piotrowski, *Słownik*, s. 106; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 153.

GAJEWSKI STANISŁAW (*16 I 1940 r. w Zielonej), prof. dr hab.; historyk Kościoła oraz ustroju państwa i prawa (G 3)

Studiował na KUL (1971), doktorat obronił na Uniwersytecie Warszawskim (1977), zaś habilitację na UMK w Toruniu (1988). Tytuł profesora uzyskał w 1997 r.

Był kierownikiem Lubelskiego Oddziału Ośrodka Dokumentacji i Studiów Społecznych w Warszawie (1982-1988), dyrektorem Instytutu Historii w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie (1992-1995), kierownikiem Zakładu Historii XIX w. Wyższej szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie (1992-1998), kierownikiem Zakładu Państwa i Prawa Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie (1998-1999), prodziekanem Wydziału Humanistycznego UWM (1999-2002), prodziekanem Wydziału Prawa i Administracji UWM (2002-2005), kierownikiem Katedry Historii Państwa i Prawa UWM (2002-2010), prorektorem szkoły Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku (2000-2003), gdzie pracuje do dzisiaj.

Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 1975), członkiem korespondencyjnym Towarzystwa Naukowego KUL (od 1997), członkiem Olsztyńskiego Forum Naukowego (od 2001).

Jest autorem 285 publikacji, w tym 6 książek, m. in.: *Organizowanie opieki nad wychodźcami przez duchowieństwo Królestwa Polskiego* (1987), *Katolickie organizacje akademickie w II Rzeczypospolitej* (1987), *Chrześcijańskie organizacje akademickie w Polsce (1889-1939)*, (1993), *Historia ustroju Polski* (2008). Ma kilku wypromowanych doktorów. Brał udział w 4 przewodach profesorskich, 3 habilitacyjnych, 19 doktorskich. Jest recenzentem wydawniczym 30 druków zwartych.

U honorowany nagrodą I stopnia rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie (1991, 1997, 1998), II stopnia (1992, 1994), nagrodą I stopnia rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie (1999), nagrodą II stopnia rektora UWM (2000, 2001, 2002), odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (2002), Medalem Pawła Włodkowica (2003), Medalem KEN

(2004), Medalem Złotym za długoletnią służbę (2009), także Złotym Laurem Akademickim UWM (2009).

Autopsja (199-2014); http://alpha.bn.org.pl/search-S5*pol?/agajewski+stanislaw/agajewski+stanislaw/1%2C3%2C16%2CB/exact&FF=agajewski+stanislaw+1940&1%2C6%2C/7 V 2013; *WUP Supplement*, s. 271; *ZKNH 2013*, s. 89.

GAJEWSKI WŁADYSŁAW (*1 VI 1890 r. we wsi Brody, parafia Krzynowłoga Wielka †28 X 1939 r. w lasach skrwińskich), kapłan rzymskokatolicki, działacz Związku Obrony Kresów Zachodnich, proboszcz w Świdziebni, ofiara zbrodni niemieckich (G 4)

Urodził się w rodzinie małorolnego chłopca jako syn Faustyna i Julianny z Ulatowskich. Po ukończeniu szkoły we wsi Brody, uczył się w gimnazjum w Płocku, a potem w tamtejszym Seminarium Duchownym. W dniu 21 czerwca 1914 r. przyjął święcenia kapłańskie. Po kilku miesiącach pracy w parafiach Naruszewo i Radzymin został wikariuszem, a następnie wikariuszem, a potem proboszczem w Świdziebni w pow. rypińskim, gdzie pracował do końca swego życia, tj. w sumie ponad 24 lata. Najpierw opiekował się chorym poprzednikiem na probostwie świdziebnieńskim, ks. kan. Stanisławem Suchcickim. Potem aktywnie rozwijał życie religijne w bractwach i stowarzyszeniach katolickich, a ponadto przejawiał dużą aktywną w Związku Obrony Kresów Zachodnich. W parafii przeprowadził szereg prac: dokończył budowę Domu Katolickiego dla organizacji społecznych i katolickich oraz ochronki dla dzieci, w 1937 r. uruchomił ponownie tzw. stary cmentarz przy drodze do Brodnicy. Do Świdziebni w 1913 r. sprowadził siostry zakonne ze Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa siostry Józefy Hałacińskiej, które prowadziły ochronkę. W 1939 r. gościł w parafii biskupa pomocniczego płockiego, Leona Wetmańskiego. Za zasługi w rozwoju laikatu mianowany został dekanalnym promotorem bractw i stowarzyszeń religijnych.

Z początkiem wojny 1939 r. uciekł do Warszawy i tam przeżył kapitulację stolicy. W końcu września tego roku powrócił do Świdziebni, gdzie ukrył najwartejsze rzeczy z miejscowego kościoła. Zatrzymał się wtedy u miejscowej rodziny Graczyków. W dniu 22 października został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w piwnicach więzienia w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Przeżył tam okrutne przesłuchania, w tym szczególnie w nocy z 27 na 28 października, dokonane przez rypińskiego Kreisführera H. Kniefala. Wówczas został skatowany do nieprzytomności. Była to zemsta miejscowych Niemców za jego aktywną działalność w Związku Obrony Kresów Zachodnich. Próbę jego uwolnienia podjęła Stefania Kopczyńska z Janowa k. Świdziebni, o czym napisała po latach: „(...) Pragnę nadmienić tu, że jeździłam codziennie z Rypina do „Domu kaźni”, zawiązując żywnością głodującym więźniom. Wartownikiem przy więźniach był Horst Zulke, kolega mojego kolegi, Eryka Kirsze, z którym chodziłam do szkoły w Świdziebni. Więźniów wypuszczano na godzinny spacer na podwórko. Rozmawiałam wtedy z nimi. Zulke wyrażał zgodę na te odwiedziny, jak również na przynoszenie żywności. Zaproponowałam ucieczkę księdzu Władysławo-

wi Gajewskiemu, proboszczowi ze Świdziebni, jako pierwszemu. Miałam przygotowane dla niego ubranie i upatrzoną kryjówkę dla wielu więźniów. Niestety, żaden z nich nie skorzystał z mojej propozycji. Podobnie postąpiła moja bratowa Janina oraz wszyscy nauczyciele, którzy uczyli mnie w Szkole Powszechnej w Świdziebni”.

W dniu 28 października 1939 r., razem z siedmioma innymi więźniami, został wywieziony do lasów skrwińskich na rozstrzelanie. Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

Chelmiński, *Pamiętniki* s. 48; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 301; Grabowski, *Pójdź za mną*, s. 29; S. Grabowski, *Znienawidzeni. Z przeżyć polskiego księdza w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Philadelphia 1947, s. 13-14; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 179-181; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 59-60; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 91-92; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 293; W. Jezusek, *Śp. ks. Gajewski Władysław, proboszcz parafii Świdziebnia*, MPP 1948, nr 10, s. 424-427; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 125-126, 148; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 128-130; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 173-175; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 11; Ossowski, *Kościół*, s. 594, 595, 597, 647, 663-665; *Parafia Świdziebnia*, s. 488-489; Piotrowski, *Słownik*, s. 106; Stefania Smólczyńska *z domu Kopczyńska. Rys biograficzny. Opracowanie własne*, Szczecin 1998, mps (udostępniony autorowi przez Stefan Kopczyńskiego z Torunia w 2007 r.), s. 4; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 90; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 82; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 153; *Wizyta kanoniczna w roku 1931*, MPP 1931, nr 10, s. 379.

GALEMSKI (i. n.) h. Dołęga

Za żonę miał Annę Kostczankę, córkę Macieja Kostki z Rostkowa h. Dąbrowa i Barbary hr. Komorowskiej h. Korczak.

Jego córka, Anna wyszła na Łukasza Rudzowskiego, właściciela Obór w Rypińskim i wraz z nim w 1605 r. sprowadziła do Obór karmelitów z Bydgoszczy i wystawiła dla zakonników klasztor na wzniesieniu, zwanym Grodzisko, potem Kalwaria.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=263605/28> I 2014; *Niesiecki, Herbarz*, t. 4, s. 62.

GALICKI LEON (*28 III 1904 r. w Lipnicy †16 IX 1940 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Działyniu, ofiara zbrodni niemieckich (G 5)

Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego był nauczycielem w Bogucinie-Fabiankach k. Włocławska w pow. lipnowskim. Z dniem 1 listopada 1931 r., w drodze konkursu, został mianowany kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Działyniu. Do kadry nauczycielskiej należały także: Waleria Michalska i Irena Kowalewska oraz Feliksa i Adam Budzyńscy. Na początku lat 30. XX w. Szkoła Podstawowa w Działyniu realizowała program szkoły 7-klasowej. Do szkoły uczęszczali uczniowie także z sąsiednich miejscowości: Liciszew, Nowogrodu, Mazowsza, Klonowa, Sitna, Rudawia, Świętosławia, Dulaska, Jackowa i Trutowa. W szkole wszystkich uczniów obowiązywał strój szkolny, uczniowie nosili ciemne fartuchy z dopinanymi białymi kołnierzykami. Od 1936 r. działąńska szkoła, dzięki inicjatorce Kowalewskiej, posiadała swój sztandar. Przedstawiał on wizerunek patrona młodzieży Św. Stanisława Kostki. Ufundowali

go uczniowie, rodzice oraz Koło Gospodyń Wiejskich. Poświęcenia dokonał miejscowy proboszcz ks. Antoni Tymiński. Pierwszym sztandarowym był Lucjan Łęgowski, a sztandarowymi: Halina Kwiatkowska i Aleksandra Skoniecka. Dziś sztandar znajduje się w kościele.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzeckiej konferencji nauczycieli w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca trafił do Hohenbruch. Z tego obozu, z datą 29 października 1939 r., przysłał list do żony, Janiny Galickiej. Z Hohenbruch 15 kwietnia 1940 r. został wysłany do Dachau, gdzie oznaczono go numerem obozowym 4435, a 25 maja 1940 r. zesłano go do Mauthausen-Gusen, 15 sierpnia 1940 r. ponownie powrócił do Dachau, gdzie otrzymał już numer 14758. Z Mauthausen i Dachau przysłał jeszcze dwa inne listy, ostatni z Dachau z datą 1 września 1940 r. Kilkanaście dni później w tym ostatnim obozie poniósł śmierć.

Ożeniony z Janiną Pietrkiewicz z Fabianek, siostrą Jerzego Pietrkiewicza, poety i prof. Uniwersytetu Londyńskiego.

W grudniu 1948 r. jego syn, Wojciech napisał poetycki utwór na jego cześć pt. *Mój ojciec*. Jego imię i nazwisko zostało wyrzeźbione na symbolicznej tablicy nagrobnej na grobowcu rodzinnym w Szpetalu Górnym k. Włocławka, gdzie pochowana jest jego żona, Janina (1907-1999).

AA, Kopia listu z Dachau z 1 września 1940 (w zbiorach autora); Idem, Kopia pisma Kuratorium Okręgu Szkolnego Warszawskiego w Warszawie z dnia 4 listopada 1931 r., skierowana do L. Galickiego, podpisanego przez Kuratora Okręgu Szkolnego, J. Pytlakowskiego; Idem, Mail z Muzeum Dachau z 2 marca 2008 r. skierowany do rodziny zamordowanego, udostępniony autorowi przez W. Galickiego z Torunia; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; H. Ignaszak, *Dzieje działalniczej szkoły. Szkic monograficzny*, 2004; M. Krajewski, *Koryfeusz Dobrej Ziemi, Rypin 2008*, s. 23-26, 154; M. Krajewski, *Przed rocznicą śmierci. Prof. Jerzy Pietrkiewicz*, <http://miroslawkrajewski.blog.onet.pl/2009/10/09/przed-rocznica-sp-prof-jerzy-pietrkiewicz/25> III 2014; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 172-174; Tablica epigraficzna na cmentarzu w Szpetalu Górnym.

GAŁKOWSKI PIOTR WIESŁAW (*25 XII 1957 r. w Rypinie), nauczyciel, dr, historyk ziemi dobrzyńskiej

Syn Janusza i Janiny. Szkołę Podstawową nr 1 w Rypinie ukończył w 1972 r., a następnie LO w Rypinie (1976). Stopień dra nauk humanistycznych w zakresie historii uzyskał na UMK w dniu 9 grudnia 1997 r. Napisał i wydał m. in.: *Genealogia ziemiaństwa ziemi dobrzyńskiej XIX-XX wieku (do 1939 roku)*, (1997); *Ziemiaństwo i ich własność w ziemi dobrzyńskiej w latach 1918-1947*, rec. S. Cackowski, M. Krajewski, Cz. Łuczak (1999); *Brzuze i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)*, (2002); „Lech” Rypin (1922-2007), (2007); *Parafia św. Jana Chrzciciela w Sadłowie* (2008); *Okolice Rypina (monografia historyczna wsi gminy Rypin)*, (2009); *Parafia Świętej Trójcy w Rypinie (monografia historyczna)*, (2009); *Dzieje służby zdrowia w Rypinie (od XIV wieku do 2012 roku)*, (2012); *Parafia Świętego Bartłomieja we Świeździebni* (2013).

Jest współautorem innych prac z zakresu historii ziemi dobrzyńskiej; *Rogowo i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)*, z R. Piotrowskim (2000); *Wąpielsk i okolice (monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej)*, z Z. Żuchowskim (2003); *Strzygi w ziemi dobrzyńskiej (monografia historyczna wsi i parafii)*, z P. Grążawskim (2006); *Gmina Rypina w latach 1990-2010 (20 lat samorządu w wolnej Polsce)*, z J. Kwiatkowskim (2010).

W serii wydawniczej *Materiały do dziejów rezydencji w Polsce. Ziemia dobrzyńska*, t. 2, cz. 1-3 (2002-2006) był współautorem oraz współredaktorem rozpraw w cz. 3 tej serii, zaś w monografii *Rypin-dzieje miasta*, t. 2: *od 1918 roku* (2012) autorem rozdziału *Rypin w latach 1945-1990*.

Redagował, bądź współredagował prace, m. in.: *Szkoła Podstawowa nr 1 im. m. jra Henryka Sucharskiego w Rypinie*, z J. Anuszewskim (1998); *50 lat Rypińskiego Ekonomika. Monografia historyczna* (2013).

[http://alpha.bn.org.pl/search-S5*pol?/aga\(u0142\)kowski+piotr/agal-akowski+piotr/1%2C1%2C15%2CB/frameset&FF=agal-akowski+piotr&1%2C%2C15/16](http://alpha.bn.org.pl/search-S5*pol?/aga(u0142)kowski+piotr/agal-akowski+piotr/1%2C1%2C15%2CB/frameset&FF=agal-akowski+piotr&1%2C%2C15/16) II 2014; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=95990&lang=pl/15> II 2014; *Nasza młodość*, s. 278; Zielińska, *Historia*, s. 92.

GAMALSKI SERAFIN (†V 1733 r.), kapłan zakonny, bernardyn, guardian i budowniczy klasztoru skępskiego, inicjator koronacji Figury M. B. Skępskiej

Od 1721 r., a może jeszcze wcześniej, został guardianem klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem. Tutaj przeprowadził szereg inwestycji, mających na celu rozbudowę kompleksu kościelno-klasztornego. W 1721 r. przeprowadził gruntowny remont dachów na kościele i klasztorze, a potrzebne drewno i inne materiały sprowadzał Wisłą aż z okolic Krakowa do portu rzeczno-górnego w Dobrzyniu n. Wisłą, dokąd *notabene* przyplwały pielgrzymki z Warszawy. Przy tej okazji w kościele wykonano nowe, barkowe sklepienie. Z kościoła i kaplicy pw. św. Anny usunięto drewnianą podłogę i zastąpiono ją kamienną. W 1727 r. w świątyni ustawił nową ambonę, a rok później wykonał kapitalny remont organów.

W 1725 r. rozpoczął budowę, obszernych, ujętych kwadrat krążganków. Celem tego przedsięwzięcia było uczczenie 500-lecia śmierci św. Franciszka oraz uzyskania dogodnego miejsca dla odbywania procesji, ustawienia potrzebnych w czasie odpustów konfesjonatów oraz urządzenie w formie Kalwarii Drogi Krzyżowej o 32 stacjach. Budowę ukończono w 1732 r., a duże, stacyjne obrazy namalował w latach 1730-1732 bernardyn Jacek Uzdowski. W południowym skrzyżowaniu krążganków od strony gościńca, urządzono bramę wjazdową, nad którą zbudowano kaplicę, otwartą od strony kościoła, zwieńczoną wieżą. W niej ustawiono barokowy ołtarz z krucyfiksem i ludową rzeźbę Matki Bożej Skępskiej. W kaplicy tej odprawiano Mszę św. w czasie odpustów. Narożniki krążganków po obu stronach bramy wjazdowej otrzymały charakter baszt, w których w latach 30. XVIII w. umieszczono barokowe ołtarze.

Po wykonaniu tych bardzo poważnych prac, rozpoczęła się zbiórka biżuterii i złomu złota na wykonanie dla

łaskami wstawionej Figury Matki Bożej Skępskiej złotej sukienki, z myślą o mającej się dokonać koronacji. Pochłonięty pracami inwestorskimi, nie zaniedbywał spraw duchowych. Jako pierwszy w Polsce wystąpił publicznie przeciwko nadużyciom w procesach o czary, pisząc *Przestrogi duchowe sędziom, inwestygorom i instygatorom czarownic potrzebne* (Poznań 1742).

K. Olszewski, *Historia, czyli z dziejów kultu Matki Bożej Skępskiej*, <http://www.bernardyni.ofm.pl/klasztor/skepe/historia.html/4> II 2014; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 8 i n.; <http://www.estreicher.uj.edu.pl/staropolska/baza/115124.html/25> III 2014; Wyczawski, *Skępe*, s. 152-154.

GANCARCZYK BRONISŁAW (XX w.), inspektor szkolny w Rypinie

Z początkiem roku szkolnego 1919/1920, kiedy rozdzielono Królewsko-Polski Inspektorat Szkolny Okręgu Lipnowskiego (dla jednego na początku niepodległości powiatu lipnowskiego), po ustąpieniu ze stanowiska poprzedniego inspektora Kazimierza Sacharenki, został inspektorem szkolnym na pow. rypiński. Po wprowadzeniu dekretu o obowiązku szkolnym powołał w Rypinie specjalną komisję w składzie: L. Kranfforst, R. Budzanowski, S. Sokalski i J. Lisiecki. Był widoczny we wszystkich szkołach powiatu, m. in. uczestniczył w murowaniu kamienia węgielnego pod budowę nowej szkoły w Wąpielsku w dniu 20 września 1925 r. Po roku 1932 i ogłoszeniu tzw. reformy jędrzejewiczowskiej, wprowadzał w pow. rypiński jej rozwiązania.

W lipcu 1933 r., kiedy rozwiązano Inspektorat Szkolny w Rypinie i utworzono wspólny Obwód Szkolny Sierpecki (powiaty: płoński, rypiński i sierpecki), przestał pełnić swoją funkcję. Sprawami szkolnictwa w pow. rypiński zajmował się odtąd podinspektor nowego Obwodu, Michał Cezak, późniejszy inspektor szkolny w Rypinie.

Angażował się do wielu przedsięwzięć społecznych i politycznych w Rypinie. W dniu 11 lipca 1920 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. W 1924 r. stanął na czele zarządu Klubu Sportowego „Lech” i pełnił ją do roku 1927, kiedy zastąpił go Józef Budzanowski (1927-1930).

AP Włocławek, Inspektorat Szkolny w Rypinie 1917-01939, sygn. 20, dok. różne; Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 242-243; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; Kronika Rypińska 1925, n-ry 1, 5; *Lech*, s. 14-15; *Rypin między wojnami*, s. 214-215; Waszkiewicz, *Dobrzyń*, s. 129; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 147-148; Żuchowski, *Szkoły*, s. 80.

GANCARCZYK (w zakonie – siostra Józefata) BRONISŁAWA (*1916 r. w Wadowicach †1970 r.), siostra zakonna, pielęgniarka szpitala w Rypinie (G 6)

Należała do Zgromadzenia Sióstr Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa. Pracę w Szpitalu Powiatowym w Rypinie jako pielęgniarka rozpoczęła w kwietniu 1939 r. W czasie okupacji, wraz z innymi siostrami z tego zgromadzenia: Fidelisą Chmielewską, Klarą Gralewską, Henryką Najmołą, Natalią Rutkowską, Alfredą Sułkowską i Kryspiną Szewczyk, udało się jej

utrzymać służbę pielęgniarską w rypińskim szpitalu, zarządzanym przez Niemców, najpierw Kamma, a potem Falka.

W latach 1945-1966 pracowała jako oddziałowa bloku operacyjnego. Słynęła z ogromnej życzliwości i opiekuńczości wobec chorych i jednocześnie fachowości swojego zawodu. Pozostawiła dobre wspomnienia w tym mieście, znana powszechnie jako „siostra Józefata”.

Dzieje służby zdrowia, s. 345; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 323, gdzie tylko imię zakonne; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 175.

GARWASKI STANISŁAW h. Grzymała (†1635 r.), kasztelan płocki, poseł na sejm, kolator klasztoru i kościoła skępskiego

Był synem Pawła (zm. 1560), kasztelana sierpskiego. Jako sekretarz i dworzanin królewski, otrzymał probostwo gostyńskie, a w 1600 r. został kasztelanem płockim. Fundował kościół w Skępem pod wezwaniem św. Stanisława. Po wyborze Zygmunta III na króla jeździł do Szwecji, skąd przywiózł protokół księgi królewskiej do Krakowa. Posłował na sejmy w latach 1588, 1590, 1601 i 1609. W latach 1610-1612 prowadził ostre spory graniczne z bernardynami w Skępem. Mimo to był dobroczyńcą klasztoru skępskiego. W 1611 r. wystarał się o dekret erekcyjny biskupa płockiego Marcina Szyszkowskiego dla Bractwa Paska św. Franciszka przy klasztorze skępskim. Wprowadzono je do kościoła klasztorowego w sposób bardzo uroczysty procesją idącą aż z Ciechanowa. Po pożarze swojej rezydencji w Wiosce, tymczasowo zamieszkiwał w klasztorowym domu zajezdny i od początku świadczył skępskim bernardynom różne dobrodziejstwa. Skrzętnie tę sytuację wykorzystał ówczesny gwardian, o. Szymon z Poznania i skłonił go do ponownego rozgraniczenia posiadłości klasztoru od majątku dworskiego. „Zaokrąglił” areal klasztorny oraz dał nowy grunt z przyległą łąką pod budowę klasztornej cegielni. Dodatkowo zobowiązał się wyremontować zajezdny dom klasztorowy. W 1620 r. dobra Skępe, tj. miasteczko Skępe, Wioskę Skępską, Żuchowo, Wólkę i Czermno sprzedał Walentemu Zielińskiemu, synowi Grzegorza i Ewy Mdzewskiej.

W 1620 r. jego syn, Jan podarował klasztorowi prawo wolnego przemiału zboża w młynie „Borowy” w Żuchowie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 378; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=stanis%3aw+garwaski/28> I 2014, gdzie mylna inf., że żył tylko 10 lat; Krajewski, *Skępe*, s. 94; Krystosik, *Wiadomość*, s. 17, 30-31; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 77; PRS, s. 67; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 95; Wyczawski, *Skępe*, s. 155-156; *Zbiór dokumentów*, dok. 431, 586, 615, 616, 627, 647; Zielińscy, *Wiadomość*, cz. 2, s. 51, 116, 308, 362, 364.

GASSEN-PIEKARSKI MIROSLAW (*23 I 1934 r. w Dobrzyńcu n. Drwęcą †3 VIII 2012 r. w Golubiu-Dobrzyńcu), kreślarz-projektant, społecznik, działacz patriotyczny, członek DTN (G 7)

Urodził się w rodzinie inteligentnej, jako syn Józefa (zm. 1951), policjanta Posterunku Policji w Dobrzyńcu n. Drwęcą i Sabiny z Ossowskich. Jego wujek,

Arkadiusz Dejewski został zamordowany w Katyniu. Od kolebki wychowywał się w atmosferze umiłowania miejsca rodzinnego i przywiązania do wartości religijnych i patriotycznych. W czasie okupacji niemieckiej, szczęśliwie nie doznał żadnych represji. Natomiast jego ojciec, jako policjant, uniknął aresztowania, gdyż skutecznie ukrywał się.

Zaraz po wyzwoleniu, w 1945 r., rozpoczął naukę w Szkole Podstawowej w Dobrzyniu, którą ukończył w 1948 r. Następnie uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Golubiu, gdzie uzyskał tzw. małą maturę. Mając zdolności techniczne i kreślarskie, w latach 1951-1952 uczestniczył w kursach kreśleń technicznych w Warszawie. Po zdaniu egzaminu w dniu 26 sierpnia 1952 r. otrzymał uprawnienia do wykonywania zawodu kreślarsza-projektanta. Służbę wojskową odbył w latach 1956-1957 w Jeleniej Górze, gdzie miał szansę uzupełnienia swojego zawodu, uczestnicząc w wykładach w Oficerskiej Szkole Topografii.

Choć był zaangażowany w życie społeczne swego środowiska, nie należał nigdy do żadnej partii politycznej. Jego partią – jak mówił – była Polska-Ojczyzna, ze szczególnym umiłowaniem rodzinnego Dobrzynia n. Drwęca. Swoje zdolności i inicjatywy wykorzystywał skutecznie, działając przez wiele lat aktywnie w Toruńskim Towarzystwie Kultury, Towarzystwie Miłośników Golubia-Dobrzynia, Dobrzyńskim Towarzystwie Naukowym w Rypinie, Parafialnym Kole Akcji Katolickiej i Rodzinie Katyńskiej w Toruniu. Włączał się w działalność Cechu Rzemiosł Różnych i współpracował z miejscową Ochotniczą Strażą Pożarną.

W ramach działalności Towarzystwa Miłośników Golubia-Dobrzynia z jego inicjatywy powstało w Golubiu-Dobrzyniu wiele miejsc pamięci narodowej. Pełnił odpowiedzialne funkcje w komitetach organizacyjnych, powstających pomników i tablic. W 1991 r., w 200. rocznicę Konstytucji 3 Maja, odsłonięta została i poświęcona replika Pomnika Poległych w 1920 r. dobrzyńian. Pomnik ten wzniesiony w 1930 r. zburzyli Niemcy na oczątku wojny. Został odbudowany na Placu Tysiąclecia. Osobiście przywoził z Piławy na Śląsku granitowe elementy tego pomnika i sam je montował. Jego staraniem jednostka wojskowa z Grudziądzka przekazała miastu działo-haubicę, która jest stałym elementem tego monumentu pamięci.

W dniu 27 kwietnia 1993 r., przy ul. Piłsudskiego, nad Drwęcą odsłonięto pomnik-tablicę, poświęconą pamięci 3 tys. Żydów z Dobrzynia i z Golubia, zamordowanych przez hitlerowców. W tym celu nawiązał kontakty z Żydami, pochodzącymi z Dobrzynia n. Drwęca, którzy wówczas żyli jeszcze w Warszawie, Izraelu, Ameryce i Australii. Sam ten pomnik zaprojektował, nadając mu formę ceglanej ściany, mającej przypominać Ścianę Płaczu w Jerozolimie.

W dniu 9 września 1995 r. odsłonięto i poświęcono na Placu Tysiąclecia Pomnik Ofiar hitleryzmu i stalinizmu w latach 1939-1956. Pomnik ten to ogromny głaz o wadze 33 ton, który znalazł we wsi Młyniec k. Lubicza. Głaz, na jego prośbę, przetransportowała i osadziła jednostka wojskowa z Włocławka.

W dniu 21 listopada 1999 r. w 90. rocznicę powstania parafii Dobrzyń n. Drwęca, na frontonie kościoła odsłonięto i poświęcono tablicę pamięci kapitana

Wojska Polskiego, Antoniego Wybranieckiego, który w 1823 r. ufundował kościół w Dobrzyniu n. Drwęca. Kolejne miejsce pamięci związane z jego aktywnością to tablica poświęcona grupie dobrzyńian, którzy w czasie okupacji niemieckiej stanowili ważny ośrodek konspiracji Armii Krajowej w walce z okupantem. Poświęcono ją w dniu 12 czerwca 2004 r. na ścianie kaplicy cmentarnej w Dobrzyniu n. Drwęca.

Mnie do przecenienia była jego działalność i inicjatywy w Rodzinie Katyńskiej. Jego aktywność w propagowaniu i upamiętnianiu zbrodni katyńskiej, zaczęła się od pierwszej pielgrzymki do Katynia, którą odbył w 1989 r. Przywiózł wówczas ziemię z miejsca sowieckiej brodni, którą w granitowej urnie, także przez niego zaprojektowanej, umieszczono podczas specjalnej uroczystości, u stóp cokołu figury Matki Bożej na Placu Tysiąclecia. Uczczono w ten sposób zamordowanych polskich oficerów, a w szczególności dwóch rodaków tej ziemi: por. Arkadiusza Dejewskiego i ppor. Henryka Skonieckiego. Następne jego wyjazdy do Katynia z pielgrzymkami Rodziny Katyńskiej w latach 2000, 2009 i 2011 mobilizowały go do dalszej działalności w propagowaniu i utrwalaniu pamięci o Głogocie Wschodu. W 1999 r. wystąpił do samorządów miasta i powiatu Golub-Dobrzyń o pomoc przy stworzeniu nowego miejsca pamięci. Lokalne władze tę inicjatywę wsparły i włączyły się do przygotowania Tablicy Pamięci, poświęconej Synom ziemi dobrzyńskiej, zamordowanym w Katyniu i w Charkowie. Doniosła, patriotyczna uroczystość miała miejsce w dniu 11 listopada 1999 r. z udziałem przedstawicieli rodzin zamordowanych oficerów, władz samorządowych miasta, gminy, powiatu i województwa. Na frontonie kościoła w Dobrzyniu odsłonięto i poświęcono Tablicę Katyńską.

W kwietniu 2000 r. był współorganizatorem sesji naukowej w Gimnazjum w Golubiu-Dobrzyniu z okazji 60. rocznicy zbrodni katyńskiej. W dniach 10 i 11 listopada 2007 r. uczestniczył w Warszawie w uroczystości uhonorowania pośmiertnie oficerów polskich, zamordowanych przez sowiektów na Głogocie Wschodu. Inicjatorem tej uroczystości był Prezydent RP prof. Lech Kaczyński. W 2008 r. brał udział w obchodach Dnia Pamięci Ofiar Zbrodni Katyńskiej, jakie odbyły się w Warszawie pod honorowym patronatem Marszałka Sejmu, Bronisława Komorowskiego. Kiedy obchodzono 70. rocznicę zbrodni katyńskiej, zmobilizował się do szczególnego utrwalenia pamięci o ofiarach tej zbrodni. Aktywnie uczestniczył w uroczystościach poświęconych tej rocznicy, jakie odbyły się w Golubiu-Dobrzyniu, w szkołach w Mazowszu i w Węgiersku oraz w Zespole Szkół w Skępem. Zdawał relacje ze swych pielgrzymek do Katynia, przekazywał szkołom ziemię z Katynia, uczestniczył w sadzeniu „Dębów Pamięci”. Na te uroczystości przygotowywał dekoracje, m. in. w kościele w Dobrzyniu, w kościele N.M.P. w Toruniu i w szkole w Mazowszu.

Na 70. rocznicę zbrodni katyńskiej opracował projekt odznaczenia – Krzyża Katyńskiego i w 2009 r. przesłał go do Kancelarii Prezydenta RP oraz do Federacji Rodzin Katyńskich, które pozytywnie zaopiniowały projekt i powiadomiły jego, że wystąpią w tej sprawie z inicjatywą ustawodawczą. W założeniach zaprojektowany Krzyż miał być nadawany członkom Rodziny

Katyńskiej. Niestety, katastrofa pod Smoleńskiem w dniu 10 kwietnia 2010 r. przerwała postępowanie w tej sprawie.

Na 75. rocznicę Zbrodni Katyńskiej, która będzie obchodzona w 2015 r., na zlecenie Rodziny Katyńskiej w Toruniu, opracował projekt miejsca pamięci – pomnika poświęconego Katyniowi. W założeniu pomnik ten ma stanąć w Toruniu przy kościele garnizonowym Św. Katarzyny.

Na spotkaniach z młodzieżą przekazywał tę historyczną prawdę o zbrodniach sowieckich na narodzie polskim. Wielu uczniów przeprowadzało z nim wywiady, uzyskane wiadomości wzbogacały ich wiedzę i były im pomocne w pisaniu prac na temat Golgoty Wschodu. Jego działalność była lekcją patriotyzmu, jakiej udzielał współczesnemu pokoleniu. Mając na uwadze dalsze utrwalać pamięci o polskich oficerach zamordowanych w Katyniu, przed kilku laty, wystąpił do Rady Miasta Golubia-Dobrzynia z wnioskiem o nadanie odcinkowi ul. Lipnowskiej (od ul. Żeromskiego w kierunku lasu na Zarębie) nazwy ul. Kozielskiej. Przy tej ulicy, częściowo zabudowanej, są fragmenty lasu i nowoczesna strażnica Straży Pożarnej. Przy tym obiekcie planował ustawić kamień z płytą, zawierającą inskrypcję, utrwalającą pamięć bohaterskich oficerów polskich więzionych w Kozielsku, a następnie zamordowanych w Katyniu. Niestety, projekt ten nie zyskał poparcia i nie został zrealizowany.

Z jego inicjatywy modlitewny napis na cokole figurze Matki Bożej na Placu Tysiąclecia, który uległ zatarciu, przeniesiono na granitową tablicę, którą w czasie wizytacji kanonicznej parafii w 1998 r. poświęcił bp płocki Zygmunt Kamiński. Jako zawodowy kreślarz, konstruktor i dekorator jest autorem wielu projektów, m. in. zaprojektował ogrodzenie i bramę cmentarza komunalnego w Golubiu-Dobrzyniu, wykonał projekt krzyża misyjnego, który w Jubileuszowym 2000 r. stanął przy Szosie Lipnowskiej w progach miasta, zaprojektował też sztandar Cechu Rzemiosł Różnych w Golubiu-Dobrzyniu. Wykonał wiele okolicznościowych dekoracji z okazji świąt państwowych i kościelnych. Jako działacz Akcji Katolickiej projektował zawsze na uroczystość Bożego Ciała ołtarz przy ul. Kilińskiego. Kochał przyrodę, odkrywał jej szczególne walory w bliższej i dalszej okolicy Golubia-Dobrzynia. Należał do miejscowego Koła Wędkarskiego, a w latach 1958-1975 był członkiem Koła Łowieckiego „Pustułka” w Kowalewie Pomorskim, pełniąc przez 10 lat funkcję jego prezesa.

Za niestrudzoną działalność w utrwalaniu pamięci o martyrologii narodu polskiego i za szeroką popularyzację kultury narodowej otrzymał następujące odznaczenia: Złoty Medal za opiekę nad miejscami pamięci narodowej (1995), Odznakę „Zasłużony Działacz Kultury” (2001) Medal „Pro Memoria” (2005), Medal z okazji 50-lecia połączenia miast Golubia i Dobrzynia nadany (2001), Medal 700-lecia Kowalewa Pomorskiego, Medal Polskiego Związku Wędkarskiego (2003). W dniu 16 czerwca 2011 r. uhonorowany został tytułem „Zasłużony dla Golubia-Dobrzynia”.

Dowodem jego społecznych i patriotycznych pasji są listy gratulacyjne i dyplomy, jakie otrzymał m. in. z Kancelarii Prezydenta RP, prof. Lecha Kaczyńskiego, z Federacji Rodzin Katyńskich, od kapelana Rodzin

Katyńskich ks. prał. Zdzisława Peszkowskiego, od bpa toruńskiego Andrzeja Suskiego, Marszałka Woj. Kujawsko-Pomorskiego, Waldemara Achramowicza, dyrektora Gimnazjum w Golubiu-Dobrzyniu, Rady Miasta Golubia-Dobrzynia i burmistrza Golubia-Dobrzynia.

W 1961 r. zawarł związek małżeński z Anną Cerowską, nauczycielką, która aż do przejścia na emeryturę pełniła funkcję dyrektora Szkoły Podstawowej nr 1 w Golubiu-Dobrzyniu. Z tego małżeństwa urodziły się dwie córki: Małgorzata i Violetta. Starsza, Małgorzata, zmarła w 1981 r. mając 18 lat jako uczennica klasy maturalnej.

Jego pogrzeb odbył się dnia 9 sierpnia 2012 r. W uroczystości pogrzebowej uczestniczyli liczni mieszkańcy Golubia-Dobrzynia, miejscowi rzemieślnicy. W pogrzebie uczestniczyły delegacje: Rodziny Katyńskiej z Torunia, z prezesem Bogdanem Taczakiem, Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego z Rypina z prezesem, prof. Mirosławem Krajewskim, Związku „Solidarność” z Golubia-Dobrzynia, z przewodniczącym Jerzym Nadolskim, Samorządu Golubia-Dobrzynia, z burmistrzem Romanem Tasarzem. W homilii pogrzebowej proboszcz żegnał jego „jako przykładnego parafianina i prawego Polaka – patriotę”.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Dobrzyniu n. Drwęcą, w jego centralnej, najstarszej części, w grobie rodzinnym obok swych rodziców i córki, Małgorzaty, nieopodal grobów zasłużonych dobrzyńian: ks. kan. Czesława Rogackiego, lekarza Franciszka Ciszewskiego i wiceburmistrza Dobrzynia n. Drwęcą, Wacława Kaczorkiewicza.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1990-2012); <http://www.golub-dobrzyn.pl/14,zasluzeni-dla-golubia-dobrzynia.html/31> VII 2013; J. Jagodziński, *Mirosław Gasen-Piekarski (1934-2012), działacz społeczny, patriota*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 472-477; Jagodziński, *Na pamięć ojców. Z dziejów figury Matki Bożej w Dobrzyniu nad Drwęcą*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 186.

GAWARECKI WINCENTY HIPOLIT h. Nałęcz (*12 X 1788 r. w Borzeniu k Płocka †9 IX 1852 r. w Borzeniu), prawnik, historyk Mazowska i ziemi dobrzyńskiej (G 8)

Był synem Franciszka, burgrabiego z 1783 r., sędziego grodzkiego wyszogrodzkiego, dziedzica dóbr Borzeń i Arciszewo, oraz Scholastyki z Sutkowskich. Po ukończeniu szkół średnich w Płocku i Liceum Warszawskiego, w 1808 r. został pierwszym studentem Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie, którą ukończył w 1811 r. Tytuł magistra otrzymał w 1818 r. Po ukończeniu studiów był aplikantem, potem inkwizentem, podsędkiem i wreszcie zastępcą prokuratora Sądu Policji Poprawczej w Płocku. W 1821 r. mianowany został prokuratorem, a w latach 1828-1843 był prezesem Trybunału Cywilnego guberni płockiej.

Był czołowym badaczem utworzonego w 1820 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego. Zajmował się historią Mazowska Płockiego i ziemi dobrzyńskiej. Współpracował z „Biblioteką Warszawską”. Był członkiem towarzystw naukowych, m. in. Towarzystwa Naukowego Płockiego. W tym ostatnim w latach 1820-1830 wykazał niezwykłą aktywność. Pozostawił znaczny dorobek naukowy, m. in. *Wiadomość o mieście Pło-*

cku (1821), *Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej z ryciną i tabelką wykazującą Obwodu Lipnowskiego gminy, wsie, dymy i dziedziców* (1825), *Przywileje, nadania i swobody królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów udzielone miastom województwa płockiego* (1828). W pierwszej z nich w przedmowie napisał m.in.: *Kochać ziemię ojczystą, na której życie wzięliśmy, jest cnotą*. W „Pamiętniku Religijno-Moralnym” ogłaszał rozprawy dotyczące historii Kościoła, m. in. *Żyoty biskupów mazowieckich, późniejszej płockich* (1842-1843), *Opisanie kościoła z klasztorem księży bernardynów w mieście Skępem* (1846), *Wiadomość topograficzno-historyczna o osadach zwanych Złotąryą tudzież o kościołach i kaplicach w tychże istniejących* (1850). Stąd niewiarygodnie brzmi opinia wyrażona o nim przez ks. M. Żywczyńskiego w 1948 r.: *„Niewielką wartość mają i jego prace historyczne. G. był w tej dziedzinie samoukiem, nie znał metody historycznej...”*. W opisie kościoła i klasztoru skępskiego odnotował m. in. pierwszą zbiorową pielgrzymkę do Matki Bożej Skępskiej z Włocławka, przybyłą już w 1608 r., a którą kierował ks. Stanisław Orłowski, kanonik katedralny. Ożeniony w 1840 r. z Kasyldą Wyszowską, pozostawił trzech synów: Zygmunta, autora prac rolniczych; Wincentego, oficera wojska rosyjskiego i Adama. Zmarł na cholera. Pochowany w Czerwińsku. Jego portret znajduje się w zbiorach Towarzystwa Naukowego Płockiego.

J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, Warszawa 1907-1912, t. 2, s. 129; Biblioteka Warszawska 1852, III, IV; 1857, III; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 386; J. Chojnacki, *Wybitni płocczanie*, Notatki Płockie 1975, nr 2, s. 312-313; Gerber, *Studenci*, s. 43-54; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 28; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 329; *Księga pamiątkowa płocczan*, Warszawa 1931, s. 110; Kurier Warszawski 1822, nr 165, z 12 VII; A. Maciesza, *Wincenty Hipolit Gawarecki, historyk regionalny Mazowsza*, Życie Mazowsza 1935, s. 2-9; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 82; Nowowiejski, *Płock*, s. 642, 654; Nycek, *Ludzie*, s. 59 podaje, że zmarł w Płocku; J. B. Nycek, *Wincenty Hipolit Gawarecki (szkic biograficzny)*, Tygodnik Płocki 1980, nr 16; A. Maciesza, *W. H. Gawarecki, historyk regionalny Mazowsza*, Życie Mazowsza 1839, nr 5; PRS, s. 67; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 20; M. Żywczyński, *Gawarecki Wincenty Hipolit*, PSB, t. 7: 1948-1958, s. 312-313; *Słownik historyków*, s. 141; Stefański, *Płock*, s. 117-118; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 108; *Wielka encykl. ilustr.*, t. 23, s. 735.

GAWIN-WAŚNIEWSKA JANINA MARIA WANDA h. Lubicz, ps. „Zbigniew Orlicz” (*1871 r. †po IX 1939 r. w Płocku), nauczycielka, bibliotekarka, pisarka, poetka

Była córką Władysława Waśniewskiego (ur. ok. 1840) i Marii z Piwnickich herbu Lubicz (ur. ok. 1840), właścicieli Urszulewa, Woli i Bliznego w ziemi dobrzyńskiej niedaleko Sierpca. Była bliską kuzynką Mariana (1864-1934) i Marii z Wierzbickich Piwnickich, właścicieli Gulbin k. Rypina oraz Antoniego (1868-1920) i Artura (1876-1938) Borzewskich z Ugoszcza i Długiego, także w Rypińskim.

Pracowała w jednej ze szkół powszechnych oraz Bibliotece Parafialnej w Płocku, gdzie współpracowała m. in. ze Stanisławą Maćkowską. Mieszkała u swojej kuzynki, Anieli Zdziarskiej. Bardzo często odwiedzała liczną rodzinę w ziemi dobrzyńskiej. Aktywnie działała

w ruchu katolickim, od lutego 1939 r. była zarządcie Katolickiego Stowarzyszenia „Dom Opieki” w Płocku, a także opiekunką spółdzielczości uczniowskiej. Z Płockiem związała większość swego aktywnego życia. Martwiła się o jego losy w czasie pierwszej wojny światowej, a także w czasie nawałnicy bolszewickiej w 1920 r., pisząc: *„Płock! Ileż wrażeń przeżyłam w tym mieście od początku wojny europejskiej... Ile niesmaku i goryczy osiadło w duszy, ile wiary w ludzką uczciwość odpłynęło z szarymi wiślanymi falami, którychby zliczył? I jak to miasto pozwalające z bezgraniczną biernością terroryzować się różnym „milicjom ludowym” przeciągać przez ulice żydowskim pochodem, urządzać rozmaite wywrotowe awantury, jak bronić się będzie przeciwko wrogowi, o którym tylu mieszkańców mówiło „nasi”*.

Używając męskiego pseudonimu „Zbigniew Orlicz”, pozostawiła spory i ciekawy dorobek pisarski, dotyczący XIX- i XX-wiecznej historii ziemi dobrzyńskiej, jednak prawie zupełnie zapomniany, zarówno w Płocku, jak i na ziemi dobrzyńskiej, m. in. *Obrączka Kalikta Borzewskiego. Z tradycji rodzinnych* (Życie Mazowsza 1936, nr 6; Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010). Publikowała także w piśmie „Głos Narodu”. Pisała również utwory poetyckie, niepublikowane za jej życia, które przekazała piszącemu te słowa jej kuzynka, Elżbieta Rajewicz-Brzezicka z Gulbin, mieszkająca do śmierci w Warszawie.

W 2010 r. przedruk krótkiego opowiadania pt. *„Obrączka Kalikta Borzewskiego”*, ukazał się w „Roczniku Dobrzyńskim”. Inne opowiadania autorki czekają jeszcze na wznowienia. Pozostały także niepublikowane dotąd utwory poetyckie: *Wezwanie. Jenerałowi Józefowi Hallerowi Wodzowi Armii Ochotniczej* (pisany w Gulbinach w lipcu 1920 r.), *Wojsku Polskiemu oraz Ojczyźnie mojej, Najjaśniejszej Rzeczypospolitej w rocznicę Jej zaślubin z Bałtykiem*.

Szczególne znaczenia posiada jej opowieść *„Morituri te salutant, ave Patria” (Idący na śmierć, pozdrawiają Ojczyznę)*, zamieszczona jedyny raz na łamach „Kurier Płockiego” na przełomie 1920 i 1921 roku. Tytuł swojej opowieści autorka zaczerpnęła zapewne ze słynnego zawołania Rzymian: *„ave, Caesar, morituri te salutant” (witaj, Cezarze, mający umrzeć cię pozdrawiają)*. Także w 1920 r. Stefan Rogalski opublikował druk ulotny pt. *„Ave! Patria! Morituri te salutant!”*, datowany w Krakowie na dzień 25 czerwca 1920 r., a zawierający pięć okolicznościowych wierszy, stanowiących, niestety, paszkwil polityczny na Wincentego Witosa. Niewykluczone, że autorka, zanim jesienią tegoż roku nadała tytuł cyklowi swoich artykułów w płockiej gazecie, poznała broszurę Rogalskiego. Być może, iż jako bibliotekarska, знаła opowiadanie Władysława Reymonta, wydane nakładem Gebethnera i Wolffa w Krakowie w latach 1907 i 1912 r. pt. *Ave Patria*.

Miała siostrę, Zofię Apolonię Marię za Zygmuntem Józefem Dzierzbickim h. Topór.

Wyszła za mąż za nieznanego nam bliżej Gawin'a, z którym pozostała bezpotomna.

Pochowana prawdopodobnie w Płocku.

AP Płock, Akta Inspektora Szkolnego, sygn. 267, Związki i Stowarzyszenia 1932-1939, k. 198; J. Gawin-Waśniewska (Zbigniew Orlicz), *Morituri te salutant, ave Patria*, Kurier Płocki

1920, n-ry 290-306 oraz 1921, n-ry 1-49, (w 2010 r. dołączyłem je do swojej książki pt. *Ziemia dobrzyńska w cieniu czerwonej gwiazdy. Rok 1920*, a nadto została wydana w Rypinie w ramach serii „Biblioteki Dobrzyńskiej” w roku 2011); J. Gawin-Waśniewska, *Morituri te salut ant ave Patria*, wstępem poprzedził, przypisami i śródtytułami opatrzył M. Krajewski, Rypin-Płock 2011, s. 5-10; J. Gawin-Waśniewska, *Obrączka Kaliksta Borzewskiego. Z tradycji rodzinnych*, do przedruku przygotował, przypisami i zdjęciami opatrzył M. Krajewski, Rocznic Dobrzyński, t. 3: 2010, s.; 117-181; Głos Mazowiecki 1939, nr 46; <http://www.estreicher.uj.edu.pl/xixwieku/indeks/62125.html/19> | 2014; <http://miroslawkrajewski.blog.onet.pl/2010/08/23/ofiara-bolszewickiej-nawalnicy-1920-r/19> | 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=229773/18> | 2014, gdzie nie ma wzmianki o jej małżeństwie; Papierowski-Stefański, *Płocczanie*, s. 160, 661, gdzie w krótkich notkach autorzy zupełnie mylnie podali jako dwie różne osoby tj.: „Gawin-Waśniewska J.” (str. 160) oraz „Waśniewska Janina” (str. 661), podczas, gdy chodzi o tę sam osobę; PRS, s. 67.

GAWROŃSKA ANTONINA (*1883 r. w Koziębrodach, pow. sierpecki †1978 r. w Rypinie), pielęgniarka (G 9)

W 1903 r. zamieszkała w Rypinie i rozpoczęła pracę w Rypińskiej Lecznicy przy ulicy Wydmuchowo (obecnie Warszawska 12). W pierwszych latach przygotowywana była do zawodu pielęgniarki przez ówczesną akuszerkę-felczera, Marię Lwową oraz felczera Macieja Malinowskiego.

W 1914 r. w czasie ewakuacji rosyjskiego personelu wyjechała wraz z M. Lwową do Rosji. Przez kilka lat pracowała jako sanitariuszka na oddziałach chirurgicznych w szpitalach wojskowych.

W 1918 r. powróciła do Rypina i rozpoczęła pracę w szpitalu ogólnym przy ul. Szpitalnej 2 (tzw. szpitalu po Toporowskiej, obecnie – ul. PCK). Po przeniesieniu tego szpitala na ul. Koszarową (obecny budynek szpitala) zatrudniona została na oddziale chirurgicznym. Dyrektor szpitala, Gracjan Roguski w 1933 r. pisał o niej: „Odnaczała się wybitną uczciwością i sumiennością w wykonywaniu swych obowiązków, a co najważniejsze posiadała dużo wiedzy i doświadczenia, pomagała przy operacjach, zabiegach i opatrunkach”. Pochowana na cmentarzu w Rypinie.

AMZD, Spuścizna dra F. Dłutka; *Dzieje służby zdrowia*, s. 345.

GAWSKI HENRYK (*31 VII 1906 r. †12 III 1924 r.), uczeń seminarium nauczycielskiego, instruktor harcowski

Pochodził z Rogowa lub jego okolic. Po ukończeniu szkoły powszechnej wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie. Jako uczeń został instruktorem harcowskim i był tam komendantem drużyny harcowskiej.

Zmarł w wieku młodzieńczym, mając niecałe 18 lat. Pochowany został na cmentarzu w Rogowie k. Rypina. Jego nagrobek zachował się do dziś.

Tablica nagrobna na cmentarzu w Rogowie.

GAŃSECKI SEWERYN, ps. „Janicki” (XIX w.), powstaniec styczniowy 1863 r. (G 10)

Pochodził z Chelmy w ówczesnym zaboru pruskiego. Wiosną 1863 r. trafił do oddziału Teofila Jur-

kowskiego, formowanego w południowo-wschodniej części ziemi dobrzyńskiej. Występował tu pod nazwiskiem „Janicki”. U swego kuzyna, urzędnika paszportowego, wykrał dla potrzeb partyzantki druki paszportów. Po kłęsce pod Koziółkiem k. Skępego w dniu 16 kwietnia 1863 r. udał się do gen. Zygmunta Padlewskiego po dalsze rozkazy. Padlewski mianował go wtedy referentem broni i organizatorem oddziałów na pow. lipnowski. Z polecenia naczelnika województwa płockiego miał za zadanie pozierać broń rozbitków, a ich samych rozlokować po kwaterach. Otrzymał nawet pisemny rozkaz „do obywateli, aby w czynnościach tych nieśli wszelką pomoc”. Ustalono wtedy, że rozbita i rozproszona grupa Jurkowskiego w liczbie ok. 30 osób uda się do lasów miłobędzkich, gdzie miał przybyć Jurkowski i objąć dowództwo nad resztą swojego oddziału.

Kiedy w drugiej połowie kwietnia 1863 r. gen. Z. Padlewski skierował do zaboru pruskiego swoich adiutantów i emisariuszy w celu nawiązania kontaktów, przewozu broni itp., jednym z nich uczynił właśnie jego. Udał się wtedy za granicę, aby przewieźć stamtąd broń kawaleryjską: 50 pałaszy i 100 rewolwerów dla 80 osób piechoty i 50 konnych. Jak zapewnia w swoich pamiętnikach, z polecenia dwóch powstańczych oficerów uformował niebawem dwa 90-osobowe oddziały.

Po upadku powstania zdołał przedostać się do Francji, gdzie napisał pamiętnik o powstaniu, wydany w 1895 r. w Poznaniu pt. *Pamiętniki Seweryna Gańseckiego – powstańca z roku 1863/4*, wyd. Z. Słupski.

S. Gańsecki, *Pamiętniki powstańca z roku 1863/4*, spisał według jego opowiadań Z. Słupski, Poznań 1895, pass.; http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/SPIS%20UCZESTNIK%C3%93W%20POWSTANIA%20STYCZNIOWEGO%20ORAZ%20WYDARZENIA%20PRZED%20-%20aktualny.pdf/31 VII 2013; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 65-66, 83; *Umarli... znajomi... kochani... Powązki 1790-1990 w poezji i prozie*, wybór i oprac. tekstów: B. Olszewska, H. Szwanowska, J. Waldorff, Warszawa 1990, pass.

GAŃSECKI ZDZISŁAW (*1888 r. w Radomiu †1985 r. w Golubiu-Dobrzyniu), porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i wojny obronnej 1939 r., mleczarz, organizator mleczarstwa

Wychowany w duchu patriotycznym, wstąpił do Legionów Piłsudskiego. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. w Mińsku Litewskim.

Po zakończeniu wojny z Rosją, wystąpił z wojska w stopniu porucznika i osiedlił się w Grodnie. W latach 1927-1928 ukończył Szkołę Mleczarską w Rzeszowie i skierowany został do pracy do Żeńskiej Szkoły Mleczarsko-Serowerskiej Centralnego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Szafarni, pow. rypiński, którą podjął od 1 lipca 1928 r. Uczył następujących przedmiotów: rachunkowości mleczarskiej, spółdzielczości, a nadto kierował przyszłolną mleczarnią i serownią. Jego miesięczne pobory wynosiły wtedy 350 zł.

W 1935 r. został służbowo przeniesiony do Golubia na stanowisko dyrektora mleczarni. W latach 1935-1936 uruchomił w Golubiu topialnię serów, w której znalazło

pracę ok. 70 osób a która dawała dodatkowo zyski mleczarni.

W sierpniu 1939 r. powołany został do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie obronnej. Po klęsce wrześniowej dostał się niewoli niemieckiej i jako jeńiec przebywał w oflagu do 1945 r.

W 1946 r. rozpoczął pracę w Centralnym Związku Spółdzielni Mleczarskich w Warszawie, gdzie również uruchomił topialnię serów. W 1954 r. w Toruniu zaprojektował i uruchomił topialnię serów, w której został dyrektorem, gdzie pracował aż do emerytury.

Miał braci Mieczysława, Janusza i Pawła.

W 1924 r. wziął ślub z Jadwigą Pruszyńską, córką Konstantego, prezydenta Mińska i Antoniny (zm. 5 II 1972 w Golubiu), nauczycielką szkoły w Szafarni. Jej siostra, Władysława Budkiewicz uczyła w Szkole Powszechnej w Podzamku Golubskim i w Golubiu, w 1948 r. przeszła na emeryturę. Zamieszkała u swojej siostry, Bronisławy Dąbrowskiej, której mąż był sędzią w Grodnie na Białorusi. Pozostawił syna Romualda (ur. 1930).

Pochowany wraz żoną na cmentarzu katolickim parafii Golub.

AP Bydgoszcz, Kuratorium Oświaty Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, sygn. 3428; Kowalski-Zuchowski, *Szkoła*, s. 102-104 113.

GAŚSIOROWSKI KONSTANTY (†po 1864 r.), powstaniec 1863 r., Sybirak

Pochodził z Podgórza pod Toruniem. W 1863 r. wstąpił do oddziału powstańczego A. Sumińskiego ze Zbójna k. Rypina i był w nim oficerem.

W dniu 31 maja tego roku został wzięty do niewoli w Nadrożu k. Rypina. W czasie śledztwa zeznał, że wioził broń z zaboru pruskiego, która w czasie bitwy pod Nietrzebą w dniu 22 kwietnia została odbita i zabrana przez 7. Rotę Pułku Muromskiego. Na mocy wyroku sądu wojennego skazany został na 10 lat ciężkich robót w guberni jenijskiej. Wskutek starań rodziny wkrótce mógł stamtąd powrócić do kraju. Dalej jego losy nie są nam znane.

Bukowski, *Pomorze*, s. 148; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 296; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 215; Lissowski, *Powstanie*, s. 163.

GAŚSIOROWSKI MIKOŁAJ (†po 1828 r.), proboszcz w Płonnem

Pochodził ze wsi Sinogóra blisko Żuromina. Po wysłuchaniu nauk w szkole reformatów żuromińskich i seminarium plockim i przyjęciu wyższych święceń w 1819 r., osiadł jako wikariusz przy kościele unickim w Mławie. Stąd po dwóch latach przeszedł do Szpetala nad Wisłą k. Włocławka.

W 1828 r., po nagłej śmierci ks. Tomaszewskiego, otrzymał prezentę (w prawie kanonicznym, prawo do przedstawienia kandydata na urząd kościelny) na probostwo w Płonnem, gdzie pracując mimo podeszłego wieku, cieszył się zdrowiem. Był szanowany przez wiernych i kapłanów w sąsiedztwie. Szeroko znany był jako dobry sąsiad i wzorowy gospodarz.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/12 X 2010.

GEDE TADEUSZ (*28 III 1911 r. w Tbilisi †4 III 1982 r. w Warszawie), poseł na sejm PRL, minister handlu zagranicznego, wicepremier (G 11)

Był synem Wandy z Wundrów, związanych w Rypinem i okolicą. Przed wojną był członkiem OMS „Życie” i Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej. W latach 1949-1952 był ministrem handlu zagranicznego, a potem, w okresie 1952-1956 - wicepremierem. Ścisłe związany z PZPR, w latach 1953-1971 zasiadał jako członek w Komitecie Centralnego tej partii. Był posłem na sejm PRL III i IV kadencji. Na początku lat 70. XX w. istotnie wspierał nowe inwestycje w Rypinie. Na przełomie lata 50. 70. XX w. był ambasadorem Polski w Moskwie i Berlinie.

Odznaczony m. in. Orderem Sztandaru Pracy I Klasy, Krzyżem Kawalerskim i Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach.

T. Moldawa, *Ludzie władzy 1944-1991*, Warszawa 1991; (*Nekrolog*), *Życie Warszawy* 1092, nr 43, z 6-7 marca 1982, s. 2; (*Nekrolog*), *Życie Warszawy* 1982, nr 44, z 8 marca 1982, s. 10; *Rypin w PRL*, s. 672.

GEJER STANISŁAW (*ok. 1901 r. †1 VIII 1944 r. w Warszawie), uczestnik wojny 1920 r., powstaniec 1944 r.

Był synem Emiliana, właściciela majątku Nasiegniewo. Na Uniwersytecie Warszawskim ukończył ekonomię. W 1920 r. jako ochotnik wziął udział w wojnie przeciwko bolszewikom. W czasie okupacji należał do ZWZ, a następnie AK. Zgłosił się do powstania warszawskiego i zginął w dniu jego wybuchu na Śródmieściu.

Jasiewicz, *Lista*, s. 287; Piotrowski, *Słownik*, s. 107; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 372

GERC LUCJAN (*29 III 1923 r. w Krobi, gm. Dobrzejewice †25 III 1995 r. Aleksandrowie Kujawskim), nauczyciel

Był synem Antoniego, robotnika, który pracował sezonowo u prywatnych gospodarzy oraz jako robotnik kolejowy w Toruniu i Rozalia z domu Lipińska. W 1924 r. rodzice jego przeprowadzili się do Lubicza k. Torunia. Szkołę podstawową ukończył w 1937 r. w Lubiczu, a od 1935 r. uczęszczał do gimnazjum w Toruniu.

Podczas okupacji w kwietniu 1940 r. został wywieziony na prace przymusowe do Niemiec w okolicy Pasewall. Pracował w gospodarstwie, gdzie podczas wożenia mleka stracił oko.

W 1945 r. powrócił do Lubicza, gdzie spędził kilka miesięcy przy rodzicach. Od stycznia 1946 r. do lipca 1946 r. uczęszczał do Państwowego Pedagogium w Toruniu na wstępny kurs pedagogiczny. W 1946 r. złożył przed Państwową Komisją Edukacyjną w Toruniu egzamin z zakresu małej matury.

Od lipca 1946 r. objął stanowisko nauczyciela Szkoły Powszechnej w Witowie k. Radziejowa. W 1950 r.

jako słuchacz kursów dla niewykwalifikowanych nauczycieli szkół podstawowych, ukończył je otrzymując świadectwo dojrzałości Liceum Pedagogicznego w Toruniu. Z dniem 1 lipca 1951 r. został przeniesiony na stanowisko kierownika szkoły podstawowej w Wysocinku w gminie Bądkowo. Pracował tam do 31 grudnia 1970 r.

W 1962 roku rozpoczął zaoczne studia w Studium Nauczycielskim na kierunku matematyki z fizyką. Od 1 stycznia 1971 r. do 31 sierpnia 1986 r. był dyrektorem Szkoły Podstawowej w Łówkowicach. Od 1954 do 1960 r. był radnym Gromadzkiej Rady Narodowej, członkiem Prezydium GRN w Bądkowie. Jednocześnie pracował w wielu organizacjach społecznych działających na terenie Wypocina, Łówkowic i Bądkowa. W latach 1958-75 był instruktorem oświaty dorosłych. Był sekretarzem OSP w Wysocinie. Przez 16 lat był przewodniczącym Rady Nadzorczej BS w Bądkowie, a przez 15 lat (od 1966-81) prezesem ogniska ZNP w Bądkowie. Był również głównym inicjatorem budowy drogi łączącej Wysocin z Jaranowem, a będąc dyrektorem SP w Łówkowicach przyczynił się do utwardzenia drogi dochodzącej do szkoły.

W 1977 r. został wpis do Księgi Zasłużonych Gminy Bądkowo. Odznaczony: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką ZNP i innymi.

W 1991 roku odszedł emeryturę, mieszkał z żoną w Łówkowicach.

W dniu 18 sierpnia 1948 r. ożenił się z Cyncią Czyżewską (ur. 17 X 1926 r. w Witowie), miał troje dzieci: Jolantę (ur. 6 I 1951) i bliźnięta: Jadwigę i Marka (ur. 25 V 1953)

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Łowiczku.

Archiwum SP w Łówkowicach, TeKa akt osobowych Lucjana Gerca; [http://kujawsko-pomorskie.regiopedia.pl/wiki/Lucjan-gerca/22 II 2013; Złota Księga Zasłużonych dla Bądkowa](http://kujawsko-pomorskie.regiopedia.pl/wiki/Lucjan-gerca/22%II%2013;Zlota%Ksi%94ga%Zasluzonych%dla%B%104dkowa).

GERMAN KAZIMIERZ, ps.: „Łysy”, „Kazik” (*13 VIII 1907 r. w Grodkowie Morgach k. Sierpca †1 IX 1983 r. we Wrocławiu), działacz organizacji lewicowych (G 12)

Pochodził z rodziny chłopskiej. Po ukończeniu w 1919 r. Szkoły Powszechnej w Susku, pracował jako robotnik sezonowy przy budowie kolei. Od 1924 r. należał do organizacji młodzieżowej „Siew” i niebawem został jej czołowym działaczem w pow. sierpeckim. W 1930 r. ukończył szkołę rolniczo-handlową w Dęblinie, a w 1934 r. – Wyższy Kurs Rolniczy im. S. Staszica. W latach 1931-1936 był prezesem ZWM „Siew” w pow. sierpeckim. Następnie pracował jako instruktor spółdzielni rolniczych.

W okresie okupacji hitlerowskiej należał do organizatorów Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich „Młot i Sierp”, a potem do Polskiej Partii Robotniczej. Na początku listopada 1942 r. został sekretarzem Komitetu Okręgowego PPR w Płocku. Był współorganizatorem konspiracyjnych rad narodowych w Okręgu Płockim. Redagował konspiracyjną gazetkę „Głos Mazowsza”. Utrzymywał bliskie kontakty z działaczami lewicowymi w pow. rypińskim i lipnowskim, często

odwiedzając te okolice. Miał zasługi w powstaniu i rozwoju ogniw PPR na ziemi dobrzyńskiej.

Po wojnie pełnił różne funkcje w PZPR i spółdzielczości na Dolnym Śląsku. Wydał wspomnienia pt. *W konspiracji*, [w:] *Mazowsze w walce* (1964) oraz *Droga do celu* (1979), stanowiące źródło do poznania lewicowego ruchu oporu na ziemi dobrzyńskiej i Mazowszu Płockim.

F. Dorobek, *Płock i ziemia płocka*, Płock 1980, pass.; *Dzieje Płocka*, s. 473, 481; B. Kaplan, *Z rewolucyjnych tradycji Rypina i powiatu rypińskiego*, [w:] *Szkice Rypińskie*, Bydgoszcz 1967, s. 163; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 20, s. 30; Kozłowski, *PPR*, s. 16, 21-23; Nycek, *Ludzie*, s. 296, tutaj mylnie data urodzenia – 1908; *Okręg Płocki*, pass.; J. Ptasieński, *Na północ od Warszawy. Szkice z dziejów ruchu oporu 1939-1945*, Warszawa 1984, pass.

GETKE STANISŁAW (*1914 r. †21 I 1942 r. w obozie Stutthof), rolnik, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Okalewku, gdzie prowadził niewielkie gospodarstwo rolne. W czasie okupacji hitlerowskiej został członkiem konspiracyjnej organizacji „Orzeł Biały”. W dniu 21 maja 1941 r. został aresztowany i zesłany do obozu koncentracyjnego Stutthof. Potem przewieziony do więzienia w Lipnie i tam powieszony.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 356; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 172; Piotrowski *Słownik*, s. 107; Rel. S. Suszyński z 1980 r.

GEŚICKI PRZEMYSŁAW MIECZYŚLAW (*18 III 1954 r. w Bydgoszczy), nauczyciel, starosta lipnowski, społecznik (13)

Syn Edwarda i Cecylii Geśickiej. Uczył się kolejno w: Szkola Podstawowa w Wichowie, Technikum Mechaniczne w Lipnie, Studium Pedagogiczne w Bydgoszczy, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, magister pedagogiki w zakresie pedagogiki rewalidacyjnej, wychowania obronnego i fizycznego.

Przebieg pracy zawodowej: Międzykółkowa Baza Maszynowa w Łochocinie (1975), staż; zasadnicza służba wojskowa (1975-1977), Polskie Ratownictwo Okrętowe Gdynia, pracownik umysłowy (1977-1979) Spółdzielnia Kólek Rolniczych Wielgie, kierownik Zakładu Usług Mechanicznych (1979-1982), Gminna Spółdzielnia „SO-T Wielgie, członek Zarządu, kierownik Obrotu Rolnego (1982-1983), Zespół Szkół Mechanicznych w Lipnie, nauczyciel, kierownik Warsztatów Szkolnych (1983-2002), Starostwo Powiatowe w Lipnie, Starosta Lipnowski (2002-2006), Zespół Szkół Technicznych w Lipnie, kierownik Warsztatów Szkolnych (2006-2007), świadczenia emerytalne (od 2007).

W czasie pełnienia funkcji starosty lipnowskiego wybudowano obiekt Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Lipnie, zmodernizowano budynek Starostwa przy ul. Mickiewicza, wykonano szereg inwestycji w szkołach średnich powiatu lipnowskiego oraz na drogach powiatowych.

Działalność społeczno-polityczna: starosta lipnowski w latach 2002-2006; radny Rady Powiatu w Lipnie od 1998 r. do chwili obecnej, w tych latach pełniący

funkcję przewodniczącego Komisji Oświaty i Sportu, sekretarza Komisji Rewizyjnej w I kadencji, zastępcy przewodniczącego Komisji Budżetu i Finansów w IV kadencji, obecnie przewodniczący Komisji Zdrowia, Rodziny i Opieki Społecznej; były członek Związku Zawodowego „Solidarność”, członek Prawa i Sprawiedliwości, były przewodniczący struktur powiatowych; współzałożyciel oraz członek Samorządowego Przymierza „Zgoda” Powiatu Lipnowskiego; współzałożyciel oraz członek Towarzystwa Rozwoju Powiatu Lipnowskiego; działacz Stowarzyszenia na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Powiatu Lipnowskiego „Nadzieja”, był członek Zarządu Powiatowego Związku Ochotniczej Straży Pożarnej RP; członek struktur Gminnych Związku Ochotniczej Straży Pożarnej w Wielgiem; członek struktur organizacyjnych Klubu Sportowego w Wielgiem; Honorowy Członek Klubu Sportowego „Jastrzębie” w Lipnie.

Odnaczone m. in.: Brązowy Krzyż Zasługi; Srebrny Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju”, Złota Odznaka Polskiego Związku Niewidomych; odznaczenia Związku Zawodowego „Solidarność”.

Żonaty z Anną Szczepańską, ma dwóch synów: Andrzeja i Pawła i wnuczęta: Julię, Wojciecha i Elżbietę.

Autobiografia z 27 XI 2013; Autopsja (1996-2013); „Bardzo cenię sobie bezpośrednie kontakty z mieszkańcami powiatu”, ze starostą lipnowskim Przemysławem Gęsickim rozm. E. Drzewiecka i M. Stark, Gazeta Lipnowska, nr 49: 2003, s. 6-7.

GĘSICKI WACŁAW (*22 III 1915 r. w Kikole †20 IV 1988 r. w Lipnie), uczestnik wojny obronnej 1939 r., urzędnik, naczelnik miasta Lipna (G 14)

Był synem Józefa i Jadwigi z Wiśniewskich, II v. – Peszyńska. Wcześniej osierocony został przez ojca i dlatego od wczesnych lat musiał pracować zarobkowo, najpierw w latach 1930-1936 w filiach Spółdzielni Mleczarskiej Gołęcin-Janiowo, a latach 1936-1937 przy budowie linii kolejowej Lubicz-Sierpc. W 1938 r. powołany został do służby wojskowej w 79. pułku piechoty w Słonimiu.

Brał udział w wojnie obronnej 1939 r. na linii Mława-Narew-Warszawa. Ranny, wywieziony do stalagu IA Stablak k. Królewca, gdzie przebywał aż do nadejścia Armii Czerwonej w 1944 r.

W maju 1945 r. powrócił do kraju i podjął pracę w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie jako referent kwaterunkowy, a następnie – kierownik referatu wojskowego i sekretarz Prezydium. Od września 1951 r. był kierownikiem biura Zarządu Powiatowego LOK w Lipnie. Od 1969 do 1972 r. był przewodniczącym Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie, a w 1973 r. został naczelnikiem miasta Lipna. Z dniem 1 stycznia 1974 r. przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1967), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1946), a Miejska Rada Narodowa w Lipnie w dniu 21 lipca 1977 r. wpisała go do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Miał trzy siostry, w tym Marię, żołnierza Armii Krajowej, poetkę oraz trzech przyrodnych braci: Aleksandra, Tadeusza i Jana Peszyńskich.

Z małżeństwa z Marianną Mync (ur. 8 V 1923), córką Konstantego i Stanisławy, miał troje dzieci: Krzysztofa

(1946-1986), Waldemara, starostę brodnickiego w latach 2002-2010, a w latach 1998-2002- wicestarostę brodnickiego, i Annę (ur. 1956), mieszka w Kanadzie. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Lipnie.

Inf. W. Gęsickiego (syna) z 18 X 2013 r.; Lewandowski, *Losy żołnierzy*, s. 9; *Obywatele Lipna*, s. 61; *Specjalski, Lipno*, t. 3, a. 130-131; *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/31_VII_2013.

GĘSICKI WALDEMAR (*11 VII 1949 r. w Lipnie), historyk, działacz społeczno-kulturalny, samorządowiec, starosta brodnicki (G 15)

Syn Wacława i Marianny z domu Mync. Do szkoły podstawowej i liceum uczęszczał w Lipnie, w 1967 r. zdał maturę w Liceum im. Romualda Traugutta i rozpoczął pracę w PSS „Społem” w charakterze referenta. W 1968 r. podjął studia zaoczne na UMK w Toruniu – Wydział Humanistyczny, kierunek historia. Po pierwszym semestrze przeniósł się na studia stacjonarne, które ukończył w 1973 r.

Pierwszą po studiach pracę podjął w Chojnicach, gdzie pełnił obowiązki kierownika Muzeum Regionalnego. W 1975 r. został dyrektorem Muzeum w Brodnicy, którym kierował nieprzerwanie do czasu wyboru do Rady Powiatu i na stanowisko wicestarosty. W latach 1981-1983, oprócz muzeum, kierował także Brodnickim Domem Kultury. W latach 2002-2010 pełnił urząd starosty brodnickiego, wcześniej zaś, w latach 1998-2002 - wicestarosty.

Jako historyk, po dwóch owocnych kadencjach na stanowisku starosty, w grudniu 2010 r. powrócił do pracy w kulturze, podejmując obowiązki dyrektora Brodnickiego Domu Kultury.

Zarówno w czasie nauki szkolnej i uniwersyteckiej, jak i podczas pracy zawodowej aktywny społecznie. Był m. in. przewodniczącym Rady Wydziałowej ZSP Humanistyki na UMK w Toruniu, później prezesem oddziału PTTK w Brodnicy i Towarzystwa Miłośników Ziemi Michałowskiej. Kierując brodnickim muzeum poświęcał się głównie regionalistyce, będąc m. in. autorem scenariuszy wielu wystaw. W Brodnickim Domu Kultury udało mu się wraz ze współpracownikami, w środoku stanu wojennego, zorganizować kultową, będącą w kontrze do oficjalnego nurtu, imprezę „Muzyczny Camping”.

Obecny kształt i sukcesy obchodzącego jubileusz 40-lecia Muzeum w Brodnicy są w znacznym stopniu jego udziałem, choć sam podkreśla, iż udało mu się stworzyć doskonały zespół, współtworzący dzieje tej placówki. Uznaniem jego roli we współczesnym muzealnictwie było członkostwo w zarządzie Związku Muzeów Polskich.

Jako starosta brodnicki, a wcześniej wicestarosta, restytuował powiat brodnicki, nadając jego jednostkom organizacyjnym kształt instytucji przyjaznych mieszkańcom, czego przykładem jest nowa siedziba starostwa z rozległym parkiem i parkingiem. W tym czasie powiat brodnicki realizował wiele projektów, które skutecznie rozwiązywały problemy rozwoju nowoczesnej oświaty, pomocy osobom niepełnosprawnym, ograniczania bezrobocia itp., dzięki czemu powiat w wielu rankingach sytuował się w czołówce powiatów

polskich, za co otrzymał, nadaną przez Związek Powiatów Polskich, statuetkę „Starosta Dziesięciolecia”. Publikował m. in. w periodyku pt. „Muzealnictwo”, *Technika elektroniczna w służbie muzeów*, Muzealnictwo 1988, t. 31; zajmował się także dziejami spółdzielczości bankowej i rzemieślniczej, opisując je w monograficznych opracowaniach. Jest autorem publikacji zwartych: *40 lat Spółdzielni Meblarskiej w Brodnicy 1959-1990* (1990); *Bank Spółdzielczy w Brodnicy 1862-1994* (1994, współautor P. Przybylski), *150 lat Banku Spółdzielczego w Brodnicy* (2012, współautor B. Drogorób).

Odnaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu odrodzenia (2004), Złotym Krzyżem Zasługi (1996), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1984).

Autobiografia z 12 XI 2013; Autopsja (1990-2013); (kat), *Waldemar Gęsicki, były starosta powiatu brodnickiego został nowym dyrektorem Brodnickiego Domu Kultury*, Gazeta Pomorska, 2011, z 3 I.

GIBLEWSKI SATURNIN, ps. „Gramofon”, „Szturm” (*29 XI 1903 r. w Lipnie †28 IX 1981 r. w Lipnie), żołnierz Armii Krajowej, dowódca plutonu administracyjnego Obwodu AK Lipno, urzędnik (G 16)
Był synem Teodora i Heleny z Radomskich. Ukończył szkołę powszechną, a następnie Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie. Pracę zawodową rozpoczął w charakterze buchaltera w Banku Kredytowym w Lipnie. W latach 1924-1926 odbył służbę wojskową w 3 kompanii ckm-ów 6. pułku piechoty Legionów. Potem pracował w miejscowym magistracie w charakterze urzędnika. Od 4 maja 1930 r. był adiutantem Ochotniczej Straży Pożarnej w Lipnie. W 1933 r. brał udział w pogrzebie Marszałka Józefa Piłsudskiego. Udzielał się w pracy kulturalnej i działalności sportowej. Był członkiem ZAIKS-u, uprawiał sport kolarski.

Po kampanii wrześniowej 1939 r. aktywnie włączył się do pracy konspiracyjnej na terenie Lipna i okolicy. Należał do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, a następnie ZWZ/AK. W Obwodzie AK Lipno był dowódcą plutonu administracyjnego. „Organizował” dokumenty dla osób poszukiwanych przez policję niemiecką, a także kartki żywnościowe i odzież. W dniu 10 kwietnia 1940 r. został aresztowany, jednak po trzytygodniowych przesłuchaniach wyszedł na wolność. W dalszym ciągu pracował jako podrzędny urzędnik w magistracie, gdzie nie zrezygnował z poprzedniej działalności. W 1944 r. wywieziony został na przymusowe roboty w głąb Niemiec.

Do kraju powrócił w 1945 r. i podjął pracę w Gminnej Spółdzielni „S.Ch.” w Lipnie. Z tego zakładu przeszedł na emeryturę. Od 1956 r. był prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Lipnie, a od 19 czerwca 1955 r. – naczelnikiem Rejonu Pożarniczego w Lipnie. Odnaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1943).

Jego brat Bronisław zginął w wojnie obronnej 1920 r. pod Lwowem, a jego nazwisko znajduje się na Pomniku Niepodległości w Lipnie. Młodszy brat Teodor, jako oficer Wojska Polskiego był jeńcem oflagu Woldenberg-Neumark Ilc, jednak po powrocie w styczniu 1945 r. został aresztowany przez NKWD wraz z Antonim Sosikiem i wywieziony do Związku Sowieckiego.

W armii Krajowej działali też jego bracia: Bogusław, Jan i Zdzisław.

Żonaty był z Marią Lewandowską (zm. w 1942), a po jej śmierci z Teodorą Lewandowską. Z tą ostatnią miał dwie córki: Krystynę Marię i Barbarę Jolantę. Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

AFGEZ, t. osob: S. Giblewski, S. Suszyński (Wykaz żołnierzy AK); Z. Gózdź, *Ojczyźnie mojej służyli*, Lipno 1992, s. 15-16; Z. Gózdź, *Saturnin Giblewski, ps. „Szturm”*, Gazeta Lipnowska, nr 39: 1999, s. 19; Inf. córki Krystyny, prostująca mylnie podawane wcześniej daty urodzenia i śmierci; M. Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 335, 339; M. Krajewski, *Giblewski Saturnin*, SBKP, cz. 3, s. 57; SBKP, cz. 6, s. 84; B. Stark, A. Rudzka, M. Starek, *Historia jednego zabytku*, Gazeta Lipnowska, nr 45: 2002, s. 14-15; Uzarowicz, OSP, s. 41.

GIEDYCH z d. Domańska BOŻENA HANNA (*11 XI 1940 r. w Rypinie), artystka, laureatka wielu prestiżowych nagród, członkini DTN (G 17)

Jej rodzicami byli Stanisław Michał Domański i Wanda Irena z domu Zajac. W Rypinie ukończyła edukację na kolejnych szczeblach nauki: w 1954 r. – Szkołę Podstawową nr 1, zaś w 1959 r. – Liceum Ogólnokształcące. Kolejne lata edukacji (1960-1963) to Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy, a następnie, w latach 1974-1978, studia na Wydziale Sztuk Pięknych Uniwersytetu im. M. Kopernika w Toruniu, pod kierunkiem prof. St. Borysowskiego, Z. Kolarczyka i M. Wiśniewskiego i tytuł zawodowy magistra sztuki.

Przez całe lata swojej pracy zawodowej była nauczycielem przedmiotów artystycznych, na wszystkich szczeblach edukacji, od szkoły podstawowej (w Strzygach, Wąpielsku i Wałczu), przez szkołę średnią (licea w Wałczu i Koszalinie), po studia wyższe (Wałcz, Koszalin i Rzepczyn). Równolegle zawsze prowadziła szeroką działalność społeczną, dzięki której upowszechniała kulturę.

W latach 1980-1991 piastowała funkcję prezesa Zarządu Okręgu Polskiego Stowarzyszenia Edukacji Plastycznej na dawne województwa koszalińskie, szczecińskie i słupskie. Od 1991 r. jest członkiem Zarządu Okręgu Koszalińsko-Słupskiego Związku Polskich Artystów Plastyków w Koszalinie, gdzie w Zarządzie Okręgu pełniła funkcję skarbnika. W 1991 r. została także członkiem Zarządu Oddziału Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” w Koszalinie. Od 1959 r. członek Związku Nauczycielstwa Polskiego, gdzie była jedną z inicjatorek powstania Wojewódzkiego Koła Nauczycieli Plastyków, funkcjonującego pod patronatem ZNP, aż do rozwiązania województwa koszalińskiego. Najpierw była sekretarzem Zarządu Koła, a następnie – długoletnim jego prezesem. Koło to, skupiające pedagogów krzewiących kulturę plastyczną, podejmowało różnorodne działania na rzecz uzdolnionych nauczycieli i uczniów, m. in. zorganizowała Biennale Twórczości Plastycznej Nauczycieli pn. Zabytki Ziemi Koszalińskiej.

Obok pracy pedagogicznej i społecznej tworzy sztukę współczesną, uprawia malarstwo sztalugowe, grafikę, rysunek i tkaninę unikatową. Maluje i rysuje od ponad 40 lat, a swoje tkaniny z wełny, anilany i innych materiałów tworzy od ponad 30 lat.

Jak mitologiczna Arachne, „na swoich krosnach” tka, ukazując misterne dzieła, których przekaz uczy, po-

budza wyobraźnię i wzbudza do przemyśleń. Wśród nich są: „Koszalińskie Gwiazdy Europy” (220x70), wełna, technika mieszana; „Pajęczyny Arachne” (z cyklu antycznego, 160x100), wełnopodobne, technika własna; „Przenikanie faktur” (120x140), wełna, technika mieszana; „Muszle” (220x120), wełna, technika mieszana, dar Ordynariatu Wojska Polskiego dla Papieża Jana Pawła II (w zbiorach Watykanu) (241x120), wełna, technika własna; „Skrzydła Ikara” (180x180), technika własna; „Impresje jesienne” (z cyklu „Cztery pory roku”) (200x180), akryl, wełna, technika własna; „Pamięci poległych, niezwykłych” (w zbiorach Wojsk Lotniczych w Poznaniu) (180x140), wełna, wełnopodobne, technika mieszana, czy też „Powstanie Warszawskie” (220x120), wełna, wełnopodobne, technika własna.

Prace malowane to m. in.: „Krajobrazy”, „Żniwa”, „Martwa natura z szafirkami”, „Martwa natura z owocami”, „Martwa natura z chińskim dzbanuszkim i różami”, „Martwa natura z astrami”, „Widok od jeziora (Biały Bór)”, „Uliczka w Gurzufie (Krym)”, „Drzewo przy katedrze” (Koszalin), „Widok na katedrę” (Koszalin). Spośród rysowanych należy wskazać na prace pt.: „Zima” – piórko, tusz, „Cyprysy” – piórko, tusz, „W lesie” – piórko, tusz, czy też „Samotne” – piórko, tusz.

Swoje prace wystawiała w następujących wystawach zbiorowych w kraju: w Muzeum w Kraśniku Lubelskim (1978), na Wystawie Okręgowej „Dzieła Roku” w BWA w Koszalinie w roku 1970, 1978, 1980, 1987 i 1988, w Muzeum Książąt Pomorskich w Słupsku (1978-1979), w Galerii „N” w Koszalinie w latach 1978-1997, w Muzeum Sportu w Warszawie w 1980 r. i w 1997 r., w CBWA „Zachęta” w Warszawie (1983, 1986, 1988), w Muzeum „StilArt” w Gorzowie Wielkopolskim (1995), w Galerii MOK w Krakowie (1986), w „INTER-ART” w Poznaniu (1987), w Galerii „U” BWA w Koszalinie (1987), w Galerii „Nadbałtycka” w Koszalinie (1988-1990), na I Międzynarodowej Wystawie „Sztuka w Obronie Środowiska” w Warszawie w 1989 r., podczas Biennale Sztuk Plastycznych „ARS”’91 w Warszawie, podczas IV Ogólnopolskiej Wystawy Plastyki w Szklarskiej Porębie w 1994 r., podczas II Międzynarodowej Wystawy Exlibrisu Muzycznego w Antoninie (1994), podczas X Ogólnopolskiej Wystawy „Współczesny Exlibris Polski” w Rzeszowie (1995), w czasie wystawy z okazji 40-lecia ZPAP w Koszalinie (1995) oraz w czasie Ogólnopolskich Warsztatów Artystycznych w Zamościu (1995), w Teatrze Bałtyckim w Koszalinie (1996 i w 1999), podczas Wystawy Okręgowej ZPAP w Koszalinie (1997), w Muzeum Okręgowym „Znaki Czasu” w 25-lecie Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie (1997), w Domu Sztuki i Architektury „Postawy Roku ’97, w Koszalinie, w Muzeum Okręgowym „Postawy Roku” w Koszalinie w latach: 1998, 1999, 2000, 2001, 2002 i 2003, w BWA w Słupsku (1999), w Galerii „EL” w Elblągu (1999), a także w Muzeum Okręgowym w Toruniu (2000) oraz w Galerii „Arsenal” w Toruniu w 2001 r.

Wystawy indywidualne: w Galerii Muzeum Regionalnego w Kraśniku Lubelskim (1978) – tkanina, w Galerii BWA w Suwałkach (1979) – malarstwo i tkanina, w „Małej Galerii” BWA w Elku (1979) – malarstwo i tkanina, w Galerii Jednego Obrazu w Teatrze im. W. Horzycy w Toruniu (1980) – tkanina, w Gale-

rii KMPiK w Grudziądzu (1980) – tkanina, w Galerii „Pegaz” BWA w Toruniu (1980) – tkanina, w Galerii Muzeum Okręgowego w Koszalinie (1981) – tkanina, w Galerii „Kunst aus Polen” w Berlinie Zachodnim (1982) – tkanina, w Galerii Sztuki Współczesnej w Toruniu (1983) – tkanina, w Galerii KMPiK w Kołobrzegu (1986) – grafika i rysunek, w Galerii „U” BWA w Koszalinie (1987) – tkanina, w „Małej Galerii” BWA w Kołobrzegu (1988) – tkanina, w Galerii Sztuki Współczesnej w Warszawie (1990) – tkanina, w Galerii „Nowa” PAX w Rypinie (1991) – tkanina, w PAX „Zapiecek” we Włocławku (1992) – tkanina, w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie (1992) – tkanina, w Galerii „Nadbałtycka” KMPiK w Koszalinie (1993) – tkanina, w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie (1994) – rysunek i malarstwo, w Galerii Sztuki Współczesnej w Zamościu (1994) – rysunek i malarstwo, podczas IX i XI Międzynarodowego Sympozjum Ekologicznego w Darłowie (1994 i 1998) – rysunek i malarstwo, w Muzeum Regionalnym w Węgrowcu (1997) – tkanina, w „Galerii na Zamku” w Świdwinie (1997) – tkanina, w Galerii „Centrum” w Koszalinie (1998) – tkanina, w Muzeum Książąt Pomorskich w Darłowie (1999), w Galerii „Ratusz” w Koszalinie (2000) – rysunek, w Galerii w Kuncewiczówce w Kazimierzu Dolnym n/Wisłą (2003) – akwarela, w Galerii „Młynek” w Warszawie (2009), a także w Bałtyckiej Galerii Sztuki w Centrum Kultury 105 w Koszalinie (2009-2010) oraz w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie w 2010 r.

W 2009 r. na wystawę do Považskej Bystricy zaprosił ją Instytut Słowacki w Warszawie. Wystawa objęta została patronatem Instytutu Polskiego w Bratisławie, prezydentem Považskej Bystricy, mediów oraz finansowym wsparciem Ministerstwa Kultury Republiki Słowackiej. Jej kuratorem był Milan Mazur, znany krytyk i historyk sztuki z Narodowego Muzeum w Żylinie (Słowacja).

Wystawy zagraniczne: Berlin Zachodni (1981), Taunus (Niemcy, 1982), Neubrandenburg (Niemcy, lata: 1984, 1987, 1989), Połtawa (Ukraina, 1987), Gurzuf (Krym – Ukraina, 1988), Seinajoki (Finlandia, 1999), Hanower – „EXPO 2000” (Niemcy, 2000), Castrop-Rauxel (Niemcy, 2000), Herne (Niemcy, 2001), Neumünster (Niemcy, 2002), Neubrandenburg (Niemcy, 2004) no i także wspomniana wyżej Považska Bystrica (Słowacja, 2009).

Plenery międzynarodowe: w 1986 r. – Międzynarodowe Warsztaty Artystyczne „Młodzi dla Pokoju” w Wenecji k/Bydgoszczy, w 1987 i 1989 – Międzynarodowy Plener Twórczy w Neubrandenburgu (Niemcy), w 1988 r. – Międzynarodowy Plener Twórczy dla Artystów Pedagogów w Gurzuf (Krym – Ukraina), w 1989 r. Międzynarodowe spotkania „Twórczość Pedagogów Sztuki” w Kołobrzegu, gdzie pełniła funkcję komisarza pleneru. Tę funkcję powierzono jej także podczas Międzynarodowych Plenerów Malarskich pn. „Czas i miejsce dla sztuki” w Osiekach k/Koszalin, w latach od 1998 nieprzerwanie do 2013 roku. Uczestniczyła w plenerach Ogólnopolskich min. w Zamościu, Szklarskiej Porębie, Mielnie, Sopocie.

Jej prace znajdowały się w zbiorach następujących instytucji kulturalnych: Muzeum Regionalnego w Kraśniku Lubelskim, Galerii Wojsk Lotniczych w Poznaniu, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, w Mi-

nisterstwie Obrony Narodowej w Warszawie, Galerii „N” w Koszalinie, w zbiorach Państwowego Muzeum na Majdanku w Lublinie, w Galerii „Kunst aus Polen” w Berlinie, Galerii „Jungen” w Taunuss (Niemcy), w Muzeum w Alupce (Krym, Ukraina), w zbiorach Muzeum w Watykanie, w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, MG Art. Galeria na Słowacji oraz w licznych zbiorach prywatnych w kraju i za granicą (Dania, Kanada, Niemcy, Słowacja, Rosja, Włochy, Turkmenia). Jako artystka angażowana była także do różnorodnych realizacji przestrzennych. Należy tu wskazać opracowanie kolorystyczne ciągów ulicznych w: Białogardzie, Karlinie, Koszalinie, Połczynie Zdroju, Rypinie, Ustroniu Morskim, jak również malarstwo architektoniczne w: Połczynie Zdroju, Kołobrzegu, Koszalinie oraz projekty witraży wykonanych w kaplicy Domu Biskupów w Koszalinie.

Ponadczasowość jej twórczości została dostrzeżona wielokrotnie i uhonorowana równie licznymi odznaczeniami, medalami, nagrodami i wyróżnieniami. Została uhonorowana stypendiami twórczymi Ministra Kultury i Sztuki w latach 1987 i w 1989. Odznaczona: Złoty Krzyż Zasługi (1981), Odznaka Honorowa „Za zasługi w rozwoju województwa koszalińskiego” (1983), Brązowy Medal „Za zasługi dla obronności kraju” (1984), Złota Odznaka ZNP (1987), Zasłużony Działacz Kultury (1989), Medal, Pamiątkowy „Za zasługi dla Koszalina” (1993), Odznaczenie Rady Miasta „Zasłużony dla miasta Rypina” (1995), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1997), Odznaka Honorowa „Zasłużony dla województwa koszalińskiego” (1998), Nagroda Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego w Szczecinie (2004), Nagroda Starosty Koszalińskiego (2005).

Nagrody i wyróżnienia: Okręgowy Konkurs Malarski w Koszalinie (2004) – II nagroda, CBWA „Zachęta” w Warszawie (1985, 1988) – wyróżnienie, Nagroda Prezydenta Koszalina (1985, 1997), Ogólnopolski Konkurs Malarski w Gorzowie Wielkopolskim (1986) – wyróżnienie, Biennale Sztuk Plastycznych „ARS '91” w Warszawie (1991) – nagroda główna, Nagroda Wojewody Koszalińskiego (1993), Ogólnopolska, Wystawa Plastyki w Lublinie (1996) – wyróżnienie, IV Biennale twórczości nauczycielskiej pn. „Zabytki ziemi koszalińskiej” w Koszalinie (1997) – nagroda, Doroczna Nagroda, Prezydenta Miasta Koszalina (1985, 1997, 2000 i 2003 2005, 2009, 2013), Doroczna Nagroda Wojewody Koszalińskiego (1998), Nagroda Wojewody Koszalińskiego w konkursie okręgowym ZPAP „Postawy Roku” (1998).

Z okazji 40-lecia pracy twórczej, w 2009 r., została uhonorowana wystawami w Galerii „Młynek” w Warszawie (IV-V 2009), MG Art. Galeria w Povażskiej Bystricy (Słowacja) (IX-X 2009), w Bałtyckiej Galerii Sztuki w Centrum Kultury 105 (XII 2009-I 2010) oraz Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w rodzinnym Rypinie (VIII-XI 2010). Prezydent Miasta Koszalina, Mirosław Mikietyński, z okazji 40-lecia pracy twórczej Bożeny Giedych, w specjalnie wystosowanym podziękowaniu napisał: „Spotkanie z Pani pracami pozostawia nadszwyczajne wrażenia, a każdy, kto ma okazję poznać te dzieła odkryje w nich nieprzeciętną pasję i wyjątkową aurę”. W listopadzie 2012 r. Zarząd Główny ZPAP wyróżnił jej tkaninę pt. „Przenikanie”, która znalazła

się w 2012 r. na specjalnej, międzynarodowej wystawie pn. „Uczta u Mistrzów” w Krakowie. W listopadzie 2013 r. również jej tkanina zaprezentowana była na międzynarodowej wystawie pod nazwą „Ambasadorowie Sztuki” w Warszawie.

Swoje życie dzieli między Koszalin a rodzinny Rypin. Choć po ukończeniu Studium Nauczycielskiego w Bydgoszczy wraz z poślubionym w 1962 r. Julianem (ur. 18 marca 1940 w Mariankach k. Rypina, architekt, urbanista, ale także artysta, któremu bliski jest rysunek, grafika i akwarela, w których to technikach uwiecznia architekturę i krajobrazy), wyjechała z rodzinnych stron na Pomorze Zachodnie, do Wałcza a później do Koszalina, to kontaktów z Rypinem nigdy nie zerwała. Powraca do Rypina, jak tylko się nadarzy okazja. Na 650-lecie Rypina, w 1995 r. wraz z mężem wydała w album pt. *Rypin w grafice*, w którym zamieściła grafiki najstarszych budowli miasta nad Rypienicą.

Od 2007 r. jest członkinią DTN w Rypinie.

W 1962 r. wyszła za Juliana Giedycha, z którym ma dwie córki: Angelikę Klaudię (ur. 1965) i Renatę Izabelę (ur. 1967).

Autopsja (1965-2014); I. Boguszewska, *Ambasadorowie sztuki*, Głos Koszaliński 2013, z 14 XII, s. 18; I. Boguszewska, *Kompozycje wełną malowane*, Gazeta Pomorska 2010, z 23 I, s. 15; B. i J. Giedych, *Rypin w grafice*, Rypin 1995, s. 61; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 232-233; A. Makochonik, *Do tkaniny pchnął mnie los*, Miasto. Dziennik Koszaliński 2009, z 23-27 XII; A. Mosiewicz, *Pajęczyny Arachne*, Miesięcznik. Pismo Społeczno-Kulturalne, nr 10: 2004, ss. 66-67; A. Mosiewicz, *W kręgu zawitych splotów i barwnych akwareli – jubileusz artystyczny Bożeny Giedych*, Miesięcznik. Pismo Społeczno-Kulturalne, nr 2: 2010, s. 79-82; *Nasza młodość*, s. 261; Stasiak, *Rola Muzeum*, s. 135-136; M. Ulicka, *Bożena Giedych na wystawie m Ambasadorowie Sztuki*, Miesięcznik. Pismo Społeczno-Kulturalne 2011, nr 12, s. 26; I. Zielińska, *Ambasadorka sztuki z Rypina*, Kronika Rypińska, nr 242: 2013, s. 7-8; I. Zielińska, *Bożena Giedych „Na Uczcie u Mistrzów”. Nagroda dla artystki, rypinianki, członka Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 427-428; I. Zielińska, *Dobrzyńska Arachne. Bożena Hanna Giedych – w 40-lecie pracy twórczej*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, s. 288-295; Zielińska, *Historia*, s. 81; *ZKZD 2005*, s. 55-56.

GIEDYCH JULIAN (*18 III 1940 r. w Mariankach), architekt planowania przestrzennego i urbanistyk, członek DTN (G 18)

Syn Huberta i Magdaleny z Mleczewskich. Szkołę Podstawową nr 2 ukończył w Rypinie (1953), a następnie Liceum Ogólnokształcące w Rypinie (1957). Studiował na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej (1958-1964), uzyskując tytuł zawodowy magistra inżyniera. Potem odbył też Podyplomowe Studium Planowania Przestrzennego na Politechnice Szczecińskiej (1970).

W 1957 r. podjął pracę w Przedsiębiorstwie Budownictwa Rolniczego w Rypinie jako pisarz budowlany, potem w Miejskim Przedsiębiorstwie Remontowo-Budowlanym w Wałczu (1964-1965) na stanowisku kierownika budowy i dyrektora, następnie w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej, Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury (1965-1967) jako zastępca architekta powiatowego w Wałczu, w Powiatowym Zespole Urbanistycznym w Wałczu (1968-1974) jako kierownik pracowni, w Urzędzie Miasta Kosza-

lina (1974-1981) na stanowisku architekta miejskiego, w Biurze Projektów Sportowych i Rekreacyjnych POLSPORT w Koszalinie 1981-1991) jako główny projektant, w Wojewódzkim Biurze Planowania Przestrzennego w Koszalinie (1992-1998) na stanowisku kierownika pracowni urbanistycznej, w Regionalnym Biurze Gospodarki Przestrzennej Woj. Zachodniopomorskiego w Szczecinie (od 2000) jako generalny projektant i równolegle w Prywatnej Pracowni Architektoniczno-Urbanistycznej w Koszalinie.

Należy do Stowarzyszenia Architektów Polskich (od 1970), Towarzystwa Urbanistów Polskich (od 1974), gdzie był członkiem Zarządu, prezesem Oddziału TUP w Koszalinie i członkiem Zarządu Głównego TUP w Warszawie. Jest członkiem Zachodniej Izby Urbanistów we Wrocławiu (od 2002), członkiem Okręgowej Izby Architektonicznej w Szczecinie (od 2002) i członkiem Komisji ds. Sztuki i Architektury Kościelnej Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie (od 2004).

Podczas działalności zawodowej prowadził jednocześnie praktykę w zakresie planowania przestrzennego, urbanistyki i architektury. W dziedzinie planowania przestrzennego do ważniejszych tematów podejmowanych przez niego zaliczyć należy m. in.: Studium Zagospodarowania Przestrzennego Parku Krajobrazowego „Dolina Słupi” (1984-1988), jako generalny projektant; Studium Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Koszalińskiego (1996-1997), jako główny projektant; Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego (2000-2002), jako generalny projektant. Poza tym ma na swoim koncie tematy o mniejszej skali, realizowane na obszarze województw: zachodniopomorskiego, pomorskiego, warmińsko-mazurskiego, małopolskiego, w tym znaczną część opracowań we współpracy z córką, Renatą, urbanistą, dr inż. architektem krajobrazu. W dziedzinie architektury opracował koncepcyjnie, technicznie i realizował obiekty w zakresie budownictwa mieszkaniowego, sakralnego, wczasowo-turystycznego i użyteczności publicznej (m. in. banki, poczty, budynki administracyjne). Uczestnik Światowego Kongresu Architektów w Istambule (Turcja 1975).

Równolegle z pracą architekta i urbanisty zawsze znajduje czas na pracę twórczą, szczególnie bliskie są mu: rysunek, grafika i akwarela, w których uwiecznia piękno krajobrazu i architektury. Swoje prace plastyczne prezentował m. in. na wystawach w Koszalinie, Kołobrzegu, Ostrowie Wlkp. Słupsku, Rzeszowie, Warszawie oraz w Rypinie, w Galerii „Nowa” Ośrodka Kultury Dobrzyńskiej (1993) i Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej (1995).

Drukiem ukazały się teki jego grafik: *Zabytki architektury Parku Krajobrazowego Doliny Słupi w grafice Juliana Giedycha* (1989), *Park Krajobrazowy Dolina Słupi w grafice Juliana Giedycha* (1990). W 1995 r., na 650-lecie lokacji Rypina, wraz z żoną przygotował album *kilkudziesięciu grafik istniejących i nieistniejących zabytków miasta pt. Rypin w grafice*.

Od 2007 r. jest członkiem DTN w Rypinie.

Odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (1975), Medalem „Za Zasługi dla Miasta Koszalina” (1977), Zło-

tym Krzyżem Zasługi (1984), tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina” (1995).

Ożeniony z Bożeną Hanną Domańską (ur. 1962), ma dwie córki: Angelikę Klaudię (ur. 1965) i Renatę Izabelę (ur. 1967).

Autopsja (1995-2014); B. i J. Giedych, *Rypin w grafice*, Rypin 1995, s. 61; <http://pldocs.docdat.com/docs/index-61342.html/31> VII 2013; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 233; *Nasza młodość*, s. 260; ZKZD 2005, s. 57-58.

GIZIŃSKI GRACJAN WITOLD, ps. „Gramofon” (*17 XII 1899 r. w Lipnie †18 X 1989 r. w Lipnie), żołnierz POW, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej i wojny obronnej 1939 r., radny, żołnierz Armii Krajowej, nauczyciel, społecznik, działacz Stronnictwa Demokratycznego

Był synem Klemensa i Heleny z von Deyerów. Matka jeszcze w okresie zaboru rosyjskiego uczestniczyła, wraz ze środowiskiem nauczycielskim Lipna, w założeniu w tym mieście parku miejskiego. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Lipnie, a następnie do Progimnazjum Realnego im. H. Sienkiewicza w tym mieście, przemianowanym w 1920 r. w Gimnazjum Państwowe im. R. Traugutta. Szkołę średnią ukończył w 1922 r. W tym samym roku ukończył praktyczny metodyczno-pedagogiczny kurs nauczycielski w Płocku, po czym rozpoczął pracę nauczycielską w szkołach lipnowskich.

W czasie pierwszej wojny światowej, w 1916 r. wstąpił w Lipnie do Polskiej Organizacji Wojskowej. Od początku 1918 r. pozostawał w kontaktach z ppor. Kazimierzem Trzaskalskim, dowódcą Legionu Strażackiego w Dobrzejewicach. Za jego pośrednictwem nawiązał łączność z Władysławem Przedpełskim z Krobi, Aleksandrem Zwierzyńskim ze Złotorii, Stefanem Kujawskim z Lubicza i Franciszkiem Raniszewskim z Grębocina. Dowódcą tej grupy był Stefan Kujawski, który poprzez swego kolegę, Marcelęgo Łęgowskiego z Torunia utrzymywał tajne kontakty z Adamem i Lechem Czarlińskim, dziedzicami Zakrzewka, pow. toruński. Ci z własnych pieniędzy oraz darowizn innych ziemian dokonywali zakupu koni, amunicji i broni. Ciche przeprawy przez Drwęcę odbywały się pod Młynem i Nową Wsią. Konie, ludzi i broń za kordonem granicznym odbierali Józef Lipiński z Dobrzejewic z Władysławem Przedpełskim i Aleksandrem Zwierzyńskim. Dalszy konwój do POW Lipno-Włocławek prowadził on wraz z Kazimierzem Trzaskalskim.

W listopadzie 1918 r. brał czynny udział w rozbrajaniu Niemców. W 1920 r., jako 21-letni żołnierz-ochotnik armii gen. W. Sikorskiego, walczył z bolszewikami pod Radzyminem.

Po powrocie do Lipna w parku miejskim, zakładanym przez jego matkę, posadził „Dąb wolności”, który po latach, w 1993 r., wpisany został do rejestru pomników przyrody. W latach 1923-1939 był prezesem Zarządu Oddziału Powiatowego Związku Obrony Kresów Zachodnich w Lipnie i członkiem Zarządu Głównego tej organizacji w Warszawie, biorąc udział w opracowaniu jego regulaminu, który, z niewielkimi poprawkami, obowiązywał do wybuchu drugiej wojny światowej. Był również aktywnym członkiem Zarządu Powiatowej Rady Szkolnej w Lipnie. W latach 1924-1939 był

radnym powiatowym i miejskim w Lipnie. Utrzymywał ścisłe kontakty z Antonim Wiśniewskim, kierownikiem Szkoły Powszechnej w Lubiczu Lipnowskim. Przy jego poparciu moralnym i finansowym przeprowadzono remont adaptacyjny budynku po byłym kordonie granicznym wojsk carskich (wówczas teren Krobi Górnej), przystosowując go do celów szkolnych. Przez Radę Szkolną Powiatową w Lipnie wyjechał część środków finansowych na konieczną przebudowę. Dzięki temu podniesiono stopień organizacyjny szkoły, z czterech do sześciu klas. Dla pozyskania potrzebnych pieniędzy z budżetu starosty lipnowskiego, konieczny był wkład miejscowej ludności. Wówczas bardzo pomógł Antoniemu Wiśniewskiemu, współpracując m. in. z ks. Piotrem Zajkowskim, proboszczem Dobrzejewic, Kazimierzem Zawadzkiem, bankierem lubickim, Stefanem Niteckim, aptekarzem, Israeliem Hernesem, właścicielem młyna i majątku ziemskiego „Zakert”, Marcelim Hornowskim, Leopoldem Rapkiewiczem i Janem Różańskim, poważnymi rzemieślnikami Lubicza Górnego. Był także organizatorem kolonii letnich w Macierzy dla dzieci polskich z Westfalii. W 1934 r. w szkole w Lubiczu Górnym zorganizował takie kolonie dla ponad 40 dzieci.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany i walczył w bitwie nad Bzurą w składzie 14. pułku piechoty. Po przegranej kampanii wrześniowej, uniknął niewoli i wrócił do Lipna. Uprowadzony, przez życzliwego Niemca, o wydanym na niego wyroku śmierci, w dniu 17 października 1939 r. uciekł potajemnie do Płocka, gdzie zaopatrzone w fałszywe dokumenty, pod nazwiskiem „Dobrosielski”, udał się do Generalnego Gubernatorstwa, prowadząc komplety tajnego nauczania. Już pod koniec 1939 r. wstąpił do Związku Walki Zbrojnej przy Oddziale Tramwajarzy w Warszawie. Po dalszej reorganizacji podziemia, był w Armii Krajowej i walczył pod pseudonimem „Gramofon”. Na przełomie 1940/1941 r. więziony był w Grodzisku Mazowieckim, skąd przy pomocy naczelnika straży pożarnej, uciekł. Do Waclawa Gizińskiego, ojca dra Stanisława Gizińskiego, powiedział, że przeżył tylko dzięki niewidzialnej sile Opatrzności, bowiem został rozpoznany, torturowany i powtórnie skazany na śmierć.

W 1945 r. powrócił do Lipna i zajął się organizowaniem władz państwowych, zostając w dniu 27 sierpnia 1945 r. przewodniczącym Miejskiej Rady w Lipnie. Przez szereg lat był radnym i przewodniczącym komisji pojednawczej. Był również powiatowym referentem zaopatrzenia nauczycieli i kierował międzyszkolną pracownią fizyko-chemiczną. W dniu 31 sierpnia 1960 r. przeszedł na emeryturę. Pełnił różne funkcje społeczne. Był prezesem Zarządu Powiatowego Stronnictwa Demokratycznego w Lipnie i członkiem Zarządu Wojewódzkiego SD w Bydgoszczy. Na terenie Lipna aktywnie działał w ZNP.

Był odznaczony i wyróżniony: Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1944), trzykrotnie Krzyżem Walecznych (1920, 1939, 1944), Krzyżem POW, Brązowym Medalem za Służbę w Oświacie (1938), Złotą Odznaką ZNP oraz szeregiem dyplomów i wyróżnień.

Ożeniony w dniu 9 grudnia 1923 r. w Ireną Milewską, miał dwie córki: Halinę Irenę (ur. 1924) i Danutę Helenę (ur. 1925).

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

AFGEZ, t. osób. Giziński Gracjan Witold; Chojnicki-Gozdź, *Niepospolici*, s. 7-8; Z. Gózdź, *Gracjan Witold Giziński*, *Gazeta Lipnowska* 1992, nr 13, s. 4; Giziński, *Historia Dobrzejewic*, s. 37; Giziński, *Niepospolici*, s. 104-108; Giziński, *Straż*, s. 79; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 110; K. Przybyszewski, *Za patriotycznego rodu*, *Nowości (Region i Ludzie)* 1993, nr 227, s. 11; A. Rudzka, *Historia Parku Lipnowskiego im. Gabriela Narutowicza*, *Gazeta Lipnowska*, nr 50: 2004, s. 30; Tablica nagrobna na cmentarzu w Lipnie.

GIZIŃSKI MACIEJ (n. GIŻYŃSKI), h. Dołęga (*23 II 1809 r. w Bieżuniu k. Płocka †4 III 1884 r. w Warszawie), uczestnik powstania listopadowego, prawnik

Był synem Antoniego, dziedzica wsi Łukomie i pisarza komory celnej w Płocku. W dniu 3 października 1828 r. wstąpił na Uniwersytet Warszawski, jednak studiów nie ukończył. Przed wybuchem powstania listopadowego 1830 r., jako student drugiego roku uniwersytetu, wstąpił do Instytutu Leńskiego, skąd został powołany do Wojska Polskiego. Przez cztery miesiące brał udział w walkach jako podoficer we wsi Łukomie.

W listopadzie tego roku został mianowany aplikantem w wydziale skarbowym komisji wojewódzkiej płockiej. W dniu 23 lipca 1833 r. mianowany został zastępcą kasjera kasy ekonomicznej miasta Rypina, a 25 sierpnia 1837 r. – sekretarzem przy zarządzie municypalnym w tym mieście. W dniu 3 lipca 1837 r. został ławnikiem i kasjerem w Rypinie. Po przeniesieniu do Warszawy od 1 lutego 1842 r. był aplikantem, a potem podrachmistrem w biurze Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchowych. W dniu 25 stycznia 1850 r. otrzymał posadę kasjera miasta Płocka. W 1861 r. bezskutecznie starał się o posadę naczelnika pow. lipnowskiego.

Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; AP Płock, Komisja Wojewódzka Płocka nr 106, 275 oraz Rząd Gubernialny Płocki, Wydział Administracyjny, nr 17, 102; Gerber, *Studenci*, s. 55-56; W. Dzierżanowski, *Przewodnik warszawski informacyjno-adresowy na rok 1870*, Warszawa 1870, s. 10; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 43; PRS, s. 69.

GIZIŃSKI STANISŁAW WOJCIECH (*14 IV 1932 r. w Zawidzu k. Sierpca), łącznik AK, nauczyciel, kierownik szkoły w Lubiczu, dyrektor Techniku Rolniczego w Gronowie, dr nauk humanistycznych, historyk, nauczyciel akademicki, członek DTN (G 19)

Syn Waclawa i Genowefy z Sieradzkich. Dziadek, Roman Giziński był powstańcem styczniowym i w swej kuźni w Kurówku, pow. sierpecki przekuwał kosy na piki. Ojciec Waclaw, organista po studiach muzycznych, w czasie okupacji hitlerowskiej członek AK w oddziale Leona Obrębskiego na terenie gminy Zawidz. Po ustąpieniu okupacji hitlerowskiej został zakwalifikowany na zsyłkę na Syberię. Uratował go przed tym kpt. „Kruk”, jednak co roku przed 1 Maja przez kilka dni był aresztowany przez miejscowych UB-ków: Walencjusza Wdowiaka i Jana Sochę. Zmarł na raka w 1963 r. Brat matki, Leon Sieradzki, świecki teolog, przeżył obóz koncentracyjny Stutthof, pozba-

wiony praw nauczania w szkołach średnich za przemilczenie prawdy o Katyniu.

Stanisław w czasie okupacji nieletni łącznik kpt. „Kruka”, szefa Sztabu 18 Okręgu Armii Ludowej. Przeniesionym meldunkiem w ostatniej niemal chwili uratował życie 32 partyzantom z AL i AK, w tym dr Oździńskiego i „Kruka”. W drodze powrotnej został ranny strzałem z nacierających oddziałów niemieckich. Późnym wieczorem uratowany lekarz założył mu klamry i podał lekarstwa.

Szkołę powszechną ukończył w Zawidzu w 1947 r., szkołę średnią, tj. Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie w 1951 r., gdzie z powodu pochodzenia społecznego Urząd Bezpieczeństwa zażądał usunięcia go z internatu, ale obronił go dyplom „Przodownika Nauki i Pracy”, wydany przez Kuratora Okręgu Szkolnego Pomorskiego, dr Czesława Skopowskiego. W Wymyślinie należał do grupy aktywnych uczniów. Spotykał się m. in. z Marią Zielińską, matką kpt. Stanisława Zielińskiego, który zginął w bitwie o Anglię w 1941 r. Następnie w 1955 r. ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski w Katowicach, w 1966 r. – Studium Nauczycielskie w Wymyślinie i w 1967 r. – Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Gdańsku, uzyskując tam tytuł magistra pedagogiki. W 2001 r. na UMK w Toruniu uzyskał doktorat nauk humanistycznych.

W latach 1949-1968 – nauczyciel dla analfabetów, od 1 września 1957 r. kierownik Szkoły Podstawowej nr 2 w Lubiczu, pow. toruński, którą przejął po szkanowanym przez władze komunistyczne poprzedniku, więźniu niemieckich obozów Rudau, Działdowo, Dachau i Mauthausen-Gusen, Marianie Jezierskim (1910-1973). W 1973 r. powołany przez Kuratora Okręgu Szkolnego Bydgoskiego na stanowisko profesora szkoły średniej. W latach 1968-1973 – dyrektor Zasadniczej Szkoły Rachunkowości Rolnej w Lubiczu, 1973-1979 – dyrektor Technikum i Zespołu Szkół Rolniczych w Gronowie. W tej ostatniej placówce m. in.: organizator 60-osobowej Młodzieżowej Orkiestry Dętej; budowniczy amfiteatru letniego na 1.000 miejsc siedzących; twórca Muzeum Pożarnictwa, które pod względem ilości i jakości eksponatów zajmowało drugie miejsce po Muzeum Pożarnictwa w Mysłowicach (eksponaty gromadził przez ponad 40 lat, muzeum otwarto 4 maja 1975 r.); fundator trzech sztandarów: technikum, ZHP, ZMW; twórca własnego systemu wychowawczego, opartego na pracy, samopomocy szkolnej, współocenie i samoocenie, sądzie koleżeńskim, przyznawaniu stypendiów i miejsc w internacie, był to system łączący zasadę kierowania młodzieżą z zasadą ich samodzielności; inicjator budowy nowego gmachu dla Muzeum Pożarnictwa i zabytkowych maszyn rolniczych, zgromadził materiał ścienny z rozbioru starej gorzelni, projekt wykonywało Wojewódzkie Biuro Projektów w Toruniu; powołał Teatr Żywego Słowa, zatrudniając artystkę, Lucynę Sowińską, która osiągnęła wyjątkowe rezultaty w pracy z młodzieżą; zapoczątkował budowę jeziora i domków kempingowych na szkolnym wzgórzu leśnym. Osiągnięcia te legły w gruzach wraz z jego odejściem, a złożonej rezygnacji żałuje do dziś.

Po złożeniu rezygnacji w Gronowie podjął pracę w Muzeum Etnograficznym w Toruniu w charakterze kustosa pożarnictwa. Tam prowadził badania i na-

piisał pracę doktorską nt: „*Dzieje pożarnictwa w województwie pomorskim w latach 1920-1939*”. Praca przeleżała ponad dziesięć lat u prof. Józefa Szaflika, który w swej książce pt. *Dzieje Ochotniczych Straży Pożarnych* stwierdził całkowity brak źródeł do dziejów pożarnictwa Pomorza, on natomiast wykazał ich setki. Stąd niechęć do jego pracy i jej ukrywanie przez warszawskiego, niezyczliwego profesora przez wiele lat. Pracę wycofał z Warszawy i złożył na UMK w Toruniu. Po niewielkich uzupełnieniach, została przyjęta przez dziekana prof. A. Radziwińskiego. Jej promotorem został prof. Mirosław Krajewski, a recenzentami prof. Z. Karpus i prof. J. Przybylski. Przewód doktorski obronił 19 lutego 2001 r. Wkrótce został zatrudniony w charakterze adiunkta w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, przyczyniając się do utworzenia specjalności z historii pożarnictwa dla absolwentów szkół chorążych.

Na emeryturę odszedł w czerwcu 2007 r., po przepracowaniu 58 lat w szkolnictwie podstawowym, średnim i wyższym.

Należał, bądź nadal należy do: 1951-1980 – PZPR, 1951 i nadal – ZNP, 1945 i nadal – ZHP, 1945 i nadal – OSP, 1957 i nadal – Rada Przyjaciół Muzeum Etnograficznego w Toruniu, 1957-2010 – Fundacja Odnowy Zabytków Torunia, 2007 i nadal – DTN.

Publikacje zwarte: *Zabytkowy sprzęt pożarniczy OSP* (1979), *Historia Dobrzejewa i jej straży ogniowej* (1994), *Nieogniowa działalność straży pożarnych Pomorza* (1996), *Złotonia w historii i legendzie* (1999), *Pożarnictwo Pomorza Nadwiślańskiego od XIX wieku do 1939* (2003), *Niepospolici znad Drwęcy* (2004), *Stanisław Trokowski – Wojewoda Toruński* (2004), *Pamięć Ryszarda Dorożyńskiego* (2004), *U źródeł polskości i oświaty w Gronowie* (2005), *Wczoraj i dziś mojego Gronowa* (2006), *Mierzynek w historii, etnografii i poezji* (2006), *Parafia Lubicz Górny – Młyniec* (2008), *Lasy i przemysł drzewny Pomorza 1920-1939* (w przygotowaniu), *Grębocin wczoraj i dziś* (w przygotowaniu).

Napisał liczne artykuły naukowe: *W sprawie dokumentacji w muzeach pożarnictwa*, Przegląd Pożarniczy 1982, nr 4; *Żeńskie Służby Samarytańsko-Pożarnicze na Pomorzu*, Przegląd Pożarniczy 1982, nr 7; *Patroni strażaków*, Przegląd Pożarniczy 1982, nr 9; *Pomorski Związek Straży Pożarnych*, [w:] Muzealny Rocznik Pożarniczy, tom 1: 1990; *Mówią wieki o Złotorii*, [w:] Z dziejów ziemi dobrzyńskiej nr 3, Dobrzyń nad Wisłą 2002; *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1920*, [w:] Z dziejów ziemi dobrzyńskiej nr 6, Dobrzyń nad Wisłą 2002; *Henryk Orszł, pokolenie trzech wojen*, Ziemia Dobrzyńska 1997, nr 2; *Feliks Orszł w konspiracji z płk Janem Palubickim*, Ziemia Dobrzyńska 1997, nr 3; *Ryszard i Janusz Orszłowie, nieletni bohaterzy*, Ziemia Dobrzyńska 1997, nr 4; *Cud (wspomnienie z Wymyślina)*, [w:] M. Krajewski, *Wymyślińska Alma Mater*, Rypin-Wymyślin 2001; *W obronie Żydówek. Lubicz i Mierzynek*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011.

Odnaczone szeregami odznaczeń, w tym m. in.: Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1997), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1989), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Krzyżem Partyzanckim (1998), Medalem za Ofiarność i

Odwagę (1976), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1976), Medal Zwycięstwa i Wolności 1945 r. (1973), Złoty Znak Związku OSP (1997) oraz Patent nr 26619 Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny, nadany przez prezesa Rady Ministrów w 2001 r.

Brat, Leszek Giziński usunięty z ostatniego roku w Oficerskiej Szkole Artylerii w Toruniu z racji pochodzenia społecznego.

Ożeniony w 1955 r. z Barbarą Tabor, studentką. Z małżeństwa tego są córki: Jolanta, lekarz specjalista położnictwa i ginekologii oraz Iwona, lekarz specjalista chorób dzieci i medycyny rodzinnej. Ponownie ożeniony z Haliną Olejniczak, dyplomowaną pielęgniarką.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 28 V 2013 r., uzup. 12 V 2013 r.; Autopsja (1993-2013); Giziński, *Niepospolici*, s. 177, 651; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectId=23082&lang=pl/20> VII 2013; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 95; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 137.

GIŻYŃSKI FELICJAN (†po 1753 r.), kapłan zakonny, bernardyn, gwardian w Skępem

W połowie XVIII wieku pełnił urząd gwardiana klasztoru skępskiego. W 1753 r., czyli na dwa lata przed koronacją Figury M. B. Skępskiej, razem z mieszkającym w klasztorze skępskim kustoszem kustoszami o. Justem Knakowskim, późniejszym gwardianem (1757-1774), podjął starania w sprawie budowy klasztoru filialnego w Studziance w parafii Żałe niedaleko Rypina, gdzie żywo rozwijał się kult związany z istniejącym tam obrazem Św. Rodziny. W tym celu uzyskał nawet konsens bpa płockiego Józefa Eustachego Szembeka i z funduszy Szymona Orłowskiego, zarządcy składu soli w Dobrzyniu n. Wisłą rozpoczął realizować ten projekt.

Z nieznanymi przyczynami, ale zapewne na skutek sprzeciwu istniejącego w pobliżu Studzianki i także pręźnie rozwijającego się konwentu karmelitów w Oborach, jego pomysł nie był dalej realizowany.

W. Murawiec, *Skępe*, [w:] *Klasztory bernardyńskie w Polsce w jej granicach historycznych*, Kalwaria Zebrzydowska 1985, s. 326; 85, S. Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 86-87; Wyuczawski, *Skępe*, s. 157.

GLAPIŃSKA z d. Ptaszyńska ANNA (*23 VII 1895 r. w Lidzbarku Wielskim †20 I 1970 r. w Ustroniu Morskim), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej WSK/AK, bibliotekarka (G 20)

Była córką Mariana, mistrza szewskiego i Joanny z Waśniewskich. W roku szkolnym 1906/1907 uczestniczyła w strajku szkolnym na Pomorzu. Szkołę powszechną ukończyła 31 marca 1909 r. w Lidzbarku. W latach 1928-1940, wraz z mężem, mieszkała w łowie w pow. działdowskim, gdzie w 1928 r. nabyli razem gospodarstwo rolne.

W 1940 r. została wysiedlona najpierw do wsi Dobra Wola w pow. mławskim, a potem do Brudzik k. Żuromina. W kwietniu wraz z mężem wyprowadziła się do Osieka Rypińskiego, gdzie mąż otrzymał pracę rzędca w administrowanym przez Niemców majątku Sierakowskich. Tutaj wraz z mężem rozwijała działal-

ność konspiracyjną, polegającą na nielegalnym zdobywaniu żywności dla mieszkańców Brodnicy i okolic. Mimo że nie została zaprzysiężona do organizacji AK-owskiej, to wraz z mężem, żołnierzem kwatermistrzostwa Obwodu AK Rypin, oddała duże zasługi dla podziemnej armii. W swoim domu do końca wojny prowadziła kwaterę konspiracyjną dla Inspektoratu AK Brodnica pod kryptonimem „Pod gołębiem”. Przebywał w niej Jan Kutnik, ps. „Sas”, kwatermistrz Inspektoratu AK Brodnica, kryptonim „Browar” oraz Henryk Gruetzmacher, ps. „Michał”, szef łączności Komendy Okręgu AK Pomorze. Kwatera „Pod gołębiem” była również punktem kontaktowym Inspektoratu AK Brodnica, do którego pocztę dostarczały łączniczki, m. in. Maria Stemplewska, ps. „Faszyna”. Po wojnie mieszkała i pracowała w Koszalińskim jako referent podatkowy w gminie Śmiechów, a od października 1948 r. jako bibliotekarka gminna.

Z małżeństwa zawartego w dniu 25 października 1921 r. ze Stefanem Glapińskim, urzędnikiem, miała dwóch synów i dwie córki.

Syn Marian (ur. 1922), podejrzany o sabotaż i za odmowę podpisania *Volkslisty*, był aresztowany w kwietniu 1944 r. i osadzony w obozie Stutthof z numerem 36872, gdzie był więziony do końca wojny. Syn Tadeusz (ur. 1923), niezaprzyśiężony do konspiracji, na polecenie H. Gruetzmachera wykonał kilka zadań kurierskich.

Pochowana na cmentarzu w Kołobrzegu.

AFGEZ, t. osób.: T. Kutnik, T. Glapiński, M. Stemplewska; Idem, *Spuścizna S. Suszyńskiego*, cz. 1; SBKP, cz. 4, cz. 5, s. 50-51; E. Skerska, *Glapińska Anna*, SBKP, cz. 6, s. 50-51; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 388.

GLAPIŃSKI STEFAN (*2 IX 1883 r. w Biechowie k. Wrześni †13 II 1945 r. w Osieku Rypińskim), uczestnik powstania wielkopolskiego, żołnierz Armii Krajowej w Obwodzie Rypin

Był synem Ignacego i Brygidy z Foryckich. W 1906 r. ukończył średnią szkołę rolniczą w Münster w Niemczech. W latach 1907-1928 pracował jako urzędnik administracyjno-gospodarczy w różnych majątkach w Wielkopolsce, z przerwą na służbę w wojsku niemieckim. Podczas pierwszej wojny światowej został zmobilizowany do armii niemieckiej, a po demobilizacji jako ochotnik walczył w powstaniu wielkopolskim. Do rezerwy przeniesiony w listopadzie 1920 r. Od 1928 do 1940 r. prowadził własne gospodarstwo rolne w Rowie pow. działdowski. W okresie od 1932 do 1938 r. był wójtem gminy Narzym z siedzibą w Rowie.

Z chwilą wybuchu drugiej wojny światowej nie podlegał mobilizacji. Jesienią 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i czasowo więziony jako urzędnik polskiej administracji samorządowej. W kwietniu 1940 r. wraz z całą rodziną (żona, 2 córki i 2 synów) został wysiedlony z gospodarstwa w Rowie. Początkowo Glapińscy zamieszkali we wsi Dobra Wola pow. mławski, następnie w Brudzicach k. Żuromina, woj. warszawskie, ostatecznie w Osieku k. Rypina, gdzie objął zarząd majątku.

Tutaj został włączony do konspiracji antyhitlerowskiej. Do służby w AK został wprowadzony i zaprzysiężony przez Jana Kutnika, ps. „Sas”, kwatermistrza Inspek-

toratu AK Brodnica. Dokładna data zaprzysiężenia i jego pseudonim nie są nam znane. Otrzymał zadanie zorganizowania i prowadzenia w majątku w Osieku kwatery konspiracyjnej w Inspektoracie Brodnica i dla oficerów Komendy Okręgu Pomorskiego, która nosiła kryptonim „Pod gołębiem”. Okresowo korzystali z niej Jan Kutnik, Józef Chyliński, ps. „Wicher” szef sztabu i Henryk Gruetzmacher, ps. „Michał” szef łączności KO Pomorze. Mieściła się tam także skrzynka pocztowa Kutnika, do której pocztę dostarczały łączniczki m. in. Maria Stemplewska, ps. „Faszyna” od Wandy Cybulskiej, ps. „Ada”, kierowniczkę sekcji łączności WSK Inspektoratu Brodnica i od Władysławy Zieleniewskiej, ps. „Darnina”, kierowniczkę referatu WSK Inspektoratu Brodnica.

Jesienią 1944 r. został aresztowany pod zarzutem sabotażu w związku z pożarem budynku gospodarczego w Osieku, lecz wkrótce szczęśliwie zwolniony z braku dowodów winy.

W dniu 21 października 1921 r. ożenił się z Anną Ptaszyńską (1895-1970), z którą miał dwie córki i dwóch synów. Żona niezaprzysiężona do organizacji, pełniła w Armii Krajowej funkcję „kwaterniczki”. Syn Marian (ur. 1922), podejrzany o sabotaż i za odmowę podpisania *Volklisty*, był aresztowany w kwietniu 1944 r. i osadzony w obozie Stutthof z numerem 36872, gdzie był więziony do końca wojny. Syn Tadeusz (ur. 1923), niezaprzysiężony do konspiracji, na polecenie H. Gruetzmachera wykonał kilka zadań kurierskich.

Pochowany na cmentarzu w Osieku.

AFGEZ, t. osób.: T. Gapiński, J. Kutnik, M. Stemplewska; Idem., Spuścizna S. Suszyńskiego, cz. 1; SBKP, cz. 1, s. 49-50; cz. 6, s. 50-51.

GLIŃSKI JAN IGNACY h. Własnego (†1710 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Chojnie, kanonik (G 21)

Był proboszczem w Chojnie i nosił tytuł kanonika chojeńskiego. Następnie był dziekanem sztumskim, proboszczem golubskim i kanonikiem kijowskim. Zastąpił jako kolator kościoła i klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina. Klasztorowi temu przekazał znaczne dobra. Na jednym ze srebrnych kielichów w kościele w Oborach znajduje się napis: „*Calix iste ex legatione R. V. Joanis Gliński, Decani Golubiensis, A. 1771*”.

W prezbiterium tego kościoła jest jego dobrze zachowany, znacznych rozmiarów, jego portret, malowany na płótnie.

Inskrypcje, s. 175, 247; *Katalog*, z. 9, s. 39-40; Krajewski, *Kościół*, s. 61; Krajewski, *Tronująca*, s. 114; M. Smoleński, *Z diecezji płockiej*, Przegląd Katolicki 1866, nr 26, s. 411; Smoleński, *Kościół*, s. 25.

GŁADKOWSKI JERZY STANISŁAW (*13 V 1942 r. w Szpiegowie k. Dobrzynia n. Wisłą †9 XI 2000 r. we Włocławku), nauczyciel, dyrektor Zespołu Szkół Rolniczych w Dobrzyniu n. Wisłą, społecznik (G 22)

Był synem Kazimierza i Władysławy ze Ostrzyckich. W 1960 r. ukończył Technikum Rolnicze w Grudziądzu, w 1962 r. Studium Nauczycielskiego w Kaliszu,

kierunek rolniczo-pedagogiczny, zaś w 1973 r. Akademię Rolniczą w Poznaniu. W 1983 r. na Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy uzyskał dyplom magistra inżyniera rolnictwa w zakresie specjalistycznej uprawy roli i roślin.

W latach 1962-1970 pracował jako nauczyciel Szkoły Przynależności Rolniczego w Chalinie i dyrektor Zasadniczej Szkoły Rolniczej w Tłuchowie. W latach 1970-1974 zajmował stanowisko kierownika Zakładu Selekcji Drobiu w Grabionnej, a w latach 1974-1975 zastępcy kierownika Wydziału Rolnictwa, Leśnictwa i Skupu Urzędu Powiatowego w Wyrzysku. W okresie 1975-1976 był wiceprezesem Wojewódzkiego Związku Kółek Rolniczych we Włocławku z siedzibą w Lipnie i prezesem Wojewódzkiej Spółdzielni Ogrodniczej we Włocławku. Od 1980 r. do 1985 r. był zastępcą dyrektora Wojewódzkiej Stacji Kwarantanny i Ochrony Roślin we Włocławku.

Poza pracą etatową prowadził w latach 1975-1985 wykładał na kursach przysposobienia rolniczego, organizowanych przez Wojewódzki Ośrodek Postępu Rolniczego w Zarzeczewie. W latach 1982-1985 wykładał natomiast na kursach kwalifikowanego rolnika, prowadzonych przez Oddział Wojewódzki Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa oraz na kursach chemizacyjnych, odbywających się w Zakładzie Doskonalenia Zawodowego we Włocławku.

Przed 15 kolejnych lat był nauczycielem i dyrektorem Zespołu Szkół Rolniczych w Dobrzyniu n. Wisłą. Zadbał o poprawę wyposażenia szkoły i warunków mieszkaniowych nauczycieli i przyczynił się do wybudowania sali gimnastycznej. Nadał właściwą rangę problemom wychowawczym i rozwojowi osobowości uczniów poprzez umożliwienie im udziału w licznych imprezach szkolnych i pozaszkolnych, np. w wycieczkach krajoznawczych i zlotach sportowo-turystycznych.

Należał do aktywu Zarządu Powiatowego ZMW w Lipnie, sprawował funkcję przewodniczącego Zarządu Gromadzkiego ZMW w Tłuchowie. Wchodził w skład Komitetu Organizacyjnego uroczystego spotkania z okazji Jubileuszu XXX-lecia ZMW na ziemi dobrzyńskiej, odbytego 29 maja 1987 r. w Lipnie. Od 1962 r. należał do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Był członkiem koła Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Ludowego Zespołu Sportowego i Ochotniczej Straży Pożarnej.

Był odznaczony m. in.: Złotą Odznaką ZMW (1967), Brązowym Krzyżem Zasługi (1968), Odznaką „Zasłużony Pracownik Rolnictwa” (1982), Złotym Krzyżem Zasługi (1984), Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1987), Odznaką „Zasłużony Działacz Turystyki” (1992). Otrzymał wiele nagród od ministra rolnictwa i gospodarki żywnościowej, dyrektora Wydziału Rolnictwa, Gospodarki Żywnościowej i Leśnictwa Urzędu Wojewódzkiego we Włocławku.

Dwukrotnie żonaty, pozostawił troje dzieci: Jarosława, Radosława, Alicję.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Dobrzyniu n. Wisłą.

W Dobrzyniu n. Wisłą dla uczczenia jego pamięci odbywają się Mikołajkowe Turnieje w Halowej Piłce Nożnej im. Jerzego Gładkowskiego.

Autopsja (1990-2000); *Jubileuszowy Turniej im. Jerzego Gładkowskiego*, S. <http://www.dcsit.pl/jubileuszowy-x-turniej-im.-jerzego-gladowskiego,126.html/31> VII 2013; *OIKOS. Sympozja naukowe Zespołu Szkół w Dobrzyńcu nad Wisłą w latach 2003-2008*, opr. zesp. P. Śliwiński et al., Dobrzyń n. Wisłą 2008, pass.; *Specjalski, Lipno*, t. 6, s. 93-94.

GŁODEK JAKUB (*19 IV 1906 r. w Kiszyniowie (Besarabia) †2 IV 1940 r. w Katyniu), oficer Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (G 23)

Był synem Jakuba i Marii z Robotów. W 1929 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna, wcześniej był uczniem Seminarium Nauczycielskiego w Jędrzejowie. W 1930 r. ukończył Szkołę Podchorążych rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie, zaś w 1931 r. odbył ćwiczenia wojskowe w 2. pułku piechoty Legionów.

Pracował jako nauczyciel w Szkole Powszechnej w Równem, gdzie zamieszkał z rodziną.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w kampanii wrześniowej, podczas której dostał się do niewoli sowieckiej. Zesłany do obozu w Kozielsku, wiosną 1940 r. został rozstrzelany przez NKWD.

Był żonaty, pozostawił syna Jerzego.

CAW, AP 5116; *Katyni*, s. 168; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 91; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 66; WIH MiD, L.W. z 2 IV 1940 r.

GŁODEK-NOWOBRANOW PAWEŁ (XX w.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

Był synem nauczycielki, które przyjechała z nieletnim synkiem z Kresów Wschodnich i osiedliła się w Skępem. Znał się z Marią Sobocińską, najpierw ze szkoły powszechnej – Szkoły Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim, a potem wspólnie dojeżdżali wąskotorówką do gimnazjum w Lipnie.

W czasie wojny dość wcześnie został wciągnięty do konspiracji przez Zbigniewa Klubińskiego. Pracował w biurze Nadleśnictwa Skępe i przez całą okupację dostarczał dla konspiracji oryginalne dokumenty: dowody, przepustki i zaświadczenia. Ostrzegał przed gestapowskimi obławami, a w pewnym momencie M. Sobocińskiej podarował ośmiostrzałowy rewolwer. Jego dom był bezpieczną kwaterą dla najwyższych dowódców Armii Krajowej i dlatego nie był wykorzystywany dla przygodnych gości.

Niestety, po wojnie został przez miejscowe społeczeństwo posądzony o współpracę z Niemcami. Musiał się ukrywać, a następnie przeniósł się do Wrocławia, gdzie ukończył studia prawnicze.

Zmarł i nie doczekał się rehabilitacji w ludzkiej opinii. Wiadomo jednak, że płk Józef Chyliński odznaczył go w dniu 24 grudnia 1944 r. Krzyżem Walecznych. Także M. Sobocińska, nie mogąc wcześniej uczynić wiele w sprawie jego rehabilitacji, dopiero w 2005 r. podniosła jego zasługi dla Armii Krajowej i uwypukliła doznana krzywdę, wyznając przy tym: „*Dlatego dziś o tym mówię, żeby oddać mu hołd i wrócić mu jego honor, chociażby dla jego rodziny*”.

AFGEZ, sygn. M/97-706/Pom., Klubiński Zbigniew; Krajewski, *Dama*, s. 177; Wojtowicz, *Marylka*, s. 90-91.

GŁODKOWSKI EDMUND, ps. „Jastrząb” (XX w.), dowódca Armii Krajowej

Należał do Armii Krajowej. W okresie od 15 września 1944 r. do listopada 1944 r. był zastępcą komendanta Obwodu AK Lipno. Aresztowany, został osadzony w obozie Stutthof. Dalsze losy nie nam znane.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327.

GŁOSKOWSKI PIOTR h. Przerowa (XVII/XVIII w.) właściciel ziemski

Pochodził z ziemi czerskiej. W wykazie poborowym z 1673 r. występuje jako właściciel Przywitowa pod Rypinem, gdzie zamieszkiwało wtedy 63 włościan. Właścicielem tej wsi był jeszcze w 1699 r., po czym na początku XVIII stulecia sprzedał ją Kazimierzowi Rościszewskiemu.

AGAD, ASK I, Ziemi dobrzyńskiej rachunki pogłównego 1673 anni, sygn. 73; Idem, *Księgi Grodzkie Bobrownickie, Taryfy podymnego, pogłównego i szkód połączone w jedną obecnie tekę*, 1699, sygn. 6; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 108; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 148; PRS, s. 70.

GŁOWACKA JADWIGA (*1921 r. w miejscowości Rezekne (Łotwa) †2007 r. w Rypinie), nauczycielka, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie (G 24)

W czasie wojny mieszkała w Wilnie. Po drugiej wojnie światowej wraz z mężem, Kazimierzem jako repatrianta z Litwy przybyła na teren pow. lipnowskiego. Decyzją z 28 grudnia 1946 r. otrzymała 10-ha, ponieemieckie gospodarstwo rolne we wsi Makówiec, gdzie mieszkała. W 1948 r. przeniósł się do Rypina i tu podjęła pracę jako nauczycielka języka rosyjskiego w miejscowym liceum ogólnokształcącym. Uczyła także biologii i historii. W latach 50. ukończyła filologię rosyjską na WSP w Warszawie. W latach 1967-1972 pełniła funkcję wicedyrektora LO w Rypinie. Przez pewien czas była kierownikiem internatu tej szkoły. W 1976 r. przeszła na emeryturę.

W 1942 r. wyszła za Kazimierza (1914-1991), także nauczyciela rypińskiego LO (1948-1967) i dyrektora tej szkoły (1962-1967), a następnie dyrektora Liceum Ekonomicznego (1967-1974), z którym pozostawiła syna Marka, pasjonata historii Rypina.

Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AA, Wykaz nauczycieli LO w Rypinie; Inf. Marka Głowackiego (syna) z 14 II 12012 r.; *Rypin Krajewski, Rypin. Monografia*, s. 181, 184; *Nasza młodość*, s. 59; w *PRL*, s. 720; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

GŁOWACKI JAN (*28 II 1916 r. †11 XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. mieszkał w Świdziebni w pow. rypińskim. Aresztowany przez Selbstschutz w dniu 9 listopada 1939 r., więziony był w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie został wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany razem z bratem Romanem.

AIPN Bydgoszcz OKBZpNP, sygn. Zg. 62/48; Piotrowski, *Słownik*, s. 108; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 153.

GŁOWACKI KAZIMIERZ (*1914 r. w Całowni k. Sierpca †19 VIII 1991 r.), żołnierz Września 1939 r., uczestnik wojny obronnej 1939 r., nauczyciel, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego i Liceum Ekonomicznego w Rypinie (G 24a)

Jego ojciec w 1906 r. powrócił jako reemigrant z Jersey City w USA. W 1933 r. wyjechał do Wilna, gdzie ukończył szkołę średnią i w 1936 r. rozpoczął studia na Wydziale Chemii Uniwersytetu Stefana Batorego. Tam przerwał jednak naukę i przed wybuchem wojny powrócił do domu rodzinnego. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r., wziął udział w wojnie obronnej, walcząc w obronie Modlina. Wzięty do niewoli, zbiegł i wrócił do Wilna, gdzie przebywał do 1944 r.

Przed frontem wojsk radzieckich przedostał się z żoną do Polski. Początkowo zamieszkał w Karnkowie k. Lipna, a po wyzwoleniu osiedlił w nieodległym Makówcu. Decyzją z 28 grudnia 1946 r. jego żona otrzymała 10-hektarowe, poniemieckie gospodarstwo rolne we wsi Makówiec. Od lutego do czerwca 1945 r. pełnił funkcję pełnomocnika reformy rolnej na terenie pow. lipnowskiego. Od 6 listopada 1946 r. do czerwca 1947 r. pełnił urząd wójta gminy Kikół.

W 1948 r. podjął pracę w charakterze nauczyciela w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Uczył chemii, fizyki, biologii i rysunków. W latach 1951-1961 dodatkowo pracował w Mleczarni „Rotr” na stanowisku kierownika laboratorium. W 1954 r. uzyskał w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku dyplom nauczyciela szkół średnich w zakresie chemii. W latach 1961-1967 był dyrektorem tej szkoły. Jednocześnie od września 1962 r. otrzymał stanowisko dyrektora Liceum Ekonomicznego, mieszczącego się w tym samym budynku. Jego zasługą była budowa siedziby dla Liceum Ekonomicznego w Rypinie przy ulicy Dworcowej. Dyrektorem tej placówki, po ustąpieniu z funkcji Liceum Ogólnokształcącego, był do 31 sierpnia 1974 r., kiedy przeszedł na emeryturę, pracując jeszcze w tej szkole na części etatu jako nauczyciel chemii do 1983 r.

Ożeniony w 1942 r. z Jadwigą (1921-2007), nauczycielką rypińskiego LO (1948-1976), miał syna Marka, pasjonata historii Rypina.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AA, Wykaz nauczycieli LO w Rypinie; Inf. Marka Głowackiego (syna) z 14 II 2012 r.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 181, 184; *Nasza młodość*, s. 59; *Rypin w PRL*, s. 720, 722, 1036, 1067;

GŁOWACKI ROMAN (*1 VII 1914 r. †11 XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), pracownik umysłowy, ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. mieszkał w Świedziebni w pow. rypińskim. Aresztowany w dniu 9 listopada 1939 r., więziony był w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W dniu 11 listopada 1939 r. wywieziony go wraz z bratem Janem do lasów skrwileńskich i tam został rozstrzelany. Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Ns I 540/55; Piotrowski, *Słownik*, s. 108; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 154.

GŁOWACKI STANISŁAW (*8 V 1949 r. w Lipnie), technik kultury, artysta plastyk, rzeźbiarz (G 25)

Syn Józefa i Klementyny z Kwiatkowskich. Ojciec – budowniczy Domu Rzemiosła w Lipnie, za pracę społeczną odznaczony Złotą Odznaką Izby Rzemiosła w Bydgoszczy (10 X 1954).

W rodzinnym mieście ukończył Szkołę Podstawową nr 2, a następnie w 1973 r. pięcioletnie Technikum Mechaniczne w Lipnie. Po rocznej pracy w NRD powrócił do Lipna, gdzie został zatrudniony na stanowisku głównego mechanika w Oddziale Wojewódzkiej Spółdzielni Spożywców „Społem”. Później pracował jako plastyk w Lipnowskim Powiatowym Domu Kultury, Państwowym Ośrodku Maszynowym w Łochocinie, Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Rybitwach i Spółdzielczym Gospodarstwie Rolniczym w Fabiankach. W latach 1991-1994 był dyrektorem Lipnowskiego Domu Kultury, a od 1992 r. – Miejskiego Centrum Kultury.

Zajmuje się działalnością gospodarczą. Rozpoczął od prowadzenia restauracji „Stach” przy ul. Kościuszki 4 w Lipnie, a następnie przy ul. Mickiewicza 4 restauracji „Mieszko”, pod nazwą „Zagłoba”.

Jego pasją jest twórczość artystyczna. Inspirują go ludzie i ich problemy, świat pełen grozy i tragedii, niesprawiedliwości, zawiści. Od wczesnych lat młodzieńczych interesował się rysunkiem i malarstwem. Dziś jego liczne płótna przedstawiają m. in. sceny batalistyczne, kwiaty, akty, martwą naturę. Są też kopie dzieł mistrzów. Refleksje na temat obrazów *Rok 1410*, *Powiew wiosny*, *Chopin – moja miłość*, *Opętanie Paganinim*, *Świtezianka* zawarte zostały w wydanej w 2002 r. publikacji pt. *Malarstwo Stanisława Głowackiego w oczach poetki* (2002). Uwagę zwracają również obrazy olejne, takie jak: *Kataklyzm*, *Pijaństwo*, *Meduza*, *Wiolonczeła*, *Przenikanie*, *Lato 80*.

Wydane albumy z jego pracami to m. in.: *Stanisław Głowacki – rzeźbiarz malarz* (1991), *650-lecie Miasta Lipna – Lipno w grafice Stanisława Głowackiego* (1999), *Edukacja regionalna – (grafika Stanisława Głowackiego, 2002)*, *Skępe w rysunku pastelami Stanisława Głowackiego* (2005).

Drugim obszarem jego twórczości jest rzeźba. Spośród wielu prac należy wymienić: *Matka karmiąca*; *Bogu dziękczynienie*, *Słysząc śpiew i drżenie serca*, *Gdzieś coś w sercu drżało*. W 1991 r. władze Lipna przekazały, przebywającemu we Włocławku, papieżowi Janowi Pawłowi II kościół NMP wyrzeźbiony w drewnie lipowym. Uwagę zwracają płaskorzeźby i ornamenty, zdobiące meble i inne przedmioty domowego użytku. Na jego dorobek twórczy składają się również dzieła ceramiczne, a wśród nich makieta fontanny i tablica upamiętniająca wydarzenia na Placu Dekerta w listopadzie 1940 r., kiedy to hitlerowcy dokonali zbiorowej egzekucji ludności polskiej.

Jego obrazy i rzeźby prezentowane były na wystawach w Aleksandrowie Kujawskim, Lipnie, Włocławku, Bydgoszczy, Toruniu, Rypinie, a także poza granicami Polski – w Holandii i w Niemczech. Od kilku lat większość prac powstaje w zaprojektowanym przez niego ranczo, położonym w Rumunkach Głodowskich k. Lipna, gdzie otoczenia „strzegą” olbrzymie rzeźby: niedźwiedź, rycerz i orzeł.

Z jego pasji muzycznej zrodziła się grupa występująca pod nazwami: Brevis, TAJŚ, Vademecum, która reprezentowała kilkakrotnie województwo wrocławskie na przeglądach piosenki radzieckiej, a także Ogólnopolskich Eliminacjach Piosenki Młodzieżowej w Łodzi w 1979 r. W ramach wymiany kulturalnej koncertowała także na Białorusi. Występowała na zamku golubskim, w pałacu Zboińskich w Kikole, brała udział w Pikniku Country w Mrągowie (1997), na III Ogólnopolskim Festiwalu Piosenki Country w Polanicy Zdroju (1998). Sukcesem był Grand Prix na Wojewódzkim Przeglądzie Zespołów Muzyki Rozrywkowej w Rypinie (1999).

Był też kierownikiem Klubu „Kręciołek” przy PDK w Lipnie. Był w składzie Rady Programowej Zespołu ds. Promocji Twórców Pomorza, Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej przy Wydawnictwie Adama Marszałka w Toruniu. W dniu 19 września 2007 r., uchwałą Rada Miasta uhonorowany został tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Ożeniony w 1975 r. z Jolantą Witkowską, ma dwie córki: Joannę (ur. 1976), nauczycielka, zamężna Wasiliewicz i Małgorzatę (ur. 1990).

Autopsja (1980-2013); Specjalski, *Głodowo. Materiały do monografii wsi*, I, Włocławek 1993, s. 69-70; Specjalski, *Lipno*, t. 4, s. 133-135; Stanisław Głowacki, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/312 VII 2013; R. *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014; ZKZD 2005, s. 59.

GŁOWACKI WIKTOR, ps. Witek” (*20 IV 1930 r. w Jarczewie w pow. lipnowskim †22 VIII 1999 r.), żołnierz POZ „Znak” i ZWZ/AK, nauczyciel, dyrektor szkoły w Ostrowitem k. Lipna (G 26)

Był synem Franciszka i Władysławy z Sadowskich. Rodzice prowadzili 7-hektarowe gospodarstwo rolne w wsi Jarczewo. Przyjaźnili się z rodziną Lulińskich z Józefkowa, znaną z patriotyzmu i poświęcenia dla Ojczyzny. Dom rodzinny usytuowany był nad parową w odległości ok. 2 km od karnkowskiego lasu.

W 1939 r. ukończył drugą klasę Publicznej Szkoły Powszechnej w Łachycie, której kierownikiem był Tabaszewski. Dalszą naukę przerwała mu wybuch drugiej wojny światowej.

Na początku okupacji został objęty pracą przymusową w karnkowskim lesie. Ułatwiał mu to udzielanie pomocy ukrywającym się tam ludziom. Pomoc ta wyrażała się zwłaszcza dostarczaniem żywności. Brał jednocześnie udział w działalności konspiracyjnej jako łącznik. Bezpośrednimi przełożonymi byli: ojciec, ps. „Silny” i Czesław Luliński ps. „Stańczyk”, który 10 maja 1942 r. nadał mu ps. „Witek”. Do jego obowiązków należało m. in. utrzymywanie łączności pomiędzy rodziną Lulińskich a ojcem, a także przekazywanie informacji ustnych lub na piśmie wysłannikowi z Rypina w sytuacji, gdy niemożliwe były spotkania ojca z wysłannikiem. Miejscem kontaktowym była droga pod Lubówiec w kierunku Chrostkowa. W celach konspiracyjnych docierał do umówionych miejsc na Koziółku, Lubówcu i Radziochach, z informacjami kierowanymi do Antoniego Tężyckiego, ps. „Grad”, Zbigniewa Kłubińskiego ps. „Wichura”, Kazimierza Sielskiego, ps.

„Prawda”. Z Czesławem Lulińskim utrzymywał łączność pośrednią, albo poprzez Helenę Lulińską, ps. „Koniczynka”.

W domu Głowackich przebywał kilkakrotnie Kazimierz Trojanowski, ps. „Staszek” dostarczając gazetkę „Iskra Wolności” i korespondencję przeznaczoną „dla Rypina”. Był świadkiem bolesnego dla lipnowsko-rypińskiej AK tzw. wsypy majowej, co później starał się opisać we własnym życiorysie: „W dniu 5 maja 1943 r. jechałem wożem konnym z Żagna do Jarczewa. Przejeżdżałem drogą obok zabudowań Lulińskich wożem deskowym — wiozłem trochę słomy. Było to około godziny 11. Zauważyłem w zagrodzie Lulińskich dużo Niemców. Jeden z nich podszedł, zajrzał mi do woza i krzyknął żebym szybciej odjeżdżał. Oglądając się, zauważyłem, że Janek Luliński podbiegł przez pole do stółka ze słomą, w którym próbował coś odszukać. Był obserwowany przez żandarma. Kiedy żandarm skierował się w jego stronę, Janek zaczął uciekać kierunku miejscowości Wioska. Słyszałem oddany strzał. Wtedy przyspieszyłem jazdę, szosą w kierunku Wioski. Wówczas zza rowu wybiegł Janek i położywszy się na wozie przyjechał ze mną do domu moich rodziców, gdzie ukrywał się, nie wychodząc z domu przez okres ponad trzech miesięcy...”

Po zakończeniu wojny ukończył Publiczną Szkołę Powszechną w Narutowie, a następnie w 1951 r. Rejonową Komisję Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie. W 1960 r. ukończył Studium Nauczycielskie w Toruniu i w 1978 r. WSP w Bydgoszczy. Pracował kolejno w następujących szkołach i placówkach: Szkole Powszechnej w Wólce (1950-1952), Szkole Powszechnej w Nowogrodzie (1952-1955), Zakładzie Wychowawczym w Chojnicach (1955-1956), Szkole Podstawowej w Likcu (1956-1963), Szkole Podstawowej w Makówcu (1963-1972), Szkole Podstawowej w Ostrowitem k. Lipna (1972-1974, dyrektor), LO w Lipnie (1974-1980, kierownik internatu), Szkole Podstawowej w Piątkach (1980-1982), Szkole Podstawowej w Jastrzębiu (1982-1984), Szkole Podstawowej w Ostrowitem k. Lipna (1984-1985), Szkole Podstawowej w Jastrzębiu (1985-1987), Szkole Podstawowej w Rybitwach (1987-1988) i Szkole Podstawowej w Zakrzewie (1988-1990). W okresie 1953-1955 odbył zasadniczą służbę wojskową w Świeciu n. Wisłą. Przyczynił się do wybudowania szkół w Nowej Wsi w gminie Nowogród, Likcu i Makówcu.

Był odznaczony m. in. Krzyżem kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1984), Medalem 40-lecia PRL (1984), Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1982).

Jego bracia: Czesław i Stefan uczestniczyli w działaniach wojennych, a potem dostali się do niewoli niemieckiej. Najstarszą siostrę, Feliksę wojna zastała w stolicy, gdzie później zaznaczyła swój udział w powstaniu warszawskim, a następnie przebywała na przymusowych robotach w Prusach. Z kolei siostra, Henryka ukrywała się w lesie, chroniąc się przed wywiezieniem do obozu.

Ożeniony w 1956 r. z Janiną Bartczak, z zawodu nauczycielką, miał dwie córki.

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 132; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 107; Specjalski, *Jastrzębie*, s. 55, 112; Specjalski, *Lipno*, t. 3, s. 132-135.

GŁOWIŃSKI JAN (*28 VIII 1921 r. w Dylewie k. Rypina †22 IX 1995 r. w Rypinie), dyrektor zakładów przemysłu terenowego, działacz społeczny (G 27)

Był synem Zygmunta i Władysławy. Przed wybuchem wojny, w 1936 r. uczył się zawodu stolarza w warsztacie ojca przy ul. Mławskiej 20. W 1938 r. wstąpił do Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych.

Po zakończeniu wojny wraz z ojcem prowadził zakład stolarski, który w dniu 9 maja 1953 r. został włączony w strukturę tworzonego w tym mieście przemysłu terenowego. Po jego likwidacji został kierownikiem stolarni. W lipcu 1955 r. jako kierownik zakładu stolarskiego został zastępcą dyrektora Rypińskich Zakładów Przemysłu Terenowego, a rok później dyrektorem tego zakładu. Pod jego kierownictwem RZPT przeżyły okres rozkwitu i w 1976 r. zostały przekazane pod nadzór Ministerstwa Maszyn Ciężkich i Rolniczych, otrzymując nazwę Rypińskie Zakłady Okrętowe. W Rypinie powstał kompleks produkcyjny przy ul. Nowy Rynek, zbudowano nowy zakład w Cetkach.

Brał aktywny udział w życiu miasta. Zaraz po wojnie był przewodniczącym Zarządu Powiatowego OM TUR w Rypinie. W 1945 r. wstąpił do PPR, a w 1948 r. do PZPR. W partii pełnił funkcję członka egzekutywy Komitetu Powiatowego i Miejskiego. W latach 1957-1962 był prezesem OSP w Rypinie. Był radnym i członkiem prezydium miejskiej Rady Narodowej. Od 1963 r. przez kilka lat był członkiem zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej. Przyczynił się do powstania klubu TMZR w piwnicach rypińskiego Domu Kultury przy ul. Kościuszki i jego otwarcia w dniu 4 stycznia 1972 r. Przy zakładzie w Rypinie utworzył Klub Terenowca. Był inicjatorem budowy w 1967 r. Ośrodka Wypoczynkowego w Sitnicy k. Rypina oraz ogródków działkowych na obrzeżach miasta. Z dniem 1 lutego 1982 r., po 45 latach pracy i 25 latach kierowania zakładem, przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony m. in.: Srebrnym Krzyżem Zasługi (1958), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971). W 1979 r. Miejska Rada Narodowa nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

AUM Rypin, *Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina*; Bal., *Odszedł od nas wielki społecznik*, *Ziemia Rypińska* 19956, nr 10, s. 5; Gałkowski-Piotrowski, *Kalendarium*, s. 422; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 224; R. Piotrowski, *Minuta ciszy po umarłych. Jan Głowiński (1921-1995)*, *Kronika Rypińska* 1995, nr 9, s. 6; *Rypin w PRL*, s. 657, 800-801; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Rypinie.

GŁÓWCZEWSKI ALBIN BOLESŁAW (*23 IX 1927 r. w Bysławiu k. Tucholi), nauczyciel, działacz społeczny (G 28)

Syn Jana i Moniki z d. Jerka. Szkołę podstawową ukończył w Bysławiu (1934-1939), a następnie Państwowe Gimnazjum i Liceum w Tucholi (1945-1948). Studiował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w

Toruniu (1951-1955), uzyskując tytuł zawodowy magistra geografii.

Pracował w Nadleśnictwie Wierchlas i Nadleśnictwie Zamrzenica k. Tucholi (1942-1945) jako robotnik leśny, w Starostwie Powiatowym w Tucholi (1949-1951) jako inspektor podatkowy, w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie (1955-1980) jako nauczyciel geografii i przysposobienia obronnego, tam też był kierownikiem Powiatowego Ośrodka Krajoznawczo-Turystycznego w Rypinie (1957-1960), kierownikiem internatu LO (1957-1960), zastępcą dyrektora LO, wizytatorem metodyczno-przedmiotowym (1970-1975) oraz wizytatorem-metodykiem z ramienia Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku (1975-1985).

Należał do Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1954-1970), gdzie był prezesem Zarządu Koła (1956-1970), członkiem Zarządu Oddziału w Toruniu (1958-1966), Ligi Obrony Kraju (od 1955), gdzie był wiceprezes Zarządu Miejskiego (1960-1965), prezesem Zarządu Rejonowego (1975-2000), członkiem Zarządu Wojewódzkiego (od 1970), członkiem Zarządu Głównego (1983-1995) i prezesem Klubu Oficerów Rezerwy przy LOK (1960-2000), do Związku Nauczycielstwa Polskiego (1955-2000), gdzie był członkiem Zarządu Oddziału (1975-2000), przewodniczącym Zarządu Oddziałowej Sekcji Emerytów ZNP (1990-2000) i sekretarzem Okręgowej Sekcji Emerytów ZNP we Włocławku do Towarzystwa Wiedzy Powszechnej (1960-1985), Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej, ZSL (1960-1980). Był radnym miejskim (cztery kadencje), ławnikiem Sądu Wojewódzkiego we Włocławku (jedna kadencja) i ławnikiem Sądu Rejonowego w Rypinie (jedna kadencja).

Odnznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1982), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1978), Medalem Za Zasługi dla Obronności Kraju (1968 – brązowy, 1973 – srebrny, 1982 – złoty), Zasłużony dla Miasta Rypina (1998) i Odznaką „Zasłużony dla Województwa Włocławskiego”.

Zamieszczał swoje artykuły w czasopismach „Geografia w szkole”, „Poznaj swój kraj”, „Przysposobienie obronne w szkole”, „Czata”.

Ożeniony z Urszulą Antonią z d. Wenda (1955), ma syna Aleksandra (ur. 7 V 1966).

Nasza młodość, s. 232, 247; *Rypin w PRL*, s. 549; ZKZD 2005, s. 60.

GŁÓWCZEWSKI ALEKSANDER (*7 V 1966 r. w Rypinie), dr nauk hum., nauczyciel akademicki

Syn Albina i Urszuli z d. Wenda. Ukończył Szkołę Podstawową nr 1 im. mjra Henryka Sucharskiego (1981), a następnie Liceum Ogólnokształcące w Rypinie (1981-1985). Studiował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (1985-1990), uzyskując tytuł zawodowy magistra filologii polskiej. Pracę magisterską pt. *Komizm w twórczości Bolesława Prusa* przygotował pod kierunkiem doc. dr hab. Antoniny Bartoszewicz. Potem odbył podyplomowe studia informatyki dla nauczycieli na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (1998). W roku 2000 obronił pracę doktorską pt. *Poetyka i pragmatyka „rozmów z...”*, przygotowaną pod kierunkiem dra hab., prof. UMK Andrzeja

Stoffa i uzyskał stopień naukowy doktora nauk humanistycznych.

Pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 22 w Toruniu (od 1990), w Instytucie Literatury Polskiej UMK w Toruniu (1990-1992) na stanowisku asystenta stażysty (1992-2000) jako asystent i adiunkt (od 2000). Obecnie przygotowuje monografię poświęconą komizmowi w dziele literackim. Od września 2006 r. pełni funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Literatury Polskiej UMK. Uczestniczył w kilkunastu krajowych i międzynarodowych konferencji naukowych, współorganizował sesje przez Zakład Teorii Literatury ILP UMK.

Należy do Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, będąc członkiem zarządu oddziału TLiAM w Toruniu (1993-1999) i Towarzystwa Naukowego w Toruniu (od 2001).

Jest autorem i współautorem licznych publikacji z zakresu teorii literatury, m.in.: *O głównych terminach teorii komizmu*, AUNC Filologia Polska XLIII (1994), *Zapomniany dramat fantastyczny (O „Ciemnych siłach” Stefana Grabińskiego)*, [w:] *Fantastyka, fantastyczność, fantazmaty*, red. A. Martuszevska (Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1994), *O dialogowych strategiach i taktykach „rozmów z...”*, AUNC Filologia Polska XLVII (1996), *Zofii Lissy teoria komizmu*, [w:] *Polonistyka toruńska Uniwersytetowi w 50. rocznicę utworzenia UMK. Materiały konferencji naukowej 14-16 marca 1995*, red. J. Kryszak (1996), *Technika reklamy w języku polskiej propagandy politycznej lat dziewięćdziesiątych (na przykładzie tekstów interlokucyjnych)*, [w:] *Nowe czasy, nowe języki, nowe i stare problemy*, red. E. Jędrzejko „Oddaje tobie co kryje w sobie”. *Uwagi o semantyce komunikatu reklamowego*, [w:] *W przestrzeni komunikacyjnej. Szkice z historii i teorii dramatu, teatru i komunikacji społecznej*, red. J. Skuczyński (Toruń 1999), *O retoryce rozmów z politykami*, AUNC Filologia Polska LII (1999), *Droga jako exemplum. O „parenetycznym” czytaniu prozy (auto)biograficznej i pamiętnikarskiej. Próba sformułowania problemu*, [w:] *Człowiek w drodze. Materiały III Międzyuczelnianej Sesji z cyklu „Świat jeden, ale nie jednolity”*, Bydgoszcz, 3-5 listopada 2000 r., red. Lidia Wiśniewska (2000), *Studnie nadziei i tworgi. Ciało i cierpienie w poezji Kazimierza Ratonia*, [w:] *Między słowem a ciałem. Materiały IV Sesji Naukowej z cyklu „Świat jeden, ale nie jednolity”* (2001), *Kategoria tematu w polu wyznaczników gatunkowych niektórych odmian literatury niefikcyjnej*, [w:] *Wariacje na temat. Studia literackie*, red. J. Abramowska, A. Czyżak, Z. Kopeć (2003), *Kategoria kompozycji w retoryce*, [w:] *Kompozycja dzieła literackiego*, red. Andrzej Stoff (2004), *Komizm w komunikacji literackiej* (Toruń 2004), *Reklama jako retoryczny opis*, [w:] *Teatr wymowy. Formy i przemiany retoryki użytkowej*, red. J. Sztachelska, J. Maciejewski, E. Dąbrowicz (2004), *„Tragedia pralnicza” Stanisława Lema, czyli ekonomia i prawo jako ciemne zwierciadła duszy*, [w:] *Polska literatura fantastyczna. Interpretacje*, red. A. Stoff i D. Brzostek (2005), *Utwory dramatyczne Stefana Grabińskiego*, [w:] *Przez dwa stulecia. In memoriam Artur Hutnikiewicz*, pod red. J. Kryszaka i H. Ratusznej, (2006), *„Wesele” Wyspiańskiego w „Piłsudskim” Jana Lechonia*, [w:] *Aluzja literacka. Teoria – interpretacja*

– *konteksty*, pod red. A. Stoffa i A. Skubaczewskiej-Pniewskiej (2007), *Wokół aksjologicznego modelu komizmu groteskowego*, [w:] *Odcienie humoru*, vol. 1, pod red. A. Kwiatkowskiej i S. Dżereń-Głowackiej (2008). Jest współredaktorem (z Maciejem Wróblewskim) tomu zbiorowego *Polska proza i poezja po 1989 roku wobec tradycji* (2007).

Ożeniony z Darią Aleksandrą z Błędzkich (1990), ma dwóch synów: Michała Miłosza (ur. 1994) i Pawła Piotra (ur. 1999).

<http://www.ilp.umk.pl/spis-pracownikow/glowczewski/5> IV 2013; *Nasza młodość*, s. 291; Zielińska, *Historia*, s. 98; ZKZD 2005, s. 61-62.

GŁUSZKIEWICZ DYMISTR (*VII 1896 r. †28 IX 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Przed 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Dobrzyniu nad Wisłą. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie i wiezony do hitlerowskiego obozu Mauthausen-Gusen, gdzie został zamordowany.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25; Piotrowski, *Słownik*, s. 108; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 17.

GNIAZDOWSKA z d. Chełmicka ANTONINA h. Nałęcz (*ok. 1880 r. †29 X 1939 r. w Rypinie), ziemianka, działaczka społeczna, ofiara zbrodni niemieckich

Była córką Adolfa Chełmickiego (1825-1912) i Władysławy z Karnkowskich (1835-1908), właścicieli Okalewa. Z małżeństwa z Antonim Gniazdowskim została współwłaścicielką Łapinówka i Radzik Małych.

Aktywnie uczestniczyła w życiu społecznym pow. rypińskiego. Należała do aktywistek Polskiej Macierzy Szkolnej w Osieku k. Rypina. Po powołaniu w dniu 16 grudnia 1916 r. Koła Okręgowego PMS w Rypinie, pełniła w nim funkcję sekretarki (prezesem koła był wówczas Ignacy Piwnicki z Sosnowa). W latach pierwszej wojny światowej była inicjatorką zakładania w powiecie kół gospodyń wiejskich. Razem z M. Chełmicką należała do znanych działaczek Związku Ziemianek. Była aktywistką Związku Ludowo-Narodowego.

W lipcu 1920 r. zgłosiła się do pracy w Obywatelskim Komitecie Obrony Państwa na powiat rypiński. W momencie utworzenia na przełomie sierpnia i września 1925 r. Związku Obrony Kresów Zachodnich objęła funkcję jego prezesa na powiat rypiński. Prezesowała także rypińskiemu Komitetowi Obrony Przeciwgazowej, a następnie Komitetowi Powiatowemu Ligi Obrony Powietrznej Państwa. W 1924 r. włączyła się z tą organizacją w realizację apelu starosty rypińskiego, Tadeusza Kowalskiego, w sprawie zbiórki funduszy na zakup samolotów dla polskiej armii. Zakupione dwie maszyny, ochrzczone nazwami „Rypin I” i „Rypin II”, przekazano dowództwo 4 pułku lotniczego w Toruniu w dniu 13 września 1925 r. W latach 30. XX w. zaangażowała się w działalność Koła Gospodyń

Wiejskich przy Okręgowym Towarzystwie Organizacji i Kółek Rolniczy, którym kierował Bogdan Chelmiński z Kowalk. Na inauguracyjnym spotkaniu w dniu 4 grudnia 1925 r. Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, weszła do skład jego zarządu, obok jego inicjatora, Teofila Budzanowskiego i dra Heliodora Marcinkowskiego i Józefa Misjona, zastępcy starosty powiatu.

Udziałała się także w swojej parafii Radziki Duże, gdzie w okresie probostwa ks. T. Mateuszczyka była patronką młodzieżowego oddziału Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży. W 1937 r. razem z Prezydentem RP, prof. Ignacym Mościckim była matką chrzestną siódmego z kolei syna Wincentego i Stefanii z Bojanowskich, małżonków Barczewskich z Krza Radzikowskiego.

Z małżeństwa z Antonim Gniazdowskim h. Korab, właścicielem Łapinówka i Radzik Małych, miała córkę Julię i synów: Kazimierza oraz Tadeusza.

W dniu 20 października 1939 r. wraz z córką Julią, synem Tadeuszem, synową Teresą i jej matką Heleną aresztowana przez Selbstschutz i osadzona w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20, gdzie wkrótce została zamordowana.

Pochowana w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

Pamiętkowa, ufundowana przez rodzinę i przyjaciół, tablica poświęcona jej; jej synowi, Tadeuszowi; synowej, Teresie Gniazdowskiej oraz pozostałym dzieciom: Julii i Kazimierzowi Gniazdowskim, zamordowanym jesienią 1939 r. w Rypinie, znajduje się w kościele w Radzikach Dużych.

APar. Radziki Duże, Księga urodzeń z roku 1938, akt nr 25; AWKW Brodnica, KHip. Łapinówek, Radziki Małe; K. Budziński, *Samoloty „Rypin I” i „Rypin II”. Przyczynek do dziejów międzywojennego miasta i powiatu*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 1: 2008, s. 102; Chelmiński, *Powiat*, s. 49; Chelmiński, *Powiat II*, s. 249; *Do broni musimy stanąć wszyscy, jeśli nie chcemy zginąć*, *Gazeta Urzędowa Wydziału Powiatowego Powiatu Rypińskiego* 19230, nr 9, s. 1; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 59, 61; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 382; *Genealogia*, s. 36, 72, 239, 248; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=27782/28> | 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 296-297; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 21; M. Krajewski, *Polityczne oczyszczenie gruntu*, Kujawy 1984, nr 36, s. 3; Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 231; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 198; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 76; *Kronika Rypińska* 1925, nr 34, z 30 VIII; nr 37; nr 39; nr 48, z 6 XII; 1926, nr 34; Oracki, *Słownik*, s. 285-286; Piotrowski, *Biogramy*, s. 154; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 80; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 168; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 41; *Rypin między wojnami*, pass.; RZD, t. 2, cz. 1, s. 133; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. XII, 148, 160, 161, 178, 397; Tablica inskrypcyjna w kościele w Radzikach; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 296; Witkowski, *Mordercy*, s. 125; Wybułt, *OTRZD*, s. 33; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 223-224, 372.

GNAZDOWSKA JULIA h. Korab (*1909 r. †w końcu X 1939 r. w Rypinie), ofiara zbrodni niemieckich

Była córką Antoniego i Antoniny z Chelmińskich, właścicieli Łapinówka i Radzik Małych, siostrą Tadeusza i Kazimierza. Została aresztowana razem z matką i rodzeństwem w dniu 20 października 1939 r. przez Selbstschutz i osadzona w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tam w końcu tego miesiąca zamordowana.

Pochowana w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

Pamiętkowa, ufundowana przez rodzinę i przyjaciół, tablica poświęcona jej pamięci, jej matce – Antoninie Gniazdowskiej; bratu – Tadeuszowi; bratowej – Teresie oraz bratu – Kazimierzowi – zamordowanym jesienią 1939 r. w Rypinie, znajduje się w kościele w Radzikach.

Genealogia, s. 72, 248; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=255459/28> | 2014, gdzie data urodzenia – 1910; Piotrowski, *Biogramy*, s. 154; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 71; Witkowski, *Mordercy*, s. 125.; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 154; Tablica inskrypcyjna w kościele w Radzikach; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 372.

GNAZDOWSKA hr. Sierakowska TERESA MARIA ZOFIA h. Ogończyk (*16 V 1911 r. w Waplewie Wielkim †29 X 1939 r. w Rypinie), właścicielka ziemska, ofiara zbrodni niemieckich (G 29)

Była córką Stanisława hr. Sierakowskiego h. Ogończyk (1881-1939) i Heleny Marii Lu ks. z Lubomirskich h. Drużyna (1886-1939), małżonków Sierakowskich. Aresztowana w dniu 20 października 1939 r. w Rypinie wraz z mężem Tadeuszem, swoją matką, Heleną Sierakowską i teściową, Antoniną Gniazdowską. Więżona wraz z całą rodziną w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20 i tam została zamordowana.

W dniu 18 kwietnia 1937 r. wyszła Tadeusza Gniazdowskiego h. Korab (1907-1939), z którym pozostawiła dwie córki: Barbarę Bernardetę (ur. 1937) i Izabelę (ur. 1938).

Pochowana w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

Pamiętkowa, ufundowana przez rodzinę i przyjaciół, tablica poświęcona jej; jej mężowi, Tadeuszowi; teściowej, Antoninie Gniazdowskiej oraz Julii i Kazimierzowi Gniazdowskim – zamordowanym jesienią 1939 r. w Rypinie, znajduje się w kościele w Radzikach.

AWKW Brodnica, KHip. Radziki Małe; *Genealogia*, s. 248; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=207026/28> | 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 297; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Oracki, *Słownik*, s. 288; Piotrowski, *Biogramy*, s. 154; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 71; Tablica inskrypcyjna w kościele w Radzikach; Witkowski, *Mordercy*, s. 125; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 399.

GNAZDOWSKI ANTONI h. Korab (*18 I 1874 r. w Łapinówku †29 IX 1936 r. w Radzikach Małych), ziemianin (G 30)

Był synem Władysława Juliusza (1845-1914) i Stefanii z Gockowskich h. Prawdzic (1854-1928). W 1906 r. odziedziczył po ojcu majątek Łapinówek, a w 1912 r. – Radziki Małe. W Łapinówku przebudował dwór, wzniesiony dla rodziny Gniazdowskich w drugiej połowie XIX w. Mieszkał jednak w Radzikach Małych.

Począwszy do wiosny 1917 r. wraz z żoną pozostawał w konflikcie z proboszczem z Radzik Dużych, ks. Władysławem Pawłowskim. Kiedy w czasie wojny polsko-bolszewickiej, w 1919 r. poległ jego brat, Jan Gniazdowski, i kiedy po tym ufundował tablicę poświęconą jego pamięci, proboszcz radzikowski nie zezwolił na umieszczenie jej w kościele. (Została ona dopiero od-

naleziona w dzwonnicy przez obecnego proboszcza, ks. J. Dutkiewicza i w 2004 r. zawieszona w świątyni). W obliczu najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r., razem z A. Barthlem z Nadroża, A. Borzewskim z Ugoszcza, J. Płoskim z Wielgiego i B. Zembruskim z Brzuzego, opowiedział się przeciwko upuszczeniu majątków. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

W dworze w Radzikach, razem z jego rodziną, mieszkała w stanie panieńskim jego siostra, Anna (ur. ok. 1880 r.-zm. 14 X 1918 r.).

Z małżeństwa z Antoniną Chelmicą z Okalewa h. Nałęcz, córką Adolfa i Władysławy z Karnkowskich h. Junosza, pozostawił córkę Julię i synów: Kazimierza i Tadeusza.

Pochowany na cmentarzu w Radzikach Dużych, gdzie na płycie nagrobnej jest dodatkowa inskrypcja: „Przyjm, Panie do chwały Swojej duszę, która miłością żyła”.

AWKW Brodnica, KHip. Łapinówek, Radziki Małe; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130; Chelmicki, *Powiat II*, s. 249; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 47-50; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 382; *Genealogia*, s. 72; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=255457/28> l 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 296-297; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 76; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 76; Piotrowski, *Biogramy*, s. 154; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 71; Tablica inskrypcyjna w kościele w Radzikach; Tablica nagrobna na cmentarzu w Radzikach; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, 176.; Wasiak, *Właściciele*, s. 4; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 372.

GNIAZDOWSKI BOGUSŁAW h. Korab (*1890 r. †ok. 1945 r. w ZSRR), ziemianin, uczestnik wojny 1920 r., ofiara zbrodni sowieckich (G 31)

Był synem Stefana i Marty z Mańkowskich. Przed wybuchem I wojny światowej kupił majątek Firany k. Świdziebni. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. na terenie Ukrainy, a następnie w sierpniu 1920 r. w słynnej bitwie warszawskiej, za co został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari.

Po wybuchu wojny 1939 r. ukrywał się, przez co uniknął aresztowania w czasie masowej fali eksterminacji ziemian tego powiatu.

W 1945 r. został aresztowany przez UB i wywieziony do Związku Radzieckiego, gdzie wszelki ślad o nim zaginął.

Ożeniony z Marią Gębczyńską, pozostawił dwie córki: Bożenę i Jolantę.

AWKW Brodnica, KHip. Firany; *Genealogia*, s. 71, 248; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6, s. 6; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; PRS, s. 71; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 372-373.

GNIAZDOWSKI DOMINIK STEFAN h. Korab (*1887 r. †18 IV 1933 r. w Świdziebni), ziemianin, działacz społeczny

Był synem Stefana i Marty z Mańkowskich. Nauki pobierał w jednym z gimnazjów warszawskich, a następnie uczęszczał do szkoły przemysłowo-handlowej w Krakowie. Był także wolnym słuchaczem Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1910-1916 wykupił od rodzeństwa współwłasność majątku Świdziebnia. Aktywnie działał na polu społecznym. W Świdzieb-

ni zorganizował Ochotniczą Straż Pożarną i był jej pierwszym naczelnikiem. Należał do Związku Katolickiego i Polskiej Macierzy Szkolnej.

Ożeniony z Haliną Zdziarską, pozostawił córkę Mirosławę Marię, która odziedziczyła majątek Świdziebnia i posiadała go do wybuchu wojny. W okresie jej niepełnoletności majątek prowadził rządca, Jan Salwowski.

Pochowany na cmentarzu w Świdziebni.

AWKW Brodnica, KHip. Świdziebnia; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6; *Genealogia*, s. 71; Inskrypcja nagrobna na cmentarzu w Świdziebni; PRS, s. 71; *Wspomnienie pośmiertne o Dominiku Gniazdowskim*, Głos Mazowiecki 1933, z 24 IV, s. 4; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 373.

GNIAZDOWSKI FRANCISZEK ANDRZEJ h. Korab (*30 XI 1881 r. †26 VIII 1935 r.), ziemianin, hodowca koni, działacz społeczno-gospodarczy (G 32)

Był synem Władysława i Stefanii z Gockowskich. W 1911 r. od ojca otrzymał majątek Warpalice, który w 1929 r. liczył 320 ha. Aktywnie działał na polu społeczno-gospodarczego rozwoju pow. rypińskiego. W dniu 18 maja 1923 r., pod przewodnictwem Jana Rudkowskiego z Półwieska, wraz z Arturem, Barthlem, Bogdanem Chelmickim, Wincentym Koskowskim, Stanisławem Pomorskim, Arturem Rutkowskim, Zygmuntem Rzeszotarskim i Jerzym Siemiątkowskim, zorganizował rypińskie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze. W 1926 r. był jednym z założycieli Spółdzielni Mleczarskiej Parowej „Rotr” w Rypinie i wszedł do pierwszego jej zarządu. Był członkiem rady nadzorczej Okręgowego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Rypinie. Angażował się w organizacji hodowli bydła i był prezesem Koła Kontroli Obór Powiatu Rypińskiego. Hodował również konie dla wojska. Jesienią 1931 r. wszedł do składu Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, na czele z Jerzym Siemiątkowskim z Wąpielska. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite. Po śmierci Prądzyńskiego objął funkcję prezesa rypińskiego oddziału Związku Ziemian, jednak wkrótce śmiertelnie zachorował.

Bogdan Chelmicki, właściciel Kowalk mówił o nim: „Bardzo dobry i zamiłowany rolnik, dobrze zagospodarował swój nieduży folwark i cieszył się popularnością u sąsiednich chłopów, prowadząc szereg lat kółko rolnicze w Strzygach”.

Ożeniony z Karoliną Schreiber, córką przemysłowca z Warszawy, z pochodzenia Austriaczką, pozostawił dwóch synów: Jerzego (1914-1979) i Zygmunta (1912-1995) oraz córki: Joannę, Irenę i Elżbietę, którzy przejęli majątek rodziców.

Pochowany na cmentarzu w Strzygach.

AP m. s. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 39, Sprawozdanie sytuacyjne sporządzone w Wydziale Bezpieczeństwa UWW za okres 1-14 X 1929; AWKW Brodnica, KHip. Warpalice; Chelmicki, *Powiat*, s. 43-45, 67; Chelmicki, *Powiat II*, s. 250; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 383; *Genealogia*, s. 73, 248; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6; P. Gałkowski, *Na 70-lecie Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie*, Kronika Rypińska 1996, nr 1, s. 4; Hajkowski, *Spółdzielczość*, s. 35; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; *Księga adresowa*, s. 2051; PRS, s. 71; Rolnik Rypiński 1926, nr 10, s. 8; 1931, nr 4, s. 1-2; 1935, nr 2, s. 10; Świe-

cki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 177, 491; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Strzygach; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102; *Ziemia Dobrzyńska*, s. 223, 373-374.

GNAZDOWSKI IGNACY h. Korab (*1764 r. †po 1833 r.), właściciel ziemski

Był synem Jana. W końcu XVIII i początkach XIX w. posiadał znaczną część Ostrowitego k. Rypina, a przed 1802 r. powiększył stan posiadania drogą kupna od Łukasza Piotrowskiego, podstolego dobrzyńskiego, tj. o Rakowo i Czyżewo. W latach 1804-1815 wykupił od cząstkowych właścicieli, szczególnie z rodziny Cetkowskich, wieś Cetki. Prawdopodobnie nabył w tym czasie także od drobnej szlachty Borowo w parafii Rogowo. W 1815 r. zapisał synowi, Władysławowi część w Ostrowitem, wycenioną wówczas na 50 tys. złp. W 1817 r., z powodu zadłużenia swoich posiadłości, sprzedał Rakowo z Czyżewem i Borowem Ignacemu Dembowskiemu i zamieszkał w Cetkach. Żonaty z Magdaleną Trebnic (ur. ok. 1764-zm. 14 I 1806, pochowana w kościele w Oborach), pozostawił synów Władysława (ur. ok. 1793), ożenionego z Wiktoria z Wituskich, córką Ignacego i Marianny z Kawęczyskich l. v. Dziewanowskiej i Ignacego. Ignacy po raz drugi ożeniony z Teklą Rzeszotarską (ur. 1784), z którą miał syna Anzelma Mariana Wojciecha (ur. ok. 1810 r.-zm. 12 XII 1812 r. w Rakowie, pochowany w Rypinie).

AWKW Rypin, KHip. Cetki, Rakowo; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130; *Brzuze*, s. 346; P. Gałkowski, *Szlachta okolic Wąpielska (XV-XIX w.)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 7: 2000, s. 78-79; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 300; *Genealogia*, s. 69, 248; Mysłakowski, *Materiały*, nr 853-856; *Okolice Rypina*, s. 660-661; PRS, s. 71; RZD, t. 2, cz. 3, s. 109, 229; D. Rzepiewska, *Gospodarstwo folwarczne na Mazowszu 1795-1806*, Warszawa 1968, s. 117 i n.; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 206.

GNAZDOWSKI JAKUB h. Korab (XVIII w.), właściciel ziemski

W 1749 r. pojawia się jako właściciel dóbr Ostrowite w Rypińskim.

Pozostawił syna Władysława, który z kolei miał trzech synów: Ignacego, Władysława i Teofila.

Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130, gdzie syn jego - Jan; *Genealogia*, s. 69; PRS, s. 71; *Spis majątków*, s. 50.

GNAZDOWSKI JAN (*24 IV 1889 r. we wsi Wilczygóra w gminie Rościszewo, pow. sierpecki †18/19 X 1918 r. w Płocku), nauczyciel, żołnierz POW, uczestnik walk o niepodległość (G 33)

Był synem Ignacego i Anny z Trzczańskich, z zawodu nauczyciel w Turzy Małej, gmina Tłuchowo w pow. lipnowskim. Po ukończeniu szkoły gminnej, przez rok odczyt się w seminarium nauczycielskim, jednak tam nie złożył przewidzianych egzaminów. W 1914 r., po trzyletniej przerwie, zdał egzamin do Gimnazjum w Gostyninie. Pierwszą pracę nauczycielską podjął w Strusinie, ale od 7 listopada 1916 r. pracował w Szkole Powszechnej w Turzy Małej.

W czasie pierwszej wojny światowej należał do grupy organizatorów Pogotowia Bojowego PPS i Polskiej Organizacji Wojskowej. W Turzy Małej istniała dobrze zakonspirowana szkoła oficerska POW, w której brał czynny udział, a następnie został jej kierownikiem ogólnym. Utrzymywał wtedy kontakty w Tadeuszem Świeckim, działaczem narodowym z Radomic k. Lipna. Wiosną 1918 r. razem z proboszczem parafii Bądkowo, ks. Józefem Rościszewskim, zdjął zagrożone konfiskatą dzwony kościelne i ukrył je w bezpiecznym miejscu.

W październiku 1918 r. władze niemieckie posądziły go o zabójstwo dwóch żandarmów niemieckich i aresztowały w czasie lekcji w Turzy Małej w grupie wielu mężczyzn razem z ks. J. Rościszewskim. Na mocy wyroku sądu polowego został rozstrzelany przez Niemców w Płocku razem z innym działaczem PPS, Janem Kochanowskim.

Pochowany we wspólnym grobie z Kochanowskim na cmentarzu w Płocku przy ul. Kobylińskiego. Opiekę nad grobem w okresie międzywojennym sprawowali członkowie PPS, jednak w czasie okupacji grób został zniszczony przez Niemców. Po wojnie, w 1947 r. z inicjatywy PPS grób uporządkowano. W 1971 lub 1972 r. na grobie rodzinnym w Sierpcu brat zamordowanego przez Niemców bojownika, Feliks Gniazdowski umieścił symboliczną tablicę z jego zdjęciem i inskrypcją: „Jan Gniazdowski/ nauczyciel członek/ Pog. Bojowego POW i PPS/ rozstrzelany przez/ Niemców 10.10.1918 w Płocku./ za wystąpienie zbrojne/ przeciw okupantowi ż. l. 29”. W dniu 24 czerwca, w rocznicę jego urodzin, 2001 r. w kaplicy w Turzy Wilczej odsłonięto tablicę w kształcie konturu obecnej mapy Polski z następującą inskrypcją: „Śp./ Jan Gniazdowski/ 1889-1918/ nauczyciel w szkole w Turzy Małej./ działacz POW/ rozstrzelany przez Niemców/ dnia 19 X 1918 r./ W 112. rocznicę urodzin/ Tow. im. P. Włodkowica/ 24 VI 2001 r.”

Jego kuzyn (?), Feliks Gniazdowski (ur. 9 III 1889), po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego im. M. Rościszewskiej w Płocku (?), od 1 września 1919 r. był nauczycielem w szkole Turzy Małej.

A. Dwojnych, *O nauczycielu Janie Gniazdowskim*, Brudzeń Zaprasza 2001, nr 2, s. 7; Dwojnych, *Brudzeń*, s. 162; A. Dwojnych, *Zarys dziejów Gminy Duży do roku 1918*, [w:] *Z dziejów ziemi*, 10: 2006, s. 158; eg., *Turza Mała. Tablica ku czci bohatera*, Tygodnik Płocki 2001, nr 27, s. 10; P. B. Gąsiorowski, *Nekropolie ziemi sierpeckiej – przewodnik*, Sierpc 2006, s. 123; H. Giżyńska-Burakowska, *Gdy będziesz szedł przez Turzę Małą, wspomnij...*, *Sierpeckie Rozmaitości* 2001, nr 4, s. 9; Giziński, *Niepospoli*, s. 580; G. Gołębiowski, *Jan Gniazdowski – suplement*, *Notatki Płockie* 2006, nr 4; G. Gołębiowski, *Okoliczności śmierci Jana Kochanowskiego i Jana Gniazdowskiego oraz ich upamiętnienie w latach 1918-1938*, *Notatki Płockie* 2000, nr 3, s. 14-25; K. Kłodawski, *Szkolnictwo elementarne (początkowe) na ziemiach polskich od końca XVIII wieku do roku 1939*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 10: 2006, s. 122; Krajewski, *Dobrze zasłużeńi*, s. 20; M. Krajewski, *POW w Dobrzyniu i okolicy*, *Gazeta Pomorska* 1990, nr 264, s. 6; (*Nekrolog*), *Kurier Płocki* 1918, nr 259, s. 3; A. Lutyńska, *Gniazdowski Jan*, *PSB*, t. 8: 1959-1960, s. 141; *Pamiętnik płocczanki M. Macieszyny*, z. 6, rkps w Bibl. Ziel. w Płocku; T. Pawłowski, *Jan Gniazdowski, uczestnik walk o niepodległość*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1998, nr 4, s. 5; Podgóreczny, *Niepospoli*, s. 104-105; PRS, s. 71; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 259; Tablice inskrypcyjne na cmentarzach: w Płocku (ul. Kobylińskiego) i Sierpcu oraz w kaplicy w Turzy Małej.

GNIAZDOWSKI JAN h. Korab (*ok. 1886 r. †17 I 1919 r. w Kołomyi), uczestnik i ofiara wojny polsko-bolszewickiej (G 34)

Był synem Władysława Juliusza (1845-1914) i Stefanii z Gockowskich (1854-1928) z Radzik Małych. W czasie wojny polsko-bolszewickiej zgłosił się do Wojska Polskiego jako ochotnik. W stopniu kaprała walczył w 4. szwadronie 4 pułku ułanów. W czasie działań wojennych został wzięty do niewoli w dniu 19 stycznia 1919 r. po Laszkami Murowanymi. W miesiąc później zamęczony, mając zaledwie 33 lata.

Genealogia, s. 72, jednak nie ujęto go w tab. XVI na s. 248, nadto mylne dane o tej osobie dot. zarówno daty śmierci – sierpień 1920, jak też jednostki wojskowej, w której służył – 201. pułk szwoleżerów; PRS, s. 71; Tablica pamiątkowa w kościele w Radzikach.

GNIAZDOWSKI JERZY h. Korab (*24 VIII 1914 r. w Warpalicach †1979 r. w Wałbrzychu), ziemianin, żołnierz kampanii wrześniowej 1939 r., uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara prześladowań UB

Był synem Franciszka (1881-1935) i Karoliny z Schreiberów (1880-1942). W latach 1926-1934 uczył się w Gimnazjum Ojców Marianów na Bielanych w Warszawie. W latach 1934-1937 studiował w Wyższej Szkole Rolniczej w Cieszynie. Po ukończeniu studiów rozpoczął służbę w Szkole Podchorążych Kawalerii w Grudziądzu. W 1938 r. powrócił do rodzinnych Warpalic, gdzie podjął się prowadzenia gospodarstwa o powierzchni 320 ha.

W sierpniu 1939 r. w stopniu podporucznika został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w kampanii wrześniowej jako dowódca plutonu ckm w 8. pułku strzelców konnych. W czasie walk został ranny i dostał się do niewoli niemieckiej pod Krasnystawem na Lubelszczyźnie. Wraz z grupą strzelców uciekł z obozu jenieckiego i w połowie października powrócił do Warpalic. W obawie przed aresztowaniem przeniósł się w Płockie, gdzie otrzymał pracę jako zarządca majątku Miszewo, administrowanym przez Niemców. W marcu 1940 r. wstąpił w szeregi konspiracyjnego Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej. We wrześniu 1943 r. został aresztowany i osadzony w plockim więzieniu. Po długotrwałym śledztwie, w maju 1944 r. trafił do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie otrzymał numer obozowy 71425.

Po wyzwoleniu przedostał się do Włoch, gdzie wstąpił w szeregi II Korpusu Polskiego. Potem przedostał się do Anglii.

W 1947 r. powrócił do kraju i podjął pracę w Państwowym Zarządzie Hodowli Koni w Warszawie. Potem był dyrektorem Stadniny Koni w Liskach k. Bartoszyca, następnie, do 1954 r., w Nowielicach koło Trzebiatowa. Wiosną 1954 r. jako były ziemianin, osoba bezpartyjna i żołnierz II Korpusu Polskiego został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa. Dopiero po interwencji dyrektora Centralnego Zarządu Hodowli Koni, płka Arkuszewskiego został zwolniony i przeniesiony na stanowisko wicedyrektora stadniny w Strzelcach Opolskich. W latach 1960-1974 pracował w Stadninie Koni Pełnej Krwi Arabskiej w Strzegomiu.

Ożeniony z Anną Buczaczką, pozostawił syna Andrzeja i córkę Danutę.

Pochowany na cmentarzu w Wałbrzychu.

AWKW Brodnica, KHip. Warpalice; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 383-384; *Genealogia*, s. 74, 248; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6, s. 6; PRS, s. 71; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 374.

GNIAZDOWSKI KAZIMIERZ h. Korab (†X 1939 r. w Rypinie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Antoniego (1874-1936) i Antoniny z Chełmickich. W wyniku działań rodzinnych w 1938 r. otrzymał majątek Łapinówek. W październiku 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i wkrótce zamordowany w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Zwłoki wywieziono i pogrzebano w zbiorowej mogile w lasach skrwilańskich.

Pamiątkowa tablica, ufundowana przez rodzinę i przyjaciół, poświęcona jego pamięci; matce – Antoninie Gniazdowskiej; bratu – Tadeuszowi i bratowej Teresie oraz siostrze – Julii, zamordowanym jesienią 1939 r. w Rypinie, znajduje się w kościele w Radzikach.

Jasiewicz, *Lista*, s. 296; *Genealogia*, s. 73, 248; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6, s. 6; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 384; Jasiewicz, *Lista*, s. 296; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Piotrowski, *Biogramy*, s. 155; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 71; Tablica inskrypcyjna w kościele w Radzikach; Witkowski, *Mordercy*, s. 125; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 372, 375.

GNIAZDOWSKI STANISŁAW TOMASZ h. Korab (†16 V 1939 r.), właściciel ziemski, kolekcjoner uzbrojenia

Był synem Ignacego. W 1902 r. od Zdzisława Rutkowskiego nabył za sumę 56 tys. rubli majątek Nowa Wieś k. Lipna. W 1926 r. majątek wystawiony został jednak na licytację z powodu zadłużenia w Towarzystwie Kredytowym Ziemskim w Warszawie, który nabył na pierwszej licytacji Józef Cyprys, by rok później sprzedać go za sumę 1240 tys. zł Romanowi Tadeuszowi Skotnickiemu.

Był znanym kolekcjonerem uzbrojenia wojsk polskich, szczególnie z okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego. Opuszczając zlicytowany majątek, przeniósł się do córki, dokąd zabrał swoje zbiory. Nie wyzbył się ich nawet w momencie zagrożenia osobistej egzystencji.

Ożeniony z Zofią Dunin-Wąsowicz h. Łabędź, córką Tomasza i Zofii z Karnkowskich, właścicieli Zadusznic, pozostawił córki: Zofię, za Kazimierzem Ziemowitem Eysmontem; Halinę, za Andrzejem Niegolewskim; Felicję Annę, za Włodzimierzem Grabowskim i Marię.

AWKW Lipno, KHip. Nowa Wieś z przyległościami Chalinek, t. 2: 1914-1947; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=stanis%B3aw+gniazdowski/28> l 2014; PRS, s. 71; RZD, t. 2, cz. 1, s. 115; Wybult, *OTRZD*, s. 6; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 239.

GNIAZDOWSKI STEFAN h. Korab (*1842 r. w Warpalicach k. Osieka †5 II 1909 r. w Świdziebni), ziemianin, powstaniec 1863 r., Sybirak, kolator kościoła w Świdziebni (G 35)

Był synem Władysława (zm. 5 II 1878) i Aleksandry z Rościszewskich (zm. 21 I 1877). Studiował w Instytucie Politechnicznym i Rolniczo-Leśnym w Puławach. W dniu 4 lutego 1863 r., w czasie powrotu z Warszawy do domu zwerbowany został do oddziału powstańczego, dowodzonego przez Waleriana Ostrowskiego, który w tym dniu zajął Rypin. Według akt rosyjskich był „majorem żandarmów” na pow. rypiński. Brał m. in. udział w napadzie na Lipińskiego, dzierżawcę majątku Somsiora, należącego do posiadłości Radzynek, który dostarczał siano dla wojsk rosyjskich.

Za czyny te, wyrokiem sądu polowego płockiego z 28 kwietnia 1864 r., został pozbawiony wszystkich praw i zesłany do ciężkich robót w fortcach syberyjskich na 10 lat oraz na konfiskatę majątku. Zesłany na Syberię 29 lipca 1864 r., w październiku tego roku został przeniesiony do miasta Usmieni, w guberni tambowskiej. Po dłuższej wymianie korespondencji władz carskich, 24 maja 1878 r., jako spadkobierca majątku Radziki Małe w pow. rypińskim, powrócił na urlop do kraju. Po rewizji poprzedniego wyroku i złożeniu wniosku o ulaskawienie do cara, ten ostatni we wrześniu 1879 r. ulaskawił go. Po złożeniu wiernopoddanej przysięgi zamieszkał w Warpalicach. W 1880 r. od Mirskich za sumę 350 tys. zł kupił majątek Świedziebnia i tam mieszkał aż do śmierci.

Miał brata Władysława, który także uczestniczył w powstaniu styczniowym w oddziale Tłuchowskiego. Zesłany na Sybir, powrócił do kraju na mocy manifestu carskiego w 1868 r., jako że w czasie powstania nie miał jeszcze ukończonych 20 lat.

Ożeniony z Martą Mańkowską, pozostawił siedmioro dzieci: Dominika, Anielę, Zofię, Marię, zamężna Woźnicka, Wandę, Bogusławę i Lucynę.

Pochowany na cmentarzu w Świedziebni.

Nagrobkowa tablica pamiątkowa poświęcona jego pamięci z sentencją: „*Kochał Ojczyznę, rodzinę i prawdę*”, znajduje się na cmentarzu w Świedziebni.

AWHW Brodnica, KHip. Świedziebnia; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 384-385; *Genealogia*, s. 70-71; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 158-159; Krajewski, *Powstanie*, s. 43, 128-129, 165, 216; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 43, 126, 127, 165, 215-216; Lissowski, *Powstanie*, s. 164-174; Cz. Lissowski, *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*, *Głos Mazowiecki* 1938, nr 65, s. 2, nr 66, s. 2-3; PRS, s. 71; M. S. Wojnarowski, *Dzieci, Matka nas woła!*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 1, s. 6; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Świedziebni; *Zesłańcy powstania*, s. 24.

GNAZDOWSKI TADEUSZ h. Korab (*1907 r. w Łapinóżku †29 X 1939 r. w Rypinie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich (G 36)

Był synem Antoniego (1874-1936) i Antoniny z Chełmińskich h. Nałęcz (zm. 1939). W latach 1934-1935 dokonał przebudowy rodzinnego dworku w Łapinóżku, należącego do dóbr Radziki Duże. W 1937 r. po ojcu otrzymał majątek Radziki Małe z Łapinóżkiem. Aresztowany wraz z żoną, matką i teściową w dniu 20 października 1939 r. i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie wkrótce został zamordowany. Ożeniony z Teresą Marią Zofią hr. Sierakowską h. Ogończyk (1911-1939), miał dwie córki: Barbarę Bernardetę (ur. 1937) i Izabelę (1938).

Zwłoki Niemcy wywieźli i pogrzebali w zbiorowej mogile w lasach skrwińskich.

Pamiątkowa tablica, ufundowana przez rodzinę i przyjaciół, poświęcona jego pamięci; żonie – Teresie; matce – Antoninie Gniazdowskiej oraz rodzeństwu: Julii i Kazimierzowi – zamordowanym jesienią 1939 r. w Rypinie, znajduje się w kościele w Radzikach.

AWKW Brodnica, KHip. Radziki Małe i Łapinówek; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 385; *Genealogia*, s. 73, gdzie mylnie sprostowanie dot. posiadania przez niego Łapinówka oraz s. 248; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=tadeusz+gniazdowski/28> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 297; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 76; Oracki, *Słownik*, s. 285; Piotrowski, *Biogramy*, s. 155; Piotrowski, *Słownik*, s. 109; PRS, s. 71; Wasiak, *Właściciele*, s. 4; Witkowski, *Mordercy*, s. 125; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 372, 375.

GNAZDOWSKI TEOFIL h. Korab (XIX w.), właściciel ziemski

Był synem Władysława.

Miał braci Ignacego i Władysława.

Ożeniony z Marianną z Trzczańskich, pozostawił syna Izidora Jana. Po śmierci tego ostatniego majątek Kłusno w Rypińskim przejęła jego córka Janina.

Genealogia, s. 69; PRS, s. 71; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 207.

GNAZDOWSKI WŁADYSŁAW h. Korab (*ok. 1793 r. †po 1814 r.), właściciel ziemski

Pochodził z Czyżewa k. Rypina. Ożeniony 26 marca 1814 r. w Rypinie z Wiktorią Wituską (ur. 16 IV 1798 w Kowalkach k. Rypina-zm. po 1819), pozostawił syna Władysława Ignacego (1819-1878).

AD Płock, Akt ślubu par Rypin st. 142/1814; Mystakowski, *Materiały*, nr 856; PRS, s. 71; RZD, t. 2, cz. 3, s. 109.

GNAZDOWSKI WŁADYSŁAW IGNACY h. Korab (*1819 r. w Ostrowitem †5 II 1878 r.), ziemianin

Był synem Władysława (zm. 1814) i Wiktorii z Wituskich (zm. po 1819). W 1821 r. jako małoletni otrzymał część Ostrowitego Rypińskiego po zmarłym ojcu. W 1845 r. na licytacji nabył pozostałą część tej posiadłości. W 1846 r. majątek ten sprzedał Michałowi Cissowskiemu. W 1852 r. za sumę 200 tys. złp od wdowy po Ignacym Płaskowskim, Teodozji z Sumińskich nabył majątek Ruszkowo, a dwa lata później za kwotę 84 tys. złp - Warpalice. W tym ostatnim majątku przeprowadził wiele udanych inwestycji i jego wartość w 1862 r. wyceniono na 200 tys. złp. W 1858 r. od Artura Sumińskiego ze Zbójna nabył za sumę 132 tys. złp folwark Wielgie k. Zbójna, a w 1859 r. nabył za sumę 80 tys. złp od tegoż Sumińskiego Adamki, które jednak w 1865 r. sprzedał Zdzisławowi Borzewskiemu z Ugoszcza. W 1862 r. Ruszkowo sprzedał Aleksandrowi Maurycemu Zielke, który z kolei po roku, czasie trwającego powstania styczniowego, sprzedał je za sumę 465 tys. złp Walentemu Siemiątkowskiemu. W 1870 r. wszedł w posiadanie, drogą kupna za sumę 400 tys. złp od Ignacego Nałęcz Grąbczewskiego, ogromnego majątku Radziki Małe z przyległościami

Bolesławice i Łapinówek. W Łapinówku pobudował dwór i założył park krajobrazowy.

Ożeniony z Aleksandrą Józefą z Rościszewskich h. Junosza (1820-21 I 1877), pozostawił trzech synów: Stefana (1842-1909), powstańca styczniowego; Władysława Juliusza (1845-1914), także uczestnika powstania 1863 r. i Gustawa (1841-1904) oraz córkę Anielę, za Władysławem hr. Miączyńskim.

Pochowany na cmentarzu w Radzikach Dużych, gdzie zachował się grób z tablicami inskrypcyjnymi.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Ruszkowo; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130; AWKW Rypin, Dobra ziemskie Wielgie, t. 2, dział II; *Brzuze*, s. 346-347; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 385-386, gdzie mylna data śmierci jego żony – 1878; czytelne daty znajdują się na obydwu tablicach; *Genealogia*, s. 70, gdzie także mylna data śmierci jego żony, mimo, iż autor poleca się na „inskrpcje nagrobne”; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=258985/28> I 2014, gdzie tylko syn Władysław Juliusz; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 76; PRS, s. 71; RZD, t. 2, cz. 2, s. 182-183, cz. 3, s. 109, 268; Tablice inskrypcyjne jego i żony, Aleksandry na cmentarzu oraz w kościele w Radzikach Dużych.

GNIĄZDOWSKI WŁADYSŁAW JULIUSZ h. Korab (*17 II 1845 r. †21 II 1914 r. w Radzikach Małych), ziemianin, powstaniec 1863 r.

Był synem Władysława (zm. 5 II 1878) i Aleksandry z Rościszewskich (zm. 21 I 1877). Mając 18 lat, wziął udział w powstaniu styczniowym, walcząc w oddziale Józefa Tłuchowskiego. Za udział w powstaniu wyrokiem sądu carskiego został zesłany na Syberię. Do kraju powrócił na mocy amnestii carskiej, która objęła osoby niepełnoletnie, w 1868 r. Po śmierci ojca, w 1878 r., otrzymał majątek Radziki Małe i Łapinówek. W 1904 r., po śmierci brata Gustawa, wykupił od rodzeństwa majątek Warpalice.

W 1906 r. rozpoczął podział swego majątku pomiędzy synów: najpierw Antoniemu dał Łapinówek, w 1912 r. dodał mu jeszcze Radziki Małe, a w 1911 r. Franciszkowi Andrzejowi przekazał Warpalice.

Ożeniony ze Stefanią Gockowską h. Prawdzic (1854-1928), córką Ludwika Gockowskiego, właściciela Żalego, miał czterech synów: Antoniego, Franciszka, Jana i Józefa oraz córkę Annę (ur. ok. 1880-zm. 14 X 1918 w Radzikach Małych), u swego brata Antoniego, w stanie panieńskim).

Pochowany na cmentarzu w Radzikach Dużych, gdzie zachował się nagrobek z tablicą inskrypcyjną.

Pamiątkowa tablica jego pamięci oraz żony, Stefanii znajduje się w kościele w Radzikach Dużych. Na obydwu tablicach podkreślono czytelnie: „uczestnik powstania 1863 r.”.

AWKW Brodnica, KHip. Łapinówek, Radziki, Małe; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 130; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 49; *Genealogia*, s. 72; P. Gałkowski, *Gniazdowscy herbu Korab*, Kronika Rypińska 1996, nr 6, s. 6; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 386; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=258984/28> I 2014, gdzie tylko syn Władysław oraz mylna data śmierci jego matki – 1878; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 133-136; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 216; PRS, s. 71; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Radzikach Dużych oraz w kościele parafialnym w tej wsi; *Wspomnienie pośmiertne*, Głos Płocki 1914, z 27 II, s. 3; *Zesłańcy powstania*, s. 31.

GOCKOWSKA z d. Kowalewska IZABELA (*18 VIII 1839 r. w Sącisznie k. Osieka n. Wisłą), właścicielka ziemiska

Była córką Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich, małżonków Kowalewskich. Dziesięć dni po urodzeniu osierociła ją matka. W dniu 14 marca 1859 r. została usamodzielniona w Sądzie Pokoju w Lipnie po beztestamentowej śmierci jej brata, Aleksandra Kowalewskiego oraz sprzedaży dóbr Osiek n. Wisłą przez jej ojca synowi, Franciszkowi. Otrzymała wtedy posag, zabezpieczony w rublach na dobrach na Osieku, Płonczynku i Chudzewie.

W dniu 20 października 1862 r. została poślubiona przez Józefa Gockowskiego i po śmierci jej szwagra, Franciszka, zamieszkała wraz z mężem w Linnem k. Rypina. Urodziła siedem córek.

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Osiek n. Wisłą, sygn., 61, akt nr 9 z 1839 r., sygn. 46, akt nr 5 z 1862 r.; Wóźniak, *Rodem z Osieka*, s. 206.

GOCKOWSKI ANTONI h. Prawdzic (†po 1872 r.) ziemianin, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r.

Był synem Wojciecha i Eufemii z Nałęczów. Posiadał majątek Czermin. W czasie powstania styczniowego namawiał chłopów do udziału w powstaniu i ukrywał w swoim majątku zbiegłego z armii carskiej oficera rosyjskiego.

Za czyn ten został skazany na karę grzywny w wysokości 100 rubli. W 1875 r. z nieznanych przyczyn sprzedał swój majątek lekarzowi z Rypina, Aleksandrowi Piotrowskiemu.

Dzieje służby zdrowia, s. 320; *Genealogia*, s. 77, 249; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 161; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 130.

GOCKOWSKI FRANCISZEK h. Prawdzic (*1803 r. w Żale k. Rypina †ok. 1867 r.), właściciel ziemski

Był synem Wojciecha i Eufemii z Nałęczów h. Nałęcz. W 1845 r. otrzymał dobra maliszewskie w Lipnowskim po zmarłym bezpotomnie swoim wuju, Franciszku Nałęczu, bracie matki. W 1855 r. za sumę 100 tys. złp nabył majątek Linne i Stawiska k. Rypina od nieznanego nam bliżej Józefa Dziegielewskiego, a w 1857 r. - dobra Osmiałowo za 91 tys. złp.

Miał brata Józefa, ożenionego w 1862 r. z Izabelą Kowalewską. Jego siostrą była Anna, za Franciszkiem Kowalewskim z Osieka n. Wisłą, synem Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich.

W dniu 15 sierpnia 1833 r. w kościele w Skępem wziął ślub z Marianną Trzcinską z Prądyńskich (ur. w 1804 w Lutomiu-zm. w 1859 w Maliszewie, pochowana w katakumbach w skępskim Borku), wdową po Hipolicie Franciszku Trzcinskim, właścicieli dóbr Witkowo w parafii Zaduszniki. Witkowo, o szacunkowej wartości 200 tys. rubli, przejął syn żony, Ignacy Trzcinski.

Żonaty z Marianną z Prądyńskich I v. Trzcinską, miał pięcioro dzieci: Annę, za Franciszkiem Kowalewskim; Franciszka Ludwika (1835-1863), ofiarę powstania styczniowego 1863 r.; Tadeusza Józefa (1837-1892); Józefa (ur. 1838) i Marię (Mariannę), (ur. 1840), za

Wiktorem Antonim Marianem Płaskowskim h. Oksza (ur. 1832).

Po jego śmierci dobra Linne i Stawiska oraz Maliszewo weszły w posiadanie syna, Józefa, który posiadał je do 1880 r.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Lipno, sygn., 60, akt nr 29 z 1859 r.; Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Zaduszniaki, sygn. 32, akt nr 10 z 1833 r.; *Genealogia*, s. 76-77, 249; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=franciszek+gockowski/28> I 2014; *Lista członków TR*, s. 96; *Okolice Rypina*, s. 661; *Parafia w Sadłowie*, s. 87; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 216; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 207-209.

GOCKOWSKI FRANCISZEK LUDWIK h. Prawdzic (*8 XI 1835 r. w Witkowie †25 II 1863 r. we wsi Lipa k. Skudzaw w Rypińskim), ziemianin, ofiara zbrodni carskich

Był synem Franciszka i Marianny Prądyńskich, I. v. Trzcinińskiej, właścicieli Maliszewa w Lipnowskim, wnukiem Wojciecha Gockowskiego z Żalego. Od ojcu otrzymał Linne i Stawiska k. Rypina.

Zginął w czasie podróży jako dość przypadkowa ofiara podczas powstania styczniowego z rąk kozaków pod wsią Lipa. Jego ciało zbezczeszczono i ograbiono. Potem zwłoki eksportowano do katakumb w Borku skępskim, gdzie pochowano w rodzinnym grobowcu. Po jego śmierci majątki Linne i Stawiska przeszły w ręce jego brata, Józefa, ożenionego z Izabelą Kowalewską z Osieka n. Wisłą, córką Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich, małżonków Kowalewskich.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Sadłowo, sygn. 40, akt nr 12 z 1863 r.; *Genealogia*, s. 76-77; Kostecka, *Maliszewo*, s. 17-18; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 297; Lisowski, *Powstanie*, s. 62-63; *Parafia Sadłowo*, s. 87; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 208; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 216; Wykaz pochowanych.

GOCKOWSKI JAN h. Prawdzic (XIX w.), ziemianin

Był synem Wojciecha i Eufemii z Nałęczów. W 1856 r. posiadał majątek Brzuze, który prawdopodobnie nabył od Franciszka Romockiego. W tym samym roku przekazał go córce Wiktorii, żonie Franciszka Romockiego h. Słepowron. Dwanaście lat później Wiktoria Romocka sprzedała Brzuze Władysławowi Rutkowskiemu.

Genealogia, s. 77, 249; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=jan+gockowski/28> I 2014.

GOCKOWSKI LUDWIK h. Prawdzic (*1817 r. †1894 r.), ziemianin

Był synem Wojciecha i Eufemii z Nałęczów. Poprzez związek małżeński (przed 1842) wszedł w posiadanie Kiełpin. W 1860 r. po bracie Marcelim dostał część ojcowizny Żale, a w 1867 r. wykupił znaczną część Żalego po Wicie Gockowskim. O posiadłość tę rywalizował z Adolfem Chelmickim z Okalewa. W 1877 r. nabył dalszą część Żalego od Józefa Gockowskiego, syna Franciszka i pozostałych braci: Antoniego i Sylwestra.

Ożeniony z Salomeą Przeradzka z Kiełpin, pozostawił ośmioro dzieci: Franciszka, Wojciecha, Stanisława, Ignacego, Wacława, Józefa, Stefanię, za Władysławem Juliuszem Gniazdowskim h. Korab i Marię. Przed śmiercią prawdopodobnie dokonał podziału majątku: Żale otrzymał Ignacy, który wkrótce sprzedał je Adolfowi Chelmickiemu z Okalewa; Kiełpin otrzymał drugi syn, Stanisław, ożeniony z Józefą Sumińską, który zmarł w 1885 r. i wówczas majątek przejęło sześcioro jego dzieci. Córka Ludwika, Stefania (zm. 1928) wyszła za Władysława Gniazdowskiego, właściciela Radzik Małych, Łapinóżka i Warpalic. Maria wyszła za Witolda Czapskiego, syna Leonarda z Radomic.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Kiełpiny; *Brzuze*, s. 347; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 386-387; *Genealogia*, s. 72, 76; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=ludwik+gockowski/28> I 2014, gdzie tylko córka Stefania; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 114; *Spis majątków*, s. 50; *Spis szlachty*, s. 62; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Osieku.

GOCKOWSKI TADEUSZ JÓZEF h. Prawdzic (*8 I 1837 r. w Witkowie †19 XII 1892 r. w Maliszewie k. Lipna), właściciel ziemski, społecznik

Był synem Franciszka (1803-ok. 1867) i Marianny z Prądyńskich I. v. Trzcinińskiej. Po ojcu odziedziczył Maliszewo i Ośmiałowo k. Lipna. W Maliszewie, krótko po upadku powstania styczniowego, wznosił dworek, a w majątku podniósł poziom gospodarki: powstały cegielnia, gorzelnia, tartak, młyn oraz czworaki i karczma. W 1881 r. żywo interesował się powstającą w Lipnie Ochotniczą Strażą Pożarną, w której rodzinach uczestniczył.

W dniu 7 października 1866 r. w Służewie wziął ślub z Wandą Albertyną Weber (ur. w Dzikowie w dobrach Osiek n. Wisłą-zm. w 1929 r. we Włocławku), córką Antoniego i Jadwigi z Kowalewskich, z którą miał siedmioro dzieci: Jadwigę Franciszkę (ur. 1868), za Tadeuszem Święcickim h. Jastrzębiec; Stefana (ur. 1869); Helenę (ur. 1871); Władysławę (ur. 1872), za Przemysławem Kowalewskim z Żydowa na Kujawach, synem Dominika; Zofię (ur. 1876), za Bogdanem Kowalewskim z Żydowa, synem Dominika; Wandę (ur. 1878) i Mariannę (ur. 1880), za Władysławem Szumowskim, lekarzem i naukowcem.

Jego szwagrami byli: Mieczysław Marian Weber (ur. 1844 r. w Lipnie), zamieszkały w Ośnie na Kujawach, Władysław Wawrzyniec (ur. 1846 r. w Dzikowie) i Józef Erazm Mirosław Weber (ur. 1853 r. w Dzikowie). Po jego śmierci majątkiem maliszewskim zarządzali jego zięciowie: Tadeusz Święcicki i Przemysław Kowalewski.

Pochowany na cmentarzu w Lipnie, gdzie grób zachował się do dziś.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Zaduszniaki, sygn. 6, akt nr 5 z 1837 r., akt 21 z 1938 r.; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=tadeusz+gockowski/28> I 20914, gdzie tylko pierwsze jego imię i jedyna córka – Jadwiga; I. Kornacka, *Tam, gdzie płoną znicze...*, *Gazeta Lipnowska*, nr 49: 2003, s. 32; Kostecka, *Maliszewo*, s. 17-21, 44; Tablica nagrobna na cmentarzu w Lipnie; Uzarowicz, *OSP*, s. 10; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 208-209 gdzie data ślubu – 25 września 1866 r., s. 214 – wyjaśnienie, iż 25 IX 1866 r. została zawarta umowa przedmałżeńska.

GOCKOWSKI WALENTY h. Prawdzic (†przed 1775 r.), właściciel ziemski, kolator kościoła w Żale

W drugiej połowie XVIII w. posiadał wieś Żale. Dowodnie poświadczony w tej wsi był w 1754 r. Później posiadał zapewne całą wieś Żale z przyległym Kleszczynem. W 1767 r. w Żale zbudował drewniany kościół pod wezwaniem św. Anny.

Ożeniony był z Franciszką z Rydzyńskich, która przed 1775 r. występowała już jako żona Łukasza Piotrowskiego, podstolego rypińskiego i dobrzyńskiego. Pozostawił synów: Wojciecha, Ignacego i córkę Ludwikę. Franciszka zmarła ok. 1798 r., wówczas synowie podzielili pozostały po niej majątek.

AD Płock, Acta Visitationes Decanatus Ripinensis 1752-1823, Wizytacja parafii Żale z roku 1775 i 1776, sygn. 519; AWKW Rypin, KHip. Żale; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 148; *Brzuze*, s. 347; *Dekanat rypiński*, s. 139; *Genealogia*, s. 75, 249; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=51815/28> | 2014, gdzie tylko syn Wojciech; *Okolice Rypina*, s. 682, gdzie mylnie, iż Łukasz Piotrowski „w 1771 r. ożenił się z Franciszką z Rydzyńskich, wdową po Wojciechu Gockowskim”, zamiast Walentym; Smoleński, *Kościół*, s. 101; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 216.

GOCKOWSKI WIT ANTONI h. Prawdzic (†1867 r.), ziemianin

Był synem Wojciecha i Eufemii z Nałęczów, właścicieli Żalego. Po śmierci brata Marcelego w 1860 r. otrzymał po nim majątek Żale. Własność tę dzielili wspólnie z bratem Ludwikiem.

Zmarł bezpotomnie i beztestamentowo. Wówczas część tych dóbr (część dóbr Żale i folwark Kleszczyn) kupił na licytacji publicznej za sumę 27.045 rubli srebrnych Adolf Chelmiński z Okalewa, a część otrzymał brat Wita, Ludwik.

AWKW Rypin, Zbiór dokumentów dóbr ziemskich Żale z przyległościami, Akt sporządzony przez Emila Ordon, rejenta Kancelarii Ziemiańskiej w Płocku w dniu 18 (30) stycznia 1872 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, 148; *Genealogia*, s. 76, 249; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=wit+gockowski/28> | 2014; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 198-199; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 216.

GOCKOWSKI WOJCIECH h. Prawdzic (†po 1815), właściciel ziemski, radca powiatu lipnowskiego

Był synem Walentego, właściciela dóbr Żale, które odziedziczył po ojcu, i Franciszki z Rydzyńskich. W 1798 r. w wyniku podziałów rodzinnych otrzymał część Żalego. W 1815 r., po śmierci brata Ignacego, stał się właścicielem drugiej połowy tych dóbr oraz sąsiadującego Kleszczyna.

W dniu 26 września 1792 r., podczas obrad zwolenników konfederacji targowickiej ziemi dobrzyńskiej w Dobrzyniu n. Wisłą wybrany został konsyliarzem do sądów konfederacji targowickiej. W 1809 r. został mianowany radcą powiatu lipnowskiego. Natomiast w 1812 r. był w składzie rady powiatowej powiatu lipnowskiego.

Ożeniony z Eufemią Nałęcz h. Nałęcz, córką Rocha, właściciela Maliszewa k. Lipna, miał siedmiu synów: Franciszka, Sylwestra, Antoniego, Ludwika, Marcelego, Jana i Wita. Po jego śmierci Żale przeszło na najstarszego syna, Marcelego, który zmarł w 1860 r.

bezdziennie i wówczas majątek Żale dostał się w ręce jego braci: Wita i Ludwika.

AP Włocławek, Ks. Metr. Parafii Żale; AWKW Rypin, KHip. Żale; *Brzuze*, s. 348; *Genealogia*, s. 75, 249; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=51817/28> | 2014; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 407, 482, tutaj mylnie - Żale zamiast Żale; *Lauda*, s. 405; *Okolice Rypina*, s. 682 gdzie mylnie, iż Łukasz Piotrowski „w 1771 r. ożenił się z Franciszką z Rydzyńskich, wdową po Wojciechu Gockowskim”, zamiast Walentym, czyli jego ojcu; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 216, gdzie jednak mylnie – „Gockowscy”

GOCKOWSKI WOJCIECH h. Prawdzic (†po 1882 r.), ziemianin

Był synem Ludwika i Salomei z Przeradzkich. W latach 1879-1882 posiadał Wyrębę k. Nadroża, wyceńcioną na 10.800 rubli, którą nabył od Antoniego Makowskiego, a która wcześniej należała do Franciszka Ostrowidzkiego. Z nieznanym nam przyczyn majątek w 1882 r. ten znalazł się w posiadaniu jego starszego brata Franciszka, który z kolei w 1893 r. sprzedał Wyrębę Ignacemu Rościszewskiemu.

Ożeniony z Eufemią z Nałęczów h. Nałęcz, pozostał syna Franciszka.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 282; *Genealogia*, s. 76, 249; RZD, t. 2, cz. 3, s. 398.

GODLEWSKA LUDWIKA h. Gozdawa, ps. „Extarus” (*11 X 1863 r. w Niegłosach k. Płocka †28 I 1901 r. w Sokołowsku k. Wałbrzycha), powieściopisarka, publicystka (G 37)

Była córką Rocha, dyrektora miejscowej szkoły rolniczej i Felicji z Tokarskich z Chojna k. Obór w Rypińskim. Gdy Rosjanie po upadku powstania styczniowego zamknęli szkołę w Niegłosach, ojciec, były wychowanek Instytutu Agronomicznego w Marymoncie pod Warszawą, znalazł zatrudnienie jako zarządca dóbr Augusta Witke-Jeżewskiego w Skrwilnie k. Rypina, m. in. znanego kolekcjonera sztychów.

W dzieciństwie przebywała z matką u swego dziadka Tokarskiego w Chojnie k. Obór. Potem kształciła się w tajnej, przeznaczony dla córek arystokracji i bogatego ziemiaństwa, pensji Wróblewskich w Warszawie. W 1870 r. osiadła wraz z rodziną w majątku Kłokock k. Lipna, zakupionym przez rodziców, gdzie spędziła większą część swojego życia oraz stworzyła swoje najlepsze dzieła pisarskie. Majątek Kłokock do 1936 r. był gniazdem rodzinnym Godlewskich. Potem odbyła trzyletnią podróż po krajach Europy Zachodniej i Południowej.

W 1892 r. powróciła do Warszawy. Jako zagorzała emancypantka, sama zarabiała na utrzymanie udzielaniem korepetycji, a także tłumaczeniem z francuskiego materiałów do czasopisma „Słowo”. Debiutowała nowelą *Pan Apolinary Prądkyński* (1895), wydając następnie powieść autobiograficzną *Po zdrowie* (1896). W latach 1896-1901 wyszły drukiem jej inne utwory literackie, m. in. szkic *W zapadłym kącie* (1896) i nowele *Kwiat aloesu*, *Feministka*, *W karnawale* i powieść *Kato* (1897). Za powieść *Dobrane pary* (1899), do której przeniosła dwie postacie ze swego dzieciństwa: dziadka-dziwaka i nauczyciela i lekarza Kuczyńskiego, uzyskała pierwszą nagrodę w konkur-

sie powieściowym „Głosu”. Na problematykę jej twórczości składały się zagadnienia etyczne, społeczne oraz towarzyskie, związane głównie ze wzajemnym stosunkiem mężczyzn i kobiet. Wieloletnia choroba płuc i gardła zmusiła pisarkę do wyjazdu na długą kurację do Szwajcarii. Przebywała także w Zakopanem, gdzie poznała m. in. H. Sienkiewicza, S. Przybyszewskiego, L. Rydla i S. Witkiewicza. Przyjaźniła się z M. Karłowiczem.

Miała brata Zygmunta (zm. 1934, pochowany w Lipnie).

Pochowana w grobie rodzinnym na warszawskich Powązkach.

Bibliografia literatury polskiej, Warszawa 1963-1977, t. 14; Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 160, gdzie podaje, że zmarła w Görbersdorfie; Demby, *Bene merentes*, s. 20-21; A. Drogoszewski, L. G. („*Exterus*”), *Kato*, Prawda 1899, s. 7; *Encykl. Gutenberga*, t. 5, s. 265; W. Feldman, *Współczesna literatura polska*, Warszawa 1905; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 20; M. Krajewski, *Ludwika Godlewska, pseudonim „Exterus”*, *Gazeta Lipnowska* 1990, nr 7, s. 5; Nycek, *Ludzie*, s. 63-64; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 105; M. Cz. Przewóska, *Przedmowa do zbiorowego wydania dzieł Ludwika Godlewskiej*, Lwów 1912; M. Szewczyk, *Ludwika Godlewska. Exterus. Opracowanie monograficzne*. Lublin 1937, pass.; M. Szewczykówna, *Godlewska Ludwika*, PSB, t. 8: 1959, s. 170-171; *Wspomnienie pośmiertne*, *Ateneum* 1901, nr 2, s. 177.

GODLEWSKI HENRYK h. Gozdawa, ps. „Stanisław Gozdawa” (*16 VIII 1886 r. we wsi Zawisty Nadburzne †5 V 1946 r. w Niedzborzu), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, publicysta

Był synek Ludwika i Aleksandry z Cieszkowskich. Uczył się w Seminarium Duchownym w Płocku, a następnie w Akademii Teologii Katolickiej w Petersburgu, gdzie w 1911 r. otrzymał tytuł stopień magistra. Po powrocie do kraju poświęcił się pracy duszpasterskiej w terenie, a od 1918 r. aż do 1939 r. w Płocku, gdzie włączył się aktywnie w szereg przedsięwzięć narodowowyzwoleńczych. W 1916 r. należał do komitetu organizacyjnego dla prowadzenia gospody żołnierskiej, a w 1919 r. został wiceprezesem Zarządu Związku Obrony Ojczyzny. W czasie najazdu bolszewickiego, w sierpniu 1920 r. został kapelanem Straży Obywatelskiej.

W okresie okupacji hitlerowskiej przebywał w Dobrzyńcu n. Wisłą, a potem w Krajkowie k. Bieżunia.

Zajmował się także działalnością publicystyczną. W czasopiśmie katolickich ogłosił kilkanaście artykułów, które podpisywał pseudonimem „Stanisław Gozdawa”. Był autorem pracy pt. *Gimnazjum Państwowe im. St. Małachowskiego w Płocku*, wydanej u braci Dytrychów w 1929 r. Z innych prac na uwagę zasługuje dzieło pt. *Zwyczaj prasnłowiński w kościele polskim* (1919). Na łamach „Miesięcznika Pastorskiego Płockiego” w 1930 r. ogłosił cztery recenzje prac księdza T. Kowalewskiego, m. in. *Obszerniejsza historia św. Starego Testamentu*.

Po wojnie, jako rezydent, przebywał w Niedzborzu, gdzie został też pochowany.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 8-90; W. Jezusek, *Śp. ks. kan. Henryk Godlewski, prefekt Gimnazjum Męskiego im. S. Małachowskiego*, MPP 1960, nr 6-7, s. 262-263; Nycek, *Ludzie*, s. 64; SPTK, t. 5: 1983, s. 456; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s.

207, 306-307, 326, 337, 339, 358-359, 395; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 128.

GODLEWSKI JAN (*ok. 1836 r. †po 1864 r.), stróż, powstaniec 1863 r., zesłaniec syberyjski

Pochodził ze wsi Kałuszyn w pow. pułtuskim, z niewylegitymowanej szlachty i należał do personelu istniejącego w Bobrownikach magazynu solnego, gdzie od około połowy lat 50. XIX w. był jednym z dwóch stróżów.

W momencie wybuchu powstania styczniowego, licząc lat ok. 27, razem z Faustynem Krzywkowskim, bednarzem z tego magazynu solnego i Gotlibem Bielke był członkiem, zniechęconym przez Rosjan, żandarmerii powstańczej. Była to formacja, nazywana przez nich „żandarmami wieszającymi”, przeznaczona m. in. do wykonywania wyroków śmierci na zdrajcach i donosicielach. Za taką postawę wykonali wyrok śmierci na dwóch chłopach – donosicielach lub zdrajcach.

W dniu 31 grudnia 1863 r. został aresztowany wraz z Krzywkowskim i Bielke. Postawiony przed carskim sądem, został skazany na 20 lat katorżniczej pracy w kopalniach syberyjskich.

Jego dalsze losy nie są nam znane.

AGAD, Zarząd General-Policmajstra w Królestwie Polskim (ZGP), v. 4, s. 611; AP Płock, Komisja Wojewódzka i Rząd Gubernialny Płocki 1816-1866, v. 296, k. 11, 40; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności, Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 332-333; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 177-178.

GODLEWSKI TEODOR (XIX w.), uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., Sybirak

Na początku lat 60. XIX w. występował jako praktykant u komornika lipnowskiego, Kasprowicza. W dniu 12 sierpnia 1861 r. spotykany był w gronie organizatorów manifestacji patriotycznych w Lipnie z okazji zawarcia unii polsko-litewskiej. W dniu 2 września tego roku został aresztowany wraz z miejscowym wikariuszem, ks. Julianem Smoleńskim. Więziony był w Płocku, a następnie w Modlinie. W końcu 1862 r., po uwolnieniu z więzienia, jako zaprzysiężony członek organizacji narodowej udał się na teren zaboru pruskiego i tam werbował ludzi do partyzantki.

W czasie powstania styczniowego walczył w oddziałach Dunina i Teofila Jurkowskiego. Aresztowany, decyzją płockiego wojennego naczelnika z 29 grudnia 1863 r., został zesłany do Pskowa. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 24; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 26, 43, 49, 140, 216.

GODLEWSKI ZYGMUNT h. Gozdawa (*20 XI 1868 r. w Kłokocku †13 VIII 1934 r.), ziemianin, prezes lipnowskiego oddziału Związku Ziemian, działacz niepodległościowy

Był synem Rocha, rządcy majątku A. Witke-Jeżewskiego w Skrwilnie i Felicji z Tokarskich z Chojna. W

1902 r. odziedziczył majątek Kłokock k. Lipna. W latach 1908-1913 był członkiem zarządu, a potem wiceprezesem Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej. W czasie pierwszej wojny światowej, jako jeden z nielicznych ziemian powiatu lipnowskiego, został aresztowany przez Niemców i więziony był w Toruniu. Po zwolnieniu, we wrześniu 1915 r., wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obywatelskiego na powiat lipnowski. W 1916 r. wybrany do składu sejmiku lipnowskiego i rady opiekuńczej powiatu lipnowskiego. W czasie najazdu bolszewickiego w sierpniu 1920 r. mianowany pełnomocnikiem Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat lipnowski. W latach 1925-1928 był prezesem lipnowskiego Oddziału Związku Ziemian.

Majątek Kłokock, obciążony znacznymi długami, po jego śmierci został przejęty przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie.

Miał siostrę Ludwikę (1863-1901), pisarkę i publicystkę.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Lipnie, gdzie zachował się nagrobek z datami życia oraz cytatem z listu. św. Pawła: „Potykaniem dobrem potykałem się./ zawodu dokonałem, wiarę zachowałem./na ostatek odłożony mi jest/wieniec sprawiedliwości,/który mi odda Pan/śędzia sprawiedliwy w on dzień”.

Boniecki, Herbarz, t. 6, s. 160; Chelmicki, *Powiat II*, s. 250, gdzie mylna data urodzenia – 1869; Gózdź, *Lipno*, s. 71-72; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, pass.; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Lipnie; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 375, gdzie mylna data urodzenia.

GODUDAL RAJMUND DEZYDERIUSZ (*31 XII 1918 r. w Sissy (Francja) †20 X 1985 r.), uczestnik drugiej wojny światowej, artysta malarz

Urodził się w rodzinie rybaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej, zdobył zawód tokarza w przyfabrycznej szkole. Później zdobywał dodatkowe kwalifikacje w fabryce Citroëna. W 1938 r. został powołany do wojska francuskiego.

Po napadzie Niemiec niemieckich na Francję, trafił na front, gdzie w czasie bitwy pod Dunkierką w 1940 r. dostał się do niewoli. Trafił do obozu jenieckiego koło Berlina, gdzie po nieudanej próbie ucieczki, został zesłany do obozu koncentracyjnego Stutthof. Tam, dzięki temu, że pracował poza obozem, podjął tym razem udaną próbę ucieczki. W czasie ucieczki pokaleczył się, przedzierając się pod drutami kolczastymi. Wcześniej był także ranny. Początkowo ukrywał się w Grudziądzu, potem w Lipnie u Józefa Godlewskiego, a następnie w Maliszewie, gdzie poznał wdowę, Antoninę Wołowską z Surmackich.

Po zakończeniu wojny, jako obcokrajowiec, został deportowany do Francji. Po dwóch latach powrócił do Maliszewa i tu wziął ślub z Antoniną, a następnie zamieszkał w domu na wzgórzu, z widokiem na rzekę Mień. Przez miejscową ludność nazywany był po prostu „Francuzem”, a wielu mieszkańców wsi i okolicy nawet nie znało jego nazwiska. Początkowo pracował w niewielkim gospodarstwie rolnym, a potem w Fabryce Wyrobów Metalowych „Tłocznia” w Lipnie przy ul. Armii Czerwonej (obecnie – Dobrzyńska). Pasją jego był sport. Grał w piłkę nożną w lipnowskich

drużynach „Gwardia” i PZWS „Spójnia”. Trenował również młodych bokserów. Uwielbiał grę w szachy, a towarzyszem tej gry był niejaki Kowalski z pobliskiego Komorowa.

Prawdziwą jego pasją było jednak malarstwo. Wolne chwile poświęcał malowaniu krajobrazów okolicy, najpierw na kartonie, pod koniec życia na płótnie. Utrwał na obrazach maliszewskie drogi, chaty, całe zagrody, miejscowy młyn oraz słynny wówczas mostek na rzece Mień. W 1983 r. z inicjatywy dra Rajmunda Lewandowskiego w Izbie Muzealnej w Lipnie zorganizowana została wystawa jego prac. Część z nich podarował tej placówce kultury, jednak w późniejszym latach bezpowrotnie one zaginęły. Ze znanych jego prac trzeba wymienić: *Rzeka Mień pod Maliszewem* (olej na kartonie, 1947), *Wiatrak w Suminie* (olej, 1974), *Droga do Maliszewa* (olej, 1978), *Łąki Maliszewskie* (olej, 1978), *Chata nad rzeką* (olej, 1979), *Komorowskie bagno* (olej, 1979), *Aleja kasztanowa w Maliszewie* (olej, 1980), *Krajobraz zimowy z mostu* (olej, 1981), *Droga do Maliszewa* (olej, 1982), *Kuźnia brzezińska* (olej, 1982), *Krajobraz zimowy nad rzeką Mień* (olej, 1983), *Rzeka Mień w zimie* (olej, 1983).

Pochowany na lipnowskim cmentarzu parafialnym.

Kostecka, *Maliszewo*, s. 89-92; R. Lewandowski, *Rajmund Cadoudal. Malarstwo*, Lipno 1983, gdzie najpewniej błędne brzmienie nazwiska.

GOGACZ MIECZYŚLAW SZCZEPAN (*11 XI 1929 r. w Nadrożu k. Rypina), profesor filozofii – neotomista, etyk, pedagog, mistyk, publicysta, przyjaciel papieża-Polaka św. Jana Pawła II (G 38)

Szkolę powszechną ukończył w pobliskich od miejsca urodzenia Oborach, gdzie w 1934 r. przeprowadzili się jego rodzice. Podczas okupacji niemieckiej był zmuszony do przerwania nauki szkolnej. Był świadkiem surowych represji niemieckich w stosunku do inteligencji polskiej. W jednym z wywiadów wspominał: „Przyszli Niemcy, najpierw rozstrzelali wszystkich nauczycieli, ludzi z wyższym wykształceniem. Moją koleżankę, która studiowała, też aresztowano, ale po sprawdzeniu okazało się, że nie ma magisterium. Uniknęła w ten sposób śmierci. Kiedyś przyjechał pewien niemiecki urzędnik kwalifikować młodzież do wywózki na roboty. Mnie zastał nad podręcznikiem od łaciny, starannie odpytał i kazał uczyć się dalej (...) moja matka potraktowała to jako ostrzeżenie”. Aby uniknąć przymusowej wywózki na roboty do Niemiec, podjął pracę w charakterze młodszego listonosza na niemieckiej poczcie (*Deutsche Post*). Dla 12-letniego chłopca była to swego rodzaju przygoda, gdyż umożliwiła korzystanie ze służbowego roweru. Uprawnienia, którymi dysponował jako pracownik poczty, pozwalały przenosić także nielegalną, konspiracyjną korespondencję oraz żywność. Był wówczas świadkiem – jak określił – „radości i rozpacz” rodaków. Dostarczał między innymi listy z obozów koncentracyjnych, uświadamiając sobie wówczas, na czym polegał niebezpieczeństwo totalitaryzmu nazizmu. Pod koniec okupacji, w obliczu zbliżającej się Armii Czerwonej, wraz ze swoją siostrą, Teklą pracował przymusowo przy kopaniu okopów wzdłuż Drwęcy.

Po wojnie ukończył tzw. małą maturę w Gimnazjum w Rypinie, a następnie 27 kwietnia 1949 r. uzyskał maturę w liceum biskupim w Płocku. Potem podjął studia na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod kierunkiem profesorów: S. Świeżawskiego, S. Adamczyka, A. Kordzika, W. F. Bednarskiego, S. Kamińskiego oraz M. A. Krąpca. W trakcie studiów filozoficznych ubiegał się o równoczesne podjęcie studiów na Wydziale Teologicznym KUL, ale spotykał się z odmową z powodu, iż nie jest osobą duchowną, bowiem w tym czasie na studia teologiczne przyjmowano jedynie osoby duchowne. Jego praca magisterka pt. *Definicja ruchu u Arystotelesa* została napisana pod kierunkiem S. Adamczyka, zaś doktorat nt. *Filozofia bytu w „Beniamin maior Ryszarda ze św. Wiktora* przygotował pod opieką naukową S. Świeżawskiego. Po publicznej obronie rozprawy doktorskiej w dniu 30 czerwca 1954 r. objął zajęcia zlecone na KUL w charakterze wykładowcy filozofii. Podczas studiów, a następnie pracy naukowej w lubelskiej uczelni nawiązał osobiste kontakty z docentem etyki ks. K. Wojtyłą oraz swoim przeszłym szwagrem, A. B. Stępnem.

W latach 1957-58 był stypendystą *Bibliothèque Nationale* w Paryżu, a następnie studiował u É. Gilsona w *Pontifical Institute of Mediaeval Studies* w Toronto. Po powrocie z do Polski pracował jako asystent na Wydziale Filozofii KUL. W październiku 1960 r. habilitował się na podstawie rozprawy pt. *Problem istnienia Boga u Anzelma z Canterbury i problem prawdy u Henryka z Gandawy* (recenzenci: S. Świeżawski, I. Dąbmska, L. Kalinowski). Od 1962 r. był docentem (odpowiednik doktora habilitowanego) na KUL, zaś od 1966 r. został zatrudniony na Wydziale Filozofii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie w latach 1967-1997 był kierownikiem Katedry Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej (obecnie - Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego). W 1973 r. mianowany został profesorem nadzwyczajnym, zaś w 1982 – profesorem zwyczajnym. Wykładał również na Uniwersytecie Warszawskim, w warszawskiej Akademii Medycznej i w Wojskowej Akademii Technicznej.

Jest zaliczany do wybitnych przedstawicieli tomizmu, w którym reprezentuje nurt oczyszczania myśli św. Tomasza z arystotelizmu oraz neoplatonizmu. Ponadto zajmuje się historią filozofii średniowiecznej, zagadnieniami ontycznymi, teorią poznania, estetyki, pedagogiki, teorii kultury, mistyki i życia religijnego. Jest członkiem Klubu Zachowawczo-Monarchistycznego, współzałożycielem Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Autor kilkudziesięciu książek oraz kilkuset artykułów o tematyce filozoficznej, pedagogicznej i teologicznej, m. in.: *Filozofia bytu w „Beniamin Major” Ryszarda ze Świętego Wiktora* (1957), *Problem istnienia Boga u Anzelma z Canterbury i problem prawdy u Henryka z Gandawy* (1961), *On ma wzrastać* (1965), *Obrona intelektu* (1969), *Ważniejsze zagadnienia metafizyki* (1973), *Wokół problemu osoby* (1974), *Błędy brata Ryszarda* (1975), *Poszukiwanie Boga* (1976), *Filozoficzne aspekty mistyki* (1985), *Szkice o kulturze* (1985), *Człowiek i jego relacje. Materiały do filozofii człowieka* (1985), *Filozoficzne aspekty mistyki. Materiały do filozofii mistyki* (1985), *Ciemna noc miłości* (1985), *Modlitwa i mistyka* (1987),

Elementarz metafizyki (198, 200), *Wprowadzenie do etyki* (1993), *Platonizm i arystotelizm. Dwie drogi metafizyki* (1996), *Osoba zadaniem pedagogiki. Wykłady bydogoskie* (1997), *Skrzydła aniołów* (2001), *Historia filozofii w poszukiwaniu realizmu* (2011), *Dziesiątek różańca refleksji... Obecność i nauczanie Ojca Świętego Jana Pawła II* (2013), *Jak traci się miłość* (2013), *Kościół moim domem* (2013), *Obrona intelektu* (2013).

Odnaczony przez papieża Jana Pawła II Komandorią z Gwiazdą św. Sylwestra Papieża (1996). Honorowy Obywatel Miasta Rypina (1995). W dniu 18 listopada 1995 r. w Klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach otrzymał Nagrodę im. ks. Cz. Lissowskiego w ramach jej II edycji.

Autopsja (1985-2014); [**GOGOLEWSKI STANISŁAW \(*8 V 1868 r. w Ciechocinku †28 X 1939 r. w Rypinie\), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, proboszcz w Gójsku i Sadłowie, proboszcz i dziekan rypiński, popularyzator teologii, ofiara zbrodni niemieckich \(G 39\)**](http://www.radiowet.pl/publikacje/profesor-mieczyslaw-gogacz-wielki-filozof-prawdziwy-nauczyciel/7 VII 2013; Rypin w PRL, s. 1083.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Był synem Romualda i Heleny z Alichniewiczów. Uczył się w Ciechocinku i Płocku. W 1885 r. wstąpił do tamtejszego Seminarium Duchownego. W 1890 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz w Rosochalten, Karniewie, Czerwińsku i Rzekuniu. W latach 1898-1899 był proboszczem w Pawłowie, a w latach 1899-1901 w Gójsku. Tutaj wybudował murowaną, dość obszerną, plebanię. Za przyjmowanie składek na budowę kościoła w Gójsku został ukarany przez władze carskie półrocznym pobytom karnym w klasztorze w Oborach.

Po trzech miesiącach kary w klasztorze oborskim, na wniosek władz zaborczych, został przeniesiony na probostwo do Sadłowa k. Rypina, gdzie sprawował posługę w latach 1901-1911. Tam przeprowadził szereg prac remontowych kościoła i plebanii, a w 1910 r. sprawił nowe organy. W 1906 r. we wsi parafialnej założył kółko rolnicze, a dwa lata później wybudował przy plebanii salę na zebrania kółka rolniczego i koła katolickiego. Nadto w Sadłowie założył straż pożarną, bibliotekę przyparafialną oraz spisał dzieje parafii i okolicy w założonej kronice parafialnej.

W uznaniu jego aktywności duszpasterskiej i społecznej z dniem 14 stycznia 1911 r. otrzymał probostwo i dziekanię w Rypinie. Tutaj rozwinął szeroką działalność duszpasterską i społeczną, wykazując przy tym nieprzeciętne zdolności organizatorskie. Sam prowadził naukę katechizmu dla młodzieży, zakładał stowarzyszenia i organizacje, bractwa religijne i towarzystwa. Jeszcze w czasie niewoli rosyjskiej został zatwierdzony przez gubernatora płockiego na prezesa rypińskiej straży ogniowej, po usunięciu przez Rosjan z tego stanowiska dra W. Cholewińskiego. Dla ubogich zakładał ochronki. Podjął szereg prac remonto-

wych i inwestycyjnych. W 1913 r. wszedł do zarządu nowo utworzonego kółka rolniczego, któremu przewodniczył Z. Ostrowski. W pierwszych miesiącach okupacji niemieckiej w czasie pierwszej wojny światowej ukrywał się w obawie przed aresztowaniem przez kolejnego okupanta. Od grudnia 1916 r. był wiceprezesem zarządu Okręgu Polskiej Macierzy Szkolnej w Rypinie. W 1917 r., za zgodą niemieckiego landrata, dokupił plac przy Piekielku na założenie nowego cmentarza. Rok później wykonał jego ogrodzenie z cegły z dwoma okazałymi bramami neogotyckimi, których fundatorami byli: A. Wasilewski i R. Laudenci.

Po odzyskaniu niepodległości rozwijał jeszcze bardziej działalność społeczną. Był prezesem rady nadzorczej Banku Spółdzielczego w Rypinie, w którym funkcję prezesa zarządu pełnił rejent Władysław Żochowski. Był organizatorem koła Polskiej Macierzy Szkolnej oraz miejscowego gimnazjum. W dniu 11 lipca 1920 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. Był zaangażowany we wszystkie przedsięwzięcia społeczno-gospodarcze Rypina, np. w dniu 27 kwietnia 1924 r. otwierał i poświęcił nowo wybudowane boisko sportowe dla KS „Lech”; 13 września 1925 r. dokonał poświęcenia dwóch samolotów, zakupionych przez społeczeństwa miast i powiatu dla polskiej armii; w dniu 30 stycznia 1927 r. poświęcił natomiast pierwszą, zakupioną sanitarkę dla Szpitala Powiatowego, która nazwano na cześć Prezydenta RP, „Ignacy”, a w dniu 2 października 1927 r. poświęcił nowy budynek Spółdzielni Mleczarskiej Parowej „Rotr”. W dniu 22 września 1932 r., na prośbę Stowarzyszenia Zjednoczonych Ziemiaków, odprawił Mszę Św. w intencji tragicznie zmarłych polskich lotników: Franciszki Żwirki i Stanisławy Wigury. Jesienią 1931 r. wszedł w skład Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, którym kierował J. Siemiątkowski z Wąpielska. Chętnie uczestniczył w ważnych uroczystościach kościelnych, ale także świeckich na terenie powiatu, np. w dniu 15 listopada 1933 r. świecił nową, niewielką szkołę w Czyżewie. W latach 30. XX w. sympatyzował ze Stronnictwem Narodowym.

W dniu 12 lipca 1928 r. „podniosłymi słowy” witał w mieście i kościele prezydenta RP, prof. Ignacego Mościckiego. W 1919 r. doprowadził do kościoła i plebanii prąd. Przed wizytacją kanoniczną w 1923 r. odnowił kościół rypiński, w 1922 r. położył na kościele nową dachówkę, otoczył go murowanym parkanem i sprowadził nowe dzwony. Opiekował się istniejącymi wówczas dwiema kaplicami na terenie miasta: św. Ducha i św. Barbary. W 1926 r. wystawił nową murowaną dzwonnice, w 1928 r. doprowadził do plebanii i budynku dla służby kościelnej wodę i kanalizację, a nadto uporządkował cmentarz grzebalny, przy cmentarzu zbudował dom dla grabarza, zaś dla tercjarzy – zakupił specjalny obiekt. Na czas kolejnej wizytacji w 1931 r. odnowił wnętrze kościoła, wykonał betonowe sklepienie zamiast drewnianego sufitu. W kościele ustawił nowe ławki, zaprowadził elektryczność i zlecił Wiesławowi Drapiewskiemu wykonanie nowej polichromii. Wspierał duchowo i materialnie siostry pasjonistki: sześć z nich pracowało w miejscowym szpitalu, kolejne zaś w domu starców. W lipcu 1930 r. podjął budowę Domu Katolickiego w Rypinie, który

już w 1933 r. stał się ogniskiem życia kulturalnego i religijnego w całym pow. rypińskim. W sierpniu tego roku kamień węgielny pod tę budowę poświęcił abp A. J. Nowowiejski. W 1938 r. prowadził dalsze prace remontowe przy budynkach parafialnych, odnowił ołtarz główny oraz zlecił wykonanie nowej polichromii w kościele św. Ducha. Obok burmistrza miasta, J. Budzanowskiego, dyrektora syndykatu Rolniczego, Kazimierza Górczyńskiego i notariusza Władysława Żochowskiego, należał do grona twórców nowożytnego Rypina. Wchodził w skład komitetu budowy nowej szkoły powszechnej (nr 1) w Rypinie. Od 1938 r. był w składzie Komitetu Organizacyjnego Towarzystwa Szkoły Średniej w Rypinie. Rozwijał działania Akcji Katolickiej w Rypinie i dekanacie rypińskim oraz Stowarzyszenie Kół Młodzieży Męskiej.

Jego aktywność widoczna była także poza granicami dekanatu. Był m. in. w składzie Komitetu Honorowego Zjazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego, który odbył się w Golubiu 6 sierpnia 1939 r.

W 1936 r. obchodził jubileusz 25-lecia duszpasterzowania w parafii rypińskiej. Odnotował to własnoręcznie w kronice parafialnej: *„W tym roku przypadł mój jubileusz 25-lecia proboszczowania i dziekanii. Parafianie złożyli pieniądze na pokrycie długów związanych z Domem Katolickim, a księża sprawili figurę Chrystusa Króla. (...) W sali dużej Domu Katolickiego wmurowano marmurową tablicę dla upamiętnienia tej rocznicy*”. Tablica ta, niestety, nie zachowała się.

Zajmował się także pracą pisarską. Wydał m. in. *Przewodnik w życiu. Katolickie nauki stanowe* (Płock 1933), *Braki i zalety metodyczno-pedagogiczne przy wykładzie religii w szkołach powszechnych* (MPP 1933, nr 12). W 1923 r. założył i systematycznie prowadził kronikę parafii, stanowiącą do dziś nieocenione źródło rękopiśmienne do dziejów parafii.

Był wzorem dla gorliwych i ofiarnych wikariuszy, księży: Władysława Mąkowskiego (1912-1922), Wacława Skubiszewskiego (1917-1921), Czesława Lissowskiego (1923-1939), Jana Fałkowskiego (1926-1927), Stanisława Józefkowskiego (1927-1931), Józefa Szczepkowskiego (1931-1937), Bolesława Pędzicha (1936-1939), Lecha Grabowskiego (1938-1939) i Stanisława Grabowskiego (1939).

W uznaniu jego zasług abp A. J. Nowowiejski odznaczył go godnością kanonika kolegiaty pułtuskiej, a potem honorową kanonią katedry płockiej.

W dniu 20 października 1939 r., wraz ze swymi wikariuszami Bolesławem Pędzichem i Stanisławem Grabowskim, został aresztowany przez Selbstschutz i Gestapo i osadzony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie. Tam był wielokrotnie w sposób bestialski przesłuchiwany. Podczas jednego z przesłuchań, do jego bicia hitlerowcy wyznaczili kapłana zakonnego, o. Antoniego Szymona Buszę z Obór, więzionego również w tym miejscu. Zmarł w czasie więziennego „spaceru” na rękach swego wikariusza, ks. Stanisława Grabowskiego. Według zapisu powojennego proboszcza parafii rypińskiej, ks. Wincentego Konarskiego, *„28 października 1939 r. na podwórku „Domu Kaźni” skonał. (...) Ciało jego (...) dnia 30 października pochowano pod kaplicą PP. Piwnickich na cmentarzu św. Ducha. W 1941 r. Niemcy rozwalili ka-*

plićę św. Ducha i kaplicę – pieczarę PP. Piwnickich, a ciało ks. kan. St. Gogolewskiego wraz z prochami rodziny Piwnickich przeniesiono na cmentarz grzebalny i tam we wspólnej pochowano mogile. W 1946 r. proboszcz parafii ks. Wincenty Konarski (...) postanowił wybudować kaplicę na cmentarzu, aby do podziemi tej kaplicy sprowadzić zwłoki śp. kan. Gogolewskiego. (...) 30 października tegoż roku uroczyste na czele z J. E. Bp. Tadeuszem Zakrzewskim (...) wprowadzono zwłoki do katakumby kaplicznej, wieczorem zaś w kinie „Bałtyk” urządzono wspaniałą akademię żałobną”. Pochowania zwłok w 1939 r. pod kontrolą Niemców, bez udziału żadnych innych osób, dokonali dwaj pracownicy rypińskiego szpitala, gdzie po zbrodni złożono ciało w sali sekcyjnej, tj. Franciszek Jabłoński i Józef Ulatowski.

Pochowany został na cmentarzu przy kościele św. Ducha w kaplicy grobowej Piwnickich. W 1941 r., po rozebraniu przez Niemców kościoła św. Ducha i kaplicy Piwnickich, zwłoki przeniesiono na cmentarz parafialny. Po wojnie, w dniu 30 października 1946 r., w siódmą rocznicę śmierci, z inicjatywy proboszcza rypińskiego, ks. Wincentego Konarskiego, prochy jego ekshumowano do specjalnie wybudowanej katakumby, stanowiącej podstawę pod budowę przyszłej kaplicy cmentarnej. Nabożeństwo pontyfikalne w tym dniu odprawił ordynariusz płocki, bp Tadeusz Zakrzewski. Wieczorem w kinie „Bałtyk” odbyła się akademie żałobna poświęcona jego pamięci. O ostatnich chwilach jego życia mówił więzień niemieckich obozów śmierci, ks. Marian Jaroszek, proboszcz parafii Żale.

W dniu 2 listopada 1948 r. w kruchcie kościoła pw. św. Trójcy odświeżono pamiątkową tablicę z białego marmuru, poświęconą jego pamięci oraz także zamordowanych przez Niemców, księży Czesława Lissowskiego i Bolesława Pędzicha.

AMZD, Materiały dra F. Dłutka, teczka VII/2; AP m. s. Warszawa, Urząd Wojewódzki Warszawski, Sprawozdanie sytuacyjne naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa UWW za miesiąc styczeń 1927 r. z 18 II 1927 r.; Idem, sygn. 64, Sprawozdanie z legalnego ruchu społeczno-politycznego za miesiąc wrzesień 1932 r. z 10 X 1932 r.; APar. Rypin, Kronika Parafialna, t. 1, s. 19-22; AUG Wąpielsk, B. Ptaszyński, Kronika Gminy Wąpielsk, Chelmicki, *Pamiętniki*, s. 164; *Ekshumacja i uroczysty pogrzeb śp. kanonika Gogolewskiego*, MPP 1946, nr 7-8, s. 143; Filipowicz, *Duchowieństwo*, pass.; Dutkiewicz, *Radziki*, pass.; *Gazeta Gospodarska* 1928, nr 32/33, s. 951-953; Gałkowski, *UB w walce z religią*, s. 178-179; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, pass.; *Gazeta Gospodarska*, s. 952; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 70; S. Grabowski, *Wspomnienie pośmiertne o śp. ks. kan. Gogolewskim*, MPP 1947, nr 1-2, s. 66-71; S. Grabowski, *Znienawidzeni*, s. 9-14; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 62-63; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 93-98; Hajkowski, *Spółdzielczość*, s. 43-45; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 295; W. Jezusek, *Ksiądz Stanisław Gogolewski*, MPP 1947, nr 1-2, s. 66-71; W. Jezusek, *Męczeński koniec arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego*, Płock 1947, s. 12; *Jubileusz 25-lecia pracy ks. kan. Stanisława Gogolewskiego jako proboszcza i diekana rypińskiego*, *Głos Mazowiecki* 1936, nr 148, s. 3; Krajewski, *Bene merentes*, s. 13; M. Krajewski, *Cudu nad Wisłą dobrzyński epizod*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 193, s. 8; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 125-126, 148; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa II*, s. 127-129, 150; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 172-175; Krajewski, *Postawy*, s. 28; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 11; Krajewski, *Rypinie*, s. 57, 64-65; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 161, 194, 197; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; M. Krajewski, *W powiecie rypińskim. Kapłani w*

lochach Gestapo, WTK 1975, nr 44, s. 6; M. Krajewski, *Z wojennej przeszłości Klasztoru, Obory 1939-1945*, (Obory 2010), s. 11; *Kronika Rypińska* 1924, nr 5; 1927, nr 5, z 30 I; nr 37, z 9 X; nr 39, z 4 X; E. Nagórnewicz, *Rypińska Ochotnicza Straż Pożarna w latach 1881-1992*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 383; Nycek, *Ludzie*, s. 64-65; Ossowski, *Kościół*, s. 13, 32, 588-591, 596, 600, 653, 647, 660, 664, 665, 769; *Pamiętnik zjazdu*, s.; 4; *Parafia*, s. 473-478; Piotrowski, *Biogramy*, s. 155; R. Piotrowski, *Dzieje rypińskiej szkoły średniej w latach 1912-1962*, Rypin 1988, s. 4-5; Piotrowski, *Krótki rys historyczny Ochotniczej Straży pożarnej w Rypinie*, [w:] *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży pożarnej w Rypinie*, Informator, (Rypin 1981), s. 6; Piotrowski, *Lata młodości*, s. 311; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 311; Piotrowski, *Słownik*, s. 110; *Rolnik Rypiński* 1931, nr 4, z 8 X; *Rypin między wojnami*, pass.; SPTK, t. 5, s. 461-462; *Sprawozdanie Banku Spółdzielczego w Rypinie za rok 1931*, Rypin 1931, s. 7, 13; *Smutne rozstanie*, Mazur 1911, nr 4, s. 54-56; Sziling, *Polityka*, s. 246; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 97; Tyc, *Parafia*, s. 112; Tyc, *Struktura*, s. 166; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 263, 278, 296; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 106.

GOLUS WŁADYSŁAW (*21 V 1904 r. w Miedźnej, pow. pszczyński †11 VI 1942 r. w Oświęcimiu), leśnik, żołnierz ZWZ, ofiara zbrodni niemieckich (G 40)

Był synem Jana. Zdobył wyższe wykształcenie wyższe jako leśnik. Ze względu na stan zdrowia zrezygnował z pracy w leśnictwie i do 1939 r. był pisarzem w majątku Ugoszcz k. Rypina u Heleny Borzewskiej. W czasie wojny należał do Związku Walki Zbrojnej Placówka Wąpielsk. Za działalność konspiracyjną, w tym słuchanie radia londyńskiego, w czerwcu 1941 r. został aresztowany (razem z Mieczysławem Woźniakowskim i Kukowskim) i uwięziony w areszcie Gestapo w Grudziądzu. W dniu 5 maja 1942 r. został przewieziony do KL Auschwitz, gdzie oznaczono go numerem 34813. Pod datą 11 czerwca 1942 r. odnotowano jego zgon jako więźnia w KL Auschwitz. Najprawdopodobniej brał udział w buncie i ucieczce więźniów w dniu 10 czerwca 1942 r. Schwytani z ucieczki byli pokazowo rozstrzelani następnego dnia, tj. właśnie 11 czerwca na porannym apelu.

Pozostawił synów Konrada i Jana (ur. 18 VIII 1940), operatora filmowego, społecznika, „Zasłużonego dla Miasta Rypina” (2012).

AUM Rypin, *Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina*; Krajewski, *Rypinie*, s. 157; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 401; Piotrowski, *Słownik*, s. 111; *Rypin w PRL*, s. 692; ZKZD 2005, s. 63.

GOŁĘBIEWSKI JÓZEF (*2 IV 1902 r. w Brzeziu k. Włocławka †5 III 1942 r. w Oświęcimiu), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Ostrowitem k. Lipna, budowniczy i społecznik, uczestnik ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich (G 40a)

Był najmłodszym z pięciorga dzieci Adama (1863-1941) i Zofii z domu Roszak (1863-1916). Wychowany był w rodzinie patriotycznej i religijnej. Jego dziadek, Wojciech Gołębiowski aktywnie wspomagał powstańców styczniowych z oddziałów gen. Ludwika Mierosławskiego, przenosząc do kwatery powstańców meldunki z informacją o ruchach wojsk rosyjskich. Zadenuncjowany przez szpicli, został przez kozaków nahajkami dotkliwie zmaltretowany. Także jego ojciec,

Adam Gołębiowski, z zawodu stelmach, w majątku Brzeznie był żarliwym patriotą. Karał swoje dzieci za mówienie w domu po rosyjsku. Czytywał podziemną prasę niepodległościową, w tym pismo „Polak”, wydawane przez członków Ligi Polskiej, a przeznaczone dla chłopów. Miało ono charakter niepodległościowy i narodowy, zwalczało idee socjalistyczne. Czytał na głos, a że umiejętność czytania nie była wtedy powszechna, przychodzili do niego posłuchać sąsiedzi zainteresowani tymi ideami. W ten sposób prowadził narodową i niepodległościową działalność oświatową. Kulturował tradycję i przekazywał w swoim środowisku wiedzę o wydarzeniach i bohaterach powstania styczniowego, jak np. o Bartku Nowaku, powstańcu z Adolfiną. Członkowie jego rodziny byli zaangażowani w działalność niepodległościowo-socjalistyczną. Kuzyni: Józef Piątek i Roman Szalek, działacze PPS w czasie rewolucji w dniu 15 lipca 1906 r. byli wykonawcami udanego zamachu na rosyjskiego policmajstrze Włocławka, kpt. Mironowicza. Piątek został za to aresztowany, ale wobec braku jednoznacznych dowodów i nie został stracony, lecz skazany na wywózkę na Sybir, gdzie wszelki słuch o nim zaginął. Szalek natomiast zbiegł do Ameryki.

Józef odznaczał się nieprzeciętnymi zainteresowaniami do nauki, dlatego ojciec mimo niewielkich dochodów, zdecydował się go kształcić. Ukończył kolejno: Gimnazjum im. ks. Jana Długosza we Włocławku, Liceum Męskie im. Piusa X we Włocławku. W czasie wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. nie został wcielony do armii polskiej, ale ochotniczo, na wezwanie bpa Stanisława Zdzitowieckiego, stanął w sierpniu 1920 r. w szeregi obrońców Włocławka. Maturę uzyskał 30 maja 1923 r. i jesienią tego roku został przyjęty do Seminarium Duchownego we Włocławku. Świecenia kapłańskie otrzymał 24 czerwca 1928 r., kiedy biskupem włocławskim był ks. biskup Władysław Krynicki. W okresie od 7 lipca 1928 r., do 25 listopada 1929 r. pracował jako wikariusz w parafii Iwanowice, pow. kaliski, następnie od 26 listopada 1929 r. do 31 sierpnia 1930 r. jako wikariusz w parafii Szadek, pow. sieradzki. W dniu 1 września 1930 r. mianowany został prefektem Liceum Męskiego im. Piusa X we Włocławku, zaś 11 października 1930 r. – prefektem Szkoły Zawodowej Doksztalającej we Włocławku. W dniu 11 października 1930 r. został wyznaczony na kapłanem Ochotniczej Straży Pożarnej we Włocławku. Od 29 sierpnia 1931 do 5 lutego 1934 r. był wikariuszem w parafii farnej św. Jana Chrzyciela we Włocławku. Od 16 maja 1933 r. był w parafii św. Mateusza Apostoła w Ostrowitem Lipna, najpierw przez ok. pół roku jej administrator, a od 5 lutego 1934 r., do 17 sierpnia 1937 r. jako proboszcz. Tutaj w 1936 r., zbudował Dom Katolicki i wznosił figurę Chrystusa Króla jako pamiątkę poświęcenia parafii Najświętszemu Sercu Jezusa. Pomocy udzielał mu w tym dziele m. in. Leon Rykaczewski, właściciel majątku Suszewo. Od 16 sierpnia 1934 r. przez ok. pół roku był dodatkowo administratorem w sąsiedniej parafii w Wielgim k. Lipna.

Od 18 czerwca 1937 r. do marca 1941 r. był proboszczem parafii Zwiastowania NMP w Dębem pow. kaliski. Tutaj przeprowadził remont kościoła z wymianą dachu.

Był nie tylko żarliwym i pełnym zaangażowania kapłanem, którego bardzo cenili ówczesny bp Karol Radoński, współpracownik w kapłaństwie i wierni, ale był także wielkim społecznikiem. Na początku lat 30. XX w. był członkiem zarządu Chrześcijańskich Związków Zawodowych we Włocławku, jednego z największych związków zawodowych w mieście. Od 1930 r. był kierownikiem Chrześcijańskiego Uniwersytetu Robotniczego. Na tym stanowisku w grudniu 1931 zastąpił go ks. Stefan Wyszyński. Był jednym z najbliższych współpracowników wybitnego działacza związkowego, ks. Stanisława Wojsa. Był także założycielem i działaczem Akcji Katolickiej we Włocławku. Razem z ks. prał. Feliksem Mikulskim tworzyli przy parafii św. Jana Chrzyciela we Włocławku Katolickie Stowarzyszenie Mężczyzn i Katolickie Stowarzyszenie Kobiet. W okresie pracy duszpasterskiej w Dębem angażował się również w działalność społeczną Kalisza, m. in. poprzez organizowanie obozów harcerskich dla młodzieży. W zbiorach rodzinnych zachowało się m. in. zdjęcie z obozu harcerskiego tej parafii z 1939 r. z jego udziałem.

Był sympatykiem Chrześcijańskiej Demokracji, prawdopodobnie jej członkiem. W 1938 r. w uznaniu jego pracy obywatelskiej Prezydent RP Ignacy Mościcki odznaczył go Złotym Krzyżem Zasługi.

Najbardziej heroiczny okres w jego w życiu datuje się od roku 1940. Posługa kapłańska w tym czasie wymagała nie tylko wielkiej pracowitości, gorliwości, ale także heroicznej, osobistej odwagi. W tym czasie utrzymywał także kontakty z przedstawicielami kaliskiej konspiracji niepodległościowej. Ostrzeżony o rychłym aresztowaniu, nie opuścił swoich wiernych, na posterunku kapłańskim trwał do końca. Aresztowany przez Gestapo w marcu 1941 r., jako jeden z pierwszych sześciu księży na tym terenie. Do początku maja 1941 r., był przetrzymywany na terenie szkoły powszechnej przy ul. 3 Maja w Kaliszu, zamienionej przez Niemców na więzienie. W dniu 2 maja 1941 r. transportem z Łodzi został przewieziony do niemieckiego obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu. W obozie oznaczony jako Polak polityczny (P POLE) i oznaczony numerem 15221. Akt zgonu niemiecki lekarz podpisał z datą 5 marca 1942 r. Ciało spalono w obozowym krematorium.

Pozostawił trzy siostry: Józefa Weronika, z męża Bobiatyńska, Stanisława, zamężna Śmigiel i Agnieszka, zamężna Mielczarek.

W dniu 26 lutego 2012 r. w Ostrowitem k. Lipna, dzięki staraniom siostrzeńców: Sylwestra i Stanisława Śmigłów, odsłonięto tablicę poświęconą jego pamięci o następującej treści: *Dla upamiętnienia/ księdza Józefa Gołębiowskiego/ Proboszcza parafii Ostrowite/ Gorliwego kapłana i patrioty/Aresztowanego przez Gestapo w Dębem k. Kalisza/ Więźnia nr 15221 obozu koncentracyjnego Auschwitz/ Zamordowanego 5 marca 1942 r./ w 70 rocznicę jego śmierci/ 5 marca 2012.* Z tej okazji wydano także okolicznościową, wspomnieniową publikację.

Biogram nadesłany przez Stanisława Śmigla z Torunia; (pw), *Cale życie dla ludzi*, CLI 2012, nr 10, s. 20; Specjalski, *Lipno*, t. 8, s. 111, 116-118; S i S. Śmigiel, *Ksiądz Józef Gołębiowski (2. 04. 1904-5.03.1942)*, (b. m. w., 2012, pass.

GOŁĘBIOWSKI ROMAN (*4 II 1891 r. w Lipnie 1 wiosną 1940 r. w Charkowie), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (G 41)

Był synem Jana i Izabeli z Osieńskich. Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. W okresie I wojny światowej został ewakuowany w głąb Rosji i powołany do armii rosyjskiej, gdzie był słuchaczem 4-miesięcznego kursu w szkole junkierskiej w Czugajewie, gub. charkowska, który ukończył w stopniu chorążego.

W 1918 r. zgłosił się do Korpusu Polskiego, dowodzonego przez gen. Dowbór-Muśnickiego i służył w zapasowej brygadzie II pułku piechoty, jako oficer prowiantowy w oddziale gospodarczym. Do Wojska Polskiej wstąpił w lipcu 1919 i został przydzielony do intendencji w Dowództwie Okręgu Gen. II w Lublinie, który powstał 17 listopada 1918 r. w wyniku reorganizacji terytorialnych władz wojskowych. Z dniem 15 listopada 1919 r. został przeniesiony do rezerwy. Mianowany porucznikiem w 1924 r. Odbił ćwiczenia rezerwy w pułku piechoty we Włocławku (1927, 1929, 1930). Był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Ostrowitem k. Lipna. Wraz z rodziną mieszkał w Głodowie k. Lipna.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie obronnej, podczas której dostał się do niewoli sowieckiej. Od września 1939 r. przebywał w obozie jenieckim w Starobielsku. Zginął wiosną 1940 r. zamordowany przez NKWD w Charkowie.

W dniu 12 listopada 1918 r. wziął ślub z Józefą Krawczyńską.

CAW, AP 446; *Charków. Księga*, s. 141; <http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=80&str=ok&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejsc=27> III 2014; <http://www.katyn-pamietam.pl/hero/3911.html/-27> III 2014; P. W. Kocharński, *Roman Gołębiowski*, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/show/5133/22> IV 2014; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 68; S i S. Śmigiel, *Ksiądz Józef Gołębiowski (2. 04.1904-5.03.1942)*, (b. m. w., 2012.), s. 8.

GOŁĘBIOWSKI STANISŁAW (*1877 r. w Skępem †1917 r.), publicysta, działacz ludowy

Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie k. Lipna, pracował w charakterze nauczyciela. Rozwijał ożywioną działalność oświatową. Był jednym z pierwszych inspektorów Towarzystwa Oświaty Narodowej na Mazowszu Płockim. Za tę działalność był dwukrotnie aresztowany i więziony w Płocku. Od 1912 r. przebywał w Warszawie, gdzie rozwijał wszechstronną działalność publicystyczną. Współpracował z redakcją „Zorzy” oraz pismem „Naród”, którego redaktorem był Łazarowicz. Przez pewien czas prowadził sekretariat „Gazety Porannej”. W publicystyce wypowiadał się głównie na temat możliwości wprowadzenia rządów ludowych w Polsce.

Gazeta Poranna 1917, nr 342, 343, s. 4; Krajewski, *Skępe*, s. 94; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 119; Kurier Płocki 1917, nr 283, s. 3; Nycek, *Ludzie*, s. 66; A. Lutyńska, *Gołębiowski Władysław*, PSB, t. 8: 1959-1960, s. 254; Podgóreczny, *Niepospolicy*, s. 107; *Stanisław Gołębiowski (wspomnienie pośmiertne)*, Tygodnik Ilustrowany 1917, nr 50, s. 615 (fotografia).

GONDZIK JAN (XX w.), nauczyciel, dyrektor Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie (G 42)

W okresie 1930-1935 był dyrektorem Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie. W 1935 r. został powołany na stanowisko inspektora szkolnego nowo utworzonego Obwodu Szkolnego w Sierpcu, obejmującego powiaty sierpecki, płoński i rypiński. Jego zastępcą został wtedy Franciszek Midura.

J. Burakowski, *Kronika dziejów miasta Sierpca i Ziemi Sierpeckiej*, <http://www.sierpc.com.pl/czytelnia/burakowski/kronika.html/6> X 2010; M. Krajewski, *Wspomnienia galeria*, s. 69; *Rodem ze Skępego*, s. 47.

GONTAREK RYSZARD (*12 XII 1931 r. w Rakotowie k. Włocławka †2009 r. w Rypinie), nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie (G 43)

Był synem Piotra i Genowefy. W Kowalu ukończył szkołę podstawową i ponadpodstawową w 1952 r. W tym samym roku rozpoczął studia na wydziale matematyki, fizyki i chemii w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Łodzi. Po ukończeniu uczelni w 1955 r. został skierowany do pracy w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Studia magisterskie ukończył w 1978 r. na wydziale matematyki, fizyki i chemii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując tytuł magistra fizyki.

Jako nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie ukończył m. in. Studium Przedmiotowo-Methodyczne w Nowym Sączu. Od października 1961 r. do sierpnia 1962 r. pełnił także funkcję kierownika szkolnego internatu. Sprawował również funkcję organizatora orientacji zawodowej w liceum od 1 marca 1982 r. Z dniem 31 sierpnia 1986 r., po przepracowaniu w oświacie 31 lat, przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1975).

W grudniu 1957 r. ożenił się z nauczycielką, Ireną z Malanowskich. Z tego związku urodziła się córka, Iwona (ur. 1961), która ukończyła fizykoterapię w Warszawie oraz syn, Andrzej (ur. 1968), absolwent Akademii Medycznej w Gdańsku, znany lekarz w Rypinie.

Autopsja (1965-2009); Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 184; K. Kalinowski, *Ryszard Gontarek (1931-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 339-340; *Rypin w PRL*, s. 548-549.

GORCZYŃSKI IGNACY (XX w.), uczestnik spontanicznego ruchu oporu w czasie drugiej wojny światowej

Był mieszkańcem Skępego. W czasie jednej z kontroli policja niemiecka, w poszukiwaniu mięsa pochodzącego z nielegalnego uboju, ujawniła u niego dowody wysłania 59 paczek żywnościowych oficerom polskim, przebywającym w jenieckich obozach. W czasie przesłuchań wyjaśnił, że „jako Polak czuł się zobowiązany do posyłania paczek żywności jeńcom polskim”. Zapewne poniósł za to surowe konsekwencje. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Wieś polska 1939-1945. Materiały konkursowe, opr. K. Kersten i T. Szarota, Warszawa 1967, t. 1, s. 180; Krajewski, *Dama*, s. 78-79; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 123.

GORCZYŃSKI KAZIMIERZ (*14 II 1871 r. †1 I 1938 r. w Rypinie), działacz społeczno-gospodarczy i samorządowy, pierwszy komisarz rządu na rypiński w niepodległej Polsce (G 44)

Był synem Waleriana Władysława i Michaliny. Kształcił się w Płocku, Warszawie, Petersburgu i Puławach. Po studiach w Petersburgu zamieszkał u swego przyjaciela Koskowskiego w Ruszkowie pod Rypinem. W 1892 r. znalazł się w gronie mecenasów założonego w Rypinie teatru miejskiego. W 1904 r. razem z Antonim Borzewskim z Ugoszcza założył w Rypinie Syndykat Rolniczy. Zaopatrując powiat rypiński w narzędzia rolnicze, nasiona i nawozy, przyczynił się do rozwoju rolnictwa w tym regionie. W latach 1907-1938 był dyrektorem tego syndykatu. W latach 1908-1909 był naczelnikiem rypińskiej OSP. Od 1914 r. występował w kierownictwie Polskiej Organizacji Wojskowej w Rypinie. W maju 1916 r., jako reprezentant Rypina, został członkiem Sejmiku Lipnowskiego. W październiku 1916 r. został jednym z dziewięciu reprezentantów w Radzie Miejskiej Rypina. Pełnił także obowiązki sekretarza koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Rypinie. Obok Władysława Cholewińskiego i Antoniego Gosiewskiego rozwijał w pow. rypińskim amatorski ruch teatralny przy kołach Polskiej Macierzy Szkolnej.

Po przejściu władzy przez Polaków listopadzie 1918 r., najpierw został kierownikiem powiatu, a następnie członkiem Wydziału Wykonawczego Rady Powiatowej pow. rypińskiego. On razem z Romanem Gumińskim negocjował przejście władzy od niemieckiego naczelnika powiatu Mühleisena. Od Niemców przejął koszary wojskowe z magazynem broni, pocztą, składki zboża oraz kolejkę konną z taborem. Po rozdzieleniu powiatu lipnowskiego i utworzeniu dwóch oddzielnych powiatów: lipnowskiego i rypińskiego od 14 stycznia 1919 r. do 15 lutego 1919 r. piastował urząd komisarza rządu polskiego na powiat rypiński. Jego zastępcą był B. Klamborski. Na tym stanowisku zastąpił go Jan Wyczalkowski. W dniu 11 lipca 1920 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na pow. rypiński na czele starostą M. Heymanem. W dniu 28 maja 1925 r. był w składzie Komitetu Budowy Elektrowni w Rypinie. Widzimy go także w składzie kierownictw innych przedsięwzięć społecznych w mieście, m. in. w 1924 r. znalazł się w zarządzie Klubu Sportowego „Lech”. W latach 30. XX w., reprezentując Bank Spółdzielczy w Rypinie, był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Przez sześć lat piastował urząd prezesa syndykatów rolniczych w Polsce. Z własnych funduszy pomagał uczniom i studentom. Organizował także pomoc finansową dla miejscowego gimnazjum. Mówiono o nim, że „był marszałkiem powiatu w jego wątpliwościach, sprawach zawitych, zatargach i sporach”. B. Chelmicki powiedział o nim: „Powiat zawdzięczał mu wiele, gdyż swoją pracą, rozumem i przykładem, zdziałał dużo”.

Pochowany w dniu 3 stycznia 1938 r. na cmentarzu katolickim w Rypinie. Na płycie nagrobnej zawarto m. in. następującą inskrypcję: „Spoczywaj w pokoju szlachetny Człowieku – Przyjaciele”. Jego grobowiec częściowo odnowiony został w 2011 r. staraniem lokalnej Fundacji „Ziemia Dobrzyńska”.

Chelmicki, *Powiat*, s. 63; Chelmicki, *Powiat II*, s. 250; Inf. Bogdana Chelmickiego z Warszawy z 1982 r.; Gazeta Urzędowa na Powiat Lipnowski, nr 16: 1919, z. 20 I; *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie. Informator*, (Rypin 1981), s. 17; Krajewski, *Bene merentes*, s. 14; M. Krajewski, *Cudu nad Wisłą dobrzyński epizod*, Gazeta Pomorska 1991, nr 193, s. 8; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 21; Krajewski, *Postawy*, s. 24; Krajewski, *Przynależność administracyjna*, s. 369; Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 242-243; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 193, 195, 200-201; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 213; Lech, s. 14-15; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 16-17; T. Ogończyk (W. Mąkowski), *Śp. Kazimierz Gorczyński – dyrektor syndykatu w Rypinie*, Głos Mazowiecki 1938, nr 10; *Rypin między wojnami*, s. 64 i n.; Świadectwo zgonu wystawione przez Parafię Rzymskokatolicką św. Trójcy w Rypinie w dniu 27 X 1987 r. na podstawie Księgi zmarłych 1938 r. nr aktu 3; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 95, 112, 148, 169, 217, 267, 281, 345; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Rypinie z 2011 r.; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 262-263, 295.

GORCZYŃSKI TADEUSZ (*21 X 1920 r. w Łukaszewie w pow. rypińskim †wiosną 1940 r. w Katyń), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Piotra i Wiktorii z Rzepeckich. W 1932 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Tucholi. Był nauczycielem w Szkole Powszechnej w Sadłowie (?). W 1933 r. ukończył kurs podchorążych i odbył ćwiczenia wojskowe w 65. pułku piechoty w Grudziądzu. Z dniem 1 stycznia 1936 r. awansowany był do stopnia podporucznika ze starszeństwem.

W sierpniu 1939 r. zmobilizowany został do Wojska Polskiego. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r., gdzie dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany do obozu w Kozielsku. W kwietniu 1940 r. został zamordowany przez NKWD.

W dniu 27 czerwca 1937 r. wziął ślub z Henryką ze Szramowskich.

CAW, AP: 4652; <http://nekropole.info/pl/Tadeusz-Gorczyński/27> III 2014; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 68-69; Katyń, s. 176; *Spis Kozielska*, 76; Tucholski, *Katyń*, s. 110-111; WIH MiD, L. W. 032/4 z 14 IUW 1940.

GOSIEWSKI WIKTOR JÓZEF KORWIN (*3 II 1890 r. Rypinie †8 VII 1936 r. w Warszawie), lekarz, poseł i senator II RP, działacz społeczny (G 45)

Uczył się w Płocku. W czasie strajku szkolnego w 1905 r. został usunięty ze szkoły. Za udział w organizacjach niepodległościowych był aresztowany i więziony. W 1909 r. powrócił do Płocka, gdzie ukończył gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej. Następnie studiował na wydziale lekarskim Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie pracował w organizacjach oświatowych i Towarzystwie Szkoły Ludowej. Od 1913 r. należał do Drużyn Strzeleckich, pełniąc w nich obowiązki lekarza oddziału sanitarnego. W 1914 r. zgłosił się do Legionów Polskich i brał udział w organizowaniu oddziału sanitarnego II Brygady Legionów Polskich.

W 1916 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał stopień tytułu doktora medycyny, następnie był lekarzem w Koziencach, Rabce i Kamińsku. Po wojnie 1914-1918 pracował w Nowodomsku i Będzinie. Od 1921 r. pracował natomiast w Sosnowcu, a od 1 lute-

go 1933 r. był naczelnym lekarzem Kasy Chorych w tym mieście, a od 1 kwietnia 1934 r. - jej dyrektorem. Od 1 października 1935 r. był naczelnym dyrektorem Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w Warszawie.

Był posłem II kadencji sejmiku II RP w latach 1930-1935 oraz senatorem IV kadencji w latach 1935-1938, jednak lutego 1936 r. zrzekł się mandatu senatorskiego. W sejmie III kadencji był referentem ustawy o ubezpieczeniu społecznym i projektu nowelizacji ustawy o czasie pracy w przemyśle i handlu.

Ogłosił dwie prace: *O wolnym wyborze zawodu lekarza* (1936) i *Walka z gruźlicą wśród dzieci i młodzieży* (1936).

Był odznaczony Krzyżem Niepodległości (1931), Orderem Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych oraz Gwiazdą Górnośląską za udział w powstaniu śląskim. Pośmiertnie Złotym Krzyżem Zasługi.

Zginął od kuli mordercy, byłego urzędnika Ubezpieczalni w Sosnowcu. Pochowany w Warszawie. Pochowany 11 lipca 1936 r. na Cmentarzu Wojskowym w Warszawie.

CAW, t. osób. 4095; http://bs.sejm.gov.pl/F/PI2N4U2QA-88BR2EPM98D11JXAK1499P9APGHLA5Q6FPIQ55K8B-27715?func=find-b&request=gosiewski+wiktor&find_code=WRD&adjacent=Y&x=31&y=6/1 VIII 2013; S. Konopka, *Dr Wiktor Gosiewski, Lekarz Wojskowy 1936*, t. 28, s. 801-802; S. Konopka, *Gosiewski Wiktor*, PSB, t. 8: 1959-1960, s. 343; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 246; Krajewski, *Postawy*, s. 24; Kurier Poranny 1936, nr 189, s. 5; Kurier Warszawski 1936, nr 186, s. 4, nr 187, s. 6; M. Landau, *Materiały do historii artylerii*, Przegląd Artyleryjski 1934, nr 7, s. 790; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 108.

GOSZKOWSKI KAZIMIERZ (*1 VII 1939 r. w Karbowie k. Brodnicy †21 VI 2010 r.), lekarz, radny Rady Miasta Golubia-Dobrzynia, społecznik, przyjaciel młodzieży (G 46)

Był synem Bolesława i Adeli z Sikorskich. Szkołę powszechną ukończył w Brodnicy, a następnie w 1959 r. Państwowe Liceum Felczerskie w Toruniu. W trakcie pracy rozpoczął studia medyczne w Akademii Medycznej w Gdańsku, które ukończył w 1976 r.

Potem podjął pracę w przyzakładowym ambulatorium „Polmo” w Brodnicy na stanowisku dyspozytora miejskiego pogotowia ratunkowego. W tym samym roku wraz z rodzicami przeprowadził się do Golubia-Dobrzynia i jako felczer medyczny pracował na stanowisku dyspozytora w miejscowym pogotowiu ratunkowym. Po odbyciu służby wojskowej w Brodnicy i Koszalinie przez osiem lat był kierownikiem punktu felczerskiego w Dulsku, a w latach 1963-1988 lekarzem dyżurnym pogotowia ratunkowego w Golubiu-Dobrzyniu. Po uzyskaniu dyplomu lekarza medycyny, w latach 1976-1987 pracował w Wiejskim Ośrodku Zdrowia we Wrockach. Podjęte przez niego starania o budowę nowej siedziby dla służby zdrowia, zakończyły się sukcesem w 1985 r. W roku 1983 uzyskał specjalizację medyczną trzeciego stopnia. W latach 1987-1999 pracował w poradni ogólnej Zespołu Opieki Zdrowotnej w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 1992-2002 był kierownikiem punktu krwiodawstwa. Jako specjalista medycyny pracy od 1997 r., od 1 marca 1999 r. aż do śmierci prowadził prywatną poradnię.

Był człowiekiem o wielkim sercu, cenionym, lubianym i popularnym lekarzem oraz wielkim społecznikiem. Niósł pomoc ubogim i potrzebującym. Udzielał wsparcia, także materialnego, młodzieży uprawiającej czynnie sport w klubie „Drwęca”. Zmarłym tragicznie w 1995 r. piłkarzom tego klubu, ufundował obelisk i tablicę pamiątkową. Bliski jego sercu był Klub Honorowych Dawców Krwi, a także Ochotnicza Straż Pożarna. Corocznie włączał się w parafii Golub w organizację przyjęcia pątników z Elbląga do Częstochowy, zapewniając im opiekę medyczną.

W latach 1988-2002 był radnym Rady Miasta Golubia-Dobrzynia.

Był odznaczony i wyróżniony: Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984), Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (2005), Medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (2006), Za Honorową Odznaką NFZ (1984), Odznakę Honorową PCK IV stopnia (1996). W 2009 r. Został wyróżniony tytułem i medalem „Zasłużony dla Golubia-Dobrzynia”. Uchwałą Rady Miasta Golubia-Dobrzynia stadionowi miejskiemu badano jego imię.

O jego zasługach Jan Jagodziński, Honorowy Członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego napisał wiersz pt. „Pamięci Pana Kazia...”.

Ożeniony z Marią, pozostawił synów Zbigniewa i Piotra.

<http://www.golub-dobrzyn.pl/14,zasluzeni-dla-golubia-dobrzynia.html/1> VIII 2013; L. Żuchowski, *Pro memoria. Kazimierz Goszkowski (1939-2010)*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 343-348.

GOŚCICKA MARIA (*1889 r. †w końcu X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (G 47)

Do 1939 r. była nauczycielką Szkoły Powszechnej w Skrwilnie w pow. rypińskim. W październiku 1939 r. została aresztowana i osadzona w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie wraz z grupą innych więźniów została wywieziona do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelana.

Pochowana w zbiorowej mogile na miejscu zbrodni. Tablica poświęcona jej pamięci od 1969 r. znajduje się w Szkole Podstawowej w Skrwilnie.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; *Dawne Skrwilno*, s. 40; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 156; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 172. Piotrowski, *Słownik*, s. 112; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

GOŚCICKI JULIAN (*1903 r. w Tulibowie †IX 1939 r. pod Kutnem), uczestnik wojny 1920 r., porucznik Wojska Polskiego, żołnierz Września 1939 r.

Był synem Stefana i Marii. Absolwent SGGW w Warszawie, porucznik rezerwy. Brał udział w wojnie 1920 r. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r., wziął udział w kampanii wrześniowej, walczył w bitwie pod Mławą. Zginął w bitwie pod Kutnem.

Odnaczony był Krzyżem Walecznych.

Jasiewicz, *Lista*, s. 308; Piotrowski, *Słownik*, s. 112; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 376.

GOŚLICKI MICHAŁ (†po 1947 r.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz armii gen. Andersa

Mieszkał w Rypinie i miał znany warsztat kowalski przy ul. Kościuszki. W latach 30. XX w. wykonał w nim m. in. ogrodzenie kościoła św. Ducha przy ul. Kościuszki.

W sierpniu 1939 r. zmobilizowany został do Wojska Polskiego. Brał udział w kampanii wrześniowej na wschodnich terenach Polski, gdzie dostał się do niewoli radzieckiej. Następnie przerzucony został na Bliński Wschód, gdzie wstąpił do armii gen. Władysława Andersa. W maju 1944 r. walczył pod Monte Cassino. Do Polski powrócił w 1947 r. Zamieszkał w Rypinie, gdzie trudnił się ślusarstwem.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 396; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 197

GOŚLICKI WACŁAW ps. „Walter” (XX w.), kowal, żołnierz Armii Krajowej

Przed wojną prowadził warsztat kowalski przy ul. Kościuszki w Rypinie.

W czasie okupacji należał do Armii Krajowej i po zaprzysiężeniu używał pseudonimu „Walter”.

Miał córką Halinę Michalinę (29 IX 1950-12 I 2007), za Włodzimierzem Furmanem (1946-2002).

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 351.

GOŚLICKI WŁADYSŁAW (*1910 r. w Rypinie †1977 r. w Rypinie), kowal, działacz Cechu Rzemiosł Różnych (G 48)

Zawód kowala zdobywał u ojca Józefa, w warsztacie przy ulicy Łącznej. Jako sztukę czeladniczą wykonał kute ogrodzenie cmentarza przy kościele św. Ducha (do dziś zachowane). W 1937 r. otworzył własny zakład mechaniki pojazdowej przy ul. Łącznej.

W sierpniu 1939 r. powołany do wojska, brał udział w walkach z Niemcami we wschodniej części ówczesnej Polski. Wrócił do Rypina w październiku 1939 r., jednak zagrożony aresztowaniem, ukrywał się do wiosny 1940 r. Następnie otworzył warsztat, który udało mu się utrzymać do wyzwolenia. Po wojnie kilkakrotnie odpierał próby konfiskaty i upaństwowienia swojej kuźni, podejmowane przez władze Rypina i Urząd Bezpieczeństwa. W 1974 r. przekazał warsztat przy ulicy Łącznej synowi Maciejowi.

Od 1945 r. pełnił funkcję starszego Cechu Rzemiosł Różnych w Rypinie. W 1968 r. zrezygnował z kandydowania i zasiadał w zarządzie już do śmierci jako podstarszy.

Za pracę w rypińskim Cechu odznaczony został w 1961 r. Honorową Odznaką Rzemiosła.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

Inf. B. Zaleskiewicz z 2012 r.; *Rypin w PRL*, s. 663.

GOTLIBOWSKI ELIASZ (*1889 r. †na pocz. XI 1939 r. w Rypinie), ofiara zbrodni niemieckich

Żyd, kupiec, do 1939 r. mieszkał w Rypinie. W październiku 1939 r. został aresztowany przez miejscowy

Selbstschutz i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie został zamordowany.

Piotrowski, *Słownik*, s. 112; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 156.

GOŹDZIKOWSKI STANISŁAW (*10 VI 1894 r. †10 XII 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Przed 1939 r., zapewne od roku szkolnego 1923/1924, był nauczycielem w Osieku n. Wisłą w pow. lipnowskim. Angażował się do działalności społecznej wsi. Kiedy w dniu 9 maja 1926 r. powołano w Osieku Ochotniczą Straż Pożarną pod prezesurą miejscowego proboszcza, ks. Antoniego Tymińskiego, objął naczelnictwo tej jednostki.

Aresztowany przez Niemców w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji oświatowej w Lipnie, został następnie skierowany od obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie został zamordowany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 22/50; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 45-46; Piotrowski, *Słownik*, s. 112; K. Wachowska, *Szkola Podstawowa we Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 149; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

GÓJSKI WOJCIECH (*13 IV 1703 r. †29 VI 1764 r. w Rypinie), proboszcz w Sadłowie i Rypinie

Święcenia kapłańskie przyjął 4 października 1735 r. Na beneficjum sadłowskie mianowany 4 listopada 1736 r. W czasie pobytu w Sadłowie w 1746 r. założył w parafii bractwo św. Antoniego, a w dwa lata później ufundował srebrną sukienkę na obraz św. Antoniego. W Sadłowie był proboszczem do czerwca 1749 r., kiedy to przeniesiony został do Rypina na proboszcza parafii pw. Św. Trójcy, obejmując jednocześnie funkcję dziekana dekanatu rypińskiego. W Rypinie był za ledwie 5 lat.

Pochowany w kościele w Rypinie pod ołtarzem głównym przez ks. Adama Straszyńskiego, proboszcza ze Świdziebni.

Inskrypcje, s. 198; Mysłakowski, *Materiały*, nr 923; Mysłakowski, *Opowieści rypińskie*, s. 170; *Okolice Rypina*, s. 661, gdzie mylna informacja o umiejscowieniu w *Materiałach* Mysłakowskiego; *Parafia w Sadłowie*, s. 361.

GÓLCZEWSKI zw. SIERPSKIM ANDRZEJ h. Prawdzic (*1494 r. †15 IV 1572 r.), kasztelan dobrzyński, wojewoda rawski

Był synem Feliksa Sierpskiego z Gólczewa (zm. 1514), podkomorzego płockiego (1506), właściciela Okalewa w pow. rypińskim i Zofii Oporowskiej. Po zrzeczeniu się urzędu przez ojca, w 1518 r. został podkomorzym płockim. W 1536 r. był kasztelanem dobrzyńskim, w 1539 r. – kasztelanem płockim, a w 1542 r. – wojewodą rawskim. W 1554 r. mianowany został wojewodą i starostą płockim, lecz urzędu tego nie przyjął.

Miał brata Feliksa, który w 1537 r. ustanowił się jego opiekunem.

Ożeniony z Katarzyną z Trzciany Trzcińską h. Rawicz (zm. 1566), pozostawił córki: Jadwigę, Małgorzatę i Annę oraz syna Feliksa.

Pochowany w kościele katedralnym w Płocku obok swojej żony.

Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 179-180; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=52406/28> I 2014.

GÓLCZEWSKI zw. SIERPSKIM FELIKS h. Prawdzic, (XVI w.), kasztelan rypiński

Był synem Feliksa Sierpskiego (zm. 1514), dziedzica Gólczewa, podkomorzego płockiego (1506), właściciela Okalewa w ziemi dobrzyńskiej i Zofii Oporowskiej. W 1526 r. został kasztelanem rypińskim. W 1537 r. ustanowił się opiekunem swego brata, Andrzeja. W 1534 r. zrezygnował z kasztelaństwa na rzecz swego syna Piotra (zm. 1557).

Miał brata Andrzeja (1494-1572).

Ożeniony z Anną z Kiernozi, córką Daniela, pozostawił synów: Piotra, kasztelana rypińskiego; Andrzeja i córkę Annę.

Boniecki, *Herbarz*, t. 6, s. 180; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=52407/28> I 2014.

GÓRAL BARBARA (*1934 r. w Grodnie), lekarz-pediatra w Rypinie (G 49)

Studia medyczne ukończyła w 1959 r. w Akademii Medycznej w Gdańsku. W latach 1962-1971 r. była ordynatorem oddziału pediatrycznego Szpitala Powiatowego w Rypinie, a w latach 1963-1971 pracowała także w poradni dziecięcej Przychodni Obwodowej, mieszczącej się wówczas jeszcze przy ul. 21 Stycznia.

W 1971 r. przeniósł się do Bytowa na Kaszubach, gdzie podjęła pracę w Szpitalu Powiatowym jako ordynator oddziału dziecięcego i noworodkowego. Używała wówczas specjalizację z medycyny społecznej. Od 1981 r. podjęła zatrudnienie w Gdańsku jako inspektor pediatrii i lekarz Poradni Dziecięcej na gdańskiej Zaspie. W 1997 r. przeszła na emeryturę, jednak dalej pełniła dyżury pediatryczne.

Dzieje służby zdrowia, s. 299; *Rypin w PRL*, s. 734.

GÓRAL MIECZYŚLAW (*1933 r. w miejscowości Obryte, w pow. Ostrów Mazowiecki †2003 r.), lekarz w Rypinie, Powiatowy Inspektor Sanitarny (G 50)

Studia medyczne ukończył w Akademii Medycznej w Poznaniu w 1959 r. W 1962 r. zatrudniony został w Szpitalu Powiatowym w Rypinie jako ordynator oddziału zakaźnego i był nim do 1971 r. W 1966 r. uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie chorób zakaźnych. Pracował także w Przychodni Obwodowej przy ulicy 21 Stycznia, natomiast w latach 1969-1971 na stanowisku kierownika tj. Przychodni. W latach 1963-1965 pełnił funkcję Powiatowego Inspektora Sanitarnego w Rypinie. W 1971 r. wraz z żoną wyjechał do Bytowa na Kaszubach, gdzie podjął pracę w Szpitalu Powiatowym jako ordynator oddziału zakaźnego. W

1988 r. zatrudniony został na stanowisku dyrektora Portowej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gdańsku. W 1998 r. przeszedł na emeryturę.

Dzieje służby zdrowia, s. 299-300; *Rypin w PRL*, s. 733-734.

GÓRCZYŃSKI STANISŁAW (*17 I 1915 r. w Złotopolu †16 VI 1987 r. w Lipnie), uczestnik wojny obronnej 1939 r. i bitwy o Monte Cassino, robotnik (G 51)

Był synem Józefa i Katarzyny z Ręklewskich, robotników rolnych w folwarku Złotopole. Zmobilizowany w sierpniu 1949 r. do Wojska Polskiego w dniach 1-19 września tego roku uczestniczył w wojnie obronnej. Następnie od 19 września 1939 r. do 9 maja 1945 r. był w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie, gdzie walczył m. in. o Monte Cassino w maju 1944 r.

Po powrocie do kraju pracował w lipnowskim oddziale Spółdzielni Transportu Wiejskiego jako konwojent. Przez lata był w składzie lipnowskiej orkiestry pn. „Górczyńscy”.

Za udział w wojnie 1939-1945 odznaczony był: Krzyżem Pamiątkowym Monte Cassino (rozkaz dowództwa 3 DSK z 15 II 1945 r.), Gwiazdą za Wojnę 1919-1945, Gwiazdą Afryki, Gwiazdą Italii (rozkaz dzienny 3 Karpackiego Pułku Artylerii Przeciwpancernej nr 227 z 21 XII 1943) oraz za pracę zawodową i społeczną „Złotym Krzyżem Zasługi (1979), Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1979), Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939” (1983) oraz dyplomami Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie i Spółdzielni Transportu Wiejskiego we Włocławku.

Ożeniony w 1955 r. z Ireną Kwiatkowską z Makówka (ur. 15 III 1921 w Chlebowie), z zawodu krawcową, pozostawił córkę Małgorzatę.

Specjalski, Lipno, t. 7, s. 145-146.

GÓRECKI HENRYK, ps. „Grom” (*28 XI 1923 r. w Dulsku †27 VII 2013 r.), żołnierz i dowódca konspiracyjnej, antykomunistycznej organizacji Tajny Związek Krwawej Ręki, żołnierzy wyklęty (G 52)

Był synem Józefa i Marianny z d. Kadzińska, którzy w Dulsku prowadzili własne gospodarstwo rolne. W 1937 r. ukończył Szkołę Powszechną w Dulsku.

W 1940 lub 1941 r. na terenie Dulska i okolic w pow. rypińskim założył i został komendantem Tajnego Związku Krwawej Ręki. Organizację podzielił na plutony i sam został dowódcą I plutonu. W marcu 1945 r. osobiście zwerbował do tego plutonu Kropkowskiego i K. Żółtewicza i odebrał od nich przysięgę. Oprócz dowódcy w plutonie tym było trzech śledczych: Kazimierz Jarecki, Stanisław Rogoziński, Zenon Żurawski i jedna sanitariuszka – Eugenia Kwiatkowska.

Pluton I stacjonował w miejscowości Dulsk i początkowo funkcjonował bez broni. Broń zdobyto dopiero w styczniu 1945 r., tj. w chwili wyzwolenia spod okupacji niemieckiej. Pierwszą stanowił niemiecki karabin maszynowy. Był także rosyjski „nagan”, otrzymany od sowieckiego żołnierza także w styczniu 1945 r. oraz inny sowiecki karabin. Oprócz tego on sam był w posiadaniu siedmiostrzałowego pistoletu belgijskiego, który zdobył jeszcze przed 1939 r. W kolejnych miesiącach

działalności pluton został zaopatrzone także w automat „MPI”, kolejny niemiecki karabin maszynowy, która to broń była wykorzystywana przez członków w tzw. „akcjach”.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej organizował w różnych miejscowościach narady członków TZKR: w Wojnowie, Wilczewie i Adamkach. Członkowie ugrupowania, realizując główne cele organizacji, wypisywali i upowszechniali odezwy oraz ulotki. Odezwy, pisane własnoręcznie przez H. Góreckiego na maszynie do pisania, wzywały członków TZKR i okoliczne społeczeństwo do poszerzania organizacji, do zachowywania tajemnicy działania TZKR do czasu, gdy jawna jej działalność będzie możliwa. Ulotki i odezwy, drukowane systematycznie od stycznia 1945 r., otrzymywali dowódcy poszczególnych plutonów. W październiku 1945 r., w odezwie podpisanej przez niego, zawarto np. następującą treść: *„Odpoczynek skończył się, przystępujemy do pracy, praca nasza będzie w rozkazach, które wkrótce nadejdą. Obecnie określenie tej pracy, rozkazy powinniście sumiennie wykonywać. Winni nieprzestrzegania tych przepisów będą ukarani według regulaminu więzkowego, to jest karą śmierci. Cześć Bojownikom o Wolność. Podpisano TZKR Komendant „Grom”. „Zorza”, dnia 15 października”*. Związek w drugiej połowie 1945 r. przeprowadził kilka akcji, których celem było zdobycie broni, a także wymierzenie kar za sprzyjanie Rosjanom w styczniu tego.

W dniu 20 grudnia 1945 r. został aresztowany wraz z kilkudziesięcioma członkami Związku przez funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa w Rypinie. Najpierw przesłuchiwany był w areszcie UB w Rypinie, przy ul. Kościelnej. Podczas przesłuchań bito go prętem po piętach, kopano po ciele, a ponadto grożono pistoletem pozbawienia jego życia. W pierwszych dniach stycznia 1946 r. został przewieziony do więzienia w Brodnicy, gdzie w dniu 6 lutego 1946 r. przesłuchiwał go oficer śledczy, chor. Jan Janicki. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy z dnia 28 czerwca 1946 r. postawiono przed sądem pierwszych oskarżonych członków TZKR, którzy zostali skazani na kary więzienia od roku do dziewięciu lat. Otrzymał najwyższą karę 9 lat pozbawienia wolności. Po nieudanej ucieczce, więziony był we Wronkach. W lipcu 1947 r., na skutek złego stanu zdrowia (gruźlica), został na pół roku zwolniony. Po tym terminie ukrywał się, schwytany trafił w 1952 r. ponownie do więzienia. Rok później wyszedł na wolność. Odbywając nałożoną karę, zachorował na gruźlicę. Z tego też powodu otrzymywał urlopy zdrowotne. Wykorzystując w drugiej dekadzie września 1949 r. okazję pobytu poza więzieniem, z urlopu nie wrócił i ukrywał się u rodziny i znajomych.

Mieszkał w Szafarni, gdzie w budynku szkolnym (dawny pałac) mieścił się Ośrodek Chopinowski, którego jego żona była kustoszem, a on społecznie pełnił rolę przewodnika. W związku ze swoją przeszłością opozycyjną w stosunku do władzy komunistycznej, miał problemy z zatrudnieniem. Wspomagając żonę w kierowaniu Ośrodkiem Chopinowskim i mając zdolności jako organizator kultury, odbył w Poznaniu i we Wrocławiu kursy przygotowujące do prowadzenia zespołów śpiewaczych i tanecznych. W Szafarni zorga-

nizował zespół pieśni i tańca spośród młodzieży, który przez kilka lat uświetniał spotkania i uroczystości nie tylko w Ośrodku Chopinowskim. Dopiero w 1965 r. udało mu się uzyskać stałą pracę w Inspektoracie Państwowych Gospodarstw Rolnych w Kowalewie Pomorskim na stanowisku kierownika do spraw socjalnych. Pracował tam do przejścia na emeryturę 1988 r.

Przez lata utrzymywał kontakt z kolegami z AK i z ich rodzinami. Pomagał osobom poszkodowanym przez III Rzeszę w wyegzekwowaniu odszkodowań. Brał udział w wydarzeniach i w życiu regionu. Jako porucznik rezerwy, uczestniczył w manifestacjach i uroczystościach państwowych w Golubiu-Dobrzyniu, na terenie Radomina i w Rypinie. Kiedy zawiązał się w Golubiu-Dobrzyniu Społeczny Komitet Organizacyjny Tablicy Katyńskiej, został jego viceprzewodniczącym. Szczególnym przeżyciem dla było odsłonięcie i poświęcenie Tablicy Pamięci jego kolegów z AK działających w konspiracji w Dobrzyniu n. Drwęcą w domu przy ul. Kościuszki 16 w dniu 12 czerwca 2004 r.

Na długo przed śmiercią opisał swoje wspomnienia z udziału w walce o niepodległość Ojczyzny i przekazał je do Muzeum i Archiwum Armii Krajowej gen. Elżbiety Zawackiej w Toruniu.

Posiadał odznaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi, Odznakę Weterana Walki o Niepodległość, Krzyż Armii Krajowej, Medal „Zasłużony dla Gminy Radomin”, Medal Zasłużony dla woj. Toruńskiego, Medal „Pro Patria”. Pośmiertnie odznaczony został Medalem „Za Zasługi dla Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej”.

W czasie ukrywania się, po 1947 r. zawarł potajemnie związek małżeński z Barbarą Kwiatkowską, nauczycielką z Dulaska (zm. 9 V 2012). Ich ślub odbył się w Toruniu w kościele pw. Matki Boskiej Zwycięskiej w dniu 15 lipca 1950 r. Zaraz po wojnie ona została kierowniczką szkoły w Dulsku, po swym ojcu, Władysławie Kwiatkowskim, który został zamordowany przez Niemców. W 1949 r. przeniosła się do pracy w Szkole Podstawowej w Szafarni, gdzie pracowała aż do przejścia na emeryturę. Pozostawił troje dzieci: syna Tomasza (ur. 1950), Józefa (ur. 1954) i córkę Marię (ur. 1957), zamężna Lamparka.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Dulsku, obok żony Barbary, po Mszy św. odprawionej w Płonnem przez siostrzeńca, o. Mieczysława Jan-kowskiego, karmelitę, przeora z Woli Gułowskiej.

AI PN Bydgoszcz,teczka sygn. BY 070/3030, t. 2, Raport specjalny Pomorskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy, L. dz. DA-3319/49, s. 1 oraz Pismo Pomorskiego Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bydgoszczy, z dnia 3 XI 1949; J. Jagodziński, *Henryk Górecki, żołnierz Armii Krajowej, żołnierz wyklęty, patriota, społecznik*, Rocznik Dobrzyński, t. 7: 2014, (w druku); I. Zielińska, *Tajny Związek Krwawej Ręki na ziemi i dobrzyńskiej w walce o niepodległe państwo polskie*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, pass.

GÓRECKI JÓZEF (*ok. 1894 r. †5 I 1919 r.), żołnierz pułku szwoleżerów rokitniańskich

Zmarł na skutek odniesionych ran w walce z oddziałem bolszewickim w okolicach Lipna i został pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Staraniem Obywatelskiego Komitetu na jego grobie wystawiony dwumetrowy obelisk. Po drugiej wojnie grobem tym opiekowała się drużyna harcerska „Zawiszacy” z Lipna, kierowana przez hm. Ryszarda Wiśniewskiego.

Rel. R. Wiśniewskiego (Lipno) z 2 VII 2011 r.

GÓRECKI MARIAN ROMAN (*26 XI 1916 r. w Obrowie †w czasie II wojny światowej w okolicach Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Romana i Apolonii z domu Świetlik. Posiadał wykształcenie średnie rolnicze. Właściciel majątku Obrowo. Był członkiem lipnowskiego Oddziału Związku Ziemian.

Aresztowany przez Niemców w dniu 24 października 1939 r. Wywieziony w okolice Królewca (Rudau), gdzie zaginął bez wieści. Ostatnią kartkę przysłał do rodziny z Beydritten, Reichsautobanlager bei Königsberg.

Jasiewicz, *Lista*, s. 308; Piotrowski, *Słownik*, s. 113; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 376.

GÓRECKI WŁADYSŁAW (†18 IX 1939 r. w Łomiankach k. Warszawy), żołnierz Września 1939 r.

Prawdopodobnie był żołnierzem 63. pułku piechoty w Toruniu. We wrześniu 1938 r. brał udział w bitwie o Warszawę. Przypuszcza się, że zginął od kul hitlerowskiej podczas odwrotu w dniu 18 września 1939 r. w podwarszawskich Łomiankach.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/12.12.10

GÓRKOWSKI RAJMUND (XVIII w.), kapłan zakonnny, karmelita bosy

Od 1784 r. opiekował się kościołem parafialnym w Rużu niedaleko Obór. Po nim przez dwa lata opiekę nad tą świątynią sprawował ks. Szymon Krzywkowski z Ruża.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/12 XI 2010

GÓRNA CZESŁAWA z d. Szymańska (*ok. 1898 r. †10 XX 1932 r.) nauczycielka

Pracowała w charakterze nauczycielki Szkoły Powszechnej w Ostrowitem k. Rypina.

Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie przy głównej alei.

Nagrobek i tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Rypinie.

GÓRNY EDWARD (*28 III 1902 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły powszechnej w Wąpielsku, ofiara zbrodni niemieckich (G 53)

Był absolwentem seminarium nauczycielskiego. Od 1930 r. był nauczycielem i kierownikiem Szkoły Powszechnej w Wąpielsku w pow. rypińskim. Mocno angażował się w działalność placówki, a także w działalność społeczną, m. in. w Wąpielsku prowadził drużynę harcerską, w czym pomagał mu nauczyciel Skoroszewski.

W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany w czasie rzekomej konferencji nauczycieli powiatu rypińskiego. Następnie osadzony i więziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W dniu 2 listopada 1939 r. został zamordowany, a ciało wywieziono do lasów skrwileńskich.

Jego siostra, Stanisława wyszła za ppor. Wojska Polskiego, Karola Króla (1908-1940), uczestnika wojny obronnej 1939 r., zamordowanego przez sowieckie NKWD w Katyniu, który pracował także w Szkole Powszechnej w Kiełpinach w gminie Wąpielsk.

Pogrzebany w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

Tablica poświęcona jego pamięci od listopada 1968 r. znajduje się w Szkole Podstawowej w Wąpielsku.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 60/47; AP Włocławek, Akta Inspektoratu Szkolnego w Rypinie z lat 1917-1939, Sprawy różne 1931-1932; Wychowanie fizyczne i harcerstwo, sygn. 4; AUG Wąpielsk, B. Ptaszyński, Kronika gminy Wąpielsk; CAW, Ap. 12926; Dziennik KOSP 1946, nr 1, s. 1; *Katyń*, s. 311; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 180; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; WIH, MiD, L.W. 025/2 z 9 IV 1940 r.; Piotrowski, *Biogramy*, s. 156; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 274; Z. Żuchowski, *Przyczynki do dziejów Szkoły Podstawowej w Wąpielsku w latach 1918-1999*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 130-131; K. Król nie jest wymieniony w *Kujawsko-dobrzyńskiej liście katyńskiej*, Kubiak-Karpus; Żuchowski, *Szkoły*, s. 77 podał, że był on absolwentem seminarium w Wymyśle, jednak w spisie absolwentów tej szkoły (Krajewski, *U źródeł wiedzy*, pass.) nie stępuje jego nazwisko; zapewne chodzi o inną osobę o tym nazwisko, która rozpoczęła pracę w szkole w Wąpielsku w 1917 r. oraz pass.; Piotrowski, *Słownik*, s. 113.

GÓRZYŃSKI JAN (†po 1958 r.), nauczyciel, dyrygent chórów

Przed wojną był nauczycielem śpiewu w Dobrzyniu n. Drwęcą. Szczęśliwie udało mu się przeżyć wojnę i okupację.

Po wojnie krótko był nauczycielem w Rypinie, skąd przeniósł się do Płocka, gdzie był nauczycielem muzyki i dyrygentem chóru w Liceum Pedagogicznym. Dodatkowo prowadził chór przy Spółdzielni Spożywców w Płocku. W dniu 8 czerwca 1958 r. w czasie jubileuszu 35-lecia Chóru „Lutnia” w Rypinie wystąpił gościnnie z płockim chórem spożywców.

J. Jagodziński, *Śpiewacze tradycje Golubia-Dobrzynia*, s. 166-167.

GÓŹDŹ ZENON (*31 VIII 1935 r. we Wrzeszczynie k. Wielenia w Wielkopolsce †17 I 2003 r. w Lipnie), nauczyciel, publicysta, historyk-regionalista, radny, działacz społeczny (G 54)

Był synem Klemensa, uczestnika kilku wojen i powstania wielkopolskiego oraz Pelagii. W czasie okupacji hitlerowskiej wysiedlony był wraz z rodziną do Generalnego Gubernatorstwa.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej rodzina powróciła w swoje rodzinne strony. Uczył się kolejno w szkole powszechnej, Liceum Ogólnokształcącym w Krzyżu oraz Studium Nauczycielskim w Poznaniu.

Pracę nauczycielską podjął w Żelgniewie, potem w Chodzieży, a od 1961 r. w Lipnie, najpierw w Szkole Podstawowej nr 3 i 1, a od 1968 r. w Zespole Szkół Mechanicznych, gdzie od 1983 r. był wicedyrektorem.

Pracując, w 1968 r. ukończył studia historyczne na UMK, w 1985 r. zdobywając trzeci stopień specjalizacji zawodowej.

Po przejściu na emeryturę w 1989 r. poświęcił się popularyzacji regionu ziemi dobrzyńskiej. Napisał ponad 900 mniejszych i większych artykułów, głównie popularnych w „Ziemi Dobrzyńskiej”, „Gazecie Pomorskiej”, dodatku do tej gazety „Włocławski Tydzień”, „Nowościach”, „Nowościach Lipnowskich”, „Gazecie Lipnowskiej”, „Wieściach z Ziemi Dobrzyńskiej”, „Starościaku” i „Głosie Nauczycielskim”. Nadto wydał kilka książek i broszur dotyczących historii Lipna i okolic: *Ziemia lipnowska w okresie wojny i okupacji hitlerowskiej 1939-1945* (1988), *O lipnowskiej Armii Krajowej* (1989), *Lipno, zarys dziejów* (1991), *Lipno w XX wieku*, z. 1-5 (1997-2000), *Wierni Bogu i Ojczyźnie* (2001), *Zygmunt Uzarowicz 1892-1942* (2001) oraz wydana pośmiertnie, staraniem T. Chojnickiego – *Pomniki, miejsca zadumy w Lipnowskim* (2003).

Spółecznie był wiceprezesem zarządu Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie, członkiem zarządu Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie, wiceprezesem zarządu Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu nad Wisłą. W latach 1992-1997 był redaktorem „Ziemi Dobrzyńskiej. Pismo dla Wszystkich” w Rypinie, a od 1988 r. „Wieści z Ziemi Dobrzyńskiej”. Był członkiem redakcji lipnowskiego pisma „Starościak”.

W 2002 r. został radnym powiatu lipnowskiego, a od listopada do śmierci był przewodniczącym Rady Powiatu Lipnowskiego.

Był odznaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Odznaką Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, Medalem „Za Wybitne Zasługi dla Postępu Pedagogicznego”. Był laureatem Nagrody im. A. A. Kochańskiego w Dobrzyniu nad Wisłą oraz wyróżniony tytułami: „Zasłużony dla Miasta Lipna” (9 IV 1999) i pośmiertnie – „Zasłużony dla Powiatu Lipnowskiego” (2003).

Zmarł nagle, pozostawił żonę Teresę z Maćkiewiczów i dzieci: Ilonę i Jacka, obydwójce nauczycieli.

Pochowany na cmentarzu komunalnym w Złotopolu.

Autopsja (1980-2003); T. Chojnicki, *Zenon Gózdź*, *Gazeta Lipnowska*, nr 47: 2003, s. 26; T. Chojnicki, *Zenon Gózdź*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 9: 2003, s. 194-199; *Obywatele Lipna*, s. 65-67; Specjalski, *Lipno*, t. 3, s. 136-138; R. Specjalski, *O śladach naszej przeszłości*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 31; *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014.

GRABKOWSKI HENRYK (*1920 r. †X 1939 r. w lasach skrwileńskich), rolnik, ofiara zbrodni niemieckich (G 55)

Do 1939 r. mieszkał we wsi Rypałki w pow. rypińskim, gdzie prowadził gospodarstwo rolne. Musiał narazić się patriotyczną postawą okolicznym Niemcom, skoro ok. 15 października 1939 r. został aresztowany przez Selsbstschutz, po czym wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

Piotrowski, *Słownik*, s. 113; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 156.

GRABOWSKA HALINA, ps. „Halszka” (zameżna Waruszevska), (*1922 r. w Skępem †1975 r. w Lipnie), urzędniczka, żołnierz Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej

Przed wybuchem drugiej wojny światowej była podinspektorem Przynsposobienia Wojskowego Kobiet. W okresie okupacji hitlerowskiej pracowała w urzędzie gminy w Skępem. Po utworzeniu Armii Krajowej, a w jej ramach Wojskowej Służby Kobiet, została zaprzysiężona i wstąpiła do tej organizacji. Była najbliższą współpracowniczką komendantki WSK w Obwodzie Lipno, a potem Okręgu WSK „Pomorze”. W ramach działalności konspiracyjnej z lokalu gminy w Skępem dostarczała fałszywe dokumenty i zaświadczenia, potrzebne Polakom – uczestnikom konspiracji antyhitlerowskiej.

We własnym domu zorganizowała kwaterę dla działaczy Armii Krajowej. Kwaterowali tam m. in. szef sztabu Komendy Okręgu „Pomorze”, płk Józef Chyliński i szef łączności w tej komendzie, kpt. Henryk Gruetzmacher. Od 1944 r. pełniła też funkcję kurierki Inspektoratu AK w Toruniu. Organizowała przewóz broni i amunicji, a także szyła opaski mundurowe Armii Krajowej. Szczęśliwie uniknęła aresztowania.

AFGEZ, t. osob. 267-267/Pom. Grabowska Halina, ps. „Halszka”; Krajewski, *Dama*, s. 137; Krajewski, *Skępe*, s. 61; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; Wojtowicz, *Marylka*, s. 121-122; Zawacka, *Kobiety w armii*, s. 239.

GRABOWSKA IRENA (XX w.), nauczycielka, także tajnego nauczania

Pochodziła ze Skępego. Przed wojną była nauczycielką we Włocławku.

W okresie okupacji hitlerowskiej mieszkała u rodziny w Skępem. Tutaj w okresie od 1 marca 1940 r. do 1 marca 1942 r. prowadziła tajne nauczanie. W tajnych kompletach nauczaniem objęła ok. 30 dzieci, jednak nie wiemy, dlaczego w następnych latach okupacji zaniedbała tej pożytecznej działalności. Niewykluczone, iż do tej decyzji przyczyniły się aresztowania w pow. lipnowskim w maju 1943 r.

Krajewski, *Dama*, s. 76.

GRABOWSKA JANINA (*1903 r. †X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich

W 1939 r. była nauczycielką Szkoły Powszechnej w Chraponi k. Skrwilna w pow. rypińskim. Aresztowana w dniu 22 października 1939 r. razem z mężem, Władysławem, kierownikiem szkoły w Chraponi, została uwięziona w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W czasie uwięzienia jej i męża pomoc żywnościową dostarczała 10-letnia Hania Grabczyk, późniejsza żona rejenta F. Dąbrowskiego. Następnie wywieziona do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelana.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 24; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 170; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321; Piotrowski, *Biogramy*, s. 156; Piotrowski, *Lata młodości*, s. 310; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 113; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 156.

GRABOWSKI ANDRZEJ (*na Kaszubach łok. 1807 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Dulsku, wicedziekan rypiński, tułacz

W 1765 r. wstąpił do karmelitów w Gdańsku, święcenia otrzymał w Poznaniu w 1769 r. W 1769 r. mieszkał w klasztorze kłodawskim, stąd z powodu nieporozumień z braćmi wyjechał do Rzymu, gdzie uzyskawszy od generała Zakonu zwolnienie ze zgromadzenia, przeszedł do kanoników regularnych i znowu przybył do ich Kolegium w Kłodawie. Za pewne uchybienia został wydalony ze zgromadzenia i diecezji poznańskiej, w której granicach Kłodawa leżała, przyjęty do płockiej, osiadł na probostwie w Dulsku k. Dobrzyń n. Drwęcą. Doznanych uraz długo nie mógł zapomnieć, mścił się za wyrządzone sobie od starszych zakonu przykrości na młodszych braciach. W 1793 r. ubliżył karmelitom oborskim na kazaniu w Dulsku, za co oskarżony przed konsystorzem Górzyńskim i skazany został na odwołanie zarzutów wobec zgromadzonego ludu i dwóch zakonników z klasztoru oborskiego. Był także jakiś czas wicedziekanem rypińskim, który wizytował i poświadczał akta metryczne.

Wskutek nieporozumień z kołatorem (właścicielem majątków), mającym wpływy u rządu pruskiego, został obwiniony za przestępstwa polityczne, pozbawiony probostwa i osadzony w płockim więzieniu. Po kilku latach uwolniony, bez przytułku i sposobu do życia, stary, nędzny, opuszczony, z torbą żebracza chodził po wsiach, prosząc o chleb. Najczęściej bawił u dawnych swych parafian w Dobrzyń, gdzie też zakończył tułactwo w mieszczańskiej stodole.

Pochowany w Golubiu

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/22 II 2013.

GRABOWSKI EUSTACHY (†po 1864 r.), naczelnik cywilny województwa płockiego w czasie powstania styczniowego 1863/1864 r., Sybirak

Był właścicielem ziemskim. Pochodził z Kędzierzyna. Na wieść o wybuchu powstania stał się jego aktywnym uczestnikiem. Już przed powstaniem związany był z obozem „białych”. Od 26 marca do 6 lipca 1863 r. był naczelnikiem cywilnym województwa płockiego. Pełniąc tę funkcję, położył duże zasługi w formowaniu i przerzucie do powstania oddziałów ochotników pomorsko-chełmińskich, które następnie działały w ziemi dobrzyńskiej. Wśród nich był m. in. oddział majora Sierżentowskiego, sformowany przez hr. Zygmunta Działowskiego. W tym czasie E. Grabowski zbliżył się do stanowiska „czerwonych”. Na skutek wewnętrznych tarć wśród członków Rządu Narodowego zrezygnował ze stanowiska naczelnika.

Za udział w powstaniu został postawiony przed sądem, a następnie zesłany do ciężkich robót na terenie Rosji. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 99, 105, 107, 113, 132, 133, 192; *Dzieje Płocka*, s. 319, 329, tutaj podano, że naczelnikiem cywilnym był do 6 czerwca 1863 r.; S. Gąsecki, *Pamiętniki powstańca z roku 1863/1864*, spisał według jego opowiadań Z. Słupski, Poznań 1895, s. 27; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 297; Krajewski, *Powstanie*, s. 108-112, 148; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 217; J. K. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, Jassy 1870, s. 291; Zieliński, *Bitwy*, s. 229.

GRABOWSKI JÓZEF (*ok. 1838 r. †22 II 1922 r.), powstaniec styczniowy 1863/1864 r.

Pochodził ze Skępego lub okolic. Możliwe, że 16 kwietnia 1863 r. pod Koziółkiem k. Skępego bił się z Rosjanami. Szczęśliwie przeżył, jednak nie wiemy, czy był i w jaki sposób represjonowany za udział w powstaniu. Zmarł w wieku 84 lat, a zatem w czasie powstania miał 25 lat, tak zresztą jak w większość jego towarzyszy.

Pochowany na cmentarzu w Skępem po lewej stronie głównej alei.

Jego nagrobek, *notabene* stanowiący przykład niecodziennej mistrzowskiej sztuki kamieniarskiej z tamtego okresu, zachował się do dziś w dobrym stanie. Opiekuje się nim młodzież z Gimnazjum im. Kościeleckich w Skępem.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 66; Inskrypcja na nagrobku na cmentarzu w Skępem.

GRABOWSKI LECH ROMAN (*3 X 1908 r. w Starej Sieniawie na Kresach Wschodnich †17 III 1993 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, więzień obozów niemieckich, prałat Jego Świątobliwości, pronotariusz apostolski, dyrektor Muzeum Diecezjalnego w Płocku (G 56)

Był synem Eugeniusza i Wandy z Sieraczyńskich. W czasie wojny światowej przeniósł się z rodzicami z terenów wschodnich do Płocka. Tutaj ukończył Gimnazjum im. Króla W. Jagiełły, a następnie studia humanistyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Potem, w 1932 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i 11 czerwca 1938 r. przyjął święcenia kapłańskie.

Od jesieni 1938 r. do wiosny 1939 r. był wikariuszem przy parafii pw. św. Trójcy w Rypinie. Następnie został przeniesiony na wikariusza przy katedrze płockiej. Aresztowany przez 11 listopada 1939 r., po pewnym czasie został zwolniony, jednak ponownie aresztowany 9 kwietnia 1940 r., został skierowany do obozu w Działdowie, a potem do Dachau, gdzie był poddawany eksperymentom medycznym prof. Klausa Schillinga. Po wyzwoleniu z obozu, najpierw odszukał swoją matkę, osadzoną w 1944 r. w Ravensbrück, która jednak zmarła 1 listopada 1945 r. w Meppen. Potem pełnił obowiązek kapelana w dywizji gen. Maczka. Następnie przebywał we Francji, gdzie odbył specjalistyczne studia z filozofii i sztuki. Był wykładowcą w polskim Seminarium Duchownym w Paryżu. W 1958 r. powrócił do Płocka, gdzie 3 kwietnia 1959 r. otrzymał nominację na dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Płocku. Nadto przez ponad 30 lat pracował jako profesor w seminarium płockim. Za czasów proboszczowania w Rypinie ks. dra A. Podlesia był przyjacielem i darczyńcą parafii pw. św. Stanisława Kostki w Rypinie.

Projektował wnętrza świątyni. Publikował w prasie polonijnej, a także w „Studiach Płockich”, „Notatkach Płockich” oraz „Przeglądzie Powszechnym”.

W 1965 r. otrzymał tytuł Szambelana Jego Świątobliwości, a w 1975 r. został prałatem domowym papieskim. W 1992 r. papież Jan Paweł II wyniósł go do godności protonotariusza apostolskiego.

Pochowany w grobowcu kapitulnym na cmentarzu parafialnym w Płocku.

Domagała, *Dachau*, s. 114; Góralski, *Kapituła*, s. 111; Grabowski, *Znienawidzeni*, s. 83; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 112-114; M. M. Grzybowski, *Książdz infułat dr Lech Grabowski, kapłan i uczonec*, MPP 1993, nr 8, s. 548-552; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 296-298; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 297-299; Korszyński, *Jasne promienie*, s. 195; Malak, *Klechy*, s. 397; R. Marcinkowski, *Słowo pożegnania przy grobie księdza infułata dra Lecha Grabowskiego, 19 marca 1993 roku*, MPP 1993, nr 5, s. 352-253; *Parafia*, s. 497; A. Podleś, *Zgony*, Kronika Rypińska 1993, nr 3, s. 8; SPTK, t. 8, s. 192-194; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 101; Urbański, *Duchowni*, s. 112.

GRABOWSKI ŁUKASZ (*1820 r. w parafii kuczborskiej †24 XII 1886 r. w Skrwilnie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Skrwilnie

Był synem Jacentego i Marianny z Komorowskich. Ukończył szkoły w Żurominie u reformatów, gdzie odbył nowicjat, a następnie kursy filozoficzne we Włocławku i teologiczne w Płocku. W 1843 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk biskupa płockiego Pawła Pawłowskiego.

W latach 1848, 1852 i 1873 niósł pomoc religijną w czasie epidemii cholery. W 1861 r. został księdzem świeckim i otrzymał wikariat w Nurze, następnie był proboszczem w Bożewie i Zawidzu, skąd przeniesiony został na probostwo skrwileńskie, którym zarządzał przez 15 lat. Za jego administrowania zbudowana została murowana plebania z piwnicami i ogrodzono kamiennym parkanem cmentarz grzebalny. W 1880 r. odlane zostały w Warszawie trzy dzwony dla kościoła skrwileńskiego. Zbudowano także nową dzwonnice z drewna i dom dla służby kościelnej. Przygotował projekt przebudowy kościoła skrwileńskiego.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie, gdzie znajduje się grobowiec, wykonany z piaskowca (istniejący do dziś), ufundowany przez jego siostrzeńca, ks. Józefa Janczewskiego.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 97-98; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 168; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 211-212; R. Prejs, *Słownik biograficzny zakonów franciszkańskich Królestwa Polskiego po kasacie 1864 r.*, Poznań 2004, s. 330; Tablica inskrypcyjna na grobowcu w Skrwilnie; W. Żalusi, *Skrwilno*, Tygodnik Polski 1900, nr 34, s. 692; W. Żalusi, *Śp. ks. Łukasz Grabowski*, Przegląd Katolicki 1887, nr 18, s. 283.

GRABOWSKI MARIAN (*1916 r. w Sadłowie k. Rypina †2009 r.), więzień NKWD, organizator służby zdrowia, prezes PCK w Rypinie, instruktor higieny (G 57)

Przed wybuchem drugiej wojny światowej odbywał praktykę w szpitalu we Lwowie. W 1939 r. wzięty do niewoli rosyjskiej, przebywał w obozie w Ostaszkwie. W czasie wymiany jeńców trafił do niewoli niemieckiej i osadzony został w stalagu w Mosburgu, gdzie pracował w szpitalu obozowym. Po powrocie z niewoli w 1943 r. zatrudniony został w rypińskim szpitalu jako salowy.

W kwietniu 1945 r. podjął pracę w Powiatowym Wydziale Zdrowia jako kontroler sanitarny. W 1948 r. ukończył kurs kontrolerów sanitarnych, a w 1950 r. – kurs dla kierowników wydziałów zdrowia w Warszawie. W styczniu 1951 r. objął stanowisko kierownika Wydziału Zdrowia w Tucholi, a następnie kierownika Wydziału Zdrowia w Lipnie. W październiku 1951 r.

mianowany został kierownikiem Wydziału Zdrowia Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie. Stanowisko to sprawował do sierpnia 1955 r., kiedy został odwołany i zastąpiony przez lekarza Stanisława Lenka. W tym czasie, w 1952 r. uruchomił dwa wiejskie ośrodki zdrowia w Rogowie i Zbójnie oraz m. in. dwa punkty położnicze w Świdziebni i Zbójnie. Otwarto także protezownię dentystyczną Rypinie oraz miejską przychodnię specjalistyczną.

Jednocześnie od 1952 r. otrzymał funkcję kierownika Kolumny Transportu Sanitarnego. Od 1951 r. pełnił także obowiązki prezesa rypińskiego oddziału PCK, które objął po lekarce Danucie Maciak. W sierpniu 1955 r. zrezygnował ze wszystkich stanowisk i wrócił do pracy kontrolera sanitarnego, a następnie instruktora higieny, od 1976 r. starszego instruktora higieny w Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Rypinie. Funkcję tę pełnił do przejścia na emeryturę 1980 r.

AP Włocławek, Prezydium PRN w Rypinie 1952-1975, sygn. 146, Sprawozdanie z działalności Wydziału Zdrowia PRN za rok 1952, s. 58; *Dzieje służby zdrowia*, s. 379; *Rypin w PRL*, s. 558-560, 578.

GRABOWSKI STANISŁAW (*22 VI 1911 r. w Bagiennicach w parafii Krasnosielc †31 III 1993 r. w USA), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych, prałat Jego Świątobliwości, duszpasterz środowisk polonijnych (G 58)

Był synem Franciszka i Małgorzaty z Sokołowskich, średniorolnych gospodarzy. Początkowo uczył w Bagiennicach, a potem w Przasnyszu. Następnie wstąpił do WSD w Płocku i w dniu 11 czerwca 1938 r. przyjął święcenia kapłańskie.

Pracę duszpasterską rozpoczął jako wikariusz przy parafii św. Trójcy w Rypinie, gdzie zastała go wojna. Przedtem, w październiku 1938 r. zorganizował w Rypinie uroczystości z okazji święta Chrystusa Króla, zakończone manifestacyjną procesją do figury przy ul. Warszawskiej, zniszczonej przez hitlerowców na początku wojny.

W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany i osadzony w piwnicach siedziby Gestapo i Selbstschutzu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20 razem z proboszczem i dziekanem rypińskim, ks. S. Gogolewskim i wikariuszem Bolesławem Pędzichem. Następnie, od 30 października tego roku do 22 lutego 1940 r. więziony był w klasztorze w Oborach k. Rypina, zamienionym wówczas na obóz przejściowy dla duchowieństwa. W Kronice klasztoru oborskiego zapisano: „Było to 30 października 1939 roku. Wsiadli wszyscy na auto, które zostało zakryte, a na drogę dali przykazanie niemieckie, żeby nikt nie uciekł, bo za jednego zbiega 10 będzie rozstrzelanych. W Ostrowitem wzmocnili straż i pojechali do Obór. Zaledwie przyjechali do klasztoru, komendant daje rozkaz, aby się nie rozchodzić, kazano do cel nanosić słomy. Straż ciągle pilnowała, aby kto nie uciekł”. Kiedy do oborskiego więzienia nadchodziły smutne wiadomości, iż Niemcy niszczą przydrożne figury, profanują kościoły, za pośrednictwem córki organisty ze Skrwilna, przesłał do abpa A. J. Nowowiejskiego list informacyjny do kurii płockiej. W Oborach odwiedziła go

matka. O tym niecodziennym spotkaniu wyznał po latach: „Odwiedziła mnie i moja matka. Zmartwiona, że nie ma wiadomości ode mnie, a bardziej sercem matki domyślająca się mojego nieszczęścia, w grudniu 1939 r. wybrała się w drogę do syna. Daleka to droga, ponad 150 km, nie było regularnej komunikacji. Nieznająca języka niemieckiego, zwykła wieśniaczka w 65. roku życia, nareszcie dotarła do Rypina. Pyta się ludzi, gdzie jest plebania, bo ona chce zobaczyć swego syna księdza. Przychodzi wreszcie do plebanii i tu dowiaduje się całej prawdy. Syna nie ma, jest w więzieniu. Matka jednak musi zobaczyć syna, nawet i w więzieniu. Po prostu nie wyobrażano sobie, żeby taka możliwość w ogóle istniała. Powodowana sercem matki, sama udaje się do władz powiatowych i otrzymuje zezwolenie na spotkanie się z synem w Oborach. Dobrzy ludzie przywieźli ją razem z żywnością do klasztoru. Podeszła w latach, wymęczona trudem podróży, płacze z radości, że znalazła swoje dziecko przy życiu. Cieszy się, że jej syn żyje. W rozmowach ze mną jest pełna nadziei, otuchy, wiary, bo tego potrzebowałem ja, jej dziecko. Odjeżdżając, naznaczyła mnie znakiem krzyża, bo moja matka tak błogosławiła mnie ilekroć opuszczałem dom”.

Następnie, od 22 lutego 1940 r. przeszedł więzienie w Grudziądzu, od 7 marca tego roku – Stutthof i Grenz-dorf. W dniu 10 kwietnia 1940 r. trafił do obozu w Sachsenhausen, otrzymując numer więzienny 21010. W dniu 14 grudnia tego roku wraz z grupą wielu duchownych umieszczony został w obozie w Dachau, gdzie nadano mu numer 22583.

Szczęśliwie udało mu się przeżyć okrucieństwa tego obozu. W dniu 29 kwietnia 1945 r. został oswobodzony przez wojska amerykańskie. Pobyt w więzieniach i obozach opisał w książce pt. *Znienawidzeni. Z przeżyć polskiego księdza w niemieckich obozach koncentracyjnych* (Philadelphia 1947). Po wyzwoleniu był duszpasterzem w obozie polskim w Landstuhl k. Monachium. Utrzymywał łączność z macierzystą kurią biskupią w Płocku. W marcu 1946 r., za zezwoleniem administratora apostolskiego w Płocku, ks. S. Figielskiego, wyjechał do USA, aby zobaczyć się z bratem. Ze względu na brak kapłanów, zatrzymał się w Trenton, angażując się tam do pracy duszpasterskiej. Przez cały czas pobytu za granicą wspierał płockie seminarium i księży w diecezji.

W uznaniu zasług odznaczony został m. in. w 1959 r. godnością szambelana Jego Świątobliwości, a w 1964 r. – został papieskim prałatem domowym. W 1966 r. otrzymał zwolnienie z diecezji płockiej (ekskardynację) i wyjechał na stałe do USA i zamieszkał w stanie Minnesota w diecezji New Ulm w parafii Seaforth.

W 1992 r. własnym sumptem wydał wspomnienia pt. *Pójdź za mną* (North Redwood), poświęcone głównie jego pobytowi w więzieniach i obozach niemieckich. W tym roku odwiedził także Rypin, gdzie w miejscowym MZD w dniu 20 sierpnia odbyła się promocja tej książki.

Pochowany w USA.

AKO, Kronika klasztoru, t. 1; Domagała, *Dachau*, s. 114; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 297, 303, gdzie bezpodstawną krytyką daty umieszczenia w klasztorze oborskim, podana przez autora już w roku 1979 w *Materiałach i studiach* ATK, z. 4 oraz s. 332; Góralski, *Kapituła*, s. 114; Grzy-

bowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 114-116; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 173-174; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 298-300; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 299; Jezusek, *Wykaz księży*, s. 377; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 124 i n.; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 158; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 123, 145, 148; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 6-7, 11, 24; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 58; M. Krajewski, *Z nieznanych kart martyrologii Kościoła*, *Przewodnik Katolicki* 1985, nr 9, s. 4-5; Korszyński, *Jasne promienie*, s. 195; Malak, *Klechy*, s. 87, 397; MPP 1988, nr 4-6, s. 173; MPP 1993, nr 6, s. 446; Ossowski, *Kościół*, s. 588, 592, 597, 599, 600; *Parafia*, s. 498; *Rypin w PRL*, s. 1071; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 101; Urbański, *Dachau*, s. 112.

GRABOWSKI WŁADYSŁAW (*1902 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Chraponi, ofiara zbrodni niemieckich (G 59)

Do 1939 r. był nauczycielem i kierownikiem Szkoły Powszechnej w Chraponi w pow. rypińskim. W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany wraz z żoną, Janiną (także nauczycielką) i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie w dniu 2 listopada tego roku został zamordowany. Zwłoki wywieziono i pochowano w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

Jego żona została wywieziona i rozstrzelana w lasach skrwileńskich.

W 1968 r. w Szkole Podstawowej w Chraponi odsłonięto tablicę poświęconą pamięci małżonków Grabowskich.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *Przerwana lekcja* s. 170; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 321-322; Piotrowski, *Biogramy*, 156-157; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 113-114; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 157.

GRABOWSKI ZYGMUNT (*21 VIII 1910 r. w Humięcinie w parafii Łysakowo †11 I 1943 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, prefekt w Dobrzyniu n. Drwęcą, ofiara zbrodni niemieckich (G 60)

Był synem Antoniego i Leontyny z Milewskich. Szkołę powszechną ukończył w Humięcinie, a do gimnazjum uczęszczał w Przasnyszu. W 1930 r. rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Po roku przerwał studia i wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. W dniu 11 czerwca 1938 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Leona Wetmańskiego.

Pracę duszpasterską rozpoczął jako prefekt Szkoły Powszechnej w Dobrzyniu n. Drwęcą, gdzie proboszczem w parafii był ks. kan. Ignacy Charszewski. Gorliwą pracą kapłańską przerwała mu wojna.

We wrześniu 1939 r. odwiedził swoich rodziców w Luszewie, gdzie ojciec był administratorem miejscowego majątku. W drodze powrotnej do Dobrzynia, odbywanej na rowerze, został aresztowany w okolicach Sierpca przez miejscowych kolonistów niemieckich i odtransportowany do więzienia w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Odtąd dzielił los aresztowanych księży dekanatu rypińskiego. W dniu 30 października 1939 r. został przewieziony do klasztoru w Oborach, gdzie był więziony do 22 lutego 1940 r. Następnie przeszedł więzienie Gestapo w Grudziądzu, obóz Stutthof (od 7 marca 1940), obóz w Sachsenhausen (od 10 kwietnia 1940) i 14 grudnia tego roku trafił do Dachau, gdzie

nadano mu numer obozowy 22557. Po ukończeniu kursu budowlanego pracował przy budowie krematorium, a następnie w majątku esesmańskim. W trakcie ciężkiej pracy nabawił się gruźlicy. Na początku grudnia 1942 r. trafił do obozowego szpitala, a w kilka dni potem przeniesiono go na izbę dla nieuleczalnie chorych. W szpitalu odwiedzał go diecezjalny kolega ks. Jan Adamiec, wikariusz z Chrostkowa.

Zmarł z wycieńczenia, w opuszczeniu i samotności. Ciało jego spalono w krematorium w dniu 15 stycznia 1943 r. W urzędowym zawiadomieniu nadesłanym z obozu stwierdzono, że zmarł na zapalenie płuc.

Biskupski, *Księża*, s. 63; Chart, *Spis*, s. 75; Domagała, *Dachau*, s. 114; S. Grabowski, *Znienawidzeni*, s. 76-77; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 217-220; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 68-69; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 105-108; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 299-300; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 2: 2009, s. 101; Jezusek, *Wykaz księży*, s. 375; (W. Jezusek), *Ks. Zygmunt Grabowski, prefekt szkół powszechnych w Dobrzyniu nad Drwęcą*, MPP 1949, nr 11-12, s. 487-490; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 142, 149; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 131, 143-144, 160; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 177, 198; M. Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa dekanatu rypińskiego w latach II wojny światowej 1939-1945*, MPP 1977, nr 4, s. 157-162; M. Krajewski, *Okupacja w ziemi dobrzyńskiej*, *Martyrologia duchowieństwa katolickiego (1939-1945)*, *Gość Niedzielny* 1977, nr 36, s. 4-5; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 12, 24; Musioł, *Dachau*, s. 390; Ossowski, *Kościół*, s. 597, 611, 621, 625-627; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 102; Urbański, *Dachau*, s. 112; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 118.

GRABSKI ALFRED (*1901 r.), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, kapitan w 2 Korpusie Polskim gen. Andersa, uczestnik bitwy pod Monte Cassino

Był drugim synem Witolda Mikołaja i Stanisławy z Iłowieckich, właścicieli Stępowa k. Rypina. Studiował chemię na Politechnice Warszawskiej. Potem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r.

W 1932 r. zamieszkał z żoną w Warszawie i pracował jako chemik w Mennicy Państwowej. W 1936 r. przeniósł się do Gniezna, gdzie do wybuchu wojny pełnił funkcję dyrektora cukrowni.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego. Jesienią 1939 r. dostał się do niewoli sowieckiej, internowany na Litwie i więziony w sowieckim obozie w Kozielsku. Następnie trafił do Armii gen. Andersa, z którą przebył cały szlak bojowy. W stopniu kapitana brał udział w bitwie o Monte Cassino. Do Polski wrócił w 1946 r. Od 1947 r. mieszkał w Płocku, gdzie pracował w Zjednoczeniu Przemysłu Cukrowniczego. W 1962 r. przeniósł się do Warszawy i podjął pracę w Centralnym Zarządzie Cukrownictwa. Był odznaczony Krzyżem Virtuti Militari i Krzyżem Pamiętkowym Monte Cassino.

Ożeniony z Janiną ze Świętochowskich.

Okolice Rypina, s. 662.

GRABSKI FRANCISZEK h. Dołęga (†1829 r. w Sadłowie), właściciel ziemski

Był synem Pawła i Marianny z Goszczyńskich (zm. 1851). Posiadał majątek Zasadki w parafii Sadłowo.

Ożeniony z Franciszką, córką Franciszka i Elżbiety z Pomianowskich, pozostawił trzech synów: Jana, Aleksandra oraz Romualda

Pochowany w kościele w Sadłowie.

AP Włocławek, *Księga metrykalna parafii Sadłowo 1851*; T RZD, t. 2, cz. 3, s. 329; Tablica inskrypcyjna w kościele w Sadłowie; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 352.

GRABSKI JAN h. Dołęga (*1787 r. w Olotynie k. Gostynina †1 IX 1851 r. w Stępowie), uczestnik kampanii napoleońskiej, kapitan armii polskiej w powstaniu listopadowym, ziemianin, (G 61)

Pochodził ze starej rodziny szlacheckiej herbu Dołęga. Był synem Pawła i Marianny z Goszczyńskich h. Pobóg. W 1808 r. rozpoczął służbę w pułku artylerii pieszej jako kanonier w armii Księstwa Warszawskiego. Brał udział w wojnie z Austrią, w 1809 r. walczył pod Raszynem i Zamościem. Przeszedł potem całą kampanię napoleońską. Brał udział w bitwie pod Lipawą (Kurlandia) 1812 r., oblężeniu Gdańska (obrona przed Prusakami) 1813 r., kończąc na bitwie pod Lipskiem.

Po 1815 r. jako podoficer służył w armii Królestwa Polskiego. W 1823 r. awansował na podporucznika. W latach 1824-1830 służył w Batalionie Weteranów Czynnich. Brał udział w powstaniu listopadowym, od lutego 1831 r. w stopniu podporucznika, od maja kapitana artylerii. Brał udział w bitwie pod Grochowem i Ostrołęką. W sierpniu 1831 r. przeznaczony do służby lazaretkowej. Po kapitulacji Warszawy zatrudniony został w lazarecie saperskim i złożył przysięgę na werność carowi.

W 1847 r. udowodnił pochodzenie szlacheckie przed Heroldią Królestwa Polskiego. W 1849 r. żona Joanna z Dzierżanowskich h. Grzymała odziedziczyła po ciotce, Antoninie Ostaszewskiej (zm. 1849) większą część majątku w Stępowie k. Rypina.

Pozostawił synów: Henryka (1838-1911), Pawła, Jana, Felicjana i Mariana (1850-1932) oraz córkę Juliannę.

Wdowa po nim wyszła w 1853 r. ponownie za mąż za Michała Cywińskiego z Cywina, jednak rok później zmarła, a nieletnimi dziećmi Jana opiekował się Józef Grabski, właściciel Zasadek.

Istnieje miniatura malarska, pokazująca go w mundurze z okresu napoleońskiego, na koniu, wykonana przez znanego polskiego malarza, Ostrowskiego.

Pochowany w Sadłowie, gdzie na frontonie kościoła tablica inskrypcyjna z herbem Dołęga o treści: „*Jan Grabski/ kpt. artylerii wojsk polskich/ uczestnik bojów o wolność/ Raszyn, Lipsk, Grochów, Ostrołęka/ właściciel maj. Stępowo, ur. 1788 zm. 1851*”.

AP Włocławek, Akta metrykalne parafii Sadłowo, 1851; AWKW Rypin, KHip. Sadłowo; Bielecki, *Słownik*, t. 2, s. 116; *Okolice Rypina*, s. 661-662; *Parafia w Sadłowie*, s. 88; RZD, t. 2, cz. 3, s. 329-330; Tablice inskrypcyjne na frontonie kościoła w Sadłowie.

GRABSKI JERZY (*1897 r. †1980 r.), porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1919-1920 r.

Był synem Witolda Mikołaja (1863-1944) i Stanisławy z Iłowieckich, właścicieli Stępowa k Rypina.

W stopniu porucznika brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, gdzie został ranny w walkach pod Lublinem.

Odnznaczony był Krzyżem Virtuti Militari.

Okolice Rypina, s. 662.

GRABSKI WITOLD MIKOŁAJ h. Dołęga (*1863 r. †1944 r.) w Bożewie Szlacheckim, ziemianin

Był synem Henryka (1838-1911) i Marii ze Skuszewiczów (1843-1928). W pierwszej połowie XX stulecia posiadał Stępowo k. Rypina, które odziedziczył po ojcu. W 1929 r. obszar tego majątku wynosił 358 ha. W czasie drugiej wojny światowej opuścił Stępowo i zamieszkał w Bożewie Szlacheckim.

Ożeniony ze Stanisławą Iłowiecką, pozostawił synów: Alfreda i Jerzego oraz córkę, Marię.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=241821/28> | 2014, gdzie nie ma mowy o jego rodzinie; *Okolice Rypina*, s. 662; Wasiaś, *Właściciele*, s. 5.

GRACZKOWSKI ANDRZEJ (*12 II 1971 r. w Golubiu-Dobrzyniu), nauczyciel, dr nauk hum., oficer rezerwy WP, żołnierz NSR, członek DTN (G 62)

Syn Józefa i Mieczysławy z Ryneckich, średniorolnych gospodarzy.

Szkołę Podstawową ukończył w Zbójnie w 1986 r.; szkoła średnia - Technikum Rolnicze w Golubiu-Dobrzyniu (1992); studia wyższe: - Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, kierunek - historia (1998), studia podyplomowe - Podyplomowe Studia Historii i Edukacji Obywatelskiej, UMK Toruń (2000), studia doktoranckie z historii, UMK Toruń (2007). Stopień naukowy: doktor nauk humanistycznych w zakresie historii (UMK Toruń, 2007).

Kursy kwalifikacyjne: Kurs kwalifikacyjny „Przyroda”, Niepubliczny Ośrodek Edukacyjny „Edu-Jetter” we Włocławku (2010). Uzyskane kwalifikacje zawodowe: nauczyciel mianowany (2004). Nauczane przedmioty, zgodnie z kwalifikacjami: historia i społeczeństwo, przyroda.

Od 1999 r. zatrudniony jest jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Półwiesku Małym. Współpracuje z innymi szkołami z terenu gminy Wąpielsk na zasadzie uzupełnienia etatu nauczycielskiego.

Specjalizuje się w historii wojskowości. W kręgu jego zainteresowań naukowych pozostaje świat antyczny, cywilizacje starożytne, archeologia, odkrycia geograficzne oraz tajemnice i zagadki przeszłości. Miłośnik dziejów regionalnych i ziemi dobrzyńskiej, zwłaszcza problematyki dotyczącej przeszłości gminy Wąpielsk, z którą jest związany zawodowo.

Jako żołnierz NSR przydzielony do 4. Pułku Chemicznego w Brodniczy na stanowisko oficerskim (2010). Uczestnik doraźnych kursów, szkoleń poligonowych i ćwiczeń rotacyjnych. Od 2007 r. jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

Jest autorem wydanej książki pt. *Armia rzymska w okresie schyłku republiki: organizacja, uzbrojenie, taktyka* (2009). Opublikował ponadto artykuły nauko-

we: *Rzymskie obozy wojskowe w epoce późno republikańskiej* (Nowy Filomata 2003, nr 4); *Centurionowie w armii rzymskiej u schyłku republiki* (Nowy Filomata 2004, nr 1); *Nietypowe zasady taktyki rzymskiej w I w. p.n.e.* (Nowy Filomata 2004 nr 2); *Ewolucja i znaczenie „pilum” w uzbrojeniu armii rzymskiej po reformie Mariusza* (Nowy Filomata 2005 nr 2); *Straty w armii rzymskiej u schyłku republiki* (Nowy Filomata 2006, nr 1); *Publiczna Szkoła Powszechna w Półwiesku Małym w okresie międzywojennym* (Rocznik Dobrzyński 2008, t. 1); *Lotnicza przeszłość Półwieska Małego pod Rypinem*, Rocznik Dobrzyński 2009, t. 2); *Z dziejów Szkoły Podstawowej w Długiem* (Rocznik Dobrzyński 2010, t. 3); *Senator Jan Rudowski (1891-1945). Między tradycją a nowoczesnością* (Rocznik Dobrzyński 2011, t. 4); *Rzymska flota wojenna w czasach Mariusza* (Nowy Filomata 2011, nr 1); *Długie życie i nauczycielska pasja. Helena Królikowska (1885-1994)* (Rocznik Dobrzyński 2012, t. 5); *Historia Szkoły Podstawowej w Półwiesku Małym (1923-2013). W 90-lecie powstania obiektu* (Rocznik Dobrzyński 2013, t. 6) oraz recenzje: *Miroslaw Krajewski, Wymyślińska Alma Mater. Seminarium i Liceum Pedagogiczne (1867-1969)*, (Rocznik Dobrzyński 2008, t. 1); *Edukacja regionalna, nr 5, zespół red. R. Bartoszewski et al.*, (Rocznik Dobrzyński 2008, t. 1); *Miroslaw Krajewski, Koryfeusz Dobrej Ziemi*, (Rocznik Dobrzyński 2009 t. 2); *Stanisław Giziński, Parafia Lubicz Górny - Młyniec*, (Rocznik Dobrzyński 2010, t. 3); *Miroslaw Krajewski, Leksykon dziejów edukacji. Ludzie-instytucje-koncepcje* (Rocznik Dobrzyński 2011, t. 4); *Dariusz Chrobak, Słowobrazy* (Rocznik Dobrzyński 2013, t. 6); *Miroslaw Krajewski, Dama Niezłomna. Maria Sobocińska (1920-2012). Biografia wpisana w okupacyjne dzieje Skępego* (Rocznik Dobrzyński 2013, t. 6).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 29 V 2013 r.; Autopsja (2007-2014).

GRACZKOWSKI JAN RYSZARD (*10 VII 1949 r. w Makówcu, parafia Chrostkowo, pow. lipnowski), nauczyciel, harcmistrz, administratywista, samorządowiec (G 63)

Syn Franciszka i Anieli z Kwiecińskich, rodziny rolniczo-kolejarskiej. Dziadek, Władysław posiadał gospodarstwo rolne w Ciepieniu, gm. Zbójno. Matka w czasie drugiej wojny światowej uratowała życie kilku Polakom, a następnie zesłana na przymusowe roboty w rodzinie niemieckiej.

Szkołę podstawową ukończył w 1963 r., szkoła średnia - Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1963-1968), studia wyższe - Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Bydgoszczy (1973-1978), mgr matematyki (1978), studia podyplomowe: administracja i zarządzanie, Wyższa Szkoła Pedagogiczna (1997) oraz studia podyplomowe organizowane przez Instytut Języka Rosyjskiego im. A. S. Puszkina w Moskwie, zakończone certyfikatem znajomości rosyjskiego języka biznesu (1997). Uzyskane kwalifikacje zawodowe: nauczyciel mianowany (1970), urzędnik służby cywilnej najwyższej kategorii A (1997). Staże zagraniczne: staże organizowane przez MSWiA we Francji i w Niemczech

w zakresie kierowania i zarządzania w administracji państwowej (1996 i 1997).

Pracował kolejno: Szkoła Podstawowa w Olesznie pow. lipnowski (1968-1972), nauczyciel; Komenda Hufca ZHP w Lipnie (1972-1973), komendant Hufca; Komenda Chorągwi ZHP w Bydgoszczy (1974-1987), zastępca i komendant Chorągwi ZHP; Urząd Miejski w Bydgoszczy (1987-1991), wiceprezydent i p.o. prezydenta Bydgoszczy; Urząd Rejonowy w Bydgoszczy (1991-1994), kierownik Urzędu Rejonowego; Urząd Wojewódzki w Bydgoszczy (1994-1998), dyrektor generalny Urzędu Wojewódzkiego; Starostwo Powiatowe w Bydgoszczy (1999-2006), starosta bydgoski; II. Społeczne Liceum Ogólnokształcące w Bydgoszczy, (2007), zastępca dyrektora.

Należał do: Związek Harcerstwa Polskiego: szczerpopy w Wymyślinie i Olesznie, komendant hufca w Lipnie, komendant chorągwi w Bydgoszczy, założyciel w 2001 r. i przewodniczący Stowarzyszenia Przyjaciół Harcerstwa w Bydgoszczy (1965 - do chwili obecnej); Liga Obrony Kraju – Zarząd Powiatowy w Lipnie (1972-1973); Towarzystwo Miłośników Miasta Bydgoszczy, (1985-1990, prezes), członek, sympatyk do chwili obecnej; Wojewódzka Rada Narodowa w Bydgoszczy, radny (1979-1988); Związek Ochotniczych Straży Pożarnych, członek Prezydium Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy (1979-1985); Polski Czerwony Krzyż, członek Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy (1974-1978); Kujawsko-Pomorskie Towarzystwo Techniczne przy NOT w Bydgoszczy, członek (2000 – do chwili obecnej); Towarzystwo Numizmatyczno-Archeologiczne w Bydgoszczy, członek (1988-2010); Stowarzyszenie na rzecz rozwoju powiatu bydgoskiego, członek (2000-2010).

Jest autorem wydawnictwa albumowego pt. *Związani harcerskim węzłem*, poświęconego 10-letniej działalności Stowarzyszenia Przyjaciół Harcerstwa (Bydgoszcz 2011).

Odnaczony m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (2003), Złoty Krzyż Zasługi (1982), Brązowy Krzyż Zasługi (1977), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1981), Złoty Krzyż „Za Zasługi dla ZHP” (1984), Srebrny Krzyż „Za Zasługi dla ZHP” (1975), Złoty Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1985), Srebrny Medal „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1980), Medal im. dra H. Jordana (2006), Złoty Medal „Za Zasługi dla LOK” (1995 i 2001), Złoty Medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (2000 i 2005), Odznaka „Zasłużony dla Ochrony Przeciwpożarowej” (2002), medale za zasługi dla rozwoju regionu: wojewody bydgoskiego (2006), starosty bydgoskiego (2007), prezydenta Bydgoszczy (1981 i 1999), Odznaka „Opiekun Miejsc Pamięci Narodowej” (1968), honorowy tytuł „Zasłużony dla Miasta i Gminy Skępe” (2002).

W 1970 r. wziął ślub z Krystyną Pietrzykowską (ur. 16 IV 1950 r. w Świętosławiu), córką Leona i Ksawery z Orłowskich, absolwentką Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie. Z małżeństwa tego są dzieci: Joanna (1971), żona, dwoje dzieci, ekonomistka oraz Aleksandra (1975), żona, dwoje dzieci, dr inż. budownictwa i prawa adiunkt, na Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy.

Autobiografia z 5 VII 2013 r.; Autopsja (1963-2014); Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 149; Specjalski, *Lipno VIII*, s. 212-215.

GRACZYKOWSKA WIKTORA (*14 X 1921 r. w m. Orel (ZSRR) †27 IV 1978 r. w Łomiankach k. Warszawy), urzędniczka, społeczniczka (G 64)

Była córką Andrzeja Makaruka, pierwszego powojennego burmistrza Lipna i Anieli z Kornackich. Pracowała w Lipnie od 1946 r. w Miejskiej Radzie Narodowej, od 1951 r. w Komitecie Miejskim PZPR, a w latach 1953-1970 w PSS „Społem”.

Od 1946 r. przez szereg lat była przewodniczącą Zarządu Miejskiego Ligi Kobiet, zaś w latach 1960-1978 radną Miejskiej Rady Narodowej.

Miejska Rada Narodowa w Lipnie uchwalała z dnia 21 lipca 1977 r. wpisała ją do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Miała dwoje dzieci, syna Janusza Andrzeja i córkę Danutę.

Obywatele Lipna, s. 68; *Wiktoria Graczykowska*, http://www.umlipno.pl/pl/page,wiktoria_graczykowska,173,207.html/27 III 2014.

GRAFF KAROL (*21 I 1840 r. w Wągrowcu w Wielkopolsce †21 VIII 1902 r. w Toruniu), nauczyciel, powstaniec 1863 r., dr nauk rolniczych, redaktor

Po ukończeniu gimnazjum w Poznaniu, pracował jako nauczyciel w Trzemesznie, a potem jako urzędnik w Szubinie. Wiosną 1863 r. przyłączył się do formującego się oddziału ochotników pomorsko-chełmińskich pod dowództwem majora Szeremętowskiego i hr. Zygmunta Działowskiego, zdążających do ziemi dobrzyńskiej. W dniu 22 kwietnia 1863 r. brał udział w bitwie pod Nietrzebą w pobliżu Chrostkowa w ziemi dobrzyńskiej. Po wycofaniu się resztek oddziału, ukrywał się w domu Natalisa Sulerzyskiego w Piątkowie w zaborze pruskim. W 1863 r. pracował w redakcji „Nadwiślanina” w Chełmnie, a następnie administrował dobrami w Pluskowęsach. Potem odbył studia rolnicze i od 1874 r. był nauczycielem w szkole rolniczej w Żabikowie k. Poznania. W 1875 r. przerwał pracę w zawodzie nauczycielskim, kontynuując studia na uniwersytecie w Lipsku, gdzie w 1878 r. uzyskał stopień tytułu doktora nauk rolniczych. Pisał rozprawy naukowe z dziedziny rolnictwa. Od 1886 r. osiadł w Toruniu, gdzie w latach 1887-1892 redagował „Gazetę Toruńską”. Był prezesem i zasłużonym członkiem honorowym Towarzystwa Przemysłowego w Toruniu i członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

A. Bukowski, *Graff Karol*, SBPN, t. 2, s. 987-99; Bukowski, *Pomorze*, s. 534; *Czas* 1902, nr 193; *Dziennik Poznański* 1902, nr 195; *Gazeta Toruńska* 1902, nr 194, 195, 197; Krajewski, *Powsiew wolności*, s. 297; Krajewski, *Powstanie*, s. 106-112; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 111, 217; *Kurier Warszawski* 1902, nr 233.

GRAJKOWSKA HELENA (zamężna Kreczman), ps. „Danka” (*30 X 1920 r. w Golubiu †VIII 2001 r. w Gdańsku-Oliwie), żołnierz Armii Krajowej

Była córką Jana i Marii. Przed wojną została przeszkolona w Oddziale PWK, jako robotnica fabryczna. W czasie wojny pracowała w domowej pralni matki. Do Armii Krajowej została zaprzysiężona przez J. Chylińskiego i pełniła funkcję łączniczki i kurierki Obwodu AK Rypin, Czynna była także w siatce Józefa Grussa, ps. „Stanisław”. Była łączniczką u swego bra-

ta, Jana, ps. „Tadeusz”, „T 42”. Stanowiła też, stojąc z dzieckiem na ręku lub w wózku na ulicy, ubezpieczenie lokalu w czasie odbywających się konspiracyjnych spotkań i odpraw w jej domu rodzinnym. Jako kurierka docierała do Rypina, Brodnicy i Wąbrzeźna, a także często do Alojzego Paluszkiewicza, ps. „Nałęcz” w Kowalewie. Do wsi i miasteczek chodziła pieszo, czasem podwożona była na rowerze przez brata Tadeusza.

AFGEZ, t. osob. M. Grajkowskiej, H. Grajkowskiej, J. Grajkowskiego; Idem, Spuścizna S. Suszyńskiego; K. Komorowski, *Konspiracja pomorska 1939-1947. Leksykon*, Gdańsk 1993, s. 25, 27, 49, 71-72, 172, 188, 189; SBKP, cz. 2, s. 69-71; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 292, 300, 312, 320, 324.

GRAJKOWSKA z d. Czapracka MARIA, ps. „Matka Tada” (*ok. 1900 r. †1974 r. w Gdańsku-Oliwie), kwaterniczka Komendy Okręgu Armii Krajowej „Pomorze”

Była wdową po bednarzu, a potem kolejarzu, Janie Grajkowskim, który wrócił do Polski z emigracji zarobkowej z Dortmundu (Niemcy). Mieszkała z dziećmi w Golubiu, wówczas powiat wąbrzeski, przy ul. Szopena 10.

W czasie okupacji mieszkała nadal w Golubiu, prowadząc z córką w domu małą pralnię. Prawdopodobnie już od 1940 r. zaangażowana była w konspiracji. Do Armii Krajowej zaprzysiężona została w 1942 r. przez Józefa Grussa, ps. „Stanisław”, szefa wywiadu Komendy Okręgu AK Pomorze, który jako „Starzyński, u mieszkającego w pobliżu szewca miał swoją kwaterę”. Jej dwupokojowe mieszkanie stanowiło okresową kwaterę dla tzw. nielegalnika, Józefa Chylińskiego, szefa Sztabu KO Pomorze, a także dla Tadeusza Kowalskiego, ps. „Tomasz”, komendanta Obwodu AK Rypin oraz często – dla Ireny Jagielskiej, ps. „Ewa”, kurierki Sztabu KO (po raz ostatni 20 X 1944). W jej mieszkaniu odbywały się odprawy, zarządzane przez Chylińskiego dla członków Sztabu KO i Inspektoratu Brodnica, m. in. dla Kowalskiego i (w 1944) także dla Bronisława Pietkiewicza, ps. „Żbik” z Torunia, komendanta Podokręgu Południowo-Wschodniego, pilotowanego przez swoją kurierkę, małoletnią Leokadię Jagielską ps. „Kajtek”.

Przez pewien okres jej dom był skrzynką pocztową prowadzącą do Sztabu Okręgu, a także okresowo kancelarią szefa Sztabu z dwiema maszynami do pisania. Przechowywała u siebie (w koszu z drewnem) broń, zdobytą z magazynów wojskowych w Rypinie przez oddział partyzancki „Sprężyny”, operujący w lasach brodnickich. Broń ta, złożona poprzednio w kwaterze „Malinowo” u Dulskich, w Kruszynach k. Brodnicy, została trzema rzutami przetransportowana przez Zofię Gadomską, ps. „Wanda” i kurierkę Irenę Jagielską (bryczką do stacji Drużyny i dalej pociągiem) do Grajkowskiej w Golubiu, potem przerzucona przez Bydgoszcz do Alojzego Bruskiego, ps. „Grab”, dowódcy „Świerków” w Borach Tucholskich. Grajkowska czasem zastępowała córkę Helenę, łączniczkę i kurierkę Komendy Obwodu Rypin w jej służbie. Zabierała wówczas kilkuletnią wnuczkę Elżunię, której bandażowała rączkę lub nóżkę i tam chowała przewożoną przesyłkę. Dziecko było przyuczone do płaczu

na widok umundurowanego Niemca i w ten sposób odwracało uwagę rewidującego.

Miała dzieci: Jana, Kazimierza i Helenę, wszyscy byli w AK.

Po wojnie mieszkała u córki, Heleny w Gdańsku-Oliwie, gdzie zmarła.

AFGEZ, t. osob.: T. Grajkowski (relacja I. Jagielskiej o rodzinie Grajkowskiej i informacja Janiny Sobczak-Warszewskiej o zaprzysiężeniu „trójki” w 1940 r.), K. Grajkowski, H. Lubońska-Lipkowska, J. Sobczak-Warszewska; Idem, Spuścizna Suszyńskiego S., Lista żołnierzy AK Obwodu Rypin; Krajewski-Suszyński, *POZ i ZWZ-AK*, passim; SBKP, cz. 2, s. 69-71; E. Skerska, *Grajkowski Jan*, SBKP, cz. 6, s. 64; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 196-197, 217; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 300, 309, 312, 320.

GRAJKOWSKI JAN, ps. „Tadeusz”, v. „Tadek”, „T-42” (*12 VI 1916 r. w Dortmundzie †27 XI 1999 r. w Rypinie), mistrz kominarski, żołnierz, wywiadowca i łącznik ZWZ/AK (G 65)

Był synem Jana, bednarza, potem kolejarza i Marii z d. Czaprackiej. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej rodzina powróciła do Polski i zamieszkała w Golubiu przy ul. Chopina 10. Po ukończeniu w 1930 r. 7-klasowej szkoły powszechnej w Golubiu, uczył się w wieczorowej szkole zawodowej. W latach 1936-1939 uczył się zawodu kominarskiego u okręgowego mistrza tej profesji, Lucjana Żołobińskiego w Dobrzyniu n. Drwęcą przy ul. Kościuszki 7, gdzie latem 1939 r. złożył egzamin czeladniczy.

Podczas okupacji hitlerowskiej wykonywał dalej zawód kominarza. Od 1940 r. był czynny w konspiracji antyhitlerowskiej, zaprzysiężony w październiku tego roku w mieszkaniu matki, Marii w trójce z urzędnikiem, Andrzejem Tomaszkiem i Janiną Sobczakówną, ps. „Ksenia” (zamężną Warszawską). Pracując u Lucjana Żołobińskiego, ps. „As”, „Czarny”, był łącznikiem Komendy Obwodu AK Rypin i Komendy Okręgu ZWZ/AK „Pomorze”. Do AK zaprzysięgił m. in. Jadwigę Cyrklaf, pracownicę sklepu mleczarskiego Szulca, gdzie mieściła się skrzynka kontaktowa Armii Krajowej. Od czerwca 1941 r. był też członkiem 4-osobowego zespołu łączności do zadań specjalnych i kwaterunku, w skład którego wchodziło jeszcze 2 kominarzy: jego brat, Kazimierz Gajkowski, ps. „Kazek” oraz pomocnik kominarski, siostrzeniec Żołobińskiego, Stanisław Suszyński, ps. „Witold”. Zespół ten uratował m. in. szefa sztabu, Józefa Chylińskiego, ps. „Wicher”. Łączność z „Asem” utrzymywał poprzez Mieczysławę Wróblewską, ps. „Miecicia”. Skrzynkę kontaktową prowadziła w swoim mieszkaniu przy ul. Kościelnej 16 w Dobrzyniu n. Drwęcą żona „Asa”, Helena Żołobińska, ps. „Halszka”, „Teresa”. Był łącznikiem szefa sztabu Komendy Okręgu AK Pomorze, Józefa Chylińskiego oraz łącznikiem komendanta Obwodu AK Rypin, Mariana Borczyńskiego, ps. „Bolesław, a potem – Tadeusza Kowalskiego, ps. „Tomasz” do oddziałów partyzanckich AK zgrupowanych w Borach Tucholskich. Uczestniczył w przerzucie broni do partyzantki „Graba”.

Do jego zadań w konspiracji należało m. in. przewożenie poczty i meldunków konspiracyjnych, pilotowanie w terenie osób z kierownictw Okręgu i Obwodu, zakwaterowywanie oficerów ZWZ/AK, utrzymywanie w ich imieniu kontaktów, prowadzenie wywiadu, organizowanie nowych kwater, ubezpieczanie odpraw

Sztabu Komendy Okręgu ZWZ/AK „Pomorze”, dostarczanie lewych dokumentów osobom „spalonym”. W tej ostatniej sferze ściśle współpracował z urzędniczką biura meldunkowego w Golubiu, Janiną Sobczak, która dokonywała fikcyjnych zameldowań, bądź wymeldowań osób, żyjących na nielegalnej stopie. Zdjęcia do fałszywych dokumentów wykonywał Felician Przybyszewski, fotografii żołnierz AK z Golubia. J Sobczak przepisywała także na maszynie dostarczane przez niego „Biuletyny Informacyjne” (w sumie powieliła około 20 numerów tego konspiracyjnego pisma).

W końcu 1943 r. zorganizował biuro szefa Sztabu Komendy Okręgu AK „Pomorze”, zlokalizowane w mieszkaniu jego matki, Marii, przy ul. Chopina 10 w Golubiu, które funkcjonowało aż do lutego 1945 r. Do ochrony biura zaangażował trzech golubskich krawców: Piotra Łęgowskiego, Jaworudzkiego, Pietruszyńskiego oraz Józefa Sobczaka, brata Janiny. Sekretarką biurka była nauczycielka Halina Lubońska-Lipkowska v. Lubińska, ps. „Hala”, która redagowała mu pisma.

Od wiosny 1942 r. do 23 stycznia 1945 r. pracował jako kominiarz u Niemczonogo (DVL) okręgowego mistrza kominiarskiego, Teodora Schneidera w Rypinie przy ul Mleczarskiej 1. U Skirzyńskiej przy ul. Spokojnej w Rypinie od 1943 do 1945 r. zlokalizował w pszczelich ulach skrzynkę kontaktową Komendy Okręgu AK.

Po potyczce z żandarmami w dniu 12 września 1944 r., w której zastrzelony został kpt. Henryk Gruetzmacher, ps. „Michał”, Niemcy zarządzili ścisłą obławę całego pow. rypińskiego w poszukiwaniu towarzyszącego „Michałowi”, Chylińskiego. Ten ostatni, przebrany w ubranie kominiarza, umiejscowiony został u gospodarza Alojzego Jabłońskiego, żołnierza AK w Giżynku, gdzie poczekał kilka dni na nowe dokumenty. W towarzystwie kominiarza L. Żołobińskiego, ps. „As” i w obstawie pozostałych członków zespołu Chyliński zdołał przedostać się przez obławę do Golubia. W listopadzie tego roku, poszukiwany przez Gestapo, znowu jako kominiarz przedostał się do Dulskich w Kruszynach.

W nocy z 23 na 24 stycznia 1945 r. został aresztowany przez NKWD wraz z innymi żołnierzami tego miasta i rejonu, m. in. Lucjanem Żołobińskim, braćmi Kazimierz i Stanisławem Dziegielewskimi, Eugeniuszem i Józefem Kalwarskimi, Stanisławem Suszyńskim, Piotrem Łęgnowskim i Czesławem Kanteckim z Golubia. W pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wywieziony w głąb Rosji, do łagru Siewiernia Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Tam razem z Józefem Jerzym Szczyglińskim, ps. „Jur” próbował ucieczki, za co zapłacił karną kompanią roboczą. Do kraju powrócił dopiero 27 września 1945 r.

Przez szereg lat, aż do przejścia na emeryturę, wykonywał swój zawód kominiarza na terenie całego pow. rypińskiego. Rozpoznawany był we wszystkich wioskach powiatu, zawsze, mimo przeżyć wojennych, pełen wigoru i humoru. Angażował się do pracy społecznej, głównie od 1946 r. w ramach Ochotniczej Straży Pożarnej, gdzie przez szereg lat był skarbnikiem.

Od 1952 r. do końca lat 70. XX w. był radnym Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie.

Odnznaczony Krzyżem Walecznych, Złotym Krzyżem Zasługi, Srebrnym i Złotym Medalem dla Pożarnictwa. Za pracę w rypińskim rzemiośle w 1962 r. odznaczony został Honorową Odznaką Rzemiosła. W 1979 r. decyzją Miejskiej Rady Narodowej został wpisany do Księgi Zasłużonych dla Miasta Rypina.

Miał brata Kazimierza i siostrę Helenę, także żołnierzy AK.

W czerwcu 1946 r. ożenił się z Sabiną Ziółkowską, z którą zostawił troje dzieci: Jerzego, lekarz medycyny; Marię, zamężna Berent, bibliotekarka, emerytowany zastępca dyrektora biblioteki w Bydgoszczy i Danutę, nauczycielkę w SP nr 1 w Rypinie.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AFGEZ, t. osob. 337-947/ Pom., Grajkowski Jan, ps. „Tadek”; *Armia Krajowa na Pomorzu*, s. 182, 187; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1953-1999); Biuletyn Fundacji AK, 2000, nr 2, s. 18; M. Golon, *Aneks do artykułu pt. „Represje wobec uczestników konspiracji pomorskiej”*, [w:] *Powojenne losy konspiracji na Pomorzu*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 200; Golon, *Deportowani*, s. 182, 187; *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie. Informator*, (Rypin 1981), s. 18; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 354; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 223; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 404; E. Nagórnewicz, *Rypińska Ochotnicza Straż Pożarna w latach 1881-1992*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 393-394; SBKP, cz. 2, s. 70, cz. 3, s. 73, 89, cz. 5, s. 36; E. Skerska, *Grajkowski Jan*, SBKP, cz. 6, s. 64-65, gdzie mylna nazwa ulicy w Rypinie, zamiast Mleczarska jest Mleczna; Tablica nagrobna na rypińskim cmentarzu; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 212; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 292-300, 304, 315, 320, 336.

GRAJKOWSKI KAZIMIERZ, ps. „Kazek” (*8. XI 1919 r. w Golubiu †18 VI 1995 r. w Golubiu-Dobrzyń), ogrodnik, żołnierz AK

Był synem Jana, bednarza, potem kolejarza i Marii z d. Czaprackiej. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej rodzina powróciła do Polski i zamieszkała w Golubiu przy u. Chopina 10. Przed wojną zdobył zawód ogrodnika.

W czasie wojny wykonywał wyuczony zawód, ukrywając się po ucieczce z przymusowych robót. Od czerwca 1941 r. został zatrudniony jako robotnik kominiarski u Lucjana Żołobińskiego, ps. „As” i zaprzysiężony przez niego do Armii Krajowej w dniu 3 lipca 1941 r. jako łącznik do zadań specjalnych Obwodu AK Rypin, placówka Dobrzyń. Docierał do punktów kontaktowych i kwater, zastrzeżonych dla oficerów Sztabu KO ZWZ/AK, m. in. do Stanisława Olewińskiego i Alojzego Jabłońskiego w Giżynku, gmina Żałe, a także do Mieczysława Świącickiego i Antoniego Bieńkowskiego, ps. „Szpak” w Nowej Wsi, gmina Chrostkowo, Zdzisława Kitzmana, ps. „Łomiański”, „Kaniowski” w Białkowie, gmina Płonne, Ewy Liganowskiej, ps. „Małgorzata” w Bachorzu, gmina Płonne, Jana Zabłotnego w Płonnem. Nadto zorganizował zastrzeżoną kwaterę dla oficerów Sztabu u Karola Nozdrzykowskiego, ps. „Dąbrowski” w Golubiu.

Po wojnie był oddanym działaczem PCK. Pracował w szpitalu w Golubiu-Dobrzyń.

Miał starszego brata, Jana (1916-1999), z zawodu kominiarza, aktywnego żołnierza ZWZ/AK i siostrę Helenę, także w AK.

AFGEZ, t. osob. K. Grajkowski, SBKP, cz. 2, s. 70-71; E. Skerska, *Grajkowski Jan*, SBKP, cz. 6, s. 65.

GRALEWSKI ANTONI (XIX w.), notariusz, naczelnik straży (G 66)

W ostatnim ćwierćwieczu XIX w. prowadził w Rypinie kancelarię notarialną. Udzielał się w pracy społeczno-narodowej. Po utworzeniu, z inicjatywy doktora Władysława Cholewińskiego w dniu 29 czerwca 1881 r. Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie, w latach 1881-1890, a następnie 1896-1897 był komendantem rypińskiej straży. Swoją siedzibę rypińska straż miała wtedy przy ul. Kościelnej 3.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 131; *50 lat OSP*, s. 7 i n.

GRALICKI STEFAN (*1907 r. w Trzepowie k. Płocka †1943 r. w Mauthausen), nauczyciel, kierownik szkoły w Turzy Wilczej, ofiara zbrodni niemieckich

Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego został kierownikiem jednoklasowej Szkoły Powszechnej w Turzy Wilczej, w gminie Tłuchowo w pow. lipnowskim. Oprócz ofiarnej pracy z dziećmi był inicjatorem i organizatorem życia kulturalnego i społecznego dorosłych mieszkańców wsi. Był współorganizatorem powstania Ochotniczej Straży Pożarnej oraz budowy w czynnie społecznym drewnianej remizy strażackiej. Trwały dalsze prace i gromadzony był materiał na budowę szkoły i murowaną remizę strażacką.

Poczynania te zostały przerwane wybuchem wojny i okupacją. Zgromadzony materiał został skonfiskowany przez okupanta.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany w Lipnie na rzekomej konferencji oświatowej nauczycieli i następnie więziony w niemieckich obozach koncentracyjnych. Zamęczony został w Mauthausen.

W 1930 r. zawarł związek małżeński z Janiną Dulską.

Gózdź, Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 25, 50-51; Piotrowski, *Słownik*, s. 114.

GRANGE de la JÓZEF (XIX w.), powstaniec 1863 r.

Był rządcą w majątku Osiek w powiecie rypińskim. W 1848 r. musiał uciekać za granicę „jako przestępca polityczny”. W 1857 r. powrócił do kraju i zamieszkał u swego brata Hipolita, dzierżawcy posiadłości Radziki Duże w pow. rypińskim. Następnie brał czynny udział w przygotowaniach do powstania 1863 r. W dniu 7 sierpnia 1861 r. rosyjski kapitan Drozdow doniósł gubernatorowi płockiemu, że Grange zauważono w Płocku w specjalnym stroju. Ten sam raport donosił, że pozostawał on w kontaktach z „burzycielami porządku publicznego” w Płocku: Wierzbickim, Krajewskim i Maliszewskim. Na początku 1863 r. udał się za granicę z legalnie wystawionym paszportem. Za granicą uzyskiwał broń i werbował ochotników do powstania. Powrócił w końcu czerwca tego roku i wstąpił do oddziału dowodzonego przez Strzeleckiego, któ-

ry operował w pow. mławskim. Następnie walczył w oddziałach dowodzonych przez Zgliczyńskiego i płk. Navone. W końcu sierpnia 1863 r. zbiegł za granicę. Po powrocie w 1878 r., 28 kwietnia tego roku złożył przysięgę wiernopoddaną w kościele w Lipnie w obecności ks. Andrzeja Pileckiego. Potem zamieszkał w Hornówku, gmina Osówka w pow. lipnowskim. Utrzymywał bliskie kontakty z Teodorem Jackowskim, rządcą majątku Łapinówek w pow. rypińskim. Miał braci: Marcelego, proboszcza i dziekana rypińskiego i Hipolita, „posesora dzierżawnego Radzik Dużych”.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 298; Krajewski, *Powstanie*, s. 106-112; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 217; Lissowski, *Powstanie*, s. 175-176.

GRANGE de la MARCELI h. Własnego (*11 V 1819 r. w Nieszawie †9 XI 1886 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz rypiński, uczestnik powstania 1863 r., ofiara represji carskich

Był synem Hipolita i Franciszki z Dmochowskich. Po ukończeniu studiów teologicznych i Seminarium Duchownego w Płocku, w 1843 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Przez wiele lat był proboszczem w Zieluniu i stamtąd z dniem 12 listopada 1855 r. przybył na probostwo do Rypina. W Rypinie przeprowadził gruntowny remont plebanii i zabudowań plebańskich oraz odnowił kaplicę św. Barbary. W 1875 r. założył nowy cmentarz za miastem, przy obecnej ul. Lipnowskiej. Poza działalnością duszpasterską angażował się w pracę polityczną i niepodległościową, za co był denuncjowany i karany przez Rosjan.

W dniu 4 lutego 1863 r. przyjął w kościele oddział powstańczy, sformowany przez hr. Artura Sumińskiego ze Zbójna, którego kapelanem był karmelita z Trutowa, o. Stanisław Małachowski. Po zamknięciu w Rypinie w 1864 r. przez wojennego naczelnika pow. lipnowskiego szkoły parafialnej, w lipcu tego roku szkołę tę wbrew zakazowi władz carskich ponownie zorganizował na terenie kościoła. Aby obejść prawo, otworzył szkołę kościelną, w której oprócz nauki katechizmu i śpiewu kościelnego, prowadzono normalną naukę czytania i pisania w języku polskim. Kiedy władze carskie uwięziły nauczyciela tej szkoły, Adama Chrapkiewicza, przyjął całą winę na siebie i spowodował uwolnienie nauczyciela-organisty. Za czyn ten był sądzony przez władze carskie i został ukarany karą grzywny w wysokości 75 rubli.

Miał braci: Hipolita, „posesora dzierżawnego Radzik Dużych” i Józefa, zarządcę majątku Osiek Rypiński. Pochowany na cmentarzu, który sam organizował. Jego grób, z czytelną tabliczką na żeliwnym krzyżu, usytuowany za kaplicą cmentarną, zachował się do czasów współczesnych.

AP Płock, Kancelaria Gubernatora Płockiego, nr 2343; APar. Rypin, Kronika Parafialna, t. 1, s. 7v.; Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 41; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 20; Krajewski, *Bene merentes*, s. 15-16; Krajewski, *Postawy*, s. 20; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 229-230, 297, 318; Krajewski, *Powstanie*, s. 137; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 217; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 63; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 150; Lissowski, *Powstanie*, s. 176; *Parafia*, s. 469-470; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 110-111.

GRATKOWSKA-SCARLINI MARIA (*2 I 1935 r. w Rypinie), sportsmenka, prawnik, tłumacz, działaczka Polonii włoskiej (G 67)

Córka Jana i Ireny z Wiśniewskich I. v. Stawska, wdowa po zmarłym Witoldzie Stawskim (zm. 28 V 1931 r.). Jej rodzice zawarli związek małżeński 3 czerwca 1933 r. w Świdziebni. Ojciec został rozstrzelany 28 maja 1942 r., natomiast pierwszy mąż matki zmarł 28 maja 1931 r.

Po wybuchu drugiej wojny światowej wraz z matką, bratem i nieocenioną, oddaną rodzinie Heleną Bilicką, zwana „ciocią Helą”, wyjechała do Warszawy. Ojciec zatrudniony jako drukarz, działał w konspiracji antyhitlerowskiej i w połowie 1941 r. został aresztowany, osadzony na Pawiaku, a następnie rozstrzelany 28 maja 1942 r. w lasach Magdalenckich pod Warszawą. Wie, kto przyczynił się do aresztowania i zatrzymania podczas pracy w drukarni wszystkich jej pracowników. Wszyscy byli aresztowani i rozstrzelani. Jedynie uratował się mąż właścicielki, też Polak, wywieziony do obozu koncentracyjnego.

W czasie okupacji i powstania warszawskiego mieszkała z rodzicami w Warszawie. Początkowo jeszcze z ojcem przy ul. Żurawiej, potem na ul. Pańskiej 75 (dom narożny z ul. Żelazną). Druga połowa Pańskiej była gettem. Doskonale pamięta te czasy, gdyż mieszkała na 4 piętrze i z okien widać było wnętrze getta. Tu przeżyła powstanie w getcie żydowskim i bombardowanie getta. Dom, w którym mieszkała został też zbombardowany. Przeprowadziła się wtedy na ul. Łowicką, do budynku bez okien i drzwi. Następnie zamieszkała na ul. Ogrodowej 17, na tyłach Sądu Najwyższego. Niemcy od Woli rozpoczynali rzeź. Kilka domów przed jej rodziną wszyscy byli rozstrzelani. Wkroczyli na podwórko, miotaczami ognia i krzykiem kazano wszystkim wyjść. Kobiety z dziećmi po jednej stronie, a mężczyźni po drugiej, ci zostali rozstrzelani, resztę ustawiono w szereg i pędzono przez płonącą Wolę do obozu w Pruszkowie.

Podczas marszu wpadła w płonącą barykadę, z której szczęśliwie ją wyciągnięto. Spaliły się jej włosy na głowie, które na szczęście odrosły. Do dziś ma jeszcze widoczny znak. Ukochanej „cioci Heli” uratował życie jej brat, Wojtek, którego trzymając na rękach, powiedziała, że jest jej synem. Ciocia Hela podczas tych kilku dni, które przeżywali na Woli w powstaniu, czynnie w nim uczestniczyła. Gnani w szeregach do Pruszkowa, umieszczono wszystkich w kościele i stamtąd dalej. Po drodze udało się im zbiec do domu gospodarskiego, gdzie przez kilka dni przechowywano ich w piwnicy. Niemcy szukali i odbijali. Po kilkunastu dniach udało się skontaktować z rodziną ojca, która mieszkała w Podkowie Leśnej Główniej. Po kilku latach wróciła do Rypina, gdzie matka przez szereg lat prowadziła sklep galanterijno-odzieżowy. Dalsze klasy szkoły powszechnej ukończyła w Rypinie, potem we Włocławku u Sióstr Urszulanek, a po ich zamknięciu przez komunistyczny reżim, maturę zdała w Toruniu i w 1961 r. ukończyła Wydział Prawa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Czynnie i intensywnie uprawiała sport, najpierw koszykówkę, a potem definitywnie siatkówkę w AZS Poznań. Powołana do kadry narodowej do kadry na olimpiadę w Paryżu, a potem do Wiednia (1959 r.),

gdzie drużyna zajęła pierwsze miejsce. Tam poznała przyszłego męża, Alvaro Scarlini, który był trenerem żeńskiej drużyny włoskiej i grał w drużynie męskiej. Po ukończeniu studiów, w dniu 25 sierpnia 1962 r. zawarła ślub w Rypinie w kościele pw. św. Trójcy.

W październiku 1962 r. wyjechała na stałe do Włoch. Tam intensywnie uprawiała siatkówkę pod okiem trenera, mego męża. Zdobyła z drużyną mistrzostwo Włoch. Została udekorowana złotym medalem i następnie brązowym przez Komitet Olimpijski. Została powołana do kadry włoskiej i grała kilka meczy. We Włoszech wystąpiła do odpowiednich władz o uznanie wyższych studiów, otrzymując tytuł „*dottoressa in Giurisprudenza*”, uznawany na terenie Włoch. Została przyjęta do pracy w 1965 r. do firmy *Nuovo Pignone* we Florencji. Obecnie *Nuovo Pignone* zostało przejęte przez *General Electric* i pracuje prawie 30 lat jako tłumacz języka rosyjskiego i polskiego.

Razem z mężem szukała Polonii i wspólnie zaczęła w niej pracę. Alvaro, co koniecznie trzeba dodać, zaczynał coraz lepiej mówić po polsku i nadzwyczaj pokochał jej Ojczyznę. Ponieważ jego wygląd bardziej przypominał Polaka niż Włocha, blondyn z niebieskimi oczyma, mylono ich często, mówiąc, „*popatrz jak ta Włoszka mówi dobrze po polsku!*”.

W 1993 r. zmarł jej mąż, a w 1995 r. mieszkająca razem z nimi, matka, Irena. Obydwoje spoczywają w jednym grobie w Sesto Fiorentino (Firenze). Podkreśla wielką harmonię pomiędzy mężem a mamą. Jego wielkim pragnieniem było, aby jej matka była z nimi. Dzięki niej język polski Alvaro był nieomal perfekcyjny. Jej mąż w czasie stanu wojennego zbierał pomoc dla Rypina i zawoził dary do tamtejszego szpitala. Przyczynił się też do skompletowania całego TIR-a z pomocą zawiezonego do parafii w Rypinie, Lesznie i Warszawie.

Po odejściu najbliższych i przejściu na emeryturę całkowicie poświęciła się pracy polonijnej. Nie mniej jako emerytka pracuje jako tłumacz i jest tłumaczem we wszystkich sądach i instancjach we Florencji. Pokonując niemałe trudności, doprowadziła do odsłonięcia we Florencji, w 75 rocznicę śmierci S.W. Reymonta, tablicy pamiątkowej na M. D'Azeglio 9, gdzie mieszkał noblista i gdzie, jak mówi historia, pisał część „Chłopów”. Poznała też żonę S. Tyszkiewiczza, Valerię Lenzi, z którą wspólnie z mężem robili inwenturę wspaniałej spuścizny jej męża, kiedy ta znalazła się w bardzo ciężkiej sytuacji materialnej i pragnęła, aby Polska część rzeczy odkupiła. Przy tej okazji przyjeżdżał i był w jej domu dyrektor Muzeum im. A. Mickiewicza z Warszawy. Janusz Odrowąż-Pieniążek, od którego dostała z dedykacją *List do Maurycego Zamoyskiego*, pisany przez Stefana Żeromskiego w Roku Reymontowskim. Pomagał w inwenturze prof. Ryszard Lewański, filolog i wykładowca języka polskiego i prof. na uniwersytecie w Pizie i Bolonii. Z prof. utrzymywała kontakty i jeździła ze swoją matką i mężem na jego wykłady do Bolonii, szczególnie spotykali się na cmentarzu polskim w San Lazzoro pod Bolonią (jest to największy cmentarz poległych rodaków we Włoszech, leży tam więcej Polaków, aniżeli na Monte Cassino. Bowiem w W San Lazzoro są groby zbiorowe – ostatnio wspaniale odrestaurowany dzięki staraniom Polonii. Poznała wreszcie wspaniałego tłumacza

cza na włoski, prof. Oskara Skarbka Tłuchowskiego. Opiekowała się wraz z mężem do jego śmierci, zajmując się chorobą i pochówkiem na cmentarzu Trespiano we Florencji, gdzie notabene leży Brzozowski. Od Tłuchowskiego otrzymała tłumaczenie (jedynie przechowane) czterech ksiąg „Pana Tadeusza” V, VI, VII i VIII, przekazała na Uniwersytet w Udine. Potem wydane z podziękowaniem dla niej w skrypcie *Est Europa* w 1986. Prof. Tłuchowski jest pierwszym tłumaczem *Sonetti di Crimea*.

Przy okazji odsłonięcia tablicy poświęconej Reymontowi warto dodać, że przy tej okazji we Florencji była wystawa poświęcona pisarzowi i wówczas otrzymała podziękowania od Barbary Wachowicz. Kilka razy u ciotki był dr Jodelka-Burzecki, który szczególnie zajmował się Reymontem. On to napisał kilka artykułów o powiązaniu ciotki Julii Niemierzy z Reymontem, bo w imieniu Julia, urodzona w Płocku, mieszkając w Suminie tym pod Lipnem, do którego z mężem jeździła i przywożąc im ziemię z ukochanego majątku, gdzie ojciec ich postawił kościółek i dzwonicę, zbierała piosenki ludowe z tych ziem. Miały być one wydane ze słowem wstępnym Reymonta. Nigdy się tego nie doczekała. Zostały wydane przez PIW po jej śmierci, o które to wydanie ubiegała się jej siostra Zofia Niemiera-Peruzzi i mój mąż. Posiada pisane ręcznie przez ciotkę nuty i słowa do tych piosenek. Obydwie ciotki już nie żyją, pochowane są na cmentarzu Soffiano we Florencji. Leżą razem z ich matką, Samuelą Mayzner-Niemierą i mężem Zofii prof. patologii chorób tropikalnych Mario Peruzzi, zmarłym na tę chorobę, autor wielu książek. Nawiasem mówiąc Zofia była lekarzem ortopedą dziecięcym, jedną z pierwszych kobiet, która ukończyła studia medyczne we Włoszech, zapoczątkowując je w Szwajcarii.

Posiada kilka pamiątek dotyczących Reymonta, otrzymanych przed śmiercią od Zofii. Opiekuję się ich i innych Polaków grobami i zamierza to robić, dopóki starczy mi sił i lat.

W 2004 r. została wydana w Krakowie przez Dęby Rogalińskie książka, napisana przez dr Marka Szypułskiego pt. *Magister Samuel Typographus*. Jej autor mieszka we Francji, starała się być mu pomocną w zbieraniu materiałów, za co na wstępie składa jej podziękowania. Byłam też w Warszawie w 2009 r. na otwarciu wystawy poświęconej Tyszkiewiczowi, zorganizowanej przez Muzeum Historyczne m. st. Warszawy. Ma placu M. D'Azeglio we Florencji pod nr 2, a Reymont jest pod nr 9, jest tablica pamiątkowa poświęcona Żeromskiemu w 1964 r. w imieniu wdzięcznych Polaków i Włochów. Byłam na jej odsłonięciu.

Posiada wiele „białych kruków”, książek wydanych przez S. Tyszkiewicza zarówno w jego j. w Nicei jak i we Florencji. Wspólnie z władzami miasta Florencji w 2004 r. podjęła starania w celu odsłonięcia tablicy pamiątkowej na via D'Agliolo, poświęconą Antoniemu Corazzi, wielkiemu architektowi włoskiemu, autorowi wspaniałych budowli w Polsce, m. in. Teatru Wielkiego w Warszawie.

Poznała całe tragiczne życie S. Brzozowskiego. Ustaleń i pozwoleń było bez końca poprzez archiwum polskie i włoskie. Remont zapomnianego i opuszczonego grobu, dzięki pomocy Andrzeja Przeżoźnika, tragicznie zmarłego pod Smoleńskiem, 13

listopada 2011 r. odsłonięto pamiątkową tablicę, za co otrzymała odznakę honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

Utrzymuje stały kontakt z polską placówką dyplomatyczną w Rzymie. W dniu 1 października 2013 r. wspólnie z Uniwersytetem we Florencji otwarto wystawę „Enigma”. Współpracuje z ks. Grzegorzem Sierżputowskim, proboszczem włoskiej parafii Santa Lucia de Magnoli we Florencji na Via de Bardi, gdzie dużym wysiłkiem i staraniem Stowarzyszenia, rezygnując z części plebanii, udostępnił nazwaną przez nas Salką, gdzie właśnie rodacy pracujący mogą spotykać się w czwartek popołudniu i w niedzielę.

Publikuje artykuły w prasie polonijnej, np. *Stanisław Brzozowski – w setną rocznicę śmierci*, a także biografia Karola Paszkowskiego, ostatniego polskiego honorowego konsula we Florencji, który zmarł w 1939 r. na zawał serca, jak dowiedział się o napaści hitlerowskiej na Polskę. Zna jego wnuków, a ostatnio tłumaczyła dla Anny Paszkowskiej-Casini, dziennik z tych lat, który był w polskiej kawiarni i do którego wpisywali się Polacy, przebywający we Florencji. Dzięki tym wpisom rodacy przebywający we Florencji mogli się znaleźć, skontaktować, porozumieć. Nadzwyczaj ciekawe, aczkolwiek mozolne, kilkaset stron, rysunki, pisownia często dość trudna do odcyfrowania. Są tam między innymi wpisy Reymonta, Brzozowskiego itd. Wszystkie jej artykuły można znaleźć w Internecie na stronie: Polonia włoska /Biuletyn Informacyjny. Ostatnio z Ewą Prządka napisała artykuł pt. *Rodzina Dzieduszyckich we Włoszech*.

W 2002 r. uhonorowana tytułem „Honorowy Obywatel Rypina”, a w dniu 8 czerwca 2002 r. otrzymała rypińską Nagrodę im. ks. Cz. Lissowskiego. W dniu 15 lipca 2009 r., w czasie II Kongresu Dobrzyńian, uhonorowana została tytułem „Ambasador dobrzyński”. Ma brata, Wojciecha (ur. 1939), żonaty z Barbarą Kamińską, mieszkających w Poznaniu. Mają dwóch synów: Marka i Michała i troje wnucząt: Annę, Zuzannę i Jędrzeja.

AUM Rypin, Księga Honorowych Obywateli Miasta Rypina; Autobiografia z 14 VIII 2013 r. wraz z uzupełnieniami z 25 VIII 2013; Biuletyn Informacyjny „Polonia Włoska” 2011, nr 3-4; M. Duchnowski, *IV Nagroda im. ks. Czesława Lissowskiego tym razem pojechała do Florencji*, Gazeta Lipnowska, nr 45: 2002, s. 16-17; http://www.culture.pl/kalendarz-pelna-tresc/-/eo_event_asset_publisher/L6vx/content/tablica-upamietniajaca-stanislawa-brzozowskiego-we-florencji/17 VI 2013; *Kalendarium Rypina*, s. 1159; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 243-245; *Rypin w PRL*, s. 516 oraz s. 1009, gdzie mylna informacja, że otrzymała tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”, zamiast „Honorowy Obywatel Miasta Rypina” oraz s. 1115-1116; *ZKZD 2005*, s. 64.

GRATKOWSKI IGNACY (*15 VII 1880 r. w Strzygach k. Rypina †1942 r.), adwokat, działacz PSL „Wyzwolenie”, społecznik, radny, wydawca i redaktor gazet (G 68)

Był synem Pawła (29 VI 1847-23 X 1882), wójta Starorypina i Armandy Heleny z d. Klotz (7 XII 1847-1929) l. v. Neubauer. Rodzice jego pochodzili ze Starorypina. Maturę uzyskał w Płocku. Po studiach prawniczych odbył aplikację sądową w Płocku. Następnie założył kancelarię prawniczą w Strzygach. W 1917 r.

przy obecnej ul. Piłsudskiego w Rypinie założył kancelarię adwokacką, którą prowadził do 1939 r.

W 1913 r. wraz z Romualdem Wasilewskim i Władysławem Żochowskim był delegatem ziemi dobrzyńskiej na zjazd Kół Młodzieży Wiejskiej w Warszawie. Następnie organizował koła tej organizacji w pow. rypińskim. W 1916 r. po utworzeniu Rady Opiekunczej Powiatu Rypińskiego, pełnił w niej funkcję prelegenta. Po wznowieniu działalności Polskiej Macierzy Szkolnej aktywnie działał w kole tej organizacji na terenie Dobrzynia n. Drwęcą. Od lipca 1916 r. razem z dr Władysławem Cholewińskim, ks. kan. Stanisławem Gogolewskim, Janem Zaniewskim i Wacławem Kruzewiczem był w zarządzie Miejskiego Koła PMSz w Rypinie. W dniu 7 lutego 1918 r. stanął na czele utworzonego w Rypinie Towarzystwa Szkoły Żeńskiej Udziałowej, które doprowadziło do uruchomienia w Rypinie pierwszej, średniej szkoły dla dziewcząt od 1 września 1918 r. początkowo pod nazwą Pensja Żeńska Udziałowa Żeńska, występująca niekiedy w środowisku jako „Pensja Jagodzińskiej”. W dniu 11 lipca 1920 r. był w składzie Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński.

Razem z Tomaszem Gabrysiem należał do aktywnych działaczy Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie” i na początku lat 20. XX w. kierował tą partią w pow. rypińskim, wspierany przez Tomasza Gabrysia, Ludwika Chelmińskiego z Dziewanowa i rypińskich nauczycieli: Stanisława Sokalskiego i Stanisława Szulca. Szczególną aktywność przejawiał w okresie poprzedzającym wybory do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. Wniósł najpoważniejszy wkład w tworzenie lokalnych gazet i pism rypińskich. Po utworzeniu samodzielnego powiatu rypińskiego od 1918 do 1921 r. Starostwo wydawało tygodnik „Gazeta Urzędowa dla Powiatu Rypińskiego”, do którego dużo pisał. Zorganizował redakcję i został wydawcą „Głosu Wyzwolenia” – organu PSL „Wyzwolenie” w Rypinie, który ukazywał się w tym mieście w latach 1924-1929. Redaktorem gazety był nauczyciel Stanisław Sokalski. Gazeta ostro występowała przeciwko narodowej demokracji. W wyborach do Sejmu w 1928 r. został zastępcą posła Antoniego Dadana v. Dendana. W latach 1924-1930 był naczelnym redaktorem „Kroniki Rypińskiej”. Poszczególne numery pisma docierały nawet do Stanów Zjednoczonych Ameryki. Kolportaż oparł się na prenumeracie. W końcu lat dwudziestych był jednym z założycieli w Rypinie księgarni i drukarni pod nazwą „Drukarnia R. Wasilewski i Spółka”, którą w 1934 r. wykupił jego syn, Jan z żoną Ireną z Wiśniewskich.

W 1929 r. pojawił się kolejny tytuł prasowy „Gazety Rypińska”, wydawana w cyklu tygodniowym i on był jej właścicielem, zaś redaktorem – Tomasz Strzelecki. Pierwszy numer gazety ukazał się nakładem Spółki Drukarsko-Wydawniczej w Rypinie, w dniu 1 września 1929 r.

Brał udział czynny w życiu gospodarczym, społecznym i politycznym nie tylko powiatu, ale również kraju. Od sierpnia 1919 r. był radnym Rady Miasta Rypina z ramienia PSL „Wyzwolenie”, razem z innymi działaczami tej partii: Teofilem Budzanowskim i Franciszkiem Sulkowskim. W 1924 r. razem z burmistrzem miasta, Józefem Budzanowskim zabiegał w minister-

stwie o teren pod budowę nowej szkoły (nr 1) w Rypinie. Wcześniej, bo od 28 maja 1925 r. był w składzie Komisji Budowy Elektrowni w Rypinie.

Po wybuchu wojny jego księgarnię i drukarnię przejął niemiecki nauczyciel z Głowińska, Otto Rotzal, a on wraz z rodziną wyjechał do Warszawy i zatrzymał się w Podkowie Leśnej.

Miał dwóch braci: Michała (ur. 1884) i Narcyza (ur. 1885).

Ożeniony z Janiną Ulatowską (ur. 1882), córką obrońcy sądowego, pozostawił sześcioro dzieci: Wandę (1903-1940); Jana (1906-1942), drukarza, żołnierza AK; Barbarę (1909-1995); Zdzisława (1911-1945); Janinę (1919-1995) i Wojciecha (1919-2006).

Pochowany na cmentarzu w Brwinowie.

AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, Odpis protokołu ogólnego zebrania Towarzystwa Szkoły Średniej w Rypinie z 6 XII 1921 r.; Idem, Protokół zebrania udziałowców 4-klasowej Pensji Żeńskiej Udziałowej w Rypinie z 7 II 1918 r.; Idem, Ustawa Towarzystwa Szkoły Średniej Udziałowej w Rypinie z 1918 r.; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Wykaz członków Rady Miejskiej i Magistratu miasta Rypina według zasadniczych wyborów z dnia 31 sierpnia 1919 r. i uzupełniających z dnia 11 września 1921 r.; Biblioteka Narodowa, Zbiory prasy: „Rolnik Rypiński”; P. Gałkowski, *Prasa Rypina w latach 1915-1995*, Kronika Rypińska 1995, nr 10, s. 6; Głos Wyzwolenia 1922, nr 5/6, s. 1, 6; Informacja M. Gratkowskiej-Scarlini z 21 VI 2002 r. oraz 15 VIII 2013 r. zam. we Włoszech; Krajewski, *Bene merentes*, s. 14-15; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 243; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 197; Krajewski, *Rypinie*, s. 214; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; Kronika Rypińska 1925, nr 1, s. 5; Piotrowski, *Lata młodości*, s. 313; *Rypin między wojnami*, s. 73, 82; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 148, 169, 200, 345, 397, 400, 538; R. Wasilewski, *Jak powstał Związek Młodzieży Wiejskiej w zaborze rosyjskim*, Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego 1969, nr 11, s. 283, 286; Waszkiewicz, *Dobrzyń*, s. 88, gdzie mylnie – Gretkowski; Waszkiewicz, *Z dziejów*, s. 125, 131; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 271, 289; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 93-999; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 105.

GRATKOWSKI JAN (*1906 r. w Dobrzyniu nad Drwęcą †28 V 1942 r. w lasach k. Magdalenki), księgarz i drukarz, żołnierz Armii Krajowej, ofiara zbrodni niemieckich (G 69)

Był synem Jana, adwokata, wydawcę i społecznika, i Janiny z Ulatowskich. Młodość spędził w Dobrzyniu n. Drwęcą. Gimnazjum ukończył w Rypinie i podjął pracę w miejscowym urzędzie skarbowym. Po zawarciu związku małżeńskiego do 1934 r. prowadził w Rypinie księgarnię i drukarnię, mieszczącą się w domu naprzeciwko apteki przy dzisiejszej ul. Kilińskiego. Aktywnie uczestniczył w życiu społecznym miasta.

W pierwszych tygodniach wojny Niemcy skonfiskowali mu drukarnię i księgarnię. Poszukiwany przez Niemców, wyjechał do Warszawy, dokąd po kilku miesiącach ściągnął żonę z dziećmi i ciotkę, Helenę Bielicką. Tam podjął pracę w „Drukarni Zychów”, gdzie włączył się do struktur konspiracyjnych. Aresztowany wraz z grupą pracowników drukarni w czasie drukowania gazetki konspiracyjnych w związku z donosem współwłaścicielki drukarni, został osadzony na Pawiaku. Po jedenastomiesięcznym pobycie wywieziony został do lasów koło Magdalenki i tam w czasie publicznej egzekucji rozstrzelany.

Ożeniony był w czerwcu 1933 r. z Ireną Wiśniewską, wdową po Witoldzie Stawskim (zm. 28 V 1931), z której pozostawił dwoje dzieci: córkę Marię (ur. 1935), zamężną Scarlini i syna Wojciecha (ur. 1939).

Po wojnie, w obecności żony i córki Marii jego zwłoki zostały ekshumowane i pochowane na cmentarzu w Brwinowie w alei powstańców warszawskich. W maju 2012 r. w 70. rocznicę mordu w Magdalence odsłonięto pomnik z wrytymi alfabetycznie nazwiskami wszystkich pomordowanych. Wśród nich jest również imię i nazwisko.

Inf. M. Gratkowskiej-Scarlini z 21 VI 2002 r. oraz z 14 VIII 2013 r. zam. we Włoszech; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 214, 243; Piotrowski, *Słownik*, s. 115; L. Wanat, *Za murami Pawiaka*, Warszawa 1985, s. 130.

GRĄBCZEWSKI FABIAN BONAVENTURA h. Nałęcz (*1780 r. †1855 r.), właściciel ziemski

Był synem Józefa i Katarzyny Lehwald-Górskiej h. Rogala. Posiadał dobra w ziemi dobrzyńskiej: w 1837 r. był właścicielem Łapinóżka, Radzik Małych i Bolesławic, które otrzymał w 1825 r. od siostry (?) Tekli z Grąbczewskich Twarowskiej. W 1838 r. rosyjskimi przed władzami zaborczymi musiał dowieść szlachectwa w Królestwie Polskim.

Ożeniony z Teodorą Anastazją Eugenią Kruszyńską h. Prawdzic (ur. 26 XII 1783 w Nawrze), pozostawił syna Ignacego, któremu przekazał swój majątek oraz córkę Konstancję, za Hiacyntem Nostitz-Jackowskim z Jabłonowa h. Rys.

AWKW Brodnica, KHIP Radziki Małe, Łapinówek, Bolesławice; Boniecki, *Herbarz*, t. 7, s. 49; *Genealogia*, s. 78; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=61022/29> | 2014; Uruski, *Rodzina*, t. 4, s. 366.

GRĄBCZEWSKI IGNACY h. Nałęcz (†po 1864 r.), ziemianin, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., więzień caratu

Był synem Fabiana Bonawentury (1780-1855) i Teodory Anastazji Eugenii z Kruszyńskich h. Prawdzic. Po ojcu otrzymał majątek Radziki Małe, Łapinówek i Bolesławice. Brał udział w przygotowaniach do powstania styczniowego. Bywał u niego siostrzeniec, Józef Narzymski, późniejszy członek Rządu Narodowego, który z Warszawy przywoził różne „nowinki” polityczne, książki i broszury ugrupowania „czerwonych”. W 1861 r., jako „przestępca polityczny”, został osadzony w twierdzy w Modlin. Po powrocie wziął udział w powstaniu styczniowym i przyjął decyzję władz powstańczych, aby Radziki były miejscem koncentracji ochotników z zaboru pruskiego, których miał tu witać gen. powstańczy, Zygmunt Palewski. Na skutek donosu do władz carskich przez rypińskiego Żyda, Abarama Uryna wraz z właścicielem Wąpielska, Walentym Siemiątkowskim i jego zarządcą Ingerslebenem został aresztowany i sądzony w Płocku. Najpewniej to była kara grzywny, skoro w dniu 29 marca 1864 r., po potyczce pod Łapinówkiem, umożliwił dwóm powstańcom ucieczkę na teren zaboru pruskiego. Za czyn ten ponownie został aresztowany. Decyzją płockiej komisji śledczej w dniu 11 czerwca 1864 r. został ukarany grzywną w wysokości 1.800 rubli.

Na skutek kłopotów związanych z represjami carskimi za udział i popieranie powstania w 1869 r. majątek swój sprzedał Władysławowi Gniazdowskiemu.

Jego siostrzeńcem był urodzony w Radzikach Małych, członek kierownictwa „Czerwonych”, Józef Narzymski (1839-1872).

Ożeniony z Jadwigą Kruszyńską h. Prawdzic, pozostawił córkę Bronisławę, w 1868 r. za Antonim Teodorem Ostaszewskim.

AWKW Brodnica, KHIP Radziki Małe, Łapinówek, Bolesławice; Boniecki, *Herbarz*, t. 7, s. 49; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 24-25, gdzie mylnie – Narzyński oraz s. 27; *Genealogia*, s. 78; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=61024/29> | 2014; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielski*, s. 387; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 130, 132-133; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 50, 94, 116, 129, 130, 217; Lissowski, *Powstanie*, s. 176-177; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 259-260; PRS, s. 75.

GRĄBCZEWSKI JÓZEF h. Nałęcz (*ok. 1730 r.), właściciel ziemski

Był synem Tomasza (zm. 1758), kasztelana chełmińskiego i Marianny Schur-Lipińskiej. Po ojcu objął Sumin w woj. pomorskim (?).

Ożeniony z Katarzyną Lewald-Górską h. Rogala, miał syna Fabiana Bonawenturę.

Boniecki, *Herbarz*, t. 7, s. 49; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=61021/29> | 2014.

GRĄBCZEWSKI TOMASZ h. Nałęcz (*ok. 1710 r. †1758 r.), miecznik ziem pruskich, podkomorzy pomorski, kasztelan chełmiński, dzierżawca starostwa lipnowskiego

Jego przodkowie wywodzili się z ziemi ciechanowskiej. Był synem Adama (ur. ok. 1670) i Anny Pruska (ur. ok. 1680). Posiadał dobra Rakoczyn, Sucymin, Stekelno, Owidz i Sumin w woj. pomorskim.

Z pisarza ziemskiego pomorskiego, w 1738 r. został miecznikiem ziem pruskich. W 1746 r. awansował na podkomorzego pomorskiego, a w 1757 r. został kasztelanem chełmińskim. W 1748 r. otrzymał pozwolenie królewskie na dzierżawę na okres sześciu lat starostwa lipnowskiego od Brühla.

Z pierwszej żony Marianny Schur-Lipińskiej miał syna Kazimierza; z drugiego małżeństwa pozostawił synów: Aleksandra i Józefa, którzy, łącznie z Kazimierzem, w 1758 r. podzielili ojcowiznę między siebie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 7, s. 48-49, podał: „N., miecznik inflancki 1735 r. Tomasz”; *Genealogia*, s. 78; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=61018/29> | 2014.

GRAŻAWSKI JÓZEF (*1899 r. w Działyniu w pow. lipnowskim †wiosną 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich (G 60)

Był synem Jana (ur. 1878), robotnika i Marianny z Gurtowskich (ur. 1875). Od 1925 r. służył jako przodownik w Policji Państwowej na posterunku w Działyniu. Od 1927 r. pełnił służbę w Policji w Białymstoku. We wrześniu 1939 r. był ponownie na posterunku Policji w Działyniu. Podczas ewakuacji służb policyjnych na tereny wschodnie dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany został do obozu jenieckiego w Ostaszko-

wie. Stamtąd przewieziony do Kalinina i w siedzibie NKWD rozstrzelany.

Był żonaty z Natalią (ur. 1900), z którą pozostawił troje dzieci, synów: Kazimierza i Mieczysława oraz córkę, Grażynę.

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Księga Miednoje, s. 238; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 69; WIH MiD, L. W. z 22 IV 1940 r., nr 044/3, poz. 14.

GREFKOWICZ KLEMENS (*1862 r. w Dobrzyniu n. Wisłą †23 XI 1929 r. w Wólce-Mocarzewo), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Strzygach i Gójsku
W 1886 r. ukończył Seminarium Duchowne w Płocku i początkowo pracował jako wikariusz przy parafii katedralnej. W 1882 r. został proboszczem w Brodowych Łąkach. Potem był proboszczem w innych parafiach, a w latach 1894-1895 w Strzygach. Następnie przeszedł na proboszcza do Gójska. Potem przez kilka lat pracował w diecezji łódzkiej, a po powrocie do diecezji płockiej był kapłanem Siostr Zmartwychwstania w Wólce-Mocarzewo.

Galkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 135; *Śp. ks. Klemens Grefkowicz*, MPP 1929, nr 1-6, s. 375-376.

GREFKOWICZ (GREWKOWICZ) STEFAN (*ok. 1794 r. w Wierznicy w pow. lipnowskim), uczestnik partyzantki polistopadowej 1833 r., Sybirak

Był synem Ludwika, z pochodzenia szlachcic. Pełnił funkcję aktuariusza i obowiązki wójta gminy Lenie Wielkie w pow. lipnowskim. Po upadku partyzantki 1833 r., został oskarżony przez władze carskie o ukrywanie partyzantów, szczególnie Ignacego Siedleckiego, spotykanie się z nimi w domu Mateusza Mystkowskiego oraz niedoniesienie o planach oddziału ataku na Płock lub Włocławek. Mimo że odmówił wstąpienia do oddziału, na mocy wyroku sądu wojskowego, skazany został na zesłanie na Syberię i utratę praw stanu. Od 11 stycznia 1835 r. przebywał we wsi Kieżemskoje w okręgu jeniejskim, a następnie we wsi Kaszyno-Szywierskoje, jak podali Rosjanie, „gdzie nie było buntowników”.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Usque ad finem*, s. 143-144; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 214; *Spółczesność polskie*, s. 50-51, 149, 331, 332, 343, 718.

GREFKOWICZ ZYGMUNT, ps. „Lis”, przybrane nazwisko, bądź ps. „Chudziński” (*31 I 1909 r. w Chudzewie w pow. lipnowskim †29 X 1979 r. w Chudzewie), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, komendant placówki AK Chalin (G 71)

Był synem rolników Jana i Franciszki. Ukończył 8 klas gimnazjum w Lipnie. Od października 1939 r. należał do Polskiej Organizacji Zbrojnej. Do końca 1939 r. zajmował się kolportażem „Iskry”. Do ZWZ został zaprzyszczony na początku 1940 r. przez Gustawa Olszewskiego, ps. „Gracjan”, późniejszego szefa łączności komendy Okręgu AK „Pomorze”. Mianowany przez niego komendantem placówki na gminie Chalin, a od

końca 1940 r. był jednocześnie kierownikiem przerzutów członków konspiracji pomorskiej do Generalnego Gubernatorstwa przez Żychlin i Wyszogród. Przy pomocy swojej siostry, Kazimiery Bartczak i jej męża, zamieszkałych w Płocku-Radziwiu, osobście zabezpieczał i przewoził powierzonych mu ludzi z miejsca swego zamieszkania do punktu przerzutu.

Na terenie swojej placówki miał 3 stałe kwatery: – u Romana Zabłotowicza, zamieszkałego w Kolonii Chalin, będącego łącznikiem (z obsługą konną) do dyspozycji szefa Sztabu, szefa łączności i wywiadu komendy Okręgu; – u Kamili Górzyńskiej we wsi Czartowa, leżącej w sąsiedztwie z pow. płockim; – u Stanisławy Chrabąszczewskiej, zamieszkałej w Trzciance (w zabudowaniach pod lasem). Korzystał też z punktu kontaktowego Sabiny i Stanisława Prackich na trasie Kownica-Chalin-Turza Wilcza-Jasień-Skępe-Lipno. W jego domu często przebywali Józef Chyliński, ps. „Rekin”, szef Sztabu Komendy Okręgu, a także Gustaw Olszewski, ps. „Gracjan”. Zabezpieczeniem, w razie zagrożenia, była możliwość przejścia do sąsiedniego mieszkania Lucyny Baranowskiej, łączniczki Grefkowicza i Edmunda Baranowskiego, ps. „Kruk”. We wrześniu 1944 r. został aresztowany przez Gestapo i zesłany do obozu Stutthof, gdzie przebywał do wyzwolenia.

Po wojnie powrócił do Chudzewa i zajął się gospodarstwem. Zginął w wypadku drogowym.

Odnaczony był Krzyżem Walecznych (1945).

AFGEZ, t. osob. 12-621/Pom., Grefkowicz Zygmunt, ps. „Chudziński” oraz J. Chyliński, G. Olszewski; H. Augustowka, *Grefkowicz Zygmunt*, cz. 2, SBKP, cz. 2, s. 71-72; SBKP, cz. 2, s. 27; cz. 3, s. 87, 144.

GRENDYSZYŃSKI KAZIMIERZ (*1866 r. w Lipnie †1906 r. w Warszawie), księgarz, wydawca, redaktor

Mieszkał w Lipnie. W latach 80. XIX w. wyjechał do Petersburga, gdzie pracował w tamtejszych księgarniach jako handlowiec. Przy pomocy brata Ludomira, który prowadził sekretariat „Kraju”, wszedł w bliższy kontakt z polską elitą intelektualną. W 1893 r. nabył od Erazma Piltza w Petersburgu Księgarnię Warszawską i rozpoczął działalność wydawniczą, głównie z literatury i historii Polski. Przeniósł on firmę na ulicę Jekateryńską 2. Okazał się świetnym księgarzem i wytrwałym, energicznym, doświadczonym wydawcą. W ciągu 10 lat jego nakładem ukazało się kilkadziesiąt wartościowych dzieł naukowych i literackich, m. in. takich autorów, jak: P. Chmielowski, W. Gomulicki, T. Lenartowicz, E. Orzeszkowa, W. Przyborowski. W 1898 r. wydał 10 tomów „Żywotów sławnych Polaków”. Położył ogromne zasługi dla polskiej literatury, wydając również dzieła, które nie przynosiły zysku oraz takie, które z powodów cenzuralnych nie mogły ukazywać się w Polsce. Księgarnia jego przez szereg lat była składnicą nielegalnej literatury, przemycanej do Królestwa. Nadto wydawał katalogi sortymentowe i nakładowe, m. in. *Katalog Księgarni Polskiej w Petersburgu* (1894), *Katalog książek do nabycia w księgarni...* (1895), *Katalog książek dla dzieci i młodzieży...* (1899). Niestety działalność wydawnicza pochłonęła oszczędności właściciela Księgarni Polskiej,

a wytężona praca nadwątlila jego zdrowie. W tej sytuacji postanowił firmę zlikwidować. Dlatego też krótkim czasie zebrano 20 tys. rubli i kilkunastu zamożniejszych przedstawicieli kolonii polskiej założyło Polską Spółkę Udziałową, która nabyła od niego księgarnię. Sam powrócił do Królestwa.

Miał brata Ludomira (1859-1922), dziennikarza i publicystę.

Z. Butrym, *Księgarnia Polska w Petersburgu*, <http://www.gazetapetersburska.org/pl/node/74127> II 2014; Demby, *Bene merentes*, s. 17; *Czas* 1906, nr 21; *Gózdź, Lipno*, s. 71; *Kraj* 1906, nr 2; <http://www.sejm-wielki.pl/b/psb.7521.1/27> III 2014; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 114; (Red.), *Grendyszyński Kazimierz*, PSB, t. 8: 1959-1960, s. 575.

GRENDYSZYŃSKI LUDOMIR (*1859 r. w Lipnie †3 III 1922 r. w Warszawie), dziennikarz, publicysta, działacz społeczny (G 72)

Pochodził ze sfer ziemiańskich. Uczył się w gimnazjum w Płocku, a następnie ukończył studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, w najtrudniejszym czasie, tzw. nocy apuchtinowskiej. W czasie studiów organizował studenckie kółka patriotyczno-naukowe.

Po studiach nie wrócił na rolę, lecz zajął się pracą dziennikarską. Najpierw odbył praktykę w *Kurierze Codziennym*, a następnie w latach 1887-1890 prowadził sekretariat redakcji „Kraju” w Petersburgu. Współdziałał z „Kurierem Codziennym”, „Niwą” i „Kurierem Polskim”. Od 1893 r. był redaktorem „Niw”, a od 1897 r. – „Kuriera Niedzielnego”, przekształconego później w „Tygodnik Płocki”. W 1898 r. otrzymał wraz z L. Straszewiczem i W. Kosiakiewiczem koncesję na wydawanie dziennika politycznego „Kurier Polski”. Jednocześnie stale współpracował z innymi, bardzo popularnymi w tym czasie czasopismami, jak „Słowo” i „Świat”. Był autorem licznych artykułów społeczno-politycznych i ekonomicznych oraz prac prawno-ekonomicznych. Obok artykułów prasowych wydał prace zwarte, m.in. *Ustawa o Banku Włocławskim* (Petersburg 1890). Przetłumaczył z języka francuskiego pracę Hipolita Taine'a *O metodzie*. Przez kilka lat piastował stanowisko wiceprezesa Towarzystwa Literatów i Dziennikarzy. Udzielał się także społecznie w Towarzystwie Pracowników Handlowych i Przemysłowych. Potem odgrywał poważną rolę polityczną i administracyjną. W 1916 r. był członkiem Tymczasowej Rady Stanu, potem pierwszym sekretarzem Rady Ministrów, członkiem Komisji Oszczędnościowej przy premierze, naczelnikiem wydziału personalnego przy Prezydium Rady Ministrów, a następnie dyrektorem departamentu ubezpieczeń w Ministerstwie Skarbu. Miał brata Kazimierza (1866-1906), księgarza, wydawcę i redaktora.

Zmarł nagle na atak serca.

Demby, *Bene merentes*, s. 118; *Encykl. Gutenberga*, t. 6, s. 9; *Encykl. powszechna*, t. 2, s. 120; W. Giełżyński, *Grendyszyński Ludomir*, PSB, t. 8: 1980, s. 575-576; Z. Gózdź, *Bracia wydawcy*, *Włocławski Tydzień* 1996, nr 20, s. 2; *Gózdź, Lipno*, s. 71; B. Jankowski, Z. Lewartowski, *Współcześni polscy działacze polityczni*, Warszawa 1919, s. 28; B. Kluczycka-Saloni, *Życie literackie Warszawy 1864 -1892*, Warszawa 1970; Nycek, *Ludzie*, s. 72-73; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 114; S. Thugutt, *Moje życie*, Warszawa 1939, s. 39.

GRĘBOCKI LUCJUSZ (*11 II 1903 r. w Nowogrodzie w pow. lipnowskim †IV 1940 r. w Katyniu), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, podporucznik Wojska Polskiego, instruktor pożarnictwa, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (G 73)

Był synem Władysława i Cecylii z Jagielskich. W czasie wojny polsko-bolszewickiej, jako ochotnik, walczył w 201. pułku piechoty. Po zakończeniu wojny uczył się najpierw Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie, a potem w Toruniu, które ukończył w 1924 r. W tym samym roku rozpoczął służbę wojskową w 26. pułku piechoty, skąd 5 stycznia 1925 r. został przeniesiony do Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 6 w Zaleszczykach. Z dniem 1 stycznia 1930 r. mianowany podporucznikiem ze starszeństwem i przydzielony do 63. Toruńskiego Pułku Piechoty.

Pracował jako instruktor pożarnictwa w Wydziale Powiatowym Starostwa w Lipnie. W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do Wojska Polskiego, brał udział w wojnie obronnej, gdzie dostał się do niewoli sowieckiej. Zesłany do obozu w Kozielsku, w kwietniu 1940 r. został rozstrzelany przez NKWD.

Był żonaty.

Przy ekshumacji znaleziony list z nadawcą: Zofia Grembocka, Nowogródek, ul. Kościelna 56.

AM 2115; CAW AP 6327; <http://nekropole.info/pl/Luczusz-Grebocki/27> III 2014, gdzie mylnie imię – Lucjusz *Katyń*, s. 185; *Katyń. Lista*, s. 61; P. W. Kochański, *Lucjusz Grębocki*, <http://www.gazetapetersburska.org/pl/node/741/27> III 2014; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 70; Muz. Kat.; Tucholski, *Katyń*, s. 113, gdzie miejsce urodzenia – Rudaw; WIH MiD, L. W. z 5 IV 1940 r.

GRĘŻLIKOWSKI JANUSZ HENRYK (*28 III 1954 r. w Toruniu), kapłan rzymskokatolicki, kapelan honorowy Jego Świątobliwości, prałat honorowy Jego Świątobliwości, wikariusz sądowy (oficjał), dr hab. prawa kanonicznego, prof. nadzwyczajny (G 74)

Syn Antoniego i Stanisławy z d. Zelik. Szkołę podstawową ukończył w Dobrzejewicach w 1969 r.; szkoła średnia – IV Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Toruniu (1969-1973), studia wyższe: Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku (1973-1979) zakończone magisterium z teologii na KUL w Lublinie (1979) i święceniami kapłańskimi przyjętymi 26 maja 1979 r. w katedrze włocławskiej z rąk bpa Jana Zaręby. W latach 1980-1983 studia na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnym KUL w Lublinie zakończone magisterium z prawa kanonicznego. W 1984 r. doktorat z nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego i Nauk Prawnych KUL w Lublinie. W 2000 r. habilitacja z nauk prawnych w zakresie prawa kanonicznego na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie. W latach 1979-80 wikariusz w parafii Golina k. Konina; Kuria Biskupia we Włocławku – 1980-1988, notariusz i referent gospodarczo-administracyjny; Wyższe Seminarium Duchowne we Włocławku (od 1986), wykładowca prawa kanonicznego; Sąd Biskupi we Włocławku (1988-1989), obrońca węzła małżeńskiego (1989-1992), sędzia, kapelan i sekretarz Biskupa Włocławskiego Henryka Muszyńskiego (1989-1992) i

Biskupa Bronisława Dembowskiego (1992); Sąd Biskupi we Włocławku (od 1992), wikariusz sądowy (oficjal); cenzor ksiąg kościelnych (od 2004); WSHE we Włocławku (od 1996), wykładowca; adiunkt przy Katedrze Historii Prawa na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie (2000-2001), kierownik katedry Historii Prawa na Wydziale Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie (2001-2007), kierownik Katedry Historii Kościelnego Prawa Polskiego (od 2007); Zakład Prawa Kanonicznego na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu (2001-2002), adiunkt i kierownik; Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie (od 2001), profesor nadzwyczajny, WSHE we Włocławku (od 2002), profesor nadzwyczajny; Wydział Teologiczny UMK w Toruniu (2002-2009), profesor nadzwyczajny.

Jest członkiem Stowarzyszenia Kanonistów Polskich (członek od 1992), Kolegium Konsultatorów i Rady Kapłańskiej Diecezji Włocławskiej (członek od 1993), Rady Naukowej kwartalnika prawnego - historycznego „Prawo Kanoniczne” wydawanego przez Wydział Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie (członek od 2001); Diecezjalnej Komisji Egzaminacyjnej (członek od 2001); Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (członek od 2002); Diecezjalnej Rady Liturgiczno-Pastoralnej ds. Celebracji Mszy św. w Rycie Trydenckim (członek od 2012).

Posiada znaczny dorobek naukowy. Książki: *Recepcja reformy trydenckiej w diecezji włocławskiej w świetle ustawodawstwa synodalnego* (2000), *Czy w Kościele są rozwody? Informator dla wnoszących sprawę o nieważność małżeństwa* (2001), *Przed nami małżeństwo. Informator dla pragnących zawrzeć małżeństwo* (2002), *Co po rozwodzie? Duszpasterze i wierni świeccy wobec małżeństw niesakramentalnych i kanonicznego procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa* (2005), *Świętowanie Dnia Pańskiego. Ważniejsze zagadnienia prawnoteologiczne* (2005), *Ślubuję Ci... miłość, wierność i uczciwość. Przewodnik dla pragnących zawrzeć sakrament małżeństwa* (2012). Prace pod redakcją: *Prawo pogrzebowe. Artykuły problemowe i przepisy prawa* (2005).

Ważniejsze artykuły w publikacjach książkowych: *Po śladach obecności, Kościół Włocławski Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II* (1991), *Kościół w Polsce i diecezja włocławska w nowych strukturach administracyjnych, W służbie Kościołowi i nauce. Księga jubileuszowa dedykowana ks. prof. Stanisławowi Olejnikowi* (1994), *Czy w Kościele są rozwody?, Wiara i świadectwo Apostołów Piotra i Pawła*, pr. zbior. pod red. J. Kędzierskiego (2000), *Urząd biskupa pomocniczego w świetle przepisów prawa kanonicznego, W Panu złożyłem nadzieję. Księga jubileuszowa ku czci biskupa Czesława Lewandowskiego w 80. rocznicę urodzin* (2002), *Zasady i prawa życia rodzinnego w ustawodawstwie i nauce Kościoła, Drogi katechezy rodzinnej*, pr. zbior. pod red. E. Osewskiej i J. Stali (2002), *Henryk Józef Muszyński Pasterzem Kościoła Włocławskiego (1987-1992), Minister Verbi. Liber Sollemnis Excellentissimo Domino Domino Archiepiscopo Henrico Muszyński Metropolitae Gnesnensi ad honorandum decimum quartum eiusdem vitae lustrum expletum dedicatus oblatuque* (2003), *Sądownictwo diecezji włocławskiej, Edukacja – Kultura – Teolo-*

gia. Studia ofiarowane Księdzu Profesorowi Jerzemu Bagrowiczowi z okazji 65. rocznicy urodzin, pr. zb. pod red. K. Koneckiego i I. Werbińskiego (2003), *Postanowienia prawnokościelne biskupa Bronisława Dembowskiego w diecezji włocławskiej, Prawda i miłość. Księga pamiątkowa ku czci Biskupa Bronisława Dembowskiego na złoty jubileusz kapłaństwa* (2003), *Prawa małżeństwa i rodziny w społeczeństwie demokratycznym w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] *Jan Paweł II – Apostoł Jedności. Księga Pamiątkowa ku czci Ojca Świętego Jana Pawła II w 25. rocznicę wyboru na Stolicę Apostolską w Rzymie*, pr. zbior. pod red. ks. J. Kędzierskiego (2003), *Ustawodawstwo synodalne diecezji włocławskiej – stan badań oraz postulaty badawcze, Semel Deo dedicatum non est ad usum humanos ulterius transferendum. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. dr. hab. Julianowi Kałowskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński, B. Szewczul, A. Orczykowski (2004), *Małżeństwo i rodzina w ustawodawstwie i nauczaniu Jana Pawła II, Fides quaerens intellectum. Wiara poszukująca zrozumienia. Uniwersytet Mikolaja Kopernika w Toruniu w hołdzie Ojcu Świętemu Janowi Pawłowi II* (2004), *Kościół katolicki a konstytucja europejska, Polska w integrującej się Europie*, pr. zbior. pod red. R. Łaszewskiego i E. Ponczka (2004), *Bierzmowanie sakramentem dojrzałości chrześcijańskiej – refleksje prawnoduszpasterskie, Dzisiejszy bierzmowany. Problemy i wyzwania*, pr. zbior. pod red. J. Stali (2005), *Śladami obecności Jana Pawła II w diecezji włocławskiej, Jan Paweł II Apostoł Prawdy. Księga Pamiątkowa ku czci i pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II*, pr. zbior. pod red. ks. J. Kędzierskiego (2005), *Walor małżeństwa kościelnego (o właściwe podejście i traktowanie małżeństwa sakramentalnego, Dzisiejsze aspiracje katechezy rodzinnej. Problemy i wyzwania*, pr. zbior. pod red. ks. J. Stali (2005), *Cmentarze i grzebanie zmarłych w przepisach prawa kanonicznego, Prawo pogrzebowe. Artykuły problemowe i przepisy prawne*, redakcja J. Gręźlikowski (2005), *Kremacja zwłok zmarłych w świetle przepisów prawa kanonicznego*, [w:] *Prawo pogrzebowe. Artykuły problemowe i przepisy prawne*, red. J. Gręźlikowski (2005), *Czynności kanoniczne poprzedzające zawarcie małżeństwa kościelnego dziś – sugestie i postulaty, Przygotowanie do sakramentalnego małżeństwa*, pr. zbior. pod red. ks. A. Pryby MSF (2006), *Główne wskazania instrukcji o Eucharystii „Redemptionis sacramentum”, Teologia – Ekumenizm – Kultura. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Hancowi z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. ks. K. Konecki, ks. Z. Pawlak, ks. K. Rulka (2006), *Odnova prawa kanonicznego w perspektywie aggiornamento, Sobór Watykański II. Inspiracje i wpływ na Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej zorganizowanej 8 grudnia 2005 roku z okazji 40 rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II*, red. ks. K. Burczak (2006), *Realizacja dekretu „Cum adolescentium aetas” Soboru Trydenckiego w diecezji włocławskiej, Historia magistra vitae. Księga jubileuszowa ku czci profesora Jerzego Flagi*, red. A. Dębiński, S. Wrzosek, K. Maćkowska, M. Kruszewska-Gagoś (2007), *Wiesław Alojzy Mering Pasterz Kościoła Włocławskiego – w*

pięciolecie działalności pasterskiej (2003-2008), [w:] *lustitia, Pax et Gaudium* (2008), *Małżeństwo i rodzina w świetle uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego*, [w:] *Matrimonium spes mundi. Małżeństwo i rodzina w prawie kanonicznym, polskim i międzynarodowym. Księga pamiątkowa dedykowana ks. prof. Ryszardowi Sztychmillerowi*, pod red. T. Płoskiego i J. Krzywkowskiej (2008), *Wymagania kanoniczne w zakresie osobowości kandydata do zawarcia małżeństwa*, [w:] *Rodzina przyszłością świata? W kręgu zamyśleń nad rodziną*, pr. zb. pod red. A. Pryby (2009), *Dyskusje nad nauczaniem prawa kanonicznego w seminariach duchownych w Polsce okresu międzywojennego*, [w:] *Finis legis Christus. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Wojciechowi Góralskiemu z okazji siedemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński i J. Krawczyński, t. I (2009), *Prymas Polski Henryk Józef Muszyński – ważniejsze wydarzenia posługi pasterskiej w diecezji wrocławskiej (1987-1992)*, [w:] *In Verbo Tuo. W 25-lecie posługi biskupiej Prymasa Polski* (2010), *Początki realizacji dekretu „Cum adolescentium aetas” Soboru Trydenckiego w Polsce*, [w:] *Ars boni et aequi. Księga pamiątkowa dedykowana Księdzu Profesorowi Remigiuszowi Sobańskiemu z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin*, red. J. Wroceński i H. Pietrzak (2010), *Problematyka uchwał synodalnych biskupa kujawsko-pomorskiego Macieja Łubieńskiego (1631-1641)*, [w:] *Kręgu nowożytnej i najnowszej historii ustroju Polski. Księga dedykowana profesorowi Marianowi Kallasowi*, red. S. Godek, D. Makieta, M. Wilczek-Karczewska (2010), *Działalność biskupa Wiesława Alojzego Meringa w diecezji wrocławskiej jako prawodawcy*, [w:] *Sprawiedliwość, pokój i radość w posługiwaniu biskupim. Księga pamiątkowa ku czci Jego Ekscelencji Biskupa dr. Wiesława Alojzego Meringa z okazji 65. rocznicy urodzin*, red. A. Niemira, K. Rulka, J. Szymański (2010), *Prawne aspekty świętowania niedzieli*, [w:] *Pamiętaj, abyś dzień święty święcił*, pod red. ks. K. Koneckiego (2011), *Ewolucja norm prawa kanonicznego do kapituł katedralnych*, [w:] *Veritas cum caritate – intellegentia cum amore*, pod red. Cz. Rychlickiego i I. Werbińskiego (2011).

Ważniejsze artykuły: *Ojciec Święty Jan Paweł II a Diecezja Włocławska*, *Ateneum Kapłańskie* t. 117 (1991) z. 2(495-496); *Czczenie dni świątecznych w świetle norm Kodeksu Prawa Kanonicznego*, *Homo Dei* 62(1992) nr 1; *Przedruk [w:] Program duszpasterski na rok 1992/93*, Katowice 1992; *Rady parafialne w prawie kanonicznym i życiu parafialnym*, *Homo Dei* 62(1992) nr 2-3; *Przedruk [w:] Program duszpasterski na rok 1994/95*, Katowice 1994; *Karta Praw Rodziny Stolicy Apostolskiej a międzynarodowe akty praw człowieka*, *Homo Dei* 64(1994) nr 1; *Czy w Polsce można zawrzeć ślub kościelny bez kontraktu cywilnego*, *Homo Dei* 64(1994) nr 2; *Przedruk [w:] Forum Duszpasterskie, Biuletyn pastoralny*, Opole 5(1995) nr 18; *Posługa proboszcza w parafii*, *Ateneum Kapłańskie* t. 134 (2000) z. 2(546); *Zawarcie małżeństwa konkordatowego*, *Ateneum Kapłańskie* t. 134(2000) z. 3(547); *Seminaria diecezji wrocławskiej w świetle uchwał synodów potrydenckich*, *Studia Włocławskie* t. 3, Włocławek 2000; *Wkład biskupa Stanisława Karnkowskiego w dzieło recepcji reformy*

trydenckiej w diecezji wrocławskiej, *Prawo Kanoniczne* 44(2001) nr 1-2; *Instytucja synodu diecezjalnego w Kościele w Polsce po Soborze Watykańskim II*, *Studia Włocławskie* t. 4, Włocławek 2001; *Początki i rozwój kościelnego sądownictwa w Polsce na podstawie generalnego i okręgowych oficjalatów diecezji wrocławskiej*, *Prawo Kanoniczne* 44(2001) nr 3-4; *Wyrok Sądu Kościelnego we Włocławku coram Gręźlikowski (z pominięciem daty) o nieważność małżeństwa N. N. z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) do podjęcia obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3)*, *lus Matrimoniale* t. 7 (13) 2002; *Wyrok ostateczny Trybunału III Instancji Sądu Metropolitalnego w Częstochowie z dnia 31 lipca 2001 roku w sprawie o nieważność małżeństwa N. N. z tytułu niezdolności psychicznej (osobowościowej) pozwanego do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3)*, *lus Matrimoniale* t. 7(13) 2002; *Separacja – zło mniejsze niż rozwód*, *Homo Dei* 72(2002) nr 2; *Zasady i prawa życia rodzinnego w ustawodawstwie i nauce Kościoła*, *Studia Włocławskie* t. 5, Włocławek 2002; *Przygotowanie kandydatów do kapłaństwa w diecezji wrocławskiej w świetle potrydenckich synodów diecezjalnych*, *Prawo Kanoniczne* 45(2002) nr 1-2; *Nadzwyczajny szafarz Komunii świętej*, *Homo Dei* 72(2002) nr 4; *Biskup Roman Andrzejewski administratorem diecezji wrocławskiej sede vacante (1986-1987 i 1992)*, *Studia Włocławskie* t. 6, Włocławek 2003; *Idea i gwarancje ochrony danych osobowych oraz prawa do prywatności i intymności w Kościele*, *Ateneum Kapłańskie* t. 140(2003) z. 2(564); *Separacja nową instytucją w prawie polskim*, *Zeszyty Prawnicze WSHE* t. XI, Włocławek 2003; *Sakramentalność małżeństwa w nauczaniu i ustawodawstwie Kościoła*, *Teologia i Człowiek* 1(2003); *Czym był dla Kościoła Sobór Trydencki (1545-1563)? – refleksje w 440-tą rocznicę od zakończenia obrad*, *Prawo Kanoniczne* 46 (2003) nr 3-4; *Rady parafialne w świetle aktualnych potrzeb Kościoła w Polsce*, *Homo Dei* 74 (2004) nr 1; *Włocławska Kapituła Katedralna – historia i teraźniejszość*, *Teologia i Człowiek* 3 (2004); *Ochrona danych osobowych i prawo do prywatności w Kościele*, *Zeszyty Naukowe WSHE* t. XIV, z. 3, *Nauki Administracyjno-Prawne*, Włocławek 2004; *Ewolucja przepisów prawa kanonicznego dotyczących kremacji zwłok*, *Zeszyty Naukowe WSHE* t. XIV, z. 3, *Nauki Administracyjno-Prawne*, Włocławek 2004; *Komunia pod dwiema postaciami w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, *Prawo Kanoniczne* 47 (2004) nr 1-2; *Sądownictwo diecezji wrocławskiej – historia i teraźniejszość – na tle rozwoju sądownictwa kościelnego w Polsce*, *lus Matrimoniale* 9 (2004); *Kardynał Józef Glemp jako prawodawca na IV synodzie archidiecezji warszawskiej*, *Prawo Kanoniczne* 47 (2004) nr 3-4; *Uchylenie klauzul wyrokowych dołączonych do wyroków orzekających nieważność małżeństwa*, *Ateneum Kapłańskie* t. 144 (2005) z. 2 (576); *Instrukcja „Redemptionis Sacramentum” wyzwaniem dla duszpasterzy*, *Homo Dei* 75 (2005) nr 2; *Kościół w Polsce po reformie struktur administracyjnych*, *Teologia i Człowiek* 4 (2004); *Wyrok ostateczny (w III Instancji) Trybunału Metropolitalnego w Katowicach (c. Sobański) z 30.04.2004 roku w sprawie o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej pozwa-*

nej do podjęcia i wypełnienia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095 n. 3), *Ius Matrimoniale* 10 (2005); „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin” wyzwaniem dla duszpasterzy, *Ateneum Kapłańskie* t. 145 (2005) z. 2(579); *Prawa małżeństwa i rodziny w społeczeństwie demokratycznym*, *Zeszyty Naukowe WSHE* t. XX, seria D – Nauki Administracyjno-Prawne, Włocławek 2005; *Skutki kanoniczne pozostawiania katolika w związku niesakramentalnym i możliwość orzeczenia nieważności małżeństwa*, *Zeszyty Naukowe WSHE* t. XX, seria D: Nauki Administracyjno-Prawne, Włocławek 2005; „Dyrektorium Duszpasterstwa Rodzin” przejawem troski Kościoła o małżeństwo i rodzinę, *Ius Matrimoniale* 11(17) 2006; *Duszpasterz wobec osób wykluczających istotne przymioty małżeństwa*, *Ateneum Kapłańskie* t. 147 (2006) z. 1 (584); *Ważność i aktualność czynności kanonicznych poprzedzających zawarcie małżeństwa. Sugestie i uwagi prawnoduszpasterskie*, *Studia Włocławskie* t. 9, Włocławek 2006; *Diecezjalna rada duszpasterska wyrazem udziału wiernych duchownych i świeckich w życiu Kościoła partykularnego*, *Teologia i Człowiek* 7-8 (2006); *Kościół w Polsce i diecezja włocławska po reformie struktur administracyjnych*, *Zeszyty Naukowe WSHE* t. XXII, seria D – Nauki Administracyjno-Prawne, z. 5, Włocławek 2006; *Przeszkody do zawarcia małżeństwa w aspekcie prawnoduszpasterskim*, *Ateneum Kapłańskie* t. 148 (2007) z. 1 (587); *Prawo do odmowy pogrzebu kościelnego*, *Homo Dei* 77 (2007) nr 2; *Wymiar prawny pozostawiania katolika w związku niesakramentalnym*, *Forum Iuridicum* 2005; *Urząd promotora sprawiedliwości w obowiązujących przepisach prawa kanonicznego*, *Studia Włocławskie* t. 10, Włocławek 2007; *Dziekani wobec biskupa i wobec księży w dekanacie*, *Homo Dei* 77 (2008) nr 1; *Kapłan – pasterzem i przewodnikiem wspólnoty parafialnej*, *Teologia i Człowiek* 10 (2007); *Wiesław Alojzy Mering Pasterz Kościoła Włocławskiego – w pięciolecie działalności pasterskiej (2003-2008)*, *Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika*, 91 (2008) nr specjalny; *Włocławska Kapituła Katedralna na tle aktualnych norm prawnych odnośnie kapituł kanonicznych*, *Prawo Kanoniczne* 51 (2008) nr 3-4; *Ewolucja norm prawa kanonicznego związanych z pozycją prawną podmiotów uprawnionych do zaskarżenia nieważności małżeństwa*, *Teologia i Człowiek* 11 (2008); *Nauczanie prawa kanonicznego w Wyższym Seminarium Duchownym we Włocławku w XX wieku*, *Studia Włocławskie* t. 11, Włocławek 2008; *Dziekani w ustawodawstwie synodalnym diecezji włocławskiej*, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 1-2; *Czwarty synod archidiecezji warszawskiej*, *Prawo Kanoniczne* 52 (2009) nr 3-4; *Wpływ formalnego aktu wystąpienia z Kościoła katolickiego na zawarcie małżeństwa kościelnego*, *Studia Włocławskie* t. 12, Włocławek 2009; *Szkolnictwo i oświata w diecezji włocławskiej w XIX i początkach XX wieku*, *Kieleckie Studia Teologiczne* t. 8, Kielce 2009; *Apostazja – konsekwencje prawnoduszpasterskie*, *Homo Dei* 79 (2010) nr 1; *Opinia biegłego sądowego w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności psychicznej*, *Teologia i Człowiek* 13 (2009); *Rola i zadania rodziców w religijnym i moralnym wychowaniu dziecka w świetle ustawodawstwa i dokumentów Ko-*

ścioła, *Teologia i Człowiek* 14 (2009); *Racje i sens „prawa do obrony” w procesie o nieważność małżeństwa*, *Prawo Kanoniczne* 53 (2010) nr 3-4; *Stwierdzenie nieważności małżeństwa w Kościele rzymskokatolickim – teoria i praktyka*, *Symposium* 14 (2010) nr 1(19); *Separacja w prawie europejskim*, *Studia Włocławskie* t. 13, Włocławek 201; *Synody diecezji włocławskiej przed Soborem Trydenckim*, *Prawo Kanoniczne* 54 (2011) nr 1-2; *Podstawowe wartości i idee ustawodawstwa i nauczania Kościoła o małżeństwie i rodzinie dla Europy i świata*, *Teologia i Moralność* 9 (2011); *Przechowywanie i kult Eucharystii w ustawodawstwie synodalnym Polski przedrozbiorowej*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012) nr 1; *Grzebanie zmarłych według obowiązującego prawa polskiego*, *Studia Liturgiczne KUL*, t. 8, Lublin 2012; *Realizacja prawa do dobrego imienia i ochrony własnej intymności w Kościele (kan. 220 KPK) w świetle ustawy i instrukcji o ochronie danych osobowych*, *Teologia i Człowiek* 19 (2012); *Przeszkody małżeńskie wynikające z węzła religijnego*, *Prawo Kanoniczne* 55 (2012) nr 3; *Diecezjalna rada duszpasterska wyrazem udziału osób duchownych i wiernych świeckich w życiu Kościoła partykularnego*, *Miesięcznik Diecezji Włocławskiej – Kronika* 96 (2013) nr 1.

Poza tym jest autorem ponad 250 artykułów naukowych, popularno-naukowych i prawnoduszpasterskich, wyroków w sprawach o nieważność małżeństwa, haseł encyklopedycznych, recenzji i biogramów. Odnaczenia i wyróżnienia: Kapelan Honorowy Jego Świątobliwości (1993); kanonik gremialny Włocławskiej Kapituły Bazyliki Katedralnej (2003); prałat honorowy Jego Świątobliwości (2009); Złoty Krzyż Zasługi (2002), Medal Komisji Edukacji Narodowej (2006).

Autopsja (1995-2013); Korekta autobiografii z 2 V 2013 r.; *ZKZD* 2005, s. 65-66.

GROCHOWSKI EUSTACHY (*1857 r. †21 I 1942 r. w Żale), kapłan rzymskokatolicki, kanonik honorowy kolegiaty pułtuskiej, proboszcz w Żale, budowniczy kościoła

Ukończył Seminarium Duchowne w Płocku. Świecenia kapłańskie przyjął w 1882 r. Najpierw był wikariuszem z Pułtusk, a następnie proboszczem kolejno: od 1888 r. w Łopacinie, od 1897 r. w Czernicach, od 1905 r. w Lipowcu. W 1909 r. przez kilka miesięcy sprawował nadzór nad kościołem w Świdziebni i jeszcze w tym samym roku mianowany został proboszczem parafii Żale. W 1916 r. wchodził w skład Komisji Kwesty na rzecz poszkodowanych wojną. Był także założycielem i wiceprezesem koła Polskiej Macierzy Szkolnej w gminie Żale. W lipcu 1920 r. był w składzie Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński.

W latach 1925-1936 zbudował murowany, okazały kościół w Żale pw. św. Anny według projektu Jarosława Wojciechowskiego z Warszawy. Okazałe witraże według projektu J. Śliwińskiego z 1937 r. przedstawiają: na ścianie południowej: św. Izydor, św. Jakub i św. Eustachy, na ścianie północnej: św. Jadwiga, św. Teresa i św. Anna. W 1938 r. sprawił jeszcze do kościoła stacje Drogi Krzyżowej, konfesjonały i ławki, które wykonał Piotr Dąbek.

Od 1 lipca 1936 r. otrzymał pomoc personalną, wikariusza, ks. Mariana Jaroszka, późniejszego więźnia niemieckich obozów koncentracyjnych i powojenne-go, także zasłużonego proboszcza tej parafii.

W 1932 r., na 50-lecie kapłaństwa, uhonorowany został godnością kanonika honorowego kolegiaty pułtuskiej.

W czasie drugiej wojny światowej został wyrzucony przez Niemców z plebanii i znalazł schronienie w wiejskim domu Jana Krzeszewskiego, gdzie był utrzymywany przez parafian.

Pochowany na cmentarzu w Żale, gdzie jest zachowany grób z metalowym krzyżem i tradycyjną, blaszaną tablicą nagrobną.

Pamiątkowa tablica poświęcona jego pamięci znajduje się w kościele w Żale.

APar. Żale, Kronika Parafialna; *Brzuze*, s. 348, gdzie cytat za zapisu w Kronice parafialnej ks. M. Jaroszka z błędną datą śmierci – 1941 oraz s. 377, gdzie inf., że kościół żalski powstał w latach 1930-1935, s. 440; Budnik, *Rzeźba*, s. 170-173; *Dekanał rypiński*, s. 139-146; *Katalog*, z. 12, s. 24-26; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 182, 219; Cz. Lissowski, *Poświęcenie nowego kościoła w Żale*, *Głos Mazowiecki* 1937, nr 68; MPP 1956, nr 1-6, s. 34 (neкроlog), *Parafia Świedziebna*, s. 487; *Parafia Żale ma nową świątynię*, *Głos Nieszawski* 1937, nr 81, s. 8; *Rypin między wojnami*, s. 73; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 161; Tablice: nagrobna i inskrypcyjna na cmentarzu i w kościele w Żale; WUOZ Włocławek, Kościół parafialny pw. św. Anny w Żale, sygn. Ż-II/1/2000/744; Żalusi, *Szkie*, s. 68.

GROCHULSKI BOLESŁAW (*18 XII 1901 r. w Warzymowie k. Skulska †prawdopodobnie w II 1940 r. w Działdowie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich (G 75)

Był synem Feliksa Grochulskiego i Marianny z d. Domańskiej. Wychował się wraz z trzema braćmi: Antonim, Józefem i Tadeuszem oraz siostrą Mieczysławą w majątku Warzymowo, należącym do jego rodziców. Ukończył Prywatną Szkołę Rachunkowości Rolnej Zielińskiego w Warszawie.

W dniu 1 listopada 1929 r. przyjął obowiązki rządcy, a następnie administratora majątku Paniewo, należącego Teodora Karnkowskiego, a od 1 kwietnia 1931 r. do 1 kwietnia 1933 r. był jego dzierżawcą. W 1934 r. rozpoczął pracę jako rządcą w majątku Oleszno k. Lipna, który stanowił własność Czesławy i Piotra Karnkowskich. Pełnił je jednak do śmierci właściciela, tj. do 31 grudnia 1938 r., a następnie przejął wszystkie obowiązki związane z jego administracją. W 1937 r. poślubił córkę Karnkowskich, Annę i rok później, po śmierci Karnkowskiego, został właścicielem tego majątku.

Aresztowany przez Niemców w dniu 24 października 1939 r. w Lipnie na rzekomym zebraniu ziemian tego powiatu. Wywieziony do Rudau w okolice Królewca i tam w nieznanych okolicznościach został zamordowany.

Z małżeństwa zawartego 2 lutego 1927 r. z Anną Karnkowską (1910-1986) pozostawił małe córki: 2 lata i niespełna rok: Elżbietę, potem zamężna Karczewska i Bogumiłę.

Sądownie uznany za zmarłego w dniu 10 maja 1946 r.

<http://genealogia.grocholski.pl/gd/osoba.php?id=066299/2> VIII 2013; Jasiewicz, *Lista*, s. 329; *Karnkowsy*, t. 3, cz. 2, s. 257;

Karnkowski, *Oleszno*, s. 37, 43; Piotrowski, *Słownik*, s. 115; Tablica Lipno; *Ziemia dobryńscy*, s. 376.

GROMCZYŃSKI WOJCIECH JÓZEF (†po 1920 r.), pułkownik Wojska Polskiego, obrońca Włocławka i Wisły w 1920 r. przed nawałą bolszewicką

Jako młody człowiek wstąpił do wojska rosyjskiego jako ochotnik i w 1880 r. ukończył szkołę junkierską. W 1883 r. został awansowany do stopnia podporucznika, a po 1885 r. awansował na dalsze stopnie oficerskie. Brał udział w wojnie rosyjsko-japońskiej, a potem w pierwszej wojnie światowej.

Po rewolucji 1917 r., w 1918 r. powrócił do kraju i 28 grudnia tego samego roku wstąpił do Wojska Polskiego i służbę wojskową rozpoczął właśnie we Włocławku. W listopadzie 1918 r. Polska Organizacja Wojskowa na Kujawach po wypędzeniu Niemców, zorganizowała dwa bataliony, tworząc „pułk okręgowy włocławski”, przemianowany w połowie grudnia 1918 r. na 31. włocławski pułk piechoty. Dowódcą pułku był płk Stefan Borowski. W dniu 1 lutego 1919 r. Gromczyński został nowym dowódcą. Pułk walczył w Powstaniu Wielkopolskim, wyzwalając Inowrocław, następnie na froncie wschodnim bił się z Ukraińcami. W lipcu 1919 r. dotarł do Sokołowa.

W czasie zagrożenia najazdem bolszewickim był znowu we Włocławku i w krótkim czasie, stosunkowo nieliczny Garnizon Włocławski, doprowadził do takiej sprawności, że 12 sierpnia 1920 r. obsadził przyczółek mostowy o obwodzie 12 km i lewy brzeg Wisły na długości 60 km, dając skuteczny odpór nacierającemu nieprzyjacielowi. Najpierw skutecznie odparł Rosjan, którzy chcieli przepłynąć się przez Wisłę w okolicach Bobrownik.

W krytycznym dniu 16 sierpnia 1920 r., kiedy rozbita załoga przyczółka mostowego cofnęła się na lewy brzeg Wisły, wyjechał konnicą na nadbrzeżny bulwar i organizował obronę mostu na lewym brzegu Wisły.

W związku z atakiem rosyjskim, zmierzającym do przejścia Wisły w okolicach Włocławka, należy wyjaśnić, że nie doszłoby do niego, gdyby dowództwo 4. Armii i 3. Korpusu otrzymało rozkaz głównodowodzącego Michaiła Tuchaczewskiego. Ten bowiem, powziawszy wiadomość o polskiej kontrofensywie pod Warszawą, rozkazał swoim armiom znajdującym się na północy, tj. 3. i 15. uderzyć na 5. Armię polską, a 4. Armii z korpusem Gaja dał rozkaz do zawrócenia z kierunku Włocławek-Toruń i uderzyć na 5. Armię polską w pobliżu Modlina.

Rozkaz gen. Tuchaczewskiego nie dotarł, bowiem 8. Brygada Kawalerii gen. Aleksandra Kranickiego weszła z nienacka do Ciechanowa, rozproszyła znajdujący się tam sztab 4. Armii sowieckiej, niszcząc przy tym radiostację. W ten sposób rozkaz o przegrupowaniu nie dotarł do dowództwa 4. Armii. Sytuacja ta z jednej strony uchroniła 5. Armię polską od natarcia, a z drugiej zaś doprowadziła do przedstawionych tu walk pod Włocławkiem.

Za bohaterską postawę w czasie sierpniowych działań na przyczółku mostowym we Włocławku i ostatecznie obronę Wisły, został odznaczony Krzyżem Walecznym, mimo że wniosek dotyczył Orderu Virtuti Militari. W 1892 r. zawarł związek małżeński ze Szwajcarką, Marią Anną Elżbietą Marauet. Po osiedleniu się we

Włocławku, Gromczyńscy mieszkali przy ul. Łaziennej 7. Dom ten stoi do dziś i nosi ten sam numer. Jego grobowiec znajduje się na włocławskim cmentarzu.

F. Jakubowski, *Wojna 1920 roku na Kujawach Wschodnich i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 2003, s. 86-88; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 40, 65-66; Kurier Płocki 1920, nr 197, s. 1; *Pomnik poległych obrońców Wisły*, opr. A. Kowalewska, Włocławek 1990, s. 6-7.

GRONKOWSKI JÓZEF (*1824 r. w Rypinie †22 VI 1878 r. w Sadłowie), proboszcz w Sadłowie

Najpierw był wikariuszem w Lipnie. W 1851 r. objął parafię Sadłowo k. Rypina. W 1860 r. przeprowadził regulację gruntów kościelnych w Sadłowie, zamieniając część arealu kościelnego na ziemię dworską. Prawdopodobnie założył nowy cmentarz poza obrębem kościoła w kierunku Rypina, w miejscu dziś istniejącego cmentarza parafialnego. Był proboszczem sadłowskim w czasie powstania styczniowego i zapewne on dokonał pochówku w zbiorowej mogile na nowym cmentarzu poległych partyzantów z oddziału Franciszka Kowalkowskiego, ps. „Fraś”, poległych w potyczce pod Przybysinkiem w dniu 4 czerwca 1863 r., a także nieznanego powstańca, w innym miejscu cmentarza, którego grób zachował się do dziś. Zmarł nagle w czasie odprawiania Mszy Św.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 117-123; *Okolice Rypina*, s. 662-663; *Parafia w Sadłowie*, s. 365.

GRUDZIEN WOJCIECH (*16 III 1987 r. w Golubiu-Dobrzyniu), lekarz weterynarii, zootechnik, biegły sądowy (G 75a)

Syn Waldemara i Teresy z d. Lorenc, absolwentów Akademii Rolniczej w Poznaniu, uznanych hodowców drobiu.

Kształcenie: Szkołę Podstawową w Rużu (2000); Gimnazjum w Zbójnie (2003); Liceum Ogólnokształcące w Rypinie w (2003-2006); studia wyższe: Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, kierunek medycyna weterynaryjna na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej (2006-2012), kierunek zootechnika stopnia pierwszego inżynierskiego o specjalności „hodowla i użytkowanie zwierząt” (2008-2012) oraz II stopnia magisterskiego o specjalności „produkcja mieszanek paszowych i doradztwo żywieniowe” (2012-2013). Uzyskane tytuły zawodowe: magister inżynier zootechnik i lekarz weterynarii.

Przebieg pracy zawodowej: założyciel, właściciel oraz lekarz weterynarii w Gabinetie Weterynaryjnym „Grudwet”, a także właściciel Fermy Szynszyli „Szylgrud” (od lipca 2012 r.); doradca żywieniowy (od lipca 2013 r.); biegły sądowy z dziedziny weterynarii i zootechniki w Sądzie Okręgowym w Toruniu (od października 2013 r.).

Członek Krajowego Związku Hodowców Szynszyli. Publikacje własne: *Choroby szynszyli* (2012), *Chów szynszyli krok po kroku* (2013), *Vademecum chorób drobiu rzeźnego* (2013).

Autobiografia z 4 IV 2014; Autopsja (1987-2014); http://przeswiatl.pl/Gabinet_Weterynaryjny_Grudwet_Wojciech_Grudzien/16_IV_2014.

GRUDZIŃSKA URSZULA EWA (*7 IV 1951 r. w Rypinie), lekarz anestezjolog, członkini DTN (G 76)

Córka Zygmunta i Reginy z Lewandowskich. Szkołę Podstawową ukończyła w Pręczkach k. Rypina. W latach 1964-1968 kontynuowała naukę w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie, gdzie uzyskała maturę w klasie Hanny Dąbrowskiej.

W 1974 r. ukończyła Akademię Medyczną w Białymstoku i podjęła pracę w szpitalu w Rypinie. W 1975 r. uzyskała I stopień specjalizacji w zakresie anestezjologii. Od 1980 r. jest kierownikiem bloku operacyjnego Szpitala Powiatowego w Rypinie. W latach 1981-1991 kierowała Oddziałem Pomocy Doraźnej (Pogotowiem Ratunkowym).

Od 2010 jest członkinią DTN w Rypinie. Uczestniczy w życiu kulturalnym i społecznym Rypina oraz Ośrodka Chopinowskiego w Szafarni.

Miała trzech braci: bliźniaków – Andrzeja (1949-1979) i Romualda (1949-2009) oraz Edwarda (ur. 1954).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1975-2013); *Dzieje służby zdrowia*, s. 301; *Nasza młodość*, s. 268; *Rypin w PRL*, s. 1043.

GRUDZIŃSKI BŁAŻEJ (*1796 r. †przed 1850 r.), nauczyciel ludowy, właściciel ziemski

Był nauczycielem szkoły ludowej w Lipnie. Z tej profesji w 1839 r. wystąpił wraz z żoną Franciszką z Dyczkowskich jako nabywca majątku Balin z przyległościami Krupianką i Wyrębą, które nabył za sumę 47 tys. złp od Mariana Straszewskiego, syna Adama, przy czym niewielka część wsi należała wówczas do Walentego Skulskiego.

Po jego śmierci, część Balina przejęła jego córka Marianna Regina (ur. 1830), zamężna za Ignacym Chelmickim. Po śmierci matki stała się właścicielką całych dóbr, nabytych przez rodziców.

AWKW Rypin, KHip. Balin; RZD, t. 2, cz. 3, s. 27.

GRUETZMACHER (GRUTZMACHER) HENRYK STANISŁAW, przybrane nazwiska: „Peter Birow”, „Edward Frobe”, „Henryk Maciejewski”, „Henryk Wikliński”, „Burski”, „Tadeusz Kozłowski”, ps. „Michał”, „Marta”, „Duży Michał” (*2 VII 1913 r. w Jarosławiu nad Wołgą †12 IX 1944 r. koło wsi Makówiec w pow. lipnowskim), działacz konspiracji antyhitlerowskiej, kapitan AK, szef oddziału łączności Pomorskiego Okręgu Armii Krajowej (G 77)

Był synem Włodzimierza i Kazimierzy z Czyżewskich. Ojciec był z pochodzenia Niemcem. Rodzice jego przenieśli się na teren Wolnego Miasta Gdańska, gdzie w 1933 r. ukończył on Gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej. W czasie służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Artylerii Konnej we Włodzimierzu Wołyńskim dosłużył się stopnia porucznika. Po ukończeniu studiów rolniczych był administratorem w majątku w Broniewkach.

Podczas kampanii wrześniowej 1939 r. dowodził baterią artylerii konnej, która następnie dotarła do Brześcia nad Bugiem. Tam stoczył wiele potyczek z wojskami niemieckimi. Po zakończeniu kampanii wrześniowej powrócił do Broniewek, gdzie kontynuował swoją pracę. Od 1940 r. związał się ze Związkiem Walki Zbrojnej. Przez pewien czas przebywał we wsi Józefów, gmina Bądkowo na Kujawach u S. Gradowskiego, występując pod nazwiskami „Henryka Majewskiego” oraz jako „Henryk Wilkiński”. Posiadał też dokumenty na nazwisko „Burski”, „Tadeusz Kozłowski” i „Greatberger”. W konspiracji znany był jako „Michał” („Michał Duży”) oraz „Marta”. Na przełomie lat 1941/1942 wymeldował się z Broniewek i oddał się całkowicie pracy konspiracyjnej w Komendzie Okręgu Pomorskiego ZWZ-AK. Do marca 1942 r. pełnił funkcję szefa oddziału V – łączności konspiracyjnej, obejmując rejon Gdyni, Bydgoszczy i Torunia. Ścisłe współpracował także z komendantem Podokręgu Północnego, Józefem Olszewskim, pseudonim „Andrzej”. Po aresztowaniu jesienią 1942 r. J. Olszewskiego i rozbięciu Podokręgu Północnego, przejął Komendę Podokręgu i odbudował jego strukturę. Natomiast po aresztowaniu szefa łączności komendy Okręgu Pomorze, Gustawa Olszewskiego, ps. „Gracjan”, „Willi”, powrócił na poprzednie stanowisko. Pracę w łączności łączył z działalnością wywiadowczą. Terenem jego działalności stało się prawie całe Pomorze. Utrzymywał także kontakty z wywiadem dalekosiężnym Komendy Głównej AK, oznaczonej kryptonimem „Lombard”.

Miał również powiązania z tzw. pruską linią przerzutową do Szwecji. Interesował się nie tylko wywiadem wojskowym, ale także politycznym, np. dotyczącym obozów koncentracyjnych. Współdziałał także z akcją „N”. Groźba dekonspiracji sprawiła, że zaczęto się zastanawiać nad jego przetruciem do Generalnego Gubernatorstwa. Sprawy te załatwił jego krewny J. W. Zieliński. We wrześniu 1944 r. nieletni jeszcze łącznik AK w Obwodzie Rypin, Stanisław Suszyński przekazał go na kwaterę do Antoniego Bieńkowskiego, ps. „Szpak” w Nowej Wsi k. Chrostkowa w pow. rypińskim. Tutaj skontaktował się z J. Chylińskim, kwaterującym u Mieczysława Świącickiego w tej miejscowości. Następnego dnia obydwaj udali się poprzez kwaterę w Rogówku w kierunku Skępego. Po drodze zostali zatrzymani przez niemiecką żandarmerię koło wsi Makówiec w pow. lipnowskim. W czasie strzelaniny został śmiertelnie ranny. Jego ciało wystawiono na widok publiczny w Lubówcu, z przekonaniem, że zostanie zidentyfikowane przez okoliczną ludność. Po pewnym czasie zwłoki Niemcy zakopali w dość przypadkowym miejscu, nie oznaczając niczym miejsca pogrzebienia. Rower kapitana przekazano na posterunek gminny żandarmerii w Skępem. Nie był to nawet rower oficera AK, w drodze do Skępego zatrzymał się on u Lewandowskich w Chrostkowie i wskutek uszkodzenia swojego sprzętu, pożyczył inny od Janiny Lewandowskiej, łączniczki AK i komendantki WSK Obwodu Rypin. Przewoził w nim ukryte ważne dokumenty personalne.

Za życia był odznaczony dwukrotnie Krzyżem Walecznych i pośmiertnie (jako pierwszy na terenie Pomorza) Orderem Virtuti Militari V Klasy.

Nie był żonaty. Wskutek jego śmierci nie doszedł do skutku spodziewany ślub z Janiną Skibińską z Gniezna. Po wojnie jego zwłoki, z inicjatywy M. Sobocińskiej, ekshumowano i pochowano na cmentarzu w Skępem. Znalezieniem grobu i ponownym pochówkiem zajął się komendant Obwodu AK Rypin, Tadeusz Kowalski (1912-1967).

W dniu 16 maja 2007 r. z inicjatywy ppłk Marii Sobocińskiej, ps. „Ryśka”, samorządy miasta i gminy Skępe oraz powiatu lipnowskiego ufundowały pamiątkową tablicę w krużgankach klasztoru skępskiego.

AFGEZ, Akta Okręgu Pomorskiego AK, sygn. 6; t. osob. 29-638/Pom. Gruetzmacher Henryk, ps. „Michał”; CAW, Akta personalne, sygn. 1784; *Armia Krajowa na Pomorzu*, s. 32, 38-39, 41, 43-46, 51, 55, 66, 98, 150, 214, 220, 221-222, 225; T. Jaszowski, *Gestapo w walce z ruchem oporu*, Bydgoszcz 1985, s. 105-127, mylnie podał, że zginął w lipcu 1944 r.; K. Komorowski, *Konspiracja pomorska 1939-1947. Leksykon*, Gdańsk 1993, s. 25-27, 34, 60-62, 95, 164; Krajewski, *Dama*, s. 76-77, 142-145; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 787; *On i tu żyli*, s. 216; Piotrowski, *Słownik*, s. 115, gdzie mylny zapis nazwiska – Grenzmacher; SBKP, cz. 1, s. 26, 28, 59, 65, 75, 95, 101, 144, 174, 235; cz. 2, s. 34, 37, 53-54, 55, 72-74, 75, 99, 136, 168; cz. 3, s. 43-45, 51, 62, 72-73, 87-88, 100, 110, 130-131, 135, 139, 159, 167; cz. 4, s. 37-38, 50, 64, 135-136, 149, 153; cz. 5, s. 41, 50, 118; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem, gdzie jednak data śmierci – 13 września, natomiast tablica pamiątkowa w klasztorze w Skępem, data śmierci – 12 września; *Walka podziemna na Pomorzu w latach 1939-1945. W 50. rocznicę powstania Służby Zwycięstwu Polsce*, Toruń 1990, s. 119, 131, 167; M. Woźniak, *Recenzja książki K. Ciechanowskiego pt. „Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945”*, Warszawa 1972, Przegląd Zachodni 1973, nr 2; A. Zakrzewska, *Kpt. Henryk Gruetzmacher*, Biuletyn Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej”, (Toruń) 1991, nr 3 (11), s. 4-5; Zawacka, *Brodniczanki*, pass.; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 239, 252, 255, 257-258, 266-267, 299, 300; *Zasłużeni Pomorzanie w latach II wojny światowej. Szkice biograficzne*, Gdańsk 1984, s. 86-89.

GRYCZEWSKI BRONISŁAW (†1942 r. w obozie Stutthof), stolarz, ofiara zbrodni niemieckich (G 78)

Był synem Bronisława i Heleny z Wójtowiczów, Mieszkał w Popowie w pow. lipnowskim i trudnił się stolarstwem. Aresztowany i wywieziony od hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie został zamęczony.

Do rodziny przesłał fotografię z innym współwięźniem z Zegartowic, z podpisem na odwrocie: „Dwóch wygnańców oczekuje wolności, Zegartowice, 15. 10. [19] 41 r.”.

Miał siostrę Janinę, zamężna Melkowska. Pochowany w Stutthofie.

Specjalski, *Lipno*, t. 7, s. 41.

GRYNBERG (i. n.), (†jesienią 1939 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Żyd, do 1939 r. mieszkał w Rypinie, narodowość żydowska. Aresztowany przez Selbstschutz i zamordowany w nieznanych bliżej okolicznościach.

Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 11; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 15.

GRYSZPANOWICZ PAWEŁ (*24 I 1782 r. w Rypinie †21 III 1848 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz i dziekan rypiński

Był synem Ignacego i Marianny z Bruzdowiczów. Początkowo uczył się w szkole Ojców Bernardynów w Skępem, a następnie w 1802 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Węgrowie pod patronatem księży bartoszków. W 1805 r. w tym seminarium został wyświęcony *ad communem mensam*. Najpierw pracował w parafii Ostrówka n. Wisłą jako zastępca proboszcza. Potem wrócił do Węgrowa, a następnie ok. 1810 r. przeniósł się do rodzinnej diecezji płockiej. Przez dwa lata był wikariuszem przy parafii w Rypinie, potem krótko (trzy kwartały) - wikariuszem przy płockiej katedrze. Następnie wrócił do Rypina i przez trzy lata był komendantem. W dniu 10 stycznia 1811 r. mianowany proboszczem rypińskim, a 19 września 1815 r. dodatkowo został wybrany i mianowany dziekanem rypińskim. Funkcję proboszcza rypińskiego pełnił aż do śmierci w 1848 r., tj. 37 lat.

W 1817 r. przeprowadził wizytację dekanatu rypińskiego, pozostawiając z niej dokładne protokoły. W swojej działalności zasłynął z faktu „*uwolnienia Żydów z obowiązku płacenia daniny na rzecz parafii św. Trójcy ze względu na trudną wówczas ich sytuację*”. W okresie sprawowania przez niego funkcji proboszcza i dziekana dużą żywotnością wyróżniało się bractwo różańcowe, założone tu w 1508 r. Wykazywał należną troskę o szkołę parafialną, której budynek wystawiony był w 1803 r. W 1817 r. nauczycielem rypińskiej szkoły był Szymon Witkowski, który przybył tu z Warszawy i uczył w tym mieście już od 35 lat. Przeprowadził liczne remonty przy rypińskiej świątyni.

W 1827 r., po śmierci o. Rafała Wietrzykowskiego, ostatniego miechowity w Rypinie, podjął starania o przejęcie uposażenia tego zakonu na rzecz parafii św. Trójcy, tj. gruntów, budynków, inwentarza, kapituły i dochodów. Z nich największą wartość posiadał założony wcześniej na 4 włókach magdeburgskich majątek na Iwanach k. Rypina, który w 1826 r. przynosił 300 złp dochodu rocznie, cmentarz przykościelny (od 1773 r. wykorzystywany jako parafialny), zabudowania wokół kościoła św. Ducha, m. in. plebania, stajnia, wozownia, nowa stodoła i karczma, a także ogrody, wypuszczone w dzierżawę.

Pochowany w Rypinie na cmentarzu przykościelnym.

APar. Rypin, Kronika parafialna, t. 1, s. 6-6v; AP Płock, akta wizyt dziekańskich, nr 441, f. 91, 101; M. M. Grzybowski, *Dekanat rypiński. Z archiwaliów diecezjalnych płockich XIX wieku*, Ziemia Dobrzyńska, t. 5: 1997; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 105-106; *Parafia*, s. 468-469; Piotrowski, *Kaplica*, s. 62-63, gdzie inf., że proboszczem rypińskim był w latach 1806-1848; P. Ptaszyński, *Upadek konwentu rypińskiego (lata 1600-1700)*, [w:] *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej. W 690. rocznicę sprowadzenia do Polski*, opr. zbior., Rypin 2013, s. 44-45; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 110.

GRZEBIELEWSKI (GRZEBIELUCHA) JÓZEF (*16 I 1913 r. w Bogoszynie k. Koła †wiosną 1940 r. w Oranienburgu), kapłan rzymskokatolicki, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Franciszka i Marcjanny z Kazimierskich. W dniu 20 czerwca 1937 r. został wyświęcony na kapłana. W dniu 18 sierpnia tego roku został mianowany

wikariuszem w Czernikowie k. Lipna. Od 2 lipca 1938 r. został prefektem szkół na terenie parafii Chelmica Wielka w pow. lipnowskim.

W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany przez miejscowy Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Lipnie. Następnego dnia został przewieziony wraz z kapłanami z pow. lipnowskiego do toruńskiego Fortu VII. Potem przeszedł więzienie w Gdańsku (od 10 IV 1940). Następnie skierowany został do obozu w Oranienburgu, gdzie poniósł śmierć.

W. Gajdus, *Nr 20998 opowiada*, Kraków 1962, s. 228-230, 290, 298, 300; http://www.swzygmunt.knc.pl/MARTYROLOGIUM/POLISHRELIGIOUS/vPOLISH/SORTs/POLISHRELIGIOUS_fulllist_01.htm/2 VIII 2013, gdzie mylnie zakwalifikowany do diecezji chełmińskiej; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 42; Jezierska, *Transporty*, s. 167, tu mylnie podana data przybycia J. Grzebielewskiego do Stutthofu na dzień 12 X 1940 r.; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 138, 141; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 200; Librowski, *Ofiary*, s. 41-42.

GRZECZNOWSKA TERESA (*1927 r. †2005 r.), bibliotekarz (G 79)

W 1957 r. przejęła od Henryki Regel Bibliotekę Powiatową w Rypinie i kierowała ją aż do przejścia na emeryturę w roku. Za jej czasów, w końcu lat 50-tych przeniesiono bibliotekę z ul. Warszawskiej 6 na Kościuszki 10. W 1963 r. utworzyła samodzielny oddział dziecięcy biblioteki. Istotnie powiększyła księgozbiór rypińskiej ksiąźnicy.

Wyszła Andrzeja Grzecznowskiego (1924-2005), felczera medycznego.

Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AP Włocławek, Prezydium PRN w Rypinie, sygn. 163, Sprawozdanie z pracy biblioteki z Rypinie; Autopsja (1965-1990); A. Buchalska, *Z dziejów Miejsko-Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rypinie*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 229; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 82; *Rypin w PRL*, s. 691; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

GRZECZNOWSKI ANDRZEJ (*1924 r. w Sadłowie †3 VIII 2005 r.), felczer medyczny (G 80)

Był synem Ferdynanda (1896-1963), organisty w Sadłowie i Czesławy z Kozakiewiczów (1898-1991). Po wojnie najpierw pracował w administracji miasta Rypina. Od 16 czerwca 1950 r. do 16 stycznia 1951 r., jako członek ZSL, był zastępcą przewodniczącego (Bolesława Nieliwódzkiego) Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie.

W 1953 r. ukończył szkołę felczerską w Grudziądzu i otrzymał nakaz pracy w Powiatowej Stacji Pogotowia Ratunkowego w Rypinie. Od 1957 r. zatrudniony został jako felczer w Ośrodku Zdrowia w Ostrowitem, a potem, od 1969 r. przez dziesięć lat dojeżdżał do Ośrodka Zdrowia w Żalem. W 1970 r. przeszedł do pracy w Przychodni Obwodowej w Rypinie, od 1973 r. w ZOZ, gdzie nadzorował higienę szkolną. Zatrudniony był jako lekarz szkolny w Szkole Podstawowej nr 1 i w Liceum Ekonomicznym. W 1983 r. przeszedł na emeryturę.

Jego żona, Teresa (1927-2005) przez wiele lat kierowała Biblioteką Publiczną w Rypinie.

Pochowany, wraz żoną, na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Dzieje służby zdrowia, s. 301; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 82; *Rypin PRL*, s. 435-346, 739; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

GRZEGORZEWSKI TADEUSZ (*1 VI 1955 r. w Bobrownikach Polu), administratywista, społecznik, wójt Gminy Bobrowniki (XG 80a)

Syn Jana i Janiny z d. Zasada. Pochodzi z rodziny od pokoleń zamieszkałej w Bobrownikach n. Wisłą. Jego dziadek, Czesław Zasada (ur. 17 X 1899 w Bobrownikach) był ostatnim wójtem gminy bobrownickiej w okresie II Rzeczypospolitej i jej pierwszym wójtem po zakończeniu drugiej wojny światowej.

Ukończył Szkołę Podstawową i Szkołę Przysposobienia Rolniczego w Bobrownikach, w latach 1972-1975 uczęszczał do Technikum Rolniczego w Wymyślinie. W 1999 r. na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu uzyskał dyplom magistra administracji.

Pracę zawodową rozpoczynał w 1975 r. jako operator sprzętu w Zakładach Remontowo-Budowlanych i Mechanicznych Przemysłu Kruszyw i Surowców Mechanicznych „Budkruz” w Aleksandrowie Kujawskim. W 1976 r. został zatrudniony na stanowisku kierownika działu zaopatrzenia Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Bobrownikach. Od 25 października 1976 r. do 25 stycznia 1978 r. odbywał zasadniczą służbę wojskową. Po ukończeniu w stopniu kaprała Podoficerskiej Szkoły Wojsk Inżynierskich w Elku został skierowany do Komendy Poligonu w Ustce.

W latach 1978-1992 pracował w Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej „Odnova” w Rybitwach, zajmując m. in. stanowisko kierownika betoniarni, zootechnika, kierownika działu produkcji zwierzęcej. W okresie dwóch lat był inspektorem w Rejonowym Urzędzie Pracy w Lipnie. Przez dwie kadencje (1994-1998, 1998-2002) zajmował stanowisko wójta gminy Bobrowniki. W 2006 r., po czterech latach pracy jako specjalista Biura Powiatowego i Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Lipnie z siedzibą w Skępem, został wybrany wójtem gminy bobrownickiej, którą po ponownym wyborze w 2010 r. pełni do dzisiaj.

Rozwijał aktywną działalność w organizacjach młodzieżowych. W latach 70. XX w. był przewodniczącym koła Związku Młodzieży Wiejskiej w Bobrownikach, członkiem Prezydium Zarządu Powiatowego Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej w Lipnie i Prezydium Zarządu Wojewódzkiego Związku Socjalistycznej Młodzieży i Polskiej we Włocławku. Od 2000 r. sprawuje funkcję prezesa Ochotniczej Straży Pożarnej i prezesa Zarządu Gminnego Związku Ochotniczych i Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej w Bobrownikach. W 2006 r. został wybrany wiceprezesem Zarządu Oddziału Powiatowego i ZOSP RP w Lipnie, inicjator i koordynator prac związanych z budową remizy strażackiej w Bobrownikach. Od 1978 r. członek orkiestry środowiskowej przekształconej w 1991 r. w Orkiestrę OSP. W 1998 r. został przyjęty w poczet członków Polskiego Związku Łowieckiego w kole nr 58 „Szarak” w Bobrownikach; od 2004 r. pełni w nim funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej. Został wyróżniony Srebrnym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi, złotym, srebrnym i brązowym Medalem „Za zasługi dla pożarnictwa”, Brązową Od-

znaką „Za zasługi dla województwa włocławskiego”, Złotym Znakiem Związku [OSP RP].

Ze związku małżeńskiego zawartego 30 sierpnia 1975 r. z Haliną Panienkowską z Aleksandrowa Kujawskiego ma dzieci: Ewelinę, mgr pedagogiki; Konrada, mgr administracji; Weronika, dr nauk biologicznych.

Autobiografia z 4 IV 2014; Autopsja (1990-2014); <http://ugbo-browniki.pl/17 IV 2014>.

GRZYBOWSKI ALBIN (*1868 r. w Żarnowie k. Gruduska †9 XI 1938 r. w Sadłowie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Ciechocinie i Sadłowie, kanonik

W 1885 r. wstąpił do seminarium duchownego w Płocku. Po przyjęciu święceń kapłańskich w 1891 r., objął wikariat w parafii Lipowiec, a po dwóch latach był kolejno w Wąsowie i Zezuli. W 1896 r. mianowany został rektorem kościoła pobernardyńskiego w Ostrołęce, a w roku 1907 przeszedł na probostwo do parafii Ciechocin n. Drwęcą. W listopadzie 1913 r. otrzymał probostwo parafii Sadłowo. Początek jego administrowania parafią przypadł na pierwszą wojnę światową. Zaangażował się wówczas w pomoc i działalność charytatywną na rzecz parafian sadłowskich. Stał na czele rady opiekuńczej gminy Czermin, w skład której wchodziła jego parafia. W 1917 r. założył w Sadłowie koło Polskiej Macierzy Szkolnej. W czasie najazdu bolszewickiego 1920 r., ryzykując życiem, pozostał w Sadłowie. W życiu publicznym wyrażał poglądy narodowe i antysocjalistyczne.

W Sadłowie podjął i przeprowadził szereg inwestycji. Bezpośrednio po zakończeniu pierwszej wojny światowej przeprowadzał w kościele i jego otoczeniu doraźne remonty. W latach dwudziestych odnowił plebanię i otoczył nowym parkanem. W 1925 r. położył w kościele nową, drewnianą podłogę, a w 1931 r. pokrył dach na świątyni blachą cynkową. W 1936 r. położył bruk na placu przed kościołem. Był twórcą wielu organizacji religijnych przy parafii sadłowskiej. W 1923 i 1931 r. przyjmował w Sadłowie biskupa płockiego, wizytującego parafię.

W uznaniu zasług duszpasterskich, w 1933 r., obdarzony został godnością honorowego kanonika kapituły pułtuskiej.

W 1935 r., czując się osłabiony na zdrowiu, poprosił biskupa o naznaczenie pomocnika, ks. Stefana Budczyńskiego, któremu wkrótce przekazał zarząd nad parafią. W 1937 r. otrzymał zezwolenie biskupie na odprawianie Mszy Św. de Beata (Msza za spójność duszy w Królestwie Bożym) lub pro Defunctis (Msza za zmarłych).

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Sadłowie.

Górski, *Parafia Ciechocin*, s. 56-57; W. Jezusek, *Śp. ksiądz Albin Grzybowski*, MPP 1938, nr 11, s. 552; *Okolice Rypina*, s. 663-664, gdzie mylnie podano, że w Ostrołęce był do roku 1903, podczas, gdy w Ciechocinie pojawił się dopiero w roku 1907; *Parafia w Sadłowie*, s. 368-369; *Schematyzm diecezji płockiej 1909-1913*, pass.; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 162; Tablica nagrobna na cmentarzu w Sadłowie.

GRZYBOWSKI ROMAN (*1938 r. w Wągrowcu †6 X 2011 r. w Warszawie), lekarz-pediatra (G 81)

W 1961 r. ukończył Akademię Medyczną w Warszawie i rok później podjął zatrudnienie na oddziale dziecięcym w Szpitalu Powiatowym w Mławie. W latach 1964-1971 był ordynatorem oddziału w Sanatorium Reumatologicznym w Wieńcu. W 1964 r. uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie pediatrii.

Od października 1971 r., po wygraniu konkursu, podjął pracę na stanowisku ordynatora oddziału dziecięcego w Szpitalu Powiatowym w Rypinie. Funkcję tę pełnił do 1984 r. Od 1973 r. pracował także w Przychodni Obwodowej, a następnie w Przychodni Rejonowej w Rypinie. W 1992 r. ponownie objął stanowisko ordynatora oddziału dziecięcego i noworodkowego szpitala rypińskiego. Funkcję tę pełnił do emerytury, w 2003 r. Do 2004 r. pracował jeszcze na oddziale dziecięcym. Pod jego kierunkiem, w ciągu 43 lat pracy w rypińskim szpitalu, specjalizację pediatryczną uzyskało 15 lekarzy. W ostatnich latach życia mieszkał w Warszawie. Ożeniony z Janiną z d. Junczys, z zawodu nauczycielką w SP nr 1 w Rypinie, pozostawił dzieci: Marcina i Magdalenę.

Autopsja (1973-2004); *Dzieje służby zdrowia*, s. 302.

GRZYMAŁA EDWARD, krypt. E. G. (*29 IX 1906 r. w Kołodziażu, pow. węgrowski †10 VIII 1942 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, kanonista, biblista, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

Był synem Zdzisława i Heleny z Wiśniewskich. W 1921 r. podjął naukę w gimnazjum w Warszawie, a od 1922 r. uczył się w Gimnazjum Ziemi Kujawskiej we Włocławku. W latach 1926-1931 studiował filozofię i teologię we Włocławku. W dniu 14 czerwca 1931 r. przyjął święcenia kapłańskie i następnie był wikariuszem w Tuliszkowie. W 1931 r. podjął studia prawnicze w Rzymie, gdzie w 1935 r. uzyskał stopień stopień doktora prawa kanonicznego. Po powrocie do kraju w 1935 r. pracował jako wikariusz w Lipnie, a potem kolejno w Koninie, Kaliszu i od 1938 r. we Włocławku. W czasie wojny wyznaczony został na wikariusza generalnego diecezji włocławskiej w północnych jej rejonach. Mieszkał w tym czasie w Aleksandrowie Kujawskim, gdzie prowadził działalność duszpasterską. Pozostawił znaczny dorobek naukowy, głównie na łamach „Ateneum Kapłańskiego”, w tym m. in. *Katolicyzm i faszyzm* (1934, s. 174-177), *Akcja katolicka a prawo kościelne* (t. 41: 1938). Tłumaczył i komentarzami opatrywał *Ewangelię* (Częstochowa 1936, 1937).

W 1940 r. został aresztowany przez Niemców i zesłany do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie zginął w transporcie inwalidów.

S. Biskupski, *Księża polscy w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Londyn 1946, s. 57; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 4, s. 456; Korszyński, *Jasne promienie*, s. 51, 196; Librowski, *Ofiary*, s. 43-44; SPTK, t. 5: 1983, s. 531-533; S. Szymański, *Ks. Edward Grzymała*, Kronika Diecezji Włocławskiej 1967, t. 50, s. 261-273.

GRZYMOWICZ MAREK (*8 VII 1957 r. w Górznie), nauczyciel, samorządowiec, regionalista, fotograf ziemi dobrzyńskiej, członek DTN (G 82)

Syn Józefa i Ireny z Reszków. Najstarsze udokumentowane dzieje jego rodziny sięgają 1764 r. Rodzina pochodzi z Litwy, a protoplasta rodu brał udział w powstaniu listopadowym. Prapradziad Antoni, zamieszkały w Łobdowie, gmina Dębowa Łąka, wraz z trzema synami brał udział w powstaniu styczniowym. Później rodzina przeniosła się w okolice Nowego Miasta. Ojciec i jego dwaj bracia Teofil i Kazimierz należeli do ZWZ/AK. Teofil Grzymowicz – brat ojca, kapłan katolicki, więzień Auschwitz i Dachau, za działalność w ZWZ został osądzony i rozstrzelany koło Radomia. Kuzyn ojca, Henryk Grzymowicz, komendant hufca ZHP w Nowym Mieście został zamordowany przez hitlerowców w pierwszych dniach okupacji. Ojciec w okresie międzywojennym był lustratorem kół przysposobienia rolniczego, działacz Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży. W czasie drugiej wojny światowej był komendantem gminnym Armii Krajowej w gminie Kurzętnik, długoletnim przewodniczącym Komitetu Rodzicielskiego przy Szkole Podstawowej w Górznie, radnym powiatowym w Brodnicy i gminie Górzno. Działacz Polskiego Związku Pszczelarzkiego. Matka była radną kilku kadencji.

Szkołę podstawową ukończył w Górznie (1972), a następnie Zasadniczą Szkołę Budowlaną w Toruniu (1972-1974) i Technikum Budowlane im. Komisji Edukacji Narodowej w Toruniu (1974-1977). Studiował na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1977-1982), uzyskując tytuł zawodowy magistra socjologii (1982). Odbił też studia podyplomowe – Zarządzanie Placówką Oświatową w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku (2002), nauczyciel dyplomowany (2003).

Pracował jako wychowawca w internacie w Zespole Szkół Samochodowych w Toruniu (1982-1984); jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą (1984-1987) i w Szkole Podstawowej w Wielgim (1987-1999), a następnie w Zespole Placówek Oświatowych w Wielgim jako wicedyrektor (1999-2013).

Był komendantem szczepla ZHP w szkole średniej (1975-1977), wiceprzewodniczącym studenckiego kręgu instruktorskiego ZHP Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (1979-1982), wiceprzewodniczącym Międzyuczelnianej Rady Studenckiej Kręgów Instruktorskich ZHP w Poznaniu (1980-1982), przewodniczącym Komisji Oświaty, Zdrowia i Kultury Rady Gminy Wielgie (1990-1994), przewodniczącym Rady Gminy Wielgie (1994-1998), członkiem Zarządu Polskiego Towarzystwa Historycznego we Włocławku (2000-2003), członkiem Rady Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej, przewodniczący sekcji edukacji regionalnej oraz rady redakcyjnej pisma dla nauczycieli „Edukacja Regionalna” (2002). Od 2011 r. jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego. Był współredaktorem rodzinnej biografii pt. *Rodzina Grzymowiczów* (2012).

Jest pasjonatem pszczelarstwa. Pasiekę przejął i prowadzi, z dużymi efektami, po ojcu.

Zdjęcia jego autorstwa ukazały się m. in. w pracach: *Ziemia dobrzyńska* (1995); *Zabytki ziemi dobrzyńskiej. Przewodnik bibliograficzny* (1996); *Sanktuarium*

Matki Bożej Bolesnej w Oborach (1996); *W sercu tej ziemi* (2000); *Ziemia dobrzyńska* (album) (2001), *Tro-nująca w sercu Tej Ziemi* (2005); *Ziemia dobrzyńska. Kalendarium (1965-2000)*, *Tożsamość europejskiego regionu* (2011), *Zakątek w sercu – Gmina Wielgie* (2012).

Ożeniony z Barbarą Schroeder (1979), ma troje dzieci: Marcina (ur. 1980), ukończył Politechnikę Poznańską, logistyk; Aleksandrę (ur. 1983), ukończyła Uniwersytet Łódzki, germanistka i Alicję (ur. 1993), studentka Uniwersytetu Gdańskiego.

W dniu 30 kwietnia 2012 r. odbył się zjazd rodziny Grzymowiczów, na który przyjechało 180 osób. W kościele w Kurzętniku odsłonięto tablicę ku czci jego stryja, Teofila. Bronisław był harcerzem, komendantem hufca Lubawa nauczycielem, regionalistą, fotografem. W 1939 r. był komendantem Wojennego Pogotowia Harcerzy. Zapłacił za to życie. W Lubawie jest ulica jego imienia. Był w trakcie pisania historii rodziny, której część udało się zachować. Na zjeździe była jego córka Urszula.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 4 XII 2013, uzup. 12 XII 2013; Autopsja (1990-2013); *Rodzina Grzymowiczów*, red. M. Grzymowicz, Z. Grzymowicz, S. Grzymowicz, b.m.w. 2012, s. 130-132; *Z dziejów ziemi*, t. 1-17, pass.; *ZKZD 2005*, s. 68-69.

GRZYWIŃSKI WINCENTY (*5 IV 1920 r. †jesienią 1939 r. w lasach skrwileńskich), ofiara zbrodni niemieckich

Robotnik, do 1939 r. mieszkał w Puszczy Rządowej w pow. rypińskim. Aresztowany przez Selbstschutz w październiku 1939 r., więziony był w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, potem wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Ns 256/58; Piotrowski, *Słownik*, s. 117; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 157.

GUBRYK (n. HUBRYK) ŁUKASZ (*ok. 1798 r. w Końsko-Woli w Lubelskiem †na przełomie 1839/1840 r.), cukiernik, uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak

Prowadził zakład cukierniczy w Lipnie. Wiosną 1833 r. na wiadomość o pobycie oddziału partyzanckiego „Zemsty Ludu” Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego w lesie jasienieckim koło Dobrznia n. Wisłą, zgłosił się do niego dobrowolnie, ofiarując pomoc materialną i techniczną. Wraz z Franciszkiem Ostrowskim ze Złotopola dostarczał partyzantom żywność, kolportował odezwy, a także poinformował Mateusza Mystkowskiego z Mokowa o miejscu pobytu oddziału. Za czyny te w dniu 14 listopada 1833 r. oddany został pod sąd wojskowy, a następnie skazany na zesłanie na Syberię. Od 11 stycznia 1835 r. przebywał we wsi Pietropawłowskoje, gmina Boguczańska w okręgu jeniusejskim, gdzie zmarł na przełomie 1839/1840 r.

W. Dżakow, A. Nagajew, *Partyzantka Zaliwskiego i jej pogłosy (1832-1835)*, przeł. M. Kotowska, Warszawa 1979, s. 53; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 210; *Spoleczeństwo polskie*, s. 50, 149, 331, 342.

GULCZ JANUSZ (*28 XII 1962 r. w Lipnie), nauczyciel, artysta, rzeźbiarz, społecznik (G 82a)

Ukończył Szkołę Podstawową nr 3 w Lipnie, a następnie miejscowe Liceum Ogólnokształcącym o profilu matematyczno-fizycznym. Po maturze pracował w szpitalu jako sanitariusz. W latach 1982-1984 pełnił służbę wojskową w 2. Warszawskim Pułku Pantomowym, gdzie był dowódcą drużyny Szkoły Podoficerskiej i pomocnikiem dowódcy plutonu. W 1991 r. ukończył studia magisterskie na kierunku artystyczno-pedagogicznym na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu, w pracowni prof. Kaczmarek.

Początkowo pracował jako drwal w Nadleśnictwie Dobrzejewice, potem rozpoczął pracę w Szkole Podstawowej w Trutowie, w gminie Kikół i w roku szkolnym 1990/1991 pełnił w tej placówce funkcję dyrektora. W tym samym czasie był instruktorem tańca w PDK w Lipnie. Od 1 września 1991 r. rozpoczął pracę w Szkole Podstawowej nr 3 w Lipnie jako nauczyciel języka polskiego i plastyki, gdzie pracuje do dziś.

Z wychowankami brał udział w wielu przedsięwzięciach, organizowanych przez różne organizacje i instytucje. Brał udział w szeregu konkursach muzycznych i plastycznych, w akcjach charytatywnych i w przedstawieniach, organizowanych na rzecz dzieci przez Urząd Miasta, Szkołę Podstawową nr 3 i Miejskie Centrum Kulturalnym.

Podjmował współpracę z różnymi podmiotami kultury i oświaty: Centrum Edukacji Nauczycieli we Włocławku, z wydawnictwem „Juka”, prowadząc zajęcia dokształcające nauczycieli, z „Oświatą”, prowadząc z kolei zajęcia pedagogiczne dla przyszłych mistrzów zawodu. W tym czasie prowadził działalność gospodarczą związaną z reklamą i oprawą uroczystości. Zaprojektował i zrealizował szereg okładek do książek oraz okolicznościowe medale na 80-lecie lipnowskiego LKS, 50-lecie Szkoły Podstawowej nr 3, 90-lecie Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta. Jest autorem tekstu i muzyki „Pieśń szkoły” oraz loga szkoły. Współpracując z Parafią Bł. bpa M. Kozala w Lipnie, wykonywał dekoracje na różne uroczystości kościelne i stałe elementy wystroju tej świątyni. Podjął także współpracę z Parafią Ewangelicko-Augsburską w Lipnie w sprawie opieki nad zabytkowymi grobami. Czynnikiem uczestniczył w Stowarzyszeniu Kulturalnym im. Poli Negri, projektując okolicznościowe pocztówki oraz dbając o oprawę plastyczną corocznych festiwali. Stworzył dokumentację lipnowskich nekropolii, uczestniczył w odnowieniu Pomnika Niepodległości w Wielgim, przeprowadził rekonstrukcję rzeźby nagrobnej Kazimierza Różyckiego na lipnowskim cmentarzu. Wykonał szereg prac na terenie klasztoru krępskiego, m. in. konserwacja obrazów i ołtarzy na krępskich, wykonanie kopii „Ścięcia Św. Barbary” i obrazów „Świętej Jadwigi” i „Świętego Jana z Dukli”, pasów ornatowych itp.

Brał udział w wielu plenerach i wystawach zbiorowych i indywidualnych, m. in. w 2005 r. w Galerii Sztuki Współczesnej we Włocławku. Prace jego można spotkać w zbiorach na terenie Polski, krajach byłego ZSRR, Szwecji, Włoszech oraz Stanach Zjednoczonych. W dniu 23 lutego 2013 r. w MCK w Lipnie obchodził swój benefis.

Uchwała Rady Miejskiej w Lipnie z 25 września 2013 r. został uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Zawarł związek małżeński z Marzeną Marią Kaczorowską, z którą ma dwóch synów.

Dariusz Gulcz, http://www.umlipno.pl/pl/page,dariusz_gulcz,173,246.html/28 III 2014; <http://www.sp3lipno.pl/index.php?page,14/27> III 2014.

GUMIŃSKA JADWIGA (*1900 r. w Warszawie †4 VI 1993 r. w Rypinie), nauczycielka-polonistka, poetka (G 83)

Urodziła się w rodzinie inteligentnej. Bardzo wcześnie, bo już w wieku dwóch lat, osierociła ją matka. Ojciec był cenionym dyrektorem „Fabryki firanek, tiulu i koronek”, firmy Szlenkier-Wydźga-Weyer. Jak wspominała, „ojciec uczył mnie szanować ludzi, uczył ofiarować swój czas i trud innym, pracować zawsze rzetelnie, a Ojczyznę miłować ponad wszystko. To był ten niepisany, ale najważniejszy testament”. Ukończyła prywatne Żeńskie Liceum Antoniny Walickiej w Warszawie. W 1919 r. zdała egzamin maturalny i zaczęła studia polonistyczne na Uniwersytecie Warszawskim. Przerwała studia, wyszła za mąż i wyjechała wraz z mężem, leśnikiem najpierw do Kamienia Koszyrskiego na Polesiu, a potem mieszkała w Brzystowie i Kurzelowie w woj. kieleckim. W Kurzelowie przeżyła trudny czas okupacji. Pod koniec wojny wyjechała do Łodzi. Tam podjęła pracę ekspedientki w sklepie włókienniczym, jednak to zajęcie nie dawało jej żadnego zadowolenia. W tej sytuacji podjęła decyzję o wyjeździe do znajomej pod Rypinem, której mąż w czasie wojny znalazł schronienie u niej na Kielecczyźnie.

W 1946 r. rozpoczęła pracę w zawodzie nauczycielskim, w charakterze nauczycielki języka polskiego w Rogowie k. Rypina, podejmując jednocześnie uzupełnienie wykształcenia, sfinalizowanego egzaminem przed Państwową Komisją Egzaminacyjną. Nadto w latach pięćdziesiątych ukończyła studium nauczycielskie. W 1953 r. otrzymała propozycję przejścia do Szkoły Podstawowej nr 1 w Rypinie, gdzie pracowała 26 lat jako nauczyciel języka polskiego. Przez dwadzieścia lat była instruktorem-metodykiem języka polskiego w szkołach pow. rypińskiego. Recenzowała podręczniki i zmiany programowe, dotyczące nauczania języka polskiego. W 1979 r. odeszła na emeryturę, jednak do 1980 r. pracowała na pół etatu. Nadal mieszkała w Rypinie, korzystając do końca życia z pomocy i opieki wielu nauczycieli, w tym głównie ówczesnej dyrektorki SP nr 1, Barbary Wiśniewskiej.

Była autorką licznych wierszy, scenariuszy uroczystości szkolnych oraz hymnu Szkoły Podstawowej nr 1 w Rypinie. Swoje prace publikowała w „Polonistyce”, „Nowej Szkole” i „Głosie Nauczycielskim”. Jej wiersze publikowane były także w różnych zbiorach regionalnych i popularno-naukowych pracach historycznych, dotyczących Rypina i ziemi dobrzyńskiej.

Odnaczona została Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1976) i Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1973). W 1979 r. uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie została wpisana do Księgi Zasłużonych dla Miasta Rypina.

Większość jej dorobku poetyckiego została ogłoszona w publikacji pt. *Życie moje... Opowieść o Jadwidze Gumińskiej. W setną rocznicę urodzin*, w opr. E. Szpakiewicz (2000), której promocja odbyła się w Rypinie w dniu 23 marca 2000 r. W swoich utworach często podejmowała martyrologię nauczycieli Rypina i powiatu rypińskiego, dokonaną przez Niemców jesienią 1939 r., m. in. w wierszu pt. *Pamiętajmy:*

*„I lochu mrok, i chłód piwnicy,
i straszny, przeraźliwy lęk.
A potem knut, krzyk ulicy,
I ludzi mordowanych jęk.
I krew się lała strumieniami
i wciąż, bez przerwy świszczał bat.
Kobiety chciały się włosami
chociaż osłonić. Nie dał kat!
Polem ich wszystkie wywleczone,
kluto bagnetem resztki ciał.
W lasy skrwileńskie wywieziono,
gdzie wiatr nad nimi szumieć miał.
I szumi dotąd o ich męce,
o tej przelanej, polskiej krwi.
I prochy leżą tam dziewczęce,
rosną nad nimi leśne bzy.
Pamiętaj!... cicho szumią drzewa.
Pamiętaj!... tchną leciutko mgły.
Pamiętaj!... ptak w gęstwinie śpiewa.
Pamiętaj!... deszczu płyną łzy”.*

AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Krajewski, *Rypin, Monografia*, s. 223; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 66; *Kultura i Sztuka* (dodatek do Kroniki Rypińskiej), 1991, nr 5, s. 2; *Marii Strużyńskiej przeżycia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007, okł. s. 4; *Rypin PRL*, s. 535; *Rypin w poezji*, wybór i opr. M. Krajewski, Rypin 1995, s. 37; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjr Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, s. 181; *Wspomnienia o Rypińskiej „Jedynce”*, Rypin 1998, s. 22; Zielińska, *Historia*, s. 35-37.

GUMIŃSKI ANDRZEJ ARKADIUSZ (*12 II 1955 r. w Rypinie), artysta plastyk, poeta (G 84)

Syn Stanisława i Anny z Sobocińskich. Ukończył Szkołę Podstawową nr 1 w Rypinie (1970), a następnie Zaoczne Technikum Rolnicze w Trzepowie Nowym k. Płocka (1972-1975). Potem studiował na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu na Wydziale Sztuk Pięknych (1977-1982), gdzie uzyskał dyplom w pracowni rzeźby prof. Barbary Bienulis-Strynkiewicz w kierunkach rzeźby i pedagogiki artystycznej.

Pracował jako nauczyciel plastyki w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (1982-1987; jako plastyk w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie (1983-1987); również jako pedagog w ośrodku rehabilitacji przez pracę i sztukę z ludźmi psychicznie chorymi w Bremen (1990-1992), potem nastąpił okres samodzielnej pracy artystycznej w dziedzinie rzeźby i malarstwa.

W Niemczech, jako członek bremeńskiej grupy artystycznej „PROART” (1996-1999), brał udział w licznych wystawach zbiorowych tej grupy. W latach 2006-2009 pracował z trudną młodzieżą-resocjalizacja przez sztukę w *Bremer Integrationshilfen e. V. „BRIGG”* w Bremen.

W okresie „rypińskim” brał czynny udział w życiu kulturalnym miasta, gdzie organizował wystawy włas-

nych prac malarsko-rzeźbiarskich, m. in. dużą wystawę w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w maju 1984 r. W pracy pedagogicznej w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie wcielał w życie zasady estetyki i poczucia piękna. W działalności pozalekcyjnej założył pierwszą w dziejach szkoły, jak i całego województwa, szkolną „Galerię na schodach” (1983).

Publikował własne wiersze oraz felietony publicystyczne z życia emigracji w Niemczech, zamieszczone w latach (1991-1996) w „Kronice Rypińskiej”, a następnie „Ziemi Dobrzyńskiej”. W 2013 r. nakładem WEiW „Verbum” wydał własny tomik poetycki pt. *Obcymi ścieżkami* (Bremen-Rypin), którego promocja odbyła się w sierpniu tego roku w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej, połączona z wystawą jego prac.

Jeden z jego utworów z 2011 r., pt. „Szyci na miarę” dotyczy swoistego krajobrazu rodzinnego miasta:

*„W Panteonie rypińskich głów
choćbyś szukał wytrwale
od dawna już nie znajdziesz tych
co byli szyci na miarę.*

*Daremny trud i strata sił
na kart historii wertowanie
znali ich tylko tacy jak my
starsi już wiekiem rypinianie.
Sokalski Pan w niedzielny skwar
z białym turbanem na głowie
złotą laską wystukiwał o bruk
jedynie sobie znaną melodię.*

*„Matejko” mistrz w melodii rytm
w picassy malował ściany
tak, że do dzisiaj nie wie nikt
czy trzeźwy był czy pijany.*

*Pan Dzięgielewski zabawny szklarz
na pokaz diamentowym nożem
wycinał kółka z kruchoego szkła
tłukąc je w złości ferworze.*

*Pan Radomiński w wakacji czas
odświeżał wiejskie szkoły
żeby nauka nie poszła w las
a szkolna młodzież w matyły.*

*Pan Wyczalkowski miastowy chłop
w czapce jak koło parowozu
jak było trzeba potrafił sprzedać
w warzywnym sklepie dyszel do wozu.*

*Garbaty Michał pełen agrafek
wbitych w klapy czarnej kapoty
jak zbójcką pałą walił lachą
każdego kto czynił mu psoty.*

*Pragnienie wielu gasił w mig
bo pośród wielkich taka była moda
mały dostawca źródlanej wody
niejaki Franek Nosiwoda.*

*To tylko skrawek tamtych dni,
życia na miarę szytych postaci
które, jak z komina dym
uleciały bezpowrotnie w zaświaty”.*

Ożeniony w 1983 r. z Bożeną z Kępkowskich, ma dwie córki bliźniaczki: Weronikę (ur. 1984) i Julię (ur. 1984).

Autobiografia z 15 IV 2013 r.: Autopsja (1980-2014); Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 164, 246-247; Stasiak, *Rola Muzeum*, s. 132; Zielińska, *Historia*, s. 90; ZKZD 2005, s. 70.

GUMIŃSKI JÓZEF, ps. „Dąb” (*20 IV 1919 r. w Okalewie w pow. rypińskim †20 VIII 1944 r. w Pokrytkach w pow. mławskim), porucznik Armii Ludowej, dowódca oddziału partyzanckiego (G 85)

Urodził się w rodzinie robotnika folwarcznego. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował w majątkach obszarnczych, m. in. jako fornał w Skrwilnie. W czasie okupacji zatrudniony był w zakładach ślusarskich. Początkowo był żołnierzem Armii Krajowej. W 1944 r. przeszedł do Polskiej Partii Robotniczej i Armii Ludowej. Był współorganizatorem 2. Batalionu AL im. Ziemi Rypińskiej, a następnie jego dowódcą. Był odważnym partyzantem, brał udział w wielu akcjach bojowych i sabotażowych. Zginął w walce z Niemcami pod Pokrytkami, podczas przebijania się z okrążenia niemieckiego.

Miał brata Stanisława (1915-1985), kapitana Ludowego Wojska Polskiego.

Pochowany w zbiorowej mogile na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 305, 312, 361; J. B. Garas, *Oddziały Gwardii i Armii Ludowej w Obwodzie Łódzkim*, WPH 1962, nr 1, s. 193-227; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; M. Krajewski, *Z ich walki wyrosła nasza wolność*, Gazeta Pomorska 1974, nr 159, s. 7; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ -AK*, s. 790; T. Kufel, *Droga walki*, Warszawa 1965, s. 243; *Okręg Płocki*, s. 77, 258, 301, 302, 312, 433, 434, 435, 575, 578, 640; Oracki, *Leksykon*, s. 66-67; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 120; Ptasieński, *Na północ*, s. 247, 257, 263, 269.

GUMIŃSKI ROMAN (XIX/XX w.), inż., agronom, działacz społeczno-polityczny

Urodził się na terenie ziemi dobrzyńskiej. W latach 1900-1905 aktywnie walczył o polską szkołę najpierw jako sekretarz sądu (1908-1919), a potem inspektor samorządowy w pow. rypińskim. Należał do POW i był zastępcą komendanta powiatowego (Zygmunta Jagodzińskiego) na pow. rypiński. Za działalność konspiracyjną prześladowany był przez Niemców – aresztowany i więziony. W ramach Rady Opiekuńczej pow. rypińskiego, razem z ks. S. Gogolewskim, wchodził w skład komisji miasta Rypina. W ostatnich dniach wojny po Jagodzińskim był komendantem Obwodu POW w Rypinie. W dniu 10 listopada 1918 r. rozbrajał w tym mieście Niemców. W dniu 11 listopada 1918 r. razem z Kazimierzem Górczyńskim i Ludwikiem Abczyńskim przejmował od Niemców władzę w mieście. Potem był inspektorem samorządowym w Sejmiku Powiatowym. W 1920 r. wstąpił jako ochotnik do 201. pułku piechoty. Brał udział w wojnie 1920 r. Po wojnie aktywnie działał w Lipnie. Był prezesem Rady Nadzorczej „Rolnik”, prezesem Powiatowego Koła Związku Peowików oraz członkiem Zarządu Okręgowego Związku Straży Pożarnej.

Z. Goźdź, *Roman Gumiński*, Gazeta Lipnowska 1995, nr 21, s. 6; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 104; *Rypin między wojnami*, pass.; Świecki-Wybułt, *Mazowsze*, s. 139, 213, 275, 280, 406.

GUMIŃSKI STANISŁAW (*13 IX 1915 r. w Okalewie †3 V 1985 r. w Rypinie), oficer Ludowego Wojska Polskiego (G 86)

Był synem Romualda i Zofii z Staśkiewiczów. W stopniu porucznika, a następnie kapitana był żołnierzem II Armii WP pod dowództwem gen. Karola Walter-Świerczewskiego. W czasie wojny przez okres około roku był jego osobistym adiutantem.

Odnaczony wieloma orderami i medalami, w tym z rozkazu dowódcy II Armii WP Krzyżem Walecznych – najwyższym, polskim odznaczeniem wojennym, przyznawanym w odróżnieniu od *Virtuti Militari*, za bezpośrednio, bohaterskie czyny.

Jego brat, Józef (1919-1944), poległy w czasie okupacji hitlerowskiej, partyzant ugrupowań lewicowych, spoczywa w zbiorowej mogile na cmentarzu w Rypinie

Pochowany w rodzinnym grobie na cmentarzu w Skrwilnie.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 164; Rel. syna, Andrzeja Gumińskiego z Bremen z 11 XI 2011 r.

GUMIŃSKI WŁADYSŁAW, ps. „Mira”, „Kulas” (*10 I 1919 r. w Okalewie, pow. rypiński †7 I 1986 r. w Rypinie), szewc, partyzant GL i AL, więzień Mauthausen, działacz lewicowy, sekretarz PZPR i urzędnik struktur administracyjnych w PRL (G 87) Urodził się w rodzinie robotnika folwarcznego. W okresie międzywojennym należał do KZMP i KPP. Był również członkiem Organizacji Młodzieżowej Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Związku Zawodowego Robotników Rolnych.

W czasie okupacji hitlerowskiej był jednym z najaktywniejszych organizatorów lewicowego ruchu oporu. Należał do Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich. Po utworzeniu w Rypinie w dniu 16 maja 1942 r. Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej, został jej członkiem. W kwietniu 1943 r. wszedł w skład dowództwa powiatowego Gwardii Ludowej w Rypinie. Zorganizował grupę sabotażową GL. W dniu 5 września 1943 r., dowodząc tą grupą, wykonał akcję spalania stogów ze zbiorami w majątku niemieckim w Kowalkach k. Rypina. W końcu tego roku grupa ta została rozbita przez Gestapo. W dniu 7 lutego 1944 r., wraz z grupą działaczy PPR, został aresztowany w Rypinie podczas pogrzebu innego działacza lewicowego, Franciszka Karwaszewskiego. Następnie przeszedł więzienie w Lipnie i obóz w Mauthausen.

W lipcu 1945 r. powrócił do Rypina, związał się z aparatem partyjnym i otrzymywał intratne posady, a później pełnił różne funkcje administracyjne i partyjne. W 1948 r. został kierownikiem przedwojennego kina „Kolosium”, zamienionego na „Bałtyk”, po usunięciu z tego stanowiska przedwojennego współwłaściciela, Edwarda Kurządkowskiego. W latach 1952-1954 zajmował stanowisko wicedyrektora rypińskiego szpitala ds. społeczno-wychowawczych (do czasu likwidacji stanowiska przez aparat komunistyczny). Od 30 sierpnia 1956 r. był przewodniczącym Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie, a od 3 stycznia do września 1957 r. – przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i I sekretarza Komitetu Powiatowego PZPR. W latach 1956-1960 był kierownikiem Wydziału Zdrowia Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie. W 1960 r. został preze-

sem Zarządu Inwalidów w Rypinie, a potem prezesem Zarządu Spółdzielni Wielobranżowej.

Posiadał szereg odznaczeń, m. in. Krzyż Partyzancki (1947), Odznakę Grunwaldzką (1968), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1969). W dniu 1 maja 1979 r. Miejska Rada Narodowa nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

Miał córkę Marię, zamężną Karpińska.

AMZD, Materiały Franciszka Dłutka,teczka VII/2; AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Ciechanowski, *Ruch*, s. 292, 298, 306, 344; *Dzieje służby zdrowia*, s. 380; Gałkowski-Piotrowski, *Kalendarium*, s. 421; Gazeta Kujawska 1986, nr 8-10; Kapłan, *Rewolucja*, s. 173-176; Kozłowski, *PPR*, s. 17, 22, 24; Krajewski, *Lewicowy ruch*, s. 159-167; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 354-356; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; *Okręg Płocki*, s. 42, 61, 80, 145, 294, 299, 300, 574, 682; Ptański, *Na północ*, s. 52, 168, 199, 227, 253, 400, *Rypin PRL*, s. 438, 523, 560, 563, 643, 1029.

GUMOWSKI JÓZEF, ps. „Ziutek”, „Grzmot” (*15 III 1916 r. w Skudzawach k. Rypina †23 X 1952 r.), major Wojska Polskiego, ofiara prześladowań komunistycznych

Był synem Bolesława i Marianny z Rzeszotarskich. Mieszkał w Warszawie. W okresie okupacji niemieckiej dowodził grupą specjalną KWP, z wyroków sądu specjalnego wykonującej egzekucje na konfidentach Gestapo i zdrajcach narodu polskiego. Współuczestnik zamachu na kata Warszawy Franza Kutscherę, żołnierz Kedywu, uczestnik przejścia ostatniego kuriera RP w Londynie, Jana Nowaka-Jeziorańskiego.

Ujawnił się w kwietniu 1947 r., niedługo potem został aresztowany, oskarżony na podstawie spreparowanych i wymuszonych na świadkach zeznań o zwalczanie ruchu lewicowego. W dniu 29 maja 1952 r. WSR w Warszawie pod przewodnictwem ppłk. M. Widaję skazał go, na podstawie 1 Dekretu 31 sierpnia 1944 r., na karę śmierci. Stracony 23 października 1952 r. Uniewinniony i zrehabilitowany pięć lat później, w dniu 19 lutego 1957 r.

Dokładne miejsce pochówku jest nieznanne. Grób symboliczny znajduje się na Cmentarzu Wojskowym w Kwaterze na tzw. Łączce.

AIPN, Teczki więźniów 1952, *Gumowski Józef; Księga najwyższego wymiaru kary*, [w:] K. Szwagrzyk: *Zbrodnie w majestacie prawa 1944-1955*; Warszawa, 2000; http://www.przywrocmy.pamiec.iaw.pl/pl/49840/55522/Ekshumacje_komandorow_na_Powazkach.html/3 VIII 2013; http://www.1944.pl/historia/powstancze-biogramy/Jozef_Gumowski/27 III 12014, gdzie mylna data i miejsce urodzenia – 1915, SkrudzewyT. Swat: *Niewinnie straceni 1945-56*, Warszawa 1991; M. Szejnert, *Wśród żywych duchów*, Londyn 1990; Wokanda 1990, nr 21 (listy).

GUMOWSKI WŁODZIMIERZ (*1885 r. †1942 r. w Dachau), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Przed 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechniej w Mazowszu w pow. lipnowskim. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, skierowany do obozu Gross-München, a następnie do Dachau, gdzie został zamordowany.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; Krajewski, *Dama*, s. 64; Piotrowski, *Słownik*, s. 117.

GUNDLACH ROBERT GREGOR (*17 X 1871 r. w Łomży †21 IX 1934 r. w Płocku), pastor ewangelicko-augsburski, organizator szkolnictwa (G 88)

Był synem Ferdynanda Gundlacha, nauczyciela i kantora w parafii ewangelicko-augsburskiej w Łomży. W 1892 r. ukończył Państwowe Gimnazjum w Łomży. Po odbyciu studiów teologicznych w Dorpacie był wikariuszem w Warszawie (1897-98), potem administratorem parafii w Przasnyszu i filii w Mławie (1898-1900), proboszczem w Rypinie (1900-1916) i w Płocku (1916-34), administratorem filiału w Dobrzyniu n. Wisłą (1934). W latach 1900-1916 był pastorem w Rypinie. W 1914 r. razem z ks. Stanisławem Gogolewskim, dziekanem rypińskim, był inicjatorem założenia w Rypinie Udziałowego Progimnazjum Męskiego. Szkoła ta w roku szkolnym 1915/1916 liczyła ok. 90 uczniów, w następnym natomiast – 50. R. Gundlach był jej pierwszym dyrektorem.

Jesienią 1916 r. przeniósł się do Płocka i w dniu 13 października tego roku stanowisko kierownika rypińskiego progimnazjum przejął ks. Władysław Mąkowski. W dniu 10 listopada 1916 r. powołany został w skład Okręgowej Rady Szkolnej w Płocku. W Płocku był działaczem Płockiego Towarzystwa Wioślarskiego.

W latach 1916-1918 z rodziną Gundlacha utrzymywał przyjazne kontakty Władysław Regel, wówczas uczeń plockiej „Jagiellonki”. Dostarczał on, prawdopodobnie od Gundlacha, broń dla uczniów tego liceum, którzy tworzyli tam grupy Polskiej Organizacji Wojskowej.

Z małżeństwa z Mikulską miał dwóch synów. Zostali oni oficerami Wojska Polskiego. Jeden z nich, Henryk, zginął w obozie koncentracyjnym w czasie drugiej wojny światowej.

Pochowany na cmentarzu ewangelickim w Płocku.

E. Kneifel, *Die Pastoren der Evangelisch-Augsburgischen Kirche in Polen*, (b. m. i r. w.), s. 97, 150; Z. Kozanecki, *Z pamiętnika... Pierwsza niepodległość*, Notatki Płockie 1986, nr 1, s. 28; Krajewski, *Postawy*, s. 28; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 174; Oracki, *Zasłużeni*, s. 67; Papierowski-Stefański, *Płoczenie*, s. 209; R. Piotrowski, *Dzieje rypińskiej szkoły średniej ogólnokształcącej w latach 1912-1962*, Rypin 1988, s. 6; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjra Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Galkowskiego, Rypin 1998, s. 41; Tyc, *Struktura*, s. 166; Świecki-Wybulst, *Mazowsze*, s. 121, 163, 229.

GURDA EDMUND (XX w.), nauczyciel, ofiara drugiej wojny

W 1934 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzeckiej konferencji nauczycieli powiatu lipnowskiego, został zamordowany w którymś niemieckich obozów.

Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92.

GURTATOWSKI KAZIMIERZ (*14 I 1941 r. w Rypinie †16 I 2013 r. w Bydgoszczy), piłkarz, trener piłkarski (G 89)

Od najmłodszych lat związany był z rypińskim sportem. W KS „Lech” występował w latach 1957-1960. W 1964 r. ukończył AWF w Warszawie, uzyskując uprawnienia trenera piłki nożnej II klasy (od 1970 r. trener I klasy; od 1979 r. trener klasy mistrzowskiej). Swoje pierwsze kroki w zawodzie trenera stawiał we Włocławku, gdzie w latach 1964-1971 szkolił piłkarzy tamtejszego „Kujawiaka”. W 1971 r. został trenerem-koordynatorem w Bydgoskim Okręgowym Związku Piłki Nożnej. Funkcję tę pełnił do 1990 r. W latach 1974-1988 pracował z młodzieżowymi reprezentacjami Polski jako trener kadry do lat 16-tu. Współpracował również z seniorską reprezentacją kraju jako asystent trenera Ryszarda Kuleszy. W latach 1974-1990 był członkiem Rady Trenerów PZPN. Od 2000 r. ponownie był trenerem-koordynatorem w Kujawsko-Pomorskim Związku Piłki Nożnej. Pełnił funkcję koordynatora Ośrodka Szkolenia Sportowego Młodzieży przy K-PZPN Bydgoszcz, od 2000 r. był wiceprzewodniczącym Wydziału Szkolenia K-PZPN. Był pomysłodawcą turnieju oldbojów im. Andrzeja Brończyka. Był odznaczony m. in.: Złotą Odznaką PZPN (1976), Medalem 70-lecia BOZPN (1993), Odznaką 80-lecia PZPN (1999), Medalem „Za Zasługi w Rozwoju Kultury Fizycznej woj. bydgoskiego” (1983), Złotym Krzyżem Zasługi (1987, 2003), Srebrną Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej” (1988).

<http://zawisza2bydgoszcz.futbolowo.pl/news,1796969,nie-zyje-kazimierz-gurtatowski.html#/3 VIII 2013>

GUTTENTAG NACHUM MENASZE (XIX w.), rypiński rabin, zwolennik ruchu powstańczego 1863/1864 r.

W latach 1850-1870 pełnił funkcję rabina rypińskiego. Był gorącym zwolennikiem reformy judaizmu. W czasie powstania styczniowego 1863/1864 opowiedział się po stronie powstańców. Zachęcał nawet miejscowych Żydów, aby wspierali polski zryw wolnościowy. Obawiając się jednak represji, na kilkanaście miesięcy opuścił Rypin.

Jego postawa i poglądy religijne były mocno kontestowane przez środowiska ortodoksyjne, szczególnie wobec rosnących wpływów zwolenników chasydyzmu, który docierał także do tego miasteczka.

Dekanat Rypiński. Z archiwów diecezjalnych plockich XIX wieku, zebrał do druku, przygotował i wstępem opatrzył M. M. Grzybowski, Ziemia Dobrzyńska, t. 5: 1997; Z. Guldon, *Dzieje powiatu rypińskiego w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Szkice rypińskie. Materiały z sesji popularno-naukowej zorganizowanej z okazji 900-lecia Rypina w dniu 27 listopada 1965*, Bydgoszcz 1967, s. 89-90; M. Krajewski, *Rypin w okresie zaborów (1793-1918)*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 183-186; *Rypin Surnames 1822, 1866/1903*, http://jri-poland.org/psa/rypin_surn.html/2 II 2014.

GUTKOWSKA WIKTORA (*1916 r. w Rypinie †1990 r.), nauczycielka-polonistka (G 90)

Przed wojną studiowała polonistykę na Uniwersytecie im. J. Piłsudskiego w Warszawie. W dniu 1 września

1939 r. miała podjąć pracę nauczycielską w Szkole Powszechnej w Świdziebni w pow. rypińskim, jednak wybuch wojny ten plan uniemożliwił.

W związku z wybuchem wojny zgłosiła się do Wojska Polskiego i jako sanitariuszka brała udział w walkach pod Modlinem. Po kapitulacji Warszawy powróciła w rodzinne strony, jednak w następnych miesiącach okupacji wraz z rodziną była wysiedlona. Prowadziła tajne nauczanie na terenie Lubelszczyzny.

W 1945 r. powróciła do Rypina i otrzymała pracę polonistki w miejscowym gimnazjum (później Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie), gdzie pracowała do 1962 r. oraz po przerwie do połowy lat siedemdziesiątych. W rypińskim liceum prowadziła harcerstwo żeńskie. W 1951 r. na UMK dokończyła, przerwane przed wojną, studia i otrzymała tytuły magistra filozofii i filologii polskiej.

Nie złożyła rodziny, miała braci Mariana i Tadeusza. Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AA, Wykaz nauczycieli LO w Rypinie; T. Gutkowski, *Wiktoria Gutkowska*, Kronika Rypińska 2008, nr 8, s. 7; Krajewski, *Rypinie*, s. 184; *Nasza młodość*, s. 32 i n.; *Rypin PRL*, s. 547-548.

GUTKOWSKI MARIAN (*1915 r. †IV 1940 r. w Rosji), lotnik, policjant, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (G 91)

Był synem Feliksa, starszego posterunkowego Policji Państwowej w Rypinie i Elżbiety z Januszkiewiczów. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Rypinie, uczył się z wodu ślusarsko-tokarskiego i uczęszczał do 3-letniej Doksztalcząco-Zawodowej Szkoły w Rypinie. W wieku 18 lat wstąpił jako ochotnik do 4. pułku lotniczego w Toruniu. Po ukończeniu szkoły podoficerskiej został przeniesiony do 1. pułku lotniczego w Warszawie. Po dwóch latach służby został przeniesiony do rezerwy i podjął pracę w Policji Państwowej w Rypinie. Potem został skierowany do kompanii szkolnej w Gdyni, a po roku przeniesiony do szkoły policyjnej w Mostach Wielkich. Po jej ukończeniu został skierowany do pracy na posterunku policji w Osadzie Janowa Dolina w pow. Kostopol, woj. łuckie.

Po wkroczeniu wojsk radzieckich, w dniu 24 października został aresztowany przez NKWD. Najpierw, jako więzień NKWD, pracował w warsztatach samochodowych. Został zamordowany przez Ukraińców między Lwowem a Czortkowem.

Miał brata Tadeusza i siostrę Wiktorię, nauczycielkę-polonistkę.

Gutkowski, *Historia policji*, s. 343; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 246; R. Piotrowski, *W 55. rocznicę zbrodni katyńskiej. Biogramy ofiar*, Kronika Rypińska 1995, nr 4, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 118.

GUTKOWSKI TADEUSZ, ps. „Zbyszko” (*1924 r. w Rypinie), uczestnik wojny 1939-1945, urzędnik, radny, społecznik (G 92)

Był synem Feliksa, starszego posterunkowego Policji Państwowej w Rypinie i Elżbiety z Januszkiewiczów. W 1940 r. został wysiedlony wraz z rodziną na Lubelszczyznę. W 1943 r., zagrożony wywiezieniem na roboty do Niemiec, wstąpił do oddziału partyzanckiego

go Batalionów Chłopskich, przyjmując jako łącznik dowódcy pseudonim „Zbyszko”. W maju 1944 r. zmobilizowany do Ludowego Wojska Polskiego, gdzie pełnił służbę w 1 Samodzielnym Batalionie Szturmowo-Desantowym. Z powodu choroby, w maju 1945 r. przeniesiony do Brodnicy, gdzie otrzymał pracę jako komendant odcinka PKP na linii Brodnica-Sierpc. W 1947 r. przeszedł do służby cywilnej w PKP, a po kilku miesiącach został zatrudniony jako komisarz skarbowy w Płocku. W 1951 r. zamieszkał w Rypinie i podjął pracę w Powszechnym Zakładzie Ubezpieczeń Wzajemnych (później PZU), gdzie zatrudniony był do przejścia na emeryturę w 1981 r.

Przez kilka kadencji pełnił funkcję radnego Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie. W 1964 r. wstąpił do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Od 2000 r. pełni funkcję przewodniczącego Społecznej Rady Kombatantów przy Starostwie Powiatowym w Rypinie.

W 2009 r. na łamach „Rocznika Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie” ogłosił materiał pt. *Przyczynek do historii Policji Państwowej w powiecie rypińskim w okresie II RP*.

Za walkę w partyzantce i Ludowym Wojsku Polskim oraz pracę społeczną został odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem Batalionów Chłopskich, Medalem „Za Udział w Walkach o Berlin”, Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami dla ZHP, Odznaką Weterana Walk o Niepodległość, Złotym Medalem Zasługi dla Związku Kombatantów RP. W 2008 r. mianowany na stopień kapitana Wojska Polskiego. W tym samym roku decyzją Rady Miasta Rypina otrzymał tytuł „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

Miał brata Mariana.

AUM Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1965-2014); *Rypin w PRL*, s. 793.

GUTOWSKI JAN (*1933 r. we wsi Krzyżewo Jurki w parafii Płoniawy †V 2007 r. w Okalewie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, proboszcz w Okalewie

Był synem Aleksandra i Józefy z Plaskotów, średniorolnych gospodarzy. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku, w 1959 r. przyjął święcenia kapłańskie. Najpierw był na wikariatach w Sarbiewie i Lubielu. W 1962 r. został przeniesiony na wikariat do parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie, gdzie proboszczem był ks. Wincenty Konarski. Tu duszpasterzował do sierpnia 1964 r. Następnie odbył kilka kolejnych wikariatów: Krzynowłoga Wielka, Wieczfnia, Wyszków, Przasnysz, Raciąż, by w maju 1972 r. otrzymać parafię Okalewie w dekanacie rypińskim. Był tu 23 lata i przez ten czas włożył dużo wysiłku w urządzenie i remont kościoła: rozbudował okalewską świątynię, sprawił do niej witraże, stacje drogi krzyżowej, dębowe ławki, oświetlenie i nagłośnienie; parkanem ogrodził cmentarz parafialny i przeprowadził inne prace przy plebanii. Od stycznia 1999 r., ze względu na pogłębiające się kłopoty zdrowotne, przebywał tam jako rezydent, korzystając z pomocy i opieki nowego proboszcza, ks. Dariusza Załęskiego.

Pochowany został na cmentarzu w Skrwilnie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 120-121; M. M. Grzybowski, *Ksiądz Jan Gutowski, emerytowany proboszcz parafii Okalewo (1933-2007)*, MPP 2007, nr 7, s., 343-345; *Parafia*, s. 505.

GUTOWSKI LEON (*31 VIII 1896 r. w Sierpcu †10 VIII 1942 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Dobrzyniu n. Wisłą, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Adama i Elżbiety z Pejczów, 20-hektarowych gospodarzy. W wieku 16 lat wyjechał do starszego brata, Teodora do USA. Tam ukończył seminarium duchowne w diecezji Superior Wis i w dniu 3 maja 1927 r. przyjął święcenia kapłańskie. Był wikariuszem w polskich parafiach.

Po powrocie do kraju, w grudniu 1936 r. był wikariuszem w Dobrzyniu n. Wisłą, a później w Płoniawach. W 1939 r. został proboszczem w Zarębach, gdzie zastała go wojna.

Aresztowany w dniu 17 czerwca 1941 r., więziony był w Przasnyszu, Działdowie i Dachau. W tym ostatnim obozie poniósł śmierć męczeńską w komorze gazowej.

Biskupski, *Księża polscy*, s. 63; Domagała, *Dachau*, s. 118; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 44-45; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 122-123; Jacewicz *Martyrologium*, s. 300; W. Jezusek, *Ks. Leon Gutowski, proboszcz parafii Zaręby*, MPP 1949, nr 11-12, s. 493-494; Musioł *Dachau*, s. 391; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 106; Urbański, *Duchowni*, s. 112; Weiler, *Dachau*, s. 279.

GUZ WŁADYSŁAW (*6 II 1892 r. w Suchowoli †1944 r.), ogrodnik, żołnierz AK, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Teofila i Bronisławy z Siepkowskich. Po ukończeniu szkoły ogrodniczej, podjął pracę w Warszawie. W krótkim czasie został ogrodnikiem-kwiaciarzem w majątku Wierzbick k. Lipna. Posiadał niewielki areal ziemi w Piątkach, gdzie wznosił dom mieszkalny i urządził ciekawy ogródek wraz ze szkółką. Wykazywał dużą aktywność w pracy społecznej, był m. in. członkiem trzyosobowego zarządu Kasy Stefczyka w Lipnie.

W czasie okupacji hitlerowskiej należał do Armii Krajowej. W listopadzie 1944 r. Gestapo zatrzymało w lesie karnkowskim młodego łącznika o nazwisku Bielicki, który niósł do niego list. Obydwaj zostali niebawem zamordowani w lesie koło Ligowa.

Ciało jego ekshumowano w lutym 1945 r. i pochowano na cmentarzu w Piątkach.

R. Specjalski, *Władysław Guz (1892-1944)*, *Gazeta Lipnowska*, nr 27: 1996, s. 9.

GUZIK ROMAN (*26 VII 1895 r. w Żyrardowie †wiosną 1940 r. Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Pawła i Heleny z Czajkowskich. Od 1919 r. był policjantem i pełnił służbę jako posterunkowy na Posterunku Policji Państwowej w Czernikowie w pow. lipnowskim. Przez pewien czas, od 10 maja 1938 r. do września 1939 r., służbę pełnił w sąsiednim poste-

runku w Kikole, ale od września 1939 r. ponownie w Czernikowie.

Podczas ewakuacji służb policyjnych na tereny wschodnie został aresztowany przez wojska sowieckie i zesłany do obozu w Ostaszku. Rozstrzelany w siedzibie NKWD w Kalininie.

Żonaty ze Stanisławą (ur. 1890), miał syna Karola i córkę Jadwigę.

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Księga Miednoje, s. 254; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 72-73; *Naznaczeni piętnem*, s. 394; WIH L. W. z 9 IV 1940 r., nr 020/2, poz. 96.

GUZOWSKA-BARTEL ZOFIA (*8 II 1884 r. w Papowie Toruńskim †29 XII 1951 r. w Bydgoszczy), żołnierz Armii Krajowej, kurierka

Była córką Aleksandra i Marii z Lubomskich, średnio-rolnych gospodarzy z Włocławka, którzy mieszkali przy ul. Starodębskiej 28. We Włocławku ukończyła szkołę elementarną.

Na początku okupacji została wyrzucona z hurtowni papieru w Bydgoszczy, którą prowadziła z mężem do jego przedwczesnej śmierci, i osiedliła się we Włocławku, gdzie nawiązała kontakt z punktem dowodzenia ZWZ/AK „Pomorze”, mieszczącym się w domu jej brata, Wacława, zarządzającego ogrodnictwem po rodzicach. Tam poznała komendanta AK Inspektoratu Włocławek, Józefa Olszewskiego, ps. „Andrzej”, który zatrudniony został legalnie w ogrodnictwie jej brata jako szeregowy robotnik. Zaprzyjaźniła się również z łączniczką AK Feliksą Orsz, ps. „Maria”, z którą pełniła podobne zadania wobec płka Jana Pałubickiego, komendanta Okręgu „Pomorze” Armii Krajowej.

Na rozkaz dowództwa Okręgu przyjęła II grupę *Volkslisty*, jako osoba skłaniająca się ku Niemczyźnie. Korzystając z większych uprawnień, rozwinęła działalność samopomocową, organizowała wysyłkę paczek żywnościowych do więzień i obozów koncentracyjnych, pomagała rodzinom aresztowanych. W tym zakresie utrzymywała nadal kontakty z Feliksą Orsz, była mieszkanką Kikoła i Lubicza, przebywającą w 1942 roku w majątku Kromczewice. Wraz z córkami powieliła ulotki i gazetkę pt. „Polska żyje”, które rozpowszechniała na Kujawach, w ziemi dobrzyńskiej i w Bydgoszczy. Matrycę otrzymywała od Mariana Górskiego, a materiały do druku z własnej hurtowni poprzez zaprzysiężone osoby, a nawet przez nocną kradzież.

Cała rodzina Bartłów-Guzowskich zaangażowana była w konspirację, a ich punkt kontaktowy AK czynny był aż do listopada 1945 r.

W wieku 18 lat, wyszła za mąż za Kazimierza Bartła, hurtownika papieru i materiałów piśmiennych w Bydgoszczy, przy ul. Śniadeckich 28. Urodziła czworo dzieci. Jej córka Kazimiera Bartłowa, aresztowana została przez UB w dniu 19 listopada 1945 r.

Pochowana na cmentarzu w Bydgoszczy

Giziński, *Niepospolici*, s. 126-128; H. Orsz, *Pokolenie trzech wojen. Wspomnienia z osiemdziesięciu dziwnych lat*, mps, Toruń 1994; SBKP, t. 1: 1994, s. 26

GUZOWSKI MARIAN (*25 VII 1913 r. w Lubiczu †9 X 2003 r.), żołnierz Września 1939 r., jeniec stalagu, społecznik, przewodniczący GRN w Lubiczu (G 93)

Był synem Kazimierza i Franciszki z Bartoszyńskich, 10-hektarowych rolników. W 1920 r. podjął naukę w miejscowej, 6-oddziałowej szkole czteroklasowej, którą ukończył w 1927 r. Jej kierownikiem był spolszczony Niemiec, Bolesław Semann, który grał na organach w katolickiej kaplicy szkolnej i jednocześnie w ewangelickim kościele. Nauczycielami w tej szkole byli wówczas: Stefan Tomaszewski, Wanda Ekowska, Janina Katkiewiczówna i Irena Wdowiakówna. Od września 1930 r. kontynuował naukę na dwuletnich kursach wieczorowych oświaty pozaszkolnej, prowadzonych przez kierownika szkoły, Bolesława Semanna, a organizowanych przez Edmunda Nasojada, inspektora oświaty pozaszkolnej Starostwa Toruńskiego, z siedzibą inspektoratu szkolnego w Chełmży. Organizowali oni wraz z ks. Franciszkiem Drzymalskim zebrania rodziców i chodzili po domach, przekonując o konieczności posyłania młodzieży na dodatkowe jej kształcenie. Sam wyszukał szkołę i ojciec posłał go do 3-letniej Szkoły Handlowej w Toruniu. W drugim roku nauki zmarł jemu ojciec, a on zmuszony był do powrotu na gospodarstwo, które prowadził wraz z matką.

W dniu 15 marca 1935 r. powołany został do zasadniczej służby wojskowej, z przydziałem do 63. pułku piechoty w Toruniu i po okresie rekruckim trafił do szkoły podoficerskiej, którą ukończył 20 września 1936 r. w stopniu kaprala. Po wojsku nadal prowadził gospodarstwo.

W dniu 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego, do 1. Batalionu 66. pułku piechoty w Chełmnie, w składzie 16. Dywizji Grudziądzkiej. Przeszedł szlak bojowy od Świecia n. Osą poprzez Okonin k. Grudziądzka, Radzyń, Stanisławki Wąbrzeskie, Kowalewo, Sokołowo, Dulsk, Lipno, Włocławek, Łowicz, Bzurę, Kutno. Brał udział w dwukrotnym odbijaniu Łowicza i tam 18 września 1939 r. dostał się do niemieckiej niewoli. Gdy odmówił zmiany munduru na niemiecki, został wysłany do Stalagu 6A w Hemer na terenie Westfalii, otrzymując numer jeniecki 833. Podobnie jak on postąpili i razem z nim przebywali lubiczanie: Brunon III Kempński, Wojciech Reczkowski i Jan Wichrowski. Od nowego roku, tj. 1940 r. został przydzielony jako robotnik rolny do majątku Beckeleier, potem do sąsiedniej wsi Wimber.

Jesienią 1944 r. wojska angielskie operowały po drugiej stronie Renu, rozrzucając z samolotu wielojęzyczne odezwy do żołnierzy-niewolników. W wyniku przejętej ulotki, próbował ucieczki, lecz obstawa barona von Bizelag schwytała uciekiniera. Starszy wiekiem baron darował mu jednak życie i polecił odstawić do lagru. Jednak w obawie przed następstwami uciekł w 9 października 1944 r. nocą przepłynął rzekę Ruth, znajdując schronienie w leśnych bunkrach. Na skraju lasu spotkał Rosjanek-przymusową robotnicę u schorowanej Niemki, której mąż i synowie polegli na wojnie. Ta umieściła uciekiniera w przemysłowej kryjówce, potajemnie odwiedzała i karmiła, do dnia wkroczenia wojsk koalicji, tj. 15 kwietnia 1945 r.

Na początku maja 1945 r. wraz z innymi byłymi jeńcami przetransportowany został przez Belgię do Léon w

południowej Francji, awansowany do stopnia sierżanta z funkcją komendanta warty dla strażników niemieckich jeńców wojennych. Tam, wraz z innymi utworzył zespół estradowy słowno-muzyczny, który dawał występy artystyczne dla wojskowych różnych narodowości. Jednocześnie kontynuował naukę uzupełniającą w zakresie średniej szkoły handlowej.

Jesienią 1946 r. musiał podjąć decyzję o pozostaniu na Zachodzie lub powrocie do Polski, o której oficerowi informacyjni przekazywali gorzką prawdę. Mimo to, w końcu listopada 1946 r. dotarł do osamotnionej matki, Franciszki. Z powrotem przejął gospodarstwo w Lubiczu Dolnym. Jednocześnie od połowy kwietnia 1947 r. prowadził sklep wielobranżowy Spółdzielni Spożywców w Lubiczu. Po dwóch latach awansował na wiceprezesa gminnej spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Grębocinie. W latach 1952-1956 pracował w Zakład Młynarskich PZZ w Lubiczu w charakterze elektryka. W połowie kwietnia 1956 r. został przewodniczącym Gromadzkiej Rady Narodowej w Lubiczu i był nim do 31 stycznia 1972 r.

Nadto był aktywnym działaczem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Za jego szesnastoletniej kadencji szeregi wzrosły dwukrotnie, a Krobia stała się ponad gminnym centrum ruchu ludowego, z którym sympatyzowało wielu członków PZPR. To nie podobało się kierownictwu partii w Toruniu, które postanowiło pozbyć się jego, jako przewodniczącego GRN. Zarzucano mu przyjacielskie kontakty z miejscowym proboszczem, ks. Antonim Kałuskim, który w środowisku serdecznie był akceptowany przez praktykujących i niepraktykujących parafian. Złożył rezygnację z pełnionej funkcji, którą głęboko przeżył, ukrył się w swym przysiółku i przez rok unikał kontaktu z ludźmi. Lekarze dr Otton Karwowski, potem dr Jan Laskowski przez rok przetrzymywali go na tzw. chorobowym, by z dniem 7 stycznia 1973 r. mógł otrzymać rentę, po roku przyspieszoną emeryturę, a od 1980 r. emeryturę.

Za jego kadencji Szkoła Podstawowa nr 2 im. Tadeusza Kościuszki otrzymała własne ujęcie wodne hydrofornię, kanalizację. Uruchomiono 30-osobową orkiestrę mandolinistów z udziałem towarzyszących instrumentów. Powołano Uniwersytet Powszechny dla rodziców, który wkrótce rozrósł się do sekcji młodzieży pozaszkolnej. W ramach Uniwersytetu Powszechnego TWP powołano orkiestrę dętą przy OSP w Lubiczu wyposażoną w ponad 30 instrumentów. Istniał także nauczycielski zespół estradowy „Drwęca”, w skład którego wchodziłi uzdolnieni muzycznie i teatralnie nauczyciele z obu Lubiczów i Grębocina. Corocznie organizowane były „Dni Lubicza”.

Był odznaczony m. in.: Brązowym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 roku”, Medalem Związku Kombatantów i byłych Więźniów Politycznych, Medalem „Zasłużony dla Gminy Lubicz”.

Żonaty z Zenobią Raciborską, córką właściciela Wilczego Młyna, tj. przysiółka z młynem Bachą, pozostał bezdzietny.

Pochowany, obok swojej żony Zenobii, na cmentarzu parafialnym w Lubiczu Dolnym.

GUZOWSKI MICHAŁ h. Junosza (XVII w.), właściciel ziemski

Wywodził się z Guzowa w pow. sierpeckim. W 1673 r. nabył od Tomasza Rościszewskiego, syna Jana część Skrwilna. Posiadał zapewne także inne dobra, stąd w źródłach występuje z predykatem „generossus”. W 1673 r. płacił od siebie 2 floreny podatku, od własnych rodziny także 3 floreny, od rodzin pochodzenia szlacheckiego w jego dobrach – 10 florenów. W Skrwilnie posiadał 20 chłopów pańszczyźnianych, w Rudzie – 17, w Szczawnie – 11, za których łącznie płacił 48 florenów podatku poglównego.

AGAD, ASK I. Ziemi dobrzyńskiej rachunki poglównego 1673 anni, sygn. 73, k. 218; Łempicki, *Herbarz*, s. 262, 274; Niesiecki, *Herbarz*, t. 11, s. 164-165; RZD, t. 2, cz. 3, s. 288-289.

GUZOWSKI WŁADYSŁAW (*1909 r. †w lasach skrwileńskich na przełomie X/XI 1939 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Rętwinach, w pow. rypińskim. W dniu 31 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie prawdopodobnie został rozstrzelany w lasach skrwileńskich.

Włoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w miejscu zbrodni.

W 1955 r. sąd uznał go za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Ns 256/58; Piotrowski, *Słownik*, s. 8; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 157.

H

HANKA z Sadłowa (†m. 1408 a 1417 r.), właścicielka ziemiska

Była córką Piotra z Sadłowa h. Świnka, kasztelana rypińskiego i jego drugiej żony. Po śmierci ojca, ok. 1395-1397 r. odziedziczyła połowę dóbr sadłowskich, zaś drugą połowę dziedziczyła jej siostra, Anna.

W lutym 1407 r. od siostry Anny otrzymała jej połowę dóbr sadłowskich, w zamian za Zakrzewiec i Więclawice w pow. kowalskim na Kujawach, majątki Wojciecha z Pleckiej Dąbrowy. W ten sposób Sadłowo i okoliczne wioski weszły w posiadanie Hanka i jej męża, a w konsekwencji przeszły na Doliwów słońskich i ich spadkobierców.

Ok. 1394 r. wyszła za Wojciecha z Pleckiej Dąbrowy h. Doliwa, komornika łęczyckiego (1394), słońskiego (1396), (zm. ok. 1429-1431). Z małżeństwa tego pozostawiła synów: Tomka z Sadłowa, kasztelana słońskiego; Jana z Pleckiej Dąbrowy, stolnika dobrzyńskiego (1450), kasztelana rypińskiego (1452) i Wincentego z Baruchowa, chorążego brzeskiego (1448) oraz córki: Dobrochnę, od ok. 1416 żonę Andrzeja Trębka h. Prawda i Małgorzatę, poślubioną ok. 1419 r. Ziemakowi z Orłowa h. Junosza.

Bieniak, *Elita*, s. 32; *Okolice Rypina*, s. 664; *Parafia w Sadłowie*, s. 17; B. Możejko, *Ród Świnków*, s. 85.

HARTWIG RYSZARD (*7 III 1935 r. w Poznaniu †27 V 1997 r. w Bydgoszczy), dyrektor fabryki w Rypinie (H 1)

W końcu lat 80. XX w. przybył do Rypina, gdzie w latach 1979-1984 kierował znaną w tym mieście Fabryką Akcesoriów Meblowych. Doprowadził zakład o znacznego rozkwitu, do tego stopnia, iż w szczytowym okresie zatrudniano w nim ok. 800 pracowników, tym ok. 200 uczniów.

Jednocześnie w grudniu 1979 r. wybrany został prezesem Klubu Sportowego „Lech”. Za jego prezesury drużyna piłkarska z Rypina weszła do ligi okręgowej. Z funkcji prezesa zrezygnował jednak w lipcu 1984 r.

Lech, s. 343, *Rypin w PRL*, s. 957.

HENIKOWSKI STANISŁAW (*ok. 1838 r. †11 VII 1919 r.), powstaniec styczeńowy 1863 r.

W wieku ok. 25 lat brał udział w powstaniu styczeńowym. Nie wiemy jednak, czy był sądzony przez Rosjan na udział w insurekcji. Potem był właścicielem majątku Makówiec w pobliżu Chrostkowo.

Pochowany po prawej stronie alei głównej cmentarza parafialnego w Chrostkowie k. Lipna, niedaleko powstańców poległych pod Nietrzebą k. Chrostkowa w dniu 22 kwietnia 1863 r.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 113-114; Tablica inskrypcyjna na nagrobku na cmentarzu w Chrostkowie.

HEYMAN MARCIN (MARTIN), (XIX/XX w.), architekt, starosta powiatu rypińskiego

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. pełnił urząd starosty powiatu rypińskiego. Zajmował się także projektowaniem. W dniu 11 lipca 1920 r. zainicjował powołanie w Rypinie Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński, jednak w początkach sierpnia tego roku opuścił miasto razem z okolicznymi ziemianami: Janiną i Janem Kretkowskimi z Sadłowa, Wandą i Ignacym Piwnickimi z Gulbin, Haliną Gniazdowską ze Świedziebni, kierując się przez Golub i Toruń, na Kujawy zachodnie.

W wolnej Polsce zaprojektował m. in. w 1921 r. obiekt szpitala powiatowego, a następnie budynek na siedzibę starostwa przy ul. Wydmuchowo (później ul. Warszawska) z mansardowym dachem. Budynek wzniesiono w latach 1925-1930. Choć ten pierwszy projekt wzbudził lokalne kontrowersje, szpital został otwarty dość szybko, w dniu 14 kwietnia 1923 r.

Ożeniony z Leontiną Charlotte z d. Goyet (ur. w 1877 w Bourgen-Bresse-zm. w 1920), Francuzką, była gubernantką w domu Heymanów, miał dzieci: Franciszka Ksawerego, Piotra i Sylwię.

Gazeta Urzędowa Wydziału Powiatowego Powiatu Rypińskiego 1921, nr 12, z 15 VI; 1923, nr 8, z 1 V; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 107; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 16, 80; Kronika Rypińska 1925, nr 51, z 24 XII; 1926, nr 16, z 18 IV; *Rypin między wojnami*, s. 96-97.

HEYMAN FRANCISZEK KSAWERY (MARTIN), (XX w.), literat

Urodził się jako Franz Xaver Heyman i był, według metryki, młodszym synem Martina (Marcina) Heymana, architekta i pierwszego starosty powiatu rypińskiego oraz Leontine Charlotte z d. Goyet (ur. 1877 w Bourg-en-Bresse, zm. 1920), Francuzki, bylej gubernantki w domu Heymanów.

Był bratem Piotra Heymana i Sylwii Mamroth. Według komentarzy w swojej książce był pasierbem Marcina Heymana. W sierpniu 1962 r. zmienił w Polsce nazwisko z „Franciszek Ksawery Heyman” na „Jacek Franciszek Rossi”. W akcie naturalizacji francuskiej, w sierpniu 1990 r., przyjął nazwisko Jacques Francois Rossi.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 107.

HINZ PAUL (XX w.), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich 1939 r.

Pochodził w Kaszub. Od 1937 r. był nauczycielem w Silnie, gmina Obrowo. W latach 1930-1939 w rozgłośni toruńskiej prowadził gwarą kaszubską patriotyczny program radiowy. W czasie pobytu w Silnie, wracając rowerem w Torunia, został napadnięty przez nieznaną sprawców i dotkliwie pobity. Na początku listopada 1939 r. miejscowy sołtys, Blimke, z pochodzenia Niemiec, wyprowadził i zamordował go w pobliskim lesie.

Tam znajduje się jego grób.

Pawłowski, *Obrowo*, s. 196-197.

HIRSZFELD (i. n.), (†w końcu 1939 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Rypinie, z pochodzenia był Żydem. W listopadzie 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i Gestapo. Wywieziony w nieznanym kierunku, po czym wszelki ślad po nim zaginął.

Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 13; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 157.

HLEBICKI-JÓZEFOWICZ PIOTR STANISŁAW h. Leliwa (*ok. 1806 r. w Lasotkach w ziemi dobrzyńskiej), dr obojga praw

Pochodził ze szlacheckiej rodziny z Gorzechowa w ziemi dobrzyńskiej. Był synem Walentego, burgrabiego plockiego i Julianny z Komorowskich. W dniu 25 września 1824 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1827 r. uzyskał tytuł magistra prawa. W dniu 25 maja 1830 r. doktoryzował się na tym wydziale na podstawie rozprawy pt. *O teorii prawa kryminalnego z prewencji wyprowadzonej*. W latach 1840-1846 wykładał na kursach prawnych przy gimnazjum gubernialnym w Warszawie.

Miał braci: Ignacego, ożenionego z Różą Sumińską h. Leszczyc; Ludwika i Wincentego Juliana, także prawnika oraz siostrę Kunegundę Teklę, za Erazmem Paulinem Czermińskim.

Nie wiemy, czy założył rodzinę.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; K. Estreicher, *Bibliografia polska XIX stulecia*, Kraków 1906-1916, t. 2; Kurier Warszawski 1827, nr 266, 1830, nr 137; A. Sulikowski, *Bibliografia prawnicza polska XIX i XX wieku*, Warszawa 1911, pass.

HLEBICKI-JÓZEFOWICZ WINCENTY JULIAN h. Leliwa (*1802 r. †1867 r.), prawnik

Był synem Walentego, dziedzica dóbr Lasotki w ziemi dobrzyńskiej, burgrabiego plockiego i Julianny z Komorowskich. W dniu 6 września 1820 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie w 1824 r. uzyskał tytuł magistra prawa. W latach 1829-1836 był sekretarzem w biurze prefektury generalnej, a w latach 1837-1841 – podpisarzem w sądzie apelacyjnym. W 1843 r. mianowany został sędzią Trybunału Cywilnego Mazowieckiego. W latach 1860-1865 był pisarzem w IX Departamencie Rządzącego Senatu w Warszawie i sędzią Trybunału Cywilnego w Warszawie.

Miał braci: Piotra Stanisława, także prawnika; Ludwika i Ignacego oraz siostrę Kunegundę Teklę, za Erazmem Paulinem Czermińskim.

Ożeniony z Michaliną Izabelą Hoffman, miał synów: Wincentego, Zygmunta, Piotra i Ludwika.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Gerber, *Studenci*, s. 86; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=71588/29> | 2014; Kurier Warszawski 1824, nr 243, z 11 X; *Nowy Kalendarz Polityczny na rok...*, wyd. J. Netto, Warszawa 1819-1831.

HOLLATZ LUDWIK ERNEST (†28 IX 1828 r. w Rypinie), aptekarz

Po raz pierwszy wzmiankowany w źródłach w 1808 r. jako aptekarz w Rypinie. Zapewne sprowadzony tu przez władz pruskie.

Dłutek, *Dzieje szpitalnictwa*, s. 24; *Dzieje służby zdrowia*, s. 367.

HORNOWSKI MARCELI h. Korczak (*24 XII 1888 r. we wsi Piaseczno, między Czarnem a Wielgiem k. Lipna †3 V 1957 r.), społecznik, sołtys wsi Lubicz, ofiara prześladowań komunistycznych (H 3)

Był synem Bronisława i Stanisławy z Tabaczyńskich (pochowani na cmentarzu parafialnym we Wielgiem, k. Lipna). Wieś Piaseczno należała wraz z dobrami Czarne i Wielgie do majątku Hornowskich, legitymujących się herbem Hornów, odmianą herbu Korczak (trzy wręby z podkową). Majątki położone na terenie pow. lipnowskiego, na skutek kryzysu gospodarczego w latach 1904-1905, niegospodarności ojca oraz jego skłonności do hazardu, zostały sprzedane dla pokrycia długów, poczynionych w kasynie w Nieszawie. Rodzina złożona z czworga dzieci, trzech synów: Lucjana, Marcelego i Karola oraz córki, znalazła się w trudnej sytuacji materialnej. Matka z córką zamieszkały w Lipnie. Najstarszy syn wyemigrował do Ameryki i tam w Brooklynie prowadził masarnię i sklep rzeźniczy. Najmłodszy zajmował się handlem kolonialnym. Marceli powołany został do armii carskiej, w której służył w latach 1911-1915, pełniąc funkcję „prowiantowego”, tzn. zaopatrywał żołnierzy w żywność i nadzorował pułkową piekarnię.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r. wstąpił do Policji Państwowej, w której służył do 1926 r., początkowo w Lipnie, później w Lubiczu Górnym. Rozwinął działalność gospodarczą i rozbudował piekarnię żony. Wyroby z jego piekarni sprzedawane były w dwóch własnych sklepach oraz rozwożone do okolicznych wsi: Zębowa, Obrowa, Kuźnik, Dobrzejewic i Rogówka.

Obok działalności rolniczej i piekarskiej angażował się w życie społeczne w Lubiczu. Uczestniczył w różnych komitetach, jak np. Kościelny Komitet Budowy Pomnika – Figury Chrystusa, którego odsłonięcie nastąpiło latem 1934 r. Był członkiem zarządu Ochotniczej Straży Pożarnej, inicjatorem budowy chodnika na ul. Lipnowskiej, pomagał ludziom ubogim. To zaangażowanie na rzecz społeczności zaowocowało wyborem go na stanowisko sołtysa, które zajmował przez wiele lat. Przyjaźnił się z kierownikiem miejscowej szkoły, Antonim Wiśniewskim i popierał jego wysiłki w uruchomieniu w Lubiczu Lipnowskim szkoły powszechnej. Na zebraniu wiejskim miejscowa ludność wypowiedziała się jednak przeciw szkole. Za utworzeniem szkoły wypowiedzieli się natomiast ks. Piotr Zajkowski, Kazimierz Zawadzki, Stefan Nitecki, Leopold i Jan Rapkiewicz, Marceli Hornowski i Jan Różański. Nawiazali oni kontakt z Gracjanem Witoldem Gizińskim z Powiatowej Rady Szkolnej w Lipnie, który wyjednał u starosty środki finansowe i przystąpili do adaptacji byłej siedziby granicznego kordonu wojsk carskich dla potrzeb szkolnych.

Przed 1939 r. aktywnie pracował na rzecz armii, oprócz organizowania zapasów siana i owsa, zajmował się zaopatrywaniem wojska w konie. Był również inicjatorem zbiórki pieniędzy dla armii, dzięki czemu

zakupiono działko przeciwlotnicze, подарowane na uroczystości w dniu 4 sierpnia 1939 r. w Lipnie, gdzie burmistrz Lipna, Zygmunt Uzarowicz w obecności wojewody pomorskiego, Władysława Raczkiewicza wręczył dowódcy VIII OKN, gen. Michałowi Tokarzewskiemu-Karaszewiczowi 20 karabinów maszynowych i 4 działka przeciwlotnicze, w tym jedno od mieszkańców obu Lubiczów i okolicy. W uroczystości tej uczestniczył w strażackim mundurze.

Jego patriotyczne czyny były powodem zagrożenia życia po wybuchu wojny 1939 r. Razem z rodziną próbował uciec przed nacierającymi wojskami hitlerowskimi, ale wojna zatrzymała go pod Skierniewicami. Z tułaczki wracał przez Lipno, w którym rodzina był świadkiem rewizji uciekinierów i wykonania wyroku śmierci przez rozstrzelanie tych osób, które przewoziły broń. Rodzina Hornowskich, nieświadoma pełnego zagrożenia, wróciła jednak do Lubicza. Po uzyskaniu informacji o represjach i egzekucjach Polaków, ukrył się w sągach drewna, używanego do ogrzewania pieca chlebowego. Ujawnił się dopiero po powstaniu niemieckiej administracji cywilnej. Po długotrwałym przesłuchaniu, niemiecki komendant uznał, że wykonywał on obowiązki sołtysa, nie nadużywając władzy i zwolnił go, wpisując jednak na listę zakładników, których zatrzymywano przed ważnymi datami. W czasie okupacji niemieckiej zajmował się prowadzeniem gospodarstwa w Krobi. Lubicki *Volksdeutsch* zdemontował urządzenie jego piekarni, wbudowując je w swój zakład.

Po wojnie, po odbudowaniu piekarni, wyrabiał chleb i inne wyroby piekarnicze, jednak prywatna działalność gospodarcza była przez władze komunistyczne systematycznie likwidowana. Reglamentowanie zaopatrzenia w mąkę, nawet pochodzącej z przemiału własnego zboża, obowiązkowe dostawy, ograniczanie zakupów drewna opałowego, a w końcu podejrzany pożar piekarni w 1953 r., dopełnił jej likwidacji. Ze względu na wiek oraz zły stan zdrowia, pogarszany aresztowaniami z powodu niewywiązywania się z obowiązkowych dostaw oraz aresztowanie za rzekomy udział zamachu na sekretarza gminnego PPR-u, zniszczyło go fizycznie i psychicznie. Gospodarstwo popadło w kłopoty finansowe.

Miał rodzeństwo: Marcelę; Karola i Ignacego (bliźniacy), który podobnie jak najstarszy Lucjan wyemigrował do Ameryki oraz dwie siostry: Anastazję, I. v. - Krzezińska, II. v. - Trzczińska i Barbarę, za Słomińskim. Szwagierką była jest Marianna Hornowska, w 2013 r. obchodząca swoje 102. urodziny.

Pełniąc służbę w Lubiczu, poznał prowadzącą piekarnię wdowę, Kazimierę Świątkowską z trzema córkami, z którą ożenił się w lutym 1927 r., a z którą miał syna, Ryszarda (ur. 1927).

Pochowany na cmentarzu w Dobrzejewicach.

Giziński, *Niepospolici*, s. 144-148; Z. Gózdź, *Lipno w XX wieku*, Lipno 1996, s. 239; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 377; Rel. M. Hornowskiej, zam. w Lipnie, udzielona w XI 2013 r. D. Kosteckiej z Lipna; Tablica nagrobna na cmentarzu w Dobrzejewicach.

HUBERT JAN (†w końcu X 1939 r. w lasach k. Wąbrzeźna), ofiara zbrodni

Mieszkał w Dobrzyniu n. Drwęcą w ówczesnym pow. rypińskim. W październiku 1939 r. został aresztowany

przez Selbstschutz i Gestapo. Rozstrzelany w lasach koło Wąbrzeźna w końcu października 1939 r. Ciało Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

Rel. Sabiny Grajkowskiej z Rypina, spisana w 1961 r.; Piotrowski, *Słownik*, s. 119; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 158.

HUBERT MARIAN (*10 IV 1917 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †26 II 2009 r. w Gdyni), mistrz rzeźnicki, mistrz garmażer, sportowiec, działacz OSP, sadownik, wędkarz (H 3)

Był synem Józefa i Walerii z Kabacińskich, rodziny kupieckiej. Dziadek, Juliusz Hubert był założycielem OSP w Golubiu w 1887 r., ojciec Józef Hubert, wieloletni działacz OSP. Jego młodszy brat Jan oraz trzej bracia matki: Piotr, Tadeusz i Józef Kabacińscy oraz kuzyn, Jan Maluski z grupą dobrzynian w październiku 1939 r. zostali przez Niemców aresztowani i zamordowani w lesie wąbrzeskim.

W wieku 7 lat rozpoczął naukę w szkole podstawowej przy ul. Szerokiej (tzw. „biała szkoła”), a następnie przy ul. Kilińskiego (tzw. „szkoła czerwona”). Po ukończeniu szkoły zawodowej rozpoczął praktyczną naukę zawodu w zakładzie rzeźnicko-masarskim u Karola Nozdrykowskiego w Golubiu przy ul. Zamkowej nr 6. Po uzyskaniu dyplomu czeladnika w zawodzie rzeźnik, podjął pracę w Toruniu u Franciszka Smeji, u którego także zamieszkał.

Mając 22 lata podczas tzw. „łapanek domowej” w Dobrzyniu został aresztowany i wywieziony do pracy w stoczni gdańskiej, będącej wówczas filią obozu Stutthof. Do końca wojny pracował tam najpierw przy montażu akumulatorów do łodzi podwodnych, a następnie w kuchni. Swoje uzdolnienia muzyczne wykorzystał do prowadzenia orkiestry złożonej ze współwięźniów. Do Torunia wrócił pieszo ponownie w 1945 r. Po krótkim pobycie w Toruniu-Mokre, wrócił wraz z żoną i zamieszkał w Dobrzyniu przy ul. Kościuszki. Wkrótce otworzył sklep masarski w domu swojej babci, Heleny Kabacińskiej. Jednak postępujące świadomie zmniejszanie przydziału mięsa, zmusiły go do likwidacji tego specjalistycznego zakładu i sklepu mięsnego. Bolesnie odczuli to m. in. ludzie chorzy na cukrzycę. W identycznej sytuacji znalazł się mistrz masarski M. Hubert i jego nauczyciel zawodu, Karol Nozdrykowski, były członek AK. W ten sposób w czasach komunistycznych niszczone lokalne tradycje masarstwa golubsko-dobrzyńskiego, gdzie swoje praktyki zawodowe odbywali nawet czeladnicy masarstwa z Brodnicy. Niezależnie jednak, zajął się sadownictwem. Kupił niewielką parcelę, założył sad w Sokoligórze przy Szosie Wąbrzeskiej i z tego utrzymywał się.

Cały czas był bardzo aktywny społecznie w pracy strażackiej i na rzecz miasta. Praca radnego rady miejskiej, ławnika sądu powiatowego była dodatkową inspiracją do większego wysiłku w ochotniczym pożarnictwie. Szczególnie aktywny był w strażactwie. Założył w powiecie golubsko-dobrzyńskim 22 jednostki OSP, m. in. w Pustej Dąbrówce, Skępsku, Gajewie, Lisewie i Mariankach. Przez prawie 40 lat prowadził orkiestrę dętą przy OSP Golub-Dobrzyń. Jako radny miejski i parafialny przejawiał troskę o swoje miasto, o swój kościół, przy czym zawsze podkreślał swoje dobrzyńskie pochodzenie. Działając na płaszczyźnie

społecznej, kulturalnej i kościelnej dał się poznać jako dobry organizator, animator kultury. Utalentowany muzycznie, śpiewał w chórach, prowadził orkiestrę, wykonywał partie solowe i grał na skrzypcach. Były to nierzadko koncerty rodzinne, bowiem żona grała na pianinie, a także występy okolicznościowe i kościelne. Założył też Młodzieżową Drużynę Pożarniczą, której celem było poznawanie zasad funkcjonowania ochrony przeciwpożarowej, zapoznaniu się ze sprzętem przeciwpożarowym. Ze „swoją” orkiestrą występował we wszystkich uroczystościach środowiskowych.

Przez lata swojej aktywnej pracy należał do: należał do chóru męskiego „Halka” w Golubiu (1934-1939); do chóru parafialnego „św. Katarzyny” w Dobrzyniu n. Drwęca; Związku Czeladników Masarskich (1935-1937); członkiem i prezesem chóru kościelnego „Lira” w Dobrzyniu (1946-1953); pełnił funkcję maczelnika OSP w Golubiu- Dobrzyniu (1948-1982); 1949-1955 - prezesa Klubu Sportowego „Drwęca” przy OSP; był członkiem Rady Parafialnej w Dobrzyniu n. Drwęca (1955-1968); a w latach 1956 i 1980 był radnym Miejskiej Rady Narodowej w Golubiu-Dobrzyniu (dwie kadencje, pełnił też funkcję przewodniczącego Komisji Rozwoju Miasta); w 1957 r. został członkiem ZW Spółdzielni Ogrodniczo- Pszczelarskiej w Toruniu; w latach 1990-1991 przewodniczący Komitetu Odbudowy Pomnika Poległych Dobrzynian w wojnie z bolszewikami w 1920 r. Był członkiem Zarządu Głównego OSP w Warszawie i członkiem Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy.

Po 83 latach pobytu w Golubiu-Dobrzyniu przeprowadził się wraz z żoną do najmłodszej córki, Małgorzaty, mieszkającej w Gdyni.

Odnaczone był m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1992), Złotym Krzyżem Zasługi (1969), Srebrnym Krzyżem Zasługi (1963), Brązowym Krzyżem Zasługi (1959), Złotym Znakiem Związku OSP RP (1986), Złotym Medalem za Zasługi dla Pożarnictwa (1983), Srebrnym Medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1980), Brązowym Medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1977), Medalem Honorowym im. Józefa Tuliszowskiego (1992), Medalem Honorowym im. Bolesława Chomicza (1994), Medalem „Za Zasługi dla Ochrony Przeciwpowozarowej” (1990), Medalem „Za Zasługi we Współzawodnictwie Przeciwpowozarowym” (1970), Medalem „Za Zasługi dla Ojczyzny” (1980, 1984), Medalem „Zasłużony dla Województwa Toruńskiego” (1995), Medalem Zarządu Oddziału PTTK „Mieszkaniec Roku” (1988), Medalem „Za Zasługi w Rozwoju Wędkarstwa PZW” (1997 i 2000).

Miał brata Jana, zamordowanego jesienią 1939 r. przez hitlerowców.

W 1945 r. wziął ślub z Janiną Piłulą (ur. 23 IX 1919 r. w Nowym Dworze, córką Kazimierza i Felicji z Fabianowskich. Z małżeństwa tego pozostawił dzieci: Maria (ur. 1942), nauczycielka, za Idzim Kurpielem, także nauczycielem; Jan (ur. 1946), nauczyciel, ożeniony z Krystyną Tomaszewską, nauczycielką; Andrzej (ur. 1953), mechanik samochodowy, ożeniony z Teresą Kowalską, pielęgniarką; Elżbieta (ur. 1958), nauczycielka, wyszła za mąż za Ireneusza Szpejenkowskiego, żołnierza zawodowego; Małgorzata (ur. 1961), nauczycielka, wyszła za mąż za Wiktora Kurpiela, nauczyciela.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Dobrzyniu.

Inf. M. Kupiel z 28 V 2013 r.; L. Żuchowski, *O golubsko-dobrzyńskiej straży pożarnej i jej kreatorze*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 183-192.

HURDOWICZ ZOFIA (*1902 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka Szkoły Powszechnej w Rogowie, ofiara zbrodni niemieckich

Do września 1939 r. była nauczycielką Szkoły Powszechnej w Rogowie w pow. rypińskim. W pierwszych tygodniach wojny należała do pierwszej na ziemi dobrzyńskiej tajnej organizacji antyniemieckiej pn. Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”.

W dniu 22 października 1939 r. została aresztowana przez Selbstschutz i Gestapo na rzekomej konferencji oświatowej w Rypinie. Więziona w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20 i tam zamordowana.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 263; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 120; Rel. Jadwigi Klubińskiej z Rogowa z 1965 r.; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 158.

HUSARZEWSKI ALEKSY ONUFRY h. Sas (*1714 r. †25 XII 1782 r.), kapitan wojsk królewskich, podkomorzy Augusta III, starosta lipnowski

Był synem Franciszka Kazimierza i Marcjanny Marceliny Szczygielskiej h. Nowina. W 1744 r. awansował do stopnia kapitana wojsk królewskich. Robił duże interesy majątkowe. W 1750 r. nabył od Poniatowskiego starostwo ratneńskie, które za konsensem królewskim, w 1752 r., odstąpił Lubomirskiemu. W tym samym roku, wspólnie z żoną Magdaleną z Podoskich, wykupił starostwo lipnowskie z rąk Brühla. W dniu 19 kwietnia 1758 r. odstąpił je z kolei małżonkom Adamowi i Elżbiecie Dębskim.

Dorobiwszy się znacznej fortuny, osiadł w Gdańsku, gdzie miał pałacyk na Starym Mieście, z piękną biblioteką i ciekawymi zbiorami.

Ożeniony 1752 r. z Magdaleną z Podoskich h. Junosza, córką Karola i Zofii, podkomorzanką różańską, z którą zeznał zapis dożywocia w 1752 r., pozostawił syna Karola Antoniego hr., szambelana Stanisława Augusta (1785), ożenionego z Elżbietą Podoską h. Junosza, a których z kolei syn Adolf Jan poślubił Helenę Mariannę Sierakowską, córkę Antoniego i Honoraty ze Zboińskich z Waplewa. Miał także córkę, która zmarła w wieku 16 lat.

Zmarł nagle.

AGAD, Sig. 29, s. 78; B. Kór., rkps 2646; Boniecki, *Herbarz*, t. 8, s. 19-20; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=aleksy+husarzewski/29> | 2014; *Inwentarze królewsczyzn*, s. XVI, 31; PRS, s. 83; E. Rostworowski, *Husarzewski Aleksy Onufry*, PSB, t. 10: 1962-1964, s. 118-120.

HUTTEN-CZAPSKI ALFONS h. Leliwa (†1878 r.), ziemianin, oficer Wojska Polskiego

Był synem Franciszka Andrzeja i Katarzyny z Mystkowskich. Po ojcu odziedziczył majątek Dzierzno

Ziemiańskie k. Świedziebni w Rypińskim. W 1842 r. na licytacji nabył Dzierzno Kożuchowe. Był oficerem wojsk polskich.

Ożeniony z bliżej nieznaną Pawłowską, pozostawił córkę Stefanię, zamężną za Antoniego Kryszkę, prof. Uniwersytetu Warszawskiego, która z kolei nie została potomstwa. Dobra Dzierzno zostały poważnie zadłużone i wkrótce sprzedane na licytacji.

AWKW Brodnica, KHip. Dzierzno; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; *Genealogia*, s. 54, 243; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=33053/26> I 2014; *Lista członków TR*, s. 96; *Uruski, Rodzina*, t. 2, s. 367.

HUTTEN-CZAPSKI FRANCISZEK ANDRZEJ h. Leliwa (XVIII/XIX w.), ziemianin

Był synem Józefa i Anny z Wernikowskich. W 1820 r. sprzedał odziedziczone po ojcu dobra w pow. brodnickim i nabył majątek Radomice k. Lipna wraz z Ignackowem. W 1837 r. nabył w drodze licytacji Dzierzno Ziemiańskie z przyległością Besznica. W Radomicach zbudował dwór i założył park.

Z pierwszą żoną pozostawił synów: Leonarda, Alfonsa oraz córki: Faustynę, za nieznanym z imienia Kujawińskim i Leokadię, za Romualdem Płaskowskim. Potem ożeniony z Katarzyną Mystkowską, miał syna Melchiora.

AWKW Włocławek, KHip. Radomice; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 281; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; *Genealogia*, s. 54-55, gdzie nie ma mowy o pierwszym małżeństwie oraz s. 243; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=33043> /26 I 2014; *Katalog*, t. 11, z. 9, s. 46; *Lista właścicieli*, nr 447-448; PRS, s. 48; *Spis szlachty*, s. 35; *Uruski, Rodzina*, t. 2, s. 367.

HUTTEN-CZAPSKI IZYDOR h. Leliwa (†1866 r.), ziemianin

Był synem Józefa i Anny z Wernikowskich. W 1829 r. nabył od Antoniego Romockiego majątek Zasady k. Rypina. W wyniku podziałów rodzinnych w 1864 r. Zasady otrzymał jego syn, Jan. W 1874 r. w czasie licytacji dobra te za sumę 127 tys. złp kupił Elżbieta z Karwatów Czapska z mężem Włodzimierzem. Pochowany w kościele w Sadłowie.

AWKW Rypin, KHip. Zasady; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 281; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; *Genealogia*, s. 55, 243; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=izydor+czapski/26> I 2014; PRS, s. 48; Tablica inskrypcyjna w kościele w Sadłowie.

HUTTEN-CZAPSKI JULIAN h. Leliwa (*1850 r.), ziemianin

Był synem Leonarda i Barbary Srokanicz. Po ojcu ok. 1880 r. odziedziczył Radomice k. Lipna o obszarze ok. 816 morgów. W 1891 r. sprzedał Radomice za kwotę 70 tys. rubli. Witoldowi Geniuszowi. Jego dalsze losy na terenie ziemi dobrzyńskiej nie są nam znane.

Ożeniony z Zofią, córką Jana Pruskiego, właściciela majątku Złowody, pozostawił syna Witolda (ur. 1885).

AP Włocławek, KHip. Radomice; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 282; *Genealogia*, s. 54, 243; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=33068/26> I 2014; PRS, s. 48.

HUTTEN-CZAPSKI LEONARD h. Leliwa (*ok. 18910 r. †1888 r.), ziemianin, bankowiec

Był synem Franciszka i Anny z Wernikowskich. Po śmierci ojca w 1841 r. odziedziczył majątek Radomice k. Lipna. Nie mogąc spłacić brata Melchiora, wydzielił z tej posiadłości wieś Ignackowo. W następnych latach występuje jako prezes Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Płocku.

Ożeniony z Barbarą Srokanicz, pozostawił dziesięcioro dzieci: Michalinę, za Konradem Dzierzgowskim; Józefa; Stanisława; Juliana; Marię, za Brodzkim; Zenobię; Zofię, zamężną za Henrykiem Janem Karwośieckim; Witolda; Zygmunta i Jana.

AWKW Włocławek, KHip. Radomice; Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 282-283; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; *Genealogia*, s. 54, 243; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=leonard+czapski/26> I 2014; *Lista członków TR*, s. 96; PRS, s. 48; *Uruski, Rodzina*, t. 2, s. 367.

HUTTEN-CZAPSKI WITOLD h. Leliwa (*1853 r.), ziemianin

Był synem Leonarda i Barbary Srokanicz. W 1892 r. od Teodora Płaskowskiego razem z żoną nabył majątek Konotopie k. Lipna. Na początku XX w. dobra te rozparcelował i usunął się z ziemi dobrzyńskiej.

Ożeniony z Marią Gockowską, córką Ludwika Gockowskiego, właściciela wsi Żałe, pozostawił synów: Juliana (ur. 1886) i Ludwika (ur. 1898) oraz córkę Zofię.

Boniecki, *Herbarz*, t. 3, s. 282; *Drzewo genealogiczne Czapskich*, http://www.czapsky.org.pl/drzewoczapskich_skrypty.php?rodzenstwo=poka%BF+rodze%F1stwo&view=drzewo&nr_osoby=244&peers1=1&peers=1 /26 I 2014; *Genealogia*, s. 54, 76, 243; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=33071/26> I 2014; PRS, s. 48.

IGRAS ANDRZEJ (imię zakonne – Dydak), (*4 IX 1918 r. w Przybysławiu †5 V 2004 r. w Skępem), zakonnik-bernardyn

Rodzice, Anna i Andrzej, przeprowadzili się w okolice Radechnicy na Zamojszczyźnie. Już w czasie drugiej wojny światowej chciał wstąpić do zakonu, ale podczas wojny nie przyjmowano do zgromadzeń zakonnych, stąd został tercjarzem, czyli osobą związaną z zakonem, jednak bez obowiązku życia w klasztorze i składania ślubów zakonnych. Zaraz po wojnie zrealizował swoje powołanie i w 1946 r. złożył śluby zakonne, przybierając przy tym imię zakonne – Dydak. Potem pełnił posługę w różnych klasztorach na terenie Polski, jednak najdłużej, bo aż 21 lat, przy Sanktuarium Matki Bożej Skępskiej w Skępem-Wymyślinie. Przez wiele lat pełnił tu obowiązki ogrodnika oraz prowadził klasztorny kiosk z dewocjonaliami.

Był zakonnikiem, który na zewnątrz, zarówno w kościele jak i na ulicy, w podróży nosił zakonny, brązowy habit. Szczególną uwagę zwracał uwagę m. in. tym, że prawie zawsze jeździł rowerem lub chodził z rowerem. Nawet wtedy, kiedy udawał się w dalszą podróż, potrafił poprosić pracowników, jadących z towarem lub po towar o zabranie właśnie jego roweru. Wówczas docierał na miejsce, a rower „czekał” na niego w umówionym miejscu, na przykład na miejscowej poczcie. Znany był z dobrze pomyślanej nieustępliwości, np. jeśli chciał osiągnąć zamierzony cel, był w tym niezwykle zdeterminowany. W trudnym okresie stalinowskim, kiedy niektórzy zakonnicy odbywali kary w więzieniach, dla niego nie było przeszkód odwiedzin w miejscu odosobnienia. Kiedy indziej, w latach szczególnego kryzysu w zakresie zaopatrzenia w materiały budowlane, w okresie tzw. gospodarki nakazowo-rozdzielczej, udał się do fabryki cementu na kilka ton potrzebnego materiału do niezbędnych prac remontowych w skępskim klasztorze. Pojechał tam, jak to zwykle czynił, w habitcie i poprosił o spotkanie z dyrektorem. Kiedy sekretarka dyrektora usiłowała go zniechęcić do spotkania z jej przełożonym, tłumacząc przewrotnie, że dyrektor jest zajęty, a potem, że go w ogóle nie będzie w pracy, wtedy spokojnie oznajmił, że poczeka, a jeśli wszystko potrwa kilka godzin, to zapewne zdrzemnie się w jej pokoju. Był tak uparty, że do rozmowy z dyrektorem doszło, a w jej wyniku otrzymał nie tylko deficytowy cement, ale nawet jego transport do Skępego.

W Skępem znany był z rozmaitych porad zielarskich. Gromadził przedwojenne książki o ziołach. Był znakomitym i lubianym gawędziarzem. Lubił żartować i stał się bohaterem licznych anegdot. Do końca długiego życia zachował dobrą pamięć i zdrowie, dożywając dość sędziwego wieku.

W 1996 r. obchodził rocznicę złotego jubileuszu pro-

fesji zakonnej. Informuje o tym pamiątkowy obrazek z pieczętą, wydany z okazji tej uroczystości.

Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym, w tzw. grobie bernardyńskim razem z braćmi zakonnymi: Janem Pastuszkim (1903-1937) i Hugolinem Pawluskim (1930-1974).

Autopsja (1985-2001); http://skepe.pl/8_VIII_2010; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem.

INGARDEN ROMAN STANISŁAW (*1 X 1920 r. w Zakopanem †12 VII 2011 r. w Krakowie), prof. zw. dr hab. nauk fizycznych, twórca toruńskiej japonistyki, doctor honoris causa UMK (I 1)

Był synem Romana Witolda Ingardena, filozofa, profesora uniwersytetów we Lwowie, w Toruniu (1945-1946) i Krakowie. W 1938 r. rozpoczął studia matematyczne na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, a po wybuchu wojny kontynuował je na Uniwersytecie lwana Franki oraz tajnych kursach. Dyplom magisterski uzyskał na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1946 r. Trzy lata później uzyskał doktorat, procedurę habilitacyjną zakończono w 1960 r., ale już wcześniej uzyskał nominację profesorską.

Pracę naukową rozpoczął w 1945 r. na Politechnice Śląskiej, ale po kilku miesiącach przeniósł się na Uniwersytet we Wrocławiu do Katedry Fizyki Teoretycznej i Katedrze Teorii Ciała Stałego i Niskich Temperatur. Był także zatrudniony w Instytucie Matematyki i Instytucie Fizyki Polskiej Akademii Nauk.

W 1966 r., na zaproszenie prof. Aleksandra Jabłońskiego, przeniósł się do Torunia, gdzie mieszkał w dzieciństwie, gdy jego ojciec był nauczycielem w Gimnazjum im. Mikołaja Kopernika (1921-1925). Tu został kierownikiem Katedry Termodynamiki i Teorii Promieniowania Instytutu Fizyki UMK; od 1969 kierował Zakładem Fizyki Teoretycznej, a od 1986 Zakładem Fizyki Statystycznej. W latach 1969-1978 był dyrektorem Instytutu Fizyki. Na emeryturę przeszedł w 1991 r.

Należał do najwybitniejszych polskich fizyków, a jego dorobek ceniony jest na całym świecie. Fizykę nazywał „matką nauk”. Zajmował się fizyką matematyczną i teoretyczną, optyką geometryczną i dyfrakcyjną, a także historią fizyki. Pozostawił znaczny dorobek w postaci licznych podręczników i skryptów z zakresu fizyki, ale także książek o charakterze filozoficzno-historycznym, m. in. *Elektrodynamika klasyczna* (1981), *Fizyka i fizycy. Studia i szkice z historii i filozofii fizyki* (1994), *Algebra z geometrią dla fizyków* (1995), *Analiza matematyczna dla fizyków* (1996). W 1970 r. założył na UMK czasopismo „Reports on Mathematical Physics”, a w 1992 r. „Open Systems and Information Dynamics”. Oba tytuły znajdują się na tzw. liście filadelfijskiej, zawierającej najważniejsze światowe czasopisma naukowe. Rozpoczął trwające do dziś Sympozja Fizyki Matematycznej.

Wychował liczne rzesze fizyków, także z regionu ziemi dobrzyńskiej. W 1971 r. był promotorem doktoratu Romana Czajkowskiego.

Jego wielką pasją była kultura Japonii, w szczególności gramatyka i pismo, dokąd trafił po raz pierwszy na stypendium w 1975 r. Jego zainteresowania zaowocowały powstaniem na UMK w 1992 r. Pracowni Kultury i Języka Japońskiego, która dała początek

studiom japonistycznym w Toruniu.

Cesarz Japonii Akihito przyznał mu Order Świętego Skarbu. W 1996 r. został doktorem *honoris causa* UMK.

Pochowany na Cmentarzu Salwatorskim w Krakowie.

Doktorzy honoris causa, http://alpha.bn.org.pl/search-S1*pol?/aingarden+stanis{u0142}aw/aingarden+stanisl~aaw/-3%2C0%2C0%2CB/exact&FF=aingarden+roman+stanisl~aaw+1920+2011&1%2C33%2C/indexsort=/11 VII 2013; Głos Uczelni (UMK) 2003, nr 5; http://alpha.bn.org.pl/search-S1*pol?/aingarden+stanis{u0142}aw/aingarden+stanisl~aaw/-3%2C0%2C0%2CB/exact&FF=aingarden+roman+stanisl~aaw+1920+2011&1%2C33%2C/indexsort=/11 VII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=33454&lang=pl/11 VII 2013>; *Pracownicy UMK*, s. 278-280; WUP, t. 2, s. 99-100.

IWO (IWON), (n. mylnie – IWAN) z Radomina h. Pierzchała (XIV/XV w.), marszałek dobrzyński Władysława Opolskiego, księcia szczecińskiego, pomorskiego i dobrzyńskiego, kolaborant z Zakonem Krzyżackim

Nie jest wykluczone, iż mógł być synem, właściciela Radomina, Tyczmana. Na funkcji marszałka dworu Kazimierza (Kaźka) Bogusławica występował w latach 1371-1414. W 1375 r. posiadał Radomin i Balin w pow. rypińskim, o czym wiadomo z dokumentu wystawionego 15 kwietnia 1375 r. przez księcia szczecińskiego i dobrzyńskiego, Kazimierza Bogusławica, a także od 1371 r. Sudragi w pow. lipnowskim. Niewykluczone, że Balin należał do Pierzchałów już wcześniej i mógł należeć do poprzedniego dziedzica Radomina, Tyczmana. Odgrywał poważną rolę polityczną za czasów panowania książąt Kazimierza, księcia dobrzyńskiego i szczecińskiego, oraz – po śmierci Kaźka – Władysława Opolczyka. Złożył podpis na akcie zastawu ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom przez Władysława Opolczyka w dniu 27 lipca 1392 r. Pełnił funkcję marszałka dworu Kazimierza, księcia szczecińskiego, pomorskiego i dobrzyńskiego, a potem Władysława Opolczyka. W dniu 15 kwietnia 1375 r. książę Kazimierz uwolnił posiadłość Iwona od opłat i danin książęcych. W tym samym roku jako świadek podpisywał przywilej, uwalniający biskupów płockich od niektórych ciężarów, wydany przez księcia Kazimierza dobrzyńskiego w Płocku.

W końcu XIV w. prawdopodobnie fundował kościół w Sudragach w ziemi dobrzyńskiej. W czasie okupacji krzyżackiej 1392-1405 ściśle współpracował z Zakonem Krzyżackim. Z. Lasocki nazywa go „podporą Zakonu w ziemi dobrzyńskiej”. Jako serdeczny przyjaciel wielkiego mistrza, Ulricha von Jungingena nie chciał nawet uznać Władysława Jagiełły królem Polski. Po powrocie tej ziemi do Korony Iwo przeniósł się do ziemi chełmińskiej, gdzie Krzyżacy nadali mu pewne dobra. W dalszym ciągu był zagorzałym zwolennikiem Zakonu Krzyżackiego, współpracując potem z wielkim mistrzem Henrykiem von Plaunem. W dokumencie krzyżackim z 1401 r. wymieniany jest przed kasztelanami dobrzyńskim i rypińskim. Z rozkazu Władysława Jagiełły sądzony był za zdradę stanu. W dniu 12 czerwca 1408 r. wyrok wydany w Gnieźnie przeciwko niemu sygnował Andrzej z Wierzbicka w ziemi dobrzyńskiej h. Dołęga. Został wtedy skazany za

zdradę stanu na konfiskatę dóbr w ziemi dobrzyńskiej, względnie na zapłacenie grzywny 10 tys. florenów. Za wstawieniem księcia Witolda król umorzył mu połowę tej sumy. Dobra Iwona w ziemi dobrzyńskiej miały być gwarancją wywiązania się z należności i przejęte zostały przez króla Władysława Jagiełłę.

Ostatnie lata życia spędził jednak zapewne w państwie krzyżackim, korzystając z gościnności wielkiego mistrza Henryka von Plauen. Występuje bowiem jako świadek dokumentów wystawianych przez Zakon. W 1411 r. był uczestnikiem sądu rycerskiego, który orzekał winę jaszczurkowców. Ostatni raz spotykamy go w dokumencie wielkiego mistrza z 1412 r., określonego jednak jako „byłego marszałka dobrzyńskiego”.

Pozostawił synów: Mikołaja z Radomina, łowczego dobrzyńskiego (1406-1415) oraz Piotra (Pietrasza) z Włoszczowy i Radomina, starostę (1405-1406), a później kasztelana dobrzyńskiego (1406-1414), którzy prawdopodobnie przejęli po ojcu Radomin i Balin. Prawdopodobnymi jego synami byli także Henryk z Radomina (być może był to jego brat) i Iwo z Radomina, występujący w końcu XIV w. na Śląsku (być może tożsamy z Iwonem – marszałkiem).

AP Toruń, dok. nr 559; Bieniak, *Elita*, s. 52-54, 56; Bieniak, *Starorypińscy*, s. 53-54; Bieniak, *Terytorium*, s. 36, przypis 196; Biliński, *Szlachta*, s. 132, 139; Boniecki, *Herbarz*, t. 8, s. 80; *Diecezja płocka. Struktura personalno-administracyjna. Stan z 1 października 1977 r.*, Płock 1978, s. 185; KDP, 1, nr 158, 281; t. 2/2, nr 481 i 527, s. 759; KDW, t. 5, s. 127; *Katalog*, z. 6, s. 41; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 17; S. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409-1411*, Warszawa 1966, s. 116; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 8, 13, 41; *Okolice Rypina*, s. 664-665; J. Pakulski, *Jeszcze o zastawie Złotorii i ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 9, 1995, s. 18, 23; L. Pierzchała, *Materiały sfragistyczno-heraldyczne*, *Miesięcznik Heraldyczny* 1908, t. 1, s. 34; W. Semkowicz, *O litewskich rodach bojarskich zbratanych ze szlachtą polską w Horodle roku 1413*, *Roczniki Towarzystwa Heraldycznego* 1924/25, t. 7, s. 216; *Szkice*, s. 62; Śliwiński, *Własność*, s. 11-13; B. Ulanowski, *Zjazdy piotrkowskie z roku 1406-1407 i ich uchwały*, *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Historyczno-Filozoficzny*, t. 21: 1888, s. 328-329; Z. Wdowiszewski, *W sprawie pochodzenia Iwona z Radomina*, *Miesięcznik Heraldyczny*, t. 11: 1932, s. 37-40; Załuski, *Szkic*, s. 31; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 1, s. 42, 44, gdzie jednak mylnie nazwał go „Żywon z Radomina”.

IZDEBSKI WŁADYSŁAW (*1922 r. w Ostrowitem k. Rypina †1976 r. w Lipnie), przewodniczący PRN w Rypinie i Lipnie, naczelnik pow. lipnowskiego

W 1950 r. ukończył szkołę partyjną i rozpoczął pracę w Komitecie Powiatowym PZPR w Rypinie. Od 1953 r. pełnił funkcję sekretarza propagandy KP PZPR. W 1957 r. powołany na stanowisko zastępcy przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chojnicach. W 1963 r. objął funkcję przewodniczącego Prezydium PRN w Rypinie i był nim do 1969 r., kiedy przeniesiony został przeniesiony na to samo stanowisko do Lipna.

W 1971 r. wybrany I sekretarzem KP PZPR w Lipnie. W 1974 r. otrzymał funkcję naczelnika powiatu lipnowskiego.

Odnaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. W 1975 r. uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Powiatu Lipnowskiego”.

Rypin w PRL, s. 633.

J

JABŁOŃSKI ANTONI (*20 X 1907 r. w Okoninie, parafia Ruże †19 I 1971 r.), krawiec, uczestnik wojny obronnej 1939 r., patriota, ofiara prześladowań niemieckich i komunistycznych (J 1)

Był synem Mariana i Julianny z Dunajskich, młynarzy z Głębocka k. Obór. Rodzice w Okoninie, prowadzili gospodarstwo rolne. Ojciec był uczestnikiem wojen: rosyjsko-japońskiej i pierwszej wojny światowej. Rodzice jego starali się swym dzieciom dać zawód: brat Jan był krawcem, Józef – szewcem, Antoni – również krawcem.

Szkolę Podstawową ukończył w Oborach, do której zaczął uczęszczać do szkoły jeszcze w czasie pierwszej wojny światowej. Początkowo była to nauka w okresie późno jesiennym, przez zimę i do wczesnej wiosny, resztę roku dzieci były zajęte w gospodarstwach rodziców. W Oborach ukończył cztery klasy szkoły podstawowej, uczęszczając do niej, ówczesnym systemie, przez siedem lat. Jak wspominał, dobrym nauczycielem był Henryk Kaczorkiewicz, słynny „Kaczor”, który zaszczepił u dzieci miłość do ojczyźnej historii i geografii. Dlatego Antoni posiadał sporą wiedzę historyczną i geograficzną, uwielbiał czytać książki o tematyce historycznej, co znacznie poszerzało jego wiedzę o Ojczyźnie i świecie. Zawodu uczył się u swojego wuja, brata matki, Wincentego Dunajskiego w Rypinie, który był jednym w ważniejszych *notabli* rypińskich, a który po wojnie zamieszkał w Bydgoszczy, nadal prowadząc ekskluzywny zakład krawiecki. W latach 1928-1930 pełnił służbę wojskową w Toruniu.

Po zawarciu ślubu zamieszkał z żoną w Okoninie, oboje prowadząc zakład krawiecki i jednocześnie niewielkie gospodarstwo rolne. Jako wiejski krawiec, szczególnie specjalista od spodni do długich butów, tzw. bryczesów, miał klientów z takim zleceniami z całej okolicy. Pasjonował się historią i geografią, posiadał odbiornik radiowy, tzw. detektor, co powodowało, że posiadał bieżące wiadomości, szczególnie wtedy, kiedy świat stawał na krawędzi wojny. Zaszływane informacje odpowiednio komentował i interpretował. Ta sytuacja nie podobała się kolonistom niemieckim, mieszkającym w Okoninie, Paprotach i Oborach, którzy także byli jego klientami.

W sierpniu 1939 r. po mobilizacji uczestniczył w wojnie obronnej. W początkowej fazie został ranny, a później był uczestniczył walk nad Bzurą. Po klęsce wrześniowej został jeńcem wojennym i wywieziony do obozu jenieckiego w Niemczech, pod Jenę. Latem 1943 r. powrócił do rodzinnego domu, jednak nie na długo, gdyż miejscowi Niemcy za działalność przed wybuchem wojny postanowili go zgładzić przez powieszenie w lesie między Okoninem a Chojnem. Dzięki niemieckiemu sołtysowi Okonina, o nazwisku Klat, który uprzedził go o tym zamiarze i nocą zabrał go do

kopania umocnień przeciwpancernych nad Drwęcą, w okolicach Tomkowa, uratował mu życie.

Po zakończeniu wojny powrócił do Okonina, gdzie razem z żoną zajmował się krawiectwem i niewielkim gospodarstwem rolnym. Powojenne czasy były trudne, ludzi nie było stać na nowe ubrania, często dokonywano tzw. nicówek (odwracania materiału na drugą, nieznośną stronę) i przeróbek. Sytuacja materialna poprawiła się, kiedy w pobliskim oborskim konwencie Ojców Karmelitów powstał nowicjat, w którym przebywało od kilkunastu, nawet do kilkudziesięciu chłopców, kandydatów na przyszłych księży zakonnych. Chłopcy od początku ubrani byli w habity, ale to nie były one nowe, stąd trzeba było je ciągle naprawiać. Wraz z żoną miał bardzo dobre relacje z kolejnymi przeorami oborskiego konwentu (o. Pityński, o. Jerzy Rutkowski, pochodzący z tej samej parafii Żałe, co jego żona, Kazimiera). Zdecydowano się wtedy na swoisty „układ”, że Antoni będzie naprawiał klerikom habity. Z tej racji był szykanowany przez funkcjonariuszy UB z Rypina. Małżonkowie mieli wtedy dużo pracy, ale wieczory w ich domu były przeznaczone na czytanie książek przez dzieci, które były wypożyczone z biblioteki szkolnej i klasztornej w Oborach.

W latach 60. i 70. XX w. zaczął podupadać na zdrowiu, co było związane z przeżyciami wojennymi i „kontaktami” z UB, w wyniku złego stanu zdrowia przebywał często w szpitalach i sanatoriach. W 1970 r. sprzedał gospodarstwo i wraz z żoną zamieszkał u syna, Leonarda w Suradówku, który był dyrektorem tamtejszej szkoły.

Nie należał do żadnych organizacji i partii, nie posiadał żadnych odznaczeń.

Posiadał sześcioro rodzeństwa: Jan (1901-1924); Kazimiera z męża Kossakowska (1903-1968), brat męża Kazimiera był kierownikiem w Szkole Podstawowej w Rużu, społecznik, m. in. założycielem Kasy Stefczyka w Rużu, zamordowany przez Niemców w 1939 r.; Józef (1905-1961); Alojzy (1909-1971), brat udział w wojnie obronnej w 1939 r. i w czasie wojny działał w tajnych organizacjach związanych z AK na terenie pow. rypińskiego; Tadeusz (1910-1917), Leonard (1911-1935), absolwent przedwojennego Liceum Ogólnokształcącego w Wymyślinie, po ukończeniu szkoły pracownik Poczty w Rypinie.

W dniu 7 lutego 1932 r. ożenił się z Kazimierą Trojanowską (1912-2005) z Pinina, córką Stanisława i Anieli z domu Ciemiecka. Ojciec żony Kazimiera, Stanisław Trojanowski był wiejskim cieślą-stolarzem, m. in. budowniczym budynku szkolnego w Kobrzyńcu, gmina Rogowo (obecnie już nie istnieje). Ślub zawarli w kościele parafialnym w Żałem. Antoni i Kazimiera pozostawili czworo dzieci: Leszek (1933-1985); Filomena (ur. 1935), z męża Brzostek; Leonard (ur. 1938) i Jadwiga (ur. 1944), z męża Kaczmarzyk. Dla Antoniego i jego małżonki najważniejszą sprawą było wykształcenie dzieci, stąd Leszek ukończył studia wyższe zawodowe; Filomena – Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Krakowie; Leonard – UMK w Toruniu, kierunek historia; Jadwiga zdobyła średnie wykształcenie. Wraz z żoną miał ośmioro wnucząt i dziesięcioro prawnucząt.

Pochowany na Cmentarzu Komunalnym we Włocławku, gdzie w 2005 r. dołączyła jego żona.

Autopsja (1955-1965); Inf. L. Jabłońskiego, syna z 13 VII 2013 r.; Rel. o. Mateusza Wojnarowskiego z 1985 r.; Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 95-96.

JABŁOŃSKI BONIFACY (*20 IX 1915 r. †20 I 1942 r. w Księżym), rolnik, członek Legionu Orła Białego, ofiara zbrodni niemieckich (J 2)

Z zawodu rolnik, mieszkał w Zasadkach k. Świdziebni w pow. rypińskim. Przed wojną odbył służbę w Wojsku Polskim. W czasie okupacji hitlerowskiej został członkiem lokalnej organizacji oporowej pn. Legion Orła Białego. Za przynależność do niej jesienią 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i zesłany do obozu koncentracyjnego Stutthof. W dniu 20 stycznia 1942 r. przewieziony przez Gestapo do odległego od jego wsi o kilka kilometrów lasu w Księżym i tam rozstrzelany.

Miał brata Józefa, który zginął razem w nim. Pochowany na cmentarzu w Świdziebni.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 130-131; Piotrowski, *Słownik*, s. 120; Inskrypcja na tablicy nagrobnej na cmentarzu w Świdziebni, jednak tylko z datą urodzenia.

JABŁOŃSKI CZESŁAW (*16 I 1906 r. †w końcu 1939 r. w Rypinie), szewc, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał we wsi Łączonek w pow. rypińskim. W dniu 16 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie rozstrzelany na boisku sportowym w Rypinie.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. g. 25/50; Piotrowski, *Słownik*, s. 120; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 158.

JABŁOŃSKI JANUSZ (*10 VII 1928 r. w Sompolnie †VII 2007 r.), dr nauk medycznych, ginekolog-położnik (J 3)

Po maturze zdecydował się na studia filozoficzne w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Jednak ostatecznie zdecydował się rozpocząć studia medyczne na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Kontynuował je i ukończył w Gdańsku w 1955 r., specjalizując się w ginekologii i położnictwie. Zdolności, ambicje i pracowitość skłoniły go do dalszej pracy i studiów. W 1965 r. uzyskał doktorat na Akademii Medycznej w Białymstoku. Promotorem pracy był doc. dr Józef Musiałowicz.

Na początku lat 70. XX w. podjął pracę w Golubiu-Dobrzyniu, gdzie od podstaw zorganizował oddział położniczo-ginekologiczny w nowo wybudowanym szpitalu. W międzyczasie przewodniczył Kołu Terenowemu Polskiego Towarzystwa Lekarskiego przy ZOZ w Golubiu-Dobrzyniu i funkcję tę pełnił od 1986 r.

Był człowiekiem niezwykłym. Bardzo pasowało do niego terencjuszowska myśl: „*Homo sum, humani nihil a me alienum puto*” („Człowiekiem jestem, i nic, co ludzkie nie jest mi obce”). Oprócz medycyny posiadał liczne zainteresowania. Był członkiem Stowarzyszenia „Serce”, założonego z inicjatywy dyrektora szpitala, dra J. Pawłowskiego i ruchu na rzecz przywrócenia

powiatu golubsko-dobrzyńskiego w 1998 r. Kibicował drużynom piłki nożnej, lubił grać w brydża, dbał o kondycję fizyczną, skąd odbywał długie spacery i biegał ścieżką wzdłuż Drwęcy. Z gronem przyjaciół bywał na koncertach w Ośrodku Chopinowskim w Szafarni. Uczestniczył też w balach sylwestrowych i karnawałowych na golubskim zamku. Był człowiekiem gościnnym i towarzyskim.

Był wyjątkowo wyczulony na bezmyślność i krótkowzroczność lokalnej przestrzeni społecznej. Stoczył nierówną walkę z władzami miasta, chcąc przekonać ich, że stacja benzynowa w Dobrzyniu powinna znaleźć się na obrzeżach, a nie w centrum miasta, przy głównej, przelotowej ulicy i do tego na skarpie nad Drwęcą, bo jest to niebezpieczne i szkodliwe dla środowiska.

Posiadał liczne odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Medal 30- i 40-lecia Polski Ludowej, Medal „Pro Gloria Medici”, Odznakę „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”, tytuł „Zasłużony dla Województwa Toruńskiego” oraz liczne dyplomy.

Na dyplomie, przyznany w 2005 r. przez Polskie Towarzystwo Lekarskie, zapisano, iż przyznaje się dyplom za: „*Ochronianie wartości najwyższej, jaką jest życie ludzkie; wrażliwość na krzywdę, cierpienie, chorobę i niedostatek, wiarę w ludzką życzliwość, dbanie o godność człowieka, a także honor i prestiż stanu lekarskiego*”.

W drugim małżeństwie poślubił Danutę Kanigowską.

Autopsja (1980-2000); L. Żuchowski, *Janusz Jabłoński (1928-2007), lekarz i społecznik z Golubia-Dobrzynia*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 466-467.

JABŁOŃSKI JÓZEF (*1891 r. †2 IX 1944 r. w Żuchowie k. Skępego), uczestnik ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich

W czasie wojny mieszkał i pracował w Skępem. Najpewniej miał kontakty z grupami partyzanckimi Armii Krajowej, działającymi w lasach w okolicach Skępego. Za to został aresztowany przez specjalny oddział policji niemieckiej do zwalczania ruchu oporu, Jagdkommando. Rozstrzelany razem z Janem Jędrzejewskim i Stanisławem Wojciechowskim w pobliżu młyna w Żuchowie. Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

Po wojnie ekshumowany na cmentarz w Skępem.

Drzewiecki, *Walka*, s. 103; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 367; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 120, gdzie, mimo powołania się na Drzewieckiego, mylne daty: urodzenia i miejsce zbrodni – 1897, 12 września, Żródła.

JABŁOŃSKI JÓZEF (*19 III 1919 r. †20 I 1942 r. w Księżym), rolnik, członek Legionu Orła Białego, ofiara zbrodni niemieckich (J 4)

Z zawodu rolnik, mieszkał w Zasadkach k. Świdziebni w pow. rypińskim. Przed wojną odbył służbę w Wojsku Polskim. W czasie okupacji hitlerowskiej został członkiem lokalnej organizacji oporowej pn. Legion Orła Białego. Za przynależność do niej jesienią 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i zesłany do obozu koncentracyjnego Stutthof. W dniu 20 stycznia 1942 r. przewieziony przez Gestapo do odległego od jego wsi kilka kilometrów lasu w Księżym i tam rozstrzelany.

Miał brata Bonifacego, który zginął razem w nim.
Pochowany na cmentarzu w Świdziebni.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 130-131; Piotrowski, *Słownik*, s. 120; Inskrypcja na tablicy nagrobnej na cmentarzu w Świdziebni, jednak tylko z datą urodzenia.

JABŁOŃSKI LEONARD (*10 IX 1938 r. w Okoninie, gmina Żałe (obecnie Brzuze), parafia Ruże), nauczyciel, kierownik-dyrektor szkoły w Baldowie i Suradówku, starszy wizytator Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku, członek DTN (J 5)

Syn Antoniego (1907-1971) i Kazimierzy z Trojanowskich (1912-2005). Dziadek, Marian Jabłoński, uczestnik wojen: rosyjsko-japońskiej i pierwszej wojny światowej; babcia, Julianna z Dunajskich, córka młynarzy z Głęboczka k. Obór. Rodzice mieszkali w Okoninie k. Obór, gdzie prowadzili gospodarstwo rolne. Dziadek, Stanisław Trojanowski, wiejski stolarz-cieśla, m. in. budowniczy budynku szkolnego w Kobrzyńcu. Babcia, Aniela z d. Ciemiecka. Mieszkali w Pininie, parafia Żałe.

Ojciec Antoni posiadał wyuczony zawód krawiecki, nauki pobierał u swojego wuja Wincentego Dunajskiego w Rypinie. W dniu 7 lutego 1932 ożenił się z Kazimierą Trojanowską z Pinina, córką Stanisława i Anieli z Ciemieckich. Ślub zawarli w kościele parafialnym pw. św. Anny w Żałem. Oboje prowadzili zakład krawiecki i niewielkie gospodarstwo rolne w Okoninie. Antoni, pomimo wykonywanego zawodu, interesował się historią i geografiami. Przed wojną posiadał jako nieliczny odbiornik radiowy i ten fakt powodował, że posiadał bieżące wiadomości przed wybuchem drugiej wojny światowej, które odpowiednio komentował i interpretował. Ta sytuacja nie podobała się kolonistom niemieckim, mieszkającym w Paprotach, Okoninie i Oborach. W 1939 r. po mobilizacji uczestniczył jako żołnierz w wojnie obronnej. W początkowej fazie został ranny, a później uczestniczył w walkach nad Bzurą. Po klęsce został jeńcem wojennym i wywieziony do obozu jenieckiego w Niemczech, pod Jeną. Latem 1943 r. powrócił do rodzinnego domu, jednak nie na długo, gdyż miejscowi Niemcy za działalność przed wybuchem wojny postanowili go zgładzić przez powieszenie w lesie między Okoniną a Chojnem. Dzięki niemieckiemu sołtysowi Okonina, o nazwisku Klat, który powiadomił go o tym zamiarze i nocą zabrał go do kopania umocnień przeciwpancernych nad Drwęcą w okolicach Tomkowa, uratował życie. Po zakończeniu wojny powrócił do Okonina, gdzie zajmował się krawiectwem i małym gospodarstwem rolnym. Szkołę podstawową (powszechną) ukończył w Oborach (1945-1952); szkoły średnie – Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie (1953-1955), Liceum Pedagogicznego we Włocławku (1955-1958); szkoły wyższe – Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy, kierunek historia (1961-1963), Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (1976-1980); tytuł zawodowy – mgr historii (1980).

Pracował kolejno: Szkoła Podstawowa w Somsiorach, gmina Żałe, pow. rypiński, nauczyciel (1958-1960); zasadnicza służba wojskowa w Jednostce Wojskowej nr 3586 w Gdańsku (XI 1958-30 VI 1960); Szkoła Podstawowa w Radzynku, nauczyciel (1960-1962);

Szkoła Podstawowa w Stalmierzu, nauczyciel (1962-1964); Szkoła Podstawowa w Baldowie, gmina Czarne (później Wielgie), pow. lipnowski, kierownik szkoły (1964-1971); Szkoła Podstawowa w Suradówku, gmina Wielgie, pow. lipnowski, dyrektor (1971-1981); Szkoła Podstawowa nr 12 we Włocławku, nauczyciel (1981-1982); Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku, starszy wizytator (1982-1999). Od 1 lipca 1999 r. przebywa na emeryturze.

Należał, bądź należy do: członek Związku Nauczycielstwa Polskiego (1956-1982), członek Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego (1960-1985), (1965-1981) radny gminy Czarne i Wielgie: (1973-1978) zastępca przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Wielgiem; (1978-1981) przewodniczący Gminnej Rady Narodowej w Wielgiem; (6 II 1992-30 VI 1999) zastępca rzecznika dyscyplinarnego Komisji Dyscyplinarnej dla Nauczycieli przy Kuratorze Oświaty i Wychowania we Włocławku; od 2008 r. aktywny członek DTN.

Pisał artykuły dla biuletynu wydawanego przez Wojewódzki Ośrodek Metodyczny we Włocławku, a także udostępniał materiały do opracowań Aleksandra Sikorskiego na temat gminy Chrostkowo oraz opracowań Ryszarda Specjalskiego w serii wydawniczej pt. *Lipno i okolice*. Wspomnienia i recenzję zamieścił w siódmym tomie „Rocznika Dobrzyńskiego” DTN (2014).

Posiada odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1989), Złoty Krzyż Zasługi (1979), Honorowa Odznaka Przyjaciół Harcerstwa (1978); Brązowa Odznaka „Za zasługi dla województwa włocławskiego” (1977), Srebrna Odznaka „Za zasługi dla województwa włocławskiego” (1979), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1992), Medal 40-lecia Polski Ludowej (1984), Medal Prezydenta RP „Za długoletnie pożycie małżeńskie”, w 50. rocznicę zawarcia związku małżeńskiego (2012).

Miał i ma rodzeństwo: Leszek (1933-1985); Filomena (ur. 1935), z męża Brzostek i Jadwiga (ur. 1944), z męża Kaczmarzyk.

W 1962 r. wziął ślub z Małgorzatą Jadwigą Barską (ur. 20 I 1940 w Stalmierzu), córką Jana i Heleny z domu Nadulska, gospodarzy ze Stalmierza. Dzieci: Cezary (ur. 1963), mgr matematyki, żona Jolanta, mgr nauczania początkowego; Katarzyna Joanna (ur. 1969), mgr pedagogiki specjalnej, mąż Waldemar Klusek, elektronik, mają córkę Emilię (ur. 1998), uczennica Gimnazjum w Zespole Szkół Katolickich im ks. Jana Długosza we Włocławku.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 27 V 2013 r.; Autopsja (1965-2014); Rocznik Dobrzyński, t. 7: 2014.

JACKOWSKI KAZIMIERZ (*ok. 1904 r. †15 IV 1941 r. w Mauthausen-Gusen), rzeźnik, ofiara zbrodni niemieckich

Z zawodu rzeźnik, Mieszkał i pracował w Rypinie. Niewykluczone, że należał do pierwszych grup oporowych przeciwko polityce okupanta. W dniu 10 kwietnia 1940, w ramach masowej fali aresztowań w Rypinie, został aresztowany przez policję niemiecką i zesłany do obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie w rok później został zamęczony.

Piotrowski, *Słownik*, s. 121.

JACKOWSKI TEODOR h. Gozdawa (n. – Nostitz-Jackowski Teodor), h. Ryś, (*1831 r. †1885 r.), komisarz cywilny woj. pomorskiego i kasjer Rządu Narodowego w czasie powstania styczniowego, patriota

Był synem Hiacynta (1805-1877), działacza narodowego, radcy ziemskiego z Lipinek i Jabłonowa pod Starogardem, wybitnego działacza narodowego i Krystyny z Grąbczewskich h. Nałęcz. Początkowo dzierżawił majątki w pow. grudziądzkim. Współpracował z Warszawskim Komitetem Centralnym, a potem z Rządem Narodowym. Z ramienia Rządu, mianowany został komisarzem cywilnym województwa pomorskiego. Przed wybuchem powstania styczniowego, ok. 1861 r. przeniósł się do zaboru rosyjskiego i wydzierżawił od Ignacego Grąbczewskiego majątek Łapinówek k. Radzik, niedaleko granicy na Drwęcy z zaborem pruskim. Przyjął na siebie funkcję kasjera powstańczego na obwód rypiński i zajmował się przetrzymaniem broni i wyposażenia do ziemi dobrzyńskiej z zaboru pruskiego. W grudniu 1862 r. otrzymał od Komitetu Centralnego Czerwonych polecenie nawiązanie współpracy z rewolucjonistami rosyjskimi w Paryżu i Londynie. Na wieść o wybuchu powstania powrócił do Łapinówka. Prawdopodobnie od lipca 1863 r. pełnił funkcję pomocnika Zbigniewa Chądzyńskiego, komisarza rządowego na pow. przasnyski i mławski. W grudniu 1862 r. otrzymał od Komitetu Centralnego misję do polskiej emigracji w Paryżu oraz przebywających na emigracji rewolucjonistów rosyjskich, Herceña i Bakunina w Londynie. Do kraju powrócił w lutym 1863 r. Z Chądzyński, bazując na własnych obserwacjach i wiadomościach, ale także opiniach zasłyszanych, wystawił mu dość niepocholebną opinię: „Okolo tego czasu (na przełomie listopada i grudnia 1862 r. – dop. MK) powierzono znaczną sumę Teodorowi Jackowskiemu, dzierżawcy majątku Łapinówek, celem zakupienia i sprowadzenia broni. Jackowskiemu, jak żli ludzie mówią, podobały się pieniądze i o ile wierzyć można wieściom potwierdzanym przez sąsiadów, to także za pieniądze te zakupywał w Prusach dla handlarzy w Polsce mieszkających towary i te jakoby brali nocną porą, za pomocą członków organizacji pełnych dobrej wiary defraudował, czyli grzeczniej mówiąc, przenoślił przez pas graniczny między Kongresówką a Prusami. Teodor Jackowski rzeczywiście był charakteru dość lekkomyślnego, lubiący dobrze żyć i nie odmawiać sobie niczego. Jedną tu przecież namiętnością jest uwaga, jakim sposobem tak się spodliwszy, nie stracił zaufania Komitetu, który go w czasie powstania w miesiącu czerwcu mianował pomocnikiem komisarza rządowego w województwie plockim, a następnie konsulem, w Dreźnie?”. Zebrał wówczas ok. 5 tys. rubli na potrzeby powstania i przesłał do Warszawy. W październiku 1863 r. został przeniesiony do Zgorzelca.

W dniu 16 grudnia 1863 r. został aresztowany przez policję pruską w Lipinkach Szlacheckich i osadzony w Poznaniu, a potem w Berlinie. Sądzony w procesie berlińskim, 24 grudnia 1864 r. skazany został na 1 rok i 6 miesięcy więzienia. Karę odbywał w twierdzy Wistuljście.

W latach następnych czynnie zaangażował się w działalność społeczną. W 1865 r. razem z Julianem

Wagnerem był założycielem Biblioteki Obywatelstwa Polskiego Ziemi Pomorskiej, prowadzonej później przez ks. Stanisława Kujotą. Biblioteka ta poważnie przekroczyła swoje ramy statutowe i prowadziła także działalność oświatową.

Miał siostrę Zofię, za Edwardem Kalksteinem h. Kos. Z pierwszą żoną Aleksandra Teofilą Guttry nie miał potomstwa. W drugim małżeństwie z siostrą pierwszej żony, Heleną, pozostawił syna Henryka i córkę Marię, za Eustachym Wojciechowskim.

J. Borzyszkowski, Hiacynt Jackowski, [w:] *Zasłużeni ludzie Pomorza Nadwiślańskiego z okresu zaboru pruskiego*, Gdańsk 1979, s. 65; Borzyszkowski, *Inteligencja*, s. 278; Bukowski, *Pomorze*, s. 36, 39, 46, 79, 85-87, 114, 128, 129, 168; Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 63-64, 139, 144, 191, 258; Czas 1864, nr 52; Danziger Zeitung 1864, nr 2680; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 27; Dzieje Płocka, s. 319; Dziennik Poznański 1868, nr 50; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=teodor+jackowski/291> 2014; *Katalog książek znajdujących się w Bibliotece Obywatelstwa Polskiego Ziemi Pomorskiej, Pelplin 1877*; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 190-191, 298; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 172, 219; Krajewski, *Powstanie styczniowe*, 30, 33, 39, 123; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 149; Lissowski, *Powstanie*, s. 26, 178; J. Łukaszewski, *Zabór pruski w powstaniu styczniowym 1863-1864*, Jassy 1870, s. 192; Myśluborski-Wołowski, *Udział Prus*, s. 41, 104, 126, 187, 226, 227, 229, 241; *Nadwiślanin* 1863, nr 9, 19, 116; 1864, nr 149; *Pamiętniki Sulerszyńskiego*, s. 44, 262, 304; Podgóreczny, *Niepopolici*, s. 133; SBPN, t. 2, s. 252-253; S. Wierzchosławski, *Polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich w latach 1860-1914*, Wrocław 1980, s. 40, 48; Zieliński, *Bitwy*, s. 17.

JACKOWSKI WINCENTY (*1842 r. †10 XI 1934 r. w Rypinie), powstaniec 1863/1864 r., szewc, patriota

Był synem Jana i Magdaleny ze Szczygielskich. W wieku zaledwie 21 lat przyłączył się do powstania. Kronikarz powstania ks. Cz. Lissowski w 1938 r. zapisał o jego postawie oraz stosunku do powstania mieszkańców okolicznego Starorypina: „*Jackowski Wincenty z Rypina, po zajęciu miasta przez partię Ostrowskiego (4 lutego 1863 r. – dop. MK), przyłączył się do powstańców i uzbrojony przez nich w kosę, przybrany w konfederatkę, konno został wysłany do Starorypina na werbowanie ochotników do partii. Chłopi i kobiety w Starorypinie tak go poturbowali, że bez konia, kosy i konfederatki wrócił do miasta. Z partią Ostrowskiego nie poszedł pod Sierpc. Po kilku dniach został aresztowany przez Drozdowa i odstawiony do Lipna, gdzie przesiedział w areszcie dwa tygodnie*”. Potem jednak wstąpił do partii powstańczej Teofila Jurkowskiego. Po rozbiciu oddziału pod Koziółkiem k. Skępego w dniu 16 kwietnia 1863 r. przez pewien czas ukrywał się, w końcu został zdradzony i ujęty przez policję carską, a potem osadzony w więzieniu w Płocku.

Z braku wyraźnych dowodów udziału w partii powstańczej został po pewnym czasie wypuszczony. Powrócił do Rypina i zajął się rodzinnym warształem szewskim. Do końca swoich dni żywo interesował się sprawami narodowymi. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., ubierał „*powstańczy mundur weterana, już jako starzec osiemdziesięcioletni, brał udział we wszystkich uroczystościach i obchodach narodowych i z twarzą promienną przy dźwiękach muzyki, maszerował w pierwszych szeregach organizacji*”.

Jego manifestacyjny pogrzeb odbył się następnego dnia, w niedzielę 11 listopada. Najpierw odbyły się

uroczystości z okazji Święta Niepodległości, rozpoczęte capstrzykiem „odegranym przez orkiestrę Straży Pożarnej. Domy przybrano flagami, balkony, okna i wystawy sklepowe ubrano i iluminowano”. O godz. 2 odbył się pogrzeb ostatniego rypińskiego weterana powstania. Wzięły w nim udział wszystkie polskie organizacje i przedstawiciele społeczeństwa, a mowę żałobną na grobie wygłosił ks. Czesław Lissowski.

(Cz. Lissowski), *Obchód święta niepodległości w Rypinie połączony z manifestacyjnym pogrzebem ostatniego weterana 1863 r. ziemi rypińskiej*, Głos Mazowiecki 1934, nr 187, z 16 XI, s. 2; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 169-170, 298; Wesolowski, *Moje przeżycia*, s. 32.

JADASZEWSKI STEFAN (†po 1950 r.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie

W sierpniu 1939 r. zmobilizowany został do 4. pułku lotniczego Wojska Polskiego w Toruniu. Z jednostką tą brał udział w kampanii wrześniowej. W dniu 19 września 1939 r. eskadra jednostki przekroczyła granicę węgierską, gdzie został internowany. Następnie udało mu się przedostać do Jugosławii, gdzie działająca jeszcze ambasada polska skierowała go przez Włochy do Francji. Tam wstąpił do brygady gen. S. Maczka. W 1941 r. dostał do niewoli i przebywał w niej do 1945 r.

Po wojnie powrócił do Rypina i tu mieszkał. Wstąpił do PZPR, był pracownikiem umysłowym i od czerwca 1950 r. członkiem Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 396; *Rypin PRL*, s. 435.

JAGIELSKA REGINA (*7 III 1904 r. w Nowym Mieście n. Pilicą †1987 r.), nauczycielka, działaczka Stronnictwa Demokratycznego i innych organizacji społecznych (J 7)

Była córką Rafała, rzemieślnika i Stefanii z Twarowskich. Od 1945 do 1971 r. pracowała w zawodzie nauczycielskim, najpierw w latach 1945-1948 w Szkole Podstawowej nr 1 Lipnie, a potem Szkole Podstawowej nr 2, gdzie przez rok pełniła obowiązki kierownika szkoły.

Przez szereg lat była aktywistką Stronnictwa Demokratycznego w Lipnie. Przez trzy kadencje była członkiem prezydium Powiatowej Rady Narodowej, a następnie przez dwie kadencje – Miejskiej Rady Narodowej. Działała także w Związku Nauczycielstwa Polskiego, Polskim Czerwonym Krzyżu i Komitecie Osiedlowym. Odznaczona m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1971), Srebrnym Krzyżem, Zasługi (1957, medalami: X-lecia PRL, XXV-lecia SD, XXX-lecia LK, odznaczeniami Ligi Kobiet, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego i innymi. Miejska Rada Narodowa uchwałą z 10 czerwca 1978 r. wpisała ją do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Regina Jagielska, http://www.umlipno.pl/pl/page/regina_jagielska,173,208.html/28 III 2014; *Obywatele Lipna*, s. 69.

JAGIELSKI JÓZEF (†po 1919 r.), uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r.

Brał udział w powstaniu styczniowym i szczęśliwie przeżył insurekcję oraz okres popowstaniowy. Żył jeszcze Dobrzyniu n. Drwęcą w 1919 r., kiedy to Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej przyznało mu zasiłek w kwocie 150 marek polskich. Był to dowód, iż „powstająca Polska” nie zapomniała „o swych Synach, którzy dla przywrócenia Jej wolności przelali krew swoją”.

AA, Kopia zaświadczenia MPIPS z 16 IV 1919 r., Krajewski, *Posiew wolności*, s. 165-166, 298; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 107.

JAGLIŃSKI BRONISŁAW, ps. „Wujek” (XX w.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

Był komendantem VIII rejonu POZ „Znak” (gmina Chrostkowo) w okresie od kwietnia 1940 r. do września 1942 r. Następnie był komendantem placówki AK Chrostkowo w pow. lipnowskim.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz członków ZWZ/ AK; Krajewski, *Dama*, s. 112.

JAGLIŃSKI IZYDOR (*6 IX 1902 r. †23 I 1943 r. w Rutkach), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Antoniego, Mieszkał we wsi Krzyżówki w pow. lipnowskim. W pierwszych dniach września 1939 r., z polecenia polskich władz państwowych, brał udział w konwojowaniu szkodliwych dla państwa polskiego osadników niemieckich. W odwecie za te działania Niemcy powiesili go w masowej egzekucji.

Lewandowski, *Martyrologia*, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 121, gdzie mylna data zbrodni – 4 XI 12942 r.; Specjalski, *Lipno*, t. 2, s. 43.

JAGODZIŃSKA z d. Trzczińska MARIA (XX w.) nauczycielka, kierowniczką szkoły

W okresie międzywojennym w Rypinie, od 6 października 1918 r. kierowała szkołą średnią – Pensją Żeńską Udziałową, noszącą popularną nazwę „Pensja Jagodzińskiej”, mieszczącą się w wynajętym budynku przy ul. Wydmuchowo (później Warszawska) 35, a następnie w budynkach przy ul. Kościuszki nr 42 i 46. Szkoła składała się z trzech sal lekcyjnych i szatni. Pracowało w niej ośmiu nauczycieli, poza nią jeszcze: Zofia Kolaszińska, Walentyna Stefania Kurpiejewska, Zofia Gosińska, Leonia Gajdecka, ks. Wacław Skubiszewski, Alojzy Sieczka i Zofia Winiarska. W pierwszym roku szkolnym do szkoły zgłosiło się 77 dziewczynek, w tym 7 – wyznania katolickiego, 5 – ewangelickiego i 2 – mojżeszowego.

Na skutek przedłużającej się choroby, w dniu 28 września 1920 r. zastąpiła ją na stanowisku rypińskiej szkoły żeńskiej Walentyna S. Kurpiejewska. Jej nazwisko przez szereg lat jednoznacznie kojarzone było ze szkołą dla dziewcząt.

AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, Formularz informacyjny dotyczący 4-klasowej Udziałowej Szkoły Żeńskiej w Rypinie za rok szkolny 1918/1919; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 108, 120; *Rypin między wojnami*, s. 233-234.

JAGODZIŃSKI JAN (*12 IX 1928 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą), nauczyciel, społecznik, poeta, patriota, Honorowy Członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego (J 8)

Syn Aleksandra i Jadwigi z Lewandowskich. Rodzice wywodzili się ze warstwy rzemieślniczej, ojciec prowadził własny warsztat stolarski, matka natomiast była krawcową. Dziadek, ojciec matki, Franciszek Lewandowski, był kowalem-mechanikiem. W latach 1910-1933 posiadał własny warsztat w Zarembie k. Dobrzynia nad Drwęcą i zatrudniony był w tamtejszym młynie (znał dobrze język niemiecki, pochodził z Podzamku Golubskiego, wówczas w zaborze pruskim). Posiadał skromną bibliotekę, w której głównymi pozycjami byli m. in. Sienkiewicz, Kraszewski, Prus, ks. Piotr Skarga. Dużo czytał, stąd posiadał dar pięknego opowiadania. Nazwać go też można twórcą ludowym, gdyż rzeźbił w drewnie krzyże, świątki i ołtarzyki domowe. Był patriotą i wzorowym katolikiem. Jego wnuk, a brat cioteczny Jana, Henryk Skoniecki, od 1930 r. był nauczycielem na Wołyniu. Jako oficer zamordowany został przez sowietów w Katyniu w kwietniu 1940 r.

Jan w 1939 r. ukończył cztery klasy Publicznej Szkoły Powszechnej w Dobrzyniu n. Drwęcą, ale dalszą naukę przerwała mu wojna i okupacja niemiecka. W latach 1940-1942 uczęszczał do szkoły niemieckiej dla dzieci polskich w Golubiu. W czerwcu 1942 r. skierowano go na tzw. „praktykę” do pracy na roli. Pracował jako robotnik rolny we wsi *Voigtshagen bei Treptow an de Rega*, w gospodarstwie Arnolda Bohlmana. Obecnie są to nasze tereny zachodnie, a wieś ta nazywa się Włodarka k. Trzebiatowa nad Regą.

Po wyzwoleniu, w marcu 1945 r. szczęśliwie powrócił do Dobrzynia n. Drwęcą. Po ukończeniu kursu przygotowawczego, przyjęty został do drugiej klasy Liceum i Gimnazjum Koedukacyjnego w Golubiu, które ukończył po trzech latach nauki, w czerwcu 1948 r. Nie mając możliwości dalszego kształcenia, rozpoczęła pracę jako nauczyciel niekwalifikowany. W roku szkolnym 1948-1949 pracował w Szkole Podstawowej w Świedziebni w pow. rypińskim. Następnie przez 16 lat pełnił funkcję kierownika Szkoły Podstawowej w Sokolowie k. Dobrzynia n. Drwęcą. Nadzór pedagogiczny, oceniając pozytywnie jego pracę, umożliwił mu uzyskanie pełnych kwalifikacji. Po zdaniu egzaminu eksternistycznego, poprzedzonego hospitacjami kuratorskimi, otrzymał dyplom kwalifikacyjny nauczyciela szkół podstawowych, nadany przez Ministra Oświaty dnia 11 lutego 1965 r. nr 641/65. W 1966 r. przeniósł się do pracy w Szkole Podstawowej nr 2 w Golubiu-Dobrzyniu, gdzie pracował aż do przejścia na emeryturę w 1984 r.

W latach 1948-1987 należał do Związku Nauczycielstwa Polskiego, pełniąc przez 8 lat funkcję sekretarza Zarządu Oddziału Powiatowego ZNP w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 1963-1970 był księgowym w Powiatowym Komitecie Społecznego Funduszu Budowy Szkół Tysiąclecia w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 1970-1989 pełnił funkcję kierownika Filii Wojewódzkiego Ośrodka Wychowawczo Środowiskowego TPD w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 1980-1997 należał do Towarzystwa Kultury Miłośników Golubia-Dobrzynia. W latach 1988-1992 był członkiem Polskiego Związku Emerytów i Rencistów w Golubiu-Dobrzyniu. W

latach 1985-1988 działał w chórze seniorów „Złota Harmonia”, działającym przy Polskim Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Golubiu-Dobrzyniu, a od 1988 r. do 2005 r. w nowo powstałym chórze „Halka”, którego był kierownikiem. W latach 1984-1989, będąc już na emeryturze, prowadził Klub Nauczyciela przy Oddziale ZNP w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 2000-2005 działał w Polskim Towarzystwie Historycznym Koło w Golubiu-Dobrzyniu. W latach 1985-2006 należał do Parafialnej Rady Duszpasterskiej przy parafii Dobrzyń n. Drwęcą, a w latach 1996-2005 aktywnie działał, jako członek i skarbnik, w Parafialnym Kole Akcji Katolickiej. Od 2000 r. uczestniczył w działalności Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. Od 2007 r. jest aktywnym członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie, a od 2010 r. jego Honorowym Członkiem. Od lat związany był z Ośrodkiem Kultury Dobrzyńskiej im. Jerzego Pietrkiewicza w Rypinie.

Angażując się w działalność społeczną, wchodził w skład komitetów organizacyjnych odbudowy i wzniesienia nowych miejsc pamięci narodowej w Golubiu-Dobrzyniu (na terenie parafii Dobrzyń n. Drwęcą). Jako aktywny działacz Parafialnej Rady Duszpasterskiej i Akcji Katolickiej przy parafii Dobrzyń n. Drwęcą projektował i wykonywał okolicznościowe dekoracje z okazji świąt i uroczystości religijnych. Był uczestnikiem obrad 42. Synodu Płockiego, zainaugurowanego w 1990 r. W latach 1991-2004 uczestniczył w Dniach Pastoralnych w Płocku.

Po przejściu na emeryturę ta szeroka działalność społeczna inspiruje go do pisania wierszy o tematyce patriotycznej i religijnej. Dużo miejsca w swej poezji poświęca rodzinnemu miastu – swojej małej Ojczyźnie; opisuje walory ziemi dobrzyńskiej i biografie jej zasłużonych ludzi. Podczas uroczystości kościelnych, patriotycznych i spotkań autorskich recytuje swoje wiersze, m. in. w programach chóru „Halka”.

Wydał dotąd tomiki własnych wierszy: *W mojej małej Ojczyźnie* (1997), *Spacerkiem po mieście* (2000), *W pielgrzymce Wielkiego Roku Jubileuszowego* (2000), *Katyni ... Pamiętamy 1940 – 2010* (2010), *Gdzie ziemia dobrzyńska z chełmińską się spleta* (2010), pt. *Na złoty jubileusz kapłaństwa księdza kanonika Stanisława Białego* (2012), pt. *Dobrzyńskie Te Deum* (2013). W 2014 r. wydał kolejny tomik poezji pt. *Golub-Dobrzyń – wspomnienia wierszem pisane*. Jest też autorem pieśni, m. in. napisał: *Pieśń o ziemi dobrzyńskiej. Hymn DTN*. W kilku wydawnictwach, których autorem jest prof. M. Krajewski, takich jak: *W sercu tej ziemi; Dobrzyńskie listy Fryderyka Chopina; Koryfeusz dobrej Ziemi; Rypinie, grodzie cichy*; czytelnik znajdują się jego wiersze. Jego utworzy są też w wydawnictwie zbiorowym pt. *Deo et Matris. Almanach religijnej poezji ziemi dobrzyńskiej*, pod red. M. Krajewskiego (2011).

Jest autorem licznych utworów poetyckich, m. in.: *Katyni* (1992), *Boże narodzenie w Polsce*, (1992), *Herb miasta Dobrzynia n. Drwęcą* (1994), *Polska kolęda* (1994); *Szafarska nuta*, (1994); *Regina Poloniae w London* (1994); *Kościół parafialny w Dobrzyniu n. Drwęcą* (1995), *Jubileusz 50-lecia Liceum w Golubiu-Dobrzyniu* (1995), *Pieśń do M. B. Osieckiej* (1995), *Żydy Golubia-Dobrzynia. Wspomnienia* (1996), *W*

mojej małej Ojczyźnie (1997), *Dzieje figury Matki Bożej w Dobrzyniu* (1997); *Święta Jadwiga Królowa Polski* (1998), *Jubileusz parafii Dobrzyń n. Drwęcą* (1999), „Halka” wczoraj i dziś (1999), *Golgota Wschodu* (1999), *Pomniki w Golubiu-Dobrzyniu* (1999) *W służbie Boga i Ojczyzny – Antoni Wybraniecki* (1999), *Matka Boża Gromniczna* (2000), *Matka Boska Zielna* (2000), *Pamięci Chopina* (2000), *W pielgrzymce Wielkiego Roku Jubileuszowego do Obór* (2000), *Refleksje emeryta* (2000) *Spacerkiem po mieście* (2001), *Moja Ojczyzna* (2002), *Anna Wazówna* (2003), *Mój kościół* (2003), *Trwam* (2003), *Sursus Corda* (2003), *Pamięć o nich niechaj trwa* (2004).

Tytuły tomików przygotowanych do wydania: *Bogu i ludziom*, pt. *Miejsca pamięci narodowej w Golubiu-Dobrzyniu* (8 pozycji); *Ziemi dobrzyńskiej cześć*; *Szopka Noworoczna – 1997*; *Odszedł od nas wiek XX*; *Bogu dziękujcie, ducha nie gaście – pielgrzymka Ojca Świętego do Polski w 1991 r.*; *Z dawna Polski Tyś Królową*; *Ojciec Święty Jan Paweł II w Polsce*; *W pielgrzymce do Obór*.

Odbył szereg spotkań autorskich w Domu Kultury w Golubiu-Dobrzyniu (1997, 1999, 2001), w Klasztorze w Oborach (2000), w Ośrodku „Civitas Christiana” w Brodnicy (2002), w Szkole Podstawowej nr 2 w Golubiu-Dobrzyniu (2002), a także w Gimnazjum w Gałczewku (2003).

Odnaczonego wieloma odznaczeniami, w tym m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1980), Złotym Krzyżem Zasługi (1974), Złotą Odznaką ZNP (1972), Medalem „Mieszkaniec Roku” (1989), Medalem 50. Golubia-Dobrzynia (2001), Odznaką Honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej” (2006), tytułem „Zasłużony dla Golubia-Dobrzynia” (2007), Złotym Krzyżem Honorowym Związku Piłsudczyków (2012).

Poprzez swoją działalność społeczną na rzecz miasta i parafii, również poprzez swoje wiersze, artykuły i wspomnienia, promuje miasto rodzinne i walory ziemi dobrzyńskiej. W swojej poezji ukazuje piękno, historię, kulturę i tradycje tej Ziemi. Ukazuje też zasłużonych ludzi tej małej Ojczyzny, przybliżając młodemu pokoleniu szlachetne wzorce przodków do ich naśladowania. Jego utwory czytelnik znajdzie we wszystkich sześciu tomach „Rocznika Dobrzyńskiego” (2008-2014) i w innych publikacjach DTN w Rypinie.

Trafne i ambitne jest jego motto życiowe, wzięte z Słowackiego: „Los mię już żaden nie może zatrzeć, jasną do końca mam wybitą drogę, ta droga moja – żyć, cierpieć – i tworzyć, to wszystko czynię, a więcej nie mogę” (*Jagodziński Jan*, [w:] *Ludzie wizerunku tej Ziemi*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 2005, s. 71).

W 1951 r. wziął ślub z Mieczysławą Ziółkowską (ur. 7 XII 1925 w Dobrzyniu n. Drwęcą-zm. 1968), córką Bronisława i Honoraty z d. Predenkiewicz. Z tego małżeństwa są dzieci: Aleksandra (ur. 1952), pracownik administracji; Jadwiga (ur. 1973), farmaceutka, wyszła za mąż za Andrzeja Marcza, elektronik medyczny; Anna (ur. 1975), elektronik medyczny, wyszła za mąż za Marka Lipińskiego, technik samochodowy. W 1969 r. wziął ślub ponownie z Anną Reinke (ur. 30 V 1935 w Rypinie), córką Roberta i Heleny z d. Laskowska, nauczycielką Szkoły Podstawowej nr 1 w Rypinie, członkinią DTN.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 28 V 2013; Autopsja (1989-2014); *Deo et matris. Almanach religijnej poezji ziemi dobrzyńskiej*, wybrał, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2011, pass.; http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/HONOROWI%20CZLONKOWIE%20DTN.pdf/15 VII 2013; http://www.krajewskimiroslaw.pl/_media/docs/SPIS%20ZAWARTOSCI%20RD%201-6.pdf/31 VII 2013; (M. Krajewski), *Poeci Tej Ziemi. Jan Jagodziński*, Ziemia Dobrzyńska, t. 9: 2003, s. 163-166; J. Jagodziński, *Wspomnienia z lat wojny i okupacji niemieckiej (1939-1945)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 405-430; Rocznik Dobrzyński, t. 1-7: 2008-2014, pass.; *Kalendarium Rypina*, s. 1128.

JAJKO ANDRZEJ FORTUNAT (*w Janowie Lubelskim †11 I 1911 r. w Przasnyszu), kapłan zakony, karmelita, uczestnik powstania styczniowego 1863/1864 r., ofiara represji carskich

W młodości wstąpił do zgromadzenie karmelitów trze-wiczkowych. Świecenia kapłańskie przyjął w 1844 r. Podczas powstania styczniowego był proboszczem w Woli Gułowskiej na Podlasiu. W lutym 1864 r. został aresztowany przez policję carską pod zarzutem, że utrzymywał kontakty z przywódcami oddziałów powstańców na Podlasiu, a klasztorze gromadził dla nich broń. Wobec braku silnych dowodów, jesienią 1864 r. został zwolniony z aresztu, jednak niebawem został uwięziony ponownie i zesłany do twierdzy w Dęblinie.

W dniu 18 maja 1866 r., carski gubernator lubelski donosił o możliwości skróceniu kary w zamkniętej twierdzy do połowy i zesłał go do klasztoru w Oborach k. Rypina, gdzie rosyjski okupant już w listopadzie 1864 r. urządził tzw. klasztor etatowy, czyli miejsce odosobnienia-uwięzienia duchownych zakonnych i diecezjalnych, który w jakikolwiek sposób sprzyjali i wspierały powstanie.

Po uwolnieniu z Obór, od 1877 r. był kapłanem sióstr kapucynek św. Klary i św. Józefa w Przasnyszu. Tam prowadził restaurację kościoła, ciesząc się niemal 30-letnim uznaniem nie tylko sióstr zakonnych, ale także okolicznych mieszkańców jako świątobliwy kapłan-zakonnik, kaznodzieja i spowiednik.

Pochowany na cmentarzu w Przasnyszu.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 148; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 228, 298; Mazur 1911, nr 2, s. 22; Przegląd Katolicki 1890, s. 250; Smoleński, *Kościół*, s. 93; *Śp. ks. Fortunat Jajko*, MPP 1911, nr 1, s. 31, 1906, nr 5, s. 134.

JAKÓBOWSKI (i. n.), powstaniec i ofiara insurekcji 1863/1864 r.

Pochodził z zaboru pruskiego. W marcu 1864 r. zgłosił się do oddziału ochotników, którzy kierowali się z zaboru pruskiego do ziemi dobrzyńskiej pod wodzą kpt. Adolfa Kossakowskiego. W dniu przeprawy pod Słoszewami po prawej stronie Drwęcy, zginął w czasie potyczki z Moskalami pod Łapinóżkiem na terenie ziemi dobrzyńskiej. Administrator parafii Radziki Duże, proboszcz osiecki, ks. Tomasz Bronowski spisał jego akt zgonu pod nr 26.

Jego nazwisko znajduje się na pomniku, wzniesionym na wspólnej mogile powstańczej na tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej cmentarzu w Radzikach Dużych.

Archiwum Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (mormoni) w Salt Lake City (USA); Krajewski, *Posiew wolności*, s. 142-143, 298; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Radzicach Dużych; Zieliński, *Bitwy*, s. 252.

JAKUB z Płomian i Łubek h. Prus (XV w.), wicemarszałek książęcy, wójt dobrzyński, podkomorzy wyszogrodzki, marszałek generalny mazowiecki
Pochodził z Płomian k. Dobrzyń nad Wisłą i był synem Aleksego z Płomian w ziemi dobrzyńskiej i Łubek na Mazowszu, wójta dobrzyńskiego. W 1426 r. zapisał się do Akademii Krakowskiej. Karierę rozpoczął w służbie książąt mazowieckich jako wicemarszałek księcia Bolesława IV (1448). Karierę urzędniczą kontynuował w służbie książąt mazowieckich jako podkomorzy wyszogrodzki (1454-1468), starosta liwski (1466), marszałek generalny mazowiecki (1468-1480).

Przywilejem Kazimierza Jagiellończyka z 25 stycznia 1455 r., wydanym w Brześciu Kujawskim, otrzymał potwierdzenie wójtostwa dobrzyńskiego o wielkości 5 łanów oraz prawo sądzenia w Dobrzyńcu n. Wisłą z pogranicznymi wsiami Zbyszewo, Strachon i Strachunek: „*Pomnienionemu Jakubowi i jego prawym następcom nadajemy młyn na strumieniu Kamienicy, zbudowany z wszelkimi jego dochodami i pożytkami, nic sobie zgola nie wyjmując, ani wyłączając, z nadmieniem jednak, że młynarz tego młynu tylarze morgów ziemi posiadać będzie, ile dwaj nasi tylarze, powyżej na tej rzece młyny mający, otrzymując ich i posiadają*”. Poza tym nadał wójtostwu pewne grunta, place, ogrody i młyny w mieście i poza jego granicami. Potwierdzenie tego przywileju otrzymało wójtostwo w dniu 22 grudnia 1579 r. od Stefana Batorego. W 1455 r. uczestniczył w wojnie trzynastoletniej.

Żonaty z Anną, córką Jana z Pleckiej Dąbrowy, kasztelana rypińskiego, miał syna Aleksego z Płomian i Łubek, piszącego się z Płomian Jan „Tłusty Pisarz”, ostatniego męskiego przedstawiciela rodziny z Płomian.

AGAD, MK 119, k. 392-395v; Bieniak, *Wójtowie*, s. 222; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359; Borucki, *Ziemia*, s. 54; Gawarecki, *Opis*, s. 232-236; Gawarecki, *Przywileje*, nr 11; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 5; Koziarowski, *Nazwy*, t. 7, s. 24; *Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1626-1632*, cz. 3: *województwo łęczyckie, brzesko-kujawskie, inowrocławskie i ziemia dobrzyńska*, wyd. Z. Guldon, Bydgoszcz 1967, s. 33; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; RZD, t. 2, cz. 1, s. 147; *Zbiór nazwisk*, s. 70, 693; Zieliński, *O ziemi*, s. 251.

JAKUB ze Świdziebni (†po 1453 r.), pleban kościoła w Świdziebni

W źródłach pojawił się w 1445 r., kiedy to kuria biskupia plocka prowadziła sprawę dotyczącą szerezenia się idei husyckiej w parafii Świdziebni k. Rypina. Oskarżony został o sprzyjanie husytom i udzielanie Komunii Św. pod dwiema postaciami. Przesłuchany przez sąd kapitulny, przyrzekł nie głosić idei husycyzmu, jednak musiał nie dochować temu, skoro 5 kwietnia 1453 r. został ponownie wezwany do Płocka i aresztowany razem z proboszczem z Trąbina, Albertem. Po pewnym czasie został ponownie przesłuchany, a następnie kanonicznie oczyszczony z za-

rzutów przez oficjała sądu biskupiego, ks. Mikołaja z Mirzyńca. Okazało się, że i tym razem nie dochował danym przyrzeczeniom i w dalszym ciągu w kościele świdziebnieńskim udzielał Komunii Św. pod dwiema postaciami. Po powtórnym oskarżeniu, biskup Paweł usunął go z parafii.

ACCP, nr 395; W. Graczyk, *Husycyzm w diecezji plockiej w latach 1439-1463*, *Studia Plockie*, t. 24: 1996, s. 172-173; *Parafia Świdziebni*, s. 479, gdzie jednak nie podano finału prohusyckich zachowań Jakuba.

JAKUB, niekiedy JAKUSZ, ze Strzyg h. Świnka (†przed 20 VII 1452 r.), chorąży dobrzyński, kasztelan rypiński

Był synem Piotra (Pietrasza) z Zielonej (ze Strzyg), stolnika dobrzyńskiego (zm. przed 1401) i nieznaney nam bliżej Wichny oraz przyrodnim bratem Adama, kasztelana rypińskiego (zm. przed 1427). W myśl układu z 1392 r. otrzymał część Strzyg k. Rypina. Ok. 1403 r. zamieszkał w Prusach Zachodnich. W 1410 r. wszedł w zatarg z Krzyżakami o należne im kwoty. Potem mieszkał w Strzygach w ziemi dobrzyńskiej, a w czasie wojny 1410 r. majątność jego została zniszczona.

W sposób wyraźny pojawił się w źródłach w 1413 r., kiedy Krzyżacy zniszczyli mu ponownie wieś i wyrządzili szkody na 40 kop groszy. Rok później, w sierpniu brał udział w wyprawie odwetowej i wyrządził z kolei szkody kościołowi w Kórniku. Po śmierci brata Adama, w dniu 4 marca 1430 r. został chorążym dobrzyńskim. Z takim tytułem występował również na zjeździe w Jedlni. Ok. 1432 lub 1434 r. dostał się do niewoli krzyżackiej. Przed 25 stycznia 1434 r. został kasztelanem rypińskim i pozostawał nim aż do śmierci. Na tym stanowisku 25 stycznia 1434 r. przyłożył swą pieczęć na dokumencie, obiecującym wybrać na króla jednego z synów Władysława Jagielly. W 1436 r. brał udział w rokowaniach z Krzyżakami w Brześciu Kujawskim i był świadkiem pokoju tam zawartego. Pozostawił żonę Katarzynę, z którą miał syna Jakuba, kasztelana rypińskiego, i córki: Smichnę, żonę Andrzeja z Rembielina h. Dołęga, wojskiego dobrzyńskiego, właściciela wsi i jeziora Długie w 1452 r.; Jądwigę, żonę bliżej nieokreślonego Bartosza.

Biliński, *Szlachta*, s. 171; *Codex epis.*, t. 2, s. 235, 237; Gałkowski-Grądzki, *Strzygi*, s. 160; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=200070/29> 1 2014; Krajewski, *Bene merentes*, s. 15; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 11, 18, 21, 151; *Lites*, t. 2, s. 248-250, t. 3, s. 67, 129; *Matr. sum.* t. 4, cz. 3, nr 864; OkoliPełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 22-23; Żalusi, *Szkie*, s. 61; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 1, s. 62-65; Żebrowski, *Pochodzenie*, s. 19.

JAKUB ze Strzyg h. Świnka (†ok. 1452 r.), właściciel Strzyg k. Rypina

Był synem Jakuba Świnki, kasztelana rypińskiego (zm. przed lipcem 1452) i nieznaney nam bliżej Katarzyny. Po siostrze, Smichnie odziedziczył dobra strzygskie w Rypińskim. W 1452 r. przed sądem królewskim, wyrokującym w Nieszawie, procesował się z sąsiadami, mieszkającymi po drugiej stronie jeziora Długie o to jezioro oraz część wsi.

Nie pozostawił męskiego potomstwa. Jego córka, Barbara wyszła za Jana z Gaju w ziemi dobrzyńskiej, zwanego Obornickim. Tą drogą Strzygi k. Rypina przeszły w ręce Obornickich z Gaju.

Bieniak, *Elita*, s. 45; Biliński, *Szlachta*, s. 171; Gałkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 161; Kozierowski, *Nazwy*, t. 7, s. 149; *Matr. sum.*, t. 4, cz. 3, nr 864; G. Rutkowska, *Skóra Piotr z Gaju h. Awdaniec*, PSB, t. 38, s. 337; RZD, t. 2, cz. 3, s. 208; Zieliński, *Wiadomość*, t. 1, s. 40.

JAKUBOWSKA z d. Witkowska JANINA (*6 I 1931 r. w Cieluchowie), nauczycielka, dyrektor szkoły w Radomicach, radna, poetka, animatorka kultury (J 9)

Córka Bronisława i Genowefy z Grabowskich. Naukę rozpoczęła w Cieluchowie (1938), gdy była w drugiej klasie szkoły podstawowej wybuchła druga wojna światowa. Po wojnie kontynuowała naukę w szkole powszechnej (1945-1947). Następnie uczęszczała do Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie (1947-1951) i Studium Nauczycielskiego we Włocławku. Studiowała także w Instytucie Kształcenia Nauczycieli w Warszawie, Filia w Bydgoszczy (1977), gdzie otrzymała dyplom ukończenia wyższych studiów zawodowych.

Pracowała jako nauczyciel w Szkole Podstawowej we wsi Cieluchowo (1951-1968), Szkole Podstawowej w Radomicach (1968-1981), gdzie była także dyrektorem (1981-1985).

Odnaczona Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1984), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Złotym Krzyżem Zasługi PCK (1975), Srebrnym Krzyżem Zasługi PRL (1969), Srebrnym Krzyżem Zasługi PCK (1966), Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1982), Medalem dr. H. Jordana (1967 i 1988), Odznaką „Za Zasługi dla Woj. Włocławskiego” (1977).

Należała do ZMP, Koła Gospodyń Wiejskich, Gromadzkiej Rady Narodowej, gdzie była radną, a także do Rady Kobiet przy Banku Spółdzielczym, pełniąc tam funkcję przewodniczącej. Z jej inicjatywy w marcu 1973 r. w Radomicach powstał zespół folklorystyczny „Radość”, którego celem było podtrzymywanie i przekazywanie młodzieży tradycji i kultury ziemi dobrzyńskiej.

Autorka wielu artykułów i wierszy do czasopism w „Życiu Szkoły”, „Głosie Nauczycielskim”, „Gazecie Pomorskiej” i innych. Wydała drukiem poezję i artykuły biograficzne: *Zostanie po mnie*, zbiorowe (1997); *W podróży życia*, zbiorowe (1998); *Mała i duża Ojczyzna* (2001); *Wspomnienia Joanny* (2001); *Moja ziemia ojczysta* (2003); *Śpiewam dla Ciebie Ziemi* (2004).

Wyszła za mąż w 1951 r. za Adama Jakubowskiego, z którym ma troje dzieci: Jana Wiesława (ur. 1952), oficera WP; Marka Krzysztofa, zginął w wypadku (w 1978) i Małgorzatę Alinę, z zawodu nauczycielkę.

Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 95; A. Rudzka, *Wieczór poezji Janiny Jakubowskiej*, *Gazeta Lipnowska*, nr 44: 2002, s. 12; A. Rudzka, *Wieczór promocyjny tomiku poezji Janiny Jakubowskiej pt. „Moja Ziemia Ojczysta”*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 26; *Specjalski, Lipno*, t. 2, s. 93-95; *ZKZD 2005*, s. 73.

JAKUBOWSKI (i. n.), (XX w.), nauczyciel, ofiara drugiej wojny światowej

Do 1939 r. był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Dobrzyniu n. Wisłą. Zginął w nieznanych okolicznościach w czasie drugiej wojny światowej.

Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 121.

JAKUBOWSKI FELIKS (*1909 r. †18 I 1970 r.) nauczyciel, uczestnik drugiej wojny światowej, działacz ZNP (J 10)

Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Mławie. Pracował jako nauczyciel na terenie pow. sierpeckiego. Brał udział w wojnie obronnej 1939 r., gdzie dostał się do niewoli. Przez pięć lat przebywał w oflagu.

Po wojnie, w latach 1946-1949, pracował w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie jako nauczyciel przysposobienia wojskowego i „przedmiotu” Służba Polisce. Od 1956 r. aż do śmierci był nauczycielem w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie. Aktywnie działał w Związku Nauczycielstwa Polskiego, gdzie w latach 1959-1966 funkcję pełnił prezesa Oddziału ZNP w Rypinie. Z tą funkcją był wyjątkowo rozpoznawalny w całym pow. rypińskim.

Był odznaczony m. in. Złotą Odznaką ZNP.

Pochowany wraz żoną, Heleną na cmentarzu katolickim w Rypinie (we wspólnym grobowcu razem Andrzejem i Teresą Grzecznowskimi).

Autopsja (1965-1970); Krajewski, *Rypinie*, s. 82; *Nasza młodość*, s. 247; *Rypin w PRL*, s. 1039; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjr Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszeńskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, s. 181; Tablice nagrobne na cmentarzu w Rypinie.

JAŁOWIEC-BARTCZAK JADWIGA (*25 VI 1941 r. w Złotopolu k. Lipna †3 V 2003 r.), nauczycielka, poetka i pisarka, malarka, społeczniczka (J 11)

Po ukończeniu Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie, była nauczycielką w *Leniach Wielkich* i *Źródłach* w pow. lipnowskim, a jednocześnie ukończyła wyższe studium pedagogiczne. Od 1 września 1978 r. do przejścia na emeryturę była nauczycielką Szkoły Podstawowej nr 3 w Lipnie. Przez wiele lat współpracowała z Instytutem Programów Szkolnych przy Ministerstwie Edukacji Narodowej. Była twórcą programu autorskiego nauczania języka polskiego, wdrażanego w Szkole Podstawowej nr 3 w Lipnie. W latach 1985-1991 była członkiem rady redakcyjnej „Świerszczyka”. Pracę nauczycielską łączyła z twórczością literacką, tkactwem artystycznym, ilustracjami, haftem i kolażem. Wiersze drukowała w „Poezji”, „Tygodniku Kulturalnym”, „Życiu Literackim”, „Głosie Nauczycielskim”, „Kujawach”, „Gazecie Kujawskiej”, „Gazecie Lipnowskiej”, „Faktach” i w kilku albumach. Zadebiutowała w 1978 r. wierszem dla dorosłych w „Poezji”. W tym też roku w „Gospodyni” drukowała powieść w odcinkach *Polne koniki*. Wydała zbiory dla dzieci: *Najpiękniej jest w deszczu* (1981), *Nasze drzewa* (1982) i *Siądź przy leśnej drodze* (1998), tomik *Wiersze* (1997). Sporo jej wierszy weszło do kanonu literatury dziecięcej i znajduje się w podręcznikach szkolnych. Wydała też dwa

zbiorki poezji dla dorosłych: *W środku świata* (1988) i *Zadudnię kropłą w srebrnej rynnie* (1991). Jej wiersze tłumaczone były na języki: angielski, serbo-chorwacki, macedoński i białoruski.

Była współautorką (razem z Wiktorem Bartczakiem) leksykonu dla najmłodszych pt. *Mój pierwszy leksykon* oraz, wraz z M. Lorek, podręcznika do kształcenia zintegrowanego pt. *Słońce na stole* cz. I, II, III i IV (2000).

Jej kolaże można oglądać w *Kalendarzu na 1999 r. z okazji 650-lecia Lipna* i książce pt. *Siądź przy leśnej drodze*.

W latach 1989-2003 była pierwszą przewodniczącą Lipnowskiej Grupy Literackiej, działającej przy Miejskiej Bibliotece Publicznej w Lipnie, przez całe lata promując jej działalność. Należała również do Nauczycielskiego Klubu Literackiego we Włocławku. Działała w Towarzystwie Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie. Organizowała wycieczki krajoznawcze, pisała scenariusze widowisk historycznych o ziemi dobrzyńskiej, wystawionych w szkole i plenerze, m. in. w ruinach zamku bobrownickiego.

Była odznaczona m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz 9 kwietnia 1999 r. została wyróżniona tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Pochowana w dniu 11 maja 2003 r. na małym cmentarzu przykościelnym w Nowej Wsi na Warmii.

Nauczycielka i poeta, Monika Kuczyńska-Kowalska, po jej odejściu, napisała m. in.:

„(...) kogoś kto odszedł
można odzyskać stokrotnie
im więcej pustki
zostawia po sobie”.

T. Chojnicki, *Jadwiga Jałowiec-Bartczak (1941-2003)*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 10; T. Chojnicki, *Wernisaż Jadwigi Jałowiec*, *Gazeta Lipnowska*, nr 25: 1995, s. 8; D. Chrobak, *Wspomnienie o Jadwidze Jałowiec*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 11; http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/4 VIII 2013; J. Jałowiec, *Już dwanaście lat*, *Gazeta Lipnowska*, nr 43: 2001, s. 9; M. Kuczyńska, *Jadwidze Jałowiec*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 14; *Obywatele Lipna*, s. 70-71; G. Ryska, *Ta cisza... Jadwidze Jałowiec*, *Gazeta Lipnowska*, nr 48: 2003, s. 12; E. Turska, *Niezwykła klasa*, *IKP 1999*, z 27-28 VIII; Z. Żuchowski, *Słowem obecni. Lipnowska Grupa Literacka (1989-2009)*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 3: 2010, s. 187 i n.

JAN RASZ ze Starego Rypina (XV w.), właściciel ziemski

Był najstarszym synem Janusza Rasza ze Starego Rypina (zm. przed 1419 r.) i bratankiem Eberharda, plebana rypińskiego. Mógł dziedziczyć dobra Stary Rypin (Starorypin Szlachecki). Z braćmi swymi Piotrem, Mikołajem i Stefanem oraz siostrą Katarzyną wystąpił podczas procesu w Brześciu w latach 1419-1420. Potem, w grudniu 1448 r. wystąpił jako świadek dokumentu wójta brzeskiego Niemierzy, zwanego Tryczem.

Być może zmarł bezpotomnie i wówczas Starorypin Szlachecki przejęła siostra Katarzyna, która wyszła za wspomnianego Niemierzę Trycza.

Bieniak, *Od wójtów*, s. 4, 56-58, 62-67; Bieniak, *Sadłowo*, s. 907; RZD, t. 2, cz. 3, s. 308.

JAN z Dulska DULSKI (n. DULSKI JAN) h. Przegonia, (†ok. 1630 r. w Dulsku), właściciel Dulska

Był synem Macieja z Dulska w ziemi dobrzyńskiej. W 1617 r. „przywrócony cudownie do życia w Sierpsku” (Sierpcu). Po jego śmierci Dulska przeszedł na własność Mikołaja Działyńskiego.

Jej córka wyszła za Mikołaja Działyńskiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 5, s. 80 podał, że Jan Dulski zmarł bezpotomnie, z pewnością miał na myśli to, że zmarł, nie mając potomstwa męskiego; *Katalog*, z. 6, s. 6; Kozierowski, *Nazwy*, s. 88; *Kronika Rypińska 1924*, nr 15, s. 3-4; Pawiński, *Źródła*, s. 293-294; SGKP, t. 2, s. 218; Załuski, *Szkic*, s. 7.

JAN z Jastrzębia (de lastrzambe, de Yastrzaba) h. Łabędź, (*w końcu XIV w. †ok. 1439 r., prawdopodobnie w Krakowie), humanista, rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego

Pochodził z ziemi dobrzyńskiej, najprawdopodobniej z Jastrzębia k. Lipna. Ok. 1413 r. wstąpił na Uniwersytet Krakowski. Po uzyskaniu w 1421 r. stopnia magistra, rozpoczął wykłady w macierzystej uczelni. Przed 1434 r. uzyskał tytuł licencjata, tj. profesora teologii. Na Uniwersytecie Krakowskim pełnił różne funkcje, aby w latach 1436-1437 piastować godność rektora. Był nim wybierany dwukrotnie, w latach 1436 i 1437. Był zbieraczem ksiąg i kodeksów. Jako członek kolegium królewskiego biblioteki uniwersyteckiej ofiarował dwie księgi komentarzy do *Nowego Testamentu* Aleksandra z Aleksandrii i Mikołaja z Liry. Poza tekstami własnych wykładów, nie pozostawił jednak większych prac.

J. Fijatek, *Studia z dziejów Uniwersytetu Krakowskiego i jego Wydziału Teologicznego w XV wieku*, *Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny*, t. 29: 1899; Z. Budkowska, *Jan z Jastrzębi*, *PSB*, t. 10: 1963-1964, s. 455-456; Nycek, *Ludzie*, s. 79 tam mylnie SPTK, t. 1 zamiast t. 2; Poczci rektorów Uniwersytetu Jagiellońskiego, <http://www.uj.edu.pl/documents/10172/24c02901-aecc-4d79-b067-6ab2fa71fb00/29> I 2014; M. Rechowicz, *Po założeniu Wydziału Teologicznego w Krakowie*, [w:] *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, pod red. M. Rechowicza, *Lublin 1974-1977*, t. 1, s. 115; Specjałski, *Jastrzębie*, s. 117; SPTK, t. 2: 1982, s. 134; J. Zathey, *Biblioteka Jagiellońska w latach 1364-1492*, [w:] *Historia Biblioteki Jagiellońskiej*, t. 1: 1364-1775, *Kraków 1966*, s. 47, 49, 93, 123.

JAN z Kochania h. Rola, zwany Klementowiczem lub Klimuntowiczem, od potomka Klemens (*ok. 1380-90 r. †po 25 I 1434 r.), rycerz, kasztelan rypiński, uczestnik bitwy pod Grunwaldem

Był kasztelanem rypińskim (akta z 27. V 1418). Należy wnioskować, iż jako kasztelan rypiński musiał uczestniczyć w bitwie pod Grunwaldem. Jan Rola i Mikołaj (*de clendio*) z jego rodu uczestniczyli na sejmiku dobrzyńskim, obierającym Jagiellończyka w 1434 r. Wszystkie pieczęcie zostały zniszczone, lecz na jednej pieczęci ocalał napis „NIKOLAI DE COCHANYE” – akt z 25 stycznia 1434 r., poręczający następstwo tronu dla jednego z synów Władysława Jagiełły, a który wymienia 27 rodów herbowych, osiadłych w ziemi dobrzyńskiej. Wystawili go wszyscy dostojnicy, w liczbie 18-tu oraz po dwóch przedstawicieli osiadłych tamże 27 rodów szlacheckich (łącznie 71 osób).

Rola *Nicolai de Cochanye* oraz *Johannis de clendio* z jego rodu to bżsyn lub brat bez podania herbu.

Inf. M. Kocharński z 31 V 2013 r.; Miesięcznik Heraldyczny, Warszawa 1934, nr 10, s. 7; Nowak, *Rolice*, s. 26.

JAN z Kretków (Kretkowa), (Kretkowski Jan) h. Dołęga (ok. 1364 r. †m. 9 I 1433 a 25 I 1434 r.), uczestnik bitwy pod Grunwaldem, cześnik dobrzyński, kasztelan rypiński i dobrzyński

Był synem Andrzeja „Słupa” z Wierzbicka. Po stryju, Janie, kanoniku wrocławskim odziedziczył wieś Kretkowo (Kretki Wielkie). W 1405 r. kupił od Waśka z Rusinowa, bądź od jego synów Henryka i Józefa, Rusinowo pod Rypinem. Niekiedy pisał się właśnie z Rusinowa (*Joannes de Rusinowo Rypinensis*). Brał udział w bitwie pod Grunwaldem razem z innymi rycerzami z ziemi dobrzyńskiej. Po bitwie i zdobyciu następnie Olsztynka, w dniu 17 lipca 1410 r. mianowany został przez Władysława Jagiełłę starostą tego miasta. W 1410 r. otrzymał także w zarząd dwa zamki Bratian i Kurzętnik n. Drwęcą, gdzie popadł w niewolę i w 1413 r. wniósł skargę na Krzyżaków za zatrzymanie sołtysa i syna, będącego na naukach w Brodnicy, oraz rabunek koni.

W latach 1406-1415 był cześnikiem dobrzyńskim, w latach 1418-1428 – kasztelanem rypińskim, a 4 marca 1430 r. został kasztelanem dobrzyńskim. Jako kasztelan zastąpił na tym stanowisku Adama z Zielonej i 4 marca 1430 r. wystąpił jako świadek przywileju jedleńskiego. W 1432 r. od króla Władysława i królowej Zofii wziął w dzierżawę starostwo radomskie.

Ożeniony z nieznaną nam bliżej Mielżyńską, miał jedynego syna, Jana (zm. po 1452), ożenionego z Grzymką, córką Macieja z Izbicy h. Awdaniec, który odziedziczył Rusinowo, chorążego dobrzyńskiego, podstolego dobrzyńskiego i wojewodę brzesko-kujawskiego.

AGAD, Księga Grodzka Bobrownicka Obligationum, sygn. 1, k. 33; Idem, Księga Grodzka Przedecka Recognitionum, syn. 20, k. 311v-312v; Bieniak, *Elita*, s. 38-39; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 269; KDP, t. 2, nr 578; Z. Guldon, *Kretkowski Andrzej herbu Dołęga*, PSB, t. 15: 1970, s. 276; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=315278/29> I 2014; Korecki, *Ludzie*, s. 210; Kostanecki, *O wybitnych obywatelach*, s. 25; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 17; S. M. Kuczyński, *Wielka wojna z Zakonem krzyżackim w latach 1409-1411*, Warszawa 1966, s. 323, 45; Lasocki, *Urzednicy* s. 4, 7, 124, 21; *Lites*, II, 249; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 368; *Okolice Rypina*, s. 665, gdzie mylny tom Bonieckiego, zamiast 12, podano – 15; J. Pakulski, *Lokacja Chodcza 2 XI 1442 r.*, Chodecz 1991, s. 31; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 12.1; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53; Żychliński, *Księga*, s. 185, 245.

JAN z Nowogrodu h. Doliwa (†przed 26 XI 1417 r.), stolnik dobrzyński, starosta dobrzyński, kasztelan i wojewoda łęczycki

Posiadał Nowogród (dziś Nowogródek) w parafii Czernikowo i Zbrachlin na Kujawach. W 1357 r. Zbrachlin zamienił na łęczycką Sobotę. Był jednym z najbliższych współpracowników księcia dobrzyńskiego i łęczyckiego, Władysława, zw. Garbatym. W dniu 25 stycznia 1344 r. występował jako stolnik dobrzyński. W latach 1345-1349 był natomiast starostą dobrzyń-

skim. W dokumencie z 19 kwietnia 1349 r. po raz ostatni występował z tytułem starosty dobrzyńskiego, bowiem w tym czasie książe Władysław przeniósł się na stałe na ziemię dobrzyńską, osiadł na zamku w Bobrownikach i zapewne nie potrzebował już starosty. Występował jako świadek w wielu dokumentach księcia Władysława, najpierw jako podkomorzy, a potem jako starosta dobrzyński. Jednakże w dokumencie z 19 kwietnia 1356 r. wśród kasztelanów występuje „Jan starosta dobrzyński”. W tym czasie Jan z Nowogrodu był już kasztelanem łęczyckim. W związku z tym można sądzić, że po śmierci księcia Władysława, król Kazimierz Wielki przyznał ponownie Janowi z Nowogrodu godność starosty dobrzyńskiego. W latach 1345-1348 i 1357-1371 występował jako wojewoda łęczycki.

Miał syna Mikołaja z Nowogrodu, dziekana wrocławskiego oraz córkę Elżbietę, za Janem, synem Tomka z Sumina h. Leszczyc.

Po jego śmierci z Nowogrodu pisali się Mikołaj (także ze Skrzyszewa), kanonik poznański (1360-1407), kanonik gnieźnieński (1375) i dziekan wrocławski (1383), który zmarł przed 26 XI 1417 r.

Bieniak, *Elita*, s. 29 i n.; Bieniak, *Terytorium*, s. 16-17, 29-31; Biliński, *Szlachta*, s. 161-162; Czernikowo, s. 343; KDP, t. 1, nr 115, t. 2, nr 320; Lasocki, *Urzednicy*, s. 14; *Lites*, t. 2, s. 122; Olszacki, *O zamkach*, s. 121 podał, że Jan odnotowany w 1356 r., pełnił urząd starosty dobrzyńskiego także w latach 1362-1369; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 540; *Urzednicy łęczyccy*, nr A 101, 363, 364.

JAN z Pleckiej Dąbrowy (ze Skrwilna), (†m. 1465 a 17 VII 1468 r.), rycerz, właściciel ziemski, stolnik dobrzyński, kasztelan rypiński

Był synem Wojciecha ze Skrwilna (Pleckiej Dąbrowy). W 1416 r. wystąpił jako student Uniwersytetu Krakowskiego. W 1432 r. otrzymał pas rycerski. W wyniku podziału majątku po ojcu otrzymał (!) miasto Skrwilno (*civitas Strzquino*) z jeziorem i puszczą. W styczniu 1336 r. na rokach sądowych w Łęczycy zeznał, że swojej żonie, Annie oparł posagu 100 kop i takie samo wiano na połowie wsi oraz na całym Skrwilnie. W hierarchii urzędniczej doszedł do godności stolnika dobrzyńskiego i kasztelana rypińskiego (1452). Jego córką była Anna, żona Aleksego z Płomian h. Prus I (zm. po 28 XI 1448 r.), wójta Dobrzynia, chorążego dobrzyńskiego, sędziego ziemskiego dobrzyńskiego.

Bieniak, *Sadlowo*, s. 94-95, 123; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 30-31.

JAN z Płomian h. Prus I, niekiedy Jan Płomieński (†1409 r.), wójt Dobrzynia, obrońca zamku dobrzyńskiego w 1409 r.

Był synem Aleksego, prawdopodobnie zasadzcy odnowionego przed 1390 r. miasta Dobrzynia n. Wisłą. Był właścicielem Chełmicy i Płomian. Brał udział w wojnie z Krzyżakami. Za obronę zamku w Dobrzyniu n. Wisłą w 1405 lub 1406 r. otrzymał od Władysława Jagiełły wójtostwo miasta Dobrzynia oraz połowę Lutomiarska z przyległościami. Kiedy w połowie sierpnia 1409 r. Krzyżacy rozpoczęli wojnę przeciwko Polsce

i napadali z ziemi chełmińskiej na zamki w ziemi dobrzyńskiej, Jan został obrońcą zamku dobrzyńskiego. Długosz nazywa go *capitaneus Dobrinensis*. Kiedy jednak po dzielnej obronie dostał się do niewoli, 18 sierpnia został ścięty przez Krzyżaków po zdobyciu przez nich warowni dobrzyńskiej. Zaświadcza o tym J. Długosz, pisząc: „*wielki mistrz (...) starostę zamku mieczem ściąć rozkazał*”. Długosz nazywa go jednak Janem Płomińskim, tytułując go przy tym starostą dobrzyńskim, którym jednak nie był. Urząd ten sprawował w tym czasie Wacław z Gotartowic, a który *notabene* najazd przeżył.

Po tej klęsce ziemia dobrzyńska dostała się pod okupację krzyżacką, a władzę w niej, w imieniu wielkiego mistrza, sprawował wójt bobrownicki, Brendel.

Po zaginięciu dokumentu z 1405/1406 r. Kazimierz Jagiellończyk w dniu 25 stycznia 1455 r. w Brześciu Kujawskim odnowił nadanie Władysława Jagiełły dla Płomińskich.

Jego synem był Aleksy z Płomian (zm. po 28 XI 1448), dziedziczący także w Łubkach na Mazowszu, również wójt dobrzyński i sędzia ziemi dobrzyńskiej od 1434 r., który z kolei z Anny z Pleckiej Dąbrowy miał synów: Jakuba, wójta dobrzyńskiego i marszałka mazowieckiego i Aleksego (zm. ok. 1452), kanonika plockiego. W kościele pofranciszkańskim w Dobrzyniu n. Wisłą, zbudowanym w 1316 r., w 500. rocznicę obrony zamku dobrzyńskiego, w 1909 r. rodzina Chełmickich, zapewne nieświadomie przypisując sobie pochodzenie od Jakuba z Płomian, z inicjatywy ks. infułata Zygmunta Chełmickiego, ufundowała pamiątkową tablicę z herbem Nałęcz między datami i następującym napisem: „1409-1909. *Ku uczczeniu pamięci obrony Zamku Dobrzyńskiego przez Jakóba z Płomian Chełmickiego i synów, kamień ten umieszczają potomkowie. Niech Bóg będzie miłosierny zmarłym i żywych krzepi na duchu i drogą obowiązku wiedzie*”.

AGAD, MK 119, k. 392-395 v.; Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 343 cytując Bielskiego (Kronika Polska, ks. V) pisat: „*Pruski mistrz okrucieństwo wielkie poczynił i pościął wszystkie, które zastał na zamku i starostę Jakuba Płomińczyka*” (!); Bieniak, *Średniowiecze*, s. 12; Bieniak, *Terytorium*, s. 38-39; Bieniak, *Wójtowie*, s. 225-227 tytułuje go Janem z Płomian; Z. Bigoszewski, *Dobrzyń nad Wisłą*, Dobrzyń 1966, s. 10; Z. Bigoszewski, *O przeszłości Góry Zamkowej*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1996, nr 4, s. 9; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 359; L. Chełmicki, *Dzieje rodziny Chełmickich z bohaterskim obrońcą Jakubem z Płomian*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 14: 2010, s. 42-43 słusznie podniósł, że „współczesnymi historykami”, iż obrońca zamku był nie herbu Nałęcz; Czernikowo, s. 30-31; Długosz, *Historia*, t. 3, s. 581; Gawarecki, *Opis*, s. 232-236; Gawarecki, *Przywileje*, nr 11; Z. Gózdź, *Obrońca zamku dobrzyńskiego*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1996, nr 2, s. 9; *Inwentarze królewsczyzn*, s. 5; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 23; Kronika Domu Chełmickich, cz. 1, s. 10, 28; Krajewski, *O Chełmickich*, nr 53: 1988, s. 2; Krajewski, *Przynależność administracyjna*, s. 364; Kurier Warszawski 1909, nr 258, z 18 IX, s. 4; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 19; Paprocki, *Herbarz*, s. 213; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 30, gdzie mylny zapis – Gotardowice; RZD, t. 2, cz. 1, s. 147; B. Wapowski, *Dzieje Korony Polskiej i W. X. Litewskiego od roku 1380 do 1535*, Wilno 1847, t. 1, s. 133; *Zbiór nazwisk*, s. 70.

JAN z Pręczkowa (Pręczek) h. Prus III (XIV/XV w.), właściciel ziemski

Posiadał Pręczi (Pręczkowo) k. Rypina. W źródłach po raz pierwszy występuje w 1415 r. i uważa się go za pierwszego właściciela tej wsi. Brał udział w sejmiku ziemi dobrzyńskiej w dniu 25 stycznia 1434 r., który gwarantował wybór jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski. Za jego czasów mogła tam powstać parafia. Jego potomkami był już Pręczkowscy, znani w XVI stuleciu.

Biliński, *Szlachta*, s. 138-139, gdzie nadaje mu herb Prus II-Wilczekosy; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 26; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 39.

JAN ze Szczekocin (*ok. 1370 r. †4 X 1433 r. w Krakowie), kasztelan lubelski, starosta dobrzyński

Był synem Jana, kasztelana dobrzyńskiego, pochodzącego z możnego rodu Odrowążów. W spadku po ojcu otrzymał 12 i pół wsi w Lubelskiem. W 1398 r. zapisał swojej żonie, Ofce 400 grzywien wiana. W 1402 r. był starostą brzesko-kujawskim, w 1405 r. występował jako stolnik sandomierski, a w 1410 r. – jako kasztelan lubelski. W 1410 r. dowodził załogą Sącza i bronił go przed Węgrami. W latach 1415-1418 był starostą generalnym wielkopolskim. Przed 1429 r. dzierżawił starostwo dobrzyńskie z zamkiem w Bobrownikach. Urząd ten sprawował dwukrotnie: w latach 1421-1423 i 1429-1433. W 1428 r. brał udział w wyprawie wielkiego księcia litewskiego Witolda na Nowogród. Natomiast w 1429 r. przysiągł wierność królowi Władysławowi Jagielle i jego synom, obiecując wydać im tylko Olsztyn i Bobrowniki. Był stronnikiem dynastii i cieszył się szczególnym zaufaniem dworu. W 1407 r. miał targ z klasztorem św. Andrzeja w Krakowie. Pozostawił trzech synów: Piotra Wodę, podkanclerzego koronnego; Dobiesława, dowódcę piechoty dworskiej pod Grotnikami przeciwko Spytkowi z Melsztyna oraz Jana, starostę lubelskiego, którego 24 lipca 1454 r. król mianował dowódcą chorągwi nadwornych, wysłanych pod Malbork.

Bieniak, *Terytorium*, s. 41; Długosz, *Historia*, t. 4, s. 101, 180, 626, t. 5, s. 180; K. Górski, *Jan ze Szczekocin*, PSB, t. 10: 1962-1963, s. 483; K. Górski, *Ród Odrowążów w wiekach średnich*, Roczniki Polskiego Towarzystwa Heraldycznego, t. 8, 1926-1927, s. 24-26, 79; Krajewski, *Przynależność administracyjna*, s. 365; S. M. Kuczyński, *Wielka wojna z zakonem krzyżackim w latach 1409-1411*, Warszawa 1955, s. 189, 249, 397; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 20; *Monumenta Poloniae*, t. 2, s. 933.

JANICKI BRONISŁAW (*1906 r. †9 III 1969 r. w Skępem), nauczyciel muzyki (J 12)

Mieszkał z rodziną w Skępem. Przez szereg lat, w okresie 1952-1967, był nauczycielem muzyki i śpiewu w znanym w regionie Mazowsza, Kujaw i ziemi dobrzyńskiej Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie. Zapamiętany jako „*dobroduszny, pomagający finansowo biednym uczniom*” nauczyciel tej szkoły. Nauczył gry na skrzypcach kilkanaście roczników tej zasłużonej szkoły, nazwanej przez mnie *Alma Mater Wymyślinensis*.

Ożeniony był z Lucyną (1925-25 V 2006). Pochowany na cmentarzu w Skępem.

Autopsja (1960-1965); Krajewski, *Alma Mater*, pass.; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 75; *Rodem ze Skępego*, s. 54, 71; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem; J. Wołowska, *Spośród nauczycieli Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie pamiętamy najbardziej*, [w:] *Rodem ze Skępego*, s. 68.

JANICKI LEON (†w pocz. X 1939 r. w Rypinie), naczelnik poczty w Rypinie, radny, społecznik, ofiara zbrodni niemieckich

Do wybuchu drugiej wojny światowej był naczelnikiem Urzędu Poczтового w Rypinie. Społecznie był zastępcą naczelnika (Józefa Budzanowskiego) rypińskiej Ochotniczej Straży Pożarnej. Udzielał się także w pracy samorządowej. W wyborach do Rady Miejskiej w dniu 27 maja 1934 r. uzyskał mandat z listy BBWR. Na posiedzeniu Rady w dniu 27 września 1934 r. został zastępcą burmistrza J. Budzanowskiego.

Na 50-lecie powstania rypińskiej OSP zadedykował dla najstarszego żyjącego strażaka Rypina, Konstantego Kowalewskiego wiersz pt. *Jubilatowi*, a także inny utwór poetycki pt. *Młodej Latorośli*. Także w jubileuszowym wydawnictwie (1931) opublikował obszerny *Apel do drużyny Rypińskiej Straży Pożarnej Ochotniczej w dniu Stoletniego (! – MK) Obchodu Jubileuszu Jej istnienia*. *Apel* ten podpisał jako „Zastępca Naczelnika OSP w Rypinie i Honorowy Naczelnik Szreńskiej OSP”.

Musiał mocno narazić się swoją postawą społeczną miejscowym Niemcom, skoro już na początku października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i Gestapo i niebawem rozstrzelany na boisku sportowym w Rypinie przez miejscowych Rotzala i Gramsego, aktywnych członków rypińskiego Selbstschutzu.

AIPN Bydgoszcz, GKBZH w Polsce, Ankieta Sądu Grodzkiego w Rypinie, sygn. 24; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Dane o członkach Zarządu Miejskiego i radnych z 11 października 1934 r.; Idem, Skład Zarządu Miejskiego w Rypinie; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 393; *50 lat OSP*, pass.; Piotrowski, *Słownik*, s. 122; *Rypin między wojnami*, pass.; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 158.

JANICKI PAWEŁ (*29 VI 1903 r. †wiosną 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich (J 13)

Był synem Antoniego i Marii z Ochockich. Od 1929 r. służył w Policji Państwowej jako starszy posterunkowy. Najpierw służbę pełnił na posterunkach w Cękynie k. Tucholi, a potem w Brzeźnie Szlacheckim w pow. chojnickim. Od 1 stycznia 1939 r. został przeniesiony na posterunek Policji w Dobrzyniu n. Wisłą.

Podczas ewakuacji służb mundurowych na tereny wschodnie we wrześniu 1939 r. został aresztowany przez wojska sowieckie i osadzony w obozie jenieckim w Ostaszkwie. Wiosną 1940 r. został rozstrzelany w siedzibie NKWD w Kalininie.

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

P. W. Kochański, Paweł Janicki, <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showid/6392/28> III 2014; *Księga Miednoje*, s. 289; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 73; Tucholski, *Katyrń*, s. 297.

JANISZ STANISŁAW (*23 IV 1924 r. w Śniadówce na Lubelszczyźnie †29 IV 1987 r. w Makówcu k.

Lipna), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, rolnik, działacz „Solidarności Chłopskiej”

W październiku 1939 r., razem z por. Henrykiem Kopczyńskim, kierownikiem szkoły w Chrostkowie oraz Stanisławem Maćkiewiczem, nauczycielem ze Zbójna i Janem Zielińskim z Głęboczka, wstąpił do utworzonej przez przedwojennego prezesa Zarządu PSL Na Pomorze, Romualda Wasilewskiego ze Stalmierza, konspiracyjnej organizacji pn. Polska Organizacja „Wolność”. W kwietniu 1940 r. została ona rozbita przez grudziądzkie Gestapo.

Po wojnie ukończył Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Wydział Rolny (1950).

Po 1945 r. był organizatorem i działaczem Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W latach 1950-1951 był pracownikiem naukowym SGGW. W latach 1951-1957 przebywał na emigracji w RFN i Francji, działacz emigracyjnego PSL (we współpracy ze Stanisławem Mikołajczykiem, prof. Stanisławem Kotem), sekretarz Rady Naczelnej; działacz Międzynarodowej Unii Chłopskiej. W latach 1959-1966 nauczyciel w Szkole Przynosiobienia Rolniczego w Chrostkowie. Od 1966 r. właściciel gospodarstwa rolnego we wsi Makówiec, gm. Chrostkowo.

We wrześniu 1980 r. współzałożyciel Chłopskiego Związku Zawodowego Ziemi Dobrzyńskiej i Kujaw, następnie Solidarności Chłopskiej Ziemi Dobrzyńskiej i Kujaw, w marcu 1981 r. przewodniczący Komitetu Strajkowego Solidarności Chłopskiej, od lipca 1981 r. przewodniczący Wojewódzkiej Rady. W okresie od 23 listopada do 13 grudnia 1981 r. przewodniczący Komitetu Strajkowego podczas okupacji siedziby Wojewódzkiego Związku Kółek i Organizacji Rolniczych we Włocławku. W 1981 r. razem z Romanem Bartoszcze i Wojciechem Obernikowiczem został przyjęty przez Ojca Świętego Jana Pawła II w rzymskiej Klinice Gemelli.

Po 13 grudnia 1981 r. internowany w Ośrodku Odosobnienia w Mielęcinie k. Włocławka, następnie w Darłówku, zwolniony 10 stycznia 1982 r. W okresie 1982-1987 działacz podziemnych struktur organizacji chłopskich; w 1986 r. współpracownik Polskiej Ligi Praw Człowieka i Obywatela; w 1987 r. sygnatariusz oświadczenia Konwentu Seniorów Niezależnego Ruchu Ludowego „Solidarność” o powołaniu organizacji politycznej, działającej na rzecz niepodległości, pełnej suwerenności i dobra Polski. Chciał powołać partię pod nazwą Polskie Stronnictwo Ludowe, w oparciu o napisaną przez niego deklarację i program, zapewne o odmiennej ideologii od utworzonego w 1990 r. PSL. Pośmiertnie wyróżniony Medalem *Pro Memoria* (2009).

R. Helski, *Wspomnienie Stanisława Helskiego*, <http://blogmedia24.pl/node/27063/5> VIII 2013; D. Jaworski, http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=Stanis%C5%82aw_Janis;Lista_internowanych_rolnik%C3%B3w, http://www.solidarnoscrl.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=272&Itemid=31/5 VIII 2013; SBKP, cz. 6, s. 87; H. Wasilewski, *Obernikowicz Wojciech*, WSB, t. 3: 2005, s. 120.

JANISZEWSKA z d. Pytelewska HALINA (*13 V 1944 r. w Afeldzie (Niemcy) †2007 r.), nauczycielka-bibliotekarka, radna, społeczniczka (J 14)

Była córką Bronisława i Eugenii z Gulczyńskich. Losy rzucił rodziców w czasie drugiej wojny światowej do Niemiec: ojciec-jeniec obozu przejściowego, matka wywieziona na przymusowe roboty.

W 1967 r. ukończyła Liceum Ogólnokształcące w Toruniu, następnie 2-letni kurs bibliotekarski na poziomie studium bibliotekarskiego, a także Studium Pedagogiczne w Bydgoszczy w 1987 r. Pracując, zdobyła tytuł nauczyciela mianowanego.

W latach 1962-1976 kierowała Gminną Biblioteką Publiczną w Radomicach; lata 1977-1986 – Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Lipnie; w latach 1986-2002 nauczyciel-bibliotekarz w Zespole Szkół Mechanicznych w Lipnie, skąd po 40 latach stażu odeszła na emeryturę.

Była zaangażowana w wielu przedsięwzięciach społecznych: w latach 1969-1970 inicjator i organizator budowy nowej biblioteki w Radomicach, jej wyposażenia i urządzenia; organizator Koła Przyjaciół Biblioteki, inicjator wielu wystaw czytelniczych, spotkań z pisarzami, poetami, weteranami drugiej wojny światowej; organizator życia kulturalnego w gminie; w 1964 r. – popularyzator ogólnopolskiego konkursu czytelniczego „Złoty Kłosa dla Twórcy – Srebrny dla Czytelników”; inicjator i przewodnicząca Komitetu Budowy Wodociągu w ulicy Żeromskiego w Lipnie; utwardzenie gruntu na ulicy Żeromskiego.

Należała do organizacji społecznych i związkowych: Związek Zawodowy Pracowników Kultury i Sztuki (1964-1975); Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich na teren powiatu lipnowskiego (1974-1989) – przewodnicząca; członek Zarządu Okręgu Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich (1977-1993); Związek Nauczycielstwa Polskiego (od 1986); Główna Komisja Rewizyjna Stowarzyszenia Urodzonych w Niewoli Niemieckiej Zarząd Główny z siedzibą we Włocławku (od 1994, przewodnicząca).

W latach 1994-1998 i 2000-2006 była radną Rady Miejskiej w Lipnie, przewodnicząca Komisji Oświaty, Kultury, Sportu i Samorządu, członek Komisji Gospodarki Finansowej, Handlu i Usług; przewodnicząca Komisji Rewizyjnej; członek Komisji Oświaty, Kultury, Sportu i Samorządu (2001-2002); przewodnicząca dwóch komisji: Rewizyjnej i Zdrowia, Spraw Społecznych i Ochrony Środowiska. W latach 2004-2007 była ławnikiem w Sądzie Rejonowym w Lipnie.

Posiadała odznaczenia: Złota Odznaka ZNP (1995), Złoty Krzyż Zasługi (1985), Odznaka „Zasłużony Działacz Kultury” (1985); Odznaka „Organizator Czytelnictwa Związku Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej” (1977).

Wyszła za Kazimierza Janiszewskiego, z którym pozostawiła dzieci: córka Anna, dyplomowany nauczyciel historii; syn Zbigniew, technik mechanizacji rolnictwa.

A. Czaja, *Z żałobnej karty. Halina Janiszewska (1944-2007)*, Gazeta Lipnowska, nr 52: 2008, s. 26; ZKZD 2005, s. 74-75.

JANISZEWSKI LUDWIK (*1908 r. w Joncewie k. Żnina †1976 r. w Rypinie), lekarz weterynarii, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara prześladowań UB (J 15)

W 1935 r. ukończył Akademię Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie. Na krótko przed wybuchem drugiej

wojny światowej zamieszkał w Rypinie i rozpoczął praktykę weterynaryjną.

W sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego, brał udział w kampanii wrześniowej, gdzie został wzięty do niewoli. Potem zbiegł z Cytadeli Poznańskiej.

W 1945 r. rozpoczął wolną praktykę, ale już w 1947 r. otrzymał polecenie zorganizowania w Rypinie Państwowego Zakładu Leczniczego dla Zwierząt. Do 1949 r. zbudował nową lecznicę, istniejącą do dzisiaj. W 1950 r. został aresztowany przez rypiński UB, oskarżony o dywersję we własnym gospodarstwie na Wilczej Łapie k. Rypina, gdzie na polach zamokły stogi ze zbożem. Uwolniony po kilku miesiącach, zmuszony był wyjechać z rodziną do Strzelna, gdzie objął stanowisko kierownika tamtejszej lecznicy. W Strzelnie zbudował także nową lecznicę. W 1958 r. powrócił do Rypina. Początkowo został zatrudniony jako ordynator w lecznicy, a następnie jako lekarz w Rzeźni Miejskiej.

Ożeniony z Heleną z Baliszewskich, miał córkę Hanę, zamężną Buszkiewicz, lekarz-stomatolog. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

Rypin PRL, s. 454-455; ZKZD 2005, s. 33.

JANKOWSKA ZOFIA (*ok. 1900 r. †7 I 1945 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Była mieszkanką Skępego. W czasie okupacji hitlerowskiej udzielała pomocy żołnierzom Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, a potem ZWZ/AK. W dniu 7 stycznia 1945 r. została aresztowana przez oddział Jagdkommando i w tym dniu rozstrzelana.

Pochowana na cmentarzu we Skępem.

Krajewski, *Dama*, s. 114; Tablica nagrobna na cmentarzu w Skępem.

JANKOWSKA WACŁAWA (†I 1945 r. w okol. Karnkowa), nauczycielka, ofiara drugiej wojny światowej (J 16)

Żona Władysława Jankowskiego. Do 1939 r. była nauczycielką w Publicznej Szkole Powszechnej w Karnkowie. W trakcie przejścia frontu sowieckiego w styczniu 1945 r. została przejechana przez samochód wojskowy żołnierzy radzieckich na trasie Karnkowo – Skępe.

Gózdź-Pawlowski, *Wierni Bogu*, s. 26; IPiT w Skępem Biogram; Krajewski, *Dama*, s. 43; Lewandowski, *Martyrologia*; Piotrowski, *Słownik*, s. 122.

JANKOWSKA WIKTORIA (*1900 r. †w czasie II wojny w obozie Stutthof), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej (J 17)

Należała do struktur konspiracji antyhitlerowskiej w Skępem i okolicy, W 1941 r. została aresztowana i wywieziona do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie została zamęczona.

IPiT Skępe, Biogram; Krajewski, *Dama*, s. 43; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 27; Piotrowski, *Słownik*, s. 122.

JANKOWSKIALEKSANDER HENRYK (*27 IV 1955 r. w Stargardzie Szczecińskim), doktor hab., historyk sztuki (J 18)

Ukończył Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu (1983), a następnie tam obronił doktorat (1995) i habilitację (2010).

Pracował na stanowisku Rejonowego Konserwatora Zabytków w Rawiczu Urzędu Wojewódzkiego w Lesznie (1983-1987). Był także adiunktem w katedrze Pedagogiki Społecznej Akademii Bydgoskiej (1996-2001), a także adiunktem w Instytucie Historii UKW (2001-2010). Jest profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Humanistyczny, Katedra Historii Kultury. Jest również pełnomocnikiem rektora UKW ds. Obiektów Zabytkowych w Posiadaniu UKW (od 2007).

Należy do Stowarzyszenia Historyków Sztuki (od 1994). Był również prezesem Oddziału Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Opieki Nad Zabytkami (2002-2010). Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Historycznego (od 2002) i Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego (od 2002).

Jest autorem 70 publikacji, 200 opracowań, inwentaryzacji i dokumentacji historyczno-konserwatorskich, ekspertyz stanu technicznego i projektów rewaloryzacji obiektów zabytkowych Pomorza. Jest też autorem 4 książek, m. in.: *Średniowieczne malarstwo ścienne na Śląsku u progu reformacji: ikonografia, funkcje, styl* (2005), *Kościoly drewniane o zdwojonej konstrukcji ścian w Wielkopolsce* (2009).

Uhonorowany Nagrodą Rektorską indywidualną I stopnia za wybitne osiągnięcia naukowe (2007), Srebrnym Krzyżem zasługi (2007), Nagrodą Rektorską indywidualną II Stopnia za znaczące osiągnięcia naukowe (2010).

Był uczestnikiem Resortowego Programu badań Podstawowych III. 36: „*Przeobrażenia społeczne i narodowe na Śląsku*”. Również brał udział w programach badawczych średniowiecznego malarstwa ściennego, a także uczestnikiem programów badawczych zabytkowych konstrukcji drewnianych. Kierował kilkoma znaczącymi programami badawczymi, dotyczącymi sztuki i rozwoju humanistyki.

http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol/a?Jankowski%2C+Aleksander+%28historyk%29.&search_code=a/08V13; [**JANKOWSKI ANTONI \(†1938 r.\), organista w Dobrzyniu n. Drwęcą, chórzysta**](http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=24997&lang=pl/5 VIII 2013; ZKNH 2013, s. 130.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Za czasów proboszczów dobrzyńskich: ks. Czesława Rogackiego i ks. Ignacego Charszewskiego, do 1938 r. był organistą w kościele pw. Św. Katarzyny w Dobrzyniu n. Drwęcą. Jednocześnie dyrygował chórem kościelnym „Św. Katarzyny, który utworzył na początku lat 30. XX w. W dużej mierze chór ten zasilali dobrzyńscy, którzy śpiewali w golubskiej „Halce”. Byli to m. in.: Stanisław Reszkiewicz, Teofil Pawłowski, Wacław Montecki, bracia Żurawscy Kazimierz i Stanisław, Feliks Pudliński i inni. Chór ten liczył ok. 40 osób i mógł się poszczycić bardzo dobrymi solistkami, jak: Stanisława Pudlińska, Stefania Badowska i Sabina

Dulczewska oraz solistami jak: Stanisław Reszkiewicz i Kazimierz Żurawski. Pod jego batutą chór „Św. Katarzyny” z Dobrzynia, na zjeździe chórów diecezjalnych w Płocku w 1935 r. zajął I miejsce za wykonanie „Kantaty na cześć Chrystusa Króla”, kompozycji ks. Starościńskiego, profesora muzyki w Płockim Seminarium Duchownym.

Z dobrzyńskim chórem współpracował wicedyrygent golubskiej „Halki”, Kornel Strzelewicz, brat Paulina Strzelewicza.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu n. Drwęcą.

J. Jagodziński, *Z dziejów parafii p. w. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 101; J. Jagodziński, *Śpiewacze tradycje Golubia-Dobrzynia*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 164-165.

JANKOWSKI CZESŁAW (*1905 r. †22 XII 1940 r. w Mauthausen), nauczyciel, kapelmistrz, ofiara zbrodni niemieckich

W 1924 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Był nauczycielem muzyki. W latach 1937-1939 uczył śpiewu i muzyki w Gimnazjum Ogólnokształcącym w Wymyślinie. W okresie międzywojennym pełnił funkcję kapelmistrza orkiestry strażackiej w Skępem.

W dniu 17 października 1939 r. został wezwany przez niemieckiego inspektora szkolnego na rzekomą konferencję oświatową do Lipna, gdzie wraz z innymi nauczycielami pow. lipnowskiego został aresztowany i wywieziony do więzienia we Włocławku, stamtąd trafił do obozu w Hohenbruch w Prusach Wschodnich. Następnie w styczniu 1940 r. wraz z grupą nauczycieli, których nazwiska mieściły się w grupie alfabetycznej A-N, został wywieziony do obozy koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen. Skierowany do kamieniołomów grafitu, gdzie został zamęczony.

Miał brata, Leonarda oraz siostry: Wiktorię i Marię, zamężna Szydłowska.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26, gdzie najpewniej błędna data urodzenia – 1896; <http://skepe.pl/8.08.10>; Krajewski, *Dama*, s. 62, 108; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 75, 90; Piotrowski, *Słownik*, s. 122, gdzie mylnie, iż był nauczycielem skępskiej szkoły powszechnej; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 176, która powtórzyła pomyłkę za Piotrowskim.

JANKOWSKI JAN (†po 3 V 1864 r.), powstaniec 1863 r., pełnomocnik powstańczego Rządu Narodowego na Pomorzem, Sybirak

Na stałe zamieszkiwał w Czernikowie w pow. lipnowskim. W okresie powstania styczniowego 1863 r., „jako pruski poddany”, był pełnomocnikiem Rządu Narodowego do werbowania ochotników z Pomorza na teren ziemi dobrzyńskiej. W dniu 29 marca 1864 r., w czasie bitwy pod Łapinóżkiem w ziemi dobrzyńskiej został wzięty do niewoli. W dniu 3 maja tego roku został zesłany na cztery lata ciężkich robót na Syberię. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 144; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 220; Lissowski, *Powstanie*, s. 127-128.

JANKOWSKI LEONARD (XX w.), nauczyciel, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

W 1931 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Mieszkał i pracował w Skępem. W czasie wojny został żołnierzem ugrupowań konspiracyjnych, najpierw POZ „Znak, a następnie ZWZ/AK. W maju 1943 r. zdołał uciec z masowej fali aresztowań, które dotknęły Skępe i cały pow. lipnowski. Przeniósł się do Warszawy, ale Gestapo aresztowało jego siostry: Wiktorię i Marię (zamężna Szydłowska) wraz z mężem tej ostatniej, Zygmuntem. Niemcy aresztowali także jego braci: Czesława (w 1939) i Władysława (w 1941).

Krajewski, *Dama*, s. 108; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92.

JANKOWSKI MARCIN z Jankowa h. Junosza (*ok. 1530 r.), poborca podatkowy ziemi dobrzyńskiej, podsędek dobrzyński

Był synem Mikołaja (Karnkowskiego) z Jankowa. W 1564 r. był właścicielem Jankowa i części Głodowa w pow. lipnowskim. Jako podsędki dobrzyńskiemu, arcybiskup Stanisław Karnkowski w swoim testamencie z 1602 r. wspomina, że spłacił synom Marcina dług, których nazywa swoimi bratankami.

Miał co najmniej jednego syna, Wacława, kasztelana słońskiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 8, s. 205; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=66973/29> | 2014.

JANKOWSKI MIECZYŚLAW (*1 IX 1956 r. Oborach k. Rypina), kapłan zakonny, karmelita, przeor i proboszcz w Trutowie i Woli Gułowskiej (J 19)

Syn Jana i Józefy z Góreckich. Szkołę Podstawową ukończył w Oborach w 1972 r. Następnie w 1974 r. wstąpił do nowicjatu w Klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach. Po odbyciu nowicjatu wyjechał do Krakowa, gdzie rozpoczął naukę w Liceum Ogólnokształcącym na krakowskich Groblach. Wieczyste śluby zakonne złożył w kościele Ojców Karmelitów na Piasku w Krakowie. Po zdaniu matury rozpoczął studia w Wyższym Seminarium Duchownym Księża Misjonarzy w Krakowie. Święcenia kapłańskie przyjął w kościele Księża Misjonarzy na Stradomiu w Krakowie w dniu 2 czerwca 1985 r. z rąk bpa Kazimierza Górnego. Prymicyę odprawił w rodzinnych w Oborach w kościele pw. Nawiedzenia NMP w dniach 16 i 23 czerwca 1985 r.

Kolejno pełnił posługę kapłańską w różnych klasztorach i kościołach Polskiej Prowincji Karmelitów. Trzy lata był w Sanktuarium w Pilźnie u Matki Bożej Pocieszenia jak katecheta. Potem został skierowany do pracy w Klasztorze Karmelitów w Lipinach. Następnie przez pięć lat, jako ekonom, był w klasztorze i kościele Matki Bożej Piaskowej „Pani Krakowa” w Krakowie. W 1991 r. przeniesiony został do klasztoru w Trutowie k. Kikoła na ziemi dobrzyńskiej, gdzie objął funkcję przeora i proboszcza. W starym, zabytkowym klasztorze w Trutowie pracował jako proboszcz, prowadził katechizację dzieci, ale też wydatnie troszczył się o sprawy materialne: uprawiał ziemię, należącą do klasztoru, odnowił klasztor i kościół, wybudował

kościół filialny w Woli, remizę strażacką oraz powołał do życia Ochotniczą Straż Karmelitańską, męską i żeńską, liczącą 60 członków. W Trutowie organizował spotkania różnych grup zawodowych: lekarzy, artystów, nauczycieli i ludzi nauki; urządzał dla nich specjalne nabożeństwa, miał czas na organizowanie plenerów artystycznych. Położył duże zasługi w integracji środowiska lekarzy, nauczycieli, samorządu lokalnego oraz Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. Proszony przez lokalnych działaczy kulturalnych, pisał testy liturgiczne do miejscowych gazet, np. *Wielki jubileusz narodzin Chrystusa* (Gazeta Lipnowska, nr 38: 1999), *Wielki post w Roku Jubileuszowym 2000* (Gazeta Lipnowska, nr 40: 2000). W czasie pobytu w Trutowie spieszył z pomocą duszpasterską w czasie uroczystości w kościelnych i parafialnych w rodzinnych Oborach. Znany jest z ogromnej życzliwości.

Po czternastu latach pobytu w Trutowie, został przeniesiony do Gdańska do kościoła Matki Bożej Bolszowieckiej i tam w lipcu 2006 r. był świadkiem pożaru wspaniałego, najstarszego w Gdańsku kościoła pod wezwaniem Św. Katarzyny.

Od 2007 r. jest przeorem i proboszczem u Matki Bożej Patronki Września w Woli Gułowskiej na Podlasiu, gdzie prowadzi liczne prace renowacyjne, w tym m. in. odrestaurował trzykondygnacyjny, zabytkowy ołtarz główny.

W dniu 27 czerwca 2010 r. w Oborach obchodził 25-lecie kapłaństwa. W czasie uroczystej Mszy Św. homilię wygłosił ojciec Michał J. Wojnarowski z Krakowa. Obecny był także ojciec Mateusz S. Wojnarowski, wieloletni, wielce zasłużony przeor i proboszcz utworzonej przez niego parafii Obory, który posługiwał tam przez 25 lat.

Autobiografia z 10 VI 2005 r.; Autopsja (1985-2014); Krajewski, *Tronująca*, s. 96-97; S. Modrzejewski, *Sesja popularnonaukowa w klasztorze*, Gazeta Lipnowska, nr 40: 2000, s. 3; S. Modrzejewski, *Spotkania w klasztorze*, Gazeta Lipnowska, nr 37: 1999, s. 2-3; J. Poniatowska, *Czcigodny Jubilate*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, s. 304; M. J. Wojnarowski O. Carm., *Srebrny jubileusz kapłaństwa o. Mieczysława Jankowskiego z Obór – karmelity*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, s. 299-303; ZKZD 2005, s. 76.

JANOWICZ ANTONI (*1839 r. na Litwie †21 IX 1921 r.), powstaniec 1863/1864 r.

Mając 24 lata przystąpił do któregoś z oddziałów powstańczych, działających w okolicach Rypina. Szczęśliwie przeżył powstanie i carskie represje, które nastąpiły po nim.

W 1862 r. ożenił się z Pauliną Plewako h. Pogonia, córką Jakuba Plewako (1792-1854), właściciela miasta Iwieniec od 1810 do 1854 r. i prezesa Sądu Powiatowego Sądu Granicznego w Mińsku (od 1838 r.). W 1810 r. do majątku Jakuba Plewako należały też dobra Kamień, odziedziczone po księciu Karolu Radziwille. W 1863 r. Antoniemu i Paulinie Janowicz urodził się syn Władysław w rodzinnym folwarku szlacheckim Adamki. Wkrótce po urodzeniu Władysława umarła Paulina Janowicz z domu Plewako.

Antoni przybył do Rypina z kilkuletnim synem Władysławem, uciekając przed represjami carskimi za udział w powstaniu styczniowym. Po przybyciu do Ry-

pina ożenił się po raz drugi z tutejszą szlachcianką, z którą miał syna Ignacego.

W okresie międzywojennym był właścicielem piekarni-cukierni w Rypinie, na obecnej ul. Mławskiej (budynek obecnej piekarni-cukierni do ok. 1945 r. budynek ten był jego własnością).

Pochowany na cmentarzu w Rypinie, gdzie zachowała się płyta nagrobna z białego marmuru, m. in. z inskrypcją „*Weteran P. N. 1863 r.*”.

Ożenił się najpierw z Pauliną, a potem Władysławą (zm. 20 VI 1932), pochowana razem z mężem w Rypinie.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 170-171, 298; Niewymieniony w spisie ks. Cz. Lissowskiego, *Powstanie z 1938 r.*; Radek N., *Powstanie styczniowy. Rypin*, <http://forum.pomorska.pl/powstanie-styczniowy-rypin-t162320/5> XI 2013; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie.

JANUSZ z Kikoła (XIV/XV w.), rycerz, właściciel ziemski

W źródłach uznawany jest za pierwszego właściciela Kikoła. Wystąpił jako świadek na dokumencie Władysława Opolczyka, dotyczącym zastawu Krzyżakom Złotorzy z 5 maja 1391 r. W 1395 r. wraz z synami sprzedał Zakonowi Krzyżackiemu 80-łanowy Kikół razem z folwarkiem i jezioroem za 800 grzywien pruskich, zostawiając sobie we wsi 5,5-morgowy dział. Po odzyskaniu ziemi dobrzyńskiej przez Władysława Jagiełłę, Kikół został wcielony do domeny królewskiej, jako wynik prawdopodobnego wsparcia przez niego Krzyżaków czasie okupacji ziemi dobrzyńskiej w latach 1392-1405.

Nowsze badania uznają go za potomka Piotra Ogona, kasztelana dobrzyńskiego w latach 1300-1306.

W 1433 r. Władysław Jagiełło, w zaniku zasług jego potomków i spadkobierców: Jana, Piotra i Jurka, nadał im w Kikole 20 łańców, położonych na końcu wsi przy drodze do Lubina, z prawem wzniesienia karczmy i połowu ryb w jeziorze. Królewska darowizna spowodowała podział Kikoła na dwie części: królewską i szlachecką.

Bieniak, *Elita*, s. 36; Kuczkowski, *Kikół*, s. 8; S. Giziński, *Wiek mówią o Złotorii*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 2: 2002, s. 14; J. Pakulski, *Jeszcze o zastawie Złotorii i ziemi dobrzyńskiej Krzyżakom przez Władysława Opolczyka w latach 1391-1392*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 9: 1995, s. 11, 17, 24; RZD, t. 2, cz. 1, s. 92.

JANUSZ RASZ ze Starego Rypina (†przed 1419 r.), rycerz, właściciel ziemski

Był synem Andrzeja Rasza, właściciela Starorypina Szlacheckiego. Po ojcu dziedziczył Starorypin. Współpracował z Zakonem Krzyżackim, o czym świadczy, że występował w księdze skarbnika Zakonu jako dworzanin wielkiego mistrza Konrada von Jungingena, a potem jego następcy – Ulryka von Jungingena. Mógł poleć w czasie bitwy pod Grunwaldem 15 lipca 1410 r. Miał braci: Eberharda, plebana rypińskiego i Pietrasza.

Pozostawił synów: Jana, Piotra, Mikołaja, Stefana i córkę Katarzynę, które wystąpiły podczas procesu sądowego w Brześciu w latach 1419-1420.

Bieniak, *Od wójtów*, s. 56-58; *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399-1409*, wyd. E. Joachim, Königsberg 1896, s. 595 i n.; RZD, t. 2, cz. 3, s. 308.

JARAND z Osieka (XIII/XIV w.), podkomorzy dobrzyński

Funkcję podkomorzego dobrzyńskiego pełnił w czasie panowania książąt dobrzyńskich, Władysława i Bolesława i z tytułem tym występuje w dniach: 12 marca 1329 r. i 23 stycznia 1330 r. W dniu 24 lutego 1330 r. wystawił dokument lokacyjny dla wsi Osiek w ziemi dobrzyńskiej.

DKM, nr 304; KDP, t. 2, s. 224, 660; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 9; *Szkice*, s. 65.

JARNUSZKIEWICZ CZESŁAW (*22 VIII 1888 r. we wsi Kochoń k. Dobrzynia n. Wisłą †19 VI 1988 r. w Londynie), uczestnik strajku szkolnego 1905 r., Sybirak, generał brygady Wojska Polskiego (J 20)

Był synem Izydora h. Lubicz i Józefy z Sokołowskich h. Pomian. Jego babką była Bronisława Maria z Morzyckich Sokołowska, najpierw w Ostrowitego k. Rypina, a później ze Sadlna. Ojciec gospodarzył w swoim majątku Kochoń oraz administrował majątkiem żony w Sadlnie. Po sprzedaży tych posiadłości rodzina przeniosła się do Włocławka.

Wychowywał się we Włocławku, gdzie uczęszczał do Szkoły Handlowej. W latach 1909-1914 studiował w krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych. Interesował się historią wojskowości. W 1905 r. uczestniczył w słynnym strajku szkolnym. Rok później został aresztowany i był więziony we Włocławku, a następnie skazany na sześć lat katorgi i dożywotnie osiedlenie się na Syberii. W 1910 r. uciekł z zesłania i wstąpił do Związku Walki Czynnej.

W 1914 r. wstąpił w szeregi Legionów Polskich i po trzech miesiącach został porucznikiem w I. Brygadzie Legionów. Trzy lata później awansował do stopnia majora i dowódcy batalionu artylerii i pociągu pancernego. Wobec odmowy złożenia przysięgi na wierność Niemcom, internowany był w obozie w Beniaminowie. W 1920 r. w stopniu podpułkownika dowodził 32. Brygadą Piechoty. Pod koniec wojny polsko-rosyjskiej został dowódcą 66. pułku piechoty. W 1920 r. awansowany został do stopnia generała brygady.

Uzyskał staranne wykształcenie wojskowe. Ukończył m. in. kurs wyższych oficerów w Poznaniu, kurs dla oficerów w Rembertowie i szkolenie w Centralnych Wyższych Studiach w Warszawie. Władł dobrze kilkoma językami, m.in. francuskim, rosyjskim i niemieckim.

W czasie wojny obronnej 1939 r. dostał się do niewoli radzieckiej i został osadzony w obozie w Starobielsku. Potem przez dwa lata więziony był na Łubiance pod Moskwą. W 1941 r. został zwolniony i zgłosił się do tworzącej Armii Polskiej gen. W. Andersa.

Po wojnie mieszkał w Londynie. Zajmował się malarstwem i kolekcjonerstwem, gromadząc głównie białą broń.

Pozostawił wspomnienia wydane drukiem w Polsce w 1996 r. pt. *Wspomnienia generała Czesława Jarnuszkiewicza. Od Sybiru do Łubianki*, wstęp M. Sobieraj;

Wspomnienia z katorgi w pracy zbiorowej wydanej we Włocławku 1931 r., a także opublikowane w Londynie artykuły dot. umundurowania Wojska Polskiego oraz książka pt. Szabla wschodnia i jej typy narodowe (1973).

Był odznaczony m. in. Krzyżem Virtuti Militari V Klasy, Krzyżem Niepodległości z Mieczami, czterokrotnie Krzyżem Walecznych oraz wieloma odznaczeniami innych państw.

Miał dwie siostry: Helenę (ur. 1887 r.) i Lucynę (ur. 1890 r.) oraz brata Jana (ur. 1893 r.).

Był trzykrotnie żonaty.

Zgodnie z jego wolą prochy sprowadzono do Polski i pochowano na Starych Powązkach w Warszawie w grobowcu rodzinnym.

Z. Arentowicz, *Moje wspomnienia ze strajku szkolnego*, Życie Włocławka i Okolicy 1930, nr 2, s. 4; W. Bąk, *Jarnuszkiewicz Czesław (1888-1988)*, WSB, t. 1: 2004, s. 66-68, gdzie szersza literatura; M. Bielski, *Generałowie odrodzonej Rzeczypospolitej*, t. 2, Toruń 1996, s. 130; J. Bojańczyk, *Z dziejów dawnej Szkoły realnej we Włocławku*, Życie Włocławka i Okolicy 1930, nr 5, s. 17-20; K. Budziński, *Udział Czesława Jarnuszkiewicza w strajku szkolnym i rewolucji we Włocławku w latach 1905-1906*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 35-46; CAW, Akta Komendy Legionów Polskich, sygn. I. 120. 1/303, Oficerska karta informacyjna Cz. Jarnuszkiewicza; Idem, Akta odznaczeniowe Cz. Jarnuszkiewicza; Z. Gózdź, *General z ziemi dobrzyńskiej*, Włocławski Tydzień 1995, nr 17, s. 2; T. Kryśka-Karski i S. Żurkowski: *Generałowie Polski niepodległej*, wyd. 2 uzup. i popr., Warszawa 1991, s. 104; H. P. Kosk. *Generalicja polska*, t. I, Pruszków 1998; P. Stawicki: *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918-1939*, Warszawa 1994, s. 147-148; *Lista starszeństwa oficerów Legionów Polskich w dniu oddania Legionów Polskich Wojsku Polskiemu (12 kwietnia 1917)*, Warszawa 1917, s. 4; *Rocznik Oficerski 1924*, Warszawa 1924, s. 280, 340; SGKP, t. 4: 1883, s. 223; M. H. Stoniewska, *General brygady Czesława Jarnuszkiewicza (1888-1988)*, Muzealnictwo Wojskowe, t. 5: 1992, s. 303; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 2367.

JAROS ANTONI (XIX/XX w.), działacz ruchu młodzieżowego

W 1912 r. razem z Romualdem Wasilewskim brał udział w zebraniu organizacyjnym Związku Młodzieży Wiejskiej w Warszawie, reprezentując na nim ziemię dobrzyńską. W latach 1912-1913 organizował koła ZMW na terenie ziemi dobrzyńskiej. Należał do stałych współpracowników pisma młodzieżowego „Drużyna”. Był współpracownikiem S. Plewińskiego, propagatora wśród młodzieży wiejskiej junactwa, czyli spolszczonej formy skautingu, tworzonego według wzorów Drużyn Bartoszewych. Na zjeździe Kół Młodzieży Wiejskiej w 1917 r., jako członek Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”, wybrany został przewodniczącym zarządu.

AZHRL, sygn. P-149, R. Wasilewski, *Wspomnienia z pracy społecznej*, Warszawa 1961, mps (kopia w posiadaniu autora); M. Krajewski, *Romuald Wasilewski*, Kujawy 1987, nr 51/52, s. 17; M. Mioduchowska, *Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej 1912-1928*, Warszawa 1984, s. 20-24, 29, 37-39, 51; R. Wasilewski, *Jak powstał Związek Młodzieży Wiejskiej w zaborze rosyjskim*, Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego 1969, nr 11, s. 283.

JAROS MARIA (†2002 r. we Włocławku), więźniarka Ravensbrück, nauczycielka wychowania fizycznego (J 21)

W czasie okupacji hitlerowskiej więziona była w hitlerowskim obozie koncentracyjnym dla kobiet Ravensbrück.

Po wojnie przez długie lata (1949-1968) była nauczycielką wychowania fizycznego w znanym Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie k. Lipna. Rozwijając i propagując różną dyscyplinę sportową, od lekkoatletyki, poprzez pływanie, aż do sportów zimowych. Współorganizowała obozy sportowe, złoty i spartakiady, współpracując przy tym z takimi nauczycielami wf, jak: Stanisław Strzyżewski, Bolesław Tymowicz i Ryszard Tężycki. Uwielbiana wprost przez wiele uczennic, a potem absolwentem Wymyślina.

Po przejściu na emeryturę w 1968 r. mieszkała we Włocławku, gdzie zmarła.

Nie założyła rodziny.

Autopsja (1965-1999); Krajewski, *Alma Mater*, pass.; Krajewski, *Wspomnienia galeria*, s. 75; J. Wołowska, *Spośród nauczycieli Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie pamiętam najbardziej*, [w:] *Rodem ze Skępego*, s. 68.

JAROSZEK MARIAN (*16 VIII 1910 r. w Orszymowie †16 VI 1980 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, więzień niemieckich obozów śmierci, proboszcz w Żałem (J 22)

Był synem Jana i Feliksy z Goleniewskich, średniozamożnych gospodarzy. Pięcioklasową szkołę powszechną ukończył w Orszymowie, a następnie uczył się w Płocku. Tam także wstąpił do Niższego a następnie Wyższego Seminarium Duchownego. W dniu 6 czerwca 1936 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako neoprezbiter, w dniu 1 lipca 1936 r. podjął pracę na wikariacie w Żałem k. Rypina, gdzie zastała go wojna. Dzieląc los wszystkich duchownych w dekanacie rypińskim, w dniu 22 października 1939 r. został aresztowany i do 30 października tego roku więziony był w siedzibie Gestapo i Selbstschutzu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Po wojnie złożył świadectwo w sprawie działalności Augusta Nikolai'a z nieodległych od Żałego, Somsior i miejscowych Niemców z Selbstschutzu: „Parafianie informowali mnie, że Nikolai i inni miejscowi Niemcy dawali znaki samolotom niemieckim. Wszystko wskazywało na to, że znaki ustalono wcześniej. Zaraz na początku wojny zobaczyłem Nikolai'a przed gmachem policji Rypinie, na rękawie nosił opaskę. Mnie również aresztowali miejscowi Niemcy z Żałego i zawieźli do „Domu kaźni”. Podczas przesłuchania siedział właśnie Nikolai...”. W dniu 30 października 1939 r. został przewieziony do klasztoru w Oborach, gdzie przebywał do 22 lutego 1940 r. Następnie był więziony w Grudziądzu, a potem w obozie Stutthof. W dniu 10 kwietnia 1940 r. trafił do obozu w Sachsenhausen, a potem 14 grudnia tego roku do Dachau. W tym ostatnim obozie śmierci nadano mu numer 22723. Mimo tragicznych warunków obozowania, szczęśliwie doczekał wolności w dniu 29 kwietnia 1945 r.

Następnie pracował jako duszpasterz wśród Polaków w Stuttgartzie. Latem 1946 r. powrócił do Polski. Od 15 czerwca 1946 r. do 15 czerwca 1970 r. był najpierw administratorem, a następnie przez szereg lat proboszczem w Żałem k. Rypina. Tutaj wykonał szereg prac remontowych i inwestycyjnych. Po pożarze

w 1950 r., który uszkodził prezbiterium i główny ołtarz, przystąpił do ich odbudowy. Fundował ołtarz główny z obrazem św. Anny – patronki kościoła oraz dwa ołtarze boczne oraz okazałe organy. Wykonał piękne witraże, polichromię i posadzkę. Cieszył się ogromnym szacunkiem młodszego i starszego pokolenia parafian oraz biskupa ordynariusza Bogdana Sikorskiego. Rozwijał życie duchowe w parafii. Potrafił układać przyjazne stosunki z lokalnym środowiskiem, a tym także z nauczycielami. Od 1966 r. był ojcem duchowym kapłanów dekanatu rypińskiego, a od 1969 r. wicedziekanem dekanatu rypińskiego. Był człowiekiem wyjątkowo skromnym. Był doskonałym katechetą, o czym mógł przekonać się piszący te słowa w Szkole Podstawowej w Żale.

Po 24 latach pracy w Żale, w dniu 22 maja 1970 r. przeniesiony został do Goworowa, gdzie pełnił funkcję proboszcza aż do śmierci. Tam również prowadził szereg prac remontowych.

Za gorliwą pracą duszpasterską w dniu 15 lutego 1968 r. odznaczony został gremialną kanią kolegiaty pułtuskiej.

Pochowany został na cmentarzu w Goworowie.

Autopsja (1953-1970); Domagała, *Dachau*, s. 124; *Brzuze*, s. 348-349; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 233-235; M. M. Grzybowski, *Śp. ks. kan. Marian Jaroszek, proboszcz w Goworowie (1910-1980)*, MPP 1982, nr 8, s. 312-314; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 174-175; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 300-301; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 301; Jezusek, *Wykaz księży*, s. 377; A. Kozłowiecki, *Ucisk i strapienie*, Kraków 1967, s. 237, 371; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 148; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 129, 148, 150; M. Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa dekanatu rypińskiego w latach drugiej wojny światowej 1939-1945*, MPP 1977, nr 36, s. 157-162; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 177, 198; M. Krajewski, *Okupacja w ziemi dobrzyńskiej. Martyrologia duchowieństwa katolickiego (1939-1945)*, Gość Niedzielny 1977, nr 36, s. 4-5; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 1266; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 12, 24; Ossowski, *Kościół*, s. 597, 623, 669, 671; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 115; Urbański, *Dachau*, s. 112; Weiler, *Dachau*, s. 313; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 190; Witkowski, *Nieukarana zbrodnia*, s. 48.

JAROSZEWICZ JAKUB (XVII w.), proboszcz żalski
W księgach metrykalnych parafii w Rypinie występuje roku 1691 r. jako proboszcz parafii Żale. Nie jest wykluczone, że jednocześnie pełnił obowiązki administratora parafii Św. Trójcy w Rypinie.

Parafia, s. 465; Mysłakowski, *Materiały*, s. 233; Mysłakowski, *Opowieści*, s. 61.

JAROSZYŃSKI KAZIMIERZ, ps. „Stalowy”, „Kamień”, „Strzęp” v. „Nikłowy” (†po 1943 r.), rządca majątku, żołnierz POZ „Znak” i ZWZ/AK, por. czasu wojny

W okresie drugiej wojny światowej był zarządcą majątku w Jastrzębiu k. Lipna. W czasie okupacji hitlerowskiej włączył się do zorganizowanego ruchu oporu i w stopniu porucznika czasu wojny był kwatermistrzem Komendy Powiatowej POZ „Znak” w Lipnie. Z rąk Niemców przejął mapy sztabowe, dotyczące koncentracji wojsk niemieckich, składów sprzętu wojskowego na linii Bugu i przekazał je Komendzie Okręgu

POZ „Znak” w Płocku. W grudniu 1942 r. przeszedł do pracy konspiracyjnej w Inspektoracie AK Włocławek. Za tę działalność w dniu 6 maja 1943 r. został aresztowany i osadzony w obozie Stutthof. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Krajewski, *Dama*, s. 85; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 148-149, 152, 327; E. Skerska, *Klementowicz Julian*, SBKP, cz. 6, s. 84; Specjalski, *Jastrzębie*, s. 100-101.

JARZĘBSKI ANTONI (*25 VII 1910 r. w Łubkach k. Radomina †w końcu X 1939 r. w Rypinie), rolnik, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Szafarni w gminie Radomin, z siedzibą w Płonnem. Służył w Wojsku polskim. Musiał swoją patriotyczną postawą narazić się kolonistom niemieckim, skoro w drugiej połowie października 1939 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Niebawem został tam rozstrzelany.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 3/47; Piotrowski, *Słownik*, s. 123.

JASIŃSKI JAN (*ok. 1730 r. w parafii Bobrowniki †po 1821 r.), kapłan rzymskokatolicki, kanonik kapituły płockiej, proboszcz rypiński i skrwileński, dziekan rypiński

Pochodził z rodziny szlacheckiej, spokrewnionej z rodziną Szembeków. Od 1792 r. zarządzał parafią Radziki Duże w dekanacie rypińskim i w tym okresie otrzymał godność kanonika kapituły katedralnej płockiej. W 1795 r., za czasów bpa K. H. Szembeka, mianowany został proboszczem w Rypinie i zapewne dziekanem rypińskim, pozostając w dalszym ciągu administratorem w Radzikach jako *curatus radzicoviensis*. W Rypinie rozpoczął m. in. spisywanie łask doznanych za przyczyną św. Walentego, gdzie od połowy XIV w. rozwijał się kult tego świętego. Według późniejszego zapisu w kronice parafialnej, dokonane go przez ks. Stanisława Gogolewskiego z okresu międzywojennego: „Ks. Jan Jasiński proboszcz i dziekan rypiński w 1798 r. pisze, że obraz św. Walentego od r. 1351 słynie jako cudowny”.

W dniu 8 lipca 1804 r. przeszedł na probostwo w Skrwilnie, które objął r. po ks. Kawczyńskim, pozostając w dalszym ciągu dziekanem rypińskim. Kościół skrwileński był w tym czasie w bardzo złym stanie technicznym. Z poświęceniem przystąpił do podźwignięcia świątyni z upadku, na co przeznaczal nawet własne pieniądze. Nie wydaje się prawdopodobne, aby jeszcze w 1821 r. był proboszczem w Sierpcu.

APar. Rypin, Kronika parafialna, t. 1; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 53; *Parafia*, s. 468; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 166; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 109.

JASIŃSKI WŁADYSŁAW (*23 X 1939 r. †19 III 1996 r.), rolnik, strażak-ochotnik

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Józefa i Stefanii z Dąbrowskich. Szkołę Powszechną ukończył w

1953 r. w Chrostkowie. Od 16. roku życia pracował na gospodarstwie o powierzchni 8 ha. Od 1961 r. gospodarzył na gospodarstwie rolnym po Czesławie Cielochu o powierzchni 6,7 ha. Od 1960 r. zaangażowany był w działalność ochotniczej straży pożarnej, gdzie pełnił funkcję skarbnika.

Był odznaczony, m. in. odznakami „Za zasługi dla pożarnictwa”.

W 1961 r. zawarł związek małżeński w kościele w Chrostkowie z Marianną Cieloch. Pozostawił dzieci: Alicję (1962-1970), Ryszarda (1964) i Agnieszkę (1970).

Pochowany na cmentarzu w Chrostkowie.

Sikorowski, *OSP po 1945*, s. 23.

JASKÓLSKI LECH WŁADYSŁAW (*2 VI 1950 r. w Dobrzyniu nad Wisłą †II 2014 r. we Włocławku), nauczyciel, urzędnik, radny, poeta, regionalista, członek DTN (23)

Syn Edmunda i Izabeli z Baranowskich. Ojciec Edmund Jaskólski służył w 14. pułku piechoty we Włocławku (1937-1939), a następnie w Korpusie Ochrony Pogranicza w Niemenczynie (od VIII 1939). Internowany przez Sowietów przeszedł obóz w Osztaszkowie i Starobielsku. Został wymieniony w okolicach Królewca w niewolę niemiecką. Ukończył przed wojną Szkołę Handlową, tzw. mała matura, mówił biegle po niemiecku. Jego brat, Izydor również żołnierz 14. pułku piechoty, brał udział w walkach nad Bzurą i w obronie Warszawy.

Lech szkołę podstawową ukończył w Dobrzyniu nad Wisłą, a następnie Liceum Ogólnokształcące w Dobrzyniu nad Wisłą i Studium Pedagogiczne w Bydgoszczy (1982).

Pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Płomianach i w Szkole Podstawowej w Zadusznikach, a potem jako urzędnik w Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Dobrzyniu n. Wisłą (od 1969) i Urzędzie Miasta o Gminy w Dobrzyniu n. Wisłą. Radny III kadencji Rady Miasta i Gminy w Dobrzyniu n. Wisłą oraz ławnik Sądu Rejonowego w Lipnie.

Należał do Polskiego Związku Wędkarskiego (od 1964), działacz Ligi Ochrony Przyrody, instruktor sportu, turystyki i rekreacji, działacz LZS „Wisła” w Dobrzyniu n. Wisłą, członek i sekretarz Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Rolnictwa przy Urzędzie Miasta i Gminy w Dobrzyniu n. Wisłą. Był promotorem historii i kultury ziemi dobrzyńskiej, uczestnikiem wielu imprez i uroczystości dobrzyńskich, zbieraczem pamiątek i ciekawostek historycznych dotyczących ziemi dobrzyńskiej. Od 2013 r. był członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego.

Odnaczony Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1982), brązowym i srebrnym Medalem „Za zasługi dla Pożarnictwa” (1996 i 1998), srebrną i złotą odznaką „Za Zasługi na rzecz LZS”, Złotą Odznaką Polskiego Związku Wędkarskiego oraz licznymi dyplomami, wyróżnieniami i listami pochwalnymi.

Jego wybór wierszy to m. in.: *Mój Dobrzyń stary* (1996), *Dobrzyńskie pola; Świt; Wielkanoc* (1997), *Wiersz na 650-lecie miasta Lipna* (1998), *Jesień*

(1999), *Moje miasteczko* (2000), *Już wiosna* (2000), *Dobrzyńska pasterka* (1996), *Czas* (1997), *Mirabella* (1995), *Mój sen* (2001), *Wiślane mgły* (1999), *O rybakach* (1998), *Wspomnienie o Wiśle* (2001), *Moje dobrzyńskie wędrowanie* (2002), *Skarpa* (2003), *Kapliczka* (2003), *Tu byłem* (wiersz poświęcony Matce Bożej Bolesnej w Oborach, 2005).

Ożeniony z Czesławą Siwą, zostawił syna Marcina (ur. 1982).

Autopsja (1990-2013); ZKZD 2005, s. 79-80, uzup. 13 V 2013.

JASKÓLSKI ZBIGNIEW (*5 XI 1944 r. w Dobrzyniu nad Wisłą), nauczyciel, historyk (J 24)

Syn Izydora i Władysławy z d. Dydak. Brat matki, Władysław był działaczem robotniczym okresu międzywojennego w Dobrzyniu n. Wisłą i okolicy. Za działalność polityczną był sądzony w Lipnie i we Włocławku, przebywał w więzieniu dla politycznych we Włocławku i tu dostał zapalenia płuc. Zmarł w Dobrzyniu n. Wisłą w 1934 r., mając zaledwie 22 lata i w tej miejscowości został pochowany; ojciec Izydor w młodości zapowiadał się jako dobry lekkoatleta (biegi krótkie, średnie i skoki) w Dobrzyniu n. Wisłą i w pow. lipnowskim, ale wybuch drugiej wojny światowej uniemożliwił te ambitne plany (był wytypowany na zawody I. a. do Warszawy). Był żołnierzem 14 pułku piechoty we Włocławku, brał udział w działaniach wojennych drugiej wojny światowej, walczył ze swym pułkiem pod Działdowem, a następnie w obronie Warszawy. We wrześniu 1939 r. został wzięty do niewoli niemieckiej i osadzony w twierdzy Modlin, później był także w niewoli niemieckiej na Łotwie i Estonii w tzw. Organizacji TOT, której zadaniem było budowanie zapór przeciwczołgowych przed zbliżającymi się wojskami alianckimi. Po śmierci został odznaczony Medalem za Warszawę 1939 r.

Zbigniew szkołę podstawową ukończył w Dobrzyniu n. Wisłą (1958), a następnie Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1958-1964). Potem studiował w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (1977-1981), uzyskując tytuł zawodowy magistra historii, specjalność nauczycielska (1981). Nauczyciel mianowany (1970). W LP w Wymyślinie osiągał wybitne sukcesy sportowe.

Pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej w Zajeziorku (1964-1965), w Szkole Podstawowej w Dyblinie (1965-1970), w Szkole Podstawowej w Głowie (1970-1971), gdzie był także kierownikiem, w Szkole Podstawowej w Zbyszewie (1971-1972), gdzie także był kierownikiem, będąc nauczycielem w Szkole Podstawowej w Witkowie (1972-1973) i w Szkole Podstawowej w Zadusznikach (1973-1991). Jako nauczyciel pracował ponadto w Szkole Podstawowej w Psarach (1994-1995), w Szkole Podstawowej w Hucie Skępskiej (1996-1997), w Szkole Podstawowej w Brzeziu (1997-1998), w Szkole Podstawowej w Brześciu Kujawskim (1998-2001), w Prywatnym Zaocznym Liceum Ekonomiczno-Menedżerskim we Włocławku (od 2001) oraz jako wizytator w Kuratorium Oświaty we Włocławku (1995-1996). Był również społecznym kuratorem ds. nieletnich przy Sądzie Rejonowym w

Rypinie (1973-2001). Pracował także w Okręgowym Związku Lekkiej Atletyki (1973-2001).

Należał do: ZHP (1964-1991), ZMW (1964-1970), ZNP (1964-1991), WTN (od 1980) i Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej (od 1990).

Jest autorem artykułów, m. in.: *Jest pewna drużyna*, Fakty. Wydarzenia 1974, nr 3; *Dziękujemy panie profesorze*, Gromada Rolnik Polski 1983, nr 100; *Przeciw szkolnym niepowodzeniom*, Rodzina i Szkoła 1983, nr 11; *Sportowe wieści z Zadzusznik*, Gromada Rolnik Polski 1983, nr 82; *Wolniej, niżej bliżej*, Razem 1983, s. 23; *Na przelaj*, Wiadomości Sportowe 1984, nr 16; *Notujemy, Komentujemy, Gdzie te czasy...?*, Gazeta Kujawska 1984, nr 111; *SKS Zadzuszniki w natarciu*, Świat Młodych 1984, nr 127; *Bieg Wiosny*, Gromada Rolnik Polski 1986, nr 53; *Adam Kochański, królewski matematyk*, Gazeta Pomorska 1986, nr 133; *Z kart historii ruchu robotniczego we Włocławku. Wspomnienie o Władysławie Dydaku*, Gazeta Kujawska 1987 r.; *Marian Kowalski dobrzyński astronom*, Gazeta Pomorska 1990, nr 121; *650-lecie Zadzusznik, Nad rzeką zwaną święty strumień*, Włocławski Tydzień, z 10.06.1992; *Z ziemi dobrzyńskiej do Somosierry*, Włocławski Tydzień 1992, nr 7; *Adam Kochański – królewski matematyk Jana III Sobieskiego, ten, który badał tajniki kwadratury koła*, Włocławski Tydzień 1992, nr 38; *Nawojka – prawda czy legenda? Z miłości do nauki wyrzekła się płci niewieściej...*; Włocławski Tydzień, z 3.03.1993; *Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie. Spotkanie po latach, zjazd absolwentów z lat 1963-1969*, Wymyślin 1995; *Ludzie regionu, Leopold Kronenberg*, Włocławski Tydzień, z 14.02.1996; *W 75-lecie Bitwy Warszawskiej 1920 r. Pułkownik Wojciech Józef Gromczyński – dowódca obrony Włocławka przed bolszewikami w sierpniu 1920 r.*, Włocławek 1997; *Świąteczna po 120 latach*, Nowości Włocławskie, z 12.12.2001; *Skarb zza lustra*, Gazeta Kujawska, z 3.01.2002; *Pod Grunwaldem walczyli Kujawianie i rycerze z ziemi dobrzyńskiej*, Gazeta Kujawska; *Zakon Dobrzyński i jego miejsce w misji pruskiej (1228-1238)*, Włocławski Tydzień; *Rodem z Dobrzyń nad Wisłą – Julian Żychowicz*, Włocławski Tydzień; *Z miłości do nauki wyrzekła się płci niewieściej*, Ziemia Dobrzyńska; *Naukowiec z Włocławka Tykociński Tykocinev*, Włocławski Tydzień; *Z ziemi dobrzyńskiej do Somosierry*, Ziemia Dobrzyńska; *W 300. rocznicę bitwy pod Wiedniem, udział rycerzy Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Gazeta Kujawska; *Rodem z Kujaw – Findensein ze Śmitowic*, Gazeta Kujawska; *Paweł ze Spicymierza, starosta dobrzyński*, Włocławski Tydzień.

W wydawnictwie pt. *Wspomnienia galeria serdeczna* (2010) pod red. M. Krajewskiego opublikował swoje przeżycia z tej szkoły pt. *Wymyślin wspomnam serdecznie*.

Odnznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1980), Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (1981), Brązową Odznaką „Za Zasługi dla województwa włocławskiego” (1985), Złotą Odznaką Polskiego Związku Lekkiej Atletyki (1998). W 2013 r. wyróżniony w plebiscycie „Na najpiękniejszą twórczość kujawskiego poety za rok 2012”.

Ożeniony z Jadwigą Pawłowską (1966), ma troje dzieci: Jarosława (1968), Małgorzatę (1971) i Martę

(1981); pięć wnuczek i dwóch wnuków, w tym: Magdalena, grafik komputerow; Monika, uczennica Zespołu Szkół Elektrycznych we Włocławku, laureatka wielu konkursów; Jakub, student Śląskiego Uniwersytetu Medycznego, stypendysta programu LLP-Erasmus, student Univesity in Brno;

Autopsja (1960-2014); Inf. Z. Jakólskiego z 16 IKI 2014 r.; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 145; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 21-24, 101, 150; ZKZD 2005, s. 81-83.

JASTRZĘBSKI STEFAN (*26 VIII 1909 r. w Bobrownikach n. Wisłą †1993 r.), kowal, uczestnik wojny obronnej 1939 r., wójt Bobrownik

Był synem Andrzeja. Po ukończeniu siedmiu klas szkoły powszechnej wyuczył się zawodu kowala. Później pracował we własnej kuźni, którą Niemcy podczas okupacji rozkradli i zniszczyli. W czasie wojny brał udział w obronie Warszawy, gdzie dostał się do niewoli, a następnie został wywieziony na roboty do Niemiec.

Do kraju powrócił w dniu 9 maja 1945 r. Od 15 października 1947 r. do 31 marca 1952 r. pełnił funkcję wójta w Bobrownikach. Za jego kadencji wybudowano utwardzoną drogę do Lipna, zrobiono skwer w centrum Bobrownik, postawiono pomnik ku czci pomordowanych przez Niemców ofiar z Bobrownik i okolic. Nie godząc się na represje ówczesnej władzy, m. in. tzw. obowiązkowe dostawy, zrezygnował z pełnienia funkcji wójta. Następnie pracował w Gminnej Spółdzielni w Bobrownikach. W 1958 r. wyjechał na Mazury. Po latach wrócił w swoje rodzinne strony. W życiu starał się być człowiekiem uczciwym i solidnym. Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

http://ugbobrowniki.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=26&Itemid=9/27 V 2013.

JASZOWSKA HELENA (†w Ravensbrück w czasie II wojny), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. była nauczycielką w Publicznej Szkole Powszechnej w Skępem. Aresztowana przez Niemców, zamordowana została w Ravensbrück (data śmierci nieznana).

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 124.

JAWORSKA z d. Tykarska STANISŁAWA (*8 V 1902 r. w Rogowie k. Rypina †31 X 1939 r. w Barbarce k. Torunia), nauczycielka, instruktorka ZHP, ofiara zbrodni niemieckich

Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego była kolejno: od 1928 r. nauczycielką w Szkole Powszechnej nr 7 w Toruniu, a od 1931 r. - Szkoły Powszechnej we Wrzosach k. Torunia (obecnie Szkoła Podstawowa nr 9). Czynn timer zaangażowana w prace Związku Harcerstwa Polskiego, była drużynową gromady zuchowej, a potem zastępową pozaszkolnej drużyny harcerskiej. Ponadto pełniła funkcję instruktorki do spraw zuchowych przy Komendzie Chorągwi Pomorskiej ZHP w Toruniu.

W dniu 17 października 1939 r. razem z mężem, Damazym została wezwana do Starostwa Powiatowego w Toruniu, a następnie aresztowana. Więziona w toruńskim Forcie VII, niebawem została rozstrzelana w lesie Barbarka k. Torunia.

Dla uczczenia jej pamięci Szkole Podstawowej nr 9 w Toruniu nadano imię, zaś jedna z ulic w tym mieście nosi imię Stanisławy i Damazego Jaworskich.

AIPN, Bydgoszcz, OKBZpNP, teczka nr 4, ankieta 695; AP Bydgoszcz, t. osob. 4528; Dziennik KOSP 1945, nr 9; Jankowski, *Harcerstwo*, s. 243, 285; T. Jaszowski, Cz. Sobeci, *Niemcy świadek. Zbrodnie hitlerowskie w toruńskim Forcie VII i w lesie Barbarka*, Bydgoszcz 1971, s. 131; H. S. Kamiński, *Losy nauczycieli i pracowników oświaty miasta Torunia i powiatu toruńskiego w latach 1939-1945*, Rocznik Toruński 1991, nr 20, s. 106; J. Palczewski, *Toruńska nauczycielka*, *Mówią Wieki* 1979, nr 6, s. 33.

JAWORSKI DAMAZY (*11 XII 1898 r. w Wolęcinie k. Lipna †25 X 1940 r. Sachsenhausen-Oranienburg), nauczyciel, harcmistrz, ofiara zbrodni niemieckich
Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna, a następnie wyższy kurs nauczycielski o specjalności historia i język polski. Od 1922 r. pracował w zawodzie nauczycielskim. Od 1928 r. był nauczycielem w Państwowym Seminarium Nauczycielskim Męskim i Państwowym Pedagogium w Toruniu. Już od 1917 r. aktywnie działał w ZHP i w tej działalności doszedł do najwyższego stopnia – harcmistrza. W październiku 1928 r. przejął 4. Drużynę Harcerzy im. gen. J. Hallera w Toruniu i prowadził ją przez całe dziesięciolecie. Drużyna ta specjalizowała się głównie w wychowaniu fizycznym i turystyce. W dniu 26 kwietnia 1931 r. zajęła czołową lokatę w toruńskim święcie wiosny. Od 8 grudnia 1937 r., na skutek rozdziału drużyny, został drużynowym 9. Pomorskiej Drużyny Harcerzy im. K. Puławskiego przy Studium Nauczycielskim w Toruniu.

W dniu 17 października 1939 r. wezwany wraz z żoną, Stanisławą przez Niemców do Starostwa Powiatowego w Toruniu, gdzie został aresztowany, a następnie uwięziony w toruńskim Forcie VII. W styczniu 1940 r. wywieziony do obozu Stutthof, a następnie do Sachsenhausen-Oranienburg, gdzie został zamordowany. Był odznaczony Medalem 10-lecia Odzyskania Niepodległości.

Jego i żony, Stanisławy imię nosi jedna z ulic w Toruniu.

AP Bydgoszcz, t. osob. 4525; Dziennik KOSP 1945, nr 9; Dziennik Pomorski 1931, nr 97; Jankowski, *Harcerstwo*, s. 124, 125, 134, 233, 285; Jezierska, *Transporty*, s. 168; H. S. Kamiński, *Losy nauczycieli i pracowników oświaty miasta Torunia i powiatu toruńskiego w latach wojny 1939-1945*, Rocznik Toruński 1991, nr 20, s. 106; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

JAWORSKI WŁADYSŁAW (*1928 r. †VIII 1944 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Franciszka, mieszkał w Szustku k. Skrwilna. W czasie okupacji niemieckiej został wywieziony na roboty przymusowe, skąd zbiegł. Schwyty, został następnie zastrzelony przez Jagdkommando. Po wojnie jego zwłoki ekshumowano i pochowano na cmentarzu w Skrwilnie.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 124.

JAŻDŻEWSKI STANISŁAW (*20 IV 1938 r. we Świątkowiznie na Kujawach †5 V 2009 r. w Lipnie), stolarz, społecznik (J 25)

Był najmłodszym dzieckiem Antoniego i Helen z Krzysztopolskich, miał siostrę i trzech braci. W latach 1945-52 uczęszczał do Szkoły Podstawowej w Świątkowiznie, potem do Technikum Przemysłowo-Pedagogicznego we Włocławku. Maturę zdał w 1957 r. i uzyskał tytuł technika-technologa. Po maturze, w latach 1958-60, odbywał zasadniczą służbę wojskową w Świdwinie.

W roku 1960 podjął pierwszą pracę w „Mostostalu” Poznań przy budowie rurociągu „Przyjaźń”. Od 1964 r. rozpoczął pracę w PBRol. w Lipnie na stanowisku kierowniczym. Później pracował jeszcze w SKR Lipno. W 1982 r. zdobył dyplom mistrzowski w stolarstwie i od 1983 r. do emerytury prowadził zakład stolarski przy ul. Włocławskiej. Za czasów rektorstwa WSHE we Włocławku prof. Mirosława Krajewskiego wykonał m. in. okazałe dębowe podium z mównicą do gmachu *Auditorium Maximum* przy ul. Piwnej 3, zniszczone bezzwłocznie w latach następnych.

Wyszkołił wielu uczniów w zawodzie stolarza. Od początku prywatnej działalności związany był z rzemiosłem i aktywnie w nim działał. Dwukrotnie piastował stanowisko starszego Cechu Rzemiosł Różnych w Lipnie i był z zarządzie Międzywojewódzkiej Izby Rzemieślniczej w Bydgoszczy. Oprócz pracy zawodowej udzielał się społecznie, także jako radny pierwszej kadencji Rady Miasta Lipna, w latach 1990-94. Pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Rady.

Otrzymał m. in. najwyższe w Polsce odznaczenie rzemieślnicze złoty Medal im. J. Kilińskiego „Za Zasługi dla Rzemiosła” (1996) oraz Brązowy Krzyż Zasługi. W latach 1990-1994 był radnym pierwszej kadencji odrodzonej Rady Miasta Lipna, gdzie pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Rady. W dniu 9 kwietnia 1999 r. wyróżniony został tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

W 1965 r. zawarł związek małżeński z Barbarą Kaczorowską i od 1966 r. zamieszkał w Lipnie. Miał dwoje dzieci: córkę, Joannę i syna, Adama.

Pochowany na cmentarzu komunalnym w Złotopolu.

Obywatele Lipna, s. 73-74; *Stanisław Jażdżewski*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014

JELEŃ JERZY (*1933 r. w Relinie k. Węgrowa), lekarz (J 26)

W 1957 r. ukończył Liceum Felczerskie w Kłodzku i zatrudniony został w Przychodni Obwodowej w Golubiu-Dobrzyniu. Pracował jako felczer w wiejskich ośrodkach zdrowia w Zbójnie, Radominie, Działyniu i Stacji Pogotowia Ratunkowego w Golubiu-Dobrzyniu. W 1969 r. rozpoczął studia na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Poznaniu, które ukończył w 1976 r. Potem przeniósł się wówczas do pracy w szpitalu w Rypinie na oddziale wewnętrznym, a także w Pogotowiu Ratunkowym i poradni ogólnej w Przychodni Rejonowej. W 1980 r. uzyskał I stopień specja-

lizacji w zakresie neurologii. Zatrudniony został wówczas w poradni neurologicznej Przychodni Rejonowej. W 1998 r. przeszedł na emeryturę i wyjechał z Rypina.

Dzieje służby zdrowia, s. 302.

JELINEK ALEKSANDRA, ps. „Sarenka” (*26 XII 1927 r. w Warszawie), uczestniczka powstania warszawskiego, działaczka Stronnictwa Demokratycznego

Pochodziła z rodziny Remiszewskich, była córką Józefa i Marii. Mając pięć lat, wraz z rodzicami i bratem Tomaszem (znanym tenisistą stołowym) opuściła Warszawę i osiedliła się w Lipnie, gdzie jej ojciec objął stanowisko komornika.

W dniu 4 września 1939 r. ojciec wraz z rodziną dostał rozkaz ewakuacji do Włodzimierza Wołyńskiego. Dotarł tylko do Warszawy, gdzie ponownie osiedlił się. A. Jelinek w stolicy uczyła się na tajnych kompletach i pracowała w magazynie kapeluszy na Krakowskim Przedmieściu. Wraz z bratem działała w konspiracji antyhitlerowskiej. Wzięła czynny udział w powstaniu warszawskim. Po upadku powstania, przez obóz przejściowy w Pruszkowie trafiła do obozu pod Berlinem, skąd po tygodniowym pobycie dostała się do fabryki amunicji w Berlinie.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej, w 1945 r. ponownie wróciła do Lipna i podjęła pracę w Powiatowym Związku Gminnych Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, gdzie pracowała aż do chwili przejścia na emeryturę.

Członek Stronnictwa Demokratycznego od 16 listopada 1946 r., sekretarz Miejskiego Komitetu SD w Lipnie w 1975 r.

AP Włocławek, WK SD we Włocławku, 848; T. Ch., *Aleksandra Jelinek, „Sarenka”, Gazeta Lipnowska* 1994, nr 18, s. 4; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl/showDetails.do?idx=J&katalogId=1&subpageKatalogId=1&pageNo=1&nameId=32316&osobaId=71295&/29 III 2014>.

JENNY JAKUB (*25 III 1672 r. w Gdańsku †1 VI 1749 r. w Toruniu), złotnik toruński, starszy zbrojowy

Był synem Daniela i Sary Thrauwartin. Do Torunia przybył ok. 1689 r. Zawodu uczył się u złotnika toruńskiego, N. Brölmanna. W 1703 r. uzyskał prawo miejskie, a w 1704 r. – mistrzostwo. Używał znaków imiennych „J. J.”, a od 1747 r. – „J. L.”.

Swoją twórczością wzbogacił także aparaty kościelne świątyni na ziemi dobryńskiej. Szczególnie znane jego prace na tym terenie, to m. in. kielich w kościele w Płonem, srebrna sukienka trybowana i grawerowana na jednym z ołtarzy oraz krzyż ołtarzowy (rokokowy) z ok. poł. XVIII w. z cechą miejską Torunia, z nakładanym korpusem Chrystusa, plakietkami i popiersiami ewangelistów w kościele Ojców Karmelitów w Oborach, a także: monstrancje w kościele parafialnym w Byszewie, w kościele św. Mikołaja w Inowrocławiu, w kościele św. Trójcy w Gnieźnie i inne.

E. V. Czihak, *Die Edelschmiedekunst führender Zeiten in Preussen*, Leipzig 1908, t. 2; *Katalog*, z. 9, s. 38, 40; K. Lepszy, *Złotnictwo*, Kraków 1933, s. 284; Podgóreczny, *Niepospoli*, s.

145; M. Rosenberg, *Der Goldschmiede Merktrichen*, Frankfurt 1890, nr 1628; J. Wolski, *Jenny Jakub*, PSB, t. 11: 1964-1965, s. 172-173.

JENZIORSKA BARBARA (*1917 r. w Toruniu †16 V 1997 r.), pielęgniarka, uczestniczka wojny obronnej 1939 r., działaczka PCK (J 27)

W 1937 r. ukończyła kurs dla siostr PCK z praktyką w Szpitalu Powiatowym w Rypinie. W sierpniu 1939 r. została zmobilizowana do Wojska Polskiego i przewieziona w okolice Lwowa.

W 1946 r. rozpoczęła pracę w Ośrodku Zdrowia w Rypinie. Od 1952 r. zatrudniona została w poradni przeciwgruźliczej, a następnie w poradni chorób płuc, gdzie pracowała aż do przejścia na emeryturę w 1978 r. Blisko współpracował z dr. Franciszkiem Dłutkiem.

W 1984 r. odznaczona została Medalem Henry Dunanta z okazji 120. rocznicy Konwencji Genewskiej. Nadto była nominowana przez Izbę Pielęgniarek do Medalu im. Florence Nightingale – najwyższego odznaczenia przyznawanego przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż. W 1996 r. Rada Miejska w Rypinie uhonorowana ją tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

AUM Rypin, księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; *Dzieje służby zdrowia*, s. 348; *Rypin w PRL*, s. 742.

JESIONOWSKI JÓZEF (*1908 r. w Kiełpinach k. Radzik Dużych †11 VIII 1981 r.), burmistrz Rypina

Był synem Franciszka. Należał do Polskiej Partii Robotniczej. W latach 1945-1948 pełnił funkcję wiceburmistrza Rypina i członka Zarządu Miasta Rypina. Od czerwca 1949 r. był burmistrzem Rypina.

AP Włocławek, Miejska Rada Narodowa w Rypinie 1945-1950, sygn. 5; *Rypin PRL*, s. 3434.

JEZIERSKI MARIAN (*9 VIII 1910 r. w Dobrowodzie, gm. Radzanów, pow. stopnicki na Kielecczyźnie †9 III 1972 r.), nauczyciel, kierownik szkół w Dobraczewie i Lubiczu, więzień niemieckich obolów koncentracyjnych, ofiara prześladowań komunistycznych (J 28)

Był synem Józefa, nauczyciela i Jadwigi z Kielochów. W 1922 r. ukończył 5-oddziałową Szkołę Powszechną w Dobrowodzie, a następnie uczył się w Państwowej Prependzie Nauczycielskiej w Suchedniowie. Po roku nauki preparandę rozwiązano, a uczniów skierowano na kurs wstępny do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego im. J. Piłsudskiego w Łowiczu, które ukończył w 1933 r. Z braku pracy pozostawał następny rok szkolny jako bezrobotny. Utrzymywał go ojciec, emerytowany nauczyciel w Piasku Wielkim. W tym ukończył kurs społeczno-rolniczy w Brodach, przygotowujący nauczycieli do współdziałania z kółkami rolniczymi i ochotniczymi strażami ogniowymi. Od 1 grudnia 1934 r. do końca roku szkolnego został zatrudniony nauczycielem tymczasowym szkoły II stopnia w Wąglowie, gmina Wróblew, pow. sieradzki.

W kolejnym roku szkolnym pozostawał znowu bez pracy. Usilne poszukiwania zaprowadziły go do za-

trudnienia 1 listopada 1936 r. jako nauczyciela kontraktowego w Szkole Powszechnej I stopnia w Sarnowie, pow. włocławski. Po roku, od 1 września 1937 r. znalazł nowe miejsce pracy w Szkole Powszechnej II stopnia w Ciechocinie, gm. Nowogród, pow. lipnowski. Z dniem 1 września 1938 r. otrzymał wreszcie mianowanie (akt mianowania nr 384/38 z dnia 25.08.1938) na nauczyciela Publicznej Szkoły Powszechnej I stopnia w Choczeniu gm. Ligowo, pow. lipnowski. W ślad za mianowaniem 1 września złożył ślubowanie, które, w obecności świadków, odebrał podinspektor szkolny w Lipnie, Z. Czajkowski, a kierownik szkoły, Kazimierz Łapiński ubezpieczył go w państwowym zakładzie emerytalnym w Warszawie. W dniu 19 maja 1939 r. zdał egzamin praktyczny jako nauczyciel kierujący Publiczną Szkołą Powszechną I stopnia w Dobaczewie, pow. lipnowski. Przewodniczącym Komisji Egzaminacyjnej był Franciszek Kubiak, inspektor szkolny we Włocławku, a członkami: Kazimierz Łapiński, inspektor szkolny w Lipnie i Antoni Estkowski, kierownik szkoły w Dobrzyniu n. Wisłą.

W każdym miejscu pracy rozwijał pracę społeczną. W Wąlczewie był członkiem zarządu OSP, prowadził zajęcia z wychowania fizycznego i obywatelskiego; w Sarnowie powołał Koło Młodzieży Wiejskiej „Młoda Wieś”, w którym prowadził zajęcia świetlicowe, a w Ciechocinie pełnił funkcję sekretarza Kółka Rolniczego.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany wraz z grupą nauczycieli lipnowskich na rzekomej konferencji oświatowej w Lipnie, zwołanej w siedzibie miejscowego banku przez komendanta policji przy udziale aktywu Selbstschutzu. Najpierw wysłany do obozu w Hohenbruch w Prusach Wschodnich, a styczniu 1940 r. do obozu w Działdowie. Potem, po dwóch miesiącach, zesłany został do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau. W kwietniu wysłano do Mauthausen-Gusen, gdzie do końca wojny pracował w pobliskich w kamieniołomach.

Po wyzwoleniu obozu przez wojska amerykańskie w kwietniu 1945 r., do kraju powrócił resztkami sił. W pierwszych miesiącach po obozie nie nadawał się do żadnej pracy. Po domowej terapii powoli wracał do zdrowia fizycznego i psychicznego, których w całości już nigdy nie odzyskał. Od 1 września 1945 r. przejął pełnienie obowiązków kierownika Szkoły Powszechnej II stopnia w Lubiczu Lipnowskim. Jego poprzednik Czesław Majewski, który szkołę zorganizował, opuścił Lubicz z uwagi na skomplikowaną sytuację osobistą. W Lubiczu przyczynił się do rozwoju szkoły, w której w roku szkolnym 1950/1951 uczyło już czworo nauczycieli, a od września 1951 r. uruchomiono po raz pierwszy w dziejach tej szkoły klasę siódmą. Tu, mimo niezaprzeczalnych zasług i przeżytego obozu hitlerowskiego, musiał odejść z Lubicza w wyniku szykan, publicznych obelg, gróźb i napadu ze strony psychicznie niezrównoważonego byłego SS-mana, który w ówczesnej politycznej rzeczywistości Urzędu Bezpieczeństwa, jako jego współpracownik, praktycznie pozostawał poza prawem. Inspektoraty szkolny w Lipnie, potem w Toruniu były bezsilne wobec zaistniałej sytuacji. Z dniem 1 września 1957 r. objął jednoklasówkę (kl. I-IV) w Bierzglowie, pow. toruński, przekazując szkołę w Lubiczu swemu następcy, Stanisła-

wowi Gizińskiemu. W Bierzglowie pracował pięć lat (1957-1962) i z dniem 1 września 1962 r. na własną prośbę został przeniesiony na kierownika szkoły podstawowej do Biskupic, gmina Chełmża (1962-1968). Jego stan zdrowia systematycznie pogarszał się, a dodatkowo uległ wypadkowi i z dniem 30 czerwca 1968 r. uzyskał II grupę inwalidztwa, przechodząc w stan spoczynku.

Pochowany na cmentarzu w Biskupicach, gm. Łubianka.

Pozostawił dwoje dzieci: Janusza (1946), wykształcenie średnie; Aleksandrę (1945), średnie wykształcenie chemiczne.

AUM Toruń, sygn. Ośw/J/111, teczki A, B, C, D; Giziński, *Niepospoli*, s. 174-177; Z. Góźdź, *Lipno w XX wieku, część III. Lata wojny i okupacji 1939-1945*, Lipno 1997, s. 11-12.

JEZIERSKI PIOTR (*23 XI 1881 r. w Gulbinach k. Rypina †IV 1945 r. w Mauthausen), działacz organizacji lewicowych, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Franciszka i Franciszki. W 1904 r. ożenił się i wyjechał do Stanów Zjednoczonych w poszukiwaniu pracy. Po trzech latach powrócił do kraju i osiadł na 25 ha gospodarstwie w Kowalkach k. Rypina. W 1917 r. zmarła mu żona. W dwa lata później poślubił Józefę Więclawską. Od 1924 r. był członkiem Niezależnej Partii Chłopskiej, a później Polskiej Partii Socjalistycznej. Działał także w związkach zawodowych. W latach 20. XX w. należał do Komunistycznej Partii Polski, działając na terenie miasta i pow. rypińskiego. Aktywnie uczestniczył w akcjach i strajkach, organizowanych przez Komunistyczną Partię Polski, za co był represjonowany przez policję.

W czasie okupacji hitlerowskiej, od 1942 r. działał w szeregach Polskiej Partii Robotniczej jako jeden z pierwszych członków tej partii w pow. rypińskim. Współorganizował pierwsze oddziały i grupy partyzanckie w okolicach Rypina. Brał udział w akcjach sabotażowych skierowanych przeciwko okupantowi niemieckiemu na terenie powiatów: rypińskiego, lipnowskiego i brodnickiego. W lutym 1944 r. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym w Mauthausen, gdzie poniósł śmierć.

W 1917 r. zmarła mu żona. W dwa lata później poślubił Józefę Więclawską.

Brzuze, s. 349; Ciechanowski, *Ruch*, s. 298; Z. Jędrzyński, *Walki i zwycięstwa PPR na Pomorzu*, Gazeta Pomorska 1961, nr 189-191; M. Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, s. 27, 32; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; *Okręg Płocki*, s. 42, 296, 644; Podgóreczny, *Niepospoli*, s. 146.

JEZUSEK WACŁAW (*14 IX 1896 r. w Kolnie †5 XII 1982 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, infułat, protonotariusz apostolski, historyk diecezji płockiej (J 29)

Uczył się w miejscowej szkole w Kolnie, a potem w Łomży. Tam też w 1913 r. zdał egzamin państwowy, a następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. W 1920 r. z rąk arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego otrzymał święcenia kapłańskie. W 1922 r. uzyskał doktorat z prawa kanonicznego w Rzymie.

Powróciwszy jesienią 1923 r. do Płocka, poświęcił się wytężonej pracy duszpasterskiej, pedagogicznej i naukowej. Pełnił szereg odpowiedzialnych stanowisk w kurii biskupiej, m. in. wikariusza generalnego i rektora seminarium. Rektorem WSD został mianowany 12 grudnia 1949 r. i był nim do 30 czerwca 1963 r. Wychował rzeszę kapłanów, z których wielu pełniło posługę duszpasterską także na ziemi dobrzyńskiej. W dowód zasług otrzymał godność kanonika gremialnego i prałata archidiacona kapituły płockiej.

W 1949 r. odznaczony godnością prałata domowego Jego Świątobliwości, w tym samym roku został też regensem Seminarium Duchownego w Płocku (do 1963). W 1964 r. mianowany radcą kurii, następnie wikariuszem generalnym (funkcji tych zrzekł się na własną prośbę). W 1971 r. przeszedł na emeryturę.

Jego dorobek pisarski obejmuje ponad 300 pozycji przede wszystkim z zakresu historii diecezji płockiej, a także literatury i prawa kanonicznego. Szczególnie znaczenie dla historiografii ziemi dobrzyńskiej posiadają liczne prace bio-bibliograficzne duchownych, ogłaszane na łamach „Miesięcznika Pasternego Płockiego”, wykorzystane potem przez ks. M. M. Grzybowski.

W dniu 30 maja 1970 r. obchodził złoty jubileusz święceń kapłańskich i w tym samym roku otrzymał godność, nadaną przez papieża Pawła VI, protonotariusza apostolskiego. W dniu 30 maja 1980 r. obchodził 60. rocznicę święceń kapłańskich.

Pochowany w Płocku na cmentarzu przy ul. Kobylińskiego, w kwaterze prałatów katedry płockiej.

W. Góralski, *Książdz infułat doktor Wacław Jezusek*, MPP 1975, nr 12, s. 461-462; W. Góralski, J. Mariański, *Materiały do bibliografii publikacji zespołu osobowego pracowników Seminarium Duchownego w Płocku*, Studia Płockie, t. 8 (druk 1982), s. 325-338; Grzybowski, *Duchowieństwo 2*, s. 143-148; M. M. Grzybowski, *60-lecie kapłaństwa ks. infułata dr. Wacława Jezuska (1920-1980)*, MPP 1980, nr 5, s. 208-210; Nycek, *Ludzie*, s. 83-84; Papierowski-Stefański, *Płocczanie*, s. 242; SPTK, t. 8, s. 248-255; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 197.

JEŻEWSKI (n. Wittke-Jeżewski) ANASTAZY FLORIAN z Wittk h. Lis (*1823 r. †10 I 1884 r. w Skrwilnie), ziemianin

Był synem Nikodema (zm. 1831) i Konstancji z Zaborowskich h. Grzymała (zm. 1866). Po matce objął majątek Głębokie na Pomorzu, gdzie zgromadził cenne dzieła sztuki. Poprzez małżeństwo 5 (17) maja 1853 r. stał się właścicielem dóbr Skrwilno, gdzie prowadził wzorową gospodarkę rolną i rozwinął przemysł rolno-spożywczy.

Z małżeństwa z Ksawerą Cissowską h. Sas (1828-1916), córką Mariana (zm. 1853), pozostawił synów: Dominika (1862-1944) i Augusta oraz córki: Zofię, Wiktorię i Emilię (ur. 1863). Ta ostatnia wyszła za Zdzisława Rutkowskiego h. Pobóg (1861-1927), właściciela majątku Szpetal k. Włocławka. Żona Ksawera żyła do 1916 r. i w 1891 r. majątek przepisała synom: Dominikowi i Augustowi.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie, gdzie 32 lata później dołączyła jego żona.

AWKW Rypin, KHip. Skrwilno; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 60; *Genealogia*, s. 82, gdzie nadał im herb Jastrzębiec;

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=anastazy+je%BFewski/19 XI 2013>; Inskrypcje nagrobne na cmentarzu w Skrwilnie; *Lista członków TR*, s. 97; R. Piotrowski, *Parafia i kościoły skrwileńskie*, cz. VI, Kronika Rypińska 1997, nr 1, s. 7; cz. VII, Kronika Rypińska 1997, nr 2, s. 9; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 184; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, s. 184-186; RZD, t. 2, cz. 3, s. 292; SGKP, t. 10, s. 720; Wasiak, *Właściciele*, S. 5;

JEŻEWSKI (n. Wittke-Jeżewski) AUGUST z Wittk h. Lis (ur. ok. 1860 r. †po 1922 r.), ziemianin, działacz społeczny

Był synem Anastazego Floriana (zm. w 1884 w Skrwilnie) i Ksawery z Cissowskich h. Sas (1826 w Strzygach-1916). Po ojcu w 1891 r. odziedziczył wraz z bratem Dominikiem dobra Skrwilno. W latach 1891-1923 prowadził tu jedno z najlepiej zarządzonych gospodarstw rolnych w pow. rypińskim i całej ziemi dobrzyńskiej. Rządcą w jego majątku był Roch Godlewski, były absolwent Marymonckiego Instytutu Agronomicznego i nauczyciel szkoły rolniczej w Niegłosach k. Płocka. W 1916 r., po utworzeniu Rady Opiekuńczej powiatu rypińskiego był członkiem komisji gminnej w Skrwilnie (razem z ks. Zygmuntem Mosielskim, Marią Kossowską i Ignacym Bratkowskim.). W tym samym roku wraz z hr. Bröel-Plater został działaczem Polskiej Macierzy Szkolnej w Skrwilnie. W 1922 r. jego dobra Skrwilno liczyły 4.354 ha i należały do największych w pow. rypińskim o największym stopniu zalesienia, zaś w 1929 r. – 5.016 ha. W dniu 22 listopada 1922 r. za sumę 230 mln marek polskich wraz z bratem sprzedał dobra Skrwilno Feliksowi i Antoninie z Rutkowskich Mieszkowskim i wyjechał do Warszawy. Jego dalsze losy nie są bliżej znane.

Miał brata Dominika i siostry: Zofię, Wiktorię i Emilię. Nie założył rodziny.

AWKW Rypin, Repertorium nr 24786 z 1923 r., Idem, KHip. Skrwilno, Dobra ziemskie Skrwilno; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 60; *Genealogia*, s. 51, 82; Gawarecki, *Opis*, s. 126; Głos Płocki 1914, nr 29, s. 3; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=78393/19 XI 2013>; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 106-107; Piotrowski, *Skrwilno i okolica*, s. 187-191; *Sytuacja*, s. 115; RZD, t. 2, cz. 3, s. 292; SGKP, t. 2, s. 89, t. 10, s. 720; M. Szewczykówna, *Godlewska Ludwika*, PSB, t. 8: 1959, s. 170; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 139, 148; Uruski, *Rodzina*, s. 331; Witkowski, *Mordercy*, s. 8; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; *Zabytki*, s. 204; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 376.

JEŻEWSKI BENEDYKT JÓZEF h. Jastrzębiec (*22 III 1731 r. w Rościszewie †24 XI 1806 r. w Rościszewie), gen. wojsk koronnych, właściciel ziemski

Był synem Józefa (zm. 1756) i Katarzyny z Rościszewskich h. Junosza. Po ojcu odziedziczył majątek Rościszewo pod Sierpcem oraz Czumsk i Babiec w ziemi dobrzyńskiej. Dobra te posiadał jeszcze w 1789 r. W 1755 r. wzmiankowany był jako generał wojsk koronnych. W swojej wsi, Rościszewie k. Sierpca fundował kościół.

Ożeniony z Józefą Genowefą Zboińską (1740-18 VIII 1836 w Rościszewie, pochowana w kościele parafialnym w Rościszewie), pozostawił dwóch synów: Ksawerego Kajetana Józefa i Ignacego Aleksandra Stanisława oraz córkę Katarzynę, za Augustem Działowskim (von Salendorf) h. Prawdzic.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 58; *Genealogia*, s. 79-80, gdzie herb jego - Jastrzębiec; <http://www.sejm-wielki.pl/b/9.64.163/4> XI 2013; *Katalog*, t. 10, z. 23, s. 16; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 55; J. Michalski, *Jeżewski Benedykt*, PSB, t. 11: 1964-1965, s. 224; Paprocki, *Herbarz*, s. 173; J. M. Sochocki, *Chopin w Rościszewie*, Niedziela. Tygodnik Katolicki 2007, nr 48 s. 35; *Spis majątków*, s. 44, 45.

JEŻEWSKI (n. Wittke-Jeżewski) DOMINIK z Wittk h. Lis (*4 VIII 1862 r. w Skrwilnie †20 IV 1944 r. w Jasieńcu), ziemianin, kolekcjoner dzieł sztuki, mecenas artystów i instytucji służących kulturze, prezes domu aukcyjnego Dom Sztuki – Hôtel des Ventés w Warszawie (J 30)

Był synem Anastazego Floriana (zm. 1884 r.) i Ksawery z Cissowskich (zm. 1916). Ukończył gimnazjum w Dreźnie oraz Akademię Rolniczą w Dublanach k. Lwowa. Od 1891 r. był współwłaścicielem, razem z bratem Augustem, majątku Skrwilno w pow. rypińskim. W 1912 r. swój majątek w Głębokiem k. Kruszwicy przeznaczył na fundację, wspierającą rozwój sztuki w Wielkopolsce. W dniu 22 listopada 1922 r. razem ze swym bratem Augustem sprzedał majątek Skrwilno Feliksowi i Antoninie Mieszkowski i wyjechał na stałe do Warszawy, gdzie mieszkał przy ul. Foksal.

W Warszawie rozwijał swoją pasję kolekcjonerską i mecenasowską. Zbierał głównie sztukę polską: grafikę, rysunek i malarstwo. Przyjaźnił się z wieloma artystami, m. in. Ignacym Łopieńskim, Zofią Stankiewicz i Marianem Wawrzeńskim. Uczestniczył w jury konkursowych, m. in. w II edycji Konkursu im. Henryka Grohmana. Z jego inicjatywy, we współpracy z Henrykiem Grohmanem, powstało Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Graficznych (1912-1918). Był członkiem m. in. Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości i Rady Muzeum Narodowego w Warszawie. Znany był w środowisku antykwariuszy, głównie jako wieloletni klient warszawskiego antykwariatu Hieronima Wildera, bibliofilów i kierowników placówek kultury. Przyjaźnił się m. in. z Wawrzyńcem hr. Benzelstiern-Engeströmem i Edwardem Krasińskim. Jego zbiory zostały przekazane przez kolekcjonera do Muzeum Narodowego w Warszawie w latach 1917-1939, m. in. obrazy Tetmajera, Wyczółkowskiego, Grottgera, J. Kossaka, Matejki, Michałowskiego, Norblina, Chelmońskiego, a także liczne ryciny, drzeworyty i dokumenty oraz exlibrisy, ale także Muzeum Wojska Polskiego i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Przed pierwszą wojną światową był członkiem Towarzystwa Naukowego Płockiego, po jego odrodzeniu w 1907 r.

Mia brata Augusta i siostry: Zofię, Wiktorię i Emilię. Pozostał w stanie bezżennym.

Pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

E. Chwałewik, *Zbiory polskie, archiwa biblioteki gabinety galerii muza i inne zbiory pamiątek przeszłości w ojczyźnie i na obczyźnie*, t. II, Warszawa-Kraków 1927, s. 390-392; P. P. Czyż, *Dominik Witke-Jeżewski (1862-1944)*, [w:] *Miłośnicy grafiki i ich kolekcje w Muzeum Narodowym w Warszawie*, Warszawa 2006, s. 106-156; P. P. Czyż, *Dominik Witke-Jeżewski. Kolekcjoner, mecenas, społecznik*, *Spotkania z Zabytkami*, nr 3, Warszawa 2007, s. 31-34; *Echa Płockie i Łomżyńskie* 1905, nr 47, s. 5; M.

Federowski, *Zbiory Dominika Witke-Jeżewskiego*, Warszawa 1913; B. Gadomska, *Dominik Witke-Jeżewski – zapomniany kolekcjoner, niezwykła kolekcja. Przyczynek do dziejów kolekcjonerstwa w Polsce*, *Kronika Zamkowa*, nr 49-50, 2005, Warszawa 2005; *Genealogia*, s. 51, 82-83; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=78392> /19 XI 2013; <http://www.kolekcjonerzy.mnw.art.pl/dwfotoen.html> /5 IX 2013; S. Lorentz, *Muzeum Narodowe w Warszawie. Zarys historyczny*, Warszawa 1938, s. 34-35; Nowowiejski, *Płock*, s. 655, 659; *Pamiętnik wystawy starych rycin polskich ze zbioru Dominika Witke-Jeżewskiego*, Warszawa 1914; R. Piotrowski, *Skrwileńska kolekcja dzieł sztuki Dominika Jeżewskiego*, *Kronika Rypińska* 1997, nr 5-7, s. 7; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 80-81, 184; *Portret królewski w grafice. Katalog wystawy Tow. Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Urządzonej ze zbiorów Dominika Witke-Jeżewskiego*, Warszawa 1925; RZD, t. 2, cz. 3, s. 292; SGKP, t. 10, s. 720; *Skrwilno. Zbiory Dominika Jeżewskiego*, *Głos Płocki* 1914, nr 29, s. 3, Świecki-Wybulst, *Mazowsze*, s. 95; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 377.

JEŻEWSKI FLORIAN WITALIS h. Lis (†ok. 1825 r.), właściciel ziemski

Był synem Jana i Anny Bystramówny, właścicieli dóbr w pow. grudziądzkim. W 1830 r. kupił dobra Działyń. Ożeniony z Salomeą Gościcką, pozostawił syna Cyryla, który przejął po nim majątek. W 1842 r. Cyryl zmarł, a jego spadkobiercy sprzedali Działyń Juliuszowi Dziewanowskiemu.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 59; *Genealogia*, s. 81; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=florian+je%BFewski/29> I 2014; *Spis szlachty*, s. 89; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 75.

JEŻEWSKI IGNACY ALEKSANDER STANISŁAW h. Jastrzębiec (*ok. 1772 r. †1852 r. w Ugoszczu), poseł na Sejm Wielki, gen. wojsk polskich, ziemianin

Był synem Benedykta Józefa z Jeżowa Kościelnego (22 II 1731 w Rościszewie-24 XI 1806 w Rościszewie), generała wojsk koronnych i Józefy Genowefy ze Zboińskich (zm. 15 VII 1836 w Rościszewie), małżonków Rościszewskich z Rościszewa k. Sierpca. Posłował z ziemi dobrzyńskiej na Sejm Wielki w 1790 r. Służył w Wojsku Polskim, gdzie doszedł do stopnia generała-majora województwa płockiego. W czasie insurekcji kościuszkowskiej organizator i dowódca milicji płockiej. Był członkiem Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji Rządowej, a w okresie Księstwa Warszawskiego sędzią pokoju okręgu płońskiego w 1807 r.

Po ojcu otrzymał dobra Rościszewo. Odbywał bardzo wiele podróży zagranicznych i słynął przy tym z wystawnego trybu życia, w wyniku czego utracił swój majątek. Pod koniec życia zamieszkał u Antoniego Grzegorza Feliksa Borzewskiego w Ugoszczu, gdzie zmarł.

Miał siostrę Katarzynę (ok. 1767-1855), za Augustynem Działowskim (von Salendorf) h. Prawdzic (24 VIII 1772-4 XII 1826).

Żonaty z Konstancją Mostowską I. v. Bromirską, pozostawił dzieci: Wiktoryna Placyda, Zuzannę i Prowidencję.

Pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Płyta nagrobna poświęcona jego pamięci znajduje się na północnej, szczytowej ścianie prawej katakumby na cmentarzu-Kalwarii w Oborach k. Rypina, odnowiona sumptem piszącego te słowa w 2013 r.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 58; Czarniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 678; *Genealogia*, s. 80; R. Filochowski, *Ciekawe opowiadania pielgrzymy o miejscach cudami wstawionych*, Warszawa 1881, s. 112-122; <http://www.sejm-wielki.pl/b/9.64.166/11 XI 2013>; *Kalendarzyk narodowy y obcy na rok 1792*, Warszawa 1791, s. 327; H. P. Kosk, *Generalicja polska*, t. 1, Pruszków 1998; Krajewski, *Listy Chopina*, s. 53; Paprocki, *Herbarz*, s. 173; SGKP, t. 9, s. 750; <http://www.sejm-wielki.pl/b/9.64.166/4 XI 2013>; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 103; Smoleński, *Kościoly*, s. 50; Tablica epitafijna na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, gdzie tylko pierwsze imię.

JEŻEWSKI JÓZEF h. Jastrzębiec (†1756 r.), właściciel ziemski, pułkownik wojsk polskich, poseł na sejm

Był synem Adama (zm. 1725), kasztelana raciąskiego i Marianny z Kuklińskich h. Prawdzic. Ze związku małżeńskiego posiadał wsie: Czumsk i Babiec w ziemi dobrzyńskiej oraz Rościszewo w Sierpeckim. W latach 1727-1736 pełnił urząd podczaszego zawkrzańskiego, a od 1736 do 1756 r. był stolnikiem płockim. W 1753 r. mianowany został pułkownikiem regimentu konnego hetmana polnego koronnego, W. Rzewuskiego. W latach: 1730, 1740 i 1744 posłował z województwa płockiego na sejm walny. W 1740 r. otrzymał zgodę króla na wykupienie starostwa bobrownickiego, co jednak nie doszło do skutku. W 1752 r. otrzymał przywilej królewski na wyniesienie Rościszewa w woj. płockim do rzędu miast.

Ożeniony z Katarzyną Rościszewską h. Junosza, wdową (?) po kasztelanie bydgoskim Wysockim, wszedł w posiadanie dóbr Rościszewo pod Sierpcem. Pozostawił synów Piotra i Benedykta Józefa (1731-1806), generała wojsk koronnych.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 57-58; Czarniecki, *Herbarz*, t. 1, s. 677; *Genealogia*, s. 79; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 282; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=78222/29 I 2014>; Niesiecki, *Herbarz*, t. 4, s. 497; Paprocki, *Herbarz*, s. 173; PSB, t. 11, s. 224; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 73; *Urządnicy*, nr 1368, 1740.

JEŻEWSKI KSAWERY KAJETAN JÓZEF h. Jastrzębiec (†po 1825 r.), właściciel ziemski

Był synem Benedykta Józefa (1731-1806) i Józefy Genowefy ze Zboińskich (zm. 1836). Po śmierci ojca otrzymał wieś Czumsk, a potem dokupił jeszcze okoliczne: Stupię, Wolę, Gorzeń i Szczutowo. Wszystkie te dobra posiadał jeszcze w 1825 r.

Za żonę miał Julię Żurawską (zm. 17 VII 1827 w Rościszewie).

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 58; *Genealogia*, s. 80, gdzie mylnie, iż był synem Józefa, mimo, iż na poprzedniej stronie jest synem Benedykta Józefa; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=78229/29 I 2014>; *Lista właścicieli*, nr 550-544; Paprocki, *Herbarz*, s. 173.

JEŻEWSKI WŁADYSŁAW (*ok. 1920 r. †w pocz. 1945 r. w obozie Stutthof), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był robotnikiem i mieszkał we wsi Otocznia. Aresztowany przez Niemców, zesłany został do obozu Stutthof, gdzie został zamęczony.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 124.

JĘDRZEJEWSKA ZOFIA (*1895 r. †7 XII 1964 r. w Rypinie), fotograf artystyczny, animatorka kultury, członkini AK, społeczniczka (J 31)

W okresie międzywojennym prowadziła w Rypinie, założony w 1924 r. przy ul. Kościelnej 6 (I piętro), przez jej męża, Mariana, znany w całym mieście i okolicy Zakład Fotografii Artystycznej. Utrwalała także wszystkie wydarzenia życia społeczno-gospodarczego miasta. Niektóre wykonane przez nią zdjęcia, rozpowszechniane były w okresie międzywojennym w formie widokówek. Wiele z nich znajduje się w zbiorach prywatnych oraz w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej. Obecna była w życiu społecznym miasta, m. in. po mężu przejęła kierowanie sekcją dramatyczną Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego „Lutnia”.

W pierwszych dniach września 1939 r. w domu Bolesty przy ul. Kościuszki, wraz Antoniną Marynowską, prowadziła punkt PCK dla rannych i uciekinierów. W czasie okupacji hitlerowskiej zatrudniona została przez Niemców w swoim zakładzie jako pracownik. Wraz córką, Hanną należała do Armii Krajowej.

Po wojnie współuczestniczyła w organizacji życia kulturalnego miasta, m. in. wiosną 1946 r. reżyserowała jednoaktówkę pt. *Szpital wariatów*, wystawioną w ramach wieczoru śpiewaczego chóru „Lutnia” w kinie „Bałtyk”. Pracowała społecznie w Cechu Rzemiosł Rożnych, pełniąc funkcję członka zarządu. W dniu 15 września 1957 r. była matką chrzestną ufundowanego dla Cechu sztandaru. Udzielała się także w działalności społecznej miejscowego PCK.

Po jej śmierci zakład prowadził jej mąż, Marian, jednak z zachowaniem, charakterystycznej na zdjęciach, sygnatury żony. Udzielał się on także społecznie, od 1923 r. był kierownikiem sekcji dramatycznej Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego „Lutnia” w Rypinie.

Pochowana na cmentarzu w Płocku.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 203, Charakterystyka powiatu rypińskiego (brak daty); Idem, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 5469, Arkusz ewidencyjny dla stowarzyszeń i związków z 10 stycznia 1932 r.; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 322, 351; Krajewski, *Rypin. Monografia*, pass.; Kronika Rypińska 1924, nr 1; nr 15; Mirecki, *Lutnia*, s. 13; *50 lat OSP*, s. 39; *Rypin między wojnami*, s. 167, 247; *Rypin PRL*, s. 520, 659, 665.

JĘDRZEJEWSKI WALENTY (*10 II 1868 r. w Kowalu †10 II 1903 r. w Szczutowie k. Sierpca), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Szczutowie

Był synem Andrzeja i Katarzyny. Po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego w Łęczycy przez dwa lata był nauczycielem w szkole ludowej. Potem, wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i po jego ukończeniu, w dniu 16 czerwca 1888 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pełnił kolejno posługę duszpasterską na wikariatach w: Klukowie, Myszyńcu i Czerwińsku.

W sierpniu 1899 r. otrzymał probostwo w Szczutowie na ziemi dobrzyńskiej. Tutaj zyskał bardzo pochlebną opinię nie tylko parafian, ale także współbraci w kapłaństwie. Ks. Aleksander Syski pisał o nim m. in.: „Znamionowała go niezwykła słodycz charakteru, połączona z pewną, jakby wrodzoną mu duchową wyśzością, która jednając serca wszystkich, jednocześnie pociągała ją w górę ku Bogu”.

Zmarł zaledwie w wieku 35 lat, w tym 10 lat w kapłaństwie.

Pochowany na cmentarzu w Szczutowie, gdzie zachował się nagrobek.

A.S., *Śp. ks. Walenty Jędrzejewski*, Echa Płockie 1903, nr 13, s. 3; Grzybowski, *Duchowni XIX/2*, s. 155, gdzie data urodzenia – 9 II 1868; Inskrypcja nagrobna na cmentarzu w Szczutowie, gdzie data urodzenia – 10 II 1868; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 142.

JĘDRZEJKOWSKI ANTONI DONAT (*1837 r. w Oborach †23 I 1927 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Rogowie i Skrwilnie

Był synem Andrzeja i Marianny z Domańskich. W 1854 r. wstąpił do klasztoru bernardynów w Skępem, gdzie przyjął imię zakonne Donat, przy którym pozostał do końca życia. W dniu 16 marca 1862 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk abpa Z. Felińskiego i został skierowany na wikariat do Janowa. Potem był wikariuszem w Przasnyszu, Turku i Zgierzu. W latach 1878-1886 pełnił funkcję proboszcza parafii Rogowo k. Rypina. Tu dokończył budowę murowanego kościoła z cegły i kamienia oraz otoczył świątynię kamiennym parkanem. Pomocy przy budowie świątyni wydatnie pomagał właściciel Sosnowa i Brzeszczek Małych, Adolf Piwnicki. Konsekracja świątyni odbyła się 27 października 1878 r. przez bpa A. Gintowta. W Rogowie wznosił także drewnianą plebanię.

W dniu 24 stycznia 1887 r. otrzymał z rąk administratora diecezji płockiej, bpa Henryka Kossakowskiego nominację na probostwo skrwileńskie, gdzie dokonał rozbudowy dosyć bezstylowej dotąd świątyni, wzniesionej w 1852 r. W 1889 r. parafianie skrwileńscy uchwalili kwotę 15 tys. rubli na tę inwestycję, a miejscowi i okoliczni ziemianie dali znaczne ilości cegły: August Jeżewski ze Skrwilna – 40 tys. szt., Adolf Chelmicki z Okalewa – 40 tys. szt. i Surzycki z Przywitowa – 20 tys. szt. cegieł. Kościół otrzymał dwie wieże i okazałe prezbiterium z zakrystiami. Nadto za jego czasów wyposażony został kościół skrwileński: ołtarz wielki, ołtarze boczne, ambona, stacje drogi krzyżowej i feretrony wykonał Leopold Below z Warszawy. Otoczenie kościoła ogrodził parkanem z dwoma furtami i bramą. Wybudował także drewnianą kostnicę i murowaną dzwonnice. W dniu 1 września 1895 r. bp płocki, Michał Nowodworski dokonał konsekracji skrwileńskiej świątyni pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. W 1888 r. założył przy plebanii owocowy ogród, złożony z 250 szt. drzew. Setkami drzew obsadził kościół i cmentarz. Ogrodził także cmentarz choleryczny.

W 1919 r. odszedł na emeryturę ze względu na słaby wzrok i słuch. Zamieszkał przy kaplicy w Okalewie, a następnie (po wybudowaniu domu księży emerytów) w Płocku, gdzie zmarł, dożywając wieku 90 lat, czego 65 lata w kapłaństwie.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie.

Catalogus cleri saecularis ac regularis dioecesis Plocensis anno 1883; Dekanat rypiński, s. 172; Dziennik Płocki 1927, nr 19, s. 1; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 283, gdzie podano tylko imię zakonne; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 15-157; (Nekrolog), MPP 1927, nr 2, s. 77-78, gdzie informacja o wstąpieniu 17-letniego młodzieńca do klasztoru skępskiego, która wydaje

się bardziej wiarygodna, bowiem decydowała tu odległość Obór od Skępego zaledwie o ok. 15 km; nadto autor nekrologu, ks. W. Jezusek dane o zmarłych kapłanach zawsze brał w tezek personalnych zmarłych księży; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 168-169; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 212-215; Przegląd Katolicki 1877, nr 23, s. 360-361; 1878, nr 467, s. 148; 1895, nr 46, s. 732; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 56; W. Załuski, *Skrwilno*, Tygodnik Polski 1900, nr 34, s. 692, gdzie jednak informacja, że pierwszym miejscem przygotowania do stanu kapłańskiego nie byli bernardyni skępscy, a reformaci w Warszawie; Załuski, *Szkic*, s. 36.

JOACHIMIĄK LEON (*30 I 1907 r. w Daszewicach, pow. śremski †1973 r.), nauczyciel, porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., więzień oflagów, kierownik szkoły w Lubiczu (J 32)

Był synem Tomasza i Stanisławy z d. Owsiana, rolników z Wielkopolski. Szkołę powszechną ukończył w Daszewicach i w 1923 r. został przyjęty na pierwszy kurs pięcioletniego Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Czarnkowie n. Notecią, które ukończył w 1928 r., uzyskując świadectwo dojrzałości nr 8.

Pracę zawodową rozpoczął w jednoklasówce w Nowej Wsi, pow. Szamotuły. Na skutek likwidacji szkółki, przeniesiony został w następnym roku szkolnym do dwuklasowej szkoły w Grodziszczku, w tym powiecie. Jednocześnie otrzymał powołanie do czynnej służby wojskowej w batalionie nr 60 Podchorążych Rezerwy Piechoty w Rawie Ruskiej, którą ukończył w stopniu kaprala podchorążego. Od 1 października 1930 r. rozpoczął pracę nadal jako tymczasowy nauczyciel w Szkole Powszechnej w Rojewie, pow. inowrocławski, gdzie pracował do 15 września 1935 r. W tym czasie otrzymał nominację na podporucznika WP i zdał egzamin praktyczny na nauczyciela szkół powszechnych. Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego Dekretem ustalenia nr 31382/1936 mianowało go w czerwcu 1936 r. stałym nauczycielem szkół powszechnych. Z dniem 16 września 1935 r., na własną prośbę, objął posadę nauczyciela kierującego w jednoklasówce w Markowie, pow. inowrocławski, w której pracował do wybuchu drugiej wojny światowej.

W dniu 24 sierpnia 1939 r. zmobilizowany został w stopniu porucznika do Wojska Polskiego. Przeszedł szlak bojowy od Bydgoszczy na przedpola Warszawy. Tam został ranny i 29 września operowany. Przebywał w kolejnych oflagach: Nienburg, Spittal n. Drawą i Woldenberg, w których przebywał do 7 lutego 1945 r., czyli łącznie 5 lat i 5 miesięcy. Mimo nadwątlonych sił, już pod koniec lutego wrócił do Markowa i uruchomił szkołę, w której pracował do końca 1958 r.

Z uwagi na brak komunikacji PKS i PKP oraz dorastające dzieci, z dniem 1 września 1958 r. otrzymał posadę nauczyciela i rok później kierownika Szkoły Podstawowej nr 1 w Lubiczu. W 1962 r. uruchomił dwuletnią Szkołę Przysposobienia Rolniczego, którą wkrótce przemianowano na Szkołę Przysposobienia Zawodowego o kierunku rachunkowym i gospodarstwa domowego. Nauka trwała w niej dwa lata, szkoła cieszyła się popularnością, a jej absolwenci przyjmowani byli na trzeci rok zasadniczej szkoły ekonomicznej w Toruniu.

W pracach społecznych angażował się na rzecz Frontu Jedności Narodu, wydobywając z programu wartości służące integracji środowiska.

Rany odniesione w wojnie obronnej 1939 r. oraz ponad pięcioletni okres jenieckiej niewoli mocno nadwątliły jego zdrowie. Po uzyskaniu orzeczenia komisji lekarskiej, kwalifikującej go do II grupy inwalidów, z dniem 31 sierpnia 1969 r. przeszedł na emeryturę.

Pod koniec 1946 r. zawarł związek małżeński z Małgorzatą Mężydło, z którą miał dwoje dzieci: Irenę Urszulę i Romualda Tomasza.

AUM Toruń, t. osob. Ośw. J/121; Giziński, *Niepospolici*, s. 178-180.

JOCHER STANISŁAW (*21 I 1912 r. †6 IX 1995 r.), fotograf (J 33)

Ok. 1935 r. założył zakład fotograficzny w Brodnicy. Po spaleniu się zakładu w czasie okupacji, przeniósł się do Rypina. W 1945 r. zatrudnił się w znanym zakładzie fotograficznym Zofii Jędrzejewskiej w Rypinie przy ul. Kościelnej. W 1948 r. założył własny zakład przy ul. Warszawskiej w Rypinie, gdzie prowadził go wraz z żoną, Apolonią do 1984 r. Wtedy przekazał go córce, Barbarze, zamężna Mańkowska.

Pochowany razem z żoną na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Krajewski, *Rypin Monografia*, s. 81; *Rypin w PRL*, s. 665; Tablice nagrobne na cmentarzu w Rypinie.

JÓZEFOWSKI STANISŁAW (*26 XII 1903 r. w Płocku †2 XI 1974 r. w Kępie Polskiej k. Płocka), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie

Był synem Stanisława i Janiny ze Staniszewskich. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku, w dniu 11 czerwca 1927 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk abpa A.J. Nowowiejskiego. W latach 1927-1931 był wikariuszem przy parafii pw. Św. Trójcy i prefektem rypińskich szkół w Rypinie, gdzie proboszczem był ks. kan. Stanisław Gogolewski. Potem był wikariuszem w Ciechanowie, Goworowie i Wyszkwowie. Okupację hitlerowską spędził jako kapelan w Rybieniu k. Wyszkowa. W 1945 r. mianowany został administratorem parafii Zakrzewo, z rezydencją w Kępie Polskiej k. Płocka.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Płocku.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 1510-153; W. Jezusek, *Śp. ks. Stanisław Józefowski*, MPP 1976, nr 6, s. 229-232; *Parafia*, s. 496; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 178.

JUCHNOWSKI BOLESŁAW (*3 V 1909 r. †9 X 1944 r. w Księżm), rolnik, uczestnik ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Bolesława, Mieszkał w Zasadach k. Świdziebni w pow. rypińskim. Uczestniczył w ruchu oporu przeciwko polityce okupanta niemieckiego, prawdopodobnie współpracując z lewicowymi ugrupowaniami tego ruchu. Aresztowany w dniu 9 września 1944 r. przez oddział policji niemieckiej Jagdkommando i

jeszcze tego samego dnia rozstrzelany w lesie k. Księżmego.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w miejscu zbrodni i dopiero na marcu 1945 r. ekshumowano na cmentarz w Sadłowie.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 16/47; Piotrowski, *Słownik*, s. 125.

JURKIEWICZ TEOFIL (wł. imię i nazwisko – Ludomir Brzuszkiewicz), (*12 X 1925 r. w Głębocku k. Obór (ówczesna parafia Ruże) †24 VII 2009 r. w Saint Avoold (Francja), żołnierz Armii Krajowej i Tajnego Związku Krwawej Ręki, emigrant do Francji, zasłużony działacz Polonii francuskiej, Honorowy Członek DTN (J 34)

Był synem Leona i Pelagii z Zielińskich. Jego przodkowie, Kazimierz Brzuszkiewicz, krewny ze strony ojca, a następnie jego syn Wojciech, byli właścicielami osady młynarskiej Zaręba, którą nabyli 28 czerwca 1744 r. od Marcina Działyńskiego, ówczesnego „*pana dóbr sokołowskich i Zaręby*”. Dziadkowie, także ze strony Brzuszkiewiczów, to Andrzej i Ludwika z Ciechanowskich, którzy pochodzili z miejscowości Ciechanówek, dokonali oni zakupu gruntów ornych w Rużu k. Obór. Pradziadek ze strony Zielińskich, sprzedawszy własność w Sitnie, zakupił Głęboczek.

Ukończył cztery klasy Szkoły Powszechnej w Oborach, gdzie nauczycielem i kierownikiem szkoły był Romuald Strużyński, zamordowany przez hitlerowców w rypińskim więzieniu jesienią 1939 r. Czwartą i piątą klasę szkoły powszechnej oraz pierwszą klasę Gimnazjum nr 19 im. R. Traugutta ukończył w Lipnie, gdzie naukę religii przez pewien okres prowadził młody wówczas ks. Stefan Wyszyński, dojeżdżający z Włocławka, późniejszy Prymas Polski, sługa Boży.

Hitlerowskie akcje wysiedleńcze nie ominęły także Głęboczka i już 11 listopada 1939 r. rodzina Brzuszkiewiczów musiała opuścić swój majątek. Od lutego 1940 r. do 1942 r. działał w szeregach Służby Zwycięstwu Polski. W 1944 został zaprzysiężony do Armii Krajowej, gdzie wcześniej wstąpiła jego matka, Pelagia. Działając po pseudonimami: „Biel”, „Iskra” i „Grzmot” należał do podokręgu ZWZ/AK Toruń, rejon Lipno-Rypin, okręg numer 6. Dowódcą na tym terenie byli: podporucznik Julian Majewski, ps. „Fabian” oraz podporucznik Józef Zieliński, ps. „Błysk”. Był także łącznikiem w tzw. „Akcji N”. Konspiracyjną kryjówkę zorganizował na cmentarzu- Kalwarii w Oborach, pod grobowcem Piwnickiego.

Od stycznia do grudnia 1945 r. był w ugrupowaniu poakowskim. Pod koniec wojny oraz po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej należał do tzw. odpryskowej organizacji pn. Tajny Związek Krwawej Ręki, działającej pod dowództwem Henryka Góreckiego, ps. „Grom”, której zadaniem było pozyskiwanie broni do zbrojnego wystąpienia i prowadzenie akcji uświadamiająco-propagandowej w rejonie Dulśka, Ruża, Zbójna, Wojnowa, Obór i Stalmierza. Za udział w tym ugrupowaniu w dniu 20 grudnia 1945 r., wraz z 18 współtowarzyszami został aresztowany przez funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie i osadzony w tamtejszym

areszcie śledczym przy ul. Kościelnej 7. Stamtąd 16 stycznia 1946 r. aresztowanych przewieziono do więzienia w Brodnicy, zorganizowanym w klasztorze Ojców Franciszkanów w Brodnicy, przy ul. Sądowej, skąd w dniu 15 maja 1946 r. udało się uciec.

Po ucieczce z więzienia z Brodnicy ukrywał się u gospodarza Kazimierza Bonieckiego w rodzinnym Głębocku. Tam utrzymywał stały kontakt z bratem Romanem. Należał do rozproszonych oddziałów pokowskich dowodzonych przez „Ruczaja”, a następnie wstąpił do oddziału partyzanckiego go „Groma Opaszki”, Stanisława Gołaszewskiego. Od września 1946 r. przebywał w Wałbrzychu u swego wuja, Józefa Zielińskiego, ps. „Błysk”, skąd w listopadzie 1947 r., aby legalnie poruszać się, wszedł w posiadanie dokumentów na nazwisko „Teofil Jurkiewicz”. Nazwisko to będzie towarzyszyło jemu do końca życia. Głównym celem jego działalności na terenie Wałbrzycha i w jego okolicach był odbiór kurierów gen. Rudnickiego z Zachodu.

W listopadzie 1947 r., trzymając w rękach broń i granat, pokonał rzekę Nysę, przekroczył zieloną granicę polsko-niemiecką i skierował się dalej na Zachód, do Francji. List gończy za nim władze komunistyczne rozesłały jeszcze w dniu 29 listopada 1955 r. Od 15 listopada 1947 r. przebywał w Meppen-Queckenbrück przy Brygadzie Spadochronowej gen. Stanisława Maczka. Następnie został zweryfikowany przez wywiad angielski, przez oficera wywiadu płka Woods'a w Osnabrück. W dniu 20 lutego 1948 r., jako uchodźca polityczny, posiadając zaświadczenie Międzynarodowej Organizacji ds. Uchodźców (*International Refugee Organization*) nr 89, przybył do miejscowości L'Hopital w południowo-wschodniej Francji.

Na obczyźnie bolał na swoim losem – losem emigranta, który żył sprawami Polski więcej i bardziej obiektywnie, niż niejeden pozostały w Ojczyźnie. Wyraziście oddaje to treść wiersza nieznanego autora, który pieczołowicie przechowywał w swoich notatkach:

„Do przyjaciół...”

*Często bywało – szliśmy nocami,
Zwarcu serdecznie... z automatem.*

Okryci losu cieni skrzydłami.

Szliśmy, by walczyć z niemieckim katem.

Nasze szalone, drobne oddziały

Szły by ze śmiercią samą iść w tany.

Na wargach słowa miłości drżały:

„Oswobodzimy nasz kraj kochany!”

Dziś, gnani losem w oddale świata

Czekamy, na zew Ojczyzny, wierni.

Znów pójdziem zwalczać drugiego kata

Żołnierze dumni, choć bezimienni...”

W L'Hopital, w Zagłębiu Węglowym w Lotaryngii, wśród licznie tam osiadłych Polaków, podjął pracę jako górnik i przepracował pod ziemią 30 lat. Poza pracą zawodową, przez całe lata ofiarnie organizował życie kulturalne i oświatowe Polonii francuskiej. Był twórcą i współtwórcą wielu organizacji polonijnych, w tym m. in.: Związku Górników Polskich w L'Hopital, Chrześcijańskiego Związku Zawodowego (CFTC), Polskiego Zjednoczenia Katolickiego w Lotaryngii, gdzie był wiceprezesem, Towarzystwa Św. Barbary, Okręgu Polskiego Związku Kombatantów na wschodnią Francję, w których był prezesem. Był też człon-

kiem Światowego Związku Polskich Kombatantów w Metz oraz Związku Rezerwistów i byłych Wojskowych w Nancy, a od 1967 do 1978 r. był także wiceprezesem Kongresu Polonii Francuskiej.

Ważną część jego życia odgrywała działalność w ramach Wspólnoty Polsko-Francuskiej w Paryżu, której był członkiem-założycielem. W latach osiemdziesiątych wstąpił do Koła Byłych Żołnierzy Armii Krajowej Oddział we Francji i został jego członkiem. W październiku 1986 r. otrzymał zaświadczenie potwierdzające służbę w szeregach polskiej Armii Krajowej od dnia 2 lutego 1940 r. do 19 stycznia 1945 r.

Kierując się poczuciem patriotyzmu, zaszczerpionym od najmłodszych lat w domu rodzinnym, czuł obowiązek zapewnienia wiecznego spoczynku tym wszystkim, którzy z dala od Ojczyzny walczyli z niemieckim okupantem. Niezmiernie ważnym etapem jego życia we Francji było organizowanie cmentarzy żołnierzy polskich w południowo-wschodniej Lotaryngii: w Dieuze, Saarbourgu, a także upamiętnienie walk pod Lagard'e. Grupa polskich emigrantów, zrzeszona w polskich organizacjach, dobrowolnie, po obowiązkach zawodowych, przystępowała do pracy nad wykopywaniem szczątków polskich żołnierzy. Rozkład zwłok był daleko posunięty i trudno było ustalić tożsamość. Ułatwienie stanowiły zachowane dokumenty, naszywki lub inne pamiątki. Wiele zwłok było nierozpoznanych. Wykopane szczątki skrupulatnie zapisywano, a nazwiska notowano. Następnie szczątki umieszczano w zbitych z drewna trumnach i układano w wykopanym dole. Każdy w ten sposób sporządzony grób otrzymywał numer, umieszczano na nim odlany z betonu krzyż z tabliczką i właściwym napisem. Dla wszystkich urządzonych grobów została sporządzona dokumentacja, w tym najważniejsze – wykazy pogrzebanych osób. Tylko nieliczne groby otrzymały napis „nieznany”. Praca była ciężka, żmudna, ale warta wysiłku. Każdy wiedział, jak wielokrotnie podkreślał, że trzeba to zrobić, że nie mogą te osoby pójść w zapomnienie. Po wielomiesięcznej ekshumacji zwłok, ustaleniu tożsamości osób naprędce pogrzebanych w czasie walk, powstał cmentarz. W miasteczku Dieuz'e, gdzie znajduje się cmentarz oraz pomnik ku czci poległych grenadierów polskich, corocznie odbywają się uroczystości upamiętniające ich walkę i ofiarę.

Swoją troskę o groby i cmentarz zaszczerpił swoim synom i ich rodzinom. To oni dbają, aby w wielkie polskie święta narodowe, czy też 1 listopada każdy grób polskiego żołnierza na cmentarzach w Dieuz'e i Saarbours'u ozdobiony był biało-czerwoną szarfą.

Za pracę utrwalania pamięci poległych miał prawo noszenia odznaki 1. Dywizji Grenadierów, którą otrzymał od gen. dyw. Bronisława Ducha, prezesa Związku Grenadierów i byłego Dowódcy I Dywizji Grenadierów w uznaniu zasług i pracy włożonej w uporządkowanie i konserwację cmentarza. Odznakę wręczono mu 20 czerwca 1960 r. Był także uprawniony do noszenia Medalu Pamiątkowego „30-lecia Walk I Dywizji Grenadierów w Lotaryngii”, otrzymanego również od gen. dyw. Bronisława Ducha w dniu 21 czerwca 1970 r. Za urządzenie cmentarza I Dywizji Grenadierów Polskich w Dieuze otrzymał francuski medal „Za Odwagę i Poświęcenie”. W latach kolejnych wstąpił do Związku Opieki nad Zabytkami i Grobami Żołnierzy Polskich w

Paryżu oraz współpracował z Towarzystwem Opieki nad Polskimi Zabytkami i Grobami Historycznymi we Francji.

W 2004 r. ufundował tablicę pamiątkową, poświęconą żołnierzom Brygady Pancерnej gen. Stanisława Maczka i żołnierzowi tej jednostki, kapralowi Tadeuszowi Dunajskiemu, pochodzącemu z Obór k. Głęboiczka. Zamieszczono na niej informację, że „*Dunajski Tadeusz, kapral, urodzony 24 kwietnia 1911 r. w Oborach, powiat Rypin zginął 21 sierpnia 1944 w Langannerie we Francji, pochowany na cmentarzu polskim, grób VI-C-9*”. Zdołał jeszcze ustalić, że grób T. Dunajskiego ma następujące namiary: grób III-E-10. W podpisie na tablicy, po raz pierwszy po tylu latach zamieścił – obok używanego – swoje prawdziwe imię i nazwisko – Ludomir Brzusiewicz.

Począwszy do 1989 r. organizował pomoc materialną dla Polski (leki, urządzenia, sprzęt) dla Akademii Medycznej w Gdańsku, a także wyjazdy młodych lekarzy z Akademii Medycznej na staże do szpitali francuskich. Nadto organizował pomoc materialną dla Zespołu Szpitali w Poznaniu.

Od połowy lat dziewięćdziesiątych XX w. stał się kolatorem Klasztoru i Kościoła Ojców Karmelitów w Oborach, położonych w sąsiedztwie jego rodzinnego Głęboiczka, gdzie m. in. fundował tablicę-obelisk przy kościele z okazji 60. rocznicy wybuchu drugiej wojny światowej (1999); ofiarował swoje trzy ordery jako wotum Matce Bożej Bolesnej (Medal Za Zasługi Polskiej Misji Katolickiej w Francji za ofiarną pracę dla Kościoła, Medal za Zasługi „*Exculi Bene Excelexa Merito*” oraz Medal Tysiąclecia Chrztu Polski za pracę przy organizacji obchodów); ufundował II. Stację Drogi Krzyżowej w Oborach w ogrodach klasztornych (2004); ufundował tablicę pamiątkową poświęconą żołnierzom Brygady Pancерnej gen. S. Maczka i żołnierzowi tej jednostki, pochodzącemu z Obór, kpr. Tadeuszowi Dunajskiemu (2004). Nadto w 2005 r. był fundatorem jednego z witraży w nawie kościoła oborskiego (*Ukrzyżowanie Chrystusa*), nad ołtarzem św. Józefa.

Spotykał się w młodym pokoleniu w Polsce: w WSHE we Włocławku, za czasów rektorstwa prof. M. Krajewskiego w latach 1996-2002, w szkołach w Gałczewku k. Golubia-Dobrzynia (wspólnie z Leszkiem Talko), w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie (12 V 2004) i innych.

W Polsce czuł się najlepiej, tęsknił do niej każdego dnia. Miał tu wiernych przyjaciół, którzy nie opuścili go nawet przy łożu śmierci w szpitalu w Sant-Avoid. Zaszczepił, zdaje się, tę miłość w swoich synach, wnukach i ...prawnuczętach, którzy od jego śmierci każdego roku są w Polsce, a Yanis pamiątki z Polski traktuje jak swoiste relikwie.

Za swoją służbę Polsce i emigracji polskiej posiadał następujące odznaczenia: Medal Wojska „Polska swemu obrońcy” – czterokrotnie (15 VIII 1948); prawo noszenia odznaki I Dywizji Grenadierów (20 VI 1960); Medal francuski „Za Odwagę i Poświęcenie”; Krzyż Kombatantów Europejskich (5 III 1967); Krzyż Armii Krajowej (Londyn), (2 XII 1986); Medal Pamiątkowy od gen. W. Duchy I Dywizji Grenadierów Polskich (21 VI 1970); Krzyż Zasługi RP Srebrny (Londyn), (20 III 1983); Krzyż Zasługi Związek byłych Wojskowych we

Francji (nr 2), (1 XI 1988); Medal Związku Wojskowych we Francji (30 IX 1984); Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (19 II 1993); Krzyż z Mieczami „Za wolność i niepodległość” (1 IX 1989); Medal „Za wolność i niepodległość” (1 IX 1989); Krzyż Armii Krajowej (po raz drugi), (27 III 1996); Medal S. P. K. Stowarzyszenie Światowe Kombatantów (7 XII 1989); Medal Pamiątkowy Związku Rezerwistów i Wojskowych (11 XI 1978); Odznaka Pamiątkowa I. Batalionu Remontowo-Budowlanego w Nowym Dworze (17 IV 1993); Odznaka Pamiątkowa – Medal Związku Rezerwistów z okazji 74-lecia (12 XII 2004); Medal „Pro Memoria” (15 V 2005); Medal za Zasługi Polskiej Misji Katolickiej w Francji za ofiarną pracę dla Kościoła (19 III 1977); Medal za Zasługi „*Exculi Bene Excelexa Merito*” (7 X 1973); Medal Tysiąclecia Chrztu Polski za pracę przy organizacji obchodów (8 XII 1966); Medal Akademii Medycznej w Gdańsku (6 XII 1989); Medal Związku Sybiraków; Medal „Za Zasługi dla WSHE we Włocławku (1 X 2001); Medal Srebrny „Za 25 lat pracy w kopalni” (15 VII 1974); Medal Złoty „Za 30 lat pracy w kopalni” (31 VII 1990), Dyplom Honorowy Chrześcijańskiego Związku Zawodowego (22 IV 1955); Srebrna Odznaka „Dawcy krwi” (16 VIII 1967); Złota Odznaka „Dawcy krwi” (31 I 1974).

Od 22 września 2007 r. był Honorowym Członkiem (obok m. in. prof. Jerzego Pietrkiewicza z Londynu) DTN z siedzibą w Rypinie. Jego obszerną biografię z okazji 80. rocznicy urodzin napisała i wydała dr Iwona Zielińska, z którą wiązała go serdeczna przyjaźń. W ofiarowanym pierwszym egzemplarzu swojej biografii napisał przejmujące słowa:

*„Na drodze życia burzliwej toni,
zbyt silny wiatr mi w oczy bił,
zbyt ostre ciernie wrosły do skroni
pamięć zawodzi – pióro wypada z dłoni
na dalszy ciąg nie staje sił”.*

Drugiego wydania tej biografii, która miała ukazać się w 2010 r., na jego 85-lecie urodzin, nie doczekał.

Miał dwóch braci, prześladowanych przez komunistów za przynależność lub sympatyzowanie z AK: Roman Brzusiewicz, początkowo skazany na 12 lat więzienia, w oparciu Ustawę z dnia 22 lutego 1947 r. o amnestii, postanowieniem Najwyższego Sądu Wojskowego z dnia 10 maja 1949 r. umorzono przeciwko niemu postępowanie; Janusz Brzusiewicz, którego Wojskowy Sąd Rejonowy w Bydgoszczy, za rzekome nielegalne posiadanie broni skazał na 3 lata więzienia. Postanowieniem z dnia 10 maja 1949 r. Najwyższy Sąd Wojskowy złagodził wyrok do jednego roku. Karę odbywał w więzieniu w Grudziądzu.

Ożeniony 19 grudnia 1949 r. z Zofią z Jendrysiaków, miał synów Chrystiana (ur. 31 III 1951) i Denisa (8 IV 1954), którzy za żony we Francji wzięli Polki – Teresę i Annę.

Zmarł po krótkiej chorobie w szpitalu w Saint-Avoid. Jego prochy spoczęły, obok żony Sophii, w grobowcu rodzinnym na cmentarzu-Kalwarii w Oborach. Na płycie nagrobnej, poza imiona i nazwiskami oraz datami życia, wyryto następująca inskrypcję:

*„Syn tej ziemi, Patriota,
żołnierz A. K. i T.Z.K.R.,
prześladowany i więziony przez U. B.,
emigrant i emisariusz we Francji (1948-2009),*

zasłużony dla Polonii francuskiej”

W górze tablicy wyryto znaki Polski Walczącej i Wspólnoty Polsko-Francuskiej w Lotaryngii.

Jedna z jego podopiecznych, lekarz Justyna Jabłowska napisała o nim m. in.: „Odszedł nasz kochany Pan Teofil... Wspaniały Człowiek, niezłomny duchem, o wielkim sercu, patriotą”. Natomiast poeta dobrzyński, Jan Jagodziński w Golubia-Dobrzynia napisał utwór poetycki poświęcony jego pamięci pt. *Ojczyznę umiłował ponad wszystko!*...

„Tej prawdy dowodził ś. p. Teofil Jurkiewicz, szlachetnym, pełnym poświęcenia życiem ...

*Dla zmarłego naszego Rodaka,
prawego, bohaterskiego Polaka,
Polska była zawsze wartością ponad wszystko!*

*Od dziadów i ojców przejmował sztafetę
wiary i patriotyzmu – bezcenną zaletę!*

*Szedł z nią dzielnie poprzez życie,
czerpiąc moc swą z niej obficie;*

*Jako żołnierz Armii Krajowej,
Jako więzień Polski Ludowej
i jako aktywny emigrant nad Loarą ...*

*Duchem silny, wsparty wiarą,
Chleb zdobywał w pocie czoła –*

*Twarda dłoń górnicza szkoła,
w kopalni przez lat trzydzieści,*

*uzbrajała w nowe treści;
Był działaczem polonijnym –*

*społecznym i religijnym.
Przez rodaków szanowany.*

*Za działalność odznaczony –
Filantrop o sercu wielkim,
dzielił się dobytkiem wszelkim.*

*Z pomocą do Polski spieszył –
instytucje, dzieci cieszył!*

*Umysł prawdziwie poczciwy.
Dobrem Ojczyzny szczęśliwy! ...*

*Dla niej znosił trudy, znoje –
więzy ducha, niepokoje ...*

*Pamięć emigracji chował
i groby jej pielęgnował ...*

*Prawdziwy ambasador polskości
na obczyźnie.*

*Kochał bardzo kraj młodości.
Po przemianach często gościł*

*na rodzinnej swojej ziemi,
tu, w Oborach, między swymi.*

*Przed Matką Bolesną stawał,
Tu miłości Jej doznawał ...*

*Kochał klasztor, ojców groby
i pamiątki dawnej doby.*

*Składał swoje na ofiarę,
darząc klasztor ku Jej chwale! ...*

*Prochom Jego się kłaniamy,
w żalu Je odprowadzamy,*

*tu, na Kalwaryjskie Wzgórze,
u stóp Matki Bolesciwej ...*

*Pomni Zmarłego zaletę,
dla którego Polska była wartością*

ponad wszystko,

Przywołajmy znów poetę:

*(Ojczyzno) „Byle cię można wspomóc, byle wspierać,
Nie żał żyć w nędzy, nie żał i umierać.”*

Mimo nędzy prześladowania,

*więzienia, tułaczki i ciężkiej pracy,
Ś. p. Teofil, znakomity Dobrzyńianin,
wspierał hojnie umiłowaną Ojczyznę ...*

*Bolesna Matko Oborska –
Patronko ziemi dobrzyńskiej,
przyczyn się za Nim u swego Syna,
by za swój chwalebny, bohaterski żywot,
obdarzył Go szczęściem wiecznym
u Tronu Boga Ojca w niebie ...*

Obory, w dniu 23 sierpnia 2009 r.”

AA, kopia „Rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości” sygn. Akt Sk III 633/2/90 (V KRN 577/90) od „Wyroku Wojkowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy z dnia 15 lutego 1949 r. sygn. Akt Sr 77/49 i od „Postanowienia Najwyższego Sądu Wojskowego” z dnia 10 maja 1949 r. sygn. Akt Sn Odw. S. 848/49, z dnia 10 grudnia 1990 r., s. 4. Dokument podpisał Aleksander Bentkowski, minister sprawiedliwości, prokurator generalny Rzeczypospolitej Polskiej, s. 4; kopia „Wyroku Wojkowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy” (Sr-77/49); kopia „Rewizji nadzwyczajnej Ministra Sprawiedliwości” sygn. Akt Sk III 633/2/90 (V KRN 577/90) od „Wyroku Wojkowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy” z dnia 15 lutego 1949 r. sygn. Akt Sr 77/49 i od „Postanowienia Najwyższego Sądu Wojskowego” z dnia 10 maja 1949 r. sygn. Akt Sn Odw. S. 848/49, z dnia 10 grudnia 1990 r., s. 4. Dokument podpisał Aleksander Bentkowski, minister sprawiedliwości, Prokurator Generalny Rzeczypospolitej Polskiej; Autopsja (1990-2010); Film dokumentalny pt. *Rypin. Ulica Kościelna 7*; <http://www.gumed.edu.pl/7445.html/7X2010>; *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944-1956*, Warszawa 1964, s. 111; *Kalendarium Rypina*, s. 1148; Krajewski, *Dama*, pass.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 165, gdzie zdjęcia z różnych okresów życia oraz s. 203; Krajewski, *Tronująca*, s. 112-113 oraz także fotografia grobowca, s. XXII; *Rypin w PRL*, s. 1125; I. Zielińska, *Polska ponad wszystko. Józef Zieliński – żołnierz Armii Krajowej (1914-1983)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 92 i 94; I. Zielińska, *Tajny Związek Krwawej Ręki na ziemi dobrzyńskiej w walce o niepodległe państwo polskie*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 2: 2009, 17-238; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz – polski emigrant i emisariusz we Francji*, *Rypin-L'Hopital* 2005; I. Zielińska, *Teofil Jurkiewicz (1925-2009) – gorący patriota i wielki człowiek. W osiemdziesiątą piątą rocznicę urodzin i pierwszą rocznicę śmierci*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 3: 2010, s. 243-268; *ZKZD 2005*, s. 85-87.

JURKIEWICZ z d. Jędrysiak SOPHIE (*23 VIII 1930 r. w L'Hopital (Francja) †24 IV 2009 r. w Saint-Avoid (Francja), działaczka polskich organizacji katolickich i Wspólnoty Polsko-Francuskiej (J 35)

Była córką Antoniego i Heleny, polskich emigrantów we Francji. W ciągu całego dorosłego życia aktywnie uczestniczyła w działalności katolickich w Lotaryngii oraz pracach Wspólnoty Polsko-Francuskiej. Usilnie wspierała działalność aktywną męża, Teofila w różnych organizacjach i przedsięwzięciach Polonii francuskiej

W dniu 19 grudnia 1949 r. wyszła za Teofila Jurkiewicza, żołnierza Armii Krajowej i Tajnego Związku Krwawej Ręki w Polsce, emigranta politycznego do Francji, z którym miała dwóch synów: Krystiana (ur. 31 VIII 1951) i Denisa (ur. 8 IV 1954), którzy za żony we Francji wzięli Polki – Teresę i Annę.

Zmarła w szpitalu w Saint-Avoid, a jej prochy zostały złożone w grobowcu rodzinnym męża, Teofila (zm. 24 VII 2009) na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

Autopsja (1998-2009); (Nekrolog), Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2010, s. 524; Tablica epitafijna na cmentarzu w Oborach.

JURKOWSKI TEOFIL WIKTOR (†po 1863 r.), powstaniec 1863 r., naczelnik wojskowy na pow. lipnowski

Był słuchaczem polskiej wojskowej szkoły oficerskiej w Cuneo we Włoszech. Wziął udział w powstaniu styczniowym na terenie ziemi dobrzyńskiej, dowodząc sformowanym przez siebie, przy współudziale ziemianina, Seweryna Siemieńskiego, oddziałem partyzanckim. Do maja 1863 r. pełnił funkcję naczelnika wojskowego na pow. lipnowski. Zrzekł się tej funkcji na rzecz Piotra Czarlińskiego, który w czerwcu 1863 r. przybył ze swym oddziałem z Prus do ziemi dobrzyńskiej. Kapelanem w jego oddziale był bernardyn ze Skępego, kleryk A. Rymarkiewicz.

W dniu 16 kwietnia 1863 r. jego oddział został zaatakowany przez wojsko rosyjskie pod dowództwem kapitana Prowolskiego w lasach k. Skępego. W czterogodzinnej walce polegli wszyscy kosynierzy i strzelcy. Konnica szczęśliwie zdołała zbiec. Zebrał rozproszony oddział, kierując się w stronę Sierpca. Było z nim wtedy ok. 150 umundurowanych w czamarki i konfederatki z białym orłem powstańców, uzbrojonych w pokaźną ilość sztucerów. Noc z 15 na 16 kwietnia spędził z oddziałem w lesie pod Kwaśnem, kierując się następnie przez Sudragi do lasu koło wsi Koziołek. Obóz powstańczy rozłożył się pomiędzy wsiami Wólka, Gozdy i Czermno, w miejscu, zwanym Okrągły Borek. O pojawieniu się oddziału w okolicy rozeszły się sensacyjne wiadomości i wówczas jeden z okolicznych kolonistów niemieckich zdradziecko zawiadomił komendanta carskiego garnizonu w Lipnie. Rosjanie podjęli energiczne przygotowania, zmierzające do rozbicia partyzantów. W dniu 13 kwietnia 1863 r. wojenny naczelnik pow. lipnowskiego, mjr Friebe wyśłał z Lipna na patrolowanie południowo-wschodniej części powiatu oddział wojska złożony z rot strzelców muromskiego pułku i 40 kozaków 18 dońskiego kozackiego pułku pod dowództwem wspomnianego już kpt. sztabowego Prowolskiego. Pierwszego dnia oddział ten przez szedł przez Suradowo, Hutę, Choczeń, Dobaczewo i zanocewał w Żuchowie k. Skępego. W dniu 14 kwietnia Prowolski przeszedł przez Kwaśno, Sierpc, Borkowo, Wilczą Górę, Komorowo, Rzeszotary i Maki, kierując się do Bieżunia. Tam spotkał patrolujący oddział mławski, od którego powziął wiadomość, że w okolicy nie ma powstańców. W tej sytuacji w dniu 15 kwietnia Rosjanie powrócili z Bieżunia do Skoczkowa, gdzie zanocewali. W dniu 16 kwietnia kpt. Prowolski ze swym oddziałem dotarł do Sierpca i tu dowiedział się, że powstańcy nocowali w niedużym lesie koło wsi Kwaśno i stąd przez Sudragi przeszli do lasów skępskich pomiędzy wsiami Wólka, Gozdy i Czermno. Tutaj w dniu 16 kwietnia 1863 r. o godz. 4 po południu oddział został zaatakowany przez wojsko kpt. Prowolskiego naprowadzone przez szpiega. Kozacy, spotkawszy powstańcze pikiety zaczęli się z nimi przestrzeliwać. Prowolski, usłyszawszy strzały, kłusem poprowadził piechotę w ich kierunku, która otworzyła ogień. Kozacy zostali wycofani z

okrążenia. Strzelanina trwała ok. 10 minut, a ogień ze strony powstańczych szeregów wzmagał się, jednak wezwane na pomoc pozostałe siły Prowolskiego okrążyły obóz od tyłu. Mimo to powstańcy jeszcze dość długo bronili się w krzyżowym ogniu Rosjan. Nie mogąc jednak wytrzymać rosnącego natarcia, zostawiając obóz, po blisko godzinnej walce powstańcy rzucili się do ucieczki. Prowolski ścigał powstańców około trzech wiorst i dopiero ok. godz. 6 rano następnego dnia zaniechał pościgu.

W ręce wroga dostały się furgony z zapasami amunicji, 60 nowych sztucerów przysłanych z Poznania, 25 koni, kotły, proch, ołów, a także bielizna i ubrania przeznaczone dla nowych ochotników. Rosjanie zdobyli także urządzonej kaplicę obozową i powstańczy sztandar. Stanisław Zieliński, bibliotekarz Muzeum Narodowego w Rapperswil, w 1913 r. zapisał: „*Na Jurkowskiego, organizującego ponownie oddziałek w lasach skępskich, na tzw. Koziołku w dogodnej i obronnej pozycji, napadli niepodziewanie kozacy z rotą piechoty pod dowództwem kapitana Prowolskiego, naprowadzeni przez szpiega. W obozie, w którym znajdowało się około 150 ochotników źle uzbrojonych, powstał popłoch. Mimo silnego ognia zdołano się jeszcze sformować, ale już z pozycji niezbyt korzystnej. Przy tym żołnierz, pierwszy raz w boju będący i do tego zniechęcony, nie wytrzymał silnego natarcia. Najprzód kosynierzy poczęli się chwiać, a za nimi poszła w rozsypkę piechota i kawaleria. Furgony z zapasami amunicji ora żywności i ubrań dostały się w ręce moskali. Siedemnastu powstańców poległo, między nimi kapelan, a kilkunastu było ranionych. Po kilku dniach rozbity na Koziołku walczyła także kobieta, panna Julia Preibiszówna z Poznania, której udało wymknąć się moskałom. Poległ tutaj między innymi Bogucki Stefan*”.

Rozproszony oddział zdołał ponownie zebrać, jednak dwa dni później doznał klęski w bitwie pod Koziołkiem k. Skępego. Nie zrezygnował z walki i w dniu 4 czerwca 1863 r. stał się z oddziałem rosyjskim k. Bądkowa Jeziornego, a w dniu 9 lipca tego roku walczył jeszcze pod Szczutowem-Bliznem.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 17, 194; Czas 1863, nr 97, z 29 IV, s. 1; Dziennik Powszechny 1863, nr 92; W. E. Halicz, *Zeznania Zygmunta Padlewskiego w Komisji Wojenno-Polowego Sądu Oddziału Płockiego*, Notatki Płockie 1965, nr 3-4 s. 38-39; W. Karbowski, *Zygmunt Padlewski (1835-1863)*, Warszawa 1969, s. 374-375, gdzie mylnie podał imię Jurkowskiego jako „Wiktor” oraz to, że oddział Teofila Jurkowskiego liczył 1.500 ludzi, zamiast 150, być może jest to tylko błąd w druku; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 26, 60-63; Krajewski, *Powstanie*, s. 105, 113-115; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 35-39, 42, 47-48, 76-77, 82, 85, 97-98, 114-117, 125, 136, 138, 141, 157, 163, 164, 167, 186, 222; Lissowski, *Powstanie*, s. 71-72; *Mazowsze Północne w XIX-XX wieku. Materiały źródłowe 1795-1956*, zebrał i przygotował J. Szczepański, Warszawa-Pułtusk 1997, s. 167; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie styczniowe w Płockiem*, Płock 2003, s. 15; W. Przyborowski, *Dzieje 1863 r. przez autora „Historii dwóch lat”*, t. 2, Warszawa 1879, s. 228-230; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 109-110; Wiadomości z Pola Bitwy 1863, nr 9, z 7 maja; Zieliński, *Bitwy*, s. 230, 526, za którym przyjęto datę potyczki pod Koziołkiem, bowiem niektóre inne publikacje podawały 14 kwietnia.

K

KABACIŃSKI RYSZARD JULIAN (*31 III 1940 r. w Gniewkowie †22 XII 2007 r. w Bydgoszczy), dr hab. nauk hum., mediewista, historyk dziejów Bydgoszczy, edytor źródeł historycznych do dziejów Kujaw i ziemi dobrzyńskiej (K 1)

Był synem Juliana, prawnika i Moniki z Iwańskich. W 1958 r. zdał egzamin dojrzałości w I Liceum Ogólnokształcącym im. J. Kasprówicza w Inowrocławiu, a w 1963 r. ukończył studia historyczne na UMK w Toruniu na podstawie pracy pt. *Polityczno-społeczne dzieje księstwa gniewkowskiego*, przygotowanej pod kierunkiem prof. B. Włodarskiego. W 1970 r. obronił pracę doktorską pt. *Geneza i rozwój miast kujawskich do roku 1400* pod kierunkiem prof. K. Jasińskiego. W 2002 r. uzyskał na Wydziale Nauk Historycznych UMK habilitację na podstawie rozprawy pt. *Historia miasta Strzelna (przełom XIV/XV wieku – 1773 r.)*.

W 1963 r. podjął pracę w charakterze nauczyciela historii i wiadomości o Polsce i świecie współczesnym w I Liceum Ogólnokształcącym im. J. Kasprówicza w Inowrocławiu. Od 1965 r. pracował w Bydgoskim Towarzystwie Naukowym w charakterze asystenta, a następnie adiunkta i kierownika Regionalnej Pracowni Naukowo-Badawczej. W latach 1989-1994 był dyrektorem biura BTN.

W 1994 r. podjął pracę początkowo jako adiunkt, a następnie jako starszy wykładowca w Zakładzie Nauk Pomocniczych Historii w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. W 2003 r. został mianowany na stanowisko profesora nadzwyczajnego Akademii im. K. Wielkiego w Bydgoszczy. Od 1 września 2005 r. objął stanowisko kierownika Zakładu Historii Nowożytnej w Instytucie Historii UKW w Bydgoszczy.

Wydał szereg ważnych źródeł (m. in. akta radzieckie miasta Bydgoszczy, dokumenty lokacyjne miast i wsi, inwentarze starostwa i wójtostwa, opisy miast, katalog prepozytów klasztoru Norbertanek w Strzelnie) oraz monografii miasta Bydgoszczy i okolic oraz Kujaw i ziemi dobrzyńskiej, m. in.: *Bydgoszcz. Zarys dziejów* (współautor, 1980), *General Jan Henryk Dąbrowski w Bydgoszczy* (1984), *Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII-XVIII wieku: spisy, t. 6, Kujawy i ziemia dobrzyńska* (współautor, 1990), *Historia Gimnazjum i Liceum im. Jana Kasprówicza w Inowrocławiu 1855-1985*, (red. 1995), *Przywilej lokacyjny miasta Bydgoszczy - 19 kwietnia 1346* (wyd., 1996), *Historia miasta Strzelna (przełom XIV i XV w. – 1773 r.)*, (2001), *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich: województwo inowrocławskie 1765* (współwydawca, 2011). Pozostawił szereg ważnych artykułów naukowych dotyczących także ziemi dobrzyńskiej, m. in.: *Wykaz wsi i łąnów spustoszonych ziemi dobrzyńskiej z około 1673 r.*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 6, 1987; *Dynamika religijności w miastach kujawskich i*

dobrzyńskich do końca XVIII w., [w:] *Religijność na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w czasach staropolskich*, red. A. Mietz, Włocławek 2003.

Zmarł nagle. Pochowany na cmentarzu w Górsku k. Torunia.

[**KABACIŃSKI WŁADYSŁAW**, ps. „Niepodległy”, „Włókowski”, „Kalina” \(*14 VI 1893 r. w Zasadach w pow. rypińskim †26 V 1946 r. w Krakowie\), nauczyciel, działacz społeczno-polityczny \(K 2\)](http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol?/akabaci{u0144}ski+ryszard/akabacin~aski+ryszard/1%2C2%2C16%2CB/exact&FF=akabacin~aski+ryszard+1940+2007&1%2C15%2C/10 VII 2013; www.archiwum.bydgoszcz.pl./plik.php?d.plik=bibliografiakabacinski/9 VII 2013; Autopsja (1980-2007); http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objctId=33566&lang=pl/10 VII 2013.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Ludwika i Marty z Miłaszewskich. W 1913 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna i podjął pracę w szkole wiejskiej we Włókach w pow. sierpeckim, a potem w Sierpcu. W okresie pierwszej wojny światowej, w latach 1915-1918 był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej oraz komendantem miejscowym obwodu sierpeckiego. Używał wtedy pseudonimów „Niepodległy” i „Włókowski”. Dwukrotnie był w tym czasie więziony przez Niemców, w 1917 r. w Sierpcu i w 1918 r. w Modlinie.

Następnie w stopniu porucznika był w armii polskiej, gdzie odbył kampanię 1919-1920 r. Od 1923 r. uczył w Szkole Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie. Od 1929 r. był inspektorem szkolnym w pow. garwolińskim, a od 1931 r. wykładowcą w Seminarium Nauczycielskim w Krakowie. W latach 1934-1939 był naczelnikiem wydziału szkół powszechnych w Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego. Początkowo związany był z Polskim Stronnictwem Ludowym „Wyzwolenie”, a później był członkiem Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem. W okresie okupacji hitlerowskiej kierował szkołą w Wielkiej Wsi w pow. miechowskim, a od 1941 r. w Krakowie. Brał czynny udział w akcji tajnego nauczania. Należał do Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej, kierując działem propagandy w okręgu krakowskim. W tym czasie używał pseudonimu „Kalina”.

Po wojnie należał do tajnej organizacji Wolność i Niepodległość. Aresztowany w Warszawie, został skazany w procesie w kwietniu 1946 r. na 4 lata więzienia z zawieszeniem.

Był odznaczony Krzyżem Virtuti Militari, Złotym Krzyżem Zasługi i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Żonaty z Janiną z Lissowskich (ur. 1899), pozostawił córki: Marią i Danutę.

Bienkowski, *Zarys*, s. 44, 66; W. Gałęcki, *Kabaciński Władysław*, PSB, t. 11: 1964-1965, s. 360; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 74; NAC, zdjęcie; Cz. Wyczech, *Z dziejów tajnej oświaty w latach 1939-1944*, Warszawa 1964.

KACPROWICZ FRANCISZEK (*1894 r. †10 XII 1940 r. w Mauthausen), nauczyciel, kierownik szkoły w Skępem, ofiara zbrodni niemieckich (K 3)

W 1914 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Skępem. Przez pewien okres pełnił obowiązki burmistrza Skępego.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie został zamęczony.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; Krajewski, *Dama*, s. 62; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 3198; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 126; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 176.

KACPROWICZ STANISŁAW (*24 XII 1932 r. w Żuchowie, pow. lipnowski), nauczyciel, społecznik (K 4)

Był synem Wiktora i Władysławy. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej w Karnkowie i rocznej przerwie, kontynuował naukę w Liceum Ogólnokształcącym w Lipnie, które ukończył w 1953 r. W latach 1963-1968 odbył zaoczne studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, uzyskując stopień magistra historii. Pierwszą pracę w charakterze nauczyciela podjął w Szkole Podstawowej w Cieluchowie, gmina Kikół. Wkrótce jednak został powołany do wojska i zasadniczą służbę wojskową odbył w latach 1953-1955 w Stargardzie Szczecińskim. Po powrocie z wojska w 1955 r. pracował w Szkole Podstawowej w Glewie k. Dobrzynia n. Wisłą. W 1957 r. przeniósł się do Szkoły Podstawowej w Grodzie, a od 1959 r. lipnowski inspektor oświaty, Bolesław Falkowski mianował go dyrektorem Szkoły Podstawowej w Nowej Wsi, gmina Chrostkowo. Wraz z żoną przepracował w tej szkole siedem lat. W 1966 r. został przeniesiony na dyrektora Szkoły Podstawowej we Wielgim. Szkoła mieściła się w podworskim pałacu. W 1971 r. otrzymał mianowanie na dyrektora Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Lipnie, gdzie przepracował 6 lat. W 1977 r. został dyrektorem Szkół Podstawowych nr 3 i nr 4 w Lipnie. Do Szkoły Podstawowej nr 3 dowożono wówczas uczniów ze Szkoły Podstawowej w Jastrzębiu, co powodowało to tzw. przegęszczenie w poszczególnych klasach.

W 1989 r., po 36 latach pracy pedagogicznej, w tym 30 lat na stanowiskach kierowniczych, przeszedł na emeryturę. W niepełnym wymiarze uczył jeszcze przez 2 lata historii w Szkole Podstawowej nr 3, rok w Liceum Ogólnokształcącym w Lipnie i rok pracował w Urzędzie Miasta w Lipnie.

Angażował się w działalność społeczną. Przez pięć lat działał w Zarządzie Miejskim Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej, przez wiele lat był społecznym kuratorem sądowym przy Sądzie Rejonowym w Lipnie. W latach 1991-1993 był przewodniczącym Rady Doradców przy Burmistrzu Miasta Lipna, Ryszardzie Paprocie. Od 2000 r. do początków 2007 r. przewodniczył Kapitulie przy Radzie Miasta w Lipnie, wnioskującej o nadawanie tytułu „Zasłużony dla Miasta Lipna”. Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Srebrnym i Złotym Krzyżem Zasługi. Uchwałą Rady Miasta w Lipnie z 9 kwietnia 1999 r. wyróżniony

został tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”, zaś Rada Powiatu w Lipnie uchwałą z dnia 28 maja 2010 r. nadała mu tytuł „Zasłużony dla Powiatu Lipnowskiego”. Żonaty z Grażyną Jankiewicz.

Autopsja (1990-2005); *Obywatele Lipna*, s. 75-76; Stanisław Kacprowicz, http://www.umlipno.pl/pl.page.stanislaw_kacprowicz,173,211.html. 31 III 2014.

KACPROWICZ ZYGMUNT (*1905 r. w czasie wojny w obozie niemieckim), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 5)

W 1925 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli zwołanej przez Niemców w Lipnie. Poprzez obóz Rudau k. Królewca, trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego, gdzie poniósł śmierć.

IPiT Skępe; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90.

KACZMAREK CZESŁAW (*16 IV 1895 r. w Lisewie Małym na Mazowszu Płockim †26 VIII 1963 r. w Lublinie), biskup rzymskokatolicki, ofiara prześladowań komunistycznych (K 6)

Był jedynym dzieckiem Józefa i Franciszki z Rogińskich, którzy dzierżawili w Lisewie k. Sierpca młyn. Ok. 1900 r. rodzice przeprowadzili się do Kukowa k. Dobrzynia n. Wisłą gdzie kupili wiatrak wraz z domem. W 1914 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie, po którym, z powodu braku pracy, chwilowo udzielał prywatnych korepetycji. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, gdzie w 1922 r. przyjął święcenia kapłańskie. Przed przyjęciem święceń kapłańskich (20 VII 1922) zgłosił się do pomocy na tyłach frontu w walce przeciwko Rosji sowieckiej.

W latach 1922-1928 przebywał we Francji, gdzie na Uniwersytecie w Lille studiował nauki polityczne. Tam też uzyskał stopień doktora. Czas wolny poświęcał przede wszystkim pracy duszpasterskiej w środowisku emigracyjnym polskich robotników.

Do Polski powrócił w 1928 r. i został organizatorem katolickiego ruchu młodzieżowego. Angażował się też w prace społeczne, wydawanie pism katolickich itp. W diecezji płockiej objął urząd sekretarza Związku Młodzieży Polskiej Męskiej, a następnie został dyrektorem płockiego Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej. Był inicjatorem założenia w 1936 r. w Płocku Wieczorowego Uniwersytetu Wykształcenia Religijnego, który w 1938 r. przekształcono w Instytut Wyższej Kultury Religijnej.

W 1938 r. mianowany został biskupem kieleckim. W czasie wojny pomagał uchodźcom, prowadził tajne seminarium.

Po wojnie odbudowywał liczne zniszczone parafie. Prowadził szeroką akcję rekolekcyjną i odnowy moralnej. Mocno „zainteresował” się nim Urząd Bezpieczeństwa. W dniu 20 stycznia 1951 r. został aresztowany i przetrzymywany w Warszawie. Poddawany torturom fizycznym i psychicznym, przyznał się do zarzucanych mu niepopołnionych czynów. W dniu 22

września 1953 r. został skazany w procesie „*przeciwko antypaństwowemu i antyludowemu ośrodkowi, na czele którego stał biskup Kaczmarek*”. Skazano go wtedy na 12 lat więzienia za prowadzenie antypaństwowego i antyludowego ośrodka oraz „*za kolaborację z Niemcami, usiłowanie obalenia ustroju PRL i propagandę na rzecz waszyngtońsko-watykańskich mocodawców*”. Udział w nagonce na jego osobę brał przyszły „autorytet moralny” III RP, Tadeusz Mazowiecki. Będąc redaktorem naczelnym „Wrocławskiego Tygodnika Katolickiego” (WTK), opublikował on artykuł szkalujący biskupa, gdzie 27 września 1953 r. pisał m. in.: „*Ku tej szkodliwej działalności kierowały ks. bp. Kaczmarek i współoskarżonych poglądy prowadzące do utożsamiania wiary ze wsteczną postawą społeczną, a dobra Kościoła z trwałością i interesem ustroju kapitalistycznego. Z tego stanowiska wynikało wiązanie się z imperialistyczną i nastawioną na wojnę polityką rządu Stanów Zjednoczonych*”.

Po wyjściu na wolność w 1957 r. objął ponownie rządy w diecezji. W 1958 r. przeprowadził synod diecezjalny, dokonał reorganizacji administracyjnej diecezji, wspierał zgromadzenia zakonne. W 1959 r. ponownie władze nękały go, próbując usunąć go ze stanowiska. W dniu 9 czerwca 1959 r. rząd PRL zażądał od Episkopatu Polski usunięcia go z zajmowanego stanowiska, co spotkało się z kategoryczną odmową. Również papież tym naleganiem zdecydowanie odmówił. Wyczerpanie fizyczne i psychiczne podczas wieloletniego śledztwa i więzienia nie pozostało bez wpływu na jego zdrowie. Zachorował na dusznicę bolesną. Po kilku latach od uwolnienia, z powodu ciągle pogarszającego się zdrowia, wyjechał do Nałęczowa, a stamtąd przewieziony do Kliniki Akademii Medycznej w Lublinie, gdzie zmarł po kolejnym zawale serca.

W 2000 r., pośmiertnie, odznaczony został przez prezydenta RP, Lecha Kaczyńskiego Krzyżem Wielkim Orderu Odrodzenia Polski.

W 1991 r. władze miejskie Kielc zmieniły nazwę ulicy Marcelego Nowotki, nadając jej imię Biskupa Czesława Kaczmarka.

Dziś mija 60. rocznica skazania bp. Kaczmarka przez władze PRL, <http://niezalezna.pl/46266-dzis-mija-60-rocznica-skazania-bp-kaczmarka-przez-wladze-prl/23> IX 2013; <http://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bkacz.html/10> VII 2013; http://www.gminagozdowo.vel.pl/readarticle.php?article_id=2/26 X 2010; M.P. z 2008 r. Nr 16, poz. 168; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 126; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 88; *Prezydent RP odznaczył pośmiertnie ks. bp. Czesława Kaczmarka*, <http://www.prezydent.pl/archiwum/archiwum-aktualnosci/rok-2007/art,149,930>, *prezydent-rp-odznaczył-posmiertnie-ks-bp-czeslaw-kaczmarka.html/10* VII 2013; *Rodem ze Skępego*, s. 50; T. Wojnowski, *Ksiądz biskup Czesław Kaczmarek – syn ziemi dobrzyńskiej (1895-1963)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2010, s. 254-259; *Z uroczystości ingresowych i konsekracyjnych J. E. Ks. Biskupa Czesława Kaczmarka*, Kielecki Przegląd Diecezjalny 1938 nr 9, s. 278-279.

KACZMAREK EDWARD (*1924 r. †20 I 1942 r. k. Księżego), ofiara zbrodni niemieckich

Przed wybuchem wojny i na początku okupacji niemieckiej mieszkał w Świdziebni w pow. rypińskim. W końcu 1941 r. został aresztowany przez Gestapo, podejrzewany o przynależność do regionalnej organizacji oporowej pn. Legion Orła Białego. Zesłany

do obozu Stutthof, skąd przewieziony do miejsca zamieszkania i rozstrzelany w publicznej egzekucji w lesie Księża k. Świdziebni. Tam Niemcy ciało pogrzebali w zbiorowej mogile.

Po zakończeniu wojny ekshumowany na cmentarz parafialny w Świdziebni.

AIPN Warszawa, GKBZpNP, Ankieta Sadu Grodzkiego z Rypinie, sygn. 254, t. 2; Piotrowski, *Słownik*, s. 127.

KACZORKIEWICZ HENRYK, ps. „Iskra” (†1943 r.), nauczyciel, żołnierz Armii Krajowej, podporucznik czasu wojny, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wybuchem drugiej wojny światowej był nauczycielem w Szkole Powszechnej w Dobrzyniu n. Drwęcą.

W czasie okupacji hitlerowskiej pracował we Rypinie i należał do Związku Walki Zbrojnej, a potem Armii Krajowej na terenie Dobrzynia. Posiadał stopień podporucznika. W dniu 6 maja 1943 r., w ramach aresztowań członków AK na ziemi dobrzyńskiej, został aresztowany. Po krótkim śledztwie zaginął w niewyjaśnionych okolicznościach, bądź został zamordowany w Mauthausen.

AFGZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; Ciechanowski, *Ruch*, s. 363; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 168; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 10, 13; M. Krajewski, *Nauczyciele polegli i zamordowani z byłego powiatu lipnowskiego i rypińskiego*, [w:] *Eksterminacja nauczycieli województwa wrocławskiego w latach okupacji hitlerowskiej*, Wrocław 1985, s. 21; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 181; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 327; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 788; Sikorowski, *Szkolnictwo*, s. 62.

KACZOROWSKI KLEMENS (*1907 r. w Lipnie †1989 r. w Australii), oficer Wojska Polskiego, uczestnik kampanii wrześniowej

Był synem Franciszka i Amelii z Peszyńskich. Szkołę powszechną i gimnazjum ukończył w Lipnie. Następnie wstąpił do Oficerskiej Szkoły Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej. Tam też uzyskał promocję oficerską i przydział do 63. Pułku Strzelców Poleskich w Kobryniu.

W dniu 1 września 1939 r. brał udział w bitwie granicznej nad górą Wartą, broniąc rzeki Widawki. Następnie, 8 września bronił Brzezin pod Łodzią. W dniu 10 września walczył pod Jeżowem, gdzie jego oddział został rozproszony. Wtedy przedarł się na Polesie, gdzie gen. Franciszek Kleeberg organizował nową dywizję. W Kobryniu zorganizowano pułk, który otrzymał nazwę 183. Pułku Strzelców Poleskich i został w nim dowódcą kompanii ckm-ów. Później, aż do 6 października 1939 r. walczył w szeregach Grupy Operacyjnej „Polesie” gen. F. Kleeberga, po czym dostał się do niewoli niemieckiej, gdzie spędził całą wojnę.

Po wyzwoleniu znalazł się w Anglii, skąd wyemigrował do Melbourne w Australii. Tam pracował przy wyrębie lasów. Po uzyskaniu dokumentów, stwierdzających tożsamość i kwalifikacje, pracował w dziale kartografii i fotometrii w tamtejszym ministerstwie.

Odnaczony był Krzyżem Virtuti Militari.

Z. Góźdz, *Klemens Kaczorowski*, Gazeta Lipnowska 1992, nr 12, s. 4.

KACZOROWSKI MICHAŁ (*29 IX 1878 r. w Proboszczewicach †15 VI 1941 r. w Działdowie), kapłan rzymskokatolicki, ofiara zbrodni niemieckich (K 7)

Był synem Antoniego i Wiktorii z Sierzputowskich, którzy posiadali gospodarstwo rolne. Po wczesnej śmierci ojca wraz z matką przeniósł się do Płocka, gdzie ukończył szkołę powszechną i średnią. Po uzyskaniu matury wstąpił do miejscowego seminarium duchownego, które ukończył, przyjmując 17 maja 1902 r. święcenia kapłańskie. Jako neoprezbiter otrzymał nominację na wikariusza do Ligowa w ziemi dobrzyńskiej, gdzie pracował przez dwa lata. Następnie przez okres pięciu lat pełnił obowiązki wikariuszowskie w Dobrzyniu n. Wisłą. W 1908 r. otrzymał probostwo w Bożewie, a w 1913 r. przeniósł się do Bonisławia.

Po 22 latach owocnej pracy w Bonisławiu, w styczniu 1939 r. objął probostwo w Sadłowie k. Rypina. Tutaj nie zdążył rozwinąć szerszej działalności, bowiem 22 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Następnie od 30 października 1939 r. do 22 lutego 1940 r. więziony był w obozie przejściowym zorganizowanym w klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina. Potem trafił do więzienia w Grudziądzu, skąd na skutek złego stanu zdrowia w dniu 15 marca 1940 r. został zwolniony i powrócił do Sadłowa. Wobec zakazu władz okupacyjnych nie mógł jednak wypełniać żadnych czynności duszpasterskich. W dniu 1 grudnia 1940 r., za zgodą ks. J. Przygódzkiego, wyjechał wraz z siostrą na odpoczynek do Bonisławia. Tam wraz z proboszczem, ks. Przygódzkim i swoją siostrą w dniu 7 marca 1941 r. został aresztowany i wywieziony do obozu w Działdowie, gdzie niebawem poniósł śmierć.

W dniu 28 września 1948 r. we kościele w Sadłowie, za czasów probostwa ks. Romana Słupeckiego, odsłonięto pamiątkową tablicę poświęconą jego pamięci.

Biskupi i księża, s. 239; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/ 1*, s. 246-247; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 73-74; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 302; Jezusek, *Męczeński koniec*, s. 79; (W. Jezusek), *Ks. Michał Kaczorowski, proboszcz parafii Sadłowo*, MPP 1949, nr 9, s. 377-378; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 145, 150; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 188, 198; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 12, 24; *Księża zamordowani*, s. 151; *Okolice Rypina*, s. 666; Ossowski, *Kościół*, s. 284, 298, 581, 592, 597, 628, 652, 654; *Parafia w Sadłowie*, s. 371; Piotrowski, *Słownik*, s. 127; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 120; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 100.

KADZIŃSKI HENRYK (*2 IX 1929 r. †w okol. Golu-bia w 1940 v. 1941 r.), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Stanisława. Wychowywany był przez matkę, zaniedbany, chodził głodny, zdarzało się, że kradł, aby przeżyć. W 1940 lub 1941 r., podczas pobytu w Golubiu w poszukiwaniu jakiegokolwiek żywności, trafił do piekarni, gdzie przywłaszczył sobie bułkę. Schwytany na gorącym uczynku przez właściciela piekarni, Polaka, ale *Volksdeutscha*, został przez niego oddany miejscowej żandarmerii niemieckiej. W konsekwencji demonstracyjnie Niemcy przywiązali go do motocykla i wlekli z rynku golubskiego na Podzam-

cze. Na szosie prowadzącej do Wąbrzeźna został zastrzelony. Miejsce pochówku nie jest znane.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/12 XII 2010; Piotrowski, *Słownik*, s. 127, gdzie podano, iż zginął 18 II 1944 r. w obozie dla nieletnich w Łodzi.

KALEMBKA SŁAWOMIR ROBERT (*7 VI 1936 r. w Wilnie †12 X 2009 r.), humanista, prof. dr hab. nauk hum., rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (K 8)

Miastu swego urodzenia i dzieciństwa oraz całym Kresom Wschodnim Rzeczypospolitej był wierny przez całe pracowite i owocne życie. W 1954 r. ukończył I Liceum Ogólnokształcące w Gdańsku. Studia historyczne ukończył w 1958 r. na UMK jako uczeń prof. Witolda Łukaszczyka. Krótco pracował jako nauczyciel historii w jednej z gdyńskich szkół, ale już w 1960 r. został asystentem na UMK. Stopień doktora uzyskał w 1964 r. na podstawie pracy pt. *Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1846*, habilitację w 1976 r. na podstawie rozprawy pt. *Prasa demokratyczna Wielkiej Emigracji. Dzieje główne koncepcje polityczne (1832-1863)*, a tytuł profesora otrzymał w 1988 r.

W 1981 r. został dyrektorem Instytutu Historii UMK, z którym związany był przez całą swoją pracę naukową i badawczą, pomijając stosunkowo krótki pobyt na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, gdzie w latach 2000-2001 był dyrektorem Instytutu Historii. W latach 1981-1982 był prorektorem UMK i z tego stanowiska został usunięty przez władze komunistyczne w okresie stanu wojennego wraz z ówczesnym rektorem, prof. Stanisławem Dembińskim. W 1990 r. wybrany został rektorem UMK na kadencję 1990-1993. Na Wydziale Nauk Historycznych kierował Zakładem Bibliologii i Informacji Naukowej (1982-1988) i był pierwszym kierownikiem Zakładu Stosunków Międzynarodowych, przekształconym później w Instytut. Od 2006 r. był organizatorem i kierownikiem Katedry Historii Nauki na Wydziale Nauk Historycznych, zlikwidowanej przez władze UMK w czasie jego choroby, oraz kierownikiem Katedry Historii Dyplomacji w Instytucie Stosunków Międzynarodowych. W latach 2000-2002 pracował dodatkowo w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, gdzie owocnie kierował Radą Wydawniczą. Zwolniony stamtąd w 2002 r. na wniosek S. Kunikowskiego, sekretarza WTN.

Wypromował 9 doktorów, m. in. w 2002 r. Tomasza Chincińskiego na podstawie dysertacji pt. *Dominik Krysiński (1785-1853) na tle polskiej myśli liberalnej*. Był recenzentem kilkudziesięciu rozpraw doktorskich, habilitacyjnych oraz opinii w postępowaniach o tytuł profesora. W 1997 r. kierował projektem badawczym pt. *Polska myśl polityczna doby romantyzmu (1820-1870)*.

Znany był z szerokich zainteresowań naukowych, hołdując maksymie, że prawdziwy profesor to taki człowiek, który „*wie wszystko o czymś i coś o wszystkim*”. Zajmował się historią XIX w., w tym dziejami Wielkiej Emigracji, Wiosny Ludów, powstaniem styczniowym, historią nauki, a także współczesną myślą polityczną i dziejami dyplomacji. Odbył kilkadziesiąt staży zagranicznych, a w 1991 r. był *visiting* profesorem Uniwersytetu Mito (Ibaraki). W ciągu dwóch kaden-

cji, od 2003 r. był członkiem Centralnej Komisji ds. Stopni i Tytułów Naukowych oraz, także od 2003 r., członkiem Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego. W latach 1982-1988 był wiceprezesem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Był członkiem szeregu towarzystwa naukowych, komitetów naukowo-badawczych i zespołów redakcyjnych, m. in. członkiem Komitetu Nauk Historycznych PAN; Komitetu Historycznego Prasy przy Komitecie Nauk Historycznych PAN.

Umiłowanie rodzinnej ziemi skierowało jego zainteresowania do Stowarzyszenia „Wspólnota Polska”, gdzie był długoletnim członkiem Rady Krajowej oraz założycielem i prezesem Kujawsko-Pomorskiego Oddziału Stowarzyszenia w Toruniu. Był współzałożycielem i prezesem Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej oraz członkiem odrodzonej Polskiej Akademii Umiejętności. Od 1986 r. należał także do *Société de la Révolution du XIX e Sièclé* w Paryżu.

Miał rzadki współcześnie dar pomagania drugiemu człowiekowi i wspierania ludzi. Na jego dorobek składa się ponad 450 pozycji bibliograficznych, w tym ponad 60 prac własnych i prac pod redakcją, a wśród nich m. in.: *Towarzystwo Demokratyczne Polskie w latach 1832-1846* (1966), *Z dziejów powstania styczniowego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej* (współautor i red., 1989), *Powstanie styczniowe 1863-1864. Wrzenie, bój, Europa, wizje* (red., 1990), *Wiosna Ludów w Europie* (1991), *Między irredentą a kolaboracją. Polacy w czas zaborów wobec obcych władz i systemów politycznych*, (współred. z N. Kasparkiem, 2001); *Wielka Emigracja 1831-1863* (2003), *Generał Lafayette przyjaciel Wielkiej Emigracji* (2008). W 2006 r. był inicjatorem i redaktorem pomnikowej pracy biograficznej pt. *Pracownicy nauki i dydaktyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1945-2004. Materiały do biografii*.

Był odznaczony wieloma odznaczeniami i nagrodzony różnymi nagrodami i tytułami, w tym m. in.: Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1999), Medalem „Za Zasługi położone dla Rozwoju Uczelni” (UMK), (1997), Brązowym Medalem TNT (1975), Nagrodą Wojewody Włocławskiego za naukowe i techniczne (1989), nagroda MNiSW (2004), członek Honorowy Polskiego Towarzystwa Historycznego (2004).

Pasjonował się dziejami kolejnictwa.

Autopsja (1968-2009); http://www.aktualnosci.umk.pl/13_X_2009; http://miroslawkrajewski.blog.onet.pl/20_X_2010; http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectId=21843&lang=pl/10_VII_2013; <http://www.nekrologi.net>; Krajewski, *Leksykon*, s. 150; *Księga pamiątkowa ofiarowana Sławomirowi Kalembce*, w sześćdziesięciopięciolate urodzin, Toruń-Olsztyn 2001, gdzie na s. 19-42 wykaz publikacji; A. Kwaśniewska, A. Churski, *Profesor Sławomir Kalembka, rektorem UMK*, Nowości 1990, nr 208, z 25 X; *Pracownicy UMK*, s. 317-318; *Sprawozdanie TNT*, t. 23: 1960, s. 59060; WUP, t. 2, s. 244; ZKNH, s. 151; ZKNP, s. 309-310.

KALINOWSKI CZESŁAW (†po 1945 r.), żołnierz Armii Krajowej

Mieszkał w Kikole. W czasie okupacji hitlerowskiej był dowódcą plutonu Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, a następnie komendantem placówki Armii Krajowej Kikół.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328.

KALINOWSKI JANUSZ JERZY (*20 XI 1937 r. w Kikole), nauczyciel, dyrektor Zespołu Szkół Mechanicznych w Lipnie, społecznik, działacz samorządowy, myśliwy (K 9)

Syn Stanisława i Marii z Inczewskich. Rodzice zajmowali się pracą w gospodarstwie.

W Kikole spędził dzieciństwo, młodość i całe dorosłe życie. Szkołę Podstawową ukończył w Kikole w 1952 r. W latach 1952-56 uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Lipnie, gdzie zdał maturę. W latach 1958-1960 w Toruniu ukończył Studium Nauczycielskie, zaś w latach 1964-1969 w Olsztynie zaś wyższe studia zawodowe na Wydziale Rolniczym ATR, uzyskując tytuł inżyniera. Tytuł magistra w zakresie pedagogiki rolniczej uzyskał na Akademii Rolniczej w Warszawie w latach 1995-1997. Studia podyplomowe w zakresie Organizacji i Zarządzania ukończył w 2000 r. w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku. Od 2003 r. nauczyciel dyplomowany

Pracę w zawodzie nauczycielskim rozpoczął w 1960 r. w Szkole Podstawowej Nr 3 w Lipnie. W 1969 r. przeniósł się do pracy w Zespole Szkół Mechanicznych w Lipnie, gdzie pracował do 2006 r., w tym 19 lat jako nauczyciel teoretycznych przedmiotów zawodowych, 3 lata (1988/91) pełnił funkcję wicedyrektora, a w latach 1991-2006 – dyrektora tej szkoły. W tym czasie adoptowano na izby lekcyjne II piętro budynku szkolnego, wymieniono drewniane podłogi na korytarzach na lastrykowe, przeprowadzono kapitalny remont centralnego ogrzewania, utworzono plac apelowy i drogę dojazdową do szkoły, wzbogacono gabinety w pomoce naukowe, oddano część internatu z przeznaczeniem na izby lekcyjne, zakończono, trwający 10 lat, remont internatu, została także ukończona budowa widowni przy sali gimnastycznej. W czasie wojewódzkiej inauguracji roku szkolnego 1 dnia września 1996 r. szkoła otrzymała sztandar i imię „Ziemi Dobrzyńskiej” oraz oddano do użytku nowy internat.

Jego pasją był sport i łowiectwo. Będąc członkiem Polskiego Związku Łowieckiego, pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Wojewódzkiej Rady Łowieckiej we Włocławku oraz wchodził w skład Okręgowego Sądu Łowieckiego we Włocławku.

W 2006 r. został radnym Rady Powiatu Lipnowskiego z ramienia Obywatelskiego Bloku Samorządowego i w kadencji 2006-2010 pełnił funkcję członka Zarządu. Odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1999), Złotym Krzyżem Zasługi (198), Medalem 40-lecia PRL (1984), Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1989). Uchwałą Rady Miejskiej w Lipnie z dnia 9 kwietnia 1999 r. uhonorowany został tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”. Otrzymał szereg nagród ministerialnych i kuratorskich oraz nagrody Starosty Lipnowskiego (2000, 2003, 2005).

Autopsja (1995-2013); *Obywatele Lipna*, s. 77-78; W. Witecki, *Nowy rok szkolny w Zespole Szkół Mechanicznych*, *Gazeta Lipnowska*, nr 28: 1996, s. 13; ZKZD 2005, s. 88; *Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014.

KALINOWSKI JERZY (*15 XII 1942 r. w Dobrzyniu n. Wisłą †II 2001 r. w Dobrzyniu nad Wisłą), urzędnik, działacz społeczno-kulturalny (K 10)

Urodził się w rodzinie krawca, znanego działacza społecznego w Dobrzyniu. W latach 1955-1959 uczył się w Liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości.

Był urzędnikiem w miejscowym urzędzie, a w latach 1982-1993 – sekretarzem Urzędu Miasta i Gminy Dobrzyń nad Wisłą. Interesował się życiem kulturalnym miasta, inicjował budowę miejscowego domu kultury. Angażował się w działalność Polskiego Związku Wędkarskiego. Brał czynny udział w pracach Klubu Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Dobrzyniu n. Wisłą. Wchodził w skład komitetu organizacyjnego Sejmiku Gmin Ziemi Dobrzyńskiej w 1994 r.

Pisał, publikował i wygłaszał referaty na temat historii regionu. Brał udział w przygotowaniach do obchodów 770-lecia nadania praw miejskich Dobrzyniowi n. Wisłą. Był autorem kilku prac, m. in. *50 lat Banku Spółdzielczego w Dobrzyniu nad Wisłą* (1998), *Rozwój Dobrzynia nad Wisłą na przestrzeni wieków* (2001) oraz współautorem setnego numeru „Słowa Dobrzyńskiego”. W obszernym tekście pt. *Zacni, zacni, lecz zapomniani* opisał historię cmentarza w Dobrzyniu, a w cyklu na łamach „Gazety Lipnowskiej” historię Ochotniczej Straży Pożarnej w Dobrzyniu n. Wisłą (nr 21-23: 1995).

Był wyróżniony m. in. Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego”. Pośmiertnie, w 2002 r. otrzymał Nagrodę im. A. A. Kochańskiego, którą odebrała żona, Kinga.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu n. Wisłą w dniu 7 lutego 2001 r.

Z. Bigoszewski, *Jerzy Kalinowski (1942-2001)*, *Gazeta Lipnowska*, nr 42: 2001, s. 20; Z. Bigoszewski, *Z żałobnej karty. Jerzy Kalinowski (1942-2001)*, [w:] J. Kalinowski, *Rozwój Dobrzynia nad Wisłą na przestrzeni wieków*, Dobrzyń nad Wisłą 2001, s. 45-48; K. Markiewicz, *Dobrzyński koncert*, *Gazeta Lipnowska*, nr 44: 2002, s. 14; R. Specjański, *Bank Spółdzielczy w Dobrzyniu n/W ma swoją monografię*, *Gazeta Lipnowska*, nr 36: 1998, s. 11.

KALIŃSKI ANTONI (†18 III 1864 r.), powstaniec 1863 r., Sybirak

Jako „pruski poddany” brał udział w powstaniu styczniowym na terenie ziemi dobrzyńskiej, przychodząc tu z grupami ochotników z zaboru pruskiego. Brał udział w bitwie pod Nietrzebą k. Chrostkowa w dniu 22 kwietnia 1863 r., gdzie dostał się do niewoli rosyjskiej, a następnie oddany pod sąd. Wyrokiem sądu, zatwierdzonym 18 marca 1864 r. przez płockiego wojennego naczelnika, zesłany na 3 lata do rot aresztanckich.

Po odbyciu kary, miał być wydalony z Prus, bez prawa powrotu do Królestwa.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 111-112; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 223; Lisowski, *Powstanie*, s. 183.

KALISZEWSKI FELIKS (*12 I 1917 r. †1 III 1945 r. w Łęborku), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Antoniego, mieszkał we wsi Wierzchnia k. Świdziebni. W czasie okupacji niemieckiej został

wywieziony na roboty przymusowe do Gdańska, następnie osadzony w obozie koncentracyjnym Stutthof. Zmarł w czasie ewakuacji tego obozu w Łęborku.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, 3c, Zg. 847; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 128.

KALKSTEIN KAROL IGNACY h. Kos (*1890 r. w Ryńsku †I 1862 r. w Pluskowężach), ziemianin, działacz narodowy

Był synem Józefa (1758-1824) i Zofii z Wilczyckich h. Nałęcz (zm. 1826). Posiadał majątek Pluskowęsy k. Torunia. W 1833 r., przed wkroczeniem na teren Królestwa Polskiego, zatrzymał się u niego jeden z dowódców tajnej organizacji „Zemsta Ludu”, Artur Zawisza. W końcu lat 30. XIX w. w pałacu w Nawrze, u swego zięcia Władysława Kruszyńskiego, organizował pierwsze bale na ziemi chełmińskiej. Pierwszy z nich odbył się w 1836 r. Wówczas stał on na czele Towarzystwa Naukowej Pomocy, utworzonego 30 października 1848 r. w Chełmnie. Był posłem na sejm pruski. W 1861 r. był współorganizatorem pielgrzymki do Łęka w rocznicę wiktoria wiedeńskiej. „Nadwiślanin” pisał o nim: „Nestor obywatelstwa ziemi chełmińskiej, patriarcha naszych spraw nadwiślańskich, gorliwy obywatel, gorący patriota”. Współpracował z Alfonsiem Sierakowskim z Waplewa k. Sztumu, działaczem społeczno-narodowym.

Ok. 1830 r. ożeniony w Zakrzewie z Antoniną Franciszką Szczaniecką h. Ossoria (1811-1903), miał synów: Antoniego Bonawenturę, ożenionego z Antoniną hr. Sierakowską h. Ogończyk z Waplewa i Tadeusza oraz córki: Zofię, Annę, Franciszkę, Marię, Józefę, za Józefem Hutten-Czapskim h. Leliwa, i Jadwigę.

Ok. 1850 r. ożeniony ponownie z Domicelą Karnkowską z Karnkowa h. Junosza, córką Franciszka Dominika Piotra, sędziego pokoju pow. lipnowskiego i Gertrudy z Karwosieckich, pozostawił córkę Izabelę. Był dalekim krewnym Józefa Feliksa Zielińskiego (Izet-Bey) z ziemi dobrzyńskiej.

Jego pogrzeb odbył się w dniu 4 lutego 1862 r. w Pluskowężach, a mowę żałobną wygłosił na niej Natalis Sulerzyski.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 170; Bukowski, *Pomorze*, s. 22, 45; Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 76, 77, 100, 107; S. Giziński, *Podtrzymywali tradycję i polskość*, Ziemia Dobrzyńska. *Gazeta* 1997, nr 1, s. 2; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=k arol+kalkstein/29 I 2014>; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 144; J. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, *Jassy* 1870, s. 295; *Mowa Natalisa Sulerzyskiego z Piątkowa na pogrzebie śp. Karola Kalksteina, dnia 4 lutego 1862 r. w Pluskowężach*, Chełmno (druk ulotny w Książnicy Miejskiej w Toruniu, sygn. 3354); *Nadwiślanin* 1862, nr 11; *Niesiecki, Herbarz*, t. 5, s. 18; B. Osmólska-Piskorska, *Pomorskie Towarzystwo Pomocy Naukowej. Pół wieku istnienia i działalności 1848-1898*, Toruń 1948, s. 21, 48, 50; Oracki, *Słownik*, s. 287; *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 18, 30, 122, 138, 183, 213, 217, 218, 219, 227, 339, 342, 344; SGKP, t. 8, s. 270; *Spółcześnieństwo polskie*, s. 313, 322-327, 338, 726; S. Wierchosławski, *Polski ruch narodowy w Prusach Zachodnich w latach 1869-1914*, Wrocław 1980, s. 20, 21, 30, 33.

KALUSCHA LUDWIK (†po 1880 r.), aptekarz

W 1870 i 1873 r. wykupił spalony budynek w Rypinie przy ulicy Handlowej (dziś 21 Stycznia 2). W miejscu

tym latach 1875-1877 wybudował aptekę, która przetrwała do 1917 r. W 1877 r. otworzył drugą aptekę w Dobrzyniu n. Drwęcą jako filię rypińskiej. W 1880 r. sprzedał obie apteki Aleksandrowi Traczyńskiemu, prowizorowi farmacji z Warszawy, po czym wyjechał z Rypina.

Dzieje służby zdrowia, s. 368.

KALUSEK ANTONI (*1913 r. w Radoszowach Królewskich, pow. rybnicki na Górnym Śląsku †28 VIII 1981 r.), kapłan rzymskokatolicki, więzień obozów koncentracyjnych, proboszcz w Lubiczu Lipnowskim

Był synem Franciszka i Albiny z d. Przeliorz. W 1924 r. ukończył pięcioklasową Szkołę Powszechną w Radoszowach, po której wstąpił do Państwowego Gimnazjum i Liceum w Rybniku. Po ośmiu latach nauki, w 1932 r. zdał egzamin dojrzałości. Rok przed maturą, tj. w 1931 r. wstąpił do zakładu Ojców Werbistów, którzy wspierali go finansowo i pomogli rozpocząć sześcioletnie studia filozoficzno-teologiczne na Uniwersytecie Wiedeńskim w St. Gabriel-Mödling.

W dniu 28 sierpnia 1938 r. przyjął święcenia kapłańskie. W czerwcu 1939 r. powrócił jako ojciec zakonny do zakładu Ojców Werbistów w Rybniku i tam 5 września został aresztowany wraz z grupą osób zakonnych. Po krwawych przesłuchaniach więziennych w Rybniku, Skrochowicach i Rawiczu, wywieziony został do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, a pod koniec 1940 r. – do Dachau. Tam, pracując niewolniczo w kopalni kamieniołomów, zapoznał się i zaprzyjaźnił z proboszczem z Lubicza, ks. Franciszkiem Klinem. Zawarli oni między sobą umowę: „*ten, który z nas przeżyje, dożyłotnio zaopiekuje się rodziną zamęzczonego*”. Ks. Konrad Klin nie wytrzymał warunków obozowych i zmarł śmiercią męczeńską w dniu 10 sierpnia 1942 r. On doczekał wyzwolenia. Dotrzymał umowy ks. Klinowi i, po wcale niełatwym zwolnieniu z Zakonu Ojców Werbistów, przybył w lutym 1945 r. do małej parafii Lubicz. Na plebanię natychmiast sprowadził matkę zamordowanego księdza, Franciszkę i jego siostry: Ludwikę i Bolesławę, którymi opiekował się do ich śmierci.

Pochowany przy swoim kościele parafialnym w Lubiczu.

AUM Toruń,teczka nr B - 50/0 1024, K 020; Giziński, *Niepospolici*, s. 187-188.

KAMIŃSKI EDWARD (XX w.), piekarz, żołnierz Armii Krajowej

Mieszkał w Rypinie. Przed wojną wykonywał zawód piekarza.

W czasie okupacji hitlerowskiej należał do Armii Krajowej.

AFGZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328.

KAMIŃSKI JAKUB (†po 1863 r.), powstaniec 1863 r., Sybirak

Jako „pruski poddany” wziął udział w powstaniu styczniowym. Na wieść o formowaniu się oddziałów ochotników do powstania w sąsiedniej ziemi dobrzyńskiej, zasilł ich szeregi, wstępując do oddziału formowanego przez hr. Zygmunta Działowskiego, a dowodzonego przez mjr. Szermętowskiego. Przeszedł granicę zaborów na Drwęcy i znalazł się na ziemi dobrzyńskiej, walcząc w dniu 22 kwietnia 1863 r. w bitwie pod Nietrzebą k. Chrostkowa. Za czyn ten został zesłany na Syberię. Dalsze jego losy nie są nam znane.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 111; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 223; Lissowski, *Powstanie*, s. 84.

KAMIŃSKI JÓZEF (*ok. 1794) r., uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak

Włościanin ze Złotej Góry pod Toruniem. Z zawodu był strażnikiem leśnym na terenie pow. lipnowskiego. W 1833 r. udzielał pomocy partyzantce Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego. Za czyn ten w tym samym roku został postawiony przed sądem pod zarzutem współdziałania z oddziałem partyzanckim. Skazany został na karę chłosty i zesłanie na Syberię, jednak bez utraty praw stanu. Od 6 września 1835 r. przebywał we wsi Szadrina, gmina Bielska w guberni jeniejskiej.

Krajewski, *Usque ad finem*, s. 144; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 208; *Spółczesność polskie*, s. 50-51, 149, 173, 330, 342, 350, 352, 726.

KAMIŃSKI JÓZEF (†19 III 1864 r. w Dąbrówce k. Klonowa), powstaniec 1863/1864 r.

W 1863 r. wstąpił do któregoś z oddziałów ochotników z zaboru pruskiego, zdążających do powstania w ziemi dobrzyńskiej. Mógł brać udział w jakiejś potyczce, zapewne stoczonej w 1863 r., może pod Koziółkiem k. Skępego w dniu 16 kwietnia 1863 r. Po wielu miesiącach wracał do rodziny, mieszkającej w Dobrzyniu n. Drwęcą, bądź miejscowości przygranicznej w zaborze pruskim, wciąż nie do końca wyleczony i bardzo osłabiony. Nie doszedł, zmarł w drodze, a miejscowi pochowali go i na mogile ustawili kamień narzutowy z rytą inskrypcją, jak się okazało trwały nagrobek. Kamień ten znajduje się w przydrożnym rowie z Klonowa do Dąbrówki w pow. golubsko-dobrzyńskim. Mimo upływu blisko 150 lat zachował się w dobrym stanie. Jest na nim dość czytelna inskrypcja: „+Ś. P. JÓZEF KAMIŃSKI UM. D. 19 MAR. 1864 R.”

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 167; Inskrypcja nagrobna na kamieniu narzutowym.

KAMIŃSKI JÓZEF (*1913 r. w Osieku n. Wisłą †1997 r.), uczestnik wojny obronnej 1939 r., uczestnik powstania warszawskiego, organista w Osieku n. Wisłą, artysta-rzeźbiarz, malarz, poeta, muzyk (K 11)

Całe życie mieszkał w Osieku n. Wisłą. W 1939 r., kiedy miał 26 lat, walczył w obronie Warszawy. Po upadku stolicy wrócił do swej rodzinnej miejscowości Wisłą kajakiem. Z obawy o swoje życie uciekł ponownie

do Warszawy. Pracował tam jako fotograf u Zachar-
skiego na Marszałkowskiej. Robił zdjęcia walczącym
podczas powstania warszawskiego w 1944 r. Po po-
wstaniu znalazł się w obozie jenieckim w Pruszkowie.
Podrabiając podpis naczelnego lekarza, Koninga, na
„lewych” przepustkach uratował życie sobie i innym
uczestnikom powstania oraz zwykłym obywatelom.
Potem dotarł do Piotrkowa Trybunalskiego, gdzie pra-
cował wraz z kolegą. Zabrano go z oblawy i wywie-
ziono do Niemiec na przymusowe roboty do Fabryki
Siemensa k. Drezna. Tam doczekał końca wojny i po-
wrócił do Osieka.

Przez 60 lat, od 1937 r. był organistą w miejscowym
kościółce. Zajmował się ponadto rzeźbą w drewnie, a
jego ulubionym motywem była Matka Boska Skępska.
Opiekował się figurą Matki Bożej Skępskiej, szczegól-
nie od chwili, gdy w 1945 r. została umieszczona na
murowanym, ceglany cokole, jako patronka osiek-
skiej parafii i ziemi dobrzyńskiej, nazywając ją „*relik-
wią osieckich dziejów*”. Kilkakrotnie odnawiał figurę
Matki Bożej Skępskiej, konserwując ją i malując.
Dnia 20 lutego 1971 r. w wywiadzie udzielonym dla
gazety „Nowości” powiedział o sobie: „*Od naj młod-
szych lat lubiłem majsterkować. Mając 13 lat zrobi-
łem sam skrzypce*”. Pochodził z bardzo muzycznej
rodziny, w której tradycje artystyczne zachowały się
po dziś dzień. W dniu 18 lipca 1981 r. na III Wystawie
Ziemi Osieckiej w Osieku n. Wisłą przedstawił swój
wiersz pt. *Zielone płuca*, w którym opisał piękno osiek-
ckich lasów. Jego obrazy najczęściej przedstawiają
piękne pejzaże okolicy Osieka, a jego dzieła znajdują
się w Muzeum Etnograficznym, w innych muzeach w
kraju i kolekcjach prywatnych w Niemczech, Francji i
Holandii. Był laureatem wielu konkursów sztuki ludo-
wej w Polsce.

Był członkiem Stowarzyszenia Twórców Ludowych.
Przyjaźnił się z Michałem Kokotem, znanym społecz-
nikiem i animatorem kultury w Osieku n. Wisłą.

Ożenił się z Haliną Zygnerską, z którą miał córkę Bar-
barę.

J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów
ziemi*, t. 12: 2008, s. 131; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 29-30; M.
Kokot, *Lokalni twórcy - wspomnienia o tych, których już nie ma
wśród nas*. Józef Kamiński, [http://www.gok.obrowo.pl/163.jozef-
kaminski.html/26](http://www.gok.obrowo.pl/163.jozef-
kaminski.html/26) VIII 2013.

**KAMIŃSKI LUDWIK (†24 II 1866 r.), kapłan rzym-
skokatolicki, kanonik, proboszcz w Nowogrodzie,
uczestnik powstania 1863/1864 r.**

Od 1833 r. był proboszczem Nowogrodzie k. Dobrzy-
nia n. Drwęcą. Razem z ks. Janem Pomiechowskim
z Dobrzejewic, ks. Pawłowskim z Osieka nad Wisłą i
ks. Feliksem Rogozińskim z Opinogóry na Mazowszu
spotykał się u właściciela Mierzynka k. Dobrzejewic,
Zygmunta Flatho, gdzie radzono o przygotowaniach
do insurekcji. Wiosną 1863 r. został aresztowany
przez Moskali za to, iż w czasie odpustów w drewnia-
nym kościółku w Młyńcu głosił patriotyczne kazania,
zachęcające do przebudzenia narodowego i zrzuce-
nia carskiej niewoli.

Giziński, *Mierzynek*, s. 164-165; Giziński, *Niepospolici*, s. 444;
Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 197, 206; Krajewski, *Posiew wol-
ności*, s. 206-207, 300.

**KAMIŃSKI RYSZARD (*2 III 1949 r. w Gródku No-
wym k. Pułtuska), rzymskokatolicki, kanonik, dr n.
teolog., kapłan proboszcz i dziekan w Dobrzyniu
n. Wisłą (K 12)**

Jest najstarszym synem Wacława i Stefanii z Nowo-
sielskich. Jego ojciec był więziony w czasie okupacji
hitlerowskiej, m. in. w Płocku i Toruniu. Przebywał też
przez jeden rok w obozie koncentracyjnym Stutthof.

Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości w Liceum Ogól-
noksztalcącym w Pułtusku w 1967 r., rozpoczął stu-
dia w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku.
W czasie ich trwania pełni różne funkcje społeczne:
prowadził tzw. szpitalik, opiekując się kolegami w cza-
sie ich choroby, redagował gazetkę misyjną, na V i
VI roku studiów był „dziekanem”, czyli organizatorem
życia społecznego wszystkich alumnów.

W dniu 10 czerwca 1973 r. w katedrze płockiej otrzy-
mał święcenia kapłańskie. Pracę wikariusza i prefekta
pełnił kolejno w następujących parafiach: Chorzele,
Pomiechowo, Ciechanów, Płock. W latach 1984-1986
pracował kolejno jako wychowawca w Wyższym Se-
minarium Duchownym i jako notariusz w Kurii Diece-
zjalnej w Płocku. W 1986 r. rozpoczął pracę duszpa-
sterską jako proboszcz w Dobrzyniu nad Wisłą. Od
1987 r. pełnił też funkcję dziekana dekanatu Dobrzyń
nad Wisłą. W dniu 17 stycznia 1994 r. na podstawie
rozprawy *Cele i zadania katechezy a postulat stawa-
niane katechezie w kierunkach katechetycznych po
drugiej wojnie światowej* na Wydziale Teologicznym
Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie uzyskał
doktorat z nauk teologicznych.

W Dobrzyniu nad Wisłą doprowadził do szczęśliwego
końca budowę domu parafialnego i urządził zaplecze
katechetyczne oraz przeprowadził szereg innych
prac: osuszenie murów kościoła metodą elektroin-
iekcji i hydrofobizacji, odnowienie i złocenie wszyst-
kich ołtarzy oraz malatury, kapitalny remont organów,
przebudowa prezbiterium i zakrystii, ułożenie nowej
posadzki z marmuru, odnowienie zewnętrznej elewa-
cji i pokrycie wieży kościoła blachą miedzianą. Zago-
spodarował też otoczenie kościoła i plebanii. Rów-
nocześnie prowadził gruntowny remont kaplicy na
cmentarzu i kierował budową parkanu z cegły na be-
tonowym cokole wokół poszerzonego prawie o jeden
hektar cmentarza. Prowadził pracę duszpasterską,
zachęcając ogół wiernych do troski o stan duchowy
i materialny parafii Dobrzyń nad Wisłą. Powołał Radę
Duszpasterską i Gospodarczą, organizował wraz z
wikariuszami i świeckimi Dni Kultury Chrześcijańskiej.
Od 1990 r. wydawał ze współpracownikami miesięcz-
nik „Słowo Dobrzyńskie”. Prowadził też pracę kate-
chetyczną. Zajmował się także działalnością chary-
tatywną, z grupą osób świeckich organizował loterie,
gieldy serdeczności, pomagał w rozdzielaniu odzieży
biedniejszym rodzinom na okres zimy. Przygotowywał
dzieci do wyjazdów na kolonie, organizowane przez
„Caritas” diecezji płockiej.

Od 2001 r. jest proboszczem parafii pw. św. Stanisła-
wa w Mławie. Pełni także urząd dziekana dekanatu
mławskiego oraz był dekanalnym duszpasterzem ro-
dzin.

W 1989 r. zorganizował uroczystość patriotyczną w
50-tą rocznicę wybuchu drugiej wojny światowej. Na
Górze Zamkowej w Dobrzyniu nad Wisłą został wtedy

poświęcony krzyż, a w kościele umieszczono tablicę na pamiątkę tych wydarzeń. Publikował też artykuły w „Studiach Płockich” i w czasopiśmie katechetyczno-wychowawczym, ukazującym się w Poznaniu.

W 1996 r. został odznaczony godnością kanonika honorowego Kapituły Kolegiackiej w Pułtusku. W 1997 r. został laureatem II Edycji Nagrody im. Adama Adamandego Kochańskiego Dobrzyńiu n. Wisłą.

Autopsja (1994-2014); http://www.mlawatrojca.plock.opoka.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=100&Itemid=98/15 III 2014; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=94896&lang=pl/14 III 2014>; T. Rutowski, *Ks. dziekan dr Ryszard Kamiński, Koncert Noworoczny, Dobrzyń n. Wisłą 1997*, s. 3.

KAMIŃSKI WACŁAW (*3 II 1916 r. †jesienią 1939 r. w lasach k. Wąbrzeźna), robotnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa, robotnik, mieszkał w Dobrzyńiu nad Drwęcą. Aresztowany 20 listopada 1939 r. Więziony w fabryce Pe-Pe-Ge w Wąbrzeźnie. Prawdopodobnie rozstrzelany w lasach koło Wąbrzeźna.

W 1949 r. sąd uznał go za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, AOKBZH, kartoteka Zg. 41/49; Piotrowski, *Słownik*, s. 128.

KAMIŃSKI WŁADYSŁAW (*1898 r. †1944 r. w Mauthausen), członek PPR, GL/AL, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Nadrożu k. Rypina. W latach okupacji niemieckiej wstąpił do PPR, był także członkiem jej ramion zbrojnych GL/AL. Za tę działalność został aresztowany w czasie pogrzebu innego aktywisty lewicowego ruchu oporu w Rypinie w 1943 r. Zesłany do obozu koncentracyjnego w Mauthausen, gdzie został zamęczony.

Pozostawił dzieci: synów - Edwarda, Józefa, po wojnie obydwój mieszkał w Radzynie oraz córki: Genowefę, zamężną Rupińską i Kaczmarkiewiczową.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 357; Piotrowski, *Słownik*, s. 128.

KAMPENHAUSEN JAN JOACHIM MIKOŁAJ h. Własnego (*ok. 1679 r. †1742 r.), gen. major wojsk polskich, podkomorzy dobrzyński, poseł na sejm, właściciel ziemski

Był synem Jana Hermana, pułkownika armii szwedzkiej o Agnessy-Małgorzaty baronówny Guldendorff. Brał udział w wojnie północnej na terenie Polski po stronie szwedzkiej. W 1708 r. dostał się do niewoli i rok później poprosił o przyjęcie do Wojska Polskiego, z zastrzeżeniem, by nie walczył przeciwko Szwecji. Znakomitymi zdolnościami zjednał sobie uznanie króla Augusta II i w 1720 r. awansował do stopnia generała-majora.

Od Rościszewskich nabył część Skrwilna z przyległościami. W 1722 r. został podkomorzym dobrzyńskim. W 1735 r. był posełem z województwa płockiego. Cieszył się uznaniem szlachty dobrzyńskiej, która zleciła mu opracowanie musztry w języku polskim dla regimentu gwardii. Zasłynął jako autor szeregu prac z dziedziny wojskowości. Wydał *Chwała y apologia*

kopiy y pik cum refulatione niektórych zarzutów przeciwko nim, dedykowana płockiemu biskupowi A. S. Dembowskiemu, gdzie wypowiedział się jako zwolennik białej broni, podnosząc wartość polskiej jazdy w uderzeniu z impetu. Z niewydanych prac na uwagę zasługują *Obserwacje do wojennych operacji i akcyj*, jedyny samodzielny podręcznik taktyki, jaki powstał w okresie I Rzeczypospolitej.

Ożeniony był z Marią Łucją Dessier h. Dessyer, córką oficera francuskiego, zapewne przeszedł na katolicyzm. Pozostawił dwie córki: Antoninę, Klaudię i Juliannę Teresę oraz dwóch synów: Ignacego, pułkownika wojsk polskich, ożenionego z Konstancją Cieszkowską i Jana Atanazego.

Po jego śmierci majątki wraz z częścią dóbr skrwileńskich przeszły w użytkowanie synów. Ignacy, ożeniony z Konstancją Cieszkowską h. Dołęga, po jego śmierci z niepełnoletnim jeszcze synem, Józefem Kalasantym dokonała w 1770 r. wraz ze swoim szwagrem, Janem Atanazym, ożenionym z Marianną Rościszewską h. Junosza, podziału podziału dóbr po generale. W wyniku tego podziału synowa i jej syn Józef Kalasanty otrzymali m. in. część Skrwilna.

AD Płock, Wizytacja generalna parafii Skrwilno z 1725 r., sygn. 258. k. 17; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 219; J. Gierowski, *Kampenhausem Jan Joachim*, PSB, t. 11: 1964-1965, s. 590-592; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=73880/18 XI 2013>; Piotrowski, *Właściciele dóbr*, s. 22-23; RZD, t. 2, c z. 3, s. 290; J. Wimper, *Wojsko Rzeczypospolitej w dobie wojny północnej*, Warszawa 1956, pass.

KAMPENHAUSEN JÓZEF KALASANTY h. Własnego (XVIII w.), właściciel ziemski

Był synem Ignacego, pułkownika wojsk polskich i Konstancji Cieszkowskiej h. Dołęga oraz wnukiem Jana Joachima Mikołaja, generała wojsk polskich. W 1770 r. po ojcu odziedziczył część Skrwilna, Chrapoń, Pietrzyk, Dembówkę, Boguszewiec, Czarnię i Mościska.

Prowadził ciągle spory graniczne, bójki i awantury z poddanymi dóbr kościelnych i skrwileńskimi proboszczami. Jeden z procesów pomiędzy nim a proboszczem skrwileńskim, Grzegorzem Zawadzkiem, odbył się w dniu 25 stycznia 1782 r. w sądzie ziemskim w Płocku. Wyrokiem tego sądu skazany został na banicję z dóbr skrwileńskich. W 1781 r. sprzedał cały swój majątek Bartłomiejowi Mazowieckiemu.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 219; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=73884/18 XI 2013>; Piotrowski, *Właściciele dóbr*, s. 23-24; RZD, t. 2, cz. 3, s. 290.

KAMPENHAUSEN ROBERT h. Własnego (*ok. 1750 r. †po 1794 r.), pułkownik kawalerii narodowej, podwojewodzi dobrzyński

Był wnukiem Jana Joachima Mikołaja, a synem Jana Atanazego, posesjonata w pow. rypińskim i jego pierwszej żony, Marianny z Rościszewskich h. Junosza, cześnikówny dobrzyńskiej. Posiadał część Kowalk pod Rypinem, które zapewne odziedziczył po matce.

Najpierw został towarzyszem (stopień ten opłacił) w I Wielkopolskiej Brygadzie Kawalerii Narodowej gen.

A. Madalińskiego. Po 29 miesiącach służby awansował do stopnia chorążego, a 1 września 1788 r. otrzymał stopień porucznika, obejmując dowództwo 12. szwadronu. W 1793 r. razem z por. Zabłockim stawiał opór na czele dwóch szwadronów wkraczającym Prusakom. Pod koniec sejmiku grodzieńskiego w 1793 r. towarzyszył gen. J. H. Dąbrowskiemu do Grodna. Nie wziął udziału w marszu gen. Madalińskiego. Gdy 12 marca 1794 r. oficerowie brygady składali powstańczą przysięgę, on odmówił wzięcia udziału w insurekcji. Sąd wojenny „odsunął go od koleżeństwa wojskowego” i omal nie został rozstrzelany. Posądzony został wówczas o informowanie przywódców grodzieńskich i ambasadora rosyjskiego w Warszawie, Ingelströma, o wrzenie w brygadzie. Nie uczestniczył w początkowych działaniach insurekcji 1794 r., za co Madaliński oskarżył go przed Kościuszką i prosił, aby Naczelnik nie umieszczał go w jego brygadzie. W dniu 9 sierpnia 1794 r. Kościuszko patentował go na majora w wojsku koronnym z płacą porucznika, a 1 września tego roku przyznał mu stopień w VII Brygadzie Kawalerii Narodowej. Uczestniczył w obronie Warszawy i 28 sierpnia, dowodząc VIII Brygadą, wyróżnił się. W dniu 29 października awansował do stopnia wicebrygadiera z płacą majora. Posiadał bogatą bibliotekę rodzinną, którą przed pójściem do wojska zostawił u proboszcza w Łukomi. W 1791 r. procesował się o jej zwrot. Jego matka, Marianna Kampenhausenowa w 1761 r. fundowała w Łukomi kościół pw. św. Katarzyny.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 220; J. Kowecki, *Kampenhausen Robert*, PSB, t. 11: 1964-1965, s. 592; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 81; *Lauda*, s. 392; *Okolice Rypina*, s. 667; A. Skalkowski, *Jan Henryk Dąbrowski*, Kraków 1904, cz. 1; W. Tokarz, *Marsz Madalińskiego*, Warszawa 1959; G. Zych, *Jan Henryk Dąbrowski (1755-1818)*, Warszawa 1964.

KANIECKI JAN (*1895 r. †3 VI 1940 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 13)

Był absolwentem Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, które ukończył w 1914 r. Był nauczycielem w Szkole Powszechnej w Skępem. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany przez Niemców na rzekomej konferencji oświatowej w Lipnie i następnie wywieziony do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen do pracy w kamieniołomach grafitu, gdzie został zamęczony.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; http://skepe.pl/8_VIII_2010; Krajewski, *Dama*, s. 62; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 88; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Piotrowski, *Słownik*, s. 129; *Rodem ze Skępego*, s. 32; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 176.

KANIECKI SZCZEPAN KAZIMIERZ (*24 XII 1899 r. w Rochalu k. Zbójna †wiosną 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni niemieckich sowieckich

Był synem Józefa i Stanisławy. Od 1923 r. służył w Policji Państwowej w stopniu przodownika. Zajmował kolejno stanowiska od 1934 r. komendanta posterunku w Lipnie, a następnie od 1938 r. – w Lubiczu. Podczas ewakuacji Policji Państwowej we wrześniu 1939 r. na tereny wschodnie został aresztowany przez wojska sowieckie i zesłany do obozu jenieckie-

go w Ostaszkwie. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie i tam rozstrzelany. Był odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Księga Miednoje, s. 336; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 81-82; Tucholski, *Katyń*, s. 301.

KANT ANTONI (†1947 r. w Rypinie), kapelmistrz orkiestry, radny

W latach 1905-1947, z przerwami w okresie I i II wojny światowej, kierował i był dyrygentem ochotniczej orkiestry strażackiej w Rypinie, utworzonej w 1883 r. Jego zastępcą w 1931, w roku 50-lecia OSP, był Wacław Szerszeniewski. W latach 1922-1924 kierował sekcją muzyczną Towarzystwa Muzyczno-Dramatycznego „Lutnia” w Rypinie.

Udziałał się także w pracy samorządowej miasta. W wyborach w dniu 26 czerwca 1927 r. wszedł do Rady Miejskiej z listy wyborczej „Praca i Zjednoczenie Mieszczan”. Od 1935 r. był w Zarządzie Miejskim Rypina, zastępując na tym stanowisku Bronisława Regla, który został wybrany członkiem Rady Powiatowej. Zaraz po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w 1945 r. odtworzył i utworzył powojenną orkiestrę dętą Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie i dyrygował ją niemal do śmierci. Po nim batutę orkiestry strażackiej przejął Leon Jasieniecki.

AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 5469, Arkusz ewidencyjny dla stowarzyszeń i związków z 10 stycznia 1932 r.; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Dane o członkach Zarządu i radnych z 11 października 1934 r.; Krajewski, *Rypinie*, s. 193; Mirecki, *Lutnia*, s. 123-16; *50 lat OSP*, s. 19; R. Piotrowski, H. Jarzębowska, *Krótki rys historyczny orkiestry dętej Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, [w:] *Jubileusz 100-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie*, Informator, Rypin 1981, s. 11; *Rypin między wojnami*, pass.; *Rypin w PRL*, s. 518.

KANTECKI CZESŁAW (†po 1945 r.), sędzia, żołnierz AK, ofiara prześladowań sowieckich

Do 1939 r. był prezesem Sądu w Golubiu. W czasie wojny związał się z konspiracją AK-owską. Był prawdopodobnie sędzią konspiracyjnego sądu AK.

W pierwszym tygodniu po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, w nocy z 23/24 stycznia 1945 r. został aresztowany wraz z grupą żołnierzy AK z Golubia i sąsiedniego Dobrzynia n. Drwęcą, m. in. z braćmi Kazimierzem i Stanisławem Dziegielewskimi, Eugeniuszem i Józefem Kalwarskimi z Dobrzynia, Stanisławem Suszyńskim oraz Piotrem Łęgnowskim z Golubia. W pieszej kolumnie więźniów pędzony był najpierw do Kowalewa, a potem przez Golub, Zbójno, Dobrzyń n. Wisłą, Sikórz do Płocka, a stamtąd wywieziony w głąb Rosji, do łagru Siewiernia Griwa, rejon Szatura na wschód od Moskwy. Do kraju powrócił dopiero 27 września 1945 r.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, relacje; AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. 17/91; Golon, *Deportowani*, s. 188.

KANTORSKA z d. Styszko MARIA (*21 XI 1906 r. we Wzdowie, gmina Haczów, pow. Brzozów, woj.

rzeszowskie † 1986 r. w Toruniu), nauczycielka, ofiara prześladowań sowieckich

Była córką Jana, stolarza-kołodzieja i matki Justyny. Po ukończeniu Szkoły Powszechnej w Brzozowie, w 1922 r. rozpoczęła naukę w Prywatnym Miejskim Seminarium Nauczycielskim w Sanoku, w którym w 1929 r. otrzymała świadectwo dojrzałości.

Pracę nauczycielską rozpoczęła w 1 sierpnia 1930 r. w Szkole Powszechnej w Olejowej Karłowce, pow. Horodenka, woj. stanisławowskie. Tam w 1933 r. złożyła egzamin praktyczny dla nauczycieli szkół powszechnych. Z dniem 1 stycznia 1936 r., na własną prośbę, została przeniesiona do Szkoły Powszechnej w Siemakowicach, pow. Horodenka, obwód szkolny Kołomyja, gdzie pracowała do kwietnia 1940 r., tj. do czasu deportacji przez władze sowieckie do Semipalatyńska w republice kazachstańskiej.

Podróż w bydłych wagonach trwała trzy tygodnie, przy jednym posiłku na dobę. Część deportantów nie wytrzymała trudów podróży. Zmarłych sowieccy sokiści i nadzorujący milicjanci wyrzucali do przytorowych rowów. Na miejscu, po skoszarowaniu w barakach, została skierowana do wycieńczającej przymusowej pracy w kopalni torfu. Po szesnastu miesiącach, będąc u kresu sił, została skierowana w Semipalatyńsku, gdzie pracowała do końca sierpnia roku.

W następstwie starań Związku Patriotów Polskich z dniem 1 września 1944 r. uruchomiono polskie klasy przy średniej radzieckiej szkole 10-letniej w Semipalatyńsku. Inspektor Igor Wałkowiec, za zgodą kuratora Nurkalijawa, zatrudnił ją jako nauczycielkę polskich dzieci. Tam pracowała do 15 czerwca tego roku. Droga powrotna z Kazachstanu do Polski trwała od 15 kwietnia do 24 sierpnia 1946 r., tj. 132 dni.

Po powrocie do Polski chwilowo zatrzymała się z dziećmi u swego szwagra, Kantorskiego w Toruniu przy ul. Kasprowicza 18, aby wkrótce zgłosić się u dawnego inspektora szkolnego z Kołomyi, który w latach powojennych kierował Wydziałem Oświaty na powiat i miasto Toruń. Od niego otrzymała skierowanie do pracy w Szkole Powszechnej III Stopnia w Lubiczu Pomorskim. Tu pracowała do 31 sierpnia 1962 r., przechodząc na emeryturę.

Za mąż wyszła 11 sierpnia 1931 r. za nauczyciela Stefana Kantorskiego, który w stopniu podporucznika został zmobilizowany na wojnę w 1939 r., z której już nie powrócił. Urodziła dwoje dzieci: Irenę (ur. 1932), mgr chemii i Stanisława (ur. 1934), oficer Wojska Polskiego.

Pochowana na cmentarzu w Toruniu przy ul. św. Jerzego.

AUM Toruń, t. osob. nr B-50/O. IV. 1024/K – 4, M. Kantorska; Giziński, *Niepospolici*, s. 189-191.

KARBOWSKA MIROSŁAWA, ps. „Mirka” (*8 II 1919 r. w Oborach k. Rypina †po 20 I 1945 r. w okolicach Bydgoszczy), członkini WSK Inspektoratu AK Brodnica (K 14)

Urodziła się w rodzinie rolniczej Antoniego i Mariany z Witeckich. Po ukończeniu szkoły powszechnej, a następnie żeńskiego gimnazjum w Brodnicy, rozpoczęła studia na Wydziale Farmacji Uniwersytetu Poznańskiego. W 1939 r. była na trzecim roku studiów.

W czasie okupacji hitlerowskiej w 1942 r. mieszkała w Bobrowie k. Brodnicy i pracowała w miejscowej młeczarni jako księgowa. Stąd, wraz ze swoją współpracowniczką, Jadwigą Cyrklaf, ps. „Tekla”, dostarczała wielu polskim rodzinom pozakartkowy nabiał. Zaanżelowana była także w innych formach samopomocy społecznej. W 1943 r. została zaprzysiężona do Armii Krajowej, choć jej przydział konspiracyjny jest nie końca ustalony. Współpracowała z zespołem sanitarnym Wojskowej Służby Kobiet Obwodu AK Brodnica, kierowanym przez Irenę Wiwatowską, ps. „Flora”, „Doktorowa”, pielęgniarką z brodnickiego szpitala.

Aresztowana w czasie masowych aresztowań w pow. brodnickim, w dniu 2 stycznia 1945 r., została następnie skierowana do więzienia w Bydgoszczy razem z innymi członkiniami AK-WSK z Brodnicy i okolicy. Zamordowana w transporcie więźniów w pierwszych tygodniach stycznia 1945 r. w okolicach Bydgoszczy (być może w lasach nakielskich) wraz ze Stefanią Aleksandrą Bekterówną, ps. „Czarny Anioł”, Wandą Cybulską, ps. „Ada”, Jadwigą Cyrklaf, ps. „Tekla”, Haliną Gacówną, ps. „Lilia”, Adelajdą Felicją Główczewską, ps. „Ada”, Martą Kosmalową, Ireną Wiwatowską, ps. „Flora” i Marią Lidią Zakrzewską, ps. „Orchidea”, „Roma”. Jej nazwisko umieszczone zostało pośród 16 innych żołnierzy AK inspektoratu brodnickiego, kryptonim „Browar”, zamordowanych w pierwszych tygodniach 1945 r., na pamiątkowej tablicy na murze cmentarnym w Brodnicy przy ul. Sądowej.

AFGEZ, t. osób. M. Karbowskiej i innych kobiet wymienionych wyżej; S. Bilski, *Słownik biograficzny regionu brodnickiego*, Brodnica-Toruń 1991, s. 49; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 326, 328; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 790; Rel. Mięczyńska i Stefana Karbowskich- braci Mirosławy z 1978 r.; SBKP, cz. 6, s. 188, 190; *Słownik uczestniczek walki*, s. 176; E. Zawacka, *Brodniczanki*, s. 164-218; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 302, 320-321, 324.

KARCZEWSKI JAN (*17 IX 1905 r. w Dobrzyniu n. Drwęcą †30 VI 1984 r. w Golubiu-Dobrzyniu), działacz organizacji lewicowych

Syn Józefy Karczewskiej, z zawodu był piekarzem. W 1926 r. wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej. Był organizatorem i komendantem Czerwonego Harcerstwa w Dobrzyniu. Od 1927 r. został członkiem komitetu PPS w tym mieście. W latach 1928-1931 był instruktorem Związku Zawodowego Robotników Rolnych na terenie Płocka i Sierpca. W 1929 r. za tę działalność został aresztowany i przez dwa miesiące więziony w Płocku. Od 1931 r. ponownie działał na terenie Dobrzynia n. Drwęcą. W latach 1932-1939 był przewodniczącym komitetu gminnego PPS oraz sekretarzem Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych. Zwolennik akcji jednolitofrontowych, współpracował z KPP i wspólnie z jej członkami organizował strajki i manifestacje pierwszomajowe. Nadto organizował pomoc dla osób walczących w wojnie domowej w Hiszpanii, a także sprowadzał i kolportował literaturę PPS-owską.

Okres okupacji hitlerowskiej spędził na robotach przymusowych w Gdyni. Po wojnie wrócił do Golubia-Dobrzynia i działał w PZPR.

Słownik biograficzny działaczy ruchu robotniczego województwa toruńskiego, Toruń 1988, s. 49, 186, 199, 218, 221, 262, 298.

KARCZEWSKI MARIAN (†9 VII 1863 r. pod Szczutowem k. Sierpca), powstaniec 1863 r.

Pochodził z Golubia w ówczesnym zaborze pruskim. Wiosną 1863 r. zgłosił się do oddziału ochotników z zaboru pruskiego, zdążających z pomocą dla powstania w sąsiedniej ziemi dobrzyńskiej. Poległ w bitwie pod Szczutowem-Bliznem w ziemi dobrzyńskiej. Dowódcą jego oddziału był Teofil Jurkowski, który po klęsce zrzekł się dowództwa na rzecz Piotra Czarlińskiego.

Bukowski, *Pomorze*, s. 152; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 124; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 223; Myśliborski-Wołowski, *Udział Prus*, s. 158; Zieliński, *Bitwy*, s. 239.

KARCZEWSKI MARIAN (†1942 r. Stutthof), działacz społeczno-polityczny, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wojną mieszkał w Lipnie. Był aktywnym społecznie obywatelem miasta. Działał w Polskim Związku Zachodnim i Towarzystwie Dramatyczno-Muzycznym w Lipnie. Zapewne w czasie okupacji niemieckiej musiał narazić się Niemcom swoją patriotyczną postawą, skoro został aresztowany i zesłany do niemieckiego obozu Stutthof. Tam zginął w 1942 r.

Lewandowski, *Martyrologia*, s. 27; Piotrowski, *Słownik*, s. 129;

KARCZEWSKI RYSZARD (*30 I 1927 r. w Raciążku k. Ciechocinka †22 IV 1993 r.), nauczyciel, kierownik szkoły, społecznik

Był synem Ignacego i Marianny z Sękowskich. Ojciec w 1918 r. wstąpił do powstającego wojska i brał udział w powstaniu wielkopolskim, wojnie polsko-bolszewickiej oraz w kampanii wrześniowej 1939 r. W okresie okupacji aresztowany i wywieziony do więziennych grup robotniczych koncernu Cartrop-Ranxel w Westfalii. Posiadał kilka odznaczeń wojennych, innymi Krzyż Wielkopolski, Krzyż Walecznych i za Wojnę Obronną 1939 r. Zmarł w 1975 r.

Do Szkoły Powszechnej w Raciążku uczęszczał od sześciu lat i do wybuchu wojny ukończył sześć klas. W 1942 r. został wywieziony na roboty przymusowe do Zakładów Cegielskiego w Poznaniu. Stamtąd, po selekcji młodzieży, będąc synem powstańca wielkopolskiego, został odtransportowany do Zakładów Metalowych w Kaliszu, gdzie pracował jako tokarz, a potem jako szlifierz. Robotnicy byli skoszarowani, do fabryki prowadzeni w jednolitym stroju drelichowym i przez całą dobę pozostawali pod nadzorem żandarmerii.

Do Raciążka powrócił w lutym 1945 r. W maju rozpoczęła pracę jako tokarz w Państwowym Przedsiębiorstwie Uzdrowisk w Ciechocinku. Jednocześnie podjął naukę wieczorową i w 1946 r. ukończył siódmą klasę w Raciążku. We wrześniu 1946 r. został przyjęty na półroczny kurs dla kandydatów na nauczycieli szkół

powszechnych przy Państwowym Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie.

Po jego ukończeniu otrzymał posadę nauczyciela niekwalifikowanego w Szkole Podstawowej w Wólce k. Skępego. Jednocześnie podjął naukę w systemie zjazdowo-zaocznym na pierwszym kursie Rejonowej Komisji Kształcenia Nauczycieli przy PLP w Wymyślinie. W międzyczasie ukończył matematykę w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy. Z Wólki otrzymał przeniesienie do Szkoły Powszechnej III stopnia w Obrowie, gmina Czernikowo. W 1949 r. awansował na kierownika tej szkoły i był na tym stanowisku do 1974 r. Przez rok kierował szkołą w Grzywnie k. Chelmży i stamtąd został zwerbowany przez swego przyjaciela na zastępcę do spraw pedagogicznych w Zespole Szkół Rolniczych w Gronowie. Stanowisko to piastował do przejścia na emeryturę w 1988 r.

Był oddanym społecznikiem, przewodniczył rejonowym konferencjom Związku Nauczycielstwa Polskiego Gminy Obrowo, był wielo kadencyjnym radnym i przewodniczącym Komisji Oświaty i Kultury w tej gminie. Angażował się po stronie zagrożonych dzieci, matek i starców. Do końca był aktywny we Froncie Jedności Narodu, ale po pewnym czasie, z rozczarowaniem odsunął się od ideologii i polityki.

Posiadał odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi, Srebrny Krzyż Zasługi, Medale 10-, 30- i 40-lecia Polski Ludowej, Złoty Medal „Za Zasługi dla Pożarnictwa”, Zasłużony Działacz Frontu Jedności Narodu, Złota Odznaka ZNP.

Związek małżeński zawarł w 1951 r. z Marczewską, z zawodu nauczycielką. Ta po przejściu do Gronowa, prowadziła internat dla dziewcząt, który stał się wizytówką internatów okolicznych szkół rolniczych. Miał dzieci: Tomasza (ur. 1952), zamieszkały w Toruniu i Marię (1954-1998).

Pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Toruniu.

AS w Gronowie, teczka akt osobowych; Giziński, *Niepospolici*, s. 192-195; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 107; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 133.

KARCZEWSKI TEODOR (†ok. 1833 r. w Drobinie), powstaniec stycziński 1863 r. (K 15)

Był synem właścicieli majątku Szenbruk w Prusach Zachodnich. W kwietniu 1863 r. zgłosił się jako ochotnik do wyprawy do Królestwa Polskiego w oddziale formowanym przez hr. Zygmunta Działowskiego. W nocy z 21 na 22 kwietnia 1863 r. przeprawił się z oddziałem w bród przez graniczną Drwęcę i wziął udział w bitwie z Rosjanami pod Nietrzebą k. Chrostkowa, gdzie odniósł poważne rany. Po bitwie przewieziony został potajemnie na leczenie za granicę. Potem mieszkał w Drobinie i Płocku. Dożył sędziwego wieku.

Krajewski, *Posiew wolności*, s. 111; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie styczińskie w Płocku*, Płock 2003, s. 19.

KARCZEWSKI WŁADYSŁAW (*17 XI 1904 r. †15 IX 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Jana. W 1923 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Do 1939 r. był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Karnkowie. W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, zwołanej przez Niemców. Następnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, wywieziony został do hitlerowskiego obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Piotrowski, *Słownik*, s. 129-130, gdzie mylna data urodzenia – rok 1900.

KARLIŃSKI JAKUB (†po 1864 r.) ekonom, powstaniec 1863 r.

Był ekonomem w majątku Tomkowo w ziemi dobrzyńskiej, na terenie granicznym między zaborem rosyjskim a pruskim. W okresie powstania styczniowego przetrzymywał powstańców, okazywał im pomoc, a także ukrywał ich w lesie tomkowskim. Po upadku powstania, w 1864 r. został za to skazany na karę grzywny w wysokości 100 rubli i oddany pod nadzór policji carskiej.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 27; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 144; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 224; Lissowski, *Powstanie*, s. 184.

KARLS FRYDERYK (*1872 r. †1954 r. w Rypinie), nauczyciel, bibliofil, zbieracz pamiątek, ofiara prześladowań niemieckich (K 16)

Z pochodzenia Niemiec. Był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie. Pisał artykuły do „Rolnika Rypińskiego. Biuletynu Kwartalnego Organizacji Rolniczych Powiatu Rypińskiego”. W 1931 r. zaapelował o utworzenie muzeum regionalnego w Rypinie.

Po aresztowaniu w dniu 10 kwietnia 1940 r. jego syna, Konrada, został eksmitowany z jego własnego domu do marnego domku, 2 km za miastem. Tam udzielał polskim dzieciom lekcji języka polskiego, historii i matematyki. Z tych lekcji korzystał m. in. późniejszy redaktor TV, Cezariusz Papiernik, zamieszkały w Rypinie. Na wieś zabrał cenne zbiory biblioteczne, a także numizmatyczne, ordery, pamiątkowe medale i zbiory monet. Po wojnie przekazał je do różnych muzeów i bibliotek, w tym m. in. do Biblioteki im. Zielińskich w Płocku.

Ożeniony z Jadwigą Szerszeniewską, którą poznał w Płocku, przeszedł na wiarę katolicką i miał z nią czterech synów: Tadeusza, kadeta w Korpusie Kadetów nr 2 w Modlinie (ur. 1911-zm. 16 VIII 1928, pochowany w Rypinie); Konrada (ur. 19 II 1906, zamordowanego 8 IX 1941 w Mauthausen-Gusen), Jana i Henryka. Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie, gdzie zachował się grób z tablicą nagrobną: „*Fryderyk Karls/ długoletni nauczyciel/ prostował drogi życia wielu/ 1872-1954/ R. I. P.*”.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 312; H. Karls, *Powiedzieć: bolesna przeszłość..., to za mało. (Wspomnienie ojca Konrada Karls)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 348; C. Papiernik, *Dorośle dzieciństwo*, Rypin 2007, s. 48; Tablica na-

grobna na cmentarzu katolickim we Rypinie; Zielińska, *Historia*, s. 72; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 101-102.

KARLS KONRAD FELIKS (*19 II 1906 r. we wsi Rumoka, pow. mławski †8 IX 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 17)

Był ojcem Fryderyka, z zawodu nauczyciela, wyznania katolickiego i Jadwigi z Szerszeniewskich. Przed wybuchem drugiej wojny światowej był nauczycielem w Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie. Pod koniec lat 30. XX w., mimo iż był osobą wierzącą i praktykującą, odmówił wykonania polecenia sprawdzenia listy obecności uczniów przed ich wejściem do kościoła. Mimo iż w tej sprawie złożył wyjaśnienie do władz oświatowych, został relegowany z zawodu. Wówczas założył w Rypinie biuro pisanie podań, z czego utrzymywał rodzinę.

W pierwszej dekadzie kwietnia 1940 r. w Rypinie ostro zareagował przeciwko zachowaniu młodego oficera SS, który na widok rodzącej na ulicy kobiety, kopnął ją, krzycząc „*Raus, raus*”, przesuwając ją w kierunku parkanu na pobocze ulicy. Za taką postawę został aresztowany w dniu 10 kwietnia 1940 r. Najpierw więziony był w areszcie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie poddany był przesłuchaniom i torturom. Następnie został skierowany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie nadano mu numer 1705. Mimo starań stryjecznego brata ojca, admirała wojsk niemieckich na Morzu Bałtyckim, Rolfa Calrsa o uwolnienie jego z obozu, został zamęczony w kamieniołomach obozu.

Pozostaje w Rypinie żonie i nieletniemu synkowi pomocy udzielała polska gałąź rodziny, tj. Leon i Bronisława Zielińscy, ale także Gustaw Sommer, nauczyciel niemieckiego pochodzenia, w czasie wojny wpisany na niemiecką listę narodową, urzędnik niemiecki oraz doktor Dorster, który wyleczył z zapalenia opon synka, Henryka i swoimi działaniami nie pozwolił odebrać go matce, z pochodzenia Polki. Mleko dla małego synka otrzymywała ona od rodziny Papierników.

Ożeniony z Felicją Fałtynowską, zostawił syna Henryka, po wojnie prawnika, mieszkającego w Płocku, który po latach, w 2011 r. zdecydował się na opublikowanie przejmujących wspomnień o ojcu i rodzinie. Miał braci: Tadeusza, kadeta w Korpusie Kadetów nr 2 w Modlinie (ur. 1911-zm. 16 VIII 1928, pochowany w Rypinie); Jana i Henryka.

Tablica inskrypcyjna znajduje się na grobie jego ojca, Fryderyka na cmentarzu katolickim w Rypinie: „*Sp./ Konrad Karls/ nauczyciel/ zginął w Gusen/ 1906-1941/ R. I. P.*”.

W zbiorach syna, Henryka zachowały się, oprócz zdjęć z okresu przedwojennego, także przekazy pieniężne wysyłane do obozu oraz list Konrada z Mauthausen-Gusen z 25 maja 1941 r. do żony. W dniu 2 maja 2003 r. stanął on przed piecem krematoryjnym w hitlerowskim obozie zagłady.

H. Karls, *Powiedzieć: bolesna przeszłość..., to za mało. (Wspomnienie ojca Konrada Karls)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 343-355, gdzie jednak na s. 355, zapewne pomyłkowo, data śmierci „8 grudnia” zamiast „8 września”; C. Papiernik, *Dorośle dzieciństwo*, Rypin 2007, s. 48; Piotrowski, *Słownik*, s. 130.

KARNKOWSKA ANNA h. Junosza (*15 VII 1910 r. w Olesznie †5 III 1986 r. we Włocławku), nauczycielka, księgowa (K 18)

Była córką Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959). Wychowywała się w majątku swoich rodziców w Olesznie. Ukończyła gimnazjum Sióstr Urszulanek w Poznaniu, a następnie Szkołę Zdobniczą w Warszawie. Po aresztowaniu męża przez Niemców, została wysiedlona z dworu w Olesznie do domu swojej kucharki. Następnie została przesiedlona do Chelmicy Matej, gdzie zamieszkała w niewielkim domu przy drodze. W czasie wojny pracowała jako kontroler pól ziemniaczanych.

Po wojnie wraz z matką i dziećmi została wyrzucona z Oleszna przez władze komunistyczne. Początkowo mieszkała w Szpetalu Dolnym, a następnie, dzięki pomocy rodziny męża, we Włocławku. Zatrudniła się jako nauczycielka historii, geografii, rysunków oraz prywatnie języka francuskiego. Potem pracowała w charakterze sekretarki, a następnie księgowej i głównej księgowej Fabryki Papieru i Celulozy we Włocławku. Po ponownym zamążpójściu wyjechała do Złotorii, gdzie pracowała jako główna księgowa w Hucie Miedzi „Lena”. Po przejściu na emeryturę powróciła wraz z mężem do Włocławka.

W dniu 9 lutego 1937 r. poślubiła Bolesława Grochulskiego, z którym miała dwie córki: Marię Elżbietę (ur. 2 I 1938) i Bogumiłę (ur. 2 II 1940). Po raz drugi wyszła za mąż w dniu 1 października 1961 r. za Jerzego Kurtza (ur. 3 VI 1899 w Jaśle-zm. 2 IV 1981 we Włocławku).

Wraz drugim mężem pochowana została we Włocławku.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248885/29> I 2014; Karnkowski, *Oleszno*, s. 36-37; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKA CZESŁAWA h. Junosza (*28 X 1878 r. w Olesznie †5 II 1959 r. we Włocławku), właścicielka ziemiska, społeczniczka (K 19)

Była córką Antoniego Karnkowskiego (1845-1929) i Jadwigi Stefanii z Cissowskich h. Sas (zm. 1936). Po ojcu odziedziczyła Oleszno. Ukończyła Gimnazjum Sióstr Urszulanek w Krakowie (wychowanka U. Ledóchowskiej).

Wraz z mężem, Piotrem Franciszkim Karnkowskim podejmowała wiele akcji charytatywnych i społecznych. W Olesznie zorganizowała ochronkę dla dzieci folwarcznych oraz koło gospodyń, gdzie zapoznawała kobiety z podstawami zdrowego żywienia, higieny, pielęgnacji dzieci i chorych oraz z wielką pasją uczyła robótek ręcznych. W kościele w Zadusznikach znajdują się haftowane przez nią, według projektów córki Anny, ornaty i chorągwie.

Wyszła za swego kuzyna, Piotra Franciszka Karnkowskiego (1875-1938), któremu wniosła w posagu dziedziczny majątek Oleszno. Miała z nim 4 synów: Adama, Tadeusza, Andrzeja i Stefana oraz 3 córki: Jadwigę, za Tadeuszem Tytusem Lipińskim; Annę, za Bolesławem Grochulskim, II. v. Jerzym Kurtzem i Ewę, za Bolesławem Namedyńskim. O jej postawie zapisano we wspomnianych: „*Lubili młodzież – każde z ich dzieci miało prawo zaprosić na ferie i waka-*

cje kolegę, a wtedy w Olesznie było bardzo wesoło. Panny robiły kawały kawalerom, a oni nie pozostawali dłużni. Upłynęło wiele lat, a pamięć tamtych dni pozostała i na 80 urodziny Czesławy przyjechali Zosia Montalbetti, Tadek Rychter, Dodek Biernacki – zabrałko najczęściej goszczonego Kazia Nowcy.

W latach 1950-55 mieszkanie na ul. Młynarskiej znane było w Liceum M. Konopnickiej – przychodziły tu koleżanki wnuczek Marii Elżbiety i Bogumiły, a często i nauczyciele. Dziewczęta miały obowiązek mieć zajęte ręce robótką, a „Babunia” – jak ją wszystkie nazywały – czytała nam głośno „Trylogię”, „Krzyżaków” i inne lektury. Ale jak czytała! Potrafiła zmieniać barwy głosu od basu Zagłoby do sopranu Anusi przez śpiewny głos Longinusa Podbięty. Siedziałyśmy wokół zasluchane i zachwycone, a gdy przerywała, aby napić się herbaty, prosiłyśmy, chociaż o jeszcze jeden rozdział.

W październiku 1998 r. odbył się zjazd LMK – ze wzruszeniem słuchałam wspomnień koleżanek z tych właśnie spotkań.

Do śmierci mieszkała z córką Anną i wnuczkami, którym wszczepiła zasady uczciwości i prawości. Była wspaniałą kobietą i cudowną, kochającą i kochaną Babunią”.

Pochowana w grobowcu rodzinnym w Zadusznikach k. Oleszna.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=czes%B3awa+kar+nkowska/29> I 2014; Karnkowski, *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 245; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKA EWA h. Junosza (*26 IX 1915 r. w Olesznie †12 X 1988 r. w Lublinie), pielęgniarka, uczestniczka wojny obronnej 1939 r. (K 20)

Była córką Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959). Ukończyła szkołę Sacré Coeur w Pobiedziskach, a następnie szkołę pielęgniarstwa.

Brała czynny udział w obronie Warszawy, za co została uhonorowana odznaczeniami. Po wojnie, aż do emerytury, pracowała w służbie zdrowia.

W dniu 18 kwietnia 1941 r. wyszła za mąż za Bolesława Namedyńskiego (ur. 7 XII 1910 w Chodorkowie k. Żytomierza-zm. 2 V 1983 w Lublinie), uczestnika walk nad Bzurą w 1939 r., z którym miała córkę Magdalenę i synów: Tadeusza i Bogdana.

Pochowana w dniu 15 października 1998 r. na cmentarzu na Majdanku w Lublinie, obok męża Bolesława. Na jej pogrzeb przyjechała niemal cała rodzina: byli Andrzej Karnkowski z Warszawy, Stanisław Wyganowski, Jacek i Tomek Karnkowscy, Irena Jarnuszkiewicz z córką i zięciem, Szpejnowie, a z Włocławka - Elżbieta Karczewska z córkami Urszulą i Ewą oraz Bogumiłą i Zdzisław Melerowie.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248889/29> I 2014, gdzie nie wymienia jej dzieci; Karnkowski, *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 260-262; Karnkowski, *Oleszno*, s. 38; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKA JADWIGA h. Junosza (*31 VII 1906 r. w Olesznie †12 XII 1990 r. w Toronto w Kanadzie), ofiara prześladowań niemieckich, uczest-

niczka konspiracji antyhitlerowskiej, emigrantka do Kanady (K 21)

Była córką Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959). Ukończyła szkołę w Pniewach. W 1942 r. aresztowana przez Gestapo w Warszawie. Została wywieziona do obozu na granicy holendersko-niemieckiej, prawdopodobnie do obozu w Oberlangen, gdzie udzielała się w pracy konspiracyjnej. Obóz został wyzwolony przez wojska amerykańskie wiosną 1945 r.

Z mężem, który służył w wojsku angielskim, spotkała się w Paryżu. Po wojnie wyjechała razem z mężem, do Kanady. Do emerytury pracowała w szpitalu wojskowym. Udzielała się w organizacjach polonijnych i charytatywnych. Prowadziła charytatywne zbiórki na KUL.

W dniu 24 marca 1930 r. w Zadusznikach poślubiła ppłk. Tadeusza Tytusa Lipińskiego (1897-13 IX 1990 w Toronto), uczestnika I i II wojny światowej, kawalera *Virtuti Militari*, odznaczonego także Krzyżem Walecznych, Krzyżem Niepodległości, Złotym Krzyżem Zasługi i innymi.

Pochowana na Holy Cross Cementary Thornhill, Ontario.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248880/29> | 2014; K. Karnkowski, *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 249; Karnkowski, *Oleszno*, s. 36; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKA JULIANNA h. Jastrzębiec (*ok. 1780 r. †1866), ziemianka

Była córką Stefana Karnkowskiego z Karnkowa h. Junosza (ok. 1740-1824) i Eleonory Jeżewskiej z Jeżewa Kościelnego h. Jastrzębiec (ur. 1740).

Ok. 1800 r. wyszła za Stanisława Piwnickiego h. Lubicz (1780-1840), z którym miała synów: Adolfa; Jana; Zdzisława i Eugeniusza oraz córki: Julię, za Antonim Grzegorzem Feliksem Borzewskim h. Lubicz z Ugoszcza i Zofię, za Antonim Ignacym hr. Sumińskim ze Zbójna. Po raz drugi wyszła za swojego szwagra, Jana Piwnickiego, płk. wojsk polskich.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74764/29> | 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKI ADAM h. Junosza (*ok. 1640 r. †1724 r. w Sikorzu), właściciel ziemski, kasztelan wyszogrodzki

Był synem Gabriela (1631-1667), kasztelana raciąskiego i Konstancji z Mniewskich. Po ojcu odziedziczył Sikórz, który jednak sprzedał w 1714 r. swemu zięciowi, Franciszkowi Zboińskiemu. W 1688 r. nabył od sukcesorów Stanisława Karnkowskiego dobra Karnkowo, które pozostały w rękach Karnkowskich do 1939 r. W źródłach występuje jako kasztelan wyszogrodzki.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszego małżeństwa z Ewą Lasocką z Lasocina h. Dołęga pozostawił synów: Kazimierza, zakonnika u Ojców Bernardynów w Skępem; Michała, zmarłego w młodym wieku, w 1705 r.; Stanisława Floriana; Ignacego, kanonika płockiego; oraz córki: Zofię i Agnieszkę, żonę Franciszka Zboińskiego h. Ogończyk, II. v. – Aleksandrem Szygów-

skim. Z drugiego małżeństwa z Teofilą Żółtowską miał córki: Katarzynę, za Jakubem Karniewskim, wojskim różańskim; Antoninę, benedyktynekę w Sierpcu i Eleonorę Annę.

Po jego śmierci Karnkowo pozostało w rękach jego drugiej żony, która wyszła powtórnie za Józefa Bromirskiego. Po jej śmierci w 1734 r. Karnkowo przejęli synowie Adama. W wyniku działań rodzinnych właścicielem Karnkowa i Chlebowa został Stanisław Florian Karnkowski (1695-1736), syna Adama z pierwszego małżeństwa.

AGAD, *Księgi Grodzkie Płockie. Relacje*, sygn. 21, k. 231v.; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271; *Genealogia*, s. 87; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74733/29> | 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 10, s. 125; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 64; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 215.

KARNKOWSKI ADAM h. Junosza, ps. „Jagiellon”, (*19 XII 1907 r. w Olesznie †24 VI 1983 r. w Warszawie), oficer Wojska Polskiego, żołnierz Armii Krajowej (K 22)

Był synem Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959). Młodość spędził w majątku swoich rodziców w Olesznie. W 1927 r. uzyskał maturę w Gimnazjum Ziemi Kujawskiej we Włocławku. W 1933 r. ukończył Wyższą szkołę Handlową w Poznaniu. Jako student opuścił Oleszno i już do niego nie powrócił.

W czasie drugiej wojny światowej jako podporucznik rezerwy był żołnierzem AK i walczył w partyzantce.

Po wojnie pracował w budownictwie, a następnie był dyrektorem Centrali Maszyn Biurowych.

Za udział w walkach w czasie drugiej wojny światowej był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami. Ożeniony z Marią Wandą Dubois (4 VIII 1908-14 III 1989 r. w Warszawie), córką Mieczysława i Stanisławy z Rafalskich, żołnierza AK, odznaczoną m. in. Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami, pozostawił syna Jacka (ur. 1936).

Razem z żoną Marią pochowany na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248883/4> | 2014; Karnkowski, *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 251; Karnkowski, *Oleszno*, s. 36; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Tablica nagrobna na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

KARNKOWSKI ANDRZEJ h. Junosza (*19 I 1919 r. w Olesznie †5 I 1993 r. we Włocławku), uczestnik drugiej wojny światowej, radny, działacz społeczny (K 23)

Był synem Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959), bratem bliźniaczym Stefana Karnkowskiego. Początkowo uczył się w Gimnazjum im. J. Długosza we Włocławku. W 1938 r. ukończył Korpus Kadetów nr 3 w Rawiczu. Od 28 września 1938 r. do 13 września 1939 r., stopniu plutonowego, pełnił służbę w Szkole Podchorążych Rezerwy we Włodzimierzu Wołyńskim.

Brał udział w drugiej wojnie światowej, gdzie dostał się do niewoli niemieckiej.

W 1946 r. powrócił do kraju. Pracował we włocławskich fabrykach: Fabryce Kawy Zbożowej, Fabryce

Papiery i Celulozy i Fabryce Fajansu. Od 5 lutego 1951 r. do 31 stycznia 1986 r. pracował w Sztuce Kujawskiej „Cepelia”, a przez ostatnie lata na stanowisku prezesa. Był radnym rady miasta Włocławka. Opiekiwał się także klubami sportowymi. Jedną z jego pasji była też gra w *bridge'a*.

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim *Polonia Restituta* oraz innymi odznaczeniami.

W dniu 30 listopada 1948 r. wziął ślub z Heleną Jasińską I. v. Chojnącką (ur. 17 II 1917 w Miechowicach, córką Michała i Bronisławy (zm. 11 XII 2010 r. w Włocławku) (**K 24**), której mąż zginął w niemieckim obozie koncentracyjnym Mauthausen. Pozostawił córkę Danutę, za Martinem Hossfeldem.

Pochowany w dniu 8 stycznia 1993 r. we Włocławku.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248891/4> | 2014; Karnkowski, *Karnkowsky*, t. 3, cz. 2, s. 262-263; Karnkowski, *Oleszno*, s. 38-39; (Nekrolog), *Gazeta Pomorska* 1993, z. I; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKI ANTONI h. Junosza (*15 I 1845 r. w Olesznie †12 VII 1929 r. w Olesznie), ziemianin, dr praw i filozofii, sędzia gminny (K 25)

Był synem Konstantego (ur. 1808-zm. 1900 w Karnkowie) i Marianny z Chelmskich h. Nałęcz (zm. 28 VI 1887 w Karnkowie). W 1876 r. od ojca otrzymał Oleszno, a w 1888 r. – Szpiegowo. Posiadał również Zarzeczewo k. Włocławka. Po śmierci stryja Jana odziedziczył Kawęczyn.

Ukończył I. Gimnazjum w Warszawie, a w latach 1864-1868 studiował w Warszawskiej Szkole Głównej, a potem prawo na uniwersytetach w Berlinie i Lipsku, gdzie uzyskał stopień doktora praw i filozofii. Był sędzią gminnym III Okręgu powiatu lipnowskiego, radcą Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Płocku. W marcu 1905 r. na wiejskim zebraniu w Olesznie przygotował rezolucję do rosyjskich władz zaborczych z żądaniem nauczania w języku polskim.

Miał rodzeństwo: Zofię (1846-1923), za Tomaszem Dunin-Wąsowiczem; Anielę (ur. 1847-?), za Józefem Brandlem; Emilię Lucynę (1849-1919), za Julianem Biesiekierskim; Julię Florentynę (1851-1937), za Bolesławem Lipskim; Jana Konstantego (1854-1905); Ignacego (1857-1928).

Ożeniony z Jadwigą Cissowską h. Jastrzębiec z Tomkowa (1856-1936), pozostawił dzieci: Czesławę (1878-1959), za Piotrem Karnkowskim z Oleszna i Władysława (1880-1963), w latach 1913-1926 właściciela Zarzeczewa, specjalistę górnictwa, ożenionego z Zofią Halszką Jasińską

Pochowany na cmentarzu w Zadusznikach.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; A. Doruchowski, *Krótkie wspomnienie o Stefanie Karnkowskim*, [w:] *Szkola im. Jana Długosza we Włocławku oraz dzieje jej uczniów i profesorów w latach 1939-1944*, pod red. J. Odrowąż-Pieniżka, cz. 2, Warszawa 1996, s. 238-240; *Genealogia*, s. 91; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74813/4> | 2014; K. Karnkowski, *Karnkowski Antoni h. Junosza*, [w:] *Ziemianie polscy XX wieku*, cz. 7, Warszawa 2004, s. 56; Karnkowski, *Oleszno*, s. 29-30, 33-34; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 66-67; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 80.

KARNKOWSKI ANTONI IGNACY h. Junosza (*1716 r. †1800 r.), właściciel ziemski, chorąży radziejowski, kasztelan konarski

Był synem Stanisława Floriana, kasztelana wyszogrodzkiego i Wiktorii Niszczycykiej (zm. 1769 w klasztorze w Skępem). W dniu 2 stycznia 1765 r. został chorążym radziejowskim, aby w dniu 19 lipca 1783 r. awansować na kasztelana konarskiego.

Ożeniony z Marianną Głębocką h. Doliwa pozostawił syna Stefana, senatora-kasztelana Królestwa Polskiego, żonatego najpierw w Eleonorą Jeżewską h. Jastrzębiec, a potem z jej siostrą – Marianną.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271; *Genealogia*, s. 87; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74750/4> | 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 214; *Urzędnicy*, nr 1232, 1283

KARNKOWSKI DADZBÓG TEODOR h. Junosza (*1573 r. w Lublinie †1617 r.), dworzanin i rotmistrz królewski, starosta bobrownicki i dobrzyński, poseł na Trybunał Koronny i sejm

Był synem Piotra (zm. 1604 r.), podkomorzego płockiego i Anny z Moszczeńskich h. Nałęcz, synowiec Stanisława Karnkowskiego, prymasa Polski. Był właścicielem licznych wsi w województwie kaliskim. W 1598 r. był już dworzaninem królewskim i uczestniczył w wyprawie Zygmunta III do Szwecji. W 1599 r. był deputatem ziemi dobrzyńskiej na Trybunał Koronny. W 1601 r. jako dworzanin, został rotmistrzem królewskim. Na czele rotty husarskiej, złożonej z 200 koni, uczestniczył w kampanii inflanckiej Zamoyskiego w 1601/1602 r. W 1604 r. otrzymał starostwo bobrownickie. W 1605 r., w czasie obrad sejmu, jako poseł ziemi dobrzyńskiej, reprezentował antyregalistyczną opozycję i miał zatarg z realistycznymi posłami z województwa sieradzkiego. W 1607 r. otrzymał starostwo dobrzyńskie. W 1611 r. powołany został przez sejm do komisji dla uporządkowania ziem odebranych i pertraktacji z Moskwą. W 1614 r. został starostą dorpackim i odolanowskim. W 1616 r., za konsensem królewskim, odstąpił Orłowskiemu starostwo bobrownickie. Pod koniec życia odsunął się od działalności politycznej i zajął się gromadzeniem majątku. Był kolatorem zakonu jezuitów.

Miał brata Stanisława, kasztelana i wojewodę płockiego (1617).

Żonaty z I. v. z Katarzyną z Konarskich Zborowską h. Awdaniec. Owdowiawszy, ożenił się powtórnie z Gryzelą (Anną?) Sobieską, córką Marka, h. Janina, wojewody lubelskiego. Zmarł bezpotomnie.

Pochowany w kościele jezuitów w Kaliszu, gdzie znajduje się jego epitafium.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 269-270; S. Herbst, *Karnkowski Dadz-bog (Teodor)*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 73; S. Herbst, *Wojna inflancka*, Warszawa 1938; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=dad%BCb%F3g+karnkowski%2F4> | 2014; *Inskrypcje*, s. 146, 149; *Katalog*, z. 9, s. 20 i ilustr. 144; T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, Lwów-Warszawa-Kraków 1923, t. 2; M. Krajewski, *Posłowie i senatorzy regionu*, *Gazeta Pomorska* 1989, nr 137; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 42; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Tablica epitafijna w kościele jezuickim w Kaliszu; *Urzędnicy*, nr 1353.

KARNKOWSKI ERAZM h. Junosza (*ok. 1580 r. †1634 r.), kasztelan rypiński

Był synem Jana (zm. 1617 r.) i Doroty z Moszczeńskich h. Nałęcz. Kasztelanic łącki, dziedzic Nowej Wsi, „któremu działem dostała się suma 25000 tynfów na dobrach Dębowa Łąka” (Niesiecki). W 1606 r. otrzymał Lubieniec i Adamkową Wolę. W 1623 r. od Kretkowskiego otrzymał Piotrowice i zabezpieczył posag żonie. W 1612 r. został podkomorzym łęczycyckim, a w 1618 r. – kasztelanem rypińskim. W 1632 r. podpisał elekcję Władysława IV.

W 1623 r. ożenił się z Zofią z Kretkowskich h. Dołęga, z którą nie pozostawił potomstwa.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 269, t. 12, s. 275, tu podał, że kasztelanem rypińskim został dopiero w 1623 r.; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=erazm+karnkowski/4> | 2014; *Monumenta Poloniae*, t. 5, s. 749; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43 kasztelanem rypińskim mianuje go dopiero w roku 1632; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 214; *Urzędniczy*, nr 1751.

KARNKOWSKI FRANCISZEK DOMINIK PIOTR h. Junosza (*2 VIII 1771 r. w Karnkowie †23 XII 1847 r.), ziemianin, sędzia pokoju okręgu lipnowskiego

Był synem Piotra Pawła (1732-1788), właściciela Karnkowa, Chlebowa, Oleszna, Gabryszewa, Świętosławia, i Morgowa w ziemi dobrzyńskiej i Salomei Nakwaskiej h. Prus II (zm. 1837). Przed 1825 r. był właścicielem dóbr Świętosław, które nabył za sumę 333 tys. złp od Jana Paprockiego, a które w 1832 r. przekazał synowi Gabrielowi. W 1830 r. na publicznej licytacji nabył za sumę 35 tys. rubli dobra Oleszno w Lipnowskim. Majątek ten trzy lata później zapisał synowi Konstantemu. Za jego czasów w latach 1808-1824 wzniesiony został w Karnkowie nowy dwór, który został przekształcony w latach późniejszych (za czasów Ignacego Karnkowskiego), a który zachował się do dziś. Data początku budowy – 1808 – umieszczona jest w piwnicy dworu, zaś data 1824 – w nadświetlu głównych drzwi wejściowych. W 1837 r., po śmierci matki, otrzymał dobra Karnkowo wraz z Chlebowem.

W 1819 r. mianowany został sędzią pokoju okręgu lipnowskiego. W 1820 r. zlecił Janowi Gładyszowi z Warszawic wykonanie portretu Stanisława Karnkowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego. Portret namalowany został na desce z herbem Junosza i literami SK DG AG LN RPP PP i datą 1620. W 1838 r. do kościoła św. Jadwigi w Karnkowie k. Lipna fundował pacyfikał. W 1800 r. w Ostrowitem k. Lipna wziął ślub z Gertrudą Karwosiecką (zm. 1851), córką Gabriela, podkomorzego plockiego, h. Lubicz i Marianny z Paprockich, która w 1842 r. fundowała do kościoła w Karnkowie ornat z haftem krzyżkowym na kolumnie. Pozostawił czterech synów: Gabriela, Józefa, Konstantego, Jana oraz córkę Domicellę, żonę Karola Ignacego Kalksteina h. Kos z Pluskowosów k. Torunia.

Pochowany wraz z żoną w kościele w Karnkowie. Epitafium Franciszka i Gertrudy Karnkowskich (zm. 1851) znajduje się w kościele pod wezwaniem św. Jadwigi w Karnkowie i zostało ufundowane przez ich dzieci w 1851 r.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 88; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=747954> | 2014; Karnkow-

ski, *Oleszno*, s. 33; *Katalog*, z. 9, s. 19, 21, 22, 23; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 53; *Lista właścicieli*, nr 187-192; Ład Boży 1989, z. 10 IX; A. Szczepański, *Karnkowo. Zabytkowy kościół pw. św. Jadwigi*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 48: 1987, s. 4; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 65-66; SGK, t. 3, s. 848; *Spis szlachty*, s. 94; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 80.

KARNKOWSKI GABRIEL h. Junosza (*1631 r. w Lesznie †1667 r. w Kłodawie), ziemianin, kasztelan raciański

Był synem Stanisława i Anny z Łużeckich h. Lubicz. Po ojcu otrzymał dobra Sikórz, gdzie odbudował spalony kościół.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszej żony, Konstancji Mniewskiej, pozostawił syna Adama; z drugiej – Teresy Leszczyńskiej h. Wieniawa – miał syna Władysława, zmarłego w młodym wieku.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271; *Genealogia*, s. 87; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74725/4> | 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 215.

KARNKOWSKI GABRIEL h. Junosza (*11 II 1801 r. w Karnkowie †11 XII 1842 r.), ziemianin, prawnik

Był synem Franciszka Dominika Piotra, dziedzica dóbr Karnkowo k. Lipna (1771-1847), sędziego pokoju okręgu lipnowskiego i Gertrudy z Karwosieckich (zm. 1851). Ukończył Gimnazjum Pijarów w Warszawie i 20 września 1821 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Był właścicielem Świętosławia i Morgowa w ziemi dobrzyńskiej. Miał braci: Józefa, Konstantego i Jana, oficera Wojska Polskiego w czasie wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. (zm. 1887).

W dniu 23 października 1834 r. w kościele pw. św. Andrzeja w Warszawie wziął ślub z Anną Mioduską (zm. 1875), córką Teodora h. Radwan (zm. 1853) i Kune-gundy, miał syna Antoniego (ok. 1840-1845) i córki: Władysławę (1835-1908), żonę Adolfa Chelmskiego z Okalewa oraz Antonillę. Świętosław wszedł w posiadanie Chelmskich.

W 1841 r., po śmierci brata, Stanisława Floriana (zm. 1841), żona Gabriela - Anna, w drodze postępowania spadkowego otrzymała wraz z rodzicami dobra Wielgie k. Lipna. W 1843 r. dobra te spadkobiercy sprzedali za sumę 300 tys. złp Henrykowi Sokołowskiemu, właścicielowi dóbr Tupadły, Orłowo i Łochocin. Anna, wówczas już wdowa, zamieszkała z rodzicami w Wielgiem.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 89; Gerber, *Studenci*, s. 90; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74803/4> | 2014; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 53; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; Piotrowski, *Skrwilno i okolice*, s. 199; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 196; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 80.

KARNKOWSKI IGNACY h. Junosza (*31 VII 1858 r. w Olesznie w pow. lipnowskim †1928 r.), ziemianin, działacz niepodległościowy i społeczny, bibliofil (K 26)

Był synem Konstantego (1808-1900) i Marianny z Chelmskich h. Nałęcz (zm. 21 VI 1887 w Karnkowie).

Ukończył Cesarski Uniwersytet Warszawski. Po ojcu odziedziczył Karnkowo k. Lipna. W 1887 r. po stryju Janie otrzymał sąsiedni majątek Kolankowo k. Lipna, które sprzedał w 1921 r. W 1889 r. odkupił od brata Antoniego majątek Szpiegowo, który zbył w 1909 r. W 1919 r. nabył majątek Mazowsze, który w 1935 r. został rozparcelowany. W 1913 r. majątek Karnkowo przejęły jego dzieci, jednak w latach 1935-1936 był kilkakrotnie wystawiany był na licytację przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie w Warszawie. Nie został jednak sprzedany z powodu braku nabywców.

W 1907 r. został członkiem-założycielem Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej, obejmującego powiaty lipnowski i rypiński, któremu przewodniczył Hipolit Wąsowicz (do 1908), a po nim Tadeusz Świecki. Aktywnie działał na rzecz odzyskania niepodległości w czasie pierwszej wojny światowej. W styczniu 1916 r., w momencie utworzenia Rady Opiekuńczej powiatu lipnowskiego został jej członkiem. Wraz z żoną Pelagią i ks. Ludwikiem Wiśniewskim z Karnkowa wszedł do zarządu Wydziału Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą przy tej radzie. Żona Ignacego razem z ks. L. Wiśniewskim w tym samym roku znalazła się w komisji kwesty pow. lipnowskiego pod hasłem „Ratujcie dzieci”, a także w komisji odczytowej przy Radzie Opiekuńczej powiatu lipnowskiego. Był jednym z znaczących ofiarodawców na rzecz akcji „Ratujcie dzieci”. W dniu 21 sierpnia 1927 r. razem z żoną oraz Teresą i Janem Karnkowskimi był rodzicem chrzestnym sztandaru dla OSP w Karnkowie.

Odziedziczywszy po ojcu zbiory archeologiczne i paleontologiczne ziemi dobrzyńskiej, które za swojego życia poważnie wzbogacił, przekazał następnie Towarzystwu Naukowemu Płockiemu (dziś stanowią one część zbiorów Muzeum Mazowieckiego w Płocku). Dla TNP przekazał także meble i cenne precjoza. Posiadał także bogaty księgozbiór.

Miał braci: Antoniego i Jana oraz siostry: Zofię, za Tomaszem Dunin-Wąsowiczem, właścicielem Zadusznik i Glewa; Anielę, za Brandlem; Julię, za Lipskim i Emilię, za Biesiekierskim (1845-1919 w Okalewie).

Ożeniony 26 czerwca 1888 r. z Pelagią hr. Czacką (1868-1950), córką Feliksa hr. Czackiego, szambelana dworu cesarsko-rosyjskiego i Zofii z hr. Ledóchowskich, pozostawił dzieci: Teresę (1890-1967); Stanisława Mariana (1893-1939), w 1920 ochotnik w 1. Pułku Ułanów Krechowieckich, zamordowany przez Niemców; Jana Adama Mariana (1896-1977), uczęszczał do szkół w Szwajcarii, jednak ze względu na wybuch pierwszej wojny światowej wrócił do Warszawy, gdzie zdał maturę w szkole handlowej T. Niklewskiego, w listopadzie 1918 r. wstąpił do 4. Pułku Ułanów Bydgoskich i odbył kampanię ukraińską i wojnę bolszewicką w latach 1919-1920, jako porucznik 16. Pułku Ułanów Bydgoskich uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939, ranny 19 września 1939 r. pod Czerniakowem, został wywieziony do oflagu, był właścicielem majątku Mazowsze w pow. lipnowskim o powierzchni 504 ha, który został w 1935 r. rozparcelowany, ożeniony z Sopoćków Marią, p. v. Zielińską (1905-1979), mgr. prawa, dzieci nie mieli; Zofię (ur. 1897), za Andrzejem Kulwieciem h. Hippocentaurus, kpt. WP, uczestnikiem pierwszej wojny światowej, ofi-

cerem łącznikowym przy MSWojsk., z którą miał dzieci: Różę i Michała.

Pochowany na cmentarzu w Karnkowie.

„Tygodnik Ilustrowany” po jego śmierci pisał m. in.: „Była to postać rzadko dziś spotykana, bałwochwalczo przywiązana do ziemi. Zmarły odznaczał się również wielką miłością do ludu, dbając o jego byt i oświatę”.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 90; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74816/4> | 2014; K. Karnkowski, *Karnkowski Ignacy h. Junosza*, [w:] *Ziemia polscy XX wieku*, cz. 7, Warszawa 2004, s. 56-57; (*Nekrolog*), *Tygodnik Ilustrowany* 1928, nr 47, s. 934; Nowowiejski, *Płock*, s. 154, 651; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 67; R. Specjalski, *Straż w Karnkowie ma 70 lat*, *Gazeta Lipnowska*, nr 24: 1995, s. 4; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 136, 137, 176; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Karnkowie: jego, żony oraz córki, Emilii; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216; *Ziemia dobrzyńska*, s. 377-378; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 80.

KARNKOWSKI JAN h. Junosza, zw. „Polak” (*1428 r. †7 VI 1503 r. w Krakowie), hetman zaciężnych, chorąży bydgoski, kasztelan łódzki i gnieźnieński

Był synem Jana z Druszny i Karnkowa w ziemi dobrzyńskiej, rajcy krakowskiego i rotmistrza królewskiego, zw. także „Polakiem”. Przez szereg lat służył w wojsku cesarskim i przebywał w Niemczech. Po powrocie do kraju był rotmistrem obrony potocznej. W 1485 r., jako hetman zaciężnych, wysłany został do Moldawii i brał udział w bitwie przeciwko Turkom. Współpracując z królem Janem Olbrachtem, piastował najpierw urząd powiatowego skarbnika inowrocławskiego, a potem starosty generalnego Księstwa Głogowskiego. W 1498 r. brał udział w przygotowaniach do niedosłej wyprawy przeciwko Turkom i Tatarom na Ruś. Znajdował się wówczas przy politycznym ruszeniu wielkopolskim. Cieszył się zawsze zaufaniem króla Olbrachta i w związku z tym w 1497 r. razem z braćmi Janem i Stanisławem otrzymał dobra w Wielkopolsce, ziemi dobrzyńskiej i ziemi płockiej. Kiedy w 1498 r. król Jan Olbracht zwrócił Stanisławowi Księstwo Głogowskie, Karnkowski utracił tam namiestnictwo. W zamian za to otrzymał bogate uposażenie: zamek i miasto Koło z przyległościami w Wielkopolsce oraz kasztelaniją łódzką.

W 1501 r. został burgrabią zamku krakowskiego. Także za panowania Aleksandra Jagiellończyka nadal służył wśród królewskich dworzan. W 1501 r., wraz z bratankiem Janem, kanonikiem krakowskim, otrzymał zapis 1.500 florenów na cłach wodnych w Bobrownikach i Dobrzyniu.

W dniu 7 października tego roku podpisał akt odnowienia unii polsko-litewskiej. W dniu 8 lutego 1502 r. został kasztelanem gnieźnieńskim i prawdopodobnie w tym samym roku – starostą międzyrzeckim.

Pochowany w Krakowie, w kościele dominikanów, gdzie bratanek ufundował mu nagrobek.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 267; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74891/4> | 2014; *Katalog*, z. 9, s. 20 oraz ilustracja 140; F. Kopera, *Pomniki Krakowa M. i S. Cerchów*, *Kraków-Warszawa* 1904, t. 2, s. 176; *Matr. sum.*, t. 1, nr 2152; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; D. Quirini Popławska, *Karnkowski Jan*, *PSB*, t. 12: 1966-1967, s. 73-74, gdzie obszerny wykaz źródeł i literatury; PRS, s. 93; Z. Spieral-

ski, *Geneza i początki hetmaństwa w Polsce*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości, t. 5: 1960, s. 318-319; *Urzędnicy*, nr 382.

KARNKOWSKI JAN z Karnkowa h. Junosza (*1472 r. we wsi Żmigród w pow. lwowskim †11 XII 1537 r. w Raciążu), sekretarz królewski i biskup kujawski

Był synem przybysza z ziemi dobrzyńskiej, Mikołaja Karnkowskiego, chorążego halickiego oraz jego drugiej żony, Doroty Fenny Korytkówny h. Jelita ze Żmigrodu. Po śmierci ojca opiekę nad nim sprawował stryj, kasztelan gnieźnieński, Jan, zw. Polak, Karnkowski. Od 1489 r. nauki pobierał na Uniwersytecie Krakowskim, a jego nauczycielem był Kallimach. Jego szkołą był przede wszystkim pobyt na dworze Jana Olbrachta, gdzie był poborcą podatków dochodowych królewskich. W latach 1497-1501 występował jako pisarz królewski, potem od 1506 r. był na służbie Zygmunta I. Uczestniczył m. in. w weselu Zygmunta I z Boną. Najwięcej rozgłosu przyniosły mu poselstwa zagraniczne. W drugim i trzecim dziesięcioleciu był jednym najznamienitszych funkcjonariuszy kancelarii królewskiej. Potem, za wsparciem królowej Bony uzyskał szereg beneficjów kościelnych. W 1503 r. został mianowany kanonikiem krakowskim, potem plockim. W 1527 r. został biskupem przemyskim, a w 1531 r. – biskupem kujawskim. Na tym stanowisku okazał się niezwykle dobrym gospodarzem. Pochodzący z jego czasów, z 1534 r. wykaz wsi w kluczu ciechocińskim obejmował następujące dobra: Ciechocin, Elgiszewo, Dobrzejewice, Pomorzany, Nowogród, Węgiersko, Małyszczce, Macikowo, Sitno, Miliszewy, Nowa Wieś, Łążynek, Rudawe, Młyniec oraz leżące w ziemi chełmińskiej: Grzywno i Miazgowo. Nadto w tym kluczu były osady młyńskie Bierzgiel, Krakowczyk, Wyśredni i Kaszczorek. W kwestiach duszpasterskich ostro zwalczał zabobony, niemoralność i „herezję”. W 1532 i 1537 r. zwołał synody włocławskie. W 1528 r. wchodził w skład rady królewskiej, która zastępowała obecnego na Litwie króla Zygmunta I. Przebywał jednak przede wszystkim w Krakowie, gdzie w 1528 r. widziemy go w składzie rady królewskiej.

K. Niesiecki pisał o nim: „*Mąż dowcipu bystrego i nauki niepospolitej; dla czego Zygmunt I zażywał go w różnych legacjach do postronnych potencji, najczęściej jednak do Władysława i jego syna Ludwika Węgierskiego i czeskiego króla*”.

Pochowany w katedrze włocławskiej, gdzie jeszcze za życia w 1536 r. wystawił sobie renesansowy nagrobek o dużych walorach artystycznych. Swoje epitafium już za życia w 1522 r. wystawił także w katedrze krakowskiej.

AD Włocławek, *Descriptio proventuum mensae episcopalis vladislaviensis tempore Ilrmi Joannis Karnkowski, episcopum Vladislaviemsem AD 1534*, sygn. A. gosp. 2 (134); Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 267; S. Chodzyński, *Biskupi-sufragani włocławscy*, Włocławek 1906, s. 16, 32, 101-104; K. Górski, *Z dziejów parafii Ciechocin*, Ciechocin 2012, s. 29; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74868/4> l 2014; W. Kujawski, *Karnkowski Jan (ok. 1472/153)*, *biskup kujawski*, WSB, t. 2, s. 78-79; Łaszewski, *Ziemia*, s. 97; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 38; J. Pajewski, *Stosunki polsko-węgierskie i niebezpieczeństwo tureckie w latach 1516-1526*, Warszawa 1930, s. 11, 46-47; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 61-62; W.

Urban, *Karnkowski Jan z Karnkowa*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 74-76, gdzie obszerna literatura i źródła.

KARNKOWSKI JAN h. Junosza (*ok. 1520 r. †1617 r.), podkomorzy dobrzyński, kasztelan łędzki, starosta łęczycki (K 27)

Był synem Tadeusza i Elżbiety z Kanigowa Olszewskiej h. Lis. W 1564 r. występował jako właściciel Karnkowa w ziemi dobrzyńskiej, posiadając 10 łanów. Natomiast w 1567 r. był skarbnikiem dobrzyńskim, a w 1588 r. – podkomorzym dobrzyńskim i starostą łęczyckim. W 1597 r. mianowany został kasztelanem łędzkim. W 1612 r. starostwo łęczyckie odstąpił Szczawińskiemu.

Był bratem Stanisława, arcybiskupa gnieźnieńskiego i Piotra, podkomorzego plockiego.

Ożeniony z Dorotą Moszczeńską h. Nałęcz, a następnie z Jadwigą z Nadborowa k. Płońska h. Nowina, Nadborowską (Nadborską) kasztelanową łędzką, starościną łęczycką, zmarłą w 1620 r. i pochowaną razem z nim w Karnkowie. Pozostawił pięciu synów: Marcina, Stanisława, Jana, Erazma i Andrzeja oraz cztery córki: Annę, Zofię, Elżbietę, Katarzynę, NN i Dorotę.

Pochowany w kościele Karnkowie.

Płyta nagrobna Jana i jego drugiej żony, Jadwigi Karnkowskich znajduje się w kościele w Karnkowie k. Lipna i pochodzi z 1625 r. Tam także znajduje się nagrobkowe epitafium wykonane w 1620 r. W jego górnej strefie, w obramieniu kartoszowym znajduje się inskrypcyjna tablica, a poniżej płaskorzeźbione postacie. Między nimi, na wysokości głów, umieszczone zostały kartusze z herbami Junosza (Karnkowskich) i Nowina (Nadborskich).

AGAD, MK 134, k. 299 v-300 v; Biliński, *Szlachta*, s. 787; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 267-269; T. Chrzanowski, *Wędrowki po sarmacji europejskiej*, Kraków 1988, s. 212; *Genealogia*, s. 84-85; Guldon, *Mapy*, s. 41; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74871/4> l 2014; *Inskrypcje*, s. 91, 148; *Katalog*, z. 9, s. VII, 20; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52; W. Leonowicz, *Kościół w Karnkowie*, *Tygodnik Ilustrowany* 1882, s. 669-670; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43, podał tylko cztery jego córki; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; Pawiński, *Źródła*, t. 12, s. 326; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 62; A. Szczepański, *Karnkowo. Zabytkowy kościół pw. św. Jadwigi*, *Biuletyn Przewodnicki PTTK*, t. 48: 1987, s. 2-4; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 214; *Urzędnicy*, nr 1558, 1639.

KARNKOWSKI JAN STANISŁAW h. Junosza (†1622 r.), poseł na sejmy, wojewoda plocki

Był synem Piotra (zm. 1622), podkomorzego plockiego i Anny z Moszczeńskich h. Nałęcz, cześnikówny dobrzyńskiej. Studiował we Włoszech i w 1595 r. spotykany był w Padwie. Po powrocie do kraju posłował na liczne sejmy z województwa plockiego (1605, 1607, 1609, 1615 i 1620). W 1608 r. został podkomorzym plockim, a w 1617 r. – wojewodą plockim.

W 1616 r. wykupił od Pawła Garwaskiego, kasztelana plockiego, starostwo wyszogrodzkie. Natomiast w 1609 r. nabył od Kretkowskiego Sikórz w województwie plockim, gdzie w 1647 r. fundował kościół. W 1617 r. Walenty Zieliński ustanowił go opiekunem nad swoimi dziećmi.

Miał brata Dadźboga v. Teodora (zm. 1617), starostę bobrownickiego i dobrzyńskiego.

Ożeniony z Zofią Rokszycą h. Pobóg, miał pięciu synów: Ludwika; Stanisława, kasztelana wyszogrodzkiego; Michała; Dadźboga; Piotra; Gabriela Leona oraz dwie córki: Izabellę, za Krzysztofem Kielczewskim i Mariannę, za Adamem Parzniewskim, II v. – Hieronimem Kryskim.

Płyta nagrobkowa poświęcona jego pamięci znajduje się w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Jadwigi w Karnkowie k. Lipna.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 270; *Genealogia*, s. 86; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74711/4> I 2014; *Inskrypcje*, II, s. 149, tu mylnie nazywa się go tylko Stanisławem; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; A. Przyboś, *Karnkowski Jan Stanisław*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 82; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 2, s. 52, 293, 296, 357, 358; R. Zieliński, *Chronologia senatorów plockich*, Notatki Plockie 1958, nr 8, s. 38; Żychliński, *Księga*, podaje datę śmierci na rok 1632.

KARNKOWSKI JAN h. Junosza (*27 I 1811 r. †1 VIII 1887 r. w Karnkowie), ziemianin, porucznik Wojska Polskiego

Był synem Franciszka Dominika Piotra (1771-1847) i Gertrudy z Karwosieckich h. Lubicz (zm. 1851). W stopniu porucznika brał udział w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r. W 1854 r. kupił od Jana Sumińskiego majątek Kolankowo, a dwa lata później Kawęczyn. W 1884 r. Kawęczyn obejmował 600 mórg gruntów ornych, 857 mórg lasów, 24 mórg łąk. Wieś liczyła 18 dymów i 218 mieszkańców.

Zmarł bezpotomnie i swój majątek zapisał bratankom: Ignacemu – Kolankowo, a Antoniemu – Kawęczyn.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 89; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74806/4> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; Pawłowski, *Obrowo*, s. 119; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216.

KARNKOWSKI JAN h. Junosza (*1854 r. †1905 r.), ziemianin

Był synem Konstantego (1808-1900) i Marianny z Chelmskich h. Nałęcz (zm. 28 VI 1887 w Karnkowie). W latach 1875-1905 posiadał wieś Ostrowite w Lipnowskim oraz w latach 1874-1884 – Grabiny.

Zmarł bezpotomnie w wieku 51 lat.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 90; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74815/4> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 67.

KARNKOWSKI JAN ADAM MARIAN h. Junosza (*26 X 1896 r. w Karnkowie †1977 r. w Bydgoszczy), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r. (K 28)

Był synem Ignacego (1858 w Olesznie-1928) i Pelagii hr. Czackiej h. Świnka (1868-1950). Szkołę średnią ukończył w Lozannie. W 1914 r. powrócił do kraju i rozpoczął studia w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Posiadał majątek Karnkowo.

W listopadzie 1918 r. wstąpił jako ochotnik do 1. szwadronu 4. Pułku Ułanów we Włocławku. Od grudnia 1918 r. walczył przeciwko Rosji w dywizji gen.

Romera. Brał udział w odsieczy Lwowa, a następnie w walkach od Lidy po Bobrujsk i Berezynę, a potem wziął udział w bitwie warszawskiej.

W czasie drugiej wojny światowej był porucznikiem 16. pułku ułanów. W czasie walk w wojnie obronnej dostał się do niewoli i przebywał w oflagu w Woldenbergu.

Ożeniony z Marią z Sopoćków I. v. Zielińska, mgr praw (ur. 1905 w Sosnowce (Podole)-zm. 1975 w Bydgoszczy), nie pozostawił potomstwa.

Pochowany na cmentarzu w Karnkowie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; Chelmski, *Powiat II*, s. 251 gdzie także data śmierci jego żony – 1975; *Genealogia*, s. 91, gdzie mylna data śmierci jego żony – 1979; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74827/4> I 2014; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 68; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Karnkowie jego i żony; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 377.

KARNKOWSKI JÓZEF h. Junosza (*1728 r. †1821), kanonik katedralny włocławski

Był synem Stanisława Floriana i Wiktorii z Niszczyczkich (zm. 1769 w klasztorze w Skępem).

Ożeniony z Julianną Joanną Ostromecką, miał dzieci: Piotra, Teklę i Rafała.

Po śmierci żony wstąpił do stanu duchownego i później został kanonikiem katedralnym włocławskim.

Syn Rafał, ożeniony z Brygidą Rybińską h. Wydra, miał trzy córki: Mariannę, za Tadeuszem Chelmskim z Chelmicy; Eleonorę, za Prokopem Skórzewskim i Juliannę, która wyszła za Jana Piwnickiego, właściciela Płonego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271-272; *Genealogia*, s. 88; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74755/4> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKI KONSTANTY h. Junosza (*11 III 1808 r. w Karnkowie †20 IX 1900 r. w Karnkowie), ziemianin, prawnik (K 29)

Był synem Franciszka Dominika Piotra (1771-1847), sędziego pokoju okręgu lipnowskiego, i Gertrudy Karwosieckiej (zm. 1851), właścicieli Karnkowa w ziemi dobrzyńskiej. Nauki pobierał u bernardynów w Pułtusku, a następnie w Warszawie, gdzie 16 września 1828 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. Był właścicielem Oleszna i Szpiegowa w pow. lipnowskim, które otrzymał od ojca, Franciszka Dominika w 1830 r. W wyniku działań rodzinnych, po śmierci ojca w 1847 r. otrzymał majątek rodowy Karnkowo, gdzie mieszkał do śmierci. W latach 80. XIX w. majątek ten liczył 2.193 morgi i 49 przętów, z czego grunty orne – 1.041 morgów 49 przętów, lasy – 985 mórg, łąki – 57 mórg, a w posiadaniu włościan było 756 mórg ziemi. W 1853 r., w drodze licytacji, kupił majątek Szpiegowo. W 1848 r. został oskarżony o czytanie zakazanych książek.

Był zapalonym archeologiem i kolekcjonerem książek. Swoje cenne zbiory przekazał synowi Ignacemu, a ten z kolei – Towarzystwu Naukowemu Płockiemu. Miał braci: Gabriela, Józefa i Jana, podporucznika wojsk polskich w 1831 r.

Ożeniony 28 listopada 1843 r. z Marianną Chełmińską, córką Romana i Joanny z Nałęczów (zm. 28 VI 1887), właścicieli Fabianek. Pozostawił z niej synów: Antoniego, który w 1876 r. otrzymał Oleszno; Jana Konstantego i Ignacego oraz córki: Zofię, żonę Tomasza Wąsowicza h. Łabędź, właściciela Zadusznik i Glewa oraz Anielę, Emilię i Julię. Pochowany w Karnkowie.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 89, 91; Gerber, *Studenci*, s. 90; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=konstanty+Karnkowski/4> I 2014; Karnkowski, *Oleszno*, s. 33; Nowowiejski, *Płock*, s. 651; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 66; SGK, t. 3, s. 848; *Uczestnicy*, s. 213; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 80.

KARNKOWSKI MIKOŁAJ h. Junosza (*ok. 1430 r. †po 1483 r.), wojewoda halicki

Był synem Jana. Urodził się zapewne w Karnkowie, jednak mieszkał na Rusi, gdzie w 1456 r. był wojewodą halickim. Potem w 1472 r. spotykamy go jako miecznika halickiego, a w 1483 r. – podstolego lwowskiego. Posiadał majątki Zagoździe i Pasieczno.

Był bratem Jana zw. Polak z Karnkowa.

Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszej żony, Anny Łękwoskiej z Łankowic i Nienczyna, miał syna Piotra oraz córki: Katarzynę, Jadwigę, Małgorzatę i Elżbietę. Z drugiej żony, Doroty Fenny Korytkówny, miał synów: Tadeusza i Jana. Ten drugi był później biskupem kujawskim. Tadeusz powrócił na ziemię dobrzyńską, ożenił się z Elżbietą Kanigowską h. Lis z Kanigowa i miał trzech synów: Jana, Piotra i Stanisława.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 267; *Genealogia*, s. 84; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74869/4> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 61; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 213; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 63.

KARNKOWSKI PIOTR h. Junosza (†1604 r.), podkomorzy płocki

Syn Tadeusza i Elżbiety Kanigowskiej z Kanigowa h. Lis. W 1582 r. został podkomorzym płockim. Za konsensem królewskim z 1585 r. wykupił starostwo bobrownickie z rąk Pawła Działyńskiego. W dniu 27 maja 1604 r. otrzymał konsens królewski na odstąpienie starostwa bobrownickiego synowi Dadźbogowi. Jednakże w tym momencie już nie żył, skoro 28 marca tego roku, król nadał jego synowi sam to starostwo. Był bratem Stanisława, arcybiskupa gnieźnieńskiego i Jana, podkomorzego dobrzyńskiego, starosty łęczyckiego.

Ożeniony z Anną Moszczeńską, córką Jakuba h. Nałęcz, cześnika dobrzyńskiego, która w 1604 r. w kaplicy w Sikorzu zapisała Karwosiek, Cholewice i Głuchowice. Pozostawił trzech synów: Tadeusza; Jana Stanisława, pośła na sejmy i wojewodę płockiego i Dadźboga Teodora.

Płyta z 1589 r. (?) żony Piotra, Anny z Moszczeńskich znajduje się w kościele parafialnym w Karnkowie k. Lipna.

Biliński, *Szlachta*, s. 77; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 269; *Genealogia*, s. 86; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74872/4> I 2014; *Inskrypcje*, II, s. 84-85; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 42; Paprocki,

Herbarz, s. 320-321; PRS, s. 93; A. Przyboś, *Karnkowski Jan Stanisław*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 76-77; RZD, t. 2, cz. 1, s. 63; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 214; *Urzędnicy*, nr 1352.

KARNKOWSKI PIOTR PAWEŁ h. Junosza (*1732 r. w Lelicach k. Płocka †14 IV 1788 r. w klasztorze w Skępem), ziemianin

Był synem Stanisława Floriana (zm. 1736) i Wiktorii Niszczyckiej, kasztelanki płockiej. W 1752 r. otrzymał w podziałach rodzinnych Karnkowo i Chlebowo w ziemi dobrzyńskiej. Za jego czasów w Karnkowie powstały budynki gospodarcze. W 1775 r. w samym Karnkowie było 35 zabudowań (dymów). W dobrach Karnkowo wysiewano 76 korcy żyta, 6 korcy pszenicy i płacił 169 złp czynszu od włościan.

Z Salomei Nakwaskiej (1740-1837), chorążanki wyszogrodzkiej, córki Feliksa z Nakwasina h. Prus II i Anny Koziebrodzkiej z Koziebród h. Boleścic (dobrodziejki konwentu skępskiego, nazywanej „matką braci”), pozostawił synów: Wincentego; Franciszka Dominika Piotra i Józefa oraz sześć córek: Mariannę, Wiktorię, Mariannę, Annę, Wiktorię Krystynę i Jadwigę, która wyszła za Tomasza Wyczalkowskiego, właściciela Wyczalkowa.

Po jego śmierci majątkiem zarządzała wdowa Salomea, która wyszła ponownie za mąż za Gabriela Antoniego Karwosieckiego h. Lubicz, podkomorzego płockiego. Po jej śmierci dobra Karnkowo otrzymał syn Piotra, Franciszek Dominik Piotr Karnkowski (1771 w Karnkowie-1841).

Pochowany przy kościele Ojców Bernardynów w Skępem.

Pamiątkowa tablica poświęcona jego pamięci znajduje się w kościele parafialnym pw. św. Jadwigi w Karnkowie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; Borucki, *Ziemia*, s. 37; *Genealogia*, s. 88-89; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74754/4> I 2014; *Inskrypcje*, s. 149; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52-53; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 65; *Spis majątków*, s. 37; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216; Wyczawski, *Skępe*, s. 156;

KARNKOWSKI PIOTR FRANCISZEK (*1 VII 1876 r. w Wilczynie †31 XII 1938 r. w Olesznie), inżynier rolnik, prezes Akcji Katolickiej *Sodalis Marianus*, społecznik (K 30)

Urodził się w majątku swych dziadków, Krzymuskich. Był synem Władysława Karnkowskiego (ur. 1833 r.) i Teodory z Krzymuskich h. Radwan (1839-1935). Wychował się prawdopodobnie w Paniewku – majątku swego ojca. Za żoną, Czesławą otrzymał majątek Oleszno k. Lipna. W okresie od 1 maja 1896 r. do 15 marca 1898 r. ukończył Wyższą Szkołę Rolniczą w Hohenheim i w letnim semestrze 1898 r. słuchał wykładów na Wyższej Szkole Rolniczej w Berlinie. Ok. 1927 r. przyjął por. Fr. Żwirki wraz z towarzyszącymi mu Wituskim i Bukowińskim, którzy awaryjnie wylądowali samolotem na polach w pobliżu majątku Oleszno. Epizod ten przerodził się w wieloletnią przyjaźń z rodziną Wigurów, którzy często gościli w Olesznie na wakacjach letnich. Przyjaźń trwała do tragicznej śmierci por. Wigury w wypadku lotniczym pod Cierlickiem w ówczesnej Czechosłowacji.

Był prezesem Akcji Katolickiej Sodalis Marianus, oddany pracy społecznej. W 1936 r. z jego inicjatywy i funduszy powstała w Olesznie Ochotnicza Straż pożarna. Według relacji b. prezydenta Warszawy, Stanisława Wyganowskiego to bardzo delikatny w obcowaniu z ludźmi człowiek, pozbawiony kompleksów ziemiańskich.

Był żonaty ze swoją kuzynką, Czesławą Karnkowską (1878-1959), córką Antoniego i Jadwigi Stefanii z Cissowskich, z którą miał 4 synów: Adam (1907-1983), ożenił się z Marią Dubois, siostrą znanego socjalisty; Tadeusz (1912-1916); Andrzej (1919-1993), uczestnik drugiej wojny światowej; Stefan (1919-1982), bliźniak Andrzeja, żołnierz ZWZ-AK, więzień NKWD, ożeniony z Zofią Marią Majchrowską oraz 3 córki: Jadwiga (1906-1990); Anna (1910-1986), za administratorem Oleszna, Bolesławem Grochulskim, któremu u schyłku swego życia przekazał ten majątek w zarząd i Ewa (1915-1998), za Bolesławem Nemedyńskim.

Pochowany na cmentarzu w Zadusznikach.

Genealogia, s. 91; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=310018/4> l 2014, gdzie data urodzenia – 1875 i tylko pierwsze imię; K. Karnkowski, *Karnkowscy*, t. 2, cz. 2, s. 233-234; K. Karnkowski, *Karnkowski Piotr Franciszek*, [w:] *Ziemia XX wieku*, cz. 8: 2007, s. 51-52; Karnkowski, *Oleszno*, s. 34-35; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKI STANISŁAW h. Junosza (*10 V 1520 r. w Karnkowie †8 VI 1603 r. w Łowiczu), biskup włocławski, arcybiskup gnieźnieński, prymas Polski, polityk, pisarz (K 31)

Był jednym z trzech synów Tadeusza v. Dadźboga i Elżbiety z Olszewskich h. Lis z Kanigowa, średniozamożnych szlachciców, siedzących w Karnkowie k. Lipna od średniowiecza. Wychowywał się na dworze stryja, Jana Karnkowskiego, biskupa kujawskiego. W 1539 r. rozpoczął studia w Krakowie, a potem kontynuował je w Padwie, Perugii, Rzymie i Witenberdze. W Padwie otrzymał doktorat obojga praw, a w Rzymie - święcenia kapłańskie. W 1550 r. powrócił do kraju i został sekretarzem Zygmunta Augusta. W 1560 r. uzyskał stanowisko koadiutora przy kanoniku Stanisławie Dąbrowskim w kapitule krakowskiej, uważanej za seminarium przyszłych biskupów. W 1563 r. mianowany został sekretarzem wielkim w kancelarii królewskiej, z racji czego uczestniczył w ważnych misjach dyplomatycznych. Nawiązał wówczas bliską współpracę ze Stanisławem Hozjuszem, od 1551 r. biskupem warmińskim. Hozjusz wprowadzał go w szereg ważnych problemów, głównie w sprawy miast pruskich i walki z reformacją. W 1567 r. otrzymał biskupstwo kujawskie, a w styczniu 1568 r. odbył się jego uroczysty ingres do katedry włocławskiej. Natychmiast zajął się sprawami swojej diecezji. Wbrew woli prymasa Jakuba Uchańskiego, a za radą S. Hozjusza, w marcu 1568 r., bezpośrednio po odbyciu wizytacji, zwołał do Włocławka synod diecezjalny, poświęcony omówieniu realizacji uchwał soboru trydenckiego. Najważniejszym postanowieniem tego synodu, na jego wniosek, była podjęta uchwała o powołaniu we Włocławku seminarium duchownego, które jako pierwsze w Polsce erygowane zostało przez niego w dniu 16 lipca 1569 r.

Z niebywałą energią przystąpił do zwalczania w diecezji reformacji, usuwając m. in. z terenu diecezji Frycza Modrzewskiego. Dbał o rozwój Włocławka i stan swoich biskupich posiadłości. W tym celu w 1569 r. mianował ekonomą diecezjalnego, który miał zarządzać dobrami biskupa, wydzierżawionymi drobnej szlachcie dobrzyńskiej i mazowieckiej. W dniu 7 stycznia 1577 r. nadał stolicy biskupiej – Włocławkowi pewne przywileje.

Znajomość spraw morskich i pomorskich pozwoliła mu odegrać istotną rolę w zatargu króla z Gdańskiem. W dniu 18 września 1568 r. powołany został w skład komisji w sprawie buntu mieszczan. Owocem dwuletniej działalności komisji były tzw. Statuty Karnkowskiego (*Statuta seu constitutiones Carncovianae*), które zmierzały do wzmocnienia władzy królewskiej nad Gdańskiem oraz demokratyzacji ustroju miasta. Po śmierci króla w 1572 r. powołany został na sejmie konwokacyjnym do komisji, która miała ustalić sposób wyboru króla.

Następnie popierał na elekcji Henryka Walezego i gdy został on wybrany, nawiązał z nim prywatną korespondencję. Chcąc pozyskać względy króla, zrezygnował z uprawianego w czasie bezkrólewia schlebiania szlachcie i w swojej mowie powitalnej użył stwierdzenia, że Rzeczpospolita składa się z trzech stanów: króla, który rozkazuje, senatorów, którzy doradzają i szlachty, która słucha.

Po ucieczce króla Henryka do Francji odsunął się chwilowo od działalności publicznej. Powrócił do niej dopiero w styczniu 1576 r., kiedy to wszczął zabiegi, aby skłonić cesarza Maksymiliana I do rezygnacji z tronu polskiego. Po elekcji Stefana Batorego listownie zgłosił swój akces do partii batorian. W czasie oczekiwania na króla w Krakowie, pełnił funkcję *interrex*a. W dniu 1 maja 1576 r. koronował Annę Jagiellonkę i Stefana Batorego na króla Polski. Nieustannie zabiegał o pozyskanie prymasa Uchańskiego i prowadził rokowania z Gdańskiem i stanami pruskimi, które nie chciały uznać Batorego. W dniu 23 marca 1577 r. we Włoszech podejmował króla i senat. Tutaj obiecał królowi pomoc finansową duchowieństwa w wojnie z Gdańskiem. W maju 1577 r. doprowadził do synodu prowincjonalnego w Piotrkowie, na którym uchwalono podwójną kontrybucję oraz poważne subsydlum na wojnę z Gdańskiem.

Po śmierci prymasa Uchańskiego w dniu 5 kwietnia 1581 r., kapituła gnieźnieńska wybrała go na arcybiskupa. Uroczysty ingres odbył się 23 kwietnia 1583 r. Obejmując urząd arcybiskupa i prymasa, został nie tylko pierwszym senatorem, ale wszedł także do grona najbogatszych magnatów. Jeszcze za czasów Zygmunta Wazy wszedł w konflikt z kanclerzem J. Zamoyskim. W następnych latach pośredniczył między królem a kanclerzem J. Zamoyskim. Zabiegał o obronę uprawnień *interrex*a.

Położył duże zasługi w budownictwie kościelnym, „*Zamek Włocławski w wygodniejsze mieszkanie przysposobił, wiele nowych budynków przyczyniwszy, w Grabowie pałac, w Niesułkowie na wzgórku dwór obszerny postawił...*” (Niesiecki). Pod wpływem krytyki ze strony króla Stefana Batorego w latach 1584-1603 zbudował murowany kościół w Karnkowie, w swojej rodzinnej wsi. Różnowiercom odebrał m. in. kościoły

w Szpetalu i Boniewie. Przebudował zamek biskupa we Włocławku. Troszczył się o rozwój seminariów w Kaliszu i we Włocławku, których prowadzenie powierzył jezuitom. W latach 1583, 1589, 1593 i 1602 zwoływał synody, a ich uchwały ogłaszał drukiem. Finansował różne publikacje z literatury kontrreformacyjnej. Sam pozostawił sporą spuściznę literacką: statuty synodów, korespondencje i oracje. Pisał także dzieje bezkrólewia po Henryku Walezym i Stefanie Batorem oraz krótki rys dziejów panowania Zygmunta I, spisany dla króla S. Batorego. Osobiście zachęcił jezuitę Jakuba Wujka do przekładu na język polski całego *Pisma Świętego* oraz napisania zbioru kazań, znanego pod nazwą *Postilla Catholica*, służącego jako pomoc kaznodziejska.

W 1591 r. jego dworzaniem był Stanisław Karnkowski, jeden z trzech synów Mikołaja Karnkowskiego. W swoim testamencie, pochodzącym z 1602 r., wspominał, że spłacił dług synom Marcina Karnkowskiego, których nazywa „swoimi bratankami”.

Ostatnie lata życia spędził w klasztorze ojców bernardynów w Łowiczu, gdzie zmarł.

Miał braci: Jana, podkomorzego dobrzyńskiego i Piotra, podkomorzego plockiego.

Pochowany w kościele Ojców Jezuitów w Kaliszu, który sam ufundował.

Płyta nagrobna, wykonana jeszcze za jego życia, w 1600 r., z płaskorzeźbionym portalem w owalu, krucyfiksem po jednej i herbem Junosza po drugiej stronie oraz literami SKAG i datą znajduje się w kościele parafialnym pod wezwaniem św. Jadwigi w Karnkowie k. Lipna. Nadto w miejscowej plebani, znajduje się kopia jego portretu, malowana na desce z literami SK DG AG ZN RPP PP i herbem Junosza wykonana przez Jana Gładysza z Warszawy. Pamiątkowa tablica poświęcona jego pamięci znajduje się również na parapiecie chóru muzycznego w kościele karnkowskim.

J. Bartoszewicz, *Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasowie i metropolici polscy*, t. 3, Poznań 1889, pass.; *Bibliografia Literatury Polskiej – Nowy Korbut*, t. 2: *Piśmiennictwo staropolskie*, Warszawa 1964, s. 313-317; Boniecki, *Herbarz*, t. 8, s. 205, t. 9, s. 268-269; A. Brudziński, *Działalność prymasa Stanisława Karnkowskiego w zakresie wprowadzania uchwał soboru trydenckiego w Polsce 1581-1603*, Kraków 1996; A. Chmielowski, *Życiorys księdza Stanisława Karnkowskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego*, Włocławek 1884; Chodynicki, *Dykcyonarz*, t. 1, s. 251-255; S. Chodyński, *Seminarium Włocławskie*, Włocławek 1905, pass.; Chojnicki-Gózdź, *Niepospolici*, s. 9-10; S. Damałowicz, *Vitae Vladislaviensium Episcoporum...*, Cracowie 1642; *Encykl. kościelna*, t. 10, s. 54-68; *Encykl. powszechna*, t. 2, s. 422; *Genealogia*, s. 86-87; J. Gręźlikowski, *Karnkowski Stanisław h. Junosza*, WSB, t. 2: 2005, s. 79-84, gdzie szersza literatura; Gręźlikowski, *Reforma trydencka*, passim; Guldon-Powierski, *Podziały*, s. 49-50; *Hierarchia catholica*, s. 262-266; *Inskrypcje*, s. 17, 146; *Inskrypcje Kujaw*, s. 11, 78-79; J. B. L., *Słownik polszczyzny XVI w.*, Warszawa 1956, s. LXXI; P. Jaroszewicz, *Matka świętych Polaków*, Kraków 1767; *Katalog*, z. 9, s. 18, 20-21; Korytkowski, *Arcybiskupi*, t. 3; E. Kotarski, *Stanisław Karnkowski (1520-1603) duchowny, polityk, pisarz*, [w:] *Zasłużeni ludzie Pomorza XVI w.*, Gdańsk 1977, s. 64-69; H. Kowalska, *Karnkowski Stanisław*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 77-82; M. Krajewski, *Stanisław Karnkowski*, Kujawy 1988, nr 6, s. 13; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52; W. Kujawski, *Stanisław Karnkowski (1520-1603), biskup włocławski, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski*, [w:] *Zasłużeni dla Włocławka XIII-XX wiek*, pod red. M. Wojciechowskiego, Włocławek 1991, s. 77-79; S. Librowski, *Nieco wiadomości o grobie i szczątkach pośmiertnych prymasa Karnkowskiego*, Kronika Diecezji Włocławskiej

1963, s. 202-204; Łaszewski, *Ziemia*, s. 97; *Mały słownik historii Polski*, Warszawa 1974, s. 119; Morawski, *Włocławek*, pass.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 39-42; Nitecki, *Biskupi*, s. 99-100; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; M. Pawlak, *Stanisław Karnkowski – życie i działalność*, Rocznik Kulturalny Kujaw i Pomorza, t. 7: 1971-1972, s. 97-106; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 151; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 62-63; SBPN, t. 2, s. 358-359; SPTK, t. 12, s. 262-266; A. Szczepański, *Karnkowo. Zabytkowy kościół pw. św. Jadwigi*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 48: 1987, s. 4-5; A. Szczepański, *Przywilej Stanisława Karnkowskiego z 1577 r.*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 50: 1987, s. 13-14; *Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV-XVIII wieku*, Kórnik 1992, s. 14; *Więś Ilustrowana* 1914, nr 3, s. 26-27; *Włocławek*, pass.; *Życiorys Księdza Stanisława Karnkowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego przez księdza Antoniego Chmielowskiego*, [w:] *Kazanie o dwojakim Kościele chrześcijańskim J. E. Księdza Stanisława Karnkowskiego arcybiskupa gnieźnieńskiego*, przejrzał i wydał A. Chmielowski, Warszawa 1884, ss. 51-61; Z. Zuchowski, *Ziemia dobrzyńska po wielkiej wojnie z Zakonem Krzyżackim i I pokoju w Toruniu*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 16: 2012, s. 187.

KARNKOWSKI STANISŁAW h. Junosza (*1566 r. †1646 r. w Karnkowie), podkomorzego dobrzyński, kasztelan dobrzyński, poseł na sejm

Był synem Jana (zm. 1617 r.), podkomorzego dobrzyńskiego i starosty łęczyckiego oraz Doroty z Moszczeńskich h. Nałęcz. Posiadał Karnkowo oraz Bobrowiec i Glinianki. W 1597 r. posłował z województwa poznańskiego, był też deputatem na Trybunał Koronny. Walczył przeciwko Moskwie, a także w Inflantach. W 1613 r. mianowany został podkomorzym dobrzyńskim, a w 1617 r. – kasztelanem dobrzyńskim. W 1642 r. zrezygnował z tego ostatniego urzędu.

Ożeniony z Anną Marianną z Kuczborskich h. Ogończyk (zm. 1649), która pochowana została w Skępem. Miał syna Stanisława, także kasztelana dobrzyńskiego, który przejął Karnkowo oraz córki: Elżbietę i Jadwigę. Po jego śmierci majątek ten przeszedł na córki: Jadwigę, za Stanisławem Orłowskim i Elżbietę, za Stanisławem Gembarthem, a od nich, zrujnowany w czasie potopu szwedzkiego majątek, wykupił w 1688 r. Adam Karnkowski, syn Gabriela, kasztelana raciańskiego.

Pochowany w kościele Karnkowie.

Postument nagrobkowy Karnkowskiego, wystawiony przez jego syna Stanisława, starostę wyszogrodzkiego, czworoboczny, z czarnego marmuru, znajduje się w kościele pod wezwaniem św. Jadwigi w kościele parafialnym w Karnkowie k. Lipna.

AGAD, Księgi Grodzkie Plockie, sygn. 21, k. 231-231v, Opis zabudowań dworskich i folwarcznych z 1689 r.; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 268-269; *Genealogia*, s. 85; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74875/4> | 2014; *Katalog*, z. 9, s. 20-21; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 63-64; Uruński, *Rodzina*, t. 6, s. 214; *Urzędnicy*, nr 1436, 1559.

KARNKOWSKI STANISŁAW h. Junosza (†przed 1654 r.), kasztelan dobrzyński i wyszogrodzki

Był synem Jana Stanisława (zm. 1622), wojewody plockiego i Zofii z Rokszyckich h. Pobóg. Dziedziczył Sikórz k. Płocka. W 1643 r. potwierdzony został jako kasztelan wyszogrodzki, po ojcu zaś przejął starostwo wyszogrodzkie. Wspólnie z synami podpisał elekcję Jana Kazimierza.

Ożeniony z Anną Łużecką h. Lubicz, pozostawił synów Jana i Gabriela oraz córkę Joannę, zaślubioną w 1668 r. z Mikołajem Tolibowskim h. Nałęcz, kasztelanem słońskim.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 270; *Genealogia*, s. 86; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74720/4> I 2014; *Inskrypcje*, II, s. 149; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 42; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 215.

KARNKOWSKI STANISŁAW h. Junosza (†1468 r.), deputat na Trybunał Koronny, kasztelan dobrzyński

Był synem Stanisława, kasztelana dobrzyńskiego (1566-1646) i Anny Marianny z Kuczborskich h. Ogończyk (zm. 1649 w klasztorze w Skępem). Od 4 sierpnia 1642 r. po ojcu był kasztelanem dobrzyńskim. W 1648 r. razem z całą ziemią dobrzyńską pisał się na elekcję Jana Kazimierza.

Córkami jego były: Jadwiga, za Stanisławem Orłowskim i Elżbieta, za Stanisławem Gembartem h. Jastrzębiec, od których sukcesorów w 1688 r. odkupił Karnkowo Adam Karnkowski, kasztelan wyszogrodzki.

Żona po jego śmierci wyszła za Jana Działyńskiego h. Ogończyk.

AGAD MK 185, k. 468v-469; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 269; *Genealogia*, s. 85; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74698/4> I 2014; *Katalog*, z. 9, s. 20; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 43; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 226; *Urządnicy*, nr 1437; *Żychliński, Księga*, t. 16, s. 186.

KARNKOWSKI STANISŁAW (*1905 r. †1987 r.), ziemianin

Był synem Władysława (1872-1918) i Marianny (1880-1940).

Miał rodzeństwo: Mariannę (1900-1977), Władysława (1908-1960), Bolesława (1910-1984) i Kordulę (1912-1939).

Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Specjalski, *Lipno*, t. 5, s. 191.

KARNKOWSKI STANISŁAW FLORIAN h. Junosza (*1695 r. †1736 r.), właściciel ziemski

Był synem Adama (1640-1724 w Sikorzu), kasztelana zakroczymskiego i Ewy z Lasockich h. Dołęga (zm. 1734 r.). Po ojcu, w wyniku działów rodzinnych, przeprowadzonych po 1734 r., otrzymał dobra Karnkowo z Chlebowem.

Ożeniony w 1715 r. z Wiktorią Niszczyczką (zm. 1769), kasztelaną płocką, pozostawił sześciu synów: Antoniego Ignacego, Andrzeja, Felicjana, Sylwestra, Piotra, Pawła i Józefa oraz córki: Apolonię i Barbarę. W 1752 r. jego dzieci dokonały w Karnkowie podziału dóbr pozostałych po ojcu. Dobra leżące w ziemi dobrzyńskiej otrzymał Piotr (ur. 1732 w Lelicach k. Płocka).

Pochowany razem z żoną w kościele w Skępem.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271-272; *Genealogia*, s. 87; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74738/4> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 64-65; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 216.

KARNKOWSKI STANISŁAW MARIAN h. Junosza (*1893 r. w Karnkowie †po 24 X 1939 r. w okolicach Królewca), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Ignacego (1858-1928) i Pelagii hr. Czackiej (1868-1950). W 1920 r. walczył jako ochotnik w wojnie polsko-bolszewickiej w 1. Pułku Ułanów Krechowieckich. W latach 1928-1939 wraz z bratem, Janem posiadał majątek Karnkowo.

W dniu 24 października 1939 r. został aresztowany w Lipnie na rzekomym zebraniu ziemian pow. lipnowskiego, zwołanym przez Niemców. Wywieziony w okolice Królewca (Rudau), gdzie wszelki ślad o nim zaginął.

Pozostał w stanie bezzennym.

Płyta pamiątkowa poświęcona jego pamięci znajduje się na cmentarzu w Karnkowie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; Chelmicki, *Powiat II*, s. 251; *Genealogia*, s. 90-91; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74826/4> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 445, tu informacja, że zginął w obozie Stutthof w 1940 r.; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; Piotrowski, *Słownik*, s. 130; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 68; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Karnkowie; Tablica Lipno; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 378.

KARNKOWSKI STEFAN h. Junosza (*ok. 1752 r. †1824 r.), poseł na sejm, senator-kasztelan Królestwa Polskiego

Był synem Antoniego Ignacego (zm. 1824), chorążego radziejowskiego, kasztelana konarskiego z województwa kujawskiego i Marianny z Głębockich h. Doliwa. W 1779 r. wybrany został deputatem z województwa płockiego na Trybunał Koronny w Piotrkowie Trybunalskim. Od 17 marca 1807 r. był prezesem sądu apelacyjnego płockiego. Posłował z departamentu płockiego na sejmy Księstwa Warszawskiego w latach 1809-1811 i 1812. W sejmie występował przeciwko projektom nowych obciążeń podatkowych. W dniu 20 stycznia 1818 r. mianowany został senatorem-kasztelanem Królestwa Polskiego i w tym samym roku zmanifestował swoje ultrakatolickie stanowisko w sejmie. Należał wtedy, wraz z trzema senatorami świeckimi i Episkopatem polskim, do grupy, która głosowała przeciwko zmianie prawa małżeńskiego. Opozycyjne stanowisko zajął także w momencie głosowania za projektem kodeksu karnego.

Był żonaty z Eleonorą, a następnie Marianną, siostrami Jeżewskimi h. Jastrzębiec. Z pierwszego małżeństwa miał cztery córki: Mariannę, Józefę i Juliannę. Marianna wyszła za Cypriana Czarnego-Zawiszę z Soboty na Mazowszu h. Przerowa; Józefa wyszła za Gabriela Podoskiego h. Junosza, właściciela Starorypina; Julianna odziedziczyła po siostrze Starorypin, a jej pierwszym mężem był Stanisław Piwnicki h. Lubicz, drugim zaś Jan Melchior Piwnicki, brat Stanisława. Z drugiej żony, Marianny Jeżewskiej, miał syna Zygmunta, zmarłego bezdzietnie, i córkę Teklę, któ-

ra wyszła za hr. Antoniego Ignacego Sumińskiego h. Leszczyca, właściciela Zbójna.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 271-272; *Genealogia*, s. 87-88; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74759/4> | 2014; M. Krajewski, *Posłowie i senatorzy regionu*, Gazeta Pomorska 1989, nr 131; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 148, 340; Kurier Warszawski 1824, nr 72; M. Manteufflowa, *Karnkowski Stefan*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 82, jednak nie wymienia córki z drugiego małżeństwa – Tekli; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; A. Rembowski, *Nasze poglądy polityczne w roku 1848*, Biblioteka Warszawska 1897; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 215.

KARNKOWSKI STEFAN h. Junosza, ps. „Cis” (*23 I 1919 r. w Olesznie †21 V 1982 r. w Lublinie), żołnierz Armii Krajowej, więzień NKWD (K 32)

Był synem Piotra Franciszka (1875-1938) i Czesławy z Karnkowskich (1878-1959), bratem bliźniaczym Andrzeja. Ukończył Gimnazjum im. J. Długosza we Włocławku. Potem studiował prawo w Poznaniu, jednak przerwał je na skutek wybuchu wojny.

W latach drugiej wojny światowej należał do ZWZ, a potem do AK, gdzie używał pseudonimu „Cis”. Aresztowany w czasie łapanki w Warszawie w dniu 22 września 1940 r., zesłany został do Oświęcimia. W listopadzie 1941 r. został zwolniony. W latach 1943-1944 brał udział w akcjach dywersyjnych, a od czerwca 1944 r. w walkach w ramach 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty. Po wojnie, w latach 1944-1946 był więziony przez NKWD i został zesłany do kopalni węgla w Donbasie. Po 2,5 latach powrócił do Polski i pracował jako księgowy w Kocku, Kodniu i Łęcznej, a następnie w Przedsiębiorstwie Rybackim w Lublinie.

Był odznaczony Krzyżem Partyzanckim i dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

Ożenił się z Zofią Wandą Majchrowską (K 33) (ur. 6 I 1923 w Torczynie-zm. 20 X 1986 w Lubartowie), z którą miał córkę Ewę Czesławę (ur. 1955), za Markiem Szejnna.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=248894/4> | 2014, gdzie imię żony - Wanda; *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 263; *Karnkowski, Oleszno*, s. 39-40, Nekrolog, kopia [w:] *Karnkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 267; Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93.

KARNKOWSKI TADEUSZ (*ok. 1470 r.) właściciel ziemski

Był synem Mikołaja i jego drugiej żony, Doroty Fenny Korytkówny h. Jelita i młodszym bratem Jana. Podobnie jak brat, opuścił Ruś i powrócił do ziemi dobrzyńskiej. Na początku XVI stulecia posiadał Karnkowo k. Lipna.

Poślubił Elżbietę Kanigowską h. Lis z Kanigowa, córkę Piotra, z którą miał trzech synów: Stanisława, Jana i Piotra. W drugiej połowie XVI w. Karnkowo było w posiadaniu jego synów: Jana, który posiadał tu 10 łanów i Stanisława – 6 łanów.

Guldon, *Mapy*, s. 41; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=74869/4> | 2014; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 1, s. 62.

KARNKOWSKI WŁADYSŁAW h. Junosza (*1872 r. †w 1918 r.), zesłaniec do armii carskiej

Według tradycji rodzinnej miał służyć w armii carskiej 25 lat. Za udział w wojnie rosyjsko-japońskiej otrzymał 3 morgi ziemi, położonej w Suszewie w Lipnowskim, jednak zmarł niedługo po powrocie do kraju.

Ożeniony z Marianną (1880-1940), pozostawił dzieci: Mariannę (1900-1977), Stanisława (1905-1987), Władysława (1908-1960), Bolesława (1910-1984) i Kordulę (1912-1939).

Paprocki, *Herbarz*, s. 320-321; PRS, s. 93; Specjalski, *Lipno*, s. 191.

KARNKOWSKI WŁADYSŁAW h. Junosza (*1880 r. †w 1963 r.), właściciel ziemski (K 34)

Był synem Antoniego (1845-1929) i Jadwigi z Ciszowskich (1856-1936) z Tomkowa w Rypińskim. W latach 1913-1926 posiadał Zarzeczewo k. Włocławka na ziemi dobrzyńskiej, a następnie - Romanowo k. Koronowa.

Studiował w Pribrani (Czechy), a potem na Politechnice w Leoben (Austria) na Wydziale Hutnictwa Metali Nieżelaznych ze specjalnością hutnictwa cynku. Po studiach został kierownikiem Huty Cynku „Paulina” w Zagórzku k. Dąbrowy Górniczej. Około 1917 r. objął, wskutek działań rodzinnych, majątek Zarzeczewo, który sprzedał i nabył Romanowo, który także sprzedał i ostatecznie przeszedł do górnictwa. Podjął pracę w biurze Towarzystwa Górniczego „Saturn” jako sekretarz-doradca techniczny generalnego dyrektora koncernu.

W czasie okupacji niemieckiej, zagrożony aresztowaniem, przeniósł się do Warszawy. Po wojnie pracował w Hucie „Bobrek” w Bytomiu, a następnie w Hucie Łąbędy jako kierownik sekcji kosztorysów. Po przejściu na emeryturę, osiadł w Katowicach.

Miał siostrę Czesławę (1858-1959), za Piotrem Franciszkim Karnkowskim (1876-1938) z Oleszna.

Żonaty z Zofią Halszką Jasińską, miał dwie córki: Wandę (ur. 1916) i Irenę (ur. 1923), za Jerzym Jarnuszkiewiczem h. Lubicz.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273; *Genealogia*, s. 91, gdzie mylnie – Zarzeczewo; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=310030/4> | 2014; K. Karnkowski, *Karnkowski Władysław H. Junosza*, [w:] *Ziemiańscy polscy XX wieku*, cz. 7, Warszawa 2004, s. 57; PRS, s. 93.

KAROLKIEWICZ MARTA (*12 XII 1906 r. †2/3 XI 1939 r.), nauczycielka, kierownik szkoły w Zbójnie, ofiara zbrodni niemieckich

Pochodziła z Ostrowitego w ziemi dobrzyńskiej. Po ukończeniu gimnazjum nauczycielskiego została nauczycielką w Szkole Powszechnej w Zbójnie k. Rypina. Po przejściu na emeryturę kierownika tej szkoły, Ignacego Machury, objęła funkcję kierownika miejscowej szkoły. Współpracowała w tym czasie z nauczycielami: Stanisławem Maćkiewiczem, Karpińskim, Żebrowskim, Romanowskim i Dzięgiel-Romanowską. W dniu 21 października 1939 r. została aresztowana przez miejscowych Niemców ze Zbójnika, członków Selbstschutzu i przewieziona do siedziby kierownictwa powiatowego tej organizacji w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Na przełomie października i listopa-

da tego roku została zamordowana wraz z kilkudziesięcioma nauczycielami pow. rypińskiego w więzieniu w Rypinie lub w lasach skrwileńskich. Do jej śmierci przyczynili się jej byli uczniowie-koloniści niemieccy: Brandt, Brische, Kwit, Gramze, Ott, Ertman, Kopp i Olams.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn.73/48; M Informacja Zbigniewa Pasikowskiego z 1985 r. ze Zbójna; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 12; Krajewski, *Nauczyciele polegli i zamordowani z byłego powiatu lipnowskiego i rypińskiego*, [w:] *Eksterminacja nauczycieli województwa wrocławskiego w latach okupacji hitlerowskiej*, Wrocław 1985, s. 21; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 130; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, gdzie imię Maria; Witkowski, *Mordercy*, s. 128.

KARPIŃSKI ADAM CZESŁAW (*24 XII 1911 r. w Trąbinie-Rumunkach †IV 1940 r. w Charkowie), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (K 35)

Był synem Wawrzyńca i Stanisławy z Błaszkiwiczów. W 1932 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Tucholi. Był kolejno nauczycielem w Okalewie, Ostrowitem k. Rypina i Zbójnie. W 1933 r. ukończył kurs podchorążych rezerwy piechoty w stopniu podporucznika piechoty. W latach 1934, 1935 i 1937 odbył ćwiczenia rezerwy w 67. pułku piechoty jako dowódca plutony. Zaraz po ślubie zgłosił się do 67. pułku piechoty i wziął udział we kampanii wrześniowej, podczas której dostał się do niewoli sowieckiej. Rozstrzelany w podziemiach więzienia NKWD w Charkowie. Zwłoki pochowano w Piatichatkach pod Charkowem. W dniu 20 sierpnia 1939 r. wziął ślub w kościele w Radzikach Dużych z Barbarą Ptaszyńską. Pozostawił żonę i brata Mieczysława oraz kuzyna, Kazimierza Deczyńskiego.

CAW, AP 14021; <http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?stro na=118&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejsce=/31 X 2013>; P. W. Kocharński, *Adam, Czesław Karpiński*, <http://www.ogrody-wspomnien.pl/index/showd/7438/1 IV 2014>; Nieujęty w *Liście Kubiak-Karpus*.

KARPIŃSKI STANISŁAW WŁADYSŁAW (*2 XII 1909 r. w Zbójnie †wiosną 1940 r. w Kalininie), funkcjonariusz służby więziennej, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Wincentego (ur. 1866) i Józefy z Karbowskich (ur. 1876). Od 1934 r. pracował w służbie więziennej, zajmując stanowisko podkomisarza tej służby. Pełnił ją prawdopodobnie w więzieniu w Warszawie przy ul. Daniłowiczowskiej. We wrześniu 1939 r. był pomocnikiem naczelnika tego więzienia. Podczas ewakuacji służby więziennej na wschód dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany do obozu w Ostaszkowie. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie, gdzie został rozstrzelany. W dniu 9 czerwca 1935 r. zawarł związek małżeński z Ireną Lewandowską (ur. 1915), córką Stefana, którą pozostawił syna Stanisława (ur. 1937). Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

AP Wrocław, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Rużu, sygn. 207, nr aktu 143; *Księga Miednoje*, s. 345;

Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 84-85; WIH MiD, L. W. z IV 1940 r., nr 016/1, poz. 88.

KARSKI ANTONI h. Jastrzębiec (II poł. XVIII w.), rotmistrz, poseł na sejm 1793 r., patriota

Był synem Józefa (zm. 1744), podwojewodzkiego dobrzyńskiego i pierwszej jego żony, Marianny z Oborskich, a wnukiem Antoniego (zm. 1744), stolnika dobrzyńskiego (1735-1741). Jego ojciec w 1750 r. posiadał wieś Łąkie k. Skępego w ziemi dobrzyńskiej. Służył najpierw w wojsku jako rotmistrz w pułku kozaków Potockiego. W czasie obrad Sejmu Czteroletniego, w dniu 30 maja 1789 r. został komisarzem do zbadania intrat dochodów w ziemi zawkrzańskiej w woj. plockim. Nie popierał jednak reform Sejmu Czteroletniego i niebawem przystąpił do Targowicy.

W 1793 r. posłował z województwa plockiego na sejm grodzieński, gdzie wygłaszał płomienne mowy i zajmował brawurową postawę. Do niedawna przeciwnik Sejmu Czteroletniego, obecnie stanął na gruncie niepodległości ziem Rzeczypospolitej. Od otwarcia Sejmu wysunął się na czoło opozycjonistów, protestując przeciwko gwałtom rozbiorów. W dniu 24 czerwca 1793 r. wystąpił w sejmie przeciwko powołaniu delegacji do potwierdzenia rozbioru kraju, za co został umieszczony w areszcie domowym przez ambasadora rosyjskiego, Jakuba Sieversą. Po zwolnieniu, pod naciskiem izby, nie zaprzestał ostrych protestów. W dniu 16 lipca tego roku wzywał króla do obrony zasad całości granic Rzeczypospolitej. Natomiast 27 lipca, atakując króla za jego słabość, domagał się od niego męstwa, aż do złożenia „ciężaru korony”. Zdecydowanie występował przeciwko marszałkowi sejmowemu, Franciszkowi Bielińskiemu, nazywając go „płatnym jurgielnikiem” (zdrajcą oddającym swe usługi za pieniądze). Na sesji 17 sierpnia, na której przyjęto traktat rozbiorowy z Rosją, wyrwał z rąk sekretarza projekt dokumentu, by nie dopuścić do jego odczytania, a Stanisława Augusta nazwał „ostatnim królem Polski”. Następnie domagał się pozostawienia w wojsku gen. J. H. Dąbrowskiego, R. Kampenhausena i Zabłockiego, jako tych, którzy stawiali opór wkraczającym w granice Rzeczypospolitej Prusakom.

W czasie insurekcji kościuszkowskiej, we wrześniu 1794 r., wniósł do Wydziału Bezpieczeństwa Rady Najwyższej Narodowej oskarżenie przeciwko Fryderykowi Koszyńskiemu, które stanowiło podstawę do jego aresztowania. Pisano o nim, że „wpisał piękną kartę beznadziejnej walki i obrony przeciwko bezprawiom obcym i protestu przeciwko łajdactwom sprzedajnych posłów”.

W 1807 r. prowadził z Płocka korespondencję z Józefem Wybickim, informując go o stanie zniszczeń wywołanych przemarszem wojsk napoleońskich przez Mazowsze i ziemię dobrzyńską.

Miał brata Felicjana.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 294; *Dzieje Płocka*, s. 211, 212; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=76125/5 I 2014>; M. Krajewski, *Dobrzyński udział w Konstytucji Majowej*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 102, s. 7; M. Krajewski, *Antoni KarSKI herbu Jastrzębiec*, *Gazeta Pomorska* 1991, nr 65, s. 8; M. Krajewski, *Posłowie i senatorzy regionu. Antoni KarSKI*, *Gazeta Pomorska* 1989, nr 120; PRS, s. 93; E. Rabowicz, *KarSKI Antoni*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 126-128; *Tajna korespondencja z Warszawy*,

opr. M. Rymszyńska i A. Zahorski, Warszawa 1961; *Urzędnicy*, nr 1690.

KARSKI FRANCISZEK h. Jastrzębiec (XVII/XVIII w.), właściciel ziemski, poseł na sejm

W 1699 r. nabył od Tomasza Rościszewskiego h. Jastrzębiec jego dobra z częścią Skrwilna. Brał czynny udział w życiu politycznym ziemi dobrzyńskiej. W dniu 10 grudnia 1703 r. na sejmiku ziemi dobrzyńskiej w Lipnie został konsyliarzem konfederacji województwa poznańskiego i kaliskiego. W 1709 r. był posłem z ziemi dobrzyńskiej do króla Augusta II. W 1713 r. sejmik dobrzyński wybrał go komisarzem z powiatu dobrzyńskiego do spisania szkód wyrządzonych przez wojska rosyjskie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 284-285; *Lauda*, s. 208, 219, 246; PRS, s. 93; RZD, t. 2, cz. 3, s. 289.

KARWASZEWSKI FRANCISZEK (†1944 r.), działacz organizacji lewicowych

Pochodził z Ugoszcza k. Rypina. Nauki pobierał w Rypinie, a następnie uczył się przez krótki czas w Seminarium Duchownym w Płocku. Po przerwaniu nauki w Płocku, ukończył gimnazjum w Rypinie. Przed wybuchem drugiej wojny światowej był członkiem Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej i Komunistycznej Partii Polski. W 1939 r., razem ze Szczepanem Barańskim, kandydował z ramienia KZMP w wyborach do Rady Miejskiej w Rypinie.

W czasie okupacji hitlerowskiej był współorganizatorem Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej na terenie Rypina i pow. rypińskiego. W dniu 16 maja 1942 r. został wybrany do składu konspiracyjnego Komitetu Powiatowego PPR w Rypinie. W 1943 r. był w dowództwie powiatowym GL w tym mieście.

Zmarł na gruźlicę. Jego pogrzeb w Rypinie stał się okazją do masowych aresztowań działaczy organizacji lewicowych w Rypinie i okolicy.

Miał brata Jana, także działacza lewicowego.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 292, 305; B. Kaplan, *Z tamtych lat*, Bydgoszcz 1963, s. 29-42; Krajewski, *Lewicowy ruch*, s. 160, 165, 169; *Okręg Płocki*, s. 61, 65, 294, 295, 299, 574; Ptasinski, *Na północ*, s. 51, 107.

KARWOSIECKA z d. Borucka AGNIESZKA (*1796 r. we wsi Siedlec k. Łęczycy †po 1864 r.), uczestniczka konspiracji antyrosyjskiej 1833 r. i 1863 r., ofiara prześladowań carskich

Była córką Franciszka i Teofili Moszeńskiej.

Była żoną Tomasza Mateusza Wincentego Karwosieckiego h. Lubicz (1776-1860), szambelana dworu pruskiego, syna Gabriela Antoniego (zm. 1799) i Mariany z Paprockich (zm. 1784 w klasztorze w Skępem). W czasie partyzantki polistopadowej 1833 r. udzielała pomocy materialnej w postaci żywności i broni partyzantom z oddziału „Zemsta Ludu” Artura Zawiszy. Za czyn ten w 1834 r. została postawiona przed sądem i skazana na karę śmierci. Po confirmacji wyroku pozostawiono ją ze względu na stan zdrowia w klasztorze sióstr sakramentek. Po czterech miesiącach

pobytu skierowano ją na bezterminowe internowanie w klasztorze w Wilnie i utratę praw stanu. Ze względu na utrzymujący się zły stan zdrowia wykonanie wyroku wstrzymano do końca 1836 r., a następnie amnestionowano ją. W czasie powstania styczniowego, za udział w nim, została ponownie aresztowana przez Rosjan i osadzona w klasztorze sakramentek.

Pozostawiła synów: Polidora, Adama, Gabriela i Lucjusza Brutusa i oraz córki: Aurelię (zm. 1891), za Stanisławem Englertem, dyrektorem Banku Polskiego; Leokadię, za Józefem Niemiryczem; Wandę, za Augustem Małowieskim i Bronisławę, za Rajmundem Luboradzkiem.

Genealogia, s. 93; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=agnieszka+borucka/5> l 2014; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 160; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 206; PRS, s. 93; *Spółczesność polskie*, s. 51, 335, 344, 726.

KARWOSIECKI GABRIEL ANTONI h. Lubicz (†1799 r. w Ostrowitem k. Lipna), właściciel ziemski, podkomorzy płocki, poseł na sejm

Był synem Stanisława, łowczego winnickiego i Teofili z Mlickich, właścicieli Karwosieka w ziemi dobrzyńskiej. Po ojcu został właścicielem Karwosieka, Ostrowitego i Mazowsza w ziemi dobrzyńskiej. W części swych gospodarstw przeprowadził oczyszczanie chłopów. Związany był ze stronnictwem Czartoryskich, tzw. „familia”. W 1764 r. przez sejmik ziemi dobrzyńskiej został wydelegowany do prymasa W. Łubieńskiego. Na sejmie konwokacyjnym wybrany został lustratorem powiatów: świeckiego, tucholskiego i człuchowskiego. Jako komornik graniczny, wraz z całą ziemią dobrzyńską, podpisał elekcję Stanisława Augusta. W 1766 r. został łowczym raciąskim, w 1777 r. – sędzią ziemskim płockim. W 1781 r. spośród czterech kandydatów, wybrany został podkomorzym płockim. Posłował z województwa płockiego na sejmy w latach 1782, 1784 i 1786. Na sejmie w 1788 r. wyznaczony został komisarzem do ustalenia intrat z dóbr ziemskich dla celów podatku dziesiętnego grosza w pow. płockim. Następnie został komisarzem cywilno-wojskowym woj. płockiego. Po uchwaleniu Konstytucji 3 maja, zgodnie z życzeniem króla, zabiegał w Płockiem o poparcie szlachty dla Konstytucji i wysłanie delegacji do Stanisława Augusta. W lutym 1792 r. donosił królowi o przychylności i wdzięczności obywateli woj. płockiego w związku z uchwaleniem Ustawy Majowej. Ożeniony w 1760 r. z Salomeą Nakwaską h. Prus II, chorążanką wyszogrodzką, wdową po Piotrze Pawle Karnkowskim (1732-1788), a następnie ok. 1740 r. z Marią Paprocką (zm. 1784). Ta pierwsza zmarła w 1837 r., a jej epitafium z czarnego marmuru znajduje się w kościele pod wezwaniem św. Jadwigi w Karnkowie k. Lipna. Z drugiej żony miał dwóch synów: Eustachego i Tomasza Mateusza Wincentego i oraz trzy córki: Honoratę, za Ignacym Płaskowskim; Marię Domicellę, za Gołuchowskim i Gertrudę (zm. 9 sierpnia 1851 w Karnkowie), za Franciszkiem Dominikiem Piotrem Karnkowskim z Karnkowa i Oleszna. Pochowany w kościele bernardynów w Skępem.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 273, 321, podaje, że zmarł w Mazowszu w Lipnowskim; Borucki, *Ziemia*, s. 41, 52; *Genealo-*

gia, s. 92-93, gdzie wymienia tylko dwie jego córki: Honoratę i Gertrudę; trzy córki Karwosieckiego przyjęto za Bonieckim; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=76958/5> l 2014; Karnkowski, *Oleszno*, s. 33; *Katalog*, z. 9, s. 21; M. Krajewski, *Posłowie i senatorzy regionu*, Gazeta Pomorska 1989, nr 137; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 52; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 52; PRS, s. 93; *Spis majątków*, s. 41, 52; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 240; K. Zienkowska, *Karwosiecki Gabriel Antoni*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 158, gdzie pisownia miejsca pochówku – Skempe oraz podaje 3 jego synów: Tomasza, Mateusza i Eustachego; RZD, t. 2, cz. 1, s. 65; Żychliński, *Księga*, t. 25, s. 56.

KARWOSIECKI GABRIEL h. Lubicz (†1894 r. w Płocku), powstaniec styczniowy 1863/1864 r., Sybirak

Był synem Tomasza Mateusza Wincentego, szambelana dworu królewskiego i Agnieszki z Boruckich. Był wójtem gminy Stara Wieś k. Sierpca. Brał udział w powstaniu styczniowym.

Za udział w insurekcji styczniowej wywieziony został na Syberię, gdzie przebywał aż do 1887 r. Po powrocie mieszkał w Płocku.

Miał braci: Polidora, Adama i Lucjusza Brutusa oraz siostry: Leokadię, Aurelię, Wandę i Bronisławę.

Gawarecki, *Opis*, s. 117; *Genealogia*, s. 93-94; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=76979/5> l 2014; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 160; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 174, 224; PRS, s. 93; *Uczestnicy*, s. 217.

KARWOSIECKI HENRYK JAN h. Lubicz (*1856 r. w Ostrowitem k. Lipna), ziemianin

Był synem Polidora (zm. 1873 w Ciechocinku) i Łucji z Rapackich. Po śmierci ojca w 1857 r. otrzymał majątek Ostrowite k. Lipna. Posiadał też Złotopolszczyznę i Szczepanki w Lipnowskim. W 1857 r. został wylegitymowany ze szlachectwa i stanął przed heroldią Królestwa Polskiego.

Żonaty w 1881 r. z Zofią Hutten-Czapską, córką Leonarda Hutten-Czapskiego h. Leliwa z Radomic, pozostawił synów: Zdzisława, Mieczysława oraz córkę Irenę.

AP Włocławek, KHip. Złotopolszczyzna; *Genealogia*, s. 94, gdzie mylnie dane dot. jego dzieci; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=henryk+karwosiecki/5> l 2014; PRS, s. 93; Żychliński, *Księga*, t. 25, s. 57-58.

KARWOSIECKI JULIAN h. Lubicz (*1841 r. w Ostrowitem k. Lipna), ziemianin

Był synem Polidora (zm. 1873 r. w Ciechocinku) i Łucji z Rapackich. W 1873 r. od ojca otrzymał majątek Ostrowite k. Lipna. W 1905 r. sprzedał go Jakubowi Cohnowi (Kohnowi).

Ożeniony z Julią Rościszewską h. Junosza, pozostawił syna Wiesława (ur. 1886).

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 321; *Genealogia*, s. 94; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=julian++karwosiecki/5> l 2014; PRS, s. 93; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 241; Żychliński, *Księga*, t. 25, s. 57.

KARWOSIECKI POLIDOR h. Lubicz (*ok. 1817 r. w Ostrowitem k. Lipna †1873 r. w Ciechocinku), zie-

mianin, uczestnik partyzantki 1833 r., ofiara prześladowań carskich

Był synem Tomasza Mateusza Wincentego, szambelana dworu pruskiego i Agnieszki z Boruckich, właścicieli Ostrowitego w pow. lipnowskim. Ukończył cztery klasy szkoły powszechnej we Włocławku. Naukę przerwał w związku z wybuchem powstania listopadowego. W 1834 r. został postawiony przed sądem za kontakty z oddziałem „Zemsty Ludu” Kaliksta Borzewskiego i Artura Zawiszy w 1833 r., a następnie ułaskawiony.

Ok. 1840 r. ożeniony z Łucją Rapacką, pozostawił sześciu synów, urodzonych w Ostrowitem: Juliana (ur. 1841); Aleksandra (ur. 1843); Wincentego; Józefa; Gabriela i Henryka Jana (ur. 1856).

Pochowany na cmentarzu w Raciążku na Kujawach.

Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 321-322, tutaj podaje, że urodził się w Rzeszotarach; *Genealogia*, s. 94, gdzie jego żona – Ł. Paprocka; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=76980/5> l 2014; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 145; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 214; PRS, s. 93; *Spółeczeństwo polskie*, s. 50, 51, 335, 344, 727, gdzie błędnie podano, że był najmłodszym synem Tomasza Mateusza Wincentego, najmłodszym był bowiem Lucjan Brutus (ur. 1823); Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 241; Żychliński, *Księga*, t. 25, s. 57.

KARWOSIECKI TOMASZ MATEUSZ WINCENTY h. Lubicz (*1776 r. we wsi Karwosieki w pow. lipnowskim †1860 r.), marszałek pow. lipnowskiego, szambelan dworu pruskiego, uczestnik partyzantki 1833 r., więzień caratu

Był synem Gabriela Antoniego (zm. 1799), podkomorzego płockiego i posła sejmowego oraz Marii z Paprockich (zm. 1784 r. w klasztorze w Skępem). Posiadał wsie: Karwosieki, Rzeszotary i Ostrowite, a także Krzyżówki, Pstrowisko, Grępę, Popielarską, Gnojno, Barany, Granicę, Szczepanki i Podkłokock w pow. lipnowskim. W 1798 r. był referendarzem w Płocku, landratem lipnowskim i szambelanem dworu pruskiego. W latach Księstwa Warszawskiego 1808-1814 pełnił funkcję podprefekta pow. kowalskiego. W 1811 r. został wybrany marszałkiem pow. lipnowskiego. Był członkiem płockiej loży masonskiej. Po klęsce Napoleona zrezygnował ze wszystkich urzędów i zajął się gospodarstwem.

W 1833 r. ukrywał partyzantów z oddziału Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego oraz dostarczał im białą broń. Za to w maju 1834 r. skazany został na trzy lata pobytu w twierdzy w Zamościu, potem jednak karę tę zamieniono na surowy dozór policyjny.

Ok. 1810 r. ożeniony z Agnieszką Borucką, pozostawił synów: Polidora, Adama, Gabriela i Lucjusza Brutusa oraz córki: Leokadię, za Józefem Niemirychem; Aurelię, za Stanisławem Englertem, dyrektorem Banku Polskiego (zm. 1891); Wandę, za Augustem Małowieskim i Bronisławę, za Rajmundem Luboradzkiem.

AP Włocławek, KHip. Ostrowite; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 321 podaje datę urodzenia – 1774; *Dzieje Płocka*, s. 260; Gawarecki, *Opis*, s. 117; *Genealogia*, s. 93-94; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=76965/5> l 2014; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 412; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 160; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 215; *Lista właścicieli*, nr 371-379; PRS, s. 93; *Spółeczeństwo polskie*, s. 50, 51, 339, 344, 727; *Spis szlachty*, s. 96; *Uczestni-*

cy, s. 216-217; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 241; Żychliński, *Księga*, t. 25, s. 56.

KARWOWSKI SEBASTIAN (XVII w.), proboszcz skrwileński

Od 29 sierpnia 1682 r. był proboszczem w Skrwilnie. Zarządzał parafią przez lat dziesięć. Jednak ze względu na brak materiałów źródłowych nie można scharakteryzować jego działalności duszpasterskiej i administracyjnej.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 165.

KATKIEWICZ JÓZEF ANTONI (*22 VII 1896 r. w Zadzusznikach w pow. lipnowskim †13 XII 1940 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, kierownik szkoły w Bobrownikach, społecznik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Andrzeja i Marianny, średniorolnych gospodarzy. W 1916 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie, gdzie był zapisany w księdze absolwentów pod poz. 9 i następnie został wcielony do służby wojskowej. Po wojnie 1920 r. rozpoczął pracę w szkole w Mierzynku k. Lubicza. Tutaj m. in. stworzył wiejski chór z repertuarem pieśni patriotycznych.

W 1923 r. lipnowski inspektor szkolny przeniósł go do Publicznej Szkoły Powszechnej w Bobrownikach na stanowisko kierownika. Tutaj rozwinął wszechstronną działalność na rzecz społecznego ożywienia wioski. Przyczynił się m. in. do powstania przedszkola, poczty oraz budowy szkoły, którą otwarto w dniu 15 października 1929 r. w obecności wojewody warszawskiego, Stanisława Twardo, jednocześnie prezesa Wojewódzkiego Okręgu Straży Pożarnej. Był inicjatorem budowy drogi z Bobrownik do Włocławka oraz Domu Ludowego. W 1932 r. został przewodniczącym koła Związku Przyjaciół Związku Strzeleckiego w Bobrownikach. Był naczelnikiem, a następnie prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej w Bobrownikach. Budował w tej miejscowości remizę strażacką z boksami na sprzęt strażacki i salą teatralną. W gminie Bobrowniki rozwijał oświatę wśród dorosłych, a wśród uczniów sport, czytelnictwo i harcerstwo. Zorganizował chór szkolny i zespół muzyczny. Był animatorem wielu przedstawień teatralnych.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. przez Niemców na rzekomej konferencji oświatowej w Lipnie, trafił do obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie niebawem poniósł śmierć.

W 2000 r. lokalne władze upamiętniły jego osobę pamiątkową tablicą w Szkole Podstawowej w Bobrownikach.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 1/48; Giziński, *Niepospolici*, s. 200-202; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26, 51; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 89; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 126; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

KAWCZYŃSKI WALENTY (†po 1804 r.), proboszcz skrwileński

W 1795 r. mianowany został proboszczem w Skrwilnie. Tutaj nie wykazał się szczególnymi zasługami, a

jego pobyt zbiegł się z niekorzystnymi wydarzeniami. Nieremontowany kościół popadał w całkowitą ruinę, nie posiadał nawet sklepienia. W prezbiterium pozostał tylko skrawek podłogi. Nadto w nocy 30 października 1799 r. rabusie okradli kościół z części srebra i bielizny. W tej sytuacji w 1804 r. zrzekł się probostwa i wyjechał do Warszawy, zabierając ze sobą resztki kościelnego srebra. Po pewnym czasie srebra te jednak powróciły do skrwileńskiego kościoła.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 166.

KAWIECKI ZENON (*13 VII 1919 r. we wsi Borowe w pow. mławskim †13 VIII 2003 r. w Toruniu), więzień hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Dachau, kapłan rzymskokatolicki, prałat archidiacon, kapelan Jego Świątobliwości, proboszcz i dziekan w Dobrzyniu n. Drwęcą (K 36)

Był synem Józefa i Bronisławy z Miecznikowskich. Szkołę powszechną ukończył w Skrwilnie w 1933 r. Następnie zdał do gimnazjum prowadzonego przez Księżę Misjonarzy Słowa Bożego. W 1939 r. ukończył liceum o profilu klasycznym i otrzymał świadectwo maturalne. W październiku tego roku rozpoczął studia w Wyższym Seminarium Duchownym Księżę Misjonarzy Słowa Bożego w Chłudzeniu.

W grudniu 1939 r. wszyscy studenci i profesorowie zostali wywiezieni do obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie został przydzielony do bloku kapłańskiego. W obozie pozostał aż do czasu uwolnienia przez armię amerykańską w dniu 29 kwietnia 1945 r. Po powrocie do Polski wstąpił na Uniwersytet Poznański, ale ze względu na powołanie kapłańskie porzucił uczelnię i w 1946 r. wstąpił do wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Ukończył je, przyjmując święcenia kapłańskie 27 sierpnia 1950 r. Jako neoprezbiter, został skierowany na wikariat w Płońsku. Po 5 latach pracy, w 1955 r. został proboszczem w Łopacinie. Następnie w latach 1966-73 był proboszczem w Poniatowie, gdzie pełnił funkcję wicedziekana dekanatu żuromińskiego.

W dniu 23 grudnia 1973 r. objął probostwo w Dobrzyniu n. Drwęcą. W dniach 27-29 września 1976 r. przyjmował w parafii kopię wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej. W parafii prowadził liczne prace renowacyjne, a w 1981 r. utworzono w miejscowym szpitalu kaplicę. Na progu przemian politycznych w Polsce po 1989 r. patronował licznym wydarzeniom patriotycznym: na Figurę Matki Bożej na dobrzyńskim Rynku przywrócono orzeł w koronie, a 3 maja 1989 r. przy cokole tej Figury ustawiono i poświęcono urnę z prochami z grobów katyńskich. W 1989 r. organizował obchody 80-lecia powstania parafii. Organizował i rozwijał życie duchowe w parafii. Utrzymywał bliskie relacje z klasztorem i kościołem Ojców Karmelitów w Oborach, w szczególności z braćmi rodzonymi Mateuszem i Michałem Wojnarowskimi. We wrześniu 1990 r. na własną prośbę przeszedł na emeryturę i był do śmierci rezydentem w Dobrzyniu.

W okresie probostwa w Dobrzyniu był dziekanem dekanatu Dobrzyń n. Drwęcą i wicedziekanem rejonowym rejonu rypińskiego. Jako dziekan dekanatu dobrzyńskiego, był również dwukrotnie mianowany administratorem parafii Radomin i Ruże.

W dniu 22 października 1970 r. został odznaczony godnością kapelana Jego Świątobliwości, a 10 października 1980 r. został mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Kolegiackiej Pułtuskiej. Już po przejściu na emeryturę, 14 kwietnia 1999 r., został odznaczony godnością prałata archidiakona Kapituły Kolegiackiej Pułtuskiej. W 2000 r. obchodził złoty jubileusz kapłaństwa.

Zmarł w wieku 84 lata, z czego 53 lata w kapłaństwie. Ceremonia pogrzebowa odbyła się 16 sierpnia w Dobrzyniu n. Drwęcą. Mszy św. przewodniczył biskup płocki, prof. Stanisław Wielgus, kazanie wygłosił ks. kan. Włodzimierz Maruszewski, proboszcz z Rokicia. W pogrzebie wzięło udział 94 kapłanów.

Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu nad Drwęcą obok swojej matki.

Autopsja (1973-2003); Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 256-259; J. Jagodziński, *Na pamięć ojców. Dzieje figury Matki Bożej w Dobrzyniu nad Drwęcą*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 185-186; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 109-111; MPP 2004, nr 5, s. 277-278; *Oni tu żyli*, s. 77-896; Tablica nagrobna na cmentarzu w Dobrzyniu n. Drwęcą; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 249; T. Wójtowicz, *Odeszli do Pana*, Niedziela. Edycja Płocka 2004, nr 6.

KAWSKI TOMASZ, dr nauk hum., badacz dziejów Żydów, organizator szkolnictwa (K 37)

Stopień doktora nauk historycznych uzyskał w 2001 r. na podstawie pracy pt. *Ludność żydowska na Kujawach wschodnich w latach 1918-1945* (promotor prof. W. Jastrzębski). Pracownik naukowy Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UKW w Bydgoszczy, Zakład Historii Najnowszej Polski, zastępca dyrektora Instytutu (od 2012 r.).

Jest autorem szeregu publikacji dotyczących historii Żydów na obszarze regionu kujawsko-pomorskiego, w tym także ziemi dobrzyńskiej, m. in.: *Kujawsko-dobrzyńscy Żydzi w latach 1918-1950* (2006); *Gminy żydowskie pogranicza Wielkopolski, Mazowsza i Pomorza w latach 1918-1942* (2007); *Gminy żydowskie pogranicza Wielkopolski, Mazowsza, Małopolski i Śląska w latach 1918-1942* (2008 (współautor M. Opiola)); *Inwentarze gmin żydowskich z Pomorza i Wielkopolski wschodniej w latach 1918/20-1939*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 2006, nr 3-4; *Wspomnienia o Włocławku Józefa Adolfa Poznańskiego*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, 2008, t. 22; *Wspomnienia o Włocławku Józefa Adolfa Poznańskiego*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 2007, t. 22; *Inwentarze gmin żydowskich z terenu centralnej i zachodniej Polski w okresie międzywojennym (1918-1939)*, cz. 1, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 2008, nr 1; *Bydgoscy Żydzi w „Alfabetycznym wykazie Żydów polskich ocalałych z II wojny światowej” z 1947 r.*, „Kronika Bydgoska”, 1999, t. 19; *Ludność żydowska na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w okresie międzywojennym (1918-1939)*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1999, t. 13 (przedruk: *Byli wśród nas. Żydzi we Włocławku oraz na Kujawach wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej*, pod red. M. Krajewskiego (2001), *Małomiasteczkowe judaica z Kujaw (XVIII-XX w.)*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 1999, nr 3-4; *Mniejszość żydowska w województwie*

pomorskim (bydgoskim) w latach 1945-1956, [w:] *Kujawy i Pomorze w latach 1945-1956. Od zakończenia okupacji niemieckiej do przelomu październikowego*, pod red. W. Jastrzębskiego i M. Krajewskiego (2001); *Żydzi z Kujaw, ziemi dobrzyńskiej i Bydgoszczy ocaleni z Shoah. Przyczynek do poznania struktury społeczno-zawodowej, zmian osadniczych oraz migracji ludności żydowskiej w Polsce po II wojnie światowej*, [w:] *Wrzesień 1939 roku i jego konsekwencje dla ziem zachodnich i północnych Drugiej Rzeczypospolitej*, pod red. R. Sudzińskiego i W. Jastrzębskiego (2001); *Właściciele ziemscy wyznania mojżeszowego na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Pomorskie rody ziemiańskie w czasach nowożytnych*, praca zbiorowa pod red. W. Jastrzębskiego (2004); *Udział wydarzeń muzycznych w życiu kulturalnym Żydów na Kujawach i Pomorzu w latach 1918/20-1939*, [w:] *Wydarzenia muzyczne na Pomorzu i Kujawach* (2006); *Funkcjonowanie struktur biurokratycznych gmin żydowskich centralnej i zachodniej Polski w latach 1918-1939*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich*, t. 1, pod redakcją A. Górkę, I. Łucja i D. Magiera, (2008); *Rabini na Pomorzu, Kujawach i ziemi dobrzyńskiej w latach 1918/20-1939*, [w:] *Miscellanea pomorskie. Studia z dziejów Pomorza Zachodniego i Nadwiślańskiego* (2008); *Dzieje osadnictwa żydowskiego na Kujawach. Zarys problematyki*, [w:] *Sześć narodów... Pięć kultur... Jedno miasto... Wspólne losy...* (2008).

Jest autorem haseł encyklopedyczne Multimedialnego Programu „Sztetl”: Aleksandrów Kujawski, Barcin, Bielsk, Biezuń, Brześć Kujawski, Bydgoszcz, Bydgoszcz-Fordon, Chełmno, Chełmża, Chodecz, Choczcz, Cichocinek, Czerwińsk, Dobrzyń nad Drwęcą, Dobrzyń nad Wisłą, Drobin, Gąbin, Gniezno, Gniewkowo, Golub, Gostynin, Góra Kalwaria, Górzno, Grudziądz, Inowrocław, Izbica Kujawska, Jabłonowo Pomorskie, Janowiec Wielkopolski, Kamień Krajeński, Kcynia, Kikół, Koło, Konin, Koronowo, Kowal, Kowalewo Pomorskie, Kruszwica, Lipno, Lubień, Lubraniec, Łabiszyn, Mława, Mogilno, Mrocza, Nakło, Nieszawa, Nowe, Osiecin, Pakość, Piła, Piotrków Kujawski, Płock, Poznań, Raciąż, Radzanów, Radziejów, Radzyń Chełmiński, Rypin, Sępólno Krajeńskie, Sierpc, Skępe, Służewo, Solec Kujawski, Strzelno, Szubin, Świecie, Tarczyn, Toruń, Tuchola, Warka, Wąbrzeźno, Więcbork, Wiskitki, Włocławek, Wyszogród, Zakroczym, Żnin, Żuromin, Żyrardów.

Autopsja (2000-2014); <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=100713&lang=pl/23> VIII 2013; http://www.ukw.edu.pl/jednostka/historia_najnowsza_polski/publikacje/4758/26 VIII 2013.

KAZIEKO MICHAŁ (*1932 r. w Wilnie †1987 r.), lekarz, organizator służby zdrowia (K 38)

W 1957 r. ukończył Akademię Medyczną w Białymstoku i do 1961 r. pracował jako asystent szpitala MSW w Białymstoku, uzyskując w tym czasie specjalizację I stopnia w zakresie chirurgii. W latach 1961-1963 pełnił funkcję kierownika Wydziału Zdrowia w Sokółce. W tym okresie uzyskał specjalizację w zakresie organizacji ochrony zdrowia. W latach 1963-1969 zatrudniony był jako asystent na oddziale chirurgicznym szpitala w Ostrowi Mazowieckiej, a następnie do 1970

r. jako ordynator. W 1968 r. uzyskał II stopień specjalizacji w zakresie chirurgii. W latach 1968-1970 sprawował także funkcję dyrektora Szpitala Powiatowego w Ostrowi Mazowieckiej. W 1970 r. przeszedł do pracy w poradni chirurgicznej tamtejszego szpitala. W grudniu 1972 r. wygrał konkurs na ordynatora szpitala w Biskupcu i funkcję tę pełnił do września 1979 r.

Od 1 października 1979 r. objął stanowisko dyrektora Zespołu Opieki Zdrowotnej w Rypinie i ordynatora oddziału chirurgicznego. Rypińską służbą zarządzał zdrowia w trudnym okresie stanu wojennego i narastających trudności gospodarczych. Mimo to podjęto w tym czasie kilka inwestycji i prób rozbudowy szpitala.

Pochowany na cmentarzu w białostockiej dzielnicy Starosielce.

Autopsja (1979-1981); *Dzieje służby zdrowia*, s. 304; *Rypin w PRL*, s. 991.

KAZIMIERKIEWICZ ANNA (†2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (K 39)

Do 1939 r. była nauczycielką w Szkole Powszechnej w Janowie k. Świdziebni w pow. rypińskim. Aresztowana w drugiej połowie października 1939 r. przez Selbstschutz, osadzona została w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie. Tam została zamordowana w dniu 2 listopada 1939 r. Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebano w zbiorowej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 17/49; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224, gdzie jednak informacja, że była nauczycielką szkoły Gołkowie k. Świdziebni; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322, gdzie także podał Gołkovo; Piotrowski, *Słownik*, s. 131.

KAZIMIERZ I KONDRATOWIC (*ok. 1211 r. †prawdopodobnie 14 XII 1267 r.), książę kujawsko-dobrzyński, łęczycki i sieradzki (K 40)

Był synem Konrada I, księcia mazowieckiego i Agafii. Na podstawie aktu wydanego w Dankowie z 1236 r. otrzymał Kujawy, z częścią ziemi dobrzyńskiej i grodem w Kikole. W 1248 r., na jednym z trzech zachowanych dokumentów użył obok tytułu księcia kujawskiego i łęczyckiego, także księcia dobrzyńskiego. W dniu 10 marca 1252 r. nadał Tłuchowo w ziemi dobrzyńskiej Piotrowi, synowi Świętosława, w zamian za inne wsie w tej ziemi, tj. Żałe i Nowe. W dniu 26 lipca tego roku w układzie z Zakonem Krzyżackim wyliczył Dobrzyń, Michałowo, Rypin i Księżę wśród stacji celnych swego księstwa kujawskiego. Rypin mógł w tym czasie być już stolicą no utworzonej kasztelanii, mimo, że pierwsza wzmianka kasztelanie rypińskiej, Włoście pochodzi 1297 r. W dniu 29 września 1252 r. w dokumencie dla biskupstwa płockiego obdarzył immunitetem biskupie grody w Rużu i Święcie w ziemi dobrzyńskiej. Na podstawie układu między Kondratowicami, zawartego po 25 lutego 1248 r., nastąpiło przejście kasztelanii dobrzyńskiej z Mazowsza do Kujaw. Bliskim współpracownikiem księcia był w tym czasie dziedzic Mazowsza, Bogusz.

W dniu 4 sierpnia 1257 r. razem z bratem Siemowitem brał udział w odbywających się we Włocławku rokowaniach z dygnitarzami krzyżackimi na czele z landmistrzem Gerhardem w sprawie ziemi lubawskiej, Sassina i wsi Rogowo k. Inowrocławia. W czasie tego spotkania Kazimierz rzekł się na rzecz Krzyżaków ziemi sassińskiej sąsiadującej z lubawską oraz wykupił za 60 grzywien krzyżackie Rogowo. W dyplomacie wydanym przez Kazimierza w 1262 r. wymienione są wsie pomiędzy Wisłą a Drwęcą: Dobrzejewice, Nowogród (Nowogród), Rudaw, Miliszewy, Drozdowy, Złotoria, Silno. W dniu 13 czerwca 1262 r. wydał przywilej dla wójtostwa złotoryjskiego.

Po jego śmierci Kujawy południowe z Brześciem i Włocławkiem, kasztelanią dobrzyńską z Rypinem i ziemię łęczycką otrzymali razem trzech jego synowie: Władysław Łokietek, Kazimierz i Siemowit.

Miał brata Bolesława (zm. 25 II 1248), który otrzymał po ojcu Płockie z ziemią dobrzyńską.

Żonaty trzykrotnie, pierwszy raz z Jadwigą (zm. przed 8 I 1235), drugi raz – z Konstancją (zm. 21 II 1357, córka Henryka Pobożnego), trzeci raz z Eufrozyną (zm. 4 XI 1292-1294), jako rozwiedzioną żoną Mszczuja II, księcia Pomorza Gdańskiego. Z drugiego małżeństwa pozostawił: Leszka (Czarnego) i Ziemoysła, z trzeciego – Władysława Łokietka, Kazimierza i Siemowita.

Pochowany w katedrze włocławskiej.

AGAD, MK, 42, k. 282-283 v; A. S., *Układy polityczne oraz zjazdy królów i osób znakomitych we Włocławku*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 57: 1988, s. 15; Bieniak, *Elita*, s. 27; Bieniak, *Terytorium*, s. 7-9; Bogucki, *Uwagi o kasztelaniach*, s. 82-83; *Britannica*, t. 20, s. 88; DKM, t. 4, s. 295, nr 11, s. 157-158, nr 11; *Czernikowo*, s. 24; P. Gałkowski, *Ziemia dobrzyńska od XI do XVIII wieku*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 55: 1988, s. 10; *Katalog*, z. 9, s. 24; KDP, t. 2, s. 755, nr 44, 481; J. Miłkowski, *Kazimierz*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 276-277; NKDM, nr 134, s. 133; J. Nowacki, *Opactwo św. Gotarda w Szpetalu pod Włocławkiem*, Gniezno 1934, s. 106-108, 155-167, 196-202, 214; H. Paszkiewicz, *Z życia politycznego Mazowsza. Księga O. Haleckiego*, Warszawa 1935, s. 203-228; SGKP, t. 4, s. 95; Zieliński, *O ziemi*, s. 248, 260.

KAZIMIERZ V (KAŻKO), (*1351 r. †2 I 1377 r. w Bydgoszczy), książę szczeciński, dobrzyński, bydgoski, Pomorza, Sławii, Kaszub i Rugii (K 41)

Był najstarszym synem Bogusława V (zm. 1373), księcia wołogoskiego, słupskiego, szczecińskiego i rugyjskiego oraz Elżbiety, córki Kazimierza Wielkiego. W 1360 r. poślubił, jako małoletni, rówieśniczkę swoją Kennę – córkę Olgerda, wielkiego księcia litewskiego, która na chrzcie otrzymała imię Joanna. Stało się to z inicjatywy Kazimierza Wielkiego, który z tym związkiem łączył nadzieje na „przywrócenie na chrześcijaństwo niewiernego ludu Litwinów”. W istocie chodziło o utrwalenie polsko-litewskich związków skierowanych przeciwko Krzyżakom. Po śmierci Kenny-Joanny w 1368 r., Kazimierz ożenił się z Małgorzatą, córką Siemowita III, księcia mazowieckiego. Małżeństwu temu, utrwalającemu przymierze antykrzyżackie, patronował także Kazimierz Wielki. Ten ostatni w testamencie sporządzonym 3 listopada 1370 r. (na dwa dni przed śmiercią) zapisał Kazimierzowi ziemię łęczycką, sieradzką i dobrzyńską oraz Kruszwicę, Bydgoszcz, Złotów i Walcz, czyli obszar, obejmujący około czwar-

tą część ówczesnej Polski. Decyzja ta, przyznająca Kazimierzowi jedną czwartą części ówczesnej Polski, stwarzała mu możliwości objęcia tronu w Polsce. Zapis K. Wielkiego obudził jednak czujność stronnictwa andegaweńskiego w Polsce.

Ludwik Węgierski, po przybyciu do Krakowa unieważnił zapis zmarłego króla Kazimierza Wielkiego, wychodząc z założenia, iż nie miał on prawa rozdziać tak znacznych terytoriów bez zgody swych krewnych. W związku z tym Kazimierzowi pozostawiono ziemię dobrzyńską, Bydgoszcz, Kruszwicę, Złotów i Wałcz. W 1372 r. Kazimierz nadał Giżynek i Gójsk w ziemi dobrzyńskiej swemu rycerzowi Piotrowi „Lalicz”. Natomiast aktem z 15 kwietnia 1375 r., nagradzając zasługi swego marszałka, Iwona z Radomina, uwolnił wsie Radomino (Radomin), Sudragi i Balin w ziemi dobrzyńskiej od opłat i danin książęcych. W tym samym roku w Płocku wydał przywilej, zwalniający dobra biskupów płockich w ziemi dobrzyńskiej od pewnych ciężarów. Przywilej ten, jako świadek, podpisał marszałek jego dworu, Iwon z Radomina.

Za jego panowania urzędowało trzech kolejnych starostów dobrzyńskich: Klemens (1372), Florian z Kłownowa (1375) i Jan v. Janusz (1376). Chociaż na stałe przebywał bliżej położonej Pomorza Słupskiego Bydgoszczy, używał stale tytułu i herbu dobrzyńskiego, a niekiedy tylko bydgoskiego. Wziął udział w wyprawie starosty wielkopolskiego Sędziwoja z Szubina przeciw ks. Władysławowi Białemu, który w 1373 r. napadł na Wielkopolskę. Podczas oblężenia Złotoryi jesienią 1376 r. został ciężko ranny w głowę, na skutek czego niebawem zmarł.

W dniu 27 kwietnia 1368 r. zmarła Kenna-Joanna, owdowiawszy, jeszcze tego roku ożenił się z Małgorzatą (ur. 1354 r. lub wcześniej), córką Siemowita III, księcia mazowieckiego i temu małżeństwo patronował Kazimierz Wielki.

Po jego śmierci rządy w Dobrzyniu sprawowała wdowa, księżna Małgorzata, która po wypłaceniu jej 800 grzywien, przekazała całą ziemię dobrzyńską królowi Ludwikowi Węgierskiemu. Ten z kolei w 1378 r. oddał ją księciu opolskiemu Władysławowi.

Nie pozostawił po sobie potomstwa.

Pochowany w klasztorze Ojców Cystersów w Byszewie k. Bydgoszczy.

AGAD, *Metryka Koronna* 74, f. 617-620; Bieniak, *Terytorium*, s. 31-33; *Britannica*, t. 20, s. 87-88; P. Gałkowski, *Ziemia dobrzyńska od XI do XVIII wieku*, Biuletyn Przewodnicki PTTK, nr 55: 1988, s. 10-11; *Kronika Janka z Czarnkowa, Monumenta Poloniae*, wyd. A. Bielowski, Lwów 1864-1893, t. 2, s. 635-640; J. Miłkowski, *Kazimierz V*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 281-282, gdzie szersza literatura; Olszacki, *O zamkach*, s. 121; Śliwiński, *Własność*, s. 10; Żaluski, *Szkic*, s. 31.

KAZIMIERZ WIELKI (*3 IV 1310 r. w Kowalu na Kujawach †5 XI 1370 r. w Krakowie), król Polski w latach 1333-1370 (K 42)

Był najmłodszy synem Władysława I Łokietka i Jadwigi Bolesławówny, ostatnim monarchą z dynastii Piastów na tronie polskim. Jego rządy stanowiły kontynuację polityki Władysława Łokietka. Unormował stosunki z Czechami i Zakonem Krzyżackim. W 1335 udało mu się uzyskać od króla czeskiego, Jana Luk-

semburskiego zrzeczenie się pretensji do polskiego tronu. Ostatecznie w 1348 r. w Namysłowie zawarł pokój z Czechami, gdzie zrzekł się praw do księstw śląskich, które w późniejszych latach bezskutecznie próbował odzyskać. Na mocy pokoju kaliskiego z 1343 r. odzyskał zajęte przez Krzyżaków Kujawy i ziemię dobrzyńską, w zamian za to zrzekając się praw do Pomorza Gdańskiego. Głównym jego sojusznikiem na arenie międzynarodowej były Węgry i dlatego z ich pomocą w latach 1340-1349 przyłączył do Polski większą część Rusi Halicko-Włodzimierskiej. Po śmierci księcia dobrzyńskiego i łęczyckiego, Władysława, zw. Garbatym przejął ziemię dobrzyńską z Dobrzyniem n. Wisłą i na przełomie roku 1352/1353 usiłował zastawić ją Krzyżakom, jednak po rezygnacji z tego zamiaru, utworzył starostwo dobrzyńskie.

W polityce wewnętrznej doprowadził do kodyfikacji prawa (statuty wiślicko-piotrkowskie), rozbudowy systemu obrony państwa oraz rozwoju miast. Jego czasy to w Polsce okres wielkiego rozkwitu sztuki gotyckiej, szczególnie architektury, a także rzeźby, malarstwa oraz złotnictwa. W 1364 ufundował Akademię Krakowską.

Czterokrotnie żonaty, nie pozostawił legalnego następcy, dlatego po jego śmierci tron polski przypadł jego siostrzeńcowi, Ludwikowi Węgierskiemu. W 1379 r. ziemię dobrzyńską otrzymał od króla Ludwika Węgierskiego w lenno książę Władysław Opolczyk. W 1339 r. sąd papieski nakazał Zakonowi zwrot ziemi dobrzyńskiej Polsce.

Jest patronem Uniwersytetu w Bydgoszczy, do 2005 r. Akademii Bydgoskiej im. K. Wielkiego.

J. Dąbrowski, *Kazimierz Wielki. Twórca Korony Królestwa Polskiego*, Kraków 2007; Z. Kaczmarczyk, *Kazimierz Wielki*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 264-269, gdzie obszerna literatura; T. Nowakowski, *Kazimierz Wielki a Bydgoszcz*, Toruń 2003, pass.; Olszacki, *O zamkach*, s. 121; J. Wyrozumski, *Kazimierz Wielki*, Wrocław 1986, pass.

KAŻMIERCZAK ALOJZY (*1902 r. w Wągrowcu woj. poznańskie †1948 r. w Wąbrzeźnie), lekarz w szpitalu gruźliczym w Oborach (K 43)

Studia lekarskie ukończył na Uniwersytecie Poznańskim. Naukę kontynuował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu w Paryżu, gdzie w 1938 r. obronił pracę doktorską z medycyny.

W 1939 r. wrócił do Polski i zamieszkał w Wąbrzeźnie. Do 1942 r. zatrudniony przez Niemców, pracował w miejscowej Kasie Chorych. Następnie skierowany został do szpitala dla chorych na gruźlicę, tzw. izolatorium, utworzonego w klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach k. Rypina, gdzie otrzymał funkcję kierownika szpitala i do pomocy polskie siostry szarytki z Chełmna.

W styczniu 1945 r. powrócił do Wąbrzeźna, gdzie otrzymał stanowisko ordynatora oddziału chorób zakaźnych miejscowego szpitala.

Pochowany na cmentarzu w Wąbrzeźnie.

AMZD, Materiały dr. F. Dłutka; *Dzieje służby zdrowia*, s. 305.

KAŹMIERSKI JÓZEF (*1934 r. †1975 r. w Lipnie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Lipnie, renowator kościoła pw. Nawiedzenia NMP w Lipnie

W 1975 r., po śmierci proboszcza Kazimierza Małeckiego, mianowany został proboszczem parafii pw. Nawiedzenia NMP w Lipnie. Tutaj podjął i przeprowadził szereg prac renowacyjnych lipnowskiej świątyni, m. in. w 1976 r. wznowił złocone główne ołtarza, ołtarzy bocznych i ambony. Prace te wykonywał Zakład Złotniczy Kuligowskiej z Torunia. Rok później sprawił do kościoła nowy ołtarz Najświętszego Serca Pana Jezusa, wykonany przez Opalińskiego z Włocławka. W 1978 r. przeprowadził renowację obrazu Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny autorstwa Wojciecha Gersona, znajdującego się w głównym ołtarzu. W lipnowskiej świątyni przeprowadził także remont organów.

Proboszczem lipnowskim był dziesięć lat, do 1985 r.

Budkiewicz-Grzywiński, *Kościół w Lipnie*, s. 30-32, 47; *25 lat kaplicy*, <http://parafia-kozala.az.pl/index.php/historia/25latkaplicy/9> II 2014; Kronika Parafii pw. Nawiedzenia NMP w Lipnie, t. 2 (1975-2000), s. 4, 43, 85.

KĄCKI ALFONS BRONISŁAW (*4 VI 1910 r. w Tykocinie †18 VI 1971 r. w Pilźnie), kapłan zakonny, karmelita, spowiednik siostr zakonnych w Rypinie (K 44)

Był synem Ignacego Antoniego i Antoniny z Sawickich. Szkołę powszechną ukończył w Tykocinie w dniu 28 czerwca 1925 r. Najpierw był w zakonie kapucynów, a w 1937 r. wstąpił do zakonu karmelitów. Świadek dojrzałości, w trybie eksternistycznym, uzyskał w Prywatnym 9-klasowym Gimnazjum w Wilnie w dniu 29 listopada 1935 r. Po odbyciu studiów filozoficzno-teologicznych w Krakowie, w dniu 22 grudnia 1945 r. został wyświęcony na kapłana.

W latach 1945-1949 pracował w Chyżnem w charakterze katechety i wikariusza. W okresie 1949-1951 przebywał w klasztorze krakowskim, a w latach 1951-1952 w Pilźnie. Od września 1952 r. do 20 lipca 1957 r. przebywał w klasztorze w Woli Gułowskiej, pełniąc funkcję wikariusza. W czasie pobytu w klasztorze w Lublinie, w dniu 9 grudnia 1953 r. został zmuszony do złożenia „*ślubowania wierności Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i jej rządowi*”.

W czasie pobytu w Oborach, w okresie od 1963 r. do 1966 r., był spowiednikiem siostr pasjonistek, pracujących z oddaniem w Szpitalu Powiatowym w Rypinie.

APPK Kraków, sygn. 146/A105, teczka: Kącki Alfons Bronisław, materiały luźne nienumerowane; Krajewski, *Tronująca*, s. 97.

KELLER (zam. Jagodzka) BOŻENA ZOFIA (*2 XI 1920 r. w Płocku †po 1947 r.), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, podporucznik Armii Krajowej, uczestniczka powstania warszawskiego

Była córką Kazimierza Edwarda, prawnika lipnowskiego i Zofii z Szałkowskich. W czasie drugiej wojny światowej należała do ZWZ, gdzie mianowana była podporucznikiem. Następnie należała do AK i NSZ. W czasie powstania warszawskiego była komendantką patrolu sanitarnego „Sosna” Batalionu Chrobry I i II.

Po jego upadku przebywała w niewoli niemieckiej w obozach: Lamsdorf, Mühlberg, Altenburg i Oberlangen.

Po upadku powstania była więziona w obozach hitlerowskich. W latach 1945-1947 pełniła służbę w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie.

Odnaczona była Krzyżem Walecznych.

Miała siostrę Danutę i brata Kazimierza.

http://www.muzeum.rypin.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=142:w-69-rocznic-wybuchu-powstania-warszawskiego-muzeum-ziemi-dobrzyskiej-skada-hod-jego-uczestnikom&catid=1:ostatnio-dodane&Itemid=50/7 VIII 2013; Z. Gózdź, *Kazimierz Keller*, *Gazeta Lipnowska* 1994, nr 17, s. 4; M. Krajewski, *Kujawy Wschodnie i ziemia dobrzyńska w latach okupacji hitlerowskiej (1939-1945)*, Włocławek 2002, s. 249; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 208, 340.

KELLER z d. Paradowska JANINA, ps. „Roma”, „Parada” (*4 I 1921 r. w Lipnie †po 1945 r.), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, więźniarka niemieckiego obozu Stutthof

Była córką Stefana, drobnego przemysłowca, i Janiny. Uczyla się w Państwowej Szkole Zawodowej Żeńskiej w Toruniu. Potem ukończyła kurs PCK. W czasie drugiej wojny światowej pracowała w niemieckim sklepie tekstylnym w Lipnie. W pierwszych latach okupacji wstąpiła do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak” i złożyła przysięgę wobec Bronisława Jaglińskiego, razem z jego córką Haliną. W ramach pracy konspiracyjnej dostarczała środki opatrunkowe, a także załatwiała większe ilości materiałów i bielizny ze sklepu, w którym była zatrudniona. Środki te odbierał Czesław Luliński z Józefkowa k. Skępego, który dostarczał je polskim rodzinom, dotkniętym represjami ze strony okupanta. W sklepie razem z nią pracowały: Zofia Topolewska, Daniela Rutkowska, Irena Podlewska-Wiśniewska i Barbara Tucholska.

Zaangażowana była w akcjach sabotażowych na terenie pow. lipnowskiego. Z Włocławka dostarczała Lulińskiemu farbę drukarską, używaną do powielania konspiracyjnej gazetki „Iskra Wolności”. Współpracowała z Hanną Cieślukowską, od której odbierała paczki żywnościowe, środki opatrunkowe i leki dla „chłopców z lasu”. Z kolei H. Cieślukowska dostarczała gazetki z tajnej drukarni, tłumaczone na język angielski, które ta ostatnia wrzucała nocą do obozu jeńców angielskich. Aresztowana w dniu 16 czerwca 1943 r. w Lipnie w grupie ok. 30 mężczyzn, więziona była w Bydgoszczy, a następnie została skierowana do obozu Stutthof. Zdołała przeżyć ten obóz i szczęśliwie powróciła w rodzinne strony.

AFGEZ: t. osob. 100-100/Pom., Keller Janina, z d. Paradowska, ps. „Roma”; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 208; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 775; A. Strzelecka, *Prasa konspiracyjna na Pomorzu*, Biuletyn Fundacji „Archiwum Pomorskie Armii Krajowej” 1991, nr 4, s. 5.

KELLER EDWARD KAZIMIERZ (*26 XII 1889 r. w Rypinie †22 VII 1957 r.), prawnik, społecznik, historyk-regionalista (K 45)

Był synem Jacentego Anastazego i Marii Katarzyny z Szałkowskich. Ojciec był nauczycielem i od 1872 r.

pracował w niedzielnej szkole rzemieślniczej w Rypinie. W późniejszych latach pracował też w Szkole Ćwiczeń w Wymyślinie i ponownie w Rypinie. Matka była córką znanego nauczyciela muzyki i patrioty z wymyślińskiego seminarium, Antoniego Szalowskiego. Po swym ojcu była uzdolniona muzycznie, dlatego jej dzieci od najmłodszych lat obcowały z muzyką. Edward od wczesnych lat grał na skrzypcach i pianinie. Okres beztróskiego dzieciństwa nie trwał jednak długo, gdyż rodzice wcześniej osierocili go, matka zmarła w 1900 r., a ojciec w 1910 r. Oboje zostali pochowani w Płocku, gdzie zamieszkiwali pod koniec życia.

Mimo to zdobył staranne wykształcenie prawnicze. Na początku 1919 r. od Jerzego Siemiątkowskiego z Wąpielska przejął funkcję referenta aprowizacyjnego Komisji Apropowizacyjnej Sejmiku Powiatowego w Rypinie. W następnych miesiącach tego roku był kierownikiem Pododdziału Urzędu Walki z Lichwą i Spekulacją na pow. rypiński, lipnowski i sierpecki. Od 25 września 1920 r. objął stanowisko podprokuratora przy Sądzie Okręgowym w Płocku. Na początku lat 20. XX w. osiedlił się z rodziną w Lipnie, gdzie otrzymał posadę obrońcy sądowego. Zamieszkał przy ulicy Płockiej. W 1925 r. pełnił funkcję zastępcy burmistrza.

Czynnie zaangażowany był w pracach lipnowskiej Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1924 r. wybrany został członkiem zarządu OSP, a w latach 1925-1926 pełnił funkcję wiceprezesa. W tym ostatnim roku został wybrany prezesem, ale 14 marca 1927 r. zrezygnował z tej funkcji. Od 30 października 1925 r., kiedy powołano do życia Okręgowy Związek Straży Pożarnych pow. Lipnowskiego wybrano go na stanowisko prezesa tej organizacji. Funkcję tę piastował aż do czasu swej rezygnacji, tj. kwietnia 1932 r. Podczas swej prezesury przyczynił się do powstania oddziałów strażackich w wielu miejscowościach pow. lipnowskiego. Jego staraniem powstawały też liczne strażnice (remizy strażackie), na co kładł szczególnie nacisk i o czym niejednokrotnie pisał w lokalnych czasopismach. W dniu 27 października 1929 r. był obecny podczas poświęcenia zrębów powstającego domu strażackiego w Karnkowie, gdzie wygłosił ważne przemówienie, zaś dwa dni później uczestniczył w na zjeździe ćwiczebno-manewrowym w Zadusznikach, gdzie wygłosił referat o społecznych zadaniach strażactwa. Będąc muzykiem-amatorem dbał też o to, aby oddziały strażackie w każdej miejscowości posiadały własne orkiestry. W celu fachowo-muzycznej pomocy dla orkiestr strażackich zaangażował nawet instruktora, w osobie nauczyciela miejscowego Gimnazjum, Leopolda Szejnhel-Ilnickiego. Zgodnie z chrześcijańską tradycją organizował spotkania opłatkowe dla strażaków, których przebieg opisywał na łamach „Gazety Lipnowskiej”. Pragnieniem jego było, „*aby zwyciężają ten utarł się we wszystkich strażach w powiecie*”. W swoich licznych artykułach i odezwach podkreślał szczególną rolę druhow strażackich w obronności kraju, przypominając, że w razie potrzeby bez wahania zamienią oni mundur strażacki na żołnierski, a topór na karabin, tak jak już bywało w historii kraju. Z okazji jubileuszu pięćdziesięciolecia OSP wybrano go na prezesa Obywatelskiego Komitetu Obchodu tej uroczystości razem z burmistrzem Zygmuntem Uza-

rowiczem jako prezesem Związku Straży Pożarnych Okręgu Lipnowskiego. W wydanej z tej okazji pracy pt. *Ochotnicza Straż Pożarna w Lipnie. 50 lat działalności pożarniczej i społecznej straży* (Lipno 1931) w słowie wstępnym napisał m. in.: „*Nie tylko usta, lecz czynami strażacy lipnowscy stwierdzali wyznaczone zasady miłości bliźniego i zdawało się, że poprzez cały okres swego pięćdziesięcioletniego istnienia powtarzali słowa swoich wielkich patronów – św. Piotra*”.

W dowód uznania za zaangażowanie na rzecz pożarnictwa w powiecie Zarząd Straży Pożarnych Województwa Warszawskiego oraz Zarząd Związku Okręgu Lipnowskiego mocą uchwały Rady Związku Wojewódzkiego z dnia 21 grudnia 1930 r. powołano go na prokuratora Sądu Dyscyplinarnego dla Członków Korpusu Technicznego Związku Straży Pożarnych Województwa Warszawskiego.

Wcześniej, bo 30 października 1925 r. wszedł w skład utworzonego w Lipnie Okręgowego Związku Straży Pożarnych powiatu lipnowskiego. W 1931 r., jako prezes Okręgowego Związku OSP, był w składzie honorowego komitetu obchodu jubileuszu 50-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Lipnie, a także w składzie komitetu obywatelskiego tego komitetu „*ustawiczną miłość jedni ku drugim, bo miłość zakrywa wielkość grzechów*”.

Oprócz szerokiej działalności na rzecz strażactwa udzielał się też w innych dziedzinach na gruncie społecznym. Przez kilka lat, aż do października 1931 r. pełnił funkcję przewodniczącego Powiatowej Rady Szkolnej. Podczas „Obchodów Dekertowskich” w Lipnie z okazji 140-lecia I Zjazdu Mieszczanstwa Polskiego przewodniczył zebraniu dotyczącemu tych obchodów w Lipnie. Na zebraniu tym wybrano go do prezydium Komitetu, powierzając mu funkcję sekretarza. Natomiast w dniu 17 listopada 1929 r., podczas utworzenia Oddziału Stowarzyszenia Rezerwistów i byłych Wojskowych w Lipnie, powołano go do komisji rewizyjnej tej organizacji. W 1931 r. był też prezesem Lipnowskiego Powiatowego Komitetu Obchodu Roczniczy Wskrzeszenia Państwa Polskiego, w imieniu którego na łamach lokalnej prasy wzywał wszystkich mieszkańców powiatu do uczczenia dnia 11 listopada. W dziesiątą rocznicę walk o wyzwolenie Śląska włączył się również do prac powstałego w Lipnie na tą okoliczność Komitetu „Miesiąca Propagandy Śląska”. W 1931 r. był też prezesem Lipnowskiego Powiatowego Komitetu Obchodu Imienin Marszałka J. Piłsudskiego.

W swoim domu przy Płockiej prowadził otwarte życie towarzyskie. Przyjaźnił się z nauczycielami miejscowego gimnazjum, a w szczególności z polonistką Jadwigą Kreczmarową i gimnastykiem Konstantym Michałowskim. Michałowski i córka Kreczmarowej Wanda Ziębińska podawali nawet do chrztu ich syna. Założył też w Lipnie amatorski zespół symfoniczny, którego próby odbywały się w salonie jego domu. W zespole stworzonym przez niego grali m.in. Longin Byszewski, Dancier, J. Woyczyńska, a nawet zaledwie ośmioletnia Danusia Kellerówna.

Oprócz zamięłowania do muzyki był też niestrudzonym badaczem dziejów regionu. Spisał dzieje Bobrownik, które publikował w odcinkach na łamach „Gazety Lipnowskiej” pod tytułem „Kartki z dziejów Bobrownik”.

Opisał również dzieje Straży Pożarnej w Skępem. Wcześniej, bo w 1920 r. w Rypinie wydał publikację pt. *Stosunki narodowościowe, społeczne, ekonomiczne na Inflantach polskich i polityczne w Letgali*. Największym jednak jego sukcesem naukowym było wydanie w 1929 r. w Toruniu *Materiałów do monografii miasta Lipna*, w których przytoczył m. in. sprawozdania z wizytacji biskupich i dziekańskich z XVIII w.

Razem z żoną włączał się też w większość lokalnych akcji charytatywnych, wspierając głównie miejscową młodzież. Latem 1931 r. podczas kajakowej wycieczki młodzieży gimnazjalnej Mieniem do Gdańska przygotowali na trasie w Brzeźnie z własnych funduszy poczęstunek i nocleg dla uczestników wyprawy dowodzonej przez ich nauczyciela gimnastyki Konstantego Michałowskiego. Kellerowie przyczynili się także do utworzenia w Lipnie Polskiej Biblioteki Publicznej. W darze przekazał jej ze swych prywatnych zbiorów pewną ilość książek, a jego żona w 1931 r. weszła do zarządu tej biblioteki.

W jubileuszowym wydawnictwie na 50-lecie lipnowskiej straży wydanym w 1931 r. napisał przesłanie pt. *Pół wieku pracy*, w którym przywołał słowa pedagoga Stanisława Szczepanowskiego: „Człowiek jest dopiero człowiekiem, jeżeli żyje w służbie idei”.

Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi.

Żonaty z Zofią Szałowską, miał dwie córki: Danutę (ur. 1918) i Bożenę (ur. 1920) oraz syna Kazimierz Szczęsnego Żegotę (ur. 12 XII 1923). Danuta, zamężna Sokołowska w 1939 r. ukończyła studia farmaceutyczne, zmarła 1 października 2013 r. we Wrocławiu. Jego żona Zofia była „najlepszą tenisistką z pań” w mieście. W tenisa grywała regularnie na kortach miejscowego parku. W jednym z wyjazdowych turniejów zagrała nawet z mistrzynią Polski, Jadwigą Jędrzejowską.

Zmarł na nowotwór żołądka. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Lipnie, gdzie w 1979 r. spoczęła jego żona.

Obecnie na miejscu jego domu stoi Sąd Rejonowy w Lipnie.

AP Włocławek, Akt urodzenia nr 232 z 1889 roku z księgi parafialnej Rypina; W. Budka, (Recenzja książki *Materiały do dziejów Lipna*), Kwartalnik Historyczny, Lwów 1931, R. XLV, t. 2, s. 124-125; *Ćwiczenia manewrowe Straży Pożarnych gm. Oleszno*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 35, s. 394; Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości 1921, nr 1, s. 16; Chojnicki-Gózdź, *Niepospoliści*, s. 11-12; Gazeta Lipnowska 1931, nr 3, s. 7; Gazeta Lipnowska 1931, nr 6, s. 1, nr 25, s. 1; Z. Gózdź, *Kazimierz Keller*, Włocławski Tydzień 1995, nr 9, s. 3; Gózdź, *Lipno*, s. 86; *Jubileusz 50-lecia Ochotniczej Straży Poż. w Lipnie*, Gazeta Lipnowska 1931, nr 16, s. 2; K. Keller, *A kiedy znowu przyjdzie czas...*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 27, s. 1; K. Keller, *Strażnice – Domy Ludowe*, Strażak Pomorski 1939, nr 9, s. 167; K. Keller, *Wigilie strażackie*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 42, s. 468; D. Kostecka, *Kazimierz Keller*, Antoni 2014, nr 1, s. 1-4; D. Kostecka, *Początki rozwoju działalności kulturalno-artystycznej w Lipnie (do roku 1939)*, Antoni 2013, nr 3, s. 4; D. Kostecka, *Początki rozwoju sportu w Lipnie (do wybuchu II wojny światowej)*, Gazeta Lipnowska 2013, nr 53, s. 28; Kronika Rypińska 1925, nr 11 i 39, s. 4; *Polska Biblioteka Publiczna w Lipnie*, Gazeta Lipnowska 1931, nr 24, s. 2-3; *Powstanie komitetu „Obchodu Dekertowskiego” w Lipnie*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 38, s. 424; Relacja córki Danuty Sokołowskiej z dnia 18 VIII 2013 r. udzielona D. Kosteckiej z Lipna; *Rypin między wojnami*, s. 70; *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 169; K. Skarżyński, *Kościół parafialny*, Gazeta Lipnowska 1989, nr 1, s. 7; *Uroczystość w Karnkowie*, Gazeta

Lipnowska 1929, nr 37, s. 412; Uzarowicz, *OSP*, s. 2-6, 8, 19, 36, 39; *Wewnętrzny turniej tenisowy L. K. S.*, Gazeta Lipnowska 1931, nr 16, s. 7; W. Witecki, *Ochotnicza Straż Pożarna*, Gazeta Lipnowska, nr 26: 1996, s. 2-4; *Wycieczka kajakami do morza I – szej Lipn. Druż. Harcerskiej im. St. Żółkiewskiego przy miejsc. Gimnazjum im. Romualda Traugutta*, Gazeta Lipnowska 1931, nr 16, s. 4; *Zaangażowanie Instruktora muzycznego*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 34, s. 387; *Zarys rozwoju Oddziału Pow. w Lipnie*, Strażak Pomorski 1939, nr 9, s. 166; *Z działalności Rady Szkolnej Powiatowej*, Gazeta Lipnowska 1931, nr 25, s. 2; *Zawiązanie oddziału Stowarzyszenia Rezerwistów i byłych Wojskowych w Lipnie*, Gazeta Lipnowska 1929, nr 41, s. 456.

KELLER KAZIMIERZ, ps. „Kazik”, „Zawisza”, „Malinowski”, (*12 XII 1924 r. w Lipnie †1944 r. w Warszawie), podporucznik czasu wojny, żołnierz ZWZ/AK, żołnierz i ofiara powstania warszawskiego

Był synem Edwarda Kazimierza Kellera, prawnika, historyka i działacza społecznego i Zofii z Szałowskich. Uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Lipnie, a od 1941 r. w Warszawie, gdzie studiował na tajnych kompletach gimnazjalnych.

W Lipnie w czasie okupacji należał do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak”, gdzie dowódcą był Józef Wiśniewski, ps. „Szczurba”. W 1941 r. pracował w tartaku w Dobrzyniu n. Wisłą i mieszkał u komendanta Rejonu III Dobrzyń, Aleksandra Fryczke, ps. „Orzeł”. W tym czasie do ZWZ został zaprzysiężony późniejszy komendant tego Rejonu, plut. Władysław Skrzypiński, ps. „Czesław”, „Romek”, „Skrzypa”. Z Dobrzynia wyjechał do Warszawy, gdzie od końca 1941 r. należał także do Związku Walki Zbrojnej. Był członkiem Kedywu. Należał też do Związku Jaszczurczego. W marcu 1944 r. został uwięziony na Woli. Był podporucznikiem Armii Krajowej walczącym w zgrupowaniu „Roman” o ps. „Kazik”, „Zawisza” i „Malinowski”. Zginął podczas wykonywania zadania konspiracyjnego.

Pośmiertnie otrzymał dyplom o następującej treści: „Ppor. Kellerowi Kazimierzowi, pseud. „Zawisza” potomkowi tradycji rodzinnych, członkowi „Związku Jaszczurczego”, organizatorowi ruchu patriotycznego w powiecie lipnowskim, zasłużonemu żołnierzowi wielu udanych akcji zbrojnych na ulicach Warszawy w latach 1943-1944, który złożył swoje młode życie nieznanym na ołtarzu Ojczyzny. Odznaczony Krzyżem Virtuti Militari V Klasy. Kierownictwo Walki Podziemnej Dowódcy Grupy Bojowej „Roman”. Warszawa 2 października 1944 r.”.

Był odznaczony Krzyżem Virtuti Militari V Klasy.

Miał siostry Bożenę i Danutę.

AFGEZ, t. osob. 655-1309/POM., Keller Kazimierz, ps. „Kazik”, „Zawisza”, „Malinowski”, Skrzypiński Władysław; Z. Gózdź, *Kazimierz Keller*, Gazeta Lipnowska 1994, nr 17, s. 4; Z. Gózdź, *Zacni obywatele Lipna i okolic*, Gazeta Lipnowska 1994, nr 17, s. 4; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 207-208, 340; Lewandowski, *Martyrologium*, s. 34; SBKP, cz. 4, s. 70, cz. 6, s. 147.

KEMPKA z d. Kadów DOROTA (*4 I 1935 r. w Piotrkowicach w pow. konińskim), nauczycielka, instruktorka harcerstwa, komendantka Bydgoskiej Chorągwi ZHP, posłanka na sejm X kadencji PRL, senator III, IV i V kadencji RP (K 46)

Była córką Mariana, robotnika rolnego i Elżbiety z Gąwrońskich. Wychowywała się w rodzinie wielodzietnej.

W 1949 r. ukończył Szkołę Powszechną we Wtelnie, pow. bydgoski, gdzie wówczas mieszkali jej rodzice. W 1953 r. ukończyła z wyróżnieniem Państwowe Liceum Pedagogiczne Bydgoszczy i otrzymała przydział pracy do Szkoły Podstawowej w Półwiesku k. Rypina. Na początku roku szkolnego 1955/1956 z wniosku pełniącej obowiązki kierownika szkoły, Czesławy Lewandowskiej inspektor szkolny, Łukasz Pawłowski prowadził przeciwko niej dochodzenie „w sprawie odstawiania modlitwy przez uczniów klasy VII w obecności nauczycielski Doroty Kadów”. Spreparowano wobec niej wtedy także drugi zarzut, iż „utrzymuje kontakty z księdzem w Radzikach Dużych, bo u jego gospodyni jada obiady”. Po konsultacji z sekretarzem propagandy KP PZPR w Rypinie, Bronisławem Kapłanem przeniesiono ją dyscyplinarnie do innej szkoły, „celem odsunięcia od wpływów księdza”. Od 11 listopada 1955 r. przeniesiona została do Szkoły Podstawowej w Chraponi, w gminie Skrwilno, na skraju pow. rypińskiego i woj. bydgoskiego. Z dniem 1 września 1957 r. podjęła pracę w Szkole Podstawowej w Łążyńcu II w pow. toruńskim.

W 1954 r. ukończyła wyższy kurs nauczycielski w Bydgoszczy o specjalności wychowanie fizyczne. W późniejszych latach ukończyła studia na Wydziale Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego. Mimo iż posiadała specjalność z wychowania fizycznego, w nowej szkole pozostawiono jej tylko 2 godziny zajęć z tego przedmiotu.

Od początku pracy zawodowej porywała ją działalność w harcerstwie. Była najpierw drużynową, potem pracownikiem Komendy Hufca ZHP w Żurominie (od IX 1956-IX 1957), hufcową Komendy Hufca Toruń-powiat (od 15 X 1959 r. ze zniżką godzin w szkole łążyńskiej), kierownikiem Wydziału Młodzieży Starszej przy Bydgoskiej Chorągwi ZHP (od 1 IX 1960) i wreszcie przez szereg lat komendantką Bydgoskiej Chorągwi ZHP. Następnie pracowała jako dyrektor Pałacu Młodzieży Bydgoszczy. W latach 1983-1989 zasiadała w Narodowej Radzie Kultury.

Z ramienia Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, do której należała od 1960 r. aż do rozwiązania, zasiadała w sejmie kontraktowym. W 1993 i 1997 r. z ramienia Sojuszu Lewicy Demokratycznej uzyskiwała mandat senatora III i IV kadencji z woj. bydgoskiego. W 2001 r. po raz trzeci została wybrana z okręgu bydgoskiego. Od 1996 r. przewodniczyła Parlamentarnej Grupie Kobiet. Była członkiem komitetu wyborczego Włodzimierza Cimoszewicza w wyborach prezydenckich w 2005. W wyborach parlamentarnych w 2005 r. nie ubiegała się o reelekcję.

Posiada szereg odznaczeń, m. in. w dniu 14 listopada 1978 r. otrzymała Order Uśmiechu, w tym samym czasie przyznano jej tytuł „Bydgoszczanina Roku 1978”. W 2005 r. otrzymała Srebrny Medal „Zasłużony Kulturze Gloria Artis”.

AUM Toruń, t. B -50/O.IV/1024/K/96; *Bydgoszcz muzyczną stolicą Polski północnej*, kujawsko-pomorskie.pl, 3 października 2005/20 XII 2012; Giziński, *Niepospolici*, s. 217-219; W. Woźniak, *Pałac naprawdę młodzieży*, [w:] *Kronika Bydgoska 1974-1975*.

KESSEL JÓZEF (*1 II 187 r. †31 XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczyciel, kierownik szkoły w Świedziebni, ofiara zbrodni niemieckich (K 47)

Do 1939 r. był nauczycielem i kierownikiem Szkoły Powszechnej w Świedziebni w pow. rypińskim. W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie. Tam w dniu 31 r. został rozstrzelany. Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i pogrzebali w zbiorowej mogile.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 9/45; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 131; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

KĘGEL FELIKS (XVIII/XIX w.), właściciel ziemski

Na początku XIX w. razem ze swoją siostrą, Beatą posiadał majątek Mierzynek nad Drwęcą. W dniu 26 lutego 1819 r. sprzedał go Józefowi Hipolitowi Nowickiemu.

Giziński, *Mierzynek*, s. 38.

KĘPCZYŃSKI ANASTAZY (*ok. 1895 r. †8 III 1943 r. w Mauthausen-Gusen) nauczyciel, kierownik szkoły w Makówcu i Wólce, ofiara zbrodni niemieckich

W 1915 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, na przełomie roku 1919/1920 był kierownikiem szkoły w Makówcu k. Lipna. Potem, aż do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Wólce w pow. lipnowskim.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. w czasie rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, następnie poprzez obóz w Rudau k. Królewca trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie został zamęczony.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26.; Krajewski, *Dama*, s. 62, 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 89; Piotrowski, *Słownik*, s. 132; Sikorowski, *Szkola w Makówcu*, s. 91, 93-94; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

KĘPCZYŃSKI IZYDOR (*15 XI 1914 r. w Ksawerach, parafia Chrostkowo †26 XII 1996 r. w Lipnie), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, kapelan AK, kapitan Wojska Polskiego (K 48)

Był synem Wiktora i Marianny z Kornackich, 10-hektarowych gospodarzy. Szkołę powszechną ukończył w Chrostkowie. Potem uczył się w Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Płocku, a następnie wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku.

Po wybuchu wojny walczył jako żołnierz-sanitariusz pod Solcem. Po klęsce wrześniowej jako alumn seminarium, chciał być bliżej Płocka i pracował w gospodarstwie rolnym ks. Sobocińskiego, a następnie w Sannikach k. Płocka. W kontaktach z księżmi profesorami zaliczał poszczególne partie materiału, przewidziane programem kursu seminaryjnego. W 1941 r. zdał wszystkie egzaminy i w czasie pobytu w Słupnie biskupów płockich w dniu 5 marca 1941 r. otrzymał

święcenia subdiakonatu. Po aresztowaniu biskupów udał się do Kielc, gdzie 30 marca 1941 r. z rąk biskupa Franciszka Soni otrzymał święcenia kapłańskie. Do 1945 r. pracował jako kapłan w parafii Nagłowice Rejowskie k. Jędrzejowa. Zaprzysiężony do Armii Krajowej, był kapelanem oddziałów partyzanckich. Prowadził także tajne nauczanie.

W 1945 r. powrócił do Płocka i przez rok, do 20 marca 1945 r. do 6 października 1946 r., pracował jako proboszcz w Sadłowie k. Rypina, potem przez 18 lat w Ligowie, a następnie przez okres 17 lat w Szydłowie w dekanacie mławskim. W Ligowie sprawił do kościoła trzy nowe dzwony, wyremontował organy i wieżę kościoła. W 1981 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Lipnie na terenie parafii Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. W 1986 r. mianowany został kapelanem w Domu Pomocy Społecznej w Nowej Wsi k. Lipna. Funkcję tę pełnił do lipca 1996 r. W 1991 r. otrzymał nominację na kapelana Armii Krajowej na terenie diecezji włocławskiej.

Odnaczony był m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami, Krzyżem Armii Krajowej, Odznaką „Burza”. W dniu 18 kwietnia 1996 r. obchodził 55-lecie kapłaństwa.

Pochowany w dniu 30 grudnia 1996 r. na cmentarzu -Kalwarii w Oborach, gdzie na tablicy nagrobnej napisano m. in.: „Żołnierz i kapelan AK, kapitan WP”.

Album duchowieństwa 1, s. 133; F. Cieślak, *Wspomnienie o ks. Izidorze Kępczyńskim*, *Gazeta Lipnowska* 1997, nr 30: 1998, s. 9; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 261-264; Krajewski, *Tronująca*, s. 115-116; MPP 1991, nr 7-8, s. 320; MPP 1966, nr 12, s. 631; MPP 1998, nr 4, s. 232-235; *Okolice Rypina*, s. 647-648; *Parafia w Sadłowie*, s. 372-373; W. Witecki, *55-lecie kapłaństwa*, *Gazeta Lipnowska* 1996, nr 25, s. 11; Tablica nagrobna na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 235.

KĘSICKA LEOKADIA (*1916 r. †28 VIII 1944 r. k. Okalewa), ofiara zbrodni niemieckich

Była córką Karola, mieszkała w Okalewku. Aresztowana za sprzyjanie ruchowi antyhitlerowskiemu, niebawem została rozstrzelana przez Jagdkommando w lasach k. Okalewa.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej jej zwłoki zidentyfikowano podczas prowadzonej ekshumacji i pochowano na cmentarzu w Świdziebni.

AIPN Bydgoszcz, OKBZHNP, sygn. 3c, Zg. 79/48; Krajewski, *W cieniu*, s. 357; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173; Piotrowski, *Słownik*, s. 132; Tablica nagrobna na cmentarzu w Świdziebni.

KĘSICKI JAN, ps. „Kozieł”, „Paweł” (*1904 r. †24 I 1985 r. w Brodnicy), działacz organizacji lewicowych (K 49)

W okresie międzywojennym był członkiem Komunistycznej Partii Polski. W 1931 r. został wraz z grupą 19 działaczy KPP aresztowany i skazany na rok więzienia.

W okresie drugiej wojny światowej należał do organizatorów Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich „Młot i Sierp” w pow. rypińskim. W dniu 8 lipca 1944 r. został zastępcą sekretarza konspiracyjnego Komitetu Powiatowego PPR w Rypinie. W lipcu 1944 r. wszedł w skład konspiracyjnej Powiatowej Rady Narodowej

dla pow. rypińskiego. Brał udział w kilku akcjach bojowych i sabotażowych grup i oddziałów Armii Ludowej, m.in. w nieudanej akcji uwolnienia z obozu w Gutowie pow. brodnicki grupy jeńców radzieckich. Jesienią 1944 r. założył komórkę PPR w Skrobacji, pow. brodnicki.

Po wojnie działał dalej w szeregach PPR, a potem PZPR. Był autorem szkicu wspomnieniowego *Z dziejów PPR w Rypińskim*, [w:] *Okręg Płocki*.

Ciechanowski, *Ruch oporu*, s. 292; Kozłowski, *PPR*, s. 17, 23, 36, 66, 117, 141, 155, 270, 276; Krajewski, *Lewicowy ruch*, s. 159, 170-176; Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, s. 23, 36; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328; (*Nekrolog*); *Gazeta Kujawska* 1985, nr 22, s. 2; *Okręg Płocki*, s. 61, 65, 80, 145, 210, 294, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 427, 442, 573.

KIEŁPIŃSKI BARTŁOMIEJ h. Rogala (XVI w.), właściciel ziemski

Był synem Jana, podśędka ziemi dobrzyńskiej i Janiny z Brzoskich v. Brzuskich. h. Lubicz. Po śmierci ojca przejął część na Brzuzem, jednak już w 1564 r. posiadał największą część tej wsi, tj. 4-łanowy dział. Być może od niego w końcu XVI w. działy te przejęła rodzina Dąbrowskich, która w XVII w. posiadała największe działy w tej wsi.

Biliński, *Szlachta*, s. 30, 78-79; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 186, t. 10, s. 34; *Polska XVI wieku*, s. 293; PRS, s. 95; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 314, t. 12, s. 33; *Urządnicy*, nr 1578.

KIEŁPIŃSKI JAN h. Rogala (†po 1543 r.), właściciel ziemski, podśędka ziemi dobrzyńskiej

W 1543 r. posiadał część wsi Brzuze k. Rypina. W źródłach występuje jako podśędka ziemi dobrzyńskiej.

Ożeniony z Jadwigą z Brzoskich v. Brzuskich h. Lubicz, pozostawił syna Bartłomieja, który po nim przejął część na Brzuzem.

Biliński, *Szlachta*, s. 78-79; Boniecki, *Herbarz*, t. 2, s. 186, t. 10, s. 34; *Polska XVI wieku*, s. 293; PRS, s. 95; Uruski, *Rodzina*, t. 6, s. 314; *Urządnicy*, nr 1578.

KIEŁPIŃSKI MATEUSZ (†po 1864 r.), powstaniec 1863 r., Sybirak

Jako „pruski poddany”, wiosną 1863 r. przeszedł z oddziałem ochotników z zaboru pruskiego na teren ziemi dobrzyńskiej i brał udział w kilku potyczkach. W czasie jednej z nich dostał się do niewoli rosyjskiej. Wyrokiem sądu carskiego, zatwierdzonym 18 marca 1864 r. przez Namiestnika, skazany został na 3 lata rot aresztanckich. Po odbyciu kary miał być wydalony do Prus, bez prawa powrotu do Królestwa.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 300; Lissowski, *Powstanie*, s. 185.

KIERKOWSKI ZYGMUNT (*6 VI 1896 r. w Rużu k. Zbójna †IV 1940 r. w Charkowie), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. i wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni NKWD (K 50)

Był synem Franciszka (ur. 1854) i Anny z Kowalskich (ur. 1858). Z zawodu był nauczycielem. Ukończył szkołę średnią w Płocku, a egzamin nauczycielski złożył w 1926 r. w miejscowości Prużana. Był absolwentem Szkoły Podchorążych Piechoty Piechoty Rezerwy. Podczas wojny polsko-bolszewickiej służył w 32. pułku piechoty. W 1921 r. przeniesiony do rezerwy.

Po wojnie był osadnikiem wojskowym na Polesiu i zajmował stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej w Horodcu k. Kobrynia. Z dniem 1 stycznia 1931 r. mianowany podporucznikiem ze starszeństwem i przydzielony został do 82. pułku piechoty, który po zakończeniu działań wojennych, 22 sierpnia 1921 r. otrzymał nazwę 82. Syberyjskiego Pułku Strzelców im. Tadeusza Kościuszki. W październiku 1921 r. pułk został skierowany na miejsce postoju do Brześcia n. Bugiem, gdzie stacjonował do wybuchu wojny obronnej 1939.

W 1939 r. 82. Syberyjski Pułk Strzelców w składzie 30 Dywizji Piechoty gen. Leopolda Cehaka miał przydział mobilizacyjny do Grupy Operacyjnej „Piotrków” w ramach Armii „Łódź”. Do tego pułku został zmobilizowany w sierpniu 1939 r. już 1 września 1939 r. został ranny. Podczas ewakuacji na tereny wschodnie dostał się do sowieckiej niewoli i zesłany do obozu jenieckiego w Starobielsku. Zginął wiosną 1940 r., zamordowany przez NKWD w Charkowie.

Za udział w wojnie 1920 r. był odznaczony Medalem Niepodległości, Medalem Dziesięciolecia oraz Medalem „Za długoletnią służbę”.

AP Włocławek, Akta Stanu Cywilnego Parafii Ruże, sygn. 194, nr aktu 70; CAW AP 1780; *Charków. Księga*, s. 222; M. Gassen-Piekarski, J. Jagodziński, *Epitafium katyńskie*, Powiatowy Kurier Społeczno-Kulturalny 1999, nr 4, s. 12; Jagodziński, *Katyń*, s. 14; *Katyń. Lista*, s. 414; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 86-87; Tucholski, *Katyń*, s. 429.

KIERZNOWSKI STANISŁAW ze Szpiewowa herbu Pobóg (*27 XI 1883 r. Szpiewowie †11 VI 1970 r. w Tyńcu k. Krakowa), ziemianin, hodowca i miłośnik koni (K 52)

Był synem Stanisława Aleksandra Kiersnowskiego (1854-20 XI 1930) i Julii z Piwnickich h. Lubicz (2 VII 1862-29 XI 1938 Szpiewów), córki Zygmunta (30 I 1835 Starorypin-23 V 1914 pochowany w Oborach) i Aliny Marceli Józefy Hornowskiej h. Korczak (ur. 16 I 1836).

Ukończył Uniwersytet Jagielloński i od ojca otrzymał dobra Szpiewowo-Wawrzyńce. W czasie pierwszej wojny światowej zmuszony do służby w wojsku carskim. Po wojnie gospodarzył w Szpiewowie, gdzie był znanym hodowcą koni. W czasie drugiej wojny światowej ukrywał się na Podlasiu wśród szlachty zagrodowej. Po wojnie przeniósł się na Ziemie Odzyskane, najpierw pracował jako wykładowca w Liceum Rolniczym w Wierzbicach pod Wrocławiem, a potem w różnych instytucjach związanych z rolnictwem: w Mańczęcach, Krzepicach, Trzcielu, Grodkowie, Stęblowie i Wrocławiu.

Miał siostry: Halinę (1888-1959) i Marię (1890-1925). W dniu 4 października 1921 r. wziął ślub w Sierakowie z Marią Julią Ewą hr. Sumińską z Sumina h. Leszczyc (K 53), (31 VII 1890 w Herrenhausen k. Hanoweru-18

IV 1954 Koźle), córką Stefana Antoniego Grzegorza hr. Sumińskiego, hipologa i majora wojsk pruskich (29 X 1860 Zbójno-25 XI 1930 Ugoszcz, pochowany w Oborach) oraz Julii z Borzewskich h. Lubicz, z którą miał dzieci: Andrzeja (1923-2000), Zofię (1925-1927), Jana Aleksandra (ur. 1928) i Marię Krystynę (1934-1986).

Pochowany w Tyńcu pod Krakowem.

http://www.sejm-wielki.pl/b/ut.35.1.27/8_VIII_2013; http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=300280/5_I_2014; Inf. J. Kierznowskiego z Krakowa z 20 XII 2011 r.; Minakowski, *Elita*, s. 27; J. M. Włodek, *Kierznowski Stanisław*, [w:] *Ziemianie XX wieku*, cz. 8: 2007, s. 54-57.

KILANOWSKA HELENA (†po 1945 r.), nauczycielka, więźniarka niemieckiego obozu „Szmalcówka” w Toruniu

Przed wybuchem wojny była nauczycielką w szkole w Mierzynku k. Lubicza.

W czasie wojny wraz z mężem i dziećmi: 6-letnią Marią i 2-letnim Włodzimierzem, została osadzona w obozie przesiedleńczym tzw. „Szmalcówka” w Toruniu. Po siedmiu miesiącach, krańcowo wyczerpanych, wypuszczono za okupem złożonym w złocie i dolarach, doręczonych za pośrednictwem Niemca, Hoffmana, komendantowi obozu. Po opuszczeniu obozu przydzielono im niewielki pokój w Toruniu w domu przy ul. Poniatowskiego 1, gdzie do momentu aresztowania, rodzina Kilanowskich zajmowała czteroosobowe mieszkanie, w czasie wojny zajęte przez niemiecką rodzinę polską, *notabene* z kręgu jej znajomych. Resztę okupacji spędziła jako sprzątaczką w swoim domu.

Po zakończeniu wojny wróciła do swojej szkółki w Mierzynku, zyskując uznanie i sympatię mieszkańców wioski.

S. Giziński, *Mierzynek w historii, etnografii i poezji*, Toruń 2006, s. 82-83.

KINIORSKI FELIKS (*21 V 1893 r. w Ćmińsku k. Kielc †3 XII 1948 r. w Lipnie), kamieniarz-rzeźbiarz

Był synem Józefa i Florentyny z Fertów. Ojciec trudnił się sztuką kamieniarską i tam zdobył zawód, który w następnych latach rozwijał także w zakresie rzeźby w kamieniu. Już przed pierwszą wojną światową pracował przy drażeniu tuneli w Alpach. Po powrocie do kraju pracował m. in. w firmie Federowicza przy budowie mostu Kierbedzia w Warszawie. Wykonywał różne rzeźby do katedry częstochowskiej. Swoimi pracami ozdobił fronty wielu kamienic w Poznaniu. Pracował także w warszawskiej w firmie Norblina. Znając dobrze język niemiecki, uczestniczył w wyrobach kamieniarskich na Powszechnej Wystawie Krajowej w Poznaniu.

W czasie trwania poznańskiej wystawy w 1929 r., uczestniczący w wycieczce do Poznania prezes lipnowskiej Spółdzielni Spożywców i członek komisji rewizyjnej OSP w Lipnie, Antoni Zielonkiewicz, zaproponowali mu przyjazd do Lipna i utworzenie tu pracowni rzeźbiarsko-kamieniarskiej. Niebawem utworzył w Lipnie pracownię, w której powstało sze-

reg cennych kamiennych rzeźb i często monumentalnych prac. W 1930 r. wykonał ręcznie rzeźbiony w piaskowcu szydłowieckim pomnik Bohaterów Walk o Niepodległość Polski, który usytuowany został w Parku Miejskim im. G. Narutowicza. Pomnik składał się z części środkowej w formie obelisku, zakończonym rzeźbą orła z rozwiniętymi do lotu skrzydłami, a także z dwóch bocznych tablic. Na lewej tablicy znajdowała się płaskorzeźba Krzyża Virtuti Militari, na prawej zaś – Krzyż Walecznych z wrytymi słowami: „*Na polu chwały – 1920 r.*”. W części środkowej znajdowała się tablica z imionami i nazwiskami 14 osób poległych w wojnie obronnej 1920 r. Pomnik – monument wzbogacony został napisem: „*Miasto Lipno bohaterom walk o wolność w dziesiątą rocznicę odparcia najazdu bolszewickiego*”. Projekt tego pomnika wykonał B. Wolski, nauczyciel rysunku w lipnowskim liceum ogólnokształcącym. Jego dzieło zostało zburzone przez hitlerowców w listopadzie 1939 r.

Ponadto był twórcą wielu nagrobków z rzeźbionymi postaciami świętych, które do dziś można spotkać na cmentarzu katolickim w Lipnie przy ul. Szkolnej 1, a także na wielu cmentarzach pow. lipnowskiego. Wykonał także płaskorzeźbę orła na frontonie gmachu lipnowskiego Urzędu Skarbowego przy ul. Gdańskiej (obecnie Mickiewicza), zniszczoną także przez Niemców w okresie drugiej wojny światowej.

Ożeniony z Antoniną Centkowską, miał synów: Jana, prowadzącego w Lipnie zakład kamieniarski; Ryszarda, długoletniego nauczyciela w Liceum Ogólnokształcącym w Lipnie; Zbigniewa M., inżyniera-mechanika oraz córkę Zdzisławę, zamężną Ambrożkiewicz. Syn Zbigniew opisał nalot lotniczy na Lipno w dniu 24 października 1944 r., w czasie którego śmierć poniosło kilkunastu mieszkańców miasta.

T. Chojnicki, Z. Gózdź, *Pomnik niepodległości*, (Lipno 1991), s. 3; Goźdz, *Lipno*, s. 61; Z. M. Kiniorski, *Wspomnienia z czasów okupacji niemieckiej w Lipnie – nalot lotniczy i bombardowanie (wg ustaleń w dniu 24 października 1944 r.)*, *Gazeta Lipnowska*, nr 46: 2002, s. 13; Relacja Ryszarda Kiniorskiego przekazana autorowi w 1990 r.; K. Skarżyński, *Przywrócić pamięć. Zapomniane miejsca pamięci narodowej*, *Gazeta Lipnowska* 1989, nr 3, s. 2.

KINIORSKI RYSZARD (*2 IV 1926 r. w Ćmińsku na Kielecczyźnie †2 III 2009 r. w Lipnie), ofiara prześladowań, nauczyciel, działacz ZNP, społecznik (K 54)

Był synem Feliksa i Antoniny z Centkowskich. W 1929 r. rodzina Kiniorskich przeniósł się do Lipna. Ojciec był mistrzem kamieniarskim i, po przybyciu do Lipna, zaprojektował i wykonał Pomnik Niepodległości, usytuowany w lipnowskim parku miejskim.

W 1939 r. Ryszard ukończył 6 klas Szkoły Powszechnej w Lipnie.

W czasie okupacji hitlerowskiej jako 16-latek, wywieziony został obozu pracy, zw. „Kriegsmaryner Arbeitslager”, gdzie nierzadko przemierzał głodem i żył w skrajnych warunkach. Pracował tam przy budowie obiektów wojskowych przez 4 lata i 9 miesięcy.

Po powrocie do Lipna uczęszczał do Państwowego Liceum Ogólnokształcącego, które ukończył w 1949 r. Potem podjął studia na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii UMK w Toruniu. Z uwagi prowadzoną

przez ojca na prywatną firmę, nie otrzymał miejsca w akademiku, stąd codziennie dojeżdżał na zajęcia pociągiem z Lipna do Torunia. Po 3 latach studiów podjął pracę nauczyciela matematyki w lipnowskim liceum. Studia magisterskie ukończył eksternistycznie dopiero w 1974 r. W szkole prowadził liczne koła zainteresowań: filatelistyczne, fotograficzne i matematyczne, a jego uczniowie z koła matematycznego brali udział w olimpiadach i konkursach wojewódzkich i zajmowali wysokie lokaty, zdobywając przy tym liczne nagrody i wyróżnienia.

Był wiceprzewodniczącym Komitetu Odbudowy Pomnika Niepodległości, wykonanego przez jego ojca, a zniszczonego przez hitlerowców w 1939 r. Był także długoletnim przewodniczącym komisji rewizyjnej Związku Nauczycielstwa Polskiego, a następnie skarbnikiem. W 1981 r. był zastępcą przewodniczącego Związku Zawodowego „Solidarność” Nauczycielska.

Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi, a nadto otrzymał szereg nagród i wyróżnień: Ministra Oświaty i Wychowania, kuratora oświaty, inspektora oświaty i dyrektora szkoły. Uchwała Rady Miejskiej w Lipnie z 9 kwietnia 1999 r. został uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Żonaty był z Anną Wichrowską.

Pochowany na lipnowskim cmentarzu katolickim.

http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/8_VIII_2013;Obywatele_Lipna_s.80-81

KIŃSKI WINCENTY (*5 IV 1868 r. w Płońsku †25 I 1917 r. w Krzynowłodze), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, proboszcz w Szczutowie i Strzygach

Był synem Pawła i Eleonory z Siedleckich. W 1887 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna. Po ukończeniu seminarium duchownego, w 1892 r. przyjął święcenia kapłańskie. Przez rok przebywał na wikariacie przy parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie. W 1894 r. został przeniesiony do Nasielska. Po odbyciu kilku następnych wikariatów, w 1904 r. otrzymał probostwo w Szczutowie k. Sierpca na ziemi dobrzyńskiej, potem, od 28 maja 1907 r. był proboszczem w Strzygach k. Rypina, a następnie od 3 lutego 1916 r. – w Krzynowłodze Małej.

Przez wiele lat zmagał się z gruźlicą, na którą zmarł w wieku 49 lat, z czego 24 lata w kapłaństwie.

Pochowany na cmentarzu w Krzynowłodze.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 173; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 81; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 117; Mazur 1906, nr 14, s. 159; 1917, nr 5, s. 35; *Parafia*, s. 488; *Śp. ks. Wincenty Kiński*, MPP 1917, nr 2, s. 67; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 38.

KISIELEWSKA d. Dąbrowska ROZALIA (*31 XII 1911 r. w Rojewie k. Rogowa w pow. rypińskim †21 I 1961 r. w Rypinie), gospodyni domowa, w czasie wojny ukrywała żydowskich chłopców (K 54a)

Córka Stanisława Dąbrowskiego (1 X 1880 w Rojewie-4 II 1963, pochowany w Rogowie), emigranta zarobkowego do USA (górnika) i Ewy z Brzeskich (12 II 1892 w Rojewie-1 XII 1963).

Razem z mężem w czasie drugiej wojny światowej ukrywała w swoim gospodarstwie we wsi Rojewo, w pow. rypińskim dwóch żydowskich chłopaków: Abrama i Jakuba Lichtensteinów, pochodzących z tej samej wsi, a zbiegłych z transportu kolejowego, jadącego z getta w Mińsku Mazowieckim. Chłopcy ukrywali się w ich stodole, w wydrążonym w słomie przez Edwarda Kisielewskiego tunelu, a w ostre mrozy byli też brani do domu Edwarda i Rozalii Kisielewskich. Ukrywali ich od stycznia 1940 r. do lata 1940 r. oraz od jesieni 1940 r. do stycznia 1945 r. W pobliżu wsi Rojewo, mimo upływu lat, są jeszcze ślady letniej kryjówki, gdzie żydowscy chłopcy byli ukrywani przez Kisielewskich.

Kiedy jej mąż został zabrany przez Niemców na przymusowe roboty, cały ciężar opieki nad Żydami spoczął na Rozalii, która do pomocy zaangażowała nawet swoje dwie małe córki: Danielę (1936) i Alinę (1939), a także swoich niedaleko mieszkających rodziców: Stanisława i Ewę Dąbrowskich.

Matka żydowskich chłopców zmarła jeszcze przed wojną i dzieci wychowywał ojciec, Samuel Lichtenstein, który był bardzo religijnym Żydem. Dom i ogród Lichtensteinów należał do bogatszych obcej w Rojewie, a ogród był dość duży. Samuel nie przeżył wojny, przeżyli natomiast jego dzieci, prawdopodobnie wszystkie, przeżył nie tylko Jakub i Abram (dzięki pomocy Kisielewskich), ale też ich brat Mosiek i ich jedyna siostra, Rozyna. Do Kanady już przed wojną wyjechał natomiast ich starszy brat Julek, który po wojnie pościagał całe swoje rodzeństwo. Po wojnie do Rojewo przyjechała Rozyna, dowiedziawszy się, że dwaj uratowani Żydzi nie podziękowali Kisielewskiej za uratowanie życia, „obrażeni” za jakies drobne skarcenie ze strony ich opiekunki, zmusiła wręcz mieszkającego jeszcze w Rojewie Abrama, aby „jej brat na kolanach nie tylko ją przeprosił, ale też za wszystko podziękował”. Po powrocie zmusiła także drugiego z uratowanych braci „do napisania pięknego, wręcz wzruszającego listu do Rozalii, który Rozalia przechowywała do końca swojego życia”.

Z powojennych informacji wiadomo od najstarszej córki Abrama, Krystyny, że jej ciotce Rozynie, także udało się przeżyć okupację właśnie dzięki pomocy Polaków, lecz niestety jej jedyne dziecko – trzyletni synek nie miał już tego szczęścia, ukryty u jakiejś polskiej rodziny, został zadenuncjowany przez jakiegoś nieżyczliwego Polaka.

Rozalia miała rodzeństwo: Eugeniusza, Walerego, Euzebiusza, Jana, Elżbietę, Ludwikę i Wandę.

Wyszła za rolnika Edwarda Kisielewskiego (ur. 1906 w Rojewie-zm. 1979, pochowany w Toruniu), syna Hieronima Kisielewskiego i Zofii Kisielewskiej z d. Płacheckiej, z którym miała trójkę dzieci: Danielę (ur. 5 II 1936 w Rojewie), księgową, za Józefem Daszkowskim (ur. 1933), ma trzech synów: Romana (ur. 1958), Sławomira (ur. 1960) i Mariusza; Alinę (ur. 5 I 1939 w Rojewie), za Ryszardem Matelskim (ur. 1932), zamieszkała w Puszczykowie, ma dwoje dzieci: Lidie (ur. 1961) i Dariusza (ur. 1971); i Jerzego (ur. 2 V 1952 w Rojewie), żonaty z Marią z d. Gogoc (ur. 1952), budowlanicy, zamieszkały w Gorlicach, ma dwóch synów: Jarosława (ur. 1981) i Marka (ur. 1987).

Pochowana na cmentarzu parafialnym Rogowie.

Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 245-247, gdzie brak inf. o jej zasługach; Inf. Lidii Matelskiej z Puszczykowa z 9 IV 2014 r.; Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 19; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 109-110, gdzie pomyliłem imię jej męża jako Edmund, nie wspominając o jej zasługach w ratowaniu Żydów; J. Szulc, *Przetrwali wśród ludzi*, Gazeta Kujawska 1985, nr 256, s. 3; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rogowie.

KISIELEWSKI KAZIMIERZ h. Junosza, ps. „Borowy” (*ok. 1811 r. w Rembielinie †po 1858 r.), uczestnik powstań narodowych, podporucznik Wojska Polskiego, Sybirak

Miał pochodzenie szlacheckie. Od 1828 r. służył w 3. Pułku Strzelców Piesznych Wojska Polskiego. Brał udział w powstaniu listopadowym 1830/1831 r., awansując do stopnia podporucznika. Po powstaniu mieszkał u swej siostry w Rembielinie. W 1833 r. znalazł się w oddziale partyzanckim Artura Zawiszy, przyjmując pseudonim „Borowy”.

Postawiony przed carskim sądem wojskowym, skazany został na jeden rok rot aresztanckich w Zamościu. Następnie wyrok ten zamieniono na ciężkie roboty na Syberii. Po confirmacji wyroku przez Paskiewicza, pozbawiony został szlachectwa. Karę zesłania odbywał od 13 października 1835 r. w Kopalniach Nerczyńskich (Gazimurowskiej, Duczorskiej, Wielkiej Nerczyńskiej i Akataju) razem z Piotrem Wysockim. Latem 1840 r. naczelnik kopalń zawiadomił, że Kisielewski „za popełnione przestępstwo trzymany jest pod strażą”. Następnie przeniesiony został do więzienia. Od stycznia 1851 r. przebywał na osiedleniu we wsi Szyłkino w okręgu nerczyńskim. W 1858 r. uzyskał zgodę i pieniądze na powrót do kraju.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 82; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 60; PRS, s. 96; *Spółczesność polskie*, s. 24, 29, 147, 167, 168, 314, 324, 335, 339, 728.

KISIELEWSKI STANISŁAW (*1897 r. †24 XII 1944 r. w Ligowie), uczestnik ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich (K 55)

Mieszkał we wsi Moczydła niedaleko Skępego w pow. lipnowskim. W przeddzień Świąt Bożego Narodzenia, w dniu 24 grudnia 1944 r. zatrzymany przez Jagdkommando i tego dnia rozstrzelany za udzielanie pomocy lokalnej partyzantce w grupie innych ofiar w Ligowie. Pogrzebany przez Niemców w miejscu zbrodni.

Po wojnie ekshumowany na cmentarz w Skępem.

Drzewiecki, *Walka*, s. 104; IPIT Skępe; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 357; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 14; Piotrowski, *Słownik*, s. 132.

KITZMANN z d. Gerlach ZOFIA, ps. „Wanda”, „Łomiańska” (*19 IV 1907 r. w Łodzi †1985 r.), referentka i kwaterniczka Wojskowej Służby Kobiet-Armii Krajowej

W Łodzi ukończyła gimnazjum i wyszła za mąż za Zdzisława Kitzmanna, nauczyciela szkół rolniczych. Razem z mężem przeniosła się do nabytego w dniu 12 czerwca 1936 r. majątku Białkowo k. Dobrzyńa n. Drwęcą.

W czasie okupacji Kitzmannowie mieszkali nadal w Białkowie. W październiku 1940 r. wstąpiła do ZWZ i została zaprzysiężona przez Lucjana Żołobińskiego, ps. „As”, „Czarny”, który był komendantem tej organizacji w Dobrzyniu oraz kierownikiem wywiadu i łączności Obwodu ZWZ Rypin. Prowadziła kwaterę pod kryptonimem „Łomianki”, „Karmazyny”, która była kwaterą etapową do Generalnego Gubernatorstwa i Warszawy. W jej domu mieściła się kancelaria szefa sztabu Komendy Okręgu ZWZ-AK, którą osobiście prowadziła. Od 1942 r. pełniła funkcję referentki Wojskowej Służby Kobiet Obwodu Rypin. Mocno zaangażowana była organizacji pomocy dla więźniów obozów koncentracyjnych.

Jej mąż, Zdzisław, porucznik czasu wojny, ps. „Rola”, „Drwęski”, „Łomiański” (zm. 6 VII 1959), zaangażowany był w wywiadzie gospodarczym Komendy Okręgu AK „Pomorze”. Na polecenie szefa Sztabu Okręgu podpisał nawet niemiecką listę narodową (DVL) i był Bauernführerem na rejon dobrzyński, a jednocześnie szefem wywiadu gospodarczego Okręgu AK.

Po wojnie przez dłuższy czas Kitzmannowie mieszkali w Białkowie.

Pozostawiła syna Andrzeja i dwie córki.

Pochowana razem z mężem na cmentarzu w Dobrzyniu.

AFGEZ, t. osob. S. Suszyńskiego; *Armia Krajowa na Pomorzu*, s. 40; Kowalski, *Golub-Dobrzyń*, s. 30-31; *On i tu żyli*, s. 216; SBKP, z. 1, s. 114, 227, cz. 4, s. 149; Tablice nagrobne na cmentarzu w Dobrzyniu; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 195; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 279, 282, 299, 303.

KLEJNOWSKI ARKADIUSZ (*26 IX 1928 r. w Makowiskach, parafia Chrostkowo), kapłan zakonny, karmelita z Obór, przeor w Chyźnem, pułkownik armii amerykańskiej (K 56)

W szóstym roku życia rozpoczął naukę w Szkole Podstawowej w Oborach. Okres okupacji był bolesnym przeżyciem, bowiem rodzice jego zostali wywiezieni do Niemiec, a on został zmuszony do ciężkiej pracy w gospodarstwie rolnym, zajętym przez Niemca. Po wojnie ukończył Szkołę Podstawową w Oborach, a dalszą naukę kontynuował w Gimnazjum Ogólnokształcącym w Pilźnie.

W dniu 21 grudnia 1948 r. zwrócił się do prowincjała Zakonu Ojców Karmelitów w Krakowie o przyjęcie do zakonu i w tym roku rozpoczął nowicjat. W 1949 r., po złożeniu ślubów czasowych, rozpoczął studia filozoficzno-teologiczne w Wyższym Seminarium Duchownym Ojców Karmelitów w Krakowie. W dniu 20 czerwca 1954 r., po ukończeniu studiów, przyjął święcenia kapłańskie z rąk bpa Franciszka Jopa.

Po święceniach kapłańskich, w latach 1955-1959, pracował w Gdańsku jako prefekt w Szkole Podstawowej nr 8. Po usunięciu religii ze szkół przez władze komunistyczne, został przeniesiony do parafii w Baborowie na Śląsku, gdzie pełnił obowiązki wikariusza. W grudniu 1964 r. skierowany został do domu zakonnego w Chyźnem, gdzie został najpierw administratorem, a następnie proboszczem parafii pw. św. Anny. W 1966 r. rozpoczął prace remontowo-inwestycyjne przy kościele: odnowienie polichromii, pozłocenie ołtarzy, ambony i konfesjonatów, wy-

konanie witraży, sprawienie nowych szat i naczyń liturgicznych oraz budowa nowej plebani. Przedsięwzięcia te finansowali częściowo rodacy z Klubu Chyźnian w Chicago.

W 1970 r. wybrany został delegatem na Kapitułę Generalną w Rzymie, której celem był wybór generała i zmiana Konstytucji Zakonu. W 1978 r. Kuria Metropolitalna w Krakowie zwolniła go z funkcji proboszcza w Chyźnem i wówczas udał się do Stanów Zjednoczonych w celu odwiedzenia rodziny. Po wprowadzeniu stanu wojennego nie mógł wrócić do Polski, pozostał więc w Stanach Zjednoczonych, gdzie rozpoczął nowy okres życia i pracy duszpasterskiej.

W latach 1979-1984 pracował w Parafii św. Józefa Cemdon New Jersey, a następnie od 1 lipca 1984 r. w Parafii św. Jadwigi Trenton New Jersey. Innym rodzajem duszpasterstwa, była posługa w charakterze kapelana w wojsku. W 1986 r. powołany został na kapelana Weteranów Armii Polskiej w Ameryce przy Placówce nr 81 Trenton New Jersey, jak również kapelana *Pulaski Cadets LTD* w randze porucznika. W 1989 r. otrzymał stopień kapitana, a w 1992 stopień majora, a 23 maja 2004 r. awans do stopnia pułkownika.

Po 25 latach pobytu w Stanach Zjednoczonych, zakończył pracę duszpasterską jubileuszem 50-lecia kapłaństwa, który obchodził w Parafii św. Jadwigi w Trenton. W czerwcu 2004 r. powrócił do Polski na stałe i zamieszkał w Muszynie k. Krynicy-Zdroju. W dniu 27 czerwca 2004 r. na rodzinnej ziemi, w kościele oborskim odprawił Mszę Świętą jubileuszową, w czasie której homilię wygłosił rodak z Obór, o. Andrzej H. Zonko.

Autobiografia z 10 VI 2005; Autopsja (2000-2014); *50-lecie kapłaństwa karmelity z Obór*, http://www.obory.com.pl/?a=aktualnosc&typ=2&id_cat=&id_item=638/11 VII 2013; Krajewski, *Tronuja*, s. 97-98; *ZKZD 2005*, s. 90.

KLEMENTOWICZ JULIAN, ps. „Kamień”, „Strzęp” (*2 XII 1892 v. 16 XII 1896 w Wejgeliszkach na Wileńszczyźnie †30 I 1977 r.), uczestnik pierwszej wojny światowej, żołnierz POW, ogrodnik, żołnierz i dowódca POZ „Znak” i ZWZ/AK, komendant Obwodu WiN (K 47a)

Był synem Aleksandra i Praxedy z Murawskich. Po ukończeniu szkoły wojskowej, przez 28 lat był żołnierzem Wojska Polskiego, służył m. in. 21. Pułku Piechoty im. dzieci Warszawy. W latach pierwszej wojny światowej był członkiem POW i walczył w Korpusie gen. Dowbór-Muśnickiego.

Zapewne brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. Potem pracował jako ogrodnik w jednej z niemieckich szkół w Lipnie. W czerwcu 1940 r. przez Maksymiliana Marcinkowskiego, ps. „Szary”, razem z Leonem Dębskim, ps. „Kłos”, nawiązał kontakt z Józefem Sadowskim, ps. „Sęp”, zastępcą komendanta powiatowego POZ „Znak” w Lipnie i zarazem komendantem Rejonu II POZ Lipno. Objął wtedy funkcję kierownika wywiadu w Podrejonie Lipno, terytorialnie należącym do Rejonu II Lipno. Z polecenia Sadowskiego w listopadzie 1941 r. mianował pchr. Stanisława Drzewieckiego, ps. „Stawunia” komendantem Podrejonu Lipno w Rejonie II Lipno POZ. Po reorganizacji Ko-

mendy Powiatowej POZ „Znak” w Lipnie, z powodu aresztowania komendanta powiatowego, Józefa Wiśniewskiego, ps. „Szczerba”, Podrejon Lipno podlegał Rejonowi I Lipno.

Po akcji scaleniowej POZ, ZWZ z AK w pow. lipnowskim na przełomie listopada i grudnia 1942 r. wszedł do sztabu Komendy Obwodu AK Lipno jako kwartmistrz. Zajął miejsce ppor. Kazimierza Jaroszyńskiego ps. „Nikłowy” z Komendy Powiatowej POZ w Lipnie, który został przeniesiony do Inspektoratu AK Włocławek. Pełnił tę funkcję kierownika wywiadu Podrejonu I Lipno-Placówka AK nr 124 w Lipnie.

W grudniu 1941 r. zaprzysiął do konspiracji Antoniego Wichrowskiego, ps. „Szczygieł”, łącznika i wywiadowcę, przez którego utrzymywał m. in. łączność z Józefem Watkowskim, ps. „Dąb”, „Bajan”, kierownikiem wywiadu Rejonu I AK, pchr. S. Drzewieckim, ps. „Sławunia”, komendantem Podrejonu I Lipno POZ, później komendantem Placówki AK nr 124 w Lipnie, ppor. Januszem Witeckim, ps. „Don” z sekcji kontrwywiadu, Saturninem Giblewskim, ps. „Szturm”, kierownikiem legalizacji początkowo w Komendzie Powiatowej POZ, a po scaleniu z AK, kierownikiem legalizacji w Komendzie Obwodu AK Lipno. Meldunki wywiadowcze dotyczyły m. in. liczby, jakości i czasu jazdy niemieckich transportów wojskowych na front wschodni, sabotażu gospodarczego i dywersji w zakresie organizowania nielegalnych przydziałów materiałów, odzieży, obuwia, żywności i lekarstw oraz wykrywania konfidentów.

Po wojnie był uczestnikiem konspiracji poakowskiej, działając pod ps. „Strzęp”. Pełnił funkcję komendanta Rejonu Lipno (miasto) w Obwodzie WiN Lipno.

B. Chrzanowski, *Konspiracja powojenna na Pomorzu – problemy badawcze*, [w:] *Powojenne losy konspiracji pomorskiej*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 122; Krajewski, *Dama*, pass.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328, 338, 340; Sadowski, *Numer*, s. 28, 41-42, 62, 69, 70-73, 75, 172, 178; W. Skerska, *Klementowicz Julian*, SBKP, cz. 6, s. 84-85.

KLENIEWSKI STEFAN MARCELI (*20 VI 1881 r. w Pręczkach k. Rypina †wiosną 1940 r. w Katyniu), lekarz, dr wszech nauk medycznych, podpułkownik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni NKWD

Był synem, Antoniego i Józefy z Rybickich. W wieku młodzieńczym przeniósł się z rodzicami do majątku rodzinnego w Kluczkowicach k. Opola Lubelskiego. W 1904 r. ukończył Gimnazjum Filologiczne Carskim Siole i podjął studia na Akademii Wojskowo-Medycznej w Petersburgu, ale ukończył tam tylko jeden semestr. Potem przeniósł się na Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, gdzie jako student zwyczajny studiował medycynę. Świadectwo odejścia otrzymał 31 lipca 1908 r., absolutorium natomiast w dniu 5 września 1909 r., a w dniu 25 maja 1910 r. uzyskał dyplom doktora wszech nauk lekarskich. Jako lekarz był internistą i akuszerem.

W sierpniu 1914 r. zmobilizowany został do armii rosyjskiej i do marca 1917 r. służył w polowym batalionie etapowym XV Korpusu armii rosyjskiej, jako starszy lekarz. XV Korpus uczestniczył w przegranej bitwie pod Tannenbergiem (Grunwald) w 1914 r., zakończonej zwycięstwem Niemiec. Przez dziewięć

następnych miesięcy był starszym lekarzem w 53. Czołowym Punkcie Ewakuacyjnym. W styczniu 1918 r. wstąpił do polskich formacji wojskowych przy VII Armii Frontu Południowo-Zachodniego. W czasie tej służby troszczył się o stan zdrowia żołnierzy, wzorowo urządził i prowadził Izbę Chorych na 60 łóżek. Często organizował pogadanki z żołnierzami na temat chorób zakaźnych.

Po wojnie wstąpił do Wojska Polskiego, jako ochotnik w dniu 12 czerwca 1919 r. i dostał przydział do Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. Od czerwca do lipca 1920 r. był lekarzem batalionu wartowniczego i zapasowego nr IV w Łodzi, a następnie został mianowany ordynatorem oddziału usznego i gardła w Szpitalu Okręgowym nr IV im. gen. Sławoja Składkowskiego w Łodzi. Od 1921 r. mieszkał w Zgierzu pod Łodzią, gdzie prowadził prywatną praktykę.

W sierpniu 1939 r. i zmobilizowany został do Wojska Polskiego w stopniu majora pospolitego ruszenia. Podczas ewakuacji na tereny wschodnie został aresztowany przez wojska sowieckie i zesłany do obozu jenieckiego w Kozielsku. Wiosną 1940 r. został rozstrzelany przez NKWD w lesie katyńskim.

Był żonaty z Zawistowską, pozostał bezdzietny.

Pośmiertnie mianowany na stopień podpułkownika.

CAW, AP 2233; <http://www.katyn-pamietam.pl/hero/1853.html> 11 V 2013; <http://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/7939/8> VIII 2013; http://www.osrp1939.policja.katowice.pl/Lista_Katyn-Pamietamy.pdf/11 V 2013; *Katyń*, s. 267; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 87-88; *Lista katyńska*, poz. 414; WIH MiD L. W. 059/1 z V 1940 r.,

KŁĘBOWSKI ROMAN (XX w.), urzędnik, żołnierz Armii Krajowej

W czasie okupacji hitlerowskiej wykonywał pomocnicze prace biurowe. Należał do Armii Krajowej. W 1941 r. w obawie przed aresztowaniem, zbiegł do Warszawy. Dalsze jego losy nie są nam znane.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 345.

KLICKI WITOLD (†w latach wojny 1939-1945 w Oranienburgu), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był właścicielem majątku Ligowo. Aresztowany przez Niemców w pierwszych dniach okupacji. Zmarł w obozie w Oranienburgu.

Za żonę miał Wandę (?) Dziewanowską, córkę Aleksandra i Bronisławy Dziewanowskiego.

Był szwagrem (?) Zygmunta Dziewanowskiego.

Historia szkoły, http://www.ligowo.comyr.com/szkola/historia_szkoly.html/7.08.10; Jasiewicz, *Lista*, s. 467; Piotrowski, *Słownik*, s. 134; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 378.

KLIMA JAN LECH (*1937 r.), pastor w Rypinie i Lipnie (K 58)

W 1961 r. został ordynowany na księdza ewangelickiego. Wikariat odbywał u boku ks. seniora Edwar-da Dietza w Sopocie. W 1957 r. skierowany został do obsługi parafii w Rypinie, Lipnie i Włocławku. W 1969 r. przeniesiony do parafii w Czechowicach Dziedzi-

cach, a następnie w 1982 r. do Międzyrzecza, gdzie duszpasterzował przez 20 lat. Gdy w 1993 r. spłonął zabytkowy kościół katolicki w Międzyrzeczu, wyraził zgodę na użyczenie świątyni ewangelickiej katolikom. Trwało to przez siedem lat i miało pozytywny wpływ na ruch ekumeniczny na tym terenie. W 2002 r. przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Międzyrzeczu.

W dniu 16 października 2011 r. w kościele ewangelicko-augsburskim w Międzyrzeczu obchodzono uroczystości jego 50-lecie ordynacji. Liturgię wstępną prowadzili: obecny proboszcz parafii, ks. Andrzej Dyczek, ks. radca Jan Gross oraz diakon Barbara Adamus.

*Brat między braćmi - 50-lecie ordynacji ks. Jana Lecha Klimy, Zwiastun Ewangelicki 2011, nr 21, s. 22; http://malinka.org.pl/historia/8_VIII_2013; http://old.luteranie.pl/pl/?D=3763/12_VI_2013; *Rypin w PRL*, s. 757.*

KLIMASZEWSKI ANTONI (*1866 r. †10 XI 1918 r.), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, budowniczy kościoła i proboszcz w Chełmicy Wielkiej (K 59)

Po ukończeniu niższego, a następnie wyższego seminarium duchownego w 1892 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W 1904 r. objął probostwo w parafii Chełmica Wielka pod Włocławkiem. W tym czasie rozpoczęła się praca przy budowie nowego kościoła. Prace przy nowej świątyni trwały do końca jego krótkiego życia. Zaledwie rok przed jego śmiercią kościół został konsekrowany przez ordynariusza plockiego, abpa Juliana Nowowiejskiego, a on w dowód swoich zasług mianowany kanonikiem.

Był znanym działaczem społecznym i niepodległościowym. Po utworzeniu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej wchodził w skład zarządu kółek rolniczych. W 1916 r. wszedł w skład utworzonej Rady Opiekuńczej Powiatu Lipnowskiego, na czele której stał Hipolit Wąsowicz z Jasienia. Pracował w komisji gminnej opiekuńczej w gminie Szpetal. Razem z B. Kierstem w 1916 r. reaktywował w Chełmicy działalność koła Polskiej Macierzy Szkolnej. W Wichowie był założycielem Ochotniczej Straży Pożarnej.

Zmarł dość nagle, na posterunku swoich kapłańskich obowiązków. Wezwany do chorej na tyfus plamisty, bez zwłoki, stanął przy jej łożu. Swoje poświęcenie przeplacił życiem, bowiem trzy dni po wizycie u chorej zmarł.

Pochowany w grobie na cmentarzu kościelnym, który znajduje się tam po dziś dzień.

S. Cackowski, *Recenzja „Słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej”*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 1993, t. 8, s. 225; http://www.jakubchelmica.parafia.info.pl/?p=main&what=13/8_VIII_2013; MPP 1918, nr 11, s. 226; 1919, nr 2, s. 48-51; *Stuletnia straż w Wichowie*, http://terazlipno.pl/index.php?page=3&show=2710/8_VIII_2013; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 136-137, 148, 176.

KLIMCZEWSKI JAN (*28 IV 1896 r. w Wólce †16 XII 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 60)

Był uczniem Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, które rozpoczął jeszcze przed pierwszą wojną światową, a które ukończył w 1916 r. W 1920 r.

skierowany został do pracy nauczycielskiej w gminie Obrowo i uczył w szkole w Witoważu. W połowie lat dwudziestych został nauczycielem szkoły w Czernikowie. Był organizatorem życia kulturalnego mieszkańców wsi i gminy. W szkole założył teatr amatorski. Był założycielem i reżyserem amatorskiego zespołu teatralnego, w ramach którego wystawił m. in. sztukę pt. *Grube ryby*.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, został następnie skierowany do hitlerowskiego obozu w Hohenbruch. Potem wysłany został do obozu niemieckiego koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie pracował w kamieniołomach oraz w obozowej kuchni. Przyłapano przez Niemców na dostarczaniu dla współwięźniów żywności, został zamordowany. Jego szczątki spalono w piecu krematoryjnym.

Za pracę oświatową w 1928 r. został odznaczony Medalem 10-lecia Polski Niepodległej.

Przed wojną założył rodzinę, pozostawił trzy córki. Żona w czasie okupacji przyjęła do siebie nauczycielską rodzinę Suskich, jednak potem sama została także eksmitowana. Po wojnie przeniosła się do Płocka.

D. Chrobak, *Jubileusz 500-lecia budynku w Czernikowie*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 86; D. Chrobak, *Jan Klimczewski*, *Gazeta Lipnowska*, nr 41: 2000, s. 20; Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 59 i n.; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 26, 51; http://www.czernikowo.pl/2493,historia.html/5_I_2014; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 89; Piotrowski, *Słownik*, s. 134.

KLIMKIEWICZ FRANCISZEK (*3 XII 1869 r. w Tłuchowie w pow. lipnowskim †ok. 20 II 1941 r. w Działdowie), kapłan rzymskokatolicki, prałat Jego Świątobliwości, rektor seminarium plockiego, radny, publicysta katolicki (K 61)

Był synem Juliusza i Kamili Kłobukowskich, właścicieli Tłuchowa w pow. lipnowskim. Po ukończeniu miejscowej szkoły uczęszczał do gimnazjum w Płocku. W 1889 r. wstąpił do tamtejszego Seminarium Duchownego. Po odbytych studiach w Akademii Duchownej w Petersburgu, w 1898 r. przyjął święcenia kapłańskie i nominację na wikariat w plockiej katedrze. Rok później został profesorem i bibliotekarzem w macierzystym seminarium. Na skutek nieporozumień z biskupem Jerzym Szembekiem, w 1903 r. został przeniesiony na probostwo do Osieka n. Wisłą, gdzie dokończył przebudowę tamtejszego kościoła, rozpoczętą przez swego poprzednika, ks. Antoniego Gutkowskiego. Na frontonie kościoła zbudował wieżę. Po dwóch latach przeszedł na stanowisko proboszcza do Klukowa, pełniąc jednocześnie funkcję wicedziekana dekanatu pułtuskiego. Po objęciu rządów diecezji przez biskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego, w 1909 r. powrócił do seminarium w Płocku, obejmując stanowisko rektora. Wkrótce otrzymał godność kanonika katedralnego, a w 1931 r. – prałata papieskiego. Przez cały czas angażował się do pracy społecznej, zasiadając jako radny w radzie miasta Płocka (1919-1929). Jako delegat rady miejskiej w Dozorze Szkolnym i przewodniczący, przyczynił się do rozwoju szkolnictwa w Płocku. Należał do wydziału opieki spo-

lecznej. Był również członkiem komitetu redakcyjnego „Głosu Mazowieckiego”.

Od 1930 r., aż do zajęcia Seminarium Duchownego przez Niemców w dniu 9 grudnia 1939 r., pełnił funkcję rektora. Następnie zamieszkał w Zakładzie św. Wincentego a Paulo w Płocku, utrzymując w dalszym ciągu kontakty z alumnami, którzy kontynuowali studia w Ołtarzewie.

W dniu 17 lutego 1941 r., podczas akcji wysiedleńczej księży z Płocka, został wywieziony do obozu w Działdowie. Tutaj po kilku dniach pobytu zakończył życie, mając 72 lata, z czego 43 lata w kapłaństwie.

Album duchowieństwa 1, s. 135; S. Bońkowski, *Klimkiewicz Franciszek*, PSB, t. 12: 1966-1967, s. 627-628; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 45, 51-52; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 175-178; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 77-78; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 304; W. Jezusek, *Ks. prałat Franciszek Klimkiewicz*, MPP 1949, nr 5-6, s. 210-216; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 40; Nycek, *Ludzie*, s. 92; Stefański, *Płock*, s. 182-183; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 129; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 96; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 67.

KLIMKIEWICZ KAZIMIERZ, ps. „Kłos” (*1905 r. w Tłuchowie †1965 r.), ziemianin, żołnierz AK

Był absolwentem Szkoły Rolniczej w Cieszynie. Właściciel majątku Biskupin w pow. lipnowskim. Był sekretarzem lipnowskiego oddziału Związku Ziemian.

Brał udział w kampanii wrześniowej. Potem czynnie zaangażowany był w Armii Krajowej, pod pseudonimem ps. „Kłos” w 11. Pułku Ułanów Legionowych AK na ziemi siedleckiej.

Po wojnie był dyrektorem Państwowego Stada Ogieńców w Białym Borze.

Pochowany na cmentarzu w Tłuchowie.

Ziemianie dobrzyńscy, s. 378.

KLIMOWSKI JAN (*8 VI 1926 r. w Rypinie †18 II 2002 r. w Rypinie), piłkarz

Pochodził z rodziny wielodzietnej, miał pięciu braci. W czasie okupacji hitlerowskiej został wywieziony na roboty przymusowe. W 1945 r. zaczął pasjonować się sportem, głównie piłką nożną, początkowo jako zawodnik klubu „Zryw”, po 1947 r. – „Gwardii” Rypin, po 1950 r. – „Spójni”, po 1955 r. – „Sparta”, a od 1957 r. reaktywowanego KS „Lech”. Zawsze występował na pozycji napastnika, strzelał dużo bramek, stąd nazywany był życzliwe „Janek złota nóżka”. Jako dobry zawodnik zyskał zainteresowanie innych klubów, m. in. „Polonii” Bydgoszcz i „Garbarni” Kraków. Mimo to pozostał wierny rypińskiemu „Lechowi” i dopiero w 1962 r. zakończył karierę piłkarską. W KS „Lech” grali także jego synowie: Wiesław i Roman. Zawodowo pracował w Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie, gdzie przepracował 45 lat.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski oraz tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina” (1997).

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

<http://www.rypin.eu/?cid=1743/8> VIII 2013; *Lech*, s. 383-384.

KLIMOWSKI ROMAN (*25 XI 1925 r. †20 I 1942 r. w Księżem), członek Legionu Orła Białego, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wojną i w czasie okupacji niemieckiej mieszkał w Księżem k. Świdziebni w pow. rypińskim. Wstąpił do regionalnej organizacji pn. Legion Orła Białego, utworzonej w Świdziebni przez młodych ludzi. W nocy z 21 na 22 maja został aresztowany przez Gestapo i zesłany do niemieckiego obozu Stutthof. W drugiej połowie stycznia 1942 r. przewieziony stamtąd i rozstrzelany w publicznej egzekucji w lesie Księżem, niedaleko miejsca swojego zamieszkania. Zwłoki Niemcy pogrzebali w lesie.

Po wojnie ekshumowany na cmentarzu w Świdziebni.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 259; Piotrowski, *Słownik*, s. 134; Tablica nagrobna na cmentarzu w Świdziebni.

KLOCKI PIOTR DOMINIK (*4 II 1838 r. w Żurominie †2 X 1912 r. w Borkowie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, proboszcz w Radominie i Osieku n. Wisłą

Po ukończeniu seminarium duchownego, w 1861 r. przyjął święcenia kapłańskie. Początkowo był kaznodzieją w klasztorze Żurominie, a potem we Włocławku i Płocku. Od 1872 r. był wikariuszem w kilku parafiach, w tym w Świdziebni k. Rypina, zaś w latach 1884-1889 przy parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie, gdzie proboszczem był ks. Wiktor Radzikowski. Od 23 maja 1888 r. był administratorem parafii w Radominie.

Od lutego 1894 r. był proboszczem w Goleszynie, a od kwietnia 1903 r. w Radzanowie. Od 4 maja 1906 r. do 12 kwietnia 1912 r. był proboszczem w Osieku n. Wisłą. Ostatnim miejscem jego pracy duszpasterskiej była parafia Borkowo.

Pochowany na cmentarzu w Borkowie.

Dekanat rypiński, s. 112; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 178-180; Korespondent Płocki 1888, nr 44; Mazur 1906, nr 9, s. 97; 1912, nr 16, s. 243; *Parafia*, s. 487, gdzie podaje tylko jego drugie imię – Dominik oraz nie wspomina o probostwie w Osieku n. Wisłą; *Parafia Świdziebni*, s. 485-486; Przegląd Katolicki 1888, s. 585; *Słownik biograficzny zakonników franciszkańskich Królestwa Polskiego po kasacie 1864 r.*, Poznań 2004, s. 339-340; *Śp. ks. Dominik Klocki*, MPP 1912, nr 10, s. 270-271; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 113; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 27-28.

KLONOWSKI JAN (XIX/XX w.), mierniczy, uczestnik wojny 1920 r.

Na początku XX w. w Rypinie wykonywał prace geodezyjne. Posiadał tytuł mierniczego przysięgłego. W 1917 r., na zlecenie niemieckich władz zaborczych, wykonał odręczny plan miasta po przyłączeniu do niego przedmieścia, zwanego „Piaski”, nazywanego ówczesnie „Wygnaniec”.

Ożenił się z Czachorowską.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 34; S. Wesolowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie (1939-1945)*, opr. wstępem i przypisaniami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, s. 38 i n.

KLONOWSKI JAN (*21 VIII 1902 r. †26 IV 1941 r. w Oranienburgu), uczeń, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r., inżynier, ofiara zbrodni niemieckich (K 62)

Był synem Piotra. Będąc uczniem Udziałowego Gimnazjum Męskiego w Rypinie jako ochotnik brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r. W dniu 18 kwietnia 1921 r. otrzymał dyplom pochwalny dyrekcji swojej szkoły.

Potem zdobył wykształcenie techniczne i był inżynierem budowy dróg. Mieszkał w Rypinie. W dniu 10 kwietnia 1940 r. został aresztowany przez Gestapo i zesłany do hitlerowskiego obozu Sachsenhausen-Oranienburg k. Sachsenhausen, gdzie poniósł śmierć.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Ns 585/59; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 148; Piotrowski, *Słownik*, s. 134.

KLUBA STEFAN (*27 IX 1919 r. we wsi Gosprzydowa niedaleko Krakowa †13 XI 2012 r. w Chrostkowie), stolarz, ofiara prześladowań niemieckich, społecznik, rzeźbiarz (K 63)

Był synem Tomasza i Katarzyny z Musiołów. W 1933 r. ukończył Szkołę Powszechną w Lipnicy Murowanej. W latach 1934-1937 zdobywał zawód stolarza w Zakładzie Stolarskim Piotra Czecha w Krakowie. W latach 1937-1939 pracował tam jako czeladnik, gdzie wyrabiano, oprócz mebli domowych, artystyczne wykonywane sprzęty kościelne, m. in.: ambony, ławki, konfesjonały i piękne ołtarze. Przez cały czas terminowania (1934-1937) zdobył podstawy użytecznego i w czasach dzisiejszych zawodu stolarza. W latach 1937-1939 pracował jako czeladnik.

Od wiosny 1939 r. związał się z ziemią dobrzyńską. Przyjechał wtedy do Klasztoru Karmelitów w Oborach k. Rypina w celu prowadzenia prac renowacyjnych. W pierwszych dniach wojny w piwnicach klasztoru ukrył zabytkowe naczynia liturgiczne i szaty kościelne, które potem przeniesiono do kościoła w Rużu. W trzy dni po ponownym aresztowaniu kapłanów zakonnych, w dniu 24 października został aresztowany przez miejscowych aktywistów Selbstschutzu i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tam przeszedł wiele upokorzeń, widział okropności, jakie popełniali na polskiej inteligencji: księżach, nauczycielach i ziemianach hitlerowscy zbrodniarze, tacy jak: H. Kniefall, H. Schlieske, A. Nikolaj, bracia Gramzowie, R. J. i E. Rotenbergowie, A. Nickel i inni. Tortury polegały m. in. „na biciu pejczem, zakończonym ołowianą kulką, wbijaniem gwoździ w plecy, zalewaniu ust więźniów gipsem, szczuciem ludzi psami...”. Najbardziej ulubionym sposobem znęcania się nad nauczycielami i księżmi było bicie na bezczce. Ci, którzy jeszcze przeżyli, wśród jęków katowanych, doliczali się 200-300 uderzeń. Potem następowała tylko cisza grobowa. Zabijano też ...dzieci, roztrzaskując ich główki uderzeniem o mur. Jego syn, Roman, oddając hołd duchowym cierpieniom ojca, w wierszu pt. *W rypińskiej katowni* napisał:

„Tato, ty wiele z innymi przeżyłeś,
Gdy aresztowany do rypińskiej Kaźni przybyłeś,
Co noc jęki i strzały słyszałeś,
I każdej następniej nocy się bałeś”.

W dniu 30 października 1939 r. został przewieziony do klasztoru w Oborach, gdzie więziony był razem z grupą ponad pięćdziesięciu duchownych z dekanatu rypińskiego i części diecezji chełmińskiej. W lutym 1940 r. został stamtąd zwolniony jako osoba świecka. Nie posiadając dowodu osobistego, przez osiem miesięcy ukrywał się na terenie pobliskiego Stalmierza, u gospodarza Zygmunta Grzywińskiego. Tam został aresztowany powtórnie przez miejscowego żandarma. Po pewnym czasie wydano mu dowód osobisty i skierowano do remontu szkoły dla dzieci niemieckich w Oborach. W 1940 r. założył w Chrostkowie zakład stolarski.

Po wojnie w dalszym ciągu przez kilkadziesiąt lat prowadził w Chrostkowie zakład stolarski. Angażował się w szereg inicjatyw społecznych. W 1980 r. stanął na czele Społecznego Komitetu Reaktywowania Gminy Chrostkovo z takimi społecznikami, jak: Jan Jabłoński, M. Raciborska, E. Lewandowski, W. Krzywosiński i T. Dykowski. Jego długotrwałe starania i ludzi z nim współpracujących przyniosły oczekiwany przez społeczeństwo skutek, gminę Chrostkovo przywrócono do funkcjonowania.

Angażował się także w wiele przedsięwzięć społecznych i patriotycznych. Uczestniczył w szeregu spotkaniach z młodzieżą szkolną w gminie Chrostkowie, w szkołach rypińskich i innych miejscowościach ziemi dobrzyńskiej.

Jego dodatkową pasją była rzeźba w drewnie. W swoich pracach podejmował motywy zarówno religijne, jak i historyczne, patriotyczne i społeczne. Autorowi tej pracy w 2003 r. ofiarował płaskorzeźbione wykonane w drewnie godło Polski z napisem na rewersie: „*Od ostatniego świadka żyjącego zbrodni hitlerowskich popełnionych na ludności polskiej w Rypinie 1939 r. na ul. Warszawskiej 20, Kluba Stefan, rok 2003*”.

Był odznaczony m. in. Medalem „Stowarzyszenia im. Ojca Maksymiliana Kolbe-Werk z Freiburga”.

W 1943 r. ożenił się z Marianną Strużyńską, siostrą zamordowanego w Rypinie w dniu 2 listopada 1939 r. nauczyciela i kierownika szkoły Oborach, Romualda Strużyńskiego, z którą miał czworo dzieci: Romana (1944-2000), Krystynę (ur. 1946), Tadeusza (ur. 1947) i Zbigniewa (ur. 1956), kapłana, proboszcza parafii Krajkowo k. Raciąża.

Pochowany na cmentarzu w Chrostkowie.

Autopsja (1965-2012); http://www.obory.com.pl/?a=aktualnosc&typ=15&id_cat=57&id_item=242/16 VII 2013; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 2 i n.; *Marii Strużyńskiej przeżycia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007, s. 27; Pawłowska, *Kultura*, s. 31, 54; K. Pawłowska, *Pasja późnego życia. Opowieść o rzeźbiarzu Stefanie Klubie z Chrostkowa*, Rocznik Muzealny, t. 11: Włocławek 2006, s. 155-159; *Pożegnanie Stefana Kluby*, Kronika Rypińska, nr 232: 2012, s. 25-28; A. Sikowski, *Ostatni żyjący świadek zbrodni Selbstschutzu, Stefan Kluba*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1999, nr 4, s. 4; A. Sikowski, *Stefan Kluba (1919-2012), społecznik i patriota, ostatni świadek zbrodni Selbstschutzu*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 478-481; *ZKZD* 2005, s. 91.

KLUBA ZBIGNIEW (*26 VIII 1956 r. w Lipnie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Krajkowie, członek DTN (K 64)

Syn Stefana (27 IX 1919-13 XI 2012) i Marianny (15 I 1921-2 V 2006) ze Strużyńskich, której najstarszy brat, Romuald był przedwojennym kierownikiem szkoły w Oborach, zginął z rąk Selbstschutzu 2 listopada 1939 r. w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, zw. potem „Domem kaźni”. Ojciec zaś był więźniem tego miejsca zbrodni.

Szkolę Podstawową ukończył w Chrostkowie (1971), naukę kontynuował w Niższym Seminarium Duchownym im. Św. Stanisława Kostki w Płocku (1971-1975). Studia teologiczne podjął w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku (1975-1981). Święcenia kapłańskie przyjął z rąk bpa Bogdana Sikorskiego (7 VI 1981). Tytuł zawodowy magistra teologii uzyskał w Akademii Teologii Katolickiej, obecnie UKW w Warszawie (28 V 1984).

Był kolejno wikariuszem parafii: św. Piotra i Pawła w Pniewie (1981-1983), św. Józefa Robotnika w Płocku (1983-1986), św. Idziego w Wyszku (1986-1991), św. Wojciecha w Raciążu (1991-1996). Od 1996 r. jest proboszczem parafii św. Trójcy w Krajkowie k. Raciąża.

Jest kapelanem Miejskiego Koła Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej i Byłych Więźniów Politycznych w Raciążu (od 9 I 2006). Od 2007 r. jest aktywnym członkiem DTN. W dniu 8 czerwca 2013 r., jako członek DTN, współcelebrował uroczystą Mszę Św. i wygłosił homilię w kościele Ojców Bernardynów Skępem w czasie odsłonięcia tablic poświęconych rodzinie Zielińskich na kaplicy św. Barbary, zorganizowanych przez DTN.

Jest autorem artykułów w prasie lokalnej, m. in.: *Stanisław i Marianna Chojnaccy, postacie o których Kraj-kowo nie może zapomnieć* – biografia przedwojenne-go kierownika szkoły, męczennika obozu w Dachau i jego żony. Zajmuje się badaniem dziejów bractw w diecezji płockiej.

U honorowany Odznaką „Za zasługi dla Miejskiego Koła Związku Kombatan-tów Rzeczypospolitej i Byłych Więźniów Politycznych w Raciążu” (4 XII 2008).

Miał i ma rodzeństwo: Romana (1944-2000), Krystynę (ur. 1946) i Tadeusza (ur. 1947).

Jego sentencją życiową są słowa: „Co zobaczysz i czego się nauczysz, nikt ci tego nie zabierze”.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 3 VI 2013 r.; Autopsja (1996-2014); M. M. Grzybowski, *Parafia Świętej Trójcy w Krajkowie*, Płock 2001, pass.

KLUBIŃSKI ZBIGNIEW WŁADYSŁAW, ps. „Zbigniew”, „Wichura”, „Żwir” (*16 X 1916 r. w Obrowie †17 IX 1990 r. w Toruniu), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, komendant Rejonu POZ „Znak” Skępe, ostatni komendant Obwodu AK Lipno, ofiara prześladowań komunistycznych (K 65)

Był synem robotnika rolnego, Władysława i Kazimiery z Rolbieckich z Zębowa. W 1931 r. ukończył Szkołę Powszechną w Wielgiem, pow. lipnowski. Następnie uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie i Siennicy k. Mińska Mazowieckiego, które ukończył w 1937 r. W okresie od 28 IX 1937 do 31 VIII 1938 r. odbył służbę wojskową w Dywizyjnym Kursie

Podchorążych Rezerwy 66. pułku piechoty, po czym został przyjęty na II rocznik Szkoły Podchorążych Piechoty w Zambrowie.

W końcu sierpnia 1939 r. jako ppor. rez. (po spieszonym awansie dla podchorążych rozkazem wojennym marsz. E. Rydza-Śmigłego) wcielony został do 114. pułku piechoty, wchodzącego w skład Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”, dowodzonej przez gen. Cz. Młota-Fijałkowskiego. W rejonie Różana zorganizował pluton ckm-ów i brał udział w walkach pod Różanem, Ostrołęką i Zambrowem, a następnie w okolicach Hrubieszowa, Szczepieszyna i Tomaszowa Lubelskiego, gdzie został ciężko ranny. Przebywał w szpitalu polowym w Tomaszowie Mazowieckim, później w szpitalach we Lwowie i Warszawie.

W maju 1940 r. powrócił do rodziny w Skępem, pow. lipnowski. Pracował jako robotnik drogowy w Chrostkowie, następnie jako robotnik sklepowy (u Niemca) w Mokowie, gdzie też zamieszkał. W dniu 15 grudnia 1941 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Zbrojnej, dowodzonej wtedy w Lipnie i okolicach przez nauczyciela Antoniego Tężyckiego (późniejszego komendanta placówki AK Lipno). Został komendantem rejonu POZ Skępe. Po podporządkowaniu POZ Armii Krajowej na tym terenie jesienią 1942 r. pełnił najpierw funkcję łącznika, następnie dowódcy plutonu AK w Ligowie. W 1943 r. zbiegł z pow. lipnowskiego na teren rypińskiego, gdzie ukrywał się w kwaterze Alojzego i Eugenii Jabłońskich w Giżyńku, gm. Żałe. Na przełomie kwietnia i maja 1943 r. nawiązał kontakt z nauczycielem z Rypina, ppor. rez. Henrykiem Kopczyńskim, ps. „Surma”, działaczem POZ i ZWZ/AK, pełniącego wówczas funkcję komendanta Inspektoratu Włocławek. Z jego rąk, na spotkaniu w kwaterze w Głębocku, gm. Chrostkowo u Apolonii Brzuszkiewicz z d. Zielińskiej, ps. „Pelagia” (również zaprzysiężonej przez Kopczyńskiego do AK jako łączniczka i kwaterniczka), otrzymał nominację na komendanta Obwodu Lipno, w miejsce aresztowanego w dniu 5 maja 1943 r. Józefa Sadowskiego, ps. „Zagończyk”. W tej kwaterze kontaktował się z Lucjanem Żołobieskim, ps. „As” z komórki łączności Inspektoratu Brodnica i z działającym w ramach tej komórki Tadeuszem Spodniewskim, ps. „Zbigniew” z placówki Dobrzyń n. Drwęcą.

Przeprowadził reorganizację Obwodu Lipno, w skład którego wchodziły placówki: Zaduszniki, Szpetal Górny, Fabianki, Czarne, Dobrzyń n. Wisłą, Skępe, Chalin, Mokowo i Ligowo. Ścisłe współpracował ze swym zastępcą Edmundem Gładkowskim, ps. „Jastrząb”, a także z Zygmuntem Grefkowiczem, komendantem placówki Chalin; Władysławem Drzewieckim referentem wywiadu Obwodu Lipno; Józefem Zielińskim, kwatermistrzem; Tadeuszem Kowalskim, komendantem Obwodu Rypin oraz z Czesławem Lulińskim, Zdzisławem Kępczyńskim, Zygmuntem i Janiną Cieślakowskimi, Heleną Ostrowicką i Ludwiką Olak. Od dwu ostatnich, jako pracowniczek Urzędu Gminnego w Chalinie, odbierał zdobyte przez nich blankiety dowodów osobistych dla ludzi z podziemia. Spotkania z nimi odbywał najczęściej we wsi Mokowo, w domu spolonizowanej Niemki, Alfredy Schreder, co zapewniało większe bezpieczeństwo, choć Schreder była także zaprzysiężona w AK. W punktach kontakto-

wych u Alojzego i Eugenii Jabłońskich w Giżyńku, gm. Żałe, u Antoniego Bienkowskiego w Nowej Wsi, gm. Chrostkowo i Marcjanny Lewandowskiej w Sikorzu, również gm. Chrostkowo spotykał się z oficerami sztabu KO: Józefem Grussem, ps. „Stanisław”, szefem wywiadu okręgu i kolejnymi szefami łączności: Gustawem Olszewskim, ps. „Gracjan” i Henrykiem Gruetzmacherem, ps. „Michał”, „Marta” oraz szefem Sztabu Józefem Chylińskim, ps. „Wicher” – bezpośrednio lub przez jego łączniczkę, Irenę Jagielską, ps. „Ewa”. Współpracował także z Haliną Krzeszowską, ps. „Ludmiła”, szefową WSK KO, organizatorką WSK również w Obwodzie Lipno i z mianowaną przez nią referentką WSK na tym terenie Marią Sobocińską, ps. „Ryśka”, która prawdopodobnie wysunęła jego kandydaturę na stanowisko komendanta Obwodu Lipno. Za jej pośrednictwem kontaktował się z H. Krzeszowską, zamieszkałą w Toruniu, w sprawach współdziałania z WSK, a także z Bronisławem Pietkiewiczem, ps. „Żbik, komendantem Podokręgu Południowo-Wschodniego, w którego strukturę wchodził Obwód Lipno. Przez Sobocińską przysyłał do Pietkiewicza meldunki dotyczące spraw organizacyjnych dowodzonego przez siebie terenu.

Na jego polecenie opracował w dniu 25 sierpnia 1944 r. sprawozdanie ilościowe członków, z którego wynika, że pod swoją komendą miał 8 oficerów, 6 podchorążych, 202 podoficerów, 351 szeregowych i 107 przedpoborowych – razem 674 osoby, zorganizowane w 31 plutonów. Świadczy ono o stosunkowo dużej liczebności i dobrej organizacji struktury kierowanego przez niego Obwodu AK Lipno, choć plutony te miały charakter jedynie szkieletowy (nie były uzbrojone), bez możliwości wystąpienia na zbiórce. O jego zasługach w odbudowie struktury Obwodu AK Lipno mówi meldunek kpt. B. Pietkiewicza o sytuacji organizacyjnej w Podokręgu Południowo-Wschodnim z 16 grudnia 1944 r.: „*Na „Inspektach” (obwód AK Lipno – dop. MK) od czasu aresztowania „Wichury” sytuacja jest nadal bardzo poważna. (...) Podane stany są tylko przybliżone. W każdym bądź razie stanów podawanych poprzednio przez „Wichurę” nie ma i nie będzie.*” W dniu 15 września 1944 r. został aresztowany podczas akcji rozpoczętej przez Gestapo prawdopodobnie w związku z potyczką żandarmerii z H. Gruetzmacherem, w której ten ostatni poniósł śmierć. Jednak władze niemieckie nie powiązały działalności obu tych AK-owców i dzięki temu postawione mu zarzuty dotyczyły spraw niezwiązanych bezpośrednio z AK. Najprawdopodobniej śledzony przez żandarmerię, aresztowany został we własnym mieszkaniu w Mokowie, po rewizji dokonanej bezpośrednio po odbiorze przez niego od H. Ostrowskiej blankietów dowodów osobistych. Wprawdzie blankiety te zdążył ukryć w mieszkaniu i wkrótce zostały przejęte i zniszczone przez ks. Pszczółkowskiego z Mokowa, ale znalezione przez żandarmerię inne dokumenty uznane zostały za obciążające i stały się bezpośrednim powodem aresztowania.

Przebywał początkowo w areszcie w Lipnie, następnie został osadzony w obozie koncentracyjnym Stutthof jako więzień polityczny z numerem 102657 i dotrwał w nim do stycznia 1945 r. Podczas rozpoczętej wtedy ewakuacji obozu, dotarł w dniu 4 lutego tegoż

roku do Rybna, jako chory na tyfus plamisty, przebywał krótko w szpitalu w Wejherowie, które 17 kwietnia tegoż roku zostało uwolnione przez wojska polskie i radzieckie. Wrócił wtedy do Skępego, gdzie podjął dalsze leczenie. Ze względu na stan zdrowia (wyczerpanie pobylem w obozie i chorobą, niegojąca się rana wojenna), nie włączył się w powojenną działalność konspiracyjną. Uzyskał uprawnienia członka Związku Inwalidów Wojennych RP.

Od września 1945 r. zaczął pracować jako nauczyciel w Lipnie. Był aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa podczas lekcji, jednak w krótkim czasie, bez rozprawy, zwolniony. Wyjechał wówczas do Grudziądza, gdzie przez kilka lat był nauczycielem i dyrektorem I. Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego. Równoległe z pracą podjął swoją dalszą edukację zawodową. W roku szkolnym 1948/1949 ukończył w Warszawie Wyższy Kurs dla Nauczycieli Szkół Zawodowych (Wydział Rachunkowości i Organizacji Pracy). W 1951 r. otrzymał dyplom nauczyciela, uprawniający do nauczania w państwowych szkołach zawodowych. W roku szkolnym 1953/1954, za przynależność do AK, został na rok zawieszony w wykonywaniu zawodu nauczyciela, następnie karnie przeniesiony do szkoły w Kaliszu, z którego po pewnym czasie powrócił do Grudziądza. W 1957 r. uzyskał dyplom ukończenia studiów I stopnia, a w 1962 r. dyplom ukończenia studiów magisterskich na Uniwersytecie Łódzkim. Od 1972 do 1976 r. był nauczycielem, a następnie dyrektorem Technikum Włókienniczego dla Pracujących przy Toruńskim Przedsiębiorstwie Wełny Czesankowej „Merinotex”. Po przejściu na emeryturę w 1976 r. pracował społecznie w kole ZBoWiD w Toruniu. Odznaczony był Krzyżem Walecznych (1944), Krzyżem Armii Krajowej (1978), Medalem „Za Udział w Wojnie Obronnej 1939 r.” (1982), Krzyżem Oświęcimskim (1986), Odznaką Grunwaldzką (1959), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985) i innymi. Był żonaty od 1949 r. z Wandą Genowefą Sobocińską, z którą miał córkę Elżbietę Barbarę. Pochowany na cmentarzu komunalnym w Toruniu przy ul. Grudziądzkiej.

AFGEZ, t. osob. 97-706/Pom., Klubiński Zbigniew, ps. „Wichura”; Idem, t. osób.: J. Cieślukowska, W. Drzewiecki, J. Olszewski, H. Ostrowska, J. Sobocińska; Idem, Spuścizna W. Drzewieckiego; Ciechanowski, *Ruch oporu*; Drzewiecki, *Walka*, s. 96; Giziński, *Niepospoli*, s. 237-239; Z. Gózdź, *Lipno w XX wieku*, cz. 3, Lipno 1997, s. 20-21; Z. Gózdź, *Ojczyźnie mojej służyli, O lipnowskiej Armii Krajowej*, Lipno 1992, s. 7; Jaszowski, *Okręg Pomorski AK*, gdzie stwierdzenie, że brak w zachowanej dokumentacji Insp. Włocławek potwierdzenia nominacji Klubińskiego na komendanta Obwodu Lipno, podobnie jak nominacji H. Kopyczyńskiego na komendanta Inspektoratu Włocławek; Krajewski, *Dama*, s. 85, 142; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 181; Krajewski, *Skępe*, s. 95; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 787; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 26; A. Zakrzewska, *Klubiński Zbigniew Władysław*, SBKP cz. 3, s. 86-89.

KŁOBUKOWSKA KAROLINA (*1893 r. w Rypinie †1983 r. w Rypinie), pielęgniarka (K 66)

W 1914 r. ukończyła Warszawską Szkołę Położniczą przy miejskich przytułkach położniczych, uzyskując tytuł akuszerki II rzędu i rozpoczęła pracę w Rypinie. Odbierała liczne porody w mieście i powiecie aż do

1970 r., kiedy to przeszła na emeryturę. Obliczyła, że w czasie swojej pracy odebrała ok. 12 tys. porodów dzieci z Rypina i pow. rypińskiego.

Pozostawiła córkę, Alicję, zamężną Narębską. Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Dzieje służby zdrowia, s. 349.

KŁOBUKOWSKA-PIOTROWSKA KRYSZYNA (*18 V 1935 r. w Warszawie), lekarz stomatolog, społeczniczka, członkini DTN (K 67)

Córka Czesława Piotrowskiego, z zawodu szewca i Ireny z Fryczów. Ochrzczona została w Kościele Matki Bożej Loretańskiej przy ul. Leszno w Warszawie. W czasie okupacji mieszkała w Dobrzyniu n. Wisłą. Od 1943 r. uczęszczała na komplet tajnego nauczania, który wówczas prowadziła Zofia Szabliska. W półtora roku ukończyła cztery klasy szkoły podstawowej. Kiedy po wyzwoleniu, w lutym 1945 r. zorganizowano szkołę powszechną w Dobrzyniu n. Wisłą, zaczęła do niej uczęszczać i ukończyła ją w 1948 r. z wynikiem bardzo dobrym. W 1948 r. jej matka chrzestna zabrała ją do Warszawy i tam po zdaniu egzaminu wstępnego rozpoczęła naukę w Państwowym Paryskim Gimnazjum i Liceum Żeńskim w Warszawie przy ul. Kawęczyńskiej 12 (obecnie Liceum Ogólnokształcące im. Bolesława Chrobrego przy ul. Kawęczyńskiej 46). W szkole średniej startowała w olimpiadach matematycznych, osiągając bardzo wysokie wyniki. W 1952 r., po wcześniejszym złożeniu podania do Kuratorium, gdyż nie miała pełnych 17 lat, złożyła egzamin maturalny i otrzymała świadectwo dojrzałości z wynikiem bardzo dobrym. W tym samym roku po zdaniu egzaminu dostała się na Akademię Medyczną Wydział Lekarski Oddział Stomatologiczny (gdzie wówczas przypadło 8 osób na 1 miejsce) i rozpoczęła pięcioletnie studia, które ukończyła w 1957 r. W czasie studiów pracowała w Studenckim Kole Naukowym, a w latach 1956-1957 była jego przewodniczącą. Dyplom odbierała z rocznikiem poprzednim, gdyż tylko 5 osób na 140 zdało wszystkie egzaminy dyplomowe do grudnia 1957 r.

Po ukończeniu studiów wróciła w swoje rodzinne strony, aby pomóc w kształceniu młodszego rodzeństwa. Jej rodzice nie mieli szkoły podstawowej, a rodzeństwo, dzięki jej pomocy uzyskało cztery dyplomy wyższych uczelni, a troje z nich szkoły pomaturalne. W dniu 1 lutego 1958 r. rozpoczęła pracę w szkolnym gabinecie w Szkole Podstawowej w Dobrzyniu n. Wisłą. Był to drugi gabinet szkolny w pow. lipnowskim. Rejon jej wtedy obejmował 18 szkół podstawowych, bowiem były to lata wyżu demograficznego. Prócz gabinetu, który znajdował się w szkole, w październiku 1959 r. powstał pierwszy stały gabinet stomatologiczny w Wielgiem. Pracowała tam jako pierwsza lekarz-stomatolog A. Skowrońska, a po niej Stanisława Kowalska-Sowa. Po nich objęła posadę, prowadząc również gabinet szkolny. Na pełnym etacie pracowała do lipca 1990 r., wtedy to przeszła na emeryturę. Jednak w związku z brakiem stomatologów pracowała dalej, początkowo na 7/8 etatu, potem znowu na cały etat, a w końcu na 3/8 etatu w Technikum Rolniczym w Dobrzyniu n. Wisłą. Na początku lat 70. XX w., kiedy wprowadzono specjalizację w stomatologii, uzyskała i

stopień specjalizacji ze stomatologii ogólnej. Pracę w ZOZ-ie zakończyła ostatecznie we wrześniu 2002 r.

W trakcie pracy zawodowej zajmowała się również działalnością społeczną, pracując od roku 1961, w Komisji Oświaty oraz Komisji Zdrowia Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie. Od 1969 r. była radną Powiatowej Rady Narodowej w Lipnie. Po likwidacji powiatów przeszła do Miejsko-Gminnej Rady Nadzorczej w Dobrzyniu n. Wisłą na członka Prezydium oraz przewodniczącą Komisji Zdrowia, którą była do 1984 r. W 1984 r. została radną Wojewódzkiej Rady Narodowej we Włocławku i była nią do 1988 r. W międzyczasie startowała do Sejmu na tzw. miejscu poza mandatowym. Przez cały okres pracy w radach była przewodniczącą koła Stronnictwa Demokratycznego i jednocześnie członkiem powiatowych i wojewódzkich władz Stronnictwa (1965-1992). W grudniu 1991 r., po poważnym złamaniu nogi, wycofała się z prac społecznych.

W czasie pracy zawodowej uczestniczyła w trzech kongresach stomatologicznych, ogólnopolskich w Warszawie i Łodzi oraz Ogólnopolskiej Konferencji Stomatologii Zachowawczej w Zabrze. Od chwili powstania w 2007 r. Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie jest jego czynną członkinią, hojnie wspierając działalność towarzystwa.

Za swą pracę zawodową, jak i społeczną została odznaczona: Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”, Odznaką 1000-lecia Państwa Polskiego, Srebrną Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego, Medalem 30-lecia i 40-lecia PRL oraz Odznaką „Zasłużony Działacz Stronnictwa Demokratycznego”. Nagrodzona Nagrodą im. A. A. Kochańskiego.

Ma siedmioro rodzeństwa.

W 1965 r. wyszła za Stanisława Kłobukowskiego, w 1966 r. urodziła córkę, Dagmarę.

Autopsja (1980-2014); M. Turkiewicz, *Oddana ludziom. Krystyna Piotrowska-Kłobukowska – lekarz stomatolog*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 5: 2012, 214-215.

KŁOBUKOWSKI ALFONS MARIAN (*9 VIII 1910 r. †X/XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), oficer Wojska Polskiego, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Teofila. Oficer Wojska Polskiego. Przed wybuchem drugiej wojny światowej mieszkał w Pręcach k. Rypina. W dniu 28 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. W kilka dni potem wywieziony i rozstrzelany w lasach skrwileńskich.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile.

AIPN, OKBZpNP, sygn. Zg. 40/46; Piotrowski, *Słownik*, s. 264.

KŁOSIŃSKA ANNA (*14 IX 1930 r. w Popowie, gmina lipnowski †14 III 2010 r.), nauczycielka, społeczniczka

Urodziła się w rodzinie chłopskiej jako córka Adama i Cecylii z domu Gryczewskiej Piotrowskich. Po ukończeniu Średniej Szkoły Zawodowej pracowała w Przedsiębiorstwie „Ruch” w Lipnie jako handlowiec. Mocno zaangażowała się w działalność Klubu Seniora „Nawojka”, działającego przy Lipnowskim Domu

Kultury. Po przejściu na rentę chorobową w 1978 r. objęła funkcję przewodniczącej Klubu. Nawiązała współpracę z Klubami Seniora „Elany” Toruń, „Radiość” Czernikowo, „Srebrny Włos” Rypin, „Raj” Raciążek, „Złota Jesień” i „Echo Kujaw” Włocławek. Podjęła współpracę z Kołem Związków Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych, Kołem Związku Emerytów i Rencistów, Domem Pomocy Społecznej „Na Skarpie” we Włocławku.

Za pracę społeczną Rada Miejska w Lipnie, na wniosek Klubu Seniora „Nawojka”, uchwałą z 17 września 2007 r. uhonorowała ją tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

W 1950 r. wyszła za Jana Kłosińskiego (zm. w 55. roku życia), nauczyciela Zespołu Szkół Mechanicznych w Lipnie i z małżeństwa tego pozostawiła dwóch synów: Andrzeja, technik mechanik i Marka, technik ekonomista.

Pochowana w grobowcu rodzinnym w Chełmicy.

http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/8_VIII_2013;Obywatele_Lipna_s.82-83.

KŁOSIŃSKI ALEKSANDER h. Lubicz (*przed 1673 r. †po 1699 r. właściciel ziemski, sędzia grodzki dobrzyński

W końcu XVII w. nabył dział gruntu w Rakowie k. Rypina.

Ożeniony z Katarzyną Moszczeńską, pozostawił synów: Jakuba, Wojciecha i Jana. Ten ostatni wyznaczony został w 1709 r. przez szlachtę dobrzyńską na posła do wojewody inowrocławskiego. On także odziedziczył po ojcu Rakowo i z żony Anny Przeradzkiej, pozostawił syna Franciszka.

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 184; *Lauda*, s. 218; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1183, 1772; Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 27.

KŁOSOWICZ STANISŁAW (XVII w.), proboszcz i dziekan rypiński

W źródłach początkowo występuje jako wikariusz parafii św. Trójcy w Rypinie, zaś od 1677 r. jako kanonik regularny bożogrobców rypińskich i proboszcz rypiński, a od 1689 r. jako dziekan rypiński. Ok. 1690 r. „za złe sprawowanie i niewypełnianie obowiązków” osadzony został w więzieniu bożogrobców we Miechowie.

Mysłakowski, *Materiały*, s. 223; Mysłakowski, *Opowieści*, s. 60-61; *Parafia*, s. 465.

KNAPKIEWICZ CELINA, ps. „Celus”, „Flora” (†1944 r.), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, żołnierz WSK-AK

Mieszkała i pracowała w Lipnie. W latach okupacji hitlerowskiej wstąpiła do Armii Krajowej. W ramach działalności Wojskowej Służby Kobiet była kierowniczką propagandy w Obwodzie WSK/AK Lipno, kryptonim „Postój”. Współpracowała z Janem Wieczorkiewiczem, kolegą gimnazjalnym Sławomiry Sobocińskiej z Wymyślina. Do 5 maja 1943 r. zaangażowana była w powielaniu w Lipnie konspiracyjnej gazetki, redagowanej

w mieszkaniu Lulińskich w Józekowie k. Skępego pt. „Iskra Wolności”. Służyła także jako tłumacz w kontaktach z jeńcami angielskimi, którzy przebywali w obozie jenieckim w Niedźwiedziu k. Czernikowa w pow. lipnowskim. We współpracy z Marią Sobocińską z Wymyślina wykonała dodatkowe, niezwykle ryzykowne i ważne zadanie. Z obozu jeńców angielskich, zlokalizowanym w Niedźwiedziu, przerzuciła konspiracyjnymi odcinkami jeńców szlakiem kolejowym przez Włocławek-Lubień-Kutno. „Lewe” dokumenty dla uciekinierów z tego obozu załatwiła sama Maria Sobocińska. Pomocy w tych akcjach udzieliła Janina Cieślakowska i jej nieletnia jeszcze córka Hanna, pracująca jako ekspedientka w drogerii Czesławskiego w Lipnie. Pomocą w tej akcji była także Barbara Orszt (żemżna Targańska), pracująca a sklepie tytoniowym we Włocławku.

Armia Krajowa na Pomorzu, s. 215; B. Chrzanowski, *Konspiracja powojenna na Pomorzu – problemy badawcze*, [w:] *Powojenne losy konspiracji pomorskiej*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 122; Krajewski, *Dama*, s. 138; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 169, 328; E. Skerska, *Jeńcy angielscy na terenie Okręgu Pomorskiej Armii Krajowej*, Biuletyn Fundacji Archiwum i Muzeum Pomorskie Armii Krajowej oraz Wojskowej Służby Polek 2006, nr 1-2, s. 5; Wojtowicz, *Marylka*, s. 86, 118-119, 138-139; Zawacka, *Kobiety w armii*, s. 239.

KOBYLIŃSKI STANISŁAW (*13 I 1894 r. w Makowie Mazowieckim †8 XII 1941 r. w Działdowie), kapitan rzymskokatolicki, ofiara zbrodni niemieckich (K 68)

Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej, od 1906 r. uczęszczał do gimnazjum w Pułtusku, gdzie w 1915 r. otrzymał świadectwo dojrzałości. W czasie pierwszej wojny światowej w latach 1915-1918 znalazł się w Rosji, gdzie pełnił obowiązki intendenta szpitala wojskowego, a następnie rewidenta w rejonowym zarządzie Wszechrosyjskiego Związku Ziemskiego w Orszy. Po powrocie do kraju studiował prawo na Uniwersytecie Poznańskim i tam otrzymał absolutorium. Następnie pracował w firmie H. Cegielskiego w Poznaniu.

W wieku 30 lat wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i 21 grudnia 1929 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował jako wikariusz w Lekowie, Gąbinie i od 10 VIII 1931 r. w Skrwilnie k. Rypina. Tutaj pracował trzy lata i 5 lipca 1934 r. został przeniesiony na wikariat do Ciechanowa. W sierpniu 1939 r. otrzymał probostwo w Brwilnie. W dniu 6 marca 1941 r. został aresztowany i poprzez Białą i Płock, 7 marca tego roku, trafił do obozu w Działdowie, gdzie w kilka miesięcy potem zmarł.

Pamiętkowa tablica ufundowana przez parafian brwiłeńskich, a poświęcona S. Kobylińskiemu znajduje się w miejscowym kościele.

Album duchowieństwa 1, s. 136; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 265-266; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 79; Jacewicz, *Martyrologium II*, s. 304; Jezusek, *Męczeński koniec*, s. 79; (W. Jezusek), *Ks. Stanisław Kobyliński, proboszcz parafii Brwilno*, MPP 1949, nr 10, s. 407-408; *Księża zamordowani*, s. 151; Ossowski, *Kościół*, s. 284, 298, 299; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 131; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 109.

KOCHALSKA HELENA (XX w.), organizatorka i kierowniczk biblioteki

Pochodziła z Wilna. W lutym 1945 r. przyjechała do Rypina wraz z mężem, Wilhelmem, który był zastępcą inspektora szkolnego (H. Smółczyńskiej) i zajęła się gromadzeniem i organizacją biblioteki powiatowej. Razem z mężem tworzyła zręby księgozbioru, najczęściej jednak z darów ofiarowanych przez osoby prywatne. Biblioteka początkowo mieściła się w małym pomieszczeniu Starostwa przy ul. Warszawskiej 40, a następnie na Starym Rynku (Rynku). Do końca 1946 r. zgromadziła blisko 2,3 tys. woluminów.

W 1948 r. wraz z mężem opuściła Rypin, a jej miejsce zajęła Henryka Regiel, która pełniła funkcję kierownika rypińskiej biblioteki aż do 1957 r.

H. Buchalska, *Z dziejów Miejsko-Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rypinie*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2006, s. 226; *Rypin PRL*, s. 521-522.

KOCHAŃSKI ADAM ADAMANDY h. Lubicz (*5 VIII 1631 r. w Dobrzyniu n. Wisłą †17 V 1700 r. w Cieplicach), jezuita, matematyk, bibliotekarz królewski, pedagog, patron Nagrody swego imienia (K 69)

W źródłach jezuitskich występuje jako *Dobbriniacus* – „Dobrzyński”. Był najmłodszym lub jednym z najmłodszych synów Walentego lub Jakuba, stryjecznym lub rodzonym bratem Jana Kochańskiego z Kochania, syna Jakuba (1630-1692) h. Lubicz. Po ukończeniu szkoły średniej w Toruniu, 24 sierpnia 1652 r. wstąpił do zakonu jezuitów w Wilnie. Pod dwuletnim nowicjacie, rozpoczął studia. Studiował geometrię, matematykę i filozofię. Następnie został wykładowcą matematyki. W celach naukowych przebywał za granicą: w Czechach, Niemczech i Włoszech. Od 1654 r. był profesorem uniwersytetu w Würzburgu, od 1655 r., Molsheim (1655-1657), Moguncji (1657-1664), Etlingen (1664-1665), w akademii w Bambergu (1665-1666), Florencji (1666-1670), Pradze (1670-1672), a w latach 1672-1675 – w Ołomuńcu. W Moguncji dał się poznać jako wybitny uczonec, co potwierdził Gaspar Schott w dziele pt. *Currus Mathematicus*. W 1667 r. wykładał matematykę w Kolegium Jezuitskim we Florencji, nawiązując przy tym kontakty z wybitnymi uczonymi. W 1675 r. powrócił na Litwę, o co oficjalnie do generała Zakonu Jezuitów wystąpiła prowincja litewska. Od ok. roku 1676 do 1679, przez blisko trzy lata zatrzymał się we Wrocławiu. Przydomek „Adamandus” oznacza zlatynizowane nazwisko „Kochański” („Ad amandi” „z Kochania”). Z tego, co wiadomo, pojawił się on po raz pierwszy w jego podpisie z 1657 r., czyli podczas studiów, odbywanych w Niemczech. W 1679 r., korzystając z naukowej sławy, za staraniem króla Jana Sobieskiego (list króla Jana III Sobieskiego do generała Zakonu Jezuitów z prośbą o przysłanie Kochańskiego z dnia 25 czerwca 1678), powrócił do kraju i osiadł w Warszawie, gdzie był nauczycielem syna Jana Sobieskiego, królewicza Jakuba, a potem jego braci, Aleksandra i Konstantego oraz Jerzego i Karola Radziwiłłów, a także kapelanem dworskim z tytułem „missionarius aulicus”, profesorem matematyki w kolegium jezuitskim oraz nadwornym zegarmistrzem, matematykiem z tytułem od 1691 r. „*mathematicus regius*” i bibliotekarzem w Wilanowie. W kró-

lewskiej rezydencji w Wilanowie zaprojektował Bibliotekę Jana III (w szczególności znane plafony), w rezydencji skonstruował wiele kompasów i zegarów, w tym, we współpracy z Heweliuszem, najbardziej znany zegar słoneczny, na frontonie rezydencji, uchodzący za jeden z najwspanialszych zegarów słonecznych w Europie. Zegar ten skonstruowany jest on w formie trzech tarcz, z których centralna została potraktowana jako zwykły zegar słoneczny, wskazujący godziny. Lewa zaś tarcza służyła jako przyrząd wskazujący, ile godzin upłynie do zachodu słońca, a prawa – ile od wschodu słońca. Zegar ten jest dość skomplikowany, bowiem oprócz głównej tarczy ze wskazówką, którą trzyma postać Chronosa, na bocznych polach umieszczone są podziałki z godzinami babilońskimi i włoskimi. Ponadto na tym zegarze umieszczone są różne symbole, przedstawiające tematykę zainteresowań jego twórców: księżyc, planety, lustro, magnes i inne. K. Niesiecki pisał o nim, iż „*był matematyki profesorem... i z natury był właśnie do tej nauki urodzony, w której jak był w cudzych krajach wstawiony, gdy i do Polski jego sława weszła, król Jan III sprowadził go do Ojczyzny*”. Będąc w otoczeniu króla w Warszawie i Wilanowie, oddawał się niezmiernie pracy naukowej i brał udział w dyskusjach naukowych, które Jan Sobieski prowadził z przebywającymi na jego dworze gośćmi.

Od 1695 r. przez kilka lat przebywał na leczeniu w czeskich Cieplicach (Teplice), gdzie od 1697 r. mieszkał na stałe w zamku swego protektora, hr. Clary von Aldringen. Tam, przy pomocy przywiezionego z Warszawy mechanika, prowadził doświadczenia matematyczne, a także stworzył koncepcję rozwoju miejscowego uzdrowiska.

Był rzeczywiście człowiekiem wszechstronnie uzdolnionym. W zasięg jego zainteresowań wchodziła także filozofia, przyroda, matematyka, mechanika, astronomia, chemia, alchemia, językoznawstwo, poezja, historia, geografia oraz polityka. Wypowiadając się o sprawach politycznych kraju, wyrażał obawę, że Polska stanie się terenem walk wewnętrznych. Piętnował pychę i samowolę szlachty, potępiał *liberum veto*. Utrzymywał szerokie kontakty z uczonymi z całej Europy, którzy, jak m. in. Leibniz, zwracali się do niego z różnymi wątpliwościami naukowymi. W 1685 r. w *Acta Eruditorum* ogłosił swoją słynną, przybliżoną konstrukcję rektyfikacji (wprostowania) okręgu. Swoje rozprawy naukowe, m. in. *Analecta mathematica sive theoreses mechanice novae* i inne publikował w lipskich „Acta Eruditorum” (r. 1682), które uznawane było wówczas za najważniejsze czasopismo naukowe w Europie. Dotyczyły one m. in. ustalenia prawa równoległoboku, dziennego obrotu Ziemi, wahadła magnetycznego zegarka kieszonkowego itp. W 1672 r. zastosował w kieszonkowych zegarkach sprężynę, regulującą ruch wahadła kołowego. W związku z tym jego nazwisko w dziejach zegarmistrzostwa zajmuje istotne miejsce, tym bardziej, że łączył on badania teoretyczne z praktyką. Także na łamach „Acta Eruditorum” w 1686 r. podał nowy sposób tworzenia kwadratów magicznych. Jego rozprawy zostały wydane w zwartym wydawnictwie w 1740 r. w Wenecji.

O wszechstronności jego zainteresowań świadczy także fakt, iż był on twórcą języka powszechnego

„*idioma catholicum*”, wyprzedzając tym samym o 200 lat esperanto. W „*Acta Eruditorum*” opublikował także opis skonstruowanej przez siebie maszyny do liczenia. Wiele cennych rozpraw pozostawił w rękopisach. Niektóre z nich, jak np. „*Tablice magnetyczne*”, zaginęły.

Przyjaźnił się ze Stanisławem Solskim, Andreasem Mullerem, A. Kircherem, Janem Heweliuszem (1611-1687), gdańskim astronomem i matematykiem oraz Gottfriedem W. Leibnizem (1646-1716), niemieckim uczonym z Lipska.

Od 1995 r. jest patronem Nagrody Regionalnej w Dobrzyniu n. Wisłą, a jej pierwszym laureatem w tym roku został prof. Mirosław Krajewski.

A. A. Kochański, *Observationes Cyclometricae ad facilitandam Praxin accomodatae*, Acta Eruditorum, 1685, t. 4. s. 394-398; Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 291; *Britannica*, t. 20, s. 370-371; J. Dianni, A. Wachulka, *Tysiąc lata polskiej myśli matematycznej*, Warszawa 1963, s. 8, 9, 75, 101-105, 228, 276, 278; *Encykl. powszechna*, t. 2, s. 492; Z. Jaskólski, *Adam Kochański - królewski matematyk*, Gazeta Pomorska 1986, nr 133, s. 7; Kochański, *Ród Kochańskich*, s. 93-95; Kostanecki, *Wybitni obywatela*, nr 19, s. 24; B. Lisiak, *Adam Adamandy Kochański (1631-1700). Studium dziejów filozofii i nauki w Polsce XVII wieku*, Kraków 2005, s. 17-18, 51; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 143; Z. Mrugałski, *Historia zegarmistrzostwa. Osoby polskiego zegarmistrzostwa*. Adam Kochański, <http://zegarkiclub.pl/?dir=historia/osoby/03/30> V 2013; I. Nowak, *Adam Adamandy Kochański*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1995, nr 4, s. 3; J. Dianni, *Kochański (Adamandus) Adam h. Lubicz*, PSB, t. 13: 1967-1968, s. 205-208; *Wielka encykl. powszechna*, s. 684; *Wielka encykl. PWN*, t. 14, s. 83; Staszewski-Maciejsza, *Zarys*, s. 10; Z. Suchar, *Matematyk jego królewskiej mości*, Pomorz 1966, nr 22, s. 7.; T. Twarogowski, *Bibliotekarz króla Jana*, Warszawa 1965, pass.; L. Zajdler, *Dzieje zegara*, wyd. 2, Warszawa 1977, s. 25.

KOCHAŃSKI ANDRZEJ (Andrzej z Kochania h. Lubicz), zw. Nowak v. Nowakowicz (*ok. 1500 r.), podstarości dobrzyński

Był synem Alberta. Pełnił urząd podstarościego dobrzyńskiego.

Miał trzech synów: Mikołaja, pisarza grodzkiego bobrownickiego, Mateusza, wikariusza w Mokowie i Baltazara.

Inf. M. Kochański (Olsztyn) z 27 VIII 2012 r.

KOCHAŃSKI ANTONI (†w czasie I wojny światowej), ofiara prześladowań i zbrodni niemieckich
Wiosną 1940 r. Niemcy na ziemi dobrzyńskiej przeprowadzali masowe łapanie młodzieży polskiej. Wywożono ją do przymusowej roboty na tereny tzw. Prus Wschodnich, w okolice Kwidzyna, Malborka, Elbląga i Sztumu. W tej grupie znalazł się i on, będąc mieszkańcem parafii Dulsk. Trafił do pracy w folwarku w miejscowości Lisau k. Tczewa. Zginął w tajemniczych okolicznościach. Prawdopodobnie został powieszony

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/12 XII 210.

KOCHAŃSKI JAN z Kochania h. Lubicz (*1630 r. †1692 r.), właściciel ziemski

Był synem Jakuba Kochańskiego z Kochania k. Dobrzyń n. Wisłą. Jako ziemianin dobrzyński „...*podpi-*

sał obiór Króla Michała...”. Był oficerem w stopniu ppłtka Gotarda Wilhelma Butlera. Uczestniczył w wojnie ze Szwecją. Był trzecim, odnotowanym Kochańskim z Kochania k. Dobrzyń n. Wisłą, mający związek bezpośredni z Butlerami. W czasie inwazji szwedzkiej 1655 r. zasłużył się w obronie obozu warownego w widłach Bugu i Narwi opodal Serocka. Był to pierwszy opór stawiany przeciw Szwedom. Następnie był zarządcą zamku starosty preńskiego, Gotarda Wilhelma Butlera w Prienach.

Za zasługi wojenne, za wstawiennictwem Konstancji Butlerowej z. d. Wodyńskiej herbu Kościeszka, na jesieni 1667 r. otrzymał kilkadziesiąt włók ziemi, gdzie założył folwark, zw. Jezioro Czarne lub Czarne, a z czasem zwany Kochańszczyzną lub Kochanowszczyzną (okolice dzisiejszego jez. Boksze). Była to lokalizacja w drugiej kwaterze Przelomskiego Leśnictwa, zw. „Pod Przerolską”. Folwark Kochańszczyzna pod koniec XIX w. liczył już 5 domów i 26 mieszkańców, zaś przynależna mu wieś Kochańszczyzna miała 13 domów i 54 mieszkańców. Tym samym w II połowie XVII w. został prekursorem żywej do dziś linii Kochańskich na Suwalszczyźnie, w województwie trockim, nowogródzkim i wileńskim.

Jego brat stryjeczny, Stanisław Samuel Kochański z Kochania h. Lubicz był burgrabią krakowskim, dziedzicem dóbr Ściborzyce, wojownikiem przeciw Szwedom i Kozakom „...*w Beresteckiej okazyi i innych, ojczyźnie zasłużony*”. Drugim jego bratem stryjecznym (lub też rodzonym) był Adam Kochański „Adamandus”, który to „...*był matematyki profesorem... i z natury był właśnie do tej nauki urodzony, w której jak był w cudzych krajach wstawiony, gdy i do Polski jego sława weszła, Król Jan III sprowadził go do Ojczyzny...*”.

Jego żoną była Łucja z Boczkowskich h. Gozdawa, kuzynka Konstancji Wodyńskiej-Butlerowej

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 290; *Inwentarz nadania Dóbr J.K. M-sci przez Xięży Kamedułów na Wigrach Fundowanym*, Grodno roku 1668, Powiat Grodzieński nr 13, s. 48; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 142; Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 77; Kochański, *Ród Kochańskich*, s. 93-95.

KOCHAŃSKI JAN (*1628 r. †1648 r. w Nieświerzcu), jezuita

Jezuita, kuzyn Adama „Adamandusa” Kochańskiego. Ukończył studium nauczycielskie oraz szkoły jezuickie w Płocku, a następnym etapem edukacji był zakon w Wilnie. Zmarł przedwcześnie, jednak zapowiadał się jako uzdolniony humanista (poeta, filozof, logik).

Kochański, *Ród Kochańskich*, s. 93-95.

KOCHAŃSKI KASPER z Kochania h. Lubicz (*ok. 1620 r.), elektor na sejm

Był synem Jana Kochańskiego z Kochania. Na sejmie elekcyjnym wraz z ziemią dobrzyńską podpisał elekcję o wyborze Jana II Sobieskiego na króla Polski. Miał syna Michała.

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 291.

KOCHAŃSKI MARCIN z Kochania h. Lubicz (*ok. 1600 r. †1663 r.), obrońca Ojczyzny

Był synem Wojciecha Kochańskiego z Kochania. Brał udział w odparciu Szwedów. K. Niesiecki pisze o nim, iż jego chorągiew powieszona została w krakowskim kościele pw. św. Szczepana przez jego żonę Teresę: „... Trzecia Chorągiew Marcinowi Kochańskiemu, mężowi rycerskiemu na szwedzkich i kozackich wojnach od Teresy z Wilkonic...”.

Pozostawił synów: Piotra, Jana i Wojciecha oraz córki: Magdalenę i Mariannę.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=153335/5> | 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 142.

KOCHAŃSKI MATEUSZ h. Lubicz (*ok. 1555 r.), wikariusz parafii w Mokowie

Był synem Andrzeja. „Ojciec Mateusz” jak podają kroniki, był wikariuszem w parafii w Mokowie w ziemi dobrzyńskiej.

Kochański, *Ród Kochańskich*, s. 93-95.

KOCHAŃSKI MICHAŁ z Kochania h. Lubicz (*ok. 1660 r.), właściciel ziemski

Był synem Kaspra. Nabył dworek w Guzowatce od Chajęckiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 291.

KOCHAŃSKI MIKOŁAJ, zw. Białowieski h. Luba, później Ogończyk, (*ok. 1550 r.), pisarz grodzki bobrownicki

Był synem Andrzeja. Pełnił urząd pisarza grodzkiego bobrownickiego. Wraz z braćmi figuruje w wykazach poborowych (1564-1565) i w aktach grodzkich bobrownickich (1576-1568) jako dziedzic na Kochaniu. Odziedziczył też duże obszary ziemskie w drodze sukcesji od wojewody inowrocławskiego, Jana Kościeleckiego h. Ogończyk, tj. wsie Białowieżyn Wielki, Białowieżyn Mały i inne. Najprawdopodobniej to właśnie zdecydowało o przejściu przez Mikołaja h. Ogończyk jako własnego, bowiem Kościelecki nie pozostawił męskich potomków.

Miał braci: Mateusza, wikariusza w Mokowie i Baltazara.

Jego żoną była nieznana nam z imienia Kościelecka h. Ogończyk.

AGAD, Akta grodzkie bobrownickie 1576-88; Inf. M. Kochański (Olsztyn) z 27 VIII 2012 r.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5 s. 142; PRS, s. 99, 119.

KOCHAŃSKI MIROSŁAW (*2 VI 1967 r. w Suwałkach), menadżer ochrony zdrowia, członek DTN (K 70)

Syn Leszka (18 III 1937-13 VIII 2012) i Alicji (ur. 7 IX 1940) z Lutyńskich. Ojciec posiadał zakład stolarski i prowadził własną działalność gospodarczą, natomiast matka była urzędniczką miejską. Dziadek ze strony ojca, Bolesław Kochański (1907-1986) miał przed wojną ziemię, zakład stolarski oraz dwa sklepy, gdzie zatrudniał kilkanaście osób. W czasie wojny wywieziony został na roboty, skąd zbiegł. Po wojnie zakład znacjonalizowano. Babcia Józefata z Tyłendów (1910-1997)

wychowała dziewięcioro dzieci. Brat dziadka, Aleksander (1903-26 XII 1994) uczestnik drugiej wojny światowej, walczył pod Monte Casino we Włoszech. We wrześniu 1939 r. był żołnierzem 41. Suwałskiego Pułku Piechoty, który walczył zarówno z Niemcami, jak też i bolszewikami w SGO „Polesie”, następnie przeszedł przez ZSSR, Iran i był żołnierzem PSZ na Zachodzie. Służył w stopniu plutonowego w 17. kompanii 13. Wileńskiego Batalionu Strzelców „Rysiów”, 5. Wileńskiej Brygady Piechoty, 5. Kresowej Dywizji Piechoty, 2. Korpusu Polskiego, wielokrotnie odznaczony, w tym Krzyżem Walecznych, Krzyżem Monte Cassino oraz gwiazdy i inne odznaczenia, za co po wojnie był prześladowany przez władze komunistyczne. Brat dziadka, Romuald (1918-18 X 1985) przez pięć lat był więźniem kilku obozów koncentracyjnych. Udało mu się przeżyć tylko dzięki biegłej znajomości języka niemieckiego, bowiem pełnił rolę tłumacza. Dziadek od strony matki, Stanisław Lutyński (1916-2000) był szwoleżerem 3. pułku szwoleżerów, a następnie plutonowym w 5. kompanii, 2. batalionu 16. pułku piechoty, 6. Dywizji Piechoty I Armii Wojska Polskiego, później II AWP. Kilukrotnie ranny i wielokrotnie odznaczony, w tym Krzyżem Walecznych i 8 innymi odznaczeniami. Bratem stryjecznym Stanisława był zamordowany w Katyniu ppor. Eugeniusz Lutyński z 85 pp (25 VI 1911 w Filipowie k. Suwałk-zm. IV 1940, w Katyniu), mianowany na stopień porucznika. Babcia to Władysława z Folejewskich, (1911-26 XII 2002). Bratem stryjecznym Władysławy był zamordowany w 1940 r. w Katyniu kpt. Bolesław Folejewski (ur. 29 XII 1893 w Gliniskach, pow. augustowski-zm. IV 1940 w Katyniu), mianowany pośmiertnie na stopień majora. Mirosław studia dzienne odbył w WSP w Olsztynie (1989-1995), a następnie w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, specjalność integracja europejska i współpraca międzynarodowa (1997-1998), *Postgraduate Certificate in Management przy Nottingham Trent University* oraz Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (1999-2000), *Diploma in Management Studies przy Nottingham Trent University* oraz Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (2000-2001), *Master Of Business Administration przy Nottingham Trent University* oraz Akademii Ekonomicznej w Poznaniu (1999-2002), w Akademii Polonijnej, Szkoła Przymierzania, Warszawa Natolin (2002-2003), Zarządzanie Lotnictwem, Akademia Obrony Narodowej (2006-2007), Zarządzanie Projektami w Wyższej Szkole Informatyki w Warszawie (2007-2008). Od 2007 r. jest doktorantem nauk ekonomicznych na Uniwersytecie w Białymstoku.

Pracował jako dyrektor regionalny (pomorskie, kujawsko-pomorskie) w PIONEER S. A. (1999-2001), a następnie był prezesem zarządu Regionalnej Agencji Rozwoju i Restrukturyzacji „ODNOWA” Sp. z o.o. (2001-2006). Był też wykładowcą WZ Politechnika Białostocka (2003-2005), a także pełnomocnikiem zarządu Agencji Rozwoju Regionalnego „ARES” S. A. w Suwałkach (2004-2005), dyrektorem ds. ekonomicznych Szpitala Wojewódzkiego w Suwałkach (2006-2007). Prowadził również własną działalność gospodarczą w „Medicine-Exemplim” (2007-2013). Był także dyrektorem zarządzającym Szpitala Powiatowego w Kętrzynie (2009-2011), dyrektorem ds. ekonomicznych Wo-

jewódzkiego Szpitala Zespołowego ZOZ im. Jędrzeja Śniadeckiego w Białymstoku (2011-2012). Obecnie jest dyrektorem ds. zarządzania i systemów Uniwersyteckiego Szpitala Klinicznego w Olsztynie (od 2012). Był przewodniczącym Grupy Roboczej ds. Gospodarczych Euroregionu NIEMEN, wiceprezesem Aeroklubu Suwalskiego w Suwałkach, Członkiem Honorowym Aeroklubu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, członek Stowarzyszenia Project Management Polska, członek Polskiego Stowarzyszenia Dyrektorów Szpitali, *Lions Club International*. Rozpoczął proces członkostwa w Zakonie Kawalerów Maltańskich (od 2010). Od 2012 jest członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego. Jest autorem m. in. opracowań: *Logistyka personalna jako determinant funkcjonowania zespołów pracowniczych* (2003), *Style sterowania w zespole pracowniczym* (2004), *Realizacja wybranych komponentów ZPORR w województwie warmińsko-mazurskim* (2008) oraz artykułu pt. *Panowie na Kochaniu w ziemi dobrzyńskiej. Rys historyczno-biograficzny rodu Kochańskich* (Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013).

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Królestwa Belgii „Za Zasługi dla Promocji Międzynarodowej Innowacji” (2003), Krzyżem Oficerskim Królestwa Belgii „Za zasługi dla promocji międzynarodowej innowacji” (2009), Krzyżem Komandorskim Królestwa Belgii „Za Zasługi dla Promocji Międzynarodowej Innowacji” (2010), Brązowym Medalem „Za Pracę nad Zintegrowanym Systemem Monitoringu Powietrznego na Międzynarodowych Targach Innowacji i Wynalazczości EUREKA-INNOVA”, Bruksela (2003) oraz Złotym Medalem „Za Opracowanie Modelu Ekonomicznego do Symulacji dla Starzenia się Paliw Lotniczych na Międzynarodowych Targach Innowacji i Wynalazczości EUREKA-INNOVA”, Bruksela (2009). Ożeniony z Dorotą Anną z Kopczyńskich (ur. 9 V 1979 w Olsztynie), ma dwoje dzieci: Aleksandra Kacpra (ur. 29 IX 2007) i Małgorzatę Annę (ur. 15 XII 2011).

ADT, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 31 V 2013 r., korekta z 2 IV 2014 r.; Autopsja (2012-2014)

KOCHAŃSKI STANISŁAW, zw. Grodzanowskim h. Luba, (*ok. 1500 r. †po 1533 r.), podkomorzy wiślicki

Był synem Andrzeja. W 1533 r. widzimy go na urzędzie podkomorzego wiślickiego.

Uruski, *Herbarz*, t. 7, s. 77.

KOCHAŃSKI STANISŁAW z Kochania h. Lubicz (XVII w.), właściciel ziemski

Był synem Jakuba. A. Boniecki pisze o nim: „...Stanisław Kochański – właściciel dóbr Talkuny w powiecie Trockim...”. Wszyscy jego wnukowie i prawnukowie „legitymowali się ze szlachectwa 1800 r. przed Deputacją Wywodową wileńską”.

Boniecki, *Herbarz*, t. 10, s. 291.

KOCHAŃSKI STANISŁAW SAMUEL z Kochania h. Lubicz (†1659 r.), burgrabia krakowski, wojownik w obronie Ojczyzny

Był synem Wojciecha Kochańskiego z Kochania k. Dobrzyń n. Wisłą. Zajmował urząd burgrabiego krakowskiego. Posiadał dobra Ściborzyce. Walczył przeciw Szwedom i Kozakom. K. Niesiecki pisze o nim, iż jego chorągiew zawisła w krakowskim kościele pw. św. Szczepana: „...Czwartą chorągiew Stanisławowi Samuelowi burgrabiemu zamku Krakowskiego, dziedzicowi na Scyborzycach, w Beresteckiej okazyi i innych, Ojczyźnie zasłużonemu, w roku 1659 zmarłemu; którego szczodroblivością (wysypał na to dwa tysiące czerwonych złotych) restaurował tenże kościół – Jan, Podczaszy Płocki 1700”.

Żonaty z nieznaną z nazwiska Agnieszką, pozostawił córki: Krystynę i Zofię, za Marcinem Gąsiorowskim.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=stanis%3aw+ko%F1ski/5> | 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 142.

KOCHAŃSKI WOJCIECH z Kochania h. Lubicz (*ok. 1590 r. †1653 r.), elektor, obrońca Ojczyzny

Był synem Jana. Walczył przeciwko Turkom i Szwedom. Wraz z woj. krakowskim podpisał elekcję Jana III Sobieskiego.

Kolejno żonaty z: Justyną Modlicką h. Starykoń (ur. ok. 1580); Justyną Kucharską h. Godzięba (ur. ok. 1580) i Zofią Morsztyn z Tomaszkowic h. Leliwa (ur. ok. 1590 r.-zm. 1628 r.).

Pochowany w kościele pw. św. Szczepana w Krakowie.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=165621/5> | 2014, gdzie jednak tylko jedna żona – Elżbieta Olszowska; Inf. M. Kochański (Olsztyn) z 27 VIII 2012 r.; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 142, uśmierca go już w 1620 r.

KOCHOWICZ WIKTOR (†ok. 1944 r. k. wsi Babiec w okol. Wyszogrodu), żołnierz Armii Krajowej, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Lipnie. Wstąpił do Armii Krajowej. Uniknął aresztowania w czasie masowej fali represji ze strony okupanta hitlerowskiego w maju 1943 r. Następnie przeniósł się w okolice Wyszogrodu, gdzie wstąpił do oddziałów AK-owskich. Był tam łącznikiem między obozami koncentracyjnymi a Generalnym Gubernatorstwem. Poległ w potyczce we wsi Babiec.

Krajewski, *Dama*, s. 107; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 207.

KOCIĘCKI BOLESŁAW (*22 V 1872 r. w Skołatowie †14 III 1931 r. w Chełmicy Wielkiej), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie, proboszcz Chełmicy Wielkiej, działacz narodowy

Był synem Franciszka i Ludwika. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku w 1895 r. skierowany został do Rypina na pierwszy wikariat, w trakcie którego przyjął święcenia kapłańskie. W dniu 13 kwietnia 1897 r. został przeniesiony do Krasnego, a w listopadzie 1901 r. został rektorem kościoła pobernadyńskiego w Przasnyszu. W 1902 r. został proboszczem w Bądkowie, potem kolejno był w Rokiciu, Żukowie i Gralowie.

Od 17 grudnia 1918 r. był administratorem, a potem proboszczem w Chełmicy Wielkiej pod Włocławkiem

na ziemi dobrzyńskiej, gdzie wystawił m. in. dębowy ołtarz. Dodatkowo zarządzał niewielką parafią Ostrowite k. Lipna.

W czasie pierwszej wojny światowej ledwo uszedł życiem, zaś w czasie najazdu bolszewickiego latem 1920 r. działał w Komitecie Obrony Narodowej. W czasie najazdu bolszewickiego poddawany był bardzo przykrym doświadczeniom. W jego kościele bolszewicy zbezczeszcili Najświętszy Sakrament, a z tabernakulum zjedli wszystkie hostie, a następnie wypili cały zapas wina mszalnego. Sądzony przez miejscową „czerezwyczajkę” (stworzoną na wzór późniejszej, sowieckiej NKWD) za „przestępstwo”, jakim była agitacja do wstępowania w szeregi Wojska Polskiego i zbierania ofiar na Komitet Obrony Narodowej. O jego patriotycznej mowie, którą wygłosił do oddziału ochotników-ułanów z ziemi dobrzyńskiej, bolszewicy zostali poinformowani przez polskich denuncjatorów.

W czasie odwrotu bolszewicy zabrali z sobą i pędzili z grupą jeńców jego bliskiego współpracownika w pracy duszpasterskiej, Godlewskiego. W grupie tej znalazł się też właściciel majątku Chelmica, Waclaw Wiewiórki, który został zastrzelony przez bolszewików w drodze pod Chorzelami wraz z innym działaczem społecznym, Tadeuszem Miszewskim.

Od 1925 r., po zmianie granic diecezji znalazł się jako proboszcz Chelmicy w diecezji włocławskiej.

Pochowany na cmentarzu w Chelmicy Dużej.

I. Charszewski, *Kartki dziejów najazdu bolszewickiego, Szpetal Górny i okolice*, Kurier Płocki 1920, nr 264, s. 4; nr 266, s. 4; nr 386, nr 289, s. 3; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 136-137; B. Klimkiewicz, *Śp. ks. Bolesław Kocięcki*, MPP 1931, nr 4, s. 142-144; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 32, 112; Kurier Płocki 1920 nr 208, s. 3; MPP 1906, nr 3, s. 111; 1908, nr 5, s. 169; 1912, nr 2, s. 70; 1918, nr 12, s. 247; 1921, nr 10, s. 188; 1922, nr 10, s. 186-187; 1924, nr 6, s. 169-170; *Parafia*, s. 488; Tyc, *Parafia św. Trójcy*, s. 113.

KOCIĘCKI CZESŁAW TEODOR (*16 IV 1884 r. we wsi Błominko w parafii Skołatowo †29 III 1952 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Skrwilnie, proboszcz w Osieku n. Wisłą

Był synem Franciszka i Ludwika ze Żmijewskich. W 1902 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i 17 maja 1908 r. z rąk bpa Apolinarego Wnukowskiego przyjął święcenia kapłańskie.

Przez rok był wikariuszem w Skrwilnie, a w 1909 r. został przeniesiony do Kroczewa, potem kolejno do Wąsewa, Mławy i Dzierzgowia. Od 30 września 1912 r. do 19 czerwca 1913 r. był ponownie w Skrwilnie, po czym otrzymał rektorat kościoła poklasztornego w Sierpcu. W dniu 1 grudnia 1915 r. otrzymał probostwo w Osieku n. Wisłą, gdzie był do 5 października 1917 r. Następnie był kolejno proboszczem w Serocku, Grzebsku, Lubielu (1934-1946) i od 24 marca 1946 r. Chorzelach.

Pochowany na cmentarzu w Chorzelach.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/ 2*, s. 161-162; <http://www.kuria.lomza.pl/index.php?wiad=279/5> i 2014; W. Jezusek, *Śp. ks. Czesław Teodor Kocięcki*, MPP 1961 nr 3-04, s. 125; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 138-139.

KOCIĘCKI MARIAN JAN (*25 III 1909 r. w Giżynie k. Mławy †19 VIII 1980 r. w Płocku), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz w Rypinie, administrator parafii Mochowo, proboszcz w Gójsku i Szczutowie (K 71)

Był synem Antoniego i Józefy z Rybickich, średniorolnych gospodarzy. W 1930 r. podjął studia w Seminarium Duchownym w Płocku, które jednak po czterech latach przerwał i podjął pracę w charakterze nauczyciela. W 1941 r. został aresztowany i osadzony w hitlerowskim obozie koncentracyjnym w Działdowie. Podczas ewakuacji w dniu 8 maja 1942 r. obozu udało mu się zbiec z pociągu w Nasielsku, po czym ukrywał się w rodzinnych stronach na terenie parafii Unierzyż.

W 1945 r. wznowił studia w płockim seminarium i 8 czerwca 1947 r. przyjął święcenia kapłańskie. Najpierw był wikariuszem w Wyszku, a od września 1948 r. do 1953 r. prefektem w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Od 1 stycznia 1953 r. był administratorem parafii Bożewo i Mochowo. W 1959 r. był proboszczem w Gójsku, od 1960 r. pełnił jednocześnie obowiązki proboszcza w Szczutowie. W 1962 r. został przeniesiony do parafii Starożreby, zaś w 1974 r. do Przasnysza, gdzie pełnił jednocześnie obowiązki dziekana dekanatu przasnyskiego.

W 1975 r. został uhonorowany kanonią honorową, a cztery lata później – gremialną kolegiaty pułtuskiej. Pochowany został na cmentarzu w Przasnyszu.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 266-268; M. M. Grzybowski, *Śp. ks. kan. Marian Jan Kocięcki, proboszcz i dziekan w Przasnyszu (1909-1980)*, MPP 1982, nr 8, s. 314-316; *Nasza młodość*, s. 248; *Parafia*, s. 499-500; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 190.

KOKOT MICHAŁ (*23 VIII 1944 r. w Łobżenicy, pow. wyrzycki †8 III 2014 r. w Osieku n. Wisłą), artysta-fotografik, członek ZPAF, malarz i poeta, nauczyciel, muzyk, animator kultury, Honorowy Członek DTN (K 72)

Był synem Wincentego i Józefy z Wachowskich. Szkołę Podstawową ukończył w Łobżenicy w 1957 r.; szkoła średnia – Liceum Ogólnokształcące w Łobżenicy (1957-1962); studia wyższe – Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (1963-2001), Uniwersytet Ludowy im. ks. W. Bliźnińskiego we Włocławku (1989-1992); tytuł zawodowy – magister, specjalność ogólnohistoryczna (2001). W drugiej połowie lat 60. XX w., w środowisku artystycznych grup studenckich związał się ze słynną grupą „Zero-61”. „Zerowcy”, której filarami były osoby na trwałe zapisane w historii polskiej fotografii: Czesław Kuchta, Jerzy Wardak, Józef Robakowski, Andrzej Różycki, Antoni Mikołajczyk, Wojciech Bruszewski, byli swoistym fenomenem artystycznym tych lat, wyprzedzając w jakimś stopniu epokę, odnawiając język nie tylko fotografii, ale i sztuki w szerszym znaczeniu. Historię tej grupy Michał Kokot opisał w swojej pracy magisterskiej, której fragmenty opublikował w „Roczniku Dobrzyńskim” pn. *ZERO-61. Post scriptum – w 50-lecie powstania toruńskiej grupy fotograficznej* (t. 4: 2011). Pod koniec lat 60. współtworzył „Formy”, inną grupę studencką zajmującą się twórczością fotograficzną. Działał

również w studenckim Klubie Filmowym „Pętla”. Jako członek „Pętli” zdobył nagrodę na Ogólnopolskim Festiwalu Filmów Amatorskich.

W 1969 r. został fotoreporterem toruńskich „Nowości”, zajmując miejsce zwolnione przez Andrzeja Różyckiego. Po kilku latach przeszedł do „Gazety Pomorskiej”, aby jednak dość szybko zrezygnować z kariery dziennikarskiej. Potem prowadził Zakład Fotograficzny w Osieku n. Wisłą (1981-1983), a następnie pracował w Szkole Podstawowej w Osieku n. Wisłą (1987-2004) jako nauczyciel.

Ciągle rozwijał swoje działania artystyczne i w 1975 r. został przyjęty do Związku Polskich Artystów Fotografików, a także zaczął malować, łącząc często obie techniki, a nawet dołączając do swoich kompozycji fragmenty przedmiotów. W katalogu okręgowej wystawy fotografików w 1989 r. jeden z polskich krytyków fotografii, J. Busza pisał o nim: „*Michał Kokot to artysta o niebywałej osobowości, wrażliwości, kulturze. Jest fotografem i malarzem, obydwoma tymi technikami postępuje się imaginacyjnie, tworząc metaforyczne obrazy o sugestywnej, lecz czytelnej symbolice, odnoszącej się do człowieczego losu. Jest artystą na wskroś polskim, w każdym bądź razie, swoje collage buduje z elementami symbolizującymi rodzime mitologie, wiejskie, czy narodowe, odwołując się do uniwersum czasu, do historii, zawsze odczuwanej jednostkowo, jako potężna siła determinująca ludzkie poczynania. Michał Kokot – wizjoner po prostu jest poetą bólu życia*”.

Na przełomie lat 70/80. coraz częściej przebywa w nadwiślańskiej wiosce Osiek n/Wisłą, gdzie latem 1979 zorganizował pierwszą wystawę rodzimej, osieckiej sztuki ludowej. Zebrane przedmioty stały się zaczątkiem przyszłej Osieckiej Izby Regionalnej. Na przestrzeni lat zgromadził w niej około 500 eksponatów z różnych dziedzin sztuki ludowej ziemi dobrzyńskiej. Również w roku 1979 powołał do istnienia Osieckie Stowarzyszenie Kultury Ludowej i w latach późniejszych - Wiejską Galerię Sztuki „Okiennica”.

W latach stanu wojennego brał udział w wystawach sztuki niezależnej w kościołach i prywatnych galeriach, m. in. w Galerii Spotkań u ojców jezuitów, w wystawie zatytułowanej „Obecność”; uczestniczył także w wystawie poświęconej ks. Jerzemu Popiełuszcze.

Był bardzo aktywnym animatorem lokalnej kultury, inicjatorem wielu działań artystycznych nie tylko własnych, ale wciągał do nich wielu samorodnych twórców ludowych, tworzących w Osieku i okolicy. Z jego inicjatywy wydawane były tomiki poetyckie, w tym jego własny, opublikowany w 1987 r. tomik pt. *Osiecka studnia*.

Od 1987 r. pracował jako nauczyciel plastyki w Szkole Podstawowej w Osieku i ta praca była jego nowym, ważnym wyzwaniem. Jako aktywny działacz lokalnego środowiska był szanowanym członkiem Zarządu Stowarzyszenia Gmin Ziemi Dobrzyńskiej. W latach 90. XX w. zaczął występować w ludowej kapeli, której często śpiewał własne teksty do muzyki ludowej, a także grał na klarnecie i saksofonie. Od 2008 r. pełnił funkcję gminnego koordynatora kultury w gminie Obrowo.

Innym nurtem jego zainteresowań była historia Osieka n. Wisłą, która zaowocowała publikacjami w „Rocz-

niku Dobrzyńskim” DTN: *Dzieje parafii w Osieku nad Wisłą latach 1185-1939* (t. 3: 2010) oraz *Przejście armii rosyjskiej przez ziemię dobrzyńską w 1831 r.* (t. 7: 2014). Od 2007 r. był członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego i w dniu 3 września 2011 r., w czasie dorocznego, walnego zebrania DTN w Skępem, otrzymał godność Honorowego Członka DTN. W czerwcu 2013 r. zorganizował wyjątkowe, plenerowe upamiętnienie udziału byłych właścicieli i mieszkańców Osieka n. Wisłą w powstaniu styczniowym 1863 r.

Jego staraniem w styczniu 2014 r. w Osieku n. Wisłą powstał Osiecki Klub Kultury.

Jego dorobek artystyczny był prezentowany m. in.: Międzynarodowy Salon Fotograficzny „Homo” 1967, 68, Salon Portretu Artystycznego Gdańsk 1967, Sztuka Ludowa woj. bydgoskiego, Toruń 1967 – I nagroda, Międzynarodowy Salon Fotografii „Foto-Expo”, Poznań 1969, 1974, Międzynarodowy Konkurs Fotografii Studenckiej, Wrocław 1969 – I nagroda, Indywidualna wystawa marynistyczna, Toruń 1970, „IV Wiosna opolska”, Opole 1970, „Świat, w którym żyję”, Bydgoszcz 1970 – I nagroda, Ogólnopolskie Biennale Fotografiki Studenckiej – Szczecin 1972, „Człowiek i jego praca”, Bydgoszcz 1972 – I nagroda, „Wystawa Fotografii Subiektywnej”, Warszawa 1973, Indywidualna Wystawa, Mała Galeria Fotografiki – Toruń 1976, Wystawy w Rostocku – 1967-1968, w Pardubicach – 1973, Kolonii – 1975 i Meksyk 1975. Indywidualna wystawa dzieci „Toruń 1979”, III Plener Fotograficzny – Toruń 1985 – II nagroda, IV Plener Fotograficzny 1986, Wystawa Retrospektywna „Zero – 61” Toruń 1986/87, Wystawa Indywidualna, „Plakaty poetyckie”, Mała Galeria Fotografiki, Toruń 1986, Wystawa zbiorowa z „Zachęcie”, Warszawa 1987, Rzemiosło Kujawsko-Pomorskie Bydgoszcz – Włocławek 1986-1987, Indywidualna Wystawa, Wiejska Galeria Sztuki „Okiennica”, Osiek nad Wisłą 1987, Wystawa malarstwa, Obrowo, 14 X 1988, Wystawa Okręgowa ZPAF, Toruń 1989, Wystawa malarstwa, „Tumult toruński”, Sztuka poza centrum, Toruń 1989, Wystawa w Galerii Okiennica, Osiek nad Wisłą 1992 – malarstwo, fotografia, Wystawa Fotografii Prasowej „Nowości”, Toruń 1998, Wystawa Indywidualna Forma przestrzenna, malarstwo i fotografia „Na pograniczu sztuki ludowej”, Galeria „Okiennica” 1999, Wystawa Grupy „Zero-61” Bydgoszcz 1999, Wystawa Retrospektywna Grupy „Zero-61” z okazji 55-lecia, Toruń, Biblioteka Główna marzec 2001. Ostatnią prezentację swoich prac przedstawił podczas spotkania w Gminnym Ośrodku Kultury w Wielgim w lutym 2014.

Ożeniony w 1970 r. z Marią z Grażawską (ur. 1946), mgr bibliotekoznawstwa (Uniwersytet Warszawski), ma dzieci: Sylwia, (ur. 1971), absolwentka NKJO Toruń, studentka filologii UMK Toruń, mgr filologii angielskiej (*Mississippi State University*), autorka wierszy i powieści autobiograficznej *Potrąwka z surojadki*, zamężna z Jeffem Martinem (Amerykanin), mgr filologii angielskiej (*Mississippi State University*) i *Instructional Design* (*The University of Southern Mississippi*); Tymon, (ur. 1972), mgr ekonomii UMK Toruń, przedsiębiorca, ożeniony z Olgą Miką, mgr prawa UMK Toruń; Patrycja (ur. 1974), mgr pedagogiki UMK Toruń, malarka, ceramik, animatorka kultury, zamężna z To-

maszem Bezrudczykiem, technik elektro-mechanik; Monika (ur. 1976), technik ekonomista; Krystian (ur. 1985), mgr ekonomii (UMK Toruń), absolwent Szkoły Muzycznej I i II stopnia w Toruniu, ożeniony z Anitą Sajnog, studentka filologii polskiej (UMK Toruń); Jan (ur. 1990), student Wydziału Sztuk Pięknych UMK Toruń.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Osieku n. Wisłą.

ADTN, Deklaracja członkowska; J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 131; Autopsja (1995-2014); H. Czachowski, *Między światami. Michał Kokot*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 4: 2011, s. 270-272; Michał Kokot, <http://www.gok.obrowo.pl/83,michal-kokot.html/> 14 VII 2013; <http://www.zpaf-okp.pl/okp/index.php/galeria/kokotmichal/14> VII 2013; *Michał Kokot – artysta wszechstronny*, <http://www.dobrzyn.biz/index.php/o-regionie/58-produkty-regionalne/169-michal-kokot-artysta-wszechstronny/14> VII 2013; Korekta biografii dokonana przez żonę Marię 3 IV 2014 r.; *ZKZD 2005*, s. 92-93.

KOLANKIEWICZ CZESŁAW (*20 VII 1909 r. w Biały szewie k. Sierpca †11 VI 1988 r. w Lipnie), działacz ruchu ludowego i lewicowego, pierwszy powojenny starosta lipnowski, księgarz (K 73)

W okresie międzywojennym był członkiem Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Od 1935 r. pełnił funkcję wiceprezesa Zarządu Powiatowego Stronnictwa Ludowego w Sierpcu.

Uczestniczył w kampanii wrześniowej 1939 r., podczas której trafił do niewoli. Po powrocie został aresztowany i osadzony w więzieniu w Płocku. Tutaj był bity i torturowany. W dniu 17 lutego 1940 r. zdołał uciec z płockiego więzienia. W obawie przed ponownym aresztowaniem, przeniósł się na teren sąsiedniego pow. lipnowskiego. W dniu 17 lipca 1940 r. uczestniczył w radzie lewicowych działaczy północnego Mazowsza. Otrzymał tam zadanie zorganizowania Rewolucyjnych Rad Robotniczo-Chłopskich na terenie pow. lipnowskiego. Pierwsze komórki tej organizacji powstały w tym powiecie w sierpniu tego roku. Natomiast w październiku 1940 r. stanął na czele utworzonego Komitetu Powiatowego RRR-Ch w Lipnie. Na przełomie 1942/1943 r. utworzył w Lipnie konspiracyjny komitet powiatowy Polskiej Partii Robotniczej i został jego sekretarzem. Był organizatorem oddziału Gwardii Ludowej, który wziął udział w kilku akcjach zbrojnych i sabotażowych, m. in. na linię kolejową Sierpc-Rypin (choć akcja ta budzi sporo kontrowersji, gdy chodzi o jej wykonawców), tartak w Sosnowie, Jagdkommando w Tupadłach. W dniu 9 lipca 1944 r. wszedł w skład Wojewódzkiej Rady Narodowej dla północnego Mazowsza. W dniu 20 sierpnia tego roku w Wólce w pow. lipnowskim zorganizował konspiracyjną Powiatową Radę Narodową dla pow. lipnowskiego i został wybrany jej przewodniczącym, a jego zastępcą A. Zagórski. Od jesieni 1944 r. współpracował z radziecką grupą desantową majora Siergiejewa, z którą w dniu 10 stycznia 1945 r. stoczył bitwę w rejonie Gójska z niemieckim dywizjonem artylerii.

Po wyzwoleniu pow. lipnowskiego spod okupacji hitlerowskiej, w dniu 23 stycznia 1945 r. utworzył w Lipnie pierwszy oddział milicji obywatelskiej. Następnie do 15 lutego 1946 r. sprawował funkcję starosty lipnowskiego. W latach następnych pełnił różne funkcje w

ruchu ludowym. Zawodowo był księgarzem, kierując lipnowskim „Domem Książki”.

Odnznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1973), Krzyżem Partyzanckim (1975), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1946) i innymi. Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej z dnia 21 lipca 1977 r. został wpisany do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Chojnicki-Gózdź, *Niepospolici*, s. 13; Czesław Kolankiewicz, http://www.umlipno.pl/pl/page,czeslaw_kolankiewicz,173,216.html/25 II 2014; Gózdź, *Lipno*, s. 76; Gózdź, *Lipno XX wiek*, cz. 3, s. 27; Kozłowski, *PPR*, s. 16, 17, 35, 36, 39, 60; Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, s. 23, 27, 36; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328, 400, 404, 407; *Obywatela Lipna*, s. 84; *Okręg płocki*, s. 36, 145, 177, 208, 211, 297, 298, 679, 687.

KOLANKIEWICZ LESZEK (*4 III 1954 r. w Lipnie), prof. dr hab., kulturoznawca, antropolog (K 74)

Syn Czesława. W 2004 r. uzyskał tytuł profesora, wcześniej, bo w 2001 r. habilitował się na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy pt. *Dziady. Teatr święta zmarłych*. Jest profesorem w Zakładzie Teatru i Widowisk Instytutu Kultury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim (i były dyrektor tego instytutu), wykładowca na Wydziale Wiedzy o Teatrze Akademii Teatralnej w Warszawie, członek Komitetu Nauk o Kulturze PAN, Collegium Invisibile, wiceprezes Zarządu Polskiego Towarzystwa Kulturoznawczego. W latach 1973-1982 współpracował z Jerzym Grotowskim i Teatrem Laboratorium. Redaktor tekstów Jerzego Grotowskiego, m.in. *Ćwiczenia*, *Głos*, *Sulla genesi di „Apocalypsis”*, *Odpowiedź Stanisławskiemu*, *Wędrowanie za Teatrem Źródeł*, *Teatr Źródeł*. Stały współpracownik „Dialogu”. Mieszka w Warszawie.

<http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectid=21542&lang=pl/16> IX 2013; *Kto jest kim*, edycja IV, s. 414.

KOLASIŃSKI BRONISŁAW (*2 IX 1905 r. w Rypinie †XII 1939 r. w Warszawie), piłkarz RKS „Lech” w Rypinie, uczestnik i ofiara wojny obronnej 1939 r.

Był synem Romana i Heleny z Wiśniewskich. W 1922 r. razem z braćmi: Józefem i Tadeuszem był zawodnikiem pierwszej drużyny piłki nożnej Klubu Sportowego „Lech”. W końcu lat 20. XX w., po odniesionej kontuzji, wycofał się z gry w drużynie, za to często sędziował mecze piłkarskie. Po ukończeniu szkoły, do wybuchu wojny pracował jako księgowy w Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie.

W końcu sierpnia 1939 r. zgłosił się na ochotnika do Wojska Polskiego i otrzymał przydział do 8. pułku artylerii ciężkiej w Toruniu. Brał udział w bitwie pod Modlinem. W wyniku odniesionych ran zmarł w Szpitalu Ujazdowskim w Warszawie.

Miał braci: Józefa-bliźniaka i Tadeusza.

Żonaty był z Anastazją Lewandowską z podrypińskich Lisin.

Pochowany na Cmentarzu Wojskowym na warszawskich Powązkach.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 392; *Lech*, s. 384-385; *Rypin między wojnami*, s. 249; S. Wesolowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie (1939-1945)*, opr. wstępem i przypisami opatrzyl M. Krajewski, Rypin 2009, s. 53.

KOLASIŃSKI HENRYK, ps. „Bronek” (XX w.), żołnierz Polskiej Organizacji Wojskowej, urzędnik, bankowy, żołnierz Armii Krajowej

Mieszkał w Rypinie. W czasie pierwszej wojny światowej należał do Polskiej Organizacji Wojskowej. Natomiast w czasie wojny polsko-bolszewickiej walczył jako ochotnik w armii polskiej.

W okresie międzywojennym był urzędnikiem bankowym i należał do szanowanych obywateli miasta. W 1932 r. był członkiem zarządu Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Rypińskiego.

W czasie okupacji hitlerowskiej należał do organizacji oporowych, najpierw od 1940 r. do POZ „Znak”, po nawiązaniu kontaktu z por. Stanisławem Makowskim z Łodzi, a następnie do ZWZ i Armii Krajowej, używając pseudonimu „Bronek”. Pełnił konspiracyjną funkcję szefa łączności Komendy Obwodu AK Rypin. W dniu 6 maja 1943 r., w czasie tzw. wyspy majowej, został aresztowany przez Gestapo. Skierowany najpierw do więzienia w Grudziądzu, a potem do hitlerowskiego obozu Stutthof, gdzie przechodził bestialskie przesłuchania. Po wojnie opowiedział swoje przeżycia kuzynowi, Stanisławowi Wesolowskiemu: „Wujek Kolasiński mówił mi po wojnie, że w trakcie tego bicia, od czasu do czasu, zsuwał się z kozła, na którym go bili, aby chociaż na kilka sekund przerwać tę torturę”.

Po powrocie z obozu ważył podobno ok. 40 kg. W październiku 1945 r. widzimy go w składzie Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie, zdominowanej przez PPR. Do emerytury pracował jako kierownik Banku Spółdzielczego. Dożył 80 lat.

AFGZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK; Galkowski-Piotrowski, *Rypin w czasie wojny*, s. 343; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 127; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 345; Rolnik Rypiński, nr 23: 1932; *Rypin między wojnami*, s. 249; *Rypin w PRL*, s. 440; S. Wesolowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie (1939-1945)*, opr. wstępem i przypisami opatrzyl M. Krajewski, Rypin 2009, s. 73-77; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102.

KOLASIŃSKI JÓZEF (*2 IX 1905 r. w Rypinie †1979 r. w Warszawie), założyciel RKS „Lech” Rypin, odznaczony Medalem „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata”

Był synem Romana i Heleny z Wiśniewskich. W 1922 r. był jednym z założycieli Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech” i zawodnikiem pierwszej drużyny piłki nożnej tego klubu. Po ukończeniu gimnazjum i szkoły muzycznej w 1930 r. wyjechał do Warszawy, gdzie założył rodzinę.

W czasie okupacji hitlerowskiej, wraz z ojcem, pomagał Żydom rypińskim, którzy znaleźli się w getcie warszawskim. Wynajętymi ciężarówkami z gazowni lub elektrowni, przedostawał się na teren getta, gdzie spotykał się w Baldykiem, Kaczorem, Grudówną i braćmi Gronerami. Przebrany w kombinezony pra-

cowników tych firm, dostarczał do getta żywność, a także pieniądze, w łącznej sumie 35 tys. zł.

Za tę działalność w 1953 r. odznaczony został przez izraelski Instytut Yad Vashem Medalem „Sprawiedliwy Wśród Narodów Świata”. W czasie wizyty w Jeruzolimie w 1965 r. przyjęty został przez tamtejszego rabina i posadził drzewko oliwne w Lesie Męczenników.

Jego matka z kolei w Rypinie ukrywała Żydów Gronera i Purmana.

Miał braci: Bronisława, bliźniaka i Tadeusza.

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 313, 392-393; Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, pass.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 215-216; *Lech*, s. 385; *Rypin między wojnami*, s. 249.

KOLASIŃSKI KAZIMIERZ (XX w.), robotnik, żołnierz Armii Krajowej

Przed wojną był rządcą w majątku Radziki Małe. W czasie okupacji hitlerowskiej jako robotnik, mieszkał w Rypinie, gdzie wstąpił do Armii Krajowej.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK z pow. rypińskiego; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 345.

KOLASIŃSKI ROMAN (XX w.), społecznik, radny miejski

W czasie najazdu bolszewickiego, w dniu 11 lipca 1920 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. W 1922 r. był współzałożycielem rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”. W roku następnym stanął na czele komitetu budowy boiska sportowego i udzielił tej inicjatywie wsparcia finansowego. Na walnym zebraniu klubu w dniu 22 sierpnia 1924 r. wszedł w skład nowego zarządu w składzie: Bronisław Gancarczyk – prezes, Heliodor Marcinkowski – wiceprezes, Jan Drużba – sekretarz, Kazimierz Górczyński, Tadeusz Olszewski, członkowie: Roman Kolasiński, Jan Przetakiewicz, Zygmunt Jagodziński, Ignacy Gratkowski, Jan Szczotkowski, Włodzimierz Krzyżanowski, Józef Budzanowski, Jan Czuby i Tadeusz Szczerkowski. Stadion został oddany do użytku 27 kwietnia 1924, a jego poświęcenia dokonał dziekan rypiński, ks. Stanisław Gogolewski.

Od 1922 r. pełnił funkcję wiceprezesa Towarzystwie Muzyczno-Dramatycznym „Lutnia” w Rypinie, a w latach 1925-1930, po Stanisławie Kozirowskim, prezesa. W latach 30. XX w. pełnił w Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie funkcję gospodarza. W ostatniej kadencji przed drugą wojną światową był radnym Rady Miejskiej w Rypinie. Od 1935 r. był członkiem zarządu rypińskiej Komunalnej Kasy Oszczędnościowej, którego siedziba mieściła się przy. Warszawskiej 18. Ożeniony z Heleną z Wiśniewskich, miał synów: bliźniaków – Bronisława i Józefa oraz Tadeusza.

AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 5469, Arkusz ewidencyjny dla stowarzyszeń i związków z 10 stycznia 1932 r.; <http://lechrpin.futbolowo.pl/menu,2,8,historia.html> /8 VIII 2013; Krajewski, *Rozwój Rypina*, s. 249; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 129; *Lech*, s. 14-15; Mirecki, *Lutnia*, s. 13-16; *Rypin między wojnami*, s. 73 i n.

KOLASIŃSKI STANISŁAW (XX w.), kupiec, żołnierz Armii Krajowej

Przed wojną w Rypinie i okolicy trudnił się kupiectwem.

W czasie okupacji hitlerowskiej wstąpił do Armii Krajowej.

AFGZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK.

KOLASIŃSKI TADEUSZ (*15 X 1907 r. w Rypinie †24 IX 1944 r. pod Arnhem), piłkarz, podporucznik czasu wojny, uczestnik i ofiara bitwy pod Arnhem (K 75)

Był synem Romana i Heleny z Wiśniewskich. Zdobył średnie wykształcenie w zakresie handlu. Od 1922 r. grał w piłkę nożną w Klubie Sportowym „Lech” w Rypinie, założonym m. in. przez jego ojca.

W sierpniu 1939 r. jako podporucznik rezerwy został zmobilizowany do 18. pułku ułanów w Grudziądzu. Walczył w obronie Warszawy, a po jej upadku został zwolniony do cywila. Po krótkim pobycie w Rypinie, wyjechał do Gdyni i tam nawiązał kontakt z rodzającą się konspiracją antyhitlerowską. Po kilku tygodniach skierowany został do Warszawy, gdzie poprzez byłego naczelnika Komunalnej Kasy Oszczędnościowej, rypinianina, Jana Tchorzewskiego nawiązał kontakt z konspiracją warszawską. Na jej polecenie udał się poprzez Węgry, Jugosławię i Włochy do Francji z zadaniem nawiązania kontaktu z rządem emigracyjnym. Po kapitulacji Francji przez Hiszpanię dotarł do Anglii, gdzie został żołnierzem Samodzielnej Brygady Spadochronowej, dowodzonej przez gen. Stanisława Sosabowskiego. We wrześniu 1944 r. brał udział w bitwie pod Arnhem (Holandia), gdzie poległ.

Miał braci bliźniaków: Bronisława i Józefa.

W dniu 26 marca 1943 r. ożenił się ze Szkotką, Maggie Birel Lindsay.

Pochowany na cmentarzu Arnhem Oosterbeek (Brytyjska Kwatera Wojskowa 25, rząd B, grób nr 11).

Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 398; <http://www.szialforcesroh.com/showthread.php?15273-Kolasinski-Tadeusz/2> IV 2014; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 106; *Lech* s. 385-386; R. Piotrowski, *Z Rypina na bitewne pola pod Arnhem*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 5, s. 1, 4; *Rypin między wojnami*, s. 249.

KOLBE TOMASZ (*1828 r. †5 V 1863 r. pod Rydzewem), dowódca oddziału powstańczego w 1863 r. (K 76)

Był synem majora Wojska Polskiego. Posiadał majątek ziemski Dąbrówka k. Chorzel. Należał do aktywnych uczestników ruchu przedpowstaniowego. W nocy z 22 na 23 stycznia 1863 r. zgromadził pod Lipnem największy oddział partyzancki. W dniu 23 stycznia 1863 r. mianowany został pierwszym naczelnikiem cywilnym powiatu przasnyskiego. Funkcję tę pełnił do 27 marca tego roku. W dniu 4 lutego 1863 r. ze swym oddziałem uderzył na rosyjską straż graniczną w Chorzelach i Janowie, przez co zyskał dużą popularność. Następnie znalazł się w zgrupowaniu powstańczym dowodzonym przez Zygmunta Padlewskiego. Po rozpuszczeniu oddziału przez tego

ostatniego, razem z Eustachym Grabowskim i Ignacym Bojanowskim, utrzymywał przez jakiś czas pierwotny stan zgrupowania. Wraz z Z. Chądzyńskim, G. Dücterem, J. Mystkowskim i innymi należał do grupy działaczy „czerwonych”, którzy po aresztowaniu gen. Z. Padlewskiego starali się przezwyciężyć kryzys powstania.

Napadnięty pod wsią Rydzewo przez rosyjski oddział płka Wałujewa w dniu 5 maja 1863 r., doznał całkowitej porażki. Nie chcąc oddać się w ręce wroga, ostatnim pociskiem odebrał sobie życie.

Pochowany w Unierzyżu, a jego pogrzeb zgromadził tłumy włościan.

W Ciechanowie znajduje się jego pomnik.

Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 12, 14, 74, 81, 82, 92, 93, 99, 107, 111, 112, 185, 193, gdzie podał, że bitwa pod Rydzewem była 7 maja 1863; *Dzieje Płocka*, s. 327, 333; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 26-27; Krajewski, *Powstanie*, s. 98; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 51, 61, 93, 186, 225; E. Mosiądz-Nowicka, *Przywódcy powstania styczniowego na Kurpiowszczyźnie*, [w:] *120. rocznica powstania styczniowego na ziemiach województwa ostrołęckiego 1863-1983*, Warszawa 1984, s. 28-29; E. Popiołek, *Poszli nasi w bój bez broni. Powstanie styczniowe w Płockiem*, Płock 2003, s. 16.

KOLCZYŃSKI STANISŁAW (XIX/XX w.), ziemianin

Był administratorem majątku Żałe. W 1917 r. nabył od Bronisława Regla niewielki majątek Wyręba k. Nadroża w Rypińskim o powierzchni 114 ha za sumę 22 tys. rubli. W 1927 r. wybudował tam nowy dworek i zabudowania gospodarskie, w miejsce starego z XIX stulecia. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

We wrześniu 1939 r. wraz z synem Tadeuszem i rodziną wyjechał do Warszawy. Zatrzymał się w z Świdrze k. Warszawy u przyrodniego brata, Tadeusza. Z początkiem 1945 r. przedostał się do Wyręby, gdzie zastał ogromne zniszczenia dokonane przez żołnierzy sowieckich. Mimo to zajął się przygotowaniem zasiewów, a jednocześnie, chcąc uniknąć bezprawnej parcelacji majątku, dokonał notarialnych zapisów Wyręby na dzieci, dzieląc go na niewielkie części. W następnych latach, wskutek represyjnych działań władzy komunistycznej, nie był w stanie prowadzić gospodarstwa, stąd ziemię wydzierżawił, m. in. PGR-owi Balin. Syn Tadeusz, mając ukończoną Wyższą Szkołę Rolniczą w Cieszynie, w czasie wojny został zatrudniony przez Niemców w majątku w Grójcu. W 1945 r. przeniósł się tzw. ziemie odzyskane, gdzie pracował w PGR-ach. W 1957 r. podjął decyzję powrotu do Wyręby, jednak kontyngenty i inne ciężary na rzecz państwa nie pozwoliły mu odbudować gospodarstwa, stąd 1994 r. sprzedał rodzinny majątek PGR-owi Balin.

<http://www.szlachta.org.pl/kronika-2011/21-maja-2011-r-odby-sie-ii-sejmik-szlachty-pomorza-i-kujaw.html/1> III 2014; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; RZD, t. 2, cz. 3, s. 399-401.

KOLSKA z d. Rościszewska JANINA h. Junosza (*ok. 1886 r. †2 X 1979 r. w Łodzi), właścicielka ziemiska, żołnierz Armii Krajowej (K 77)

Była córką Edwarda i Klementyny h. Junosza Rościszewskich, ostatnią współwłaścicielką majątku Radomin niedaleko Dobrzynia n. Drwęcą w ówczesnym pow. rypińskim, który nabyła 10 marca 1923 r. za sumę 400 tys. marek. Trudności w spłacie należności, którym obciążony był Radomin przed nabyciem przez nową właścicielkę, spowodowały, że został on częściowo rozparcelowany, a w pozostałej części 10 października 1931 r. wydzierżawiony Kazimierzowi Skierkowskiemu z Adamek k. Zbójna, a następnie 26 września 1932 r. – Wacławowi Więckowskiemu. Tę dzierżawę zablokowali jednak jej wierzyciele, m. in. Antoni i Janina Rudniccy, właściciele nieodległych Radzik Małych, którzy w 1934 r. sprzedali z dóbr radomińskich ponad 10 ha lasu na pniu Maurycemu Cohnowi (Kohnowi) z Radzik Dużych. Rudniccy pozostawali plenipotentami Kolskiej i nie ma dowodów na to, iż Radomin wszedł w ich posiadanie. W 1933 r. Kolska zamieszkała w Warszawie. W latach 30. XX w. była wraz z mężem akcjonariuszką Cukrowni Ostrowite.

W okresie międzywojennym aktywnie pracowała w różnych przedsięwzięciach społecznych, najpierw Radominie, a potem w Warszawie.

W czasie okupacji hitlerowskiej była żołnierzem Armii Krajowej.

Miała siostrę Bronisławę.

W dniu 13 czerwca 1922 r. poślubiła Józefa Kolskiego (K 78), ślubu w kościele radomińskim udzielił ks. Jan Koperski. Przedtem jednak zawarła z przyszłym mężem intercyzę. Nie pozostawiła potomstwa.

Pochowana na cmentarzu w Radominie. Na jej kamiennym nagrobku napisano m. in. „Człowiek o niespotykanej dobroci i życzliwości dla bliźnich”.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=225363/5> | 2014; Kowalski, *Radomin*, s. 171-174; Inskrypcja na nagrobku na cmentarzu w Radominie; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63, gdzie jednak podałem, iż Rudnicki był właścicielem Radomina; Piotrowski, *Słownik*, s. 204, także Rudnickiego czyni właścicielem Radomina.

KOŁACZYŃSKI JAN (†6 VIII 1940 r. w Mauthausen), nauczyciel, kierownik szkoły w Glewie, ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powсzechnej w Glewie k. Dobrzynia n. Wisłą. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Następnie poprzez obóz w Rudau k. Królewca, zesłany został do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie został zamęczony.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wieni Bogu*, s. 26; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 137.

KOŁACZYŃSKI STEFAN (*3 II 1885 r. w Tulibówku na ziemi dobrzyńskiej †11 III 1941 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Czernikowie, działacz OSP, społecznik, ofiara zbrodni niemieckich (K 79)

W 1900 r. ukończył szkołę początkową w Krojczynie, a następnie w 1903 r. wymyślińskie Seminarium Na-

uczycielskie. Pierwszą pracę nauczycielską rozpoczął w Kątach k. Płocka. Brał udział w strajku szkolnym 1905 r. i był został oskarżony przez carskie władze szkolne za sianie niepokoju. W dniu 29 sierpnia 1910 r. został mianowany nauczycielem – kierownikiem ludowej szkoły gminnej w Czernikowie i te obowiązki pełnił aż do 1 września 1939 r. W Czernikowie doszło bowiem do utworzenia przez okupanta niemieckiego Czernikowskiej Katolickiej Szkoły Ludowej, która funkcjonowała na pewno jeszcze w 1916 r. Został na krótko aresztowany przez okupanta niemieckiego, bowiem w budynku szkoły była garkuchnia i prawdopodobnie sypialnia dla jeńców rosyjskich.

Po wojnie w 1922 r. ukończył kurs nauczycielski w zakresie humanistycznym w Lipnie, a następnie, dwa lata później, kursy końcowe w Brześciu i w Warszawie. Uczył głównie klasy starsze przedmiotów humanistycznych i matematyki. Od 1931 r. był członkiem Dozoru Szkolnego, w 1938 r. - jego sekretarzem. W 1935 r. został zastępcą członka Rady Szkolnej Powiatowej w Lipnie, a cztery lata później – członkiem Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla nauczycieli szkół publicznych z siedzibą w Wymyślinie (1933-1934) i Nieszawie (1935-1938).

Podejmował liczne inicjatywy na rzecz środowiska, m. in. akcje charytatywne i kursy. Był oddanym społecznikiem. Prócz działalności związanej ze szkołą prowadził kursy oświatowe pozaszkolne, dokształcające dla zdolnych uczniów z gminy. Był sympatykiem harcerstwa, powołał drużynę żeńską i męską, które powstały w szkole. Poza tym był jednym z głównych inicjatorów budowy szkoły. W 1938 r. zorganizował. Komitet Budowy Szkoły w Czernikowie. Najwięcej jednak zapamiętał, poza życiem zawodowym i prywatnym, wkładał w ideę ochotniczych straży pożarnych. W 1920 r. został mianowany zastępcą komendanta Straży Obywatelskiej na gminę Obrowo. Ok. 1916 r. był jednym z założycieli OSP w Czernikowie i wieloletnim jej prezesem, inicjatorem wzniesienia budynku remizy strażackiej, której uroczystego otwarcia dokonał w 1926 r. Straż Ogniowa w tym okresie podejmowała wiele inicjatyw społecznych, obywatelskich, np. bale charytatywne, przedstawienia teatralne, uroczystości, patriotyczne, wakacyjne dokształcające kursy oświatowe itp.

Dodatkowo zajmował się sadem, ogrodem i pszczelarstwem. Miał piękną altankę w ogrodzie, rozpoczął budowę własnego domu, zgromadził materiał, wyprodukował cegły i otrzymał nawet plan budowy.

W dniu 17 października 1939 r. został zatrzymany i wozem konnym przewieziony wraz z innymi nauczycielami na rzekomą nauczycielską konferencję do Lipna. Aresztowany w Lipnie, trafił do Włocławka, a stamtąd kolejno do Hohenbruch, Działdowa i Dachau (nr 4446), skąd pisał jeszcze po niemiecku listy do rodziny. Zmarł (przypuszczalnie z wycieńczenia na tyfus) w obozie niemieckim Dachau, oficjalnie – jak podano – na zawał serca.

Za pracę pedagogiczną w 1928 r. otrzymał Medal 10-lecia Polski Niepodległej. W 1938 r. otrzymał brązowy, a później Złoty „Medal za długoletnią służbę”. Ożeniony z Antoniną z Derentowiczów, pozostawił troje dzieci. Jeden z jego synów, Tadeusz, z zawodu lekarz, został zamordowany w Katyniu. Żona utrzymywała kontakty z Wojskową Służbą Kobiet Armii Kra-

jowej. Córka, dzięki znajomości języka niemieckiego, otrzymała pracę w okupacyjnym urzędzie gminy.

Urna z jego prochami, nadesłana z Dachau, została potajemnie pochowana na cmentarzu w Czernikowie, w grobie ks. Antoniego Tymińskiego, także ofiary zbrodni niemieckich.

Spółeczeństwo Czernikowa w 1991 r. wystawiło mu oraz dwom innym nauczycielom tej szkoły: Janowi Suskiemu i Janowi Klimczewskiemu, pomnik – obelisk przed budynkiem szkoły z napisem „*Niech los nasz przestrogą/ dla was będzie nie - legendą*”. Jego pamięci poświęcony jest konkurs pn. „Ludzie z obelisku”. W miejscowej szkole odbywają się też coroczne apele pamięci i akademie.

D. Chrobak, *Jubileusz 500-lecia budynku w Czernikowie*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 86; D. Chrobak, *Stefan Kołaczyński*, [w:] SBPT, s. 18-22; Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 53 i n.; D. Chrobak, *Zacni obywatele Lipna i okolic. Stefan Kołaczyński*, *Gazeta Lipnowska*, nr 41: 2000, s. 21; *Dziennik KOSP* 1945, nr 9, s. 221; <http://www.czernikowo.pl/plik,15517,biogram-stefana-kolaczynskiego.pdf/4> VII 2013; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 85; Krajewski, *U źródle wiedzy*, s. 122; Piotrowski, *Słownik*, s. 137; *Szkołna Izba Pamięci przy SP im. K. K. Baczyńskiego w Czernikowie*, Materiały, dokumenty i wspomnienia; Świecki-Wybult, *Mazowsze*, s. 102-103, 148, 171; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 181; B. Woźniak, *Gmina Czernikowo – zarys dziejów i stan obecny*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 2: 2009, s. 62.

KOŁAKOWSKI ANTONI (*1834 r. †1889 r. w Trąbinie), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Trąbinie

Ukończył Seminarium Duchowne w Płocku i w 1856 r. otrzymał święcenia kapłańskie. W 1877 r. mianowany został proboszczem parafii Trąbin k. Rypina. W latach 1878-1881 zbudował w Trąbinie neogotycki, murowany kościół pod wezwaniem św. Antoniego, który został konsekrowany w 1902 r. przez bpa Jerzego Szembeka.

Pochowany na cmentarzu w Trąbinie.

APar. Trąbin, Kronika Parafialna po 1945 r., pisana przez ks. Ksawerego Ziemięckiego; *Catalogus cleri Dioecesis Plocensis pro anno Domini 1877 -1889*; *Brzuze*, s. 350; *Dekanat rypiński*, s. 206, gdzie pisownia nazwiska – Kulakowski; http://www.diecezjaplocka.pl/index.php?akcja=spis_wyswietlParafie&p_id=44/8 VIII 2013; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 181; *Załuski, Szkic*, s. 65-67

KOŁODZIEJCZYK A. (XX w.). dyrektor gimnazjum w Rypinie

Był pierwszym po wojnie dyrektorem Państwowego Gimnazjum w Rypinie. Uczestniczył w życiu społeczno-religijnym miasta. W dniu 30 października 1946 r., w czasie uroczystości ponownego pochówku zamordowanego przez hitlerowców w 1939 r. proboszcza rypińskiego, ks. S. Gogolewskiego, prowadził żalobną akademię.

Krajewski, *Rypinie*, s. 65.

KOŁODZIEJSKA z d. Kempieńska BEATA KATARZYNA (*18 IV 1969 r. w Golubiu-Dobrzyniu), nauczycielka praktycznej nauki zawodu, członkini DTN (K 80)

Córka Dominika, znanego i cenionego stolarza, miłośnika historii Golubia-Dobrzynia i Marii z Frączkowskich. Kształcenie: szkoła podstawowa – Golub-Dobrzyń (1984), szkoła średnia – Rypin (1989), szkoła policealna: – technik ekonomista o specjalności ekonomika i organizacja przedsiębiorstw (Toruń, 1989), kurs kwalifikacyjny – kosmetyczny, przyuczenie do wykonywania zawodu (1991); kurs kwalifikacyjny – pracownik samorządowy (1998); kurs pedagogiczny dla instruktorów praktycznej nauki zawodu (1999); dyplom mistrzowski w rzemiośle fryzjerstwo (1999); studia wyższe – Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, studia I stopnia (2008), czterosemestralne międzywydziałowe studium w zakresie przygotowania pedagogicznego (Włocławek 2008); UMK w Toruniu, studia II stopnia magisterskie (2010); studia podyplomowe w zakresie teoretyczne podstawy przedmiotów zawodowych – technologii fryzjerskich, stylizacji, higieny i materiałów fryzjerskich (Leszno, 2012).

Praca zawodowa: w latach 1989-1991 uczeń i następnie czeladnik w zawodzie fryzjer Zakład Fryzjerski Toruń; 1991-1998 Zakład Fryzjerski Golub-Dobrzyń; w latach 1999-2001 Zakład Fryzjerski Toruń; w latach 2001-2008 Zakład Fryzjerski Golub-Dobrzyń; 2008-2009 – Hurtownia olejów i paliw „OLKOP” Frydrychowo, referent do spraw księgowości oraz referent do spraw kadr i płac; od 18 IV 2011 r. – nauczyciel praktycznej nauki zawodu w Regionalnym Centrum Kształcenia Praktycznego i Ustawicznego w Brodnicy. Od 2010 r. jest członkinią DTN.

Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” DTN opublikowała trzy artykuły naukowe: *Wieś Płonne w ziemi dobrzyńskiej i szlak św. Jakuba* (t. 4: 2011), *Dulsk. Wieś-parafia-zabytki* (t. 5: 2012) oraz *Zarys dziejów Dobrzynia nad Drwęcą w latach 1722-1951* (t. 6: 2013), *Zabytki i dobra kultury Golubia-Dobrzynia i okolic* (t. 7: 2014).

W 1991 r. wzięła ślub ze Sławomirem Kołodziejczym (ur. 25 X 1968 w Golubiu-Dobrzyniu), synem Wojciecha i Krystyny z d. Laskowska, z którym ma dzieci: Filip Kołodziejcki (ur. 14 II 1986), steward w firmie „Rayaner” – Irlandia, stacjonuje w Charleroi – Belgia; Aleksandra Kołodziejcka (ur. 14 XII 1992), studentka II roku Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Wydział Prawa i Administracji na kierunku bezpieczeństwo wewnętrzne; Agnieszka (ur. 12 I 1994), absolwentka i maturzystka VIII LO w Toruniu (2013 r.).

Autobiografia z 29 V 2013 r.; Autopsja (2010-2014); RD, t. 4-7: 2011-2014.

KONARSKI WINCENTY (*19 VII 1890 r. we wsi Budy Kaleńskie, parafia Szczawin †5 VII 1973 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, prałat, proboszcz i dziekan rypiński, ofiara prześladowań komunistycznych (K 81)

Był synem Wojciecha i Kazimierzy z Koryckich, 15-hektarowych gospodarzy. Szkołę początkową pobierał w Szczawinie, średnią w Łowiczu. W 1910 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, które ukończył w 1916 r. Po otrzymaniu święceń kapłańskich był wikariusz w Ostrowi Mazowieckiej. Po dziesięciu latach otrzymał probostwo w Żukowie, zaś w 1931 r. – w

Naruszewie z administracją Radzymina. W 1936 r. z Radzymina został przeniesiony do Wieczfni, gdzie pozostał do 1945 r.

W dniu 29 marca 1945 r. otrzymał powołanie na proboszcza i dziekana w Rypinie i 25 kwietnia tego roku przejął parafię od ks. Ksawerego Ziemieckiego. W 1946 r. rozpoczął budowę kaplicy cmentarnej w części ziemnej, ukończoną w 1951 r. przez Czesława Żołnowskiego. W 1950 r. odnowił polichromię kościoła (wykonawca P. Domarat) i przeprowadził remont organów (wykonawca – Firma Biernacki z Krakowa). W połowie lat 50. XX w. zradiofonizował kościół rypiński, a w 1957 r. przeprowadził gruntowny remont świątyni (wymiana starej cegły, remont dachu), w 1958 r. budowa nowego chóru (po zawalaniu się drewnianego), dobudowa zakrystii, założenie centralnego ogrzewania, w 1962 r. – odnowa polichromii, 1968 r. – wymiana dachówki na kościele. Przez całe lata borykał się z wieloma trudnościami, piętrzącymi się przed nim w związku z działaniami lokalnych władz komunistycznych. W czasach komunistycznych inwigilowany był przez Urząd Bezpieczeństwa, począwszy od 1946 r., kiedy założono mu teczkę pod kryptonimem „Saski”. Miejscowi funkcjonariusze UB oraz, niestety, nieliczni na szczęście mieszkańcy miasta składali do niej różne, fabrykowane informacje, które miały osłabiać jego autorytet. Zmuszony przez władze do wyznaczenia sal katechetycznych w obrębie kościoła, musiał przeznaczyć na ten cel lożę kołatorską, kaplicę Pana Jezusa i kaplicę św. Barbary, które na skutek intensywnego użytkowania uległy poważnym zniszczeniom i dopiero kolejni proboszczowie, a szczególnie ks. prałat Tadeusz Zaborny doprowadzili te miejsca kultu do właściwego stanu.

W dniu 30 października 1946 r. zorganizował uroczysty, ponowny pochówek zamordowanego przez hitlerowców swojego poprzednika na probostwie rypińskim, ks. kan. Stanisława Gogolewskiego. W 1947 r. przeprowadził w parafii pierwsze, powojenne misje święte. W dniu 2 listopada 1948 r. ufundował w kruchcie kościoła tablicą poświęconą pamięci zamordowanych przez hitlerowców rypińskich kapłanów: ks. S. Gogolewskiego, ks. Cz. Lissowskiego i ks. B. Pędzicha. W 1956 r. przeprowadził parafię przez obchody Roku Jubileuszowego i Ślubów Jasnogórskich, a w 1958 r. zorganizował obchody 600-lecia rypińskiego świątyni. Znany był z życzliwości dla wielu środowisk zawodowych, m. in. rypińskich lekarzy.

W dniu 20 czerwca 1947 r. mianowany został kanonikiem gremialnym Kapituły Pułtuskiej, w późniejszych latach doszedł do prałatury archidiakonalnej. W dniu 31 lipca 1966 r. obchodził 50-lecie kapłaństwa, z udziałem ordynariusza płockiego, bpa Bogdana Sikorskiego. Homilię wygłosił wtedy ks. prałat Alfons Skoniecki z USA. W dniu 1 września 1969 r., na skutek choroby, zrezygnował z pełnionych funkcji proboszcza i dziekana rypińskiego, pozostając w parafii rypińskiej rezydentem. Na probostwie zastąpił go ks. Czesław Chojecki (1916-2008).

Pochowany w dniu 7 lipca 1973 r. w podziemiach kaplicy cmentarnej, którą wystawił jako proboszcz. Mszę św. pogrzebową celebrował ks. dr Wacław Jezusek z Płocka. Homilię żałobną wygłosił ks. Seweryn Wy-

czałkowski, dziekan płocki. Na cmentarzu przemówił ks. infułat Anastazy Rutkowski.

Pamiętkowa płyta, poświęcona jego pamięci i ks. kan. Stanisława Meya (1890-1973), znajduje się na wschodniej ścianie kaplicy cmentarnej na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AIPN Bydgoszcz, Sprawozdanie szefa PUBP, Rypin 1949, sygn. IPN BY 056/5; Idem; Sprawozdanie szefa PUBP, Rypin 1953, sygn. IPN BY 056/8 i sygn. IPN BY 056/75; Idem; Sprawozdanie szefa PUBP w Rypinie 1954, sygn. IPN BY 056/9; APAr. Rypin, Kronika Parafialna, s. 19v-29v; AP Włocławek, Starostwo Powiatowe w Rypinie 1945-1950, k. 198; s. 162-165; *Ekshumacja i uroczysty pogrzeb śp. kanonika Gogolewskiego*, MPP 1946, nr 7-8, s. 143; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 162-165; W. Jezusek, *Śp. ks. prałat Wincenty Konarski, emeryt, b. proboszcz i dziekan w Rypinie*, MPP 1975, nr 9, s. 357-362; *Katalog duchowieństwa*, s. 140; Krajewski, *Rypinie*, s. 64-66; *Parafia*, s. 476-480; Piotrowski, *Kaplica*, s. 64-65, gdzie inf., iż na probostwo rypińskie mianowany 25 kwietnia 1945 r.; *Rypin w PRL*, s. 579-609, 746-756; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 173; *Złoty jubileusz kapłański księdza prałata Wincentego Konarskiego, proboszcza w Rypinie*, MPP 1966, nr 9-10, s. 238.

KONCZALSKI MIKOŁAJ (*3 III 1935 r. w Chrostkowie k. Lipna), artysta plastyk, literat, poeta (K 82)

Syn Tadeusza i Janiny z Rakowskich. Dzieciństwo i młodość spędził w rodzinnym Chrostkowie. W 1965 r. w Bydgoszczy otrzymał dyplom malarza artystycznego. Zanim w 1984 r. zamieszkał we Włocławku pracował w szkołach podstawowych w Rypinie i Rogowie, był instruktorem plastyki w lipnowskim Powiatowym Domu Kultury oraz dekoratorem w PSS „Społem” w Lipnie. Jako przewodniczący Zarządu Powiatowego ZMW w Lipnie w latach 1957-1959 związany był z młodzieżą wiejską i troszczył się o rozwój kultury na wsi. Powoływał do życia zespoły artystyczne (muzyczne, taneczne, teatralne), które czerpały treści i motywację z folkloru, dobrzyńskiego dziedzictwa kulturowego i upowszechniały tradycje ziemi dobrzyńskiej, organizował konkursy recytatorskie i wystawy plastyczne, przeglądy, oceniające dorobek itp.

Z biegiem lat odczuwał potrzebę rozwoju własnej twórczości poetyckiej i plastycznej. Dla ukierunkowania procesu twórczego i zgłębienia wiedzy plastycznej często korzystał z konsultacji artystycznych, początkowo u prof. Zygmunta Madejskiego z Akademii Sztuk Plastycznych w Warszawie, a następnie u prof. Konrada Dargiewicza i Józefa Kozłowskiego na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu. Swoją twórczość poetycką i plastyczną zaczął prezentować na wystawach, przeglądach, konkursach o zasięgu regionalnym i ogólnopolskim.

Po raz pierwszy swoje prace plastyczne wystawił w PDK w Lipnie w 1955 r., natomiast jako poeta debiutował na łamach tygodnika „Kamena” oraz ogólnopolskim konkursie „Jednego wiersza”, zorganizowanym w Bydgoszczy w 1970 r., w którym otrzymał główną nagrodę.

W dorobku plastycznym posiada blisko 200 wystaw indywidualnych i zbiorowych w kraju i za granicą m. in. 2-krotne wystawy w Japonii (Tokio, Kobe, Osaka) oraz 2-krotne w Niemczech (Drezno, Getynga). Jego prace znajdują się w zbiorach muzeów, galeriach sztuki oraz prywatnych w kraju i za granicą. W kata-

logu do wystawy malarstwa syna Mariusza pt. „Dwory Polskie” w grudniu 2001 r. w Czarnym Spichlerzu we Włocławku napisał wzruszające wyznanie m. in.: „(...) *Jest to malarstwo, które jak baśń wprowadza nas w urzeczenie. Artysta bowiem, który nie idzie przez dzisiejszość do pamięci – nie ma dokąd wracać. Wszyscy jesteśmy z tych stron...*”.

Natomiast w dorobku literackim posiada 9 tomików poetyckich: *Tak długo nie biegłem* (1971), *Grafika i poezja* (1979), *Zamyślenie* (1989), *Azalie kwitną, ja w upały wracam* (1989), *Ziołofoniem* (1992), *Pachnidła* (1995), *Poecia dusza* (1999), *Liryczna magia* (1999) i *Sercowizna* (2003) w całości poświęcony rodzinnej wsi Chrostkowo – sercu ziemi dobrzyńskiej, *Oszolomianie* (2006), *Bezdroża* (2008), *Lirykon dobrzyński* (2011), *Kosmiczne peryferie* (2012). Jego wiersze były wielokrotnie prezentowane na antenie Polskiego Radia, w telewizji, publikowane w prasie regionalnej i ogólnopolskiej, w kilku almanachach i antologiach polskiej poezji współczesnej.

Swą twórczość prezentował w ponad 100 spotkaniach organizowanych w szkołach, w galeriach sztuki, kościołach, w domach kultury, bibliotekach klubach na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach. Twórczość plastyczną i literacką prezentował osobiście w programach telewizyjnych (Program II, III TVP, TV „Kujawy”), w audycjach radiowych („Muzyka i aktualności” – I Program RP, Radio „PIK”, Radio „W”, Radio „Las Vegas”), m. in. na wernisażu w KS „Civitas Christiana” w Rypinie w dniu 17 listopada 2004 r.

W swej twórczości nie ogranicza się jedynie do poezji i malarstwa. Jego twórczość jest bogata i różnorodna, tak jak w formie jak i w przekazie. Zajmuje się również rysunkiem, grafiką, wystrojem wnętrz, a nawet rzeźbą. Zrealizował ok. 15 własnych projektów polichromii i ponad 100 obrazów ściennych w obiektach sakralnych. Na szczególną uwagę zasługuje polichromia w kościele parafialnym w rodzinnym Chrostkowie.

Był członkiem wielu organizacji społecznych i kulturalnych m. in. Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie, którego był współzałożycielem i kilkuletnim wiceprzewodniczącym. Był zastępcą przewodniczącego Włocławskiego Klubu Literackiego „Kujawy”, a także przewodniczącym Wojewódzkiego Korespondencyjnego Klubu Młodych Pisarzy we Włocławku.

Jest członkiem Związku Polskich Artystów Plastyków w Toruniu. Posiada uprawnienia Ministerstwa Kultury i Sztuki do wykonywania zawodu artysty plastyka. Posiada wydane przez Ministerstwo Kultury i Sztuki, uprawnienia twórcze w dziedzinie literackiej, jak i plastycznej. Jego prace plastyczne, poezja były wielokrotnie nagradzane. W zakresie malarstwa na szczególną uwagę zasługują: I nagroda w ogólnopolskim konkursie pn. „Kobieta” (Bydgoszcz 1973), III nagrody (dwie) w ogólnopolskim konkursie pn. „Człowiek, jego życie i twórczość” za 2 grafiki (Kwidzyn, 1976), a także II nagroda w konkursie „Zabytki sakralne województwa włocławskiego” (Włocławek, 1991).

W zakresie literackim jest laureatem głównej nagrody w ogólnopolskim konkursie „Jednego wiersza” (Bydgoszcz, 1970), I nagrody w Ogólnopolskim Seminarium Literackim Młodych (Włocławek, 1977), I nagrody w ogólnopolskim konkursie na tomik wierszy

„Fundacji im. Domagaly-Jakuć” (Łódź, 1989) oraz wyróżnienia w ogólnopolskim konkursie poetyckim „O dzban czarnoleskiego miodu” (Radom, 1989).

Jest odznaczony m. in.: Srebrnym Krzyżem Zasługi (1987), Brązowym Krzyżem Zasługi (1978), Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1977), Złotą Honorową Odznaką ZMW (1975). O 2003 r. jest laureatem IX. Edycji Nagrody im. Adama A. Kochańskiego w Dobrzyniu n. Wisłą oraz Klub Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej (2003). Rada Miejska w Lipnie uchwałą z dnia 9 kwietnia 1999 r. nadała mu tytuł „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Autopsja (1990-2013); *Kalendarium Rypina*, s. 1128; G. Konczalska, *Mikołaj Konczalski, artysta plastyk i literat – poeta. Laureat IX Edycji Nagrody im. Adama Adamandego Kochańskiego, Dobrzyń nad Wisłą 2003 r.*, *Gazeta Lipnowska*, nr 50: 2004, s. 13-14; *Obywatele Lipna*, s. 85-87; A. Wróbel, *Dobrzyńskie dwory i pałace na wystawie we Włocławku*, *Gazeta Lipnowska*, nr 44: 2002, s. 20; *Mikołaj Konczalski*, http://www.umlipno.pl/pl/page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/8 VIII 2013.

KONCZYŃSKI STANISŁAW, ps. „Stary” (*6 I 1914 r. w Księżym w pow. rypiński †29 III 1950 r. w Warszawie), żołnierz NZW, żołnierz niezłomny

Był synem Władysława i Józefy z Gawędów. Po zakończeniu wojny był żołnierzem NZW, w oddziale działającym na terenie powiatów: Lipno, Mława, Płock, Płońsk, Rypin i Sierpc. W latach 1946-1949 oddział przeprowadził wiele akcji przeciw placówkom UB i MO. Należał do obwołu pod kryptonimem „Mewa”.

Został aarżymany w 1949 r. i skazany przez WSR w Warszawie na karę śmierci. Bierut nie skorzystał z prawa łaski. Stracony wraz z towarzyszami walki: Zygfrydem Kulińskim, Wacławem Michalskim, Sewerynem Orylem, Karolem Rakoczym.

O żołnierzach wyklętych, <http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/20.02.2013>; *Żołnierze wyklęci, działający na terenie powiatu płockiego*, http://www.jagiellonka.plock.pl/pdf/kopec/zoln_wykleci.pdf/8 VIII 2013, gdzie pomyłkowo – Księży, zamiast Księży.

KONDERSKI ZYGMUNT (*28 XI 1893 r. w Dobrzyniu n. Wisłą †po 30 VI 1958 r.), nauczyciel, kierownik szkół w Chalinie, Witkowie i Józefowie k. Lubicza

Był synem Władysława i Heleny z Żeromskich, 10-hektarowych gospodarzy. W 1904 r. otrzymał świadectwo ukończenia jednoklasowej szkoły, a w 1909 r., ukończył szkołę trzyklasową, 6-letnią w Dobrzyniu n. Wisłą i podjął naukę w gimnazjum w Płocku, w której w 1913 r. zaliczył sześć klas. W 1914 r. ukończył „sześciomiesięczne rządowe kursy pedagogiczne”, zorganizowane przy szkole miejskiej we Włocławku. Prefektem tych kursów był znany wówczas pedagog, ks. K. Makowski.

Od września 1916 r. rozpoczął pracę nauczycielką, ucząc kolejno: we wsi Lisek, gmina Szpetal (do maja 1920), w Chalinie, pow. lipnowski jako kierownik szkoły (do 31 sierpnia 1924), w Działyniu, gmina Mazowsze (do sierpnia 1926 r. jako nauczyciel). Od

1 września 1926 r. września 1939 r. był funkcjonariuszem urzędów skarbowych we Włocławku i Gostyniu. Pracując w szkolnictwie, ukończył kolejne kursy wakacyjne w 1918, 1920, 1922 i końcowy kurs humanistyczny w 1923 r., uzyskując kwalifikacje nauczyciela szkół powszechnych.

W czasie okupacji był robotnikiem w zakładach „Hain” w Szpiegowie, potem jako woźny w gminie Ligowo.

Po wyzwoleniu powrócił do szkolnictwa i już 8 lutego 1945 r. zorganizował szkołę w Witkowie, pow. Lipno, którą z jednoklasówki rozbudował do szkoły pełnej, siedmioklasowej o czterech nauczycielach. Z dniem 1 września 1949 r. przeniósł się do dwuklasowej szkoły w Choczniu, gmina Ligowo, pow. lipnowski. Z dniem 1 marca 1951 r. przeniesiony został do Szkoły Podstawowej w Liciszewach, gmina Mazowsze w charakterze nauczyciela. Wkrótce, bo już 1 września 1951 r. odszedł z Liciszew do szkoły dwuklasowej w Jósefowie, gmina Dobrzejewice (od 1954 gmina Lubicz), z powierzeniem funkcji kierownika placówki (szkołę przejął od Heleny Schick-Kilanowskiej).

Z dniem 30 czerwca 1958 r., z uwagi stan zdrowia i na emerytalny, przeszedł na emeryturę.

Ożenił się z Honoratą ze Słomskich, z którą miał troje dzieci: Janusza (ur. 1928), Wandę (ur. 1932) i Mirosława (ur. 1949).

AUM Toruń, teczka akt osobowych, nr O. IV. 1024 K/199; Giziński, *Niepospolici*, s. 240-241; *Historia szkoły*, <http://www.spchalin.republika.pl/historia.htm/25> VIII 2013.

KONOPACKI MAKSYMILIAN (†9 VII 1863 r. pod Szczutowem k. Sierpca), powstaniec i ofiara insurrekcji 1863 r.

Pochodził z zaboru pruskiego. Jako ochotnik przeszedł na teren ziemi dobrzyńskiej i tu brał udział w powstaniu 1863 r. w oddziale Piotra Czarlińskiego. Poległ w bitwie z wojskiem carskim pod Szczutowem-Bliznem w ziemi dobrzyńskiej.

Bukowski, *Pomorze*, s. 163; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 300; Krajewski, *Powstanie*, s. 115, 150; Myśluborski-Wołoski, *Udział Prus*, s. 158; Zieliński, *Bitwy*, s. 239.

KONRAD z Osieka h. Lebel (XIV/XV w.), chorąży mniejszy dobrzyński

Leblowie, jako przedstawiciele rodu śląskiego, przybyli do ziemi dobrzyńskiej razem z Władysławem Opolskim. Był synem Piotra, który występuje na dokumentach z 11 października 1383 r., 13 maja 1391 r. i 27 lipca 1292 r., a który w 1391 r. był burgrabią zamku biskupów kujawskich w Raciążku.

W początkach XV w. razem ze swym bratem Magnusem z Osieka, pisał się z Osieka „na północ od Strzyg” w ziemi dobrzyńskiej. Dnia 8 września 1411 r., komornik komtura brodnickiego, zabrał mu 13 koni, z których zwrócił 8, a 5 o wartości 12 grzywien groszy praskich, nie oddał. W kolejnym roku ten sam komtur zabrał Konradowi i jego kmieciom 12 koni i 3 wozy ze sprzętami o wartości 30 kop groszy praskich. W tej sytuacji wysłannik Zygmunta Luksemburskiego, Benedykt Makrai zlecił Zakonowi wypłacenie dziedzicowi Osieka stosownego odszkodowania. W karierze

politycznej doszedł do urzędu chorążego dobrzyńskiego i swoją pieczęć przywiesił na dyplomie sejmiku dobrzyńskiego z 25 stycznia 1434 r., gwarantującym wybór jednego z synów Władysława Jagiełły na tron polski.

Ostatnim męskim przedstawicielem tego rodu był Mikołaj Magnus z Osieka, który jednak zmarł bezpotomnie.

AD Włocławek, Włocławska księga konsystorska 1, k.1-11v, 32v; Biliński, *Szlachta*, s. 124; Bogucki, *Powiat*, s. 69; KDP, t. 2/2, nr 326, 542, 544578; Kozierowski, *Nazwy*, t. 6, s. 315-316; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 137; *Lites*, t. 2, s. 249-251, 260-263; S. Mikucki, *Rycerstwo słowiańskie w Wapenbock Gebrego*, *Studia Źródłowe*, t. 3, 1958, s. 112; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 35-36; Śliwiński, *Własność*, s. 19.

KONRAD MAZOWIECKI (*1187 lub 1188 r. †31 VIII 1247 r.), książę mazowiecki, kujawski, łęczycki, a od 1200 r. – krakowski (K 83)

Był synem Kazimierza Sprawiedliwego. Po ojcu otrzymał Mazowsze z Kujawami i ziemią dobrzyńską i chełmińską. W 1217 r. sprowadził niemiecki zakon rycerski, zw. „Dobrzyńcami”, mający bronić Mazowsza i ziemi dobrzyńskiej od pogańskich Prusów, oddając im w 1228 r. zamek w Dobrzyniu n. Wisłą i otaczające go ziemie pomiędzy strugami: Kamienicą i Chełmicą, Wisłą i rzeką Mień, tj. kasztelanję dobrzyńską oraz część wsi Dąb za Wisłą. Nadto dał Krzyżakom na Kujawach wioski Kwercz i Sadłowice pod Inowrocławiem. Zakon ten występował oficjalnie jako „*milites Christi, fratres de Dobrin, milites Christi de Prusia*”. W 1225-1226 r. sprowadził do Polski zakon krzyżacki, a w 1228 r. nadał mu ziemię chełmińską. W 1233 r. Krzyżacy zajęli zamek w Dobrzyniu n. Wisłą. W bitwie pod Brodnicą w 1235 r. „Bracia Dobrzyńscy” połączyli się z Krzyżakami.

Także w 1235 r. zdołał odzyskać zamek w Dobrzyniu spod panowania krzyżackiego i zapewne wtedy nadał miastu prawa miejskie.

W 1216 r. fundował w Dobrzyniu n. Wisłą kościół i klasztor dla ojców franciszkańców. Natomiast w 1236 r. usytuował w Kikole w ziemi dobrzyńskiej bazę obronną „*castrum Kychof*”, dając ten dobrze umocniony gród, wraz z Kujawami, synowi swojemu Kazimierzowi. W dniu 2 lipca 1236 r. na zjeździe w Dankowie, dzieląc Mazowsze między swych synów, Dobrzyń n. Wisłą jako stolicą kasztelanii dobrzyńskiej razem z Mazowszem oddał starszemu synowi Bolesławowi, księciu kujawskiemu. W 1237 r., razem z biskupem płockim Piotrem I, lokował na prawie polskim miasto Płock.

Po śmierci jego syna, Bolesława, tereny ziemi dobrzyńskiej przeszły do jego brata Kazimierza. Z jedynej żony, Agafii miał siedmioro dzieci.

Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 340-341; M. Biskup, G. Labuda, *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach. Gospodarka, społeczeństwo, państwo*, Gdańsk 1986, pass.; A. Bogucki, *Kasztelania kikolska w XIII wieku*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 1: 1989, s. 7-10; Bogucki, *Uwagi o kasztelaniamiach*, s. 81, 82-83; *Britannica*, t. 21, s. 120-121; CDM, nr 265, 266, 267, 286, 330, 361; *Dzieje Płocka*, s. 32, 74, 75, 90, 92, 94, 118, 147, 225, 593; P. Gałkowski, *Ziemia dobrzyńska od XI do XVIII wieku*, *Biuletyn Przewodnicki PTTK* 1988, nr 55, s. 10; P. Gałkowski, *Miasta ziemi dobrzyńskiej od XI do XVIII wieku*, *Biuletyn Przewodni-*

cki PTTK 1988, nr 56, s. 8; M. Gumowski, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku*, Toruń 1960, s. 65; *Katalog*, z. 6, s. II, 29, z. 9, s. 12-13; KDP, t. 12, s. 16; Kuczukowski, *Kikół*, s. 7; G. Mędelska, *750 lat Kikola*, Gazeta Kujawska 1985, nr 284, s. 4; J. Mitkowski, *Konrad*, PSB, t. 13: 1967-1968, s. 584-586, gdzie szersza literatura; G. Labuda, *O nadaniu biskupa Christiana dla Dobrzyńców z roku 1228*, Roczniki Humanistyczne, t. 20, 1972, s. 43-49; T. Olszacki, *O zamkach*, s. 121; S. Piekarski, *Prawdy i herezje*, Warszawa 1930, s. 71; *Płock. W 750. rocznicę lokacji miasta na prawie polskim 1237-1987*, Płock 1987; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 164; W. Polkowska-Markowska, *Dzieje zakonu dobrzyńskiego. Przyczynek do kwestii krzyżackiej*, Poznań 1926, s. 145 i n.; SGKP, t. 2, s. 87-89, t. 4, s. 95, t. 15/2, s. 76; B. Śliwiński, *Początki rządów Konrada I Kazimierzowicza na Kujawach*, Ziemia Kujawska, t. 7: 1985, s. 5-27; J. L. Verdmon, *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad w Królestwie Polskim*, Warszawa 1902, s. 46-47; *Wielka encykl. powszechna*, t. 5, s. 847; *Zabytki*, s. 160, 163; Zieliński, *O ziemi*, pass.

KOPCEWICZ HELENA (*28 VIII 1908 r. we wsi Brzyska, gmina Kołaszycze, pow. Jasło, województwo rzeszowskie †20 IX 1997 r.), nauczycielka, społeczniczka (K 84)

Była córką Józefa, działacza ludowego, kółek rolniczych i straży pożarnych oraz Apolonii z Jurków. Uczyła się w szkołach powszechnych we wsi rodzinnej Brzyska, Kołaszycach, a następnie kontynuowała naukę w Prywatnym Żeńskim Seminarium Nauczycielskim w Jaśle. W dniu 8 października 1927 r. w Krakowie zdała egzamin końcowy i uzyskała maturę. W całym województwie krakowskim brak było jednak wolnych etatów nauczycielskich.

W poszukiwaniu pracy w styczniu 1928 r. dotarła do inspektora szkolnego w Lipnie, od którego otrzymała skierowanie do Szkoły Powszechnej w Wichowie. Jej kierownikiem był Władysław Żołnowski, późniejszy jej szwagier i męczennik hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau. Oprócz pracy w szkole szybko rozwinęła działalność społeczno-artystyczną w środowisku. Powołała zespół teatralny, wystawiała sztuki patriotyczne, organizowała obchody i wieczornice z racji świąt narodowych i kościelnych. W sposób ciągły opiekowała się samotnymi i chorymi starcami, wprowadzając w szlachetne nawyki dzieci szkolne i młodzież pozaszkolną. Zyskała nie tylko uznanie, ale rzadko spotykaną otwartą wdzięczność miejscowej ludności. Jako pedagog nie uznawała drugoroczności uczniów, stad z dziećmi „odstającymi” w nauce pracowała dodatkowo po lekcjach, udzielając im bezpłatnej pomocy. Po zamążpójściu w 1939 r. przeniósł się do miejsca pracy męża, w Bobrownikach i tam podjęła pracę w szkole III stopnia.

Z chwilą wybuchu wojny, wraz mężem, dotarła do Brzyska, jej rodzinnej miejscowości. W Generalnym Gubernatorstwie okupant niemiecki zezwolił na uruchomienie szkół powszechnych dla polskich dzieci, stąd też podjęła pracę w pobliskiej wsi Dębowa. W 1942 r. otrzymała posadę w szkole III stopnia w Jadłowej, pow. Jasło. W urzędzie gminy znalazł również zatrudnienie w charakterze kancelisty jej mąż, Stanisław. Od września 1942 r. do 17 stycznia 1945 r. była zaangażowana w tajnym nauczaniu w Ośrodku Jadłowa jako nauczyciel geografii, języka polskiego i historii w zakresie szkoły podstawowej i średniej. W tym samym czasie mąż w godzinach urzędowych ofi-

cjalnie pracował w kancelarii gminnej, działał w partyzantce w ramach Armii Krajowej.

Latem 1945 r. wraz mężem powróciła na teren pow. lipnowskiego. Z dniem 15 czerwca 1945 r. podjęła pracę w Szkole Powszechnej III stopnia w Czernikowie, mąż zaś w urzędzie miejscowej gminy. Jesienią 1945 r. mąż został aresztowany przez Urząd Bezpieczeństwa w Bydgoszczy. Głównym zarzutem była przynależność do Armii Krajowej, czego zresztą wcale nie tait. Po półrocznych przesłuchaniach i wstawiennictwie wyższego rangą funkcjonariusza z Lipna, mieszkańca Świętosławia, został zwolniony. W tej sytuacji skorzystała z nadarżającej się okazji zmiany środowiska i przeniósł się do Dobrzejewic, gdzie z dniem 15 października 1946 r. podjęła pracę nauczycielską w miejscowej szkole, mąż natomiast został sekretarzem Urzędu Gminy i wkrótce prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej.

Tam także zaangażowała się w pracę społeczną na rzecz środowiska. Powołała strażacki zespół artystyczny, gdzie „aktorami” byli strażacy, ich żony, bądź narzeczone. Ćwiczyli w salce Urzędu Gminy, w drewnianym budynku, równoległym do szosy. Zespół sceniczny pracował intensywnie, a uzyskane pieniądze przeznaczał na budowę nowej remizy. Sztuki wystawiano w starej, odremontowanej, po detonacji pocisków wojennych, remizie. Sala widowiskowa mieściła ponad 300 miejsc.

W zakresie muzyki i śpiewu współpracowała z Antonim Walerychem, miejscowym muzykiem-organistą. Razem z mężem dość szybko doprowadziła do budowy Domu Strażaka, która trwała od wiosny 1948 do 10 maja 1950 r. Poświęcenia obiektów dokonał miejscowy proboszcz, ks. Józef Rosiński, co nie spodobało się I sekretarzowi partii w Lipnie, Alojzemu Pardrakowi.

Poza własnymi dziećmi Anielą i Janem, małżonkowie Kopcewiczowie wychowali jak własne, dzieci osieroczone Romana i Jana Porębskich. Koszty utrzymania czworga dzieci w szkole średniej na stacjach przekraczały ich możliwości finansowe. I z tych powodów w 1954 r. przeniósł się z rodziną do Torunia, gdzie pracowała kolejno w szkołach nr 17, 18 i nr 4.

Dalsze lata życia poświęciła rodzinie. W jej domu mieszkało kilku studiujących na UMK bratanków z Krakowskiego, którym pomagała w zdobyciu wyższego wykształcenia.

W dniu 3 stycznia 1939 roku wyszła za mąż za Stanisława Kopcewicza, sekretarza zarządu gminy w Bobrownikach n. Wisłą, który był bratem żony kierownika szkoły. Dnia 3 marca 1940 r. m. Brzyska, pow. Jasło urodził się syn Jan, późniejszy profesor i rektor UMK (1982-1984, 1987-1990, 1999-2005), a potem córka, Anielą.

Pochowana na Cmentarzu Komunalnym przy ul. Grudziądzkiej w Toruniu.

AUM w Toruniu,teczka akt osobowych, sygn. Ośw. k/204; Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 67, gdzie mylnie imię – Zofia, na s. 70 – Kopczevska; S. Giziński, *Helena Kopcewicz (1908-1997)*, [w:] SBPT, s. 27-32; Giziński, *Historia Dobrzejewic*, s. 42-44; Giziński, *Straż*, s. 16-17 4; Giziński, *Niepospolici*, s. 244-251; Pawłowski, *Obrowo*, s. 108; *Pracownicy UMK*, s. 354.

KOPCIEWICZ RYSZARD (*1895 r. w Możyszu na Białorusi †24 VIII 1966 r.), lekarz, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, organizator służby zdrowia, ofiara prześladowań komunistycznych (K 85)

Był synem uczestnika powstania styczniowego, ukrywającego się w Rosji. Studia medyczne ukończył w Kijowie w 1913 r. Początkowo pracował jako lekarz na Wołyniu. W 1919 r., czując się Polakiem, dołączył do oddziałów wojsk polskich, przebywających na tym terenie i przybył do Polski. Wziął udział w walkach z bolszewikami w 1920 r. W 1921 r. otrzymał pracę lekarza powiatowego w Biłgoraju.

W 1927 r. znalazł się w konflikcie z miejscowym władzami i przeniesiony został na podobne stanowisko do Rypina, a na jego miejsce przeszedł do Biłgoraju Henryk Safian, rypiński lekarz powiatowy. Funkcję lekarza powiatowego w Rypinie sprawował do 1939 r. Już w 1929 r. utworzył w Rypinie Powiatowy Ośrodek Zdrowia i od 1 sierpnia 1931 r. był jego kierownikiem. W końcu lat trzydziestych przystąpił do budowy Ośrodka Zdrowia w Skrwilnie. Nadto prowadził prywatny gabinet na rypińskiej Pradze.

Udzielał się w pracy społecznej, m. in. w 1935 r. widzieliśmy go w składzie komisji rewizyjnej Zarządu Oddziału PCK w Rypinie.

W początkach listopada 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony został w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Szczęśliwie zwolniony przez Niemców, wyjechał do rodziny na Śląsk. Początkowo pracował jako górnik, a następnie jako lekarz w Ubezpieczalni Społecznej.

W 1945 r. wrócił do Rypina, gdzie przez całą okupację mieszkała jego żona z dziećmi. Podjął pracę w gimnazjum jako lekarz szkolny i nauczyciel higieny. Prowadził także praktykę prywatną. W latach 1945-1950 był kierownikiem Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Rypinie. Od 1 maja 1948 r., po ustąpieniu dra Franciszka Dłutka, mianowany został lekarzem powiatowym w pow. rypińskim, a następnie w 1950 r. – kierownikiem Wydziału Zdrowia Prezydium PRN w Rypinie. W 1951 r. ze względów politycznych, jako lekarz przedwojenny, zwolniony został ze stanowiska administracyjnego i zastąpiony przez Mariana Grabowskiego. W następnych latach (1948-1963) kierował już tylko Przychodnią Obwodową w Rypinie. W 1963 r. przeszedł na emeryturę. Mieszkał w Rypinie przy ul. Spokojnej 4.

Po zmianach politycznych w październiku 1956 r., odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1959).

AP Bydgoszcz, UWP, sygn. 5209, Sprawozdanie lekarza powiatowego rypińskiego na rok 1948, k. 181; ASPZOZ Rypin, Akta personalne Ryszarda Kopciewicza; *Dzieje służby zdrowia*, s. 305-306; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 183, gdzie kopia kartki pocztowej nadanej przez niego do ZUS w Warszawie, Dział Zaopatrzenia Emerytalnego z 22 XII 1954 r.; *Kronika Rypińska* 1924, nr 13, z 1 XI; H. Piskorska, *Z dziejów Polskiego Czerwonego Krzyża na Pomorzu 1918-1938 i Sprawozdanie z działalności Okręgu Pomorskiego za rok 1937*, Toruń 1938, s. 105. 169; *Rypin między wojnami*, s. 94, 99, 194; *Rypin w PRL*, s. 557-558, 740-741, 1040, 1043-1044; S. Wesółowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie (1939-1945)*, opr. wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, s. 114.

KOPCZYŃSKA z d. Walczyńska JANINA (†2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (K 86)

Przed wojną była nauczycielką w Publicznej Szkole Powszechnej II stopnia w Radominie. We wspomnieniach Stefani Smółczyńskiej z d. Kopczyńskiej, bratowej Janiny Kopczyńskiej znajdujemy potwierdzenie jej pracy w Szkole Powszechnej w Radominie: „*W roku szkolnym 1938/39 przebywałam w Radominie u swej bratowej Janiny Kopczyńskiej z domu Walczyńska, która jako nauczycielka uczyła w miejscowej szkole powszechnej. Gdy nieraz wychodziła ona załatwiać różne sprawy szkolne, wtedy ją zastępowałam. Uczyłam dzieci śpiewu, gimnastyki i języka polskiego. Dzieci lubiły lekcje ze mną. Szczególnie wzniośle i z entuzjazmem śpiewały patriotyczne pieśni legionowe. Na lekcjach języka polskiego z właściwym odczuciem i dykcją odczytywały piękne wiersze, zamieszczone w czytankach. Chodziliśmy z bratową też na wycieczki z nimi. Pewnego razu wybraliśmy się do Płonego. Tam jest piękny pomnik ze słowami Napoleona na tablicy: „Gdybym się nie urodził na Korsyce, urodziłbym się na pewno wśród Polaków”.*

Po wybuchu wojny przebywała u swych teściów w Janowie, gmina Świdziebnia, bowiem jej mąż walczył w kampanii wrześniowej. Po latach przekazał on okoliczności jej aresztowania przez Selbstschutz: „*W dniu 21 października 1939 r., idąc do Świdziebni kierownik szkoły w Janowie, Marian Skowroński, odwiedził po drodze Janinę Kopczyńską. Miał on urzędowe wezwanie od okupacyjnych władz niemieckich do wzięcia udziału w zebraniu organizowanym w celu rzekomego omówienia spraw związanych z objęciem posady nauczycielskiej. Zachęcona perspektywą zatrudnienia, udała się z nim do Świdziebni na plebanię, gdzie wraz ze wszystkimi przybyłymi na konferencję nauczycielami z całej gminy została aresztowana, a w dniu następnym odstawiona do Rypina i osadzona (więziona) w piwnicach tzw. Domu Kaźni – dawnym gmachu polskiej Policji Państwowej przy ul. Warszawskiej 20”.*

Zamordowana w piwnicach rypińskiego więzienia. Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali.

Sąd Grodzki w Rypinie na rozprawie w dniu 10 marca 1949 r. określił datę jej śmierci jednak na 10 listopada 1939 r.

W 1937 r. wyszła za Stefana Kopczyńskiego (1916-2011) z Janowa k. Świdziebni.

AA, Legitymacja służbowa Janiny Kopczyńskiej z 31 stycznia 1939 r. podpisana przez inspektora szkolnego M. Cezaka, wystawiona jako nauczycielce szkoły w Radominie, przekazana autorowi przez jej męża S. Kopczyńskiego; AA, Odpis postanowienia Sądu grodzkiego w Rypinie z 10 marca 1949 r. wraz z uzasadnieniem, podpisanym przez sędziego grodzkiego A. Wiśniewskiego; AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 101/48; S. Kopczyński, *Janina Kopczyńska (z domu Walczyńska). Krótki rys życia i pracy nauczycielskiej*, Toruń 1998, mps (udostępniony autorowi w 2007 r. przez jej męża), s. 2-3; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 156; Krajewski, *Rypinie*, s. 154; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322, gdzie podałem Janowo jako jej miejsce pracy; Piotrowski, *Słownik*, s. 137, gdzie powtórzył, że pracowała w szkole w Janowie.

KOPCZYŃSKI HENRYK, ps. „Surma”, „Janusz” (*13 XII 1913 r. w Stalmierzu k. Chrostkowa †29 VI 1944 r. w Żabikowie k. Poznania), nauczyciel, kierownik szkoły w Nowej Wsi, por. Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., komendant Inspektoratu AK Włocławek, ofiara zbrodni niemieckich (K 87)

Był synem Stanisława, rzemieślnika i Jadwigi z Kaźmierkiewiczów. Po ukończeniu Publicznej Szkoły Powszechniej w Stalmierzu, wstąpił do Państwowego Seminarium Nauczycielskiego Męskiego w Wymyślinie, które ukończył 19 czerwca 1934 r. Pracę w zawodzie nauczycielskim rozpoczął w Publicznej Szkole Powszechniej w Nowej Wsi, gmina Chrostkowo w pow. lipnowskim, gdzie niebawem został jej kierownikiem. Działał w ZHP w stopniu podharcmistra.

W 1936 r. ukończył szkołę podchorążych rezerwy w stopniu podporucznika i w sierpniu 1939 r. został zmobilizowany do wojska. Brał udział w obronie Warszawy. Udało mu się uniknąć niewoli i w październiku 1939 r. powrócił do Stalmierza, zagrożony jednak aresztowaniami, prowadzonymi na tym terenie przez Selbstschutz i Gestapo, do końca życia musiał ukrywać się. W październiku 1939 r. na bazie dawnych struktur Stronnictwa Ludowego wraz ze Stanisławem Maćkiewiczem z Chrostkowa, Stanisławem Janiszem z Makówca i Janem Zielińskim z Głębozka, wstąpił do tworzonej przez przedwojennego działacza PSL, prezesa Zarządu Wojewódzkiego tego stronnictwa, Romualda Wasilewskiego ze Stalmierza konspiracyjnej organizacji pn. Polska Organizacja „Wolność”. Struktura tej organizacji objęła kilka gmin w pow. lipnowskim i rypińskim. W kwietniu 1940 r. POW została rozbita przez grudziądzką placówkę Gestapo.

W końcu 1940 r. nawiązał kontakt z Polską Organizacją Zbrojną „Znak”, powstałą w rejonie Lipna, i utworzył komórkę gminną tej organizacji w Chrostkowie. Na przełomie 1940/1941 r. powołany przez szefa Sztabu KO Józefa Chylińskiego, ps. „Wicher”, na komendanta Obwodu ZWZ Lipno, a od końca 1941 na komendanta Inspektoratu ZWZ Włocławek. Funkcję objął po mianowaniu Józefa Olszewskiego, ps. „Andrzej”, komendanta Podokręgu Północnego ZWZ. J. Chyliński polecił też mu objęcie w najbliższym czasie Inspektoratu Inowrocław (z pow. Inowrocław, Wyrzysk, Szubin). Na przełomie 1941/1942 r. zaprzysiął w Inowrocławiu pierwszych członków PZP. W drugiej połowie 1942 przeprowadził rozmowy scaleniowe z Komendą Powiatową POZ „Znak” w Lipnie.

Po unifikacji POZ i ZWZ z AK w styczniu 1943 r. m.in. powołał spośród członków POZ i ZWZ, Komendę Obwodu AK Lipno z komendantem Józefem Sadowskim, ps. „Zagończyk-Lech”. Inspektorat Włocławek obejmował wtedy powiaty: włocławski, lipnowski, rypiński i nieszawski. Aresztowany w Stalmierzu w dniu 8 maja 1943 r. przez ekspozyturę placówki grudziądzkiego Gestapo w Rypinie, zbiegł podczas doprowadzenia do aresztu policji kryminalnej w Rypinie. Ukrywając się w kwaterach konspiracyjnych Inspektoratu AK Włocławek (Placówka AK Chrostkowo), mianował Zbigniewa Klubińskiego, ps. „Wichura” komendantem Obwodu AK Lipno, w miejsce aresztowanego w dniu 5 maja 1943 r. J. Sadowskiego oraz desygnował Tadeusza Kowalskiego, ps. „Tomasz” na komendanta

Obwodu AK Rypin. Następnie został przetrzycony do Inowrocławia, gdzie objął konspiracyjne stanowisko inspektora Inspektoratu AK Inowrocław.

Ponownie aresztowany został przez Gestapo podczas tzw. wyspy inowrocławsko-nieszawskiej, trwającej od 26 października do pierwszych dni listopada 1943 r. Po wstępnych przesłuchaniach w Inowrocławiu, prętransportowany został do obozu pracy wychowawczej w Forcie VII, czyli więzienia policyjnego w Poznaniu, gdzie w końcu czerwca tego roku został rozstrzelany. Pośmiertnie, rozkazem Komendy Okręgu AK „Pomorzanie” z 1 stycznia 1945 r. (L. dz. 255/1), został odznaczony Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari V Klasy.

Jego żona, Zofia z Dunajskich wspierała go w działalności konspiracyjnej, rysując m. in. potrzebne mapy i szkice terenowe. Pozostawił syna Stanisława, który w 2004 r. już nie żył.

Postanowieniem Sądu Grodzkiego z 18 grudnia 1945 r. uznany został zmarłego 8 września 1944 r.

Jego nazwisko zostało upamiętnione na tablicach pamiątkowych przy szkołach podstawowych w Stalmierzu i Chrostkowie.

AFGEZ, t. osob. 68-677/Pom., Kopczyński Henryk, ps. „Surma”; Bieńkowski, *Zarys*, s. 72; Ciechanowski *Ruch oporu*, s. 141; Drzewiecki, *Walka*, s. 96; IPiT Skępe, biogram; K. Komorowski, *Konspiracja pomorska 1939-1947. Leksykon*, Gdańsk 1993, s. 27, 145; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 10, 12 i n.; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 168-169; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 181; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 328-329, 345; Krajewski M., *Wspomnienia i galeria*, s. 92; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 789; *Obóz hitlerowski na Błoniach w Inowrocławiu 1940-1945*, red. E. Miłkołajczak, Inowrocław 1991, s. 18, gdzie inf. o rozstrzelaniu w dniu 29 VII 1944 r.; R. Piotrowski, *Oni byli w pierwszym szeregu*, WTK 1976, nr 47, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 138; SBKP, cz. 3, s. 87, 89; cz. 4, s. 84, 138; A. Sikorowski, *Chrostkowo w ziemi dobrzyńskiej*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 11: 2007, s. 100; A. Sikorowski, *Oddali daninę krwi, abyśmy mogli żyć godnie*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1999, nr 3, s. 4; A. Sikorowski, *Szkoła Podstawowa w Nowej Wsi, Ziemia Dobrzyńska*. *Gazeta* 1996, nr 3, s. 4; E. Skerska, *Kopczyński Henryk*, SBKP, cz. 6, s. 87-88, gdzie jednak niemożliwe wydaje się utworzenie Polskiej Organizacji „Wolność” w listopadzie 1939 r., skoro jej współorganizator S. Maćkiewicz, nauczyciel ze Zbójna został już aresztowany w końcu października 1939 r.; *Wardzyńska, Rok 1939*, s. 174; M. Woźniak, *Więźniowie więzienia politycznego poznańskiego Gestapo w latach 1943-1945*, [w:] *Kronika Wielkopolska*, nr 1, Warszawa-Poznań 1985, s. 147, 182; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 210; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 313, 329.

KOPCZYŃSKI STANISŁAW (*24 V 1933 r. w Bobrownikach), nauczyciel, dyrektor szkoły w Bobrownikach, radny (K 88)

Syn Adama i Janiny z Paźniewskich. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnych w Bobrownikach, a następnie Państwowego Gimnazjum w Nieszawie. Potem był absolwentem Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących im. Stefana Żeromskiego w Toruniu, Liceum Pedagogicznego w Grudziądzu, Zaocznego Studium Nauczycielskiego w Bydgoszczy. W 1978 r., w Instytucie Kształcenia Nauczycieli w Warszawie, uzyskał dyplom uzyskania kwalifikacji, równoważny wyższemu studium zawodowym i kwalifikacji do nauczania w zakresie wychowania fizycznego.

Będąc zatrudnionym w latach 1951-1957 na etacie nauczyciela Szkoły Powszechniej w Bobrownikach, od

1953 r. odbył zasadniczą wojskową. Po ukończeniu Szkoły Podoficerskiej w Elblągu został skierowany do 1. Pułku Człogów im. Westerplatte. W 1956 r. przeniesiony do rezerwy w stopniu chorążego. Od 1957 r., przez 5 lat, pracował w bobrownickiej Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, aby w 1962 r. wrócić do pracy nauczycielskiej w miejscowej szkole. W latach 1970-1973 był jej kierownikiem (dyrektorem).

W 1973 r. powołany został na stanowisko naczelnika gminy Bobrowniki, które zajmował do 31 maja 1975 r. W latach 1976-1982 był zastępcą dyrektora i dyrektorem szkoły, a potem - gminnym dyrektorem szkół w Bobrownikach. Przyczynił się do wyremontowania miejscowej szkoły i wybudowania domu nauczyciela. Wspierał działalność chóru, zespołów muzycznego i tanecznego, szkolnego klubu sportowego, kółka modelarskiego, zespołów przedmiotowych: matematycznego, języka polskiego i plastycznego, a szkoła w Bobrownikach zajmowała czołowe miejsca w konkursach pieśni i tańca.

W kadencjach, obejmujących lata 1961-1964 i 1969-1973, sprawował mandat radnego Gromadzkiej Rady Narodowej, a w kadencji 1984-1988 – radnego Gminnej Rady Narodowej. Po stanie wojennym zrezygnował z przynależności do Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej.

W 1965 r. wstąpił do Polskiego Związku Łowieckiego i był w Kole nr 58 „Szarak” w Bobrownikach. W latach 1966-1975 pełnił funkcję prezesa koła, a w latach 1995-2006 był strażnikiem łowieckim, potem był członkiem zarządu koła. Za działalność w PZŁ wyróżniony brązowym medalem „Za zasługi w realizacji zadań polskiego łowiectwa” (1978) i Srebrnym Medalem Zasługi Łowieckiej (1989). Istotne są również jego zasługi włożone w rozwój miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej, do której należy od 1984 r. W 1985 r. objął funkcję prezesa; po rzeczeniu się jej w 1995 r., został prezesem honorowym. Przyczynił się do reaktywowania orkiestry dętej OSP, gdzie sam grał na tenorze.

Został odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1988), Złotym Krzyżem Zasługi (1977), Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984), Brązowym Krzyżem Zasługi (1974), Medalem 30-lecia Polski Ludowej (1974), Złotym i Srebrnym Medalem „Za Zasługi dla Pożarnictwa” (1993, 1987) i innymi.

W 1956 r. ożenił się z Janiną Szatkowską, nauczycielką (ur. 10 I 1936 w Kowalu-zm. 27 V 1983 w Bobrownikach), z którą zostawił dwoje dzieci: Danutę Hannę, zamężną Sadowską i Andrzeja.

Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 118-119.

KOPCZYŃSKI STEFAN (*11 V 1916 r. we Janowie k. Świdziebni w ówczesnym pow. lipnowskim †8 IV 2011 r. w Toruniu), dr nauk geograficznych, nauczyciel, społecznik, członek DTN (K 89)

Był synem Franciszka i Apolonii z Sosnowskich. Szkołę powszechną ukończył w Świdziebni w 1930 r.; szkoły średnie – Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Lubawie w latach 1930-1934, a w latach 1934-1936 Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie im. Stanisława Staszica w Grudziądzu.

W roku szkolnym 1938/1939 był nauczycielem kontraktowym we wsi Zasady w pow. rypińskim. Jako sierżant – podchorąży rezerwy piechoty w dniu 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do 2. Morskiego Pułku Strzelców w Gdyni. W wojnie obronnej polsko-niemieckiej brał udział w Obronie Wybrzeża – Gdyni i Kępy Oksywskiej oraz do 19 września w walkach na Oksywiu. Wzięty do niewoli niemieckiej, najpierw przez dwa tygodnie przebywał w obozie jeńców wojennych Oflagu IIA w Prenzlau, a następnie do 16 września 1940 r. w Stalagu IIA w Neubrandenburgu jako jeńiec wojenny o numerze 9708. Potem aż do końca wojny przebywał na robotach przymusowych jako robotnik rolny w miasteczku Marlow i wsi Völkswagen w powiecie Rostock w Meklemburgii.

Po wojnie odbył studia wyższe: Instytut Pedagogiczny Związku Nauczycielstwa Polskiego w latach 1946-1948, Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w zakresie geografii w latach 1949-1952. Tytuł zawodowy magistra uzyskał w 1952 r. w zakresie filozofii, uzyskane kwalifikacje zawodowe to: nauczyciel szkoły średniej – w 1972 r., a następnie doktorat nauk geograficznych, uzyskany w 1979 r. na podstawie rozprawy *Stosunki wodne Basenu Grudziądzkiego i jego otoczenia*.

Pracował kolejno w Publicznej Szkole Powszechnej w Topólnie w pow. gostyńskim (1937-1938), odbywając bezpłatną praktykę nauczycielską; Publicznej Szkole Powszechnej w Zasadach w pow. rypińskim (1938-1939) jako nauczyciel kontraktowy; Publicznej Szkole Powszechnej w Janowie w pow. rypińskim (1945-1946) na stanowisku kierownika szkoły; Publicznej Szkole Powszechnej w Świdziebni w pow. rypińskim (1946-1949) jako kierownik szkoły; Państwowym Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie (1949-1952) jako nauczyciel geografii; Państwowym Liceum Pedagogicznym w Grudziądzu (1952-1968) jako nauczyciel geografii; Zespole Szkół Ekonomicznych w Grudziądzu (1968-1991) jako nauczyciel geografii.

Był społecznikiem, m. in. opiekunem i organizatorem wycieczek w szkołach w latach 1949-1983, w latach 1978-1991 opiekunem Szkolnego Koła Ligi Ochrony Przyrody w Zespole Szkół Ekonomicznych w Grudziądzu, przewodniczącym Koła Polskiego Towarzystwa Geograficznego w Grudziądzu od jego powstania, tj. 22 stycznia 1953 r. do 21 stycznia 1984 r., w latach 1957-1958, kierownikiem Powiatowego i Miejskiego Ośrodka Krajoznawczo-Turystycznego przy Wydziale Oświaty i Wychowania w Grudziądzu, kierownikiem Powiatowego i Miejskiego Ogniska Metodycznego Geografii przy Wydziale Oświaty i Wychowania w Grudziądzu (1956-1972); członkiem Komisji dla Spraw Krajoznawstwa i Turystyki przy Kuratorium Okręgu Szkolnego Bydgoskiego w Toruniu, członkiem Komisji Programowej w zakresie geografii przy Departamencie Programów i Podręczników Przedmiotów Ogólnokształcących i Pedagogicznych; kierownikiem i obserwatorem stacji klimatologicznej Państwowego Instytut Hydrologiczno-Meteorologiczny w Grudziądzu (1952-1967).

Pozostawił bogaty dorobek pisarski: *Batymetria i fiyzyczne własności wód Jezior Skępskich*. „Sprawo-

„Sprawo-

zdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu" 1955, nr 6; *Kółko Geograficzno-krajoznawcze Uczniów Państwowego Liceum Pedagogicznego w Grudziądzu* (Pierwsza nagroda na konkursie „Kółko geograficzne pracuje”), „Geografia w Szkole” 1956, nr 6; *Batymetria i fizyczne własności wód Jezior Skępskich*, *Studia Scientiarum Torunensis* Toruń-Polonia, Vol. III, Nr 7, Sectio C (*Geographia et Geologia*), Toruń 1958; *Pojezierze Brodnicke*, „Poznaj swój Kraj” 1959, nr 3; *Położenie geograficzne Grudziądza*, „Rocznik Grudziądzki”, t. I, Grudziądz 1960; *Basen Grudziądzki*, „Poznaj swój Kraj” 1960, nr 11; *Zajęcia politechniczne w nauczaniu geografii – próby grudziądzkie*, „Nowa Szkoła” 1960, nr 11; *Obserwacje, ćwiczenia i wycieczki w II półroczu I klasy liceum pedagogicznego*, „Geografia w Szkole” 1960, nr 5; *Krajobraz geograficzny Grudziądza*, „Grudziądz Przewodnik” 1969; *Potrzebne materiały pomocnicze w nauczaniu geografii*, „Nowa Szkoła” 1962, nr 3; *Metoda porównań w nauczaniu geografii regionalnej* (Pierwsza nagroda na konkursie „Nauczanie geografii regionalnej”), „Geografia w Szkole” 1962, nr 1; *O niektórych jeziorach Basenu Grudziądzkiego*, „Rocznik Grudziądzki”, t. III, Grudziądz 1963; *Nazwa i położenie miasta (Grudziądza)*, [w:] *Przewodnik po Grudziądzu i okolicy*, Grudziądz 1965 oraz wyd. 2, Grudziądz 1968; *Skąły najbliższej okolicy* (Basenu Grudziądzkiego) (trzecia nagroda w konkursie „Lekcja geografii w terenie”), „Geografia w Szkole” 1966, nr 1; *O kształceniu politechnicznym w nauczaniu geografii – klasa V*, pr. zbior. pod red. R. Polnego *Kształcenie politechniczne w nauczaniu geografii*, Warszawa 1967; *Charakterystyka środowiska geograficznego wschodniej części Basenu Grudziądzkiego*, „Rocznik Grudziądzki”, t. V-VI, Grudziądz 1970; *Także obserwacje hydrograficzne i geologiczne* (w pracy Szkolnego Koła Krajoznawczo-Turystycznego przy Liceum Pedagogicznym w Grudziądzu), „Nowa Szkoła” 1971, nr 7/8; *Zmiany w stosunkach wodnych Basenu Grudziądzkiego wywołane działalnością gospodarczą*, [w:] *Konferencja Hydrograficzna Polskiego Towarzystwa Geograficznego Oddziału w Toruniu – Streszczenie referatów*, Toruń 22-24 IX 1972; *Przestrzenne jednostki hydrograficzne i gospodarka wodna Basenu Grudziądzkiego*, [w:] *Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu* nr 32, 1 I 1978-31 XII 1978, Toruń 1979; *Wpływ działalności gospodarczej na stosunki wodne zlewni Maruszy ze szczególnym uwzględnieniem Jeziora Rudnickiego Wielkiego*, [w:] *Stosunki wodne w zlewniach rzek Przymorza i dorzecza Dolnej Wisły ze szczególnym uwzględnieniem gospodarki wodnej jezior*, Sesja Naukowo-Techniczna IMiGW, SJIWiM, STN, Słupsk, 23-24 X 1980; *Stosunki wodne Basenu Grudziądzkiego i jego otoczenia*, [w:] *Dokumentacja geograficzna* 1978. z. 6, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980; *Stosunki wodne Basenu Grudziądzkiego i jego otoczenia*, *Studia Societatis Scientiarum Torunensis Toruń-Polonia*, Vol. IX, nr 4, Sectio C (*Geographia et Geologia*), Warszawa-Poznań-Toruń 1982; *Robert Burczyk (1908-1980)*, „Czasopismo Geograficzne” 1981, t. 52, z. 2; *Ochrona jezior ze szczególnym uwzględnieniem metod rekultywacji*, I Krajowa Konferencja Naukowo-Techniczna, „Gospodarka Wodna” 1985, nr 12; *O wodach źródłanych w Basenie Grudziądzkim*, „Rocznik

Grudziądzki”, t. IX, Grudziądz 1985; *Realizacja hasła programu geografii w klasie II liceum ekonomicznego „Gospodarka wodna Polski – problem zanieczyszczenia i ochrony zasobów wodnych”*, „Geografia w Szkole” 1985, nr 4; *Ochrona jezior ze szczególnym uwzględnieniem metod rekultywacji*, II Krajowa Konferencja Naukowo-Techniczna, „Gospodarka Wodna” 1990, nr 2; *Ochrona przeciwpowodziowa Grudziądza i jego regionu jako przykład poznawania środowiska lokalnego w nauczaniu geografii*, „Geografia w Szkole” 1991, nr 1; *Zdaniem ekologa* (O stanie, zagrożeniu, ochronie i racjonalnym wykorzystaniu zasobów naturalnych w Basenie Grudziądzkim), „Poznaj swój Kraj” 1991, nr 7; *Środowisko geograficzne regionu grudziądzkiego*, [w:] *Dzieje Grudziądza*, t. I, pr. zbior. pod red. J. Danielewicza, Grudziądzkie Towarzystwo Kultury, Grudziądz 1992; *Zagrożenie i ochrona środowiska geograficznego regionu grudziądzkiego*, [w:] *Dzieje Grudziądza*, t. I, pr. zbior. pod red. J. Danielewicza, Grudziądzkie Towarzystwo Kultury, Grudziądz 1992; *Rozwój terytorialny miasta Grudziądza*, *Echo Grudziądza*. Jednodniówka, z 18 VI 1992 r.; *Nazewnictwo geograficzne Basenu Grudziądzkiego i jego otoczenia*, „Przegląd Regionalny”, nr 1, Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, Toruń 1996-1997; *Stanisław Staszic patronem Centrum Kształcenia Ustawicznego w Grudziądzu*, Wyd. Mizar, Grudziądz 1997.

Mimo pozostawania przez szereg na emeryturze, każdy wolny czas poświęcał szerzeniu wiedzy na temat martyrologii mieszkańców powiatu rypińskiego, a szczególnie nauczycieli i innych pracowników oświaty. Od chwili powstania w 2007 r. był członkiem Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego. Żywo interesował się wszystkimi zamierzeniami Towarzystwa, mimo podeszłego wieku (nie mogąc osobiście uczestniczyć w spotkaniach), utrzymywał do końca swego życia kontakt z Towarzystwem, w ostatnich miesiącach życia korzystając z pomocy synowej, Marzeny. Do Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie przekazał cenne materiały biograficzne swojej rodziny oraz dotyczące martyrologii mieszkańców powiatu rypińskiego w okresie okupacji hitlerowskiej 1939-1945.

Posiadał szereg wyróżnień i odznaczeń, m. in.: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1984); Medal Komisji Edukacji Narodowej (1979); Medal Honorowy Polskiego Towarzystwa Geograficznego (1993); Odznakę „Za Zasługi dla Województwa Toruńskiego” (1985). Ożeniony w 1937 r. z Janiną z Walczyńskich, zamordowaną przez hitlerowców jesienią 1939 r., a następnie w 1955 r. z Zofią z d. Biendara, miał syna Michała Jana (ur. 1956), mgr inż. ochrony środowiska, rzeczoznawca Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, ożenionego z Marzeną Hinz, magistrem inżynierem ochrony środowiska. Zmarł w Zakładzie Opiekuńczym w Toruniu. Msza święta żałobna odprawiona została w dniu 13 kwietnia 2011 r. w kościele pw. św. Michała Archanioła Toruniu na Rybakach. Pochowany na cmentarzu przy ul. Antczaka w Toruniu.

Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 179; M. Krajewski, *Stefan Kopczyński (1916-2011), dr nauk geograficznych, nauczyciel, członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 5: 2012, s. 313-316; *Nekrolog*, *Rocznik Dobrzyński*,

t. 4: 2011, s. 362; Stefan Kopczyński, *Rys autobiograficzny*, Toruń 1997, mps (udostępniony autorowi w 2007); ZKZD 2005, s. 905-97.

KOPCZYŃSKI TADEUSZ (*21 XI 1910 r. †2 VI 1941 r. w Mauthausen-Gusen), pracownik umysłowy, ofiara zbrodni niemieckich (K 89a)

Przed wojną pracował w urzędzie gminy w Wąpielsku w pow. rypińskim. Aresztowany w okresie drugiej fali likwidacji tzw. elementu przywódczego w pow. rypińskim, w dniu 10 kwietnia 1940 r. w miejscu zamieszkania. Wystany do niemieckiego obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, gdzie oznaczono go numerem obozowym 22768. Tam po blisko roku został zamordowany.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP. sygn. Zg. 101/48; Piotrowski, *Słownik*, s. 138.

KOPKA EUGENIUSZ, ps. „Jaszczur” (†20 VIII 1944 r. pod Pokrytkami), organizator lewicowych oddziałów partyzanckich, podporucznik czasu wojny

Z zawodu był ślusarzem. W okresie drugiej wojny światowej wstąpił do Polskiej Partii Robotniczej i Gwardii Ludowej. W Armii Ludowej mianowany został podporucznikiem. W czerwcu 1944 r. wszedł do nowo utworzonego powiatowego dowództwa Armii Ludowej w Rypinie. W tym samym miesiącu złożył przysięgę partyzancką w lasach okalewskich k. Rypina. Następnie objął dowództwo nad jednym z plutonów w 2. Batalionie AL im. Ziemi Rypińskiej. Brał udział w kilku akcjach bojowych i sabotażowych, a także w nieudanej akcji odbicia więźniów radzieckich z obozu w Gutowie w pow. brodnickim. W dniu 15 sierpnia tego roku stoczył potyczkę z oddziałem SD i żandarmerii niemieckiej w okolicach Rogowa w pow. rypińskim. Także w lipcu tego roku uczestniczył jako członek w pierwszym posiedzeniu konspiracyjnej Powiatowej Rady Narodowej dla pow. rypińskiego w Okalewku k. Rypina. W sierpniu tego roku poległ w bitwie z przeważającymi siłami wroga pod Pokrytkami w pow. mławskim.

Ciechanowski, *Ruch*, s. 302, 313, 350, 364; Garas, *Oddziały*, s. 477; Z. Jędrzyński, *Walki i zwycięstwa PPR na Pomorzu*, Gazeta Pomorska 1961, nr 189; Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, s. 33, 34-38; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329; T. Kufel, *Droga walki*, Warszawa 1966, s. 181-182; *Okręg płocki*, s. 65, 300, 301, 302, 433; Ptasieński, *Na północ*, s. 246, 256; Wspomnienia Z. Domagalskiego, W. Domagalskiego i J. Kęsickiego.

KOPP JERZY GERARD (*28 II 1908 r. w Łodzi †7 XI 1980 r. we Włocławku), lekarz, żołnierz Armii Krajowej, ofiara prześladowań NKWD, społecznik (K 90)

Był synem Leopolda, księgowego i Bronisławy z Filipowiczów. Studia medyczne ukończył w 1934 r. na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. W latach 1935-1937 pracował w szpitalu wojskowym w Toruniu jako ordynator oddziału chirurgicznego. W 1937 r. przeniósł się do Dobrzynia n. Drwęcą, gdzie zamieszkał przy ul. Kilińskiego 12. Mieszkał i posiadał gabinet w kamienicy przy ul. Kilińskiego, gdzie dziś

jest zakład fotograficzny P. Badowskiego. Asystowała mu zakonnica, siostra Stanisława ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek N.M.P. w Golubiu. Dzięki jego staraniom siostry pozostawiono na miejscu, ale przesiedlono je także do Dobrzynia. Mieszkały w mieszkaniu po księdzu prefekcie S. Grabowskim przy ul. Pięknej. Zmuszono je jednak do zrzucenia stroju zakonnego, chodziły zatem po cywilnemu. Plebanię w Golubiu zajął lekarz niemiecki, dr Grejnert. Tam przyjmował pacjentów, również i Polaków, także z Dobrzynia. Aptekę w Dobrzyniu Niemcy zlikwidowali. Jej właściciel, mgr Marian Kuchciński, pracował w niemieckiej aptece w Golubiu.

Znany był z aktywności w życiu społecznym. Był m. in. w składzie Komitetu Honorowego Zjazdu Kół Śpiewaczych Okręgu I. Pomorskiego Związku Śpiewaczego, który odbył się w Golubiu 6 sierpnia 1939 r.

We wrześniu 1939 r. wziął udział w wojnie obronnej, gdzie trafił do niemieckiej niewoli, a potem do oflagu, skąd szczęśliwie w listopadzie 1939 r. został zwolniony i powrócił do domu. Działał w konspiracji jako żołnierz Armii Krajowej, współpracował z Wojskową Służbą Kobiet, w tym przede wszystkim z Jadwigą Cyrklaff z Golubia. Aby uchronić przed wywozem na roboty przymusowe wziął do swego domu w charakterze pomocy domowej córkę przedwojennego kierownika szkoły: Czesława Podolskiego i jego żony Michaliny, Marię.

Po wyzwoleniu został aresztowany przez NKWD i wywieziony do Związku Sowieckiego do łagru Siewierna Griwa, skąd wrócił dopiero w 1947 r. Po powrocie przeprowadził się z Dobrzynia do Golubia, do kamienicy przy ul. Rynek 23, później przy Hallera 5 i tu został kierownikiem przychodni przy ul. Kolejowej. Zakonnice ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek N.M.P. z Golubia, zatrudnione były w Ośrodku Zdrowia jako pielęgniarki i śpieszyły z pomocą medyczną również chorym w Dobrzyniu. Dział społecznie, głównie w PTTK, najpierw jako wiceprezes, a potem członek honorowy, a także w PCK, gdzie od 1956 r. był prezesem honorowym miejscowego Oddziału. Po utworzeniu powiatu golubsko-dobrzyńskiego został kierownikiem Wydziału Zdrowia PRN i wówczas podjął decyzję o budowie nowego szpitala, który został oddany do uw 1973 r. Przy ul. Wodnej wybudował dom, który po jego śmierci przejęły siostry zakonne.

Ożeniony z Anną Jastakówną (ur. 2 X 1912), pozostawił jedną córkę Barbarę, za Edmundem Busłowiczem. Zginął wraz z żoną w wypadku drogowym na tzw. Czarownicy k. Rypina.

Obecnie jedna z ulic w Golubiu-Dobrzyniu, gdzie położony jest szpital, od 1996 r. nosi jego imię.

Pochowany wraz z żoną w dniu 11 listopada 1980 r. na cmentarzu w Golubiu.

J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 269-270; *Oni tu żyli*, s. 87-101; *Pamiętnik zjazdu*, s. 4; M. Seroczyński, *Nie zwyciężył nas czerwony kat*, Głos Chełmiński 2006 nr 2, s. 13; *Wspomnienia o Marii i Tadeuszu Spodniewskich*. Jadwiga Strzałkowska, *dobrzyńska krawcowa zaprzyjaźniona z rodziną Spodniewskich*, [w:] *Oni tu żyli*, s. 187, przypis 65; *Zawacka, Brodniczanki*, s. 179, 216; L. Żuchowski, *Miasto nadgraniczne. Szkice z historii Golubia-Dobrzynia*, Golub-Dobrzyń 2013, pass.

KOPROWSKI ZBIGNIEW (*14 IV 1962 r. we Włocławku †11 IV 2011 r.), bibliotekarz, miłośnik Dobrzynia n. Wisłą i okolic (K 91)

Był synem Kazimierza i Anny z Krajewskich, średnio-rolnych gospodarzy z Grochowalska k. Dobrzynia n. Wisłą. Po ukończeniu Szkoły Podstawowej w Krojczynie, kontynuował naukę w Technikum Rolniczym w Dobrzyniu n. Wisłą, które ukończył w 1982 r. W latach 1983-1985 odbył służbę wojskową w stopniu kaprała. W 1990 r. ukończył dwuletnie Policealne Studium Bibliotekarskie Zaoczne w Toruniu i uzyskał tytuł zawodowy bibliotekarza. W późniejszych latach doskonalił się w związku ze swoją pracą biblioteczną; w czerwcu-lipcu 2005 r. był słuchaczem kursu „Wykorzystywanie podstawowych technik informatycznych”, zorganizowanego przez Wojewódzką Bibliotekę Publiczną – Książnicę Kopernikańską w Toruniu, którego celem było przygotowanie personelu czytelników internetowych do obsługi regionalnej sieci transferu informacji. W latach 1990-2000 był członkiem Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, Okręg Włocławek.

W dniu 11 maja 1987 r. zatrudniony został jako bibliotekarz w Grochowalsku w Filii Nr 2 Miejsko-Gminnej Biblioteki Publicznej w Dobrzyniu n. Wisłą. W tym czasie powiększał się księgozbiór i liczbę czytelników biblioteki, ożywił działalność filii (w Chalinie, Grochowalsku, Płomianach) i punktów bibliotecznych (Dyblin, Zbyszewo, Krojczyn, Głowczyn). W 1990 r. objął funkcję kierownika biblioteki w Dobrzyniu n. Wisłą, z którą był związany przez wszystkie lata pracy zawodowej. Kierował bieżącą działalnością biblioteki, kupował książki, doradzał czytelnikom, nadzorował przeobrażenia instytucji w nowych warunkach. Od 1989 r. biblioteka podporządkowana została bezpośrednio samorządowi Miasta i Gminy Dobrzyń n. Wisłą. W związku z nowymi zasadami finansowania biblioteki zlikwidowano punkty biblioteczne, filie w Płomianach (1991) i Grochowalsku (1999), ograniczono działalność Filii Nr 2 w Grochowalsku, przeniesiono filię w Chalinie do nowego lokalu. W dniu 28 grudnia 1993 r. nadano bibliotece statut i zmieniono nazwę na Biblioteka Publiczna. Po tym nadzorował przeniesienie zasobu bibliotecznego z ul. Zduńskiej w Dobrzyniu do nowej siedziby przy ul. Szkolnej 2. Nowy lokal wyposażył w sprzęt komputerowy, uruchomiona została czytelnia internetowa (2004), zasób biblioteki zaczęto katalogować w programie bibliotecznym MAK (2001). Z jego inicjatywy biblioteka zgromadziła bogaty zasób regionalistów. W sierpniu 2009 r. biblioteka pod jego kierownictwem obchodziła 60-lecie istnienia.

Aktywnie uczestniczył w życiu społeczno-kulturalnym regionu. Działał w Klubie Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej skarbnika, współredagował periodyk „Dzieje Dobrzyńskie”, publikował artykuły dotyczące historii regionu, współorganizował konkursy wiedzy o regionie „Ziemia dobrzyńska. Moja Mała Ojczyzna”. Pozostawił pewien dorobek pisarski: *Ochotnicza Straż Pożarna w Grochowalsku* (Dzieje Dobrzyńskie, nr 6/7); *Historia Biblioteki Publicznej w Dobrzyniu nad Wisłą* (Dzieje Dobrzyńskie, nr 9/10).

Za swą działalność w maju 2010 r. otrzymał wyróżnienie „Za Zasługi dla Miasta i Gminy Dobrzyń n. Wisłą”.

Autopsja (1995-2011); A. Bieńkowska, *Zbigniew Koprowski (1962-2011), dyrektor biblioteki w Dobrzyniu n. Wisłą*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 317-318.

KOPYCIŃSKI WALENTY (*ok. 1904 r. †24 II 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 92)

W 1924 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie.

W dniu 14 kwietnia 1940 r. wraz z grupą 131 nauczycieli powiatu gostynińskiego został aresztowany. Najpierw wysłany został do hitlerowskiego obozu w Dachau, gdzie nadano mu numer obozowy 8719, a następnie do Mauthausen-Gusen, gdzie został zamęczony 24 lutego 1941 r.

IPiT Skępe, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 70; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 128; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 231.

KORDYLEWSKA JANINA (*1910 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (K 93)

Do 1939 r. była wraz z mężem Romanem była nauczycielką w Szkole Powszechnej w Świdziebni w pow. rypińskim. Aresztowana w dniu 21 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Rypinie i osadzona w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Tam została zamordowana, a zwłoki Niemcy wywieźli i pogrzebali w lasach skrwileńskich.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 139; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

KORDYLEWSKI ROMAN (*1908 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 94)

Do 1939 r. była wraz z żoną Janiną był nauczycielem w Szkole Powszechnej w Świdziebni w pow. rypińskim. Aresztowany w dniu 21 października 1939 r. przez Selbstschutz na rzekomej konferencji nauczycieli w Rypinie i osadzony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Tam został zamordowany, a zwłoki Niemcy wywieźli i pogrzebali w lasach skrwileńskich.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 140; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

KORNACKI TADEUSZ (*8 IX 1896 r. †1 XI 1940 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły Suminie, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa. Do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Suminie. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Dachau, gdzie został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. 65/48; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 140; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 181.

KORNATOWSKI EUGENIUSZ (*1922 r. w Dobrzejowicach k. Torunia †2011 r.), nauczyciel, kierownik szkoły w Kowalkach k. Rypina, przewodniczący Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie, działacz społeczny (K 95)

W 1952 r. ukończył Rejonową Komisję Kształcenia Nauczycieli w Wymyślinie i w tym samym roku został kierownikiem Szkoły Podstawowej w Kowalkach k. Rypina, którą przejął po Annie Cissowskiej. Pracował tam razem z żoną, Zofią, która z kolei w końcu 1953 r. przejęła od niego tę funkcję.

Od 12 stycznia 1954 r. do 1959 r. był przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie. Od 1959 r. ponownie był dyrektorem Szkoły Podstawowej w Kowalkach i pozostawał nim do czasu przejścia na emeryturę w 1984 r., kiedy został zastąpiony przez Janusza Małeckiego. Przyczynił się do rozwoju szkoły oraz miejscowości, w tych latach wybudowano m. in. remizę strażacką, zlewnię mleka, sklep, tartak oraz wodociąg. W 1966 r. zainicjował budowę nowej szkoły, którą oddano do użytku w 1968 r. Szkole nadano imię Mikołaja Kopernika. Był aktywnym działaczem społecznym, m. in. przez szereg lat pełnił funkcję prezesa miejscowego kółka rolniczego.

Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 98-99, mylnie nazywają go, z racji pełnienia funkcji PRL-owskiego przewodniczącego PRN, starostą powiatu rypińskiego, bowiem te funkcje nie mogą być z sobą kompatybilne; nadto myląc przy tym daty pozostawania na tym pierwszym stanowisku; Krajewski, *Alma Mater*, s. 52; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 107; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 133; *Rypin w PRL*, s. 444, 1031.

KORPAL WOJCIECH (*2 VII 1947 r. w Lipnie †24 VIII 2010 r. w Jaranowie), chemik, dr hab.

W 2005 r. na podstawie rozprawy *Granulowanie materiałów rolno-spożywczych metodą bezciśnieniową* uzyskał stopień doktora habilitowanego nauk rolniczych w zakresie inżynierii rolniczej. Kolokwium habilitacyjne odbyło się na Wydziale Inżynierii Produkcji Akademii Rolniczej w Lublinie. Kierował Zakładem Technologii Żywności na Uniwersytecie Technologiczno-Przyrodniczym w Bydgoszczy. W latach 1999-2005 pełnił funkcję prodziekana ds. nauki, a od 2008 r. był dziekanem Wydziału Technologii i Inżynierii Chemicznej UTP. Był autorem m. in. *Granulowanie materiałów rolno-spożywczych metodą bezciśnieniową* (2005, rozprawa hab.); *Ćwiczenia laboratoryjne z inżynierii chemicznej: praca zbiorowa, cz. 1, Ćwiczenia laboratoryjne z procesów mechanicznych* (1979, współautor)

Był współzałożycielem oraz (w latach 1982-1989) członkiem Tajnej Komisji Zakładowej Solidarności na Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy.

Miał żonę, Grażyną i syna Michała.

Zginął w wyniku wypadku samochodowego w Jaranowie.

<http://utp-old.utp.edu.pl/page.php?cat=35&lang=0/9> VIII 2013; www.nauka-polska.pl

KORPALSKI HENRYK (*17 IX 1918 r. w Zbyszewie †14 IX 1990 r.), nauczyciel, działacz społeczny

Był synem Jana i Władysławy z Ziółkowskich. Urodził się w rodzinie rolniczej. Po ukończeniu Szkoły Po-

wszechnej w Wielgiem, pracował w gospodarstwie rodziców w Czarnem. W sierpniu 1944 r. został wywieziony na roboty przymusowe do prac przy kopaniu tzw. okopów do wsi Głębocek w pow. brodnickim, gdzie przebywał do stycznia 1945 r.

Po wyzwoleniu ukończył kurs nauczycielski w Wymyślinie i przez dziewięć lat pracował jako nauczyciel w szkołach: Radomicach, w Lipnie i Ryszewku. W latach 1954-1970 pracował w Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lipnie, a następnie do 1976 r. w Urzędzie Miejskim w Lipnie. Zbierał materiały dotyczące Lipna, które po śmierci, zgodnie z jego wolą, przekazano Zenowi Gózdziowi w Lipna.

W 1946 r. ożenił się z Marianną Jurkiewicz, pozostawił syna Andrzeja i córkę Jadwigę.

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Z. Góźdź, *Henryk Korpalski, nauczyciel, pracownik administracji państwowej*, *Gazeta Lipnowska*, nr 20: 1994, s. 5.

KORPALSKI JÓZEF (*1876 r. w Popowie w pow. lipnowskim †1956 r.), uczestnik wojny 1920 r., rolnik, uczestnik wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej, działacz społeczny i oświatowy

Był synem Jana i Emilii z Turskich. Matka pochodziła ze starej polskiej szlachty i wniosła do domu zamiłowanie do nauki i literatury polskiej. Uczyła dzieci języka polskiego, wszczebiała im ducha patriotyzmu. W wieku 18 lat obowiązkowo został wcielony do wojska rosyjskiego, gdzie służył przez 5 lat.

W okresie pierwszej wojny światowej i wojny bolszewicko-polskiej walczył w 1920 r. o niepodległość Polski. Następnie wyjechał do Ameryki, gdzie pracował zarobkowo, a po powrocie kupił gospodarstwo rolne w Chlebowie k. Lipna, które było wzorem dla innych rolników. Był też wielkim społecznikiem, pełniąc szereg funkcji w różnych organizacjach i związkach: ławnika w Sądzie Powiatowym w Lipnie, komendanta Straży Pożarnej w Karnkowie. Walnie przyczynił się do założenia Średniej Szkoły Męskiej im. Henryka Sienkiewicza w Lipnie. W dniu 13 lipca 1922 r. wybrany został do sekcji budowy szkół powszechnych w powiecie, utworzonej przy Sejmiku Powiatowym w Lipnie.

W okresie okupacji hitlerowskiej cała jego rodzina została wywieziona do hitlerowskiego obozu przesiedleńczego „Smalcówka” w Toruniu, a następnie pracował przymusowo w Piasecznie.

Po wojnie wrócił na gospodarstwo rolne w Chlebowie i zajął się ponownie pracą społeczną na rzecz wsi. Był jednym z założycieli-udziałowców Powiatowego Banku Spółdzielczego w Lipnie, który otwarty został 3 sierpnia 1945 r.

Dwukrotnie żonaty z siostrami: Rozalią, a potem Marianną Jurgielskimi. Z dwóch małżeństw miał ośmioro dzieci, m. in. syna Zygmunta.

Pochowany na cmentarzu w Karnkowie.

Z. Góźdź, *Józef Korpalski, ziemianin, działacz społeczny i oświatowy*, *Gazeta Lipnowska* 1995, nr 23, s. 9.

KORPALSKI ZYGMUNT (*27 X 1919 r. w Chlebowie †9 VII 1992 r. w Lipnie), rolnik, uczestnik wojny obronnej 1939 r., działacz spółdzielczy i społeczny

Był synem Józefa i Marianny z Jurgielskich. Szkołę powszechną ukończył w Chlebowie, a potem szkołę ogrodniczo-rolniczą w Siedlcach. Jako ochotnik wziął w udział w kampanii wrześniowej 1939 r. W czasie okupacji wywieziony został na roboty przymusowe w głąb Rzeszy Niemieckiej.

Po wojnie objął gospodarstwo rolne po rodzicach. Brał aktywny udział w życiu wsi i pow. lipnowskiego. W latach 1949-1951 był jednym z założycieli Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Karnkowie, a w latach 1957-1988 wchodził w skład rady nadzorczej GS „SCh” w Lipnie. Po 1956 r. zajął się organizacją kółek rolniczych w Lipnowskiem. W latach osiemdziesiątych był prezesem Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej w Bielicy, w gminie Kikół.

Ożeniony dwukrotnie: pierwszą żoną była Jadwiga z domu Górzyńska, drugą – Wiktoria, z domu Redeka. Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

T. Chojnicki, *Zygmunt Korpalski (1919-1992), rolnik, działacz spółdzielczy i społeczny*, Gazeta Lipnowska, nr 25: 1996, s. 7.

KORSZEŃ TADEUSZ (*2 IV 1929 r. w miejscowości Brzozowy Kąt (Lubelszczyzna), nauczyciel-polonista w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie, animator kultury, dyrektor Liceum Ogólnokształcącego i Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Lipnie, przyjaciel młodzieży (K 96)

Jest synem Franciszka i Leokadii z Olszewskich. W latach 1949-1953 studiował filologię polską w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Gdańsku. Po studiach, w latach 1953-1967 był nauczycielem języka polskiego w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie k. Lipna. Jego żona, Zofia – także polonistka, pracowała tam o jeden rok dłużej. Pasjonował się fotografią. W Wymyślinie mocno inspirował ożywione życie kulturalne, w tym uczniowski samorząd szkolny. Przez kilka lat wydawana była gazetka szkolna pt. „Kalejdoskop Kulturalny”, której był swoistym *spiritus movens*. W 2001 r. przekazał piszącemu te słowa kilkadziesiąt ręcznie przygotowanych, artystycznie i literacko opracowanych szpalt wymyślińskiej gazetki. W 1964 r. jego wychowankowie osiągnęli niebagatelny sukces w Ogólnopolskim Konkursie „Złotego Kłosa”, którego patronował „Dziennik Ludowy”. Jedną z gazet, której fragment również przekazał autorowi w dniu 9 czerwca 2001 r., czyli po 37 latach, pisała: „*Liceum Pedagogiczne w Skępem zaangażowało do „Złotego Kłosa” większość uczącej się młodzieży. Z lasku, gdzie właśnie sadzono drzewka, wyszedł polonista. „- Z początku – przyznał – do konkursu wcale się nie paliłem. Upowszechniać książki, których się samemu nie zna... Powiedziałem, że jeśli nie otrzymam od bibliotekarzy wszystkich egzemplarzy konkursowych, o niczym mowy nie ma”. Więc bibliotekarze do Warszawy, Bydgoszczy, do Łodzi. Komplet jest. Ku pewnemu zdziwieniu okazało się, że dużo pozycji wartościowych i dobrych. Przez całą zimę młodzież czytała i klóciła się. O treść, o wydźwięk, o założenia społeczne, moralne... - Powiedziałem pisarzom – śmiejąc się, rzekł polonista, – że młodzież nasza ma dużo do nich pretensji. Szczególnie za sposób przedstawiania miłości”.*

Potem przez długie lata pracował razem z żoną, Zofią w Liceum Ogólnokształcącym w Lipnie. W 1967 r., po Marianie Tabaszewskim, objął funkcję dyrektora Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie i był nim do 1983 r. Jego zastępcami byli: Marian Urbański i Józef Kosiński. W tym okresie nastąpiła wyraźna poprawa warunków nauki, a szkoła odnosiła znaczące efekty dydaktyczne, także w konkursach i olimpiadach przedmiotowych. W celu dalszego doskonalenia procesu nauczania, od 1970 r. wprowadzono istotne zmiany w kształceniu młodzieży. Rozpoczęto profilowanie poszczególnych klas. Obok profilu ogólnego, wprowadzone zostały profile: humanistyczny i matematyczno-fizyczny. Rozszerzono program nauczania przedmiotów kierunkowych, który miał w konsekwencji umożliwić absolwentom łatwiejsze zadanie egzaminu na studia wyższe. Nowy etap działalności lipnowskiej placówki rozpoczął się w roku szkolnym 1977/1978, kiedy to decyzją ówczesnego Kuratora Oświaty i Wychowania we Włocławku utworzono Zespół Szkół Ogólnokształcących. W skład nowo powstałego Zespołu weszły stacjonarne Liceum Ogólnokształcące oraz Liceum dla Pracujących. W 1973 r. kierowana przez niego lipnowska szkoła średnia należała do ścisłej czołówki szkół średnich w woj. bydgoskim.

W roku szkolnym 1978/79 w skład Zespołu weszło powołane od podstaw Liceum Medyczne – Wydział Pielęgniarstwa na podbudowie szkoły podstawowej, kształcące dyplomowane pielęgniarki. Jako dyrektor szkoły przeżywał stan wojenny i przerwanie zajęć szkolnych na okres około miesiąca. W okresie działalności „Solidarności” bronił uczniów, m. in. Jana K. Ardanowskiego, obecnego posła na sejm RP przed represjami ze strony Urzędu Bezpieczeństwa. Dyrektorem lipnowskiego LO był do 1983 r., a funkcję tę przejął po nim na jeden rok Józef Kosiński.

Wraz z żoną znany był z wyjątkowej uczynności i serdeczności, o czym przez lata mógł przekonać się piszący te słowa. W końcu lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku obydwójce zabiegali u piszącego te słowa o pracę w WSHE we Włocławku dla niektórych absolwentów wymyślińskiego liceum, m. in. dla A. Wróbla. W okresie wymyślińskim napisał utwór poetycki pt. *Świtez (parodia wymyślińska)*, opublikowany jednak dopiero w 2001 r. Na łamach rocznika naukowego pt. „Ziemia Dobrzyńska” zamieścił dwa szkice literacko-wspomnieniowe: *Rozłączenie* (wspomnienia z Wymyślina), (t. 4: 1996) oraz *Zjazdowe wspomnienia wymyślińskiego nauczyciela z 2005 r.*, (t. 10: 2006), gdzie wyznał m. in.: „*Do Wymyślina przybyłem z młodą i piękną (do dziś) żoną przed pół wiekiem, gdy byłem jeszcze bardzo młodym człowiekiem. Dzisiaj znajomi chudego literata obiektywnie stwierdzają, że o te parę kilogramów jestem starszy. Przybyłem w tym czasie, kiedy młodzież z entuzjazmem i profesorami budowała piękny sportowy stadion. Na nim potem wyrabiała tężyznę fizyczną, kształtowała sportowe charaktery, odnosiła sukcesy, uczestniczyła w ogólnopolskich zawodach. Nie pamiętam, kto w czasie uroczystości otwarcia wykonał rundę honorową. Na pewno nie ja, chociaż byłem do tego najbardziej predysponowany. Byłem najlepszy wśród studentów Trójmiasta w biegu na tysiąc metrów”.*

Wraz z żoną był promotorem twórczości i działań wielu swoich wychowanków oraz przyjaciół. W 1998 r. do tomiku poezji pt. *Kwiaty serca* Zofii E. Szczęsnej z Wioski k. Skępego, z którą łączą ich serdeczne więzy, napisali prawdziwie literackie „Posłowie”.

W listopadzie 1999 r. przeniósł się z żoną do Gdańska, bliżej córek.

W 1953 r. wziął ślub z Zofią Jablonka (ur. 27 IV 1931), mgr filologii polskiej, długoletnią, zasłużoną nauczycielką języka polskiego w LP w Wymyślinie, a potem w LO w Lipnie, z którą ma dwie córki: Joannę (ur. 1955), inż. elektrołączności oraz Grażynę (ur. 1956), filolog polski. Wnuki: Piotr, Bartosz, Marek, Tomasz.

Autopsja (1960-2014); Z. Drożdż-Satanowska, *Z konkursem na co dzień* (szpalta gazety w zbiorach autora, bez sygn. roku); http://zslipno.neostrada.pl/info2.html/20_VII_2013; Inf. żony, Zofii z 9 VIII 2013; Krajewski, *Alma Mater*, pass.; Krajewski, *U źródła wiedzy*, s. 86, 104; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 75 oraz okładka s. 4; R. Marjański, *Lipno – powiat laureat*, *Dziennik Ludowy* 1964, nr 22, s. 5-6; S. Modrzejewski, *Kwiaty serca*, *Gazeta Lipnowska*, nr 35: 1998, s. 8; Rel. J. K. Ardanowskiego z 2012 r.; K. Skarżyński, *Historia Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie na przestrzeni lat 1917-2007 w świetle dokumentów szkoły i kronik*, http://www.lolipno.oswiata.org.pl/ramki/oszkole.htm/20_VII_2013; K. Skarżyński, *80-lecie Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie*, *Gazeta Lipnowska*, nr 33: 1997, s. 7; K. Skarżyński, *Przeszłość i stan dzisiejszy Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 4: 2000, s. 42 i n.

KORZENIEWSKI ANDRZEJ DANIEL (*31 III 1952 r. w Starorypinie), animator kultury, radny, muzyk, nauczyciel (K 97)

Syn Stefana i Jadwigi z Jankowskich. Ojciec, nauczyciel Szkoły Podstawowej w Rypinie, długoletni kierownik szkół w Starorypinie i Szkoły Podstawowej w Strzygach oraz Szkoły Przysposobienia Rolniczego. Siostra Elżbieta, długoletni nauczyciel, dyrektor Szkoły Podstawowej w Strzygach.

Szkołę Podstawową ukończył w Strzygach w 1965 r., szkoła średnia – Technikum Chemiczne i Elektryczne w Grudziądzu w latach 1965-1970; studia wyższe – Akademia Techniczno-Rolnicza im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy (1970-1976); Szkoła Oficerów Rezerwy w Orzyszu (1976-1977), podporucznik; tytuł zawodowy – inżynier elektryk (1976); studia podyplomowe: wiedzy o teatrze, filmie i TV, Uniwersytet Łódzki (1984).

Pracował kolejno: Zakład Energetyczny w Rypinie (1977); Rypińskie Zakłady Okrętowe w Rypinie (1977-1982), główny energetyk; Rypiński Dom Kultury (1982-1999), dyrektor; Urząd Miejski w Rypinie (1999-2002), kierownik Biura Promocji i Informacji Europejskiej; Miejski Ośrodek Kultury w Rypinie (2002-2007), dyrektor; RCKPiU w Brodnicy (2008-) nauczyciel.

W 1982 r. powołany został na stanowisko dyrektora rypińskiego Domu Kultury. Funkcję tę pełnił do 1999 r. Potem pracował jako kierownik Biura Promocji i Informacji Europejskiej Urzędu Miejskiego. W 2002 r. ponownie objął stanowisko dyrektora Miejskiego Ośrodka Kultury w Rypinie i pozostawał tam do 2007 r. W tym okresie rypińska placówka rozwijała szereg inicjatyw kulturalnych, także o zasięgu ogólnopolskim. W latach 1993-1994 pełnił funkcję prezesa Towarzystwa Miłośników Ziemi Rypińskiej. Ponownie wybrany

prezesem TMZR w 2004 r. Był redaktorem naczelnym „Kroniki Rypińskiej” i autorem wielu artykułów dotyczących życia Rypina w latach 1999-2006. Od 2008 r. pracuje w RCKPiU w Brodnicy jako nauczyciel.

Działacz Oddziału WOPR w Rypinie (1978-1982), prezes; Stowarzyszenie Twórców i Animatorów Kultury Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej (od 2004), sekretarz Zarządu; radny Rada Miasta Rypina (1992-1996); „Kronika Rypińska” (2000-2007), redaktor naczelny.

Od 1978 r. prowadził zespoły muzyczne w LO, który reprezentował województwo na festiwalach piosenki, m. in. w Ogólnopolskich Eliminacjach do Festiwalu Piosenki w Zielonej Górze. Zespoły muzyczne i soliści zdobywali nagrody na festiwalach Ogólnopolskich Piosenki w Opolu, Rożkowym w Węgorzewie.

Od 1982 r. reaktywował i współorganizował Rypińską Wiosną Teatralną – Ogólnopolski Przegląd Teatrów Amatorskich i Złoty Zespół Artystycznych Klubów Seniora w Sitnicy. Sam śpiewa i gra. Za pracę w kulturze uhonorowany został Brązową Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego” (1985) oraz Odznaką „Zasłużony dla Kultury Polskiej” (2005).

Autor licznych artykułów w „Kronice Rypińskiej”; w 1999 r., wydał płytę CD z piosenkami „Ty i Ja” 2003 r., nagrana w studiu „Armetz” we Włocławku.

Dzieci: Monika (ur. 1975) – Kraków, prawnik – Uniwersytet Yiadrina we Frankfurcie oraz Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu, mężatka – Stefan Rogatz ekonomista – Uniwersytet Yiadrina we Frankfurcie, zamieszkali w Berlinie (Niemcy); syn Marcin (ur. 1975), prawnik po UMK w Toruniu, sędzia.

Autopsja (1975-2014); Z *Andrzejem Korzeniewskim, dyrektorem Rypińskiego Ośrodka Kultury rozmawia B. Balcerowicz*, *Kronika Rypińska* 1992, nr 4, s. 1-2; *Rypin w PRL*, s. 960; *ZKZD* 2005, s. 98-99.

KOSIŃSKA ZOFIA, ps. „Zofia”, „Zora” (*4 IV 1919 r. w Lipnie †po 3 X 1942 r. w Oświęcimiu), harcerka, uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wybuchem drugiej wojny światowej pracowała w księgarni przy ul. Brzeskiej we Włocławku. Należała do harcerstwa i Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Żeńskiej. W listopadzie 1939 r. została członkinią Harcerskiego Pogotowia Wojennego im. R. Traugutta we Włocławku. Od wiosny 1940 r. należała do Kujawskiego Związku Polityczno-Literackiego „Zew” we Włocławku, gdzie zajmowała się kolportowaniem tajnej prasy.

Aresztowana w lutym 1941 r. w grupie członków tej organizacji, była więziona w Inowrocławiu, Zwikau i innych więzieniach. W dniach 2-3 października 1942 r. sądzona przez Volksgericht z Berlina i skazana na karę śmierci. Następnie osadzona w Oświęcimiu, gdzie została stracona.

Pośmiertnie, w dniu 1 sierpnia 1944 r., została mianowana przez Komendę Główną Szarych Szeregów podharcemistrzynią.

T. Jaszowski, *Konspiratorzy z Włocławka*, WTK 1977, nr 21; T. Jaszowski, *Młodzi konspiratorzy z Włocławka*, *Za Wolność i Lud* 1980, nr 28; M. Krajewski, *Harcerskiemu prawu wierni*, WTK 1978, nr 46; M. Krajewski, *Materiały do harcerskiego słownika biograficznego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1984, s.

7; M. Krajewski, *Z historii ruchu młodzieżowego woj. wrocławskiego. Konspiracyjne harcerstwo na Kujawach*, Echo Papirnika i Meblarza 1978, nr 22, s. 6; M. Krajewski, *Harcerskiemu prawu wierni. Szare Szeregi we Wrocławku*, Harcerstwo 1980, nr 5, s. 28-30; *Słownik uczestniczek walki*, s. 200.

KOSIŃSKI JAN (*1927 r. w Karnkowie k. Lipna †2010 r. w Rypinie), nauczyciel matematyki (K 98)
Był synem Zygmunta i Ewy, małorolnych rolników. W 1952 r. podjął pracę w charakterze nauczyciela matematyki w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie i był nim przez 34 lata, do czasu przejścia na emeryturę w 1986 r. W trakcie pracy zawodowej ukończył wyższe studia magisterskie na Wydziale Matematyki UMK w Toruniu.

Miał starszego brata, Józefa (1925-1997), także nauczyciela i dyrektora LO w Lipnie.

Zostawił syna Zbigniewa, inż. budownictwa.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Nasza młodość, pass.; *Rypin PRL*, s. 548; Wykaz nauczycieli LO; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

KOSIŃSKI JÓZEF (*15 IV 1925 r. w Karnkowie k. Lipna †1997 r.), więzień obozu Stutthof, nauczyciel, dyrektor szkoły (K 99)

Był synem Zygmunta i Ewy, małorolnych rolników. Szkołę podstawową ukończył w rodzinnej wsi w 1937 r. Przez dwa lata uczył się w gimnazjum w Wymyślinie. W pierwszych latach okupacji pracował jako robotnik rolny w majątku w Karnkowie, a później wywieziony został na roboty przymusowe w okolicy Elbląga i Gdyni. W dniu 23 sierpnia 1943 r. został aresztowany przez Gestapo i osadzony w obozie Stutthof, gdzie oznaczono go numerem 25537.

Po zakończeniu wojny i powrocie z obozu podjął naukę w gimnazjum w Lipnie, a następnie w 1946 r. rozpoczął studia na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, które ukończył na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym w dniu 30 października 1952 r. Od września 1946 r., łącząc studia, pracował w Państwowym Gimnazjum im. R. Traugutta w Lipnie, gdzie był nauczycielem matematyki. Potem był kierownikiem internatu oraz zastępcą dyrektora i dyrektorem Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie. Przez jeden rok kierował tą szkołą po Tadeuszu Korszeniu. Odznaczał się wyjątkową wyrozumiałością i przychylnym stosunkiem do młodzieży. Cechowało go pogodne usposobienie i troskliwość o innych. Był koleżeński, uczynny i wyrozumiały dla wszystkich, z którymi pracował. Jego koleżeński stosunek do pracowników szkoły, życzliwe usposobienie, zjednały szczerą sympatię w gronie współpracowników i młodzieży szkolnej. Jednocześnie był wymagającym nauczycielem, ale życzliwym, troszczącym się o dobro uczniów. W 1992 r. przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Komisji Edukacji Narodowej, Złotą Odznaką Związku Nauczycielstwa Polskiego.

Miał młodszego brata, Jana (1927-2010), także nauczyciela, w LO w Rypinie.

J. Ziembowicz, *Józef Kosiński (1923-1997)*, Gazeta Lipnowska, nr 34: 1998, s. 12.

KOSIŃSKI MIROSŁAW (*20 I 1928 r. w Tłuchowie w pow. lipnowskim †21 X 1948 r. w Warszawie), żołnierz wyklęty, ofiara UB

Był synem Antoniego i Teodozji z Kielasiaków. W latach 1941-1942 ukończył I Gimnazjum Mechaniczne w Warszawie. W 1943 r. wywieziony na roboty przymusowe do Niemiec, pracował w niemieckich fabrykach w Berlinie, na Węgrzech i w Wiedniu.

W 1945 wrócił do kraju, ale już w styczniu 1946 usiłował zbiec do amerykańskiej strefy okupacyjnej Berlina. Po przekroczeniu zielonej granicy w okolicach Kłodzka, ujęty przez czechosłowacką służbę bezpieczeństwa, został deportowany do Polski. Zwolniony z aresztu w lipcu 1946 r. W okresie amnestii 1947 r. ujawnił się czterokrotnie. W dniu 30 grudnia 1947 r. na polach, zwanych „Góry-Doły” pod Piastowem wspólnie ze znajomym Krzysztofem Zabokrzyckim zastrzelił oficera informacji wojskowej. Jak podkreślał kilkakrotnie w śledztwie, motywem zabójstwa były względy polityczne. Czynu tego – zeznawał: „*dokonałem z całą świadomością, gdyż zdawałem sobie sprawę z tego, co robię*”. Decyzja o zastrzeleniu oficera zapadła, gdy ten, po pijanemu, pochwalił się, że „*posadził już 26 ludzi*”. Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie w dniu 11 sierpnia 1948 r. skazał go na karę śmierci. Naczelny Sąd Wojskowy 5 X 1948 r. wyrok ten utrzymał w mocy, a Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

O żołnierzach wyklętych w PRL, <http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/23.02.2013>.

KOSKOWSKI ANDRZEJ (XVII w.), proboszcz skrwileński, dziekan rypiński

W Skrwilnie był już za czasów ks. Rościszewskiego i Ligowskiego. Probostwo objął ok. 1648 r., a w dwa lata później został mianowany dziekanem rypińskim. Sporządził pierwszą w parafii księgę metryk urodzeń i zaślubin poczynając od 1640 r. W dokumentach tych Skrwilno nazywano „*Straquinem*” lub „*Skrquinem*”.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 165; PRS, s. 104.

KOSKOWSKI FLORIAN KASSJAN h. Dołęga (*1822 r. †8 IX 1867 r.), ziemianin

Był synem Kazimierza i Karoliny z Grzybowskich. W 1866 r. nabył od Walentego Siemiątkowskiego za sumę 370 tys. złp majątek Ruszkowo. We dworze w Ruszkowie zgromadził pokaźny księgozbiór.

W testamencie Ruszkowo zapisał bratu stryjecznemu, Florianowi Kasjanowi Koskowskiemu (1827-1878), synowi Karola. Prawdopodobnie zmarł bezpotomnie. Pochowany został na cmentarzu – Kalwarii w Oborach w prawej katakumbie, gdzie zachowała się tablica inskrypcyjna, odrestaurowana w 2013 r. staraniem piszącego te słowa.

AWKW Rypin, KHip. Dobre; *Genealogia*, s. 95-96; PRS, s. 104; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach, gdzie tylko pierwsze imię.

KOSKOWSKI FLORIAN KASSJAN h. Dołęga (*1827 r. †9 X 1878 r.), ziemianin, podprokurator sądowy, bibliofil

Był synem Karola. W księdze hipotecznej majątku Ruskowo występuje w 1867 r. jako podprokurator sądowy w Płocku. W tym roku, na mocy testamentu swojego brata stryjecznego, także Floriana Kasjana (1822-1867), syna Kazimierza, został właścicielem majątku Ruskowo.

Pozostawił synów: Bronisława, Wincentego, Kasjana oraz córkę Kazimierę (zm. 1930), za Ignacym Gurb-skim. Po jego śmierci majątek nie uległ podziałowi, początkowo zarządzał nim syn Kasjan, a potem Bronisław. Bronisław (1862-9 VIII 1890), pochowany jest na cmentarzu w Trąbinie, gdzie zachował się nagrobek. W 1894 r. dokonano działów rodzinnych pomiędzy Wincentym i Kazimierą.

Pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach w prawej katakumbie, gdzie zachowała się tablica inskrypcyjna, odrestaurowana w 2013 r. staraniem piszącego te słowa.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Ruskowo; AWKW Rypin, KHip. Dobre; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 281; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 388; *Genealogia*, s. 96; PRS, s. 104; *Spis szlachty*, s. 110; Tablica nagrobna na cmentarzu w Oborach; Tablica nagrobna Bronisława na cmentarzu w Trąbinie.

KOSKOWSKI FRANCISZEK (†po 1833 r.), uczestnik partyzantki polistopadowej 1833 r.

Był komisarzem cywilnym obwodu lipnowskiego. W 1833 r. był podejrzany o kontakty z partyzantami z grupy Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego, którzy organizowali na ziemi dobrzyńskiej oddział partyzancki i próbowali wzniecić kolejne powstanie. W dniu 3 grudnia 1833 r., na wniosek komisji śledczej, został zwolniony z zajmowanego stanowiska, a decyzję tę zatwierdził rosyjski namiestnik w Królestwie Polskim.

Spoleczeństwo polskie, s. 82, 315-316, 340, 731.

KOSKOWSKI KASSJAN h. Dołęga (*ok. 1854 r. †1927 r.), ziemianin, księgarz i drukarz

Był synem Floriana Kassjana (zm. 1878). Po śmierci ojca zarządzał majątkiem Ruskowo. W końcu XIX w. zrezygnował z pracy w rolnictwie i założył w Rypinie przy ulicy Gdańskiej księgarnię, drukarnię i bibliotekę. Ożeniony z Petronelą Zielińską (zm. 1914), pozostawił synów: Czesława, Romualda, Antoniego, Kassjana i córkę Aurelię. Syn Czesław zginął bez wieści w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Antoni, urodzony w Rypinie w 1901 r., uczestniczył w powstaniach śląskich. Zmarł w 1992 r., pozostawiając córkę Danutę. Razem z żoną pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Genealogia, s. 96-97; PRS, s. 104; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Rypinie; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 275.

KOSKOWSKI KASSJAN h. Dołęga (*1904 r. †po 1945 r.), żołnierz Września 1939 r. i armii gen. Andersa

Był synem Kasjana i Petroneli z Zielińskich. Ukończył Wyższą Szkołę Handlową w Warszawie. W 1932 r. od stryja Wincentego otrzymał majątek Ruskowo, w gminie Wąpielsk. W 1937 r. w Ruskowie ofiarował działkę po budowę nowej szkoły, która wybudowano już w 1938 r. W dniu 29 kwietnia 1938 r. wszedł w skład Rady Powiatowego Towarzystwa Rolniczego w Rypinie.

W stopniu porucznika w składzie 4. Dywizji Piechoty brał udział w kampanii wrześniowej 1939 r. W bitwie pod Kutnem dostał się do niewoli i osadzony w Oflagu Murnau w Bawarii. Po wyzwoleniu trafił do armii gen. Andersa we Włoszech. Następnie znalazł się w Anglii, a potem wyemigrował do Kanady.

Na emigracji aktywnie działał w organizacjach polonijnych.

AP Włocławek, Akta Inspektoratu Szkolnego w Rypinie z lat 1917-1939, Wychowanie fizyczne 1931-1939, sygn. 4; Idem, Starostwo Powiatowe Rypińskie, sygn. 1, Sprawozdanie sytuacyjne starosty powiatowego rypińskiego za miesiąc sierpień 1938 r. z 7 XI 1938 r.; *Genealogia*, s. 97; PRS, s. 104; *Rypin między wojnami*, s. 202; Żuchowski, *Szkoły*, s. 84.

KOSKOWSKI KAZIMIERZ h. Dołęga (*1792 r. †1865 r.), oficer Księstwa Warszawskiego

Był synem Jana i Antoniny z Trzczańskich. W połowie lat 60. XIX w. mieszkał w majątku Dobre k. Rypina, który należał do Maurycego Ziehlke. Prawdopodobnie był współwłaścicielem tego majątku. Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach informuje, iż był oficerem Księstwa Warszawskiego. Nadto miał być referentem w Komisji Wojewódzkiej Płockiej

Był odznaczony Orderem św. Stanisława i Krzyżem Wirtuti Militari oraz Medalem św. Heleny.

Ożeniony z Karoliną Grzybowską (1804-9 V 1854), pozostawił syna Floriana Kasjana, który w 1866 r. nabył od Władysława Gniazdowskiego Ruskowo.

Razem z żoną pochowany na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, gdzie zachowały się tablice inskrypcyjne, odrestaurowane w 2013 r. staraniem piszącego te słowa. Na jego tablicy dodatkowa inskrypcja: „Oficer wojsk Księstwa Warszawskiego, referent Komisji Wojewódzkiej Płockiej, kawaler Orderu św. Stanisława i Krzyża Wojskowego Polskiego Wirtuti Militari, Medalem Francuskim św. Heleny ozdobiony”.

AWKW Rypin, KHip. Dobre; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 281; *Genealogia*, s. 95-96; PRS, s. 104; RZD, t. 2, cz. 3, s. 268; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Oborach; Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 278-279.

KOSKOWSKI NIKODEM (*1805 r. †25 XII 1870 r. w Radzikach), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Radzikach Dużych

W dniu 28 sierpnia 1868 r. objął probostwo w Radzikach Dużych, gdzie zmarł dwa lata później. Do kościoła radzikowskiego ofiarował, zapewne jako wotum, srebrną plakietkę w kształcie nogi z inskrypcją: „X. N. Koskowski 1865”. Musiał więc być w Radzikach wcześniej, może w odwiedzinach, bądź w poszukiwaniu potrzebnych łask. Tam także zawieszono inną plakietkę z napisem: „Kar. Koskowska R. 1867”, być może to jego siostra, albo ktoś z rodziny.

Po jego śmierci proboszczem radzikowskim został ks. Jan Lewandowski.

Pochowany na cmentarzu w Radzikach Dużych.

Dutkiewicz, *Radziki*, s. 29; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 200; Tablica nagrobna (żeliwna) na cmentarzu w Radzikach Dużych.

KOSKOWSKI ROMUALD h. Dołęga (*1899 r. w Rypinie †1985 r.), uczestnik wojny 1920 r., żołnierz Września 1939 r.

Był synem Kassjana i Petronelli z Zielińskich. W czasie pierwszej wojny światowej należał do POW. Po tem brał udział w wojnie 1920 r. We wrześniu 1939 r. dostał się do niewoli niemieckiej, skąd udało się mu się zbiec.

Po wojnie zajmował ważne stanowiska kierownicze w przedsiębiorstwach komunalnych: w Gdyni, Szczecinie, Łodzi i Warszawie.

Pozostawił syna Czesława.

Genealogia, s. 96-97; PRS, s. 104.

KOSKOWSKI WINCENTY h. Dołęga (*1870 r. †1937 r.), ziemianin, działacz społeczny i narodowy, pionier sadownictwa i szkółkarstwa

Był synem Floriana Kassjana (1828-1878). Posiadał majątek Ruskowo, najpierw z połowie z siostrą Kaziemią, a po jej śmierci w 1930 r. wykupił od szwagra, Ignacego Gurbkiego jej część tych dóbr. W 1929 r. Ruskowo liczyło 579 ha. W 1899 r. założył tam pierwsze w pow. rypińskim szkółki drzew owocowych, a w kilka lat później tzw. sady mateczne, wykorzystywane do obserwacji pomologicznych. W Ruskowie założył park, tzw. arboretum, gdzie dla celów naukowo-badawczych hodowane były różne gatunki drzew i krzewów owocowych. Prowadzono tam również znaną w całej Polsce produkcję nasion. W 1907 r. w Ruskowie rekonstruował, założony w pierwszej połowie XIX w., park dworski, według projektu Stefana Celichowskiego.

Przed wybuchem pierwszej wojny światowej był aktywnym działaczem Narodowej Demokracji, a w latach Drugiej Rzeczypospolitej – Związku Ludowo-Narodowego. W 1916 r. był założycielem koła Polskiej Macierzy Szkolnej w Wąpielsku, a następnie był w zarządzie Okręgu PMSz w pow. rypińskim. W czasie pierwszej wojny światowej działał w Polskiej Organizacji Wojskowej. W czasie najazdu bolszewickiego 1920 r., od 11 lipca tego roku był członkiem Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. W dniu 18 maja 1923 r., pod przewodnictwem Jana Rudowskiego z Półwieska, wraz z Arturem, Barthlem, Bogdanem Chelmskim, Franciszkiem Gniazdowskim, Stanisławem Pomorskim, Arturem Rutkowskim, Zygmuntem Rzeszotarskim i Jerzym Siemiątkowskim, zorganizował rypińskie Okręgowe Towarzystwo Rolnicze. Wchodził także w skład zarządu rypińskiego oddziału Związku Ziemian. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Był bezdzietny i w 1932 r. przekazał Ruskowo bratankowi Kassjanowi.

Pochowany na cmentarzu w Trąbinie.

AP m. st. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 39, Sprawozdanie sytuacyjne sporządzone w Wydziale Bezpieczeństwa UWW za okres 1-14 X 1929; AP Włocławek, Księga metrykalna Parafii Trąbin z 1869 r., akt nr 29; AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Ruskowo; Chelmski, *Powiat II*, s. 251; Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 388-389; *Genealogia*, s. 97; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 198; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 17; PRS, s. 104; RZD, t. 2, cz. 3, s. 268-269; J. Samulczyk, *Ogrodnictwo powiatu rypińskiego*, [w:] *Materiały monograficzne województwa warszawskiego*, t. 4, Warszawa 1930, s. 126-143; *Rypin między wojnami*, s. 73; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, pass.; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; Wybul, *OTRZM*, s. 2; *Ziemia Dobrzyńska*, s. 222-223, 379.

KOSMAŁSKA-ZABUDŹ IRENA (*5 III 1933 r. w Rypinie), lekarz-stomatolog, działaczka katolicka (K 100)

Córka Stanisława i Bronisławy z Piaseckich. W 1959 r. ukończyła studia na Wydziale Stomatologicznym Akademii Medycznej w Poznaniu. Najpierw zatrudniona została w Spółdzielni Lekarsko-Dentystycznej w Rypinie. W 1964 r. przeszła do pracy w Przychodni Obwodowej w Rypinie, a w 1970 r. do Liceum Ekonomicznego, gdzie pracowała aż do przejścia na emeryturę w 1989 r. Będąc na emeryturze, jeszcze przez kilka lat pracowała jako lekarz stomatolog w Liceum Ekonomicznym.

Prowadziła aktywną pracę w NSZZ „Solidarność” Region w Rypinie. Społecznie zaangażowana także w laikacie Kościoła, głównie w swojej parafii farnej pw. św. Trójcy w Rypinie i Stowarzyszeniu Rodzin Katolickich.

Wyróżniona została Oznaką „Zasłużony Pracownik Służby Zdrowia”. W dniu 20 czerwca 2004 r. Rada Miasta w Rypinie, na wniosek Stowarzyszenia Rodzin Katolickich, uhonorowała ją tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina”.

W 1964 r. wyszła za nauczyciela SP nr 1 Rypinie, Cezariusza Kosmałskiego (1931-1968), z którym ma córkę Beatę, nauczycielkę i wicedyrektor Szkoły Podstawowej nr 3 w Rypinie.

AUM Rypin, Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina; Autopsja (1980-2013); *Dzieje służby zdrowia*, s. 306; <http://www.rypin.eu/?cid=1743&unroll=1743/3 III 2013>; *Kalendarium Rypina*, s. 1126; *Rypin w PRL*, s. 1003, 1126-1127.

KOSOBUECKI STANISŁAW (*9 IX 1917 r. †31 V 1943 r. w obozie Stutthof), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Adama, mieszkał we wsi Chrapoń k. Skrwilina. W dniu 25 marca 1943 r. został aresztowany przez policję niemiecką i wysłany do obozu koncentracyjnego Stutthof, gdzie w kilka dni potem został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, OKBZHNP, sygn. Zg. 36/49; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 173.

KOSSAKOWSKI ADOLF h. Ślepowron (†29 III 1864 r. pod Łapinóżkiem) dowódca oddziału powstańczego w 1864 r.

Pochodził z Warszawy. Wczesną wiosną 1864 r. znalazł się w zaborze pruskim i brał czynny udział w przygotowaniach do przejścia ochotników pomor-

szych z pomocą do powstania w ziemi dobrzyńskiej. Z czterech kompanii: toruńskiej, środkowej, brodnickiej i lubawskiej, gotowa była tylko ta ostatnia i to licząca zaledwie 60 ludzi pieszych i 8 konnych, nad którą objął dowództwo z zamiarem wkroczenia na teren ziemi dobrzyńskiej przez Drwęcę na wysokości wsi Słoszewy. Rankiem 29 marca 1864 r., we wtorek po Niedzieli Wielkanocnej, przeprawił się on z oddziałem powstańczym przez Drwęcę na łódkach. Na pewno nie było to miejsce między kordonami Podkolanki i Ławy koło wsi Tomkowo, jak podawały wcześniejsze opracowania. Przed południem musiał przyjąć walkę z wojskiem carskim.

Do pierwszego starcia z Moskalami mogło dojść w okolicach Bolesławic i Rumunków Łapinóż, niedaleko wsi Lamkowizna, stąd w kilku źródłach z tego okresu pojawia się właśnie Łapinóż. Potyczka nie mogła być stoczona pod Łapinóżem, a w najbliższej odległości od Łapinóżka. Gdyby tak było, polegli powinni być pochowani na cmentarzu w Osieku, bowiem Łapinóż zawsze należał do parafii Osiek Wielki. Poległych zgłoszono jednak do parafii Radziki Wielkie, bowiem folwark Łapinówek i jego przyległość, zwana Bolesławicami oraz Lamkowizna należała właśnie do Radzik. Wiedział dobrze o tym administrator i proboszcz w jednej osobie, ks. Tomasz Bronowski, obydwu sąsiadujących ze sobą parafii.

Pozostając w zgodzie z wiarygodnym „Nadwiślaninem”, po pierwszym starciu, w którym Rosjanie ponieśli straty, moskiewscy pogranicznicy zaalarmowali garnizon carski, dowodzony przez majora Denekina w Dobrzyniu n. Drwęcą, skąd niebawem nadeszła pomoc na czele z porucznikiem Polakowem, w liczbie 50 pieszych i 10 konnych. Po przybyciu do Tomkowa, Polakow ustalił nowe miejsce postoju powstańców pomorskich. Bez namysłu zarekwirował chłopskie furmanki, którymi dojechał wzdłuż Drwęcy, w kierunku północno-wschodnim do lasu, gdzie ukryli się powstańcy na wysokości między posiadłościami Łapinówek i Radziki Małe, a których dzieli odległość ok. 1 km. Przemieszczenie się jego oddziału od Bolesławic w kierunku Łapinóżka i Radzik Małych musiało wiązać się z posiadaną informacją, że to właśnie te folwarki sprzyjały powstaniu i tam mogli oczekiwać pomocy, a spotkanie z dzierżawcą (być może zarządcą) Łapinóżka, T. Jurkowskim, pełniącym funkcję komisarza powstańczego „za Drwęcą” mogło ich dodatkowo uposażyć także w spodziewaną broń, a nawet konie. Pod Łapinóżkiem rozpoczął się wzajemny ostrzał z broni palnej, który zakończył się, niestety, jego śmiercią oraz sześciu jego partyzantów, a także trzech zmarłych niebawem wskutek odniesionych ran, w tym: Jana Radzymińskiego z Kowalewa, Szymańskiego z Torunia, Stanisława Rutkowskiego, Jakóbowskiego, Ludwika Wiśniewskiego z Wąbrzeźna, Cyrklaffa z Wąbrzeźna.

O jego czynie powstańczym donosił, wychodzący w Chełmnie „Nadwiślanin”, a wydawany drukiem i nakładem Ignacego Danielewskiego, w numerze z 12 kwietnia 1863 r.: „Z Ziemi Michałowskiej. 12 kwietnia (1863 r. – dop. MK). Uważam, iż w ostatnich wypadkach, jakie zaszły nad granicą naszą tak niedokładnie, często nawet wprost niedorzeczne po świecie się rozeszły wieści, iż wypada je koniecznie, choć w

głównych zarysach sprostować. Nie mówię o tem, co miało, lub co się być mogło stać, opowiadam tylko zaszłe fakta. W pierwszych dniach po świętach Wielkanocnych zdołały 3 hufce ochotników przekroczyć granicę Królestwa Polskiego. Jeden pomniejszy pod Słaszewami (winno być: Słoszewami – dop. MK) w powiecie brodnickim, który wkroczył na powiat lipnowski, liczący około 60 ludzi pod dowództwem Kossakowskiego, utraciwszy nad granicą trochę zapasowej broni i amunicji, zabranej przez wojsko pruskie. Oddział ten zniósł posterunek objęczczyków pod Łapinóżem z 8 ludzi, ubiwszy jednego, dającego opór, resztę biorąc do niewoli. Wypocząwszy nieco, atakowanym został przez oddziały wojsk rosyjskich z Osieka i Rokietnicy (winno być Rokitnicy – dop. MK), lubo nieliczne, lecz przenoszące o połowę jego siły. Bój trwał przeszło dwie godziny i byłby niewątpliwie się zakończył rozsypką zupełną Moskali, których odwagę oficerowie li przez obfitą gorzałkę przetrzymać zdołali; Polacy bowiem, jak na świeżego żołnierza, wybornie się trzymali, obrawszy sobie bardzo dogodne stanowisko. Walkę tę, która kosztowała Moskali 45 ludzi w rannych i zabitych (jest to cyfra przez oficerów moskiewskich podana) rozstrzygły dwie rotę z Dobrzynia (nad Drwęcą – dop. MK) na wozach dowieszone. Przed tak poważnymi siłami musieli iść Polacy naturalnie w rozsypkę, utraciwszy 6 zabitych, dziewięciu rannych, z których dwóch wnet Bogu ducha oddało, a 3 zdołało się przewlec na powrót do Prus. 17 dostało się do niewoli, a której liczbie atoli mieści się kilku widzów ciekawych, zabranych następnie przez zwycięzców jako zdobycz wojenna. Sam dowódca znajduje się między poległymi. Dwóch zaś powstańców, którzy się zdołali schronić na terytorium pruskiem, ujęły władze i Rosyi wydały. Czeka ich zapewne szubienica lub rozstrzelanie. Reszta ocalała”.

Po tej stracie, co oczywiście, powstańcza obrona zachwiała się, a co umożliwiło przemieszczenie się Rosjan w głąb lasu. Tam doszło do ostatecznego starcia na bagnety, które spowodowało wyparcie powstańców z lasu na pobliskie pola i w końcu ich ucieczkę. Na miejsce potyczki Moskale przysłali siły wsparcia: pododdziały moskiewskich żołnierzy z posterunku granicznego w Osieku Rypińskim pod dowództwem ppor. Łosińskiego oraz pododdział z Rypina pod dowództwem majora Kube. Dodatkowe siły Moskali umożliwiły dokładne przeszukanie lasu, zatrzymanie kilkunastu powstańców, zebranie zabitych, rannych oraz porzuconej broni. Przeważające siły wroga doprowadziły ostatecznego do rozbicia, a następnie rozproszenia oddziału pomorskiego.

Żandarmi carscy znaleźli przy nim paszport rosyjski, wystawiony w 1863 r. przez Rządzącą Komisję Spraw Wewnętrznych w Warszawie na nazwisko „Adolf Kossakowski, który umożliwił wyjazd do Niemiec na kurację”. Administrator parafii Radziki Duże i proboszcz z Osieka Rypińskiego, ks. Tomasz Bronowski sporządził akty zgonu wszystkich poległych i zmarłych po potyczce po Łapinóżkiem, w tej liczbie również jego akt zgonu jako osoby nieznannej (być może uczynił to świadomie) pod numerem 24 lub 31.

Archiwum Kościoła Jezusa Chrystusa Świętych w Dniach Ostatnich (mormoni) w Salt Lake City (USA); AP Poznań, Prezydium Policji, sygn. IX D. 326, vol. IX, k. 26, telegram landrata Younga

do dowództwa korpusu w Poznaniu; Bukowski, *Pomorze*, s. 68, 167; E. Callier, *Trzy ustępy z powstania polskiego 1863-1864 r.*, Poznań 1868, s. 122, 128; Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 169 mylnie podał, że Kossakowski „po stracie kilkunastu ludzi, na powrót do Prus wypędzonym został”; Dutkiewicz, *Radziki*, s. 25; P. Gałkowski, *W okresie zaborów. Królestwo Polskie (do 1864 r.)*, [w:] P. Gałkowski, Z. Żuchowski, *Wąpielsk okolice. Monografia historyczna wsi ziemi dobrzyńskiej*, Rypin-Wąpielsk 2003, s. 161, gdzie mylna informacja: „W księdze zmarłych nie ma wpisów dotyczących Kossakowskiego i Rutkowskiego, jak podaje Cz. Lissowski, *Powstanie*, s. 129”; *Imionospis poległych i straconych ofiar powstania roku 1863 i 1864*, zebrał i ułożył H. Stupnicki, Lwów 1865, s. 36 podał datę potyczki i śmierci Kossakowskiego na dzień 29 marca 1864 r.; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 138-144, 301; Krajewski, *Powstanie*, s. 116, 117, 150; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 121, 226; Lissowski, *Powstanie*, s. 124, podał Łapinów, 127, 129, zaś na str. 128 i 130 – Łapinówek; J. K. Łukaszewski, *Zabór pruski w czasie powstania styczniowego 1863-1864*, Jassy 1870, s. 336 podał mylnie, że oddział Kossakowskiego przeszedł na teren powiatu przasnyskiego; *Nadwiślanin* 1864, nr 40, 41, 45; PRS, s. 104; *Przyjaciel Ludu* 1864, nr 15; W. Przyborowski, *Ostatnie chwile powstania styczniowego*, Poznań 1884, t. 1, s. 175-176; Zieliński, *Bitwy*, s. 252 jako miejsce potyczki podał właśnie Łapinówek.

KOSSAKOWSKI ANTONI (*1891 r. w Oborach †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Rużu, ofiara zbrodni niemieckich (K 101)

Był synem Józefa i Katarzyny z Walińskich. W 1912 r. z wyróżnieniem ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Pierwszą pracę w charakterze nauczyciela i kierownika szkoły podjął w Nadrożu k. Rypina. W 1917 r. przeniesiony został na stanowisko kierownika Szkoły Powszechnej w Rużu, gdzie pracował do 1939 r. W tym czasie ukończył wyższy kurs nauczycielski w zakresie języka polskiego i historii. W Rużu zasłynął jako dobry pedagog i gorący patriota. Ze starszą młodzieżą prowadził kółka teatralne i recytatorskie oraz plastyczne. Opiekował się kołem Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Wici” i kołem teatralnym. Z jego inicjatywy zbudowano w tej wsi dom ludowy z salą teatralną ze sceną, gdzie swoje prace rozwijały ZMW RP, koło gospodyń wiejskich, spółdzielnia oszczędnościowo-pożyczkowa „Kasa Stefczyka”, PSL „Piast”, a po połączeniu partii chłopskich – Stronictwo Ludowe.

Był członkiem Stronictwa Ludowego, a wcześniej angażował się w Związku Ludowo-Narodowym. Aktywnie działał w Związku Nauczycielstwa Polskiego, gdzie pełnił funkcję prezesa Zarządu Powiatowego w Rypinie. Opowiadał się za siedmioklasową, jednolitą szkołą powszechną.

W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i uwięziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Po kilku dniach został zamordowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu. Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali.

W 1994 r. jego były uczeń, Stanisław Derkowski, pochodzący z sąsiedniego Giżynka, wystąpił z inicjatywą nadania Szkole Podstawowej w Rużu jego imienia, która jednak nie spotkała się z zainteresowaniem lokalnego środowiska.

Informacja S. Derkowskiego z 1993 r.; S. Derkowski, *Antoni Kossakowski (1891-1939) – nauczyciel, kierownik Szkoły Powszechnej w Rużu*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1994, nr 5, s. 10-11; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s.

125; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 140; *Rypin między wojnami*, s. 136; *Sprawiedliwie oceniać ludzi*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1995, nr 2, s. 8, nr 3, s. 9-10; *Wardzyńska, Rok 1939*, s. 174; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 275.

KOSTECKA z d. Chojnicka DOROTA (*31 X 1970 r. w Lipnie), położna, pracownik socjalny, regionalistka, społeczniczka (K 101a)

Jest córką Krzysztofa i Hanny z Szablewskich. Po ukończeniu w 1985 r. Szkoły Podstawowej nr 3 w Lipnie, kontynuowała edukację w Liceum Ogólnokształcącego im. R. Traugutta w Lipnie, gdzie w 1989 r. otrzymała świadectwo dojrzałości. W latach 1989-1992 uczęszczała do Medycznego Studium Zawodowego we Włocławku, uzyskując zawód położnej. Pracując zawodowo systematycznie uzupełniała swoje wykształcenie w Wyższej Szkole Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku, kończąc w kolejności: studia licencjackie na Wydziale Pedagogiki i Pracy Socjalnej, kierunek praca socjalna (1998-2001); studia magisterskie, kierunek pedagogika rewalidacyjna (2001-2003) na podstawie pracy pt. *Rys historyczny pomocy społecznej na terenie Lipna i okolic*; studia podyplomowe, kierunek organizacja pomocy społecznej (2006-2007). Ponadto ukończyła kursy i szkolenia: zarządzanie projektami finansowanymi ze środków Europejskiego Funduszu Socjalnego, przeciwdziałanie przemocy w rodzinie, kompetentny pracownik socjalny.

Od 1 października 1992 r. jest zatrudniona w Miejskim Ośrodku Pomocy Społecznej w Lipnie, do 30 kwietnia 2007 r. jako pracownik socjalny, a od 1 maja 2007 r. jako zastępca dyrektora.

Gromadzi literaturę naukową i popularnonaukową dotyczącą ziemi dobrzyńskiej, głównie zaś Lipna i okolic. Bada zbiory archiwalne i biblioteczne, zbiera relacje, poszukuje rodzin ciekawych ludzi. Opracowywane, kompetentne prace i artykuły publikuje na łamach „Gazety Lipnowskiej” i „Antoniego”- tygodnika parafialnego w Lipnie, na oficjalnej stronie miasta, a także w „Regiopedi”. Swoje materiały chętnie udostępnia innym badaczom ziemi dobrzyńskiej.

W 2009 r. zdobyła nagrodę główną w konkursie internetowym „Regiopedia” za umieszczenie największej liczby haseł dotyczących małej ojczyzny. Pasjonuje się również fotografowaniem rodzimej przyrody, krajobrazu i zabytków, jej zdjęcie „Jezioro w Sikorzu” uzyskało I miejsce w konkursie fotograficznym, zorganizowanym w 2009 r. w ramach akcji „Eko Wakacje” w kategorii „Atrakcje przyrodnicze”. W 2010 r., jako autorka pracy *Maliszewo dawniej i dziś*, została laureatką I edycji ogólnopolskiego konkursu „Polska wieś - dziedzictwo i przyszłość”, zorganizowanym przez Fundację na rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa. Od 2009 r. jest wolontariuszem akcji „Szlachetna paczka”, prowadzonej przez Stowarzyszenie „Wiosna” w Krakowie. Od 27 lutego 2013 r. jest sekretarzem zarządu TMZD w Lipnie.

Jest matką trójki dzieci: Krzysztofa, Michała i Heleny.

Autopsja (1998-2014); *Dorota KostECKa*, <http://www.fdpa.org.pl/pl/rozwoj-obszarow-wiejskich-i-rolnictwo/poprzecnie-edycje-konkursu-qpolska-wie-dziedzictwo-i-przyszloq/konkurs-qpol->

ska-wie-dziedzictwo-i-przyszlosc/laureaci-i-edycji-konkursu/dokumentacja4 IV 2014; *Specjaliski, Lipno*, t. 8, s. 226-227.

KOSTRZEWA JANUSZ JACEK (*24 X 1958 r. w Częstochowie), lekarz-specjalista chorób wewnętrznych, kardiolog, ordynator oddziału wewnętrzznego, organizator służby zdrowia (K 102)
Syn Józefa (ur. 1928) i Zdzisławy (1931-1994) z d. Fajer.

W 1984 r. ukończył Akademię Medyczną w Łodzi. Podjął pracę w Szpitalu Rejonowym w Rypinie jako stażysta, a następnie młodszy asystent oddziału chorób wewnętrznych. W 1987 r. uzyskał I. stopień specjalizacji z chorób wewnętrznych, w 1991 r. – II stopień specjalizacji z chorób wewnętrznych, a w 1998 r. – II stopień specjalizacji z kardiologii pod kierunkiem prof. Marii Krzemińskiej-Pakuły.

Od 17 lipca 1994 r. jest ordynatorem oddziału chorób wewnętrznych Szpitala Powiatowego w Rypinie. Oddział chorób wewnętrznych, którym nieprzerwanie kieruje od 20 lat, rocznie hospitalizuje około 2 tys. pacjentów. W czasie jego ordynatury tytuł specjalisty II stopnia z chorób wewnętrznych uzyskało 5 lekarzy, a tytuł specjalisty I stopnia – 2 lekarzy. Jest ponadto koordynatorem stażu dla absolwentów wydziału lekarskiego, podejmujących pracę w Rypinie. Prowadzi również przy SP ZOZ w Rypinie poradnię kardiologiczną, wykorzystując na bazie oddziału najnowsze nieinwazyjne metody diagnostyki chorób serca i krążenia (badanie echokardiograficzne serca, próby wysiłkowe, badanie holterowskie, w tym tzw. holter ciśnieniowy i badanie dopplerowskie tętnic szyjnych). Jest znanym i cenionym lekarzem kardiologiem.

W latach 2004-2008 był członkiem Okręgowej Izby Lekarskiej w Toruniu.

Żonaty z Renatą Lasińską (ur. 2 X 1960 w Rypinie), lekarzem-pediatrą i epidemiologiem, Powiatowym Inspektorem Sanitarnym w Rypinie. Mają trójkę dzieci: Magdalena (ur. 1984), absolwentka filologii angielskiej UAM w Poznaniu; Piotr (ur. 1988), lekarz medycyny, absolwent Uniwersytetu Medycznego w Warszawie oraz Jakub (ur. 1992), student III roku administracji UMK w Toruniu.

Autopsja (1984-2014); Autobiografia z 13 I 2014.

KOSTRZEWSKI CZESŁAW (*1906 r. †X 1939 r. w lasach karnkowskich), ofiara zbrodni niemieckich
Mieszkał w Bobrownikach. We wrześniu 1939 r. pełnił służbę w oddziale Obrony narodowej i eskortował Niemców, działających na szkodę państwa polskiego. Za czyn ten został potem aresztowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu i rozstrzelany w lasach Karnkowskich k. Lipna.

AIPN Warszawa, GKBZpNP, ankieta Sądu Grodzkiego w Lipnie, sygn. 254, t. 1; Piotrowski, *Słownik*, s. 140.

KOSZYTKOWSKI JANUSZ (*25 I 1958 r. w Wielgim k. Lipna), nauczyciel, działacz społeczny, radny, animator kultury, historyk, filmowiec, członek DTN (K 102a)

Syn Zygmunta i Haliny z Sobocińskich. Koszytkowscy (n. Koszutkowscy) w XIX w. właściciele dóbr Karolewo-Jasień, później, części dóbr Piaseczno i jeziora Tupadły, Sobocińscy natomiast to średniorolni gospodarze. Dziadek, Stanisław – ułan, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r., a potem w czasie drugiej wojny światowej więzień obozu koncentracyjnego KL Potulitz. Stryj, Jan brał udział w powstaniu warszawskim. Dziadek, Aleksander Sobociński należał do Związku Walki Zbrojnej/Armii Krajowej na ziemi dobrzyńskiej, za co po wojnie był prześladowany.

W 1973 r. ukończył Szkołę Podstawową w Czarnem. Szkoły zawodowe i średnie: Zespół Szkół Mechanicznych w Lipnie (1973-1976), Zespół Szkół Rolniczych w Dobrzyniu n. Wisłą (1977-1980), Studium Pedagogiczne w Instytucie Kształcenia Nauczycieli w Bydgoszczy (1983-1984). Studia wyższe: Papieski Wydział Teologiczny w Warszawie, (1994-2000), PWT w Warszawie – specjalizacja rodziny, wychowanie do życia (1997-2000), tytuł zawodowy – magister teologii, 2000 r. – studia podyplomowe: edukacja techniczna i sztuka, Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku (2000-2002), informatyka i technologia informacyjna WSHE we Włocławku (2002-2004). Nauczyciel dyplomowany (2004).

Pracował kolejno: Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Wielgim, technolog produkcji (1980-1981); Zarząd Gminny ZSMW-ZSMP w Wielgim, przewodniczący, pracownik kulturalno-oświatowy (1981-1983); Szkoła Podstawowa w Suradówku, nauczyciel (1983-1984); Szkoła Podstawowa w Czarnem, nauczyciel (1984-1985); Szkoła Podstawowa w Olesznie, nauczyciel (1985-1986); Szkoła Podstawowa w Suradówku, nauczyciel (1986-1992); Szkoła Podstawowa w Wielgim, nauczyciel (1989-1990); Zespół Szkół im. Mikołaja Kopernika we Włocławku, nauczyciel (1992-2008).

W latach 1990-1992 prezes Zarządu Oddziału Związku Nauczycielstwa Polskiego w Wielgim. W latach 1988-1992 radny Gminnej Rady Narodowej w Wielgim, woj. włocławskie. Członek Polskiego Związku Wędkarskiego w Lipnie od 1976 r., członek Dobrzyńskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie od 2011 r. Założyciel i prezes Gminnego Klubu Motocyklowego Wielgie w 2011 r., organizator I. Charytatywnego Wielickiego Rajdu Off-Road Tupadły 2012. Autor filmów i reportaży o gminie Wielgie.

Jego publikacje teologiczne zamieszczał „Ład Boży”. Na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego: opublikował: *Jezioro Czarne w Lipnowskim* (t. 4: 2011); *Dzieje pałacu w Wielgim koło Lipna* (t. 5: 2012); *Jezioro Chalińsko-Mokowskie i jego otoczenie* (t. 6: 2013); *Jan Klemens Płoski herbu Prus, dziedzic Wielgiego k. Zbójna (1862-1959)*, (t. 7: 2014).

Nadto posiada publikacje na stronie internetowej Urzędu Gminy w Wielgim – www.wielgie.pl, link - historia i zabytki gminy Wielgie.

Posiada znaczny wkład w utrwalanie tożsamości lokalnej gminy Wielgie.

W 1989 r. wziął ślub z Zofią Mańską (ur. 11 XII 1964 w Wielgim), córką Henryka i Teresy z Markowskich, z którą ma syna Mariusza (ur. 1991, student UMK w Toruniu).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autobiografia z 10 IV 2013; Rocznik Dobrzyński, t. 4-7: 2011-2014.

KOŚCIELECKI JAN h. Ogończyk (*ok. 1415 r. †po 5 IX 1475 r.), starosta dobrzyński, malborski, inowrocławski, świecki, tucholski, osiecki i jasieniecki, kasztelan bydgoski, wojewoda inowrocławski, poseł

Pochodził z Kościelca w pow. inowrocławskim. Był synem Jana, wojewody inowrocławskiego i bratem Mikołaja, wojewody brzesko-kujawskiego. W 1420 r. potwierdzony był na starostwie dobrzyńskim. Za zasługi na Węgrzech w 1442 r. otrzymał od Władysława Warneńczyka zapisy i pozwolenie założenia miasta w Kościelcu pod Inowrocławiem. Brał także udział w wojnie trzynastoletniej. Odznaczył się w walkach z Krzyżakami, zdobył Brodnicę i Malbork. W 1450 r. został kasztelanem bydgoskim. W latach 1453-1457 występował jako podkomorzy dobrzyński. W 1459 lub 1460 r. został mianowany wojewodą inowrocławskim. Natomiast w 1460 r. był starostą malborskim i w tym charakterze w sierpniu tego roku przyjmował kapitulację miasta Malborka, stolicy Krzyżaków. Następnie brał udział w rokowaniach z Zakonem Krzyżackim. Był posłem królewskim w sprawie przyjęcia hołdu od wielkiego mistrza krzyżackiego w Brodnicy. Towarzyszył także królowi w drodze do Torunia. Od Kazimierza Jagiellończyka otrzymał zapisy różnych sum na Świeciu, Malborku, Tucholi, Osieku i starostwie jasienieckim. Uposażył faryę w Bydgoszczy i założył tam pierwszą szkołę parafialną.

Poślubiony z Katarzyną Odrowążówną z Żurawicy, miał synów: Andrzeja, starostę bydgoskiego, inowrocławskiego, gniewkowskiego i zatorskiego; Mikołaja, starostę malborskiego, bydgoskiego i tucholskiego, wojewodę brzeskiego; Stanisława, wojewodę inowrocławskiego, brzeskiego, sieradzkiego, kaliskiego i poznańskiego oraz córki: Barbarę i Dobrochnę, za Janem Baranowskim.

Jego podobizna znajduje się na obrazie Matki Boskiej w wielkim ołtarzu w bydgoskiej farze.

Bieniak, *Generacja Kościeleckich*, s. 135 i n.; M. Biskup, *Kościelecki Jan*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 402-404, gdzie szersza literatura; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 248-249; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 23; Krajewski, *Skępe*, s. 95; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 10, 19, gdzie – Jan z Kościelca; W. Mąkowski, *Historyczne tło powieści*, [w:] F. S. Dmochowski, *Przekleństwo matki*, Płock 1935, s. III; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 273; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 167-168; *Zbiór dokumentów*, nr 277; *Zbiór nazwisk*, s. 227, 703.

KOŚCIELECKI JAN h. Ogończyk ze Skępego (*ok. 1435 r. †po 1498 r.), chorąży dobrzyński, kasztelan i starosta dobrzyński, wojewoda inowrocławski

Był drugim z kolei synem Mikołaja, wojewody brzesko-kujawskiego i Doroty z Pniewskich. Dziedziczył Skępe w ziemi dobrzyńskiej, skąd także się pisał. W 1450 r. został chorążym inowrocławskim, a w 1455 r., po Wincentym Kościeleckim, – podkomorzym dobrzyńskim. W 1482 r. został kasztelanem kruszwickim, natomiast 21 lutego 1485 r. awansował na kasztelana i starostę dobrzyńskiego. W 1484 r. został wojewodą inowrocławskim.

W 1485 r. był obecny przy składaniu hołdu przez Stefana, wojewodę multąńskiego, królowi Kazimierzowi pod Kołomyją. W dniu 21 lutego tego roku Kazimierz Jagiellończyk polecił Spytkowi z Jarosławia, wojewodzie sandomierskiemu, odebrać mu zakład 2.000 złp w sprawie Zofii, żony wojewody brzesko-kujawskiego i starosty wrocławskiego, Jana z Oporowa. W 1490 r. J. Kościelecki otrzymał potwierdzenie posiadania Bobrownik i zapis 2.800 florenów na Kole.

W pierwszym małżeństwie z Elżbietą Oporowską h. Sulima nie zostawił potomstwa, w drugim - z Katarzyną, córką Dobiesława Odrowąża ze Sprowy i Zagórza, pozostawił synów Mikołaja, wojewodę kaliskiego oraz córkę Annę, za Andrzejem Krotoskim h. Leszczyca.

Bieniak, *Generacja Kościeleckich*, s. 136 i n.; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 247; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215938/5> I 2014; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 7, 10, 20, kasztelanem kruszwickim mianuje go 24 marca 1480 r.; *Matr. sum.*, t. 2, nr 1170, 1262; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; SGKP, t. 10, s. 667; A. Świeżawski, *Kościelecki Jan ze Skępego*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 404; *Urzednicy*, nr 873, 1346; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 185.

KOŚCIELECKI JAN (n. Janusz) h. Ogończyk (†m. 19 VIII a 18 X 1553 r.), starosta i podkomorzy dobrzyński, wojewoda inowrocławski i łęczycki

Był synem Mikołaja, wojewody brzesko-kujawskiego i Anny Łaskiej h. Korab (zm. 1517). Tytułował się w 1532 r. rycerzem Grobu Chrystusowego i św. Katarzyny na Górze Synaj. Po śmierci ojca bp płocki, A. Krzycki wyznaczony niegdyś na jego i jego brata opiekuna, zalecał w 1535 r. względem królowej Bony, aby mogli zatrzymać w posiadaniu królewskiej: Brześć Kujawski, Bobrowniki, Dobrzyń n. Wisłą, Lipno i Rypin, na których ich ojciec miał zapisaną sumę 36 tys. zł. Gdy niebawem jego brat, Stanisław zmarł, wszystkie te starostwa zatrzymał, a nadto powiększył o Kowal, Gniewkowo, Nową Nieszawę, Połunów, Pilchowo w pow. radziejowskim, Skarszewo i Linne we ziemi dobrzyńskiej.

W 1531 r. mianowany podkomorzym dobrzyńskim, a rok później – krakowskim. W 1542 r. został wojewodą inowrocławskim, a w 1552 r. – łęczyckim.

W grudniu 1545 r. król Zygmunt Stary polecił jemu, aby zaprzestał pobierać cło od jadących przez jego tereny mieszczan płockich, którzy zostali zwolnieni od tychże z powodu pożaru swojego miasta.

Żonaty z pierwszym małżeństwem z Anną Tęczyńską h. Topór, w drugim – przed 27 VIII 1552 r. z Katarzyną z Górków h. Łódzia, nie pozostawił potomstwa.

AGAD, Płockie Gr. Wiecz. 12, k. 21 V-22; W. Dworaczek, *Kościelecki Jan*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 405-406; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215067/5> I 2014; Niesiecki, *Herbarz*, s. 273; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; *Urzednicy*, nr 1553; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 482, 491.

KOŚCIELECKI MIKOŁAJ h. Ogończyk (*ok. 1400 r. †m. 9 VI a 19 XII 1479 r.), chorąży bydgoski i brzesko-kujawski, inowrocławski, kasztelan inowrocławski, starosta dobrzyński, wojewoda brzeski, starosta brodnicki

Był synem Jana z Kościelca Kościeleckiego, wojewody inowrocławskiego i starosty dobrzyńskiego (1420). Po ojcu odziedziczył dobra na Kujawach. W 1433 r. był chorążym bydgoskim, a rok później chorążym brzesko-kujawskim, a następnie inowrocławskim. W 1453 r. został kasztelanem inowrocławskim. Przed 14 listopada tego roku uzyskał starostwo dobrzyńskie. W lutym 1454 r., po wybuchu powstania Związku Pruskiego zajął odmienne stanowisko od wielkiego mistrza zakonu w Malborku, proponując swoje pośrednictwo u króla, aby utrzymać zakon przy władzy, choć w pewnej zależności od Polski. W dniu 7 marca tego roku poseł wielkiego mistrza J. Eglofstein, wójt lipieniecki, rokował w tej sprawie z Kościeleckim w Bobrownikach, obiecując wojewodzie wynagrodzenie. Inkorporacja Prus przecięła te plany. W okresie wojny trzynastoletniej Kościelecki odegrał jedną z najważniejszych ról. W otoczeniu króla przebywał w Toruniu, a potem w Brześciu Kujawskim. W czerwcu 1455 r. uczestniczył w zjeździe piotrkowskim. Udzielał pożyczek królowi na prowadzenie wojny, uzyskując 5 sierpnia 1456 r. zapis 600 grzywien na Bobrownikach. Po śmierci Szarlejskiego został wojewodą brzeskim, zapewne przed 5 grudnia 1457 r. Niebawem uzyskał ważny strategicznie zamek i starostwo brodnickie. W związku z tym miał zabezpieczyć pogranicze nad Drwęcą przed wypadami Krzyżaków. W dniu 24 września 1460 r., w czasie pobytu króla w Dybowie (Nieszawie pod Toruniem) wyraził zgodę jako starosta dobrzyński na oddanie wsi Roskydalino n. Wisłą celem przeniesienia tam miasta Nieszawy. W maju 1463 r. był członkiem delegacji polskiej do rokowań pokojowych z zakonem toczących się w Brześciu. Brał także udział w następnych rokowaniach w czerwcu i lipcu 1464 r. W końcu marca 1465 r. pośredniczył w Brześciu Kujawskim i Włocławku w rozmowach biskupa włocławskiego Jakuba z Sienna z niepełnym zaciężnym Mikeszem Czerwonką. Następnie uczestniczył w rokowaniach pokojowych z zakonem w Toruniu w 1466 r. i był jednym z gwarantów traktatu toruńskiego w 1466 r. Jako wojewoda brzesko-kujawski i starosta dobrzyński brał udział w zjazdach piotrkowskich w październiku 1469 i w listopadzie 1470 r., gdzie rozpatrywano sprawę przejęcia korony czeskiej dla syna Kazimierza Jagiellończyka.

W dzierżawionych dobrach wprowadzał gospodarkę folwarczną, przejmując na ten cel łany kmieci, jak np. we wsi Bobrowniki w starostwie dobrzyńskim w 1468 r. W 1455 r. za przyzwoleniem króla Kazimierza Jagiellończyka w przywileju lokacyjnym dla Skępego napisał: „*Chcąc przyprowadzić do dobrych użytków dziedzictwo swoje koło jeziora zwanego Święte, za przyzwoleniem Najjaśniejszego Króla, Nowe Miasto, na nowym siedlisku ustanowić i założyć*”.

Z pierwszego małżeństwa pozostawił córkę Barbarę, z drugiego małżeństwa z Dorotą z Pniew miał trzech synów: Mikołaja, prepozyta włocławskiego, dziekana gnieźnieńskiego i biskupa chełmskiego; Jana, wojewodę inowrocławskiego; Wincentego, podkomorzego dobrzyńskiego i być może – Stanisława. Wraz ze swoim bratem, Janem zapoczątkował karierę polityczną i gospodarczą rodu Kościeleckich w XV i XVI w.

M. Biskup, *Kościelecki Mikołaj*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 413-414; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 246; Bieniak, *Elita*, s. 37; Bieniak,

Generacja Kościeleckich, s. 136 i n.; P. Gałkowski, *Miasta ziemi dobrzyńskiej od XI do XVIII wieku*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1988, nr 56, s. 9; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215911/5> l 2014; *Inskrypcje*, s. 211; *Katalog*, z. 9, s. 46; KDP, t. 2, s. 924; S. Kostanecki, *Z przeszłości Skępego. Z niedrukowanego rękopisu Gustawa Zielińskiego*, Notatki Płockie 1960, nr 2, s. 13-14; Krajewski, *Skępe*, s. 95-96; Krystosik, *Wiadomość*, s. 20; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 20; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; SGKP, t. 10, s. 667; *Zbiór nazwisk*, s. 227, 703; G. Zieliński, *Z przeszłości Skępego*, rkps w Bibliotece im. Zielińskich w Płocku.

KOŚCIELECKI MIKOŁAJ ze Skępego h. Ogończyk (*ok. 1440 r. †1512 r.), starosta bydgoski, dybowski, jasiniecki, malborski, osiecki, tucholski, wojewoda brzesko-kujawski

Był synem Jana z Kościelca Kościeleckiego (zm. 1475), wojewody inowrocławskiego. W 1472 r. uzyskał od króla zapis 100 grzywien na Dybowie (Starej Nieszawie), a w następnym roku dodatkowo 50 grzywien na podróż do Torunia związaną z tym zapisem. Po śmierci ojca w 1475 r. odziedziczył starostwo malborskie, a także tucholskie, jasinieckie oraz połowę świeckiego. W związku z tym na stałe nie przebywał w Malborku, w 1478 r. król odwołał go stamtąd, obdarowując go w zamian zapisami na Człuchowie, Czarnem, Białym Borze, Debrzynie, Lędyszku i Chojnicach. W 1484 r. wykupił z rąk Jerzego Dąbrowskiego starostwo osieckie, co spotkało się z opozycją szlachty pruskiej. W tym samym roku występował z tytułem starosty bydgoskiego. W 1485 r. na zjeździe toruńskim złożył oświadczenie, że odziedziczone po ojcu dobra świeckie dzierżawił do spółki z braćmi: Andrzejem i Stanisławem. W latach 1501-1510 pełnił urząd wojewody brzesko-kujawskiego.

Potrafił zdobyć przychylność króla Jana Olbrachta. Jeszcze za jego życia, przed 7 marca 1501 r., został wojewodą brzesko-kujawskim. W 1504 r. był obecny na Sejmie walnym w Piotrkowie, a następnie towarzyszył królowi Aleksandrowi w jego podróży do Torunia. Podczas pobytu króla w Malborku, brał udział w naradach króla ze stanami pruskimi. Został także jednym z komisarzy królewskich, którzy w lipcu tego roku prowadzili w Chojnicach rokowania z posłami Księstwa Komorskiego.

Po wstąpieniu na tron króla Zygmunta I, ograniczył się do działalności wyłącznie na terenie Pomorza Gdańskiego i Wielkopolski.

Z małżeństwa z Anną Bochotnicką z Oleśnicy h. Dębno pozostawił cztery córki: NN; Bernetę; Katarzynę, żonę Mikołaja Walewskiego z Walewic h. Pierzchała, podkomorzego sochaczewskiego, i Zofię, za Wiktorynem Sempelborskim.

AGAD, MK ks. 12, 14, 15, 16, 17, 20, 21, 23, 24, 26, 28, 95; Bieniak, *Generacja Kościeleckich*, s. 142 i n.; Borucki, *Ziemia*, s. 57; J. Dworzaczekowa, *Pobył króla Aleksandra w Prusach w świetle relacji gdańskiej*, Roczniki Historyczne 1950, t. 19, s. 169; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215091/5> l 2014; Krajewski, *Skępe*, s. 96; *Matr. sum.*, t. 4, nr 939; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 272-273; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; A. Świeżawski, *Kościelecki Mikołaj z Kościelca*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 415-417; *Urzędnicy*, nr 334.

KOŚCIELECKI MIKOŁAJ ze Skępego h. Ogończyk (*ok. 1440 r. †4 V 1518 r. w Skępem), starosta

inowrocławski, poseł, biskup chełmski, fundator Klasztoru Bernardynów w Skępem

Był synem Mikołaja (zm. 1479), starosty dobrzyńskiego, wojewody brzesko-kujawskiego, i Doroty z Pniew. Był właścicielem Skępem i stąd się pisał. Od 1465 r. studiował na Uniwersytecie Krakowskim. W 1476 r. mianowany został sekretarzem królewskim. W 1469 r. był już kanonikiem gnieźnieńskim, a w 1478 r. – prepozytem włocławskim. W 1475 r. był ponadto starostą inowrocławskim i od tego czasu datuje się jego działalność polityczna. W 1487 r. posłował do wielkiego mistrza zakonu i wziął udział w zjeździe Stanów Pruskich w Elblągu jako wysłannik królewski. Rok później prowadził rokowania z Gdańskiem.

W 1492 r. wycofał się z dworu i poświęcił się sprawom kościelnym, a także administracji swych dóbr. W 1494 r. został dziekanem gnieźnieńskim i starostą dobrzyńskim. W 1498 r. wraz z innym Mikołajem Kościeleckim, kasztelanem inowrocławskim, sprowadził do wystawionego przez siebie kościoła i klasztoru w Skępem k. Lipna ojców bernardynów z Koła. W tej sprawie prowadził rozmowy z gwardianem kolskim, o. Euzebiuszem z Kalisza.

K. Niesiecki zapisał o nim m. in.: „*W katedrze kujawskiej wystawił dość piękny, według tamtych wieków, ołtarz Ś. Mikołajowi patronowi swemu, a w Skąpym, (Skępem – dop. MK) w dyecezyi Płockiej, na tem miejscu, które sobie upodobała częstemi widzeniami i łaskami Najśw. Panna, najprzód kościół i klasztor z drzewa OO. Bernardynom wystawił 1797, a potem oboje wymurował, i ozdobnym apparatusem nadał*”.

Po śmierci króla Jana Olbrachta ponownie powrócił do działalności politycznej. W 1501 r. był członkiem misji do Prus Królewskich, a po wstąpieniu na tron Aleksandra został sekretarzem królewskim. W 1503 r. był delegatem królewskim na zjazd Stanów Pruskich w Malborku, by wezwać je do udziału w Sejmie w Piotrkowie i złożenia przysięgi wierności królowi. W tym czasie pełnił funkcję administratora diecezji włocławskiej w związku z *vacatem* na tym stanowisku.

Na początku 1505 r. mianowany został biskupem chełmskim po Macieju ze Starej Łomży. Po wstąpieniu na tron Zygmunta I całkowicie wycofał się z działalności politycznej. Rzadko bywał w stolicy biskupstwa chełmskiego – Krasnym Stawie, przebywając w większości w klasztorze Ojców Bernardynów w Skępem, którego budowę rozpoczął. W dniu 22 lutego 1511 r., za zgodą biskupa płockiego, konsekrował wybudowany przez siebie nieduży gotycki kościół wraz z przyległym, niewielkim klaszturem dla Ojców Bernardynów w Skępem, sprowadzonych tu z Koła, w miejscu poprzedniej kaplicy, wzniesionej w 1495 r. przez Mikołaja Kościeleckiego i jego żony, Katarzyny Świdwa-Szamotołskiej z Szamotoł h. Nałęcz, w której w 1496 r. umieszczono figurę Matki Bożej, nabytą w Poznaniu po łasce uzdrowienia chorych nóg ich córki, także Katarzyny.

W 1515 r. w podziemiach tego kościoła wybudował rodzinny grobowiec. W 1517 r., wraz z bratankiem Mikołajem Kościeleckim, w sądzie ziemskim w Lipnie dokonał licznych zapisów na rzecz skępskich bernardynów. W 1518 r. zapisał swemu bratankowi, Mikołajowi Kościeleckiemu kwotę 1.000 florenów na dokończenie budowy tego kościoła.

Zmarł w klasztorze w Skępem i tu został pochowany zgodnie z życzeniem w habicie bernardyńskim w przygotowanej przez siebie krypcie. Grób jego jednak nie zachował się. Portret z inskrypcją poświęconą jego pamięci jako fundatora znajduje się w kościele Ojców Bernardynów w Skępem-Wymyślinie.

Album stud., s. 180; Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 356-357; Bieniak, *Elita*, s. 37; Bieniak, *Generacja Kościeleckich*, s. 136; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 246; S. Derkowski, *Sanktuarium Maryjne w Skępem przed jubileuszem 500-lecia*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1995, nr 1, s. 10; A. Fridrich, *Historie cudownych obrazów N. M. Panny w Polsce*, Kraków 1908, t. 3, s. 140-142; A. Gąsiorowski, *Kanonicy włocławscy w najstarszej metryce kapitulnej (1435-1500)*, [w:] *Duchowieństwo kapitulne w Polsce średniowiecznej i wczesno nowożytnej. Studia nad pochodzeniem i funkcjonowaniem elity kościelnej*, pod red. A. Radziwińskiego, Toruń 2000, s. 19, 22, 33; *Hierarchia catholica*, t. 3, s. 164; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215927/5> | 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215927/6> | 2014; *Inskrypcje*, s. 205, 211; *Katalog*, z. 9, s. 48, 53; Krajewski, *Skępe*, s. 96-97; M. Krajewski, *Mikołaj Kościelecki h. Ogończyk ze Skępem*, Gazeta Lipnowska 1990, nr 7, s. 5; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 50; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 204; Krystosik, *Wiadomość*, s. 20, 22-26 podał, że zmarł w swym pałacu we Włocławku; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 273-274; Nitecki, *Biskupi*, s. 109-110; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; Pawłowska, *Do Maryi*, s. 7; SBPN, t. 2, s. 470-474; SGKP, t. 10, s. 667; A. Sławeńko-Sławiński, *Skępe*, Pamiętnik Religijno-Moralny, t. 33: 1857, s. 394; A. Świeżawski, *Kościelecki Mikołaj ze Skępem (Skapem)*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 414-415; Wyczawski, *Skępe*, s. 151-152; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 2, s. 116-362.

KOŚCIELECKI MIKOŁAJ ze Skępem h. Ogończyk (*1485 r. w Skępem †3 VI 1535 r.), kasztelan inowrocławski, starosta brzeski, starosta kowalski, starosta bobrownicki, wojewoda inowrocławski, wojewoda brzesko-kujawski, wojewoda kaliski, starosta dobrzyński, kolator kościoła i klasztoru w Skępem

Był jedynym synem Jana Kościeleckiego ze Skępem, wojewody inowrocławskiego i jego żony Katarzyny Odrowążówny ze Sprawy h. Własnego. Posiadał dobra Skępe w ziemi dobrzyńskiej. Po żonie przejął starostwo wiskie. Wcześniej jednak posiadał starostwo dobrzyńskie. W 1511 r. zrzekł się starostwa wiskiego. W tym samym roku otrzymał nominację na kasztelana inowrocławskiego oraz konsens królewski na wykupienie starostwa brzeskiego z zamkiem i miastem z rąk Pawła Czarnego. W 1513 r. otrzymał starostwo kowalskie, a w 1519 r. miał starostwo bobrownickie. Rok później został wojewodą inowrocławskim, a na zjeździe w Piotrkowie w 1522 r. został mianowany wojewodą brzesko-kujawskim. W 1525 r. na sejmie piotrkowskim został wojewodą kaliskim.

W 1526 r. otrzymał zezwolenie królewskie na wykup Dobrzyń n. Wisłą z rąk kasztelana dobrzyńskiego Stanisława Kościeleckiego i jego braci. W 1531 r. otrzymał natomiast konsens królewski na wykup wójtostwa dobrzyńskiego. W 1532 r. pośredniczył w sporze między Płockiem a Toruniem. Razem ze stryjem Mikołajem Kościeleckim, biskupem chełmskim, był kolatorem kościoła i klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem-Wymyślinie. W 1518 r. od swego stryja otrzymał zapis 1000 florenów na dokończenie budowy tego kościoła.

Z małżeństwa z Anną Łaską h. Korab, wdową po Jakubie Glince, staroście wiskim, pozostawił dwóch synów: Jana, późniejszego wojewodę inowrocławskiego; Stanisława, który zmarł wkrótce po śmierci ojca oraz trzy córki: Zuzannę, żonę Wojciecha z Ostroroga Lwowskiego h. Nałęcz; Zofię, żonę Sebastiana Mieleckiego h. Gryf, kasztelana krakowskiego i Jadwigę, żonę Seweryna Bonara h. Bonarowa, kasztelana sądeckiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 247-248; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215062/6> | 2014; *Inskrypcje*, s. 17, 204; Krajewski, *Skępe*, s. 97; Krystosik, *Wiadomość*, s. 20-26; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 20; *Matr. sum.*, t. 4, nr 1336, 2623; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 274; K. Olszewski, *Z dziejów kultu Matki Boskiej Skępskiej*, Skępe 1987, s. 2-5; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; SGKP, t. 10, s. 667; A. Świeżawski, *Kościelecki Mikołaj ze Skępego (Skąpego)*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 417; *Urzędnicy*, nr 285, 337, 599, 876, 1020, 1346; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 277, 357, 482; *Zbiór nazwisk*, s. 227, 703; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 2, s. 24, 116, 362.

KOŚCIELECKI STANISŁAW h. Ogończyk (†1527 r.), kasztelan kruszwicki, kasztelan i starosta dobrzyński

Był synem Wincentego (zm. przed 1495), podkomorzego dobrzyńskiego i Barbary z Golanic. W 1504 r. otrzymał ekspektatywę na podkomorstwo dobrzyńskie, ale urzędu tego nie objął. Potem widzimy go od 23 kwietnia 1505 r. na kasztelanii kruszwickiej, z której zrezygnował w tym samym roku. W 1912 r. korzystał z dóbr starorypińskich jako tenutariusz, jednak zrzekł się z nich na rzecz Grzegorza Tłuchowskiego. W 1519 r. zawarł umowę z mieszczanami Dobrzynia n. Wisłą o płaceniu 40 kop rocznego czynszu. W w dniu 25 sierpnia 1518 r., po śmierci Mikołaja Radzikowskiego, został kasztelanem dobrzyńskim i był nim do 24 grudnia 1521 r. W tym samym roku wystarał się u króla o zabezpieczenie na dobrach starostwa 1.200 florenów dla wdowy po swym poprzedniku i krewnym, Franciszki Radzikowskiej.

Ożeniony z Dorotą Płomykowską, z którą miał córkę Reginę, za Stanisławem Kościeleckim.

Baliński-Lipiński, *Starożytna Polska*, t. 1, s. 343; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 246-247; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=215990/5> | 2014; *Matr. sum.*, t. 3, nr 1294, 2040, t. 4/1, nr 1632 z 1512 r.; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; *Okolice Rypina*, s. 669; *Urzędnicy*, nr 1071, 1427, 1551, T. Żebrowski, *Radzikowski Mikołaj*, PSB, t. 30: 1987, s. 86.

KOŚCIELECKI WINCENTY h. Ogończyk ze Skępego i Bobrownik (*ok. 1435 r. †przed 1495 r.), podkomorzy i starosta dobrzyński

Był trzecim z kolei synem Mikołaja (zm. 1479), starosty dobrzyńskiego i wojewody brzesko-kujawskiego i Doroty z Pniew (zm. po 1472). Posiadał dobra Skępe i Bobrowniki w ziemi dobrzyńskiej i z nich się pisał. W marcu 1764 r. był już starostą dobrzyńskim. W dniu 24 marca 1472 r. występował jako podkomorzy dobrzyński, choć jako współrządzący z ojcem na tym stanowisku wzmiankowany był w 1464 r. W 1472 r. otrzymał do Władysława Jagiełły pozwolenie na dzierżawę dóbr królewskich w połowie wsi Starorypin. Zapewne po jego śmierci, przed rokiem 1495 r. wdowa

po nim przekazała tenutę w Starorypinie Grzegorzowi Tłuchowskiemu.

Z pierwszego małżeństwa miał córki Helenę i Febronię, z drugiego – z Barbarą z Golanic, pozostawił czterech synów: Mikołaja; Stanisława, kasztelana dobrzyńskiego; Wacława, chorążego inowrocławskiego i Jana oraz córkę Annę, żonę Andrzeja Oporowskiego h. Sulima.

M. Biskup, *Kościelecki Mikołaj h. Ogończyk*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 413-414; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 246; P. Czaplowski, *Senatorowie, starostowie Prus Królewskich*, Roczniki Towarzystwa Naukowego Toruńskiego, t. 26 -28, s. 63; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=wincenty+Ko%B6cielecki/6l> 2014; *Katalog dokumentów*, nr 348; Krajewski, *Skępe*, s. 97-98; Lasocki, *Urzędnicy*, s. 10, 20; *Matr. sum.*, t. 1, nr 798 z 1472 r., t. 2, nr 530 z. 1495 r.; *Okolice Rypina*, s. 668-669, gdzie mylne dane dot. jego dzieci; Paprocki, *Herbarz*, s. 518-519; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, cz. III, 1999, z. 4, s. 702, 704-705.

KOTARSKI TOMASZ (†po 1864 r.), powstaniec 1863 r., zesłaniec syberyjski

Pochodził z Gnojna, wsi należącej do gminy Bobrowniki. Razem z synem, Franciszkiem brał udział w powstaniu 1863 r. i za to zostali skazani na zesłanie w oddalone miejsca w Syberii, jak podały carskie władze za „ustawiczne kradzieże, przestępstwa, sprawowanie zagrożeń na mieszkańców, zabójstwa i podpalenia”. Rodzaj przedstawionych obu Kotarskim zarzutów daje wyobrażenie, o co przez carskie sądy oskarżali powstańców styczniowych.

Żona i matka skazańców, Franciszka Kotarska wniosła podanie do rosyjskiego Namiestnika Królestwa o uwolnienie ich z Syberii, które jednak zostało odrzucone.

AGAD, v. 3, s. 323; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, [w:] Krajewski, *Posiew wolności*, s. 335-336; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 180-181, gdzie jednak mylna numeracja strony z książki ks. Lissowskiego; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 301; Cz. Lissowski, *Powstanie*, s. 187.

KOWALCZYK STANISŁAW (*1906 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Przed 1 września 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Żałem k. Rypina. W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany i osadzony w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Tam został rozstrzelany w dniu masowych mordów nauczycieli pow. rypińskiego.

Niemcy zwłoki wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 141.

KOWALCZYK STANISŁAW (*26 VIII 1913 r. w Glinkach k. Radomia †9 III 1991 r. w Krasnosielsku), kapłan rzymskokatolicki, kanonik honorowy katedry płockiej, proboszcz w Świedziebni, ofiara prześladowań komunistycznych

Był synem Adama i Melanii z Kilijanków. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku, w dniu 11 czerwca 1938 r., przyjął święcenia kapłańskie. Przed

wojną był wikariuszem w Lekowie, zaś w 1945 r. został administratorem parafii Święte Miejsce, skąd podjął studia na Uniwersytecie Jagiellońskim, które ukończył na wydziale teologicznym w 1950 r. W 1957 r. otrzymał probostwo w Zielonej k. Mławy w dekanacie żuromińskim.

W lipcu 1962 r. został skierowany do pomocy proboszczowi świedziebnieńskiemu, ks. Ignacemu Pietrzakowi. Tu podjął szereg prac remontowych i inwestycyjnych: w kościele wymienił tynki, wykonał nowa polichromię, wyremontował ołtarz główny (1966), zradiofonizował kościół, wykonał nowe ławki, odnowił chrzcielnicę, ambonę itd. Swoją zdecydowaną postawą patriotyczną i narodową narażał się władzom komunistycznym, stąd był notowany w aktach SB.

Od stycznia 1967 r. przeszedł na probostwo do Płońska, a stamtąd w 1981 r. do Krasnosielska.

W dniu 5 kwietnia 1971 r., w uznaniu zasług dla Kościoła bp Roman Sikorski mianował go honorowym kanonikiem katedry płońskiej.

Pochowany na cmentarzu w Krasnosielsku.

Grzybowski, *Duchowieństwo 1*, s. 279-281; M. M. Grzybowski, *Ks. kanonik mgr Stanisław Kowalczyk, emerytowany proboszcz w Krasnosielsku (1913-1991)*, MPP 1992, nr 1, s. 5052; *Parafia Świedziebnia*, s. 491-492; Wierzbicki, *Duszpasterze*, 218.

KOWALEWSKA z d. Będzikowska AGNIESZKA (*29 I 1803 r. w Osieku n. Wisłą †25 VIII 1839 r.), właścicielka ziemska, I. żona Łukasza Kowalewskiego

Była pierwszym dzieckiem Jana, syna żołnierza konfederacji barskiej, Łukasza i Marianny z Lewandowskich małżonków Będzikowskich, którzy wzięli ślub 7 lutego 1802 r. w Osieku n. Wisłą. Jej rodzice, ona i jej siostra zaliczani byli do tzw. familiantów, czyli szlachty, będącej na usługach bogatszych od siebie. Pracowała we dworze osieckim razem z siostrą, Marianną (ochmistrzynią w 1826 r.), zamężną za Janem Ropieńskim.

W dniu 25 listopada 1830 r. wyszła za Łukasza Wincentego Jana Kantego Kowalewskiego z którym miała dziesięcioro dzieci: 6 synów i 4 córki: Ignacego Błażeja (ur. w 1823 r. w Osieku), powstańca styczniowego; Dominika (ur. w 1825 r. w Toruniu), powstańca 1863 r.; Maryannę (ur. w 1827 r. w Miszku); Aleksandra Macieję (ur. w 1829 r. w Osieku); Emilię Bogumiłę (ur. w 1820 r. w Osieku); Kazimierza (1832-1837); Franciszka Karola Jana (ur. w 1834 r. w Osieku); Symfonię Antoninę (ur. w 1835 r. w Sądziecznie), która wyszła za Józefa Chelmieckiego, uczestnika powstania styczniowego; Józefa (ur. w 1837 r. w Sądziecznie), powstańca styczniowego; Izabelę Joannę (ur. w 1839 r. w Sądziecznie).

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 3 i 61; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 175-176.

KOWALEWSKA z d. Gostomska I v. Morawska FRANCISZKA (†m. 31 V 1835 r. a 24 IV 1836 r.), właścicielka ziemska

Najpierw wyszła za Dominika Morawskiego z Biskupic k. Chelmy, z którym mogła mieć syna Nepomucena, bądź też ten Nepomucen mógł być krewnym jej męża Dominika Morawskiego, gdyż utrzymywał z nią kontakty, kiedy ta po raz drugi wyszła właśnie za Dominika Kowalewskiego. Nie mając dzieci z Dominikiem Kowalewskim materialnie pomagała w edukacji dzieci Łukasza Kowalewskiego z Osieka n. Wisłą. Pochowana razem z drugim mężem w Biskupicach, gdzie w miejscowym kościele jest inskrypcja na blasze cynkowej: „*Za duszę Dominika i Franciszki, prośbę o Zdrowaś Marya*”.

AP Włocławek, Zespół Akt Notariuszy Lipnowskich, Akta notariusza Józefa Bronisza, sygn. 56 akt nr 8964 z 1835 r.; Idem, sygn. 58, akt nr 9334 z 1836 r.; PRS, s. 105; Uzupełn. biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 165-166.

KOWALEWSKA z d. Morzycka FRANCISZKA EUFROZYNA h. Mora (*23 XII 1827 r. w Radominie †25 V 1889 r. w Żydowie (na Kujawach), żona Dominika Kowalewskiego

Była córką Karola Huberta Boromeusza i Joanny z Cissowskich h. Sas, małżonków Morzyckich, właścicieli Czernikówka. Była sąsiadką swego przyszłego męża.

W dniu 31 sierpnia 1850 r. wyszła za Dominika Kowalewskiego, któremu urodziła dwanaścioro dzieci: 1) urodzeni w Sądziecznie: Marianna Bronisława (ur. 1 II 1852), Włodzimierz (16 XI 1855 r.-29 V 1854 r.), Zofia Joanna Nepomucena (ur. 16 V 1855), Aniela Izabela (ur. w II poł. 1856), Wacław Antoni (ur. 7 III 1859), Bronisława Wanda (ur. 10 I 1861), Władysława (ur. 26 XII 1862); 2) urodzeni w Żydowie na Kujawach: Przemysław Stanisław Kazimierz (ur. 12 V 1864), Stanisław Antoni (ur. 28 IX 1866), Bogdan Ignacy (ur. 10 X 1868), Wiesław (ur. 27 IV 1870) i Izabela (ur. 5 X 1873).

Zmarła na atak serca w czasie gwałtownej, wiosennej burzy. Pochowana na cmentarzu w Zgłowiączce, obok swej matki, Joanny.

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Radomin, sygn. 8, akt nr 37 z 1827 r.; AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Zgłowiączka, sygn. 159, akt nr 25 z 1889 r.; PRS, s. 105; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=230040/6> | 2014, gdzie tylko jedna córka – Zofia; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 194-195.

KOWALEWSKA z d. Kowalewska HONORATA (*1817 r. w Mokówku †ok. 1873 r. w Małym Ruszkowie, par. Sobowo), I żona Ignacego Błażeja Kowalewskiego

Była córką Jana, wójta gminy Mokowo, chorążego wojsk polskich i Marianny z Ciszewskich, małżonków Kowalewskich. Jej ojciec, jako były wojskowy, osiadł po powstaniu kościuszkowskim we wsi rządowej, Mokówek.

W dniu 21 października 1841 r. wyszła za Ignacego Błażeja Kowalewskiego, syna Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich, z którym miała dzieci: Jana Władysława – powstańca styczniowego (1844-ok. 1863), Romualdę Scholastykę (1846-1853), Ludwika (1847-

1911), Mariannę (ur. 1849-?), zamężną za Lucjana Brochockiego) i Florentynę (1851-1852).

PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 184.

KOWALEWSKA I. v. Milewska z d. Tarnowska KATARZYNA (*1679 r. w Czyżewie, par. Rypin †ok. 1746 r.), I żona Mikołaja Kowalewskiego

Była córką Marcina Tarnowskiego, kanonika łowickiego i dziedzica dóbr Radziki Duże w Rypińskim oraz Marianny z Żelskich. Ochrzczona 12 listopada 1679 r. w Rypinie, rodzicami chrzestnymi byli: Jan Rokitnicki, starosta rypiński i Agnieszka Rokitnicka, żona chorążego dobrzyńskiego.

W pierwszym małżeństwie wyszła za Jakuba Milewskiego. Ponownie wyszła za Mikołaja Kowalewskiego (ok. 1700-ok. 1767) z Osieka n. Wisłą, a ślub odbył się za zgodą Kurii Płockiej, w dniu 5 lutego 1732 r. w Łążyńcu, bowiem kościół w Osieku był w tym czasie filią Łążyńcu. Z Mikołajem Kowalewskim nie-miała potomstwa.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Łążyńcu, sygn. 6; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 156-157.

KOWALEWSKA z d. Chalińska KATARZYNA (*1760 r. w Złych Wodach w parafii Zaduszniaki †15 II 1849 r. w Osieku n. Wisłą), II żona Albina Kazimierza Kowalewskiego, chorążyna liwska

Była córką Franciszka Chalińskiego i jego żony, Eleonory z Trzcinińskich, właścicieli Złych Wód k. Zaduszniaki. Jako panna w roku 1778 została matką chrzestną pierwszego syna jej przyszłego męża, Albina Kazimierza i Kunegundy Kowalewskich z Osieka n. Wisłą – Łukasza Wincentego Jana Kantego. W 1783 lub 1784 r. wyszła za wdowca, Albina Kazimierza Kowalewskiego, który owdowiał 8 lutego 1781 r. Miała z nim czworo dzieci (we wrześniu 1795 r. urodziła pierwszego syna, Michała), z tej czwórki wieku dorosłego doczekał jedynie Józef Kalasanty.

Po śmierci męża (10 V 1808), 10 czerwca 1810 r. wyszła ponownie za mąż za Łukowskiego, wdowca zamieszkałego w Obrębie w parafii Tłuchowo, syna Michała i Magdaleny z Kłobukowskich. Świadcami na ślubie byli jej pasierbowie: Dominik Kowalewski, Łukasz Kowalewski i Ignacy Kowalewski. Kilka lat potem zamieszkała u swego syna, Józefa Kalasantego w Chudzewie, pozostając w separacji ze swym, drugim mężem, mieszkającym w Obrębie. W latach 30. XIX w. zamieszkała z kolei w Osieku, u swego pasierba i syna chrzestnego, Łukasza Wincentego Jana Kowalewskiego. W 1842 r. zmieniła swój testament, przekazując darowiznę w postaci 2,4 tys. srebrem oraz odzież, bieliznę, pościel, sprzęty oraz inne przedmioty swojej wnuczce po synu Józefie Kalasantym Kowalewskim, Anieli Hosiusz, a nadto dokonała zapisów na rzecz Łukasza Kowalewskiego, m. in. przypadła na nią część schedy po synu Józefie (zm. w 1842).

AP Włocławek, Zespół Akt Notariuszy z Lipna, Akta notariusza Józefa Bronisza, sygn. 75, k. 64, akt nr 308 z 1810 r.; Idem, sygn. 56, akt nr 8964 z 1835 r.; Idem, Akta notariusza Piotra Czaplńskiego, sygn. 19, akt nr 2587, 2588, 2589, 2590 z 1843

r.; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 162-163.

KOWALEWSKA z d. Szymańska KATARZYNA (*24 XI 1803 r. w Grabinie k. Dzikowa †15 XII 1889 r. w Osnie k. Aleksandrowa Kuj.), właścicielka ziemska

Była córką Adama i Agnieszki.

W dniu 31 sierpnia 1831 r. wyszła za Ignacego Kowalewskiego i była współwłaścicielką dóbr osieckich. Otrzymała od męża dożywocie na Dzikowie. Miała dwie córki: Anielę (1824-1832) i Jadwigę, po mężu Weber, która po śmierci ojca w 1847 r. przejęła majątek Dzikowo w gminie Osiek, a dożywocie zabezpieczone na tym majątku dla matki, za jej zgodą, przeniosła na dobra Osno.

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 54, akt nr 1 z 1834 r.; Idem, sygn. 62, akt nr 4 z 1840 r.; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 180.

KOWALEWSKA z Kowalewskich KUNEGUNDA (*1750 r. w Chudzewie k. Dobrzyń n. Wisłą †8 II 1781 r.), I żona Albina Kazimierza Kowalewskiego

Była córką Hilarego Kowalewskiego (zm. w 1755) i jego żony, Rozalii z Kowalewskich, I v. Rościszewska. Jej ojciec był krewnym Mikołaja Kowalewskiego i jego trzeciej żony, Magdaleny. W wieku pięciu lat osierocił ją ojciec, a jej wychowaniem prawdopodobnie zajmował się jej brat, Dominik.

Była I. żoną Albina Kazimierza Kowalewskiego, właściciela dóbr Osiek n. Wisłą. Ślub odbył się 1 czerwca 1769 r. w Mokowie. Miała z nim dzieci: Dominika (1770-1838), Mariannę Annę (1772-1824), Rozalię Reginę (1773-1774), Elżbietę Elsterę (1775-1777), Kajetana (1776-1778), Łukasza Wincentego Jana (1778-1863) i Ignacego (1781-1847). Zmarła w tydzień po urodzeniu ostatniego syna.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Mokowo, sygn. 1, Summariusz; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 161.

KOWALEWSKA z d. Kowalewska MAGDALENBA BARBARA (†po 1772 r.), III żona Mikołaja Kowalewskiego

Była trzecią żoną Mikołaja Kowalewskiego (ok. 1700-ok. 1767) z Osieka n. Wisłą. Ślub odbył się w dniu 30 października 1757 r. w kościele w Łążyńcu. Mikołajowi urodziła siedmioro dzieci, z których tylko Józef Andrzej (ur. w 1767) dożył lat dorosłych. Przeżyła swego męża, jeszcze w 1772 r. była matką chrzestną Marianny, córki Kazimierza Albina Kowalewskiego.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Łążyńcu, sygn. 7; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 158.

KOWALEWSKA z d. Białowieska MAŁGORZATA ANTONINA (†23 XII 1753 r. w drodze do Skępego), II żona Mikołaja Kowalewskiego

Był córką Kazimierza (zm. 1787 r., pochowany w Skępem) i Marianny (zm. 1747 r., pochowana w kościele klasztornym w Skępem). W dokumentach określana jest jako „famiłanka ziemi dobrzyńskiej”, co miało oznaczać, iż pochodziła ze szlachty, będącej na usługach możniejszych od siebie, bowiem Białowiescy pracowali dla znakomitego rodu Zboińskich. Jej ojciec był zaufanym Ignacego hr. Zboińskiego, który z kolei był w bliskich kontaktach z Mikołajem Kowalewskim. W dniu 4 maja 1749 r. wyszła za Mikołaja Kowalewskiego (ok. 1700-ok. 1767) i była jego drugą żoną po zmarłej ok. 1746 r. Katarzynie Milewskiej z Tarnowskich. Ślub odbył się w Mazowszu k. Czernikowa na ziemi dobrzyńskiej. Pozostawiła po sobie czwórkę dzieci: Kazimierza Albina (ur. 1750); Walentego Faustyna (ur. 1751); Brygidę (ur. 1752), Józefa Stanisława (ur. 1753). Z tej czwórki wiek dojrzały osiągnął tylko Kazimierz Albin, późniejszy dziedzic dóbr osieckich. Pozostawiła po sobie czwórkę dzieci: Kazimierza Albina (ur. 1750), Walentego Faustyna (ur. 1751), Brygidę (ur. 1752), Józefa Stanisława (ur. 1753). Z tej czwórki wiek dojrzały osiągnął tylko Kazimierz Albin, późniejszy dziedzic dóbr osieckich.

Zmarła w drodze do Skępem, gdzie pochowana była jej matka. Pochowana została również w Skępem, obok swej matki.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Mazowsze, sygn. 4, akt ślubu z 1749 r.; Idem. Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Łążyn, sygn. 7, akt z 29 XII 1753 r.; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 157-158; Wykaz pochowanych, Białowiescy, Kowalewska.

KOWALEWSKA z d. Gościeniecka MARIANNA (†przed 1859 r.), właścicielka ziemiska, II. żona Łukasza Kowalewskiego

Po śmierci pierwszej żony dziedzica Osieka n. Wisłą, Łukasza Wincentego Jana Kantego Kowalewskiego w 1839 r., została przez niego poślubiona. W 1851 r. jej mąż zapisał jej dożywocie na dobrach osieckich. Nie pozostawiła potomstwa. Po jej śmierci mąż w 1859 r. sprzedał dobra Osiek n. Wisłą swemu synowi, Franciszkowi.

PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 176.

KOWALEWSKA z d. Radomska SCHOLASTYKA (*ok. 1860 r. †1 VII 1926 r. w Brwinowie), II. żona Ignacego Błażeja Kowalewskiego

Przed 1882 r. wyszła za wdowca, Ignacego Błażeja Kowalewskiego (1823-1896), który w tym czasie mieszkał w Małym Ruszkowie, parafia Sobowo. Urodziła w 1882 r. jedno dziecko, Jana Józefa Stanisława. Od 1890 r. mieszkała z mężem i synem w Dobrzyniu n. Wisłą, a po śmierci męża w 1896 r. przeniosła się do Brwinowa k. Płocka. Tam zawarła związek małżeński z nieznanym nam bliżej, Krzywkowskim. Pochowana w Brwinowie, w grobowcu rodzinnym Kowalewskich, niedaleko kaplicy cmentarnej.

PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 184-185.

KOWALEWSKI ALBIN KAZIMIERZ h. Dołęga (*1 III 1750 r. †10 V 1808 r.), chorąży liwski, właściciel ziemski, kolator kościoła osieckiego

Był pierworodnym synem Mikołaja (ok. 1700-ok. 1767) i jego drugiej żony, Małgorzaty Antoniny z Białowieskich (zm. 23 XII 1753 w drodze do kościoła w Skępem). Na jego chrzcie w kościele w Osieku n. Wisłą w dniu 1 marca 1750 r. obecni byli: Seweryn Ośmiałowski, notariusz grodu bobrownickiego oraz Salomea Karśnicka (Karsznicka) jako świadkowie oraz rodzice chrzestni: Ignacy Zboiński i Teofila Rościszewska.

Po śmierci ojca przejął dobra osieckie. W 1789 r. wraz z bratem Andrzejem występował jako właściciel tych dóbr. Za jego czasów w dobrach osieckich powstały nowe wsie: Dzikowo, Chrapiny (Chrapy) Sąsiedzno, Knorowszczyzna, Działy Włęczkie i inne osady, które później dały początek kolejnym wsiom. Od ok. 1775 r. posiadał po ojcu tytuł chorążego liwskiego, wcześniej zaś – chorążycy liwskiego. Wykupił z rąk braci pierwszej żony, Kunegundy z Kowalewskich, część Chudzewa, nienależącą do niej.

Prawdopodobnie, krótko był pierwszym wójtem gminy Osiek. Za jego czasów parafia osiecka usamodzielniała się i uniezależniła od parafii Łążyn. Proboszczami parafii byli kolejno: ks. Daniel Hypner, ks. Piotr Kijewski i ks. Michał Białkowski, określający się w dokumentach jako „rządca fary osieckiej”.

Był dwukrotnie żonaty, najpierw w Kunegundą Dołęga Kowalewską, córką Hilarego i Rozalii z Kowalewskich, za którą stał się właścicielem części dóbr Chudzewo w parafii Mokowo, a następnie z Katarzyną z Chalińskich.

Z pierwszą żoną miał dzieci: Dominika (1770-1838), Mariannę Annę (1772-1824), Rozalię Reginę (1773-1774), Elżbietę Elsterę (1775-1777), Kajetana (1776-1778), Łukasza Wincentego Jana Kantego (1778-1863) i Ignacego Marcelego Błażeja (1781-1847). Dzieci z drugiego małżeństwa: Michał (1785-1787), Fabian Sebastian (1792-ok. 1795), Andrzej Korsyn (1782-ok. 1795) i Józef Kalasantego (1797-1842). Pięcioro z nich od roku 1808, tj. od śmierci ojca aż do 1842 r. było „niepodzielnymi sukcesorami Albina Kazimierza Kowalewskiego”. Byli to: Dominik z Biskupic, który swoją część testamentalnie przepisał na brata Łukasza Wincentego Jana Kantego, podobnie jak to zrobiła ich siostra Marianna Suchorzewska z mężem Ignacym, byłym kapitanem wojsk polskich, a także Ignacy Marcele Błażej oraz ich brat przyrodni, Józef Kalasanty

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 1, k. 10; J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 125-126; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 66, 158-161, 177-179, 182.

KOWALEWSKI ALEKSANDER MACIEJ h. Dołęga (*25 II 1829 r. w Osieku n. Wisłą †1 III 1859 r.), właściciel ziemski

Był synem Łukasza Wincentego Jana Kantego i Agnieszki Marianny z Będzikowskich. W 1855 r. jego ojciec nabył dobra Płonczynek, które zaraz potem jemu odsprzedał. Po jego bezpotomnej śmierci Płon-

czynek, w wyniku wzajemnych rozliczeń rodzeństwa, przejął brat Aleksandra Macieja, Józef. Był bezzennym. Zmarł w czasie kolejnego nawrotu cholery na tym terenie.

PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 198.

KOWALEWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (*30 XI 1767 r. †po 1789 r. a przed 1808 r.), właściciel ziemski

Był synem Mikołaja i Magdaleny z Kowalewskich, przyrodnim bratem Albina Kazimierza. Rodzicami chrzestnymi byli: Józef i Marianna Nałęczowie z Kawęczyna, chorążowie dobrzyńscy. W 1785 r. był stroną w procesie sukcesorów Katarzyny z Tarnowskich, pierwszej żony jego ojca. W 1789 r. był współwłaścicielem Osieka n. Wisłą. Mógł zginąć w czasie którejś z wojen w ostatnich latach Rzeczypospolitej.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 1, k. 10; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 164.

KOWALEWSKI DOMINIK h. Dołęga (*12 VIII 1770 r. w Osieku n. Wisłą †m. 31 V 1835 r. a 24 IV 1836 r.), chorążyc, właściciel ziemski

Był synem Albina Kazimierza i Kunegundy z Kowalewskich, małżonków Kowalewskich. Po śmierci ojca w 1808 r., przeniósł się do Chudzewa k. Dobrzynia n. Wisłą, gdzie zarządzał tamtejszymi dobrami do 1814 r.

W tym roku poślubił Franciszkę Morawską z Gostomskich, wdowę po Dominiku Morawskim. Po ślubie zamieszkał w Biskupicach k. Chełmży w zaborze pruskim, majątku swojej żony. Miał nieruchomości w Toruniu. Często gościł w majątku w Osieku, a później w Sądziecznie u swego brata, Łukasza Wincentego Jana (1778-1863), bowiem był współwłaścicielem dóbr osieckich oraz dóbr Chudzewo w 1/5 z racji schedy po ojcu. Ostatecznie prawo do spadku po ojcu przekazał testamentalnie swemu bratu Łukaszowi. Razem z żoną wspierał finansowo dziedzica Osieka, który po przejściu w 1831 r. przez Osiek wojsk rosyjskich (ok. 100 tys.) i kilkudniowym ich postoju, musiał odbudowywać doszczętnie zniszczone dobra.

Pochowany razem z żoną w Biskupicach, gdzie w miejscowym kościele jest inskrypcja na blasze cynkowej: „*Za duszę Dominika i Franciszki, proszę o Zdrowaś Marya*”.

AP Włocławek, Zespół Akt Notariuszy Lipnowskich, Akta notariusza Józefa Bronisza, sygn. 56, akt nr 8964 z 1835 r.; Idem, sygn. 58, akt nr 9334 z 1836 r.; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 164-166, 185.

KOWALEWSKI DOMINIK h. Dołęga (*25 VII 1825 r. w Osieku nad Wisłą †14 III 1910 r.), właściciel ziemski, powstaniec 1863 r.

Był synem Łukasza Wincentego Jana Kantego (1778-1863) i Agnieszki Marianny z Będzikowskich. Otrzymał staranne wykształcenie, najpierw pobierane u nauczyciela domowego, Walentego Kardańskiego. Posiadał część dóbr Sądzieczno: 3/8 otrzymane w obliczu niespodziewanej śmierci swego stryja, Ignacego

Kowalewskiego, dziedzica Dzikowa w marcu 1847 r., zaś 5/8 części tych dóbr sprzedał mu ojciec na drugi dzień po tej darowiźnie. W Sądziecznie, na gruntach po wyciętym borze w latach 1850-1855 założył wieś Dominikowo, stosując wobec dzierżawców trzyletni okres wolnizny. Potem założył wieś Marianowo, nadając jej nazwę od imienia swojej córki, która to wieś nie utrzymała się i została prawdopodobnie włączona do wsi Włęcz. Powiększył także wieś Żelaźniki. Sam mieszkał w Sądziecznie, a po roku 1863 r. przeniósł się na Kujawy, do dóbr Żydowo w gminie Piaski k. Lubrańca. Powiększył także wieś Żelaźniki. Sam mieszkał w Sądziecznie, a po roku 1863 r. przeniósł się na Kujawy, do dóbr Żydowo w gminie Piaski k. Lubrańca. Brał udział w przygotowaniach do powstania styczniowego 1863 r. W dniu 31 lipca (12 sierpnia) 1861 r. wziął udział wraz z braćmi: Franciszkiem z Osieka n. Wisłą i Ignacym z Chudzewa oraz innymi ziemianami ziemi dobrzyńskiej w uroczystym nabożeństwie żałobnym w kościele klasztornym w Skępem, odprawionym za spokój duszy zmarłego na obczyźnie Joachima Lelewela, podczas którego porwijącą homilię wygłosił bernardyn o. Bonifacy Jastrzębski. Po zakończonej uroczystości jego uczestnicy-członkowie Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej postanowili, aby Gustaw Zieliński ze Skępego dysponował kapitałem Towarzystwa na cele narodowe.

W pierwszych tygodniach powstania zorganizował transport broni i ekwipunku dla rodzącej się insurekcji w ziemi dobrzyńskiej. Trzema wozami ekspediował to w kierunku Lipna, prowadząc także oddział zwerbowanych ochotników z Sądzieczna i Osieka n. Wisłą, by oddać ich do partyzantki przeciw carskiemu zaborcy. W 1863 r. został aresztowany przez Rosjan razem z Hieronimem Romockim z Obrowa. Kozacy zarekwirowali wozy z bronią, żywność oraz gotówkę dla powstańców. Postawiony przed carskim sądem, został oddany pod dożywotni nadzór policji carskiej. Donosił o tym krakowski „Czas” w dniu 15 marca 1863 r.: „*Podobnie jak w Sądziecznie w mieszkaniu p. Kowalewskiego (...), odbyła się rewizja u p. Romockiego z Łążyńna, szwagra obecnego gubernatora płockiego (Dominika Dziewanowskiego z Szafarni – dop. MK). Pomimo, że niczego kompromitującego nie znaleziono, aresztowano p. Romockiego i odstawiono do Lipna*”.

W 1862 r. do jego dworku w Sądziecznie sprowadziła się teściowa, Joanna z Cissowskich Morzyska z dziećmi: Wandą, Kazimierą i Brunem Krakusem. W dniu 20 listopada 1862 r. od Bibiany z Danielewiczów Kokczyńskiej nabył dobra ziemskie na Kujawach, tj. Żydowo. Ze względu na sprawy związane ze spodziewanymi restrykcjami za udział w ruchu przedpowstaniowym, a następnie w samym powstaniu, zapisu w księdze wieczystej nabycia tych dóbr dokonano 23 czerwca 1863 r. W 1863 r. przeniósł się z liczną rodziną do Żydowa, gdzie dał się poznać jako dobry gospodarz i troskliwy ojciec, mąż i zięć. Z dóbr Żydowo wyłączył folwarki Żydówek i Rabinowo, tworząc z nich odrębne dobra ziemskie. Żydówek z czasem stał się rodzinną enklawą. W Żydowie wybudował dwór, który był ośrodkiem zarządu dóbr. Dwór dzięki obecnym właścicielom przetrwał do naszych czasów.

Dobra ziemskie zostały sprzedane w 1894 r. a Dominik Kowalewski ostatnie lata życia spędził we Włocławku, gdzie zmarł.

Ożeniony w dniu 31 sierpnia 1850 r. w Czernikowie z Franciszką Eufrozyną Morzycką h. Mora, córką Huberta Karola Boromeusza i Joanny z Cissowskich z sąsiedniego Czernikówka, pozostawił dwanaścioro dzieci: – urodzeni w Sącieszczyźnie: Marianna Bronisława (ur. 1 II 1852), Włodzimierz (16 XI 1853-29 V 1854), Zofia Joanna Nepomucena (ur. 16 V 1855), Aniela Izabela (ur. w II poł. 1856), Wacław Antoni (ur. 7 III 1859), Bronisława Wanda (ur. 10 I 1861), Władysława (ur. 26 XII 1862) – urodzeni w Żydowie na Kujawach: Przemysław Stanisław Kazimierz (ur. 12 V 1864), Stanisław Antoni (ur. 28 IX 1866), Bogdan Ignacy (ur. 10 X 1868), Wiesław (ur. 27 IV 1870) i Izabela (ur. 5 X 1873).

Pochowany na cmentarzu komunalnym we Włocławku przy ul. Chopina, zgodnie z życzeniem „w skromnym grobie”, który zachował się do dziś.

AP Włocławek, Zbiór ksiąg hipotecznych z pow. włocławskiego, Dobra ziemskie Żydowo i Żydówko, sygn. I/726; Idem, Zespół Akt Notariuszy Lipnowskich, Akta notariusza Ignacego Wałęckiego, sygn. 4, akt nr 687 z 1847 r.; Idem, sygn. 7, akt nr 1280 z 1849 r.; Idem, Akta notariusza Pawła Karwadzkiego, sygn. 12, akt nr 272 z 1862 r.; AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Osiek n. Wisłą, sygn. 61, akt nr 15 z 1839 r.; Idem, sygn. 52, akt nr 14 z 1830 r.; J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 127; Czas 1863, nr 61, z 15 III, s. 2; *Dominik Kowalewski* (nekrolog), *Gazeta Kujawska* 1910, z 15 III.; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=dominik+kowalewski/6> I 2014, gdzie tylko wymieniona jest jedna córka - Zofia; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 37; Krajewski, *Posiw wolności*, s. 205, 301; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 226; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; RZD, t. 1, cz. 3. s. 275-276, 284-286; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; J. Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 171, 185-194.

KOWALEWSKI FRANCISZEK KAROL JAN h. Dołęga (*30 I 1834 r. w Osieku n. Wisłą †po 1894 r.), właściciel ziemski

Był synem Łukasza i Agnieszki Marianny z Będzikowskich. W 1859 r. nabył od ojca dobra Osiek n. Wisłą z przyległościami i był tu, pełniąc także funkcję wójta, do roku 1867, kiedy przeniósł się do Witkowa. Opuszczenie Osieka n. Wisłą przez ostatniego właściciela z rodu Dołęga Kowalewskich wiązało się także z przeniesieniem przez władze carskie siedziby gminy z Osieka n. Wisłą do Obrowa w ramach restrykcji po powstaniowych. W 1872 r. resztę dóbr osieckich sprzedał Walentemu Młodzianowskiemu. W międzyczasie dokonywał sprzedaży części dóbr osieckich, np. w 1867 r. sprzedał część Kępy na Wiśle. W posiadanie Witkowa k. Lipna, gdzie w 1850 r. wybudowano okazały dwór (istniejący do dziś, zamieszkały przez nowych właścicieli), wszedł w wyniku wzajemnych rozliczeń rodzeństwa Gockowskich oraz rozliczeń schedy po Wicie Gockowskim z Żalego i Kleszczyna k. Rypina. Swoją 1/7 dóbr Witkowo ustąpił małżonkom Kowalewskim stryj Anny, Sylwester Gockowski. W Witkowie mieszkał z rodziną do 1894 r., kiedy to dobra te zostały sprzedane. Potem przeniósł się prawdopodobnie do Płocka lub Warszawy. W dniu 30 października 1861 r. zawarł w Lipnie związek małżeński z Anną Gockowską, córką Franciszka

i Marianny z Prądczyńskich z Maliszewa, z którą miał siedmioro dzieci, dwoje urodzonych w Osieku, pozostałe – w Witkowie. Linia rodu Dołęga Kowalewskich po Franciszku prawdopodobnie wygasła.

AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 56, akt nr 1 z 1834 r.; AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Lipno, sygn. 62, akt nr 36 i 37 z 1861 r.; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 199-201.

KOWALEWSKI GABRIEL JÓZEF h. Dołęga (*17 III 1761 r. w Osieku n. Wisłą †po 1785 r., a przed 1789 r.), właściciel ziemski

Był synem Mikołaja (ok. 1700-ok. 1767) i trzeciej jego żony, Magdaleny Barbary z Kowalewskich (zm. po 1772) W 1785 r. odnotowany był razem ze swymi braćmi: Albinem Kazimierzem i Józefem Andrzejem (Jędrzejem), jako strona w procesie sukcesorów Katarzyny z Tarnowskich I v. Milewska, II v. Kowalewska. Jednakże w 1789 r. nie jest już wymieniany jako współwłaściciel Osieka nad Wisłą.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 1, k. 10; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 163-164.

KOWALEWSKI HILARY h. Dołęga (XVIII w.), właściciel ziemski

Pieczętował się herbem Dołęga i był „panem na Chudzewie” niedaleko Dobrzynia n. Wisłą. Ożeniony z Rozalią z Kowalewskich, miał córkę Kunegundę, którą poślubił Albin Kazimierz Kowalewski z Osieka n. Wisłą, syn Mikołaja.

Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 149-150, 182.

KOWALEWSKI IGNACY MARCELI BŁAŻEJ h. Dołęga (*1 II 1781 r. w Osieku n. Wisłą †27 III 1847 r.), właściciel ziemski

Był synem Albina Kazimierza i Kunegundy z Kowalewskich małżonków Kowalewskich. Po śmierci ojca w 1808 r., aż do 1842 r. był jednym z „niepodzielnych sukcesorów” po Albinie Kazimierzu Kowalewskim. Przez kilka lat mieszkał i zarządzał Chudzewem, spełniając w tych dobrach rolę wójta. Po przekazaniu zarządu dobrami Chudzewo swemu bratu Józefowi osiadł w latach 20. XIX w. w Dzikowie. Jako jedyny z pięciorga rodzeństwa dążył do podziału majątku po ojcu i ostatecznie stał się dziedzicem ¼ części schedy po ojcu.

W czasie podziału dóbr Osiek n. Wisłą w latach 1842-1843 otrzymał część dóbr osieckich z ośrodkiem w Smogorzewcu, jednakże jako właściciel tej części dóbr nie przeniósł się z dotychczasowej siedziby Dzikowa, a nazwę dóbr z czasem zmieniono na „dobra Dzikowo” z główną siedzibą w Dzikowie. Siedzibę tę kupił później Józef Kwiatkowski, który gospodarzył tam z żoną, Marianną z Pawlaków.

Jako prawdopodobna ofiara nawrotu cholery z 1831 r., przed śmiercią znaczną część swego majątku, tj. 3/8 dóbr Sąsieczno odziedziczone po zmarłym bracie Józefie, przepisał w dniu 17 marca 1847 r. bratanekowi, Dominikowi Kowalewskiemu, synowi Łukasza Wincentego Jana Kantego i Marianny Agnieszki małżonków Kowalewskich.

Ożeniony z Katarzyną z Szymańskich, pozostawił dwie córki: Anielę (1824-1832) i Jadwigę, zamężną Weber, która po śmierci ojca przejęła dobra Dzikowo w gminie Osiek.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 2; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Uzup. biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 177-179, 185-186.

KOWALEWSKI IGNACY BŁAŻEJ h. Dołęga (*3 II 1823 r. w Osieku nad Wisłą †20 III 1896 r. w Dobrzyniu n. Wisłą) ziemianin, uczestnik powstania styczniowego

Był synem Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich. Posiadał Chudzewo (parafia Mokowo), które nabył od ojca, Borowo (parafia Chudzewo), Małe Ruszkowo (parafia Sobowo), wszystkie w ziemi dobrzyńskiej. Kupował domy i i wynajmował w nich mieszkania w Dobrzyniu n. Wisłą. W czasie rozliczeń z dziećmi w 1870 r. sprzedał dom usytuowany w Dobrzyniu nad Wisłą pod numerem 22. W tym samym roku majątek Chudzewo zapisał zięciowi, Lucjanowi Brochockiemu, a synowi Ludwikowi – część Borowa we współwłasności z Janem Prusinowskim (wiano I. żony Honoraty). Sam osiadł w Małym Ruszkowie, które po pewnym czasie przekazał również Ludwikowi, przenosząc się w 1890 r. z drugą żoną, Scholastyką z Radomskich i synem z niej zrodzonym Janem Józefem Stanisławem do Dobrzynia n. Wisłą. W tym samym czasie w Dobrzyniu n. Wisłą osiadł jego syn Ludwik. W Dobrzyniu n. Wisłą mieszkała już wówczas siostra Ignacego, Marianna zamężna za Pawłem Kowalskim, poczmistrzem, a która była babcią Jana Józefa Kowalskiego (1880-1939), burmistrza Dobrzynia n. Wisłą, rozstrzelanego przez Niemców na początku wojny.

Wraz z dwoma braćmi Józefem i Dominikiem oraz osiemnastoletnim synem Janem Władysławem organizował na ziemi dobrzyńskiej powstanie styczniowe. Wraz z bratem Józefem był w oddziale dobrzyńskim, zdążającym do Płocka w styczniu 1863, otoczonym i rozbitym przez wojska rosyjskie. W grupie schwytanych powstańców było wtedy 16 osób.

W ramach represji za udział w powstaniu wraz z synem, Janem Władysławem zostali aresztowani i osadzeni w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej, Józef został ukarany twierdzą, a następnie wcielony do wojska rosyjskiego. Dominik został aresztowany i oddany dożywotnio pod nadzór policji carskiej. Przekaz rodzinny Kowalewskich mówi o akcie zemsty ze strony kozaków i ich najeździe w początkach lutego na Osiek i wzniesieniu kilku pożarów.

W przygotowaniach do powstania i w samym powstaniu brał udział także mąż Symforii, siostry braci Kowalewskich Józef Chelmicki, pradziadek Ludwika Chelmickiego z Warszawy.

Z przekazów rodzinnych w rodzinie Chelmickich warto zacytować następujący fragment: „*Ignacy Błażej został początkowo uwięziony w twierdzy w Modlinie, a następnie przewieziony do Cytadeli Warszawskiej i umieszczony w celi prawdopodobnie w Pawilonie X. W trakcie procesu lekarz polecił pra-pradziadkowi udawać wariata i w momencie ogłaszania wyroku śmierci Ignacy okazywał wielką radość podskakując do góry. Później...?... sąd orzekł, że jest niespełna rozum i wyrok nie został wykonany i Ignacy został zwolniony z więzienia. Wychodząc z więzienia swemu przyjacielowi z celi podarował szczyryk. Wiele lat później, nie udało mi się ustalić gdzie, ale zapewne na ziemi dobrzyńskiej w trakcie kontroli zabezpieczeń przeciwpożarowych odbyło się spotkanie, obiad, w którym brali udział wójt, proboszcz i aptekarz. W trakcie spotkania po przedstawieniu się inspektora, proboszcz, staruszek, zaczął inspektora szczegółowo wypytywać, z jakich Kowalewskich. Po otrzymaniu wystarczająco dokładnych informacji powiedział: „Proszę zachowaj szczyryk, który otrzymałem w celi od Ignasia”.*

Pierwszą żoną Ignacego Błażeja Kowalewskiego była Honorata z linii Hilaregoz Kowalewskich z Borowa (ur. w 1817 r. w Mokówku), z którą wziął ślub 21 października 1841 r.; drugą – Scholastyka Radomska.

Z Honoratą miał pięcioro dzieci: Jana Władysława (ur. 21 VI 1844 w Chudzewie-zm. ok. 1863), Romualdę Scholastykę (ur. 7 II 1846-zm. 28 IV 1853), Ludwikę (ur. 23 VII 1847 w Chudzewie-zm. w 1911), Mariannę (ur. 21 I 1849 w Chudzewie) i Florentynę Katarzynę (ur. 18 IV 1851-zm. 4 II 1852). Ze Scholastyką miał jednego (?) syna, Jana Józefa Stanisława (ur. 1882 w Ruszkowie Małym, parafia Sobowo-zm. 30 III 1835 w Brwinowie), która po śmierci męża i ponownym zamążpójściu przeniosła się do Brwinowa.

Pochowany w Dobrzyniu n. Wisłą razem ze swym synem Ludwikiem i żoną Ludwika. Jego grób zachowany jest do dzisiaj.

Inf. L. Chelmicki z Warszawy z 23 I 2013 r.; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 37; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Uzup. biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 181-184, 219-224.

KOWALEWSKI JÓZEF h. Dołęga (*1797 r. †2 VI 1842 r.), właściciel ziemski

Był synem Albina Kazimierza i Katarzyny z Chalińskich, małżonków Kowalewskich.

W czasie podziału dóbr Osiek nad Wisłą w dniu 27 września 1842 r. otrzymał części dóbr osieckich, zwanych Sąsieczno. Zmarł kilkanaście dni po sporządzeniu aktu podziału, nie pozostawivszy testamentu i wówczas, dobra te odziedziczyli jego bracia: Łukasz i Ignacy Kowalewscy, każdy po 3/8 oraz matka, Józefa Katarzyna z Chalińskich Łukowska, I. v. Kowalewska – 1/4 części.

Ożeniony z Antoniną Hosiusz, która urodziła mu dwoje dzieci: Józefa (1925-1836, pochowany w kościele w Skępem) i córkę Anielę, której prawnie nie uznał, choć uwzględniona została przy podziale majątku po nim.

Zmarł prawdopodobnie na cholereę.

AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku nad Wisłą, sygn. 2; AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Mokowo, sygn. 46; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 37; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 180-181; Wykaz pochowanych.

KOWALEWSKI JÓZEF h. Dołęga (*13 III 1837 r. w Sąciecznie †9 IV 1873 r. w Płonczynku), właściciel ziemski, powstaniec 1863 r., zesłaniec syberyjski
Był synem Łukasza i Agnieszki z Będzikowskich. W 1859 r. w wyniku wzajemnych rozliczeń rodzeństwa został dziedzicem wsi Płonczynek po zmarłym bezpotomnie bracie, Macieju Aleksandrze.

W styczniu 1863 r. razem z braćmi Dominikiem i Ignacym wyprawił się do powstania. W grupie kilkudziesięciu powstańców zdążył do Płocka. W czasie oblawy został schwytany wraz z 15 innymi powstańcami. Postawiony przed carskim sądem, został skazany na 6-letni pobyt w twierdzy więziennej, którą potem zamieniono na służbę w carskiej armii.

W 1861 r. poślubił w Szramowie k. Brodnicy (zabór pruski) Józefę z Morawskich, córkę Nepomucena i Agaty ze Skoszewiczów, z którą miał pięcioro dzieci: Kazimierza Józefa Konrada (ur. 1862 r. w Płonczynku), Władysława (ur. 1863 r. w Szramowie), Marię Jadwigę (ur. 1870 r. w Płonczynku), Jadwigę Alojzę (ur. 1871 r. w Płonczynku) i Wacława (ur. 1872 r. w Płonczynku-zm. 1876 r.).

Zmarł w wyniku wyczerpania organizmu po odbyciu kary za udział w powstaniu.

Kokot, *Dzieje parafii*, s. 37; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 65, 201-203.

KOWALEWSKI KAJETAN h. Dołęga (*1809 r.), powstaniec 1830/1831 r. oraz uczestnik partyzantki polistopadowej 1833 r., dowódca oddziału powstańczego w 1863 r.

Kształcił się w szkole w Płocku, gdzie zawarł przyjaźń z Gustawem Zielińskim ze Skępego. Następnie studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim razem z Arturem Zawiszą. Jako podporucznik wziął udział w powstaniu listopadowym, służąc w Akademickiej Gwardii Honorowej. Był członkiem Towarzystwa Patriotycznego. Po upadku powstania znalazł się na emigracji we Francji.

W czasie partyzantki polistopadowej „Zemsty Ludu” w 1833 r. powrócił do kraju i był w oddziale Kaliksta Borzewskiego na terenie ziemi dobrzyńskiej. Następnie zbiegł za granicę i przez to uniknął surowych represji. Powrócił do Francji, a stamtąd udał się do Szkocji, gdzie przebywał w latach 1836-1839.

Następnie, jako delegat związanego z ks. Adamem Czartoryskim Stowarzyszenia Trzeci Maj, znalazł się w Meksyku i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

Przed wybuchem powstania styczniowego pojawił się ponownie na ziemi dobrzyńskiej i chciał wziąć udział w ataku na Płock. Zgromadził oddział powstańczy, który w dniu 22 stycznia 1863 r. zebrał się w dwóch miejscach: w Siecieniu i w lesie pod Brudzeniem. Wieczorem dwie grupy, w liczbie ok. 80 osób, na furmankach dojechały do karczmy w Winiarach pod Pło-

ckiem. Pod wpływem paniki, wywołanej wystrzałem rosyjskiej rakiety, oddział dobrzyński rozpieczętował się. Niebawem oddział kozaków, dowodzonych przez majora Radionowa, zaatakował jego partię i po ucieczce w okolicach wsi Sikórz co najmniej 2/3 oddziału wraz z dowódcą wzięto do niewoli.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

A. Dwojnych, *Zarys dziejów Gminy Duży do roku 1918*, [w:] *Z dziejów ziemi dobrzyńskiej Materiały z sesji popularyzacyjnej, Brudzeń 9 listopada 2005 r.*, t. 10, pod red. R. Bartoszewskiego, Dobrzyń n. Wisłą 2006, s. 157; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 71; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 145; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 198, 206; S. Paprocki, *Herbarz*, s. 403; Popkowski, *Powstanie styczniowe w Płockim i Płońskim*, Głos Mazowiecki 1939, nr 29; S. Popkowski, *Powstanie styczniowe w Płockim i Płońskim*, Płock 1939, s. 46-48; PRS, s. 105; *Spółczesność polskie*, s. 328-329, 333, 339, 342, 343, 731.

KOWALEWSKI LUDWIK h. Dołęga (*23 VIII 1847 r. w Chudzewie †1911 r.), właściciel ziemski

Był synem Ignacego Błażeja i Honoraty z Kowalewskich małżonków Kowalewskich. Początkowo mieszkał w Chudzewie, a od 1869 r. w Ruszkowie Małym, folwarku kupionym przez ojca. Potem w ramach działów rodzinnych przejął po ojcu majątek Borowo, a od ok. 1890 r. mieszkał w Dobrzyniu n. Wisłą.

W dniu 8 lipca 1868 r., wziął ślub w Walerię Turskich (zm. 1933 w Dobrzyniu n. Wisłą), córką Mariana i Bibiany z Czaplinski, dziedziców częściowych Turzy Wilczej, z którą miał siedmioro dzieci: Bronisławę (ur. 1869 w Ruszkowie), Jadwigę (ur. 1870 w Ruszkowie Małym-zm. 1931), Stanisławę (ur. 1872 w Borowie), Helenę (ur. 26 XII 1874 w Borowie), Aleksandra (ur. 17 VIII 1877 w Borowie), Władysława (ur. 5 XI 1879 w Borowie) i Emilię Natalię (ur. 11 VII 1882 w Borowie). Pochowany w Dobrzyniu n. Wisłą, gdzie później obok niego pochowano także jego żonę. Groby zachowały się do dziś.

PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 220-224; Tablice inskrypcyjne na cmentarzu w Dobrzyniu n. Wisłą.

KOWALEWSKI ŁUKASZ WINCENTY JAN KANTY h. Dołęga (*16 X 1778 r. †5 II 1863 r.), właściciel ziemski, kolator kościoła w Osieku n. Wisłą, wójt gminy Osiek (K 103)

Był synem Albina Kazimierza i Kunegundy z Kowalewskich, małżonków Kowalewskich. Jego rodzicami chrzestnymi byli: Fabian Rościszewski i Katarzyna Chalińska, jak się później okazało, przyszła macocha. Po śmierci ojca w 1808 r., aż do 1842 r. był jednym z „niepodzielnych sukcesorów Albina Kazimierza Kowalewskiego” obok swego rodzeństwa; brata Dominika z Biskupic k. Chełmży, siostry Marianny Suchorzewskiej z Mazowsza, brata Ignacego Marcelego Błażeja z Dzikowa i brata przyrodniego Józefa z Chudzewa. Kiedy w maju 1808 r. powołano do życia gminę Osiek nad Wisłą, został jej wójtem i był nim aż do roku 1859, tj. do momentu przekazania Osieka synowi Franciszkowi. Także funkcję wójta sprawował w nowo utworzonej gminie Sącieczno oraz Nowogródek (jako części dawnej gminy Osiek) w czasie gdy Osiek był doszczętnie zniszczony w wyniku przejścia i postoju

wojsk rosyjskich w 1831 r. i na pewien czas siedzibę gminy przeniesiono do Sądziecna do folwarku Kowalewskich. W gminie osieckiej założył kolejne wsie: Józefowo, Jesionek i Osiecki Dół.

Jego zastępcą w latach 30. i 40. XIX w. był Walenty Kardański, nauczyciel z dworu w Sądziecznie, który uczył jego dzieci.

W czasach jego rządów Osiek w 1825 r. tak opisywał Wincenty Hipolit Gawarecki w swej pracy *Opis topograficzno - historyczny Ziemi Dobrzyńskiej* (Płock, 1825): „13. Osiek mały, w. d. Łukasza Kowalewskiego, kościół drewniany, bory wielkie nad Wisłą ciągnące się, wielu czynszowników, i młyn. Jest tu zwierzyńiec, w którym prócz zwierząt zwyczajnych sarny znajdują się, i te w borach do tej włości należących łowione bywają”.

W wychowaniu i utrzymaniu liczego potomstwa pomagała mu jego bratowa, Franciszka – żona Dominika z Biskupic. Był człowiekiem spolegliwym, do swego dworu przyjął swoją macochę, która wcześniej przysparzała mu sporo kłopotów, żądając schedy po Albinie. Uważany był za głowę swego rodu i cieszył się zaufaniem jego członków. Jego szwagier, Ignacy Suchorzewski, mąż Marianny z Kowalewskich przekazał mu swoje udziały w dobrach osieckich, odziedziczone po zmarłej żonie. Także swoje udziały w dobrach osieckich i Chudzewie przekazał jemu brat, Dominik. Nie dość tego, swoje udziały na dobrach osieckich, na Chudzewie i Sądziecznie przekazali jemu: jego macocha, Katarzyna z Chalińskich I. v. Kowalewska, a także Antonina Hosiusz, żona Józefa Kowalewskiego, przyrodniego brata Łukasza.

W 1842 r. przystąpił do działów po ojcu, będąc właścicielem 3/5 dóbr osieckich i Chudzewa, jednak – gdy chodzi o te pierwsze – bez Nowogródka, Wilczych Kąt, Włęcz, Grabówca, Silna, Kawęczyna i borów pod Ciechocinem, które odpadły wcześniej w nieznanych nam okolicznościach. Najpewniej dobra osieckie były kolejno zadłużane wskutek rozbiorów, wojen w epoce napoleońskiej, a w szczególności doznały poważnego uszczerbku w okresie wojny polsko-rosyjskiej 1831 r. W wyniku podziału schedy po Albinie Kazimierzu Kowalewskim powstały nowe dobra ziemskie: Osiek z przyległością Łęg, Dzikowo, Sądzieczno i Chudzewo. Wtedy został dziedzicem dóbr Osiek wraz z wsią parafialną Osiek n. Wisłą i przyległościami Łęg oraz dóbr Chudzewo razem stanowiących połowę schedy po ojcu. Dzikowo objął Ignacy Marceł Błażej, a Sądzieczno miało przypaść Józefowi, ale zmarł on przed ich objęciem. W wyniku rozliczeń w 1847 r. Sądzieczno objął jego syn Dominik.

Będąc kolatorem kościoła w Osieku na Wisłą, był w posiadaniu (w odpisie) aktu erekcyjnego pierwotnego kościoła położonego bliżej Wisły z 1388 r. Kiedy w 1830 r. pojawiły się trudności w utrzymaniu kościoła, a wraz nimi koncepcja dołączenia parafii osieckiej do łążyńskiej, skierował pismo do Prześwietnej Komisji Województwa Płockiego w 1830 r., w którym pisał: „...projekt (przyłączenia) pozbawiłby mieszkańców parafii dotychczasowej wygody w dopełnieniu obowiązków religijnych, jaki każdy chrześcijanin wykonuje, ale nadto naraziłby onychże na straty, tak w względzie religijnym jak i majątkowym, z tej więc przyczyny erygowana została parafia w Osieku (1388

r.) ze względu na odległość innych kościołów, w których by mieszkańcy słuchać mogli słowa Boskiego i o prawdach religijnych być objaśnieni, (...) dostatecznym będzie się powołać na zapis funduszów kościoła parafialnego w Osieku Małym na d. 26 czerwca 1819 r. przez delegowanych komisarzy sporządzony, w którym wykazano, iż najbliższe kościoły od tego są: a) na wschód we wsi Czernikowo o 1½ mili odległym, b) na południe w mieście Bobrownikach o 8 mil, c) na zachód w Toruniu, kraju pruskim o mil 2 odległym i za granicą kraju, d) na północ w wsi Łążyńce o dwie mile odległym. Dla dogodności więc mieszkańców chrześcijan erygowaną została parafia w Osieku Małym z przyłączenia do niej wsiami: 1. Osiek Mały (w odróżnieniu do Osieka Wielkiego k/ Rypina – dop. MK), 2. Wrucki (Urutki-Smogorzewiec – dop. MK). 3. Silno. 4. Włęcz. 5. Witowąż. 6. Osady. Z wsi tych zacytowanych pod n. 2 i 3 przy demarkacji linii granicznej, między Królestwem Polskim a Królestwem Pruskim odpadły do Prus, pozostały więc tylko 4 wsie pod n. 1.4.5.6. wyrażone, które zamieszkałe przez chrześcijan. (...) parafianie pozbawieni byłiby w razach nagłych usługi religijnej (...) udając się do kościoła parafialnego o mil 2 narażeni byłiby na koszt utrzymania się w drodze”. W piśmie tym motywował ważne dla parafii wydarzenie sprzed lat, którym było przeniesienie kościoła i wsi w obecne miejsce oraz utrata 501 mórg łąk i ziemi ornej dawnego Starego Osieka: „gronta i łąki erekcją nadane, przez pęd wody w rzece Wiśle częścią zupełnie zniszczone, a częścią tak dalece piaskiem zszorowane zostały, iż żadnego użytku beneficjantom przynosić nie mogą”. Wcześniej, bo 7 października 1830 r. uczynił zapis uposażenia dla kościoła osieckiego następującej treści: „Działo się w Osieku we dworze dnia 7 października 1830 r. Uskuteczniając polecenie Prześwietnego Konsystorza Generalnego Płockiego z dnia 22 września r. b. pod N/418 względem przyjęcia deklaracji od W-go Łukasza Kowalewskiego, jak wiele podstępnie i przeznacza funduszu, dla plebana przy kościele w dobrach swoich tu w Osieku zjechawszy w dzisiejszym i przedstawiwszy cel przybycia mego W-mu Łukaszowi Kowalewskiemu zadeklarował ich następnie: 1. Pensji rocznej złotych polskich dwieście. 200 w kwartalnej racie, czyli co kwartał z góry po zł. p. 50. 2. Dom mieszkalny w bliskości kościoła całkowity, jak mieszka terażniejszy rządca kościoła. 3. Ogród do warzyw, przy temże mieszkaniu morgowy, a oprócz tego półtora morga do drzew owocowych w temże położeniu. 4. Krowy, owce zimowane będą na pany dworskiej, i letnią porą bezpłatnie wraz z dworskim bydłem chodzić będą. 5. Furmanki do chorych w parafii, dwór obowiązuje się regularnie zarządzić. 6. Ordynarią wyznacza W-ny dziedzic Łukasz Kowalewski: Żyta korcy toruńskiej miary osiemnaście, jęczmienia korcy sześć, grochu korcy cztery, tataraki korcy trzy, owsa korcy dziesięć, wszystkie zboże na miarę toruńską. Jeżeli pleban żądałby gotowych pieniędzy za ordynarią, i na ten przypadek zezwala W-ny dziedzic opłacać (plebana) w następujący sposób: to jest: za każdy korzec żyta, toruńskiej miary, złotych polskich trzy, za jęczmienia korców tejże miary złotych dwa, za owsa korców tejże miary złoty polski jeden, za tatarakę korców tejże miary złotych dwa, soli garcy warszawskich dwanaście lub za każdy garniec soli po

złoty i 1 grosz, worki ordynaryjnej garcy dziesięć lub za każdy garniec po złotych dwa. Piwa beczek osiem a i każdą beczkę trzydziesto garncowa złotych polskich cztery. Owiec sześć, krówek cztery, lub na każdą złotych trzy. Wieprza chudźca jednego lub na tęgo złotych dwanaście. Wina butelek 12 miary toruńskiej, do kościoła rachując butelkę po złotym polskim jednym. Wyznaczam więc w ogóle za wszystkie produkty wyszczególnione, a objęte paragrafem złotych polskich 184 gr. 12, wyraźnie złotych sto osiemdziesiąt cztery groszy dwanaście. Za dom mieszkalny rachując rocznego czynszu z ogrodami złotych polskich sto sześć. Drzewo opałowe ze zwózką złotych polskich sto osiemdziesiąt. Za zimowanie, latowanie krów, owiec z pasterzem złotych polskich czterdzieści, a tak pensja całkowita czy fundusz dla plebana, jak się w siedmiu punktach powyższy opisało rachnie się na złotych polskich siedemset dziesięć i groszy dwanaście, nie rachując furmanek do chorych- Nadmieniam i to W-ny dziedzic, iż podatków żadnych, ani nawet podymnego z tego funduszu przywiązywać nie będzie. W odpust jeden tylko w roku obchodzi się w tym kościele, dziedzic w przyjmowaniu duchowieństwa lub gości zastępować obowiązują się. Ta deklaracja Wielmożnego Łukasza Kowalewskiego, a to po wspólnym poprzednio naradzeniu się i zdecydowaniu z braćmi zaćmi wielmożnymi: Dominikiem, Ignacym i Józefem Kowalewskimi dziedzicami niedzielnymi dóbr Osieka, którym i sądownie zabezpieczyć zawsze są gotowi. Protokół obecny dla wszelkiej mocy i wiary rozeznaniu delegowanego i Wielmożnego Łukasza Kowalewskiego, dziedzica Osieka własnoręcznie podpisany został. Podpisy Ł. Kowalewski, Ks. Zawadzki Dziekan Lipnowski”.

W 1841 r. razem z bratem Józefem fundował dom mieszkalny (stara plebania) dla księdza, otaczając go ogrodem. Rok później sfinansował budowę zakrystii kościelnej. Podejmował usilne starania pozyskania dla parafii stałego proboszcza.

Ożeniony 25 listopada 1830 r. z Agnieszką Marianną z Będzikowskich miał dziesięcioro dzieci: 6 synów i 4 córki: Ignacego Błażeja (ur. 1823 w Osieku), powstańca styczniowego; Dominika (ur. 1825 w Toruniu), powstańca 1863 r.; Maryannę (ur. 1827 w Miszku); Aleksandra Macieja (ur. 1829 w Osieku); Emilię Bogumiłę (ur. 1820 w Osieku); Kazimierza (1832-1837); Franciszka Karola Jana (ur. 1834 r. w Osieku); Symfonię Antoninę (ur. 1835 w Sądziecznie), która wyszła za Józefa Chełmickiego, uczestnika powstania styczniowego; Józefa (ur. 1837 w Sądziecznie), powstańca styczniowego; Izabelę Joannę (ur. 1839 w Sądziecznie).

Po zgonie pierwszej żony zawarł prawdopodobnie związek małżeński z Marianną z Gościenieckich, z którą nie miał potomstwa.

Zmarł, dowiedziawszy się o tragedii trzech synów w oddziale powstańczym, w styczniu 1863 r. Jego wnukami byli zasłużeni dla Włocławka; Przemysław Stanisław Kowalewski, mający z kolei synów: Przemysława Tadeusza i Dominika oraz Wacław Antoni Kowalewski działacz Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego, współzałożyciel TG „Sokół” we Włocławku, a który zginął podczas katastrofy łodzi „Kmicic” na Wiśle pod Zarzeczem. Wnukiem Łukasza Kowalewskiego był

także Stanisław Kowalewski, wójt Brwinowa, który miał syna Stanisława Kowalewskiego, literata.

Pochowany na cmentarzu przykościelnym w Osieku n. Wisłą, a jego nagrobek zachował się do dzisiaj, mimo pożaru kościoła w 1925 r. Opisał go i sfotografował w 1905 r. jego wnuk, Wacław Antoni Kowalewski, rejestrując tym samym swój pobyt w Osieku n. Wisłą.

AD Płock, nr 379, 1832-1841, Wizytacja dziekana lipińskiego, Zawadzkiego z dnia 7-19 czerwca 1840 r.; Idem, A. V. dek. Lipno, s. 206; AD Włocławek, Archiwum Konsystorza Generalnego Płockiego, Akta dotyczące probostwa i kościoła parafialnego Osiek n. Wisłą zaczęte od dnia grudnia 1779 r., k. 308-310; AP Toruń, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Osieku n. Wisłą, sygn. 52, akt nr 14 z 1830 r.; AP Włocławek, Zespół Akt Notariuszy Lipnowskich, Akta notariusza Józefa Bronisza, sygn. 57, akt nr 9409 z 1836 r.; Idem, sygn. 56, akt nr 8961 z 1835 r.; Idem, Akta notariusza Ignacego Wałęckiego, akt nr 687 z 1847 r., sygn. 7, akt nr 1280 z 1849 r.; Idem, Akta notariusza Grzegorza Eliasiewicza, sygn. 6, akt nr 367 z 1859 r.; J. Ankiewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 129; Inf. L. Chełmickiego z Warszawy z 23 I 2013 r.; Korkot, *Dzieje parafii*, s. 28-32, 36-37; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 154; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; Pawłowski, *Obrowo*, s. 167; PRS, s. 105; Uzupełnienie biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 65-66, 167-175, 203.

KOWALEWSKI MIKOŁAJ h. Dołęga (*ok. 1700 r. †ok. 1767 r.), trybun zakroczymski, chorąży liwski, założyciel nowego Osieka n. Wisłą, kolator kościoła osieckiego

Był synem Walentego, „pana na Zawidzu” k. Sierpca oraz Osieka i Mlewa. Sekretarz króla, Augusta III, Wojciech Rakowski w dniu 9 grudnia 1752 r. wydał dokument, mianujący go chorążym ziemi liwskiej po zmarłym Wojciechu Radojewskim. Stąd dokumenty wystawiane dla kościoła osieckiego, poczynając od 1753 r. dla „pana na Osieku”, sygnowane są jako „chorąży liwski”.

Od 1732 r. rozpoczął zagospodarowywanie obszarów dóbr Osiek nad Wisłą, składających się z dwóch wsi: Osiek i Łęg Osiecki. W tych dzielach pomagali mu liczni mieszkańcy oraz inne przybyłe z nim polskie rodziny szlachty zaściankowej z Radzik Dużych i okolic oraz włościanie „należący” do rodziny Kowalewskich. Stali się oni najbliższym otoczeniem dziedzica. Niejednokrotnie zakładali tzw. rumunki, czyli pierwsze osady w osieckich dobrach. Ok. 1740 r. powstała wieś Smogorzewiec. Ok. 1755 r. sprowadził do dóbr osieckich kolonistów ołędzskich i założył wieś Stajeńczyki, a 10 lat później spisał z nimi „kontrakt ręczny” o ich prawach i powinnościach. Za jego czasów rozpoczęła się kolonizacja Kępy Osieckiej, bowiem w latach 70. XVIII w. miała już stałych mieszkańców.

W wizytacji parafii łążyńskiej i filii wówczas osieckiej, przeprowadzonej przez wikariusza generalnego, ks. Kazimierza Rokitnickiego w dniu 28 stycznia 1740 r., zapisano: „*Wieś Osiek dziedziczna Adama Łużyńskiego i Mikołaja Kowalewskiego. Kościół osiecki jest filią kościoła łążyńskiego, wezwanie św. Andrzeja Apostoła, niekonserwowany, drewniany, kryty gontem, stary obraz siedmiu boleści Matki Bożej, wyżej św. Andrzej Ap., przy ścianie północnej obraz Matki Boskiej Częstochowskiej, kielich srebrny połączony wewnątrz, z paterą srebrną, sprawiony przez nieboszczyka Jana Natęcza*”. Swoimi staraniami doprowadził do ponow-

nego erygowania parafii w Osieku nad Wisłą w 1746 r. Od tego dnia zaprowadzono księgi metryczne, które znajdowały się w ręku dziekana w Czernikowie. Z okazji erekcji ofiarował kościołowi srebrną puszkę (szkatułę) do Pisma Świętego oraz dwa srebrne lichtarze, przeznaczone na ołtarz. Na tych przedmiotach wybity był herb rodu Kowalewskich – Dołęga – oraz rok 1746 i litery MK (Mikołaj Kowalewski). Te przedmioty liturgiczne jeszcze w 1905 r. były na wyposażeniu osieckiego kościoła, widzieli je jego prawnukowie: Waclaw i Przemysław Kowalewscy, synowie Dominika i Franciszki z Morzyckich.

W akcie erekcyjnym parafii w dobrach Osiek wymienione są następujące wsie: Silno, Urzutki, czyli Smogorzewiec, Włęcz oraz wsie holenderskie: Łęgi, Knorowszczyzna i Stajęczyny. W oparciu o materiały ks. Antoniego Szeptyckiego wygląd kościoła łążyńskiego z 1764 r. przedstawiał się następująco: „*W dobrach dziedzicznych WJ Pana Przeciszowskiego, sędziego bobrownickiego a fundamentis wszystkie drzewiany po zdezelowaniu dawnego kościoła nowo wybudowany cwelami nowy, podwleczony belkami, podłogą opatrzoną, śrubami mocno ujęty, pod tytułem SS. Apostołów Piotra i Pawła niekonsekrowany. Juris Patronatu Adrem et Posesorum Bonowi Kawęczyna et Zembowa alias Domus Nałęczach. (...) W kościele w drugiej kondygnacji ołtarza są obrazy św. Gabryela i św. Józefa. Pierwszy ołtarz jest zasługą – sumptem W. Panów Józefa i Gabryela Nałęczów, chorążych dobrzyńskich wystawiony*”.

Posiadał akt erekcyjny pierwszego osieckiego kościoła z 1388 r. Dowiadujemy się o tym z dekretu wizytacyjnego z dnia 11 listopada 1753 r. biskupa płockiego, Józefa Eustachego Szembeka: „*Erekcja kościoła w Osieku, wydana przez poprzednika mego Stribora, przeze mnie widziana była w rękach dziekana Mikołaja Kowalewskiego. Polecamy Proboszczowi czym prędzej postarać się o odpis erekcji z aktów płockich w tym celu, aby nawet prawnie do skutku doprowadził wykonanie tych erekcji*”.

W dniu 5 lutego 1732 r. wziął ślub w kościele w Łążyńcu z Katarzyną z Tarnowskich (1769-ok. 1746). Jest to oficjalna data przejęcia Osieka przez Kowalewskich. Z drugą i trzecią żoną miał jedenaścioro dzieci: z Małgorzatą Antoniną z Białowieskich (zm. 23 XII 1753 w drodze do kościoła w Skępem); Albina Kazimierza (ur. 1 III 1750); Walentego Faustyna (ur. 15 II 1751), ochrzczonych 30 stycznia 1752 r., na których gościł m. in. Ignacy Zboński; Brigidę (ur. 8 X 1752); Józefa Stanisława (ur. 11 X 1753); z Magdaleną Barbarą z Kowalewskich (zm. po 1772); Katarzynę (ur. 1759); Gabriela Józefa (ur. 1761); Marię Magdalenę (ur. 5 VI 1763); Michała (ur. 3 IX 1764); Maryannę (ur. 17 XII 1765); Wojciecha (ur. 1766) i Józefa Andrzeja (Jędrzeja), (ur. 1767).

APar. Łążyń, Spis księgi dokumentów w parafii Łążyń, kopia k. 44; AD Płock, A. V, Dekanat Lipno, nr 269; AD Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Łążyń, sygn. 7; J. Anklewicz, *Historia parafii w Osieku nad Wisłą*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 12: 2008, s. 125; Kokot, *Dzieje parafii*, s. 25-27; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 65, 153-158.

KOWALEWSKI PRZEMYSŁAW STANISŁAW h. Dołęga (*30 X 1864 r. w Żydowie na Kujawach †ok. 1940/41 na terenie Związku Sowieckiego), kupiec, wojskowy, społecznik, ofiara bestialstwa sowieckiego (K 104)

Był synem Dominika i Franciszki z Morzyckich małżonków Kowalewskich. We Włocławku ukończył siedmioklasowe Gimnazjum Realne. W latach 1884-1886 odbył służbę z 5. Pułku Ułanów Litewskich we Włocławku, którą zakończył w stopniu podporucznika. Po ślubie dzierżawił od ojca majątek Żydówek na Kujawach. Po śmierci teścia, w 1892 r. przeniósł się do Maliszewa k. Lipna, aby pomagać szwagrowi, Tadeuszowi Święcickiemu.

Po sprzedaży przez ojca majątku Żydowo i uzyskaniu pewnej sumy pieniędzy, przeniósł się z rodziną do Włocławka. Tutaj prowadził rodzinną firmę, dom handlowy, a od 1911 r. aż do 1935 r. własne przedsiębiorstwo przy ul. 3 Maja 31. Bardzo aktywnie uczestniczył w życiu społecznym i kulturalnym miasta: był wiceprezesem Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego. Po opuszczeniu Włocławka przez Niemców w lipcu 1914 r. organizował społeczne instytucje, 1 sierpnia tego roku został komendantem Milicji Obywatelskiej i był nim aż do jej rozwiązania w dniu 1 kwietnia 1916 r. W tym czasie był też członkiem Sądu Obywatelskiego. W 1916 r. brał udział w reaktywowaniu Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W latach 1916-1918 był komendantem szkoły podoficerskiej w ramach Polskiej Organizacji Wojskowej.

Jego żona prowadziła we Włocławku stację dla dzieci krewnych, pobierających nauki we Włocławku.

W dniu 10 października 1888 r. w Lipnie zawarł związek małżeński z Władysławą Pelagią Gockowską z Maliszewa (ur. 8 X 1872 w Maliszewie-zm. w 1942 na Syberii), córką jego kuzynki, Wandy z Weberów. Władysława urodziła mu dzieci: Przemysława Tadeusza (ur. w 1890 r. w Żydówku), był członkiem osady wioślarskiej łodzi „Kmicic”, która uległa katastrofie pod Zarzeczem w dniu 13 sierpnia 1906 r., a w której zginął jego stryj, Waclaw Antoni; Władysławę Józefę (ur. w 1891 w Żydówku-zm. 31 I 1893 w Maliszewie); Dominika (ur. 11 III 1894 w Maliszewie-zm. ok. 1950 w Chodakowie k. Sochaczewa; Marię (ur. 15 VIII 1901 r. we Włocławku), zamężna Solecka.

Był odznaczony Krzyżem Niepodległości.

Ostatnie lata życia spędził z rodziną u córki, Marii Soleckiej na Kresach Wschodnich. Po wybuchu drugiej wojny światowej został deportowany z żoną i rodziną córki w głąb Związku Sowieckiego, do Archangielska. W drodze na miejsce koncentracji zmarł, a Rosjanie jego zwłoki wyrzucili z transportu kolejowego. Na zesłaniu zmarła także jego żona, Władysława Pelagia. Jego córka, Maria Solecka wraz z dziećmi podjęła próbę wydostania się z Syberii wraz z tworzącą się Armią Polską. Niestety w drodze zmarła na tyfus. Jej synowie: Przemysław i Stanisław trafili do sierocińca dla dzieci żołnierzy polskich. Córka Marii, Irena Solecka wraz z wojskiem wydostała się na Bliski Wschód i została żołnierzem Armii Polskiej. Przeżycia, jakich doznała, zostawiły w jej psychice ogromny ślad. Nigdy do Polski nie wróciła.

APN Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej Zgłowiączka, sygn. 1111; CAW, t. osób. Przemysława Kowalewskiego,

sygn. AP. 13731; M. Gruszczyńska, *Kowalewski Przemysław Stanisław*, WSB, t. 1: 2004, s. 78-80; PRS, s. 105; Uzupełn. biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 291-295.

KOWALEWSKI STANISŁAW MARIAN (*14 I 1903 r. w Nadrożu k. Rypina †wiosną 1940 r. w Charkowie), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, rotmistrz Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., więzień i ofiara zbrodni sowieckich (K 105)

Urodził się w rodzinie inteligentnej jako syn Mikołaja (ur. 1869) i Stanisławy ze Skulskich (ur. 1875). Ukończył Szkołę Realną Kulwiecia w Warszawie, natomiast egzamin dojrzałości zdał podczas nauki w Szkole Podchorążych w 1922 r.

W 1919 r. mając 16 lat, wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego i został przydzielony do 1. pułku artylerii polowej. Brał udział w wyprawie, dowodzonej przez późniejszego marszałka E. Rydza-Śmigłego, mającej na celu wyzwolenie Inflant południowych nad Dźwiną, gdzie w tym okresie powstawało państwo łotewskie.

Po demobilizacji ukończył Szkołę Podchorążych w Warszawie, a następnie w dniu 1 lipca 1925 r. – Centralną Szkołę Kawalerii w Grudziądzu. Został przydzielony do 22. Pułku Ułanów Podkarpackich w Brodach. Stopień porucznika otrzymał w 1929 r. lub w 1930 r. W okresie od 6 marca 1935 r. do 5 sierpnia 1935 r. ukończył XV Kurs Dowódców Szwadronów. Powrócił do 22. pułku ułanów, gdzie został dowódcą 4 szwadronu i awansowany na rotmistrza ze starszeństwem od dnia 1 stycznia 1934 r. Od 13 kwietnia 1937 r. był dowódcą Szwadronu Kawalerii „Olkienniki” w Brygadzie KOP „Grodno”.

W ramach mobilizacji w sierpniu 1939 r. Szwadron KOP „Olkienniki” stał się Kawalerią Dywizyjną 33. DP, wchodzącej w skład Samodzielnej Grupy Operacyjnej „Narew”, dowodzonej przez płka dypl. Tadeusza Zieleniewskiego. Ze swoim oddziałem brał udział w walkach z Niemcami na linii Ostrołęka przez Różan-Wyszaków, w bitwach pod Łochowem oraz pod Włodawą. Po rozbiciu kawalerii dywizyjnej jej resztki pod jego dowództwem weszły w skład grupy wojsk płka T. Zieleniewskiego i dotarły w ciągłych walkach do Lasów Janowskich nad Sanem, gdzie skapitulowały dopiero 2 października 1939 r. W ostatnich walkach brał udział w składzie Grupy Kawaleryjskiej płka Władysława Płonki. W tych okolicach dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany do obozu jenieckiego w Starobielsku, skąd jeszcze 8 marca 1940 r. skierował list do rodziny. Wiosną 1940 r. został rozstrzelany przez sowieckie NKWD w Charkowie.

Był żonaty z Marią ze Strzałkowskich (ur. 3 V 1911), córką Dominika i Jadwigi z Jankowskich, z którą pozostawił jedno dziecko, ur. w 1937 r.

AP Włocławek, Akta Stanu Cywilnego Parafii w Lipnie, sygn. 107; CAW, AP 22609, 8641; Charków, *Księga*, s. 253; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 100-101; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Tucholski, *Katyń*, s. 435.

KOWALEWSKI WACŁAW ANTONI (*7 III 1859 r. w Sąsiedznie parafia Osiek n. Wisłą †13 VIII 1906 r.

pod Zarzeczewem), zarządca dóbr ziemskich, sędzia pokoju, społecznik, wioślarz (K 106)

Był synem Dominika i Franciszki z Morzyckich Kowalewskich. Jego rodzicami chrzestnymi byli Antoni Weber z Dzikowa i Jadwiga Morzycka z Czernikówka. Od 1863 r. mieszkał z rodzicami w Żydowie na Kujawach. Po zawarciu pierwszego małżeństwa został posesorem Żydówka. Po śmierci matki, w 1899 r. przejął zarząd na całością dóbr kujawskich i zamieszkał z rodziną w Żydowie. W 1890 powierzono mu funkcję sędziego sądu okręgu brzeskiego. Po sprzedaży przez ojca dóbr Żydowo, w 1894 r. przeniósł się do Włocławka, gdzie wraz z braćmi: Bogdanem i Wiesławem założył przy ul. Nowej 38 (obecnie 3 Maja 38) firmę „Skład win, herbaty, towarów kolonialnych, delikatesów”, prowadzącą także „restaurację z gabinetami”. Działał na płaszczyźnie społecznej we Włocławku: był aktywnym członkiem Włocławskiego Towarzystwa Wioślarskiego. W 1905 r. został sekretarzem Szkoły Handlowej we Włocławku. W 1906 r. był członkiem-założycielem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Był dwukrotnie żonaty, z siostrami: Wandą (zm. 4 XII 1894), miał siedmioro dzieci, i Leokadią Lniską z Brodnicy Dolnej na Pomorzu, z którą pozostawił pięcioro dzieci. Jego żony pochodziły z rodziny (tego samego domu), co Konstancja z Lniskich Wybicka, matka Józefa Wybickiego autora „Mazurka Dąbrowskiego”. Zginął w czasie katastrofy łodzi wioślarskiej „Kmicic” na Wiśle, razem z czterema innymi wioślarzami włocławskim.

Jego syn Leon został po ojcu sekretarzem WSH, a po odbyciu służby wojskowej w odradzającym się wojsku polskim, pracownikiem włocławskiego magistratu. Syn Wacława Antoniego, Władysław zginął w 1920 r. pod Indurą (obecnie Litwa). Jego wnukiem był Leszek Kowalewski, ps. „Czarny”, żołnierz AK dowodzący kilkudziesięcioma akcjami AK w Warszawie, aresztowany przez Niemców w dniu 21 lipca 1943 r., został rozstrzelany na Pawiaku 27 lipca 1943 r. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Z. Pawluczuk, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej w latach 1906-1939*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie, t. 1: 2003, s. 76; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 252-255.

KOWALEWSKI WALENTY h. Dołęga (†po 1740 r.), właściciel ziemski, kapłan rzymskokatolicki

Był dziedzicznym właścicielem Osieka (w parafii Zawidz). W 1687 r. wraz z ziemią dobrzyńską podpisał elekcję Augusta II na króla Polski. Był „panem na Zawidzu” k. Sierpca, administratorem parafii Zawidz, a także proboszcz Zawidzu. Ok. 1740 r. fundował w Zawidzu drewniany kościół, który przetrwał aż do czasów współczesnych i z początkiem bieżącego dziesięciolecia został przeniesiony do Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu. Wyposażenie z niego przeniesiono z kolei do nowej świątyni w tej wsi.

Dał początek linii Kowalewskich w Osieku n. Wisłą w ziemi dobrzyńskiej.

Miał syna Mikołaja, chorążego liwskiego, za Katarzyną Milewską z Tarnowskich, córką kanonika łowickiego.

W tradycji rodzinnej istniał przekaz, iż Osiek trzysta lat należał do Kowalewskich. W rzeczywistości chodzi o dwa Osieki: 1. dziedziczny w parafii Zawidz od połowy XVI w. do połowy XVIII w., i 2. Osiek nad Wisłą (1732-1872).

Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 6; Paprocki, *Herbarz*, s. 403; PRS, s. 105; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 148-149.

KOWALEWSKI WITOSŁAW STANISŁAW h. Dołęga (*29 VII 1905 r. w Lipnie †w IV 1940 r. w Charkowie), porucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (K 107)

Był synem Władysława (ur. 1879) i Marii Teodory z Byliców (ur. 1882), a prawnukiem powstańca styczniowego, Ignacego Błażeja Kowalewskiego z Chudzewa. Ukończył warszawskie Gimnazjum Towarzystwa im. J. Zamoyskiego typu humanistycznego i w 1928 r. uzyskał tam maturę. W 1929 r. ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty i Szkołę Podchorążych Kawalerii. Od 15 sierpnia 1931 r. mianowany podporucznikiem ze starszeństwem, zaś od 1934 r. porucznikiem ze starszeństwem. Służył w 27. pułku ułanów w Nieświeżu jako dowódca plutonu, potem adiutant, a od 1938 r. jako dowódca szwadronu gospodarczego.

W wojnie obronnej 1939 r. walczył w składzie Nowogródzkiej Brygady Kawalerii pod Mińskiem Mazowieckim, Krasnobrodem, Hutą Różańską i Morańcami. W dniu 27 września pułk otoczony został przez Armię Czerwoną i tam dostał się do niewoli sowieckiej. Zesłany do obozu w Starobielsku, wiosną 1940 r. został zamordowany w Charkowie przez NKWD.

Był żonaty (19 I 1935) z Marią Strzałkowską (ur. 3 V 1911), córką Dominika i Jadwigi z Janowskich, z którą miał jedno dziecko, urodzone w 1937 r.

AP Włocławek, Zespół Parafii Rzymskokatolickiej w Lipnie, sygn. 107, akt nr 36; CAW, sygn. Ap. 2680, 8641; *Charków. Księga*, s. 253; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 100-101; PRS, s. 105; Tucholski, *Katyń*, s. 435; Uzup. biogramu przez J. Woźniaka z Włocławka z 29 III 2014 r.

KOWALKOWSKI FRANCISZEK, ps. „Franciszek”, „Fraś” (*ok. 1830 r. w pow. brodnickim †4 VI 1863 r. we wsi Kotowy k. Rypina), dowódca oddziału powstańczego w 1863 r., porucznik żandarmerii powstańczej

Po odbyciu służby wojskowej w armii pruskiej, był lokajem na dworze Żmijewskich w Sypniewie w pow. brodnickim. Po wybuchu powstania styczniowego przekroczył granicę zaborów wraz z dziewięcioma ochotnikami na terenie ziemi dobrzyńskiej i początkowo pełnił funkcję żandarma powstańczego. Następnie znalazł się w oddziale gen. Zygmunta Padlewskiego. W dniu 21 marca 1863 r. jako oficer powstańczy dowodził oddziałem piechoty. Po jego rozbiciu przeniósł się na teren pow. rypińskiego. Następnie na własną rękę zorganizował oddział powstańczy złożony z ok. 100 osób i operował z nim na terenie powiatów: mławskiego i rypińskiego. W dniu 30 maja 1863 r. z oddziałem liczącym ok. 30 ludzi wkroczył do Rypina. Po uzupełnieniu żywności, przeszedł przez wieś Godziszewy i Okalewo w lasy skrwileńskie. Pod naporem

skoncentrowanych tu wojsk rosyjskich, przeniósł się w okolice wsi Kotowy. Zginął wraz z innymi towarzyszami walki w potyczce z patrolem rosyjskim pomiędzy Kotowami a Przybysinkiem. W 1913 r. kronikarz S. Zieliński podał: *„Zniknąwszy pod Radzanowem z szeregów walczących, sformował Kowalkowski na własną rękę oddziałek dochodzący do 30 ludzi, z którymi pod pseudonimem „Franciszka” grasował w zachodniej części województwa, dopuszczając się nadużyć. Na oddzialek Franciszka napadł pod wsią Kotowy wysłany z Mławy essauł Dukmasow i zniósł go doszczętnie. Sam Kowalkowski poległ, rozsiekany w kawałki, a obok niego 6 innych, 12 dostało się do niewoli, a reszta rozbiegła się pieszo, zostawiając konie w rękach nieprzyjaciela”*.

Oprócz dowódcy powstańczego oddziału w potyczce z Moskalami polegli: Jędrzejewski, zdun z Dobrzynia n. Drwęcą; Ziółkowski, szewc z Dobrzynia n. Drwęcą; Antoni Zarębski, lat 22, szewc z Dobrzynia n. Drwęcą. W oddziale Kowalkowskiego walczył zapewne 17-letni Aleksander Szlesynger z Czermina, który zdołał ująć życiem, a który szczęśliwie dożył 84. roku życia i spoczął z towarzyszami walki sprzed 66 laty w 1930 r. na sadłowskim cmentarzu.

Korespondent „Nadwiślanina” pisał z kolei o jego pogrzebie: *„Franciszka” niosło do grobu 12 panien, a ludu towarzyszyło temu pogrzebowi przeszło dwa tysiące. Szaty jego lud darł na kawały i „jako relikwiami się dzielił”*.

Działalność Kowalkowskiego była różnie oceniana przez współczesnych. Był on niechętnie widziany przez czynniki umiarkowane w powstaniu. Dowodzi tego m. in. relacja S. Gąseckiego: *„Ten „Franciszek” bez żadnego upoważnienia ze strony Rządu Narodowego, samowolnie działał na własną rękę. Przez napady i rabunek dworów stał się postrachem okolicy. Już dawno miałem w kieszeni wyrok na tego lotrzyka, ale nie posiadając na razie dostatecznej siły, nie mogłem rozkazu wykonać”*. Zupełnie odmienną opinię zyskał F. Kowalkowski wśród ludu *„niższej klasy”, który powziął do niego zaufanie i gromadził się koło niego”*. Manifestacyjny pogrzeb stał się rekompensatą za powszechne milczenie w oficjalnych sprawozdaniach „białych” władz powstańczych o czynach ludzi prostych. Na milczenie to oburzyła się m. in. powieściopisarka Paulina Wilkońska (1815-1875) w jednym z listów do J. I. Kraszewskiego, pisząc m. in.: *„Dziwi mnie, a nawet boli, że w raportach wysławiających bohaterstwo inteligentniejszej młodzieży, nie wymieniają żadnego rzemieślnika, chłopa, lokaja. To należało koniecznie – absolutnie uczynić...”*.

Biblioteka Jagiellońska, Dział rękopisów, korespondencja J. I. Kraszewskiego, sygn. nr 6540/IV, Listy P. Wilkońskiej, k. 71; Bilski, *Region*, s. 55; S. Bilski, *Słownik biograficzny regionu brodnickiego*, Brodnica-Toruń 1991, s. 58-59; Bukowski, *Pomorze*, s. 59, 150, 156; Chałdyński, *Wspomnienia*, s. 99, 100, 125; F. Grabski, *Echa potyczki pomiędzy Kotowami a Przybysinkiem (Przybyszynkiem)*, Głos Mazowiecki 1936, nr 134, z 11 VI; http://www.powstanie1863.dobrzyniaci.pl/17_XII_2012, gdzie mylnie podano „Przybyszynek”, zamiast oczywiście – Przybysinek; strona ta, stworzona w ramach projektu finansowanego przez Muzeum Historii Polski w Warszawie, zawiera także inne błędy, mimo, iż wyłącznie zawiera przepisane (bez zachowania należytej formy) opisy potyczek z pracy S. Zielińskiego z 1913 r. i Cz. Lissowskiego z 1938 r.; jako przykład podajemy, że u Zielińskiego (str. 236) jest czytelna data tej potyczki – 4 czerwca 1863 r.;

Lissowski (str. 98) – 4 czerwca 1863 r., także w swoich pracach z 1989 i 1994 r. podawałem datę – 4 czerwca, natomiast na przywołanej tu stronie podano - 6 czerwca; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 117-123; Krajewski, *Powstanie*, s. 103-105; M. Krajewski, *Powstanie styczniowe*, s. 6; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 37, 40, 47, 93-98, 103, 137-138, 163, 167, 226; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 71; Lissowski, *Powstanie*, s. 98-105, powołując się na naocznego świadka pogrzebu ofiar potyczki pod Kotowami, twierdził, że w bitwie zginęło 18 lub 14 osób; w aktach parafii Sadłowo, do którego należały Kotowy, spisano w 1863 r. sześć aktów zgonu: Jana Donikowskiego, lat 36, rzeźnika z Golubia, Antoniego Zarębskiego, lat 22, szewca z Dobrzynia n. Drwęcą, Jędrzejewskiego, zduna z Dobrzynia n. Drwęcą, Ziółkowskiego, szewca z Dobrzynia n. Drwęcą, F. Kowalkowskiego i nieznanego z nazwiska mężczyznę, R. Łazęga (A. Chudziński), *Brodnica między rokiem 1819 a 1863*, Roczniki Towarzystwa Naukowego Toruńskiego, t. 1: 1898, s. 90-91; Nadwiślanin 1863, nr 54, 63, 66, 68; Myśliborski-Wołowski, *Udział Prus*, s. 143-144; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 169-170; PRS, s. 105; Współczesna tablica nagrobna na cmentarzu w Sadłowie z wizerunkiem orła powstańczego i napisem: „Franciszek/ Kowalkowski/ lat 32/ dowódca oddziału/ por. żandarmerii powstańczej”; R. Wierzchowski, *Powstanie styczniowe w powiecie rypińskim*, [w:] *Szkice Rypińskie*, Bydgoszcz 1967, s. 101; Zieliński, *Bitwy*, s. 229, 236-237, 527, podał jako miejsce potyczki – Kotowy oraz, że w bitwie, w której poległ Kowalkowski, śmierć poniosło sześć osób, a dwunastu dostało się do rosyjskiej niewoli.

KOWALKOWSKI MATEUSZ h. Przegonia (XVII/XVIII w.), właściciel ziemski, pisarz bobrownicki

Jego przodkowie na teren ziemi dobrzyńskiej przybyli najpewniej z Małopolski i osiedlili się w Kowalkach pod Rypinem. Na początku XVII w. widzimy go jako pisarza bobrownickiego.

Biliński, *Szlachta*, s. 90; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 15; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 335.

KOWALSKA-WALASIEWICZ ALICJA (*10 XI 1950 r. w Rypinie †4 XI 2006 r. w Rypinie), lekarz-stomatolog (K 108)

Była córką Czesława (1913-1988), adwokata i Klary z Wilboa (1924-200), lekarza-stomatologa.

W 1957 r. rozpoczęła naukę w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie, którą ukończyła w 1964 r., a następnie rozpoczęła naukę w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. W 1968 r. rozpoczęła studia na Oddziale Stomatologicznym Wydziału Lekarskiego w Pomorskiej Akademii Medycznej im. gen. K. Świerczewskiego w Szczecinie, gdzie 30 czerwca 1973 r. uzyskała tytuł lekarza dentysty. W 1969 r. rozpoczęła Studium Wojskowe Przy Pomorskiej Akademii Medycznej w Szczecinie, które ukończyła w 1973 r. W 1973 r. została mianowana na stopień kaprala podchorążego. W 1983 r. uzyskała I. stopień specjalizacji w zakresie stomatologii ogólnej na Akademii Medycznej w Łodzi. W 1973 r. została zatrudniona jako lekarz-stomatolog w Szkole Podstawowej nr 1 i w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. Od 1986 r. przeszła do pracy w gabinecie stomatologicznym przy Szkole Podstawowej nr 3 w Rypinie, a od 1992 r. do Przychodni Rejonowej. Od 1998 r. objęła stanowisko kierownika poradni stomatologicznej w Przychodni Rejonowej. W 2005 r. przeszła na emeryturę.

Miała brata Jerzego (ur. 1954).

W 1975 r. wyszła za Jana Walasiewicza (ur. 1951), nauczyciela szkół średnich w Rypinie, z którym po-

zostawiła syna Andrzeja (ur. 1976) i córkę Annę (ur. 1984).

Pochowana w rodzinnym grobowcu, razem z rodzicami, na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Autopsja (1975-2006); *Dzieje służby zdrowia*, s. 333; Inf. A. i J. Walasiewiczów z Rypina z 10 III 2014 r.; *Nasz młodość*, s. 269; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie; Zielińska, *Historia*, s. 86.

KOWALSKA-WILBOA KLARA (*1 XII 1924 r. w Smoleńsku †19 VII 2000 r. w Rypinie), lekarz-stomatolog (K 109)

Była córką Włodzimierza i Watyny. W czasie wojny wywieziona została na roboty przymusowe do Niemiec, jednak dzięki staraniom ciotki, Alicji Mogińskiej, została zwolniona i wróciła do Rypina.

W 1945 r. rozpoczęła studia na Wydziale Stomatologicznym Uniwersytetu Łódzkiego, które ukończyła w 1951 r. Rozpoczęła wówczas pracę w Przychodni Obwodowej w Rypinie jako lekarz-stomatolog. W 1975 r. uzyskała I stopień specjalizacji w zakresie stomatologii ogólnej. Jako lekarz stomatolog pracowała w Przychodni Rejonowej do 1993 r., kiedy to przeszła na emeryturę. Znana była z życzliwości dla ludzi i otoczenia.

Wyszła za Czesława Kowalskiego (1913-1988), adwokata, z którym miała córkę Alicję (1950-2006), zamężną Walasiewicz i syna Jerzego (ur. 1954).

Pochowana wraz mężem na cmentarzu parafialnym w Rypinie, gdzie później dołączyła jej córka.

Autopsja (1980-2000); *Dzieje służby zdrowia*, s. 306; Inf. A. i J. Walasiewiczów z Rypina z 10 III 2014 r.; *Rypin w PRL*, s. 1000; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie.

KOWALSKI CZESŁAW (*28 VIII 1913 r. w Płocku †26 VIII 1988 r. w Rypinie), prawnik, sędzia, prokurator, adwokat (K 110)

Był synem Adolfa i Stanisławy z Wiśniewskich. W 1924 r. wstąpił do Państwowego Gimnazjum Humanistycznego im. Marszałka Małachowskiego w Płocku, które ukończył w 1933 r. W 1931 r. pełnił funkcję Okręgowego Komisarza Spisowego w Drugim Powszechnym Spisie Ludności, za co otrzymał odznakę za ofiarną pracę. W 1933 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawnym Uniwersytetu im. J. Piłsudskiego w Warszawie. Po czteroletnich studiach, 24 września 1937 r. otrzymał dyplom ukończenia tego wydziału i tytuł magistra praw.

Specjalną uwagę poświęcał prawu skarbowemu. W dniu 16 maja 1938 r. mianowany został aplikantem w Okręgowym Sądzie Apelacyjnym w Warszawie i przydzielony do rozpoczęcia pracy jako prezes Sądu Okręgowego w Płocku. W dniu 18 maja 1938 r. rozpoczął aplikację w Sądzie Okręgowym w Płocku, którą ukończył w sierpniu 1939 r.

Podczas okupacji niemieckiej przebywał w Płocku, zajmując się ogrodnictwem na wydzierżawionym kawałku ziemi. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej, w dniu 1 lutego 1945 r. zgłosił się do Sądu Okręgowego w Płocku, gdzie wcześniej pracował. W styczniu 1946 r. zdał egzamin sędziowski, a maju 1946 r. rozpoczął pracę jako asesor i pełniący obowiązki podprokuratora w Sądzie Okręgowym w Płocku.

cku. W 1947 r. został mianowany podprokuratorem, a w styczniu 1950 r. wiceprokuratorem, w październiku 1950 r. został mianowany prokuratorem w Płońsku. Potem był adwokatem, pełnił szereg funkcji, w tym kierownika Zespołu Adwokackiego w Rypinie.

Ożeniony z Klarą Vilboa (1924-2000), córką Włodzimierza i Watyny, lekarzem-dentystą, pozostawił dwoje dzieci: córkę Alicję (1950-2006), za Janem Walasiewiczem i syna Jerzego (ur. 1954).

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie razem z żoną i córką.

Dzieje służby zdrowia, s. 306; Inf. A. i J. Walasiewiczów z Rypina z 10 III 2014; *Rypin w PRL*, s. 773; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie.

KOWALSKI JAN JÓZEF (*1880 r. †1939 r.), burmistrz Dobrzynia n. Wisłą, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Bronisława Pawła (ur. 13 I 1853) i Teofili ze Zgryziewiczów, córki Mateusza i Elżbiety z Żychowiczów.

Mieszkał w Dobrzyniu n. Wisłą, gdzie w okresie międzywojennym został najpierw radnym, a następnie burmistrzem tego miasteczka. Jesienią 1939 r. został aresztowany, a następnie zamordowany przez hitlerowców.

Pochowany w zbiorowej mogile na cmentarzu w Czernikowie. Symboliczna tablica pamiątkowa znajduje się na grobie rodzinnym w Dobrzyniu n. Wisłą.

Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 197.

KOWALSKI JAN (*7 IX 1909 r. w Świedziebni w pow. rypińskim †wiosną 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Ignacego i Antoniny z Czerwińskich. Od 1932 r. był posterunkowym w Policji Państwowej i służył w woj. pomorskim. We wrześniu 1939 r. widzimy go jako policjanta-kierowcę w komendzie w Tarnopolu. Mieszkał z rodziną w Karszynie.

We wrześniu został aresztowany przez oddział wojsk sowieckich i zesłany do obozu jenieckiego w Ostaszku. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie i tam rozstrzelany.

Był żonaty z Heleną (ur. 1909), z którą pozostawił córkę Marię (ur. 1935).

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Księga Miednoje, s. 420; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 101; *Naznaczeni piętnem*, s. 402; WIH MiD, L. W. z 10 IV 1940 r., nr 0923/3; Tucholski, *Katyń*, s. 310.

KOWALSKI JAN GERARD (*6 XI 1901 r. w Pokrzywniku k. Skępego †24 XI 1940 r. w Oświęcimiu), brat zakonny, karmelita, ofiara zbrodni niemieckich (K 111)

Był synem Władysława i Władysławy z Lewandowskich. W wieku młodzieńczym wraz z rodzicami mieszkał we wsi Zacisze w parafii Czernikowo. Tam w dniu 31 października 1925 r. otrzymał opinię od miejscowego proboszcza, ks. Antoniego Morawskie-

go następującej treści: „Zaświadczam, że p. Jan Kowalski, syn Władysława i Władysławy – mieszkaniec Zacisza, gminy Osówka, par. Czernikowo jest młodzieńcem zacnych rodziców i sam również cieszy się dobrą opinią”. Zapewne już w 1925 r. wstąpił Zakonu Ojców Karmelitów w Krakowie i w dniu 30 maja 1928 r. złożył śluby zakonne oraz przyjął imię zakonne „Gerard”. Do wybuchu drugiej wojny światowej razem ze starszym wiekiem bratem zakonnym, Alojzym Misińcem był kwestarzem w Klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach.

Po wybuchu wojny znalazł się w domu prowincjonalnym w Krakowie na Piasku. W dniu 19 września 1940 r. został aresztowany i skierowany do więzienia na Montelupich. Następnie wysłany do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie przebywał do 9 listopada 1940 r. Tam został zabity cegłą przez kapo obozu. Pamiątkowa tablica, ufundowana przez karmelitę Adama Wszelakiego, znajduje się w Klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach, w przejściu na wirydarz.

AKO, Kronika Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach, t. 1, s. 67, 95; APPK Kraków, sygn. 146/A105,teczka: Kowalski Gerard, materiały luźne, nienumerowane (w opracowaniach drukowanych mylnie podawana jest zarówno data, jak i miejsce jego urodzenia, zob. Idem: *Świadectwo urodzenia*; Chart, *Spis*, s. 26, 153; Domagała, *Dachau*, s. 81, 163; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 5, s. 291, 292, 298; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 148; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 136; M. Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa dekanatu rypińskiego w latach drugiej wojny światowej*, MPP 1977, nr 4, s. 162; Krajewski, *Kościół*, s. 42-43; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 20; Krajewski, *Tronująca*, s. 98; M. Krajewski, *Wojenne losy karmelu oborskiego*, MPP 1982, nr 8, s. 298; M. Krajewski, *Z wojennej przeszłości klasztoru. Obory 1939-1945*, (Obory 2000), s. 20, 22; Piotrowski, *Słownik*, s. 142, gdzie mylna data śmierci – 20 XI 1940 r.; *Marii Strużyńskiej przeżycia z lat wojny i okupacji (1939-1945)*, opr., wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2007, s. 22 i n.; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 61, 322; Urbański, *Dachau*, s. 23.

KOWALSKI JÓZEF (*1920 r. w Rogówku †1976 r.), piekarz, działacz samorządu cechowego, kolator kościoła św. Trójcy w Rypinie (K 112)

Od 1939 r., przez całą wojnę uczył się zawodu piekarza w piekarni w Rypinie przy ulicy Piłsudskiego. W 1945 r. wybudował przy ulicy Targowej własny zakład piekarniczy, który prowadził przez 52 lata.

Reprezentował poglądy antykomunistyczne i katolickie. Znany był z wielkoduszności dla wielu poczynań społecznych i pomocy Kościołowi, szczególnie dla Parafii pw. św. Trójcy w Rypinie. Był aktywnym działaczem Stronnictwa Demokratycznego w Rypinie. Przez wiele lat zasiadał w zarządzie rypińskiego Cechu Rzemiosł Różnych, a w latach 1973-1981 jako starszy cechu.

Za działalność na rzecz rzemiosła został odznaczony: Honorową Odznaką Rzemiosła (1962), Złotą Odznaką Mistrza (1963), Srebrną Odznaką im. Jana Kilińskiego „Za Zasługi dla Rzemiosła Polskiego” (1982), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986). W 1996 r. uhonorowany został przez Radę Miasta Rypina tytułem „Zasłużony dla Miasta Rypina”. Pochowany na cmentarzu parafialnym w Rypinie.

AUM Rypin, *Księga Zasłużonych dla Miasta Rypina*; Autopsja (1970-1990); *Rypin w PRL*, s. 797-798.

KOWALSKI JULIAN (*ok. 1828 r. w Skępem), urzędnik finansowy

Był synem Piotra i Anny Strzednickiej, siostry Teofila Strzednickiego, właściciela Brudzenia.

W latach 1852-1866 był rachmistrzem w urzędzie powiatowym w Lipnie.

Ożeniony z nieznaną nam z imienia Orzelską, pozostawił sześciu synów, w tym Mieczysława, aptekarza i jedną córkę.

Inf. Krzysztofa Geruli z 29 IX 2012 r.

KOWALSKI KAZIMIERZ (*24 I 1912 r. w Świedziebni w pow. rypińskim †1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni stalinowskich

Był synem Ignacego (ur. 1889) i Antoniny z Czerwińskich (ur. 1890). Od 23 grudnia 1936 r. służył w Policji Państwowej, najpierw jako kandydat kontraktowy na szeregowca do Grupy Rezerwowej Policji w Warszawie. Po ukończeniu w dniu 15 grudnia 1937 r. Normalnej Szkoły Fachowej w Mostach Wielkich w pow. żółkiewskim został przyjęty do Rezerwy Szeregowej Policji Państwowej przy Komendzie Głównej w Żyrardowie. W dniu 18 lutego 1939 r. został przeniesiony do Policji Województwa Śląskiego i skierowany na posterunek w Ropicy, pow. frysztacki na stanowisko posterunkowego. Mieszkał na miejscowości Rodica na Śląsku, rodzina natomiast w Lipnie.

Aresztowany przez żołnierzy sowieckich w czasie ewakuacji policji na wschód, został zesłany do obozu jenieckiego w Ostaszkowie. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie i tam rozstrzelany.

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

Księga Miednoje, s. 421; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 101-102; *Naznaczeni piętnem*, s. 400; WIH MID, L. W. z 22 IV 1940 r., nr 044/2, poz. 14.

KOWALSKI KAZIMIERZ (*1 XII 1951 r. w Wiosce k. Skępego), kapłan zakonny, bernardyn, wiceprovincjał Prowincji Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (K 113)

Syn Józefa i Reginy ze Skoniecznych.

Szkolę podstawową ukończył w Skępem (1967), następnie naukę kontynuował w Niższym Seminarium Duchownym w Kalwarii Zebrzydowskiej. Szkołę średnią ukończył zdaniem matury w Liceum Podedworskiego w Krakowie na Groblach.

Wstąpił do Zakonu Ojców Bernardynów w Leżajsku (2 IX 1971), odbywając tam nowicjat. Następnie rozpoczął dwuletnie studia filozoficzne w Krakowie (3 IX 1973), a potem czteroletnie studia z zakresu teologii w Kalwarii Zebrzydowskiej. Studia zakończył dyplomem magisterskim, zdobytym na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie z zakresu prawa kanonicznego. Święcenia kapłańskie otrzymał z rąk bpa Juliana Groblickiego w Kalwarii Zebrzydowskiej w dniu 21 czerwca 1978 r., zaś Mszę Św. prymicyjną odprawił w Sanktuarium pw. Zwiastowania NMP w Skępem w dniu 29 czerwca 1978 r. Po święceniach został skierowany do pracy w Sanktuarium w Łodzi w charakterze katechety i duszpasterza akademickiego. Następnie

został gwardianem i proboszczem tej placówki, pracując tam przez 12 lat (do 2000). W tej pracy na szczególną uwagę zasługuje czas pełnego zaangażowania w postawę patriotyczną po wybuchu stanu wojennego w 1981 r. Wprowadził m. in. Msze za Ojczyznę i powołał Komitet Pomocy Rodzinom Internowanym na terenie całej dzielnicy Łódź-Bałuty. Następnie 12 lat pracy spędził w klasztorze w Warszawie na Czerniakowie jako proboszcz i gwardian, budując tam nowy kościół pw. Św. Jana z Dukli. Po upływie kadencji w 2002 r. został przeniesiony na trzy lata do Krakowa, aby potem podjąć obowiązki gwardiana i proboszcza w Częstochowie, gdzie wraz ze wspólnotą braci urządził na nowo kaplicę Matki Bożej Kalwaryjskiej. W Częstochowie na placówce przebywał przez 6 lat, do 2011 r. Czterokrotnie, na okres trzech lat wybierany był do ścisłego zarządu w Krakowie, a w wyborach podczas kapituły w Leżajsku został wybrany na urząd wikariusza prowincji, czyli wiceprovincjała, jednocześnie sekretarza ds. misji i ewangelizacji. Urząd ten pełni od 2011 r. do chwili obecnej.

Jest dumny i szczęśliwy z tego, że „*miejszem jego urodzenia jest ziemia dobrzyńska, a konkretnie Sanktuarium Maryjne w Skępem, gdzie poprzez chrzest został przyjęty do społeczności Kościoła i gdzie czuje przez całe życie płaszczy opiekę Skępskiej Madonny. Natomiast ludziom, z których wyrósł, z którymi żył i których nosi we wdzięcznej pamięci, dziękuje za wszystko!*”

Autobiografia z 29 VI 2013 r.; Autopsja (2010-2014); http://www.bernardyni.com/aktualnosci/spotkanie-misjonarzy-i-rekolekjonistow/28_VII_2013; http://www.franciszkanie.pl/news.php?id=7151/28_VII_2013.

KOWALSKI MARIAN (*15 X 1821 r. w Dobrznieniu n. Wisłą †28 V 1884 r. w Kazaniu), astronom (K 114)

Urodził się w rodzinie drobnoszlacheckiej, jako syn Wojciecha. W 1840 r. ukończył gimnazjum w Płocku i po rocznym pobycie w Warszawie starał się o przyjęcie do Instytutu Inżynierów Komunikacji w Petersburgu, jednak jako Polak, nie został tam przyjęty. Zezwolono mu jedynie na studia na II Oddziale Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Petersburgu, obejmującego również nauki matematyczne. W latach 1841-1845 ukończył je ze złotym medalem za rozprawę kandydacką pt. *O pryncypiach mechaniki*.

W latach 1845-1847 był pracownikiem naukowym obserwatorium w Pułkowie, gdzie w 1847 r. uzyskał stopień magistra na podstawie pracy o perturbacjach ruchu komet. W latach 1847-1849 brał udział w wyprawie G. Hofmana na północny Ural, organizowanej przez Cesarskie Towarzystwo Geograficzne. Tam, na podstawie obserwacji astronomicznych, wyznaczył dokładne współrzędne geograficzne ponad 70 stanowisk geodezyjnych. Prowadził również pomiary hipsometryczne, natężenia siły ciężkości oraz magnetyzmu ziemskiego w rejonie między ujściami rzeki Peczyry i Obu. Intensywna praca odbiła się jednak niekorzystnie na jego zdrowiu.

Prace te utorowały mu za to drogę do kariery naukowej. W 1851 r. obserwował całkowite zaćmienie Słońca w Bierdiańsku, a także ustalił położenie geograficzne kilku miast Powołża. Po powrocie z ekspedycji

otrzymał stanowisko adiunkta katedry astronomii na uniwersytecie w Kazaniu. Na podstawie rozprawy pt. *Teoria ruchu Neptuna* uzyskał tam doktorat. W 1854 r. został profesorem zwyczajnym, a rok później objął stanowisko kierownika miejscowego obserwatorium astronomicznego.

Wprowadził metodę opracowywania orbit gwiazd wizualnie podwójnych. Prowadził także obserwacje gwiazd podwójnych i wydał katalog 4.200 tego typu obiektów. W 1859 r. zastosował metodę wyznaczania ruchu Słońca w przestrzeni na podstawie ruchów własnych gwiazd. W rok później sformułował teorię ruchu obrotowego galaktyki. Jako pierwszy ustalił, że gwiazdy układu Drogi Mlecznej wykazują ruch obiegowy wokół jego środka masy. W pełni teoria ta została potwierdzona siedemdziesiąt lat później.

W 1862 r. jego kandydatura została zgłoszona do tytułu czynnego członka korespondenta Petersburskiej Akademii Nauk, jednak ponownie ze względu na polską narodowość i stanowczą postawę względem carskich władz został jedynie członkiem korespondentem. Był profesorem honorowym o uniwersytetu w Petersburgu, a także uniwersytetu w Kijowie.

Z małżeństwa z Henriettą Hacisską miał syna Aleksandra oraz dwie córki: Zofię i Helenę. Zmarł nagle.

J. Gadomski, *Poczet wielkich astronomów*, Warszawa 1965, s. 61-62; Z. Jaskólski, *Dobrzyński astronom*, Gazeta Pomorska 1990, nr 121, s. 4; (Nekrolog), Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, t. 45: 1885, s. 208; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 170; Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 197.

KOWALSKI MARIAN (*1863 r. w Płońsku †14 XII 1933 r. w Czyżewie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Lipnie i administrator w Wielgiem, kanonik honorowy Extra Urbem, szambelan papieski

W 1894 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie, a następnie Seminarium Duchowne w Płocku. Święcenia kapłańskie przyjął w 1889 r. Najpierw pracował jako wikariusz w Lipnie, a potem, od 1891 r., w Zegrzu. Kiedy Rosjanie odkupili świątynię w Zegrzu, w latach 1895-1898 udzielał pomocy przy budowie kościoła w Woli Kiełpińskiej. W 1901 r. odznaczony został godnością kanonika honorowego *Extra Urbem*. W latach 1903-1905 był administratorem parafii Wielgie k. Lipna. Potem kolejno proboszczował w Lubielu, Ciekusynie, Sońsku, Nurze i Czyżewie, gdzie zmarł.

Pochowany na cmentarzu w Czyżewie.

Echa Płockie i Łomżyńskie 1901, nr 42, s. 3; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 150-151; Krajewski, *Wspomnienia galeoria*, s. 81; *Śp. ks. Marian Kowalski*, MPP 1933, nr 12, s. 542.

KOWALSKI MIECZYŚLAW (XIX/XX w.), aptekarz

Był synem Juliana i nieznannej z imienia Strzednickiej. Z zawodu był aptekarzem.

Ożeniony z nieznaną nam z imienia Czermińską.

Inf. Krzysztofa Gerula z 29 IX 2912 r.

KOWALSKI PAWEŁ (†10 XI 1862 r. w Dobrzyniu n. Wisłą), urzędnik pocztowy

Był synem Wojciecha i Teresy z Ranieckich. Wraz z żoną mieszkał w Dobrzyniu n. Wisłą przy ulicy Bobrownickiej 275. Był ekspedytorem stacji pocztowej w Dobrzyniu n. Wisłą.

Miał brata Mariana, astronoma.

W dniu 28 maja 1844 r. wziął ślub z Marianną z Kowalewskich, córką Łukasza Wincentego Jana Kantego i Agnieszki z Będzikowskich z Osieka n. Wisłą. Ślubu udzielił ks. kan. Walenty Zawadzki, dziekan lipnowski, proboszcz czernikowski i jednocześnie komendant parafii osieckiej. Pozostawił siedmioro dzieci: Stefanię Izabelę (ur. 1 IX 1848), Teodorę Emilię (ur. 8 XI 1850), Bronisława Pawła (ur. 13 I 1853), Natalię Marię (ur. 1855), Elżbietę (ur. 19 XI 1857), Józefa Witolda (ur. 25 X 1859) i Stanisława Makarego (ur. 2 I 1862).

Woźniak, *Rodem z Osieka*, s. 196-197.

KOWALSKI PIOTR (*w Skępem), ziemianin

Brał udział w powstaniu styczniowym 1863 r. na ziemi dobrzyńskiej. Ożeniony z Anną Strzednicką, której bratem był Teofil Strzednicki, właściciel Brudzenia,

Inf. Krzysztofa Gerula z 29 IX 2012 r.

KOWALSKI RYSZARD (ur. 18 IV 1969 r. w Bydgoszczy), historyk (K 114a)

Syn Mariana i Haliny z d. Siecińska

Szkolę podstawową ukończył w Golubiu-Dobrzyniu (1984). Naukę w Zasadniczej Szkole Zawodowej w Kowalewie Pomorskim w zawodzie mechanik pojazdów samochodowych odbył w latach 1984-1987, a następnie Wieczorowe Technikum dla Pracujących przy Zakładach Mechanicznych PZL-Wola im. Marcelego Nowotki w Warszawie (1987-1990), z tytułem technik-mechanik silników spalinowych. Stacjonarne wyższe studia magisterskie na Wydziale Nauk Historycznych UMK w Toruniu odbył w latach 199-1997, gdzie uzyskał tytuł zawodowy mgr historii.

W latach 1987-1989 pracował w Zakładach Mechanicznych PZL Wola im. Marcelego Nowotki na stanowisku początkowo pracownik transportu wewnętrznego w magazynach, potem jako kontroler silników spalinowych na wydziale montażu silników spalinowych. W latach 1989-1990 pracował jako ślusarz-spawacz w Przedsiębiorstwie Produkcji Pomocniczej Budownictwa Warszawa „Zaplecze” w Warszawie.

Zajmuje się badaniami historycznymi ziemi dobrzyńskiej i chełmińskiej. Napisał i wydał m. in.: *Powiat Golubsko-Dobrzyński* (1999, wspólnie z L. Żuchowskim i M. Karasińskim); *Gmina Golub-Dobrzyń. Historia, krajobraz, zabytki* (2002); *Gmina Łubianka. Historia i współczesność* (2004), *Gmina Radomin. Zarys dziejów i walory turystyczno-krajoznawcze* (2004), *Historia administracyjno-terytorialna powiatu golubsko-dobrzyńskiego* (2009), *20 lat gminy Golub-Dobrzyń 1990-2010* (2010); *Prywatna żeńska szkoła mleczarsko-serowarska (1928-1939) w Szafarni w świetle akt Kuratorium Oświaty Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu* (Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, wspólnie

z L. Żuchowskim). Przygotowuje monografię gminy Ciechocin.

Autobiografia z 13 IV 2014 r.; http://alpha.bn.org.pl/search~S5*pol/?akowalski+ryszard/akowalski+ryszard/1%2C7%2C58%2CB/exact&FF=akowalski+ryszard+1969&1%2C5%2C/13 IV 2014.

KOWALSKI TADEUSZ (XX w.), starosta rypiński

W latach 30. XX w. pełni urząd starosty rypińskiego. Był inicjatorem akcji zbiórki środków finansowych, prowadzonej przez rypiński Komitet Ligi Ochrony Powietrznej Państwa, pod przewodnictwem Antoniny Gniazdowskiej z Łapinóżka, przy współpracy z Wydziałem Powiatowym i związkami komunalnymi na zakup samolotów. W sumie zebrano wtedy kwotę 72.461,59 zł. Samoloty „Morane-Saulnier AR-35 EP2” pochodziły z partii siedemdziesięciu maszyn tego typu, zakupionych we Francji w ramach pożyczki, jakiej ten kraj udzielił Polsce na początku lat 20. XX stulecia.

Krajewski, *Rypinie*, s. 120; Kronika Rypińska 1925, nr 37, z 20 IX.

KOWALSKI TADEUSZ, przybr. nazwiska: „Tadeusz Wiśniewski”, „Tomasz Wiśniewski”, ps. „Tolek”, „Tomasz”, „Wiarusz” (*24 VI 1912 r. w Zaczysz pow. lipnowski †29 VIII 1967 r. w Warszawie), nauczyciel, ppor. Wojska Polskiego, kierownik szkoły w Wólce k. Skępego i Ligowie, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, redaktor konspiracyjnego pisma „Iskra Wolności”, komendant Obwodu AK Rypin (K 115)

Był synem gajowego z Kamienicy k. Skępego. W 1936 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie, gdzie redagował pismo pt. „Nasze Myśli”. Przed wojną był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Wólce Małej k. Skępego. Od 1934 r. należał do PPS. Także przed wojną w ukończył w stopniu podporucznika Dywizyjny Kurs Podchorążych Rezerwy w Brodnicy.

Nie wiemy o jego udziale w kampanii wrześniowej 1939 r. Od 1940 współredagował tajną gazetkę, wydawaną dla jeńców angielskich z obozu w Kikole pt. „Wiadomości Radiowe”. Podczas okupacji żył na stopie nielegalnej, mimo to, ukończył tajne komplety w Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie.

Od 1 czerwca 1940 r. pod ps. „Tolek”, „Wiarusz” był szefem prasy i propagandy w POZ „Znak” na pow. lipnowski i rypiński i do maja 1943 r. współredaktorem lokalnej gazetki konspiracyjnej pt. „Iskra Wolności”, wydawanej w Józefkowie k. Skępego. Tu w 1940 r. był obecny przy zaprzysiężeniu do POZ Anastazji Lulińskiej, ps. „Nata”, z d. Topolewskiej. Z Czesławem Lulińskim, Edmundem Ruszkowskim, Antonim Tężyckim prowadził też nasłuch radiowy. Był członkiem TON, z Warszawy kolportował do Skępego pod ręczniki szkolne. Na tym polu współpracował z Ludomirem Narczewskim. Po unifikacji POZ „Znak” z AK w pow. rypińskim, co nastąpiło już we wrześniu 1942 r. i lipnowskim, na przełomie listopada i grudnia 1942 r. lub na początku 1943 r., został żołnierzem AK. Uniknął aresztowania podczas wielkiej „wsypy” lipnowsko-

-rypińskiej w okresie 5-10 maja 1943 r., chroniąc się w kwaterach konspiracyjnych, m. in. w Placówce AK Chrostkowo Obwodu AK Rypin.

W drugiej dekadzie maja 1943 r. w Stalmierku, na kwatery u Marcjanny Lewandowskiej przez Henryka Kopczyńskiego, ps. „Surma”, komendanta Inspektoratu AK Włocławek, został desygnowany na komendanta Obwodu AK Rypin, bowiem Obwód Rypin na czas akcji scaleniowej odłączony został od Inspektoratu Brodnica, ponownie dołączony w czerwcu 1943 r. Tę funkcję objął po aresztowanym kpt. czasu wojny Antonim Zielińskim, pierwszym komendancie Obwodu AK Rypin i pełnił ją do stycznia 1945 r. Jego zastępcą był w tym okresie Stanisław Baliński, ps. „Stanek”. Opierając się na niezniszczonych siatkach dowodzenia i łączności Inspektoratu AK Brodnica, odbudował rozbite aresztowaniami komendy placówek. Jednak w obawie przed nowymi aresztowaniami, kierowana przez niego Komenda Obwodu AK Rypin nie miała stałej lokalizacji, a odprawy odbywały się w kwaterach konspiracyjnych m. in. u Antoniego Bieńkowskiego, ps. „Szpak” i Mieczysława Świącickiego, ps. „Mietek” w Nowej Wsi gm. Chrostkowo oraz w Stalmierzu u Marcjanny Lewandowskiej, wysiedlonej w 1941 r. z Sikorza, a także u Alojzego Jabłońskiego i Stanisława Olewińskiego w Giżynku, gmina Żałe; „U Małgorzaty” w Bachorzu gm. Płonne (E. Ligmanowskiej), w Rogówku, gm. Rogowo (u Adama Michalskiego), w Dobrzyniu n. Drwęcą (u Heleny Żołobińskiej, ps. „Halszka”), w gajówce Grucza Nadleśnictwo Paliwodziczna, gm. Nowogród pow. lipnowski (u Ireny Dołkowskiej). Na kwatery eskortował go Stanisław Suszyński, ps. „Witold”, siostrzeniec kominiarza, żołnierza AK, Lucjana Żołobińskiego z Dobrzynia n. Drwęcą.

W sierpniu lub wrześniu 1944 S. Suszyński, powiadomiony przez Lucjana Żołobińskiego, ps. „As” o rozstrzelaniu przez oddziały Jagdkommando w Rogowie Mieczysława Matuszewskiego, przerzucił go na kwatery do H. Żołobińskiej w Dobrzyniu n. Drwęcą. Kontakt z kwaterami konspiracyjnymi utrzymywali łącznicy do zadań specjalnych komórki łączności i kwaterunku Komendy Obwodu AK Rypin i KO AK „Pomorze”, m.in. Bogusław Derkowski, ps. „Zenek” i Stanisław Derkowski, ps. „Zbyszek” oraz Stanisław Suszyński. Łączniczka i kurierka, Jadwiga Lewandowska, ps. „Hanka” utrzymywała łączność sztabu Obwodu AK Rypin z komendantem Placówki AK, z Anną Lewandowską, ps. „Pliszka” (położną i pielęgniarką), kwaterami konspiracyjnymi Obwodu Rypin i kwaterami KO na terenie Inspektoratu Brodnica. Z Janem Kutnikiem „Sas” w Osieku Rypińskim utrzymywał łączność przez punkt kontaktowy w kwatery Stanisława Olewińskiego w Giżynku, gmina Żałe. Janina Sobczak ps. „Janka”, urzędniczka magistratu w Golubiu, dostarczała dla Obwodu Rypin kartki żywnościowe i odzieżowe, druki formularzy, załatwiała też meldunki dla ukrywających się oraz przepustki, umożliwiające przekraczanie Drwęcy w Golubiu. Podczas przesłuchań żołnierzy AK Obwodu Brodnica, aresztowanych w styczniu 1945 r. oficer NKWD starał się tak ustalić jego miejsce pobytu.

Po ucieczce Niemców zgłosił się do II Armii LWP, gdzie jako oficer służył do 20 października 1945 r. Należał do PPS, potem PZPR. Po wojnie pracował w

szkolnictwie. Był m. in. kierownikiem szkoły w Ligo-
wie. W 1959 r. został kierownikiem Szkoły Przysposo-
bienia Rolniczego w Ligowie, którą założył.

Na prośbę Marii Sobocińskiej, odszukał grób oficera
sztabu Komendy Okręgu ZWZ/AK Pomorze, kpt. Hen-
ryka Gruetzmachera, zastrzelonego w dniu 12 wrześ-
nia 1944 r. przez niemiecki patrol Jagdkommando
koło wsi Lubówek, pogrzebanego w polu niedaleko
tej wsi, następnie dokonał ekshumacji zwłok i urządził
prawdziwy pochówek na cmentarzu w Skępem. Sam
zresztą, mimo iż zmarł w Warszawie, pochowany zo-
stał także na tym cmentarzu w dniu 3 września 1967 r.
Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych.

AFGEZ, sygn. 846-1544/Pom., Narczewski Lubomir; Idem,
sygn. 845-1543/Pom., Ruszkowski Edmund; Idem, sygn. 842-
1539/Pom.; Autobiografia S. Derkowskiego z 8 III 2014; Cie-
chanowski, *Ruch oporu*, s. 233; Krajewski, *Dama*, s. 76-77, 97,
179; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 132; Krajewski, *W cieniu
wojny*, pass.; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 93; Krajew-
ski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 780, 783, 786; *On i tu żyli*, s.
216, gdzie w przypisie nr 7 pomyłono go z innym T. Kowalskim;
Sadowski, *Numer*, s. 172, 194, gdzie podał mylną datę urodze-
nia – 1914; SBKP, cz. 1, s. 113-114; cz. 2, s. 69; cz. 3, s. 87; E.
Skerska, *Kowalski Tadeusz*, SBKP cz. 1, s. 113-114; cz. 2, s.
69, cz. 3, s. 87; cz. 6, s. 91-93, gdzie mylnie imiona Lewandow-
skiej ze Stalmierka jako Apolonia Amelia oraz s. 116; Zawacka,
Brodniczanki, s. 189; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 293, 299, 309,
314-315, 330; Ziółkowski, *Polska podziemna*, s. 444.

**KOWALSKI TEOFIL (*27 IV 1866 r. w Płocku †20 II
1932 r. w Strzelnie, pow. inowrocławski), kapłan
rzymskokatolicki, wikariusz w Gójsku, muzyk, pi-
sarz**

Był synem Antoniego, z zawodu murarza i Pauliny z
Żurkiewiczów. W latach 1887-1891 studiował w Aka-
demii Duchownej w Petersburgu. Święcenia kapłań-
skie przyjął w maju 1890 r. i od 1893 r. był wikariuszem
w Gójsku w pow. rypińskim, od 1894 r. - w katedrze
płockiej. Potem odbył studia muzyczne w Rzymie, a
po powrocie rozwinął szeroką działalność muzyczną.
Od 1895 r. do 1902 r. pracował początkowo w Warsza-
wie, a potem w Płocku, gdzie wydawał miesięcznik pt.
„Śpiew Kościelny”. Współpracował m. in. z księżmi W.
Bugajczykiem i S. Chodyńskim. Opracowywał pieśni
na chór męski i mieszany, m. in. *Bogurodzica*, *Śpiew
na Wielki Tydzień*, *Różaniec ku czci Najświętszej Nie-
pokalanej Maryi Panny na chór kilku głosowy*. Ogłosił
także prace z dziedziny teorii muzyki pt. *Nauka śpie-
wu* (1902), *Chorał gregoriańsko-watykański* (1913).
Posiadał magisterium z teologii i doktorat z prawa
kościelnego. W końcu życia porzucił stan duchowny,
by zostać nauczycielem języka łacińskiego w szkole
średniej w Strzelnie, a później lekarzem wojskowym.

MPP 1911, s. 368, 3398; 1912, s. 292; K. Mrowiec, *Kowalski
Teofil*, PSB, t. 14: 1968-1969, s. 571-572; Przegląd Katolicki
1895, s. 166, 647; 1896, s. 303, 782; 1897, s. 2178, 393-394,
504-505; *Śpiew Kościelny 1895-1902*.

**KOWNACKI TEOFIL (*ok. 1807 r. w Płocku lub w
Dyblinie k. Dobrzyń n. Wisłą †po 1857 r.), kapi-
tan Wojska Polskiego w wojnie polsko-rosyjskiej
1831 r., uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak**

Pochodził z rodziny szlacheckiej i był synem Józefa
i Heleny z Kulpińskich. Po ukończeniu miejscowej
szkoły, od 1828 r. był w Korpusie Kadetów, a potem w
3. Pułku Strzelców Pieszych Wojska Polskiego. Wziął
udział w powstaniu listopadowym, gdzie dosłużył się
stopnia podporucznika, a następnie kapitana-kwa-
termistrza. Wraz z armią polską, poprzez ziemię do-
brzyńską, wszedł do Prus, a po ogłoszeniu amnestii
powrócił do Płocka.

W 1833 r. skontaktował się z partyzantami Artura Za-
wiszy i zgłosił się do oddziału partyzanckiego. Publicz-
nie odczytywał odezwy powstańcze i udzielał pomocy
w przeprawie oddziału Zawiszy na drugi brzeg Wisły.
Został jednak schwytyany przez żołnierzy rosyjskich w
lasach w okolicach Płocka i oddany pod sąd wojsko-
wy, który skazał go na cztery lata ciężkich robót oraz
ustratę praw stanu.

Od 22 kwietnia 1835 r. pracował w gorzelnii w Aleksan-
drowsku. Za próbę ucieczki w dniu 22 czerwca 1835 r.
w grupie Piotra Wysockiego, skazany został na karę
chłosty i zesłany do kopalń nerczyńskich (Duczarsk).
Od lutego 1840 r. przebywał na osiedleniu w gminie
unchyńskiej jako chłop, a od 1854 r. w gminie uspień-
skiej w okręgu nerczyńskim. W czasie zesłania zało-
żył rodzinę. Po amnestii z 17 maja 1857 r., latem 1857
lub 1858 r. powrócił do kraju i osiadł w Płocku.

O dokładnej dacie i miejscu śmierci brak jest nam da-
nych.

M. Janik, *Dzieje Polaków na Syberii*, Kraków 1928; Krajewski,
Ostatnie chwile, s. 60; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 145-146;
A. Kraushar, *Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego*, Warszawa
1915, s. 36; H. Naglerowa, *Wyprawa Zaliwskiego 1833 r.*, Prze-
wodnik Naukowy i Literacki 1913, s. 905-906; *Spółczesność
polskie*, s. 50-51, 147, 151, 155, 160, 161, 165, 265, 333-335,
343, 732. M. Tyrowicz, *Kownacki Teofil*, PSB, t. 14: 1968-1969,
s. 589-590.

**KOZIEBRODZKI BERNARD LUDWIK h. Jastrzę-
biec (†21 XII 1790 r. w Kamienicy, par. Sobowo)
właściciel ziemski, podsędek dobrzyński, deputo-
wany**

Był najmłodszym synem Franciszka (zm. 1738),
cześnika dobrzyńskiego (1725-1736) i Anny z Kiew-
narskich. Po śmierci ojca przejął w 1738 r. po nim ma-
jątek Dyblin, którego jakąś część sprzedał w 1739 r.
Feliksomu Nakwaskiemu. W latach 1750-1789 peł-
nił urząd podsędka dobrzyńskiego i kandydował do
kasztelanii rypińskiej.

Był dwukrotnie żonaty, najpierw z Katarzyną Cissow-
ską h. Sas, a potem z Marianną Sumińską h. Leszc-
zyc. Z pierwszego małżeństwa miał córkę Ludwikę,
za Pawłem Chmielewskim oraz trzech synów: Toma-
sza, Onufrego i Józefa Franciszka.

Siedem lat przed śmiercią dokonał podziału dóbr Dyb-
lin, który otrzymał jego najstarszy syn, Tomasz.

Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 7; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=bernard+koziebrodzki/6> I 2014; Niesiecki, *Herbarz*,
t. 5, s. 342; PRS, s. 106; RZD, t. 2, cz. 1, s. 42; *Szlachta*, s. 330;
Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 368.

KOZIEBRODZKI FRANCISZEK h. Jastrzębiec (†1738 r.) właściciel ziemski, cześnik dobrzyński, poseł

Był synem Stanisława. W 1706 r. występował jako właściciel Dyblina k. Dobrzyńnia n. Wisłą. W latach 1725-1736 piastował urząd cześnika dobrzyńskiego. Z małżeństwa z Anną z Kiewnarskich miał dwie córki: Magdalenę, za Józefem Antonim Nałęczem h. Nałęcz, chorążym dobrzyńskim; Mariannę i Teodorę oraz czterech synów: Antoniego; Bernarda Ludwika, który po jego śmierci przejął Dyblin oraz Karola i Franciszka.

Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 67; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=310944/6> | 2014; PRS, s. 106; RZD, t. 2, cz. 1, s. 42; Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 369; *Urzędnicy*, nr 1418.

KOZIEBRODZKI TOMASZ h. Jastrzębiec (*2 I 1757 r. w Kamienicy, par. Sobowo †1818 r. w Kraszewie), właściciel ziemski, skarbnik dobrzyński, komisarz cywilno-wojskowy ziemi dobrzyńskiej

Był synem Bernarda Ludwika, podsędka dobrzyńskiego i jego pierwszej żony, Katarzyny z Cissowskich h. Sas (zm. 1779 r. w Kamienicy). Był właścicielem Kraszewa. Siedem lat przed śmiercią ojca otrzymał od niego majątek Dyblin w Lipnowskim. W dniu 20 czerwca 1804 r. poprzez publiczną sprzedaż w procesie spadkowo-likwidacyjnym Dyblin z częścią na Stróżewie, zostały nabyte za sumę 300 tys. złp przez Leona Orłowskiego. Od 2 marca 1790 r. do 23 sierpnia 1792 r. pełnił urząd ostatniego skarbnika dobrzyńskiego, a w 1793 r. – komisarza cywilno-wojskowego ziemi dobrzyńskiej.

Żonaty z Anną Machczyńską h. Dołęga, córką Kazimierza, miał córkę Pulcherię Annę, za Wincentym Chełmickim h. Nałęcz.

AP Włocławek, KHip. Dyblin, sygn. 325; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 67; Borucki, *Ziemia*, s. 55; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=310960/6> | 2014; PRS, s. 106; RZD, t. 2, cz. 1, s. 42-43, gdzie mylna data objęcia funkcji skarbnika - 1791, oraz jej zakończenia (sic!) - 1818, nadto podali urząd „skarbnika rypińskiego”, zamiast dobrzyńskiego; Uruski, *Rodzina*, t. 7, s. 368; *Urzędnicy*, nr 1664.

KOZIŃSKI ZDZISŁAW (†29 X 1939 r. w Hohenbruch), nauczyciel, kierownik szkoły w Kikole, ofiara zbrodni niemieckich

Pochodził ze Skępego. Uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, następnie ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie.

Był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Kikole. Aresztowany przez Niemców w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Następnie skierowany do obozu Rudau k. Królewca, a potem do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Hohenbruch w Prusach Wschodnich, gdzie został zamęczony.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 143; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

KOZIERZĘBSKA STANISŁAWA, ps. „Helena” (XX w.), fryzjerka, żołnierz Armii Krajowej

Przed wojną prowadziła w Rypinie zakład fryzjerski. W czasie okupacji hitlerowskiej należała do Armii Krajowej i używała pseudonimu „Helena”.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego, Wykaz żołnierzy AK.

KOZŁOWSKA PELAGIA KAZIMIERA (*1899 r. †po 1961 r.), siostra zakonna, pielęgniarka, ofiara prześladowań komunistycznych

W zakonie przyjęła imię Kazimiera. Od 1934 r. pracowała w rypińskim szpitalu na oddziale zakaźnym oraz dodatkowo prowadziła szpitalną aptekę. W 1943 r. została posądzona o współpracę z ruchem oporu i z tego powodu zwolniona z pracy.

Do pracy w rypińskim szpitalu powróciła w 1945 r. i ponownie powierzono jej kierowanie apteką szpitalną. W 1961 r. została zwolniona z pracy w związku z prowadzoną przez władzę komunistyczną laicyzacją szpitali i życia publicznego *sensu largo*.

AMZD, Materiały dr. F. Dłutka; *Dzieje służby zdrowia*, s. 350.

KOZŁOWSKI NARCYZ, ps. „Student Warszawski”, „Ogrodnik”, „Szary” (*1 XI 1913 r. w Rojewie k. Rypina †2 I 2000 r. w Gdańsku), nauczyciel, działacz młodzieżowy i konspiracyjny, ofiara prześladowań niemieckich i komunistycznych, doktor historii, działacz ZNP (K 116)

Pochodził z niezamożnej, wielodzietnej rodziny chłopskiej i był synem Narcyza i Kazimierzy z Brzeskich. Po ukończeniu w 1927 r. Szkoły Powszechnej w Rogowie, uczył się rzemiosła. Potem, dzięki stypendium Wydziału Powiatowego w Rypinie, kształcił się w dwuletniej Szkole Rolniczej Męskiej im. Erazma Plewińskiego w Kijanach na Lubelszczyźnie, którą ukończył w dniu 14 listopada 1931 r. W latach 1931-1935 odbywał praktykę rolniczą w okolicznych majątkach. Potem w poszukiwaniu pracy wyjechał do Warszawy, gdzie pracował m. in. przy budowie drogi Warszawa-Grochów oraz jako goniec w zarządzie Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew”. Równocześnie uczył się i w 1938 r. zdał maturę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym im. Lorentza w Warszawie. W 1939 r., będąc jeszcze uczniem, studiował na Wydziale Pedagogiki Społecznej w Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Od 1928 r. działał w Związku Młodzieży Wiejskiej RP „Siew”.

Po wybuchu wojny powrócił do Rojewa. W dniu 3 października 1939 r. zorganizował w Rojewie Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”, oparty o wzorce „Siewu” i „Wici”. Do jego kierownictwa należeli: Janina Brzeska, Eugeniusz Brzeski, powojenni nauczyciel w Ostrowitem k. Rypina, Henryk Kukowski, Bolesław Malinowski, Stefan i Zygmunt Rybińscy. Celem organizacji było prowadzenie wywiadu, sabotaży gospodarczego, pomoc ludziom „spalonym” i jeńcom wojennym.

W 1941 r. został wywieziony przez Niemców na przymusowe roboty do Malborka, gdzie 5 maja 1941 r., wraz z nauczycielem Antonim Janowiczem, ps. „Ksiądz” i Aleksandrem Wiśniewskim, ps. „Ali-Ilła”, utworzył tajną organizację pn. Związek Polaków w Prusach Wschodnich „Młody Las”, również oparty o wzorce „Wici”, która była kontynuatorką TZMW „Młody

Las". Od 1942 r. nosiła ona nazwę Związek Polaków „Młody Las”, a od 1944 r. „Młody Las”. Organizacja ta, na czele z Kozłowskim, prowadziła tajne nauczanie wśród młodzieży polskiej wywiezionej na przymusowe roboty w okolicy Malborka. Początkowo były to kursy Wolnej Wszechnicy Polskiej, później funkcję nauczania przejęły Tajne Uniwersytety Robotnicze o kryptonimie „Stajnia”, „Lotnisko”, „Ślusarnia” i „Kałdowo”. Tam prowadził także wykłady z zakresu pedagogiki społecznej, a z tajnymi wykładami wyjeżdżał do Polaków pracujących w Stoczni Gdańskiej. Redagował odezwy, ulotki, a także przepisywał na maszynie u autochtonki Izdebskiej tajne pismo pt. „Młody Las”, oparte o wiadomości, uzyskane z nasłuchu radiowego stacji angielskich. Działalność „Młodego Lasu” rozszerzano stopniowo na powiaty: Sztum, Kwidzyn, Elbląg. Głównymi jej ośrodkami były Malbork (dzielnica Kałdowo), Nowy Staw i Waplewo.

W maju 1942 r., gdy wracał z Trampowa z zajęć na Tajnym Uniwersytecie Ludowym w majątku Bruna Bergman, został aresztowany w Kałdowie. Zwolniony dzięki interwencji E. Rudlafa, pozostawał jednak pod obserwacją Gestapo.

W 1943 r. nawiązał m. in. kontakty ze znajdującymi się w pobliżu Malborka obozami dla jeńców wojennych (angielskich i francuskich), szybko został rozszyfrowany przez Gestapo, ponownie aresztowany i torturowany w różnych więzieniach. Potem wywieziony został do obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen (numer obozowy 64499), gdzie brał udział w tajnym ruchu więźniów. Dwukrotnie życie uratował mu lekarz więzienny, dr Czaplinski.

Po wyzwoleniu, w dniu 5 maja 1945 r. zorganizował Dom Polski „Młody Las” dla dzieci wywiezionych wraz z rodzicami do Austrii. Wraz z dziećmi wrócił do Polski 16 lipca 1945 r. W dniu 26 lipca 1945 r. nad grobem zastrzelonego w styczniu 1945 r. Romualda Dzierżbińskiego, ps. „Kłos” rozwiązał „Młody Las”. W 1946 r. został aresztowany przez UB w Rypinie i zwolniony dopiero jesienią 1947 r.

Potem pracował jako nauczyciel w województwie gdańskim i Gdańsku. W 1961 r. na Uniwersytecie Warszawskim ukończył studia pedagogiczne, a w 1980 r. na Uniwersytecie Gdańskim obronił pracę doktorską pt. *Eksterminacja nauczycielstwa na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945 oraz jego tajna działalność oświatowa*. W latach 1981-1985 był organizatorem i dyrektorem Bałtyckiego Uniwersytetu Ludowego w Opaleniu k. Gniewa. Był aktywnym działaczem ZNP. Pozostawił szereg artykułów dotyczących działalności konspiracji antyhitlerowskiej na Pomorzu oraz Związku Nauczycielstwa Polskiego, m. in. *Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”* (1995).

Odnaczone był m.in. Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski.

W 1951 r. ożenił się z Hanną Naumowicz, z którą miał syna Wiesława i córkę Annę, zamężna Krzysztofik. Pochowany na cmentarzu Srebrzysko w Gdańsku.

AFGEZ, t. osob.: J. Cendrowski, A. Janowicz, N. Kozłowski, L. Szablewski; Biuletyn Fundacji AK, 2000, nr 2, s. 19; Ciechanowski, *Ruch oporu*, s. 116, 201-203, 241, 385; Chłopska Droga 1975, nr 70; J. Danielewicz, *Głos w dyskusji nad referatem S. Jareckiego pt. ZMW „Wici” w latach 1944-1948*, [w:] *70 lat ru-*

chu ludowego. Materiały z sesji naukowej zorganizowanej przez Zakład Historii Ruchu Ludowego przy NK ZSL w dniach 22-23 X 1965 r., pod red. J. R. Szaflika, Warszawa 1967, s. 704-705; J. Danielewicz, *Komisja Historyczna Zarządu Okręgu ZNP w Gdańsku*, *Przegląd Historyczno-Oświatowy* 1967, nr 3, s. 420-425; J. Danielewicz, *O działalności Komisji Historycznej Zarządu Okręgu ZNP w Gdańsku*, *Kwartalnik Historii Ruchu Zawodowego* 1969, nr 1, s. 118-119; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 283-284; T. Jaszowski, *Gestapo w walce z ruchem oporu*, Bydgoszcz 1984, s. 58-59; W. Jedliński, *Narcyz Kozłowski*, „*Szary*”, *80 lat życia, walki i pracy*, Malbork 1993, pass.; K. Komorowski, *Konspiracja pomorska 1939-1947. Leksykon*, Gdańsk 1993, s. 101; N. Kozłowski, *Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”*, Gdańsk 1993, pass.; M. Krajewski, *Walka i martyrologia nauczycieli Kujaw i ziemi dobrzyńskiej w latach drugiej wojny światowej*, [w:] *80 lat ZNP w województwie wrocławskim*, Wrocław 1985, s. 52-53; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329; *Litery* 1968, nr 6; *Mówią Wieki* 1968, nr 11; A. Męclewski, *Neugarten 27. Z dziejów gdańskiego Gestapo*, Warszawa 1974, s. 361; *Międzynarodowe seminarium popularno-naukowe ZNP*, *Gazeta Pomorska* 1966, nr 171, s. 1-2; *Nasze spotkania, 2100 okazji do zadwoleń*, *Głos Wybrzeża* 1966, nr 25, s. 4; *Nauczycielstwo Pomorza w walce o Polskę*, *Dziennik Bałtycki* 1966, nr 297, s. 2; Oracki, *Słownik*, s. 169-170; *Polskie nauczycielstwo w latach wojny*, *Głos Wybrzeża* 1966, nr 297, s. 6; SBKP, cz. 5, s. 81-83; E. Skerska, J. Szews, *Kozłowski Narcyz*, SBKP, cz. 6, s. 81-83; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 110.

KOZŁOWSKI WŁADYSŁAW RYSZARD (*4 IV 1886 r. w Lipnie †24 III 1915 r. w Warszawie), pedagog, działacz społeczny

Był synem Teofila, z zawodu adwokata, i Eweliny ze Skarbków. Matka Władysława prowadziła w Lipnie prywatną pensję. Po ukończeniu szkoły realnej we Włocławku, a następnie szkoły handlowej Kronenberga w Warszawie był nauczycielem domowym na Podolu i w Łomżyńskim. W czasie pracy pedagogicznej zrodziły się u niego zainteresowania wychowaniem fizycznym. Dla pogłębienia wiedzy z tego zakresu wyjeżdżał za granicę (1897-1903), m. in. do Szwecji i Danii. W Szwecji zapoznał się m. in. z zasadami *slöjdu*, którego następnie został gorącym propagatorem. W 1903 r. został głównym instruktorem Ogrodów im. W. E. Rauna w Warszawie, gdzie rozwijał ożywioną działalność w zakresie udoskonalenia metodyki nauczania gier i zabaw.

Od 1906 r. wykładał teorię i metodykę wychowania fizycznego w szkole gimnastyki szwedzkiej i masażu H. Kuczalskiej. W latach 1906-1915 wydawał teoretyczno-metodyczny dwutygodnik „Ruch”. Wokół tego pisma skupił wybitnych znawców wychowania fizycznego w Królestwie Polskim.

Oprócz znacznego dorobku pozostawionego na łamach „Ruchu” był autorem kilku pozycji książkowych z dziedziny wychowania fizycznego, m. in. *Gimnastyka domowa* (1912), *Pierwiastek wojskowy w wychowaniu cielesnym* (1914). Oprócz tego działał także w innych organizacjach społecznych, np. w Polskim Stowarzyszeniu Przyjaciół Pokoju oraz w ruchu przeciwalkoholowym.

Zmarł na skutek wypadku.

K. Hądzelek, *Kozłowski Władysław Ryszard*, PSB, t. 15: 1970, s. 39; K. Hądzelek, *Władysław R. Kozłowski i jego działalność na polu wychowania fizycznego*, *Kultura Fizyczna* 1965, nr 7-8, s. 396-399; Gózdź, *Lipno*, s. 74; E. Piasecki, *Władysław Ryszard Kozłowski*, *Wychowanie Fizyczne* 1920, s. 57-59; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 171.

**KOZMIŃSKI EDWARD (*1934 r. w Żale k. Rypi-
na), nauczyciel, harcmistrz, organizator oświaty,
działacz społeczno-oświatowy i kulturalny (K 117)**

Syn Wiktora i Natalii z Tęgowskich. Szkołę podstawową ukończył w Żale w 1950 r.; szkoły średnie: Liceum im. św. Stanisława Kostki (Niższe Seminarium Duchowne) w Płocku 1950-1954, Liceum Ogólnokształcące dla eksternów (1954), Liceum Pedagogiczne w Toruniu (RKKN), (1957); studia wyższe: Zaoczne Studium Nauczycielskie w Toruniu, kierunek filologia polska (1964), Uniwersytet Łódzki (1976), tytuł zawodowy magister pedagogiki; studia podyplomowe: Podyplomowe Studium Etyki na Wydziale Humanistycznym UMK w Toruniu (1976).

Po odbyciu zasadniczej służby wojskowej, pracował kolejno: Szkoła Podstawowa w Somsiorach (1956-1960), nauczyciel; Wydział Oświaty i Wychowania Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie (1960-1972), zastępca Inspektora Szkolnego ds. Kultury; Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Brodnicy (1972-1975), inspektor oświaty i wychowania; Urząd Miejski w Brodnicy (1975-1990), inspektor oświaty i wychowania; od 1990 r. na emeryturze. Kierownik Ośrodka Wypoczynkowego Dzieci i Młodzieży w Cichem k. Brodnicy (1997-2008).

Członek Związku Harcerstwa Polskiego (od 1947), opiekun drużyny harcerskiej w Szkole Podstawowej w Somsiorach (od 1956); Powiatowa Rada Przyjaciół Harcerstwa (1968-1972), członek, a następnie sekretarz, członek Komendy Hufca ZHP; Związek Młodzieży Wiejskiej (1956-1972), członek i przewodniczący Zarządu Powiatowego; Ludowe Zespoły Sportowe (1956-1972), członek, a następnie członek Zarządu Powiatowego; Rada Nadzorcza Powiatowego Związku Gminnych Spółdzielni „S.Ch.” (1965-1972), członek; Towarzystwo Miłośników Ziemi Rypińskiej – od założenia, członek komisji; Powiatowa Rada Miejsc Pamięci Narodowej (1965-1972), sekretarz; Zarząd Powiatowy TPD w Brodnicy (1973-1975), prezes; Zarząd Miejski TPD w Brodnicy (1975-1995), prezes; Zarząd Wojewódzki Szkolnego Związku Sportowego w Toruniu (1975-1990), członek Prezydium; Zarząd Główny Szkolnego Związku Sportowego w Warszawie (1980-1984), członek; Kolegium Kuratora Oświaty i Wychowania w Toruniu (1975-1990), członek; Rada Społeczno-Naukowa Oddziału Doskonalenia Nauczycieli i członek Kolegium Dyrektora ODN w Toruniu (1987-1990), członek; Rada Społeczno-Gospodarcza przy Wojewódzkiej Radzie Narodowej w Toruniu (1988-1992), członek; Komitet do Spraw Młodzieży przy Wojewodzie Toruńskim (1986-1988), członek; Brodnickie Stowarzyszenie Oświatowe (od 1996), współzałożyciel i pierwszy wiceprezes, a następnie prezes (2002-2008); Zarząd Rejonowy PCK w Brodnicy (od 2009), wiceprezes, Stowarzyszenie „KIWANIS” Klub Drwęca w Brodnicy (2009-2011), prezydent; Miejski Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie w Brodnicy (od 2011), członek; Krąg Seniora ZHP w Brodnicy – członek; Rada Miejska miasta Brodnicy (1994-1998, 2002-2006), radny i wiceprzewodniczący.

Był inicjatorem wielu przedsięwzięć kulturalnych. Pomysłodawca i pierwszy organizator Rypińskiej Wiosny Teatralnej, współtwórca Izby Regionalnej (Muze-

um martyrologii) w piwnicach rypińskiego Domu Każni przy ul. Warszawskiej 20 (obecnie MZD), inicjator i współorganizator budowy w czynie społecznym muszli koncertowej w Parku Miejskim w Rypinie, inicjator godnego upamiętnienia pomordowanych w Lesie Skrwileńskim i pomordowanych w innych grobach masowych, współorganizator imprez patriotycznych w tym miejscu. Był również inicjatorem i organizatorem budowy w czynie społecznym brodnickich trzech przedszkoli i jednej filii (obecnie siedziba Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej), Szkoły Podstawowej nr 2 w Brodnicy i Szkoły Specjalnej w Brodnicy. Dużo starań włożył także przy wprowadzeniu i rozpoczęciu budowy Szkoły Podstawowej nr 7 (obecnie Zespół Szkół nr 1).

Aktywny uczestnik szeregu imprez kulturalno-oświatowych w Brodnicy i okolicy oraz w Rypinie i rodzinnej ziemi dobrzyńskiej, z którą nigdy nie zerwał swoich kontaktów. Człowiek życzliwy i serdeczny.

Odnaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1985); Złotym Krzyżem Zasługi (1975); Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1979); Krzyżem „Za Zasługi dla ZHP” (1974); Honorową Odznaką Ruchu Przyjaciół Harcerstwa (1967), tytułem „Zasłużony Działacz Kultury” (1977), Złotą Honorową Odznaką ZMW (1967), Złotą Honorową Odznaką Ludowych Zespołów Sportowych (1970), Złotą Odznaką „Zasłużony Działacz TPD”, Medalem im. dra Henryka Jordana (1978), Odznaką Honorową „Zasłużony Pracownik Rady Narodowej” (1974), Zasłużony Pracownik Państwowy (1987), Honorową Odznaką „Za Zasługi w Sporcie Szkolnym” (1976), Odznaką „Za Zasługi dla Woj. Toruńskiego” (1984, 1988), Odznaką Honorową PCK IV stopnia (2010).

W 1988 r. w *Szkicach brodnickich* zamieścił rozprawę pt. *Budownictwo szkolne w powiecie brodnickim 1945-1972*.

W 1961 r. żonaty z Barbarą z Marynowską dzieci: Sławomir (ur. 1963), informatyk, żonaty z Ewą Markowską (ur. 1964), nauczycielem kulturalno-oświatowym; Mariusz (ur. 1965), nauczyciel informatyki i matematyki, żonaty z Iwoną Jórkowską (ur. 1968), nauczycielką nauczania początkowego; ma dwóch wnuków i wnuczkę.

Autopsja (1956-2014); *Rypin w PRL*, s. 704-705; *Szkice brodnickie*, pod red. S. Biłskiego, Brodnica-Toruń 1988, s. s. 283-289; *ZKZD 2005*, s. 107-108.

KOZMIŃSKI WŁADYSŁAW (*9 VI 1906 r. w Nieszawie †po 1932 r.), nauczyciel

Był synem Józef i Julianna z Jaworskich. W dniu 25 maja 1927 r. ukończył Państwowe Seminarium Nauczycielskie Męskie w Wągrowcu, a 6 marca 1928 r. zdał egzamin praktyczny na nauczyciela publicznych szkół powszechnych. Służbę wojskową odbył w stopniu podchorążego.

Najpierw od 1 maja 1929 r. do 31 sierpnia 1929 r. był nauczycielem kontraktowym w 4-klasowej Publicznej Szkole Powszechnej w Kobylnikach, a potem od 1 września 1929 r. do 3 września 1929 r. nauczycielem kontraktowym w jednoklasowej Publicznej Szkole Powszechnej w Karwosiekach-Noskowicach, od 1 czerwca 1932 r. jako nauczyciel mianowany.

W dniu 19 maja 1932 r. odznaczony Medalem „Za długoletnią służbę”;

Był żonaty z Henryką Torbicką, nauczycielką.

K. Kłodawski, *Szkolnictwo elementarne (początkowe) na ziemiach polskich od końca XVIII wieku do roku 1939*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 10: 2006, s. 122.

KOŻUCHOWSKA zam. Borzewska ZOFIA h. Doliwa z Kożuchowa (*1850 r. †26 II 1917 r. w Ugoszczu), ziemianka

Była córką Antoniego Marka Kożuchowskiego h. Doliwa (ur. ok. 1805) i Konstancji de Gramlich (ur. ok. 1820), małżonków Kożuchowskich.

Ok. 1870 r. wyszła za wdowca Zdzisława Borzewskiego (1833-1884) h. Lubicz z Ugoszcza i miała z nim czworo dzieci: Jadwigę (ur. ok. 1870), za bliżej nieznanym nam Okęckim; Stefana (1874-1904); Artura Zdzisława Antoniego (1876-1938) i Zdzisława (1878-1901).

Pochowana na cmentarzu-Kalwarii w Oborach, obok kaplicy grobowej Borzewskich, gdzie wcześniej pochowano jej męża (zm. 1884) i jego pierwszą żonę (zm. 1868).

W 2013 r. jej grób odnowiono staraniem piszącego te słowa.

PRS, s. 106-107; Inf. Artura Borzewskiego z Zaborowa z 2012 r.; Inskrypcja na płycie grobowej na cmentarzu-Kalwarii w Oborach; Minakowski, *Genealogia*.

KRAJEWSKA HELENA (*23 VI 1921 r. w Junoszcach k. Płocka), lekarz medycyny w Rypinie, Tworkach i Milanówku (K 118)

W czasie okupacji hitlerowskiej brała udział w powstaniu warszawskim, przeszła przez więzienie na Pawiaku. Potem wraz z całą rodziną znalazła się w obozie w Pruszkowie.

Dyplom lekarski uzyskała na Uniwersytecie Warszawskim w 1951 r. W 1952 r. otrzymała nakaz pracy w Szpitalu Powiatowym w Rypinie. Pracowała także w Ośrodku Zdrowia, a w latach 1953-1954 jako kierownik Kolumny Sanitarnej-Epidemiologicznej w Rypinie. W latach 1954-1957 pełniła funkcję ordynatora oddziału zakaźnego szpitala w Rypinie.

Z Rypina wyprowadziła się w 1957 r. i podjęła pracę w Tworkach, a od 1969 r. w Milanówku. W pruszkowskich Tworkach i podwarszawskim Ursusie prowadziła oddział antyalkoholowy, w którym pełniła rolę misjonarza i lekarza jednocześnie. W 1969 r. objęła kierownictwo w milanowskiej przychodni zdrowia, niosąc pomoc chorym do 1984 r. Pełniła również dwa razy w tygodniu dyżury w Szkole Podstawowej nr 3 oraz Liceum Ogólnokształcącym przy ul. Piasta, za które nie pobierała wynagrodzenia. Przez długie lata, oddawała się pracy społecznej w poradni przeciwalkoholowej w Grodzisku Mazowieckim. Tam, jako osoba lubiana, zaskarbiła sobie zaufanie i szacunek ludzi dotkniętych tą chorobą. Była ich prawdziwym przyjacielem, który pomaga i otacza troską. Walczyła o wybudowanie nowej przychodni zdrowia w Milanówku, która służy do dziś.

W dniu 27 maja 2010 r. otrzymała honorowe obywatelstwo miasta Milanówka.

Dzieje służby zdrowia, s. 307; Helena Krajewska, <http://milanowek.pl/1410,421/3 IV 2014>; *Rypin w PRL*, s. 564, gdzie mylna data urodzenia – 1920.

KRAJEWSKA z d. Ciemiecka ŁUCJA (*22 VIII 1914 r. w Chojnie k. Obór †28 IV 2012 r. w Rypinie), przedstawicielka rodziny (K 119)

Była najmłodszą córką Franciszka (ur. 1870-zm. 25 III 1938 w Rypinie, pochowany w Rypinie) i Bronisławy ze Skibickich (ur. 1872 w Likcu-zm. 10 X 1959 w Chojnie, pochowana w Rypinie), małżonków Ciemieckich z Chojna. Ojciec, trzykrotny uczestnik emigracji zarobkowej do USA, po powrocie do kraju posiadał i drogą zakupów powiększył duże gospodarstwo rolne w Chojnie niedaleko Obór i tam w 1926 r. wznosił największy w tej wsi, dwurodzinny, murowany dom z cegły, wypalanej we własnej cegielni, pokryty blachą cynkową, z dębowymi otworami okiennymi i drzwiowymi. Po zamążpójściu starszej córki, Genowefy przepisał jej chojeńskie gospodarstwo, ustanawiając spłaty dla młodszych dzieci: Henryka, Jana i Łucji.

Szkolę powszechną ukończyła w Chojnie, gdzie nauczycielem był wymagający, ale dobry pedagog, Ignacy Machura. Potem zdobyła kwalifikacje krawieckie u mistrzyni tego rzemiosła, Dunajskiej w Stalmierzu. Po zamążpójściu, w 1938 r. wyjechała wraz z mężem do Warszawy, gdzie zakupiła część kamienicy na Grochowie i tam założyła sklep spożywczo-kolonialny. Na kilka dni przed wybuchem drugiej wojny powróciła do matki w Chojnie, gdzie 29 sierpnia 1939 r. urodziła pierworodnego syna, Karola. Kamienica w Warszawie została zbombardowana w drugiej połowie września 1939 r. W 1940 r. wysiedlona z mężem i dzieckiem do Julianowa, gdzie z trudem leczyła chorego synka z przewlekłej choroby. W czasie okupacji okresowo przymusowo pracowała w majątku Borzewskich Ugoszcz, zajętych przez Niemców. Szczęściu zawdzięczała życie, gdy pewnego razu niemiecki żandarm zatrzymał ją na korzystaniu z nielegalnego poboru gałęzi leśnych do ogrzewania mieszkania. Mąż pracował jako robotnik przymusowy w Cukrowni Ostrowite.

Po wojnie, w 1947 r. osiedliła się na gospodarstwie w Krystianowie, gdzie wraz z mężem gospodarzyła do 1977 r., w międzyczasie powiększając w 1967 r. własne gospodarstwo rolne drogą zakupu gruntów od Włodzimierza i Genowefy Jeżewskich. Od 1977 r., po zakupie działki i wybudowaniu domu w Radzynku, po śmierci męża w 1979 r., mieszkała samodzielnie aż do śmierci, wspierając synów i wnuków.

Miała czterech braci: Stanisława, Tadeusza, Henryka i Jana oraz siostrę Genowefę.

Stanisław (ur. 1902-zm. 19 VI 1993 w Rusinowie, pochowany w Rypinie), żonaty trzykrotnie, najpierw ze Stefanią Arentowicz z Rusinowa (ur. 1911-zm. 22 V 1944 w Rusinowie, pochowana w Rypinie); potem ze Stanisławą Kamińską (ur. 1917-zm. 1 I 1977, pochowana w Rypinie); a następnie z Michaliną I. v. Przechowską (ur. 1912-zm. 20 XII 2006), był mistrzem murarskim. Znany był w Rypinie i powiecie z budowy wielu szkół, jeszcze w okresie międzywojennym,

np. w Ostrowitem k. Rypina i Borzyminie. Po wojnie przy ul. Gdańskiej wybudował jeden z największych w latach powojennych własny budynek mieszkalny. Wzniósł szereg obiektów użyteczności publicznej, m. in. muszł koncertową w rypińskim parku, użytkowaną do dzisiaj. Z małżeństwa ze Stanisławą pozostawił dzieci: Danutę (ur. 1946), za Januszem Wiwatowskim, dzieci: Joanna (1974-1974, pochowana w grobie dziadków Ciemieckich w Rypinie), Paulina, zamężna Pawlikowska i Agnieszka, zamężna Bieniek, od lat 80. XX w. USA; Krystynę, za Edmundem Gruźlewskim, leśnikiem, dzieci: Adam (ur. 1975) i Ewa (ur. 1977); Janusza, żonatego z Renatą Jankowską z Ław, na gospodarstwie w Rusinowie, dzieci: Marcin, żonaty z Magdaleną i Karolina za Pawłem Okraszewskim; oraz Leszka (ur. 1952), żonatego z Iwoną Kurzątkowską (1949-2014), l. v. z Romualdem Czajkowskim (1949-2002), dzieci: Sebastian Antoni (ur. 1970) i Angelika (ur. 1975), zam. w Szwajcarii.

Tadeusz, żonaty w Felicją Kowalską z Ostrowitego, po wojnie właściciel zlewni mleka, zginął w wypadku drogowym na przejeździe kolejowym w Grębocinie, pozostawił jednego syna, Leszka.

Genowefa (ur. 1908–zm. 14 IX 2002 w Rypinie, pochowana w Rypinie), wyszła za Bolesława Trojanowskiego (ur. 1903-zm. 7 XII 1978 w Rypinie, pochowany w Rypinie), miała dzieci: Marię (ur. 21 VIII 1928), za Mieczysławem Kłosińskim z Borzymina (ur. 1921-zm. 23 VI 1994, pochowany w Rypinie), dzieci: Bożena (ur. 1951) i Wiesław (1952-2013); Edwarda (zm. w USA i tam pochowany); Mirosławę (ur. 1931-zm. 9 IX 1996 w Rypinie, pochowana w Rypinie), za Włodzimierzem Lasińskim (ur. 1921-zm. 17 IV 2008 w Rypinie, pochowany w Rypinie), dzieci: Renata i Jacek; Bogumiłę (ur. 25 I 1935 w Chojnie-zm. 20 VI 2012 w Chicago), za Kazimierzem Pęcherkiem, nauczycielem z Okonina, od 1963 r. w Chicago i tam pochowani, pozostawili synów Jerzego i Wojciecha; i Aleksandra (ur. 21 X 1937 w Chojnie), żonaty z Danutą Jankowską (ur. 7 I 1946 w Daniłowie k. Łap), zam. w Rypinie, którzy mają syna Sławomira (ur. 28 VIII 1974), radca prawny.

Dwaj jej bracia: Jan i Henryk byli także mistrzami murarskimi.

Brat Henryk, żonaty z Jadwigą Rogo z Łubek k. Szafarni, przez szereg lat kierował przedsiębiorstwem budowlanym w Bydgoszczy, gdzie mieszkał, pozostawił dwoje dzieci: Edwarda i Grażynę, zamężna l. v. z Januszem Leszczyńskim.

Brat Jan (ur. 13 IV 1913-zm. 16 X 1959 w Bydgoszczy, pochowany w Rypinie), żonaty z Marianną Haliną Olkowską z Grodzienia k. Kikoła (ur. 10 I 1926 w Grodzieniu -zm. 14 V 2009 w Starorypinie, pochowana w Rypinie), zginął w wyniku wypadku na budowie w Rypinie, pozostawił córki: Barbarę (ur. 21 X 1946 w Grodzieniu), w USA; Małgorzatę (ur. 11 XI 1949 w Rypinie), od 1989 r. w Kanadzie, dzieci: Paweł, Anna i Przemysław oraz Danutę (ur. 7 IV 1951 w Rypinie), mieszka Starorypinie, dzieci: Marek, żonaty z Barbarą Durnakowską; Iwona, za Zbigniewem Dołkowskim i Andrzej.

Łucja dniu 17 września 1938 r. wzięła ślub w kościele parafialnym w Rużu niedaleko Obór z Janem Krajewskim h. Jasieńczyk (K 120) z Majdan k. Janiszewa w pow. lipnowskim, synem zagrodowego szlachci-

ca, Konstantego (1874-III 1951 r., zm. w Nowinach, pochowany w Żale, w 2001 r. przeniesiony do grobowca rodzinnego w Oborach), emigranta do USA, i Marianny z Siemiątkowskich (pochowana w Chrostkowie); właściciela miejscowej zlewni mleka, (ur. 31 VIII 1912 w Majdanach-zm. 5 VIII 1979 w Rypinie, pochowany z Oborach).

Z małżeństwa tego urodziło się trzech synów: Karol (ur. 29 VIII 1939 w Chojnie-zm. 10 XII 2011 w Grójcu, pochowany w Grójcu), żonaty z Teresą Muranowicz, pozostawił córkę Mirosławę (ur. 5 I 1963), za Zbigniewem Krawczakiem, mają syna Tomasza;

Roman (ur. 25 I 1943 w Julianowie-zm. 8 III 1990 w Rypinie, pochowany w Rypinie), żonaty z Janiną Zagajewską (25 X 1945-19 VIII 1999), nauczycielką SP w Ugoszczu, pochowani w Rypinie, pozostawili syna Cezarego (ur. 30 IV 1970), żonatego z Marzeną (28 VI 1976-9 XII 2011 r., pochowana w Rypinie), mgr pedagogiki, ma dwóch synów: Dominika (ur. 29 III 2000) i Aleksandra (ur. 18 IV 2005);

Mirosław (ur. 13 X 1946 w Nowinach), z Jadwigą Nowakowską, ma dwóch synów: Radosława (ur. 28 VIII 1973), dr hab. prawa karnego UG, żonatego z Beatą Jaroń (ur. 1 II 1974), dra pedagogiki UMK, mają dwie córki: Alicję (ur. 19 II 2003) i Lenę (ur. 13 V 2009); oraz Remigiusza (ur. 13 II 1981), absolwenta stosunków międzynarodowych UMK i wielu st. podyplomowych, żonatego z Joanną Wasilewską (ur. 3 IX 1985), mgr administracji po UMK, mają córkę Ninę (ur. 26 V 2012).

Mąż Łucji, Jan miał dwóch braci: Edwarda, żołnierza 2. kompanii „Kryśka” w powstaniu warszawskim, ps. „Wymoczek”, zginął jako strzelec w dniu 11 września 1944 r. (upamiętniony na tablicy na murze Muzeum Powstania Warszawskiego); Henryka, pracownika Ministerstwa Rolnictwa; oraz siostrę Józefę, za Szczepanem Sarnowskim z Nowej Wsi, od początków lat 50. XX w. zam. w Nowinach k. Piskorczyzna (pochowani w Chrostkowie).

Łucja pochowana w dniu 30 kwietnia 2010 r. w grobowcu rodzinnym, oznaczonym herbem ziemi dobrzyńskiej, na cmentarzu-Kalwarii w Oborach razem z mężem i teściem, Konstantym.

AA; Inf. członków rodziny; PRS, s. 107; Tablice epitafijne na grobowcu na cmentarzu-Kalwarii w Oborach.

KRAJEWSKI ALEKSANDER (†1 1945 r. pom. Kocewem a Bieżuniem), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

Na początku wojny 1939 r. wstąpił do Tajnej Organizacji Nauczycielskiej w gminie Skrwilno. Zginął na kilka dni przed wkroczeniem Armii Czerwonej, w walce z oddziałem Jagdkommando na łąkach nad rzeką Wkrą.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 345.

KRAJEWSKI JAN (*17 X 1907 r. †10 VI 1943 r. w Poznaniu), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Władysława, mieszkał we wsi Szustek k. Skrwilna. W 1943 r. został aresztowany przez policję niemiecką za nielegalny ubój świń. Wyrokiem sądu hitlerowskiego w Toruniu skazany został na karę

śmierci. Wyrok, przez powieszenie, wykonano w więzieniu w Poznaniu. O wykonaniu wyroku ukazały się publiczne ogłoszenia.

AIPN Bydgoszcz, OKBZHNP, sygn. Zg. 108/48; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 143.

KRAJEWSKI TOMASZ (XVII w.), proboszcz skrwileński

Od 6 lipca 1652 r. był proboszczem skrwileńskim. Pisał się „proboszczem w Skrwilnie”. Nie wiadomo, czy był dziekanem rypińskim. W obliczu najazdu, w obawie przed Szwedami prawdopodobnie opuścił Skrwilno. Pozostawił wówczas na parafii ks. Waleriana Czapskiego, który zginął męczenną śmiercią z rąk żołnierzy szwedzkich w 1658 r.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 165.

KRASIŃSKI EDWARD BOLESŁAW (*25 X 1908 r. w Chicago †2/3 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, porucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni niemieckich (K 121)

Był synem Jana i Zofii ze Świtalskich. Najpewniej po śmierci ojca, z pozostałą rodziną powrócił z USA i osiedlił się we wsi Baboszewo k. Płońsk. Tam ukończył szkołę powszechną i wstąpił do Seminarium Nauczycielskiego w Wymiślinie k. Lipna. Ukończył je w 1931 r. i w tym samym roku został skierowany do odbycia skróconej służby wojskowej w Szkole Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu. Szkołę wojskową ukończył 29 lipca 1932 r., po czym skierowano go do odbycia praktyki wojskowej w 16. Pułku Ułanów Wielkopolskich im. gen. Gustaw Orlicz Dreszera w Bydgoszczy. Po odbyciu praktyki otrzymał stopień plutonowego podchorążego.

Prawdopodobnie już od 1 września 1933 r. został nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Skrwilnie. Pracę zawodową przerywały mu okresowe ćwiczenia wojskowe, a po jednym z nich w 1934 r. awansował na podporucznika. Ćwiczenia wojskowe odbył także w lipcu 1934 r. W 1938 r. został powołany do Pomorskiej Brygady Kawalerii, w skład której wchodził 16. Pułk Ułanów Wielkopolskich. Na początku 1939 r. został przeniesiony z rezerwy do służby stałej w stopniu porucznika. Z tym pułkiem stanął w obronie ojczyzny we wrześniu 1939 r., osłaniając Pomorską Brygadę Kawalerii na kierunku bydgoskim. Akcja ta miała miejsce w rejonie Bukowca w dniu 3 września 1939 r. Mimo iż pułk stracił 40 procent stanów osobowych, wyszedł cało z kotła w rejonie Świecia, gdzie dotrwał do 18 września.

Zdołał uciec z niewoli i powrócił do Skrwilna, do żony i synka. Tutaj został aresztowany w dniu 22 października 1939 r. w grupie 11 nauczycieli z gminy Skrwilno. Był więziony w Rypinie w więzieniu Gestapo i Selbstschutz przy ul. Warszawskiej 20 i tam bestialsko zamordowany.

W dniu 27 czerwca 1936 r. zawarł związek małżeński w kościele pw. św. Anny w Skrwilnie z o 2 lata młodszą od siebie Sabiną Marią Mossakowską, rodzoną siostrą jego ciotki-nauczycielki w Skrwilnie, Heleny

Wardzyńskiej. Osierocił żonę i 18-miesięcznego synka.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP Zg. 92/48; *Dawne Skrwilno*, s. 40; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 130; Piotrowski, *Biogramy*, s. 163; R. Piotrowski, *Ci, których jeszcze nie znamy*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 323-325, gdzie mylna data ukończenia seminarium w Wymiślinie - 1932; Piotrowski, *Skrwilno*; Piotrowski, *Słownik*, s. 144; USC Skrwilno, Wyciąg aktu zejścia E. B. Krasińskiego; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

KRASKOWSKI JERZY (*1944 r. w Raduniu), lekarz w Rypinie

W 1970 r. ukończył Pomorską Akademię Medyczną w Szczecinie. Po studiach pracował w kilku szpitalach, m. in. w Lipnie, Pruszkowie, Konstancinie, Warszawie. Od 1 stycznia 1990 r. zatrudniony został w rypińskim szpitalu na oddziale wewnętrznym jako zastępca ordynatora, a od 1 marca 1992 r. objął funkcję ordynatora oddziału.

W dniu 31 października 1993 r. zakończył pracę na oddziale wewnętrznym jako ordynator i wyjechał z Rypina. Po wygraniu konkursu pracował na stanowisku ordynatora oddziału wewnętrznego w Szpitalu Praskim, a następnie w Szpitalu Damiana w Warszawie. W 2002 r. przeszedł na rentę.

Dzieje służby zdrowia, s. 307.

KRASZEWSKI JÓZEF (*20 IV 1935 r. w Skrwilnie †12 IV 2011 r. w Płocku) kapłan rzymskokatolicki, doktor teologii, kapelan Jego Świątobliwości, profesor Seminarium Duchownego w Płocku (K 122)

Był drugim dzieckiem Stanisława i Feliksy z Głowackich. Rodzice posiadali 3-hektarowe gospodarstwo rolne w Skudzawach. Ochrzczony został w kościele parafialnym św. Anny w Skrwilnie. W 1937 r., gdy miał zaledwie dwa lata, zmarł mu ojciec. Wychowaniem chłopców zajęła się matka. W czasie okupacji niemieckiej, ze względu na chłopięcy wiek, nie był brany do żadnych robót, mógł się uczyć w domu. Był świadkiem okropności drugiej wojny światowej, widział samochody z ludźmi, których przewożono z „Domu Kaźni” w Rypinie w lasy skrwileńskie na śmierć. Słyszał ich jęki, pełne bólu i cierpienia, gdy niemieccy oprawcy wrzucali na ciężarówkę łopaty, którymi potem skazańcy kopali dla siebie doły.

Po wyzwoleniu złożył egzamin do drugiej klasy szkoły podstawowej w Skrwilnie i dalej kontynuował naukę do 1949 r. Po ukończeniu szkoły podstawowej, odczuwając powołanie do stanu duchownego, wstąpił do Niższego Seminarium Misyjnego Księży Werbistów w Górnej Grupie na Pomorzu. Po trzech latach pobytu w Niższym Seminarium władze komunistyczne 3 lipca 1952 r. zlikwidowały je, podobnie jak ponad 70 innych tego typu szkół i instytucji Kościoła katolickiego w Polsce. Gmach i gospodarstwo rolne Księży Werbistów upaństwowiono. Uczniowie pozostawieni zostali własnemu losowi lub przeniesieni do niższych klas szkół zawodowych. Niektórych z nich zabrano do obozów paramilitarnych, zw. „Służba Polsce”, gdzie pracowali przy odgruzowaniu Warszawy. Z tych ra-

cji stracił kontakt z werbistami w Pieniężnie. Chcąc kontynuować dalej naukę i zrealizować swoje plany zyciowe, zgłosił się do Państwowego Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie i prosił o przyjęcie go do maturalnej, jedenastej klasy. Dzięki życzliwości dyrektora szkoły, Stanisława Korpalskiego prośba ta została spełniona. Tu zaprzyjaźnił się ze swoim rodakiem, Jerzym Drozdowskim, pochodzącym z Przywitowa, parafia Skrwilno. Zjednął sobie sympatię profesorów, jak również innych kolegów i koleżanek. W 28 maja 1953 r., po zdaniu przed Państwową Komisją Egzaminacyjną, powołaną przez Wydział Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Toruniu, otrzymał świadectwo dojrzałości.

Następnie zgłosił się do Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku i prosił o przyjęcie go w poczet studentów. W podaniu swoim z dnia 12 czerwca 1953 r. pisał: „*Moim najszerszym pragnieniem jest zostać kapłanem i pracować dla Boga i diecezji płockiej*”. O jego godnej postawie zaświadczył ks. Marian Kocięcki, ówczesny prefekt L.O. w Rypinie następującymi słowami: „*Chłopiec skromny, pobożny, pracowity. Cieszy się dobrą opinią u nauczycielstwa i młodzieży. O jego zamiarach pójścia do Seminarium Duchownego wiedziałem już w ciągu roku szkolnego*”.

W dniu 12 czerwca 1955 r. otrzymał tonsurę i tym obrzędem został włączony w poczet osób duchownych. W dniu 14 czerwca 1959 r. z rąk bpa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego otrzymał święcenie prezbiteratu. W dniu święceń kapłańskich otrzymał nominację na wikariat do kolegiaty w Pułtusku. Tu ujawnił swoje zdolności homiletyczne, które potem realizował jako kaznodzieja i misjonarz nie tylko w kraju, ale i za granicą, np. w Anglii, Francji i Szwajcarii. Jako wikary w Pułtusku porywał młodzież osobowością, katechezami i homiliami. W dniu 21 listopada 1962 r. administrator diecezji, bp Jan Wosiński, chcąc ożywić dzieło Księży Misjonarzy Diecezjalnych, powołał trójosobowy Zespół Promotorski, w skład którego włączył młodego ks. Józefa, wikariusza pułtuskiego, a 3 lipca 1963 r. mianował go wizytatorem nauczania katechetycznego. Po czterech latach pracy duszpasterskiej w parafii św. Mateusza w Pułtusku w 1963 r. został skierowany przez ówczesnego administratora diecezji, bpa dr Jana Wosińskiego na studia teologiczne w zakresie katechetyki na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. W dniu 22 sierpnia 1964 r. biskup powołał go do pracy w Wydziale Duszpasterskim Kurii w charakterze referenta do spraw duszpasterstwa nauczycieli.

Następnie ukończył studia na Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, uzyskując stopień magistra teologii. Po tym odbył kilkuletnie studia w Paryżu, połączone z nauką języka francuskiego, gdzie 6 maja 1972 r. pod kierunkiem prof. Instytutu Katechetycznego, S. E. Germain obronił pracę doktorską nt. *Próby odnowienia religijnego w emigracji polskiej we Francji w latach 1831-1863*.

Po powrocie do Płocka mianowany został prefektem oraz profesorem języka francuskiego i katechetyki w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. W dniu 10 lutego 1974 r. na okres czteroletni został wicerektorem Wyższego Seminarium Duchownego. Mówił płynnie po francusku i perfekcyjnie znał ten język.

Wielu Francuzów z okolic Paryża, Chaville Polskę uosabiało właśnie z nim, mówiąc „*Pere Kraszewski*”. Prowadził także wykłady o katechezie moralnej na kursie dla katechetek w Łodzi.

W dniu 10 maja 1981 r. bp B. Sikorski mianował go kapłanem więźniów Zakładu Karnego w Płocku. Opieka duszpasterska obejmowała sprawowanie Mszy św. w niedziele i święta, spowiedź i kierownictwo duchowe. Następnie bp Zygmunt Kamiński z dniem 7 września 1984 r. mianował go Diecezjalnym Wizytatorem Religii i Wicedyrektorem Wydziału Katechetycznego. Powierzono mu troskę o dzieło ewangelizacji dzieci i młodzieży oraz odpowiedzialność za właściwą formację osób katechizujących w diecezji. W dniu 30 maja 1985 r. otrzymał nowe zadanie, został dyrektorem Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej w Płocku.

W dniu 8 maja 1985 r. bp Zygmunt Kamiński mianował go kanonikiem honorowym Kapituły Katedralnej Płockiej. Biskup przychylił się do prośby, mianując go 3 grudnia 1985 r. administratorem, a potem proboszczem Parafii Św. Maksymiliana Kolbego w Płocku oraz kapłanem Szpitala Miejskiego w Płocku. Tu zostawił trwale ślady różnych akcji duszpasterskich, zdobywając uznanie wśród parafian. Po sześciu miesiącach spełniania kilku funkcji diecezjalnych, jak i ze względu na możliwości fizyczne i psychiczne, musiał prosić Biskupa o zwolnienie go z części obowiązków. W dniu 12 czerwca 1986 r. Biskup przychylił się częściowo do prośby, zwalniając z funkcji dyrektora Wydziału Katechetycznego oraz członka Rady Duszpasterskiej. W dniu 17 marca 1989 r. został powołany na członka konsultorów Diecezji Płockiej. Po pięciu latach przerwy, 26 września 1991 r. z powrotem otrzymał nominację na dyrektora Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej Płockiej, gdzie bez reszty oddał się bez reszty temu dziełu.

W dniu 27 września 1993 r. bp Zygmunt Kamiński, mając na uwadze dobro Kościoła diecezjalnego, mianował wikariuszem biskupim ds. formacji katechetów diecezji płockiej na okres 5 lat. Dwa lata potem, 3 lutego 1995 r. zwrócił się do Ojca Świętego Jana Pawła II o nadanie godności kapłana Ojca Świętego. W dowód zasług za ofiarą i gorliwą służbą Bogu, człowiekowi, Kościołowi i Ojczyźnie bp Zygmunt Kamiński, odznaczył go 2 maja 1998 r. godnością kanonika gremialnego Kapituły Katedralnej Płockiej.

Przychylając się do złożonej prośby z dniem 21 kwietnia 2000 r. bp Stanisław Wielgus zwolnił go z funkcji dyrektora Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej Płockiej i odtąd pracował tylko w WSD w Płocku. Zawsze uczestniczył w uroczystościach patriotyczno-religijnych poświęconych męczennikom ziemi rypińskiej w Raku i Rusinowie. Z tych to racji kpt. Tadeusz Gutkowski, prezes Koła Gminnego w Rypinie w dowód wdzięczności wyjednał od Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa w dniu 4 września 2008 r. Srebrny Medal Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej. W dniu 31 sierpnia na wniosek ks. Ryszarda Czekalskiego bp Stanisław Wielgus przyznał mu medal „Zasłużony dla Katechizacji w Diecezji Płockiej”.

W dniu 25 czerwca 2009 r. bp Piotr Libera, w związku z osiągniętym wiekiem emerytalnym, podziękował mu za lata ofiarnej posługi na stanowisku profesora

i wychowawcy Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. Ostatnie dwa lata spędził już całkowicie na emeryturze, zwolniony ze wszystkich obowiązków w diecezji, odwiedzając swoje rodzinne strony: Skrwilno i Rypin. Kochał swoją małą Ojczyznę – ziemię rypińską i umiłowane Skrwilno. Podczas leśnych wędrówek z przyjaciółmi mówił: „*Dużo zwiedziłem świata, widziałem piękne miejsca, ale najbardziej podobało mi się w Skrwilnie. Te piękne lasy, świeży oddech powietrza i cisza, przerywana śpiewem ptaków. W skrwileńskim lesie można było pomodlić się w skupieniu. W tych leśnych wędrówkach często prowadził nas pod Zambrzcę. Nazywał te okolice „Polami Elizejskimi”.* Podczas wizyt w Skrwilnie, czy Rypinie spotykał ludzi znajomych, koleżanki i kolegów ze szkoły podstawowej, Liceum Ogólnokształcącego. Zawsze z wielkim szacunkiem wyrażał się o swoich nauczycielach i wychowawcach.

Jego choroba rozpoczęła się 2005 r. Był to czas zmagania, wręcz walki z rakiem. Był w tym niebywale mężny. Dużą pomocą i wsparciem były niego siostry pasjonistki.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Płocku, w grobowcu Kapituły Katedralnej Płockiej.

Gość Niedzielny 2012, nr 20, s. VI; W. Jagiełło, (*Wspomnienie o ks. J. Kraszewskim*), Gazeta Skrwileńska 2011, nr 3, s. 21; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 68; W. Piętka, *Spełniony ksiądz*, Gość Płocki 2011, nr 16, z 24 IV; ks. H. Seweryniak, (*Wspomnienie pośmiertne*), Gość Niedzielny 2011, nr 20, s. VI; T. Zaborny, *Pro memoria. Ks. Józef Kraszewski (1935-2011)*, Rocznik Dobrzyński, t. 4: 2011, 354-361.

KRASZEWSKI LUDWIK (*21 VIII 1835 r. w Proboszczewicach †9 VII 1902 r. w Radzanowie), kapłan rzymskokatolicki, administrator parafii Bobrowniki, uczestnik powstania styczniowego

Po ukończeniu szkół w Skępem, rozpoczął naukę w Seminarium Duchownym w Płocku i 22 sierpnia 1858 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Najpierw oczekiwał na osiągnięcie wieku potrzebnego do przyjęcia kapłaństwa, potem był wikariuszem w Krasnosielsku, a w 1861 r. otrzymał samodzielną placówkę w Bobrownikach n. Wisłą na ziemi dobrzyńskiej, gdzie mocno angażował się w sprawy narodowe.

W dniu 4 sierpnia 1867 r. naczelnik żandarmerii guberni płockiej donosił do cywilnego gubernatora płockiego, że utrzymywał on w latach 1863-1864 stosunki z powstańcami. Po kilku latach za taką postawę został obwiniony o to, że „*pomógł zabrać powstańcom pieniądze rządowe z magistratu*”. Jednak władze carskie najpewniej nie miały na te oskarżenia dostatecznych dowodów, bowiem pozostał na parafii w Bobrownikach do 1872 r., kiedy to został przeniesiony do parafii Piski k. Rzekunia w pow. ostrołęckim. W 1893 r. został przeniesiony na probostwo do Radzanowa, gdzie zmarł.

Pochowany na cmentarzu w Radzanowie.

W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności, Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 336-337; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 181-182; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 191; Krajewski, *Posiew*

wolności, s. 234, 301; Kubicki, *Bojownicy*, s. 564; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 12.

KRAŚNICKA z d. Komorowska ZOFIA (*4 XII 1895 r. w Rypinie †XII 1962 r.), nauczycielka, organizatorka życia społeczno-oświatowego (K 123)

Była córką Andrzeja i Bronisławy z Komorowskich. Ukończyła Zakład Kształcenia Nauczycieli we Włocławku. Następnie podjęła pracę w Szkole Powszechnej w Nowej Wsi, a od 1929 r. w Chrostkowie w pow. rypińskim, z którym związała się na całe życie. Tam prowadziła ożywioną działalność oświatową.

W końcu października 1939 r., ostrzeżona przez jej ucznia niemieckiego pochodzenia, Heralda Cyłke z Adamowa, nie zgłosiła się na rzekomą konferencję nauczycieli w Rypinie i przez to nie podzieliła tragicznego losu męża, Juliusza i wielu innych nauczycieli z pow. rypińskiego i lipnowskiego. Lata okupacji spędziła z nieletnim synem w Chrostkowie, zajmując wynajęte mieszkanie u B. Ciećwierza, a potem B. Mulskiego, zarabiając szczerą odzieży na skromne utrzymanie.

Po wojnie zgłosiła się do wójta gminy Chrostkowo, J. Belczyńskiego, z propozycją utworzenia szkoły. Była jej organizatorem i kierownikiem do 1953 r. W kronice szkolnej napisała wymowne słowa: „*Nadszedł rok 1945. Pogrom Niemców. Z nietajoną radością patrzyło się na ich odwrót. Polska! Oddychasz pełną piersią. Ziemia nasza! Najeżdźca, który cię krępował więzami i katował twoich najlepszych Synów, runął w otchłań przeszłości. Z radosnym sercem, z gorącym pragnieniem chwały i siły, znów staniemy do pracy. Przyświecać nam będzie Duch Męczenników*”. Organizowała życie kulturalne wsi, wystawiała wraz z nauczycielkami amatorskie sztuki sceniczne. Słynęła z ogromnej życzliwości dla ludzi i uczniów. Młodych nauczycieli uczyła pracowitości i sumiennosci.

Miała dwie siostry i brata.

Wyszła za Juliusza Kraśnickiego (1898-1939), kierownika szkoły w Chrostkowie, miała jedyne go syna, Andrzeja, także nauczyciela (zm. w Brodnicy).

Jej manifestacyjny pogrzeb odbył się w kościele pw. św. Barbary w Chrostkowie w dniu 14 marca 1962 r. Pochowana została na cmentarzu w Chrostkowie. Na płycie nagrobnej nauczyciele miejscowej szkoły na czele z jej kierownikiem, Kajetanem Mazurem zainicjowali wyrycie następujących słów: „*Żyłam z wami, cierpiałam i płakałam z wami, nigdy mi, kto szlachetny, nie był obojętny*”.

Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158, 183; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 130; A. Sikorowski, *Ludzie regionu. Zofia Kraśnicka. Serce nienasycone*, Wieści z Ziemi Dobrzyńskiej 1998, nr 3, s. 3; Sikorowski, *Szkolnictwo*, s. 67; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Chrostkowie.

KRAŚNICKI JAN KONSTANTY (*4 X 1919 r. w Żuchowie k. Skępego †1982 r.), nauczyciel, radny, działacz społeczny (K 124)

Był synem Jana Konstantego i Marii z Berżałów. Naukę w szkole 7-letniej ukończył w Chrostkowie, gdzie kierownikiem był jego brat, Juliusz. W 1939 r. ukończył tzw. małą maturę w Gimnazjum w Lipnie.

Lata okupacji spędził w obawie przed tym, aby nie podzielić losu zamordowanego jesienią 1939 r. brata, Juliusza. W okresie od 30 kwietnia 1940 r. do 30 kwietnia 1941 r. pełnił obowiązki listonosza w Urzędzie Poczтовым w Chrostkowie. W związku ze znajomością języka niemieckiego od 30 kwietnia 1941 r. do 21 stycznia 1945 r. pracował w Urzędzie Gminnym w Chrostkowie jako pomocnik biurowy.

Od 15 lutego 1945 r. pracował jako nauczyciel kontraktowy w Szkole Podstawowej w Chrostkowie, którą kierowała jego bratowa, Zofia Kraśnicka. Z dniem 1 września 1947 r. przeniósł się do pracy w Kawnie, gmina Chrostkowo, gdzie bez reszty poświęcił się pracy pedagogicznej i społecznej. W 1953 r. uzyskał świadectwo dojrzałości w Państwowym Liceum Pedagogicznym we Włocławku, a w 1968 r. – dyplom studium nauczycielskiego. Był inicjatorem budowy okazałego obiektu szkolnego, oddanego do użytku w 1963 r. Położył duże zasługi w likwidacji analfabetyzmu na wsi. Organizował wiele ważnych imprez środowiskowych. Był radnym gromadzkich rad narodowych w Chrostkowie i Stalmierzu, członkiem prezydium rady chrostkowskiej, aktywnym działaczem ZNP, kierownikiem wielu kursów oświatowych i problemowych, oddanym propagatorem książki.

W 1976 r. odznaczony został Złotym Krzyżem Zasługi. Miał brata Juliusza (1898-1939), zamordowanego przez Niemców.

W 1927 r. ożenił się z Jadwigą Zyskowską, z którą miał czworo dzieci: Grażynę Marię (ur. 1949), Ewę (ur. 1953), Janusza Adama (ur. 1956) i Bożenę Krystynę (ur. 1962).

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Karnkowie.

A. Sikorowski, *Ludzie regionu. Jan Konstanty Kraśnicki, nauczyciel i społecznik*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1998, nr 2, s. 4; Tablica nagrobna na cmentarzu w Karnkowie.

KRAŚNICKI JULIUSZ (*26 XII 1898 r. w Karnkowie k. Lipna †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, działacz społeczny, ofiara zbrodni niemieckich (K 125)

Był synem Jana Konstantego i Marii z Berżałów. W 1924 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Początkowo prawdopodobnie krótko pracował w Szkole Powszechnej w Dulsku. Od 1 lutego 1929 r. objął funkcję kierownika Szkoły Powszechnej w Chrostkowie. W 1929 r. ukończył Wyższy Kurs Nauczycielski w Warszawie. W Kuratorium Pomorskim uzyskał zgodę na podniesienie stopnia organizacyjnego tej placówki do szkoły pięcioklasowej. W 1935 r. wraz z wójtem gminy, W. Szatkowskim, rozpoczął budowę nowej szkoły w Chrostkowie, która oddana została do użytku w dniu 1 września 1937 r.

Mocno angażował się do działalności społecznej na rzecz środowiska. W 1926 r. razem z prezesem Dozoru Szkolnego, M. Święcickim, założył w Chrostkowie Ochotniczą Straż Pożarną. Sam uczestniczył w wielu akcjach pożarniczych, m. in. w gaszeniu pożaru pobliskiej wsi Janiszewo. Wraz z nauczycielem Ludwikiem Krupińskim zorganizował Związek Strzelecki. W 1936 r. był jednym z założycieli Uniwersytetu Powszechnego, a rok później w jego ramach prowadził kurs dokształcający w zakresie ukończenia pełnej szko-

ły powszechnej. W Chrostkowie założył także kółko rolnicze. Był inicjatorem założenia Koła Uczestników Towarzystwa Budowy Polskich Szkół Powszechnych, które w 1937 r. liczyło 144 członków. Także w 1937 r. zorganizował Koło Byłych Wychowanków Szkoły w Chrostkowie. Z oddaniem organizował zbiórki pieniędzy na Fundusz Obrony Narodowej.

Na początku października 1939 r. razem z Alfredem Cichorackim, Henrykiem Ziemieckim, Bolesławem Malinowskim wstąpił do organizacji oporowej pn. Tajny Związek Młodzieży Wiejskiej „Młody Las”, założonej w sąsiedniej gminie Rogowo przez Narcyza Kozłowskiego.

W dniu 22 października 1939 r. został odwieziony podwodą przez rolnika, Rafała Zwolińskiego, który odradzał mu tej podróży, na rzekomą konferencję nauczycieli do Rypina, zwołanej przez Niemców. Tam został aresztowany i uwięziony z grupą nauczycieli z całego pow. rypińskiego, a wśród nich m. in. z Leopoldem Krawczykiem, nauczycielem z Chrostkowa. Po kilku dniach został zamordowany.

W 1938 r. odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi. Miał brata Jana Konstantego (1919-1982). Pozostawił żonę Zofię (1895-1962) i jedynego syna, Andrzeja. Symboliczny jego grób znajduje się na cmentarzu w Karnkowie.

Jego zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 352; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 6-7; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 128; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Słownik*, s. 144; A. Sikorowski, *Chrostkowo i okolice. Materiały do monografii*, Chrostkowo 2003, s. 86, 90; A. Sikorowski, *Ludzie regionu. Juliusz Kraśnicki, syn tej ziemi*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1998, nr 1, s. 6; A. Sikorowski, *Oddali daninę krwi, abyśmy mogli żyć godnie*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1998, nr 3, s. 4; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Karnkowie; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174.

KRAŚNIEWSKI JULIUSZ (*1905 r. †14 IX 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Od 1 sierpnia 1935 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie, gdzie kierownikiem była najpierw Balbina Przeździecka, a od 1 września 1937 r. – Antoni Baczyński.

W dniu 10 kwietnia 1941 r. został aresztowany przez Gestapo i skierowany do obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 1203, Wykaz nauczycieli Publicznej Szkoły Powszechnej stopnia III nr w Rypinie; *Szkola Podstawowa nr 1 im. mjra Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, s. 48; Zielińska, *Historia*, s. 17; Nieujęty w *Słowniku* Piotrowskiego.

KRAUZE ANTONI (†28 VIII 1944 r. w okol. Okalewka), ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkał w Okalewku. W sierpniu 1944 r. został aresztowany przez policję hitlerowską, a następnie rozstrzelany 28 sierpnia 1944 r. w okolicach Okalewka.

Krajewski, *W cieniu*, s. 357; Piotrowski, *Skrwilno*; s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 144.

KRAWCZYK LEOPOLD (*3 IV 1904 r. †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (K 126)

Na krótko przed wybuchem drugiej wojny światowej został nauczycielem Szkoły Powszechnej w Chrostkowie. Był dobrym nauczycielem historii i geografii. Wraz z ziemianinem Krępciem z Wildna prowadził różnorodną działalność oświatową wśród dorosłych. W dniu 22 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie niebawem został zamordowany.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w zbiorowej mogile w lasach skrwileńskich.

AIPN Bydgoszcz, OKBZH, sygn. Zg. 13/48; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; A. Sikowski, *Oddali daninę krwi, abyśmy mogli żyć godnie*, Wieści z Ziemi Dobrzyńskiej 1999, nr 3, s. 4; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, podała imię – Leonard.

KRAWCZYŃSKA St. (XX w.), nauczycielka, kierowniczka szkoły mleczarskiej w Szafarni

W r. 1926 r. ukończyła wydział rolny w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie ze specjalizacją hodowli. Od 1 października 1932 r. objęła kierownictwo Prywatnej Żeńskiej Szkoły Mleczarsko-Serowarskiej w Szafarni. Uczyła następujących przedmiotów: hodowla zwierząt, higiena mleka, ogrodnictwa oraz ćwiczenia gimnastyczne w ogólnej ilości 14 godzin. Jej miesięczne wynagrodzenie wynosiło wtedy 365 zł.

APB, Kuratorium Oświaty Okręgu Szkolnego Pomorskiego w Toruniu, sygn. 3428; Kowalski-Zuchowski, *Szkoła*, s. 107, 113.

KRAWIECKI ABRAM (*11 XI 1886 r. †X 1939 r. w Rypinie), fryzjer, ofiara zbrodni niemieckich

Obywatel polski żydowskiego pochodzenia. Z zawodu był fryzjerem. Cieszył się społecznym autorytetem w Rypinie. W październiku 1939 r. aresztowany przez rypiński Selbstschutz i osadzony w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20, gdzie wkrótce został zamordowany. Zwłoki Niemcy wywieźli i pogrzebali w lasach skrwileńskich.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 93/48; Krajewski, *Byli z Ojczyzny*, s. 14; Piotrowski, *Biogramy*, s. 164; Piotrowski, *Słownik*, s. 145.

KRETKOWSKA z Turskich JANINA h. Dołęga (*ok. 1880 r. w Warszawie †23 II 1953 r. we Włocławku), właścicielka ziemiska, ofiara prześladowań niemieckich

Była żoną właściciela Sadłowa, Jana Emiliania Kretkowskiego (1868-1939) h. Dołęga. W Sadłowie prowadziła różne akcje służące krzewieniu oświaty wśród wiejskich kobiet. W 1905 r. utworzyła tam ochronę dla

dzieci wiejskich. Była organizatorką i prezeską miejscowego koła Akcji Katolickiej.

Po aresztowaniu przez Niemców męża oraz ich syna, Bronisława i zięcia, Wacława Zdziarskiego h. Gozdawa oraz zamordowaniu we dworze sadłowskim jej córki Zofii, w dniu 6 listopada 1939 r., opuściła Sadłowo i wyjechała do Baruchowa, na Kujawy do Marii Kretkowskiej, a stamtąd do Warszawy. Zdołała przeżyć wojnę i okupację hitlerowską, mieszkając u córki Renaty.

Z małżeństwa z Janem Emilianem Kretkowskim (1870-1939) miała dziesięcioro dzieci, synów: Kazimierza, zm. w wieku dziecięcym; Karola, zm. w czasie służby wojskowej na chorobę zakaźną; Jerzego, administrującego po wojnie PGR-ami na Kujawach; Romana (ur. 1916), poległego w czasie wojny obronnej 1939 r. w bitwie pod Frampolem i Bronisława, zamordowanego przez Niemców w 1939 r. oraz córki: Janinę, I v. Sowińską, II v. Zdziarską, III v. Byszewską; Zofię, zamordowaną jesienią 1939 r. w majątku Sadłowo; Jadwigę; Jolantę i Renatę, zamężna Mazurek, sanitariuszkę w szpitalu wojskowym im. Marszałka J. Piłsudskiego w czasie powstania warszawskiego.

M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony, Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 217; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315204/6> I 2014; T. Kretkowska-Kiersnowska, *Kretkowski Jan h. Dołęga* [w:] *Ziemianie*, t. 1, s. 86; *Okolice Rypina*, s. 671; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; Rel. Renaty Mazurek z d. Kretkowskiej, [w:] RZD, t. 2, cz. 2, s. 142-143; PRS, s. 108; RZD, t. 2, cz. 2, s. 134-135; Tablica inskrypcyjna na kościele w Sadłowie k. Rypina; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 204-205, 226, 252.

KRETKOWSKA ZOFIA h. Dołęga (*1920 r. w Sadłowie †6 XI 1939 r. w Sadłowie), córka właścicieli majątku, ofiara zbrodni niemieckich

Była córką Jana i Janiny z Turskich, małżonków Kretkowskich. Została zamordowana przez Niemca, zarządcę zagarniętego majątku jej ojca, Johanna Wawnera, w domu rodzinnym w Sadłowie. Hitlerowiec postrzeloną, ale jeszcze żyjącą, kazał pogrzebać. Z relacji jej siostry, Renaty wiemy, że następnego dnia po jej zamordowaniu „do dworu zjechał dr Dłutek z Rypina. *Treuhänder nie chciał się przyznać, co zrobił z ciałem siostry. Odnaleziono ją gdzieś między stertami słomy. Jak wykazała sekcja, siostra została zakopana jeszcze żywcem. Straszne, okrutne rzeczy przeszła ta moja siostra...*”.

M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony, Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 217; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=302410/6> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 531; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; Piotrowski, *Biogramy*, s. 164; Piotrowski, *Słownik*, s. 145, gdzie data urodzenia – 1905; Rel. Renaty Mazurek z d. Kretkowskiej, [w:] RZD, t. 2, cz. 2, s. 142-143; PRS, s. 108; RZD, t. 2, cz. 2, s. 135; *Ziemianie*, cz. 1, s. 86; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 261, 265, 379, 407, 414.

KRETKOWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (*I poł. XV w. †1480 r.), właściciel ziemski, kasztelan brzesko-kujawski, wojewoda inowrocławski i brzesko-kujawski

Był synem Jana z Kretkowa (Kretkowskiego), (zm. 1452), chorążego dobrzyńskiego i wojewody brzeskiego oraz Grzymki (Grzymisławy) Awdanów z Izbicy Kujawskiej h. Awdaniec. W połowie XV w. posiadał Rusinowo pod Rypinem. W 1472 r. kupił dobra izbickie, a także 10 łanów od Stanisława z Płonnego w ziemi dobrzyńskiej, część w Małym Płonem (Płonku), część Dzierzna w pow. rypińskim. Za udzielone królowi pożyczki i usługi otrzymał dalsze zapisy.

W 1453 r. został kasztelanem kruszwickim. Od króla Kazimierza Jagiellończyka, za wyświadczony usługi, otrzymał 100 grzywnen na Dobięgniewie i Dombem w pow. kowalskim. Brał udział w wydarzeniach wojny trzynastoletniej i w latach siedemdziesiątych XV w., po czym znacznie powiększył swój stan posiadania. W latach 1453-1454 był kasztelanem kruszwickim, w latach 1457-1474 piastował urząd kasztelana brzeskiego. W 1476 r. otrzymał godność wojewody inowrocławskiego, a w 1478 r. został wojewodą brzeskim. W 1474 r. ustanowił opiekę nad dziećmi w osobach żony Katarzyny Odrowążówny ze Sprowy h. Własnego, córka Dobiesława i brata Wojciecha. Pozostawił czterech synów: Mikołaja, dziedzica Rusinowa; Wincentego; Marcina i Hieronima oraz córki: Barbarę, żonę Godziemby Bernarda Lubrańskiego h. Godziemba z Lubrańca; Katarzynę, żonę Sędziwoja Czarnkowskiego h. Nałęcz i Małgorzatę, kolejno żonę: Bożywoja z Łowkovic i Łowiczka, Mikołaja Reguła z Boraczowa i Piotra z Żukowa.

AGAD, dok. nr 462, 671, 918; Biblioteka Raczyńskich, rkps 85; Bieniak, *Elita*, s. 30; Biliński, *Szlachta*, s. 93; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 269; J. Długosz, *Opera omnia*, wyd. A. Przeździecki, t. 14, s. 246, tu mylnie wymienia Jana Kretkowskiego, kasztelana brzeskiego, gdy chodzi o Andrzeja; *Encykl. Orgelbranda*, t. 16, s. 55; Z. Guldon, *Kretkowski Andrzej herbu Dołęga*, PSB, t. 15: 1970, s. 276; Z. Guldon, *Rozmieszczenie własności ziemskiej na Kujawach w 2 połowie XVI wieku*, Toruń 1964, s. 69; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315139/7> I 2014; KDP, t. 2, cz. 2, nr 606; M. Kosman, *Izbica Kujawska - przeszłość i teraźniejszość*, Rocznik Wielkopolski Wschodniej 1974, t. 2, s. 19; J. i A. Mietz, *Biblioteki i księgozbiory chodeckie*, Chodec 1989, s. 8; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodec-Włocławek 1989, s. 116-117; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 378; *Okolice Rypina*, s. 644, gdzie mylnie tom *Herbarza* Bonieckiego zamiast 12, podano - 15; J. Pakulski, *Lokacja Chodcza 2 XI 1442 r.*, Chodec 1991, s. 29; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 12.1; T. Sławiński, *Uwagi o magnaterii kujawskiej 1447-1469*, Przegład Historyczny 1985, t. 76, s. 198 i n.; *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu*, opr. S. Chmielewski et al., Warszawa 1983, cz. 1, z. 2, s. 293; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53.

KRETKOWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (†1571 r.), właściciel ziemski

Był jednym z pięciu synów Mikołaja, kasztelana rypińskiego i wojewody brzeskiego oraz Anny Pampowskiej. W 1520 r. wraz z braćmi: Sylwestrem, Grzegorzem, Erazmem i Mikołajem za pożyczony królowi Zygmuntowi Staremu pieniądze nabył prawa do dochodów ze starostwa rogozińskiego. W 1538 r. jego dział w Krośniewicach król zwolnił od świadczeń na okres 8 lat. W 1577 r. posiadał wsie: Osiecz Wielki, Pyszkowo i Byszewo w okolicach Chodcza na Kujawach oraz od 1564 r. 8 łanów na Rusinowie i Nadroż k. Rypina w ziemi dobrzyńskiej.

Ożeniony z Małgorzatą Modlibożanką h. Rola, córką Jana, kasztelana konarsko-kujawskiego, nie pozostał potomstwem, a majątek przeszedł na brata Grzegorza.

AGAD, MK, 96, f. 92; Biliński, *Szlachta*, s. 94; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 270; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315285/7> I 2014; *Matr. sum.*, cz. 2, nr 3629, cz. 3, nr 12673, 13028, 15776; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodec-Włocławek 1989, s. 118; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 379; *Okolice Rypina*, s. 669, gdzie mylny numer tomu *Herbarza* Bonieckiego, zamiast 12 podano 15; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; *Polska w XVI wieku*, s. 288; PRS, s. 108; SGKP, t. 10: 1889, s. 27; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 14.5; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53.

KRETKOWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (†1609 r.), wojewoda brzeski

Był synem Grzegorza Jana (zm. 1586), kasztelana rypińskiego i wojewody brzesko-kujawskiego oraz Katarzyny z Łasku Russockiej h. Korab. W 1582 r. od ojca otrzymał Rusinowo pod Rypinem, a w 1583 r. - Kretki Duże i Dzierżno. W 1606 r. był na urzędzie wojewody brzeskiego.

Był trzykrotnie żonaty: z Katarzyną Konopacką z Konopatu h. Własnego (Odwaga); Teofilą Justyną Tarło h. Topór i Katarzyną Iwińską z Iwna h. Łodzia, z którą miał synów: Jana i Andrzeja oraz córki: Barbarę i Jadwigę.

Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 273-274; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315296/7> I 2014, gdzie tylko syn Jan; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 379; *Okolice Rypina*, s. 669 gdzie błędny numer tomu *Herbarza* Bonieckiego zamiast t. 12 podano t. 15; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 15.8, 16.4; T. Sławiński, *Kretkowscy i ich dzieje od połowy XIV wieku*, Włocławek-Warszawa 2007, s. 141-148; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 54.

KRETKOWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (*w końcu XVI w. †1 V 1643 r.), podkomorzy brzeski, kasztelan brzesko-kujawski, wojewoda brzeski, poseł na sejm

Był synem Łukasza (zm. 1603), kasztelana brzesko-kujawskiego i Barbary z Drzewickich h. Ciołek. Na początku XVII w. odbył studia w Padwie (1601), Würzburgu (1601) i Bolonii (1603). W 1618 r. rozpoczął działalność sejmową i był wybieranym posłem z województwa brzesko-kujawskiego w latach: 1627, 1628, 1629 i 1641. W latach 1618 i 1621 był jednym z delegatów izby poselskiej do Trybunału Skarbowego w Radomiu. W czasie obrad Sejmu 1641 r. wyrażał zastrzeżenie wobec przekazania lenna pruskiego elektorowi brandenburskiemu.

Poważnie zaangażowany był w sprawę odparcia najeźdu wojsk szwedzkich Gustawa Adolfa na Prusy Wschodnie w 1627 r. W okresie bezkrólestwa w 1623 r. brał udział w obradach sejmu kapturowego kujawskiego w Radziejowie. W tym samym roku został wybrany podkomorzym brzesko-kujawskim, a w 1632 r. - kasztelanem. W dniu 14 marca 1637 r. uzyskał nominację na wojewodę brzesko-kujawskiego po Jakubie Szczawińskim. Jesienią tego roku z ramienia króla, razem z kasztelanem międzyrzeckim, Adamem Grodzickim, pośredniczył w sporze między szlachtą pomorską a miastami: Gdańskiem, Toruniem i Elblągiem.

Miał braci: Erazma, Grzegorza, Łukasza i Jana.

Z pierwszego małżeństwa z Katarzyną Konopacką, córką Łukasza, wojewodzica pomorskiego, pozostawił cztery córki: Teofilę, Łucję, Dorotę i Mariannę. Z drugiego – z Jadwigą Tylicką h. Lubicz, córką Jakuba, cześnika kaliskiego, pozostawił pięciu synów: Stanisława, Łukasza, Wojciecha oraz w stanie duchownym – Andrzeja i Erazma.

Jego synowie pisali się z Kretków (Kretek), stąd też on sam zapewne posiadał dobra w Rypińskim. W 1633 r. otrzymał konsens królewski na odstąpienie Śmiłowic pod Włocławkiem synowi Stanisławowi.

AGAD, Metryka Koronna, 170, k. 335-335 v., 182, k. 224 v.-225 v.; *Akta do dziejów Polski na morzu*, t. 7: 1632-1648, wyd. W. Czaplński, Gdańsk 1959, s. 131; Biliński, *Szlachta*, s. 93; Boniecki, *Herbarz*, t. 9, s. 89; W. Czaplński, *Polska a Prusy i Brandenburgia za Władysława IV*, Wrocław 1947, s. 253; *Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące*, wyd. W. Pawłowski, Warszawa 1888, s. 28, 33, 36, 44, 54; *Encykl. Orgelbranda*, t. 16, s. 55; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315146/7> I 2014; K. Estreicher, *Bibliografia polska*, Kraków 1905, t. 20, s. 255, 336; A. A. Kosiński, *Przewodnik heraldyczny*, Kraków 1877, s. 50; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989, s. 118-119; *Munimenta Poloniae*, t. 5, s. 741; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 379; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; L. Podhorecki, *Kretkowski Andrzej*, PSB, t. 15: 1970, s. 276; PRS, s. 108; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 55; *Urzędnicy*, nr 72, 190, 354; *Vol. Leg.*, t. 3, s. 158, 261.

KRETKOWSKI ANDRZEJ h. Dołęga (†27 III 1758 r.), starosta kowalski

Był prawdopodobnie synem Jana (zm. 1722), chorążego gostyńskiego i jego drugiej żony, Barbary Święcickiej, łowczanki gostyńskiej. Po ojcu odziedziczył ogromne dobra krośniewickie, a podziału ich w 1780 r. dokonali jego synowie. W parafii Chodecz na Kujawach posiadał następujące wsie: Kromszewice, Pieleszki, Prošno, Psary ze Szczerkowem oraz Szczecin. Dobra te zapisał swojej żonie jako dożywocie.

W karierze politycznej doszedł do urzędu starosty kowalskiego z cesji Zygmunta Kretkowskiego, który awansował na wojewodę chełmińskiego. Nominację tę otrzymał 11 października 1746 r., a wójtostwo w Kowalu pozostało w rękach Z. Kretkowskiego. W 1754 r. Andrzej otrzymał cesję na odstąpienie starostwa kowalskiego Roszkowskiemu, choć do aktu tego z nieznanymi przyczynami nie doszło.

Ożeniony z Teresą z Gembartów h. Jastrzębiec (zm. 1805), córką Mirosława, skarbnika dobrzyńskiego i Konstancji z Paprockich, pozostawił sześcioro dzieci: synów: Jakuba Zygmunta; Andrzeja (zm. przed 27 marca 1758) i Feliksa oraz córki: Jadwigę, za Bernardem Komeckim h. Ślepowron; Justynę, zamężną I v. - Rapacką, II v. - Chlebowską, III v. - Łacką i Karolinę, za Antonim Brzechwą.

Posag jego żony zapisany był w księgach grodzkich bobrownickich pod datą 27 lipca 1774 r.

AGAD, MK, 228, k. 16, 262, k. 10; Sig., 26, k. 206, 29, k. 72; Idem, *Akta przedeckie grodzkie*, 93, k. 178; AP Bydgoszcz, *Akta notarialne notariusza B. Gościckiego*, t. 1, s. 65-66; AP Włocławek, *akta metrykalne parafii Chodecz*, księga nr 1, k. 99 v.; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 273-274; R. i Z. Guldonowie, *Materiały do osadnictwa powiatu przedeckiego w XVII-XVIII w.*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 1979, s. 165-185; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315234/7> I 2014; A. Mietz, J. Pakulski, M. Paw-

lak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989, s. 120-121; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 55; *Urzędnicy*, nr 1038; *Vol. Leg.*, t. 8, s. 246.

KRETKOWSKI BRONISŁAW h. Dołęga (*1910 r. †4 XI 1939 r. w Rypinie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Jana (1868-1939) i Janiny z Turskich h. Rogala. Uczył się w Gimnazjum im. J. Długosza we Włocławku oraz Gimnazjum Ojców Marianów w Warszawie.

W końcu października 1939 r. wraz z ojcem został wezwany przez kolonistów niemieckich-członków Selbstschutzu do Michałk w parafii Sadłowo po pretekstem sprawy związanej z tamtejszym młynem i tam aresztowany. Stamtąd przewieziony do więzienia w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie jeszcze tego samego dnia został zamordowany.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=302415/7> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 531; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; Piotrowski, *Biogramy*, s. 164; Piotrowski, *Słownik*, s. 146; PRS, s. 108; Tablica inskrypcyjna na kościele w Sadłowie k. Rypina poświęcona pamięci jego ojca oraz wspomnieniem o nim; *Ziemiaństwo*, t. 1, s. 86; *Ziemiaństwo dobrzyńskie*, s. 380.

KRETKOWSKI DAMIAN FRANCISZEK h. Dołęga (*ok. 1620 r. †1674 r.), dworzanin królewski, kasztelan rypiński i chełmiński, działacz sejmowy

Był synem Jana (zm. 1580), właściciela Rusinowa k. Rypina i Marty z Tylickich h. Lubicz. Studiował w Padwie i Bolonii. Pisał się „na Bieżuniu”. Po 1642 r. po ojcu otrzymał Rusinowo k. Rypina oraz zniszczoną w czasie wojen szwedzkich część w Starorypinie Szlacheckim, a rok później Kretki i Dzierzno w pow. rypińskim. W 1661 r. swój majątek sprzedał Jakubowi Rokitnickiemu, chorążemu dobrzyńskiemu.

Był dworzaniem Władysława IV, a po jego śmierci elektorem Jana Kazimierza, w 1668 r. – Michała Korybuta Wiśniowieckiego, zaś w 1674 r. – Jana III Sobieskiego. Z kasztelana rypińskiego (1660-1663), 22 kwietnia 1663 r. został kasztelanem chełmińskim (1663-1675). Nominację na kasztelana rypińskiego po nim otrzymał Krzysztof Korycki, chorąży kijowski, jednak ten ostatni urzędu nie przyjął.

Żonaty trzykrotnie: w pierwszym małżeństwie z Anną Kryską h. Prawdzic, córką Arnolda, kanclerza koronnego, miał synów: Feliksa Ignacego; Franciszka i Jana oraz córki: Teofilę, Agnieszkę, Annę i Mariannę, za I v. Ludwikiem Mniewskim, II v. – Kazimierzem Zawadzkiem; z drugiego małżeństwa z Teresą Żochowską nie miał potomstwa; w trzecim małżeństwie z Jadwigą z Działyńskich h. Ogończyk, córką Pawła Jana, wojewody pomorskiego, pozostawił syna Andrzeja i córki: Teresę, za Stanisławem Rozwadowskim; Jadwigę i Eleonorę, za Stanisławem Dziewanowskim z Dziewanowa h. Jastrzębiec, kasztelanem dobrzyńskim.

AGAD, *Księgi Grodzkie Bobrownickie*, sygn. 5, k. 363-366; Idem, Sig. 7, k. 62v; Biliński, *Szlachta*, s. 92-94; Boniecki, *Herbarz*, t. 11, s. 96, t. 12, s. 269, 273-274; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315221/7> I 2014, gdzie tylko pierwsze imię; La-

socki, *Dostojnicy*, nr 1752; *Okolice Rypina*, s. 669-670, gdzie mylnie dane dot. jego małżeństw i dzieci oraz data śmierci – 1675; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; L. Podhorecki, *Kretkowski Damian h. Dołęga*, PSB, t. 15, s. 276-277, 282; PRS, s. 108; RZD, t. 2, cz. 3, s. 310; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 17.7; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 54; *Urządnicy*, nr 1752.

KRETKOWSKI ERAZM h. Dołęga (*1508 r. †6 V 1558 r. w Padwie), kasztelan brzeski, gnieźnieński, wojewoda brzeski, poseł na sejm, podróżnik

Był drugim synem Mikołaja, wojewody brzeskiego i Anny z Pampowskich (zm. 1519). Po ojcu dziedziczył na częściach Łowkovic oraz Rusinowa i na Płonem Małym i Płonem Wielkim w ziemi dobrzyńskiej, a także, wraz z braćmi, na starostwie rogozińskim. W 1530 r. starostwo to wykupiono na rzecz domeny królewskiej, pozostawiając Kretkowskim prawo do starostw i sołectw. W 1553 r. otrzymał prawo założenia miasta na gruncie wsi Płonne Wielkie. Na sejmie styczniowym 1538 r. otrzymał kasztelanję brzeską. Zastąpił szczególnie z poselstwa do tureckiego sułtana Solimana, o czym pisał Niesiecki: „...sławny legacją od Augusta I. Króla do Cara Tureckiego, był wprzód kasztelanem Brzeskim Kujawskim”. W dniu 11 listopada 1545 r. mianowany został wojewodą brzeskim. Nominacja ta musiała być jednak cofnięta, gdyż występował nadal jako kasztelan. W 1546 r. otrzymał starostwo pyzdrowskie, a rok później objął komorę celną w Wieluniu.

W 1551 r. rypińscy bożogrobcy (miechowici) sprzedali mu część posiadłości szpitala w Rypinie wraz z borem i zaroślami pod Starorypinem. Dodatkowo zobowiązał się płacić zakonnikom należność w wysokości 2 złote ówczesnej monety rocznie w dniu św. Marcina na ręce proboszcza szpitalnego. W latach 1545-1546 odbudował kościół w Płonem w ziemi dobrzyńskiej, pochodzący z 1402 r. W dniu 8 VI 1551 r. otrzymał kasztelanję gnieźnieńską. Nominacja ta stała się przedmiotem ataku na Kretkowskiego ze strony niektórych posłów w sejmie w 1555 r.

Bardzo dużo podróżował, o czym nie omieszczał napisać Jan Kochanowski w *Epitaphium Cretcovii*. W czasie jednej z podróży do Włoch zakończył swoje życie. Miał braci: Grzegorza, wojewodę brzeskiego, Lasotę, Andrzeja i Mikołaja.

Był bezżenny i nie pozostawił potomstwa. Rusinowo pod Rypinem przeszło na jego brata Andrzeja.

Pochowany w Padwie w Bazylice św. Antoniego, gdzie znajduje się jego nagrobek i epitafium pióra Jana Kochanowskiego.

AGAD, nr 2048, 3871; AP Płock, Akta m. Płocka 461, k. 37-41; M. Biliński, *Studia historyczne*, Wilno 1856, s. 119, 174; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 270; Borucki, *Ziemia*, s. 59 kasztelanem gnieźnieńskim mianuje go już w 1550; F. Dłutek, *Rys szpitalnictwa regionu rypińskiego (1323 -1923)*, Rypin 1989, s. 10; *Dzienniki sejmików walnych i koronnych za panowania Zygmunta Augusta... 1555, 1558*, Kraków 1869, s. 45, 52; A. Frycz-Modrzewski, *Dzieła wszystkie*, Warszawa 1954, t. 2; Guldon-Powierski, *Podziały*, s. 141; *Katalog*, z. 6, s. 39; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315283/7> 2014; H. Kowalska, *Kretkowski Erazm*, PSB, t. 15: 1970, s. 277-278, t. 29, s. X; *Matr. sum.*, t. 5, nr 5335, 22148; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 378-379; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; *Urządnicy*, nr 60, 341; *Okolice Rypina*, s. 670, gdzie błędny numer tomu *Herbarza Bonieckiego*; P. Ptaszyński, *Przeniesienie szpitala ze Starego do Nowego Rypina. Lata największego rozwoju placó-*

wek zakonnych (1349-1600), [w:] *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej. W 690. rocznicę sprowadzenia do Polski*, opr. zbior., Rypin 2013, s. 25, 37; P. Ptaszyński, *Upadek konwentu rypińskiego (lata 1600-1700)*, [w:] *Zakon Bożogrobców na ziemi dobrzyńskiej. W 690. rocznicę sprowadzenia do Polski*, opr. zbior., Rypin 2013, s. 37; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 14.3; F. Ulewicz, „*Epitaphium Cretcovii*”, czyli najstarszy dziś wiersz drukowany Jana Kochanowskiego, [w:] *Księga pamiątkowa ku czci S. Pigionia*, Kraków 1961, s. 164 tam również fotokopia nagrobka E. Kretkowskiego; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53; *Urządnicy*, nr 60, 341; Załuski, *Szkiec*, s. 28; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 532, 615.

KRETKOWSKI GRZEGORZ h. Dołęga (*1508 r. †12 IV 1590 r.), kasztelan rypiński, kruszwicki i brzeski, wojewoda brzeski, poseł na sejm

Był trzecim synem Mikołaja, kasztelana rypińskiego, wojewody brzeskiego i Anny z Pampowskich (zm. 1519). W 1564 r. dziedziczył Kretki Duże w ziemi dobrzyńskiej (z 24 łanami) oraz Płonne (z 48 łanami) w pow. rypińskim. Po śmierci brata Andrzeja, po roku 1577 r. otrzymał Rusinowo pod Rypinem, gdzie przy miejscowym dworze mógł fundować kaplicę św. Anny. W 1582 r., Rusinowo przekazał synowi Andrzejowi. W latach 1580 i 1582 odkupił od swego bratanka Andrzeja, syna Sylwestra, kasztelana kruszwickiego, zamek w Chodczu oraz Mielno.

Działalność polityczną rozpoczął pod opieką Andrzeja Zebrzydowskiego. Na sejmiku w Radziejowie w 1547 r. wybrany został posłem z województwa brzeskiego. Ponownie wybrany został także w 1553 r. W 1571 r. otrzymał kasztelanję kruszwicką. Podczas pierwszego bezkrólewia, w październiku 1572 r. uczestniczył w zjeździe w Kole. W dniu 13 października 1573 r. podpisał elekcję Henryka Walezego. W czasie drugiego bezkrólewia poparł kandydaturę Stefana Batorego i 4 stycznia 1576 r. wziął udział w zjeździe radziejowskim. W czasie sejmiku koronacyjnego, w maju 1576 r. otrzymał kasztelanję brzeską.

Miał brata Erazma, kasztelana brzeskiego i gnieźnieńskiego; Andrzeja; Mikołaja i Lasotę (Sylwestra). Ożeniony z Katarzyną z Łasku Russocką h. Korab, córką kasztelana biechowskiego, Mikołaja Russockiego h. Korab, pozostawił ośmiu synów: Łukasza, Jana, Andrzeja, Jerzego, Mikołaja, Erazma, Grzegorza i Wojciecha oraz córkę Annę, za Janem Wodyńskim.

AGAD, Akta brzeskie grodzkie, 5b, 65 v.; Idem, MK, 136, k. 101, 138, k. 204-208; Biliński, *Szlachta*, s. 93-94; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 271; Borucki, *Ziemia*, s. 59; A. Dembińska, *Zygmunt I. Zarys dziejów wewnętrzno-politycznych w latach 1540-1548*, Poznań 1948, s. 87; *Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta do nich służące*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1888, t. 2, s. 20; *Encykl. Orgelbranda*, t. 16, s. 55; Guldon, *Mapy*, s. 28, 49, 51; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315284/7> 2014, gdzie data śmierci – 1586; L. Kolankowski, *Posłowie sejmików Zygmunta Augusta*, Reformacja w Polsce, R. 5: 1928, s. 124; H. Kowalska, *Kretkowski Grzegorz*, PSB, t. 15: 1970, s. 281; t. 29: 1986, s. X; Lasocki, *Urządnicy*, nr 65, 349, 1081, 1745; *Lustracje*, s. 176; *Matr. sum.*, t. 4, cz. 1, nr 3629, 5735, 8166; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza, Chodecz-Włocławek 1989*, s. 123-124; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 379; *Okolice Rypina*, s. 670-671, gdzie błędny numer tomu *Herbarza Bonieckiego*; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; *Regesta theolonei aquatici Vladislaviensis saeculi XVI*, wyd. S. Kutrzeba i F. Duda, Kraków 1915, s. 55, 94, 162, 341; *Świętosława Orzelskiego ksiąg ośmiorek*, wyd. E. Kuntze, Kraków 1917, s. 11, 150, 682; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 54; *Urządnicy*, nr 65, 349, 1081, 1745.

KRETKOWSKI JAKUB ZYGMUNT h. Dołęga (*ok. 1740 r. †VI 1810 r. w Kamiennej), starosta bobrownicki i przedecki, poseł na sejmy, konfederat barski

Był synem Andrzeja (zm. 1758), starosty kowalskiego i Teresy Gembartówny h. Jastrzębiec (zm. 1805), skarbniczki dobrzyńskiej. Posiadał Chodecz, Chodeczek, Kamienną oraz Strzygi w ziemi dobrzyńskiej. Uczestniczył w konfederacji barskiej i był przedstawicielem Kujaw w Radzie Najwyższej Generalności. W dniu 30 lipca 1770 r., za konsensem królewskim, nabył od Podoskiego starostwo bobrownickie, a 17 czerwca 1774 r. od Kossowskiego - starostwo przedeckie. Był ostatnim starostą przedeckim, do 30 czerwca 1786 r. W 1774 r. starostwo bobrownickie odstąpił Sumińskiemu. W latach 1778-1780 i 1784 posłował na Sejm z województwa brzesko-kujawskiego. Jako poseł, brał udział w komisji likwidującej długi Rzeczypospolitej i dał się poznać jako profesjonalista w dziedzinie skarbowości.

W 1780 r. z braćmi Andrzejem i Feliksem dopełnił podziału dóbr Krośniewice. W 1783 r. był kandydatem do kasztelanii kruszwickiej. W 1784 r. jako poseł na sejm grodzieński, wziął udział w pracach komisji sejmowej egzaminującej Radę Nieustającą. Być może uczestniczył w tworzeniu cywilno-wojskowej Komisji Wojewódzkiej Dobrego Porządku.

W 1799 r. fundował cmentarz wraz z kościołem cmentarnym pod wezwaniem św. Jakuba („dom braci szpitalnych”) w Chodczu na Kujawach. Budowniczym tego zespołu w latach 1799-1800 był Karol Dornstein. W 1778 r. został udekorowany Orderem św. Stanisława, a w 1782 r. – Orderem Orła Białego.

Żonaty dwukrotnie: najpierw z Karoliną Dobrzycką h. Leszczyń, z którą nie miał potomstwa, a następnie z Konstancją Eleonorą z Wodzińskich h. Jastrzębiec (zm. 1797), córką Rafała, chorążego przedeckiego, pozostawił syna Józefa (zm. 1789) i córkę Józefę, za I v. Janem Rutkowskim z Chelmicy h. Pobóg, II v. Ignacym Lipskim k. Kościeszka-Kaszuba.

Pochowany w Chodczu.

Jego portret znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, a tablica inskrypcyjna, erekcyjna z 1799 r. w kaplicy cmentarnej w Chodczu. Tablica poświęcona pamięci jego żony z 1799 r. jest w kościele Ojców Reformatorów pod wezwaniem Wszystkich Świętych we Włocławku.

AGAD, MK, sygn. 32, Księgi grodzkie przedeckie, sygn. 16, 19, 96, 101; Idem, Sig. 32, k. 98; AP Bydgoszcz, Akta notarialne notariusza B. Gościckiego, teczk. 1, s. 182; Biblioteka Ossolineum, Dział rękopisów, sygn. 3702/II; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 274-275; Borucki, *Ziemia*, s. 106-119, 248; E. Celińska, *Zabytkowe cmentarze w woj. włocławskim*. Biuletyn Przewodnicki PTTK 1988, nr 57, s. 6-7; *Dzieje ziemi kujawskiej oraz akta historyczne do nich służące*, wyd. A. Pawiński, Warszawa 1888, t. 5, s. 305-309, 311, 315-317, 330, 331-335; R. i Z. Guldonowie, *Materiały do osadnictwa powiatu przedeckiego w XVII-XVIII w.*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1979, s. 165-185; R. Hankowska, *Malarstwo zabytkowe w zbiorach Muzeum Kujawskiego*, Włocławek 1965, s. 12, ilustr.; *Inskrypcje Kujaw*, s. 199-201; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=jakub+kretkowski/7> 2014; *Lustracje*, s. 208-222, 242-243; S. Łoza, *Kawalerowie Orderu św. Stanisława 1765-1813*, Warszawa 1925, s. 78; A. Mietz, *Chodecz i okolice*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1988, nr 57, s. 12; A. Mietz, *Późnobarokowy zespół sakralno-cmentarny w Chodczu*, Włocławek 1987, pass.; *Opisy miast polskich*

z lat 1793-1794, wyd. J. Wąsicki, Poznań 1962, cz. 1, s. 51-54; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; A. Pawiński, *Rządy sejmikowe w Polsce 1572-1795 na tle stosunków województw kujawskich*, Warszawa 1978, s. 130; PRS, s. 108; W. Szczygielski, *Kretkowski Jakub Zygmunt*, PSB, t. 15: 1970, s. 281-282; W. Szczygielski, *Konfederacja barska na Kujawach (1768-1772)*, cz. 1, Ziemia Kujawska, t. 5: 1978, s. 30, cz. 2, tamże, t. 6: 1981, s. 77-98; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53-56; *Urzędnicy*, nr 1277, 1374; *Vol. Leg.*, t. 8, s. 136, 140, 246; *Zabytki*, s. 305.

KRETKOWSKI JAN (Jan z Kretkowa) h. Dołęga (*ok. 1399 r. †1452 r.), kasztelan kruszwicki, starosta inowrocławski i nieszawski, wojewoda brzeski

Był synem Jana z Kretka (Kretkowa), cześnika dobrzyńskiego (1406-1415), kasztelana rypińskiego (1418-1428), a następnie dobrzyńskiego (1429-1433). W wieku 12 lat został uwięziony przez Krzyżaków w Brodnicy, gdzie w tym czasie pobierał nauki. Fakt ten znalazł odbicie w skardze złożonej przez jego ojca podczas odbywanego się w 1413 r. procesu polsko-krzyżackiego. Następnie był właścicielem znaczących dóbr w południowej części Kujaw. Karierę urzędniczą rozpoczął w 1434 r. od podstolego dobrzyńskiego i był nim do 1445 r. W dniu 2 listopada 1442 r. uzyskał od Władysława III, na podstawie dokumentu datowanego w Budzie, zezwolenie na lokację miasta Chodcza na prawie chełmińskim, z którego uczynił rezydencję rodzinną.

W latach 1433-1443 był podstolim dobrzyńskim, a w latach 1444-1447 – chorążym brzeskim, który mógł otrzymać za udział w bitwie pod Warną. W dniu 25 stycznia 1434 r. przywiesił swoją pieczęć przy akcie sejmiku dobrzyńskiego. W 1442 r. występował jako starosta brzesko-kujawski, a w 1443 r. – chorąży dobrzyński. W 1448 r. był kasztelanem kruszwickim, która otrzymał do Kazimierza Jagiellończyka. W tym samym roku otrzymał starostwo inowrocławskie i nieszawskie, należące dotąd do Zofii Olszańskiej. W 1449 r. został wojewodą brzeskim oraz generalnym starostą kujawskim.

Ożeniony z Grzymką (Grzymisławą) Awdańcówną h. Awdaniec z Izbicy Kujawskiej, córką Macieja, miał synów: Andrzeja, wojewodę inowrocławskiego i brzeskiego; Wojciecha, plebana w Izbicy Kujawskiej (1472) i kantora włocławskiego (1486-1500) oraz córki Katarzynę, za Janem z Lubrańca h. Godzięba, Małgorzatę i Annę.

Bieniak, *Elita*, s. 38-39; Biliński, *Szlachta*, 92; M. Biskup, *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*, Warszawa 1959; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 269; Z. Guldon, *Kretkowski Jan herbu Dołęga*, PSB, t. 15: 1970, s. 282, t. 29, s. X; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315287/7> 2014, gdzie nie ma jego córek; Z. Jaskólski, *Człowiek tej ziemi*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1997, nr 3, s. 7; KDP, t. 2, nr 578; L. Kwiatkowski, *Wykaz dostojników duchownych i świeckich tudzież urzędników z czasów Władysława Warneńczyka (1434-1444)*, Kraków 1886, s. 80-102; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 16; A. Mietz, *Chodecz i okolice*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1988, nr 57, s. 11; A. Mietz, *Portrety i portretowani. Z problematyki mecenatu artystycznego Kretkowskich*, Rocznik Muzealny, t. 3: Włocławek 1990, s. 134-135; A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989, s. 128-129; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 378; B. Nowak, *Kretkowski Jan*, ISB, z. 3: 19976, s. 44-45; *Okolice Rypina*, s. 665-666; J. Pakulski, *Lokacja Chodcza 2 XI 1442*, Chodecz 1991, s. 31, 45, 54; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; A. Pawiński, *Sejmiki ziemskie. Dodatki*, Warszawa 1895, nr 17, 111; Pełnikowska, *Sygnatury*, s. 20-21;

PRS, s. 108; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198-1525*, Ed. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1949, t. 1, vol. 1; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 11.1; *Słownik inowrocławski*, z. 3, s. 44-45; Śliwiński, *Własność*, s. 20; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53.

KRETKOWSKI JAN h. Dołęga (†po 1642 r.), właściciel ziemski

Był synem Andrzeja, wojewody brzesko-kujawskiego i Katarzyny Iwińskiej z Iwna h. Łódzia. Posiadał Rusinowo pod Rypinem, które przejął po śmierci ojca w 1609 r. Zapewne posiadał także Kretki Duże i Dzierzno. W 1627 r., skarżył Stanisława Rokitnickiego, pisarza ziemi dobrzyńskiej o uprowadzenie jego poddanych z Rusinowa i Płonno.

Ożeniony z Marią Tylicką h. Lubicz (zm. po 1662), córką Jakuba, cześnika kaliskiego, miał dwóch synów: Piotra i Damiana, który przejął Rusinowo.

AGAD, Księgi Grodzkie Bobrownickie, 1627; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=241522/7> I 2014; *Okolice Rypina*, s. 671, gdzie mylnie o istnieniu drugiego syna, Piotra oraz nazwisko matki jako Iwińska; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 16.4.

KRETKOWSKI JAN EMILIAN h. Dołęga (*9 V 1870 r. w Więśławicach †4 XI 1939 r. w Rypinie), ziemianin, rotmistrz, działacz społeczno-gospodarczy, kolator kościoła w Sadłowie, ofiara zbrodni niemieckich

Protoplasta starej rodziny szlacheckiej, osiadłej w ziemi dobrzyńskiej w XIV w. Był synem Bronisława Konrada Leona (1840-1901) i Ludwiki Aurelii Eleonory z Komeckich h. Ślepowron (1843-1906). Po ukończeniu szkoły średniej w Warszawie, studiował w szkole oficerskiej w Jekaterynosławiu. Potem służył w 14. pułku ułanów rosyjskich, dochodząc tam do stopnia rotmistrza. W 1908 r. od siostry swej matki, Heleny z Turskich i jej męża, Józefa Rościszewskiego, otrzymał majątek Sadłowo k. Rypina o powierzchni 600 ha, gdzie gospodarzył do 1939 r.

W 1916 r. został członkiem sejmiku powiatu lipnowskiego. Angażował się w działalność Związku Strzeleckiego „Sokół”, pełniąc funkcję prezesa tzw. gniazda stowarzyszenia. Był członkiem Związku Ziemian w pow. rypińskim i udziałowcem Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie. Wchodził w 1935 r. był zastępcą dyrektora (Jana Tchorzewskiego) Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Rypińskiego. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite. Wspierał finansowo kościół sadłowski.

W końcu października 1939 r. wraz z synem Bronisławem (1910-1939) został wezwany przez kolonistów niemieckich-członków Selbstschutzu do Michałk w parafii Sadłowo pod pretekstem sprawy związanej z tamtejszym młynem i tam aresztowany. Stamtąd przewieziony do więzienia w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, gdzie wkrótce został zamordowany. W tym samy dzień zamordowano jego syna. Jedną z jego córek, Zofia zamordowana została przez niemieckiego zarządcę rodzinnego majątku. Drugi syn, Roman zginął w 1939 r. w bitwie pod Frampolem. Aresztowano także jego zięcia, Waclawa Zdziarskiego.

Z małżeństwa z Janiną Turską h. Rogala (ur. ok. 1880-zm. XI 1939) miał dziesięcioro dzieci, synów: Kazimierza, zm. w wieku dziecięcym; Karola, zm. w czasie służby woskowej na chorobę zakaźną; Jerzego, administrującego po wojnie PGR-ami na Kujawach; Romana (ur. 1916), poległego w czasie wojny obronnej 1939 r. w bitwie pod Frampolem i Bronisława, zamordowanego przez Niemców w 1939 r. oraz córki: Janinę, I v. Sowińską, II v. Zdziarską, II v. Byszewską; Zofię, zamordowaną jesienią 1939 r. w majątku Sadłowo; Jadwigę; Jolanę i Renatę, zamężną Mazurek. Zwłoki jego Niemcy wywieźli do lasów skrwilańskich i tam pogrzebali w zbiorowej mogile.

AWKW Rypin, KHip. Sadłowo; M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 217; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 273; <http://www.sejm-wielki.pl/b/12.354.216/2/12/10/>; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315203/7> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 531; Krajewski, *Cukrownia Ostrowite*, s. 18; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; T. Kretkowska-Kiersnowska, *Kretkowski Jan [w:] Ziemiańskie polscy XX wieku. Słownik biograficzny*, t. 1, s. 86; *Okolice Rypina*, s. 671, gdzie rok urodzenia – 1871; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; *Parafia Sadłowo*, pass.; Z. Pawluczuk, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Kujawach i w ziemi dobrzyńskiej w latach 1906-1939*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie*, t. 18: 2003, s. 83; Piotrowski, *Biogramy*, s. 164-165; Piotrowski, *Słownik*, s. 146; PRS, s. 108; *Rypin między wojnami*, s. 101; Tablica inskrypcyjna na kościele, gdzie data urodzenia – 1870; Wasiak, *Właściciele*, s. 5; *Ziemiańskie*, t. 1, s. 86; *Ziemiańskie dobrzyńskie*, s. 380.

KRETKOWSKI MIKOŁAJ h. Dołęga (†przed 30 VII 1520 r.), dworzanin królewski, kasztelan rypiński i brzeski, wojewoda inowrocławski i brzeski

Był synem Andrzeja (zm. 1480)), wojewody inowrocławskiego i brzeskiego oraz Katarzyny Odrowążówny ze Sprowy (zm. 1497). Posiadał w ziemi dobrzyńskiej Rusinowo pod Rypinem, Kretki Duże, Dzierzno i Płonne oraz Izbicę i Chodecz na Kujawach brzeskich. W 1487 r. był poświadczony jako dworzanin królewski Kazimierza Jagiellończyka. Ok. 1496 r. został kasztelanem rypińskim i był nim do 1501 r., kiedy to zastąpił go Mikołaj Radzikowski h. Ogończyk (1460-1520). W 1497 r. został kasztelanem brzeskim. W maju i w czerwcu 1501 r. był przy królu w Toruniu w czasie odprawy poselstwa krzyżackiego. W październiku tego roku występował już z tytułem wojewody inowrocławskiego.

W dniu 30 marca 1504 r. otrzymał potwierdzenie przywileju Władysława Jagiełły z 1394 i 1398 r. dotyczące lokacji Izbicy Kujawskiej. Cieszył się także zaufaniem króla Aleksandra, który powierzał mu wewnętrzpaństwowe misje dyplomatyczne. Z początkiem 1512 r. otrzymał urząd wojewody brzeskiego. W tym samym roku otrzymał w Piotrkowie potwierdzenie przywileju erekcyjnego miasta Chodcza. W tym okresie pożyczyl królowi Zygmuntowi I bliżej nieznaną sumę pieniędzy. Z końcem 1512 r. król rozstrzygnął spór pomiędzy nim a radnym miasta Brześcia Kujawskiego, od którego mieszkańców zażądał bezprawnie opłaty targowej w Izbicy i Chodczu. Oprócz tych dwóch ostatnich posiadał Rogoźno, Rypin i Drobin, a także liczne wsie i folwarki.

Zonaty dwukrotnie, najpierw z Anną Lubrańską z Lubrańca k. Godziemba, z którą nie miał potomstwa,

a następnie z Anną Pampowską h. Poronia, córką Ambrożego, wojewody sieradzkiego, miał sześciu synów: Krzysztofa; Sylwestra, kasztelana brzeskiego; Erazma, kasztelana gnieźnieńskiego; Andrzeja, dziedzica m.in. Rusinowa i Nadroża w ziemi dobrzyńskiej (1564); Grzegorza Jerzego, wojewodę brzeskiego, właściciela Kretek Dużych i Płonego w ziemi dobrzyńskiej w 1564 i Mikołaja oraz córkę Barbarę, za Janem hr. Latałskim Latalic h. Prawdzic.

AGAD, nr 3648, 3649; AP/Toruń, kat. I, nr 2704; Biliński, *Szlachta*, s. 93; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 270-271 kasztelanem brzeskim mianował go dopiero w 1501; Borucki, *Ziemia*, s. 59; L. Finkiel, *Elekcje Zygmunta I*, Kraków 1910; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315246/7> | 2014; J. T. Lubomirski, *Trzy rozdziały z historii skarbowości w Polsce 1507-1532*, Kraków 1868, s. 23, 60; *Matr. sum.*, t. 4, nr 3149, t. 5, nr 5191; A. Miesz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989, s. 132-134; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 378; *Okolice Rypina*, s. 671-672, gdzie błędny numer tomu *Herbarza Bonieckiego*; A. Prochaska, *Materiały archiwalne wyjęte głównie z metryki litewskiej od 1348 do 1607 r.*, Lwów 1890, nr 224, 229; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; PRS, s. 108; Sławiński, *Kretkowscy*, nr 13.5; T. Sławiński, *Kretkowscy i ich dzieje do połowy XV wieku*, Włocławek-Warszawa 2007, s. 89-102; D. Qurini-Popławska, *Kretkowski Mikołaj*, PSB, t. 15: 1970, s. 284 oraz t. 29: 1986, s. X, t. 30: 1987, s. 85; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 53; *Urzędnicy*, nr 54, 335, 874, 1735; *Zbiór dokumentów*, dok. nr 283; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 245.

KRETKOWSKI ROMAN h. Dołęga (*ok. 1916 r. †13 IX 1939 r. pod Frampolem w Lubelskiem), żołnierz i ofiara Września 1939 r.

Był synem Jana (1868-1939) i Janiny z Turskich h. Rogala, właścicieli Sadłowa k. Rypina. Uczył się w Gimnazjum im. J. Długosza we Włocławku, a następnie w Gimnazjum Ojców Marianów na Bielanych w Warszawie. Ukończył także Szkołę Podchorążych Rezerwy Kawalerii w Grudziądzu.

W sierpniu 1939 r. powołany do Wojska Polskiego. Poległ w bitwie pod Frampolem na terenie Lubelszczyzny.

M. Adamowska, *Czas dłonią rzeźbiony. Opowieść o rypińskiej artystce*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 5: 2012, s. 217; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=roman+kretkowski/7> | 2014; Jasiewicz, *Ziemiańskie*, s. 531; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; Piotrowski, *Słownik*, s. 146; PRS, s. 108; *Ziemiańskie*, t. 1, s. 86; *Ziemiańskie dobrzyńscy*, s. 380.

KRETKOWSKI ZYGMUNT h. Dołęga (*1704 r. †12 VI 1766 r. w miejscowości Bystrze), starosta kowalski, niedoszły kasztelan dobrzyński, wojewoda chełmiński (K 127)

Był synem Ludwika Wawrzyńca i Marii Kaniewskiej h. Nałęcz. W dniu 10 kwietnia 1736 r. nabył starostwo grodzkie kowalskie. Jako niegrodowy starosta, także duninowski, zyskał nominację na kasztelanę dobrzyńską, potwierdzoną 30 maja 1738 r. Nominacja ta jednak nie została zrealizowana na skutek błędnej informacji o śmierci kasztelana dobrzyńskiego, Stanisława Łochockiego, która nastąpiła 15 sierpnia tego roku. Kasztelanem dobrzyńskim po zmarłym Łochockim został 30 grudnia 1738 r. Jakub Zboiński, podkomorzny dobrzyński.

W dniu 2 października 1746 r. mianowany został wojewodą chełmińskim, a przysięgę senatorską złożył 14 października 1746 r. Tę ostatnią funkcję łączył ze stanowiskiem starosty kowalskiego. Starostwo to w 1746 r. odstąpił Andrzejowi Kretkowskiemu.

W sejmie reprezentował kierunek naprawy Rzeczypospolitej. Na polecenie Augusta III Sasa przeprowadził kontrolę szkód wynikłych z przemarszu wojska brandenburskiego. Wniósł o przywrócenie Gdańskowi i Toruniowi prawa bicia monety. W 1751 r. otrzymał Order Orła Białego, a w 1753 r. nominację na starostwo duninowskie i wójtostwo kowalskie.

Ożeniony z Justyną Józefą Łaźniowską h. Pierzchała v. Prus z Obór (zm. 27 V 1751), córką cześnika gostyńskiego Jana Michała, rozwiedziona w 1727 r. z Janem Ossolińskim z Klimuntowa h. Topór, nie pozostawił potomstwa. Spadkobiercą jego posiadłości, z główną rezydencją w Czerwonym Dworze pod Tczewem, został kasztelan elbląski, Juliusz Dziewanowski z ziemi dobrzyńskiej.

Pochowany 12 sierpnia 1766 r. w kościele Ojców Karmelitów w Gdańsku pw. św. Katarzyny.

Jego portret (olej na płótnie) znajduje się w zbiorach Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku.

AGAD, MK, 25-26; Idem, Sig. 20, k. 179, 25, 469, 26, k. 67v; Biblioteka Czartoryskich, Kraków, rkps nr 668, 711, 1106; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 273; P. Czaplewski, *Senatorowie świeccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454-1772*, *Roczniki TNT*, t. 26-28, s. 7; *Diariusze sejmowe z XVI-II wieku*, wyd. W. Konopczyński, t. 1-2; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315219/7> | 2014; W. Konopczyński, *Mrok i świat*, Warszawa 1911, s. 392; *Muzeum Historii Włocławka. Przewodnik*, (Włocławek 1989), s. 22-23; A. Miesz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Wpisani w dzieje Chodcza*, Chodecz-Włocławek 1989, s. 135-136; Paprocki, *Herbarz*, s. 400; *Portret szlachty*, s. 17, 32; PRS, s. 108; J. Staszewski, *Kretkowski Zygmunt h. Dołęga*, PSB, t. 15: 1970, s. 286-287; SBPN, t. 2, s. 504-505; *Urzędnicy*, nr 1037, 1444; T. Zielińska, *Magnateria polska epoki saskiej*, Wrocław-Warszawa 1977, s. 107; Żychliński, *Księga*, t. 16, s. 186.

KRĘPEĆ JAN (XIX w.), ziemianin

Mieszkał w Józefowie w pow. włocławskim. W 1858 r. kupił od Józefy i Tadeusza Wilczewskich majątek Zarzeczewo n. Wisłą za sumę 130 tys. złp, czyli 19,5 tys. rubli. W 1864 r. dokonał podziału majątku, w ten sposób, że swojej córce Teofili i jej mężowi Feliksowi Piechockiemu sprzedał folwark Zarzeczewo Stare wraz z udziałem w karczmie i spichrzu za 12 tys. rubli, czyli 80 tys. zł, natomiast synowi Cezaremu Antoniemu sprzedał Zarzeczewo Nowe z Kępą Małą na Wiśle wraz z udziałem w użytkowaniu karczmy i spichlerza. Syn Cezary miał jemu zapłacić w ciągu sześciu lat w latach sumę 10.650 rubli.

W 1903 r. Cezary Krępeć sprzedał Zarzeczewo Nowe za sumę 15 tys. rubli Adamowi Celebudzkiemu.

AP Włocławek, Akta notariuszy lipnowskich, Akta notariusza Grzegorza Eliasiewicza z Lipna, sygn. 12, nr rep. 3039; RZD, t. 2, cz. 2, s. 217.

KRĘPEĆ JAN (†po 10 IV 1940 r. w Mauthausen lub Dachau), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był właścicielem majątku Podlesie w gminie Rogowo w pow. rypińskim o powierzchni 539 ha. Ukończył Uniwersytet Jagielloński. W 1916 r. przesował koło Polskiej Macierzy Szkolnej w gminie Gójsk. W lipcu 1920 r. był w składzie Obywatelskiego Komitetu Obrony Państwa na powiat rypiński. Przychylna, w porównaniu z niektórymi innymi folwarkami na ziemi dobrzyńskiej, służba dworska uratowała go przed rozstrzelaniem przez sowietów.

Potem był obecny przy wielu przedsięwzięciach społeczno-gospodarczych powiatu rypińskiego, m. in. na okoliczność otwarcia w Rypinie w dniu 14 kwietnia 1923 r. szpitala powiatowego ułożył pochwalny poemat, opublikowany w dodatku do lokalnej gazety.

W dniu 10 kwietnia 1940 r. został aresztowany wraz z grupą innych ziemian pow. lipnowskiego. Najpierw więziony w obozie w Działdowie, następnie w Dachau lub Mauthausen, gdzie został zamęczony.

Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 284; Gazeta Urzędowa Wydziału Powiatowego Powiatu Rypińskiego 1923, nr 12, z 1 VII (dodatek do numeru); Jasiewicz, *Lista*, s. 533; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 104; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 95; Piotrowski, *Słownik*, s. 146; *Rypin między wojnami*, s. 73, 97; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 139, 162; Wasiak, *Właściciele*, s. 4; *Ziemia dobrzyńska*, s. 380.

KRĘPEĆ KONRAD (*1889 v. 1900 r. †na pocz. XI 1939 r. w lasach skrwileńskich), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Tadeusza i Marii ze Staniaszków. Wraz ze szwagrem, Feliksem Tyszką był właścicielem majątku Wildno, który otrzymał od ojca. Majątek ten w 1929 r. liczył 237 ha. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 r.

W dniu 21 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz wraz ze swym szwagrem i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Rozstrzelany w lasach skrwileńskich. Zwłoki Niemcy pogrzebali w miejscu zbrodni.

AP Włocławek, KHip. Wildno; Jasiewicz, *Lista*, s. 534; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Piotrowski, *Biogramy*, s. 165; Piotrowski, *Słownik*, s. 234-235; *Ziemia dobrzyńska*, s. 381.

KROSNOWSKI JAN h. Junosza (†11 IX 1620 r.), podstoli królewski, starosta rypiński

Był synem Seweryna z Krosnowej i Elżbiety ze Skoszewskich. W 1598 r. widzimy go dworzaninem pokojowym królewskim, a w 1600 r. – stolnikiem królewskim. W październiku 1618 r. został podstolim królewskim i urząd ten sprawował aż do śmierci. W dniu 30 maja 1618 r. mianowany starostą rypińskim i już 9 lipca tego roku wykupił od spadkobierców Michała Działyńskiego młyn w Rypinie, zaś w listopadzie 1619 r. uzyskał konsens królewski na dożywotnią dzierżawę wsi Głowińsk.

Ożeniony z Jadwigą Humięcką, a następnie z Elżbietą Wituską z Żyćka, z którą miał syna Feliksa Adriana. Ta ostatnia (II v. za Adamem Parzniewskim, starostą rypińskim) uzyskała dożywocie na dobrach starostwa rypińskiego.

AGAD, MK, 159, k. 212v-213; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 317-318; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315792/7> | 2014; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=315815/7> | 2014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 387; *Okolice Rypina*, s. 672; PRS, s. 108.

KRÓL KAROL (*16 X 1908 r. w Książcach, pow. przemyski †IV 1940 r. w Katyniu), nauczyciel, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich (K 128)

Był synem Andrzeja i Bronisławy z Szymańskich. Po ukończeniu w 1930 r. Seminarium Nauczycielskiego w Przemyślu, w 1932 r. służył w Szkole Podchorążych Piechoty w Zambrowie, gdzie otrzymał stopień podporucznika i z dniem 1 stycznia 1934 r. przydzielony do 63. pułku piechoty. W latach 1936-1939 r. był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Kiełpinach w pow. rypińskim.

W końcu sierpnia 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego w składzie 63. pułku piechoty we Lwowie. Po klęsce armii polskiej został wzięty do niewoli sowieckiej. Trafił do obozu w Kozielsku, skąd 20 stycznia 1940 r. skierował ostatnią pocztówkę do rodziny mieszkającej na Wołyniu. W kwietniu 1940 r. został zamordowany w Katyniu przez NKWD.

Ożeniony ze Stanisławą Górą, siostrą Edwarda Górnego, kierownika Szkoły Powszechnej w Wąpielsku, pozostawił syna Witolda (ur. 1938).

W listopadzie 1969 r. Zarząd Oddziału ZNP w Rypinie ufundował w szkole w Kiełpinach poświęconą jego pamięci, gdzie jednak mylnie podano, że zginął „jesienią 1939 r.”.

CAW, Ap. 12926; *Katyrń. Księga*, s. 311; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 180; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; WIH, MiD, L.W. 025/2 z 9 IV 1940 r.; Z. Żuchowski, *Przyczynek do dziejów Szkoły Podstawowej w Wąpielsku w latach 1918-1999*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 131. Niewymieniony w *Kujawsko-dobrzyńskiej liście katyńskiej*, Kubiak-Karpus, ani też w *Słowniku*, Piotrowskiego; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174, gdzie mylna inf., że został rozstrzelany na początku listopada 1939 r. w rypińskim więzieniu, zwanym Domem kaźni; Żuchowski, *Szkoły*, s. 88.

KRÓLIKOWSKA HELENA (*1885 r. w Zapustku w pow. nieszawskim †18 III 1994 r.), nauczycielka, społeczniczka, działaczka ZNP, kierownik szkoły w Długiem i Wąpielsku (K 129)

W 1912 r. ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Po uzyskaniu starannego wykształcenia swoją pierwszą pracę w oświacie podjęła daleko od dotychczasowego miejsca pobytu, bowiem trafiła aż na Śląsk, do Zawiercia, do szkoły fabrycznej z polskim językiem wykładowym. Po pewnym czasie powróciła do ziemi dobrzyńskiej i trafiła do szkoły w Długiem k. Rypina, mającej od 1912 r. swoją siedzibę w Kozłówcu, na terenie kolonii osadniczej, wchodzącej w skład miejscowości Długie. Nominację na nauczyciela i jednocześnie kierownika w dłużej szkole uzyskała w 1913 r. Przez wiele następnych lat pracowała jako jedyny pedagog w tej placówce. Prowadziła szkolną kronikę, która przetrwała do dziś, a która jest doskonałym informacją na temat życia placówki oraz społeczeństwa Długiego i okolic. Obwód szkoły obejmował Długie – wieś oraz Kozłowiec, Rakowo, Czyżewo i Marianowo. Siedziba placówki szkolnej w Długiem,

wzniesionej tuż przed I wojną światową, mieściła się starym zwyczajem na terenie kolonii Kozłowiec. Była to szkoła pięcioklasowa, obejmując oddziały/klasy I-V. W 1938 r. obchodziła 25. rocznicę pracy pedagogicznej w Długiem, Zarząd Gminy Wąpielsk postanowił ją w szczególny sposób wyróżnić, nazywając jej imieniem bibliotekę gminną. Rozbudowana placówka biblioteczna miała niebawem powstać, jednak ostatecznie plan ten nie został zrealizowany z powodu rychłego wybuchu II wojny światowej. W 1938 r. Rada Gminna w Wąpielsku zorganizowała dla niej uroczystość jubileuszową dla H. Królikowskiej, na której wójt gminy, Franciszek Jarecki powiedział: „*Nie życzę Pani 100 lat, bo to nierealne, ale życzę długich lat życia*”. Jak widać, pomylił się życzliwie. W tym dniu bibliotekę gminną nazwano jej imieniem.

W latach 30. XX w. mocno angażowała się do działalności społecznej, pełniła m. in. funkcję sekretarki Kół Gospodyń Wiejskich w pow. rypińskim, którym kierowała, po A. Gniazdowskiej, Irena Reinhard.

Po wybuchu wojny, będąc zagrożona aresztowaniem przez Niemców, ukrywała się przez cały okres okupacji. Początkowo, przez ponad rok, nadal przebywała w Długiem, prowadząc nawet tajne nauczanie. Nie chcąc jednak narażać miejscowej ludności, pod koniec 1940 r. znalazła schronienie w Skępem. Następnie wyjechała do Warszawy, gdzie była świadkiem powstania warszawskiego. Po upadku powstania przedostała się do Piotrkowa Trybunalskiego. Tam zastało ją wyzwolenie. O swoim losie w czasie wojny napisała w ten sposób: „*Dzięki właściwemu stosunkowi z ludnością przeżyłam drugą wojnę światową. Niemcy szukali, lecz ludność miejscowa ukrywała mnie przez półtora roku z narażeniem siebie, dbając o mnie jak o własne dziecko. Nieraz gospodarz, młócąc zboże, w razie niebezpieczeństwa odpręgał konie od kieratu i wywoził mnie w bezpieczniejsze miejsce. Skoro ich zaczęli wysiedlać, uciekłam do Skępego, a później do Warszawy*”.

W lutym 1945 r. powróciła do Długiego. Po zakończeniu okupacji hitlerowskiej szkoła w Długiem została uruchomiona prawdopodobnie jako pierwszy punkt oświatowy w gminie Wąpielsk. Wkrótce po wyzwoleniu, na początku lutego 1945 r., rozpoczęły się zajęcia w starym gmachu, zlokalizowanym w Kozłowcu. Powróciła z okupacyjnej tułaczki, pokierowała całością pracy organizacyjnej placówki, podobnie jak w czasach przedwojennych, jako jedyny nauczyciel. Na początku do nauki zgłosiło się aż 130 uczniów. Część z nich miała już po 17-18 lat, koniecznie chcąc nadrobić utracony wojną czas. Kursy dla młodzieży odbywały się wieczorami. Początki działalności szkoły po wojnie były niezwykle trudne, brakowało prawie wszystkiego: niezbędnego sprzętu, pomocy naukowych, ławek, papieru, zeszytów i książek. W następnym roku uległa wreszcie długo oczekiwana poprawa sytuacji kadrowej szkoły, bowiem drugiego nauczyciela objął Kazimierz Błaszkiwicz. Wraz z początkiem roku szkolnego 1950/1951 szkoła w Długiem stała się szkołą sześcioklasową. Zajęcia prowadzono w klasach I-VI. Jednocześnie z pracy odszedł nauczyciel Kazimierz Błaszkiwicz, a jego miejsce zajął Zenon Biernacki, ale wkrótce został powołany do służby w wojsku. To

sprawiło, że w szkole znów pozostał tylko jeden pedagog – Helena Królikowska, kierownik placówki.

Z powodu zwiększania się liczby uczniów i oddziałów szkolnych w latach pięćdziesiątych doszło do częściowego rozproszenia lokalizacji szkoły. Podczas gdy większość klas miała zajęcia w głównym budynku w Kozłowcu, pozostałe zostały przeniesione do oddalonego o ponad 3 km pałacu, dawnej siedziby rodziny Borzewskich, który pełnił rolę czwartego w historii punktu szkolnego w Długiem. W dawnym dworze istniały też przejściowo mieszkania nauczycielskie. Oprócz zajęć dydaktycznych dla uczniów szkoła prowadziła dodatkowo kursy wieczorowe dla dorosłych i kursy dla analfabetów. U schyłku lat pięćdziesiątych, w roku szkolnym 1957/1958 Publiczna Szkoła Powszechna w Długiem zmieniła swoją oficjalną nazwę na: Szkoła Podstawowa w Długiem. Był to efekt przemian organizacyjnych o zasięgu ogólnopolskim. W dalszej kolejności ważną rolę w dziejach placówki odegrał rok 1963. Wówczas jako wieloletni kierownik szkoły i działacz Związku Nauczycielstwa Polskiego, po pięćdziesięciu latach pracy w zawodzie nauczycielskim (1913-1963), odeszła na zasłużoną emeryturę, w wieku 78 lat. Jej zasługi dla miejscowego szkolnictwa są nie do przecenienia.

Po przejściu na emeryturę zamieszkała w Rypinie. Odznaczona była m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką „Bojownikom Niepodległości RP za Tajną Służbę Pedagogiczną” i Złotą Odznaką ZNP. Zmarła w wieku 109 lat. Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AP Włocławek, Akta Inspektoratu Szkolnego w Rypinie z lat 1917-1939, Statystyka szkolna, Sprawozdanie kierowników szkół według stanu na 1 grudnia 1931 r.; Idem, Sprawy różne 1931-1932; Wychowanie fizyczne i harcerstwo 1931-1939, sygn. 4; AS Wąpielsk, Kronika szkoły, pass; B. Balcerowicz, *W 109 urodziny. Długie, pracowite życie*, Ziemia Rypińska 1994, nr 3, s. 6; Chelmicki, *Powiat*, s. 49; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 389-390; A. Graczkowski, *Długie Życie i nauczycielska pasja. Helena Królikowska (1885-1994)*, Rocznik Dobrzyński, t. 5: 2012, s. 89-100; A. Graczkowski, *Z dziejów Szkoły Podstawowej w Długiem (XIX-XX w.)*, Rocznik Dobrzyński, t. 3: 2010, s. 123 i n.; Krajewski, *Kujawy i ziemia dobrzyńska*, s. 249 i n.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 81; M. Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 31-32, 47; Kronika Rypińska 1992, nr 2; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie; Z. Żuchowski, *Druga wojna światowa i okupacja hitlerowska*, [w:] P. Gałkowski, Z. Żuchowski, *Wąpielsk i okolice. Monografia wsi ziemi dobrzyńskiej*, Rypin-Wąpielsk 2003, s. 288; Żuchowski, *Szkoły*, s. 82 i n.

KRUK STANISŁAW (*6 II 1904 r. w Miszewku Strzałkowskim pod Płockiem †2 IX 1962 r. w Trąbinie), organista, uczestnik wojny obronnej 1939 r., żołnierz AK, więzień NKWD

Był synem Stanisława i Franciszki. Po ukończeniu Szkoły Organistowskiej w Płocku, w 1930 r. podjął pracę jako organista w Poniatowie. W 1938 r. przeniósł się do Trąbina.

Brał udział w kampanii wrześniowej. Po powrocie z wojny zatrudniony został w urzędzie gminy Radomin. W maju 1940 r. zaprzysiężony został do POZ „Znak” przez kpt. czasu wojny Antoniego Zielińskiego, organistę z Rypina. Był jednym z organizatorów konspiracji w ramach Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej w placówce Dobrzyń n. Drwęcą. W Obwodzie AK

Rypin prowadził działalność wywiadowczą w zakresie gospodarczym, wojskowym i kontrwywiadowczą, mającą na celu zbieranie informacji o niemieckich służbach policyjnych i zamierzeniach niemieckiej administracji wobec ludności polskiej.

Po wkroczeniu wojsk radzieckich, w dniu 24 stycznia 1945 r. został aresztowany przez sowieckie NKWD i wywieziony w okolice Czelabińska. Zwolniony w 1946 r. po dwóch latach pobytu w łagrze. Powrócił do Polski i rozpoczął pracę jako organista w Bonisławiu, a następnie w Świeńsku pod Mławą. W 1948 r. zamieszkał ponownie w Trąbinie, gdzie pracował w parafii jako organista.

Pochowany na cmentarzu w Trąbinie.

AFGEZ, Spuścizna po S. Suszyńskim, rel. B. Buchalskiego, J. Grajkowskiego, A. Zielińskiego, L. Żolobińskiego; *Brzuze*, s. 350; Golon, *Represje*, s. 204; M. Golon, *Żołnierze Pomorskiego Okręgu Armii Krajowej deportowani przez NKWD do ZSRR w 1945 r.*, [w:] *Armia Krajowa na Pomorzu*, Toruń 1993, s. 188; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 353; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 146, 306, 336; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 774, 782-783; K. Sidorkiewicz, *Represje władz polskich wobec uczestników konspiracji na Pomorzu*, [w:] *Powojenne losy konspiracji na Pomorzu*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 82; K. Sidorkiewicz, *Zdrada*, *Ilustrowany Kurier Polski* 1991, nr 72, s. 6; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Trąbinie.

KRUPA PIOTR (*1 VIII 1903 r. †17 II 1943 r. w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Fabiankach, ofiara zbrodni niemieckich

Do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechniej w Fabiankach. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Dachau, gdzie otrzymał numer obozowy 4444. Tam poniósł śmierć.

Chart, *Spis*, s. 128; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 147; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 181, 287.

KRUPOP WOJCIECH (*23 III 1898 r. w Radostowie k. Wielunia), kapłan, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

W dniu 23 stycznia 1927 r. został wyświęcony na kapłana. Był proboszczem w Suminie w pow. lipnowskim. W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz i osadzony w więzieniu w Lipnie. Następnie był więziony w toruńskim Forcie VII (od 24 października 1939), w obozie Stutthof (od 12 stycznia 1940), Sachsenhausen (od 10 kwietnia 1940) i Dachau (od 12 grudnia 1940). W tym ostatnim obozie nadano mu numer obozowy 22654. Mimo tragicznych warunków panujących w obozie zdołał przeżyć i w kwietniu 1945 r. został wyzwolony przez wojska amerykańskie.

Po wojnie służył gorliwie w pracy duszpasterskiej. Ks. W. Lewandowski wspominał go bardzo ciepło: „Ks. Wojciech Krupop. Właściwie nie znaliśmy jego imienia. Ale i on naszych nie pamiętał. Wszyscy byliśmy Pietrkami. Nietrzęsące się ręce i głowa zwracały uwagę, ale ta dobroć promieniująca z twarzy. Wyda-

jąca się być aż niemożliwą u człowieka, na którym w strasznych czasach przeprowadzano eksperymenty medyczne. Ile godzin, miesięcy, lat, spędził w konfesjonale, spowiadając swoich ukochanych Pietrków i Zosie? Ile lat był moim spowiednikiem? Ile książek pięknie oprawionych po sobie zostawił? Czasu nie wróci, ale marzę o chwili, gdy wracając z konfesjonatu trzęsącą się ręką do piersi przycisnie, po głowie pogłaszcząc szepcząc Pietruś...”.

Domagała, *Dachau*, s. 148; Jezierska, *Transporty*, s. 168; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 150; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 138, 152; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 200; W. Lewandowski, *Spotkałem świętego*, http://kosciol.wiara.pl/doc_pr/1346451.Spotkałem-swietego/7 2014.

KRUSCHE ERNST WALDEMAR (*11 VIII 1897 r. w Rypinie †2 VIII 1941 r. w Warszawie), pastor w Michałkach i Rypinie (K 130)

Był synem nauczyciela i kantora ewangelickiego, Reinholda Krusche. W latach 1917-1923 studiował teologię w Lipsku i Rostoku. W 1923 r. objął wikariat w Warszawie, a w 1924 r. został mianowany pastorem w Tuczynie na Wołyniu.

W 1931 r. wrócił w rodzinne strony i objął stanowisko pastora parafii ewangelicko-augsburskiej w Michałkach k. Rypina. Wtedy mocno związał się z niemieckim ruchem nacjonalistycznym wśród miejscowych kolonistów niemieckich, za co więziony był w Berezie Kartuskiej. Patronował powstaniu w 1936 r. dwóch komórek Jungdeutsche Partei für Polen w Somsiorach i Zbójenku. Ta ostatnia pozostawała pod jego opieką. Kierował także szkoleniem Hitlerjugend w szkołach niemieckich w pow. rypińskim.

W czasie pobytu w Rypinie próbował włączyć się w życie społeczne miasta, m. in. jesienią 1931 r. wszedł w skład Powiatowego Komitetu Pomocy Bezrobotnym, a w 1935 r. był wiceprezesem (razem z dr. F. Dłutkiem) Zarządu Oddziału PCK.

Od 1 stycznia 1938 r., powołaniu samodzielnej parafii, był pastorem parafii w Rypinie. Po wkroczeniu wojsk niemieckich do Rypina w dniu 7 września 1939 r., mianował nauczyciela szkoły w Somsiorach, Augusta Nikolai'a szefem rypińskiego Selbstschutzu. Jesienią 1939 r. objął funkcję pastora niemieckiej gminy w Warszawie oraz superintendenta w Generalnym Gubernatorstwie.

Utonął w czasie kąpieli w Wiśle w Warszawie.

Po jego śmierci pastorami rypińskimi byli kolejno: Hugo Karl Schmidt i Bruno Gustaw Czerwiński.

Najpewniej miał syna Dietricha, ur. w 1935 r. w Rypinie, późniejszego niemieckiego lingwistę, pisarza, specjalistę z zakresu hermeneutyki interkulturowej (mieszka w południowej Francji) (K 131).

Galkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 341-342, gdzie mylna data śmierci - 1942; <http://www.a1-verlag.de/de/author/43/3> X 2013; D. Kleindienst, *Superintende Waldemar Krusche (zm. 2. 8. 1942)*, *Weg und Ziel* 1962, nr 11, S. 3; E. Kneifel, *Die Paston der evangelisch-augsburgischen Kirche in Polen. Ein biographisches Pfarrerbuch*, Eging 1996, s. 117-118; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 24-26; Kronika Rypińska 1925, nr 20; Rolnik Rypiński 1931, nr 4, z 8 X; *Rypin między wojnami*, s. 193, 260-261; A. Treichel, *Geschichte d Deuschtums von Rippin und Umgegend*, Schwabach 1962, s. 129-133; Wasz-

kiewicz, *Dobrzyń*, s. 106; J. Wultański, *Historia ewangelicyzmu brodnickiego*, Brodnica 1998, s. 128; Zielińska, *Prasa powiatu rypińskiego*, s. 102.

KRUSZEWSKI JÓZEF WINCENTY (*4 III 1843 r. we wsi Wojty-Zamoście k. Płońsk †6 X 1922 r. w Oborach k. Rypina), kapłan zakonny, karmelita, zmarł w opinii świętości (K 132)

Był synem Ignacego i Julianny z Wróblewskich drobnych gospodarzy. We wczesnym wieku młodzieńczym, mając 17 lat, wstąpił do Zakonu Karmelitów Prowincji Wielkopolskiej i przyjął imię zakonne Wincenty. W dniu 4 marca 1861 r. złożył pierwsze śluby zakonne, a w dwa tygodnie później, w dniu 19 marca 1861 r. został przeniesiony do Obór, gdzie przebywał do początków 1863 r. Tutaj, u boku miejscowego przeora o. Piotra Ochlewskiego był świadkiem wybuchu powstania styczniowego i udziału w nim miejscowego klasztoru. Następnie został przeniesiony do konwentu warszawskiego, gdzie był aż do otrzymania święceń kapłańskich.

W 1879 r. został wyświęcony na kapłana i rozpoczął pracę w klasztorze Ojców Karmelitów w Oborach. W 1906 r. historyk kościołów w ziemi dobrzyńskiej, ks. Walenty Żaluska pisał o nim: „*Cichy, pokorny, pobożny, świętobliwy i uczony*”. W 1904 r., odpowiadając na kwestionariusz biskupa płockiego dotyczący czci Matki Boskiej w diecezji płockiej, zebrał cenne informacje, traktujące o historii kościoła i klasztoru w Oborach. Posiadał opinię gorliwego i pracowitego kapłana. Pełnił różne funkcje kościelne i zakonne, wykazując przy tym wielką rzetelność i mądrość. Z natury był cichy, pokorny i miłosierny. Zasłynął z heroicznym cnót i cieszył się niezwykle trudnymi łaskami. Był mężem modlitwy i gorliwym czcicielem Najświętszej Maryi Panny. Rozszerzał na całą ziemię dobrzyńską kult Matki Boskiej Bolesnej-Oborskiej. Zajmował się także ziołolecznictwem i praktyką lekarską. Zmarł w opinii świętości. Pochowany w podziemiach kościoła w Oborach od strony wirydarza.

W 1937 r. K. Sokołowski wykonał jego portret, obecnie znajdujący się w klasztorze oborskim. W czerwcu 1949 r. ówczesny przeor klasztoru oborskiego, o. Bronisław Alfons Tomaszewski, ufundował pamiątkową tablicę w językach łacińskim i polskim i kryptę grobową poświęconą jego pamięci. W 2002 r. została ona odnowiona staraniem ówczesnego przeora i kustosa Oborskiego Sanktuarium, o. Andrzeja Malickiego.

Począwszy od roku 1998 r. o. Piotr Męczyński rozwija kult tej osoby. (P. Męczyński, o. *Wincenty Kruszewski (1843-1922), kapłan-karmelita z Sanktuarium M. B. Matki Bolesnej w Oborach* (Obory 1988, t. 1-2, mps). Przy jego grobie liczni pielgrzymi składają modlitwne prośby, zostawiają też zdjęcia osób, dla których proszą o jego wstawiennictwo. W dniu 5 października 1998 r. kryptę grobową o. Wincentego odwiedził także ówczesny biskup płocki, Zygmunt Kamiński, który zachęcał wówczas zebranych do modlitwy o szczęśliwe zgromadzenie niezbędnych dokumentów do wszczęcia procesu beatyfikacyjnego Ojca Wincentego.

AKO, Kronika Klasztoru, t. 1, s. 38, 61-63, t. 2; Idem, Protokół z uroczystości poświęcenia tablicy pamiątkowej ku czci śp. o. Wincentego Kruszewskiego, kapłana Zakonu OO. Kar-

melitów Trzewickich, Obory 1949; http://www.obory.com.pl/?a=aktualnosc&typ=11&id_item=250/11 VIII 2013; J. O., *U stóp Matki Boskiej Bolesnej łaskami słynącej w kościele Ojców Karmelitów w Oborach. Nowenna i modlitwy*, Obory 1927, s. VII, VIII, 12; J. Janowiak, *W objęciach Ojca. O. Wincenty Józef Kruszewski OC (1843-1922)*, Obory 2002, pass.; M. Krajewski, *Karmel Oborski*, Rypin 1981, s. 4; Krajewski, *Kościół*, s. 5, 34, 75, 80; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 219-220; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 153; M. Krajewski, *Sanktuarium maryjne Ojców Karmelitów w Oborach. Zarys dziejów, architektury i kultu*, Obory 1983, s. 11; Krajewski, *Tronująca*, s. 98-99; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 21-22; R. Róg, *Karmelici*, Kraków 1997, s. 120; Smoleński, *Kościół*, s. 70, 93; W. Żaluski, *Cudowna figura Matki Boskiej Bolesnej w Oborach 1605-1905*, Płock 1906, s. III, 20-26; Żaluski, *Figura*, s. 20.

KRUSZEWSKI STANISŁAW (XIX/XX w.), nauczyciel, działacz niepodległościowy, społecznik

Był pierwszym nauczycielem szkoły elementarnej w Dobrzejewicach, gdzie został sprowadzony przez ówczesnego proboszcza parafii, ks. Waleriana Zgliczyńskiego. Był kierownikiem tej szkoły w latach 1890-1907. Mimo trwającego procesu rusyfikacji szkolnictwa polskiego troszczył się o język polski. Raz w tygodniu w godzinach popołudniowych organizował potajemne kursy nauki czytania i pisania, przeznaczone głównie dla strażaków. Dzięki pomocy Feliksa Flatho, właściciela ziemskiego z Mierzynka uruchomił czytelnię ludową.

W 1894 r. w tej miejscowości współorganizował straż ogniową i był jej pierwszym naczelnikiem, a prezesem Jakub Wernik, sekretarz Sądu Obywatelskiego.

Dobrzejewice-historia, <https://sites.google.com/site/dobrzejewice87123/historia> /7 I 2014; Giziński, *Historia Dobrzejewic*, s. 28, 48, 82.

KRUSZYŃSKI MARIAN (n. Krzużewski v. Kraszewski), (†9 VII 1863 r. pod Szczutowem-Bliznem w ziemi dobrzyńskiej), powstaniec 1863 r.

Pochodził z Golubia. W 1863 r., na wieść o wybuchu powstania, przeszedł graniczną Drwęcę i znalazł się na terenie ziemi dobrzyńskiej. Tu wstąpił do oddziału powstańczego, pełniąc w nim funkcję oficera kosynierów.

Poległ w bitwie z oddziałem wojska rosyjskiego pod Szczutowem-Bliznem niedaleko Sierpca.

Pochowany na cmentarzu w Szczutowie w zbiorowej mogile.

Bukowski, *Pomorze*, s. 152; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 124, 302; Krajewski, *Powstanie*, s. 115; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 117, 228; Lissowski, *Powstanie*, s. 114; Zieliński, *Bitwy*, s. 239.

KRYSIAK ANDRZEJ (*23 XI 1881 r. w Brwilnie k. Płocka †na przeł. IV/V 1940 r. w Działdowie), kapłan rzymskokatolicki, prefekt Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, kanonik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Stanisława i Anny z Figłów. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Radziwiu i miejskiej w Płocku, w 1900 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku wraz ze swym ziomkiem Franciszkiem Flaczyńskim. Po trzech latach pobytu w seminarium, w

1903 r. wyjechał na studia do Akademii Duchowej w Petersburgu. W 1906 r. przyjął święcenia kapłańskie i powrócił do kraju ze tytułem magistra teologii. Przez rok był prefektem gimnazjum Polskiej Macierzy Szkolnej (obecnie Gimnazjum im. W. Jagiełły) w Płocku.

W 1908 r. przeszedł na prefekta Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie k. Lipna. W latach pierwszej wojny światowej wraz z seminarium został ewakuowany do Rosji, gdzie następnie pracował wśród licznej Polonii polskiej.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości w 1918 r., powrócił do kraju i przeszedł do pracy w duszpasterstwie parafialnym. Został proboszczem i dziekanem w Chorzelach. Za gorliwą pracę przy restauracji miejscowego kościoła został odznaczony honorową kanonią pułuską. Po 20 latach pracy w Chorzelach na własną prośbę przeszedł na probostwo do Dzierżogowa.

Po wybuchu drugiej wojny światowej, już w dniu 2 września 1939 r. został aresztowany, a następnie przewieziony do Działdowa, a stamtąd do klasztoru Ojców Franciszkanów pod Olsztynkiem. Na początku 1940 r. został wywieziony do obozu w Hohenbruch w Prusach Wschodnich. W połowie marca 1940 r. wraz z wieloma księżmi z diecezji płockiej został przewieziony do obozu w Działdowie. Był już bardzo wyczerpany i osłabiony. Ostatni raz widziano go w grupie księży w kwietniu tego roku. Dokładna data jego śmierci nie jest znana.

Nie jest znane także miejsce jego pochówku.

Biskupi i księża, s. 240; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 291-293; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 84-85; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 306; Jezusek, *Męczeński koniec*, s. 80; (W. Jezusek), *Ks. kan. Andrzej Krysiak, proboszcz parafii Chorzele*, MPP 1949, nr 9, s. 360-363; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 106; *Księża zamordowani*, s. 151; Ossowski, *Kościół*, s. 29, 207, 378, 381, 382, 415, 433; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 145; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 8.

KRYSKA STANISŁAW (*17 IV 1907 r. w Łodzi †22 XI 1998 r. w miejscowości Grodków), elektryk, działacz lewicowy i społeczny (K 133)

Był synem Józefa i Józefiny z Koprowiczów. Pracę zawodową rozpoczął na terenie miasta Lipna w 1945 r. jako elektryk. Wniósł istotny wkład w rozwój elektryfikacji Lipna i okolic. Przez cały okres swej pracy zawodowej pełnił wiele funkcji partyjnych i społecznych. Pełnił różne funkcje w mieście. Był także radnym Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie. W 1972 r. przeszedł na emeryturę.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski, Medalem Zwycięstwa i Wolności oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi. Miejska Rada Narodowa w Lipnie uchwałą z dnia 22 stycznia 1978 r. wpisała go do „Księgi Zasłużonych dla Miasta Lipna”.

Obywatele Lipna, s. 88; Stanisław Kryska, http://www.umlipno.pl/pl/page,stanislaw_kryska,173,218.html/3 IV 2014.

KRYSKI STANISŁAW h. Prawdzic (*ok. 1535 r. †26 VI 1595 r.), starosta rypiński i dobrzyński, kasztelan raciąski, wojewoda mazowiecki, poseł na sejm

Był synem Pawła z Kryski i Anny ze Szeńskich z Sokołowa h. Dołęga. W latach 1564-1565 razem z bratem Szczęsnym występował jako starosta dobrzyński. Po lustracji starostwa, w dniu 20 sierpnia 1566 r. otrzymał zgodę na wykup wójtostwa wsi Lenie Wielkie, wchodzącej w skład starostwa dobrzyńskiego, z rąk Marcina Rudnika i innych dzierżawców. W 1569 r. starostwo dobrzyńskie otrzymał w dożywocie po bracie Wojciechu. W skład starostwa, oprócz Dobrzynia n. Wisłą i Leni Wielkich, wchodziła także wieś Skaszewo. Od 1564 r. także ze średnim bratem, Szczęsnym posiadał starostwo niegrodowe rypińskie. Przed 1595 r. otrzymał je w dożywocie po bracie Wojciechu. W 1569 r. na sejmie występował z tytułem starosty dobrzyńskiego.

Podczas sejmu lubelskiego w 1569 r., z którego został wyznaczony lustratorem królewskich ziem w Wielkopolsce, podpisał akt unii. W czasie pierwszego bezkrólewia, współdziałał z biskupem wrocławskim, Stanisławem Karnkowskim z Karnkowa k. Lipna, stając na stanowisku prerogatyw dla prymasa.

Miał braci: Wojciecha, sekretarza królewskiego i Szczęsnego.

Był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Małgorzata, córka wojewody płockiego, Arnolda Uchańskiego h. Radwan, brata prymasa Polski, z którą miał czterech synów: Wojciecha, Szczęsnego; Pawła (zm. w wieku dziecięcym); Piotra (zm. w wieku 28 lat, 7 IX 1600) oraz Elżbietę i Barbarę. Następnie ożeniony z wdową po Janie Mikołaju Wodyńskim, Katarzyną z Kosińskich z Kosianki h. Rawicz, która po jego śmierci w 1603 r. wyszła za Jana Zbigniewa Ossolińskiego z Klimuntowa h. Topór. Ten ostatni w 1608 r. starostwo niegrodowe rypińskie scedował Michałowi Działyńskiemu.

Pochowany w rodzinnym Drobinie, gdzie w kościele syn Wojciech wystawił mu nagrobny pomnik.

AGAD, ASK, sygn. LVI D4, k. 183-197; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 385; Z. Górski, *Inwentarz starostwa dobrzyńskiego z 1616 r.*, *Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie* 1990, t. 7, s. 230; Z. Górski, *Z dziejów starostwa rypińskiego w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 114; <http://127.0.0.1:2317/minakowski/?i=317186/7 I 2014>; H. Kozakiewiczowa, *Nagrobki Kryskich w Drobinie koło Płocka*, *Biuletyn Historii Sztuki* 1956, s. 19-20; *Lustracje województw wielkopolskich i kujawskich 1564-1565*, cz. 1. wyd. A. Tomczak et al., Bydgoszcz 1961, t. 1, s. LVII; *Matr. sum.*, t. 5, nr 3476; J. Matuszewski, *Sprzedawalność urzędów w Polsce*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 1964, t. 16, z. 2, s. 108-109; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 405; *Okolice Rypina*, s. 672-673; PRS, s. 109; *Vol. Leg.*, t. 2, f. 751, 767, 785, 858, 882, 890, 914, 1088, 1200; R. Żelewski, *Kryski Stanisław h. Prawdzic*, *PSB*, t. 15: 1970, s. 486-488 oraz t. 24: 1979, s. 430; Żychliński, *Księga*, t. 18, s. 218.

KRYSKI WOJCIECH h. Prawdzic (*ok. 1530 r. †XI 1562 r. w Pułtusku), sekretarz królewski, dyplomata, podkomorzy płocki, starosta dobrzyński i rypiński

Był najstarszym z trzech synów Pawła z Kryski, wojewodzica płockiego i Anny ze Szeńskich z Sokołowa h. Dołęga. Studiował w Bolonii i Padwie. W tej ostatniej zorganizował kółko filozoficzne dla Polaków. Po powrocie do kraju, 25 maja 1550 r. przyjęty został na dwór królewski, gdzie miał prawo utrzymywać

na koszt monarszy osiem koni. W dniu 17 stycznia 1551 r. mianowany został sekretarzem królewskim. Pod koniec 1552 r. wybrał się z misją do papieża Juliusza III. W nagrodę za pomyślne załatwienia spraw, otrzymał 25 stycznia 1554 r. starostwo dobrzyńskie z dożywociem Dobrzyń i Rypinie oraz wsiach Lenie i Skaszewo k. Dobrzyń n. Wisłą. Potem uczestniczył jeszcze w wielu misjach dyplomatycznych, m. in. do królowej Bony, do Anglii, do elektora brandenburskiego. W 1557 r. towarzyszył Zygmuntovi Augustowi w wyprawie pospolskiej i 6 września tego roku otrzymał starostwo mławskie.

Niesiecki pisał o nim: „*Wojciech był podkomorzym Płockim, starostą Dobrzyńskim i Mławskim, dworzanninem królewskim, mąż nauki wytwornej, w filozofii i jurisprudecyi biegły, skąd August I. Król Polski w różnych go zażywał legacyach, to do Papieża, to do Cesarza, to do Hiszpanji, to do Anglii...*”.

W czasie licznych podróży zajmował się poszukiwaniem zaginionych rękopisów autorów klasycznych. W czasie jednej z nich miał podobno w jednym z angielskich klasztorów odnaleźć pierwsze księgi dzieła Cyserona pt. *De republica*.

Miał braci: Feliksa i Stanisława. Najmłodszy brat, Stanisław przed rokiem 1576 r. wystawił mu w kościele w Drobinie, istniejący do dziś, renesansowy nagrobek dłuta nieznanego artysty, „*nad nadzieje z wielkim żalem wszystkich, wieku swego 33. żyć przestał, któremu Kochanowski rytmem Polskim pogrzebową napisał kondolencyą*” (Niesiecki).

Zmarł w stanie bezzęnnym.

AGAD, MK, 84, k. 325, k. 392; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 384; Z. Górski, *Z dziejów starostwa rypińskiego w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Rypin. Szkice z dziejów miasta*, pod red. M. Krajewskiego, Rypin 1994, s. 114; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=317183/712014>; H. Kozakiewiczowa, *Nagrobki Kryskich w Drobinie koło Płocka*, Biuletyn Historii Sztuki 1956, s. 4-5; W. Maciejewska, *Wojciech Kryski, sekretarz kancelarii królewskiej Zygmunta Augusta*, [w:] *Księga ku czci O. Haleckiego*, wydana w 25-lecie jego pracy naukowej, Warszawa 1935, s. 143-156; *Matr. sum.*, IV, nr 21575, V, nr 6359, 6365, 6366, 6369, 6387, 6444, 6705, 6841, 7333, 7403, 8131, 8419, 8981; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 405; *Okolice Rypina*, s. 673; PRS, s. 109; SGKP, t. 10: 1889, s. 659; R. Żelewski, *Kryski Wojciech h. Prawdzic*, PSB, t. 15: 1970, s. 488-490, gdzie jednak mylnie: „Liahc”, zamiast – Leniach.

KRYSTOSIK JAN TEOFIL, ps. „Jan Ratyński”, (*27 IV 1901 r. we wsi Mokry Las w parafii Wąsewo †5 VI 1940 r. w we Mokry Las), kapłan rzymskokatolicki, prefekt Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, dydaktyk religii, popularyzator historii

Był synem Janem i Apolonii. W 1918 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku, gdzie w dniu 6 maja 1926 r. przyjął święcenia kapłańskie. Przez dwa lata był wikariuszem przy katedrze płockiej. Potem pracował przy Klasztorze Ojców Bernardynów w Skępem. Przez dziesięć lat, w okresie 1927-1936, będąc prefektem w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, wspomniany był przez ówczesnych seminarzystów jako „*porządny, bez bigoteryjnych, czy fanatycznych skłonności, wysoce kulturalny, o szerokich zainteresowaniach, młody człowiek, lubiany przez młodzież, który zostawił po sobie cenną książeczkę, krótką, źródłowo opracowaną, monografię Skępego i klasztoru w Wymyślinie*”. Krótko, bo do października 1933

r. występował jako proboszcz parafii w Skępem, a obowiązki prefekta przejął po nim nie mniej gorliwy katecheta, bernardyn, ojciec Sylwester Niewiadomy. W czasie pobytu w Skępem pisał i publikował artykuły głównie łamach „*Miesięcznika Pastorskiego Płockiego*”, występując niekiedy pod pseudonimem „Jan Ratyński”, m. in. „*Kapłan a nauczyciel*” (1929), „*Niedomagania w nauczaniu religii*” (1930), „*W sprawie domu rekolekcyjnego w Skępem*” (1933) „*Refleksje po odpuście skępskim*” (1934). Na jego dorobek katechetyczny do dziś powołują się moderatorzy tej ważnej sfery życia duchowego człowieka. Pozostawił kilka istotnych pozycji zwartych, w tym przede wszystkim *Krótką wiadomość o Skępem łaskami Najświętszej Maryi Panny wstawionym* (Płock 1934). Całość jego dorobku pisarskiego obejmuje 24 pozycje. Po opuszczeniu Skępego był diecezjalnym wizytatorem religii.

W czasie okupacji przebywał w rodzinnej parafii, gdzie zachorował na tyfus brzuszny.

Jego starszy brat, Stanisław (1910-1939), (S 134) był także księdzem, zamordowany przez Niemców 1 grudnia 1939 r.

Zmarł w rodzinnej wsi Mokry Las. Pochowany na cmentarzu w Wąsewie.

P. Bokota, *Heraldyka samorządowa na Kujawach Wschodnich i w ziemi dobrzyńskiej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej*, [w:] *Heraldyka samorządowa II Rzeczypospolitej (1918-1939). Materiały sesji naukowej Włocławek 24-25 października 2001 r.*, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Włocławek 2002, s. 48, tu jednak mylnie imię ks. Krystosika; Drzewiecki, *Moje życie*, s. 44; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 190-191; W. Jezusek, *Śp. ks. Jan T. Krystosik*, MPP 1952, nr 1-6, s. 35-6; Krajewski, *Alma Mater*, s. 38-39; Krajewski, *Dama*, s. 12-13; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 33-34, 83, 106; MPP 1952, nr 1-6, s. 35-36; SPTK, t. 6, s. 231-232; Śliwiński, *Sanktuarium w Skępem*, s. 123-124; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 90.

KRZYWIŃSKI JÓZEF (*24 I 1898 r. w Ugoszczu k. Rypina †2 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Trąbinie, podporucznik Wojska Polskiego, społecznik, ofiara zbrodni niemieckich (K 135)

Był jednym z sześciorga dzieci Bronisława i Władysławy z Głowackich. Dzieciństwo i pierwsze lata młodości Józef spędził w Lisewie Dużym, w pow. sierpeckim, gdzie ojciec pracował jako nauczyciel szkoły powszechnej. Po ukończeniu gimnazjum i zdaniu egzaminów wstępnych, w 1914 r. rozpoczął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie k. Lipna. Wybuch pierwszej wojny światowej spowodował, że szkoła została ewakuowana najpierw do Łukowa, a następnie do Konstantynogrodu, w guberni połtańskiej, stąd naukę dokończył w maju 1917 r.

Następnie 1 czerwca 1917 r. wstąpił jako ochotnik do Konstantynowskiej Szkoły Wojskowej w Kijowie. Uczelnię tę ukończył w październiku 1917 r. w stopniu praporszczyka (chorążego). W październiku 1917 r. wstąpił do I Korpusu Polskiego i został przydzielony do organizującego się 2., a następnie 3. pułku strzelców Zapasowej Brygady Strzelców Polskich w Dorohobużu, w guberni smoleńskiej. Początkowo Korpus miał walczyć u boku wojsk rosyjskich przeciwko Niemcom. Jednak skomplikowana sytuacja wewnętrzna w Rosji,

jaka się wytworzyła po rewolucji październikowej, pogorszyła i tak trudną sytuację polskich oddziałów i doszło do rozbrojenia, a następnie likwidacji Korpusu przez bolszewików. W końcu 1917 r. z większością oficerów i żołnierzy zapasowej brygady, przedostał się do Jelni i połączył się z 3. Dywizją Strzelców I Polskiego Korpusu, dowodzoną przez gen. Wacława Iwaszkiewicza. W styczniu i lutym wraz z dywizją przebył szlak bojowy z Jelni do Bobrujska, walcząc pod Piotrowiczami, Grodkiem, Mohylowem. Na początku marca 1918 r. dywizja stanęła w Bobrujsku. Wówczas został wcielony do 2. Legii Rycerskiej. Formacja ta powstała z nadmiaru oficerów, dla których zabrakło stanowisk służbowych i młodszy oficerowie pełnili w niej funkcje szeregowych. W Legionie Rycerskim pozostał aż do rozwiązania I Polskiego Korpusu, tj. do maja 1918 r. W tym czasie brał udział w działaniach porządkowych, prowadzonych przez Wojsko Polskie w rejonach stacjonowania. Po rozbrojeniu Korpusu przez Niemców, transportem kolejowym przybył do Warszawy, a stamtąd powrócił do domu.

Następnie odbył kurs ogólnokształcący w Lipnie, po którym otrzymał posadę nauczyciela w miejscowości Chrapoń k. Skrwilna, w pow. rypińskim (obecnie żuromiński). W tym czasie odmówił wstąpienia do armii niemieckiej, przez co został poddany ścisłemu nadzorowi, prowadzonemu przez żandarmerię niemiecką. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, niezwłocznie zgłosił się do Ministerstwa Spraw Wojskowych z prośbą o przyjęcie do odradzającego się Wojska Polskiego. Jednak dopiero 28 lipca 1919 r., w wyniku powszechnej mobilizacji został powołany do służby. Otrzymał wtedy stopień chorążego, a jego pierwszym przydziałem w okresie 28 lipca-18 sierpnia była Stacja Zborna w Lublinie. Następnie przez dwa tygodnie był przydzielony do batalionu zapasowego 20. pułku piechoty. W dniu 30 września 1919 r. otrzymał awans na podporucznika. Kolejne przydziały służbowe w wojsku to III., a następnie I. batalion etapowy, Dowództwo Frontu Północnego i 68. pułk piechoty. W międzyczasie ukończył kilka kursów specjalistycznych. Przez okres bitwy warszawskiej i decydujących wydarzeń wojny polsko-bolszewickiej, znajdował się w szpitalu wojskowym w Żyrardowie. W służbie czynnej pozostawał do 6 listopada 1921 r., kiedy to został przeniesiony do rezerwy.

Po powrocie z wojska otrzymał posadę nauczyciela w siedmioklasowej szkole powszechnej w Rypinie. Tuż po zakończeniu roku szkolnego 1921/1922, w lipcu 1922 r. zgłosił się do 68. pułku piechoty we Wrześni i tam przez cztery miesiące pełnił służbę zawodową w stopniu porucznika. Trapiiony różnymi przeżyciami, w listopadzie 1922 r. wystąpił z wojska i ponownie objął stanowisko nauczyciela szkoły powszechnej w Rypinie. W drugiej połowie lat dwudziestych został kierownikiem dwuklasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Gulbinach. Ok. 1934 r. został przeniesiony do Trąbina, gdzie objął stanowisko kierownika szkoły. Do wybuchu drugiej wojny światowej aktywnie zabiegał o powstanie w tej wsi trzyklasowej szkoły powszechnej. Poza pracą nauczycielską zaangażowany był w życie społeczne pow. rypińskiego i gminy Płonno, do której należał Trąbin. W 1925 r. zainicjował powołanie w pow. rypińskim Związku Oficerów Rezerwy, którego

został wiceprezesem. Prezesem wybrano dra Heliodora Marcinkowskiego. Przez kilka lat pracował na stanowisku naczelnika w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Od 1931 r. do wybuchu wojny pracował w charakterze dowódcy kompanii w Związku Strzeleckim. Należał do założycieli i był członkiem zarządu Ochotniczej Straży Pożarnej w Gulbinach. Był też w zarządzie Ochotniczej Straży Pożarnej w Trąbinie oraz członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielni Spożywców „Przyszłość” w Trąbinie. W okresie kryzysu gospodarczego był członkiem Komitetu Gminnego Pomocy Bezrobotnym w gminie Płonno (Radomin). Był odznaczony m. in. Krzyżem I Korpusu (Krzyżem Dowborczyków) i na wniosek Komisji Formacji Wschodnich – Medalem Niepodległości. Za pracę na rzecz organizacji paramilitarnych został wyróżniony m. in. dyplomem honorowym, Odznaką Instrukorską Przeposobienia Wojskowego Dowództwa Okręgu Korpusu Nr VIII, Odznaką Komendancką Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego.

W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany na rzekomej konferencji nauczycieli pow. rypińskiego. Więziony w budynku przy ul. Warszawskiej 20 w Rypinie, gdzie został zamordowany przez rypińskie Gestapo i Selbstschutz.

Był żonaty z Heleną z Trzczańskich, także nauczycielką, z małżeństwa tego pozostawił synów: Jana i Stanisława.

W 30. rocznicę jego śmierci, w listopadzie 1969 r., społeczność Trąbina, z inicjatywy Zarządu Oddziału ZNP, ufundowało w miejscowej szkole podstawowej tablicę poświęconą jego pamięci.

AP Włocławek, Akta Inspektoratu Szkolnego w Rypinie z lat 1918-1939; K. Budziński, *Niepodległościowa droga porucznika Józefa Krzywińskiego (1898-1939)*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 321-324; CAW, Akta Personalne Józefa Krzywińskiego; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 89; Kronika Rypińska 1925, nr 3, z 1 II; Piotrowski, *Słownik*, s. 148; *Skład organizacji*, s. 128; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; Zielińska, *Historia*, s. 72.

KRZYWKOWSKI FAUSTYN h. Półkozic (*ok. 1822 r. †po 1864 r.), bednarz, powstaniec 1863 r., członek żandarmerii powstańczej, zesłaniec syberyjki

Był synem Stanisława, dozorca więziennego w Płocku. Tam mieszkał i pracował w drukarni rządowej. W Bobrownikach pojawił się w 1859 r. Pochodził z niewylegitymowanej szlachty i należał do personelu, istniejącego w Bobrownikach n. Wisłą magazynu solnego, gdzie był bednarzem. Jako bednarz magazynu solnego, czyli osoba na posadzie rządowej, a wcześniej pracownik gubernialnej drukarni, obdarzony był zaufaniem ówczesnej władzy, zatrudniającej go na państwowych posadach. Rękojmnią jego lojalności była złożona jeszcze w 1856 r., a więc w czasie, gdy pracował w płockiej drukarni gubernialnej, przysięga wierności carowi i jednocześnie królowi polskiemu, Aleksandrowi II.

W momencie wybuchu powstania styczniowego miał ok. 41 lat i obarczony był liczną rodziną, miał przynajmniej czworo dzieci. Razem z Janem Godlewskim i Gotlibem Bielke został członkiem, zniechęconym przez Rosjan, żandarmerii powstańczej. Była to for-

macja, nazywana przez nich „żandarmami wieszającymi”, przeznaczona m. in. do wykonywania wyroków śmierci na zdrajcach i donosicielach. Za taką postawę wykonali oni wyrok śmierci na dwóch chłopach.

W dniu 31 grudnia 1863 r. został aresztowany wraz Godlewskim. Postawiony przed carskim sądem, otrzymał karę 8 lat katorżniczej pracy w twierdzach syberyjskich.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

AGAD, Zarząd General-Policmajstra w Królestwie Polskim, v. 4, s. 611; AP Płock, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej w Płocku, akt 64/1849; Idem, Komisja Wojewódzka i Rząd Gubernialny Płocki 1816-1866, v. 296, k. 11, 40; W. Bulter, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności. Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 332-333; Idem, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 177-178; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 302; Lisowski, *Powstanie*, s. 228; PRS, s. 110; *Szlachta wylegitymowana*, s. 33.

KRZYWKOWSKI FRANCISZEK h. Półkozic (*21 XI 1758 r. w Janowie k. Świdziebni †1829 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Strzygach

Uczył się w Grudziądzu i Toruniu. Potem wstąpił do zakonu reformatów w Wejherowie. W 1781 r. przyjął święcenia kapłańskie i był kaznodzieją przez 12 lat w różnych konwentach tego zakonu. W 1796 r. został sekularyzowany i otrzymał probostwo w Brzoziu Polskim. Po śmierci ks. Jakuba Ciecierskiego, 12 lipca 1808 r. objął probostwo w Strzygach k. Rypina, gdzie zastąpił jako gorliwy kapłan i dobry gospodarz.

Gałkowski-Grażawski, *Strzygi*, s. 125-126; *Lisewo*, http://www.golub-dobrzyn.internetdsl.pl/articles.php?article_id=117 | 2014; PRS, s. 110.

KRZYWKOWSKI STANISŁAW ANTONI h. Półkozic (*27 IX 1883 r. w Radzanowie k. Płocka †4 IX 1959 r. w Gójsku), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz Świdziebni i Rypinie, proboszcz w Chrostkowie, Bobrownikach i Gójsku (K 136)

Był synem Ludwika Bartłomieja, rządcy lasów hr. Marii Hołodyńskiej i Stefanii Chmielewskich. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 28 października 1906 r. i był kolejno na kilku wikariatach w diecezji płockiej, w tym od 25 listopada 1909 r. w Świdziebni, gdzie wydatnie pomagał choremu proboszczowi, ks. Stanisławowi Suchcickiemu. W dniu 5 października 1912 r. został przeniesiony na wikariat do Rypina, gdzie już po roku, na wniosek proboszcza parafii pw. Św. Trójcy, ks. S. Gogolewskiego, został administratorem, a następnie proboszczem w parafii w Chrostkowie, gdzie z kolei zastąpił zmarłego w dniu 5 grudnia 1912 r. proboszcza tej parafii ks. Walentego Kafarskiego. W dniu 14 stycznia 1913 r. otrzymał mianowanie na proboszcza parafii chrostkowskiej. Po czterech latach, z dniem 16 lipca 1917 r. przeszedł do Bobrownik n. Wisłą, potem zaś do Koziebród. W dniu 21 września 1936 r. przeniesiony został na probostwo do Gójska, gdzie udało mu się szczęśliwie przeżyć wojnę. W dniu 29 września 1948 r. został wicedziekanem dekanatu sierpeckiego. W 1956 r. obchodził 50-lecie kapłaństwa.

Pochowany na cmentarzu w Gójsku.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 191-193; W. Jezusek, *Śp. ks. kan. Stanisław Antoni Krzywkowski*, MPP 1959, nr 10-11, s. 263-268; *Parafia*, s. 490-491; *Parafia w Świdziebni*, s. 501 nieujęty w wykazie wikariuszy tej parafii, ani na s. 488 przy biografii ks. S. Suchcickiego; PRS, s. 110; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 151.

KRZYWOSIŃSKI FRANCISZEK (*1885 r. †6 XI 1940 r. w Dachau), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

W 1906 r. z wyróżnieniem ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Przed 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Jarczewie, a potem Nr 1 w Lipnie. Więziony w Forcie VII w Toruniu, później przeszedł niemieckie obozy: Stutthof, Mauthausen, Dachau, gdzie został zamordowany. Żona, Janina otrzymała list o wykupie prochów męża od Komendantury Oddziału II obozu Dachau.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 86; Piotrowski, *Słownik*, s. 148-149; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 181.

KRZYŻANOWSKI KAZIMIERZ (*16 X 1906 r. w Żałem k. Rypina †14 X 1988 r. w Nottingham (Anglia), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Dobrzyniu n. Drwęcą, kapelan Jego Świątobliwości, teolog, więzień niemieckich obozów śmierci (K 137)

Był synem Feliksa i Marianny z Gutkowskich, średniozamożnych gospodarzy. Uczył się w miejscowej szkole w Żałem, a potem w progimnazjum w Rypinie i w gimnazjum w Brodnicy. Po złożeniu matury w 1925 r., przez rok uczęszczał na Wydział Prawa i Ekonomii Uniwersytetu Poznańskiego. W 1926 r. wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku. W dniu 19 czerwca 1932 r. przyjął święcenia kapłańskie z rąk arcybiskupa A. J. Nowowiejskiego. Najpierw, w latach 1932-1935, był prefektem w Dobrzyniu n. Drwęcą u proboszcza ks. Ignacego Charzyskiego. W latach 1932-1936 był jednocześnie prefektem w miejscowej szkole średniej. Od 1936 r. przeszedł na wikariusza katedralnego i prefekta do Płocka. W tym czasie wydał m. in. *Śpiewnik dla młodzieży polskiej* oraz *Katechizm krucjaty eucharystycznej*.

W dniu 24 sierpnia 1939 r. został zmobilizowany jako kapelan wojskowy do 67. Pułku Piechoty w Brodnicy w składzie Armii „Pomorze”. W dniu 18 września tego roku pod Iłowem został wzięty do niemieckiej niewoli. Więziony w Łęczycy, Eichstädt, Rottenburg n. Fuldą, trafił do obozu w Buchenwaldzie. Od 7 grudnia 1942 r. więziony był w Dachau, gdzie otrzymał numer obozowy 31218. W obozach nie rezygnował z działalności duszpasterskiej. W Buchenwaldzie zabrał się do tłumaczenia wierszem na język polski psalmów brewiarzowych. W Dachau opracował i wystawił kilka misterii. Wygłaszał ponadto mowy okolicznościowe na święta religijne i narodowe.

W dniu 29 kwietnia 1945 r. doczekał szczęśliwie wolności. Następnie, po wyleczeniu się, wyjechał do Italii, gdzie był kapłanem 12. Pułku Ułanów Podolskich. Po likwidacji korpusu w 1946 r. skierował się do Anglii, gdzie prowadził działalność duszpasterską wśród

Polaków. Po zdemobilizowaniu 6 grudnia 1948 r., został duszpasterzem i nauczycielem religii w polskim Gimnazjum i Liceum Żeńskim im. C. Skłodowskiej w Grendon Halle pod Londynem, gdzie kształciło się blisko 200 dziewcząt. W listopadzie 1950 r. wyjechał na studia do Rzymu, gdzie następnie otrzymał licencjat z teologii. Po dwóch latach powrócił do Anglii i był przez długie lata duszpasterzem w Nottingham. W 1981 r. był jednym z głównych fundatorów kościoła polskiego w Sherwood Risc 2 p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej. W 1975 r., przy okazji 900-lecia diecezji płockiej, odwiedził Dobrzyń, odprawił Mszę św. dziękczynną i spotkał się z dawnymi uczniami.

Był odznaczony godnością kapelana Ojca Świętego, a 3 grudnia 1973 r. otrzymał tytuł prałata honorowego Jego Świątobliwości. Wśród wielu odznaczeń posiadał Order „Polonia Restituta”.

Pozostawał w rodzinie i utrzymywał kontakty z Kordulą Budzanowską, żoną Teofila. Był u niej w Piotrkowie Trybunalskim w 1978 r.

Pochowany na cmentarzu Wildorf Hill w Nottingham.

Domagała, *Dachau*, s. 149; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 193-196; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 180-181; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 309-311; *Historia duszpasterstwa akademickiego w Londynie*, <http://www.dalondon.org.uk/historia-duszpasterstwa-akademickiego-w-londynie/11> VIII 2013; Inf. Teresy Budzanowskiej, wnuczki Korduli i Teofila Budzanowskich, z 20 XI 2012 r.; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 306-307; J. Jagodziński, *Materiały z obchodów jubileuszu 100-lecia Parafii Dobrzyń n. Drwęcą w 2009 r.*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 274, 296; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii pw. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 101; Jezusek, *Wykaz księży*, s. 377; Korszyński, *Jasne promienie*, s. 199; A. Kozłowiecki, *Ucisk i strapienie*, Kraków 1967, s. 371; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 146, 150; Krajewski, *Przeszłość klasztoru*, s. 12; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 325; Malak, *Klechy*, s. 379; S. Podlewski, *Wierni Bogu i Ojczyźnie*, Warszawa 1971, s. 263; Cz. Rychlicki, *Ks. prałat Kazimierz Krzyżanowski (1906-1988)*, MPP 1989, nr 9, s. 112-114; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 146; Urbański, *Dachau*, s. 112; E. Weiler, *Die Geistlichen in Dachau*, Mödling 1971, s. 383; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 213.

KRZYŻANOWSKI WACŁAW (XIX/XX w.), adwokat, major Wojska Polskiego, starosta lipnowski

Ukończył politechnikę w Kijowie. W czasie pierwszej wojny światowej służył w armii rosyjskiej, a po zwolnieniu z wojska zajął się pracą społeczną w Komitecie Pomocy Ofiarom Wojny. Po powrocie do Polski wstąpił jako ochotnik do Wojska Polskiego, w którym dośłużył się stopnia majora.

Od 1921 r. poświęcił się służbie w administracji i został starostą w Krasnymstawie, potem od 1925 r. – w Grodzisku, a od maja 1927 r. – w Lipnie. Tu przyczynił się m. in. do budowy gmachu sejmiku powiatowego, który do dziś jest jednym z najbardziej rozpoznawalnych budynków w tym mieście.

Z. Goźdź, *Wacław Krzyżanowski*, Gazeta Lipnowska 1995, nr 21, s. 6.

KRZYŻANOWSKI WŁODZIMIERZ (XX w.), piłkarz, założyciel RKS „Lech”, nauczyciel

W 1922 r. razem z braćmi Kolasińskimi oraz Włodzimierzem Krzywosińskim był jednym z założycieli

Rypińskiego Klubu Sportowego „Lech”. Wchodził w skład pierwszego zespołu piłki nożnej tego klubu, a ponadto pełnił w nim funkcję „naczelnika sportowego”. W 1925 r. spotykamy go w zarządzie klubu. W 1924 r. był sponsorem budowy boiska do piłki nożnej. Zawodowo pracował jako nauczyciel w Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie.

Lech, s. 387, czy Włodzimierz Krzywosiński o identycznej biografii, to inna osoba?; Zielińska, *Historia*, s. 72.

KRZYŻAŃSKA BARBARA (*19 III 1910 r. w Złej Wodzie w pow. lipnowskim †22 IV 1943 r. w Oświęcimiu), harcerka, uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej

Przed wybuchem drugiej wojny światowej mieszkała we Włocławku i pracowała jako stenotypistka. Należała do Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i harcerstwa. W latach okupacji wstąpiła do Kujawskiego Związku Polityczno-Literackiego „Zew”, gdzie zajmowała się kolportażem wydawanych przez tę organizację tajnych pism. W lutym 1941 r. w ramach masowej akcji Gestapo została aresztowana i następnie wywieziona do obozu w Oświęcimiu (nr obozowy 34673). Tam poniosła śmierć.

Pośmiertnie, w 1944 r. została mianowana przez Komendę Główną Szarych Szeregów podharcmistrzynią.

T. Jaszowski, *Konspiratorzy z Włocławka*, WTK 1977, nr 21; T. Jaszowski, *Młodzi konspiratorzy z Włocławka*, Za Wolność i Lud 1980, nr 28; M. Krajewski, *Harcerskiemu prawu wierni*, WTK 1978, nr 46; M. Krajewski, *Materiały do harcerskiego słownika biograficznego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1984, s. 7; *Słownik uczestniczek walki*, s. 222.

KSZYWKOWSKI SZYMON (*1728 r.), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Rużu i Dulsku

Wyświęcony na subdiakona w 1760 r., w wielką sobotę 5 kwietnia, przez biskupa płockiego Hieronima Antoniego Szeptyckiego h. Łada, na diakona zaś – 8 maja 1760 r. przez biskupa płockiego Jana Załuskiego, na prezbitera natomiast – 11 maja 1760 r. W drugiej połowie XVIII w. był proboszczem w Rużu. Przeniesiony przez archidiakona dobrzyńskiego i oficjała płockiego ks. Michała Mdzewskiego w dniu 20 października 1781 r. na proboszcza do Dulaska, gdzie był przez dwa lata.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/20.11.11

KUBACKI KAZIMIERZ (*ok. 1903 r. †1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, kierownik szkoły w Obrowie, ofiara zbrodni niemieckich (K 138)

W 1923 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Przed 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Obrowie.

Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji wołanej przez Niemców do Lipna, został następnie skierowany do obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 221; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Piotrowski, *Słownik*, s. 149.

KUBALSKI FRANCISZEK (*3 X 1790 r. w Żurominie †1829 r. w Bobrownikach), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Lipnie i Rypinie, kommandarz parafii w Radzikach i Bobrownikach

Urodził się w rodzinie mieszczańskiej jako syn Józefa i Brigidy. W dniu 1 września 1810 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku i już 17 października 1813 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Na pierwszy wikariat skierowany został do Lipna, potem od 15 lipca 1818 r. był wikariuszem w Radzyminie, od 1820 r. w Orszymowie, od 21 kwietnia 1822 r. – kommandarzem w Borkowie. Następnie od 7 sierpnia 1823 r. przez rok był wikariuszem w Rypinie, w latach 1824–1826 – kommandarzem w Radzikach, zaś od 8 maja 1828 r. – kommandarzem w Bobrownikach.

Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 147; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 161; *Parafia*, s. 485, gdzie mylna data życia – urodzenia jako 1791, zamiast 1790 oraz śmierci – 1850, zamiast 1829, nadto mylna informacja, że w Radzikach był proboszczem, zamiast kommandarzem; Tyc, *Parafia*, s. 112 tam również mylna data śmierci – 1859.

KUBIATOWSKI ANTONI (*1845 r. w Bobrownikach n. Wisłą †14 II 1933 r. w Bobrownikach), powstaniec 1863 r., ofiara represji carskich, podporucznik-weteran powstania 1863 r., ławnik sądu

Był synem Wojciecha, byłego żołnierza wojsk rosyjskich. Jako 18-letni młodzieniec wstąpił do oddziałów powstańczych w czasie insurekcji 1863 r., najpierw do partii powstańczej Mirewicza, a następnie przeszedł do oddziałów Langiewicza. Wziął udział w bitwie pod Częstochową (Radziwie). W nieznanych okolicznościach wpadł w ręce Rosjan i osiem miesięcy więziony był w Piotrkowie Trybunalskim. Od większych represji uchroniły go być może starania ojca, byłego żołnierza wojsk rosyjskich, który zapewne musiał być obdarzony zaufaniem władz carskich, bowiem w połowie lat 60. XIX w. był ławnikiem miejskim, a kilka lat później, po pozbawieniu w 1869 r. Bobrownik praw miejskich, został drugim z kolei wójtem nowo utworzonej gminy bobrownickiej.

Antoni po wyjściu z więzienia powrócił do Bobrownik, gdzie zamieszkał na stałe. Został nawet wybrany przez zebranie gminne ławnikiem sądu gminnego II okręgu, który obejmował jurysdykcją gminy Bobrowniki, Osówka, Szpetal i miał siedzibę w Bobrownikach. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r., jako były powstaniec z 1863 r., został awansowany do stopnia podporucznika weteranów i oprócz innych odznaczeń 8 września 1930 r. został udekorowany za walkę z bronią w rękę w czasie powstania styczniowego Krzyżem Niepodległości z Mieczami. W 1919 r. został wybrany na ławnika bobrownickiego sądu pokoju, na której do funkcji zatwierdził go sejmik powiatu lipnowskiego.

W latach 80. XIX w. zawarł związek małżeński z Petronelą Bigosińską.

AD Włocławek, Akta stanu cywilnego parafii rzymskokatolickiej Bobrowniki, akt 79/1845; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności, Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 335; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, Rocznik Dobrzyński, t. 6: 2013, s. 180; CAW, Akt nadania Krzyża Niepodległości z Mieczami, k. 155.

KUCHARSKI EDWARD (*1907 r. †12 IX 1939 r.), nauczyciel, ofiara wojny obronnej 1939 r.

Przed 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Olesznie w pow. lipnowskim. Zginął w wyniku działań wojennych w dniu 12 września 1939 r.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320.

KUCHARSKI STANISŁAW (†12 XII 1940 r. w Dachau), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Przed 1939 r. był nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej w Bobrownikach w pow. lipnowskim. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzeszkiej konferencji nauczyciel w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, trafił do obozu w Dachau, gdzie został zamordowany.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 222; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 149; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 181.

KUCHCIŃSKI DAMAZY (XIX w.), proboszcz w Strzygach

Uczył się w szkole w Skępem. Potem wstąpił do zgromadzenia karmelitów w Warszawie, gdzie był 3 lata. W 1837 r. przyjął święcenia kapłańskie i przez dwa lata był w klasztorze w Oborach. W 1839 r. objął parafię w Strzygach k. Rypina po ks. M. Dubiczu. Tutaj zgromadził ciekawą bibliotekę parafialną, a w sprawach remontów kościoła korzystał z pomocy Karola hr. Zboińskiego z Kikoła, którego żona nabyła dobra strzyckie. Grunta plebańskie w Strzygach uprawiał sam, natomiast grunta w Długiem wydzierżawił Zboińskiemu. Wyremontował m. in. przytułek dla starców i biedoty wiejskiej, zwany szpitalem. Rozwijał życie duchowe w parafii.

Gałkowski-Grążawski, *Strzygi*, s. 127-131.

KUCIŃSKI JAN (*24 VIII 1900 r. †15 III 1945 r.) rolnik, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Leona, trudnił się rolnictwem, mieszkał w Okalewie w pow. rypińskim. W czasie okupacji hitlerowskiej wstąpił do Armii Krajowej. W czasie tzw. wyspy wśród członków tej organizacji, w maju 1943 r. został aresztowany przez Gestapo w miejscu zamieszkania. Osadzony w obozie koncentracyjnym Stutthof. Zmarł czasie ewakuacji obozu.

Pozostawił m. in. córkę Janinę, zamężna Mączkowska, która udzieliła relacji R. Piotrowskiemu, badaczowi z Rypina.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 149.

KUCZBORSKI JAN h. Ogończyk (*ok. 1660 r. †9 X 1697 r.), właściciel ziemski, kasztelan rypiński

Był synem Stanisława (ok. 1590-1634), kasztelana sierpskiego. W 1669 r. wziął w zastaw Dłotowo i Zdrojki od Komorowskiego. Według Bonieckiego, był elektorem króla Michała Wiśniowieckiego z ziemi dobrzyńskiej. W 1669 r. został kasztelanem rypińskim i urząd ten pełnił do 19 sierpnia 1696 r. Wraz z synami, Adrianem i Jakubem podpisał obiór króla Jana III Sobieskiego. W 1679 r. widzimy go jako świadka na ślubie Piotra Dzierzgowskiego z Rakowa k. Rypina z chłopką, Zofią Szenichówną.

Ożeniony był z Rozalią Tarnowską, pozostawił dzieci: Elżbietę za Łukaszem Gajewskim h. Ostoja, kasztelanem sanockim; Adriana Andrzeja; Stanisława; Jakuba i być może Antoniego (?). W 1736 r. jego synowie podzielił między siebie dobra po ojcu w Rypińskim, tj. Radziki Małe, Ruszkowo i Łapinówek.

AGAD, Sig. 15, k. 13; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 97; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 389; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=318808/15> XI 2013; *Lauda*, s. 172; Mysłakowski, *Materiały*, 767, 768; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 435; PRS, s. 111; RZD, t. 2, cz. 3, s. 267, gdzie mylnie imiona jego synów: Konstanty, Jakub, Jan, Michał i Franciszek; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 161; *Urządnicy*, nr 1753.

KUCZBORSKI MIKOŁAJ z Chodorążka h. Ogończyk (†24 III 1509 r.), właściciel ziemski, skarbnik dobrzyński

Posiadał wieś Chodorążek k. Lipna, skąd się pisał. Na urząd skarbnika dobrzyńskiego mianowany został w dniu 22 lutego 1508 r. i był nim do śmierci. Na tym stanowisku zastąpił go Jan Kikolski.

Pozostawił synów: Zbigniewa, Piotra, piszących się zwykle Chodorążkami.

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 95; *Matr. sum.*, t. 4, nr 268, 505; PRS, s. 111; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 161; *Urządnicy*, nr 1638.

KUCZBORSKI STANISŁAW h. Ogończyk (*1590 r. †1634 r.), właściciel ziemski, chorąży plockim kasztelan sierpski

Był synem Marcina (zm. 1609). Na początku XVII stulecia wykupił od szlachty częstkowej Ruszkowo wraz z Radzikami Małymi i Łapinówkiem w Rypińskim. W 1629 r. występował jako chorąży plocki, a w 1631 r. – kasztelan sierpski.

Ożeniony z bliżej nieznaną nam Dulską, z którą miał córkę Annę Mariannę (ok. 1620-1649). Ta przejęła po nim majątek w ziemi dobrzyńskiej i wyszła najpierw za Stanisława Karnkowskiego h. Junosza (1566-1646), a potem za Jana Działyńskiego h. Ogończyk (ok. 1590-11 III 1648), starostę pokrzywnickiego, wojewodę chełmińskiego i niedługo potem dobra te przekazała w dzierżawę jezuitom grudziądzkim. Po śmierci drugiego męża przeszły one na własność jego synowca, Jana Dominika (zm. 1679 r.).

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 96; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=318805/15> XI 2013; RZD, t. 2, cz. 3, s. 266, gdzie mylnie, iż dobra w Rypińskim mógł nabyć już w końcu XVI wieku; nie wspominają także o pierwszym jego małżeństwie z Anną; PRS, s. 111.

KUCZBORSKI STANISŁAW h. Ogończyk (*ok. 1804 r. †24 V 1862 r.), ziemianin, prawnik

Był synem szlachcica, urzędnika i ex-aktora z Lipna. W dniu 24 września 1821 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie we wrześniu 1824 r. uzyskał tytuł magistra prawa.

Był właścicielem Lutomierzyna i Królów w pow. mławskim. Od 1827 r. był inkwirentem Sądu Policji Poprawczej pow. pułtuskiego, a od 1830 r. – podśędkiem w Płocku. W latach 1837-1840 był podprokuratorem Trybunału Cywilnego w Płocku, w latach 1841-1845 – sędzią Trybunału Cywilnego w Kaliszu, w 1855 r. prokuratorem Sądu Kryminalnego. W latach 1856-1857 był sędzią Sądu Apelacyjnego w Warszawie, natomiast w latach 1858-1862 piastował urząd rejenta kancelarii ziemskiej guberni warszawskiej w Warszawie.

Ożeniony z Teodorą z Dramińskich, pozostawił dziewięcioro dzieci. Syn jego, być może Henryk, walczył w powstaniu styczniowym w oddziale Tomasza Kolbego i zginął w dniu 5 maja 1863 r. pod Rydzewem.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 99 podaje datę śmierci na rok 1863; Chądzyński, *Wspomnienia*, s. 195; Gerber, *Studenci*, s. 114; Z. Kolumna (Nowalecki A.), *Pamiętka dla rodzin polskich. Krótkie wiadomości o straconych na rusztowaniach, rozstrzelanych, poległych i zmarłych na wygnaniu syberyjskim i tulactwie ofiar z 1861-1866 r.*, Kraków 1868, t. 2, s. 142; *Kurier Warszawski* 1824, nr 255, 1827, nr 262, 1862, nr 142; PRS, s. 111.

KUCZBORSKI ZBIGNIEW h. Ogończyk (†1566/1567 r.), podśudek dobrzyński, sędzia grodzki bobrownicki

W 1532 r. nabył od brata swego Piotra część Kuczorka, Kościelska i Przespy. W dniu 7 lipca 1547 r. z podśudka dobrzyńskiego awansował na sędziego grodzkiego bobrownickiego.

Biliński, *Szlachta*, s. 38; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 96; *Matr. sum*, t. 4, nr 22870; PRS, s. 111; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 161; *Urządnicy*, nr 1579.

KUCZKOWSKI ANTONI BENEDYKT h. Wąż (†po 1766 r.), właściciel ziemski, sędzia kapturowy dobrzyński, wojski brzeski, poseł na sejm

Był synem Kazimierza, nieżyjącego już w 1735 r. W połowie XVIII w. wszedł w posiadanie części Zarzeczewa nad Wisłą, jednak w 1771 r. sprzedał ją Franciszkowi Łempickiemu, który ożenił się z jego córką, najstarszemu synowi Tomasza, który wcześniej kupił drugą część Zarzeczewa z Nasiegniewem i Uniechowem.

Pełnił kolejno urzędy: łowczego winnickiego (1764), sędziego kapturowego dobrzyńskiego (1764) i posła z ziemi dobrzyńskiej (1766). W dniu 29 grudnia 1764 r. został wojskim mniejszym brzeskim, z czego zrezygnował 25 lipca 1765 r., na czym zastąpił go Józef Ulatowski.

Pozostawił trzech synów: Jana, Ludwika i Stanisława Andrzeja oraz córkę, Katarzynę, za Franciszkiem Łempickim h. Junosza. Ten pierwszy, najpóźniej od 1774 r., przejął Zaduszniki, ustąpione mu przez braci.

AGAD, Sig. 30, ki. 65v; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109; *Genealogia*, s. 88, podał, że miał tylko 2 synów; *Lauda*, s. 199, 327; RZD, t. 2, cz. 1, s. 239; *Szlachta*, s. 354; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 166, t. 9, s. 323; *Urządnicy*, nr 377.

KUCZKOWSKI ANZELM WOJCIECH h. Wąż (XVIII/XIX w.), ziemianin

Był synem Jana, urzędnika ziemi dobrzyńskiej (zm. 1797). Po ojcu otrzymał Zaduszniki i Złowody i był ich prawnym właścicielem od 1818 r. W 1819 r. Złowody sprzedał bratu Wincentemu. W 1827 r. sprzedał także Zaduszniki Stefanowi Paprockiemu za sumę 110 tys. złp. Nowy nabywca niebawem sprzedał je Franciszkowi Zdrojewskiemu, synowi Józefa za sumę 120 tys. złp.

AP Włocławek, KHip. Zaduszniki; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109; *Genealogia*, s. 99; Gawarecki, *Opis*, s. 107; *Lista właścicieli*, nr 668; RZD, t. 2, cz. 1, s. 239-240; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 166.

KUCZKOWSKI JAN h. Wąż (†1797 r. w Skępem), wojski rypiński, podczaszy rypiński i dobrzyński, sędzia ziemi dobrzyńskiej, targowiczanie

Był synem Antoniego, sędziego kapturowego dobrzyńskiego (1764) i posła na sejm z ziemi dobrzyńskiej. W 1774 r. posiadał Zaduszniki i prawdopodobnie Kurowo, Złowody i część Oleszna.

W 1767 r. był posłem sejmiku dobrzyńskiego do hetmana wielkiego koronnego. W 1776 r. mianowany został wojskim mniejszym rypińskim, a w 1778 r. – dobrzyńskim, zaś w 1781 r. – wojskim większym rypińskim, a w 1788 r. – dobrzyńskim. W 1790 r. został łowczym rypińskim i jednocześnie podczaszym rypińskim. W 1787 r. występował jako komisarz cywilno-wojskowy. W 1788 r. był obecny na sejmiku lipnowskim w kościele farnym w Lipnie, gdzie doszło do pogwałcenia praw wyboru posłów. W 1792 r. był sędzią dobrzyńskim. W tym samym roku, przystępując wraz z innymi posłami ziemi dobrzyńskiej do konfederacji targowickiej złożył przysięgę: „*Konstytucję Trzeciego Maja, jako grobem wolności Rzeczypospolitej będącą, wszystkimi siłami niszczyć będę*”.

Z małżeństwa Jadwigą Lipską h. Grabie, pozostawił czterech synów: Wincentego, Onufrego, Józefa Antoniego, Anzelma Wojciecha oraz córki: Joannę, prawdopodobnie za Janem Łempickim, uczestniczkę partyzantki 1833 r., i Wenefrydę.

Po jego śmierci Zaduszniki i Złowody przejął syn Anzelm Wojciech, który następnie sprzedał Złowody bratu Wincentemu, a który odziedziczył Kurowo.

Pochowany w Skępem.

AFAD, Sig. 35, k. 36; 32, k. 380v, 34, 62v, 37, 98v; AP Włocławek, KHip. Zaduszniki; Boniecki, *Herbarz*, t. 13+, s. 109; *Genealogia*, s. 98-99; *Lauda*, s. 367, 397, 404, 405, 407; Niesiecki, *Herbarz*, t. 5, s. 436; RZD, t. 2, cz. 1, s. 239; *Szlachta*, s. 354; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 166; *Urządnicy*, nr 1699, 1725, 1773, 1787, 1800, 1805.

KUCZKOWSKI STANISŁAW ANDRZEJ h. Wąż (†po 1793 r.), marszałek sejmiku dobrzyńskiego, sędzia grodzki bobrownicki, wojski mniejszy dobrzyński

Był synem Antoniego Benedykta (zm. po 1766), sędziego kapturowego dobrzyńskiego (1764) i posła na sejm z ziemi dobrzyńskiej, i bratem Jana. Był właścicielem majątku Żerniki.

Z pisarza grodzkiego bobrownickiego, w 1764 r. obrany został pisarzem sądów kapturowych. Następnie w 1766 r. był deputatem na Trybunał Koronny, a w 1779 r. asesorem. W 1781 r. został marszałkiem sejmiku dobrzyńskiego w Lipnie i sędzią grodzkim bobrownickim. W dniu 28 grudnia 1790 r. został wojskim mniejszym dobrzyńskim.

AGAD, Sig. 37, k. 99; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109; *Genealogia*, s. 99; *Inwentarze królewsczyzn*, 40; *Lauda*, s. 327, 345, 386, 389, 391, 393; *Spis majątków*, s. 55; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 166; *Urządnicy*, nr 1701.

KUCZKOWSKI WINCENTY ANASTAZY h. Wąż (†1822), ziemianin

Był synem Jana (zm. 1797), posła ziemi dobrzyńskiej. Po ojcu otrzymał majątek Kurowo, a w 1819 r. Złowody odkupił od brata Anzelma.

Ożeniony z Katarzyną Narzyską miał synów: Nikazego Jana, Antoniego Stanisława, Floriana Wiktora, Jana Wincentego oraz córki: Karolinę Jadwigę i Annę, żonę Wojciecha Łepickiego, właściciela Nasiegniewa i Zarzeczewa.

Przed śmiercią majątek swój przekazał dzieciom, którzy Złowody i Kurowo w 1844 r. sprzedali Janowi Pruskiemu.

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109; *Genealogia*, s. 99; *Lista właścicieli*, nr 668; 667; RZD, t. 2, cz. 1, s. 239; *Spis szlachty*, s. 123; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 166.

KUJAWSKA HELENA (†5 I 1945 r. w Ligowie), uczestniczka ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich (K 139)

W czasie wojny pomagała partyzantom z antyhitlerowskiego ruchu oporu w Skępem i okolicy. Aresztowana w ostatnich tygodniach okupacji, została rozstrzelana przez Jagdkommando w dniu 5 stycznia 1945 r. na piaszkowni w Ligowie niedaleko Skępego.

Zwłoki Niemcy pogrzebali w miejscu zbrodni. Po zakończeniu wojny ekshumowane na cmentarz w Skępem.

Drzewiecki, *Walka*, s. 104; Krajewski, *Dama*, s. 43; Piotrowski, *Słownik*, s. 149.

KUJAWSKI EDMUND, ps. „Pług” (XX w.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, prawnik

W czasie drugiej wojny światowej studiował prawo na tajnych kompletach, prowadzonych przez jego ojca w Zaborowie pod Warszawą. Był żołnierzem Armii Krajowej i brał udział w powstaniu warszawskim, a po jego upadku był więźniem Oświęcimia, Lengenfeldu i Flossenbürgu.

Po powrocie dokończył studia i pracował w biurze prokuratora oskarżającego w procesie norymberskim oraz jako radca w Polskich Liniach Lotniczych LOT.

Był kuzynem Marii Sobocińskiej z Wymyślina. Po opuszczeniu przez nią komunistycznego więzienia

w 1948 r., gdy ta starała się o pracę w Warszawie, odnalazł ją i poradził, aby zatuszowała swój pobyt w więzieniu i pomógł znaleźć pracę w księgowości hurtowni kosmetyków „WIR”, której właścicielem był Władysław Wiński. Przy jego pomocy w latach 1949-1950 ukończyła ona kursy księgowości, korzystając z pomocy i wskazówek wybitnego ekonomisty prof. Płoszajskiego.

Inf. M. Sobocińskiej ze Sztokholmu z 12 V 2010 r.; Krajewski, *Dama*, s. 168.

KUKLA TADEUSZ RYSZARD (*13 VII 1922 r. w Adamowie w pow. łukowskim †11 IV 1996 r. w Mławie), kapłan rzymskokatolicki, doktor prawa, proboszcz w Dobrzyniu n. Drwęcą

Był synem Bronisława i Marianny z Matysków. Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Siedlcach, w dniu 20 grudnia 12947 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Pierwsze wikariaty odbył w Parczewie i Rykach. W 1953 r. ukończył studia na KUL. W 1956 r. otrzymał probostwo w Wólce Dobryńskiej. Z dniem 1 września przeniósł się do diecezji plockiej i został proboszczem w Wyszogrodzie, administrując jednocześnie parafią Rębowo.

Od lipca 1965 r. był proboszczem w Dobrzyniu n. Drwęca. Tutaj przez okres 8 lat prowadził liczne prace remontowe w kościele i na cmentarzu. W Dobrzyniu n. Drwęcą organizował obchody Millenium Chrztu Polski. Przygotował rozprawę doktorską nt. *Zaniedbania obowiązku rezydencji w świetle prawa karnego* i w 1972 r. obronił ją na Wydziale Prawa Kanonicznego ATK w Warszawie.

Pod krótkim urlopie, był proboszczem w Duczynie, Zysku, Unieku, Lutocinie i Szreńsku. Po przejściu na emeryturę, rezydował w Mławie.

Pochowany w grobowcu kapłańskim na cmentarzu w Mławie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 297-298; J. Jagodziński, *Z dziejów parafii p. w. św. Katarzyny w Dobrzyniu nad Drwęcą (1909-2009)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 108-109.

KUKOWSKI EDWARD (*17 IX 1877 r. w Brudzeniu †19 VII 1954 r. w Lipnie), kupiec, księgarz, działacz społeczny

Był synem Józefa i Marii ze Strusińskich. Najpierw uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, jednak w momencie próby przymusowego wcielenia do wojska, wyjechał do Stanów Zjednoczonych. Po powrocie założył sklep w Grodzisku Mazowieckim. Potem, w 1910 r. otworzył sklep w Dobrzyniu n. Wisłą. Tam również był założycielem Ochotniczej Straży Pożarnej i członkiem jej zarządu. W czasie pierwszej wojny światowej był członkiem Obywatelskiej Straży Bezpieczeństwa w Lipnie, która obstawiła rogatki miasta swoimi posterunkami. W dniu 27 września 1915 r. wszedł w skład dowództwa straży ogniowej jako dowódca jej IV oddziału. W 1917 r. działał w Komitecie wyborczym do Rady Miejskiej w Lipnie oraz w zarządzie PCK. Wspierał również powstanie tamtejszego gimnazjum.

Po wyzwoleniu prowadził w Lipnie księgarnię na rogu ulic Piłsudskiego i Kościuszki oraz sklep spożywczy win, wódki i broni myśliwskiej na rogu ulic Kościuszki i Mickiewicza. W dniu 12 sierpnia 1920 r., wobec najazdu bolszewickiego, wszedł w skład Komitetu Bezpieczeństwa w Lipnie. W dniu 18 kwietnia 1910 r. wszedł z kolei w skład zarządu Ochotniczej Straży Pożarnej w Lipnie, a od 1922 r. był jej skarbnikiem, zaś od 30 marca 1924 r. – prezesem. Aktywnie działał w Stowarzyszeniu Kupców Polskich i Towarzystwa Łowieckiego.

Żonaty z Ewą, miał dzieci: Mirosława, więźnia obozu koncentracyjnego; Jana, uczestnika kampanii wrześniowej i więźnia stalagu oraz córkę Jadwigę.

Pochowany na cmentarzu w Lipnie.

Chojnicki-Goźdz, *Niepospolici*, s. 14; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 20.

KUKOWSKI JAN, ps. „Jurand” (*22 VI 1914 r. w Lipnie †16 III 2007 r. w Lipnie), technik-kreślarz, porucznik Wojska Polskiego, żołnierz Września 1939 r., więzień drugiej wojny światowej, spółdzielca, poeta, społecznik (140)

Był synem Edwarda i Ewy. Pierwsze nauki pobierał w Szkole Powszechnej oraz Gimnazjum im. Romualda Traugutta w Lipnie, następnie w Państwowej Szkole Budowy Dróg i Mostów w Warszawie. Służbę wojskową odbył w Centrum Wyszkozenia Saperów w Modlinie.

W 1938 r. powrócił do Lipna, gdzie otrzymał pracę w lipnowskim Starostwie w referacie spraw wojskowych. W dniu 24 sierpnia 1939 r. powołany do Wojska Polskiego i w stopniu porucznika brał udział w wojnie obronnej 1939 r. Bił się w Borach Tucholskich, nad Bzurą i o Warszawę. Okres okupacji przeżył w obozie jenieckim (nr jeniecki 35024), (legitymacja b. jeńca wojennego Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie nr 199949, wydana przez Armię USA w 1945). Zatrudniony potem jako robotnik przymusowy w *Gothaer Waggonfabrick AG Gotha*.

Od 15 listopada 1945 r. był w Brygadzie Świętokrzyskiej, 30 listopada 1945 r. przydzielony do komp. 4013, 10 stycznia 1946 r. powołany na tygodniowy kurs podchorążych z zakresu O. III i O. VI, od 18 stycznia 1946 r. – oficer oświatowy OZ Brygady, od 11 kwietnia 1946 r. w komp. (4104) 4028, od 29 kwietnia 1946 r. dowódca II plutonu komp. 4104 (4028); od 22 maja 1946 r. na bezterminowym urlopie.

Po powrocie do Lipna cały czas, aż do emerytury, przepracował w spółdzielczości w samym Lipnie i pow. lipnowskim. Poza pracą zawodową aktywnie zajmował się działalnością społeczną. Od 1960 r. był członkiem Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej oraz od 1989 r. członkiem Lipnowskiej Grupy Literackiej. Jako żołnierz kampanii wrześniowej i jeniec wojenny organizował i brał udział w licznych spotkaniach z młodzieżą szkolną. Wychowywał młodzież w duchu patriotycznym. Lata wojny i okupacji utrwalił w swej poezji. Jego twórczość można znaleźć na łamach „Gazety Lipnowskiej” i „Gazety Pomorskiej”. Posiadał dużą wiedzę o Lipnie w okresie międzywojennym, jak również po okresie okupacji. Był członkiem Komitetu Odbudowy Pomnika Niepodległości w Lipnie oraz

Komitetu Odświeżenia Tablicy Pamiątkowej burmistrza Lipna w latach 1924-1939, Zygmunta Uzarowicza.

Był odznaczony m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Zwycięstwa i Wolności, Medalem „Za udział w wojnie obronnej 1939 r.” oraz, uchwałą Rady Miasta z 23 września 2001 r., tytułem „Zasłużony dla Miasta Lipna”.

Żonaty z Ireną (zm. 6 III 2008), miał córkę Annę, za Mariana Sokołowskiego (1929-2009), lekarza medycyny w Rypinie i Lipnie.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Lipnie.

T. Chojnicki, *Jak Kukowski (1914-2007)*, Gazeta Lipnowska, nr 51: 2007, s. 32; <http://www.genealogia.okiem.pl/foto2/displayimage.php?pid=21508/22> I 2014; Inskrypcja nagrobna na cmentarzu w Lipnie; *Jan Kukowski, Zasłużeni dla Miasta Lipna*, http://www.umlipno.pl/pl.page,zasluzeni_dla_miasta_lipna,173.html/9 II 2014; *Obywatele Lipna*, s. 89-90.

KUKOWSKI TADEUSZ (*3 V 1909 r. w Radominie †IV 1940 r. w Katyniu), inżynier-chemik, podporucznik Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., ofiara zbrodni sowieckich (K 141)

Był synem Adama, sekretarza gminnego Radominie i Wandy z Michalskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się w Gimnazjum Koedukacyjnym Towarzystwa Szkoły Średniej w Rypinie, gdzie zdał egzamin dojrzałości typu matematyczno-przyrodniczego. W latach 1929-1934 studiował na Wydziale Chemii Politechniki Warszawskiej, gdzie uzyskał tytuł inżyniera-chemika. Rok później, w 1935 r. ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Artylerii i z dniem 1 stycznia 1938 r. mianowany został podporucznikiem ze starszeństwem oraz przydzielony do 1. pułku artylerii lekkiej w Wilnie. W 1936 r. brał udział w ćwiczeniach rezerwy w oprawach 1. pułku artylerii ciężkiej, który 1939 r. stacjonował z Twierdzy Modlin.

Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. do Wojska Polskiego, brał udział w wojnie obronnej, gdzie dostał się do niewoli sowieckiej. Zesłany do obozu jenieckiego w Kozielsku, w kwietniu 1940 r. został rozstrzelany przez NKWD w lesie katyńskim.

W czasie ekshumacji grobów katyńskich znaleziono przy jego prochach: dowód osobisty, pocztówkę, list, wizytówki i cygarniczkę.

AM 2652; CAW, AP 11103; *Katyń. Księga*, s. 324; *Katyń. Lista*, s. 92, gdzie mylnie miejsce urodzenia jako Radom; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 104; WIH MiD, L. W. 040/1 z IV. 1940 r.; Tucholski, *Katyń*, s. 150.

KUKWA ADOLF (*1865 r. †16 I 1932 r. w Kikole), kapłan rzymskokatolicki, budowniczy kościoła i proboszcz w Kikole

Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Płocku w dniu 8 maja 1887 r. przyjął święcenia kapłańskie. Wikariat odbył w Pomiechowie, a od 1890 r. był rektorem kościoła pobernardyńskiego w Ostrołęce. W lutym 1893 r. został administratorem parafii Zakrzewo. Z dniem 11 grudnia 1899 r. przeszedł na proboszcza parafii Kikół k. Lipna. Tu zapisał się jako budowniczy miejscowego kościoła w latach 1904-1910. Kościół został konsekrowany w 1910 r. przez bp A. J. Nowo-

wiejskiego. Po 1925 r., tj. zamianie granic diecezji pozostał w diecezji włocławskiej i tam zmarł.

Pochowany na cmentarzu w Kikole, gdzie zachował się jego grobowiec, wykonany z piaskowca.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/3*, s. 164; Inf. H. Osińskiego z Kikola z 4 IV 2014 r.; H. Osiński, *Dzieje odlewni żeliwa w Kikole*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 3: 2010, s. 148-149; K. Osiński, *Poezja niedokończona*, Kikół 2014, s. 51 i n.

KULASIŃSKI LEON (*14 III 1911 r. w Sierpcu †24 XI 1941 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Tłuchowie, ofiara zbrodni niemieckich (K 142)

Był synem Seweryna i Walerii z Podlewskich. Szkołę średnią ukończył w Sierpcu a następnie Wyższe Seminarium Duchowne w Płocku. Święcenia kapłańskie przyjął w dniu 22 września 1935 r. z rąk bpa Leona Wetmańskiego. Potem przez rok był wikariuszem w Tłuchowie u ks. Jana Marchewki, a następnie kapłanem w Szpitalu Św. Trójcy w Płocku.

Aresztowany przez Niemców w dniu 5 kwietnia 1940 r., więziony był w Płocku, Działdowie, Mauthausen-Gusen i Dachau (numer obozowy 15045), gdzie poddawany był pseudonaukowym próbom operacyjnego leczenia płuc. Zmarł po jednej z takich „operacji” w wieku zaledwie 30 lat.

Chart, *Spis*, s. 132; Grabowski, *Znienawidzeni*, s. 81; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 300-303; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 135-139; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 45; Jaczewicz, *Martyrologium*, s. 307-308; Urbański, *Duchowni*, s. 112; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 108.

KULIŃSKI ZYGMUNT (*3 I 1924 r. w Gralewie, pow. płoński †29 III 1950 r. w Warszawie), żołnierz ROAK, żołnierz wyklęty, ofiara komunistycznej przemocy

Był synem Jana i Anastazji z Grudów. Po zakończeniu wojny żołnierz ROAK, następnie NZW w oddziale Wiktora Stryjewskiego, ps. „Cacko”, działającym na terenie powiatów: Lipno, Mława, Płock, Płońsk, Rypin i Sierpc. Oddział w latach 1946-1949 przeprowadził wiele akcji przeciw placówkom UB i MO. Został aresztowany 8 lutego 1949 r. w Galkach, pow. płocki, po walce z grupą operacyjną KBW i UB. Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie skazał go na karę śmierci, a Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

O żołnierzach wyklętych w PRL, <http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/23.02.2013>.

KUŁAKOWSKI JAN (*1898 r. †w końcu X 1939 r. w lasach skrwileńskich), nauczyciel, bibliotekarz, ofiara zbrodni niemieckich (K 143)

Od 10 stycznia 1939 r. został nauczycielem Publicznej Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie. Przedtem był nauczycielem w szkole w Skrwilnie. Dodatkowo od 18 kwietnia 1939 r. został kierownikiem (po Klimczewskim) Powiatowej Biblioteki Publicznej w Rypinie. Aresztowany 22 października 1939 r. w Rypinie na rzekomej konferencji nauczycieli pow. rypińskiego. Więziony w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20, potem

wywieziony do lasów skrwileńskich i tam rozstrzelany przez Niemców z Selbstschutzu.

Miał siostrę Emilię (1895-1950), za Aleksandrem Ziolkowskim, żołnierzem POZ „Znak” i AK.

Ożeniony z Janiną (K 144).

W jego domu od jesieni 1939 r. mieszkał ks. Jan A. Renk, administrator parafii Skrwilno czasu wojny i okupacji, wypuszczony z więzienia w Oborach, który wystąpił o *das Herrenvolk*.

AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 1203, Wykaz nauczycieli Publicznej Szkoły Powszechnej stopnia III nr w Rypinie; Idem, sygn. 3535, Sprawozdanie pracownika KOSP w Toruniu K. Krukowskiego z wyjazdu służbowego do Lubawy, Nowa Miasta Lubawskiego, Brodnicy i Rypina, odbytego w dniu 16-18 IV 1939 r.; *Dawne Skrwilno*, s. 40-41; *Dziennik KOSP* 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Piotrowski, *Biogramy*, s. 166; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 151; *Rypin między wojnami*, s. 243; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174 podała imię – Antoni.

KURELLA (n.- KURELSKI) ROBERT (*ok. 1816 r. w Warszawie †po 1833 r.), uczestnik powstania listopadowego 1830/1831 r. i partyzantki polistopadowej 1833 r.

Był synem Karola, z pochodzenia szlachcic. Brał udział w powstaniu listopadowym jako żołnierz 3. pułku piechoty liniowej. Za udział w walkach w wojnie polsko-rosyjskiej 1833 r. odznaczony został Krzyżem *Virtuti Militari*.

W maju 1833 r., razem ze swym służącym A. Aksamińskim wstąpił do oddziału „Zemsty Ludu” Kaliksta Borzewskiego, który przybył na teren ziemi dobrzyńskiej. W czasie napadu na posterunek kozacki w Radzikach Dużych niedaleko Rypina został ranny razem z Pawłem Wojtkiewiczem. Rannego z lasu lubowidzkiego, w okolicach Lipna, od leśniczego J. Kamińskiego przyjął do swego domu we wsi Kierz k. Skępego Gustaw Zieliński. Następnie zawiózł go do Mateusza Wilczewskiego w Jastrzębiu k. Lipna. Potem ten ostatni przewiózł Kurellę za granicę. Dalsze jego losy nie są nam znane.

A. Barszczewska, J. Śmiałowski, *Z dziejów partyzantki Józefa Zaliwskiego w roku 1833 w Królestwie Polskim*, *Studia i Materiały do Historii Wojskowości* 1961, t. 7, cz. 1, s. 266; Danielewicz, *Walki*, s. 27; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 58, 59; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 146; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 208-209, 212; A. Kraushar, *Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego (1833). Z dziejów martyrologii polistopadowej*, Warszawa 1915 (odbitka z czasopisma *Wieś i Dwór*); *Pamiętniki Sulerzyskiego*, s. 332-333 (w przypisie mylnie podano Antoni Kurella zamiast Robert); *Spółczesność polskie*, s. 49-50, 167, 176, 313-314, 327-328, 330, 339, 350, 735.

KUROCZKO JÓZEF (†po 1949 r.), nauczyciel, dyrektor Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie (K 145)

Przed wojną był nauczycielem i kierownikiem zespołów muzycznych w Busku Zdroju. W latach 1945-1949 był dyrektorem wymyślińskiego Liceum Pedagogicznego. Władysław Drzewiecki w swoim pamiętniku napisał o nim m. in.: „*Wraz ze swoją żoną, Olgą oraz dziećmi: Ziją i Wojtkiem stanowili bardzo sympatyczny ośrodek towarzyski. Nic dziwnego, że w ich domu często bywali zaprzyjaźnieni z nimi ludzie: sekretarz*

szkoły, Stanisław Bielecki – towarzysz Kuroczki z czasów wojennych wędrówek po Związku Radzieckim, ze swoją żoną, Anną Lewandowską – nauczycielką geografii i ja. Ponieważ Kuroczko był zdolnym muzykiem, (...) wieczorami siadał do fortepianu i śpiewał swoje kompozycje, np. pieśń „Gdybym miał skarby całego świata”. A później śpiewaliśmy wszyscy. Była to cudowna kuracja duchowa po wojennych dramatach”.

W 1949 r. odszedł do Jadwisina, siedziby Zespołu Pieśni i Tańca „Mazowsze” na stanowisko dyrektora pedagogicznego tego zespołu. Wspominany był „*jako życzliwy młodzieży pedagog, wspaniały człowiek, niegdyś więziony z bratem, Eustachym, późniejszym sekretarzem ZNP, w Berezie Kartuskiej za lewicową działalność*”.

Miał brata Eustachego, znanego pedagoga.

Bereziacy, red. L. Pasternak, Warszawa 1965, pass.; W. Drzewiecki, *Liceum pedagogiczne w Wymyślinie w latach 1946-1969. Wspomnienia nauczyciela*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 2: 1992, s. 148; Drzewiecki, *Moje życie*, s. 130-131; http://www.psd.busko.pl/index.php/17_IV_2012; Krajewski, *Alma Mater*, s. 54, 56; Krajewski, *Dama*, s. 151; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 99; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 70; Lidia Skowron –Wesołowska, *Śpiewaczka światowej sławy, córka pierwszego elektryka w Busku-Zdroju*, http://www.tmb.busko.pl/articles.php?id=5/20_VII_2013.

KURPIJEWSKA WALENTYNA STEFANIA (XIX/XX w.), nauczycielka, kierowniczką szkoły

Od 28 września 1919 r. była kierowniczką, po Marii Jagodzińskiej, średniej Udziałowej Szkoły Żeńskiej w Rypinie (Pensji Żeńskiej Udziałowej), gdzie razem z nią nauczycielkami były: Zofia Kolasińska, Zofia Królikowska i Helena Rajchówna. Religii w tej szkole uczył ks. Wacław Skubiszewski. Szkoła kolejno zmieniła nazwy na: Pięcioklasowa Szkoła Żeńska i Siedmioklasowa Rozwojowa Szkoła Żeńska.

W 1931 r. wykazano, że należała do BBWR, Ligi Ochrony Powietrznej i Przeciwojennej, Polskiego Czerwonego Krzyża, Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych, Związku Pracy Obywatelskiej Kobiet oraz Związku Strzeleckiego.

Z dniem 31 grudnia 1933 przeszła na emeryturę i zastąpił ją wtedy Gustaw J. Sommer.

AMZD, nr inw. MZD/Arch/25/11, Kronika Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie (lata 1935-1939); AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 1203, Wykaz nauczycieli Publicznej Szkoły Powszechnej stopnia III nr w Rypinie; Idem, Urząd Wojewódzki Pomorski, Formularz informacyjny dotyczący 4-klasowej Udziałowej Szkoły Żeńskiej w Rypinie za rok szkolny 1918/1919; Kronika Rypińska 2001, nr 7-8, s. 15; *Rypin między wojnami*, s. 233-234.

KURTZ JERZY (*3 VI 1899 r. w Jaśle †2 IV. 1981 r. we Włocławku), żołnierz armii gen. Andersa, drugi mąż Anny Karnkowskiej I v. Grochulskiej (K 146)

Do wybuchu wojny w 1939 r. mieszkał we Lwowie. Był żonaty z lekarką, z którą miał syna. Oboje zginęli w czasie wojny. W czasie wojny był w armii gen. Andersa i po zakończeniu działań wojennych powrócił do Polski i zamieszkał w Krakowie.

Z Anną Grochulską z d. Karnkowską poznał się na wczasach w Spale. Po trzech latach znajomości pobrali się 1 października 1961 r. i zamieszkali w Złotoryi

na Dolnym Śląsku, gdzie pracował jako główny księgowy. Po przejściu w 1970 r. na emeryturę zamieszkali oboje z żoną we Włocławku, przy ul. Olszowej. Zmarł nagle na zawał serca.

Karkowski, *Karkowscy*, t. 3, cz. 2, s. 260.

KURZĄDKOWSKI BOGDAN h. Brodzic (*7 X 1913 r. w Namangan (Turkistan) †21 VI 1943 r. we wsi Boryszew w pow. sochaczewskim), technik-mechanik, strażak-ochotnik, żołnierz Armii Krajowej, ofiara zbrodni niemieckich (K 147)

Był synem Edwarda (1888-1971) i Władysławy z Kozakiewiczów (1893-1981). W latach 1931-1935 uczęszczał do Państwowej Szkoły Budowy Maszyn w Grudziądzu, zdobywając tam dyplom technika-mechanika. W dniu 23 marca 1938 r. kupił, budowany od 1929 r., budynek rypińskiego kina „Bałtyk”, zbudowanego w stylu *bauhaus* (niemieckiej odmiany modernizmu). Udzielał się społecznie w rypińskiej Ochotniczej Straży Pożarnej.

W czasie okupacji niemieckiej, jako kierowca-strażak, posiadał przepustkę i mógł poruszać się po godzinie policyjnej. Wstąpił w szeregi Armii Krajowej. W pierwszych dniach maja 1943 r., w obawie przed aresztowaniem w czasie tzw. majowej wyspy w Rypińskim i Lipnowskim, wyjechał do Sochaczewa. Aresztowany w tym samym roku we wsi Okopy w gminie Kozłów Biskupi z powodu nieopatrznie posiadanej prawa jazdy, wystawionej na własne nazwisko. Więziony najpierw w Sochaczewie, a następnie rozstrzelany we wsi Boryszew k. Sochaczewa.

Nie jest znane dokładne miejsce jego pochówku. W grobowcu rodzinnym na starym cmentarzu w Rypinie znajduje się jedynie grób symboliczny.

AA, Postanowienie Sądu Grodzkiego w Rypinie z 24 listopada 1948 r. w sprawie stwierdzenia zgonu Bogdana Kurządkowskiego (tu jednak, wbrew wcześniejszym dokumentom, pisownia nazwiska przez „t”), (w zbiorach E. Oldakowskiej w Rypinie); Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 349, 393; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=238881/7> | 2013; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 159-160, 179; Piotrowski, *Słownik*, s. 151, gdzie mylna nazwa miejscowości jego śmierci – Boryszów; Rel. I. Ciemiecki (Szwajcaria) z 2012 r., E. Oldakowska (Rypin) z 14 III 2014 r.; Tablica na cmentarzu w Rypinie; Tablica w siedzibie OSP w Rypinie; Tablo Państwowej Szkoły Budowy Maszyn w Grudziądzu ze zdjęciem B. Kurządkowskiego (w zbiorach E. Oldakowskiej); Tłumaczenie aktu chrztu Bogdana Kurządkowskiego dokonanego w mieście Kokand z Kraju Kurata Turkiestańskiego 20 marca 1916 r. przez ks. Bolesława Janowicza (w zbiorach E. Oldakowskiej).

KURZĄDKOWSKI EDWARD WŁADYSŁAW h. Brodzic (*15 VIII 1888 r. w Rypinie †8 III 1971 r. w Rypinie), uczestnik strajku szkolnego 1905-1906, emigrant, ślusarz-mechanik, właściciel firmy przewoźnej, radny miejski, społecznik (K 148)

Był synem Władysława Lzydora (1842-1913) i Marii Magdaleny z Trzciskich h. Pobóg. Zachował się jego akt urodzenia spisany w języku rosyjskim. W latach 1901-1905 uczył się w gimnazjum w Płocku, a w 1905 r. wziął udział w strajku szkolnym, a co zostało z tej szkoły relegowany. Po powrocie do Rypina, nie mógł już kontynuować nauki, stąd przez 2 lata uczył

się rzemiosła. W 1908 r. wyjechał do Rosji i do 1913 r. pracował w Mokswie jako mechanik. Następnie przeniósł się do Turkiestanu. Tam urodzili się jego synowie: Bogdan i Andrzej. Po wybuchu rewolucji rosyjskiej i wojny domowej wracał z rodziną do Rypina. Droga wiodła przez Syberię, Japonię, Kanał Sueski. W czasie podróży okrętem zmarł syn Andrzej i został pochowany w morzu.

Po powrocie do kraju w 1920 r. podjął pracę w Warszawie, a następnie w latach 1921-1923 jako kierownik warsztatów w Zakładach Przemysłowych Kisielnica w Kisielnicy. W latach 1923-1925 był głównym mechanikiem w Zakładach Przemysłowych A. Hubehman i B. Serok w Łomży. Po powrocie do Rypina prowadził znaną firmę przewoźną pn. „Rypiniak”, zarejestrowaną przy ul. Stary Rynek 20. Autobus, z napisem tej firmy, kursował m. in. do Płocka. Na początku lat 30. był właścicielem czterech samochodów: osobowej taksówki marki Fiat oraz trzech autobusów marki Chevrolet i Citroën. Potem razem ze Stanisławem Milewskim i Abrahamem Jozelem Nusbaumem założył kooperatywę transportową, skutecznie konkurującą z innymi firmami przewoźnymi.

Udzielał się w wielu akcjach społecznych i opiekuńczych. Od 26 czerwca 1927 r. był członkiem Rady Miejskiej w Rypinie, kandydując w 1927 r. z listy wyborczej „Zjednoczony Komitet Pracy Gospodarczej miasta Rypina”, zaś w 1934 r. – z listy BBWR, razem z ośmioma innymi radnymi z tej partii na czele z Józefem Budzanowskim.

Po wojnie, w latach 1946-1948 był kierownikiem upaństwowionego kina „Koloseum” (zamienionego na „Bałtyk”), którego przed wojną był współwłaścicielem, jednak już w sierpniu 1948 r. na tym stanowisku obsadzono aktywnego działacza PPR, Władysława Gumińskiego. Lokalna władza komunistyczna oskarżyła go o sabotowanie filmów radzieckich, przez dostarczanie słabego oświetlenia i brak dźwięku.

Miał brata Antoniego (1892-1961).

W okresie celowego przyjazdu z Moskwy, w dniu 7 stycznia 1913 r. wziął ślub w kościele pw. Św. Zbawiciela w Warszawie z Władysławą Kozakiewicz (ur. 25 V 1893 r.-zm. 25 V 1981 r. w Rypinie), (K 149) córka Mariana i Magdaleny z Jankowskich), miał synów: Bogdana (1913-1943) i Andrzeja (zm. w dzieciństwie) oraz córkę Wandę (1922-1996), za Franciszkiem Oldakowskim, nauczycielem LO w Rypinie.

Utworzony w 2012 r. w Rypinie Klub Miłośników Pojazdów Zabytkowych przyjął jego imię.

AA, Kopia aktu urodzenia nr 202 z 1888 r.; AP Bydgoszcz, Komitet Powiatowy PPR, sygn. 4, Protokoły z posiedzeń egzekutywy Komitetu Powiatowego z 1945-1948, k. 18; AP m. st. Warszawy, Urząd Wojewódzki Warszawski, sygn. 40, Sprawozdanie sytuacyjne za miesiąc sierpień 1930 r. naczelnika Wydziału Bezpieczeństwa UWW z 10 czerwca 1930 r.; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=238839/7> | 2014, gdzie pisownia nazwiska przez „t”; https://www.facebook.com/pages/Klub-Mi%C5%82o%C5%9Bnik%C3%B3w-Pojazd%C3%B3w-Zabytkowych-im-Edwarda-Kurz%C4%85dkowskiego-w-Rypinie/457292090950730?hc_location=timeline/25 VI 2-013; Inf. I. Ciemiecki (Szwajcaria) z 2012 r. i E. Oldakowska (Rypin) z 2012 i 2014 r.; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.13103/22> II 2013; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 238, 243, Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 110, 127-129, 147-148; Kronika Rypińska 1927, nr 27, z 3 VII; *Rypin między wojnami*, pass., *Rypin PRL*, s. 522-523, 1046; S. Wesolowski, *Moje przeżycia wojenne w Rypinie*

(1939-1945), opr. wstępem i przypisami opatrzył M. Krajewski, Rypin 2009, s. 156.

KURZĄDKOWSKI IZYDOR h. Brodzic (*7 V 1794 r. †po 1852 r.), geometra rządowy w Królestwie Polskim

Mógł być synem Jana (ok. 1738-7 III 1808) i jego drugiej żony, Agnieszki (ok. 1761-24 VIII 1841), córki Władysława i Katarzyny z Cierznickich, małżonków Strachockich, poślubionych 13 stycznia 1793 r. (Pierwszą żoną Jana mogła być Franciszka Osiecka (ok. 1757-11 III 1792).

Był geometrą rządowym, o czym stanowi dokument carski z 12 (24) marca 1835 r., przechowywany w zbiorach Elżbiety Oldakowskiej z Rypina. W 1852 r. kupił dobra Sochocin Badurki w Płockiem.

Ożeniony z Marią Kowalską, miał syna Władysława Izzydora (1943-1913).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=izydor+kurz%B1tkowski/8> I 2014, gdzie pisownia przez „t”; Inf. I. Ciemiecki (Szwajcaria) z 2012 r. i E. Oldakowskiej z 2012 r.; Krajewski, *Rypinie*, s. 26.

KURZĄDKOWSKI WŁADYSŁAW IZYDOR h. Brodzic (*1842 r. w miejscowości Ligina gub. Mariampolsk †14 IV 1913 r. w Rypinie), uczestnik powstania 1863/1864 r., Sybirak (K 150)

Był synem Izzydora, geometry rządowego w Królestwie Polskim i Marii z Kowalskich. Za udział w powstaniu styczniowym zesłany został na Syberię, gdzie przebywał do roku 1867. Z tego okresu w zbiorach E. Oldakowskiej w Rypinie zachowały się zdjęcia, zrobione ze współzesłańcami.

Ożeniony 9 lutego 1887 r. z Marią Magdaleną, córką Antoniny z Płaskowskich i Adolfa Jana małżonków Trzcińskich, p. v. Domańska (ur. 23 III 1850 r. w Trąbinie-zm. 10 IX 1933 r. w Rypinie), (K 151). (Ślubu udzielał proboszcz rypiński ks. Witold Radzikowski). Z małżeństwa tego pozostawił synów Edwarda (1888-1971) i Antoniego (1892-1961).

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=w%B3adys%B3a+w+kurz%B1tkowski/7> I 2014, gdzie jednak pisownia nazwiska przez „t”; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 236-237; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 40, 146; Rel. Iwony Ciemiecki (Szwajcaria) z 12 VIII 2013 r.; Zbiory E. Oldakowskiej w Rypinie.

KURZĄTKOWSKI ANTONI h. Brodzic (*13 VI 1892 r. w Rypinie †21 I 1961 r. w Rypinie), muzyk, skrzypek Filharmonii Narodowej, żołnierz Armii Krajowej, uczestnik powstania warszawskiego, działacz i organizator ruchu muzycznego (K 152)

Był synem Władysława Izzydora (1842-1913), powstańca 1863 r. i zesłańca styczniowego oraz Marii Magdaleny z Trzcińskich (ur. 23 III 1850 r. w Trąbinie-zm. 10 IX 1933 r. w Rypinie). Przed wojną ukończył Konserwatorium Muzyczne w Warszawie i był pierwszym skrzypkiem w Filharmonii Warszawskiej. Grał także w Polskim Radio.

W czasie okupacji wraz z żoną zaprzysiężony był w Armii Krajowej, razem byli łącznikami i współpracowali z Delegaturą Rządu w Wilnie. W ich mieszkaniu przy ul. Hożej 37 był punkt kontaktowy AK. W marcu

1943 r. i w styczniu 1944 r. za pośrednictwem punktu kontaktowego przy ul. Kruczej 14 przez łączniczkę Janinę Karasównę, ps. „Bronkę” skierowany został do jego mieszkania przy ul. Hożej 37 Działyński. W jego mieszkaniu przebywał także inny przedstawiciel Delegatury w Wilnie, Rysiek, ps. „Klemens”. Działyński dodał w swojej relacji, że jego wyjazdy organizowane były z ramienia Delegatury Rządu w Wilnie i Komendy Okręgu Wileńskiego AK. Potwierdził on, że żona Antoniego, Irena wniosła dla AK bardzo poważne zasługi, a „*jej odwaga, przedsiębiorczość, dyskrecja oraz postawa patriotyczna były wzorowe*”. W ich mieszkaniu podczas powstania, przez pewien czas, mieszkała artystka Lucyna Szczepańska, która była przyjaciółką jego żony i chrzestną ich córki, Teresy. (Zmarła w 1999 r. w Milanówku w domu swojej chrzestnicy, bowiem od wczesnych lat 90. mieszkała właśnie u niej). Do konspiracji Kurzątkowscy włączyli także nieletnią córkę, która jako dziecko pomagała w szpitalu i w kuchni. Wraz z innymi pomagała pielęgnować chorych. W swoich notatkach zapisała, że ciężiej chorych przenoszono do szpitali na ul. Śliską i ul. Śniadeckich. Nazywano ją „Tetka”, zaś jej matka, Irena miała pseudonim „pani Irena” lub „Gospodyni”. Miedzy innymi w swoim mieszkaniu ukrywali skierowaną przez „Żydowskie” AK Żydówkę, Olgę Hessel-Hürich. Około 21 sierpnia 1944 r. w mieszkaniu trafił pocisk. tzw. „krowa”. Ranieni zostali oboje, on bardzo ciężko, żona nieco lżej. Ich córka uratowała się, bo była w piwnicy. Obydwoje zostali przewiezieni do szpitala na Śniadeckich. Ich córką zajęli się ludzie z konspiracji. Po kapitulacji przez obóz w Pruszkowie, dokąd rannego wiozła na wózku dzieciennym, dostał się do Piotrkowa Trybunalskiego. Jego córka przez pół roku mieszkała w Piotrkowie u przyjaciół, a on z żoną przedostał się z rodziną do Rypina, skąd pochodził i gdzie się urodził. Po wojnie wraz z żoną, Ireną założył w Rypinie sklep galanteryjny. On organizował i uczestniczył w życiu muzycznym Rypina. Tu, przy Towarzystwie Śpiewaczym „Lutnia”, założył orkiestrę pn. Rypińska Kapela Ludowa i był jej dyrygentem. Z orkiestrą urozmaicał wszystkie imprezy w mieście, m. in. słynny poranek muzyczny w dniu 8 czerwca 1947 r. z okazji zakończenia Dni Oświaty Robotniczej oraz Kursu Buchalteryjnego Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego. Orkiestra zakwalifikowała się do udziału w eliminacjach centralnych zespołów Warszawie.

Miał brata Edwarda Władysława (1888-1971).

W dniu 31 stycznia 1932 r. wziął ślub w kościele św. Krzyża w Warszawie z Ireną Markowską (K 153), (ur. 1 VIII 1906 r. w Warszawie-zm. 26 X 1979 r. w Rypinie), córką Władysława Kazimierza i Marianny Anastazji z Kotulskich, właścicielką prywatnego sklepiku, pozostawił dwie córki: Teresę Jadwigę (ur. 27 IX 1933 r. w Warszawie-zm. 15 I 2001), siatkarkę drużyny rypińskiego LO, dziennikarkę TVP, za I. v. Stanisławem Orylem (1925-2011), II v. – Henrykiem Łempickim (1932-2011) oraz Iwonę (1949-2014), I v. za Romualdem Czajkowskim (1949-2002), II v. Leszkiem Ciemieckim (ur. 1952), która zostawiła dzieci: Sebastiana Antoniego (ur. 1970) i Angelikę (ur. 1975).

Jego żona przed wojną uczyła się śpiewu u znanej prof. Kryńskiej. Uczyła się wtedy razem z Lucyną Szczepańską, zwaną później „słowikiem Warszawy”.

Zaprzeszała nauki w 1933 r., gdy zaszła w ciążę z pierwszym dzieckiem.

Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AA, Kopia aktu urodzenia nr 116/1892 (udostępniona przez I. Ciemiecki), gdzie pisownia nazwiska przez „ł”; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=238917/8> I 2014; Inf. I. Ciemiecki (Szwajcaria) z 22 II 2010 r. i 12 VIII 2013 r.; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 119, 177-180; Z. Mirecki, *Jubileusz 50-lecia Towarzystwa Śpiewaczego „Lutnia” w Rypinie (1922-1972)*, Rypin 1972; <http://www.sejm-wielki.pl/b/sw.13103/22> II 2013; Rogo, *Lutnia*, s. 403-407; *Rypin PRL*, s. 516, 520.

KUSZTAŁ JAN (*13 II 1920 r. w Siemianowie w pow. kutnowskim †3 II 1986 r. w Rypinie), adwokat (K 154)

Był synem Józefa (K 154a) i Rozalii z Borkowskich. W połowie lat 20. XX w. wraz z rodzicami przeniósł się do Ugoszcza k. Rypina, gdzie jego ojciec był rzędcą tamtejszego majątku Heleny Borzewskiej. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Rużu, a następnie do gimnazjum w Kutnie, gdzie w 1939 r. otrzymał świadectwo maturalne. Po ukończeniu gimnazjum zdał egzamin wstępny do Centrum Wyszkozenia Sanitarnego w Poznaniu (odpowiednik powojennego WAM-u w Łodzi), jednak wybuch wojny uniemożliwił podjęcie studiów medycznych.

W latach okupacji hitlerowskiej pozbawiony był możliwości dalszej nauki. Początkowy okres okupacji spędził daleko od stron rodzinnych. Do połowy 1942 r. przebywał w dystrykcie radomskim, gdzie razem z matką pracował jako urzędnik. Pozostałe lata okupacji, aż do wyzwolenia spędził w Szydłowcu, gdzie był zatrudniony jako klasyfikator bydła.

W 1945 r. powrócił do Kutna, a od 1945 r. przebywał w Rypinie, gdzie pracował w sektorze spółdzielczym. Piastował tam różne stanowiska, m. in. instruktora w dziale szkolenia, instruktora w księgowości oraz rewidenta. Pracując, w 1946 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, które ukończył w 1950 r., uzyskując tytuł magistra prawa. Po ukończeniu studiów pracował nadal w rypińskiej spółdzielczości jako radca prawny, m. in. w Państwowych Zakładach Gminnej Spółdzielni oraz w Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie.

W 1957 r. rozpoczął pracę jako adwokat w Zespole Adwokackim nr 1 w Rypinie. Przez prawie 30 lat był obrońcą, specjalizując się głównie w prawie karnym. Był członkiem Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Toruniu.

W dniu 1 marca 1985 r. przeszedł na emeryturę, ale pracował nadal w Zespole Adwokackim na pół etatu. W 1985 r. był członkiem-założycielem DO WTN w Rypinie.

W niespełna rok po przejściu na emeryturę, zmarł po krótkiej chorobie. W środowisku adwokackim był autorytetem w dziedzinie prawa karnego. W życiu prywatnym i pracy zawodowej był człowiekiem skromnym i uczciwym.

W 1985 r. został odznaczony Złotą Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego”.

Miał brata Zbysława (ur. 1916), zam. w Krakowie.

Ożeniony w 1940 r. z Janiną Ślęzak, pozostawił syna Marka (ur. 1945), także adwokata, oraz córkę Kata-

rynę (ur. 1954), notariusza. Ponownie ożeniony z Elżbietą.

Pochowany wraz z żoną w grobowcu rodzinnym na cmentarzu w Rypinie, następnie, na początku XXI w., ekshumowany na cmentarz do Brodnicy.

Autopsja (1968-1986); E. Budzanowska, *Jan Kusztal (1920-1986)*, *Ziemia Dobrzyńska* 1992, t. 2, s. 205-206; Inf. M. Kusztala z 20 II 2002 r., uzup. 14 VIII 2013 r.; *Rypin w PRL*, s. 773; *ZKZD 2005*, s. 126.

KUSZTAŁ MAREK WIEŚLAW (*10 IV 1945 r. w Kutnie), adwokat, członek-założyciel DTN (K 155)

Syn Jana i Janiny z d. Ślęzak. Dziadek, Józef Kusztal w okresie międzywojennym, do 1939 r. był zarządcą majątku Ugoszcz k. Rypina, stanowiącym własność rodziny Borzewskich. Utrzymywał bliskie kontakty z zakonnikami Klasztoru Karmelitów w Oborach i wspierał klasztor finansowo. Miał dwóch synów: Zbysława, który po skończeniu SGGW, Wydziału Leśnictwa w Warszawie, osiadł w Katowicach oraz Jana, który po wojnie zamieszkał w Rypinie, a po ukończeniu Wydziału Prawa na UMK w Toruniu aż do śmierci w 1986 r. wykonywał w tym mieście zawód adwokata. Szkołę podstawową ukończył w Rypinie w 1958 r.; szkoła średnia – Liceum Ogólnokształcące w Rypinie w 1963 r.; studia wyższe: Uniwersytet Mikołaja Kopernika Wydział Prawa i Administracji w 1969 r., tytuł zawodowy – magistra prawa.

Pracował kolejno: Prokuratura Wojewódzka w Gdańsku – aplikacja w latach 1970-1971, Prokuratura Powiatowa w Tczewie, a potem w Gdyni (1971-1972), asesura; Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Rypinie (1972-1973), referent prawny; Okręgowa Rada Adwokacka w Bydgoszczy (1973-1976), aplikant adwokacki; Zespół Adwokacki w Brodnicy (1977-1990), adwokat; Kancelaria Adwokacka w Brodnicy (1990-2010), adwokat, właściciel. Obecnie na emeryturze, w dalszym ciągu jednak wykonuje zawód adwokata.

Należał, bądź należy: ZMS (1961-1972), w latach 1966-1968, wiceprzewodniczący Zarządu Uczelnianego na UMK w Toruniu; PZPR (1968-1973), bez funkcji; Dobrzyński Oddział WTN w Rypinie (1988-2006); Unia Wolności (od 1998 do likwidacji), członek Zarządu Regionu Kujawsko-Pomorskiego w Bydgoszczy; Partia Demokratyczna-Demokraci. Pl; członek Zarządu Regionu Kujawsko-Pomorskiego w Bydgoszczy. PTTK od 1975-nadal; Zrzeszenie Prawników Polskich od 1974 r.-nadal; Towarzystwo Przyjaciół Muzeum w Brodnicy – 1993-nadal; *Rotary International Klub Brodnica* (2001-2007), 2004-2005, prezydent klubu.; DTN – od 2007, członek-założyciel. Jego pasją jest wspieranie działalności organizacji i stowarzyszeń kulturalnych na terenie ziemi dobrzyńskiej i popularyzowanie i promowanie ludzi związanych z historią i współczesnością tej ziemi.

Ożeniony w 1976 r. z Wiesławą Woronowską, nauczycielka, początkowo pracowała w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie, potem w Liceum Ogólnokształcącym w Brodnicy, następnie w szkole specjalnej w Brodnicy, a potem jako kierownik Wydziału Promocji w Starostwie Powiatowym w Brodnicy, ostatnio (na emeryturze) – redaktor gazety „Extra Brodnica”;

dzieci: córka, Magdalena (1977), mgr prawa, adwokat, zamężna z Tomaszem Głuszkiem, mgr prawa, adwokatem, wnuczęta: Zofia i Stanisław; syn, Paweł (1985), mgr prawa, adwokat.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1973-2013); *Nasza młodość*, s. 263; Uzupełnienie biografii z 14 VII 2013 r.; Zielińska, *Historia*, s. 83; ZKZD 2005, s. 127-128.

KUTERMANKIEWICZ ANTONI (*1903 r. w Babiecku k. Pszczonowa †1 X 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, kierownik szkoły w Tłuchowie, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Jana i Franciszki. Po ukończeniu seminarium nauczycielskiego uczył w Turzy Wilczej, a później w Tłuchówku i Tłuchowie. Mimo trudnych warunków lokalowych, dzięki jego staraniom, ta ostatnia placówka uzyskała II stopień organizacyjny. Jako kierownik szkoły prowadził ożywioną działalność społeczną wśród dorosłych. Był opiekunem organizacji „Strzelec”, organizował i reżyserował przedstawienia teatralne, prowadził kursy dokształcające.

W dniu 17 października 1939 r. został aresztowany wraz z innymi nauczycielami pow. lipnowskiego na rzekomej konferencji w Lipnie. Następnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, zesłany do obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 222; Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27, 52; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 151, gdzie data śmierci – 1940; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

KUTNIK JAN WOJCIECH, ps. „Sas”, „Kazik” (*14 VIII 1919 r. w Osieku Rypińskim †14 VIII 1987 r. w Rypinie), urzędnik, żołnierz ZWZ/AK, kwatermistrz Inspektoratu Brodnica (156)

Był synem Jana i Jadwigi z Winnickich. Absolwent szkoły handlowej, należał do Związku Strzeleckiego. W 1934 r. ukończył przysposobienie wojskowe w 67. pułku piechoty w Brodnicy, a w 1936 r. kurs pilotażu szybowcowego w Ustianowej. Po krótkim okresie pracy zawodowej, w marcu 1939 r. zgłosił się do Szkoły Lotniczej im. Żwirki i Wigury w Łodzi, którą ukończył w czerwcu tego roku. Należał do Aeroklubu Pomorskiego w Toruniu.

Nie brał udziału w kampanii wrześniowej. Późną wiosną 1940 r. Jan Szachmytowski, kowal majątku Osiek, wprowadził go do konspiracyjnej organizacji pn. „Polska Żyje” w Rypinie. Kontakt utrzymywał przez przedwojennych nauczycieli, ppor. rez. Edwarda Robalewskiego i ppor. rez. Józefa Szymborskiego. W końcu 1941 r. został zaprzysiężony pod ps. „Sas” do ZWZ/AK przez kpt. Tadeusza Fiutowskiego, ps. „Bohusz”, komendanta Inspektoratu ZWZ Brodnica. Objął funkcję kwatermistrza Obwodu Rypin i przystąpił do organizowania konspiracyjnych kwater dla Sztabu KO Pomorze i Inspektoratu Brodnica. Kwatery zlokalizował m. in. u Zygmunta Chojnackiego, rybaka na stawach w majątku Osiek (krypt. „Pod karpem”), u Stefana Glapińskiego, zarządcy tegoż majątku (krypt. „Pod gołębiem”). Na kwaterach okresowo przebywali oficerowie sztabu Komendy Okręgu ZWZ/AK „Pomo-

rze” m. in.: Józef Chyliński ps. „Wicher”, szef sztabu, Józef Gruss, ps. „Stanisław”, szef wywiadu, T. Fiutowski i Irena Jagielska, ps. „Ewa”, zam. Nowak, kurierka Komendy Okręgu AK „Pomorze”.

Latem 1944 „Pod gołębiem” kwaterował mjr Franciszek Trojanowski, ps. „Fala”, do grudnia 1944 komendant Okręgu AK „Pomorze”. W dniu 10 września 1944 r. z kwatery „Pod gołębiem” odprawił do Golubia szefa sztabu KO J. Chylińskiego. Na rozkaz T. Fiutowskiego zorganizował u Tekli Dąbrowskiej w Kupnie k. Rypina kwaterę awaryjną dla ludzi „spalonych”. Korzystała z niej m. in. „Sławka” (NN) z Okręgu AK Łódź, współpracująca z por. Zbigniewem Kutnikiem, bratem Jana. Ukrywali się tu też Stanisław Szeffler, Wiktor Kościński oraz jeńcy brytyjscy, zbiegli z brodnickiego obozu. Na kwaterę przerzuciła ich Mieczysława Wróblewska, ps. „Ciocia Miecia”. W Kupnie dokonał lokalizacji i opracował dokumentację zrzutowiska dla mających nastąpić w przyszłości zrzutów ludzi i sprzętu z Zachodu. Z KO i Komendą Inspektoratu utrzymywał łączność przez punkty u Stanisława Ciemińskiego w Giżyńku gm. Żałe (stała kwatera dla „Wichra”), u Stanisława Żywocińskiego w Podkołatku, gm. Płonne. W Brodnicy od lekarzy Marcelego Jakubiaka, Nikodema Wiatowskiego, ps. „Kazik”, kierownika sanitarnego Inspektoratu Brodnica i jego żony, pielęgniarki Ireny Wiatowskiej, ps. „Flora”, kierowniczkę sekcji sanitarnej WSK Inspektoratu odbierał leki, materiały opatrunkowe, które przewoził do kwater w Kupnie i Osieku.

W Rypinie przy ul. Nowy Rynek kontaktował się z Kazimierzem Tęgowskim, ps. „Kruk”, organizatorem i referentem łączności Obwodu ZWZ/AK Rypin oraz Romanem Decem, ps. „Groch”, jego łącznikiem.

Świadomie nie utrzymywał natomiast kontaktów z Placówką AK w Osieku. Żył na stopie okupacyjnej legalności. Jako pomocnik biurowy w Urzędzie Gminy w Osieku Rypińskim, nielegalnie zdobywał karty żywnościowe i odzieżowe, dokumenty, druki, wzory pieczęci i dostarczał je do Inspektoratu Brodnica i Komendy Okęgu. Współdziałała z nim zatrudniona tam Maria Stemplewska, ps. „Faszyna”, zam. Ostrowska ze służby legalizacji WSK Inspektoratu Brodnica. W początkowym okresie działalności, za pośrednictwem Jana Gulińskiego, karty zaopatrzeniowe rozprowadzał wśród robotników rolnych majątku Osiek, potem do Łodzi dostarczał je Bronisław Wolf, szwagier, cioteczny brat Wilhelma Sommera. Pomoc żywnościową organizowała także M. Stemplewska, która w tym celu wyszukiwała w Brodnicy zamożniejsze rodziny. Recepty otrzymywał też od dra Schwamma (Niemca) z Powiatowego Szpitala w Brodnicy.

Do pracy wywiadowczej, przewożenia materiałów konspiracyjnych zwerbował Frydę Gogolin (Niemkę), urzędniczkę Gminy Osiek, córkę komendanta posterunku niemieckiej żandarmerii w tej wsi. Jego skrzynkę pocztową w Osieku, u Anny Glapińskiej z d. Ptaszyńskiej obsługiwała „Faszyna”. Dostarczała tu pocztę konspiracyjną od Wandy Cybulskiej, ps. „Ada”, kierowniczkę sekcji łączności WSK Inspektoratu Brodnica i Władysławy Zieleniewskiej, ps. „Darnina”, referentki WSK tego Inspektoratu. Do czasu aresztowania w sierpniu 1944 T. Fiutowskiego uczestniczył w odprawach Sztabu Inspektoratu AK Brodnica w kwaterze konspiracyjnej „Bohusza” w Góralikach. Uniknął

aresztowania w związku z głośną wyspą w Pokrzydowie w Inspektoracie AK Brodnica na przełomie 1944/1945.

Po wojnie mieszkał w Rypinie i do czasu przejścia na emeryturę w 1979 r. pracował w różnych instytucjach jako urzędnik. Przez szereg lat z pasją uprawiał myślistwo.

Ożeniony z Weroniką z d. Janik, pozostawił córkę Grażynę, zam. Szczeczn.

AFGEZ, t. osob.: J. Cendrowski, R. Dec, J. Kutnik, J. Lewandowska; M. Stemplewska, S. Suszyński, K. Tęgowski, L. Wiwatowska, N. Wiwatowski; Idem, Pismo USC 5145/6/2003 gm. Osiek w sprawie imion i daty śmierci; T. Glapiński, *Zostawić ślad*, Warszawa 1996, s. 86, 94; M. Grzybowski, A. Mietz, J. Pakulski, M. Pawlak, *Osiek Rypiński. Dzieje parafii i gminy*, Osiek Rypiński-Toruń 1994, s. 147; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 201; SBKP, cz. 2, s. 61; cz. 4, s. 50; E. Skerska, *Kutnik Jan Wojciech*, SBKP, cz. 6, s. 101-102; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 313, 315, 321, 324, 328, 329, 340.

KUZIO WŁODZIMIERZ KAZIMIERZ (*29 III 1909 r. w Sanoku †11 VII 1942 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Lipnie, ofiara niemieckich obozów śmierci

W dniu 23 czerwca 1935 r. został wyświęcony na kapłana. Od 8 lipca tego roku był wikariuszem i prefektem w Giżycach. W dniu 1 marca 1936 r. został przeniesiony na takie samo stanowisko do Ślesina.

Od 2 lipca 1938 r. był wikariuszem w Lipnie. Tutaj w dniu 23 października 1939 r. został aresztowany przez Selbstschutz wraz z ks. dziekanem Janem Ryglewiczem. Następnie był więziony w Forcie VII w Toruniu (od 24 X 1939), Gdańsku (od 10 I 1940), w obozie Stutthof (od 24 I 1940), Sachsenhausen (od 19 IV 1940). W dniu 14 grudnia 1940 r. trafił do obozu w Dachau, gdzie na skutek wyczerpania ciężką pracą, zmarł w szpitalu obozowym jako numer obozowy 22424.

Ciało jego spalono w miejscowym krematorium.

Chart, *Spis*, s. 135; Domagała, *Dachau*, s. 154; Gózdź-Pawłowski, *Wiemi Bogu*, s. 42; Jezierska, *Transporty*, s. 168, tu mylnie podała, że był proboszczem w Lipnie; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa I*, s. 150; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 138, 143, 152; Krajewski, *Eksterminacja inteligencji*, s. 200; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 324; Librowski, *Ofiary*, s. 86-87; *Lista męczenników*, s. 2; Piotrowski, *Słownik*, s. 152.

KUZIOR J. (XX w.), inspektor szkolny w Rypinie

W latach 20. XX w. był inspektorem szkolnym w Rypinie. W 1929 r. skierował do pracy w publicznej szkole powszechnej w Michałkach młodego nauczyciela wyznania ewangelicko-augsburskiego, Karola Dokuczycyca z Błędowa k. Grójca.

G. Kończewski, *Karol Dokuczyc, nauczyciel z Michałk (1910-1940)*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 329-341.

KUŹMIŃSKI STANISŁAW (*1948 r.), weterynarz, rzeźbiarz

W latach 90. XX w. aż do roku 1999 pracował w Rypinie i uprawiał swoją pasję, jaką jest rzeźba w drewnie. Uprawiał rzeźbę, która pod względem formalnym

aspiruje do ludowej. Zasłynął tu przede wszystkim z monumentalnych prac, np. wykonana w 1995 r. *650 lat miasta Rypina* o wysokości 100 cm, pokryta polichromią (w zbiorach KS „Civitas Christiana w Rypinie przy ul. 21 Stycznia). Chętnie rzeźbił Chrystusa Ukrzyżowanego (głowa w cierniowej koronie, w zbiorach autora).

Jego prace wystawiane były w Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie, MZKiD we Włocławku, w Galerii „Nowa” Katolickiego Stowarzyszenia „Civitas Christiana” w Rypinie. Uczestniczył w wielu przedsięwzięciach artystycznych w pow. rypińskim i województwie kujawsko-pomorskim.

Od 2010 r. mieszka w pow. płońskim.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 235; Pawłowska, *Kultura*, s. 55; *Program opieki*, s. 49-50.

KWIATKOWSKI-CUGOW TADEUSZ (*22 I 1940 r. w Wilnie †6 VI 2008 r. w Lublinie), poeta, prozaik, eseista, satyryk, przyjaciel dzieci (K 157)

Był synem, oficera, z którym nigdy się nie spotkał, a który wyszedł z domu 17 września 1939 r. i w 1940 r. był widziany w transporcie polskich oficerów do Kątynia. W 1945 r., wraz z rodziną, był deportowany do Włocławka, gdzie spędził dzieciństwo. Po ukończeniu szkoły zawodowej, pracował w wielu zawodach; jako tokarz, sanitariusz w Pogotowiu Ratunkowym, robotnik w Miejskiej Cegielni, woźny w Miejskiej Radzie Narodowej, stróż nocny i wielu innych.

Od 16 roku życia pisał wiersze. Trudności asymilacyjne w nowym środowisku etnicznym zmusiły go do uprawiania pięściarstwa w „Starcie Włocławek”, u trenera Czesława Krysiaka. Potem ukończył Liceum Ziemi Kujawskiej, był aktorem w Teatrze Ziemi Kujawskiej. Od 1963 r. studiował polonistykę na UMK, ale pod wpływem Edwarda Stachury, wyjechał do Lublina, gdzie w 1975 r. jako ekstern ukończył studia na UMCS.

Debiutował w 1979 r. wierszami w „Kamienie”. Był członkiem Grupy literackiej „Samsara” i Koła Młodych. W związku z krytyką Bruna Miecugowa w „Życiu Literackim” dopisał do nazwiska pseudonim „Cugow”. Napisał m. in. *U drzwi moich płomień dalekiego ogniska* (1978), *Stodółna 40* (proza, wspomnienia), (Włocławek 2002). *Włocławek - fragmenty większej całości* [w:] P. Rybiński, *Włocławek - miasto na trakcie* (2000). Przebywał na stypendium rządu węgierskiego w Budapeszcie (1987-1989). Odbывał wieczory autorskie we Francji, Szwecji, Niemczech i Słowacji. W latach 1983-1992 był redaktorem kwartalnika literacko-artystycznego „Akcent”. Autor licznych happeningów i felietonów pt. „Młodzi wiersze piszą” w „Kurierze Lubelskim”, promujących próby literackie dzieci i młodzieży. Był założycielem międzynarodowej Fundacji Poetów i Ułanów im. gen. Bolesława Wieniawy-Długoszewskiego.

Posiadał wiele tytułów, był prezydentem Międzynarodowego Kongresu Poetów „Arcadia”.

Bardzo często był w Rypinie, przewodniczył jury konkursów literackich. Napisał *Hymn miasta Rypina*. W 2005 r. wyróżniony tytułem Honorowy Obywatel Miasta Rypina.

Biografia, [http://www.cugow.pl/18 II 2014; Krajewski, Rypin. Monografia, wyd. 2, s. 232.](http://www.cugow.pl/18%II%2014%Krajewski,%Rypin.%Monografia,%wyd.%2,%s.%232)

O żołnierzach wyklętych w PRL, [http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/23.02.2013.](http://www.kurierbrzeski.com.pl/o-zolnierzach-wykletych-w-prl/23.02.2013)

KWIATKOWSKI STANISŁAW (*18 I 1907 r. †1941 r. w Mauthausen), urzędnik skarbowy, ofiara zbrodni niemieckich (K 158)

Mieszkał w Skępem. Do wybuchu drugiej wojny światowej był poborcą podatkowym Urzędu Skarbowego w Lipnie.

W 1940 r., być może za udział w tworzących się strukturach ruchu oporu, został aresztowany i wysłany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Mauthausen, gdzie w następnym roku został zamęczony.

IPiT Skępe, biogram; Krajewski, *Dama*, s. 43.

KWIATKOWSKI Władysław (*5 I 1888 r. †2/3 XI 1939 r. w Rypinie), nauczyciel, kierownik szkoły w Dulsku, ofiara zbrodni niemieckich

W 1909 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Przed wybuchem drugiej wojny światowej był nauczycielem w Szkole Powszechnej w Dulsku.

Aresztowany w dniu 22 października 1939 r. przez dwóch hitlerowców w mundurach SS i SA z bronią gotową do strzału. Był z nim również miejscowy proboszcz, ks. Stefan Nowak. Odprowadzało go jego siedmioro dzieci. Panowała złowroga cisza, nawet psy wałęsające się nie szczekały na obcych. Był to koszmarny widok. Aresztowani zostali odprowadzeni do figury na rozstaju dróg na Sitno i Ruże. Strzałem z karabinu hitlerowcy rozpędzali żegnające dzieci. Oprawcy przewieźli aresztowanych do Rypina siedziby Gestapo przy ul. Warszawskiej 20. Został zamordowany w nocy z 2 na 3 listopada 1939. Jak podawała po 1945 r. sprzątaczką z tego Gestapo, krew po pomordowanych na dziedzińcu posypywała piaskiem i szuflą zgarniała do pojemnika na śmieci.

Pochowany w zbiorowej mogile w lasach skrwilańskich.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 21/46; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 224; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 87; Piotrowski, *Słownik*, s. 153; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 174; [www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/4.08.2010.](http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=443/4.08.2010)

KWIATKOWSKI WŁADYSŁAW, ps. „Jerzy”, „Jurek” (*30 VI 1921 r. w Lubowidzu pow. mławski †20 IX 1951 r. w Warszawie), żołnierz ROAK i NZW, żołnierz wyklęty, ofiara UB

Był synem Jana i Heleny z Czajkowskich, z zawodu krawiec. Od marca 1946 r. do chwili aresztowania żołnierz ROAK, a następnie NZW. Był dowódcą drużyny i miał ps. „Jerzy”, „Jurek”. Jego oddział operował na terenie woj. warszawskiego. Przeprowadził wiele akcji, m. in. w Siemiątkowie, Zawidzu, Strzegowie i Koziębrodach, pow. mławski, Łęgu, pow. płocki, w powiatach Rypin, Lipno, Działdowo, Sierpc. Aresztowany w dniu 16 października 1948 r., Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie skazał go razem ze Stanisławem Derkusem i Henrykiem Gosikiem na karę śmierci. Bierut nie skorzystał z prawa łaski.

KWIATKOWSKI ZYGMUNT (*22 IX 1933 r. w Sędzynie k. Strzelna †29 VIII 2005 r.), kasztelan Zamku Golubskiego, pasjonat rycerstwa, działacz samorządowy, społecznik (K 159)

Był synem Tomasza i Heleny z Sobierajów. W 1952 r. ukończył liceum ogólnokształcące. Za działalność antystralinowską skazany został na 10 lat więzienia. Wyrok głosił, iż „uczeń gimnazjum w Strzelnie, kierując się swoim wrogim stosunkiem do ustroju Polski Ludowej, postanowił jesienią 1950 r. założyć kontrrewolucyjną organizację, mającą na celu walkę z ustrojem”. Na wolność wyszedł dopiero wiosną 1957 r., rozpoczynając pracę nauczycielską w Szkole Podstawowej w Topólce, pow. radziejowski. Wkrótce otrzymał pracę w tym samym zawodzie w Piotrkowie Kujawskim. Tu, korzystając z lepszej komunikacji, rozpoczął zaoczne studia na kierunku historia UMK w Toruniu, które ukończył w 1962 r. z tytułem magistra. Od września 1964 r. do końca grudnia 1966 r. uczył w Liceum Ogólnokształcącym w Golubiu-Dobrzyniu.

Z dniem 1 stycznia 1967 r. otrzymał przeniesienie do pracy w Oddziale PTTK, gdzie pracował aż do śmierci. Od 1975 r. był dyrektorem Zamku Golubskiego i prezesem Zarządu Oddziału PTTK w Golubiu-Dobrzyniu. Dzięki jego inicjatywom, zaangażowaniu i uporowi, Zamek Golubski stał się autentycznym ośrodkiem kultury narodowej i dumą Polaków, a Golub-Dobrzyń znanym miejscem na mapie Europy i świata. Tam w 1971 r. zorganizował pierwszy konkurs krasomówczy. Inicjatywie tej nadał szeroki rozgłos. Pierwotnie krajowy, wkrótce przerodził się w imprezę o zasięgu i nazwie: Międzynarodowy Konkurs Krasomówczy dla Przewodników Turystycznych i Młodzieży Szkół Średnich. W 1977 r. powołał do życia Golubski Klub Jeździecki i jednocześnie zorganizował I Turniej Rycerski, który obecnie znany jest pod nazwą: Wielkie Międzynarodowe Turnieje Rycerskie, na które ściągają rycerstwo europejskie, m. in. z Włoch, Francji, Anglii, Niemiec, Ukrainy, Czech, Słowacji i innych.

Od 1992 r. przy zamku funkcjonuje gospodarstwo rolne, które po wybudowaniu magazynów, stajni i nowoczesnej ujeżdżalni z kompleksem jeździeckim, przekształcił w Szkołę Rycerską, przygotowującą rycerzy do turniejów. Był także przewodniczącym Komisji Turystyki Jeździeckiej Zarządu Głównego PTTK z siedzibą w Golubiu-Dobrzyniu. Z jego inicjatywy powołany został Centralny Ośrodek Jeździecki PTTK, który prowadzi systematyczne szkolenie przodowników turystyki konnej. Rozsławił na całym świecie imię dawnej gospodyni zamku, Anny Wazówny, przede wszystkim poprzez znane bale sylwestrowe i karnawałowe.

Przez pięć kadencji pełnił funkcję radnego Golubia-Dobrzynia i wiceprzewodniczącego tej rady. Przez dwie kadencje był radnym Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego, a od 2002 r. był zastępcą przewodniczącego Sejmiku Województwa Kujawsko-Pomorskiego w Toruniu. Nadto od 1974 r. był członkiem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, od 1977 r. prezesem

Golubskiego Klubu Jeździeckiego, od 1982 r. przewodniczącym Polskiej Federacji Rycerskiej.

Za całokształt pracy był odznaczony: Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami od Emigracyjnego Rządu RP w Londynie, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem Gwiazdy Polarnej, Medalem 40-lecia Polski Ludowej, Złotym Krzyżem Zasługi i Medalem Komisji Edukacji Narodowej oraz Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Toruńskiego”, Złotą Odznaką Opiekuna Zabytków, Złotą i Srebrną Odznaką PTTK, tytułem „Honorowy członek PTTK” i wieloma innymi wyróżnieniami samorządowymi, organizacyjnymi i stowarzyszeniowymi.

Syn, Piotr, który zastąpił go na golubskim zamku po śmierci powiedział: „Dla ojca zamek nie miał żadnych tajemnic. Pracował do wieczora, przed szóstą rano był już w Szkole Rycerskiej u pracowników. Często nocował na zamku, w komnacie nad wjazdem, przy kapitularni. To strategiczny punkt, z którego wszystko słychać. Ojciec po skrzygnięciu drzwi od razu rozpoznawał, gdzie kto jest i jak długo tam był. Był opętany zamkiem, czasem mówiłem, że mam zamek zamiast ojca. Nawet jak wyrażaliśmy uczucia, to też przy okazji rozmów o zamku. Codziennie bombardował mnie tysiącami informacjami”.

Związek małżeński zawarł w 1961 r. z Janiną Ochocińską, nauczycielką, mgr filologii polskiej, z którą miał trzech synów: Przemysława (ur. 17 VII 1962), Piotra (ur. 8 IV 1964), który został dyrektorem, gospodarczym golubskiego zamku i Skarbimira (ur. 10 II 1966). Pochowany w dniu 3 września 2005 r. na cmentarzu parafii Golub.

Na golubskim zamku po jego śmierci odsłonięto pamiątkową tablicę z jego podobizną.

Archiwum Zarządu Głównego PTTK w Warszawie, Dział Osobowy,teczka B/32; Archiwum Zarząd Oddziału PTTK w Golubiu-Dobrzyniu,teczka akt osobowych; Autopsja (1965-2005); S. Gacek, *Odszedł Kasztelan*, <http://palukitv.pl/component/content/article/13211/15> V 2013; Giziński, *Niepospolici*, s. 272-275; <http://www.przegląd-tygodnik.pl/pl/artykul/sladami-ojca/> 15 V 2013; *Najbardziej byłem z niego dumny w dniu pogrzebu*, z synem Kasztelana Piotrem rozm. M. Starosta, *Nowości* 2005, nr 36; *Oni tu żyli*, s. 102-122; I. Stawiński *Zamek w Golubiu*, s. Warszawa-Poznań-Toruń 1976, s. 50; G. Zygmun, *Biografia Zygmunta Kwiatkowskiego*, Golub-Dobrzyń 2003, mps; Tablica nagrobna na cmentarzu w Golubiu.

KWIECIŃSKI KAZIMIERZ ZBIGNIEW (*26 XII 1941 r. w Lubrańcu k. Włocławka), prof. zw. dr hab. nauk humanistycznych, socjolog edukacji, pedagog społeczny, polityk oświatowy, członek rzeczywisty PAN (K 160)

Studia na kierunku pedagogika ukończył w 1964 r. na UMK w Toruniu. Po studiach w latach 1963-1965 r. był nauczycielem pedagogiki, psychologii i metodyki w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie k. Lipna. Potem pracował na UMK w Toruniu. Od 1979 r. profesor, od 1987 r. – profesor nadzwyczajny, od 1998 r. – profesor zwyczajny. W latach 1981-1986 kierownik Zakładu Pedagogiki Społecznej UAM, w latach 1991-1993 – dyrektor Instytutu Pedagogiki UAM, w latach 1993-1999 – dziekan Wydziału Studiów Edukacyjnych UAM. Od 1998 r. kierownik katedry Socjologii Edukacji i Polityki Oświatowej w Instytucie Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, obecnie profesor w Dolnośląskiej Szko-

le Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu. Od 1989 r. przewodniczący Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, od 1991 r. członek Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych, członek Państwowej Komisji Akredytacyjnej, członek Komitetu Prognoz „Polska w XXI wieku”, członek Zespołu Nauk Humanistycznych KBN. Aktualnie członek krajowy korespondent Polskiej Akademii Nauk – Wydział Nauk Społecznych, członek Polskiej Akademii Nauk – członek Komitetu Nauk Pedagogicznych i Rady Towarzystw Naukowych. Członek *European Academy of Sciences Arts and Literature (Europejska Akademia Umiejętności)* w Paryżu, a od 2013 r. – członek rzeczywisty Polskiej Akademii Nauk.

Doctor honoris causa m. in. Uniwersytetu Opolskiego i Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego. Twórca i lider tzw. „grupy toruńskiej” socjologii wychowania i pedagogiki społecznej. W 1993 r. inicjator pierwszego Zjazdu Pedagogicznego w Rembertowie. Redaktor naczelny „Forum Oświatowego” i „Socjologii Wychowania AUNC” oraz serii „Nieobecne dyskursy” (UMK). Specjalista z zakresu empirycznie zorientowanych diagnoz stanu edukacji szkolnej. Promotor 28 doktorów (Poznań, Wrocław, Olsztyn i Toruń). Na otwarciu II Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego mówił m.in.: „*Nie da się uratować szansy na wielką transformację Polski bez zasadniczo, radykalnie odmienionej edukacji publicznej dzieci, młodzieży i dorosłych*”, (*Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogii pogranicza*, 2000). Wielokrotnie zabierał głos w sprawie kształcenia nauczycieli. W czasie konferencji pn. „Kształcenie i doskonalenie nauczycieli w Europie środkowej” w Opolu zauważył: „*Dominująca w wykształceniu nauczycieli akademickich nieadekwatna do wymogów współczesności i przyszłości wiedza teoretyczno-normatywna powiązana z tradycyjnymi stereotypami kompetencji zawodowych studiujących masowo nauczycieli może ustanawiać w kompetencjach nauczycieli wykształconych na poziomie wyższym silny mechanizm zachowań antyinnovacyjnych*”.

Na dorobek naukowy Z. Kwiecińskiego składa się ponad 300 prac, w tym kilkadziesiąt książek, m.in.: *Funkcjonowanie szkoły w środowisku wiejskim. Studium wsi peryferyjnej* (1972), *Odpad szkolny na wsi* (1972), *Drogi szkolne młodzieży a środowisko* (1980), *Konieczność – niepokój – nadzieja* (1982), *Dynamika funkcjonowania szkoły* (1990), *Nieobecne dyskursy* (t. 1-4, 1991-1994), *Socjopatologia edukacji* (1992), *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogii pogranicza* (2000), *Bezbronni. Odpad szkolny na wsi* (2002), *Nieuniknione? Funkcje alfabetyzacji w dorosłości* (2002), *Wykluczanie. Badania dynamiczne i porównawcze nad selekcjami społecznymi na pierwszym progu szkolnictwa* (2002), *Między patosem a dekadencją. Studia i szkice socjopedagogiczne* (2007). W 2003 r. razem z B. Śliwskim zredagował dwutomowe wydawnictwo pt. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, poświęcony m. in. pedagogice ogólnej, historii wychowania i współczesnym kierunkom pedagogicznym. Jest redaktorem wielu pozycji zbiorowych, m.in.: *Zagrożenia i możliwości potrzeby wspomaganie rozwoju* (1985), *Spory o edukację* (razem z L. Witkowskim, 1993), *Ku pedagogii pogranicza* (razem

z L. Witkowskim, 1995), *Dzielność i troska. Studia zadedykowane prof. Eugenii Malewskiej* (wspólne z A. Kicowską, 2005), *Ku integralności edukacji i humanistyki. Księga jubileuszowa dla Lecha Witkowskiego* (wspólnie z M. Jaworską-Rutkowską, 2008), *Wychowanie w społeczeństwie permanentnego kryzysu. Profesorowi Stanisławowi Kawuli w rocznicę urodzin* (wspólnie z R. Borowiczem, 2009). W pracy *Spory o edukację* w serii „Nieobecne dyskursy” włączył prace pedagoga i socjologa amerykańskiego, McLaren'a (ur. 1948), profesora *Graduate School of Education University of California* w Los Angeles. Przygotował do druku, opracował i wstępem poprzedził fragmenty z rozprawy doktorskiej Ludwika Bandury pt. *Wpływ wojny na psychikę dzieci i młodzieży* (2004).

Odznaczony m. in.: Złoty Krzyż Zasługi (1974); Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1994); Medal Komisji Edukacji Narodowej (1992).

http://www.instytucja.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=851:kwieciski-kazimierz-zbigniew&catid=55:wydzia-i&Itemid=31/12 VIII 2013; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtye=opis&objectId=6510&lang=pl/10> VII 2013; *Głos Uczelni* (UMK) 2013, nr 6; – *Kto jest kim*, edycja 2, s. 689; Idem, edycja 3, s. 376; Krajewski, *Leksykon*, 197-198; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 104; *Kwieciński Zbigniew*, [w:] *Who is Who w Polsce, czerwiec 2005*, CD-ROM; SPUWM, s. 77; *Pracownicy UMK*, s. 399-400; *Wielka encyklopedia powszechna*, t. 15: 2003, s. 268; ZKNH, s. 203; ZKNR, s. 431.

L

LACKOWSKI STANISŁAW (XX/XXI w.), artysta plastyk

Członek Związku Polskich Artystów Plastyków Okręg Toruński. W 1994 r. wykonał replikę obrazu Matki Bożej Częstochowskiej, który – wzorem okresu międzywojennego – został umieszczony w owalnej wnęcie na północnej ścianie najbardziej reprezentacyjnego budynku Rypina, tzw. „Zgodzie” przy Pl. Sienkiewicza. Została ona tam uroczystie odsłonięta w dniu 3 maja 1994 r. W 2012 r. poddana była konserwacji.

Był m. in. autorem scenografii do wystawy w krakowskim Muzeum Archeologicznym pt. Tajemnice Góry św. Wawrzyńca.

http://www.ma.krakow.pl/wystawy/gora_sw_wawrzynca/301 2014; Krajewski, *Rypin. Monografia*, wyd. 2, s. 101; B. Mansfeld, *Plastyka toruńska 1945-1975*, Toruń 1975, pass.

LAMPARSKA LEOKADIA (*ok. 1891 r.) nauczycielka, działaczka społeczna

Była wiejską nauczycielką w Łążyńku, mocno zaangażowana w działalność POW i Legionu Strażackiego w tej wsi. Wiosną 1917 r. poinformowała Józefa Lipińskiego o wyznaczonym terminie grabieży dzwonów kościelnych, wtedy 20-letni strażak, Józef Lipiński wiadomość tę przekazał ks. Zajkowskiemu. O godzinie pierwszej po północy odbyło się w plebanii tajne posiedzenie strażaków, któremu przewodniczył ks. Zajkowski. W posiedzeniu udział brali: Tomasz Błaszkiwicz, Józef Lipiński, Władysław Błaszkiwicz, Antoni Zamojski, Jan Bejger, Waclaw Bejger, Józef Frydrych, Feliks Smoleński i Antoni Mejger. Podjęto jednomyślną uchwałę o ukryciu dzwonów. Zostały one tej samej nocy spuszczone z drewnianej dzwonnicy i przewiezione wozem konnym Antoniego Mejgera na jego pole przygotowane pod zasiew zboża, w odległości ok. 500 m od kościoła. Tam po zabezpieczeniu tłuszczem i papą zakopano je, a o świcie został rozsiany i przybronowany jęczmień. Po tej akcji nie pozostawiono żadnych śladów.

Około południa Niemcy przyjechali po dzwony, których już nie było. Rozpoczęło się czterodniowe śledztwo. Ksiądz oświadczył, że kradzież dzwonów nie może być dziełem katolików. Wobec fiaska dochodzeń, Niemcy aresztowali strażaków: ks. Piotra Zajkowskiego, Józefa Rybickiego, Władysława Lisińskiego, Aleksandra Kowalskiego i Ignacego Kowalskiego, osadzając ich w celach więzienia w Lipnie. Po upływie dwóch tygodni bezowocnych przesłuchań postawiono ultimatum: dzwony wrócą na swoje miejsce z ich poprzednim przeznaczeniem (gwarantowali, że ich nie zabiorą), a aresztowani zostaną rozstrzelani. Z treścią ultimatum zapoznano uwięzionych oraz ludność Do-

brzejewic na specjalnie zwołanym zebraniu wiejskim. Strażacy odbyli kolejną naradę. Postanowili ratować życie swych przyjaciół. Na dwa dni przed wyznaczoną egzekucją dzwony znalazły się na placu kościelnym. Niemcy mundurowi rozbili je młotami na miejscu i złom wywieźli do Torunia. Słowa nie dotrzymali, jednak aresztowanych uwolnili. Ich powitanie przerosło się w patriotyczną manifestację. W najbliższą niedzielę kościół o mało co pomieścił zgromadzonych, bowiem tzw. suma została odprawiać w intencji Ochotniczej Straży Pożarnej, a ks. Zajkowski wygłosił kazanie „O roli strażaka w służbie Boga i narodu”. Wyjątkowo obfita kolektka, zbierana przez naczelnika straży Józefa Grabowskiego, kierownika szkoły, została oddana do tzw. kasy ogniowej.

Leokadia była kurierką POW w Dobrzejewicach i okolicy. W tym czasie w Lipnie, Polska Organizacja Wojskowa nasiliła akcję propagandową poprzez Ligę Kobiet, która od 1916 r. prowadziła kolportaż pism POW. Potajemnie rozprowadzano więc takie tytuły, jak: „Wyzwolenie”, „Bartosz”, „Rząd i Wojsko”, „Wiadomości Polskie”. Mężem zaufania w Lipnie była Marianna Borkowska, z którą utrzymywała kontakty. Potajemnie przywoziła ona plakaty z Płocka, Włocławka i Lipna, które strażacy rozlepiali w Dobrzejewicach, Łążyńku, Łążyńku, Lubiczu, Mierzynku, Obrowie, Kawęczynie, Szembekowie, Osieku, Czernikowie, Sączie, Złotorii, a także w Skrzypkowie i w Brzozówce zamieszkałych przez niemal samych kolonistów niemieckich. Gazetki docierały do niej także za pośrednictwem młodej dziewczyny, Czesławy Orszty z Kikoła. Informowały one o sytuacji wojennej, powstającym wojsku polskim lub zawierały postulaty odmowy dostaw płodów rolnych i żywca do wyznaczonych punktach skupu w Obrowie, Czernikowie, i w Lubiczu Górnym. Wspierany przez nią dobrzejewicki „Legion Strażacki” początkowo działał samodzielnie pod patronatem ks. Zajkowskiego. Komendantem był Waclaw Bejger, syn Bartłomieja, a jego zastępcą - Antoni Mejger. Na początku 1917 r. podporządkował się tajnej Polskiej Organizacji Wojskowej w Lipnie, z ramienia której dowodził na kilkudziesięciosobowym oddziale przejął ppor. Kazimierz Trzaskalski z Włocławka. Oficjalnie był on zameldowany u Juliana Przedpelskiego w Krobi w charakterze domowego nauczyciela. Niewielkie grupki ćwiczył na cmentarzu w Dobrzejewicach, bądź na odległych polanach leśnych. Broń bojowcy zdobywali od uciekających z niemieckiego wojska Polaków, z centrali lipnowskiej oraz z przemysłu z Niemiec. Przemysłem zajmowali się: Władysław Przedpelski z Krobi n. Szosąg, Aleksander Zwierzyński ze Złotorii i Stefan Kujawski z Lubicza Pomorskiego. Stefan Kujawski z Marcelim Łęgowskim z Torunia oraz z Adamem i jego synem Lechem Czarlińskimi-ziemianami z Zakrzewka w pow. toruńskim organizowali przerzut koni, ludzi i amunicji do Polskiej Organizacji Wojskowej w Lipnie, współpracując z bojowcami z Dobrzejewic. Ze stodoły folwarcznej Niemki, Milke w Grębocinie, zamienionej na stajnię koni wojskowych, ubrani w niemieckie mundury i broń dokonali udanych akcji uprowadzenia co najmniej dziesięciu koni, które potem wplaw przeprawiano przez Drwęcę pod Nową Wsią i Młyńcem. W akcjach tych brali udział: Franciszek Raniszewski, Jan Reinke, Jan Andziński, Jan

Lewandowski i Biczek, a całością kierował Stefan Kujawski, członek OSP w Lubiczu. Wszyscy byli członkami przymusowej straży niemieckiej w Grębczinie.

Giziński, *Niepospolici*, s. 304-309, 409; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 61; Pawłowski, *Obrowo*, s. 94-95.

LAMPE WALENTY (*ok. 1885 r. †30 VI 1926 r. w Rypinie), technik kultury

W Rypinie w okresie międzywojennym zajmował się kwestiami kultury i dziedzictwa historycznego.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie. Jego nagrobek zachował się do dziś.

Krajewski, *Rypin. Monografia* s. 76; Nagrobek na cmentarzu w Rypinie.

LANDIÉ STANISŁAW (*1884 r. †ok. 1940 r. w okolicach Królewca), ekonomista, dyplomata, ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Edwarda i nieznannej Rakoczi. Ukończył studia ekonomiczne w USA. W 1918 r. został członkiem Rady powiatowej powiatu lipnowskiego. Potem pełnił ważne funkcje dyplomatyczne, m. in. był konsulem w Detroit. Po powrocie został przeniesiony do Warszawy na stanowisku dyrektora departamentu w Ministerstwie Przemysłu i Handlu.

Po powrocie z USA, w 1921 r. nabył od brata majątek Lubin k. Kikoła, kupiony przez jego ojca w 1908 r. od Antoniego Czajkowskiego, a odziedziczony przez brata Juliana. Lubin w 1929 r. liczył 495 ha gruntów. Był członkiem lipnowskiego oddziału Związku Ziemiaków.

Aresztowany wraz z grupą ziemian lipnowskich w czasie fikcyjnego zebrania w Lipnie w dniu 17 października 1939 r. Wywieziony do Rudau k. Królewca, gdzie zaginął bez wieści.

Ożeniony 18 czerwca 1924 r. z Aleksandrą Marią Stefanią Sumińska h. Leszczyc (9 IX 1896 w Głubczycach na Śląsku-24 IX 1963 w Warszawie), córką Stefana Antoniego Grzegorza (1860-1930), hipologa, inspektora i dyrektora stadnin koni i Julii Antoniny z Borzewskich h. Lubicz (1866-1924), z którą nie pozostawił potomstwa.

Żona po jego aresztowaniu uciekła do Warszawy, gdzie szczęśliwie przeżyła wojnę. Po powstaniu wyjechała do Krakowa i tam przygarnięta została przez rodzinę. Po wojnie pracowała jako urzędniczka w Centrali Handlu Sprzętem Medycznym w Warszawie. Pochowana na Cmentarzu powązkowskim w Warszawie.

AP Włocławek, KHip. Lubin, sygn. 292, s. 5-8; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=stanis%B3aw+landie/8> I 2014; Jasiewicz, *Lista*, s. 560; Piotrowski, *Słownik*, s. 153-154, gdzie mylna inf., że majątek Lubin nabył; RZD, t. 2, cz. 2, s. 75; Tablica Lipno; J. M. Włodek, *Landié Stanisław*, [w:] *Ziemia XX wieku*, cz. 8: 2007, s. 78; *Ziemia dobrzyńska*, s. 187, 283, 347, 381, gdzie mylna data śmierci jego żony jako 1966.

LANG WIESŁAW (*18 VI 1928 r. we Lwowie †31 XII 2012 r.), prof. dr hab. nauk prawnych, znawca teorii i filozofii prawa (L 1)

W 1951 r. ukończył studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie też rozpoczął pracę. Na krakowskiej uczelni w 1958 r. obronił doktorat, a w 1965 r. uzyskał habilitację. W tym samym roku przeniósł się na UMK, gdzie objął funkcję kierownika Katedry Teorii Państwa i Prawa (do 1969 r. był prodziekanem Wydziału), a w latach 1987-1991 był też dyrektorem Instytutu Nauk Prawno-Ustrojowych. Tytuł profesora nadzwyczajnego uzyskał w 1975 r., a w 1987 r. został mianowany profesorem zwyczajnym. W 2009 r. wypromował 1 doktora (Dawid Bunikowski). Do emerytury, na którą przeszedł w 1998 r., związany był z UMK.

Zajmował się teorią i filozofią prawa, podmiotowością prawną, prawem podmiotowym, teorią państwa prawa i praworządności. Był członkiem Komitetu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, w latach 1974-78 – członkiem Komisji Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów. Uczestniczył w pracach redakcji miesięcznika „Państwo i Prawo”, a także był członkiem zespołu doradczego pisma naukowego „Archiv fuer Sozialund Rechtsphilosophie” w Stuttgarcie. Redagował pismo Wydziału Prawa i Administracji UMK pt. „Comparative Law Rewiew”. Był członkiem polskich i zagranicznych towarzystw naukowych, stypendystą i wykładowcą na uczelniach w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, Włoszech i Australii. Zasiadał też w Centralnej Komisji ds. Tytułu Naukowego i Stopni Naukowych, oceniającej m. in. w 2001 r. dorobek „profesorów” piszącego te słowa.

Autor ok. 100 prac naukowych, w tym ośmiu książek, m. in. podręcznika pt. *Teoria prawa* (1972), *Teoria państwa i prawa* (współautor), (1979), monografii pt. *Obowiązywanie prawa* (1964), *Prawo i moralność* (1989), *Prawne problemy ludzkiej prokreacji* (współautor i red.), (2000).

Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem Komisji Edukacji oraz Medalem „Za zasługi dla Wydziału Prawa i Administracji UMK”.

Pochowany na cmentarzu komunalnym w Toruniu przy ul. Grudziądzkiej.

<http://www.edukacjaprawnicza.pl/nc/aktualnosci/a/pokaz/c/aktualnosc/art/zmarl-prof-wieslaw-lang-badacz-teorii-i-filozofii-prawa.html?cHash=85ddfed24ace9dd799545db27b/10> VII 2013; *Pracownicy UMK*, s. 401-402; WUP, *Supl.*, s. 472.

LASIK ALEKSANDER (*20 VI 1953 r. w Szubinie), socjolog i historyk Polski, specjalista historii III Rzeszy, SS oraz systemu niemieckich obozów koncentracyjnych, profesor nadzwyczajny w UKW w Bydgoszczy (L 2)

Syn Romana i Heleny z Czubińskich. Uczęszczał do Szkoły Podstawowej nr 1 i nr 3 w Nakle n. Notecią. Absolwent I. Liceum Ogólnokształcącego im. Bolesława Krzywoustego w Nakle n. Notecią. Po ukończeniu studiów na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierunek socjologia, specjalność: patologia społeczna, rozpoczął pracę w Międzywydziałowym Instytucie Nauk Społecznych w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Bydgoszczy (poprzednicze Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy). Uzyskał stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie

historii na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Załoga SS w obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu w latach 1940-1945. Analiza historyczno-socjologiczna* w Instytucie Historii na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu (1988, promotor prof. W. Jastrzębski). Habilitował się na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, na podstawie dorobku naukowego i pracy *Sztafety Ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacyjny, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*.

Jest autorem licznych publikacji, m. in.: *Ewolucja kadrowa formacji SS „Totenkopf” a udział Volksdeutschów polskich w założeniu obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu*, „Przegląd Zachodni”, nr 4/251 (1989); *Załoga SS w KL Auschwitz w latach 1940-1945* (1994); *Biografie esesmanów*, [w:] *Księgi zgonów z Auschwitz*, wyd. K.G. Saur (München-New Providence-London-Paris 1995); *Täterbiographien*, [w:] *Sterbebücher von Auschwitz*, K.G. Saur Verlag (München-New Providence-London-Paris 1995); *Biographies of Auschwitz SS-men*, [w:] *Death Books from Auschwitz*, K.G. Saur (1995); *Zur Soziologie der SS-Besatzung im Konzentrationslager Auschwitz. Anmerkungen und Untersuchungen*, [w:] „Edition Universitas. Thema: Erinnern. Medizin und Massenvernichtung”, Verlag S. Hirzel. Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft Stuttgart (1992); *Struktura organizacyjna KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu*, t. I, *Założenie i organizacja obozu*, red. nauk. W. Długoborski, F. Piper (1995); *Die Organisationsstruktur des KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Studien zur Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz*, t. I: *Aufbau und Struktur des Lagers*, (Herausgegeben von W. Długoborski, F. Piper), Verlag des Staatlichen Museums Auschwitz-Birkenau (1999); *Organizational Structure of Auschwitz Concentration Camp*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Central Issues in the History of the Camp*, t. I: *The Establishment and Organization of the Camp*, (editors W. Długoborski, F. Piper), (2000); *Załoga SS w KL Auschwitz, Auschwitz 1940-1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu*, t. I: *Założenie i organizacja obozu*, red. nauk. W. Długoborski, F. Piper (1995); *Die SS-Besatzung des KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Studien zur Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz*, t. I, *Aufbau und Struktur des Lagers*, (Herausgegeben von W. Długoborski, F. Piper), Verlag des Staatlichen Museums Auschwitz-Birkenau (1999); *The Auschwitz SS Garrison*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Central Issues in the History of the Camp*, t. I, *The Establishment and Organization of the Camp*, (editors W. Długoborski, F. Piper), (2000); *Ściganie i karanie członków załogi KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Węzłowe zagadnienia z dziejów obozu*, t. V: *Epilog*, red. nauk. W. Długoborski, F. Piper (1995); *Die Strafverfolgung der Angehörigen der SS-Besatzung des KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Studien zur Geschichte des Konzentrations- und Vernichtungslager Auschwitz*, t. V: *Epilog*, (Herausgegeben von W. Długoborski, F. Piper), (1999); *The Apprehension and Punishment of the Auschwitz Concentration Camp Staff*, [in:] *Auschwitz 1940-1945. Central*

Issues in the History of the Camp, t. V: *Epilogue*, (editors W. Długoborski, F. Piper), (2000); *Historical-Sociological Profile of the Auschwitz SS*, [in:] *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, (Editors Yisrael Gutman, Michael Berenbaum), Indiana University Press (1998); *Rudolf Höss: Manager of Crime*, [w:] *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, (Editors Yisrael Gutman, Michael Berenbaum), (1998); *Postwar Prosecution of the Auschwitz SS*, [w:] *Anatomy of the Auschwitz Death Camp*, (Editors Yisrael Gutman, Michael Berenbaum), Indiana University Press (1998); *Obsada osobowa służby zdrowia SS w obozie koncentracyjnym Oświęcim-Brzezinka w latach 1940-1945*, „Zeszyty Oświęcimskie”, nr 20, (1993); *Die Personalbesatzung des Gesundheitsdienstes der SS im Konzentrationslager Auschwitz in den Jahren 1940-1945*, [w:] „Hefte von Auschwitz”, Nr. 20, Verlag Staatliches Auschwitz-Museum (1997); *Ściganie, sądenie i karanie członków oświęcimskiej załogi SS. Procedura. Zagadnienie winy i odpowiedzialności*, „Zeszyty Oświęcimskie”, nr 21, Wyd. Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau (Oświęcim 1995); *Die Verfolgung, Verurteilung und Bestrafung der Mitglieder der SS-Truppe des KL Auschwitz. Verfahren. Fragen zu Schuld und Verantwortung*, [w:] „Hefte von Auschwitz”, Nr. 21, Verlag Staatliches Auschwitz-Museum (2000); *Załoga SS KL Auschwitz w strukturze terroru w III Rzeszy*, [w:] *Promotio Historica. Zbiór prac adiunktów Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy*, Wyd. Uczelniane Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (1998); *Struktura i charakterystyka obozowych władz SS*, [w:] *Auschwitz. Nazistowski obóz śmierci*, (2004); *Struttura e caratteristica delle autorità SS del Lager*, [w:] *Auschwitz. Il campo nazista della morte* Oświęcim 1995. [w:] *Auschwitz. Il campo nazista della morte*, (1995); *Structure et caractéristiques des autorités SS du camp*, [w:] *Auschwitz. Camp de concentration et d'extermination*, (1998); *Structure and Character of the Camp SS Administration*, [w:] *Auschwitz. Nazi Death Camp*, (2004); *Die Lagerführung des KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Nationalsozialistisches Vernichtungslager*, Verlag Staatliches, (1997); *Ledningsstrukturen vid koncentrationslägret Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Nazisternas Dödsläger*, (2003); *Procesy esesmanów z załogi obozowej*, [w:] *Auschwitz. Nazistowski obóz śmierci*, (2004); *I processi alle SS della guarnigione del KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Il campo nazista della morte*, [w:] Edizioni del Museo di Auschwitz-Birkenau (1995); *Les proces intentés contre les SS du KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Camp de concentration et d'extermination*, (1998); *Trials Against the SS Staff from KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Nazi Death Camp*, (2004); *Nachkriegsprozesse gegen die SS-Besatzung des KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Nationalsozialistisches Vernichtungslager*, (O 1997); *Rättegångar mot SS-personalen vid KL Auschwitz*, [w:] *Auschwitz. Nazisternas Dödsläger*, (2003); *Volksdeutsche z ziem zachodnich Drugiej Rzeczypospolitej w załogach nazistowskich obozów koncentracyjnych*, [w:] *Wrzesień 1939 roku i jego konsekwencje dla ziem zachodnich i północnych Drugiej Rzeczypospolitej*, red. R. Sudziński, W. Jastrzębski, (2001); *Struktura organizacyjna oraz obsada osobowa stanowisk kierowniczych w*

obozie koncentracyjnym na Majdanku w latach 1941-1944, „Zeszyty Majdanka”, t. XXII (2003); *Status obozu w Potulicach w latach 1941-1945 na tle obozów podlegających Głównemu Urzędowi Bezpieczeństwa Rzeszy i Inspektoratowi Obozów Koncentracyjnych, „Zeszyty Edukacyjne Instytutu Pamięci Narodowej”, nr 5: Obóz w Potulicach – aspekt trudnego sąsiedztwa polsko-niemieckiego w okresie dwóch totalitaryzmów (2005); SS-Aufseherinnen vor polnischen Gerichten, [w:] *Im Gefolge der SS: Aufseherinnen im Konzentrationslager Ravensbrück. Begleitband zur Ausstellung*, (Hrsg. Simone Erpel), (2007); *Sztafety Ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacyjny, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*, (2007); *Germanizacja ziem zachodnich II Rzeczypospolitej wcielonych do III Rzeszy na przykładzie tzw. Kraju Warty. Plany, realizacja, instytucje i główni wykonawcy*, [w:] *Studia z Dziejów Południowego Pogranicza Kujawsko-Wielkopolskiego*, red. P. Szczepankiewicz (2010); *Problem obywatelstwa państwowego esesmanów, członków załogi SS w KL Auschwitz w latach 1940-1945*, „Zeszyty Oświęcimskie”, nr 26, (2010); *La structure organisationnelle du camps d'Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Les problès fondamentaux de l'histoire du camp*, t. I, *La construction et l'organisation du camp*, (2011); *Le personnel SS du camp d'Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Les problès fondamentaux de l'histoire du camp*, t. I: *La construction et l'organisation du camp*, (2011); *La poursuite et la condamnation pu personnel du camp de concentration d'Auschwitz*, [w:] *Auschwitz 1940-1945. Les problès fondamentaux de l'histoire du camp*, t. V: *Épilogue*, (2011); *Nadzorzynie SS w niemieckich obozach koncentracyjnych. Przykład KL Auschwitz*, [w:] *Kobiety wobec Holocaustu. Historia znacznie później opowiedziana*, red. E. Kohlhaas (2011); *SS-Aufseherinnen im KL Auschwitz*, [w:] *Frauen und der Holocaust. Geschichte Jahrzehnte später erzählt*, Hrsg. E. Kohlhaas (2011); *Selbstschutz na Pomorzu Gdańskim i w Wielkopolsce w latach 1939-1940. Przyczynek do badań nad początkami okupacji niemieckiej Polski w okresie II wojny światowej*, [w:] *Studia z Dziejów Pogranicza Kujawsko-Wielkopolskiego*, t. 1., red. A. Mietz, P. Szczepankiewicz (2011); *SS-Totenkopfverbände jako instrument realizacji ideologicznych i politycznych celów narodowego socjalizmu. Przykład 2. Pułku SS-Totenkopf „Brandenburgia” i jego działalności w Wielkopolsce i na Kujawach we wrześniu 1939 roku*, [w:] *Studia z Dziejów Pogranicza Kujawsko-Wielkopolskiego*, t. 2, red. A. Mietz, P. Szczepankiewicz (2012).*

Posiada również zasługi naukowe w zakresie badań i promowania młodych kadr naukowych z obszaru ziemi dobrzyńskiej.

Autobiografia, 28 III 2013 uzupeł. 15 IV 2013 r.; <http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?rtype=opis&objectId=72736&lang=pl/27> VIII 2013; http://www.ukw.edu.pl/jednostka/historia_najnowsza_dzieje_migr/publikacje/26 VIII 2013; ZKNH 2013.

LASIŃSKA-TROJANOWSKA MIROSŁAWA (*3 XII 1931 r. w Chojnie k. Chrostkowa †9 IX 1996 r. w

Rypinie), lekarz-specjalista chorób wewnętrznych, ordynator oddziału wewnętrznego szpitala w Rypinie (L 3)

Była córką Bolesława (1903-1978) i Genowefy z Ciemieckich (1908-2002). Od marca 1940 r. aż do 20 stycznia 1945 r. pracowała w charakterze przymusowym w gospodarstwie rolnym w Ugoszczu, administrowanym przez niemieckiego okupanta.

Szkołę Podstawową ukończyła w Oborach. Najpierw uczęszczała do Liceum Ogólnokształcącego w Lipnie, a następnie w Warszawie, które ukończyła w 1952 r. W latach 1952-1958, po zdaniu egzaminów wstępnych, studiowała medycynę na Akademii Medycznej w Warszawie. W czasie studiów należała do Zrzeszenia Studentów Polskich. Tytuł lekarza medycyny uzyskała 3 grudnia 1958 r., a przyrzeczenie lekarskie złożyła w Warszawie w dniu 6 października 1959 r. Od 17 grudnia 1957 r. posiadała stopień wojskowy podporucznika rezerwy Wojska Polskiego.

Staż zawodowy odbyła w Warszawie. W dniu 1 lutego 1959 r. podjęła pracę w Szpitalu Powiatowym w Rypinie oraz w miejscowej przychodni. Od 1 kwietnia 1965 r. otrzymała etat starszego asystenta Oddziału Wewnętrznego w Szpitalu Powiatowym w Rypinie. W dniu 25 marca 1965 r. złożyła egzamin specjalizacyjny w zakresie chorób wewnętrznych i w Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego uzyskała tytuł lekarza chorób wewnętrznych. W dniu 27 października 1973 r. przed komisją Akademii Medycznej w Gdańsku uzyskała II stopień specjalizacji w zakresie chorób wewnętrznych. Ukończyła szereg kursów specjalistycznych, w tym m. in. w 1972 r. w zakresie hepatalogii klinicznej, w 1977 r. – kurs z zakresu chorób reumatycznych i innych nieurazowych schorzeń narządów ruchu.

W dniu 1 marca 1975 r. została zastępcą ordynatora oddziału wewnętrznego Szpitala Powiatowego w Rypinie, a od 1 września 1979 r. pełniła obowiązki ordynatora. Z dniem 10 lipca 1984 r. w drodze konkursu została powołana przez głównego lekarza wojewódzkiego, Urszulę Itendę na ordynatora tego oddziału. Oddziałem tym kierowała przez dziesięć lat. Przez szereg lat odczytywała i opisywała elektrokardiogramy w lecznictwie otwartym. Z dniem 31 marca 1993 r., na skutek pogarszającego się stanu zdrowia, przeszła na emeryturę.

Od 1959 r. była członkiem Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia. Od 1963 r. należała do Towarzystwa Internistów Polskich. Od 1993 r. była członkiem Stowarzyszenia Polaków Poszkodowanych przez III Rzeszę Niemiecką. W 1985 r. przyjęła członkostwo Dobrzyńskiego Oddziału WTN w Rypinie.

W 1987 r. wyróżniona została m. in. Odznaką Honorową „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”. Należała do oddanych organizatorów służby zdrowia. Cieszyła się uznaniem lokalnego środowiska i pacjentów. W maju 1984 r. specjalny utwór poetycki zadedykowała jej m. in. rypińska poetka, Jadwiga Gumińska.

W 1959 r. wyszła za Włodzimierza Lasińskiego (19 XI 1921-IV 2008). Pozostawiła dwoje dzieci: Renatę Marię (ur. 24 X 1960), lekarza pediatrę, za Januszem Kostrzewą (ur. 24 X 1958), lekarzem kardiologiem oraz Jacka Dariusza (ur. 2 VIII 1966), prawnika, prokuratora.

Pochowana w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Archiwum rodzinne W. Lasińskiego z Rypina: zbiory dokumentów; Archiwum SP ZOZ Rypin, Teczka personalna M. Lasińskiej; Autopsja (1953-1996); W. Ferdyn, (*Mirosława Lasińska*), Kronika Rypińska 1996, nr 9, s. 2; *Dzieje służby zdrowia*, s. 307-308; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 227; *Rypin w PRL*, s. 995; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

LASIŃSKA-KOSTRZEWA RENATA MARIA (*24 X 1960 r. w Rypinie), lekarz-pediatra, Powiatowy Inspektor Sanitarny w Rypinie, członkini DTN (L 4)

Córka Włodzimierza (1921-2008), dyrektora MPGK i Mirosławy z Trojanowskich (1931-1996), lekarza specjalisty chorób wewnętrznych. W 1975 r. ukończyła Szkołę Podstawową nr 1 w Rypinie, a w 1979 r. Liceum Ogólnokształcące w Rypinie. Następnie podjęła studia medyczne na Akademii Medycznej w Łodzi, którą ukończyła w 1985 r. uzyskaniem tytułu lekarza. Wówczas podjęła pracę jako lekarz na oddziale dziecięcym i noworodkowym w Szpitalu Rejonowym w Rypinie. W 1991 r. uzyskała I stopień specjalizacji w zakresie pediatrii. Posiada także II stopień specjalizacji w zakresie epidemiologii. W 1997 r. przeszła do pracy w rypińskim Sanepidzie, obejmując stanowisko Państwowego Terenowego Inspektora Sanitarnego, a w 1999 r., po utworzeniu powiatów, Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego. Poza pracą w Sanepidzie pełni także dyżury na oddziale dziecięcym i noworodkowym Szpitala Powiatowego w Rypinie. W latach 2001-2004 pracowała dodatkowo w Poradni Dzieci Chorych w NZOZ „Dormed”, a w okresie 2004-2008 w NZOZ „Eskulap”.

W latach 2002-2010 zasiadała w Zarządzie Polskiego Towarzystwa Higienicznego Oddział Toruńsko-Włocławski. Od 2007 r. jest członkinią DTN.

W zbiorowym wydawnictwie pt. *Rys historyczny służb sanitarno-epidemiologicznych w Polsce* (2004) ogłosiła pracę pt. *Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Rypinie*, zaś na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” (t. 2: 2009) zamieściła biografię swego ojca pt. *Włodzimierz Lasiński (1921-2008), wieloletni dyrektor MPGK w Rypinie*.

W wolnych chwilach pisze ciekawą poezję. Kilka utworów opublikowała na łamach „Rocznika Dobrzyńskiego” DTN (t. 7: 2014).

W 2005 r. wyróżniona Odznaką „Za Zasługi dla Ochrony Zdrowia”.

Wyszła za Janusza J. Kostrzewę (ur. 24 X 1958), lekarza-kardiologa, ordynatora oddziału wewnętrznego Szpitala Powiatowego w Rypinie, z którym ma troje dzieci: Magdalenę (ur. 1984), anglistkę, absolwentkę UAM w Poznaniu; Piotra (ur. 1988), lekarza medycyny, absolwenta Uniwersytetu Medycznego w Warszawie i Jakuba (ur. 1992), studenta III roku administracji UMK w Toruniu.

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1960-2013); *Dzieje służby zdrowia*, s. 391; *Nasza młodość*, s. 283; *Rypin w PRL*, s. 576, 996; Zielińska, *Historia*, s. 94.

LASIŃSKI WŁODZIMIERZ (*19 XI 1921 r. w Łodzi †17 IV 2008 r. Rypinie), dyrektor MPGK w Rypinie (L 5)

Był synem Władysława, funkcjonariusza zakładowej straży pożarnej w Zakładach Włókienniczych w Łodzi i Marii z Lasoniów. Wcześniej osierociła jego i brata, Henryka matka. Szkołę powszechną i gimnazjum ukończył w Łodzi. Naukę w Liceum im. Gabriela Narutowicza przerwał mu wybuch wojny.

W czasie okupacji osadzony był w obozie pracy, a następnie wysłany w 1941 r. do fabryki papieru światłoczułego „Ozalit”, gdzie pracował jako pomocnik laboranta. Potem skierowany został do odlewni żelaza „Bauer”, gdzie z kolei pracował jako pomocnik techniczny, a następnie kreślarz.

Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej w 1946 r. ukończył Liceum im. Gabriela Narutowicza. Rok 1948 to początek studiów na Politechnice Łódzkiej na Wydziale Chemii, a jednocześnie praca w spółdzielni elektromechanicznej „Motor”. W październiku 1950 r. uzyskał wpis do rejestru techników i inżynierów przy Naczelnej Organizacji Technicznej, rozpoczynając pracę w biurze projektów. W 1953 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie otrzymał stanowisko starszego inspektora produkcji pomocniczej w Centralnym Zarządzie Budownictwa Przemysłu Drobno i Rzemiosła, a następnie w Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych. W roku 1960 r., na wniosek Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Rypinie, został przeniesiony z Zakładów Budowlano-Montażowych „Tor-Zet” w Warszawie na stanowisko dyrektora Miejskiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej w Rypinie. Na stanowisku tym pozostawał nieprzerwanie do 1 maja 1974 r. Za jego kierownictwa MPGK w Rypinie prowadziło intensywny proces rozbudowy sieci wodno-kanalizacyjnej na terenie miasta, budowę parku miejskiego z dwoma basenami kąpielowymi, muszlą koncertową i pomnikiem upamiętniającym 900-lecie powstania Rypina oraz upiększanie miasta zielenią własnej produkcji. W tym okresie centrum miasta uzyskało swój obecny kształt. Po odejściu z MPGK pełnił funkcję starszego inspektora powiatowego w Wydziale Gospodarki Komunalnej w Urzędzie Powiatowym w Rypinie, od 1 czerwca 1975 r. do 3 września 1977 r. – inspektora ds. budownictwa w Urzędzie Gminy Skrwilno, a ostatnim miejscem pracy był Urząd Miejski w Rypinie na stanowisku specjalisty ds. gospodarki komunalnej i mieszkaniowej, z którego w 1986 r. odszedł na emeryturę. Był wyróżniony m. in.: Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, Odznaką Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej, dyplomem z okazji 900-lecia Rypina za szczególne zasługi w rozwoju miasta i powiatu rypińskiego, dyplomem za zasługi w dziedzinie rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu rypińskiego w 30-leciu PRL. W dniu 27 września 1959 r. zawarł związek małżeński z Mirosławą z Trojanowskich, absolwentką Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Warszawie, która po odbyciu stażu podyplomowego w stolicy podjęła pracę w Szpitalu Powiatowym w Rypinie jako asystent oddziału chorób wewnętrznych pod kierownictwem dr. nauk med. Franciszka F. Dłutka. Uzyskawszy pierwszy, a następnie drugi stopień specjalizacji, objęła stanowisko ordynatora oddziału, które pełniła do grudnia 1991 r.

Z drugiego związku małżeńskiego ojca ze Stanisławą, Włodzimierz miał przyrodnie rodzeństwo – Janinę i Adama.

Z tego związku w 1960 r. urodziła się córka, Renata Maria (ur. 1960), absolwentka Akademii Medycznej w Łodzi, lekarz-pediatra i epidemiolog, pełniąca funkcję Państwowego Inspektora Sanitarnego w Rypinie; mąż Renaty, Janusz Kostrzewa (ur. 1958), absolwent AM w Łodzi jest kardiologiem, specjalistą chorób wewnętrznych, od 1994 r. pełni funkcję ordynatora oddziału chorób wewnętrznych Szpitala Powiatowego w Rypinie; syn Jacek Dariusz (ur. 1966), absolwent Wydziału Prawa UMK w Toruniu jest prokuratorem Prokuratury Rejonowej w Rypinie, a jego żona Barbara z Głowackich (ur. 1976), absolwentka Wydziału Nauk Historycznych UMK w Toruniu oraz Wydziału Germanistyki Uniwersytetu Łódzkiego, nauczycielką w Gimnazjum Miejskim im. J. Wybickiego w Rypinie. Pochowany w grobowcu rodzinnym na cmentarzu katolickim w Rypinie.

Autopsja (1956-2008); R. Lasińska-Kostrzewa, *Włodzimierz Lasiński (1921-2008), wieloletni dyrektor MPGK w Rypinie*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 519-520; *Rypin w PRL*, s. 681.

LASKO JULIAN (†w Dachau), nauczyciel, kierownik szkoły w Leniach Wielkich, ofiara zbrodni niemieckich

Przed 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Leniach Małych. Aresztowany przez Niemców w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, skierowany został do obozu w Dachau, gdzie poniósł śmierć.

Goźdz-Pawłowski, *Wiemi Bogu*, s. 27; Piotrowski, *Słownik*, s. 154.

LASKOWSKI CZESŁAW (*1912 r. †1969 r.), lekarz w Rypinie (L 6)

Studia medyczne ukończył na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie w 1939 r. W 1969 r. był ordynatorem oddziału chirurgicznego Szpitala Powiatowego w Rypinie. Posiadał drugi stopień chirurgii ogólnej.

Dzieje służby zdrowia, s. 308.

LASKOWSKI JAN (*1935 r. †ok. 1970 r.), syn rolnika, ofiara prześladowań komunistycznych

Był synem Adama i Józefy z Malinowskich, małżonków Laskowskich, 30-hektarowych gospodarzy z Radomina. Jako 17-letni młodzieniec w 1952 r. oskarżony został o zakup czterokonnnych lejc i bata z niewiadomych źródeł na szkodę Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej, jednak sędzia Sądu Powiatowego w Rypinie, Czesław Krajewski w tej sfingowanej sprawie wydał wyrok uniewinniający. Mimo to, jako syn tzw. kułaka, nie zaznał spokoju i wraz ze starszym bratem, Henrykiem skierowany został tzw. zastępczej do służby wojskowej w Kopalni Węgla Kamiennego „Wujek”

w Katowicach, gdzie w morderczej pracy z dnia na dzień tracił siły.

Po odbyciu służby wojskowej, wrócił do Radomina z zaawansowaną pylicą płuc. Pozostawił syna, Leszka, który w końcu 2012 r. opisał jego losy i całej rodziny w opracowaniu pt. *Rodzinnymi śladami przez ziemię chełmińską i ziemię dobrzyńską*.

Zmarł w wieku zaledwie 35 lat.

AIPN, Wydział Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Bydgoszczy, sygn. IPN By 162/243, Akta sprawy karnej przeciwko Janowi Laskowskiemu przed Sądem Powiatowym w Rypinie w 1952 r.; L. Laskowski, *Rodzinnymi śladami przez ziemię chełmińską i ziemię dobrzyńską*, <http://www.szejankowski.eu/index.php/pl/rodziny-ziemi-dobrzyskiej/157.html/11 VII 2013>.

LASKOWSKI JÓZEF (†po 1947 r.), rolnik, ofiara prześladowań niemieckich i komunistycznych

Przed drugą wojną światową wraz żoną prowadził w Radominie blisko 30-hektarowe, dobrze prosperujące gospodarstwo.

Wiosną 1941 r., w trakcie fali wysiedleń i wywózek do obozów pracy, został ostrzeżony o grożącym mu niebezpieczeństwie przez Niemca z miejscowości Gaj. Opuścił z rodziną swoje gospodarstwo wieczorem, przed nocą, kiedy przyszli Niemcy. Gospodarstwo w Radominie przekazano Niemcom, przesiedlonym z Besarabii. Wraz z rodziną znalazł schronienie w opuszczonym, ze zrujnowanym domem, gospodarstwie w Trąbinie, wskazanym przez niemieckiego zarządcę majątku Ostrowite k. Rypina. Gdy odbudował to gospodarstwo, został z niego także wyrzucony i do końca wojny pracował u Niemców.

Po wojnie wrócił na swoje gospodarstwo do Radomina. W latach 40. należał do mikołajczykowskiego Polskiego Stronnictwa Ludowego. Za przynależność do tej partii był rozpracowywany przez Powiatową Delegaturę ds. Bezpieczeństwa Publicznego w Rypinie. Prowadzono przeciwko niemu sprawę ewidencyjno-operacyjno-informacyjną, gdzie został scharakteryzowany jako „kułak, wrogo ustosunkowany do władzy ludowej, czł. PSL-wnik”. W swoim środowisku był prześladowany poprzez tzw. domiary podatkowe oraz zamieszczanie jego podobizna na budynku urzędu gminy z napisem: „kułak” z rękoma za pasem, stojący przed bocianim gniazdem”. Ożeniony z Józefą z Malinowskich miał synów: Henryka i Jana, także prześladowanych przez władze komunistyczne, i córkę Jadwigę.

AIPN, Biuro Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Instytutu Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu w Warszawie, sygn. 2 kartoteki b. Biura „C”, karta E-14 dot. L. Laskowski Adam; L. Laskowski Adam; L. Laskowski Adam, *Rodzinnymi śladami przez ziemię chełmińską i ziemię dobrzyńską*, <http://www.szejankowski.eu/index.php/pl/rodziny-ziemi-dobrzyskiej/157.html/11 VII 2013>.

LASOCKI JAN (Jan z Lasotek) h. Dołęga (†po 1441 r.), wojski i podkomorzy dobrzyński

Swoją pieczęć przywiesił na akcie sejmiku dobrzyńskiego z 25 stycznia 1434 r. W okresie od 31 grudnia 1435 r. do 2 maja pełnił urząd wojskiego dobrzyńskiego.

go, zaś w 1445 r. spotykany jest na urzędzie podkomorzego dobrzyńskiego. W 1445 r. był świadkiem naniany szlachectwa dla Chudzewskiego.

Miał brata Jerzego, chorążego większego dobrzyńskiego w latach 1435-1455. Nie wiemy, czy Mikołaj Lasocki (ok. 1380-1450), był jego bratem, czy tylko dalszym krewnym.

Miał syna Mikołaja (Emeryka), studenta Uniwersytetu Krakowskiego w 1438 r.

Biliński, *Szlachta*, s. 98; Boniecki, *Herbarz*, t. 12, s. 386; Kozirowski, *Nazwy*, t. 6, s. 223-224; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 52, 54, 136; Pełnikowska, *Sygnatariusze*, s. 19.

LASOCKI JAN h. Dołęga (†10 II 1558 r.), wojski nurski, podkomorzy dobrzyński

Był synem Mikołaja i Katarzyny ze Smolska. Posiadał Glewo, Lasotki, Wichowo, Głowczyn, Chalin i Wylazłowo w ziemi dobrzyńskiej. W 1533 r. został wojskim nurskim, w 1539 r. – szafarzem poborów w ziemi dobrzyńskiej, a 21 maja 1545 r., po awansie Jana Działyńskiego na kasztelana gdańskiego, został podkomorzym dobrzyńskim. W 1543 r. swe dobra Popowo w ziemi dobrzyńskiej darował synowi Tomaszowi.

Z pierwszego małżeństwa, z córką Piotra Myśluborskiego, nie pozostawił potomstwa. Z drugiego zaś, z Anną z Bartnicką z Bartnik h. Dołęga, córką Tomasza, kasztelana plockiego miał synów: Tomasza, Stanisława, Michała, Bartłomieja, Piotra i Jana oraz córki: Katarzynę, Annę, Zofię i Jadwigę.

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 394; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1920/8> | 2014; *Matr. sum.*, t. 4, nr 22014, t. 5, nr 8219; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 23; PRS, s. 115; Uruski, *Rodzina*, t. 3, s. 324; *Urzędnicy*, nr 1555.

LASOCKI MICHAŁ h. Dołęga (*ok. 1400 r. †1472 r.), starosta łęczycki, podkomorzy dobrzyński, marszałek nadworny królewski

Był synem Michała i nieznannej z nazwiska Grzymisławy. Rodzina jego pisała się „z Lasotek” w ziemi dobrzyńskiej. W latach trzydziestych XV w. występował jako rycerz. Swoją gwałtownością przyplacił w 1432 r. wolność za pobicie Serafina w Krakowie. W 1448 r. został wypuszczony za kaucją 2 tys. grzywien, które złożyli: Koniecpolski, Tenczyński, Tarnowski i Melsztyński.

W akcie konfederacji nowokorczyńskiej z 3 maja 1439 r. występował jako zwolennik reform. Związany był z obozem Spytka z Melsztyna, kasztelana bieckiego. Został zwolennikiem króla Władysława Jagiełły i odbył z nim kampanię węgierską w latach 1440-1444. Brał udział w wielu starciach z Turkami, walczył także pod Warną. Jego chorągiew, z herbem Dołęga, znalazła się wśród dwunastu polskich w Katedrze Najświętszej Maryi Panny w Budzie.

W 1442 r. otrzymał od króla W. Jagiełły, głównie za bitwę pod Agrią, 200 grzywien na starostwie średnim i konsens na wykupienie tego starostwa od Wincenigo z Szamotoł. W czasie bezkrólewia, w latach 1444-1447 działał w kraju w grupie zwolenników Zbigniewa Oleśnickiego. Po koronacji Kazimierza Jagiellończyka, pozostał przy królu na urzędzie starosty łęczyckie-

go. W 1450 r. został podkomorzym dobrzyńskim, a w 1454 r. – łęczyckim. W czasie wojny trzynastoletniej był również przy królu, werbując zaciężnych. W 1466 r. desygnowany został przez króla na synod w Łęczycy, aby spowodować uchwalenie przez duchowieństwo podatków na wojnę pruską (podatek ten uchwalily diecezja włocławska i gnieźnieńska). W latach 1464-1471 zajmował stanowisko marszałka królewskiego nadwornego.

Był jednym z najbogatszych ludzi w Rzeczypospolitej. W 1462 r. wykupił od biskupa włocławskiego, Jana Gruszczyńskiego miejscowość Brzeziny. W 1465 r. darował dom przy ul. Brackiej w Krakowie fundacji na rzecz doktorów i magistrów Uniwersytetu Krakowskiego.

Miał brata Mikołaja, biskupa kujawskiego, dyplomata i polityka.

Ożeniony z Dorotą, córką Spytka z Melsztyna h. Lełiwa, pozostawił trzech synów: Jana, skarbnika i podkomorzego dobrzyńskiego, sekretarza królewskiego; Stanisława, podkomorzego poznańskiego i Jakuba, kasztelana łęczyckiego oraz trzy córki: Dorotę za Janem Lutomińskim h. Jastrzębiec, sędzią ziemskim sieradzkim; Beatę za Janem Radzywińskim h. Brodzic, kasztelanem warszawskim i Katarzynę, której posag zabezpieczono w Łęczycy w 1482 r. Wdowa po nim żyła jeszcze w 1496 r.

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 387-389; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1806/8> | 2014; F. Kiryk, *Jakub z Dębna na tle wewnętrznej i zagranicznej polityki Kazimierza Jagiellończyka*, Wrocław 1967, s. 20; F. Kiryk, *Lasocki Michał h. Dołęga*, PSB, t. 16: 1971, s. 541-542, gdzie obszerniejsza literatura; Kozirowski, *Nazwy*, t. 6, s. 223-224; Lasocki, *Urzędnicy*, s. 10; A. Prochaska, *Konfederacja Spytka z Melsztyna*, Lwów 1887, s. 60, 61, 63, 73, 86; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 22; PRS, s. 115; J. Sulowska-Kurasiowa, *Polska kancelaria królewska w latach 1447-1506*, Wrocław 1967, s. 137.

LASOCKI MIKOŁAJ h. Dołęga (*ok. 1380 r. w Lasotkach k. Dobrzynia n. Wisłą †9 IX 1450 r. w Terni (Italia), doktor praw, biskup kujawski, dyplomata, polityk

Był synem Mikołaja i i nieznannej z nazwiska Grzymisławy, krewnym Pawła Włodkowica, który solidnie patronował jego karierze. Zdobył wszechstronne wykształcenie. Prawdopodobnie w 1407 r. zapisał się na Wydział Prawa Akademii Krakowskiej i dlatego wcześniej musiał uzyskać tytuł magistra sztuk. W 1435 r. posiadał stopień doktora prawa. Nie wiadomo, kiedy został duchownym. W 1422 r. był notariuszem publicznym, pełniąc w tym roku taką funkcję w procesie polsko-krzyżackim. W 1423 r. został sekretarzem królewskim pod zwierzchnictwem Stanisława Ciołka, pochodzącego także z Mazowsza. Cieszył się zaufaniem króla Władysława Jagiełły, który zlecał mu ważne funkcje i misje. W 1424 r. był w Rzymie u papieża Marcina V ze skargą na króla Zygmunta Luksemburczyka. Po śmierci Jakuba z Korzwi w 1425 r. zabiegał o biskupstwo plockie dla Stanisława z Gnatowic Pawłowskiego h. Pierzchała, archidiacona plockiego i kanclerza książęcego.

Po powrocie do kraju w 1428 r. został wybranym prałatem i kustoszem gnieźnieńskim. Następnie brał udział w soborze w Bazylei, broniąc Polski i pamięci Włady-

sława Jagiełły przed atakami Krzyżaków. W dniu 14 stycznia 1435 r. na publicznym posiedzeniu soboru podniósł sprawę krzyżackich oskarżeń, a jego stanowisko zyskało wielu zwolenników. W wygłoszonej 26 marca tego roku ripocie, mówił: „*Ponieważ owi bracia, posługujący się owym imieniem „braci”, a nie innym, dostali posłuchanie, prosimy, aby wyznaczono nam dzień podczas najbliższego generalnego zgromadzenia i udzielono posłuchania, na którym wykażemy, że ów Zakon Niemiecki jest całkowicie nieużyteczny dla Kościoła i winien być zupełnie zlikwidowany*”.

Następnie wybrany został jednym z mediatorów na kongres w Arras dla pogodzenia Francji z Anglią w wojnie stuletniej. Podpisany w dniu 21 września 1435 r. dokument zawarcia pokoju między Karolem VII i Filipem, księciem Burgundii, dwukrotnie wymieniał jego nazwisko. Pod koniec życia, dzięki przyjaźni z papieżem Mikołajem V, otrzymał biskupstwo kujawskie, co nie było jednak po myśli króla Kazimierza Jagiellończyka.

Posiadał rozległe kontakty z uczonymi całej Europy. Współpracował m. in. z Janem Długoszem. Ten ostatni w XII księdze *Historii Polski* pod rokiem 1450 napisał o nim: „*Mąż rzadkiego rozumu i dziwnej do wszelkich spraw zręczności. Nauk wielki miłośnik; przez swoje cnoty i chwalebne dzieło tak głośną w świecie pozyskał sławę, że Polska przez długie lata podobnego jemu nie wydała męża i kto wie, czy kiedyś wydać zdoła. Ani w domu Dołęgów, ani w całym narodzie polskim nie widział ów wiek tak świetnego przykładu rozumu i cnoty*”.

Był prekursorem humanizmu w Polsce. Na jego dorobek twórczy złożyły się listy i mowy, opublikowane w drukach XIX-wiecznych. Położył także zasługi jako mecenas polskich studentów kształcących się we Włoszech w szkole Guarina. Utrzymywał bliski związek z Węgrami. W 1440 r. Władysław III zaliczył jego do ścisłego orszaku królewskiego, a rok później mianował go namiestnikiem królewskim w Budzie. Za wierne i wypróbowane usługi w 1441 r. otrzymał ogółem 800 grzywien na Wiączeniu Wielkim i Małym oraz konsens królewski na wykupienie tych wsi od dzieci Jakuba Baranowskiego. W latach 1443-1444 król zlecił Lasockiemu poselstwo do cesarza Fryderyka.

Po śmierci króla pod Warną w 1444 r., nadal przebywał na Węgrzech. W latach 1447-1450 był ambasadorem tego kraju przy Stolicy Apostolskiej. Mimo przychylności i uznania za granicą pragnął powrócić do kraju i objąć biskupstwo wrocławskie, na które został mianowany 17 czerwca 1449 r. przez papieża Mikołaja V. Tradycja utrzymuje, że miał nawet otrzymać godność kardynalską. Na przeszkodzie ku realizacji tego ostatniego stanął królewski sprzeciw króla Kazimierza Jagiellończyka. „*Gdy jednak nie uprosić nie mógł, dał się snado przez przyjaciół Lasockiego, i Zofią Królową matkę swoją, ubłagać*” (Niesiecki), niespodziewana jego śmierć rozstrzygnęła sprawę.

Miał brata Michała, starostę łęczyckiego, podkomorzego dobrzyńskiego i marszałka nadwornego królewskiego. Nie wiadomo, czy Jerzy Lasocki, chorąży dobrzyński (1435-1441), Jan Lasocki, wojski dobrzyński (1435-1441) i podkomorzy dobrzyński (1445) byli także jego braćmi, czy tylko dalszymi krewnymi.

Zmarł w drodze z Rzymu do Polski. Pochowany został w katedrze Camerino.

L. Bąkowski, *Książę mazowiecki Aleksander, biskup trydencki*, Przegląd Historyczny 1913, t. 16, s. 159-160; M. Biskup, *Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku*, Warszawa 1959; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 386-387; *Britannica*, t. 22, s. 391-392; T. Czapski, *Mikołaj Lasocki, humanista, dyplomata, mecenas*, Notatki Płockie 1981, nr 1, s. 10-14; J. Dąbrowski, *Władysław Jagiellończyk na Węgrzech 1440-1444*, Warszawa 1928; J. Długosz, *Dziejów Polski ksiąg dwanaście*, przekład K. Mecherzyński, Kraków 1870, t. 5, s. 73; Długosz, *Historia Polski*, t. 4, s. 330, 522, 546, 610, 627, 634, 662, 665, 680, 686; *Encykl. katal.*, t. 2, s. 129-132; J. Fijałek, *Ustalenie chronologii biskupów wrocławskich*, Przewodnik Naukowy i Literacki 1894; Gózdź, *Lipno*, s. 66; *Historia dyplomacji polskiej*, t. 1, pod red. M. Biskupa, Warszawa 1980, s. 364, 381; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1767/8> | 2014; M. Kłos, *Znani i zapomniani mieszkańcy Gminy Brudzeń*, [w:] *Z dziejów ziemi* t. 10: 2006, s. 145; Kostanecki, *Wybitni obywatele*, nr 19, s. 23; J. Kozicka, *Mikołaj Lasocki*, [w:] *Materiały do historii filozofii średniowiecznej w Polsce*, Warszawa 1971, t. 4, s. 41; Krajewski, *Dobrze zasłużeni*, s. 21; Lasocki, *Dostojnicy*, s. 10 (Michał Lasocki, podkomorzy dobrzyński); Nowowiejski, *Płock*, s. 50; *Lites*, t. 2; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 21-22; Nycek, *Ludzie*, s. 117; *Philipi Callimachi Historia de rege Vladislao*, wyd. pod red. K. Kumanieckiego, Warszawa 1961; K. Pieradzka, *Uniwersytet Krakowski w służbie państwa wobec soborów w Konstancji i Bazylei*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1364-1764*, Kraków 1964, t. 1, s. 118-120; Podgórczyn, *Niepospoli*, s. 179; PRS, s. 115; B. Przybyszewski, *Kapituła krakowska za kanonikatu Jana Długosza (1436-1480)*, [w:] *Długossiana. Studia historyczne w pięćsetlecie śmierci Jana Długosza*, Warszawa 1980, s. 439-440; SBPN, t. 3, s. 32-35; T. Silnicki, *Sobory powszechne w Polsce*, Warszawa 1962, s. 102; T. Witczak, *Lasocki Mikołaj h. Dołęga*, PSB, t. 16: 1971, s. 542-544. (J. Kozicka, op. cit., s. 47 podaje datę śmierci Lasockiego – 14 września, zaś B. Przybyszewski, op. cit., s. 29 - 5 września).

LASOCKI MIKOŁAJ h. Dołęga (†przed 1513 r.), właściciel ziemski

Pochodził z Lasotek w ziemi dobrzyńskiej. Był synem Piotra Lasockiego, podstolego dobrzyńskiego (zm. przed 1504). W 1499 r. był dziedzicem Mochowa, Piwonina (Pinina) i Glewa w ziemi dobrzyńskiej. Ożeniony z Katarzyną ze Smólska, córką Bronisława, podstolego inowrocławskiego, pozostawił córki: Elżbietę i Małgorzatę, za Jakubem, z Głoskowa oraz synów: Jerzego i Jana, podkomorzego dobrzyńskiego (1545).

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 394; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1911/8> | 2014; PRS, s. 115.

LASOCKI PIOTR h. Dołęga (†przed 1504 r.), dworzanin księcia Konrada, podkomorzy dobrzyński

Pochodził z Lasotek w ziemi dobrzyńskiej i był synem Jerzego z Lasotek, chorążego większego dobrzyńskiego. W 1480 r. otrzymał od księcia Konrada wsie Piwonino i Siedzewo. Następnie, w 1497 r. został marszałkiem księcia Konrada mazowieckiego. W 1497 r. konfiskacie uległy jego dobra: Lasotki, Glewo, Chalino (Chalin) i Wichowo w ziemi dobrzyńskiej. W dniu 30 grudnia 1501 r. awansował na podkomorzego dobrzyńskiego i był nim 29 września 1502 r. Bratem jego lub synem był Mikołaj Lasocki, dziedzic wsi Piwonino (Pinino).

Pozostawił syna Mikołaja, żonatego z Katarzyną ze Smolska.

Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 393-394; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1910/8> I 2014; Kozierowski, *Nazwy*, t. 6, s. 50; *Matr. sum.*, t. 2, s. 926, t. 3, s. 57; PRS, s. 115; *Urzędnicy*, nr 1497, 1550.

LASOCKI TOMASZ h. Dołęga (*17 III 1517 r. †po 1571 r.), cześnik dobrzyński, kapłan rzymskokatolicki, kanonik łowicki, dworzanin prymasa Polski

Był synem Jana (zm. 1558), podkomorzego dobrzyńskiego (1545) i Anny z Bartnik Bartnickiej h. Dołęga. Posiadał Popowo, Glew (Glewo) i Czarnocice w ziemi dobrzyńskiej. W 1533 r. spotykany był jako student uniwersytetu w Lipsku. Następnie, od 1543 r. był cześnikiem dobrzyńskim, z czego zrezygnował około 24 kwietnia 1550 r. W 1543 r. został dworzaninem arcybiskupa gnieźnieńskiego i biskupa krakowskiego Gamrata.

W 1550 r. zrzekł się cześnikostwa na rzecz swego brata Piotra, a sam został księdzem. W 1559 r. został kanonikiem łowickim, a potem dworzaninem prymasa. W Dobrzyniu n. Wisłą fundował kaplicę, na której utrzymanie zapisał czynsze z Glewa.

Biliński, *Szlachta*, s. 91; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 394; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=1921/8> I 2014; *Matr. sum.*, t. 5, nr 846; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 23; PRS, s. 115; Uruski, *Rodzina*, t. 8, s. 291; *Urzędnicy*, nr 1407.

LASZKIEWICZ WŁADYSŁAW (†ok. 1980), uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1920 r.

Jako mieszkaniec Dobrzejewic w 1920 r. zaciągnął się do armii polskiej i wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

Pawłowski, *Obrowo*, s. 97.

LATEK BOGUMIŁA EWA (*28 X 1957 r. we Włocławku †20 VIII 2001 r.), nauczycielka, polonistka (L 7)

Była córką Janusza Wojciecha Stasiaka i Adaminy Ewy z Kuklewiczów. Ukończyła filologię polską na Uniwersytecie Łódzkim.

Po studiach od 1 września 1980 r. podjęła pracę w Szkole Podstawowej nr 9 we Włocławku. Latem 1984 r. wraz z mężem przybyła do Rypina i podjęła pracę nauczycielki języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie.

Miała zdolności manualne i artystyczne oraz ładny głos do śpiewu i deklamacji. W Nauczycielskim Chórze „Belcanto” śpiewała sopranem. Udzielała się w wielu środowiskach i wszyscy darzyli ją sympatią i szacunkiem. Pomagała poza lekcjami uczniom, praktykantom i młodym nauczycielom. Czuwała nad stroną artystyczną akademii środowiskowych i wszystkich ważnych przedsięwzięć, realizowanych w Szkole Podstawowej nr 1, a od 1 września 1999 r. w Liceum Ogólnokształcącym w Rypinie. W czasie pracy w Liceum Ogólnokształcącym zdobyła uprawnienia egzaminatora.

Była autorką wielu scenariuszy akademii środowiskowych, które opublikowane zostały w zbiorze pt. *Aby zaspokoić potrzebę tworzenia*.

Była odznaczona Srebrnym Krzyżem Zasługi i Medal „Za Zasługi dla Postępu Pedagogicznego”.

Miała starszego od siebie brata, Krzysztofa.

W dniu 11 lipca 1981 r. poślubiła Grzegorza Józefa Latka, absolwenta Politechniki Łódzkiej, z którym pozostawiła synów: Rafała (ur. 19 V 1986 we Włocławku) i Miłosza (ur. 5 III 1993 w Łodzi).

Autopsja (1985-2001); E. Szpakiewicz, B. Regiel, *Pro memoria. Bogumiła Ewa Latek (1957-2001)*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 4: 2011, s. 340-342.

LAWRENC CZESŁAW (*28 VIII 1908 r. †w Oranienburgu), ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Józefa, z zawodu rolnik, do 1939 r. mieszkał w Skrwilnie. W czasie okupacji hitlerowskiej został aresztowany i osadzony w obozie koncentracyjnym Oranienburg. Ostatnia wiadomość od niego do żony nadeszła 19 stycznia 1945 r.

Po wojnie przez sąd uznany został za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, OKBzPNP, sygn. Zg. 57/48; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 154.

LEDWOCH STANISŁAW (*1938 r. w Sokolnikach k. Myszkowa), lekarz, ginekolog-położnik, ordynator szpitala w Rypinie (L 8)

W 1969 r. ukończył Akademię Medyczną we Wrocławiu. W 1970 r. zatrudniony został w Szpitalu w Gorzowie Wielkopolskim, gdzie uzyskał I stopień specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii. W 1974 r. podjął pracę w szpitalu w Radomsku i tam w 1976 r. uzyskał II stopień specjalizacji w zakresie położnictwa i ginekologii.

W 1980 r. wygrał konkurs na ordynatora oddziału położniczo-ginekologicznego szpitala w Rypinie i funkcję tę pełnił do 31 sierpnia 1986 r. Pracował także poradni „K” w Przychodni Rejonowej w Rypinie.

W 1986 r. opuścił Rypin i wyjechał do Radomska, gdzie podjął pracę jako zastępca ordynatora w miejscowym szpitalu. W 2003 r. przeszedł na emeryturę, jednak dalej pracował jako asystent na oddziale położniczym.

Dzieje służby zdrowia, s. 309.

LEKSZYCKI FELICJAN h. Warnia (*20 X 1814 r. we wsi Słupski Młyn w parafii Gołajewo w Poznańskim †10 VI 1907 r. w Mościskach k. Brzuzego w Rypińskim), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Żale

Pochodził ze rodziny szlacheckiej jako syn Antoniego i Antoniny z Pawlickich. Ukończył Seminarium Duchowne w Płocku i 27 października 1844 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1845-1848 był wikariuszem w parafii Św. Trójcy w Rypinie, potem przez pewien czas w Strzygach pod Rypinem, a od 1848 r. we Goleszynie. Od 1849 r. był kommandarzem w Łukomiu.

W 1859 r. otrzymał mianowanie na proboszcza parafii Żale k. Rypina. W latach 1867-1876 w Żalem pobudował drewniany kościół, który przetrwał do lat 30. XX w. W 1888 r. przeprowadził gruntowny remont drewnianej świątyni, m. in. poprzez nowe szalowanie zewnętrzne. Był proboszczem w czasie powstania styczniowego, którego wydarzenia dotknęły także teren jego parafii. W obrębie parafii była kaplica pw. Św. Rodziny w Studziance, nieopodal której 22 kwietnia 1863 r. schwytany został przez Rosjan gen. powstańcy Zygmunt Padlewski. W dniu 30 września 1894 r. obchodził w Żalem 50-lecie kapłaństwa. W okresie jego probostwa w pracy duszpasterskiej pomagał mu wikariusz ks. Franciszek Wojewódzki (ur. 1858), wyświęcony w 1886 r., który wikariuszem w Żalem był od 1891 r.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Żale, gdzie – mimo upływu czasu – zachowała się czytelna inskrypcja nagrobna: „*Ksiądz Felicjan Warnia Lekszycycki, przebywszy lat 52 jako proboszcz czynny w parafii Żalskiej, urodzony 20 października 1814 roku w Wielkiem Księstwie Poznańskim, zmarł dnia 10 czerwca 1907 r. Cześć jego pamięci*”.

Przeżył 63 lata w kapłaństwie.

Miał braci: Wincentego, Antoniego, Tomasza i Józefa.

Brzuze, s. 351, gdzie mylna data objęcia probostwa w Żale – 1850 oraz także mylny zapis herbu z tablicy nagrobnej na cmentarzu w Żale jako – „Wernia”; *Dekanał rypiński*, s. 139; *Dekanał rypiński*, s. 208, 219; Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 207-208, gdzie mylna data urodzenia – 1817 oraz data objęcia probostwa żalskiego – 1852, a także przynależność Mościsk do parafii Trąbin, podanej tu jako „Trębin”; http://127.0.0.1:2317/mi_nakowski?m=NG&n=felicjan+lekszycki&i=8 | 2014, gdzie „Leksycki z Leksyc”; *Katalog*, z. 12, s. 24-25; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 92; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 219; (Nekrolog), Mazur 1907, nr 26, s. 2; *Parafia Rypin*, s. 485; *Przegląd Katolicki* 1888, s. 601; 1894, s. 667-669; PRS, s. 116; *Śp. ks. Felicjan Lekszycycki*, MPP 1907, nr 7, s. 192; *Tyc, Parafia św. Trójcy*, s. 112; WUOZ Włodawek, *Cmentarz w Żale, sygn. Żale I/87*; Załuski, *Szkic*, s. 68; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Żale, gdzie „Felicjan Warnia Lekszycycki”; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 18-19.

LEMAŃSKA STEFANIA (*1910 r. †IX 1944 r.), krawcowa, współpracowniczka ruchu oporu, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkała we wsi Kosiory k. Rogowa w pow. rypińskim. Z zawodu była krawcową. W czasie wojny podjęła samorządnie współpracę z ugrupowaniem oporowym przeciwko polityce okupanckiego. Za to została zatrzymana i rozstrzelana w miejscu zamieszkania przez oddział specjalnej policji niemieckiej do zwalczania ruchu oporu, Jagdkommando.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 264; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rogowie.

LEMBKE LEON h. Własnego (*26 XI 1889 r. w Rypinie †25 XII 1949 r. w Częstochowie), bankowiec, społecznik, wspierający m. in. powstańców warszawskich (L 9)

Jego matką była Angielka – Vauns Peace. W dniu 24 czerwca 1909 r. ukończył w Kielcach Szkołę Handlową. Swoje zainteresowania handlem kontynuował na studiach w Niemczech. W dniu 7 maja 1912 r. ukoń-

czył Wyższą Szkołę Handlową w Kolonii. Był człowiekiem bardzo wykształconym, władał biegle kilkoma językami.

Zaraz po studiach rozpoczął prace zawodową, najpierw latach 1912-1914 w oddziale banku w Zawierciu, potem skierowany został do oddziału banku w Częstochowie. W latach pierwszej wojny światowej (1914-1917) został zatrudniony jako nauczyciel przedmiotów związanych z handlem i pokrewnych w Szkole Handlowej w Kielcach. Od 1917 r. pracował w znanej firmie Ł. J. Borkowski S. A, a następnie od 1919 r. w Polskiej Centrali Handlowej w Lublinie. W tym samym roku od 1 lutego do 30 maja podjął też pracę w Banku Ziemi Polskiej w Lublinie, a wkrótce potem w Zamościu. Różnorodność podejmowanych prac i nabyte doświadczenie sprawiło, że 1 września 1924 r. został dyrektorem oddziału Banku Kredytowego w Świętochłowicach, wkrótce potem był także dyrektorem oddziału Banku dla Handlu i Przemysłu w Tarnowskich Górach. W 1928 r. ponownie skierował się do Częstochowy. Od 2 stycznia zatrudniony został w Oddziale Częstochowskim Banku Handlowego. W 1936 r. został prokurentem oraz naczelnym buchalterem oddziału i zastępcą dyrektora banku. W tym okresie charytatywnie prowadził księgowość w Gimnazjum im. H. Sienkiewicza w Częstochowie. W gimnazjum tym przez pewien okres wykładał też matematykę. Swoją bogatą wiedzą w zakresie bankowości i handlu wspomagał Ligę Morską i Kolonialną, której był także członkiem zarządu.

W czasie drugiej wojny światowej wraz z żoną od pierwszych dni okupacji zorganizował komplety nauczania dla ostatnich dwóch roczników przed maturą. Organizowali także paczki dla więzionych w obozach koncentracyjnych członków rodziny. Był oddanym społecznikiem. Przed wojną i w czasie okupacji pomagał biednym, goszcząc ich często na obiadach w swoim domu, przy ul. Dąbrowskiego 13. Obiady te przygotowywała jego żona, Alicja Lembke. Kiedy w 1944 r. w trakcie powstania warszawskiego cała grupa rannych powstańców trafiła do Częstochowy, wtedy zaopiekował się nimi. Część z nich przyjął w swoim domu, dla pozostałych szukał w całej Częstochowie możliwości zamieszkania. Potem, gdy się wyleczyli, szukał dla nich pracy.

Pochowany na cmentarzu Św. Rocha w Częstochowie.

A. Cieślak, *Absolwenci Sienkiewicza*, <http://www.absolwenci.sieniu.czest.pl/index.php?show=art&which=12777.10.10>; Krajewski, *Rypinie*, s. 211.

LENCISA CAMILLO (*7 III 1825 r. w Navi Ligura (Włochy) †14 X 1863 r. pod Osówką), zawodowy oficer włoski, powstaniec-ochotnik w Polsce w 1863 r., publicysta (L 10)

Z pochodzenia Włoch, który po ukończeniu Akademii Wojskowej w Turynie, rozpoczął służbę zawodowego oficera w wojsku włoskim. Tam doszedł do stopnia majora. Brał udział w kampanii G. Garibaldiiego 1860 r.

Po złożeniu dymisji z wojska włoskiego, zajął się pracą publicystyczną. Pisał m. in. do czasopism „Constituzione”, „Livista Militare”, „Eserato Illustrato”, zamiesz-

czając artykuły głównie z dziedziny wojskowości. Pod wpływem wydarzeń powstańczych 1863 r. w Polsce, wyruszył na pomoc M. Langiewiczowi, którego prawdopodobnie znał osobiście. Od października 1863 r. działał w grupie powstańczej na terenie Mazowsza Płockiego i ziemi dobrzyńskiej. Brał udział w kilku bitwach i potyczkach, odznaczając się brawurą i zmysłem organizacyjnym. W dniu 10 października 1863 r. brał udział w bitwie pod Galuninem, gdzie walczyły oddziały powstańcze Władysława Cieleckiego, ps. „Orlik”, Karola Millera, Piotra Czarlińskiego i Bronisława Gasztowtta. Z pola bitwy uciekł wtedy W. Cichorski, ps. „Zameczek”. Lencisa, jako dowodzący siłami polskimi, poniósł klęskę i wycofał się w Mławskie. W trzy dni po tragedii pod Galuninem musiał przyjąć walkę z trzema kolumnami wojsk rosyjskich zdążających z Sierpca, Lipna i Mławy między Stokiem a Osówką. Oddziały powstańcze poniósł klęskę. Poległ na polu bitwy.

Pochowany na cmentarzu w Zielonej.

W dniu 13 grudnia 1863 r. mediolański tygodnik „Museo di Famiglia” podał do wiadomości: „*nie tylko pułkownik Nullo, także i inni Włosi zrosili własną krwią polską ziemię...*”. Camillo Lencisa padając od kul, krzyknął: „*Viva l'Italia, viva Polonia*” („*Niech żyją Włochy, niech żyje Polska*”).

Krajewski, *Powstanie*, s. 123; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 180-181; Nycek, *Ludzie*, s. 119; M. Przedpeński, *Włosi w powstaniu styczniowym na ziemiach północnego Mazowsza*, Notatki Płockie 1976, nr 4, s. 26-38.

LENCZEWSKI STEFAN JÓZEF (*2 IX 1865 r. w Płocku †10 IX 1909 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz w Rypinie

Był synem Henryka, sekretarz magistratu i Leokadii z Konarzewskich. Po ukończeniu płockiego Seminarium Duchownego, w dniu 15 września 1889 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa H. Kossowskiego. Najpierw był wikariuszem w Karniewie i Ciechanowie, a od 1891 r. w Rypinie. W następnych latach, od 1892 r. pełnił funkcję wikariusza w innych parafiach, a w 1902 r. został administratorem, a potem proboszczem w Naruszewie. W 1905 r. został przeniesiony do Kurowa, gdzie pozostał do końca życia.

Pochowany w grobie rodzinnym na cmentarzu w Naruszewie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 208-209; Mazur 1909, nr 37, s. 356; *Parafia*, s. 488, gdzie mylna data pobytu w Rypinie – 1892-1893; *Śp. ks. Stefan Lenczewski*, MPP 1909, nr 10, s. 262-263; *Tyc, Parafia św. Trójcy*, s. 113, gdzie mylna data pobytu jego na wikariacie w Rypinie – 1892-1893; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 22.

LENKIEWICZ TEODOR (*27 IV 1936 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, prałat, kapelan Jego Świątobliwości, proboszcz parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski we Włocławku (K 11)

Syn Mieczysława i Eleonory z Lewickich. Szkołę podstawową ukończył w Brześciu Kujawskim (1949), a następnie Liceum Ziemi Kujawskiej we Włocławku (1949-1953). Studiował w Wyższym Seminarium Du-

chownym we Włocławku (1953-1958) i na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (1958-1961), gdzie uzyskał magisterium z teologii fundamentalnej. Święcenia kapłańskie przyjął we Włocławku w 1959 r.

Posługę duszpasterską pełnił w parafii Zadzuszni (1972-1980), gdzie był proboszczem, a następnie w parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Królowej Polski we Włocławku, w obrębie której leży tama na Wiśle – miejsce śmierci bł. ks. Jerzego Popiełuszki (1982-2012), gdzie był proboszczem i dziekanem dekanatu włocławskiego I. Mianowany kanonikiem gremialnym Kapituły Katedralnej we Włocławku oraz kapłanem Jego Świątobliwości Ojca Św. Był asystentem diecezjalnym Akcji Katolickiej Diecezji Włocławskiej. W czerwcu 2012 r. przeszedł na emeryturę.

Odnznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi (2000), Honorową Odznaką 3. Włocławskiego Pułku Pionierów (1994), Medalem „Zasłużonemu dla Wojsk Inżynieryjnych” (2003) i Odznaką Opiekuna Miejsc Pamięci Narodowej (2003).

Był w Obywatelskim Komitecie Odbudowy Pomnika Obrońców Wisły 1920 r. we Włocławku. Od 1992 r. troszczył się i usilnie zabiegał o utrzymanie tradycji i pamięci o wydarzeniach wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. na Wzgórzu Spetalskim.

Jest autorem publikacji pt. *Refleksje przy Pomniku* (2002), *Świadkowie Jehowy. Apostołowie czy intruzi?* (1990, współautorstwo z ks. Wojciechem Hancem) oraz licznych artykułów w czasopismach, np. „Ateneum Kapłańskie”, „Ład Boży”, „Biuletynie Akcji Katolickiej Diecezji Toruńskiej” i w pracach zbiorowych, m. in. *Spotkałem Matkę Teresę* (Niedziela. Edycja Włocławska 2003, nr 42).

Autopsja (1995-2014); <http://wloclawskie24.pl/articles/11619-zmiany-personalne-w-diecezji-wloclawskiej/8> IV 2013; ZKZD 2005, s. 130.

LEONOWICZ WŁADYSŁAW MAURZYCY h. Gozdawa (*1843 r. w Boćkach (gubernia grodzieńska) †22 XI 1902 r. w Bodzanowie), kapłan rzymskokatolicki, najpierw karmelita, potem kapłan diecezjalny, wikariusz w Gójsku, proboszcz w Karnkowie i Cieclocinie, historyk kościołów ziemi dobrzyńskiej

Był synem, Antoniego i Marianny z Dysewskich. Po ukończeniu gimnazjum w Białymstoku, wstąpił do zakony karmelitów w Oborach k. Rypina. Święcenia kapłańskie przyjął 10 marca 1867 r. Kilka lat potem poprosił o zwolnienie ze ślubów zakonnych i otrzymał je 30 września 1871 r., zostając kapłanem diecezji płockiej. Najpierw był kolejno na wikariatach w: Krzynowłodze Wielkiej, Dzierzgowie i Gójsku. W dniu 18 czerwca 1873 r. został kommandarzem w Bulkowie i Pilichowie, a 16 stycznia 1875 r. otrzymał probostwo w Chociszewie. Od 1876 r. przez dziesięć lat był proboszczem w Karnkowie k. Lipna, skąd w 1886 r. przeszedł do Cieclocina n. Drwęcą, gdzie opiekował się także kaplicą w Młyńcu, niegdyś w posiadaniu toruńskich jezuitów. W 1886 r. polecił przenieść dzwon z tamtejszego kościoła, na którym znajdowała się inskrypcja dotacyjna z 1740 r. W latach 1895-1902 był proboszczem w Orszymowie, od 1902 r. w Bodzanowie.

Zajmował się opracowywaniem historii kościołów na terenie ziemi dobrzyńskiej. Z jego prac na uwagę zasługują: *Kościół parafialny w Karnkowie* (Tygodnik Ilustrowany, 1882), *Kościół parafialny w Lipnie* (Tygodnik Ilustrowany, 1884), *Kościół parafialny w Trutowie* (Przegląd Katolicki 1888, nr 44 oraz Korespondent Płocki 1887, nr 15, 16, 18), *Z powiatu lipnowskiego* (Dobrzyń nad Drwęcą), (Korespondent Płocki 1885, nr 50).

Pochowany na cmentarzu w Bodzanowie.

Grzybowski, *Duchowieństwo XIX/2*, s. 209-210; *Inskrypcje*, s. 11-12, 25, 82, 113, 145, 148-149, 245, 280; J., *Z diecezji płockiej. (Wizyta pasterska w dekanacie rypińskim i lipnowskim)*, Przegląd Katolicki 1888, nr 33 i n.; Korespondent Płocki 18877, nr 53; *Krótką historią prastarej parafii Orszymowo*, <http://gimmw.website.pl/orszym.html/8> | 2014; MPP 1916, nr 2, s. 59; nr 4, s. 127; Przegląd Katolicki 184, nr 41, s. 670; PRS, s. 116; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 13.

LEPNICKI WŁADYSŁAW, ps. „Czarnecki”, „Wołodia” (*1918 r. †21 XI 1944 r. we wsi Wólka Rumunki w pow. lipnowskim), żołnierz Wojska Polskiego, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej

Był synem Antoniego i Anny. Po ukończeniu szkoły średniej-technicznej, pracował jako technolog. W okresie okupacji hitlerowskiej mieszkał w Mińsku Mazowieckim. Następnie wstąpił do Ludowego Wojska Polskiego. W stopniu podporucznika, był żołnierzem w batalionie specjalnym Polskiego Sztabu Partyzanckiego. Wchodził w skład grupy zwiadowczej por. Tadeusza Dąbrowskiego, która desantowała 26 września 1944 r. w miejscowości Lipa w pow. sierpeckim. Brał udział w wielu akcjach zbrojnych i dywersyjnych. Poległ w potyczce z Niemcami razem z plutonowym Witoldem Falkowskim, ps. „Lalek”.

Krajewski, *Ruch oporu na Kujawach i ziemi dobrzyńskiej*, s. 38; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329; *Okręg Płocki*, s. 303, 445, 454, 493, 535, 536, 537, 542, 543, 546, 564, 638, 651, 689; Z. Strześniewski, *Ze wspomnień dowódcy drużyny*, (w:) *Okręg płocki*, s. 566.

LESZCZYŃSKA z d. Inczewska SABINA IRENA (*27 VII 1937 r. w Ksawerach, parafia Chrostkowo), nauczycielka, animatorka kultury (K 12)

Córka Franciszka i Heleny z d. Ruszkowska. Marian Ruszkowski, brat matki, urodzony w Ksawerach, kierownik Szkoły Podstawowej w Łukomiu, gmina Żuramin. Zmobilizowany w stopniu podporucznika w sierpniu 1939 r., brał udział w walkach nad Bzurą, gdzie 15 września został ranny. Trafił do oflagu w okolicach Zielonej Góry. Uwolniony po rozwiązaniu obozu dopiero w 1945 r. Ze względu na trwałe kalectwo (rana na nodze nigdy się nie zagoiła) uznany za inwalidę wojennego. Jan Inczewski, brat ojca, urodzony we Franciszkowie k. Skępego, mieszkał w Rojewie k. Rogowa. Brał udział w drugiej wojnie światowej, m. in. w walkach o Bolonię i Monte Cassino. Po wojnie wrócił „z piekła”, tak bowiem określali jego przeżycia i doświadczenia wojenne najbliżsi.

Szkołę Podstawową w Chrostkowie ukończyła w 1951 r., skąd jeszcze w 2005 r. wspominała nauczycielki tej szkoły: Barbarę Jankowską, Zofię Kraśnicką

(Szkoła Podstawowa w Chrostkowie; szkoły średnie – Technikum Handlowe w Kętrzynie (1952) i w Toruniu (1952-1954); Rejonową Komisję Kształcenia Nauczycieli w 1955 r. w Liceum Pedagogicznym w Toruniu; szkoły wyższe – Studium Nauczycielskie w Toruniu (1958-1960); Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu (1966-1971), tytuł zawodowy – magister filologii polskiej (1971).

Pracowała kolejno: Szkoła Podstawowa nr 14 w Toruniu (1954-1955), przewodnik drużyny harcerskiej; Szkoła Ćwiczeń Liceum Pedagogicznego w Toruniu (1955-1966), nauczyciel; Technikum Chemiczne w Toruniu (1971-1973), nauczyciel; Liceum Korespondencyjne w Toruniu (1973-1977), nauczyciel; Centrum Kształcenia Ustawicznego w Toruniu (1977-1979), nauczyciel; Liceum Ogólnokształcące nr V w Toruniu (1979-1983), nauczyciel; Młodzieżowy Dom Kultury w Toruniu (1977-1991), kierownik Międzyszkolnego Zespołu Artystycznego „Młody Toruń”; Społeczne Ognisko Artystyczne „Wrzosa” w Toruniu (od 1991), dyrektor.

Należała do: Związek Harcerstwa Polskiego, Szkoła Podstawowa w Chrostkowie; Związek Młodzieży Polskiej, szkoła średnia; Związek Nauczycielstwa Polskiego w Toruniu (1954-1991), ZNP w Młodzieżowym Domu Kultury (1987-1990), prezes; Rada Miasta Torunia przez 2 kadencje – (1994-2002), radna; Stowarzyszenie Społeczne Ognisko Artystyczne „Wrzosa” (od 2002), prezes.

Swoje młodzińcze i dorosłe życie związała z Toruniem. Jednakże korzenie ziemi dobrzyńskiej mają wpływ na każdym kroku jej życia. Z urodzenia jest Dobrzyńianką, również mąż jest „chłopakiem zza miedzy”, z Makówca. Cała sfera przeżyć i doświadczeń z lat dziecińczych, związanych z rodziną, szkołą, kościółkiem w Chrostkowie, harcerstwem i najbliższą okolicą mocno wnikała w jej życie osobiste i zawodowe. Harcerskie biwaki i wędrowki po okolicznych lasach, zdobyte wówczas doświadczenia i przeżycia pomagały jej w wykonywaniu pierwszej pracy w toruńskich szkołach jako przewodnik drużyny harcerskiej. Występy artystyczne w remizie strażackiej w Chrostkowie – pierwsze krakowiaczki, poleczki, oberki, doskonalone na podwórku u nauczycielki Barbary Jankowskiej, wiersze, nad recytacją których czuwała niezapomnianej pamięci kierowniczką szkoły, Zofia Kraśnicka, znalazły kontynuację w pracy zawodowej. Oprócz nauczania początkowo biologii, potem języka polskiego w toruńskich szkołach podstawowych i średnich, prowadziła zajęcia pozalekcyjne.

Z fascynacji kulturą ludową powstała w 1971 r. jej praca magisterska pt. *Folklor słowny wsi Janiszewo*. Wrazem tych zainteresowań jest również kierowanie w latach 1977-1991 zespołem „Młody Toruń”, w którym folklor miał i ma poczesne miejsce. Była kronikarzem zespołu, pisała scenariusze, reżyserowała koncerty i duże widowiska, często o zasięgu wojewódzkim i regionalnym, jak dożynki, święta ludowe, i imprezy rocznicowe. Również na ziemi dobrzyńskiej zespół koncertował wiele razy: w Chrostkowie, Lipnie, Suminie, Woli, Płonem, Osieku, Lubiczu, Golubiu-Dobrzyńiu i innych. Wielokrotnie koncertował również poza granicami kraju, popularyzując piękno polskiego folkloru.

Na emeryturze dalszym ciągu realizowała się jako działacz i animator kultury. Przez wiele lat prowadziła na toruńskim osiedlu Wrzosa społeczne ognisko artystyczne; przez 10 lat w swoim prywatnym domu, przez 4 ostatnie lata w obiekcie, który za jej staraniem jako radnej udało się pozyskać na potrzeby placówki kultury na tym osiedlu. Dzisiaj ognisko zajmuje znaczące miejsce w panoramie kulturalnej Torunia. Z powodzeniem obsługuje również duże imprezy, jak chociażby ostatnią, „Paradę Orkiestr Dętych”, która miała miejsce 7 sierpnia 2005 r.

W środowisku jest toruńskim znanym i cenionym popularyzatorem kultury, zwłaszcza amatorskiego ruchu artystycznego. Zasiw z dzieciństwa na ukochanej ziemi dobrzyńskiej, rozbudzone wówczas zainteresowania i działania społeczne owocują do dzisiaj w nieustającej pracy na rzecz edukacji artystycznej głównie dzieci i młodzieży.

Opublikowała m. in.: *25 lat działalności Młodzieżowego Domu Kultury w Toruniu* (1983); *Między XV a XX-leciem Międzyszkolnego Zespołu Artystycznego, „Młody Toruń”* (1984); *Łączy ich taniec, muzyka, śpiew. 25 lat działalności Międzyszkolnego Zespołu Artystycznego „Młody Toruń”* (1989).

Odnaczona: Złoty Krzyż Zasługi (1974); Zasłużony Działacz Kultury (1986); Medal 40-lecia PRL (1984); Srebrna Odznaka im. Janka Krasickiego (1989).

W 1958 r. wyszła za mąż za Benedykta Leszczyńskiego (1934-2005), z którym ma dzieci: Jolanta Małgorzata (1961), nauczycielka, mąż – Mirosław Schmidt, naukowiec (astronom); Dorota Elżbieta (1963), nauczycielka, mąż – Marek Branicki, weterynarz; Stanisław (1973), ekonomista, prywatny przedsiębiorca, żona – Anna Listopacka, nauczycielka, prywatny przedsiębiorca.

Autopsja (1990-2014); *ZKZD 2005*, s. 131-133.

LESZCZYŃSKI BENEDYKT (*4 I 1934 r. w Janiszewie k. Chrostkowa †14 X 2005 r. w Toruniu), nauczyciel, działacz społeczno-kulturalny, miłośnik ziemi dobrzyńskiej (K 13)

Był synem Jana i Czesławy z Pawłowskich. Szkołę podstawową ukończył w Chrostkowie w 1949 r. Potem naukę kontynuował w szkołach średnich: w latach 1949-1950 - Zasadniczej Szkole Średniej w Skępem, a w latach 1950-1954 w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie. Studia wyższe odbył w latach 1954-1958 w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie, gdzie w 1958 r. uzyskał tytuł zawodowy magistra wychowania fizycznego. W 1988 r. na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego ukończył Studium Podyplomowe Kierowania Działalnością Społeczno-Kulturalną.

Od wczesnej młodości należał do różnych organizacji i przewodniczył różnym społecznym gremiom, m. in.: Związek Harcerstwa Polskiego, Szkoła Podstawowa w Chrostkowie (1947-1949), drużynowy; Liceum Pedagogiczne w Wymyślinie (1952-1954), przewodniczący Zarządu Szkolnego ZMP; Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie, członek zarządu Rady Uczelnianej Zrzeszenia Studentów Polskich (1954-1958); Klub Młodzieżowy „Iskra” w Toruniu

(1960-1965), członek Rady Klubu; Towarzystwo Upowszechniania Kultury Teatralnej (1964-1980), członek zarządu; Toruńskie Towarzystwo Kultury (1976-2002), członek zarządu; Komitet Rodzicielski Młodzieżowego Domu Kultury w Toruniu (1989-1992), przewodniczący; Społeczny Komitet Budowy Pomnika Polskich Artylerzystów w Toruniu (1978-1980), przewodniczący.

Po studiach pracował jako instruktor w XIV Ogródku Jordanowskim w Warszawie (1956-1958). Był nauczycielem w Szkole Ćwiczeń Liceum Pedagogicznego w Toruniu (1958-1964) i nauczycielem w Technikum Mechaniczno-Elektrycznym w Toruniu (1964-1968), gdzie od 1965 r. kierował Międzyszkolnym Zespołem Artystycznym „Młody Toruń”. Był dyrektorem Młodzieżowego Domu Kultury w Toruniu i tam przeniósł „Młody Toruń” (1968-1973).

Kierował Wydziałem Kultury i był zastępcą Inspektora Oświaty w Urzędzie Miejskim w Toruniu (1973-1975). Pełnił funkcję sekretarza Komitetu Miejskiego PZPR (1975-1978), po to, aby w 1978 r. zostać dyrektorem Wojewódzkiego Domu Kultury w Toruniu. Instytucją tą kierował aż do 1990 r. Był nauczycielem w Zespole Szkół Przemysłu Spożywczego w Toruniu (1990-1996).

Jego pasją była szeroko rozumiana kultura, w tym muzyka, zespoły pieśni i tańca oraz orkiestry dęte. Był prezesem Stowarzyszenia Rozwoju i Wspierania Amatorskiego Ruchu Artystycznego w Toruniu (1995-2004). Jego życie mocno zrosło się z ziemią dobrzyńską. Łączyły go z nią silne więzy rodzinne ze strony strony matki, ojca oraz żony. Tu spędził dzieciństwo i wczesną młodość. Z miłości do tej ziemi i atmosfery rodzinnych doświadczeń i przeżyć zrodziły się u niego szczególne zainteresowania historią, tradycją i kulturą. Te wartości stały się główną treścią jego pracy zawodowej pasji społecznikowskiej. Tworzone przez niego amatorskie zespoły artystyczne, m. in. dzisiaj już o ponad 50-letniej historii Zespół Folklorystyczny „Młody Toruń”, a także zespół Folklorystyczny „Kądzioleczka” często gościły na ziemi dobrzyńskiej, uświetniając różnego rodzaju imprezy, również o charakterze wojewódzkim. Koncertowały one m. in. w Lipnie, Wymyślinie, Skępem, Kikole, Ostrowitem, Szafarni, Płonem, Radominie, Woli, Suminie, Osieku, Lubiczu, Dobrzyniu nad Drwęcą, Dulsku i innych. Wiele pieśni i piosenek wykonywanych przez te zespoły pochodzi z pracy magisterskiej jego żony, Sabiny pt. *Folklor słowny wsi Janiszewo*. W ramach współpracy z amatorskimi zespołami ziemi dobrzyńskiej organizował dla nich wyjazdy zagraniczne oraz pobyt rewidujący je zespołów. Z takiej możliwości skorzystał zespół folklorystyczny i orkiestra dęta z Dobrzejewic, prowadzone przez Edwarda Nowaka oraz orkiestra dęta Miejskiego Domu Kultury z Lipna. Jego pasją było również uprawianie turystyki i umożliwianie korzystania z niej, głównie przez młodzież i dzieci.

Inicjował wiele spotkań i wyjazdów. Zapraszał instruktorów harcerskich z hufca Brzuze w gościnne progi toruńskiego WDK-u. W 2001 r., mimo iż nękały go już kłopoty zdrowotne, był współorganizatorem głośnego Zjazdu Absolwentów Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie. Zawsze z ogromną estymą podkreślał, że jest „Wymyśliniakiem”. Właśnie w gronie absolwen-

tów Wymyślińskiej *Alma Mater* czuł się jak w rodzinie. W czerwcu 2001 r. napisał krótkie, ale jakże serdeczne wspomnienia pt. *Od Chrostkowa do Warszawy przez Wymyślin*, gdzie m. in. wyznał: „*Jestem szczęśliwy i wzruszony, że sytuacja zmusiła mnie, aby zatrzymać się na pewnym etapie mojego życia, etapie bardzo ważnym, może trudnym, ale jakże pięknym i niezapomnianym. Chcę w tym miejscu podziękować koleżance Barbarze Baumgart i koledze Stanisławowi Gizińskiemu, że wpadli na genialny pomysł zorganizowania zjazdu absolwentów Liceum Pedagogicznego w Wymyślinie*”.

Odnznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1988); Złotym Krzyżem Zasługi (1980); Medalem Komisji Edukacji Narodowej (1978); Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury” (1974).

Ożeniony w 1958 r. z Sabiną Inczewską, miłośniczką folkloru, w tym także dobrzyńskiego, pozostawił dzieci: Jolantę Małgorzatę (ur. 1961), z zawodu nauczycielkę (mąż Mirosław Schmidt, naukowiec – astronom), Dorotę Elżbietę (ur. 1963), nauczycielkę (mąż Marek Branicki, weterynarz) i Stanisława Leszczyńskiego (ur. 1973), ekonomistę (ożeniony z Anną Listopacką, nauczycielką).

Pochowany na cmentarzu w Toruniu.

Autopsja (1976-2005); M. Krajewski, *Pro memoria. Benedykt Leszczyński (1934-2005)*, Rocznik Dobrzyński, t. 1: 2008, s. 439-443; Krajewski, *Alma Mater*, s. 77; Krajewski, *Retrospektywa*, s. 11; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 63-64, 139; ZKZD 2005, s. 134-135.

LESZCZYŃSKI KAZIMIERZ (*4 III 1930 r. w Warszawie †25 VI 1980 r. w Lipnie), lekarz, społecznik

Był synem Tomasza i Marii z Zawadzkich. Dzieciństwo i lata okupacji spędził na wsi w pow. płońskim. Ojciec był technikiem agronomem, matka nauczycielką. Rozpoczętą szkołę powszechną przed wojną kontynuował w czasie okupacji na tajnych kompletach organizowanych w rodzinnym domu. W 1949 r. zdał egzamin dojrzałości w Gimnazjum i Liceum im. F. Chopina w Sochaczewie.

Rozpoczął pracę w starostwie w Lipnie w referacie ruchu drogowego. W latach 1951-1953 był słuchaczem Szkoły Felczerskiej w Lublinie, a po jej ukończeniu podjął pracę jako felczer w Pogotowiu Ratunkowym w Lipnie i Ośrodku Zdrowia w Kikole. W latach 1955-1960 studiował na Wydziale Lekarskim Akademii Medycznej w Szczecinie. Po uzyskaniu dyplomu lekarza pracował w pogotowiu ratunkowym, a po odbyciu stażu został mianowany Powiatowym Inspektorem Sanitarnym w Lipnie. Następnie pełnił funkcje kierownika Przychodni Obwodowej w Lipnie i kierownika Przychodni Przeciwgruźliczej. W 1967 r. zdał egzamin na I stopień specjalizacji w zakresie chorób płuc, a w 1972 r. – II stopień specjalizacji. W czerwcu 1970 r. powołany został na stanowisko ordynatora oddziału płucnego, a po jego likwidacji w 1972 r. został dyrektorem szpitala w Lipnie.

Po reorganizacji służby zdrowia został mianowany zastępcą dyrektora Zespołu Opieki Zdrowotnej w Lipnie, a od 1975 r. jego dyrektorem. Był inicjatorem budowy nowego szpitala w mieście. Wmurowanie kamienia

węgielnego pod budowę Szpitala Rejonowego odbyło się 22 lipca 1977 r.

Zaangażowany w działalność społeczną. W 1948 r. został członkiem OM TUR i innych organizacji społecznych. W 1956 r. wstąpił do Stronnictwa Demokratycznego, w którym pełnił funkcję wiceprzewodniczącego koła miejskiego w Lipnie, a w 1967 r. został przewodniczącym Powiatowego Komitetu SD. Był też członkiem Komitetu Wojewódzkiego SD we Włocławku. Przez 3 kadencje był radnym Rady Miejskiej w Lipnie. Był też radnym powiatu lipnowskiego i wojewódzkiego. W tej ostatniej był przewodniczącym Komisji Zdrowia i Ochrony Środowiska we Włocławku.

Za swoją wieloletnią pracę na rzecz lipnowskiej społeczności odznaczony został Srebrnym Krzyżem Zasługi, Odznaką Tysiąclecia Państwa Polskiego, Medalem Trzydziestolecia PRL oraz wieloma odznaczeniami resortowymi.

W 1959 r. w kościele WNMP w Lipnie zawarł związek małżeński z Haliną Bulczyńską. Miał dwie córki: Magdalenę i Marię Justynę.

Zmarł nagle podczas pracy. Pochowany na lipnowskim cmentarzu.

J. Góźdz, *Kazimierz Leszczyński, lekarz, działacz społeczny*, Gazeta Lipnowska, nr 50: 2004, s. 37; Z. Góźdz, *Zapiski lipnowskie – dzieje i ludzi*, Lipno 2001, s. 34-35; Kazimierz Leszczyński, http://www.umlipno.pl/pl/page,kazimierz_leszczynski,173,220.html/4 IV 2014; *Obywatele Lipna*, s. 91-92.

LESZCZYŃSKI MARIAN, ps. „Goździk” (*7 VIII 1914 r. †po 1945 r.), żołnierz POZ „Znak” i Armii Krajowej

W dniu 1 września 1939 r. został ranny na terenie 63. pułku piechoty w Toruniu, a potem w latach 1941-1942 pełnił służbę wojenną w Polskiej Organizacji Zbrojnej, zaś od 1942 do 1945 był w Armii Krajowej jako komendant placówki nr 132 w Kikole. Za mężną i ofiarną walkę został odznaczony Krzyżem Walecznych. Miał brata Jana, ojca Benedykta.

Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329.

LESZCZYŃSKI SZCZEPAN (*26 XII 1890 r. †X 1939 r. w Skrwilnie), stolarz, działacz Związku Zachodniego, ofiara zbrodni niemieckich (L 15)

Był synem Józefa i Wiktorii z Dąbrowskich. W latach 30. XX w. stałym miejscem jego zamieszkania była Brodnica, gdzie był aktywnym członkiem Związku Zachodniego i działaczem różnych stowarzyszeń kulturalnych. Z zawodu stolarz, później zajmował się handlem, prowadząc przed wybuchem wojny sklep w Skrwilnie. Tam w październiku 1939 r. został aresztowany przez Niemców i na miejscu rozstrzelany. Jego zięciem był Edmund Wiśniewski, zamieszkały w Sopocie.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 174; Piotrowski, *Słownik*, s. 155.

LEŚNIEWSKI BERNARD (*21 X 1912 r. w Czernikowie ʒwiosną 1940 r. w Kalininie), policjant, ofiara zbrodni sowieckich (L 16)

Był synem Stefana i Franciszki z Kosztownych. W czerwcu 1937 r. wstąpił do Policji Państwowej w charakterze kandydata kontraktowego na szeregowca z przydziałem do Grupy Rezerwy Policji w Warszawie. Po ukończeniu w dniu 1 czerwca 1938 r. Normalnej Szkoły Fachowej w Mostach Wielkich w pow. żółkiewskim, skierowany został do służby na terenie woj. poznańskiego.

We wrześniu 1939 r. służył na posterunku w Stawie w pow. kaliskim. Podczas ewakuacji na linię Bugu został zatrzymany przez żołnierzy sowieckich i zesłany do obozu jenieckiego w Ostaszowie. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie i tam rozstrzelany.

Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

[**LEŚNIEWSKI STANISŁAW \(*5 I 1918 r. †14 II 1943 r. w Mauthausen-Gusen\), rzeźnik, ofiara zbrodni niemieckich**](http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=165&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejsce=/4 IV 2014, gdzie mylnie brzmienie miejsca urodzenia – Czerników; Księga Miednoje, s. 497; Kubiak-Karpus, <i>Lista</i>, s. 112, gdzie mylna data urodzenia – 21 IX 1912r.; Tucholski, <i>Katyń</i>, s. 317.</p>
</div>
<div data-bbox=)

Był synem Władysława, z zawodu rzeźnik. Mieszkał we wsi Kosiory k. Rogowa w pow. rypińskim. W dniu 11 marca 1941 r. został aresztowany przez Gestapo. Najpierw więziony w Rypinie, potem w Brodnicy i Koronowie, ostatecznie zesłany do niemieckiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. g. 109/48; Galkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 264.

LETKIE ZYGMUNT, ps. „Jastrząb II” (*1898 r. †po 1945 r.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, więzień obozu Stutthof, ofiara prześladowań UB

Był mieszkańcem Wymyślina k. Skępego. Do 1939 r. był nauczycielem Szkoły Powszechnej w Baranach k. Lipna.

W maju 1941 u Lulińskich w Józefkowie k. Skępego został zaprzysiężony do konspiracji i przyjął pseudonim „Jastrząb II”. Mając przydział do komórki L. Narzewskiego, prowadził wywiad, rozprawdzał prasę konspiracyjną itp.

W październiku 1944 r. został aresztowany i osadzony niemieckim obozie Stutthof. W styczniu 1945 r. szczęśliwie ocalał w czasie ewakuacji obozu w marszu więźniów pod Lęborkiem. Po wojnie, jako pracownik gminy Skępe i miejscowego nadleśnictwa, był prześladowany przez UB, wielokrotnie aresztowany i więziony.

Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27, gdzie mylna informacja, że zginął w 1943 r.; Krajewski, *Dama*, s. 86; Wojtowicz, *Marylka*, s. 109, 113-114.

LETYŃSKI (n. Latyński v. Leteński) JAN, (*ok. 1710 r. w Wąbrzeźnie †po 1780 r.), złotnik toruński
Był synem mieszczanina Marcina i jego żony Anny. Kształcił się w Poznaniu. W 1741 r. przebywał w Toruniu, gdzie wykonywał sztuki mistrzowskie u złotnika Jana Hausena II. Był jednym z pierwszych Polaków, który przełamał tradycję manieryzmu renesansowego, tworząc w duchu późnego baroku, z użyciem rokokowej dekoracji. Pracował w srebrze, wykonując głównie kościelne naczynia i sprzęty liturgiczne, zdobiąc je trybowaną dekoracją i lanymi posążkami. Jego dzieła cechuje lekkość i dekoracyjność. Dotąd zarejestrowano ponad 30 jego prac. Jako złotnik czynny był w latach 1742-1771.

Spśród jego dzieł na terenie ziemi dobrzyńskiej znajdują się: monstrancja z figurką Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej w Glorii i cechą imienną w kościele w Nowogrodzie, monstrancja w Kościele Ojców Karmelitów w Oborach, monstrancja w kościele w Radzikach Dużych (z 1766 r., przerobiona), srebrny półksiężyc z figurą Matki Boskiej Skępskiej w Skępem, wotywno-poświadczeniowa monstrancja do Kościoła Ojców Bernardynów w Skępem z 1750 r., rokokowa monstrancja w kościele w Trąbinie k. Rypina, kielich w kościele pod wezwaniem Św. Trójcy w Rypinie i monstrancja do katedry włocławskiej. W 1759 r. wykonał antepedium ołtarza do Katedry Płockiej.

E. Celińska, *Jan Letyński, złotnik toruński z połowy XVIII wieku*, Zeszyty Naukowe UMK. Zabytkoznawstwo i konserwatorstwo, z. 3: 1968; E. Czihak, *Die Edelschmiedekunst Früherer Zeiten in Preussen*, Leipzig 1908, t. 2, s. 136, 137, nr 103; *Inskrypcje Kujaw*, s. 177-178, z. 2, s. 53, 63-64, 66, 67, 195, 208; *Katalog*, z. 6, figura nr 125; *Katalog*, z. 9, s. VII, 40, 52, 54; Krajewski, *Kościół*, s. 61; Krajewski, *Tronująca*, s. 116; M. Krajewski, *Zabytkowy zespół klasztorny w Oborach*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1985, nr 51, s. 13; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 181; J. Samek, *Letyński (Latyński, Leteński) Jan*, PSB, t. 17: 1972, s. 194-195; M. Woźniak, *Jan Letyński (ok. 1710-ok. 1780), złotnik*, [w:] *Artyści w dawnym Toruniu*, praca zbiorowa pod red. J. Polkowskiego, Warszawa-Poznań-Toruń 1986, s. 115-123.

LEWANDOWSKA CZESŁAWA, ps. „Czesia” (*18 VIII 1906 r. w Bętlewie w pow. lipnowskim †5 VIII 1993 r. w Lipnie), członkini Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej

W czasie okupacji hitlerowskiej mieszkała wraz z dziećmi u rodziny męża w Kikole. Czynnie zaangażowana była w działalność Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej. Organizowała samopomoc dla biednych i potrzebujących. Współpracowała z Tadeuszem Kowalskim, komendantem Obwodu AK Rypin w latach 1943-1945.

Po wojnie pracowała w urzędach w Kikole i w Lipnie. Zaangażowana była w pracy społecznej, m. in. w Lidze Kobiet i Towarzystwie Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej.

AFGEZ, t. osob. 358-358/ Pom. Lewandowska Czesława, ps. „Czesia”; Biuletyn Fundacji AK 1993, nr 3, s. 13, 1994, nr 2-3.

LEWANDOWSKA GENOWEFA († 24 XII 1945 r. w Ligowie), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckich

Mieszkała w z Józefkowie k. Skępego. W 1940 r. jej męża wywieziono na roboty do Niemiec i została sama z dwójką małych dzieci. Mimo to pracowała w konspiracji, przechowywała osoby zagrożone, udzielała pomocy oddziałom partyzanckim. W dniu 24 grudnia 1944 r. została wyciągnięta ze swego domu przez niemiecki oddział Jagdkommando, skuta łańcuchem i doprowadzona do Ligowa na egzekucję. Zwłoki Niemcy pogrzebali w miejscu zbrodni. Po wojnie ekshumowana na cmentarz w Skępem.

AIPN Bydgoszcz, Protokół Gestapo Bydgoszcz z 7 I 1945 r. o ściganiu, ujęciu i rozstrzelaniu „pomocników band” (*Bandenhelfer*) przez *Jagdkommando* i żandarmerię ze Skępego; Drzewiecki, *Walka*, s. 103-104; Krajewski, *Dama*, s. 112; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 286; Piotrowski, *Słownik*, s. 156.

LEWANDOWSKA JADWIGA, ps. „Hanka”, „Pliszka” (*20 I 1918 r. w Sikorzu pow. rypiński †14 IX 1994 r. w Zbójnie), uczestniczka konspiracji antyhitlerowskiej, żołnierz Wojskowej Służby Kobiet Armii Krajowej, komendantka WSK AK Obwodu Rypin (L 17)

Była córką Kazimierza i Marcjanny, gospodarzy z Sikorza, prowadzących w latach 1941-1945 kwaterę konspiracyjną najpierw w Sikorzu, a po wysiedleniu – w Stalmierku.

W czasie okupacji została wysiedlona z rodzicami z Sikorza do Chrostkowa. Zaangażowana była w konspirację antyhitlerowską. Zaprzysiężona do Armii Krajowej, w Lipnie wśród zaufanych członków rozprawiała konspiracyjną gazetkę pt. „Iskry Wolności”, wydawaną w Józefkowie k. Skępego. Od 1941 r. do maja 1943 r. raz w miesiącu odbierała od Marii Sobocińskiej „Iskrę Wolności” i przewoziła jej egzemplarze do Obwodu AK Rypin. Gazetkę tę przewoziła także do rypińskiego punktu kolportażu, znajdującego się u Józefa Lubowicza w Cukrowni Ostrowite k. Rypina. U jej rodziców kwaterował nielegalnie Tadeusz Kowalski, późniejszy komendant rypińskiego Obwodu Armii Krajowej po aresztowaniu w Rypinie pierwszego komendanta Obwodu AK Rypin, rypińskiego organisty, kpt. czasu wojny, Antoniego Zielińskiego.

Będąc wcześniej łączniczką AK, w 1943 r. doprowadziła do spotkania Marii Sobocińskiej z Marią Krzeszowską Toruniu, gdzie Sobocińska otrzymała funkcję komendantki WSK Obwodu Lipno, ona zaś – nieco później – komendantki WSK Obwodu Rypin.

Wyszła za Markiewicza. Po wojnie nie ujawniła działalności w AK. Prowadziła gospodarstwo rolne w Zbójnie, udzielała się społecznie w Kole Gospodyń Wiejskich.

AFGEZ, sygn. K/478-478/Pom., Lewandowska Jadwiga; B. Chrzanowski, *Konspiracja powojenna na Pomorzu – problemy badawcze*, [w:] *Powojenne losy konspiracji pomorskiej*, pod red. E. Zawackiej i R. Kozłowskiego, Toruń 1995, s. 122; Krajewski, *Dama*, s. 99-100, 138-139; E. Skerska, *Lewandowska Jadwiga*, [w:] SBKP, cz. 6, s. 104-105; Wojtowicz, *Marylka*, s. 109-11; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 298, 309, 319, 325-326, 328, 330, 340.

LEWANDOWSKA JANINA (*10 IV 1916 r. †w czasie okupacji niemieckiej), ofiara zbrodni niemieckich

Była córką Leona, mieszkała w Okalewku. W dniu 28 września 1944 r. za pomoc partyzantom została aresztowana przez żandarmerię niemiecką wraz z rodzicami i dwiema siostrami, a następnie wywieziona w nieznanym kierunku.

W 1948 r. sąd wszystkich z jej rodziny uznał za zmarłych.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP sygn. Zg. 109/48; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 175; Piotrowski, *Słownik*, s. 156.

LEWANDOWSKA z d. Zakrzewska MARCJANNA (*1890 r. w Sikorzu w pow. rypińskim †1953 r. w Zbójnie w pow. rypińskim), kwaterniczka ZWZ/AK

Po wyjściu za mąż mieszkała i pracowała razem z mężem w gospodarstwie rolnym w Sikorzu. W czasie okupacji niemieckiej mieszkała nadal w Sikorzu, a w 1941 r. wysiedlona wraz z rodziną do małego gospodarstwa w pobliskim Stalmierku. Zarówno w Sikorzu, jak i w Stalmierku pełniła funkcję kwaterniczki dla oficerów sztabu komendy Okręgu ZWZ/AK „Pomorze”, a także dla komendanta Obwodu AK Rypin por. Tadeusza Kowalskiego, ps. „Tomasz”, którego w jej domu desygnował w drugiej dekadzie maja 1943 r. komendant Inspektoratu AK Włocławek, Henryk Kopczyński, przedwojenny nauczyciel z pobliskiej Nowej Wsi k. Chrostkowa.

Wraz z mężem Franciszkiem pomagała swoim córkom: Halinie i Jadwidze zaprzysiężonym w ZWZ, a potem AK już w 1940 r., które były łączniczkami, kurierkami i pilotkami komendy Obwodu ZWZ/AK Rypin. W 1944 r. na kwaterze prowadzonej przez M. i F. Lewandowskich znalazła schronienie kurierka AK z Bydgoszczy, używająca pseudonimu „Żaba”, która następnie została przekazana do Antoniego Bieńkowskiego, ps. „Szpak” w Nowej Wsi k. Chrostkowa, gdzie szczęśliwie doczekała wolności.

AFGEZ, t. osob. M. Lewandowskiej; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329, 345; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 787; SBKP, cz. 6, s. 91, gdzie mylnie jej imiona jako Apolonia Amelia; Zawacka, *Brodniczanki*, s. 196, 199, 206, 207, 211, 212, 218, 221; Zawacka, *Szkice WSK*, s. 300, 321.

LEWANDOWSKA-SOCHOŃ ELEONORA, ps. „Nora” (*16 XII 1925 r. w Rypinie †po 1945 r.), łączniczka oddziału AK „Parasol” w powstaniu warszawskim (L 18)

W czasie powstania warszawskiego trafiła do oddziału „Parasol”, dokąd została wprowadzona przez „Zojdę” z 2. kompanii. Pełniąc funkcję łączniczki w oddziale „Parasol” w 2. plutonie 2. kompanii, dla potrzeb służby tego oddziału udostępniła pokój po swoim ojcu. Następnie została wywieziona na roboty przymusowe przy ul. Chłodnej 53. W czerwcu 1944 r. razem z 2. plutonem oddziału brała udział w ćwiczeniach w strzelaniu w lasach garwolińskich. Wzięła udział w akcji likwidacji szefa wydziału IV urzędu dowódcy policji bezpieczeństwa i służby bezpieczeństwa dystryktu warszawskiego, SS-Obersturmführera Walten Stamma.

W czasie powstania warszawskiego uczestniczyła w przenoszeniu kanałami amunicji ze Śródmieścia

na Stare Miasto. W nocy z 22 na 23 września na ul. Wilamowskiej 1 wpadła w ręce Niemców. Szczęśliwie doczekała wyzwolenia spod okupacji hitlerowskiej. Po wojnie pracowała jako urzędniczka.

Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 247; P. Stachiewicz, *Parasol. Dzieje oddziału do zadań specjalnych Kierownictwa Dywersji Komendy Głównej Armii Krajowej*, Warszawa 1981, s. 166, 264, 303, 368, 370, 379, 381, 548, 598, 599, 720.

LEWANDOWSKI FRANCISZEK (*1900 r. †11 I 1941 r. w Mauthausen), nauczyciel, kierownik szkoły w Trutowie, ofiara zbrodni niemieckich

Ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie. Do 1939 r. był kierownikiem Publicznej Szkoły Powszechnej w Trutowie. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie, zorganizowanej przez Niemców. Potem, poprzez obóz w Rudau k. Królewca, trafił do obozu w Mauthausen, gdzie został zamęczony.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 222; Góźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *Dama*, s. 64; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 126; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 180.

LEWANDOWSKI FRANCISZEK (†po 1945 r.), rolnik, żołnierz Armii Krajowej

Przed wojną prowadził gospodarstwo rolne w Sikorzu. Zaangażowany był w wiele inicjatyw społecznych. Inicjował m. in. budowę w tej wsi zlewni mleka.

Wraz z żoną Marcjaną mieszkał najpierw w Sikorzu, jednak stamtąd został wysiedlony przez Niemców do Stalmierka. Należał do Armii Krajowej, placówka AK w Chrostkowie. Pomagał żonie prowadzić kwaterę dla żołnierzy Okręgu AK Pomorze.

Ożeniony był z Marcjaną Zakrzewską, aktywnie pracując w ZWZ-AK.

Informacja Aleksandra Sikorowskiego zam. w Makówcu z 11 VII 2002 r.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329, 345.

LEWANDOWSKI FRANCISZEK (†po 1945 r.), uczestnik walk o niepodległość, więzień niemieckich obozów koncentracyjnych

Był działaczem Ochotniczej Straży Pożarnej w Lipnie. W dniu 1 listopada 1939 r. został aresztowany przez hitlerowską policję i osadzony w więzieniu w Lipnie. Oskarżony o udział w rozbrajaniu Niemców w listopadzie 1918 r., kiedy to był żołnierzem Polskiej Organizacji Wojskowej. Zwolniony warunkowo po oświadczeniu miejscowych Niemców, że nie był dla nich szkodliwy, pozostawał pod nadzorem niemieckiej policji. W dniu 10 kwietnia 1940 r. ponownie został aresztowany i uwięziony. Przeszedł więzienie Gestapo w Grudziądzu, a następnie obozy w Sachsenhausen i Mauthausen-Gusen.

Szczęśliwie doczekał wolności w kwietniu 1945, kiedy został wyzwolony przez wojska amerykańskie.

Lewandowski, *Martyrologia*, s. 6.

LEWANDOWSKI HENRYK (*6 VII 1933 r. we wsi Lubrańczyk k. Lubrańca † w k. 2013 r.), prawnik, prof. dr hab. prawa pracy (L 19)

Urodził się w rodzinie chłopskiej jako syn Wincentego i Bronisławy. Rodzice urodzili się i wychowali się na Kujawach. Szkołę podstawową, a następnie gimnazjum ukończył z wyróżnieniem w Lubrańcu 1953 r. W latach 1953-1957 odbył studia wyższe na Wydziale Prawa Uniwersytetu Łódzkiego, uzyskując stopień magistra prawa. W czasie studiów był aktywnym działaczem Zrzeszenia Studentów Polskich. We wrześniu tego samego roku przyjęty na aplikację sądową w Okręgu Sądu Wojewódzkiego w Łodzi. Po odbyciu dwuletniej aplikacji oraz rocznej asesury, na mocy uchwały Rady Państwa z dnia 22 września 1961 roku otrzymał nominację sędziowską.

W sądownictwie pracował do lutego 1962 r. Następnie zrzekł się stanowiska sędziowskiego ze względu na podjętą pracę naukowo-dydaktyczną w Uniwersytecie Łódzkim i zakaz łączenia tej pracy z inną, stałą działalnością zawodową. Z Uniwersytetem Łódzkim związany jest zawodowo 1 września 1959 r., gdzie przeszedł wszystkie szczeble zatrudnienia, począwszy od asystenta (1959), starszego asystenta (1961), adiunkta (1965), docenta (1974), profesora nadzwyczajnego (1986), profesora zwyczajnego (1990).

Na Uniwersytecie Łódzkim prowadził wykłady kursowe z prawa pracy oraz seminaria na kierunku prawa i na kierunku administracji. Od szeregu lat prowadził również wykłady z różnych działów prawa pracy na studiach podyplomowych. Z jego inicjatywy powstało studium podyplomowe z zakresu prawa pracy i prawa gospodarczego. W działalności naukowej wypromował 9 doktorów. W charakterze recenzenta uczestniczył w 13 przewodach doktorskich, w tym czterokrotnie po uzyskaniu tytułu naukowego. Będąc już profesorem, jako recenzent, brał udział w 5 przewodach habilitacyjnych oraz w pięciu przewodach o nadanie tytułu profesora. Pod jego kierunkiem powstało 150 prac magisterskich z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

W okresie pracy w Uniwersytecie Łódzkim pełnił i wykonywał różne funkcje organizacyjne: był kierownikiem Zakładu Prawa Pracy, kierownikiem Katedry Prawa Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, kierownikiem Studium Prawa, kierownikiem Podyplomowego Studium Prawa Pracy dla radców prawnych, dziekanem Wydziału Prawa i Administracji.

Poza pracą w Uniwersytecie Łódzkim w latach 1975-1983 był zatrudniony jako pracownik naukowy w Instytucie Pracy i Spraw Socjalnych w Warszawie. W latach 1967-1968 odbył siedmiomiesięczny staż naukowy we Francji pracując pod kierunkiem wybitnego specjalisty prawa pracy Andre Brun, dyrektora Instytutu Nauk o Pracy i Zabezpieczenia Społecznego w Lyonie. W 1982 r. przebywał na stypendium w Belgii, współpracując ze specjalistami prawa pracy Wolnego Uniwersytetu w Brukseli. W ramach współpracy naukowej wielokrotnie wyjeżdżał z wykładami do różnych zagranicznych ośrodków uniwersyteckich we Francji, na Węgrzech, w Kanadzie, Hiszpanii i Republice Federalnej Niemiec. Uczestniczył w pięciu kongresach

światowych i europejskich prawa pracy, raz z raportem krajowym, a trzykrotnie z komunikatami naukowymi. Jest członkiem Sekcji Polskiej Międzynarodowego Stowarzyszenia Prawa Pracy i Ubezpieczenia Społecznego. Nadto jest członkiem rzeczywistym Łódzkiego Towarzystwa Naukowego oraz Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa.

Jest uznanym teoretykiem prawa pracy, przywiązującym jednocześnie wielką uwagę do praktyki jego stosowania. Jest twórcą licznych opinii prawnych, wydawanych m. in. dla związków zawodowych. Od wielu lat ściśle współpracuje z Państwową Inspekcją Pracy, będąc jej stałym konsultantem.

Posiada odznaczenia: Orderem Odrodzenia Polski klasy V, Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski (1988), Złoty Krzyż Zasługi (1983), Srebrny Krzyż Zasługi (197). Medal Komisji Edukacji Narodowej, Medal „U.Ł. w służbie społeczeństwa i nauce”, Złota Odznaka Uniwersytetu Łódzkiego, Medal 50-lecia Uniwersytetu Łódzkiego

W 1958 r. zawarł związek małżeński z Danutą Kwarcińską. Z tego związku jest córka Małgorzata Maria, lekarz medycyny. Ma wnuczkę Katarzynę Annę, mgr prawa.

[http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectId=22385&lang=pl/28 II 2014](http://nauka-polska.pl/dhtml/raporty/ludzieNauki?type=opis&objectId=22385&lang=pl/28%II%2014); Inf. opr. Edwarda Czubakowskiego z 28 II 2014.

LEWANDOWSKI JAN (*ok. 1823 r.), powstaniec 1863 r., zesłaniec syberyjski

Z pochodzenia szlachcic. Był mieszkańcem osady czynszowej Białe Błota, należącej do miasteczka Bobrowniki. Po wybuchu powstania styczniowego zgłosił się do oddziału żandarmerii powstańczej. Za przynależność do organizacji – jak to określali Rosjanie – „żandarmów wieszających” – decyzją płockiego oddziału sądu wojennego skazany został na 10 lat katorgi w twierdzach syberyjskich. Po zatwierdzeniu wyroku przez Namiestnika Królestwa Polskiego w dniu 9 stycznia 1864 r. wysłany został na miejsce odbywania kary.

Dalsze jego losy nie są nam znane.

AGAD, Zarząd General-Policmajstra Królestwa Polskiego, v. 3, s. 323, 202; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, [w:] M. Krajewski, *Z krwi waszej posiew wolności, Ludzie i miejsca powstania styczniowego na ziemi dobrzyńskiej*, Rypin 2013, s. 335; W. Buller, *Powstanie styczniowe w Bobrownikach*, *Rocznik Dobrzyński*, t. 6: 2013, s. 180; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 302; Lissowski, *Powstanie*, s. 230.

LEWANDOWSKI JAN (*1833 r. †22 I 1882 r. w Radzikach), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Radzikach Dużych

W 1870 r. otrzymał probostwo w Radzikach Dużych po ks. Nikodemie Koskowskim i był tu do śmierci. Być może na skutek choroby, w latach 1874-1877 zastępował go proboszcz z Radomina, ks. Wacław Szeffler. W 1879 r., przy wsparciu Walentego Siemiątkowskiego z Wąpielska, wybudował murowaną, z czerwonej cegły plebanię, która stoi do dziś, a w której obecnie znajduje się regionalna izba pamięci.

Zmarł w wieku 49 lat i pochowany został na cmentarzu w Radzikach Dużych.

Dudkiewicz, *Radziki*, s. 31, 97; Gałkowski-Zuchowski, *Wąpielsk*, s. 200; Tablica nagrobna na cmentarzu w Radzikach.

LEWANDOWSKI JAN (*21 X 1895 r. †11 XI 1941 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Antoniego. Do 1939 r. był nauczycielem w Publicznej Szkole Powszechnej w Piłomianach w pow. lipnowskim. Aresztowany w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Przez obóz w Rudau k. Królewca, skierowany do niemieckiego obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, gdzie został zamęczony.

Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 222; Goźdz-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 320; Piotrowski, *Słownik*, s. 157.

LEWANDOWSKI JAN (*1925 r. w Rypinie †6 I 1994 r. w Rypinie), piłkarz, malarz pokojowy

W sierpniu 1943 r. wziął udział w meczu piłkarskim z drużyną niemiecką, po czym następnego dnia wraz z innymi członkami tej drużyny został aresztowany przez Gestapo i osadzony w areszcie w Brodnicy, gdzie był więziony przez 3 miesiące.

Po wojnie grał jako zawodnik lewoskrzydłowy w drużynach piłkarskich Rypinie: „Zryw” i „Gwardii” i „Spójni”. Zawodowo trudnił się malarstwem pokojowym.

Pochowany na cmentarzu katolickim w Rypinie.

L. Makowiecki, *Polska-Niemcy 5:2? A jednak to możliwe...*, [http://wpolityce.pl/artykuly/30219-polska-niemcy-5-2-a-jednak-to-mozliwe/24 II 2014](http://wpolityce.pl/artykuly/30219-polska-niemcy-5-2-a-jednak-to-mozliwe/24%II%2014); *Lech*, s. 388.

LEWANDOWSKI JAN (*1934 r. w Czerminie, parafla Sadłowo †25 IV 2010 r. w Rypinie), nauczyciel, dyrektor szkoły w Stępowie, chórzysta (L 20)

Był synem Józefa i Cecylii z d. Koterwas, średniorolnych gospodarzy. Szkołę podstawową (powszechną) ukończył w Sadłowie w 1950 r. Szkołę średnie: Szkoła Ogólnokształcąca Stopnia Licealnego w Rypinie (1950-1954), Podstawowe Liceum Pedagogiczne w Toruniu (1957-1958), Studium Nauczycielskie w Bydgoszczy (1962-1964). Studia wyższe: studia wyższe zawodowe na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Filii UW w Białymstoku (1973-1975), studia magisterskie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (1975-1977). Tytuł zawodowy: mgr wychowania technicznego (1977). Uzyskane kwalifikacje zawodowe: drugi stopień specjalizacji zawodowej (1984)

W latach 1954-1956 był nauczycielem w Szkole Podstawowej w Chraponi; (1956-1958) – w Szkole Podstawowej w Zasadach, (1958-1960) – w Szkole Podstawowej w Janowie. W latach 1960-1992 był dyrektorem w Szkole Podstawowej w Stępowie. Obowiązki te przejął po nim Jarosław Gośliński. W 1968 r. za jego dyrektorowania oddano w tej wsi nową szkołę, a 19 grudnia 1967 r. nadano jej imię Marii Curie-Skłodowskiej.

W latach 1955-2010 należał do Związku Nauczycielstwa Polskiego. W latach 1984-1992 pełnił funkcję radnego w Gminnej Radzie Narodowej i Rady Gminy w Rypinie. W latach 1997-2010 był aktywnym członkiem chóru nauczycielskiego „Belcanto” w Rypinie.

Odnaczony wieloma odznaczeniami, w tym m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1986), Złotym Krzyżem Zasługi (1975), Brązowym Krzyżem Zasługi (1970), Złotą Odznaką ZNP (1971), Odznaką „Za 50-letnią Przynależność do ZNP” (2005). W 1950 r. wziął ślub z Jadwigą Juchnowską (ur. 16 I 1938 w Zasadach), córką Jana i Heleny z Kłofików, nauczycielką. Z małżeństwa tego pozostawił dzieci: Piotr Paweł (ur. 1959), inżynier mechanik, ożeniony z Grażyną Zygnerską; Joanna Krystyna (ur. 1967), nauczycielka, wyszła za Wiesława Smulskiego. Pochowany na cmentarzu w Sadłowie.

Autopsja (1968-2011); Biografia napisana przez córkę, Joannę Smulską z 21 VI 2013 r.; Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 127-128, 130; Inf. Józefa Pelczyńskiego z 30 VI 2013.

LEWANDOWSKI JERZY LUDWIK (*15 III 1950 w Makówcu k. Chrostkowa), działacz ruchu młodzieżowego, rzeczoznawca majątkowy, społecznik (L 20a)

Syn Mieczysława i Feliksy z domu Głowacka. Ojciec nauczyciel, polonista w szkołach podstawowych w Lipnie i Brzeźnie, organizator siedmioklasowej Szkoły Podstawowej w Makówcu, autor pamiętnika pisanego w latach 1938-1939. Matka zajmowała się wychowywaniem dzieci i prowadzeniem domu, przed drugą wojną światową działała w Milicji Niepokalanej, prowadzonej przez bpa Maksymiliana Kolbe. Dziadek ze strony ojca, Marian Lewandowski, był zarządcą majątku w Biskupinie, a następnie pisarzem (księgowym) w folwarku Sumin i Lubin k. Kikoła. Dziadek ze strony matki, Franciszek Głowacki był właścicielem gospodarstwa rolnego w Jarczewie k. Skępego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Po drugiej wojnie światowej, w okresie stalinowskim, przesładowany politycznie, jako „kułak” i więziony w Zakładzie Karnym w Mielęcinie.

Szkolę podstawową ukończył w Makówcu w 1963 r. Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Lipnie (1963-1967). Akademia Techniczno-Rolnicza im. J. i J. Śniadeckich w Bydgoszczy (1972-1977) inż. Studia magisterskie na Wydziale Rolniczym tej samej uczelni w zakresie doradztwa rolniczego (1980-1982), mgr. Uniwersytet Warmiński – Mazurski w Olsztynie, Wydział Geodezji i Gospodarki Przestrzennej, studia podyplomowe w zakresie szacowania nieruchomości, ukończone w 2000 r. Uzyskane kwalifikacje zawodowe: uprawnienia w zakresie szacowania nieruchomości oraz tytuł rzeczoznawcy majątkowego, nadane przez Urząd Mieszkalnictwa i Rozwoju Miast w 2000 r. Wpisany na listę: biegłych Sądu Okręgowego we Włocławku i biegłych skarbowych Izby Skarbowej w Bydgoszczy.

Praca zawodowa: Bydgoskie Przedsiębiorstwo Nasienne „Centrala Nasienna” Oddział w Lipnie (1967-1969), stażysta, inspektor plantacyjny; Zarząd Powiatowy ZMW w Lipnie (1969-1975), sekretarz, przewodniczący ZP. Zarząd Wojewódzki Związku Socjalistycznej

nej Młodzieży Wiejskiej we Włocławku (1975-1976), przewodniczący ZW; Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej we Włocławku (1976-1989), starszy inspektor, kierownik wydziału, sekretarz; Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Handlowe „Halmax” spółka z o.o. we Włocławku (1990-1992), dyrektor; Przedsiębiorstwo „Venatex” spółka jawna we Włocławku (1992-2005), współwłaściciel. Właściciel Kancelarii Rzeczoznawcy Majątkowego, zajmujący się wyceną nieruchomości, ruchomości, przedsiębiorstw oraz wartości niematerialnych i prawnych. Uzyskał europejskie uznanie zawodowe przyznane przez Europejską Asocjację Rzeczoznawców Majątkowych TEGOVA – prawo do używania oznaczenia REV.

Położył szczególne zasługi w szerzeniu kultury, oświaty rolniczej i sportu na wsi lipnowskiej. Kierując powiatową organizacją ZMW w Lipnie, organizował kluby kultury, zespoły artystyczne, punkty biblioteczne, tworzył szkoły zdrowia, zespoły przysposobienia rolniczego i zespoły młodych rolników. Od dyrektora Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Bydgoszczy Czesława Kościechy, w 1977 r. otrzymał list z podziękowaniem za wybitny wkład pracy na polu upowszechniania książki wśród młodzieży wiejskiej. Rozwijał sport wiejski, organizując młodzież do działalności w Zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe.

Należał, bądź należał do: Związek Młodzieży Wiejskiej, przewodniczący koła w Makówcu (1967-1969); wiceprzewodniczący Zarządu Gromadzkiego w Jastrzębiu (1968-1969); przewodniczący Zarządu Powiatowego w Lipnie (1971-1975); członek Prezydium Zarządu Wojewódzkiego w Bydgoszczy (1971-1975); Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej, przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego we Włocławku (1975-1976); Ludowe Zespoły Sportowe, wiceprzewodniczący Rady Powiatowej Zrzeszenia LZS w Lipnie (1970-1975); przewodniczący Rady Wojewódzkiej Zrzeszenia LZS we Włocławku (1975-1976 i 1983-1990); Powiatowa Rada Narodowa w Lipnie, radny (1973-1975). Zajmował się głównie rozwiązywaniem problemów związanych ze startem życiowym młodzieży, budownictwem mieszkaniowym, rozwojem bazy kulturalnej i sportowej; Gminna Rada Narodowa w Lipnie, radny (1975-1979); Włocławskie Towarzystwo Naukowe, przewodniczący Komisji Rewizyjnej (2006-nadal); Fundacja Humanitarna we Włocławku, fundator i założyciel fundacji wraz z żoną, Barbarą, wiceprezes Zarządu (1998-nadal); Związek Kynologiczny w Polsce Oddział we Włocławku, przewodniczący Komisji Rewizyjnej (2003-nadal); Polskie Stowarzyszenie Rzeczoznawców Wyceny Nieruchomości, prezes Oddziału Włocławskiego (2010-nadal); Kujawsko-Pomorski Klub Biegłych i Rzeczoznawców we Włocławku, założyciel stowarzyszenia i prezes Zarządu (2003-nadal).

Beneficjentami fundacji m.in. są mieszkańcy i instytucje powiatu lipnowskiego. Od 2005 r. dokonuje się raz w ciągu roku zakupów pomocy dydaktycznych dla 15-20 dzieci, od 2009 r. fundowane są stypendia dla studenta (sieroty) walczącego z chorobą nowotworową i utalentowanej studentki z niezamożnej rodziny. Udzielono zapomogi dla samotnej matki pięciorga dzieci, dokonano zakupu węgla dla trzech rodzin, do-

finansowano leczenie i rehabilitację 21-letniej osoby chorej na nowotwór, udzielono zapomogi rodzinie, która wskutek pożaru utraciła dom. Wspierana jest działalność lipnowskiego szpitala. W 2011 r. dofinansowano zakup samochodu dla hospicjum i sfinansowano zakup aparatu EKG. Od kilku lat świadczona jest pomoc Oddziałowi Ratownictwa Medycznego.

Autor opracowań: *Związek Młodzieży Wiejskiej w byłym powiecie lipnowskim w latach 1957-1975*, materiał niepublikowany, zaprezentowany w Lipnie dnia 29 maja 1987 r. na spotkaniu przedstawicieli trzech pokoleń ZMW, z okazji 30. rocznicy powstania tej organizacji; *Związek Młodzieży Wiejskiej w województwie wrocławskim w latach 1957-1976*, zamieszczony w Biuletynie okolicznościowym z okazji obchodów XXX-lecia ZMW na ziemi kujawsko-dobrzyńskiej (Wrocław 1987).

Posiada odznaczenia: Złoty Krzyż Zasługi (1984); Odznaka „Honorowa za szczególne zasługi dla rozwoju województwa bydgoskiego” (1982); Odznaka „Zasłużonego działacza LZS” (1982); Odznaka za zasługi dla Polskiego Związku Tenisa Stołowego (1986); Złota Odznaka „Zasłużony Działacz Kultury Fizycznej” (1986); Złota Odznaka „Za zasługi dla województwa wrocławskiego” (1987); Odznaka Honorowa Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi „Zasłużony dla Rolnictwa” (2007); Złota Odznaka Honorowa Polskiego Stowarzyszenia Rzeczoznawców Wyceny Nieruchomości (2010).

Uwielbia podróże i wędrowki górskie. W 2004 r. odbył, wspólnie z żoną Barbarą, wspinaczkę na Gerlach, najwyższy szczyt Tatr. Gromadzi dokumenty i pamiątki rodzinne oraz związane z działalnością ZMW i LZS na ziemi dobzyńskiej i Kujawach.

Ma dwóch braci: Juliusz Lech, działał w Związku Młodzieży Wiejskiej, pełniąc funkcję przewodniczącego koła w Makówcu (1969-1972); Henryk Zygmunt, mgr inż. zootechnik, specjalista w dziedzinie hodowli zwierząt, działał w ZMW i Zrzeszeniu Ludowe Zespoły Sportowe w Makówcu (1972-1978).

W 1973 r. ożeniony z Barbarą Grączewską (L 20b), mgr inż. rolnictwa, bankowcem, prezesem Fundacji Humanitarnej we Wrocławku, z którą był fundatorem i założycielem. Żona z pasją oddaje się działalności dobroczynnej, prowadząc Fundację (1998-nadal) oraz pełni funkcje ławnika Sądu Okręgowego we Wrocławku (2012-nadal). W 2015 r. przypada jego 65. rocznica urodzin.

Autobiografia z 10 II 2014; Autopsja (1975-2014); Specjalski, *Lipno*, t. 3: s. 158-160; t. 8, s. 161-164.

LEWANDOWSKI JÓZEF, ps. „Sęp-Krukowski” (*25 V 1895 r. w Lipnie †5 II 1977 r. w Lipnie), żołnierz POW i Legionów Polskich, żołnierz Września 1939 r. (L 21)

Był synem Antoniego i Marianny z Targańskich. Jako dziewięcioletni chłopiec stracił matkę, a mając lat czternaście, zmarł mu ojciec. Przy pomocy dobrych ludzi nauczył się czytać i pisać. Od 1914 r. wchodził w skład oddziałów strzeleckich, ćwicząc w pobliskich lasach. Pewnego razu otrzymał polecenie przeprowadzenia w Dobrzyniu n. Wisłą wiecu wzywającego do walki wyzwolenczej. Wraz z nim miał się tam udać

Bronisław Michalski. W obawie przed aresztowaniem wracali różnymi drogami. Jemu udało się powrócić do Lipna, a jego towarzysz został schwytyany i rozstrzelany w lesie maliszewskim niedaleko Lipna. Po wstąpieniu do Polskiej Organizacji Wojskowej otrzymał przydział do 8. pułku piechoty Legionów Polskich. Obsługując ciężki karabin maszynowy, walczył pod Lwowem, Korcem, Równem, Wilnem. Za okazane męstwo został dwukrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych, a także Medalem „Polska Swemu Obrońcy” i Odznaką Honorową „Orleńca”.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości zamieszkał w rodzinnym mieście. Wyuczył się zawodu szewca, jednak wybrał pracę na kolei, którą z racji zasług wojennych otrzymał w pierwszej kolejności.

Po wybuchu drugiej wojny światowej POW-iacy, ze swoimi rodzinami, zostali ewakuowani w okolice Warszawy. On i jego koledzy, m. in. Skurłocki, Henryk Szatkowski, pozostawili najbliższych na wsi za Sochaczewem, a sami udali się do stolicy, by wziąć udział w jej obronie.

Po kapitulacji Warszawy, powrócił z rodziną do Lipna. W czasie okupacji niemieckiej został wywieziony do obozu pracy pod Gdańskiem, gdzie przebywał aż do końca wojny.

Po wyzwoleniu kraju spod okupacji hitlerowskiej powrócił do pracy na kolei.

Wraz z żoną uhonorowany został przez Radę Państwa Medalem „Za długoletnie pożycie małżeńskie”. Ożenił się z Janiną Dębską (1898-1975). Z tego małżeństwa urodziło się czworo dzieci: Henryka, Hanna, Tomasz i Stanisław.

Wraz z żoną pochowany na lipnowskim cmentarzu. Jego pamięci, córka Hanna (zam. Śląskiewicz) poświęciła utwór poetycki pt. *Mojemu Ojcu poświęcam* (R. Specjalski, *Lipno i okolice*, t. 6, Lipno-Wrocław 2008).

Specjalski, *Lipno*, t. 6, s. 97-98.

LEWANDOWSKI LEONARD (*28 VI 1895 r. †w pocz. III 1945 r. w Wejherowie), żołnierz ZWZ/AK, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Antoniego, z zawodu rolnik, mieszkał w Okalewie. Należał do ZWZ, a potem do Armii Krajowej. Aresztowany przez Gestapo w miejscu zamieszkania w dniu 8 maja 1943 r. w czasie masowych aresztowań członków Armii Krajowej w tym powiecie. Więziony w Rypinie i Grudziądzu, a następnie osadzony w obozie koncentracyjnym Stutthof. Zginął w czasie ewakuacji obozu w Wejherowie.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, sygn. Zg. 100/48; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 358; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 175; Piotrowski, *Słownik*, s. 157.

LEWANDOWSKI LUCJAN (*10 II 1871 r. w Tuliszkowie w pow. kolskim †16 VIII 1965 r. w Węgrowie), teolog, dr praw, pastor kościoła ewangelicko-augsburskiego, społecznik (L 22)

Był synem Wincentego i Franciszki z Dessaurów. Gimnazjum ukończył w Kaliszu. Następnie wstąpił do Seminarium Duchownego w Płocku. Potem studiował

na Uniwersytecie Gregoriańskim, gdzie uzyskał stopień doktora z zakresu prawa cywilnego i kanonicznego. Dalsze studia odbył na uniwersytecie w Dorpacie. Po studiach został profesorem historii filozofii i teologii w Akademii Duchownej w Petersburgu. Za broszurę pt. *Chłop w pańszczyźnie w latach 1904-1905* przez osiem miesięcy więziony był w Cytadeli Warszawskiej, w X Pawilonie. Po opuszczeniu więzienia został wikariuszem w Pułtusku, a następnie zgłosił się jako kapelan do wojska w czasie wojny rosyjsko-japońskiej. Po powrocie został wikariuszem w Lipnie, a następnie proboszczem w Suminie w pow. lipnowskim. Po pewnym czasie został mianowany adiunktem przy Kościele św. Katarzyny w Petersburgu. Tam również był profesorem historii i filozofii w Akademii Duchownej. W momencie otrzymania propozycji przyjęcia w Żytomierzu sakry biskupiej, w 1909 r. przeszedł do kościoła ewangelickiego. Po ukończeniu teologii w Dorpacie i złożeniu rozprawy naukowej w Warszawskim Konsystorzu Ewangelicko-Augsburskim został ordynowany w dniu 2 lutego 1913 r. przez biskupa J. Burchego i przeznaczony na wikariusza parafii w Żyrdowie. Po sześciu miesiącach otrzymał parafię chełmską z rezydencją w Kamieniu. Po ustąpieniu z Chełma wojsk rosyjskich założył tam Chełmską Szkołę Filozoficzną, przemianowaną później w Państwowe Gimnazjum im. S. Czarnieckiego i został jej dyrektorem. W 1916 r. został przeniesiony przez władze okupacyjne do Łodzi, gdzie angażował się w pomoc biednym dzieciom. Po zakończeniu wojny światowej, w 1918 r. przeniósł się do Przedczna na Kujawach, gdzie był pastorem, a jego żona pracowała jako siostra Czerwonego Krzyża. W 1921 r. przeniósł się na pastora Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Rypinie, gdzie dodatkowo w miejscowym gimnazjum wykładał łacinę, psychologię i logikę. Jego żona brała czynny udział w życiu społecznym miasta. Dla potrzeb wojska polskiego Lewandowscy współfinansowali dwa samoloty „Rypin I” i „Rypin II”. Cieszył się dużym szacunkiem miejscowej społeczności.

W 1925 r. kolegium Kościelne z Osówki zaprosiło go na tamtejszą parafię, gdzie został proboszczem i administratorem filii w Makowiskach, Brzozówce i Skrzypkowie. W 1939 r. został usunięty przez Niemców z probostwa, ponieważ był Polakiem. Wraz ze swoją rodziną został przyjęty przez rzymskokatolicką rodzinę Duszyńskich. Po usunięciu tej rodziny ze swojego gospodarstwa, zamieszkał w walcącym się domu w lesie Rozstrzałowo. Utrzymywał się z fotografiki, utrzymując kontakty m. in. z aptekarską rodziną Łysakiewiczów, a która z kolei utrzymywała kontakty z ZWZ/AK. Przez następne lata, z powodu odmowy podpisania niemieckiej listy narodowej, przesładowany był przez Niemców. W latach 1940-1942 przed dniem 11 listopada zamykany był w więzieniu w Lipnie. W 1944 r. pracował na tzw. okopach pod Lubiczem. Tam czując śmiertelne niebezpieczeństwo ze strony kantora Missola, ratował się udaną ucieczką z okopów z Lubicza Górnego, po zdobyciu wcześniej przepustki na nazwisko współwięźnia. Przekroczył Drwęcę w pław, a potem przy pomocy Hermana Templina, z którym znał się z kantoratu w Brozówce, zniknął. Mimo iż wydano na niego wyrok i rozesłano

listy gończe, wpływowy *Amstkomissar* z Ossówki, von Bivang i pastor Stor, uratowali mu życie.

W 1945 r. powrócił do pastorówki w Osówce, gdzie pozostał do 1963 r. W 1945 r. nie przyjął propozycji kard. A. Hlonda powrotu do Kościoła rzymskokatolickiego. Przez kilka lat, do roku 1951 r. obsługiwał jeszcze parafię w Osówce. W 1948 r. obchodził 50-lecie pracy duszpasterskiej. Od władz polskich otrzymał zaświadczenie o patriotycznej postawie w czasie wojny. Ostatnie lata wraz z żoną spędził w Ewangelickim Domu Pomocy Społecznej w Węgrowie. Był odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1933) i Medalem Niepodległości.

W 1914 r. zawarł związek małżeński z Rozalią Jadwigą Riedel (ur. 13 VI 1894 w Żyrdowie-zm. 1964), córką Adolfa i Adolfiny z domu Haerberle. W małżeństwie tym urodziły się dzieci: Maria Danuta (ur. 1915), zmarła z głodu w czasie wojny; Lucjan Janusz (ur. 22 VI 1916); Tadeusz Bogdan (ur. 7 XI 1917) i Zbigniew Bogumił (ur. 5 XII 1919). Żona, w ostatnich miesiącach wojny, także za odmowę podpisania DVL, więziona była przez Niemców w Lipnie. Pochowany na cmentarzu w Węgrowie.

D. Chrobak, *Lucjan Lewandowski (1871-1965) – ksiądz, pastor, doktor nauk, filozof, człowiek prawy*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 16: 2012, s. 207-211; Giziński, *Mierzynek*, s. 54; I. Graczyk, *Pastor Lucjan Lewandowski (1871-1965)*, *Ziemia Dobrzyńska*, t. 8: 2002, s. 143-160; *Kalendarz Ewangelicki 1967*, s. 92; E. Kneifel, *Die Pastorem der evangelisch-augsburgischen Kirche in Polen, Nauendettelsau, München 1967*, s. 124; K. Luck, *Die deutschen Siedlungen im Cholmer und Lubliner Lande*, Plauen 1933, s. 108; A. Mietz, *Z dziejów mniejszości wyznaniowych w gminie Czernikowo*, [w:] *Nadwiślańska gmina Czernikowo. Przeszłość-religijność-tożsamość*, Toruń 1998, s. 278-282; *Rypin między wojnami*, s. 260; J. Wultański, *Historia ewangelicyzmu brodnickiego*, Brodnica 1998, s. 128; *Zwiastun Ewangeliczny 1913*, s. 48 i n. oraz 1965, nr 21, s. 279.

LEWANDOWSKI LUCJAN (*14 III 1909 r. w Michałkowie †7 XI 2001 r.), kierownik szkoły w Zadusznikach, żołnierz Armii Krajowej, uczestnik powstania warszawskiego, kierownik szkoły w Dobrznieniu n. Wisłą, społecznik (L 23)

Był synem Władysława i Franciszki z Łabiszewskich. Do szkoły powszechnej uczęszczał jeszcze w wolnej Polsce do Chalina. Po jej ukończeniu w 1925 r. wstąpił do tzw. Państwowej Preparandy Nauczycielskiej w Wymyślinie, zaś dyplom nauczyciela szkół powszechnych otrzymał w Seminarium Nauczycielskim w Nieszawie w 1932 r. Bezpośrednio po skończeniu seminarium odbywał czynną służbę wojskową w Toruniu, którą ukończył w stopniu podchorążego. Jeszcze przed wybuchem drugiej wojny pracował jako nauczyciel w Bądkowie, Przybranowie, Główczyńce i Olesznie oraz w Zadusznikach.

Druga wojna światowa zastała go w Zadusznikach, gdzie pełnił funkcję kierownika Szkoły Powszechnej II stopnia, a jednocześnie komendanta „Strzelca”. W sierpniu 1939 r. otrzymał zadanie i rozkaz starosty lipnowskiego wykrycia tajnej organizacji wojskowej, mieszkających w pobliskich wsiach Niemców. Początek wojny i wkroczenie Niemców stało się przyczyną bezpośredniego zagrożenia życia, musiał więc ukrywać się początkowo w pow. płockim, później w okolicach Dobrznienia n. Wisłą. W 1941 r. wyjechał do

Warszawy, gdzie do kwietnia 1944 r. prowadził zakład fotograficzny, w którego podziemiach umieszczona była tajna drukarnia. W jego mieszkaniu w Warszawie odbywały się odprawy dowódców i zebrania członków Armii Krajowej. Po zdekonspirowaniu drukarni skierowany został do walki z okupantem poza terenem Warszawy. Brał czynny udział w powstaniu warszawskim, m. in. trzykrotnie w zdobywaniu tzw. „PAST-y”.

Po wojnie wrócił do Dobrzynia, gdzie w okresie od 1 września 1945 r. do 31 sierpnia 1969 r. był kierownikiem Szkoły Podstawowej. Na stanowisku tym dał się poznać jako dobry organizator, przez 25 lat prowadził chór szkolny i zespół instrumentalny. Łączył pracę zawodową z funkcjami społecznymi, przez 22 lata pełnił funkcję przewodniczącego Miejskiej Rady Narodowej w Dobrzyniu, był przewodniczącym Komisji Kultury, Wypoczynku i Wychowania MRN, przewodniczącym miejscowego ogniska ZNP, kuratorem i ławnikiem przy Sądzie Rejonowym w Lipnie. Był aktywnym działaczem Związku Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych.

Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Warszawskim Krzyżem Powstańcym, Medalem Komisji Edukacji Narodowej. W 2001 r. uhonorowany nagrodą im. A. A. Kochańskiego.

Żonaty Barbarą, pozostawił troje dzieci: syna Marka i córki: Wandę i Annę.

M. Duchnowski, *VI Edycja Nagrody im. Adama Adamandego Kochańskiego*, Gazeta Lipnowska, nr 43: 20001, s. 5-6; Inf. M. Turkiewicz z 23 IX 2013 r.

LEWANDOWSKI LUDWIK (*ok. 1827 r. Noskowie k. Zakroczymia †20 XII 1860 r. w Dulsku), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz Szpetalu Górnym i Dulsku

Ze świadectwem ukończonych szkół płockich wstąpił do seminarium w Pułtusku. Po wyświęceniu przez dwa lata był na wikariacie Ostrołęce. Przed rok był proboszczem w Szpetalu k. Włocławka, a następnie w parafii Dulsk.

Zmarł mając zaledwie 33 lata. Pochowany przy kościele w Dulsku.

http://www.parafiadulsk.livenet.pl/?page_id=379/20_XII_20/11.

LEWANDOWSKI LUDWIK (*20 VIII 1909 r. w Dobrzyniu nad Wisłą †VIII 1944 r. w Warszawie), kapłan rzymskokatolicki, dr teologii, uczestnik i ofiara powstania warszawskiego

Był synem Stefana, miejscowego szewca i Stanisławy z Listkowskich, z zawodu akuszerki. W latach dziecięcych zamieszkał z rodzicami w Tłuchowie. Po ukończeniu szkoły powszechnej, uczył się w Niższym, a później Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku. Będąc w seminarium przygotował pracę dyplomową, za którą, po zdaniu odpowiednich egzaminów, na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, otrzymał tytuł magistra teologii. Świecenia kapłańskie przyjął w dniu 6 czerwca 1936 r. z rąk abpa A. J. Nowowiejskiego.

Następnie był kolejno wikariuszem w Sochocinie, Mławie-Wólce i Pułtusku. Oprócz pracy duszpaster-

skiej zajmował się pracą naukową. Dokonywał przekładów książek z języka niemieckiego.

W czasie okupacji hitlerowskiej, od 1942 r. był kapłanem w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach k. Warszawy, gdzie rezydował w tym czasie ks. Stefan Wyszyński. Na tajnym Uniwersytecie Warszawskim uzyskał tytuł doktora teologii. Zginął w wieku zaledwie 35 lat w czasie powstania warszawskiego w 1944 r., pełniąc funkcję komendanta schronu w kościele Nawiedzenia N. M. Panny na Nowym Mieście.

Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 45; Grzybowski, *Duchowieństwo XX1*, s. 315-321; Jacewicz, *Martyrologium*, s. 310; W. Jezusek, *Ks. dr Ludwik Lewandowski wikariusz parafii Pułtusk*, MPP 1950, nr 9-123, s. 179-183; Szoldrski, *Martyrologium* s. 156; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 1268-169.

LEWANDOWSKI MAKSYMILIAN (*15 III 1909 r. w Złotopolu k. Lipna †2 VII 1990 r. w Toronto), kapitan pilot Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, uczestnik bitwy o Anglię, emigrant do Kanady (L 24)

Był pilotem i przed drugą wojną światową otrzymał przydział mobilizacyjny do 4. pułku lotniczego w Toruniu. Brał udział wraz z grupą polskich pilotów, w tym ze Stanisławem Zielińskim z Wioski k. Skępego, w bitwie o Anglię. Od 1941 r. pozostawał w lotnictwie polskim PSZ na Zachodzie. W okresie od 1 do 21 czerwca 1941 r. i do 27 maja do 6 listopada 1942 r. dowodził polską eskadrą. Dowodzony przez niego klucz w dniu 11 września 1943 r. stoczył walkę z 6 „Junkersami”, w której zniszczono cztery maszyny niemieckie i jedną uszkodzono. W dniu 8 listopada 1943 r. przejął dowództwo nad słynnym 307 Dywizjonem Nocnych Myśliwców „Lwowskie Puchacze”, który został rozwiązany 2 stycznia 1947 r.

Po wojnie wyjechał do Kanady, gdzie był wiernym członkiem Skrzydła Warszawa.

Odnaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego V Klasy Virtuti Militari i dwukrotnie Krzyżem Walecznych oraz odznaką brytyjskiego lotnictwa „Distinguished Flying Cross”. Wojnę zakończył jako *Wing Commander*. W sumie zestrzelił 5 samolotów nieprzyjaciela. Pozostawił żonę, Marię i syna Jana, żonatego z Reginą.

R. Janczak, *Puchacze czuwają w mroku*, Warszawa 1977; W. Król, *Polskie dywizjony lotnicze w Wielkiej Brytanii 1940-1945*, Warszawa 1982, pass.; J. Rozwadowski, *Nieco makabryczna historia*, Głos Polski 1990, z 19 VII, s. 10; *Polskie siły powietrzne w drugiej wojnie światowej*, http://www.polishairforce.pl/odznaczenia/srebrnym.html/8_IV_2013; Specjalski, *Lipno*, t. 3, s. 139.

LEWANDOWSKI MIECZYŚLAW (*4 II 1920 r. w Biskupinie †3 XII 1992 r. w Zgierz), robotnik przemysłowy III Rzeszy, nauczyciel, kierownik szkoły w Brzeźnie i Makówcu k. Lipna, malarz-amator (L 25)

Był synem Mariana i Anastazji ze Skowrońskich. Ojciec był rządcą majątku ziemskiego w Biskupinie i w 1921 r. objął stanowisko pisarza folwarku w Suminie k. Lipna, a w 1922 r. został pisarzem w majątku Lubin k. Kikoła. W 1923 r. przeprowadził się do Osówki, otwierając restaurację, a następnie sklep kolonialno-spożywczy. W 1934 r. zamieszkał z rodziną

w Suradówku, gdzie założył warsztat rzemieślniczy i wykonywał usługi jako stelmach. Matka zajmowała się prowadzeniem domu i wychowaniem dzieci, a w latach 1938-1939 trudniła się krawiectwem.

Mając 6 lat rozpoczął naukę w Publicznej Szkole Powszechnej w Ossówce, gdzie był wzorowym uczniem. Należał do Związku Harcerstwa Polskiego i w okresie 1 września 1932 r. do 1934 pełnił obowiązki pomocnika wodza Gromady Zuchów w Ossówce. Zdobył stopnie młodzika i wywiadowcy, a także sprawności: pływaka, kolarza, pracza i introligatora. W wieku 13 lat ukończył 7. klasę szkoły powszechnej. Chciał kontynuować naukę w gimnazjum i w tym celu zwrócił się do komisji w Czarnem o przyznanie stypendium, jednak podanie zostało jednak załatwione odmownie. Nie mając zajęcia, ponownie uczęszczał do klasy siódmej. W 1938 r. został członkiem drużyny Związku Strzeleckiego w Suradówku, a po jej wzięciu przeniósł się do Czarnego. Od najmłodszych lat zajmował malowaniem pejzaży i martwej natury. Za pieniądze pochodzące ze sprzedaży obrazów olejnych na płótnie, kupował tzw. „samouczki”, które służyły mu w pogłębianiu wiedzy ogólnej, a także w przyswajaniu podstaw języka angielskiego.

Druga wojna światowa zastała go w Suradówku. W 1940 r. został wywieziony przez Niemców na przymusowe roboty do miejscowości Schakenbruk, na terenie dawnych Prus, gdzie pracował w gospodarstwie rolnym, należącym do bauera Biermauna. Tam zgromadził wokół siebie Polaków, pracujących przymusowo w gospodarstwach niemieckich, z myślą o utworzeniu, po powrocie do okupowanej Ojczyzny, oddziału partyzanckiego.

Do Suradówka powrócił dopiero po wkroczeniu wojsk radzieckich razem z Feliksem Głowacką, przyszłą żoną, Franciszkiem Ledwochowskim, Ignacym Ośmiatowskim i Witoldem Specjalskim. W trakcie powrotu grupa napotkała Sowietów, którzy znaleźli u nich broń. Żołnierze radzieccy chcieli ich pierwotnie rozstrzelać, potem na szczęście odstąpili od tego zamiaru, ale zamierzali wywieźć ich w głąb Rosji. Dzięki dobrej znajomości języka rosyjskiego i osobistemu sprytowi grupa wyszła szczęśliwie z opresji.

Podjął pracę w lipnowskiej szkole powszechnej jako nauczyciel. W 1947 r. skierowany został do Brzeźna na stanowisko kierownika szkoły. Poza pracą z młodzieżą prowadził szeroką działalność oświatową wśród dorosłych. Organizował spotkania, kursy i odczyty. W 1950 r. przeniósł się do Makówca, gdzie został także kierownikiem tamtejszej placówki oświatowej. Był tam organizatorem życia społeczno-kulturalnego wśród całej społeczności wiejskiej. Wystawił nawet „Dziady” A. Mickiewicza. Współpracując z sąsiednimi oświatowymi, organizował rozgrywki sportowe, imprezy kulturalne z udziałem uczniów szkół w Cieluchowie, Grodzeniu, Makówcu i Stalmierzu.

W 1963 r. przeniósł się (bez rodziny) do Sępólna Krajeńskiego, gdzie objął stanowisko zastępcy inspektora szkolnego w Wydziale Oświaty Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. W 1965 r. został inspektorem oświaty w Lesku, w Bieszczadach. Od 1966 r. był kierownikiem Szkoły Podstawowej w Cisnej w pow. leskim. W latach siedemdziesiątych pracował jako dyrektor Zasadniczej Szkoły Rolniczej w Górkach Du-

żych w pobliżu Tuszyna, stąd przeszedł na emeryturę i zamieszkał w Łodzi.

Przebywając na emeryturze, poświęcał się malarstwu. Zgromadził duży księgozbiór.

Z pierwszego małżeństwa, zawartego w 1945 r. Feliksę Głowacką, córką Franciszka i Władysławy z Jarczewa k. Skępego, pozostawił synów: Juliusz Lech (ur. 15 XII 1946), specjalista z zakresu mechaniki; Jerzy Ludwik; Henryk Zygmunt (ur. 3 IX 1956), mgr inż. rolnictwa. W 1967 r. założył drugą rodzinę.

Pochowany na cmentarzu w Zgierzu.

Zachował się rękopis jego pamiętnika.

Specjalski, *Lipno*, t. 3, s. 140-143., gdzie także fragment jego pamiętnika.

LEWANDOWSKI RAJMUND (*4 IV 1927 r. w Lipnie †28 VI 1986 r. w Lipnie), lekarz okulista, kapitan Wojska Polskiego, działacz kulturalny, artysta-grafik, exlibrista, literat i historyk-regionalista, społecznik (L 26)

Był synem Franciszka, z zawodu szewca i Leokadii z domu Witecka. W latach 1950-1956 studiował w Pomorskiej Akademii Medycznej na Wydziale Lekarskim, gdzie otrzymał dyplom. Od czerwca tego roku nieprzerwanie pracował w poradni ogólnej w Przychodni Rejonowej w Lipnie, a od 1968 r. – w poradni okulistycznej. W latach 1956-1959 pracował w Szpitalu Powiatowym w Lipnie, a następnie zajmował różne stanowiska w lipnowskiej służbie zdrowia. W latach 1965-1969 był kierownikiem Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Lipnie. W 1970 r. uzyskał specjalizację w zakresie okulistyki.

Od 1960 r. był aktywnym działaczem Polskiego Czerwonego Krzyża. Był współzałożycielem i długoletnim przewodniczącym, a potem wiceprzewodniczącym Towarzystwa Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej w Lipnie. Założył także oddział Polskiego Związku Filatelistycznego i przez wiele lat, aż do śmierci, pełnił funkcję przewodniczącego. Od 1963 r. uprawiał grafikę, tematycznie związaną z ziemią dobrzyńską. Od 1967 r. legitymował się członkostwem Związku Polskich Artystów Plastyków. Wykonał grafiki w technice drzeworytu i linorytu, m. in. cykle „Lipno w drzeworycie”, „Ziemia dobrzyńska”, „Stare Lipno”, „Legendy lipnowskie”, „Legendy kaszubskie”, „Teki ciechocińska”, „Teki biecka” i inne. Wykonał blisko 500 ekslibrisów dla osób w kraju i za granicą.

W latach 1965-1986 wystawiał swoje prace na ponad 100 wystawach własnych w kraju oraz na 200 wystawach zbiorowych i różnych konkursach w Polsce, Belgii, Bułgarii, Danii, Francji, Jugosławii, NRD, RFN, USA, Wielkiej Brytanii, Włoszech i Związku Radzieckim. Swoje prace prezentował także na pięciu ekspozycjach w Stanach Zjednoczonych i jednej we Lwowie. Z własnej kolekcji zorganizował m. in. w Bibliotece Rejonowej w Lipnie kilkanaście wystaw ekslibrisu grafików polskich i obcych, opracowując jednocześnie katalogi tych wystaw. Za swoje prace był wielokrotnie nagradzany i wyróżniany.

Przez wiele lat uprawiał ponadto działalność literacką. Swoje utwory poetyckie ogłaszał w prasie, tygodnikach i almanachach. Był również autorem kilku audy-

cji literackich, emitowanych przez rozgłośnie Polskiego Radia w Łodzi i Bydgoszczy. Od 1973 r. był członkiem Unii Polskich Pisarzy Medyków, a od 1978 r. – klubu „Graphia” w Belgii.

Przez wiele lat zajmował się zbieraniem materiałów źródłowych do dziejów ziemi dobrzyńskiej. Opracowania z tego zakresu publikował w formie popularnych artykułów, a także oddzielnych opracowań. W 1980 r. został członkiem Włocławskiego Towarzystwa Naukowego. W październiku 1985 r. był członkiem-założycielem Dobrzyńskiego Oddziału Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w Rypinie. Na zjeździe założycielskim Oddziału wybrano go na członka zarządu.

Spośród opublikowanych jego prac na szczególną uwagę zasługują: *Wincenty Rapacki*, (Notatki Płockie 1961, nr 19); *Ludwik Wesołowski – rzeźba*, Lipno 1978; *Zofia Okołów-Hryniewiczowa (1903-1966)*, (Ziemia Kujawska 1978, t. 5); *Lipno w starej fotografii* (Lipno 1973); *120 lat szpitala w Lipnie* (Lipno 1978); *Alicja Żelechowska – haft* (Lipno 1979); *Longin Marzygliński – malarstwo i rzeźba* (Lipno 1979); *Rajmund Cadoudal* (Lipno 1983); *Losy żołnierzy lipnowskich w drugiej wojnie światowej* (Lipno 1984); *Martyrologia powiatu lipnowskiego w latach 1939-1945* (Lipno 1984); *Epidemia cholery w powiecie lipnowskim* (Biuletyn Przewodnicki PTTK 1985 (Włocławek), nr 31); *Lipnowskie karczmy, browary i gorzelnie* (Biuletyn Przewodnicki PTTK 1986, nr 35); *Dzieje młyna w Lipnie* (Biuletyn Przewodnicki PTTK 1986, nr 38). Wiele prac i artykułów pozostawił w maszynopisie.

Był odznaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi, Odznaką 100-lecia Państwa Polskiego, Medalem 40-lecia PRL, Odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”, Odznaką „Zasłużony Działacz Kultury”, Srebrną Odznaką

W 1956 r. ożenił się ze Zdzisławą Anną, córką profesora Politechniki Szczecińskiej, pozostawił syna Antoniego Tomasza (ur. 1957), oficera Polskiej Żeglugi Morskiej. Żona przejęła po nim zainteresowania *exlibrisem*, upowszechniając wiedzę w tym zakresie.

Zmarł w szpitalu w Lipnie i pochowany został na miejscowym cmentarzu.

Na uroczystej sesji Miejskiej Rady Narodowej w Lipnie w dniu 22 lipca 1986 r. podjęto uchwałę, aby wpisać jego nazwisko wpisać do Księgi „Zasłużony dla Miasta Lipna”. Od 20 maja 1989 r. jest patronem Szkoły Podstawowej nr 1 w Lipnie. Jego biogram, autorstwa żony, Zdzisławy, znajduje się w drugim wydaniu *Światowej encyklopedii exlibrisu*, wydanej w Portugalii (1986).

T. Chojnicki, *Towarzystwo Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska. Gazeta 1997, nr 1, s. 5; M. Krajewski, *Rajmund Lewandowski (1927-1986)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 1: 1989, s. 173-175; Z. Lewandowska, *Co to jest „Ex libris?”*, Gazeta Lipnowska, nr 53: 2013, s. 9; Z. Lewandowska, *Rajmund Lewandowski*, Gazeta Lipnowska 1996, nr 27, s. 9; Z. Lewandowska, *Ukochał Lipno i ziemię dobrzyńska. Rajmund Lewandowski (1927-1986)*, Ziemia Dobrzyńska, t. 10: 2010, s. 269-272; *Rajmund Lewandowski*, http://www.umlipno.pl/pl/page,rajmund_lewandowski,173,221.html/4 IV 2014; S. Modrzejewski, *Jubileusze. Towarzystwo Miłośników Ziemi Dobrzyńskiej. Czterdzieści lat minęło*, Gazeta Lipnowska, nr 41: 2000, s. 14; *Obywatele Lipna*, s. 93-95.

LEWANDOWSKI SZCZEPAN (*26 XI 1912 r. w Szczutowie k. Świdziebni †po 1945 r. we Francji), kapitan Wojska Polskiego, uczestnik wojny obronnej 1939 r., uczestnik ruchu oporu we Francji, więzień Buchenwaldu, działacz Polonii francuskiej (L 27)

We wrześniu 1939 r. został zmobilizowany do Wojska Polskiego w grupie gen. F. Kleberga Po klęsce wrześniowej przedostał się do Francji, gdzie walczył we francuskim ruchu oporu przeciwko faszystowskiemu Niemcom. Szczęśliwie przeżył obóz. Po zakończeniu osiadł we Francji, gdzie razem z żoną był działaczem, Polonii francuskiej.

Odnaczony był francuską Legią Honorową.

Pochowany razem z żoną w Biozat, w departamencie Allier (Francja).

Symboliczna tablica znajduje się na cmentarzu w Świdziebni (Ostrowie)

Tablica inskrypcyjna na cmentarzu Ostrów k. Świdziebni.

LEWANDOWSKI TADEUSZ (*2 X 1960 r. Działyniu), nauczyciel, instruktor ZHP, dyrektor szkoły w Zbójnie, społecznik, członek DTN (L 28)

Pochodzi z rodziny chłopskiej i jest synem Fabiana i Łucji z Ziętańskich. Naukę realizował w Szkole Podstawowej w Działyniu w latach 1967-1975. W latach 1975-1978 kontynuował edukację w Zespole Szkół Mechanizacji Rolnictwa w Kowalewie Pomorskim, gdzie zdobył zawód mechanik-kierowca pojazdów samochodowych. Po skończeniu tej szkoły w 1978 r. podjął naukę w Pedagogicznym Studium Technicznym w Bartoszycach, gdzie z kolei w 1982 r. uzyskał specjalność nauczycielską.

Po skończeniu tej szkoły podjął pracę w charakterze nauczyciela matematyki i fizyki w Szkole Podstawowej w Oborach. W czasie tej pracy w latach 1982-1984 powołany został do odbycia zasadniczej służby wojskowej w Nowym Dworze Mazowieckim, następnie w Pucku. W trakcie służby wojskowej uzyskał specjalizację II stopnia wojsk rakietowych w Wojskach Obrony Powietrznej Kraju. Po odbyciu służby wojskowej wrócił do pracy nauczycielskiej w szkole podstawowej w Oborach. Praca nie tylko w charakterze nauczyciela służyła dobru dzieci, stąd chętnie udzielał się w pracach na rzecz rozwoju szkoły (wzbogacanie bazy dydaktycznej, budowa boisk sportowych), ale wiele swojego czasu poświęcał na pracę w Związku Harcerstwa Polskiego, gdzie w pełnieniu funkcji doszedł do zastępcy Komendanta Hufca ZHP Brzuzo-Zbójno. Organizował i brał udział w organizacji zajęć i wypoczynku dla dzieci, uczniów i harcerzy, przede wszystkim obozów harcerskich. W 1985 r. przeniósł się do Szkoły Podstawowej w Zbójnie na stanowisko nauczyciela matematyki i techniki.

W tym samym czasie podjął studia magisterskie na Wydziale Matematyki i Techniki Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (obecnie Uniwersytet Kazimierza Wielkiego), gdzie w 1990 r. uzyskał tytuł magistra. W 1999 r. został dyrektorem Szkoły Podstawowej w Zbójnie. W tym czasie ukończył studia podyplomowe zarządzanie i marketing w oświacie na Wydziale Zarządzania i Administracji Uniwersytetu

Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie (1999-2001). W latach 2000-2001 ukończył studia podyplomowe nauczanie matematyki na Wydziale Matematyki i Informatyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W latach 2004-2005 roku ukończył studia podyplomowe informatyka i statystyka w dydaktyce na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Pracując w Szkole Podstawowej w Zbójnie w charakterze nauczyciela i na stanowisku dyrektora tej szkoły w 2005 r. uzyskał tytuł nauczyciela dyplomowanego. W 2007 r. został dyrektorem Zespołu Szkół w Zbójnie, którą to funkcję pełni do dzisiaj. Celem całego dorobku życiowego jest szerzenie wiedzy szeroko pojętej uczniom i młodzieży ze środowiska wiejskiego, jak też służenie pomocą ludziom w szerszym ujęciu.

W 1985 r. zawarł związek małżeński z Marią Haliną Wyborską, absolwentką Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, również nauczycielką (obecnie szkoła podstawowa w Klonowie). Z tego związku urodziło się dwóch synów: Radosław (ur. 1987), absolwent Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, elektronika i telekomunikacja; Paweł (ur. 1990), absolwent UMK w Toruniu, programistyka komputerowa.

Autobiografia z 17 III 2014; Autopsja (1982-2014).

LEWAŃCZYK ALEKSANDER (*17 VI 1902 r. †23 IX 1981 r. w Toruniu), kapłan rzymskokatolicki, proboszcz w Sadłowie

Po ukończeniu Seminarium Duchownego w Pelplinie, w dniu 27 lipca 1926 r. przyjął święcenia kapłańskie. Pracował kolejno jako wikariusz w Wąbrzeźnie, Tucholi i Lidzbarku.

W tym ostatnim zastała go wojna, gdzie 3 września 1939 r. został aresztowany przez Gestapo. Przeszedł kolejno więzienia: w Brodnicy, Rypinie, od 30 października 1939 r. w Oborach, gdzie 22 lutego 1940 r. został zwolniony i skierowany na parafię do Sadłowa k. Rypina. Zarządzał ponadto parafiami w Świedziebni i Osieku Rypińskim. Mieszkał na plebanii w Świedziebni. Uchodził za kapłana uległego niemieckim władzom okupacyjnym, choć zyskał także opinię kapłana pomagającego Polakom.

Po wojnie wrócił do swojej diecezji chełmińskiej. Pracował w kilku parafiach, a przed przejściem na emeryturę w Łobdowie k. Wąbrzeźna.

Pochowany na cmentarzu w Łobdowie.

Dzieje diecezji plockiej, s. 293; Girzyński, *Duchowieństwo*, s. 196; *Okolice Rypina*, s. 673-674; *Parafia w Sadłowie*, s. 371-372; *Parafia w Świedziebni*, s. 489-490; *Śp. ks. Aleksander Lewańczyk*, *Orędownik Diecezji Chełmińskiej* 1981, nr 9-10, s. 359.

LEWICKI TOMASZ DANIEL (*15 XI 1970 r. w Rypinie), kapłan rzymskokatolicki, dr teologii, wykładowca akademicki, dyrektor Płockiego Instytutu Wydawniczego (L 29)

Syn Kazimierza i Henryki z Radomskich. Szkołę podstawową ukończył w Rypinie (1985); następnie Technikum Leśne w Tucholi (1985-1990). Studiował

w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku i Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie (zaocznie), (1990-1996), uzyskując tytuł zawodowy magistra teologii. Ukończył studia podyplomowe – teologia katolicka, egzegesa Nowego Testamentu, *Theologische Fakultät Paderborn* (Niemcy, 1996-2003). Uzyskał stopień doktora teologii (*Theologische Fakultät Paderborn*, 2004).

Pracuje w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku na stanowisku profesora Nowego Testamentu (od 2004), na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Punkt Konsultacyjny w Płocku, na stanowisku wykładowcy Pisma Świętego Nowego Testamentu (od 2004).

Od 2005 r. jest członkiem zwyczajnym Stowarzyszenia Biblistów Polskich.

Do 30 czerwca 2010 r. był wicerektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, a od 1 sierpnia 2010 r. jest dyrektorem Płockiego Instytutu Wydawniczego oraz Księgarni Diecezjalnej w Płocku. Od 2013 r. jest zastępcą redaktora naczelnego rocznika „Studia Płockie”.

Jest autorem m. in. publikacji: *Der Heilige Geist im Hebräerbrief*, [w:] *Theologie und Glaube* 89 (1999); *Weist nicht ab den Sprechenden!*, Wort Gottes und Paraklese im Hebräerbrief, Paderborn 2004 (PaThSt 41); *Niepokalana w świetle chrześcijańskiej literatury apokryficznej na przykładzie Protoewangelii Jakuba*, *Studia Płockie* t. 33: 2005; *Janowy opis Pasji w kontekście Chrystologii Czwartej Ewangelii*, *Studia Płockie* t. 35: 2007, (razem z A. Kierzkowską); „*Żywe jest słowo Boże...*” (*Hbr* 4,12) *Miejsce teologii Słowa Bożego w argumentacji Listu do Hebrajczyków*, w: *Słowo Boże w życiu i misji Kościoła* (Analecta Biblica Lublinska, 4), Lublin 2009; *Ewangelia Miłosierdzia. Orędzie Jezusa w przekazie Łukasowym*, *Studia Płockie* t. 38: 2010; *Tożsamość chrześcijaństwa w kontekście rzymskim na podstawie Listu do Hebrajczyków*, [w:] *Skąd Kościół? Wokół współczesnych pytań o początki chrześcijaństwa*, pod red. H. Seweryniaka, M. Skierkowskiego, Płock 2011.

Autopsja (1995-2014); http://www.diecezjaplocka.pl/index.php?akcja=art_zobacz&art_id=225&id_news=168/5 IV 2013; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 245; A. Łach, T. Opaliński, *Nowi przełożeni plockiego WSD*, *Niedziela Płocka* 2005, nr 28; Zielińska, *Historia*, s. 101; ZKZD 2005, s. 139.

LINGMANOWSKA z d. Łaszewska EWA, ps. „Małgorzata” (*14 XII 1904 r. we wsi Płonko w gminie Płonno (Radomin) †27 IX 1994 r.), rolniczka, kwaterniczka ZWZ/AK (L 30)

Była córką Walenty i Marianny z Kruszyńskich, drobnych gospodarzy we wsi Płonko. Po zamążpójściu w 1927 r. przeprowadziła się do męża i mieszkała do końca życia w Bachorzu w gminie Płonno (Radomin), gdzie prowadziła 7,5-hektarowe gospodarstwo.

W okresie okupacji niemieckiej wraz z mężem prowadziła w swoim domu kwaterę pobytową pod kryp. „Małgorzata” i skrzynkę kontaktową Komendy Okręgu ZWZ/AK „Pomorze”. Z tą kwaterą łączność utrzymywali Jan Grajkowski, ps. „Tadek” i Stanisław Szużyński, ps. „Witold”, łącznicy do zadań specjalnych komórki łączności i kwaterunku Komendy Obwodu

Rypin. „Witold” również z tej skrzynki odbierał i przekazywał pocztę konspiracyjną oraz meldunki, a także pilotował oficerów sztabu na odbywające się tu odprawy. Z kwatery w Bachorzu, zarezerwowanej wyłącznie dla oficerów sztabu Komendy Okręgu, korzystali: Józef Chyliński, szef sztabu KO, Henryk Gruetzmacher, szef łączności konspiracyjnej, Gustaw Olszewski, szef łączności KO, Tadeusz Kowalski, komendant Obwodu AK Rypin.

Wraz z mężem latem 1944 r. kwatrowała Franciszka Trojanowskiego, ps. „Fala”, „G-225”, przybyłego z Komendy Głównej AK i obsługiwała odprawę sztabu KO z jego udziałem. W Bachorzu przypuszczalnie odbywały się rozmowy scaleniowe z NSZ, w których uczestniczył m. in. H. Gruetzmacher.

Razem z mężem zaopatrywała w żywność kwaterę Heleny Żołobńskiej w Dobrzyniu n. Drwęcą. Sztab Komendy Placówki AK Płonne utrzymywał łączność z kwaterą w Bachorzu przez łączniczkę H. Mieczkowską, ps. „Ala”, która m. in. dostarczała nielegalnie zdobywane artykuły żywnościowe, druki niemieckich dokumentów, informacje wywiadowcze, przekazywane przez Czesława Mieczkowskiego. H. Mieczkowska włączyła do pracy konspiracyjnej jej córkę, Stanisławę ps. „Stasia”. Przez „Alę” gospodyni kwatery „Małgorzata” utrzymywała kontakt z Jadwigą Lewandowską, ps. „Hanka”, zam. Markiewicz, referentką WSK/AK Rypin. Lingmanowscy aktywnie działali w pomocy dla więźniów obozów koncentracyjnych, wysyłając paczki m. in. Marianowi Borczyńskiemu, ps. „Bolesław”, Wiktorii Borczyńskiej, Janowi Rudowskiemu, ps. „Klimek”, Spodniewskiej, ps. „Teresa”.

Ze związku małżeńskiego zawartego z Józefem Ligmanowskim 27 stycznia 1927 r., miała córkę Stanisławę, zam. Cipkowska.

Mąż, kpr. rez. nie uczestniczył w kampanii wrześniowej, potem był żołnierzem Placówki AK Płonne, współdziałał z żoną w prowadzeniu kwatery i działał w samopomocy.

Córka Stanisława, ps. „Stasia”, współdziałała z H. Mieczkowską ps. „Ala” w utrzymaniu łączności kwatery z żołnierzem wywiadu Czesławem Mieczkowskim, odbierała od „Ali” pocztę konspiracyjną.

Pochowana na cmentarzu w Radominie.

AFGEZ, t. osob.: J. Grajkowski, H. Lewandowska, E. Ligmanowska, S. Suszyński S.; SBKP, cz. 2, s. 70; E. Skerska, *Ligmanowska Ewa*, SBKP, cz. 6, s. 105-106; Zawadzka, *Szkice WSK*, s. 3.

LIGOWSKI MARCIN (XVI-XVII w.), proboszcz skrwileński

Był już w Skrwilnie za życia księdza Rościszewskiego. Od 1612 r. był proboszczem w Skrwilnie. W 1616 r. sporządził w kancelarii rypińskiej kopię podziału dóbr skrwileńskich między braci Rościszewskich z 1598 r. Kopię tę przechowywał w aktach parafialnych.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 165.

LINOWSKI JAN (*1906 r. †ok. 1940 r. w okolicach Królewca), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich

Był właścicielem majątku Steklin w pow. lipnowskim. Należał do lipnowskiego oddziału Związku Ziemian. W dniu 24 października 1939 r. na fikcyjnym zebraniu w Lipnie został aresztowany przez Niemców i wraz z grupą ziemian lipnowskich wywieziony do Ruda k. Królewca, gdzie wszelki ślad po nim zaginął.

Jasiewicz, *Lista*, s. 582; Piotrowski, *Słownik*, s. 160; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 381.

LINOWSKI STANISŁAW LUDWIK (*21 XII 1909 r. w Steklinie w pow. lipnowskim †wiosną 1940 r. w Charkowie), urzędnik, podporucznik Wojska Polskiego, ofiara zbrodni sowieckich

Był synem Mieczysława i Wandy z Makowieckich. W 1928 r. zdał maturę w Państwowym Gimnazjum w Zakopanem. W 1933 r. ukończył dwuletni kurs podchorążych rezerwy piechoty przy 82. pułku piechoty w składzie 30. Dywizji Pancerniej. W dniu 1 stycznia 1935 r. mianowany został na stopień podporucznika ze starszeństwem. W 1935 r. był studentem Wyższej Szkoły Handlowej. Potem odbył ćwiczenia rezerwy w 84. pułku piechoty w Pińsku, gdzie był dowódcą plutonu strzeleckiego, natomiast w 1938 r. – kurs specjalny z zakresu służby transportowo-kolejowej.

W sierpniu 1939 r. zmobilizowany do Wojska Polskiego, brał udział w wojnie obronnej, gdzie dostał się do niewoli sowieckiej i zesłany do obozu jenieckiego w Starobielsku. Rozstrzelany przez NKWD wiosną 1940 r.

CAW, AP 1077; *Charków. Księga*, s. 300; [#### **LIPCZYŃSKI WŁADYSŁAW MICHAŁ \(*1880 r. †ok. 1940 r. w okolicach Królewca\), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich**](http://www.katedrapolowa.pl/ofiary.php?strona=167&imie1=&imie2=&nazwisko=&miejsce=/4 IV 2014; Kubiak-Karpus, <i>Lista</i>, s. 113-114; Tucholski, <i>Katyń</i>, s. 335.</p>
</div>
<div data-bbox=)

W latach 1926-1939 właściciel majątku Złotopole k. Lipna. Był członkiem lipnowskiego oddziału Związku Ziemian. W dniu 24 października 1939 r. aresztowany przez Niemców na fikcyjnym zebraniu ziemian w Lipnie. Wywieziony wraz z całą grupą ziemian powiatu lipnowskiego do obozu Rudau k. Królewca, gdzie zginął, bądź zmarł w szpitalu polowym na zapalenie płuc.

Jasiewicz, *Lista*, s. 582; Piotrowski, *Słownik*, s. 160-161; Tablica Lipno; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 381.

LIPIŃSKI JAN (*2 X 1923 r. w Głogowie k. Dobrzejewic †8 II 1985 r.), uczestnik drugiej wojny światowej i marszu na Berlin (L 31)

Był synem Stanisława i Marianny, 9-hektarowych gospodarzy i był najmłodszym dzieckiem z czworga rodzeństwa. W 1930 r. rozpoczął naukę w Szkole Powszechnej w Dobrzejewicach, przerywając naukę po klasie szóstej, ze względu na chorobę wątroby po ostrym zatruciu grzybami.

Jego ojciec był polskim sołtysem wśród wielu niemieckich kolonistów. Po dojściu Hitlera do władzy, a szczególnie w latach 1938-1939, nasiliła się działalność tzw. V kolumna, której rejonowa siedziba mieściła się w ewangelickiej szkole w Brzozówce, a jej ko-

mendantem był naczelnik Ochotniczej Straży Pożarnej w Lubiczu Górnym, ppor. Wojska Polskiego Albert Templin z Krobi. Był on autorem tzw. „czarnej listy” niebezpiecznych dla niemieckich Polaków, na której umieścił: jego ojca, Henryka Dulczewskiego i Edwarda Krauze. Z chwilą wkroczenia wojsk niemieckich rozpoczęły się represje wobec umieszczonych na listach proskrypcyjnych Polaków. Jeden z miejscowych Niemców, Herbert Kitzmann z Brzozówki ostrzegł ojca przed grożącym mu niebezpieczeństwem, a ten niebawem uszedł z Głogowa wraz z dorosłymi synami: Romanem i Władysławem. On pozostał z matką i siostrą Reginą na miejscu.

W październiku 1939 r. Niemcy dokonali rewizji w poszukiwaniu ojca i braci. Obecni zostali dotkliwie pobici, a jego ustawili pod płótnem, odczytali wyrok za odmowę wydania miejsca pobytu uciekinierów, na komendę zarepetowali broń i wymierzili w stronę skazańca. On jednak nadal milczał, a po twarzy spływał mu łzy. Hitlerowiec w ostatniej chwili zmienił zdanie, darując skazańcowi życie. Za miesiąc, tj. 11 listopada 1939 r. przybyli ponownie. Matce kazali kopać dla siebie grób, jednak wobec szloch dzieci odstąpili od egzekucji. Po trzech miesiącach jednak całą rodzinę aresztowali i zesłali do obozu koncentracyjnego w Mauthausen-Gusen, w którym po dwóch latach został zamordowany ojciec i wkrótce po nim brat, Roman. Siostrę Reginę wywieziono na roboty przymusowe w głąb Rzeszy.

Od 1940 r. został robotnikiem magazynowym w Dobrzejewicach u Aldaberta Dikursa. Wobec zbliżającego się frontu uciekł z magazynu, przedostał się przez linię działań wojennych i jako ochotnik został przyjęty do 50. pułku piechoty, z którym po krótkim przeszkoleniu brał udział w marszu na Berlin. W wojsku pozostawał w stopniu kaprała do 1947 r.

Po przejściu do cywila podjął pracę w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Dobrzejewicach z siedzibą w Lubiczu. Tu jako magazynier artykułów spożywczych, a później masowych, przepracował 35 lat. Był człowiekiem niezwykle życzliwym.

W 1961 r. uzupełnił siódmą klasę dla pracujących przy Szkole Podstawowej nr 2 w Lubiczu. W 1964 r. ukończył roczny kurs kwalifikacyjny odbioru jakości towarów branży spożywczej, a w 1970 r. zdał egzamin eksternistyczny w zakresie towaroznawstwa, normalizacji i jakości towarów.

Był odznaczony: Medalem Zwycięstwa i Wolności (1945), Odznaką Grunwaldu, Odznaką „Zasłużony Pracownik Handlu i Usług” (1976), Brązowym Krzyżem Zasługi (1980), Medalem 40-lecia Polski Ludowej (1984).

Związek małżeński zawarł 10 września 1950 r. z Zofią Kowalską, z którą miał trzech synów: Ryszarda (ur. 1951), Romana (ur. 1953) i Andrzeja (ur. 1955).

Pochowany na cmentarzu komunalnym w Toruniu.

Giziński, *Niepospolici*, s. 299-302; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 401; SBPT, t. 1, http://www.powiatatorunski.pl/plik_18874_sownik-tom-pierwszy.pdf/25 VIII 2013.

LIPÍŃSKI JÓZEF (*15 XII 1899 r. w Dobrzejewicach † 24 XII 1988 r.), rolnik, żołnierz POW, naczelnik i prezes OSP w Dobrzejewicach, społecznik (L 32)

Był synem Ignacego i Cecylii z Frydrychów, średniorolnych chłopów. Najpierw chodził do miejscowej szkoły z językiem rosyjskim, gdzie uczył absolwent Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, Józef Grabowski. Mając 17 lat, w 1916 r. wstąpił do Ochotniczej Straży Ogniowej w Dobrzejewicach. Jej prezesem honorowym był miejscowy proboszcz-patriota, ks. Piotr Zajkowski. Był on współtwórcą podziemnego „Legionu Strażackiego”, który wkrótce został wcielony do Polskiej Organizacji Wojskowej w Lipnie. Przyśięgę wierności i tajemnicy wojskowej, wraz z innymi strażakami złożył w kościelnej zakrystii, a odbierał ją właśnie ksiądz-strażak. W miarę rozwoju wydarzeń wojennych w latach 1917-1919 legioniści nasilali swą działalność dywersyjną na tyłach wroga. Nocami wielokrotnie rozkręcali szyny kolejki wąskotorowej, ukrywając w różnych miejscach lasu pojedyncze przęsła. Utrudniało to wywóz żywności i drewna do Niemiec. Spalili również dwa drewniane mosty kolejowe, jeden na strudze w pobliżu leśniczówki w Brzozówce, drugi na Czarnej Strudze w lasach między Dobrzejewicami a Osiekiem n. Wisłą. W czasie jednej z akcji, wiosną 1918 r. poniósł śmierć strażak, Feliks Rybicki. Nastąpiły aresztowania, lecz winy nikomu nie udowodniono. Mimo brutalnych przesłuchań, zatrzymani dochowali przysięgi milczenia. W odwet za śmierć swego druha poprzeczali w różnych miejscach linię telefoniczną, posługując się tym strażackimi drabinami. Uczestniczył wraz z Władysławem Przedpełskim i Aleksandrem Zwierzyńskim w organizacji przerzutów z zaboru pruskiego na teren ziemi dobrzyńskiej koni.

Wcześniej, bo w październiku 1916 r., Legion Dobrzejewicki nawiązał kontakt z kozakami dońskimi, którzy tu potajemnie dotarli jako zwiadowcy i ułatwili porwanie pruskiego zwiadowcy i niebezpiecznego hakatysty, Alberta Tyma. Od niego dowiedzieli się o rozmieszczeniu i sile oddziałów niemieckich, stacjonujących w majątku Borkowo k. Sierpca. Pod Kikotem pozbyli się Niemca i ściągnąwszy posiłki POW, poprzez zaskoczenie rozbili stacjonujący tam oddział. Grób poległych przetrwał do dziś i znajduje się przy szosie między Borkowem a Mieszakami.

Brał udział w akcji w sierpniu 1918 r., kiedy to po uprzednim uszkodzeniu torów, uzbrojeni w broń osobistą i jeden karabin maszynowy, po wykolejeniu się parowozu i pierwszego wagonu, z zasadzki zaatakowali transport wojskowy z bronią, amunicją, żywnością kocami i plecakami. Zaskoczeni żołnierze niemieccy nie podjęli walki, wywieszając białe płócienne prześcieradła. Rozbrojony konwój skierowano do Lubicz, a zawartość 12 wagonów wąskotorowych odebrał POW w Lipnie. W zasadzce brało udział ponad 40 strażaków. O transporcie wojskowym, sile jego obstawy i godzinie przejazdu poinformowała wcześniej ppor. Kazimierza Trzakalskiego Leokadia Lamparska. Dobrzejewiczanie poprzez Stefana Kujawskiego współdziałali również z właścicielem ziemskim Obrowa, Romanem Góreckim, który dodatkowo wyposażał w żywność, broń i częściowo w pieniądze. Również w zabudowaniach dworskich przetrzymywano i dokarmiano bydło odebrane Niemcom w czasie pędzenia do Lubicza Pomorskiego, z przeznaczeniem dla niemieckich wojsk. Z kolei do Natęcza w Kikole dostar-

czali konie, za które on płacił i przekazywał POW w Lipnie. Do wyróżniających się dzielnością i poświęceniem poza nim należeli: Kazimierz Trzaskalski, Leokadia Lamparska, ks. Zajkowski, Władysław Przedpełski, Wacław Bejger, Feliks Rybicki, Antoni Zamojski, Jan Bejger, Antoni Mejer, Feliks Smoliński, Wacław Jurkiewicz, Tomasz Błaszkiwicz, Władysław Błaszkiwicz, Józef Fydrych, Władysław Lemański, Antoni Lemański, Władysław Kończalski, Julian Szymplik, Józef Zduński, Stanisław Stańczewski, Feliks Dulkiwicz i inni, których nazwisk nie zdołano już odtworzyć. Brał też udział w innych, znanych akcjach bojowych. Na przełomie 1918/1919 r. bojownicy dobrzejewiccy dowodzeni przez niego, wsparci strażakami z Grębocina, brali udział w zaskoczeniu ok. 60-osobowej grupy żołnierzy niemieckich, przebywających na kucacji w lazarecie w Krobi n. Szosą pod numerem 57. Zdobyli tam sporo broni i ekwipunku żołnierskiego, a akcja odbyła się bez przelewu krwi. Natomiast w kilka dni później dobrzejewiczanie stoczyli krwawą potyczkę z oddziałem ok. 18 ułanów niemieckich, zabierając im większość koni i broni. Walka rozegrała się przy trasie Toruń-Lipno, na pograniczu Brzozówki z Krobią. Poległ w niej ppor. Kazimierz Trzaskalski, na którego rzuciło się jednocześnie kilku przeciwników. Wtedy został ranny wraz i Feliksem Smolińskim.

W niepodległej Polsce prowadził swe gospodarstwo rolne, był czynnym członkiem Kółka Rolniczego i zaangażowanym strażakiem, jako dowódca sekcji toporników, później prądownik.

Po wkroczeniu wojsk niemieckich w 1939 r. został wysiedlony ze swego gospodarstwa i wywieziony na roboty przymusowe w przedsiębiorstwie budowlanym w Tucholi.

Po odzyskaniu niepodległości powrócił do rodzinnych Dobrzejewic, został naczelnikiem straży. Najpierw była odbudowa, zniszczonej detonacjami wielu pociągów, remizy, a w trzy lata później budowa nowoczesnego, jak Domu Strażaka, oddanego w maju 1950 r. Jako naczelnik blisko współdziałał z główną inicjatorką budowy remizy, nauczycielką, Heleną Kopcewicz, kierowniczką strażackiego chóru i teatru. W straży pełnił najbardziej zaszczytne funkcje w latach: 1945-1958 – naczelnika, 1959-1971 – prezesa, 1972-1988 – prezesa honorowego.

Pochowany na cmentarzu parafialnym w Dobrzejewicach.

W. Danielak, *Sens życia i działania*, Strażak 1976, nr 6, s. 3; Giziński, *Historia Dobrzejewic*, s. 33-40, 55-58; Giziński, *Niepospoli*, s. 302-311; Giziński, *Straż*, s. 76-81; S. Giziński, *Strażacy ziemi dobrzyńskiej i Pomorza w walkach niepodległościowych 1914-1929*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 6: 2002, s. 61-63; <http://genealodzy.pl/PNphpBB2-printview-t-11005-start-90.phtml/25-VIII-2013>; *Historia biblioteki*, <http://bibliotekadobrzejewice.pl/historia-biblioteki.html/25-VIII-2013>; Tablica nagrobna na cmentarzu w Dobrzejewicach.

LIPIŃSKI STANISŁAW, ps. „Żółty”, „Brat”, „Lis” (*ok. 1914 r. †po 1948 r.), uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej, komendant powiatowy POZ „Znak” w Lipnie

W 1934 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymiślinie. Do 1939 r. był nauczycielem w Dobrzejewicach.

W czasie okupacji hitlerowskiej został żołnierzem ZWZ-AK. Pełnił funkcję łącznika komendanta rejonu VII POZ „Znak” na gminy Dobrzejewice, Nowogród i Mazowsze w pow. lipnowskim, a następnie komendanta tego rejonu. Od września do grudnia 1942 r. był komendantem powiatowym POZ w Lipnie. Współredagował konspiracyjną gazetkę „Iskra Wolności”, wydawaną w domu Lulińskich w Józefkowie k. Skępego. Po wojnie, po uwięzieniu Marii Sobocińskiej, ps. „Ryska” z Wymiślina k. Skępego, komendantki WSK w Obwodzie Lipno, a po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej współorganizatorki ugrupowania poakowskiego „Inspekty”, jako jedyny napisał do niej list pełen otuchy i pocieszenia.

Krajewski, *Dama*, s. 89, 178; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 92; Wojtowicz, *Marylka*, s. 111, 115.

LIPKA LEONARD (*13 XII 1884 r. w Mogielnicy k. Grójca †23 X 1955 r. w Dobrzyniu n. Wisłą), kapłan rzymskokatolicki, kanonik, wikariusz i proboszcz w Dobrzyniu n. Wisłą, ofiara prześladowań niemieckich i komunistycznych (L 33)

Był synem Michała Mateusza i Franciszki z Łukowskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Mogielnicy, uczył się w gimnazjum w Warszawie, a następnie w Seminarium Duchownym w Płocku. W dniu 24 czerwca 1909 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa A. J. Nowowiejskiego. Przez dwa lata był wikariuszem w Dobrzyniu n. Wisłą u ks. Antoniego Smolińskiego. Tutaj założył ochotniczą straż pożarną, która liczyła kilkadziesiąt uzbrojonych i umundurowanych osób; zorganizował orkiestrę strażacką; wybudował dom katolicki, w którym urządzał różne imprezy, pogadanki, szkolenia itp.

Z Dobrzynia przeniesiony został na wikariat do Winnicy, a w 1914 r. na wikariat do katedry w Płocku i na stanowisko kapelana miejscowego szpitala. W dniu 19 czerwca 1916 r. otrzymał probostwo w Bożewie.

Po pięciu latach, w dniu 11 czerwca 1921 r. powrócił do Dobrzynia n. Wisłą i został proboszczem. Tutaj z własnych funduszy założył ochronkę dla dzieci. Po rozgraniczeniu diecezji płockiej i wrocławskiej na mocy bulli papieskiej *Xiv dum Poloniae* z 1925 r. i po powstaniu dekanatu dobrzyńskiego, z dniem 4 stycznia 1926 r. został jego dziekanem. W 1933 r. otrzymał godność kanonika kolegiaty pułtuskiej.

W dniu 23 października 1939 r. został aresztowany i wraz z wikariuszem ks. J. Wróblem i wikariuszem z sąsiedniego Tłuchowa, ks. S. Biedrzyckim, wywieziony do Klasztoru Ojców Bernardynów w Skępem k. Lipna. Stamtąd trafił do więzienia Selbstschutzu i Gestapo w Rypinie. W dniu 25 stycznia 1940 r. został wywieziony do więzienia Gestapo w Grudziądzu, gdzie przebywał do 14 marca 1940 r. Po zwolnieniu powrócił do Dobrzynia, ale 22 czerwca 1940 r. otrzymał od władz niemieckich polecenie opuszczenia pow. lipnowskiego. W związku z tym przeniósł się do Żurawina, wsi w parafii Mochowo, gdzie przez dwa lata pełnił obowiązki wikariusza. Następnie przeniósł się do Gozdowa, gdzie niósł posługę duszpasterską dla miejscowej ludności, odprawiając Msze Św. na plebanii, w urządzonym na kaplicę pokoju. Swoją działalność

rozszerzał na sąsiednie parafie: w Bielsku, Białej, Bonisławiu, Brwilnie, Proboszczewicach i Sikorzu.

Po wyzwoleniu przez dziesięć lat aktywnie pracował w dalszym ciągu w Dobrzyniu n. Wisłą. Był dziekanem dekanatu dobrzyńskiego i czasowo administrował parafią Sobowo. W Dobrzyniu zaznał jednak prześladowań ze strony władz komunistycznych. W dniu 20 listopada 1948 r. został aresztowany, więziony najpierw we Włocławku, potem w Warszawie w więzieniu przy ul. Rakowieckiej. Skazany 20 marca 1950 r. w oparciu o art. 88, tj. „usiłowanie zmiany ustroju państwowego” na sześć lat więzienia i utratę praw publicznych na trzy lata oraz przepadek mienia. W istocie chodziło o pomoc, jakiej udzielał oddziałom Armii Krajowej. Po interwencji biskupa Tadeusza Zakrzewskiego w urzędzie Edwarda Ochaba, ze względu na zły stan zdrowia, wyszedł z więzienia w 1952 r. i powrócił do Dobrzynia.

Z dniem 16 czerwca 1954 r. przeszedł na emeryturę. Zmarł nagle w czasie odprawiania Mszy Świętej. Pochowany na cmentarzu w Dobrzyniu n. Wisłą.

Album duchowieństwa 1, s. 161-162; *Album fotografii. Dobrzyń nad Wisłą sprzed lat*, fot. zebrał i opr. G. Ryczkowski, wyd. 2, Dobrzyń nad Wisłą 2009, s. 84-87; Grzybowski, *Duchowieństwo XX/2*, s. 204-207; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 215-216; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 368-370; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 310; W. Jezusek, *Śp. ks. kan. Leonard Lipka, proboszcz i dziekan w Dobrzyniu n. Wisłą*, MPP 1962, nr 9, s. 284-286; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 140, 152; Ossowski, *Kościół*, s. 295, 516, 606, 609, 673-679, 686, 690; G. Ryczkowski, *Z życia śp. kan. Leonarda Lipki proboszcza i dziekana w Dobrzyniu nad Wisłą*, *Dzieje Dobrzyńskie*, t. 2, Dobrzyń nad Wisłą 2002, s. 5-21; Szoldrski, *Martyrologium*, s. 157; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 144.

LIPKA STANISŁAW (*1949 r. w Gąsowie k. Makowa Mazowieckiego †1997 r. w Łodzi), lekarz-chirurg szpitala w Rypinie (L 34)

W 1974 r. ukończył Akademię Medyczną w Łodzi. Bezpośrednio po studiach rozpoczął staż w Szpitalu Powiatowym w Rypinie na oddziale chirurgicznym, gdzie następnie został zatrudniony jako asystent. W 1979 r. uzyskał I stopień specjalizacji, a w 1990 r. – II w zakresie chirurgii ogólnej i pracował na oddziale chirurgicznym, od 1990 r. pełniąc funkcję zastępcy ordynatora. Dodatkowo zatrudniony był także w Pogotowiu Ratunkowym, a w latach 1978-1981 r. jako kierownik Oddziału Pomocy Doraźnej, od 1989 r. w poradni chirurgicznej.

Miał brata, Wiesława (ur. 1941), kapłana, wieloletniego proboszcza parafii Żałe k. Rypina, obecnie w USA. Pozostawił dwie córki.

Autopsja (1974-1997); *Dzieje służby zdrowia*, s. 309; Kronika Rypińska 1997, nr 1, s. 6; *Rypin w PRL*, s. 997, 1043.

LISEK JÓZEF (*1934 r. †4 VI 2008 r.), nauczyciel, dyrektor szkoły w Sadłowie, harcmistrz, animator kultury (L 35)

Z zawodu nauczyciel. Pierwszą pracę rozpoczął w szkole w Wąpielsku, od 1954 r. pracował w szkole w Sadłowie, gdzie w latach 1971-1991 r. był kierownikiem, które objął po T. Lulińskim, a potem dyrektorem

tej placówki. W Sadłowie doprowadził do rozbudowy i modernizacji budynku szkolnego. Na stanowisku dyrektora szkoły sadłowskiej zastąpił go Krzysztof Jeżewski.

Przez 20 lat prowadził drużynę młodszo harcerską. Zorganizował teatr kukielkowy, a w Ochotniczej Straży Pożarnej reżyserował przedstawienia teatralne. Po przejściu na emeryturę w 1991 r. jeszcze przez 2 lata pracował w biurze obsługi szkół w Urzędzie Gminy Rypin.

W ramach pracy publicznej był radnym Rady Gminy Rypin.

Był żonaty z Jadwigą Słupkowską.

Autopsja (1965-1995); Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 113-114; J. Pawłowski, *Historia Szkoły Podstawowej w Sadłowie*, [w:] *Z dziejów ziemi*, t. 11: 2006, s. 113-114.

LISICKI JAN (*1894 r. †w czasie II wojny), nauczyciel, ofiara zbrodni niemieckich (L 36)

W 1913 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie k. Lipna. Przed wojną pracował jako nauczyciel. W czasie drugiej wojny światowej został aresztowany i zesłany do niemieckiego obozu koncentracyjnego, gdzie poniósł śmierć.

IPiT Skępe, biogram ze zdjęciem; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 88.

LISICKI JÓZEF (*1901 r. w Wymyślinie k. Lipna †16 IV 1945 r. na Białorusi), nauczyciel, uczestnik wojny obronnej 1939 r., jeńiec, ofiara zbrodni NKWD

W 1923 r. ukończył Seminarium Nauczycielskie w Wymyślinie i rozpoczął pracę w charakterze nauczyciela w Osówce k. Lipna. O swoim starszym koledze po latach wspominał Władysław Drzewiecki ze Skępego „Pamiętam obrazek z sierpniowych dni przedwojennych, gdy na plaży nadjeziornej w Wymyślinie Józef Lisicki bawił się w piłkę ze swoją córką – nastolatką. Promieniowali pięknem i radością życia”.

W sierpniu 1938 r. jako oficer, zmobilizowany został do Wojska Polskiego i odbył kampanię wrześniową, w czasie której dostał się do niewoli. Przebywał w oflagu w Woldenbergu.

Po uwolnieniu obozu w 1945 r. wrócił w rodzinne strony do Osówki. Jednak już pierwszej nocy został aresztowany przez NKWD i popędzony wraz z jeńcami niemieckimi i innymi aresztowanymi na Wschód. Wskutek wyniszczenia organizmu chorobą i głodem, zmarł w transporcie kolejowym na Białorusi. Zwłoki jego sowieci wyrzucili z pociągu.

Żonaty z Leonią, prześladowaną w czasie okupacji za nieugiętą postawę Polki, po wojnie powróciła do pracy w szkole w Osówce.

Biełkowski, *Zarys*, s. 69; Chrobak, *Szkolnictwo*, s. 65, 68, 70; W. Drzewiecki, *I oni zginęli w Katyniu*, *Gazeta Pomorska* 1990, nr 231, s. 6; Gózdź-Pawłowski, *Wiemi Bogu*, s. 27; Krajewski, *Alma Mater*, s. 46; Krajewski, *Dama*, s. 52, 64; Krajewski, *Przezwana lekcja*, s. 177; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 42, 127; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 90; Piotrowski, *Słownik*, s. 162, gdzie mylna inf., iż „zmarł w Związku Radzieckim 16 IV 1941 r.”.

LISSOWSKI CZESŁAW (*13 I 1895 r. w Zasadkach k. Rypina †15 XI 1942 r. w Dachau), kapłan rzymskokatolicki, wikariusz parafii pw. Św. Trójcy w Rypinie, prefekt szkół rypińskich, społecznik, historyk-regionalista, kapelan Wojska Polskiego, ofiara zbrodni niemieckich (L 37)

Był jednym z trzech synów Franciszka, rządcy majątku i Marianny Michaliny z Rykaczewskich. W 1908 r. ukończył szkołę powszechną w Skępem i podjął naukę w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie k. Lipna, które ukończył w 1913 r. razem z Teofilem Budzanowskim z Rypina. W czasie pobytu w seminarium prowadził intensywne samokształcenie z zakresu literatury i historii polskiej, zakazanej wówczas przez władze carskie. Przez dwa lata był nauczycielem w Gołkowie k. Świdziebni. W 1915 r. wstąpił do liceum diecezjalnego przy Seminarium Duchownym w Płocku. W dniu 19 maja 1923 r. otrzymał święcenia kapłańskie z rąk bpa A. J. Nowowiejskiego i objął wikariat w Czyżewie. Po dwóch miesiącach, na interwencję dziekana rypińskiego, ks. kan. Stanisława Gogolewskiego, został przeniesiony do Rypina, gdzie powierzono mu obowiązki wikariusza i prefekta miejscowego gimnazjum.

W tym czasie udzielał rypińskiemu dziekanowi pomocy przy budowie okazałego Domu Katolickiego w Rypinie. Jednocześnie przyjął na siebie wiele odpowiedzialnych i pracochłonnych funkcji społecznych. Przez siedem lat, od wyborów dnia 26 czerwca 1927 r., kiedy kandydował z listy wyborczej „Praca i Zjednoczenie Mieszczan”, piastował mandat radnego miejskiego. Nadto był kapelanem w miejscowej straży pożarnej oraz w szpitalu. Kiedy w lipcu 1932 r. Rypin utracił szkołę średnią, podjął próbę jej ponownego uruchomienia. W 1937 r. występował jako wiceprezes Koła Przyjaciół Harcerstwa i w czasie Święta Pieśni, Sportu i Harcerstwa w dniach 5-6 czerwca 1937 r. po Mszy św. przemawiał w czasie przyrzeczenia harcerskiego rypińskich harcerzy. Z początkiem 1938 r. powołał komitet budowy gimnazjum, a następnie Towarzystwo Szkoły Średniej. Inicjatywa spotkała się z dużym zainteresowaniem i poparciem burmistrza Rypina, Józefa Budzanowskiego. W Komitecie Organizacyjnym Towarzystwa Szkoły Średniej, gdzie prezesem był dr Roman Słomiński, on został wiceprezesem. Był nie tylko organizatorem przy budowie gmachu szkoły, ale także jałmużnikiem w zbieraniu środków pieniężnych na ten cel. W okresie od kwietnia do sierpnia 1938 r. przyczynił się do zbudowania głównego skrzydła gimnazjum i spowodował rozpoczęcie w nim nauki z początkiem nowego roku szkolnego.

Poza działalnością duszpasterską i społeczną zajmował się zbieraniem i opracowywaniem materiałów do historii ziemi dobrzyńskiej. Pozostawił istotny dorobek popularnonaukowy: *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej* (Płock 1938, reprinty – Rypin 2004, Płock 2013), *Studzianka* (Płock 1933), *Powstańcy 1863 r. polegli w parafii skrwileńskiej* (Głos Mazowiecki 1934, nr 101), *Słuszna zapłata za zbytnią gorliwość* (Głos Mazowiecki 1934, nr 108), *Potyczka powstańców między Kotowami a Przybysinkiem 4 VI 1863 r.* (Głos Mazowiecki 1936, nr 131), *Jak giną pamiątki historyczne. Rozebranie ruin bazyliki św. Piotra i Pawła w Starorypinie* (Życie Mazowsza 1935, nr 1),

Poświęcenie nowego kościoła w Żałem (Głos Mazowiecki 1937). W artykule pt. *Jak giną pamiątki historyczne...* opisał losy ruin kościoła pw. NMP Panny i św. św. Piotra i Pawła w Starorypinie: „W roku 1862 Konsystorz Płocki, przychylając się do prośby, wniesionej przez Michała Podoskiego, dziedzica dóbr Rusinowo, zezwolił mu wybudować na cmentarzu przy kościele św. Ducha katakumbę dla rodziców Podoskich i przenieść ciała zmarłych przed 25 laty Gabriela i Józefy Podoskich, spoczywających na tymże cmentarzu. Podoski wybrał miejsce pod katakumbę przed frontowymi drzwiami kościoła i rozpoczął budowę. Przy kopaniu rowów i fundamentów natrafiono i wykopano ciała ośmiu zmarłych przed kilku laty mieszczan i na grób murowany proboszcza rypińskiego ks. Mazurkiewicza, zmarłego na cholera w Rypinie dnia 9 sierpnia 1855 r. Wykopane ciała kazał ówczesny proboszcz rypiński, ks. Marceli de la Grange, pochować na innym miejscu na tymże cmentarzu. To wykopanie i przeniesienie ciał proboszcza i mieszczan tak dalece wzburzyło ludność miasta, że tłumnie przybyli na cmentarz, rozpędzili robotników i nie pozwolili prowadzić dalej rozpoczętej roboty. Podoski rozpoczął pertraktacje z mieszczanami za pośrednictwem proboszcza ks. de la Grange. Zlikwidowanie tego zatargu było bardzo trudne z powodu chciwości i pychy magnackiej Podoskiego i lekceważenia przez niego mieszczan. W końcu mieszczanie rypińscy, jako satysfakcję za sprofanowanie ciał swoich przodków i pozwolenie na zbudowanie na tym miejscu katakumby, zażądali od Podoskiego, żeby podarował parafii cegłę z resztek murów kościoła św. Piotra i Pawła w Starorypinie na oparkanie cmentarza grzebalnego przy kościele św. Ducha w Rypinie.

W Starorypinie z dawniej bazyliki Miechowitów była jeszcze w 1862 roku wieża ze ścianą szczytową, frontową, długości 10 kroków, i część murów bocznych długości 25 kroków. Podoski pod presją stanowczego żądania mieszczan zgodził się w końcu dać z ruin tego kościoła tyle cegły na ogrodzenie cmentarza grzebalnego przy kościele św. Ducha w Rypinie, ile rozbiorą i przewiozą parafianie przez następny dzień od wschodu do zachodu słońca. Rozesłani wieczorem i w nocy specjaliści gońce roznieśli tę wiadomość po parafii, wzywając wszystkich nazajutrz do pracy. Następnego dnia stawiono się tyle ludzi i furmanek do roboty, że do godziny drugiej po południu rozebrano wieżę i resztę murów, i przewieziono wszystką cegłę na cmentarz św. Ducha. Plac, na którym stała piękna bazylika Miechowitów, Podoski zaorał i zasiał, a z biegiem czasu oddał do chłopom za serwit. Dziś na Starorypinie na miejscu dawniej bazyliki Miechowitów naprawdę „nec locus, ubi Troia fuit” (tł.: nie ma śladu po miejscu, gdzie była Troja – dop. M.K.)”.

Wspólnie z T. Sadkowskim ogłosił *Rys historyczny miasta Rypina*, [w:] *50 lat Ochotniczej Straży Pożarnej w Rypinie* (Toruń 1931). W 1935 r. wydał powieść F. S. Dmochowskiego pt. *Przekleństwo matki ze wstępem* ks. W. Mąkowskiego.

W sierpniu 1939 r. powołany został jako kapelan do wojska. Po klęsce wrześniowej został internowany w więzieniu w Łęczycy, gdzie prowadził pracę duszpasterską wśród więźniów. W dniu 15 października 1939 r. przewieziony został do Wrocławia, a stamtąd

do Eichstätt w Bawarii. Tam jako kapelan w obozie jeńców wojennych Polaków, zorganizował parafię obozową i urządził kaplicę. W jednym z listów do ks. dra Wacława Jezuska pisał do Płocka: „Gdy wrócę do swego ukochanego Rypina, dokończę budowę mego gimnazjum”. W dniu 9 grudnia 1939 r. trafił jako kapelan wojskowy do Oflagu IX C Rottenburg nad Fuldą, a potem przekazano go do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie. W początkach lipca 1942 r. wraz z innymi kapelanami i grupą tzw. inwalidów wysłany został do obozu koncentracyjnego w Dachau. Tam zmarł na skutek wyczerpania w bloku nr 7, jako numer obozowy 31220, mając zaledwie 47 lat.

Ks. Kazimierz Krzyżanowski, współwięzień obozów koncentracyjnych poświęcił jemu wiersz pt. *Śp. ks. Czesławowi Lissowskiemu na pożegnanie*, napisany w obozie w Dachau w 1943 r. Nadto pozostawił obszerną relację z jego wojennej drogi.

Śp. ks. Czesławowi Lissowskiemu na pożegnanie

„Jesienne kładły się liście
A alei całunem złotym
Gdyś raz ostatni z plantacji
Z swej dziennej wrócił roboty.
Ostatni raz Cię widziałem
Mój drogi Przyjacielu
Gdyś umęczony i blady
Stał na wieczornym apelu.
A kiedyś konał w rewirze
Najdroższy mój Przyjacielu
Nikt łez przy Tobie nie ronił
I nie dzwoniło w kościele.
A kiedy Ci pot ścieralny
Po bladej toczył się skroni
Nikt Ci na pożegnanie
Przyjaźnie nie ścisnął dłoni.
Choć o Twojej śmierci wiedzieli
Najbliżsi już od miesiąca
Gromnicy świętej nie trzyma
Twa z alabastru dłoń drżąca.
I ksiądz nikt nie wezwie
Z dachauowskiego kościoła
Choćbyś niebem im płacił
Na rany Chrystusa wołał.
Z dała od ojców swych ziemi
Od naszych brzoź i topoli
Na twardym spoczywasz łożu
W wygnaniu aureoli.
Z dała od ojców swych kraju
Z stygmatem bólu na skroni
Na twardym łożu posłaniu
W boleści leżysz koronie.
Widziałem dwadzieścia trumien
Jak po obozie błądziły
Nie jedna z nich nie ubrana
W zieleń ukrytej mogiły.
Dwadzieścia trumien widziałem
Jak zapłakały żałobą
Na cichej cmentarnej ziemi
Nie jedna nie spocznie z nich z Tobą.
A kiedy rankiem błysnęły
Słońca promienie złote
Kończyłeś westchnieniem Świętym
Świętego żywota Golgotę”.

Dachau, 1943 rok

Jego imię przypominają tablice pamiątkowe kościele pw. św. Trójcy w Rypinie oraz w Liceum Ogólnokształcącym. Pamiątkowy glaz z tablicą znajduje się ponadto przy kościele parafialnym, pw. św. Braci Polskich Męczenników w Bydgoszczy przy ul. bł. ks. Jerzego Popiełuszki.

W dniach 10-13 stycznia 1985 r. w Rypinie odbyły się uroczystości upamiętniające 90. rocznicę jego urodzin. Jednej z ulic w mieście nadano jego imię. W 1994 r. z inicjatywy Ośrodka Kultury Dobrzyńskiej przy Stowarzyszeniu „Civitas Christiana” w Rypinie ustanowiono Nagrodę im. ks. Czesława Lissowskiego. (Pierwszym jej laureatem został Jerzy Pietrkiewicz z Londynu, poeta urodzony w Fabiankach. W roku 2002 laureatką tej Nagrody została współmieszkanca ks. Cz. Lissowskiego w domu przy ul. Lipnowskiej w Rypinie, Maria Gratkowska-Scarlini, zamieszkała we Florencji). W 50. rocznicę śmierci, w dniu 19 października 1992 r. Stowarzyszenie PAX i Dobrzyński Oddział WTN zorganizowały w Rypinie wieczór wspomnień z projekcją filmu pt. *Ksiądz Czesław Lissowski, kapłan i ofiara (1895-1942)*.

W 2004 r. z okazji nadania Zespołowi Szkół nr 1 w Rypinie imienia ks. Cz. Lissowskiego w dniu 15 listopada 2004 r., w Rypinie wydano *Prace zebrane* ks. Cz. Lissowskiego, (Rypin 2004), zawierające: *Postawienie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej z 1938 r.*; artykuły ze „Słowa Pomorskiego” (1938, nr 60, z 25 III) pt. *W imię prawdy i sprawiedliwości*, w obronie senatora RP Siemiątkowskiego z Wąpielska; *Sądny dzień w Makowie w 1863 r.* (Głos Mazowiecki 1938, nr 230-234) oraz rękopisy: „Kroniki 7-mio klasowej Publicznej Szkoły Powszechnej Nr 2 w Rypinie, dawniej 7-mio klasowej Publicznej Szkoły Żeńskie” i wypowiedzi pt. „O poznawalności Boga”.

W dniu 15 listopada 2012 r. przypadła 70. rocznica jego śmierci. Z tej okazji Mszę św. w kościele pw. św. Trójcy w Rypinie odprawił ks. prałat Tadeusz Zaborny. W 2013 r. staraniem Muzeum Diecezjalnego w Płocku, przy wsparciu Starostwa Powiatowego w Rypinie i ks. Stefana Ceglowskiego z Płocka (rodaka ze Skrwilna) wydano w formie reprintu *Powstanie styczniowe w ziemi dobrzyńskiej*. *Notabene* pierwsze wydanie tej pracy w 1938 r. było również częściowo subydiowane przez Radę Powiatową w Rypinie.

S. Biskupski, *Księża polscy w niemieckich obozach koncentracyjnych*, Londyn 1946, s. 63; Domagała, *Dachau*, s. 158; Filipowicz, *Duchowieństwo*, pass.; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. pass.; Grzybowski, *Martyrologium*, s. 94-95; Grzybowski, *Duchowieństwo/2*, s. 208-215; Grzybowski, *Martyrologium II*, s. 152-159; M. Grzybowski, *Lissowski Czesław*, (w:) SPTK, t. 6: 1983, s. 340-341; B. Hoffman, *A kdo was zabije...*, Prerov 1946, s. 531; J. Humeński, *Duszpasterstwo wojskowe w walce o niepodległość Polski*, WPH 1983, nr 2-3, s. 259-288; Jacewicz, *Martyrologium*, z. 2, s. 310-311; W. Jezusek, *Ks. Czesław Lissowski, prefekt gimnazjum w Rypinie*, MPP 1950, nr 1-4, s. 39-43; Krajewski, *Bene merentes*, s. 16-17; Krajewski, *Eksterminacja duchowieństwa*, s. 144, 150; M. Krajewski, *Kapłan i ofiara*, Słowo Powszechne 1985, z 12-13 I; M. Krajewski, *Ksiądz Czesław Lissowski*, Rypin 1987; M. Krajewski, *Ksiądz Czesław Lissowski (1895-1942). W 100-lecie urodzin. W 650-lecie nadania praw miejskich*, Rypin 1995; M. Krajewski, *Lissowski Czesław*, Kronika Rypińska 1990, nr 6, s. 7; M. Krajewski, *Lissowski Czesław (1895-1942)*, [w:] *Rypin. A imię ich godnym będzie*, Rypin 1991, s. 13-18; Krajewski, *Materiały*, s. 150-152; M. Krajewski, *O potrzebie opracowania słownika biograficznego ziemi dobrzyńskiej*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1987, t. 6,

s. 356; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 244-255, gdzie wykaz 59 poz. bibliograficznych poświęconych tej osobie; Krajewski, *Rypinie*, s. 45, 138, 158-159, 202, 342-343; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 125; Krajewski, *W sercu ziemi*, s. 67; Krajewski, *Wspomnienie i galeria*, s. 88; Kronika Rypińska 1926, nr 18; 1927, nr 27; Cz. Lissowski, *Prace zebrane*, Rypin 2004; R. Marcinkowski, *Homilia bp. Romana Marcinkowskiego wygłoszona podczas uroczystości nadania imienia ks. Czesława Lissowskiego Zespołowi Szkół nr 1 w Rypinie*, Niedziela. Edycja Płocka 2004, nr 50; A. Mirecki, *Ci, o których pamiętamy... Patron szkoły, jej symbole*, [w:] *Nasza młodość*, s. 335-36; *Nasza młodość*, pass.; Nycek, *Ludzie*, s. 126; S. Podlewski, *Wierni Bogu i Ojczyźnie*, Warszawa 1971, s. 258; Piotrowski, *Słownik*, s. 162; R. Piotrowski, *Szkolnictwo b. powiatu rypińskiego w latach 1918-1939*, Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie 1980, s. 248-249; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 311; Rel. ks. Czesława Chojeckiego, dra Franciszka Dłutka, Jadwigi Bober, Mirosława Marynowskiego i Haliny Lissowskiej z Rypina z 1975 r.; Rogo, *Lutnia*, s. 401; Z. Rogowska, *Książd Czesław Lissowski – patron nagrody regionalnej*, [w:] Cz. Lissowski, *Prace zebrane*, Rypin 2004, s. 317-319; Z. Rogowska, A. P. Pierzchała, *Ks. Lissowski – kapłan nieludzkich czasów*, Niedziela. Z Życia Kościoła Płockiego 1996, nr 4, s. 12; *Rypin między wojnami*, pass.; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjr. Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, passim; Szoltdrski, *Martyrologium*, s. 158; SPTK, t. 6, s. 340-341; Urbański, *Dachau*, s. 112; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 282, 297; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 117; *Wizytacja kanoniczna w dek. Rypińskim w roku 1931*, MPP 1931, nr 9, s. 350-353; *Wizytacja kanoniczna w dek. Rypińskim w roku 1938*, MPP 1938, nr 6, s. 290-292; Zdjęcie z okresu seminaryjnego w Płocku w zbiorach M. i M. Marynowskich w Rypinie; Zielińska, *Historia*, s. 17-18; Zielińska, *Szkolnictwo powszechnie*, pass.

LISSOWSKI KAROL h. Leliwa (*1902 r. †ok. 1940 r. w Oświęcimiu), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej i powstań śląskich, kurier w okresie drugiej wojny światowej, więzień Oświęcimia

Był synem Leona i Heleny z Chrzanowskich. W wieku zaledwie 18 lat, razem z 53-letnim ojcem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1920 r. jako żołnierz 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich. W 1919 r. pod Lwowem stracił nogę. Po śmierci ojca w 1931 r. otrzymał majątek Kijaszkowo, gdzie gospodarzył do wybuchu drugiej wojny światowej.

W czasie okupacji niemieckiej wstąpił do Związku Walki Zbrojnej. Był kurierem na trasie Warszawa-Paryż. Za tę działalność odznaczony został Krzyżem Walecznych. Aresztowany przez Niemców w Krakowie w czasie przenoszenia meldunków, został wywieziony do obozu w Oświęcimiu, gdzie prawdopodobnie został zamordowany.

Za działalność w AK odznaczony został Krzyżem Walecznych.

T. Bojarska, *Ułan*, Życie Warszawy 1982, nr 216; T. Epsztajn, S. Górzyński, *Spis ziemian RP w 1930 r., województwo warszawskie*, Warszawa 1991, s. 42; Jasiewicz, *Lista*, s. 586; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; Piotrowski, *Słownik*, s. 163; PRS, s. 118; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 381-382.

LISSOWSKI LEON KAROL h. Leliwa (*1867 r. †12 VIII 1931 r.), ziemianin, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej i powstań śląskich, kompozytor, działacz społeczno-narodowy (L 38)

Był synem Karola. W latach 1903-1931 posiadał Kijaszkowo, a w latach 1910-1931 Steklinek. Należał do

współzałożycieli Okręgowego Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej, obejmującego powiaty lipnowski i rypiński. Od momentu jego utworzenia w 1907 r., aż do 1914 r. był jego prezesem. W czasie pierwszej wojny światowej, od września 1914 r. wchodził w skład Lipnowskiego Powiatowego Komitetu Obywatelskiego, a od 1915 r. przewodniczył podkomitetowi obywatelskiemu guberni płockiej.

W listopadzie 1918 r., mając 51 lat, wstąpił jako ochotnik do formującego się we Włocławku 4. Szwadronu 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich i w stopniu porucznika brał z nim udział w wojnie 1919-1920 r. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej brał udział w powstaniach śląskich.

Po reaktywowaniu Okręgowego Towarzystwa Rolniczego w Lipnie w latach dwudziestych ponownie był jego prezesem. W czasie wizyty prezydenta Ignacego Mościckiego na ziemi dobrzyńskiej w dniu 12 lipca 1928 r., najpierw powitał go w Kikole, a następnie wygłosił przemówienie w czasie obiadu w Szpetalu Górnym w posiadłości Artura Rutkowskiego, „wznosząc kielich na cześć Pana Prezydenta”. Wręczył wówczas prezydentowi teczkę, obrazującą działalność i dorobek Towarzystwa Rolniczego Ziemi Dobrzyńskiej.

Interesował się muzyką. Był autorem znanych kujawiaków. Publikował artykuły i prace na tematy ekonomiczne, np. *Potrzeba reformy kredytu rolnego*, [w:] *W naszych sprawach. Szkice w kwestiach ekonomiczno-społecznych* (Warszawa 1889, t. 1).

Za udział w walkach o wolność odznaczony był Krzyżem Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych i Krzyżem Śląskim.

Ożeniony z Heleną Chrzanowską, pozostawił syna Karola, który odziedziczył Kijaszkowo, i córką Marię, która otrzymała Steklinek, w 1938 r. został jednak zlicytowany i rozparcelowany.

Pochowany na cmentarzu w Mazowszu. Tablica inskrypcyjna poświęcona jego pamięci znajduje się w kruchcie kościoła pw. św. Marcina w Mazowszu.

Chelmiński, *Powiat II*, s. 251-252; *Czernikowo*, s. 112, 330, 355; S. Dzieciotowski, *Centralne Towarzystwo Rolnicze w Królestwie Polskim i jego polityka agrarna 1906-1918*, Warszawa 1981, s. 40, 216; *Gazeta Gospodarska*, s. 953; Z. Goźdź, *Leon Lissowski, działacz narodowy i kompozytor*, *Gazeta Lipnowska* 1995, nr 24, s. 7; Z. Goźdź, A. Kołodziejczyk, *Szlachecki dwór w Kijaszkowie*, *Więści z Ziemi Dobrzyńskiej* 1998, nr 3, s. 1; P. Kleszczyńska, *W sprawie śmierci śp. Leona Lissowskiego, ochotnika 4. Szwadronu 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich, długoletniego wybitnego działacza wielu stowarzyszeń społeczno-gospodarczych, właściciela Kijaszkowa i Steklinka, słów kilkoro*, *Gazeta Lipnowska*, nr 18: 1931, s. 1-2; Krajewski, *W cieniu czerwonej gwiazdy*, s. 98; *Kronika Domu Chelmińskich*, mps; Krajewski, *Na powstanie*, s. 15; M. Krajewski, *Prezydent RP w Lipnie i Włocławkiem*, *Gazeta Pomorska* 1990, nr 282, s. 8; M. Krajewski, *750 lat Kikola*, *Gazeta Pomorska* 1987, nr 214, s. 8; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 85; PRS, s. 118; Wybult, *OTRZD*, s. 34; Świecki-Wybult, *Mazowsze*, pass.; Tablica inskrypcyjna w kościele w Mazowszu; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 382.

LISSOWSKI LUDOMIR WINCENTY h. Leliwa (*13 X 1888 r. w Chelmicy Dużej k. Lipna †17 IX 1972 r. w Sierpcu), kapłan rzymskokatolicki, publicysta

Pochodził z średniowiecznej rodziny ziemiańskiej. Był synem Marcjana i Romualdy z Prusinowskich. Jego ojciec, po ukończeniu Seminarium Nauczycielskiego

w Wymyślinie k. Lipna, był kolejno nauczycielem w Studzieńcu, Kowalewie, Chełmicy Wielkiej i Sadłowie k. Rypina.

Uczył się w Żurominie, Warszawie, a potem w Seminarium Duchownym w Płocku. W 1911 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako wikariusz, pracował w Płocku, Ostrołęce, Rzekuniu i Ostrowi. Od 1919 r. był prefektem w Gimnazjum Żeńskim im. R. Żółkiewskiej w Płocku. Następnie pracował jako proboszcz w Dąbrowie, gdzie poświęcał się także pracy społecznej. Potem był proboszczem w Wieczfnie i Zegrzu. Okres okupacji hitlerowskiej przeżył w Warszawie, pełniąc funkcję katechety. Od 1945 r. był proboszczem i dziekanem w Sierpcu. Prezesował Stowarzyszeniu Kapłanów „Unitas”.

W 1971 r. obchodził 60-lecie kapłaństwa.

Pozostawił pewien dorobek z zakresu teologii, m.in. *Istota małżeństwa w pojęciu katolickim* (Płock 1937). Pochowany na cmentarzu w Sierpcu.

Grzybowski, *Duchowieństwo XX/1*, s. 215-219; W. Jezusek, *Ksiądz Ludomir Wincenty Lissowski*, Studia Płockie, t. 6: 1978, s. 199-220; Nycek, *Ludzie*, s. 126; PRS, s. 118; Wierzbicki, *Duszpasterze*, s. 171.

LISZEWSKI HENRYK (*6 VII 1962 r. w Rypinie †II 2013 r.), podleśniczy, przewodniczący Rady Gminy w Skrwilnie (L 39)

Najpierw pracował jako robotnik leśny w Nadleśnictwie Skrwilno, potem był brygadzystą, a następnie komendantem posterunku Straży Leśnej.

Od 2002 r. był radnym Rady Gminy Skrwilno. W kadencji 2010-2014 został wybrany przewodniczącym Rady Gminy Skrwilno.

Pochowany na cmentarzu w Skrwilnie.

BB, *Pożegnano przewodniczącego Rady Gminy Skrwilno*, Czas Rypina 2013, nr 59, z 14 II, s. 7.

LITKA JÓZEF (*28 V 1929 r. w Stalmierzu †7 VII 2006 r.), rolnik, strażak-ochotnik, społecznik

Był synem Władysława i Walentyny z Sieradzkich. Najpierw uczęszczał do Szkoły Powszechnej w Stalmierzu, potem do Szkoły Podstawowej w Nowej Wsi. W okresie od 22 czerwca 1950 r. do 29 października 1952 r. odbył zasadniczą służbę wojskową w 3 Batalionie KBW.

W 1958 r. wstąpił do Ochotniczej Straży Pożarnej w Nowej Wsi i w czasie tej służby był kierowcą, zastępcą naczelnika i naczelnikiem OSP. W latach 1984-1988 był wiceprzewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Chrostkowie.

Za działalność społeczną odznaczony był m. in. Złotym Krzyżem Zasługi, Medalami „Z Zasługi dla Pożarnictwa”, Medalem 40-lecia PRL, Odznaką „Za Zasługi dla Województwa Włocławskiego”. Uehonorowany został medalem 50-lecia pożycia małżeńskiego.

W dniu 18 kwietnia 1954 r. ożenił się z Barbarą z Kiełkowskich. Pozostawił dzieci: Wiesławę (ur. 1958) i syna Zdzisława (ur. 1960).

Pochowany na cmentarzu w Chrostkowie.

Sikorowski, *OSP po 1945*, s. 40-41.

LITWIŃSKI JAN (*ok. 1897 r. †na przeł. X/XI 19939 r. w Rypinie), ziemianin, ofiara zbrodni niemieckich
Przed 1939 r. był współwłaścicielem majątku Mazowsze k. Czernikowa. Mieszkał jednak u swojego szwagra, Jana Rudowskiego w Półwiesku. W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy powiatowego Selbstschutzu i osadzony w więzieniu w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Tam niebawem został zamordowany.

Zwłoki Niemcy wywieźli do lasów skrwileńskich i tam pogrzebali.

Gałkowski-Żuchowski, *Wąpielsk*, s. 318; Piotrowski, *Słownik*, s. 163.

LUBORACKI (n. omyłkowo – LIBERADZKI) ANTONI JULIAN (*27 I 1817 r. we wsi Komunino †po 1831 r.), uczeń, uczestnik partyzantki 1833 r., Sybirak

Z pochodzenia szlachcic. Kształcił się początkowo w Płocku, a potem w Pułtusku. W 1833 r. jako uczeń wstąpił do oddziału partyzanckiego „Zemsta Ludu” Artura Zawiszy i Kaliksta Borzewskiego. W końcu maja tego roku znalazł się wraz z oddziałem w lasach lubowickich k. Lipna, gdzie złożył partyzancką przysięgę. Po upadku partyzantki, za udział w niej, mimo młodego wieku w 1834 r. skazany został na ciężkie roboty na Syberii. W dniu 27 stycznia 1835 r. przybył do Irkucka, a stamtąd udał się do gorzelnicy w Aleksandrowsku, gdzie musiał ciężko pracować. W tym samym roku zbiegł, po czym został jednak schwytany. Ukarany karą chłosty, przeniesiony został do huty szkła do Szyłki. Wspomagany był finansowo przez Antonetę Moszyńską, właścicielkę ziemską w guberni kijowskiej. Od 1841 r. przebywał na osiedleniu w gminie Srietieńskiej w okręgu nerczyńskim. Tam założył rodzinę.

Wiosną 1860 r., wraz z żoną Heleną i trzema synami, powrócił do kraju i zamieszkał w Warszawie.

Danielewicz, *Walka*, s. 16; M. Krajewski, *Partyzantka „Zemsta Ludu” na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1984, nr 23, s. 11-13; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 146-147; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 215, 217; *Spółczesność polskie*, s. 49, 148, 151, 155, 156, 160-165, 314, 355, 339, 738.

LUBRAŃSKI JAN h. Godziemba (*1456 r. †22/23 V 1520 r. w Buku), humanista, doktor dekretów, senator, biskup płocki i poznański, fundator bernardynów skępskich

Był synem Ruperta Rumprechta Lamberta, w 1444 r. jeszcze kleryka diecezji włocławskiej. W 1472 r. rozpoczął studia na Akademii Krakowskiej, gdzie w 1478 r. uzyskał tytuł magistra sztuk wyzwolonych. W latach 1478-1480 studiował na uniwersytetach w Bolonii i w Rzymie, gdzie w 1484 r. uzyskał tytuł doktora dekretów. W 1497 r. został biskupem płockim, a w 1499 r. – poznańskim. Był fundatorem wielu kościołów. Z Koła sprowadził do Skępego bernardynów. Zainicjował przebudowę katedry poznańskiej. W 1501 r. ofiarował koronę Aleksandrowi Jagiellończykowi w Brześciu Litewskim. Występował na zjeździe w Wiedniu w 1515 r. Zabiegał o względy kolejnego króla Polski, „w r. 1513 Zygmunta I. Króla Polskiego w Poznaniu wiel-

kim splendorem przyjmował i częstował; a gdy tam Barbara Królowa, córkę Jadwigę, potem Joachimowi margrabi Brandenburskiemu w małżeństwo zamówioną, powiła, bogate jej uposażenie darował" (Niesiecki).

W działalności fundacyjnej nie pominął rodzinnych Kujaw. W dniu 14 kwietnia 1509 r. król Zygmunt Stary dał mu przywilej na lokację w Lubrańcu miasta na prawie magdeburskim, a 5 marca 1512 r. następny, tym razem wójtowski. Prawdopodobnie partycypował też w kosztach wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Jana Chrzyciela w Lubrańcu. Założył Collegium Lubrańskie w Poznaniu.

Pochowany w katedrze poznańskiej, gdzie jego następca, bp Piotr Tomicki fundował skromny nagrobek, zniszczony w 1790 r.

Britannica, t. 24, s. 48; *Encykl. Orgelbranda*, s. 375-376; *Encykl. powszechna*, s. 765; L. Hajdukiewicz, *Lubrański Jan h. Godziemba*, PSB, t. 18: 1973, s. 81-84, gdzie obszerna literatura; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=10253/30> | 2014; *Katalog*, t. 11, z. 9, s. 48; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 170-171; J. Pakulski, *Krąg rodzinny biskupa Jana Lubrańskiego*, *Kronika Miasta Poznania*, 1999; Podgóreczny, *Niepospolici*, s. 186-187.

LUDWIK Z SADŁOWA h. Świnka (†przed 1395-1397 r.), właściciel ziemski

Był synem Piotra Świnki ze Strzyg pod Rypinem i drugiej jego żony. Posiadał Sadłowo pod Rypinem i z takim tytułem występuje na dokumencie z datą 29 czerwca 1385 r., wystawionym przez Waśka z Rusinowa dla zakonu bożogrobców w Rypinie. Wcześniej, bo w falsyfikacie z 1355 r. dla kościoła św. Trójcy w Rypinie, występuje jako świadek. Przed rokiem 1395/1397 jego siostra, Anna występuje z kolei jako właścicielka połowy zamku w Sadłowie oraz przyległych wsi, stąd w tym czasie najpewniej już nie żył i zapewne zmarł bezpotomnie.

Bieniak, *Elita*, s. 44; J. Bieniak, *Piotr Świnka ze Strzyg*, PSB, t. 26: s. 432-433; B. Możejko, *Ród Świnków na pograniczu polsko-krzyżackim w średniowieczu*, Gdańsk 1998, s. 83-86; *Okolice Rypina*, s. 674; *Parafia w Sadłowie*, s. 16; PRS, s. 204; Sławenko-Stawiński, *Rypin i jego kościoły*, s. 137; Zieliński, *Wiadomość*, cz. 1, s. 37-43, 58-62, 124-126, 134-135.

LULIŃSKA z d. Pierzgalska ANNA JÓZEFA (*1898 r. †1962 r. w Lipnie), żołnierz Armii Krajowej, ofiara prześladowań niemieckich

Wraz z mężem, Waławem mieszkała w Józefkowie k. Skępego. W związku z przynależnością do Armii Krajowej wraz z dziećmi (Natalią, Heleną i Czesławem) i mężem, Waławem, została aresztowana przez gestapo w dniu 5 maja 1943 r. w Józefkowie. Poprzez więzienie w Grudziądzu została skierowana do obozu Stutthof jako więźniarka polityczna i oznaczona nr 23711. Wraz z córkami Natalią i Heleną zdołała uciec z „marszu śmierci” z okolic Pruszcza Gdańskiego w końcu stycznia 1945 r., a potem szczęśliwie powróciła do Józefkowa.

Pochowana na cmentarzu w Skępem.

AFGEZ, t. osob.: Rodzina Lulińskich, J. Sadowski, S. Suszyński; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 340; SBKP, cz. 2, s. 132, cz. 6, s. 91.

LULIŃSKA HELENA, zam. Wiśniewska, ps. „Koniczynka” (*1922 r.), żołnierz Armii Krajowej, ofiara prześladowań niemieckich

Była córką Waławia i Anny Józefy z Pierzgalskich. W 1941 r. została zaprzysiężona do POZ „Znak” przez brata Czesława. Pomagała przy powielaniu konspiracyjnej gazetki „Iskra Wolności” i kolportowała gazetki i ulotki w ramach akcji „N”.

Od chwili aresztowania w dniu 5 maja 1943 r. dzieliła los z matką i siostrą poprzez więzienie w Grudziądzu, obóz Stutthof (nr obozowy 23712), „marsz śmierci” w Pruszczu Gdańskim, aż do szczęśliwego powrotu do domu.

Po wojnie pracowała w zawodzie nauczycielskim.

AFGEZ, t. osob. Rodzina Lulińskich; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 340; SBKP, z. 1, s. 132.

LULIŃSKA NATALIA, zam. Olszewska, ps. „Czertwan” (*15 VI 1919 r. w Steklinie w pow. lipnowskim), łączniczka i kolporterka POZ „Znak”, a następnie ZWZ/AK, ofiara prześladowań niemieckich (L 40)

Była córką Waławia, dróżnika i Anny Józefy z Pierzgalskich. W czasie okupacji hitlerowskiej wstąpiła do POZ „Znak” i została zaprzysiężona w 1940 r. przez brata Czesława Lulińskiego, ps. „Stańczyk” w obecności Ludomira Narczewskiego, ps. „Młot”. W domu Lulińskich w Józefkowie k. Skępego, redagowana była i drukowana gazetka konspiracyjna pt. „Iskra Wolności”. Gazetki te Natalia przekazywała na stacji kolejowej w Skępem łącznikowi, który zabierał je do Warszawy. Natomiast za pośrednictwem kuriera, używającego pseudonimu „Wojtek”, przywożone były z Warszawy ulotki akcji „N” – wydawnictwa Komendy Głównej AK, które kolportowała. Udzielała schronienia i pomocy ludziom potrzebującym, m. in. jeńcom angielskim i partyzantom, zaopatrywała ich w żywność i ubranie. W domu ukrywała broń i amunicję.

W dniu 5 maja 1943 r. została aresztowana wraz z matką i siostrą i przewieziona do więzienia w Grudziądzu, a następnie w dniu 23 czerwca 1943 r. do obozu Stutthof, gdzie oznaczona została numerem obozowym 23713. Ewakuowana w dniu 25 stycznia 1945 r. wraz z matką Anną i siostrą Heleną, uciekła z „marszu śmierci” w Pruszczu Gdańskim i szczęśliwie powróciła do Józefkowa.

Po wojnie pracowała w handlu.

AFGEZ, t. osob. 511-511/Pom., Lulińska-Olszewska Natalia, ps. „Czertwan”; Drzewiecki, *Walka*; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 340; SBKP, z. 1, s. 132-133.

LULIŃSKI ANZELM (*21 IV 1912 r. †29 VIII 2005 r.), nauczyciel, oficer Wojska Polskiego, żołnierz Września 1939 r., więziony w oflagu, żołnierz Wolność i Niezawistość (L 41)

W 1934 r. ukończył wymyślińskie Seminarium Nauczycielskie, a następnie szkołę oficerską. Przed wojną był nauczycielem.

Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. w Wojska Polskiego, odbył kampanię wrześniową, po czym dostał się

do niewoli niemieckiej i trafił, podobnie jak inny skępienin, Władysław Drzewiecki, do oflagu Gross-Born. Wolność odzyskał dopiero w 1945 r. i został członkiem antykomunistycznej organizacji Wolność i Niezawisłość, za co został skazany na pięć lat więzienia i zakaz pracy pedagogicznej. Wyrok zmniejszono dzięki amnestii. Po wyjściu na wolność pracował jako biegły księgowy w Państwowych Gospodarstwach Rolnych w Wiosce i Karnkowie.

IPiT Skępe, biogram ze zdjęciem; Krajewski, *Dama*, s. 60-61; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 131.

LULIŃSKI DANIEL TADEUSZ (*6 I 1931 r. w Rypinie), dziennikarz, korespondent międzynarodowy (L 42)

Syn Mariana i Feliksy z Kamińskich. Rodzice pochodzili z rodzin rolniczych: ojciec z Janowa k. Świdziebni, matka ze Strzyg k. Rypina. Po ślubie rodzice zamieszkali w Rypinie przy ul. J. Piłsudskiego 20 (1929), gdzie ojciec prowadził warsztat i sklep wędliniarski (do jesieni 1939, a następnie ponownie 1945-1948). Ojciec działał w organizacjach rzemieślniczych, był członkiem Polskiej Partii Socjalistycznej. Do śmierci pracował w Powszechnej Spółdzielni Spożywców (1950-1976). Dziadek, Leon Kamiński, (1867-1958) był w Strzygach znanym działaczem społecznym, sołtysem, organizatorem miejscowej Ochotniczej Straży Pożarnej oraz komitetu budowy szkoły powszechnej, odznaczonym w II RP Złotym Krzyżem Zasługi; ciotka, Helena Ogińska z Lulińskich (1899-1939) nauczycielka szkoły powszechnej w Rypinie została zamordowana 2 listopada 1939 r. przez hitlerowców w Domu Kaźni przy ul. Warszawskiej 20.

Ukończył Publiczną Szkołę Powszechną im. Marszałka Józefa Piłsudskiego (dwie klasy 1939), a następnie Gimnazjum Ogólnokształcące w Rypinie (1945-1948) i Liceum w Toruniu (1948-1950). Studiował na Uniwersytecie Warszawskim, na Wydziale Filozoficzno-Społecznym, kierunek dziennikarstwo (1950-1953). Pracował w redakcji „Trybuny Ludu” (1953-1990), jako pracownik i komentator działu zagranicznego, korespondent w Berlinie (1958-1962), Pekinie (1963-1967), dwukrotnie w Bonn (1972-1976 i 1986-1990). Był specjalnym wysłannikiem do Japonii, Wietnamu w czasie wojny (1964-1967), USA, Iraku na konferencje międzynarodowe KBWE do Madrytu (1982-1984). Ponadto współpracował z polskimi i zagranicznymi mediami elektronicznymi.

Był przybocznym 3. Drużyny Harcerzy im. gen. Henryka Dąbrowskiego przy Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie (IX 1945-XII 1948), sekretarzem Koła Organizacji Młodzieży TUR (afiliowana przy PPS) w Gimnazjum w Rypinie, członkiem Komitetu Powiatowego OM TUR w Rypinie, sekretarzem Powiatowego Komitetu Jedności Młodzieży (1948), społecznym korespondentem prasy socjalistycznej i harcerskiej (1946-1948), członkiem ZMP (1948-1956), Komitetu Powiatowego ZMP w Toruniu (1949-1950), PZPR (1959-1990), Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (1955), wielokrotnym członkiem zarządu i prezesem (1972) Polskiego Klubu Publicystów Międzynarodowych, członkiem prezydium Warszawskiego Oddziału Prasowego SD PRL (1983-1986), członkiem Stowa-

rzyszenia Dziennikarzy RP (od 1990), *Verein der Ausländischen Presse* (Związek Prasy Zagranicznej) w Berlinie (1958, członek zarządu 1960-1962), *Verein der Ausländische Presse* w Bonn (1972, członek zarządu 1974-1976). Był członkiem Głównej Komisji Rewizyjnej Stowarzyszenia Dziennikarzy RP (od 2005). W okresie 50-letniej pracy dziennikarskiej opublikował setki artykułów, komentarzy i reportaży o tematyce międzynarodowej, zwłaszcza niemieckiej, chińskiej, i stosunków Wschód-Zachód, zarówno w polskich, jak i zagranicznych mediach. Przetłumaczył i wydał, wraz z żoną Barbarą, kilkadziesiąt książek na temat drugiej wojny światowej, opatrzył przypisami redaktorskimi i suplementami pamiętniki niemieckich dowódców wojskowych, uczestników agresji na Polskę („Seria Generalska” i „Narodziny Zła”) w Wydawnictwie Bellona (1993-2005). Ważniejsze publikacje: *Ideologiczne i polityczne podłoże rewolucji kulturalnej w Chinach* (1969), *Bundeswehra na progu XXI wieku* (2000), *Rosyjscy sojusznicy Hitlera: Własow i jego armia* (2008). Odznaczony Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (1983), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1977), Złotym Krzyżem Zasługi (1969) oraz Srebrnym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (2002).

Ożeniony z dziennikarką, Barbarą z Sobierajskich (ur. 1955), ma dwie córki: Agnieszkę (ur. 1957) i Dorotę (ur. 1961).

<http://alpha.bn.org.pl/search-S5ur.pol?/aluli{u0144}ski+daniel/alulin-aski+daniel/1%2C2%2C28%2CB/frameset&FF=alulin-aski+daniel&1%2C%2C27-14 VII 2013; ZKZD 2005, s. 140-141.>

LULIŃSKI CZESŁAW, ps. „Stańczyk” (*30 I 1918 w Missow w pow. Greifswald †19 VIII 1974 r. w Lipnie), szef wywiadu w Obwodzie Armii Krajowej Lipno, ofiara prześladowań niemieckich i komunistycznych, architekt (L 43)

Był synem Wacława, z zawodu dróżnika i Anny z Pierzyskich. Od 1933 r. uczęszczał do Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, którego nie ukończył z powodu trudności finansowych. W 1938 r. ukończył natomiast kurs kreślarski u inż. Gajewskiego w Warszawie.

W czasie okupacji zaangażował się do działalności konspiracyjnej, którą rozpoczął już wiosną 1940 r. Wspólnie z Edwardem Ruszkowskim, ps. „Sierp” z Żagna k. Skępego, absolwentem Seminarium Nauczycielskiego w Wymyślinie, utworzył aktywną grupę konspiracyjną POZ „Znak” w Józefkowie. Komendantem POZ „Znak” na pow. lipnowski był wówczas Józef Wiśniewski, ps. „Szczerba”. W tej grupie konspiracyjnej znalazła się cała rodzina Lulińskich, a dom ich w Józefkowie stał się centrum propagandy i wywiadu placówki POZ Skępe, a następnie Obwodu AK Lipno. Dom ten był także miejscem drukowania i powielania konspiracyjnej gazetki „Iskra Wolności”, która wychodziła nieregularnie od połowy 1941 r. do maja 1943 r., a od początku 1943 r. także punktem rozprowadzania ulotek akcji „N” – wydawnictwa Komendy Głównej AK, które do Skępego przywoził z Warszawy kurier, używający pseudonimu „Wojtek”.

Tu także było miejsce wytwarzania fałszywych dokumentów, przechowywania broni i materiałów wybu-

chowych. Obok Ludomira Narczewskiego, ps. „Młot”, E. Ruszkowskiego i Tadeusza Kowalskiego, ps. „Tomasz”, był współredaktorem „Iskry Wolności”. Z jego inicjatywy zorganizowano w tym domu schronienie dla ukrywających się, których zaopatrywano w żywność i ubranie. Po aresztowaniach w kwietniu 1942 r. przebywał tu m. in. szef sztabu Okręgu Mazowsze POZ, kpt. German Marcinkowski, ps. „Kmita”. Jeńcy angielscy „wykradani” z obozu jenieckiego w Niedźwiedziu k. Kikoła byli następnie przez niego eskortowani pociągiem do Andrzeja Ramlaua, gajowego w Jesionce, nadleśnictwo Dobrzejewice.

W dniu 5 maja 1943 r. został aresztowany przez gestapo w domu w Józefkowie, a wraz z nim: ojciec Wacław, matka Anna i dwie siostry: Natalia i Helena. Podczas dokładnej rewizji w domu i zabudowaniach gospodarczych w Józefkowie odnaleziono broń, radio, a także drukarnię, ukrytą w oborniku. W trakcie lokalnej wizji był nieludzko katowany. Po okrutnym przesłuchaniu przez gestapo w Grudziądzu, w dniu 23 czerwca 1943 r. został przewieziony do obozu Stutthof, zanotowany pod numerem 23541 jako więzień polityczny. W obozowym szpitalu przebywał do 20 września 1943 r. Szczególną opieką otoczył go tam o. Sylwester J. Niewiadomy, bernardyn ze Skępego, jeden z pierwszych więźniów obozu Stutthof. W obozie Stutthof przebywał do dnia ewakuacji obozu, tj. 25 stycznia 1945 r. W tzw. „marszu śmierci” dotarł do okolic Łęborka, skąd udało mu się powrócić do domu. Po wyzwoleniu z obozu Stutthof podjął pracę jako architekt powiatowy w Lipnie. Od roku 1946 r., po ożenku z Józefą Abramowicz ze Skępego, mieszkał na stałe w Lipnie. Był jednak nader często wzywany i przesłuchiwany przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego. Straszono go i proponowano ścisłą współpracę z UB. On jednak nie załamał się, współpracy nie przyjął i tym samym nie wydał nikogo i niczego z konspiracyjnej działalności. Mimo, iż dane było mu żyć do 1974 r. nie zaznał jakiegokolwiek uznania za swą działalność antyhitlerowską. Pochowany na cmentarzu w Skępem.

AFGEZ, t. osob. 75-684/Pom., Luliński Czesław, ps. „Stańczyk”; B. Ciesielska, *Czesław Luliński* [w:] Z. Wegner, *Rodem ze Skępego. Album – pamiętnik mieszkańców Skępego od 1896 r. do 1957 r.*, Skępe 2007, s. 35; IPiT Skępe, biogram ze zdjęciem; Krajewski, *Dama*, pass.; Krajewski, *Skępe*, s. 56 i n.; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329, 340; SBKP, cz. 1, s. 133-134, cz. 2, s. 43, 178, cz. 3, s. 3, 87, cz. 4, s. 95, cz. 5, s. 148; cz. 6, s. 91; Specjalski, *Lipno*, t. 3, s. 132.

LULIŃSKI EDWARD (*13 X 1902 r. †10 VIII 1940 r. w Mauthausen-Gusen), pracownik umysłowy, ofiara zbrodni niemieckich

Przed wojną mieszkał i pracował w Rypinie. W dniu 10 kwietnia 1940 r. został aresztowany w miejscu zamieszkania w ramach drugiej fali aresztowań tzw. warstwy przywódczej w tym mieście. Zesłany do niemieckiego obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, gdzie niebawem został zamęczony.

Miał brata Stanisława.

AMZD, akta zgonu wystawiony przez obóz w Mauthausen z 15 VIII 1940 r.; Piotrowski, *Słownik*, s. 163.

LULIŃSKI STANISŁAW (*27 IX 907 r. †29 VII 1941 r. w Mauthausen-Gusen), pracownik umysłowy, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Wojciecha i Józefa. Przed wojną mieszkał i pracował w Rypinie. W dniu 10 kwietnia 1940 r. został aresztowany w miejscu zamieszkania w ramach drugiej fali aresztowań przedstawicieli tzw. grupy przywódczej w tym mieście. Zesłany do niemieckiego obozu w Mauthausen-Gusen, gdzie ponad roku został zamęczony.

Miał brata Edwarda.

AMZD, akta zgonu wystawiony przez obóz w Mauthausen z 31 VIII 1941 r.; Piotrowski, *Słownik*, s. 163.

LULIŃSKI WACŁAW, ps. „Stańczyk” (†V 1943 r. w Grudziądzu), działacz Armii Krajowej, ofiara zbrodni niemieckich (L 44)

Pochodził z Józefkowa k. Skępego, gdzie wykonywał zawód dróżnika. W latach okupacji hitlerowskiej, w 1940 r. wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej „Znak”, a następnie do Armii Krajowej. Od jesieni 1941 r. do maja 1943 r. w jego domu w Józefkowie wydawano konspiracyjną gazetkę „Iskra Wolności”. Jej redaktorem był Edmund Ruszkowski, młody nauczyciel z Żagna k. Skępego. Mieszkanie Lulińskiego było ponadto miejscem konspiracyjnych narad i spotkań.

W dniu 5 maja 1943 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Lipnie. Następnie został przewieziony do więzienia Gestapo w Grudziądzu, gdzie wkrótce został zamęczony.

Żonaty z Anną Józefą Perzgalską, miał dzieci: Władysława, Wacława, Natalię i Helenę, wszyscy byli uczestnikami konspiracji antyhitlerowskiej.

AFGEZ, t. osob. 154-763/ Pom., Luliński Wacław; Ciechanowski, *Ruch*, s. 368; Drzewiecki, *Walka*, s. 95, 99; W. Drzewiecki, *Walka i męczeństwo nauczycieli byłego powiatu lipnowskiego w latach 1939-1945*, [w:] *80 lat ZNP w województwie wrocławskim*, Wrocław 1985, s. 89; Z. Gózdź, *Lipnowska AK*, *Gazeta Pomorska* 1992, nr 43; IPiT Skępe, biogram ze zdjęciem; Krajewski, *Dama*, s. 104; Krajewski, *Skępe*, s. 98; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329, 341; Krajewski-Suszyński, *POZ, ZWZ-AK*, s. 775; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 163; Rel. Józefa Sadowskiego z Warszawy z 1975 r., SBKP, cz. 1, s. 132-133.

LULIŃSKI WŁADYSŁAW (*1914 r. †VI 1943 r. pod Charkowem), ofiara prześladowań i zbrodni niemieckich (L 45)

Był synem Wacława i Anny Józefy z Pierzgalskich. Mieszkał z rodzicami w Józefkowie k. Skępego. W czasie okupacji został wcielony do organizacji Todta z przeznaczeniem do pracy na tyłach frontu niemieckiego na Wschodzie. Tam został aresztowany za działalność propagandową przeciwko Niemcom. Zamordowany pod Charkowem.

AFGEZ, teczka: Rodzina Lulińskich; IPiT Skępe, biogram ze zdjęciem; Lewandowski, *Martyrologia*, s. 8; Piotrowski, *Słownik*, s. 163 podał mylnie, że zginął w więzieniu w Grudziądzu; SBKP, cz. 1, s. 132.

LURIA GERSZON ASZER (†1931 r. w Rypinie), rabin

Był pierwszym w okresie międzywojennym rabinem w Rypinie. W sumie żydowską gminą wyznaniową w Rypinie kierował przez 44 lata. Był w pierwszym po odzyskaniu niepodległości zarządcie gminy żydowskiej w Rypinie.

Po jego śmierci rypińskim rabinem został Nuta Nusen Nutkowicz, przedtem rabin w Gąbinie, zamordowany w transporcie do Treblinki.

Kronika Rypińska 1924, nr 4; 1931, n-ry 6, 8; *Rypin między wojnami*, s. 259.

LWOWA MARIA (XIX/XX w.), akuszerka, felczer medyczny (L 46)

W końcu XIX i na początku XX w. pracowała w Rypinie jako akuszerka, wypełniając jednocześnie zadania felczera medycznego. Posiadała świadectwo ukończenia Warszawskiego Uniwersytetu Cesarskiego. W czasie ewakuacji personelu rosyjskiego w 1914 r. wyjechała do Lwowa razem z rypińską pielęgniarką-akuszerką, Antoniną Gawrońską.

Dłutek, *Dzieje szpitalnictwa*, s. 26; *Dzieje służby zdrowia*, s. 345, 351.

ŁAŃCUCKA z d. Bulczyńska DOROTA (*5 IX 1961 r. w Lipnie), prawnik, nauczycielka, animator kultury, burmistrz miasta Lipna (Ł 1)

Córka Sławomira i Anny Eluszkiewicz, rodziny inteligentnej. Matka, stomatolog, późniejszy dyrektor szpitala w Lipnie; ojciec, nauczyciel, dyrektor wydziału kadr Kuratorium Oświaty i Wychowania we Włocławku. Pradziadek, Waław Bulczyński – naczelnik stacji w Sosnowcu, w 1905 r. zesłany z całą rodziną do Mandżurii, gdzie zmarł. Dziadek, Henryk Bulczyński przedwojenny kierownik szkoły w Maliszewie, przez cały okres drugiej wojny światowej więzień obozów Dachau i Mauthausen-Gusen, inspektor oświaty, społecznik, „Zasłużony dla Miasta Lipna”; babcia, Felicja Eluszkiewicz – akuszerka.

Szkołę podstawową ukończyła w Lipnie, a następnie Liceum Ogólnokształcące im. Romualda Traugutta w Lipnie. Studia wyższe odbyła na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, gdzie uzyskała tytuł magistra prawa. Studia podyplomowe: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu – zarządzanie oświatą; Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku – integracja europejska, pedagogika opiekuńczo-wychowawcza, przedsiębiorczość. Uzyskane kwalifikacje zawodowe: nauczyciel dyplomowany.

Pracowała kolejno: Zespół Szkół Mechanicznych w Lipnie, nauczyciel (1987-1988); Prokuratura Rejonowa w Lipnie, aplikant (1988-1989); Szkoła Podstawowa w Zajeziorku, nauczyciel (I 1990-VIII 1990); Szkoła Podstawowa nr 5 w Lipnie, nauczyciel (1990-2008); Zespół Szkół im. Romualda Traugutta w Lipnie, pedagog szkolny (2008-2012); Urząd Miejski Lipno, burmistrz miasta (2012-). Na stanowisku burmistrza inicjuje ważne sprawy społeczne, także te utrwajające lokalną tożsamość narodową, jak np. upamiętnienie mieszkańców Lipna i całej ziemi dobrzyńskiej zamordowanych na nieludzkiej ziemi w latach drugiej wojny światowej oraz po jej zakończeniu.

W latach 2007-2012 była prezesem, aktywnie działającego Lipnowskiego Towarzystwa Kulturalnego im. Poli Negri. Jest członkiem Koła Miejskiego Platformy Obywatelskiej w Lipnie.

Opublikowała: *Pola Negri – 100 lat później; Lipno zapisane w pamięci; Być jak Pola Negri*.

Mężatka od 1983 r. z Krzysztofem Łańcuckim, lekarzem weterynarii. Dzieci: córka Anna Magdalena (ur. 1983), ekonomistka po SGH Warszawa; syn Wojciech Lech (ur. 1993), student ekonomii na SGH w Warszawie.

Autobiografia z 4 III 2014; Autopsja (2007-2014); <http://polanegri.pl/prasa.php/4 III 2014>; Inf. UM Lipno z 10 III 2014; www.umlipno.pl/4 III 2014.

ŁAPKIEWICZ ADAM (*18 IV 1952 r. w Toruniu), leśnik, działacz Stronnictwa Demokratycznego, burmistrz miasta Rypina, starosta rypiński, członek DTN (Ł 2)

Syn Jerzego i Bogusławy z Kentzerów. W 1965 r. ukończył Szkołę Podstawową w Rypinie, a następnie w 1970 r. Technikum Leśne w Goraju, woj. poznańskie. Potem ukończył studia na Wydziale Leśnym Akademii Rolniczej w Poznaniu, gdzie uzyskał tytuł mgra inż. leśnictwa.

Kolejno pracował w Nadleśnictwie Olek pod Toruniem, Urzędzie Gminy Rypin jako instruktor ds. leśnictwa, zadrzewień, łowiectwa, ochrony przyrody i środowiska. Był pierwszym, w odrodzonym samorządzie, burmistrzem miasta Rypina w okresie dwóch kadencji, od 13 czerwca 1990 do 1998 r. i wówczas dokonał istotnego przyspieszenia rozwoju miasta i to w wielu dziedzinach. W latach 1999-2002 pracował w Starostwie Powiatowym w Golubiu-Dobrzyniu na stanowisku kierownika wydziału promocji i rozwoju. W okresie od 21 listopada 2002 r. do 7 grudnia 2006 r. był starostą rypińskim, a także radnym Rady Powiatu Rypińskiego w okresie dwóch kadencji w latach 2002-2010. Od 2007 r. kieruje referatem promocji w Urzędzie Gminy Rypin, gdzie inicjuje szereg ważnych przedsięwzięć, umacniających tożsamość ziemi dobrzyńskiej, m. in. coroczny Dobrzyński Jarmark Wielkanocny.

W 1995 r. przygotował obchody 650-lecia Rypina i przyczynił się do wydania monografia miasta pt. *Rypin. Szkice z dziejów miasta* (2004), której promocja odbyła się w dniu 23 kwietnia 1994 r. w Urzędzie Miasta w Rypinie. W dniu 14 lutego 1996 r. był gospodarzem I Zgromadzenia Stowarzyszenia Gminy Ziemi Dobrzyńskiej, podczas którego wybrano Radę i Zarząd Stowarzyszenia.

W latach 1977-1990 był przewodniczącym Powiatowego Komitetu Stronnictwa Demokratycznego w Rypinie. Jest aktywnym członkiem Polskiego Związku Łowieckiego oraz od 2010 r. – DTN.

Odnaczony m. in. Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Złotym Medalem „Za Zasługi dla Obronności Kraju” (1994), Odznaką Honorową „Za Zasługi dla Oświaty” (1996).

ADTN, Deklaracja członkowska; Autopsja (1986-2014); Gałkowski-Kwiatkowski, *Gmina Rypin*, s. 217; Z. Gózdź, *Dobrzyńskie gminy stowarzyszone*, *Gazeta Lipnowska*, nr 25: 1996, s. 6; Krajewski, *Rypinie*, s. 41; *Rypin w PRL*, s. 905, 1031-1033, 1063; Zielińska, *Historia*, s. 87.

ŁAPKIEWICZ HELENA (*1902 r. †1988 r. w Rypinie), nauczycielka, polonistka, kierowniczką szkoły w Strzygach (Ł 3)

W 1919 r. ukończyła trzyletni kurs Szkoły Ochroniarek im. Królowej Jadwigi w Rypinie. W 1922 r. ukończyła Seminarium Nauczycielskie w Płocku i podjęła pracę w Szkole Powszechnej w Suminie k. Rypina. Z wykształcenia była polonistką. Od 1922 r. była kierowniczką szkoły w Strzygach k. Rypina. Rok później, w 1923 r. podjęła pracę w Szkole Żeńskiej w Rypinie. Od 1937 r. była nauczycielką w Publicznej Szkole Powszechnej nr 2, a od 1938 r. – Publicznej Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie. W 1931 r. wykazywała swoją przynależność do Ligi Ochrony Powietrznej i

Przeciwlotniczej Polskiej Macierzy Szkolnej i Związku Nauczycielstwa Szkół Powszechnych.

W październiku 1939 r. została aresztowana przez Selbstschutz i więziona w Rypinie przy ul. Warszawskiej 20. Po szczęśliwym uwolnieniu, ze względu na sprawowanie opieki nad małym synkiem, w następnych latach okupacji prowadziła tajne komplety nauczania, a ich uczestnikiem był m. in. znany powojenny dziennikarz, Włodzimierz Łoziński.

Od 1945 r. pracowała w Państwowym Gimnazjum w Rypinie, a następnie w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie. W 1961 r. przeszła na emeryturę.

Pochowana na cmentarzu katolickim w Rypinie.

AP Bydgoszcz, AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 1203, Wykaz nauczycieli Publicznej Szkoły Powszechnej stopnia III nr w Rypinie; *Szkoła Podstawowa nr 1 im. mjr Henryka Sucharskiego w Rypinie*, pod red. J. Anuszewskiego i P. Gałkowskiego, Rypin 1998, s. 184; *Nasza młodość*, s. 249; Piotrowski, *Szkołnictwo*, s. 312; Piotrowski, *Szkołnictwo Rypina*, s. 322; *Rypin PRL*, s. 533; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Rypinie; Zielińska, *Historia*, s. 74.

ŁAPKIEWICZ JÓZEF (*1887 r. †1 XI 1971 r.), rolnik, ogrodnik, działacz społeczno-gospodarczy (Ł 4)

Prowadził gospodarstwo ogrodnicze w Rypinie. W 1913 r. wraz z Z. Ostrowskim, J. Sochalskim i W. Meyem założył w Rypinie kółko rolnicze. W ramach jego pracy pełnił funkcję sekretarza zarządu. Był w składzie pierwszej Rady Miejskiej w Rypinie, wybranej w 1919 r. Należał do Związku Ludowo-Narodowego. Blisko współpracował burmistrzem miasta, Józefem Budzanowskim, i kierownikami miejscowych szkół. Razem z J. Budzanowskim i dziekanem rypińskim, ks. kan. S. Gogolewskim, wchodził w skład komitetu budowy szkoły powszechnej (nr 1) w Rypinie. W latach 20. był prezesem Dozoru Szkolnego w Rypinie. Był współtwórcą Banku Spółdzielczego w Rypinie. W dniu 8 lutego 1925 r., wraz z J. Meyem, Z. Baliszewskim, Z. Wesołowskim i A. Sokalskim, wybrany został do komitetu organizacyjnego Związku Drobnych Plantatorów Burka Cukrowego w pow. rypińskim.

Ożeniony z Cecylią z Czachorowskich (1892-10 I 1974 r.), pozostawił dzieci: Teodozję (1915-1939), zamordowaną jesienią 1939 r. przez hitlerowców w Rypinie, Adama (1916-1952), Marię (1923-1987), Krystynę (1927-1943) i Kazimierza (zm. 19 IX 1947 r. w Anglii).

Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

AA, Kopia legitymacji członkowskiej Polskiego Związku Ogrodniczego z 1946 r.; AMZD, nr inw. MZD/Arch/25/11, Kronika Szkoły Powszechnej nr 2 w Rypinie (lata 1935-1939); AP Bydgoszcz, Urząd Wojewódzki Pomorski, sygn. 5544, Pismo Stowarzyszenia Plantatorów Buraka Cukrowego w Rypinie do Starostwa Powiatowego w Rypinie z 14 lipca 1935 r.; AP Włocławek, Akta miasta Rypina, sygn. I, Wykaz członków Rady Miejskiej i Magistratu miasta Rypina według zasadniczych wyborów z dnia 31 sierpnia 1919 r. i uzupełniających z dnia 11 września 1921 r.; Krajewski, *Rypin w okresie zaborów*, s. 194; *Rypin między wojnami*, s. 105 i n.; Tablica inskrypcyjna na cmentarzu w Rypinie; Zdjęcie grobu Kazimierza udostępnione przez U. Smolińską z Rypina; Zielińska, *Szkołnictwo powszechne*, s. 106, 121.

ŁAPKIEWICZ MARIAN (*1898 r. w Tadajewie k. Rypina †1962 r. w Rypinie), uczestnik wojny obron-

nej 1939 r., żołnierz Polskiej Organizacji Zbrojnej i Armii Krajowej, podporucznik czasu wojny (Ł 5)
Przed wojną pracował jako buchalter w Banku Spółdzielczym w Rypinie.

W sierpniu 1939 r., zmobilizowany został do Wojska Polskiego i brał udział w wojnie obronnej w kompanii CKM-ów, w składzie Armii „Pomorze”. Tam dostał się do niewoli niemieckiej, skąd do Rypina powrócił w końcu 1939 r. W czasie okupacji hitlerowskiej, od 1940 r. był członkiem Polskiej Organizacji Zbrojnej, pełniąc konspiracyjną funkcję szefa organizacyjnego Komendy Powiatowej POZ w Rypinie, a następnie Armii Krajowej, gdzie otrzymał stopień podporucznika. Komendantem Miejskim POZ był Zygmunt Turkot, zaś Komendy Powiatowej – Antoni Zieliński.

W dniu 6 maja 1943 r. został aresztowany przez Gestapo i zesłany do hitlerowskiego obozu Stutthof, skąd wrócił do Rypina dopiero w 1945 r.

Po wojnie pracował w Banku Spółdzielczym w Rypinie, a następnie jako księgowy w miejscowym młynie. Pochowany na cmentarzu w Rypinie.

Gałkowski-Piotrowski, *Rypin w latach wojny*, s. 344-345; Tablica nagrobna na cmentarzu w Rypinie.

ŁAPKIEWICZ TEODOZJA MARIA (*10 IV 1915 r. w Rypinie †5 XI 1939 r. w Rypinie), nauczycielka, ofiara zbrodni niemieckich (Ł 6)

Była córką Józefa (1887-1971), rolnika-ogrodnika i działacza społeczno-gospodarczego, i Cecylii (1892-10 I 1974) z Czachorowskich, właścicieli gospodarstwa ogrodniczego w Rypinie. Najpierw uczyła się w Gimnazjum Państwowym im. Hetmanowej Reginy Żółkiewskiej w Płocku, gdzie dyrektorem była M. Rościszewska. W dniu 24 stycznia 1935 r. ukończyła studia na kierunku filologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. Potem, aż do wybuchu wojny, była nauczycielką w Miejskim Gimnazjum Koedukacyjnym w Rypinie, gdzie uczyła języka łacińskiego.

W październiku 1939 r. została aresztowana przez Selbstschutz i osadzona w więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Tam została brutalnie pobita i zgwałcona. Wypuszczona na wolność, po kilku dniach aresztowana ponownie, a następnie rozstrzelana przez komendanta powiatowego Selbstschutzu w Rypinie, Hermanna Kniefalla.

Jej zwłoki wywieziono do lasów skrwileńskich. Po wojnie ekshumowana i pochowana w rodzinnej mogile na cmentarzu katolickim w Rypinie przy ul. Lipnowskiej. Tablice poświęcone jej pamięci znajdują się w gmachu Liceum Ogólnokształcącego w Rypinie oraz na grobie rodzinnym na miejscowym cmentarzu.

AA, Kopia dowodu osobistego wystawionego przez Magistrat Miasta Rypina, podpisanego przez burmistrza J. Budzanowskiego i starostę W. Zgorzelskiego z dnia 14 VI 1939 r.; Idem, Legitymacja uczniowska T. M. Łapkiewicz z roku szkolnego 1931/1932, gdzie figuruje drugie imię - Maria; Idem, Świadczenie egzaminu magisterskiego UW nr L. 6140; AIPN Warszawa, GKBZpNP, ankieta Sądu Grodzkiego w Rypinie, sygn. 24; AP Bydgoszcz, KOSP, sygn. 2725, Formularz sprawozdawczo-statystyczny dla gimnazjów ogólnokształcących na rok szkolny 1938/1939; Idem, sygn. 2778, Sprawozdanie roczne dyrektora Gimnazjum Koedukacyjnego Towarzystwa Szkoły Średniej w Rypinie za rok szkolny 1938/1939; Dziennik KOSP 1945, nr 9, s. 223; Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 293-

295; Krajewski, *Eksterminacja nauczycieli*, s. 6-7; Krajewski, *Przerwana lekcja*, s. 158; Krajewski, *Rypinie*, s. 153-154, 202; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 322; *Nasza młodość*, s. 249; Piotrowski, *Biogramy*, s. 168; Piotrowski, *Słownik*, s. 164; Relacja U. Smolińskiej z 10 VI 2002 r.; *Rypin między wojnami*, s. 239; Tablica nagrobna na grobie rodzinnym na cmentarzu katolickim w Rypinie; Tablica nagrobna na cmentarzu katolickim w Rypinie; Wardzyńska, *Rok 1939*, s. 173.

ŁAPKIEWICZ WOJCIECH (*1938 r. w Rypinie), lekarz-dentysta w Rypinie (Ł 7)

W 1964 r. ukończył Wydział Stomatologiczny Akademii Medycznej w Poznaniu i zatrudniony został jako lekarz-dentysta w Szkole Podstawowej nr 1 w Rypinie oraz w Wiejskim Ośrodku Zdrowia w Wąpielsku. W 1972 r. uzyskał II stopień specjalizacji w zakresie stomatologii zachowawczej, w 1975 r. – I stopień w zakresie medycyny społecznej, zaś w 1977 r. – II stopień w zakresie organizacji ochrony zdrowia. W latach 1968-1992 pracował w Przychodni Zakładowej przy Rypińskich Zakładach Przemysłu Terenowego w Rypinie. W latach 1976-1998 pełnił funkcję kierownika poradni stomatologicznych w Rypinie. W całym okresie pracy zatrudniony był także w charakterze konsultanta stomatologicznego w rypińskim szpitalu. W 1998 r. przeszedł na emeryturę, ale pracował jeszcze do 2003 r. w Przychodni Rejonowej. Wyróżniony odznaką „Za Wzorową Pracę w Służbie Zdrowia”.

Dzieje służby zdrowia, s. 309; *Rypin w PRL*, s. 1002.

ŁASSA KAZIMIERZ (*1899 r. w Żninie), aptekarz

W 1926 r. ukończył Wydział Farmacji Uniwersytetu w Poznaniu. Po śmierci rypińskiego aptekarza i właściciela apteki przy ul. Kilińskiego, przejął jej kierownictwo. Apteką tą zarządzał jako dyplomowany promotor farmacji do 1960 r.

Dzieje służby zdrowia, s. 369.

ŁAWICCY: JAN, STANISŁAW, TEODOR (†IX 1939 r. w okol. Głębozca), ofiary zbrodni niemieckich

Rodzeni bracia: Jan (ur. 1919), Stanisław (ur. ok. 1922), Teodor (ur. ok. 1917), mieszkali w Likcu. W drugiej połowie września 1939 r. zostali zatrzymani przez żołnierzy Wehrmachtu z posterunku w Rogowie i rozstrzelani w ustronnym miejscu w okolicach wsi Głębozec k. Rogowa w pow. rypińskim.

AFGEZ, Spuścizna S. Suszyńskiego; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 265.

ŁAWSKI STANISŁAW ze Strzegocina h. Pobóg (*1494 r. †ok. 1575 r. lub przed V 1576 r.), chorąży warszawski, kasztelan wiski, wojewoda i wiceregent mazowiecki

Był synem Rafała Ławskiego z Ław, chorążego ciechanowskiego (1500), i Zofii Janowej z Zamienia, wojewodziny mazowieckiej. W 1530 r. został chorążym warszawskim, w 1544 r. – kasztelanem wiskim, zaś w 1554 r. – wojewodą i wicerejentem warszawskim. Skutecznie zabiegał o nadanie praw miejskich dla

Grabowa i w 1524 r. otrzymał pozwolenie na założenie tego miasta. Grabowo nie utrzymało jednak miejskiego charakteru.

W 1528 r. był dziedzicem Bajtkowa w Prusach. W 1555 r. posiadał Grabowo, Strzegocin, Sulnikowo w Zakroczymskim oraz Chojno i Piórkowo w Rypińskim i Złotopole w Lipnowskim. W 1564 r. w Chojnie posiadał 15 łanów. W granicach swojej wsi Chojno założył wieś Ławki.

Był bratem ciotecznym prymasa Jana Przerębskiego. Z pierwszej żony, Anny Mińskiej, córki Andrzeja, kasztelana zakroczymskiego, miał syna Jana oraz córki: Dorotę, Zofię i Annę. Drugą jego żoną była Helena Radzikowska, córka Mikołaja (zm. 1520), kasztelana dobrzyńskiego. Z małżeństwa tego była Katarzyna, żona Jana Brochowskiego, wojskiego warszawskiego (zm. 1554).

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 238-239; <http://www.sejm-wielki.pl/b/15.360.14/30> | 2014; Kozierowski, *Nazwy*, s. 56; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 225; Pawiński, *Źródła*, t. 12, s. 291; PRS, s. 122; PSB, t. 30: 1987, s. 86; Smoleński, *Kościół*, s. 98.

ŁĄCKI JÓZEF (*1900 r. †1945 r. na Syberii), leśniczy, dowódca Obwodu Armii Krajowej, patriota, ofiara zbrodni komunistycznych

Był dzieckiem z mieszanego małżeństwa, tj. ojca Polaka i matki Niemki, rodem z Prus Wschodnich. Jesienią 1939 r. przez niemiecką władzę okupacyjną został przeniesiony z nadleśnictwa Mszano pod Brodnicą do Leśnictwa w Dobrzejewicach pod Toruniem. Na pierwszym spotkaniu z załogą oświadczył, że jest Niemcem i będzie wymagał solidnej pracy, bo lasu, podobnie jak ziemi ornej, nie można oszukiwać. Zaznaczył przy tym, że będzie sprawiedliwym nadzorcą dla dobrych robotników leśnych.

Kiedy w 1940 r. miał miejsce nasilony wywóz Polaków na roboty przymusowe w głąb Rzeszy, otrzymał wtedy limit na zatrudnienie 20 drwali. W obawie przed wywózką zgłosiło się znacznie więcej chętnych. Zatrudnił wtedy 40 osób, uzasadniając konieczność takiej decyzji wobec swoich władz. Niektórzy spostrzegli jego kontakty z ks. Józefem Rosińskim z Łążyna II, Stanisławem Florkiewiczem, kowalem z Osieka, Andrzejem Ramlau z Jesionki i Józefem Sadowskim z Lipna. Prywatnie natomiast przyjaźnił się z Hermanem Templinem z Krobi i konsekwentnie unikał kontaktów z jego bratem, Albertem. Spotykał się z aptekarzem Stefanem Niteckim, któremu zabrano aptekę za kilkakrotną odmowę podpisania Volkslisty. Wobec bardzo trudnych warunków materialnych aptekarza (168 marek dla pięcioosobowej rodziny), kiedyś wysłał do niego swego gońca, wówczas 18-letniego Leona Lankaufa z plecakiem oznakowanym czerwonym krzyżem, w którym była tak potrzebna w tym czasie żywność. Nieoficjalnie obydwaj należeli do tego sami obwodu AK w Lipnie.

W dniu 1 maja 1941 r. złożył zbiorczą przysięgę partyzancką w kościele w Łążynie II, którą odbierał ks. Józef Rosiński. Teren między Drwęcą, Wisłą po Nowogród podzielony został na obwody i on został komendantem obwodu. Pierwotne organizacje tajne, jak: Polska Organizacja Zbrojna „Znak”, Komenda Obrońców Polski, Związek Walki Zbrojnej i inne sa-

morzutnie istniejące, z dnia 14 lutego 1942 r. zostały zespolone w Armię Krajową, którymi na tym terenie kierował.

W dniu 10 lipca 1942 r., z inicjatywy Łackiego i Andrzeja Ramlau, w lasach leśnictwa Dobrzejewice odbyła się narada terenowego sztabu AK, na której Rzepecki z Czernikowa złożył relację z mordów dokonywanych przez NKWD na oficerach polskich w Katyniu, Ostaszkowie i Kozielsku. W naradzie udział brali: Janusz z Makówca, Stanisław Kita ze Szczutowa, Janina Sakrajda, ps. „Hanka”, Rzepecki z Czernikowa, Ignacy Bogdalski z Kawęczyna, Feliks Burak z Dobrzejewic, Szymplik z Łążyńka, Tarnowski z Osówki, Pączków z Dąbrówki, Grzegorz Krawiec i Stanisław Florkiewicz z Osieka n. Wisłą, Feliksa Orszt z Włocławka, Mieczysław Olszewski i Stefan Nitecki z Lubicza. Jego łącznikiem na obwód lasów skrwileńskich był Stanisław Kita ze Szczutowa.

Po zdradzie, jaka miała miejsce w dniu 5 maja 1943 r., nastąpiły liczne aresztowania. Wściekłość Niemców potęgowała dywersja drogowa pod Lipnem. W następstwie rozciągniętej liny drucianej, rozbił się bowiem motocykl z dwoma żandarmami. Gestapowcy 7 maja 1943 r. dokonali oblavy domu Stanisława Kity. Nad nim oraz wszystkimi funkcyjnymi i szeregowymi członkami AK zawisła realna groźba aresztowań. Łacki, Nitecki, Ramlau, Florkiewicz i inni pozostawali w swej pracy, nie uciekając do lasu, co byłoby potwierdzeniem ich przynależności do podziemia. Gestapowcy jednak po nich nie przyszli, tzn., że Stanisław Kita, mimo tortur, nikogo nie wskazał.

Mimo niebezpieczeństwa, AK-owcy pod jego wodzą podjęli walkę na nowo, odbudowując swoje obwoły, rozbudowując działalność charytatywną wobec osieroconych wdów i dzieci po zamordowanych i więzionych towarzyszach broni.

Po wkroczeniu Sowietów, trzech zdrajcy z Kawęczyna, kierując się niskimi pobudkami, sporządzili pisemne doniesień na niego, które wręczyli komendantowi NKWD w domu Smolińskich w obecności gospodarzy. Został wówczas natychmiast aresztowany i osadzony w Szkole Powszechnej w Obrowie, której część pomieszczeń przeznaczono na przejściowy areszt. Mimo wielkiego oburzenia opinii publicznej, winni jego śmierci pozostali bezkarni. Z Obrowa został wywieziony na Syberię. Podjęta próba obrony okazała się już spóźniona. Setki podpisów miejscowej ludności nie zostały uwzględnione przez kierownictwo Urzędu Bezpieczeństwa, który w końcu zażądało jego zwrotu, lecz on już zmarł na dezynterię na Syberii.

Giziński, *Niepospolici*, s. 319; Giziński, *Straż*, s. 134-135; Z. Gózdź, *Lipno w XX wieku*, cz. 2, Lipno 1997, s. 20-21, 85 *lat Dyrekcji Lasów Państwowych w Toruniu*, pod red. T. Chrznowskiego, Toruń 20120, s. 34.

ŁĄTKIEWICZ STANISŁAW (†26 X 1940 r. w Hohenu- ruch), nauczyciel, ofiara brodni niemieckich

W latach 1931-1936 był nauczycielem historii i języka polskiego w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, a następnie, po likwidacji seminarium, w latach 1936-1939 - Gimnazjum Ogólnokształcącego w tej miejscowości.

Aresztowany przez Niemców w dniu 17 października 1939 r. na rzekomej konferencji nauczycieli w Lipnie. Poprzez obóz Rudach w Prusach Wschodnich, trafił do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego w Hohenbruch, gdzie został zamęczony.

AIPN Bydgoszcz, OKBZpNP, Zg. 71/47; Gózdź-Pawłowski, *Wierni Bogu*, s. 27-28; Krajewski, *Dama*, s. 62-63; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 319; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 73; Piotrowski, *Słownik*, s. 165.

ŁEMPICKA z d. Kuczkowska JOANNA h. Junosza (*1785 r. w Zadusznikach †26 I 1834 r.), właściciel- ka ziemiska, uczestniczka partyzantki 1833 r., ofia- ra prześladowań carskich

Była prawdopodobnie córką Wincentego Kuczkowskiego z Zadusznik. Wraz z mężem, Wojciechem Antonim posiadała majątek Nasiegniewo k. Włocławka. W maju 1833 r., wraz synem Eugeniuszem, oficerem w powstaniu listopadowym, udzielała wszechstronnej pomocy grupie partyzanckiej „Zemsta Ludu”, dowodzonej przez Kaliksta Borzewskiego i Artura Zawiszę. Przez pewien czas ukrywał się w jej posiadłości A. Zawisza. W ostatnich dniach maja 1833 r. przygotowała przeprawę grupy partyzanckiej przez Wisłę w okolicy Włocławka. Do przeprawy doszło w nocy z 1 na 2 czerwca. Partyzantom udzielała pomocy żywnościowej, a K. Borzewskiemu umożliwiła ucieczkę za granicę.

Za tę niepodległościową działalność, po upadku partyzantki, została aresztowana i oddana pod sąd wojskowy w dniu 5 grudnia 1833 r. Zmarła niebawem w rosyjskim więzieniu.

Z małżeństwa z Wojciechem Antonim Łempickim (ur.1768-zm. 11 VII 1848?) pozostawiła synów: Feliksa Jana (1803); Ludwika Stanisława (1806); Stanisława Grzegorza (1809); Eugeniusza Jana (1811); Anatazego Floriana (1813) oraz córki: Kryspinę Sabinę (1804); Mariannę Anielę (1810); Joannę Paulę (1814); Bogusławę (1815), Teklę Jadwigę (1817).

Bielecki, *Słownik*, t. 2, s. 68; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109; t. 15, s. 309; *Genealogia*, s. 99, 101-102, gdzie mylnie inf.: 1. córką Wincentego Anastazego Kuczkowskiego była Joanna, a nie Anna; 2. Wojciech Antoni Łempicki ożenił się z Joanną, a nie Anną, córką W. A. Kuczkowskiego; Krajewski, *Zemsta Ludu*, s. 216; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 147; A. Kraushar, *Partyzantka Artura Zawiszy Czarnego 1833 r.*, *Wieś i Dwór* 1915, z. 10, s. 37-38; Niesiecki, *Herbarz*, t. 8, s. 166; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 215-216; *Spółeczeństwo polskie*, s. 51, 333, 337, 344, 738.

ŁEMPICKA WALENTYNA JULIANNA JÓZEFA (imiona zakonne; Bronisława, Maria od Najświęt- szego Serca Jezusa), (*7 II 1833 r. w Godziszewach k. Rypina †24 I 1918 r. w Kętach), franciszkanka Najświętszego Sakramentu, sługa Boża (Ł 8)

Była córką Jana Pawła i Wiktorii z Wiercieńskich. W młodości prowadziła życie duchowe, dając dowody stanowczości i siły charakteru. Nagła śmierć ojca sprawiła, że zbliżyła się jeszcze bardziej do Boga. Idąc za radą swego spowiednika i kierownika duchowego, o. Honorata Koźmińskiego, w dniu 5 sierpnia 1859 r. wstąpiła do Zgromadzenia Sióstr Felicjanek w Warszawie. Podczas obłóczyn otrzymała imię za-

konne Bronisława. Początkowo przełożeni wyznaczyli jej miejsce wśród grupy sióstr czynnych. Po kasacie zgromadzenia felicjanek, kiedy grupa sióstr klauzury, zwanych kapucynkami, została przymusowo przeniesiona do klasztoru bernardynek w Łowiczu, osobiście postarała się u cara Aleksandra II o przyznanie kapucynkom osobnego klasztoru. Gdy w 1871 r. siostry przeniosły się na stałe do Przasnysza, wtedy została przyjęta do klauzury i rozpoczęła nowicjat.

Po dziewięciu miesiącach nowicjatu, poszukiwana przez rząd carski, za radą o. Honorata i opatki matki Izabelli Lebenstein, opuściła Przasnysz i udała się do Rzymu. Tam za pozwoleniem papieża Piusa IX, odbyła nowicjat u Sióstr Maryi Wynagrodzicielki. Również tam też 8 września 1873 r., jako siostra Maria od Najśw. Serca Jezusa, złożyła śluby proste według reguły św. Klary (Klaryski), na ręce generała kapucynów o. Egidio Baldesi.

Po powrocie z Rzymu od 1881 r. z wielkim zaangażowaniem, wśród licznych przeciwności, podjęła się budowy nowego kościoła i klasztoru kapucynek w Kętach. Pomimo wieloletnich starań, nie udało się kapucynkom uzyskać zatwierdzenia zgromadzenia przez władze kościelne i austriackie. Wobec groźby kasaty w 1907 r. zdecydowano o przyłączeniu kapucynek z Kęt do zgromadzenia Franciszkanek Najświętszego Sakramentu ze Lwowa. Zgodę na inkorporację wydała Stolica Apostolska 15 czerwca 1909 r., wcześniej zaś przychylnie zaopiniowali prośbę kęckich mniszek ordynariusze obu diecezji: krakowskiej – kardynał Jan Puzyna oraz lwowskiej – abp św. Józef Bilczewski.

W 1910 r. na osiem lat przed śmiercią, mając za sobą ciężki wypadek i obciążona trwałym kalectwem, po raz czwarty w swoim życiu włożyła na głowę biały welon i zamieniła status fundatorki i zasłużonej przełożonej na pozycję prostej nowicjuszki.

Zmarła w opinii świętości. Pochowana na cmentarzu komunalnym w Kętach.

W dniu 7 lutego 2006 r. w Sanktuarium Wierzytwej Adoracji Najświętszego Sakramentu w Kętach bp Tadeusz Rakoczy dokonał otwarcia procesu beatyfikacyjnego sługi Bożej Walentyny Łempickiej. W dniu 28 stycznia 2009 r. w Klasztorze Sióstr Klarysek w Kętach uroczystie zamknięto na szczęblu diecezjalnym proces beatyfikacyjny Marki Marii Łempickiej, fundatorki tamtejszego klasztoru. Na Mszy Św., kończącej proces beatyfikacyjny, obecni byli: w imieniu biskupa plockiego Piotra Libery, ks. prałat Tadeusz Zaborny, proboszcz parafii pw. św. Trójcy w Rypinie i ks. kan. Władysław Jagiełło, proboszcz ze Skrwilna.

M. A. Stachura, *Śłużebnica Boża Matka Maria od Najświętszego Serca Jezusa Łempicka (1833-1918), fundatorka kościoła i klasztoru w Kętach*, Kraków 2006, pass.; P. Bączek, *Życie tęskniące za krąg*, Niedziela na Podbeskidziu 2066, nr 10; http://www.sw-trojca-rypin.home.pl/powolania/7_X_2010; *Komunikat ks. Biskupa w sprawie procesu beatyfikacyjnego*, Wspólnota. Tygodnik Parafii Katedralnej NMP w Żywcu, 2006, nr 7; Krajewski, *Rypin. Monografia*, s. 63; R. M. Rapacz, *Zawstydzona światłem łaski, czyli duchowy portret m. Marii od NSJ w listach do bł. o. H. Koźmińskiego OFM Cap*, Kraków 2006; Z. Rogowska, *O kandydatce na ołtarze, służebnicy Bożej, Matce Marii od NSJ Łempickiej z Godziszew*, Rocznik Muzealny, t. 2: 2011, s. 357-362; A. Stachura, *Śłużebniczka Boża Matka od Najświętszego Serca Łempicka (1833-1918)*, Kraków 2006, pass.; T. Zaborny, *Droga do świętości. Matka Maria Łempicka ze Świeżaw koło Rypina (1833-1918)*, Rocznik Dobrzyński, t. 2: 2009, s. 453-456.

ŁEMPICKI ANTONI h. Junosza (†1759 r. w Godziszewach k. Rypina), właściciel ziemski, kolator kościoła w Rypinie

Był synem Szymona i Barbary Wenedeynówny. W 1742 r., po śmierci ojca, odziedziczył majątek Kowalki pod Rypinem. W 1758 r. sprzedał go Władysławowi Rościszewskiemu i zapewne wtedy przeniósł się do Godziszew, z drugiej strony Rypina, które nabył od Andrzeja Rokitnickiego. W Godziszewach rozpoczął najprawdopodobniej budowę dworu.

Ożeniony z Joanną Marianną, córką Wawrzyńca Starorypińskiego, sędziego i podstarościego bobrownickiego, właściciela części na Dylewie, i Marianny Modzelewskiej (?), pozostawił synów: Felicjana Onufrego, dziedzica na Godziszewach, Franciszka, Ignacego oraz córkę Katarzynę.

Pochowany w podziemiach kościoła pw. św. Trójcy w Rypinie przed głównym ołtarzem.

AGAD, Księgi Grodzkie Bobrownickie, 1748, 1758; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; *Genealogia*, s. 103, gdzie mylna inf., że Kowalki sprzedał A. Dziewanowskiemu; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1613, 2267; *Okolice Rypina*, s. 674-675; PRS, s. 123; RZD, 2, cz. 3, s. 65, 69; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322.

ŁEMPICKI EUGENIUSZ JAN h. Junosza (*1811 r. w Nasiegniewie k. Włocławka †po 1843 r.), uczestnik powstania i wojny 1830/1831 r. oraz partyzantki 1833 r., zesłaniec syberyjski

Był synem Wojciecha Antoniego i Joanny z Kuczkowskich. Od 1832 r. był właścicielem majątku Uniechowo w pow. lipnowskim, który nabył od Klemensa Łempickiego. Ukończył Szkołę Wojewódzką w Płocku.

Uczestniczył w powstaniu listopadowym 1831 r., walcząc w 18. pułku piechoty. Z zasługi w wojnie polsko-rosyjskiej 1831 r. otrzymał dyplom „dobrze zasłużony Ojczyźnie”, a 9 września 1831 r. – Krzyż Złoty. Następnie wziął udział w partyzantce polistopadowej „Zemsta Ludu” 1833 r., dostarczając partyzantom odzież i żywność. Władze carskie znalazły u niego egzemplarz odezwy do kozaków, której autorem w początkach maja tego roku był Artur Zawisza.

Po upadku partyzantki został aresztowany i 26 listopada 1833 r. postawiony przez wojskowym carskim sądem. W 1834 r. skazany został na osiedlenie się na Syberii z utratą praw stanu. Skonfiskowano mu również majątek Uniechowo. Przebywał w Iszymie, gdzie spotykał się z innym zesłańcem z ziemi dobrzyńskiej, Gustawem Zielińskim. W 1841 r. został zwolniony i wyjechał do Kurganu. A. Januszkiewicz w liście z 18 (30) września 1841 r. pisał: „*Nic piękniejszego zrobić Eugeni, jak podać prośbę o przeniesienie do Kurganu, bo w Iszymie niezawodnie by kiedyś tak zbłądził, że by go chyba przelotny orzeł znalazł gdzieś spoczywającego snem wiecznym na stepie*”. W listach z Syberii pisanych do G. Zielińskiego Adolf Januszkiewicz przysyłał mu zawsze pozdrowienia.

W 1842 r. powrócił do kraju. W 1843 r. wydzierżawił od siostry Joanny majątek Zarzeczewo, w zamian zobowiązując się wypłacić jej oraz dwom innym siostrą: Bogumile i Tekli sumę 450 rubli oraz wyremontować dwór w Zarzeczewie Starym.

AWKW Włocławek, KHip. Dobra ziemskie Zarzeczewo, Dział IV, s. 82; *Genealogia*, s. 101-102; A. Januszkiewicz, *Listy z Sybe-*

rii, Warszawa 2003, pass.; M. Krajewski, *Partyzantka „Zemsta Ludu” na ziemi dobrzyńskiej i Kujawach*, Biuletyn Przewodnicki PTTK 1984, nr 23, s. 11-13; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 147; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 215-216; *Spis szlachty*, s. 28; *Spółczeństwo polskie*, s. 50-51, 183, 231, 738; *Uczestnicy ruchów*, s. 279.

ŁEMPICKI FELICJAN ONUFRY h. Junosza (*1751 r. w Kowalkach k. Rypina †3 III 1821 r.), komornik ziemski dobrzyński, właściciel ziemski

Był synem Antoniego i Joanny Marianny ze Starorypińskich. W 1759 r., po śmierci ojca, otrzymał wieś Godziszewy pod Rypinem, a po matce mógł posiadać część na Dylewie. W końcu XVIII stulecia wykupił większą część na Godziszewach i w 1799 r. majątek ten szacowany był na 125 tys. złp. W latach 1784, 1786 i 1803 występował jako komornik graniczny dobrzyński.

Ożeniony z Julianną Starorypińską (1753-1833), córką Jana i Anny z Rościszewskich, pozostawił synów Jana Pawła, któremu przekazał Godziszewy i Edwarda (zm. w wieku niemowlęcym) oraz córkę Mariannę (zm. 1845), za Dembińskim. W 1819 r. Jan otrzymał od swego stryja, Franciszka współwłasność dóbr Pręczi, której część w 1826 r. przekazał siostrze Mariannie.

AWKW Rypin, KHip. Godziszewy; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; P. Gałkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska 1999, t. 6, s. 64; *Genealogia*, s. 103; *Lista właścicieli*, nr 164; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1611, 1614, 1615; *Okolice Rypina*, s. 675; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 3: 2006, s. 65-67; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322-323.

ŁEMPICKI FELIKS JAN h. Junosza (*1803 †1874 r.), ziemianin

Był synem Wojciecha Antoniego, właściciela części Nasiegniewa i Zarzeczewa oraz Joanny z Kuczkowskich. W 1832 r. nabył od ojca Zarzeczewo, jednak po niewpłaceniu ustalonej kwoty, dobra te w 1837 r. ponownie przeszły w ręce ojca. W 1845 r. nabył majątek Nowa Wieś w Lipnowskim za sumę 112 tys. złp i posiadał ją do 1874 r.

Żonaty z Joanną Wilczewską z Michorowa, pozostawił córkę Annę, zamężną ze Stanisławem Strzegowskim. Posiadali oni Nową Wieś do 1877 r., kiedy to majątek został wystawiony za długi na licytację przez Towarzystwo Kredytowe Ziemskie i nabył go Artur Rutkowski ze Szpetala k. Włocławka, który rok później odsprzedał go Józefowi i Anieli z Wardęckich, małżonkom Węsierskim.

Genealogia, s. 101, *Lista członków TR*, s. 97; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 1, s. 114, cz. 2, s. 215.

ŁEMPICKI FRANCISZEK h. Junosza (†ok. 1789 r.), właściciel ziemski, wojski mniejszy rypiński

Był synem Tomasza i Barbary z Raczyńskich. Po ojcu otrzymał część Nasiegniewa (15 mórg) i Uniechowo. W 1771 r. kupił od teścia, Antoniego Kuczkowskiego część Zarzeczewa.

W dniu 14 czerwca 1765 r. mianowany wojskim mniejszym rypińskim, z czego zrezygnował w dniu 10 września 1776 r., zastąpiony przez Jana Kuczkowskiego.

Ożeniony dwukrotnie. Z pierwszego małżeństwa z Franciszką Orłowską, córką Stanisława, komornika granicznego ziemi dobrzyńskiej, pozostawił synów: Sylwestra, Józefa i Juliana oraz córkę Katarzynę; z drugiego małżeństwa z Katarzyną Kuczkowską miał synów: Jana i Klemensa, którzy, wraz z matką, zostali właścicielami części Zarzeczewa.

AGAD, Sig. 30, k. 58; 32, 380v; Boniecki, *Herbarz*, t. 13, s. 109, t. 15, s. 300; *Genealogia*, s. 102; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13546/30> | 2014; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 214; *Spis majątków*, s. 54; *Spis szlachty*, s. 137; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 323; *Urządnicy*, nr 1799.

ŁEMPICKI FRANCISZEK ANDRZEJ h. Junosza (*w Kowalkach, żył na przeł. XVIII/XIX w.), ziemianin, porucznik kawalerii polskiej, radca powiatu lipnowskiego

Był synem Antoniego i Joanny Marianny ze Starorypińskich. Przed 1789 r. od Teodora Łempickiego otrzymał Pręczi. W 1819 r. majątek ten zapisał swoim bratankom: Janowi, synowi Felicjana i Janowi, synowi Ignacego. W 1826 r. Pręczi wykupiła od nich Marianna z Łempickich, żona Ignacego Dembińskiego (zm. ok. 1875).

W 1765 r. pełni urząd wojskiego mniejszego rypińskiego, a w latach 1765-1776 posiadał wójtostwo mniejsze rypińskie. W 1768 roku występował jako „towarzysz kawalerii narodowej” i porucznik kawalerii jazdy polskiej.

W 1801 r. został pożyczkobiorcą kwoty 12 tys. złp od Bernhardta. Ok. 1806 r. fundował w Pręczkach drewnianą kaplicę pw. św. Erazma, którą oddano pod opiekę proboszczom rogowskim. W 1809 r. mianowany został radcą powiatowym powiatu lipnowskiego.

Ożeniony był z Wiktorią z Zakrzewskich.

Boniecki, *Herbarz*, t. 4, s. 233; *Genealogia*, s. 103-104; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 285; Kociszewski, *Mazowsze*, s. 461 482; PRS, s. 123; *Spis majątków*, s. 46; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322; Żaluski, *Szkic*, s. 30.

ŁEMPICKI IGNACY h. Junosza (*1750 r. w Kowalkach †po 1790 r.), wiceregent grodzki bobrownicki

Był synem Antoniego i Joanny Marianny ze Starorypińskich. W 1790 r. występował jako wiceregent grodzki bobrownicki. Prawdopodobnie nie posiadał majątków w ziemi dobrzyńskiej.

Żonaty z Marianną Napiórkowską, pozostawił syna Jana Nepomucena Bonifacego, żonatego z z kolei z Antoniną Alojzą Wiercińską.

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; P. Gałkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: 1999, s. 64-65; *Genealogia*, s. 103; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13773/9> | 2014; PRS, s. 123; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 323.

ŁEMPICKI IGNACY ALEKSANDER h. Junosza (*1802 r. †29 IX 1876 r. w Dreźnie), ziemianin, prawnik, oficer powstania 1830/1831 r.

Był synem Józefa (1745-1829), chorążego wyszogrodzkiego, szambelana króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, posła na sejmy: 1776, 1784 i 1791 r., i Urszuli hr. Mikorskiej h. Ostoja. W dniu 9 paździer-

nika 1820 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, który ukończył w 1823 r. z tytułem magistra praw. W 1839 r. nabył do Skarbu Państwa skonfiskowane Janowi Piwnickiemu dobra Płonne (Płonne, Łubki, Rodzone), które posiadał do 1876 r. Posiadał także pałac w Dreźnie, gdzie często przebywał.

W kampanii 1831 r. w stopniu porucznika wziął udział w wyprawie na Litwę, jako adiutant połowy gen. Antoniego Giełguda. Nie mógł zapobiec zastrzeleniu Giełguda przez polskiego oficera, który podejrzewał generała o zdradę. Za udział w wojnie odznaczony został Złotym Krzyżem *Virtuti Militari*.

Po upadku powstania nie wyjechał na emigrację. Wrócił z Prus Wschodnich i gospodarzył w dobrach Noskowo oraz Płonne w ziemi dobrzyńskiej. Był członkiem Towarzystwa Rolniczego powiatu lipnowskiego. Ożeniony z Marią hr. Tyszkiewiczówną-Łochojską h. Leliwa (1816-1891), córkę napoleońskiego generała Tadeusza Tyszkiewicza, pozostawił dzieci: Marię, poślubioną w 1868 r. za Wojciecha Morawskiego h. Drogosław; Józefa, właściciela Płonnego oraz Władysława (1854-1933), dziedzica Balwierzyszek, ożenionego w 1886 r. z Aleksandrą Katarzyną Stanisławą hr. Kossakowską h. Ślepowron.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 305-306; Czas 1876, nr 225, 230; *Genealogia*, s. 104; Gerber, *Studenci*, s. 128; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13700/9> I 2014; Krajewski, *Ostatnie chwile*, s. 58; Krajewski, *Usque ad finem*, s. 147-148; *Księga pamiątkowa w 50-letnią rocznicę powstania 1830 roku*, (b.m.r.w.), s. 84; *Lista członków TR*, s. 84; PRS, s. 123; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 326; Żychliński, *Księga*, t. 9, s. 66, t. 14, s. 232.

ŁEMPICKI JAN PAWEŁ h. Junosza (*1790 †5 VIII 1853 r.), właściciel ziemski, radca

Był synem Felicjana i Julianny ze Starorypińskich. Po ojcu odziedziczył Godziszewy pod Rypinem. W 1826 r. od jedynej siostry wykupił jej część na Godziszewach, a w latach następnych części pozostałe i stał się przez jedynym właścicielem tego majątku: w 1828 r. kupił posiadłość od Piotra Czermińskiego, zaś w 1834 r. nabył majątek należący do Zakrockich, w 1837 r. natomiast niewielkie działki należące do Nikodema i Jana Czermińskich. Dodatkowo w 1819 r. od stryja Franciszka otrzymał współwłasność nieodległych Pręcdek, którą odstąpił swojej siostrze, Mariannie w 1826 r.

Godziszewami zajmował się radca, bowiem on mieszkał gdzie radcą Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego.

Ożeniony z Wiktoria z Wiercińskich, pozostawił dwóch synów i pięć córek. Wdowa po nim w 1855 r. sprzedała Godziszewy za sumę 110 tys. złp Józefowi Cieleckiemu.

AWKW Rypin, KHip. Godziszewy; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; *Genealogia*, s. 103; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1615; *Okolice Rypina*, s. 675, gdzie tylko pierwsze imię; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 3: 2006, s. 57; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322.

ŁEMPICKI JAN h. Junosza (XVIII/XIX w.), właściciel ziemski

Był synem Franciszka i Katarzyny z Kuczkowskich. Po ojcu otrzymał Uniechowo i część Nasiegniewa. W

1821 r. Uniechowo sprzedał swemu bratu, Klemensovi.

Ożeniony prawdopodobnie z Joanną Kuczkowską.

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 309; *Genealogia*, s. 102; PRS, s. 123.

ŁEMPICKI JAN NEPOMUCEN BONIFACY h. Junosza (*ok. 1790 r. †5 VIII 1853 r. w Lublinie), właściciel ziemski, pułkownik wojska polskich, radca Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego w Płocku, referendarz stanu

Był synem Ignacego, wiceregenta grodzkiego bobrownickiego i Marianny z Napiórkowskich (zm. 24 X 1826 w Godziszewach). Po ojcu odziedziczył części na Godziszewach, a w latach 20. i 30. XIX w. wykupił od drobnej szlachty pozostałe części na Godziszewach. W 1819 r. od stryja Franciszka otrzymał współwłasność wsi Pręczi pod Rypinem. Dobra te w 1826 r. sprzedał siostrze, Mariannie z Łempickich Dembińskiej (zm. 1845). Potem posiadał wieś Strojeszyn.

W karierze wojskowej doszedł do stopnia pułkownika wojsk polskich, a za udział w walkach otrzymał Order *Virtuti Militari* oraz Order św. Stanisława. Po zaszczytach wojskowych pełnił urząd radcy Dyrekcji Szczegółowej Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego Guberni Płockiej, stąd mieszkał w Płocku.

Ożeniony w dniu 20 września 1818 r. z Antoniną Alojzą Wiercińską, pozostawił dwóch synów: Konstantego i Karola oraz córki: Natalię i Felicję.

W 1855 r. wdowa po nim Godziszewy sprzedała za sumę 100 tys. złp Józefowi Cieleckiemu.

AWKW Rypin KHip. Pręczi; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; P. Gałkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska 1999, t. 6, s. 65; *Genealogia*, s. 103; Gałkowski-Piotrowski, *Rogowo*, s. 284; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13772/30> I 2014; *Lista właścicieli*, nr 165; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1615; *Okolice Rypina*, s. 675; PRS, s. 123; *Spis szlachty*, s. 138; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322; Świecki-Wybul, *Mazowsze*, s. 139, 162.

ŁEMPICKI JÓZEF h. Junosza (*1845 r. †XI 1918 r.), ziemianin, bibliofil

Był synem Ignacego (zm. 1876), oficera wojsk polskich i Marii hr. z Tyszkiewiczów h. Leliwa. Po śmierci ojca odziedziczył dobra Płonne (folwarki: Płonne, Łubki). Łubki przekazał siostrze, Marii Morawskiej.

Miejscowy nauczyciel i kierownik Szkoły Powszechnej w Płonnem, Kazimierz Wysocki miał zwierzać się siostrze M. Dąbrowskiej, Helenie Hepke o nim w następujący sposób: „Ów pan Łempicki za młodu stracił narzeczoną, zmarłą z gruźlicy. Będąc w niej zakochanym i bardzo po jej śmierci zrozpaczonym, złożył ślub, że się już nigdy nie ożeni. Ślub ten wykonał w ten oryginalny sposób, że wyrzekłszy się panien ze swej sfery, a nie mogąc snuć wytrwać w celibacie, brał sobie kolejno jedną po drugiej cztery siostry Rupińskie, córki swego włodarza, jako nałożnice... Z czwartą siostrą pan Łempicki miał syna Ludwika, którego zalegalizował i któremu cały swój majątek zapisał w testamentie...”.

W 1911 r. spisał testament, w którym właśnie przekazał swój majątek synowi, Ludwikowi. Zgromadził materiały budowlane na budowę dworu w Płonnem,

które jednak zostały skonfiskowane przez Niemców. W Płonnie gromadził wielojęzyczną bibliotekę, która została także zagrabiona przez Niemców w czasie drugiej wojny światowej. Utrzymywał szerokie kontakty z przedstawicielami świata nauki i kultury.

Miał brata Władysława.

Ożeniony z Pelagią Rupińską (zm. 1940), pozostawił jedyne, wspomnianego wyżej syna, Ludwika.

Pochowany w rodzinnej kaplicy grobowej na cmentarzu w Płonnie, którą sam wybudował.

AS Płonne, wycinek prasowy pt. *Noce i dnie Marii Dąbrowskiej w Płonnie* (bez daty); Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 306; *Genealogia*, s. 105; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13707/9> | 2014; PRS, s. 123.

ŁEMPICKI LUDWIK KAROL HENRYK h. Junosza (*20 VII 1905 r. †20 X 1939 r. w Rypinie), ziemianin, hodowca koni, tłumacz, kompozytor, koneser sztuki, działacz społeczny, ofiara zbrodni niemieckich (Ł 9)

Był jedynym synem Józefa i Pelagii z Rupińskich. Po śmieci ojca w 1918 r., w wieku 13 lat, stał się właścicielem majątku Płonne, który liczył 936 ha. Do czasu uzyskania pełnoletniości majątkiem zarządzał mecnas Adolf Suligowski. Od 1919 r. uczęszczał do Gimnazjum im. J. Zamojskiego w Warszawie. Następnie studiował na SGGW oraz na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Przejawiał duże zainteresowanie sztukami pięknymi. Zajmował się przekładami utworów poetyckich z języków francuskiego i niemieckiego na polski. Grał i komponował, korzystając przy tym z lekcji pianisty i pedagoga, prof. Henryka Melcer-Szczawińskiego.

Od 1928 r. sam prowadził majątek, a zarządcą był w nim Stanisław Hepke, mąż siostry Marii Dąbrowskiej, która w latach 1928-1930 przyjeżdżała do Płonno. Od 1929 r. jego majątek wziął w plenipotencję Henryk Święcicki h. Jastrzębiec (1892-1971) z Osiecin, znawca hodowli koni, gdzie pomyślnie prowadził gospodarstwo do 1939 r. W latach 30. XX w. był akcjonariuszem Cukrowni Ostrowite.

Razem z A. Suligowskim w 1925 r. Łempicki wystawił obok miejscowego kościoła pomnik poświęcony Janowi Dziewanowskiemu, bohaterowi bitwy pod Somosierrą w 1808 r. Był aktywnym działaczem Związku Ludowo-Narodowego i Polskiego Związku Zachodniego. Brał udział w pracach rypińskiego oddziału Związku Ziemian. W Płonnie był prezesem Ochotniczej Straży Pożarnej, gdzie fundował remizę. Był także znanym w Polsce hodowcą koni krwi szlachetnej.

We wrześniu 1939 r. zgłosił się ochotniczo do Wojska Polskiego, jednak po badaniach lekarskich nie został zmobilizowany i powrócił do Płonno. W dniu 20 października 1939 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy Selbstschutzu i osadzony w rypińskim więzieniu przy ul. Warszawskiej 20. Został zamordowany prawdopodobnie na rypińskim stadionie.

W 1928 r. ożenił się z Danutą Chrzanowską i zamieszkał na stałe w Płonnie. Nie pozostawił potomstwa.

AWKW Golub-Dobrzyń, KHip. Płonne; *Genealogia*, s. 105-106, gdzie błędne nazwisko prof. Melcer-Szczawińskiego jako „Mielcer” oraz inf., iż Dąbrowska zapraszana była do Płonno przez Łempickiego; Jasiewicz, *Lista*, s. 601; Krajewski, *Cukrownia*

Ostrowite, s. 18; M. Krajewski, *Płonne i okolice*, Toruń 1983, s. 14-15; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 63; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 25; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 122; Piotrowski, *Biogramy*, s. 168; Piotrowski, *Słownik*, s. 165; PRS, s. 123; W. Święcicka, J. Odrowąż-Pieniążek, *Święcicki Henryk j. Jastrzębiec*, [w:] *Ziemianie polscy XX wieku*, cz. 6, Warszawa 2002, s. 181-183; Witkowski, *Mordercy*, s. 125; *Ziemianie dobrzyńscy*, s. 383.

ŁEMPICKI MATEUSZ h. Junosza (*przed 1711 r. †po 1731 r.), właściciel ziemski

Jako pierwszy z tej rodziny nabył Pręczi, względnie ich część. W 1731 r. występował jako mieszkaniec tej wsi.

Ożeniony z Teresą Marszewską, pozostawił dwóch synów: Józefa i Teodora. Pręczi otrzymał najstarszy syn, Józef, który w 1747 r. występował już jako właściciel tej wsi.

P. Galkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: 1999, s. 62; PRS, s. 123.

ŁEMPICKI MICHAŁ h. Junosza (*1817 r. †po 1882 r.), zesłaniec syberyjski, emigrant

Był krewnym innego zesłańca syberyjskiego z tego rodu, Eugeniusza Łempickiego. Był członkiem Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Aresztowany w 1838 r., skazany został w 1839 r. na zesłanie na Syberię bez pozbawienia praw stanu. Przebywał w grupie Polaków w Iszymie. Ułaskawiony, na mocy manifestu carskiego w 1841 r., powrócił do kraju. Utrzymywał korespondencję z innym zesłańcem, Adolfem Januszkiewiczem. W latach 1846-1859 znalazł się na emigracji, gdzie był w kręgu filozofii Andrzeja Towiańskiego.

A. Januszkiewicz, *Listy z Syberii*, Warszawa 2003, s. 185, 187; PRS, s. 123.

ŁEMPICKI STANISŁAW h. Junosza (*ok. 1810 r. †po 1866 r.), ziemianin

W 1841 r. kupił od Tekli Trzcińskiej (Kaczyńskiej) część dóbr Tłubice.

Ożeniony przed 1834 r. z Emilią Trzcińską h. Pobóg, córką Jana i Klary z Rokickich, miał synów Romana, który 14 czerwca 1866 r. kupił od swego ojca część dóbr Tłubice, i Faustyna.

<http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=244396/7> | 2014, gdzie tylko syn Roman; Inf. I. Ciemiecki (Szwajcaria) z 12 XII 2012 r.; PRS, s. 123.

ŁEMPICKI SZYMON h. Junosza (*przed 1713 r. †1742 r. w Kowalkach), właściciel ziemski

Był synem Tomasza (?) i Zofii Szczuczanki. W 1730 r. od Elżbiety z Czapskich, córki Sebastiana, kasztelana chełmińskiego, wdowy po zmarłym Władysławie Łosiu, kasztelanie rypińskim, nabył znaczną część Kowalk pod Rypinem. W 1741 r. dokupił jeszcze dział, należący do Tomasza Sulkowskiego.

Ożeniony z Barbarą Wenedeyówną, pozostawił syna Antoniego, który odziedziczył dział w Kowalkach.

Zamordowany został przez sąsiada, Wojciecha Sielskiego na drodze do Kowalk. Pochowany w kościele pw. św. Trójcy w Rypinie.

AGAD, Księgi Grodzkie Bobrownickie, 1730, 1748; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 308; *Genealogia*, s. 103; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1625 2641, 2642, 2670; Mysłakowski, *Opowieści*, s. 141; *Okolice Rypina*, s. 676; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 3, s. 108; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322.

ŁEMPICKI TEODOR h. Junosza (*przed 1721 r. †przed 1789 r.), właściciel ziemski, wojski rypiński
Był synem Mateusza Łempickiego i Teresy Marszewskiej, właścicieli Pręcerek pod Rypinem. Po śmierci jego brata, Józefa, otrzymał ojcowiznę. W 1782 r. występował jako wojski rypiński. Prawdopodobnie wkrótce zmarł, gdyż w 1789 r. właścicielem Pręcerek był już Franciszek Łempicki.
Miał brata Józefa.

P. Galkowski, *Drobna szlachta okolic Rogowa w ziemi dobrzyńskiej*, Ziemia Dobrzyńska, t. 6: 1988, s. 62; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?m=NG&n=teodor+%B3empicki/10> I 2014; PRS, s. 123; *Urzędnicy*, nr 1801.

ŁEMPICKI TOMASZ h. Junosza (*ok. 1700 r.), właściciel ziemski, porucznik wojsk koronnych
Był synem Jana i Łucji Śluckiej. W 1728 r. nabył część majątku Giżynek. W 1736 r. nabył od Kazimierza Murzynowskiego połowę Nasiegniewa, Uniechowo i prawdopodobnie Zarzeczewo (1736), które miał nabyć od Kazimierza Murzynowskiego. Znany jest w źródłach jako porucznik wojsk koronnych.
Ożeniony w 1729 r. z Barbarą Raczyńską, córką Tomasza (II v. – Dziewanowska), pozostawił synów: Wojciecha; Franciszka; Jana, kanonika katedralnego płockiego; Szymona i Mateusza, którzy majątek ojca podzielili między siebie.

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 300; *Genealogia*, s. 100, gdzie piąty syn – Szymon, a nie Maciej; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13537/10> I 2014; *Lauda*, s. 346; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 214; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322, gdzie inf. o nabyciu tych dóbr, jednak bez Zarzeczewa oraz jeszcze dwóch innych synów: Kazimierza i Macieja; Żychliński, *Księga*, t. 9, s. 70.

ŁEMPICKI WOJCIECH ADALBERT h. Junosza (*ok. 1740 r. †1811 r. w Nasiegniewie), komornik graniczny ziemi dobrzyńskiej, wiceregent ziemi dobrzyńskiej, poseł na sejm
Był synem Tomasza i Barbary z Raczyńskich. W 1789 r. po ojcu posiadał Nasiegniewo i część Zarzeczewa. Prawdopodobnie posiadał również Moszczonno k. Kikoła. W latach 1759 i 1766 występował jako wiceregent ziemski dobrzyński. W latach 1773-1781 był komornikiem granicznym ziemi dobrzyńskiej. W 1775 r. został wybrany posłem na sejm.
Ożeniony z Antoniną Cetnowską (zm. 1821 w Nasiegniewie), pozostawił syna Wojciecha Antoniego, któremu przekazał w 1798 r. cały swój majątek, wyceniony wówczas na sumę 100 tys. złp. Ten ostatni w 1802 r. odkupił od kuzyna, Jana Łempickiego, syna Franciszka drugą część Zarzeczewa, oznaczoną w księdze wieczystej jako „Zarzeczewo lit. B”.

AWKW Włocławek, KHip. Dobra ziemskie Zarzeczewo Lit. A i B wraz z przyległościami, lata 1834-1927, t. 1, dział II; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 300; *Genealogia*, s. 100-101; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=13544/10> I 2014, gdzie tyl-

ko pierwsze imię; *Lauda*, s. 340, 344, 345, 347; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 214-215; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 322.

ŁEMPICKI WOJCIECH ANTONI h. Junosza (*ok. 1768 r. †11 VII 1848 r. ?), ziemianin

Był synem Wojciecha i Antoniny z Cetnowskich. W 1798 r. otrzymał od ojca część Nasiegniewa i Zarzeczewa. W 1832 r. sprzedał Zarzeczewo Stare (lit. A) synowi Stanisławowi, a Zarzeczewo Nowe (lit. B) – synowi Feliksowi. Każdy z nich miał zapłacić ojcu po 50 tys. złp. W związku z tym, iż synowie nie dotrzymali umowy, w 1837 r. przepisał Zarzeczewo ponownie na siebie, a dwa lata później przekazał majątek synowi Atanazemu Florianowi, z obowiązkiem spłacenia pozostałego rodzeństwa, sam pozostając dożywotnim właścicielem tych dóbr. W zapisie tym pozbowiono majątku Eugeniusza, który przebywał na zesłaniu.
W 1834 r. Nasiegniewo sprzedał Stanisławowi Miączyńskiemu.

W 1841 r. jako dożywotni właściciel Zarzeczewa, wdzierżawił je córce Joannie za okres 10 lat, która w 1843 r. odstąpiła dzierżawę bratu Eugeniuszowi, który rok wcześniej powrócił z zesłania syberyjskiego, za co ten ostatni zobowiązał się wypłacić Joannie i dwom innym siostrzom: Bogumile i Tekli sumę 450 rubli w srebrze i wyremontować dwór w Zarzeczewie Starym. W 1844 r. Zarzeczewo wraz z Kępą na Wiśle sprzedał jego syn Anatazy Józefie z Sumińskich (córce Tomasza Sumińskiego i jego drugiej żony, Marty Marianny z Mioduskich h. Radwan) i Tadeuszowi Wilczewskiemu von Tallen z Brodnicy. Nowi właściciele nabyte dobra zapewne wypuścili w dzierżawę, a Łempiccy dalej mieszkali w Zarzeczewie.

Ożeniony z Joanną, córką Wincentego Kuczkowskiego, właściciela Złowodów i Kurowa, pozostawił synów: Feliksa Jana (1803); Ludwika Stanisława (1806); Stanisława Grzegorza (1809); Eugeniusza Jana (1811); Anatazego Floriana (1813) oraz córki: Kryspinę Sabinę (1804); Mariannę Anielę (1810); Joannę Paulę (1814); Bogusławę (1815), Teklę Jadwigę (1817).
Pochowany w katakumbach w skępskim Borku.

AWKW Włocławek, KHip. Dobra ziemskie Zarzeczewo, dział IV, s. 82; *Genealogia*, s. 101, gdzie mylnie inf.: 1. żona jego Anna, zamiast Joanna; 2. synów tylko trzech: Feliks, Stanisław, Eugeniusz, zamiast pięciu; 3. nowa nabywczyni Zarzeczewa, Józefa z Sumińskich Wilczewska była córką Tomasza (1764-1823), a nie Antoniego hr. ze Zbójna; 4. „majątek przepisał bliżej nieznanemu Anatazemu Łempickiemu” jako że był to jego syn; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=238108/16> II 2014; *Lista właścicieli*, nr 306, 307; PRS, s. 123; RZD, t. 2, cz. 2, s. 214-216, gdzie niepewna raczej inf., że jego najstarszym synem był Piotr; *Spis szlachty*, s. 137; Tablica inskrypcyjna w kościele w Skępem (częściowo zachowana).

ŁOCHOCKI ERAZM h. Junosza (*ok. 1520 r. †4 IV 1604 r.), właściciel ziemski, sędzia ziemski dobrzyński, kasztelan słoński

Ojciec jego pochodził z Łochocina w Lipnowskim. W 1557 r. występował jako dziedzic Biernacic, Niedźwiedzia, części Ciepienia, a w 1564 r. Kawna w ziemi dobrzyńskiej. W dniu 15 stycznia 1553 r. został sędzią ziemskim dobrzyńskim i był nim do 17 października 1566 r. W dniu 15 października 1568 r. awansował na

kasztelana słońskiego i pozostawał nim do 30 grudnia 1601 r.

Ożeniony z Elżbietą Czerską v. Kryską h. Prawdzic, miał syna Aleksego i kilka córek. Jego rodzonymi braćmi byli: Piotr, stolnik dobrzyński, i Wojciech, żonaty z Żelską (bezdzietny). Stryjecznymi braćmi Erazma byli natomiast: Wojciech, cześnik dobrzyński, słynny rycerz-siłacz, i Stanisław, ożeniony z Łękowską.

AGAD, MK 148, k. 271; Biliński, *Szlachta*, s. 106; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 342; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=14504/10> I 2014; *Matr. sum.*, t. 5, nr 5979; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 249; Paprocki, *Herbarz*, s. 21, gdzie żona jego – Czerska; PRS, s. 123, Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 344; *Urządnicy*, nr 1620, 1815.

ŁOCHOCKI JAN h. Junosza (XV w.), właściciel ziemski

Zapoczątkował ród Łochockich z Łochocina w pow. lipnowskim. W 1434 r. podpisał przyrzeczenie ziemi dobrzyńskiej, dane Władysławowi Jagielle obioru królem jego syna, Władysława.

Synem Jana był również Jan, w 1453 r. student Uniwersytetu Krakowskiego, a następnie w 1463 r. pisarz biskupa włocławskiego.

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 342; Paprocki, *Herbarz*, s. 321; PRS, s. 123.

ŁOCHOCKI KAZIMIERZ h. Junosza (†1710 r. w Skępem), podsędek dobrzyński, stolnik dobrzyński, sędzia ziemski dobrzyński, marszałek sejmiku lipnowskiego, poseł na sejm, kolator kościołów na ziemi dobrzyńskiej

Karierę polityczną rozpoczął w 1667 r. od deputata do rachunków czopowego. W dniu 15 września 1673 r. został podsędkiem dobrzyńskim i był nim do 10 września 1688 r., kiedy został stolnikiem dobrzyńskim. W 1680 r. występuje jako komisarz do rachunków poborowych. W dniu 2 maja 1691 r. został sędzią ziemskim dobrzyńskim, po awansie Jana Pawła Sierakowskiego. Sędzią dobrzyńskim był do 4 kwietnia 1708 r.;

W 1688 r. był deputatem na Trybunał Koronny, a w 1697 r. posłował na sejm z ziemi dobrzyńskiej. W 1697 r. sejmik lipnowski wybrał go swoim marszałkiem. W 1703 r. posłował jako konsyliarz do króla szwedzkiego w sprawie wyrządzonych szkód przez wojska szwedzkie. W 1704 r. występował jako komisarz *ad latus*. W tym samym roku był „delegowany do boku Augusta II”.

Był kolatorem Klasztoru Ojców Karmelitów w Oborach. Dla tego domu zakonnego darował 300 tynfów z procentem.

AGAD, Księgi grodzkie brzeskie 18, k. 66v, MK 238, k. 42; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 343; *Lauda*, s. 69, 79, 81, 86, 129, 138, 170, 174, 173, 207, 208, 214, 216, 245; PRS, s. 123; Smoleński, *Kościół*, s. 65; Taczyński, *Reprezentacje dobrzyńskie*, s. 166-167; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 345; *Urządnicy*, nr 1587, 1631, 1682.

ŁOCHOCKI KAZIMIERZ h. Junosza (†1724 r.), stolnik dobrzyński, chorąży dobrzyński, kasztelan dobrzyński, starosta osiecki, deputat na Trybunał Koronny

Był synem Stanisława (zm. 1724) i Apolinary Unimierskiej. W 1713 r. został stolnikiem dobrzyńskim, którą to godność uzurpował sobie Chelmiecki. W 1716 r. awansował na chorążego dobrzyńskiego. W 1724 r. został kasztelanem dobrzyńskim, a następnie starostą osieckim. W 1722 r. był deputatem na Trybunał Koronny. W 1733 r. wraz z całą ziemią dobrzyńską podpisał elekcję S. Leszczyńskiego.

W sprawach majątkowych potwierdził układ z Towiańskim i w 1738 r. nabył Nieborów od Lubomirskich. Mimo zezwolenia nie cedował starostwa osieckiego. W 1735 r. sejmik dobrzyński przyjął jego skargę i wstawił się o „zwrot dwóch ludzi, porwanych mu do Berlina”. Rok później skarżył się na tym samym sejmiku, że straż skarbowa zabrała mu sól.

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 343; *Lauda*, s. 285, 290, 293; Paprocki, *Herbarz*, s. 321; PRS, s. 123.

ŁOCHOCKI STANISŁAW h. Junosza (*1686 r. †15 VIII 1738 r.), właściciel ziemski, stolnik dobrzyński, chorąży dobrzyński, kasztelan dobrzyński

Pochodził z Łochocina w pow. lipnowskim. Był synem Stanisława (zm. 1724) i Apolinary Unimierskiej. Wraz z ziemią dobrzyńską podpisał elekcję króla Jana Kazimierza.

W dniu 4 stycznia, po śmierci A. Nieborskiego, otrzymał awans na stolnika dobrzyńskiego. Na tym stanowisku pozostał do 18 kwietnia 1716 r., awansując wtedy na chorążego dobrzyńskiego. W dniu 4 maja 1724 r. awansowany był z chorążego dobrzyńskiego na kasztelanię dobrzyńską i był nim do 15 sierpnia 1738 r.

Z małżeństwa z Teofilą Rydzyńską z Werbna pozostał synów: Jana Józefa, Józefa Gabriela i Wojciecha Grzegorza.

AGAD, Sig. 26, k. 67v; Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 342-343; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=14492/10> I 2014; Paprocki, *Herbarz*, s. 321; PRS, s. 123; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 345; *Urządnicy*, nr 1394, 1444

ŁOCHOCKI WOJCIECH, zw. Szalą, h. Junosza (*ok. 1520 r. †przed 1584 r.), właściciel ziemski, cześnik ziemi dobrzyńskiej

Był synem Szymona z Łochocina, skarbnika dobrzyńskiego (1521), zm. w 1580 r. W 1564 r. kupił wieś Obory z 6 łanami. Posiadał także sąsiedni Głębocek. Pełnił urząd cześnika dobrzyńskiego. W działalności publicznej zasłynął z tego, że organizował zjazdy rycerstwa w Lipnie. B. Paprocki w *Herbach rycerstwa polskiego* napisał o nim: „Był to mąż takowej czerstwości, że we zbroi jako do potrzeby (wojennej – dop. MK), konia przeskakiwał. Dwiema chłopom kazał sobie trzymać ręcznik, jako mogli najwyżej podnieść, on w ostrogach, tak jako na koniu siedział, w pancerzu, przez którego rzadko chodził, przeskoczył (...) Był mąż silny i serca wielkiego”.

Wieś Obory posiadał do 1568 r., kiedy od jego syna, Marcina nabył Łukasz Rudzowski.

Żonaty z nieznaną z imienia Żelską (?).

Boniecki, *Herbarz*, t. 15, s. 342; *Guldon, Mapy*, s. 51, 60; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=14484/10> I 2014; Kozierowski, *Nazwy*, s. 302; Krajewski, *Kościół*, s. 14; Krajewski, *Na*

powstanie, s. 8; W. Mąkowski, *Pan Wojciech Łochocki z Łochocina*, Głos Mazowiecki 1934, nr 12, 13; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 249, gdzie identyczny zapis z Paprockiego, jednak bez podania tegoż źródła; Paprocki, *Herbarz*, s. 322, w innych źródłach niedokładny cytat z tegoż; Pawiński, *Źródła*, s. 291; PRS, s. 123; SGKP, t. 7, s. 342; Smoleński, *Kościół*, s. 8, 53; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 368; *Urzędnicy*, nr 1409a.

ŁOCHTIN STEFAN (*24 III 1911 r. w Rypinie †26 XI 1962 r. w Londynie), prawnik, dziennikarz, uczestnik drugiej wojny światowej

Był synem Aleksandra i Elżbiety Trzczińskiej. W 1928 r. ukończył Państwowe Gimnazjum Męskie im. J. I. Kraśzewskiego w Białej Podlaskiej. W latach 1928-1931 studiował na Wydziale Elektrycznym i Mechanicznym Politechniki Warszawskiej, a od 1931 r. na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1933 do 1939 kontynuował studia na Wydziale Prawa i Nauk Społecznych Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Od 1931 r. należał do Polskiej Korporacji Akademickiej Aquilonia. W 1935 r. został prezesem Koła Wileńskiego Obozu Wielkiej Polski i Młodzieży Wszepolskiej. Był działaczem Stronnictwa Narodowego, za co internowany był w obozie w Berezie Kartuskiej.

Karierę dziennikarską rozpoczął w „Dzienniku Wileńskim”. Publikował w prasie narodowej: „Warszawskim Dzienniku Narodowym”, „Kurierze Poznańskim”, „Orędowniku”, „Słowie Pomorskim”. Od 1938 r. był redaktorem wileńskiego „Głosu Narodowego”.

Walczył w kampanii wrześniowej 1939 r. jako podporucznik rezerwy artylerii. Po jej zakończeniu przedostał się do Wojska Polskiego we Francji, gdzie służył w 2. Dywizji Strzelców Piesznych. Walczył w kampanii francuskiej przeciw Niemcom. Potem był internowany wraz z dywizją w Szwajcarii, gdzie w 1943 r., we Fryburgu, ukończył studia prawnicze i uzyskał tytuł magistra prawa.

Po wojnie współpracował z „Myślą Polską” oraz działał w Stronnictwie Narodowym, z którego wystąpił w 1957 r. Był współpracownikiem Sekcji Polskiej Radia BBC, „Dziennika Polskiego”, „Wiadomości” i innych pism emigracyjnych. W redakcji *Daily Express* pracował jako ekspert do spraw sowieckich. W latach 1951-61 współpracował z Agencją Reutersa. Był wiceprezesem Związku Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej w Londynie.

Napisał kilka książek, m. in.: *Metody sowietyzacji w krajach Europy środkowo-wschodniej* (1943), *Sąsiad naszego niebezpiecznego sąsiada. Sowiety a Chiny 1945-54* (1954), *The Soviet Conquest in Central and Eastern Europe* (1954).

Został odznaczony francuskim *Croix de Guerre* i brytyjskim *War Medal 1939-45 Star*.

Pochowany na cmentarzu North Sheen.

Encyklopedia polskiej emigracji, t. 3, pod red. K. Dopieraty, Toruń 2004; *Lista członków P. K! A. Aquilonia 1915-1939*, <http://aquilonia.pl/index.php/o-nas/nasi-poprzednicy.html> 14 VIII 2013; *Myśl Polska* 1962, nr 23, z 15 grudnia.

ŁOŚ STANISŁAW h. Dąbrowa (*ok. 1530 r. †12 IV 1584 r.) właściciel ziemski, kasztelan dobrzyński

Był synem Andrzeja Łosia z Wrotnowa. W 1564 r. posiadał 2-łanowy grunt w Ruszkowie k. Trąbina obok

innych szlachciców zagrodowych: Wojciecha Galińskiego h. Szeliga i Macieja Nasiegniewskiego h. Jastrzębiec.

W dniu 11 września 1577 r. został kasztelanem dobrzyńskim i był nim do 11 stycznia 1583 r.

Zonaty z Dorotą Radzikowska z Radzik h. Ogończyk.

AGAD, MK 115, k. 346v-347, 129, k. 462; Boniecki, *Herbarz*, t. 16, s. 18; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=17183/10> 1 12014; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 268; *Polska w XVI wieku*, s. 300; PRS, s. 124; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 368; *Urzędnicy*, nr 1748.

ŁOŚ WŁADYSŁAW h. Dąbrowa (*ok. 1670 r. †11 XII 1712 r. w Radowiskach) właściciel ziemski, stolnik płocki, marszałek sejmiku dobrzyńskiego, kasztelan rypiński, poseł na sejm

Był synem Kazimierza i Katarzyny z Bąkowskich h. Ryś. Najpierw posiadał dobra Radowiska w pow. wąbrzeskim. W 1694 r. wymieniany jest jako właściciel Czarnego w Lipnowskim. W początkach XVIII w. mógł być w posiadaniu większej części Kowalk pod Rypinem.

W 1662 r. jako stolnik płocki, był marszałkiem sejmiku ziemi dobrzyńskiej, zaś w 1665 r. jako poseł na sejm tzw. marcowy. W 1707 r. wzmiankowany jest jako kasztelan rypiński.

Ożeniony z Elżbietą Hutten-Czapską h. Leliwa (ok. 1670-1736), pozostawił córkę Wiktorię i być Konstancję za Janem Pawłem Orłowskim h. Lubicz. Wdowa po nim sprzedała Kowalki Szymonowi Łempickiemu, synowi Tomasza.

AGAD, Księgi Grodzkie Bobrownickie, sygn. 17; Boniecki, *Herbarz*, t. 16, s. 19-20; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=17114/11> XI 2013; *Lauda*, s. 34, 42; Mysłakowski, *Materiały*, nr 1631; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 268-270; *Okolice Rypina*, s. 676, podaje nadto imię - Jan; PRS, s. 124; RZD, t. 2, cz. 2, s. s. 24; t. 2, cz. 3, s. 107-108, gdzie inf., iż pozostawił także syna Józefa; Uruski, *Rodzina*, t. 9, s. 369.

ŁOZIŃSKI WŁODZIMIERZ (*21 II 1932 r. w Rypinie), dziennikarz (Ł 10)

Syn Stanisława i Zofii z Wieluńskich. Szkołę powszechną zaczął w Rypinie (1939), w okresie okupacji kontynuował tajną naukę w domu oraz przymusowo pracował (1942-1945). Otrzymał świadectwo ukończenia szóstej klasy Szkoły Powszechnej w Rypinie (1945). Ponadto ukończył Państwowe Gimnazjum i Liceum w Rypinie (1945-1948), Państwowe Liceum Ogólnokształcące nr 5 w Bydgoszczy (1948-1950) oraz Uniwersytet Warszawski (1950-1956), gdzie otrzymał tytuł zawodowy magistra dziennikarstwa.

Z przedwojennego i wojennego okresu edukacji wspominał w 2005 r. rypińskich nauczycieli: Helenę Smolińską i Arama Musjana, którzy z narażeniem życia uczyli języka polskiego, historii i matematyki w miejscu przymusowej pracy w czasie drugiej wojny światowej jako pomocnik laboranta w miejscowej aptece. H. Smolińska szczęśliwie uniknęła rozstrzelania jesienią 1939 r. A. Musjan – imigrant z Armenii po pierwszej po wojnie światowej, znakomity dr farmacji. Pracował jako redaktor działu publicystyki w Polskim Radio Warszawa (1953-1955), w Rozgłośni Polskiego Radia w Białymstoku jako redaktor (1956-1963), szef

programu i dodatkowo zastępca redaktora naczelnego Gazety Białostockiej (1961-1963) w Telewizji Polskiej (1963-1966), jako kierownik redakcji ekonomicznej w Warszawie, w TVP Warszawa, w Naczelnej Redakcji Publicystyki (1966-1968), jako zastępca redaktora naczelnego w TVP Warszawa, w Naczelnej Redakcji Programów Oświatowych i Naukowych (1968-1969), jako naczelny redaktor w TVP Warszawa, jako członek Prez. Kom. ds. Radia i Telewizji i dyrektor generalny TVP. Był korespondentem Trybuny Ludu i RTV w Skandynawii (1974-1977), korespondentem „Trybuny Ludu PR”, Kuriera Polskiego, „Expressu Wieczornego” w USA i Kanadzie (1977-1986). Pracował w redakcji „Trybuny Ludu” (1986-1989), gdzie był członkiem kolegium i komentator zagraniczny. Pracował przy „Okrągłym Stole” (II 1989-V 1989), gdzie był członkiem obrad zespołu środków masowego przekazu, był rzecznikiem prasowym Prezydenta RP Wojciecha Jaruzelskiego, w randze podsekretarza stanu (1989-1990) był współpracownikiem gen. Wojciecha Jaruzelskiego w opracowywaniu dokumentacji historycznej (1991-1993). Był współzałożycielem i organizatorem współpracy międzynarodowej Wyższej Szkoły Menedżerskiej w Legnicy (1995-2005) i jednocześnie współpracownikiem kilku czasopism np. tygodnika „Przeгляд” i miesięcznika „Dziś”. Należał do PZPR (1955-1974), będąc członkiem do wyjazdu na placówkę korespondenta zagranicznego. Od powrotu i objęcia funkcji rzecznika prezydenta – bezpartyjny.

Jest autorem m. in. publikacji: *Monografia gospodarcza województwa białostockiego* (1961); *Potrzeba telewizji kolorowej – esej* (1970); *Stan wojenny, dlaczego?* – wspólnie z gen. Wojciechem Jaruzelskim i Markiem Jaworskim (1993); *Potop'97 – relacje z największej powodzi w Polsce* (Wrocław 1998) oraz kilkaset audycji radiowych, programów telewizyjnych i kilka tysięcy artykułów prasowych o tematyce międzynarodowej (1953-2001).

Odznaczony Krzyżami Oficerskim i Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, dwukrotnie „Srebrnym Ekranem” za programy telewizyjne, dwukrotnie nagrody Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich za publicystykę międzynarodową.

Gałkowski-Piotrowski, *Rypin, w latach wojny*, s. 327; *Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, Warszawa 1989, s. 756; *ZKZD 2005*, s. 143-144.

ŁUKASZEWSKI ANTONI (XIX w.), powstaniec 1863 r., Sybirak

Na stałe zamieszkiwał w Rypinie, mimo iż posiadał obywatelstwo „pruskie”. W 1863 r. trafił do oddziału partyzanckiego Franciszka Kowalkowskiego. Za udział w powstaniu, na mocy wyroku sądowego z 13 stycznia 1864 r., skazany został na trzyletni pobyt w rotach aresztanckich w głębi Rosji. Po odbyciu kary miał być odesłany do Prus, bez prawa powrotu do Królestwa Polskiego.

Bukowski, *Pomorze*, s. 164; Krajewski, *Posiew wolności*, s. 303; Krajewski, *Powstanie między Skrwą a Drwęcą*, s. 95, 231; Lisowski, *Powstanie*, s. 192.

ŁUKOWSKA-KOPCEWICZ ANTONINA h. Dołęga (*1912 r. †23 IV 1965 r. w Warszawie), nauczycielka matematyki w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie (Ł 11)

Była córką Stefana (1877-14 I 1961) i Marty ze Skibickich (1885-24 II 1972). Po ukończeniu szkoły powszechnej, uzyskała kwalifikacje do nauczania matematyki w szkołach. W latach 1950-1964 była nauczycielem matematyki w Liceum Pedagogicznym w Wymyślinie. W latach 1960-1965 była wychowawczynią piszącego te słowa: „Prof. Antonina Łukowska przez pięć lat była moją wychowawczynią. Uczyła matematyki i w liceum, obok prof. Heleny Talarek, należała do nauczycieli niezwykle sumiennych a przy tym wyjątkowo wymagających. Była jednocześnie sprawiedliwa w ocenach, życzliwa dla wszystkich, choć lepsze „względy” mieli ponoć u niej chłopcy. W 1963 r. razem z prof. Bolesławem Tymowiczem zorganizowała dla nas obóz narciarski w Zakopanem. Dla wielu był to pierwszy pobyt w górach. Wróciliśmy w ostatnich dniach marca tego roku wyjątkowo opaleny, co było wtedy szczególnym powodem do dumy. W klasie maturalnej dowiedzieliśmy się o jej chorobie. Zmarła w Warszawie w dniu 23 kwietnia 1965 r. w wieku zaledwie 53 lat Klasy maturalne odbywały wtedy kolejny tydzień praktyk szkolnych. O jej pogrzebie powiadomiani byliśmy za pośrednictwem szkół, gdzie odbywaliśmy ostatni tydzień praktyk. W kwietniowe popołudnie pojechałem na pogrzeb swojej Wychowawczynie ze szkoły w Głowińsku pod Rypinem. W Liceum mówiło się, iż osierociła klasę V b...”.

Miała dwóch braci: Ludwika, zmarłego w wieku niemowlęcym (1920-1921), i Jana Zachariasza, uczestnika konspiracji antyhitlerowskiej, zamordowanego w wieku 30 lat, w 1944 r. w obozie koncentracyjnym w Mauthausen-Gusen.

W 1962 r. wyszła za Jana Kopcewicza (1905-19 VI 1970), także nauczyciela szkół średnich.

Zmarła po ciężkiej i stosunkowo krótkiej chorobie. Pochowana w rodzinnym grobowcu na cmentarzu w Skępem (prawa, druga aleja).

Drzewiecki, *Moje życie*, s. 161; Krajewski, *Alma Mater*, pass.; Krajewski, *W sercu tej ziemi*, s. 52; Krajewski, *U źródeł wiedzy*, s. 45, 104; PRS, s. 125; Tablice inskrypcyjne na grobowcu-katakumbie w Skępem.

ŁUKOWSKI BONIFACY, przybr. nazw. „Leon Rogalski” h. Dołęga (*1 VI 1911 r. w Mleczówce k. Skrwilna †1 V 1986 r. w Katowicach), nauczyciel, instruktor ZHP, komendant Hufca ZHP Rypin, uczestnik konspiracji antyhitlerowskiej (Ł 12)

Był synem Jana i Katarzyny z Walasiewiczów. W latach 1935-1936 był płatnym nauczycielem „od przepracowanych godzin” w szkołach w Okalewie i Przywitowie w byłym pow. rypińskim. Mieszkał na stałe u rodziców w Mleczówce. Organizował obozy i drużyny harcerskie. W 1934 r. w stopniu ćwika zorganizował drużynę harcerzy w Okalewie. W 1935 r. był na obozie koło Tomaszowa Mazowieckiego. Latem 1936 r. wraz z Jerzym Brudnickim, pod patronatem starosty rypińskiego, Wodnickiego, zorganizował trzytygodniowy obóz dla zastępowych w Skrwilnie. W 1937 r. otrzymał stałą pracę w 7-klasowej Publicznej Szkole Po-

wszechnej w Rypinie. Jednocześnie pełnił obowiązki komendanta Hufca Harcerzy w Rypinie w stopniu podharcymistrza, po swoim poprzedniku A. Jelonkiewicz, nauczycielu miejscowego gimnazjum. Nominację na stopień podharcymistrza otrzymał zgodnie z „Listem mianowania” L. 1308 Naczelnika Harcerzy z dnia 27 czerwca 1936 r. Następnie prowadził drużynę harcerską przy szkole nr 1 w Rypinie. Latem 1937 r. był organizatorem obozu dla zastępowych i drużynowych nad jeziorem k. Szczutowa, wizytowanym przez ówczesnego starostę rypińskiego, Wojciechowskiego. Także w 1937 r. brał udział jako instruktor w obozie Chorągwi Mazowieckiej k. Lidy nad Niemnem. W latach 1938-1939 organizował obozy pod namiotami k. Szczutowam, zakupionymi przez starostwo rypińskie. W latach 1937-1939 był komendantem Hufca ZHP Rypin.

Rozwijał w pow. rypińskim ruch przyjaciół harcerstwa. Na czele utworzonego zarządu Obwodu Kół Przyjaciół Harcerstwa stanął inspektor szkolny, Michał Cezak. Utworzył i zorganizował siedzibę komendy Hufca Harcerskiego, która mieściła się, wraz z magazynem, przy Szkole Powszechnej nr 1 w Rypinie.

W połowie sierpnia 1939 r., na wezwanie starosty Wojciechowskiego, oddał grupę harcerzy-rowerzystów jako łączników starosty z oddziałami wojsk poruszającymi się na terenie pow. rypińskiego. W dniu 6 sierpnia mianowany został kierownikiem biura obrony przeciwlotniczej miasta. Po zajęciu miasta przez wojska niemieckie przeniósł się do Warszawy, gdzie pełnił różne funkcje w obronie przeciwlotniczej-gazowej. Po kapitulacji stolicy powrócił do Rypina i tu pod zmienionym nazwiskiem zorganizował konspiracyjny hufiec harcerski „Nietoperze”. W jego składzie występowały m. in.: Roman Dąbrowski, Kazimierz Gutkowski, D. Skurski, J. i K. Zalewscy, Józef Kaszewski, Henryk Dedoński i Szalkowski.

Od stycznia 1940 r. prowadził tajny komplet nauczania we wsi Mleczówka w pow. rypińskim. Poza pobytem u rodziców, ukrywał się u rodziny Raszkowskich w Stępowie-Zawadzie, a także u Stanisława Arenta w Okalewie. W końcu marca 1941 r., wskutek narastającego terroru ze strony okupanta hitlerowskiego, rozwiązał tajny hufiec harcerzy i wydał jego członkom zalecenia wstąpienia w szeregi konspiracyjnego Związku Walki Zbrojnej. S. Arent, ostrzeżony przez Niemkę Lentzową z Płociczna o poszukiwaniu Łukowskiego, wystawił mu dokumenty na nazwisko „Leon Rogalski” z zawodu młynarz i skierował do Generalnego Gubernatorstwa. Łukowski udał się do Warszawy, gdzie zdołał przetrwać okupację.

Po powrocie do Rypina w kwietniu 1945 r. organizował tu poszczególne drużyny, a także komendę hufca harcerzy. Z końcem sierpnia 1946 r. komendę harcerzy w Rypinie przekazał podharcymistrzowi Franciszkowi Ołdakowskiemu, nauczycielowi miejscowego gimnazjum. Potem przez szereg lat pracował w oświacie w Bystrzycy i w Katowicach, gdzie udzielał się w pracy społecznej.

Ożeniony w 1944 r. z Ireną Żmuda, z którą miał jedyną córkę, Grażynę.

Dla chorągwianej komisji historycznej we Włocławku przekazał unikalne zdjęcia sprzed 1939 r.

AA, List – mianowanie B. Łukowskiego; Idem, Oświadczenie B. Łukowskiego, z 20 VIII 1947 r. w posiadaniu S. Arenta; AP Włocławek, Inspektorat Szkolny w Rypinie, sygn. 19, Rozkaz Komendanta Pomorskiej Chorągwi Harcerzy hm Tadeusza Cieplika z 10 XI 1938 r.; Gałkowski-Piotrowski, *Kalendarium*, s. 418; Inf. siostrzenicy, Jolanty Wesolowskiej-Uciecha z Rudy Śląskiej z 2 III 2012 r.; Inf. Stanisława Arenta z Grudziądz z 5 I 1988 r.; M. Krajewski, *Materiały do harcerskiego słownika biograficznego Kujaw i ziemi dobrzyńskiej*, Włocławek 1985, s. 12-13; Krajewski, *Ruch oporu w Rypinie*, s. 346; Krajewski, *Rypinie*, s. 138; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 329-330, 400-401; Piotrowski, *Szkolnictwo*, s. 312; PRS, s. 125; *Rypin PRL*, 349, 1048; Waszkiewicz, *Z dziejów Rypina*, s. 282; Zielińska, *Szkolnictwo powszechne*, s. 127-128.

ŁUKOWSKI JAN ZACHARIASZ h. Dołęga, ps. „Kepa” (*ok. 1914 r. w Skępem †1944 r. w Mauthausen-Gusen), nauczyciel, stolarz, oficer Wojska Polskiego, żołnierz ZWZ/AK, ofiara zbrodni niemieckich (Ł 13)

Był synem Stefana (1877-14 I 1961) i Marty ze Skibickich (1885-24 II 1972). Uczył się w Seminarium Nauczycielskim w Wymyślinie, które ukończył w 1935 r. Przed wojną był instruktorem harcerskim. Ukończył kurs oficerski i był podporucznikiem Wojska Polskiego.

Przed wojną prowadził zakład stolarski w Sierpcu. W czasie okupacji należał do Polskiej Organizacji Zbrojnej „Znak” na terenie pow. sierpeckiego. Utrzymywał konspiracyjne kontakty z Tadeuszem Kowalskim, synem gajowego z Kamienicy skępskiej, przedwojennym kierownikiem szkoły w pobliskiej Wólce. Ona także organizował przerzuty prasy konspiracyjnej, wydawanej w pow. sierpeckim. Według niektórych źródeł był komendantem Armii Krajowej Okręgu Sierpc. Aresztowany, został zesłany do hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, gdzie poniósł śmierć.

Siostrą Zachariasza była Antonina Łukowska, zamężna Kopcewicz, wieloletnia nauczycielka matematyki w skępskich szkołach.

Pamiątkowa tablica nagrobna wraz ze zdjęciem znajduje się na grobowcu rodzinnym-katakumbie na cmentarzu w Skępem.

AFGEZ, t. osob. Narczewski Lubomir; W. Brenda, *Tajna prasa w powiecie sierpeckim (1939-1945)*, Notatki Płockie 1993, nr 2, s. 22; J. Drązkiewicz, *Okupacja w okolicach Magistratu*, http://www.sierpc.com.pl/sr/3_2000/drzdzkiewicz.html/10 VIII 2010; Drzewiecki, *Walka*, s. 96; Inf. W. Drzewieckiego z 15 VIII 1993 r.; Krajewski, *Alma Mater*, s. 96; Krajewski, *Dama*, s. 64, 80; Krajewski, *U źródeł wiedzy*; Krajewski, *Wspomnienia i galeria*, s. 93; PRS, s. 125; E. Skerska, *Kowalski Tadeusz*, [w:] SBKP, t. 6, s. 91; E. Skerska, *Narczewski Lubomir*, SBKP, cz. 6, s. 116; Symboliczna tablica nagrobna na rodzinnej katakumbie na cmentarzu w Skępem; K. Wojtówic, *Marylka*, s. 112.

ŁUKOWSKI LEOPOLD MARIAN (*26 III 1904 r. w Tłuchowie w pow. lipnowskim †IV 1940 r. w Kalinińcu), policjant, ofiara NKWD (Ł 14)

Był synem Mariana Bernarda (ur. 1854) i Leokadii Mari z Trzciskich (ur. 1868). Od 1928 r., służył w Policji Państwowej w stopniu starszego posterunkowego. Od 1 sierpnia 1938 r. był komendantem posterunku Policji w Brzeźnicy w pow. wadowickim.

Podczas ewakuacji policji na tereny wschodnie został aresztowany przez sowietów i zesłany do obozu je-

nieckiego w Ostaszkwie. Wiosną 1940 r. przewieziony do siedziby NKWD w Kalininie i tam rozstrzelany. Pochowany na cmentarzu w Miednoje.

AP Włocławek, Akta Stanu Cywilnego Parafii Tłuchowo, sygn. 145, akt nr 35; Kubiak-Karpus, *Lista*, s. 119; *Naznaczeni piętnem*, s. 526; M. Siwc-Cielebona, *Wadowicka lista katyńska*; <http://wck.wadowice.pl/Wadowicka-Lista-Katyńska.983.0.html/24> IV 2013; Tucholski, *Katyń*, s. 320; WIH MiD, L. W. z IV 1940 r. nr 016/1, poz. 86.

ŁUKOWSKI MICHAŁ h. Dołęga (*ok. 1750 r. †ok. 1819 r.), poseł, właściciel ziemski

Posiadał dobra Działyń i Kijaszkowo, które nabył po 1789 r. od Stanisława Działyńskiego.

W 1790 r. został posłem królewskim na sejmik ziemi dobrzyńskiej. W tym samym roku podpisał protest przeciwko tumułowi szlacheckiemu na sejmiku w Lipnie.

Ożeniony z Marianną z Płaskowskich, miał dwóch synów: Mikołaja i Stanisława oraz córki: Teresę (Genowefę?), za Eustachym Karwosieckim; Teklę, za Symforianem Rudowskim (zm. 1855) i Ewę (?).

Boniecki, *Herbarz*, t. 16, s. 121; *Genealogia*, s. 107; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=16471/10> I 2014, gdzie – Łukoski; *Lauda*, s. 108, 111, 285, 286, 327, 401, 407; *Lista właścicieli*, nr 145-149; Krajewski-Mietz, *Zabytki*, s. 169; Niesiecki, *Herbarz*, t. 6, s. 290; PRS, s. 125.

ŁUKOWSKI MIKOŁAJ NIKODEM h. Dołęga (*ok. 1790 r. †po 1838 r.), właściciel ziemski

Był synem Michała (zm. ok. 1819) i Marianny z Płaskowskich. W 1819 r. razem z rodzeństwem otrzymał Działyń i Kijaszkowo, wycenione na 446 tys. złp. Do 1823 r. siostry i brat Stanisław zrzekli się współwłasności i stał się jedynym właścicielem tych posiadłości. W 1829 r. z nieznanym powodów Kijaszkowo odkupiła Amelia Wysocka, przepisując ten majątek na córkę Honoratę, żonę Mikołaja. W 1830 r. Działyń nabył z kolei Florian Jeżewski. Mikołaj był właścicielem Kijaszkowa do 1838 r.

W 1838 r. został wylegitymowany ze szlachectwa.

Ożeniony z Honoratą Wysocką miał syna Feliksa Apolinarego.

Genealogia, s. 108, gdzie jego synem miał być bliżej nieznany Florian; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=16477/10> I 2014, gdzie Łukoski tylko z pierwszym imieniem; *Lista właścicieli*, nr 145-149; PRS, s. 125; *Spis szlachty*, s. 140.

ŁUKOWSKI STANISŁAW h. Dołęga (*ok. 1801 r. †po 1838 r.), prawnik, ziemianin

Był młodszym synem Michała (zm. po 1819) i Marianny z Płaskowskich. W dniu 2 października 1819 r. wstąpił na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1824 r. uzyskał tam tytuł magistra praw. W latach 1826-1829 był sekretarzem prezydyjnym Dyrekcji Generalnej Poczty. W 1842 r. wybrany został radcą komitetu Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego. W 1839 r. był wylegitymowany ze szlachectwa

W 1830 r. osiadł w swych dobrach Działyń w ziemi dobrzyńskiej. W latach 1833-1838 posiadał jeszcze dobra: Dyblin, Małomin i Mokowo. Dyblin w 1833 r.

kupiła za sumę 191.179 złp. od Damazego Borzęckiego, w drodze publicznej sprzedaży, jego żona. W swoich majątkach prowadził intensywną gospodarkę, o czym świadczy fakt, że wartość Dyblina wzrosła do 150 tys. zł. W 1835 r. doszło do dwóch transakcji na tym majątku: 26 maja Monika Łukowska sprzedała go Kajetanowi Cyprianowi Płaskowskiemu, po to, aby 26 listopada na sumę 150 tys. nabył Stanisław Łukowski. W końcu lat trzydziestych sprzedał te majątki i wyprowadził się z terenu ziemi dobrzyńskiej. Dyblin nabył 19 kwietnia 1837 r. za sumę 150 tys. złp Gracjan Rudowski h. Prus II.

Ożeniony był z Moniką z Płaskowskich.

AGAD, Kancelaria Nowosilcowa, nr 550; AP Włocławek, KHip. Dyblin, sygn. 325; *Genealogia*, s. 108, 257; Gerber, *Studenci*, s. 132; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=16478/10> I 2014, gdzie – Łukoski; *Kurier Warszawski* 1824, nr 243; PRS, s. 125; RZD, t. 2, cz. 1, s. 43; *Szlachta*, s. 402.

ŁUKOWSKI TOMASZ h. Dołęga (XVII w.), proboszcz skrwileński

W dniu 18 lutego 1663 r. mianowany został proboszczem i zarządzał parafią do 12 marca 1682 r. W 1665 r. miał proces w sądzie piotrkowskim z sukcesorami po braciach Rościszewskich. Sprawę wygrał i parafia utrzymała w całości beneficjum skrwileńskie.

Piotrowski, *Skrwilno*, s. 165; PRS, s. 125.

ŁYDKA CZESŁAWA (*20 III 1912 r. †1944 r.), sprzyjała ruchowi partyzanckiemu w czasie okupacji hitlerowskiej, ofiara zbrodni niemieckiej

Była córką Wiktora, mieszkała w Okalewku. Podejrzana o udzielanie pomocy partyzantom z ugrupowań lewicowych, została aresztowana wraz z mężem, Wincentym w Okalewku w dniu 28 września 1944 r. Zginęła w bliżej niewyjaśnionych okolicznościach. W 1951 r. sąd uznał ją za zmarłą.

AIPN Bydgoszcz, OKBzPN, sygn. Ns. I/51; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 358; Piotrowski, *Skrwilno*, 175; Piotrowski, *Słownik*, s. 166.

ŁYDKA WINCENTY (*26 VIII 1906 r. †1944 r.), sprzyjał ruchowi partyzanckiemu, ofiara zbrodni niemieckich

Był synem Jana, z zawodu rolnik, mieszkał w Okalewku. Podejrzany o udzielanie pomocy partyzantom z ugrupowań lewicowych, został aresztowany z żoną, Czesławą w dniu 28 września 1944 r. w miejscu zamieszkania. Zginął w bliżej niewyjaśnionych okolicznościach.

W 1951 r. sąd uznał go za zmarłego.

AIPN Bydgoszcz, OKBzPN, sygn. Ns. I/51; Krajewski, *W cieniu wojny*, s. 358; Piotrowski, *Skrwilno*, s. 175; Piotrowski, *Słownik*, s. 166.

ŁYDZIŃSKI SZCZEPAN (*1917 r. w Szafarni †2013 r.), księgowy

W 1935 r. rozpoczął pracę w mleczarstwie na terenie rodzinnej Szafarni jako księgowy. W 1945 r. przeniósł

się do Rypina i maju tego wszedł w skład pierwszego Zarządu Spółdzielni Mleczarskiej „Rotr” w Rypinie jako sekretarz. W 1949 r. awansował na stanowisko głównego księgowego i był nim aż do przejścia na emeryturę w 1987 r. Prezesem Spółdzielni, a od 1949 r. jej dyrektorem był Jan Wichrowski, potem Jan Maruszewski (1961-1987).

Autopsja (1965-2013); B. Balcerowicz, *Rozmowa ze Szczepanem Łydziańskim*, Ziemia Rypińska 1996, nr 1, s. 6; *Rypin PRL*, s. 514-515.

ŁYSKOWSKI IGNACY h. Doliwa (*12 IX 1820 r. w Mileszewach w pow. brodnickim †1886 r. w Poznaniu), dziennikarz, działacz narodowy, oświatowy, gospodarczy i polityczny na Pomorzu, poseł na sejm pruski, a następnie do parlamentu niemieckiego, członek i sekretarz Koła Polskiego (Ł 15)

Był synem Konstantego, właściciela ziemskiego, deputowanego do ziemstwa kredytowego i Anny z Rutkowskich (zm. 1868), dziedziczki dóbr w Mileszewach. Uczył się w szkole miejskiej w Brodnicy, następnie w gimnazjum chojnickim, gdzie zaczął ulegać wpływowi germanizacyjnym. Rodzice przenieśli go wtedy do gimnazjum w Chełmnie, które ukończył z wyróżnieniem. Przez pewien czas studiował teologię we Fryburgu, a następnie historię, literaturę i filozofię we Wrocławiu. Zły stan zdrowia skłonił go do powrotu do Mileszew. Tu rozpoczął działalność społeczno-polityczną i pisarską wymierzoną w proces germanizacyjny. Zdecydowaną działalność polityczną rozpoczął wraz z powstaniem Związku Północno-Niemieckiego, bowiem został posłem do sejmiku pruskiego i parlamentu niemieckiego. Był członkiem i sekretarzem Koła Polskiego. Był aktywnym posłem, a dzięki jego staraniom powstało w Brodnicy gimnazjum z prawem fakultatywnego nauczania języka polskiego. W 1848 r. Tymczasowy Komitet Narodowy Prus Polskich powierzył mu misję założenia protestu w Frankfurcie n. Menem przeciw wcieleniu Pomorza do Związku Pruskiego. Z protestem tym wystąpił ponownie na forum właściwego parlamentu jako poseł powiatu brodnickiego i lubawskiego.

Mocno angażował się w sprawy Ligi Polskiej. Jego poglądy na problematykę społeczną stopniowo doj-

rzewały i krystalizowały się, czemu dał wyraz w utworach: *Słowa prawdy* i *Sceny w piekle*. Inne jego znane publikacje to: *Poezje*, *Książeczka dla ludu polskiego*, *Gospodarz* (mała encyklopedia rolnicza), *Pieśni gminne i przysłowia ludu polskiego w Prusach Zachodnich*, *Kalendarz gospodarczy kieszonkowy na rok 1857* i *Elementarz polski*. W latach 1848-1850 z jego inicjatywy w Chełmnie wyszło pierwsze polskie czasopismo na Pomorzu „Szkółka Narodowa”. Radykalizm poglądów zjednał mu miano „czerwonego szlachcica”. Utwory publicystyczne drukowano w „Nadwiślaninie” i „Gazecie Olsztyńskiej”.

Dzięki jego staraniom o szerzenie oświaty i kultury rolniczej w 1862 r. na ziemi michałowskiej powstało 40 bibliotek ludowych. Z jego inicjatywy w Chełmnie wychodziło pierwsze polskie czasopismo na Pomorzu pt. „Szkółka Narodowa”. Pisał utwory publicystyczne, które drukowane były w „Nadwiślaninie” oraz „Gazecie Olsztyńskiej”. Za jego sprawą powstało Towarzystwo Agronomiczne Powiatu Brodnickiego, które połączyło się z Towarzystwem Lubawskim w Towarzystwo Agrarne Ziemi Michałowskiej. Jego celem było szerzenie oświaty i kultury rolniczej.

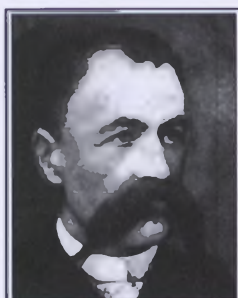
W 1867 r. wspólnie z Teodorem Donimirskim i Mieczysławem Łyskowskim powołał instytucję, której celem było organizowanie corocznych sejmików gospodarczych. Po dwu latach z Teodorem Donimirskim założył w Toruniu Towarzystwo ku Wspieraniu Moralnych Interesów Ludności Polskiej pod Panowaniem Pruskim. Towarzystwo upowszechniało polską książkę, organizując czytelnice i biblioteki. Kiedy z inicjatywy Zygmunta Działowskiego z Mgowa w Toruniu powstało Towarzystwo Naukowe, został jego prezesem.

Ożeniony z Barbarą Biberstein-Paruszewską h. Rogala (zm. 1881), miał pięć córek: Godzislawę, Bożenę, Irenę, Kazimierę i Halinę.

Pochowany w krypcie kościoła parafialnego w Lembargu k. Jabłonowa. Jego imię nadano ulicom w Toruniu, Szczecinie, Grudziądzu i Brodnicy. Jest także patronem Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Brodnicy.

BB, *Dzień patrona biblioteki*, <http://www.czasbrodnicy.pl/czasbrodnicy/2029020,93191,11522824.html/11> IV 2013; <http://127.0.0.1:2317/minakowski?i=18031/10> I 2014, gdzie jako Koschembahr-Łyskowski z Łyskowa; PRS, s. 125.

A 1
Abczyński
Henryk

A 2
Abczyński
Henryk

A 3
Abczyński
Jan

A 4
Abczyński
Ludwik

A 5
Abramowicz
Ksawery

A 6
Adamiec
Jan

A 7
Adamowska
Maria Janina

A 8
Adamska
Zofia

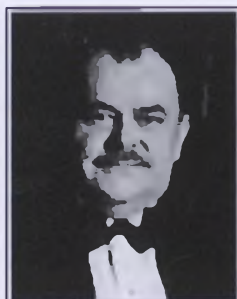
A 9
Adamski
Leonard

A 10
Aleksandrowicz
Hipolit

A 11
Aleksandrowicz
Hipolit

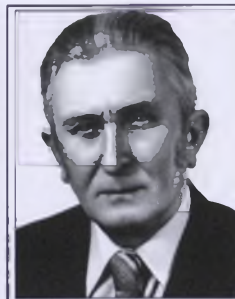
A 12
Aleksandrowicz
Jerzy

A 13
Anna
Wazówna

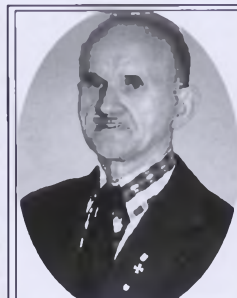
A 14
Anusiak
Antoni

A 15
Archaniewicz
Antoni

A 16
Ardanowski
Jan Krzysztof

A 17
Arent
Stanisław

B 1
Bachman
Eugeniusz

B 2
Baczyński
Antoni

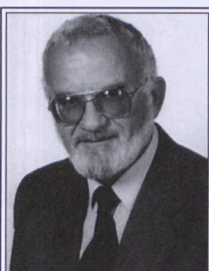

B 3
Bagdziński
Stanisław Leszek

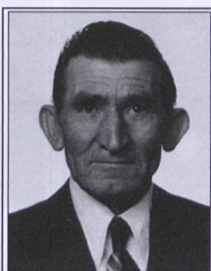

B 4
Balasiewicz
Edward

B 5
Balcerowicz
Bogdan

B 6
Barski
Jan

B 7
Bartczak
Józef

B 8
Bartczak
Stanisław

B 9
Barthel
Artur

B 9a
Bartkowski
Edward

B 10
Bartoszewski
Ryszard

B 11
Bartoszewski
Teofil

B 12
Batko
Aleksander

B 13
Becmer
Kazimierz

B 14
Bednarska
Elżbieta Wanda

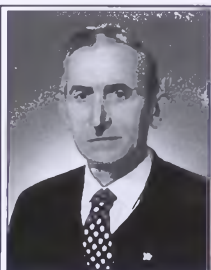
B 15
Bednarski
Andrzej

B 16
Bejger
Jan

B 17
Bejgrowicz
Ludwik

B 17a
Białczyński
Jan

B 18
Bernat
Wincenty

B 19
Białobłocki
Jan

B 20
Białucha
Wiesław

B 21
Biały
Czesław

B 22
Biały
Julian

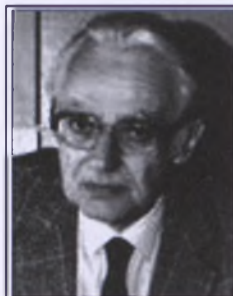
B 23
Biedrzycki
Adam

B 24
Biedrzycki
Stanisław

B 25
Biegański
Zdzisław

B 26
Bieniak
Janusz

B 27
Bieniek
Stanisław

B 28
Bieńkowski
Zdzisław

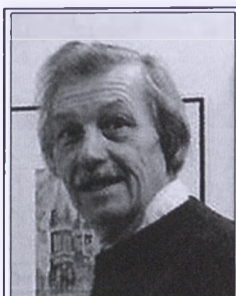
B 29
Biernacki
Dominik

B 30
Bigoszewski
Zenon

B 31
Biłski
Stefan

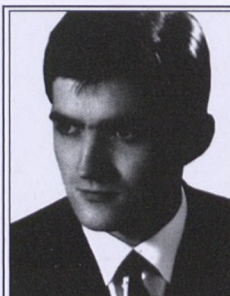
B 32
Bisaga
Antoni

B 33
Błachowski
Andrzej

B 34
Błachowski
Janusz

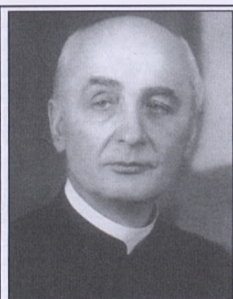
B 35
Błażejowski
Jerzy Stanisław

B 36
Bodalski
Mieczysław

B 37
Bogucki
Ambroży

B 38
Bogucki
Telesfor

B 39
Bojanowska
Zygmunta

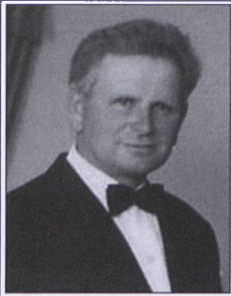

B 40
Bojanowski
Jan Tadeusz

B 41
Bonowicz
Bronisław

B 42
Borkowski
Edward

B 43
Borkowski
Janusz Ignacy

B 44
Borkowski
Marek

B 45
Borowski
Stefan

B 46
Borzewska
Helena

B 46a
Borzewska
Julia

B 47
Borzewski
Antoni Grzegorz F.

B 48
Borzewski
Antoni

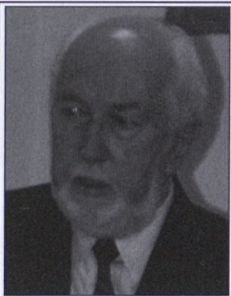
B 49
Borzewski
Kalikst

B 50
Borzewski
Zdzisław

B 51
Braciszewska
Krystyna

B 52
Bramorski
Lech

B 52a
Brodecki
Franciszek

B 53
Brodecki
Jan

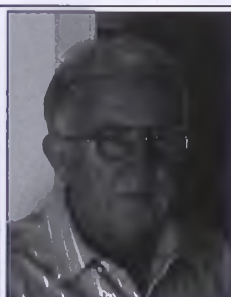
B 54
Bromirski
Władysław

B 54a
Bronarski
Stefan

B 55
Broszkiewicz
Aleksander

B 56
Brun
Mark Zbigniew

B 57
Bryk
Cezariusz

B 58
Brzezicki
Bolesław

B 59
Brzezińska
Stanisława

B 60
Brzeziński
Ignacy

B 61
Brzeziński
Tadeusz

B 62
Brzuski
Wiktor

B 63
Brzuskiwicz
Leon

B 64
Brzuskiwicz
Pelagia

B 65
Buchalska
Hanna

B 66
Buczyński
Jan

B 67
Budzanowska
Elżbieta

B 68
Budzanowska
Kordula

B 69
Budzanowska
Maria

B 70
Budzanowska
Teresa

B 71
Budzanowski
Andrzej

B 72
Budzanowski
Janusz

B 73
Budzanowski
Józef

B 74
Budzanowski
Tadeusz

B 75
Budzanowski
Teofil

B 76
Bujnowski
Wincenty

B 76a
Bulczyński
Henryk Karol

B 77
Buler
Elżbieta

B 78
Buller
Wojciech

B 79
Buszkiewicz
Hanna

B 80
Buszta
Szymon

B 81
Byszewski
Zygmunt

C 1
Callier
Edmund

C 2
Capała
Józef

C 3
Cąbrowska
Katarzyna

C 4
Cendrowski
Jan

C 5
Cezak
Michał

C 6
Chelmski
Piotr

C 7
Charszewski
Ignacy

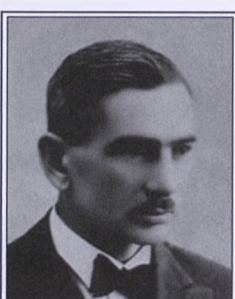
C 8
Chelmicka
Helena Maria

C 9
Chelmicka
Natalia

C 10
Chelmicka
Symfonia

C 11
Chelmicki
Bogdan Józef

C 12
Chelmicki
Edward

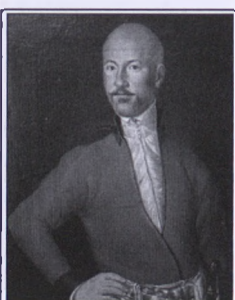
C 13
Chelmicka
Natalia

C 14
Chelmicki
Eustachy

C 15
Chelmicki
Jakub

C 16
Chelmicki
Józef

C 17
Chelmicki
Ludwik

C 18
Chelmicki
Zygmunt

C 18a
Chelminiak
Maria

C 19
Chludziński
Antoni

C 20
Chlopecki
Henryk

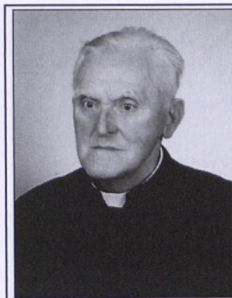
C 21
Chodkowski
Józef

C 22
Chodynicki
Ryszard

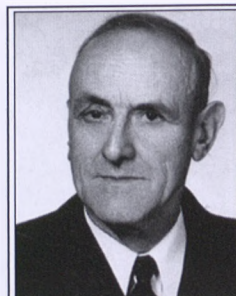
C 22a
Dramiński
Antoni

C 23
Chojecki
Czesław

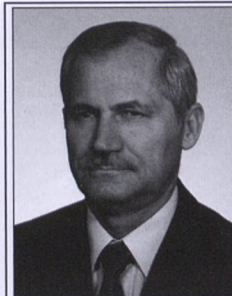
C 24
Chojnicka
Czesława

C 25
Chojnicki
Henryk

C 26
Chojnicki
Józef

C 27
Chojnicki
Józef

C 28
Chojnicki
Tadeusz

C 29
Chojnowska
Alicja

C 30
Chojnowski
Zenobiusz

C 31
Cholewiński
Władysław Bogumił

C 32
Chopin
Fryderyk Franciszek

C 33
Chrobak
Dariusz

C 34
Chruściński
Kazimierz

C 35
Chuderewicz
Władysław

C 36
Churski
Mieczysław

C 37
Cichiński
Kazimierz

C 38
Cichoracki
Alfred

C 39
Cichorski
Władysław

C 40
Cieciorński
Józef

C 41
Ciepliński
Mieczysław

C 42
Ciepliński
Zygmunt

C 43
Ciepliński
Bolesław

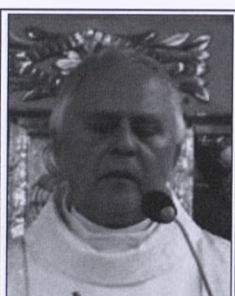
C 44
Ciesielski
Sławomir

C 45
Cieszyński
Alfons

C 46
Cieszyński
Franciszek

C 47
Cieślak
Franciszek

C 48
Ciszewski
Franciszek

C 49
Ciuchta
Maria

C 50
Cohn
Szymon Jakub

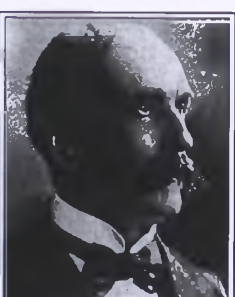
C 51
Cyrklaf
Jadwiga

C 52
Cywiński
Karol

C 53
Czapiewski
Stanisław

C 54
Czarliński
Leon

C 55
Czarnecka
Maria

C 56
Czarnecki
Henryk

C 57
Czarnowska
Barbara

C 58
Czerwiński
Antoni

C 59
Czubakowski
Edward

C 60
Czyżyńska
Zofia

D 1
Dąbrowska
Hanna

D 2
Dąbrowska
Maria

D 3
Dąbrowski
Feliks

D 4
Dąbrowski
Ireneusz

D 5
Dąbrowski
Stefan Jacenty

D 6
Dąbrowski
Stefan

D 7
Dec
Adam

D 8
Dec
Roman

D 9
Dedoński
Henryk

D 10
Deduński
Bronisław

D 11
Dejewski
Arkadiusz

D 12
Dembowski
Antoni Sebastian

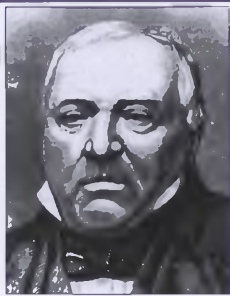

D 13
Derkowski
Stanisław

D 14
Dłutek
Franciszek Feliks

D 15
Dmochowski
Franciszek Salerzy

D 16
Dmochowski
Wacław Ludwik

D 17
Dobrowolski
Bronisław

D 18
Domagalski
Władysław

D 19
Domagalski
Władysław

D 20
Domaradzka
Zofia

D 21
Domaradzki
Andrzej

D 22
Donderowicz
Henryk

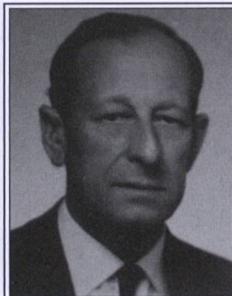
D 23
Drabiński
Antoni

D 24
Drapiewski
Władysław

D 25
Drozdowski
Jerzy

D 26
Drzewiecki
Antoni

D 27
Drzewiecki
Władysław

D 28
Duchnowski
Marian

D 29
Dudkiewicz
Władysław

D 30
Dudrewicz
Tadeusz

D 31
Dulczewski
Stanisław

D 32
Dulczewski
Zygmunt

D 33
Duszyński
Wacław

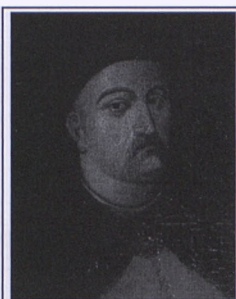

D 34
Działowski
Zygmunt

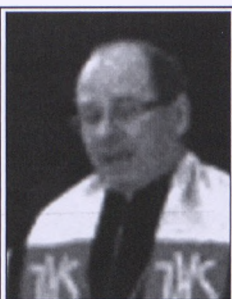

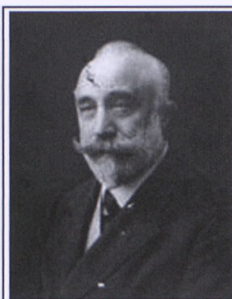
D 35
Działyński
Ignacy

D 36
Działyński
Zygmunt

D 37
Dzieniszewski
Jan

D 38
Dzierzgowski
Szymon

D 39
Dzewanowska
Danuta Zofia

D 40
Dzewanowska
Zofia Elżbieta

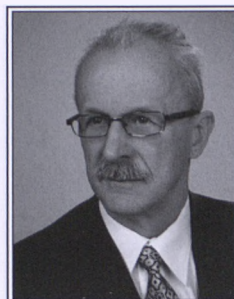
D 41
Dzewanowski-
Stefańczyk Bartosz

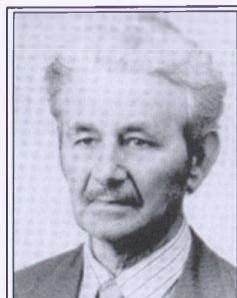
D 42
Dzewanowski
Dominik Juliusz R.

D 43
Dzewanowski
Dominik Jan H.

D 44
Dzewanowski
Franciszek Leszek

D 45
Dzewanowski
Henryk

D 46
Dzewanowski
Ignacy Kazimierz

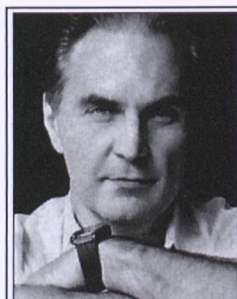
D 47
Dzewanowski
Jan Nepomucen

D 48
Dzewanowski
Kazimierz

D 49
Dzewanowski
Krzysztof

D 50
Dzewanowski-Kunert
Martin

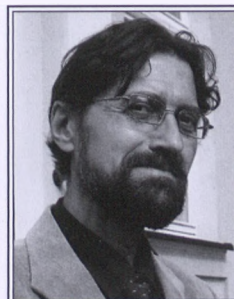
D 51
Dzewanowski
Mieczysław

D 52
Dzewanowski
Romuald

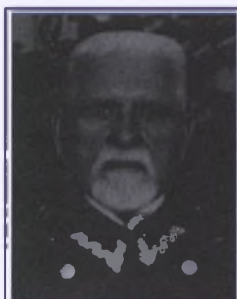

D 53
Dzewanowski
Stanisław

D 54
Dzewanowski
Tadeusz

D 55
Dzienanowski
Wincenty

D 56
Dzienanowski
Wojciech

D 57
Dziegielewski
Józef

D 58
Dziegielewski
Wacław

E 1
Eysmont
Tadeusz

F 1
Falkowski
Bolesław

F 2
Falkowski
Andrzej

F 3
Falkowski
Jan

F 4
Fanslau
Karol

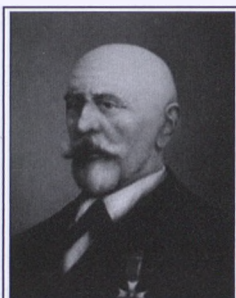
F 5
Fejdowska
Magdalena

F 6
Fejdowska
Zofia Aldona

F 7
Ferdyn
Witold

F 8
Fiałek
Walenty

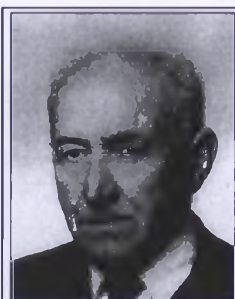
F 9
Fijałkowski
Włodzimierz

F 10
Filipka-Frejer
Krystyna

F 11
Flaczyński
Franciszek

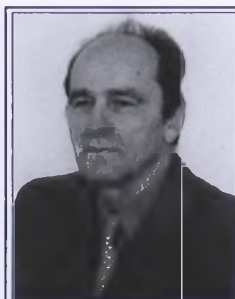
F 12
Flakowski
Piotr

F 13
Florianowicz
Zygmunt

F 14
Florkiewicz
Stanisław

F 15
Forczmański
Stanisław

F 16
Fordońska
Seweryna

F 17
Foss
Gustaw

F 18
Frydryszewski
Józef

F 19
Furman
Włodzimierz Wojciech

F 20
Furmański
Marek

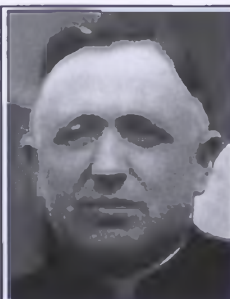
G 1
Gacanka
Halina

G 2
Gajewska-Potocka
Maria

G 3
Gajewski
Stanisław

G 4
Gajewski
Władysław

G 5
Galicki
Leon

G 6
Gancarczyk
Bronisława

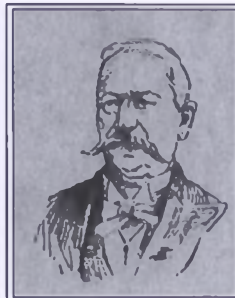
G 7
Gassen-Piekarski
Mirosław

G 8
Gawarecki
Wincenty Hipolit

G 9
Gawrońska
Antonina

G 10
Gąsecki
Seweryn

G 11
Gede
Tadeusz

G 12
German
Kazimierz

G 13
Gęsicki
Przemysław M.

G 14
Gęsicki
Wacław

G 15
Gęsicki
Waldemar

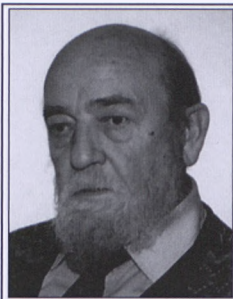

G 16
Giblewski
Saturnin

G 17
Giedych
Bożena Hanna

G 18
Giedych
Julian

G 19
Giziński
Stanisław Wojciech

G 20
Glapińska
Anna

G 21
Gliński
Jan

G 22
Gładkowski
Jerzy

G 23
Głodek
Jakub

G 24
Głowacka
Jadwiga

G 24a
Głowacki
Kazimierz

G 25
Głowacki
Stanisław

G 26
Głowacki
Wiktor

G 27
Głowiński
Jan

G 28
Głowczewski
Albin

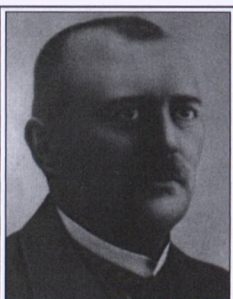
G 29
Gniazdowska
Teresa

G 30
Gniazdowski
Antoni

G 31
Gniazdowski
Bogusław

G 32
Gniazdowski
Franciszek

G 33
Gniazdowski
Jan

G 34
Gniazdowski
Jan

G 35
Gniazdowski
Stefan

G 36
Gniazdowski
Tadeusz

G 37
Godlewska
Ludwika

G 38
Gogacz
Mieczysław

G 39
Gogolewski
Stanisław

G 40
Golus
Władysław

G 40a
Gołębiowski
Józef

G 41
Gołębiowski
Roman

G 42
Gondzik
Jan

G 43
Gontarek
Ryszard

G 44
Górczyński
Kazimierz

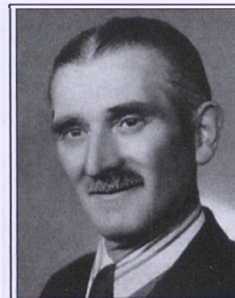
G 45
Gosiewski
Wiktor

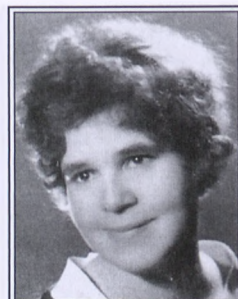
G 46
Goszkowski
Kazimierz

G 47
Gościcka
Maria

G 48
Goślicki
Władysław

G 49
Góral
Barbara

G 50
Góral
Mieczysław

G 51
Górczyński
Stanisław

G 52
Górecki
Henryk

G 53
Górny
Edward

G 54
Gózdź
Zenon

G 55
Grabowski
Henryk

G 56
Grabowski
Lech

G 57
Grabowski
Marian

G 58
Grabowski
Stanisław

G 59
Grabowski
Władysław

G 60
Grabowski
Zygmunt

G 61
Grabski
Jan

G 62
Graczkowski
Andrzej

G 63
Graczkowski
Jan Ryszard

G 64
Graczykowska
Wiktoria

G 65
Grajkowski
Jan

G 66
Gralewski
Antoni

G 67
Gratkowska-Scarlini
Maria

G 68
Gratkowski
Ignacy

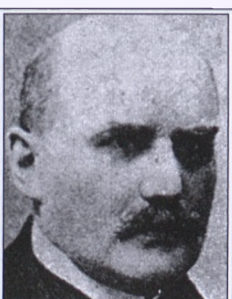
G 69
Gratkowski
Jan

G 70
Grązawski
Józef

G 71
Grefkowicz
Zygmunt

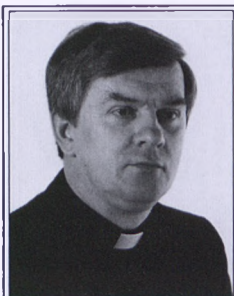

G 72
Grendyszyński
Ludomir

G 73
Grębocki
Lucjusz

G 74
Gręźlikowski
Janusz Henryk

G 75
Grochulski
Bolesław

G 75a
Grudzień
Wojciech

G 76
Grudzińska
Urszula Ewa

G 77
Gruetzmacher
Henryk Stanisław

G 78
Gryczewski
Bronisław

G 79
Griecznawska
Teresa

G 80
Griecznowski
Andrzej

G 81
Grzybowski
Roman

G 82
Grzymowicz
Marek

G 82a
Gulcz
Dariusz

G 83
Gumińska
Jadwiga

G 84
Gumiński
Andrzej

G 85
Gumiński
Józef

G 86
Gumiński
Stanisław

G 87
Gumiński
Władysław

G 88
Gundlach
Robert

G 89
Gurtatowski
Kazimierz

G 90
Gutkowska
Wiktora

G 91
Gutkowski
Marian

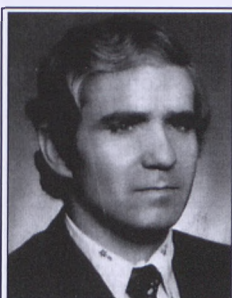

G 92
Gutkowski
Tadeusz

G 93
Guzowski
Marian

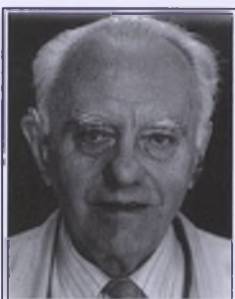
H 1
Hartwig
Ryszard

H 2
Hornowski
Marceli

H 3
Hubert
Marian

I 1
Ingarden
Roman

J 1
Jabłoński
Antoni

J 2
Jabłoński
Bonifacy

J 3
Jabłoński
Janusz

J 4
Jabłoński
Józef

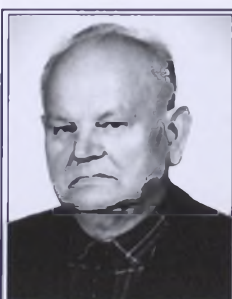
J 5
Jabłoński
Leonard

J 6
Jackowski
Kazimierz

J 7
Jagielska
Regina

J 8
Jagodziński
Jan

J 9
Jakubowska
Janina

J 10
Jakubowski
Feliks

J 11
Jałowiec-Bartczak
Jadwiga

J 12
Janicki
Bronisław

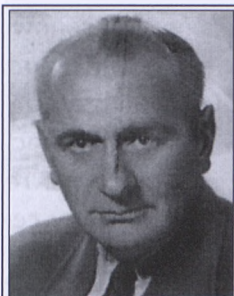

J 13
Janicki
Paweł

J 14
Janiszewska
Halina

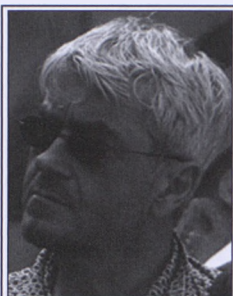
J 15
Janiszewski
Ludwik

J 16
Jankowska
Wacława

J 17
Jankowska
Wiktora

J 18
Jankowski
Aleksander

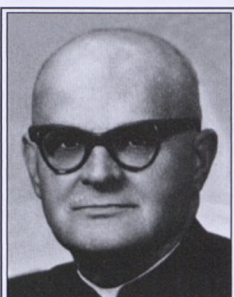
J 19
Jankowski
Mieczysław

J 20
Jarnuskiewicz
Czesław

J 21
Jaros
Maria

J 22
Jaroszek
Marian

J 22a
Jarzębski
Antoni

J 23
Jaskólski
Lech Władysław

J 24
Jaskólski
Zbigniew

J 25
Jażdżewski
Stanisław

J 26
Jeleń
Jerzy

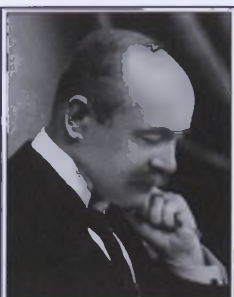
J 27
Jenziorska
Barbara

J 28
Jeziński
Marian

J 29
Jezusek
Wacław

J 30
Jeżewski-Wittke
Dominik

J 31
Jędrzejewska
Zofia

J 32
Joachimiak
Leon

J 33
Jocher
Stanisław

J 34
Jurkiewicz
Teofil

J 35
Jurkiewicz
Zofia

K 1
Kabaciński
Ryszard

K 2
Kabaciński
Władysław

K 3
Kacprowicz
Franciszek

K 4
Kacprowicz
Stanisław

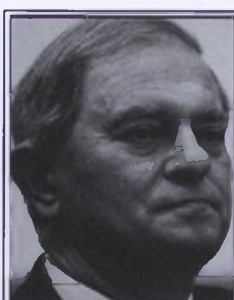
K 5
Kacprowicz
Zygmunt

K 6
Kaczmarek
Czesław

K 7
Kaczorowski
Michał

K 8
Kalembka
Sławomir

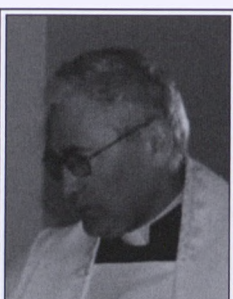
K 9
Kalinowski
Janusz

K 10
Kalinowski
Jerzy

K 11
Kamiński
Józef

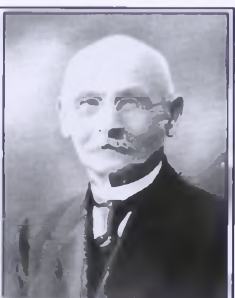
K 12
Kamiński
Ryszard

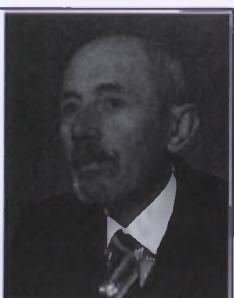
K 13
Kaniecki
Jan

K 14
Karbowska
Mirosława

K 15
Karczewski
Teodor

K 16
Karls
Fryderyk

K 17
Karls
Konrad Feliks

K 18
Karnkowska
Anna

K 19
Karnkowska
Czesława

K 20
Karnkowska
Ewa

K 21
Karnkowska
Jadwiga

K 22
Karnkowski
Adam

K 23
Karnkowski
Andrzej

K 24
Karnkowska
Helena

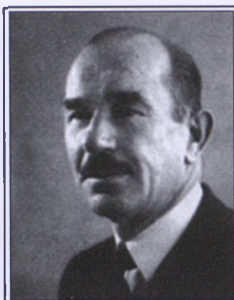
K 25
Karnkowski
Antoni

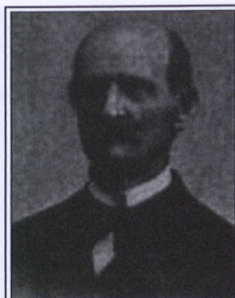
K 26
Karnkowski
Ignacy

K 27
Karnkowski
Jan

K 28
Karnkowski
Jan Adam

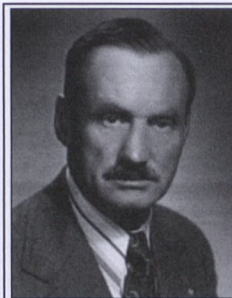
K 29
Karnkowski
Konstanty

K 30
Karnkowski
Piotr Franciszek

K 31
Karnkowski
Stanisław

K 32
Karnkowski
Stefan

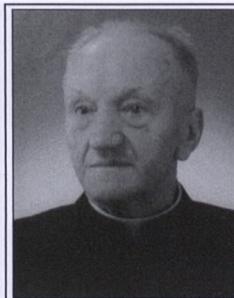
K 33
Karnkowska
Zofia Wanda

K 34
Karnkowski
Władysław

K 35
Karpiński
Adam Czesław

K 36
Kawiecki
Zenon

K 37
Kowski
Tomasz

K 38
Kazięko
Michał

K 39
Kazimierkiewicz
Anna

K 40
Kazimierz I
Kondatowicz

K 41
Kazimierz V

K 42
Kazimierz
Wielki

K 43
Kaźmierczak
Alojzy

K 44
Kački
Bronisław

K 45
Keller
Edward Kazimierz

K 46
Kempka
Dorota

K 47
Kessel
Józef

K 48
Kępczyński
Izidor

K 49
Kęsicki
Jan

K 50
Kierkowski
Zygmunt

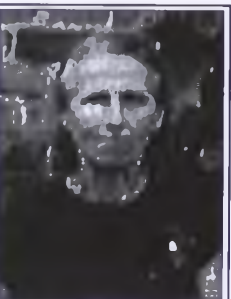
K 52
Kierznowski
Stanisław

K 53
Kierznowska
Maria Julia

K 54
Kiniorski
Ryszard

K 54a
Kisielewska
Rozalia

K 55
Kisielewski
Stanisław

K 56
Klejnowski
Arkadiusz

K 57
Klementowicz
Julian

K 58
Klima
Jan Lech

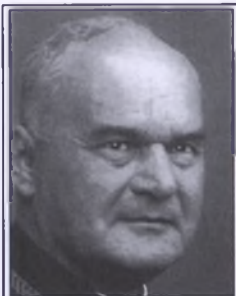

K 59
Klimaszewski
Antoni

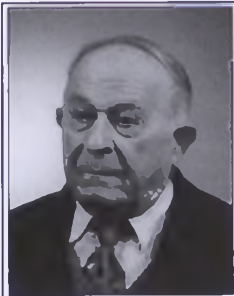
K 60
Klimczewski
Jan

K 61
Klimkiewicz
Franciszek

K 62
Klonowski
Jan

K 63
Kluba
Stefan

K 64
Kluba
Zbigniew

K 65
Klubiński
Zbigniew

K 66
Kłobukowska
Karolina

K 67
Kłobukowska-
Piotrowska Krystyna

K 68
Kobylński
Stanisław

K 69
Kochański
Adam Adamandy

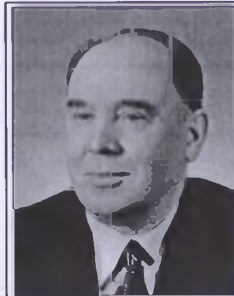
K 70
Kochański
Mirosław

K 71
Kocięcki
Marian Jan

K 72
Kokot
Michał

K 73
Kolankiewicz
Czesław

K 74
Kolankiewicz
Leszek

K 75
Kolański
Tadeusz

K 76
Kolbe
Tomasz

K 77
Kolska
Janina

K 78
Kolski
Józef

K 79
Kołaczyński
Stefan

K 80
Kołodziejska
Beata Katarzyna

K 81
Konarski
Wincenty

K 82
Konczański
Mikołaj

K 83
Konrad
Mazowiecki

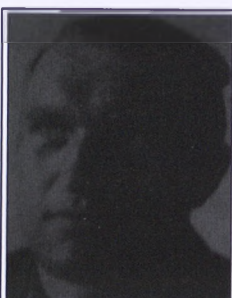
K 84
Kopcewicz
Helena

K 85
Kopcewicz
Ryszard

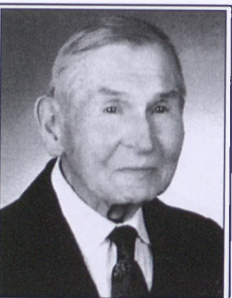
K 86
Kopczyńska
Janina

K 87
Kopczyński
Henryk

K 88
Kopczyński
Stanisław

K 89
Kopczyński
Stefan

K 89a
Kocyński
Tadeusz

K 90
Kopp
Jerzy Gerard

K 91
Koprowski
Zbigniew

K 92
Kopyciński
Walenty

K 93
Kordylewska
Janina

K 94
Kordylewski
Roman

K 95
Kornatowski
Eugeniusz

K 96
Korszeń
Tadeusz

K 97
Korzeniewski
Andrzej

K 98
Kosiński
Jan

K 99
Kosiński
Józef

K 100
Kosmańska-Zabudź
Irena

K 101
Kossakowski
Antoni

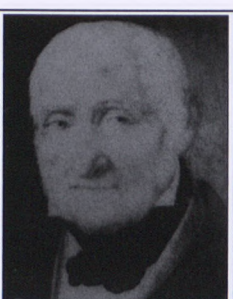
K 101a
Kostecka
Dorota

K 102
Kostrzewa
Janusz Jacek

K 102a
Koszytkowski
Janusz

K 103
Kowalewski
Łukasz

K 104
Kowalewski
Przemysław

K 105
Kowalewski
Stanisław Marian

K 106
Kowalewski
Wacław Antoni

K 107
Kowalewski
Witosław Stanisław

K 108
Kowalska-
Walaszewicz Alicja

K 109
Kowalska-Wilboja
Klara

K 110
Kowalski
Czesław

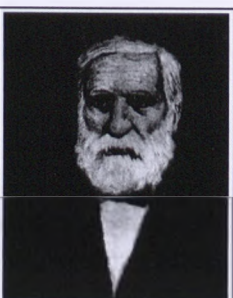
K 111
Kowalski
Jan Gerad

K 112
Kowalski
Józef

K 113
Kowalski
Kazimierz

K 114
Kowalski
Marian

K 115
Kowalski
Tadeusz

K 116
Kozłowski
Narcyz

K 117
Koźmiński
Edward

K 118
Krajewska
Helena

K 119
Krajewska
Łucja

K 120
Krajewski
Jan

K 121
Krasieński
Edward Bolesław

K 122
Kraszewski
Józef

K 123
Kraśnicka
Zofia

K 124
Kraśnicki
Jan Konstanty

K 125
Kraśnicki
Juliusz

K 126
Krawczyk
Leopold

K 127
Kretkowski
Zygmunt

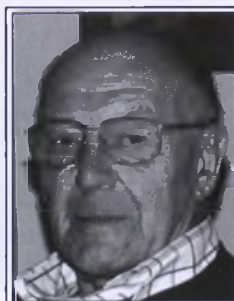
K 128
Król
Karol

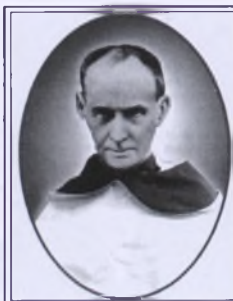
K 129
Królikowska
Helena

K 130
Krusche
Ernst Waldemar

K 131
Krusche
Dietrich

K 132
Kruszewski
Józef Wincenty

K 133
Kryska
Stanisław

K 134
Krystosik
Stanisław

K 135
Krzywiński
Józef

K 136
Krzywkowski
Stanisław Antoni

K 137
Krzyżanowski
Kazimierz

K 138
Kubacki
Kazimierz

K 139
Kujawska
Helena

K 140
Kukowski
Jan

K 141
Kukowski
Tadeusz

K 142
Kułasiński
Leon

K 143
Kułakowski
Jan

K 144
Kułakowska
Janina

K 145
Kuroczko
Józef

K 146
Kurtz
Jerzy

K 147
Kurządkowski
Bogdan

K 148
Kurządkowski
Edward

K 149
Kurządkowska
Władysława

K 150
Kurządkowski
Władysław Izydor

K 151
Kurządkowska
Maria Magdalena

K 152
Kurzątkowski
Antoni

K 153
Kurzątkowska
Irena

K 154
Kuształ
Jan

K 154a
Kuształ
Józef

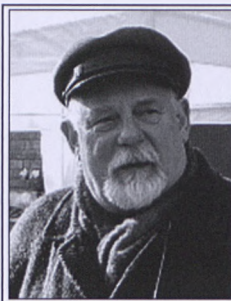

K 155
Kuztał
Marek Wiesław

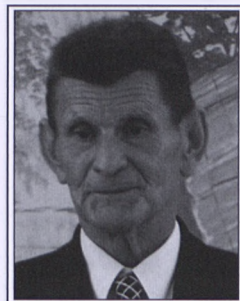
K 156
Kutnik
Jan Wojciech

K 157
Kwiatkowski-Cugow
Tadeusz

K 158
Kwiatkowski
Stanisław

K 159
Kwiatkowski
Zygmunt

K 160
Kwieciński
Kazimierz Zbigniew

L 1
Lang
Wiesław

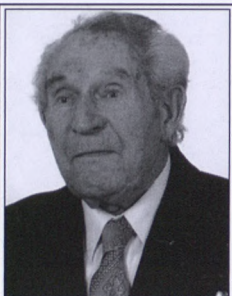
L 2
Lasik
Aleksander

L 3
Lasińska-Trojanowska
Mirosława

L 4
Lasińska-Kostrzewa
Renata Maria

L 5
Lasiński
Włodzimierz

L 6
Laskowski
Czesław

L 7
Latek
Bogumiła

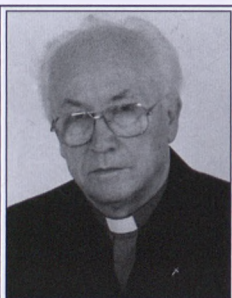
L 8
Ledwoch
Stanisław

L 9
Lembke
Leon

L 10
Lencisa
Camillo

L 11
Lenkiewicz
Teodor

L 12
Leszczyńska
Sabina Irena

L 13
Leszczyński
Benedykt

L 14
Leszczyński
Kazimierz

L 15
Leszczyński
Szczepan

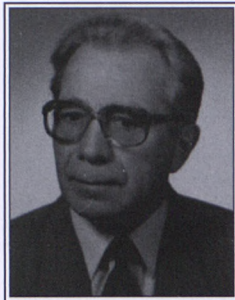
L 16
Leśniewski
Bernard

L 17
Lewandowska
Jadwiga

L 18
Lewandowska-So-
choń Eleonora

L 19
Lewandowski
Henryk

L 20
Lewandowski
Jan

L 20 a
Lewandowski
Jerzy Ludwik

L 20 b
Lewandowska
Barbara

L 21
Lewandowski
Józef

L 22
Lewandowski
Lucjan

L 23
Lewandowski
Lucjan

L 24
Lewandowski
Maksymilian

L 25
Lewandowski
Mieczysław

L 26
Lewandowski
Rajmund

L 27
Lewandowski
Szczepan

L 28
Lewandowski
Tadeusz

L 29
Lewicki
Tomasz Daniel

L 30
Lingmanowska
Ewa

L 31
Lipiński
Jan

L 32
Lipiński
Józef

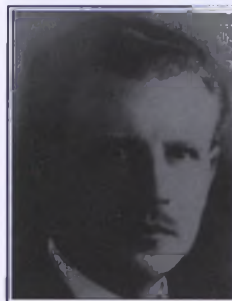
L 33
Lipka
Leonard

L 34
Lipka
Stanisław

L 35
Lisek
Józef

L 36
Lisicki
Józef

L 37
Lissowski
Czesław

L 38
Lissowski
Leon

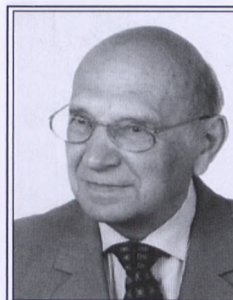
L 39
Liszewski
Henryk

L 40
Lulińska
Natalia

L 41
Luliński
Anzelm

L 42
Luliński
Daniel

L 43
Luliński
Czesław

L 44
Luliński
Wacław

L 45
Luliński
Władysław

L 46
Lwowa
Maria

Ł 1
Łańcucka
Dorota

Ł 2
Łapkiewicz
Adam

Ł 3
Łapkiewicz
Helena

Ł 4
Łapkiewicz
Józef

Ł 5
Łapkiewicz
Marian

Ł 6
Łapkiewicz
Teodozja Maria

Ł 7
Łapkiewicz
Wojciech

Ł 8
Łempicka
Maria

Ł 9
Łempicki
Ludwik

Ł 10
Łoziński
Włodzimierz

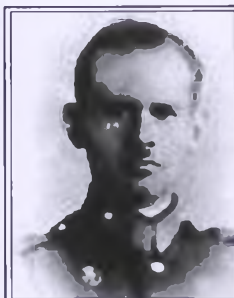
Ł 11
Łukowska-Kopcewicz
Antonina

Ł 12
Łukowski
Bonifacy

Ł 13
Łukowski
Jan Zachariasz

Ł 14
Łukowski
Leopold Marian

Ł 15
Łyskowski
Ignacy

XB 53a
Brodzikowski
Władysław Izidor

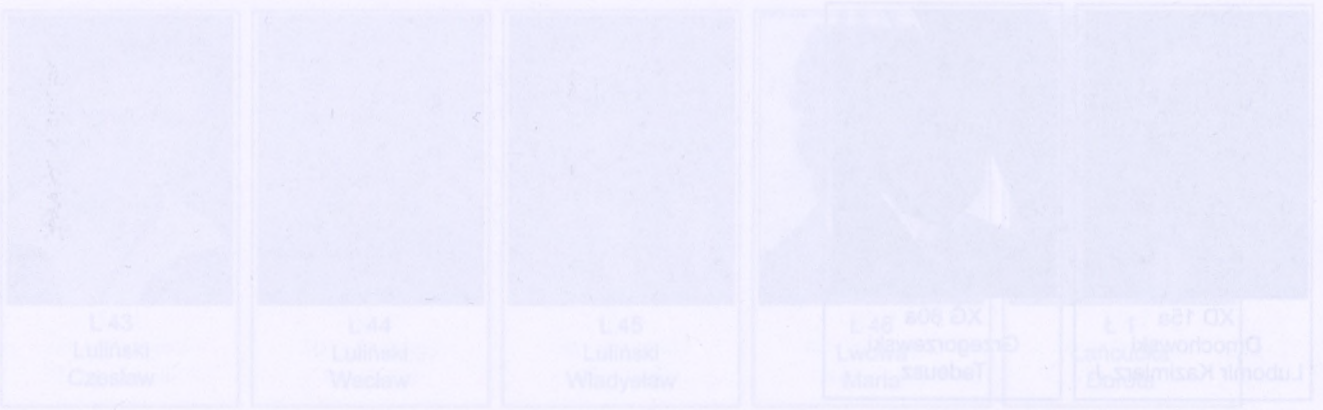

XD 15a
Dmochowski
Lubomir Kazimierz J.

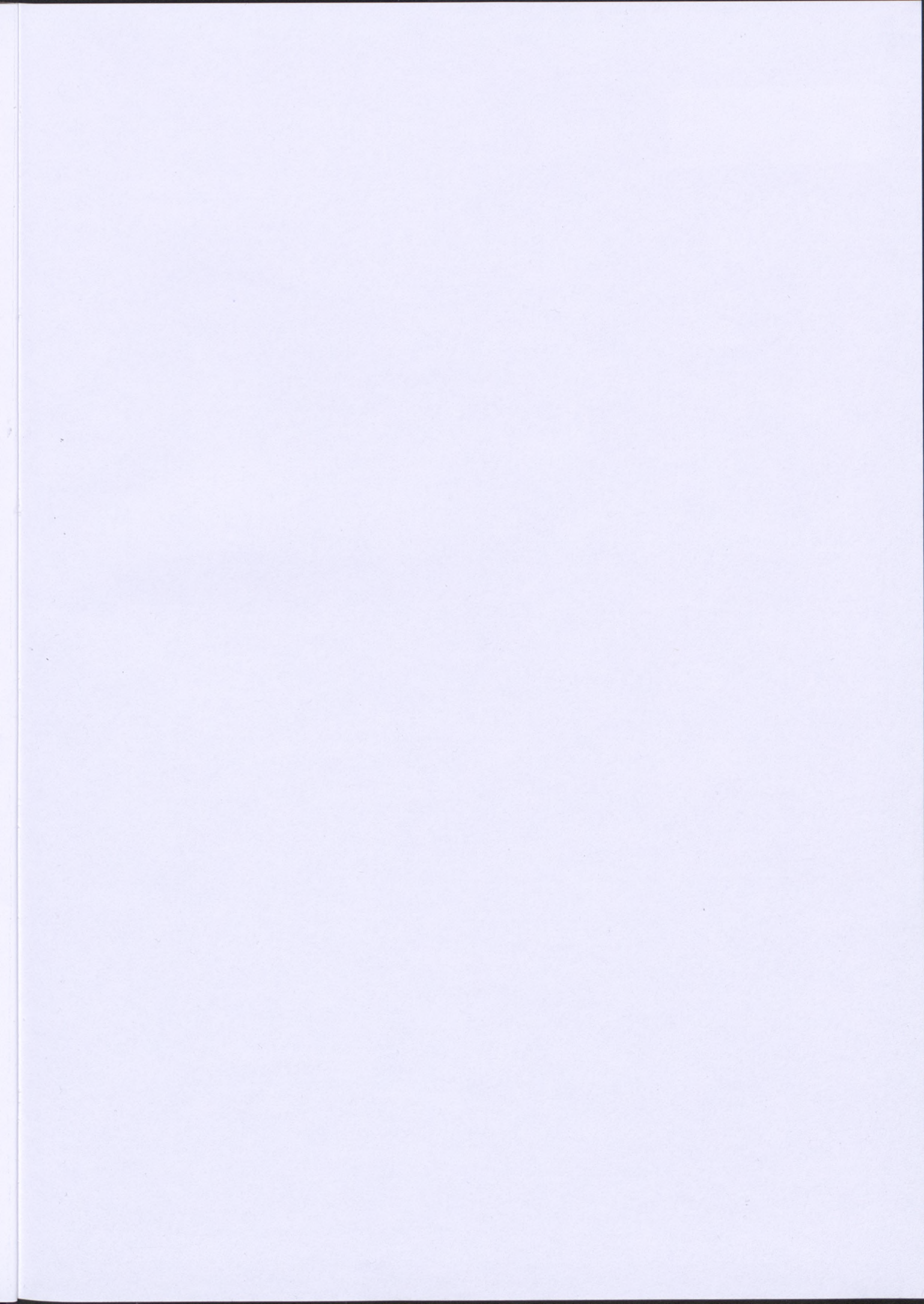

XG 80a
Grzegorzewski
Tadeusz

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

1254486

Biblioteka Główna UMK

300049371636

Biblioteka Uniwersytecka UMK

300049371636

1254486

